శ్రీ శుభమస్తు

శ్రీమద్భాగవతపురాణరత్నాంతర్గతకథానుక్రమసూచికా

నవమస్కంధము సమాప్తము [illegible]

[illegible] శ్రీమహాభాగవతము [illegible]

శ్రీరస్తు

శ్రీకృష్ణాయ పరబ్రహ్మణే నమః.

శ్రీమద్భాగవతమాహాత్మ్యప్రారంభః.

యం ప్రవ్రజంతమనుపేతమపేతకృత్యం ద్వైపాయనో విరహకాతర ఆజుహావ । పుత్రేతి తన్మయతయా తరవోఽభినేదుస్తం సర్వభూతహృదయం మునిమానతోఽస్మి ॥ ౧ ॥ నైమిశే సూతమాసీనమభివాద్య మహామతిమ్ । కథామృతరసాస్వాదకుశలశ్శౌనకోఽబ్రవీత్ ॥ ౨ ॥ * శౌనక ఉవాచ. * అజ్ఞానధ్వాంతవిధ్వంసకోటిసూర్యసమప్రభ । సూతాఖ్యాహి కథాసారం మమ కర్ణరసాయనమ్ ॥ ౩ ॥ భక్తిజ్ఞానవిరాగాప్తో వివేకో వర్ధతే కథమ్ । మాయామోహనిరాసశ్చ వైష్ణవైః క్రియతే కథమ్ ॥ ౪ ॥ ఇహ ఘోరే కలౌ ప్రాయో జీవశ్చాసురతాం గతః । క్లేశక్రాంతస్య తస్యైవ శోధనే కిం పరాయణమ్ ॥ ౫ ॥ శ్రేయసాం యద్భవేచ్ఛ్రేయః పావనానాం చ పావనమ్ । కృష్ణప్రాప్తికరం శశ్వత్సాధనం తద్వదాధునా ॥ ౬ ॥ చింతామణిర్లోకసుఖం సురద్రుః స్వర్గసంపదమ్ । ప్రయచ్ఛతి గురుః ప్రీతో వైకుంఠం యోగిదుర్లభమ్ ॥ ౭ ॥ * సూత ఉవాచ. * ప్రీతిశ్శౌనక చిత్తే తే యతో వచ్మి విచార్య తత్ । సర్వసిద్ధాంతనిష్పన్నం సంసారభయనాశనమ్ ॥ ౮ ॥ భక్త్యోఘవర్ధనం యచ్చ కృష్ణసంతోషహేతుకం । తదహం తేఽభిధాస్యామి సావధానతయా శృణు ॥ ౯ ॥ కాలవ్యాలముఖగ్రాసత్రాసనిర్నాశహేతవే । శ్రీమద్భాగవతం శాస్త్రం కలౌ కీరేణ భాషితమ్ ॥ ౧౦ ॥ ఏతస్మాదపరం కించిన్మనశ్శుద్ధ్యై న విద్యతే । జన్మాంతరే భవేత్పుణ్యం తదా భాగవతం లభేత్ ॥ ౧౧ ॥ పరీక్షితే కథాం వక్తుం సభాయాం సంస్థితే శుకే । సుధాకుంభం గృహీత్వైవ దేవాస్తత్ర సమాగమన్ ॥ ౧౨ ॥ శుకం నత్వాఽవదన్ సర్వే స్వకార్యకుశలాస్సురాః । కథాసుధాం ప్రయచ్ఛస్వ గృహీత్వైవ సుధామిమామ్ ॥ ౧౩ ॥ ఏవం వినిమయే జాతే సుధా రాజ్ఞా ప్రపీయతాం । ప్రపాస్యామో వయం సర్వే శ్రీమద్భాగవతామృతమ్ ॥ ౧౪ ॥ క్వ సుధా క్వ కథా లోకే క్వ కాచః క్వ మణిర్మహాన్ । బ్రహ్మరాతో విచార్యేతి తదా దేవాన్ జహాస హ ॥ ౧౫ ॥ అభక్తాంస్తాంశ్చ విజ్ఞాయ న దదౌ స కథామృతం । శ్రీమద్భాగవతీ వార్తా సురాణామపి దుర్లభా ॥ ౧౬ ॥ రాజ్ఞో మోక్షం తథా వీక్ష్య పురా ధాతాఽపి విస్మితః । సత్యలోకే తులాం బధ్వాఽతోలయత్సాధనాన్యజః ॥ ౧౭ ॥ లఘూన్యన్యాని జాతాని గౌరవేణ ఇదం మహత్ । తదా ఋషిగణాస్సర్వే విస్మయం పరమం యయుః ॥ ౧౮ ॥ మేనిరే భగవద్రూపం శాస్త్రం భాగవతం క్షితౌ । పఠనాచ్ఛ్రవణాత్సద్యో వైకుంఠఫలదాయకమ్ ॥ ౧౯ ॥ సప్తాహశ్రవణేనైవ సర్వథా ముక్తిదాయకం । సనకాద్యైః పురా ప్రోక్తం నారదాయ దయాపరైః ॥ ౨౦ ॥ యద్యపి బ్రహ్మసంబంధాచ్ఛ్రుతమేతత్సురర్షిణా । సప్తాహశ్రావణవిధిః కుమారైస్తస్య భాషితః ॥ ౨౧ ॥ * శౌనక ఉవాచ. * లోకవిగ్రహయుక్తస్య నారదస్యాస్థిరస్య చ । విధిశ్రవే కుతః ప్రీతిః సంయోగః కుత్ర తైస్సహ ॥ ౨౨ ॥ * సూత ఉవాచ. * అత్ర తే కీర్తయిష్యామి భక్తియుక్తం కథానకం । శుకేన మమ యత్ప్రోక్తం రహశ్శిష్యం విచార్య చ ॥ ౨౩ ॥ ఏకదా తు విశాలాయాం చత్వార ఋషయోఽమలాః । సత్సంగార్థం సమాయాతా దదృశుస్తత్ర నారదమ్ ॥ ౨౪ ॥ * కుమారా ఊచుః. * కథం బ్రహ్మన్ దీనముఖః కుతశ్చింతాపరో భవాన్ । త్వరితం గమ్యతే కుత్ర కుతశ్చాగమనం తవ ॥ ౨౫ ॥ ఇదానీం శూన్యచిత్తోఽసి గతవిత్తో యథా జనః । తవేదం ముక్తసంగస్య నోచితం వద కారణమ్ ॥ ౨౬ ॥ * నారద ఉవాచ. * అహం తు పృథివీం యాతో జ్ఞాత్వా సర్వోత్తమామితి । పుష్కరం చ ప్రయాగం చ కాశీం గోదావరీం తథా ॥ ౨౭ ॥ హరిక్షేత్రం కురుక్షేత్రం శ్రీరంగం సేతుబంధనం । ఏవమాదిషు తీర్థేషు భ్రమమాణ ఇతస్తతః ॥ ౨౮ ॥ నాపశ్యం కుత్రచిచ్ఛర్మ మనస్సంతోషకారకం । కలినాఽధర్మమిత్రేణ ధరేయం బాధితాఽధునా ॥ ౨౯ ॥ సత్యం నాస్తి తపశ్శౌచం దయా దానం న విద్యతే । ఉదరంభరిణో జీవా వరాకాః కూటభాషిణః ॥ ౩౦ ॥ మందాస్సుమందమతయో మందభాగ్యా హ్యుపద్రుతాః । పాషండనిరతాస్సంతో విరక్తాస్సపరిగ్రహాః ॥ ౩౧ ॥ తరుణీప్రభుతా గేహే శ్యాలకో బుద్ధిదాయకః । కన్యావిక్రయిణో లోభాద్దంపతీనాం చ కల్కనమ్ ॥ ౩౨ ॥ ఆశ్రమా యవనై రుద్ధాస్తీర్థాని సరితస్తథా । దేవతాయతనాన్యత్ర దుష్టైర్నష్టాని భూరిశః ॥ ౩౩ ॥ న యోగీ నైవ సిద్ధో వా న జ్ఞానీ సత్క్రియో నరః । కలిదావానలేనాద్య సాధనం భస్మతాం గతం ॥ * అట్టశూలా జనపదాశ్శివశూలా ద్విజాతయః । కామిన్యః కేశశూలిన్యస్సంభవంతి కలావిహ ॥ ౩౫ ॥ ఏవం పశ్యన్ కలేర్దోషాన్

---

* అట్టమన్నం శివో వేదశ్శూలో విక్రయ ఉచ్యతే । కేశో భగమితి ప్రోక్తమృషిభిస్తత్త్వదర్శిభిః ॥ ౧ ॥

ర్యటన్నవనీమహం । యామునంతటమాపన్నో యత్రలీలాహరేరభూత్ ॥ ౩౬ ॥ తత్రాశ్చర్యం మయాదృష్టం శ్రూయతాంత న్మునీశ్వరాః । ఏకాతుతరుణీతత్రనిషణ్ణాఖిన్నమానసా ॥ ౩౭ ॥ ద్వౌవృద్ధౌపతితౌపార్శ్వే నిశ్శ్వసంతావచేతనౌ ।శుశ్రూషంతీ ప్రబోధన్తీరుదతీచతయోఃపురః ॥ ౩౮ ॥ దశదిక్షునిరీక్షంతీరక్షితారంనిజంవపుః । వీజ్యమానాశతస్త్రీభిర్బోధ్యమానా ముహుర్ముహుః ॥ ౩౯ ॥ దృష్ట్వాదూరాద్గతస్సోహంకౌతుకేనతదంతికం । మాందృష్ట్వాచోత్థితాబాలావిహ్వలాచాబ్రవీద్వచః ॥ ౪౦ ॥ ✽ బాలోవాచ ✽ భోభోస్సాధోక్షణంతిష్ఠమచ్చింతామపినాశయ ।దర్శనంతవలోకస్య సర్వథాఘహరంపరమ్ ॥ ౪౧ ॥ బహుధాతవవాక్యేనదుఃఖశాన్తిర్భవిష్యతి । యదాభాగ్యంభవేద్భూరిభవతోదర్శనంతదా ॥ ౪౨ ॥ ✽ నారదఉవాచ ✽ కాసిత్వంకావిమౌచేమానార్యఃకాఃపద్మలోచనాః ।వదదేవిసవిస్తారంస్వస్యదుఃఖస్యకారణమ్ ॥ ౪౩ ॥ ✽ బాలోవాచ ✽

అహంభక్తిరితిఖ్యాతాఇమౌమేతనయౌమతౌ । జ్ఞానవైరాగ్యనామానౌకాలయోగేనజర్జరౌ ॥ ౪౪ ॥ గంగాద్యాస్సరితశ్చేమామత్సేవార్థంసమాగతాః । తథాపినచమేశ్రేయస్సేవితాయాస్సురైరపి ॥ ౪౫ ॥ ఇదానీంశ్రుణుమద్వార్తాంసచిత్తస్త్వంతపోధన । వార్తామేవితతాప్యస్తితాంశ్రుత్వాసుఖమావహ ॥ ౪౬ ॥ ఉత్పన్నాద్రవిడేసాహంవృద్ధింకర్ణాటకేగతా ।క్వచిత్క్వచిన్మహారాష్ట్రేగుర్జరేజీర్ణతాంగతా ॥ ౪౭ ॥ తత్రఘోరకలేర్యోగాత్పాషండైఃఖండితాంగకా । దుర్బలాహంచిరంయాతాపుత్రాభ్యాంసహమన్దతామ్ ॥ ౪౮ ॥ బృందావనంపునఃప్రాప్యనవీనేవసురూపిణీ । జాతాహంయువతీసమ్యక్ప్రేష్ఠరూపాతుసాంప్రతమ్ ॥ ౪౯ ॥ ఇమౌతుశయితావత్రసుతౌమేక్లిశ్యతఃశ్రమాత్ । ఇదంస్థానంపరిత్యజ్యవిదేశంగమ్యతేమయా ॥ ౫౦ ॥ జరఠత్వంసమాయాతౌతేనదుఃఖేనదుఃఖితా । సాహంతుతరుణీకస్మాత్సుతౌవృద్ధావిమౌకుతః ॥ ౫౧ ॥ త్రయాణాంసహచారిత్వాద్వైపరీత్యంకుతఃస్థితమ్ । ఘటతేజరఠామాతాతరుణౌతనయావితి ॥ ౫౨ ॥ అతశ్శోచామిచాత్మానంవిస్మయావిష్టమానసా । వదయోగనిధేధీమన్కారణంచాత్రకింభవేత్ ॥ ౫౩ ॥ ✽ నారదఉవాచ ✽ జ్ఞానేనాత్మనిపశ్యామిసర్వమేతత్తవానఘే । నవిషాదస్త్వయాకార్యోహరిశ్శంతేకరిష్యతి ॥ ౫౪ ॥ ✽ సూతఉవాచ ✽ క్షణమాత్రేణతజ్జ్ఞాత్వావాక్యమూచేమునీశ్వరః ॥ ✽ నారదఉవాచ ✽ శ్రుణుష్వావహితాబాలేయుగోఽయందారుణఃకలిః ॥ ౫౫ ॥ తేనలుప్తస్సదాచారోయోగమార్గస్తపాంసిచ । జనాఅఘాసురాయంతేశాఠ్యదుష్కర్మకారిణః ॥ ౫౬ ॥ ఇహసంతోవిషీదంతిప్రహృష్యంతిహ్యసాధవః ।ధత్తేధైర్యంతుయోధీమాన్సధీరఃపండితోఽథవా ॥ ౫౭ ॥ అస్పృశ్యానవలోక్యేయంశేషభారకరీధరా । వర్షేవర్షేక్రమాజ్జాతామంగళంనాపిదృశ్యతే ॥ ౫౮ ॥ నత్వామపిసుతైస్సాకంకోఽపిపశ్యతిసాంప్రతమ్ । ఉపేక్షితానురాగాంధైర్జర్జరత్వేనసంస్థితా ॥ ౫౯ ॥ బృందావనస్యసంయోగాత్పునస్త్వంతరుణీనవా । ధన్యంబృందావనంతేనభక్తిర్నృత్యతియత్రచ ॥ ౬౦ ॥ అత్రేమౌగ్రాహకాభావాన్నజరామపిముంచతః । కించిదాత్మసుఖేనేహప్రసుప్తిర్మన్యతేఽనయోః ॥ ౬౧ ॥ ✽ శ్రీభక్తిరువాచ ✽ కథంపరీక్షితారాజ్ఞాస్థాపితోహ్యశుచిఃకలిః । ప్రవృత్తేతుకలౌసర్వసారఃకుత్రగతోమహాన్ ॥ ౬౨ ॥ దయాపరేణహరిణాప్యధర్మఃకథమీక్ష్యతే । ఇమంమేసంశయంఛింధిత్వద్వాచాసుఖితాస్మ్యహమ్ ॥ ౬౩ ॥ ✽ నారదఉవాచ ✽ యదిపృష్టస్త్వయాబాలేప్రేమతశ్శ్రవణంకురు ।సర్వంవక్ష్యామితేభద్రేకశ్మలంతేగమిష్యతి ॥ ౬౪ ॥ యదాముకుందోభగవాన్క్ష్మాంత్యక్త్వాస్వపదంగతః । తద్దినాత్కలిరాయాతస్సర్వసాధనబాధకః ॥ ౬౫ ॥ దృష్టోదిగ్విజయేరాజ్ఞాదీనవచ్ఛరణంగతః । నమయామారణీయోఽయంసారంగఇవసారభుక్ ॥ ౬౬ ॥ యత్ఫలంనాస్తితపసానయోగేనసమాధినా । తత్ఫలంలభతేసమ్యక్కలౌకేశవకీర్తనాత్ ॥ ౬౭ ॥ ఏకాకారంకలిందృష్ట్వాసారవత్సారనీరసం । విష్ణురాతస్స్థాపితవాన్కలిజానాంసుఖాయచ ॥ ౬౮ ॥ కుకర్మాచరణాత్సారఃసర్వతోనిర్గతోఽధునా । పదార్థాస్సంస్థితాభూమౌబీజహీనాస్తుషాయథా ॥ ౬౯ ॥ విప్రైర్భాగవతీవార్తాగేహేగేహేజనేజనే । కారితాకణలోభేనకథాసారస్తతోగతః ॥ ౭౦ ॥ అత్యుగ్రభూరికర్మాణోనాస్తికారౌరవాజనాః । తేపితిష్ఠంతితీర్థేషుతీర్థసారస్తతోగతః ॥ ౭౧ ॥ కామక్రోధమహాలోభతృష్ణావ్యాకులచేతసః । తేపితిష్ఠన్తితపసితపస్సారస్తతోగతః ॥ ౭౨ ॥ మనసశ్చాజయాల్లోభాద్దంభాత్పాషండసంశ్రయాత్ । శాస్త్రానభ్యసనాచ్చైవధ్యానయోగఫలంగతమ్ ॥ ౭౩ ॥ పండితాస్తుకళత్రేణరమంతేమహిషాఇవ । పుత్రస్యోత్పాదనేదక్షాఅదక్షాముక్తిసాధనే ॥ ౭౪ ॥ నహివైష్ణవతాకుత్రసంప్రదాయపురస్సరా ।ఏవంప్రళయతాంప్రాప్తోవస్తుసారఃస్థలేస్థలే ॥ ౭౫ ॥ అయంతుయుగధర్మోహివర్తతేకస్యదూషణం । అతస్తుపుండరీకాక్షస్సహతేనికటేస్థితః ॥ ౭౬ ॥ ✽ సూతఉవాచ ✽ ఇతితద్వచనంశ్రుత్వావిస్మయంపరమంగతా । భక్తిరూచేవచోభూయఃశ్రూయతాంతచ్చశౌనక ॥ ౭౭ ॥ ✽ శ్రీభక్తిరువాచ ✽ సురర్షేత్వంచధన్యోఽసిమద్భాగ్యేనసమాగతః । సాధూనాందర్శనంలోకేసర్వసిద్ధికరంపరమ్ ॥ ౭౮ ॥ జయతిజయతిమాయాంయస్యకాయాధవస్తేవచనరచనమేకంకేవలంచాకలయ్య । ధ్రువపదమపియాతోయత్కృపాతోధ్రువోఽయం సకలకుశలపాత్రంబ్రహ్మపుత్రంనతాస్మి ॥ ౭౯ ॥ ఇతిశ్రీపద్మపురాణేఉత్తరఖండేశ్రీభాగవతమాహాత్మ్యేభక్తినారదసమాగమోనామ ప్రథమోఽధ్యాయః. ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

✻ నారద ఉవాచ. ✻

వృథా ఖేదాయసే బాలే అహో చిన్తాతురా కథం । శ్రీకృష్ణచరణాంభోజం స్మర దుఃఖం గమిష్యతి ॥ ౧ ॥ ద్రౌపదీ చ పరిత్రా
తా యేన కౌరవకశ్మలాత్ । పాలితా గోపసున్దర్యస్స కృష్ణః క్వాపి నో గతః ॥ ౨ ॥ త్వం తు భక్తే ప్రియా తస్య సతతం ప్రాణతోఽధికా ।
త్వయాహూతస్తు భగవాన్యాతి నీచగృహేష్వపి ॥ ౩ ॥ సత్యాది త్రియుగే బోధవైరాగ్యౌ ముక్తిసాధకౌ । కలౌ తు కేవలం భక్తి
ర్బ్రహ్మసాయుజ్యకారిణీ ॥ ౪ ॥ ఇతి నిశ్చిత్య చిద్రూపః సద్రూపాం త్వాం ససర్జ హ । పరమానన్దచిన్మూర్తిస్సున్దరీం కృష్ణవల్ల
భామ్ ॥ ౫ ॥ బద్ధ్వాఞ్జలిం త్వయా పృష్టం కిం కరోమీతి చైకదా । త్వాం తదాజ్ఞాపయత్కృష్ణో మద్భక్తాన్పోషయేతి చ ॥ ౬ ॥ అఙ్గీ
కృతం త్వయా తద్వై ప్రసన్నోఽభూద్ధరిస్తదా । ముక్తిం దాసీం దదౌ తుభ్యం జ్ఞానవైరాగ్యకావిమౌ ॥ ౭ ॥ పోషణం స్వేన రూపే
ణ వైకుణ్ఠే త్వం కరోషి చ । భూమౌ భక్తవిపోషాయ ఛాయారూపం త్వయా కృతమ్ ॥ ౮ ॥ ముక్తిం జ్ఞానం విరక్తిం చ సహ కృత్వా
గతా భువి । కృతాదిద్వాపరస్యాన్తం మహానన్దేన సంస్థితా ॥ ౯ ॥ కలౌ ముక్తిః క్షయం ప్రాప్తా పాషణ్డామయపీడితా । త్వ
దాజ్ఞయా గతా శీఘ్రం వైకుణ్ఠం పునరేవ సా ॥ ౧౦ ॥ స్మృతా త్వయాపి చాత్రైవ ముక్తిరాయాతి యాతి చ । పుత్రీకృత్య త్వయేమౌ
చ పార్శ్వే స్వస్యైవ రక్షితౌ ॥ ౧౧ ॥ ఉపేక్షాతః కలౌ మన్దౌ వృద్ధౌ జాతౌ సుతౌ తవ । తథాపి చిన్తాం ముఞ్చ త్వముపాయం
చిన్తయామ్యహమ్ ॥ ౧౨ ॥ కలినా సదృశః కోఽపి యుగో నాస్తి వరాననే । తస్మింస్త్వాం స్థాపయిష్యామి గేహే గేహే జనే జనే ॥
అన్యధర్మాన్తిరస్కృత్య పురస్కృత్య మహోత్సవాన్ । తదా నాహం హరేర్దాసో లోకే త్వాం న ప్రవర్తయే ॥ ౧౪ ॥ తదన్వితా
శ్చ యే జీవా భవిష్యన్తి కలావిహ । పాపినోఽపి గమిష్యన్తి నిర్భయాః కృష్ణమన్దిరమ్ ॥ ౧౫ ॥ యేషాం చిత్తే వసేద్భక్తిస్సర్వదా ప్రే
మరూపిణీ । న తే పశ్యన్తి కీనాశం స్వప్నేఽప్యమలమూర్తయః ॥ ౧౬ ॥ న ప్రేతో న పిశాచో వా రాక్షసో వాసురోఽపి వా । భక్తియు
క్తమనస్కానాం స్పర్శనే న ప్రభుర్భవేత్ ॥ ౧౭ ॥ న తపోభిర్న వేదైశ్చ న జ్ఞానేనాపి కర్మణా । హరిర్హి సాధ్యతే భక్త్యా ప్రమాణం
తత్ర గోపికాః ॥ ౧౮ ॥ నృణాం జన్మసహస్రేణ భక్తౌ ప్రీతిర్హి జాయతే । కలౌ భక్తిః కలౌ భక్తిర్భక్త్యా కృష్ణః పురః స్థితః ॥ ౧౯ ॥ భక్తి
ద్రోహకరా యే చ తే సీదన్తి జగత్త్రయే । దుర్వాసా దుఃఖమాపన్నః పురా భక్తవినిన్దకః ॥ ౨౦ ॥ అలం వ్రతైరలం తీర్థైరలం యోగై
రలం మఖైః । అలం జ్ఞానకథాలాపైర్భక్తిరేకైవ ముక్తిదా ॥ ౨౧ ॥ ✻ సూత ఉవాచ ✻ ఇతి నారదనిర్ణీతం స్వమాహాత్మ్యం నిశ
మ్య సా । సర్వాఙ్గపుష్టిసంయుక్తా నారదం వాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౨౨ ॥ ✻ శ్రీభక్తిరువాచ ✻ అహో నారద ధన్యోఽసి ప్రీతిస్తే మయి ని
శ్చలా । న కదాచిద్విముఞ్చామి చిత్తే స్థాస్యామి సర్వదా ॥ ౨౩ ॥ కృపాలునా త్వయా సాధో మద్బాధా ధ్వంసితా క్షణాత్ । పుత్ర
యోశ్చేతనా నాస్తి తతో బోధయ బోధయ ॥ ౨౪ ॥ ✻ సూత ఉవాచ ✻ తస్యా వచస్సమాకర్ణ్య కారుణ్యం నారదో గతః । తయో
ర్బోధనమారేభే కరాగ్రేణ విమర్దయన్ ॥ ౨౫ ॥ ముఖం సంయోజ్య కర్ణాన్తే శబ్దముచ్చైస్సముచ్చరన్ । జ్ఞాన ప్రబుధ్యతాం శీ
ఘ్రం రే వైరాగ్య ప్రబుధ్యతామ్ ॥ ౨౬ ॥ వేదవేదాన్తఘోషైశ్చ గీతాపాఠైర్ముహుర్ముహుః । బోధ్యమానౌ తదా తేన కథంచి
చ్చోత్థితౌ బలాత్ ॥ ౨౭ ॥ నేత్రైరనవలోకన్తౌ జృమ్భన్తౌ సాలసావుభౌ । బకవత్పలితౌ ప్రాయః శుష్కకాష్ఠసమాఙ్గకౌ ॥ ౨౮ ॥
క్షుత్క్షామౌ తౌ నిరీక్ష్యైవ పునస్స్వాపపరాయణౌ । ఋషిశ్చిన్తాపరో జాతః కిం విధేయం మయేతి చ ॥ ౨౯ ॥ అహో నిద్రా క
థం యాతి వృద్ధత్వం చ మహత్తరం । చిన్తయన్నితి గోవిన్దం స్మారయామాస భార్గవ ॥ ౩౦ ॥ వ్యోమవాణీ తదైవాభూన్మా ఋషే
ఖిద్యతామితి । ఉద్యమస్సఫలస్తే తు భవిష్యతి న సంశయః ॥ ౩౧ ॥ ఏతదర్థం తు సత్కర్మ సురర్షే త్వం సమాచర । తత్తే కర్మాభిధా
స్యన్తి సాధవస్సాధుభూషణాః ॥ ౩౨ ॥ సత్కర్మణి కృతే తస్మిన్సనిద్రా వృద్ధతానయోః । గమిష్యతి క్షణాద్భక్తిస్సర్వతః ప్రస
రిష్యతి ॥ ౩౩ ॥ ఇత్యాకాశవచః స్పష్టం తత్సర్వైరపి విశ్రుతం । నారదో విస్మయం లేభే నేదం జ్ఞాతమితి బ్రువన్ ॥ ౩౪ ॥ ✻ నారద
ఉవాచ ✻ అనయాఽఽకాశవాణ్యాఽపి గోప్యత్వేన నిరూపితం । కిం వా తత్సాధనం కార్యం యేన కార్యం భవేత్తయోః ॥ ౩౫ ॥
క్వ భవిష్యన్తి సన్తస్తే కథం దాస్యన్తి సాధనం । మయాత్ర కిం ప్రకర్తవ్యం యదుక్తం వ్యోమభాషయా ॥ ౩౬ ॥ ✻ సూత ఉవాచ ✻
తత్ర తావపి సంస్థాప్య నిర్గతో నారదో మునిః । తీర్థం తీర్థం వినిష్క్రమ్య పృచ్ఛన్మార్గే మునీశ్వరాన్ ॥ ౩౭ ॥ వృత్తాన్తః శ్రూయతే
సర్వైః కించిన్నిశ్చిత్య నోచ్యతే । అసాధ్యం కేచన ప్రోచుర్దుర్జ్ఞేయమితి చాపరే ॥ ౩౮ ॥ మూకీభూతాస్తథాన్యే తు కియన్తస్తు ప
లాయితాః । హాహాకారో మహానాసీత్త్రైలోక్యే విస్మయావహః ॥ ౩౯ ॥ వేదవేదాన్తఘోషైశ్చ గీతాపాఠైర్విబోధితం । భక్తి
జ్ఞానవిరాగాణాం నోదతిష్ఠత్త్రికం యదా ॥ ౪౦ ॥ ఉపాయో నాపరోఽస్తీతి కర్ణే కర్ణేఽజపఞ్జనాః । యోగినా నారదేనాపి స్వయం
న జ్ఞాయతే తు యత్ ॥ ౪౧ ॥ తత్కథం శక్యతే వక్తుమితరైరిహ మానుషైః । ఏవమృషిగణైః పృష్టైర్నిర్ణీయోక్తం దురాసదమ్ ॥
తతశ్చిన్తాతురస్సోఽథ బదరీవనమాగతః । తపశ్చరామి చాత్రేతి తదర్థం కృతనిశ్చయః ॥ ౪౩ ॥ తావద్దదర్శ పురతస్సనకాదీన్మునీ
శ్వరాన్ । కోటిసూర్యసమాభాసానువాచ మునిసత్తమః ॥ ౪౪ ॥ ✻ నారద ఉవాచ ✻ ఇదానీం భూరిభాగ్యేన భవద్భిస్సంగమః
స్థితః । కుమారా వదతా శీఘ్రం కృపాం కృత్వా మమోపరి ॥ ౪౫ ॥ భవన్తో యోగినస్సర్వే బుద్ధిమన్తో బహుశ్రుతాః । పఞ్చ

హాయనసంయుక్తాః పూర్వేషామపి పూర్వజాః ॥ ౪౬ ॥ సదా వైకుంఠనిలయా హరికీర్తనతత్పరాః । లీలామృతరసోన్మత్తాః కథామాత్రైకజీవినః ॥ ౪౭ ॥ హరిశ్శరణమేవం హి నిత్యం యేషాం ముఖే వచః । అతః కాలసమాదిష్టా జరా యుష్మాన్న బాధతే ॥ యేషాం భ్రూభంగమాత్రేణ ద్వారపాలౌ హరేః పురా । భూమౌ నిపతితౌ సద్యో యత్కృపాతః పురం గతౌ ॥ ౪౯ ॥ అహో భాగ్యస్య యోగేన దర్శనం భవతామిహ । అనుగ్రహస్తు కర్తవ్యో మయి దీనే దయాపరైః ॥ ౫౦ ॥ అశరీరగిరోక్తం యత్తత్కిం సాధనముచ్యతామ్ । అనుష్ఠేయం కథం తావత్ప్రబ్రువంతు సవిస్తరమ్ ॥ ౫౧ ॥ భక్తిజ్ఞానవిరాగాణాం సుఖముత్పద్యతే కథమ్ । స్థాపనం సర్వవర్ణేషు ప్రేమపూర్వం ప్రయత్నతః ॥ ౫౨ ॥ * కుమారా ఊచుః * మా చింతాం కురు దేవర్షే హర్షం చిత్తే సమావహ । ఉపాయస్సుఖసాధ్యోఽత్ర వర్తతే పూర్వ ఏవ హి ॥ ౫౩ ॥ అహో నారద ధన్యోఽసి విరక్తానాం శిరోమణిః । సదా శ్రీకృష్ణదాసానామగ్రణీర్యోగభాస్కరః ॥ ౫౪ ॥ త్వయి చిత్రం న మంతవ్యం భక్త్యర్థమనువర్తిని । ఘటతే కృష్ణదాసస్య భక్తేః స్థాపనతా సదా ॥ ఋషిభిర్బహవో లోకే పంథానః ప్రకటీకృతాః । శ్రమసాధ్యాశ్చ తే సర్వే ప్రాయస్స్వర్గఫలప్రదాః ॥ ౫౬ ॥ వైకుంఠసాధకః పంథాః స తు గోప్యో హి వర్తతే । తస్యోపదేష్టా పురుషః ప్రాయో భాగ్యేన లభ్యతే ॥ ౫౭ ॥ సత్కర్మతత్త్వనిర్దిష్టం వ్యోమవాచా తు యత్పురా । తదుచ్యతే శృణుష్వాద్య స్థిరచిత్తః ప్రసన్నధీః ॥ ౫౮ ॥ ద్రవ్యయజ్ఞాస్తపోయజ్ఞా యోగయజ్ఞాస్తథాపరే । స్వాధ్యాయజ్ఞానయజ్ఞాశ్చ తే తు కర్మవిసూచకాః ॥ ౫౯ ॥ సత్కర్మసూచకో నూనం జ్ఞానయజ్ఞః స్మృతో బుధైః । శ్రీమద్భాగవతాలాపః స తు గీతశ్శుకాదిభిః ॥ ౬౦ ॥ భక్తిజ్ఞానవిరాగాణాం తద్ఘోషేణ బలం మహత్ । వ్రజిష్యతి ద్వయోః కష్టం సుఖం భక్తేర్భవిష్యతి ॥ ౬౧ ॥ ప్రళయం హి గమిష్యంతి శ్రీమద్భాగవతధ్వనేః । కలిదోషా ఇమే సర్వే సింహశబ్దాద్వృకా ఇవ ॥ ౬౨ ॥ జ్ఞానవైరాగ్యసంయుక్తా భక్తిః ప్రేమరసావహా । ప్రతిగేహం ప్రతిజనం తతః క్రీడాం కరిష్యతి ॥ ౬౩ ॥ * నారద ఉవాచ * వేదవేదాంతఘోషైశ్చ గీతాపాఠైః ప్రబోధితమ్ । భక్తిజ్ఞానవిరాగాణాం నోదతిష్ఠత్త్రికం యదా ॥ ౬౪ ॥ శ్రీమద్భాగవతాలాపాత్తత్కథం బోధమేష్యతి । తత్కథాసు తు వేదార్థః శ్లోకే శ్లోకే పదే పదే ॥ ౬౫ ॥ ఛిందంతు సంశయం హ్యేనం భవంతో మోఘదర్శనాః । విలంబో నాత్ర కర్తవ్యః శరణాగతవత్సలాః ॥ ౬౬ ॥ * కుమారా ఊచుః * వేదోపనిషదాం సారాజ్జాతా భాగవతీ కథా । అత్యుత్తమా తతో భాతి పృథగ్భూతా ఫలోన్నతిః ॥ ౬౭ ॥ ఆమూలాగ్రం రసస్తిష్ఠన్నాస్తే న స్వాద్యతే యథా । సంభూయ స పృథగ్భూతః ఫలే విశ్వమనోహరః ॥ ౬౮ ॥ యథా దుగ్ధే స్థితం సర్పిర్న స్వాదాయోపకల్పతే । పృథగ్భూతం హి తద్దివ్యం దేవానాం రసవర్ధనమ్ ॥ ౬౯ ॥ ఇక్షూణామపి మధ్యాంతం శర్కరా వ్యాప్య తిష్ఠతి । పృథగ్భూతా చ సా మిష్టా తథా భాగవతీ కథా ॥ ౭౦ ॥ ఇదం భాగవతం నామ పురాణం బ్రహ్మసమ్మితమ్ । భక్తిజ్ఞానవిరాగాణాం స్థాపనాయ ప్రకాశితమ్ ॥ ౭౧ ॥ వేదాంతవేదసుస్నాతే గీతాయా అపి కర్తరి । పరితాపవతి వ్యాసే ముహ్యత్యజ్ఞానసాగరే ॥ ౭౨ ॥ తదా త్వయా పురా ప్రోక్తం చతుఃశ్లోకసమన్వితమ్ । తదీయశ్రవణాత్సద్యో నిర్బాధో బాదరాయణః ॥ ౭౩ ॥ తత్ర తే విస్మయః కేన యతః ప్రశ్నకరో భవాన్ । శ్రీమద్భాగవతం శ్రావ్యం శోకదుఃఖవినాశనమ్ ॥ ౭౪ ॥ * నారద ఉవాచ ॥ యద్దర్శనం చ వినిహంత్యశుభాని సద్యః శ్రేయస్తనోతి భవదుఃఖదవార్దితానామ్ । నిశ్శేషశేషముఖగీతకథైకపానాః ప్రేమప్రకాశకృతయే శరణం గతోఽస్మి ॥ ౭౫ ॥ భాగ్యోదయేన బహుజన్మసమార్జితేన సత్సంగమం చ లభతే పురుషో యదా వై । అజ్ఞానహేతుకృతమోహమదాంధకార నాశం విధాయ హి తదోదయతే వివేకః ॥ ౭౬ ॥ ఇతి శ్రీపద్మపురాణే ఉత్తరఖండే శ్రీభాగవతమాహాత్మ్యే కుమారనారదసంవాదో నామ ద్వితీయోఽధ్యాయః ********************

* నారద ఉవాచ *

జ్ఞానయజ్ఞం కరిష్యామి శుకశాస్త్రకథోజ్జ్వలమ్ । భక్తిజ్ఞానవిరాగాణాం స్థాపనార్థం ప్రయత్నతః ॥ ౧ ॥ కుత్ర కార్యో మయా యజ్ఞః స్థలం తద్వాచ్యతామిహ । మహిమా శుకశాస్త్రస్య వక్తవ్యో వేదపారగైః ॥ ౨ ॥ కియద్భిర్దివసైః శ్రావ్యా శ్రీమద్భాగవతీ కథా । కో విధిస్తత్ర కర్తవ్యో మమేదం వదతాధునా ॥ ౩ ॥ * కుమారా ఊచుః * శృణు నారద వక్ష్యామో వినమ్రాయ వివేకినే । గంగాద్వారసమీపే తు తటమానంద నామకమ్ ॥ ౪ ॥ నానాఋషిగణైర్జుష్టం దేవసిద్ధనిషేవితమ్ । నానాతరులతాకీర్ణం నవకోమలవాలుకమ్ ॥ ౫ ॥ రమ్యమేకాంతదేశస్థం హైమపద్మసుశోభితమ్ । యత్సమీపస్థజీవానాం వైరం చేతసి న స్థితమ్ ॥ ౬ ॥ జ్ఞానయజ్ఞస్త్వయా తత్ర కర్తవ్యో హ్యప్రయత్నతః । అపూర్వా రసరూపా చ కథా తత్ర భవిష్యతి ॥ ౭ ॥ పురస్థం నిర్బలం చైవ జరాజీర్ణకళేబరమ్ । తద్ద్వయం చ పురస్కృత్య భక్తిస్తత్రాగమిష్యతి ॥ ౮ ॥ యత్ర భాగవతీ వార్తా తత్ర భక్త్యాదికం వ్రజేత్ । కథాశబ్దం సమాకర్ణ్య తత్త్రికం తరుణాయతే ॥ ౯ ॥ * సూత ఉవాచ * ఏవముక్త్వా కుమారాస్తే నారదేన సమం తతః । గంగాతటం సమాజగ్ముః కథాపానాయ సత్వరాః ॥ ౧౦ ॥ యదా యాతాస్తటం తే తు తదా కోలాహలోఽప్యభూత్ । భూర్లోకే దేవలోకే చ బ్రహ్మలోకే తథైవ చ ॥ ౧౧ ॥ శ్రీభాగవతపీయూషపానాయ రసలంపటాః । ధావంతోఽప్యాయయుస్సర్వే ప్రథమం యే చ వైష్ణవాః ॥ ౧౨ ॥ భృగుర్వసిష్ఠశ్చ్యవనశ్చ గౌతమో మేధా(ధా)తిథిర్దేవలదేవరాతౌ । రామస్తథా గాధిసుతశ్చ శాకలో మృకండపుత్రో

ఉత్రిజపిప్పలాదాః ॥ ౧౩ ॥ యోగేశ్వరా వ్యాసపరాశరౌ చ ఛాయాశుకో జాజలిజహ్నుముఖ్యాః । సర్వేప్యమీ మునిగణాస్సహపుత్రశిష్యాస్స్వస్త్రీభిరాయయురతిప్రణయేన యుక్తాః ॥ ౧౪ ॥ వేదాన్తాని చ వేదాశ్చ మన్త్రాస్తన్త్రాస్సమూర్తయః । దశసప్తపురాణాని షట్ఛాస్త్రాణి తథాయయుః ॥ ౧౫ ॥ గఙ్గాద్యాస్సరితస్తత్ర పుష్కరాదిసరాంసి చ । క్షేత్రాణి చ దిశస్సర్వా దండకాదివనాని చ ॥ ౧౬ ॥ నగాదయో యయుస్తత్ర దేవగన్ధర్వకిన్నరాః । గురుత్వాత్తత్ర నాయాతాః భృగుస్సంబోధ్య చానయత్ ॥ ౧౭ ॥ దీక్షితా నారదేనాథ దత్తమాసనముత్తమం । కుమారా వన్దితాస్సర్వైర్నిషేదుః కృష్ణతత్పరాః ॥ ౧౮ ॥ వైష్ణవాశ్చ విరక్తాశ్చ న్యాసినో బ్రహ్మచారిణః । ముఖ్యభాగే స్థితాస్తే చ తదగ్రే నారదస్స్థితః ॥ ౧౯ ॥ ఏకభాగే ఋషిగణాస్తదన్యత్ర దివౌకసః । వేదోపనిషదోన్యత్ర తీర్థాన్యత్ర స్త్రియోన్యతః ॥ ౨౦ ॥ జయశబ్దో నమశ్శబ్దశ్శంఖశబ్దస్తథైవ చ । చూర్ణలాజప్రసూనానాం నిక్షేపస్సుమహానభూత్ ॥ ౨౧ ॥ విమానాని సమారుహ్య కియన్తో దేవనాయకాః । కల్పవృక్షప్రసూనైస్తాంత్సర్వాంస్తత్ర సమాకిరన్ ॥ ౨౨ ॥

* సూత ఉవాచ * ఏవం తేష్వేకచిత్తేషు శ్రీమద్భాగవతస్య చ । మాహాత్మ్యమూచిరే స్పష్టం నారదాయ మహాత్మనే ॥ ౨౩ ॥

* కుమారా ఊచుః * అథ తే సంప్రవక్ష్యామో మాహాత్మ్యం శుకశాస్త్రజం । యస్య శ్రవణమాత్రేణ ముక్తిః కరతలే స్థితా ॥ ౨౪ ॥ సదా సేవ్యా సదా సేవ్యా శ్రీమద్భాగవతీ కథా । యస్యాశ్శ్రవణమాత్రేణ హరిశ్చిత్తం సమాశ్రయేత్ ॥ ౨౫ ॥ గ్రన్థోష్టాదశసాహస్రో ద్వాదశస్కన్ధసమ్మితః । పరీక్షిచ్ఛుకసంవాదశ్శృణు భాగవతం చ తత్ ॥ ౨౬ ॥ తావత్సంసారచక్రేస్మిన్ భ్రమత్యజ్ఞానతః పుమాన్ । యావత్కర్ణగతా నాస్తి శుకశాస్త్రకథా క్షణమ్ ॥ ౨౭ ॥ కిం శ్రుతైర్బహుభిశ్శాస్త్రైః పురాణైశ్చ భ్రమావహైః । ఏకం భాగవతం శాస్త్రం ముక్తిదానేన గర్జతి ॥ ౨౮ ॥ కథా భాగవతస్యాపి నిత్యం భవతి యద్గృహే । తద్గృహం తీర్థరూపం హి వసతాం పాపనాశనమ్ ॥ ౨౯ ॥ అశ్వమేధసహస్రాణి వాజపేయశతాని చ । శుకశాస్త్రకథాయాశ్చ కలాం నార్హన్తి షోడశీమ్ ॥ ౩౦ ॥ తావత్పాపాని దేహేస్మిన్ నివసన్తి తపోధనాః । యావన్న శ్రూయతే సమ్యక్ శ్రీమద్భాగవతం నరైః ॥ ౩౧ ॥ న గంగా న గయా కాశీ పుష్కరం న ప్రయాగకం । శుకశాస్త్రకథాయాశ్చ ఫలేన సమతాం నయేత్ ॥ ౩౨ ॥ శ్లోకార్ధం శ్లోకపాదం వా నిత్యం భాగవతోద్భవం । పఠస్వ స్వముఖేనైవ యదీచ్ఛసి పరాం గతిమ్ ॥ ౩౩ ॥ వేదాదిర్వేదమాతా చ పౌరుషం సూక్తమేవ చ । త్రయీ భాగవతం చైవ ద్వాదశాక్షర ఏవ చ ॥ ౩౪ ॥ ద్వాదశాత్మా ప్రయాగశ్చ కాలస్సంవత్సరాత్మకః । బ్రాహ్మణాశ్చాగ్నిహోత్రం చ సురభిర్ద్వాదశీ తథా ॥ ౩౫ ॥ తులసీ చ వసన్తశ్చ పురుషోత్తమ ఏవ చ । ఏతేషాం తత్త్వతః ప్రాజ్ఞైర్న పృథగ్భావ ఇష్యతే ॥ ౩౬ ॥ యశ్చ భాగవతం శాస్త్రం వాచయేదర్థతోనిశం । జన్మకోటికృతం పాపం నశ్యతే నాత్ర సంశయః ॥ ౩౭ ॥ శ్లోకార్ధం శ్లోకపాదం వా పఠేద్భాగవతం చ యః । నిత్యం పుణ్యమవాప్నోతి రాజసూయాశ్వమేధయోః ॥ ౩౮ ॥ ఉక్తం భాగవతం నిత్యం కృతం చ హరిచిన్తనం । తులసీపోషణం చైవ ధేనూనాం సేవనం సమమ్ ॥ ౩౯ ॥ అన్తకాలే తు యేనైవ శ్రూయతే శుకశాస్త్రవాక్ । ప్రీత్యా తస్యైవ వైకుణ్ఠం గోవిన్దోపి ప్రయచ్ఛతి ॥ ౪౦ ॥ హేమసింహయుతం చైతద్వైష్ణవాయ దదాతి చ । కృష్ణేన సహ సాయుజ్యం స పుమాన్ లభతే ధ్రువమ్ ॥ ౪౧ ॥ ఆజన్మమాత్రమపి యేన శఠేన కించిచ్చిత్తం విధాయ శుకశాస్త్రకథా న పీతా । చాణ్డాలవచ్చ ఖరవద్బత తేన నీతం మిథ్యా స్వజన్మ జననీజనిదుఃఖభాజా ॥ ౪౨ ॥ జీవచ్ఛవో నిగదితస్స తు పాపకర్మా యేన శ్రుతం శుకకథావచనం న కించిత్ । ధిక్తం నరం పశుసమం భువి భారరూపమేవం వదన్తి దివి దేవసరోజముఖ్యాః ॥ ౪౩ ॥ దుర్లభైవ కథా లోకే శ్రీమద్భాగవతోద్భవా । కోటిజన్మసముత్థేన పుణ్యేనైవ తు లభ్యతే ॥ ౪౪ ॥ తేన యోగనిధే ధీమన్ శ్రోతవ్యా సా ప్రయత్నతః । దినానాం నియమో నాస్తి సర్వదా శ్రవణం మతం ॥ ౪౫ ॥ సత్యేన బ్రహ్మచర్యేణ సర్వదా శ్రవణం మతం । అశక్యత్వాత్కలౌ బోధ్యో విశేషోత్ర శుకాజ్ఞయా ॥ ౪౬ ॥ మనోవృత్తిజయశ్చైవ నియమాచరణం తథా । దీక్షాం కర్తుమశక్యత్వాత్సప్తాహశ్రవణం మతమ్ ॥ ౪౭ ॥ శ్రద్ధాతశ్శ్రవణే నిత్యం మాఘే తావద్ధి యత్ఫలం । తత్ఫలం శుకదేవేన సప్తాహశ్రవణే కృతమ్ ॥ ౪౮ ॥ మనసశ్చాజయాద్రోగాత్పుంసాం చైవాయుషః క్షయాత్ । కలేర్దోషబహుత్వాచ్చ సప్తాహశ్రవణం మతమ్ ॥ ౪౯ ॥ యత్ఫలం నాస్తి తపసా న యోగేన సమాధినా । అనాయాసేన తత్సర్వం సప్తాహశ్రవణే లభేత్ ॥ ౫౦ ॥ యజ్ఞాద్గర్జతి సప్తాహస్సప్తాహో గర్జతి వ్రతాత్ । తపసో గర్జతి ప్రోచ్చైస్తీర్థాన్నిత్యం హి గర్జతి ॥ ౫౧ ॥ యోగాద్గర్జతి సప్తాహో ధ్యానాజ్జ్ఞానాచ్చ గర్జతి । కిం బ్రూమో గర్జనం తస్య రే రే గర్జతి గర్జతి ॥ ౫౨ ॥

* శౌనక ఉవాచ * సాశ్చర్యమేతత్కథితం కథానకం జ్ఞానాదిధర్మాన్ విగణయ్య సామ్ప్రతం । నిశ్శ్రేయసే భాగవతం పురాణం జాతం కుతో యోగవిదాదిసూచకమ్ ॥ ౫౩ ॥

* సూత ఉవాచ * యదా కృష్ణో ధరాం త్యక్త్వా స్వపదం గన్తుముద్యతః । ఏకాదశం పరిశ్రుత్యాప్యుద్ధవో వాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౫౪ ॥

* ఉద్ధవ ఉవాచ * త్వం తు యాస్యసి గోవిన్ద భక్తికార్యం విధాయ చ । మచ్చిత్తే మహతీ చిన్తా తాం శ్రుత్వా సుఖమావహ ॥ ౫౫ ॥ ఆగతోయం కలిర్ఘోరో భవిష్యన్తి పునః ఖలాః । తత్సఙ్గేనైవ సన్తోపి గమిష్యన్త్యుగ్రతాం యదా ॥ ౫౬ ॥ తదా భారవతీ భూమిర్గోరూపేయం కమాశ్రయేత్ । అన్యో న దృశ్యతే త్రాతా త్వత్తః కమలలోచన ॥ ౫౭ ॥ అతస్సత్సు దయాం కృత్వా భక్తవత్సల మా వ్రజ । భక్తార్థం సగుణో జాతో నిరాకారోపి చిన్మయః ॥ ౫౮ ॥ త్వద్వియోగేన తే భక్తాః కథం స్థాస్యన్తి భూతలే । నిర్గుణోపాసనే కష్టమతః కించిద్విచార

య ॥ ౫౯ ॥ ఇత్యుద్ధవవచశ్శ్రుత్వా ప్రభాసేఽచింతయద్ధరిః । భక్తావలంబనార్థాయ కింవిధేయం మయేతిచ ॥ ౬౦ ॥ స్వకీయంయద్భవేత్తేజస్తచ్చభాగవతేఽదధాత్ । తిరోధాయప్రవిష్టోయం శ్రీమద్భాగవతార్ణవమ్ ॥ ౬౧ ॥ తేనేయంవాఙ్మయీమూర్తిః ప్రత్యక్షావర్తతేహరేః । సేవనాచ్ఛ్రవణాత్పాఠాద్దర్శనాత్పాపనాశినీ ॥ ౬౨ ॥ సప్తాహశ్రవణంతేనసర్వేభ్యోప్యధికంకృతం । సాధనానితిరస్కృత్యకలౌధర్మోయమీరితః ॥ ౬౩ ॥ దుఃఖదారిద్ర్యదౌర్భాగ్యపాపప్రక్షాళనాయచ । కామక్రోధజయార్థంహికలౌధర్మోయమీరితః ॥ ౬౪ ॥ అన్యథావైష్ణవీమాయాదేవైరపిసుదుస్త్యజా । కథంత్యాజ్యాభవేత్పుంభిస్సప్తాహోతఃప్రకీర్తితః ॥ ౬౫ ॥ ✻ సూతఉవాచ ✻ ఏవంనగాహశ్రవణోరుధర్మేప్రకాశ్యమానేఋషిభిస్సభాయాం । ఆశ్చర్యమేకంసమభూత్తదానీంతదుచ్యతేసంశృణుశౌనకత్వం ॥ ౬౬ ॥ భక్తిస్సుతౌతౌతరుణౌగృహీత్వాప్రేమైకరూపాసహసావిరాసీత్ । శ్రీకృష్ణగోవిందహరేమురారేనాథేతినామానిముహుర్వదంతీ ॥ ౬౭ ॥ తాంచాగతాంభాగవతార్థభూషాంసుచారువేషాం దదృశుస్సదస్యాః । కథంప్రవిష్టాకథమాగతేయంమధ్యేమునీనామితితర్కయంతః ॥ ౬౮ ॥ ఊచుఃకుమారావచనంతదానీంకథార్థతోనిష్పతితాధునేయం । ఏవంగిరస్సాససుతానిశమ్యసనత్కుమారంనిజగాదనమ్రా ॥ ౬౯ ॥ ✻ భక్తిరువాచ ✻ భవద్భిరద్యైవకృతాస్మిపుష్టాకలిప్రణష్టాపికథారసేన । క్వాహంతుతిష్ఠామ్యధునాబ్రువంతుబ్రాహ్మ్యాఇదంతాంగిరమూచిరేతే ॥ భక్తేషుగోవిందసురూపకర్త్రీప్రేమైకకర్త్రీభవరోగహంత్రీ । సాత్వంచతిష్ఠస్వసుధైర్యసంశ్రయానిరంతరంవైష్ణవమానసేషు ॥ ౭౧ ॥ తతోపిదోషాఃకలిజాఇమేత్వాంద్రష్టుంనశక్తాఃప్రభవోపిలోకే । ఏవంతదాజ్ఞావసరేపిభక్తిస్తదానిషణ్ణాహరిదాసచిత్తే ॥ ౭౨ ॥ సకలభువనమధ్యేనిర్ధనాస్తేపిధన్యానివసతిహృదియేషాంశ్రీహరేర్భక్తిరేకా । హరిరపినిజలోకంసర్వథాతోవిహాయప్రవిశతిహృదితేషాంభక్తిసూత్రోపనద్ధః ॥ ౭౩ ॥ బ్రూమోద్యతేకిమధికంమహిమానమేవం బ్రహ్మాత్మకస్యభువిభాగవతాభిధస్య । యత్సంశ్రయాన్నిగదితేలభతేసువక్తాశ్రోతాపికృష్ణసమతామలమన్యధర్మైః ॥ ౭౪ ॥ ఇతిశ్రీపద్మపురాణే ఉత్తరఖండేశ్రీభాగవతమాహాత్మ్యేభక్తికష్టనివర్తనోనామతృతీయోఽధ్యాయః. ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

✻ సూతఉవాచ. ✻

అథవైష్ణవచిత్తేషుదృష్ట్వాభక్తిమలౌకికీం । నిజలోకంపరిత్యజ్యభగవాన్భక్తవత్సలః ॥ ౧ ॥ వనమాలీఘనశ్యామఃపీతవాసామనోహరః । కాంచీకలాపరుచిరోల్లసన్ముకుటకుండలః ॥ ౨ ॥ త్రిభంగలలితశ్చారుకౌస్తుభేనవిరాజితః । కోటిమన్మథలావణ్యోహరిచందనచర్చితః ॥ ౩ ॥ పరమానందచిన్మూర్తిర్మధురోమురళీధరః । ఆవివేశస్వభక్తానాంహృదయాన్యమలానిచ ॥ ౪ ॥ వైకుంఠవాసినోయేచవైష్ణవాఉద్ధవాదయః । తత్కథాశ్రవణార్థంతేగూఢరూపేణసంస్థితాః ॥ ౫ ॥ తదాజయజయారావోరసపుష్టిరలౌకికీ । చూర్ణప్రసూనవృష్టిశ్చముహుశ్శంఖరవోఽప్యభూత్ ॥ ౬ ॥ తత్సభాసంస్థితానాంచదేహగేహాత్మవిస్మృతిః । దృష్ట్వాచతన్మయావస్థాంనారదోవాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౭ ॥ అలౌకికోఽయంమహిమామునీశ్వరాఃసప్తాహజన్యోద్యవిలోకితోమయా । మూఢాశ్శఠాయేపశుపక్షిణోత్రసర్వేపినిష్పాపతమాభవంతి ॥ ౮ ॥ అతోనృలోకేననునాస్తికించిచ్చిత్తస్యశోధాయకలౌపవిత్రం । అఘౌఘవిధ్వంసకరంతథైవకథాసమానంభువినాస్తిచాన్యత్ ॥ ౯ ॥ కేకేవిశుధ్యంతివదంతుమహ్యంసప్తాహయజ్ఞేనకథామయేన । కృపాలుభిర్లోకహితంవిచార్యప్రకాశితఃకోపినవీనమార్గః ॥ ౧౦ ॥ ✻ కుమారాఊచుః ✻ యేమానవాఃపాపకృతస్తుసర్వదాసదాదురాచారరతావిమార్గగాః । క్రోధాగ్నిదగ్ధాఃకుటిలాశ్చకామినస్సప్తాహయజ్ఞేనకలౌపునంతితే ॥ ౧౧ ॥ సత్యేనహీనాఃపితృమాతృదూషకాస్తృష్ణాకులాశ్చాశ్రమధర్మవర్జితాః । యేదాంభికామత్సరిణోపిహింసకాః సప్తాహయజ్ఞేనకలౌపునంతితే ॥ ౧౨ ॥ పంచోగ్రపాపాశ్ఛలధర్మకారిణఃక్రూరాఃపిశాచాఇవనిర్దయాశ్చయే । బ్రహ్మస్వపుష్టావ్యభిచారకారిణస్సప్తాహయజ్ఞేనకలౌపునంతితే ॥ ౧౩ ॥ కాయేనవాచామనసాపిపాతకంనిత్యంప్రకుర్వంతిశఠాహఠేనయే । పరస్వపుష్టామలినాదురాశయాఃసప్తాహయజ్ఞేనకలౌపునంతితే ॥ ౧౪ ॥ అత్రతేకీర్తయిష్యామఇతిహాసంపురాతనం యస్యశ్రవణమాత్రేణపాపహానిఃప్రజాయతే ॥ ౧౫ ॥ తుంగభద్రాతటేపూర్వమభూత్పత్తనముత్తమం । యత్రవర్ణాస్స్వధర్మేణసత్యసత్కర్మతత్పరాః ॥ ౧౬ ॥ ఆత్మదేవఃపురేతస్మిన్సర్వవేదవిశారదః । శ్రౌతస్మార్తేషునిష్ణాతోద్వితీయఇవభాస్కరః ॥ ౧౭ ॥ భిక్షుకోవిత్తవాన్లోకేతత్ప్రియాధుంధులీస్మృతా । స్వవాక్యస్థాపికానిత్యంసుందరీసుకులోద్భవా ॥ ౧౮ ॥ లోకవార్తారతాక్రూరాప్రాయశోబహుజల్పికా । శూరాచగృహకృత్యేషుకృపణాకలహప్రియా ॥ ౧౯ ॥ ఏవంనివసతోఃప్రేమ్ణాదంపత్యోరమమాణయోః । అర్థాఃకామాస్తయోరాసన్నసుఖాయగృహాదికమ్ ॥ ౨౦ ॥ పశ్చాద్ధర్మాస్సమారబ్ధాస్తాభ్యాంసంతానహేతవే । గోభూహిరణ్యవాసాంసిదీనేభ్యోయచ్ఛతస్సదా ॥ ౨౧ ॥ ధనార్ధంధర్మమార్గేణతాభ్యాంనీతంతథాపిచ । నపుత్రోనాపివాపుత్రీతతశ్చింతాతురోభృశమ్ ॥ ౨౨ ॥ ఏకదాసద్విజోదుఃఖాద్గృహంత్యక్త్వావనంగతః । మధ్యాహ్నేతృషితోజాతస్తటాకంసముపేయివాన్ ॥ ౨౩ ॥ పీత్వాజలంనిషణ్ణస్తుప్రజాదుఃఖేనకర్శితః । ముహూర్తాదపితత్రైవసన్న్యాసీకశ్చిదాగతః ॥ ౨౪ ॥ దృష్ట్వాపీతజలంతంతువిప్రోయాతస్తదంతికం । నత్వాచపాదయోస్తస్యనిశ్శ్వసన్సంస్థితఃపురః ॥ ౨౫ ॥

✻ యతిరువాచ ✻ కథం రోదిషి విప్ర త్వం కా తే చింతా బలీయసీ। వద త్వం సత్వరం మహ్యం స్వస్య దుఃఖస్య కారణమ్॥ ౨౬ ॥ ✻ బ్రాహ్మణ ఉవాచ ✻ కిం బ్రవీమి ఋషే దుఃఖం పూర్వపాపేన సంచితమ్। మదీయాః పూర్వజాస్తోయం కవోష్ణముపభుంజతే॥ ౨౭ ॥ మద్దత్తం నైవ గృహ్ణంతి ప్రీత్యా దేవా ద్విజాతయః। ప్రజాదుఃఖేన శూన్యోఽహం ప్రాణాంస్త్యక్తుమిహాగతః॥ ౨౮ ॥ ధిగ్జీవితం ప్రజాహీనం ధిగ్గృహం చ ప్రజాం వినా। ధిగ్ధనం చానపత్యస్య ధిక్కులం సంతతిం వినా ॥ ౨౯ ॥ పాల్యతే యా మయా ధేనుః సా వంధ్యా సర్వదా భవేత్। యో మయా రోపితో వృక్షః సోఽపి వంధ్యత్వమాశ్రయేత్ ॥ ౩౦ ॥ యత్ఫలం మద్గృహాయాతం తచ్ఛీఘ్రం తచ్చ విశుష్యతి। నిర్భాగ్యస్యానపత్యస్య కిమతో జీవితేన మే ॥ ౩౧ ॥ ఇత్యుక్త్వా స రురోదోచ్చైస్తత్పార్శ్వే దుఃఖపీడితః। తదా తస్య యతేశ్చిత్తే కరుణాభూద్గరీయసీ ॥ ౩౨ ॥ తద్భాలాక్షరమాలాం చ వాచయామాస యోగవాన్। సర్వం జ్ఞాత్వా యతిః పశ్చాద్ద్విజమూచే సవిస్తరమ్ ॥ ౩౩ ॥ ✻ యతిరువాచ ✻ ముంచాజ్ఞానం ప్రజారూపం బలిష్ఠా కర్మణో గతిః। వివేకం తు సమాసాద్య త్యజ సంసారవాసనామ్ ॥ ౩౪ ॥ శృణు విప్ర మయా తేఽద్య ప్రారబ్ధం తు విలోకితమ్। సప్తజన్మావధి తవ పుత్రో నైవ చ నైవ చ ॥ ౩౫ ॥ సంతతేః సగరో దుఃఖమవాపాంగః పురా తథా। రే ముంచాద్య కుటుంబాశాం సంన్యాసే సర్వథా సుఖమ్ ॥ ౩౬ ॥ ✻ బ్రాహ్మణ ఉవాచ ✻ వివేకేన భవేత్కిం మే పుత్రం దేహి బలాదపి। నో చేత్త్యజామ్యహం ప్రాణాంస్త్వదగ్రే శోకమూర్ఛితః ॥ ౩౭ ॥ పుత్రాదిసుఖహీనోఽయం సంన్యాసః శుష్క ఏవ హి। గృహస్థః సరసో లోకే పుత్రపౌత్రసమన్వితః ॥ ౩౮ ॥ ఇతి విప్రాగ్రహం దృష్ట్వా ప్రాబ్రవీత్స తపోధనః। చిత్రకేతుర్గతః కష్టం విధిలేఖావిమార్జనాత్ ॥ ౩౯ ॥ న యాస్యసి సుఖం పుత్రాద్యథా దైవహతోద్యమః। అతో హఠేన యుక్తోఽసి హ్యర్థినం కిం వదామ్యహమ్ ॥ ౪౦ ॥ తస్యాగ్రహం సమాలోక్య ఫలమేకం స దత్తవాన్। ఇదం భక్షయ పత్న్యా త్వం తతః పుత్రో భవిష్యతి ॥ ౪౧ ॥ సత్యం శౌచం దయా దానమేకభక్తం తు భోజనమ్। వర్షావధి స్త్రియా కార్యం తేన పుత్రోఽతినిర్మలః ॥ ౪౨ ॥ ఏవముక్త్వా యయౌ యోగీ విప్రస్తు గృహమాగతః। పత్న్యాః పాణౌ ఫలం దత్త్వా స్వయం యాతస్తు కుత్రచిత్ ॥ ౪౩ ॥ తరుణీ కుటిలా తస్య సఖ్యగ్రే చ రురోద హ। అహో చింతా మమోత్పన్నా ఫలం చాహం న భక్షయే ॥ ౪౪ ॥ ఫలభక్షేణ గర్భః స్యాద్గర్భేణోదరవృద్ధితా। స్వల్పభక్షం తతోఽశక్తిర్గృహకార్యం కథం భవేత్ ॥ ౪౫ ॥ దైవాద్ధాటీ వ్రజేద్గ్రామే పలాయేద్గర్భిణీ కథమ్। శుకవన్నివసేద్గర్భస్తం కుక్షేః కథముత్సృజేత్ ॥ ౪౬ ॥ తిర్యక్చేదాగతో గర్భస్తదా మే మరణం భవేత్। ప్రసూతౌ దారుణం దుఃఖం సుకుమారీ కథం సహే ॥ ౪౭ ॥ మందాయాం మయి సర్వస్వం ననాందా సంహరేత్తదా। సత్యశౌచాదినియమో దురారాధః స దృశ్యతే ॥ ౪౮ ॥ లాలనే పాలనే దుఃఖం ప్రసూతాయాశ్చ వర్తతే। వంధ్యా వా విధవా నారీ సుఖినీ చేతి మే మతిః ॥ ౪౯ ॥ ఏవం కుతర్కయోగేన తత్ఫలం నైవ భక్షితమ్। పత్యా పృష్టం ఫలం భుక్తం భుక్తం చేతి తయేరితమ్ ॥ ౫౦ ॥ ఏకదా భగినీ తస్యాస్తద్గృహం స్వేచ్ఛయాగతా। తదగ్రే కథితం సర్వం చింతేయం మహతీ హి మే ॥ ౫౧ ॥ దుర్బలా తేన దుఃఖేన హ్యనుజే కరవాణి కిమ్। సాబ్రవీన్మమ గర్భోఽస్తి తం దాస్యామి ప్రసూతితః ॥ ౫౨ ॥ తావత్కాలం సగర్భేవ గుప్తా తిష్ఠ గృహే సుఖమ్। విత్తం త్వం మత్పతేర్యచ్ఛ స తే దాస్యతి బాలకమ్ ॥ ౫౩ ॥ షాణ్మాసికో మృతో బాల ఇతి లోకో వదిష్యతి। తం బాలం పోషయిష్యామి నిత్యమాగత్య తే గృహే ॥ ౫౪ ॥ ఫలమర్పయ ధేన్వై త్వం పరీక్షార్థం తు సాంప్రతమ్। తత్తదాచరితం సర్వం తథైవ స్త్రీస్వభావతః ॥ ౫౫ ॥ అథ కాలేన సా నారీ ప్రసూతా బాలకం తదా। ఆనీయ జనకో బాలం రహస్యే ధుంధులీం దదౌ ॥ ౫౬ ॥ తయా చ కథితం భర్త్రే ప్రసూతః సుఖమర్భకః। లోకస్య సుఖముత్పన్నమాత్మదేవప్రజోదయాత్ ॥ ౫౭ ॥ దదౌ దానం ద్విజాతిభ్యో జాతకర్మ విధాయ చ। గీతవాదిత్రఘోషోఽభూత్తద్ద్వారే మంగలం బహు ॥ ౫౮ ॥ భర్తురగ్రేఽబ్రవీద్వాక్యం స్తన్యం నాస్తి కుచే మమ। అన్యస్తన్యేన నిర్దుగ్ధా కథం పుష్ణామి బాలకమ్ ॥ ౫౯ ॥ మత్స్వసాయాః ప్రసూతాయా మృతో బాలస్తు వర్తతే। తామాకార్య గృహే రక్ష సా తేఽర్భం పోషయిష్యతి ॥ ౬౦ ॥ పతినా తత్కృతం సర్వం పుత్రరక్షణహేతవే। పుత్రస్య ధుంధుకారీతి నామ మాత్రా ప్రతిష్ఠితమ్ ॥ ౬౧ ॥ త్రిమాసే నిర్గతే చాథ సా ధేనుః సుషువేఽర్భకమ్। సర్వాంగసుందరం దివ్యం నిర్మలం కనకప్రభమ్ ॥ దృష్ట్వా ప్రసన్నో విప్రస్తు సంస్కారాన్స్వయమాదధే। మత్వాశ్చర్యం జనాః సర్వే దిదృక్షార్థం సమాగతాః ॥ ౬౩ ॥ భాగ్యోదయోఽధునా జాత ఆత్మదేవస్య పశ్యత। ధేన్వా బాలః ప్రసూతస్తు దేవరూపీతి కౌతుకమ్ ॥ ౬౪ ॥ న జ్ఞాతం తద్రహస్యం తు కేనాపి విధియోగతః। గోకర్ణం తం సుతం దృష్ట్వా గోకర్ణం నామ చాకరోత్ ॥ ౬౫ ॥ కియత్కాలేన తౌ జాతౌ తరుణౌ తనయావుభౌ। గోకర్ణః పండితో జ్ఞానీ ధుంధుకారీ మహాఖలః ॥ ౬౬ ॥ స్నానశౌచక్రియాహీనో దుర్భక్షీ క్రోధసంయుతః। దుష్పరిగ్రహకర్తా చ శవహస్తేన భోజనః ॥ ౬౭ ॥ చోరః సర్వజనద్వేషీ పరవేశ్మప్రదీపకః। లాలనాయార్భకాన్ధృత్వా సద్యః కూపే న్యపాతయత్ ॥ ౬౮ ॥ హింసకః శస్త్రధారీ చ దీనాంధానాం ప్రపీడకః। చాండాలాభిరతో నిత్యం పాశహస్తః శ్వసంగతః ॥ ౬౯ ॥ తేన వేశ్యాకుసంగేన పైత్రం విత్తం తు నాశితమ్। ఏకదా పితరౌ తాడ్య పాత్రాణి స్వయమాహరత్ ॥ ౭౦ ॥ తత్పితా కృపణః ప్రోచ్చైర్ధనహీనో రురోద హ। వంధ్యత్వం తు సమీచీనం కుపుత్రో దుఃఖదాయకః ॥ ౭౧ ॥ క్వ తిష్ఠామి క్వ గచ్ఛామి కో మే దుఃఖం వ్యపోహయేత్। ప్రాణాంస్త్యజామి దుఃఖేన హా కష్టం మమ సంస్థితమ్ ॥ ౭౨ ॥ తదానీం తు సమాగత్య గోకర్ణో జ్ఞానసంయుతః। బోధయామాస జనకం

క్తం వైరాగ్యం పరిదర్శయన్ ॥ ౨౩ ॥ అసారః ఖలు సంసారో దుఃఖరూపీ విమోహకః । సుతః కస్య ధనం కస్య స్నేహవాన్ జ్వలతేఽనిశమ్ ॥ ౨౪ ॥ న చేన్ద్రస్య సుఖం కించిన్న సుఖం చక్రవర్తినః । సుఖమస్తి విరక్తస్య మునేరేకాన్తజీవినః ॥ ౨౫ ॥ ముఞ్చాజ్ఞానం ప్రజారూపం మోహతో నరకే గతిః । నిపతిష్యతి దేహోఽయం సర్వం త్యక్త్వా వనం వ్రజ ॥ ౨౬ ॥ తద్వాక్యం తు సమాకర్ణ్య గన్తుకామః పితాఽబ్రవీత్ । కిం కర్తవ్యం వనే తాత తత్త్వం వద సవిస్తరమ్ ॥ ౨౭ ॥ అన్ధకూపే స్నేహపాశైర్బద్ధః పఙ్గురహం శఠః । కర్మణా పతితో నూనం మాముద్ధర దయానిధే ॥ ౨౮ ॥ ❋ గోకర్ణ ఉవాచ ❋ దేహేఽస్థిమాంసరుధిరేఽభిమతిం త్యజ త్వం జాయాసుతాదిషు సదా మమతాం విముఞ్చ । పశ్యానిశం జగదిదం క్షణభఙ్గనిష్ఠం వైరాగ్యరాగరసికో భవ భక్తినిష్ఠః ॥ ౨౯ ॥ ధర్మం భజస్వ సతతం త్యజ లోకధర్మాన్ సేవస్వ సాధుపురుషాఞ్జహి కామతృష్ణామ్ । అన్యస్య దోషగుణచిన్తనమాశు ముక్త్వా సేవాకథారసమహో నితరాం పిబ త్వమ్ ॥ ౩౦ ॥ ఏవం సుతోక్తివశతోఽపి గృహం విహాయ యాతో వనం స్థిరమతిర్గతషష్టివర్షః । యుక్తో హరేరనుదినం పరిచర్యయాసౌ శ్రీకృష్ణమాప నియతం దశమస్య పాఠాత్ ॥ ౩౧ ॥ ఇతి శ్రీపద్మపురాణే ఉత్తరఖణ్డే శ్రీభాగవతమాహాత్మ్యే విప్రమోక్షో నామ చతుర్థోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

❋ సూత ఉవాచ. ❋

పితర్యుపరతే తేన జననీ తాడితా భృశమ్ । క్వ విత్తం తిష్ఠతే బ్రూహి హనిష్యే లత్తయా న చేత్ ॥ ౧ ॥ ఇతి తద్వాక్యసంత్రాసాజ్జనన్యా పుత్రదుఃఖితః । కూపే పాతః కృతో రాత్రౌ తేన సా నిధనం గతా ॥ ౨ ॥ గోకర్ణస్తీర్థయాత్రార్థం నిర్గతో యోగసంస్థితః । న దుఃఖం న సుఖం తస్య న వైరీ నాపి బాన్ధవః ॥ ౩ ॥ ధున్ధుకారీ గృహే తిష్ఠన్ పఞ్చపణ్యవధూవృతః । అత్యుగ్రకర్మకర్తా చ తత్పోషణవిమూఢధీః ॥ ౪ ॥ ఏకదా కులటాస్తాస్తు భూషణాన్యభిలిప్సవః । తదర్థం నిర్గతో గేహాత్కామాన్ధో మృత్యుమస్మరన్ ॥ ౫ ॥ యతస్తతశ్చ సంహృత్య విత్తం వేశ్మ పునర్గతః । తాభ్యోఽయచ్ఛత్సువస్త్రాణి భూషణాని కియన్తి చ ॥ ౬ ॥ బహువిత్తచయం దృష్ట్వా రాత్రౌ నార్యో విచారయన్ । చౌర్యం కరోత్యసౌ నిత్యమతో రాజా గ్రహీష్యతి ॥ ౭ ॥ విత్తం హృత్వా పునశ్చైనం మారయిష్యతి నిశ్చితమ్ । అర్థార్థగుప్తయే గూఢమస్మాభిః కిం న హన్యతే ॥ ౮ ॥ నిహత్యైనం గృహీత్వార్థం యాస్యామో యత్ర కుత్రచిత్ । ఇతి తా నిశ్చయం కృత్వా సుప్తం సంబధ్య రశ్మిభిః ॥ ౯ ॥ పాశం కణ్ఠే నిధాయాస్య తన్మృత్యుముపచక్రముః । త్వరితం న మమారాసౌ చిన్తాయుక్తాస్తదాభవన్ ॥ ౧౦ ॥ తప్తాఙ్గారసమూహాంశ్చ తన్ముఖే హి విచిక్షిపుః । అగ్నిజ్వాలాతిదుఃఖేన వ్యాకులో నిధనం గతః ॥ ౧౧ ॥ తం దేహం ముముచుర్గర్తే ప్రాయః సాహసికాః స్త్రియః । న జ్ఞాతం తద్రహస్యం తు కేనాపీదం తథైవ చ ॥ ౧౨ ॥ లోకైః పృష్టా వదన్తి స్మ దూరం యాతః ప్రియో హి నః । ఆగమిష్యతి వర్షేఽస్మిన్ విత్తలోభవికర్షితః ॥ ౧౩ ॥ స్త్రీణాం నైవ తు విశ్వాసం దుష్టానాం కారయేద్బుధః । విశ్వాసే యః స్థితో మూఢః స దుఃఖైః పరిభూయతే ॥ ౧౪ ॥ సుధామయం వచో యాసాం కామినాం రసవర్ధనమ్ । హృదయం క్షురధారాభం ప్రియః కో నామ యోషితామ్ ॥ ౧౫ ॥ సంహృత్య విత్తం తా యాతాః కులటా బహుభర్తృకాః । ధున్ధుకారీ బభూవాథ మహాన్ప్రేతః కుకర్మతః ॥ ౧౬ ॥ వాత్యారూపధరో నిత్యం ధావన్దశదిశోఽన్తరమ్ । శీతాతపపరిక్లిష్టో నిరాహారః పిపాసితః ॥ ౧౭ ॥ న లేభే శరణం కుత్ర హాహా దైవేతి ముహుర్వదన్ । కియత్కాలేన గోకర్ణో మృతం లోకాదబుధ్యత ॥ ౧౮ ॥ అనాథం తం విదిత్వైవ గయాశ్రాద్ధమచీకరత్ । యస్మింస్తీర్థే తు సంయాతి తత్ర శ్రాద్ధం ప్రవర్తయన్ ॥ ౧౯ ॥ ఏవం భ్రమన్స గోకర్ణః స్వపురం సముపేయివాన్ । రాత్రౌ గృహాఙ్గణే స్వప్తుమాగతోఽలక్షితః పరైః ॥ ౨౦ ॥ తత్ర సుప్తం స విజ్ఞాయ ధున్ధుకారీ స్వబాన్ధవమ్ । నిశీథే దర్శయామాస మహారౌద్రతరం వపుః ॥ ౨౧ ॥ సకృన్మేషః సకృద్ధస్తీ సకృచ్చ మహిషోఽభవత్ । సకృదిన్ద్రః సకృచ్చాగ్నిః పునశ్చ పురుషోఽభవత్ ॥ ౨౨ ॥ వైపరీత్యమిదం దృష్ట్వా గోకర్ణో ధైర్యసంయుతః । అయం దుర్గతికః కోఽపి నిశ్చిత్యాథ తమబ్రవీత్ ॥ ౨౩ ॥ ❋ గోకర్ణ ఉవాచ ❋ కస్త్వముగ్రతరో రాత్రౌ కుతో యాతో దశామిమామ్ । కిం వా ప్రేతః పిశాచో వా రాక్షసోఽసీతి శంస నః ॥ ౨౪ ॥ ❋ సూత ఉవాచ ❋ ఏవం పృష్టస్తదా తేన రురోదోచ్చైః పునః పునః । అశక్తో వచనోచ్చారే సంజ్ఞామాత్రం చకార హ ॥ ౨౫ ॥ తతోఽఞ్జలౌ జలం కృత్వా గోకర్ణస్తముదీరయత్ । తత్సేకాద్గతపాపోఽసౌ ప్రవక్తుముపచక్రమే ॥ ౨౬ ॥ ❋ ప్రేత ఉవాచ ❋ అహం భ్రాతా త్వదీయోఽస్మి ధున్ధుకారీతి నామతః । స్వకీయేనైవ దోషేణ బ్రహ్మత్వం నాశితం మయా ॥ ౨౭ ॥ కర్మణో నాస్తి సంఖ్యా మే మహాజ్ఞానే వివర్తినః । లోకానాం హింసకః సోఽహం స్త్రీభిర్దుఃఖేన మారితః ॥ ౨౮ ॥ అతః ప్రేతత్వమాపన్నో దుర్దశాం చ వహామ్యహమ్ । వాతాహారేణ జీవామి దైవాధీనఫలోదయాత్ ॥ ౨౯ ॥ అహో బన్ధో కృపాసిన్ధో భ్రాతర్మామాశు మోచయ । గోకర్ణో వచనం శ్రుత్వా తస్మై వాక్యమథాబ్రవీత్ ॥ ౩౦ ॥ ❋ గోకర్ణ ఉవాచ ❋ త్వదర్థం తు గయాపిణ్డో మయా దత్తో విధానతః । తత్కథం నైవ ముక్తోఽసి మమాశ్చర్యమిదం మహత్ ॥ ౩౧ ॥ గయాశ్రాద్ధాన్న ముక్తిశ్చేదుపాయో నాపరస్త్విహ । కిం విధేయం మయా ప్రేత తత్త్వం వద సవిస్తరమ్ ॥ ౩౨ ॥ ❋ ప్రేత ఉవాచ ❋ గయాశ్రాద్ధశతేనాపి ముక్తిర్మే న భవిష్యతి । ఉపాయమపరం కంచిత్త్వం విచారయ సాంప్రతమ్ ॥ ౩౩ ॥ ఇతి తద్వాక్యమాకర్ణ్య గోకర్ణో విస్మయం గతః । శతశ్రాద్ధైర్న ముక్తిశ్చేదసాధ్యం మోచనం తవ ॥ ౩౪ ॥ ఇదానీం తు నిజం స్థానమాతిష్ఠ ప్రేత నిర్భయః । త్వన్ముక్తి

సాధకం కించిదాచరిష్యే విచార్య చ ॥ ౩౫ ॥ ధుంధుకారీ నిజం స్థానం తేనాదిష్టస్తతో గతః । గోకర్ణశ్చింతయామాస తాం రా
త్రిం న తదధ్యగాత్ ॥ ౩౬ ॥ ప్రాతస్తమాగతం దృష్ట్వా లోకాః ప్రీత్యా సమాగతాః । తత్సర్వం కథితం తేన యజ్జాతం చ యథా నిశి ॥
విద్వాంసో యోగనిష్ఠాశ్చ జ్ఞానినో బ్రహ్మవాదినః । తన్ముక్తిం నైవ పశ్యంతి పశ్యంతశ్శాస్త్రసంచయాన్ ॥ ౩౭ ॥ తతస్సర్వై
స్సూర్యవాక్యం తన్ముక్తౌ స్థాపితం పరం । గోకర్ణః స్తంభనం చక్రే సూర్యవేగస్య వై తదా ॥ ౩౮ ॥ తుభ్యం నమో జగత్సాక్షిన్ బ్రూ
హి మే ముక్తిహేతుకం ॥ ౪౦ ॥ తచ్ఛ్రుత్వా దూరతస్సూర్యః స్ఫుటమిత్యభ్యభాషత । శ్రీమద్భాగవతాన్ముక్తిస్సప్తాహం వాచ
నం కురు ॥ ౪౧ ॥ ఇతి సూర్యవచస్సర్వైర్ధర్మరూపం తు విశ్రుతం । సర్వేఽబ్రువన్ప్రయత్నేన కర్తవ్యం సుకరం త్విదం ॥ ౪౨ ॥ గోక
ర్ణో నిశ్చయం కృత్వా వాచనార్థం ప్రవర్తితః । తత్ర సంశ్రవణార్థాయ దేశగ్రామాజ్జనా యయుః ॥ ౪౩ ॥ పంగ్వంధవృద్ధమం
దాశ్చ తేఽపి పాపక్షయాయ వై । సమాజస్తు మహాన్జాతో దేవవిస్మయకారకః ॥ ౪౪ ॥ యదైవాసనమాస్థాయ గోకర్ణోఽకథయత్క
థాం । స ప్రేతోఽపి తదాయాతః స్థానం పశ్యన్నితస్తతః ॥ ౪౫ ॥ సప్తగ్రంథియుతం తత్రాపశ్యత్కీచకముచ్ఛ్రితం । తన్మూలచ్ఛి
ద్రమావిశ్య శ్రవణార్థం స్థితో హ్యసౌ ॥ ౪౬ ॥ వాతరూపస్స్థితిం కర్తుమశక్తో వంశమావిశత్ । వైష్ణవం బ్రాహ్మణం ముఖ్యం శ్రో
తారం పరికల్ప్య సః ॥ ౪౭ ॥ ప్రథమస్కంధతః స్పష్టమాఖ్యానం ధేనుజోఽకరోత్ । దినాంతే రక్షితా గాథా తదా చిత్రం బభూవ
హ ॥ ౪౮ ॥ వంశైకగ్రంథిభేదోఽభూత్సశబ్దం పశ్యతాం సతాం । ద్వితీయేఽహ్ని తథా సాయం ద్వితీయగ్రంథిభేదనం ॥ ౪౯ ॥ తృ
తీయేఽహ్ని తథా సాయం తృతీయగ్రంథిభేదనం । ఏవం సప్తదినైస్సర్వం సప్తగ్రంథివిభేదనం ॥ ౫౦ ॥ కృత్వాఽపి ద్వాదశస్కంధ
శ్రవణాత్ప్రేతతాం జహౌ । దివ్యరూపధరో జాతో తులసీదామమండితః ॥ ౫౧ ॥ పీతవాసా ఘనశ్యామో ముకుటీ కుండలాన్వితః ।
ననామ భ్రాతరం సద్యో గోకర్ణమితి చాబ్రవీత్ ॥ ౫౨ ॥ త్వయాఽహం మోచితో బంధో కృపయా ప్రేతకశ్మలాత్ । ధన్యా భాగవ
తీ వార్తా ప్రేతపీడావినాశినీ ॥ ౫౩ ॥ సప్తాహోఽపి తథా ధన్యః కృష్ణలోకఫలప్రదః । కంపంతే సర్వపాపాని సప్తాహశ్రవణే స్థితే ॥
అస్మాకం ప్రళయం సద్యః కథా చేయం కరిష్యతి । ఆర్ద్రం శుష్కం లఘు స్థూలం వాఙ్మనఃకర్మభిః కృతం ॥ ౫౫ ॥ శ్రవణం విదహేత్పా
పం పావకః సమిధో యథా । అస్మిన్వై భారతే వర్షే సూరిభిర్దేవసంసది ॥ ౫౬ ॥ అకథాశ్రావిణాం పుంసాం నిష్ఫలం జన్మ కీర్తి
తం । కిం మోహతో రక్షితేన సుపుష్టేన బలీయసా ॥ ౫౭ ॥ అధ్రువేణ శరీరేణ శుకశాస్త్రకథాం వినా । అస్థిస్తంభం స్నాయుబ
ద్ధం మాంసశోణితలేపితం ॥ ౫౮ ॥ చర్మావనద్ధం దుర్గంధం పాత్రం మూత్రపురీషయోః । జరాశోకవిపాకార్తం రోగమందిరమా
తురం ॥ ౫౯ ॥ దుష్పూరం దుర్ధరం దుష్టం సదోషం క్షణభంగురం । కృమివిడ్భస్మసంజ్ఞాంతం శరీరమితి వర్ణితం ॥ ౬౦ ॥ అస్థిరేణ స్థి
రం కర్మ కుతోఽయం సాధయేన్న హి । యత్ప్రాతః సంస్కృతం చాన్నం సాయం తచ్చ వినశ్యతి ॥ ౬౧ ॥ తదీయరససంపుష్టే కాయే
కా నామ నిత్యతా । సప్తాహశ్రవణాల్లోకే ప్రాప్యతే నికటే హరిః ॥ ౬౨ ॥ అతో దోషనివృత్త్యర్థమేతదేవ హి సాధనం । బుద్బు
దా ఇవ తోయేషు మశకా ఇవ జంతుషు । జాయంతే మరణాయైవ కథాశ్రవణవర్జితాః ॥ ౬౩ ॥ జడస్య శుష్కవంశస్య యత్ర గ్రం
థివిభేదనం । చిత్రం కిము తదా చిత్తగ్రంథిభేదః కథాశ్రవాత్ ॥ ౬౪ ॥ భిద్యతే హృదయగ్రంథిశ్ఛిద్యంతే సర్వసంశయాః । క్షీయం
తే చాస్య కర్మాణి సప్తాహశ్రవణే కృతే ॥ ౬౫ ॥ సంసారకర్దమాలేపప్రక్షాళనపటీయసి । కథాతీర్థే స్థితే చిత్తే ముక్తిరేవ బుధైః
స్మృతా ॥ ౬౬ ॥ ఏవం బ్రువతి వై తస్మిన్ విమానమగమత్తదా । వైకుంఠవాసిభిర్యుక్తం ప్రస్ఫురద్దీప్తిమండలం ॥ ౬౭ ॥ సర్వేషాం
పశ్యతాం భేజే విమానం ధుంధులీసుతః । విమానే వైష్ణవాన్వీక్ష్య గోకర్ణో వాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౬౮ ॥ * గోకర్ణ ఉవాచ * అత్రై
వ బహవస్సంతి శ్రోతారో మమ నిర్మలాః । ఆనీతాని విమానాని న తేషాం యుగపత్కుతః ॥ ౬౯ ॥ శ్రవణం సమభాగేన సర్వేషా
మిహ దృశ్యతే । ఫలభేదః కుతో జాతః ప్రబ్రువంతు హరిప్రియాః ॥ ౭౦ ॥ * హరిదాసా ఊచుః * శ్రవణస్య విభేదేన ఫలభేదోఽత్ర సం
స్థితః । శ్రవణం తు కృతం సర్వైర్న తథా మననం కృతం ॥ ౭౧ ॥ ఫలభేదస్తతో జాతో భజనాదపి మానద । సప్తరాత్రముపోష్యై
వ ప్రేతేన శ్రవణం కృతం ॥ ౭౨ ॥ మననాది తథా తేన స్థిరచిత్తే కృతం భృశం । అదృఢం చ హతం జ్ఞానం ప్రమాదేన హతం శ్రుతం ॥
సందిగ్ధో హి హతో మంత్రో వ్యగ్రచిత్తో హతో జపః । అవైష్ణవో హతో దేశో హతం శ్రాద్ధమపాత్రకం ॥ ౭౪ ॥ హతమశ్రోత్రియే
దానమనాచారహతం కులం । విశ్వాసో గురువాక్యేషు స్వస్మిన్దీనత్వభావనా ॥ ౭౫ ॥ మనోదోషజయశ్చైవ కథాయాం ని
శ్చలా మతిః । ఏవమాది కృతం చేత్స్యాత్తదా వై శ్రవణే ఫలం ॥ ౭౬ ॥ పునశ్శ్రవాంతే సర్వేషాం వైకుంఠే వసతిర్ధ్రువం । గోకర్ణ
తవ గోవిందో గోలోకం దాస్యతి స్వయం ॥ ౭౭ ॥ ఏవముక్త్వా యయుస్సర్వే వైకుంఠం హరికీర్తనాః । శ్రావణే మాసి గోకర్ణః క
థామూచే తథా పునః ॥ ౭౮ ॥ సప్తరాత్రవతీం భూయః శ్రవణం తైః కృతం పునః । కథాసమాప్తౌ యజ్జాతం శ్రూయతాం తచ్చ
నారద ॥ ౭౯ ॥ విమానైస్సహ భక్తైశ్చ హరిరావిర్బభూవ హ । జయశబ్దా నమశ్శబ్దాస్తత్రాసన్బహవస్తదా ॥ ౮౦ ॥ పాంచజన్య
ధ్వనిం చక్రే హర్షాత్తత్ర స్వయం హరిః । గోకర్ణం తు సమాలింగ్యాకరోత్స్వసదృశం హరిః ॥ ౮౧ ॥ శ్రోతౄనన్యాన్ ఘనశ్యా
మాన్ పీతకౌశేయవాససః । కిరీటినః కుండలినస్తథా చక్రే హరిః క్షణాత్ ॥ ౮౨ ॥ తద్గ్రామే యే స్థితా జీవా ఆశ్వచాండాలజాత
యః । విమానే స్థాపితాస్తేఽపి గోకర్ణకృపయా తదా ॥ ౮౩ ॥ ప్రేషితా హరిలోకే తే యత్ర గచ్ఛంతి యోగినః । గోకర్ణేన స సంతోషా

లోగోలోకంగోపవల్లభం ॥ ౭౪ ॥ కథాశ్రవణతఃప్రీతోనిర్యయాభక్తవత్సలః । అయోధ్యావాసినఃపూర్వంయథారామేణ సంగతాః ॥ ౭౫ ॥ తథాకృష్ణేనతేనీతాగోలోకంయోగిదుర్లభం । యత్రసూర్యస్యసోమస్యసిద్ధానాంనగతిఃకదా॥ తంలోకం హిగతాస్తేతుశ్రీమద్భాగవతశ్రవాత్ ॥ ౭౬ ॥ బ్రూమోద్యతేకింఫలబృందముజ్జ్వలంసప్తాహయజ్ఞేనకథాసుసంచితం।కర్ణే నగోకర్ణకథాక్షరోయైఃపీతశ్చతేగర్భగతానభూయః ॥ ౭౭ ॥ వాతాంబుపర్ణాశనదేహశోషణైస్తపోభిరుగ్రైశ్చిరకాలసం చితైః। యోగైశ్చసంయాంతినతాంగతింవైసప్తాహగాథాశ్రవణేనయాంతియాం॥ ౭౮ ॥ ఇతిహాసమిమంపుణ్యంశాండిల్యో౽ పిమునీశ్వరః। పఠతేచిత్రకూటస్థోబ్రహ్మానందపరిప్లుతః ॥ ౭౯ ॥ ఆఖ్యానమేతత్పరమంపవిత్రం శ్రుతంసకృద్వైవిదహేదఘౌ ఘం । శ్రాద్ధేప్రయుక్తంపితృతృప్తిమావహేన్నిత్యంసుపాఠాదపునర్భవంచ॥ ౮౦ ॥ ఇతిశ్రీపద్మపురాణేఉత్తరఖండేశ్రీభాగ వతమాహాత్మ్యేగోకర్ణవర్ణనంనామపంచమో౽ధ్యాయః ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

✻ కుమారాఊచుః. ✻

అథతేసంప్రవక్ష్యామఃసప్తాహశ్రవణేవిధిం।సహాయైర్వసుభిశ్చైవప్రాయస్సాధ్యోవిధిస్స్మృతః॥ ౧ ॥ దైవజ్ఞంతుస మాహూయముహూర్తంపృచ్ఛ్యయత్నతః । వివాహేయాదృశంవిత్తంతాదృశంపరికల్పయేత్ ॥ ౨ ॥ నభస్యఆశ్వినోర్జౌచ మార్గశీర్షఃశుచిర్నభః । ఏతేమాసాఃకథారమ్భేశ్రోతౄణాంమోక్షసూచకాః॥ ౩ ॥మాసానాంవిప్రహేయానితానిత్యా జ్యానిసర్వథా । సహాయాశ్చేతరేచాత్రకర్తవ్యాఃసోద్యమాశ్చయే॥ ౪ ॥ దేశేదేశేతథాసో౽యంవార్తాప్రేష్యాప్రయత్నతః। భవిష్యతికథాచాత్రఆగంతవ్యంకుటుమ్బిభిః ॥ ౫ ॥దూరేహరికథాఃకేచిద్దూరేచాచ్యుతకీర్తనాః । స్త్రియశ్శూద్రాదయోయే చతేషాంబోధోయతోభవేత్ ॥ ౬ ॥ దేశేదేశేవిరక్తాయేవైష్ణవాఃకీర్తనోత్సుకాః । తేష్వేవపత్రంప్రేష్యంచతల్లేఖనమితీరి తం ॥ ౭ ॥సతాంసమాజోభవితాసప్తరాత్రంసుదుర్లభః । అపూర్వరసరూపైవతథాచాత్రభవిష్యతి ॥ ౮ ॥ శ్రీభాగవతపీయూ షపానాయరసలంపటాః । భవంతశ్చతథాశీఘ్రమాయాతప్రేమతత్పరాః॥ ౯ ॥నావకాశఃకదాచిచ్చేద్దినమాత్రంతథాపితు। సర్వథాగమనంకార్యంక్షణోత్రైవసుదుర్లభః॥ ౧౦ ॥ ఏవమాకారణంతేషాంకర్తవ్యంవినయేనచ। ఆగంతుకానాంసర్వే షాంవాసస్థానానికల్పయేత్॥ ౧౧ ॥ తీర్థేవాపివనేవాపిగృహేవాశ్రవణంమతం । విశాలావసుధాయత్రకర్తవ్యంతత్కథాస్థ లమ్॥ ౧౨ ॥శోధనంమార్జనంభూమేర్లేపనంధాతుమండనమ్ । గృహోపస్కరముద్ధృత్యగృహకోణేనివేశయేత్ ॥ ౧౩ ॥ అ ర్వాక్పంచాహతోయత్నాదాస్తీర్ణానిప్రమేళయేత్ । కర్తవ్యోమండపఃప్రోచ్చైఃకదళీఖండమండితః ॥ ౧౪ ॥ ఫలపుష్పద లైర్విష్వగ్వితానేనవిరాజితః । చతుర్దిక్షుధ్వజారోపోబహుసంపద్విరాజితః ॥ ౧౫ ॥ ఊర్ధ్వంసప్తైవలోకాశ్చకల్పనీయాస్సవి స్తరం । తేషువిప్రావిరక్తాశ్చస్థాపనీయాఃప్రబోధ్యచ॥ ౧౬ ॥పూర్వంతేషామాసనానికర్తవ్యానియథోత్తరమ్। వక్తుశ్చాపి తదాదివ్యమాసనంపరికల్పయేత్ ॥ ౧౭ ॥ ఉదఙ్ముఖోభవేద్వక్తాశ్రోతావైప్రాఙ్ముఖస్తదా । ప్రాఙ్ముఖశ్చేద్భవేద్వక్తాశ్రోతా చోదఙ్ముఖస్తదా॥ ౧౮ ॥అథవాపూర్వదిగ్జ్ఞేయాపూజ్యపూజకమధ్యతః । శ్రోతౄణామాగమేప్రోక్తాదేశకాలాదికోవిదైః ॥ విరక్తోవైష్ణవోవిప్రోవేదశాస్త్రవిశుద్ధికృత్ ।దృష్టాంతకుశలోధీరోవక్తాకార్యో౽తినిస్పృహః ॥ ౨౦ ॥ అనేకధర్మవిభ్రాంతాః స్త్రైణాఃపాషండవాదినః । శుకశాస్త్రకథోచ్చారేత్యాజ్యాస్తేయదిపండితాః ॥ ౨౧ ॥ వక్తుఃపార్శ్వేసహాయార్థమన్యః స్థాప్యస్తథావిధః।పండితఃసంశయచ్ఛేత్తాలోకబోధనతత్పరః॥ ౨౨ ॥వక్త్రాక్షౌరంప్రకర్తవ్యందినాదర్వాగ్వ్రతాప్తయే । అరుణోదయేసౌనిర్వర్త్యశౌచంస్నానంసమాచరేత్ ॥ ౨౩ ॥నిత్యంసంక్షేపతఃకృత్వాసంధ్యాద్యంసంప్రయత్నతః।కథా విఘ్నవిఘాతాయగణనాథంప్రపూజయేత్ ॥ ౨౪ ॥ పితౄన్సంతర్ప్యశుద్ధ్యర్థంప్రాయశ్చిత్తంసమాచరేత్ । మండలంచప్ర కర్తవ్యంతత్రస్థాప్యోహరిస్తథా ॥ ౨౫ ॥ కృష్ణముద్దిశ్యమంత్రేణాచరేత్పూజావిధింక్రమాత్। ప్రదక్షిణనమస్కారాన్పూజాం తేస్తుతిమాచరేత్ ॥ ౨౬ ॥ సంసారసాగరేమగ్నందీనంమాంకరుణానిధేకర్మమోహగృహీతాంగంమాముద్ధరభవార్ణవాత్॥ శ్రీమద్భాగవతస్యాపితతఃపూజాప్రయత్నతః।కర్తవ్యావిధినాప్రీత్యాధూపదీపసమన్వితా ॥ ౨౭ ॥ తతస్తుశ్రీఫలంధృత్వానమ స్కారంసమాచరేత్ । స్తుతిఃప్రసన్నచిత్తేనకర్తవ్యాకేవలంతదా ॥ ౨౮ ॥ శ్రీమద్భాగవతాఖ్యో౽యంప్రత్యక్షఃకృష్ణఏవహి। స్వీకృతో౽సిమయానాథముక్త్యర్థంభవసాగరే ॥ ౩౦ ॥మనోరథోమదీయో౽యంసఫలస్సర్వథాత్వయా।నిర్విఘ్నేనైవకర్తవ్యో దాసో౽హంతవకేశవ ॥ ౩౧ ॥ ఏవందీనవచఃప్రోక్త్వావక్తారంచాథపూజయేత్ । సంభూష్యవస్త్రభూషాభిఃపూజాంతేతం చసంస్తవేత్ ॥ ౩౨ ॥ శుకరూపప్రబోధజ్ఞసర్వశాస్త్రవిశారద। ఏతత్కథాప్రకాశేనమదజ్ఞానంవినాశయ ॥ ౩౩ ॥ తదగ్రేని యమఃపశ్చాత్కర్తవ్యశ్శ్రేయసేముదా । సప్తరాత్రంయథాశక్త్యాధారణీయస్సఏవహి ॥ ౩౪ ॥ వరణంపంచవిప్రాణాం కథాభంగనివృత్తయే।కర్తవ్యంతైర్హరిర్జాప్యోద్వాదశాక్షరవిద్యయా ॥ ౩౫ ॥ బ్రాహ్మణాన్వైష్ణవాంశ్చాన్యాంస్తథాకీర్త నకారిణః। నత్వాసంపూజ్యదత్తాజ్ఞస్స్వయమాసనమావిశేత్ ॥ ౩౬ ॥ లోకవిత్తధనాగారపుత్రచింతాంవ్యుదస్యచ । కథాచి

త్తశ్శుద్ధమతిస్సలభేత్ఫలముత్తమం ॥ ౩౭ ॥ ఆసూర్యోదయమారభ్యసార్ధత్రిప్రహరాంతికం। వాచనీయాకథాసమ్యక్ధీరకంఠంసుధీమతా ॥ ౩౮ ॥ కథావిరామఃకర్తవ్యోమధ్యాహ్నేఘటికాద్వయం। తత్కథామనుకార్యంవైకీర్తనంవైష్ణవైస్తదా ॥ ౩౯ ॥ మలమూత్రజయార్థంహిలఘ్వాహారస్సుఖావహః । హవిష్యాన్నేనకర్తవ్యోహ్యేకవారంకథార్థినా ॥ ౪౦ ॥ ఉపోష్యసప్తరాత్రంవైశక్తిశ్చేచ్ఛృణుయాత్తదా । ఘృతపానంపయఃపానంకృత్వావైశృణుయాత్సుఖమ్ ॥ ౪౧ ॥ ఫలాహారేణవాశ్రావ్యమేకభక్తేనవాపునః । సుఖసాధ్యంభవేద్యత్తుకర్తవ్యంశ్రవణాయతత్ ॥ ౪౨ ॥ భోజనంతువరంమన్యేకథాశ్రవణకారకమ్ । నోపవాసోవరఃప్రోక్తఃకథావిఘ్నకరోయది ॥ ౪౩ ॥ సప్తాహవ్రతినాంపుంసాంనియమాఞ్శృణునారద। విష్ణుదీక్షావిహీనానాంనాధికారఃకథాశ్రవే ॥ ౪౪ ॥ బ్రహ్మచర్యమధస్సుప్తిఃపత్రావల్యాంచభోజనమ్ । కథాసమాప్తౌభుక్తించకుర్యాన్నిత్యంకథావ్రతీ ॥ ౪౫ ॥ ద్విదళంమధుతైలంచగరిష్ఠాన్నంతథైవచ । భావదుష్టంపర్యుషితంజహ్యాన్నిత్యంకథావ్రతీ ॥ ౪౬ ॥ కామంక్రోధంమదంమానంమత్సరంలోభమేవచ । దంభంమోహంతథాద్వేషందూరయేచ్చకథావ్రతీ ॥ ౪౭ ॥ వేదవైష్ణవవిప్రాణాంగురుగోవ్రతినాంతథా । స్త్రీరాజమహతాంనిందాంవర్జయేద్యఃకథావ్రతీ ॥ ౪౮ ॥ రజస్వలాంత్యజమ్లేచ్ఛపతితవ్రాత్యకైస్తథా । ద్విజద్విడ్వేదబాహ్యైశ్చనవదేద్యఃకథావ్రతీ ॥ ౪౯ ॥ సత్యంశౌచందయాంమౌనమార్జవంవినయంతథా । ఉదారమానసంతద్వదేవంకుర్యాత్కథావ్రతీ ॥ ౫౦ ॥ దరిద్రశ్చక్షయీరోగీనిర్భాగ్యఃపాపకర్మవాన్। అనపత్యోమోక్షకామఃశృణుయాచ్చకథామిమామ్ ॥ ౫౧ ॥ అపుష్పాకాకవంధ్యాచవంధ్యాయాచమృతార్భకా।స్రవద్గర్భాచయానారీతయాశ్రావ్యఃప్రయత్నతః ॥ ౫౨ ॥ ఏతేషువిధినాశ్రావేతదక్షయ్యతరంభవేత్ । అత్యుత్తమాకథాదివ్యాకోటియజ్ఞఫలప్రదా ॥ ౫౩ ॥ ఏవంకృత్వావ్రతవిధిముద్యాపనమథాచరేత్ । జన్మాష్టమీవ్రతమివకర్తవ్యంఫలకాంక్షిభిః ॥ ౫౪ ॥ అకించనేషుభక్తేషుప్రాయోనోద్యాపనాగ్రహః।శ్రవణేనైవపూతాస్తేనిష్కామావైష్ణవాయతః ॥ ౫౫ ॥ ఏవంనగాహయజ్ఞేస్మిన్సమాప్తేశ్రోతృభిస్తదా । పుస్తకస్యచవక్తుశ్చపూజాకార్యాతిభక్తితః ॥ ౫౬ ॥ ప్రసాదతులసీమాలాఃశ్రోతృభ్యశ్చాథదీయతాం।మృదంగతాలలలితంకర్తవ్యంకీర్తనంతతః ॥ ౫౭ ॥ జయశబ్దంనమశ్శబ్దంశంఖశబ్దంచకారయేత్ । విప్రేభ్యోయాచకేభ్యశ్చవిత్తమన్నంచదీయతామ్ ॥ ౫౮ ॥ విరక్తశ్చేద్భవేచ్ఛ్రోతాగీతావాచ్యాపరేఽహని । గృహస్థశ్చేత్తదాహోమఃకర్తవ్యఃకర్మశాంతయే ॥ ౫౯ ॥ ప్రతిశ్లోకంచజుహుయాద్విధినాదశమస్యచ । పాయసంమధుసర్పిశ్చతిలాన్నాదికసంయుతమ్ ॥ ౬౦ ॥ అథవాహవనంకుర్యాద్గాయత్ర్యాసుసమాహితః।తన్మయత్వాత్పురాణస్యపరమస్యచతత్త్వతః ॥ ౬౧ ॥ హోమాశక్తౌబుధోహౌమ్యందద్యాత్తత్ఫలసిద్ధయే । నానాచ్ఛిద్రనిరోధార్థంస్యూనతాధికతాఖ్యయోః ॥ ౬౨ ॥ దోషయోఃప్రశమార్థంచపఠేన్నామసహస్రకం। తేనస్యాత్సఫలంసర్వంనాస్త్యస్మాదధికంయతః ॥ ౬౩ ॥ ద్వాదశబ్రాహ్మణాన్పశ్చాద్భోజయేన్మధుపాయసైః । దద్యాత్సువర్ణధేనుంచవ్రతపూర్ణత్వహేతవే ॥ ౬౪ ॥ శక్తౌపలత్రయమితంస్వర్ణసింహంవిధాయచ । తత్రాస్యపుస్తకంస్థాప్యంలిఖితంలలితాక్షరమ్ ॥ ౬౫ ॥ సంపూజ్యావాహనాద్యైస్తదుపచారైఃసదక్షిణం । వస్త్రభూషణగంధాద్యైఃపూజితాయయతాత్మనే ॥ ౬౬ ॥ ఆచార్యాయసుధీర్దత్వాముక్తస్స్యాద్భవబంధనైః। ఏవంకృతేవిధానేచసర్వపాపనివారణే ॥ ౬౭ ॥ ఫలదంస్యాత్పురాణంతుశ్రీమద్భాగవతంశుభం। ధర్మకామార్థమోక్షాణాంసాధనంస్యాన్నసంశయః ॥ ౬౮ ॥ * కుమారాఊచుః * ఇతితేకథితంసర్వంకింభూయఃశ్రోతుమిచ్ఛసి।శ్రీమద్భాగవతేనైవభుక్తిముక్తీకరేస్థితే ॥ ౬౯ ॥ * సూతఉవాచ * ఇత్యుక్త్వాతేమహాత్మానఃప్రోచుర్భాగవతీంకథాం।సర్వపాపహరాంపుణ్యాంభుక్తిముక్తిప్రదాయినీమ్॥ ౭౦ ॥ శృణ్వతాంసర్వభూతానాంసప్తాహంనియతాత్మనాం । యథావిధితతోదేవంతుష్టువుఃపురుషోత్తమమ్ ॥ ౭౧ ॥ తదంతేజ్ఞానవైరాగ్యభక్తీనాంపుష్టతాపరా । తారుణ్యంపరమంచాభూత్సర్వభూతమనోహరమ్ ॥ ౭౨ ॥ నారదశ్చకృతార్థోభూత్సిద్ధేస్వీయేమనోరథే। పులకీకృతసర్వాంగఃపరమానందసంభృతః ॥ ౭౩ ॥ ఏవంకథాంసమాకర్ణ్యనారదోభగవత్ప్రియః । ప్రేమగద్గదయావాచాతానువాచకృతాంజలిః ॥ ౭౪ ॥ * నారదఉవాచ * ధన్యోస్స్యనుగృహీతోఽస్మిభవద్భిఃకరుణాపరైః। అద్యమేభగవాఁల్లబ్ధఃసర్వపాపహరోహరిః ॥ ౭౫ ॥ శ్రవణంసర్వధర్మేభ్యోవరంమన్యేతపోధనాః । వైకుంఠస్థోయతఃకృష్ణఃశ్రవణాద్యస్యలభ్యతే ॥ ౭౬ ॥ * సూతఉవాచ * ఏవంబ్రువతివైతత్రనారదేవైష్ణవోత్తమే । పరిభ్రమన్సమాయాతఃశుకోయోగేశ్వరస్తదా ॥ ౭౭ ॥ తత్రాయయౌషోడశవార్షికస్తదావ్యాసాత్మజోజ్ఞానమహాబ్ధిచంద్రమాః । కథావసానేనిజలాభపూర్ణఃప్రేమ్ణాపఠన్భాగవతంశనైశ్శనైః ॥ ౭౮ ॥ దృష్ట్వాసదస్యాఃపరమోరుతేజసంసద్యస్సముత్థాయదదుర్మహాసనం। ప్రీత్యాసురర్షిస్తమపూజయత్సుఖంస్థితోవదత్సంశృణుతామలాంగిరం ॥ ౭౯ ॥ * శ్రీశుకఉవాచ * నిగమకల్పతరోర్గళితంఫలంశుకముఖాదమృతద్రవసంయుతం।పిబతభాగవతంరసమాలయంముహురహోరసికాభువిభావుకాః॥ ౮౦ ॥ ధర్మఃప్రోజ్ఝితకైతవోఽత్రపరమోనిర్మత్సరాణాం

సతాంవేద్యంవాస్తవమత్రవస్తుశివదంతాపత్రయోన్మూలనం । శ్రీమద్భాగవతేమహామునికృతేకింవాపరైరీశ్వరస్సద్యోహృద్యవరుధ్యతేఽత్రకృతిభిశ్శుశ్రూషుభిస్తత్క్షణాత్ ॥ ౮౧ ॥ శ్రీమద్భాగవతంపురాణతిలకంయద్వైష్ణవానాంధనంయస్మిన్పారమహంస్యమేవమమలంజ్ఞానంపరంగీయతే । యత్రజ్ఞానవిరాగభక్తిసహితంనైష్కర్మ్యమావిష్కృతంతచ్ఛృణ్వన్ప్రపఠన్విచారణపరోభక్త్యావిముచ్యేన్నరః ॥ ౮౨ ॥ స్వర్గేసత్యేచకైలాసేవైకుంఠేనాస్త్యయంరసః । అతఃపిబంతుసద్భాగ్యామామాముంచతకర్హిచిత్ ॥ ౮౩ ॥ ❋ సూతఉవాచ ❋ ఏవంబ్రువాణేసతిబాదరాయణేమధ్యేసభాయాంహరిరావిరాసీత్ । ప్రహ్లాదబల్యుద్ధవఫల్గునాదిభిర్వృతఃసురర్షిస్తమపూజయచ్చతాన్ ॥ ౮౪ ॥ దృష్ట్వాప్రసన్నంమహదాసనేహరింతేచక్రిరేకీర్తనమగ్రతస్తదా । భవోభవాన్యాకమలాసనస్తుతత్రాగమత్కీర్తనదర్శనాయ ॥ ౮౫ ॥ ప్రహ్లాదస్తాలధారీతరలగతితయాచోద్ధవఃకాంస్యధారీవీణాధారీసురర్షిఃస్వరకుశలతయారాగకర్తాఽర్జునోఽభూత్ । ఇంద్రోఽవాదీన్మృదంగంజయజయసుకరాఃకీర్తనేతేకుమారాయత్రాగ్రేభావవక్తారసవిరచనయావ్యాసపుత్రోబభూవ ॥ ౮౬ ॥ ననర్తమధ్యేత్రికమేవతత్రభక్త్యాదికానాంనటవత్సుతేజసాం । అలౌకికంకీర్తనమేతదీక్ష్యహరిఃప్రసన్నోఽపివచోఽబ్రవీత్తత్ ॥ ౮౭ ॥ మత్తోవరంభాగవతావృణుధ్వంప్రీతఃకథాకీర్తనతోఽస్మిసాంప్రతం । శ్రుత్వేతితద్వాక్యమతిప్రసన్నాఃప్రేమార్ద్రచిత్తాహరిమూచిరేతే ॥ ౮౮ ॥ నగాహగాథాసుచసర్వభక్తైరేభిస్త్వయాభావ్యమతిప్రయత్నాత్ । మనోరథోఽయంపరిపూరణీయస్తథేతిచోక్త్వాంతరధీయతాచ్యుతః ॥ ౮౯ ॥ తతోఽనమత్తచ్చరణేషునారదస్తథాశుకాదీనపితాపసాంశ్చ । అథప్రహృష్టాఃపరినష్టమోహాఃసర్వేయయుఃపీతకథామృతాస్తే ॥ ౯౦ ॥ భక్తిఃసుతాభ్యాంసహరక్షితాసాశాస్త్రేస్వకీయేఽపితదాశుకేన । అతోహరిర్భాగవతస్యసేవనాచ్చిత్తంసమాయాతిహివైష్ణవానాం ॥ ౯౧ ॥ దారిద్ర్యదుఃఖజ్వరదాహితానాంమాయాపిశాచీపరిమర్దితానాం । సంసారసింధౌపరిపాతితానాంక్షేమాయవైభాగవతంప్రగర్జతి ॥ ౯౨ ॥ ❋ శౌనకఉవాచ ❋ శుకేనోక్తంకదారాజ్ఞేగోకర్ణేనకదాపునః । సురర్షయేకదాబ్రాహ్మైశ్ఛింధిమేసంశయంత్విమం ॥ ౯౩ ॥ ❋ సూతఉవాచ ❋ ఆకృష్ణనిర్గమాత్త్రింశద్వర్షాధికేగతేకలౌ । నవమీతోనభస్యేచకథారంభంశుకోఽకరోత్ ॥ ౯౪ ॥ పరీక్షిచ్ఛ్రవణాంతేచకలౌవర్షశతద్వయే । శుద్ధేశుచౌనవమ్యాంచధేనుజోఽకథయత్కథాం ॥ ౯౫ ॥ తస్మాదపికలౌప్రాప్తేత్రింశద్వర్షగతేసతి । ఊచురూర్జేసితేపక్షేనవమ్యాంబ్రహ్మణస్సుతాః ॥ ౯౬ ॥ ఇత్యేతత్తేసమాఖ్యాతంయత్పృష్టోఽహంత్వయానఘ । కలౌభాగవతీవార్తాభవరోగవినాశినీ ॥ ౯౭ ॥ కృష్ణప్రియంసకలకల్మషనాశనంచముక్త్యేకహేతుమిహభక్తివిలాసకారి । సంతఃకథానకమిదంపిబతాదరేణలోకేహితీర్థపరిశీలనసేవయాకిం ॥ ౯౮ ॥ స్వపురుషమపివీక్ష్యపాశహస్తంవదతియమఃకిలతస్యకర్ణమూలే । పరిహరభగవత్కథాసుమత్తాన్ప్రభురహమన్యనృణాంనవైష్ణవానాం ॥ ౯౯ ॥ అసారేసంసారేవిషయవిషసంగాకులధియఃక్షణార్ధంక్షేమార్థంపిబతశుకగాథాతులసుధాం । కిమర్థంవ్యర్థంభోవ్రజతకుపథేకుత్సితకథేపరీక్షిత్సాక్షీయచ్ఛ్రవణగతముక్త్యుక్తికథనే ॥ ౧౦౦ ॥ రసప్రవాహసంస్థేనశ్రీశుకేనేరితాకథా । కంఠేసంబధ్యతేయేనసవైకుంఠప్రభుర్భవేత్ ॥ ౧౦౧ ॥ ఇతిచపరమగుహ్యంసర్వసిద్ధాంతసిద్ధంసపదినిగదితంతేశాస్త్రపుంజంవిలోక్య । జగతిశుకకథాతోనిర్మలంనాస్తికించిత్పిబపరసుఖహేతోర్ద్వాదశస్కంధసారం ॥ ౧౦౨ ॥ ఏతాంయోనియతతయాశృణోతిభక్త్యాయశ్చైతాంకథయతిశుద్ధవైష్ణవాగ్రే । తౌసమ్యగ్విధికరణాత్ఫలంలభేతేయాథార్థ్యాన్నహిభువనేకిమప్యసాధ్యం ॥ ౧౦౩ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

ఇతిశ్రీపద్మపురాణేఉత్తరఖండేశ్రీభాగవతమాహాత్మ్యే
శ్రవణవిధికథనంనామ షష్ఠోఽధ్యాయః
హరిః-ఓమ్-శ్రీకృష్ణార్పణమస్తు

శ్రీరస్తు

శ్రీహయగ్రీవాయనమః.

శ్రీరుక్మిణీసత్యభామాసమేత - శ్రీకృష్ణపరబ్రహ్మణేనమః.

శ్రీవీరరాఘవీయవ్యాఖ్యాసహితశ్రీమద్భాగవతమ్

దశమస్కన్ధవ్యాఖ్యానప్రారంభః

అతిక్రాన్తస్కన్ధాన్తే “ జాతోగతఃపితృగృహాద్వ్రజమేధితార్థోహత్వా రిపూన్సుతశతానికృతోరుదారః । ఉత్పాద్య తేషుపురుషః క్రతుభిస్సమీజ ఆత్మానమాత్మనిగమంప్రథమంజనేష్వి ,, త్యాదిశ్లోకద్వయేనసంగృహ్యప్రదర్శితంకృష్ణావతారచరిత్రంవిస్తరేణశుశ్రూషురతిక్రాన్తస్కన్ధార్థానువాదపూర్వకంపృచ్ఛతిరాజా ॥ కథితఇత్యాదినాశ్లోకదశకేన ॥ తత్రపూర్వస్కన్ధార్థమనువదతి ॥ కథితఇతిసార్థేన ॥ సోమసూర్యయో-స్తదుభయవంశజాతానాంచ,రాజ్ఞాం.వంశవిస్తార-స్తేషాం-పరమాద్భుతం-చరిత్రంచ కథితమ్ ॥ ౧ ॥ హేమునిసత్తమనితరాం,ధర్మఏవశీలంయస్య-తస్య-యదో-ర్వంశవిస్తారః.కథితః-అధునా.-తత్రయదోర్వంశే.అంశేనబలరామేణసహా - వతీర్ణస్య-యద్వా- సఙ్కల్పరూపజ్ఞానేనవా-దివ్యవిగ్రహాంశేనవా-అన్యథా “ ఏతేచాంశకలాఃపుంసఃకృష్ణస్తుభగవాన్స్వయ ,, మితిపూర్వోత్తరవ్యాఘాతాపత్తేః.విష్ణోశ్శ్రీకృష్ణస్య.వీర్యాణివీర్యగుణప్రకారకాణి-చరిత్రాణి-నశ్శుశ్రూషుభ్యోఽస్మభ్యం ,శంసవిస్తరతఃకథయ ॥ ౨ ॥ కానివీర్యాణీత్యత్రాహ॥ అవతీర్యేతి ॥ యద్వా-నపరవ్యూహాదిరూపేణావస్థితస్యవీర్యాణి-కింతు - యదోర్వంశేఽవతీర్యభగవాన్యానివీర్యాణికృత

శ్రీమద్భగవతశ్శ్రీకృష్ణపరబ్రహ్మణఃవివిధవిచిత్రలీలావిశేషవర్ణనాకర్ణనాయ

పరీక్షిన్నరేంద్రశ్శుకమహర్షింపృచ్ఛతి

హరిః ఓమ్॥ రాజోవాచ॥ కథితోవంశవిస్తారోభవతాసోమసూర్యయోః। రాజ్ఞాంచోభయవంశ్యానాంచరితంపరమాద్భుతమ్॥౧॥ యదోశ్చధర్మశీలస్యనితరాంమునిసత్తమ। తత్రాంశేనావతీర్ణస్యవిష్ణోర్వీర్యాణిశంసనః॥౨॥ అవతీర్యయదోర్వంశేభగవాన్భూతభావనః। కృతవాన్యానివిశ్వాత్మాతానినోవదవిస్తరాత్ ॥౩॥ నివృత్తతర్షైరుపగీ

వాన్-తానివీర్యాణి - విస్తరతః.నః - అస్మభ్యం.వదశంస, అవతరణప్రభృతీనిస్వశ్లోకగమనపర్యన్తానివీర్యాణివిస్తరేణకథయేతిభావః॥ అతఏవపునరవతీర్యేత్యుక్తం ॥ అవతారప్రయోజనంతన్నిమిత్తంచవిస్తరేణవక్ష్యత్యభిప్రాయేణవిశినష్టి॥భూతభావనః - భూతానిసాధుభూతానిభావయతివిభావయతి త్రాయతఇతితథా - విశ్వాత్మా విశ్వస్యాన్తరాత్మా - విశ్వమాత్మాశరీరంయస్యేతివావిశ్వాత్మా ॥ ౩ ॥ నను విష్ణోర్వీర్యాణ్యభీక్ష్ణశశ్శ్రుతాన్యేవకింపృచ్ఛసీత్యత్రాహ ॥ నివృత్తతర్షైరితి ॥ కఉత్తమశ్లోకగుణానువాదాదిత్యస్యాన్వృతాదితిశేషః - ఉత్తమశ్లోకస్యభగవతః-గుణానువాదరూపాదమృతా - త్పశుఘ్నంవినా-కః-పుమాన్ - విరజ్యేత , నకోపీత్యర్థః.ప్రసిద్ధామృతవైలక్షణ్యంసూచయితుంవిశినష్టి- నివృత్తః-తర్షోపిపాసాయేష్వనలంబుద్ధి-ర్యేషాం-తైః - ర్విగతవిషయస్పృహైర్యోగిభి రుపగీయమానాత్ - ప్రసిద్ధంత్వమృతంఅనివృత్తతర్షోపగీయమానమిత్యర్థః - భవౌషధాత్-భవస్యసంసారస్యరోగరూపస్యౌషధంఔషధమివప్రతీకారరూపాత్ - ప్రసిద్ధంతుభవవర్ధనమితిభావః - శ్రోత్రయో-ర్మనసశ్చా-భిరామాత్ , ప్రసిద్ధంతురసనేన్ద్రియమాత్రాభిరామమితిభావః-గుణానువాదోగుణకథాశంసహన్తీతిపశుఘ్నాగోఘ్నా- స్తంవినేత్యర్థః॥యద్వా॥పశువధన్తిగచ్ఛతివ్యాప్రియతఇతిపశుఘ్నః - తంవినేత్యర్థః - పశుతుల్యవృత్తిః- కేవలమూర్ఖఇతియావత్-యద్వా - అపశుఘ్నాదితిచ్ఛేదః - పశుఇతిసమ్యగర్థకమవ్యయం-నపశుఅసమ్యక్-హన్తి

గచ్ఛతి బుధ్యతీతి తథా “ హననహింసాగత్యోః ,, గత్యర్థానాం సర్వేషాం జ్ఞానార్థకాః - సమ్యగుపకారమవిద్వాన్ - కృతఘ్న ఇతి యావత్ - ఉత్తమశ్లోకకృతోపకారాభిజ్ఞః తద్గుణానువాదాత్కః పుమాన్ విరజ్యేతేత్యర్థః ❁ ॥ ౪ ॥ కోఽసౌ తత్కృతోపకారః, యదభిజ్ఞానాత్తద్గుణానువాదాన్న విరజ్యతే - బహుషు భగవదవతారతచ్చరితేషు సత్స్వపి కింవిశేషేణ కృష్ణావతారచరిత్రాదికమేవ పృచ్ఛసీత్యత్రాహ ॥ పితామహా ఇతి ద్వాభ్యాం ॥ అమరఞ్జయైః దేవానపి జేతుం సమర్థైః - భీష్మాద్యతిరథరూపైః తిమిఙ్గిలైః - హేతుభిః - దుఃఖేనాప్యత్యేతుం పారఙ్గన్తుమశక్యం - కౌరవాణాం - సైన్యమేవ - సాగరః - తం - యో భగవాన్ కృష్ణ ఏవ - ప్లవో నౌర్యేషాం తే - పితామహా యుధిష్ఠిరాదయః - వత్సపదం కృత్వా గోష్పదతుల్యం కృత్వా - అతరన్ స్మ పారం జగ్ముః కిల - శ్లోకద్వయస్థ యచ్ఛబ్దయోర్వీర్యాణి తస్యేత్యనేనాన్వయః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ ద్రౌణీతి ॥ కించ - ద్రౌణేరశ్వత్థామ్నోఽస్త్రేణ తత్ప్రయుక్తబ్రహ్మశీర్షనామకాస్త్రేణ - విప్లుష్టం దగ్ధం - మిదం - మదఙ్గం మచ్ఛరీరం - కురూణాం - పాణ్డవానాంచ - సన్తానస్య బీజం ప్రవర్తకం - వంశద్వయేఽపి స్వస్యైవావశేషితత్వాత్తదుభయసన్తానబీజమిత్యర్థః - యో జుగోప - కథంభూతః - శరణం గతాయా - మమ మాతురుత్తరాయాః - కుక్షిం - ప్రవిష్టః, ఆత్తం ధృతం - చక్రం సుదర్శనం - యేన - తథాభూతో, మత్పితామహప్రభృతీనామనిష్టపరిహారేష్టప్రాపణదీక్షితస్య మహోపకర్తుర్గుణానువాదాత్కృతజ్ఞః కథమహం విరజ్యేయమితి భావః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ వీర్యాణీతి ॥ యతః ఏవమతో - హే విద్వన్ - నఖిలానాం - దేహభాజాం, అన్తర్బహిః పూరుషకాలరూపైః - రమృతం - మృత్యుంచ - ప్రయచ్ఛతః, క్షేత్రజ్ఞానాం కాలావయవానాంచ బహుత్వాద్బహువచనం - క్షేత్రజ్ఞకాలాత్మకైః, రూపైః స్వశరీరైః, తత్రాన్తః - పురుషరూపేణ - మృతమమరణం స్థితిం - ప్రయచ్ఛతః - స్థితిహేతోరిత్యర్థః - ఉత అపిచ - బహిః - కాలరూపేణ, మృత్యుం - ప్రయచ్ఛతః వినాశహేతోరిత్యర్థః

యమానాద్భవౌషధాచ్ఛ్రోత్రమనోఽభిరామాత్ । క ఉత్తమశ్లోకగుణానువాదాత్పుమాన్విరజ్యేత వినా పశుఘ్నాత్ ॥ ౪ ॥ పితామహా మే సమరేఽమరంజయైర్దేవవ్రతాద్యాతిరథైస్తిమింగిలైః । దురత్యయం కౌరవసైన్యసాగరం కృత్వాఽతరన్వత్సపదం స్మ యత్ప్లవాః ॥ ౫ ॥ ద్రౌణ్యస్త్రవిప్లుష్టమిదం మదఙ్గం సన్తానబీజం కురుపాణ్డవానామ్। జుగోప కుక్షిం గత ఆత్తచక్రో మాతుశ్చ మే యః శరణం గతాయాః ॥ ౬ ॥ వీర్యాణి తస్యాఖిలదేహభాజామన్తర్బహిః పూరుషకాలరూపైః । ప్రయచ్ఛతో మృత్యుముతామృతం చ మాయామనుష్యస్య వదస్వ విద్వన్ ॥ ౭ ॥ రోహిణ్యాస్తనయః ప్రోక్తో రామస్సఙ్కర్షణస్త్వయా । దేవక్యా గర్భసమ్బన్ధః కుతో దేహాన్తరం వినా ॥ ౮ ॥ కస్మాన్ముకున్దో భగవాన్పితుర్గేహాద్వ్రజం గతః । క్వ వాసం జ్ఞాతిభిస్సార్కం కృతవాన్సాత్వతాం పతిః ॥ ౯ ॥ వ్రజే వసన్కిమకరోన్మధుపుర్యాం చ కేశవః। భ్రాతరం చావధీత్కంసం మాతురద్ధాఽతదర్హణమ్ ॥ ౧౦ ॥ దేహం మానుషమాశ్రిత్య కతి వర్షాణి వృష్ణిభిః । యదుపుర్యాం సహావాత్సీత్పత్న్యః కత్యభవన్ప్రభోః ॥ ౧౧ ॥ ఏతదన్యచ్చ సర్వం మే మునే కృష్ణవిచేష్టితమ్ । వక్తుమర్హసి సర్వజ్ఞ శ్రద్దధానాయ విస్తృతమ్ ॥ ౧౨ ॥ నైషాతిదుస్సహా క్షున్మాం త్యక్తోద

స్థితిస్సజగత్కారణస్యేత్యర్థః “ కారణం తు ధ్యేయ ,, ఇతి కారణస్యైవ వస్తునో ధ్యేయత్వాత్ శ్రవణాద్ధ్యానస్య చ శ్రవణమననాదిపూర్వకత్వాత్తద్విషయకశుశ్రూషా మమాస్తీతి జ్ఞాపనాయాఖిలదేహభాజామిత్యాద్యభ్యుదితం ఇత్యుక్తమ్ - తస్యైవంభూతస్య కథం మనుష్యత్వాపత్తిరిత్యతో విశినష్టి - మాయా మనుష్యస్య సంకల్పజ్ఞానేన మనుష్యస్య - ప్రచ్ఛన్నమనుష్యస్య వా, తస్య కృష్ణస్య - వీర్యాణి - వదస్వ ప్రకాశయ “ భాసనోపసంభాషే ,, త్యాదినా వదేస్తఙ్ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ అంశేనావతీర్ణస్య విష్ణోరిత్యంశచరిత్రమపి కథనీయం సూచితం - తదేవ వ్యఞ్జయన్ పృచ్ఛతి ॥ రోహిణ్యా ఇతి ॥ సఙ్కర్షణః భగవదంశసమ్భూతసఙ్కర్షణావతారరూపో బలరామః, రోహిణ్యాస్తనయః - ప్రోక్తః తథా - తస్య దేవక్యా గర్భసమ్బన్ధశ్చ ప్రోక్తః త్వయా నవమ ఇతి శేషః - ఉభయం - దేహాన్తరం వినైవ ఏకేన దేహేనైవ - తస్య - కుతః కస్మాద్ధేతో - రభవత్ ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ “ కృతవాన్యాని విశ్వాత్మా తాని నో వద ,, ఇతి సామాన్యతః పృష్టాని వీర్యాణి విశేషతః పృచ్ఛతి ॥ కస్మాదితి చతుర్భిః ॥ భగవాన్ - ముకున్దః - కస్మాద్ధేతోః - పితుర్వసుదేవస్య - గేహాద్వ్రజం - గతః - సాత్వతాం భక్తానాం పతిర్భగవాన్ - జ్ఞాతిభిర్యదుభిస్సహ - క్వ - వాసం - కృతవాన్ ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ వ్రజే - మధుపుర్యాంచ - వసన్ - కింకిమకరోత్ - మాతుర్దేవక్యాః - అద్ధా సాక్షాద్భ్రాతరం - అతఏవ - తదర్హణం వధానర్హం కంసం - కుతోఽవధీత్ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ మానుషం మానుషవదవభాసమానం - దేహం దివ్యమఙ్గళవిగ్రహం - మాశ్రిత్య పరిగృహ్య - వృష్ణిభిర్యదుభిస్సహ - యదుపుర్యాం ద్వారకాయాం - కతి వర్షాణ్య - వాత్సీదుషితవాన్ - తస్య - పత్న్యః - కతి - బభూవుః - హే విభో ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ ఏతత్పృష్టమన్యదపృష్టంచ - యద్య - త్సర్వం - కృష్ణవిచేష్టితం - హే మునే - శ్రద్దధానాయ శ్రవణోపయుక్తత్వరాన్వితాయ - మే శుశ్రూషవే - మహ్యం - హే సర్వజ్ఞ సాకల్యేన కృష్ణచేష్టితాభిజ్ఞ విస్తృతం యథాతథా - వక్తుమర్హసి ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ ప్రాయోపవిష్టస్యాశనాయాపిపాసాభ్యామర్దితస్య కథం శ్రవణోపయుక్తచిత్తసమాధానసంభవ ఇత్యత్రాహ ॥ నైషేతి ॥

త్యక్త - ముదపానం-యేన-తథాభూతమపి-మాం - దుస్సహాసోఢుమశక్యా - ఏషా క్షుత్-నబాధతే-తత్ర హేతుంవదన్నా త్మానంవిశినష్టి॥త్వన్ముఖామ్భోజా - చ్చ్యుతంగళితం హరికథై వామృతం-తత్ -పిబన్తం- మామిత్యన్వయః ॥ ౧౩ ॥ ఇత్థమాపృష్టోభగవాన్‌శుకశ్శ్రీకృష్ణచరిత్రంవిస్తరతఃకదయితుమారేభఇత్యాహసూతః ॥ ఏవమితి ॥ హేభృగునన్దనశౌనక-ఏవ,మిత్థం-సాధువాదంసాధోఃపరిక్షితోవాదముక్తింప్రశ్నరూపం,నిశమ్య-స-భగవాన్-వైయాసకిశ్శుక-స్తతో-విష్ణురాతంపరీక్షితం- ప్రత్యర్చ్యప్రత్యభినన్ద్య , కలికల్మషఘ్నం శృణ్వతాంవదతాంచకలికాలకృతపాపఘ్నం - కృష్ణస్యభగవతశ్చరిత్రం- వ్యాహర్తుంవిస్తరతోవక్తుం-దశమైకాదశస్కన్ధద్వయేనవక్తుమితియావత్ , ఆరభత ప్రారేభె - యుక్తంచైతదిత్యభిప్రాయేణవిశినష్టి - భాగవతప్రధానః - భాగవతంభగవత్స్వరూపగుణాద్యనుసంధానమేవ - ప్రధానంముఖ్యంప్రయోజనం-యస్య-తథాభూతః ॥ ౧౪ ॥ తావత్ప్రత్యర్చ్యాహసమ్యగితిద్వాభ్యాం॥హేరాజర్షిసత్తమ-తవ-బుద్ధి- సమ్యగ్వ్యవసితానిశ్చితా-హేయోపాదేయవివేకయుక్తేత్యర్థః - కుతఏతజ్జ్ఞాతవ్యమిత్యత్రాహ - యత్ యస్మా -ద్వాసుదేవకథాయామేవ తవ-మతి-నైష్ఠికీనిష్ఠాయుక్తా-వాసుదేవకథాశ్రవణఏవపరినిష్ఠితేత్యర్థః ॥ ౧౫ ॥ కింతచ్ఛ్రవణనిష్ఠామాత్రేణేత్యత్రాహ॥ వాసుదేవేతి ॥ వాసుదేవకథాప్రశ్న ఏవ-కింపున - స్తచ్ఛ్రవణాదిక-మిత్యభిప్రాయేణప్రశ్న ఇత్యుక్తం- యద్వా-ప్రశ్నప్రతివచనతచ్ఛ్రవణానాంత్రయాణాముపలక్షణార్థఃప్రశ్నశబ్దః-త్రీన్పురుషాన్పునాతి-వక్తారంప్రతివక్తారం - పృచ్ఛకంపృచ్ఛన్తం శ్రోతృంశ్చ - త్రీన్ - వక్తృప్రతివక్తృచఏకైకేనభావ్యమిత్యభిప్రాయేణవక్తారంపృచ్ఛకంచేత్యేకవచననిర్దేశః, శ్రోతృభిస్తుబహుభిరపీతిబహువచననిర్దేశః-యథా-తస్యవాసుదేవస్య - పాదసలిలంగాఙ్గమమ్భః , పునాతితద్వదితిపవిత్రీకరణమాత్రే

మపిబాధతే । పిబన్తంత్వన్ముఖామ్భోజాచ్చ్యుతంహరికథామృతమ్॥ ౧౩ ॥శ్రీసూతఉవాచ॥ఏతన్నిశమ్యభృగునన్దనసాధువాదంవైయాసకిస్సభగవానథవిష్ణురాతమ్ । ప్రత్యర్చ్యకృష్ణచరితంకలికల్మషఘ్నంవ్యాహర్తుమారభతభాగవతప్రధానః॥ ౧౪ ॥శ్రీశుకఉవాచ॥సమ్యగ్వ్యవసితాబుద్ధిస్తవరాజర్షిసత్తమ।వాసుదేవకథాయాంతేయజ్జాతానైష్ఠికీమతిః॥౧౫॥వాసుదేవకథాప్రశ్నఃపురుషాంస్త్రీన్పునాతిహి । వక్తారంపృచ్ఛకంశ్రోతౄంస్తత్పాదసలిలంయథా॥ ౧౬ ॥ భూమిర్దృప్తనృపవ్యాజదైత్యానీకశతాయుతైః । ఆక్రాన్తాభూరిభారేణబ్రహ్మాణంశరణంయయౌ॥ ౧౭ ॥గౌర్భూత్వాఽశ్రుముఖీఖిన్నారుదన్తీకరుణంవిభోః। ఉపస్థితాఽన్తికేతస్మైవ్యసనంసమవోచత ॥ ౧౮ ॥ బ్రహ్మాతదుపధార్యాథసహదేవైస్తయాసహ । జగామసత్రినయనస్తీరంక్షీరపయోనిధేః ॥ ౧౯ ॥ తత్రగత్వాజగన్నాథందేవదేవంవృషాకపిమ్ । పురుషం పురుషసూక్తేనఉపతస్థేసమాహితః ॥ ౨౦ ॥ గిరంసమాధౌగగనేసమీరితాంనిశమ్యవేధాస్త్రిదశానువాచ । గాంపౌరుషీంమేశృణుతామరాఃపునర్విధీయతామాశుతథైవమాచిరమ్ ॥ ౨౧ ॥ పురైవపుంసావధృతోధరాజ్వరోభవద్భిరంశైర్యదుషూపజ

శ్రీభగవదవతారకారణప్రవచనఘట్టః.

దృష్టాన్తః - నతుపురుషత్రయపవిత్రీకరణె - త్రయాణాంతత్రాసంభవాత్-యద్వా - యథాగాఙ్గంసలిలముపస్పృశన్తం-తస్యపితరంపితామహంచ-పునాతి - తద్వదితిదృష్టాన్తాభిప్రాయః - యథాతత్పాదసలిల-ముపస్పృశన్తమేకమేవపురుషంపునాతి-నతథాతత్కథాప్రశ్నఃపునాతి ,అపితుత్రీ-నితివ్యతిరేకదృష్టాన్తోవాఽభిప్రేతః ॥ ౧౬ ॥ తమిత్థంప్రత్యర్చ్యావతారప్రభృతీనివీర్యాణివిస్తరతోవివక్షుస్తావదవతారనిమిత్తభూతాంభూప్రార్థనాముపపాదయతి ॥ భూమిరిత్యాదిభిశ్చతుర్భిః ॥ దృప్తాఃగర్వితాః-నృపవ్యాజాఃనృపవదవభాసమానాః-యే , దైత్యాః - స్తేషా-మనీకానాం-శతానా-మయుతైః- ర్భూరిభారేణతదూర్ధ్వపనిరవధికభారేణ-ఆక్రాన్తాపీడితా-భూమిః-బ్రహ్మాణంచతుర్ముఖం-శరణం- యయౌ ॥ ౧౭ ॥ తదేవప్రపఞ్చయతి-గౌర్భూత్వాగోరూపంబిభ్రాణా-ఖిన్నాదీనా- అశ్రూణిముఖేయస్యా-స్తథాభూతా - కరుణంయథాతథా-రుదన్తీ-విభోఃబ్రహ్మణో - ఽన్తికేసమీపె - ఉపస్థితా స్తువన్తీ వ్యసనంస్వదుఃఖం - తస్మైబ్రహ్మణే-సమ్యగవోచతవిజ్ఞాపయామాస ॥ ౧౮ ॥ బ్రహ్మాతద్వ్యసన-ముపధార్యజ్ఞాత్వా-అథ-దేవగణై -స్తయాభూమ్యాసహ - సత్రినయనస్సరుద్రః-క్షీరసాగరస్య-తీరం-జగామ ॥ ౧౯ ॥ తత్రతీరేగత్వా-సమాహితచిత్తో-జగన్నాథం - పరమపురుషం - వృషాకపింశ్రీమహావిష్ణుంపురుషసూక్తేనో-పతస్థేతుష్టావ-స్తుతిపూర్వకంనిదధ్యావిత్యర్థః ॥ ౨౦ ॥ తథా-గగనే -సమీరితాంగిరంఅశరీరాంవాణీం-సమాధౌ-నిశమ్య - వేధాఃబ్రహ్మా-త్రిదశాన్దేవాన్ప్రత్య-వోచత -తదేవాహగామిత్యాదిభిస్సార్ధైఃపఞ్చభిః-హేఅమరాః-సమాధౌ-మయా-శ్రుతాం-పౌరుషీంపరమపురుషసంబన్ధినీం- గాంగిరం - మెమత్తఃకథయతశ్శృణుత-యథా-ఈశ్వరేణాతిదిష్టం-భవద్భి-ర్విధీయతాంక్రియతాం-చిరంవిలమ్బం- మాకార్ష్ట ॥ ౨౧ ॥ కానామగీరిత్యత్రాహ॥పురైవేతి॥

రా-భవద్విజ్ఞప్తేః పూర్వమేవ - యద్వా-పురైవ స్వావతారాత్పూర్వమేవేత్యర్థః-పుంసా-ఈశ్వరేణ-ధరాజ్వరో-భూక్లేశోఽవధృతః-విజ్ఞాతః-భవద్భిః, ర్యదుష్వం - శైః-రుపజన్యతాం-ఉత్పద్యతాం, జీవానామంశేనోత్పత్తిర్నామ ధర్మభూతజ్ఞానేన జీవాన్తరాధిష్ఠాతృత్వం, స్వరూపస్యాణుత్వేనానేకదేహవృత్త్యసంభవాత్, కదాఽస్మాభిరుత్పత్తవ్యమిత్యత్రాహ॥ సః-ఈశ్వరాణామస్మాకమపీశ్వరో భగవాన్ - స్వసమ్బన్ధిన్యా - కాలాఖ్యయా - శక్త్యా కార్యోపయుక్తా పృథక్సిద్ధవిశేషణభూతయాతన్వా ఉర్వ్యా భూమేర్భరం-క్షపయన్, నిరసితుమితిభావః, భువి, యావ - చ్చరేదవతరేత్తతః పూర్వమేవ-జన్యతామిత్యర్థః ✽ ॥ ౨౨ ॥ ✽ తథా, వసుదేవస్య-గృహే, భగవాన్ స్వార్ణషాడ్గుణ్యః, ప్రకృతిపురుషవిలక్షణః-పరమపురుష, స్సాక్షాజ్జనిష్యతే అవతరిష్యతి, న కపిలాదివజ్జీవాన్తరాధిష్ఠాతృత్వేనావతరిష్యతి, కిన్త్వద్వారకమేవేత్యభిప్రాయేణ సాక్షాదిత్యుక్తమ్, తస్య జనిష్యమాణస్య పరమపురుషస్య, పూజార్థం పరిచర్యార్థం, క్రీడార్థమితి యావత్, అమరాణాం, స్త్రియోఽపి, సమ్భవన్తు స్వాంశైరుత్పద్యన్తామ్ ✽ ॥ ౨౩ ॥ ✽ తథా, ఋషయోఽపి, తస్య భగవత, ఆదేశాదనుశాసనా, త్పశురూపిణః, కల్ప్యన్తాం గోరూపిణస్సమ్భవన్తు, కిమర్థం తత్రాహ, హేసురాః, పయోదానముఖేన క్షీరప్రదోహనద్వారాఽపి-విష్ణుం, తర్పయితుం, తపఆదిభిస్తర్పయన్త్యేవ అధునా పయోదానముఖేనాపి తర్పయితుం గోరూపిణః కల్ప్యన్తామిత్యపిశబ్దాభిప్రాయః ✽ ॥ ౨౪ ॥ ✽ తథా, యో, వాసుదేవస్య, కలా, అంశః, కోఽసౌ, యః, అనన్తః సహస్రముఖః-స్వరాడకర్మవశ్యః, సోఽపి-హరేః-ప్రియం కర్తుమిచ్ఛయా, అగ్రజో, భవితా, తస్యాగ్రజో భవిష్యతీత్యర్థః ✽ ॥ ౨౫ ॥ ✽ తథా, విష్ణో, ర్యా- మాయా, సాక్షా, యయా మాయయా, ఇదం, జగచ్చేతనవర్గః-సమ్మోహితమ్, సాఽపి, భగవతీ పూజ్యా, మాయాధిష్ఠాత్రీ దేవతా, ప్రభుణా

న్యతామ్। సయావదుర్వ్యాభరమీశ్వరేశ్వరస్స్వకాలశక్త్యా క్షపయంశ్చరేద్భువి॥ ౨౨ ॥ వసుదేవగృహే సాక్షాద్భగవాన్ పురుషః పరః । జనిష్యతే తత్పూజార్థం సంభవన్త్వమరస్త్రియః ॥ ౨౩ ॥ ఋషయోఽపి తదాదేశాత్కల్ప్యన్తాం పశురూపిణః। పయోదానముఖేనాపి విష్ణుం తర్పయితుం సురాః ॥ ౨౪ ॥ వాసుదేవకలాఽనన్తస్సహస్రవదనస్స్వరాట్ । అగ్రజో భవితా దేవో హరేః ప్రియచికీర్షయా॥ ౨౫ ॥ విష్ణోర్మాయా భగవతీ యయా సమ్మోహితం జగత్ । ఆదిష్టా ప్రభుణాంశేన కార్యార్థే సమ్భవిష్యతి ॥ ౨౬ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్యాదిశ్యామరగణాన్ప్రజాపతిపతిర్విభుః । ఆశ్వాస్య చ మహీం గీర్భిస్స్వధామ పరమం యయౌ॥ ౨౭ ॥ శూరసేనో యదుపతిర్మధురామావసత్పురీమ్। మధురాన్ శూరసేనాంశ్చ విషయాన్బుభుజే పురా ॥ ౨౮ ॥ రాజధానీ తతస్సాఽభూత్సర్వయాదవభూభుజామ్। మధురా భగవాన్యత్ర నిత్యం సన్నిహితో హరిః॥ ౨౯ ॥ తస్యాం తు కర్హిచిచ్ఛౌరిర్వసుదేవః కృతోద్వహః । దేవక్యా సూర్యయా సార్ధం ప్రయాణే రథమారుహత్॥ ౩౦ ॥ ఉగ్రసేనసుతః కంసో భగిన్యాః ప్రియచికీర్షయా । రశ్మీన్హయానాం జగ్రాహ రౌక్మై రథశతైర్వృతః॥ ౩౧ ॥ చతుశ్శతం పారిబర్హం గజానాం హే

నియన్త్రా భగవతా-ఆదిష్టా సతీ, తస్య-కార్యార్థే ప్రయోజనార్థ - మంశేన-సమ్భవిష్యతి జనిష్యతే ✽ ॥ ౨౬ ॥ ✽ ఇత్యేవం భగవతోక్తమేవ-అమరగణాన్ప్రత్యా - దిశ్య అనుజ్ఞాప్య; ప్రజాపతీనాం దక్షాదీనామపి-పతిః విభుః బ్రహ్మా, గీర్భి, ర్మహీం-మాశ్వాస్య సాన్త్వయిత్వా-పరమం శ్రేష్ఠం, స్వధామ స్వలోకం-యయౌ ✽॥ ౨౭॥ ✽ తదేవమవతారనిమిత్తముపపాదితమ్-అథావతారప్రకారం పితుర్గేహాద్వ్రజగమననిమిత్తం చ వర్ణయితుం తదుపోద్ఘాతరూపమితిహాసమాహ ॥ శూరసేన ఇత్యాదినాధ్యాయసమాప్తి॥ పురా పూర్వకాలే-యదూనాంపతి-శ్శూరసేనో నామ-మధురాం పురీ-మధివసన్ - మధురాన్ శూరసేనాంశ్చ, విషయాన్దేశా-న్బుభుజే - ఇహోపభోగో భుజేరర్థః- న తు పాలనమ్-తత్ర “ భుజోఽనవనే ,, ఇత్యాత్మనేపద ప్రతిషేధాత్ ✽ ॥ ౨౮ ॥ ✽ యత-శ్శూరసేనో-రాజా, అధ్యవస-త్తత-స్సా మధురాపురీ, సర్వేషాం-యాదవభూపాలానాం-రాజధానీ-బభూవ-తత్ర పుర్యాం-హరి-ర్భగవా-న్నిత్యం-సన్నిహిత, ఆవిర్భావస్థానత్వాదితిభావః ✽ ॥ ౨౯ ॥ ✽ కదాచి-త్తస్యాం పుర్యాం-శౌరిః శూరస్య సుతో-వసుదేవః-కృతవివాహః-దేవక్యా - సూర్యయా భార్యయా నవోఢయా సహ - ప్రయాణే స్వగృహం ప్రతి ప్రయాణనిమిత్తే-రథ-మారురోహ ✽ ॥ ౩౦ ॥ ✽ తత-ఉగ్రసేనస్య-సుతః-కంసః భగిన్యాః దేవక్యాః, ప్రియం కర్తుమిచ్ఛయా-స్వయం-రౌక్మైః హేమమయైః - రథానాం, శతైః - పరివృతో-భగినీరథవాహానామశ్వానామ్- ప్రగ్రహాన్-జగృహే ✽॥ ౩౧ ॥ ✽ తదా-దేవక, ఉగ్రసేనస్య భ్రాతా-దుహితృవత్సలః-హేతుగర్భమిదం-దుహితృవత్సలత్వా-ద్దుహిత్రే దేవక్యై-పారిబర్హముపాయనం దదౌ ॥ పారిబర్హం దర్శయతి ॥ హేమమాలాలఙ్కృతానాం గజానా-మయుతం-తథావిధా - మశ్వానాం-సార్ధమర్ధేన పఞ్చసహస్ర్యా సహిత - మయుతం-రథానాంతు - త్రిషట్ఛతం అష్టాదశశతం చ, యానైః గమ

నసాధనైస్సహ-దాసీనాం-సుకుమారీణాం-సమలఙ్కృతే ద్వేశతే* ॥ ౩౨ ॥ ౩౩ ॥ * హేతాత-వరవధ్వోఃప్రయాణోపక్రమే-మఙ్గళార్థమ్-శఙ్ఖాదీని-దున్దుభయశ్చ,సమం యుగపన్నేదుః దధ్వనుః-సు మఙ్గళమితిక్రియావిశేషణం వా * ॥ ౩౪ ॥ * అతో మార్గే - ప్రగ్రహాణం హయరశ్మిధరం-కంస-ముద్దిశ్య- శరీరవా-గాహ - ఉత్సృష్టాబభూవ-తామేవదర్శయతి ॥ అస్యా ఇతి॥ యాం భగినీం, ప్రియచికీర్షయా-నయసే-భర్తృగృహం ప్రాపయసి-అస్యా - అష్టమో-గర్భః - అపత్యపరోగర్భశబ్దః,హన్తా హనిష్యతి * ॥ ౩౫ ॥ * ఇత్థ-ముక్తో-భోజానాం-కులపాంసనః కులమలరూపః-కులాధమ ఇతి యావత్ -ఖలో మూర్ఖః, పాపాత్మా కంసః-తథాభూతత్వా, ఖడ్గః పాణౌ యస్య, తథాభూతో,భగినీం స్వప్రాణాపహారనిదానభూతాం భగినీం-హన్తుముద్యుక్తః,కచేఽగ్రహీత్ కేశపాశం జగ్రాహేత్యర్థః * ॥ ౩౬ ॥ * జుగుప్సితం నిన్దితం భగినీవధోద్యోగరూపం కర్మ,యస్య,తత ఏవ-నృశంసం క్రూరం - అత ఏవ-నిరపత్రపం-నిర్లజ్జం - తం కంసం పరిసాన్త్వయన్ ఉపచ్ఛన్దయన్ - మహాభాగో మహాభాగ్యయుక్తో-మహాబుద్ధిమాన్వసుదేవ-ఉవాచ * ॥ ౩౭ ॥ * ఉక్తిమేవాహ॥ శ్లాఘనీయ ఇత్యాదిభిర్నవభిః॥ శూరైః,శ్లాఘనీయాః స్తుత్యాః గుణాః,యస్య - భోజానాం భోజవంశ్యానాం యశఃకీర్తిం కరోతీత్యావహతీతి తథా-స-భవా-నేవంభూతత్వా - త్కథం- స్త్రీయం-తత్రాప్యుద్వాహకర్మణ్యుద్వాహాఙ్గగృహప్రవేశకర్మణి- తత్రాపి-భగినీం హన్యాః హన్తుముద్యుక్తోఽసి * ॥ ౩౮ ॥ * మన్మరణనిదానభూతత్వాద్భగినీమపి హన్యామిత్యత్రాహ ॥ మృత్యురితి ॥ హే వీర-జన్మవతాముత్పత్తిమతాం-దేహేనైవ సహ-మృత్యు-ర్జాయతే-మృత్యుశ్చాయమేవ దేహముత్పత్తేరారభ్యానువర్తత ఏవ- కిన్తు కాలమాత్రమపేక్షత ఇతి భావః, అతోఽ

మమాలినామ్ । అశ్వానామయుతైస్సార్ధం రథానాం చ త్రిషట్ఛతమ్॥ ౩౨ ॥ దాసీనాం సుకుమారీణాం ద్వే శతే సమలంకృతే । దుహిత్రే దేవకః ప్రాదాద్యానే దుహితృవత్సలః ॥ ౩౩ ॥ శఙ్ఖతూర్యమృదఙ్గాని నేదుర్దున్దుభయస్సమమ్ । ప్రయాణోపక్రమే తాత వరవధ్వోస్సుమఙ్గళమ్ ॥ ౩౪ ॥ పథి ప్రగ్రహిణం కంసమాభాష్యాహాశరీరవాక్ । అస్యాస్త్వామష్టమో గర్భో హన్తా యాం వహసేఽబుధ॥ ౩౫ ॥ ఇత్యుక్తస్స ఖలః పాపో భోజానాం కులపాంసనః । భగినీం హన్తుమారబ్ధః ఖడ్గపాణిః కచేఽగ్రహీత్॥ ౩౬ ॥ తం జుగుప్సితకర్మాణం నృశంసం నిరపత్ర

——* దేవకీహననోద్యుక్తం కంసం ప్రతి వసుదేవకృతసామాద్యుపదేశః. *——

పమ్ । వసుదేవో మహాభాగ ఉవాచ పరిసాన్త్వయన్ ॥ ౩౭ ॥ శ్లాఘనీయగుణశ్శూరైర్భవాన్భోజయశస్కరః। స కథం భగినీం హన్యాః స్త్రియముద్వాహకర్మణి॥ ౩౮ ॥ మృత్యుర్జన్మవతాం వీర దేహేన సహ జాయతే। అద్య వాఽబ్దశతాన్తే వా మృత్యుర్వై ప్రాణినాం ధ్రువః॥ ౩౯ ॥ దేహే పఞ్చత్వమాపన్నే దేహీ కర్మవశానుగః। దేహాన్తరమనుప్రాప్య ప్రాక్తనం త్యజతే వపుః॥ ౪౦ ॥ వ్రజంస్తిష్ఠన్పదైకేన యథైవైకేన గచ్ఛతి । యథా తృణజలూకైవం దేహీ కర్మగతిం గతః ॥ ౪౧ ॥ స్వప్నే యథా పశ్యతి దేహమీదృశం మనోరథేనాభినివిష్టచేతనః । దృష్టశ్రుతా

ద్యనా వా-వర్షశతాన్తే వా-ప్రాణినాం-మృత్యుః-ధ్రువః నిశ్చితః అపరిహార్య ఇతి యావత్ * ॥ ౩౯ ॥ * నన్వబ్దశతాన్తే జరయా జీర్ణం శరీరమస్తు మృత్యుగ్రస్తం,అధునా త్విదం కల్యాణతరం శరీరముపైతి చేత్పునరేవంవిధం దుర్లభమిత్యత ఆహ॥ దేహ ఇతి ॥ దేహే-పఞ్చత్వం మరణ,మాపన్నే ఆప్తు ముద్యుక్తే సతి, దేహీ తద్దేహస్థో జీవః,కర్మవశానుగః ప్రాచీనకర్మవశ్యతామనుప్రాప్తః , కర్మానుగుణం శరీరాన్తరం, ప్రాప్యైవ,ప్రాక్తనం వపుస్త్యజతే-కర్మానుగుణశరీరాన్తరస్యాయత్నలభ్యత్వాదేవంవిధజుగుప్సితకర్మసంపాద్యస్య శరీరస్య నిహీనస్యైవాపత్తేస్తాదాత్వికం మరణభయమపహాయ భగినీప్రాణపరిత్రాణరూపాచ్ఛుభకర్మణః పునస్తతోఽపి కల్యాణతరదేహప్రాప్తిశ్చ స్యాదనన్తరమిత్యేతి భావః * ॥ ౪౦ ॥ * "దేహాన్తరమనుప్రాప్య ప్రాక్తనం త్యజతే వపుః" ఇత్యేతదేవ సదృష్టాన్తముపపాదయతి ॥ వ్రజన్నితి ॥ ఇయం ప్రసిద్ధా-తృణజలూకా తృణగతః కీటవిశేషః-స-యథా- వ్రజన్ గన్తుముద్యుక్తః-ఏకేన-పాదేన - తిష్ఠన్ తృణమవలమ్బ్య స్నైవ-ఏకేన-పదేన-గచ్ఛతి-ఏవం- దేహీ జీవోఽపి- పఞ్చత్వ-మాపన్నం దేహం త్యజన్-కర్మగతిం కర్మానురూపం శరీరం - గతః అధిష్ఠితః-ప్రాక్తనం,వపు-స్త్యజతీత్యర్థః- అణోర్జీవస్య కథం పఞ్చత్వమాపత్స్యమానం దేహమధితిష్ఠత ఏవ పునర్దేహాన్తరాధిష్ఠాతృత్వమితి న శఙ్కనీయం- గేహాద్గేహాన్తరం ప్రవిశత ఇవ స్వోపకరణైర్ధియ ప్రాణాది ప్రాపణపూర్వకత్వాద్దేహాన్తరప్రాప్తేః - ధర్మభూతజ్ఞానద్వారా వా దేహాన్తరాధిష్ఠాతృత్వమిలిన విరోధః-యద్వా-దేహాన్తరపరిగ్రహపూర్వకమేవ పూర్వదేహపరిత్యాగే దృష్టాన్తస్తృణజలూకా - ఛాయయైవమృత్యోరనుగతత్వాజ్జీవదశాయామపి మృతప్రాయత్వే దృష్టాన్తాన్తరముచ్యతే ॥ వ్రజన్నిత్యాదినా ॥ యథా-ఏకేన-పదేన-వ్రజన్ గచ్ఛన్-పురుషః-పునరేకేన-పాదేన - తిష్ఠన్నేవ-గచ్ఛతి-తద్వజ్జీవన్నపి పురుషః-మృతప్రాయ ఏవ సన్-జీవతీతి- అత ఏవ - వ్రజంస్తిష్ఠన్నితి పూర్వస్వనిర్దేశః-యథాశబ్దద్వయం చ * ॥ ౪౧ ॥ * ననుతృణజలూకావిద్యమానశరీరేష్వైవ గన్తవ్యదేశమవష్టభ్యైవ పూర్వదేశో

త్యజతీతియుక్తం తస్యాః భయశోకాద్యభావ ఇతి - దార్ష్టాన్తికే తు న తథా - న హి ప్రాప్తనవవపుర్విశిష్టో వపురన్తరం ప్రాప్యప్రాప్తనం త్యజతి వపురన్తరవైశిష్ట్యాకారేణ వపురన్తరప్రాప్త్యసమ్భవాత్ - అపి తు - విశేష్యాకారేణైవ వపురన్తరప్రాప్తిః - ప్రాప్తనవపుస్త్యాగశ్చ - అతః ప్రాప్తనకల్యాణతరవపుస్త్యాగప్రయుక్తభయశోకోపనిపాతసంభావనయా తత్పరిహారోఽవశ్యకర్తవ్య ఇత్యత్ర తదనుభవసిద్ధస్వప్నదృష్టాన్తేన దేహాన్తరప్రాప్తిపూర్వకపూర్వదేహత్యాగం తత్ప్రయుక్తభయాద్యభావం చ దార్ష్టాన్తికే సఙ్గమయతి॥ స్వప్న ఇతి ॥ స్వప్నే - యథా దృష్టశ్రుతాభ్యాం దృష్టశ్రుతమసీషిశలాభార్థం - మనసా, ఽనుచిన్తయన్ సఙ్కల్పవికల్పౌ కుర్వన్ - మనోరథేన దేశాన్తరగమనరాజ్యాభిషేకాదిరూపమనోరథేన - అభినివిష్టా - చేతనా బుద్ధిర్యస్య - తథాభూతో జీవః - ఈదృశం శయానదేహసదృశం తత్కిమపి తతో విలక్షణం వా కిమపి శరీరం - స్వప్నమాత్రావస్థాయిత్వేన స్వప్నద్రష్ట్రైకానుభావ్యత్వేన చ స్వాప్నదేహస్య శయానతుల్యదేహతయా చిన్తితుమశక్యత్వాత్కిమపీత్యుక్తం - తావత్ప్రపశ్యతి తత - స్తత్ప్రతిపద్యతే - అపస్మృతిః శయానదేహవిషయకస్మృతిరహితశ్చ - భవతి - అత ఏవ - తత్త్యాగప్రయుక్తభయశోకాదిరహితశ్చ భవతి - హీతి స్వపరానుభవప్రసిద్ధిం ద్యోతయతి పశ్యతి ప్రపద్యత ఇత్యనేన ప్రథమం జ్ఞానేనానుప్రవేశః - తతః స్వరూపేణేతి సూచితం - ఏవం దార్ష్టాన్తికేప్యవగన్తవ్యమితి భావః - న హీదానీమస్మదాదీనాం ప్రాప్తనదేహత్యాగప్రయుక్తభయశోకాదికముపలభ్యత ఇతి చ భావః - న చ స్వప్నేఽపి శయానదేహే నైవ దేశాన్తరగమనాదికమనుభూయత ఇతి యుక్తమ్, అపవరకాదౌ శయానస్య దేశాన్తగమనాద్యసమ్భవాత్, తతస్తదవస్థామాత్రావస్థాయి తద్ద్రష్టృమాత్రానుభావ్యదేహాన్తరేణైవ తదనుభవః, యద్వా, పూర్వార్ధం దృష్టాన్తపరమ్ - ఉత్తరార్ధం తు దార్ష్టాన్తికపరం - తదయమర్థః - స్వప్నే దేశాన్తరగమనాదిమనోరథాభినివిష్టచిత్తో, జీవః - యథా - ఈదృశం శయానదేహవదాత్మాభిమానవిషయం స్వాప్నదృశ్యమాత్రానుభావ్యఫలప్రదపుణ్యకర్మానుగుణపరమపురుషసృష్టం తావత్కాలమాత్రావస్థాయి స్వప్నద్రష్ట్రైకావగమ్యం దేహం - పశ్యన్ జ్ఞానద్వారాఽధితిష్ఠతి - జ్ఞానద్వారాఽధిష్ఠాయ దేశాన్తరగమనరాజ్యాభిషేకశిరశ్ఛేదాదీననుభవతీతి భావః - అపస్మృ

భ్యాం మనసాఽనుచిన్తయన్ ప్రపద్యతే తత్కిమపి హ్యపస్మృతిః ॥ ౪౨ ॥ యతో యతో ధావతి దైవచోదితం మనో
వికారాత్మకమాప పఞ్చసు । గుణేషు మాయారచితేషు దేహ్యసౌ ప్రపద్యమానః సహ తేన జాయతే ॥ ౪౩ ॥ జ్యోతి
ర్యథైవోదకపార్థివేష్వదః సమీరవేగానుగతం విభావ్యతే । ఏవం స్వమాయారచితేష్వసౌ పుమాన్ గుణేషు రాగాను

తిః, అపగతా - శయానదేహవిషయా - స్మృతిర్యస్య - తథాభూతశ్చ - భవతి - తద్వధాదిసమ్భావనాప్రయుక్తభయాదిరహితశ్చ - భవతి, ఉత్తరార్ధస్యతథేత్యాదిః, ఏవం దృష్టశ్రుతాభ్యామితి తాదర్థ్యే చతుర్థీ, దృష్టమైహికం సుఖం - శ్రుతమాముష్మికం - తాభ్యాం తదర్థం - మనసాఽనుచిన్తయన్, కిమపి కర్మానుగుణమీశ్వరసృష్టం కిమపి, శరీరం, ప్రతిపద్యతే - అపస్మృతిశ్చ, భవతి, ప్రథమం - జ్ఞానద్వారాఽధిష్ఠాయ ప్రాక్తనవపుర్విషయస్మృతిరహిత - స్తతస్స్వరూపేణ ప్రవిశతీత్యర్థః ॥ ౪౨ ॥ కిమతః ప్రపద్యత ఇత్యత్రాహ దేవవిష్వక్తదేవజీవస్యోత్పత్తిగ్రామమిత్యాహ ॥ యత ఇతి ॥ దైవమత్ర దిష్టం కర్మ - వాసనాత్మకం, తచ్చోదితం తదనుగుణప్రవృత్తం వికారాత్మకం సఙ్కల్పవికల్పరూపవికారప్రకారం స - న్మనో, మాయారచితేషు సత్త్వాదిగుణత్రయాత్మకప్రకృతిపరిణామరూపేషు - పఞ్చసు, గుణేషు శబ్దాదివిషయేషు మధ్యే - యతో యతో ధావతి యం యం స్మరతి, తం తమేవ, ప్రపద్యమానః అనుప్రవిష్టః - తేన సహ, జాయతే, ఇయమేవ జీవస్యోత్పత్తిర్నామేతి భావః " యం యం వాఽపి స్మరన్భావం త్యజత్యన్తే కళేబరమ్ । తం తమేవైతి కౌన్తేయ సదా తద్భావభావిత ,, ఇతి భగవదుక్తేరితి భావః ॥ ౪౩ ॥ తేన సహ జన్మరూపోపాధిప్రయుక్తమేవ జీవస్య దేవమనుష్యత్వాదినానాత్వం - వస్తుతస్తు సర్వత్ర శరీరేషు జ్ఞానైకాకారత్వేనావతిష్ఠత ఇతి సదృష్టాన్తమాహ ॥ జ్యోతిరితి ॥ యథా, అదః అన్తరిక్షస్థమేకరూపమేవ సూర్యాదిజ్యోతిః - ఉదకేషు - పార్థివేషు పృథివీపరిణామరూపేషు దర్పణాదిషు చ - ప్రతిబిమ్బితమ్ - త - త్సమీరస్య వాయోః - ర్వేగేనానుగతమనువృత్తం స - ద్విభావ్యతే - సమీరవేగశబ్దోఽల్పత్వమహత్త్వాద్యుపాధిగతధర్మోపలక్షకః - వివిధం భావ్యతే వృద్ధిహ్రాసాదిధర్మభాక్త్వేన - భావ్యతే దృశ్యతే - అస్మదాదిభిరితి శేషః - ఏవమసౌ, పుమాన్ జీవః - స్వతో జీవమనుష్యాదినానాత్వరహితోఽపి - స్వమాయారచితేషు, స్వదేహారమ్భకప్రకృతిపరిణామరూపభూతసూక్ష్మారబ్ధేషు - గుణేషు గుణపరిణామాత్మకేషు శరీరేషు - రాగానుగతః రాగేణ శబ్దాదివిషయస్పృహయా హేతుభూతయా - అనుగతోఽనుప్రవిష్టః - విముహ్యతి దేవోఽహం మనుష్యోఽహమిత్యేవం నానావిధం మోహం ప్రాప్నోతి - యద్యపి దృష్టాన్తే సూర్యాదిజ్యోతిరుదకాద్యుపాధిష్వనవస్థితమేవ స్వచ్ఛద్రవ్యప్రతిహతినివృత్తస్వరశ్మిభిస్తైస్తు భిన్నమివ సజాతీయైర్విభావ్యతే - దార్ష్టాన్తికే తు దేహేష్వవస్థిత ఏవ సన్ విముహ్యతీతి తయోర్వైషమ్యమ్ - తథాపి వస్తుతో నానాత్వాభావే ఔపాధికనానాత్వమాత్రేణ దృష్టాన్తదార్ష్టాన్తికభావో

ఽవగన్తవ్యః ॥ ౪౪ ॥ తస్మాదితి ॥ తస్మాద్యస్మాత్ తేనైవంవిధత్వాత్-తథావిధః ఏవం తత్త్వాభిజ్ఞః పుమాన్-ఆత్మనః స్వస్య, క్షేమమన్విచ్ఛన్ ఆన్విచ్ఛుః కస్యచిత్, ద్రోహం-నాచరేత్ నకుర్యాత్-ఏవంచేత్-తస్య-న కుతశ్చిదపి-భయమస్య ధాతు, భయమిత్యాహ ద్రోగ్ధుః-వై-పరతోఽన్యస్మాద్భయమిత్యర్థః-యద్వా పరతః పరమేశ్వరాద్భయం భూతద్రోగ్ధుర్భయం-వై భయమస్త్యేవేత్యర్థః ॥ ౪౫ ॥ ఏవం సామాన్యతో హితాహితం వివిచ్యాథ విశేషేణాపి వేచయతి ॥ ఏషేతి ॥ అనుజాత్వం స్త్రీత్వం బాల్యం దైన్యం పుత్రికాతుల్యత్వం కల్యాణత్వాదిధర్మయుక్తా-మవధ్యాం-అత-ఇమాం-త్వం-హన్తుం నార్హసి. హన్తృత్వానర్హతాం సూచయితుం సమ్బోధయతి-హే దీనవత్సలేతి ॥ ౪౬ ॥ ఇత్థమితి ॥ ఇత్థమ్-సామభిః శ్లాఘునీయేత్యాదిగుణకీర్తనపూర్వకముపలాలనైః-భేదైః దృష్టాదృష్టభయసూచకవచోభిః బోధ్యమానోఽపి వధోద్యోగనివృత్త్యర్థం ప్రేర్యమాణోఽపి స కంసో దారుణః-క్రూరః హేతుగర్భమిదం దారుణత్వాత్ తత్ర హేతుః-పురుషాదానాం-రక్షసాం-అనువ్రతః-అసురసంపత్త్యభిజాతః-హే కౌరవ్య-నన్యవర్తత-వధోద్యోగాదితి శేషః ॥ ౪౭ ॥ తస్య కంసస్య సమ్బన్ధినం నిర్బన్ధమనివృత్తవధోద్యోగరూపం-జ్ఞాత్వా-ఆనకదున్దుభిర్వసుదేవః-ప్రాప్తం సముపస్థితం కాలం పత్న్యా మృత్యుం ప్రతివ్యోఢుం పరిహర్తుం, విచిన్త్య-ఉపాయమితి శేషః-తత్ర కాలపరిహారే, ఇదం వక్ష్యమాణం అన్వపద్యత ఉపాయత్వేనాధ్యవస్యత్ ॥ ౪౮ ॥ విచారపూర్వకం ప్రతిపత్తిమేవ దర్శయతి ॥ మృత్యురిత్యాదిభిశ్చతుర్భిః ॥ ఉపస్థితో, మృత్యుః, బుద్ధిమతా పుంసా-యావద్బుద్ధిబలోదయం యథామతి యథాశక్తి చ-అపోహ్యః పరిహార్యః, ఏవమపి, యద్యసౌ మృత్యుః, న నివర్తేత-తర్హి స-దేహినోఽపరాధోఽస్తి ॥ ౪౯ ॥ అతః-పుత్రాన్ జనిష్యమాణాన్, మృత్యురూపేణోపస్థితాయ-కంసాయ-మృత్యవే, ప్రదాయ ప్రదాస్యామీతి ప్రతిజ్ఞాయ, దీనామిమాం స్త్రియం, మోచయే త్యాజయామి, ప్రతిజ్ఞాయా దోషరూపత్వమాశఙ్క్య వక్ష్యతి, యది, మే మమ, సుతా, జాయేరన్-

గతో విముచ్యతి ॥ ౪౪ ॥ తస్మాన్న కస్యచిద్ద్రోహమాచరేత్స తథావిధః। ఆత్మనః క్షేమమన్విచ్ఛన్ ద్రోగ్ధుర్వై పరతో భయమ్ ॥ ౪౫ ॥ ఏషా తవానుజా బాలా కృపణా పుత్రికోపమా। హన్తుం నార్హసి కల్యాణీమిమాం త్వం దీనవత్సల ॥ ౪౬ ॥ ఏవం స సామభిర్భేదైర్బోధ్యమానోఽపి దారుణః। న న్యవర్తత కౌరవ్య పురుషాదాననువ్రతః ॥ ౪౭ ॥ నిర్బన్ధం తస్య తం జ్ఞాత్వా విచిన్త్యానకదున్దుభిః। ప్రాప్తం కాలం ప్రతివ్యోఢుమిదం తత్రాన్వపద్యత ॥ ౪౮ ॥ మృత్యుర్బుద్ధిమతాఽపోహ్యో యావద్బుద్ధిబలోదయం। యద్యసౌ న నివర్తేత నాపరాధోఽస్తి దేహినః ॥ ౪౯ ॥ ప్రదాయ మృత్యవే పుత్రాన్మోచయే కృపణామిమామ్। సుతా మే యది జాయేరన్మృత్యుర్వా న మ్రియేత చేత్ ॥ ౫౦ ॥ విపర్యయో వా కిం న స్యాద్గతిర్ధాతుర్దురత్యయా। ఉపస్థితో నివర్తేత నివృత్తః పునరాపతేత్ ॥ ౫౧ ॥ అగ్నేర్యథా దారువియోగయోగయోరదృష్టతోఽన్యన్న నిమిత్తమస్తి। ఏవం హి జన్తోరపి దుర్విభావ్యః శరీరసంయోగవియోగహేతుః ॥ ౫౨ ॥ ఏవం విమృశ్య తం పాపం యావదాత్మనిదర్శనమ్। పూజయామాస వై శౌరిర్బహుమానపురస్సరమ్ ॥ ౫౩ ॥ ప్రహృష్టవదనామ్భోజో నృశంసం నిరపత్రపమ్। మనసా దూయమా-

సమ్భావనాయాం లిఙ్-యది, మృత్యుః కిం, మృత్యుభూతః కంసో వా, మత్సుతోత్పత్తేః పూర్వమేవ, న మ్రియేత న మరిష్యతి-తర్హి పుత్రాన్ దాస్యామి, మమ పుత్రోత్పత్తేః కంసావస్థానస్య చ పాక్షికత్వాత్ పుత్రార్పణప్రతిజ్ఞానదోష ఇతి భావః ॥ ౫౦ ॥ పాక్షికత్వమేవ సమ్భావయతి ॥ విపర్యయో వేతి ॥ విపర్యయః మమ పుత్రైః కంసస్య మృత్యుర్వా, తస్యావస్థితౌ మమ పుత్రాభావో వా-కిం న స్యాత్, అతోఽపి న దోష ఇతి భావః, నన్వశరీరవాణ్యా ఈశ్వరవచస్త్వాన్నాన్యథా-అతోఽన్యథైవ నిశ్చితః స విపర్యయ ఇత్యాశఙ్క్యాహ వక్ష్యతి, ధాతురీశ్వరస్య, గతిః, దురత్యయా అర్వాచీనైర్దుర్జ్ఞేయా ధాత్రా తథోక్తత్వేఽపి కదాచిత్తద్విపర్యయోఽపి స్యాదితి భావః, తత్రోదాహరణమాలోచ్యాధ్యవస్యతి ॥ ఉపస్థిత ఇతి ॥ ఉపస్థితో, మృత్యుః క్వచిన్నివర్తేత, యథా మార్కణ్డేయాదేః, నివృత్తో వరదానాత్ నివృత్తోఽపి, మృత్యుః పునరాపతేత్, యథా హిరణ్యకశిపురావణాదేః, అతః ప్రతిజ్ఞానదోష ఇత్యర్థః ॥ ౫౧ ॥ యద్యపి కదాచిద విపర్యయ ఏవ స్యాత్తథాపీయం ప్రతిజ్ఞా న దుష్యతి, న హి మత్పుత్రమృత్యుర్మత్ప్రతిజ్ఞాపరతన్త్రః, తస్య కర్మాధీనత్వే న పురుషాధీనత్వాభావాదితి సదృష్టాన్తమధ్యవస్యతి ॥ అగ్నేరితి ॥ యోగవియోగశబ్దాభ్యాం శ్రీఘువిలమ్బోత్పత్తీ వివక్షితే, దారుశబ్దేనారణిః, యథా, అగ్నేః, దారువియోగయోగయోః, హేతు-రదృష్టతః కర్మణోఽన్యో, దుర్విజ్ఞేయో దురధ్యవసేయః-మత్ప్రతిజ్ఞామాత్రం న హేతుః, కిన్తు తేషాం కర్మైవేతి భావః ॥ ౫౨ ॥ యావదాత్మనిదర్శనమ్, ఆత్మాఽత్ర బుద్ధిః, నిదర్శనం తస్యాః ప్రసరః, యావద్బుద్ధిప్రసరం విమృశ్య నిశ్చిత్య-శౌరిర్వసుదేవ-స్తం-పాపం పాపోద్యుక్తమ్-కంసం, బహుమానపురస్సరం బహుమానపూర్వకమ్-పూజయామాస-స్వేన విమృష్టమర్థం తత్సమ్మతీచకార ॥ ౫౩ ॥ తదేవ దర్శయితుం పూజోపయుక్తం వాక్యమాహ-ప్రహృష్టేతి ॥

ప్రహృష్టేతి॥అన్తర్భావితణ్యర్థః-ప్రహృష్టఃప్రహృష్టంవికాసితంబలాద్వదనామ్భోజంయేన-తథాభూతః-వసుదేవః - దూయమానేనఉపతప్తేన-మనసా- ప్రహసన్ బహిర్హసన్-నిర్లజ్జంకంసంప్రతీ-దంవక్ష్యమాణంవాక్య-మబ్రవీత్ ❋ ॥ ౫౪ ॥ ❋తదేవాహనహీతి ॥ హేసౌమ్య,తవ , అస్యాస్స్త్రియాస్సకాశా-ద్భయంమృత్యుభయం-నాస్తిహి కిన్త్వస్యాఃపుత్రాదితిభావః, యత్ యేభ్యోఽస్యాఃపుత్రేభ్యో , భయ,మశరీరిణీ,వా,గాహ,యతో యేభ్యశ్చ-తే,భయ,ముత్థితంసముపస్థితం,తాన్పుత్రా-నహం,తుభ్యం,సమర్పయిష్యే,దాస్యామీతిత్వంతుతాన్జహిమావానతుతత్ర మేఽపరాధఇతిభావః ❋ ॥ ౫౫ ॥ ❋తత-స్తస్యవసుదేవస్య- వాక్యసారవిత్ వాక్యాభిప్రాయంజానన్-కంస-స్స్వసుర్భగిన్యాః - వధా-న్నివవృతేన్యవర్తత -తతోవసుదేవోఽపి,ప్రీత,స్తంకంసం, ప్రశస్య,స్వగృహంప్రావిశత్ ❋ ॥ ౫౬ ॥ ❋అథ,కాలేగర్భధారణయోగ్యకాలే,ఉపావృత్తేసముపస్థితేసతి-సా-సర్వదేవతాప్రాయాదేవతాంశత్వాత్తత్తుల్యా , దేవకీ , ప్రతివత్సర-మష్టౌ, సుతాన్,ఏకాంకన్యాంచ సుషువే ❋ ॥ ౫౭ ॥ ❋తదాతావ-త్స్వ ప్రతిజ్ఞాంపాలయన్,వసుదేవః , ప్రథమజం,కీర్తిమన్తంకీర్తిమన్నామానం-పుత్రం-కృచ్ఛ్రేణదుఃఖేన - కంసాయా- ర్పయామాస-తత్ర హేతుంవదన్విశినష్టి , అనృతాదనృతభాషణా - దతివిహ్వలఃభయవిహ్వలః ❋ ॥ ౫౮ ॥ ❋పుత్రానురాగంవిహాయకథంసమర్పయామాసేత్యత్రాహ॥కమితి॥ సాధూనాం,దుస్సహందుఃఖేనాపిసోఢుమశక్యం,కింన్వస్తి , నకిమపి,సర్వమపిసుసహమేవేత్యర్థః , పుత్రవిపత్తిరపిసుసహైవేతిభావః,తథా-విదుషాంస్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానినాంపుంసాం , కింన్వపేక్షితం-నకిమపి-శరీరతదనుబన్ధ్యాదికమపేక్షితంనాస్తీతిభావః,కిమపేక్షితమితిపా

నేనప్రహసన్నివాబ్రవీత్ ॥ ౫౪ ॥ నహ్యస్యాస్తేభయంసౌమ్యయద్వై త్వాఽఽహాశరీరవాక్ । పుత్రాన్సమర్పయిష్యేస్యాయతస్తేభయముత్థితమ్ ॥ ౫౫ ॥ స్వసుర్వధాన్నివవృతేకంసస్తద్వాక్యసారవిత్ । వసుదేవోఽపితంప్రీతఃప్రశస్యప్రావిశద్గృహమ్ ॥ ౫౬ ॥ అథకాలఉపావృత్తేదేవకీసర్వదేవతా । పుత్రాన్ప్రసుషువేచాష్టౌకన్యాంచైవానువత్సరమ్ ॥ ౫౭ ॥ కీర్తిమన్తంప్రథమజంకంసాయానకదున్దుభిః । అర్పయామాసకృచ్ఛ్రేణసోఽనృతాదతివిహ్వలః ॥ ౫౮ ॥ కిందుస్సహంనుసాధూనాంవిదుషాంకిమపేక్షితమ్ । కిమకార్యంకదర్యాణాందుస్త్యజంకింధృతాత్మనామ్ ॥ ౫౯ ॥ దృష్ట్వాసమత్వంతచ్ఛౌరేస్సత్యేచైవవ్యవస్థితిమ్ । కంసస్తుష్టమనారాజన్ప్రహసన్నిదమబ్రవీత్ ॥ ౬౦ ॥ ప్రతియాతుకుమారోఽయంనహ్యస్మాదస్తిమేభయమ్ । అష్టమాద్యువయోఃపుత్రాన్మృత్యుర్మేవిహితఃకిల॥ ౬౧ ॥తథేతిసుతమాదాయయయావానకదున్దుభిః । నాభ్యనన్దత❋తద్వాక్యమసతోఽవిజితాత్మనః ॥ ౬౨ ॥ నన్దాద్యాయేవ్రజేగోపాయాశ్చామీషాంచయోషితః । వృష్ణయోవసుదేవాద్యాదేవక్యాద్యాయదుస్త్రియః॥ ౬౩ ॥సర్వేవైదేవతాప్రాయాఉభయోరపిభారత । జ్ఞాతయోబన్ధుసుహృదోయేచకంసమనువ్రతాః ॥ ౬౪ ॥ అసురాస్సర్వఏవైతేలోకోపద్రవకారిణః । ఏతత్కంసాయభగవాన్శశంసాభ్యేత్యనారదః ॥ భూమేర్భారాయమాణానాందైత్యానాంచవధోద్యమమ్ ॥ ౬౫ ॥ ఋషేర్వినిర్గమేకంసోయదూన్మత్వాఽసురానితి । దేవక్యాగర్భసమ్భూతంవిష్ణుంచస్వవధంప్రతి ॥ ౬౬ ॥ దేవకీంవసుదేవం

తాన్తరం-తదా-విదుషామితిసాధూనాంవిశేషణం,కదర్యాణామపేక్షితం,అకార్యంచ-కిమస్తీత్యన్వయః,కదర్యశబ్దఃక్షుద్రపర్యాయః,ఇదమిదంకంసాభిప్రాయకం-ధృతఃస్వవశీకృత,ఆత్మా మనో-యేషాం,దుస్త్యజంకిం , దేహతదనుబన్ధ్యాదికంసర్వంసుత్యజమేవేతిభావః ❋॥ ౫౯ ॥ ❋దృష్ట్వేతి॥వ్యవస్థితమితిభావేక్తః,శౌరేర్వసుదేవస్య,త,త్సమత్వంసుఖదుఃఖయోస్సామ్యం, సత్యే-వ్యవస్థితంనిశ్చలత్వం - దృష్ట్వా-కంస - స్తుష్టంమనోయస్యతథాభూతః, హేరాజన్ - ప్రహస-న్నిదంవక్ష్యమాణం-అబ్రవీత్ ❋ ॥ ౬౦ ॥ ❋తదేవాహ॥ప్రతీతి॥అయంకుమారః,ప్రతియాతు,గృహంప్రతిగచ్ఛతు,అస్మాత్కుమారా,ద్భయంమృత్యుభయం,నాస్తిహి,యువయోరష్టమా-త్పుత్రాదేవహి-మమ,మృత్యు,ర్విహితః,కిల ❋ ॥ ౬౧ ॥ ❋తత,స్తథేత్య-ఙ్గీకృత్య, ఆనకదున్దుభిర్వసుదేవః-సుత-మాదాయ,యయౌ కిన్తు , అసతఃపాపినో ,ఽనవస్థితచిత్తస్య , కంసస్య , త,దుక్తంవాక్యం, నాభ్యనన్దత్ "అవ్యవస్థితచిత్తస్యప్రసాదోఽపిభయఙ్కరః" ఇతిన్యాయాదితిభావః ❋ ॥ ౬౨ ॥ ❋నన్దాద్యాఇత్యాదిసార్ధశ్లోకత్రయమేకాన్వయం॥ హేభారత , ఉభయోర్నన్దవసుదేవయోః , జ్ఞాతయఃబన్ధవః-సుహృదోఽపి-దేవతాప్రాయాఃదేవాంశైర్జాతత్వాద్దేవతాప్రాయా - స్తత్తుల్యాఇత్యర్థః - యేతు-కంసం-మనువ్రతా-స్తేసర్వే , అసురాఅసురసమ్భూత్యాజాతాః,అతఏవ,లోకోపద్రవకారిణః , ఇత్యేత-ద్భూమే-ర్భారాయమాణానాం-నృపవ్యాజానాం , దైత్యానాం-భగవత్కర్తృకం, వధోద్యోగంచ-తతో-భగవా-న్నారదో , ఽభ్యేత్యఆగత్య,కంసాయ-శశంసకథయామాస ❋॥ ౬౩ ॥ ౬౪ ॥ ౬౫ ॥ ❋తతః-ఋషేర్నారదస్యవినిర్గమానన్తరం-కంసో-యదూన్,సురాంశసమ్భవాన్,స్వవధం , ప్రత్యుద్దిశ్య,దేవక్యా,గర్భే,సంభవిష్యన్తం-విష్ణుంచ,జ్ఞాత్వా ❋ ॥ ౬౬ ॥ ❋దేవకీం-వసుదేవంచ-నిగళైఃశృఙ్ఖలైః - గృహేకారాగృహే-నిగృహ్యనిగ్రహపూర్వక

మాబధ్య, అజనశఙ్కయా అరిష్టశఙ్కయా - అర్దనశఙ్కయేతిపాఠే స్వపీడాశఙ్కయా-తయోః దేవకీవసుదేవయోః-పుత్రం, జాతంజాత-మహన్ జఘాన ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ నిర్ఘృణః కథమహన్నిత్యత్ర లోకపరిపాటీం దర్శయతి ॥ మాతరమితి ॥ భువి-రాజానః-ప్రాయోఽసుతృపః పరప్రాణైరాత్మప్రాణతర్పకాః-లుబ్ధాః నిషాదసదృశాః-మాత్రాదీనపిఘ్నన్తిహి ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ ఆత్మానం, ప్రాక్పూర్వజన్మని-విష్ణునా-హతం, మహాసురం కాలనేమి, మిహాస్మిన్ జన్మన్యాత్మరూపేణ-జాతం, జానన్ నారదవాక్యాజ్జానన్-సకంసః, యదుభిస్సహ-వ్యరుధ్యత విరోధంకృతవాన్ ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ భోజానామన్ధకానాంచ-యాదవానాం, మధిపం-పితరముగ్రసేనం, నిగృహ్య, స్వయం, మహాబలః-కంసః, శూరసేనాన్ జనపదాన్-బుభుజే ఉపభుక్తవాన్ ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే ప్రథమోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

యదుభిస్స వ్యరుధ్యతేత్యేతదేవ ప్రపఞ్చయన్ భగవతో దేవకీజఠరప్రవేశప్రకారం తత్ప్రవేశప్రయుక్తప్రభాతిశయయుక్తదేవకీదర్శనోద్విగ్నస్య కంసస్యావస్థానప్రకారం గర్భస్థం విష్ణుముద్దిశ్య ॥ బ్రహ్మాదీనాం స్తుతిప్రకారం చాహ ద్వితీయేన ॥ ప్రలమ్బేతి ॥ ప్రలమ్బాదిభి-రన్యైశ్చ, అసురప్రకృతిభి-ర్భూపాలై-ర్బాణాదిభిః-పరివృతః, భౌమో నరకాసురః, బలిమాగధాసంశ్రయః యస్యతథాభూతః-బలీతి మాగధవిశేషణం వా-మాగధో జరాసన్ధః-యదూనాం-కదనముపద్రవం-చకార ❁ ॥ ౧ ॥ ౨ ॥ ❁ తదా, తే, యదవః కేచి-త్పీడితాః, కుర్వాదీన్జనపదాన్నివివిశుః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ ఏకే తు జ్ఞాతయః. తం కంసమనురున్ధానా అనువర్త

చ నిగృహ్య నిగళైర్గృహే । జాతంజాతమహన్పుత్రం తయో ❁ రజనశఙ్కయా ॥ ౧౭ ॥ మాతరం పితరం భ్రాతౄన్ పుత్రాంశ్చ సుహృదశ్చ తాన్ । ఘ్నన్తి హ్యసుతృపో లుబ్ధా రాజానః ప్రాయశో భువి ॥ ౧౮ ॥ ఆత్మానమిహ సంజాతం జానన్ప్రాగ్విష్ణునా హతమ్ । మహాసురం కాలనేమిం యదుభిస్స వ్యరుధ్యత ॥ ౧౯ ॥ ఉగ్రసేనం చ పితరం యదుభోజాన్ధకాధిపమ్ । స్వయం నిగృహ్య బుభుజే శూరసేనాన్మహాబలః ॥ ౨౦ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, ప్రథమోఽధ్యాయః. ❁❁❁❁❁❁❁❁❁

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ప్రలమ్బబకచాణూరతృణావర్తమహాశనైః । ముష్టికారిష్టద్వివిదపూతనాకేశిధేనుకైః ॥ ౧ ॥ అన్యైశ్చాసురభూపాలైర్బాణభౌమాదిభిర్యుతః । యదూనాం కదనం చక్రే బలీ మాగధసంశ్రయః ॥ ౨ ॥ తే పీడితా నివివిశుః కురుపాఞ్చాలకేకయాన్ । సాల్వాన్విదర్భాన్నిషధాన్మగధాన్కోసలానపి ॥ ఏకే తమనురున్ధానా జ్ఞాతయః పర్యుపాసతే ॥ ౩ ॥ హతేషు షట్సు బాలేషు దేవక్యా ఔగ్రసేనినా । సప్తమో వైష్ణవం ధామ యమనన్తం ప్రచక్షతే ॥ గర్భో బభూవ దేవక్యా హర్షశోకవివర్ధనః ॥ ౪ ॥ భగవానపి విశ్వాత్మా విదిత్వా కంసజం భయమ్ । యదూనాం నిజనాథానాం యోగమాయాం సమాదిశత్ ॥ ౫ ॥ గచ్ఛ దేవి వ్రజం భద్రే గోపగోభిరలఙ్కృతమ్ । రోహిణీ వసుదేవస్య భార్యాఽఽస్తే నన్దగోకులే ॥ ౬ ॥ అన్యాశ్చ కంససంవిగ్నా వివరేషు వసన్తి హి । దేవక్యా జఠరే గర్భం శేషాఖ్యం ధామ మామకమ్ । తత్సన్నికృష్య రోహిణ్యా ఉదరే సన్నివేశయ ॥ ౭ ॥ అథాహమంశభాగేన దేవక్యాః పుత్రతాం శుభే । ప్రాప్స్యామి త్వం యశోదాయాం నన్దపత్న్యాం భవిష్యసి ॥ ౮ ॥ అర్చిష్యన్తి మను

మానాః, పర్యుపాసతే, పర్యచరన్ తత-ఔగ్రసేనినా నంసేన, షట్సు, దేవక్యా, గర్భేషు, అపత్యేషు, హతేషు సత్సు, య-ద్వైష్ణవం విష్ణోస్సమ్బన్ధి, ధామ తేజో, ఽంశ ఇతి యావత్, కోఽసౌ, యమంశ, మనన్తం, ప్రచక్షతే-స, దేవక్యాః, సప్తమో, గర్భో, బభూవ, కథమ్భూతః, తస్యాః, హర్షశోకౌ వివర్ధయతీతి తథా, కంసభయాచ్ఛోక ఇతి భావః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ తతో భగవాన్విశ్వాత్మా, హేతుగర్భమిదం-కంసాజ్జాతం-నిజ ఆత్మా-నాథో-యేషాం-తేషాం-యదూనాం - భయం-జ్ఞాత్వా-యోగమాయాం స్వమాయాధిష్ఠాత్రీం దేవతా-మాదిశత్ ఆజ్ఞాపయామాస ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ తదేవాహ ॥ గచ్ఛేత్యాదినా ॥ సందిష్టైవమిత్యతః ప్రాక్తనేన ॥ హే దేవి-హే భద్రే-త్వం-గోపైః-గోభిశ్చా-లఙ్కృతమ్-నన్దవ్రజం-గచ్ఛ - తత్ర గత్వా కిం విధేయమిత్యత్రాహ. నన్దగోకులే నన్దస్య గోవ్రజే వసుదేవస్య-భార్యా-ఆస్తే ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ తథా. అన్యాశ్చ-తస్య భార్యాః - కంసాత్సంవిగ్నా భీతాః-తత్ర - వివరేషు పర్వతబిలాదిషు-ప్రచ్ఛన్నా-వసన్తి - అధునా, మామకం మదీయం-శేషాఖ్యం-ధామాంశం - దేవక్యా-జఠరే గర్భరూపేణావస్థితమ్-తస్మాద్దేవకీజఠరాత్, సన్నికృష్య సమ్యగ్బహిర్నిష్కాస్య-రోహిణ్యా-జఠరే సమ్యఙ్నివేశయ - అనేన ॥ రోహిణ్యాస్తనయః ప్రోక్త, ఇత్యాదిప్రోక్త ప్రశ్నోత్తరముక్తం భవతి ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ అథాహ - మంశభాగేన మదంశాంశభూతేన సఙ్కర్షణేన సహ-హే శుభే-దేవక్యాః-పుత్రత్వం - ప్రాప్స్యామి ॥ త్వం తు-నన్దస్య పత్న్యాం-యశోదాయాం-భవిష్యసి-సమ్భ ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ సర్వేషాం-కామానాం ఇష్టార్థానాం వరాణాంచ - ప్రదాత్రీం-సర్వకామప్రదానామపి - ఈశ్వరీం-త్వాం-

నానావిధై-రుపహారైర్నైవేద్యై-రన్యైశ్చ-బలిభిః పూజాభిర్నరా-అర్చిష్యన్తి- ఏవమనుగృహ్ణామీతి భావః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ తథా-భువి-తవ-స్థానాని మన్దిరాణి-నామధేయాని చ-కుర్వన్తి॥ తత్ర నామాని దర్శయతి॥ దుర్గేతీతి ❁ ॥ ౧౦॥౧౧ ॥ ❁ తథా-త్వయా-దేవకీజఠరా-త్సఙ్కృష్టం- శేష - మత ఏవ ప్రవృత్తినిమిత్తాత్సఙ్కర్షణాత్ - సఙ్కర్షణశబ్దవాచ్యమ్- లోకరమణాల్లోకరఞ్జనాన్నిమిత్తా-ద్రామేతి రామశబ్దవాచ్యం బలాధిక్యాన్నిమిత్తాద్బలభద్రశబ్దవాచ్యం భువి-ప్రాహుర్వక్ష్యన్తి-యద్వా-తం-తేభ్యో నిమిత్తేభ్య-స్తచ్ఛబ్దైర్వ్యవహరిష్యన్తీత్యర్థః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ ఏవమిత్థం-భగవతా- సందిష్టా ఆదిష్టా - యోగమాయా-తస్య భగవతో-వచ- స్తథేత్యోమితి - తథైవాస్త్విత్యఙ్గీకారపూర్వకం-ప్రతిగృహ్య అభినన్ద్య తం-ప్రదక్షిణీకృత్య-గాం భూమిం-గతా ప్రవిష్టా సతీ-తథైవ యథోక్త-మకరోత్ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ తతో-యోగనిద్రయా భగవద్యోగనిద్రాధిష్ఠాత్ర్యా శక్త్యా-దేవక్యా గర్భే-రోహిణీం ప్రతి-ప్రణీతే ప్రాపితే సతి-తదా-పౌరాజనా-అహో దేవక్యా-గర్భో - విస్రంసితః విస్రస్తః "స్రంసు అధఃపతనే" ఇతి ధాతుః- విచుక్రుశుః రురుదుః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ తతో-భక్తానామభయఙ్కరః భక్తాభయచికీర్షుః విశ్వాత్మా భగవాన్-అంశభాగేన-జాతస్యేతి శేషః " స ఆత్మా అఙ్గాన్యన్యా దేవతా " ఇతి దేవతానాం భగవదంశత్వశ్రవణాదానకదున్దుభేర్దేవాంశేన జాతత్వాచ్చేతి భావః- మనః- ఆవివేశ సఙ్కల్పజ్ఞానేనావివేశేత్యర్థః " యో మనసి తిష్ఠ-న్నితి పూర్వమేవావిష్టత్వావగమాత్-అంశభాగేన సఙ్కల్పరూపజ్ఞానేనావివేశేతి వాఽన్వయః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ వసుదేవః-పౌరుషం " భగవత్సంబన్ధి-తేజో, బిభ్రద్బిభ్రాణః యథా, రవి- స్తథా, భ్రాజమానః- దురాసదః ఇత్థం తయాఽభిసంహితుమశక్యేన తేజసా యుక్తః-భూతానాం కంసాదీనాం

ష్యన్తి త్వాం సర్వకామప్రదేశ్వరీమ్। నానోపహారబలిభిస్సర్వకామవరప్రదామ్॥౯॥నామధేయాని కుర్వన్తి స్థానాని చ నరా భువి। దుర్గేతి భద్రకాలీతి విజయా వైష్ణవీతి చ ॥ ౧౦ ॥ కుముదా చణ్డికా కృష్ణా మాధవీ కన్యకేతి చ। మాయా నారాయణీశానీ శారదేత్యమ్బికేతి చ ॥ ౧౧ ॥ గర్భసఙ్కర్షణాత్తం వై ప్రాహుస్సఙ్కర్షణం భువి। రామేతి లోకరమణాద్బలభద్రం బలోచ్ఛ్రయాత్ ॥ ౧౨ ॥ సందిష్టైవం భగవతా తథేత్యోమితి తద్వచః। ప్రతిగృహ్య పరిక్రమ్య గాం గతా తత్తథాఽకరోత్ ॥ ౧౩ ॥ గర్భే ప్రణీతే దేవక్యా రోహిణీం యోగనిద్రయా। అహో విస్రంసితో గర్భ ఇతి పౌరా విచుక్రుశుః ॥ ౧౪ ॥ భగవానపి విశ్వాత్మా భక్తానామభయఙ్కరః। ఆవివేశాంశభాగేన మన ఆనకదున్దుభేః ॥ ౧౫ ॥ స బిభ్రత్పౌరుషం ధామ భ్రాజమానో యథా రవిః। దురాసదోఽతిదుర్ధర్షో భూతానాం సంబభూవ హ ॥ ౧౬ ॥ తతో జగన్మఙ్గళమచ్యుతాంశం సమాహితం శూరసుతేన దేవీ। దధార సర్వాత్మకమాత్మభూతం కాష్ఠా యథాఽఽనన్దకరం మనస్తః ॥ ౧౭ ॥ సా దేవకీ సర్వజగన్నివాసనివాసభూతా నితరాం న రేజే। భోజేన్ద్రగేహేఽగ్నిశిఖేవ రుద్ధా సరస్వతీ ❁ జ్ఞానఖలే యథా సతీ ॥ ౧౮ ॥ తాం వీక్ష్య కంసః ప్రభయాజితాన్తరాం విరోచయన్తీం భవనం శుచిస్మితామ్। ఆహైష మే ప్రాణహరో హరిర్గుహాం ధ్రువం శ్రితో యన్న పురేయమీదృశీ ॥ ౧౯ ॥ కిమద్య తస్మిన్కరణీయమాశు మే యదర్థతన్త్రో న విహన్తి విక్రమమ్। స్త్రియా

దుర్ధర్షః దుఃఖేనాపి సోఢుమశక్యో-బభూవ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ తతః-శూరసుతేన వసుదేవేన-నిహితం జగతాం-మఙ్గలం-యస్మాత్తం అచ్యుతః అప్రచ్యుతో-ఽంశః సఙ్కల్పరూపం జ్ఞానం-యస్య-తం - సర్వాత్మకం సర్వశరీరకమాత్మనోఽప్యాత్మభూతం భగవన్తం, దేవకీ-దధార-జఠర ఇతి శేషః-యథా, కాష్ఠా పూర్వాదిక్-ఘనస్తమ్భపిహిత-మానన్దకరం-చన్ద్రం, బిభర్తి తద్వత్-వసుదేవాపత్యేష్వసిద్ధ ఏతావద్వసుదేవహృద్గతః పశ్చాద్దేవకీజఠరం ప్రవివేశేత్యర్థః-పూర్వదిశశ్చన్ద్రస్యేవ వసుదేవ దేవకీజఠరయోర్భగవతస్సమ్బన్ధ ఇతి భావః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ సా ధృత పరమపురుషా దేవకీ, సర్వజగదాధారభూతస్య భగవతో-నివాసభూతా సతీ-అతితరాం-న రేజే నరరాజ-యథా- భోజేన్ద్రస్యోగ్రసేనస్య కంసస్య వా, గృహే, ఉపరుద్ధా-అగ్నిశిఖా-అభూతోపమేయం, యథా చ జ్ఞానఖలే వేదవిరుద్ధజ్ఞానేన మూర్ఖపుంసి-సతీ నిరుద్ధా-సరస్వతీ ఉపనిషన్న రాజతే-తద్వత్-పరమాత్మ గర్భత్వాదగ్నిశిఖాదృష్టాన్తః " తస్యాశ్శిఖాయా మధ్యే పరమాత్మా వ్యవస్థిత " ఇతి శ్రుతేః-జ్ఞానబల ఇతి పాఠాన్తరమ్ - తదా వేదావిరుద్ధజ్ఞానవతీత్యర్థః- ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ తదా-ప్రభయా - జితాన్యన్తరాణి దిగన్తరాణి యస్యాః-శుచి విశుద్ధం-స్మితం-యస్యాస్తామ్-భవనం గృహం-విరోచయన్తీం-దేవకీమవలోక్య- కంస ఆహ-ఉక్తిమేవ దర్శయతి॥ ఏష ఇత్యాదినా॥ ఇతి ఘోరేత్యతః ప్రాణేన-మేమమ-ప్రాణహరః ప్రాణాపహారీ హర్తా-ర, య ఏష - హరిః -గుహాం దేవకీజఠరవివరం, శ్రితః-పురా - ఇయం దేవకీ నేదృశీ - ఏవంవిధప్రభాన్వితా నాసీత్ - అతో - నూనం - గుహామాశ్రితః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ అర్థతన్త్రో దేవకార్యప్రధానోఽయం హరి-ర్మమ విక్రమం - యథా - న విహన్తి - తథాఽత్ర హరివిషయే - మే మయా - అధునా- ఆశు - కిఙ్కరణీయం

౧౮॥శ్లో ❁ పా॥ జ్ఞానబలే

కింఘటనీయం - యద్యేనాంహన్మి తర్హ్యస్యాః స్త్రియాః- తత్రాపి - స్వసుర్భగిన్యాః - తత్రాపి. గురుమత్యాః గురుతరగర్భిణ్యాః - వధో - ఽయం - యశ ఆదీని - హన్తిక్షపయతి - అనుకూలమిత్యాయుర్విశేషణమ్ - అనుకాయమితిపాఠాన్తరమ్, తదా ప్రతిశరీరంయశ ఆదీనిహన్తీత్యన్వయః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ సఃగురుమతీహన్తా, స్వయం-జీవన్నపి-సంపరేతఃమృతప్రాయః-ఖలు-యఃపుమాన్, అత్యన్తనృశంసితేన క్రూరచేష్టితేన-వర్తేత-తనుమానినో దేహాత్మాభిమానినో - దేహా-మృతేనష్టేసతి-మనుజా - స్తం, శపన్తి-సచా-న్ధంతమోనరకం-ధ్రువంనూనం-గన్తాగమిష్యతి ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ ఇతీత్థం - ఘోరతమాద్భావాద్గురుమతీవధోద్యోగరూపాత్ - స్వయం-ప్రభుస్తాంహన్తుంసమర్థోఽపి-నివృత్తః, తత్తతః-హరేర్జన్మ-ప్రతీక్షమాణస్సన్ వైరానుబన్ధంవైరావిచ్ఛేదం-కుర్వన్-ఆస్తేఆస ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ ఆసనాదిక్రియాస్వపి-హరిమేవ-చిన్తయమానః-జగత్తన్మయంవ్యాపీకేశమయం - తత్ప్రచుర-మపశ్యత్ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ తత్రదేవకీసన్నిధౌ-నారదాదిభిర్మునిభి-స్సానుచరైః, దేవైశ్చసహ-బ్రహ్మచతుర్ముఖో -భవోరుద్రశ్చ-గీర్భిరౌపనిషదానుకారిణీభిర్వాగ్భిః- ధిషణంధిషణాయుక్తంసర్వజ్ఞంభగవన్తం, ఐడయన్ తుష్టువుః॥ బ్రహ్మాన్నిప్తవృత్త ప్రేరణాదీ డేర్లజ్॥ నారదాద్యభిప్రాయకంబహువచనమ్ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ స్తుతిమేవాహ॥ సత్యవ్రతమిత్యాదినా ॥ ప్రకృతిపురుషాసమ్భావితైర్ధర్మైర్విశిష్టంస్తువన్తి॥ సత్యవ్రతమితి ॥ సత్యవ్రతంసత్యసఙ్కల్పం - అనేనప్రతిజ్ఞాతార్థోయథార్థీకృతఇతిసూచితం, సత్యపరంచిదచిదాత్మకంజగత్సత్యం " యదన్యద్దేవేభ్యఃప్రాణేభ్యశ్చతత్సత్ - అథయద్దేవాశ్చప్రాణాశ్చతత్త్యం-తదేకయావాచావ్యవహ్రియతేసత్య" మితిశ్రుతేః-తతః-పరంవిలక్షణం-ఇదంసాధ్య-మత్రసత్యవ్రతత్వాదీనిహేతవః, కథంసత్యవ్రతత్వంతత్రాహ॥ త్రిసత్యంత్రయఃప్రకృతిపురుషకాలాః సత్యాఃయస్యతం- ప్రకృతిపురుషకాలశరీరకమిత్యర్థః - ప్రకృత్యాద్యాత్మకస్యకృత్స్నస్యజగతస్స్వనియామ్యత్వేనస్వసఙ్కల్పప్రతిభటాభావాదవ్యాహతస

స్వసుర్గురుమత్యావధోఽయంయశశ్శ్రియంహన్త్యనుకూలమాయుః ॥ ౨౦ ॥ సఏషజీవన్ఖలుసంపరేతోవర్తేతయోఽత్యన్తనృశంసితేన। దేహేమృతేతంమనుజాశ్శపన్తిగన్తాతమోఽన్ధంతనుమానినోధ్రువమ్ ॥ ౨౧ ॥ ఇతిఘోరతమాద్భావాత్సన్నివృత్తస్స్వయంప్రభుః। ఆస్తేప్రతీక్షంస్తజ్జన్మహరేర్వైరానుబన్ధకృత్ ॥ ౨౨ ॥ ఆసీనస్సంవిశంస్తిష్ఠన్భుఞ్జానఃపర్యటన్పిబన్। చిన్తయానోహృషీకేశమపశ్యత్తన్మయంజగత్ ॥ ౨౩ ॥ బ్రహ్మాభవశ్చతత్రైత్యమునిభిర్నారదాదిభిః। దేవైస్సానుచరైస్సాకంగీర్భిర్వృషణమైడయన్ ॥ ౨౪ ॥ దేవా ఊచుః॥ సత్య

——❁ బ్రహ్మేశానాదిదేవగణాః దేవకీగర్భస్థితంపరమపురుషం స్తువంతి ❁——

వ్రతంసత్యపరంత్రిసత్యంసత్యస్యయోనింనిహితంచసత్యే। సత్యస్యసత్యమృతసత్యనేత్రంసత్యాత్మకంత్వాంశరణంప్రపన్నాః॥ ౨౫ ॥ ఏకాయనోఽసౌద్విఫలస్త్రిమూలశ్చతూరసఃపఞ్చవిధష్షడాత్మా। సప్తత్వగష్టవిట

సఙ్కల్ప ఇత్యర్థః- అతస్సత్యవ్రత - మతఏవ-సత్యస్యయోనిం-సత్యస్యచిదచిత్ప్రపఞ్చస్య-యోనింకారణం - సత్యేనిర్వికారేపరేవ్యోమ్ని - నిహితం-కర్తరిక్తః అధితిష్ఠన్తమిత్యర్థః - త్రిసత్యంసత్యస్యయోనిమితిలీలావిభూతిమత్త్వముక్తం- నిహితఞ్చసత్యఇతినిత్యవిభూతిమత్త్వం - ఏతదుభయంసత్యపరత్వహేతుః-తథా-సత్యస్యసత్యంజీవేభ్యోఽపిసత్యం - ధర్మతోఽపినిర్వికారత్వాత్ " సహ్యోతస్మాదితినేతినేత్యన్యత్పరమస్త్యథనామధేయంసత్యస్యసత్యమితిప్రాణావై సత్యం తేషామేషసత్య" మితిశ్రుతేః-తదర్థస్తుఇతినేతియద్బ్రహ్మప్రతిపాదితం, తస్మాదేతస్మాద్వస్తుపరం-నహ్యస్తి-బ్రహ్మణోఽన్యత్స్వరూపతోగుణతశ్చపరంనాస్తీత్యర్థః, నత్వన్యమాత్రనిషేధః-తథాహిసత్యస్యసత్యపరమితినైయర్థ్యాపత్తేః, తదుపపాదయతి॥ అథేతి॥ ప్రాణశబ్దనిర్దిష్టేభ్యశ్చేతనేభ్యోఽపికదాచిదపిజ్ఞానాదిసంకోచాభావాత్పరమాత్మాసత్యంనిర్వికారమిత్యర్థః " నిత్యోనిత్యానాంచేతనశ్చేతనానామితిశ్రుత్యన్తరసంవాదాత్ ॥ అన్యత్తుప్రకృతైతావత్త్వమితిశారీరకసూత్రభాష్యాదవగన్తవ్యం, విస్తరభయాన్నాత్రలిఖ్యతే. ఋతసత్యనేత్రం - సత్యమాదిత్యః " అసావాదిత్యస్సత్య " మితిశ్రుతేః, తత్సాహచర్యాదృతశబ్దశ్చన్ద్రపరః-చన్ద్రాదిత్యయో-ర్నేతంప్రశాసితారమిత్యర్థః " యఆదిత్యేతిష్ఠన్ యశ్చన్ద్రమసితిష్ఠ " న్నిత్యాదిశ్రుతేః, యద్వా, తౌనేత్రేయస్యతం " చక్షుషీచన్ద్రసూర్యా " వితిశ్రుతేః " ఏవంపుణ్యస్యకర్మణోదూరాద్గన్ధోవాతీ " తిపుణ్యకర్మప్రతిసంబన్ధితయా " ఏవమృతాదాత్మానంజుగుప్సే " దిత్యపుణ్యకర్మణ్యనృతశబ్దప్రయోగా-దృతంపుణ్యమనుష్ఠేయంకర్మ, సత్యముచ్యమానధర్మః, తయో-ర్నేతారం-సత్యాత్మకంస్వరూపేణాపినిర్వికారం-అనేన ప్రధానవ్యావృత్తిః-ఏవంభూతం-త్వాం-వయం-శరణం-ప్రపన్నాః అధ్యవస్యామః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ అథత్రిసత్యత్వమేవోపపాదయితుంకృత్స్నంజగత్ప్రకృత్త్వేవరూపయిత్వాతస్యభగవద్దాసత్వమాహుః ॥ ఏకాయనఇతి ॥ ఏకంపరంబ్రహ్మ-యనమాశ్రయో - యస్య-ద్విఫలః - ద్వేసుఖదుఃఖే-ఫలే-యస్య-త్రయస్సత్వాదయోగుణా-మూలం-యస్య-చత్వారో-రసాః-ధర్మాదిపురుషార్థాః-యస్య-పఞ్చ-శిఖాజటాః ఉత్తరమూలానిభూతసూ

త్మాత్మకాని-యస్య - షడాత్మానఊర్మయో-మనష్షష్ఠానీన్ద్రియాణివా , యస్య సప్త-త్వక్ వసామాంసరుధిరమేదోమజ్జాస్థిశుక్లరూపాధాతవఏవత్వ , గ్యస్య,అష్టౌహస్తౌపాదౌశిరఃకణ్ఠోవక్షోజఠరశ్చేతి-విటపాశ్శాఖాః-యస్య , నవా-శ్రోత్రాదిచ్ఛిద్రకోటరా, యస్య,దశచ్ఛదః దశ - శబ్దాదయఏవానుకూలాఃప్రతికూలాశ్చ-ప్రాణాపానవ్యానోదానసమానసనాగకూర్మకృకరదేవదత్తధనఞ్జయరూపాఃప్రాణోపప్రాణావా-చ్ఛదాఃపత్రాణి - యస్య , ద్వౌజీవపరమాత్మరూపౌ - ఖగౌపక్షిణౌ-యస్మిన్-స,ఆదివృక్షఃప్రవాహానాదిశరీరాఖ్యవృక్ష,ఏకస్త్వమేవ,అయనమాశ్రయోధారణం-యస్య,తథాభూతఇతిభావః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ అథసత్యస్యయోనిత్వముపపాదయన్తి ॥ త్వమితి ॥ అస్యపరిదృశ్యమానస్యచిదచిదాత్మకస్య,సతోజగతః , ప్రసూతిర్జన్మకారణం-త్వ,మేకఏవ , అస్య , సన్నిధానంసన్నిధీయతేఉపసంహ్రియతేఽస్మిన్నితిసన్నిధానంప్రళయాధికరణమిత్యర్థః - త్వ,మేకఏవ,అస్యా, నుగ్రహః , అనుగృహ్ణాతీష్టప్రదానేనేత్యనుగ్రహఃస్థితికారణమిత్యర్థః , ననునాహంసత్పరః-కేచిన్మాంజీవాదభిన్నంపశ్యన్తీత్యత్రాహుః ॥ త్వన్మాయయా-మోహితం-చేతో - యేషా-మత ఏవ-నవిపశ్చితఃఅజ్ఞాః-నశబ్దోఽయంనిషేధార్థక,స్తతో “నలోపోనఞః” ఇతినలోపాభావః - యే-జనా,స్తే,త్వాం,నానాపశ్యన్తిజీవరూపేణావస్థితంపశ్యన్తీత్యభిప్రాయః-పశ్యన్తీత్యుక్తేః , నహిజీవవిలక్షణంపరస్వరూపందృశ్యతే-కుతోనానాదర్శనం “ మోహితంనాభిజానాతిమామేభ్యఃపరమవ్యయ ” మితిత్వదుక్తేరితిభావః-యద్వా , ఏవంకృత్స్నజగత్కారణత్వముపపాద్యకార్యకారణయోరనన్యద్రవ్యత్వసూచనాయతద్భేదవాదంనిరాకుర్వన్తి ॥ త్వన్మాయయేతి ॥ త్వాంనానాత్వాంవినా - ఇదంజగ-త్పశ్యన్తి-త్వత్తఃపృథక్సిద్ధంజగత్పశ్యన్తీత్యర్థః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ త్వమనుగ్రహఇతిస్థితికారణత్వముక్తం, తచ్చాన్తర్యామిత్వస్యావతారమధ్యేఽనుప్రవేశేనేత్యభిప్రాయేణాహుః ॥ బిభర్షీతి ॥ అవబోధఆత్మజ్ఞానస్వరూపః,అసన్నిరార్షః-యద్వా-అవబోధఃజ్ఞానస్వరూపః-ఆత్మాసర్వాన్తరాత్మాచస-న్నిత్యసమస్తంపదద్వయం-యద్వా , అవబోధఇతిసప్తమ్యన్తం , అవబోధేజ్ఞానస్వరూపేజీవే,ఆత్మా

పోనవాక్షోదశచ్ఛదోద్వి ఖగోహ్యాదివృక్షః ॥ ౨౬ ॥ త్వమేకఏవాస్య సతః ప్రసూతిస్త్వం సన్నిధానంత్వమనుగ్రహశ్చ । త్వన్మాయయాసంవృతచేతసస్త్వాంపశ్యన్తినానానవిపశ్చితోయే ॥ ౨౭ ॥ బిభర్షిరూపాణ్యవబోధఆత్మాక్షేమాయలోకస్య చరాచరస్య । సత్వోపపన్నానిసుఖావహానిసతామభద్రాణిముహుఃఖలానామ్ ॥ ౨౮ ॥ త్వయ్యమ్బుజాక్షాఖిలసత్వధామ్నిసమాధినాఽఽవేశితచేతసైకే।త్వత్పాదపోతేనమహత్కృతేనకుర్వన్తిగోవత్సపదంభవాబ్ధిమ్ ॥ ౨౯ ॥ స్వయంసముత్తీర్యసుదుస్తరం ద్యుమన్భవార్ణవంభీమమదభ్రసౌహృదాః।భవత్పదామ్భోరుహనావమత్రతేనిధాయయాతాస్సదనుగ్రహోభవాన్ ॥ ౩౦ ॥ యేఽన్యేఽరవిన్దాక్షవిముక్తమానినస్త్వయ్యస్తభావాదవిశుద్ధబుద్ధయః । ఆరుహ్యకృచ్ఛ్రేణపరంపదంతతఃపతన్త్యధోఽనాదృత

అన్తరాత్మతయాఽవస్థిత-స్త్వ , మస్యచరాచరాత్మకస్యలోకస్య - క్షేమార్థం - రూపాణిఅవతారరూపాణి-బిభర్షి-కథంభూతాని-సత్వోపపన్నానిశుద్ధసత్వమయాని-సతాంసాధూనాం - సుఖావహాని-ఖలానాందుష్కృతాం - ముహుర్ముహురభద్రాణి-ముహుస్సుభిభర్షీతివాఽన్వయః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ ఏవంనిఖిలజగదుత్పాదకకారణత్వేనస్తుత్వా,అథ“కారణంతుధ్యేయ” ఇతికారణత్వసమనియతత్వేనశ్రుతముపాస్యత్వమపిత్వన్నిష్ఠమేవేత్యభిప్రాయేణస్తువన్తి ॥ త్వయీతి ॥ హేఅమ్బుజాక్ష- అమలసత్వధామ్ని , శుద్ధసత్వమయం - ధామస్థానం , విగ్రహఇతియావత్ , తద్యస్యతస్మిన్-విశుద్ధసత్వమయవిగ్రహాయుక్తేత్వయ్యే , కేవిపశ్చితః , అవతారరూపశ్రవణాదిపరాఃపురుషావా-సమాధినా , ఆవేశితం-చేతః-యై - స్తథాభూతాః-చేతసైకఇతిసన్ధిరార్షః,సమాధినాత్వయ్యావేశితచేతసోపలక్షితాఇతివా-మహత్కృతేన,మహతాసదాచార్యేణకర్ణధారస్థానీయేనకృతేనసన్నిధాపితేనప్రదర్శితేన-తవ-పాదపోతేనపాదకమలరూపప్లవేన - భవస్సంసారః - సఏవా-బ్ధి , స్తం,గోవత్సపదం-కుర్వన్తి,తదివసుఖేనాతితరన్తీత్యర్థః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ నకేవలంతేస్వయమేవగోవత్సపదంకుర్వన్తి- అపితుఅన్యేష్వప్యేవంకుర్యురితిప్రదర్శయన్తఇవకుర్వన్తీత్యభిప్రాయేణస్తువన్తి ॥ స్వయమితి ॥ హేద్యుమన్నిత్యవిభూతిమన్ ద్యుమిదితిపాఠే - ద్యుమద్భవార్ణవమితిసమస్తంపదం , స్వర్గాదిస్థానోపేతంభవార్ణవం-భీమందుస్తరమపి - అదభ్రమనల్పం,సౌహృదంత్వద్భక్తిరూపం-యేషాం-తథాభూతా,స్తే , స్వయం-సముత్తీర్య - త్వత్పాదపోతేనేత్యనుషఙ్గః , భగవతః-పదామ్భోరుహమేవ-నా-స్తా,మత్ర-నిధాయ,ఇయమేవసంసారోత్తారసాధనభూతేతిప్రదర్శ్య,యాతాస్త్వత్పదంప్రాప్నువన్తి “ బిభర్షిరూపాణి ” త్యాదినోపక్రాన్తమనుగృహీతృత్వప్రతిపాదనముపసంహరన్తి,ఏవంభవాన్సదనుగ్రహఃసదనుగ్రహశీలః ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ తన్నిహితభవత్పదామ్బురుహనావమననువర్తమానానాం “ సమాధినావేశితచేతసైక ” ఇత్యుక్తవిపరీతానాంగతింవదన్తస్స్తువన్తి॥ యఇతి ॥ హేఅరవిన్దాక్ష-యేఽన్యేపూర్వశ్లోకద్వయప్రస్తుతేభ్యోఽన్యేయేజనాః , విముక్తావయమితివృథాభిమానినః , త్వ

య్యః, స్వభావాత్ భక్తిశూన్యత్వాద్ధేతోః - అవిశుద్ధబుద్ధయ ఏషాం తథాభూతాః పరం పదం వర్ణాశ్రమాదిరూపముత్కృష్టం స్థానం, కృచ్ఛ్రేణ ప్రయాసేన, ఆరుహ్యాపి సుకృతవిశేషాద్విప్రాదిరూపం శ్రేష్ఠం జన్మ ప్రాప్యాపీత్యర్థః, అనాదృతయుష్మదఙ్ఘ్రయః అనుపాసితభగవచ్చరణాస్సన్తః - తతో, ఽధః పతన్తి పునర్నిహీనం జన్మ ప్రాప్నువన్తీత్యర్థః ❋ ॥ ౩౧ ॥ ❋ ఆదృతయుష్మదఙ్ఘ్రీణాం న కర్హిచిదధఃపతనమస్తీతి వదన్తస్స్తువన్తి ॥ తథేతి ॥ హే మాధవ - తే - తావకాస్త్వద్భక్తాః - తథా త్వద్భక్తిరహితవత్ క్వచిత్ కదాచిదపి - న భ్రశ్యన్తి నాధః పతన్తి - తత్ర హేతుం వదన్తస్తాన్ విశింషన్తి ॥ త్వయ్యేవ బద్ధం సౌహృదం భక్త్యాత్మకం - యేషాం తే - న భ్రశ్యన్తి - కింతు, త్వయా, ఽభిగుప్తా అభితో రక్షితాః “ తేషాం నిత్యాభియుక్తానాం యోగక్షేమం వహామ్యహమ్ ” ఇతి త్వదుక్తేరితి భావః - హే ప్రభో - వినాయకానీకపమూర్ధసు విఘ్నసేనాపతిశిరస్సు - విచరన్తి - జీవద్దశాయాం విఘ్నానుపహతత్వద్భక్తియోగాస్తతస్త్వాం ప్రాప్నువన్తీతి భావః ❋ ॥ ౩౨ ॥ ❋ యద్యపి సంకల్పమాత్రపరికల్పితనిఖిలప్రపఞ్చస్త్వం సఙ్కల్పమాత్రేణైవ జగత్త్రాతుం ప్రభుః, అవతారమపేక్షసే - తథాప్యుపాసకానాముపాసనాలమ్బనార్థమవతరసీతి వదన్తస్స్తువన్తి ॥ సత్త్వమితి ॥ స్థితౌ, స్థితిః పాలనం, తస్యాం నిమిత్తభూతాయాం, విశుద్ధం, భవాన్ - విశుద్ధం రజస్తమోభ్యామననువిద్ధం - సత్త్వం సత్త్వమయం వపుశ్శరీరం - శ్రయతే బిభర్తి - సంశ్రయణే ముఖ్యం ప్రయోజనం దర్శయన్తో వపుర్విశింషన్తి, శరీరిణాం - శ్రేయఉపాయనం - శ్రేయసే ఉపేయతే “ ఇణ్ గతౌ ” గత్యర్థా బుద్ధ్యర్థాః - ఉపాస్యత ఇత్యుపాయనం - యేన వపుషాఽఽలమ్బనభూతేన - ఉపలక్షితస్య - తవ - జనో - వేదక్రియాదిభిః - రర్హణమారాధనం - సమీహతే కురుతే - వేదక్రియా వేదపూర్వభాగచోదితక్రియా యజ్ఞాదిక్రియా - యోగ ఉత్తరభాగచోదితముపాసనం - తపస్తదనుగ్రాహకమనశనాదిరూపం - సమాధిర్వేదక్రియాతపోభ్యామనుగృహీతేన యోగేన నిర్వర్త్యం చిత్తైకాగ్ర్యం - యది - భవాన్ - వపుర్న సంశ్రయతే - తర్హ్యారాధ్యరూపాపరిజ్ఞానాదారాధకాస్త్వామారాధితుమప్రభవస్స్యుః - అతో - భవానారాధకానుగ్రహార్థం వ

యుష్మదఙ్ఘ్రయః ॥ ౩౧ ॥ తథా న తే మాధవ తావకాః క్వచిద్భ్రశ్యన్తి మార్గాత్త్వయి బద్ధసౌహృదాః । త్వయాఽభిగుప్తా విచరన్తి నిర్భయా వినాయకానీకపమూర్ధసు ప్రభో ॥ ౩౨ ॥ సత్త్వం విశుద్ధం శ్రయతే భవాన్ స్థితౌ శరీరిణాం శ్రేయఉపాయనం వపుః । వేదక్రియాయోగతపస్సమాధిభిస్తవార్హణం యేన జనస్సమీహతే ॥ ౩౩ ॥ సత్త్వం న చేద్ధాతరిదం నిజం వపుర్విజ్ఞానమజ్ఞానభిదాపమార్జనమ్ । గుణప్రకాశైరనుమీయతే భవాన్ప్రకాశతే యస్య చ యేన వా గుణః ॥ ౩౪ ॥ న నామరూపే గుణకర్మజన్మభిర్నిరూపితవ్యే తవ తస్య సాక్షిణః । మనోవచోభ్యామనుమేయవర్త్మనో దేవ క్రియాయాం ప్రతియన్త్యథాపి హి ॥ ౩౫ ॥ శృణ్వన్గృణన్సంస్మరయంశ్చ చిన్తయన్నామాని రూ

పుస్సంశ్రయత ఇతి భావః ❋ ॥ ౩౩ ॥ ❋ తదేవ స్పష్టీకుర్వన్తస్స్తువన్తి ॥ సత్త్వం న చేదితి ॥ హే ధాతః విశ్వకారణభూత - ఇదం విజ్ఞానం ప్రకాశక - మజ్ఞానభిదాపమార్జనం ధ్యాతౄణామజ్ఞానకృతదేవాదిభేదాభిమానాపమార్జనం శుద్ధసత్త్వమయం - నిజమసాధారణం - వపుః - న చేత్ న భవానాశ్రయతే చేత్ - తర్హి యస్య పుంసః - యేన కారణేన కాలకర్మాదిరూపేణ - యో గుణస్సత్త్వాద్యన్యతమః - ప్రకాశతే ఉన్మిషతి - తస్య - తైర్గుణప్రకాశైః గుణోన్మేషైర్గుణకార్యైః - భవాననుమీయతే కార్యస్య కారణభూతః దేవమనుష్యాదివిలక్షణః న జ్ఞాయతే కిన్తు ఇతరసజాతీయతయాఽనుమీయతే - యది భవాన్ వపురాశ్రయతే తర్హి తద్వపురసాధారణాని దేవమనుష్యాదిష్వసమ్భావితాని గుణచేష్టితాని దృష్ట్వా తైర్దేవాదివిజాతీయం మన్యమానో ధ్యాతృవర్గో ధ్యాయతీతి భావః ❋ ॥ ౩౪ ॥ ❋ నన్వహమపి దేవాదిసజాతీయవపుష్మానేవేత్యత్రాహ ॥ నేతి ॥ మనోవచోభ్యాం - వచసా వేదవాక్యేన - తదనుసారేణ మనసా చా - నుమేయస్వభావస్య - సర్వసాక్షిణస్తవ - గుణకర్మజన్మభిస్సహ - నామరూపే - న నిరూపితవ్యే గుణకర్మజన్మనామరూపాణీతరసజాతీయతయా న నిరూపణీయాని “ యత్తదద్రేశ్యమగ్రాహ్యమగోత్రమవర్ణమచక్షుశ్శ్రోత్రం, నిష్క్రియం నిష్కలం, అజాయమాన ” ఇత్యాదిభిరితరసజాతీయాని గుణాదీని ప్రతిషిధ్య “ యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిత్, పరాస్య శక్తిర్వివిధైవ శ్రూయతే స్వాభావికీ జ్ఞానబలక్రియా చ । యస్య చైతత్కర్మ స వై వేదితవ్యః, బహుధా విజ్ఞాయత ” ఇత్యాదిభిర్విలక్షణానామేవ గుణాదీనాం శ్రవణాత్ “ జన్మ కర్మ చ మే దివ్యమ్ ” ఇతి త్వదుక్తేశ్చేతి భావః, యద్యపి దేవాదివిలక్షణగుణకర్మాదియుక్తః, తథాపి త్వాం వేదక్రియాయాం ప్రతియన్తి అగ్నీన్ద్రాదినామరూపాణి తదన్తరాత్మభూతస్య తవైవేతి బుద్ధ్వా త్వద్విశిష్టమపి త్వాం వేదావగతయజ్ఞాదిక్రియాయాం ప్రతియన్తి ఆరాధ్యం మన్యన్తే ❋ ॥ ౩౫ ॥ ❋ ఇన్ద్రాదినామరూపేభ్యస్స్వాసాధారణనామరూపాణాం ధ్యేయత్వాదికం వదన్తస్స్తువన్తి ॥ శృణ్వన్నితి ॥ యః పుమాన్ - తే తవ - మఙ్గళావహాని - నామరూపాణి, శృణ్వన్ వక్తృసన్నిధౌ సతి, గృణన్ శ్రోతృసన్నిధౌ - తదుభయాసన్నిధౌ, నామాని స్మరన్ - రూపాణి చిన్తయన్, సంస్మరయన్నితి ణిజర్థస్త్వవివక్షితః, క్రియాసు వైదికక్రియాసు, ఆసనాటనభోజనాదిక్రియాస్వపి, త్వచ్చరణారవిన్దయో[illegible]

మతి-ర్యస్య-తథాభూత-స్సపుమాన్ - భవాయ(శ్రేయస్సమృద్ధ్యై, కల్పతే-నేతిపాఠే,భవాయసంసృతయే నకల్పతే-కిన్తుము క్తయఇత్యర్థః ❋ ॥ ౩౬ ॥ ❋ ఆత్మనాంప్రకృతావతారప్రయుక్తమానన్దమావిష్కుర్వన్తస్తువన్తి॥ దిష్ట్యేతి ॥దిష్ట్యేత్యానన్దద్యోతకమవ్యయం - హేహరే ఆశితార్తిహారిన్-తవేశ్వరస్య-జన్మనా-భవతస్తవ-పదాపాదవిన్యాసేనచ - పదఇతిపాఠేత తశ్చ,అస్యా,భువో-భారో,ఽపనీతఃఅపనీతప్రాయః-ఇదం-దిష్ట్యాఅస్మాకమానన్దఇత్యర్థః,ఏవముత్తరత్రాపి-సుశోభనైఃధ్వజవజ్రాఙ్కుశాదిచిహ్నైశ్చారుభిః,పదకైఃపాదవిన్యాసై,రలఙ్కృతాం,తవత్వయా, అనుకమ్పితాంచ,గాంభూమిం,ద్యాం, ద్రక్ష్యామః-నిత్యవిభూతిమివద్రక్ష్యామః - ఏత ద్దిష్ట్యా సఙ్కల్పమాత్రనిర్వర్త్యజగద్రక్షణస్య తవావతారప్రయోజనం భక్తానుగ్రహఏవేత్యుక్తమ్ ❋ ॥ ౩౭ ॥ ❋ అథావతారనిమిత్తమావిష్కుర్వన్తస్తువన్తి ॥ నేతి ॥ హేఈశఅభవస్య కర్మాధీనోత్పత్తిరహితస్య - తవ - భవస్యజన్మనః - కారణంనిమిత్తం - వినావినోదంలీలార్థంసఙ్కల్పంవినా - అన్య - న్న తర్కయామహే, బతేత్యాశ్చర్యే, అనితరసాధారణత్వాద్విస్మయః - యథాసృష్ట్యాదిజగద్వ్యాపారోవినోదమాత్రానుకూలసఙ్కల్పమూలకః-తద్వజ్జన్మాదీత్యభిప్రాయేణాహుః ॥ భవఇతి ॥ హేఅభయయతోవినోదాదేవనిమిత్తాత్ - అవిద్యయాసంసారిణాంజ్ఞానవిరోధిన్యాప్రకృత్యా,జగత, ఉత్పత్త్యాదయో వికారా, స్తస్యాశ్రయేఆధారభూతే, అన్తరాత్మనిచ-త్వయి-కృతాః-తమేవవినోద-మభవస్య-తవ-భవకారణం- మన్యామహఇత్యర్థః - ఆశ్రయాత్మనికృతాఇత్యనేనఉత్పత్త్యాదయోవికారాఃప్రకృతిగతాఃనస్వరూపగతాఇతిసూచితమ్ ❋ ॥ ౩౮ ॥ ❋ యథా,మత్స్యాద్యవతారపరిగ్రహేణాస్మాన్రక్షి

~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~

పాణిచమఙ్గళానితే । క్రియాసుయస్త్వచ్చరణారవిన్దయోరావిష్ట ❋ చిత్తోనభవాయకల్పతే॥ ౩౬ ॥ దిష్ట్యాహరేఽస్యాభవతః† పదోభువోభారోఽపనీతస్తవజన్మనేశితుః।దిష్ట్యాఽఙ్కితాంత్వత్పదకైస్సుశోభనైర్ద్రక్ష్యామగాంద్యాంచతవానుకమ్పితామ్॥ ౩౭ ॥ నతేఽభవస్యేశభవస్యకారణంవినావినోదంబతతర్కయామహే। భవోనిరోధఃస్థితిరప్యవిద్యయాకృతాయతస్త్వయ్యభయాశ్రయాత్మని॥ ౩౮ ॥మత్స్యాశ్వకచ్ఛపవరాహనృసింహహంసరాజన్యవిప్రవిబుధేషుకృతావతారః । త్వంపాహినస్త్రిభువనంచయథాఽధునేశభారంభువోహరయదూత్తమవన్దనంతే॥ ౩౯ ॥దిష్ట్యాఽమ్బతేకుక్షిగతఃపరఃపుమానంశేనసాక్షాద్భగవాన్భవాయనః । మాభూద్భయంభోజపతేర్ముమూర్షో ❋ ర్గోప్తాయదూనాంభవితాతవాత్మజః ॥ ౪౦ ॥ ఇత్యభిష్టూయపురుషంయద్రూపమనిదంయథా । బ్రహ్మేశానౌపురోధాయదేవాఃప్రతియయుర్దివమ్॥ ౪౧ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋
❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే,ద్వితీయోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋

శ్రీశుకఉవాచ ॥ అథసర్వగుణోపేతఃకాలఃపరమశోభనః।యర్హ్యేవాజనజన్మర్క్షంశాన్తర్క్షగ్రహతారకమ్॥౧॥

~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~

తవాన్ఏవమధునాభూభారాపహారద్వారాఽస్మాన్పాహీత్యాహుః ॥ మత్స్యేతి ॥ మత్స్యాదిషు,కృతఃపరిగృహీతో, ఽవతారః-యేన-తథాభూత-స్త్వ, మస్మాన్, త్రిలోకీంచ-యథా-పాసిరక్షితవాన్-తథా, అధునాఽపి-భువో భారం-హరఅపనయ-హేయదూత్తమ, తేతుభ్యం,వన్దనంనమఇత్యర్థః ❋ ॥ ౩౯ ॥ ❋ దేవకీంప్రత్యాహుః॥దిష్ట్యేతి॥ హేఅమ్బ,నోఽస్మాకం, భవాయసమృద్ధ్యై, అంశేనస్వసఙ్కల్పేనహేతునా,పరమపురుషో,భగవా,న్సాక్షా, త్తవ-కుక్షిం,ప్రవిష్టః, ముమూర్షో ర్భోజపతేఃకంసా ద్భయం,తవ,మాభూత్,తవాత్మజో-యదూనాం-గోప్తా, భవితాభవిష్యతి ❋ ॥ ౪౦ ॥ ❋ యథా, యస్యభగవతో-రూప-మనిదన్-తథా-స్వమత్యనుసారేణ-తంపరమపురుషమభిష్టూయ, బ్రహ్మరుద్రౌ పురస్కృత్య, దేవా, స్త్రిదివంప్రతి- యయుః ❋ ॥ ౪౧ ॥ ❋ ఇతిశ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధే ద్వితీయోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

అథభగవదవతారంప్రస్తౌతి ॥ అథేతి ॥ యర్హ్యేవ,అజనజన్మ,అజనస్యకర్మాయత్తోత్పత్తిరహితస్యభగవతో-జన్మ,అథతదా-కాలః-సర్వైర్గుణై-రుపేతః - అతఏవ-పరమశోభనో - ఽభూదితిశేషః-తదేవప్రపఞ్చయతి-శాన్తర్క్షగ్రహతారకం, ఋక్షంభగవజ్జన్మర్క్షంరోహిణ్యాఖ్యం,తస్మిన్-శాన్తాఅనుకూలాః,అన్యేషుచ-నక్షత్రేషు-గ్రహాస్సూర్యాదయః-తారకాఃఅశ్విన్యాదివ్యతిరిక్తనక్షత్రాణిచ,యస్మిన్,యథాభవతితథాభూదితిక్రియావిశేషణం,యద్వా, అజనాద్భగవతోజన్మయస్య,తస్యప్రజాపతేర్యద్ధృక్షంరోహిణ్యాఖ్యం,తస్మిన్నిత్యాదిపూర్వవత్ ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ తథా,దిశః,ప్రసేదుఃప్రసన్నాబభూవుః-గగనం-నిర్మలానా - ముడూనాంనక్షత్రాణాం - గణో-యస్మిన్,తథాభూతం,పురాణాం ప్రాకారోపేతానాం, గ్రామాణాంత

గ్రహితానాం, వ్రజానాం,గోష్ఠానాంచా,కరాఆశ్రయభూతా,మహీమఙ్గళభూయిష్ఠాబభూవ ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ నద్యస్తు,ప్రసన్నానిసలిలానియాసుతథాభూతాః హ్రదాస్తు, జలరుహాణాం , శ్రీః,యేషు,తథాభూతాఃవనానాం,రాజయఃప ఙ్క్తయస్తు, ద్విజానాంపక్షిణాం , అళీనాంభృఙ్గాణాంచ-కులానాంసంఘానాం - సన్నాదో,యేషుతాని - స్తబకాని,యాసు,తథాభూతాః,వాయుస్తు- శుచిఃధూళీరహితః,పుణ్యాగన్ధవహఃసుగంధి,స్సుఖస్పర్శశ్చ ,వవౌప్రససార ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ ద్విజాతీనాంత్రైవర్ణికానాం ,మగ్నయః,పూర్వంశాన్తా - స్తదా,సమైన్ధత « ఇన్ధీ దీప్తౌ ,, జజ్వలుః,సమేధితాఇతిపాఠేతు-స్వవార్థః -యద్వా, శాన్తాఃఅకలుషాః,అసురద్రుహాం,దేవానాం,సాధూనాంచ,మనాంసి,ప్రసన్నాన్యా,సన్ ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ తస్మిన్భగవతి,జాయమానేసతి,దివి-దున్దుభయో,నేదుఃదధ్వనుః,కుసుమానిసమంతతోముముచురిత్యన్వయః ❁ ॥౫॥౬॥ ❁ జనార్దనే,జాయమానే-నిశీథేఅర్ధరాత్రే,తమసాఅన్ధకారేణోద్భూతేవ్యాప్తేసతి,మేఘాః,మన్దంమన్దమనుసాగరంసాగరమనుసృత్య,జగర్జుః,యథాసాగరోధ్వనతి,తద్వత్,సాదరమితిపాఠే,ఆదరయుక్తంయథాతథా,అనుజగర్జుః ❁ ॥౭॥ ❁ తదా,దేవభూతాయాం దేవతాంశత్వాత్తత్తుల్యాయాం , సర్వేషాంజ్ఞానశక్తిబలైశ్వర్యవీర్యతేజఃప్రభృతీనాంగుణానా , మాశ్రయో,విష్ణు , రావిరాసీదావిర్బభూవ-యథా,ప్రాచ్యాందిశి పుష్కలష్షోడశకలాపరిపూర్ణ-స్తద్వత్ ఇవశబ్దోవాక్యాలంకారే ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ అవతీర్ణంభగవన్తంవసుదేవ,ఐక్షత అపశ్య-దిత్యన్వయః- కథంభూతం,అద్భుతమదృష్టరూపత్వా దాశ్చర్య విషయంఅమ్బుజేఇవఈక్షణేనేత్రేయ

దిశఃప్రసేదుర్గగనంనిర్మలోడుగణోదయమ్। మహీమఙ్గళభూయిష్ఠాపురగ్రామవ్రజాకరా ❁॥ ౨ ॥ నద్యఃప్రసన్నసలిలాహ్రదాజలరుహశ్రియః। ద్విజాలికులసన్నాదస్తబకా వనరాజయః ॥ వవౌవాయుస్సుఖస్పర్శఃపుణ్యాగన్ధవహశ్శుచిః॥ ౩ ॥ అగ్నయశ్చద్విజాతీనాంశాన్తాస్తత్రసమైన్ధత । మనాంస్యాసన్ప్రసన్నానిసాధూనామసురద్రుహామ్॥ ౪ ॥ జాయమానేజనేతస్మిన్నేదుర్దున్దుభయోదివి । జగుఃకిన్నరగన్ధర్వాస్తుష్టువుస్సిద్ధచారణాః॥ ౫ ॥ విద్యాధర్యశ్చననృతురప్సరోభిస్సమంతదా । ముముచుర్మునయోదేవాస్సుమనాంసిముదాన్వితాః ॥ ౬ ॥ మన్దంమన్దంజలధరాజగర్జురనుసాగరమ్ । నిశీథేతమసో

❁ శ్రీకృష్ణావతారఘట్టః ❁

ద్భూతేజాయమానేజనార్దనే॥ ౭ ॥ దేవక్యాందేవభూతాయాంవిష్ణుస్సర్వగుహాశయః। ఆవిరాసీద్యథాప్రాచ్యాందిశీన్దురివపుష్కలః॥ ౮ ॥ తమద్భుతంబాలకమమ్బుజేక్షణంచతుర్భుజంశఙ్ఖగదాద్యుదాయుధమ్ । శ్రీవత్సలక్ష్మం * గళశోభికౌస్తుభంపీతామ్బరంసాన్ద్రపయోదసౌభగమ్ ॥ మహార్హవైదూర్యకిరీటకుణ్డలత్విషాపరిష్వక్తసహస్రకున్తలమ్। ఉద్దామకాఞ్చ్యఙ్గదకఙ్కణాదిభిర్విరోచమానంవసుదేవఐక్షత॥ ౯ ॥ సవిస్మయోత్ఫుల్లవిలోచనోహరింసుతంవిలోక్యానకదున్దుభిస్తదా । కృష్ణావతారోత్సవసంభ్రమోఽస్పృశన్ముదాద్విజేభ్యోఽయుతమాప్లుతోగవామ్॥ ౧౦ ॥ అథైనమస్తౌదవధార్యపూరుషంపరంనతాఙ్గఃకృతధీఃకృతాఞ్జలిః। స్వరోచిషా

❁ స్వస్వరూపేణావిర్భూతంభగవంతం ప్రతివసుదేవకృతస్తుతిః ❁

భారతసూతికాగృహంవిరోచయన్తంగతభీఃప్రభావవిత్॥ ౧౧ ॥ వసుదేవఉవాచ ॥విదితోఽసిభవాన్సాక్షా

స్య-చత్వారోభుజాయస్యశఙ్ఖాదీన్యుద్యతానిఆయుధానియస్య,ఆదిశబ్దేనచక్రపద్మసంగ్రహః-శ్రీవత్సంలక్ష్మచిహ్నంయస్య ఆర్షత్వాట్టిలోపఃయద్వాశ్రీవత్సఏవలక్ష్మ , తదస్యాస్తీతిశ్రీవత్సలక్ష్మః అర్శఆదిత్వాన్మత్వర్థీయేఅచిఃన స్తద్ధిత,,ఇతిటిలోపఃశ్రియాంలక్ష్మ్యాంవత్సలాసాపత్న్యదోషనివృత్త్యాఅనుకూలా- ఇత్యాభూమి - ర్యస్యేతివ్యాఖ్యానాన్తరంగళేకణ్ఠే,శోభిశోభావాన్-కౌస్తుభోయస్యపీతంఅమ్బరంయస్య-సాన్ద్రనీలామ్బుదస్యేవ-సౌభగంసౌన్దర్యంవర్ణ ఇతియావత్ - యస్య,మహార్హాణ్యనర్ఘాణి-వైదూర్యాదిరత్నాని-యస్మిన్తస్యకిరీటస్యకుణ్డలయోశ్చ - త్విషాకాన్త్యాపరిష్వక్తాఃఅనువిద్ధాః-సహస్రకున్తలాః-యస్య ఉద్దామైశ్శ్లక్ష్ణైః,కాఞ్చ్యాదిభి-ర్విరోచమానమ్ ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ వసుదేవఃతంహరింసుతం - విలోక్య , విస్మయేనోత్ఫుల్లైవికసితే-లోచనే-యస్య-కృష్ణావతారరూపాదుత్సవాత్సంభ్రమో - యస్య- తథాభూత-స్తదైవా-ప్లుతః-స్నాతః- ద్విజేభ్యో-గవా-మయుత-మస్పృశత్ దాతుంసంకల్పితవానిత్యర్థఃతదాకంసనిగృహీతస్య దానాసంభవాత్ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ అథహేభారతస్వరోచిషా-సూతికాగృహం-విరోచయన్తం- ఏనంకుమారం - పరమపురుష-మవధార్యనిశ్చిత్యనతంప్రణతం-అఙ్గం-యస్యకృతోబద్ధోఽఞ్జలిర్యేన-కృతాసమాహితాధీర్యేన-గతా-భీఃకంసజా- యస్యతథాభూతో - వసుదేవ- స్తస్యభగవతఃప్రభావం జానన్నస్తౌత్తుష్టావ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ స్తుతిమేవదర్శయతి॥ విదితోఽసీత్యాదిభిర్దశభిః ॥ తావత్ «సత్యంజ్ఞానమనన్తంబ్రహ్మ విజ్ఞానమానన్దం-యతోవాఇమాని భూతాని,, త్యాభిర్వేదాన్తవాక్యైరవగతంస్వరూపంతస్స్వభావతశ్చప్రకృతిపురుషవిలక్షణంబ్రహ్మతదేవత్వమితిస్తౌతి॥విదితోఽసీతిద్వాభ్యాం॥ప్రకృతిశబ్దేనాత్ర « భూమిరాపోఽనలోవాయుఃఖం

రేయమిత స్త్వన్యా,, మిలశ్లోకద్వయప్రతిపాదితంచిదచిదాత్మకప్రకృతిద్వయం - తన్త్రిఃవివక్షితంనత్వచేతనప్రకృతిరేవ-స ర్వబుద్ధిదృగిత్యస్యసర్వసాక్షిత్వోక్తేఃజీవాద్వ్యావృత్తేరనవగమాత్ - ముక్తజీవస్వరూపస్యతత్సమ్భవేఽపి "స్వప్రకృత్యేదం సృష్ట్వాఽగ్రేత్రిగుణాత్మక,, మిత్యవగతజగద్వ్యాపారాసమ్భవాత్-తదసమ్భవస్య "జగద్వ్యాపారవర్జంప్రకరణాదసన్ని హితత్వాచ్చ,, తిసూత్రితత్వాత్-యద్వా- ప్రకృతేఃపరఇత్యనేన,అచేతనప్రకృతేఃపరత్వముచ్యతే,సర్వబుద్ధిదృక్సఏవేత్యా దినాబద్ధముక్తజీవాభ్యాంపరత్వముచ్యతే-యః, ప్రకృతేః-పరోవిలక్షణో - ఽసౌ- కేవలమనుభవఃజ్ఞాన-మానన్దశ్చ , స్వరూ పం-యస్యసః - అనుభవస్వరూపఇత్యేతావదుక్తే దుఃఖస్యాపిజ్ఞానాత్మకత్వే నతత్స్వరూపత్వంప్రతీయేత - అతస్తద్వ్యా వృత్తయేఆనన్దఇత్యుక్తం - ఆనన్దోఽనుకూలంజ్ఞానం-స్వరూపం-యస్యేత్యర్థః - కేవలశబ్దేనదుఃఖసమ్భిన్నానుభవవ్యావృ త్తిః-సర్వా,, ధీస్తద్వృత్తీర్యుగపత్పశ్యతీతితథా , అనేనబద్ధజీవాద్వ్యావృత్తిరుక్తా ॥ ౧౨ ॥ అథముక్తజీవాద్వ్యావ ర్తయితుమాహ ॥ సఏవేతి ॥ యః,ప్రకృతేః-పరః-సర్వబుద్ధిదృక్ సఏవ-త్వం - అగ్రేసృష్టేఃప్రాక్-కారణత్వేనావస్థితఇతిశే షః , స్వప్రకృత్యా స్వశరీరభూతయామహదాదిపృథివ్యన్తరూపేణపరిణతయా త్రిగుణాత్మికయా , ఇదంపరిదృశ్యమానం స్థూలచిదచిదాత్మకంసత్త్వాదిగుణత్రయపరిణామరూపత్వేనతద్వశ్యజీవప్రచురత్వేనచతదాత్మకం ,జగ , త్సృష్ట్వా, అనుప శ్చా,త్తజ్జగ-త్ప్రవిష్టఃస్థిత్యర్థంసఙ్కల్పరూపజ్ఞానేప్రవిష్టః , సృష్టిదశాయామపిప్రవిష్టత్వాత్-తథాప్య - ప్రవిష్టఇవ - భావ్య సేఽప్రవిష్టజగద్గతవికారైరస్పృష్టఇవభావ్యసేవిభావ్యసేవిజ్ఞాయసఇత్యర్థః - తథా శ్రూయతే "తత్సృష్ట్వాతదేవానుప్రా విశత్,సత్యంచానృతంచసత్యమభవ ,, దితివిచిత్రచిదచిద్రూపేణవిక్రియమాణమపిబ్రహ్మ , సత్యమేవాభవత్ నిరస్తనిఖిలదో షమపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానానన్దమేకస్వరూపమేవాభవదిత్యర్థః ఇవశబ్దోఽనతిరిక్తార్థఃఅప్రవిష్టఇవతద్గతదోషాస్పృష్టఏవభావ్యస ఇత్యర్థః ॥ ౧౩ ॥ నను-కార్యానుప్రవిష్టస్యమమకార్యాత్ప్రాగేవతత్కారణతయాఽవస్థానంకథం-కథంతరాంకార్య గతవికారాస్పృష్టత్వంచేత్యాశఙ్క్యతదుభయంమహదాదిపృథివ్యన్తాచేతనదృష్టాన్తముఖేనోపపాదయతి ॥ యథేత్యాది భిశ్చతుర్భిః ॥ తావద్దృష్టాన్తంశిక్షయతి ॥ యథేతిద్వాభ్యాం॥సప్త-మహదహఙ్కారతన్మాత్రరూపాఃవికృతాఃప్రకృతివికా

త్పురుషఃప్రకృతేఃపరః । కేవలానుభవానన్దస్వరూపస్సర్వబుద్ధిదృక్ ॥ ౧౨ ॥ సఏవస్వప్రకృత్యేదంసృష్ట్వాఽగ్రే
త్రిగుణాత్మకమ్ । తదనుత్వంహ్యప్రవిష్టఃప్రవిష్టఇవభావ్యసే ॥ ౧౩ ॥ యథేమేవికృతాభావా స్తథా తేవికృతైస్స
హ।నానావీర్యాఃపృథగ్భూతావిరాజంజనయన్తిహి ॥ ౧౪ ॥ సన్నిపత్యసముత్పాద్యదృశ్యన్తేఽనుగతాఇవ।
ప్రాగేవవిద్యమానత్వాన్నతేషామిహసమ్భవః ॥ ౧౫ ॥ ఏవంభవాన్బుద్ధ్యనుమేయలక్షణైర్గ్రాహ్యైర్గుణైస్స

రాత్మకాః-భావాఃపదార్థాః,యే,తఇమే - తైర్వికృతైఃతద్వికారరూపైః - ఆకాశాదిస్థూలభూతై-రిన్ద్రియైస్తదధిదైవతై శ్చసహ,తథాతైరితిపాఠే - యేచవికృతామహదాదయోభావాః- తథా,యేచ - తద్వికారాఃస్థూలభూతరూపా - స్తైస్తై స్సహేత్యన్వయః,తావ, న్నానావీర్యావిభిన్నశక్తయః - బ్రహ్మాణ్డరూపైకకార్యోత్పాదనోపయుక్తైకరూపసామర్థ్యరహి తా ఇత్యర్థః - అత్రహేతుః-పృథగ్భూతాఃపరస్పరసమ్మేళనరహితా- స్తావ,దేవంభూతాస్సన్తః "హన్తాహమిమాస్తిస్రో దేవతాఅనేనజీవేనాత్మనాఽనుప్రవిశ్యనామరూపేవ్యాకరవాణితాసాంత్రివృతంత్రివృతమేకైకాంకరవాణి - నామరూప వ్యాకరోత్ - త్రివృతంత్రివృతమేకైకామకరో,, దితిశ్రుత్యుక్తరీత్యాత్వదనుప్రవేశపూర్వకత్వత్కర్తృకత్రివృత్కరణద్వా రా - త్రివృత్కరణంపఞ్చీకరణస్యాప్యుపలక్షణం -సన్నిపత్యసముత్పాద్యసంహతత్వంసమాగతత్వంచేత్యవస్థాద్వయంప్రా ప్య "సమేత్యాన్యోన్యసంయోగంపరస్పరసమాశ్రయా,, ఇతివైష్ణవవచనాత్-తత్రసంహతత్వంనామపృథక్స్థిత్యనర్హసం యోగమాత్రం - సమాగతత్వంపృథక్స్థిత్యనర్హసంశ్లేషవిశేషః - విరాజంబ్రహ్మాణ్డంత్వచ్ఛయనస్థానం-జనయన్తి- హిశబ్దః "మహదాద్యావిశేషాన్తాహ్యణ్డముత్పాదయన్తిత ,, ఇతివైష్ణవాదిపురాణాన్తరప్రసిద్ధిర్ద్యోత్యతే-ఏవం-సమ్యగ్విరాజ-ము త్పాద్య-అనుగతాఇవ-దృశ్యన్తే - అణ్డాన్తర్గతాఇవదృశ్యన్తే-ఇవశబ్దోఽనతిరిక్తార్థః-అణ్డాన్తర్గతాఇవతత్రోత్పన్నాఇవ- దృశ్యన్తే-నత్వణ్డోత్పత్తేఃప్రాగేవవిద్యమానాఇవేత్యర్థః-తచ్చేత్తావతాతేషాంతత్రోత్పత్తిరితిశక్యంవక్తుమిత్యభిప్రాయేణా హ॥ ప్రాగేవేతి॥అణ్డోత్పత్తేఃప్రాగేవ-విద్యమానత్వా-త్పృథివ్యాదీనామణ్డాన్తరోత్పత్తిరిత్యర్థః ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ దృష్టాన్తా భిప్రేతమర్థందార్ష్టాన్తికేఽనుగమయతి ॥ ఏవమితి ॥ యథా - మహదాదివిశేషాన్తానామణ్డోత్పత్తేఃప్రాగేవతత్కారణత యాఽవస్థాన-మణ్డాన్తర్గతదేవమనుష్యాదిభావేష్వనువృత్తిశ్చ - తథా-భవానపి-కృత్స్నజగదుత్పత్తేః ప్రాగేవ - తత్కా రణతయాఽవస్థిత- స్తదనుప్రవిష్టః-అథానుప్రవిష్టోఽప్యప్రవిష్టఇవ భావ్యసఇత్యేతదుపపాదయతి ॥ బుద్ధీతి ॥ సన్నపిదేవమ నుష్యాదిపదార్థేష్వనుప్రవిశ్యవిద్యమానోఽపి - బుద్ధ్యనుమేయలక్షణైఃజ్ఞాననిరూప్యస్వభావైః - గ్రాహ్యైరిన్ద్రియకైఃగు

స్తైః గుణమయైర్దేవాదిపదార్థైర్గుణకార్యై - ర్విశిష్టోఽపీతి శేషః -తద్గుణాగ్రహః-తద్గుణైర్దేవాదిభావగతవికారైరస్పృష్ట ఇత్యర్థః - తదిహ్యా తేనోపాదీయతేనస్పృశ్యత ఇతియావత్ - తథా తద్గుణాగ్రహ ఇతి పాఠే - తద్గుణమయకార్యసాక్షాత్కర్తా - భవాన్ - బుద్ధ్యనుమేయలక్షణైః - గ్రాహ్యైః - గుణైః - ర్విశిష్టోఽపి సన్ - ఏకరూపోనిర్వికారః - నిరస్తనిఖిలదోషః అపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానానన్దస్వరూపః ఏకరూపత్వేనావతిష్ఠత ఇత్యర్థః - యద్వా - బుద్ధ్యనుమేయలక్షణైః గ్రాహ్యైర్గుణైః - స్సన్నపి తైస్సహావర్తమానోఽపి - తద్గుణాగ్రహః తద్గతవికారాస్పృష్టః - పాఠాన్తరే - తత్సాక్షాత్కర్తా - నతు తద్గతవికారస్పృష్ట ఇత్యన్వయః - కథం తద్విశిష్టస్యాపి తద్గతవికారాస్పర్శ ఇత్యత్రాహ ॥ అనావృతత్వాది ॥ అనావృతత్వాదసఙ్కుచితజ్ఞానత్వాన్నిత్యాసఙ్కుచితాపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానత్వేన జీవస్యేవ కర్మాయత్తజ్ఞానసఙ్కోచవికాసాదివికారాభావాత్ - అనేన జీవగతవికారాస్పర్శ ఉక్తః - అనావృతత్వే హేతుమాహ ॥ బహిరన్తరం న త ఇతి ॥ బహిర్భాగః - తత్ప్రతిసమ్బన్ధ్యన్తర్భాగశ్చ - తే తవ - నాస్తి - వ్యాపిత్వాదపరిచ్ఛిన్నస్యావరణాసమ్భవాదితి భావః - వ్యాపిత్వమచేతనగతదోషాస్పర్శం చాహ - సర్వస్య కృత్స్నజగత్కారణతయా తదనన్యత్వేనావస్థితస్య - కిం సర్వత్వం స్వరూపేణ - నేత్యాహ - సర్వాత్మనః సర్వశరీరకస్య - శరీరాత్మభావనిబన్ధనమేవానన్యత్వం - న తు స్వరూపాభేదరూపమితి భావః - శరీరగోచరబుద్ధిశబ్దానాం శరీరిపర్యన్తత్వాత్సర్వశరీరకత్వేఽపి సర్వానన్యత్వమవిహతమేవేతి భావః - యత - స్సర్వాత్మా - అతఏవ - న సర్వగతదోషసంస్పర్శప్రసఙ్గః - నహి దేహగతా బాల్యాదయో ధర్మాస్తదాత్మని ప్రసజన్తీత్యభిప్రాయేణ విశినష్టి ॥ ఆత్మవస్తున ఇతి ॥ సర్వేషామాత్మభూతస్య - తవ - బహిరన్తరం నేత్యన్వయః - యద్యపి బాలోఽహం యువాఽహమితి దేహధర్మాస్తదాత్మని ప్రతీయన్తే - తథాఽపి - సా ప్రతీతిర్జీవానాం దేహాత్మభ్రాన్తిమూలా - పరమపురుషస్య త్వనావృతత్వాదావరణమూలకదేహాత్మభ్రాన్త్యాదేరభావాదాత్మని న శరీరగతదోషసంస్పర్శస్తత్ప్రతీతిశ్చాస్తీతి భావః ❋॥౧౭॥❋ ఏతదేవ విశదయితుం పరమపురుషస్య ప్రత్యక్షితస్వయాథాత్మ్యత్వేన దేహాత్మభ్రాన్త్యభావం జీవస్య తస్యైవ పరిత్యాజ్యం చాహ ॥ య ఇతి ॥ యో భగవాన్ - బుధస్సర్వజ్ఞః - శశ్వత్స్వయాథాత్మ్యజ్ఞః - ఆత్మనస్స్వస్మాద్వ్యతిరేకతః భేదాధ్యవసాయాత్ - దృశ్యగుణేషు - దృశ్యేష్విన్ద్రియకేషు - గుణేషు గుణకార్యేషు దేవాదిభావేషు - సన్నితి - వ్యవస్యతే - దేవాదిపదార్థేష్వన్తరాత్మతయాఽ

న్నపి తద్గుణాగ్రహః । అనావృతత్వాద్బహిరన్తరం న తే సర్వస్య సర్వాత్మన ఆత్మవస్తునః ॥ ౧౭ ॥ య ఆత్మనో దృశ్యగుణేషు సన్నితి వ్యవస్యతే ❋ స్వవ్యతిరేకతో బుధః । వినాఽనువాదం చ న తన్మనీషితం సమ్యగ్యతస్త్యక్తముపాదదత్పుమాన్ ॥ ౧౮ ॥ త్వత్తోఽస్య జన్మస్థితిసంయమాన్విభో వదన్త్యనీహాదగుణాదవిక్రియాత్ । త్వయీశ్వరే బ్రహ్మ

వస్థితమప్యాత్మానం సన్నిత్యేవ నిరస్తనిఖిలదోషత్వేనాపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానానన్దస్వరూపత్వేనైకరూపతయా నిర్వికారత్వేనై వ - వ్యవస్యతి వివినక్తి - ఆత్మనే పదం త్వార్షం - చస్త్వర్థః - తన్మనీషితం తు తస్య జీవస్య - మనీషితమధ్యవసాయః - బాలోఽహం యువాఽహం దేవోఽహం మనుష్యోఽహమిత్యధ్యవసాయస్తు - అనువాదం వినా - న సమ్యక్ - వివేకిభిర్నిషేధార్థమనువాదం వినా - న సమ్యక్ నాబాధితః - తన్మనీషితం కేవలనిషేధార్థమనువాదరూపతయోపయుజ్యతే న త్వబాధితమిత్యర్థః - కుతః - యతః - వివేకిభిస్తత్త్వత్రయయాథాత్మ్యవిద్భిః - స్త్యక్తం పరిహృతం బాధితం - మనీషితం - పుమాన్ దేహాత్మభ్రాన్తిమాన్ - నుపాదదత్ హితబుద్ధ్యోపాదత్తే - తదేవం శశ్వత్ప్రత్యక్షితస్వయాథాత్మ్యత్వాద్దేహాత్మభ్రాన్త్యభావాచ్ఛరీరభూతచిదచిద్గతవికారాభావాత్ప్రవిష్టస్యాప్యప్రవిష్టప్రాయత్వాత్కృత్స్నజగదుత్పత్తేః - ప్రాక్తత్కారణతయా నిర్వికారత్వేన చావస్థితో భవానిదం జగత్ససర్జేతి సముదాయార్థః ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋ నను నిర్వికారస్య మమ కథం వికారాశ్రయత్వరూపం జగత్కారణత్వమిత్యత్రాహ ॥ త్వత్త ఇతి ॥ హే విభో - అనీహాత్ సఙ్కల్పేతరవ్యాపారరహితాత్ - అగుణాత్ సత్త్వాదిగుణత్రయరహితాత్ - దవిక్రియాదవిక్రియస్వరూపాదపి - త్వత్త ఏవ - కారణాద - స్య జగతో - జన్మాదీన్ - వదన్తి - సంయమో లయః « నిష్కలం నిష్క్రియం శాన్తం నిరవద్యం నిరఞ్జనమ్ । సత్యం జ్ఞానమనన్తం, సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీదేకమేవాద్వితీయం తదైక్షత బహు స్యాం ,, మిత్యాదయో వేదాన్తాః ప్రతిపాదయన్తీత్యర్థః - కథమగ్నినా సిఞ్చేదితివదసఙ్గతమర్థం వేదాన్తా అపి ప్రతిపాదయేయురిత్యత్రాహ ॥ త్వయీతి ॥ తజ్జగత్కారణత్వ - మీశ్వరే ప్రకృతిపురుషనియన్తరి తచ్ఛరీరకే - బ్రహ్మణి నిమిత్తత్వోపాదానత్వోపయుక్తసార్వజ్ఞ్యసర్వశక్తిత్వాద్యనన్తకల్యాణగుణైః స్వరూపేణ చ బృహత్త్వవతి సర్వశక్తౌ - త్వయి - న విరుధ్యతే సూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టే సర్వశక్తౌ, త్వయి కారణత్వమవిరుద్ధమేవ - స్వరూపస్య నిర్వికారత్వేఽపి స్వశరీరభూతచిదచిద్ద్వారా వికారాశ్రయత్వాత్తదాశ్రయత్వరూపం కారణత్వమవిరుద్ధమేవేత్యర్థః - నను, సృజ్యత్వాదేశ్శరీరభూతచిదచిద్గతత్వాత్కథం మమ సాక్షాత్సృజ్యత్వాదివ్యపదేశ ఇత్యత్రాహ ॥ ఆశ్రయత్వాదితి ॥ స్వశరీరభూతకార్యవర్గస్యాశ్రయత్వాదన్తరాత్మతయా ధారకత్వా, చ్ఛరీరగతైర్గుణైస్త్వ త్వాది

భిర్వ్విశిష్టైత్వయి-త-దుపచర్యతే శరీరద్వారకముచ్యతే-నతుసాక్షాదుచ్యతఇత్యర్థః ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀ననునాహంజగజ్జన్మసంయమకారణ-మపితుబ్రహ్మరుద్రాదీత్యత్రాహ ॥ సత్వమితి ॥ సఉక్తవిధ-స్త్వం-త్రిలోకస్య, స్థితయే పాలనాయ-ఆత్మనస్స్వస్య-మాయయాసఙ్కల్పేన - శుక్లంవిశుద్ధం- వర్ణమాకారం-రజస్తమోభ్యామననువిద్ధమ ప్రాకృతంశుద్ధసత్వమయం - విగ్రహం, బిభర్షిసాక్షాదుపాదత్సే - సర్గాయత్రిలోకసృష్టయేతు-రజసారజోగుణోపలక్షితేనచతుర్ముఖాఖ్యజీవేనో- పబృంహితం అధిష్ఠితం-రక్తంవర్ణం-రజోగుణమయం-వర్ణంశరీరం-బిభర్షి-చతుర్ముఖాఖ్యజీవద్వారాబిభర్షీత్యర్థః,తథా-జనస్యోత్పత్తిమతఃత్రిలోకస్యా, త్యయేప్రళయేనిమిత్తే - తమసాగుణేనోపలక్షితేనరుద్రాఖ్యజీవేనో-పబృంహితంకృష్ణంతమోగుణమయం - వర్ణంశరీరంబిభర్షిబ్రహ్మరుద్రాఖ్యజీవానుప్రవేశేనజన్మసంయమౌకరోషిస్థితింతుసాక్షాత్త్వమేవకరోషీత్యర్థః - అత్రశుక్లరక్తకృష్ణశబ్దైస్సత్వరజస్తమోగుణాలక్ష్యన్తే - యథా “ అజామేకాంలోహితశుక్లకృష్ణా ,, మిత్యత్ర-తద్వ , ద్రజస్తమశ్శబ్దాభ్యాంతద్గుణప్రచురౌబ్రహ్మరుద్రాఖ్యౌజీవౌ - వర్ణశబ్దేనశరీరం-సత్వమిత్యేకంపదంవా-శుక్లంరజస్తమోభ్యామననువిద్ధసత్వంశుద్ధసత్వమయం-వర్ణంశరీరంబిభర్షీత్యన్వయః ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀యద్యపిభవాన్దుష్కృద్వినాశపూర్వకంత్రిలోకపాలనాధికృతత్వాత్తదుపయుక్తయాస్వాసాధారణ్యాతన్వాఅవాతరత్తథాప్యేనాంతిరోధాప్యమనుష్యసజాతీయాంతనుమాశ్రయ - అన్యథా,అధునైవాయంకంసోఽభిద్రవతీత్యత్రాహ ॥ త్వమస్యేతిద్వాభ్యామ్ ॥ హేవిభో-అఖిలేశ్వర అస్య -లోకస్య- రిరక్షిషుః పాలయితుమిచ్ఛుః - మమ-గృహేకళత్రే-అవతీర్ణో,ఽసి,అస్యేతికర్మణిషష్ఠీ - రాజన్యసంజ్ఞా-యే అసురసఙ్ఘా-స్తేషాం-కోటిభి-ర్నిర్వ్యూహ్యమానాఃప్రచోద్యమానా-శ్చమూస్సేనాః-నిహనిష్యసి ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀తథా, హేసురేశ్వర-అసభ్యస్సత్సభాప్రవేశానర్హాః-ఖలేశ్వర - ఇతిపాఠేదుష్టాగ్రగణ్యః,అయంకంసో-మమ-గృహే-తవ-జన్మ-శ్రుత్వాభవిష్యతీతిశ్రుత్వా- తన్మాత్స

ణినోవిరుధ్యతేతదాశ్రయత్వాదుపచర్యతేగుణైః ॥ ౧౮ ॥ సత్వంత్రిలోకస్థితయేస్వమాయయాబిభర్షిశుక్లంఖలువర్ణమాత్మనః । సర్గాయరక్తంరజసోపబృంహితంకృష్ణంచవర్ణంతమసాజనాత్యయే ॥ ౧౯ ॥ త్వమస్యలోకస్యవిభోరిరక్షిషుర్గృహేఽవతీర్ణోఽసిమమాఖిలేశ్వర । రాజన్యసంజ్ఞాసురకోటియూథపైర్నిర్వ్యూహ్యమానానిహనిష్యసే❀చమూః॥ ౨౦ ॥అయంత్వసభ్యస్తవజన్మనోగృహేశ్రుత్వాగ్రజాంస్తేన్యహన❀త్సురేశ్వర।

❀ స్వస్వరూపేణావిర్భూతంశ్రీపరమపురుషంప్రతి దేవకీకృత స్తుతిః ❀

సతేఽవతారంపురుషైస్సమర్పితంశ్రుత్వాఽధునైవాభిసరత్యుదాయుధః॥ ౨౧ ॥శ్రీశుకఉవాచ ॥ అథైనమాత్మజంవీక్ష్యమహాపురుషలక్షణమ్। దేవకీతముపాధావత్కంసాద్భీతాశుచిస్మితా॥ ౨౨ ॥దేవక్యువాచ॥రూపం

స్యాదేవహేతో - స్తవాగ్రజాన్-న్యహనత్ హతవాన్-కంసోఽధునా పురుషైస్స్వభటైః - స్సమర్పితంనివేదితం-శ్రావితమితియావత్ -తవా-వతారం,శ్రుత్వా - అధునైవోద్ధృతమాయుధంఖడ్గంయేనతథాభూతో,ఽభిసరతిఆభ్యేతి- అతఏవ-తనూంతిరోధాపయేతిభావః , అధునాఅభిసరన్తమపిహన్తుంప్రభురేవత్వం , తథాప్యహంతతోబిభేమీతిచభావః ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ అథైనం దేవక్యపిస్తుత్వా ప్రార్థయామాసేత్యాహ ॥ అథేతి ॥ మహాపురుషస్య భగవతోఽసాధారణవిలక్షణానిచతుర్భుజత్వాదీనియస్య , త,మేన,మాత్మజం,వీక్ష్య,పరమపురుషంజ్ఞాత్వా,పూర్వంకంసాద్భీతాఽపి,శుచి,స్మితం,యస్యాస్తథాభూతా,స్వపుత్రరూపభగవద్దర్శనేననివృత్తభీతిత్వాచ్ఛుచిస్మితాసతీ,దేవకీ,త, ముపాధావత్ తుష్టావ ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ ఉపాధావనమేవాహ॥రూపమిత్యాదిభిశ్చతుర్భిః॥ తత్ప్రసిద్ధం-య - ద్వేదాన్తైకసమధిగమ్యంపరమాత్మస్వరూపం-సఏవ-త్వ-మితిస్తౌతి॥రూపమితి॥య-త్త-ద్రూపం-వేదాన్తాః-ప్రాహు -స్స-సాక్షా-ద్విష్ణు-స్త్వమిత్యన్వయః-రూప్యతేప్రకృతిపురుషవిలక్షణత్వేననిరూప్యతఇతిరూపం - పరమాత్మస్వరూపం - వైలక్షణ్యమేవదర్శయితుంవిశినష్టి॥అవ్యక్తమిత్యాదినా॥తత్రావ్యక్తంనిర్గుణంసత్తామాత్రంనిర్విశేషమిత్యేతానిప్రకృతివ్యావర్తకానివిశేషణాని , ఇతరాణితుపురుషవ్యావచ్ఛేదకానీతివివేకః-అవ్యక్తం-వ్యక్తైరిన్ద్రియైర్నవ్యజ్యతేనవిషయీక్రియతఇత్యవ్యక్తమదృశ్యమతీన్ద్రియమిత్యర్థః- ప్రధానంతుపృథివ్యాదిరూపేణవ్యక్తమితిభావః-అత్ర“యత్తదద్రేశ్యమగ్రాహ్య,,మిత్యాదిశ్రుతిరనుసన్ధేయా- యద్వా-తదన్యార్థకోనఞ్ పృథివ్యాదిరూపేణవ్యక్తాదచిద్ద్రవ్యాదన్యదవ్యక్తమితిసాధ్యధర్మోక్తిః - తత్రహేతుః - ఆద్యంఅదౌభవంఆద్యం- వ్యక్తాదచిద్ద్రవ్యాదాదౌకారణత్వేనావస్థితం-కింతర్హితత్స్వాత్మేవసమచిద్ద్రవ్యం , నేత్యాహ-నిర్గుణంసత్వాదిగుణరహితం-అనేనస్వాత్మేవస్థాచిద్వ్యావృత్తిః-సత్తామాత్రం - సతోభావస్సత్తా-సైవసత్తామాత్రం-సచ్ఛబ్దస్సతతైకరూపవస్తువాచీ-వృద్ధిక్షయాదిరహితమిత్యర్థః-నిర్విశేషం - విశేషాశ్శబ్దస్పర్శాదయఆకాశాదిభూతపఞ్చకగుణా- స్తేభ్యోనిర్గతంతద్రహితమిత్యర్థః-ఏవంకా

---

౨౧ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ న్యహనత్ఖలేశ్వరః

ర్యకారణోభయావస్థాచిదచిద్వ్యావృత్తిః-అథచిదచిద్వ్యావృత్తమేవిశినష్టి ॥ జ్యోతిఃస్వయంప్రకాశం - కింతర్హి తద్బద్ధజీవః-నేత్యాహ-నిర్వికారంశోకమోహాదివికారరహితం - నిరీహంపుణ్యపాపరూపవ్యాపారరహితం-తర్హి తత్కిం ముక్తజీవః నేత్యాహ-అధ్యాత్మదీపః-ఆత్మన్యధ్యాత్మమితివిభక్త్యర్థేఽవ్యయీభావః- ఆత్మని-దీపః - దీపవత్స్వప్రకాశంనిత్యమసఙ్కుచితంధర్మభూతంజ్ఞానం-యస్యసః-అనేనముక్తజీవవ్యావృత్తిః - తేషాంసంసారదశాయాంసఙ్కుచితజ్ఞానత్వాత్-తర్హి కింనిత్యసిద్ధజీవః-నేత్యాహ-బ్రహ్మ-స్వరూపేణగుణైశ్చనిరతిశయబృహత్ - అనేననిత్యసిద్ధవ్యావృత్తిః - తత్స్వరూపస్యాప్యణుత్వాత్-స,త్వం,విష్ణు,రధ్యాత్మదీపఇతిపుంస్త్వనిర్దేశోవిధేయప్రాధాన్యాభిప్రాయకః-తత్త్వంసాక్షాదితిపాఠాన్తరం-తదా,తస్యభావస్తత్త్వమబాధితమిత్యర్థః-ఏవంప్రకృత్యాదివిలక్షణమబాధితంయద్రూపం-తత్త్వమిత్యధ్యాహారః ॥ యద్వా॥ తత్త్వమితిపదద్వయం-యత్తదిత్యత్రతచ్ఛబ్దఃప్రసిద్ధిద్యోతకః- యత్ప్రసిద్ధంప్రకృత్యాదివిలక్షణంరూపం,త,త్త్వమిత్యన్వయః ప్రకృత్యాదీనామపితచ్ఛరీరకత్వేనతదాత్మకత్వాత్తదనన్యదేవేతితద్వ్యావృత్తయేసాక్షాత్తత్త్వమిత్యుక్తం - ప్రకృత్యాదీనాంతదనన్యత్వంశరీరాత్మభావకార్యకారణభావనిబన్ధనమ్ - తవతుతద్రూపానన్యత్వంమృదాత్మకోఘటఇతివత్స్వరూపాభేదరూపమితిసాక్షాచ్ఛబ్దాభిప్రేతోఽర్థః-చతుర్ముఖాదిదేవాన్తరవ్యుదాసాయవిష్ణురిత్యుక్తమ్ ॥ ౨౩ ॥ ఆద్యత్వమేవదర్శయితుంప్రాకృతప్రళయావశిష్టంవస్తుత్వమేవేత్యాహ ॥ నష్టఇతి ॥ చతుర్ముఖస్యతన్మానేనవర్షశతాత్మకమాయుస్తస్యాపఞ్చాశద్వర్షాత్మకంపూర్వార్ధముత్తరార్ధంచపరార్ధముచ్యతేతదుక్తం " బ్రహ్మణస్స్వస్య మానేనఆయుర్వర్షశతంస్మృతమ్ ॥ తత్పరంస్యాత్తదర్ధంతుపరార్ధమభిధీయత " ఇతి ॥ ద్విపరార్ధావసానేద్వయోఃపరార్ధయోరవసానేచతుర్ముఖలయఇత్యర్థః-కాలస్య,వేగేనహేతునా-మహాభూతేషుపృథివ్యాదిషు,స్వకారణపరమ్పరయా - ఆదిభూతంభూతాదిమహఙ్కారం-గతేషు తస్మిన్‌లీనేషుసత్సు-తథావ్యక్తేఽహఙ్కారప్రకృతిభూతేమహత్తత్త్వే-అవ్యక్తంసూక్ష్మావస్థమచిద్ద్రవ్యం,యాతేగతేసతి ఇద"మవ్యక్తమక్షరేలీయతేఅక్షరంతమసిలీయతేతమఃపరేదేవఏకీభవతీ" తిశ్రుత్యర్థస్యాప్యుపలక్షణం - ఏవంసతి-య-శ్శిష్యతే-పదార్థః-స-ఏకో-భవానేవ-యతోభవానవశిష్యతే-అతఏవనిమిత్తా-చ్ఛేషసంజ్ఞః శేషశబ్దాభిధేయశ్చ-నామరూపవిభాగా

యత్తత్ప్రాహురవ్యక్తమాద్యంబ్రహ్మజ్యోతిర్నిర్గుణంనిర్వికారమ్ । సత్తామాత్రంనిర్విశేషంనిరీహంసత్వం సాక్షాద్విష్ణురధ్యాత్మదీపః॥ ౨౩ ॥నష్టేలోకేద్విపరార్ధావసానేమహాభూతేష్వాదిభూతంగతేషు । వ్యక్తేఽవ్యక్తంకాలవేగేనయాతేభవానేకశ్శిష్యతేశేషసంజ్ఞః॥ ౨౪ ॥యోఽయంకాలస్తస్యతేఽవ్యక్తబన్ధోచేష్టామా

నర్హ సూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టతయాఽవశిష్టఏకస్త్వమేత్యేకశబ్దాభిప్రాయః అనేన " తమఃపరేదేవఏకీభవతీ " తిశ్రుత్యుక్తైకీభావశ్చాభిప్రేతః-నామరూపాభ్యామవిభాజ్యతయాస్వాశ్రయవస్తుసంశ్లేషోహ్యేకీభావః - అనేనప్రకృతిపురుషయోర్నిత్యత్వం ఫలితం,ఏతదభిప్రాయేణైవహిశ్రుతౌ "అక్షరంతమసిలీయత" ఇత్యేతత్పర్యన్తంసర్వత్రలయఉక్తః " తమఃపరేదేవఏకీభవతీ " త్యత్రత్వేకీభావః ॥ అయమర్థః॥అత్రద్వివిధోహిలయోవివక్షితః - ఏకస్తావత్స్వావస్థాప్రహాణేనపూర్వావస్థాప్రాప్తిరూపః-యథాపృథివీత్వావస్థాయాః ప్రహాణేనస్వావస్థాప్రాప్తిః - ఇతరస్తుస్వావస్థాప్రహాణమన్తరేణవస్త్వన్తరవిభాగానర్హసంసర్గవిశేషప్రాప్తిః - యథాప్రకృతిపురుషయోఃపురుషరూపంప్రకృతిరూపంచపరిత్యజ్యనిత్యసిద్ధమబాధిత్వా విశేష్యభూతేనభగవతావిభాగానర్హసంసర్గవిశేషప్రాప్తిః-తదేవ " తమఏకీభవతీ " తివిశిష్టైక్యరూపతయాఅభిధీయతే-తదేవచాత్రైకశబ్దేనాప్యభిప్రేతం-పూర్వం తు"పృథివ్యప్సుప్రలీయత"ఇత్యాదినాసాక్షాల్లయశబ్దఏవప్రయుజ్యతే " ఉభావేతౌలీయేతేపరమాత్మని"తివైష్ణవవచనమపిప్రకృతిపురుషయోర్భగవతాసహసంశ్లేషమాత్రమేవకథయతీతినవిరోధః-సంసర్గవిశేషేఽపిలయశబ్దఃప్రయుజ్యతేయథా "వృక్షేషుపక్షిణోలీయన్త"ఇతిఅతఏవ"ప్రకృతింపురుషంచైవవిద్ధ్యనాదీఉభావపి ।అచేతనాపరార్థాచనిత్యాసతతవిక్రియే"త్యాదిషు "తదేతదక్షయంనిత్యంజగన్మునివరాఖిలము"మిత్యాదివేదపారవేదినాంపరాశరాదీనాంవాక్యేషుచప్రకృతిపురుషయోరనాదిత్వంప్రోక్తం -తస్మాదపితయోర్నసాక్షాద్విలయః -యథా-అయోధరూపేణపరిణతేఅయసిపరిగృహీతంతోయంతోయరూపేణైవతిష్ఠతి అన్యథాస్నేహానువృత్త్యాద్యయోగాత్ - తద్వత్ప్రకృతిపురుషావపి భగవత్యవిభాగార్హసంసర్గమాత్రేణైకీభావవ్యవహారవిషయమాత్రభూతావిశేషణజగత్సృష్ట్యాదావుపకురుతఇతి" మహానవ్యక్తేలీయత" ఇత్యాదిశ్రుతావవ్యక్తశబ్దశ్చిత్సమష్టిసంసృష్టాచిత్సమష్ట్యవస్థావిశేషపరః - అక్షరశబ్దస్త్వచిత్సమష్టిపరః తమశ్శబ్దస్తుసర్వాచిత్ప్రపఞ్చకారణభూతాజహత్స్వావస్థసూక్ష్మచిత్పరః ॥ ౨౪ ॥ నను-కాలవేగేనేతికాలావశేషస్యాపిసూచితత్వేనకథమేకస్యమమైవావశేషఇత్యత్రాహ ॥ యోఽయమితి ॥ అవ్యక్తబన్ధో-అవ్యక్తస్యనిరతిశయసూక్ష్మదశామాపన్నస్యప్రధానస్య - బన్ధో-తదాశ్రయత్వరూపంతద్బన్ధుత్వమిహావివక్షితం - ఇదందృష్టాన్తార్థముక్తం - యథాసూక్ష్మచిద్ద్ర

వ్యంత్వఝసంశ్లేషమాపన్నంత్వదపృథక్సిద్ధవిశేషణంసత్త్వదేకత్వావిరోధి - తద్వదయంకాలోఽపృథక్సిద్ధవిశేషణభూతస్సన్నేకత్వావిరోధీతి-యోఽయం-నిమేషాది-ర్వత్సరాన్తః - కాలస్యసూక్ష్మావస్థానిమేషః - స్థూలావస్థాతువత్సరః-మహీయాన్ - మహీయస్త్వమత్రబ్రహ్మాదీనామపిప్రభుత్వరూపంవివక్షితం - యేనకాలేననిమిత్తేన-భవాన్-విశ్వం, చేష్టతేకరోతి సృజత్యవత్యత్తిచ-యద్వా - విశ్వంకర్తృ - చేష్టతేప్రవర్తతే-తంకాలం-తస్యోక్తవిధస్య - తేనవచేష్టామాహుః-చేష్టాతుల్యామపృథక్సిద్ధవిశేషణమాహుః. అతో-నాయంత్వదేకత్వవిరోధీతిభావః - యంకాలం-యస్యతవ-చేష్టామాహు-స్త - మీశానంకాలస్యాపినియన్తారం క్షేమధామక్షేమస్యాశ్రయం - క్షేమఙ్కరం-త్వాం - ప్రపద్యేశరణంవ్రజామి - హేతుగర్భమిదం-క్షేమధామత్వాత్ప్రపద్యఇత్యర్థః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁కీదృశంతక్షేమధామత్వం యతోమాంప్రపద్యసఇత్యత్రాహ॥మర్త్యఇతి ॥ మర్త్యఃమరణశీలః - జన్మనోఽప్యుపలక్షణమిదం-జన్మమరణాదిరూపసంసృతిభాక్పుమాన్ - మృత్యువ్యాళభీతః - మృత్యుఃజన్మమరణాదిరూపస్సంసార-స్సఏవ-వ్యాళఃదుష్టసత్వః - తస్మా - ద్భీతఃముముక్షుస్సన్నిత్యర్థః-సర్వా - న్లోకాన్ప్రతి-పలాయన్ పలాయమానః- పరస్మైపదమార్షం - లోక్యన్తఉపాయత్వేనాధ్యవస్యన్తఇతిలోకాఉపాయాః - సర్వానుపాయాననుతిష్ఠన్నిత్యర్థః - నిర్భయంభయస్యాభావోనిర్భయం- అర్థాభావేఽవ్యయీభావః-మృత్యువ్యాళభయాభావం-నాధ్యగచ్ఛత్నప్రాపనముక్తోబభూవేతిభావః ॥ యదృచ్ఛయాయాదృచ్ఛికసుకృతవిశేషపరిపాకేన-త్వత్పాదాబ్జం- ప్రాప్యఉపాయత్వేనప్రాప్యశరణంప్రపద్యేతిభావః - స్వస్థఃమృత్యువ్యాళభయనివృత్తయేకర్తవ్యోపాయాన్తరరహితః - శేతేయావజ్జీవంసుఖంవర్తతే తతో - ఽస్మా - న్మృత్యు-రపైతిఅపగచ్ఛతి-సంసారాన్ముక్తోభవతీత్యర్థః - స్వపదాబ్జశరణవరణమాత్రేణ

హుశ్చేష్టతేయేనవిశ్వమ్ । * నిమేషాదిర్వత్సరాన్తోమహీయాంస్తంత్వేశానంక్షేమధామప్రపద్యే॥ ౨౫ ॥ మర్త్యోమృత్యువ్యాళభీతఃపలాయ * న్లోకాన్సర్వాన్నిర్భయంనాధ్యగచ్ఛత్ । త్వత్పాదాబ్జంప్రాప్యయ*దృచ్ఛయాఽద్యస్వస్థశ్శేతేమృత్యురస్మాదపైతి॥ ౨౬ ॥ సత్వంఘోరాదుగ్రసేనాత్మజాన్నస్త్రాహి*త్రస్తాన్భృత్యవిత్రాసహాఽసి । రూపంచేదంపౌరుషంధ్యానధిష్ణ్యంమాప్రత్యక్షంమాంసదృశాంత్వంకృషీష్ఠాః ॥ ౨౭ ॥జన్మతేమయ్యసౌపాపోమావిద్యాన్మధుసూదన । సముద్విజేభవద్ధేతోఃకంసాదహమధీరధీః ॥ ౨౮ ॥ ఉపసంహరవిశ్వాత్మ❁న్నదోరూపమలౌకికమ్।శఙ్ఖచక్రగదాపద్మశ్రియాజుష్టంచతుర్భుజమ్॥ ౨౯ ॥విశ్వంయఏతత్స్వతనౌనిశాన్తేయథావకాశంపురుషఃపరోభవాన్ । బిభర్తిసోఽయంమమగర్భగోఽభూదహోనృలోకస్యవిడమ్బనంమహత్॥౩౦॥శ్రీభగవానువాచ॥త్వమేవపూర్వసర్గేఽభూఃపృశ్నిస్స్వాయమ్భువేసతి।తదాఽయంసుతపానా

నిశ్శ్రేయసప్రదస్యతవకియదేతల్లౌకికశ్రేయఃప్రదత్వమితిభావః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ఇత్థమభిష్టూయాథహృద్గతంవిజ్ఞాపయతి॥ సత్వమితి ॥ సఃక్షేమఙ్కర-స్త్వం - ఘోరాత్ద్రష్టుమప్యశక్యా-దుగ్రసేనస్యాత్మజాత్కంసాత్ - త్రస్తాన్భీతాన్ నోఽస్మాన్-త్రాహిపాహి-యత-స్త్వం-భృత్యానాం విత్రాసహాభయాపహర్తా - భవసి - పౌరుషంపరమపురుషాసాధారణంపరమపురుషత్వసూచకం- ఇదం-రూపం-ధ్యానధిష్ణ్యంయోగినాంధ్యానైకశుభాశ్రయభూతం- అత స్త్వం మాంసదృశాంమాంసచక్షుషాం,ప్రత్యక్షం-మాకృషీష్ఠాఃమాకార్షః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ హేమధుసూదన-అయం-పాపఃకంసో-మయి-తవ-జన్మ,మావిద్యాత్నజానాతు-తత్రహేతుమాహ॥భవద్ధేతోస్త్వద్రూపాత్కారణాత్- భవదవతారరూపనిమిత్తాదితియావత్ - కంసాదహం- అధీరధీః- హేతుగర్భమిదం,ధైర్యరహితబుద్ధిత్వా-త్సముద్విజేబిభేమి ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ హేవిశ్వాత్మన్ - అథోఅతఃఅదఇతిపాఠే,అదఃఏతత్-శఙ్ఖాదిభి-ర్జుష్టం - శ్రీస్లక్ష్మీః-శఙ్ఖాదీనాంశ్రియాజుష్టంవా-చత్వారోభుజాయస్మిన్ - అతఏవ - అలౌకికంప్రాకృతజనేష్వసమ్భావితం-రూపం-ఉపసంహరతిరోధాపయ ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁స్వనాభికమలస్థాఖిలలోకమపరిచ్ఛిన్నవైభవంభగవన్తంగర్భేధృతవత్యస్మీతివిస్మయతే ॥ విశ్వమితి ॥ నిశాప్రళయః తస్యాఅన్తస్సృష్టిదశా-తదా-స్వతనౌస్వతన్వేకదేశభూతేనాభికమలే-యఃపరమపురుషో-భవా-నేతత్కృత్స్నంచిదచిదాత్మకం విశ్వం - బిభర్తి - సోఽయంభవాన్-మమ-గర్భగః-అభూ - దితియ-త్త - న్నృలోకస్య - విడమ్బనంతద్వదనుకరణమాత్రఃఅహోఅత్యాశ్చర్యమేతస్యభగవతోమహాత్మ్యమితిస్మయః ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁తదేవంపితృభ్యాంసంస్తుతఃప్రార్థితశ్చస్వాసాధారణదివ్యవిగ్రహప్రదర్శననిమిత్తం వివక్షు స్తదుపోద్ఘాతరూపమితిహాసమాహభగవాన్ ॥ త్వమిత్యాదినా ॥ ఏతద్వ్యాఖ్యాస్యతఃప్రాక్తనేనగ్రన్థేన॥పూర్వసర్గే ఇత స్తృతీయేజన్మని-స్వాయమ్భువేమన్వన్తరే-త్వమేవ-పృశ్నిర్నామ-యోషి-దభూః-తదా - ఽయంతవభర్తా - వసుదేవస్తు-సుతపానామ - ప్ర

౨౯ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ విశ్వాత్మన్నదోరూపం

జాపతి-రభూత్-కథంభూతః-అకల్మషఃశుద్ధః ❁ ॥౩౧॥ ❁ ఏవంసతి-యదా-యువాం-బ్రహ్మణాచతుర్ముఖేన -ప్రజాసర్గనిమిత్తే-ఆదిష్టౌ-తత-ఇన్ద్రియగ్రామంఆన్తర్బాహ్యేన్ద్రియగణం-సమ్యక్-జ్ఞియమ్యనిగృహ్య-పరమం,తపః-తేపాథేచ క్రాథే పాకమ్పచతీతివన్నిర్దేశః ❁ ॥౩౨॥ ❁ తపసఃపరత్వమేవదర్శయితుం-తౌవిశినష్టి॥వర్షాదీన్కాలధర్మాన్-ఋతుధర్మాన్-నను క్రమేణ-ప్రాప్తాన్-సహమానౌ-ఘర్మఆతపజంస్వేదోదకం “ఘృక్షరణే„ ఇతిధాతుః శ్వాస నిరోధేన ప్రాణవాయునిరోధేన-నిర్ధూతం-మనసోమలంరజస్తమోభ్యామభిభవరూపం-యయో-ర్జీర్ణానిస్వత ఏవభూమౌపతితాని-పర్ణాని-అనిలశ్చ-ఆహారో-యయో-స్తథాభూతౌ మత్తఃకాశా-త్కామానిష్టార్థా-నభీప్సన్తౌ ఉపశాన్తేనరాగాదిభిరకలుషితేన-చేతసా-మదారాధనమీహాతుఃఈహాఃశ్చక్రాతే-కృతవన్తావిత్యర్థః ఆర్షత్వా “దిజాదే„ రిత్యామభావస్తజభావశ్చ-అనుదాత్తేత్త్వలక్షణాత్మనేపదస్య చక్షిఙోజిత్కరణాదనిత్యత్వాద్వా-అధిజహీర్షిభవచ్ఛబ్దసామానాధికరణ్యాభి ప్రాయకః ప్రథమపురుష ప్రయోగః ❁ ॥౩౩॥౩౪॥ ❁ హేభద్రే,ఏవమిత్థం-పరమదుష్కరఞ్చ-తప-శ్చరతోః మయ్యేవా-త్మమనో-యయో స్తయోర్యువయోః-దివ్యానిదేవమానపరిమితాని-వర్షాణాంవత్సరాణాం-సహస్రాణి-ద్వాదశ-ఈయుః-వ్యతిక్రాన్తానిబభూవుః ❁ ॥౩౫॥ ❁ తతో-హేఅనఘే-నిత్యం,భక్త్యా-హృది-భావితఃఅనుధ్యాతః వాంయువయో-స్తపసాఅనశనాదిరూపేణ,శ్రద్ధయాచ-పరితుష్టస్సన్-వరదరాడహం యువయోః-కామదిత్సయావరాన్దాతుమిచ్ఛయా-అమునాచతుర్భుజాదిమతా-వపుషా-ప్రాదురాసంప్రాదుర్భూతోఽస్మి॥ తతః-ప్రాదుర్భూతేన-మయా-వరోఽభిమతోర్థః-ప్రియతా-మిత్యుక్తేసతి వాంయువా

మప్రజాపతిరకల్మషః॥ ౩౧ ॥ యువాం వై బ్రహ్మణాదిష్టౌ ప్రజాసర్గే యదా తతః। సన్నియమ్యేన్ద్రియగ్రామం తేపాథే తేపరం తపః॥ ౩౨ ॥ వర్షవాతాతపహిమఘర్మకాలగుణాననుహ। సహమానౌ శ్వాసరోధవినిర్ధూతమనోమలౌ॥౩౩॥ జీర్ణపర్ణానిలాహారావుపశాన్తేన చేతసా। మత్తః కామానభీప్సన్తౌ మదారాధనమీహతుః ❁ ॥౩౪॥ ఏవం వాం తప్యతోర్భద్రే తపః పరమదుష్కరమ్। దివ్యవర్షసహస్రాణి ద్వాదశేయుర్మదాత్మనోః॥ ౩౫ ॥ తదా వాం పరితుష్టోఽహమమునా వపుషాఽనఘే। తపసా శ్రద్ధయా నిత్యం భక్త్యా చ హృది భావితః॥ ౩౬ ॥ ప్రాదురాసం వరదరాడ్యువయోః కామదిత్సయా। ప్రియతాం వర ఇత్యుక్తే మాదృశో వాం వృతస్సుతః॥ ౩౭ ॥ అజుష్టగ్రామ్యవిషయావనపత్యౌ చ దంపతీ। న వవ్రాథేఽపవర్గం మే మోహితౌ మమ మాయయా॥ ౩౮ ॥ గతే మయి యువాం లబ్ధ్వా వరం మత్సదృశం సుతమ్। గ్రామ్యాన్ భోగానభుఞ్జాథాం యువాం ప్రాప్తమనోరథౌ॥ ౩౯ ॥ అదృష్ట్వాఽన్యతమం లోకే శీలౌదార్యగుణైస్సమమ్। అహం సుతో వామభవం పృశ్నిగర్భ ఇతి శ్రుతః॥ ౪౦ ॥ తయోర్వాం పునరేవాహమదిత్యామాస కశ్యపాత్। ఉపేన్ద్ర ఇతి విఖ్యాతో వామనత్వాచ్చ వామనః॥ ౪౧ ॥ తృతీయేఽస్మిన్భవేఽహం వై తేనైవ వపుషా యువామ్। జాతో భూయస్తయోరేవ సత్యం మే వ్యాహృతం సతి॥ ౪౨ ॥ ఏతద్వాం దర్శి

భ్యాం-శేషషష్ఠీయం-మాదృశస్సుతఃపుత్రో-వృతః ❁ ॥౩౬॥౩౭॥ ❁ ననుముక్తిదంభగవన్తంసాక్షాత్కృత్యముక్తిరేవ కుతోనవృతేత్యత్రాహ॥ అజుష్టేతి॥ అజుష్టాఃఅసేవితాః,గ్రామ్యవిషయాశ్శబ్దాదయో-యాభ్యాం,నవిద్యతేఅపత్యంయయో-స్తౌ-దంపతీ-యువాం-మమ-మాయయా-మోహితౌ-మెమత్తః-అపవర్గం,ముక్తింనవవ్రాథేఅననుభూతవిషయత్వాదనపత్యత్వాన్మన్మాయామోహితత్వాచ్చనాపవర్గంవవ్రాథేఇత్యర్థః ❁ ॥౩౮॥ ❁ మత్సదృశం-సుతమేవ-వరం-లబ్ధ్వా,యువాం,మయి-గతేసతి,ప్రాప్తఃమనోరథోయాభ్యాం,తథాభూతౌ-యువాం-గ్రామ్యాన్,భోగాన్విషయాన్,అభుఞ్జాథాం-అన్వభూతమ్ ❁ ॥౩౯॥ ❁ తదా,అహం-రూపాదిభిర్గుణైస్సమంమత్సదృశం,అన్యతమ-మదృష్ట్వా“నతత్సమశ్చాభ్యధికశ్చదృశ్యతే-నత్వత్సమోస్త్యభ్యధికఃకుతోన్య„ ఇత్యుక్తరీత్యామత్సదృశపురుషాన్తరాభావందృష్ట్వా,అహమేవ-వాంయువయోః-సుతః,అభవం,తదాఽహం-పృశ్నిగర్భ ఇతి-స్మృతః-పృశ్నేస్తవగర్భభూతత్వాత్తథాప్రసిద్ధః ❁ ॥౪౦॥ ❁ తయోః పృశ్నిసుతపసోరేవా-నన్తరజన్మనికశ్యపాదితిరూపేణజాతయో-ర్వాంయువయో-రథ-కశ్యపా-దదిత్యా-మహం-మాసం,పుత్రోఽభూవమ్,ఉపేన్ద్రఇతి-విఖ్యాతఃప్రసిద్ధః,ఇన్ద్రానుజత్వాదితిభావః-తథా-వామనత్వాద్ధ్రస్వమూర్తిత్వా,ద్వామనశ్చేతి-విఖ్యాతోఽభూవమ్ ❁ ॥౪౧॥ ❁ ఏవంజన్మద్వయముక్తం,అథతృతీయంజన్మైదమేవేత్యాహ॥అస్మింస్తృతీయే-భవేజన్మని-తయోరేవాదితికశ్యపయోరేవైతద్రూపేణజాతయోర్యువయో-స్తేనైవచతుర్భుజాదిమతా-వపుషా,భూయోఽహం-జాతః-హేసతి-మెమను-వ్యాహృతంభాషితం-సత్యమేవహి ❁ ॥౪౨॥ ❁ వాంయువాభ్యాం,ఏతచ్చతుర్భుజాదిమద్రూపందర్శితం-కిమర్థం-తత్రవ,ప్రాగ్జన్మస్మరణాయపూర్వమప్యావయోరయమేవోత్పన్న ఇతిజ్ఞాపనార్థం,అన్యథాప్రథర్శి

రూపదర్శనాభావేచమద్భవజ్ఞానంమదవతారజ్ఞానంమర్త్యానాంయుష్మాకం - నజాయతే - మద్భవమితిపాఠే, మద్విషయ
కంమదవతారవిషయకమితియావత్ ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁నన్వేవమపికథమావయోర్ముక్తిస్స్యాదిత్యాహ॥యువామితి॥అసకృత్పు
త్రభావేనాపి-సకృదపివా,బ్రహ్మభావేనపరబ్రహ్మత్వేన-మాం,స్మరన్తౌ - యువా , జన్మతోమయినిబద్ధః,స్నేహో-యయో,
స్తౌ-పరామత్కృష్టాం మద్గతిం,యాస్యాథే❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ఇతీత్థం,ముక్త్వా, హరిస్తూష్ణీం-బభూవ-తతః-పిత్రోర్దేవకీవసుదేవ
యోః-సంపశ్యతోస్సతోరేవ-సద్యస్తదైవ - ప్రాకృతఃమానుషశిశుర్బభూవ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁తతః-భగవతాశిశురూపేణ,ప్ర
చోదితఆదిష్ట , స్స-శౌరిర్వసుదేవ - స్తం , సుత-మాదాయ-సూతికాగృహా-ద్బహి-ర్యదా-గన్తు , మియేషఐచ్ఛత్-తర్హి తదా,
వ్రజే - నన్దస్యజాయయాయశోదయా , అజాప్రకృత్యభిమానినీయోగమాయాశక్తి - రజని-జనేఃకర్మణిచిణఃపరస్యతశబ్దస్య
లుక్ ❁ ॥ ౪౬ ॥ ❁తయాయోగమాయయా-హృతాః- ప్రత్యయాఃబుద్ధయః సర్వవృత్తయ స్తత్పూర్వకసర్వేన్ద్రియవ్యాపా
రాశ్చ,యేషాం-తేషు , అతఏవ-సర్వేషు-ద్వాస్స్థేషుద్వారపాలేషుపౌరేషుజనేషుచశాయితేషునిద్రితేషుసత్సు - అథ-బృహ
న్తి-కవాటేషు,ఆయసాన్యయోమయాని - కీలానిపరస్పరబన్ధకశఙ్కువిశేషాత్మకాని - శృఙ్ఖలాశ్చ ,యాసు-తాః-తృతీయాన్త
పాఠే బృహద్భిః,కవాటైః,రాయసకీలైః,శృఙ్ఖలైశ్చ,పిహితాఃఛాదితాఃబృహత్కవాటేషుఆయసకీలశృఙ్ఖలైఃపిహితాఇతివా॥
అతఏవ-దురత్యయాదురతిక్రమాః-యాః-ద్వారఃద్వారాణి❁॥ ౪౭ ॥❁ తాస్సర్వాః,కృష్ణవాహేకృష్ణంవహతీతితథా-తస్మిన్,

తంరూపంప్రాగ్జన్మస్మరణాయమే।నాన్యథా ❁మద్భవజ్ఞానంమర్త్యలిఙ్గేనజాయతే॥ ౪౩ ॥ యువాంమాంపు
త్రభావేనబ్రహ్మభావేనవాసకృత్ । చిన్తయన్తౌకృతస్నేహౌయాస్యేథే❁మద్గతింపరామ్॥ ౪౪ ॥ శ్రీశుకఉవా
చ ॥ ఇత్యుక్త్వాఽఽసీద్ధరిస్తూష్ణీంభగవానాత్మమాయయా । పిత్రోస్సంపశ్యతోస్సద్యోబభూవప్రాకృతశ్శి
శుః॥ ౪౫ ॥ తతశ్చశౌరిర్భగవత్ప్రచోదితస్సుతంసమాదాయససూతికాగృహాత్ । యదాబహిర్గన్తుమియేషత
ర్హ్యజాయాయోగమాయాఽజనినన్దజాయయా॥ ౪౬ ॥తయాహృతప్రత్యయసర్వవృత్తిషుద్వాస్స్థేషుపౌరేషు
చశాయితేష్వథ । ద్వారస్తుసర్వాఃపిహితాదురత్యయాబృహత్కవాటాయసకీలశృఙ్ఖలాః॥ ౪౭ ॥ తాఃకృష్ణ
వాహేవసుదేవఆగతేస్వయంవ్యశీర్యన్తయథాతమో + రవేః । వవర్షపర్జన్యఉపాంశుగర్జితశ్శేషోఽన్వగా
ద్వారినివారయన్ఫణైః॥ ౪౮ ॥ మఘోనివర్షత్యసకృద్యమానుజాగమ్భీరతోయౌఘజవోర్మిఫేనిలా । భయానకా
వర్తశతాకులానదీమార్గందదౌసిన్ధురివశ్రియఃపతేః॥ ౪౯ ॥నన్దవ్రజంశౌరిరుపేత్యతత్రతాన్గోపాన్ప్రసుప్తానుప
లభ్యనిద్రయా। సుతంయశోదాశయనేనిధాయతత్సుతాముపాదాయపునర్గృహానగాత్॥ ౫౦ ॥ దేవక్యాశ్శయ
నేన్యస్యవసుదేవోఽథదారికామ్ । × ప్రతిముచ్యపదోర్లోహమాస్తేపూర్వవదావృతః॥ ౫౧ ॥ యశోదానన్ద

వసుదేవే, ఆగతేసతి స్వయమేవ వ్యశీర్యన్తవివృతాబభూవుః-యథా-రవేస్సూర్యే , ఉదితేసతి తమోఽన్ధకారోవిశీర్యతే-త
ద్వత్-రవేరితిపాఠే-రవేస్సకాశాత్-తదా-పర్జన్య ; ఉపాంశుగర్జితఃమన్దగర్జితో-వవర్ష - పౌరాణామప్రబోధార్థమితిభావః,
శేషఃఅనన్తః,ఫణైః , వారిజలం-నివారయ-న్నన్వగాత్అనుయయౌ ❁ ॥ ౪౮ ॥ ❁అసకృన్మఘో-నితరాంవర్షతిసతి గమ్భీర
స్య,జలపూరస్య,జవేన-యే,ఊర్మయః,తైః , ఫేనిలాఃఫేనాస్యస్యాస్సన్తీతితథా-భయఙ్కరాణా-మావర్తానాం-శతై , రా
కులావ్యాప్తాఽపియమానుజా-యమునానదీ-మార్గం , దదౌ,యథా,సిన్ధుస్సముద్రః , శ్రియఃపతేఃసీతాపతేః , దదౌ,త
ద్వత్ ❁ ॥ ౪౯ ॥ ❁తత,శ్శౌరిర్వసుదేవో-నన్దవ్రజ-ముపేత్య, తత్ర,యోగమాయయాహేతుభూతయా,నితరాం,సుప్తాన్-
తాన్నన్దాదీన్గోపా-నుపలభ్యజ్ఞాత్వా , యశోదాయా-శ్శయనేశయ్యాయాం,స్వసుతం - నిధాయ-తస్యా యశోదాయా-
స్సుతాంమాయాత్మికాం,ఆదాయ-పునః,గృహాన్,అగాత్ ❁ ॥ ౫౦ ॥ ❁తత,స్తాంబాలికాం,దేవక్యాః , శ్శయనే,న్యస్యనిధా
య,పూర్వవ,చ్ఛృఙ్ఖలాం,పాదయోః,కృత్వాఆబధ్య, ఆవృతఃపిహితకవాటస్స , న్నాస్తేఆస్త,పూర్వవదవస్థిత , ప్రతిముచ్య
పదార్లోహమితిపాఠే,లౌహంలోహమయనిగళం,పదోఃపాదయోః,ప్రతిముచ్యపునర్ధృత్వేత్యర్థః ❁ ॥ ౫౧ ॥ ❁నన్దపత్నీ-య
శోదాతు,జాత,మపత్యంపుత్రంపర-మబుధ్యత,తత్పురుషమాత్రమబుధ్యత,నతుతల్లిఙ్గంతద్గతచిహ్నాని,తత్రహేతుః , పరిశ్రా
న్తా,తత్రాఽపిహేతు,ర్నిద్రయామాయాశక్త్యుపబృంహితయానిద్రయా - అపగతాస్మృతిర్యస్యా-స్తథా,యద్వా , జాత
మపత్యం , నసుతం,నాపికన్యాంచా,బుధ్యత,కిన్తు - జాతమాత్రమబుధ్యత,తత్రహేతుః , తల్లిఙ్గేపరిశ్రాన్తాతల్లిఙ్గేస్త్రీపుంసా

౪౩॥శ్లో ❁ పా॥మద్భవంజ్ఞానం.౪౮॥శ్లో + పా॥రవేః.౫౧॥శ్లో × పా॥శృఙ్ఖలాంపాదయోఃకృత్వా❁ఆస్తే

న్యతరచిహ్నాపరామర్శే,పరిశ్రాన్తా,తత్ర మోతు,ర్నిద్రయాఽపగతస్మృతిఃపూర్వవదర్థః ✽ ॥ ౫౨ ॥ ✽ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధేతృతీయోఽధ్యాయః ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

ఏవంభగవదవతారంప్రస్తుత్యాథతతఃప్రభృతికంసోద్యోగంప్రస్తౌతి॥బహిరితి॥యదా,వసుదేవఃపూర్వవదాస్త-తదా-బహి-రన్తశ్చ-సర్వాః-పురస్య-ద్వారఃద్వారాణి- పూర్వవదేవా-వృతాఃపిహితా-స్తతో-బాలధ్వనింశిశుధ్వని-మాకర్ణ్య గృహపాలాఃవసుదేవాధిష్ఠితకారాగృహపాలాః , సముత్థితా ,బభూవుః ✽ ॥ ౧ ॥ ✽ తేచా - తితూర్ణ-ముపవ్రజ్యకంససమీపమేత్య-దేవక్యా-గర్భజన్మగర్భస్థశిశూత్పత్తిం-భోజరాజాయకంసాయా - చఖ్యుః -కథమ్భూతం-యద్గర్భజన్మైవ-సముద్విగ్నో మృత్యుభయభీతః-కంసః-ప్రతీక్షతే-తథాభూతమిత్యర్థః ✽ ॥ ౨ ॥ ✽సభోజరాజః- కాలోఽయమితిఅయమేవతద్వధకాలః,అన్యథా-ప్రవర్ధితోమా మేవహన్యా-దితిబుద్ధ్యా-తూర్ణం-తల్పాచ్ఛయనా- దుత్థితో , విహ్వలఃకాతరః-అనవహితఇతియావత్-అతఏవ-ప్రస్ఖలన్విక్షిప్తగతిః-ముక్తావిశీర్ణా,మూర్ధజాఃకేశా-యస్య-తథాభూత-శ్శీఘ్రం- సూతికాగృహ,మగాద్యయౌ ✽ ॥ ౩ ॥ ✽ తమాగతంభ్రాతరంకంసం-దేవీసతీదేవకీ,కృపణాదీనా-కరుణంయథాతథా -వాచ-తదేవాహ- స్నుషేయమితి॥సార్ధద్వయేన॥హేకల్యాణ-తవే-యం-స్నుషాభగినీసుతా-ఏనాం - స్త్రియం- హన్తుం-త్వం-నార్హసి-దైవనిసృష్టేన

పత్నీచజాతంపరమబుధ్యత। ✽ నతల్లిఙ్గం పరిశ్రాన్తానిద్రయాఽపగతస్మృతిః ॥ ౫౨ ॥ ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽
✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,దశమస్కన్ధే,తృతీయోఽధ్యాయః ✽✽✽✽✽✽✽✽✽
శ్రీశుకఉవాచ ॥ బహిరన్తఃపురద్వారఃసర్వాఃపూర్వవదావృతాః । తతోబాలధ్వనింశ్రుత్వాగృహపాలాస్సముత్థితాః ॥ ౧ ॥ తేతుతూర్ణముపవ్రజ్యదేవక్యాగర్భజన్మతత్ । ఆచఖ్యుర్భోజరాజాయయదుద్విగ్నఃప్రతీక్షతే ॥ ౨ ॥ సతల్పాత్తూర్ణముత్థాయకాలోఽయమితివిహ్వలః । సూతీగృహమగాచ్ఛీఘ్రంప్రస్ఖలన్ముక్తమూర్ధజః ॥ ౩ ॥తమాహభ్రాతరందేవీకృపణాకరుణంసతీ । స్నుషేయంతవకల్యాణస్త్రియంమాహన్తుమర్హసి॥ ౪ ॥ బహవోహింసితాభ్రాతశ్శిశవఃపావకోపమాః।త్వయాదైవనిసృష్టేనపుత్రికైకాప్రదీయతామ్॥ ౫ ॥నన్వహంతేహ్యవరజాదీనాహతసుతాప్రభో: । దాతుమర్హసిమన్దాయాఅఙ్గేమాంచరమప్రజామ్॥ ౬ ॥శ్రీశుకఉవాచ॥ ఉపగుహ్యాత్మజామేవంరుదత్యాదీనదీనవత్ । యాచితస్తాంవినిర్భర్త్స్యహస్తాదాచిచ్ఛిదే ✽ ఖలః ॥ ౭ ॥ తాం గృహీత్వాచరణయోర్జాతమాత్రాంస్వసుస్సుతామ్ । అపోథయచ్ఛిలాపృష్ఠేస్వార్థోన్మీలితసౌహృదః ॥ ౮ ॥ సాతద్ధస్తాత్సముత్పత్యసద్యోదేవ్యమ్బరఙ్గతా । అదృశ్యతానుజావిష్ణోస్సాయుధాష్టమహాభుజా॥ ౯ ॥దివ్యస్రగమ్బరాలేపరత్నాభరణభూషితా । ధనుశ్శూలేషుచర్మాసిశఙ్ఖచక్రగదాధరా॥ ౧౦ ॥ సిద్ధచారణగన్ధర్వైరప్సరఃకిన్నరోరగైః । ఉపాహృతోరుబలిభిస్స్తూయమానేదమబ్రవీత్॥ ౧౧ ॥కింమయాహతయామన్దజాతఃఖలు

దైవప్రేరితేన,దేవేనమత్పుత్రమృత్యతయాకల్పితేన-బహవః, పావకవత్ప్రకాశమానాః-మమ- శిశవో,హతాః, హేభ్రాతః ఇయ-మేకా-పుత్రికా-ప్రదీయతామ్ ✽ ॥ ౪ ॥ ౫ ॥ ✽నను హేభ్రాతః-అహం-తవా - వరజాకనీయసీ-దీనాచ-హతాస్సుతాయస్యా-స్తథాభూతాచ-అతో- హేప్రభో- అఙ్గహేభ్రాతః-మన్దభాగ్యాయా - మహ్యె -కాం - చరమాం-కన్యకాం-దాతు-మర్హసీతి ✽ ॥ ౬ ॥ ✽ఇత్థ-మాత్మజా-ముపగుహ్య-ఉరసిబాహుభ్యాంసంవేష్ట్య- దీనదీనవత్ - దీనాదపిదీన స్తద్వత్-నితరాం దీనవదిత్యర్థః-పక్షాన్తరేణస్వసుతస్యాన్యత్రస్థితత్వాద్వస్తుతో దైన్యాభావస్సూచ్యతే॥ రుదన్త్యా-తయా , యాచితోఽపి-ఖలోదురాత్మా కంస-స్తాంవినిర్భర్త్స్య-హస్తాదాచిచ్ఛిదేహృతవాన్ ✽ ॥ ౭ ॥ ✽ తాం - జాతమాత్రామేవ-సతుకృతనాళచ్ఛేదామిత్యర్థఃభగిన్యా-స్సుతాం-చరణయోః-గృహీత్వా - స్వప్రయోజనార్థం,త్యక్తభగినీతత్సుతాస్నేహ-శ్శిలాపృష్ఠే-అపోథయత్ అతాడయత్ ✽ ॥ ౮ ॥ ✽సా-విష్ణో-రనుజా-కన్యా-తస్య - కంసస్య-హస్తా-త్సముత్పత్యఊర్ధ్వముత్పత్య-సద్యఏవ-దేవీ - స్వస్వరూపంబిభ్రతీసతీ-అమ్బరమాకాశం-గతా అధిష్ఠితా- అదృశ్యత కంసాదిభిర్దృష్టాబభూవ-కథంభూతా-ఆయుధై -స్సహితా-అష్టౌమహాన్తోభుజాయస్యాః ✽ ॥ ౯ ॥ ✽దివ్యస్రగాదిభి-ర్భూషితా-అమ్బరంవస్త్రం - ఆయుధాన్యేవదర్శయన్విశినష్టి॥ధనురాదీ-న్బిభ్రతీ-తథా-ఉపాహృతాస్సమర్పితాః - బలయఃఉపాయనాని-యైస్తైః-సిద్ధాదిభిః-స్తూయమానే,దంవక్ష్యమాణ,మబ్రవీత్ ✽ ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ ✽కిమితి॥హతయాఽపి-మయా - తవ-కింప్రయోజనమ్నకిఞ్చిదపి-హేమన్ద-తవా-న్తకృన్నాశకృత్-పూర్వశత్రురశరీరవాణ్యాపూర్వముక్తశ్శత్రు ర్యత్రక్వచిత్ప్రదేశే - జాతఏవఖలుఇతఊర్ధ్వ

౫౨శ్లో ✽ పా॥నతల్లిఙ్గే,

జనిష్యమాణానపి శిశూన్ హన్యా ఇతిసమ్యాభ్యవారయతి॥కృపణాన్, శిశూన్ - వృథా-మాహింసీః ❋ ॥ ౧౨ ॥ ❋ ఇతీత్థం కం సంప్రభాష్య-సా-భగవతీపూజ్యా-మాయా-దేవీ,భువి - బహునామనికేతేషు నానాసంజ్ఞకస్థానేషు - బహూనిపూర్వం భగవదుక్తాని-దుర్గాదీని నామాని-యస్యాః,స్తథాభూతా,బభూవ, హైత్యాశ్చర్యే ❋ ॥ ౧౩ ॥ ❋ తత-స్తయామాయయా,అభిహిత-మాకర్ణ్య-కంసస్సుతరాం విస్మితః-దేవకీం వసుదేవంచ-విముచ్యనిగళాన్నిర్మోచ్య - వినీత-ఇద-మబ్రవీత్ ❋ ॥ ౧౪ ॥ ❋ తదేవాహ॥అహోఇతిసార్ధైరష్టభిః-భగినీపతిర్భావః -పురుషాదఇవ రాక్షసఇవ రాక్షసేనేవేత్యర్థః విభక్తివ్యత్యయఆర్షః ఉపేత్యసమీపమేత్యమయా-పాప్మనాపాపాత్మనావాం యువయోః,బహవ-స్సుతా - హింసితాః-బతేతిఖేదే ❋ ॥ ౧౫ ॥ ❋ సతుత్వత్పుత్రహన్తాఅహంతు-త్యక్తం కారుణ్యం యేన-త్యక్తాజ్ఞాతయస్సుహృదశ్చ,యేన - తథాభూతః,అతఏవ,ఖలః,అతఏవ, కాంస్తు-లోకాన్-ప్రాప్స్యామి కేవలంస్థావరతాంగమిష్యామీతిభావః,అతఏవ - బ్రహ్మహేవ-శ్వసన్ జీవన్నపి-మృతఃమృతతుల్యః ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋ పూర్వంతు॥అస్యాస్త్వామష్టమోగర్భోహన్తేతిదైవ-మువాచ , ఇదానీం తు, యత్రక్వచిత్తవమృత్యుర్జాతఏవేతిశ్రుతం-అతో,మానుషవ-ద్దైవమప్య-నృతం,వక్తివయస్యైవ-వచనే - విశ్వాసాదహం,భగినీసుతాన్,హతవాన్,ఇదమతిజుగుప్సితం కర్మకృతవానస్మికిల ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋ అథాఽపి,మహాభాగావివేకినౌ,యువాం,మాత్మజాన్ప్రతి,మాశోచతంశోకంమాకార్ష్టం-తేషామశోచ్యత్వం సూచయితుం విశినష్టి॥ స్వకృతంభుజఃస్వకృతకర్మఫలభోక్తౄన్,జన్తవః,దైవాధీనాః-స్వస్వకృతకర్మానుగుణప్రవృత్తదైవవశ్యాః , అతఏవ,సదైకత్ర,నాసతేనావతిష్ఠన్తే-కిన్తు,తత్తత్కర్మానుగుణజన్మమరణాదిభాజోభ్రమన్తి ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋ సదాసహానవస్థానేదృష్టాన్తమాహ॥ యథా,భువి,భౌమాని-రజాంసియాన్త్య

తవాన్తకృత్ । యత్రక్వచిత్పూర్వశత్రుర్మాహింసీః కృపణాన్వృథా॥ ౧౨ ॥ ఇతిప్రభాష్యతం దేవీమాయాభగవతీభువి । బహునామనికేతేషు బహునామాబభూవహ ॥ ౧౩ ॥ తయాఽభిహితమాకర్ణ్య కంసః పరమవిస్మితః । దేవకీం వసుదేవంచ విముచ్య ప్రశ్రితోఽబ్రవీత్ ॥ ౧౪ ॥ అహోభగిన్యహోభామ మయావాం బత పాప్మనా। పురుషాదఇవాపత్యం బహవోహింసితాస్సుతాః॥ ౧౫ ॥ సత్వహం త్యక్తకారుణ్యస్త్యక్తజ్ఞాతిసుహృత్ఖలః। కాంస్తులోకాన్గమిష్యామి బ్రహ్మహేవమృతశ్శ్వసన్। ౧౬ ॥ దైవమప్యనృతం వక్తి న మర్త్యాఏవ కేవలమ్ । యద్విశ్రమ్భాదహం పాపస్స్వసుర్నిహతవాన్ శిశూన్॥ ౧౭ ॥ మాశోచతం మహాభాగావాత్మజాన్స్వకృతం * భుజః। జన్తవోనసదైకత్ర దైవాధీనాస్సహాసతే ॥ ౧౮ ॥ భువి భౌమాని భూతాని యథాయాన్త్యపయాన్తిచ । నాయమాత్మాతథైతేషు విపర్యేతి యథైవభూః॥ ౧౯ ॥ యదాస్యైవంవిధో భేదో యత ఆత్మవిపర్యయః। దేహయోగవియోగైశ్చ సంసృతిర్న నివర్తతే। ౨౦ ॥ తస్మాద్భద్రే స్వతనయాన్మయా వ్యాపాదితానపి। మాఽనుశోచ యతం సర్వస్స్వకృతం విన్దతేఽవశః॥ ౨౧ ॥ యావద్ధతోఽస్మి హన్తాఽస్మీత్యాత్మానం మన్యతే స్వదృక్ । తావత్తదభి

పయాన్త్యపగచ్ఛన్తి,తద్వ,దుద్భూతాన్యపికర్మవశాత్ , క్వచిత్సంయుజ్య పునర్వియుజ్యన్తే , భౌమానాం గమనాగమనాద్యవస్థావత్త్వేపి యథానభువస్తథాత్త్వం.తథా , శరీరేషు జన్మమరణాదివికారవత్స్వపి-తద్ధారకతయాఽవస్థిత-ఆత్మా-జీవః, నవిపర్యేతవిపర్యయం నప్రాప్నోతి-నాన్యథాభవనంగచ్ఛతి కింత్వేకరూపతయానిత్యతయాచావతిష్ఠతఇత్యర్థః,జన్మమరణాద్యవస్థావత్త్వస్యాభావాద్దేహావశోచ్యాః,నాప్యాత్మా వి-క్రియాభావాన్నిత్యత్వాచ్చేతిభావః ❋ ॥ ౧౯ ॥ ❋ నను జాతోఽహం మృతోఽహం హతోఽహమహం హన్మీత్యేవమాత్మనోఽపి జననమరణహన్తృహన్తవ్యభావప్రతీతేః కథం నవిపర్యేతీత్యత్ర సాప్రతీతిర్దేహాత్మభ్రాన్తిమూలా , సైవచాస్యదేహసంయోగవియోగరూపసంసృతిహేతుశ్చేత్యాహ॥యదేతి॥యదైవంవిధో,భేదః,దేహాత్మనోరైక్యవదన్యరూపోభేదః-నస్యాత్,అనుష్ఠానపర్యన్తత్వేనానాధ్యవసిత,స్స్యాత్,యతఃఅనధ్యవసితాదేవభేదా-దాత్మని విపర్యయః దేహధర్మప్రతీతిర్భవతి , తావ,ద్దేహసంయోగవియోగై-రుపలక్షితా,సంసృతిర్నని వర్తతే,తత్సంయోగాదిరూపాసంసృతిర్ననివర్తతే-చశబ్దాద్ధన్తృహన్తవ్యప్రతీతిరపిననివర్తతఇత్యర్థః ❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋ తస్మాద్దేహాత్మనోర్ద్విలక్షణస్వభావత్వాద,త ఏవాశోచ్యత్వాచ్చ, హేభద్రే , మయా,వ్యాపాదితానపివ్యాపత్తిం ప్రాపితానపి-హతానపీతియావత్,స్వసుతాన్ప్రతి-యువాం,మాఽనుశోచయతం,ఔజర్థస్త్వవివక్షితః,యత,స్సర్వోఽపిజన్తు, రవశఃఅస్వతన్త్రఃకర్మవశ్యః , స్వకృతంస్వకృతకర్మరూపఫలంజన్మమరణాదికం విన్దతే లభతే ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋ కిఞ్చ,యావ,దస్వదృక్ దేహావిలక్షణాత్మయాథాత్మ్యదర్శీ జనః,హతోఽస్మిహననవిషయోఽస్మి,హన్తాఽస్మిహననకర్తాఽస్మీత్యా-త్మాన,మభిమన్యతేదేహాత్మభ్రాన్త్యా దేహగతం హన్తృహన్తవ్యభావమాత్మన్యనుసన్ధత్తే-తావదేవ,తదభిమానీతన్మూలకహన్తృహన్తవ్యభావాభిమానీచ,అతఏవ,అజ్ఞస్సన్,బాధ్యబాధకతాంవధ్యఘాతుకభావమితియావత్ , ప్రాప్నుయాత్తత్ప్రయుక్తశో

కపాపాదికం ప్రాప్నుయాదిత్యర్థః ॥ ౨౨ ॥ అత-స్సాధవో, బన్ధువత్సలాశ్చ, యూయం, మమ, దౌరాత్మ్యం-క్షమధ్వమిత్యుక్త్వా-అథ, అశ్రూణి ముఖే యస్య తథాభూతః, స్యాలస్య సోర్వసు దేవదేవక్యోః, పాదా, వగ్రహీత్, పత్నీభ్రాతృవాచితయా ప్రసక్తోఽపి స్యాలశబ్దః అత ఏవ ప్రయోగాద్భగినీభర్తర్యపవర్తతే ॥ ౨౩ ॥ తతః, కన్యాకాయా, గిరా, విస్రబ్ధః విశౌనిర్దుష్టాపితవిశ్వాసః, స్వస్య సౌహృదం-దర్శయన్, దేవకీం, వసుదేవం చ, నిగళా, న్మోచయామాస, పూర్వోక్తమేవ మోచనం సంప్రపఞ్చం స్మారితమితి న పౌనరుక్త్యం ॥ ౨౪ ॥ ఇత్థం భ్రాతుః-సమనుతప్తస్య సతః-దేవకీ, జ్ఞాత్వా, క్షమాం కృత్వా రోషం-వ్యసృజత్-తథా-వసుదేవోఽపి జ్ఞాత్వా-ప్రహస్య, తం, కంస-మువాచ ॥ ౨౫ ॥ తదేవాహ ఏవమితి ద్వాభ్యామ్॥ హే మహాభాగ-త్వం, యథా-వదసి-త-దేవమేవ తథైవ - కంమయోక్తం - యదనుమన్యస-ఇత్యర్థః-దేహినా-మహంధీరజ్ఞానాత్ అహం హత ఇత్యేవంరూపాధీ-రజ్ఞానప్రభవా దేహాత్మభ్రమజా - యద్వా అహంధీః దేహాత్మధీః-అజ్ఞానప్రభవా ఆత్మయాథాత్మ్యానవభాసమూలా-అహంధియం విశినష్టి॥ యతోఽహంధియః-స్వపరేతి భిదా శత్రుమిత్రభిదా-భవతి ॥ ౨౬ ॥ ఏతదేవోపపాదయతి॥ శోకేతి ॥ పృథగ్దృశః, ఆత్మనః పృథగ్భూతే దేహే - దృగాత్మాభిమానో, యేషాం-తథాభూతాః, అత ఏవ-శోకాదిభి-రన్వితాః-భావైరచేతనైః ఖడ్గాదిభిః-భావమచిత్పదార్థం - ఘ్నన్తం- ఈశ్వరం-న పశ్యన్తి, కిన్తు, కేవలం స్వపరభేదమేవ పశ్యన్తీతి భావః - తత్తత్కర్మానుగుణప్రవృత్తిస్యేశ్వరస్యైవ జన్మమరణాది హేతుత్వాన్నకేనాప్య పరాద్ధమితి భావః ॥ ౨౭ ॥ ఇత్థం, విస్రబ్ధం ప్రశ్వాసయుక్తం యథా భవతి తథా, ఆభాషితః, కంసః - ప్రసన్నాభ్యాం-దేవకీవసుదేవా

మాన్యజ్ఞో బాధ్యబాధకతామియాత్ ॥ ౨౨ ॥ క్షమధ్వం మమ దౌరాత్మ్యం సాధవో బన్ధువత్సలాః। ఇత్యుక్త్వాఽశ్రుముఖః పాదౌ స్యాలస్వస్రోరథాగ్రహీత్ ॥ ౨౩ ॥ మోచయామాస నిగళాద్విస్రబ్ధః కన్యకాగిరా । దేవకీం వసుదేవం చ దర్శయన్నాత్మసౌహృదమ్ ॥ ౨౪ ॥ భ్రాతుస్సమనుతప్తస్య క్షాన్త్వా రోషం చ దేవకీ । వ్యసృజద్వసుదేవశ్చ ప్రహస్య తమువాచ హ ॥ ౨౫ ॥ ఏవమేతన్మహారాజ యథా వదసి దేహినామ్ । అజ్ఞానప్రభవాఽహంధీస్స్వపరేతి భిదా యతః ॥ ౨౬ ॥ శోకహర్షభయద్వేషలోభమోహమదాన్వితాః । మిథో ఘ్నన్తం న పశ్యన్తి భావైర్భావం పృథగ్దృశః ॥ ౨౭ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ । కంస ఏవం ప్రసన్నాభ్యాం విస్రబ్ధం ప్రతిభాషితః । దేవకీవసుదేవాభ్యామనుజ్ఞాతోఽవిశద్గృహమ్ ॥ ౨౮ ॥ తస్యాం రాత్ర్యాం వ్యతీతాయాం కంస ఆహూయ మన్త్రిణః । తేభ్య ఆచష్ట తత్సర్వం యదుక్తం యోగమాయయా ॥ ౨౯ ॥ ఆకర్ణ్య భర్తుర్గదితం తమూచుర్దేవశత్రవః । దేవాన్ప్రతి కృతామర్షా దైతేయా నాతికోవిదాః ॥ ౩౦ ॥ ఏవం చేత్తర్హి భోజేన్ద్ర పురగ్రామవ్రజాదిషు । అనిర్దశాన్నిర్దశాంశ్చ హనిష్యామోఽద్య వై శిశూన్ ॥ ౩౧ ॥ కిముద్యమైః కరిష్యన్తి దేవాస్సమరభీరవః । నిత్యముద్విగ్నమనసో జ్యాఘోషైర్ధనుషస్తవ ॥ ౩౨ ॥ అస్యతస్తే శరవ్రాతైర్హన్యమానాస్సమన్తతః । జిజీవిషవ ఉత్సృజ్య పలాయనపరా యయుః ॥ ౩౩ ॥ కేచిత్ప్రాఞ్జలయో భీతా న్యస్తశస్త్రా దివౌకసః । * ముక్తకచ్ఛశిఖాః కేచిద్భీతాస్స్మ ఇతి వాదినః ॥ ౩౪ ॥ న త్వం విస్మృతశస్త్రాస్త్రాన్విరథాన్భయసన్నతాన్ । హంస్యన్యాసక్తవిముఖాన్భగ్నచాపానయుధ్యతః ॥ ౩౫ ॥ కిం

భ్యాం అనుజ్ఞాతః, స్వగృహం-ప్రావిశత్ ॥ ౨౮ ॥ అథ ప్రభాతే-మన్త్రిణ-ఆహూయ-కంస-స్తేభ్యో-మన్త్రిభ్యో యోగమాయోక్తమాహ ॥ ౨౯ ॥ తతః-కంసోక్త, మాకర్ణ్య, దేవానాం-శత్రవః, దైతేయాః-మన్త్రిణః, దేవానుద్దిశ్య, కృతః అమర్షో యైస్తథాభూతాః-నాతికోవిదాః కార్యాకార్యవివేకరహితాః, తం కంస-మూచుః ॥ ౩౦ ॥ తదేవాహ॥ ఏవమిత్యాదిషట్కం దుర్మన్త్రిభిరిత్యతః ప్రాగుక్తనేన॥ ఏవం చేన్మాయయైవముక్తం చేత్, తర్హి హే భోజేన్ద్ర - పురాదిషు-అనిర్దశాన నతిక్రాన్తదశదినాన్, నిర్దశాంశ్చ, శిశూ-నద్య హనిష్యామః ॥ ౩౧ ॥ ఏవం చేత్, సమరభీరవో, దేవాః, కిం, మస్మా, నుద్యమైః ప్రయత్నైః-కరిష్యన్తి, న కిఞ్చిదపి, కించ-తే, తవ-ధనుషో, జ్యాఘోషైరేవ, నిత్య, ముద్విగ్నం భీత, మ్మనో, యేషాం, తథాభూతాః ॥ ౩౨ ॥ అస్యతః శరాన్ క్షిపత, స్తవ, శరసఙ్ఘైః, హన్యమానాః, జీవితుమిచ్ఛవః, పలాయనమేవ పరం రక్షణోపాయో యేషాం తథాభూతాః, ఉత్సృజ్య, స్వస్థానానీతి శేషః, సమన్తతో, యయుః ॥ ౩౩ ॥ కేచిచ్చ, దివౌకసో దేవా, భీతాః, త్వత్త ఇతి శేషః, అత ఏవ-త్యక్తాని శస్త్రాణి యైస్తథాభూతాః-కేచిచ్చ, ముక్తాః విశ్లథాః, కచ్ఛాః, శిఖాశ్చ, యేషాం, ముక్తకత్స్యశిఖా ఇతి పాఠే ముక్తగ్రన్థయ, శ్శిఖా యేషాం తథాభూతాః, భీతాస్స్మ ఇతి, వదన్తః, ప్రాఞ్జలయ, స్తస్థురితి శేషః ॥ ౩౪ ॥ అథాపి, త్వం-విస్మృతాని, శస్త్రాణ్య, స్త్రాణి చ, యైః - మన్త్రశిక్షోపబృంహితాన్యస్త్రాణి, తరాణి తు శస్త్రాణీతి వివేకః-విగతా, రథా, యేషాం-తాన్, భయా, త్సన్నతాన్ కృతప్రణామాన్, న హంసి న హతవాన్, శరణాగతరక్షకత్వాదితి భావః, తథా, అన్యాసక్తాన్ యుద్ధం విహాయ ప్రయోజనాన్తరాసక్తాన్, పరాఙ్ముఖాంశ్చ, భగ్నచాపాన్ అత ఏవ, అయుధ్యతశ్చ, దేవా- న్న హంసి ॥ ౩౫ ॥

౩౪ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ ముక్తకత్స్య.

మేస్వగృహ ఏవ, శూరైః, స్వం యుగాదితరత్ర, వికత్థనం ప్రాగల్భ్యవచనం, యేషాం తైః, విబుధైః కిం, న కిఞ్చిదపి కర్తుం శక్యమిత్యర్థః, ఆస్తాం తావత్సామాన్యదేవానాం వార్తా, దేవశ్రేష్ఠైః హరిహరేన్ద్రహిరణ్యగర్భైరపి న కిఞ్చిదిత్యాహుః ॥ రహ ఇతి ॥ రహోజుషా త్వద్భయాన్నిర్జనదేశసేవినా, యద్యపి తైః కిఞ్చిదపి న కర్తుం శక్యం, తథాఽపి సాపత్న్యేప్యచ్ఛత్రుత్వా-ద్దేవా-నోపేక్షణీయా, ఇతి మన్యామహే ॥ తత-స్తన్మూలఖననే సపత్నమూలోన్మూలనేనిమిత్తే-అనువ్రతాన్ భృత్యాన-స్మాన్నియుఙ్క్ష్వ ఆజ్ఞాపయ ❀ ॥ ౩౬ ॥ ౩౭ ॥ ❀ సాపత్న్యే నోపేక్ష్యా ఇత్యేతదేవ సదృష్టాన్తముపపాదయన్తి ॥ యథేతి ॥ యథా-అఙ్గేశరీరే-సముత్పన్న-ఆమయో వ్యాధిః-నృభి-రుపేక్షితః-అతఏవ-రూఢమూలః-చికిత్సితుం ప్రతికర్తుం-నశక్యతే-యథాచ తావ-ద్యోగిభి-రుపేక్షితః-ఇన్ద్రియగ్రామ-స్తతో-దుర్నిగ్రహ-స్తథా-రిపురపి, తావ-దుపేక్షిత-స్తతో-రూఢబల-శ్చాలయితుమపి-నశక్యతే ❀ ॥ ౩౮ ॥ ❀ తర్హి కిం తత్సపత్నానాం మూలం యద్వినాశితవ్యమిత్యత్రాహుః ॥ మూలమితి ॥ సనాతనః అనాదిసిద్ధ నావిచ్ఛిన్నసమ్ప్రదాయవేదబోధితో, ధర్మః వర్ణాశ్రమానుగుణో, యత్ర విష్ణో, యద్విష్ణ్వధీనస్స, విష్ణు, ర్దేవానాం, మూలం, రహస్యేవీ న కథం ఛేత్తవ్య ఇత్యత్రాహుః, తస్య చేతి, బ్రహ్మ వేదః, గావశ్చ, విప్రాశ్చ గోవిప్రాః, తప ఇతి పృథక్పదం-బ్రహ్మాదయః-తస్య విష్ణో, ర్మూలమిత్యనుషఙ్గః ❀ ॥ ౩౯ ॥ ❀ తస్మాత్-హే రాజన్-సర్వాత్మనా నానోపాయేన-బ్రహ్మవాదిత్వాదిగుణయుక్తాన్, బ్రాహ్మణాన్, హవిస్సాన్నాయ్యం దుహన్తీతి తథా, తా, గాశ్చ, హన్మః హనిష్యామః ❀ ॥ ౪౦ ॥ ❀ విప్రాదయో, హ గ్యే,

క్షేమశూరైర్విబుధైరసంయుగవికత్థనైః । రహోజుషా కిం హరిణా శమ్భునా వా వనౌకసా ॥ ౩౬ ॥ కిమిన్ద్రేణాల్పవీర్యేణ బ్రహ్మణా వా తపస్యతా । తథాఽపి దేవాస్సాపత్న్యే నోపేక్ష్యా ఇతి మన్మహే । తతస్తన్మూలఖననే నియుఙ్క్ష్వాస్మాననువ్రతాన్ ॥ ౩౭ ॥ యథాఽఽమయోఽఙ్గే సముపేక్షితో నృభిర్న శక్యతే రూఢపదశ్చికిత్సితుమ్ । యథేన్ద్రియగ్రామ ఉపేక్షితస్తథా రిపుర్మహాన్ బద్ధబలో న చాల్యతే ॥ ౩౮ ॥ మూలం హి విష్ణుర్దేవానాం యత్ర ధర్మస్సనాతనః । తస్య చ బ్రహ్మ గోవిప్రాస్తపో యజ్ఞాస్సదక్షిణాః ॥ ౩౯ ॥ తస్మాత్సర్వాత్మనా రాజన్ బ్రాహ్మణాన్ బ్రహ్మవాదినః । తపస్వినో యజ్ఞశీలాన్ గాశ్చ హన్మో హవిర్దుఘాః ॥ ౪౦ ॥ విప్రా గావశ్చ వేదాశ్చ తపస్సత్యం దమశ్శమః । శ్రద్ధా దయా తితిక్షా చ క్రతవశ్చ హరేస్తనూః ॥ ౪౧ ॥ స హి సర్వసురాధ్యక్షో హ్యసురద్విడ్గుహాశయః । తన్మూలా దేవతాస్సర్వాస్సేశ్వరాస్సచతుర్ముఖాః । అయం హి తద్వధోపాయో యదృషీణాం విహింసనమ్ ॥ ౪౨ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవం దుర్మన్త్రిభిః కంసస్సహ సమ్మన్త్ర్య దుర్మతిః । బ్రహ్మహింసాం హితం మేనే కాలపాశావృతోఽసురః ॥ ౪౩ ॥ సన్దిశ్య సాధులోకస్య కదనే కదనప్రియాన్ । కామరూపధరాన్ దిక్షు దానవాన్ గృహమావిశత్ ॥ ౪౪ ॥ తే వై రజః ప్రకృతయస్తమసా మూఢచేతసః । సతాం విద్వేషమాచేరురారాదాగతమృత్యవః ॥ ౪౫ ॥ ఆయుశ్శ్రియం యశో ధర్మం లోకానాశిష ఏవ చ । హన్తి శ్రేయాంసి సర్వాణి పుంసాం మహదతిక్రమః ॥ ౪౬ ॥ ******************************
**********ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, చతుర్థోఽధ్యాయః **********

స్తనూశ్శరీరమ్ ❀ ॥ ౪౧ ॥ ❀ స హి, విష్ణు, స్సురాణాం, మధ్యక్షోఽధిపతి, రసురాన్ ద్వేష్టీతి తథాభూతశ్చ, హృదయగుహాశిగూఢ-స్స విష్ణురేవ, మూలం-యాసాం-తథాభూతా, స్సేశ్వరా ఇన్ద్రాదిలోకపాలైస్సహితాః, చతుర్ముఖరుద్రసహితాశ్చ సర్వా దేవతాః, ఏవం సత్య, యమేవ-తస్య విష్ణో, ర్వధోపాయః, కోఽసౌ-య-దృషీణాం-హింసన-మిత్యేషః యద్వా-తద్వధోపాయః దేవవధోపాయః, ఋషివిహింసనేన తచ్ఛరీరే విష్ణౌ నష్టే సతి తన్మూలా దేవాస్స్వయమేవ నఙ్క్ష్యన్తీతి భావః ❀ ॥ ౪౨ ॥ ❀ ఇత్థం, దుర్మన్త్రిభిస్సహ, సమ్మన్త్ర్యాలోచ్య, స, దుర్మతిః, అసురః కంసః, కాలపాశేన యమపాశేన, ఆవృతః, బ్రహ్మహింసామేవ, హితం మేనే అమన్యత ❀ ॥ ౪౩ ॥ ❀ తత, స్సాధుజనస్య, కదనే ఉపద్రవే నిమిత్తే, తత్కదనమేవ, ప్రియం, యేషాం, తాన్, కామరూపధరాన్-దానవాన్-దిక్షు-ఆజ్ఞాప్య, స్వయం గృహ-మావివేశ ❀ ॥ ౪౪ ॥ ❀ తత, స్తే దానవాః, రజసా, విక్షిప్తస్వభావా, స్తమసా-విమూఢమావృతం, చేతో, యేషాం, అతఏవ, తే-సతామేవ విద్వేషణమప్రీతిం-దుఃఖమితి యావత్-చేరుః చక్రుః కథంభూతాః, సన్నిహితమృత్యవః-సద్విద్వేషణస్య మృత్యుసాన్నిధ్యావహత్వాదితి భావః ❀ ॥ ౪౫ ॥ ❀ న కేవలం మృత్యుమేవావహన్తి-అపి త్వాయురాదీన్యపి హన్తీత్యాహ ॥ ఆయురితి ॥ మహదతిక్రమః మహద్విషయాపచారః-పుంసామపచరతాం-ఆయురాదీని, సర్వాణి శ్రేయాంసి-హన్తి నాశయతి-శ్రీస్సమ్పత్తిః-ధర్మః-పుణ్యం-లోకా ధర్మప్రాప్యఫలాని-యద్వా-దేహానుబన్ధినో జనాః, ఆశిషః కామాః ❀ ॥ ౪౬ ॥ ❀ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే చతుర్థోఽధ్యాయః. ********************************

ఏవం "తస్యాం రాత్ర్యాం వ్యతీతాయాం" ఇత్యాదినా మధురాయాం ప్రాభాతికవృత్తాన్త ఉక్తః అథ వ్రజే తద్వృత్తాన్తమాహ ॥ నన్దస్త్విత్యాదినా తత ఆరభ్యేత్యతః ప్రాక్తనేన ॥ ఆత్మజే - ఉత్పన్నే సతి - జాతఆహ్లాదో యస్య - మహదౌదార్యప్రవణం - మనో, యస్య - తథాభూతో - నన్దో - వేదజ్ఞాన్ - బ్రాహ్మణానాహూయ - స్వయం - స్నాత్వా - శుచి - రలఙ్కృతశ్చ - స్వస్త్యయనం మాఙ్గళికసూక్తం - వాచయిత్వా - యథావిధి - జాతకర్మ - కారయామాస - తథా - పితౄణాం - దేవానాం చార్చనం - కారయామాస ❀ ॥ ౧ ॥ ౨ ॥ ❀ తత - స్సమ్యగలఙ్కృతే - ద్వే - ధేనూనాం - నియుతే లక్షే - విప్రేభ్యః - ప్రాయచ్ఛత్ - తథా రత్నౌఘైః - శాతకుమ్భామ్బరైస్సువర్ణరజతాఙ్కవస్త్రైస్సువర్ణనిష్కైః, రమ్బరైర్వా - దక్షిణార్థం సహితైః - రావృతాన్ సప్త - తిలపర్వతాన్ - ప్రాదాత్ ❀ ॥ ౩ ॥ ❀ కిమర్థమేవం స్నానాదికమకరోత్ కారయామాసోఽదాచ్చేత్యత్రాహ ॥ కాలేనేతి ॥ ఆత్మాత్మవిద్యయేతి దృష్టాన్తార్థం - యథా - ఆత్మవిద్యయా పరమాత్మోపాసనయా - ఆత్మా ప్రత్యగాత్మా విశుద్ధ్యతి హేయగన్ధరహితో భవతి - తథా - ద్రవ్యాణ్యపి - కాలాదిభిరేవ - శుధ్యన్తీత్యభిప్రాయేణ తద్విశుద్ధ్యర్థమకరోదిత్యర్థః - ద్రవ్యశబ్దోఽత్ర ఆత్మానుబన్ధిగేహదేహాపత్యదేవతాపశుహిరణ్యాదివిత్తధాన్యాదిద్రియాభిప్రాయకః - తత్ర - కాలేన దశదినాత్మకేన గేహస్య శుద్ధిః - స్నానశౌచాభ్యాం దేహస్య - జాతకర్మాదిసంస్కారైరపత్యస్య - తపసా మన్త్రజపేనేజ్యయా చ - గృహదేవతాయాః - దానైః పశుహిరణ్యధనధాన్యానాం - సన్తుష్ట్యా మనస ఇతి వివేకః ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ తదా, విప్రాః సౌమఙ్గళ్యగిరః స్వస్తిపారకా - బభూవుః - సూతాదయో - గాయకాశ్చ - జగుః, పురాణాదీనితి శేషః, తత్ర, సూతాః పౌరాణికాః - మాగధాః వంశావ

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ నన్దస్త్వాత్మజ ఉత్పన్నే జాతాహ్లాదో మహామనాః । ఆహూయ విప్రాన్వేదజ్ఞాన్స్నాతశ్శుచిరలఙ్కృతః ॥ ౧ ॥ వాచయిత్వా స్వస్త్యయనం జాతకర్మాఽఽత్మజస్య వై । కారయామాస విధినా పితృదేవార్చనం తథా ॥ ౨ ॥ ధేనూనాం నియుతే ప్రాదాద్విప్రేభ్యస్సమలఙ్కృతే । తిలాద్రీన్సప్త రత్నౌఘశాతకుమ్భామ్బరావృతాన్ ॥ ౩ ॥ కాలేన స్నానశౌచాభ్యాం సంస్కారైస్తపసేజ్యయా । శుధ్యన్తి దానైస్సన్తుష్ట్యా ద్రవ్యాణ్యాత్మాఽఽత్మవిద్యయా ॥ ౪ ॥ సౌమఙ్గల్యగిరో విప్రాస్సూతమాగధవన్దినః । గాయకాశ్చ జగుర్నేదుర్భేర్యో దున్దుభయో ముహుః ॥ ౫ ॥ వ్రజస్సమ్మృష్టసంసిక్తద్వారాజిరగృహాన్తరః । చిత్రధ్వజపతాకాస్రక్చైలపల్లవతోరణైః ॥ ౬ ॥ గావో వృషా వత్సతరా హరిద్రాతైలరూషితాః । విచిత్రధాతుబర్హస్రగ్వస్త్రకాఞ్చనమాలినః ॥ ౭ ॥ మహార్హవస్త్రాభరణకఞ్చుకోష్ణీషభూషితాః । గోపాస్సమాయయూ రాజన్నానోపాయనపాణయః ॥ ౮ ॥ గోప్యశ్చాకర్ణ్య ముదితా యశోదాయాస్సుతోద్భవమ్ । ఆత్మానం భూషయాఞ్చక్రుర్వస్త్రాకల్పాఞ్జనాదిభిః ॥ ౯ ॥ నవకుఙ్కుమకిఞ్జల్కముఖపఙ్కజభూతయః । బలిభిస్త్వరితం జగ్ముః పృథుశ్రోణ్యశ్చలత్కుచాః ॥ ౧౦ ॥ గోప్యస్సుమృష్టమణికుణ్డలనిష్కకణ్ఠ్యశ్చిత్రామ్బరాః పథి శిఖాచ్యుతమాల్యవర్షాః । నన్దాలయం సవలయా వ్రజతీ ❀ ర్విరేజు

లీపారకాః, వన్దినః స్తుతిపారకాః - భేర్యో - దున్దుభయశ్చ - ముహుర్ముహు - ర్నేదుః ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ సమ్మృష్టాని సమ్మార్జిన్యా శోధితాని - సంసిక్తాని చన్దనోదకాదిభిస్సమ్యక్ స్నపితాని - ద్వారాణ్య - జిరాణ్యఙ్గణాని - గృహాన్తరాణి గృహమధ్యాని చ - యస్మిన్ - తథాభూతో - వ్రజో - బభూవ తథా - విచిత్రధ్వజాదిభిః - అలఙ్కృత ఇతి శేషః - ధ్వజాదీనామితరేతరయోగద్వన్ద్వః - చిత్రపదం ప్రత్యేకమన్వయి - ద్వన్ద్వాదౌ శ్రుతత్వాత్ ❀ ॥ ౬ ॥ ❀ గవాదయో - హరిద్రాతైలాభ్యాం - రూషితాః - ఉపలిప్తాః - విచిత్రాః - గైరికాదిధాత్వాదయః - యేషాం - సన్తీతి - తథాభూతాః - బభూవుః - తత్ర - బర్హస్రజో మయూరపిఞ్ఛమాలాః, మహార్హాణ్యనర్ఘాణి, వస్త్రాదీన్యేవ, భూషణాన్యలఙ్కారా, యేషాం, భూషితా ఇతి పాఠే, తైర్భూషితా అలఙ్కృతాః, ఉపాయనాని పాణిషు యేషాం, తథాభూతా, గోపాః, హే రాజన్, సమాయయురాజగ్ముః ❀ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ❀ తథా, గోపానాం స్త్రియోఽపి, యశోదాయాః, సుతోదయమాకర్ణ్య, ముదితా హృష్టా, వస్త్రాదిభి, రాత్మానమలఞ్చక్రుః, ఆకల్పా భూషణాని ఆదిశబ్దేన చన్దనలేపాదిసఙ్గ్రహః, నవాః కుఙ్కుమకిఞ్జల్కా యేషు, తేషాం, ముఖపఙ్కజానాం భూతిః శ్రీః శోభా, యాసాం తాః, కుఙ్కుమానాం కిఞ్జల్కత్వరూపణేన ముఖానాం పఙ్కజత్వరూపణం పుష్కలం, పృథుశ్రోణ్యః పృథుజఘనాః, చలన్తౌ కుచౌ యాసాం తాః, బలిభిరుపాయనైస్సహితా, స్త్వరితం యథా తథా, జగ్ముః ❀ ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ ❀ సమ్మృష్టాని నిర్మలీకృతాని, మణికుణ్డలాని, యాసాం తాశ్చ, నిష్కాః పదకాఖ్యభూషణాని, కణ్ఠే, యాసాం తా ఇతి బహువ్రీహిద్వయగర్భకర్మధారయః, చిత్రాణ్యమ్బరాణి, యాసాం, పథి, శిఖాభ్యః, చ్యుతానాం గళితానాం, మాల్యానాం పుష్పాణాం, వృష్టయో, యాసాం, వ్యాలోలానాం గతిరభసేన చలతాం, కుణ్డలాదీనాం, శోభా, యాసాం తాః, వలయైస్సహి

త్వా, నన్దస్యాలయం ప్రతి, వ్రజతీః ప్రజగ్మ్యః, పరేజుః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ తా గోప్యః, సాహిత్యస్స్మానితి శేషః బాలకే, ఆశిషః ప్రయుఞ్జానాః, హరిద్రాచూర్ణైః హరిద్రాయాస్తైలమిశ్రైః, శ్చూర్ణైః - రద్భిశ్చ, యద్వా, హరిద్రాతైలేన - చూర్ణైస్సుగన్ధాఖ్యద్రవ్య చూర్ణైః, రద్భిర్దధిమిశ్రోదకైశ్చ - పరస్పరం - జనం సిఞ్చన్త్య ఉజ్జగుః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ అంశేన బలరామేణ సహ విశ్వేశ్వరే కృష్ణే - నన్దవ్రజముపేయుషి సతి - తస్మిన్మహోత్సవే - విచిత్రాణి - వాద్యాని - అవాద్యన్త ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ గోపాస్తు - హృష్టాః - పరస్పరం - దధ్యాదిభి రాసిఞ్చన్తో - నవనీతైః - ర్విలిమ్పన్తశ్చ - తే చిక్షిపుః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ నన్దస్తు - విపులకీర్తిః - రతఏవ - తేభ్యస్సూతాదిభ్యః - అన్యేచ యే విద్యోపజీవినః భరతశాస్త్రాదివిద్యయోపజీవన్తీతి - తథా - భూతేభ్యశ్చ - వస్త్రాదికం - దదౌ - తైస్తైః - స్తైషామభీష్టైః - రుచ్చావచైః - కామైః - ర్యథోచితం - మదీనాత్మా ఉదారమనాః - నన్ద - స్సమ్య - గపూజయత్ ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ విష్ణోర్గృహదైవతస్యా - రాధనార్థం - స్వపుత్రస్యా - భ్యుదయార్థంచ - దివ్యైః - వాసః ప్రభృతిభి ర్భూషితా సతీ - మహాభాగ్యవతీ రోహిణీ - నన్దేనా - న్యైర్గోపైశ్చా - భినన్దితా - వ్యచరత్ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ అథనన్దవసుదేవయోర్యాదృచ్ఛికసమాగమంవివక్షుస్తావద్వ్రజస్యసర్వసమ్పత్సమృద్ధిమాహ ॥ తతఇతి ॥ తతఆరభ్యభగవత్ప్రవేశాదారభ్య - నన్దస్య - వ్రజ - స్సర్వాస్సమృద్ధయోభోగ్యభోగోపకరణాదిసమృద్ధయోఽస్యసన్తీతి తథా - హరేః - న్నివాసేన హేతునా - యే - ఆత్మగుణాః మహోత్సవాదయ - స్తైః - రమాక్రీడం లక్ష్మీవిహారస్థానంచా - భూత్ - హే నృప - ఆక్రీడమితి నపుంసకత్వమార్షం - సామాన్యే నపుంసకం వా - క్రియావిశేషణం వా ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁

ర్వ్యలోలకున్తలపయోధరహారశోభాః ॥ ౧౧ ॥ తా ఆశిషః ప్రయుఞ్జానాశ్చిరమ్పాహీతి బాలకే । హరిద్రాతైలచూర్ణాభి*స్సిఞ్చన్త్యో జనముజ్జగుః ॥ ౧౨ ॥ అవాద్యన్త విచిత్రాణి వాదిత్రాణి మహోత్సవే । కృష్ణే విశ్వేశ్వరేఽంశేన నన్దవ్రజముపేయుషి ॥ ౧౩ ॥ గోపాః పరస్పరం హృష్టా దధిక్షీరఘృతామ్బుభిః । ఆసిఞ్చన్తో విలిమ్పన్తో నవనీతైశ్చ చిక్షిపుః ॥ ౧౪ ॥ నన్దో మహామనాస్తేభ్యో వాసోఽలఙ్కారగోధనమ్ । సూతమాగధవన్దిభ్యో యేఽన్యే విద్యోపజీవినః ॥ తైస్తైః కామైరదీనాత్మా యథోచితమపూజయత్ ॥ ౧౫ ॥ విష్ణోరారాధనార్థాయ స్వపుత్రస్యోదయాయ చ । రోహిణీ చ మహాభాగా నన్దగోపాభినన్దితా ॥ వ్యచరద్దివ్యవాసస్స్రక్కణ్ఠాభరణభూషితా ॥ ౧౬ ॥ తత ఆరభ్య నన్దస్య వ్రజస్సర్వసమృద్ధిమాన్ । హరేర్నివాసాత్మగుణై రమాక్రీడమభూన్నృప ॥ ౧౭ ॥ గోపాన్గోకులరక్షాయాం నిరూప్య మధురాం గతః । నన్దః కంసస్య వార్షిక్యం కరం దాతుం కురూద్వహ ॥ ౧౮ ॥ వసుదేవ ఉపశ్రుత్య భ్రాతరం నన్దమాగతమ్ । జ్ఞాత్వా దత్తకరం రాజ్ఞే యయౌ తదవమోచనమ్ ॥ ౧౯ ॥ తం దృష్ట్వా సహసోత్థాయ దేహః ప్రాణమివాగతమ్ । ప్రీతః ప్రియతమం దోర్భ్యాం సస్వజే ప్రేమవిహ్వలః ॥ ౨౦ ॥ పూజితస్సుఖమాసీనః పృష్ట్వాఽనామయమాదృతః । ప్రసక్తధీస్స్వాత్మజయోరిదమాహ విశామ్పతే ॥ ౨౧ ॥ దిష్ట్యా భ్రాతః ప్రవయస ఇదానీమప్రజ*స్య తే । ప్రజాశాయా నివృత్తస్య ప్రజా యత్సమపద్యత ॥ ౨౨ ॥ దిష్ట్యా సంసారచక్రేఽస్మిన్వర్త

ఏవం సతి - కదాచి - న్నన్దో - గోకులరక్షాయాం నిమిత్తే వ్రజరక్షార్థం - గోపా - న్నిరూప్య - ఆదిశ్య, కంసస్య - వార్షిక్యం వర్షేదేయం - కరం స్వామిగ్రాహ్యం భాగం - దాతుం - హే కురూద్వహ మధురాం - గతః ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ తదా - వసుదేవో భ్రాతరం - మాగతం - నన్ద - మాకర్ణ్య - రాజ్ఞే కంసాయ దత్తః కరో యేన - తం చ - జ్ఞాత్వా - తస్య నన్దస్యా - వమోచనం - యయౌ - అవముచ్యన్తే గమనోపయుక్తపరికరబన్ధాయ త్రేతితదవమోచనం అవతరణస్థానమ్ ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ త - మాగతం - వసుదేవం - దృష్ట్వా - ప్రాణం ప్రతి - దేహ ఇవ - యథా ప్రాణ ఆగతే సతి దేహ ఉత్తిష్ఠతి - తద్వత్ - అనేన ప్రాణవన్నిరతిశయప్రీతివిషయత్వం సూచితం - సహసా ఆశూ - త్థాయ - నితరాం - ప్రీతః - ప్రేమ్ణా - విహ్వలశ్చ - ప్రియతమం - వసుదేవం - దోర్భ్యాం, సస్వజే ఆలిఙ్గితవాన్ ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ తత - స్తేన - పూజితో - వసుదేవ - స్సుఖం యథా తథా - ఆసీనముపవిష్టం నన్ద - మనామయం ఆరోగ్యమాధివ్యాధిరాహిత్య - మాదరయుక్తః - పృష్ట్వా - హే విశాంపతే - ఆత్మజయోః - ప్రసక్తధీః ఆసక్తచిత్త - ఇదం వక్ష్యమాణ, మాహ ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ తదేవాహ ॥ దిష్ట్యా భ్రాతరిత్యాదిభిః షడ్భిః ॥ హే భ్రాతః - అప్రజస్య అనపత్యస్య సతః - ప్రవయసః వృద్ధస్య - అతఏవ - ప్రజాశాయాస్సన్తానవాఞ్ఛాయాః - నివృత్తస్య - తవ - అధునా - ప్రజా పుత్ర - స్సమపద్యత జాత ఇతియ - దేత - ద్దిష్ట్యా - దిష్ట్యైత్యానన్దద్యోతకమవ్యయం - అయమస్మాకం మహానానన్దో జాత ఇత్యర్థః ఏవముత్తరత్రాపి ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ అస్మిన్సంసారచక్రే - వర్తమానః - పుమాన్ పునర్భవతీతి పునర్భవః - పుత్రరూపేణోత్పన్న ఇత్యేత - ద్దిష్ట్యా - త - దద్య - భవా - న్మయో - పలబ్ధో దృష్ట ఇత్యేత ద్దిష్ట్యా - తత్ర హేతుః - దుర్లభం హి - ప్రియస్య - దర్శనమితి - యద్వా - అస్మిన్సంసారచక్రే - వర్తమాన ఏవా - హం - పునర్భవః - పునర్జాతః - కథం - చిత్కృచ్ఛ్రం సభయాన్నివృత్తః పునర్జాతప్రాయ ఇత్యర్థః ॥ యద్వా ॥ అస్మిన్నేవ జన్మని - మయా - పునర్జాత - ప్రాయేణ - త్వ - ముపలబ్ధ

ఇత్యేత-ద్దిష్ట్యా శృఙ్ఖలితస్య మమ ప్రియతమభవద్దర్శనం దుర్లభం హీత్యర్థః ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋ దుర్లభత్వమేవాహ॥ నైకత్రేతి॥ సుహృదా-మేకత్ర-ప్రియసంవాసః - ప్రియశ్చాసౌ సంవాసశ్చ, ప్రయేణ ప్రియగోష్ఠీపూర్వకం సహవాస ఇతి వా- హే ప్రియేతి వా, న సులభః-కిన్తు దుర్లభమిత్యర్థః-యథా-స్రోతసః ప్రవాహస్య-ఓఘేన పూరేణ - వ్యూహ్యమానానామితస్తతో వివిధం నీయమానానాం-అత ఏవ-చిత్రకర్మణాం వివిధకర్మణాం-ప్లవానాం-ప్లవన్తీతి తథా-ప్లవానాముహ్యమానానాం కాష్ఠాదీనా-మేకత్ర-వాసో-దుర్లభ-స్తద్వత్ ❋ ॥ ౨౪ ॥ ❋ యత్-పశవ్యం పశుభ్యో హితం-నిరుజం నీరోగం, భూరిబహుళమమ్బు జలం-తృణాదీని-వీరుధో గుల్మాని చ-యస్మిన్-యస్మింశ్చ - త్వం-సుహృద్భిః వృత ఆస్సే- తద్వనమధునా-కచ్చి-దాస్తే-కచ్చిదితీష్టప్రశ్నద్యోతకమవ్యయం, కుశలమాస్తే కిం-తదస్మాకమిష్టమిత్యర్థః-❋ ॥ ౨౫ ॥ ❋ తథా-హే భ్రాతః - మమ-సుతో- బలరామః-మాత్రా రోహిణ్యా సహ-భవతో, వ్రజే-కచ్చిత్ కథమాస్తే- భవన్తమేవ-తాతం పితరం - మన్వానః-భవద్భ్యాం దమ్పతిభ్యాం-పుత్రవదుపలాలితః ❋ ॥ ౨౬ ॥ ❋ అథ సత్యపి సన్తానే తద్దర్శనస్పర్శనోపలాలనాద్యభావాన్నిర్విణ్ణః కిఞ్చిల్లోకపర్యాలోచనయాహ పుంస ఇతి॥ త్రివర్గస్త్రయాణాం ధర్మార్థకామానాం వర్గ,స్స-యది-సుహృదో- దేహానుబన్ధినః ప్రతి-అనుభావితః అనుభవం ప్రాపితః, తర్హి-స-పుంసో యుక్తః-యద్వా, విహితశ్శాస్త్రానుమతః, అన్యథా, త్రివర్గస్యానుభవమాత్రపర్యవసితే సత్యే-త ఏవ హేతో-స్సుహృత్సు-క్లిశ్యమానేషు చ సత్సు-త్రివర్గో,ఽర్థాయ ప్రయోజనాయ-న కల్పతే-వ్యర్థ ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋ అథ వసుదేవం సాన్త్వయన్నాహ నన్దః॥ అహో ఇతి ద్వాభ్యాం ॥ అహో ఇతి ఖేదే - క్షేత్రజత్వశఙ్కా-వ్యావృత్తయే తే ఇత్యుక్తమ్ ❋ ॥ ౨౮ ॥ ❋ ఏవమనుశోచ్యాథ తత్త్వబోధేన సమాధత్తే ॥ నూనమితి ॥ అయం పరిదృశ్యమానో - జనో - నూనం ధ్రువ - మదృష్టనిష్ఠః

మానః పునర్భవః । ఉపలబ్ధో భవానద్య దుర్లభం ప్రియదర్శనమ్॥ ౨౩ ॥ నైకత్ర ప్రియసంవాసస్సుహృదాం చిత్రకర్మణామ్। ఓఘేన వ్యూహ్యమానానాం ప్లవానాం స్రోతసో యథా ॥ ౨౪ ॥ కచ్చిత్పశవ్యం నిరుజం భూర్యమ్బుతృణవీరుధమ్ । బృహద్వనం తదధునా యత్రాస్సే త్వం సుహృద్వృతః ॥ ౨౫ ॥ భ్రాతర్మమ సుతః కచ్చిన్మాత్రా సహ భవద్వ్రజే । తాతం భవన్తం మన్వానో భవద్భ్యాముపలాలితః ॥ ౨౬ ॥ పుంసస్త్రివర్గో విహితస్సుహృదో హ్యనుభావితః । న తేషు క్లిశ్యమానేషు త్రివర్గోఽర్థాయ కల్పతే ॥ ౨౭ ॥ నన్ద ఉవాచ ॥ అహో తే దేవకీపుత్రాః కంసేన బహవో హతాః। ఏకావశిష్టావరజా కన్యా సాఽపి దివం గతా ॥ ౨౮ ॥ నూనం హ్యదృష్టనిష్ఠోఽయమదృష్టపరమో జనః । అదృష్టమాత్మనస్తత్త్వం యో వేద న స ముహ్యతి ॥ ౨౯ ॥ వసుదేవ ఉవాచ ॥ కరో వై వార్షికో దత్తో రాజ్ఞే దృష్టా వయం చ తే । నేహ స్థేయం బహుదినం సన్త్యుత్పాతాశ్చ గోకులే ॥ ౩౦ ॥ ఇతి నన్దాదయో గోపాః ప్రోక్తాస్తే శౌరిణా యయుః । అనోభిరనడుద్యుక్తైస్తమనుజ్ఞాప్య గోకులమ్ ॥ ౩౧ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, పఞ్చమోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

అదృష్ట ఏవ నిష్ఠా సమాప్తిర్యస్య సః - అదృష్టసమాప్త్యనుసమాప్తసుఖదుఃఖాదిక ఇత్యర్థః - పుత్రోత్పత్తివిపత్తిప్రయుక్తసుఖదుఃఖకారణభూతాదృష్టానురోధిత్వాత్తదుత్పత్తివిపత్తిప్రయుక్తసుఖదుఃఖేన నియతే ఇత్యర్థః "యం హి న వ్యథయన్త్యేతే పురుషం పురుషర్షభ, సమదుఃఖసుఖం ధీరం సోఽమృతత్వాయ కల్పతే" ఇత్యుక్తరీత్యా సుఖదుఃఖయోరనియతత్వాత్తత్ర సామాన్యే న భవితవ్యమితి భావః - అత ఏవ అదృష్టమేవ - పరమం ప్రభుః వశీ యస్య సః- అదృష్టాయత్త ఇత్యర్థః-ఏవ-మాత్మనస్స్వస్య-తత్త్వం, తస్య సుఖదుఃఖాదిమతో భావస్తత్త్వం, సుఖదుఃఖాదిమత్త్వం, అదృష్టమదృష్టమూలకం-యః పుమాన్వేద-స-న ముహ్యతి, సమసుఖదుఃఖో భవతీత్యర్థః-యద్వా ॥ సుఖదుఃఖాదికమదృష్టాయత్తం మత్వా అదృష్టమతీన్ద్రియం, స్వసంవేద్య, మాత్మనస్తత్త్వం యాథాత్మ్యం, యో, వేద దేహవిలక్షణాత్మయాథాత్మ్యమనుభవపరో భవే-త్స-న ముహ్యతి దేహ తదనుబన్ధప్రయుక్తసుఖదుఃఖవైచిత్ర్యం న ప్రాప్నోతీత్యర్థః ❋ ॥ ౨౯ ॥ ❋ ఏవం వివేకోద్బోధకం నన్దవచో నిశమ్య నన్దం ప్రతి ప్రకృతం వక్తవ్యమాహ వసుదేవః ॥ కర ఇతి ॥ రాజ్ఞే కంసాయ, వార్షికః, కరో, దత్తః, అతః ప్రయోజనం నావశేషితమితి భావః, తే త్వయా, వయం, దృష్టాశ్చ, అతో, ఽత్ర-త్వయా, బహుదినం బహూనాం దినానాం సమూహ,-స్తన్న స్థేయం అత్యన్తసంయోగే ద్వితీయా, బహుదినమితి చో హేత్వర్థః-యతః, గోకులే, బహవ, ఉత్పాతా, స్సన్తి, అతో, న స్థేయమిత్యర్థః ❋ ॥ ౩౦ ॥ ❋ ఇత్థం-శౌరిణా వసుదేవేన, ప్రోక్తాస్తే నన్దాదయో, గోపా-స్తం వసుదేవం, అనుజ్ఞాయ ఆపృచ్ఛ్య, తం కంసం వా అనడుద్భిః వృషభై-ర్యుక్తాని-తైరనోభిశ్శకటై ర్గోకులం యయుః ❋ ॥ ౩౧ ॥ ❋ ఇతి శ్రీభాగవతే చన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే పఞ్చమోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

అథ వ్రజం ప్రతి నన్దగమనాత్పూర్వమేవ తత్ర వసుదేవసూచితోత్పాతం భగవతా తన్నిరాకరణప్రకారం నిరాకృతవ
త్పూతనారక్షోవిధానప్రకారం చాహ ॥ నన్ద ఇత్యాదినా తావన్నన్దాదయో గోపా ఇత్యతః ప్రాక్తనేన గ్రన్థేన ॥ నన్ద ఇతి ॥ యదా-న
న్దః-పథి గతః-న తు వ్రజం గతః - తదా-వసుదేవస్య-వచో-న మృషా కిన్తు-తథ్యమేవ స్యా-దితి చిన్తయన్నుత్పాతాగమముత్పా
తోపనిపాతసమ్భావనా - మాశఙ్కితః-యద్వా, పథి, ఉత్పాతాగమాద్వా పక్షిచలనాదిరూపా - ద్వ్రజే కశ్చిదుపద్రవం స
మ్భావ్య-హరిం స్వారాధ్యదైవం - శరణం జగామ రక్షోపాయత్వేనాధ్యవస్యత్ * ॥ ౧ ॥ * తదా నన్దగమనాత్పూర్వమేవ-
కంసేన, ప్రహితా ప్రేషితా - బాలఘాతినీ-పూతనాఖ్యా రాక్షసీ తత్ర పురాదిషు-శిశూ-న్నిఘ్నన్తీ సతీ - చచార * ॥ ౨ ॥ *
కృష్ణేపి తత్కృతః కశ్చిదుపద్రవో బభూవ కిమిత్యాశఙ్కాం తావన్నిరాహ ॥ నేతి ॥ సాత్వతామేకాన్తినాం భక్తానాం-భర్తు-
ర్భగవతః-శ్రవణాదీని గుణశ్రవణకీర్తనాదీని - కదమ్భూతాని-రక్షోఘ్నాని-యత్ర దేశే-స్వకర్మసు స్వస్వవ్యాపారేషు సత్స్వపి,
న కుర్వన్తి-జనా-స్తత్రైవ హి - యాతుధాన్యః రాక్షస్యః- న తు శ్రవణాదికర్తృజనాధిష్ఠిత దేశే - కిం పునస్సాక్షాద్భగవదధిష్ఠి
తదేశ ఇతి భావః * ॥ ౩ ॥ * సా పూతనా-ఖేచరీ కదాచి-ద్గోకులసమీప-మేత్య - మాయయా ఆశ్చర్యవేషేణ-గోపిత్వా స్వాసా
ధారణరూపం తిరోధాప్య - తత్సామర్థ్యం సూచయన్విశినష్టి ॥ కామమ్ యథేష్టరూపపరిగ్రహేణ చరతీతి తథా - ప్రావిశత్,
గోకులం ప్రావిశత్ - యోషిత్వా మాయయేతి పాఠాన్తరం తదా - మాయయా అభిమతరూపపరిగ్రహోపయుక్తాశ్చర్యశ
క్త్యా-ఆత్మానం-యోషిత్వా యోషితం కృత్వేత్యర్థః * ॥ ౪ ॥ * యోషిద్రూపధరాం తాం వర్ణయతి ॥ తామితి ॥ తాం గోప్యః-
శ్రియమివా-మంసతేత్యుత్తరేణాన్వయః - కేశబన్ధే- వ్యతిషక్తాః సంసక్తాః - మల్లికాః మల్లికాకుసుమాని - యస్యాః - బృహ

* పూతనాసంహారఘట్టః *

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ నన్దః పథి వచశ్శౌరేర్న మృషేతి విచిన్తయన్ । హరిం జగామ శరణముత్పాతాగమశఙ్కితః ॥ ౧ ॥ కం
సేన ప్రహితా ఘోరా పూతనా బాలఘాతినీ । శిశూంశ్చచార నిఘ్నన్తీ పురగ్రామాకరాదిషు ॥ ౨ ॥ న యత్ర శ్ర
వణాదీని రక్షోఘ్నాని స్వకర్మసు । కుర్వన్తి సాత్వతాం భర్తుర్యాతుధాన్యశ్చ తత్ర హి ॥ ౩ ॥ సా ఖేచర్యేకదోపే
త్య పూతనా నన్దగోకులమ్ । *గోపి* త్వా మాయయాత్మానం ప్రావిశత్కామచారిణీ ॥ ౪ ॥ తాం కేశబన్ధవ్య
తిషక్తమల్లికాం బృహన్నితమ్బస్తనకృచ్ఛ్రమధ్యమామ్ । సువాససం కల్పితకర్ణభూషణత్విషోల్లసత్కున్తలమణ్డి
తాననామ్ ॥ ౫ ॥ వల్గుస్మితాపాఙ్గవిసర్గవీక్షితైర్మనో హరన్తీం వనితాం వ్రజౌకసామ్ । అమంసతామ్భోజ
కరేణ రూపిణీం గోప్యశ్శ్రియం ద్రష్టుమివాగతాం పతిమ్ ॥ ౬ ॥ బాలగ్రహస్తత్ర విచిన్వతీ శిశూన్యదృచ్ఛయా
నన్దగృహేఽసదన్తకమ్ । బాలం ప్రతిచ్ఛన్ననిజోరుతేజసం దదర్శ తల్పేఽగ్నిమివాహితం భసి ॥ ౭ ॥ విబుధ్య
తాం బాలకమారికాగ్రహం చరాచరాత్మా స నిమీలితేక్షణః । మహేశ్వరత్వేపి చ బాలభావం *విభావయన్కిం
చిదువాచ న ప్రభుః ॥ ౮ ॥ అజ్ఞాయ *కంసాజ్ఞధనిశాచరీం హరిం నిసర్గవిజ్ఞాతజగద్విచేష్టితమ్ । అనన్తమారోప

ద్భ్యాం నితమ్బాభ్యాం - స్తనాభ్యాం చ కృచ్ఛ్రః కష్టః భజ్యమాన ఇవావస్థితో ఇతి యావత్ సూక్ష్మత్వాదితి భావః - స-మధ్యమః
ప్రదేశో-యస్యాః - శోభనం వాసో యస్యాః-చలితయోః కర్ణభూషణయో-స్త్విషా , ఉల్లసద్భిః, కున్తలై - ర్మణ్డితమలఙ్కృత-
మాననం యస్యాః-వల్గు సున్దరం - స్మితం-యేషాం తైః - స్తత్సహితైరిత్యర్థః-తథాభూతై - రపాఙ్గసోర్నేత్రాన్తయో-ర్వి
సర్గః ప్రసరో-యేషాం - తైశ్చ-వీక్షణైః కటాక్షైః-వ్రజౌకసాం- వ్రజ-ఓకః స్థానం-యేషాం తేషాం గోపానాం - మనో-హర
న్తీం అమ్భోజకరేణ పద్మయుక్తపాణినా - ఉపలక్షితాం-రూపిణీం ప్రశస్తరూపవతీం-పతిం కృష్ణం- ద్రష్టు - మాగతాం-లక్ష్మీ
మివ-తాం వనితాం-గోప్యోఽమంసత అమన్యన్త * ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ * స, యోషిద్రూపో బాలగ్రహః-తత్ర తత్ర-వ్రజస్థాన్-శిశూన్,
న్విచిన్వతీ అన్వేషయన్తీ - యదృచ్ఛయా-నన్దగృహే-బాలం-దదర్శ - స్వసౌన్దర్యావలోకనపరవశాభిర్గోపీభిరనివారితా దదర్శే
త్యర్థః-కథంభూతం - అసతా-మన్తకం మృత్యుం-తద్ధి నిర్భయా కథం దదర్శేత్యతో విశినష్టి ॥ ప్రతిచ్ఛన్నం తిరోధాపితం-నిజం
స్వాసాధారణం-ఉరు-అధికం - తేజో-యేన భసి భస్మన్యాహితం తిరోహితం, అగ్నిమివ స్థితమ్ * ॥ ౭ ॥ * తదా-స-చరా
చరాత్మా సర్వబుద్ధిదృ - గ్భగవానత ఏవ-తాం-బాలకమారికాగ్రహం బాలఘ్నగ్రహం - బుద్ధ్వా - నిమీలితే ఈక్షణే యేన -
తథాభూతః, స్వయం, మహేశ్వరత్వేపి, ప్రభురపి సఙ్కల్పమాత్రేణైవ హన్తుం సమర్థోఽపి, బాలభావం బాలత్వం, విభావయ
న్ననుకుర్వన్-న కిఞ్చి, దువాచ * ॥ ౮ ॥ * అథ సా నిశాచరీ, తం బాలం, హరిం దుష్కృత్ప్రాణహరం, నిసర్గతస్స్వభావతో, విజ్ఞా
తం-జగతో విచేష్టితం, యేన-తం-నిసర్గేతి పదేన తస్య సర్వబుద్ధిద్రష్టృత్వం స్వాభావికమేవ, న తు కస్మాయత్తమిత్యభిప్రేతం, అన్త

౪ శ్లో * పా॥ యోషిత్వా.

కమాత్మనో మృత్యుభూతమజ్ఞాత్వా, అనన్తం త్రివిధపరిచ్ఛేదరహితమథాపి మనుష్యచేష్టానుకరణేన పరిచ్ఛిన్నతాం ప్రాప్తమి
వస్థితమితి భావః, అత ఏవ-అఙ్క - మారోపయత్ అఙ్కే-నిదధ ఇత్యర్థః, యథా- అబుద్ధిర్మూఢః-అత ఏవ-రజ్జురితి ధీర్యస్య సః-
సుప్తమురగం-అఙ్కే-నిదధాతి-తద్వత్ ॥ ౯ ॥ రోహిణీయశోదే అపి తాం నన్యవారయతామిత్యాహ॥ తామితి ॥ కోశ
పరిచ్ఛదాసివత్-కోశో మృదులచర్మనిర్మితం-పరిచ్ఛదమావరణం పిధానం-యస్య - త-మసిం ఖడ్గమివ-అన్తః - తీక్ష్ణచిత్తాం క్రూ
రతరామపి బహి - ర్వామచేష్టితాం శోభనచేష్టితాం, అనుకూలచేష్టితామితి యావత్-తాం - వరస్త్రియం శ్రేష్ఠస్త్రియమివ
స్థితాం-పరస్త్రియమితి పాఠే-పరస్యాన్యస్య కస్యచిత్పుంసః- స్త్రియమివస్థితాం వీక్ష్య - తస్యాః - ప్రభయా ధర్షితే అభిభూ
తే-జననీ జనన్యౌ-పూర్వసవర్ణదీర్ఘ ఆర్షః-నిరీక్షమాణే అప్య-తిష్ఠతాం తూష్ణీమాసతాం-న తు న్యవారయతామిత్యర్థః ॥ ౧౦ ॥
అథ-ఘోరా ఘోరచేష్టితా పూతనా-తం శిశుం కృష్ణ - మాదాయ శిశో - స్తస్మిన్ముఖే - స్తనం-దదౌ-కథమ్భూతం, దుర్జరవీ
ర్యం-దుఃఖేనాపి జరయితుం జీర్ణయితుమశక్యం- వీర్యం విషరూపం-యస్మిన్ - అత ఏవో-ల్బణం దుస్సహం-వీర్యస్యోల్బణత్వా
దుల్బణం-అథ-భగవా - న్రోషసమన్వితః-ప్రపీడ్య - స్తనమిత్యనుషఙ్గః - ప్రాణైస్సమం ప్రాణైస్సహ తత్తన్య-మపిబత్-త
స్యాః ప్రాణైస్సహ-స్తనమపిబదితి వా ॥ ౧౧ ॥ తదా సా-అఖిలజీవమర్మసు సర్వప్రాణమర్మసు పీడ్యమానా-అలం-ఏ
తావతా అలం, ఆశు-ముఞ్చ ముఞ్చేతి- ప్రభాషిణీ-నేత్రే, వివృత్య పరిభ్రామ్య, చరణౌ-భుజౌ చ-ముహుర్ముహుః - ప్రక్షిపతీ-స్వి
న్నాని స్వేదయుక్తాని-గాత్రాణి అఙ్గాని, యస్యాః, సా, రురావ జుఘోష ॥ ౧౨ ॥ అతిగభీరం, రంహః రభసః వేగో వా-య

యదఙ్కమన్తకం యథోరగం సుప్తమబుద్ధిరజ్జుధీః ॥ ౯ ॥ తాం తీక్ష్ణచిత్తామతివామచేష్టితాం వీక్ష్యాన్తరా కోశప
రిచ్ఛదాసివత్ । వరస్త్రియం తత్ప్రభయా చ ధర్షితే నిరీక్షమాణే జననీ అతిష్ఠతామ్ ॥ ౧౦ ॥ తస్మిన్ స్తనం దుర్జర
వీర్యముల్బణం ఘోరాఙ్కమాదాయ శిశోర్దదావథ । గాఢం కరాభ్యాం భగవాన్ప్రపీడ్య తత్ప్రాణైస్సమం రోష
సమన్వితోఽపిబత్ ॥ ౧౧ ॥ సా ముఞ్చ ముఞ్చాలమితి ప్రభాషిణీ నిష్పీడ్యమానాఽఖిలజీవమర్మసు । వివృత్య నేత్రే
చరణౌ భుజౌ ముహుః ప్రస్విన్నగాత్రా క్షిపతీ రురావ హ ॥ ౧౨ ॥ తస్యాస్స్వనేనాతిగభీరరంహసా సాద్రిర్మహీ
ద్యౌశ్చ చచాల సగ్రహా । రసా దిశశ్చ ప్రతినేదిరే జనాః పేతుః క్షితౌ వజ్రనిపాతశఙ్కయా ॥ ౧౩ ॥ నిశాచరీత్థం వ్య
థితస్తనా వ్యసుర్వ్యాదాయ కేశాంశ్చరణౌ భుజావపి । ప్రసార్య గోష్ఠే నిజరూపమాస్థితా వజ్రాహతో వృత్ర ఇ
వాపతన్నృప ॥ ౧౪ ॥ పతమానోఽపి తద్దేహస్త్రిగవ్యూత్యన్తరద్రుమాన్ । చూర్ణయామాస రాజేన్ద్ర మహదా
సీత్తదద్భుతమ్ ॥ ౧౫ ॥ ఈషామాత్రోగ్రదంష్ట్రాస్యం గిరికన్దరనాసికమ్ । గణ్డశైలస్తనం రౌద్రం ప్రకీర్ణారుణ
మూర్ధజమ్ ॥ ౧౬ ॥ అన్ధకూపగభీరాక్షం పులినారోహభీషణమ్ । బద్ధసేతుభుజోర్వఙ్ఘ్రి శూన్యతోయహ్రదోద
రమ్ ॥ ౧౭ ॥ సన్తత్రసుస్స్మ తద్వీక్ష్య గోపా గోప్యః కళేబరమ్ । పూర్వం తు తన్నిశ్శ్వసితభిన్నహృత్కర్ణమస్తకాః ॥ ౧౮ ॥
బాలఞ్చ తస్యా ఉపరి క్రీడన్తమకుతోభయమ్ । గోప్యస్తూర్ణం సమభ్యేత్య జగృహుర్జాతసమ్భ్రమాః ॥ ౧౯ ॥ య

స్య, తేన, తస్యాః, స్వనేన, సపర్వతా మహీ భూః-సగ్రహా ద్యౌశ్చ, చచాల, రసాతలం-దిశశ్చ, ప్రతినేదిరే ప్రతిదధ్వనుః, జ
నాః-వజ్రనిపాతశఙ్కయా-క్షితౌ, నిపేతుః ॥ ౧౩ ॥ వ్యథితౌ పీడితౌ, స్తనౌ, యస్యాః సా - నిశాచరీ, వ్యాదాయ ముఖం వి
వృత్య, నిజరూప-మాస్థితా-మరణస్య స్వాసాధారణరూపగతత్వాదితి భావః - హే నృప, వజ్రేణ హతో-వృత్రాసుర ఇవా
పతత్ ॥ ౧౪ ॥ తస్యాః, దేహః, పతమానః, షట్క్రోశమధ్యవర్తినో-ద్రుమాన్, చూర్ణీచకార, హే రాజేన్ద్ర-తచ్ఛరీరం-
మహదద్భుత, మాసీత్ ॥ ౧౫ ॥ అద్భుతత్వమేవ దర్శయితుం విశింషన్ తద్వీక్ష్య గోపా గోప్యశ్చ బిభ్యురిత్యాహ ॥ ఈ
షేత్యాది ॥ ఈషా లాఙ్గలదణ్డః-తత్ప్రమాణా, ఉగ్రా-దంష్ట్రా-యస్మిన్-త-దాస్యం, యస్మిన్-గిరికన్దరే ఇవ-నాసికే యస్మిన్,
గణ్డశైలవ-దున్నతౌ-స్థూలౌ చ - స్తనౌ-యస్మిన్, రౌద్రం భీమం, ప్రకీర్ణాః, అరుణాశ్చ-మూర్ధజాః కేశా యస్మిన్, అన్ధకూపా
వివ-గభీరే - అక్షిణీ యస్మిన్-పులినవ-దారోహౌ జఘనే-తాభ్యాం - భీషణం-బద్ధా-స్సేతవ ఇవ భుజౌ, ఊరూ-అఙ్ఘ్రీ చ, య
స్మిన్, శూన్యం, తోయం, యస్మిన్ తథాభూతో హ్రద ఇవ, ఉదరం-యస్మిన్, తత్క-ళేబరం, వీక్ష్య, గోపా గోప్యశ్చ - సన్తత్ర
సుః-కథమ్భూతాః, పూర్వం పతనాత్పూర్వం తస్యాః, నిశ్వసితం శబ్దః - నిశ్వాసమారుతో వా, తేన-భిన్నాని-హృదాదీని యే
షాం-తథాభూతాః ॥ ౧౬ ॥ ౧౭ ॥ ౧౮ ॥ తథా, తస్యా-ఉపరి-క్రీడన్తం, నకుతోఽపి భయం యస్య-తం, బాలం చ-వీక్ష్యేతి పూ
ర్వేణాన్వయః-జగృహురిత్యుత్తరేణ వా, తూర్ణం యథా తథా-సమభ్యేత్య - జాతః-తస్యా మరణాద్బాలస్య జీవనాచ్చ - జాత-
స్సమ్భ్రమో, యాసాం-తాః-గోప్యో-జగృహుః ఆదదుః ॥ ౧౯ ॥ తతస్తా-గోప్యో-యశోదారోహిణీభ్యాం-బాలస్య

శ్వరస్య కృష్ణస్య గోపుచ్ఛభ్రమణాదిభిః, ఉపాయైః రక్షాం చక్రుః ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ తదేవ ప్రపఞ్చయతి, గోమూత్రేణేత్యాదినా ॥ ఆదిశబ్దగ్రాహ్యాన్యాదర్శయతి ॥ గోమూత్రేణేతి ॥ తావత్ శిశుం, గోమూత్రేణ స్నాపయిత్వా - తతో, గోరజసా చ స్నాపయిత్వా, గోశకృతా గోమయేన, ద్వాదశస్వఙ్గేషు స్థానేషు లలాటాదిషు - కేశవాదిద్వాదశనామభిః, రక్షాం చక్రుః ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ ఏవమనాచాన్తా ఏవ సంభ్రమేణ రక్షాం విధాయాథ లబ్ధాశ్వాసా ఆచాన్తా విశేషతో రక్షాం చక్రురిత్యాహ ॥ గోప్య ఇతి ॥ సంస్పృష్టసలిలా ఆచాన్తాః - గోప్యః - ఆత్మని స్వశరీరే, కరయోరితరేష్వఙ్గేషు - పృథగేకైకశో న్యస్య అకారాదిక్షకారాన్తాని మాతృకాబీజాదిన్యస్య - అథ - బాలస్యాత్మని కరయోరఙ్గేషు చ బీజన్యాసమకుర్వత అకుర్వన్ - చికీర్షితాజాదిభగవన్నామఘటితవిష్ణుకవచపఠనయోగ్యతాయై తత్సిద్ధ్యర్థమేవ తావత్స్వాఙ్గేషు బీజన్యాసం విధాయాథ తత్కవచమన్త్రజపపూర్వకరక్షాప్రార్థనాయాస్సుప్రతిష్ఠితత్వాయ బాలస్యాఙ్గేషు బీజన్యాసం చక్రురిత్యర్థః ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ అథ కవచమన్త్రజపపూర్వకరక్షావిధానం దర్శయతి ॥ అవ్యాదిత్యాదినా ఇతి ప్రణయోక్త్యతః ప్రాక్తనేన ॥ అజాదిశబ్దా యోగరూఢిభ్యాం భగవదసాధారణాః - అజః కర్మాయత్తోత్పత్తిరహితః భగవాన్ అఙ్ఘ్రిమఙ్ఘ్రీ - అవ్యాద్రక్షతు - జానుజానునీ - అణిమా - అణోర్జీవస్యాప్యన్తరాత్మతయా ప్రవేశయోగ్యః - పాతు - ఊరూ - యజ్ఞః యజ్ఞారాధ్యో యజ్ఞఫలదశ్చ - కటితటం - అచ్యుతః - ఆశ్రితాన్న చ్యావయతీత్యచ్యుతః, హయాస్యో హయగ్రీవః - జఠరమవ్యాత్ - హృచ్చ కేశాశ్చ తేషాం సమాహారః - తత్ - ఈశః - పాతు - వస్తిర్మూత్రకోశః - వస్త్యుదరహృత్కేశమితి క్రమోఽత్ర వివక్షితః - అవ్యాదజోఽఙ్ఘ్రిమీశ్వరః కమిత్యుపక్రమోపసంహారాభ్యాం పా

శోదారోహిణీభ్యాం తాస్సమం బాలస్య సర్వతః। రక్షాం విదధిరే సమ్యగ్గోపుచ్ఛభ్రమణాదిభిః ॥ ౨౦ ॥ గోమూత్రేణ స్నాపయిత్వా పునర్గోరజసాఽర్భకమ్ । రక్షాం చ చక్రుశ్శకృతా ద్వాదశాఙ్గేషు నామభిః ॥ ౨౧ ॥ గోప్యస్సంస్పృష్టసలిలా అఙ్గేషు కరయోః పృథక్ । న్యస్యాత్మన్యథ బాలస్య బీజన్యాసమకుర్వత ॥ ౨౨ ॥ అవ్యాదజోఽఙ్ఘ్రిమణిమా తవ జాన్వథోరూ యజ్ఞోఽచ్యుతః కటితటం జఠరం హయాస్యః । హృత్కేశవస్త్యుదరమీశ ఇనస్తు కణ్ఠం విష్ణుర్భుజం ముఖమురుక్రమ ఈశ్వరః కమ్ ॥ ౨౩ ॥ చక్ర్యగ్రతస్సహగదో హరిరస్తు పశ్చాత్ త్వత్పార్శ్వయోర్ధనురసీ మధుహాఽజితశ్చ । కోణేషు శఙ్ఖ ఉరుగాయ ఉపర్యుపేన్ద్రస్తార్క్ష్యః క్షితౌ హలధరః పురుషస్సమన్తాత్ ॥ ౨౪ ॥ ఇన్ద్రియాణి హృషీకేశః ప్రాణాన్నారాయణోఽవతు । శ్వేతద్వీపపతిశ్చిత్తం మనో యోగేశ్వరోఽవతు ॥ ౨౫ ॥ పృశ్నిగర్భస్తు తే బుద్ధిమాత్మానం భగవాన్పరః । క్రీడన్తం పాతు గోవిన్దశ్శయానం పాతు మాధవః ॥ ౨౬ ॥ వ్రజన్తమవ్యాద్వైకుణ్ఠ ఆసీనం త్వాం శ్రియః పతిః । భుఞ్జానం యజ్ఞభుక్పాతు సర్వగ్రహభయఙ్కరః ॥ ౨౭ ॥ డాకిన్యో యాతుధాన్యశ్చ కూశ్మాణ్డా యేఽర్భకగ్రహాః । భూతప్రేతపిశాచాశ్చ యక్షరక్షోవినాయకాః ॥ ౨౮ ॥ కోటరా రేవతీ జ్యేష్ఠా పూతనా మాతృకాదయః । ఉన్మాదా యే హ్యపస్మారా దేహప్రాణేన్ద్రియద్రుహః ॥ ౨౯ ॥ స్వప్నదృష్టా మహోత్పాతా వృద్ధబాలగ్రహాశ్చ యే । సర్వే నశ్యన్తు తే విష్ణోర్నామగ్రహణభీరవః ॥ ౩౦ ॥ ఇతి ప్రణయబద్ధా

దాదిశిరఃపర్యన్తావయవక్రమస్యాత్ర వివక్షితత్వప్రతీతేః - జఠరం నాభేరుపరిభాగః - తత ఉపరిభాగ ఉదరమితి వివేకః - కేశశబ్దోఽత్ర లోమపరః - కణ్ఠం - ఇనః సర్వవ్యాపకః, "ఇణ్ గతౌ" ఇతి ధాతుః, యద్వా, గత్యర్థా బుద్ధ్యర్థాః సర్వజ్ఞః అత ఏవ - విష్ణురిత్యనేన న పౌనరుక్త్యం, విష్ణుః వ్యాపకః "విషౢ వ్యాప్తౌ" ఇతి ధాతుః - ముఖం - ఉరవః త్రిలోకసఙ్క్రామకాః క్రమాః పాదవిక్షేపా యస్య, సః - కం మూర్ధానం - ఈశ్వరః ఈశ్వరస్సర్వాన్తరాత్మా, ఈశస్సర్వాధిపతిరితి న పౌనరుక్త్యం - విష్ణుశబ్దేన వ్యాప్తిమాత్రం - ఈశ్వరశబ్దేన తు ప్రశాసనపూర్వకవ్యాప్త్యాధారకత్వమ్ ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ ఏవం పాదాదిశిరఃపర్యన్తం రక్షాం విధాయాథ దిక్షు రక్షాం విదధుః - చక్రీ - అగ్రతః పురతశ్చక్రధరః - పశ్చాత్ పృష్ఠతః - సహగదో గదాసహితో - హరిరాశ్రితార్తిహరః - పార్శ్వయోస్తు - ధనురసీ ధనుఃఖడ్గౌ - బిభ్రతావితి శేషః - మధుహా అజితశ్చ - ధనుర్ధరో మధుహా - అసిధరోఽజితశ్చేత్యర్థః, కోణేష్వాగ్నేయ్యాదిషు, శఙ్ఖః శఙ్ఖోఽస్యాస్తీతి అర్శ ఆదిత్వాన్మత్వర్థీయోఽచ్ - ఉపర్యూర్ధ్వాయాం దిశ్యుపేన్ద్రః, క్షితౌ అధస్తాద్ధలధరః సఙ్కర్షణః - సమన్తాత్సర్వతః - అనుక్తాదిశః కాశ్చిత్సన్తి చేత్ తత్ర సర్వత్ర, పురుషః సర్వప్రాణిహృదయగుహావస్థితః ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ ఏవం బహిరఙ్గరక్షాం సమాప్య అథాన్తరఙ్గరక్షాం ప్రార్థయామాసుః ॥ ఇన్ద్రియాణీతి ॥ హృషీకాణామిన్ద్రియాణామీశో నేతః ప్రవిశ్య నియన్తా - యోగేశ్వరో యోగనిర్వాహకః, పృశ్నేర్గర్భత్వాదపత్యత్వాత్ పృశ్నిగర్భః, భగవాన్ షాడ్గుణ్యపూర్ణః - పరః ప్రకృతిపురుషవిలక్షణః - ఆత్మానమిత్యనేన చిత్తాహఙ్కారౌ వివక్షితౌ - సర్వగ్రహభయఙ్కర ఇత్యేతద్యజ్ఞభుగ్విశేషణమ్ ❀ ॥ ౨౫ ॥ ౬ ॥ ౨౭ ॥ ❀ కూశ్మాణ్డాదయో గ్రహాన్తరవిశేషాః - దేహాదీన్ద్రుహ్యన్తీతి తథా - వృద్ధగ్రహాః - బాలగ్రహాశ్చ - తే సర్వే - విష్ణోర్నామాని గృహ్ణన్తీతి తథా - తేభ్యో భీరవః భీతాః - నశ్యన్తు ❀ ॥ ౨౮ ॥ ౨౯ ॥ ౩౦ ॥ ❀

ఇత్థం-ప్రణయేన స్నేహేన-బద్ధాభిర్యన్త్రితాభిః-కృతం రక్షణం యస్య-తమాత్మజం-మాతా యశోదా-స్తనం-పాయయిత్వా-సంన్యవేశయత్ శాయయామాస ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀ తావత్తదా-నన్దాదయో గోపాః, మధురాయాస్సకాశాత్, వ్రజమాగతాస్సన్తః-పూతనాయా-దేహమవలోక్య-అతివిస్మితా-బభూవుః ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀ వసుదేవోక్తం యథార్థమేవాభూదితి సోదాహరణం విస్మయన్తే ॥ నూనమితి॥ ఆనకదున్దుభిర్వసుదేవ-స్సమాగతో,ఽయ-ముత్పాతం-ప్రాహ-స ఏవో-త్పాతో-ఽధునాఽస్మాభిః దృష్టః-అతస్స ఆనకదున్దుభిః-ఋషి-ర్యోగీ వా-పూర్వజన్మని స-న్నధునా-ఏవం రూపేణ-నూనం-సంజాతః బతేతి విస్మయే, ఋషిత్వముత్పత్తిసిద్ధాతీన్ద్రియార్థదర్శిత్వం-యోగిత్వం తపఃప్రభావకృతతద్దర్శిత్వ-మితి వివేకః - సయుద్గత ఇతి పాఠాన్తరం-తదా, వసుదేవ-ఋషి,ర్యోగీశో వా సన్నధునై-వంసఞ్జాతః, కుతః , యత్ యతః-గతః సమాగతః-ఆనకదున్దుభిర్యముత్పాతమాహ, సోఽధునాఽస్మాభిర్దృష్ట ఏవేత్యర్థః ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀ తత-స్తే వ్రజౌకస,స్తత్పూతనాకళేబరం - అవయవశః,పరశుభి,శ్ఛిత్వా,దూరే,క్షిప్త్వా కాష్ఠై-ర్వేష్టితం,కృత్వా-దదహుః ❀ ॥ ౩౪ ॥ ❀ విస్మయాన్తరమాహ॥ దహ్యమానస్యేతి॥ దహ్యమానస్య,దేహస్య-సమ్బన్ధీ యో-ధూమః,సో,ఽగరుసన్నిభః కృష్ణాగరుతుల్యగన్ధస్సన్నుత్థితః,సో,ఽగరుసన్నిభో , బభూవేతి శేషేణ వాఽన్వయః, అగరుసౌరభ ఇతి పాఠాన్తరం-అగరోస్సౌరభ ఇవ సౌరభో యస్య స ఇత్యర్థః॥ తత్ర హేతుం వదన్ దేహం విశినష్టి॥ కృష్ణేతి॥ కృష్ణస్య భగవతో,నిర్భుక్త్యా హేతుభూతయా, సపద్యేవ-కాన్త్స్న్యేన-ఆహతం,పాపం,యస్య-తస్య-కృష్ణనిర్ముక్త్యేతి పాఠాన్తరం,తదా,కృష్ణేన భగవతా హేతునా,నిర్ముక్త్యా హేతుభూతయేత్యర్థః ❀ ॥ ౩౫ ॥ ❀ యతో హతపాప్మా,ఽత ఏవ,ముక్తిమనర్హాఽపి, ప్రాపేత్యాహ ॥ పూతనేతి॥ అపిశబ్దస్య లోకబాలఘ్న్యాదిభిః ప్రత్యేకం సమ్బన్ధః, జిఘాం

భిర్గోపీభిః కృతరక్షణమ్। పాయయిత్వా స్తనం మాతా సంన్యవేశయదాత్మజమ్ ॥౩౦॥ తావన్నన్దాదయో గోపా మధురాయా వ్రజం గతాః। విలోక్య పూతనాదేహం బభూవురతివిస్మితాః॥ ౩౧ ॥ నూనం బతర్షిస్సఞ్జాతో యోగీశో వా ❀ సమాగతః। స ఏవ దృష్టో హ్యుత్పాతో యదాహానకదున్దుభిః॥ ౩౩ ॥ కళేబరం పరశుభిశ్ఛిత్త్వా తత్తే వ్రజౌకసః। దూరే క్షిప్త్వాఽవయవశో దదహుః కాష్ఠవేష్టితమ్॥ ౩౪ ॥ దహ్యమానస్య దేహస్య ధూమశ్చా † గరుసౌరభః। ఉత్థితః + కృష్ణనిర్భుక్తసపద్యాహతపాప్మనః॥ ౩౫ ॥ పూతనా లోకబాలఘ్నీ రాక్షసీ రుధిరాశనా। జిఘాంసయాఽపి హరయే స్తనం దత్త్వాఽఽప సద్గతిమ్॥ ౩౬ ॥ కిం పునశ్శ్రద్ధయా భక్త్యా కృష్ణాయ పరమాత్మనే। యచ్ఛన్ప్రియతమం కించిద్రక్తాస్తన్మాతరో యథా॥ ౩౭ ॥ పద్భ్యాం భక్తహృదిస్థాభ్యాం వన్ద్యాభ్యాం లోకవన్దితైః। అఙ్గం యస్యాస్సమాక్రమ్య భగవానపిబత్స్తనమ్ ॥ ౩౮ ॥ యాతుధాన్యపి సా స్వర్గమవాప జగతీపతిమ్। కృష్ణభుక్తస్తనక్షీరాః కిము గావోఽనుమాతరః॥ ౩౯ ॥ పయాంసి యాసామపిబత్పుత్రస్నేహస్నుతాన్యలమ్। భ

సయాఽహన్తుమిచ్ఛయా,హరయే,స్తనం, దత్త్వాఽపి,సద్గతిం సతాం ప్రాప్యాం గతిం ముక్తిమవాప॥ యతోఽప్రియం గరళం యచ్ఛన్తీ ముక్త్యనర్హాఽపి కేనచిద్భగవత్సమ్బన్ధమాత్రేణైవ సద్గతిమవాప , కిం పునర్భగవద్భక్తాస్సద్గతిం ప్రాప్నువన్తీత్యాహ॥ కింపునరితి॥ శ్రద్ధయా భగవత్ప్రియాచరణోపయుక్తయా త్వరయా,భక్త్యా చ, పరమాత్మనే , కృష్ణాయ,కిఞ్చిత్ప్రియతమం,యచ్ఛన్ సమర్పయన్,సద్గతిం,ప్రాప్నోతీతి,కింపునర్వక్తవ్యమిత్యర్థః, ప్రియం యచ్ఛన్ సద్గతిం ప్రాప్నోతీత్యత్ర దృష్టాన్తః,రక్తాస్తన్మాతరో యథేతి,రక్తా అనురక్తా,స్తస్య కృష్ణస్య,మాతరో యశోదాదయో, యథా , ప్రియతమం స్తన్యం,యచ్ఛన్త్య,స్సద్గతిం ప్రాప్తా,స్తద్వత్ ❀ ॥ ౩౬ ॥ ౩౭ ॥ ❀ నను మాతౄణాం సద్గతిప్రాప్తిరసిద్ధేతి కథం దృష్టాన్తతేత్యాశఙ్కాయాం తామపి కైముత్యన్యాయేన సిద్ధవత్కరోతి ॥ పద్భ్యామితి సార్ధైశ్చతుర్భిః ॥ లోకైర్వన్దితా-యే-బ్రహ్మాదయ-స్తైరపి-వన్ద్యాభ్యాం - భక్తానాం-హృదయకమలస్థాభ్యాం-పద్భ్యాం- భగవాన్యస్యాః పూతనాయా-అఙ్గం-సమాక్రమ్య-స్తనం విషపూర్ణం స్తన-మిత్యపిబత్ - సా యాతుధానీ పూతనా స్వర్గం నిరతిశయానన్దరూపం జగతీపతి-మవాప-కిముత-కృష్ణేన-భుక్తం - స్తనయోః క్షీరం-యాసాం-తాః మాతరః-జగతీపతిమవాపురితి కిము వక్తవ్యమిత్యర్థః - పౌరవీభద్రామదిరాదిమాత్రన్తరాభిప్రాయకం బహువచనం-అనుశబ్దోఽత్ర యథాశబ్దార్థకః-యథా,గావ,స్తద్వదిత్యర్థః ❀ ॥ ౩౮ ॥ ౩౯॥ ❀ తాసామపి ముక్తిరసిద్ధైవేతి దృష్టాన్తానుపపత్తిరిత్యతస్తాం విశినష్టి॥ యాసాం గవాం,పుత్రస్నేహేనైవ, స్నుతాని,పయాంస్య,లం నితరాం,భగవా,నపిబత్,కథంభూతః,దేవకీపుత్రః,కైవల్యాద్యఖిలార్థదః,కైవల్యం ప్రకృతిబన్ధరాహిత్యం ముక్తిరితి యావత్ - తత్ప్రభృతిపురుషార్థచతుష్టయ

౩౩॥శ్లో ❀ పా॥సయుద్గతః. ౩౫॥శ్లో † పా॥అగరుసంనిభః + కృష్ణనిర్ముక్తి.

దః,కైవల్యాదిపురుషార్థప్రదానాయ దేవకీపుత్రత్వేనావతీర్ణ ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౪౦ ॥ ❀కృష్ణే,అవిరతంఅవిచ్ఛేదం యథాతథా సుతేక్షణంసుతబుద్ధిం,కుర్వతీనాం,తాసాంమాతౄణాం , హేరాజన్,అజ్ఞానసమ్భవ,స్సంసారః , పున,ర్నకల్పతేనప్రవర్తత ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౪౧ ॥ ❀వ్రజౌకసః,కటధూమస్య శవధూమస్య,సౌరభ్యం,ఆఘ్రాయ , కిమిదమిత్యాశ్చర్యమిదం,కుతో వాఽస్య సౌరభ్యమాగత,మిత్యేవం,వదన్తః , వ్రజం,జగ్ముః ❀ ॥ ౪౨ ॥ ❀తేమధురాయా ఆగతా నన్దాదయః , గోపైర్వ్రజస్థైర్వర్ణితం,పూతనాయా,ఆగమనాదిప్రకారం,తస్యాః , నిధనంమరణం , శిశోఃకృష్ణస్య,స్వస్తిసుఖేనావస్థానం,శ్రుత్వా,సువిస్మితాం-విస్మితా,బభూవుః ❀ ॥ ౪౩ ॥ ❀పోష్యజనాన్తరంగత్వా పునరాగతో , నన్ద,ఉదారధీఃవిపులానన్దయుక్తబుద్ధిః,స్వపుత్ర,మాదాయ-మూర్ధ్న్యాఘ్రాయ,హేకురూద్వహ,పరమాం,ముదం, ప్రాప ❀ ॥ ౪౪ ॥ ❀ప్రకృతపూతనావృత్తాన్తాదిశ్రవణఫలమాహ ॥ యఇతి ॥ యఃపుమాన్ , ఏతత్పూతనామోక్షంఏతదితి సామాన్యాభిప్రాయకః క్లీబత్వం , యచ్చ,కృష్ణస్య,అద్భుతం,కర్మ,చేష్టితంతచ్చ,యుక్తస్సమాహితచిత్తో , నిశమ్యాకర్ణ్య,గోవిన్దే , గతిం,లభతే గత్యర్థానాంబుద్ధ్యర్థత్వాత్ గతింజ్ఞానం భక్తిమితి యావత్ ❀ ॥ ౪౫ ॥ ❀ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే షష్ఠోఽధ్యాయః ❀❀

ఏవంతావత్పూతనానిర్హరణతస్మ్యక్తిప్రదానాదిరూపంభగవద్బాలచేష్టితమభిధాయాథచేష్టితాన్తరాణివివక్షుస్తా

గవాన్దేవకీపుత్రః కైవల్యాద్యఖిలార్థదః॥ ౪౦ ॥ తాసామవిరతంకృష్ణే కుర్వతీనాంసుతేక్షణమ్ । నపునఃకల్పతే రాజన్సంసారోఽజ్ఞానసమ్భవః॥ ౪౧ ॥ కటధూమస్య సౌరభ్యమవఘ్రాయ వ్రజౌకసః । కిమిదంకుత ఏవేతి వదన్తో వ్రజమాయయుః॥ ౪౨ ॥ తేతత్రవర్ణితంగోపైః పూతనాగమనాదికమ్ । శ్రుత్వా తన్నిధనంస్వస్తి శిశోశ్చాసన్సువిస్మితాః ॥ ౪౩ ॥ నన్దస్స్వపుత్రమాదాయ ప్రోష్యాగతఉదారధీః । మూర్ధ్న్యుపాఘ్రాయపరమాంముదం లేభే కురూద్వహ ॥ ౪౪ ॥ యఏతత్పూతనామోక్షంకర్మ కృష్ణస్యచాద్భుతమ్ । నిశమ్య శ్రద్ధయామర్త్యో గోవిన్దే లభతే గతిమ్ ॥ ౪౫ ॥ ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀ ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే దశమస్కన్ధే షష్ఠోఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవం బహూనికర్మాణి గోపానాంశంసయోషితామ్ । నన్దస్యగేహేవవృధే కుర్వన్విష్ణుర్జనార్దనః॥ ౧ ॥ రాజోవాచ ॥ యేనయేనావతారేణ భగవాన్హరిరీశ్వరః । కరోతి కర్ణరమ్యాణి మనోజ్ఞాని చనఃప్రభో॥ ౨ ॥ యచ్ఛృణ్వతోఽపైత్యరతిర్వితృష్ణా సత్త్వంచ శుద్ధ్యత్యచిరేణపుంసః। భక్తిర్హరౌ తత్పురుషేషు సఖ్యం తదేవ హారంవదమన్యసే చేత్॥ ౩ ॥ అథాన్యదపి కృష్ణస్య లోకాచరితమద్భుతమ్ । మానుషంలోకమాసాద్య తజ్జాతిమనురున్ధతః॥ ౪ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ కదాచిదౌత్థానికకౌతుకాప్లవే జన్మర్క్షయోగే సమవేతయోషితామ్ । వాది

త్రగీతద్విజమన్త్రవాచకైశ్చకార సూనోరభిషేచనం సతీ ॥ ఏవమతి । ఏవం విధాని దుష్టనిర్హరణతన్ముక్తిప్రదానాదిరూపాణ్యన్యాన్యపి - బహూని-బాలచేష్టితాని-సయోషితాం సస్త్రీకాణాం,గోపానాం-శ,మానన్దంచ-కుర్వన్,విష్ణుర్జనార్దనో-భగవాన్-నన్దస్య-గేహే వవృధే వర్ధాంబభూవ ❀ ॥ ౧ ॥ ❀తాన్యేవ తానివద-యానిభగవానకరోత్ - ఇతిపిపృచ్ఛిషుస్తావదితరచేష్టితేభ్యఃకృష్ణావతారచేష్టితానాంవైలక్షణ్యంవదన్పృచ్ఛతి-భగవాన్- హరి-రీశ్వరో-యేనయేనమత్స్యాద్యవతారేణ - యాని యాని-కర్మాణి-కరోతి చకార-తాని-నోఽస్మాకం-కర్ణరమ్యాణి శ్రోత్రసుఖావహాని తథా - హేప్రభో - మనోజ్ఞానిమనః ప్రీణికరాణిచ - భవన్త్యేవ ❀ ॥ ౨ ॥ ❀తథాపి-యత్కృష్ణచేష్టితం - శృణ్వతఃపురిసఃపురుషమాత్రస్య,రతిఃమనోగ్లానిః- బుద్ధేరస్వాస్థ్యంవా-యస్మిన్సతిసుఖహేతవోఽపినసుఖాయభవన్తితథావిధంతత్ - వివిధా- తృష్ణాశబ్దాదివిషయస్పృహాచా-పైత్యపగచ్ఛతి-అచిరేణ-సత్త్వమన్తఃకరణంచ - శుధ్యతి-హరౌభగవతి రతిరనురాగ- స్తత్పురుషేషుభగవ[illegible] క్తేషు-సఖ్యంచ-భవతి-తదేవ-చరిత్రం-భూయఃపునః-భూయోవిపులంయథాతథా - వద-తదేవహారమితిపాఠే హారంవనో హారి-చేష్టితమిత్యర్థః-మన్యసేచేత్ వక్తుమిష్టంమన్యసేచేత్ - వద స్వతన్త్రస్త్వమహంత్వాంనియోక్తుమప్రభురితిభావః ❀ ॥ ౩ ॥ ❀కింతదిత్యత్రాహ॥అథేతి ॥ మానుషంలోకమాసాద్యమానుషావతారంప్రాప్య-తజ్జాతింమానుషజాతిం-అనురున్ధతోఽనుకుర్వతః-కృష్ణస్య-యద - న్యదపిపూతనానిర్హరణరూపబాలచేష్టితాదన్యదప్యద్భుతం-లోకాచరితంబాలచేష్టితం-వదేత్యనుషఙ్గః ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ఏవమాపృష్టోఽన్యాన్యపిబాలచేష్టితానివివక్షుస్తావచ్ఛకటాసురవధాత్మకంచేష్టితంవర్ణయతి॥కదాచిదిత్యాదినా॥కదాచిత్యేకదేత్యర్థః॥ప్రాక్త

౩॥శ్లో ❀ పా॥భూయోవద

నేన॥ఔత్థానికకౌతుకాప్లవే.ఉత్థానంగృహాద్బహిశ్శిశోర్నిష్క్రమణం-తత్సంబన్ధ్యౌత్థానికం.తస్మిన్కౌతుకోత్సవే-య-ఆప్లవఃస్నానం,యస్మిన్-తస్మిన్దినే-జన్మర్క్షేణరోహిణీనక్షత్రేణాపి-యోగేసతి - మహోత్సవే- సమవేతానాంసముదితానాం యోషితాం-మఙ్గళ్య-వాదిత్రాదిభిస్త-మభిషేచనం,సూనోః-స్సతీయశోదా - చకార ॥ ౫ ॥ అన్నాద్యైః-రన్యైర్వాసోభిః స్రగ్భి-రన్యైశ్చ-భీష్టార్థైః-ధేనుభిశ్చ-సుపూజితై-ర్విప్రైః. కృతంస్వస్త్యయనంయస్య-కృతంమజ్జనాదికంయస్య-ఆదిశబ్దేనాఙ్గరక్షాదికంవివక్షితం.సంజాతనిద్రేఅక్షిణీయస్య,తం-సుతం-నన్దస్యపత్నీ,శనై-రశీశయత్ శాయయామాస ॥ ౬ ॥ ఔత్థానికేఉత్సవఏవ-ఔత్సుక్యయుక్తం-మనో-యస్యాః-స్తథాభూతా- మనస్వినీఔదార్యప్రవణమనా - స్సాయశోదా-సమాగతాన్,వ్రజౌకసః-పూజయన్తీ సుతస్య-రుదితం నశుశ్రావ - సహి-స్తనార్థీ-రుదన్ - చరణా-వుదక్షిపత్ ఊర్ధ్వముచ్చాలయత్ ॥ ౭ ॥ తదా-అధః-వ్యోమ్ని,యపతతోఽసురాత్మకస్యశకటస్యాధోలమ్బమానస్య-ఇత్యర్థః-శయానస్య,శిశోః శ్రీకృష్ణస్య-అల్పకశ్చాసౌప్రవాళవన్మృదుశ్చ-యో,ఽఙ్ఘ్రి,స్తేన-హతం- అనః శకటం.వ్యావర్తతవిపరీతమవర్తత-తదేవదర్శయితుం విశినష్టి-విధ్వస్తాని-నానారసవన్తి-కుప్య భాజనానిస్వర్ణరజతవ్యతిరిక్తకాంస్యాదిమయానిభాజనాని-యస్మిన్ , వ్యస్తే-చక్రే అక్షశ్చకాధారదారువిశేషశ్చ-యస్మిన్ విభిన్నః-కూబరో-యుగంధరో-యస్మిన్-తచ్చ ॥ ౮ ॥ దృష్ట్వేతి॥ యశోదాప్రభృతయో-వ్రజస్త్రియో-యాశ్చ-త్థానికేకర్మణి సమాగతాః-స్తాః - నన్దాదయో- గోపాశ్చ-దృష్ట్వా-అద్భుతదర్శనేనా-కులాః సంభ్రాన్తాః-కథమేత-చ్ఛకటం- స్వయమేవ - విపర్యగాత్ విపరీతమభూదిత్యేవం-బ్రువన్తః-బ్రువన్తశ్చబ్రువత్యశ్చ బ్రువ

త్రిగీతద్విజమన్త్రవాచకైశ్చకారసూనోరభిషేచనంసతీ॥ ౫ ॥నన్దస్యపత్నీకృతమజ్జనాదికంవిప్రైఃకృతస్వస్త్యయనంసుపూజితైః। అన్నాదివాసస్స్రగభీష్టధేనుభిస్సంజాతనిద్రాక్షమశీశయచ్ఛనైః॥ ౬ ॥ఔత్థానికౌత్సుక్య

శకటాసురభఞ్జనవృత్తాన్తః

మనామనస్వినీసమాగతాన్పూజయతీవ్రజౌకసః। నైవాశృణోద్వైరుదితంసుతస్యసారుదన్స్తనార్థీచరణావుదక్షిపత్ ॥ ౭ ॥ అధశ్శయానస్యశిశోరనల్పకప్రవాళమృద్వఙ్ఘ్రిహతంవ్యవర్తత।విధ్వస్తనానారసకుప్యభాజనంవ్యత్యస్తచక్రాక్షవిభిన్నకూబరమ్ ॥ ౮ ॥ దృష్ట్వాయశోదాప్రముఖా వ్రజస్త్రియోహ్యౌత్థానికేకర్మణియాస్సమాగతాః। నన్దాదయశ్చాద్భుతదర్శనాకులాఃకథంస్వయంవైశకటంవిపర్యగాత్ ॥ ఇతిబ్రువన్తోఽతి విషాదమోహితాజనాస్సమన్తాత్పరివవ్రురార్తవత్ ॥ ౯ ॥ తదోచురవ్యక్తమతీన్గోపాన్గోపీశ్చబాలకాః। రుదతాఽనేనపాదేనక్షిప్తమేతన్నసంశయః॥ ౧౦ ॥నతేశ్రద్దధిరేగోపాబాలభాషితమిత్యుత। అప్రమేయంబలంతస్యబాలకస్యనతేవిదుః॥ ౧౧ ॥ రుదన్తంసుతమాదాయయశోదాగ్రహశఙ్కితా। కృతస్వస్త్యయనంవిప్రైస్సూక్తైస్స్తనమపాయయత్॥ ౧౨ ॥పూర్వవత్స్థాపితంగోపైర్బలిభిస్సపరిచ్ఛదమ్। విప్రాహుత్వాఽర్చయాంచక్రుర్దధ్యక్షతకుశామ్బుభిః॥ ౧౩ ॥ యేఽసూయానృతదమ్భేర్ష్యాహింసామానవివర్జితాః। నతేషాంసత్య

న్తః-పుమాన్ స్త్రియా,,త్యేకశేషః-అతీవ-విషాదేనదుఃఖేన- మోహితాః - జనాయశోదాదయః.ఆర్తవ-త్స మన్తాత్సర్వతః - పరివవ్రుఃపరివివేష్టిరే ॥ ౯ ॥ తదా - అవ్యక్తాశకటాగమనతత్వ సర్వ యాద్య గోచరా , మతి-ర్యేషాం , తాన్ గోపాన్ , గోపీశ్చ ప్రతి , బాలకాః - కృష్ణస్య సమన్తతః క్రీడన్తో బాలకాః , ఊచుః - కిమితి , ఏతచ్ఛకట , మనేనబాలకేన కర్త్రా-పాదేన - నిక్షిప్తంవిపర్య యం ప్రాపిత - మత్ర - నసంశయః - కార్య ఇతి ॥ ౧౦ ॥ తేనన్దాదయో - నశ్రద్దధిరేవిశ్వాసం నజగ్ముః - బాలస్యైతన్న సమ్భవతి - ఏతేచబాలకాఃకింజానన్తీతి - బాలకస్యాప్రమేయమపారం బలంచ నవైవిదుః ॥ ౧౧ ॥ తతో-రుదన్తం - సుత- మాదాయ - యశోదా - బాలగ్రహశఙ్కితా-కర్తరి క్తః-బాలగ్రహమాశఙ్కమానా - అత ఏవ-విప్రైఃకర్తృభి స్సూక్తైః రక్షోఘ్నమన్త్రైః కరణైః-కృతంస్వస్త్యయనంయస్య-తం-కృతానిష్టపరిహారకకర్మాణం - శిశుం-స్తన-మపాయయత్ ॥ ౧౨ ॥ తతో-బలిభిస్సత్త్రై-రథవా,ఽష్టదిక్షుబలిభిః, గృహశాన్తికారిభిఃపూజాస్సక్తైస్సహితంసపరికరం - యథాపూర్వం- స్థాపితం-విప్రాః-దధ్యాదిభి - రర్చయామాసుః-హుత్వాగృహాదిహోమంవిధాయ ॥ ౧౩ ॥ తతో,యేఽసూయాదిదోషవివర్జితా-స్తేషాం-సత్యశీలానాంఅనన్కృతవాదశీలానా-మాశిషః-కదాచిదపి - విఫలా-నభవన్తి-తిబుధ్వా-బాలకమాదాయేత్యన్వయః - అసూయాగుణేషుసత్స్వపిదోషావిష్కరణం-అనృతంమిథ్యాభాషణం - దమ్భోవఞ్చనం ఈర్ష్యాన్యోత్కర్షాసహనం హింసాభూతద్రోహః-మానోఽహంకారః-ద్విజోత్తమైఃకర్తృభిః సామర్గ్యజుర్మన్త్రై - రుపాకృతైస్సంస్కృతైః-పవిత్రా ఓషధయోయేషుతై - ర్జలై-రభిషిచ్యస్వస్త్యయనం

స్వస్త్యయనంవాచయిత్వాచ - నన్దాఖ్యోగోపస్సమాహితచిత్తః - హుత్వాహావయిత్వా - మహాగుణంషడ్రసోపేతమన్నం-ద్విజాతిభ్యః- ప్రాదాత్ ॥ ॥౧౪॥౧౫॥ ౧౬॥ ॥ సాధుస్వబహుక్షీరత్వాదిభిస్సర్వైర్గుణైర్యుక్తాః - వాసాంసి-స్రజః హేమమాలాశ్చ-సాంసన్తీతితథా - తాః-గాశ్చ-ఆత్మజస్యా-భ్యుదయార్థం- ద్విజాతిభ్యః - ప్రాయచ్ఛత్-తేచమన్త్రవిదో-యుక్తాస్సమాహితా - ద్విజాతయః అన్వయుఞ్జత ప్రయుయుజిరే-ఆశిష ఇతి శేషః ॥ ౧౭ ॥ యదభిప్రాయేణాశిషోఽన్వయూయుజన్ తాశ్చతథైవబభూవురిత్యాహ - తైర్విప్రై-ర్యా-ఆశిష - స్తదాప్రోక్తా-స్తాః-కదాచిదపి-స్ఫుటంనూనం-నిష్ఫలాః-నభవిష్యన్తి ॥ ౧౮ ॥ అథశ్శకటాసురవధాత్మకమన్యదపిభగవతోబాలచేష్టితంవివక్షుస్తావదుపోద్ఘాతరూపం-చేష్టితమాహ ॥ ఏకదేతిద్వాభ్యామ్ ॥కదాచి-త్సతీయశోదా-ఆరోహముత్సఙ్గ-మారూఢం-బాలకంసుతం-లాలయన్తీ- గిరికూటవద్గిరిశృఙ్గస్యేవ శిశో - ర్గరిమాణంభారం-నసేహేనాసహత-తృణావర్తాన్నాతురపమృత్యు పరిహారాయచికీర్షితకార్యోపయోగాయచతదఙ్కాదవరోఢుంచభగవతాకృతంభారంనసేహే ఇతిభావః ॥ ౧౯ ॥ కదాచిదప్యస్య శిశోరేవంవిధో గరిమానదృష్టఇతివిస్మితా - భారేణపీడితాచ-శిశుం-భూమౌ-నిధాయో-త్పాతశఙ్కయా మహాపురుషంభగవన్తం- ఆదధ్యౌ ధ్యాతవతీ తతో,జగతాంకర్మసుగార్హ్యకర్మసు - ఆసప్రవృత్తాబభూవ-యద్వా - శ్రీకృష్ణోదరవర్తినాంజగతాంభారేణాపీ

శిలానామాశిషోవిఫలాఃకృతాః ॥ ౧౪ ॥ ఇతిబాలకమానీయసామగ్ర్యాజురుపాకృతైః । జలైః పవిత్రౌషధభిరభిషిచ్యద్విజోత్తమైః॥ ౧౫ ॥వాచయిత్వాస్వస్త్యయనంనన్దగోపస్సమాహితః।హుత్వాచాగ్నింద్విజాతిభ్యః ప్రాదాదన్నంమహాగుణమ్॥ ౧౬ ॥గావస్సర్వగుణోపేతావాసస్స్రగ్రుక్మమాలినీః। ఆత్మజాభ్యుదయార్థాయ ప్రాదాత్తేచాన్వయుఞ్జత॥ ౧౭ ॥ విప్రామన్త్రవిదోయుక్తాస్తైర్యాఃప్రోక్తాస్తదాఽఽశిషః । తానిష్ఫలాభవి

॥ తృణావర్తనిరాకరణవృత్తాన్తః ॥

ష్యన్తినకదాచిదపిస్ఫుటమ్ ॥ ౧౮ ॥ఏకదాఽఽరోహమారూఢంలాలయన్తీసుతంసతీ।గరిమాణంశిశోర్వోఢుం నసేహేగిరికూటవత్ ॥ ౧౯ ॥ భూమౌనిధాయతంగోపీవిస్మితాభారపీడితా । మహాపురుషమాదధ్యౌజగతామాసకర్మసు॥ ౨౦ ॥దైత్యోనామ్నాతృణావర్తఃకంసభృత్యఃప్రచోదితః । చక్రవాతస్వరూపేణజహారాసీనమర్భకమ్॥ ౨౧ ॥ గోకులంసర్వమావృణ్వన్ముష్ణంశ్చక్షూంషి రేణుభిః। పూరయన్సుమహాఘోరశబ్దేనచదిశో దశ॥ ౨౨ ॥ముహూర్తమభవద్గోష్ఠంరజసాతమసావృతమ్ । సుతంయశోదానాపశ్యత్తస్మిన్న్యస్తవతీయతః॥ నాపశ్యత్కశ్చిదాత్మానంపరంచాపివిమోహితః। తృణావర్తనిసృష్టాభిశ్శర్కరాభిరుపద్రుతః॥ ౨౪ ॥ ఇతిఖరపవనచక్రపాంసువర్షేసుతపదవీమబలావిలక్ష్యమాతా । అతికరుణమనుస్మరన్త్యశోచద్భువిపతితామృతవత్సకాయథాగౌః॥ ౨౫ ॥రుదితమనునిశమ్యతత్రగోప్యోభృశమనుతప్తధియోఽశ్రుపూర్ణముఖ్యః । రురుదురనుపలభ్యనన్దసూనుంపవనఉపారతపాంసువర్షవేగే॥ ౨౬ ॥తృణావర్తశ్శాన్తరయోవాత్యారూపధరోహరన్। కృష్ణంనభోగతోగన్తుంనాశక్నోద్భూరిభారభృత్॥ ౨౭ ॥ తమశ్మానంమన్యమానఆత్మనోగురుమత్తయా । గ

డితాసతీ యద్వా-జగతాంమధ్యేకర్మసుఆస - నతుజగదుదరంతంవేదేత్యర్థః ॥ ౨౦ ॥ తదా-తృణావర్తాఖ్యో-దైత్యః-కంసస్య-భృత్య-స్తేన-ప్రచోదిత - శ్చక్రవాతరూపేణా-గత్య-ఆసీనమర్భకం-జహారగృహీతవాన్ ॥ ౨౧ ॥ కథంభూతస్సన్-కృత్స్నం - గోకులం-చక్రవాతరూపేణా-వృణ్వన్ వ్యాప్నువన్- రేణుభిః- వ్రజౌకసాం-చక్షూంషి - పిధాపయన్-మహతా-ఘోరేణచ-శబ్దేన - దశచ-దిశః-పూరయన్--ఈరయన్నితిపాఠే-నాదయన్ ॥ ౨౨ ॥ తథా-గోష్ఠం-ముహూర్తం, రజసాతమసాచపరాగాన్ధకారాభ్యా - మావృతమభూత్-తదాచ-యశోదా-యతోయత్ర-న్యస్తవతీనిహితవతీ-తత్రదేశే సుతం-నాపశ్యత్ నదదర్శ ॥ ౨౩ ॥ తథా-కోపి జనః-పరమన్య-మాత్మానంచ-నాపశ్యత్-కుతః యతో-విమోహితః-తత్ర హేతుః-తృణావర్తేన - విసృష్టాభిఃప్రయుక్తాభిః-శర్కరాభిస్సికతాభిః-ఉపద్రుతః ॥ ౨౪ ॥ ఇతీత్థం-ఖరాత్కఠినా-త్పవనచక్రా-త్పాంసువర్షేసతి - సుతపదవీ-మవిలక్ష్యఅదృష్ట్వా-అబలామాతాయశోదా- అతికరుణంయథాతథా - అనుస్మరన్తీ-భువి-పతితా-యథా-మృతవత్సా, గౌ - స్తద్వత్-శుశోచ ॥ ౨౫ ॥ తత-స్తస్యా,రుదిత-మాకర్ణ్య - భృశంనితరాం-అనుతప్తాః-ధియోమనాంసి - యాసాం-అశ్రూణిముఖేషుయాసాం-తథాభూతాః గోప్య- స్తత్రా-గత్య- నన్దసూను-మనుపలభ్యాదృష్ట్వా - రురుదుః-ఉపారతః-పాంసువర్షస్యవేగో-యస్మిన్-తథాభూతేసతి-పవనే - తత్ర-తస్యారుదితమనునిశమ్యేత్యన్వయః ॥ ౨౬ ॥ వాత్యాచక్రవాత-స్తద్రూపధర- స్తృణావర్తః- కృష్ణంహరన్-శాన్తవేగః-కథంచి-న్నభోగతః తతః-పరం-నభో-గన్తుం - నాశక్నోత్ -తత్రహేతుః-భూరిభారభృత్ ॥ ౨౭ ॥ తంబాలం-గురుమత్తయా - ఆత్మనస్స్వస్యా

శ్మానం కూపేపి పతిష్యోః కంఠలగ్నపాషాణతుల్యం - మన్యమానః - యద్వా - ఆత్మనస్స్వస్మాదపి - గురుమత్తయా - అశ్మానం వా లబ్ధ్వాజమశ్మానం - మన్యమాన - స్తేన - దృఢం - గళే - గృహీతః - త - ముత్సృష్టుం త్యాజయితుం - నాశక్నోత్ * ॥ ౨౮ ॥ * గళగ్రహణే నైవ - నిశ్చేష్టో - నిర్గతే ఉద్గతే - లోచనే యస్య - స దైత్యః అవ్యక్తమస్పష్టం - వాక్యం వచో - యస్య - తథాభూతః - నిర్బద్ధగళత్వాదితి భావః బాలేన - సహితో - వ్యసుర్గతప్రాణో - వ్రజే - న్యపతత్ * ॥ ౨౯ ॥ * అన్తరిక్షా - చ్ఛిలాయాం - పతిత - ఏవ - విశీర్ణాః - సర్వావయవా - యస్య - తం - దైత్యం, రుద్రశరేణ - విద్ధం - పురమివ - కరాళం భయఙ్కరం - సఙ్ఘీభూతా - రుదన్త్యశ్చ - స్త్రియో దదృశుః * ॥ ౩౦ ॥ * తత - స్తస్య దైత్యస్య, ఉరసి, లమ్బమానం, కృష్ణం, ఆదాయ, మాత్రే యశోదాయై, ప్రతిగృహ్య సమర్ప్య విస్మితాః, బభూవుః - విహాయసా గగనమార్గేణ, పురుషాదేన దైత్యేన, నీత, మథాపి, మృత్యుముఖాత్ప్రముక్తం - స్వస్తిమన్తం జీవన్తం - బాలం, నన్దప్రధానా, గోపా, గోప్యశ్చ, నితరాం, మోదం హర్షం, ప్రాపుః కిల * ॥ ౩౧ ॥ * అథ గోపాదీనాం మిథస్సంతోషవాదమాహ । అహో ఇతి ద్వాభ్యామ్ ॥ రక్షసా, నివృత్తిం గమితో వినాశం ప్రాపితః, ఏష బాలః, పునరభ్యాగాత్, అహో అత్యాశ్చర్యమేతత్ - కోఽత్ర విస్మయః యుక్తమేవైతదితి తేష్వేవ కేచిదాహుః॥ హింస్ర ఇతి ॥ హింస్రః క్రూరః, ఖలః, స్వపాపేనైవ - విహతః, సాధుస్తు, సమత్వేన స్వస్మిన్నితరేషు చ సమభావేన, భయాన్ముక్తో - భవతీతి * ॥ ౩౨ ॥ * కిమితి॥ నోఽస్మాభిః, తప ఆద్యన్యతమం - కించి, చ్చీర్ణం పూర్వజన్మని సంపాదితం, స్యాత్, కుతః, యద్యస్మా - త్సంపరేతో మృతోఽపి,

శైగృహీత ఉత్స్రష్టుం నాశక్నోద్దద్భుతార్భకమ్॥ ౨౮ ॥ గళగ్రహణనిశ్చేష్టో దైత్యో నిర్గతలోచనః । అవ్యక్తరావో న్యపతత్సహబాలో వ్యసుర్వ్రజే ॥ ౨౯ ॥ తమన్తరిక్షాత్పతితం శిలాయాం విశీర్ణసర్వావయవం కరాళమ్। పురం యథా రుద్రశరేణ విద్ధం స్త్రియో రుదన్త్యో దదృశుస్సమేతాః ॥ ౩౦ ॥ ఆదాయ మాత్రే ప్రతిగృహ్య విస్మితాః * కృష్ణం చ తస్యోపరి లమ్బమానమ్ । తం స్వస్తిమన్తం పురుషాదనీతం విహాయసా మృత్యుముఖాత్ప్రముక్తమ్ ॥ గోప్యశ్చ గోపాః కిల నన్దముఖ్యా లబ్ధ్వా పునః ప్రాపురతీవ మోదమ్ ॥ ౩౧ ॥ అహో బతాత్యద్భుతమేష రక్షసా బాలో నివృత్తిం గమితోఽభ్యగాత్పునః । హింస్రస్స్వపాపేన విహింసితః ఖలస్సాధుస్సమత్వేన భయాత్ప్రముచ్యతే ॥ ౩౨ ॥ కిం నస్తపశ్చీర్ణమధోక్షజార్చనం పూర్తేష్టదత్త * ముత భూతసౌహృదమ్। యత్సంపరేతః పునరేవ బాలకో దిష్ట్యా స్వబన్ధూ * న్ప్రణయన్నుపస్థితః॥ ౩౩ ॥ దృష్ట్వాఽద్భుతాని బహుశో నన్దగోపో బృహద్వనే। వసుదేవవచో భూయో మానయామాస విస్మితః॥ ౩౪ ॥ ఏకదాఽర్భకమాదాయ స్వాఙ్కమారోప్య భామినీ। ప్రస్నుతం

స్తన్యపానసమయే జృమ్భణవ్యాజేన మాత్రే విశ్వరూపప్రదర్శనఘట్టః

పాయయామాస స్తనం స్నేహపరిప్లుతా॥ ౩౫ ॥ పీతప్రాయస్య జననీ సుతస్య రుచిరస్మితమ్ । ముఖం లాలయతీ * రాజన్ జృమ్భతో * దదృశే జగత్॥ ౩౬ ॥ ఖం రోదసీ జ్యోతిరనీకమాశాస్సూర్యేన్దువహ్నిశ్వసనామ్బుధీంశ్చ । ద్వీ

బాలకః, పునరపి, స్వబన్ధూన్ - రమయన్, ఉపస్థితః, దిష్ట్యా, అయం మహానానన్దో జాత ఇత్యర్థః - అన్యథా తదుర్లభమితి భావః॥ తపః కృచ్ఛ్రచాన్ద్రాయణాది - పూర్తం స్మార్తం కర్మ - తటాకాదినిర్మాణం వా, ఇష్టం శ్రౌతం, దత్తం దానం, తేషాం సమాహారద్వన్ద్వః - ప్రణయన్నితి పాఠే, ప్రణయన్ హర్షయన్, ఉపస్థిత ఇత్యర్థః * ॥ ౩౩ ॥ * ఏవం విధాన్యన్యాన్యద్భుతాని, బహుశో, బృహద్వనే, బృహతి వ్రజప్రాన్తవనే, దృష్ట్వా - నన్దగోపో, విస్మితః, పున, ర్వసుదేవస్య - వచో “ నేహ స్థేయం బహుదినం సన్త్యుత్పాతాశ్చ గోకులే ,, ఇత్యేతద్వచో, మానయామాస, సత్యమేవాభూదిత్యమన్యత * ॥ ౩౪ ॥ * అథ భగవాన్ తృణావర్తాగమే ప్రదర్శితస్య గరిమ్ణో మూలం దర్శయామాసేత్యాహ । ఏకదేతి ॥ ప్రస్నుతం, కర్తరి క్తః, స్తనం ప్రస్నువన్తం స్తనం, పాయయామాస, కథంభూతా, స్నేహేన, పరిప్లుతా పరితో వ్యాప్తా * ॥ ౩౫ ॥ * హే రాజన్, పీతప్రాయస్య పీతప్రాయస్తనస్య, కృతస్తన్యపానస్యేత్యర్థః, పీతమితి భావే క్తః, పీతం పానమస్యాస్తీతి పీతం, అర్శ ఆదిత్వాన్మత్వర్థీయోఽచ్ - తత్ప్రాయః, యద్వా, భుక్తా బ్రాహ్మణా ఇతివత్కర్తరి క్తః, ప్రాయశబ్దః సదృశవాచీ సన్నప్యత్రానతిరిక్తార్థపరః - తస్య సుతస్య , రుచిరం సున్దరం - స్మితం - యస్మిన్ - తన్ముఖం , లాలయన్తీ చుమ్బనాదినా లాలనం కుర్వన్తీ - జృమ్భత ఆస్యం వివృణ్వత - స్తస్య - ముఖే - ఇదం వక్ష్యమాణం ఖాద్యాత్మకం జగ, ద్దదర్శ - ముఖే ఇతి పాఠాన్తరం - తదా - రుచిరస్మితం - సుతం - లాలయన్తీ, పీతప్రాయస్య - జృమ్భత - స్సుతస్య, ముఖే - ఇదం - జగ, ద్దదృశే - ఇత్యన్వయః * ॥ ౩౬ ॥ * తద్దృష్టజగదన్తర్భూతపదార్థానాహ॥ ఖమితి॥ ఖమాకాశం - రోదసీ ద్యావాపృథివ్యర్థకమవ్యయం , జ్యోతిరనీకం శుక్రాఙ్గారకాది జ్యోతిశ్చక్రం - సూర్యాదీనామితరేతరయోగద్వన్ద్వః , నగాన్ గి

౩౨ ॥ శ్లో * పా ॥ స్వబన్ధూన్ రమయన్నుపస్థితః

లేఙ్-తద్దహిత్యార్ద్నదీః, యాని,స్థావరజఙ్గమాత్మకాని-భూతాని - తానిచ-దదృశ ఇత్యన్వయః ❋ ॥ ౩౬ ॥ ❋ హేరాజన్-సా-మృగశాబాక్షీయశోదా - సుతస్య-ముఖే,ఖాదియుక్తంవిశ్వ-మవలోక్య - సంజాతో-వేపథుశ్శరీరకమ్పో , యస్యా-స్తథాభూతా-స్వకీయే- నేత్రే-నిమీల్య - విస్మితా,బభూవ ❋ ॥ ౩౭ ॥ ❋ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధేసప్తమోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

అథగర్గేణకృతనామకరణసంస్కారస్య తదనూచిత మాహాత్మ్యస్య భగవతో మాత్రేపిశ్వ రూపప్రదర్శనంతద్విస్మాపనాదిరూపంచచరిత్రమాహాష్టమే॥గర్గ ఇతి॥గర్గో,యదూనాం- పురోహితః , అతఏవ,వసుదేవేన,ప్రచోదితః,నన్దస్యవ్రజంజగామ ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ అధోక్షజధియాభగవద్బుద్ధ్యా,నమస్కారపూర్వకంయథాతథా,ఆనర్చ,అర్చితవాన్ ❋ ॥ ౨ ॥ ❋ అతిథయేనివేదితమన్నాదికమాతిథ్యం-త-త్కృతంభుక్తం - యేన,తం, సూపవిష్టం,గర్గం , సూనృతయామధురయా-గిరా,నన్దయిత్వాహ్లాదయిత్వా-అబ్రవీత్॥ ఉక్తిమేవాహ ॥ బ్రహ్మన్నిత్యాదినా ॥ యదూనామహమిత్యతఃప్రాక్తనేన॥ హేబ్రహ్మన్-పూర్ణస్యఆప్తకామస్య-తవ,కింకరవామ-నకిమప్యపూర్వప్రీతికరంకర్మకర్తుంప్రభవామేత్యర్థః,పూర్ణస్యపరబ్రహ్మానన్దానుభవపూర్ణస్యతవకింకరావయమిత్యర్థః ❋॥ ౩ ॥❋ పూర్ణశ్చేదహంకథంధనినాంగృహమాగత స్తత్రాహ ॥ మహద్విచలనమితి॥ హే భగవన్,మహతాంభవతాం,విచలనంస్వాశ్రమాదన్యత్రసంచారః-విషయాసక్తదీనచేతసాం - మాదృశాం,గృహిణాం,నిశ్శ్రేయసాయైవ-కల్పతే,అన్యథాతు, కదాచిదపినకల్పతే - నతుస్వార్థంకింతుమాదృశామనుగ్రహార్థమేవేత్యర్థః ❋ ॥ ౪ ॥ ❋త్వ

పాన్నగాం స్తద్దహీన్యాన్యనానిభూతానియానిస్థిరజఙ్గమాని॥ ౩౬ ॥సావీక్ష్యవిశ్వంసహసారాజన్సంజాతవేపథుః । సమ్మీల్యమృగశాబాక్షీనేత్రేఆసీత్సువిస్మితా॥ ౩౭ ॥❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే,సప్తమోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋❋

శ్రీబాదరాయణిరువాచ॥ గర్గఃపురోహితోరాజన్యదూనాంసుమహాతపాః । వ్రజంజగామనన్దస్యవసుదేవప్రచోదితః॥ ౧ ॥తందృష్ట్వాపరమప్రీతఃప్రత్యుత్థాయకృతాఞ్జలిః।ఆనర్చాధోక్షజధియాప్రణిపాతపురస్సరమ్॥ ౨॥ సూపవిష్టంకృతాతిథ్యంగిరాసూనృతయామునిమ్ । నన్దయిత్వాఽబ్రవీద్బ్రహ్మన్పూర్ణస్యకరవామకిమ్॥ ౩ ॥ మహద్విచలనంనౄణాంగృహిణాందీనచేతసామ్ । నిశ్శ్రేయసాయభగవన్కల్పతేనాన్యథాక్వచిత్॥౪॥జ్యోతిషామయనంసాక్షాద్యత్తజ్జ్ఞానమతీన్ద్రియమ్ ప్రణీతంభవతాయేనపుమాన్వేదపరావరమ్ ॥ ౫ ॥ త్వంహిబ్రహ్మవిదాంశ్రేష్ఠస్సంస్కారాన్కర్తుమర్హసి। బాలయోరనయోర్నౄణాంజన్మనాబ్రాహ్మణోగురుః॥ ౬ ॥గర్గఉవాచ ॥ యదూనామహమాచార్యః ఖ్యాతశ్చభువిసర్వతః । సుతంమయాసంస్కృతంతేమన్యతేదేవకీసుతమ్॥ ౭ ॥కంసఃపాపమతిస్సఖ్యంతవచానకదున్దుభేః। దేవక్యాఅష్టమోగర్భోనస్త్రీభవితుమర్హతి॥ ౮ ॥ఇతిసంచిన్తయన్ఛ్రుత్వాదేవకీదారికావచః । అపిహన్తాగతాశఙ్కస్తర్హితన్నోఽనయోమహాన్॥ ౯ ॥నన్దఉవాచ॥అ

యాబాలయోర్నామక్రియాకార్యేతివక్తుంతస్య విజ్ఞానాతిశయమాహ ॥ జ్యోతిషామయనమితి॥ య - జ్జ్ఞాన-మతీన్ద్రియం అతీన్ద్రియజ్ఞానసాధనం-జ్యోతిషా-మయనంగమనప్రతిపాదకం,జ్యోతిశ్శాస్త్రమిత్యర్థః,త,త్సాక్షా, ద్భవతా, ప్రణీతం-యేనజ్యోతిషామయనేన-అన్యోఽపి-పుమాన్-పరాపరమతీతమాగామిచ-వేద ❋ ॥ ౫ ॥ ❋ వివక్షితమాహ॥త్వమితి॥భోబ్రహ్మవిదాంశ్రేష్ఠ,త్వ-మనయోర్బాలకయో- స్సంస్కారాదీన్ నామకరణాదీన్,కర్తు- మర్హసి-నైవజ్ఞత్వాన్నత్త్రవిత్త్వాచ్చత్వమేవకర్తుమర్హసీతిభావః ॥ ననునాహంత్వద్గురురిత్యత్రాహ॥నౄణాం,జన్మనా - బ్రాహ్మణోగురురితిసామాన్యనిర్దేశేనబ్రాహ్మణానాంక్షత్రియాదీనాంచబ్రాహ్మణమాత్రస్స్వభావతోగురురిత్యభిప్రేతమ్ ❋ ॥ ౬ ॥ ❋అత్యుత్సాహినంనన్దంప్రతిగుప్తమేతత్కార్యమిత్యభిప్రాయేణప్రత్యాచక్షాణఇవాహ ॥ యదూనామితి॥యదూనా - మాచార్యత్వేనభువిప్రసిద్ధో,ఽహం, యదిత్వత్పుత్రంసంస్కుర్యాం-తర్హి మయాసంస్కృతం-త్వత్పుత్రమపి-దేవకీసుతమేవ - పాపమతిః-కంసో-మన్యతే-మత్కర్తృకసంస్కారేణలిఙ్గేనదేవకీసుతమేవాధ్యవస్యతీత్యర్థః ॥ ననుయదుకులాచార్యేణత్వయాసంస్కృతంకథంచిద్యదుకుమారంజానాతు-తత్రవసుదేవస్య పుత్రస్తత్రాపిదేవక్యాంజాతఇతికుతోజానీయాత్తత్రాహ ॥ సఖ్యమిత్యాది ॥ స్వద్వసుదేవయో-స్సఖ్యం-ప్రసిద్ధమేవ-వర్తతే-అశరీరవాణ్యాఽభిహితో-దేవక్యా-అష్టమో-గర్భో-నస్త్రీభవితుమర్హతి - కింతు-పుమానేవ-సః పుత్రయా-ద్వసుదేవేన-సఖ్యుస్సన్నిధౌ-నిహిత-ఇత్యేవం-దేవకీదారికావచ-శ్చిన్తయన్ - గతాశఙ్కః-గతసంశయః-హన్తాఽపిహన్యాత్-తర్హి-త-న్నోఽస్మాకం-మహా-ననయః-అనీతిః-అనుచితం- స్యాత్ ❋ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ౯ ॥ ❋ఏవముక్తవన్తంగర్గంప్రత్యాహనన్దః॥అలక్షితఇతి॥అస్మిన్గోకులే , మామకైర్మదీయై రప్య-లక్షితః- రహసినిర్జనేదేశే-స్వస్తివాచనపూర్వకం-ద్విజాతిసం

సంస్కారం ద్విజాతీనామవశ్యకర్తవ్యం సంస్కారం-తూర్యఘోషాదిరహితం-కుర్విత్యర్థః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ ఇత్థం-సమ్యక్ప్రార్థితో-ద్విజో గర్గః-స్వేనకర్తుమిష్టమేవ-త-ద్బాలకయోర్నామకరణం రహసి-గూఢస్సన్ చకార ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ తదేవదర్శయతి॥ అయమిత్యాదినా ॥ గుణైస్సుహృదో రమయన్నితి తస్మిన్నామశబ్దస్య ప్రవృత్తినిమిత్తప్రదర్శనం, బలాధిక్యాదితిబలశబ్దస్య, తథా, యదూనామపృథగ్భావాత్కుతశ్చిన్నిమిత్తాద్విప్రతిపన్నానాం తేషామన్యోన్య సామరస్యఘటనేనైకమత్యసంపాదనరూపాత్ప్రవృత్తినిమిత్తాత్, సఙ్కర్షణశబ్దాభిధేయ-ముశన్తీచ్ఛన్తి-జనా ఇతి శేషః - సమ్యక్కర్షత్యాకర్షతి వై ముఖ్యానివర్తనైనైకతాం నయతీతి సంకర్షణముశన్తీత్యర్థః, గర్భసఙ్కర్షణాత్సఙ్కర్షణః సఙ్కర్షణాఖ్యస్యానన్తస్యాంశత్వాద్వా సంకర్షణ ఇతివ్యుత్పత్తిద్వయమప్యభిప్రేతమ్ ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ పరమాత్మత్వం సూచయన్నివతిరోధాపయన్నివ నామానిచకారేత్యభిప్రాయేణాహ॥ ఆసన్నితి॥ ప్రతియుగం, తనూర్విగ్రహాన్, గృహ్ణతః ఉపాదదతః, అస్య తవ పుత్రస్య-శుక్లాదయ, స్త్రయో-వర్ణా, ఆసన్-అధునాతు, కృష్ణతాం, ప్రాప్తః, అతః, కృష్ణ, ఇత్యేకం, నామ, భవిష్యతి, అనుయుగం తనూర్గృహ్ణత ఇత్యనేన పరమపురుషత్వం సూచితం॥ కృషిర్భూవాచకశ్శబ్దో ణశ్చ నిర్వృతివాచకః - తయోరైక్యం పరంబ్రహ్మ కృష్ణ ఇత్యభిధీయత,, ఇత్యాదివ్యుత్పత్త్యన్తరాణిత్వభిప్రేతాని ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ ఆధునికమపి వసుదేవాపత్యత్వమాచ్ఛాదయన్ ప్రాహ ॥ ప్రాగయమితి॥ అయం, శ్రీమాన్, ప్రాగ్వసుదేవాపత్యత్వా-ద్వాసుదేవ, ఇత్య, భిజ్ఞాః-సంప్రచక్షతే, అనయా సామ్యోక్త్యా ఋషిరయం జన్మాన్తరగతం నామ కథయతీతి నన్దో మన్యతేస్మ " వసన్తి యత్ర భూతాని వసత్యత్రేతి వై యతః-తతస్స వాసుదేవేతి విద్వద్భిః పరిగీయత,, ఇతి వ్యుత్పత్తిస్త్వభిప్రేతా-శ్రీమానిత్యనేన శ్రియఃపతిత్వం సూచితమ్ ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ తథా గుణకర్మానురూపాణి బహూన్యస్య నా

లక్షితేఽస్మిన్రహసి మామకైరపి గోవ్రజే । కురు ద్విజాతిసంస్కారం స్వస్తివాచనపూర్వకమ్॥ ౧౦ ॥ ఏవం సంప్రార్థితో విప్రస్స్వచికీర్షితమేవ తత్ । చకార నామకరణం గూఢో రహసి బాలయోః॥ ౧౧ ॥ అయం హి రోహిణీపుత్రో రమయన్ సుహృదో గుణైః । ఆఖ్యాస్యతే రామ ఇతి బలాధిక్యాద్బలం విదుః । యదూనామపృథగ్భావాత్సఙ్కర్షణముశన్త్యత॥ ౧౨ ॥ ఆసన్వర్ణాస్త్రయో హ్యస్య గృహ్ణతోఽనుయుగం తనూః। శుక్లో రక్తస్తథా పీత ఇదానీం కృష్ణతాం గతః॥ ౧౩ ॥ ప్రాగయం వసుదేవస్య క్వచిజ్జాతస్తవాత్మజః । వాసుదేవ ఇతి శ్రీమానభిజ్ఞాస్సంప్రచక్షతే॥ ౧౪ ॥ బహూని సన్తి నామాని రూపాణి చ సుతస్య తే । గుణకర్మానురూపాణి తాన్యహం వేద నో జనాః॥ ౧౫॥ ఏష వశ్శ్రేయ ఆధాస్యద్గోపగోకులనన్దనః। అనేన సర్వదుర్గాణి యూయమఞ్జస్తరిష్యథ ॥ ౧౬ ॥ పురాఽనేన వ్రజపతే సాధవో దస్యుపీడితాః । అరాజకే రక్ష్యమాణా జిగ్యుర్దస్యూన్ సమేధితాః॥ ౧౭ ॥ య ఏతస్మిన్మహాభాగ ప్రీతిం కుర్వన్తి మానవాః। నారయోఽభిభవన్త్యేతాన్విష్ణుపక్షానివాసురాః॥ ౧౮ ॥ తస్మాన్నన్దాత్మజోఽయం తే నారాయణసమో గుణైః। శ్రియా కీర్త్యాఽనుభావేన గోపాయస్వ సమాహితః॥ ౧౯ ॥ ఇత్యాత్మానం సమాదిశ్య గర్గేచ

మానిసన్తీత్యాహ॥ గుణేతి ॥ యాని-గుణానురూపాణి-భగవాన్నారాయణ ఇత్యాదీని - కర్మానురూపాణి మధుసూదన ఇత్యాదీని బహూని-నామాన్య-హం మాదృశో మునిరేవ-వేద - నతు త్వాదృశ ఇత్యర్థః-అనేనాపి పరమపురుషత్వం సూచితం॥ యద్వా అహమేవ న వేద-కింపునస్త్వాదృశో న వేదేత్యర్థః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ జాతకఫలమాహ ॥ ఏష ఇతి॥ వః యుష్మాక-మేష-శ్రేయ ఐహికమాముష్మికం చా-ధాస్యతి-గోపాన్ గోకులం గవాం కులం చ-నన్దయతీతి నన్దనః- అనేనసుతేన హేతుభూతేన-యూయం-సర్వాణి-దుర్గాణి దుఃఖాన్య-ఞ్జః ఆశు-తరిష్యథ, అఞ్జ ఇతి తన్త్వశీఘ్రార్థకమవ్యయమ్ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ హే వ్రజపతే-ఆరాజకే సంరక్షకరహితే-జగత్య-త ఏవ-దస్యుభిస్తస్కరైః-పీడితాః-సాధవో-ధర్మానువర్తినః - అనేన త్వత్పుత్రేణ-పురా పూర్వజన్మని-సమేధితా-రక్ష్యమాణాశ్చ-దస్యూన్-జిగ్యుః జితవన్తః - అనేన "పరిత్రాణాయ సాధూనాం వినాశాయ చ దుష్కృతామ్ ధర్మసంస్థాపనార్థాయ,, ఇతి భగవదుక్తిరభిప్రేతా, అధునాఽపి సాధుపరిత్రాణార్థమేవ జాత ఇతి చ భావః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ హే మహాభాగ-అస్మిన్ త్వత్పుత్రే-పురా పూర్వజన్మని-సమేధితాః-యే-మానవాః-ప్రీతిం-కుర్వన్తి-తాన్-అరయశ్శత్రవో - నాభిభవన్తి-యథా-విష్ణురేవ పక్ష ఆశ్రయో యేషాం తాన్-దేవా - నసురా - స్తద్వత్ - అత్ర ప్రీతిశబ్దేన ప్రీత్యాత్మికా భక్తిరభిప్రేతా - అరిశబ్దేన ప్రకృతిసంబన్ధప్రయుక్త కామక్రోధాదయః - యేఽస్మిన్ భక్తిం కుర్వన్తి తే ముక్తా భవన్తీతి భావః - విష్ణుపక్షానివాసురా ఇతి దృష్టాన్తేనాయం సాక్షాద్విష్ణుః - యూయంతు దేవాద్యంశప్రభవాః - కంసాదయస్త్వాసురసంపత్త్యాభిజాతా ఇత్యభిప్రేతమ్ ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ తస్మాదేవం భావిగుణత్వాత్ - హే నన్ద - శ్రియా - కీర్త్యా - ప్రభావేన, అన్యైశ్చ గుణై - ర్నారాయణతుల్యోఽయం భవితా - అత - ఏనం - సమాహితస్సావధానచిత్త - స్త్వం - గోపాయ పాలయ ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ ఇతీత్థ-మాత్మానం ప్రతి-సమాదిశ్య-గర్గే-స్వగృహం-గతేసతి - తతో-నన్దః-ప్రముదిత-ఆత్మా అభిమతార్థజాతేన-పూర్ణ స్వాత్మీయ

మాత్మాన-మమన్యత ॥ ౨౦ ॥ అథ భగవతః కాశ్చిద్బాలక్రీడా అనువర్ణయన్ విశ్వరూపప్రదర్శనాదికమాహ ॥ కాలేనే॥ గచ్ఛతా అతిక్రమమాణేన-కియతా-కాలేన వ్రజే-రామకేశవౌ- సహజానుభ్యాం - పాణిభ్యాం చేత్యర్థః-రఙ్గమాణౌ చఙ్క్రమణం కుర్వన్తౌ-సరీసృపన్తావితి యావత్-విజహ్రతుః ॥ ౨౧ ॥ విహారమేవ వర్ణయతి॥ తావితి॥ తౌ రామకేశవౌ-ఘోషప్రఘోషరుచిరం-ఘోషాః పాదభూషణకిఙ్కిణ్యః- తేషాం-ఘోషేణ- వ్రజగతశ్లాఘ్యధ్వనినా వా - రుచిరం యథా తథా-వ్రజకర్దమేష్వంఘ్రియుగ-మనుకృష్య,పురః ప్రసారితజాన్వనుగతం యథా తథా పశ్చాద్గతజానుసమాకృష్యేత్యర్థః. సరీసృపన్తౌ పునః పునరతిశయేన వా చరన్తౌ తేషాం ఘోషాణాం-నాదేన, తస్య ఘోషస్య వ్రజస్య నాదేన వా-హృష్టం-మనో-యయోస్తౌ-లోకమితస్తతః పర్యటన్తం జన-మనుసృత్య, త్రిచతురాణి పదాన్యనుగమ్య-ముగ్ధవ-త్ప్రభీతవచ్చ -మాత్రోః రోహిణీయశోదయోః, అన్తిసమీప-ముపేయతురుపజగ్మతుః ॥ ౨౨ ॥ తదా-తయో రామకేశవయోః మాతరౌ , ఘృణయా కరుణయా , స్నువత్స్యపయః పూర్ణస్తనాభ్యాం పయస్స్రవన్త్యౌ పఙ్కరూపేణాఙ్గరాగేణ రుచిరౌ , సుతౌ , బాహుభ్యాం , ముపగుహ్యా,రసీనం వేష్ట్య , స్తనం - దత్వా ముఖే నిధాయ - ప్రపిబతో - స్సుతయో - ర్ముగ్ధం సున్దరం - స్మితం , అల్పాదశనాస్సన్త్యస్మిన్తాశ్చ-యస్మిన్-తన్ముఖ-మవలోక్య-ప్రమోదం-ప్రాపతుః ॥ ౨౩ ॥ యర్హి యదా- అఙ్గనానాం-దర్శనీయాః కుమారలీలా-యయో-స్తౌ,తథాభూతౌ , వ్రజమధ్యే , వ్రజస్థా-అబలాః - ప్రేక్షమాణాః-విస్మృతగృహకృత్యాః-హసన్త్యోజహృషుః క

స్వగృహం గతే । నన్దః ప్రముదితో మేన ఆత్మానం పూర్ణమాశిషామ్॥ ౨౦ ॥ కాలేన వ్రజతాల్పేన గోకులే రామకే

బాలక్రీడాసు విశ్వరూపప్రదర్శనఘట్టః

శవౌ । జానుభ్యాం సహ పాణిభ్యాం రిఙ్గమాణౌ విజహ్రతుః ॥ ౨౧ ॥ తావఙ్ఘ్రియుగ్మమనుకృష్య సరీసృపన్తౌ ఘోషప్రఘోషరుచిరం వ్రజకర్దమేషు । తన్నాదహృష్టమనసావనుసృత్య లోకం ముగ్ధప్రభీతవదుపేయతురన్తి మాత్రోః॥ ౨౨ ॥ తన్మాతరౌ నిజసుతౌ ఘృణయా స్నువన్త్యౌ పఙ్కాఙ్గరాగరుచిరావుపగూహ్య దోర్భ్యామ్ । దత్వా స్తనం ప్రపిబతోస్స్మ ముఖం నిరీక్ష్య ముగ్ధస్మితాల్పదశనం యయతుః ప్రమోదమ్ ॥ ౨౩ ॥ యర్హ్యఙ్గనాదర్శనీయకుమారలీలావన్తర్వ్రజే తదబలాః ప్రగృహీతపుచ్ఛైః । వత్సైరితస్తత ఉభావనుకృష్యమాణౌ ప్రేక్షన్త్య ఉజ్ఝితగృహా జహృషుర్హసన్త్యః॥ ౨౪ ॥ శృఙ్గ్యగ్నిదంష్ట్ర్యసిజలద్విజకణ్టకేభ్యః క్రీడాపరావతిచలౌ స్వసుతౌ నిషేద్ధుమ్ । గృహ్యాణి కర్తుమపి యత్ర న తజ్జనన్యౌ శేకాత ఆపతురలం మనసోఽనవస్థామ్॥ ౨౫ ॥ కాలేనాల్పేన రాజర్షే రామః కృష్ణశ్చ గోవ్రజే । అకృష్టజానుభిః పద్భిర్విచక్రమతురఞ్జసా॥ ౨౬ ॥ తతస్తు భగవాన్కృష్ణో వయస్యైర్వ్రజబాలకైః। సహ రామో వ్రజస్త్రీణాం చిక్రీడే జనయన్ముదమ్॥ ౨౭ ॥ కృష్ణస్య గోప్యో రుచిరం వీక్ష్య కౌమారచాపలమ్। శృణ్వత్యాః కిల తన్మాతురితి హోచుస్సమాగతాః॥ ౨౮ ॥ వత్సాన్ముఞ్చన్క్వచిదసమయే క్రోశసంజాతహాసస్స్తేయం స్వాద్వత్త్యథ దధి పయః కల్పితైస్స్తేయయోగైః । మర్కాన్భోక్ష్యన్విభజతి స చేన్నాత్తి

థం భూతౌ-తాభ్యాం , ప్రగృహీతాని పుచ్ఛాని యేషాం తైః, ర్వత్సైః,రితస్తతో, ఽనుకృష్యమాణౌ,జగృహురితి పాఠే- తాగృహీతవత్య ఇత్యర్థః ॥ ౨౪ ॥ నితరాం క్రీడాసక్తౌ,అతిచలావితి పాఠే , క్రీడాపరా-వత ఏవాతిచలౌ సర్వతశ్చరన్తౌ అతిబలావిత్యపి పాఠః,శృఙ్గ్యాదిభ్యః , స్వసుతౌ-నిషేద్ధుం వారయితుం గృహ్యాణి గృహోచితాని , కర్మాణి-కర్తుం చ-యదా-తయో-ర్జనన్యౌ , న శేకాతే నాశక్నుతాం-నిషేధగార్హ్యోయుగపత్కర్తుమసమర్థే అభూతామిత్యర్థః , శృఙ్గిణో హరిణాదయః, దంష్ట్రిణశ్శునకాదయః-ద్విజా మయూరాదయః పక్షిణః-తదా- తే మాతరౌ , అలం నితరాం, మనసో , ఽనవస్థాం అకుశలతాం, ప్రాపతు-రితి గృహిణాం సౌఖ్యస్య పరాకాష్ఠా ప్రదర్శితా ॥ ౨౫ ॥ హే రాజర్షే ఆకృష్టజానుభిః-పద్భిః,విచక్రమతుః-కదాచిజ్జానుభ్యాం క్రమణం కదాచిత్పద్భ్యాం గమనం చేతమిశ్రం చక్రతురిత్యర్థః ॥ ౨౬ ॥ తతో వయస్యైస్తుల్యవయస్కైః,వ్రజబాలకైస్సహ-రామేణ-సహితః,కృష్ణో,వ్రజస్త్రీణాం,హర్షం,జనయన్-చిక్రీడే ॥ ౨౭ ॥ రుచిరం సున్దరం-కౌమారప్రయుక్తం చాపల్య,మవలోక్య,తస్య కృష్ణస్య,మాతుః-శృణ్వత్యాస్సత్యాః, ఇతి వక్ష్యమాణప్రకారేణోచుః ॥ ౨౮ ॥ తదేవాహ ॥ వత్సానిత్యాదినా సార్ధపద్యేన ॥ అసమయే-క్వచిద్వత్సాన్ ముఞ్చన్- క్రోశేన జనానామాక్రోశేన-సఞ్జాతో హాసో యస్య-తథాభూతో-భవతి - స్తేయం చౌర్యార్జితం-నతు దత్తం - తత్రాపి స్వాదు-నేతరత్-దధి పయశ్చా - త్తి ఖాదతి-కల్పితైః-స్తేయయోగైశ్చౌర్యోపాయైః- స్వయం,భోక్ష్యమాణః-మర్కాన్ప్రతి-విభజ్య-దదాతి-తేషామపి మధ్యే - తృప్తః కోఽపి నాత్తి-తర్హి-భాణ్డం,భినత్తి , మర్కాం భోక్ష్యన్విభజతి స చేన్నాస్తీతి పాఠే,మర్కం నవనీతం ॥ మర్కం తు దధిసారస్స్యాన్న

౨౯ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ మర్కాం భోక్ష్యన్విభజతి స చేన్నాస్తి.

వనీతం ప్రచక్షత,, ఇత్యభిధానాత్, విభజతి, సఖిభ్య ఇతి శేషః - యద్వా - సమర్కటో, నాస్తి చేత్ స్వభుక్తావశిష్టనవనీతోపేతం భాణ్డం భినత్తీత్యర్థః, క్వచిన్నవనీతాది ద్రవ్యాలాభే సతి ప్రచ్ఛన్ననిహితతయా తదలాభే సతి - స్వగృహకుపితః అస్మద్గృహేభ్యః కుపితః, సగృహేతి పాఠే - సకృష్ణః - యద్వా, సగృహా గృహిణ్య, స్తాభ్యః కుపితః - తేషాం తోకాన్ పర్యఙ్కాదిషు సుప్తాన్, ఉపక్రోశ్య రోదయిత్వా, యాతి ❋ ॥ ౨౯ ॥ కల్పితైః స్తేయయోగైరిత్యుక్తం ప్రపఞ్చయతి॥ హస్తాగ్రాహ్య ఇతి॥ ఉచ్చస్థేన నవనీతాది భాణ్డే, హస్తేన గ్రహీతుమశక్యే సతి - పీఠకోలూఖలాద్యైః, విధిం తద్గ్రహణసాధనవిధానం - రచయతి శిక్యస్థభాణ్డేష్వన్తర్నిహితేషు దధ్యాదౌ - వయునం జ్ఞానం యస్య, తథాభూతః, ఛిద్రం రచయతి శిలోత్క్షేపణాదిభిః ఛిద్రం కరోతి - తద్విత్ ఛిద్రరచనాదివిత్, ధ్వాన్తాగారే అన్ధకారావృతగేహే, ధృతమణిగణం దివ్యమణివిభూషితం - మత ఏవార్ధప్రదీపం తత్తదర్థప్రకాశకం - స్వాఙ్గం - రచయతి సన్నిధాపయతి - యస్మిన్కాలే గోప్యో, గృహకర్మసు, ప్రవణచిత్తా - స్తదైవం కరోతీత్యన్వయః ❋ ॥ ౩౦ ॥ ❋ ఏవం కుర్వన్ చోరోఽయమిత్యుక్తశ్చేత్, ధార్ష్ట్యాని ప్రాగల్భ్యాన్యు, శతి జల్పతి, త్వమేవ చోరోఽహమేవ గృహస్వామీతి జల్పతీత్యర్థః, వాస్తోః స్వచ్ఛే తే గృహే - మేహనాదీని మూత్రోత్సర్జనాదీని కురుతే, స్తేయోపాయై - ర్విరచితా - కృతిః కర్మ, యేన - తథాభూతోఽపి త్వత్సమీపే యథా సుప్రతీకస్సాధు, స్తద్వ, దాస్తే, ఏవమిత్థం - సభయేన నయనేయస్మిన్ - తచ్చత - చ్ఛ్రియుక్తం - ముఖం తత్కృష్ణముఖ - మవలోకినీభిః, స్త్రీభిః, వ్యాఖ్యాతాః ప్రఖ్యాపితా అర్థాశ్చౌర్యాదివ్యాపారా యస్యా, స్తథాభూతా

భాణ్డం భినత్తి ద్రవ్యాలాభే † స్వగృహకుపితో యాత్యుపక్రోశ్య తోకాన్ ॥ ౨౯ ॥ హస్తాగ్రాహ్యే రచయతి విధిం పీఠకోలూఖలాద్యైశ్ఛిద్రం హ్యన్తర్నిహితవయునశ్శిక్యభాణ్డేషు తద్విత్ । ధ్వాన్తాగారే ధృతమణిగణం స్వాఙ్గమర్థప్రదీపం కాలే గోప్యో యర్హి గృహకృత్యేషు సువ్యగ్రచిత్తాః ॥ ౩౦ ॥ ఏవం ధార్ష్ట్యాన్యుశతి కురుతే మేహనాదీని వాస్తౌ స్తేయోపాయైర్విరచితకృతిస్సుప్రతీకో యథాస్తే । ఏవం స్త్రీభిస్సభయనయనశ్రీముఖాలోకినీభిర్వ్యాఖ్యాతార్థా ప్రహసితముఖీ నహ్యుపాలబ్ధుమైచ్ఛత్ ॥ ౩౧ ॥ అధికపాఠః ॥ (గోప్యః కదాచన పృథక్పృథగూహ్య కృష్ణమేత్యైకదైవ గదితుం ప్రసృతాస్తదాగః । దృష్ట్వా తదన్యథతమేవ నిజాన దృష్ట్వా సర్వాశ్చ తా నివవృతుస్స్వగృహాన్సలజ్జాః) ॥ ఏకదా క్రీడమానాస్తే రామాద్యా గోపదారకాః । కృష్ణో మృదం భక్షితవానితి మాత్రే న్యవేదయన్ ॥ ౩౨ ॥ సా గృహీత్వా కరే కృష్ణముపాలభ్య హితైషిణీ । యశోదా భయసంభ్రాన్తప్రేక్షణాక్షమభాషత ॥ ౩౩ ॥ యశోదోవాచ ॥ కస్మాన్మృదమదాన్తాత్మన్ భవాన్భక్షితవాన్రహః । వదన్తి తావకా హ్యేతే కుమారాస్తేఽగ్రజోఽప్యయమ్ ॥ ౩౪ ॥ శ్రీకృష్ణ ఉవాచ ॥ నాహం భక్షితవానమ్బ సర్వే మిథ్యాభిశంసినః । యది సత్యగిరస్తర్హి సమక్షం పశ్య మే ముఖమ్ ॥ ౩౫ ॥ యద్యేవం తర్హి వ్యాదేహీత్యుక్తస్స భగవాన్హరిః । వ్యాదత్తావ్యాహతైశ్వర్యః క్రీడామనుజబాలకః ॥ ౩౬ ॥ సా తత్ర దదృశే విశ్వం జగత్స్థాస్ను చ ఖం దిశః । సాద్రిద్వీపాబ్ధిభూగోళం స

పి, ప్రహసితం ముఖం యస్యాస్సా, యశోదా, ఉపాలబ్ధుం పుత్రమాక్షేప్తుం, నైచ్ఛత్ ❋ ॥ ౩౧ ॥ కదాచిదపరాధాన్తరే సత్యుపాలభత తదా తు మహదాశ్చర్యమభూదితి కథయన్నాహ॥ ఏకదేతి॥ శ్లోకార్థః స్పష్టః ❋ ॥ ౩౨ ॥ ❋ సా యశోదా - హితమిచ్ఛన్తీ కృష్ణం - కరే, గృహీత్వా, ఉపాలభ్య, నిర్భర్త్స్య, భయేన - సంభ్రాన్తప్రేక్షణే చపలాలోకనే - అక్షిణీ, యస్య, తం - కృష్ణ - మభాషత ❋ ॥ ౩౩ ॥ ❋ భాషణమేవాహ॥ కస్మాదితి॥ హే అదాన్తాత్మన్ చపలగాత్ర, ఉద్ధతస్వభావేతి వా, కస్మాద్ధేతోః - భవాన్ - రహసి, మృదం - భక్షితవాన్ - నాహం భక్షితవానిత్యత్రాహ॥ వదన్తీతి॥ భక్షితవానితి వదన్తీత్యర్థః ❋ ॥ ౩౪ ॥ ❋ ఏవముక్తః కృష్ణ ఆహ॥ నాహమితి - హే అమ్బ - నాహం భక్షితవాన్, మత్కృతే సర్వే మృదా వేవా స్తీతి భావః - ఏతే వదన్తీత్యేతత్ప్రతిక్షిపతి ॥ సర్వ ఇతి॥ యద్యేతే - సత్యాగిరో వాచో యేషాం, తథాభూతా - స్తర్హి - సమక్షం ప్రత్యక్షం - మమ, ముఖం, పశ్య ❋ ॥ ౩౫ ॥ ❋ ఏవముక్తయా - జనన్యా - తర్హి - ముఖం ఆస్యం - వ్యాదేహి వివృతం కుర్వి, త్యుక్తః - భగవాన్ - హరిః, వ్యాదత్త అపివృతమకరోత్, వ్యాత్తాననం విశ్వరూపప్రదర్శనోపయుక్తేన ధర్మేణ విశినష్టి, అవ్యాహతమవతారదశాయామప్రచ్యుత, మైశ్వర్యమీశ్వరసాధారణం « పరాఽస్య శక్తిర్వివిధైవ శ్రూయతే స్వాభావికీ జ్ఞానబలక్రియా చ, సత్యకామస్సత్యసంకల్ప,, ఇత్యాది వేదాన్తావగతం సర్వశక్తిత్వాదికల్యాణగుణజాతం, యస్య - సః - తర్హ్యేవం భూతస్య జీవవత్కర్మతో మనుష్యబాలకత్వాపత్తి - స్తత్రాహ, క్రీడయా నిమిత్తభూతయా, మనుజబాలకః న తు కర్మణేతి భావః ❋ ॥ ౩౬ ॥ ❋ సా యశోదా, తత్ర వివృతే ఆస్యే - విశ్వం దదర్శ తదేవ ప్రపఞ్చయతి, జగత్ జఙ్గమం, స్థాస్ను స్థావరం ఖం అన్తరిక్షలోకః, పర్వతద్వీపసముద్రసహితః, భూలోకః, వాయుః ప్రవహశ్చ, అగ్నిర్వైద్యుతశ్చ, ఇన్దుశ్చ, తారకాశ్చ, తత్సహితం, జ్యోతిశ్చక్రం, జలం ఆవరణజలం, తేజః సూర్యాదిజ్యోతిః నభః ఆకాశః, స్వర్గో

† సగృహకుపితః.

స్వర్గలోకః, వివరాణి అతలాదీని - వైకారికాణి సాత్త్వికాహంకారకార్యాణి, శ్రోత్రాదీని దశేన్ద్రియాణి, మనశ్చ - మాత్రాస్తామసాని శబ్దాదితన్మాత్రాణి, పఞ్చ - త్రయో, గుణాః సత్త్వరజస్తమాంసి ॥ ౩౭ ॥ ౩౮ ॥ ఏవ, మేత, ద్విచిత్రం - విశ్వం సహైకదైవ, వీక్ష్య, విచిత్రతామేవ విశినష్టి ॥ జీవాః క్షేత్రజ్ఞాః, సర్వోత్పత్తినిమిత్తగుణక్షోభకశ్చ కాలః, పరిణామహేతుః స్వభావశ్చ, జన్మహేతుః కర్మ చ, ఆశయో వాసనా చ, తైః, లిఙ్గానాం శరీరాణాం భేదో యస్మిన్, తత్ - సహాత్మానం ఆత్మనా యశోదయా కృష్ణేన చ సహితం, వ్రజం చ - సూనోః, స్తనౌ - తత్రాపి - విదారితే వ్యాత్తే, ఆస్యే అవలోక్య శఙ్కాం సంశయ - మాప ॥ ౩౯ ॥ శఙ్కామేవ దర్శయతి ॥ కిమితి ॥ ఏషః - శిశోః, అల్పవదనే - విశ్వదర్శనరూపం - కిం - స్వప్నః, జాగరావస్థాయాం న హి స్వప్నస్సమ్భవతీతి విమృశ్య వితర్కయతి ॥ ఉత దేవమాయేతి ॥ తథా చేద్ఘటపటాదీనివ సర్వం కిం న పశ్యస్తీతి విమృశ్య శఙ్కతే ॥ కిం వేతి ॥ బుద్ధిమోహో బుద్ధివిపర్యాసః - భ్రమ ఇతి యావత్, తథా చేత్పునః పునర్దర్శనేఽపి యథావత్కథం ప్రతీతిః - అతో న బుద్ధిమోహ ఇతి విమృశ్యాశఙ్కతే ॥ అథో ఇతి ॥ అథో, అథవా - మదీయస్యాముష్యార్భకస్యాపి సతః - యః కశ్చన అచిన్త్యః, ఔత్పత్తికః ఉత్పత్తిసిద్ధః స్వాభావిక ఇతి యావత్ - ఆత్మయోగః - ఆత్మనః పరమాత్మనః స్వస్య - యోగః కుక్షిస్థాఖిలవిశ్వత్వాదికల్యాణగుణయోగః - తన్మూలక ఇతి ॥ ౪౦ ॥ చరమం పక్షమాశ్రిత్యాయమీశ్వర ఇతి నిశ్చిత్య తం ప్రణమతి ॥ అథో ఇతి ॥ చేతసా బుద్ధ్యా - మనః కర్మణా మనోవ్యాపారేణ - వచోభిశ్చ - అఞ్జసా తత్త్వతః - ఆసువా - యథావత్ యాథాత్మ్యేన - అథో - విశ్వం - న వితర్కగోచరం నానావిధతర్కాగోచరం - యదాశ్రయం యదాధేయం - యతః - ఉత్పద్యత ఇతి శేషః - యేన, జీవతి - ప్రమీయతే యస్మిన్ లీయతే, యతో వా ఇమాని భూతానీ, ,, తి శ్రుత్యర్థప్రత్యభిజ్ఞానసామర్థ్యాద్యతో యేన ప్రమీయత ఇతి పదాపేక్షితానాం జాయతే జీవ

వాయ్వగ్నిబ్దతారకమ్ ॥ ౩౭ ॥ జ్యోతిశ్చక్రం జలం తేజో నభస్వద్వివరాణి చ । వైకారికాణీన్ద్రియాణి మనో మాత్రా గుణాస్త్రయః ॥ ౩౮ ॥ ఏతద్విచిత్రం సహజీవకాలస్వభావకర్మాశయలిఙ్గభేదమ్ । సూనోః స్తనౌ వీక్ష్య విదారితాస్యే వ్రజం సహాత్మానమవాప శఙ్కామ్ ॥ ౩౯ ॥ కిం స్వప్న ఏతదుత దేవమాయా కిం వా మదీయో బత బుద్ధిమోహః । అథో అముష్యైవ మమార్భకస్య యః కశ్చనౌత్పత్తిక ఆత్మయోగః ॥ ౪౦ ॥ అథా యథావన్న వితర్కగోచరం చేతో మనః కర్మవచోభిరఞ్జసా । యదాశ్రయం యేన యతః ప్రమీయతే సుదుర్విభావ్యం ప్రణతాఽస్మి తత్పదమ్ ॥ ౪౧ ॥ అహం మమాసౌ పతిరేష మే సుతో వ్రజేశ్వరస్యాఖిలవిత్తపా సతీ । గోప్యశ్చ గోపాస్సహగోధనాశ్చ మే యన్మాయయేత్థం కుమతిస్స మే గతిః ॥ ౪౨ ॥ ఇత్థం విదితతత్త్వాయాం గోపికాయాం స ఈశ్వరః । వైష్ణవీం వ్యతనోన్మాయాం ప్రజాస్నేహమయీం విభుః ॥ ౪౩ ॥ సద్యో నష్టస్మృతిర్గోపీ సాఽఽరోప్యారోహమాత్మజమ్ । ప్రవృద్ధస్నేహకలితహృదయాఽఽసీద్యథా పురా ॥ ౪౪ ॥ త్రయ్యా చోపనిషద్భిశ్చ సాంఖ్యయోగైశ్చ సాత్వతైః । ఉపగీయమానమాహాత్మ్యం హరిం సాఽమన్యతాత్మజమ్ ॥ ౪౫ ॥ రాజోవాచ ॥ నన్దః కిమకరోద్బ్రహ్మన్ శ్రేయ ఏవం మహో

తీయస్మిన్నితి పదానామధ్యాహారః - తత్సుదుర్విభావ్యం, ఇదమిత్థం తయా చేతోమనః కర్మవచోభిస్తర్కయితుమశక్యం - పదం పద్యతే గమ్యతే ప్రాప్యత ఇతి పదం ముముక్షుప్రాప్యం పరమాత్మస్వరూపం - ప్రణతాస్మి నమస్కృతవత్యస్మి, న వితర్కగోచరమితి కార్యస్య జగతస్తర్కాగోచరత్వముక్తం - తత్కృత ఇత్యపేక్షాయాం కారణస్య తథావిధత్వాదిత్యభిప్రాయేణ సుదుర్విభావ్యమిత్యుక్తం, ప్రతీయత ఇతి పాఠే - యతః, ప్రతీయతే వ్యజ్యతే ఉత్పద్యత ఇత్యర్థః ॥ ౪౧ ॥ మమాహం మమ తేయత్సం కల్పాయత్తేస ఏవ మమ తన్నివృత్త్యుపాయ ఇత్యధ్యవస్యతి ॥ అహమితి ॥ మమ - సౌ నన్దః - పతిః - ఏష మే - సుతః - సగోపా - స్సహ గోధనాశ్చ - గోప్యో - మే మదీయాః అహం - సతీ - వ్రజేశ్వరస్య నన్దస్య - అఖిలవిత్తపా సమస్తద్రవ్యగోప్త్రీ, అస్మీతి - కుమతి - రహం మమతాబుద్ధి - ర్యన్మాయయా యస్య సంకల్పేన - భూ - త్స ఏవ భగవా - న్మమ, గతిరహం మమతానివృత్త్యుపాయః ॥ ౪౨ ॥ ఇత్థం - గోపికాయాం యశోదాయాం - విదితం - తత్త్వం బాలస్య యాథాత్మ్యం - యయా - తథాభూతాయాం సత్యామేవ - సకృష్ణరూప - ఈశ్వరః విభు - విష్ణోస్స్వస్య - సంబధినీం - ప్రజాస్నేహమయీం పుత్రస్నేహప్రచుర్యావహాం - మాయాం - వ్యతనోత్ విస్తారితవాన్ ॥ ౪౩ ॥ సద్యస్తదైవ - నష్టా - స్మృతిః పుత్రే పరమాత్మత్వస్మృతి - ర్యస్యా, స్సా, గోపీ - పుత్ర - మారోహమఙ్కమారోప్య - పూర్వవత్ప్రవృద్ధేన స్నేహేన కలితం వ్యాప్తం - హృదయం - యస్యా, స్తథాభూతా - బభూవ ॥ ౪౪ ॥ మాయావైభవం ప్రకటయితుమాహ ॥ త్రయ్యేతి ॥ త్రయ్యా వేదపూర్వభాగేన - తదోద్బోధితతత్తత్కర్మారాధ్యత్వేన - ఉపనిషద్భిః వేదోత్తరభాగైః - సర్వకారణత్వోపాస్యత్వప్రాప్యత్వాదినా - సాంఖ్యైః, యోగైశ్చ జ్ఞానయోగకర్మయోగానుగృహీతభక్తియోగైకప్రాప్యత్వేన - సాత్వతైః పఞ్చరాత్రసంహితాభిః - పరవ్యూహవిభవార్చారూపత్వేన - ఉపగీయమానం మాహాత్మ్యం యస్య - తం - హరిం - సా విదిత్వాపి - తద్దైవ కేవలమాత్మజమమన్యత ॥ ౪౫ ॥ శ్రుత్వైవంవిధయశోదానన్దభాగ్యా

తిశయస్తత్కారణం పృచ్ఛతి రాజా ॥ నన్దఇతిద్వాభ్యాం॥ హేబ్రహ్మన్నేవమేవంవిధం - మహానుదయఉత్తరఫలం, యస్య-తచ్ఛ్రేయః-యతఃకారణాదభవత్, తత్కిం, మకరోన్నన్దో, యశోదాచ, ఇతిప్రశ్నః, మహాభాగ్యమేవసూచయన్యశోదాంవిశినష్టి ॥ యస్యాః, స్తనం, హరిః, పపావపిబత్ ❁ ॥ ౪౬ ॥ ❁ కుతశ్చకారణాత్ పితరౌదేవకీవసుదేవౌ, కృష్ణస్య, దారం, విపులమర్భకేహితమద్భుతచేష్టితం, నాన్వవిన్దేతాంనప్రాప్నుతాం, నదృష్టవన్తౌఇతిప్రశ్నాన్తరం ఈహితంవిశినష్టి-యత్కృష్ణోదారార్భకేహితం, లోకస్యశృణ్వతోవదతశ్చజనస్య, దురితాపహంకర్తృ, కవయోనారదాదయోఽద్యాపి, గాయన్తిఈదృశేహితాదర్శనే నిమిత్తంకిమితిప్రశ్నార్థః ❁ ॥ ౪౭ ॥ ❁ ఇత్థమాపృష్ట ఆహశుకః॥ ద్రోణఇతి॥ వసూనాం, ప్రవరఃప్రకృష్టో, ద్రోణః, ధరయాధరాఖ్యయాభార్యయాసహ, బ్రహ్మణశ్చతుర్ముఖస్య, దేశాన్ గోరక్షణాదిరూపాన్, కరిష్యమాణస్తం బ్రహ్మాణమువాచ, భూభారావతరణాయభగవానవతరిష్యతి యః ప్రదానేనాపిభగవన్తమారాధయితుంగోరూపేణమనయశ్చస్వాం శిక్షయిష్యతి, త్వం తుగోరక్షణార్థంభార్యయాసహగోపేషుజనిష్యసే, ఇత్యేవం బ్రహ్మణోక్తస్తమాహేత్యర్థః ❁ ॥ ౪౮ ॥ ❁ ఉక్తమేవాహ ॥ జాతయోరితి॥ భువిలోకే, జాతయోర్నావావయోః, రుభ్యవతీర్ణే, విశ్వేశ్వరే, మహాదేవే బ్రహ్మాదీనామపిదేవే, భగవతి, పరమా, భక్తిః, స్యాత్, యథాభక్తిస్స్యాత్తథాఽనుగృహాణేత్యర్థః, తత్ప్రార్థనాయాంహేతుంవదన్తాన్ విశినష్టి ॥ యయాభక్త్యా, దుస్తరంఉపాయాన్తరేణతర్తుమశక్యం, సంసృతినిమిత్తం, పాపవశ్యాశు, తరేత్ ❁ ॥ ౪౯ ॥ ❁ అస్త్వితి॥ తథైవాస్త్విత్యేవం, బ్రహ్మణోక్తః, సఏవభగవాన్, ద్రోణఏవ-హలోకే, వ్రజే, నన్దఇతి, ఖ్యాతో,

---

జయమ్ । యశోదావామహాభాగాపపౌయస్యాః స్తనౌహరిః ॥ ౪౬ ॥ పితరౌనాన్వవిన్దేతాంకృష్ణోదారార్భకేహితమ్ । గాయన్త్యద్యాపికవయోయల్లోకశమలాపహమ్ ॥ ౪౭ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ ద్రోణోవసూనాంప్రవరోధరయాసహభార్యయా । కరిష్యమాణఆదేశంబ్రహ్మణస్తమువాచహ ॥ ౪౮ ॥ జాతయోర్నౌమహాదేవేభువివిశ్వేశ్వరేహరౌ । భక్తిస్స్యాత్పరమాలోకేయయాఽఞ్జోదుస్తరంతరేత్ ॥ ౪౯ ॥ అస్త్విత్యుక్తస్సఏవేహవ్రజేద్రోణోమహాయశాః । జజ్ఞేనన్దఇతిఖ్యాతోయశోదాసాధరాఽభవత్ ॥ ౫౦ ॥ తతోభక్తిర్భగవతిపుత్రభూతేజనార్దనే । దంపత్యోర్నితరామాసీద్గోపగోపీషుభారత ॥ ౫౧ ॥ కృష్ణోబ్రహ్మణఆదేశంసత్యంకర్తుంవ్రజేవిభుః । సహరామోవసంశ్చక్రేతేషాంప్రీతింస్వలీలయా ॥ ౫౨ ॥*****************

************ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, అష్టమోఽధ్యాయః ***********

శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఏకదాగృహదాసీషుయశోదానన్దగేహినీ । కర్మాన్తరనియుక్తాసునిర్మమన్థస్వయందధి ॥ ౧ ॥ యానియానీహగీతానితద్బాలచరితానిచ । దధినిర్మన్థనేకాలేస్మరన్తీతాన్యగాయత ॥ ౨ ॥ క్షౌమంవాసఃపృథుకటితటేబిభ్రతీసూత్రనద్ధంపుత్రస్నేహస్నుతకుచయుగంజాతకమ్పంచసుభ్రూః । రజ్వాకర్షశ్రమభుజచలత్కఙ్కణౌకుణ్డలేచస్విన్నంవక్త్రంకబరవిగలన్మాలతీనిర్మమన్థ ॥ ౩ ॥ తాంస్తన్యకామఆసాద్యమథ్నన్తీంజననీంహరిః ।

జజ్ఞే-సైవధరా, యశోదా, అభవత్, యశోదారూపేణజజ్ఞే ❁ ॥ ౫౦ ॥ ❁ హేభారత, గోపగోపీషుమధ్యే దంపత్యోర్యశోదానన్దయోః, పుత్రభూతేఅపుత్రేఽపిపుత్రతాంప్రాప్తేజనార్దనే, భగవతి, తతోబ్రహ్మవరాత్ భక్తిః, రాసీత్ ❁ ॥ ౫౧ ॥ ❁ కుతస్తయోఃపుత్రభూతస్తత్రాహ॥ కృష్ణ ఇతి॥ బ్రహ్మణశ్చతుర్ముఖస్య-దేశంవరదానాత్మకం, సత్యం, కర్తుం, స్వస్యతయోః పుత్రభూతస్య, లీలయాబాలచేష్టయా-తేషాంనన్దాదీనాం, ప్రీతించ, కర్తుం, రామేణ, సహితో, వ్రజే వాసంవసతిం, చకార, చతుర్ముఖాదేశఏవనన్దయశోదయోరుక్తశ్రేయఃప్రాప్తౌదేవకీవసుదేవయోఃకృష్ణోదారార్భకేహితాలబ్ధౌచకారణమిత్యర్థః ❁ ॥ ౫౨ ॥ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేఅష్టమోఽధ్యాయః ******

ఇత్థంప్రదర్శితవిశ్వరూపస్యకృష్ణస్యాథాపరిమేయతారూపపూర్ణతాం ప్రదర్శయిష్యన్నవమేన ॥ ఏకదేతి॥ గృహదాసీషు, కర్మాన్తరనియుక్తాసువ్యాపారాన్తరేష్వాదిష్టాసుసతీషు, అతఏవ, యశోదా, స్వయమేవ, దధి-నిర్మమన్థ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ తస్య శ్రీకృష్ణస్య, బాలచేష్టితానిగద్యపద్యాదిరూపేణకవిభిర్నిబద్ధాని, యాని, సర్వాణి, తదాదధినిర్మన్థనకాలే, అగాయచ్చ ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ కథంభూతామమన్థేత్యత్రాహ ॥ క్షౌమమితి॥ వాసఃప్రభృతీనాం ద్వితీయాన్తానాంబిభ్రతీత్యనేనాన్వయః, పృథుకటితటే సూత్రనద్ధంకాఞ్చీబద్ధం క్షౌమం, వాసఃవస్త్రం, జాతఃనిర్మథనానుకూలవ్యాపారజః, కమ్పో, యస్య, తత్ పుత్రస్నేహేన, స్నుతయోః పయస్స్రావిణోః కుచయోర్యుగంచ-రజ్వాకర్షణశ్రమేయయోస్తయోర్భుజయోశ్చలన్తౌకఙ్కణౌచ కుణ్డలేచ స్విన్నం ప్రస్వేదభరితం-వక్త్రంచ-బిభ్రాణా-కబరాద్విగళన్త్యోమాలత్యో-యస్యాస్సాభమ్రభుజాయస్యాః సభాభూతా నిర్మమన్థ-అగాయతచేత్యర్థః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ తామేవంనిర్మన్థతీం జననీ-మాసాద్యసమీపమేత్య-స్తన్యం-కామయమానో హరిః శ్రీకృష్ణః-

తస్యాః-ప్రీతి-మావహన్-దధిమన్థనదణ్డం-గృహీత్వా-న్యషేధత్ వారయామాస ❁ ॥ ౪ ॥ ❁తం-నిషేధన్తమఙ్కమత్సఙ్గ-మారూఢం-సుతం-స్నేహేనస్నుతం-స్తన-మపాయయత్ - కథంభూతా - స్మితేనసహితం-సుతస్యముఖ-మీక్షతీ తదా-అధిశ్రితేచుల్ల్యారోపితే-పయసిక్షీరే - ఉత్సిచ్యమానేగాధాగ్నిసంపర్కాత్పాత్రాద్బహిర్నిర్గచ్ఛతిసతి - అతృప్తం స్తన్యపానాదతృప్తంపుత్ర-ముత్సృజ్య-సాయశోదా-జవేన-యయా జలప్రక్షేపాదినాక్షీరతాపంశమయితుంజగామ ❁॥౫॥ ❁సఉత్సృష్టః-కృష్ణః,సంజాతకోపః-దద్భిః దన్తైః-స్ఫురితంచలన్త - మరుణ-మధరమధరోష్ఠం-సందశ్య-మృషాఅశ్రూణియస్య తథాభూతో-దృషదశ్మనాపేషణ్యాశ్మనా-దధిమన్థభాణ్డం - నిర్భిద్య-న్తరంగృహమధ్యం - గతః-హయ్యఙ్గవంనవనీతం-జఘాసఏకాన్తే నవనీతమభక్షయదిత్యర్థః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁తదా-గోపీయశోదా-సుశృతంసుపక్వం-పయ-ఉత్తార్యచుల్ల్యాఅవరోప్య పున-స్తత్రప్రవిశ్య-దధ్యమత్రకందధిమథనభాణ్డంభగ్నం - విలోక్యచ-త-త్సుతస్య - కర్మ - ప్రతిజహాసహసితవత్-తం-సుతం తత్ర-నపశ్యతినాపశ్యచ్చ ❁॥ ౭ ॥ ❁తతః-ఉలూఖలాఙ్ఘ్రిరుపరి-అధోముఖవిన్యస్తోలూఖలస్యోపరి వ్యవస్థితం మర్కాయమర్కటాయ-మార్జారాయేతికేచిత్-నవనీతార్థమాగతాయసఖీజనాయవా - హయ్యఙ్గవంనవనీతం - కామమిష్టం యథాతథా-దదతం ప్రయచ్ఛన్తం-చౌర్యేణ-విశఙ్కితే-చక్షుషీ-ఈక్షణే-యస్య-తం-నిరీక్ష్య-పశ్చాత్పృష్ఠత, శ్శనై-రాజగామ ❁ ॥ ౮ ॥ ❁తామాగతాం-ఆత్తా-ఉద్ధృతా-యష్టి- ర్యయా-తాం-ప్రసమీక్ష్య - త్వరయాసహిత-స్తతఉలూఖలాఙ్ఘ్రేః - అవరుహ్య-భీతవ-దపససారపలాయితవాన్-తదా-సా-తమపసరన్తంసుత-మన్వధావత్ "యతోవాచోనివర్తన్తే అప్రాప్యమనసాసహ" ఇత్యు

గృహీత్వాదధిమన్థానంన్యషేధత్ప్రీతిమావహన్ ॥ ౪ ॥తమఙ్కమారూఢమపాయయత్స్తనంస్నేహస్నుతంస స్మితమీక్షతీముఖమ్। అతృప్తముత్సృజ్యజవేనసాయయావుత్సిచ్యమానేపయసిత్వధిశ్రితే॥ ౫ ॥సజాతకోపఃస్ఫురితారుణాధరంసందశ్యదద్భిర్దధిమన్థభాజనమ్ । భిత్వామృషాశ్రుర్దృషదశ్మనారహోజఘాసహయ్యఙ్గవ❋మ న్తరంగతః ॥ ౬ ॥ ఉత్తీర్యగోపీసుశృతంపయఃపునఃప్రవిశ్యసందృశ్యచదధ్యమత్రకమ్ । భగ్నంవిలోక్యస్వసుతస్యకర్మతజ్జహాసతంచాపినతత్రపశ్యతి ॥ ౭ ॥ ఉలూఖలాఙ్ఘ్రేరుపరివ్యవస్థితంమర్కాయకామందదతంశుచిస్మి

❋ యమళార్జునభఞ్జనకథారమ్భః ❋

తమ్ ।హయ్యఙ్గవం❋చౌర్యవిశఙ్కితేక్షణంనిరీక్ష్యపశ్చాత్సుతమాగమచ్ఛనైః॥౮॥ తామాత్తయష్టింప్రసమీక్ష్య సత్వరస్తతోఽవరుహ్యాపససారభీతవత్ । గోప్యన్వధావన్న యమాపయోగినాంక్షమంప్రవేష్టుంతపసేరితంమనః ॥ ౯ ॥ అన్వఞ్చమానాజననీబృహచ్చలచ్ఛ్రోణీభరాక్రాన్తగతిస్సుమధ్యమా।జవేనవిస్రంసితకేశబన్ధనచ్యుతప్రసూనానుగతిఃపరామృశత్ ॥ ౧౦ ॥ కృతాగసంతంప్రరుదన్తమక్షిణీకషన్తమఞ్జన్మషిణీస్వపాణినా। ఉద్వీక్షమాణంభయవిహ్వలేక్షణంహస్తేగృహీత్వాభి❋షయన్త్యవాగురత్ ॥ ౧౧ ॥ త్యక్త్వాయష్టింసుతంభీతంవిజ్ఞాయార్భకవత్సలా।ఇయేషకిలతంబద్ధుందామ్నాఽతద్వీర్యకోవిదా ॥ ౧౨ ॥నచాన్తర్నబహిర్యస్యనపూర్వంనాపి

క్తరిత్యావాఙ్మనసాపరిచ్ఛేద్యవైభవంపశ్చాద్భ్యమన్వధావదిత్యేతదహోవిచిత్రమిత్యభిప్రాయేణవిశినష్టి ॥ యంకృష్ణం- యోగినాం,మనోఽపి-ప్రవేష్టుం,నక్షమమసమర్థ,మాసీత్,మన్వధావత్-కథంభూతంమనః,తపసా,ఈరితంప్రవణీకృతమ్❋ ॥ ౯॥❋ అన్వఞ్చమానాఅనుధావన్తీ-బృహత్యోః - శ్రోణ్యోః-భరేణా - క్రాన్తాస్తబ్ధా-గతి-ర్యస్యాః - శోభనో-మధ్యమఃమధ్యప్రదేశోయస్యాః- జవేనహేతునా-విస్రంసితా-త్కేశబన్ధనాత్-చ్యుతైః - ప్రసూనైః - అనుగతిరనుగమనం-యస్యాస్సా-జననీ-పరామృశత్ పస్పర్శ-జగ్రాహేత్యర్థః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁తం-హస్తే- గృహీత్వా-భిషయన్తీభయంప్రాపయన్తీ-అవాగురత్తాడయితుముద్యతహస్తా - అభూత్-కథంభూతం-కృత-మాగోఽపరాధో-యేన-తం-అక్షిణీసర్వతఃప్రసరన్తీమషిఃకజ్జలం-యయో-స్తే-అక్షిణీ-స్వపాణినా-కషన్తంమర్దయన్తం-భయేన-విహ్వలేచకితే-ఈక్షణే-యస్య ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁తం-తదా-అపగురన్త్యపి-సా-సుతం-భీతం-విజ్ఞాయా - ర్భకవత్సలా-అతఏవ-యష్టిం-త్యక్త్వా-తత్ప్రభావానభిజ్ఞా - దామ్నారజ్జ్వాబద్ధు - మియేషైచ్ఛత్ఖలు ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁కింతద్వీర్యం-యదనభిజ్ఞానాత్ బద్ధుమియేషేత్యత స్తద్దర్శయన్ తదనభిజ్ఞాప్రాకృతమివబబన్ధేత్యాహద్వాభ్యాం ॥ బన్ధోహిబహిరేవసంవీతేనదామ్నాఅన్తరాగృహీతస్యభవతి- తథా - పూర్వాపరవిభాగవతో వస్తునఃపూర్వందామతోధృత్వాపరితఃపరివేష్టనేన-నత్వేతదస్తీత్యాహ॥ నచాన్తరంతి ॥కించ - వ్యాపకేనవ్యాప్యస్యబన్ధోభవతితచ్చవిపరీతమిత్యాహ॥పూర్వాపరమితి॥యో-జగతఃకృత్స్నస్య - పూర్వంపూర్వావధిః-పరముత్తరావధిశ్చ-బహిశ్చా-న్తశ్చ - వ్యాప్యవర్తతే తస్య - జగదన్తర్భూతేనవ్యాప్యేనదామ్నాకథంబన్ధనంభవేదిత్యభిప్రాయః - కించ-సర్వస్యతత్కారణకతయాతదన్తరాత్మ

కత్వేన తచ్ఛరీరతయా చ తత్పృథక్సిద్ధవస్త్వన్తరాభావాత్స్వనిష్ఠవస్తుసాధనకం బన్ధనం న సంభవతీత్యభిప్రాయేణాహ॥ జగచ్చ య ఇతి॥ కార్యకారణశరీరాత్మభావనిబన్ధనమిదం సామానాధికరణ్యమ్ ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ మర్త్యస్యేవ లిఙ్గం శరీరం యస్య తం - ముక్తవిధం - అధోక్షజం - మత్వా - గోపీ - దామ్నా - సాధనేన - ఉలూఖలే - బబన్ధ బన్ధనోద్యమం చకార - యథా - ప్రాకృతం కేవలమర్త్యం - తద్వత్ ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ కృతాగసః - అతఏవ - బధ్యమానస్య సతః - తద్బన్ధనార్థముపాత్తం - దామ - ద్వ్యఙ్గుళోనం ద్వాభ్యామఙ్గుళిభ్యామపూర్ణం - అభూత్ - తేన ద్వ్యఙ్గుళోనేన దామ్నా సహ - అన్యద్దామాన్తరం - సందధే ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ యత్సంహితం దామ - తదపి - న్యూనం - అభవదిత్యేవం - యద్యదాదత్త సంధాతుం జగ్రాహ - తత్సర్వం - న్యూనమేవ - అభూత్ ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀ ఏవం - స్వగృహస్థాని - సర్వాణి - దామాని - సందధత్యపి - సందధత్యేవ - న తు తథాపి నివృత్తేత్యర్థః - తద్వీక్ష్య - విస్మయన్తీనాం గోపీనాం మధ్యే స్వయం - విస్మితా - బభూవ ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ తదా - స్విన్నం ప్రస్వేదభరితం - గాత్రం - యస్యాః - విస్రస్తం - కబరం - స్రజశ్చ - యస్యాః - తస్యాః - స్వమాతుః - పరిశ్రమం - దృష్ట్వా - తస్యాం - కృపయా - స్వబన్ధనే - అనుగుణః - ఆసీత్ ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀ నహ్యేతావతా స్వాతన్త్ర్యభఙ్గ ఇత్యాహ ॥ ఏవమితి ॥ స్వవశేన స్వతన్త్రేణాపి - స్వవశత్వమేవాహ - యస్య - వశే అధీనతాయాం - బ్రహ్మాదీశ్వరసహితం - ఇదం జగద్వర్తతే - తేన కృష్ణేన - హరిణా - ఏవమిత్థం - అఙ్గ హే రాజన్ - భృత్యవశ్యతా - సందర్శితా - సర్వత్ర స్వతన్త్రోఽప్యహం భక్తేషు పరతన్త్ర ఇతి దర్శయితుమబధ్యతేత్యర్థః ॥ తథా చాహుః శ్రీవత్సాఙ్కమిశ్రాః “ అనన్యాధీనసత్త్వం తవ కిల జగుర్వైదికగిరః పరాధీనం త్వాం తు ప్రణతపరతన్త్రం మనుమహే ” ఇతి॥ తథా చోక్తం భగవతాఽప్యష్టమే “అహం భక్తప

చాపరమ్ । పూర్వాపరం బహిశ్చాన్తర్జగతో యో జగచ్చ యః ॥ ౧౩ ॥ తం మత్వాఽఽత్మజమవ్యక్తం మర్త్యలిఙ్గమధోక్షజమ్ । గోపికోలూఖలే దామ్నా బబన్ధ ప్రాకృతం యథా ॥ ౧౪ ॥ తద్దామ బధ్యమానస్య స్వార్భకస్య కృతాగసః । ద్వ్యఙ్గుళోనమభూత్తేన సందధేఽన్యచ్చ గోపికా ॥ ౧౫ ॥ యదాఽఽసీత్తదపి న్యూనం తేనాన్యదపి సందధే । తదపి ద్వ్యఙ్గుళం న్యూనం యద్యదాదత్త బన్ధనమ్ ॥ ౧౬ ॥ ఏవం స్వగేహదామాని యశోదా సందధత్యపి । గోపీనాం విస్మయన్తీనాం స్మయన్తీ విస్మితాఽభవత్ ॥ ౧౭ ॥ స మాతుః స్విన్నగాత్రాయా విస్రస్తకబరస్రజః । దృష్ట్వా పరిశ్రమం కృష్ణః కృపయాఽఽసీత్స్వబన్ధనే ॥ ౧౮ ॥ ఏవం సందర్శితా హ్యఙ్గ హరిణా భృత్యవశ్యతా । స్వవశేనాఽపి కృష్ణేన యస్యేదం సేశ్వరం వశే ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ నేమం విరిఞ్చో న భవో న శ్రీరప్యఙ్గసంశ్రయా । ప్రసాదం లేభిరే గోపీ యత్తత్ప్రాప విముక్తిదాత్ ॥ ౨౦ ॥ నాయం ❀ సుబోధో భగవాన్దేహినాం గోపికాసుతః । జ్ఞానినాం చాత్మభూతానాం యథా భక్తిమతామిహ ॥ ౨౧ ॥ కృష్ణస్తు గృహకృత్యేషు వ్యగ్రాయాం మాతరి ప్రభుః । అద్రాక్షీదర్జునౌ పూర్వం గుహ్యకౌ ధనదాత్మజౌ ॥ ౨౨ ॥ పురా నారదశాపేన వృక్షతాం ప్రాపితౌ మదాత్ । నళకూబరమణిగ్రీవావితి ఖ్యాతౌ శ్రియాన్వితౌ ॥ ౨౩ ॥❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

❀❀❀❀❀❀❀❀ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, నవమోఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

రాధీనో హ్యస్వతన్త్ర ఇవ ద్విజేతి ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ నను సత్యం భక్తపరతన్త్ర ఇతి, గోపీ తు న భక్తేతి కథం తత్పారతన్త్ర్యమీశ్వరస్యేత్యత్రాహ ॥ నేమమితి ॥ భక్తిప్రయోజనం హి భగవత్ప్రసాదః, తం చ, యాదృశం నిగ్రహానుగ్రహాదిపర్యన్తవిధేయత్వరూపం, విముక్తిదాద్భగవతో, గోపీ, లేభే, న, తాదృశం, బ్రహ్మరుద్రౌ, సాక్షాద్వక్షఃస్థలాశ్రయా, లక్ష్మీరపి, లేభిరే, ప్రేమపూర్వకానుధ్యానాత్మికా హి భక్తిః, సా గోప్యామప్యవిశిష్టేతి భావః ❀ ॥ ౨౦ ॥ తథా చ భక్తానామేవాయం సులభో నాన్యేషామిత్యాహ ॥ నాయమితి ॥ అయం భగవాన్గోపీసుతో, యథా, ఇహ, భక్తిమతాం, ఆత్మా - స్వయమేవ పోతః భవార్ణవతరణే ప్లవస్థానీయో యేషాం, తేషాం, జ్ఞానినాం, యథా, సుఖాపః సుఖప్రాప్యః, న తథేతరేషాం దేహినామిత్యర్థః। సుబోధ ఇతి పాఠే। సుఖేన బోద్ధుం శక్య ఇత్యర్థః ❀॥ ౨౧ ॥❀ అహో అత్యాశ్చర్యమేతత్, యత్సంసృతిబంధబ్రహ్మశాపాదిమోచనోఽపి భగవాన్ లౌకికేన దామ్నా బద్ధ ఇత్యభిప్రాయేణ యమళార్జునముక్తిప్రదత్వరూపం చరిత్రాన్తరం ప్రస్తోతుమాహ॥ కృష్ణస్త్వితి॥ మాతర్యులూఖలే బద్ధవత్యాం యశోదాయాం, గృహకృత్యేషు, వ్యగ్రాయాం ప్రవణచిత్తాయాం సత్యాం, బద్ధః, కృష్ణః, ప్రభుః విప్రశాపాదిమోచనసమర్థః, పూర్వం, ధనదస్య కుబేరస్య, ఆత్మజౌ, గుహ్యకౌ యక్షౌ, నలకూబరమణిగ్రీవాఖ్యౌ, శ్రియా యుక్తౌ సన్తౌ పురా - మదాచ్ఛ్రీమదాన్నిమిత్తాన్నారదస్య కుపితస్య - శాపేన - వృక్షతాం తరుజన్మ - ప్రాపితౌ - అర్జునౌ అర్జునాఖ్యౌ వృక్షౌ - దదర్శ ❀॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ ❀ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే నవమోఽధ్యాయః ❀

ఏవముక్తేలబ్ధప్రశ్నావసరఃపృచ్ఛతిరాజా ॥ కథ్యతామితి ॥ యద్విగర్హితంకర్మ-యేనవా-దేవర్షిర్భాగవతశ్రేష్ఠః, కుపితః-తదేతత్కర్మ - తయోః-శాపస్య - కారణం-హేభగవన్ కథ్యతాందేవర్షేర్యేనవాతమఇతిపాఠే - దేవర్షేర్భాగవతోత్తమస్యాపి తమఃక్రోధ-ఇత్యన్వయః * ॥ ౧ ॥ * రుద్రస్యేత్యాదిశ్లోకద్వయంస్పష్టార్థమ్ * ॥౨॥౩॥ * గఙ్గాయా మన్తర్మధ్యే, కథంభూతే అమ్బుజానాం- వనాని- తేషాం-రాజయోః-యస్మిన్-తస్మిన్ వ్రీహ్యాదిత్వాదినిః ॥ కరేణుభిరిభీభి-ర్గజావివ-యువతిభిస్సహ-చిక్రీడతుః * ॥ ౪ ॥ * హేకౌరవ-భగవాన్-దేవర్షి-ర్యదృచ్ఛయా-తత్రా-గతో-దదర్శ-క్షీబౌమదాన్ధౌ-సమబుధ్యతచ * ॥ ౫ ॥ * కుతఇత్యత్రాహ॥ తందృష్ట్వేతి ॥పర్యధుఃపరిహితవత్యః-గుహ్యకౌతు-నైవపర్యధాతాం-కింతు-వివస్త్రావనగ్నావేవా-సాతామ్ * ॥ ౬ ॥ * సురస్యకుబేరస్య-ఆత్మజౌ-దృష్ట్వా-మదనాశరూపానుగ్రహార్థం- శాపం-దాస్యన్-తావిదంవక్ష్యమాణం-జగాద, అనుగ్రహార్థాయభవిష్యద్భగవద్దర్శనరూపప్రయోజనాయచేతికేచిద్వ్యాచక్షతే * ॥ ౭ ॥ * జుష్టాన్ ప్రియాన్ - జుషతః సేవమానస్య-పుంసః-శ్రీమదాత్సంపత్ప్రయుక్తమదా-దన్యఅభిజాత్యాదిః - ఆదిశబ్దేనవిద్యాదిసంగ్రహః-ఆభిజాత్యాదిజనితోమద-శ్శ్రీమదవ, ద్బుద్ధిభ్రంశకరఃరజోగుణకార్యకామక్రోధాదివర్ధకో,నహి, కింతు, శ్రీమదఏవనితరాంబుద్ధిభ్రంశకరోరజోగుణస్త్వేత్యర్థః ॥ తదాహ॥యత్రేత్యాదినా॥యత్రయస్మిన్ శ్రీమదేసతి, స్త్రీసఙ్గద్యూతమధుపానాదిరూపదుర్వ్యసనానిసంభవన్తి * ॥ ౮ ॥ * కించ,యత్రశ్రీమదేసతి ఇమం,దేహం,జరాదిరహితం,మన్యమానై,రతఏవ,అజితేన్ద్రియై,రతఏవ-నిర్దయైః,పశవో-హన్యన్తే * ॥ ౯ ॥ * ఇమమిత్యనేనాభిప్రేతంవిశదయతి॥దేవేతి॥ దేవసంజ్ఞితమపినరదేవభూదేవస్వర్దేవాదిసంజ్ఞితమపి - శరీర-మన్తే,తదారమ్భకప్రారబ్ధావసానే క్రిమ్యాదిసంజ్ఞితమేవ- దగ్ధంచే-ద్భస్మసం

రాజోవాచ ॥ కథ్యతాంభగవన్నేతత్తయోశ్శాపస్య కారణమ్ । యత్తద్విగర్హితంకర్మ యేనవా * దేవర్షేఃకుపితః * ॥ ౧ ॥ శ్రీబాదరాయణిరువాచ ॥ రుద్రస్యానుచరౌభూత్వా సుదృప్తౌధనదాత్మజౌ । కైలాసోపవనేరమ్యే మన్దాకిన్యాంమదోత్కటౌ ॥ ౨ ॥ వారుణీంమదిరాంపీత్వామదాఘూర్ణితలోచనౌ । స్త్రీజనైరనుగాయద్భిశ్చేరతుఃపుష్పితేవనే ॥ ౩ ॥ అన్తఃప్రవిశ్యగఙ్గాయామమ్భోజవనరాజిని । చిక్రీడతుర్యువతిభిర్గజావివకరేణుభిః ॥ ౪ ॥ యదృచ్ఛయాచదేవర్షిర్గతవాంస్తత్రకౌరవ । అపశ్యన్నారదోదేవౌక్షీబాణౌసమబుధ్యత ॥ ౫ ॥ తం దృష్ట్వావ్రీడితాదేవ్యోవివస్త్రాశ్శాపశఙ్కితాః।వాసాంసిపర్యధుశ్శీఘ్రం వివస్త్రౌనైవగుహ్యకౌ ॥ ౬ ॥ తౌ దృష్ట్వామదిరామత్తౌశ్రీమదాన్ధౌసురాత్మజౌ । తయోరనుగ్రహార్థాయశాపందాస్యన్నిదంజగౌ ॥ ౭ ॥ నహ్యన్యోజుషతోజోష్యాన్ బుద్ధిభ్రంశోరజోగుణః।శ్రీమదాదాభిజాత్యాదిర్యత్రస్త్రీద్యూతమాసవమ్ ॥ ౮ ॥ హన్యన్తేపశవోయత్రనిర్దయైరజితాత్మభిః । మన్యమానైరిమందేహమజరామృత్యునశ్వరమ్ ॥ ౯ ॥ దేవసంజ్ఞితమప్యన్తేక్రిమివిడ్భస్మసంజ్ఞితమ్।భూతధ్రుక్తత్కృతేస్వార్థంకింవేదనిరయోయతః॥౧౦॥దేహఃకిమన్నదాతుస్స్వం నిషేక్తుర్మాతురేవవా । మాతుఃపితుర్వాబలినః క్రేతురగ్నేశ్శునోఽపివా ॥ ౧౧ ॥ ఏవంసాధారణందే

జ్ఞితం-శ్వభిర్భక్షితంచేత్ - విట్సంజ్ఞికం అన్యథా-క్రిమిసంజ్ఞితమిత్యర్థః-తత్కృతేఏవంవిధశరీరసుఖార్థం - యో-భూతానిద్రుహ్యతీతితథా-యతోభూతద్రోహా - న్నిరయోనరకః-సభూమాన్ కింవేదసకిమపి-హితమహితంచనజానాతీత్యర్థః * ॥౧౦॥ * నన్వన్తేయత్కించిత్సంజ్ఞికమస్తు - జీవద్దశాయాంస్వాధీనతయా దేహసుఖార్థంయతితవ్యమేవేత్యత్రతద్దశాయామపినియతంస్వత్వమస్తీత్యాహ ॥ దేహఇతి ॥ అగ్నేశ్శునోఽపివేతిదృష్టాన్తార్థం-దేహోయథా,ఽన్తే,అగ్నే,శ్శునస్స్వం, తథా-జీవద్దశాయామపినియమోనాన్నదాత్రాదీనాంస్వంకిం నభవతీత్యర్థః - కిమిత్యనేనలోకేప్రసిద్ధిర్ద్యోత్యతే - తావదన్నపరిణామరూపత్వా,ద్యస్యాన్నేనవర్ధతేతస్యస్వం , తథా-రేతఃప్రభవత్వాన్నిషేక్తుర్గర్భధాతుః-తథా - మాతుఃపితుఃతత్పితుర్మాతామహస్యచ-పుత్రీకరణకాలేతథాసంకల్పాత్పితృవన్మాతృపితరంప్రత్యపిపారతన్త్ర్య చిత్యాదితిభావః ॥ విక్రేతుఃద్రవ్యాదానేనస్వీకర్తుః-బలినోబల్గాదపహర్తుః * ॥ ౧౧ ॥ * ఏవం,సాధారణం-నత్వేకస్యైవనియతస్వం,అవ్యక్తాత్ప్రకృతేః-ప్రభవః-ఉత్పత్తిః-తస్మిన్నేవాప్యయోలయశ్చ - యస్య,తమిమం-దేహ-మాత్మసాత్కృత్వాఆత్మేతిమత్వా,అసతోమూఢాన్,కృతేవినావిద్వాన్-కఃపుమాన్-జన్తూన్ - హన్తి,దేహాభిమానినశ్చేద్ధన్యుః-విద్వాంస్తునహన్యాదేవేత్యర్థః,యద్వా, ఏవ,మిమందేహం-సాధారణ-మవ్యక్తప్రభవాప్యయంచ - విద్వాన్ జానంశ్చే, దసతోఅసాధారణదేహాభిమానినఃపురుషాన్ - శ్వానా-కోఽపిపుమా-నాత్మసాత్కృత్వాఆత్మత్వేనమత్వా, జన్తూన్-హన్యాత్-ఏవంవిద్వాంసుపునర్దేహాత్మాభిమానేననహన్యాత్- సాధారణమవిద్వాంసస్తుదేహాత్మాభిమానేనహన్యురిత్యర్థః , అవిద్వానితివాచ్ఛేదః-తదా-సాధారణ - మవ్యక్తప్రభవాప్యయంచా-

౧ ॥ శ్లో * పా ॥ దేవర్షేస్తమః

విద్వానజానంశ్చే, త్సత స్తజ్ఞా, స్వినా-అన్యఃకశ్చిద్దేహాత్మాభిమానేనహన్యాదిత్యన్వయః ✻ ॥ ౧౨ ॥ ✻ ఏవం శ్రీమదస్యానర్థమూలతాం ప్రదర్శ్య - అథతత్ప్రతీకారార్థం నిశ్చినోతి॥ అసత ఇతి॥ తత్కుత ఇత్యత్రాహ॥ ఆత్మౌపమ్యేనేతి॥ దరిద్రః- కేవల-మాత్మదృష్టాన్తేన-భూతానీ, క్షుతే యథాస్వస్యాఘాతాదినాదుఃఖాదికం-తథా-పరస్యాపీ-త్యాత్మౌపమ్యేనభూతానిపశ్యన్-న తేభ్యోద్రుహ్యతీత్యర్థః ✻ ॥ ౧౩ ॥ ✻ ఉక్తమేవార్థం సదృష్టాన్తమాహ॥ యథేతి॥ యథాకణ్టకవిద్ధాఙ్గః లిఙ్గైరన్తర్గతసుఖదుఃఖాదివ్యఞ్జకముఖవికాసమ్లానతాదినిమిత్తైః, జీవసామ్యంగతః- స్వేతరజీవానాం స్వస్యచతౌల్యంమన్వానః - తాం కణ్టకవేధజాం-వ్యథాం దుఃఖం-కణ్టకవేధాంవా - నేచ్ఛతి, తథైవ, మవిద్ధకణ్టకో-ననేచ్ఛతీతినేత్యర్థః ✻ ॥ ౧౪ ॥ ✻ కించ, దారిద్ర్యం పరం పరయాముక్తిసాధనమపీత్యాహ ॥ దరిద్ర ఇతిచతుర్భిః ॥ నిరహం స్తమ్భః, నిర్గతాహంకారరూపగర్వః, సర్వైరభిజనవిత్తవిద్యాప్రియుక్తైః, ర్మదైః, ర్ముక్తః, యదృచ్ఛయాస్వప్రయత్నమన్తరేణైవ, కృచ్ఛ్రం కాయశోషణాదికం, ప్రాప్నోతి, తత్కృచ్ఛ్రమేవా, స్య, పరం కేవలముత్కృష్టం వా-తపః ✻ ॥ ౧౫ ॥ ✻ తదేవాహ॥ నిత్యమితి॥ క్షుధా-క్షామః క్షీణో-దేహో-యస్య, తత్ర హేతుః-అన్నకాంక్షిణః, తత్రాపి హేతుః, దరిద్రస్య-ఇన్ద్రియాణి-శుష్యన్తి-అతఏవ-హింసాచ-నివర్తతే ✻ ॥ ౧౬ ॥ ✻ ఏవంవిధస్య-దరిద్రస్యైవ-సమదర్శినః-సాధవో యుజ్యన్తే సంగతాభవన్తి-వనుపరిశుష్కేన్ద్రియస్యాపివిషయతృష్ణానపాయాచ్ఛ్రీమదాన్ధాత్కోఽస్యవిశేష ఇత్యతాహ॥ సంగతైస్సద్భిస్తైతుభి-స్తత్తర్షం విషయతృష్ణాం-క్షిణోతిక్షపయతి-యద్వా-తత్తర్షం కర్తృక్లిబ్యమార్థం క్షిణోతి నశ్యతి-తతస్తత్తర్షక్షయా-దారాత్సమనన్తరమేవ - విశుధ్యతి ప్రకృతిసంబన్ధరూపాశుచిరహితో భవతి-ః సిధ్యతీతిపాఠే-ముక్తో భవ

హ్యనువ్యక్తప్రభవాప్యయమ్ । కో విద్వానాత్మసాత్కృత్వా హన్తి జన్తూనృతేఽసతః॥ ౧౨ ॥ అసతశ్శ్రీమదాన్ధస్య దారిద్ర్యం పరమాఞ్జనమ్। ఆత్మౌపమ్యేన భూతాని దరిద్రః పరమీక్షతే॥ ౧౩ ॥ యథా కణ్టకవిద్ధాఙ్గో జన్తోర్నేచ్ఛతి తాం వ్యథామ్ । జీవసామ్యంగతో లిఙ్గైర్న తథాఽవిద్ధకణ్టకః॥ ౧౪ ॥ దరిద్రో నిరహంస్తమ్భో ముక్తస్సర్వమదైరిహ । కృచ్ఛ్రం యదృచ్ఛయాఽఽప్నోతి తద్ధి తస్య పరం తపః ॥ ౧౫ ॥ నిత్యం క్షుత్క్షామదేహస్య దరిద్రస్యాన్నకాఙ్క్షిణః । ఇన్ద్రియాణ్యనుశుష్యన్తి హింసాఽపి వినివర్తతే॥ ౧౬ ॥ దరిద్రస్యైవ యుజ్యన్తే సాధవస్సమదర్శినః। సద్భిః క్షిణోతి తం తర్షం తత ఆరా ✻ ద్విశుధ్యతి॥ ౧౭ ॥ సాధూనాం సమచిత్తానాం ముకున్దచరణైషిణామ్ । ఉపేక్ష్యైః కిం ధనస్తమ్భైరసద్భిరసదాశ్రయైః॥ ౧౮ ॥ తదహం మత్తయోర్మాధ్వ్యా వారుణ్యా శ్రీమదాన్ధయోః । తమోమదం హరిష్యామి స్త్రైణయోరజితాత్మనోః॥ ౧౯ ॥ యదిమౌ లోకపాలస్య పుత్రౌ భూత్వా తమఃప్లుతౌ। న వివాససమాత్మానం విజానీతే సుదుర్మదౌ॥ ౨౦ ॥ అతోఽర్హతః స్థావరతాం స్యాతాం నైవం యథా పునః। స్మృతిస్స్యాన్మత్ప్రసాదేన తత్రాఽపి మదనుగ్రహాత్॥ ౨౧ ॥ వాసుదేవస్య సాన్నిధ్యం లబ్ధ్వా దివ్యశరచ్ఛతే। వృత్తే స్వ

తీత్యర్థః ✻ ॥ ౧౭ ॥ ✻ ననుధనమేవ స్వాపేక్షితమత ఆహ ॥ సాధూనామితి ॥ ముకున్దచరణమేవ నిరతిశయపురుషార్థరూపం మన్వానానాం-సమచిత్తానాం స్వతుల్యభూతాన్తరదర్శినాం సాధూనా-మతఏవో, పేక్ష్యైః - ధనస్తమ్భైః స్తమ్భహేతుభిర్ధనై-రసద్భిరనర్థమూలమదహేతుత్వేన దుష్టైః అతఏవ-అసతా, మాశ్రయైః - స్తైరాశ్రయో యేషాం తైరితివా, ఏవంవిధైర్ధనస్తమ్భైః-కిం, న కించిదపి ప్రయోజనమిత్యర్థః॥ యద్వా॥ సాధూనామపి ధనిక ఏవ ప్రియస్స్యాదిత్యత్రాహ ॥ సాధూనామితి॥ ధనేన స్తమ్భో యేషాం తై-రసదాశ్రయైస్సదాశ్రయరహితై-స్తత్సమాగమరహితైరిత్యర్థః అతఏవ-ఉపేక్ష్యైరసద్భిః కిమితి ✻ ॥ ౧౮ ॥ ✻ తత్తస్మాత్, శ్రీమదనిష్పత్తేరేవపురుషార్థపర్యవసాయిత్వా-ద్వారుణ్యా, మాధ్వ్యామధురయామత్తయోః శ్రీమదేనాన్ధయో-రజితేన్ద్రియయోః స్త్రీవశ్యయోః - యువయో, స్తమోమద - మజ్ఞానకృతంమదం - హరిష్యామి అపనేష్యామి ✻ ॥ ౧౯ ॥ ✻ యద్యస్మాల్లోకపాలస్య- పుత్రౌ-భూత్వాపి ఇమౌభవన్తౌ - తమసావ్యాప్తౌ-వివాససం నగ్న-మాత్మానం-నవిజానాతే ✻ ॥ ౨౦ ॥ ✻ అతః-స్థావరతా-మర్హతః-వివాససమాత్మానమజానతోర్వస్త్రాచ్ఛాదనరహితతరుజన్మయుక్తమితిభావః- ఇత్థం శప్త్వాఽనుగృహ్ణాతి॥ స్యాతామిత్యాదినా॥ ఏవమేవ- సర్వాస్థావరాకృతీ-యథా - నస్యాతాం-తథాఽర్హతః-యద్వా కిమర్థమేవం నిరపరాధయోశ్శాపం ప్రయచ్ఛసీత్యత్రాహ - పురాతరుజన్మనః ప్రాక్-యథాస్యాతాం యాదృశౌ శ్రీమదాన్ధౌ స్యాతా-మేవం-తరుజన్మనః పశ్చా-న్మాభూతా - మిత్యేవమనుగ్రహార్థం శపఇత్యర్థః, ప్రకారాన్తరేణాప్యనుగృహ్ణాతి॥ తత్రాపి స్థావరత్వేఽపి, మత్ప్రసాదేన హేతునా-స్మృతిః పూర్వజన్మస్మృతిః, స్యాత్ ✻ ॥ ౨౧ ॥ ✻ తథా, మదనుగ్రహాద్ధేతోః-దివ్యవర్షశతాన్తే వాసుదేవస్య వసుదేవసూనోః భగవత - సాన్నిధ్యం-లబ్ధ్వా-వృత్తే శరత్త్వే అతీతే సతి-పున-స్స్వర్లోక

౧౭ ॥ శ్లో ✻ పా ॥ విసిధ్యతి

తాం దేవత్వం-లబ్ధ్వా-వాసుదేవే-లబ్ధా భక్తిర్యాభ్యాం-తథాభూతౌ-భవిష్యతః ॥ ౨౨ ॥ స దేవర్షి-రిత్థ-ముక్త్వా-బదర్యాశ్రమం-గతః నలకూబరమణిగ్రీవౌ, సహజాతౌ, వర్జునౌ వృక్షౌ, ఆసతుః ॥ ౨౩ ॥ భాగవతముఖ్యస్య, నారదస్య, తద్వచ, స్సత్యం, కర్తుం, శ్రీకృష్ణ, శ్శనై, రులూఖలమాకర్షన్, యత్ర, యమళార్జునౌ-స్థితౌ, తత్ర-జగామ ॥ ౨౪ ॥ తద్వచ స్సత్యం కర్తుమిత్యేతదేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ యత్ యతో, దేవర్షిర్మ-ప్రియతమః, తత్తస్మా, త్తేన, మహాత్మనా, ధనదాత్మజావుద్దిశ్య, యద్గీతం, తత్సాధయిష్యామీ, త్యభిప్రాయేణ, యమయోరర్జునయో, రన్తరేణ, మధ్యే, యయౌ ॥ తదా ఆత్మనస్స్వస్య, ప్రవేశమాత్రేణో, లూఖలం, తిర్యక్పతిత, మభూత్ ॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥ అన్వఞ్చతీత్యన్వక్, అనుసరత్, త, ములూఖలం, నిష్కర్షయతా దామోదరేణ హేతునా, తరసా బలా, దుత్కలితౌ వుత్పాటితౌ, వఙ్ఘ్రిబన్ధౌ మూలభాగౌ, యయోః, పరమస్య శ్రీకృష్ణస్య-విక్రమితేన, అతివేపః కమ్పో యేషు, తే-స్కన్ధాదయో-యయోః-కృత-శ్చణ్డశ్శబ్దో-యాభ్యాం-తథాభూతౌ-నిష్పేతతుః ॥ ౨౭ ॥ తత్ర తదా-తయోః వృక్షయోర్వా-పరమయా-శ్రియా-శోభయా-కకుభో దిశః-స్ఫురన్తౌ ప్రకాశయన్తౌ కుజయోః వృక్షయోః-స్థితో-ఽగ్ని-ర్యథా-మూర్తిమాన్బహిరుద్గచ్ఛతి-తద్వ-దుత్థితౌ-సిద్ధౌ-భూత్వా-ఉపేత్య కృష్ణసమీపమేత్య-కుజయోర్జాతవేదా ఇవ సిద్ధావుపేత్యేత్యుద్ధారేణేతి వా-అఖిలలోకానాం-నాథమీశ్వరం-కృష్ణం-శిరసా-ప్రణమ్య-బద్ధో-ఽఞ్జలి-ర్యాభ్యాం-విగతం రజః రజోగుణకార్యం-యయో-స్తౌ-సాత్త్వికావిత్యర్థః-నిర్మలావితి వా-తౌ-నలకూబరమణిగ్రీవా-వదం వక్ష్యమాణ-మూచతుః ॥ ౨౮ ॥ గోపాలం మాం యువాం దేవౌ కిమితి ప్రణతావిత్యత్రాహతుః-హే కృష్ణ మహాయోగిన్ అచిన్త్యప్రభావ-న కేవలం గోపబాలస్త్వ-మపితు-పరమపురుషః-కోఽసౌ-య-ఆద్యో జగత్కారణభూతః-నను కార్యకా

శ్లోకతాం భూయో లబ్ధభక్తీ భవిష్యతః ॥ ౨౨ ॥ ఏవముక్త్వా తు దేవర్షిర్గతో నారాయణాశ్రమమ్ । నళకూబరమణిగ్రీవావాసతుర్యమళార్జునౌ ॥ ౨౩ ॥ ఋషేర్భాగవతముఖ్యస్య సత్యం కర్తుం వచో హరిః । జగామ శనకైస్తత్ర యత్రాస్తాం యమళార్జునౌ ॥ ౨౪ ॥ దేవర్షిర్మే ప్రియతమో యదిమౌ ధనదాత్మజౌ । తత్తథా సాధయిష్యామి యద్గీతం తన్మహాత్మనా ॥ ౨౫ ॥ ఇత్యన్తరేణార్జునయోః కృష్ణస్తు యమయోర్యయౌ । ఆత్మనిర్వేశమాత్రేణ తిర్యగ్గతములూఖలమ్ ॥ ౨౬ ॥ బాలేన నిష్కర్షయతాఽన్వగులూఖలం తద్దామోదరేణ తరసోత్కలితాఙ్ఘ్రిబన్ధౌ । నిష్పేతతుః పరమవిక్రమితాతివేపస్కన్ధప్రవాళవిటపౌ కృతచణ్డశబ్దౌ ॥ ౨౭ ॥ తత్ర శ్రియా పరమయా కకుభః స్ఫురన్తౌ సిద్ధావుపేత్య కుజయోరివ జాతవేదాః । కృష్ణం ప్రణమ్య శిరసాఽఖిలలోకనాథం బద్ధాఞ్జలీ విరజసావిదమూ

శాపవినిర్ముక్తనలకూబరమణిగ్రీవకృతశ్రీకృష్ణస్తుతిః

చతుస్స్మ ॥ ౨౮ ॥ కృష్ణ కృష్ణ మహాయోగింస్త్వమాద్యః పురుషః పరః । వ్యక్తావ్యక్తమిదం విశ్వం రూపం తే బ్రాహ్మణో విదుః ॥ ౨౯ ॥ త్వమేకస్సర్వభూతానాం దేహాస్వాత్మేన్ద్రియేశ్వరః । త్వమేవ కాలో భగవాన్విష్ణురవ్యయ ఈశ్వరః ॥ ౩౦ ॥ త్వం మహాన్ప్రకృతిస్సూక్ష్మా రజస్సత్త్వతమోమయీ । త్వమేవ పురుషోఽధ్యక్షస్సర్వక్షేత్రవి

రణయోః ప్రాయశస్స్వాలక్షణ్యాదర్శనాత్కథం చిదచిదాత్మకస్య జగతస్తద్విలక్షణోఽహం కారణమిత్యత్రాహ ॥ వ్యక్తం నామరూపాభ్యాం-అవ్యక్తం చే-దం విశ్వం-బ్రహ్మణః సర్వశక్తిత్వాదికల్యాణగుణైర్బృహత-స్తవ-రూపం శరీరం-విదుః వేదాన్తా ఆమనన్తీత్యర్థః-వేదాన్తాశ్చ "యస్య పృథివీ శరీరం, యస్యాత్మా శరీరం, యస్యావ్యక్తం శరీరం, యస్యాక్షరం శరీర,,మిత్యాద్యాః-సూక్ష్మచిదచిచ్ఛరీరకత్వేన కారణభూతః స్థూలచిదచిచ్ఛరీరకత్వేన కార్యావస్థశ్చ త్వమేవేతి భావః ॥ ౨౯ ॥ న కేవలముపాదానకారణమేవా, పితు-నిమిత్తకారణమపీత్యభిప్రాయేణ తదుపయుక్తగుణవత్త్వమాహతుః ॥ త్వమితి ॥ ఏకశబ్దేనాధిష్ఠాత్రన్తరవ్యావృత్తిః-సర్వభూతానాం-యాని దేహాదీని-తేషా-మీశ్వరః నియన్తా-అసవః ప్రాణాః, ఆత్మా మనః-భవన్తి దేవమనుష్యాదిరూపేణ జాయన్త ఇతి భూతాని క్షేత్రజ్ఞా-స్తేషాం-దేహాదిసంబన్ధోపాదానోపయుక్త సార్వజ్ఞ్యాదిగుణయోగేనాన్తః ప్రవిశ్య నియన్తేత్యర్థః-ఏవం నిఖిలజగత్కారణత్వం తచ్ఛరీరకత్వం చోక్తం-అథ తదుభయనిబన్ధనం జగదన్తర్భూతకాలాదిసామానాధికరణ్యమాహతుః ॥ త్వమేవ కాల ఇతి ॥ యద్వా, త్వమేక ఇతి స్థితికారణత్వముక్తం-త్వమేవ కాల ఇతి లయకారణత్వం-కాలో మృత్యుః-త్వం మహానిత్యాదినా సామానాధికరణ్యముచ్యత ఇతి వివేకః-హే భగవన్-అవ్యయ ఇత్యనేన కారణత్వప్రయుక్తదోషపరిహారః-భగవన్నిత్యనేన అవతారదశాయామపి షాడ్గుణ్యపూర్తిరుక్తా-విష్ణురిత్యనేన దేవతావిశేషత్వమ్ ॥ ౩౦ ॥ త్వం, మహాన్ మహతః కారణత్వాత్తచ్ఛరీరకత్వాచ్చ తత్సమానాధికరణః-ఏవముత్తరత్రాపి ద్రష్టవ్యం, న కేవలం మహానేవా-పితు-తత్తత్కారణభూతా-రజఆదిగుణత్రయాత్మికా-సూక్ష్మా నామరూపవిభాగానర్హా-ప్రకృతిరపి-త్వమేవ-తథా-పురుషో జీవ-స్త్వమేవ-కథంభూతః, అధ్యక్షః దేహప్రభృతిజీవపర్యన్తానామధిష్ఠాతా-క్షేత్రాణి శరీరాణి బు

ద్ధిపర్యన్తైరిన్ద్రియైస్సహితాని - తానివేత్తీతి తథా-యుగపత్ క్షేత్రేన్ద్రియవృత్తివిదిత్యర్థః ✽ ॥ ౩౧ ॥ ✽ రూపం తే బ్రహ్మణో విదురిత్యనేనైవం విధం త్వాం కేవలం వేదాన్తా ఏవ విదుః న త్విన్ద్రియాణీత్యభిప్రేతం-తదేవ విశదయన్తావుపపాదయతః ॥ గృహ్యమాణైరితి ॥ ప్రాకృతైః,గుణైః ర్వికారైః గుణపరిణామరూపైరిన్ద్రియైః, త్వం, మగ్రాహ్యః గ్రహీతుం విషయీకర్తుమశక్యః ॥ తత్ర హేతుం వదన్తౌ గుణాన్విశింష్టః ॥ గృహ్యమాణైరితి ॥ యథా శ్రోత్రాదిభిర్గృహ్యమాణాశ్శబ్దాదయో న శ్రోత్రాదీన్ గృహ్ణన్తి, తథా త్వయా గృహ్యమాణా వికారాస్త్వాం న గృహ్ణన్తీతి భావః । నన్వగ్రాహ్యస్య మమ కారణత్వ సమవ్యాప్తోపాస్యత్వానుపపత్తి, స్తతశ్చ కారణత్వానుపపత్తిరిత్యత్రాహతుః ॥ కోన్వితి ॥ గుణైః గుణకార్యైరిన్ద్రియైః, స్సంవృత ఆవృతస్సహిత ఇతియావత్-కోను పుమాన్ - ప్రాక్సిద్ధం గుణేభ్యః ప్రాగేవ తత్కారణతయా తత్ప్రకాశకతయా చ సిద్ధం -త్వా,మిహ,జ్ఞాతుం విషయీకర్తుం,అర్హతి, గుణసంవృతః కో వాఽర్హతీత్యనేన యోగవిశుద్ధమనాస్తు జ్ఞాతుమర్హతీతి సూచితం, అనేనానుపాస్యత్వం పరిహృతం,యద్వా, నను తర్హి జీవో జానాత్విత్యత ఆహతుః,కోన్వితి ✽ ॥ ౩౨ ॥ ✽ ఎవముక్తవిధస్య భగవతస్సర్వజ్ఞత్వం జీవైర్దుర్జ్ఞేయత్వం చానుసందధతౌ నమస్కురుతః ॥ తస్మా ఇతి ॥ తస్మై కృష్ణ కృష్ణేత్యాదినోక్తగుణవిశిష్టాయ,భగవతే షాడ్గుణ్యపూర్ణాయ సాధుపరిత్రాణార్థం వసుదేవాత్మజత్వేనావతీర్ణాయ - సర్వకర్త్రే,ఆత్మద్యోతైర్గుణైశ్ఛన్నమహిమ్నే జీవానాం దురవబోధమహిమ్నే-ఆత్మజ్యోతిర్గుణచ్ఛన్నమహిమ్న ఇతి పాఠే, ఆత్మజ్యోతిః స్వయంప్రకాశశ్చ,గుణచ్ఛన్నమహిమా చేత్యర్థః,స్వరూపేణ గుణైశ్చ నిరతిశయబృహతే, తుభ్యం , నమః ✽ ॥ ౩౩ ॥ ✽ వాసుదేవాయేత్యనేనాభిప్రేతం వివృణ్వానౌ తావత్సర్వావతారయాథాత్మ్యమాహతుః ॥ యస్యేతి ॥ శరీరిషు మర్త్యాదిశరీరిణాం మధ్యే , అశరీరిణః కర్మకృతశరీరరహితస్య ,

కారవిత్॥ ౩౧ ॥ గృహ్యమాణైస్త్వమగ్రాహ్యో వికారైః ప్రాకృతైర్గుణైః । కోన్విహార్హతి విజ్ఞాతుం ప్రాక్సిద్ధం గుణసంవృతః॥ ౩౨ ॥ తస్మై తుభ్యం భగవతే వాసుదేవాయ వేధసే। ✽ ఆత్మద్యోతగుణైశ్ఛన్నమహిమ్నే బ్రహ్మణే నమః॥ ౩౩ ॥ యస్యావతారా జ్ఞాయన్తే శరీరేష్వశరీరిణః । తైస్తైరతుల్యాతిశయైర్వీర్యైర్దేహిష్వసంగతైః ॥ ౩౪ ॥ స భవాన్సర్వలోకస్య భవాయ విభవాయ చ । అవతీర్ణోఽంశభాగేన సాంప్రతం పతిరాశిషామ్ ॥ నమః పరమకల్యాణ నమస్తే విశ్వమఙ్గళ।వాసుదేవాయ శాన్తాయ యదూనాం పతయే నమః॥ ౩౬ ॥ అనుజానీహి నౌ భూమం స్తవానుచరకింకరౌ । దర్శనం నౌ భగవత ఋషేరాసీదనుగ్రహాత్॥ ౩౭ ॥ వాణీ గుణానుకథనే శ్రవణం కథాయాం హస్తౌ చ కర్మసు మనస్తవ పాదయోర్నః । స్మృత్యాం శిరస్తవ నివాసజగత్ప్రణామే దృష్టిస్సతాం ద

యస్య తవ , అవతారాః, స్సర్వే , నిస్సమాభ్యధికైః, కర్మకృతదేహిష్వసంగతైరసంభావితైః, తైస్తైస్తత్తదవతారప్రతినియతైః,ర్వీర్యైః జ్ఞాయన్తే కర్మకృతదేహిభ్యో విలక్షణత్వేన జ్ఞాయన్త ఇత్యర్థః ✽ ॥ ౩౪ ॥ ✽ అంశభాగేన బలరామేణ సహ, యద్వా, సంకల్పరూపజ్ఞానేన - న తు కరణేతి భావః-సాంప్రతమధునా, అవతీర్ణః-యద్వా , సాంప్రతమితియుజ్యత ఇత్యేతదర్థకో నిపాతః . యతో , భవా , నాశిషాం , పతిః ప్రభుః దాతా , అతో , భవార్థం , విభవార్థం చ, అంశేనావతీర్ణ ఇతి యుక్తమేవేత్యర్థః ✽ ॥ ౩౫ ॥ ✽ ప్రకృతావతారసాధారణగుణాననుసందధతౌ నమస్కురుతః - విశ్వమఙ్గళావహత్వ మమఙ్గళతరుజన్మ విమోచనేనా పరోక్షమేవ ప్రదర్శితమితి తథా సంబోధనాభిప్రాయః - స్వయమమఙ్గళస్యాన్యేషాం మఙ్గళావహత్వమనుపపన్నమితి తదపి సిద్ధమేవేత్యభిప్రాయేణ పరమకల్యాణేతి సంబోధనమ్ - శాన్తాయ ఊర్మిషట్కరహితాయ - అశనాయాపిపాసాశోకమోహజరామృత్యవష్షడూర్మయః ✽ ॥ ౩౬ ॥ ✽ ఇత్థం సంస్తుత్యాత్మనః కృతార్థత్వాయ తద్దాసపర్యన్తదాస్యం ప్రార్థయమానౌ విజ్ఞాపయతః॥ అనుజానీహీతి ॥ హే భూమన్ నిరవధికానన్దశాలిన్-తవానుచరకింకరౌ-యథా-భవావ-తథా-అనుశాధీత్యర్థః॥ కిమిదం ప్రార్థయేథే - ఇత్యత్రోచతుః ॥ ఋషేస్తవానుచరస్య-అనుగ్రహాదేవ-భగవతష్షాడ్గుణ్యపూర్ణస్య - పురుషార్థనిధేః - స్తవ-దర్శనం-నౌ - ఆవయో-రాసీత్-మహాఫలత్వాత్తద్దాసదాస్యమేవానుగృహాణేతి భావః ✽ ॥ ౩౭ ॥ ✽ కించా-వయోర్వాణ్యాదయస్త్వద్గుణానుకథనాది ప్రవణా యథాస్యుస్తథాఽనుగృహాణేత్యూచతుః ॥ వాణీతి ॥ శ్రవణే శ్రోత్రే-కర్మసు పూజాయాపేషు-తవ-పాదయోః,స్మృత్యాం స్మరణే-మనో-ఽస్తు-నివాసో జగద్యస్యేతస్య సంబుద్ధిః-జగతో నివాసేతి వా - ఆర్షః పరనిపాతః-తవ - ప్రణామే-శిరః,భవత్తనూనాం భవతో మూర్తీనాం-సతాం చ-దర్శనే-దృష్టి-రస్తు॥ యద్వా ॥ తవ సతాం తావకానాం సతాం చ- ప్రణామే శిరః - అస్తు-భవత్తనూ

౩౩॥శ్లో॥ ✽ పా॥ ఆత్మజ్యోతిర్గుణచ్ఛన్న

నాం దర్శనే-దృష్టి రస్తు ❀ ॥ ౩౮ ॥ ❀ ఇత్థమిత్యాదిశ్లోకః స్పష్టార్థః ❀ ॥ ౩౯ ॥ ❀ తదేవాహ జ్ఞాతమితి వాగ్భిః "నహన్యోర్జుషతో జోష్యా ,,నిత్యాదిభిః, శ్రీమదాన్ధయోః-ర్యువయోః-శ్రీవిభ్రంశరూపో ఽనుగ్రహః-కృత-ఇతియ-దేత-త్పురైవ-మమమయా-జ్ఞాతమ్ ❀ ॥ ౪౦ ॥ ❀ యుక్తమేవైతదిత్యాహ ॥ సాధూనామితి ॥ మత్కృతాత్మనాం మయ్యర్పితచిత్తానాం-సాధూనాం, దర్శన-మన్తో-యస్య-సః దర్శనావధికః-పుంసో-బన్ధో-భవేత్, యథా, సవితు, ర్దర్శనాన్తో-ఽక్ష్ణో-ర్బన్ధస్తమోరూప స్తద్వత్ * ॥ ౪౧ ॥ * హేనలకూబర, యువాం-తత్తస్మాత్ - సాదనం సదనం స్వనికేతనం స్వనికేతనం ప్రతి - గచ్ఛతం, కథంభూతౌ. అహమేవపరో మా-యస్మా - త్స, యయోస్తా-నవిద్య తేభవస్సంసారోయస్మా- త్సోఽభవః-మయి-భావోఽభిప్రాయవిశేషః ప్రీత్యాత్మకః-వాం యువయోః, సంజాతఏవ ❀ ॥ ౪౨ ॥ ❀ ఇత్థ-ముక్తౌ-తౌ-బద్ధములూఖలంయస్మిన్-తం-కృష్ణం-పరిక్రమ్య-పునఃపునః-ప్రణమ్య-అమన్త్ర్య పృష్ట్వో-త్తరాం-దిశం, జగ్మతుః ❀ ॥ ౪౩ ॥ ❀ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే దశమోఽధ్యాయః ********************************

గోపాఇతి ॥ పతతోః-ద్రుమయోరర్జునయోః రవం ధ్వనిం - శ్రుత్వా-హేకురుశ్రేష్ఠ-కింవ్రజపాతో ఽభవ, దిత్యేవం-భయేన-వితర్క-యన్తోనన్దాదయో, గోపా-స్తత్రా జగ్ముః ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ త-ల్లక్ష్యం ప్రత్యక్షతః పురతో దృశ్యమపి-పతనకారణ-మవిజ్ఞాయ-బభ్రముః భ్రాన్తా బభూవుః ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ కింతల్లక్ష్యం పతనకారణంయదజ్ఞానాద్బభ్రముః తత్రాహ ॥ ఉలూఖలమి

---

*ర్శనేఽస్తుభవత్తనూనామ్ ॥ ౩౮ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఇత్థం సంకీర్తితస్తాభ్యాం భగవాన్గోకులేశ్వరః । దామ్నా చోలూఖలేబద్ధః ప్రహసన్నాహగుహ్యకౌ ॥ ౩౯ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ జ్ఞాతం మమ పురైవైతదృషిణా కరుణాత్మనా । యచ్ఛ్రీమదాన్ధయోర్వాగ్భిర్విభ్రంశోఽనుగ్రహః కృతః ॥ ౪౦ ॥ సాధూనాం సమచిత్తానాం సుతరాం మత్కృతాత్మనామ్ । దర్శనాన్నోభవేద్బన్ధః పుంసోఽక్ష్ణోః సవితుర్యథా ॥ ౪౧ ॥ తద్గచ్ఛతం మత్పరమౌ నళకూబర సాదనమ్ । సంజాతో మయి భావో వామీప్సితః పరమోఽభవః ॥ ౪౨ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్యుక్తౌ తం పరిక్రమ్య ప్రణమ్య చ పునః పునః । బద్ధోలూఖలమామన్త్ర్య జగ్మతుర్దిశముత్తరామ్ ॥ ౪౩ ॥ ******************** ********* ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, దశమోఽధ్యాయః *********

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ గోపానన్దాదయశ్శ్రుత్వా ద్రుమయోః పతతో రవమ్ । తత్రాజగ్ముః కురుశ్రేష్ఠ నిర్ఘాతభయశఙ్కితాః ॥ ౧ ॥ భూమ్యాం నిపతితౌ తత్ర దదృశుర్యమళార్జునౌ । బభ్రముస్తదవిజ్ఞాయ లక్ష్యం పతనకారణమ్ ॥ ౨ ॥ ఉలూఖలం వికర్షన్తం దామ్నా బద్ధం చ బాలకమ్ । కస్యేదం కుత ఆశ్చర్యముత్పాత ఇతి కాతరాః ॥ ౩ ॥ బాలా ఊచురనేనేతి తిరశ్చీనమలూఖలమ్ । వికర్షతా మధ్యగేన పురుషావప్యచక్ష్మహి ॥ ౪ ॥ న తే తదుక్తం జగృహుర్న ఘటేతేతి తస్య వై । బాలస్యోత్పాటనం తర్వోః కేచిత్సన్దిగ్ధచేతసః ॥ ౫ ॥ ఉలూఖలం వికర్షన్తం దామ్నా బద్ధం స్వమాత్మజమ్ । విలోక్య నన్దః ప్రహసద్వదనో విముమోచ హ ॥ ౬ ॥ క్రీణీహి భోః ఫలానీతి శ్రుత్వా మాతరమచ్యుతః । ఫలార్థీ ధాన్యమాదాయ యయౌ సర్వఫలప్రదః ॥ ౭ ॥ ఫలవిక్రయిణీ తస్య చ్యుతధాన్యం కరద్వయమ్ । ఫలైరపూరయద్ర

తి ॥ ఏవంవిధం బాలకమేవ-పతనకారణం-లక్ష్యం-మవిజ్ఞాయ-బభ్రముగిత్యన్వయః - భ్రమమేవదర్శయతి ॥ కస్యేతి ॥ ఇదం తరునిపాతనరూపం కర్మ-కస్యసంబన్ధి-ఇదం, కుతః కారణాత్ - అహో ఆశ్చర్యం-నః-ఉత్పాతాః - ఇత్యేవం-కాతరాః, భీతాస్సన్తో-బభ్రమురిత్యర్థః-కస్యేతికర్తృసందేహః-కుతఇతినిమిత్తసందేహః, ఉత్పాతాఇతినిశ్చయః ❀ ॥ ౩ ॥ ❀ ఏవంబభ్రమ్యమాణాన్ప్రతి-తత్రత్యా-బాలా, ఊచుః, కిమితి-తిరశ్చీనం - ఉలూఖలం, వికర్షతా, వృక్షయో-ర్మధ్యగతేనా-నేనబాలేనే-దంకర్మ - కృతం నకేవలమేతావత్-వృక్షాభ్యాం, నిర్గతౌ, దివ్యౌ - పురుషావప్య -చక్ష్మహి దృష్టవన్తోవయమితి ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ ఏవముక్తానాం తేషాం మధ్యే - కేచిత్కేవలతార్కికాః - ఇదం - నఘటతే - ఇతివదన్తః - త - ద్బాలకై - ర్భాషితం-నజగృహుః, నవిశ్వసితవన్తః - అన్యేతు-బాలస్యబాలకర్తృకే - తర్వో - రుత్పాటనే - సందిగ్ధసంశయయుక్తం - చేతో, యేషాం తథా బభూవుః ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ అథభగవన్మాయామోహితస్యనన్దస్యాచరితమాహ ॥ ఉలూఖలమితి ॥ ప్రహస-ద్వదనం-యస్యసనన్దో-విలోక్య-తం - దామబన్ధాదమోచయత్ ❀ ॥ ౬ ॥ ❀ అత్రక్వచిత్పుస్తకేషు " క్రీణీహిభోఃఫలానీతిపృష్ట్వామాతరమచ్యుతః । ఫలార్థీధాన్యమాదాయయయౌసర్వ ఫలప్రదః ॥ ఫలవిక్రయిణీతస్యచ్యుతధాన్యంకరద్వయమ్ ॥ ఫలైరపూరయద్రత్నైః ఫలభాణ్డమపూరి చే,, తిశ్లోకద్వయమధికం దృశ్యతే, తత్ర, భోఃకృష్ణ-ఫలానివిక్రీణీహీతి-బన్ధం మోచితవతా-నన్దేనోక్తః-అచ్యుతః-స్వయం-స్వర్గాపవర్గఫలదోఽపి-కేవలంప్రాకృతబాలఇవ - ఫలార్థీసన్ - మాతరం, పృష్ట్వా, ధాన్య-మఞ్జలినా-ఆదాయయయౌ ❀ ॥ ౭ ॥ ❀ తథా-ఫలవిక్రయిణీ-స్త్రీ-తస్యాచ్యుతస్య, చ్యుతంధాన్యంయస్మాత్త-త్కరయోఃద్వయం-ఫలై-రపూరయత్-

ఫలవిక్రయిణ్యాః-యత్ఫలభాణ్డం తద్రత్నైః, రపూరిపూరితమభూత్ - తత్కరద్వయాచ్చ్యుతేన ధాన్యేన రత్నాత్మకతామాపన్నేన ఫలభాణ్డం పూరితమభూదిత్యర్థః ❁ ॥౮॥ ❁ అథ భగవతః కాంశ్చిద్బాల్యానుకారప్రకారాన్ దర్శయతి ॥ గోపీభిరితి ॥ క్వచిత్-స్తోభితః ఉపచ్ఛన్దనేనోద్యోగం ప్రాపితః-కరతలాదినా ప్రోత్సాహితో వా - ఉద్గాయతి సతి-గోపీజన ఇతి శేషః- దారుయన్త్రవద్దారునిర్మితపాఞ్చాలికావ-త్తద్వశగః గోపీవశ్యః-ముగ్ధ ఇవా-నృత్యత్-నృత్యన్నితి పాఠే-తద్వశః గోపీజనవశగస్సన్-నృత్యన్-గాయతి ❁ ॥౯॥ ❁ క్వచి-దాజ్ఞప్తః ఆనయేతి నియుక్తః-పీఠకాదికమానేతుమసమర్థ ఇవ-బిభర్తి ఉవాహ పీఠకం విష్టరం-ఉన్మానం ప్రస్థాది-పీఠభాజనపాదుక-మితి పాఠే-భాజనం కాంస్యాదిపాత్రం - తథా- బాహుక్షేపం భుజచలనం కురుతే-కిం కుర్వన్-గోపీనాం-ప్రీతి, మావహన్ ❁ ॥౧౦॥ ❁ తద్విదాం భగవదైశ్వర్యవేదినాం - భృత్యవశ్యతాం చ-దర్శయన్-ఏవం-బాలచేష్టితైః-వ్రజస్య వ్రజస్థజనస్య-హర్ష-ముపాహ ఆవహత్ ❁ ॥౧౧॥ ❁ అథ తన్మాయామోహితయోర్యశోదారోహిణ్యోః కాంశ్చిదాచరితాన్యాహ ॥ సరిదిత్యాదినా ॥ భగ్నావర్జునౌ యేన - తం-సరితో యమునాయాః తీరస్థం, కృష్ణమాహ్వాయత్ ఏహీత్యాహూతవతీ, యదా, ఆహూతౌ-క్రీడాసఙ్గేన-నాగచ్ఛతాం, తదా, పుత్రవత్సలా, రోహిణీ-యశోదాం ప్రేషయామాస ❁ ॥౧౨॥ ❁ సా రోహిణీప్రేషితా యశోదా - అతివేలం, వేలాం భోజనాదివేలామతిక్రాన్తం-బాలకైస్సహ

త్నైః ఫలభాణ్డమపూరి చ ॥ ౮ ॥ గోపీభిస్స్తోభితో, ❁ నృత్యద్భగవాన్బాలవత్క్వచిత్ । ఉద్గాయతి క్వచిన్ముగ్ధస్తద్వశో దారుయన్త్రవత్ ॥ ౯ ॥ బిభర్తి క్వచిదాజ్ఞప్తః † పీఠకోన్మానపాదుకమ్ । బాహుక్షేపం చ కురుతే స్వానాం చ ప్రీతిమావహన్ ॥ ౧౦ ॥ దర్శయంస్తద్విదాం లోక ఆత్మనో భృత్యవశ్యతామ్ । వ్రజస్యోవాహ వై హర్షం భగవాన్బాలచేష్టితైః ॥ ౧౧ ॥ సరిత్తీరగతం కృష్ణం భగ్నార్జునమథాహ్వయత్ । నోపేయాతాం యదాహూతౌ క్రీడాసఙ్గేన పుత్రకౌ ॥ యశోదాం ప్రేషయామాస రోహిణీ పుత్రవత్సలా ॥ ౧౨ ॥ క్రీడన్తం సా సుతం బాలైరతివేలం సహాగ్రజమ్ । యశోదాఽజోహవీత్కృష్ణం పుత్రస్నేహస్నుతస్తనీ ॥ ౧౩ ॥ కృష్ణ కృష్ణారవిన్దాక్ష తాత ❊ ఏహి స్తనం పిబ । అలం విహారైః క్షుత్క్షాన్తః క్రీడాశ్రాన్తోఽసి పుత్రక ... అలం విహారైః క్షుత్క్షాన్తస్తద్భవాన్భోక్తుమర్హతి ॥ ౧౪ ॥ హే రామాగచ్ఛ తాతాశు సానుజః కులనన్దన । ప్రాతరేవ కృతాహారః క్రీడాశ్రాన్తోఽసి పుత్రక ॥ ౧౫ ॥ ప్రతీక్షతే త్వాం దాశార్హ భోక్ష్యమాణో వ్రజాధిపః । ఏహ్యావయోః ప్రియం దేహి స్వగృహాన్యాత బాలకాః ॥ ౧౬ ॥ ధూళిధూసరితం తేఽఙ్గం తాత మజ్జనమావహ । జన్మర్క్షం చాద్య భవతో విప్రేభ్యో దేహి గాః శుచిః ॥ ౧౭ ॥ పశ్య పశ్య వయస్యాంస్తే మాతృమృష్టాన్స్వలఙ్కృతాన్ । త్వం చ స్నాతః కృతాహారో విహరస్వ స్వలఙ్కృతః ॥ ౧౮ ॥ ఇత్థం యశోదా తమశేషశేఖరం మత్వా సుతం స్నేహనిబద్ధధీర్నృప । హస్తే గృహీత్వా సహరామమచ్యుతం నీత్వా స్వవాటం కృతవత్యథోదయమ్ ॥ ౧౯ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ గోపవృద్ధా మహోత్పాతాననుభూయ బృహద్వనే । నన్దాదయస్సమాగమ్య వ్రజకార్యమమన్త్రయన్ ॥ ౨౦ ॥

❊ బృన్దావనప్రస్థానకథారమ్భః ❊

తత్రోపనన్దనామాఽఽహ గోపో జ్ఞానవయోఽధికః । దేశకాలార్థతత్త్వజ్ఞః ప్రియకృద్రామకృష్ణయోః ॥ ౨౧ ॥ ఉ

క్రీడన్తం-తం, సరామం, సుతం కృష్ణ, మవలోక్య-స్నేహేన-స్నుతౌ, స్తనౌ-యస్యాః, స్తథాభూతా, ఆజుహావ ❁ ॥౧౩॥ ❁ ఆహ్వానప్రకారమేవ దర్శయతి ॥ కృష్ణేతి ॥ దాశార్హో వ్రజాధిపో నన్దో భోక్ష్యమాణో - వాం భవన్తౌ, ప్రతీక్షతే, యువయోరాగమనం ప్రతీక్షమాణ ఆస్తే ॥ ఆవయో రోహిణ్యాః-స్వస్యాశ్చ, ప్రియం, దేహి, హే బాలకాః రామకృష్ణానుచరాః, స్వగృహాన్ ప్రతి-గచ్ఛత ❁ ॥౧౪॥౧౫॥౧౬॥ ❁ మజ్జనం స్నాన, మావహ కురు-అద్యాస్మిన్నహని, భవతో-జన్మర్క్షం జన్మనక్షత్రం, అతః, శుచిః, స్నాతో, విప్రేభ్యో, గాః, దేహి ❁ ॥౧౭॥ ❁ మాతృభిః స్నాపితాన్, స్వలంకృతాంశ్చ, వయస్యాన్ త్వత్సవయస్కాన్, పశ్య, త్వమపి, స్నాతః, స్వలంకృతః-కృత ఆహారో యేన తథాభూతో, విహరస్వ ❁ ॥౧౮॥ ❁ ఇత్థ-మశేషాణాం బాలానాం శేఖరం శ్రేష్ఠం-బ్రహ్మాదిభ్యోఽపి శ్రేష్ఠమితి వా, తథాభూతమపి-తం- కేవలం - సుతం-మత్వా, స్నేహేన, నిబద్ధా-ధీ, ర్యస్యాః, స్తథాభూతా, హే నృప, సరామ, మచ్యుతం, హస్తే-గృహీత్వా, స్వవాటం స్వగృహం-నీత్వా అథో, దయం మాంగళికం కర్మ కృతవతీ చకార ❁ ॥౧౯॥ ❁ ఏవం స్థితే కదాచి, ద్గోపవృద్ధాః, పూతనాశకటాదికృతా, న్మహోత్పాతా, ననుభూయ, సమాగమ్య సమేత్య, వ్రజకార్యం గోకులస్య హితకృత్యం, ఆమన్త్రయన్నాలోచితవన్తః, బృందావనం గన్తుమిచ్ఛతా కృష్ణేనాన్తరాత్మనా ప్రేరితా ఆమన్త్రయన్నితి భావః ❁ ॥౨౦॥ ❁ తత్రో, పనన్దనామా, కశ్చి ద్గోప- స్సచ, గోపానాం మధ్యే జ్ఞానేన, వయసా చాధికః-దేశకాలానుగుణకర్తవ్యప్రయోజనాభిజ్ఞః రామకృష్ణయోః, ప్రియకృ, త్తావన్నన్దాదీ , నాహ ❁ ॥౨౧॥ ❁ ఉక్తమే

---

౯ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ స్తోభితోఽనృత్యద్భగవాన్   ౧౦ ॥ శ్లో † పా ॥ పీఠభాజనపాదుకమ్

హ॥ఉత్థాతవ్యమిత్యాదినా॥తచ్ఛ్రుత్వేత్యాహ॥ ఉక్తేన॥గోకులస్య, హితమిచ్ఛద్భిః,అస్మాభిరితో వ్రజాదుత్థాతవ్యంనిర్గన్తవ్యం,వ్రజానామత్రత్యానాంనః నాశహేతవో,బహవః,ఉత్పాతాః, ఆయాన్తిఆయాస్యన్తి ॥ ౨౨ ॥ అతీతాన్స్వపరోక్షదృష్టానేవేత్యాహ॥ ముక్తఇతి॥కథంచిద్దైవవశాన్ముక్తః-తథా, భగవదనుగ్రహాదనశ్శకటమపి, బాలస్యోపరి-నాపతత్ ॥ ౨౩ ॥ తథా,చక్రవాతేన,వీనాంపక్షిణాం,పదంవిహారస్థానం, వియదాకాశంప్రత్య-యంబాలో,దైత్యేన,నీతః వియదాకాశం,తతో,విపదమాపదంచ,నీత,ఇతివా॥సురేశ్వరైరస్మదిష్టదైవతైః-పరిత్రాతః ॥ ౨౪ ॥ కుతః, యత్ యన్మాత్ద్రుమయోరర్జునయోః,పతతోరన్తరంమధ్యం,ప్రాప్యాప్య,సోబాలకః,అన్యతమోవాఽపి, కశ్చిత్,నమృతః,తచ్చాప్యచ్యుతేనఅస్మదిష్టదైవతేన,రక్షణ,మాసీత్ ॥ ౨౫ ॥ యావదుత్పాతప్రయుక్తో,ఽరిష్టోఽనర్థో,వ్రజం,నాభిభవేన్నపీడయే,త్తావదేవ,బాలా,నాదాయ,యాస్యామః ॥ ౨౬ ॥ క్వయాస్యామఇత్యత్రాహ॥వనమితి॥ యద్బృన్దావనాఖ్యంవనం,తత్రైవ,యాస్యామః,కథంభూతం,పశవ్యం,పశుభ్యో హితం, నవాని, కాననానిపర్యన్తవనాని,యస్మిన్,గోపాదీనాం,సేవ్యంవా సయోగ్యం,పుణ్యాద్రమణీయా,అగ్ర్యదయో, యస్మిన్ ॥ ౨౭ ॥ శకటాన్ యుఙ్క్తప్రస్థానయోగ్యాన్కురుధ్వం,గోధనానిచ,అగ్రతో,యాన్తు-యది-మదుక్తం,భవతాంరోచతే,తర్హ్యుత్థాతవ్యమితిశేషః ॥ ౨౮ ॥ శ్రుత్వా

ఉత్థాతవ్యమితోఽస్మాభిర్గోకులస్యహితైషిభిః।ఆయాన్త్యత్రమహోత్పాతాఃప్రజానాంనాశహేతవః॥౨౨॥ ముక్తఃకథంచిద్రాక్షస్యాబాలఘ్న్యాబాలకోఽప్యసౌ।హరేరనుగ్రహాన్నూనమనశ్చోపరినాపతత్॥౨౩॥చక్రవాతేననీతోఽయందైత్యేనవిపదంవియత్।శిలాయాంపతితస్తత్రపరిత్రాతస్సురేశ్వరైః॥ ౨౪ ॥ యన్న మ్రియేతద్రుమయోరన్తరంప్రాప్యబాలకః। అసావన్యతమోవాఽపితదప్యచ్యుతరక్షణమ్॥౨౫॥ యావదౌత్పాతికోఽరిష్టోవ్రజంనాభిభవేదితః। తావద్బాలానుపాదాయయాస్యామోఽన్యత్రసానుగాః॥ ౨౬ ॥వనంబృన్దావనంనామపశవ్యంనవకాననమ్। గోపగోపీగవాంసేవ్యంపుణ్యాద్రితృణవీరుధమ్॥ ౨౭ ॥ తత్తత్రాద్యైవయాస్యామశ్శకటాన్యుఙ్క్తమాచిరమ్। గోధనాన్యగ్రతోయాన్తుభవతాంయదిరోచతే॥ ౨౮॥తచ్ఛ్రుత్వైకధియోగోపాస్సాధుసాధ్వితివాదినః। వ్రజాన్స్వాన్స్వాన్సమాయుజ్యయయూరూఢపరిచ్ఛదాః॥ ౨౯ ॥ వృద్ధాన్బాలాన్స్త్రియోరాజన్సర్వోపకరణానిచ। అనస్స్వారోప్యగోపాలాయత్తాఆత్తశరాసనాః॥ ౩౦ ॥గోధనానిపురస్కృత్యశృఙ్గాణ్యాపూర్యసర్వతః। తూర్యఘోషేణమహతాయయుస్సహపురోహితాః॥ ౩౧ ॥ గోప్యోరూఢరథానూత్నకుచకుఙ్కుమకాన్తయః। కృష్ణలీలాజగుఃప్రీతానిష్కకణ్ఠ్యస్సువాససః॥ ౩౨ ॥తథాయశోదారోహిణ్యావేకంశకటమాస్థితే। రేజతుఃకృష్ణరామాభ్యాంతత్కథాశ్రవణోత్సుకే॥ ౩౩ ॥ బృన్దావనంసంప్రవిశ్యసర్వకాలసుఖావహమ్। తత్రచక్రుర్వ్రజావాసంశకటైరర్ధచన్ద్రవత్॥ ౩౪ ॥ బృందావనంగోవర్ధనంయమునాపులినానిచ।వీక్ష్యాసీదుత్తమాప్రీతీరామకేశవయోర్నృప॥ ౩౫ ॥ ఏవంవ్రజౌకసాంప్రీతింయచ్ఛన్తౌబాలచేష్టితైః।కలవాక్యైస్స్వకాలేనవత్సపాలౌబభూవతుః॥ ౩౬ ॥అవిదూరేవ్రజభువస్సహగోపాలబా

గోధనానియాన్త్వితితావదుపసన్నవచ,శ్శ్రుత్వా,గోపా, ఏకధియఃవిప్రతిపత్తిరహితాః, వ్రజాన్శకటవ్యూహాన్,సమాసీయ, రూఢాఃశకటేష్వారోపితాః,పరిచ్ఛదాఃఉపకరణాని,యై,స్తే,యయయఃజగ్ముః ॥ ౨౯ ॥ తదేవప్రపఞ్చయతి॥వృద్ధానితి॥ హేరాజన్,అనస్సుశకటేషు,ఆరోప్య,యత్తాస్సన్నద్ధాః, ఆత్తానిగృహీతాని, శరాసనానిధనూంషి,యై,స్తథాభూతాః,శృఙ్గాణివిషాణాన్,ఆపూర్యముఖమారుతైర్ధ్వనయిత్వా,మహతా,తూర్యఘోషేణ,సహ-యయుః ॥ ౩౦॥౩౧॥ రూఢాఆరూఢాః,రథాః,యాభిః,నూతైన్ఃకుచగతైః కుఙ్కుమైః,కాన్తి,ర్యాసాం,నూత్నేషుకుచేషు, కుఙ్కుమం,తేన-కాన్తి-ర్యాసాంవా,నిష్కాఃపతకాఖ్యాః,కణ్ఠేషు, యాసాం - స్నిగ్ధకణ్ఠ్యఇతిపాఠే-మధురస్వనాః-ప్రీతాః-కృష్ణస్య-లీలాంజగుః ॥ ౩౨ ॥ ఏకం-శకట-మాస్థితేఆరుహ్యస్థితే-రామకృష్ణాభ్యాంసహ-రేజతుః - తాభ్యాంసహైకంశకటమాస్థితేరేజతురితివాఽన్వయః-కథంభూతే-తస్యకృష్ణస్య-కథాయాః-శ్రవణఉత్సవఃఔత్సుక్యం-యయో-స్తే ॥ ౩౩ ॥ అర్ధచన్ద్రవదర్ధచన్ద్రతుల్యసన్నివేశంవ్రజావాసంగోకులస్థానం-చక్రుః ॥ ౩౪ ॥ హేనృప, వీక్ష్య-సంచరతో-రవస్థితయో-ర్వా-ఇతిశేషః ॥ ౩౫ ॥ కలాన్యవ్యక్తమధురాణి-వాక్యాని,యయో, స్తౌ-రామకృష్ణౌ-బాలచేష్టితైః,వ్రజౌకసాం,ప్రీతి-మావహన్తౌస్వకాలేనకౌమారప్రాప్తియోగ్యకాలేన,వత్సపాలౌ,బభూవతుః ॥ ౩౬ ॥ అథకౌమారలీలాంవర్ణయతి॥ అవి

౩౨॥శ్లో॥పా॥స్నిగ్ధకణ్ఠ్య

దూర ఇత్యాదినా ॥ వ్రజభువః బృన్దావనస్థ వ్రజభూమేః, రవిదూరదేశసమీపే, నానావిధాః, క్రీడాపరిచ్ఛదాః క్రీడోపకరణాని, యయోః, తౌ, వత్సాన్, చారయామాసతుః ॥ ౩౭ ॥ తదేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ వాదయతః క్షిపత ఇతి చ లటో ద్వివచనం, క్షేపణైః బిల్వామలకాదిభిస్తాడనసాధనైః, గోపాలకాన్, క్షిపతః తాడయతః, క్వచిచ్చ, కిఙ్కిణీయుక్తైః, పదైశ్చ, క్షిపతః, క్వచిత్-కృత్రిమగోవృషైః జానుభ్యాం, హస్తాభ్యాం చ భువి చరద్భిః కృష్ణకస్ఫశాదిపిహితాఙ్గైః వృషానుకారిభిః, తథైవ నదద్భిర్గోపైస్సహ, స్వయమపి, వృషాయమాణౌ తదనుకారిశబ్దాన్ కుర్వాణౌ - మిథో - యుయుధాతే యుద్ధం కుర్వాతే ఇత్యర్థః - తథా - రుతైః శబ్దైః జన్తూన్ హంసమయూరాదీన్ - అనుకృత్య - యథా - ప్రాకృతౌ బాలౌ - తద్వ - చ్చేరతుః ॥ ౩౮ ॥ ౩౯ ॥ అథ వత్సాసురవధాత్మకం చేష్టితమనువర్ణయతి ॥ కదాచిదిత్యాదినా ॥ స్వకైః-వయస్యైస్సహ-కృష్ణబలయోః-వత్సాన్-చారయతోస్సతోః, తౌ, హన్తుమిచ్ఛుః-దైత్యః-ఆజగామ ॥ ౪౦ ॥ తం దైత్యం వత్సరూపధరం-వత్ససమూహాన్తః ప్రవిష్టం- వీక్ష్య జ్ఞాత్వా-బలదేవాయ దర్శయన్-స్వయం, శనైః, ముగ్ధ ఇవ అనభిజ్ఞ ఇవ-సమీపే, జగామ ॥ ౪౧ ॥ అపరపాదాభ్యాం సహ లాఙ్గూలం పుచ్ఛం గృహీ

లకైః । చారయామాసతుర్వత్సాన్నానాక్రీడాపరిచ్ఛదౌ ॥ ౩౭ ॥ క్వచిద్వాదయతో వేణుం క్షేపణైః క్షిపతః క్వచిత్ । క్వచిత్పాదైః కిఙ్కిణీభిః క్వచిత్కృత్రిమగోవృషైః ॥ ౩౮ ॥ వృషాయమాణౌ నర్దన్తౌ యుయుధాతే పర

— వత్సాసురవధఘట్టః —

స్పరమ్ । అనుకృత్య రుతైర్జన్తూంశ్చేరతుః ప్రాకృతౌ యథా ॥ ౩౯ ॥ కదాచిద్యమునాతీరే వత్సాంశ్చారయతోః స్వకైః । వయస్యైః కృష్ణబలయోర్జిఘాంసుర్దైత్య ఆగమత్ ॥ ౪౦ ॥ తం వత్సరూపిణం వీక్ష్య వత్సయూథగతం హరిః । దర్శయన్బలదేవాయ శనైర్ముగ్ధ ఇవాసదత్ ॥ ౪౧ ॥ గృహీత్వాఽపరపాదాభ్యాం సహలాఙ్గూలమచ్యుతః । భ్రామయిత్వా కపిత్థాగ్రే ప్రాహిణోద్గతజీవితమ్ ॥ ౪౨ ॥ సకపిత్థైర్మహాకాయః పాత్యమానైః పపాత హ । తం వీక్ష్య విస్మితా బాలాః శశంసుః సాధు సాధ్వితి । దేవాశ్చ పరిసంతుష్టా వవర్షుః పుష్పసంత

— బకాసురవధఘట్టః —

తిమ్ ॥ ౪౩ ॥ తౌ వత్సపాలకౌ భూత్వా సర్వలోకైకపాలకౌ । సప్రాతరాశౌ గోవత్సాంశ్చారయన్తౌ విచేరతుః ॥ ౪౪ ॥ స్వం స్వం వత్సకులం సర్వే పాయయిష్యన్త ఏకదా । గత్వా జలాశయాభ్యాశం పాయయిత్వా పపుర్జలమ్ ॥ ౪౫ ॥ తే తత్ర దదృశుర్బాలా మహాసత్త్వమవస్థితమ్ । తత్రసుర్వజ్రనిర్భిన్నం గిరేః శృఙ్గమివ చ్యుతమ్ ॥ ౪౬ ॥ స వై బకో నామ మహానసురో బకరూపధృక్ । ఆగత్య సహసా కృష్ణం తీక్ష్ణతుణ్డోఽగ్రసద్బలీ ॥ ౪౭ ॥ కృష్ణం మహాబకగ్రస్తం దృష్ట్వా రామాదయోఽర్భకాః । బభూవురిన్ద్రియాణీవ వినా ప్రాణం విచేతసః ॥ ౪౮ ॥ తం తాలుమూలం ప్రదహన్తమగ్నివద్గోపాలసూనుం పితరం జగద్గురోః । చచర్ద సద్యోఽతిరుషాఽక్షతం బకస్తుణ్డేన హన్తుం పునరభ్యపద్యత ॥ ౪౯ ॥ తమాపతన్తం స నిగృహ్య తుణ్డయోర్దోర్భ్యాం బకం కంససఖం సతాం గతిః ।

త్వా-తత ఏవ-గతం జీవితం జీవనం యస్య-తం, కపిత్థస్య వృక్షస్య-అగ్రే-ప్రాహిణోత్ ఉదక్షిపత్ ॥ ౪౨ ॥ మహాకాయత్వేన దుర్భరత్వాద్వోఢుమశక్తైః, పాత్యమానైః, కపిత్థాగ్రైః కరణైస్సహ-తౌ, భువి-పాతితం పతితమవలోక్య-సాధుసాధ్వితి-శశంసుః ॥ ౪౩ ॥ అథ బకాసురవధాత్మకం చరిత్రమాహ ॥ తావిత్యాదినా ॥ సర్వలోకైకపాలకావపి-వత్సపాలౌ-భూత్వా-ఏకదా-ప్రాతరోభ్యుక్తవ్యపర్యుషితాన్నసహితౌ-గవాం, వత్సాన్-చారయన్తౌ విచేరతుః ॥ ౪౪ ॥ సర్వే రామకృష్ణప్రధానా గోపాలాః-స్వం స్వం - వత్ససమూహం-పాయయిష్యన్తః-తావ - జ్జలాశయస్య - అభ్యాశం సమీపం, గత్వా-వత్సాన్-జలం, పాయయిత్వా-స్వయమపి, పపురపిబన్ ॥ ౪౫ ॥ తత్ర-అవస్థితం-సత్త్వం జన్తుం, దదృశుః-తత్రసుః అభిభయుశ్చ, కథంభూతం, వజ్రేణ-నిర్భిన్నమత ఏవ, చ్యుతం-గిరేః, శృఙ్గమివ స్థితమ్ ॥ ౪౬ ॥ స వై - సత్త్వః బకాఖ్యో-మహానసురో-బకరూపధరః. సహసేత్యాకస్మికావిమర్శయోర్ద్యోతకమవ్యయం, తీక్ష్ణతుణ్డో నిశితచఞ్చుః - బలీ-కృష్ణమగ్రసత్ ॥ ౪౭ ॥ ప్రాణం వినా-ఇన్ద్రియాణీవ-కృష్ణం వినా, విచేతసః అచేతనప్రాయా-బభూవుః - రామాదయ ఇత్యతద్గుణసంవిజ్ఞానబహువ్రీహిః. న తు రామః ॥ ౪౮ ॥ జగద్గురోః బ్రహ్మణః-పితరమపి-లీలయా, గోపాలసూనుం-అగ్నివ - త్తాలుమూలం-ప్రదహన్తం-తం కృష్ణం - సద్య ఏవ, చచర్ద ఉదగిరత్, అ - క్షతం - కృష్ణం, తుణ్డేన - హన్తుం రుషా-పున - రభ్యపద్యత అభిముఖమాపద్యత ॥ ౪౯ ॥ స కృష్ణః-తమాపతన్తం-కంససఖం, బకం-నిగృహ్య [illegible]రేణ నివార్య-బాలేషు-పశ్యత్సు సత్సు-దోర్భ్యాం

లీలయా-తుణ్డయోశ్చఞ్చ్వోః - ర్దదారవిదారితవాన్, చఞ్చ్వోర్వక్షితరాం గృహీతత్వాద్దదారేతి వాఽన్వయః - వీరణవత్ గ్రన్థిరహితతృణవిశేషవత్-కథంభూతః, సతాం, గతిః స్వప్రాప్త్యుపాయః, దివౌకసాం, ముద, మావహతీతి తథా ॥ ౫౦ ॥ తదా, నన్దనజాభి-ర్మల్లికాభి-ర్బకారిం కృష్ణం-సమాకిరన్-భేరీశఙ్ఖరవసహితైః - స్తోత్రైః - స్తుష్టువుశ్చ-గోపసుతాస్తు- నితరాం, విస్మితా, బభూవుః ॥ ౫౧ ॥ స్వస్థానం ప్రత్యాగతం - ప్రాణమిన్ద్రియాణాం-గణ ఇవ, బకస్య-ముఖాన్ముక్తం-కృష్ణం-ప్రాప్య ఆలిఙ్గ్య చ, సుఖితాః-వత్సాన్ - ప్రణీయైకీకృత్య - వ్రజ-మాగత్య-తద్బకాసురవధాత్మకం కర్మ - గోపేభ్యో - జగదుః ॥ ౫౨ ॥ తద్గోపబాలగదితం-శ్రుత్వా-విస్మితాః-అతిప్రియేణ, దరయుక్తా-ఆగత్య- ప్రేత్యాగతమివ లోకాన్తరాదాగతమివ-తృషితాన్యతృప్తాన్యమృతం పిబన్తీవ తృష్ణాని-యేషాం తథాభూతాః-ఔత్సుక్యాద్దైతంస్త్వాపశ్యన్ ॥ ౫౩ ॥ అహో ఇత్యాదిశ్లోకత్రయస్య, ఇతి నన్దాదయ ఇత్యుత్తరత్రాన్వయః - అహో ఇత్యాశ్చర్యే - బతేతి ఖేదే-తత్ర ఖేదహేతుం-విశదయన్తి- అస్య-బాలస్య - మృత్యుహేతవో-బహవో - ఽభవన్ అపి తథాపి- తేషామేవ-విప్రియం దుఃఖ-మాసీత్, యుక్తమేవైతదిత్యాహుః-పూర్వం జన్మాన్తరే-యతో యేభ్యః-భయం, కృతం, తేభ్య ఏవ- తేషాం-భయముపస్థితమిత్యర్థః ॥ ౫౪ ॥ ఏతే, ఘోరదర్శనా అప్యే- నం బాలం, నాభిభవన్తి న ధర్షయన్తి - కిన్తు - హన్తుమిచ్ఛయైనం బాల-మాసాద్య, స్వయమేవ-నశ్య

పశ్యత్సు బాలేషు దదార లీలయా ముదావహో వీరణవద్దివౌకసామ్ ॥ ౫౦ ॥ తదా బకారిం సురలోకవాసినస్సమాకిరన్నన్దనమల్లికాదిభిః । సమీడిరే చానకశఙ్ఖసంస్తవైస్తద్వీక్ష్య గోపాలసుతా విసిస్మిరే ॥ ౫౧ ॥ ముక్తం బకాస్యాదుపలభ్య దారకా రామాదయః ప్రాణమివేన్ద్రియో గణః । స్థానాగతం తం పరిరభ్య నిర్వృతాః ప్రణీయ వత్సాన్ వ్రజమేత్య తజ్జగుః ॥ ౫౨ ॥ శ్రుత్వా తద్విస్మితా గోపా గోప్యశ్చాతిప్రియాదృతాః । ప్రేత్యాగతమివౌత్సుక్యాదైక్షన్త తృషితేక్షణాః ॥ ౫౩ ॥ అహో బతాస్య బాలస్య బహవో మృత్యవోఽభవన్ । అప్యాసీద్విప్రియం తేషాం కృతం పూర్వం యతో భయమ్ ॥ ౫౪ ॥ అథాప్యభిభవన్త్యేనం నైవ తే ఘోరదర్శనాః । జిఘాంసయైనమాసాద్య నశ్యన్త్యగ్నౌ పతఙ్గవత్ ॥ ౫౫ ॥ అహో బ్రహ్మవిదాం వాచో నాసత్యాస్సన్తి కర్హిచిత్ । గర్గో యదాహ భగవానన్వభావి తథైవ తత్ ॥ ౫౬ ॥ ఇతి నన్దాదయో గోపాః కృష్ణరామకథాం ముదా । కుర్వన్తో రమమాణాశ్చ నావిన్దన్భవవేదనామ్ ॥ ౫౭ ॥ ఏవం విహారైః కౌమారైః కౌమారం జహతుర్వ్రజే । నిలాయనైస్సేతుబన్ధైర్మర్కటోత్ప్లవనాదిభిః ॥ ౫౮ ॥ ****************************

*********** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, ఏకాదశోఽధ్యాయః. **********

* అఘాసురవధారమ్భఘట్టః *

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ క్వచిద్వనాశాయ మనో దధద్వ్రజాత్ప్రాతస్సముత్థాయ వయస్యవత్సపాన్ । ప్రబోధయఞ్ఛృఙ్గరవేణ చారుణా వినిర్గతో వత్సపురస్సరో హరిః ॥ ౧ ॥ తేనైవ సాకం పృథుకాస్సహస్రశః స్నిగ్ధాస్సుశిగ్వేత్రవిషాణవేణవః । స్వాన్స్వాన్సహస్రోపరిసఙ్ఖ్యయాఽన్వితాన్వత్సాన్పురస్కృత్య వినిర్యయుర్ముదా ॥ ౨ ॥ కృష్ణవత్సైరసఙ్ఖ్యాతైర్యూథీకృత్య స్వవత్సకాన్ । చారయన్తోఽర్భలీలాభిర్విజహ్రుస్తత్ర తత్ర హ ॥ ౩ ॥ ఫలప్రవాళస్తబ

న్తి-యథా-అగ్నౌ-పతఙ్గాః-శ్శలభాస్తద్వత్ ॥ ౫౫ ॥ అహో బ్రహ్మవిదాం-వాచః, కదాచిదప్య-సత్యా న సన్తి న భవన్తి తథాహి-భగవాన్గర్గో, య-దాహ "నారాయణసమో గుణైః", రితి-త-త్తథైవా-స్మాభి, రన్వభావి అన్వభూయత ॥ ౫౬ ॥ భవవేదనాం సాంసారికక్లేశం-నావిన్దన్ న ప్రాపుః ॥ ౫౭ ॥ ఏవంవిధైః కౌమారైః కౌమారచేష్టితైః - తాన్యేవ కానిచిద్దర్శయతి-నిలాయనైః నిలయకరణానుకారిభిః - ఏవముత్తరత్రాపి - వ్రజే-కౌమారం కౌమారావస్థాం జహతుః అనుక్రాన్తవన్తౌ ॥ ౫౮ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే ఏకాదశోఽధ్యాయః ***

ఇతః ప్రభృత్యధ్యాయత్రయం ప్రక్షిప్తమితి వ్యాసాచార్యైరుపేక్షితమథాపి ప్రాయశో వ్యవహ్రియమాణత్వాత్ కైశ్చిద్వ్యాఖ్యాతత్వాచ్చ వ్యాఖ్యాయతే ॥ అత్రాద్యేనాఘాసురవధాత్మకం చరిత్రమనువర్ణ్యతే ॥ క్వచిదిత్యాదినా ॥ కదాచిద్భగవాన్ - ప్రాతః-రుత్థాయ-సవయస్కాన్-వత్సపాన్, ప్రబోధయన్-వన ఏవ - ప్రథమభోజనాయ-మనః కుర్వన్, వత్సాః పురస్సరా యస్మా-త్తథాభూతః-చారుణా-విషాణనాదేన వేణ. వ్రజా-ద్వినిర్జగామ ॥ ౧ ॥ తథా-శిక్ శిక్యం, శోభనా శిక్యాదయో-యేషాం తే - స్నిగ్ధాః పరస్పరానురాగయుక్తాః-పృథుకా బాలకా - స్సహస్రశ - స్తేనైవ కృష్ణేనైవ సహ-సహస్రాదుపరిసఙ్ఖ్యయా, అన్వితాన్ పరిచ్ఛన్నాన్-స్వస్వవత్సాన్-పురస్కృత్య ముదా-వినిర్యయుః ॥ ౨ ॥ తతః-స్వస్వవత్సా-నసఙ్ఖ్యాతైః కృష్ణస్య-వత్సైస్సహ-సఙ్ఘీకృత్య-చారయన్తః, స్తత్ర తత్ర, అర్భకలీలాభిః విహృతవన్తః ॥ ౩ ॥

తదేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ ఫలేనేతి ॥ పూర్వం-మాతృభిః-కాచాదిభిర్భూషణైః - ర్భూషితా అపి ఫలాదిభి-రాత్మాన-మనుభూషయన్-తత్ర-ప్రవాళాః పల్లవాః- తేషాం-స్తబకైః-పుష్పస్తబకైశ్చ-యుక్తైః-ర్దామభిః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ అన్యోన్యేషాం-శిక్యాదీన్-ఆదిశబ్దేన వేత్రవిషాణవేణూనాం సంగ్రహః - ముష్ణన్తశ్చోరయన్తః - జ్ఞాతాన్ శిక్యాదీ-న్నారాద్దూరే-చిక్షిపుః-తత్ర తత్యాన్, తాన్-పున-స్తత, ఆరాత్-క్షిపన్తో-హసన్తః-పున-రాదదుః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ వనశోభాదర్శనార్థం-యద్యసౌ-కృష్ణో-దూరం-గతో, భవతి-తం కృష్ణమహమేవ పూర్వం స్పృశామీత్యేవం వదన్త - *స్తం - సంస్పృశ్య - రేమిరే ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ శృఙ్గాణి-ధ్మాన్తః ముఖవాయుభిః పూరయన్తః, భృఙ్గైస్సహ, ప్రగాయన్తః - కోకిలైస్సహ, కూజన్తః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ విచ్ఛాయాభిస్సహ పక్షిచ్ఛాయాభిస్సహ ప్రధావన్తః, కలాపిభిః బర్హిభిస్సహ, నృత్యన్తః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ కీశబాలాన్, వృక్షశాఖాస్వధోలమ్బమానాని వానరాణాం లాఙ్గూలాని - ఆకర్షన్తః తైర్వానరైస్సహ - పునర్ద్రుమానారోహద్భి - రారోహన్తః తైర్వానరైస్సాకం దన్తవదనభ్రూవిజృమ్భాదిభి-ర్వికారాన్ కుర్వన్తః-పలాశిషు వృక్షేషు -వల్గన్తః-ప్లవన్తః శాఖాయాశ్శాఖాన్తరం గచ్ఛన్త ఇతి యావత్ ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ భేకైర్మణ్డూకైస్సహ-విలఙ్ఘన్తః లఙ్ఘమానాః సరితో యమునాయాః-స్తోయేన-పరిప్లుతా ఆర్ద్రాస్సన్తః అన్యోన్య ప్రతిబిమ్బాని - హసన్తః - ప్రతిస్వనాన్ - శపన్తః దూషయన్తశ్చ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ తద్విహారమభినన్దన్నాహ - ద్వయేన ॥ ఇత్థమితి ॥ బ్రహ్మానన్దానుభవేన - తద్దాస్యం - గతానాం, బ్రహ్మానన్దానుభవసంభూతప్రీతికారితదాస్యం గతానామిత్యర్థః-సతాం సాధూనాం, పరదైవతేనాపి - మాయాశ్రితానాం ప్రకృతిబద్ధానాం మనుజ

కుసుమనః పింఛధాతుభిః । కాచగుఞ్జామణిస్వర్ణభూషితా అప్యభూషయన్ ॥ ౪ ॥ ముష్ణన్తోఽన్యోన్యశిక్యాదీన్ జ్ఞాతానారాచ్చ చిక్షిపుః । తత్రత్యాంశ్చ తతో దూరాద్ధసన్తః పునరాదదుః ॥ ౫ ॥ యది దూరం గతః కృష్ణో వనశోభేక్షణాయ తమ్ । అహం పూర్వమహం పూర్వమితి సంస్పృశ్య రేమిరే ॥ ౬ ॥ కేచిద్వేణూన్వాదయన్తో ధ్మాన్తశ్శృఙ్గాణి కేచన । కేచిద్భృఙ్గైః ప్రగాయన్తః కూజన్తః కోకిలైః పరే ॥ ౭ ॥ విచ్ఛాయాభిః ప్రధావన్తో గచ్ఛన్తస్సాధుహంసకైః । బకైరుపవిశన్తోఽన్యే నృత్యన్తశ్చ కలాపిభిః ॥ ౮ ॥ వికర్షన్తః కీశబాలానారోహన్తశ్చ తైర్ద్రుమాన్ । వికుర్వన్తశ్చ తైస్సాకం వల్గన్తశ్చ పలాశిషు ॥ ౯ ॥ సాకం భేకైర్విలఙ్ఘన్తః సరిత్తోయపరిప్లుతాః । విహసన్తః ప్రతిచ్ఛాయాశ్శపన్తశ్చ ప్రతిస్వనాన్ ॥ ౧౦ ॥ ఇత్థం సతాం బ్రహ్మసుఖానుభూత్యా దాస్యం గతానాం పరదైవతేన । మాయాశ్రితానాం నరదారకేణ సార్ధం విజహ్రుః కృతపుణ్యపుఞ్జాః ॥ ౧౧ ॥ యత్పాదపాంసుర్బహుజన్మకృచ్ఛ్రతో ధృతాత్మభిర్యోగిభిరప్యలభ్యః । * స ఏవ యద్దృగ్విషయస్స్వయం స్థితః కిం వర్ణ్యతే దిష్టమహో వ్రజౌకసామ్ ॥ అథాఘనామాఽభ్యపతన్మహాసురస్తేషాం సుఖక్రీడనవీక్షణాక్షమః । నిత్యం యదన్తో నిజజీవితేచ్ఛుభిః పీతామృతైరప్యమరైః ప్రతీక్ష్యతే ॥ ౧౩ ॥ దృష్ట్వాఽర్భకాన్కృష్ణముఖానఘాసురః కంసానుశిష్టస్స బకీ*బకానుజః । అయం తు సోదర్యవినాశకృత్తయోర్ద్వయోర్మమైనం సబలం హనిష్యే * ॥ ౧౪ ॥ ఏతే యదా మత్సుహృదస్తిలాపః *

బాలభూతేన-కృష్ణేన సహార్థం, విజహ్రుః విహృతవన్తః ॥ తత్ర హేతుం వదన్ గోపాన్విశినష్టి ॥ కృతాః, పుణ్యానాం పుఞ్జా రాశయో, యై, స్తథాభూతాః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ కృతపుణ్యపుఞ్జత్వమేవ ప్రపఞ్చయన్విస్మయతే ॥ యత్పాదేతి ॥ బహుషు, జన్మసు, కృచ్ఛ్రం కాయశోషణాత్మకం-యేషాం-ధృతః విశుద్ధ-ఆత్మా మనో, యేషాం, తై, ర్యోగిభిరపి-యస్య, పాదపాంసు, రలభ్య, స్స ఏవ-భగవాన్-స్వయమేవ, యేషాం వ్రజౌకసాం - దృగ్విషయే, స్థితః, దృగ్విషయతాం ప్రాప్తః, తేషాం దిష్టమదృష్టం కింకియదితి-వర్ణ్యతే, అహో ఆశ్చర్యమేతత్ ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ ఇత్థం విహరత్సు, అఘాఖ్యో, మహాసుర-స్తేషాం, సుఖేన, యత్, క్రీడనం తస్య, వీక్షణే-న విద్యతే క్షమా యస్య, తథాభూతః, అభ్యపతత్ అభిముఖమాజగామ-తదేవ ప్రపఞ్చయన్నఘాసురస్య దేవానామపి మృత్యుభయశఙ్కావహత్వమభిసన్ధివిశేషం చాహ ॥ నిత్యమితి ॥ సార్ధద్వయేన ॥ పీతమమృతం యై-స్తైః-మరణభయరహితైరపీతి భావః, అమరైః నిజజీవితేచ్ఛుభిః-మృత్యుభయరహితానప్యస్మాన్ హన్తుం సమర్థమఘాసురం హత్వా అస్మజ్జీవితం కదా సుప్రతిష్ఠితం కుర్యాదిత్యేవం స్వజీవితమిచ్ఛద్భిః, నిత్యం, యదన్తః, యస్యాఘాసురస్యాన్తో నాశః, కదా వా స్యాదితి, ప్రతీక్ష్యతే ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ స-బకీబకయో-రనుజః, అఘాసురః, కంసేనా, నుశిష్టః ఆదిష్టః-కృష్ణో, ముఖం ప్రధానం, యేషాం, తా, నర్భకాన్-దృష్ట్వా, ఇతి-వ్యవస్యనిశ్చిత్య, ఆజగరం-బృహ-ద్వపుః, ధృత్వా, తేషాం గ్రసనాయ, పథివ్యశేతేతి తృతీయేనాన్వయః ॥ కథం వ్యవస్యత్తత్రాహ ॥ అయం త్వితి సార్ధేన ॥ ద్వయో స్తయో రామకృష్ణయోర్మధ్యే, అయం కృష్ణస్తు, మమ, సోదర్యస్య బకాసురస్య వినాశం కృతవానితి తథా, అత-ఏనం, బలరామేణ సహితం, హనిష్యామి, బలశబ్దోఽత్రేతరగోపబాలానామప్యుపలక్షణార్థః-ఏవ ఇత్యుత్తరానుగుణ్యాత్ ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ యదైతే, కృష్ణాదయః, మత్సుహృదో మత్సోదరస్య, తిలాపః కృతాః [illegible]

బకవత్సాభిహేతుత్వేన ఏతేషాం హననమేవ మత్సుహృదస్తిలాపఇతిభావః, తదా, సర్వే వ్రజౌకసో, నష్టప్రాయాః, తథాహి, ప్రాణేగతే నిర్గతే సతి, వర్ష్మసు శరీరేషు, కా నామానుచిన్తా-నహిప్రాణేగతే శరీరం క్షణమవస్థాతుం శక్నోతి కిన్తు నశ్యత్యేవ, ప్రాణభృతః, ప్రజాః, పుత్రా ఏవాసవః ప్రాణా యేషాం తథాభూతాః, హి, ప్రాణస్థానీయేషు పుత్రేషు మయా హతేషు వ్రజౌకసస్స్వయం హతా ఏవ నశ్యన్తీతి ప్రదర్ధం సప్తమీయత్నః కార్య ఇతిభావః ※ ॥ ౧౫ ॥ ※ ఇతీత్థం, నిశ్చిత్య, స - దురాత్మా అఘాసురో, రామకృష్ణాదీన్, గ్రసితుమిచ్ఛయా, ఆజగరం, వపుః, ధృత్వా - పథివ్యశేత శయితవాన్, వపుః కథం భూతం, బృహద్విపులం, తదేవాహ, యోజనప్రమాణేన దైర్ఘ్యేణ యుక్తం చ తత, మహాద్రివత్ స్థూలంచ, వ్యాత్తం ప్రసారితం, గుహాతుల్యమాననం, యస్మిన్ ※ ॥ ౧౬ ॥ ※ అద్భుతత్వమేవదర్శయితుమసురం విశినష్టి ॥ ధరాధరోష్ఠో-యస్య, జలదేషూత్తరోష్ఠో, యస్య, దర్యాగిరికన్దరావిన, ఆననస్యాన్తౌ సృక్వణీ-యస్య, గిరేః, శృఙ్గాణీవ, దంష్ట్రాః, యస్య, ధ్వాన్తో౽న్ధకారో౽స్మిన్నస్తీతి ధ్వాన్తవ-త్ అన్తరాస్యం - యస్య, దీర్ఘభూతమహాధ్వవజ్జిహ్వా-యస్య, పరుషానిలవచ్ఛ్వాసో, యస్య - సః-దావాగ్నిరివేక్షణయోరుష్ణః దాహకదృష్టిరిత్యర్థః విశేషణోభయపదకర్మధారయః ※ ॥ ౧౭ ॥ ※ వస్తుతో౽జగరమేవ-వ్యాత్తతుణ్డం-బృన్దావనస్య-శ్రీః సమ్పత్ శోభేతి భ్రాన్త్యా-మత్వా-విపరీతం వ్యాత్తాజగరతుణ్డసాదృశ్యేనోత్ప్రేక్షితవన్తః ※ ॥ ౧౮ ॥ ※ తేషాముత్ప్రేక్షామేవ ప్రశ్నోత్తరాభ్యామాహ ॥ అహో

కృతాన్తస్తావన్నష్టసమా వ్రజౌకసః । ప్రాణేగతే వర్ష్మసు కానుచిన్తా ప్రజాసవః ప్రాణభృతో హి లోకే ॥ ౧౫ ॥ ఇతి వ్యవస్యాజగరం బృహద్వపుస్స యోజనాయామమహాద్రిపీవరమ్ । కృత్వా౽ద్భుతం వ్యాత్తగుహాననం తదా పథివ్యశేత గ్రసనాశయా ఖలః ॥ ౧౬ ॥ ధరాధరోష్ఠో జలదోత్తరోష్ఠో దర్యాననాన్తో గిరిశృఙ్గదంష్ట్రః । ధ్వాన్తాన్తరాస్యో వితతాధ్వజిహ్వః పరుషానిలశ్వాసదవేక్షణోష్ణః ॥ ౧౭ ॥ దృష్ట్వా తం తాదృశం సర్వే మత్వా బృన్దావనశ్రియమ్ । వ్యాత్తాజగరతుణ్డేన హ్యుత్ప్రేక్షన్తే స్మ లీలయా ॥ ౧౮ ॥ అహో విచిత్రం మిత్రాణి సత్త్వకూటం పురః స్థితమ్ । అస్మత్సంగ్రసనవ్యాత్తవ్యాళతుణ్డాయతే న వా ॥ ౧౯ ॥ సత్యమర్కకరారక్తముత్తరాహనువద్ఘనమ్ । అధరాహనువద్రోధస్తత్ప్రతిచ్ఛాయయా౽రుణమ్ ॥ ౨౦ ॥ ప్రతిస్పర్ధేతే సృక్వభ్యాం సవ్యాసవ్యే నగోదరే । తుఙ్గశృఙ్గాళయో౽ప్యేతాస్తద్దంష్ట్రాభిశ్చ పశ్యత ॥ ౨౧ ॥ ఆస్తృతాయామమార్గో౽యం రసనాం ప్రతిగర్జతి । ఏషామన్తర్గతం ధ్వాన్తమేతదప్యన్తరాననమ్ ॥ ౨౨ ॥ దావోష్ణఖరవాతో౽యం శ్వాసవద్భాతి పశ్యత । తద్దగ్ధసత్త్వదుర్గన్ధో౽ప్యన్తరామిషగన్ధవత్ ॥ ౨౩ ॥ విశన్తు సర్వే గ్రసితా కిమస్మాన్నయం తథా చేద్బకవద్వినఙ్క్ష్యతి । క్షణాదనేనేతి బకార్యుశన్ముఖం వీక్ష్యోద్ధసన్తః కరతాడనైర్యయుః ॥ ౨౪ ॥ ఇత్థం మిథో౽తథ్యమతజ్జ్ఞభాషితం శ్రుత్వా విచిన్త్యేత్యమృషా మృషాయితమ్ । రక్షో విదిత్వా౽ఖిలభూతహృత్స్థితః స్వానాం నిరోద్ధుం భగవాన్మనో దధే ॥ ౨౫ ॥

ఇతి ॥ అహో-మిత్రాణి సుహృదః-పురస్స్థిత - మిదం వస్తు సత్త్వకూటం సత్త్వవదవభాసమానం- తత్ అస్మాన్-సంగ్రసితుం వ్యాత్తవ్యాళతుణ్డవదాచరతి, నవా ※ ॥ ౧౯ ॥ ※ ఏవముక్తాః కేచిత్తథైవేత్యాహుః ॥ సత్యమితి ॥ అర్కకరై - రారక్తం-ఘనం మేఘమ్ ఉత్తరోష్ఠవత్ పశ్యత, తస్య-ఘనస్య, ప్రతిచ్ఛాయయా-అరుణం-రోధః కూలం-అధరోష్ఠవత్ పశ్యతేతి సర్వత్రాన్వేతి ※ ॥ ౨౦ ॥ ※ సవ్యాసవ్యే నగయోర్వామదక్షిణగిర్యో - రుదరే దర్యౌ - సృక్వభ్యామోష్ఠప్రాన్తాభ్యాం - ప్రతిస్పర్ధేతే తుల్యతయావర్తేతే-సవ్యాసవ్యగిర్యోస్తు-శృఙ్గాణాం ఆళయః పఙ్క్తయః-తస్య-దంష్ట్రాభిః-స్పర్ధన్త ఇతి వచనవిపరిణామేనాన్వయః ※ ॥ ౨౧ ॥ ※ ఆస్తృతో విస్తృతశ్చాసౌ-ఆయామమార్గదైర్ఘ్యవాన్మార్గః-స - తస్య-రసనాం జిహ్వాం-ప్రతిగర్జతి ప్రతిస్పర్ధతే-ఏషాం-శృఙ్గాణా - మన్తర్గతమేవ, ధ్వాన్తమస్య - న్తరాననమాస్యమధ్యం - ప్రతిగర్జతి ※ ॥ ౨౨ ॥ ※ దావాగ్నినోష్ణః-ఖరః కఠినశ్చ వాతః-శ్వాసవద్భాతి-తేన దావాగ్నినా-దగ్ధానాం-సత్త్వానాం జన్తూనాం-దుర్గన్ధస్సత్త్వాన్తర్గతామిషగన్ధవద్భాతి ※ ॥ ౨౩ ॥ ※ ఏవం సత్యమేవాజగరమన్యథోత్ప్రేక్ష్య నిర్భయా యయురిత్యాహ ॥ విశన్త్వితి ॥ సర్వే వత్సాన్ వత్సపాశ్చాత్ర-విశన్తు-అస్మాన్ గ్రసితా కిం గ్రసిష్యతి కిం-తథా చేద్గ్రసిష్యతి-బకవద్బకాసురవ- దయమప్యనేన శ్రీకృష్ణేన-క్షణాద్వినఙ్క్ష్యతి నాశమిష్యతి-ఇత్థం బకారేరుశత్కమనీయం, ముఖమవలోక్య, ఉచ్చైః-హసన్తః, కరతాళై-రుపలక్షితాః, యయుః, కరతాడనాని కుర్వన్తో యయురిత్యర్థః ※ ॥ ౨౪ ॥ ※ మిథో౽న్యోన్యం, అతజ్జ్ఞానాం యథార్థాజగరమజానతాం - భాషిత, మతథ్యమసత్యం, శ్రుత్వా, భగవాన్, మృషా౽పి సత్యమప్యేతైర్మృషాయితమయథార్థీకృతమిత్యేవం, విచిన్త్య, అఖిలభూతహృత్స్థితః, సర్వమిదం-తత్త్వ - ద్రక్షో విదిత్వా రాక్షస ఇతి జ్ఞాత్వా - స్వానాం-స్వానవత్సాన్ వత్సపాంశ్చ - నిరోద్ధుం నివారయితుం-

యావన్నసో-దష్టే చకార ॥ ౨౫ ॥ తావత్తత్పూర్వమేవ-శిశవోవత్సపా-వత్సైస్సహితాః-అసురస్య-అన్తరోదరం ఉదరమధ్యం-ప్రవిష్టాః కేవలం ప్రవిష్టా ఏవ, నతురక్షసా-జీర్ణతాం ప్రాపితాః -తత్ర హేతుం వద-న్రక్షో విశినష్టి-హత-స్స్వస్యకాన్త-స్స్వహ్రాభ్రాతా-తస్య-స్మరణేన హేతునా బకారేః-కృష్ణస్య-వేశనం ప్రవేశనం-ప్రతీక్షమాణేన ॥ ౨౬ ॥ సర్వేషా-మభయప్రదో-భగవా-న్ప్రవిష్టా-నవలోక్య విస్మితః-కరుణయా - ఉద్దీతో వ్యాప్తశ్చ-స్యఖలస్య - వినాశన-మమీషాం, సతాం సాధూనాం జీవనం చే-త్యేత-ద్ద్వయం-యుగప - త్క-థం, స్యాత్ - అత్రోభయనిమిత్తే-కృత్యం-కి మితి-విచిన్త్య - శేషదృక్-హేతుగర్భమిదం-తత్త్వ-స్తత్కృత్యం జ్ఞాత్వా, హరిరాశ్రితార్తిహర-స్స్వయమప్య-స్య-తుణ్డ - మవిశ దిత్యన్వయః - కథ మ్భూతాంస్తాన్-నవిద్యతే స్వవ్యతిరిక్తో నాథో యేషాం - స్వకరాత్స్వభుజా శ్రయా - ద్భ్రష్టాన్ - దిష్టబలేన ప్రారబ్ధబలేన హేతునా-మృత్యోర్జఠరాగ్నేః ఘాసస్థానీయాన్ ॥ ౨౭ ॥ ౨౮ ॥ తదా-మేఘచ్ఛన్నా-దేవా-భయాత్-హాహేతి-చుక్రుశుః-అఘాసురస్య-బాన్ధవాః కంసాద్యాః-కౌణపాః కుణపాశినో రాక్షసాస్తు-హృష్టవన్తః ॥ ౨౯ ॥ త-ద్దేవానాం హాహే త్యాక్రోశనం-శ్రుత్వా-భగవాన్, కృష్ణః, స్వయ, మవ్యయో-ఽక్షతఏవసన్ - ఆత్మానం-చూర్ణీకర్తుమిచ్ఛో-రసురస్య - గళేతరసా ఆశు-వవృధేఏధాం బభూవ ॥ ౩౦ ॥ తత-స్తస్యాసురస్యా-న్తరఙ్గే దేహాభ్యన్తరే-పూరితో నిరుద్ధః పవనో-ఽతఏవ పూర్ణో-ఽతఏవ-బ్రహ్మరన్ధ్రం-భిత్త్వా - బహి-ర్నిర్గతః-కథంభూతస్యవిపులకాయస్య-నిరుద్ధా - మార్గానాసారన్ధ్రా- వస్య

తావత్ప్రవిష్టాస్త్వసురాన్తరోదరం పరం న జీర్ణాశ్శిశవస్సవత్సపాః । ప్రతీక్షమాణేన బకారివేశనం హతస్వకాన్తస్మరణేన రక్షసా ॥ ౨౬ ॥ తాన్వీక్ష్య కృష్ణస్సకలాభయప్రదో హ్యనన్యనాథాన్ స్వకరాదవచ్యుతాన్ । దీనాంశ్చ మృత్యోర్జఠరాగ్నిఘాసాన్ ఘృణార్దితో దిష్టకృతేన విస్మితః ॥ ౨౭ ॥ కృత్యం కిమత్రాస్య ఖలస్య జీవనం న వా అమీషాం చ సతాం వినాశనమ్ । ద్వయం కథం స్యాదితి సంవిచిన్త్య తజ్జ్ఞాత్వాఽవిశత్తుణ్డమశేషదృగ్ఘరిః ॥ ౨౮ ॥

తదా ఘనచ్ఛదా దేవా భయాద్ధాహేతి చుక్రుశుః । జహృషుర్యే చ కంసాద్యాః కౌణపాస్త్వఘబాన్ధవాః ॥ ౨౯ ॥ తచ్ఛ్రుత్వా భగవాన్కృష్ణస్త్వవ్యయస్సార్భవత్సకమ్ । చూర్ణీచికీర్షోరాత్మానం తరసా వవృధే గళే ॥ ౩౦ ॥ తతోఽతికాయస్య నిరుద్ధమార్గిణో హ్యుద్గీర్ణదృష్టేర్భ్రమతస్త్వితస్తతః । పూర్ణోఽన్తరఙ్గే పవనో నిరుద్ధో మూర్ధన్వినిర్భిద్య వినిర్గతో బహిః ॥ ౩౧ ॥ తేనైవ సర్వేషు వినిర్గతేషు ప్రాణేషు వత్సాన్ సుహృదః పరేతాన్ । దృష్ట్యా స్వయోత్థాప్య తదన్వితః పునర్వక్త్రాన్ముకున్దో భగవాన్వినిర్యయౌ ॥ ౩౨ ॥ పీనాహిభోగోత్థితమద్భుతం మహజ్జ్యోతిస్స్వధామ్నా జ్వలయద్దిశో దశ । ప్రతీక్ష్య ఖేఽవస్థితమీశనిర్గమం వివేశ తస్మిన్మిషతాం దివౌకసామ్ ॥ ౩౩ ॥ తతోఽతిహృష్టాస్స్వకృతోఽకృతార్హణం పుష్పైస్సురా అప్సరసశ్చ నర్తనైః । గీతైస్సురా వాద్యధరాశ్చ వాద్యకైః స్తవైశ్చ విప్రా జయనిస్స్వనైర్గణాః ॥ ౩౪ ॥ తదద్భుతస్తోత్రసువాద్యగీతికాజయాద్యనేకోత్సవమఙ్గళస్వనాన్ । శ్రుత్వా స్వధామ్నోఽన్త్యజ ఆగతోఽచిరాద్దృష్ట్వా మహీశస్య జగామ విస్మయమ్ ॥ ౩౫ ॥ రాజన్నాజగరం చర్మ శుష్కం బృన్దావనేఽద్భుతమ్ । వ్రజౌకసాం బహుతిథం బభూవాక్రీడగహ్వరమ్ ॥ ౩౬ ॥ నైతద్విచిత్రం

స్త ఇతి-తథాభూతస్య-ఏవో-ద్గీర్ణే ఉద్గతే-దృష్టీ లోచనే-యస్య- ఇత స్తతో-భ్రమతశ్చ ॥ ౩౧ ॥ తేనబహిర్గతేనపవనేన సహైవ-సర్వేషు - ప్రాణేషు-బహి - ర్గతేషుసత్సు - పరేతాన్ పరలోకగత ప్రాయాన్-వత్సాన్-సుహృదోవత్సపాంశ్చ-స్వయా-అమృతవర్షిణ్యా, దృష్ట్యా-ఉత్థాప్య-తై-రన్వితో-భగవా-న్ముకున్ద-స్తస్య-వక్త్రా-త్పున-ర్నిర్యయౌ ॥ ౩౨ ॥ తతో ఽసురోన్ముక్తః కృష్ణమేవవివేశేత్యాహ ॥ పీనేతి ॥ పీనాత్సర్పదేహా-దుత్థితమద్భుతం-మహ-ద్దర్శభూతజ్ఞానేనబృహత్-జ్యోతిస్స్వయంప్రకాశం జీవస్వరూపం-స్వధామ్నా - దశ-దిశో జ్వలయ - త్తావ-త్ఖేఽన్తరిక్షే, అవస్థితం స-దీశస్యకృష్ణస్యభగవతో-నిర్గమం, ప్రతీక్ష్య, తదా, ఆశ్చర్యం, దేవానాం పశ్యతాం సతాం-తత, స్తస్మిన్నిర్గతే కృష్ణే-ప్రవివేశ ॥ ౩౩ ॥ తతో-ఽతీవహృష్టాః, దేవాః-స్వకృతః స్వకార్యకర్తుః కృష్ణస్యార్హణం-పుష్పై , రకృత అకుర్వన్-వ్యత్యయేనైకవచనం-సుష్ఠుగాయన్తీతి సుగాః గన్ధర్వాదయః-గీతైః, పూజయామాసుః-విప్రాస్తు-స్తవైః స్తోత్రైః, గణాభృత్యగణాః జయశబ్దైః ॥ కిఞ్చ ॥ అజో బ్రహ్మా, స్వధామ్నః స్వస్థానస్యాన్తిసమీపే-తేషాం గన్ధర్వాదీనా-మద్భుతాని, స్తోత్రాణి-సువాద్యానివాద్యాదీన్-గీతికాః గీతానిచ జయశబ్దాఆదిర్యేషాం , తా-ననేకా-నుత్సవా-న్మఙ్గళాశాసనధ్వనీంశ్చ , శ్రుత్వా, అచిరా, దాగతః, ఈశస్య కృష్ణస్య, మహిమమహిమానం-దృష్ట్వా-విస్మయం-జగామ ॥ ౩౪ ॥ ౩౫ ॥ హే రాజన్-ఆజగరం-చర్మ-శుష్కం స-ద్బహుకాలం, బృన్దావనే, స్థితానాం, వ్రజౌకసాం, క్రీడాస్థానం బభూవ - క్రీడార్థం మహాబిలమాసీదిత్యర్థః ॥ ౩౬ ॥ అన్యదతిచిత్రం వృత్తమిత్యాహ ॥ నైతదితి ॥ ఏతదేవ-నచిత్ర-మపితు-పరే దేవఋష్యాదయః-అపరే అపకృష్టా-యేషాం బ్రహ్మాదీనాం , తేషామపి-పరమస్య-వేధ

సః సర్వస్రష్టురపి లీలయా కపటమనుజబాలకస్య, స్పర్శనమాత్రేణ - విధూతం - పాతకం, యస్య, తథాభూతః, అఘాసురోఽపి అసతాం-దుష్ప్రాపం, ఆత్మసామ్యం భగవత్సామ్యం-ప్రాపలేభే, ఇతి యత్, తదేవ, అతిచిత్రమిత్యర్థః ॥ ౩౮ ॥ ఏతదేవ కింపునర్న్యాయేన ద్రఢయతి ॥ సకృదితి॥ యస్య భగవతోఽఙ్గప్రతిమా అఙ్గప్రతికృతిరర్చామూర్తిః, మనోమయీ మనః ప్రచురా. తత్ప్రాచుర్యం చాత్ర తన్నిధాపితభగవచ్ఛక్తికత్వం, అన్తరాహితా ధ్యానేనాన్తర్హృదయే నిధాపితా సతీ, భాగవతీం గతిం ముక్తిం, దదౌ, అఙ్గ హే రాజన్-నిత్యనిరతిశయానన్దజ్ఞానరూపః, ప్రాకృతగుణరహితో-నిస్సమాభ్యధిక-స్స ఏవ భగవాన్-సాక్షాదన్తరాహితో-భాగవతీం గతిం ముక్తిం, దదాతీతి-కింపునర్వక్తవ్యమిత్యర్థః ॥ ౩౯ ॥ అన్యదపి చిత్రం వృత్తమిత్యాహ॥ ఏతదితి "కౌమారం పఞ్చమాబ్దాన్తం పౌగణ్డం దశమావధి । కైశోరమాపఞ్చదశాద్యౌవనం తు తతః పరమ్" ఇతి తదభిజ్ఞవచనం-హరేః ఏతత్-కౌమారజం పఞ్చమాబ్దకృతం-కర్మ, తదైవ దృష్ట్వా-బాలకాః పౌగణ్డకే షష్ఠేఽబ్దే, వ్రజే - ఊచుః అద్యైవైతద్వృత్తమిత్యూచురిత్యర్థః - అయమహో భగవన్మహిమాతిశయః యదన్యకాలికకర్మణస్తాదాత్వికత్వానుసన్ధానం గోపానామితి భావః ॥ ౪౦ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే ద్వాదశోఽధ్యాయః.**

కౌమారకం కర్మ పౌగణ్డకే ప్రోచురిత్యుక్తం - తత్ర కారణబుభుత్సయాఽపృచ్ఛద్రాజేత్యాహ సూతః ॥ ఇత్థమితి ॥ హే ద్విజాః-యాదవదేవః శ్రీకృష్ణః-తేన - దత్తః, పరీక్షి-దిత్థం- విచిత్రం స్వభర్తుశ్చరిత్రం, శ్రుత్వా, పునః పుణ్యావహం-తదేవ

మనుజార్భమాయినః పరావరాణాం పరమస్య వేధసః । అఘోఽపి యత్స్పర్శనధూతపాతకః ప్రాపాత్మసామ్యం త్వసతాం సుదుర్లభమ్॥ ౩౮ । సకృద్యదఙ్గప్రతిమాఽన్తరాహితా మనోమయీ భాగవతీం దదౌ గతిమ్। స ఏవ నిత్యాత్మసుఖానుభూత్యభివ్యుదస్తమాయోఽన్తర్గతో హి కిం పునః ॥ ౩౯ ॥ ఏతత్కౌమారజం కర్మ హరేరాత్మాహిమోక్షణమ్ । మృత్యోః పౌగణ్డకే బాలా దృష్ట్వోచుర్విస్మితా వ్రజే ॥ ౪౦ ॥ ****************
********** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే ద్వాదశోఽధ్యాయః .**********
శ్రీసూత ఉవాచ॥ ఇత్థం ద్విజా యాదవదేవదత్తః శ్రుత్వా స్వభర్తుశ్చరితం విచిత్రమ్ । పప్రచ్ఛ భూయోఽపి తదేవ పుణ్యం వైయాసకిం యన్నిగృహీతచేతాః॥ ౧ ॥ రాజోవాచ॥ బ్రహ్మన్ కాలాన్తరకృతం తత్కాలీనం కథం భవేత్। యత్కౌమారే హరికృతం జగుః పౌగణ్డకేఽర్భకాః ॥ ౨ ॥ తద్బ్రూహి మే మహాయోగిన్ పరం కౌతూహలం గురో। నూనమేతద్ధరేరేవ మాయా భవతి నాన్యథా॥ ౩ ॥ వయం ధన్యతమా లోకే గురోఽపి క్షత్రబన్ధవః । యత్పిబామో ముహుస్త్వత్తః పుణ్యం కృష్ణకథామృతమ్॥ ౪ ॥ శ్రీసూత ఉవాచ ॥ ఇత్థం స్మ పృష్టస్స తు బాదరాయణిస్తత్స్మారితానన్తహృతాఖిలేన్ద్రియః । కృచ్ఛ్రాత్పునర్లబ్ధబహిర్దృశిః శనైః ప్రత్యాహ తం భాగవతోత్తమోత్తమమ్॥ ౫॥
శ్రీశుక ఉవాచ ॥ సాధు పృష్టం మహాభాగ త్వయా భాగవతోత్తమ । యన్నూతనయసీశస్య శృణ్వన్నపి కథాం ము

పౌగణ్డకే కౌమారజం ప్రోచురిత్యేతదేవ - వైయాసకిం, పప్రచ్ఛ, ప్రశ్నే హేతుం వదన్ రాజానం విశినష్టి, యేన భగవతా-నితరాం-గృహీతం, చేతో, యస్య, తథాభూతః ॥ ౧ ॥ ప్రశ్నప్రకారమేవాహ ॥ బ్రహ్మన్నితి॥ హే బ్రహ్మన్ కాలాన్తరే కౌమారకాలే, కృతం, కర్మ, తత్కాలీనం పౌగణ్డకాలీనం, కథం, భవేత్ పౌగణ్డకే కథం జ్ఞాతో వ్యచురిత్యర్థః, తదాహ ॥ యదితి॥ యద్వా ॥ తత్కాలీనం పౌగణ్డకకాలే వాచ్యం, కథం-భవేత్ యత్కాలావచ్ఛేదేన కృతం తత్త, త్కాలే విస్మృతం సత్కాలాన్తరే చ స్మృతం సద్వాచ్యం స్యాదేవేత్యత్రాహ ॥ యదితి ॥ యత్ యస్మాత్కారణాత్ కౌమారే కృతం-పౌగణ్డకే, విదుః-సన్నికృష్టకాలే స్మరణాభావః కాలాన్తరే స్మరణం చ న వినా కారణేన భవతీతి తత్కారణం వదేతి ప్రశ్నార్థః ॥ ౨ ॥ తదేతత్, తత్కారణం, బ్రూహి-హే మహాయోగిన్-మే మహ్యం, తత్కారణం, శ్రోతుం-పరమధికం-కౌతూహలం-వర్తతే మమ త్వేవం ప్రతిభాతీత్యభిప్రాయేణాహ ॥ ఏతత్కారణం, హరే-ర్మాయా ఆశ్చర్యశక్తిరేవ, నూనం ధ్రువం, అన్యథా త్వేవం న ఘటతే ॥ ౩ ॥ ఆత్మనః కృతార్థతామావిష్కుర్వన్ భగవత్కథాం స్తౌతి ॥ వయమితి ॥ హే గురో-క్షత్రబన్ధవోఽపి వయం - లోకే - ధన్యతమాః కృతార్థా ఏవ-కుతః -యతః -కృష్ణస్య, కథామృతం, ముహుర్ముహుః - త్వత్తః పిబామః-అతన్యానాం నైవం ఘటేతేతి భావః ॥ ౪ ॥ ఇత్థం - స్మ పృష్టో భగవాన్ బాదరాయణిస్తదా హేత్యాహ సూతః ॥ ఇతీతి॥ స తు, బాదరాయణిః, ఇత్థం, పృష్టః అత ఏవ-తావత్సంస్మారితేన, అపరిచ్ఛిన్నవైభవేన భగవతా- హృతాన్యఖిలానీన్ద్రియాణి, యస్య-తథాభూతోఽపి పునః, శనైః కృచ్ఛ్రాత్-కథంచిల్లబ్ధా బహిర్దృశిః, యేన-తథాభూత, స్తం భాగవతోత్తమోత్తమం రాజానం ప్రత్యాహ ॥ భాగవతోత్తమోత్తమేతి పాఠే, హే శౌనక ॥ ౫ ॥ ప్రశ్నస్యోత్తరం వివక్షుస్తావత్ప్రశ్నమభినన్దతి

సాధ్వీతి ॥ సాధు యథా తథా-పృష్టం-కుతః-యత్ యస్మాత్-కథామృతం-శృణ్వన్నపి-నూతనయసి నూతనం కరోషి ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ యుక్తమేవైతదిత్యాహ ॥ సతామితి ॥ సారగ్రాహిణాం-సాధూనా-మయం-నిసర్గః స్వభావ ఏవ కోఽసౌ-అచ్యుతస్య-వార్తా ప్రతిక్షణం-సాధు-నవ్యావ-ద్భవతీ-తియ-దేషః-కథం-స్త్రైణానాం-స్త్రియాః కామిన్యాః-వార్త్తేవ-కథమ్భూతానామపి సతాం, యః అచ్యుత ఏవార్థో విషయో-యేషాం-తాని-వాణీశ్రుతిచేతాంసి-యేషాం తథాభూతానామపి ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ శృణు ఇత్యభిముఖీకరణం- అవహిత ఇతి శ్రవణోపయుక్తచిత్తసమాధానం-గుహ్యం గోప్యమపి ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ వివక్షితం వృత్తేన సఙ్గమయతి ॥ అథేతి ॥ మృత్యుతుల్యాదఘాసురస్యముఖా-ద్వత్సాన్-తత్పాలకాంశ్చ, రక్షిత్వా, ఇదం వక్ష్యమాణ-మువాచ ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ పులిన ఏవాశిశిషామ్రుత్పాదయితుం తత్ స్తౌతి ॥ అహో ఇతి ॥ హే వయస్యాః, స్వీయానాం-కేళీనాం-సంపదో-యస్మిన్-మృదులా, అచ్ఛా, వాలుకా-యస్మిన్ - స్వకేళిసమృద్ధ్యర్థం మృదులా వాలుకా యస్మిన్నితి వా-స్ఫుటత్ వికసత్-సరః - సరోరుహబాహుళ్యాదుపచారాత్సర ఏవ వికసదిత్యుక్తం - తస్య, గన్ధేన హృతా ఆకృష్టా-అళయః-పత్రిణశ్చ - తేషాం-కేఽుదకే-ధ్వనయ - స్తేషాం-ప్రతిధ్వానా-స్తైః -లసన్తో-ద్రుమా-స్తై-రాకులం వ్యాప్తమ్ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ అత్రాత్రైవ దివా దినం-రూఢం ప్రవృద్ధం-భోజనవేళాఽతీతేత్యర్థః - క్షుధార్దితా-వత్సా, అపః పీత్వా, అత్ర-సమీప ఏవ-శనకై-స్తృణం-చరన్తు అదన్తు ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ తథైవాస్త్విత్యుక్త్వా - అర్భాః బాలాః వత్సా-నపః-పాయయిత్వా-శాద్వలే తృణహరితదేశే-వత్సా - నారుధ్య- భగవతా స

హ ॥ ౬ ॥ సతామయం సారభృతాం నిసర్గో యదర్థవాణీశ్రుతిచేతసామపి। ప్రతిక్షణం నవ్యవదచ్యుతస్య యత్ స్త్రియా విటానామివ సాధువార్తా ॥ ౭ ॥ శృణుష్వావహితో రాజన్నపి గుహ్యం వదామి తే। బ్రూయుః స్నిగ్ధస్య శిష్యస్య గురవో గుహ్యమప్యుత ॥ ౮ ॥ అథాఘవదనాన్మృత్యో రక్షిత్వా వత్సబాలకాన్। సరఃపులినమానీయ భగవానిదమబ్రవీత్ ॥ ౯ ॥ అహోఽతిరమ్యం పులినం వయస్యాః స్వకేళిసంపన్మృదులాచ్ఛవాలుకమ్। స్ఫుటత్సరోగన్ధహృతాళిపత్రికధ్వనిప్రతిధ్వానలసద్ద్రుమాకులమ్ ॥ ౧౦ ॥ అత్ర భోక్తవ్యమస్మాభిర్దివా రూఢం క్షుధార్దితాః। వత్సాః సమీపేఽపః పీత్వా చరన్తు శనకైస్తృణమ్ ॥ ౧౧ ॥ తథేతి పాయయిత్వాఽర్భా వత్సానారుధ్య శాద్వలే। ముక్త్వా శిక్యాని బుభుజుః సమం భగవతా ముదా ॥ ౧౨ ॥ కృష్ణస్య విష్వక్పురురాజిమణ్డలైరభ్యాననాః ఫుల్లదృశో వ్రజార్భకాః। సహోపవిష్టా విపినే విరేజుశ్ఛదా యథామ్భోరుహకర్ణికాయాః ॥ ౧౩ ॥ కేచిత్పుష్పైర్దలైః కేచిత్పల్లవైరఙ్కురైః ఫలైః। శిగ్భిస్త్వగ్భిర్దృషద్భిశ్చ బుభుజుః కృతభాజనాః ॥ ౧౪ ॥ మిథస్సర్వే దర్శయన్తః స్వస్వభోజ్యరుచిం పృథక్। హసన్తో హాసయన్తశ్చాభ్యవజహ్రుః సహేశ్వరాః ॥ ౧౫ ॥ బిభ్రద్వేణుం జఠరపటయోః శృఙ్గవేత్రే చ కక్షే వామే పాణౌ మసృణకబళం తత్ఫలాన్యఙ్గుళీషు। తిష్ఠన్మధ్యే స్వపరిసుహృదో హాసయన్నర్మభిః స్వైః స్వర్గే లోకే మిషతి బుభుజే యజ్ఞభుగ్బాలకేళిః ॥ ౧౬ ॥ భారతైవం వత్సపేషు భుఞ్జానేష్వచ్యుతాత్మసు। వత్సాస్త్వన్తర్వనే దూరం వివిశుస్తృణలోభితాః ॥ ౧౭ ॥ తాన్ దృష్ట్వా భయసన్త్రస్తానూచే కృష్ణోఽస్య భీభయమ్। మి

హ-శిక్యాని పర్యుషితాన్న గ్రన్థీ-న్ముక్త్వా-బుభుజుః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ తదా-తే-రేజుః కథంభూతాః-కృష్ణస్య-విష్వక్పరితః-బహుభిః-పఙ్క్తిమణ్డలైస్సహ - నైరన్తర్యేణోపవిష్టాః-కృష్ణాభిముఖాన్యాననాని యేషాం తే-ఫుల్లదృశో వికసితనయనాః-యథా-కమలకర్ణికాయాః-పరితః-స్థితాని-దళాని-తద్వత్ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ పుష్పైః దలైః పుష్పదలైః-పుష్పదళాదిభిః-కృతాని భాజనాని పాత్రాణి-యైస్తథాభూతాః-బుభుజుః యద్వా-పుష్పైః సఙ్ఘటితపుష్పదలైః-దలైః పద్మినీదలై-రన్యైర్వా పత్రైః, పల్లవైః ప్రవృద్ధారుణకోమలపత్రైః - రఙ్కురై-స్తతోఽపి పూర్వావస్థావిశిష్టై-రుభయత్రాపి భూమావనీరన్ధ్రమాస్తీర్ణైః, ఫలైరపి-తథాభూతైః, త్వగ్భిః భూర్జాదిత్వగ్భిః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ మిథ ఇతి ॥ సహేశ్వరాః శ్రీకృష్ణసహితాః అభ్యవజహ్రుః బుభుజుః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ యజ్ఞభుగపి-భగవాన్-లీలయా - బాలస్యేవ కేళిర్యస్య సః-స్వర్గే స్వర్గస్థై-ర్లోకే దేవజనే మిషతి పశ్యతి సతి బుభుజే-కథంభూతః జఠరవస్త్రయోర్మధ్యే - వేణుం-బిభ్రాణః-ఇదముత్తరత్రాప్యన్వేతి వామ ఇతి కాకాక్షివత్కక్షపాణ్యోర్విశేషణం - వామే కక్షే-శృఙ్గవేత్రే-బిభ్రత్ -పాణౌ - మసృణకబళం స్నిగ్ధదధ్యన్నకబళం - తదుచితాని-బిల్వామ్రాదిఫలాని - అఙ్గుళిసన్ధిషు బాలానాం మధ్యే-తిష్ఠన్ స్వస్య - పరితః, ఉపవిష్టాన్, సుహృదో మిత్రాణి, నర్మభిః పరిహాసవాక్యైః - హాసయన్ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ హే భారత, అచ్యుతే కృష్ణ ఏవాత్మా చిత్తం, యేషాం తేషు-భుఞ్జానేషు సత్సు, వత్సాః, తృణలోభితాః, దూరమన్తర్వనే వనమధ్యే, వివిశుః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ తాన్, వత్సాన్, అదృష్ట్వా, అత ఏవ, భయసన్త్రస్తాని, మిత్రాణి సఖీన్ - భీభయం, భయహేతుభ్యో భయం, అస్య, నిరస్య, ఊచే, తదేవాహ, ఆశాత్ భోజనాత్, మా విరమత విరామం మా కురుత, హి యస్మాత్, అహం, వత్సా

నానేష్యే ॥ ౧౮ ॥ ఇత్యుక్త్వా, పాణికబలేనసహితః, అద్రిషు, అద్రిదరీషు కుఞ్జేషుచ, గహ్వరేషు గహ్వరస్థానేషుచ, వత్సాన్, విచిన్వన్, య్యయౌ ॥ ౧౯ ॥ తతః-అమ్భోజన్మజనిః పద్మజః, జనిర్జననం, యస్య-సః, చతుర్ముఖః, తస్మిన్నన్తరే అవసరే, ఆగతః, తేదివ, చ్ఛిద్రం ప్రాప్తో వా, యో బ్రహ్మా, పురా, భగవతః, అఘాసుర మోక్షణరూపం కర్మ, దృష్ట్వా, విస్మయం, ప్రాప్తః, సోఽన్యదపి, రమణీయం, మహిమానం, ద్రష్టుం, తద్వత్సాన్, వత్సపాంశ్చ-ఇతోఽన్యత్ర, నీత్వా, అన్తరధాత్ తిరోహితో బభూవ ॥ ౨౦ ॥ తతో-వత్సాన్, అదృష్ట్వా, ఆగతః, పులినే, వత్సపాంశ్చ, అదృష్ట్వా, కృష్ణః, ఉభావపి వత్సవత్సపసముదాయౌ-విచికాయ అన్వేషితవాన్ ॥ ౨౧ ॥ అన్తర్విపినే వనమధ్యే-క్వాపి-అదృష్ట్వా-విశ్వదృక్-హేతుగర్భమిదం-తత్త్వం-సర్వం వత్సవత్సపాహరణరూపం కర్మ-చతుర్ముఖకృతం, ఆశు-అవగతవాన్ ॥ ౨౨ ॥ తేషాం వత్సానాం వత్సపానాంచ-మాతౄణాం-కస్యచ బ్రహ్మణశ్చ ప్రీతిం, కర్తుం-విశ్వస్య-గీశ్వరశ్చేతి హేతుగర్భం - విశ్వదృకః ఏవద్యోతితపరిణామోపయుక్తపాగ్వల్గ్వాదిగుణయుక్తత్వాత్-ఈశ్వరత్వాత్ ప్రభుత్వాత్ సర్వశక్తిత్వాచ్చ- ఆత్మానమేవ, ఉభయాయితం వత్సవత్సపాయితం-తదుభయరూపధరం-చక్రే ॥ ౨౩ ॥ తదేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ యావదితి ॥ యావచ్ఛబ్దస్సాకల్యార్థః-అజః శ్రీకృష్ణః యావద్వత్సానాం-వత్సపానాంచ, అల్పవపురాదికం, తావత్స్వరూపో బభౌ. కథం-విష్ణుమయం సర్వం జగత్, ఇతి- యా-

త్రాణ్యాత్మానమవిరమ * తథాన్వేష్యే వత్సకానహమ్ ॥ ౧౮ ॥ ఇత్యుక్త్వాఽద్రిదరీకుఞ్జగహ్వరేష్వాత్మవత్సకాన్ ।

*** వత్సాపహారఘట్టః ***

విచిన్వన్భగవాన్కృష్ణస్సపాణికబలో యయౌ ॥ ౧౯ ॥ అమ్భోజన్మజనిస్తదన్తరగతో మాయార్భకస్యేశితుర్ద్రష్టుం మఞ్జుమహిత్వమన్యదపి తద్వత్సానితో వత్సపాన్ । నీత్వాఽన్యత్ర కురూద్వహాన్తరదధాత్ఖేఽవస్థితో యః పురా దృష్ట్వాఽఘాసురమోక్షణం భగవతః ప్రాప్తః పరం విస్మయమ్ ॥ ౨౦ ॥ తతో వత్సానదృష్ట్వైత్య పులినేఽపి చ వత్సపాన్ । ఉభావపి వనే కృష్ణో విచికాయ సమన్తతః ॥ ౨౧ ॥ క్వాప్యదృష్ట్వాఽన్తర్విపినే వత్సాన్పాలాంశ్చ విశ్వదృక్ । సర్వం విధికృతం కృష్ణస్సహసాఽవజగామ హ ॥ ౨౨ ॥ తతః కృష్ణో ముదం కర్తుం తన్మాతౄణాం చ కస్య చ । ఉభయాయితమాత్మానం చక్రే విశ్వదృగీశ్వరః ॥ ౨౩ ॥ యావద్వత్సపవత్సకాల్పకవపుర్యావత్కరాఙ్ఘ్ర్యాదికం యావద్యష్టివిషాణవేణుదలశిగ్యావద్విభూషామ్బరమ్ । యావచ్ఛీలగుణాభిధాకృతివయో యావద్విహారాదికం సర్వం విష్ణుమయం * గిరోఽఙ్గవదజస్సర్వస్వరూపో బభౌ ॥ ౨౪ ॥ స్వయమాత్మాఽఽత్మగోవత్సాన్ పరిపాల్యాత్మవత్సపైః । క్రీడన్నాత్మవిహారైశ్చ సర్వాత్మా ప్రావిశద్వ్రజమ్ ॥ ౨౫ ॥ తత్తద్వత్సాన్పృథఙ్నీత్వా తత్తద్గోష్ఠే నివేశ్య సః । తత్తదాత్మాఽభవద్రాజం స్తత్తత్సద్మ ప్రవిష్టవాన్ ॥ ౨౬ ॥ తన్మాతరో వేణురవత్వరోత్థితా ఉత్థాప్య దోర్భిః పరిరభ్య నిర్భరమ్ । స్నేహస్నుతస్తన్యపయస్సుధాసవం మత్వా సుతం బ్రహ్మ సుతానపాయయన్ ॥ ౨౭ ॥ తతో నృపోన్మర్దనమజ్జలేపనాలఙ్కారరక్షాతిలకాశనాదిభిః । సంలాలితస్స్వాచరితైః ప్రహర్షయన్ సాయం గతో యామయమేన మాధవః ॥ ౨౮ ॥ గావస్తతో గోష్ఠముపేత్య సత్వరం హుఙ్కారఘోషైః పరి

ప్రసిద్ధా వాణీ-తస్యా, అఙ్గవత్తదఙ్గమూర్తివత్-సాఙ్గిరేవార్థస్య రూపేణ ప్రత్యక్షో యథా భవతి తథా-బభావిత్యర్థః దళాని భూషార్థం శిరస్సు నిహితాని కిసలయదళాని, శిక్ శిక్యాని - శీలాని స్వభావాః - అభిధా నామాని-ఆకృతిరవయవసంస్థానం -గిరోఽర్థవదితి పాఠే-ప్రత్యక్షస్తదర్థ ఇవేత్యర్థః ॥ ౨౪ ॥ ఏవం స్వయమేవ - సర్వాత్మా సన్ - ఆత్మాభిన్నైః-వత్సపైః-ఆత్మాభిన్నాన్, గవాం వత్సాన్-స్వయ-మాత్మైవ ప్రయోజకః-పరిపాల్య-ఆత్మవిహారైః-క్రీడన్-వ్రజం-ప్రావిశత్ ॥ ౨౫ ॥ పృథఙ్నీత్వా పృథక్కృత్య - తత్తద్గోష్ఠే ప్రవేశ్య - తత్తదాత్మా తత్తద్బాలకప్రతిరూపో - భూత్వా-తత్తద్బాలగృహం - ప్రవిష్టవాన్ ॥ ౨౬ ॥ అథ గోపికామోహనప్రకారమాహ ॥ తన్మాతర ఇతి ॥ వేణురవేణాలిఙ్గనత్వరయోత్థితాః-తద్వత్సపమాతరః-సుతాన్-మత్వా-పరంబ్రహ్మైవ-దోర్భ్యాం - నిర్భరం పూర్ణానన్దం యథాతథోత్థాప్య ఉపగూహ్య స్నేహస్నుతః-స్నేహేన-స్నుతపయోధరాస్సత్యః-యద్వా, స్నేహేన-స్నుతం-స్తన్యపయ ఏవ - సుధావత్స్వాదు- ఆసవవన్మాదకం - పాయయామాసుః ॥ ౨౭ ॥ ఏవం-మాధవః, యామయమేనతత్కాలనియమేన, సాయం - గతః ప్రాప్తః- స్తత-శ్శోభనైః-ఆచరితైశ్చేష్టితైః-ప్రహర్షయన్- హేనృప-ఉన్మర్దనాదిభిస్సంస్కారితో-బభూవ ॥ ౨౮ ॥ అథ గవాం మోహనప్రకారమాహ ॥ గావ ఇతి ॥ హుఙ్కారఘోషైః-పరిహూతాంశ్చ-తాన్వత్సాన్ - ముహుర్ముహుః, ర్విలిహన్త్యః-స్రవత్, ఔధసం ఆపీ

నోద్భవం,పయఃక్షీరం,అపాయయన్ ॥ ౨౯ ॥ ఏతావత్తు వైషమ్యం కృష్ణస్యాపి దుర్నివారమాసీదిత్యాహ ॥ గోగోపీనామితి ॥ గవాం-గోపీనాంచ,తస్మిన్ వత్సవత్సపాత్మకతామాపన్నే కృష్ణే స్నేహర్ధికా-స్నేహసమృద్ధింవినా - స్నేహాధిక్యం వినేతియావత్-మాతృతా-ఉపలాలనాదిరూపా,సర్వా-పూర్వవ-దాసీత్ - తథా-ఆసుగోపీషు,హరే-స్తోకతా-బాలభావః-పూర్వవదేవా-సీత్-కిన్తు-మాయయా-వినా మమేయం మాతా అహమస్యాః పుత్ర ఇతి మోహం వినేత్యర్థః ॥ ౩౦ ॥ స్నేహర్ధికామేవదర్శయతి॥ వ్రజౌకసామితి॥ వ్రజౌకసాం-కృష్ణే యశోదానన్దనే-స్వపుత్రేభ్యోఽపి-స్నేహవల్లీ స్నేహసన్తతిః-పూర్వమేవ-వవృధే-ఇదానీం-స్వతోకేషు స్వాపత్యేష్వప్యా-బ్దంసంవత్సరపర్యన్తం వ-స్వహం , నిస్సీమనిరవధికం యథా తథా-తథైవా,వర్ధతేత్యర్థః ॥ ౩౧ ॥ ఇత్థం-వత్సతత్పాలనవ్యాజేన-ఆత్మనైవా-త్మానం-పాలయన్ -వనగోష్ఠయో-ర్వర్షంసంవత్సరం,చిక్రీడే విహృతవాన్ ॥ ౩౨ ॥ తావత్పర్యన్తం రామస్యాపి మోహ ఏవాసీత్ . సంవత్సరాన్తే తు కథంచిజ్జ్ఞాతవానితి దర్శయన్నాహ ॥ ఏకదేతి॥ పఞ్చసుషట్సువా,త్రియామాసు రాత్రిషు - హాయనాపూరణీషు సంవత్సరపూరకతయాఽవశిష్టాస్విత్యర్థః వత్సాం-శ్చారయన్,సరామో,వనమావివేశ ॥ ౩౩ ॥ తదాగోవర్ధనాద్రే , శ్శిఖరే-విదూరమేవ-తృణం,చరన్త్యః,గావో,ఽనువ్రజంవ్రజస్యోపాన్తే చరతో,వత్సాన్,దదృశుః ॥ ౩౪ ॥ స,దృష్టవాన్ - గవాం వ్రజస్యన్తి, స్తేషాం వత్సానాం,స్నేహేనా,క్షిప్తః,అతఏవ,విస్మృత ఆత్మా యేనసః,వ్రజసమీపమగాత్,కథమ్భూతః,అతిక్రాన్తా,ఆత్మపాగో

హనాతసజ్జతాన్ ।స్వకాన్ ,వత్సాన్వ్యాస్తరోన పాయయన్ ముహుర్లిహన్త్యస్స్వౌధసంపయః ॥ ౨౯ ॥ గో
గోపీనాం మాతృతాఽస్మిన్ సర్వా స్నేహర్ధికాంవినా ।పురోవదాస్వపహరే స్తోకతా మాయయావినా॥ ౩౦ ॥
వ్రజౌకసాంస్వతోకేషు స్నేహవల్ల్యబ్దమన్వహమ్ । శనైర్నిస్సీమవవృధేయథాకృష్ణే తుపూర్వవత్ ॥ ౩౧॥
ఇత్థమాత్మాఽఽత్మనాఽఽత్మానంవత్సపాలమిషేణసః।పాలయన్వత్సపోవర్షంచిక్రీడే*వనగోష్ఠయోః॥౩౨॥
ఏకదాచారయన్వత్సాన్ సరామోవనమావిశత్ । పఞ్చషట్సు*త్రియామాసుహాయనాపూరణీష్వజః ॥౩౩॥
తతోవిదూరాచ్చరతోగావోవత్సానుపవ్రజమ్ । గోవర్ధనాద్రిశిరసిచరన్త్యోదదృశుస్తృణమ్ ॥ ౩౪ ॥దృష్ట్వా
ఽథతత్స్నేహవశోఽస్మృతాత్మాసగోవ్రజోఽత్యాత్మపదుర్గమార్గః। ద్విపాత్కకుద్గ్రీవఉదాస్యపుచ్ఛో
ఽగాద్ధుంకృతైరాస్నుపయాజవేన ॥ ౩౫ ॥ సమేత్యగావోఽధోవత్సాన్ వత్సవత్యోఽప్యపాయయన్।గిళన్త్య
ఇవచాఙ్గానిలిహన్త్యస్స్వౌధసంపయః ॥ ౩౬ ॥ గోపాస్తద్రోధనాయాసమౌఘ్యలజ్జోరుమన్యునా । దుర్గా
ధ్వకృచ్ఛ్రతోఽభ్యేత్యగోవత్సైర్దదృశుస్సుతాన్ ॥ ౩౭ ॥ తదీక్షణోత్ప్రేమరసాప్లుతాశయాజాతానురాగా
గతమన్యవోఽర్భకాన్*। ఉదూహ్యదోర్భిఃపరిరభ్యమూర్ధన్యఘ్రాణైరవాపుఃపరమాంముదంతే ॥ ౩౮ ॥ త
తస్సవయసోగోపాస్తోకాశ్లేషసునిర్వృతాః। కృచ్ఛ్రాచ్ఛనైరపగతాస్తదనుస్మృత్యుదశ్రవః ॥ ౩౯ ॥ వ్రజస్య
రామఃప్రేమర్ధేర్వీక్ష్యౌత్కణ్ఠ్యమనుక్షణమ్ । ముక్తస్తనేష్వపత్యేష్వప్యహేతువిదచిన్తయత్ ॥౪౦ ॥కిమేతద

ఘా,యేన,తథా,దుర్గో మార్గో యస్యసః.సచ-తథా - ద్విపాత్ అత్యన్తధావనేన పాశ్చాత్యపాదయోః పూర్వపాదాభ్యాం సఙ్ఘట్టనాత్తథా ప్రతీయమాన ఇత్యర్థః-కకుది గ్రీవా యస్యసః-తావదుదఞ్చితగ్రీవ ఇత్యర్థః . ఉన్నమితాన్యాస్యాని పుచ్ఛానిచ యేనసః-ఆస్నుసర్వతఃస్రవ, త్పయో , యస్య సః , హుఙ్కృతై , రుపలక్షితః , గోవ్రజ ఇత్యనేన వృషభాదయోఽప్యనుగుణం సూచితమ్ ॥ ౩౫॥ తత్రావిశేషతో ధేనూనాం చేష్టితమాహ ॥ సమేత్యేతి॥ వత్సవత్యోఽపిపునఃప్రసూతా అపి,గావః-పూర్వవత్సాన్-స్వౌధసంస్వాపీనోద్భవం-పయః-అపాయయన్-కథమ్భూతాః-వత్సానా-మఙ్గాని గిళన్త్య ఇవ,లిహన్త్యః ॥ ౩౬ ॥
ఏవం రామేణాదృష్టం వత్సేషు గవాం స్నేహాతిశయముక్త్వా అథ గోపానామపి దర్శయితుమాహ ॥ గోపా ఇతి ॥ తాసాం గవాం రోధనేన-యశ్చా-యాస-స్తస్య మౌఘ్యేన వైయర్థ్యేన-యా -లజ్జా తత్సహితేనో- రుణా - మన్యునా,దుర్గమార్గజనితక్లేశేనచ అభ్యేత్యాగత్య-గోవత్సై,స్సహితాన్-సుతాన్ - దదృశుః ॥ ౩౭ ॥ తతశ్చ-తేషా - మీక్షణేన-ఉద్గతో-యః-ప్రేమరస,స్తస్మిన్-నాప్లుతః నిమగ్న-ఆశయో,యేషాం-లజ్జామన్యుకృచ్ఛ్రస్తానపి తాడయితుమాగతాస్సన్త,స్తతో గతమన్యవః-ప్రత్యుత-జాతోఽనురాగో యేషాం తే,దోర్భి,రుదూహ్య-పరిరభ్యచ మూర్ధన్యవఘ్రాణైః-పరమామదృష్టపూర్వాం-ముదంప్రాపుః ॥ ౩౮ ॥ ఏవం-పశుభిః గోభిస్సహితా-గోపాస్తోకానామపత్యానా , మాలిఙ్గనేన, సుఖితా-స్తేషాం తోకానా-మనుస్మృత్యా-ఉద్గచ్ఛన్త్య,శ్రూణి యేషాం-తథాభూతాస్సన్తః,కృచ్ఛ్రాత్కథంచిత్- శనై-స్తతో-ఽపగతా విశ్లిష్య వనం ప్రతిగతా ఇత్యర్థః ॥ ౩౯ ॥ ప్రేమాధిక్య,మౌత్కణ్ఠ్యమతిశయం - ముక్తం స్తన్యం యై-స్తేష్వ-పత్యేషు,అనుక్షణం-దృష్ట్వా తథావిధస్యాదృష్టపూర్వస్య స్నేహస్య-కారణం-చిన్తితవాన్ ॥ ౪౦ ॥ చిన్తామేవాహ ద్వాభ్యాం॥కిమేతదితి ॥వాసుదేవే

యథా పురా-ప్రేమ-తథా,వ్రజస్య-స్వతోకేష్వప్య,పూర్వం,ప్రేమ , వర్ధత,ఇత్యేత,దద్భుతం,ఇవశబ్దోఽనతిరిక్తార్థకః,కింకిమ త్రకారణమిత్యర్థః॥కించ॥సాత్మనః,ఆత్మసహితస్య,వ్రజస్య-మమ తేషుప్రేమకారణంకిమితిభావః ॥ వాసుదేవేతుయుక్తమేవేత్యభి ప్రాయేణవిశినష్టి-అఖిలాత్మని-ఆత్మాహినిరతిశయప్రీతివిషయః, తత్త్వాత్తద్యుక్తమితిభావః ❀ ॥ ౪౧ ॥ ❀ కే-యం-మాయా-దైవీదేవప్రయుక్తా-అథవా-నరప్రయుక్తా- యద్వా-ఆసురీ - మమత్వేవంభాతీత్యాహ-ప్రాయశో,మద్భర్తుఃకృష్ణస్యైవతు-మాయా,అన్యాతు,సకలజనవిమోహినీ-నస్యాదితి , మాయాశబ్దఆశ్చర్యశక్తిపరః ❀ ॥ ౪౨ ॥ ❀ ఏవం-సఞ్చిన్త్య,దాశార్హో-రామః,వయునేనదివ్యజ్ఞానమయేనచక్షుషాసర్వాన్వత్సాన్వత్సపాంశ్చ-వైకుణ్ఠందదర్శకృష్ణమేవాపశ్యదిత్యర్థః ❀ ॥ ౪౩ ॥ ❀ ఏవంకృష్ణరూపేణసామాన్యతోజ్ఞాత్వాకృష్ణందృష్ట్వా తదుపదేశేనవిశేషతోజ్ఞాతవానిత్యాహ ॥ నైతదితి॥వదేత్యన్తంరామ స్యప్రశ్నప్రకారపరం,అయమర్థః,పాల్యమానా,వత్సా,ఋషీణా-మంశాః,వత్సపాశ్చ-దేవానా - మంశా,ఇతితావ,దహం, వేద్మి,ఇదానీన్తు,నతథా,కిన్త్వ,స్మిన్,భిదాశ్రయే,వత్సవత్సపాదిభేదవిషయకేజ్ఞానేఽపి , త్వమేవ,విషయతయా,ఽవభాసి అ త-స్త్వం-సర్వం,పృథగ్వివిచ్య,కథంవృత్తమితి-వదే,త్యుక్తేన,ప్రభుణా , కృష్ణేన,వక్త్రాః,నిగమాత్సంక్షేపతఏవోక్తం,బలో రామో,ఽవైత్ విదితవాన్ ❀ ॥ ౪౪ ॥ ❀ తతఃకింవృత్తమిత్యపేక్షాయామాహ॥బ్రహ్మేతి ॥ వత్సాన్వత్సపాంశ్చతిరోధా పయిత్వా,బ్రహ్మాఽపి,స్వస్థాన-జ్గతః,తత్రస్వస్యాసనే,స్థితేన, చతుర్ముఖరూపేణ,శౌరిణా , మోహితైర్ద్వారపాలైః,పరిభూ తఃపరమేష్ఠీస్వాసనమధితిష్ఠత్యేవకస్త్వమాగతోఽసీత్యేవంపరిభవంప్రాపిత,స్తతో,న్యావర్తత ❀ ॥ ౪౫ ॥ ❀ తావత్,నజాతే

ద్భుతమివవాసుదేవేఽఖిలాత్మని । వ్రజస్యసాత్మనస్తోకేష్వపూర్వం ప్రేమవర్ధతే ॥ ౪౧ ॥ కేయంవాకుతఆయా తాదైవీవానార్యుతాసురీ । ప్రాయోమాయాతుమేభర్తుర్నాన్యా మమవిమోహినీ ॥ ౪౨ ॥ఇతిసఞ్చిన్త్యదాశా ర్హోవత్సాన్సవయసా*నపి । సర్వానచష్టవైకుణ్ఠంచక్షుషావయునేనసః ॥ ౪౩ ॥ నైతేసురేశాఋషయోన చైతేత్వమేవభాసీశభిదాశ్రయేఽపి ।సర్వంపృథక్త్వంనిగమాత్కథంవదేత్యుక్తేనవృత్తంప్రభుణాబలోఽ వైత్ ॥ ౪౪ ॥ బ్రహ్మాఽపిస్వాసనస్థేనచతురాస్యేనశౌరిణా ।మోహితైస్స్వపురద్వాస్థైః పరిభూతోన్యవర్త త ॥ ౪౫ ॥ తావదేత్యాఽఽత్మభూరాత్మమానేనత్రుట్యనేహసా । పురావదాబ్దంక్రీడన్తందదృశేసబలంహ రిమ్ ॥ ౪౬ ॥ బ్రహ్మోవాచ ॥ యావన్తోగోకులేబాలాస్సవత్సాస్సర్వఏవహి । మాయాశయేశయానామేనా ద్యాపిపునరుత్థితాః ॥ ౪౭ ॥ ఇతఏతేఽత్రకుత్రత్యామన్మాయామోహితేతరే।తావన్తోయఽబ్దంక్రీడన్తో విష్ణునాసమమ్ ॥ ౪౮ ॥ ఏవమేతేషుభేదేషుచిరంధ్యాత్వా సఆత్మభూః । ❀ సదాశ్రయాఏతఇతిజ్ఞాతుం నేశే *కథంచన ॥ ౪౯ ॥ ఏవంసమోహయన్విష్ణుంవిమోహంవిశ్వమోహనమ్ । స్వయైవమాయయాఽజోఽపిస్వ యమేవవిమోహితః॥ ౫౦ ॥తమ్యాంతమోవన్నైహారంఖద్యోతార్చిరివాహని।మహతీతరమాయైశ్యంనిహ

సతీన్యర్థః,ఆత్మభూఃబ్రహ్మా,స్వమానేన,త్రుట్యనేహసాస్వతుటికాలేనా,గత్య, పూర్వవ,దబ్దపర్యన్తం,క్రీడన్తం,సరామం,కృష్ణం దదర్శ ❀ ॥ ౪౬ ॥ ❀ దృష్ట్వాచవ్యతర్కయదిత్యాహద్వాభ్యామ్॥ యావన్త ఇతి ॥గోకులే,యావన్తో,వత్సా, వత్సపాశ్చ-సర్వే, మమ,మాయాశయేమాయాతల్పే,శయానాస్సన్తో,ఽ-ద్యాపి,నోత్థితాఏవ ❀ ॥ ౪౭ ॥ ❀ ఏతేతు , మన్మాయయామోహితేభ్య,ఇ తరే,అత్ర,దృశ్యమానాః,కుత్రత్యాః,తావన్తఃమయాపహృతాయావన్తస్తావన్తఏవ , యావదద్యాబ్ద-అతీతాబ్దారభ్యఅద్య, ప్రవిష్టాబ్దపర్యన్తం,కృష్ణేన,సమంసహ,క్రీడన్తో,దృశ్యన్తే ❀ ॥ ౪౮ ॥ ❀ ఇత్యేవం , వితర్కయన్ముమోహేత్యాహద్వా భ్యాం॥ఏవమితి॥ఏవ,మేతేషు,వత్సవత్సపాదిరూపభేదేషూ,భయేషు , చిరం , ధ్యాత్వా,కిం, తఏవైతే,ఉత,భిన్నా,స్తథాచే త్కుత్రత్యాఃకుతస్సమాగతాః-ఇత్యేవం-ధ్యాత్వాఽప్యాత్మభూఃబ్రహ్మా - సదాశ్రయాస్సచ్ఛబ్దవాచ్యపరబ్రహ్మభూతకృ ష్ణాత్మకా-ఇతి-జ్ఞాతుం-కథంచన - నేశేనప్రబభూవ-మాయాశ్రయాఏతఇతిపాఠే- భగవతఆశ్చర్యశక్త్యాఽఽవిర్భావితా-ఇ తి-జ్ఞాతుంనప్రబభూవేత్యర్థః ❀ ॥ ౪౯ ॥ ❀ కింత్వే-వం-విష్ణుం-విమోహయన్విమోహయితుముద్యుక్త - శ్చతుర్ముఖః-స్వమా యయా-స్వయమేవ-మోహితః-వతుకృష్ణః-తత్రహేతుంవదన్తంవిశినష్టి ॥విమోహంవిగతమోహం - విశ్వంమోహయతీతి తథా-తం-స్వయైవమాయయేత్యనేనస్వశరీరకపరమాత్మమాయయేతివివక్షితమ్ ❀ ॥ ౫౦ ॥ ❀ విశ్వమోహనేభగవతిమా యాన్తరస్యాకిఞ్చిత్కరత్వేదృష్టాన్తద్వయమాహ ॥ తమ్యామితి ॥ తమ్యాంతమిస్రాయాం రాత్రౌ - నైహారంనీహారకణ ప్రభవం,తమఇవ-తద్యథానపృథగాకారకం,కిన్తుతత్రైవలీయతే,యథాచ,ఖద్యోతార్చి,రహని , నపృథక్ప్రకాశంకరోతి ఏ వం,మహతిపురుషే,యుఞ్జతఃమాయాంకర్తుముద్యుఞ్జానస్యపుంసః, ఇతరానీచామాయా,తత్ర,నకిఞ్చిత్కరోతి , కిన్త్వ,త్మ

ప్రభుః ❀ పా॥మాయాశ్రయా

నిస్వస్మిన్నేవ ఐశ్యమైశ్వర్యం సామర్థ్యం-నిహన్తి *॥౫౧॥* అన్యదత్యాశ్చర్యమాహ॥ తావదితి ॥ అజస్య బ్రహ్మణః-పశ్యత స్తత-స్తావ త్సర్వేవత్సావత్సపాశ్చ -తత్క్షణవేవ-వ్యదృశ్యన్త-కథమ్భూతాః-నీలామ్బుదఇవశ్యామాః*॥ ౫౨ ॥*చత్వారోభు జాయేషాం-శఙ్ఖాదయః పాణిషుయేషాం-రాజీవంకమలం - కిరీటాన్యేషాంస న్తీతితథా-శ్రీవత్సప్రభాయయుక్తాన్యఙ్గదాని-దో ష్టభుజేషు-యేషాం.రత్నమయాని-కమ్బువచ్ఛఙ్ఖవ-ద్వర్తులాని-కఙ్కణాని-పాణిషు -యేషాం-తేచ-తే-తథోక్తాశ్చ-శ్రీవత్స- రఙ్కితాని-వక్షాంసి - యేషాం-కౌస్తుభై-రాముక్తాస్సంయుక్తాః-కన్ధరాగ్రీవా - యేషాం-తే బహుజన్మార్జితపుణ్యావదర్పితై స్తులసీవనదామభి-రాపాదమస్తకం-సర్వగాత్రేషు- ఆపూర్ణాః-చన్ద్రికావ - ద్విశదస్మితయుక్తై-రారుణ్యసహితాపాఙ్గవీక్ష ణైః-స్వకార్థానాంస్వభక్తమనోరథానాం-స్రష్టారః-పాలకాశ్చేతి-తథా - రజస్సత్వాభ్యాం స్రష్టృపాలకాః-సత్వవద్వి శదస్మితేన-పాలకాఇవ-రజోవదరుణగుణేనస్రష్టారఇవ - తాదృక్కటాక్షైః-ద్యోతమానాఇత్యర్థః* ॥ ౫౩ ॥ ౫౪ ॥ ౫౫॥ ౫౬॥౫౭॥ *ఆత్మా చతుర్ముఖ- స్తత్ప్రభృతిభిః- స్తమ్బపర్యన్తైః,మూర్తిమద్భి-శ్చరాచరైః కర్తృభిః-నృత్తాద్యనేకార్హణైస్స్వా దనై-రుపాసితాః-అత్రాచరాణామపితదుపాసనోచితమూర్తిమత్త్వంతత్తదభిమానదేవతాద్వారేణేతిబోధ్యమ్*॥౫౮॥* అజాదిభి - ర్విభూతిభిః కార్యోపయోగినీభిశ్శక్తిభి-ర్మహదాదిభి - శ్చతుర్వింశతిభి- స్తత్త్వైః అజాద్యాదిభిరితిప్రత్యే తేఃపృథగు క్తైస్తత్త్వానాంజీవాత్మనాసహచతుర్వింశతిత్వమ్* ॥ ౫౯ ॥ *కాలోనిమేషాదిర్వత్సరాన్తః-గుణక్షోభహేతుఃస్వభావః-

స్త్ర్యాత్మని యుఙ్క్తే ॥ ౫౧ ॥ తావత్సర్వే వత్సపాలాః పశ్యతోఽజస్య తత్క్షణాత్ । వ్యదృశ్యన్త ఘనశ్యామాః పీతకౌశేయవాససః ॥ ౫౨ ॥ చతుర్భుజాశ్శఙ్ఖచక్రగదారాజీవపాణయః । కిరీటినః కుణ్డలినో హారిణో వనమాలినః ॥ ౫౩ ॥ శ్రీవత్సాఙ్గదదోరత్నకమ్బుకఙ్కణపాణయః । శ్రీవత్సాఙ్కితవక్షస్కాః కౌస్తుభాముక్తకంధరాః ॥ ౫౪ ॥ నూపురైః కటకై ర్భాతాః కటిసూత్రాఙ్గుళీయకైః ॥ ౫౫ ॥ అఙ్ఘ్రిమస్తకమాపూర్ణాస్తులసీనవదామభిః । కోమలైస్స ర్వగాత్రేషు భూరిపుణ్యవదర్పితైః ॥ ౫౬ ॥ చన్ద్రికావిశదస్మేరైస్సారుణాపాఙ్గవీక్షితైః । స్వకార్థానామివ రజస్స త్త్వాభ్యాం స్రష్టృపాలకాః ॥ ౫౭ ॥ ఆత్మాదిస్తమ్బపర్యన్తైర్మూర్తిమద్భిశ్చరాచరైః । నృత్తగీతాద్యనేకార్హైః పృథక్పృథగుపాసితాః ॥ ౫౮ ॥ అణిమాద్యైర్మహిమభిరజాద్యాభిర్విభూతిభిః । చతుర్వింశతిభిస్తత్త్వైః పరీ తా మహదాదిభిః ॥ ౫౯ ॥ కాలస్వభావసంస్కారకామకర్మగుణాదిభిః । స్వమహిధ్వస్తమహిభిర్మూర్తిమద్భిరు పాసితాః ॥ ౬౦ ॥ సత్యజ్ఞానానన్తానన్దమాత్రైకరసమూర్తయః । అస్పృష్టభూరిమాహాత్మ్యా అపి హ్యుపనిష ద్దృశామ్ ॥ ౬౧ ॥ ఏవం సకృద్దదర్శాజః పరబ్రహ్మాత్మనోఽఖిలాన్ । యస్య భాసా సర్వమిదం విభాతి సచరాచ రమ్ ॥ ౬౨ ॥ తతోఽతి † కౌతుకోద్వృత్యస్తిమితైకాదశేన్ద్రియః । తద్ధామ్నాఽభూదజస్తూష్ణీం పూర్దేవ్యన్తీవ పు త్రికా ॥ ౬౩ ॥ ఇతీరేశేఽతర్క్యే నిజమహిమని స్వప్రమితికే పరత్రాజాతోఽతన్నిరసనముఖబ్రహ్మకమితౌ । అనీశే

పరిణామహేతుఃసంస్కారశ్చోద్బోధహేతుః-కామఃకర్మహేతుః-కర్మచశరీరోపలబ్ధిహేతుః- గుణాస్సత్వాదయోజ్ఞాన విక్షేపమోహహేతవః-తై-రుపాసితాః కథమ్భూతైః - స్వస్య భగవతో - మహిమ్నా-ధ్వస్తమహిభిస్తిరస్కృతస్వాత న్త్ర్యైర్మూర్తిమద్భిశ్చ* ॥ ౬౦ ॥ *సత్యేతి॥నిత్యనిర్వికారజ్ఞానానన్దాపరిచ్ఛిన్నమాత్రస్య - పరబ్రహ్మణ - ఏకమూర్తయః అసాధారణమూర్తయః మాత్రశబ్దేనవికారజాడ్యదుఃఖపరిచ్ఛేదానాంవ్యావృత్తిః , ఉపనిషదాం- దృశాంమనోవృత్తీనా మప్యస్పృష్టమవిషయభూతమియత్తయాపరిచ్ఛేత్తుమశక్యం,అనవధికమాహాత్మ్యం,యేషామ్* ॥ ౬౧ ॥ *అఖిలాన్వత్సా న్వత్సపాంశ్చ,పరబ్రహ్మాభిన్నానేవ,మజశ్చతుర్ముఖ,స్సకృ,ద్దదర్శ॥బ్రహ్మ విశినష్టి॥సచరాచర , మిదంజగ,ద్యస్య,భాసా, భాతి తత్పరబ్రహ్మాత్మన ఇత్యన్వయః - తద్ధామ్నాతూష్ణీమభూదిత్యుత్తరేణవా* ॥ ౬౨ ॥ *అతికౌతుకేనాత్యాశ్చర్యేణ ఉద్వృ త్యస్పృష్టింపరావృత్య , హంసపృష్ఠేనిపాత్య - కౌతుకశబ్దోత్తరతృతీయాయాశ్ఛాన్దసోలుక్ , అతికౌతుకోద్రిక్తస్తిమితేతి పాఠాన్తరం-తదా - అతికౌతుకేన - ఉద్రిక్తాన్యుత్కటాన్య - తఏవ - స్తిమితానిదీనప్రాయాణి - పారవశ్యంప్రాప్తానీతి యావత్-తాన్యే , కాదశేన్ద్రియాణి-యస్యసఇత్యర్థః , తేషాం-ధామ్నా , అభిభూతఇతి శేషః,అజోబ్రహ్మ , తూష్ణీంబభూ వనిశ్చలోఽభవత్-యథాపూర్దేవీవ్రజాధిష్ఠాత్రీకాచిద్దేవతా , తస్యాః , అన్తిసమీపే , పుత్రికాచతుర్ముఖీకనకప్రతిమాతా ద్వత్* ॥ ౬౩ ॥ *ఏవంముహ్యతేచతుర్ముఖాయపూర్వవదాత్మవత్సవత్సపాదీన్దర్శయితుమసాధారణస్వమూర్తిదర్శ నాచ్ఛాదికాంమాయామాచ్ఛాదితవానిత్యాహ ॥ ఇతీతి ॥ పరోమాయస్మా-త్స-పరమః-సర్వాభ్యధికః - అజఃకర్మాయత్తోత్ప

౬౩ ॥ శ్లో † పా ॥ కౌతుకోద్రిక్త.

త్తిరహితః, శ్రీకృష్ణః సపది, జ్ఞాత్వా చతుర్ముఖస్యావస్థాం జ్ఞాత్వా, అజాయవనికాం అజారూపాం యవనికాం తిరస్కరిణీం, చఛాద॥ ఆవృతవాన్ ॥ కస్మిన్ సతి - స్వాసాధారణో మహిమా యస్మిన్ - తస్మిన్, స్వస్వరూపే - విషయభూతే, ఇత్థమిరాయాస్సరస్వత్యాః - ఈశే, బ్రహ్మణి, ద్రష్టుమప్యనీశే అసమర్థే - ప్రత్యుతేదం కిమితి - ముహ్యతి సతి - నిజమహిమ్నో - దర్శనాశక్యత్వం దర్శయితుం పశ్యన్తి ॥ అతర్క్యే ఇదమిత్థం తయా కేవలతర్కాగోచరే, తత్ర హేతుః అజాతః పరత), అజాతః అజాయాః ప్రకృతేః, పరత్ర విలక్షణే, ప్రాకృతమివ కథంచిత్తర్కగోచరమితి భావః, స్వప్రమితిః స్వయం ప్రకాశం జ్ఞానం - కం సుఖం - సుఖాత్మకం, యస్మిన్, కశబ్దేనాత్ర సంకోచకాభావాదపరిచ్ఛిన్నసుఖవాచినాపరిమితసుఖగుణోపజీవవ్యావృత్తిః, ఇతోఽప్యతర్క్యత్వమవగన్తవ్యం, అతర్క్య ఇత్యనేన తస్మాత్ ప్రత్యక్షాగోచరత్వమపి వివక్షితం - ప్రత్యక్షానుమానాభ్యాం ప్రమాణాభ్యామనవగన్తవ్య ఇతి ఫలితోఽర్థః ॥ అర్థాత్ కింశశవిషాణవత్తుచ్ఛం, నేత్యాహ ॥ అతస్మిన్ రసనముఖబ్రహ్మకమితో, అవేదపరమాత్మవస్తు ప్రకృతిపురుషాదికం తస్య, నిరసనముఖేన - పరమాత్మస్వరూపత్వనిరసనద్వారా, బ్రహ్మణో వేదస్య, కేనమూర్ధ్నా ఉపనిషద్భాగేనేతి యావత్ - మిః రవగత ఇత్యస్య - తస్మిన్ - ప్రత్యక్షాదిమానాన్తరానవగమ్యస్వరూపస్వభావస్య పరమాత్మనః కేవలవేదాన్తవేద్యస్య ప్రాకృతచక్షుషా ద్రష్టుమయోగ్యత్వాత్తద్దర్శనాశక్తే సతి బ్రహ్మణ తజ్జ్ఞాత్వా యథావస్థితవత్సవత్సపాదిదర్శనార్థం ప్రదర్శితస్వాసాధారణరూపాచ్ఛాదనార్థం చాజాం చఛాదేత్యర్థః ॥ ౫౪ ॥ తతః మాయాయవనికాచ్ఛాదనానన్తరం, అర్వాగ్బహిః, ప్రతిలబ్ధాన్యక్షాణీన్ద్రియాణి - యేన, సః కః బ్రహ్మా, పరేతవదుత్థితః మృతో యథా పునః

అపి ద్రష్టుం కిమిదమితి వా ముహ్యతి సతి * చఛాదాజో జ్ఞాత్వా సపది పరమోఽజాయవనికామ్ ॥ ౫౪ ॥ తతోఽర్వాక్ప్రతిలబ్ధాక్షః కః పరేతవదుత్థితః । కృచ్ఛ్రాదున్మీల్య వై దృష్టీరాచష్టేదం సహాత్మనా ॥ ౫౫ ॥ సపద్యేవాభితః పశ్యన్ దిశోఽపశ్యత్పురఃస్థితమ్ । బృన్దావనం జనాజీవ్యద్రుమాకీర్ణం సమాప్రియమ్ ॥ ౫౬ ॥ యత్ర నైసర్గదుర్వైరాః సహాసన్ నృమృగాదయః । మిత్రాణీవాజితావాసద్రుతరుట్తర్షకాదికమ్ ॥ ౫౭ ॥ తత్రోద్వహత్పశుపవంశశిశుత్వనాట్యం బ్రహ్మాద్వయం పరమనన్తమగాధబోధమ్ । వత్సాన్ సఖీనివ పురా పరితో విచిన్వదేకం సపాణికబళం పరమేష్ఠ్యచష్ట ॥ ౫౮ ॥ దృష్ట్వా త్వరేణ * నిజధోరణతోఽవతీర్య పృథ్వ్యాం వపుః కనకదణ్డమివాభిపాత్య । స్పృష్ట్వా చతుర్ముకుటకోటిభిరఙ్ఘ్రియుగ్మం నత్వా ముదశ్రుసుజలైరకృతాభిషేకమ్ ॥ ౫౯ ॥ ఉత్థాయోత్థాయ కృష్ణస్య చిరస్య పదయోః పతన్ । ఆస్తే మహిత్వం ప్రాగ్దృష్టం స్మృత్వా స్మృత్వా పునః పునః ॥ ౬౦ ॥ శనైరథోత్థాయ విమృజ్య లోచనే ముకున్దముద్వీక్ష్య వినమ్రకన్ధరః । కృతాఞ్జలిః ప్రశ్రయవాన్ సమాహితః సవేపథుర్గద్గదయైడతేలయా ॥ ౬౧ ॥ **

********** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే దశమస్కన్ధే త్రయోదశోఽధ్యాయః **********

కథంచిదుత్థిత తద్వదుత్థితః - సంజ్ఞాం ప్రాప్తః, శనైః కృచ్ఛ్రాత్కథంచిత్, దృష్టీః నేత్రాణి - ఉన్మీల్య ఉన్మిషితే కృత్వా, దృష్టిరితి పాఠే - ఉన్మీల్య ఉన్మిషితే దృష్టీ యస్య సః - ఆత్మనా సహ - ఇదం జగదపశ్యత్ - పూర్వం భగవద్రూపేభ్యోఽన్యదపశ్యన్నిదానీం జగజ్జగదేవాత్మానమాత్మానమేవాచష్టేత్యర్థః ॥ ౫౫ ॥ తతః పూర్వస్మిన్, బృన్దావనం చాపశ్యత్, కథంభూతం, జనానామాజీవైరుపజీవ్యైః ద్రుమైరాకులం వ్యాప్తం - సమాప్రియం సమ్యక్ ప్రియసమిన్ద్రియాణి యస్మిన్ తత్ ॥ ౫౬ ॥ తదాహ ॥ యత్రేతి ॥ యత్ర వనే, నైసర్గదుర్వైరాః - నైసర్గికం దుర్వైరం అప్రతికార్యం వైరం - యేషాం, తే, నరాః సింహాదయో - మృగాశ్చ, మిత్రాణి సుహృద ఇవ సన్తః, సహైవాసన్, తత్ర హేతుః, అజితస్య భగవత ఆవాసేన ద్రుతాః పలాయితాః రుట్తర్షాదయః క్రోధలోభాదయో యస్మాత్ ॥ ౫౭ ॥ తత్ర - పరమేష్ఠీ బ్రహ్మా, పురేవ పూర్వవత్తథైవ, అపశ్యత్ - కథంభూతం, గోపాలశిశుత్వనటనాముద్వహత్ శ్రీకృష్ణాత్మకం - పరం బ్రహ్మ, అద్వయం స్వతుల్యవస్త్వన్తరరహితం, స్వతుల్యగోపబాలాన్తరరహితం వా, అపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానస్వరూపమనన్తం త్రివిధపరిచ్ఛేదరహితం, ఏకమసహాయం, పాణౌ కబళేన సహితం, సఖీన్ వత్సాంశ్చ, విచిన్వత్ - ఏవంభూతం - కృష్ణాత్మకం, బ్రహ్మ, చష్టేత్యర్థః ॥ ౫౮ ॥ ఇత్థం, దృష్ట్వా, త్వరయా నిజధోరణాత్స్వవాహనాదవతీర్య, పృథ్వ్యాం, కనకదణ్డమివ స్వశరీరం, పాతయిత్వా, చతుర్ణాం - ముకుటానాం కిరీటానాం, కోటిభిరగ్రైః, అఙ్ఘ్రియుగ్మం, స్పృష్ట్వా, ఆనన్దాశ్రురూపైః సలిలైరభిషేకం, అకృత అకరోత్ ॥ ౫౯ ॥ చిరస్య చిరం పదయోః - పతన్, ప్రాగ్దృష్టం, మహిత్వం, పునః పునః, స్మృత్వా, ఆస్తే ఆస్త ॥ ౬౦ ॥ అథ, శనైరుత్థాయ, నేత్రే విమృజ్య, ముకున్దం, ముద్వీక్ష్య, నమ్రా, కన్ధరా గ్రీవా, యస్య సః, వినయయుక్తః, సవేపథుః సకమ్పః, అత ఏవ - గద్గదయా, వాచా, ఐడత తుష్టావ ॥ ౬౧ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే త్రయోదశోఽధ్యాయః ************

౫౫ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ దృష్టిరచష్టేద.

వాత్సల్యసౌశీల్యాదిగుణావిష్కారపూర్వకం స్వాపరాధం క్షమాపయితుకామస్తావత్త్వన్యాయాతితరణత్వాత్ప్రపత్తిరేవోపాయో నాన్యోఽస్తీత్యభిప్రాయేణ ప్రస్తుతయాపయుక్తం భగవన్తం శరణం వ్రజతి ॥ నౌమీతి ॥ హే ఈడ్య - స్తుత్య - తే తుభ్యం - కేవలం - నౌమి " ణు స్తుతౌ - స్తుతిరత్రాపగాధసహనమాయాతరణతదర్థశరణ్యత్వాద్యుపయుక్తవాత్సల్యక్షమాదిగుణావిష్కారపూర్వకోపాయత్వాధ్యవసాయరూపా వివక్షితా స్తుతేః గుణినిష్ఠగుణాభిధానరూపత్వాత్తస్యాశ్చోపాయత్వాధ్యవసాయార్థత్వాద్ధాతోర్లక్షణయా తత్ర వృత్తిసంభవాత్ - త ఇతి కర్మణ ఏవ సంప్రదానత్వవివక్షయా చతుర్థీ తదతిరేకేణ ప్రత్యర్థిక్స్తుతస్సాధనత్వనిరాసాయ తథా వివక్షా కృతా - ఉపాయత్వాధ్యవసాయాత్మకప్రపదనస్యాపి తస్యైవ ప్రయోజకకర్తృత్వేన తస్యా అపి తదధీనత్వేన తస్యాస్స్వతస్సాధనత్వాభావాదితి భావః - తావత్సౌశీల్యాద్యనన్తకల్యాణగుణనిలయస్య భగవతః కృష్ణస్య సౌశీల్యమావిష్కుర్వన్విశినష్టి ॥ పశుపాఙ్గజాయ నన్దసుతాయ - నిస్సీమమహిమ్నస్సౌశీల్యమన్తరేణ పశుపాఙ్గజత్వాసమ్భవేన సౌశీల్యమావిష్కృతం - తచ్చ మహతోఽపకృష్టైస్సహ సంశ్లేషస్వభావవత్త్వం - మృదూ పాదౌ యస్య, కబళాదిభిః లక్ష్మభిశ్చ హేతుభిః - శ్లోకశోభా - యస్య - వనజానాం పుష్పాణాం - స్రగ్యస్య గుఞ్జాభిః - రవతంసౌ కర్ణభూషణే - పరితః పిఞ్ఛబర్హాపీడం - తైర్లసన్ముఖం యస్య - తటిదివామ్బరం యస్య - అభ్రవద్వపుర్యస్య - తస్మై - తే - నౌమీత్యన్వయః ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ నిస్సీమమహిమత్వమేవ కైముత్యన్యాయేన దర్శయన్ స్తౌతి ॥ అస్యాపీతి ॥ అస్య మహ్యం ప్రదర్శితస్య పశుపాఙ్గజరూపస్యాపి - వపుషో - మహి - మహిమానం - న్తరేణ మనసా అన్తరిన్ద్రియేణ మనసాఽప్య - వసితుం అధ్యవసితుం - కోఽపి బ్రహ్మాపసన్నహమపి - నేశేన ప్రభవామి, కిం పునరాత్మనః పరమాత్మనః - స్సుఖానుభూతేరనుకూలజ్ఞానస్వరూపస్య - తవ - మహిమాన - మవసితుం - నేశ - ఇత్యన్వయః కిం తద్వపుషో మహిత్వం - యదవసితుం న ప్రభవతీత్యపేక్షాయాం తద్వాచామగోచరమిత్యభిప్రాయేణాస్మదాదివపుషో వైలక్షణ్యమాత్రం వేద్మీతి తద్వపుర్విశినష్టి ॥ మదనుగ్రహస్య మయ్యనుగ్రహో యస్య - మత్ప్రార్థనాం సఫలీకర్తుముపాత్తస్యేత్యర్థః, స్వేచ్ఛామ

❋ వత్సాపహరణే భగవన్మహిమాభిజ్ఞేన బ్రహ్మణా కృతస్తుతిః ❋

బ్రహ్మోవాచ ॥ నౌమీడ్య తేఽభ్రవపుషే తటిదమ్బరాయ గుఞ్జావతంసపరిపిఞ్ఛలసన్ముఖాయ । వన్యస్రజే కబళవేత్రవిషాణవేణులక్ష్మశ్రియే మృదుపదే పశుపాఙ్గజాయ ॥ ౧ ॥ అస్యాపి దేవ వపుషో మదనుగ్రహస్య స్వేచ్ఛామయస్య న తు భూతమయస్య కోఽపి । నేశే మహి త్వవసితుం మనసాఽన్తరేణ సాక్షాత్తవైవ కిము తాత్మసుఖానుభూతేః ॥ ౨ ॥ జ్ఞానే ప్రయాసముదపాస్య నమన్త ఏవ జీవన్తి సన్ముఖరితాం భవదీయవార్తామ్ । స్థానే స్థితాః శ్రుతిగతాం తనువాఙ్మనోభిర్యే ప్రాయశోఽజిత జితోఽప్యసి తైస్త్రిలోక్యామ్ ॥ ౩ ॥ శ్రేయస్సృతిం భక్తిముదస్య తే విభో

యస్య - స్వేచ్ఛాత ఆగతః స్వేచ్ఛామయః " తత ఆగత ,, ఇత్యధికారే " మయట్చ ,, తి మయట్ , స్వేచ్ఛామాత్రపరిగృహీతస్య - న త్వస్మదాదిజీవవపుర్వత్కర్మాయత్తస్యేత్యర్థః - కించ ॥ న తు భూతమయస్య అభూతసంఘసంస్థానరూపస్య " న భూతసఙ్ఘసంస్థానో దేహోఽస్య పరమాత్మన ,, ఇతి వచనార్థోఽత్రానుసంధేయః, శుద్ధసత్త్వమయస్యేతి భావః ❋ ॥ ౨ ॥ ❋ నను - మాం మోహయితుం ప్రవృత్తః పరాజితశ్చ త్వం మచ్ఛరణాగతిమాత్రేణ కథం మామజితం జేతుముద్యుక్తః - కిఞ్చ - జీవస్వరూపమపి సుఖానుభూతిరూపమేవ - అతః ప్రకృతివియుక్తతత్స్వరూపావస్థితిరూపకైవల్యాయ తదుపాసనమేవ కురు - కిం మచ్ఛరణవరణేనేత్యత ఆహ ॥ జ్ఞాన ఇతి ॥ జ్ఞానే జ్ఞానయోగే, ప్రకృతివివిక్తప్రత్యగాత్మోపాసనయోగే - ప్రయాసం - త్యక్త్వా - నమన్త ఏవ శరణాగతా ఏవ - త్వామేవ - త్వన్న్యాయాతిరణసాధనత్వేన - అధ్యవస్యన్తీతి యావత్ - ఉపాయవాచి శరణాదిపదస్థానే నమశ్శబ్దప్రయోగో దృష్టచరః " ద్రాపద్యాసహితాస్సర్వే నమశ్చక్రుర్జనార్దన ,, మితి - స్థానే - స్వస్వవర్ణాశ్రమానురూపధర్మానుష్ఠానరూపే త్వదాజ్ఞారూపత్వేన ప్రపన్నైరప్యనతిలఙ్ఘ్యే స్థానే - స్థితాః - సన్న్యాదికరణత్రయేణ - సద్భిః - ప్రకటితాం - భవదీయవార్తాం త్వత్కథాం - శ్రుతిగతాం శ్రవణపథం ప్రాప్తాం - యే - జీవన్త్యుపజీవన్తి - భవదీయవార్తామేవ ధారకీకుర్వన్తీత్యర్థః - హే అజిత - కైరప్యజితోఽపి త్వమితి సంబోధనాభిప్రాయః , తైరుక్తవిధైః - స్త్రైలోక్యాం త్రిలోక్యన్తర్యూథైః హి కాముష్మికవిషయేష్వసక్తైః " షిఞ్ బన్ధనే ,, అనాసక్తైః - ప్రాయశః - స్త్వం - జిత ఏవ - త్వచ్ఛరణాగతిరేవ త్వద్వశీకారోపాయ ఇతి భావః - జ్ఞానే ప్రయాసముదపాస్యేత్యనేన - జ్ఞానయోగః కేవలప్రయాసమాత్రఫలో - న తు పురుషార్థపర్యవసాయీతి సూచితం " సర్వోచ్యవనధర్మాణః ప్రతిబుద్ధస్తు మోక్షభాగీ ,, తి కేవలినోఽపిచ్యవనధర్మత్వాభిధానాదితి భావః ❋ ॥ ౩ ॥ ❋ నను తర్హి జ్ఞానయోగస్యాస్తైః కర్తవ్యతయా కిమర్థముచ్యత ఇత్యపేక్షాయాం కైవల్యార్థజ్ఞానయోగస్య పురుషార్థపర్యవసాయిత్వేఽపి భక్తియోగానుగ్రాహకతయాఽనుష్ఠితస్య తత్పర్యవసాయిత్వమస్త్యేవేతి సూచయన్ ప్రపత్తియోగవద్భక్తియోగస్యాపి త్వద్వశీకరణోపాయ

త్వమస్తీత్యాహ॥ శ్రేయస్స్రుతిమితి ॥ హే విభో - శ్రేయస్స్రుతిం - శ్రేయసః - స్రుతిః స్రవః - యస్యాః - స్తాం - త్వన్మాయా తరణద్వారా నిరతిశయాపరిచ్ఛిన్నానన్దరూపత్వాత్ ప్రీతిరూపశ్రేయసో దోగ్ధ్రీం - తే తవ - భక్తిం - ముదస్య త్యక్త్వా - కేవలప్రత్యగాత్మానుభూతిలబ్ధయే కైవల్యాయ - యే - క్లిశ్యన్తి - సాక్షాన్ముక్తిసాధనభూతాం త్వద్భక్తిం తదనుగ్రాహకం జ్ఞానయోగం చ విహాయ కేవలకైవల్యార్థతయా జ్ఞానే క్లిశ్యన్తీత్యర్థః, తేషాం - అసౌ - క్లేశలవః - అవశిష్యతే - నత్వన్యత్ఫలం - క్లేశల ఏవేతి పాఠే - క్లేశం - లాతి ఆదత్త ఇతి క్లేశలః - క్లేశావహ ఇత్యర్థః - అన్తస్సారభూతతణ్డులకణరహితాన్ స్థూలధాన్యాభాసాన్ తుషాన్ - అవఘ్నన్తీతి తథా - తేషాం, యథా - తద్వత్ ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ నను భక్త్యా ముక్తః కశ్చిత్కిం దృష్టచర ఇత్యపేక్షాయాం - న కేవలం కశ్చిదేవ - అపి తు బహవ ఇత్యాహ ॥ పురేతి ॥ హే భూమన్ విపులానన్దరూప - ఇహ లోకే బహవః పురుషాః - యోగినః భక్తియోగానుగ్రాహకాత్మయాథాత్మ్యయోగయుక్తాః - త్వయ్యర్పితాః - ఈహా చేష్టా వర్ణాశ్రమానుగుణధర్మానుష్ఠానరూపా చేష్టా - యైస్తథాభూతాః, నిజకర్మభిః వర్ణాశ్రమానుగుణైస్సత్కర్మభిః - లబ్ధయా నిష్పన్నయా, యద్వా - త్వదర్పితేహాః - ఈహా ఫలలిప్సా - ఫలాభిసన్ధిరహితా ఇత్యర్థః - నిజకర్మభిర్లబ్ధయా - అనేన ఫలాభిసన్ధిరహితవర్ణాశ్రమధర్మానుగృహీతత్వముక్తం - కథోపనీతయా నిత్యం త్వత్కథాశ్రవణాదిభిః ప్రత్యక్షరూపతాం ప్రాపితయా, భక్త్యైవ - విబుధ్య యథావస్థితస్వరూపస్వభావం త్వాం జ్ఞాత్వా, దృష్ట్వేతి యావత్ “ భక్త్యా త్వనన్యయా శక్య ❁ అహమేవంవిధోఽర్జున । జ్ఞాతుం ద్రష్టుం చ ” ఇతి - భగవదుక్తేః - హే అచ్యుత - భక్తాన్న చ్యావయతీత్యచ్యుతేతి సంబోధనాభిప్రాయః పరాం గతిం ముక్తిం - ప్రపేదిరే ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ నను - నైవమహిత్వం వసితుమితి మన్మహిమా మదనుగ్రహపూర్ణపాత్రభూతేనాపి త్వయా దురవబోధత్వాదితరైర్దురవబోధః కైముత్యన్యాయేనోక్తః - అత్ర తు - విబుధ్య భక్త్యేతి సుఖావబోధ్య ఉక్తః, కథమేతద్విరుద్ధం వదసీత్యత్రాహ ॥ తథాపీతి ॥ హే భూమన్ - యద్యపి - అగుణస్య ప్రాకృతగుణరహితస్య - తవ - మహిమహత్త్వం - అమలాన్తరాత్మ

క్లిశ్యన్తి యే కేవలబోధలబ్ధయే । తేషామసౌ ❁ క్లేశలవోఽవశిష్యతే నాన్యద్యథా స్థూలతుషావఘాతినామ్॥౪॥
పురేహ భూమన్బహవోఽపి యోగినస్త్వదర్పితేహా నిజకర్మలబ్ధయా । విబుధ్య భక్త్యైవ కథోపనీతయా ప్రపేదిరేఽఞ్జోఽచ్యుత తే గతిం పరామ్॥ ౫ ॥
తథాఽపి భూమన్మహిమాఽగుణస్య తే విబోద్ధుమర్హత్యమలాన్తరాత్మభిః। అవిక్రియాత్స్వానుభవాదరూపతో హ్యనన్యబోధ్యాత్మతయా న చాన్యథా ॥ ౬ ॥ గుణాత్మనస్తేఽపి గుణాన్విమా

భిస్సనకాదిభిర్మహర్షిభిః కర్తృభిః - విబోద్ధుం తేషాం బోధగోచరీభవితుం - మార్హతి నార్హతి, తథాప్యవిక్రియత్వాదిరూపేణ బోద్ధుమర్హత్యేవేత్యనుషజ్యతే, న చాన్యథా పరిచ్ఛిన్నత్వాదిరూపేణ నార్హతి, అవిక్రియాత్ వికారాభావాత్, అరూపతః కర్మాయత్తశరీరసంయోగవియోగరహితత్వాత్ - స్వయాథాత్మ్యానుభవాదనన్యబోధ్యాత్మతయా స్వేతరాబోధ్యస్వరూపతయా, స్వసంవేద్యైకస్వరూపతయేతి యావత్ - అవిక్రియాత్స్వానుభవాదరూపత ఇతి నిర్దేశాభావప్రధానాః - తృతీయార్థే పఞ్చమ్యా గ్రహణాత్ - అవిక్రియత్వాదిరూపేణ బోద్ధుమర్హతి - స్వరూపతస్స్వభావతశ్చ వికారరహితత్వేన ప్రకృతిపురుషవిలక్షణత్వేన స్వరూపేణ జ్ఞాయత ఇత్యర్థః - ప్రకృతేస్స్వరూపతో వికారాత్ పురుషస్యాస్వరూపతః తదభావేఽపి స్వభావతస్తత్సంభవాత్ - ఏవం చ జీవవత్స్వభావతో వికారం వారయితుమరూపత ఇత్యుక్తం - కర్మాయత్తశరీరవియోగసంయోగప్రయుక్తో హి జీవస్య ధర్మభూతజ్ఞానసఙ్కోచవికాసాత్మకో వికారః - అతో రూపాభావాదవిక్రియత్వేన జ్ఞాయత ఇత్యర్థః - జీవస్యారూపవత్త్వం చ స్వయాథాత్మ్యాననుభవప్రయుక్తమితి తదననుభవో వార్యతే స్వానుభవాదిత్యనేన - స్వరూపస్యైవంవిధత్వాత్తన్మహిమాఽప్యనితరసాధారణత్వవేషేణ జ్ఞాయత ఇత్యర్థః ॥ యద్వా ॥ అవిక్రియాదిత్యనన్యబోధ్యాత్మతాయాం హేతుః, అవిక్రియాదిత్యత్ర హేతురరూపత ఇతి - తత్రాపి హేతుః - స్వానుభవాదితి, అయమర్థః - నిత్యం ప్రత్యక్షితస్వయాథాత్మ్యానుభవాద్ధేతోః పరాభిధ్యానమూలకకర్మాయత్తశరీరాభావాత్తత్సంయోగవియోగప్రయుక్తస్వభావవికారాభావాదచేతనవత్స్వరూపవికారాభావాచ్చ స్వరూపతస్స్వభావతోఽవికృతస్యైవాన్యబోధ్యస్వరూపత్వాత్తదుభయాభావేనానన్యబోధ్యాత్మతయా జ్ఞాయత ఇతి - అనన్యబోధ్యాత్మస్వరూపోఽయమేకో మహిమా అమలాన్తరాత్మభిః జ్ఞాయతే - న తు స్వరూపస్వభావయోరియత్తా జ్ఞాయత ఇతి సముదాయార్థః - అమలాన్తరాత్మభిస్సనకాదిభిస్సహ - మాలక్ష్మీరపి - మహత్త్వం విబోద్ధుం - నార్హతీతి కేచిద్యోజయన్తి - తత్ర - తథాపీత్యస్యానన్వయాపత్తిః - తేనాక్షేపపరిహారయోః ప్రతీతేర్న చాధ్యాహారప్రసక్తిశ్చ ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ నచాన్యథేత్యనేనాభిప్రేతమేవ వివృణోతి॥ గుణాత్మన ఇతి॥ గుణానాం కల్యాణగుణానాం -

---

౪ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ క్లేశల ఏవ

ఆత్మనః ఆశ్రయస్య-తవ-గుణాన్ - అపిశబ్దాత్స్వరూపమపి-విమాతుమియత్తయాపరిచ్ఛేత్తుం - క-ఈశిరే కే ప్రభవన్తి-సకేఽపీ
త్యర్థః - సత్యం- పరత్వేనావస్థితస్యమమగుణానపిమాతుంనేశిరే-నతువిభవస్థితస్యేతిశఙ్కాం వారయన్విశినష్టి-అస్యజగతో,
హితాయానవతీర్ణస్యవిభవావస్థితస్యాపి - విమాతుం-నేశిరే, ఇతిభావః,క ఇత్యనేనబుద్ధికుశలావివక్షితా - స్తదేవదర్శయితుంక
ఇత్యనేనవివక్షితాన్విశినష్టి ॥ కాలేనేతి ॥ యై-ర్మహతాకాలేనాపి-భువః-పాంసవః-తథా-ఖే-మిహికాః-హిమకణాః - స్తథా-
ద్యుభాసః దివినక్షత్రాదికిరణపరమాణవో,విమితావిశేషేణగణితా-భవేయు-స్తేఽపికఈశిర ఇత్యన్వయః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ఏవం
భక్తిప్రపత్త్యోర్భగవద్వశీకారసాధనత్వముక్త్వేదానీం ప్రపత్తేర్విశేషమాహ ॥ తదితి ॥ తస్మాద్దురవబోధనిస్సీమమహిమ
త్వా-త్త్వత్ప్రాప్తిమన్తరేణత్వన్మాయాయాదుస్తరత్వాచ్చ - కేవలం-తన్వాదిభిః-కరణైః, తుభ్యం-నమోవిదధత్ శరణం
కుర్వన్ - తవా-నుకమ్పామపరాధానవేక్షణేనకేవలమనుజిఘృక్షారూపాం కృపాం - సుసమీక్షమాణః- కృతాపరాధానామ
పి ప్రపన్నానాముత్తారికాం-మన్వానః - ఆత్మకృతంస్వకర్మసమ్పాదితం - విపాకం సుఖదుఃఖాదిఫలం-భుఞ్జానఏవ- అనేనప్ర
పన్నానాంప్రారబ్ధానుభవమాత్రమేవకార్యం - నతు-భగవత్ప్రాప్త్యుపాయత్వాన్తర-మితిసూచితం - యఃపుమాన్ - జీవే
త-స-ముక్తిపదే-దాయభాగంశభాగ్భవతి " అవిజ్ఞాతాః కుమారకాః ,, ఇతిశ్రుత్యుక్తరీత్యాత్వత్కుమారప్రాప్యైర్గీర్భిర్నిత్య
ముక్తైస్సహత్వదనుభవాత్మకం దాయం రిక్థం విభజ్యానుభవతీత్యర్థః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ఇత్థమభిష్టూయస్వాపరాధం క్షమాపయి
తుం తావన్నిరూపయతి ॥ పశ్యేతి ॥ హే-ఈశ మమా-నార్యం దౌర్జన్యం-పశ్య-కిం తత్-య-దహం మాయినామాశ్చర్యయుక్తా
నామపి - మాయిన్యత్యాశ్చర్యశక్తియుక్తే - అనన్తే అపరిచ్ఛేద్యస్వరూపస్వభావే-జగత్కారణభూతే-పరమాత్మని - మా
యాం,వితత్యాచ్ఛాద్య,ఆత్మైశ్వర్య,మీక్షితు, మైచ్ఛమభిలషితవా-నిత్యేతత్ , అహం,ఏవంత్వయికుర్వన్నహం-కియా-న్నకిం
చి-దతితుచ్ఛఇత్యర్థః, యథా-గ్నే,రుత్థితార్చిః జ్వాలాస్ఫులిఙ్గ, స్తద్వత్ ❁ ॥ ౯ ॥ ❁మమయుక్తమేవైతదితివదన్నపరాధం

తుంహితావతీర్ణస్యక ఈశిరే❁ఽస్య । కాలేనవైర్వావిమితాస్సుకల్పైర్భూపాంసవఃఖేమిహికాద్యుభాసః॥
తత్తేఽనుకమ్పాంసుసమీక్షమాణోభుఞ్జానఏవాత్మకృతంవిపాకమ్ । హృద్వాగ్వపుర్భిర్విదధన్నమస్తేజీవేత❁
యోముక్తిపదేసదాయభాక్॥ ౮ ॥పశ్యేశమేఽనార్యమనన్తఆద్యే❁పరాత్మనిత్వయ్యపిమాయిమాయిని। మా
యాంవితత్యేక్షితుమాత్మవైభవం❁హ్యహంకియానైచ్ఛమివార్చిరగ్నౌ ॥ ౯ ॥అతఃక్షమస్వాచ్యుతమేరజోభు
వోహ్యజానతస్త్వత్పృథగీశమానినః । అజావలేపాన్ధతమో❁ఽన్ధచక్షుషోహ్యేషోఽనుకమ్ప్యోమయినాథ
వానితి॥ ౧౦ ॥ క్వాహంతమోమహదహంఖచరాగ్నివార్భూసంవేష్టితాణ్డఘటసప్తవితస్తికాయః । క్వేదృగ్వి

క్షమాపయతి ॥ అతఇతి ॥ హే అచ్యుత-రజోభువః రజసాజాతస్య , తవా-జానతస్త్వన్మహిమితి శేషః-త్వత్తః - పృథ-గీశ
మాత్మానంమాంమన్వానస్య-అజోబ్రహ్మే - తి-యోఽవలేపః గర్వః - సఏవా-న్ధంతమ-స్తేనా-న్ధీభూతే-చక్షుషీ-యస్య,ఏవంవి
ధస్య,దౌర్జన్యం యుక్తమేవేతిభావః, అతః దౌర్జన్యం , క్షమస్వ , క్షమాప్రకారమాహ-మయి-నాథవాన్ మద్భృత్యఏవా-త
ఏషోఽప్యనుకమ్ప్య,ఇతిమత్వా , క్షమస్వేత్యన్వయః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁నన్వణ్డాధిపతిస్త్వమీశ్వరఏవ-నతుపృథగీశమాన్య-తోన
మయాఽనుకమ్ప్యస్తత్రాహ॥ క్వాహమితి ॥ తమః ప్రధాన-మహా మహాన్-జాఙ్కారో భూతాదిః-ఖమాకాశః-తచ్చరో వాయుశ్చ-
వాక్ జలం-తమఆదిభి, ర్వేష్టితే - అణ్డఘటే-స్వమానేన-సప్తవితస్తిపరిమితః కాయో యస్య , సోఽహం-క్వ, ఏవంభూతస్యమ
మ-మహిత్వం,కియత్ ,నకించిదపి , అతితుచ్ఛమితిభావః-క్వచ-తమ-మహిత్వం-కథంభూతస్య-ఈదృగ్విధాని-యాన్య - విగణి
తాన్యసఙ్ఖ్యాతాన్య - ణ్డాని తాన్యేవ-పరమాణవ - స్తేషాం-చర్యా భ్రమణం,తదర్థం , వాతాధ్వానో గవాక్షా ఇవ-రోమవివ
రాణి-యస్య , తస్య , తవ , అత్రతమఆదిషుపూర్వపూర్వాపేక్షయో త్తరోత్తరాణ్యన్తరావరణానివిజ్ఞేయాని-వార్భ్విత్యత్ర
భ్విశివారాంవిశేషణం,వారిచతానిభూతానిచవార్భూణి - అగ్నేరుత్పన్నానివారిచేత్యర్థః - బహుళీ గ్రహణాద్విశేష్యస్యా
పిపూర్వనిపాతః , తతస్తమఆదీనాంద్వంద్వః , నతువార్భిః భువాపృథ్వ్యాచసంవేష్టితఇత్యర్థః- నైష్ణవే పురాణే భువఆవరణ
త్వానుక్తైరావరణానాంసప్తత్వోక్తేశ్చ । తథాహి " దశోత్తరేణపయసామైత్రేయాణ్డంచతద్వృతమ్ ।సర్వోఽమ్బుపరిధా
నోఽసౌవహ్నినావేష్టితోబహిః ॥ వహ్నిశ్చవాయునావాయుర్మైత్రేయనభసావృతః । భూతాదినానభస్సోఽపిమహతా
పరివేష్టితః ॥ దశోత్తరాణ్యశేషాణిమైత్రేయైతానిసప్తవై । మహాన్తంచసమావృత్యప్రధానంసముపస్థితమ్ ॥ అనన్తస్యనత
స్యాన్తంసఙ్ఖ్యానంచాపివిద్యతే । తదనన్తమసఙ్ఖ్యాతప్రమాణంచేతివైయతః ॥ హేతుభూతమశేషస్యప్రకృతిస్సాపరామునే,,
ఇతి-దశోత్తరాణ్యుత్తరోత్తరందశగుణాధికానీత్యర్థః - నచఖచరోవాయురేకమావరణం - తేనసహతమఆదీనిసప్తేతినిర్వా

హః-ఆకాశస్యావరణత్వాభావప్రసఙ్గేన "వాయుర్మైత్రేయనభసాఽఽవృత" ఇత్యుదాహృతవచనవిరోధాపత్తేః-తస్మా
ద్యథోక్తఏవార్థః- అతోఽతితుచ్ఛత్వాత్త్వయానుకమ్ప్యోఽహమితిభావః ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ అపిచ-హేఅధోక్షజ గర్భగత
స్యశిశోః, పాదయోః, ఉత్క్షేపణమ్ ఘాతః - కిమ్మాతు-రాగసేఽపరాధాయ భవతి - నభవత్యేవేత్యర్థః - విషమోఽయందృ
ష్టాన్తః, తవమద్గర్భస్థత్వాభావాదిత్యత్రాహ ॥ కిమితి ॥ తవ కుక్షౌ - అన్తఃబహిః-కియదపికించిన్మాత్రమపి, అస్తినాస్తీత్య-
పదేశభూషితంఅస్తినాస్తీతివ్యవహారచిహ్నితం - తద్వ్యవహారవిషయభూతమితియావత్ - చిదచిదాత్మకంజగత్-కిమస్తి
నకించిదిత్యర్థః, చిద్వస్తునస్సతతమేకరూపత్వాత్సదాఽస్తీత్యేవవ్యవహారభూషితత్వం, అచిద్వస్తునస్తుసతతపరిణామిత్వాత్
పూర్వపూర్వావస్థాంవిహాయోత్తరోత్తరావస్థాపత్తౌసత్యాం పూర్వపూర్వావస్థానాంనాస్తీతివ్యపదేశభూషితత్వాత్తత్
త్వమవగన్తవ్యం - అతస్సర్వస్యతత్కుక్షిగతత్వేనమమాపితథాత్వాన్మాతృవన్మదపరాధస్సోఢవ్యఇతిభావః ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀
కించ, విశేషతస్త్వత్తఏవమమజన్మప్రసిద్ధమిత్యాహ ॥ జగదిత్యాది ॥ జగత్త్రయస్యాన్తేప్రళయే, యః, ఉదధీనాం-సంప్లవస్సం
శ్లేషః, తస్మిన్, ఉదకే-నారాయణస్యోదరే-నాభిస్తస్యానాళాదజో-వినిర్గత, ఇతి జనవాక్-సాతు-మృషామిథ్యా-న
భవతికంత్వమ్మృషైవ - వైనిశ్చితం-తథాహి- హేఈశ్వర-త్వత్త్వత్తః - వినిర్గతఉత్పన్నోస్మి, నాస్మికిం - అపతూత్పన్నఏవేత్య
ర్థః ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ తర్హ్యస్తుభవాన్నారాయణపుత్రస్తథాపిమమకిమాయాతంతదాహ॥ నారాయణస్త్వమితి॥ నహీతికాక్వాత్వ
మేవనారాయణఇత్యుపపాదయతి - కుతోఽహంనారాయణఇతిచే - త్తత్రాహ, యత-స్సర్వదేహినామాత్మాఽసి, నారం
జీవసమూహం, తస్యాయనమాశ్రయ - స్సోవా అయనంయస్యసః - త్వమేవ - సర్వదేహినామాశ్రయత్వాత్సర్వశరీరక
త్వేనతదాశ్రయకత్వాచ్చ నారాయణఇతిభావః - హేఅధీశ - త్వం - నారాయణోనహీతిపునఃకాకుః - కుతః - యతః-
అధీశఃప్రవర్తకః - నారస్య, అయనంప్రవృత్తి - ర్యస్మాత్స- ఇత్యేతత్కించ, త్వ - మఖిలలోకసాక్షిఅఖిలంలోకంసాక్షాత్పశ్య
తీతితథా - అతో-నారమేషిజానాసీతినారాయణః "ఇణ్ గతౌ" గత్యర్థాబుధ్యర్థాః-నన్ద్యాదిత్వాత్కర్తరిల్యుః-నన్వేవంనా

థావిగణితాణ్డపరాణుచర్యావాతాధ్వరోమవివరస్య చ తేమహిత్వమ్ ॥ ౧౧ ॥ ఉత్క్షేపణంగర్భగతస్యపాద
యోఃకింకల్పతేమాతురధోక్షజాగసే। కిమస్తినాస్తివ్యపదేశభూషితంతవాస్తికుక్షేఃకియదప్యనన్తః॥ ౧౨ ॥
జగత్త్రయాన్తోదధిసంప్లవోదేనారాయణస్యోదరనాభినాళాత్।వినిర్గతోఽజస్త్వితివాఙ్నవైమృషా❀కిన్త్వీశ్వ
రత్వన్నవినిర్గతోఽస్మి॥ ౧౩ ॥ నారాయణస్త్వంనహిసర్వదేహినామాత్మాఽస్యధీశాఖిలలోకసాక్షీ।నారా
యణోఽఙ్గంనరభూజలాయనాత్తచ్చాపిసత్యంనతవైవమాయా ॥ ౧౪ ॥ తచ్చేజ్జలస్థంతవసజ్జగద్వపుఃకింమేన

రాయణపదవ్యుత్పత్తౌభవేదేవం - తత్త్వన్యథాప్రసిద్ధం-తథాహి "ఆపోనారాఇతిప్రోక్తాఆపోవైనరసూనవః। అయనంతస్య
తాఃప్రోక్తాస్తేననారాయణస్స్మృత" ఇత్యత్రాహ ॥ నారాయణోఽఙ్గమితి॥ నరఃపరమాత్మా "జహ్నుర్నారాయణోనర" ఇ
తినరశబ్దస్యభగవన్నామసుపాఠాత్ "రిష్ క్షయే" నరీయతేనక్షీయతేననశ్యతీతినరఇతివ్యుత్పన్ననరశబ్దప్రవృత్తౌనిమిత్తస్య
నిత్యత్వస్యభగవత్యప్యనుగతత్వాచ్చ - తతశ్చ-నరా-ద్భవాంజాతానాం-జలానా-మయనా-ద్వా - నారాయణః - ప్రసిద్ధః-
సోఽపి-త్వమేవ-అఙ్గంమూర్తిః - రాహోశ్శిరఇతివత్తవాఙ్గమిత్యభేదసంబన్ధేషష్ఠీ-సోఽపిత్వమేవేత్యర్థః -నన్వహమేవనారాయ
ణశ్చే "ద్విశ్వంనారాయణందేవమక్షరంపర" మిత్యాదిభిర్వేదాన్తైర్విశ్వసమానాధికృతత్వేనప్రతీయమానస్యవిశ్వవ్యాప
కస్యకథంవిశ్వాన్తర్భూతజలమాత్రవర్తిత్వమతఆహ ॥ తచ్చాపిసత్యమితి ॥ తవవిభోరపి-జలాశ్రయత్వం-త-త్సత్యమబాధిత
మేవవ్యతిరేకముఖేనాపి-ద్రఢయతి-నతుమాయేతి-తజ్జలశాయిత్వం - నమాయయానమృషా - కింతు-సత్యమేవేత్యర్థః "అణోరణీ
యాన్మహతోమహీయాన్ ఏషమఆత్మాఽన్తర్హృదయేణీయాన్వ్రీహేర్వాయవాద్వాసర్షపాద్వాశ్యామాకాద్వాశ్యామా
కతణ్డులాద్వాఏషమఆత్మాఽన్తర్హృదయేజ్యాయాన్పృథివ్యాజ్యాయానన్తరిక్షాజ్జ్యాయాన్దివోజ్యాయానేభ్యోలోకేభ్యః
ఉభేఽస్మిన్ద్యావాపృథివీఅన్తరేవసమాహితేఉభావగ్నిశ్చ వాయుశ్చసూర్యాచన్ద్రమసావుభౌవిద్యున్నక్షత్రాణియ
చ్చాస్యేహాస్తియచ్చనాస్తిసర్వంతదస్మిన్సమాహిత" మిత్యాదిభిరవగతంస్వరూపతోరూపతశ్చ అణోరణీయస్త్వం మహ
తోమహత్తరత్వంచేత్యుభయంజగన్నిర్మాణోపాసనాద్యుపయుక్తతయాజీవహృదయగుహాదిష్వవస్థితస్యసర్వశక్తేస్త
వోపపన్నమితిజలశాయిత్వమబాధితమేవేత్యర్థః ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ ఏవంచతుర్ధానారాయణశబ్దవ్యుత్పత్తిర్దర్శితానరాణామా
త్మత్వాదధీశత్వాచ్చాఖిలలోకసాక్షిత్వాచ్చజలాయనత్వాచ్చ నారాయణఇతి॥ అస్త్వేవంనమయ్యేతానిప్రవృత్తినిమిత్తా
నిదృష్టానీతినాహంనారాయణఇత్యపేక్షాయాంతత్ప్రవృత్తినిమిత్తచతుష్టయమపితస్మిన్స్వానుభవేనదర్శయతి॥ తచ్చేదిత్యా
దినా॥ సన్తివిద్యమానానిజగన్తియస్మిన్-త-త్తవవపు-స్స్పష్ట్యాదౌ-జలస్థంచేత్ -త్వంనారాయణఏవేత్యర్థః-సజ్జగదిత్యనేనస

ర్వజగద్ధారకత్వరూపతదాత్మత్వమాద్యం ప్రవృత్తినిమిత్తం తస్మిన్నప్యదర్శితం - జలస్థమిత్యనేన తురీయం- తవేత్యనేన తవాపి కుక్షిస్థాఖిలచిదచిదాత్మకలోకస్య ప్రక్ష్యమాణస్య సర్గోపయుక్తప్రవర్తకత్వం సాక్షిత్వం చేత్యుభయం వివక్షితం-తవ - అధీశస్య అఖిలలోకసాక్షిణశ్చేత్యర్థః-చేదితి యద్యర్థకమవ్యయం-యదిశబ్దశ్చ సంభావనాయాం, సా చ క్రియాసు యోగ్యతాధ్యవసాయరూపా-జలస్థం చేజ్జలావస్థితివిషయకమదధ్యవసాయవిషయం చేదిత్యర్థః - తత్ర స్వానుభవమేవ కాక్వా విశదయతి॥ హే భగవన్-తదైవ జలస్థమేవ-వపుః-త్వన్మయా-న దృష్టం కిం-దృష్టమేవేత్యర్థః-యజ్జలస్థం-తదేవ-మే, హృది-నేత్యనుషఙ్గః నసుదృష్టం కిం-సుదృష్టమేవేత్యర్థః-పునః-సపద్యేవ తదైవ నో వ్యదర్శి తిరోధాపితం న కిం - త్వయేతి శేషః-నో వ్యదర్శీత్యనేన తత్ర ప్రత్యభిజ్ఞాప్రమాణత్వేనోపన్యస్తా ॥ ౧౫ ॥ నను-యజ్జలస్థం యచ్చ భవతా జలే హృది చ దృష్టం యచ్చ తిరోభూతం తద్వపురనిరుద్ధమూర్తేర్జగత్కారణభూతస్యైవ-న తు మమ - తో నాహం నారాయణ ఇత్యపేక్షాయామేతదవతారదశాయామపి తచ్చతుష్టయం త్వన్మాతాఽపి దృష్టమేవేత్యాహ॥ అత్రైవేతి॥ హే మాయాదమన-అస్మదాదికర్తృకమాయాం మోహనాత్మికాం దమయతి నిరస్యతీతి తథాభూత-ప్రపన్నానాం ప్రకృతిసంబన్ధనివర్తకేతి వా, బహిస్స్ఫుటస్య - స్య చిదచిదాత్మకస్య- ప్రపఞ్చస్య, అస్మిన్నేవ, అవతారే, అన్తర్జఠరే-జనన్యాః ప్రదర్శనేనేతి శేషః- తే త్వయా - మాయాత్వం విచిత్రశక్తిత్వం-ప్రకటీకృతమేవ విపులం జగదప్యేయసి మత్కుక్షౌ జనన్యా దృష్టమిత్యేతద్వచస్త్వదీయమగ్నినాసిఞ్చేదితివదయోగ్యార్థప్రతిపాదకమితీయమాశఙ్కా,-మాయాత్వం ప్రకటీకృతమిత్యనేన వ్యుదస్తా విచిత్రశక్తియుక్తత్వాత్తద్దర్శయితుం ప్రభురేవ త్వమితి భావః ॥ ౧౬ ॥ తదేవ కాక్వా వివృణోతి ॥ యస్యేతి ॥ ఇదం పరిదృశ్యమానం చిదచిదాత్మకం-సాత్మమాత్మభ్యామావాభ్యాం సహితం-సర్వం యథా-బహిః-ర్భాతి-తథా-తత్సర్వం, త్వయ్యపి త్వజ్జఠరే-భాతమితి శేషః - హేతి తదాశ్చర్యశక్తివిషయకవిస్మయద్యోతకం-ఇదం త్వజ్జఠరే భానం, మాయయా త్వదాశ్చర్యశక్త్యా-వినా- కిం-తన్మూలకమేవేత్యర్థః ॥ ౧౭ ॥ న కేవలం జనన్యాః - మమా

దృష్టం భగవంస్తదైవ । కింవా సుదృష్టం హృది మే తదైవ కిం నో సపద్యేవ పునర్వ్యదర్శి॥ ౧౫ ॥ అత్రైవ మాయాదమనావతారే హ్యస్య ప్రపఞ్చస్య బహిస్స్ఫుటస్య । కృత్స్నస్య చాన్తర్జఠరే జనన్యా మాయాత్వమేవ ప్రకటీకృతం తే॥ ౧౬ ॥ యస్య కుక్షావిదం సర్వం సాత్మం భాతి యథా తథా । తత్త్వయ్యపీహ తత్సర్వం కిమిదం మాయయా వినా॥ ౧౭ ॥ అద్యైవ త్వదృతేఽస్య కిం మమ న తే మాయాత్వమాదర్శితం హ్యేకోఽసి ప్రథమం తతో వ్రజసుహృద్వత్సాస్సమస్తా అసి । తావన్తోఽసి చతుర్భుజాస్తదఖిలైస్సాకం మయోపాసితాస్తావన్త్యేవ జగన్త్యభూస్తదమితం బ్రహ్మాద్వయం శిష్యతే॥ ౧౮ ॥ అజానతాం త్వత్పదవీమనాత్మన్యాత్మాఽఽత్మనా భాసి వితత్య మాయామ్। సృష్టావివాహం జగతో విధాన ఇవ త్వమేషోఽన్త ఇవ త్రినేత్రః ॥ ౧౯ ॥ సురేష్వృషిష్వీశ తథైవ నృష్వపి తిర్యక్షు

పీత థైవ విచిత్రశక్తిర్దర్శితేత్యాహ ॥ అద్యైవేతి ॥ అద్య త్వదృతే ఆధునికం త్వాం వినా - అధునా గోపాలకావస్థావస్థితం త్వాం వినేత్యర్థః-అస్య-త్వత్పూర్వోత్తరావస్థాద్వయం పశ్యతో మమ- తే త్వయా - మాయాత్వం విచిత్రశక్తిత్వం, నాదర్శితం కిం-దర్శితమేవేత్యర్థః విచిత్రశక్తిమూలకం కిం కిం త్వయా దర్శితమిత్యత్రాహ ॥ ప్రథమం మయా వత్సవత్సపాపహరణదశాయామేకోఽసి, తతః-సమస్తాః-వ్రజసుహృదో గోపబాలా వత్సాశ్చాసి-తతః - తావన్తః-యావన్తో వ్రజసుహృద్వత్సాస్తావన్తః-చతుర్భుజా అసి కథంభూతాః-మయా సహ- ఖిలైః-చరాచరాదిభిరుపాసితాః, తతః-తావన్తి యావన్తశ్చతుర్భుజాస్తావన్తి-జగన్త్యభూః-తావన్తి విరాడ్రూపాణ్యాసీరిత్యర్థః-ఇదం ప్రాగనుక్తమపి తదాదృష్టమత్రోచ్యత ఇతి జ్ఞేయం-తత్తతః-అమితమపరిచ్ఛిన్నం, అద్వయం-తుల్యవస్త్వన్తరరహితం-కృష్ణాత్మకం-బ్రహ్మ-శిష్యతే అవశిష్యతే ॥ ౧౮ ॥ మయా సాకమఖిలైరుపాసితా ఇత్యుక్తం ॥ తత్ర-నన్వహమేవంవిధశ్చేత్ త్వేషామప్యేవం కిం న ప్రతీయేతేత్యత్రాహ॥ అజానతామితి ॥ అనాత్మని దేహే-ఆత్మాత్మనా ఆత్మభావేన-దేహాత్మాభిమానస్వతన్త్రాత్మాభిమానాదిహేతునా-త్వత్పదవీం త్వద్యాథాత్మ్యమజానతాం భాసి, కిం కృత్వా-మాయాం వితత్య తేషు మాయాం ప్రసార్య-కథం భాసి-జగతః-సృష్టౌ-అహమివ - సృష్టౌ నిమిత్తభూతాయాం సృష్ట్యర్థమితి యావత్-ఏవముత్తరత్రాపి, అహమివ చతుర్ముఖ ఇవ, విధానే రక్షణే-ఏషః త్వమివ- విష్ణురివ, అన్తే సంహారే, త్రినేత్ర ఇవ రుద్ర ఇవ-పృథక్స్వతన్త్ర ఇవ, భాసి-త్వత్పదవీం జానతాం తు, బ్రహ్మరుద్రాద్యాఖ్యజీవాన్తర్యామితయా తచ్ఛరీరకత్వేన విధానేతు సాక్షాత్స్వావతారరూపత్వేన-భాసీత్యర్థః॥ మాయాశబ్దస్త్వత్ర ప్రకృతిపరః-ప్రకృతిగుణాన్ రజఆదీన్ వితత్యేత్యర్థః-సహి- మాయాం తు ప్రకృతిం విద్యాత్,, ఇతి ప్రమాణవశాత్క్వచిత్ప్రకృతిపరః " మాయా వయునం జ్ఞానమ్,, ఇతి నిఘణ్టుపాఠాత్, స్వమాయయా సతతం వేత్తీత్యభియుక్తప్రయోగాచ్చ క్వచిజ్జ్ఞానపరః- క్వచిచ్చ విచిత్రశక్తిపరః " యోగమాయాం సమాదిశ,, ఇతి భాగవతప్రయోగాదేవ,, ఋతే మాయాం విశాలాక్షి ,, ఇతి శ్రీరామాయణప్రయోగాచ్చ "జలం సంస్తభ్య మాయయా,, ఇతి జలస్తమ్భనశక్తౌ భారతప్రయోగాచ్చ-తస్మాత్తత్ర తత్ర యథోచితస్తదర్థో గ్రాహ్యః ॥ ౧౯ ॥ విధానేత్వమిత్యేతదేవోపపాదయతి॥ సు

రేష్వితి ॥ హే ఈశ, అజనస్య కర్మాయత్తోత్పత్తిరహితస్య - తే తవ - సురాదిషు - జన్మ అవతారః - హే ప్రభో - విధాతః, దుష్కృతాం - దుర్మదనాశాయ - సాధూనా - మనుగ్రహాయ చ, భవతి, తత్ర - సురేషూపేన్ద్రాదిరూపం జన్మ - ఋషిషు నరనారాయణాత్మకం, నృషు దాశరథ్యాదిరూపం - తిర్యక్షు వరాహాదిరూపం - యాదస్సు మత్స్యకూర్మాదిరూపమ్ ❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋ అవతారప్రసఙ్గాత్తేషాం జాతిప్రకారసఙ్ఖ్యా కాలనియమాభావం క్రీడైకప్రయోజనత్వం విచిత్రశక్తిమత్త్వం చాహ ॥ కో వేత్తీతి ॥ అవతారదశాయామపి స్వాసాధారణవిపులానన్దరూపత్వ షాడ్గుణ్య పూర్ణత్వ ప్రశాసితృత్వ యోగనిర్వాహకత్వాద్యప్రహాణప్రదర్శనార్థం భూమన్నిత్యాదిసమ్బోధనచతుష్టయం - భవతస్తవ - ఊతీర్గతీశ్చేష్టాః - త్రిలోక్యాం, కః - పుమాన్ - క్వ వా కస్యాం జాతౌ కథం కేన ప్రకారేణ - కతి కియత్సఙ్ఖ్యాకాః - కదా కస్మిన్ కాలే - అవతారా ఇత్యేతచ్చ - వేద - న కోఽపి జానాతీత్యర్థః - కేవలమాశ్చర్యశక్తిం విస్తారయన్ ఏవం క్రీడసీతి మమ భాతీతి భావః ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋ కిఞ్చ - జ్ఞానతామహమాదిరూపేణ కేవలం త్వమేవ భాసి జగదపి - విపరీతం భాతీత్యాహ ॥ తస్మాదితి ॥ తస్మాత్త్వద్వ్యతిరిక్తస్వతన్త్రస్వభావాన్నిత్యసుఖబోధతనౌ నిత్యానుకూలజ్ఞానరూపే - త్వయ్యేవ - అనన్తే అపరిచ్ఛేద్యమహిమ్ని, యన్మాయాతః స్వేచ్ఛాకల్పరూపజ్ఞానాద్, ఉద్యత్ ఉత్పద్యమానం సమపి యల్లీయమానం, అతస్త్వదపృథక్సిద్ధమితి భావః - పురుభ్యో దుఃఖేభ్య ఉపరి తథావిధాని దుఃఖాని యస్మిన్ - స్వప్నాభం స్వప్నతుల్యం, సర్వత్ర దృష్టాన్తదార్ష్టాన్తికయోస్సాధర్మ్యే సతి వైధర్మ్యేణ భవితవ్యమన్యథా తయోరైక్యమేవ స్యాత్ తత్ర ఉభయానుగం సాధర్మ్యమనిత్యత్వరూపం - స్వప్నే తు తత్కాలమాత్రావస్థాయిత్వం తద్ద్రష్ట్రైకానుభావ్యత్వరూపం వైధర్మ్యం - దార్ష్టాన్తికే తు - కాలాన్తరేఽప్యవస్థాయిత్వం అనేకానుభావ్యత్వరూపం చేతి వివేకః ఇదం చిదచిదాత్మకమశేషం జగదసత్స్వరూపమపి - అజానతాం సదివ భాతి, సతతవికారవదపి తద్విపరీతవదాభాతీత్యర్థః ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋ యద్యసదిదం జగత్త్వచ్ఛరీరభూతం చ య్యేవావస్థితమిత్యుక్తం, తర్హి తద్గతదోషభాగహమస్య సన్నేవేత్యత ఆహ ప్రకృతిపురుషవిలక్షణత్వేన శోధయతి ఏక ఇతి ॥ సత్యః స్వయంజ్యోతిరనన్త ఇతి పదత్రయేణ " సత్యం జ్ఞానమనన్తం " మితి జగత్కారణత్వేన లక్షితే సూక్ష్మచిదచిద్వి

యాదస్స్వపి తేఽజనస్య । జన్మాసతాం దుర్మదనిగ్రహాయ ప్రభో విధాతస్సదనుగ్రహాయ ॥ ౨౦ ॥ కో వేత్తి భూమన్ భగవన్ పరాత్మన్ యోగేశ్వరోతీర్భవతస్త్రిలోక్యామ్ । క్వ వా కథం వా కతి వా కదేతి విస్తారయన్ క్రీడసి యోగమాయామ్ ॥ ౨౧ ॥ తస్మాదిదం జగదశేషమసత్స్వరూపం స్వప్నాభమస్తధిషణం పురుదుఃఖదుఃఖమ్ । త్వయ్యేవ నిత్యసుఖబోధతనావనన్తే మాయాత ఉద్యదపి యత్సదివావభాతి ॥ ౨౨ ॥ ఏకస్త్వమాత్మా పురుషః పురాణస్స

శిష్టే వస్తుని విశేష్యాంశశోధకం వాక్యం ప్రత్యభిజ్ఞాయతే, సత్యః నిర్వికారః, అనేనాచేతనాత్తత్సంసృష్టచేతనాచ్చ వ్యావృత్తిః, స్వయంజ్యోతిః, సఙ్కోచకాభావాన్నిత్యాసఙ్కుచితస్వయంప్రకాశస్వరూప ఇత్యర్థః, అనేన ముక్తజీవానాం వ్యావృత్తిః - తేషాం బద్ధదశాయాం సఙ్కుచితప్రకాశత్వాత్ అనన్తః స్వరూపతస్స్వభావతశ్చ త్రివిధపరిచ్ఛేదరహితః - అనేన నిత్యసిద్ధజీవవ్యావృత్తిః - తేషాం స్వభావత ఆనన్త్యేఽపి స్వరూపతస్తదభావాత్ - తత్ర సత్యత్వమేవ వివృణోతి - ఉపాధితోఽమృతో. నిరఞ్జనోఽక్షరశ్చేతి - అమృత ఇతిచ్ఛేదః. జీవస్యోపాధితో మరణం నామ కర్మాయత్తదేహవియోగాత్మకం - తద్రహిత ఇత్యర్థః. అమృత ఇత్యజాతత్వస్యాప్యుపలక్షణం - ఉపాధిత ఇత్యస్య కాకాక్షిన్యాయాన్ముక్త ఇత్యనేనాపి సమ్బన్ధః - ఉపాధితో ముక్తః నిత్యం కర్మాయత్తదేహాసమ్బన్ధాన్ముక్తః - తత్ప్రతిభట ఇత్యయముపాధితోఽమృతత్వే హేతుః - నిరఞ్జనః పుణ్యపాపరూపాఞ్జనరహిత - స్తత్ప్రతిభటః - అనేన ప్రకృతిసంసృష్టజీవవ్యావృత్తిః స్పష్టీకృతా భవతి - అక్షర ఇత్యనేన షడ్భావవికారాత్మకక్షరణస్వభావరహితవస్తువాచినా ప్రకృతేర్వ్యావృత్తిః స్పష్టీక్రియతే ॥ ఆనన్త్యం వివృణోతి ॥ నిత్యః పూర్ణోఽద్వయశ్చేతి - నిత్య ఇతి కాలపరిచ్ఛేదవ్యావృత్తిః - పూర్ణ ఇతి దేశపరిచ్ఛేదరాహిత్యముచ్యతే " తేనేదం పూర్ణం పురుషేణ సర్వ " మితి శ్రుత్యుక్తరీత్యా సర్వవస్తువ్యాపకత్వం తేన వివక్షితం - అతో దేశపరిచ్ఛేదవ్యావృత్తిః స్పష్టైవ - అద్వయ ఇత్యనేన వస్తుపరిచ్ఛేదరాహిత్యముచ్యతే - అద్వయః అబ్రహ్మాత్మకద్వితీయవస్తురహితః - సర్వస్యాత్మకత్వేన సర్వవస్తుసామానాధికరణ్యార్హత్వరూపం వస్తుపరిచ్ఛేదరాహిత్యముక్తం భవతి ॥ యద్వా ॥ అద్వయః స్వస్వరూపగుణాపేక్షయోత్కృష్టగుణయుక్తవస్త్వన్తరరహితః - నిరతిశయగుణయుక్తత్వమపి వస్త్వపరిచ్ఛేదః - తత్రాద్యకల్పే స్వరూపస్యైవ సర్వశరీరకత్వేన సర్వవస్తుసామానాధికరణ్యార్హత్వరూపం వస్తుపరిచ్ఛేదరాహిత్యం - న తు గుణానామిత్యవగన్తవ్యం - ద్వితీయే తు - నిరతిశయత్వం స్వరూపే గుణేషు చానుగత - మిత్యుభయేషామపి వస్తుపరిచ్ఛేదరాహిత్య - మితి వివేకః - ఏవం ప్రకృతిపురుషవ్యావృత్తస్వస్వరూపస్య కీర్తన - మజస్రసుఖ, ఇతి అజస్రం సంతతమపరిచ్ఛిన్నం - దుఃఖాసమ్భిన్నమితి యావత్ తత్సుఖం యస్య - సః - బహువ్రీహిణాఽవగతస్యాజస్రసుఖస్యాన్యథానుపపత్త్యా హేయసమ్బన్ధో రాహిత్యశ్చేతి వదతి ఉభయరూపః - కథమేవంవిధస్యమమాసత్స్వరూపజగత్కారణత్వమిత్యత ఉక్త - మాద్య

ఇతి,ఆదౌభవఆద్యః - ఏవంవిధో ఽపిజగత్కారణభూతఇతిసాధ్యధర్మనిర్దేశః, అత్రోపపత్తిరుచ్యతే,ఏక,ఆత్మా, పురుషఃపురాణ,ఇతి " ఏకమేవాద్వితీయ ,, మితిస్థానప్రమాణేనతత్రైవాత్రాపిసృష్టిదశావస్థనామరూపవిభాగనిబన్ధన ప్రపఞ్చగతబహుప్రతిసంబన్ధితదవిభాగనిబన్ధనైకత్వమేకశబ్దేనోచ్యతే - నామరూపవిభాగానర్హ సూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టతయైకత్వవ్యపదేశానర్హః,నవిశేష్యాకారేణకారణభూతః-కిన్తు - విశిష్టత్వాకారేణేతిభావః - ఆత్మేత్యనేనస్వశరీరభూతప్రకృతిపురుషకాలాదిద్రష్టృత్వంవివక్షితం,స్వక్షేత్రస్యద్రష్టాహ్యాత్మా " ఏతద్యోవేత్తి ,, తిభగవదుక్తేః-యద్యపిసాక్షేత్రజ్ఞశబ్దవ్యుత్పత్తి - స్తథాపి-తత్పర్యాయతయాప్రయుజ్యమానస్యాత్మశబ్దస్యాన్తః ప్రవిశ్యధారకవాచినస్తత్పర్యన్తతా ఽత్రవివక్షితా - అనేననిమిత్తకారణత్వోపయుక్తం సర్వజ్ఞత్వం వివక్షితం - ఇదముపాదానకారణత్వోపయుక్త సర్వశక్తిత్వస్యాప్యుపలక్షణం-ఏకఇత్యుపాదానాదికారణత్వంప్రసాధితం - అదనిమిత్తకారణత్వంసాధయతి - పురుషఃపురాణః - పురుషశబ్దేనాత్రకర్తృత్వంవివక్షితం-తస్యైవకర్తృత్వదర్శనాత్ " కర్తాశాస్త్రార్థవత్వా ,, దితిసూత్రస్వారస్యాచ్చ - పురాణః-పురాజగత్సృష్టేఃపూర్వంవర్తమానఃపురుషఃజగత్కర్తేత్యర్థః ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋ యతస్త్వమేవంకారణభూతో ఽతఏవ"కారణంతుధ్యేయ,, ఇతిశ్రుత్యుక్తరీత్యాత్వామేవంవిధంధ్యాత్వాముచ్యన్తఇత్యాహ ॥ ఏవమితి॥యేజనాః-గురురేవా-ర్కః-సూర్యవత్తమసో ఽజ్ఞానస్యనివర్తకత్వాత్తథారూపణం-తస్మా-దుపలబ్ధా-యా-ఉపనిషద్వేదాన్తః - అత్రోపనిషచ్ఛబ్దేనతద్వాక్యార్థజ్ఞానం వివక్షితం-సైవచక్షుః, స్తేనై , వంవిధం-త్వాం - విచక్షతే చక్షిర్దర్శనే ఽపివర్తతే-పశ్యన్తిగురుముఖాద్వేదాన్తవాక్యార్థంనిశ్చిత్యతన్మననపూర్వకంప్రత్యక్షతాపత్తిపర్యన్తరూపాముపాసనాం యేకుర్వన్తీతిభావః - కథంభూతం - కథంచ-తత్రాహ - సకలాత్మనాంసర్వేషామాత్మనాముపాస - కానాంచా - న్తరాత్మానం - ఆత్మనాముపాసకానానాత్మతయాత్వచ్ఛరీరతయా ॥ యద్వా ॥ సకలాత్మనాంసర్వజీవానాందేవమనుష్యాదీనాం-యే - ఆత్మానఃదేవమనుష్యాదిశరీరాన్తర్వర్తినోజీవా - స్తేషామప్య-న్తరాత్మతయా-స్వాత్మాన-ముపాసకానామప్యన్తరాత్మానం-యే - ఇహ-విచక్షతే-తఏవ-భవాన్ృతామ్బుధింతరన్తీత్య

త్యేకస్త్వయంజ్యోతిరనన్తఆద్యః । నిత్యో ఽక్షరో ఽజస్రసుఖోనిరఞ్జనఃపూర్ణో ఽద్వయోముక్తఉపాధితో ఽమృతః॥ ౨౩ ॥ ఏవంవిధంత్వాంసకలాత్మనామపిస్వాత్మానమాత్మాత్మతయా విచక్షతే। గుర్వర్కలబ్ధోపనిషత్సుచక్షుషాయే తేతరన్తీవభవాన్ృతామ్బుధిమ్॥ ౨౪ ॥ఆత్మానమేవాత్మతయా విజానతాం తేనైవజాతంనిఖిలం ప్రపఞ్చితమ్ । జ్ఞానేనభూయో ఽపిచతత్ప్రలీయతేరజ్జ్వామహేర్భోగభవాభవౌయథా॥ ౨౫ ॥అజ్ఞానసంజ్ఞౌభవబన్ధమోక్షౌ ద్వౌనామనాన్యౌస్త ఋతేఽజ్ఞభావాత్ । అజస్రచిత్యాత్మనికేవలేపరేవిచార్యమాణేతరణావి

స్వయః-భవేసంసారే-యాన్య- నృతాని-తాన్యేవామ్బుధి- స్తం " యథాసంపుష్పితస్యవృక్షస్యదూరాద్గన్ధోవాతీ ,, త్యాదినాపుణ్యకర్మ ప్రస్తుత్యతత్ప్రతిసంబన్ధినిపాప " ఏవమనృతాదాత్మానంజుగుప్సే ,, దిత్యనృతశబ్ద ప్రయోగాదనృతశబ్దఃపాపకర్మవాచి-పాపత్వంచానిష్టసాధనత్వం-ముముక్షోఃస్వర్గాదిఫలస్యాప్యనిష్టత్వేనతత్సాధనకర్మాప్యనృతశబ్దేనవివక్షితం-ఏవంచపుణ్యపాపానితరన్తీత్యర్థః ❋॥ ౨౪ ॥❋ యేవిచక్షతే తేతరన్తీత్యుక్తం-అథప్రసఙ్గాద్విరీతానాంకాగతి-ర్యదిసంసృతి- స్తర్హికస్తస్యానివృత్త్యుపాయ- స్తత్రాహ॥ఆత్మానమితి॥అవిజానతామితిచ్ఛేదః-ఆత్మానంపరమాత్మానం-త్వా-మాత్మతయైవసర్వాన్తరాత్మతయైవ-అవిజానతాం- తేనైవతదవిజ్ఞానేనైవ-నిఖిలంప్రపఞ్చితంజాతంప్రపఞ్చో జాతఃసంసారఃప్రాప్తఇత్యర్థః-దేహాత్మభ్రమస్వతంత్రాత్మ భ్రమమూలకపరమాత్మానుపాసనాదినైవసంసారః ప్రాప్తఇత్యర్థః - తత్ప్రపఞ్చితం-పునః - జ్ఞానేనదేహాత్మాద్యనభిమానపూర్వకపరమాత్మోపాసనాత్మకేన - నప్రతీయతేనశ్యతి - నివర్తతఇతియావత్ - పరమాత్మోపాసనాత్మకజ్ఞానాభావప్రయుక్తసంసారస్యజ్ఞానసద్భావేసతినివృత్తౌదృష్టాన్తమాహ ॥ యథా - రజ్జ్వామధిష్ఠానభూతాయా- మహేస్సర్పస్య-యో-భోగశ్శరీరం-తస్య - భవాభవాభోగవిషయజ్ఞానోదయతల్లయౌరజ్జుయాథాత్మ్యజ్ఞానప్రయుక్తౌ- తద్వద్దేహాత్మాద్యనభిమానపూర్వకప్రత్యక్షతాపత్తిపర్యన్తభగవదుపాసనాత్మకజ్ఞానాభావతత్సద్భావప్రయుక్తౌసంసారతన్మోక్షావిత్యర్థః - మృషావాదినస్త్వత్రరజ్జుయాథాత్మ్యజ్ఞానప్రయుక్తసర్పభ్రమస్తద్యాథాత్మ్యజ్ఞానాన్నివర్తతే - ఏవ - మపరమార్థభూతోబన్ధోబ్రహ్మభిన్నేజీవేతత్త్వమస్యాదివాక్యజన్యతద్యాథాత్మ్యజ్ఞానమూలకస్తద్యాథాత్మ్యజ్ఞానాన్నివర్తతఇతివ్యాచక్షతే-తత్రి-వాక్యార్థజ్ఞానస్యానివర్తకత్వానుపపత్తి- స్తేనసత్యభూతస్యైవబన్ధస్యానివృత్త్యనుపపత్తిశ్చ - భాష్యాదిషుసప్తవిధానుపపత్తిప్రతిపాదనపరప్రకరణేద్రష్టవ్యా- విస్తరభయాత్త్వత్రనలిఖ్యతే ❋ ॥ ౨౫ ॥ ❋ ఉక్తదృష్టాన్తేనాభిప్రేతమేవదార్ష్టాన్తికేపునర్దృష్టాన్తాన్తరేణానుగమయతి ॥ అజ్ఞానసంజ్ఞావితి ॥ భవస్సంసార- స్తద్రూపో-బన్ధ - స్తస్మాన్మోక్షశ్చే - త్యేతౌ-ద్వౌ,అజ్ఞానసంజ్ఞౌ- అజ్ఞానముక్తవిధపరమాత్మోపాసనాత్మకజ్ఞానాభావః - సంజ్ఞాతదుపాసనాత్మకం

జ్ఞానం తే అనయోః స్త ఇతి తథాభూతౌ - అస్య ఆదిత్వాన్నత్వవృద్ధీ యోఽచ్ - సంబన్ధోఽత్ర హేతుహేతుమద్భావరూపః-ఉపాసనాత్మకజ్ఞానాభావతస్తద్భావహేతుకౌ భవబన్ధమోక్షావిత్యర్థః - నాన్యౌ స్తః అన్యమూలకౌ న స్త ఇత్యర్థః - నామశబ్దశ్శ్రీయప్రసిద్ధిద్యోతకః ఏవంస్థితే-యథా - అహని-తరణౌ సూర్యే- సతి-తమ ఇవేతి శేషః-తథా -అజ్ఞభావాద్య తే దేహాత్మభ్రమస్వతన్త్రాత్మభ్రమం వినా - అజ్ఞభావం విహాయేత్యర్థః -అజస్రచితి నిత్యజ్ఞానైకాకారే - ప్రత్యగాత్మని, కేవలే-పరే పరస్మిన్నాత్మని పరమాత్మని, విచార్యమాణే ప్రత్యగాత్మాన్తరాత్మత్వేన వేదాన్తవాక్యార్థవిచారపూర్వకం పరమాత్మన్యుపాస్యమాన ఇత్యర్థః-తత్ప్రలీయత ఇత్యనుషఙ్గః-ప్రపఞ్చేతం ప్రలీయత ఇత్యర్థః ॥ ౨౬ ॥ అజ్ఞభావాదిత్యనేనోక్తమజ్ఞత్వమేవ విశదయన్ విస్మయతే ॥ త్వామితి ॥ దేహాత్మభ్రమోఽహమేవేశ్వర ఇత్యేవం స్వతన్త్రాత్మభ్రమశ్చేతి ద్వివిధోఽపి భ్రమో అనర్థహేతుతయా త్యాజ్యతయా చ తత్ర తత్రోచ్యతే - అత్రాప్యుభయవిధభ్రమస్యాప్యపరమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానమూలకత్వముక్త్వా విస్మయతే - పరం ప్రకృతిపురుషవిలక్షణం - ఆత్మానం ప్రకృతిపురుషాన్తః ప్రవేశేన తద్గతదోషాసంస్పర్శేన ప్రశాసనైర్భర్తృత్వం- యథోక్తం భగవతా “ఉత్తమః పురుషస్త్వన్యః పరమాత్మేత్యుదాహృతః । యో లోకత్రయమావిశ్య బిభర్త్యవ్యయ ఈశ్వర„ ఇతి ఏవమత్యన్తవిలక్షణమపి త్వామిత్యర్థః - ఏవంవిధం, త్వా-మాత్మానం ప్రత్యగాత్మానం-మత్వా - చస్త్వర్థః - ఆత్మానం చ ప్రత్యగాత్మానం తు-పరమన్యం, దేహమేవ-మత్వేత్యర్థః - ఆత్మా పరమాత్మా- పున-ర్బహి-ర్మృగ్యః మృగ్యత ఇత్యర్థః - అహో-అజ్ఞజనానాం, ఇయ-మజ్ఞతా, న హి గృహే నష్టం వనే మృగ్యత ఇతి భావః-వివేకినస్తు జీవాన్తరాత్మతయైవ త్వాముపాసత చ ఇతి భావః ॥ ౨౭ ॥ ఇదమేవ దృష్టాన్తముఖేన కాక్వా, ఉపపాదయతి॥ అన్తర్భవ ఇతి॥ హే అనన్త, సన్తో వివేకినః, అన్తర్భవే-భవతీతి భవో దేహస్తన్మధ్యే, అతత్ తదన్యార్థకో నఞ్-పరమాత్మనోఽన్యద్యజ్జీవపర్యన్తం పఞ్చవింశతితత్త్వజాతం, తత్త్యజన్తః - తస్మిన్ పరమాత్మాభిమానం త్యజన్త, స్తద్విలక్షణ, మేవముక్తవిధం, భవన్తం, త్వాం, మృగయన్తి వి

వాహనీ॥ ౨౬ ॥ త్వామాత్మానం పరం మత్వా పరమాత్మానమేవ చ । ఆత్మా పునర్బహిర్మృగ్య ॥ అహోఽజ్ఞజనతాఽజ్ఞతా॥ ౨౭ ॥ అన్తర్భవేఽనన్త భవన్తమేవ హ్యతత్త్యజన్తో మృగయన్తి సన్తః । అసన్తమప్యన్త్యహిమన్తరేణ సన్తం గుణం తం కిము యన్తి సన్తః॥ ౨౮ ॥ తథాఽపి తే దేవ పదాంబుజద్వయప్రసాదలేశానుగృహీత ఏవ హి ॥। జానాతి తత్త్వం భగవన్మహిమ్నో న చాన్య ఏకోఽపి చిరం విచిన్వన్॥ ౨౯ ॥ తదస్తు మే నాథ స భూరిభాగో భవేఽత్ర వాఽన్యత్ర తు వా తిరశ్చామ్ । యేనాహమేకోఽపి భవజ్జనానాం భూత్వా నిషేవే తవ పాదపల్లవమ్ ॥ ౩౦ ॥ అహోఽతిధన్యా వ్రజగోరమణ్యః స్తన్యామృతం పీతమతీవ తే ముదా । యాసాం విభో వత్సతరాత్మజాత్మనా

విచ్యోపాసత ఇత్యర్థః “సోఽన్వేష్టవ్యస్స విజిజ్ఞాసితవ్య„ ఇతి శ్రుత్యనురోధాత్, సన్తః వివేకినః, రజ్జుయాథాత్మ్యజ్ఞానవన్తః, అన్తిసమీపే, సన్తత్త్వేనైవ ప్రతీయమానం - గుణం రజ్జు-మసన్తమప్య - హిం సర్పం కిము ప్రతియన్తి - సన్నిహితస్యాపి విస్మరణే వ్యవహితాధ్యాసే చాయం దృష్టాన్తః, యథా అవివేకినస్సంనిహితే గుణేఽహివిలక్షణతయా ప్రతీయమానే న్యాసహితసర్పబుద్ధిం కుర్వన్తి - ఏవం-జీవాన్తరాత్మతయా సంనిహితే త్వయి జీవపర్యన్తతత్త్వవిలక్షణతయా భ్రమితేన జడజీవబుద్ధిం కుర్వన్తి- కిన్తు తాం విహాయ స్వరూపతస్స్వభావతశ్చ తద్విలక్షణం త్వామధ్యవస్యన్త ఉపాసత ఇత్యర్థః ॥ ౨౮ ॥ నను కేచిదజ్ఞాస్సన్తస్సంసరన్తి, కేచిత్తు వివేకినస్సన్తో మాముపాస్య తరన్తీత్యుక్తం కస్తర్హి వివేకావివేకహేతురిత్యత్ర భవదనుగ్రహవిశేషభావాభావావేవేత్యభిప్రాయేణాహ ॥ తథాపీతి ॥ యద్యపి కేచిదజ్ఞాస్సంసరన్తి- కేచిద్వివేకినస్సన్తస్తరన్తి-తథాపి, హే దేవ, తవ, పదామ్బుజస్య ప్రసాదలేశేనానుగృహీత ఏవ, పుమాన్, ప్రణత్యాలమ్బనస్య పదామ్బుజద్వయస్య తత్ప్రసాదమూలత్వాదేవ చ భక్తిః-భగవతస్తవ, మహిమ్నస్తత్త్వం యాథాత్మ్యం, జానాతి, అన్యోఽననుగృహీతస్తు, ఏకోఽపి నిర్జనదేశస్థోఽపి చిరమపి, విచిన్వన్, నచ నైవ, జానాతి హి ॥ ౨౯ ॥ కస్తర్హి మదనుగ్రహహేతురిత్యత్ర, త్వద్భక్తజనసఙ్గ లివిశేష ఏవేత్యభిప్రాయ ఇత్యేవాత్మనః ప్రార్థయతే, తదస్త్వితి, తత్తస్మాత్, త్వదనుగ్రహస్యైవ వివేకహేతుత్వాత్, హే దేవ, స, భూరిభాగః మహాభాగ్యః, మహాన్ స్తోకో వా, యేన భాగ్యేనాహమత్ర, భవే చతుర్ముఖజన్మని, అన్యత్ర తు వా మనుష్యజన్మని కిం బహునా-తిరశ్చాం మధ్యే వా, భవజ్జనానాం కేనాపి ప్రకారేణ త్వదాభిముఖ్యాగ్రాణాం జనానాం మధ్యే, ఏకోఽపి యః కశ్చిదపి భూత్వా, తవ, పాదపల్లవం, నిషేవే ఇతరాం సేవే, తావన్మాం భవజ్జనాన్తర్భూతత్వేనానుగృహాణేతి భావః ॥ ౩౦ ॥ చతుర్ముఖజన్మతోఽపి యత్ర క్వచిత్త్వజ్జనసఙ్గిజన్మైవ శ్రేయ ఇత్యౌత్సుక్యేన నన్దగోపగోపికాదీనభినన్దతి సప్తభిః ॥ అహో ఇత్యాదిభిః ॥ వ్రజస్య, గావో, రమణ్యో గోప్యశ్చ, అతిధన్యాః కుత ఇత్యత్ర తా విశినష్టి-యాసాం వ్రజగోరమణీనాం, స్తన్యామృతం-వత్సరూపేణాత్మజరూపేణ చ- త్వయా పీతం

విభో స్తవ, తృప్తయే, అధ్వరాస్స్వేయజ్ఞాశ్చ, నాలం న పర్యాప్తాః, స్తైనత్వాయె, త్యన్వయః ॥ ౩౧ ॥ నన్దాదీనాం, భాగ్య, మహో కుతః, నిరతిశయానన్దం, సర్వవ్యాపకం, సనాతనం, బ్రహ్మ-మిత్రం, మభూత్ ॥ ౩౨ ॥ హే అచ్యుత, తేషాం నన్దాదీనాం, భాగ్యస్య, మహిమా, తావ, దాస్తాం, కస్తుమియత్తయా వర్ణితుం శక్నుయాదిత్యర్థః, శర్వోఽహఙ్కారాధిష్ఠాతా, ఆదిత్యేషాం, మనోబుద్ధిచిత్తాధిష్ఠాతౄణాం, చన్ద్రాదీనాం, తే, వయ, మేకాదశ చ-స్వస్య చిత్తాధిష్ఠాతృత్వేఽపి మేఢ్రాధిష్ఠాతృత్వాచ్చ ఏకాదశేత్యుక్తం, ఏవం, చతుర్దశ వయమితిభావః, వయం మేఢ్రాదికర్మజ్ఞానేన్ద్రియోభయాధిష్ఠాతారశ్చ, భూరిభాగాః మహాభాగ్యవన్తః, వయమిత్యాత్మానమేవ బహుమన్యమానస్యోక్తిః - ఏవం మనోబుద్ధ్యహఙ్కారోభయాధిష్ఠాతారః త్రయోదశ దేవా వివక్షితాః, కుతః, యస్మా, దేషాం, హృషీకాణీన్ద్రియాణ్యేవ, చషకాణి, తైః, స్తవాఙ్ఘ్రిరేవ ఉదజం కమలం, తస్య మధుమకరన్దస్తదేవామృతం స్వాదు, ఆసవం మాదకం, పిబామః, ఏతదుక్తం భవతి॥ యథా ప్రత్యేకేన్ద్రియాభిమానినో వయం కీర్తిసౌగన్ధ్యాద్యేకైకదేశ సేవినోఽపి కృతార్థా - స్తథా సర్వేన్ద్రియైస్సర్వసేవినామేతేషాం కిముపర్ణ్య తే భాగ్య మితి ॥ ౩౩ ॥ యన్మయా ప్రార్థనీయం తదేత దేవేత్యాహ ॥ తదితి॥ యన్మయా ప్రార్థనీయం-భూరిభాగ్యం, త, దేత-దేవేత్యర్థః కిం తత్-ఇహ మనుష్యలోకే-య, త్కిమపి-మనుష్యజన్మ-తత్రాపి, అట వ్యాం, యత్-తత్రాపి గోకులే-యత్-అహో సత్యలోకం విహాయాత్ర జన్మ నిజాతే కోలాభః అత ఆహ ॥ గోకులవాసినాం మధ్యేఽపి కతమస్య యస్య కస్యాపి-అఙ్ఘ్రిరజసా-అభిషేకో-యస్మిన్-తత్-కతమం విశినష్టి-యస్య గోకులవాసినః-కతమస్యాపి, జీవితం- భగవాన్ముకున్ద ఏవ-ముకున్దపరమేవ జీవనమిత్యర్థః, తస్య మద్భాగ్యత్వమాహ॥ ద్యాపీతి॥ యస్య తవ, పదరజః, కేవలం, శ్రుతిభిర్వేదాన్తైః-మృగ్యత ఏవ, సతు దృశ్యత ఇత్యర్థః ॥ ౩౪ ॥

యత్తృప్తయేఽద్యాపి చ నాలమధ్వరాః॥ ౩౧ ॥ అహో భాగ్యమహో భాగ్యం నన్దగోపవ్రజౌకసామ్ । యన్మిత్రం పరమానన్దం పూర్ణం బ్రహ్మ సనాతనమ్॥ ౩౨ ॥ తేషాం తు భాగ్యమహిమాఽచ్యుత తావదాస్తామేకాదశైవ హి వయం బత భూరిభాగాః । ఏతద్ధృషీకచషకైరసకృత్పిబామశ్శర్వాదయోఽఙ్ఘ్ర్యుదజమధ్వమృతాసవం తే॥ ౩౩ ॥ తద్భూరిభాగ్యమిహ జన్మ కిమప్యటవ్యాం యద్గోకులేఽపి కతమాఙ్ఘ్రిరజోఽభిషేకమ్। యజ్జీవితం తు నిఖిలం భగవాన్ముకున్దస్త్వద్యాపి యత్పదరజశ్శ్రుతిమృగ్యమేవ ॥ ౩౪ ॥ ఏషాం ఘోషనివాసినాముత భవాన్కిం దేవ రాతేతి నశ్చేతో విశ్వఫలాత్ఫలం త్వదపరం కుత్రాప్యయం ముహ్యతి । సద్వేషాదివ పూతనాఽపి సకులా త్వామేవ దేవాపితా యద్ధామార్థసుహృత్ప్రియాత్మతనయప్రాణాశయాస్త్వత్కృతే॥ ౩౫ ॥ తావద్రాగాదయస్స్తేనాస్తావత్కారాగృహం గృహమ్ । తావన్మోహోఽఙ్ఘ్రినిగళో యావత్కృష్ణ న తే జనాః॥ ౩౬ ॥ ప్రపఞ్చం నిష్ప్రపఞ్చోఽపి విడమ్బయసి భూతలే । ప్రపన్నజనతానన్దసన్దోహం ప్రథితుం ప్రభో ॥ ౩౭ ॥ జానన్త ఏవ జానన్తు కిం బ

ఇదమపి న ప్రార్థయే, కిన్తు-కమపి త్వత్సంబన్ధవిశేషమేవేత్యభిప్రయన్ యేన కేనాపి రాగద్వేషాద్యన్యతమేన త్వత్సంబన్ధమాత్రేణైవ నిరతిశయానన్దపురుషార్థభూతత్వత్ప్రాప్తిర్గ్యాం తతోఽన్యత్కిఫలం దాతుం వ్రజవాసిభ్య వతిష్ఠస ఇతిమన్వానో నితరాం ముహ్యామీత్యాహ॥ ఏషామితి॥ హే దేవ- సకులా బకాసురాదిసహితా - పాపిష్ఠాఽపి పూతనా, సద్వేషాదివ, సతాం సాధూనాం-వేషాదివ - సాధువేషానుకారమాత్రేణైవేత్యర్థః-వ స్తుతో జిఘాంసయాఽపీతిభావః-యం త్వామేవ-ప్రాపితా, యోఽయం భవానేషాం-ఘోషవాసినాం-విశ్వస్య - పురుషార్థభూతా- త్త్వత్తోఽన్య, త్పరముత్కృష్టం-ఫలం, రాతా దాస్యతీతి-నోఽస్మాకం-చేతః, కుత్రాపి క్వాపి-సర్వత్ర-ముహ్యతి విశ్వఫలభూత స్త్వం ప్రత్యక్షతోఽవతిష్ఠస ఏవ-తత ఉత్కృష్టస్యఫలస్యాభావాత్కిం దాస్యసీతి నశ్చేతో ముహ్యతీత్యర్థః ఘోషవాసినో విశినష్టి॥ యేషాం ఘోషనివాసినాం - ధామాదయ- స్త్వత్కృతే త్వదర్థా ఏవేత్యర్థః-ధామ గృహం-అర్థో ధనం-తను ర్దేహః- ఆశయో మనః ॥ ౩౫ ॥ నను, మత్ప్రాప్తిప్రతిబన్ధకరాగద్వేషాదిమత్వాఽపి మత్సంబన్ధవిశేషమాత్రేణైవ కథం మత్ప్రాప్తి స్తత్రాహ॥ తావదితి ॥ హే కృష్ణ, తావ దేవ-రాగాదయః- స్తేనాశ్చోరాః-భవన్తి-త్వత్ప్రాప్తిప్రతిబన్ధకా భవన్తి-తథా, తావ, ద్గృహమపి, కారాగృహం బన్ధనాగారం మోహోఽపి తావదేవ-పాదశృఙ్ఖలం-యావ- త్తే తవ, జనాః - యేన కేనాపి ప్రకారేణ త్వత్సంబన్ధినో న భవన్తి - త్వదీయానాం తు రాగాదయోఽపి త్వన్నిష్ఠా మోచకా ఏవేతిభావః ॥ ౩౬ ॥ ఏవం మోహితచిత్తోఽపి పునరేవమధ్యవస్యామీత్యభిప్రయన్నాహ- ప్రపఞ్చమితి ॥ నిష్ప్రపఞ్చోఽపి-నిష్క్రియం నిష్కలమిత్యాదిశ్రుత్యుక్తరీత్యా ప్రాకృతశరీరతద్వ్యాపారరూపప్రపఞ్చరహితోఽపి-మాయయా సఙ్కల్పేన, ప్రపఞ్చం, విడమ్బయసి అనుకరోషి-కిమర్థం - హే ప్రభో, ప్రపన్నజనసమూహస్య-సన్తతిం ప్రథితుం ఆవిష్కర్తుం-వర్ధయితుమితి యావత్ - మమ త్వేవం నిశ్చయ ఇతిభావః ॥ ౩౭ ॥ నను-మమ ప్రపఞ్చవిడమ్బనహేతుం తత్త్వ స్త్వం న జానీష ఇత్యత్రాహ॥ జానన్త ఇతి ॥ యే జనా- స్త్వత్స్వరూపస్వభావాదికం - జానన్తి-తఏవ-విడమ్బన

హేతుం జానన్తు, మమ-బహుభాషితేన-కిం-నకిఞ్చిదపిసాధ్యమస్తీత్యర్థః-ఏవమాత్మనోఽజ్ఞత్వమావిష్కృతం, పునస్సర్వజనీనమేతత్తు జానామీత్యభిప్రాయన్నాహ॥ మనస ఇతి ॥ తవ, వైభవం మమ మనఆదికరణత్రయస్య గోచరం - నేతివర్తతే-నగోచరం నవిషయమిత్యర్థః-వపుష ఇతిదృష్టాన్తార్థం-యథా వపుషో నగోచరం-తథా - వాఙ్మనసయోరపీతి-అథవా-తవ-వపుషోఽపి-వైభవం-వాఙ్మనసాగోచర-మిత్యేతావత్తు - జానామీ-త్యర్థః ॥ ౩౮ ॥ అథజిగమిషురావయోస్తారతమ్యం సర్వజ్ఞస్త్వమేవ వేత్సీతి వదన్ననుజ్ఞాం పృచ్ఛతి॥ అనుజానీహీతి ॥ హేకృష్ణ-సర్వదృక్- హేతుగర్భమిదం-తత్త్వా - త్సర్వం-వేత్సి, జగతాం-నాథ, స్త్వం, నత్వహమితి భావః-ఏతత్పరిదృశ్యమానం- జగ - త్తవత్వయా అర్పితం-ఉత్పాద్యస్వస్మిన్నేవ సహితమిత్యర్థః నతు మమేతి భావః-అతో-మా-మనుజానీహి ఆజ్ఞాపయేత్యర్థః ॥ ౩౯ ॥ ఏవమాపృచ్ఛ్య క్షీసంకోచనేనైవ తదనుజ్ఞాతః పునస్స్తౌతి శయాత్ప్రకృతావతారాసాధారణధర్మైస్సం, బోధయన్ పరిక్రమ్య ప్రణమ్య చ జగామేత్యాహ॥ శ్రీకృష్ణేతిద్వాభ్యామ్ ॥ వృష్ణికులపద్మస్య-ప్రీతిదాతృత్వేన-సూర్యోపమా-క్ష్మా నిర్జరాః భూదేవాః - యే - ద్విజా-స్తేషాం- యద్వా-క్ష్మాయాః-నిర్జరాణాం దేవానాం-ద్విజానాం, పశూనాం, య-ఉదధివద్విస్తార- స్తస్య, వృద్ధిం కరోతీతి తథాభూత -తత్సముదాయవృద్ధికారిత్వేన చన్ద్రోపమా-దుర్ధర్మః పాషణ్డధర్మ-స్స ఏవ- శార్వరం తమః, త-ద్ధరతీతి-తథా, అనేన హిద్వయోపమా, హే క్షితిరాక్షసద్రుక్ క్షితౌ-యే-రాక్షసాః-కంసాదయః, ఉద్యన్నేవ తేభ్యోద్రుహ్యతీతి పునస్సూర్యోపమా- సూర్యాద్యుపమాఽపి న్యూనేతి మత్వాఽఽహ॥ అర్కం అర్క-మభివ్యాప్య - సర్వేషాం - సుమహాన్ పూజ్య - హే భగవన్ - ఆకల్పం కల్పపర్యన్తం - తేతుభ్యం-న

హం ఖ్యాన మే ప్రభో । మనసో వపుషో వాచో వైభవం తవ గోచరమ్॥ ౩౮ ॥ అనుజానీహి మాం కృష్ణ సర్వం త్వం వేత్సి సర్వదృక్ । త్వమేవ జగతాం నాథో జగచ్చైతత్తవార్పితమ్॥ ౩౯ ॥ శ్రీకృష్ణవృష్ణికులపుష్కరజోషదాయిన్ క్ష్మానిర్జరద్విజపశూదధివృద్ధికారిన్ । ఉద్ధర్మశార్వరహర క్షితిరాక్షసధ్రుగాకల్పమార్కమర్హన్ భగవన్నమస్తే॥ ౪౦ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ ఇత్యభిష్టూయ భూమానం త్రిః పరిక్రమ్య పాదయోః । నత్వాఽభీష్టం జగద్ధాతా స్వధామ ప్రత్యపద్యత॥ ౪౧ ॥ తతోఽనుజ్ఞాప్య భగవాన్ స్వభువం ప్రాగవస్థితమ్। వత్సాన్పులినమానిన్యే యథాపూర్వసఖం స్వకమ్॥ ౪౨ ॥ ఏకస్మిన్నపి యాతేఽబ్దే ప్రాణేశం చాన్తరాత్మనః। కృష్ణమాయాహతా రాజన్ క్షణార్ధం మేనిరేఽర్భకాః॥ ౪౩ ॥ కిం కిం న విస్మరన్తీహ మాయామోహితచేతసః। యన్మోహితం జగత్సర్వమభీక్ష్ణం విస్మృతాత్మకమ్॥ ౪౪ ॥ ఊచుస్సుహృదః కృష్ణం స్వాగతం తేఽతిరంహసా। నైకోఽప్యభోజి కబళ ఏహీతస్సాధు భుజ్యతామ్॥ ౪౫ ॥ తతో హసన్హృషీకేశోఽభ్యవహృత్య సహార్భకైః। దర్శయంశ్చర్మాజగరం న్యవర్తత వనాద్వ్రజమ్॥ బర్హప్రసూనవనధాతువిచిత్రితాఙ్గః ప్రోద్దామవేణుదళశృఙ్గరవోత్సవాఢ్యః। వత్సాన్గృణన్ననుగగీతపవిత్రకీర్తిర్గోపీదృగుత్సవదృశిః ప్రవివేశ గోష్ఠమ్॥ ౪౬ ॥ అద్యానేన మహావ్యాళో యశోదానన్దసూనునా । హతోఽవితావ

మః ॥ ౪౦ ॥ ఇతీత్థం-సంబోధనైః-పూర్వోక్తైశ్చధర్మై-రభిష్టూయ జగద్ధాతా బ్రహ్మ-భూమానమపి-లీలయా సఙ్కుచితవిగ్రహం-భగవన్తం-పరిక్రమ్య, పాదయో-ర్నత్వా ప్రణమ్య-స్వధామ సత్యలోకం, ప్రత్యపద్యత జగామ ॥ ౪౧ ॥ తత ఇతి॥ స్వస్మాద్భవం చతుర్ముఖ-మాజ్ఞాప్య-అక్షిసఙ్కోచనేనేతి శేషః, యథాపూర్వం, సఖాయో - యస్మిన్-త-త్స్వకం-పూర్వాధిష్ఠితం పులినం-ప్రత్యేవ-వత్సా-నానిన్యే ॥ ౪౨ ॥ నన్వేతావన్తం కాలమేతే కథం తత్రైవోపవిష్టాః కథం వా తేషాం క్షుత్పిపాసాదివిస్మరణం-తత్రాహ ॥ ఏకస్మిన్నితిద్వాభ్యాం ॥ అబ్దేఽపి-యాతే-ఆత్మనః - ప్రాణేశం-కృష్ణ, మన్తరా వినాఽపి-ప్రియవిరహక్షణోఽపి వర్షాధికో భవతి, తథాపి-హే రాజన్-కృష్ణస్య - మాయయా - హతాః మోహితాః - క్షణార్ధం మేనిరే ॥ ౪౩ ॥ భగవన్మాయయా- మోహితాని చేతాంసి యేషాం తే అత ఏవ, కిం కిం-న విస్మరన్తి, సర్వం విస్మరన్త్యేవ యస్య-మాయయా - మోహితం-జగ - దభీక్ష్ణం పునః పునః, విస్మృత ఆత్మైవ యేన-త-త్తథా - కిముత క్షుత్పిపాసాదికమితి భావః ॥ ౪౪ ॥ అత ఏవైవమూచురిత్యాహ ॥ ఊచుశ్చేతి॥ తే త్వయా, అతివేగేన-స్వాగతం సమ్యగాగతం-ఏకోఽపి-గ్రాసః-త్వాం వినా-అస్మాభి-ర్నాభోజన భుక్తః-అత ఏవ హి, సాధు అవిక్షేపేణ - భుజ్యతా, మితి ॥ ౪౫ ॥ తతో-ఽర్భకసహితో-ఽభ్యవహృత్య భుక్త్వా-వనా, ద్వ్రజం ప్రతి, న్యవర్తత ఆజగామ ॥ ౪౬ ॥ కథంభూతో న్యవర్తత-తత్రాహ॥ బర్హేతి॥ బర్హాదిభి-ర్విచిత్రితాన్య, ఙ్గాని-యస్య ధాతవో గైరికాదయః, ప్రోద్దామాః దాధ్మాయమానాః, యే, వేణవః-దళాని చ, తదుపర్ణాని వేష్టనీకృత్య ముఖవాయుపూరితాని, శృఙ్గాణి చ, తేషాం, రవేణ, య, ఉత్సవో హర్ష స్తేనాఢ్యః, వత్సాన్, గృణన్, హుఙ్కారాదిభిః ప్రేరయన్నిత్యర్థః, అనుగైర్వత్సపైః-గీతా, పవిత్రా, కీర్తిర్యస్య, గోపీదృశా, ముత్సవరూపా, దృశిర్దర్శనం, యస్య తథాభూతో, గోష్ఠః ప్రవివేశ ॥ ౪౭ ॥ తతో, వ్రజే, ఆగతా, బాలా వత్సపాః, జగుః జగదుః-కిమితి, అద్య, అస్మిన్నహని, అనేన,

జగరోహితః-అస్మాన్మహావ్యాళముఖాద్వయ ,మనేననీతాః,వ్రజంప్రాపితాస్స్వేతి ॥ ౪౮ ॥ వ్రజౌకసాంస్వతోకేషు స్నేహవల్యాబ్దమన్వహ,మిత్యుక్తంపురస్తాత్,తత్రస్నేహాధిక్యకారణంపృచ్ఛతి ॥ రాజా ॥ బ్రహ్మన్నితి ॥ సోద్భవేష్వప్య,పత్యేషు, అభూతపూర్వః ప్రేమా-స-పరోద్భవే-కృష్ణే-కథ-మభూ-దితిప్రశ్నః-కథ్యతాం-తత్ర హేతుఃకథ్యతామ్ ॥ ౪౯ ॥ " న వా అరే పత్యుః కామాయపతిః ప్రియోభవత్యాత్మనస్తుకామాయపతిఃప్రియోభవతీ ,, త్యాదిశ్రుత్యుక్తరీత్యాపుత్రాదిషుప్రేమా యత్సఙ్కల్పాయత్తం , తస్మిన్నేవసాక్షాత్పుత్రతామాపన్నేసతియుక్తమేవ ప్రేమాధిక్యమిత్యుత్తరమాహ ॥ సర్వేషామితి ॥ స్వాత్మా జీవా స్తదాత్మా - పరమపురుషఏవ-నిరతిశయప్రియః -ఇతరేతు దేహాతదనుబన్ధ్యాదయోజీవపర్యన్తాః-స్తస్య-పరమాత్మనో-వల్లభతయైవ - నిరతిశయప్రియత్వేనైవ హేతునా-ప్రియాః ॥ ౫౦ ॥ తస్మాత్-హే రాజేన్ద్ర-దేహినాం నిరతిశయప్రియస్వరూపపరమాత్మసఙ్కల్పాయత్తప్రీతియుక్తానాంజీవానాం , స్వస్వదేహే-యా-మమతా , తదవలమ్బి-ప్రేమా-యథా-స్వస్వదేహే-నతథా-పుత్రాదిషు - అయంభావః- సాక్షాన్నిరతిశయప్రియస్వరూపపరమాత్మసంబన్ధాత్మనియాప్రీతిర్నసాదేహే-జీవేనవ్యవహితత్వాత్ - యాచదేహేప్రీతిః - నసాపుత్రే-దేహాత్మభ్యాంవ్యవధానాత్ - యాచపుత్రే-నసావిత్తే-యాచవిత్తే- నసాగృహాదిష్వితి ॥ ౫౧ ॥ ఇదంచదేహాత్మాభిమానితదనభిమానానిసాధారణమనుభవసిద్ధమిత్యాహ ॥ దేహాత్మవాదినామితి ॥ హే రాజన్యసత్తమ- అవిశబ్దస్యదేహాత్మాభిమానరహితానామపీతిభావః-తందేహమనుదేహానుబన్ధినో-యే-ఇత్యర్థః తే-నతథానదేహవత్ప్రియాః-కింతు-తారతమ్యేనేతిభావః ॥ ౫౨ ॥ వివేకిష్వేతావాన్విశేష ఇత్యాహ ॥ దేహోఽపీతి ॥ మమతాభాక్ యేషాందేహోఽపిమమతావిషయః నత్వహన్తావిషయఇతిభావః - తర్హి, తేషా-మ

యంచాస్మాదితిబాలావ్రజౌకసః ॥ ౪౮ ॥ రాజోవాచ ॥ బ్రహ్మన్పరోద్భవేకృష్ణఇయాన్ప్రేమాకథంభవేత్ । యోఽభూతపూర్వస్తోకేషుస్వోద్భవేష్వపికథ్యతామ్ ॥ ౪౯ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ సర్వేషామేవభూతానాంనృప స్వాత్మైవవల్లభః । ఇతరేఽపత్యవిత్తాద్యాస్తద్వల్లభతయైవహి ॥ ౫౦ ॥ తద్రాజేన్ద్రయథాస్నేహస్స్వస్వకాత్మనిదేహినామ్ । నతథామమతాలమ్బిపుత్రవిత్తగృహాదిషు ॥ ౫౧ ॥ దేహాత్మవాదినాంపుంసామపిరాజన్యసత్తమ । యథాదేహఃప్రియతమస్తథానహ్యనుయేచతమ్ ॥ ౫౨ ॥ దేహోఽపిమమతాభాక్చేత్తర్హ్యసౌనాత్మవత్ప్రియః । యజ్జీర్యత్యపిదేహేఽస్మిన్జీవితాశాబలీయసీ ॥ ౫౩ ॥ తస్మాత్ప్రియతమస్స్వాత్మాసర్వేషామపిదేహినామ్ । తదర్థమేవసకలంజగదేతచ్చరాచరమ్ ॥ ౫౪ ॥ కృష్ణమేనమవేహిత్వమాత్మానమఖిలాత్మనామ్ । జగద్ధితాయసోఽప్యత్రదేహీవాభాతిమాయయా ॥ ౫౫ ॥ వస్తుతోఽజానతామత్రకృష్ణం స్థాస్నుచరిష్ణుచ । భగవద్రూపమ

సౌ-మమతాభా - గ్దేహః-నాత్మవ-త్ప్రియః-కింతు తతఃకించిదూనప్రియఇత్యర్థః - నను- వివేకినోదేహేసుతరాంప్రీత్యభావః కిం నస్యాత్ - తత్రాహ యత్ యస్మా - ద్దేహే-జీర్యత్యపివిపత్తుముద్యుక్తవత్యపి-జీవితాశా,బలీయసీ-న,జీర్ణతాం-యాతి కింతు-బలీయస్యేవావతిష్ఠతే-అతఃకించిదూనప్రియఇతిభావః ॥ ౫౩ ॥ అస్తుప్రకృతేకిమాయాతం-తత్రాహ ॥ తస్మాదితి ॥ తస్మాత్ లోకపరిపాటేరేవంవిధత్వాత్ - జన్మినాంజననవతాందేహభృతామిత్యర్థః - ప్రియతమః-కృష్ణఇతి శేషః - తత్ర హేతుః-స్వాత్మా స్వేషాంజీవానామ స్తదాత్మా - అత - ఏవ-చ్చరాచరాత్మకం జగ-త్సర్వం - తదర్థమేవ ప్రియం-తదిష్టసంపత్త్యఏవప్రియమిత్యర్థః " ఆత్మనస్తుకామాయ ,, ఇతిశ్రుత్యనుగుణోఽయంనిర్దేశః-అర్థశబ్దఃప్రయోజనవాచీ - ప్రయోజనంచేష్టసంపత్తిః - తదిష్టసంపత్త్యఏవప్రియమితియావత్ " నవాఅర ,, ఇతిశ్రుతేస్త్వయమర్థః-పతిపుత్రాదీనాం-కామాయకామసిద్ధ్యై - తదభీష్టసిద్ధ్యై- భార్యాపిత్రాదీన్ప్రతిపతిపుత్రాదీనామభీష్టసిద్ధ్యర్థం-నపతిపుత్రాదయః-ప్రియా-భవన్తి , అపిత్వా-త్మనః - తత్తత్పుత్రాదినిమిత్తభోగప్రదాతుఃపరమపురుషస్యైవ - సఙ్కల్పా- త్తేషాంపతిపుత్రాదీనాంభార్యాపుత్రాదీన్ప్రతి ప్రియత్వం-భగవత్సఙ్కల్పాయత్తం - అస్యాభార్యాయాఅయంపతిఃఅస్యపితురయంపుత్రఃప్రియస్స్యాదిత్యేవంభగవతాసఙ్కల్పితేసతితత్ప్రియంభవతీతి - ఏవంచస్వస్యనిరతిశయ ప్రియరూపత్వాభావేసతీతరేషాం ప్రియావహత్వాసంభవాత్తస్యతత్త్వంకైముత్యన్యాయసిద్ధమ్ ॥ ౫౪ ॥ కృష్ణేపరమాత్మత్వసంశయంనిరాహ ॥ కృష్ణమితి ॥ ఏనంకృష్ణం-అఖిలాత్మనాం - ఆత్మాన-మవేహిజానీహి - యద్యయమఖిలాత్మనామాత్మా - తర్హికిమర్థం మానుషతామాపన్న - స్తత్రాహ మాయయాఆత్మీయసఙ్కల్పేన - అత్రలోకేగోపాదిషు-దేహీవకర్మాయత్తదేహభృదివా-భాతి-అవివేకినామితిభావః ॥ ౫౫ ॥ తదేవవిశదయతి-వస్తుతః - స్థావరజఙ్గమాత్మకం - కృత్స్నం - జగత్-భగవత-శ్శరీర-మన్యత్తత్పృథక్సిద్ధంవస్తు- కించిదపి,నవిద్యత-ఇత్యేవం,వస్తుతోజా - త్రా-జానతాం-దేహీవా-భాతీ-త్యన్వయః - ఏవంజానతాం-తు-దేవమనుష్యాదివిజాతీయత్వేనైవ

సర్వశరీరకత్వేనైవచభాతీత్యర్థః ॥ ౫౬ ॥ నాన్యద్వస్త్వస్తీత్యేతదేవోపపాదయతి ॥ సర్వేషామితి ॥ ధాతుశబ్దోఽత్ర "భూవాదయోధాతవ" ఇతిసఞ్జ్ఞితధాతుపరః-సచతదుత్తరప్రత్యయానాంతదుభయార్థానాంచోపలక్షకః - సర్వేశబ్దా వ్యుత్పన్నా ఇతివ్యుత్పత్తిపక్షస్యాభిప్రేతః-భవతిరితిభూధాతుః "ఇక్శ్తిపౌధాతునిర్దేశే" ఇతివిహితశ్తిప్ప్రత్యయాన్తోఽత్ర నిర్దిష్టః - తదయమర్థః-సర్వేషాంశబ్దానాంతదర్థానాంచ-యో-భావస్సత్తా,సఏవా,ర్థోఽభిధేయో-యస్య - తథాభూతో-భవతిర్యాధాతుః-స్మృతః "భూసత్తాయా" మితిస్మృతఇత్యర్థః ,సత్తాచప్రమాణసంబన్ధార్హత్వరూపా,ఏవంచ-తస్యసర్వశబ్దతదర్థానాంచ-యా,సత్తా - తద్బోధకస్య- భూధాతో - స్తదర్థతత్ప్రత్యయతదర్థాదే-రపి శబ్దాత్సర్వధాతుతత్ప్రత్యయతదుభయార్థానాంచ-యో భావస్సత్తా-స - భగవాన్ - కృష్ణః-తత్సత్తానిర్వాహకఃకృష్ణఇతిఫలితార్థః - ఏవంచసత్యా-న్యత్కృష్ణాత్పృథక్సిద్ధంవస్తు - కిమస్తి - త,న్నిరూప్యతామితి-కిమత్రద్వస్త్వితిపాఠే-అతదకృష్ణాత్మకం-వస్తు-కి-మస్తి - య-న్నిరూప్యేతేత్యర్థః ॥ ౫౭ ॥ ఏవంభగవతఃపరత్వంసర్వకారణత్వంచోపపాద్య "బ్రహ్మవిదాప్నోతిపరం,కారణంతుధ్యేయ" ఇత్యుక్తరీత్యాతద్వేదనమేవానిష్టపరిహారపూర్వకేష్టప్రాపణక్షమమితివదన్నుపసంహరతి ॥ సమాశ్రితాఇతి ॥ పుణ్యంయశోయస్య-తస్య-మురారే-ర్మహత్పదమహతామాశ్రయం-పదపల్లవప్లవం-యే-సమాశ్రితాః-సమాశ్రయణమత్రన్యాసోపాసనాన్యతరరూపం-తేషామేవ-భవామ్బుధి-ర్వత్స పదతుల్యోభవతి - కించ-పరంపదం వైకుణ్ఠాఖ్యం - పదంస్థానం-భవతి-విపదాం-య-త్పదంవిషయః-త,త్పునః-కదాచిదపి- తేషాం-నభవతి-తతోననివర్తన్తఇత్యర్థః ॥ ౫౮ ॥ ప్రశ్నస్యోత్తరంకథి

పరంనాన్యదస్తీహకించన ॥ ౫౬ ॥ సర్వేషామేవధాతూనాంభావార్థోభవతిస్మృతః। తస్యాపిభగవాన్కృష్ణఃకిమేతద్వస్తురూప్యతామ్ ॥ ౫౭ ॥ సమాశ్రితాయేపదపల్లవప్లవంమహత్పదంపుణ్యయశోమురారేః । భవామ్బుధిర్వత్సపదంపరంపదం*పదంపదంయద్విపదాంనతేషామ్ ॥ ౫౮ ॥ ఏతత్తేసర్వమాఖ్యాతంయత్పృష్టోఽహామిహత్వయా। యత్కౌమారేహరికృతంపౌగణ్డేకీర్తితంభువి ॥ ౫౯ ॥ ఏతత్సుహృద్భిశ్చరితంమురారేరఘార్దనశ్శాద్వలభోజనంచ। వ్యక్తేతరంరూపమజస్యసంస్తుతింశృణ్వన్గృణన్నేతినరోఽఖిలార్థాన్ ॥ ౬౦ ॥ ******************

********* ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే,చతుర్దశోఽధ్యాయః. *********

॥ ధేనుకాసురభఞ్జనఘట్టః. ॥

తతశ్చపౌగణ్డవయస్సమాశ్రితౌబభూవతుస్తౌపశుపాలసమ్మతౌ । గాశ్చారయన్తౌసఖిభిస్సమంపదైర్బృన్దావనంపుణ్యమతీవచక్రతుః ॥ ౧ ॥ తన్మాధవోవేణుముదీరయన్వృతోగోపైర్గృణద్భిస్స్వయశోబలాన్వితః । పశూన్పురస్కృత్యపశవ్యమావిశద్విహర్తుకామఃకుసుమాకరంవనమ్ ॥ ౨ ॥ తన్మఞ్జుఘోషాళిమృగద్విజాకులంమహన్మనఃప్రఖ్యపయస్సరస్వతా । వాతేనజుష్టంశతపత్రగన్ధినానిరీక్ష్యరన్తుంభగవాన్మనోదధే ॥ ౩ ॥ సతత్రతత్రారుణపల్లవశ్రియాఫలప్రసూనోరుభరేణపాదయోః । స్పృశచ్ఛిఖాన్వీక్ష్యవనస్పతీన్ముదాస్మయన్నివాహాగ్రజమా

తమిత్యాహ ॥ ఏతదితి ॥ యత్ప్రత్య-హం-పృష్టః-కింతత్-య,త్కౌమారే-శ్రీకృష్ణకృతం,త,త్కథ,మర్భకాః, పౌగణ్డకే-విదు,రిత్యేత-చ్చేతదుత్తరం-సర్వం-తేతుభ్యం-మయా-ఆఖ్యాతమ్ ॥ ౫౯ ॥ అధ్యాయత్రయార్థశ్రవణాదిఫలమాహ ॥ ఏతదితి ॥ సుహృద్భి-శ్చరితం "ముష్ణన్తోఽన్యోన్యశిక్యాదీ" నిత్యాదినోక్తం-మురారికర్తృకమఘాసురహననం,శాద్వలే-భోజనం-జీవనమితిపాఠేఽపి-సఏవార్థః - వ్యక్తాత్ప్రకృతిరూపా-దితర - ద్రూపం-శుద్ధసత్వాత్మకం - వత్సవత్సపాదిరూపం-అజస్యబ్రహ్మణో-ఽభీష్టస్తుతించే-త్యేత-త్సర్వం-శృణ్వన్-గృణన్కథయంశ్చ-పుమా-నఖిలాభీష్టార్థాన్-ప్రాప్నోతి ॥ ౬౦ ॥ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేచతుర్దశోఽధ్యాయః ****************

అథపౌగణ్డకావస్థావస్థితయోరామకృష్ణయోఃకాంచిత్క్రీడాంవర్ణయన్ రామకర్తృకంధేనుకాసురభఞ్జనం - ఉభయకర్తృకంతదనుచరభఞ్జనం- కృష్ణకృతంకాలియహ్రదజలపానమూర్ఛితగోగోపోత్థాపనంచవర్ణయతి ॥ పఞ్చదశేన ॥ తతఃకైశోరానన్తరం- ప్రాప్తపౌగణ్డవయసౌ-పశుపాలనే-సమ్మతౌ-రామకృష్ణౌ - సఖీభిస్సహ-గా-శ్చారయన్తౌ - పదైఃపాదవిన్యాసైః-బృన్దావన-మతీవ,పుణ్యావ,చ్చక్రతుః ॥ ౧ ॥ తత్తదా-స్వకీర్తిం- గృణద్భిః-గోపైః,పరివృతో-బలేనసహాసమన్వితో-వేణు-ముదీరయన్నాదయన్-పశూ-న్పురస్కృత్య,విహర్తుమిచ్ఛుః, కుసుమానా-మాకరం పశుభ్యో హితం-వనం-ప్రావిశత్ ॥ ౨ ॥ మఞ్జుఃరమణీయో-నాదో,యేషాం,తై,రళిమృగపక్షిభిః-వ్యాప్తం,మహతాంయోగినాం-మనసా-తుల్యం-స్వచ్ఛం-పయో-యస్మిన్-తత్సర-ఆశ్రయత్వేనా-స్తి,యస్య,తేన,ఏవమతిశైత్యముక్తం,శతపత్రాణాం-గన్ధో, యస్య,తేన-వాతేన-జుష్టం,ఏవంపరిమళయుక్తత్వముక్తం - ఏవంవిధం-వనం-నిరీక్ష్య-రన్తుం-మన-శ్చక్రే ॥ ౩ ॥ అరుణపల్లవా

నాం - శ్రియాసహ-ఫలానాం ప్రసూనానాంచ భరేణ-పాదయోః-స్పృశన్త్యః - శిఖాః అగ్రాణి-యేషాం-తాన్-తరూన్-వీక్ష్య-ఆదిపురుషః కృష్ణః-ముదా, స్మయన్నివా - గ్రజం రామం ప్రతీ దం వక్ష్యమాణ, మాహ ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ తదేవాహ॥ అహోఇత్యాదిభిశ్చతుర్భిః॥ స్వయ మాదిపురుషోఽపి - లోకమర్యాదాస్థాపనార్థమవతీర్ణత్వాత్స్వ శేషభూతమపి శేషమగ్రతోఽవతీర్ణత్వమాత్రేణస్వతోఽధికమివసంభావయన్నాహ ॥ అహో ఇతి ॥ హే దేవవర-యద్వా-దేవవరైరమరై-రర్చితం-తవ-పదామ్బుజం-పుష్పఫలాదిరూపం-పూజాసాధన-ముపాదాయ, శిఖాభి - ర్నమన్తి - తరవః-కిమర్థం-ఆత్మన-స్తమసః పాపస్యాపహత్యై నాశాయ-యేన తమసా-తరుజన్మ-కృతం సంపాదితం-తస్య తమసోఽపహత్యా, ఇత్యన్వయః ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ హే ఆదిపురుష-ఏతే-భృఙ్గా - స్తవా-నుపద-మఖిలలోకపావనం-యశో-గాయన్తః - భజన్తే - ఈరశ్చాం కథమేవంవిధం జ్ఞానం తత్రాహ-అమీ-అళయః-ప్రాయేణ-భవద్భక్తేషు-ముఖ్యాః మునిగణా ఏవ- అత ఏవా-నఘానాం-ఆత్మనాం - దైవం దైవతం గూఢం-గోపవేషేణేతి శేషః-త్వాం-నజహతి నత్యజన్తి ❀ ॥ ౬ ॥ ❀ హే ఈడ్య- అమీ-శిఖినో మయూరాః నృత్యన్తి-తథా-హరిణ్యో గోప్య ఇవ, ఈక్షణేన- తే తుభ్యం -ప్రియం-కుర్వన్తి తథా-స్వగృహం ప్రత్యా- గతాయ- తే, కోకిలానాం-గణాః, సూక్తైః - ప్రియం-కుర్వన్తి - ఏతే-కోకిలాదయో- వనౌకసోఽపి, ధన్యా ఏవ, సతాం, నిసర్గః స్వభావః -ఇయాన్ హి, యన్మృదూక్త్యాదిభి-ర్బహుమాన, మియానేవహి ❀ ॥ ౭ ॥ ❀ ఇయం, ధరణీ, తృణవీరుధశ్చ, ధన్యాః-కుతః, యతః, తవ, పాదాస్పృశ న్తీతి తథా, త

దిపూరుషః॥ ౪ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ అహో అమీ దేవవరామరార్చితం పదామ్బుజం తే సుమనః ఫలార్హణమ్। నమన్త్యుపాదాయ శిఖాభిరాత్మన స్తమోఽపహత్యై తరుజన్మ యత్కృతమ్ ॥ ౫ ॥ ఏతేఽళయ స్తవ యశోఽఖిలలోకతీర్థం గాయన్త ఆదిపురుషానుపదం భజన్తే । ప్రాయో హ్యమీ మునిగణా భవదీయముఖ్యా గూఢం వనేఽపి న జహత్యనఘాత్మదైవమ్॥ ౬ ॥ నృత్యన్త్యమీ శిఖిన ఈడ్య ముదా హరిణ్యః కుర్వన్తి గోప్య ఇవ తే ప్రియమీక్షణేన। సూక్తైశ్చ కోకిలగణా గృహమాగతాయ ధన్యా వనౌకస ఇయాన్ హి సతాం నిసర్గః॥ ౭ ॥ ధన్యేయమద్య ధరణీ తృణవిరుధస్త్వత్పాదస్పృశో ద్రుమలతాః కరజాభిమృష్టాః । నద్యోఽద్రయః ఖగమృగాః సదయావలోకైర్గోప్యోఽన్తరేణ భుజయోరపి యత్స్పృహా శ్రీః॥ ౮ ॥ ఏవం బృన్దావనం శ్రీమత్పశ్యన్ప్రీతమనాః పశూన్। రేమే సంచారయన్నద్రిసరిద్రోధస్సు సానుగః॥ ౯ ॥ క్వచిద్గాయతి గాయత్సు మదాన్ధాళిష్వనువ్రతైః। ఉ❀పగీయమానచరితస్సఖిసఙ్కర్షణాన్వితః॥ ౧౦ ॥ క్వచిచ్చ కలహంసానామనుకూజతి కూజితమ్। అనునృత్యతి నృత్యన్తం బర్హిణం హాసయన్సఖీన్॥ మేఘగమ్భీరయా వాచా నామభిర్దూరగాన్ పశూన్ । క్వచిదాహ్వయతి ప్రీత్యా గోగోపాలమనోజ్ఞయా॥ ౧౨ ॥ చకోరక్రౌఞ్చచక్రాహ్వభారద్వాజాంశ్చ బర్హిణః। అనురౌతి స్మ సత్త్వానాం భీతవద్వ్యాఘ్రసింహయోః॥ ౧౩ ॥ క్వచిత్క్రీడాపరిశ్రాన్తం గోపోత్సఙ్గోపబర్హణమ్। స్వయం విశ్రామయత్యార్యం పాదసంవాహనాదిభిః॥ ౧౪ ॥ నృత్యతో గాయతః క్వాపి వల్గతో యుధ్యతో ❀ మిథః। గృహీతహస్తౌ గోపాలాన్ హసన్తౌ ప్రశశంసతుః॥ ౧౫ ॥ క్వచిత్ప

థా, ద్రుమలతాశ్చ-ధన్యాః - కుతః, కరజైః నఖైః - అభిమృష్టాః, తథా-అద్ర్యాదయోఽపి, ధన్యాః - కుతః, సదయై-రవలోకనైః-త్వయా వీక్షితా ఇతి శేషః, తథా గోప్యోఽపి, ధన్యాః - కుతః, భుజయోరన్తరేణ వక్షసా, ఆలిఙ్గితా ఇతి శేషః, కథం భూతేన-యత్ యస్మిన్-స్పృహా యస్యాస్తథావిధా-శ్రీః తేన ❀ ॥ ౮ ॥ ❀ ఏవ, మగ్రజం-వదన్-శోభావ-ద్బృన్దావనం-పశ్యన్-అద్రిసరితాం-రోధస్సు తటేషు-గా-శ్చారయన్-సహానుగో-రేమే ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ తదేవ ప్రపఞ్చయతి॥ క్వచిదిత్యాదినా ॥ శ్రేదామేత్యతః ప్రాక్తనేన॥ మదేన మధుపానమదేనా-న్ధేషు-భృఙ్గేషు-గాయత్సు సత్సు, స్వయం-సఖీన్, హాసయన్-క్వచి - దనుగాయతి, అనుగై, రుద్గీయమానం-చరితం-యస్య సఖిభిః సఙ్కర్షణేన చాన్వితో, రేమే ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ క్వచి-త్కలహంసానాం-కూజిత-మనుసృత్య, కూజతి చుకూజ తథా, నృత్యన్తం, బర్హిణ-మభినృత్యతి అనునన ర్త ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ క్వచి-న్మేఘస్యేవ-గమ్భీరయా, వాచా-సఙ్కీర్తిత నామభిః-సఖీన్ , హాసయన్-దూరగాన్-పశూ-నాహ్వయతి ఆజుహావ-కయా-గవాం , గోపానాంచ-మనోజ్ఞయా, ప్రీత్యా తయోపలక్షితో వా ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ క్వచి-చ్చకోరాదీ-ననుసృత్య, రౌతి రురావ, సత్త్వానాం మృగాణాం మధ్యే-వ్యాఘ్రసింహయోః- తాభ్యాం, భీతవ-ద్భవతి ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ క్వచి-ద్గోపానా-ముత్సఙ్గోఽఙ్క-ఏవో-పబర్హణముపధానం-యస్య-తం, క్రీడాపరిశ్రాన్త , మార్యమగ్రజం-స్వయం, పాదపీడనాదిభి-ర్విశ్రామయతి ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ వల్గతః ఉత్ప్లవతః-నృత్యాదీన్కుర్వతో-గోపా-న్గృహీతౌ-హస్తౌ, యాభ్యాం- తథాభూతౌ, ప్రశశంసతుః ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ క్వచి న్నియుద్ధేన బాహుయుద్దేన-యః-శ్రమ , స్తేన-కర్శితః గ్లానః-వృక్షమూలాశ్రయః-పల్లవతల్పేషు-గోపానాం, ఉత్సఙ్గ-ఉపధానం-యస్య, తథాభూతశ్శే

తైశ్శ్యై * ॥౧౬॥ * తదా-తస్య-మహాత్మనఃకృష్ణస్య,పాదసంవాహనం కేచిచ్చక్రుః-అపరే, అపహతపాప్మానః-తత్సేవాలాభాదితిభావః-తరుపల్లవనిర్మితైః-వ్యజనైః,సమ్యగవీజయన్ * ॥ ౧౭ ॥ * అన్యేతు- హేమహారాజ,ప్రేమార్ద్రచిత్తాః,హృదయంగమాని తదనురూపాణి,చేష్టితాని-జగుః * ॥ ౧౮ ॥ * ఇత్థం,నిగూఢా,ఆత్మరతిస్స్వాత్మానుభూతి-ర్యేన-తథాభూతః-స్వసఙ్కల్పేన-చరితైశ్చేష్టితైః, గోపాత్మజత్వం , అనుకుర్వన్-రమయా-లాలితౌ-పాదావేవపల్లవౌ-యస్య,తథాభూతోఽపి,గ్రామ్యైః ప్రాకృతైస్సహ-తద్వ , ద్రేమే,కథంభూతః-మధ్యేమధ్యే, ఈశ్వరాసాధారణాని-చేష్టితాని-యస్య- తథాభూతః * ॥ ౧౯ ॥ * తదేవదర్శయతి॥శ్రీదామేత్యాదినా॥శ్రీదామా,సుబలాదయశ్చ-ఇదంవక్ష్యమాణ-మబ్రువన్ * ॥౨౦॥ * మహాసత్త్వమహాబలేతి రామస్యవిశేషణం - దుష్టనిబర్హణదుష్టఘ్నేతికృష్ణస్య - అవిదూరేసమీపే-తాళానాం-పఙ్క్తిభిః- వ్యాప్తం-మహద్వన-మాస్తే * ॥ ౨౧ ॥ * కానిచిత్ఫలాని-పతన్తిపతితుముద్యుక్తాని-కానిచిత్పతితానిచ-సన్తి- కింతు,తాని,దురాత్మనా,ధేనుకాసురేణా-వరుద్ధాని * ॥ ౨౨ ॥ * సచాసురోఽత్యన్తంవీర్యంయస్య-తథాభూతః,ఖరరూపంబిభ్రాణశ్చ,స్వసరూపైః,బహుభిః,జ్ఞాతిభిః,పరివృతశ్చ,కృతః * ॥ ౨౩ ॥ * కృతః,నరాఏవాహారో,యేన,తస్మాదసురాద్భీతైః-నృభిరభుక్తపూర్వాణికదాప్యననుభూతాని,సురభీణిచ,ఫలాని,సన్తి * ॥ ౨౪ ॥ * ఏషఃఅత్రాపిసర్వతోవ్యాప్త , స్తత్ఫలసురభిః,

ల్లవతల్పేషునియుద్ధశ్రమకర్శితః । వృక్షమూలాశ్రయశ్శేతేగోపోత్సఙ్గోపబర్హణః॥ ౧౬ ॥ పాదసంవాహనంచక్రుః కేచిత్తస్యమహాత్మనః । పరేతుహతపాప్మానోవ్యజనైస్సమవీజయన్॥ ౧౭ ॥ అన్యేతదనురూపాణిమనోజ్ఞానిమహాత్మనః। గాయన్తిస్మమహారాజస్నేహక్లిన్నధియశ్శనైః ॥ ౧౮ ॥ ఏవంనిగూఢాత్మరతిస్స్వమాయయాగోపాత్మజత్వంచరితైర్విడమ్బయన్। రేమేరమాలాలితపాదపల్లవో గ్రామ్యైస్సమంగ్రామ్యవదీశచేష్టితః ॥౧౯॥ శ్రీదామనామాగోపాలోరామకేశవయోస్సఖా।సుబలస్తోకకృష్ణాద్యాగోపాఃప్రేమ్ణేదమబ్రువన్ ॥౨౦॥ రామరామమహాసత్త్వకృష్ణదుష్టనిబర్హణ।ఇతోఽవిదూరేసుమహద్వనంతాళాళిసఙ్కులమ్॥ ౨౧ ॥ఫలానితత్రభూరీణిపతన్తిపతితానిచ। సన్తికింత్వవరుద్ధానిధేనుకేనదురాత్మనా ॥ ౨౨ ॥ సోఽతివీర్యోఽసురోరామహేకృష్ణఖరరూపధృత్ । ఆత్మతుల్యబలైరన్యైర్జ్ఞాతిభిఃపరివారితః ॥ ౨౩ ॥ తస్మాత్కృతనరాహారాద్భీతైర్నృభిరమిత్రహన్।నద్యన్తేఽభుక్తపూర్వాణిఫలానిసురభీణిచ॥ ౨౪ ॥ఏషవైసురభిర్గన్ధోవిషూచీనోఽనుగృహ్యతే।ప్రయచ్ఛతానినఃకృష్ణగన్ధలోభితచేతసామ్॥ ౨౫ ॥వాఞ్ఛాస్తిమహతీరామగమ్యతాంయదిరోచతే॥ ౨౬॥ ఏవంసుహృద్వచశ్శ్రుత్వాసుహృత్ప్రియచికీర్షయా।ప్రహస్యజగ్మతుర్గోపైర్వృతౌతాలవనంప్రభూ॥ ౨౭ ॥ బలఃప్రవిశ్యబాహుభ్యాంతాళాన్సంపరికమ్పయన్।ఫలానిపాతయామాసమతఙ్గజఇవౌజసా॥ ౨౮ ॥ఫలానాంపతతాంశబ్దంనిశమ్యాసురరాసభః। అభ్యధావత్క్షితితలంసనగంపరికమ్పయన్ ॥ ౨౯ ॥ సమేత్యతరసాప్రత్యగ్ద్వాభ్యాంపద్భ్యాంబలంబలీ।నిహత్యోరసికాశబ్దంముఞ్చన్పర్యసరత్ఖరః ॥ ౩౦ ॥ పునరాసాద్యసంరబ్ధఉపక్రోష్టాపరాక్స్థితః।చరణావపరౌరాజన్బలాయప్రాక్షిపద్రుషా ॥ ౩౧ ॥ సతంగృహీత్వాపదయోర్భ్రామయిత్వైకపాణినా । చిక్షేపతృణరాజాగ్రేభ్రామణత్యక్తజీవితమ్॥ ౩౨ ॥ తేనాహతోమహాంస్తాళఃపతమానోబృహచ్ఛిరాః।

గన్ధో,ఽనుగృహ్యతే-అస్మాభిః,హేకృష్ణ,తత్ఫలగన్ధేన,లోభితానిచేతాంసి,యేషాం,తేషాం - నోఽస్మభ్యం , తానిఫలాని- ప్రయచ్ఛాపాయదేహి * ॥ ౨౫ ॥ * హేరామ-మహతీ-వాఞ్ఛాతత్ఫలానుబుభూషా-వర్తతే-యది-రోచతే-తర్హి,గమ్యతాం,నవయంనియన్తుంప్రభవామఇతిభావః * ॥ ౨౬ ॥ * ఇత్థం,సుహృదాం,వచః,శ్రుత్వా,తేషాం,ప్రియంకర్తుమిచ్ఛయా- ప్రహస్య,గోపైః,వృతౌ , ప్రభూరామకేశవౌ- తాలవనంప్రతి-జగ్మతుః * ॥ ౨౭ ॥ * తత్ర,బలోరామః,ప్రవిశ్య,బాహుభ్యాం-తాలాన్పరితః,కమ్పయన్,కథం,మత్తగజఇవ-ఓజసాబలేన,ఫలాని, పాతయామాస * ॥ ౨౮ ॥ * తదా,పతతాం-ఫలానాం,శబ్దమాకర్ణ్య,రాసభరూపో,ఽసురః-సవృక్షం,క్షితితలం-కమ్పయన్,అభ్యధావత్ *॥౨౯॥* బలంరామం,స,బలీఅసురః,సమేత్య-పాశ్చాత్యాభ్యాం-పాదాభ్యాం,తరసాబలేన,ఉరసి,నిహత్య- కాశబ్దంగర్దభధ్వనిం,ముఞ్చన్,సఖరః,పర్యసరత్ పరితశ్చచార * ॥ ౩౦ ॥ * పున,రాశు,ఆసాద్య,సంరబ్ధఃక్రుద్ధః,ఉపక్రోష్టాగర్దభః,అనభిముఖం,స్థితః,హేరాజన్,రుషా,అపరౌపాశ్చాత్యౌ,పాదౌ,రామాయ-ప్రాక్షిపదుద్యోజయామాస * ॥ ౩౧ ॥ * తదా,స,రామ,స్తమేకేనైవ,పాణినా,పాదయోః,గృహీత్వా , భ్రామయిత్వాచ , భ్రామణేనైవ - త్యక్తంజీవితంయేన-తం-తృణరాజాగ్రే తాళాగ్రే-చిక్షేపప్రాక్షిపత్ * ॥ ౩౨ ॥ * తేనప్రక్షిప్తేనాసురేణ,హతస్తాడితో,మహాన్,తాళః,భగ్నః-పతమానో-బృహచ్ఛిరోఽగ్రభాగో,యస్య-అతఏవ , పార్శ్వస్థం,తాలం , పాతయన్,పపాతేతిశేషః , సచపార్శ్వస్థః-పతమాన,స్తథైవాన్యం,సోఽపి , తథైవా,

స్యమ్ ❋ ॥ ౩౩ ॥ ❋ బలస్య,రామస్య,లీలయా,ఉత్సృష్టేన,ఖరదేహేన,హతాః,యే,తైః,హతాః,సర్వే,తాలాః,చకమ్పిరే,యథా,మహావాతేనేరితాః,కమ్పితాః,తద్వత్ ❋ ॥ ౩౪ ॥ ❋ జగదీశ్వరే,అనన్తే,ఏతత్,న,చిత్రం-కుతః,అఙ్గ,హే,రాజన్,తన్తుషు పట ఇవ-దం జగత్,యస్మిన్,ఓతం,ప్రోతంచ ❋ ॥ ౩౫ ॥ ❋ తతో,ధేనుకస్య,యే, జ్ఞాతయః,క్రోష్టారో,గర్దభాః,ఖరశబ్దం కుర్వన్తో వా,హతః,బాన్ధవో,యేషాం,తే,అతఏవ,సంరబ్ధాః,సర్వే , అభ్యద్రవన్ అభిముఖం జగ్ముః ❋ ॥ ౩౬ ॥ ❋ హే నృప,గృహీతౌ-పశ్చాచ్చరణౌ,యేషాం,తాన్,తాళేషు,ప్రాహిణోత్ ప్రాక్షిపత్ , ప్రత్యేకాభిప్రాయమేకవచనమ్ ❋ ॥ ౩౭ ॥ ❋ ఫలసమూహైః,సఙ్కీర్ణా-ధరా,గతప్రాణైః-దైత్యదేహైః-కరిణైః,తాలాగ్రైశ్చ,ఘనైః-నభస్థలమివ,రరాజ,ఖరదేహైస్తాలాగ్రైశ్చ కృత్యరుణశ్వేతనీలఘనసాదృశ్యసంపాదనమ్ ❋ ॥ ౩౮ ॥ ❋ నిశామ్య,దృష్ట్వా,విబుధాదయః,పుష్పవర్షాణి,ముముచుర్వర్షుః,వాద్యానిదున్దుభీంశ్చ క్రుః,వాదయామాసుః,తుష్టువుః ❋ ॥ ౩౯ ॥ ❋ అథతతః,గతభయాః , మనుష్యాః,తాలఫలాన్యాదన్ భక్షితవన్తః॥ హతో ధేనుకో యస్మిన్,తస్మిన్,కానన,పశవశ్చ-తృణ,మచరన్ ❋ ॥ ౪౦॥ ❋ శ్రోతృణాం, కీర్తయతాంచ,పుణ్యావహం,యచ్ఛ్రవణం,కీర్తనంచ,తత్,యస్య,సః , కృష్ణః,సాగ్రజో,వ్రజ,మావివేశ ❋ ॥ ౪౧ ॥ ❋ త-మావిశన్తం,దిదృక్షి

పార్శ్వస్థంకమ్ప యన్నగ్నస్స చాన్యం సోఽపిచాపరమ్ ॥ ౩౩ ॥ బలస్యలీలయోత్సృష్టఖరదేహహతాహతాః।
తాళాశ్చకమ్పిరే సర్వే మహావాతేరితా ఇవ ॥ ౩౪ ॥ నైతచ్చిత్రం భగవతి హ్యనన్తే జగదీశ్వరే। ఓతం ప్రోతమిదం యస్మింస్తన్తుష్వఙ్గ యథా పటః॥ ౩౫ ॥ తతః కృష్ణంచ రామంచ జ్ఞాతయో ధేనుకస్య యే । క్రోష్టారోఽభ్యద్రవన్సర్వే సంరబ్ధా హతబాన్ధవాః॥ ౩౬ ॥ తాంస్తానాపతతః కృష్ణో రామశ్చ నృప లీలయా। గృహీతపశ్చాచ్చరణాన్ప్రాహిణోత్తృణరాజసు॥ ౩౭ ॥ ఫలప్రకరసంకీర్ణం దైత్యదేహైర్గతాసుభిః। రరాజ ఖరతాళాగ్రైర్ఘనైరివ నభస్థలమ్॥ ౩౮ ॥ తయోస్తుసుమహత్కర్మ నిశామ్య విబుధాదయః । ముముచుః పుష్పవర్షాణి చక్రుర్వాద్యాని తుష్టువుః॥ అథ తాళఫలాన్యాదన్మనుష్యా గతసాధ్వసాః । తృణంచ పశవశ్చేరుర్హతధేనుకకాననే ॥ ౪౦ ॥ కృష్ణః కమలపత్రాక్షః పుణ్యశ్రవణకీర్తనః । స్తూయమానోఽనుగైర్గోపైస్సాగ్రజో వ్రజమావిశత్॥ ౪౧ ॥ తం గోరజశ్ఛురితకున్తలబద్ధబర్హవన్యప్రసూనరుచిరేక్షణచారుహాసమ్। వేణుంక్వణన్తమనుగైరుపగీతకీర్తిం గోప్యో దిదృక్షితదృశోఽభ్యగమన్సమేతాః ॥ ౪౨ ॥ పీత్వా ముకున్దముఖసారసమక్షిభృఙ్గైస్తాపం జహుర్విరహజం వ్రజయోషితోఽహ్ని। తత్సత్కృతిం సమధిగమ్య వివేశ గోష్ఠం సవ్రీడహాసవినయం యదపాఙ్గమోక్షమ్ ॥ ౪౩ ॥ తయోర్యశోదారోహిణ్యౌ పుత్రయోః పుత్రవత్సలే। యథాకాలం యథాకామం వ్యధత్తాం పరమాశిషః॥ ౪౪ ॥ తతో గతశ్రమౌ తత్ర మజ్జనోన్మర్దనాదిభిః । వాసో వసిత్వా రుచిరం దివ్యస్రగ్గన్ధమణ్డితౌ॥ ౪౫ ॥ జనన్యుపహృతం ప్రాశ్య స్వాద్వన్నముపలాలితౌ। సంవిశ్య వరశయ్యాయాం సుఖం సుషుపతుర్వ్రజే॥ ౪౬ ॥ ఏవం స భగవాన్కృష్ణో బృన్దావనచరః క్వ

కాళియమర్దనఘట్టః

చిత్ । యయౌ రామమృతే రాజన్కాళిన్దీం సఖిభిర్వృతః॥ ౪౭ ॥ అథ గావశ్చ గోపాశ్చ నిదాఘాతపపీడితాః। దుష్టం జలం పపుస్తస్యాస్తృషార్తా విషదూషితమ్॥ ౪౮ ॥ విషామ్భస్తదుపస్పృశ్య దైవోపహతచేతసః । నిపే

తాః,దృశో,యాసాం,తాః,గోప్యః,సమేతాస్సముదితాః,అభ్యగమన్, అభిముఖమాజగ్ముః,కథంభూతం,గోరజోభిః,వ్యాప్తేషు-కున్తలేషు , బద్ధం , బర్హం , వన్యాని , ప్రసూనానిచ , యస్య,రుచిర , మీక్షణం-చారుః , హాసశ్చ , యస్య , అనుగైః, ఉపగీతా - కీర్తి - ర్యస్య , తమ్ ❋ ॥ ౪౨ ॥ ❋ ముకున్దస్య - ముఖసారసం ముఖపద్మం , పీత్వా - తద్గతం మధుపీత్వేత్యర్థః-అహ్ని-యో।విరహ-స్తజ్జం - తాపం -జహుః,తాసాం వ్రజయోషితాం - సత్కృతిం బహుమానం - సమధిగమ్య సత్కృతిస్వరూపమేవాహ - సలజ్జం - సహాసం - సవినయం చ - యథా తథా - అపాఙ్గయోః - నేత్రాన్తయోః ర్మోక్షః ప్రసరణం-యస్మిన్-తత్-యత్-తద్రూపాం - తాసాం - సత్కృతిం - ప్రాప్య-గోష్ఠం- వివేశ ❋ ॥ ౪౩ ॥ ❋ యథాకామమిచ్ఛానుగుణం-కాలానుగుణంచ-యథాతథా-పరమా-ఆశిషః-కామాన్-వ్యధత్తాంఅకుర్వతామ్ ❋ ॥ ౪౪ ॥ ❋ తదేవదర్శయన్నాహ॥తత్రగృహే-అఙ్గమర్దనాదిభిః-గతః - అధ్వసంబన్ధీశ్రమో-యయోస్తౌ ॥ రుచిరంనవం,వస్త్రం-వసిత్వా దివ్యాభ్యాం-స్రగ్గన్ధాభ్యా-మలఙ్కృతౌ ❋ ॥ ౪౫ ॥ ❋ జనన్యా-ఉపహృతం పాత్రేదత్తం-స్వాదుమృష్ట-మన్నం-ప్రాశ్య - ఉపలాలితౌ సుఖం యథాతథా-సుప్తవన్తౌ ❋ ॥ ౪౬ ॥ ❋ కదాచిద్రామంవినా - ఇతరైః-సఖిభిః-వృతః-హే రాజన్-కాళిన్దీం-యము నాం-యయౌ ❋ ॥ ౪౭ ॥ ❋ నిదాఘో గ్రీష్మస్తత్రత్య,ఆతప-స్తేన, పీడితాః - అతఏవ-తృషార్తాః-తస్యాః కాళిన్ద్యాః-కాళియవిషేణ-దూషిత-ముతఏవ,దుష్టం-జలం-పపుః పీతవన్తః ❋ ॥ ౪౮ ॥ ❋ త-ద్విషోదక-ముపస్పృశ్య,తత్రైవ-దైవోపహతచేతసో,మూర్ఛా

ర్ఛితాః-వ్యసవః ప్రాణవ్యాపారరహితాః-హే కురూద్వహ-నిపేతుః ❁ ॥ ౪౯ ॥ ❁ తథాభూతాన్మూర్ఛితాన్-పతితాంశ్చ తాన్-దృష్ట్వా,మృతసంజీవనాదియోగనిర్వాహకః-కృష్ణః-స్వఆత్మైవ-నాథో రక్షకో-యేషాం, తాన్,అమృతవర్షిణ్యా-ఈక్షయా ప్రేక్ష్య-సమ్యగజీవయత్ ❁ ॥ ౫౦ ॥ ❁ తాశ్చ తేచ. తే,పుమాన్ స్త్రియేత్యేకశేషః,గావో - గోపాశ్చ సంప్రతీతాః సమ్యక్ప్రాప్తాః స్మృతయః-యై-స్తథాభూతాః-జలాన్తికా-దుత్థాయ,పరస్పరం.వీక్షమాణా-స్సువిస్మితా ఆసన్ ❁ ॥ ౫౧ ॥ ❁ విషం,పీత్వా,సంపరేతస్య మృతస్యాత్మనో-యు-త్పున-రుత్థానం-త,ద్గోవిన్దస్యానుగ్రహేక్షణకృత-మమన్యన్త ❁ ॥ ౫౨ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే పఞ్చదశోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

అథ కాళియదమనాత్మకం కర్మానువర్ణయితుకామ స్తావద్రాజ్ఞః ప్రశ్నావసర ప్రదానాయ తత్సఙ్గ్రహ్యాదర్శయతి॥ విలోక్యేతి॥ కృష్ణాహినా కాళీయేన-దూషితాం -కృష్ణాం యమునాం-విలోక్యాలోచ్య-తస్యాః కృష్ణాయాః-విశుద్ధి-మన్విచ్ఛుః,తం,సర్ప,ముదవాసయత్ ॥ తతో నిష్కాసితవాన్ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ తత్ర విస్మితః పృచ్ఛతి రాజా ॥ కథమితి॥ అన్తర్జలే-తత్ప్రాప్య,గాఢత త్రాప్య,హిం సర్పం,కథం,నిగృహీతవాన్,స వై అహిః,బహూని-యుగాన్యా,వసతీతి, తథా ॥ భూతో , యథా,యేన ప్రకారేణా,సీ,త్తదపి,హే విప్ర,కథ్యతామ్ ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ ఆత్మనశ్శుశ్రూషాధిక్యం వ్యనక్తి॥ బ్రహ్మన్నితి॥ భూమ్నః విపులమాహాత్మ్యస్య,స్వతన్త్రస్యాపి-లీలయా-గోపాలస్యసతః,య,దుదారం,చరితం, తదేవా , మృతం,జుషన్,కః-పుమాన్,తృప్యేత,నకోఽ

తుర్వ్యసవస్స ర్వేమూర్ఛితా వై కురూద్వహ ॥ ౪౯ ॥ వీక్ష్య తాన్వై తథాభూతాన్కృష్ణో యోగేశ్వరేశ్వరః।
ఈక్షయాఽమృతవర్షిణ్యా స్వనాథాన్సమజీవయత్॥ ౫౦ ॥ తే సంప్రతీతస్మృతయ ఉత్థాయ చ జలాన్తికాత్। ఆసన్సువిస్మితాస్సర్వే వీక్షమాణాః పరస్పరమ్॥ ౫౧ ॥ అన్వమంసత తద్రాజన్గోవిన్దానుగ్రహేక్షితమ్। పీత్వా విషం పరేతస్య పునరుత్థానమాత్మనః ॥ ౫౨ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁
❁❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,దశమస్కన్ధే, పఞ్చదశోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁
శ్రీబాదరాయణిరువాచ ॥ విలోక్య దూషితాం కృష్ణాం కృష్ణః కృష్ణాహినా విభుః। తస్యా విశుద్ధిమన్విచ్ఛన్ సర్పం తముదవాసయత్ ॥ ౧ ॥ రాజోవాచ ॥ కథమన్తర్జలేఽగాధే న్యగృహ్ణాద్భగవానహిమ్। స వై బహుయుగావాసో యథాసీ త్తత్రకథ్యతామ్॥ ౨ ॥ బ్రహ్మన్భగవతస్తస్య భూమ్నస్స్వచ్ఛన్దవర్తినః। గోపస్యోదారచరితం కస్తృప్యేతామృతం జుషన్॥ ౩ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ కాళిన్ద్యాం కాళియస్యాసీద్ధ్రదః కశ్చిద్విషాగ్నినా। శ్రప్యమాణపయా యస్మిన్పతన్త్యుపరిగాః ఖగాః॥ ౪ ॥ విప్రుష్మతా విషోదోర్మిమారుతేనాభిమర్శితాః। మ్రియన్తే తీరగా యస్య ప్రాణినః స్థిరజఙ్గమాః॥ ౫ ॥ తం చణ్డవేగవిషవీర్యమవేక్ష్య తేన దుష్టాం నదీం చ ఖలసంయమనావతారః। కృష్ణః కదమ్బమధిరుహ్య తతోఽతితుఙ్గాదాస్ఫోట్య గాఢరశనో న్యపతద్విషోదే ॥ ౬ ॥ సర్పహ్రదః పురుషవర్యనిపాతవేగసంక్షోభితోరగవిషోచ్ఛ్వసితామ్బురాశిః। పర్యక్ప్లుతో విషకషాయితభీషణోర్మిర్ధావన్ధనుశ్శతమనన్తబలస్య కిం తత్॥ ౭ ॥ తస్మిన్ప్రహ్రదవిహరతో భుజదణ్డఘూర్ణవార్ఘోషమఙ్గవరవారణవిక్రమస్య। ఆశ్రుత్య తం స్వసద

షి ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ విషాగ్నినా,పచ్యమానం,పయో - యస్మింస్తస్య,హ్రదస్యో,పరిగాః ఉపరిచరన్తః, ఖగాః పక్షిణః,పతన్తిపేతతుః-విషజలవాయుప్రసారమాత్రేఽపి మూర్ఛితాః పతన్తీత్యర్థః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ యస్య హ్రదస్య, తీరగాః,స్థిరజఙ్గమాః వృక్షాదిరూపా మృగాదిరూపాశ్చ ప్రాణినః-విప్రుష్మతా శీకరయుక్తేన ,విషజలతరఙ్గాణాం , మారుతేనా, భిమర్శితాః సంస్పృష్టాః మ్రియన్తే,తథావిధః కశ్చిద్ధ్రదః కాళియస్యావాసభూతః కాళిన్ద్యామాసీదిత్యన్వయః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ స్పర్శమాత్రేణైవ వ్యాపనశీలం,విషమేవ,వీర్యం బలం,యస్య,తం, కాళియం,హ్రదం వా, తేన-దుష్టాం,నదీం యమునాం చా , లోక్య,ఖలానాం,సంయమనాయ దమనాయ,అవతారో,యస్య,సః, హేతుగర్భమిదం,తత్త్వా,త్కదమ్బం వృక్ష,మధిరుహ్య , గాఢా దృఢీకృతా,రశనా కాఞ్చీ,యస్య సః,ఆస్ఫోట్య కరతలేన భుజముత్సఙ్గం వా ఆహత్య,అత్యున్నతా, త్తతః కదమ్బా,ద్విషోదే-న్యపతత్, అమృతమాహరతా గరుత్మతాఽఽక్రాన్తత్వాత్స కదమ్బో విషజలేనాపి న శుష్క-ఇత్యాహుః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ సర్పస్య,హ్రదః-పురుషవర్యస్య పురుషోత్తమస్య-నిపాతవేగేన-సంక్షోభితానాం-ఉరగాణాం,విషై రుచ్ఛ్వసితః ప్రవృద్ధో- ఽమ్బురాశిర్వారిపూరో-యస్య, విషైః కషాయితాః కషాయీకృతాః,క్వాథితాః-భీషణా-ఊర్మయో,యస్మిన్-తథాభూతః - పర్యక్పరితో-ఽభిధావన్ ధనుశ్శతం తత్పరిమాణస్థలం ప్లుత ఆవృతః॥ నైతచ్చిత్రమిత్యాహ॥ అనన్తబలస్య-త-త్కిం- కియత్ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ తతో-హ్రదే-విహరతః-గజశ్రేష్ఠస్యేవ విక్రమో యస్య-తస్య భగవతః,భుజదణ్డాహతోదకఘోష-మాకర్ణ్య,అఙ్గహే రాజన్, స్వనిలయతిరస్కార-మస

హమాన శ్చక్షుశ్శ్రవాః సర్ప - స్స్వసైన్యసహితః - సమసరదాజగామ ॥ ౮ ॥ ॥ భుజగః కాళియ - స్తం కృష్ణం-మర్మసు-సందశ్య-చఛాద వేష్టితవాన్-కథం భూతం-ప్రేక్షణీయశ్చ-సుకుమారశ్చ-ఘనవన్నిర్మలశ్చ - తం శ్రీవత్సశబ్దోఽత్ర శ్రీవత్సాఙ్కపరః, శ్రీవత్సయుక్తం, పీతం వస్త్రం యస్య, తం చ-స్మితేన సున్దర-మాననం-యస్య- ప్రతిపక్షాద్భయరహితం, కమలవదుదర మఙ్ఘ్రిశ్చ యస్య-తమ్ ॥ ౯ ॥ ॥ నాగస్య-భోగేన దేహేన-వేష్టిత-మత ఏవా - దృష్టా-ఇతరైరలక్షితా-చేష్టా- యస్య-తం-కృష్ణ-మాలోక్య-తస్య కృష్ణస్య-ప్రియాస్సఖాయః-గోపాః-భయేనార్తాః, కృష్ణ ఏవార్పితా-ఆత్మానో మనాంసి-శరీరాణి వా-సుహృదాదయశ్చ, యైః-స్తథాభూతాః - అర్థో విత్తం, కామాః ఇష్టార్థాః - దుఃఖాదిభి-ర్మూఢా ధియో-యేషాం-తే-నిపేతుః, దుఃఖం మానసికం శోకో రోదనమ్ ॥ ౧౦ ॥ ॥ వత్సతర్యోదమ్యాః - సుతరాం-దుఃఖితాః, క్రన్దమానా ఆహ్వయన్త్యః-కృష్ణ ఏవ-న్యస్తాని-ఈక్షణాని, యాభి-స్తాః-రుదన్త్య ఇవ-తస్థుః ॥ ౧౧ ॥ ॥ దివి భువ్యాత్మని, త్ర్యేవం-త్రివిధా, ఆసన్నభయసూచకాః - ఉత్పాతాః-బహూవుః-తత్ర భువ్యుత్పాతా భూకమ్పాదయః-దివ్యుల్కాపాతాదయః - ఆత్మని వామనేత్రస్ఫురణాదయః ॥ ౧౨ ॥ ॥ తానుత్పాతా-నాలక్ష్య-భయేన-ఉద్విగ్నాః కమ్పితగాత్రాః-నన్దప్రభృతయో-గోపాః-రామేణ వినా-గాశ్చారయితుం-గతం-కృష్ణం-జ్ఞాత్వా ॥ ౧౩ ॥ ॥ తన్మాహాత్మ్యానభిజ్ఞా-స్తైః, దుర్నిమిత్తైః-నిధనం తద్విపత్తిం ప్రాప్తమివ జ్ఞాత్వా-యత, స్తస్మిన్నేవ ప్రాణాః-తస్మిన్నేవ మనాంసి చ-యేషా-మత-శ్శోకభయాభ్యా, మాతురాః ॥ ౧౪ ॥ ॥ సర్వే-

నాభిభవం ససైన్యశ్చక్షుశ్శ్రవాస్సమసరత్తదమృష్యమాణః ॥ ౮ ॥ తం ప్రేక్షణీయసుకుమారఘనావదాతం శ్రీవత్సపీతవసనం స్మితసున్దరాస్యమ్ । క్రీడన్తమప్రతిభయం కమలోదరాఙ్ఘ్రిం సందశ్య మర్మసు రుషా భుజగశ్చఛాద ॥ ౯ ॥ తం నాగభోగపరివీతమదృష్టచేష్టమాలోక్య తత్ప్రియసఖాః పశుపా భృశార్తాః । కృష్ణేఽర్పితాత్మసుహృదర్థకళత్రకామా దుఃఖానుశోకభయమూఢధియో నిపేతుః ॥ ౧౦ ॥ గావో వృషా వత్సతర్యః క్రన్దమానాస్సుదుఃఖితాః । కృష్ణే న్యస్తేక్షణా భీతా రుదన్త్య ఇవ తస్థిరే ॥ ౧౧ ॥ అథ వ్రజే మహోత్పాతాస్త్రివిధా అతిదారుణాః । ఉత్పేతుర్భువి దివ్యాత్మన్యాసన్నభయశంసినః ॥ ౧౨ ॥ తానాలక్ష్య భయోద్విగ్నా గోపా నన్దపురోగమాః । వినా రామేణ గాః కృష్ణం జ్ఞాత్వా చారయితుం గతమ్ ॥ ౧౩ ॥ తైర్దుర్నిమిత్తైర్నిధనం మత్వా ప్రాప్తమతద్విదః । తత్ప్రాణాస్తన్మనస్కాస్తే దుఃఖశోకభయాతురాః ॥ ౧౪ ॥ ఆబాలవృద్ధవనితాస్సర్వేఽఙ్గ పశువత్సలాః । నిర్జగ్ముర్గోకులాద్దీనాః కృష్ణదర్శనలాలసాః ॥ ౧౫ ॥ తాంస్తథా కాతరాన్వీక్ష్య భగవాన్మాధవో బలః । ప్రహస్య కిఞ్చిన్నోవాచ ప్రభావజ్ఞోఽనుజస్య సః ॥ ౧౬ ॥ తేఽన్వేషమాణా దయితం కృష్ణం సూచితయా పదైః । భగవల్లక్షణైర్జగ్ముః పదవ్యా యమునాతటమ్ ॥ ౧౭ ॥ తే తత్ర తత్రాబ్జయవాఙ్కుశాశనిధ్వజోపపన్నాని పదాని విశ్ప ॥ తేః । మార్గే గవామన్యపదాన్తరాన్తరే నిరీక్షమాణా యయురఙ్గ సత్వరాః ॥ ౧౮ ॥ అన్తర్హ్రదే భుజగభోగపరీతమారాత్కృష్ణం నిరీహముపలభ్య జలాశయాన్తే । గోపాంశ్చ మూఢధిషణాన్పరితః పశూంశ్చ సఙ్క్రన్దతః పరమకశ్మలమాపురార్తాః ॥ ౧౯ ॥ గోప్యోఽనురక్తమనసో భగవత్యనన్తే తత్సౌహృదస్మితవిలోకగిరస్స్మరన్త్యః । గ్రస్తేఽహినా ప్రియతమే భృశదుఃఖతప్తాశ్శూన్యాం ప్రియవ్యతిహృతాం దదృశుస్త్రిలోకీమ్ ॥ ౨౦ ॥ తాః కృష్ణమాతరమపత్యమను

అఙ్గ హే రాజన్ -పశువత్సలాః ధేనువద్వాత్సల్యయుక్తాః-కృష్ణస్య-దర్శననిమిత్తే-లాలసాః-నిర్జగ్ముః ॥ ౧౫ ॥ ॥ తదా, తాన్నిర్గచ్ఛతః-కాతరాంశ్చా-వలోక్య - మాధవో-బలో రామః-మధువంశప్రభవత్వాన్మాధవః - అనుజస్య-ప్రభావాభిజ్ఞో ఽత ఏవ-ప్రహస్య-కిఞ్చిదపి-నోవాచ ॥ ౧౬ ॥ ॥ తే నన్దాదయః-కృష్ణం-మృగయన్తః- భగవన్తం లక్షయన్తీతి తథా-తైః ధ్వజవజ్రాదిచిహ్నైరితి భావః-పదైః, సూచితయా-పదవ్యా మార్గేణ-యమునాయా-స్తటం-జగ్ముః ॥ ౧౭ ॥ ॥ తదేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ త ఇత్యనేన ॥ విశ్పతేర్విశ్వస్య పత్యుః కృష్ణస్య, తత్ర తత్ర-ధ్వజాదిరేఖాభిరుపపన్నాని యుక్తాని-పదాని తత్రాశనిర్వజ్రః, గవాం-మార్గే, అన్యేషాం - పదానా-మన్తరాన్తరే మధ్యే మధ్యే - నిరీక్షమాణాః - అఙ్గ హే రాజన్- త్వరాయుక్తాః యుయుః ॥ ౧౮ ॥ ॥ జలమధ్యే-భుజగభోగేన-పరివేష్టితమదృష్టచేష్టితం-కృష్ణం-హ్రదస్య-తీరే-మూర్ఛితా-న్గోపాంశ్చ-సఙ్క్రన్దతః, పశూంశ్చా-రాదేవో- పలభ్య జ్ఞాత్వా-ఆర్తాస్సన్తో-మహా-త్కశ్మలం మోహం, ప్రాపుః ॥ ౧౯ ॥ ॥ తస్య కృష్ణస్య-సౌహృదేన సౌహార్దేన - య - త్స్మితం - యేచ - విలోకాః కటాక్షా - స్తా - న్గిరశ్చ - స్మరన్త్యః - నిరతిశయప్రీతివిషయే - తస్మిన్, సర్పేణ, గ్రస్తే సతి-నితరాం, దుఃఖేన, తప్తాః- ప్రియేణ, రహితాః-త్రిలోకీం-శూన్యాం-దదృశుః ॥ ౨౦ ॥ ॥ తాం కృష్ణస్య మాతరం యశోదా-మపత్య-మనూద్దిశ్య - ప్రతప్తాం దుఃఖితాం -అనుగృహ్య సమ్యగ్గృహీత్వా-హ్రిదే పతితుముద్యుక్తాం,

నిహాక్యేత్యర్థః-శుచో-ఽశ్రూణి,స్రవన్త్యః - తయాతుల్యదుఃఖాః - ప్రియోవ్రజో యస్య,తస్యకృష్ణస్య-తాస్తాః పూతనాయమ
ళార్జునభఞ్జనాదిరూపాః- కథయన్త్యః-కృష్ణస్య-ఆననే - అర్పితాః నిహితాః దృశో-యాభి-స్తాః-మృతకప్రతీకాః మృతకల్పాః
ఆసన్ ॥ ౨౧ ॥ కృష్ణ ఏవ ప్రాణో యేషాం తాన్-కృష్ణైకజీవనాన్ - నన్దాదీన్ -తంహ్రదం-విశతః ప్రవేష్టుముద్యుక్తాన్
రామః-ప్రత్యషేధత్ నివారితవాన్-తత్రహేతు-స్తత్ప్రభావవిత్- తత్రాపి హేతుర్భగవాన్ ॥ ౨౨ ॥ నవిద్యతే-ఽన్యా
గతిః రక్షణోపాయో-యస్య-తత్ ఆత్మనః స్వస్య,హేతోః - స్త్రీకుమారపర్యన్తం-దుఃఖితం - గోకులం-నిరీక్ష్య-ఆజ్ఞాయ తద్దుః
ఖం జ్ఞాత్వా,మర్త్యపదవీ - మనువర్తమానో - ఽత ఏవ-ముహూర్తమాత్రం-తూష్ణీం స్థిత్వా - తత ఉరగబన్ధా-దుదతిష్ఠత్-ఉత్థ్యా
జితోరగబన్ధో బభూవేత్యర్థః ॥ ౨౩ ॥ తస్యకృష్ణస్య-ప్రథ్యమానేన భూరి క్రియమాణేన-పృథుశబ్దాత్తత్కరోతీతిణ్యన్తాత్ "
రబుతో హలాదే,, రితికృతరభావాత్ కర్మణిలటః శానచ్ - వపుషా-వ్యధిత స్వశరీరో-భుజఙ్గః-కృష్ణ-మున్ముచ్య-కుపితః ఫణా-
నున్నమయ్య , శ్వసన్-కేవలం-హరి-మీక్షమాణః-తస్థౌ - కథంభూతః-నాసారన్ధ్రేషు విషం యస్య - అమ్బరీషవత్స్తప్తాని స్త
బ్ధాని చక్షూంషి-యస్య- అమ్బరీషశబ్దో భ్రాష్ట్రవాచీ " అమ్బరీషః పుమాన్ భ్రాష్ట్రం - క్లీబేఽమ్బరీషం భ్రాష్ట్రేనే ,, త్యాదినా
మానుశాసనాత్ , అమ్బరీష ఇత్యుణాదికసూత్రేణా " బిశబ్ద ,, ఇత్యస్మా ద్ధాతోః " కృ హృ భ్యామీష ,,న్నిత్యత ఈషన్నిత్య
నువర్తమానే తత్సన్నియోగేన రుడాగమో నిపాత్యతే- సమస్తపారే-నాసికాచ్ఛిద్రమేవ-విషపాకభ్రాష్ట్రం- యస్య-సచాసౌ-

ప్రతప్తాం తుల్యవ్యథాస్సమనుగృహ్యాశుచస్స్రవన్త్యః । తాస్తాః ప్రియవ్రజకథాః కథయన్త్య ఆసన్ కృష్ణాననేఽ
ర్పితదృశో మృతకప్రతీకాః ॥ ౨౧ ॥ కృష్ణప్రాణాన్నిర్విశతో నన్దాదీన్వీక్ష్య తద్ధ్రదమ్ । ప్రత్యషేధత్స భగవాన్రామః కృ
ష్ణానుభావవిత్ ॥ ౨౨ ॥ ఇత్థం స్వగోకులమనన్యగతిం నిరీక్ష్య సస్త్రీకుమారమతిదుఃఖితమాత్మహేతోః । ఆజ్ఞాయ మ
ర్త్యపదవీమనువర్తమానః స్థిత్వా ముహూర్తముదతిష్ఠదురఙ్గబన్ధాత్ ॥ ౨౩ ॥ తత్ప్రథ్యమానవపుషా వ్యథితాత్మ
భోగస్త్యక్త్వోన్నమయ్య కుపితః స్వఫణాన్భుజఙ్గః । తస్థౌ శ్వసఞ్ఛ్వసనరన్ధ్ర విషామ్బరీషస్తబ్ధేక్షణోల్ముకము
ఖో హరిమీక్షమాణః ॥ ౨౪ ॥ తం జిహ్వయా ద్విశిఖయా పరిలేలిహానం ద్వే సృక్కిణీ అతికరాళవిషాగ్నిదృష్టిమ్ । క్రీడ
న్నముం పరిససార యథా ఖగేన్ద్రో బభ్రామ సోఽప్యవసరం ప్రసమీక్షమాణః ॥ ౨౫ ॥ ఏవం పరిభ్రమహతౌజసము
న్నతాంసమానమ్య తత్పృథుశిరస్స్వధిరూఢ ఆద్యః । తన్మూర్ధరత్ననికరస్పర్శాతితామ్రపాదామ్బుజోఽఖిల
కలాదిగురుర్ననర్త ॥ ౨౬ ॥ తం నర్తుముద్యతమవేక్ష్య తదా తదీయా గన్ధర్వసిద్ధమునిచారణదేవవధ్వః । ప్రీత్యా
మృదఙ్గపణవానకవాద్యగీతపుష్పోపహారనుతిభిస్సహసోపసేదుః ॥ ౨౭ ॥ యద్యచ్ఛిరో ననమతేఽఙ్గ శతైకశీర్ష్ణస్త
త్తన్మమర్ద ఖలదణ్డధరోఽఙ్ఘ్రిపాతైః । క్షీణాయుషో భ్రమత ఉల్బణమాస్యతోఽసృఙ్నస్తో వమన్పరమకశ్మల

స్తబ్ధేక్షణః-ఉల్ముకాన్యగ్నికణాని ముఖే యస్య-ఉల్ముకవజ్జ్వలన్ముఖో వా ॥ ౨౪ ॥ ద్వేశిఖే అగ్రభాగౌ-యస్యాః - స్తయా-
జిహ్వయా-ద్వే-సృక్కిణీ ఓష్ఠప్రాన్తౌ - లేలిహానం,అతికరాళా-విషాగ్నిభీషణా-దృష్టి-ర్యస్య - త-మముం కాళియం- క్రీడన్నివ-
పరితశ్చచార " అభితః పరితస్సమయా ,, త్యాదివచనేనాముమితి షష్ఠ్యర్థే ద్వితీయా , అముష్య పరితస్ససారేత్యర్థః - యథా-గ
రుడ- స్తద్వత్-సోఽపి కాళియో-ఽప్య-వసరం దంశనార్థమన్తర-మన్వేషయ-న్పరిబభ్రామ ॥ ౨౫ ॥ ఏవం-పరిభ్రమణేనై
వ గతబలం- ఉన్నతావంసౌ యస్య తం-కాళియ-మానమ్య నమ్రం కృత్వా , తస్య పృథుషు విపులేషు-శిరస్స్వధిరూఢః - ఆద్యః అ
ఖిలవిద్యాకారణభూతః , అఖిలానాం భరతశాస్త్రవిదాం - ఆదిగురుః-హేతుగర్భమిదం-తత్త్వాత్ -చపలేష్వపి-శిరస్సు - న
నర్త, కథంభూతః-తస్య - మూర్ధసు-యే-రత్నసమూహాః - స్తేషాం-స్పర్శేనాత్యరుణం-పదామ్బుజం-యస్య - తథాభూ
తః ॥ ౨౬ ॥ నృత్యం కర్తుముద్యుక్తం-తం కృష్ణ-మవేక్ష్య-తదీయా భగవత్సేవకాః-గన్ధర్వాదయః-ప్రీతిపూర్వకం-మృదఙ్గా
దిభి-రుపలక్షితా-స్సహసా ఆశు,ఉపసేదు రాజగ్ముః - యద్వా - తదీయాః కాళియస్య పరిజనాః - ఉపసేదుః-గన్ధర్వాదయశ్చ
తథా-భగవన్తం-సేవితుం-మృదఙ్గాదిభిస్సహో-పసేదు-రిత్యన్వయః ॥ ౨౭ ॥ శత-మేకాని ముఖ్యాని-శిరాంసి-యస్య-
తస్య-శతైకశీర్ష్ణః కాళియస్య ఆర్షత్వా " చ్ఛీర్షఞ్ఛన్దసీ ,, తి శిరశ్శబ్దస్య శీర్షన్నాదేశః,యద్య-చ్ఛిరో - ననమ తేన నమ్రం నాభూ,దఙ్గ
హే రాజన్ - తత్త-చ్ఛిరః- కర్మ అఙ్ఘ్రిపాతైః-ఖలదణ్డధరః-హేతుగర్భం,తత్త్వా - న్మమర్ద-కథంభూతస్య,క్షీణ -మాయు-
ర్బలం వా-యస్య,భ్రమతః-తదా- ఆస్యతో ముఖేభ్యః , నస్తో నాసికాభ్యశ్చో , ల్బణముష్ణ-మధికం వా-అసృగ్రుధిరం -వమన్నద్ధి

౨౪ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ విషామ్బరీష

రన్, సనాగః కాళియః, పరమధికం, కశ్మలం మోహం, మూర్ఛాం దుఃఖం వా, అవాప లేభే ॥ ౨౮ ॥ అక్షిభిర్నేత్రైః గరళం-వి
ష-ముద్వమతః-పునః-రుషా క్రోధేన-ఉచ్చైః - నిశ్వసతః శ్వాసం ముఞ్చత- స్తస్య - శిరస్సు మధ్యే-యద్య-చ్ఛిరః-కర్తృ,సమున్న
మతి-ఉద్ధృతం బభూవేత్యర్థః-తత్తత్పదా పాదఘాతేన-అనునమయన్ ప్రహ్వీకుర్వన్- ఇత్థం-నృత్యన్ - దమయాం బభూవ ద
ణ్డయామాస - కథంభూతః , పుష్పైః పుష్పవర్షైః-సుపూజితః, గన్ధర్వాభిరితి కర్తృపదాధ్యాహారః - తాదాత్వికం భగవన్తం ల
క్షయతి-ఇహ అస్మిన్నవసరే, పురాణః పుమానివ శేషాసనో భగవానివా - లక్ష్యత ఇత్యర్థః ॥ ౨౯ ॥ తస్య భగవత-శ్చిత్రేణో
ద్భటేన-తాణ్డవేన నృత్తేన-నిరుగ్ణం నితరాం పీడితం- ఫణానాం-సహస్రం - యస్య-భగ్నం గాత్రం యస్య-స కాళియః- హే నృప
ముఖైః-రుధిర,మనువమన్ ఉద్గిరన్-తదా- తం కృష్ణం-చరాచరాత్మక సర్వభూతనియన్తారం - పురాణం పురుషం - శ్రీనారాయ
ణం-స్మృత్వా-తమేవ-మనసా, అరణం శరణం, జగామ ॥ ౩౦ ॥ కృష్ణస్య-గర్భే-యజ్జగత్తస్య- అతిభరేణా-వసన్నం పీడి
తం-పార్ష్ణిప్రహారైః పాదపృష్ఠఘాతైః, పరితో-రుగ్ణాః పీడితాః-ఫణా ఏవా- తపత్రాణి -యస్య- త-మహిం కాళియం, దృష్ట్వా-అ
ముష్య కాళియస్య-పత్న్యః, ఆర్తా దుఃఖితాః-విస్రంసమానా- వసనాదయో - యాసాం - తాః-ఆద్యం శ్రీకృష్ణ-ముపసేదురుప
జగ్ముః ॥ ౩౧ ॥ తాః కాళియస్య పత్న్యః-సువిగ్నాని నితరాం భీతాని - మనాంసి-యాసాం-అత ఏవ- పురస్కృతాః పురో
నిధాపితాః- అర్భాః బాలాః-యాభి -స్తాస్తథాభూతాః- భువి-కాయాన్దేహాన్ - నిధాయ దణ్డవత్పాతయిత్వా - తం-భూత
పతిమపరాధానవేక్షణేన శరణాగతభూతమాత్రరక్షితారం - కృష్ణం-ప్రణేముః నమశ్చక్రుః , తత-స్తా-స్సాధ్వ్యః పతివ్రతాః
శమలస్య పాప్మనో-భర్తుః బిభ్రతః-మోక్షేచ్ఛవః, భర్తుశ్శమలస్య వా-ధృతాఞ్జలిపుటాః - శరణదం-శరణం రక్షణోపాయమా

మాప నాగః ॥ ౨౮ ॥ తస్యాక్షిభిర్గరళముద్వమతశ్శిరస్సు యద్యత్సమున్నమతి నిశ్వసతో రుషోచ్చైః । నృత్యన్ప
దానునమయన్దమయాంబభూవ పుష్పైస్సుపూజిత ఇవేహ పుమాన్పురాణః ॥ ౨౯ ॥ తచ్చిత్రతాణ్డవనిరుగ్ణఫ
ణాసహస్రో రక్తం ముఖైరురు వమన్ నృప భగ్నగాత్రః । స్మృత్వా చరాచరగురుం పురుషం పురాణం నారాయ
ణం తమరణం మనసా జగామ ॥ ౩౦ ॥ కృష్ణస్య గర్భజగతో ఽతిభరావసన్నం పార్ష్ణిప్రహారపరిరుగ్ణఫణాతపత్రమ్ ।
దృష్ట్వాఽహిమాద్యముపసేదురముష్య పత్న్య ఆర్తాశ్శ్లథద్వసనభూషణకేశబన్ధాః ॥ ౩౧ ॥ తాస్తం సువిగ్నమన
సోఽథ పురస్కృతార్భాః కాయాన్నిధాయ భువి భూతపతిం ప్రణేముః । సాధ్వ్యః కృతాఞ్జలిపుటాశ్శమలస్య భ

కాళియపత్నీకృతకృష్ణస్తుతిః

ర్తుర్మోక్షేచ్ఛవశ్శరణదం శరణం ప్రపన్నాః ॥ ౩౨ ॥ నాగపత్న్య ఊచుః ॥ న్యాయ్యో హి దణ్డః కృతకిల్బిషేఽస్మిం
స్తవావతారః ఖలనిగ్రహాయ । రిపోస్సుతానామపి తుల్యదృష్టేర్ధత్సే దమం ఫలమేవానుశంసన్ ॥ ౩౩ ॥ అనుగ్ర

త్మానం.దదాతీ-తి తథా-తం "య ఆత్మదా బలదా,, ఇతి శ్రుతేః-తం కృష్ణం- శరణముపాయం - ప్రపన్నాః అధ్యవసితవత్యః "అన
న్యసాధ్యే స్వాభీష్టే మహావిశ్వాసపూర్వకమ్ తదేకోపాయతాయాచ్ఞా ప్రపత్తిశ్శరణాగతి,, రిత్యుక్తవిధాం ప్రపత్తిం చక్రు
రిత్యర్థః ॥ ౩౨ ॥ తత్ర భగవత స్తదితరాసాధ్యస్వభర్తృప్రాణసంరక్షణాత్మకస్వాభీష్టోపాయతాం మహావిశ్వాసపూ
ర్వకం యియాచిష వ-స్తావద్యాచనీయతోపయుక్తగుణవత్తాం స్తుతివ్యాజేనావిష్కుర్వత్య-స్తావ-ద్రక్షణీయస్య స్వభర్తుః కా
ర్పణ్యం, భవాన్తరసుకృతవత్త్వం చ, సూచయన్త్యః, ప్రకృత మేతస్య దమనమహితవ్యాజం హితమేవ-తచ్చ సమదృశా త్వయా
కర్తుముచితమేవేతి విజ్ఞాపయామాసుః, న్యాయ్య ఇత్యాదినాద్వయేన - తతశ్చతుర్భిః కార్పణ్యసుకృతవత్త్వే, తతో దశభిర్యాచ
నీయతోపయుక్తగుణానావిష్కర్తుం స్తుతిః-తతః పఞ్చభిర్యాచ్ఞేతి వివేకః-కృతం - కిల్బిషం హ్రదవిదూషణాత్మకం-త్వద్దంశ
నాత్మకం వా-యేన అస్మిన్-యః-స్త్వయా-ధృతో-దణ్డః-స-న్యాయ్య ఉచిత ఏవ-కృతకిల్బిష ఇత్యనేన, తస్య-దణ్డ్యత్వం-అకించన్యం
ప్రత్యుతసాపరాధత్వం చ సూచితం, అథ తద్దణ్డయితృత్వం న్యాయ్యమిత్యభిప్రాయేణాహుః॥ తవావతారః ఖలనిగ్రహాయ-
ఖలానాం దుష్కృతాం, నిగ్రహార్థం హి తవా-వతార , ఇత్యర్థః నన్వేవమపి వాత్సల్యనిధేర్మమైతదనుచితమిత్యత్రాహుః॥ రిపో
రితి ॥ రిపోః , స్సుతానామపి విషయే, తుల్యా వైషమ్యరహితా, దృష్టి-ర్యస్య - తథాభూత, స్త్వం, ఫలం హితాత్మకమేవా, నుస
మన్తరమేవ, శంసన్ సూచయన్-తావ-ద్దమం దణ్డం-ధత్సే కరోషి - రిపోస్సుతానామపీత్యనేన మిత్రామిత్రవిభాగానాదరేణా
పరాధినాం సర్వేషామపిదమం ధత్స ఇతి సూచితం, అత ఏవ, తుల్యదృష్టిః-యద్వా "హరిర్దుఃఖాని భక్తానాం హితబుద్ధ్యా కరోతి
వై-శస్త్రక్షారాగ్నికర్మాణి స్వపుత్రాయ పితా యథా ,, ఇత్యుక్తరీత్యా అనుగృహ్యమాణానాం తావత్పుత్రాదీనామివ సర్వే
షామపి తాదాత్వికాహితవ్యాజం హితమేవ కరోషీతి సూచితం-అతో ఽయం దణ్డో ఽనుగ్రహరూప ఏవ-అత ఏవ-వాత్సల్యనిధే స్త
వోచితశ్చేతి-భావః ॥ ౩౩ ॥ దణ్డస్యానుగ్రహరూపతామేవ స్పష్టయన్తి॥ అనుగ్రహ ఇతి ॥ భవతా, యః-కృతో-దణ్డః సో ఽయం

నోఽస్మాకమస్మద్విషయే, అనుగ్రహ ఏవ, కుతః, తేదణ్డస్త్వత్కర్తృకో దణ్డోఽసతాం, నోఽస్మాకం, కల్మషాపహః దురితాపహః, కిం తత్కల్మషం, యదపహన్తా మద్దణ్డః, తత్రాహుః అముష్య దేహినః కాళియాఖ్యజీవస్య, యత్ యస్మాత్కల్మషాద్దన్దశూకత్వం సర్పత్వం-ప్రాప్తమితి శేషః, తత్కల్మషాపహ ఇత్యర్థః-అతస్తవ, క్రోధోఽప్యనుగ్రహ ఏవానుగ్రహగర్భ ఏవ-సమ్యక్-మతః విజ్ఞాతః * ॥ ౩౪ ॥ * కృతకిల్బిషస్య దన్దశూకత్వమితి పదద్వయేన సాధనాన్తరరాహిత్యాత్మకమాకించన్యరూపం కార్పణ్యం సూచితం - అథేశ్వరానుగ్రహనిమిత్తం సుకృతవత్త్వమనుమాన్తి ॥ తప ఇతి ॥ అనేనాస్మద్భర్త్రా - పూర్వం పూర్వస్మిన్ జన్మని నిరస్తాహఙ్కారేణ మానదేన మహద్భ్యః పూజాప్రదేన చ సతా-కిం-తపః-స్సుతప్తం సుష్ఠు కృతం-పాకం పచతీతివన్నిర్దేశః - అథవా-సర్వభూతానుకమ్పయా-కశ్చిద్ధర్మో వా, అనుష్ఠిత-స్స్యాత్-కథమేవం జ్ఞాయత ఇత్యత్రాహుః-యత-స్సర్వ - జీవయతి « కో హ్యేవాన్యాత్కః ప్రాణ్యాత్ ,, దితి శ్రుత్యుక్తరీత్యా భోగమోక్షప్రదానేనోజ్జీవయతీతి తథా - భవాన్ - తుష్యతి తుష్టో భవితుం తావద్దణ్డయతీతి భావః - తపోధర్మయోరనిర్వచనీయత్వాభిప్రాయకః కింశబ్దః-అనేనానుష్ఠితౌ తపోధర్మౌ ఇదమిత్థం తయా నాస్మాభిరల్పబుద్ధిభిర్నిర్వక్తుం శక్యౌ - కింతు - కేవలం సర్వాన్తరాత్మనో భవతస్తోషాల్లిఙ్గాత్ తన్నిమిత్తం కించిత్తప ఆదికం కృతమిత్యనుమాస్యామహ ఇతి భావః -యద్వా-తప ఇత్యాదిభిశ్చతుర్భిః కార్పణ్యమేవావిష్క్రియతే - అయమర్థః - పూర్వమనుగ్రహరూపాద్దణ్డాత్ప్రాగనేన నిసర్గతః క్రూరేణానేన సర్పేణ-కిం-తప-స్సుతప్తం-న కించిత్-అథవా-కో ధర్మః, న కశ్చిత్, యతో యేన తపసా ధర్మేణ వా-భవాంస్తుష్యతి-తన్న కించిదపి కృతమిత్యర్థః, స్వభావతః క్రూరస్య నిరస్తమానత్వాద్యసంభావనా ప్రశ్నాయ తద్విశేషణాని * ॥ ౩౫ ॥ * కస్యేతి-అస్య కాళియస్య, త్వత్పాదరజస్స్పర్శాధికారః-కస్య పుణ్యస్య - అనుభావః ప్రభావః-తత్పుణ్యం, వయం-న వేద-వయమపి-న విద్మః - యద్వా, కస్య న కస్యచిదపి తాదృ

హ్యోఽయం భవతా కృతో హి నో దణ్డోఽసతాం తే ఖలు కల్మషాపహః । యద్దన్దశూకత్వమముష్య దేహినః క్రోధోఽపి తేఽనుగ్రహ ఏవ సమ్మతః ॥ ౩౪ ॥ తపస్సుతప్తం కిమనేన పూర్వం నిరస్తమానేన చ మానదేన । ధర్మోఽథ వా సర్వజనానుకమ్పయా యతో భవాంస్తుష్యతి సర్వజీవనః ॥ ౩౫ ॥ కస్యానుభావోఽస్య న దేవ విద్మహే తవాఙ్ఘ్రిరేణుస్పర్శాధికారః । యద్వాఞ్ఛయా శ్రీర్లలనాఽచరత్తపో విహాయ కామాన్ సుచిరం ధృతవ్రతా ॥ ౩౬ ॥ న నాకపృష్ఠం న చ సార్వభౌమం న పారమేష్ఠ్యం న రసాధిపత్యమ్ । న యోగసిద్ధీరపునర్భవం వా వాఞ్ఛన్తి యత్పాదరజఃప్రపన్నాః ॥ ౩౭ ॥ తదేష నాథాప దురాపమన్యైస్తమోజనిః క్రోధవశోఽప్యహీశః । సంసారచక్రే భ్రమత

శం పుణ్య - మస్మిన్ సర్వజాతౌ కించిదపి సంభావిత-మిత్యయం - న వేద-వయమపి న విద్మహే, ఇత్యర్థః తవేత్యనేన-తదఙ్ఘ్రిరేణోర్దుర్లభ్యమభిప్రేతం-తదేవావిష్కుర్వన్తి ॥ యద్వాఞ్ఛయేతి ॥ యద్వాఞ్ఛయా యదఙ్ఘ్రిరేణులిప్సయా, శ్రీర్లలనా, శ్రీర్లక్ష్మీరేవ లలనా-యస్యాః, పాదరజో, బ్రహ్మాదయో, లిప్సన్తి, సా, శ్రీరపి, కామాన్ అఙ్ఘ్రిరేణువ్యతిరిక్తాన్ పురుషార్థాన్-విహాయ అనిచ్ఛన్తీ, ధృతవ్రతా, ధృతం - తపశ్చర్యోపయుక్తమిన్ద్రియజయాత్మకం వ్రతం-యయా-తథా భూతా-తపో బహుకాలమచరత్-పురా శ్రీర్వేదవతీరూపేణ తపశ్చచారేతి శ్రీరామాయణకథాఽత్ర సూచ్యతే * ॥ ౩౬ ॥ * న నైవైశ్వర్యకైవల్యాదిషు ప్రార్థనీయ పురుషార్థేషు సత్స్వపి తాన్విహాయ కిం విశేషేణ మదఙ్ఘ్రిరేణుం వాఞ్ఛన్తీత్యత్రాహుః ॥ నేతి ॥ యే - త్వత్పాదరజః ప్రపన్నాః, తే, పారమేష్ఠ్యాదికం-న వాఞ్ఛన్తి - పారమేష్ఠ్యాదిభ్యోఽతిశయ పురుషార్థరూపం త్వత్పాదరజస్సేవమానాస్తేనైవ తృప్తాః పారమేష్ఠ్యాదికం న వాఞ్ఛన్తీత్యర్థః, తత్ర-పారమేష్ఠ్యం చతుర్ముఖైశ్వర్యం, నాకపృష్ఠం-స్వర్లోకం, సార్వభౌమం చక్రవర్తిత్వం, రసాధిపత్యం భూలోకాదధస్తనలోకాధిపత్యం, యోగసిద్ధీః అణిమాదీన్, అపునర్భవం కైవల్యం * ॥ ౩౭ ॥ * తర్హ్యేవం కృపణస్యాపి కథం దుర్లభతమమత్పాదరజస్స్పర్శాధికార, స్తత్రాహుః, తదితి, ఏషః, అహీశస్సర్పాధిపస్తమోజనిస్తమః ప్రచురజన్మా - అత ఏవ క్రోధవశ, స్తదపి తథాపి-హే నాథ-అన్యైః, దుష్ప్రాపం-త్వత్పదామ్బుజస్పర్శం, ఆప లేభే, యద్భవత-స్సమక్షం ప్రత్యక్షత్వం, తద్, అన్యైః, దురాపమప్యేష, ఆపేతి వాఽన్వయః ॥ యుక్తం చైతదిత్యాహుః ॥ సంసారచక్రే-స్వకర్మభిర్భ్రమతో-జీవస్య, యదృచ్ఛయా-భవత-స్సమక్షత్వం, స్యాత్ « ఏవం సంసృతిచక్రేఽస్మిన్ భ్రామ్యమాణే దురత్యయే, జీవే దుఃఖాకులే విష్ణోః కృపా కాప్యుపజాయత ,, ఇతి స్మరణాదితి భావః, విభవ ఇతి పాఠే, విభవస్త్వదనుగ్రహరూపో విభవ, స్సమక్షః ప్రత్యక్షస్స్యాదేవ యాదృచ్ఛికాది సుకృతవిశేషరూపవ్యాజమాత్రావలమ్బనేనానుజిఘృక్షోర్వాత్సల్యనిధేస్తవానుగ్రహరూపో విభవః ప్రత్యక్ష స్స్యాదేవ, అన్యథా, కస్యాపి చేతనస్య నిర్దుష్టస్యాసంభవాత్త్వత్కృపా నిర్విషయైవ

స్యాదితి భావః ॥ ౩౮ ॥ ॥ ఏవం కార్పణ్యమావిష్కృత్యాథ శరణ్యత్వోపయుక్తగుణైర్విశిష్య స్తువన్తి ॥ నమ ఇత్యాదిభిర్దశభిః ॥ చతుర్థ్యన్తానాం భగవత ఇత్యాదీనాం తుభ్యం నమ ఇత్యన్వయః, తత్ర, ఆశ్రితకార్యనిర్వాహకా ఆశ్రయణసౌకర్యాపాదకాశ్చేతి ద్వివిధాశ్శరణ్యగుణాః తత్ర జ్ఞానశక్తిపూర్తిప్రాప్త్యాదయ ఆశ్రితకార్యనిర్వాహకాః జ్ఞానమనిష్టపరిహారేష్టప్రాపణోపయుక్తరూపం, తచ్చ జ్ఞానవిజ్ఞాననిధయ ఇత్యనేనోక్తం, జ్ఞానమనిష్టపరిహారోపయుక్తం విజ్ఞానమిష్టప్రాపణోపయుక్తం, తయోర్నిధిరాశ్రయః, తస్మై, శక్తిర్నామ-ఘటితఘటనసామర్థ్యాద్యాత్మికా-సా చానన్తశక్తయ ఇత్యనేనోక్తా, బ్రహ్మణ ఇత్యనేన సర్వశేషిత్వాదిగుణబృహత్త్వవాచినా, భగవత ఇత్యనేన షాడ్గుణ్యపూర్ణత్వవాచినా, పూర్తిప్రాప్తీ వివక్షితే- పూర్తిరవాప్తసమస్తకామత్వం, ప్రాప్తిర్నిరుపాధికశేషిత్వం, ఆశ్రయణసౌకర్యాపాదకాస్తు గుణాః పరత్వస్వామిత్వసౌశీల్యవాత్సల్యాదయః- తత్ర, భూతాయ పరాయ పరమాత్మన ఇతి పరత్వముక్తం, పరత్వం నామ, స్వేతరాపేక్షయోత్కృష్టత్వం "ఉత్తమః పురుషస్త్వన్యః పరమాత్మేత్యుదాహృతః। యో లోకత్రయమావిశ్య బిభర్త్యవ్యయ ఈశ్వరః" ఇతి స్వేతరనిఖిలజగదన్తః ప్రవేశనప్రశాసనాభ్యాం వ్యాప్యగతదోషాస్పర్శే నచ ధారకత్వం హి పరమాత్మశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తమవగతం అనేన స్వేతరనియామ్యసర్వవస్త్వపేక్షయోత్కృష్టత్వం స్పష్టమేవ, పరాయ భూతాయ, భూతత్వమత్ర సర్వేభ్యః కారణతయా ప్రాగవస్థితత్వం, పరమకారణాయేత్యర్థః- అనేనాపి పరత్వం స్పష్టమేవ- భూతావాసాయేత్యనేన సౌలభ్యమవగతం- పరత్వయుక్తోఽపి న మేర్వాదివద్దూరాన్తరో, ఽపి తు, సర్వభూతహృదయగుహావాస ఇతి భావః, అనేన సౌలభ్యం సువ్యక్తమేవ- పురుషాయ మహాత్మన ఇత్యనేన సౌశీల్యం వివక్షితం, స్వయం వాచామగోచరమాహాత్మ్యయుక్తోఽపి యాదవానామన్యతమపురుషరూపేణ తైస్సహ సంశ్లేషస్వభావ ఇతి భావః, మహతో మన్దైస్సహ సంశ్లేషస్వభావవత్త్వం హి సౌశీల్యం, మహాపరాధినం కాలియమనుగ్రహీతుముద్యోగప్రఖ్యాపనపరేణానేన ప్రకరణేన వాత్సల్యం వ్యక్తమేవావగతం, భూ-

---

శ్శరీరిణో ॥ యదృచ్ఛయా ॥ స్యాద్భవతస్సమక్షమ్ ॥ ౩౮ ॥ నమస్తుభ్యం భగవతే పురుషాయ మహాత్మనే। భూతావాసాయ భూతాయ పరాయ పరమాత్మనే ॥ ౩౯ ॥ జ్ఞానవిజ్ఞాననిధయే బ్రహ్మణేఽనన్తశక్తయే। అగుణాయావికారాయ నమస్తే ప్రాకృతాయ చ ॥ ౪౦ ॥ కాలాయ కాలనాభాయ కాలావయవసాక్షిణే। విశ్వాయ విశ్వరూపాయ

తావాసాయ పరమాత్మన ఇతి వ్యాపకత్వోక్త్యా ప్రసక్తం వ్యాప్యగతదోషం పరిజహ్రుః ॥ అగుణాయేతి ॥ హేయగుణరహితాయ, పరాయ భూతాయేతి కారణత్వోక్త్యా ప్రసక్తవికారాశ్రయత్వపరిహారాభిప్రాయేణావికారాయేత్యుక్తిః - సద్వారకవికారాశ్రయత్వేన కారణత్వేఽపి స్వరూపతస్స్వభావతశ్చావికారాయేత్యర్థః, సద్వారకవికారాశ్రయత్వమేవ స్పష్టయన్తి ॥ ప్రాకృతాయ "భూమిరాపోఽనలో వాయుః అపరేయమితస్త్వన్యామ్" ఇతి శ్లోకద్వయోక్తప్రధానపురుషాత్మకప్రకృతిద్వయద్వారా తద్గతవికారాశ్రయాయ ॥ ౩౯ ॥ ౪౦ ॥ సత్త్వాదిప్రకృతిగుణక్షోభనిమిత్తకాలస్యాపి పృథఙ్నిమిత్తతావ్యుదాసాయ తస్య తత్సామానాధికరణ్యనిర్దేశః- కాలాయేతి- కాలాత్మకాయేత్యర్థః- తదాత్మకత్వం న మృదాత్మకో ఘట ఇతివత్ స్వరూపాభేదనిబన్ధనమపి త్వా- త్మా దేవో జాత ఇతివచ్ఛరీరాత్మభావనిబన్ధనమిత్యభిప్రాయేణాహుః- కాలనాభాయేతి - కాలో, నాభివద్భూతో, యస్య, సః- కాలనాభః "అచ్ ప్రత్యన్వవపూర్వాత్సామలోమ్నః" ఇత్యత్రాజితి యోగవిభాగాశ్రయణాత్సర్వసమాసాన్తోఽచ్ప్రత్యయః- యద్వా, కాలస్య, నాభిః, చక్రస్యారాదీనాం నాభివద్ధారకః, ఆత్మభూత ఇతి యావత్, దేవమనుష్యాదిదేహపారవశ్యేన జీవస్య తచ్ఛరీరకత్వవన్న కాలపారవశ్యేన తచ్ఛరీరకత్వమపి తు, తద్యాథాత్మ్యావలోకనేనేత్యభిప్రాయేణాహుః "కాలావయవసాక్షిణ ఇతి॥ కాలావయవానాం నిమేషాదివత్సరాన్తానాం, సాక్షిణే సాక్షాద్ద్రష్ట్రే, పరాయ భూతాయేత్యుక్తకారణత్వప్రయుక్తకార్యానన్యత్వాభిప్రాయేణ కార్యసామానాధికరణ్యేన నిర్దిశన్తి॥ విశ్వాయేతి॥ విశ్వాత్మకాయేత్యర్థః॥ తదాత్మకత్వం కిం తత్స్వరూపాభేదనిబన్ధనం- నేత్యాహుః, విశ్వరూపాయేతి, విశ్వం, రూపం శరీరం, యస్య, తస్మై, శరీరాత్మభావనిబన్ధనం సామానాధికరణ్యమితి భావః ॥ యద్వా ॥ సూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టస్యైవ కారణత్వాత్తస్య స్థూలచిదచిద్విశిష్టేనాత్మనాఽసౌ కమనన్యత్వాభిప్రాయేణ విశ్వాయేత్యుక్తిః, విశేష్యాంశస్యాపి శరీరాత్మభావనిబన్ధనవిశ్వసామానాధికరణ్యాభిప్రాయేణ విశ్వరూపాయేత్యుక్తిః, న కేవలముపాదానకారణభూతాయ, అపి తు, జగన్నిమిత్తభూతాయ చేత్యభిప్రాయేణాహుః, తత్కర్త్రే ఇతి, ఉపకరణాధికరణాదికమపి త్వమేవేత్యభిప్రాయేణోక్తం, విశ్వస్య హేతవ ఇతి హేతుత్వం కారకష-

---

౩౮ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ స్యాద్విభవస్సమక్షః

ట్కసాధారణం-గోబలీవర్దన్యాయేన తత్కర్త్రి ఇత్యుక్తిః ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ విశ్వాయ విశ్వరూపాయేత్యుక్తయోః కార్యేణ సహ విశిష్టవిశేష్యాంశసామానాధికరణ్యయోర్నిబన్ధనద్వయమాహుః॥ భూతేతి ॥ భూతాదిరూపేణ పరిణతత్వాద్భూతాద్యాత్మనే, అత్ర భూతాదిశబ్దాః భూతాదికార్యరూపేణ పరిణతాచిద్విశిష్టబ్రహ్మపరాః ఏవం చ కార్యావస్థబ్రహ్మాభిన్నకారణావస్థబ్రహ్మణ ఇత్యర్థః-భూతాదీనా - మాత్మనే తదన్తఃప్రవేశప్రశాసనాభ్యాం భర్త్రే ఇత్యస్యార్థస్తస్మై ఇణ వివక్షితః అన్తఃప్రవేశప్రశాసనాభ్యాం భర్తృత్వమేవ హ్యాత్మశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తం, తత్ర, భూతాన్యాకాశాదీని, మాత్రాః శబ్దాదయః పఞ్చ ఇన్ద్రియాణి జ్ఞానకర్మోభయేన్ద్రియాణి శ్రోత్రాదీని దశ, ప్రాణాః, పఞ్చ మనో, బుద్ధిశ్చ, ఆశయో వాసనా, ఏవం సూక్ష్మాచిద్విశిష్టబ్రహ్మణః స్థూలావస్థాచిద్విశిష్టబ్రహ్మాభేదేతయోః కార్యకారణభావోఽవిశేషణవిశేష్యయోశ్శరీరాత్మభావశ్చేతి నిబన్ధనద్వయముక్తం, అథ చిత్సామానాధికరణ్యేఽపి నిబన్ధనమాహుః॥ త్రిగుణేనేత్యర్ధేన ॥ త్రిగుణేన గుణత్రయహేతుకేనాభిమానేన దేహాత్మాద్యభిమానేన, గూఢాచ్ఛన్నా, స్వాత్మానుభూతిర్జీవానాం, యస్మా, త్తస్మై జ్ఞానవికాసయాపజీవగతకార్యం ప్రతికారణభూతాయేత్యభిప్రేతార్థః ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ ఏవం జగత్కారణత్వేన పరత్వనిర్వాహణలక్షితస్య పరమాత్మనశ్చిదచిద్విశిష్టస్య స్వరూపం విశేష్యాంశభూతం జగన్నిమిత్తకారణం విశోధయన్తి॥ నమోఽనన్తాయేతి ॥ అత్ర సత్యాదివాక్యం ప్రత్యభిజ్ఞాప్యతే, అనన్తపదేన తస్య, కూటస్థపదేన నిర్వికారవాచినా సత్యపదస్య, విపశ్చిచ్ఛబ్దేన జ్ఞానపదస్య చ, ప్రత్యభిజ్ఞానాత్, వివిధం పశ్యతీతి విపశ్చి, త్తస్మై, నిత్యాసఙ్కుచితసర్వవస్తువిషయకధర్మభూతజ్ఞానాశ్రయాయేత్యర్థః-పృషోదరాదిత్వాద్యశబ్దస్య చిభావః-ఏవమచేతనాత్త్రివిధజీవేభ్యశ్చ వ్యావృత్తాయేత్యుక్తం భవతి, అనన్తాయేత్యనేన సర్వవస్తుసామానాధికరణ్యార్హత్వరూపవస్తుపరిచ్ఛేదరాహిత్యమప్యుక్తం - సర్వవస్తుసామానాధికరణ్యార్హత్వం చ సర్వాన్తఃప్రవేశేన తచ్ఛరీరకత్వే నచ,

---

తత్క ❁ ర్త్రే విశ్వహేతవే॥ ౪౧ ॥ భూతమాత్రేన్ద్రియప్రాణమనోబుద్ధ్యాశయాత్మనే। త్రిగుణేనాభిమానేన గూఢస్వాత్మానుభూతయే॥ ౪౨ ॥ నమోఽనన్తాయ సూక్ష్మాయ కూటస్థాయ విపశ్చితే। నానావాదానురోధాయ వాచ్యవాచకశక్తయే॥ ౪౩ ॥ నమః ప్రమాణమూలాయ కవయే శాస్త్రయోనయే। ప్రవృత్తాయ నివృత్తాయ నిగమాయ నమో నమః॥ ౪౪ ॥ నమః కృష్ణాయ రామాయ వసుదేవసుతాయ చ। ప్రద్యుమ్నాయానిరుద్ధాయ సాత్వ

తత్ర కథమణుస్వరూపజీవాన్తఃప్రవేశేన తచ్ఛరీరకత్వం విభోః పరమాత్మనస్సఙ్గచ్ఛత ఇత్యత్రాహుః ॥ సూక్ష్మాయేతి “అణోరణీయాన్, నిత్యం విభుం సర్వగతం సుసూక్ష్మ” మిత్యాది శ్రుత్యుక్తరీత్యా సూక్ష్మాదపి సూక్ష్మత్వా జ్జీవాన్తః ప్రవేశయోగ్యాయేతి భావః ॥ నన్వేవంభూతం త్వాం కథం కేచిన్నిమిత్తకారణమేవ వదన్తి, కేచిచ్చ, జీవాభిన్నమిత్యాదీ, త్యత్రాహుః-నానావాదాః వేదవిరుద్ధాః, తాననువృత్త్యావస్థితాయ, అనధిగతవేదాన్తవాక్యైకవాక్యానాం విప్రతిపన్నబుద్ధీనాం తత్తద్వాదానురూపేణాపి ప్రతీతాయేత్యర్థః- తత్ర హేతుః - వాచ్యవాచకశక్తయే - వాచకాస్తత్తద్వాదిప్రయుక్తాః వివక్షితార్థవిషయాశ్శబ్దాః, వాచ్యాస్తత్తచ్ఛబ్దవివక్షితా అర్థాః - తత్ర వాచ్యశక్తిరుపస్థాప్యయోగ్యతాలక్షణా - వాచకశక్తిరుపస్థాపకత్వలక్షణా-తదుభయశక్తినిర్వాహకత్వాన్నానావాదానురోధాయేత్యర్థః ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ ఏవమపి-కేవలం శాస్త్రయోనయే-శాస్త్రం, యోనిః కారణం స్వస్వరూపస్వభావప్రమితిజనకం-యస్య, తస్మై -శాస్త్రస్యాభమప్రమాదవిప్రలిప్సాదిపురుషదోషసంభావనాం నిరాకుర్వత్యో విశింషన్తి॥ ప్రమాణమూలాయ, ప్రమాణం స్వప్రమితిసాధనం శాస్త్రం, తస్య-మూలాయ తదావిష్కర్తృత్వేన తత్కారణాయ, తథా చ స్మర్యతే “అనాదినిధనా హ్యేషా వాగుత్సృష్టా స్వయంభువా। ఆదౌ వేదమయీ నామ్నా యతస్సర్వాః ప్రసూతయ” ఇతి, శ్రూయతే చ “తస్య హ వా ఏతస్య మహతో భూతస్య నిశ్వసితమేతద్యదృగ్వేద” ఇతి “ఋచస్సామాని జజ్ఞిరే, ఛన్దాంసి జజ్ఞిరే తస్మాత్, యజుస్తస్మాదజాయతే” తి చ, ప్రమాణమూలత్వాసంభావనాం నిరాకుర్వన్తి - కవయే - పూర్వపూర్వానుపూర్వీవిశిష్టత్వేన శాస్త్రావిష్కారోపయుక్తసార్వజ్ఞ్యయుక్తాయ-న కేవలం ప్రమాణమూలాయ, అపి తు ప్రమేయనిర్వాహకాయాపీత్యాహుః, ప్రవృత్తాయ నివృత్తాయ చ-ఉభయకర్మనిర్వాహకాయ-నిగమాయోపనిషజ్జ్ఞానప్రవర్తకాయ ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ సత్యం పరత్వావస్థితోఽహాముక్తగుణయుక్తో న తు వ్యూహవిభవాద్యవస్థ ఇత్యత్రాహుః ॥ నమః కృష్ణాయేతి ॥ రామకృష్ణాదివిభవావస్థాయాం ప్రద్యుమ్నానిరుద్ధాదివ్యూహావస్థాయాం చాహీనస్వస్వభావాయేతి భావః - విభవావస్థాయాం సౌశీల్యమేకమధికమావిష్కృతమిత్యభిప్రాయేణాహుః - వసుదేవసుతాయేతి ॥ యా

---

౪౧ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ చాస్య హేతవే

ద్వా। శరణ్యత్వోపయుక్తమాశ్రితార్తిపరిజిహీర్షైకశీలత్వమాహుః॥ నమః కృష్ణాయేతి। వ్యూహవిభవాదిరూపేణ-సాత్వతా మాశ్రితానాంపతయే అనిష్టపరిహారపూర్వకం పాలకాయ ✽ ॥ ౪౫ ॥ ✽ పాలకత్వప్రకారమేవాహుః॥ గుణప్రదీపాయేతి॥ సాత్వతామిత్యనువర్తతే- తేషాం, గుణస్యధర్మభూతజ్ఞానస్య, ప్రదీపాయ ప్రదీపవద్విషయావారకనివారకాయ - సాత్వతాంగుణప్రదీపాయేత్యనేన, అసాత్వతాంతద్వైపరీత్యం సూచితం। తదేవస్పష్టీకుర్వన్తి॥ గుణాత్మచ్ఛాదనాయ గుణేనగుణమయమాయయా, ఆత్మనోజీవా-నసాత్వత, శ్ఛాదయతిసఙ్కుచితజ్ఞానాన్కరోతీ,తితథా-తస్మై,ఏతద్విశేషణద్వయప్రసక్తవైషమ్యపరిజిహీర్షయావిశింషన్తి, గుణవృత్త్యుపలభ్యాయ, గుణస్యగుణపరిణామాత్మకమనసో,వృత్త్యాన్యాసోపాసనాన్యతరరూపయా, ఉపలభ్యాయఉపలక్ష్యాయ, గుణవృత్తిరూపవ్యాజమాత్రాపేక్షత్వాద్వైషమ్యరహితాయేతిభావః। గుణవృత్త్యపరిజ్ఞానాసంభావనాంనిరాకుర్వన్తి॥ గుణద్రష్ట్రే, సర్వాన్తఃకరణవృత్తీనాంసాక్షాద్యుగపద్ద్రష్ట్రే, తత్రహేతుః- స్వసంవిదే-స్వాసాధారణాపరిచ్ఛిన్ననిరుపాధికనిత్యాసఙ్కుచితధర్మభూతజ్ఞానాశ్రయాయ ✽ ॥ ౪౬ ॥ ✽ యద్యహంగుణద్రష్టా- తర్హితథాత్వేనకింనజ్ఞాయె-ఇత్యత్రాహుః॥ అవ్యాకృతేతి। అవ్యాకృతోఽనభివ్యక్తః - విహారఃగుణద్రష్టృత్వాదిరూపో యస్య- తస్మై - నకేవలంగుణద్రష్ట్రే-అపితు సర్వవ్యాకృతానాందేవాదిపదార్థానాంతద్బుద్ధివృత్తీనాంచ - సిద్ధయేనిష్పత్తిహేతవే- నకేవలంతేషాంసిద్ధిహేతురేవా-పితు - సర్వేన్ద్రియప్రశాసితాచే - త్యభిప్రాయేణసంబోధయన్తి॥ హృషీకేశేతి। హృషీకాణాంఇన్ద్రియాణాం -ఈశఃనియన్తా- శరణ్యత్వోపయుక్తంగుణాన్తరమాహుః-మునయె-తాపత్రయాతురజీవోజ్జీవనాయయాదృచ్ఛికప్రాసఙ్గికానుషఙ్గికాదన్యతమసుకృతలేశానుచిన్తనాత్మకమననశీలాయ - మౌనశీలీఅజల్పాకః- పరిపూర్ణైశ్వర్యత్వా ద్బ్రహ్మాదిస్తమ్బపర్యన్తంజగత్తృణీకృత్య జోషమాసీనాయేత్యర్థః - అయమపిపరత్వావహోగుణః ✽ ॥ ౪౭ ॥ ✽ పరావరగతిజ్ఞాయబన్ధమోక్షాభిజ్ఞాయ - ఆశ్రితానాం మోచకాయా-నాశ్రితానాంబన్ధకాయచేత్యర్థః- తథాచోక్తంభగవతైవ “ తేషామహంసముద్ధర్తామృత్యుసంసారసాగరా ,, దితి “ తానహంద్విషతఃక్రూరాన్సంసారేషు

తాంపతయేనమః॥ ౪౫ ॥నమోగుణప్రదీపాయగుణాత్మచ్ఛాదనాయచ । గుణవృత్త్యుపలభ్యాయగుణద్రష్ట్రే
స్వసంవిదే॥౪౬॥అవ్యాకృతవిహారాయసర్వవ్యాకృతసిద్ధయే।హృషీకేశనమస్తేఽస్తుమునయెమౌనశీలినే॥౪౭॥

నరాధమాన్ । క్షిపామ్యజస్రమశుభానాసురీష్వేవయోనిషు ,, తిచ - ఆశ్రయణసౌకర్యాపాదకోఽయంగుణః కృతాపరాధానప్యాశ్రయణరూపవ్యాజమాత్రావలమ్బనేనరక్షితుముద్యమోహ్యాశ్రయణసౌకర్యాపాదకః - అనేనవైషమ్యారాహిత్యం కారుణికత్వంచాభిప్రేతం తథాచస్మర్యతే“ సర్వజ్ఞోఽపిహిసర్వేశస్సదాకారుణికోఽపిసన్।సంసారతన్త్రవాహిత్వాద్రక్షాపేక్షామపేక్షత ,, ఇతి - సర్వాధ్యక్షాయసర్వపురుషార్థాధిపతయె - ఆశ్రితానాంధర్మాదిస్వాత్మపర్యన్తప్రదాతృత్వరూపమహావదాన్యాయేత్యర్థః - అయమాశ్రితకార్యాపాదకోగుణః - పూర్వంపరాయభూతాయేత్యుక్తపరత్వోపయుక్తజగదుపాదానత్వప్రయుక్తవిశ్వానన్యత్వం - విశిష్టస్యతథాత్వేఽపివిశేష్యాంశస్యవిశ్వశరీరకత్వేనతద్భిన్నత్వం - తన్నిమిత్తత్వం- తత్సృష్టాస్వేతరోపకరణాన్తరనిరపేక్షత్వంచ “ విశ్వాయవిశ్వరూపాయతత్కర్త్రేవిశ్వహేతవ ,, ఇత్యుక్తం,తదేవవిశ్వాయతుభ్యం నమఇతి యుష్మచ్ఛబ్దవివక్షితషాడ్గుణ్యపూర్ణత్వాభిముఖత్వాది విశేషణానాంవిశ్వశబ్దాద్యభిప్రేతవిశ్వానన్యత్వాదీనాం చైకవిశేష్యవృత్తిత్వరూపమర్థసామానాధికరణ్యముక్తం- అథభిన్నప్రవృత్తినిమిత్తవద్విశేష్యాభిధాయినాంతత్తచ్ఛబ్దానామేకవిశేష్యపర్యవసానాత్మకంశబ్దసామానాధికరణ్యమాహుః - విశ్వాయ “ నతాస్త్వసర్వవచసాం ప్రతిష్ఠాయత్రశాశ్వతీ-వచసాంవాచ్యముత్తమ ,, మిత్యుక్తరీత్యాసకలశబ్దవాచ్యాయేత్యర్థః - విశ్వశబ్దస్యా- త్రపూర్వత్రచలాక్షణికత్వాత్సర్వనామకార్యాభావః - సంజ్ఞాపూర్వకవిధేరనిత్యత్వాద్వా - ఏకస్యైవసర్వశబ్దవాచ్యత్వప్రయుక్తంసర్వేషాంశబ్దానాంపర్యాయత్వంనిరాహుః - అవిశ్వాయేతి తదన్యత్వమత్రనఞర్థః - నవిశ్వఃఅవిశ్వ-స్తస్మై - తత్తచ్ఛబ్దప్రవృత్తినిమిత్తేభ్యోవిలక్షణాయేత్యర్థః - నహిస్వస్వప్రవృత్తినిమిత్తవిలక్షణైకవిశేష్యనిష్ఠప్రవృత్తినిమిత్తవిశిష్టైకవిశేష్యాభిధాయినాంశబ్దానాంపర్యాయత్వప్రసఙ్గ ఇతిభావః - కథంజాతిగుణాద్యాశ్రయతత్తద్విశేష్యపర్యవసాయినామేకవిశేష్యాభిధాయిత్వమిత్యత్రాహుః। విశ్వహేతవఇతిఅస్యచహేతవెఇతిచపాఠఃతదా - విశ్వపరామర్శీదంశబ్దః-జాతిగుణాద్యాశ్రయనిఖిలవిశేష్యజాతగతసత్తాస్థితిప్రవృత్తిహేతవె - తత్సత్తాదిహేతుత్వేనవిశ్వస్యతదపృథక్సిద్ధవిశేషణత్వాదపృథక్సిద్ధవిశేషణవాచినాంమత్వర్థీయప్రత్యయమన్తరేణాపివిశేష్యపర్యవసాయిత్వమాకృతినయసిద్ధమితిభావః - విశ్వసత్తాదిహేతుత్వాస్సం

భావనాం నిరోకర్తుం హేతుత్వోపయుక్తజ్ఞానవత్తామాహుః- తద్ద్రష్ట్ర ఇతి ॥ ౪౮ ॥ ఇతి దేవం శరణ్యత్వోపయుక్తగుణవిశిష్టం స్తుత్వా యథా "విజ్ఞాతారః కుమారకాః" ఇతి శ్రుత్యుక్తరీత్యా స్వతుల్యకుమారప్రాయస్యాత్వచ్ఛరీరభూతస్యాస్మద్భర్తుః కదాచిదననుకూలస్య స్వశరీరస్యైవ స్వపుత్రస్యైవ చాపరాధః కరణకళేబరాదిప్రదానేనాఖిలజీవోజ్జీవయిషయా సర్వజగదుదయవిభవలయలీలేన సర్వశరీరేణ విప్రలాపరాధవత్త్వేఽపి కించిదానుకూల్యయుక్తజీవోజ్జీవయిషయా కృతావతారేణ త్వయా సోఢుముచిత ఇతి క్షమాపయన్త్యస్తావద్భర్తృప్రాణరక్షాం కైఙ్కర్యం చ ప్రార్థయన్తే ॥ త్వమితి॥ త్రిభిః ॥ హే పిభో- త్వం హ్యనాదికాలాఖ్యశక్తియుక్తః, అనీహస్స జఙ్కల్పేతరవ్యాపారశూన్యః, అనేన "కలితశ్రమఏ ఏ సృజత్యసౌ" ఇతివచనార్థోఽభిప్రేతః, గుణైః రజస్సత్వతమోభిః రస్య జగతో జన్మస్థితిలయాన్ కుర్వన్నితి శేషః - తత్తత్స్వభావాన్ ౦జ స్తమస్తదుభయస్వభావానపి సతో జీవాన్-సమీక్షయా అనుగ్రహగర్భయా దృష్ట్యా - ప్రబోధయన్-తావద్దేహేన ప్రబుద్ధాన్కుర్వన్, అప్రతిహతజగద్వ్యాపారరూపవిహార-శ్చేష్టసే-యద్వా - త్వం - సమీక్షయా "బహుస్యాం ప్రజాయేయ" ఇత్యుక్తయా సఙ్కల్పాత్మికయా దృష్ట్యా - అనీహస్తద్వ్యతిరిక్తవ్యాపారశూన్యః - ప్రలయదశాయాం-తత్తత్స్వభావాన్ తత్తత్కర్మవాసనాత్మకస్వభావమాత్రయుక్తాన్- సంకుచితజ్ఞానా-నసత్ప్రాయా- న్సతో జీవా- న్ప్రతిబోధయన్ స్వారాధనోపయుక్తకరణకళేబరాదిప్రదానేన వికసితజ్ఞానా-న్కుర్వన్ - ఏవంవిధం మహోపకారం కర్తుమితి భావః - అప్రతిహతజగద్వ్యాపారాత్మకవిహారో- ఽస్య జగతో-జన్మాదీ-నీహ-సచేష్టసే - కరోషీతి యావత్-తత్తత్స్వభావాన్ప్రతిబోధయన్నిత్యనేన-సర్వజీవసాధారణ్యేన తద్విషయకమహోపకారైకశీలత్వం సూచితం. ఏవమపరాధాన వేక్షణేన కేవలముపకారైకశీలస్య తవ కేయానయమపరాధ ఇతి భావః ॥ ౪౯ ॥ జన్మాదీ-నీహమానస్య- తే తవ-త్రిలోక్యా-మమూస్సర్వా-శ్శాన్తాస్సాత్త్విక్యః-అశాన్తాః

పరావరగతిజ్ఞాయ సర్వాధ్యక్షాయ తే నమః। అవిశ్వాయ చ విశ్వాయ తద్ద్రష్ట్రేఽస్య చ హేతవే ॥ ౪౮ ॥ త్వం హ్యస్య జన్మస్థితిసంయమాన్విభో గుణైరనీహోఽకృతకాలశక్తిధృత్। తత్తత్స్వభావాన్ప్రతిబోధయన్సతస్సమీక్షయాఽమోఘవిహార ఈహసే ॥ ౪౯ ॥ తస్యైవ తేఽమూస్తనవస్త్రిలోక్యాం శాన్తా అశాన్తా ఉత మూఢయోనయః। శాన్తాః ప్రియాస్తే హ్యధునాఽవితుం సతాం స్థాతుశ్చ తే ధర్మపరీప్సయేహతః ॥ ౫౦ ॥ అపరాధస్సకృద్భర్త్రా సోఢవ్యస్స్వప్రజాకృతః। క్షన్తుమర్హసి శాన్తాత్మన్మూఢస్య త్వామజానతః ॥ ౫౧ ॥ అనుగృహ్ణీష్వ భగవన్ప్రాణాంస్త్యజతి పన్నగః। స్త్రీణాం నస్సాధుశోచ్యానాం పతిః ప్రాణః ప్రదీయతామ్ ॥ ౫౨ ॥ విధేహి తే కిఙ్కరీణామనుష్ఠేయం తవాజ్ఞయా। యచ్ఛ్రద్ధయాఽనుతిష్ఠన్వై ముచ్యతే సర్వతో భయాత్ ॥ ౫౩ ॥ శ్రీబాదరాయణిరు

రాజస్యః-మూఢయోనయస్తామస్యశ్చ - ప్రజా-స్తనవః దేహాః-ఆధేయా విధేయా శ్శేషాశ్చేత్యర్థః - సర్వా అప్యనుగ్రాహ్యా ఏవేతి భావః-నను-సర్వాసామనుగ్రాహ్యత్వే జగద్వ్యాపారోచ్ఛేదప్రసఙ్గ-స్తత్రాహుః-యద్యప్యేవం-తథాపి-స్థాతుః స్థితికర్తుః అత ఏవ-సతాం-ధర్మపరిపాలనేచ్ఛయా-ఈహతః ప్రవర్తమానస్య-కృతావతారస్యేతి యావత్ - తే తవ శాన్తా-స్తనవః-అవితుం రక్షితుం-ప్రియా ఇష్టా హి - సదా సకలజన్మసు సాపరాధా అప్యధునాఽపరాధవిరిరంసవః ప్రియాః - అతోఽస్యానుగ్రాహ్యత్వేఽపి న జగద్వ్యాపారోచ్ఛేదప్రసఙ్గ ఇతి భావః ॥ ౫౦ ॥ అతోఽయం యావచ్ఛాన్తిదణ్డితోఽప్యధునోపశాన్తః పుత్రవత్సోఢవ్య ఏవేత్యాహుః॥ అపరాధ ఇతి॥ భర్తురస్మద్భర్తు-రపరాధ-స్సకృత్సోఢవ్యః - ఇతః పరం పునరపరాధః కృతశ్చేన్న సోఢవ్య ఇత్యభిప్రాయేణ సకృదిత్యుక్తిః - స్వప్రజాకృతః - స్వపుత్రకృతత్వాచ్చ సోఢవ్య ఇత్యర్థః-అనేన భగవతః పితృస్థానీయత్వం సర్వజీవానాం పుత్రస్థానీయత్వం చాభిప్రేతం. కించా-జ్ఞానకృతోఽపరాధః క్షమాపణేన సహ్య ఏవ సర్వథేతి లోకపరిపాటీమభిప్రేత్యాహుః క్షన్తుమర్హసీతి - అధునా త్వయి శాన్త్యా భవితవ్య మిత్యభిప్రాయేణ శాన్తాత్మన్నితి సంబోధనం-యద్వా కృతాపరాధేష్వప్యధునా శాన్తేషు, త్వదానుకూల్యోపయుక్తశాన్తిమత్సు - ఆత్మా అనుగ్రహప్రవణం మనో-యస్య-తథాభూతేతి సంబోధనం.మూఢస్య- తవైవ - త్వామజానతః-క్షన్తు-మర్హసి అపరాధమితి విభక్తిపరిణామేనానుషఙ్గః-ప్రకృతత్వాచ్చైనోవా ॥ ౫౧ ॥ హే భగవ-న్నయం-పన్నగస్సర్పః-ప్రాణాన్ - త్యజతి-అతో-ఽనుగృహ్ణీష్వ-సాధుశోచ్యానాం సాధుభిర్దయనీయానాం-స్త్రీణా-మస్మాకం-పతిరేవ- ప్రాణస్స-ప్రదీయతామ్ ॥ ౫౨ ॥ యుష్మదనుగ్రహోఽన్యేషాం మృత్యోరేవేతి చే-త్తత్రాహుః విధేహీ-త్వదాజ్ఞయా- య-త్తవ కిఙ్కరీణామస్మాక-మనుష్ఠేయం - త-ద్విధేహి-అనుష్ఠేయం విశిం ష-న్తి-సపుమాన్కాళియో-య-దనుష్ఠేయం-శ్రద్ధయా-ఽనుతిష్ఠన్- భయాత్ప్రకృతాన్మృత్యుభయా-న్ముచ్యతే-యథాఽస్మత్తో లోకానభీతాన్స్యు-ర్యథా చాయం మృత్యుభయాన్ముచ్యేత-తాదృశమనుష్ఠేయం కర్మాజ్ఞాపయేత్యర్థః ॥ ౫౩ ॥ ఇత్థం-స

భగవాన్కృష్ణో-నాగపత్నీభి-రభిష్టుతః యాచితశ్చ-ఙ్ఘ్రికుట్టనైః-భగ్నశిరసం-మూర్ఛితంచ-కాళియంవిససర్జ ॥ ౫౪ ॥ తత-శ్శనకైః-ప్రతిలబ్ధానీన్ద్రియాణి - ప్రాణాశ్చ-యేన-తథాభూతః- కాళియః-కృచ్ఛ్రాద్దత్వాయాసా-చ్ఛ్వాసం-ముఞ్చ-న్కృతాఞ్జలిః,హరిం-ప్రాహ ॥ ౫౫ ॥ ఉక్తిమేవాహ ॥ వయమితిత్రిభిః ॥ వయ-ముత్పత్త్యాసహఉత్పత్తిప్రభృతి-ఖలాః దుష్టాః-తామసాః-దీర్ఘమన్యవశ్చైషాంతథాభూతాశ్చ- వయమితితిర్యగభిప్రాయేణనిర్దేశః - అతఏవ‘‘వయంచతత్రభగవన్’’ స్నిత్యనేనాపౌనరుక్త్యం-హేనాథ భూతానాం-స్వభావజౌత్పత్తికోగుణః - దుస్త్యజః-యద్యతః-స్వభావః-అసద్గ్రహః-దుష్టపిశాచతుల్యః-అతో-దుస్త్యజః ॥ ౫౬ ॥ త్వయేతి ॥ హేధాతః-గుణైర్వివిధతయాసృజ్యతఇతిగుణవిసర్జన-మిదం-విశ్వం-జాలం-త్వయా-సృష్టం-కథంభూతం-నానా-స్వభావాదయో -యస్య తథాభూతం-తత్ర-వీర్యంబల- మోజః-ప్రవృత్తిసామర్థ్యం-యోనిరుత్పత్తిక్షేత్రం-బీజంకారణం-ఆకృతిస్సంస్థానమ్ ॥ ౫౭ ॥ తతఃకి-మతఆహ॥ వయంచేతి ॥ హేభగవన్ - తత్రాపితిరశ్చాంమధ్యేఽపి - సర్పాః-జాత్యాజన్మనైవో-రుర్మన్యుర్యేషాం-తథాభూతాః-దుస్త్యజాంత్వదనుగ్రహమన్తరేణదుఃఖేనాపిత్యక్తుమశక్యాం - త్వన్మాయయామోహితాః- వయం-కథం - త్వన్మాయాంమాయాగుణరజఃకార్యంక్రోధం-కథం త్యజామః ॥ ౫౮ ॥ హియస్మా - త్తత్రత్వన్మాయాత్యాగే-భవానేవ,కారణం,త్వంతు-సర్వజ్ఞోనిగ్రహానుగ్రహోచితజ్ఞానవా-ఞ్జగదీశ్వరఃతదుచితసామర్థ్యయుక్తః - అత-స్త్వ, మనుగ్రహం-నిగ్రహంవా-మన్యసే- జ్ఞాతుమేవంకుర్వి

వాచ ॥ఇత్థంస నాగపత్నీభిర్భగవాన్సమభిష్టుతః।మూర్ఛితంభగ్నశిరసంవిససర్జాఙ్ఘ్రికుట్టనైః॥ ౫౪ ॥ప్రతిలబ్ధేన్ద్రియప్రాణఃకాళియశ్శనకైర్హరిమ్ । కృచ్ఛ్రాత్సముచ్ఛ్వసన్దీనఃకృష్ణంప్రాహకృతాఞ్జలిః॥ ౫౫ ॥నాగఉవాచ॥ వయంఖలాస్సహోత్పత్త్యాతామసాదీర్ఘమన్యవః।స్వభావోదుస్త్యజోనాథభూతానాంయదసద్గ్రహః ॥౫౬॥త్వయాసృష్టమిదంసర్వంధాతర్గుణవిసర్జనమ్ । నానాస్వభావవీర్యౌజోయోనిబీజాశయాకృతిః॥ ౫౭ ॥వయంచతత్రభగవన్సర్పాజాత్యోరుమన్యవః । కథంత్యజామస్త్వన్మాయాందుస్త్యజాంమోహితాస్స్వయా॥౫౮॥ భవాన్హికారణంతత్రసర్వజ్ఞోజగదీశ్వరః । అనుగ్రహంనిగ్రహంవామన్యసేతద్విధేహినః॥ ౫౯ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఇత్యాకర్ణ్యవచఃప్రాహభగవాన్కార్యమానుషః । నాత్రస్థేయంత్వయాసర్పసముద్రంయాహిమాచిరమ్॥స్వజ్ఞాత్యపత్యదారాఢ్యైర్భుజ్యతాంగోనృభిర్నదీ॥ ౬౦ ॥యఏతత్సంస్మరేన్మర్త్యస్తుభ్యంమదనుశాసనమ్ । కీర్తయన్నుభయోస్సంధ్యోర్నయుష్మద్భయమాప్నుయాత్॥ ౬౧ ॥యోఽస్మిన్స్నాత్వాప్రహదేమర్త్యోదేవాదీంస్తర్పయేజ్జలైః।ఉపోష్యవాస్మరన్నర్చేత్సర్వపాపైఃప్రముచ్యతే ॥౬౨॥ద్వీపంరమణకంహిత్వాహ్రదమేతదుపాశ్రితః । యద్భయాత్ససుపర్ణస్త్వాంనాద్యాన్మత్పాదలాఞ్ఛనమ్॥ ౬౩ ॥ ఉక్తోభగవతారాజన్కృష్ణేనాద్భుతకర్మణా । తంపూజయామాసతదానాగపత్న్యశ్చసాదరమ్॥ ౬౪ ॥ దివ్యామ్బరస్రఙ్మణిభిఃపరార్ధ్యైరపిభూషణైః । దివ్యగన్ధానులేపైశ్చమహతోత్పలమాలయా॥ ౬౫ ॥పూజయిత్వాజగన్నాథంప్రసాద్యగరుడధ్వజమ్। నాగరాజోఽభ్యనుజ్ఞాతఃపరిక్రమ్యాభివన్ద్యతమ్ ॥ సకళత్రసుహృత్పుత్రోద్వీపమబ్ధేర్జగామహ ॥ ౬౬ ॥ తదైవ

తినియన్తుంచాహంనప్రభురితిభావః ॥ త- త్త్వదభిమతం-నోఽస్మభ్యం-విధేహిఆజ్ఞాపయ ॥ ౫౯ ॥ కార్యమానుషఃదుష్టనిగ్రహసాధుపరిత్రాణాత్మకకార్యార్థం మానుషఃస్వేచ్ఛోపాత్తమనుష్యాకృతిః - ఇత్థం-కాళియస్య ,వచ-ఆకర్ణ్య-ప్రాహ ॥ ఉక్తిమేవాహ॥ నాత్రేత్యాదిభిశ్చతుర్భిః॥ హేసర్ప-అత్రహ్రదే-త్వయా-నస్థేయం,కింతు-స్వజ్ఞాత్యాదిభిస్సహ-మాచిరమచిరా-త్సముద్రం,యాహి-నదీయమునా-గోభి,ర్నృభిశ్చ-భుజ్యతాంపీయతామ్ ॥ ౬౦ ॥ తుభ్యం- మత్కర్తృకదణ్డనాత్మకం-ఏతచ్చరిత్రం-యఃపుమా-నుభయో-స్సంధ్యయో-స్సంస్మరన్-కీర్తయంశ్చ- స్యా - త్స-యుష్మత్తోభయంసర్వేభ్యోమృత్యుభయం-నాప్నుయాదిత్యాజ్ఞాన్తరమ్ ॥ ౬౧ ॥ మద్విహారస్థానే,స్మిన్ హ్రదే-యః,పుమాన్-స్నాత్వా-జలైః,దేవానాదిశబ్దాత్పితౄనృషీంశ్చ - తర్పయే-దుపోష్య - మాం-స్మరన్-అర్చేచ్చ -స,సర్వైః- పాపై - ర్ముచ్యత,ఇత్యాజ్ఞాన్తరమ్ ॥ ౬౨ ॥ ననుసుపర్ణభయాద్రమణకాఖ్యంసాముద్రద్వీపంహిత్వాఽస్మిన్ హ్రదేప్రవిష్టఃపునరితస్తత్రగతంమాంగరుడోఽద్యాత్తత్రాహ ॥ ద్వీపమితి ॥ యస్యసుపర్ణస్య-భయా-దేనం-హ్రదం-త్వ-మాశ్రిత-స్స-సుపర్ణస్త్వాం-నాద్యాత్-తత్రహేతుః-మత్పాదలాఞ్ఛనమితి ॥ ౬౩ ॥ హేరాజ-న్నిత్థ-ముక్తో- నాగ-స్తంకృష్ణం - పూజయామాస తథా,నాగస్యపత్న్యశ్చ-సాదరం-దివ్యామ్బరాదిభిః,పూజయామాసుః ॥ ౬౪ ॥ పరార్ధ్యైరనర్ఘై-స్తత- స్తం-పరిక్రమ్యప్రదక్షిణీకృత్యా,భివాద్యచ-కళత్రాదిభిః,సహితః-అబ్ధేః,ద్వీపంరమణకాఖ్యం-జగామ ॥ ౬౫ ॥ ౬౬ ॥ క్రీడార్థం-నతుకర్మఫలభోగార్థం,

మానుషంరూపమస్యాస్తీతితథా-తస్యభగవతో - ఽనుగ్రహా - త్తదైవ-సాయమునా-నిర్విషా - అమృతతుల్యజలాచా- భవత్ ✻ ॥ ౬౭ ॥ ✻ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేషోడశోఽధ్యాయః ✻✻✻

యదుక్తం॥ ద్వీపంరమణకంహిత్వాహ్రదమేతముపాశ్రితః యద్భయా ,, దితి,తత్రకాళియస్యద్వీపత్యాగనిమిత్తస్యసుపర్ణాద్భయస్యనిమిత్తంబుభుత్సుఃపృచ్ఛతి రాజా॥ నాగాలయమితి ॥ నాగాలయమిత్యనేనతద్ద్వీపస్థానాంనాగానాంనసుపర్ణాద్భయమస్తీతిసూచితం॥అతఏవపృచ్ఛతి॥కృతమితి- తేనైకేనకాళియేన- స్వస్య,భయనిమిత్తం-సుపర్ణస్య,సమఞ్జసమప్రియం- కిం-కృతం - అన్యేషునిర్భయేషుసత్స్వప్యనేనస్వ భయనిమిత్తంకిమప్రియంకృత-మన్యే షాంవాభయాభావనిమిత్తంచకి మితి ప్రశ్నార్థః ✻ ॥౧॥ ✻ తావత్తత్రత్యానాంనాగానాంసుపర్ణాద్భయాభావనిమిత్తమాహ॥ఉపహార్యైరితి॥ హేమహాబాహో పాక్పురాకాలే-సర్వైర్జనైః-సర్పా,నో,మాదశంత్వితి, తేషాం,యో,బలి రుపహార్యైర్భక్ష్యైః-మాసిమాసి- వానస్పత్యః- వనస్పతిరపుష్పఫలవృక్షః,తస్మాలేదేయోవానస్పత్యః-వనస్పతిగతేచన్ద్రే అమావాస్యాయాంప్రవర్తమానోవా - నిరూపితః కల్పితః ✻ ॥ ౨ ॥ ✻ తత్రసర్వే,నాగా-జనైః-పర్వణి,కల్పితే, బలౌ,స్వంస్వం,భాగ - మాత్మనాం-గోపీథాయరక్షణార్థంమహాత్మనేసుపర్ణాయ-ప్రచ్ఛన్తి-అత-స్తత్రత్యానాంనగరుడాద్భయమస్తీత్యుక్తమ్ ✻ ॥ ౩ ॥ ✻ ఏవం- సర్వేషు-నాగేషు,ప్రయచ్ఛత్స్వేవ,ష-కాద్రవేయఃకద్రూపుత్రస్సతఃకాళియస్తు,విషవీర్యాభ్యాం , యో,మద- స్తేనా,విష్ట,స్సుపర్ణం-కదర్థీకృత్యతుచ్ఛీకృత్య-విగణయ్యేతియావత్-తంగరుడాయదేయం-బలింస్వబలిభాగం , స్వయమేవ,బుభుజే ✻ ॥ ౪ ॥ ✻ హేరాజన్,తత్కా-

సాఽమృతజలాయమునాఽనిర్విషాభవత్ । అనుగ్రహాద్భగవతఃక్రీడామానుషరూపిణః॥ ౬౭ ॥✻✻✻✻✻✻✻

✻✻✻✻✻✻✻✻ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, షోడశోఽధ్యాయః. ✻✻✻✻✻✻✻✻

శ్రీరాజోవాచ ॥ నాగాలయంరమణకంకస్మాత్తత్యాజకాళియః।కృతంకింవాసుపర్ణస్యతేనైకేనాసమఞ్జసమ్॥౧॥

శుకఉవాచ॥ఉపహార్యైస్సర్వజనైర్మాసిమాసీహయోబలిః।వానస్పత్యోమహాబాహో నాగానాంప్రాఙ్నిరూపితః॥ ౨ ॥స్వంస్వంభాగంప్రయచ్ఛన్తినాగాఃపర్వణికల్పితే । గోపీథాయాత్మనఃసర్వేసుపర్ణాయమహాత్మనే॥ ౩ ॥విషవీర్యమదావిష్టఃకాద్రవేయస్తుకాళియః।కదర్థీకృత్యగరుడంస్వయంతంబుభుజేబలిమ్॥౪॥తచ్ఛ్రుత్వా కుపితోరాజన్భగవాన్భగవత్ప్రియః । విజిఘాంసుర్మహావేగఃకాళియంసముపాద్రవత్॥ ౫ ॥ తమాపతన్తంతరసావిషాయుధఃప్రత్యభ్యయాదుచ్ఛ్రితనైకమస్తకః । దద్భిస్సుపర్ణంవ్యదశద్దదాయుధఃకరాళజిహ్వోచ్ఛ్వసితోగ్రలోచనః॥ ౬ ॥ తంతార్క్ష్యపుత్రస్సనిరస్యమన్యుమాన్ప్రచణ్డవేగోమధుసూదనాసనః। పక్షేణసవ్యేనహిరణ్యరోచిషాజఘానకద్రూసుతముగ్రవిక్రమః॥ ౭ ॥ సుపర్ణపక్షాభిహతఃకాళియోఽతీవవిహ్వలః । హ్రదంవివేశకాళిన్ద్యాస్తదగమ్యందురాసదమ్ ॥ ౮ ॥ తత్రైకదాజలచరంగరుడోభక్ష్యమీప్సితమ్ । నివారితస్సౌభరిణాప్రసహ్యక్షుధితోఽహరత్ ॥ ౯ ॥ మీనాన్సుదుఃఖితాన్దృష్ట్వా-దీనాన్మీనపతౌహతే। కృపయాసౌభరిఃప్రాహతత్రత్యక్షేమమాచరన్ ॥ ౧౦ ॥ అత్రప్రవిశ్యగరుడోయదిమత్స్యాన్సఖాదతి। సద్యఃప్రాణైర్వియుజ్యేతసత్యమేత

ళియస్యకర్మా-కర్ణ్య,భగవతః,ప్రియో,భగవాన్గరుడః-కాళియం , హన్తుమిచ్ఛు,ర్మహావేగ,స్సముపాద్రవత్ ✻ ॥ ౫ ॥ ✻ త, మాపతన్తంగరుడం-విషమేవాయుధంయస్య, సకాళియ,స్తరసాబలేన ప్రత్యభ్యపతత్ , దద్భిర్దన్తైః,వ్యదశద్దష్టవాంశ్చ,కథంభూతః,ఉచ్ఛ్రితాన్యూర్ధ్వతాని-నైకాన్యనేకాని-మస్తకానిఫణా-రోహిన-దన్తాఏవాయుధానియస్య కరాళజిహ్వశ్చోచ్ఛ్వసితోగ్రలోచనశ్చఉచ్ఛ్వసితాన్యుచ్ఛ్రితానిఉగ్రాణి,లోచనాని-యస్యసః ✻॥౬॥✻ మధుసూదనస్యా,సనముపవేశనం-యస్మిన్,సః,ఉగ్రఃవిక్రమోయస్య,ప్రచణ్డఃవేగోయస్యసః, తార్క్ష్యపుత్రోగరుడో,మన్యుమాన్-తం , కద్రూసుతం-నిరస్యనిరస్తతఃప్రక్షిప్య-హిరణ్యరోచిషా,సవ్యేనవామేన,పక్షేణ,జఘానతాడితవాన్ ✻॥ ౭ ॥✻ సుపర్ణస్య,పక్షేణా,భిహతః,కాళియః , అతీవ-విహ్వలఉద్విగ్న,స్తేనసుపర్ణేనా,గమ్యంగన్తుమశక్యం ,దురాసదమగాధతయాఽన్యైశ్చదుష్ప్రవేశం,యమునాయాః,హ్రదం ,వివేశ ✻ ॥ ౮ ॥ ✻ కుత స్తదగమ్యమిత్యత్రతత్కారణమాహ॥తత్రేత్యాదిభిస్త్రిభిః ॥ తత్రహ్రదే,కదాచి,ద్గరుడ-స్స్వాభీష్టం-భక్ష్యం-జలచరంమీనపతిం,క్షుధితః,ప్రసహ్యబలా,దహరజ్జహారకథంభూతః , సౌభరిణాఋషిణా,నివారితోఽపి ✻ ॥ ౯ ॥ ✻ ఏవం,మీనపతౌ,గరుడేన,హృతేసతి,సుతరాం-దుఃఖితా-న్దీనా-న్మీనాన్,దృష్ట్వా , సౌభరిః,కృపయా-తత్రత్యానాంహ్రదస్థానాంజన్తూనాం-క్షేమంగరుడాద్భయాభావరూప-మాచరన్కుర్వన్, ప్రాహ ✻ ॥ ౧౦ ॥ ✻ కింఅత్రహ్రదే-ప్రవిశ్య,యది-గరుడో-మత్స్యాన్-ఖాదతి-తర్హి-సగరుడః,సద్యఏవ,ప్రాణైర్వియుజ్యేత॥ ఏత-దహం సత్యం బ్రవీమీతిబ్రాహ్మణవాక్యస్యమా

సనీయత్వాత్పరమపురుషేణైవగరుత్మతా తత్ప్రతిఘాతశక్తిమతాఽపి తస్యానురోధ ఉపపద్యతే ॥ ౧౧ ॥ తచ్చాపాత్మ కంసాభ రేర్వచః, కేవలం, కాళియ ఏవ వేద-తదన్యః, కోఽపి, లెలిహాస్సర్పో, న వేద, అతో, ఽయం-గరుడాద్భీత-స్తత్రహ్రదే అవాత్సీత్ తతః కృష్ణేన-వివాసితః నిష్కాసితశ్చే - తి కాళియదమనాత్మకవృత్తాన్తోపసంహారః ॥ ౧౨ ॥ అథ తత ఉపరిత సంవృత్తాన్తమాహ ॥ కృష్ణమితి ॥ యావదధ్యాయసమాప్తి ॥ దివ్యాని స్రగ్గన్ధవాసాంసి-నాగపత్నీభిస్సమర్పితాని-యస్య-మహా తామనర్ఘ్యాణాం, మణీనాం-గణై-రాకీర్ణం-సర్వతః-సమలఙ్కృతం-జామ్బూనదేన సువర్ణేన - అలఙ్కృతం-హ్రదా-ద్వినిర్గచ్ఛ న్తం-కృష్ణ-ముపలభ్యాలక్ష్య-లబ్ధప్రాణా-అసవ ఇన్ద్రియాణీవ-సర్వే గోపాదయ- ఉత్థితాః తతః ప్రమోదేన-నిభృతాః పూర్ణా ఆత్మానో దేహాః - మనాంసి వా- యేషాం-తథాభూతా-గోపాః-ప్రీత్యా-కృష్ణ-మభిరేభిరే ఆలిఙ్గితవన్తః ॥ ౧౩ ॥ ౧౪ ॥ యశోదాదయో- గోప్యో - నన్దాదయో - గోపాశ్చ- హే కౌరవ - కృష్ణం-సమేత్య సఙ్గత్య లబ్ధచేష్టా - లబ్ధమనోరథాశ్చ, బభూవుః ॥ ౧౫ ॥ రామస్తు-కృష్ణమాలిఙ్గ్య-అస్య కృష్ణస్య-ప్రభావం-జానన్- కేవలం - జహాస హసితవాన్-తత-స్తం కృష్ణ-మఙ్క-మారోప్య పునః పునః-ప్రీత్యా-సమవైక్షత ॥ నగాదయః-పరమాం-ముదం-లేభిరే ॥ తత్ర , నగా వృక్షాః-వృక్షా అపి పూర్వశోషాః-స్సన్తః పునః ఫలపుష్పాదిభిర్విరూఢా ఇత్యర్థః ॥ ౧౬ ॥ సభార్యా, విప్రా, నన్దం-సమేత్య-కాళియేన-గ్రస్త-స్తవాత్మజో ముక్తః-తస్మాద్విముక్తః కిల దిష్ట్యాఽయం మహానానన్దః ॥ ౧౭ ॥ నష్టప్రాయా-పునర్లబ్ధా ప్రజా పుత్రో-యయా- సా-స

ద్బ్రవీమ్యహమ్ ॥ ౧౧ ॥ తత్కాళియః పరం వేద నాన్యః కశ్చన లెలిహః । అవాత్సీద్గరుడాద్భీతః కృష్ణేన చ వివాసితః ॥ ౧౨ ॥ కృష్ణం హ్రదాద్వినిష్క్రాన్తం దివ్యస్రగ్గన్ధవాససం । మహామణిగణాకీర్ణం జామ్బూనదపరిష్కృతమ్ ॥ ౧౩ ॥ ఉపలభ్యోత్థితాస్సర్వే లబ్ధప్రాణా ఇవాసవః । ప్రమోదనిభృతాత్మానో గోపాః ప్రీత్యాఽభిరేభిరే ॥ ౧౪ ॥ యశోదా రోహిణీ నన్దో గోప్యో గోపాశ్చ కౌరవ । కృష్ణం సమేత్య లబ్ధేహా ఆసన్లబ్ధమనోరథాః ॥ ౧౫ ॥ రామశ్చాచ్యుతమాలిఙ్గ్య జహాసాస్యానుభావవిత్ । ప్రేమ్ణా తమఙ్కమారోప్య పునః పునరుదైక్షత ॥ నగా గావో వృషా వత్సా లేభిరే పరమాం ముదమ్ ॥ ౧౬ ॥ నన్దం విప్రాస్సమాసాద్య గురవస్సకళత్రకాః । ఊచుస్తే కాళియగ్రస్తో దిష్ట్యా ముక్తస్తవాత్మజః ॥ ౧౭ ॥ యశోదా చ మహాభాగా నష్టలబ్ధప్రజా సతీ । పరిష్వజ్యాఙ్కమారోప్య ముమోచాశ్రుకణాన్ముహుః ॥ ౧౮ ॥ (తతశ్చాస్తం గతే భానౌ కృష్ణో వాసమకల్పయత్ । స రామస్సహ గోపాలైర్మాతాపితృప్రగోధనః) ॥ ౧౯ ॥ తాం రాత్రిం తత్ర రాజేన్ద్ర క్షుత్తృడ్భ్యాం శ్రమకర్శితాః । ఊషుర్వ్రజౌకసో గావః కాళిన్ద్యా ఉపకూలతః ॥ ౨౦ ॥ తదా శుచివనోద్భూతో దావాగ్నిః పరితో వ్రజమ్ । సుప్తాన్నిశీథ ఆసాద్య

దావాగ్నితో గోపసంరక్షణఘట్టః

ప్రదగ్ధుముపచక్రమే ॥ ౨౧ ॥ తత ఉత్థాయ సమ్భ్రాన్తా దహ్యమానా వ్రజౌకసః । కృష్ణం యయుస్తే శరణం మాయామానుషమీశ్వరమ్ ॥ ౨౨ ॥ కృష్ణ కృష్ణ మహాభాగ హే రామామితవిక్రమ । ఏష ఘోరతమో వహ్నిస్తావకాన్గ్రసతే హి నః ॥ ౨౩ ॥ సుదుస్తరాత్స్వాన్నః పాహి కాలాగ్నేస్సుహృదః ప్రభో । న శక్నుమస్త్వచ్చరణం సన్త్యక్తుమకుతోభయమ్ ॥ ౨౪ ॥ ఇత్థం స్వజనవైక్లబ్యం నిరీక్ష్య జగదీశ్వరః । తమగ్నిమపిబత్తీవ్రమనన్తోఽనన్తశక్తిధృత్ ॥ ౨౫ ॥ ************************************

******** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, సప్తదశోఽధ్యాయః ********

తీ-యశోదా-సుతం-పరిష్వజ్య-అఙ్క-మారోప్య-బహూ-నానన్దాశ్రుకణా-న్ముమోచ ॥ ౧౮ ॥ తత-స్తాం-రాత్రిం-తత్ర యమునాయాస్తీర ఏవ-వ్రజౌకసః ఊషుః ఉషితవన్తః-కథంభూతాః-క్షుత్తృడ్భ్యాం, శ్రమేణ చ-కర్శితాః ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ తదా రాత్రౌ-అరణ్యప్రభవో-దావాగ్ని-ర్నిశీథే-సుప్తం, వ్రజం వ్రజస్య, పరిత - ఆవృత్య-ప్రదగ్ధు-ముపక్రాన్తవాన్ ॥ ౨౧ ॥ తతో-దవాగ్నినా దహ్యమానా-వ్రజౌకస-ఉత్థాయ - సంభ్రాన్తాః వ్యాకులచిత్తాః-మాయయా ఆత్మీయసఙ్కల్పేన-మనుజం-సాక్షాదీశ్వరం-కృష్ణం-శరణం-యయుః - రక్షణోపాయత్వేనాధ్యవసితవన్తః ॥ ౨౨ ॥ శరణయానప్రకారమేవాహ ॥ కృష్ణ కృష్ణేతి ॥ తావకాన్ త్వదేకరక్షాన్-నః అస్మాన్-ఏష వహ్నిః- గ్రసతే ॥ ౨౩ ॥ స్వాన్ స్వకాన్-సుహృదో-నః అస్మాన్ సుదుస్తరా-త్కాలాగ్నేః ప్రళయాగ్నితుల్యాద్దావాగ్నేః పాహి- హే ప్రభో-నాస్తి కుతోఽపి భయం యస్మాత్తం-తవ చరణం సంత్యక్తుం-న శక్నుమః - న వయం మృత్యోర్బిభీమః-అపి తు త్వచ్చరణవియోగా- దితి భావః ॥ ౨౪ ॥ స్వజనానాం-వైక్లబ్యం-నిరీక్ష్య, అనన్తశక్తిధృత్ - హేతుగర్భమిదం-తత్త్వా, చ్ఛీఘ్రం, తమగ్నిమపిబత్ ॥ ౨౫ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే సప్తదశోఽధ్యాయః ****************

అథబలదేవకృతం కృష్ణకారితం ప్రలమ్బాసురవధాత్మకం కర్మానువర్ణయత్యష్టాదశేన - తావత్తదుపోద్ఘాతత్వేన కాంశ్చిత్ప్రాగ్బాల్యక్రీడాః - తదుపయుక్తం వనం కాలం చానువర్ణయితుం లౌకద్వృత్తేన సఙ్గమయితుం వృత్తశేషమాహ ॥ అథేతి ॥ అథ తద్రాత్రివ్యతిక్రమానన్తరం - ముదితాః - ఆత్మానో మనాంసి - యేషాం - తే - జ్ఞాతిభిః గోపైః - రనుగీయమానో - భగవాన్ - గవాం - సమూహేన - మణ్డితం - వ్రజం - ప్రావిశత్ ॥ ౧ ॥ గోపాలచ్ఛద్మ గోపాల ఇతి వ్యాజో - యత్ర - తయా మాయయా ఆత్మసఙ్కల్పేన - ఇత్థం - వ్రజే సమ్యక్ - క్రీడతోస్తయోః రామకృష్ణయోరితి శేషః - గ్రీష్మాఖ్యః ఋతుః - ప్రవృత్తః - అనేనోక్తాః క్రీడావాసన్తికా ఇతి సూచితమ్ ॥ ౨ ॥ సచ యద్యపి శరీరిణాం నాతీవసుఖకరస్తథాఽపి బృన్దావనస్య - గుణైః - వసన్తర్తుతుల్యో - బభూవ - కైస్తైర్గుణైః - యైర్వసన్త ఇవ లక్షితః - ఋతుధర్మమతిక్రమ్యాపి కుతస్తస్య తైర్గుణైః - ఇత్యత్రాహ ॥ యత్రేతి ॥ భగవదావాసప్రభావేన గుణవ్యత్యయ ఇతి భావః - యత్ర బృన్దావనే భగవానవసత్తస్య గుణైరిత్యన్వయః ॥ ౩ ॥ గ్రీష్మస్య వసన్తతుల్యతాం ఖ్యాపయితుం బృన్దావనగుణాననువర్ణయతి ॥ యత్రేతి ॥ యత్రశబ్దానాం బృన్దావనసహచరితే గ్రీష్మఋతావిత్యర్థః - నిర్ఝరాణాం - ఘోషేణ నివృత్తస్వనాః ఛన్నధ్వనయః - ఝిల్లికాః కరోరధ్వనయః సూక్ష్మకీటవిశేషాః, యస్మిన్ - తథాభూతం బృన్దావనం - అభవదిత్యర్థః - కించ - శశ్వత్సదా - తేషాం నిర్ఝరాణాం - శీకరైః అమ్బుకణైః - ఋజీషాః స్నిగ్ధాః - యే ద్రుమాః - తేషాం - మణ్డలైః - మణ్డితమ్ ॥ ౪ ॥ సరిదిత్యాది ॥ సరితాం - సరసాం - ప్రస్రవణానాం నిర్ఝరాణాం చ - యే - ఊర్మయః - తేషాం - సంబన్ధినా - వాయునా, కహ్లారాదీనాం - రేణూన్ హరతీతి తథాభూతేన - యత్రాఽతిశాద్వలే అతిహరితతృణాకీర్ణే -

§ గ్రీష్మర్తువర్ణనప్రారంభః. §

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ అథ కృష్ణః పరివృతో జ్ఞాతిభిర్ముదితాత్మభిః । అనుగీయమానో న్యవిశద్వ్రజం గోకులమణ్డితమ్ ॥ ౧ ॥ వ్రజే విక్రీడతోరేవం గోపాలచ్ఛద్మమాయయా । గ్రీష్మో నామర్తురభవన్నాతిప్రేయాఞ్ఛరీరిణామ్ ॥ ౨ ॥ స చ బృన్దావనగుణైర్వసన్త ఇవ లక్షితః । యత్రాస్తే భగవాన్సాక్షాద్రామేణ సహ కేశవః ॥ ౩ ॥ యత్ర నిర్ఝరనిర్హ్రాదనివృత్తస్వనఝిల్లికమ్ । శశ్వత్తచ్ఛీకరర్జీషద్రుమమణ్డలమణ్డితమ్ ॥ ౪ ॥ సరిత్సరఃప్రస్రవణోర్మివాయునా కహ్లారకఞ్జోత్పలరేణుహారిణా । న విద్యతే యత్ర వనౌకసాం దవో నిదాఘవహ్న్యర్కభవోఽతిశాద్వలే ॥ ౫ ॥ అగాధతోయహ్రదినీతటోర్మిభిర్ద్రవత్పురీష్యాః పులినైః సమన్తతః । న యత్ర చణ్డాంశుకరా విషోల్బణా భువో రసం శాద్వలితం చ గృహ్ణతే ॥ ౬ ॥ వనం కుసుమితం శ్రీమన్నదచ్చిత్రమృగద్విజమ్ । గాయన్మయూరభ్రమరం కూజత్కోకిలసారసమ్ ॥ ౭ ॥ క్రీడిష్యమాణస్తత్కృష్ణో భగవాన్బలసంయుతః । వేణుం విరణయన్గోపైర్గోధనైః సంవృతోఽవిశత్ ॥ ౮ ॥ ప్రవాలబర్హస్తబకస్రగ్ధాతుకృతభూషణాః । రామకృష్ణాదయో గోపా ననృతుర్యుయుధుర్జగుః ॥ ౯ ॥ కృష్ణస్య నృత్యతః కేచిజ్జగుః కేచిదవాదయన్ । వేణుపాణితలైః శృఙ్గైః ప్రశశంసురథాపరే ॥ ౧౦ ॥ గోపజాతిప్రతిచ్ఛన్నా దేవా గోపాలరూపిణః । ఈడిరే కృష్ణరామౌ చ నటా ఇవ నటం నృప ॥ ౧౧ ॥ భ్రామణైర్లఙ్ఘనైః క్షేపై

అతిక్రాన్తశాద్వలేపివా - నిదాఘో గ్రీష్మస్తేన - తాత్కాలికవహ్న్యర్కాభ్యాం చ - భవతి - యో - దవస్తాపః - స - వనౌకసాం - న విద్యతే ॥ ౫ ॥ నను శాద్వలమేవ కుతస్తత్రాహ ॥ అగాధేతి ॥ అగాధాని - తోయాని - యాసాం - తాసాం హ్రదినీనాం - తటస్పర్శిభిరూర్మిభిర్హేతుభిః పులినైః సహ - ద్రవత్పురీషం పఙ్కో - యస్యాః - తస్యాః - భువః రసం - శాద్వలితం శాద్వలరూపతాం చ - విషవదుల్బణా అపి - సూర్యస్య - రశ్మయో - యత్ర - న విగృహ్ణాతే న హరన్తి - ఆశుతరవ్యాప్తో విషదృష్టాన్తః, తద్వనమావిశదిత్యుత్తరేణాన్వయః ॥ ౬ ॥ శ్రీమత్ఫలకిసలయాదిసమృద్ధిమత్ - భగవదావాసత్వాల్లక్ష్మీవద్వా - నదన్తః - శ్చిత్రాః - మృగాః - ద్విజాః పక్షిణశ్చ - యస్మిన్ - గాయన్తో - మయూరాః - భ్రమరాశ్చ - యస్మిన్ - కూజన్తః కోకిలాః - సారసాశ్చ - యస్మిన్ తత్ ॥ ౭ ॥ ఏవంభూతం - భగవాన్ - కృష్ణః - క్రీడిష్యమాణో - బలదేవేన - సంయుతః - వేణుం - విశేషేణ రణయన్ - నాదయన్ గోపైః - గోధనైశ్చ - సంవృతః - ప్రావిశత్ ॥ ౮ ॥ తతః ప్రవాలాదిభిః - కృతాని, భూషణాని - యైః - స్తథాభూతాః - రామకృష్ణాదయో - గోపాః - ననృతుః - యుయుధుః, మిథో బాహుభిః జగుశ్చ ॥ ౯ ॥ తత్ర - కృష్ణస్య - నృత్యతస్సతః - కేచిద్గోపాః - జగుః, కేచిచ్చ - వేణ్వాదిభిః, రవాదయన్, కేచిచ్చ - ప్రశశంసుః ॥ ౧౦ ॥ గోపజాతిప్రతిచ్ఛన్నాః - సాక్షాదీశ్వరావతారభూతౌ - రామకృష్ణౌ - గోపాలరూపిణో, దేవాః - ఈడిరే తుష్టువుః, హే నృప - నటం నటా ఇవ ॥ ౧౧ ॥ భ్రామణాదిభిః, నియుద్ధేన బాహుయుద్ధేన చ - కాకపక్షధరౌ - రామకృష్ణౌ - క్వచిచ్చ క్రీడతుః - కాకపక్షౌ చూడాకర్మణః ప్రాక్తనకేశాః - తత్ర - భ్రామణం నామ జఙ్ఘాభ్యాం తతః ప్రతిద్వన్ద్విజనాదాత్మానం సంకోశలేన వఞ్చ్య యతాపరితస్తత్సంచారణం - లఙ్ఘనమాసన్నస్య ప్రాప్తస్య గ్రహణస్య వఞ్చనార్థం లాఘవేనేతస్తతో వల్గనం - స్వగృహీతస్య భూమౌ పాతనం క్షేపః - కరతలైర్భుజైర్వ్యాఘాత ఆస్ఫోటనం బలపరీక్షార్థమన్యో

స్యమాకర్షణంవికర్షణమ్ ✽ ॥ ౧౨ ॥ ✽ క్వచి-దన్యేషు గోపేషు,నృత్యత్సుసత్సు-స్వయం,గాయకౌ-వాదకౌచ,భూత్వా-హే మహారాజ,సాధుసాధ్వితి-వదన్తౌ-ప్రశశంసతుః ✽ ॥ ౧౩ ॥ ✽ క్వచి-ద్బిల్వాదిభి,రిత్యేవం,లోకప్రసిద్ధాభిః,బాలక్రీడాభి రామకృష్ణౌ-విచేరతుః - సఞ్చరితవన్తౌ - కుమ్భో నామవృక్షవిశేషః-తస్యఫలైః - గుచ్ఛైరితిపాఠాన్తరం - ఆమలకైః-ముష్టిభిః కాలిన్దీపులినగతముక్తాస్ఫోటైశ్చ - అస్పృశ్యం-ఆవాంమిథోనస్పృశ్యావితిభాషాబన్ధనేనతదనుకూలంకర్మ,నేత్రబన్ధఆగమిష్యతో నామకథనార్థం పాణిభ్యాంకస్యచిన్నేత్రప్రచ్ఛాదనం-మృగాణాం-ఖగానాంచే-హయాతత్సజాతీయచేష్టయాదర్దురప్లావైర్వల్గూకప్లుతిభిః-ఉపహాసకైఃపరిహాసకవాక్యైఃఆన్దోళికయాతదాకారదోలాలమ్బనేన-నృపాణామివలీలయాచ॥నద్యాదిషు-రామకృష్ణయో-ర్గోపైస్సహ-పశూం-శ్చారయతోః-గోపరూపీ-ప్రలమ్బోఽగాదిత్యుత్తరేణాన్వయః॥ద్రోణిఃపర్వతసన్ధిప్రదేశః-తజ్జిఘాంసయా-రామకృష్ణహననేచ్ఛయా ✽ ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ✽ సర్వదర్శనః-హేతుగర్భమిదం-సర్వజ్ఞత్వా-త్తం-జిఘాంసు-మాగతం-గోపరూపిణం-ప్రలమ్బాసురం,విద్వానపి-సద్యో-నతం-జఘానే-తివాక్యశేషః-కింతూపాయాన్తరేణతస్య వధంవిచిన్తయన్-తేనసహ-సఖ్యమేవా-న్వమోదత అన్వమన్యత ✽ ॥ ౧౭ ॥ ✽ తత్ర-గోపా-నాహూయ-తద్వధోచితవిహారక్రమాభిజ్ఞః-ప్రాహ॥ఉక్తిమేవాహ॥ హేగోపాఇతి॥ యథాయథమాకృతివయోబలానురూపం-ద్వంద్వీభూయసంఘద్వయం

రాస్ఫోటనవికర్షణైః।చిక్రీడతుర్నియుద్ధేనకాకపక్షధరౌక్వచిత్ ॥ ౧౨ ॥ క్వచిన్నృత్యత్సుచాన్యేషుగాయకౌ
వాదకౌస్వయమ్ । శశంసతుర్మహారాజసాధుసాధ్వితివాదినౌ ॥ ౧౩ ॥ క్వచిద్బిల్వైఃక్వచిత్కుమ్భైః క్వచా
మలకముష్టిభిః । అస్పృశ్యనేత్రబన్ధాద్యైఃక్వచిన్మృగఖగేహయా॥ ౧౪ ॥ క్వచిచ్చదర్దురప్లావైర్వివిధైరుపహా
సకైః । కదాచిదాన్దోళికయాకర్హిచిన్నృపచేష్టయా॥ ౧౫ ॥ఏవంతౌలోకసిద్ధాభిఃక్రీడాభిశ్చేరతుర్వనే॥ ౧౫ ॥
నద్యద్రిద్రోణికుఞ్జేషుకాననేషుసరిత్సుచ । పశూంశ్చారయతోర్గోపైస్తద్వనేరామకృష్ణయోః ॥ గోపరూపీప్ర

✽ ప్రలమ్బవధఘట్టః. ✽

లమ్బోఽగాదసుర స్తజ్జిఘాంసయా॥ ౧౬ ॥తంవిద్వానపిదాశార్హోభగవాన్సర్వదర్శనః।అన్వమోదతతత్సఖ్యం
వధంతస్యవిచిన్తయన్ ॥ ౧౭ ॥ తత్రోపాహూయగోపాలాన్కృష్ణఃప్రాహవిహారవిత్ । హేగోపావిహరి
ష్యామోద్వన్ద్వీభూయయథాయథమ్॥ ౧౮ ॥ తత్రచక్రుఃపరిబృఢౌగోపారామజనార్దనౌ । కృష్ణసంఘట్టినఃకే
చిదాసన్రామస్యచాపరే॥ ౧౯ ॥ఆచేరుర్వివిధాఃక్రీడావాహ్యవాహకలక్షణాః । యత్రారోహన్తిజేతారోవహ
న్తిచపరాజితాః॥ ౨౦ ॥వహన్తోవాహ్యమానాశ్చచారయన్తశ్చగోధనమ్ । భాణ్డీరకంనామవటంజగ్ముఃకృష్ణ
పురోగమాః ॥ ౨౧ ॥ రామసంఘట్టినోయర్హిశ్రీదామవృషభాదయః । క్రీడాయాంజయినస్తాంస్తానూహుఃకృ
ష్ణాదయోనృప ॥ ౨౨ ॥ ఉవాహకృష్ణోభగవాన్శ్రీదామానంపరాజితః।వృషభంభద్రసేనస్తుప్రలమ్బోరోహి
ణీసుతమ్ ॥ ౨౩ ॥ అవిషహ్యంమన్యమానఃకృష్ణందానవపుఙ్గవః । వహన్ద్రుతతరంప్రాగాదవరోహణతఃప

భూత్వా-విహరిష్యామఇతి ✽ ॥౧౮॥ ✽ తత్రైవంభగవతోక్తేసతి - గోపాః రామకృష్ణౌ-పరిబృఢౌ-సఙ్ఘయో-ర్నాయకౌ-చక్రుః ॥ తతః-కేచిద్గోపాః-కృష్ణసఙ్ఘట్టినఃకృష్ణపక్షీయా - బభూవుః-అపరేతు- రామస్య-సఙ్ఘట్టినః ✽ ॥ ౧౯ ॥ ✽ ఇత్థంభూత్వా,వాహ్యవాహకేతిభావప్రధానోనిర్దేశః-వాహ్యత్వవాహకత్వే-లక్షణేఫలే-యాసు - తాః-వాహ్యా-వాహకాశ్చ-జయపరాజయకృతా-యాస్వితివా-తథాభూతా-వివిధాః,క్రీడా,శ్చేరుః వాహ్యవాహకలక్షణాఇత్యేతదేవవిశదయతి॥యత్రేతి॥యత్రయాసుక్రీడాసు,జేతార,ఆరోహన్తి,పరాజితాస్తు,వహన్తీతి ✽ ॥ ౨౦ ॥ ✽ ఏవంక్రీడాయాం , జయేన,వాహ్యమానాః,పరాజయేనహేతునా,వహన్తశ్చ,గోధనం,చారయన్తశ్చ,కృష్ణప్రభృతయో , గోపా- శ్శనై-ర్భాణ్డీరాఖ్యం,వటంవృక్షం,జగ్ముః ✽ ॥ ౨౧ ॥ ✽ తత్రయర్హియదా,శ్రీదామాదయో,రామసంఘట్టినః-క్రీడాయాం ,జిగ్యు, స్తదా , తాన్, హేనృప,కృష్ణాదయః,ఊహుఃఊఢవన్తః ✽ ॥ ౨౨ ॥ ✽ తత్ర,భగవాన్,శ్రీకృష్ణః-పరాజితః,శ్రీదామాన , మువాహ,భద్రసేన స్తు,వృషభం, తథా,శ్రీకృష్ణసఙ్ఘట్టీప్రలమ్బాసురో,రోహిణీసుతంబలదేవ, మువాహ ✽ ॥ ౨౩ ॥ ✽ తావద్రామసంఘట్టీకింనబభూవప్రలమ్బ ఇతీమామాశఙ్కాంనిరాకుర్వన్తంవిశినష్టి ॥ కృష్ణ-మవిషహ్యంసోఢుమశక్యం,వ్యోమాసురవృత్తాన్తస్మరణేనదుర్వహం,మన్యమానః,శ్రీకృష్ణసఙ్ఘట్టీభూత్వా రామేణపరాజిత స్తమేవోవాహేత్యర్థః॥యద్యహంరామసంఘట్టీభవేయం,తర్హి యదాకృష్ణేనపరాజితస్తంవహేయం-తర్హివ్యోమాసురవన్నిర్ధ్రియేయేత్యభిప్రాయేణకృష్ణసఙ్ఘట్టీబభూవేత్యభిప్రాయః॥రోహిణీసుతం,వహన్,అవరుహ్యతేఽస్మిన్నిత్యవరోహణం,మర్యాదాస్థానం, తతఃపరందూరం,ద్రుతతరంయథాతథాప్రాగా

త్ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ ధరణీధరేన్ద్రవత్పర్వతవ-ద్గౌరవం,యస్యతం- బలదేవం , వహన్,స,మహాసురః-ప్రలమ్బః,నిహతరయోనష్ట వేగః-నిజంస్వాసాధారణం,వపుః,రాస్థితస్సన్,స్వర్ణాలఙ్కారః-బభౌ,తటిద్ద్యుమానిత్యలఙ్కారోపమా , ఉడుపతిమానితి వేతిరామోపమా,యదియధోచితస్థానేషువిద్యుతోభాన్తి, ఉపరిచోడుపతి స్తదా , సోఽమ్బుదోయథాభవతి,తద్వద్బభావిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ నిరీక్ష్యేతి॥హలధర- స్తద్వపు-ర్నిరీక్ష్య-కించి-దభిభేత్- కథంభూతం- అమ్బరేచరత్ ఆకాశస్పృగ్గి అత్యున్నతమిత్యర్థః-అల-మతివేగేన-ప్రదీప్తేదృశౌయస్మిన్ భ్రుకుటితటలగ్నా - ఉగ్రదంష్ట్రా యస్మిన్-తచ్చతచ్చేతివా-జ్వల న్త్యః- శిఖాః కేశాః-యస్మిన్-కటకాదీనాం-త్విషా-అద్భుతంచిత్రమ్ ❁॥౨౬॥ ❁ అథాగతస్మృతిర్లబ్ధాసురస్వశక్త్యాదిజ్ఞానః - అతఏవా-భయః బలదేవః - ఆత్మన-స్సార్థంసహాయం-గోపసమూహం-విహాయ దూరతోహర న్తం - రిపుం - రుషా-శిరసి దృఢేన-ముష్టినా-జఘాన-యథా-సురాధిపఇన్ద్రో-వజ్రరంహసావజ్రవేగేన,గిరిం-తద్వత్ ❁॥ ౨౭ ॥ ❁ సోఽసురః-ప్రలమ్బః-ఆహతఃతాడితః-సపద్యేవ - భగ్నశిరాః-ముఖా - ద్రుధిరం-వమన్నుద్గిర-న్నపస్మృతః - అపగతం-స్మృతంస్మృతిర్యస్యసః,మహారవముచ్చైఃస్వర-మీరయన్-వ్యసుర్గతప్రాణో-న్యపతత్-యథామఘవతఇన్ద్రస్యా-యుధేన-ఆహతో-గిరి- స్తద్వత్ ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ బలశాలినా-బలదేవేన-హతం,మసురం-దృష్ట్వా విస్మితా,బభూవుః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ ఆశిషః-ప్రయుఞ్జానాః- ప్రశంసార్హం-తం-

రమ్ ॥ ౨౪ ॥ తముద్వహన్ధరణిధరేన్ద్రగౌరవంమహాసురోవిహతరయోనిజంవపుః । సఆస్థితఃపురటపరిచ్ఛదోబభౌతటిద్ద్యుమానుడుపతిమానివామ్బుదః ॥ ౨౫ ॥ నిరీక్ష్య తద్వపురలమమ్బరేచరత్ప్రదీప్తదృగ్భ్రుకుటితటోగ్రదంష్ట్రకమ్ ।జ్వలచ్ఛిఖంకటకకిరీటకుణ్డలత్విషాఽద్భుతంహలధర ఈషదత్రసత్ ॥ ౨౬ ॥అథాగతస్మృతిరభయోరిపుంబలోవిహాయసార్థమపహరన్తమాత్మనః । రుషాఽహనచ్ఛిరసిదృఢేనముష్టినాసురాధిపోగిరిమివవజ్రరంహసా॥ ౨౭ ॥ సఆహతస్సపదివిశీర్ణమస్తకోముఖాద్వమన్రుధిరమపస్మృతోఽసురః । మహారవంవ్యసురపతత్సమీరయన్గిరిర్యథామఘవతఆయుధాహతః॥ ౨౮ ॥దృష్ట్వాప్రలమ్బంనిహతంబలేనబలశాలినా । గోపాస్సువిస్మితా ఆసన్ సాధు-సాధ్వితివాదినః॥ ౨౯ ॥ఆశిషోఽభిగృణన్తస్తంప్రశశంసుస్తదర్హణమ్। ప్రేత్యాగతమివాలిఙ్గ్య ప్రేమవిహ్వలచేతసః ॥ ౩౦ ॥ పాపేప్రలమ్బేనిహతే దేవాఃపరమనిర్వృతాః । అభ్యవర్షన్బలంమాల్యైశ్శశంసుస్సాధుసాధ్వితి ॥ ౩౧ ॥ ❁❁
❁❁❁❁❁❁❁❁❁ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే , దశమస్కన్ధే , అష్టాదశోఽధ్యాయః❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

దవాగ్నిపానవృత్తాన్తః.

శ్రీశుకఉవాచ ॥ క్రీడాసక్తేషుగోపేషుతద్గావోదూరచారిణీః ❁ । స్వైరంచరన్త్యోవివిశు స్తృణలోభేనగహ్వరమ్ ॥ ౧ ॥ అజాగావోమహిష్యశ్చనివిశన్త్యో ❁ వనాద్వనమ్ । ఇషీకాటవీం ❁ నివివిశుఃక్రన్దన్త్యోదావతాపితాః॥ తేఽపశ్యన్తఃపశూన్గోపాఃకృష్ణరామాదయ స్తదా । జాతానుతాపానవిదుర్విచిన్వన్తోగవాంగతిమ్ ॥ ౩ ॥ తృణై స్తత్ఖురదచ్ఛిన్నై ర్గోష్పదైరఙ్కితైర్గవామ్ । మార్గమన్వగమన్సర్వేనష్టాజీవ్యా విచేతసః ॥ ౪ ॥ ముఞ్జాట

బలదేవం-ప్రశశంసుః ॥ మృతింప్రాప్య-పునరాగతమివా-లిఙ్గ్య-ప్రేమ్ణా-విక్లబాన్యస్పృష్టాని-చేతాంసి- యేషాం- తే-ప్రశశంసురిత్యన్వయః ❁॥ ౩౦ ॥ ❁ పరమనిర్వృతాఃనితరాంహృష్టాః-మాల్యైఃశ్రేష్ఠై-ర్బలదేవ-మభ్యవర్షన్ సాధుసాధ్వితి-ప్రశశంసుశ్చ ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ ఇ॰శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేఅష్టాదశోఽధ్యాయః ❁❁

అథదవాగ్నిపానానన్తరంకర్మాన్తరవర్ణయిష్యంతావత్తత్ప్రక్తసంవృత్తాన్తమాహ॥ క్రీడేతి ॥ప్రలమ్బవధానన్తరమపీత్యాదిః గోపేషు - క్రీడాసక్తేషుసత్సు - తేషాం-గావో-దూరచారిణ్యో - యథేచ్ఛంచరన్త్యః-తృణలోభేన-గహ్వరం-వివిశుః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ తదేవప్రపఞ్చయతి॥అజాఇతి॥అజాదయో,వనా,ద్వనం-విశన్త్యః- దావేనతాపేన-తప్తాతాఃతృషితాః-ఆక్రోశన్త్యః - ఇషీకాటవీమత్యుచ్ఛ్రితసాన్ద్రతృణవిశేషారణ్యం - వివిశుః - ఇషీకాటవ్యేవపూర్వత్రగహనశబ్దవివక్షితా ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ తత-స్తేక్రీడాసక్తాః-కృష్ణాదయో,గోపా- స్తదా-పశూ,నపశ్యన్తోఽతఏవ,జాతా-అనుకమ్పా- యేషాం-తథాభూతాః-గవాం గతింగతికృతంఖురవిన్యాసాత్మకంచిహ్నం-విచిన్వన్తోఽపి-నవిదుః,నలక్షితవన్తః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ తతః-కథంచి-ల్లబ్ధైః-తాసాంగవాం ఖురైః - దద్భిఃదన్తైశ్చ-ఛిన్నైః - తృణైః-గోష్పదైశ్చ -అఙ్కితం-గవాం,మార్గం-అన్వగమన్ అనుసృత్యజగ్ముః - తతః-పునరపి-నష్టాజీవ్యాః- నష్టఃలీనఃఆజీవ్యఃజీవనసాధనమార్గో-యేషాం- తే-అతఏవ,విచేతసఃవిచారాక్రాన్తచిత్తాః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ ముఞ్జాటవ్యాం భ్రష్టోలీనః-మార్గో-యస్య-త-త్క్రన్దమానం,గోహూపధన-మప్రాప్య-తృషితాః

అతఏవ-శ్రాన్తా-స్తేగోపా-స్సంస్యావర్తయన్ప్రత్యాజగ్ముః-అన్వేషణాద్విరేమిరే ✽ ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ ✽ తదా-భగవతాకర్త్రా-మేఘస్యేవ-గమ్భీరయా,గిరా - ఆహూతా- స్తా,గావః,స్వస్వనామ్నాం - ధ్వనిమాకర్ణ్య-ప్రహర్షితాః ప్రతిదధ్వనుః,తతఃప్రతినాదేనగోధనానిసంజగ్మురిత్యర్థతోఽత్రవివక్షితమ్ ✽ ॥ ౭ ॥ ✽ తతస్తదా,యదృచ్ఛయా-మహా-న్ధూమకేతుర్దవాగ్ని-రభూదుదభవత్,కథంభూతః,వనౌకసాం,క్షయంనాశం-కరోతీతితథా-సారథినా-వాయునా-సమీరితఃఉద్దీపితః-ఉల్బణై-రుల్ముకైర్జ్వాలాయుక్తై-స్తృణకాష్ఠాదిభిః-స్థావరజఙ్గమాత్మకం-భూతజాతం-విలెలిహానఃపురఃపురస్సంస్పృశన్ ✽ ॥ ౮ ॥ ✽ పరితః-ఆపతన్తంవ్యాప్యాగచ్ఛన్తం-దవాగ్ని - మవలోక్య-భీతా-స్సగావో-గోపాః,సరామం-కృష్ణం - ప్రపన్నాశ్శరణంగతా- ఊచుః-యథా-మృత్యుభయేనా-ర్దితాఃపీడితాఃజనాః-హరిమాశ్రితబన్ధహరంభగవన్తం - ప్రపన్నాః - స్వదైన్యంవిజ్ఞాపయన్తి తద్వత్ ✽ ॥ ౯ ॥ ✽ ఉక్తిమేవాహ॥ కృష్ణేతిద్వాభ్యాం ॥త్వమేవ-చాన్ధవో-యేషాం-తే-అవసాదితుందుఃఖితుం-నార్హాన్త్యేవ-నూనంధ్రువం - హేధర్మజ్ఞప్రపన్నపరిపాలనాత్మకధర్మజ్ఞ-వయం-త్వమేవ,నాథోరక్షకో- యేషాం- త్వమేవ,పర-మయనంరక్షణోపాయో-యేషాం,తథాభూతాశ్చ ✽ ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ ✽ హరిరాశ్రితార్తిహరో-భగవాన్,కృపణం,బన్ధూనాం-వచో నిశమ్యాకర్ణ్య-మాభైష్టభయంమాకురుత లోచనాని,నిమీలయతపిహితానికురుతే,త్యువాచ ✽ ॥ ౧౨ ॥ ✽ తథేత్యఙ్గీకృ

వ్యాంభ్రష్టమార్గంక్రన్దమానంస్వగోధనమ్ । అప్రాప్యత్వ పితాశ్శాన్తాస్తతస్తేసన్యవర్తయన్॥ ౫ ॥ (కృష్ణః ప్రోత్తుఙ్గమారుహ్యావృక్షంమేఘనిభచ్ఛవిమ్ ।ఆర్తాస్తాఆహ్వాయామాసదర్శయన్నాస్వనామభిః) ॥ ౬ ॥ తాఆహూతాభగవతామేఘగమ్భీరయాగిరా । స్వనామ్నాంనినదంశ్రుత్వా ప్రతినేదుఃప్రహర్షితాః ॥ ౭ ॥ తతస్సమన్తాద్వనధూమకేతు✽ర్యదృచ్ఛయాఽభూత్క్షయకృద్వనౌకసామ్ । సమీరణస్సారథినోల్బణోల్ముకైర్విలేలిహానస్స్థిరజఙ్గమంమహాన్ ॥ ౮ ॥ తమాపతన్తంపరితోదవాగ్నింగోపాస్సగావఃప్రసమీక్ష్యభీతాః । ఊచుశ్చకృష్ణంసబలంప్రపన్నాయథాహరింమృత్యుభయార్దితోజనః✽ ॥ ౯ ॥ కృష్ణకృష్ణమహావీర్య హేరామామితవిక్రమ।దవాగ్నినాదహ్యమానాన్ప్రపన్నాంస్త్రాతుమర్హథః॥౧౦ ॥నూనంత్వద్బాన్ధవాఃకృష్ణనచార్హన్త్యవసాదితుమ్ వయంహిసర్వధర్మజ్ఞత్వన్నాథాస్త్వత్పరాయణాః ॥ ౧౧ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ వచోనిశమ్య కృపణంబన్ధూనాం భగవాన్హరిః । నిమీలయతమాభైష్టలోచనానీత్యభాషత ॥ ౧౨ ॥తథేతిమీలితాక్షేషుభగవానగ్నిముల్బణం। పీత్వాముఖేనతాన్కృచ్ఛ్రాద్యోగాధీశోవ్యమోచయత్ ॥ ౧౩ ॥ తతశ్చతేఽక్షీణ్యున్మీల్య పునర్భాణ్డీరమాగతాః । నిశామ్యవిస్మితా ఆసన్నాత్మానంగాశ్చమోచితాః ॥ ౧౪ ॥ కృష్ణస్యయోగవీర్యం తద్యోగమాయానుభావితాః।దవాగ్నేరాత్మనాంక్షేమంవీక్ష్యతంమేనిరేఽమరమ్ ॥ ౧౫ ॥ గాస్సన్నివర్త్య సాయాహ్నే సహరామోజనార్దనః। వేణుంవిరణయన్గోష్ఠం ప్రాగాద్గోపైరభిష్టుతః ॥ ౧౬ ॥ గోపీనాంపరమానన్దఆసీద్గోవిన్దదర్శనే । క్షణంయుగశతానీవయాసాంయేనవినాఽభవత్ ॥ ౧౭ ॥ ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

✽✽✽✽✽✽✽✽ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే , దశమస్కన్ధే,ఏకోనవింశోఽధ్యాయః✽✽✽✽✽✽✽✽✽

— వర్షర్తువర్ణనఘట్టః —

శ్రీశుకఉవాచ॥తయోస్తదద్భుతంకర్మ దవాగ్నేర్మోక్షమాత్మనః। గోపాస్స్త్రీభ్యస్సమాచఖ్యుః ప్రలమ్బవధమే

త్య , సర్వేషు , గోపేషు,మీలితాక్షేషుసత్సు,తథాభూతేషుసత్సు,భగవాన్ , ఉల్బణముత్కటమగ్నిం,ముఖేనపీత్వా,తత్రహేతుః , యోగాధీశః ఆశ్చర్యశక్త్యాత్మకయోగవతామధీశః - ముఖేనపీత్వేత్యస్యఉత్పత్తిస్థానేలీనంకృత్వేత్యర్థః " ముఖాదిన్ద్రశ్చాగ్నిశ్చ", ఇతిశ్రుతేః-కృచ్ఛ్రాత్ దవాగ్నిజాద్దుఃఖాత్,సగోధనా-న్గోపా,నమోచయత్ ✽ ॥ ౧౩ ॥ ✽ తత-స్తేగోపా,లోచనాన్య - న్మీల్య- పున,ర్భాణ్డీరంప్రత్యా-గతాః - ఆత్మానంఆత్మనః - ప్రత్యేకాభిప్రాయమేకవచనం-తథా- మోచితా-గాశ్చ-లోక్య విస్మితా-ఆసన్ ✽ ॥ ౧౪ ॥ ✽ తత-స్తస్యకృష్ణస్య-యోగమాయయాఆశ్చర్యశక్తిరూపయా-అనుభావితా స్తత్ప్రభావవిషయీకృతాః-కృష్ణస్య-యోగాత్మకం-వీర్యం - దవాగ్నే - రాత్మనాం-క్షేమంచ-వీక్ష్య-తంకృష్ణ-మమరందైవతం-మేనిరే ✽ ॥ ౧౫ ॥ ✽ తతస్సాయాహ్నే -గా-స్సన్నివర్త్యసఙ్ఘీకృత్య-సరామః-కృష్ణో- వేణుం-వాదయన్-గోపై-రభిష్టుతో-గోష్ఠం-ప్రాగాత్ ✽ ॥ ౧౬ ॥ ✽ తదా-గోవిన్దస్య- దర్శనం-గోపీనాంయశోదాదీనాం-పరమానన్దకర-మాసీత్-తత్ర హేతుంవదన్విశినష్టి - యాసాంగోపీనాం-యేనకృష్ణేన-వినా-క్షణమపి- యుగశతమివా - భవత్॥ అతస్తద్దర్శనంపరమానన్దకరంబభూవ ✽ ॥ ౧౭ ॥ ✽ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేఏకోనవింశోఽధ్యాయః ✽✽✽

ఓం ॥ ఏవంవసన్తగ్రీష్మయోర్భగవతః క్రీడాఅనువర్ణితాః - అథప్రావృట్శరదోస్తా అనువర్ణయితుందృష్టాన్తైస్తావద్వ

యోపాదేయవిభాగం ప్రదర్శయన్నేవ ప్రావృషం తాత్కాలికాన్కాంశ్చిద్విహారాంశ్చానువర్ణయతి వింశేన ॥ తావద్వృత్త
శేషమాహ॥తయోరితిద్వాభ్యాం॥ఆత్మనః ఆత్మనాం-దవాగ్నే-ర్మోక్షణాత్మకం-త-ద్రామకృష్ణయో-రద్భుతం-కర్మ-ప్రలమ్బవ
ధంచ-గోపాః-స్త్రీభ్యో యశోదాదిభ్యః- కథయామాసుః ❋ ॥ ౧ ॥ ❋తద్గోపబాలైరుక్త,మాకర్ణ్య-విస్మితా - గోపవృద్ధా-
గోప్యశ్చ - రామకృష్ణౌ-వ్రజం-గతౌ - దేవశ్రేష్ఠౌ మేనిరే - దేవశ్రేష్ఠావేవ రామకృష్ణరూపేణ వ్రజే జనితావిత్యమన్యన్తేత్య
ర్థః ❋ ॥ ౨ ॥ ❋తతః-ప్రావృడ్వర్ష ఋతుః- ప్రావర్తత॥ప్రావృషం విశినష్టి॥సర్వేషాం- ప్రాణినాం-సముద్భవః ఉత్పత్తి ర్జీ
వనతశ్చ-యస్యాం-విద్యోతమానాః-పరిధయో దిశో - యస్యాం- విస్ఫూర్జితం వజ్రనిర్ఘుష్టం-నభస్స్థలం యస్యాం , సా, ప్రావృ
ట్ప్రావర్తతేత్యన్వయః ❋ ॥ ౩ ॥ ❋సాన్ద్రేతి ॥ సాన్ద్రైస్స్నిగ్ధై-ర్నీలామ్బుదై-ర్విద్యుద్గర్జితసహితై-రాచ్ఛన్న-మత ఏవ-అ
స్పష్టాని-జ్యోతీంషి సూర్యచన్ద్రాదీని,యస్మిం-స్త-ద్వ్యోమ - సగుణం-బ్రహ్మేవ-బభౌ॥యథా ప్రకృత్యా తిరోహితం-జ్యోతిః
జ్ఞానరూపత్వాద్విషయప్రకాశకధర్మభూతజ్ఞానం- యస్య - త-త్సగుణం బ్రహ్మ గుణత్రయవశ్యం-బ్రహ్మ గుణతో బృహత్త్వా
ర్హం జీవస్వరూపం భాతి -తద్వదిత్యర్థః-అనేన,ఆకాశస్థానీయావచ్ఛేదకం నీలామ్బుదవిద్యుత్స్తనయిత్నుసంబన్ధవజ్జీవస్యావ
స్మత్త్రిగుణవశ్యత్వం-సూర్యాదిజ్యోతిస్థానీయధర్మభూతజ్ఞానస్య సఙ్కోచేన ప్రసరాభావః-వ్యోమవత్స్వతో నిర్మలస్యాగన్తు
కమాలిన్యం చేతి తదపనోదకమోక్షోపాయే యతితవ్యమిత్యభిప్రేతం. బ్రహ్మశబ్దేన ముక్తిదశాయాం జ్ఞానద్వారా బృహత్త్వ
మస్తీతి సూచితమ్ ❋ ॥ ౪ ॥ ❋అష్టావితి॥ యద్-అష్టౌ-మాసాన్-అత్యన్తసంయోగే ద్వితీయా - కార్తికాదారభ్యా ఆ జ్యేష్ఠం-
స్వగోభిః స్వకిరణైః-నితరాం పీతం గృహీతం - ఉదకాత్మకం వసుధనం-త-త్స్వగోభిరేవ పునరుచితకాలే ఆగతే ప్రాప్తే సతి-

---

వచ । ౧॥గోపవృద్ధాశ్చ గోప్యశ్చ తదుపాకర్ణ్య విస్మితాః। మేనిరే దేవప్రవరౌ కృష్ణరామౌ వ్రజం గతౌ॥ ౨ ॥తతః
ప్రావర్తత ప్రావృట్సర్వసత్త్వసముద్భవా । విద్యోతమానపరిధిర్విస్ఫూర్జితనభస్తలా ॥ ౩॥సాన్ద్రనీలామ్బుదై
ర్వ్యోమ సవిద్యుత్స్తనయిత్నుభిః।అస్పష్టజ్యోతిరాచ్ఛన్నం బ్రహ్మేవ సగుణం బభౌ ॥ ౪॥ అష్టౌ మాసాన్నిపీతం
యద్భూమ్యాశ్చోదమయం వసు। స్వగోభిర్మోక్తుమారేభే పర్జన్యః కాల ఆగతే ॥ ౫ ॥ తటిత్వన్తో మహామేఘాశ్చణ్డ
శ్వసనవేపితాః । ❋ప్రీణనం జీవనం హ్యస్య ముముచుః కరుణా ఇవ ॥ ౬ ॥ తపఃకృశా దేవమీఢా ❋ఆసీద్వర్షీ
యసీ మహీ।యథైవ కామ్యతపసస్తనుస్సంప్రాప్య తత్ఫలమ్ ॥ ౭ ॥ నిశాముఖేషు ఖద్యోతాస్తమసా భాన్తి న గ్ర
హాః । యథా పాపేన పాషణ్డా న హి వేదాః కలౌ యుగే ॥ ౮ ॥ శ్రుత్వా పర్జన్యనినదం మణ్డూకా వ్యసృజన్గిరః।తూ
ష్ణీం శయానాః ప్రాగ్యద్వద్బ్రాహ్మణా నియమాత్యయే॥౯॥ ఆసన్నుత్పథవాహిన్యః క్షుద్రనద్యో† ఽమ్బుపూ

మోక్తుం-పర్జన్యో వర్షాధిదేవః సూర్యః- ప్రారేభే - అనేన రాజ్యాధికృతః శిక్షితః-పర్జన్యవద్యథోచితకాలే ప్రజాభ్యో ధనాని
గృహీత్వా పునరర్థిభ్యో దద్యాదితి - యావజ్జ్ఞానోదయం గృహీతాన్ మార్గ్ సతి జ్ఞానోదయే జహ్యాదితి ముముక్షుః శిక్షి
తః ❋ ॥ ౫ ॥ ❋తటిత్వన్త ఇతి ॥ చణ్డశ్వసనేన తీవ్రవాయునా-కమ్పితాః- మేఘాః-ప్రాణినాం - జీవనం జీవనసాధనమమ్బుజ
లం.కరుణా ఇత్యర్థః ఆద్యా జన్తోః-కరుణావన్త ఇవ-ముముచుః। ప్రాణిసంజీవనం హ్యస్య ముముచురితి పాఠాన్తరం-తదా-అస్య విశ్వ
స్య-ప్రాణసంజీవనకరం-జీవనం జలం,కరుణా ఇవ - ముముచురిత్యర్థః ॥ అనేన దుఃఖితం జనమవలోక్య మేఘవచ్ఛ్వాసేన కమ్పిత
గాత్రాః కరుణావన్తశ్చ స్వజీవనపర్యన్తదానేనోపకుర్యురితి శిక్షా కృతా ❋ ॥ ౬ ॥ ❋తపఃకృశేతి॥ తపసా గ్రీష్మేణ-కృశా శు
ష్కా,దేవేన పర్జన్యేన,మీఢా సిక్తా-భూమిః వర్షీయసీ ప్రవృద్ధా-బభూవ - సస్యాదిసంపన్నా బభూవేత్యర్థః-యథా-కామ్యం త
పో యస్య-తస్య,పుంస-స్తను-స్తావత్తపోదశాయాం-కృశా సతీ , తత్ఫలం కామ్యతపఃఫలం-ప్రాప్య-పరిపుష్టా,భవతి-అనేన కా
మ్యస్య తపసః కేవలం దేహసుఖసాధనత్వమేవ నత్వాత్మసుఖసాధనత్వమితి శిక్షితమ్ ❋ ॥ ౭ ॥ ❋నిశాముఖేష్వితి-నిశాముఖేషు-ఖ
ద్యోతా ఏవ-భాన్తి-నతు - గ్రహాశ్చన్ద్రగురుశుక్రాదయః- మేఘకృతతమోవృతత్వాద్గగనస్యేత్యర్థః-యథా,కలౌ యుగే,పాపే
న-పాషణ్డా వేదవిరుద్ధా ఆగమా ఏవ-భాన్తి-నతు-వేదాః-అనేన వైదికధర్మాభాసరుచిః పాపహేతుకేతి సూచితమ్ ❋ ॥ ౮॥ ❋
శ్రుత్వేతి॥పర్జన్యస్య-నినదం గర్జితం,ఆకర్ణ్య,మణ్డూకాః-గిరం వ్యసృజన్ ధ్వనిం చక్రుః-యథా-బ్రాహ్మణాః శిష్యాః ఆచార్యస్య
నిత్యకర్మణః-ప్రాక్ తూష్ణీం శయానాః,తస్య,నియమాత్యయే-నిత్యకర్మావసానే,తస్య ధ్వనిం శ్రుత్వా ఆధీయతే,తద్వత్,అనేనా
చార్యసన్నిధావధ్యయనావసరం ప్రతీక్షమాణ ఆసీతేతి సూచితమ్ ❋ ॥ ౯ ॥ ❋ఆసన్నితి॥అమ్బుభిః వర్షజలైః పూరితాః-క్షు
ద్రనద్యః-ఉత్పథవాహిన్య,ఆసన్-క్షుద్రనద్యో నశుష్యతీ ,, రితి పాఠే శోషరహితాస్సత్య ఉత్పథవాహిన్య ఆసన్నిత్యర్థః-అను

---

౬ ॥ శ్లో ❋ పా ॥ ప్రాణసంజీవనం హ్యస్య ౧౦ ॥ శ్లో † పా ॥ నశుష్యతీః॥క్షుద్రనద్యోఽనుశుష్యతీః.

శుష్యన్తీరిత్యపి పాఠః తదా,ఆసన్నశోషా ఇత్యర్థః ఉభయత్రాపి విభక్తివ్యత్యయ ఆర్షః-యథా-అస్వతన్త్రస్యేన్ద్రియపరవశస్య పుంసో,గృహద్రవ్యసమృద్ధయః-న శుష్యన్త్యః,దానభోగయోరభావాత్,యద్వా,అనుశుష్యన్త్యః,ధర్మానుపయుక్తత్వేనేతి భావః,జితేన్ద్రియస్య తు - దానభోగాభ్యాం శుష్యన్త్యః , ధర్మోపయోగద్వారాఽఽసన్నశోషాశ్చ , ద్రవ్యసంపదాం శోషో నామ తద్వ్యయ ఏవ,అమ్బుపూరితా ఇతి పాఠే తు,అజితేన్ద్రియస్య- యథా , ద్రవ్యసంపదః-వరాటికాపర్యన్తైరప్యార్జనైః-పూరితాః తతః పునః ,వృద్ధ్యాదిభిర్నిన్దితైర్వర్ధన్త ఏవ,అపాత్రగామిన్యో వా , తద్వదిత్యర్థః-అనేనైవాస్వతన్త్రేన్ద్రియసంపదశ్చలా వ్యర్థాశ్చేతి సూచితమ్ ॥ ౧౦ ॥ హరితేతి॥ భూమిః,హరిభిః హరితవర్ణైః శష్పైః బాలతృణైః,హరితవర్ణాః ఇన్ద్రగోపైః కీటవిశేషైః లోహితా, ఉచ్ఛిలీన్ధ్రైః-శిలీన్ధ్రకుసుమైః కృతచ్ఛాయా , లోహితపీతవర్ణా చ-బభూవ,నృణాం,శ్రీరివ యథా,నృణాం రాజ్ఞాం,శ్రీః సేనాసంప-ద్ధరితలోహితపీతవర్ణపటై-ర్విచిత్రవర్ణా భవతి , తద్వత్,ఇదం వాస్తవార్థకథనం ॥ యద్వా॥నృణాం స్వదేహాలఙ్కారమాత్రపరాణాం, శ్రీర్వస్త్రాభరణాదిసంప-త్తథే-త్యర్థః,అనేన మూర్ఖాణాం సంపత్స్వోపకారమాత్రపర్యవసన్నా న తు పరోపకారార్థేతి సూచితమ్ ॥ ౧౧ ॥ క్షేత్రాణీతి ॥ క్షేత్రాణి,సస్యసమృద్ధిభిః,కృషీవలానాం,ముదం ఫలమదృష్టాధీనమిత్యజానతాం,మానినాం ఫలసమృద్ధిద్వేషిణాం,అనుతాపం చ - దదుః-అనేన పరసమృద్ధిమతా భవితవ్యమితి శిక్షితమ్ ॥ ౧౨ ॥ జలస్థలౌకస ఇతి॥ జలౌకసః,స్థలౌకసశ్చ,సర్వే,నవస్య, వారిణో,నిషేవయా,రుచిరం,రూపం అబిభ్రన్ అభిభరుః-సంజ్ఞాపూర్వకవిధేరనిత్యత్వాదార్షత్వాద్వాభ్యస్తలక్షణజుసభావః, యథా,హృదయకమలస్థహరినిషేవయా,రుచిరం,రూపం,బిభ్రతి-తద్వత్ "వసతి హృది సనాతనే చ తస్మిన్ భవతి పుమాన్ జగతోఽస్య సౌమ్యరూపః" ఇతి వచనాదత్రోక్తిః,హరిశేవయా వినా న సౌమ్యతేతి సూచితమ్ ॥ ౧౩ ॥ సరిద్భిరితి ॥ సిన్ధుస్సముద్రః,సరిద్భిః,సఙ్గతో,వాతోద్ధూ

రితాః॥ పుంసో యథాఽస్వతన్త్రస్య గృహద్రవిణసంపదః ॥ ౧౦॥ హరితా హరిభిశ్శష్పైరిన్ద్రగోపైశ్చ లోహితా । ఉచ్ఛిలీన్ధ్రకృతచ్ఛాయా నృణాం శ్రీరివ భూరభూత్ ॥ ౧౧ ॥ క్షేత్రాణి సస్యసంపద్భిః కర్షకాణాం ముదం దదుః । మానినామనుతాపం చ దైవాధీనమజానతామ్ ॥ ౧౨ ॥ జలస్థలౌకసస్సర్వే నవవారినిషేవయా । అబిభ్రన్రుచిరం రూపం యథా హరినిషేవయా ॥ ౧౩ ॥ సరిద్భిస్సంశ్రితస్సిన్ధుశ్చుక్షోభ శ్వసనోర్మిమాన్ । అపక్వయోగినశ్చిత్తం కామార్తం గుణయుగ్యథా ॥ ౧౪ ॥ గిరయో వర్షధారాభిర్హన్యమానా న వివ్యథుః । *అభిభూయమానా వ్యసనైర్యథాఽధోక్షజచేతసః ॥ ౧౫ ॥ మార్గా బభూవుస్సన్దిగ్ధాస్తృణైశ్ఛన్నా అసంస్కృతాః । నాభ్యస్యమానాశ్శ్రుతయో ద్విజైః కాలాహతా ఇవ ॥ ౧౬ ॥ లోకబన్ధుషు మేఘేషు విద్యుతశ్చలసౌహృదాః । స్థైర్యం న చక్రుః కామిన్యః పురుషేషు గుణిష్వివ ॥ ౧౭ ॥ ధనుర్వియతి మాహేన్ద్రం నిర్గుణం చ గుణిన్యభాత్ । వ్యక్తే గుణవ్యతికరేఽగుణ

తతరఙ్గశ్చ,చుక్షోభ సంచచాల,యథా,అపక్వయోగినః అనిష్పన్నసమాధేః,పుంసః, చిత్తం విషయస్పృహాయుక్తం,గుణయుక్చ,గుణై-ర్విషయైర్యుజ్యత ఇతి తథాభూతం చ సత్ , క్షుభ్యతి-తద్వత్,కామాసక్తమితి శ్వసనోర్మిసామ్యం,గుణయుగితి శ్వసనోర్మిసరిత్సఙ్గసామ్యం, చిత్తచాఞ్చల్యనిమిత్తకామాఙ్గనగుణయోగనివర్తకభగవత్సమాధివిపాకార్థం యతితవ్యమితి సూచితమ్ ॥ ౧౪ ॥ గిరయ ఇతి॥ వర్షధారాభి,రభిహన్యమానా,గిరయో,న వివ్యథుః,యథా,అధోక్షజ ఏవ చేతాంసి యేషాం త్వే,వ్యసనై రాధ్యాత్మికాదితాపైః,పీడ్యమానా అపి,న వ్యథన్తి-తద్వత్,భగవద్భక్తిరేవ తాపత్రయవిఘాతినీత్యుక్తం భవతి ॥ ౧౫ ॥ మార్గా ఇతి॥ తృణై-శ్ఛన్నా అసంస్కృతా అక్షుణ్ణాః వర్షాసు పథికానాం ప్రాయశో గమనాభావాదితి భావః అత ఏవ సన్దిగ్ధా బభూవుః.యథా శ్రుతయో వేదాః-ద్విజైః,నాభ్యస్యమానాః అనావర్త్యమానా ఇత్యసంస్కృతసామ్యం యతో నాభ్యస్యమానాః అత ఏవ, కాలేన కేనచిత్కాలేన,ఆహతా విస్మృతాశ్చ,భవన్తి, కాలేన చాహతా ఇతి తృణాచ్ఛాదనసామ్యం-అనేనాధీతానాం వేదానామావృత్తిం కుర్వతైవ స్థేయం,అన్యథా తు ప్రత్యవాయ ఇతి సూచితం॥ తథా చ స్మర్యతే॥ అధీతమపి యో వేదం నానుపాలయతి ద్విజః॥ స జీవన్నేవ శూద్రత్వమాశు గచ్ఛతి సాన్వయ ఇతి ॥ ౧౬ ॥ లోకబన్ధుష్వితి సర్వప్రాణిజీవనభూతజలప్రదానేన మహోపకర్తృత్వాల్లోకానాం బన్ధుషు-మేఘేషు,విద్యుతః తటితః,చలంసౌహృదం యాసాం-తథాభూతాః-బభూవుః-అనియతదేశమల్పకాలం చ సఙ్గం చక్రురిత్యర్థః॥ యద్వా ॥ స్థైర్యం న చక్రురిత్యపి దార్ష్టాన్తికాన్వయి-చలసౌహృదాః స్త్ర్యః-స్థైర్యం న చక్రుః యథా కామిన్యః పుంశ్చల్యః- గుణిషు సౌన్దర్యసౌశీల్యాదిగుణాశ్రయేష్వపి - నిర్ధనేషు పురుషేషు-చలసౌహృదాః-స్థైర్యం- న కుర్వన్తి-తథా-అనేన యత్నతః కామినీసఙ్గః పరిహార్య ఇతి సూచితమ్ ॥ ౧౭ ॥ ధనురితి॥ గుణిని శబ్దగుణకే-వియత్యాకాశే మాహేన్ద్రం - ధను-ర్గుణం,మౌర్వీరహిత-మభాద్బభౌ-యథా-గుణవ్యతికరే గుణత్రయపరిణామభూతే వ్యక్తే దేహే-అగుణవాన్

గుణత్రయరహితః పురుషః జీవో- భాతి- తద్వత్- వియద్ధనుషోరివ దేహాత్మనోర్విలక్షణస్వరూపస్వభావత్వముక్తమ్ ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ నేతి ॥ ఉడుపః చన్ద్రః- స్వజ్యోత్స్నయా రాజితైః - ప్రకాశితైః- ఋక్షైః- నక్షత్రైః- ఛన్నో- నరరాజ- ఋక్షేభ్యో విలక్షణతయా నరరాజేశ్వర్యః- యథా- పురుషః ప్రత్యగాత్మా- స్వభాసా స్వాపృథక్సిద్ధధర్మభూతజ్ఞానేన- భాసితయా సమున్నతయా - అహంమత్యా దేహాత్మభ్రాన్త్యా - దేహా- త్పృథఙ్న ప్రకాశతే తద్వత్ - దేహాత్మభ్రాన్తిరాత్మస్వరూపాపహ్నవహేతురితి సాయత్నేన పరిహార్యేత్యుక్తమ్ ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ మేఘేతి ॥ మేఘాగమే- ఉత్సవః- యేషాం- మతో- హృష్టాః- శిఖణ్డినః మయూరాః- ప్రత్యనన్దన్- యథా- గృహేషు తప్తాః - త్రిభిస్తాపైరితి శేషః - అత ఏవ- నిర్విణ్ణాః- జనాః- అచ్యుతభక్తానాం- ఆగమనే సతి- ప్రతినన్దన్తి - తద్వత్- తాపత్రయతప్తైరవశ్యమచ్యుతజనసఙ్గతిః కార్యేత్యుక్తమ్ ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ పీత్వేతి ॥ పాదపాః వృక్షాః- పద్భిః మూలైః- ఆపో జలాని- పీత్వా - నానాత్మమూర్తయః - నానావిధాః- ఆత్మనాం- మూర్తయః శాఖాపల్లవపుష్పఫలాదిరూపాః- యేషాం- తథాభూతా- బభూవుః - యథా - ప్రాక్- కామ్యతపః ఫలరూపకామానుసేవాతః ప్రాక్తపశ్చర్యాదశాయాం, తపసా - శ్రాన్తాః క్షామాః కృశాశ్చ- జనాః- కామానుసేవయా- నానాత్మమూర్తయో భవన్తి - తద్వత్ - అనేన కామ్యతపసశ్శరీరావయవపుష్టిఫలకత్వమాత్రం సూచితం - యద్వా - ఫలాభిసన్ధిరహితభగవదారాధనాత్మకతపశ్చర్యాదశాయాం తపసా శ్రాన్తాః కృశాశ్చ- తత్ఫలానుభవాత్మకముక్తిదశాయాం - కామ్యన్త ఇతి కామాః భగవతః కల్యాణగుణాః - తైః తేషా - మనుసేవయా " స ఏకధా భవతి త్రిధా భవతీ ,, త్యాది శ్రుత్యుక్తరీత్యా నానాత్మమూర్తిమన్తో- భవన్తి- తద్వత్- అనేన భగవదారాధనాత్మకతపసస్స్వేచ్ఛానురూపాప్రాకృతానేకశరీరపరిగ్రహేణ భగవతా భోగసామ్యసాధనత్వముక్తమ్ ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ సరస్స్వితి ॥ అజ్ఞాహే

వాన్పురుషో యథా ॥ ౧౮ ॥ నరరాజోడుపశ్ఛన్నస్స్వజ్యోత్స్నా రాజితైర్ఘనైః । అహంమత్యా భాసితయా స్వభాసా పురుషో యథా ॥ ౧౯ ॥ మేఘాగమోత్సవా హృష్టాః ప్రత్యనన్దన్ శిఖణ్డినః । గృహేషు తప్తనిర్విణ్ణా యథాఽచ్యుతజనాగమే ॥ ౨౦ ॥ పీత్వాఽఽపః పాదపాః పద్భిరాసన్నానాత్మమూర్తయః । ప్రాక్ క్షామాస్తపసా శ్రాన్తా యథా కామానుసేవయా ॥ ౨౧ ॥ సరస్స్వశాన్తరోధస్సూ॰ (?) న్యూషురఙ్గాపి సారసాః । గృహేష్వశాన్తకృత్యేషు గ్రామ్యా ఇవ దురాశయాః ॥ ౨౨ ॥ జలౌఘైర్నిరభిద్యన్త సేతవో వర్షతీశ్వరే । పాషణ్డినామసద్వాదైర్వేదమార్గాః కలౌ యథా ॥ ౨౩ ॥ వ్యముఞ్చన్వాయుభిర్నున్నా భూతేభ్యోఽథామృతం ఘనాః । యథాఽఽశిషో విశ్పతయః కాలే కాలే ద్విజేరితాః ॥ ౨౪ ॥ ఏవం వనం తద్వర్షిష్ఠం పక్వఖర్జూరజమ్బుమత్ । గోగోపాలైర్వృతో రన్తుం సబలః ప్రావిశద్ధరిః ॥ ౨౫ ॥ ధేనవో మన్దగామిన్య ఊధోభారేణ భూయసా । యయుర్భగవతాఽఽహూతా ద్రుతం ప్రీత్యా స్నుతస్తనీః ॥ ౨౬ ॥ వనౌకసః ప్రముదితా వనరాజీర్మధుచ్యుతః । జలధారా గిరేర్నాదాదాసన్నా దదృశే

రాజక్ - అశాన్తాన్యనచ్ఛలాని - కలుషితానీతి యావత్- తాని- తోయాని- యేషు తథాభూతేష్వపి- సరస్సు - సారసాః చక్రవాకాః గోనర్దాఖ్యపక్షివిశేషా వా న్యూషుః నితరాముషితవన్తః " అశాన్తరోధస్స్వి ,, తిపాఠే అశాన్తాని సలిలాకులాని పఙ్కకణ్టకాదియుక్తాని- రోధాంసి తటాని- యేషాం - తేష్వపి సరస్స్విత్యర్థః - అశాన్తాన్యనుపరతాని కృత్యాని యేషు - తేష్వపి గృహేషు- దురాశయాః నైషయికసుఖాభాసలేశలిప్సవో - గ్రామ్యాః పామరా ఇవ- తే యథా నివసన్తి తద్వత్ - అనేన గ్రామ్యాణాం విషయా దుఃఖప్రచురా అల్పసుఖాశ్చేత్యుక్తం భవతి ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ జలౌఘైరితి ॥ ఈశ్వరే పర్జన్యే వర్షతి సతి- జలపూరైః- ఉత్కటైః సేతవః జలనిరోధార్థం మృత్పాషాణనిర్మితాః - నిరభిద్యన్త త్రుటితా బభూవుః - యథా- కలౌ యుగే- ప్రవృత్తే సతి పాషణ్డానాం వేదబాహ్యానాం , అసద్వాదైః వేదమార్గా వర్ణాశ్రమధర్మాణి , భిద్యన్తే, తద్వత్ - అనేన పాషణ్డవాదానామశ్రోతవ్యత్వముక్తమ్ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ వ్యముఞ్చన్నితి ॥ వాయునా- నున్నాః ప్రేరితాస్సన్తో, ఘనా మేఘా, భూతేభ్యో- ఽమృతం జీవనహేతుం, జలం, వ్యముఞ్చన్, యథా, ద్విజైః పురోహితాదిభిః - ఈరితాః ప్రేరితాః, విశ్పతయో జనాధ్యక్షా రాజానః ఉచితకాలేష్వా, శిషః కామా, నర్థిభ్యో, విముఞ్చన్తి, తద్వత్ , రాజభిరేవం భవితవ్యమిత్యుక్తం భవతి ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ తదేవం వర్షర్తుమనువర్ణ్యాథ తదా కృతాని కానిచిద్భగవతశ్చేష్టితాని వర్ణయతి ॥ ఏవమిత్యాదిభిస్సప్తభిః ॥ ఇత్థం- పక్వాని- ఖర్జూరాదిఫలాన్యస్మిన్ సన్తీతి తద్వత్- త- ద్వర్షిష్ఠం వృద్ధం - ప్రభూతమితి యావత్- వనం- హరిః - సబలదేవో- గోపాలైస్సహ- రన్తుం - ప్రావిశత్ ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ భూయసా ఊధసః పయః కోశస్య- భారేణ- మన్దగామిన్యోఽపి- ధేనవో- భగవతా- ఆహూతాః- స్నుతస్తన్యస్సత్యో- ద్రుతమేవ- యయుః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ వనౌకః ప్రభృతీన్ దదర్శేత్యన్వయః- ప్రముదితాః- మధుచ్యుత- ఇతి చ- వనరాజీర్విశేషణాని

౨౧ । శ్లో ❁ పా ॥ రోధస్సు

శేషణం-మధుచ్యుతః మధూనిస్రవన్త్యః, ప్రముదితాః ఫలపుష్పసమృద్ధిభిర్ముదితా ఇవస్థితాః-వనౌకసః పుళిన్దీరితివా, గిరేస్సకాశాత్, జలధారాః, తాసాం-నాదాః-నాసన్నానికటవర్తినీః, గుహాశ్చ, దదృశురిత్యర్థః ❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋ కదాచిత్, పర్జన్యే, అభితోవర్షతిసతి, వనస్పతిక్రోడేవృక్షమూలే - గుహాయాంవా - ప్రవిశన్ - కన్దాని - మూలాని - ఫలాన్యేవ - అశనం-యస్య - తథాభూతో - రేమే ❋ ॥ ౨౮ ॥ ❋ కదాచిద్గృహాదానీతం-దధ్యన్నం-సలిలసమీపే స్థితాయాం-శిలాయాం పాత్రభూతాయాం - సహభోజనీయైః గోపైస్సహ-బుభుజే ❋ ॥ ౨౯ ॥ ❋ క్వచి-చ్ఛాద్వలోపరిహరితతృణాకీర్ణప్రదేశే-ఉపవిశ్య-వృషాదీ-న్వీక్ష్య, భగవా-న్సర్వభూతానాం-ముద - మావహతీ-తితథా-తా-మాత్మశక్త్యాస్వసఙ్కల్పాత్మికయా - ఉపబృంహితాం ప్రవర్ధితాం-తాం, ప్రావృట్ఛ్రియం-పూజయాంచక్రే బహ్వామన్యతేత్యన్వయః - చర్వతో-మీలితేక్షణాన్-దృష్ట్వా-నితిచ-వృషానిత్యస్యవిశేషణం-చర్వతః తృణానిఖాదతః - మీలితానీక్షణానియైస్తాన్, దృష్ట్వానిర్వృతాన్ - స్వోధసాం, భరేణ - శ్రమో-యాసాం, తాః, గాశ్చ ❋ ॥ ౩౦ ॥ ౩౧ ॥ ❋ అథశరదాగమమాహ ॥ ఏవమితి ॥ తస్మిన్ వ్రజే-ఇత్థం-నివసతో-శ్శరత్ సమ్య-క్ప్రావర్తత- కథంభూతా-విగతాన్య-భ్రాణి యస్యాం - స్వచ్ఛాన్య-మ్బూని-యస్యాం-అపరుషస్సుఖస్పర్శోఽనిలోయస్యాం - తత, (స్త్రి)యాణాం కర్మధారయః ❋ ॥ ౩౨ ॥ ❋ అథముముక్షూణాంహితం దర్శయన్నివసమీచీనైర్దృష్టాన్తైశ్శారదాన్ధర్మాననువర్ణయతి ॥ శారదానీత్యాదినా ॥ యావదధ్యాయసమాప్తి ॥ పూర్వం, శారదాని-నీరాణిజలాని-నిర్మలాన్యవస్థితాని-అన్తరా-ప్రావృషి-రజోత్పత్త్యాపఙ్క-ప్రాదుర్భావేన - భ్రష్టానీత్యుత్తరస్యారస్యాదధ్యాహర్తవ్యం, పునః, ప్రకృతింస్వస్వభావం-యయుః - యథా-యోగినాం-చిత్తాని, నిర్మలాన్యేవ, క్వచి, ద్యోగభ్రష్టాన్యపి, పునరపి, పునర్యోగనిషేవయా - ప్రకృతిం, యాన్తి-తద్వత్-యోగభ్రంశేన చిత్తకాలుష్యేసతిపునర్యోగమేవసేవతేతిశిక్షితం ॥ శరదానీరజోత్పత్త్యై ,, తిపాఠాన్తరం - నీరజానాం, ముత్పత్తి-ర్యస్యాం - తయా, శరదా హేతుభూతయా, నీరాణి, ప్రకృతింస్వచ్ఛత్వావికారత్వశాన్తత్వాదిరూపాం, యయుః - ఉత్తరార్ధంతుపూర్వవత్ ❋ ॥ ౩౩ ॥ ❋ వ్యోమ్న ఇతి ॥ క్రమేణ, వ్యోమభూతపృథ్వీజలానాం, చతుర్ణాం-అభ్రశాబల్యపఙ్కమలాని, చత్వారి శర-దహరత్ - యథా-చతుర్ణా-మాశ్రమిణా-మశుభం-కృష్ణభక్తిః - హరతి-తద్వత్-తత్రా - బ్దం మేఘం-భూతానాం జ్యోతిస్సలిలమరుతాం - శాబల్యం సంపర్కం - వర్షాసు తేషాం మిథస్సంపర్కా-చ్ఛరదితన్నివృత్తేరితిభావః - యథా-కృష్ణభక్తిర్బ్రహ్మచారిణో గురూపదిష్టార్థగ్రహణప్రతిబన్ధకమజ్ఞానాత్మకమశుభం హరతి - యథాచ-గృహస్థస్యవిషయసఙ్గదోషం యథావనస్థస్య కదాచిదశక్త్యా స్వాశ్రమోచితధర్మానుష్ఠాన ప్రయుక్త ప్రత్యవాయం - యథాచయతినః కృష్ణప్రాప్తిప్రతిబన్ధకం పుణ్యపాపాత్మకమశుభం హరతితథేత్యర్థః - అనేనావశ్యం చతుర్భిరప్యాశ్రమిభిః కృష్ణభక్తిః కార్యేత్యుక్తమ్ ❋ ॥ ౩౪ ॥ ❋ సర్వస్వమితి ॥ జలదా మేఘాః-సర్వస్వభూతం-జలం-హిత్వా - శుభ్రంవర్చో యేషాం-తథాభూతా, విరేజిరే యథా-మునయో - భగవన్మననశీలాః-త్యక్తాదారధనపుత్రాణాం, ఈషణాః, యై, స్తథాభూతాః-నివృత్తపాపా విరాజన్తే-తద్వత్-అవశ్యం మునిభిరీషణాస్త్యాజ్యా ఇత్యుక్తమ్ ❋ ॥ ౩౫ ॥ ❋ గిరయ ఇతి ॥ పర్వతాః-క్వచి-న్నిర్మలం-జలం-ముముచుః-క్వచిన్నముముచుశ్చ, జ్ఞానినో-యథా-క్వచి-త్తత్త్వత్రయయాథాత్మ్యజ్ఞానాత్మకమమృతం-కేభ్యశ్చిచ్ఛుశ్రూషుభ్యో-దదతే అనేన-సర్వేభ్యోఽపిప్రష్టృభ్యో నోపదేష్టవ్యం జ్ఞానిభిర్జ్ఞానమిత్యుక్తమ్ ॥ తథాచోక్తం భగవతా ॥ తద్విద్ధి ప్రణిపా

గుహాః ॥ ౨౭ ॥ క్వచిద్వనస్పతిక్రోడే గుహాయాంచాభివర్షతి । నిర్విశ్య భగవాన్రేమే కన్దమూలఫలాశనః ॥ ౨౮ ॥ దధ్యోదనముపానీతం శిలాయాం సలిలాన్తికే । సంభోజనీయైర్బుభుజే గోపైస్సఙ్కర్షణాన్వితః ॥ ౨౯ ॥ శాద్వలోపరి సంవిశ్య చర్వతో మీలితేక్షణాన్ । దృష్ట్వా న్వృషాన్ వత్సతరాన్గాశ్చ స్వోధోభరశ్రమాః ॥ ౩౦ ॥ ప్రావృట్ఛ్రియం చ తాం వీక్ష్య సర్వభూతముదావహామ్ । భగవాన్పూజయాంచక్రే ఆత్మశక్త్యుపబృంహితామ్ ॥ ౩౧ ॥ ఏవంనివస

❋ శరదృతువర్ణనమ్. ❋

తో స్తస్మిన్ రామకేశవయోర్వ్రజే । శరత్సమభవద్వ్యభ్రా స్వచ్ఛామ్బ్వపరుషానిలా ॥ ౩౨ ॥ శారదానీరజోత్పత్త్యా నీరాణి ప్రకృతిం యయుః । భ్రష్టానామివ చేతాంసి పునర్యోగనిషేవయా ॥ ౩౩ ॥ వ్యోమ్నోఽబ్దం భూతశాబల్యం భువః పఙ్కమపాం మలమ్ । శరజ్జహారాశ్రమిణాం కృష్ణభక్తిర్యథాఽశుభమ్ ॥ ౩౪ ॥ సర్వస్వం జలదా హిత్వా విరేజుశ్శుభ్రవర్చసః । యథా త్యక్తైషణాశ్శాన్తా మునయో ముక్తకల్మషాః ॥ ౩౫ ॥ గిరయో ముముచుస్తో

---

౩౩ ॥ శ్లో ❋ పా ॥ శరదానీరజోత్పత్త్యా

తేన పరిప్రశ్నేన సేవయా । ఉపదేక్ష్యన్తి తే జ్ఞానం జ్ఞానినస్తత్త్వదర్శినః ,, ఇతి ✽ ॥ ౩౬ ॥ ✽ నైవేతి ॥ గాధజలేచరాః అల్పజలచారిణః- క్షీయమాణం జలం - నైవావిన్దన్ నైవజ్ఞాతవన్తః-యథా-మూఢాః అజ్ఞాః-కుటుమ్బపోషణరతాః-నరాః - అల్పాయుషస్తథాఽప్యహ్న్యహం క్షీయమాణమాయుర్న జానన్తి - తద్వత్ - అనేనకుటుమ్బిభిరపి దేహాత్మనోర్యాథాత్మ్యం పరిశీలయద్భిరహ్న్యహమాయుఃక్షయానుసన్ధాననిమిత్తోపరతాపవద్భిశ్చభవితవ్యమిత్యుక్తం భవతి ✽ ॥ ౩౭ ॥ ✽ గాధేతి ॥ గాధవారిచరాః క్షుద్రజలచరాః-శరది యోఽర్కః, తజ్జం, తాపమపి నైవ లేభిరే యథా, అజితేన్ద్రియః ఇన్ద్రియపరతన్త్రః - కుటుమ్బీ,దరిద్రః ధనధాన్యహీనః కృపణః దీనః -క్షుత్పిపాసాయుక్తం తాపం-జానాతి తద్వత్-జితేన్ద్రియేణభవితవ్యమితిసూచితమ్ ✽ ॥ ౩౮ ॥ ✽ శనైశ్శనైరితి ॥ స్థలాని శనైశ్శనైః,పఙ్కం, జహుః-వీరుధస్త్వామపక్వతాం-యథా ధీరాజ్ఞానినః , శరీరాదిషు దేహేన్ద్రియాదిషు-అనాత్మస్వాత్మత్వేనారోపితేషు - అహమ్మమతాం అహన్తాం మమతాంచ-జహాతి - తద్వత్-తత్రాహన్తాసామ్యం పఙ్కస్య , మమతాసామ్యమామస్యేతి వివేకః - అవశ్యం జ్ఞానిభిరహఙ్కారమమకారౌ యత్నేన పరిహర్తవ్యావిత్యుక్తం భవతి ✽ ॥ ౩౯ ॥ ✽ నిశ్చలామ్బుధర ఇతి ॥ శరదాగమే శందః ప్రవృత్తో సత్యాం,సముద్రో-నిశ్చలామ్బుధరః-తూష్ణీం-బభూవ,యథా, మునిశ్శుభాశ్రయమననశీలః వ్యుపరతః - ఆగమః అన్నపానాద్యాగమో-యస్య-సః - అనుపనతాన్నపానోఽపి ఆత్మని శరీరే-ఉపరతేఽపి,ఆదికర్మణి క్తః-ఉపరన్తుమారబ్ధవత్యపి-దేహావిపత్తిపర్యన్తదశాయామపి - నిశ్చలస్తూష్ణీమాస్తే - తద్వత్-మునినైవంభవితవ్యమితిశిక్షా ✽ ॥ ౪౦ ॥ ✽ కేదారేభ్య ఇతిపఞ్చమీ-కృషీవలాః-శాలిక్షేత్రేభ్యః-ప్రవహన్తీః-అపఃజలాని-దృఢైః-సేతుభిర్బన్ధనైః - రగృహ్ణాన్ నిరుద్ధవన్తః - తతః పరంవృష్ట్యభావాదితిభావః-యథా-యోగినః - ప్రాణైరిన్ద్రియైః-తద్ద్వారా-స్రవత్ - బాహ్యవిషయగ్రహణప్రవణీభవత్ - జ్ఞానంధర్మభూతజ్ఞానం-తన్నిరోధేన ప్రాణనిరోధేన - ఆత్మస్వరూపగోచరం-కుర్వన్తి-తద్వత్-ఇన్ద్రియనిరోధపరేణాత్మస్వరూపపరిశీలనపరేణచభవితవ్య మితిసూచితమ్ ✽ ॥ ౪౧ ॥ ✽ శరదర్కాంశుజమితి ॥ ఉడుపశ్చన్ద్రః- భూతానాం,శరది,యోఽర్కః-తస్యాంశుభ్యో,జాతాన్,తాపాన్,జహార - ఉత్తరార్ధస్యయథేత్యాదిః,యథా- దేహాభిమానేన జాతం-తాపం - పరకృతనిన్దాదిప్రయుక్తం - దేహయాథాత్మ్యగోచరో-బోధో-హరతి -యథా చ-వ్రజయోషితాం-తాపంమన్మథప్రయుక్తం,ముకున్దో-జహార-తద్వత్ ‘‘ దేహాభిమానజం తాప ,, మితిపాఠే బోధ ఇతికర్తృపదమధ్యాహర్తవ్యం - యథోక్త ఏవార్థః -అనేన హేయత్వజ్ఞానార్థం దేహయాథాత్మ్యపరిశీలనమపికర్తవ్యమిత్యుక్తంభవతి ✽ ॥ ౪౨ ॥ ✽ ఖమితి ॥ నిర్మేఘం మేఘరహితం,శరది,విపులాస్తారకాయస్మిన్,తథాభూతంసత్-ఖమశోభత,యథా-సత్త్వయుక్తం సత్త్వగుణయుక్తం - సత్త్వప్రచురమితియావత్-తచ్చిత్తం శబ్దబ్రహ్మణోవేదస్య, యోఽర్థో అర్థపఞ్చకరూపః- తంపశ్యతీతితథా,నన్ద్యాదిత్వాత్కర్తరిల్యుః ॥ యద్వా ॥ శబ్దబ్రహ్మార్థోదృశ్యతేఽనేనేతితథా-కరణేల్యుట్-సత్త్వప్రవణం-చేతో-రాగాద్యకలుషితంసన్నిర్మలమతీన్ద్రియవేదార్థప్రకాశకంభవతి - తద్వదిత్యర్థః - సత్త్వప్రాచుర్యాయాహారశుద్ధ్యాభవితవ్య మితి సూచితం-అత్ర తారకాస్థానీయాః వేదార్థాః - పరమాత్మతదారాధనారాధకాదిస్వరూపాత్మకాః - ఆకాశస్థానీయంచేతః, మేఘస్థానీయం రజఃతమశ్చేతి వివేకః ✽ ॥ ౪౩ ॥ ✽ అఖణ్డమణ్డల ఇతి ॥ శశీచన్ద్రో-వ్యోమ్న్యాకాశే,నిర్మేఘే- అఖణ్డంపూర్ణం-మణ్డలం,యస్య- తథాభూతో - నక్షత్రసమూహైస్సహ-రరాజ,యథా-యదుపతిః శ్రీకృష్ణో-భువి-వృష్ణీనాం-సమూహేనావృతో-రరాజ తద్వత్ -అనేనయదుపతేశ్చన్ద్రవత్సర్వలోకాహ్లాదకరత్వమభిప్రేతమ్ ✽ ॥ ౪౪ ॥ ✽ ఆశ్లిష్యేతి ॥ జనాః-సమం మితం-శీతం-ఉష్ణంచ-యస్య-తం - ప్రకృష్టాని-సూనాని కుసుమాని-యస్య-తస్య - వనస్య-మారుతమాశ్లిష్యఅనుభావ్య-తాపం-

---

యం క్వచిన్ముముచుక్షివమ్ । యథాజ్ఞానామృతం కాలే జ్ఞానినో దదతే సదా ॥ ౩౬ ॥ నైవావిన్దన్ క్షీయమాణం జలం గాధజలేచరాః । యథాఽఽయురన్వహం క్షీణం నరా మూఢాః కుటుమ్బినః ॥ ౩౭ ॥ గాధవారిచరాస్తాపమవిన్దన్ శరదర్కజమ్ । యథా దరిద్రః కృపణః కుటుమ్బ్యవిజితేన్ద్రియః ॥ ౩౮ ॥ శనైశ్శనైర్జహుః పఙ్కం స్థలాన్యామం చ వీరుధః । యథాఽహంమమతాం ధీరాశ్శరీరాదిష్వనాత్మసు ॥ ౩౯ ॥ నిశ్చలామ్బుధరస్తూష్ణీం సముద్రశ్శరదాగమే । ఆత్మన్యుపరతే యద్వన్మునిర్వ్యుపరతాగమః ॥ ౪౦ ॥ కేదారేభ్యస్త్వపోఽగృహ్ణన్ కర్షకా దృఢసేతుభిః । యథా ప్రాణైస్స్రవజ్జ్ఞానం తన్నిరోధేన యోగినః ॥ ౪౧ ॥ శరదర్కాంశుజం తాపం భూతానాముడుపోఽహరత్ । దేహాభిమానజం ✽ బోధో ముకున్దో వ్రజయోషితామ్ ॥ ౪౨ ॥ ఖమశోభత నిర్మేఘం శరద్విమలతారకమ్ । సత్త్వయుక్తం యథా చిత్తం శబ్దబ్రహ్మార్థదర్శనమ్ ॥ ౪౩ ॥ అఖణ్డమణ్డలో వ్యోమ్ని రరాజోడుగణైశ్శశీ । యథా యదుపతిః కృష్ణో వృష్ణిచక్రావృతో భువి ॥ ౪౪ ॥ ఆశ్లిష్య సమశీతోష్ణం ప్రసూనవనమారుతమ్ । జనాస్తాపం జహు

---

౪౨ ॥ శ్లో ✽ పా ॥ తాపమ్

జహుః - గ్రీష్మశైత్యప్రయుక్తం దుఃఖం జహురిత్యర్థః - గోప్యస్తు - తాపం మన్మథతాపం-న జహుః ॥ తత్ర హేతుం వదన్ విశినష్టి ॥ కృష్ణేన-హృతాని, చేతాంసి - యాసాం - తథాభూతాః, అనేన కృష్ణస్య యావనావస్థాగోపీచిత్తసమాకృష్టిశ్చ సూచితా ※ ॥ ౪౫ ॥ ※ గావ ఇతి॥ గవాదయః, స్వవృషైః స్వస్వప్రియైః-రన్వీయమానాః-శ్శరదానిమిత్తభూతయా-పుష్పిణ్యో గర్భిణ్యో బభూవుః, యథా-ఈశ్వరారాధకాత్మికాః - క్రియాః, స్వసాధ్యైః - ఫలైః ధర్మాదిపురుషార్థైః - అన్వీయమానాః, స్వమస్తభోగగర్భా-భవన్తి-తద్వత్-అనేనేశ్వరక్రియాణాం ఫలావినాభావిత్వముక్తమ్ ※ ॥ ౪౬ ॥ ※ ఉదహృష్యన్నితి॥ కుముదమితి జాత్యభిప్రాయమేకవచనం, కుముదాన్యుత్పలాని వినా, సర్వాణి, వారిజాని, సూర్యేణోత్, దహృష్యన్, వికాసేన హృష్టా ఇవ లక్షితా బభూవుః- యథా, హే నృప-దస్యూం శ్చోరవ్యాఘ్రాదీన్ వినే-తరే, సర్వే జనాః - రాజ్ఞా హేతునా - నిర్భయా, హృష్యన్తి-తద్వత్-అనేన రాజ్ఞా దస్యూనుద్వేజయతా భవితవ్యమిత్యుక్తమ్ ※ ॥ ౪౭ ॥ ※ పురగ్రామేష్వితి॥ పురేషు-గ్రామేషు చా - ఆగ్రయణైర్నూతనవ్రీహ్యాదిభక్షణాభ్యనుజ్ఞానార్థైః ఆగ్రయణాఖ్యయాగరూపైః- ఐన్ద్రైః ఇన్ద్రియప్రీత్యర్థైః-రన్యైశ్చ-మహద్భి, రుత్సవైః, స్సర్వసస్యాఢ్యా, భూః, బభౌ, హరేః కలాభ్యాం రామకృష్ణాభ్యాం తు, నితరాం, బభౌ-ఛత్రిన్యాయేన కలాభ్యామిత్యుక్తిః ※ ॥ ౪౮ ॥ ※ వణిగిత్యాది॥ వణిగాదయః, తావద్వర్షేణ-రుద్ధాః, శరది, నిర్గమ్యార్థాన్ ప్రయోజనాని, ప్రపేదిరే తత్ర, వణిజః క్రయవిక్రయాదివ్యాపారిణః, మునయః సంన్యాసినః, నృపాః జయినః, స్నాతాః తీర్థయాత్రాపరాః, ఏతే, వాణిజ్యస్వచ్ఛన్దసంచారవిజయతీర్థస్నానాదిరూపాన్, అర్థాన్, ప్రపేదిరే, ఇత్యర్థః - యథా - సిద్ధాస్తపస్సిద్ధాః-ఫలకాలే, ఆగతే సత్య, స్మాల్లోకా-న్నిర్గత్య, స్వపిణ్డాన్ స్వస్వతపస్సాధ్య భోగ్యజాతం - ప్రతిపద్యన్తే - తద్వత్ - అనేన తపసః ఫలావినాభావిత్వము

ర్గోప్యో న కృష్ణహృతచేతసః॥ ౪౫ ॥ గావో మృగాః ఖగా నార్యః పుష్పిణ్యః శరదాగమే । అన్వీయమానాః స్వవృషైః ఫలైరీశక్రియా ఇవ॥ ౪౬ ॥ ఉదహృష్యన్ వారిజాని సూర్యోత్థానే కుముద్వినా। రాజ్ఞా తు నిర్భయా లోకా యథా దస్యూన్ వినా నృప॥ ౪౭ ॥ పురగ్రామేష్వాగ్రయణైరైన్ద్రైశ్చ మహోత్సవైః। బభౌ భూః పక్వసస్యాఢ్యా కలాభ్యాం నితరాం హరేః॥ ౪౮ ॥ వణిఙ్మునినృపస్నాతా నిర్గమ్యార్థాన్ ప్రపేదిరే। వర్షరుద్ధా యథా సిద్ధాః స్వపిణ్డాన్ కాల ఆగతే ॥ ౪౯ ॥ ********************

********** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, వింశోఽధ్యాయః **********

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్థం శరత్స్వచ్ఛజలం పద్మాకరసుగన్ధినా । న్యవిశద్వాయునా వాతం సగోగోపాలకోఽచ్యుతః॥ ౧ ॥ కుసుమితవనరాజిశుష్మిభృఙ్గద్విజకులఘుష్టసరస్సరిన్మహీధ్రమ్। యదుపతిరవగాహ్య చారయన్ గాః సహపశుపాలబలశ్చుకూజ వేణుమ్॥ ౨ ॥ తద్వ్రజస్త్రియ ఆశ్రుత్య వేణుగీతం స్మరోదయమ్ । కాశ్చిత్ పరోక్షం కృష్ణస్య స్వసఖీభ్యోఽన్వవర్ణయన్॥ ౩ ॥ తద్వర్ణయితుమారబ్ధాః స్మరన్త్యః కృష్ణచేష్టితమ్। నాశకన్ స్మరవేగేన విక్షిప్తమనసో నృప ॥ ౪ ॥ బర్హాపీడం నటవరవపుః కర్ణయోః కర్ణికారం బిభ్రద్వాసః కనకకపిశం వైజయన్తీం చ మాలామ్ ।

క్తమ్ ※ ॥ ౪౯ ॥ ※ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే వింశోఽధ్యాయః ※※※

ఇత్థం-శరదమనువర్ణ్య అథ తదా బృన్దావనే క్రీడతో వేణుం రణయతో భగవతో గోపీచిత్తాపహారిణః కాంశ్చిద్విహారాన్ స్వవేణుగీతాన్ గోపీభిర్మిథోఽనువర్ణితానాహైకవింశేన॥ ఇత్థమితి॥ ఇత్థమేవంభూతం- శారదగుణసంపన్నం, వనమితి విశేష్యమధ్యాహర్తవ్యం, ఇత్థమిత్యనేనాభిప్రేతం ప్రకాశయన్ విశినష్టి ॥ శరదా, స్వచ్ఛాని, జలాని, యస్మిన్, పద్మాకరైః, శోభనో, గన్ధో, యస్య, తేన వాయునా-వాతం వ్యాప్తం, వనం-గోభిర్గోపాలైశ్చ సహితోఽచ్యుతో-న్యవిశత్ ※ ॥ ౧॥ ※ తతశ్చ, కుసుమితవనరాజిషు శుష్మిణాం మత్తానాం, భృఙ్గాణాం-ద్విజానాం పక్షిణాం చ, కులైః, ఘుష్టా, సరాంసి సరితః - మహీధ్రాః పర్వతాశ్చ, యస్మిన్, తద్వనం-విగాహ్య ప్రవిశ్య, యదుపతిః కృష్ణః, పశుపాలైః-బలదేవేన చ - సహితః. గాశ్చారయన్, వేణుం, చుకూజ ఆవాదయత్ ※ ॥ ౨ ॥ ※ స్మరస్యోదయో యస్మాత్-తత్కృష్ణస్య, వేణుగీత-మాకర్ణ్య, కాశ్చి, ద్వ్రజస్త్రియః-తస్య, పరోక్షమసమక్షం-స్వసఖీభ్యోఽన్వవర్ణయన్ ※ ॥ ౩ ॥ ※ తత్కృష్ణస్య వేణుగీతం-చేష్టితం-వర్ణయితుం-ఆరబ్ధాః ఆరబ్ధవత్యః-తత్స్మరన్త్యః హే నృప-స్మరవేగేన-వ్యాకులితచిత్తాః-తావద్వర్ణయితుమేవ- నాశక్నువన్ శక్తా న బభూవుః -కృష్ణశ్చ తచ్చేష్టితం చ తయోస్సమాహారః కృష్ణచేష్టితం-యాదృశస్తదా కృష్ణః-చేష్టితం చ-తదుభయం- స్మరన్త్యో, నాశక్నువన్నిత్యర్థః ※ ॥ ౪ ॥ ※ కీదృశం కృష్ణచేష్టితమిత్యత్రాహ॥ బర్హాపీడమితి॥ బర్హాత్మక-మాపీడం శిరోభూషణం-ద్వితీయాన్తానాం-బిభ్రదిత్యన్వయః - కర్ణయోః శ్రోత్రసన్ధ్యోః, కర్ణికారం లాఙ్గలీకుసుమాత్మకం-కర్ణపూరం-కనకవత్కపిశం పిశఙ్గం-వాసః-వైజయన్తీం మాలాం -నటాత్మకవరస్యేవ వపుశ్చ-బిభ్రత్ -నటవరవపురితి బహువ్రీహిణా కృష్ణవిశేషణం వా, తస్య తత్పురుషపక్షే తద్విశేషణత్వమపి బర్హాపీడమిత్యస్య బహు-

ప్రీహిణాసంభవతి-అధరస్య-సుధయా-వేణోః-రన్ధ్రాన్-పూరయన్ - సాధరసుధేన , ముఖవాయునా వేణుంనాదయన్నిత్యర్థః-గోపానాం-బృన్దైఃగీతా-కీర్తిర్యస్య-తథాభూతః-స్వపదైరఙ్కితైః,రమణంరతిజనకం- బృన్దావనం-ప్రావిశత్॥ఉక్తవేషం కృష్ణంబర్హాపీడాదిధారణవేణురన్ధ్రపూరణబృన్దారణ్యప్రవేశనాత్మకంచేష్టితంచ-స్మరన్త్యో నాశక్నువన్నితిభావః ॥౫॥ ఏవంతావద్వర్ణయితుమశక్తాస్తతశ్శనైర్లబ్ధావకాశాస్సావర్ణయామాసురిత్యాహ॥ఇతీతి॥ హేరాజన్-ఇతిఇత్థంతావ-దేవంభూతా-వ్రజస్త్రియః-సర్వభూతానాం-మనోహరం-వేణురవమాకర్ణ్య-తమేవసచేష్టితం-వర్ణయన్త్యః-అభిరేమిరే - తద్వర్ణనాత్మకంవిహారంచక్రుః అభిరేభిర ఇతిపాఠే-వర్ణయితుంబుద్ధౌసన్నిధాపితంమన్మథమన్మథంభగవన్తంపరిరేభిరఇత్యర్థః ॥౬॥ వర్ణనామేవాహ॥అక్షణ్వతామిత్యాదినాయావదధ్యాయపరిసమాప్తి॥ ఇతీస్యస్యవక్ష్యమాణప్రకారేణేతివాఅర్థః-తదాతమేవ ప్రకారమక్షణ్వతామిత్యాదినాదర్శయతి॥ హేసఖ్యః- చక్షుష్మతాంజనానాం - చక్షుషా-మిదమేవ-ఫల-మన్యత్తు-నవిద్మః-కింతత్-యద్వ్రజేశస్యనన్దస్య సుతయోః,రామకృష్ణయోః- ర్వక్త్రంముఖం-యైః-నితరాంపీతమనుభూతం-దృష్టమితియావత్-తదేతత్-యైర్వాపిపీతమితిపాఠః యైస్తైర్నిపీతమితిపాఠోదృశ్యతే-తదాయైశ్చక్షుర్భిస్సాధనైః-తైరక్షుణ్వద్భిః కర్తృభిః నిపీత-మిత్యేత-దిత్యర్థః-కథంభూతయోః వయస్యైస్సవయస్కైః-గోపైస్సహ - పశూననునివేశయతోర్వనంప్రతిప్రవేశయతోః కథంభూతంవక్త్రం, అనువేణువేణుమనువర్తమానం - వేణుంవాదయదిత్యర్థః-జుష్టంపశ్యతాంనిరతిశయప్రీతివిషయం-అనురక్తానాంస్నిగ్ధానాం-కటాక్షాణాం - మోక్షోవిసర్గోయస్మింస్తథాభూతమ్ ॥౭॥ అన్యాస్త్వాహుః॥చూతేతి॥ఏవముత్తరత్రాపి-అతఏవసర్వత్రవక్తృభేదాన్నాతీవసఙ్గతిరపేక్షితా॥చూతపల్లవాదీనాం - మాలాభిరనుయుక్తేఈషదన్తరాన్తరాసంయుక్తే-అనుపృక్తేతిపాఠేఽప్యేవార్థః-పరిధానేనీలపీతాంబరే- తాభ్యాం విచిత్రౌ-వేషౌ-యయోః తౌక్వచకదాచి-ద్గాయమానౌ-గోపసభాయాం మధ్యే-నితరాం-విరేజతుః - యథా-రఙ్గే-నటశ్రేష్ఠౌతథాఽహోపశ్యతాంభాగ్యమితిభావః ॥౮॥ గోప్యఇతి॥ హేగోప్యః-అయంకృష్ణకరస్థః-వేణుః-కింస్మ-కుశలంపుణ్యం- మాచరచ్చకార-కుతః యత్యస్మాత్-గోపికానామపి-అపిశబ్దోదౌర్లభ్యద్యోతకః-గోపికానాంఅస్మాకమపి-దుర్లభాం-దామోదరస్యా -ధరసుధాం-స్వయంభుఙ్క్తే-అనేకోపభోగ్యాంస్వయమేకఏవభుఙ్క్తే-అవశిష్టరసంతు-హ్రదిన్యోనద్యస్తరవశ్చభుఞ్జతే కృత్స్నాయామధరసుధాయాం వేణునైకేనపీయమానాయాంయద్గళితమధరసుధాస్మకరసకణజాలంహ్రదిన్యస్తరవశ్చభుఞ్జతేఅశ్రు-ఇతిజాత్యభిప్రాయకమేకవచనం-అవశిష్టరసభోగప్రయుక్తహర్షాత్ఆశ్రూణిముముచుః-హృష్యత్త్వచశ్చ - తత్రహ్రదిన్యోవికసితకమలవ్యాజేన హృష్యత్త్వచఉదఞ్చితరోమాణఇవలక్ష్యన్తే - తరవస్తుమధుమిషేణానన్దాశ్రూణిముముచురివేతిభావఃయథా-ఆర్యాభాగవతశేషరసాభిజ్ఞాస్తద్భుక్తావశిష్టముపభుజ్యహృష్య-త్త్వచోఽశ్రూణిముఞ్చన్తశ్చభవన్తితద్వత్ ॥౯॥ బృన్దావనమితి హేసఖి-బృన్దావనం-భువః-కీర్తిం-వితనోతి - అనితరలోకసాధారణీంకీర్తిం - జనయతీత్యర్థః-అత్రహేతుంవదన్త్యోవిశింషన్తి-యద్బృన్దావనం-దేవకీసుతస్య-పదాంబుజాభ్యాం-లబ్ధా - లక్ష్మీస్సౌన్దర్యసంప-ద్యేన-కించ -గోవిన్దస్య - వేణుమనువేణుగీతమనుసృత్య-మన్ద్రఘుర్జితనీలమేఘభ్రాన్త్యా-మత్తా-యే-మయూరాః-తేషాం-నృత్త-మవలోక్య-అద్రిసానుషు , పరతాని వేణు,గీతతదనురూపమయూరనృత్తదిదృక్షయానివృత్తస్వస్వవ్యాపారాణి-అన్యాని మయూరవ్యతిరిక్తాని-సమస్తాని - సత్త్వానిజన్తవో-యస్మిన్ - తథాభూతం - నహ్యన్యోఽస్త్యేవంవిధోలోకఇతిభావః ॥౧౦॥ ధన్యాఇతి ॥ మూఢగతయఃతిర్యగ్గతయో-ఽపిమతయ ఇతిపాఠే సున్దరాసున్దరవస్తువివేకరహితా - అపి - గతయ ఇతిపాఠే ఽప్య యమప్యర్థస్సం భవతి « గత్వ

రన్ధ్రాన్వేణోరధరసుధయాపూరయన్గోపబృన్దైః బృన్దారణ్యంస్వపదరమణంప్రావిశద్గీతకీర్తిః॥ ౫ ॥ ఇతివేణురవంరాజన్సర్వభూతమనోహరమ్।శ్రుత్వావ్రజస్త్రియస్సర్వావర్ణయన్త్యోఽభిరేమిరే॥ ౬ ॥గోప్యఊచుః॥ అక్షణ్వతాంఫలమిదంనపరంవిదామస్సఖ్యః పశూననువివేశయతోర్వయస్యైః। వక్త్రంవ్రజేశసుతయోరనువేణుజుష్టంయైర్వానిపీతమనురక్తకటాక్షమోక్షమ్॥ ౭ ॥చూతప్రవాళబర్హస్తబకోత్పలాబ్జమాలానుయుక్తపరిధానవిచిత్రవేషౌ। మధ్యేవిరేజతురలంపశుపాలగోష్ఠ్యాంరఙ్గేయథానటవరౌక్వచగాయమానౌ ॥ ౮ ॥ గోప్యః కిమాచరదయంకుశలంస్మ వేణుర్దామోదరాధరసుధామపిగోపికానామ్। భుఙ్క్తేస్వయంయదవశిష్టరసంహ్రదిన్యోహృష్యత్త్వచోఽశ్రుముముచుస్తరవోయథార్యాః॥ ౯ ॥బృన్దావనంసఖిభువోవితనోతికీర్తింయద్దేవకీసుతపదాంబుజలబ్ధలక్ష్మి। గోవిన్దవేణుమనుమత్తమయూరనృత్తంప్రేక్ష్యాద్రిసాన్వపరతాన్యసమస్తసత్త్వమ్॥ ధన్యాశ్చమూఢగతయోఽపిహరిణ్యఏతాయానన్దనన్దనముపాత్తవిచిత్రవేషమ్। ఆకర్ణ్యవేణురణితంసహకృష్ణ

ర్ధాబుద్ధ్యర్ధా ,, ఇతిన్యాయాత్ - ఏతా - హరిణ్యో - ధన్యాః కృతార్థాః - ఏవంకుత ఇత్యత్రవిశింషన్తి - యాః - హరిణ్యః వేణుగీత - మాకర్ణ్య ఉపాత్తస్వీకృతో - బర్హాదిభిర్విచిత్రో - వేషో - యేన - తం - నన్దస్య - నన్దనం ప్రతి - ప్రణయసహితైః - అవలోకైః - పూజాంసమ్మానం - దదుః - కృతవత్యః - కించ - కృష్ణసారైస్స్వపతిభి, స్సహితా - ఏవదదుః అస్మత్పతయస్తు గోపాః తుచ్ఛాస్తన్నసహన్తేసమక్షమితిభావః ❋ ॥ ౧౧ ॥ ❋ అన్యాస్తుహేగోప్య ఇదమప్యద్భుతంశృణుతేత్యాహుః ॥ కృష్ణమితి ॥ వనితానా - ముత్సవో - యస్మా - త్ - ఛీలం - యస్య - తం - కృష్ణం - నిరీక్ష్య - తేన - వాదితస్య - వేణో - రసజ్క్వణం - గీతమాకర్ణ్య - విమానైః గచ్ఛన్త్యో దేవానాం - అఙ్కేషు - స్థితాః - స్మరాపహృతధైర్యా - ముముహుః - భ్రశ్యత్ప్రసూనాః - కబరాశ్చూడాః యాసాం తాః - విగతా నీవ్యో యాసాం తాః - శిథిలనీవీబన్ధనాః ❋ ॥ ౧౨ ॥ ❋ గావ ఇతి ॥ కృష్ణముఖాన్నిర్గతం - వేణుగీతమేవ - పీయూషమమృతం ఉత్తమ్భితైరవనమనేక్షురణశఙ్కయైవోన్నమితైః - కర్ణపుటైః - పిబన్త్య, స్తస్థుః - తదా - శాబావత్సాశ్చ, స్తన్యపానప్రవృత్తాః, గీతం, శ్రుత్వా, తదేవ - పీయూష , ముత్తభితకర్ణపుటైః పిబన్తః స్నుతపయః కబళాః కేవలం స్తనేభ్యోగళితక్షీరగ్రాసాః, ముఖేషు యేషాం, తే , తస్థుః - విస్మృతస్వవ్యాపారా బభూవురిత్యర్థః - అత్ర హేతుః - గోవిన్దం దృశాదృష్టిమార్గేణా - త్మని చిత్తే, స్పృశన్త్యః ఆలిఙ్గన్త్యః అతఏవా, శ్రూణాం - కలా లేశాః - లోచనయోః - యాసాం. తాః - గావస్తేచశాబాః ❋ ॥ ౧౩ ॥ ❋ ప్రాయ ఇతి ॥ అమ్బ హేమాతః, అనూతరమపిపూజార్థం సంబోధయన్త్యమ్బేతి, అస్మిన్వనే, విహగాః పక్షిణః, ప్రాయశో - మునయో - భవితు - మర్హన్తి - కుతః - యే విహగాః - రుచిరాః ప్రవాలాః పల్లవాః - యేషాం - తాన్ - ద్రుమభుజాన్ తరుశాఖాః - ఆరుహ్య - స్వభోజ్యం - ఫలాదికం విహాయ - కేవలం - కృష్ణస్యే - క్షితం దర్శనం - యస్మిన్ - త - ద్యథాభవతి తథా - తే

స్సారైః పూజాం దధుర్విరచితాం ప్రణయావలోకైః ॥ ౧౧ ॥ కృష్ణం నిరీక్ష్య వనితోత్సవరూపశీలం శ్రుత్వా చ తత్క్వణితవేణువివిక్తగీతమ్ । దేవ్యో విమానగతయస్స్మరనున్నసారా భ్రశ్యత్ప్రసూనకబరా ముముహుర్వినీవ్యః ॥ ౧౨ ॥ గావశ్చ కృష్ణముఖనిర్గతవేణుగీతపీయూషముత్తభితకర్ణపుటైః పిబన్త్యః । శాబాస్స్నుతస్తనపయః కబళాస్స్మతస్థుర్గోవిన్దమాత్మని దృశాఽశ్రుకలాస్స్పృశన్త్యః ॥ ౧౩ ॥ ప్రాయో బతామ్బ మునయో విహగా వనేఽస్మిన్ కృష్ణేక్షితం తదుదితం కలవేణుగీతమ్ । ఆరుహ్య యే ద్రుమభుజాన్ రుచిరప్రవాలాన్ శృణ్వన్తి మీలితదృశో విగతాన్యవాచః ॥ ౧౪ ॥ నద్యస్తదా తదుపధార్య ముకున్దగీతమావర్తలక్షితమనోభవభగ్నవేగాః । ఆలిఙ్గనస్థగితమూర్మిభుజైర్మురారేర్గృహ్ణన్తి పాదయుగళం కమలోపహారాః ॥ ౧౫ ॥ ❋ దృష్ట్వాతపే వ్రజపశూన్ సహరామగోపైస్సంచారయన్తమను వేణుముదీరయన్తమ్ । ప్రేమప్రవృద్ధ ఉదితః కుసుమావళీభిస్సఖ్యుర్వ్యధాత్స్వవపుషాఽమ్బుద ఆతపత్రమ్ ॥ ౧౬ ॥ పూర్ణాః పుళిన్ద్య ఉరుగాయపదాబ్జరాగశ్రీకుఙ్కుమేన దయితాస్తనమణ్డితే

నోదితం ప్రకటితం మధురం - వేణుగీతం - కేనాపి, సుఖేన మీలితదృశః - త్యక్తాన్యవాచస్సన్తః - శృణ్వన్తి - తథాహి - మునయః వేదద్రుమశాఖాశ్రితాః కృష్ణదర్శనం యథాభవతి తథా - వేదోక్తకామ్యకర్మఫలపరిత్యాగేన భగవదేకదృష్టయః - సుఖిన - స్తన్మహిమానమేవశృణ్వన్తి - అత - స్త ఏవైతే భవితుమర్హన్తీతి ❋ ॥ ౧౪ ॥ ❋ ఆస్తాం చేతనానాం కథాస్త్వభిప్రాయేణ కాశ్చిదాహుః ॥ నద్య ఇతి ॥ తథాయథా చేతనాస్తద్వ - దచేతనా నద్యోఽపి - త, న్ముకున్దస్య - వేణుగీత - ముపధార్య శ్రుత్వా - ఉత్పత్తిమాత్రాభిప్రాయ మిదం - ఆవర్తైః పరిభ్రమైః - లక్షితేన సూచితేన మనోభవేన కామేన, భగ్నో - వేగో, యాసాం, తాః - ఆలిఙ్గనేన - స్థగితమాచ్ఛాదితం యథాభవతి తథా - ఊర్మయ ఏవ భుజా - స్తైః - కమలాన్యు - పహరన్త్యః - మురారేః పాదయుగళం - గృహ్ణన్తి ధారయన్తి ❋ ॥ ౧౫ ॥ ❋ దృష్ట్వేతి ॥ తటే యమునాతీరే - ఆతప ఇతి పాఠాన్తరం, తదా, తస్మిన్, రామేణ - గోపైశ్చ - సహ - వ్రజపశూన్ - సంచారయన్తం - అనుగవాం పశ్చాద్భాగే, వేణు, ముదీరయన్తం - కృష్ణం, దృష్ట్వా - అమ్బుదః ఉదితః ఘనః ప్రేమ్ణా ప్రవృద్ధః , సఖ్యుః కృష్ణస్య - లోకార్తిహరత్వనీలవర్ణత్వాదిసామ్యాత్సఖిత్వవ్యపదేశః - ఉపరీతి శేషః - కుసుమసమూహతుల్యైః - తుషారైస్సహ - స్వవపుషా - ఆతపత్రం - వ్యధాచ్చకార ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋ శబరాఙ్గనానామపి భాగ్యం వయంన లేభిమహ ఇతి సనీత్కారమాహుః ॥ పూర్ణా ఇతి ॥ పుళిన్ద్యశ్శబరాఙ్గనాః - పూర్ణాః - కృతార్థాః - కుత స్తత్రాహుః - ఉరు అధికం - గీయతే మునిభిరిత్యురుగాయః - కృష్ణః - తస్య - పదామ్బుజయోః - రాగేణారుణ్యేన శ్రీరౌజ్జ్వల్యం - యస్య తేన - కుఙ్కుమేన - కథంభూతేన - దయితాయాః మహాలక్ష్మ్యాః - స్తనయో - ర్మణ్డితేన అలంకృతేన , సమయే లక్ష్మ్యాస్తనయోర్నిహితత్వాదురుగాయపదాబ్జయోః కుఙ్కుమసంబన్ధః - ఉరుగాయపదాబ్జాభ్యాం వనసంచారదశాయాం , తృణేషు - రూషితేన లిప్తేన - ఆననేషు కుచే

౧౬ ॥ శ్లో ❋ పా॥ దృష్ట్వాఽఽతపే

షు-లిప్తస్త్యః-కథమ్భూతాస్సత్యః-తస్యకుఙ్కుమస్య-దర్శనేన - స్మరకృతా-రు-గ్యాసాం-తథాభూతాస్సత్యః - ఆననేషు
కుచేషులిప్తస్త్యః తదాధింకామవ్యథాం జహుః-అతస్తాఃపూర్ణా ఇతిభావః ✻ ॥ ౧౭ ॥ ✻హన్తేతి॥ హేఅబలాః , అయమ
ద్రిః-హరిదాసశ్రేష్ఠః , అహోఅచరాణామపిహరిదాస్యాభిరుచిరితి - విస్మియతేహన్తేతి ॥ కుతః-యత్ యస్మాత్-రామకృష్ణ
యోః-చరణస్పర్శేన - ప్రమోదో-యస్య-సః - ఉదఞ్చితై-స్తృణై-రోమహర్ష - మాలక్ష్యతేనరామకృష్ణచరణస్పర్శప్రమో
దఆలక్ష్యతే-కించ గోభి స్సఖిగణై - స్సహితయో - స్తయోరామకృష్ణయో ర్యః గోవర్ధనాద్రిః - పానీయాదిభి,ర్యథోచితం-
మానంపూజా-మాతిథ్యాత్మకాం-కరోతి - తత్ర - సూయవసానిశోభనానితృణాని-సుశబ్దేదీర్ఘ ఆర్షః ,సంయవసేతిపాఠాన్త
రం,తదాపిసఏవార్థః,కన్దరేషు-కన్దాః,మూలానిచ-తైః ✻ ॥ ౧౮ ॥ ✻హేగోప్యః,ఇదంత్వతిచిత్రమతికాశ్చిదాహుః॥గాఇతి॥
హేసఖ్యః,గోపైస్సహ,ప్రతివనం,గాః,శ్చారయన్తౌ , నిర్యోగాః , నిర్యుజన్తేగావఏభిరితినిర్యోగాః దోహనవేళాయాంగవాం
పాదబన్ధనార్థంరజ్జవః , పాశాస్తుదుష్టగవాకర్షణార్థాః , తైః-కృతం , చిహ్నంలక్షణం,యయోః,శిరసినిర్యోగవేష్టనస్కన్ధ
యోఃపాశధరణేనచగోపశ్రియావిరాజమానయోరిత్యర్థః - ఏవంభూతయో , స్తయోరామకృష్ణయోః , కలాన్యవ్యక్తమధు
రాణి , పదానిశబ్దాః-యేషు-తైః - మహావేణురవైః హేతుభిః-దేహినాంమధ్యే - చరాణాం,మస్పన్దనమీషదప్యచలనం,తరూ
ణాంస్థావరాణాం,పులకోరోమాఞ్చశ్చే , తిచిత్రం-జఙ్గమానాంస్థావరధర్మః - స్థావరాణాం-జఙ్గమధర్మశ్చే, త్యేత-దతిచిత్ర
మిత్యర్థః ✻ ॥ ౧౯ ॥ ✻క్రీడానువర్ణనాముపసంహరతి॥ఏవమితి॥ బృన్దావనచారిణో,భగవత-ఇత్థంభూతా,అన్యాశ్చ, యాః-క్రీ

న । తద్దర్శనస్మరరుజస్తృణరూషితేనలిప్తస్త్యఆననకుచేషుజహుస్తదాధిమ్॥ ౧౭ ॥ హన్తాయమద్రిరబలాహరి
దాసవర్యోయద్రామకృష్ణచరణస్ప ✻ ర్శప్రమోదః । మానంతనోతిసహగోగణయోస్తయోర్యత్పానీయసూ
యవసకన్దరకన్దమూలైః॥ ౧౮ ॥గాగోపకైరనువనంనయతోరుదారవేణుస్వనైఃకలపదైస్తనుభృత్సుసఖ్యః।
అస్పన్దనంగతిమతాంపులకస్తరూణాంనిర్యోగపాశకృతలక్షణయోర్విచిత్రమ్॥ ౧౯ ॥శ్రీశుకఉవాచ॥ఏవంవిధా
భగవతోయాబృన్దావనచారిణః । వర్ణయన్త్యోమిథోగోప్యఃక్రీడాస్తన్మయతాంయయుః॥ ౨౦ ॥✻✻✻✻✻✻
✻✻✻✻✻✻✻✻✻ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,దశమస్కన్ధే,ఏకవింశోఽధ్యాయః ✻✻✻✻✻✻✻✻✻

✻గోపీవస్త్రాపహరణకథారమ్భః✻

శ్రీశుకఉవాచ॥ హేమన్తేప్రథమేమాసినన్దవ్రజకుమారికాః। చేరుర్హవిష్యంభుఞ్జానామాసంకాత్యాయనీవ్రతమ్॥
ఆప్లుత్యామ్భసికాళిన్ద్యాజలాన్తేచోదితేఽరుణే।కృత్వాప్రతికృతిందేవీమానర్చుర్నృపసైకతీమ్॥ ౨ ॥ గన్ధైర్మా
ల్యైస్సురభిభిర్బలిభిర్ధూపదీపకైః।ఉచ్చావచైశ్చోపహారైఃప్రవాలఫలతణ్డులైః ॥ ౩ ॥ కాత్యాయనిమహామా
యేమహాయోగిన్యధీశ్వరి।నన్దగోపసుతందేవిపతింమేకురుతేనమః ॥ ఇతిమన్త్రంజపన్త్యస్తాఃపూజాంచక్రుఃకు
మారికాః॥ఏవంమాసంవ్రతంచేరుఃకుమార్యఃకృష్ణచేతసః।భద్రకాళీంసమానర్చుర్భూయాన్నన్దసుతఃపతిః॥౫॥ఉ

డాః-తాశ్చ , మిథో,వర్ణయన్త్యో , గోప్య - స్తన్మయతాంకృష్ణప్రచురతాం - కృష్ణవిషయబుద్ధిప్రాచుర్యం - యయురిత్య
ర్థః ✻ ॥ ౨౦ ॥ ✻ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేఏకవింశోఽధ్యాయః ✻✻✻

ఏవంగోపీభిర్మిథోవర్ణితానిశారత్కాలికానికానిచిద్భగవచ్చేష్టితాన్యుక్త్వా - అథకానిచిద్వక్తుంస్తావదన్తరాసిం
హావలోకితన్యాయేనపౌగణ్డవయసోభగవతఃకానిచిచ్చేష్టితానిహైమన్తకాలికాన్యనువర్ణయతిసప్తభిరధ్యాయైః - తత్రకిం
చిచ్చేష్టితంవక్తుముపోద్ఘాతమాహ ॥ హేమన్తఇతి ॥ హేమన్తేఋతౌ,తత్రాపి-ప్రథమేమాసేమార్గశీర్షే -నన్దవ్రజస్థాః- గోప
కుమారికాః కాత్యాయన్యాఃదుర్గాయాః - అర్చనాత్మకం - వ్రతం,చేరురనుష్ఠితవత్యః-కథమ్భూతాః,హవిష్యం భుఞ్జానాః,
నియతాహారాఇతిభావః ✻॥ ౧ ॥ ✻కథంచేరురిత్యత్రాహ॥ఆప్లుత్యేతి॥అరుణేఉదితేఅరుణోదయవేళాయాం,యమునాయా-
అమ్భసి స్నాత్వా-జలాన్తతటే-ప్రతికృతిం-వాలుకామయీంకాత్యాయనీప్రతిమాం-విధాయ,హేనృప ✻ ॥ ౨ ॥ ✻గన్ధాది
భి-స్సమ్య-గానర్చుః-సురభిభిః,గన్ధైః - మాల్యైఃపుష్పైశ్చ-ధూపై,ర్దీపైశ్చ-నైవేద్యైః-నానావిధైః,బలిభిఃపూజాసాధనైఃనానా
విధైః,రుపహారైఃనైవేద్యైః-పల్లవాదిభిశ్చ ✻ ॥ ౩ ॥ ✻తథా,కాత్యాయనీత్యాదిమన్త్రంజపన్త్య , స్తాఃకుమారికాః,పూ
జాం-చక్రుః - హేమహామాయే అత్యాశ్చర్యశక్త్యధిష్ఠాత్రి-మహాయోగినిస్వారాధనాత్మకమహాయోగనిర్వాహికే, అధీశ్వరి
ఆరాధకసమీహితఫలదానసమర్థే - హేదేవి,నన్దగోపసుతం,మమ,పతిం,కురు - నమఇతిప్రత్యేకాభిప్రాయమేకవచనం,ఏవం
భూతాయాస్తవనకించిదప్యశక్యమితిసంబోధనానామభిప్రాయః ✻ ॥ ౪ ॥ ✻ఇత్థం-మాసం,వ్రతం,చేరుశ్చక్రుః , మాసమి
త్యత్యన్తసంయోగేద్వితీయా-కృష్ణచేతస్త్వమేవాహ-భూయాన్నన్దసుతఃపతి,రిత్యే , నర్చురితి ✻ ॥ ౫ ॥ ✻ఇత్థంమాసంవ్ర

తంచరిత్వా,ధకదాచి దుషసి,నామభిర్గోత్రైశ్చ , ప్రబోధ్య-పరస్పరం,గృహీతాఃపాణయోయాభిస్తాః , కాళిన్ద్యాం , స్నాతు-ముద్యతాః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ ఆగత్య,పూర్వవ-న్నద్యాః , తీరే-వాసాంసి,నిక్షిప్య,కృష్ణమేవ,గాయన్త్యః,సలిలే,ముదా , విజహ్రుః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ తదా,సర్వజ్ఞో-భగవాన్-తత్కర్మ,తాసాంవిహరణంచ,జ్ఞాత్వా,తాసాం,కర్మణో్వ్రతస్య,సిద్ధయే-తత్కర్మ సఫలీకర్తుం, వయస్యైస్సహ-తత్రాగతస్సన్ ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ తాసాం,వాసాంసి,గృహీత్వా,సత్వరో,నీపంకదమ్బ,మారుహ్య,హసద్భి,ర్బాలై,స్సహితః,ప్రహసన్ ,పరిహాసవాక్య,మువాచ ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ తదేవదర్శయతి॥అత్రేతి॥ హేఅబలాః,ఇదం-సత్యమేవ,బ్రువాణే,నోనర్మనపరిహాసం,యద్యస్మాత్ , ద్యూయం,వ్రతేన-కర్శితాఃశ్రాన్తాః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ స్వవచనప్రామాణ్యంససాక్షికమాహ ॥ నేతి ॥ మయా,అనృతం-నోదితపూర్వంనోక్తపూర్వం,కదాప్యనృతంమయానోక్తమిత్యర్థః , త-దన్యతస్యానుక్తపూర్వత్వ,మిమేగోపా,విదుః,అతో-హేసుమధ్యమాః , ఏకైకశోవా , ఆగత్య , స్వీకురుత-సహవా-నాస్మాకమాగ్రహః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ ఏవం-కృష్ణస్య-క్ష్వేళితంపరిహాసం-దృష్ట్వా,ప్రేమ్ణా-పరితోవ్యాప్తాః- అన్యోన్యం- ప్రేక్ష్య-వ్రీడితాశ్చ-హాసన్త్యోననిర్యయుః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ ఏవం-బ్రువతిసతి నర్మణాపరిహాసేనా,క్షిప్తంగృహీతం-చేతో-యాసాం తాః-శీతోదకే-ఆకణ్ఠమగ్నాః-అతఏవ-కమ్పమానాః,కృష్ణమబ్రువన్ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ భోఃకృష్ణ- అనయమన్యాయం-మాకృథాః-త్వాం-నన్దరాజస్యసుత -మతఏవ -తస్యప్రియంచ జానీమః - నన్దరాజోఽపిప్రేమ్ణాత్వామనయకారిణమపినశిక్షయతీతిభావః - నవనీతచౌ

పస్యృథ్తాయతాగోత్రైరన్యోన్యా సక్తబాహవః।కృష్ణముచ్చైర్జగుర్యాన్త్యః కాళిన్ద్యాం స్నాతుముద్యతాః॥
నద్యాంకదాచిదాగత్యతీరేనిక్షిప్యపూర్వవత్।వాసాంసికృష్ణంగాయన్త్యోవిజహ్రుస్సలిలేముదా॥ ౭ ॥భగవాం
స్తదభిప్రేత్యకృష్ణోయోగీశ్వరేశ్వరః। వయస్యైరావృతస్తత్రగతస్తత్కర్మసిద్ధయే॥ ౮ ॥ తాసాంవాసాంస్యు
పాదాయనీపమారుహ్యసత్వరః। హసద్భిఃప్రహసన్బాలైఃపరిహాసమువాచహ॥ ౯ ॥ అత్రాగత్యాబలాఃకా
మంస్వంస్వంవాసఃప్రగృహ్యతామ్ । సత్యంబ్రువాణినోనర్మయద్యూయంవ్రతకర్శితాః॥ ౧౦ ॥ నమయోదిత
పూర్వంవాఅనృతంతదిమేవిదుః। ఏకైకశఃప్రతీచ్ఛధ్వంసహైవేతిసుమధ్యమాః॥ ౧౧ ॥ తస్యతత్క్ష్వేళితందృ
ష్ట్వాగోప్యఃప్రేమపరిప్లుతాః। వ్రీడితాఃప్రేక్ష్యచాన్యోన్యంజాతహాసానినిర్యయుః॥ ౧౨ ॥ఏవంబ్రువతిగోవిన్దే
నర్మణాఽఽక్షిప్తచేతసః।ఆకణ్ఠమగ్నాశ్శీతోదేవేపమానాస్తమబ్రువన్॥ ౧౩॥మాఽనయంభోఃకృథాస్త్వాం
తునన్దగోపసుతంప్రియమ్ । జానీమోఽఙ్గ వ్రజశ్లాఘ్యం దేహివాసాంసివేపితాః॥ ౧౪ ॥శ్యామసున్దర తేదాస్యః
కరవామతవోదితమ్। దేహివాసాంసిధర్మజ్ఞనోచేద్రాజ్ఞేబ్రువామహే॥ ౧౫ ॥ శ్రీకృష్ణఉవాచ॥భవత్యోయదిమే
దాస్యోమయోక్తంవాకరిష్యథ।అత్రాగత్యస్వవాసాంసిప్రతీచ్ఛతశుచిస్మితాః॥ ౧౬ ॥తతోజలాశయాత్సర్వా
దారికాశ్శీతవేపితాః। పాణిభ్యాంయోనిమాచ్ఛాద్యప్రోత్తేరుశ్శీతకర్శితాః॥ ౧౭ ॥ భగవానాహతావీక్ష్యశుద్ధ

ర్యాదిషుధౌర్త్యంప్రసిద్ధమేవేత్యభిప్రాయేణవిశింషన్తి॥ శ్లాఘ్యమితి॥ యద్వా॥అస్మదనుష్ఠితవ్రతేననన్దరాజసుతంత్వాంశ్లాఘ్యంప్రియంభవిష్యన్తంజానీమఏవ-కిన్త్వధునైవానయంమాకృథాః-వయంతు- శీతోదకవేపితాః-అతో - వాసాంసి- ప్రయచ్ఛ ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ హే,శ్యామ,సున్దర- తేతవ,దాస్యో,వయం - తవోదితంత్వయోక్త-మన్యద్యత్కించి-త్కరవామ-భావగర్భమిదం - నిరతిశయత్వత్సౌన్దర్యాదిభిస్త్వద్దాస్యస్సత్యః,త్వదభిప్రేతం - కరవామైవేత్యభిప్రాయః-హేధర్మజ్ఞఅనేకాన్తైనగ్నస్త్రీదర్శనాకరణరూపధర్మజ్ఞస్త్రీణాంలజ్జాస్వభావరూపధర్మంజానాతీతిదేతివా - వాసాంసి - ప్రయచ్ఛ - ముగ్ధభావాదనుపపన్నమపిత్రాసయన్త్య ఇవాహుః, నోచేన్నప్రయచ్ఛసిచే-ద్రాజ్ఞేనన్దాయ కంసాయవా- బ్రువామహే ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ ఏవముక్తోభగవాన్యదుక్తం " నోచేద్రాజ్ఞేబ్రువామహే ,, ఇతి-తదిదమనుపపన్నం - నహిజలాన్నిర్గత్యవాసాంసిగ్రహీతుమేవలజ్జస్త్రీనాంరాజ్ఞేబ్రువామహఇత్యుక్తిరుపపన్నా - నగ్నానాంరాజసన్నిధౌగమనాసమ్భవాత్ - నచాన్యప్రేషణయానివేదనసమ్భవః-ప్రేషణీయస్యజనస్యాత్రాభావా-దితితదుక్తేరుత్తరంనదేయమేవేత్యభిప్రేత్య " తేదాస్యఃకరవామతవోదితి ,,మిత్యస్యోత్తరమాహ ॥ భవత్యఇతి॥ హేశుచిస్మితాః - నహిస్వామినోక్తం కించిదేవస్వసమ్మతందాసీభిఃకర్తవ్య మితినియమః- కిన్తుసర్వ మపితదభిమతంకర్తవ్య మేవేతిభావః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ స్వామ్యభిమతకరణం దాసీనాముచితమేవేత్య భిప్రేత్య - శీతేన - కమ్పితాః - కుమారికాః - కాళిన్దీ హ్రదా - త్ప్రోత్తేరుఃనిర్జగ్ముః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ తతో - భగవా - నాహతాః-ఈషదక్షతయోనీః - బాల్య యౌవనసన్ధిస్థా - స్తాఃకుమారికా - అవలోక్య , శుద్ధభావేన - నిష్కపటభావేన - యథోక్తానతిక్రమశీలేన భావేన హేతునా - ప్రసాదితః ప్రసాదో అనుగ్రహః అస్యసంజాత ఇతితథాఅనుగ్రహాయుక్తః ,శ్రీ

తస్య స్మితశ్చ - పునరువాచ ॥ ౧౮ ॥ తదేవాహ ॥ యూయమితిధృతవ్రతాస్సత్యః, వివస్త్రాః - యూయ - మపో-వ్యగాహత - అప్సుస్నాతా ఇతి-య - త్తదేతద్దేవహేలనముత అపరాధ ఏవేత్యర్థః - వ్రతవైగుణ్యభీతానాం ప్రాయశ్చిత్త విధానమాహ, అస్యాంహసః పాపస్య-అపనుత్తయే అపనోదనాయ మూర్ధ్న్య-ఞ్జలిం బధ్వా-నమస్కృత్య-వసనం-ప్రగృహ్యతామ్ ॥ ౧౯ ॥ ఇత్థ-మచ్యుతేన-అభిహితాః-అఙ్గనాః-ఏకేనవామేన-పాణినా-యోని-మాచ్ఛాద్య-తరేణ పాణినా-నేముః ॥ ౨౦ ॥ పునరపిభగవాం-స్తా-వీక్ష్య-ఇదంవక్ష్యమాణం-ధర్మ్యంధర్మాదనపేతం -వాక్య,మాహ॥తదేవాహ॥ ఏకేనేతిసార్ధేన ॥ ఏకేనపాణినానేమురిత్యాదిసార్ధశ్లోకద్వయంక్వచిన్నదృశ్యతే ॥ తస్మాదితి ॥హస్తద్వయసంపుటస్యైవాఞ్జలిశబ్దార్థత్వాదితిభావః ॥ ౨౧ ॥ ౨౨ ॥ ఇత్థ- మచ్యుతేనా-భిహితాః-వ్రజకుమారికాః,వివస్త్రస్నానప్రయుక్తాం-వ్రతచ్యుతింవ్రతభ్రంశం-మత్వా - తస్యవ్రతస్య - పూర్తిమవైగుణ్యం-కామయమానా-స్తస్యవ్రతస్యా- న్యేషాంకర్మణాంచ సాక్షాత్క-ర్తారమచ్యుతం - నేముః-హస్తద్వయేనమూర్ధ్న్యఞ్జలింబధ్వానేమురిత్యర్థః - కుతః,యతః-కేవల,మశేషకర్మణాంన సాక్షాత్కృదేవాపితు - అవద్యమృక్- అవద్యంకర్మవైగుణ్యాపాదకంపాపం,తస్మా - న్మోచయతీతితథాణ్యర్థగర్భోఽత్ర మృచిః-అతఃప్రణేమురిత్యర్థః ॥ ౨౩ ॥ అథ భగవాం- స్తదా-అవనతా-స్తా-దృష్ట్వా-తేనప్రణామేన-తోషిత-స్తరుణశ్చ,కరుణఇతిపాఠేకరుణావాన్-తాభ్యఃకుమారికాభ్యో-వాసాంసి-ప్రదదౌ ॥ ౨౪ ॥ ఇత్థమితి॥యద్యపి-ర్థంప్రలబ్ధా "యూ

భావప్రసాదితః । స్కన్ధేనిధాయవాసాంసిప్రీతఃప్రోవాచసస్మితమ్॥ ౧౮ ॥ యూయంవివస్త్రాయదపోధృతవ్రతావ్యగాహతైతత్తదుదేవహేళనమ్ । బద్ధ్వాఽఞ్జలిం మూర్ధ్న్యపనుత్తయేఽంహసఃకృత్వానమోఽధోవసనంప్రగృహ్యతామ్॥ ౧౯ ॥ఇత్యేతద్వచనంశ్రుత్వాధర్మ్యయుక్తం మహాత్మనః । ఏకేనపాణినానేమురేకేనాచ్ఛాద్యచాఙ్గనాః ॥ ౨౦ ॥ తావీక్ష్యోవాచభగవాన్భూయోధర్మ్యమిదంవచః । ఏకేనపాణినాయోవై ప్రణమేద్దేవమచ్యుతమ్ ॥ తస్యదణ్డఃకరచ్ఛేదఇతివేదవిదోవిదుః॥ ౨౧ ॥తస్మాదుభాభ్యాం పాణిభ్యాంప్రణమేత్స్వామినంనరః । తథాచయూయంకురుతతస్మై ప్రియతరంభవేత్ ॥ ౨౨ ॥ ఇత్యచ్యుతేనాభిహితావ్రజాబలామత్వావివస్త్రాప్లవనంవ్రతచ్యుతిమ్ । తత్పూర్తికామాస్తదశేషకర్మణాంసాక్షాత్కృతంనేమురవద్యమృగ్యతః॥ ౨౩ ॥ తాస్తథాఽవనతాదృష్ట్వాభగవాన్దేవకీసుతః, వాసాంసితాభ్యఃప్రాయచ్ఛత్తరుణస్స్నేహతోషితః ॥ ౨౪ ॥ ఇత్థంప్రలబ్ధాస్త్రపయాచహాపితాఃప్రస్తోభితాఃక్రీడనవచ్చకారితాః । వస్త్రాణిచైవాపహృతాన్యథాప్యమూస్తంనాభ్యసూయన్ప్రియసఙ్గనిర్వృతాః॥ ౨౫ ॥ పరిధాయస్వవాసాంసిప్రేష్ఠసఙ్గమసజ్జితాః । గృహీతచిత్తానోచ్చేలుస్తస్మిన్లజ్జాయితేక్షణాః॥ ౨౬ ॥తాసాంవిజ్ఞాయభగవాన్స్వపాదస్పర్శకామ్యయా।ధృతవ్రతానాంసఙ్కల్పంప్రాహదామోదరోఽబలాః॥ ౨౭ ॥సఙ్కల్పోవిదితస్సాధ్వ్యోభవతీనాంమదర్చనే।మయానుమోదితస్సోఽసౌసత్యోభవితుమర్హతి॥ ౨౮ ॥నమయ్యావేశితధియాంకామఃకామాయకల్పతే । భర్జితాఃక్వథితా

యంవివస్త్రా,, ఇత్యాదినాఽధిక్షిప్తాః - త్రపయాలజ్జయా-హాపితాః " బధ్వాఽఞ్జలీనిత్యాదినాప్రాయశ్చిత్తవ్యాజేనయన్త్రపాఞ్చాలికావత్ప్రవర్తితాః ,, వాసాంసిచా -పహృతాని-తథాప్య - మూః కుమారికాః-తంకృష్ణం - నాభ్యసూయన్-గుణేషుసత్స్వపిఉత్కర్షాన్దోషాన్నావిశ్చక్రుః-తత్రహేతుః-నిరతిశయప్రియస్య - కృష్ణస్య - సఙ్గేన నిర్వృతాఃసుఖితాః -తత్సఙ్గనిర్వృత్యావిస్మృతదోషాఇతిభావః-నాభ్యసూయన్ ॥ ౨౫ ॥ కిన్తు-స్వవాసాంసి పరిధాయధృత్వా-ప్రేష్ఠస్య- సఙ్గమేన-వశీకృతాః - అతఏవ-తదపహృతచిత్తా-నోచ్చేలుఃనచలితవత్యః - గృహీతచిత్తత్వమేవాహ తస్మిన్కృష్ణే-లజ్జాయితం లజ్జావిలసితం-ఈక్షణం-యాసాం-తాః ॥ ౨౬ ॥ తతో-భగవాన్-దామోదరః-స్వపాదస్పర్శకామ్యయాస్వపాదస్పర్శశబ్దేనాత్రతాత్పర్యతఃస్వేనసహక్రీడావివక్షితా - తత్కామ్యయా-ధృతమనుష్ఠితం-వ్రతంకాత్యాయన్యర్చనాత్మకం, యాభి,స్తాసాం-సఙ్కల్పమభిసన్ధివిశేషం-విజ్ఞాయ, ప్రాహ-తదేవాహ ॥ అబలాఇత్యాదినా ॥ హేఅబలాః- హేసాధ్వ్యః,మదర్చనే మయాసహక్రీడాత్మకేఅర్చనేనిమిత్తే, యో భవతీనాం-సఙ్కల్పః, స-మయా విజ్ఞాతః,అనుమోదితోఽభ్యనుజ్ఞాతశ్చేత్యర్థః, సోఽసౌసఙ్కల్పః-సత్యఏవ భవితు మర్హతి ॥ ౨౭ ॥ ౨౮ ॥ కేనాపివ్యాజమాత్రేణానుజిఘృక్షైకశీలత్వాచ్చదేహా స్తాసాంముక్తిమపిసఙ్కల్పయతి-మయ్యా, వేశితా-ధీః,యాభి, స్తాసాం-భవతీనాం-కామఃమద్విషయకోఽభిలాషః, కామాయకేవలంవిషయభోగాయైవ, నకల్పతేనభవతి,కిన్తు, ముక్తయేఽపీత్యర్థతోఽత్రవివక్షితం-విషయవైలక్షణ్యమహిమ్నామద్విషయకకామస్యాపిసంసృతిబీజభర్జనద్వారాముక్తిహేతుత్వాదితిభావః ॥ యద్వా ॥ మయ్యావేశితాయాంధియోవిషయవైలక్ష

౨౪ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ ప్రాయచ్ఛత్కరుణ

త్యాదవిప్లుతత్వేన యావద్దేహపాతానువర్తిత్వాత్తదా సంసృతిబీజభర్జనద్వారా ముక్తిహేతుత్వాన్మద్విషయకః కామః కేవలం న కామాయైవ కల్పత ఇతి భావః ॥ నిర్వీర్యం సంసృతిబీజం న పునస్సంసృతయే భవతీత్యత్ర దృష్టాన్తమాహ ॥ ప్రాయో - భర్జితాః భ్రాష్ట్రే ప్లుష్టాః - క్వథితాః సిద్ధాః క్వాథ్యాశ్చ - ధానాః, బీజాయ నేష్యతే అఙ్కురోద్గమాయ - నేష్యతే నేష్యన్తే - వచనవ్యత్యయ ఆర్షః ॥ ప్రాయ ఇత్యస్య భర్జితాః క్వథితా ఇత్యాభ్యామన్వయః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ యత ఏవ, మత్తో - హే అబలాః - యూయం - సిద్ధాః - పూర్ణమనోరథాః - వ్రజం - యాత గచ్ఛత - సిద్ధత్వమేవాహ - మయా సహ - ఇమాః ఆగామినీః - రాత్రీః శారదీః, రంస్యథ - దేవతారాధనం - న ముధా భవితుమర్హతీత్యభిప్రాయేణాహ ॥ యదితి - సతీః హే సత్యః, యన్మయా సహ క్రీడనాత్మకం ప్రయోజనముద్దిశ్య - భవత్యః - ఇద - మార్యాయాః కాత్యాయన్యాః - వ్రతం - చేరుః చక్రుః ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ ఇత్థం కృష్ణేనా - దిష్టాః కుమారికాః - లబ్ధప్రాయాః కామా ఇష్టార్థా యాభి - స్తథాభూతా - స్తస్య భగవతః - పదామ్భోజం - ధ్యాయన్త్య - స్తమేవానుచిన్తయన్త్య ఇత్యర్థః కృచ్ఛ్రాత్కథంచిత్ - వ్రజం - నిర్వివిశుః - తద్విశ్లేషాసహిష్ణుత్వాదితి భావః ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ చరిత్రాన్తరమాహ ॥ అథేతి ॥ కదాచి - ద్బృన్దావనా - ద్దూరం - గతః - సాగ్రజో - గా - శ్చారయన్, తీక్ష్ణే - నిదాఘార్క - స్యాతపే గ్రీష్మార్క - స్యా - తపే - ఆత్మనస్స్వస్య, స్వాభిశ్ఛా - యాభి - రాతపత్రవదాచరితాన్ - ద్రుమా - నవలోక్య - వ్రజౌకసో - గోపా - నాహ ❁॥ ౩౨ ॥ ౩౩ ॥ ❁ తదేవాహ ॥ హే స్తోకకృష్ణేత్యాభిః ॥ స్తోకకృష్ణాఖ్యః కశ్చిద్గోపబాలః, ఏతాన్ - ద్రుమాన్ - పశ్యత - కథంభూతాన్ - పరార్థం -

---

ధానాః ప్రాయో బీజాయ ❁ నేష్యతే॥ ౨౯ ॥ యాతాబలా వ్రజం సిద్ధా మయేమా రంస్యథ క్షపాః। యదుద్దిశ్య వ్రతమిదం చేరురార్యార్చనం సతీః॥ ౩౦ ॥ ఇత్యాదిష్టా భగవతా లబ్ధకామాః కుమారికాః। ధ్యాయన్త్యస్తత్పదామ్భోజం కృచ్ఛ్రాన్నిర్వివిశుర్వ్రజమ్॥ ౩౧ ॥ అథ గోపైః పరివృతో భగవాన్దేవకీసుతః। బృన్దావనాద్గతో దూరం చారయన్గాస్సహాగ్రజః॥ ౩౨ ॥ నిదాఘార్కాతపే గ్రీష్మే ఛాయాభిస్స్వాభిరాత్మనః। ఆతపత్రాయితాన్వీక్ష్య ద్రుమానాహ వ్రజౌకసః॥ ౩౩ ॥ హే స్తోకకృష్ణ హే * అంశో శ్రీదామన్సుబలార్జున। విశాల వృషభౌజస్విన్ దేవప్రస్థ వరూథప॥ ౩౪ ॥ పశ్యతైతాన్మహాభాగాన్పరార్థైకాన్తజీవితాన్। వాతవర్షాతపహిమాన్సహన్తో వారయన్తి నః॥ ౩౫ ॥ అహో ఏషాం వరం జన్మ సర్వప్రాణ్యుపజీవనమ్। సుజనస్యేవ యేషాం వై విముఖా యాన్తి నార్థినః॥ ౩౬ ॥ పత్రపుష్పఫలచ్ఛాయామూలవల్కలదారుభిః। గన్ధనిర్యాసభస్మాస్థితోక్మైః కామాన్వితన్వతే॥ ౩౭ ॥ ఏతావజ్జన్మసాఫల్యం దేహినామిహ దేహిషు। ప్రాణైరర్థైర్ధియా వాచా శ్రేయ ఆచరణం సదా॥ ౩౮ ॥ ఇతి ప్రవాలస్తబకఫలపుష్పదలోత్కరైః। తరూణాం నమ్రశాఖానాం మధ్యేన యమునాం గతాః॥ ౩౯ ॥ తత్ర గాః పాయయిత్వాపస్సుమృష్టాః శీతలాః శివాః। తతో నృప స్వయం గోపాః కామం స్వాదు పపుర్జలమ్ ॥ ౪౦ ॥ తస్యా ఉపవనే కామం చారయన్తః పశూన్నృప। కృష్ణరామా † వుపాగమ్య క్షుధార్తా ఇదమబ్రువన్॥ ౪౧ ॥ ****************

************ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, ద్వావింశోఽధ్యాయః **********

పరోపకారార్థం, ఏకాన్తం నియతం - జీవితం - యేషాం ॥ తదేవాహ పశ్యతేతి॥ స్వయం - వాతాదీన్ - సహమానాః - నోఽస్మాకం - తాన్వారయన్తి హిమానీతి పుంస్త్వమార్షమ్ ❁॥ ౩౪ ॥ ౩౫ ॥ ❁ అహో - సర్వప్రాణినః ఉపజీవన్తీతి తథా - త - ద్యేషాం ద్రుమాణాం జన్మ - పరం మనుష్యజన్మనః శ్రేష్ఠం - కించ - సుజనస్య వదాన్యస్యేవ - యేషా - మర్థినో విముఖా - న యాన్తి - కిన్తు - ఛాయాఫలాదిభిస్సత్కృతా ఏవ భవన్తి ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ తదేవాహ॥ పత్రేతి ॥ పత్రాదిభిః - అర్థినాం - కామాన్ - వితన్వతే విస్తారేణ దదత ఇత్యర్థః, నిర్యాసః ఘనీభూతరసః, అస్థీని శాన్తాగ్నయోఽఙ్గారాః - తోకాః పల్లవాద్యఙ్కురాః ❁॥ ౩౭ ॥ ❁ అనుపకారిణాం జన్మ వృథేత్యభిప్రాయన్నాహ ॥ ఏతావదితి ॥ ఇహ లోకే - దేహిషు మధ్యే, దేహినాం - జన్మనః - సాఫల్య - మేతావదేవ - కియత్, ప్రాణాదిభిః - శ్రేయ ఆచరణం పరహితకరణమిత్యేతావత్ ❁॥ ౩౮ ॥ ❁ ఇతీత్థ - మభినన్దన్ - ప్రవాళాదీనాముత్కరైః సమూహైః, రమ్యా - శ్శాఖా - యేషాం - తేషాం - తరూణాం - మధ్యేన, యమునాం గతాః ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ తత్ర యమునాయాం - మధురాః - శీతలాః - నిర్మలాశ్చ, అపః జలాని గాః - పాయయిత్వా హే నృప - గోపాః కృష్ణాదయః స్వయమపి, స్వాదు జలం - పపుః ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ తత - స్తస్యా యమునాయాః, సమీపే - వనే - పశూం - శ్చారయన్తో - గోపాః హే నృప కృష్ణరామావుపాగమ్య ఆహూయ సంబోధ్య వా - ఉపగమ్యేతి పాఠే - సమీపమేత్య - ఇదం వక్ష్యమాణ - మబ్రువన్ - కథంభూతాః - క్షుధాఽఽర్తాః - ప్రాతర్భుక్తవన్తోఽపి విప్రపత్నీరనుజిఘృక్షతా భగవతోత్పాదితయా క్షుధా - పీడితా ఇతి భావః ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే ద్వావింశోఽధ్యాయః ************************

---

౨౯ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ కల్పతే   ౪౧ ॥ శ్లో † పా ॥ వుపాహూయ

ఇత్థమబ్రువన్నిత్యుక్తం-కింతదిత్యతాహ ॥ రామరామేతి ॥ నోఽస్మాన్,ఏషా క్షుద్బాధతే,తస్యాః క్షుధః శాన్తిం,కర్తు-మర్హథ ✻ ॥ ౧ ॥ ✻ విప్రభార్యాయా ఇత్యేకవచనంజాత్యభిప్రాయకం - విప్రభార్యాణాం-ప్రసీదన్ - తా అనుజిఘృక్షు రిద-మబ్రవీత్ ✻ ॥ ౨ ॥ ✻ తదేవాహ॥ప్రయాతేతి॥ బ్రహ్మవాదినో బ్రాహ్మణాః దేవాఇజ్యన్తేఽస్మిన్నితి దేవయజన-మాఙ్గిరసాఖ్యం-సత్ర-మాసతే అనుతిష్ఠన్తి ✻ ॥ ౩ ॥ ✻ హేగోపాః-తత్ర సత్రవాటే-గత్వా,అస్మద్విసర్జితాః ఆవాభ్యాం ప్రేషితాః వయమితి వదన్తోఽన్నం-యాచత యాచధ్వమ్॥అస్మద్విసర్జితా ఇత్యేతదేవోపపాదయతి ॥ భగవత-ఆర్యస్యాగ్రజస్య-రామస్య-మమచా-భిధానంనామధేయం-కథయన్తో- యాచతే - త్యన్వయః ✻ ॥ ౪ ॥ ✻ భగవతేత్థమాదిష్టా-స్తే-గోపా-స్తత్ర-గత్వా యథోక్త-మయాచన్త॥యాచ్ఞాప్రకారమేవదర్శయతి॥కృతాఞ్జలిపుటా ఇతి-తావ-ద్విప్రా-నుద్దిశ్య,భువి-దణ్డవ-త్పతితాః,కృతాఞ్జలిపుటాస్సన్తో మే స్తథాభూతా,స్తేగోపాః ✻ ॥ ౫ ॥ ✻ హేభూమిదేవాః-శృణుత - కిం,కృష్ణస్యాజ్ఞాకరణశీలాన్,రామేణచోదితా ,న్విహాప్రాప్తాన్-అస్మాన్గోపాలాన్,జానీత- వోయుష్మభ్యంభద్రమస్తు ✻ ॥ ౬ ॥ ✻ కిమర్థంచోదితా ఇహప్రాప్తా శ్చేత్యత్రాహ ॥ గా ఇతి॥ఇతోఽవిదూరే సమీపే-గా-శ్చారయన్తౌ,రామకృష్ణౌ-బుభుక్షితౌ- వః యుష్మాక,మోదనం,లషతః అభిలషతః-యల్లషత ఇతిపాఠే,యత్ యస్మా-ల్లషతః-అతో, హేద్విజాః , వః యుష్మాకం-శ్రద్ధా-వర్తతేచేత్,అర్థినోః తయోః ఓదనం,యచ్ఛత-దీక్షితానామస్మాకమన్నంనభోజ్యమితిశఙ్కాంనిరాకుర్వన్తస్సంబోధయన్తి ॥ హేధర్మవిత్తమా ఇ

విప్రపత్న్యనుగ్రహఘట్టః.

గోపాఊచుః ॥ రామరామమహావీర్యకృష్ణదుష్టనిబర్హణ । ఏషావై బాధతే క్షున్నస్తచ్ఛాన్తిం కర్తుమర్హథః॥ ౧ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఇతివిజ్ఞాపితోగోపైర్భగవాన్జగదీశ్వరః।భక్తాయావిప్రభార్యాయాః ప్రసీదన్నిదమబ్రవీత్ ॥ ౨ ॥ప్రయాతదేవయజనంబ్రాహ్మణాబ్రహ్మవాదినః।సత్రమాఙ్గిరసంనామహ్యాసతేస్వర్గకామ్యయా॥౩॥ తత్రగత్వౌదనంగోపాయాచతాస్మద్విసర్జితాః । కీర్తయన్తోభగవతఆర్యస్యమమచాభిధామ్ ॥ ౪ ॥ ఇత్యాదిష్టాభగవతాగత్వాఽయాచన్తతేతథా।కృతాఞ్జలిపుటావిప్రాన్దణ్డవత్పతితాభువి ॥ ౫ ॥ హేభూమిదేవాశ్శృణుతకృష్ణస్యాదేశకారిణః।ప్రాప్తాఞ్జానీతభద్రంవోగోపాన్నోరామచోదితాన్॥ ౬॥గాశ్చారయన్తావవిదూర ఓదనంరామాచ్యుతౌ ✻ వోలషతోబుభుక్షితౌ ।తయోర్ద్విజాఓదనమర్థినోర్యది శ్రద్ధాచవోయచ్ఛతధర్మవిత్తమాః॥ ౭ ॥దీక్షాయాఃపశుసంస్థాయాస్సౌత్రామణ్యాశ్చసత్తమాః । అన్యత్రదీక్షితస్యాపినాన్నమశ్నన్హిదూష్యతి॥ ౮ ॥ఇతితేభగవద్యాచ్ఞాంశృణ్వన్తోపినశుశ్రువుః।క్షుద్రాశాభూరికర్మాణోబాలిశావృద్ధమానినః॥ ౯ ॥ దేశఃకాలఃపృథగ్ద్రవ్యంమన్త్రతన్త్రర్త్విజోఽగ్నయః । దేవతాయజమానశ్చక్రతుర్ధర్మశ్చయన్మయః॥ ౧౦ ॥తద్బ్రహ్మపరమంసాక్షాద్భగవన్తమధోక్షజమ్ । మనుష్యదృష్ట్యాదుష్ప్రజ్ఞామర్త్యాత్మానోనతేవిదుః॥ ౧౧ ॥ నతే తదోమితిప్రోచుర్ననేతిచపరంతప । గోపానిరాశాఃప్రత్యేత్యతదూచూరామకృష్ణయోః॥ ౧౨ ॥తదుపాకర్ణ్య

తి ✻ ॥ ౭ ॥ ✻ తదేవోపపాదయన్తి॥దీక్షాయా ఇతి॥ హేసత్తమాః , దీక్షాయాః దీక్షాపూర్వికాయాః-అగ్నిషోమీయపశుసంస్థాయాః,ఊర్ధ్వం,సౌత్రామణ్యా అన్యత్రాన్తరేచ , దీక్షితస్యయజమానస్య,అన్న,మశ్నన్,నదుష్యతి,బుభుక్షుగితికర్తృపదమధ్యాహర్తవ్యం , దీక్షితశబ్దో యజమానపరః-సౌత్రామణ్యాం దీక్షణీయేష్టిపూర్వకసఙ్కల్పాభావాత్ ✻ ॥ ౮ ॥ ✻ ఇత్థం-భగవతో,యాచ్ఞాం,బ్రాహ్మణాః,శృణ్వన్తోఽపి-నాద్రియన్త ॥ తత్ర హేతుం వదన్విశినష్టి॥క్షుద్రేస్వర్గాదా,వాశామాత్రమేషాం,తదర్థం,భూరీణి క్లేశావహాని,కర్మాణి,యేషాం, తే స్వయం , బాలిశా మూర్ఖా అపి-వృద్ధమానినః,వృద్ధంజ్ఞానాధికమాత్మానంమన్యన్త ఇతి తథా ✻ ॥ ౯ ॥ ✻ దేశాది-ర్యన్మయః యత్ప్రచురః-తం కృష్ణం సాక్షా-త్పరబ్రహ్మభూతం-సాక్షాద్గుణ్యాపూర్ణమధోక్షజం-నమేనిరే-కింతు,కేవలంప్రాకృతం , మనుష్య,మేవా , మన్యత తత్ర హేతుం-దుష్ప్రజ్ఞాః కర్మమీమాంసోపచితజ్ఞానాః,మర్త్యాత్మానః మర్త్యే మరణశీలే దేహే,ఆత్మా ఆత్మబుద్ధిర్యేషాం, తే,తత్ర-దేశ ‹‹ సమేయతే,,త్యాద్యుక్తః,కాలో వసన్తాదిః-పృథగ్ద్రవ్యంచరుపురోడాశాదికం-ధర్మో ఽపూర్వం , ఏతేషాంభగవత్ప్రచుర్యంతచ్ఛరీరత్వేన తన్నిగ్రాహ్యత్వేన చేతిజ్ఞేయమ్ ✻ ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ ✻ శృణ్వన్తోఽపినశుశ్రువురిత్యేతదేవ విశదయతి ॥ నేతి ॥ తే బ్రాహ్మణాః, హేపరంతప, ఓమితి,నప్రోచుః,నాపినేతి,ఓమిత్యఙ్గీకారద్యోతకమవ్యయం,తతో, గోపాః నిరాశాః ప్రత్యాగత్య,తద్విప్రాణామనాదరణం-రామకృష్ణయో,రూచుః ✻ ॥ ౧౨ ॥ ✻ తతో,భగవాన్, లౌకికీంగతిం ‹‹ నహికార్యార్థినోనిర్విద్యన్తే,తృణాదపిలఘుంస్తూలస్తూ

౭ ॥ శ్లో ✻ పా ॥ యల్లషతో

లాదపిచ యాచక , ఇత్యుక్తరూపాం లోకపరిపాటీం దర్శయన్నివ పునర్గోపాన్వ్యాజహారోవాచ ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ తదేవాహ॥ మామితి॥ సఙ్కర్షణేనసహితం, మా, మాగతం-పత్నీభ్యః, ద్విజానామితి శేషః , జ్ఞాపయత, తాశ్చ-కేవలం, దేహేన, గృహే.వసన్తి, ధియాతు, మయ్యేవోషితాః, మయిస్నిగ్ధాః, అతః , కామం యథేష్ట-మన్నం, దాస్యన్తి ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ అథ, గోపాః, పత్నీశాలాయాం, గత్వా, స్వలఙ్కృతా, ఆసీనాశ్చ, ద్విజసతీః, దృష్ట్వా, ప్రశ్రితానమ్రాస్సన్త, ఇదంవక్ష్యమాణ, మబ్రువన్ ❀ ॥౧౫॥ ❀ విప్రపత్నీభ్యో-వోయుష్మభ్యం-నమః-నోఽస్మాకం - వచాంసి-నిబోధత శృణుత-కిం-ఇతఃసమీపే-సంచరతా-కృష్ణేన వయం ప్రేషితాః ❀ ॥౧౬॥ ❀ సరామో-గోపైస్సహ-దూరంఆగతః-వ్రజాదితి శేషః-అధునా-బుభుక్షితస్య-సానుచరస్య-తస్యాన్నం-ప్రదీయతామ్ ❀ ।౧౭॥ ❀ పూర్వమేవ-తస్యకృష్ణస్య-కథయా-ఆక్షిప్తాన్యాహృతాని-మనాంసి-యాసాం, తాః- అతఏవ-తద్దర్శనతత్పరా-స్తదా-త-మాగతం-శ్రుత్వా-జాతసంభ్రమా- బభూవుః ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀ చతుర్విధం భక్ష్యభోజ్యలేహ్యపేయాత్మకం బహుగుణం రససౌరభ్యాదిబహుగుణక-మన్నం - పాత్రై-రాదాయ - సత్వరాః-విప్రపత్న్యః - ప్రియంనిరతిశయప్రీతివిషయం-భగవన్త-మభిజగ్ముః కథంభూతాః- పత్యాదిభిఃనివార్యమాణా అపి భగవతి-దీర్ఘం బహుకాలం-శ్రవణేన-ధృత ఆశయో యాసాం-తాః-అతఏవ-నద్యః-సముద్రంప్రతీవా, ప్రతిబన్ధాః-ప్రియం- అభిసస్రురిత్యన్వయః ❀ ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ ❀ యమునాసమీపవనే కథంభూతే-అశోకానాంతరూణాం-నవైః-పల్లవైః, మణ్డితే- విచరన్తం-అగ్రజేనసహితం-గోపైశ్చ-వృతం-కృష్ణం

భగవాన్ప్రహసన్జగదీశ్వరః । వ్యాజహారపునర్గోపాన్దర్శయన్లౌకికీంగతిమ్॥ ౧౩ ॥మాంజ్ఞాపయతపత్నీభ్యస్ససఙ్కర్షణమాగతమ్ । దాస్యన్తికామమన్నంవస్స్నిగ్ధామయ్యుషితాధియా॥ ౧౪ ॥గత్వాచపత్నీశాలాయాందృష్ట్వాఽఽసీనాస్స్వలఙ్కృతాః । నత్వాద్విజవధూర్గోపాఃప్రశ్రితాఇదమబ్రువన్ ॥ ౧౫ ॥ నమోవోద్విజపత్నీభ్యోనిబోధతవచాంసినః। ఇతోఽవిదూరేచరతాకృష్ణేనప్రేషితావయమ్॥ ౧౬ ॥గాశ్చారయన్సగోపాలైస్సరామోదూరమాగతః । బుభుక్షితస్యతస్యాన్నంసానుగస్యప్రదీయతామ్॥ ౧౭ ॥శ్రుత్వాఽచ్యుతముపాయాన్తంతాస్తుతద్దర్శనోత్సుకాః । తత్కథాక్షిప్తమనసోబభూవుర్జాతసంభ్రమాః॥ ౧౮ ॥ చతుర్విధంబహుగుణమన్నమాదాయభాజనైః । అభిసస్రుఃప్రియంసర్వాస్సముద్రమివనిమ్నగాః॥ ౧౯ ॥నిషిధ్యమానాఃపతిభిర్భ్రాతృభిఃపితృభిస్సుతైః। భగవత్యుత్తమశ్లోకేదీర్ఘశ్రుతధృతాశయాః ॥ ౨౦ ॥ యమునోపవనేఽశోకనవపల్లవమణ్డితే ।విచరన్తంవృతంగోపైర్దదృశుస్సాగ్రజంస్త్రియః॥ ౨౧ ॥శ్యామంహిరణ్యపరిధింవనమాల్యబర్హధాతుప్రవాళనటవేషమనువ్రతాంసే । విన్యస్తహస్తమితరేణధునాన ❀ మబ్జంకర్ణోత్పలాలకకపోలముఖాబ్జహాసమ్॥ ప్రాయశ్శ్రుతప్రియతమోదయకర్ణపూరైర్యస్మిన్నిమగ్నమనసస్తమథాక్షిరన్ధ్రైః । అన్తఃప్రవేశ్యసుచిరంపరిరభ్యతాపంప్రాజ్ఞం ❀ యథాఽభిమతయోవిజహుర్నరేన్ద్ర॥ ౨౩ ॥తాస్తదాత్యక్తసర్వాశాఃప్రాప్తాఆత్మదిదృక్షయా । విజ్ఞాయాఖిలదృగ్ద్రష్టాప్రాహప్రహసితాననః॥ ౨౪ ॥శ్రీభగవానువాచ॥ స్వాగతంవోమహాభాగా

స్త్రియోద్విజపత్న్యః దదృశుః ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ కథంభూతం-శ్యామం- హిరణ్యవత్పరిధిఃపరిధానం, యస్య, తం-పీతామ్బరమిత్యర్థః-వనమాల్యైఃవన్యైఃపుష్పైః-బర్హైర్ధాతుభిఃగైరికాదిభిః-ప్రవాళైఃపల్లవైశ్చ - నటవద్వేషోయస్య - అనువ్రతస్యసఖ్యు-రంసేస్కన్ధే విన్యస్తో-హస్తోవామకరో, యేన - ఇతరేణ-అబ్జం-ధునానంలీలయాభ్రామయన్తం-కర్ణయోః-ఉత్పలేయస్య-అలకాఃకపోలయోర్యస్య-ముఖాబ్జేహాసోయస్య, తం-తథావిధం-దదృశు-రిత్యన్వయః ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ బహుశః-ఆకర్ణితాః-ప్రియతమస్యోదయాఉత్కర్షా-స్తఏవ-కర్ణాపూరయన్తీతి కృతార్థాకర్ణపూరాస్తైస్తథా - తైః, కర్ణాభరణైరితివా-యస్మిన్కృష్ణే-నిమగ్నమనసఃఆదిష్టచిత్తా-స్తంకృష్ణం అథదర్శనానన్తరం-అక్షిరన్ధ్రైఃలోచనద్వారైః-అన్తః - ప్రవేశ్య-సుచిరం - పరిరభ్యఉపగూహ్యతాపం-తద్దర్శనాభావజం-జహుః-హేనరేన్ద్ర - అభిమతయఃభగవద్భక్తానాంతద్దిదృక్షాత్మికాబుద్ధయః-ప్రాజ్ఞంపరమాత్మానం॥ ప్రాజ్ఞేనాత్మనాసంపరిష్వక్తః - ప్రాజ్ఞేనాన్వారూఢ ,, ఇతిశ్రుతేః-తం దృష్ట్వా-యథా-తద్దర్శనాభావజం - తాపమాధ్యాత్మికాదికంవా-జహాతి-తద్వత్-అతిమతయఇతిపాఠే-జ్ఞానాధికాః ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ తదా-భగవా-నాత్మనఃస్వస్య-దిదృక్షయా-ప్రాప్తా-స్తా-దృష్ట్వా-త్యక్తాఃఆశాఃపత్యాదివిషయాః - యాభి-స్తథాభూతాః విజ్ఞాయ-తత్ర హేతుః-అఖిలంపశ్యతీతి తథా-ప్రహసితమాననంయస్య-సః-ప్రాహ ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ తదేవాహ ॥ స్వాగతఇత్యాదిభిఃషడ్భిః॥ హేమహాభాగాఃఅస్మదనుగ్రహవిషయతారూపమహాభాగ్యశాలిన్యః - వః-స్వాగతంశోభనమాగమనం - భర్త్రాదిభిరనిరుద్ధాఃకుశలమాగతాః-ఆస్యతాం ఉపవిశ్యతాం-వోయుష్మాకం-కింకార్యం- అత్రాగమనప్రయోజనంకిమితిప్రశ్నః-యదికించిదస్తి-త-దవశ్యం-వయం

కరవామ-సర్వజ్ఞత్వాత్తదభిప్రేతం విజ్ఞాయ తస్యౌచిత్యమావిష్కరోతి ॥ యదితి ॥ నోఽస్మాకం-దిదృక్షయా-అభ్యాగతా-ఇతి యత్తదిదం-వో యుష్మాకం-ఉపపన్నం ఉచితమేవ ॥ ౨౫ ॥ ఔచిత్యమేవోపపాదయతి ॥ నన్వితి ॥ ననుహే ద్విజపత్న్యః కుశలా ఆత్మహితాహితవివేకినః-స్వార్థందర్శనాః స్వప్రయోజనాభిజ్ఞా జనాః-ఆత్మనః స్వస్మాదపి - ప్రియే-మయ్యద్ధా మయ్యేవ అద్ధేతి స్ఫుటావధారణయోః-అహైతుకీం ఫలాభిసన్ధిరహితా-మవ్యవహితా మవిచ్ఛిన్నాం-భక్తిం యథావత్కుర్వన్తి ॥ ౨౬ ॥ ఆత్మప్రియ ఇత్యేతదేవ కాక్వోపపాదయతి ॥ ప్రాణేతి ॥ స్వాత్మా స్వదేహః-స్వో జీవః - ఆత్మా గేహో వా - ప్రాణాదయో-యత్సంపర్కాద్యత్సంబన్ధాత్ప్రియా-భవన్తి- తతో మత్తః ప్రియో - ఽన్యః-కోను - నకోఽపి-నిరతిశయప్రియోఽహమేవ-ఇత్థంభూతే-మయ్యహైతుక్యవ్యవహితా-భక్తిర్భగలీనా - ముచితైవేతి తత్కారితా మద్దిదృక్షోచితైవేతి భావః-యత్సంపర్కాత్ప్రియా ఇత్యనేన “ నవా అరే పత్యుః కామాయ పతిః ప్రియో భవత్యాత్మనస్తు కామాయ „ త్యాదిశ్రుత్యర్థో వివక్షితః-తదర్థస్తూక్తః పురస్తాత్ ॥ ౨౭ ॥ తస్మాదాగమనప్రయోజనస్య మద్దర్శనస్య జాతత్వాద్దేవయజనం సత్రవాటం-గచ్ఛత ॥ వో యుష్మాకం-పతయో బ్రాహ్మణాః-గృహమేధినః గార్హస్థ్యధర్మపరాయణాః - యుష్మాభిరేవ సహాయభూతాభిః - స్వసత్రం, పారయిష్యన్తి -దంపత్యోస్సహాధికారాదితి భావః ॥ ౨౮ ॥ స్వమనోరథాననుగుణోక్తిశ్రవణాన్నిర్విణ్ణా ఆహుః ॥ మైవమితి ॥ హే విభో, భవా-నేవం “ తద్యాత దేవజనమి„త్యేవం, నృశంసం పరుషం-వచో-వక్తుం-నార్హతి-కిన్తు-యో , నిగమః “ ప్రియో హి జ్ఞానినోఽత్యర్థమహం స చ మమ ప్రియః ॥ న మే భక్తః ప్రణశ్యతీ „ త్యాదివచనరూప-స్తం-సత్యం-కురుష్వ-నిత్యమితి పాఠేఽపి స

ఆస్యతాం కరవామ కిమ్ । యన్నో దిదృక్షయాఽఽయాతా ఉపపన్నమిదం హి వః ॥ ౨౫ ॥ నన్వద్ధా మయి కుర్వన్తి కుశలాః స్వార్థదర్శనాః । అహైతుక్యవ్యవహితాం భక్తిమాత్మప్రియే యథా ॥ ౨౬ ॥ ప్రాణబుద్ధిమనస్స్వాత్మదారాపత్యధనాదయః । యత్సంపర్కాత్ప్రియా ఆసంస్తతః కోన్వపరః ప్రియః ॥ ౨౭ ॥ తద్యాత దేవయజనం పతయో వో ద్విజాతయః । స్వసత్రం పారయిష్యన్తి యుష్మాభిర్గృహమేధినః ॥ ౨౮ ॥ విప్రపత్న్య ఊచుః ॥ మైవం విభోఽర్హతి భవాన్ గదితుం నృశంసం సత్యం కురుష్వ నిగమం తవ పాదమూలమ్ । ప్రాప్తా వయం తులసిదామ పదావసృష్టం కేశైర్నివోఢుమతిలఙ్ఘ్య సమస్తబన్ధూన్ ॥ ౨౯ ॥ గృహ్ణన్తి నో న పతయః పితరౌ సుతా వా న భ్రాతృబన్ధుసుహృదః కుత ఏవ చాన్యే । తస్మాద్భవత్ప్రపదయోః పతితాత్మనాం నో నాన్యా భవేద్గతిరరిన్దమ తద్విధేహి ॥ ౩౦ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ పతయో నాభ్యసూయేరన్ పితృభ్రాతృసుతాదయః । లోకాశ్చ వో మయోపేతా దేవా అప్యనుమన్వతే ॥ ౩౧ ॥ న ప్రీతయేఽనురాగాయ హ్యఙ్గసఙ్గో నృణామివ । తన్మనో మయి యుఞ్జానా అచిరాన్మామవాప్స్యథ ॥ ౩౨ ॥ (శ్రవణాద్దర్శనాద్ధ్యానాన్మయి భావోఽనుకీర్తనాత్ । న తథా సన్నికర్షేణ ప్రతియాత తతో గృహాన్) ॥ ౩౩ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్యుక్తా ద్విజపత్న్యస్తా యజ్ఞవాటం పునర్గతాః । తే చానసూయవస్తాభిస్స్త్రీభిస్సత్రమపారయన్ । ౩౩ ॥ తత్రైకా విధృతా భర్త్రా భగవన్తం యథాశ్రుతమ్ । హృదోపగూహ్య విజ

ఏవార్థః-వయన్తు - సమస్తబన్ధూ - నతిలఙ్ఘ్య పదావసృష్టమవజ్ఞయాఽపి దత్తమితి భావః త-త్తులసీదామ-కేశైః -బహుమానేన-వోఢుం-ప్రాప్తాః-దాసాభవితుం ప్రాప్తా ఇతి భావః ॥ ౨౯ ॥ కించ అతిలఙ్ఘితబన్ధూ రస్మా-న్పత్యాదయ ఏవ-పరిగృహ్ణన్తి-కుతో , ఽపరే గృహ్ణీయుః,తస్మాత్-హే అరిన్దమ-భవతః - ప్రపదయోః పాదాగ్రయోః,పతితా - ఆత్మానో దేహా-యాసాం,తాః-పతితాస్సమర్పితాః - ఆత్మానః ప్రత్యగాత్మానః-యాభిః - స్తాసాం వా,నోఽస్మాకం,నాన్యాగతిః- అస్మత్సమీహితోపాయోఽన్యో నాస్తి , అత- స్త్వమేవ-అస్మదభిమతం,విధేహి ॥ యద్వా ॥ అన్యాగతిస్స్వర్గాదిరపి,మాభూత్,కింతు,త్వదవిశ్లేషణత్వద్దాసత్వమేవాస్మాకం సంపాదయ ॥ ౩౦ ॥ ఏవముక్తో భగవాంస్తావద్యదుక్తం పత్యాదయః కేపి నాస్మాన్గృహ్ణన్తీతి తత్రోత్తరమాహ ॥ పతయ ఇతి ॥ వో యుష్మాన్,పత్యాదయః- అన్యే-లోకా జనాః,కిముత,మయోపేతా మత్ప్రాప్తయో, దేవాశ్చ-నాభ్యసూయేరన్ నదోషదృష్ట్యా ద్రక్ష్యన్తి - కిన్త్వనుమన్వతే అనుమోదన్తే ॥ ౩౧ ॥ యదుక్తం తద్విధేహీతి తత్రోత్తరమాహ ॥ నేతి ॥ ఇహ లోకే,నృణాం,మఙ్గసఙ్గః దేహయోగః న ప్రీతయే న వైషయికసుఖాయ-అపితు,మయ్యనురాగాయ-జన్మనః ఫలం మద్భక్తిరేవేత్యర్థః - యద్వా - నృణాం చేతనానాం-అఙ్గసఙ్గ-స్తాదాత్మికరాగాయ-నతు కాలాన్తర ప్రీతయే, విశ్లేషస్తు కాలాన్తరేఽపి ప్రీతివర్ధక ఇత్యభిప్రాయః - తస్మా - త్పరోక్షమపి,మయి-మనో-యుఞ్జానాః - అచిరాదేవ,మాం,మవాప్స్యథ-సంసృతిబన్ధాన్ముక్తాః నిత్యం మద్దాస్యం కరిష్యథేతి భావః ॥ ౩౨ ॥ ఇత్థం-భగవతోక్తా - స్తా,ద్విజపత్న్యః,యజ్ఞవాటం,జగ్ముః-తత-స్తే-ద్విజాః-అనసూయవ ఏవ-తాభిస్సహ,సత్రమపారయన్ సమాపితవన్తః ॥ ౩౩ ॥ తత్ర ద్విజపత్నీనాం మధ్యే,కాచి-ద్భర్త్రా, విధృతా నివారితా సతీ-యథాశ్రుతం-భగవన్తం - హృదోపగూహ్య సంశ్లిష్య - కర్మానుబన్ధనం క

ర్మాయత్తం-స్వదేహం-తత్యాజ ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ అథ, భగవాన్, తేనైవద్విజపత్నీసమర్పితేనైవ - అన్నేన గోపకాన్, భోజయిత్వా, తత్, చతుర్విధ, మన్నం స్వయమపి, బుభుజే ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ లీలయా-నతుకర్మణా-నరస్యేవవపుః యస్య- సభగవాన్- ఇత్థం-రూపాదిభిః-కృతాని-చేష్టితాని-తైశ్చ-నృలోక-మనుశీలయన్ అనుకుర్వన్ - గోగోపగోపీనామితికర్మణిషష్ఠీ-గవాదీన్, రమయన్-స్వయమపి-రేమే॥ యద్వా॥ నృలోక, మనుశీలయన్ అనురఞ్జయంశ్చ-గోగోపగోపీనాం మధ్యే రేమే ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ అథేతి॥ అథ-విప్రాః- అనుస్మృత్య భగవాన్యదుష్వవతీర్ణ ఇతి శ్రుతత్వాదనుస్మృత్యేత్యర్థః-కృతాగసః - హేతుగర్భమిదం, తత్త్వాదన్వతప్యన్-కింతదాగః-యతోఽన్వతప్యన్-తత్రాహ॥ యత్ యస్మాత్ - మర్త్య-మనుకుర్వతో- ర్విశ్వేశ్వరయో-ర్యాఞ్చా-మహన్ బభఞ్జుః-తతః-కృతాగసః అహన్నితియ-త్తదేవాగ ఇతి వా ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ తదా, భార్యామానయన్తో భగవద్భక్తిరహితమాత్మానం వ్యనిన్దన్నిత్యాహ॥ దృష్ట్వేతి॥ అలౌకికీమనితరజనసాధారణీం-తయా కృష్ణభక్త్యా హీనం రహితమ్ ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ గర్హాప్రకారమేవాహ ॥ ధిగితి ॥ నోఽస్మాకం-జన్మ - ధిక్ " ఉభసర్వతసోః కార్యా ధి ,, గిత్యాదివచనేన శేషషష్ఠ్యపవాదకత్వేన జన్మాదీనాం ద్వితీయా - ధిక్ఛబ్దో నిన్దాద్యోతకః - అస్మాకం - జన్మాదయో- నిన్ద్యా ఇత్యర్థః క్రియా యజ్ఞాదిరూపా దాక్ష్యం తదనుష్ఠానసామర్థ్యం - తత్ర హేతుం వదన్తో విశింషన్తి - యే వయ - మధోఽక్షజే - విముఖాః - త్రివృదితి పాఠే, తజ్జన్మనో విశేషణం, శౌక్లం సావిత్రం దైక్షమితి త్రిగుణీకృతం జన్మేత్యర్థః ॥ నస్తు ధిగ్బద్ధమితి పాఠే, స్పష్టోఽర్థః॥ వ్రతం బ్రహ్మచర్యమ్ ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ భగవన్మాయాతరణహేతుస్తద్భక్తిరేవ-నతూక్తజన్మాదయ, ఇత్యభిప్రాయేణాహుః

హా దేహం కర్మానుబన్ధనమ్॥ ౩౪ ॥ భగవానపి గోవిన్దస్తేనైవాన్నేన గోపకాన్ । చతుర్విధేనాశయిత్వా స్వయం చ బుభుజే ప్రభుః॥ ౩౫ ॥ ఏవం లీలానరవపుర్నృలోకమనుశీలయన్ । రేమే గోగోపగోపీనాం ❁ రమయన్ రూపవాక్కృతైః ॥ ౩౬ ॥ తదనుస్మృత్య విప్రాస్తే ❁ అన్వతప్యన్ కృతాగసః। యద్విశ్వేశ్వరయోర్యాఞ్చామహన్మ నృత్యవిడమ్బయోః ॥ ౩౭ ॥ దృష్ట్వా స్త్రీణాం భగవతి కృష్ణే భక్తిమలౌకికీమ్ । ఆత్మానం చ తయా హీనమనుతప్తా వ్యగర్హయన్॥ ౩౮ ॥ ధిగ్జన్మ న ❁ స్త్రివృద్విద్యాం ధిగ్వ్రతం ధిగ్బహుజ్ఞతామ్ । ధిక్కులం ధిక్క్రియాదాక్ష్యం విముఖా యే త్వధోఽక్షజే ॥ ౩౯ ॥ నూనం భగవతో మాయా యోగినామపి మోహినీ । యద్వయం గురవో నృణాం స్వార్థే ముహ్యామహే ద్విజాః॥ ౪౦ ॥ అహో పశ్యత నారీణామపి కృష్ణే జగద్గురౌ । దురన్తభావం యోఽవిధ్యన్మృత్యుపాశాన్ గృహాభిధాన్॥ ౪౧ ॥ నాసాం ద్విజాతిసంస్కారో న నివాసో గురావపి। న తపో నాత్మమీమాంసా న శౌచం న క్రియాః శుభాః॥ ౪౨ ॥ తథాపి హ్యుత్తమశ్లోకే కృష్ణే యోగేశ్వరేశ్వరే। భక్తిర్దృఢా న చాస్మాకం సంస్కారాదిమతామపి॥ ౪౩ ॥ సహి స్వార్థవిమూఢానాం ప్రమత్తానాం గృహేహయా । అహో నః స్మారయామాస గోపవాక్యైః సతాం గతిః॥ ౪౪ ॥ అన్యథా పూర్ణకామస్య కైవల్యాద్యాశిషాం పతేః । ఈశితవ్యైః కిమస్మాభిరీశస్యైత

నూనమితి ద్వాభ్యాం ॥ నూనం - మాయినామపి-మోహినీ-యత్ యస్మా - ద్వయం-ద్విజా అపి - ఉక్తజన్మాదిమన్తోఽపి తత్రాపి నృణాం గురవోఽపి- స్వార్థే స్వహితేఽపి విషయే-ముహ్యామహే - భగవన్మాయయా మోహితా ఏవేత్యర్థః ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ అహో నారీణామపి, ఉక్తజన్మాదిమధ్యే కేనాపి రహితానామపీతి భావః - కృష్ణే-దురన్తభావమనవధికభక్తిం - పశ్యత-యో దురన్తభావః - గృహాభిధాన్, మృత్యుపాశాన్-భగవన్మాయా ప్రయుక్తా - నవిధ్యత్ అచ్ఛినత్-తం దురన్తభావం పశ్యతేత్యన్వయః ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ ద్విజా అపి నారీణామపీత్యనేనాభిప్రేతం స్పష్టయన్తి॥ నాసామితి ద్వాభ్యాం॥ ఆసాం నారీణాం-న ద్విజాతిసంస్కారః - నోపనయనాన్తసంస్కారః - నచ గురుకులవాసః-నాపి తప ఆదయః - ఆత్మమీమాంసా దేహవిలక్షణప్రత్యగాత్మవిచారః క్రియాః సన్ధ్యోపాసనాదిరూపాః - అథాప్యేషామభావేఽపి-కృష్ణే-దృఢా-భక్తి - ర్విద్యతే-ద్విజాతిసంస్కారాదిమతామప్య-స్మాకం సా, న విద్యతే ❁ ॥ ౪౨ ॥ ౪౩ ॥ ❁ అస్మాకం వివేకోదయార్థమేవ భగవతో యాఞ్చా-అన్యథా సా-వాప్తసమస్తకామస్యాసఙ్గతేత్యాహుః ॥ స ఇత్యాదిభిస్త్రిభిః ॥ గృహేహయా గృహవ్యాపారేణ- ప్రమత్తానాం, అత ఏవ-స్వహితేఽపి-విమూఢానామప్య - స్మాక-మహో-సతాం గతిః- హేతుగర్భమిదం, సతాం గతిత్వా - ద్గోపవాక్యైః - స్మారయామాస-సాధుపరిత్రాణార్థమవతీర్ణం నిరతిశయపురుషార్థస్వరూపమాత్మానం యాఞ్చావ్యాజేన స్మారయామాసేత్యర్థః ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ కైవల్యాదీత్యాదిశబ్దో భోగమోక్షసఙ్గ్రాహకః - కైవల్యాదిపురుషార్థదస్య - ఈశస్య సర్వనియన్తు-రీశితవ్యై-రస్మాభిః-కిం-న కించిత్ప్రయోజనమిత్యర్థః ॥ అత ఏవ - తద్యాచనం-విడమ్బనమనుకరణమాత్రం-తాత్పర్యం త్వస్మదనుజిఘృక్షయామితిభా

౩౯ ॥ శ్లో ❁ పా॥ ధిగ్జన్మ నస్త్రివృద్వృత్తం   ధిగ్జన్మ నస్తు ధిగ్బద్ధం

వః ॥ ౪౫ ॥ పూర్ణకామత్వమేవ వ్యఞ్జయితుమాహుః ॥ హిత్వేతి ॥ శ్రీర్మహాలక్ష్మీః-అన్యాన్ బ్రహ్మాదీన్, హిత్వా-యం కృష్ణం, సకృదపి - పాదస్పర్శేచ్ఛయా - స్వాత్మదోషాపవర్గేణ చఞ్చలత్వరూపస్వదోషప్రహాణేన - భజతే ॥ ఏవం శ్రియాప్యనువర్త్యస్య పూర్ణకామత్వం కిము వక్తవ్యమితి భావః ॥ అత-స్తస్యైవం భూతస్య -యాచ్ఞా- కేవలం, జనమోహినీ, జనానామశ్రుతావతారాణా-మాత్మమహిమాచ్ఛాదనీ - శ్రుతావతారాణామస్మాకం తు తత్స్మారిణీతి భావః ॥ ౪౬ ॥ శ్రుతావతారాణామస్మాకం తావద్విమోహిన్యేవాభూ- త్కిముతాశ్రుతావతారాణామిత్యభిప్రాయేణాహుః ॥ దేశ ఇతి ద్వాభ్యాం ॥ దేశాదయో-యన్మయా- స్స ఏవ- భగవాన్- సాక్షాద్యదుషు, జాతోఽవతీర్ణ- ఇత్యాశ్రుత్యాపి- తావ- న్నవిద్మహే న విజ్ఞాతవన్తస్స్మః ॥ ౪౭ ॥ ౪౮ ॥ ఇత్థమనుతప్తాః ప్రణామమన్తరేణ స్వాపరాధక్షమాపనిమిత్తమనుపలభమానా నమస్కారేణ క్షమాపయన్తి ॥ నమ ఇతి ద్వాభ్యాం ॥ అజ్ఞానకృతమపరాధం జానాత్యేవేత్యభిప్రాయేణ విశింషన్తి ॥ అకుణ్ఠమేధస ఇతి ॥ ప్రతిహతా- మేధా ధిషణా, యస్య - తస్మై " నిత్యమసిచ్ ప్రజామేధయోః " రిత్యసిచ్-స్త్వయం త్వకుణ్ఠమేధాః, వయం తన్మాయయా మోహితధియః- అతః- క్షన్తుమర్హస్యేవేత్యభిప్రాయేణాహుః ॥ యన్మాయేతి ॥ కర్మవర్త్మసు తద్భక్తివిధురేషు కేవలం యజ్ఞాదికర్మమార్గేషు భ్రమామః పురుషార్థసాధనబుద్ధిం కుర్మః - యద్వా " తే తం భుక్త్వా స్వర్గలోకం విశాలం " మిత్యాద్యుక్తవిధగమనాగమన- మార్గేషు పుణ్యపాపాత్మకకర్మాయత్తస్వర్గనరకాదిమార్గేషు వా- భ్రమామః ॥ ౪౯ ॥ అత- స్స్వమాయయా మోహితచిత్తానా- మత ఏవా- విజ్ఞాతో- ఽనుభావో మహిమా- యై- స్తేషాం నోఽస్మాకం- వ్యతిక్రమమపరాధం, క్షన్తుమర్హతి ॥ ౫౦ ॥

ద్విడమ్బనమ్ ॥ ౪౫ ॥ హిత్వాఽన్యాన్భజతే యం శ్రీః పాదస్పర్శాశయాసకృత్ । స్వాత్మదోషాపవర్గేణ తద్యాచ్ఞా జనమోహినీ ॥ ౪౬ ॥ దేశః కాలః పృథగ్ద్రవ్యం మన్త్రతన్త్రర్త్విజోఽగ్నయః । దేవతా యజమానశ్చ క్రతుర్ధర్మశ్చ యన్మయః ॥ ౪౭ ॥ స ఏవ భగవాన్సాక్షాద్విష్ణుర్యోగేశ్వరేశ్వరః । జాతో యదుష్విత్యాశ్రుత్య అపి మూఢా న విద్మహే ॥ ౪౮ ॥ నమస్తుభ్యం భగవతే కృష్ణాయాకుణ్ఠమేధసే । యన్మాయామోహితధియో భ్రమామః కర్మవర్త్మసు ॥ ౪౯ ॥ స వై న ఆద్యః పురుషః స్వమాయామోహితాత్మనామ్ । అవిజ్ఞాతానుభావానాం క్షన్తుమర్హత్యతిక్రమమ్ ॥ ౫౦ ॥ ఇతి స్వాఘమనుస్మృత్య కృష్ణే తే కృతహేళనాః । దిదృక్షవోఽప్యచ్యుతయోః కంసాద్భీతా న చాచలన్ ॥

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, త్రయోవింశోఽధ్యాయః.

ఇన్ద్రయాగభఞ్జనగోవర్ధనాచలోద్ధరణఘట్టః

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ భగవానపి తత్రైవ బలదేవేన సంయుతః । అపశ్యన్నివసన్గోపానిన్ద్రయాగకృతోద్యమాన్ ॥ ౧ ॥ తదభిజ్ఞోఽపి భగవాన్సర్వాత్మా సర్వదర్శనః । ప్రశ్రయావనతోఽపృచ్ఛద్వృద్ధాన్నన్దపురోగమాన్ ॥ ౨ ॥ కథ్యతాం మే పితః కోఽయం సంభ్రమో వ ఉపాగతః । కింఫలం కస్య చోద్దేశః కేన వా సాధ్యతే మఖః ॥ ౩ ॥ ఏతద్బ్రూహి మహాన్కామో మహ్యం శుశ్రూషవే పితః । న హి గోప్యం హి సాధూనాం కృత్యం సర్వాత్మనామిహ ॥ ౪ ॥ అస్త్యస్వపర

ఇత్థం తావ - త్కృష్ణవిషయే-కృతం- హేళనమపరాధో-యై - స్తథాభూతా, శ్శనైః - స్వకృత-మపరాధ-మనుస్మృత్య తత, స్తం - ద్రష్టుమిచ్ఛవోఽపి-కంసా - ద్భీతాః-స్వస్థానా-న్నచలితవన్తః ద్రష్టుం న జగ్ముః - కిన్తు తం ధ్యాయన్తః స్వస్థాన ఏవ తస్థుః ॥ ౫౧ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే త్రయోవింశోఽధ్యాయః

అథేన్ద్రప్రీతికరయాగభఞ్జనం తతస్సంక్రుద్ధేన్ద్రచోదితమహావాతవర్షపీడితశరణాగతవ్రజవాసిరిరక్షిషయా యుక్తగోవర్ధనాచలోద్ధరణాత్మకం చేష్టితమనువర్ణయతి ॥ ద్వాభ్యామధ్యాయాభ్యాం ॥ భగవానితి ॥ తత్రైవ బృన్దావన ఏవ- నివస-న్నిన్ద్రయాగార్థం, కృత- ఉద్యమః ప్రయత్నో- యై- స్తా- న్గోపా-నపశ్యత్ ॥ ౧ ॥ సర్వాత్మా సర్వదర్శనశ్చేతి చ హేతుగర్భం. అత- స్తదభిజ్ఞోఽపి- ఉద్యమస్య ఇన్ద్రయాగార్థత్వం జానన్నపి- అజ్ఞ ఇవా- వనతో నమ్రః- నన్దప్రభృతీన్- వృద్ధా, నపృచ్ఛత్ ॥ ౨ ॥ ప్రశ్నప్రకారమేవాహ ॥ కథ్యతామితి ॥ హే పితః- వో యుష్మాకం- కః- సంభ్రమః, ఉపస్థితః, సంభ్రమేణ భవతి మఖోఽయమిత్యత్రాహ ॥ కింఫలమితి ॥ మఖశ్చేత్కిమత్ర ఫలం, కస్య సంబన్ధీ- ఉద్దేశః కా దేవతే-తి ప్రశ్నః- కేన సాధనేన సాధ్యత ఇతి సాధనప్రశ్నః ॥ ౩ ॥ హే పితః శ్రోతుమిచ్ఛవే- మహ్య, మేతన్మత్పృష్టం, బ్రూహి- అత్ర- మహాన్కామః శుశ్రూషా- వర్తతే- గోప్యత్వాద్వక్తుం శ్రోతుం చ న యోగ్యమిత్యాశఙ్కాం నిరాకరోతి ॥ నహీతి ॥ సాధూనాం, కృత్యం- న హి గోప్యం - తత్ర హేతుం వదన్విశినష్టి ॥ సర్వాత్మనాం సర్వేష్వా- త్మన ఆత్మతుల్యా - యేషాం , జ్ఞానైకాకారత్వేన సర్వేఽప్యాత్మాన ఏకరూపా ఏవేతి జానతామిత్యర్థః ॥ ౪ ॥ అస్తస్వపరదృష్టీనాం- అస్తా రహితా- స్స్వపరేషు స్వపరాభిమతదేహేషు- దృష్టిర్యేష్మదసద్దర్శనం, యేషాం- దేహాత్మనోర్యాథాత్మ్యజ్ఞానామిత్యర్థః - అత ఏవ, మిత్రోదాసీనశత్రురహితానాం- న హి సమదర్శినాం గోప్య

మస్తీతిభావః-విషమదర్శినామపిసుహృద్విషయేనగోప్యమస్తీత్యాహ ॥ ఉదాసీనఇతి ॥ అరివదుదాసీనోఽపి-వర్జ్యఏవ అనేనోదాసీనామిత్రయోర్గోప్యశ్రవణనిషేధఉక్తః-సుహృత్తు-ఆత్మవత్స్వతుల్య-ఉచ్యతే-అతస్సుహృదహంశ్రోతుంయోగ్య ఏవేతిభావః ॥ ౫ ॥ కిఞ్చ-సుహృద్భిస్సహ-జ్ఞాత్వాజ్ఞాత్వావ్యుపసంవిచార్యైవా-యం-లౌకికో-జనః-కర్మాణ్యనుతిష్ఠతీతి-లోకపరిపాటీప్రదృశ్యతే-గతానుగతమాత్రేణానుష్ఠానేత్వన్ధపరంపరాప్రసఙ్గఇతిభావః॥ కించ॥యథా-విదుషః-కర్మసిద్ధిః నా-విదుష-స్తథా-భవేత్ ॥ ౬ ॥ తస్మాత్ భవతా,మయం-క్రియాయోగః-సుహృద్భిఃశాస్త్రతః-కిం,విచారితః ఇత్యర్థః-ఆహోస్వి-త్కేవలం-లౌకికఏవఆచారప్రాప్తఏవ-భ్రాన్తిమూలకోఽప్యాచారోఽస్తీతిభావః-తదేతత్సర్వం-సాధుయథాతథా-పృచ్ఛతో-మమ-భణ్యతాంకథ్యతామ్ ॥ ౭ ॥ ఆచారప్రాప్తఏవేతివదన్,తస్యకర్తవ్యత్వంసహేతుకమాహ॥నన్దః॥పర్జన్యఇతి॥పర్జన్యోవర్షాధిదేవతా, సాచఇన్ద్రఏవ-యద్యపి«అష్టౌమాసాన్నిపీతంయద్భూమ్యాశ్చోదమయంవసు-స్వగోభిర్మోక్తుమారేభేపర్జన్యఃకాలఆగతే» ఇత్యాదిషుపర్జన్యస్సూర్యఇతిప్రతీయతే-తథాపీన్ద్రశాసనానువర్తిమేఘద్వారకంతస్యవర్షకత్వమిత్యవిరోధః-అస్తీన్ద్రఃపర్జన్యః-తతఃకిమతఆహ-మేఘాస్తస్యేన్ద్రస్యాత్మమూర్తయఃస్వశరీరతుల్యాః,తన్నియామ్యాఇత్యర్థః-తేచమేఘాః-భూతానాంజీవానాం-జీవనంప్రాణధారణసాధనభూతం,ప్రీణనమాప్యాయకం-ప్రాణాప్యాయనద్వారాతద్ధారణసాధనం-పయఃజలం-వర్షన్తి ॥ ౮ ॥ తతోఽపికిమిత్యత్రాహ॥ తమితి॥ హేతాత-తం-వార్ముచాంమేఘానాం,పతింపాలక, మీశ్వరంనియన్తారంచేన్ద్రం-అస్మత్ప్రభృతయః-సర్వేనరాః-తస్యఇన్ద్రస్య,రేతసారేతస్థానీయేనజలేన-సిద్ధైః,నానావిధైః-ద్రవ్యైః,ద్రవ్యసాధనకైఃక్రతుభిర్యజన్తే ॥ ౯ ॥ ఏవ-మిష్ట్వా-తచ్ఛేషేణ

దృష్టీనామమిత్రోదాస్తవిద్విషామ్ । ఉదాసీనోఽరివద్వర్జ్యఆత్మవత్సుహృదుచ్యతే॥ ౫ ॥జ్ఞాత్వాజ్ఞాత్వాహికర్మాణిజనోఽయమనుతిష్ఠతి।విదుషఃకర్మసిద్ధిస్స్యాద్యథానావిదుషోభవేత్ ॥ ౬ ॥తత్రతావత్క్రియాయోగోభవతాంకింవిచారితః । అథవాలౌకికస్తన్మేపృచ్ఛతస్సాధుభణ్యతామ్॥ ౭ ॥నన్దఉవాచ ॥ పర్జన్యోభగవానిన్ద్రోమేఘాస్తస్యాత్మమూర్తయః। అభివర్షన్తిభూతానాంజీవనంప్రాణనంపయః॥ ౮ ॥తంతథావయమన్యేచవార్ముచాంపతిమీశ్వరమ్।ద్రవ్యైస్తద్రేతసాసిద్ధైర్యజన్తేక్రతుభిర్నరాః॥౯॥ తచ్ఛేషేణోపజీవన్తిత్రివర్గఫలహేతవః।

పుంసాంపురుషకారాణాంపర్జన్యఃఫలభావనః॥ ౧౦ ॥యఏనంవిసృజేద్ధర్మంపారంపర్యాగతంనరః । కామాల్లోభాద్భయాద్ద్వేషాత్సవైనాప్నోతిశోభనమ్॥ ౧౧ ॥శ్రీశుకఉవాచ॥వచోనిశమ్యనన్దస్యతథాఽన్యేషాంవనౌకసామ్।ఇన్ద్రాయమన్యుంజనయన్పితరంప్రాహకేశవః॥ ౧౨ ॥శ్రీభగవానువాచ॥ కర్మణాజాయతేజన్తుఃకర్మణైవప్రలీయతే। సుఖందుఃఖంభయంక్షేమంకర్మణైవాభిపద్యతే ॥ ౧౩ ॥ అస్తిచేదీశ్వరఃకశ్చిత్ఫలరూప్యన్యక

యాగవిశిష్టేనద్రవ్యేణోపజీవన్తి-జీవికాంకల్పయన్తి-కిమర్థం-త్రివర్గఫలహేతవేధర్మార్థఫలహేతవే-లం-యజన్తీత్యన్వయః-త్రివర్గఫలహేతవేఉపజీవన్తీతివా-ఏవమిన్ద్రయాగావశిష్టేనజీవనంతతస్త్రివర్గసిద్ధిరిత్యుక్తమ్ ॥ నన్వవృష్ట్యాదిభిరుపజీవనంతతస్త్రివర్గసిద్ధిరితి-కిమిన్ద్రేణేత్యతఆహ॥ పుంసామితి ॥ పురుషం-కుర్వన్తిత్రివర్గఫలయుక్తంకుర్వన్తీ-తిపురుషకారా-త్రివర్గప్రాపకాఇతియావత్-తేషాంమధ్యే-పర్జన్యఇన్ద్రఏవ-పుంసాం-ఫలభావనః-ఫలప్రాపకః-స్వాయత్తవృష్ట్యాదిద్వారేతిభావః ॥ ౧౦ ॥ ఇత-స్తదారాధనాత్మక-మిదం వృద్ధాచారపరంపరాప్రాప్తం , యఃపుమాన్-కామాద్యన్యతమాద్ధేతోః-త్యజేత్స,శోభనంసుఖం-నాప్నోతి-కింతు-దుఃఖమేవేతిభావః ॥ ౧౧ ॥ ఇత్థం-వచో, నిశమ్య-భగవానిన్ద్రాయ-మన్యుంజనయన్క్రోధజననద్వారాగర్వంనాశయితుం-నన్దం,ప్రాహ ॥ ౧౨ ॥ యదుక్తం«పర్జన్యఃఫలభావన»ఇతితత్ర తిష్ఠతుకామస్తావదీశ్వరారాధనభూతకర్మణామవశ్యకర్తవ్యతాం-వక్తుకామఫలసాధనత్వప్యుదాసాయప్రాధాన్యేనపుణ్యపాపకర్మణాంసుఖదుఃఖాదిహేతుత్వమాహ॥ కర్మణేతి ॥సుఖ ఐహికం,క్షేమంపారలౌకికం , జాయతేప్రలీయతఇతిదృష్టాన్తార్థం-యథా,కర్మణైవహేతునా,జాయతే,ప్రలీయతేచ,తథాసుఖం,దుఃఖంచ-కర్మణైవ-ప్రాప్నోతి , ఏవకారేణకేవలదేవతాసిరాసోగూఢమభిసంహితః ॥ ౧౩ ॥ నన్వక్షణికస్యజడస్యచకర్మణఃకదాకాలాన్తరభావివిచిత్రఫలహేతుత్వం,నత్వపూర్వద్వారా,తస్యస్థిరత్వేఽపిజడత్వావిశేషా , దతః«స్తృప్తఏవైనమిన్ద్రఃప్రజయాపశుభిస్తర్పయతి»త్యాద్యుక్తరీత్యాకర్మజనితనిగ్రహానుగ్రహవదీదేవతైవసుఖదుఃఖాదిహేతుస్తత్రాహ॥అస్తిచేదితి । అన్యకర్తృకర్మణాం,ఫలం,రూపయతికల్పయతీతి,తథా,ఫలదాతా,కశ్చిదీశ్వరోఽస్తిచేత్తర్హిహేపితః,ఈశ్వరః,కర్తారమేవ,భజతే ,యస్స్వారాధనరూపంకర్మానుతిష్ఠతితమేవానువర్తతే-తస్మాఏవఫలందదాతి,నహ్యకర్తుఃప్రభుఃఫలదః , ఏవమన్వయవ్యతిరేకాభ్యాంకర్మణఏవఫల

సాధనత్వం-ఈశ్వరస్య తత్తత్కర్మానువర్తిత్వేన తత్పారతన్త్ర్యం చోక్తం - కశ్చిదీశ్వరోఽస్తి చేదిత్యనేన ఇన్ద్రస్యానీశ్వరత్వమభిప్రేతం, సంభావితస్యేశ్వరస్యైకత్వం హి వివక్షితం॥ అయం భావః ॥ క్షణికత్వాజ్జడత్వాచ్చ కేవలకర్మణః - ఫలదత్వం న సమ్భవతీతి దేవ ఏవ ఫలద ఇతి బ్రూమహే, తర్హి సా, కిమిన్ద్రవాయ్వాదిరూపానైకా, ఉతైకా, ఇన్ద్రాదీనాం కార్యత్వకర్మవశ్యత్వదుఃఖిత్వాదేః ప్రతిపన్నత్వేన ఫలదత్వాసంభవాత్ - నహి స్వదుఃఖనిరాకరణేష్టసాధనాసమర్థస్యాన్యేష్టానిష్టప్రాప్తిపరిహారసామర్థ్యం, అత ఇన్ద్రాదివ్యతిరిక్త ఏకః కశ్చిదీశ్వర ఏకః ఫలదః, సోఽప్యన్వయవ్యతిరేకాభ్యాం కర్మానువర్తిత్వేన తత్పరతన్త్ర ఇతి, న చైవమీశ్వరస్యాస్వాతన్త్ర్యాదిభఙ్గః-జన్మమరణసుఖదుఃఖాదేః కర్మాయత్తత్వేఽపీశ్వరస్య పూర్వపూర్వకర్మవాసనానురోధేన జీవప్రేరకత్వాత్తస్య మూలకారణత్వాత్, ఈశ్వరస్య హి స్వకేష్వపి వ్యాపారేషు స్వయం జ్ఞానచికీర్షాప్రయత్నవత్త్వాత్తత్కర్తృత్వం - చేతనప్రవృత్తిహేతుత్వాత్కారయితృత్వం, స్వయం సర్వకార్యహేతుత్వేన సామాన్యకారణత్వాదుదాసీనత్వం, ప్రవృత్తస్య చేతనస్యోత్తరోత్తరం ప్రవర్తకత్వాదనుమన్తృత్వం, సర్వవ్యాపారసాక్షాత్కర్తృత్వాత్సాక్షిత్వం - విశేషకారణభూతతత్తత్కర్మసాహిత్యేనైవ విశేషకార్యహేతుత్వాత్సహకారిత్వం, కర్మభిరారాధితస్యైవ ఫలహేతుత్వాత్ఫలదత్వం - చేతనశేషిత్వాత్తత్తచ్చేతనఫలోపభోగస్యాపి స్వోపభోగశేషత్వాత్ఫలిత్వం, కర్మానురోధేనైవ ఫలప్రదానాదవిషమత్వం, సహకారిసన్నిధిక్రమానురోధేనైవ పరదుఃఖనిరాచికీర్షాశాలిత్వాదనైర్ఘృణ్యం, తత్తత్కర్మానురోధేన నిగ్రహానుగ్రహసద్భావేఽపి కిఞ్చిదానుకూల్యమవలోక్య నిర్హేతుకనిగ్రహప్రహాణేన యావదాత్మభావిమోక్షప్రదానాదనుగ్రహప్రాబల్యం, అత ఏవ పరమోదారత్వం చేత్యాదిసర్వముపపన్నమేవ, తస్మాదీశ్వరస్య కర్మపారతన్త్ర్యకథనమన్వయవ్యతిరేకాభ్యాం కర్మణః ఫలసాధనత్వాభావవ్యుదాసార్థం నచైతావతా ఈశ్వరస్య ఫలదత్వవ్యుదాసః ,, కర్తారం భజతే సోఽపీత్యనేన తస్యాపి ఫలదత్వావగమాత్ - నచాన్యతరసాధనత్వమన్యతరేణ ప్రతిబధ్యతే-కర్మణామీశ్వరానుగ్రహనిగ్రహద్వారా సుఖదుఃఖాదిఫలసాధనత్వాదీశ్వరస్య తు సాక్షాదితి విరోధాభావాత్- చేదితి సం

ర్మణామ్। కర్తారం భజతే సోఽపి నహ్యకర్తుః ప్రభుర్హి సః॥ ౧౪ ॥ కిమిన్ద్రేణేహ భూతానాం స్వస్వకర్మానువర్తినామ్। అనీశేనాన్యథా కర్తుం స్వభావవిహితం నృణామ్॥ ౧౫ ॥ స్వభావతన్త్రో హి జనః స్వభావమనువర్తతే। స్వభావస్థమిదం సర్వం సదేవాసురమానుషమ్॥ ౧౬ ॥ దేహానుచ్చావచాన్ జన్తుః ప్రాప్యోత్సృజతి కర్మణా। శత్రుర్మిత్రముదాసీనః కర్మైవ గురురీశ్వరః॥ ౧౭ ॥ తస్మాత్సంపూజయేత్కర్మ స్వభావస్థః స్వకర్మకృత్। అఞ్జసా యేన వర్తేత

భావనయా ఈశ్వరాస్తిత్వవాదిప్రవేశ్యప్యుచితా- అస్తీతి తదభ్యుపగమేన - తస్య కర్మానువర్తిత్వకథనేన చేశ్వరానభ్యుపగమవాదోద్ధర్మిగ్రాహకమానవిరుద్ధ ఇతి పక్షో నిరస్తః ॥ ౧౪ ॥ తదేవమీశ్వరారాధనభూతకర్మణోఽవశ్యానుష్ఠేయత్వం ఫలితం-ఈశ్వర ఇత్యేకవచనేనేన్ద్రవహ్న్యాదీనామనీశ్వరత్వమవగతం- తదేవ వ్యఞ్జయన్నాహ॥ కిమితి॥ స్వస్వకర్మానువర్తినాం రాజసాదిస్వస్వభావానుగుణపుణ్యాపుణ్యాత్మకకర్మానువర్తినాం - భూతానాం - ఇన్ద్రేణ - కిం-స్వభావానుగుణకర్మణామేవ సుఖదుఃఖాదిహేతుత్వే సతీన్ద్రస్యానర్థకత్వమితి భావః స్వస్వకర్మానువర్తినామిత్యనేన-కర్మవైచిత్ర్యే తత్తత్కర్తృస్వభావవైచిత్ర్యమేవ నిమిత్తమిత్యభిప్రేతం - నను భూతానాం స్వస్వకర్మానువర్తిత్వేఽపి స్వస్వకర్మజనితనిగ్రహానుగ్రహవానీశ్వర ఏవ ఫలద ఇతి చేత్-అస్త్వీశ్వరః కిమిన్ద్రేణానీశేనేత్యాహ॥ అనీశేనేతి ॥ నృణాం, స్వభావవిహితం స్వభావానుగుణకర్మవిహితం సుఖదుఃఖాదికమన్యథా కర్తుం అప్రభుణా - ఇన్ద్రేణ-కిం - న కిఞ్చిదపీత్యర్థః-, అన్యథా కర్తుమనీశేనేత్యనేన సర్వేశ్వరస్తు సాధ్వసాధుకర్మకారయితృత్వద్వారాఽన్యథా చ కర్తుం ప్రభురితి సూచితమ్ ॥ ౧౫ ॥ స్వస్వకర్మానువర్తినామితి । స్వభావవిహితమితి చ - భూతానాం స్వస్వభావానువర్తిత్వం సూచితం - తదుపపాదయతి॥ స్వభావతన్త్ర ఇతి ॥ స్వభావస్థం, సర్వం, జగత్-స్వభావానుగుణప్రవృత్తిమదిత్యర్థః-అథవా , జగదన్తర్యామితం దేవాది వస్తు-నిస్స్వభావం నాస్తీత్యర్థః-తథా చ గీతం భగవతా ,, నతదస్తి పృథివ్యాం వా దివి దేవేషు వా పునః - సత్త్వం ప్రకృతిజైర్ముక్తం యదేభిస్స్యాత్త్రిభిర్గుణైః,, రితి ॥ ౧౬ ॥ స్వభావమనువర్తత ఇత్యనేన ప్రవృత్త్యాఖ్యకర్మణస్స్వభావానువర్తిత్వముక్తం-కర్మణా జాయత ఇత్యనేన కర్మణోఽపి జన్మాదిన్నిమిత్తత్వముక్తం - తదుభయముపపాదయన్ కర్మైవ బహుమన్తవ్యమిత్యాహ ॥ దేహానితి॥ జన్తుః జీవః-కర్మణా, స్వభావానుగుణేనేతి శేషః, నానావిధాన్ కర్మానురూపాన్ , దేహాన్ప్రాప్య, త్యజతి-అరిమిత్రాదికం చ-కర్మైవ కర్మకృతమేవేత్యర్థః-ఈశ్వరః-ఇన్ద్రాదిగతం సావధికమీశ్వరత్వమపి కర్మకృతమేవేతి భావః ॥ ౧౭ ॥ యతః-కర్మైవ సుఖదుఃఖాదిహేతుః-తస్మాత్, స్వభావస్థః పుమాన్ - స్వకర్మకృత్ స్వస్వభావానురూపకర్మశీలః-కర్మ-పూజయేత్ బహుమన్యేత కర్మైతద్వితీయాన్తం-అహో కర్మణో వైభవమితి శ్లాఘేతేత్యర్థః-కిఞ్చ వయం కేవలం వనౌకసః ద్విజానామాశిషో గాః పర్వ

తంచోపజీవామః-తత స్తపవారధ్యాఇత్యభిప్రయన్నన్యథాసదృష్టాన్తమనర్థమాహ ॥ అజ్ఞసేతినార్ధేన ॥ యేన-అఞ్జసా-సుఖం-వర్తేత జీవేత-త దేవా-స్యజీజీవిషో-ర్దైవతం దైవతత్వేనద్రష్టవ్యం-తద్వదారాధనీయమితియావత్ ✻ ॥ ౧౮ ॥ ✻ యస్త్వే కతరమన్యతరం-భావంపదార్థ-ముపజీవ్యా-న్యతర-ముపధావతి-అనువర్తతే- భజతఇతియావత్ సతస్మాదుపజీవ్యబుద్ధ్యాఽఽ రాధ్యమానాత్-క్షేమంనవిన్దతే,అసతీపుంశ్చలీ,నారీ,పతి-ముపజీవ్య - మనారాధ్య - జార-మనువృత్య,యథా-నతస్మాత్క్షేమం విన్దతే-తద్వత్ ✻ ॥ ౧౯ ॥ ✻ కించాస్మద్వృత్తిరిన్ద్రయాగానపేక్షాచేతివివిక్షుస్తావత్స్వవృత్తింవక్తుందృష్టాన్తత్వేనవర్ణా నాంవృత్తిభేదమాహ॥వర్తేతేతి॥ విప్రో-బ్రహ్మణా వేదేన-వర్తేత-వేదాధ్యాపనాదినోపజీవేదిత్యర్థః-వార్తయా,వైశ్యో-వర్తే త-ద్విజసేవయా-శూద్రోవర్ణికసేవయా ✻ ॥ ౨౦ ॥ ✻ వర్ణాన్తరాణామపి ప్రతినియతస్వస్వవృత్త్యలాభేవార్తైవవృత్తిరిత్యభి ప్రయన్నైతత్సహోపదర్శయితుంతస్యాశ్చాతుర్విధ్యమాహ॥కృషీతి॥కృష్యాదీనాంద్వంద్వః-కృష్యాదయ-స్త్రిస్త్రః-కుసీదం వృద్ధిజీవనం,తురీయంచతుర్థ-మేవం,వార్తా,చతుర్విధో-చ్యతే- కృషిగోరక్షవాణిజ్యాఇతిత్వపపాఠః - రక్షాశబ్దస్త్రీలిఙ్గత్వాత్ ఇత్థంవృత్తీరభిధాయాథస్వవృత్తిమాహ॥తత్రేతి॥తత్రవార్తాభేదానాంచతుర్ణాంమధ్యే గోవృత్తయః గోరక్షావృత్తిర్యేషాం తథాభూతాః-వయమ్ ✻ ॥ ౨౧ ॥ ✻ అథస్వవృత్తేరిన్ద్రారాధనానపేక్షత్వమాహ॥సత్త్వమితి॥త్రిభిః,తత్రతావద్గవాంవృత్తేర్మ హేన్ద్రాధీనత్వశఙ్కాంనిరాకుర్వన్నాహద్వాభ్యాం ॥ సత్త్వాదయో-జగతః-స్థితిసృష్ట్యన్తహేతవః తత్ర - రజసా - హే తుభూతేన,అన్యోన్యం,స్త్రీపురుషయోగేన,జగ,దుత్పద్యతే ✻ ॥ ౨౨ ॥ ✻ తతఃకిమతఆహ ॥ రజసేతి॥రజసారజస్స్వభావే

తతదేవాస్యహిదైవతమ్॥ ౧౮ ॥ఆజీవ్యైకతరంభావంయస్త్వన్యముపజీవతి।నతస్మాద్విన్దతేక్షేమంజారాన్నా ర్యసతీయథా॥ ౧౯ ॥వర్తేతబ్రహ్మణావిప్రో రాజన్యోరక్షయాభువః । వైశ్యస్తువార్తయాజీవేచ్ఛూద్రస్తుద్విజ సేవయా॥ ౨౦ ॥కృషివాణిజ్యగోరక్షాఃకుసీదంతుర్యముచ్యతే । వార్తాచతుర్విధాతత్రవయంగోవృత్తయోఽని శమ్ ॥ ౨౧ ॥ సత్త్వంరజస్తమఇతిస్థిత్యుత్పత్త్యన్తహేతవః। రజసోత్పద్యతేవిశ్వమన్యోన్యంవివిధంజగత్॥౨౨॥ రజసాచోదితామేఘావర్షన్త్యమ్బూనిసర్వతః। ✻ ప్రజాస్తైరేవసిద్ధ్యన్తిమహేన్ద్రఃకింకరిష్యతి॥౨౩॥ ననఃపురో జనపదానగ్రామానగృహావయమ్ । వనౌకసస్తాతనిత్యంవనశైలనివాసినః॥ ౨౪ ॥ తస్మాద్గవాంబ్రాహ్మణానా మద్రేశ్చారభ్యతాంమఖః। యఇన్ద్రయాగసంభారాస్తైరయంసాధ్యతాంమఖః॥ ౨౫ ॥పచ్యన్తాంవివిధాఃపాకా స్సూపాన్తాఃపాయసాదయః।సంయావాపూపశష్కుల్యస్సర్వదోహశ్చగృహ్యతామ్ ॥ ౨౬ ॥ హూయన్తామ గ్నయస్సమ్యగ్బ్రహ్మణైర్బ్రహ్మవాదిభిః।అన్నంబహుగుణంతేభ్యోదేయంవోధేనుదక్షిణాః॥ ౨౭ ॥అన్యేభ్య

న- ప్రేరితాః - సర్వత్రనదీసముద్రపర్వతాదిషు వర్షన్తి - సముద్రేష్వపివృష్టిదర్శనాన్నప్రేక్షాపూర్వకత్వంవృష్టేరితిభా వః ॥ ప్రజాఃగవాదయః,ప్రజాః - తైరేవమేఘైరేవ సిద్ధ్యన్తిజీవన్తి - ప్రజాఇతిపాఠేగోసమూహాఇత్యర్థః - ఏవంసతి-మహే న్ద్రః,కిమస్మాకిష్టం-నకరిష్యతి కిఞ్చిదపినోపకరిష్యతిచేత్యర్థః ✻ ॥ ౨౩ ॥ ✻ నోఽస్మాకం-పురఃపత్తనాని-జనపదాదేశాః-గ్రా మా గృహాశ్చ-నసన్తినపురాదయోవాసస్థానానీత్యర్థః-కిన్తు-హేతాత-వయం-నిత్యం, వనాదినివాసినః ✻ ॥ ౨౪ ॥ ✻ తస్మా, దస్మజ్జీవనహేతూనాం గవాం -బ్రాహ్మణానా-మస్మత్కులమాశాసానాం , అద్రే-స్తృణజలాదిభిః , నిత్యం,గోవర్ధనస్యా- ద్రేశ్చ,తుష్ట్యర్థో-మఖోయాగ , ఆరభ్యతామ్ , అనేనఅఞ్జసా యేనవర్తేతతదేవాస్యహిదైవతమిత్యభిప్రేతంస్పష్టీకృతం-కథ మారబ్ధవ్యఇత్యత్రాహ॥యఇతి॥సంభారాస్సాధనాని- తై-రయంవక్ష్యమాణవిధః-సాధ్యతామ్ ✻ ॥ ౨౫ ॥ ✻ అయమిత్యనేనా భిప్రేతంప్రకారందర్శయతి॥పచ్యన్తామిత్యాదిభిశ్చతుర్భిః॥పాకాః,పచ్యన్తాంక్రియన్తాం - సూపపాయసాదిశబ్దాస్తత్పాకప రాః,యద్వా- పాకశబ్దోఽత్రబాహులగ్రహణాదసంజ్ఞాయామపి కర్తరిచకారకేఽసంజ్ఞాయా,మితికర్మణిఘఞన్తః,పక్త వ్యాః పచ్యన్తామిత్యర్థః॥సూపాన్తాఃపాయసాదయఇతిపిత్రర్థపాకక్రమవిపర్యయద్యోతనార్థముక్తం,తత్రసూపాదయఃపాయ సాన్తాహిపచ్యన్తే,సంయావాదయోగోధూమాదివిక్రియాః,సర్వదోహఃవ్రజేకృత్స్నంక్షీరం,గృహ్యతాం,పాయసాద్యర్థమే కత్రసమ్భ్రియతామిత్యర్థః ✻ ॥ ౨౬ ॥ ✻ యాగశోభార్థం,శ్రద్ధోత్పాదనార్థంచాహ॥హూయన్తామితి॥ బ్రహ్మవాదిభిః-బ్రాహ్మ ణైః,సమ్యక్ యథావత్ , అగ్నయః-హూయన్తాం- తేభ్యోబ్రాహ్మణేభ్యో , బహుగుణంషడ్రసోపేత , మన్నం-,వః-యు ష్మాభిః-దేయం- ధేనుసహితా-దక్షిణా-స్తాఏవదక్షిణావా-దేయాః ✻ ॥ ౨౭ ॥ ✻ శ్వాదిభ్యోఽపి-యథాయోగ్య , మన్నాది కం-దేయం,శ్వపర్యన్తా- అన్నాదిభిస్తర్పణీయాఇత్యర్థః - తథా-గవాం-యవసంతృణం-దత్వా , గవామితిసంప్రదానస్యశే

౨౩ ॥ శ్లో ✻ పా ॥ వ్రజాస్తైరేవ

పత్త్వవివక్షయా షష్ఠీ,గిరయే-గోవర్ధనాయ బలిః-దీయతామ్ * ॥ ౨౮ ॥ * శోభనానివాసాంసి యేషాం-తథాభూతాః-గవాదీన్,ప్రదక్షిణం-కురుత-హే తాత-తత్,ఏవంవిధం,కర్మ,అస్మాభిః కర్తవ్యత్వేన-మమ సమ్మతం యది-ఇదం-రోచతే-తర్హి-క్రియతాం,అయంమదుక్తో,మఖో-గవాదీనాం,మహ్యం మమచైవా,అతిప్రియః,గవాద్యన్తరాత్మనో మమ ప్రీతికర ఇతి గూఢాభిసన్ధిః * ॥ ౨౯ ॥ ౩౦ ॥ * శక్రస్య,దర్పం,నిరాచికీర్షతా-కాలాత్మనా కాలరూపేణ-బహిఃకాలాత్మనా అన్తః ప్రేరకరూపేణ చనియమయతేతిభావః - తేనభగవతా,ప్రోక్తం,నిశమ్య,అతద్విదః శక్రదర్పజిఘాంసామజానానా అపి,నన్దాద్యాః,తత్,సాధ్వ,గృహ్ణన్ అభ్యుపజగ్ముః * ॥ ౩౧ ॥ * తతో,యథోక్తం,చక్రుః-తదేవాహ॥ వాచయిత్వేతి॥ స్వస్త్యయనం పుణ్యాహం,తద్ద్రవ్యేణ ఇన్ద్రయాగార్థద్రవ్యేణ గిరిం,ద్విజాంశ్చ - ద్విశ్య * ॥ ౩౨ ॥ * బలిం,గవాం-యవసం చో - పహృత్య సమర్ప్య,సర్వే,నన్దాదయః,ఆదరయుక్తాః,గోధనాన్య,గ్రతః-కృత్వా,ప్రదక్షిణం చక్రుః * ॥ ౩౩ ॥ * అనడుద్యుక్తాని వృషభయుక్తాన్య,నాంసి శకటాన్యారుహ్య,తేనన్దాదయస్తథా,స్వలఙ్కృతాః-గోప్యశ్చ,ద్విజానా-మాశీర్వాదసహితాః,కృష్ణస్య చేష్టితాని- గాయన్త్యః,గిరిం,ప్రదక్షిణంచక్రు-రిత్యన్వయః * ॥ ౩౪ ॥ * కథమయమచేతనో గిరిర్బలిం గృహ్ణాతి,కథం తరామస్మాననుగృహ్ణాతి చే-త్యాదిరూపాం నన్దాదీనామాశఙ్కామపనుదన్-కృష్ణః స్వయం,గోపానాం,విశ్వాసకరం తన్మధ్యగత మేక-మన్యచ్చ రూపం-ప్రా

శ్వభ్యశ్చాణ్డాలపతితేభ్యో యథార్హతః । యవసం చ గవాం దత్త్వా గిరయే దీయతాం బలిః ॥ ౨౮ ॥ స్వలఙ్కృతా భుక్తవన్తః స్వనులిప్తాః సువాససః । ప్రదక్షిణం చ కురుత గోవిప్రానలపర్వతాన్ ॥ ౨౯ ॥ ఏతన్మమ మతం తాత క్రియతాం యది రోచతే । అయం గోబ్రాహ్మణాద్రీణాం మహ్యం చ దయితో మఖః ॥ ౩౦ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ కాలాత్మనా భగవతా శక్రదర్పం జిఘాంసతా । ప్రోక్తం నిశమ్య నన్దాద్యాః సాధ్వగృహ్ణన్త తద్వచః ॥ ౩౧ ॥ తథా చ వ్యదధుః సర్వం యథాహ మధుసూదనః । వాచయిత్వా స్వస్త్యయనం తద్ద్రవ్యేణ గిరిద్విజాన్ ॥ ౩౨ ॥ ఉపహృత్య బలీన్సర్వానాదృతా యవసం గవామ్ । గోధనాని పురస్కృత్య గిరిం చక్రుః ప్రదక్షిణమ్ ॥ ౩౩ ॥ అనాంస్యనడుద్యుక్తాని తే చారుహ్య స్వలఙ్కృతాః । గోప్యశ్చ కృష్ణవీర్యాణి గాయన్త్యః సద్విజాశిషః ॥ ౩౪ ॥ కృష్ణస్త్వన్యతమం రూపం గోపవిస్రమ్భణం గతః । శైలోఽస్మీతి బ్రువన్భూరి బలిమాదద్బృహద్వపుః ॥ ౩౫ ॥ తస్మై నమో వ్రజజనైః సహ చక్రే ఽఽత్మనాఽఽత్మనే । అహో పశ్యత శైలోఽయం రూపీ నోఽనుగ్రహం వ్యధాత్ ॥ ౩౬ ॥ ఏషోఽవజానతో మర్త్యాన్కామరూపీ వనౌకసః । హన్తి హ్యస్మై నమస్యామః శర్మణే హ్యాత్మనో గవామ్ ॥ ౩౭ ॥ ఇత్యద్రిగోద్విజమఖం వాసుదేవప్రచోదితాః । యథా విధాయ తే గోపాః సహకృష్ణా వ్రజం యయుః ॥ ౩౮ ॥ ***********************

*********** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,దశమస్కన్ధే,చతుర్వింశోఽధ్యాయః ***********

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇన్ద్రస్తదాఽఽత్మనః పూజాం విజ్ఞాయ విహతాం నృప । గోపేభ్యః కృష్ణనాథేభ్యో నన్దాదిభ్యశ్చుకోప హ ॥ ౧ ॥ గణం సాంవర్తకం నామ మేఘానాం చాన్తకారిణామ్ । ఇన్ద్రః ప్రాచోదయత్క్రుద్ధో వాక్యం చాహేశమాన్యుత ॥ ౨ ॥ అహో శ్రీమదమాహాత్మ్యం గోపానాం కాననౌకసామ్ । కృష్ణం మర్త్యముపాశ్రిత్య యే చక్రు

ప్తః- తత్ర-బృహద్వపుష్మాన్-గిరేః,ఊర్ధ్వ- స్థిత్వా,శైలోఽస్మీ-తి- బ్రువన్ బలిం స్వీకుర్వన్ పున-ర్గోపమధ్యగతరూపేణ,అహో ఇత్యాదిసార్ధశ్లోకం పఠన్,గోపజనైస్సహ-మహాత్మనే బృహద్వపుషే,స్వస్మా ఏవ-తస్మై గిరిరూపాయ-నమశ్చక్ర ఇత్యన్వయః ॥ అహో ఇతి ॥ అహో హే గోపాః పశ్యత,అసౌ శైలః-రూపీ,అస్మదుపహృతబల్యాదానోపయుక్తరూపధరః,నోఽస్మాక,మనుగ్రహ-మథాదకరోత్- ఏష కామరూపీ యథేష్టరూపగ్రహణసమర్థః -గిరి-రవజానతః అవహేళనం కుర్వాణాన్-వనౌకసో-మర్త్యాన్ హన్తి,అత,ఆత్మనోఽస్మాకం-గవాం - శర్మణే క్షేమాయా-స్మై గిరయే-నమస్యామః నమస్కరవామ * ॥ ౩౫ ॥ ౩౬ ॥ ౩౭ ॥ * ఇతీత్థం-వాసుదేవేన-చోదితా-గోపాలా-అద్ర్యాదీనాం-మఖం-యథావద్విధాయ-కృష్ణేన,సహితా,వ్రజం ప్రతి - జగ్ముః * ॥ ౩౮ ॥ * ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే చతుర్వింశోఽధ్యాయః ***********************************

ఇన్ద్ర ఇతి ॥ హే నృప తదా,ఇన్ద్రః,స్వస్య-పూజాం-కృష్ణేన,విహతాం,జ్ఞాత్వా- కృష్ణో-నాథో రక్షితా-యేషాం- తేభ్యో,గోపేభ్య-శ్చుకోప-క్రుద్ధవాన్ * ॥ ౧ ॥ * తదా,క్రుద్ధః,అన్తకారిణాం,మేఘానాం-సాంవర్తకాఖ్యం,గణం,ప్రాచోదయత్-ఇదంవక్ష్యమాణం వాక్యం చా-హ * ॥ ౨ ॥ * తదేవాహ ॥ అహో ఇత్యాదిభిః పఞ్చభిః-కాననౌకసాం గోపానాం-శ్రీమదస్య ధనసమ్పత్తికృతస్య మదస్య- మాహాత్మ్యం వైభవం,అహో ఆశ్చర్యకరం ॥ తదేవదర్శయతి ॥ యే గోపాః,కృష్ణం,మర్త్యం

మరణశీల ముపాశ్రిత్య, దేవస్యమమ-హేళనంఅపరాధం చక్రుః-మద్యాగంబభఞ్జురిత్యర్థః ❋ ॥ ౩ ॥ ❋ కింత్వద్యాగమాత్రే ణేత్యతఆహ ॥ ఆత్మవిద్యాం-హిత్వా,కైవలం,దృఢైః, నౌకాతుల్యైః,కర్మాత్మకైః, క్రతుభి,రస్మదారాధనాత్మకైరేవసాధనైః,భవార్ణవం-యథావ,త్తితీర్షన్తి-తరీతుమిచ్ఛన్తి-వివేకినఇతి శేషః - అహమేవముక్తోదోఽపి-మద్యాగఏవతత్సాధనమపీతిభావః ❋ ॥ ౪ ॥ ❋ ఏవంసతి-కేవలం,వాచాలంకుత్సితంబహుచవదన్తం,బాలిశంమూర్ఖం,స్తబ్ధమవినీతం,అజ్ఞం,పణ్డితమాత్మానంమన్యమానం-మర్త్యంమన్నిగ్రహాన్మరిష్యమాణంచ-కృష్ణ-మాశ్రిత్య,యేగోపాః-మమా-ప్రియం-చక్రుః ❋ ॥ ౫ ॥ ❋ శ్రియాసంపదా-గర్వితానాం-కృష్ణేనా-ధ్మాయితాఃవర్ధితాః - ఆత్మానోదేహాః-యేషాంతేషాం-గోపానాం, శ్రీమదప్రయుక్తం, మవినయం-ధునుతఅపాకురుత-తథా-పశూన్-సంక్షయంనాశం-నయత ❋ ॥ ౬ ॥ ❋ బిభ్యతస్తాన్ప్రత్యాహ॥అహమప్యైరావతం గజ మారుహ్య, మహావేగైః, మరుద్భిస్సహ,వ్రజంప్రత్య - నువ్రజే-యుష్మత్పృష్ఠతఏవాగమిష్యామి॥కిమర్థం-నన్దాదయో-యే-గోపా, స్తేషాం-జిఘాంసయా-హన్తుమిచ్ఛయేతి,తృతీయా, సనర్థస్త్వ శ్వేనజిగమిషతీతివదవివక్షితః-హననార్థమిత్యర్థః ❋ ॥ ౭ ॥ ❋ ఇత్థ-మిన్ద్రేణా,దిష్టాః,మేఘాః-ముక్తాని బన్ధనానిశృఙ్ఖలాని యేషాంతథాభూతా, ఆగత్యా,సారైఃజలధారాసంపాతైః,యావద్బలం-నన్దవ్రజం పీడయామాసుః ❋ ॥ ౮ ॥ ❋ పీడామేవప్రపఞ్చయతి॥తటిద్భి,ర్విద్యోతమానాః-స్తనయిత్నుభిఃఅశనిభిః, గర్జన్తః, యద్యపి స్తనయిత్నుశబ్దోగర్జన్మేఘపరః,తథాప్యౌచిత్యాదేవంవ్యాఖ్యాతం, చణ్డవాతస

న్దైవహేళనమ్॥ ౩ ॥యథాదృఢైః కర్మమయైఃక్రతుభిర్నామనౌనిభైః।విద్యామాన్వీక్షికీంహిత్వాతితీర్షన్తిభవార్ణవమ్॥ ౪ ॥వాచాలంబాలిశంస్తబ్ధమజ్ఞంపణ్డితమానినమ్।కృష్ణంమర్త్యముపాశ్రిత్యగోపామేచక్రురప్రియమ్॥ యేషాంశ్రియాఽవలిప్తానాంకృష్ణేనాధ్మాయితాత్మనామ్। ధునుతశ్రీమదస్తమ్భం పశూన్నయతసంక్షయమ్ ॥ ౬ ॥ అహంచైరావతంనాగమారుహ్యానువ్రజే❋వ్రజమ్। మరుద్గణైర్మహావేగైర్నన్దగోపజిఘాంసయా॥ ౭ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఇత్థంమఘవతాఽఽజ్ఞప్తామేఘానిర్ముక్తబన్ధనాః।నన్దగోకులమాసారైఃపీడయామాసురోజసా ॥ ౮ ॥ విద్యోతమానావిద్యుద్భిస్స్వనన్తస్స్తనయిత్నుభిః।తీవ్రైర్మరుద్గణైర్నున్నావవృషుర్జలశర్కరాః ॥ ౯ ॥ స్థూణాస్థూలావర్షధారాముఞ్చత్స్వభ్రేష్వభీక్ష్ణశః। జలౌఘైఃప్లావ్యమానాభూర్నాదృశ్యత❋నతోన్నతమ్ ॥ ౧౦ ॥ అత్యాసారా † తివాతేనపశవోజాతవేపనాః।గోపాగోప్యశ్చశీతార్తాగోవిన్దంశరణంయయుః ॥ ౧౧ ॥ శిరస్సుతాంశ్చకాయేనప్రచ్ఛాద్యాసారపీడితాః। వేపమానాభగవతఃపాదమూలముపాయయుః ॥ ౧౨ ॥ కృష్ణకృష్ణమహాభాగత్వన్నాథంగోకులంప్రభో। త్రాతుమర్హసిదేవాన్నఃకుపితాద్భక్తవత్సల॥ ౧౩ ॥శిలావర్షనిపాతేనహన్యమానమచేతనమ్।నిరీక్ష్యభగవాన్మేనేకుపితేన్ద్రకృతంహరిః॥౧౪॥అపర్త్వత్యుల్బణంవర్షమతివాతంశిలామయమ్।స్వయాగేవిహతేఽస్మాభిరిన్ద్రోనాశాయవర్షతి ॥ ౧౫ ॥ తత్రప్రతివిధింసమ్యగాత్మయోగేనసాధయే।లోకేశమానినాంమౌఢ్యాద్ధరిష్యేశ్రీమదంతమః॥ ౧౬ ॥నహిసద్భావయుక్తానాం

ఘాతైః,ప్రేరితాస్సన్తో జలశర్కరాఃవర్షోపలా-న్వవర్షుః ❋ ॥ ౯ ॥ ❋ అభిక్ష్ణశోఽవిచ్ఛేదేన-స్తంభవత్ స్థూలా,వర్షధారా,మేఘేషు-ముఞ్చత్సుసత్సు, జలప్రవాహైః, ప్లావ్యమానాసతీ, పృథివీ-నిమ్నోన్నతా-నాదృశ్యత-నతోన్నతమితిపాఠే-తద్యథాతథా,ఽదృశ్యత ❋ ॥ ౧౦ ॥ ❋ అత్యాసారై,రత్యన్తవాతేనచ,అత్యాసారాతిపాతేనేతిపాఠే,అత్యాసారస్య,త్యన్తపాతేనసిష్ఠురపాతేన-జాతకమ్పనాః-పశవో,గోపా-గోప్యశ్చ, శీతేనా, ర్తాఃపీడితాః-భగవన్తం,శరణం, ప్రాపుః-పరీతాఇతిపాఠే-పరితోవ్యాప్తాఇత్యర్థః ❋ ॥ ౧౧ ॥ ❋ శరణయాచనప్రకారమేవాహద్వాభ్యాం ॥ శిరఇతి ॥జాతావేకవచనం-శిరాంసి-స్వస్వసుతాంశ్చ,కాయేన, ప్రచ్ఛాద్య,ఆసారపీడితాః కమ్పమానాః-భగవతః,పాదమూల-ముపాయయుః ❋ ॥ ౧౨ ॥ ❋ హేమహాభాగఅస్మద్రక్షోపయుక్తజ్ఞానరూపమహాభాగ్యశాలిన్ - త్వమేవనాథోయస్య - త - ద్గోకులం,కుపితా-ద్దేవాత్పర్జన్యా,త్త్రాతు-మర్హసి-భక్తవత్సలస్యాధునోపేక్షానోచితేతితత్సంబోధనాభిప్రాయః ❋ ॥ ౧౩ ॥ ❋ శిలావర్షస్య,నిష్ఠురపాతేన-పీడ్యమాన - మతఏవ - జడీభూతం-గోకుల-మవలోక్య, ఆశ్రితార్తిహరో-భగవాన్-కుపితేనే-న్ద్రేణ-కృత-మేత-త్కర్మ,ఇతి,మేనే ❋ ॥ ౧౪ ॥ ❋ మననప్రకారమేవాహ॥అపగతో-వర్షఋతు-ర్యస్య - అత్యన్తోవాతోయస్య-త-చ్ఛిలామయ-మత్యుల్బణం-వర్షం-అస్మాభిః-స్వయాగే-విహతేసత్య-స్మన్నాశాయ వర్షతి ❋ ॥ ౧౫ ॥ ❋ అథభగవతఃప్రతిజ్ఞాపూర్వకంగోవర్ధనోద్ధరణమాహ ॥ తత్రేతి ॥ తత్రైవంసతి-ప్రతివిధింవర్షప్రయుక్తపీడాప్రతీకారం-స్వసామర్థ్యేన - సాధయిష్యామి మౌఢ్యాల్లోకేశమాత్మానంమన్యమానస్య-శ్రీమదాత్మకం-తమఃఅజ్ఞానంతమోగుణకార్యంశ్రీమదం హరిష్యామి ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋ ననుసా

---

౧౦ ॥ శ్లో ❋ పా ॥ నతోన్నతా ౧౧ ॥ శ్లో † పా ॥ అతిపాతేన

పేన్ద్రాదిరూపేణ తద్రక్షణశీలః కథం తదనర్థోద్యుక్త ఇత్యపవాదశఙ్కయా స్వయమేవ సోపపత్తికం తత్సమాధాతుమాహ ॥ నహీతి ॥ మద్భావయుక్తానాం-మయి భక్త్యాత్మకభావబన్ధయుక్తానాం - సురగణానాం సత్త్వప్రచురాణాం- ఈశోఽహమితి-విస్మయోగర్వో - నహినాస్త్యేవ- అథాపి-ప్రకృతివశాత్-కదాచిదసతామీశవిస్మయవతాం-తేషాం, మానభఙ్గ - ఈశవిస్మయభఙ్గః - ప్రశమాయైవో - పకల్పతే తద్రక్షైకశీలస్య మమ తస్మాన్నభఙ్గద్వారా తదుపశాన్త్యుపయుక్తోద్యోగ ఉచిత ఏవేతి భావః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ తస్మాత్తదుద్యోగస్యానుచితత్వాత్ గోకులస్య శరణాగతత్వాచ్చ-అహమేవ-నాథో రక్షితా-యస్యాహమేవ-రక్షణోపాయో-యస్య - అహమేవ-పరిగ్రహః శరణ్యః ప్రాప్యో - యస్య-తద్గోష్ఠం - స్వాత్మయోగేన స్వసామర్థ్యేన-గోపాయే రక్షేయం, సోఽయం శరణాగతరక్షణ మద్భక్తవిస్మయభఙ్గరూపో, వ్రతో, మయా, ఆహితః ధృతః ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ ఇతీత్థముక్త్వా, ఏకేనైవ - హస్తేన - గోవర్ధనాచలం-కృత్వా ఉత్కృత్యోత్పాట్యేతి యావత్-సప్తహాయనో-విష్ణుః శ్రీకృష్ణః లీలయా-శిలీన్ధ్రమివ-దధార ॥ వామకరకనిష్ఠికానఖాగ్రేణ దధారేత్యర్థః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ అథ ధారణానన్తరం-భగవాన్గోపానాహ ॥ ఉక్తిమేవాహ - అమ్బేత్యాదినా తథేత్యతః ప్రాక్తనేన ॥ హే అమ్బ - హే తాత, హే వ్రజౌకసః, యథాసుఖం గోధనాః-సర్వే-యూయం గిరిగర్తం-విశత ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ మద్ధస్తాదద్రేః పాత-స్తస్మాదిహాధునా-త్రాసో భయం, నకర్తవ్యః-వాతవర్షాభ్యాం-యద్భయం-తేనాలం-తన్నకర్తవ్యమిత్యర్థః-తత్త్రాణం వాతవర్షభయాత్త్రాణం మయా-విహితమ్ ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ తథా-కృష్ణేన-సమాధాపితచిత్తాః - స్వగోధనాః - స్వపుత్రపౌత్రాః-భృత్యపురోహితాదివర్గసహితాశ్చ-సర్వే- వ్రజౌకసో-

సురాణామీశవిస్మయః। మత్తోఽసతాం మానభఙ్గః ప్రశమాయోపకల్పతే॥ ౧౭ ॥ తస్మాన్మచ్ఛరణం గోష్ఠం మన్నాథం మత్పరిగ్రహమ్ । గోపాయే * స్వాత్మయోగేన సోఽయం మే వ్రత ఆహితః॥ ౧౮ ॥ ఇత్యుక్త్వైకేన హస్తేన కృత్వా గోవర్ధనాచలమ్ । దధార లీలయా విష్ణుశ్ఛత్రాకమివ బాలకః ॥ ౧౯ ॥ అథాహ భగవాన్గోపాన్ హేఽమ్బ తాత వ్రజౌకసః । యథోపజోషం విశత గిరిగర్తం సగోధనాః॥ ౨౦ ॥ న త్రాస ఇహ వః కార్యో మద్ధస్తాద్రినిపాతనాత్ । వాతవర్షభయేనాలం తత్త్రాణం విహితం మయా॥ ౨౧ ॥ తథా నివివిశు * ర్గర్తం కృష్ణాశ్వాసితమానసాః। యథావకాశం సధనాః సవ్రజాః సోపజీవినః॥ ౨౨ ॥ క్షుత్తృడ్వ్యథాం సుఖాపేక్షాం హిత్వా తైర్వ్రజవాసిభిః। వీక్ష్యమాణో దధారాద్రిం సప్తాహం నాచలత్పదాత్ ॥ ౨౩ ॥ కృష్ణయోగానుభావం తం నిశామ్యేన్ద్రోఽతివిస్మితః। నిస్తమ్భో భ్రష్టసఙ్కల్పః స్వాన్మేఘాన్సంన్యవారయత్ ॥ ౨౪ ॥ ఖం వ్యభ్రముదితాదిత్యం వాతవర్షం చ దారుణమ్ । నిశామ్యోపరతం గోపాన్ గోవర్ధనధరోఽబ్రవీత్॥ ౨౫ ॥ నిర్యాత త్యజత త్రాసం గోపాః సస్త్రీధనార్భకాః । ఉపారతం వాతవర్షం వ్యుదప్రాయాశ్చ నిమ్నగాః॥ ౨౬ ॥ తతస్తే నిర్యయుర్గోపాః స్వం స్వమాదాయ గోధనమ్। శకటోఢోపకరణం స్త్రీబాలస్థవిరాః శనైః ॥ ౨౭ ॥ భగవానపి తం శైలం స్వస్థానే పూర్వవత్ప్రభుః । పశ్యతాం సర్వభూతానాం స్థాపయామాస లీలయా॥ ౨౮ ॥ తం ప్రేమవేగాన్నిభృతా వనౌకసో యథా సమీయుః పరిరమ్భణాదిభిః । గోప్యశ్చ సస్నేహమపూజయన్ముదా దధ్యక్షతాద్భిర్యుయుజుః సదాశిషః ॥ ౨౯ ॥ యశోదా రో

యథావకాశమసఙ్కీర్ణం యథా తథా-గిరిగర్తం-వివిశుః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ స్వావలోకనజానన్దపూర్త్యైవ తేషాం క్షుత్తృట్కృతపీడాం వారయన్ సప్తాహం తథా దధారేత్యాహ ॥ క్షుత్తృడ్వ్యథాం సుఖాపేక్షాం చ-హిత్వా - కేవలమీక్షమాణో భగవాన్ సప్తాహం, మద్రిం-దధార-పదాన్న చచాల-యత్రోద్ధారసమయే-పదం-విన్యస్తం-న తతశ్చచాలేత్యర్థః ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ తతస్తం-కృష్ణస్య యోగానుభావం సామర్థ్యప్రభావం-దృష్ట్వా - ఇన్ద్రోఽతీవ, విస్మితః - భ్రష్టసఙ్కల్పోఽత ఏవ నిస్తమ్భః నిర్గర్వః-మేఘాన్-న్యవర్తయత్ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ తత-ఉపరతం-వాతవర్షం, అత ఏవ-విగతాన్యభ్రాణి యస్మాత్తత ఏవ, ఉదితః ప్రకాశమాన, ఆదిత్యో, యస్మిన్, తదాకాశం చ-దృష్ట్వా, గోవర్దనధరో-భగవాన్, గోపాన్, ఆహ ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ ఉక్తమేవాహ ॥ నిర్యాతేతి ॥ హే గోపాః-స్త్రీభిర్ధనైః - అర్భకైశ్చ - సహితా-నిర్గచ్ఛత, త్రాసం భయం-త్యజత-వాతవర్షముపారతం-నివృత్తం-నిమ్నగాః వ్యుదప్రాయాః-నిరుదకప్రాయాశ్చ - స్వల్పజలాశ్చేత్యర్థః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ తతో భగవదుక్త్యనన్తరం-సర్వే-గోపాః, స్త్రియో-బాలాః - స్థవిరా వృద్ధాశ్చ-శనైః - శకటైరూఢాని-గృహోపకరణాని యస్మిన్-తద్యథా భవతి తథా, స్వం స్వం - గోధనమాదాయ-నిర్యయుః గర్తాన్నిర్జగ్ముః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ అథ-భగవానపి-సర్వభూతానాం-పశ్యతాం సతాం-లీలయా-పర్వతం-స్వస్థానే-స్థాపయామాస ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ తం స్థాపితవన్తం భగవన్తం - ప్రేమాతిశయాత్పరిరమ్భణాదిభిః-యథార్హం - సంజగ్ముః నిభృతాస్సుఖితాశ్చ-బభూవుః-తథా, గోప్యశ్చ - దధ్యాదిభిః-సస్నేహం యథా భవతి తథా-ముదాహర్షేణ-పూజయన్, సదాశిషః శ్రేష్ఠాశీర్వాదాన్-ప్రయుయుజుః ❁ ॥ ౨౯ ॥ యశోదేతి॥ స్నేహకాతరాః స్నేహేన వ్యాకులి

తచిత్తాః ॥ ౩౦ ॥ దివీతి-దేవగణాదయః-తుష్టాః-తుష్టువుః-పుష్పాణి-ముముచుఃవవర్షుశ్చ-హేపార్థివ ॥ ౩౧ ॥ శఙ్ఖేతి॥ నేదుఃదధ్వనుః॥ హేనృప ॥ ౩౨ ॥ తతో-రాజన్-అనురక్తైః-పశుపాలైః-పరివృతో-బలదేవేనసహితో-హరిః-స్వగోష్ఠం-జగామ గోపికాశ్చ - తథావిధానిగోవర్ధనోద్ధరణతుల్యాని- అమానుషాణి, అస్యభగవతః, కృతానికర్మాణి-గాయన్త్యః-హృదిస్పృశః, శ్రీకృష్ణహృదయంగమాస్సత్యః - హృదిస్పృశ ఇతిభగవద్విశేషణంవా - ముదితాస్సత్యః - ఈయుఃప్రజంజగ్ముః ॥ ౩౩ ॥ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేపఞ్చవింశోఽధ్యాయః

అథామానుషగోవర్ధనోద్ధరణాత్మకచేష్టితస్మారితపూతనాశకటాసురవధాదివృత్తాన్తైరతిమానుషైఃకృష్ణమమానుషంశఙ్కమానైః గోపైః పృష్టోనన్దోగర్గగీతానువాదేనసాక్షాదయంనారాయణోనకేవలంమర్త్య ఇత్యాహేత్యాహమునిఃషడ్వింశేన ॥ ఏవమితి ॥ తేగోపాః-కృష్ణస్యై - వంవిధానిగోవర్ధనోద్ధరణాదివదమానుషాణి-పూతనాదివధాత్మకానికర్మాణి-వీక్ష్య - నుస్మృత్య-నతద్వీర్యవిదఃకృష్ణాసాధారణజగద్వ్యాపారాదిరూపాపారమహిమానమజానన్తః-కేవల-మేతైరేవ-కర్మభి- స్తం-విస్మయపూర్వక-మాశఙ్కమానాః-విస్మయప్రయుక్తముఖవికాసయుక్తాః-నన్ద-మభిగమ్య-చుః ॥ ౧ ॥ ఉక్తమేవాహ ॥ బాలకస్యేత్యాదిభిస్త్రయోదశభిః ॥ యద్యస్మా-దేతాని-బాలకస్య, కర్మాణ్యద్భుతాని-తస్మా-ద్గ్రామ్యేషు

హిణీనన్దోరామశ్చబలినాంవరః। కృష్ణమాలిఙ్గ్యయుయుజురాశిషస్స్నేహకాతరాః ॥ ౩౦ ॥ దివిదేవగణాస్సాధ్యాస్సిద్ధగన్ధర్వచారణాః।తుష్టువుర్ముముచుస్తుష్టాఃపుష్పవర్షాణిపార్థివ ॥ ౩౧ ॥ శఙ్ఖదున్దుభయోనేదుర్దివిదేవప్రచోదితాః। జగుర్గన్ధర్వపతయస్తుమ్బురుప్రముఖానృప ॥ ౩౨ ॥ తతోఽనురక్తైఃపశుపైఃపరిశ్రితోరాజన్స్వగోష్ఠంసబలోఽవ్రజద్ధరిః।తథావిధాన్యస్యకృతానిగోపికాగాయన్త్యఈయుర్ముదితాహృదిస్పృశః ॥ ౩౩ ॥

ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే,పఞ్చవింశోఽధ్యాయః.

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవంవిధానికర్మాణిగోపాఃకృష్ణస్యవీక్ష్యతే।నతద్వీర్యవిదఃప్రోచుర్నన్దమభ్యేత్యవిస్మితాః॥ ౧ ॥ బాలకస్యయదేతానికర్మాణ్యత్యద్భుతానివై।కథమర్హత్యసౌజన్మగ్రామ్యేష్వాత్మజుగుప్సితమ్॥ ౨॥ యస్సప్తహాయనోబాలఃకరేణైకేనలీలయా।కథంబిభ్రద్గిరివరంపుష్కరంగజరాడివ॥ ౩ ॥ తోకేనమీలితాక్షేణపూతనాయామహౌజసః। పీతస్స్తనస్సహప్రాణైఃకాలేనేవవయస్తనోః ॥ ౪ ॥ హిన్వతోఽధశ్శయానస్యమాస్యస్యచరణావుదక్।అనోఽపతద్విపర్యస్తంరుదతఃప్రపదాహతమ్॥ ౫ ॥ఏకహాయనఆసీనోహ్రియమాణోవిహాయసా। దైత్యేనయస్తృణావర్తమహన్కణ్ఠగ్రహాతురమ్॥ ౬ ॥ క్వచిద్ధయ్యఙ్గవస్తైన్యేమాత్రాబద్ధఉలూఖలే। గచ్ఛన్నర్జునయోర్మధ్యేబాహుభ్యాంతావపాతయత్ ॥ ౭ ॥ వనేసంచారయన్వత్సాన్సరామోబాలకైర్వృతః।హన్తుకామంబకందోర్భ్యాంముఖతోఽరిమపాతయత్ ॥ ౮ ॥ వత్సేషువత్సరూపేణప్రవిశన్తంజిఘాంసయా। హ

గోపేషు కథ,మసా,వాత్మనఃస్వస్య-జిగుప్సితమననురూపం-జన్మా-ర్హతి ॥ ౨ ॥ అద్భుతానికర్మాణ్యేవాహుర్ద్వాదశభిః॥ య ఇతి ॥ కృష్ణః-కథంబిభ్రత్స్థితః-పుష్కరంపద్మం, మహాగజఇవ-ధారణాయోగ్యత్వసూచకంబాలస్సప్తహాయనఇతిచవిశేషణద్వయం-సాధనత్వాయోగ్యత్వసూచనాయకరేణైకేనేత్యుక్తమ్ - ధార్యత్వానర్హత్వసూచనాయగిరివరమిత్యుక్తం-ఏవముత్తరత్రాపిద్రష్టవ్యమ్ ॥ ౩ ॥ తోకేనేతి ॥ మహౌజసోమహాబలాయాః-పూతనాయాః,ప్రాణైస్సహ-స్తనః-తోకేనశిశునా-తత్రాపి - మీలితాక్షేణనేత్రోన్మీలనేఽప్యసమర్థవయసేతిభావః - కథంపీతః-యథా-తనోఃశరీరస్య - వయోయౌవనం,కాలేన-పీయతే-తద్వత్ ॥ ౪ ॥ హిన్వతఇతి॥శకటస్యాధ-శ్శయానస్య-బాలస్య-మాస్యస్యేతిపాఠే-మాసాస్త్రయఃపరిచ్ఛేదకాయస్య,తస్య,ఉదగూర్ధ్వం-చరణౌ,హిన్వతశ్చాలయతః-రుదతశ్చ,ప్రపదాపాదాగ్రేణ,హత-మనశ్శకటం-విపర్యస్తంస-త్కథ-మపతత్,సర్వత్రకథంశబ్దోఽనువర్తతే ॥ ౫ ॥ ఏకహాయనఇతి॥యఃకృష్ణఃఏకాబ్దవయస్కః,భువి-నిషణ్ణో-దైత్యేనతృణావర్తేన,ఆకాశమార్గేణ-నీయమాన-స్తం-కణ్ఠగ్రహణేనా- తురంపీడితం-తృణావర్తం- కథ-మహన్ ॥ ౬ ॥ క్వచిదితి ॥ కదాచి-న్నవనీతచౌర్యేసతి-క్రుద్ధయా- మాత్రా - ఉలూఖలే-బద్ధో-బాహుభ్యాం-అర్జునయోర్మధ్యే-గచ్ఛన్రిఙ్గన్-తావర్జునౌ-కథ-మపాతయత్ ॥ ౭ ॥ వనఇతి॥రామేణసహితో-బాలకైశ్చవృతో-వత్సాన్-వనే-చారయన్-జిఘాంసుంబకాసుర-మరిం,ముఖే-భుజాభ్యాం-కథం-విదారితవాన్ ॥ ౮ ॥ వత్సేష్వితి ॥ హన్తుమిచ్ఛయా-వత్సరూపేణ-వత్సేషు-ప్ర

విష్టం-వత్సాసురం-హత్వా-లీలయా-న్యపాతయత్ - తేనవాతితేనదైత్యకళేబరేణ-కపిత్థానిచ-న్యపాతయత్ * ॥ ౯ ॥ *హత్వేతిబలదేవేనసహితో - రాసభాసురం - తద్బన్ధూంశ్చ - హత్వా - పరిపక్వైః - ఫలై-రన్వితం - తాలవనం - క్షేమం-చక్రే ॥ సర్వైః ప్రవేష్టుంక్షేమంచక్ర ఇత్యర్థః * ॥ ౧౦ ॥ * ప్రలమ్బమితి ॥ బలశాలినా - బలదేవేనో - గ్రం,ప్రలమ్బ-మసురం - ఘాతయిత్వా - స్వయం - వ్రజపశూన్ - గోపాంశ్చ - దవాగ్నే - రమోచయత్ *॥ ౧౧ ॥ * అశీవిషేత్యాది॥ అశీవిషతమః అతిక్రూరవిష-స్సచాసా-వహీన్ద్రః,తం-బలాద్దమిత్వా-తతో-విగతమదం - తం.హ్రదా-దుద్వాస్యసహ్య-స్య యమునాం నిర్విషోదకాం.చక్రే * ॥ ౧౨ ॥ *దుస్త్యజ ఇతి ॥ హేనన్దతేతవ-తనయేఽస్మిన్ కృష్ణే-నోఽస్మాకం-సర్వేషాం వ్రజౌకసాం,అనురాగః - దుస్త్యజః-కథం - తస్యైవంవిధాతిమానుషచేష్టితస్య-అస్మాసు-ఔత్పత్తికఃజన్మసిద్ధో-ఽనురాగః-కథం - అతస్సర్వశక్తిస్స ఏషామాత్మాచకింతవాత్మజ ఇత్యాశఙ్కామహ ఇతిభావః * ॥ ౧౩ ॥ అన్యథైతన్నఘటత ఇత్యాశఙ్కామేవావిష్కుర్వన్తి॥ క్వేతి॥ హేవ్రజనాథ - తతోఽద్రి-ధారణాదేః , తవా-త్మజే - శఙ్కా-సర్వశక్తిపరమాత్మశఙ్కా-జాయతే * ॥ ౧౪ ॥ *ఏవమాపృష్టః ప్రాక్ శ్రుతశ్రీకృష్ణజాతకాత్మకగర్గవాక్యో నిత్యంతచ్చరిత్రపరశీలననివృత్తైశ్వరా

త్వాన్యపాతయత్తేనకపిత్థానిచలీలయా ॥ ౯ ॥ హత్వారాసభదైతేయంతద్బన్ధూంశ్చబలాన్వితః।చక్రేతాళవనంక్షేమంపరిపక్వఫలాన్వితమ్ ॥ ౧౦ ॥ ప్రలమ్బంఘాతయిత్వోగ్రంబలేనబలశాలినా । అమోచయద్వ్రజపశూన్గోపాంశ్చారణ్యవహ్నితః ॥ ౧౧ ॥ ఆశీవిషతమాహీన్ద్రందమిత్వావిమదంహ్రదాత్ । ప్రసహ్యోద్వాస్యయమునాంచక్రేఽసౌనిర్విషోదకామ్॥ ౧౨ ॥ దుస్త్యజశ్చానురాగోఽస్మిన్సర్వేషాంనోవ్రజౌకసామ్। నన్దతే తనయేఽస్మాసుతస్యాప్యౌత్పత్తికఃకథమ్॥ ౧౩ ॥ క్వసప్తహాయనోబాలఃక్వమహాద్రివిధారణమ్ । తతోనోజాయతేశఙ్కావ్రజనాథతవాత్మజే ॥ ౧౪ ॥ నన్దఉవాచ ॥ శ్రూయతాంమేవచోగోపావ్యేతుశఙ్కాచవోఽర్భకే।ఏనంకుమారముద్దిశ్యగర్గోమేయదువాచహ ॥ ౧౫ ॥ వర్ణాస్త్రయఃకిలాస్యాసన్గృహ్ణతోఽనుయుగంతనూః। శుక్లోరక్తస్తథాపీతఇదానీంకృష్ణతాంగతః॥ ౧౬ ॥ ప్రాగయంవసుదేవస్యక్వచిజ్జాతస్తవాత్మజః।వాసుదేవఇతిశ్రీమానభిజ్ఞాస్సంప్రచక్షతే॥ ౧౭ ॥ బహూనిసన్తినామానిరూపాణిచసుతస్యతే।గుణకర్మానురూపాణితాన్యహంవేదనోజనాః॥ ౧౮ ॥ ఏషవశ్శ్రేయఆధాస్యద్గోపగోకులనన్దనః । అనేనసర్వదుర్గాణియూయమఞ్జస్తరిష్యథ॥ ౧౯ ॥ పురాఽనేనవ్రజపతేసాధవోదస్యుపీడితాః । అరాజకేరక్ష్యమాణాజిగ్యుర్దస్యూన్సమేధితాః॥ ౨౦ ॥ యఏతస్మిన్మహాభాగప్రీతింకుర్వన్తిమానవాః।నారయోఽభిభవన్త్యేతాన్విష్ణుపక్షానివాసురాః॥ ౨౧ ॥ తస్మాన్నన్దకుమారోఽయంనారాయణసమోగుణైః।శ్రియాకీర్త్యాఽనుభావేనతత్కర్మసునవిస్మయః ॥ ౨౨ ॥ ఇత్యద్ధామాంసమాదిశ్యగర్గేచస్వగృహంగతే।మన్యేనారాయణంసాక్షాత్కృష్ణమక్లిష్టకారిణమ్॥ ౨౩ ॥ ఇతినన్దవచశ్శ్రుత్వాగర్గగీతంవ్రజౌకసః । ముదితానన్దమానర్చుఃకృష్ణంచవిగతస్మయాః॥ ౨౪ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ దేవేవర్షతియజ్ఞవిప్లవరుషావజ్రాశ్మవర్షానిలైస్సీదద్బాలపశుస్త్రి*యాత్మశరణందృష్ట్వాఽనుకమ్ప్యుత్స్మయన్ । ఉత్పాట్యైకక

సంభావనోనన్దస్తైస్తైరేవగర్గవాక్యైనగోపానామాశఙ్కామపనుదతి॥ హేగోపాః , ఏనంకృష్ణముద్దిశ్య-గర్గో-యదువాచ,త-చ్ఛ్రూయతాం,తచ్ఛ్రవణేనైవా-స్మిన్నర్భకే-విషయే,భవతాం, శఙ్కా-వ్యేతునివర్తతామ్ * ॥ ౧౫ ॥ *కింతద్గర్గోక్తంయేనశఙ్కా-వ్యేతీత్యత్రతదేవాహ॥ వర్ణ ఇత్యాదిభిః॥ ఇత్యద్ధేత్యతః ప్రాక్తనైః॥ ఇమేశ్లోకాఃపురస్తాదేవవ్యాఖ్యాతాః * ॥ ౧౬ ॥ * ౧౭ ॥ ౧౮ ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ ౨౧ ॥ ౨౨ ॥ *ఇత్యద్ధేతినన్దోక్తిః ॥ ఇతినన్దవచ ఇత్యాదిస్తుశుకోక్తిః ॥ ఇతీత్థ-మద్ధాస్ఫుటం-మాం,సమాదిశ్యసమ్యగ్జ్ఞాపయిత్వా-గర్గే- స్వగృహం,గతేసత్య - హం-కృష్ణం-సాక్షాన్నారాయణం-మన్యే ॥ తత్రహేతుంవదన్విశినష్టి॥ అక్లిష్టకారిణం-అక్లిష్టానిక్లేశరహితాన్యతిమానుషచేష్టితానికరోతీతితథా-తం-అతో-నారాయణం,మన్య ఇత్యర్థః * ॥ ౨౩ ॥ *ఇత్యేవంవివిధం-గర్గగీతం-నన్దవచ - శ్శ్రుత్వా-సర్వే వ్రజౌకసో-విగతాశ్చర్యా - ముదితాశ్చ-నన్దం-కృష్ణంచ ఆనర్చుః॥ కృష్ణం ప్రతిగతవిస్మయానన్దమానర్చుః॥ బహ్వమన్యన్తేతివా * ॥ ౨౪ ॥ *గోవర్ధనోద్ధరణంసపరికరమనుస్మరన్ప్రకటితైశ్వర్యస్యభగవతఃస్వవిషయప్రీతిం ప్రార్థయతేశుకమునిః ॥ దేవ ఇతి ॥ యజ్ఞవిఘాతేన హేతునా-యా రుట్-తయా హేతుభూతయా-దేవే ఇన్ద్రే-వర్షతిసత్య - శనిశిలావర్షవాతైః - సీదన్తఃక్లిశ్యన్తో-బాలాః,పశవః- స్త్రియశ్చ-యస్మి-న్తథా-స్వయమేవ-శరణంరక్షితారక్షణోయస్య - యస్య-త-ద్గోష్ఠం - దృష్ట్వా,స్త్రియాత్మేతీయపాఠః - అనుకమ్పాయుక్తః - ఉత్స్మయన్ స్వమహాత్మ్యమావిష్కుర్వన్ - అబలఃబాలోఽపి-శైలం-లీలార్థముత్పాటితం-ఛత్రాకమివై - కేన,కరేణో-త్పాట్య-బిభ్రాణో-గోష్ఠం

యోః-రరక్ష-స-మహేన్ద్రమదభిత్-గవామిన్ద్రో-నోఽస్మాకం-ప్రీయాత్-ప్రీయతాం-యదుత్తరాధ్యాయస్థం సురభివాక్యా
దిత్వం న ఇన్ద్రో జగత్పతి,,రిత్యాది,తదప్యనుసన్దధతాశుకేన విశేషితో గవామిన్ద్ర ఇతి ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రి
కాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే షడ్వింశోఽధ్యాయః ************************

అథ కృతాపరాధేనేన్ద్రేణ స్తుతిపూర్వకం క్షమాపితస్య తదనుగ్రహప్రకారం సురభీన్ద్రాదికృతతత్క్షీరగఙ్గాజలాద్యభిషేక
ప్రకారం తన్నిమిత్తం గోవిన్దనామధేయం తాదాత్మికం తుమ్బురునారదహూహ్వాదిప్రయుక్తగానాదిప్రకారం చాహ సప్తవింశేన ॥ గోవ
ర్ధన ఇతి॥ సురభిః కామధేనుః-గోవర్ధనే-ధృత ఇతీన్ద్రస్య సభయాగమనే హేతుః-ఆసారాద్రక్షితే వ్రజ ఇతి సురభేస్సహాగమనే
హేతుః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ సత్రేన్ద్ర ఆగత్య కిం కృతవాన్ తత్రాహ॥ వివిక్త ఇత్యాదినా-అథాహ సురభిరిత్యతః ప్రాక్తనేన గ్రన్థేన॥ కృతం
హేలనమపరాధో-యేన, అత ఏవ-వ్రీడితో లజ్జితో-ఽత ఏవ-ఏకాన్తే-సమీప-మేత్య-అర్కస్యేవ వర్చో యస్య-తేన-కిరీటేనై-
నం-కృష్ణం-పాదయోః పస్పర్శ నమశ్చకార ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ దృష్టేతి॥ అమితం-తేజః ప్రభావో-యస్య-తస్య-కృష్ణస్య-దృష్టః శ్రుత
శ్చా-నుభావో-యేన-తథాభూతః-అత ఏవ-నష్టోఽపగతః త్రిలోకేశోఽహమితి-మదో-యస్య-కృతః అఞ్జలిర్యేన-తథాభూ
త-ఇదం వక్ష్యమాణం స్తుత్యాత్మకం క్షమాపణాత్మకం చ వాక్యమాహ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ తత్ర స్తుత్యాత్మకం వాక్యం తావద్దర్శయ
తి ॥ విశుద్ధసత్త్వమిత్యాదినా తత్ర తేతః ప్రాక్ త్రిలోకేశమదావిష్టోఽహమిధునా యథా శ్రుతాద్యైవ మానుషత్వే మహాత్మ్యవ
లోకనాథ్యవసితనిత్యనిరుపాధిక త్రిలోకేశత్వం తదసాధారణమితి మత్వా త్యక్త త్రిలోకేశమదోఽభవమిత్యభిప్రాయేణా
కర్మాయత్తవిభూతిద్వయసమ్బన్ధవిశిష్టం స్తౌతీన్ద్రః॥ విశుద్ధసత్త్వమితి॥ తవ-ధామస్థానం-పరమవ్యోమేతి యావత్, విశుద్ధం రజస్త
మోభ్యామననువిద్ధం సత్త్వం సత్త్వమయం-అత ఏవ-ధ్వస్తరజస్తమస్కం నిర్ధూతరజస్తమోగన్ధం-అత ఏవ-శాన్తం రాగద్వేషా

రేణాశైలమబలోఽలీలోచ్ఛిలీన్ధ్రం యథా బిభ్రద్గోష్ఠమపాన్మహేన్ద్రమదభిత్ప్రీయాన్న ఇన్ద్రో గవామ్॥ ౨౫ ॥ ❁❁
❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే దశమస్కన్ధే షడ్వింశోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

❁ గోవిన్దపట్టాభిషేకఘట్టః ❁

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ గోవర్ధనే ధృతే శైలే ఆసారాద్రక్షితే వ్రజే । గోలోకాదావ్రజత్కృష్ణం సురభిశ్శక్ర ఏవ చ ॥ ౧ ॥
వివిక్త ఉపసఙ్గమ్య వ్రీడితః కృతహేళనః। పస్పర్శ పాదయోరేనం కిరీటేనార్కవర్చసా। ౨ ॥ దృష్టశ్రుతానుభావో
ఽస్య కృష్ణస్యామితతేజసః। నష్టత్రిలోకేశమద ఇదమాహ కృతాఞ్జలిః॥ ౩ ॥ ఇన్ద్ర ఉవాచ ॥ విశుద్ధసత్త్వం తవ ధామ
శాన్తం తపోమయం ధ్వస్తరజస్తమస్కమ్ । మాయామయోఽయం గుణసమ్ప్రవాహో న విద్యతే తే గ్రహణాను
బన్ధః॥ ౪ ॥ కుతో ను తద్ధేతవ ఈశ తత్కృతా లోభాదయో యేఽబుధలిఙ్గభావాః । అథాపి దణ్డం భగవాన్బిభర్తి
ధర్మస్య గుప్త్యై ఖలనిగ్రహాయ॥ ౫ ॥ పితా గురుస్త్వం జగతామధీశో దురత్యయః కాల ఉపాత్తదణ్డః । హితాయ

దిరహితం-కేవలత్వదుపాసనాత్మకతపస ఆగలం-తతోఽగమ్యమిత్యర్థః-తవేతి స్వస్వామిభావరూపసమ్బన్ధే షష్ఠీ ఏవం నిత్యవి
భూతినాయకత్వముక్తం-అథ తదేవ ధామ విశింషన్ లీలావిభూతినాయకత్వమాహ॥ తేతవా-యం-మాయామయః మాయా
యాః ఆగతః పూర్వత్ర తదా॥ తత ఆగత,, ఇత్యధికారే॥ మయట్చ,, ఇతి మయట్-సఙ్కల్పమాత్రపరిక్లృప్త ఇత్యర్థః-సత్త్వాదిగుణ
కార్యరూపస్సంసార-స్తన్మూలకః గ్రహణానుబన్ధః-శరీరగ్రహణకారణభూతః కర్మానుబన్ధశ్చ-న విద్యతే-యత్ర తేతి శేషః. య
త్ర గుణసమ్ప్రవాహః-గ్రహణానుబన్ధశ్చ న విద్యతే-తథాభూతం-త్వద్ధామేత్యర్థః, తవ మాయామయ ఇతి గుణసమ్ప్రవాహస్య
భగవత్సఙ్కల్పాయత్తత్వోక్త్యా తస్య తాదధీన్యలాభాల్లీలావిభూతినాయకత్వముక్తం భవతి ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ నన్వహమేవంవిధ
శ్చేత్కథం రాగాదయః కథం తన్మూలాదణ్డాదిప్రవృత్తిరిత్యాశఙ్క్య పరిహరతి ॥ కుత ఇతి॥ యద్యపి-త్వద్ధామ్న్యేవ గుణసమ్ప్రవా
హగ్రహణానుబన్ధాదిరహితం-అతో-హే ఈశ నిరుపాధికసర్వేశ్వర-తత్కృతాస్తేన శరీరగ్రహణేన కృతా-స్తత్ప్రయుక్తా
ఇత్యర్థః-తద్ధేతవః పునరన్యస్య శరీరగ్రహణస్య హేతవో-యే, రాగాదయ-స్తే కుతో ను తవ న సన్త్యేవేత్యర్థః-అత్యన్తాసమ్భా
వనాయాం హేతుం వదన్ రాగాదీన్విశినష్టి ॥ అబుధలిఙ్గభావాః అబుధానాం దేహాత్మభ్రమవతాం-లిఙ్గభావాః చిహ్నభూ
తపదార్థభూతాః-రాగాదిభిరేవ హ్యబుధత్వం వ్యజ్యతే-నిత్యం స్వయాథాత్మ్యానుభవస్వరూపస్య తవ కథం రాగాదిసమ్భా
వనా-ఽపీతి భావః-తథాపి-హే భగవన్ పూర్ణషాడ్గుణ్య భవాన్-ధర్మసంస్థాపనాయ-ఖలానాం నిగ్రహాయ చ-దణ్డం-బిభర్తి-భ
గవానితి పారేషాడ్గుణ్యపూర్ణో భవానిత్యర్థః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ న చ ఖలనిగ్రహేణ తవ వైషమ్యప్రసఙ్గః-తన్నిగ్రహస్యాపి తద్ధమన
ద్వారా తదనుగ్రహహేతుత్వాదిత్యభిప్రాయేణ ఖలనిగ్రహస్యాపి హితత్వం ద్యోతయితుం విశింషన్ వైషమ్యాభావమాహ ॥ పితే
తి॥ సర్వజగతాం-పితా జనకః, గురుః హితోపదేష్టా-అధీశో నియన్తా-దురత్యయః నతు లౌకికనియన్తృవత్కథఞ్చిదత్యే

తుం శక్యః - కాలే ఉచితకాలే, ఉపాత్తోదణ్డో యేన, తథా - నహిలోకపితా హ్రియదయఉత్పథగామినఃపుత్రాన్ దీక్షితుయాస న్మార్గే ప్రవర్తయితుం ప్రభవోఽప్యపేక్షస్తే - నచైతావతా తేషాం వైషమ్యం - చేతిభావః, అతస్సర్వజగత్పితృత్వాదిసంబన్ధ విశిష్టస్య ప్రభోస్తవోచితఏవశిక్షలని గ్రహార్థో దణ్డ ఇత్యర్థః - అత, స్త్వం, జగదీశమాత్మానం మన్యమానానాం, మాదృశాం, మానం గర్వం, విధున్వన్, అస్మాకంహితార్థమేవస్వేచ్ఛోపాత్తావతారైః క్రీడసి వ్యాతనుభిరుపలక్షితః - ఈహసే చేష్టసే, అతో న వైషమ్యమితిభావః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ దణ్డస్య హితార్థత్వమేవోపపాదయతి ॥ యఇతి ॥ యే, మాదృశాశ్చ - తే, అజ్ఞాః - జగదీశమాత్మానం మన్యమానాస్తే - ఉచితకాలే, భయంకరం భయజనకం, దణ్డధరం, త్వాం, వీక్ష్య, సన్మదం జగదీశాభిమానప్రయుక్తం మద - మాశు, హిత్వా - అపస్మయాః అపగతగర్వాః - ఆర్యమార్గం సతాం వర్త్మ - ప్రభజన్తి అనువర్తన్తే అత - స్తవ - ఈహా చేష్టాఽపి - ఖిలానా - మనుశాసనం, శిక్షైవ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ తదేవం భగవతః కేవలం లోకహితార్థైకప్రవృత్తత్వమభిధాయాఽత్మనాపరాధం క్షమాపయతి ॥ సత్వమితి ॥ మదైశ్వర్యమదాన్ధస్యాధిపత్యేన - యో - మద - స్తేన - ప్లుతస్య వ్యాప్తస్య ఉపప్లవం ప్రతిపన్నస్యవా - మమైశ్వర్యేతి పాఠాన్తరం - తదా, ఐశ్వర్యే దేవాధిపత్యే సత్యేవార్థః, అతఏవ - తే తవ - ప్రభావ - మవిదుషః - అతఏవ - కృత - మాగోఽపరాధో యేన - తస్య - మమ - అపరాధమితి శేషః - ఏవంభూత - స్త్వం, తు స్తు, మర్హసి - హే ప్రభో నిగ్రహీతుమనుగ్రహీతుం చ సమర్థ, అథ - పున ర్మూఢచేతసో - మమా - సతీ దుష్టా, ఏవంవిధావ లిః - మాభూత్, తథాఽనుగృహాణేతి ప్రార్థనా ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ లోకహితార్థైకప్రవృత్తత్వమేవోపపాదయతి ॥ తవేతి ॥ హే అధోక్షజ భువః - ఉరుభారస్య జన్మ, యేభ్య - స్తేషాం - భువో భరాణాం భూభృతాం - చమూపతీనాం, అథవాయః సంసారాభావాయ దణ్డద్వారా ముక్తిప్రదానాయేతిభావః - హే దేవ - యుష్మచ్చరణానువర్తినాం, భవాయ విభవాయ - ఉత్తరోత్తరమనుప్రవృత్త్యభివృద్ధయే చ - హ లోకే - తవావతా

చేష్టా సనుభిస్స్వమీహసే మానం విధూన్వన్ జగదీశమానినామ్ ॥ ౬ ॥ యే మద్విధాజ్ఞా జగదీశమానినస్త్వాం వీక్ష్య కాలేభయమాశు తన్మదమ్ । హిత్వాఽర్యమార్గం ప్రభజన్త్యపస్మయా ఈహా ఖలానామపి తేఽనుశాసనమ్ ॥ ౭ ॥ సత్వం ❁ మమైశ్వర్యమదాప్లుతస్య కృతాగసస్తేఽవిదుషః ప్రభావమ్ । ❁ క్షన్తుం ప్రభోఽథార్హసి మూఢచేతసో మైవం పునర్భూన్మతిరీశ్వర మేఽసతీ ॥ ౮ ॥ తవావతారోఽయమధోక్షజేహ భువో భరాణామురుభారజన్మనామ్ । చమూపతీనామభవాయ దేవ భవాయ యుష్మచ్చరణానువర్తినామ్ ॥ ౯ ॥ నమస్తుభ్యం భగవతే పురుషాయ మహాత్మనే । వాసుదేవాయ కృష్ణాయ సాత్వతాం పతయే నమః ॥ ౧౦ ॥ స్వచ్ఛన్దోపాత్తదేహాయ విశుద్ధజ్ఞానమూర్తయే । సర్వస్మై సర్వబీజాయ సర్వభూతాత్మనే నమః ॥ ౧౧ ॥ మయేదం భగవన్గోష్ఠనాశాయాసారవాయుభిః । చేష్టితం విహతే యజ్ఞే మానినాతీవ్రమన్యునా ॥ ౧౨ ॥ త్వయేశానుగృహీతోఽస్మి ధ్వస్తదమ్భో హతోద్యమః । ఈశ్వరం గు

రః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ క్షన్తుమర్హసీత్యుక్తిః తత్రాహ "ఇత్థంపరమామూర్ద్ధాష్ప్రం దేవప్రసాదనీ,, ఇత్యుక్తరీత్యాఽఞ్జలిబన్ధనమస్కృతి పూర్వకతచ్చరణాగతిమన్తరేణానాన్యోస్తి క్షమాహేతురిత్యభిప్రాయః శరణ్యగుణానావిష్కుర్వన్నఞ్జలిబద్ధేనచ నమస్కుర్వన్ స్వాపరాధమావేదయన్ కార్పణ్యం చ ప్రకాశయన్ శరణం వ్రజతి - నమస్తుభ్యమితిచతుర్భిః - భగవతే ఇత్యాదిభిశ్శరణ్యగుణావిష్కారః - పూర్ణషాడ్గుణ్యమూర్తయే - మహాత్మనే శరణాగతశబ్దభాజమపలోక్యాపరాధవిస్మరణేన కేవలమనుజిఘృక్షైకప్రవణచిత్తాయ - వాసుదేవాయ వసుదేవపుత్రాయ - అనేన సౌలభ్యం సౌశీల్యం చాభిప్రేతం - కృష్ణాయేత్యనేన కేవలం క్షేమంకరత్వం - సాత్వతాం భక్తానాం పతయే ఇత్యనేన కృతాగసామపి భక్తానాం మాదృశాం పునర్నిక్షయా పాలకాయేతి - పురుషాయ మహాత్మన ఇతిపదద్వయేన "మహాన్ప్రభుర్వై పురుషస్సత్వస్యైష ప్రవర్తక, ఇత్యుక్తసత్వప్రవర్తకత్వమ్ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ స్వచ్ఛన్దేన స్వేచ్ఛయైవ - నతు కర్మణా - ఉపాత్తః పరిగృహీతో - దేహో యస్య - తస్మై, ఇత్యనేన కర్మోపాత్తదేహానాం బ్రహ్మాదీనాం ప్రపిత్సు తుల్యత్వం భగవత ఏవా శ్రితకార్యావహానక్షమత్వం చ - విశుద్ధం నిత్యం సఙ్కోచవికాసాదివికారరహితం - జ్ఞానం మూర్తిః కారః ప్రకార ఇతియావత్ - సా - యస్య - తస్మై, అనేన "బ్రహ్మవిదాప్నోతి పర,, మితిప్రక్రమ్య "సత్యం జ్ఞానమనన్త,, మిత్యుక్తజ్ఞానశబ్దార్థ ప్రత్యభిజ్ఞానాత్పరత్వముక్తం భవతి ॥ తదేవప్రపఞ్చయతి ॥ సర్వస్మై సర్వపదార్థానస్మై అనన్యత్వం చ మృదనన్యో ఘట ఇతివన్న స్వరూపాభేదనిబన్ధన - మపి తు - కారణత్వాన్తరాత్మత్వనిబన్ధన - మిత్యభిప్రాయేణోక్తం సర్వబీజాయ - సర్వకారణాయ - సర్వభూతానాత్మన ఇతి ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ స్వాపరాధమావేదయతి ॥ మయేతి ॥ యజ్ఞే విహతే సతి - తన్నిమిత్త - స్తీవ్రో మన్యుర్యస్య; తేన - మానినా దేహాత్మాభిమానినా - మయా - హే భగవన్ - పూర్ణషాడ్గుణ్యేన - త్వయా - అనుగృహీతస్య - గోష్ఠస్య, నాశాయ, ఆసారవాయుభిః - ఇద, మకృత్యం, చేష్టితం కృతమ్ ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ తథాప్యహం - హే ఈశ - త్వయా -

ధ్వస్తః అవినయో యస్య - సః, మదాపనయనద్వారా - అనుగృహీత ఏవాస్మి - సంప్రతి - హతః, ఉద్యమః, అపచికీర్షాత్మకో - యస్య, సః, అనేనాధునాఽపరాధచికీర్షాభిసన్ధిరాహిత్యమావేదితం - అనేనైవ కార్పణ్యం చ ప్రకాశితం - ఏవంభూతోఽహం, అధునా - త్వాం, శరణం గతః - శరణాగతావపి త్వమేవ ప్రయోజకకర్తేత్యభిప్రాయేణ విశినష్టి ॥ ఈశ్వరమితి ॥ శరణాగతయే మాం నియమయన్తమిత్యర్థః, ఆచార్యసన్నిధ్యాభావశఙ్కాప్రయుక్తశరణాగతివైయర్థ్యశఙ్కాపరిహారాయ విశినష్టి ॥ గురుమితి ॥ దేహాత్మాభిమానక్రోధాదిదుర్గుణాపనయనద్వారా హితప్రవర్తకత్వేనాచార్యకృత్యమపి ప్రాప్తమిత్యర్థః, నను నత వేదం శరణం గతోఽస్మీతి వచో నిర్వ్యళీకమితి శఙ్కాం నిరాచికీర్షుర్విశినష్టి ॥ ఆత్మానమితి ॥ అన్తరాత్మన స్తవావిదితం కిమస్తీతి భావః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ ఇత్థమితి ॥ ఇత్థం - మఘోనేన్ద్రేణ - సఙ్కీర్తితః, కృష్ణో, ఽముం మఘవాన - మువాచ ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ తదేవాహ ॥ మయేతి త్రిభిః ॥ హే మఘవన్, అనుజిఘృక్షుతా - మయా - త్వద్యజ్ఞభఙ్గః - కృతః - కోఽసావనుగ్రహ ఇత్యత్ర తద్దర్శయతి ॥ ఇన్ద్రశ్రియా ఇన్ద్రాధిపత్యేన - ఇన్ద్రేతి సంబోధనం వా - నితరాం - మత్తస్య - తవ - నిత్యం, మద్విషయకానుస్మృతయే - మఖభఙ్గోఽకారీత్యన్వయః, మదనుస్మృత్యాపాదనమేవానుగ్రహ ఇతి భావః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ మత్తస్య మదనుస్మృతయ ఇత్యనేన మదస్య స్వానుస్మృతిప్రతిబన్ధకత్వం, మత ఏవ తదపనయనస్య హితత్వం సూచితం - తదేవ వ్యనక్తి ॥ మామితి ॥ ఐశ్వర్యశ్రీమదాభ్యాం ఆధిపత్యసంపన్మదాభ్యాం, అన్ధోఽవివేకశూన్యో, జనః దణ్డధరం, మాం, న పశ్యతి, అతో యస్యానుగ్రహమిచ్ఛామి, తం, సంపద్భ్యో, భ్రంశయామి తస్య, సంపదభిలాషం నివర్తయామీత్యర్థః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ హే శక్ర - వో యుష్మాకమితః పరం, మదనుస్మృత్యాత్మకం - భద్రమేవ - భవేత్ - బహువచనం వరుణాద్యభిప్రాయకం, కిన్తు, మమానుశాసనం. క్రియతాం కిం తదనుశాసనం, యు

రుమాత్మానం త్వామహం శరణం గతః ॥ ౧౩ ॥ ఇత్థం సఙ్కీర్తితః కృష్ణో మఘోనా భగవానముమ్ । మేఘగమ్భీరయా వాచా ప్రహసన్నిదమబ్రవీత్ ॥ ౧౪ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ మయా తేఽకారి మఘవన్మఖభఙ్గోఽనుగృహ్ణతా । మదనుస్మృతయే నిత్యం మత్తస్యేన్ద్రశ్రియా భృశమ్ ॥ ౧౫ ॥ మామైశ్వర్యశ్రీమదాన్ధో దణ్డపాణిం న పశ్యతి । తం భ్రంశయామి సంపద్భ్యో యస్య చేచ్ఛామ్యనుగ్రహమ్ ॥ ౧౬ ॥ గమ్యతాం శక్ర భద్రం వః క్రియతాం మేఽనుశాసనమ్ । స్థీయతాం స్వాధికారేషు యుక్తైర్వః స్తమ్భవర్జితైః ॥ ౧౭ ॥ అథాహ సురభిః కృష్ణమభివాద్య మనస్వినీ । స్వసన్తానైరుపాగత్య గోపరూపిణమీశ్వరమ్ ॥ ౧౮ ॥ కృష్ణ కృష్ణ మహాయోగిన్ విశ్వాత్మన్ విశ్వసంభవ । భవతా లోకనాథేన సనాథా వయమచ్యుత ॥ ౧౯ ॥ త్వం నః పరమకం దైవం త్వం న ఇన్ద్రో జగత్పతే । భవాయ భవ గోవిప్రదేవానాం యే చ సాధవః ॥ ౨౦ ॥ ఇన్ద్రం నస్త్వాభిషేక్ష్యామో బ్రహ్మణా చోదితా వయమ్ । అవతీర్ణోఽసి విశ్వాత్మన్ భూమేర్భారాపనుత్తయే ॥ ౨౧ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవం కృష్ణముపామన్త్ర్య సురభిః పయసాఽఽత్మనః । జలైరాకాశగఙ్గా

ష్మాభిః కర్తవ్యం - తత్రాహ ॥ అవినయరహితై, ర్యుక్తైస్సాధనైః, వో యుష్మాభిః, విభక్తివ్యత్యయ ఆర్షః, స్వాధికారేష్వవస్థీయతామ్ ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ సురభిరప్యాగ్రజదిత్యుక్తం సాఽఽగత్య కిం చకారేత్యత్రాహ ॥ అథేతి ॥ మనస్వినీ తత్తద్వాఞ్ఛితార్థప్రదానప్రవణరూపప్రశస్తమనస్కా, పయస్వినీతి పాఠాన్తరం, తదా ప్రభూతపయస్కా, సురభిః - స్వసన్తానైః స్వాపత్యైస్సహ, ఆగత్య - గోపస్యేవ రూపమస్యాస్తీతి తథా, తం, సాక్షాదీశ్వరం, కృష్ణమభివాద్య, ఉవాచ ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ తదేవాహ ॥ కృష్ణ కృష్ణేతి త్రిభిః ॥ హే విశ్వస్యాన్తరాత్మన్, హే విశ్వస్య సంభవో యస్మాత్, తథాభూత, హే మహాయోగిన్, యుజ్యత ఇతి యోగో ధర్మః - సోఽస్యాస్తీతి తథా - స్వాసాధారణకల్యాణగుణశాలిన్, వయం, లోకనాథేన - సాక్షాద్భవతైవ, సనాథాః, కృతాః, నాథాభాసేనేన్ద్రేణాహతా అపి స్వయా రక్షితత్వాత్త్వమేవ నో నాథ ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ త్వమేవ, నోఽస్మాకం, పరోపాసనవిద్యాతే యస్మాత్తథాభూతం - దైవతం, హే జగత్పాలక - గవాం, విప్రాణాం, దేవానాం, యే, సాధవః, తేషాం చ నోఽస్మాకం చాభ్యుదయాయ, త్వమేవేన్ద్ర, భవ ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ నను గవాదీనామయమిన్ద్రోఽస్త్యేవేత్యత్రాహ ॥ ఇన్ద్రమితి ॥ తత్తదధికారప్రదేన, బ్రహ్మణా, చోదితా - వయం, త్వామేవ, ఇన్ద్రం, అభిషేక్ష్యామః, పురన్దరస్యాలమిన్ద్రత్వేనేతి భావః, నను దేవ ఇన్ద్రో భవితుమర్హతి న త్వహం మర్త్య ఇత్యత్రాహ ॥ అవతీర్ణ ఇతి ॥ భారావతరణాయ, దేవానామపి దేవస్త్వమితి భావః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ ఇత్థం, సురభిః కృష్ణం సంప్రార్థ్య, ఆత్మనః, పయోభిః క్షీరైః - అభ్యషిఞ్చత్, తథేన్ద్రోఽపి, దేవమాతృభిః [illegible] చోదితః, దేవైః, రాజర్షిభిశ్చైవ, సురైః - ఋషిభిః, సహితశ్చ - ఐరావతకరోద్ధృతైః [illegible] ప్రమాణాన్తరావిరోధాదేవం వ్యాఖ్యాతం, ఆకాశగఙ్గాయాః, జలైః - [illegible] అభిధానం చకార, గాః పశూన్ నన్దవిన్దతి [illegible] ఇత్యాశయేనాహ

దన్వర్థసంజ్ఞామకరోదిత్యర్థః, గాంభువంవిన్దతీతిసంజ్ఞాతుస్వాభావికీత్యభిప్రాయః ❋ ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ ❋ తత్రేతి ॥ తత్రేత్యాదిగ్రన్థస్యకృష్ణేఽభిషిక్త ఇత్యాదిః-తుమ్బురు ప్రభృతయో - హరేః, లోకస్యశృణ్వతఃసంస్మరతశ్చమల - మపహన్తీతితథా-త-ద్యశో-జగుః-సురాణామఙ్గనారమ్భాదయః-సమ్యక్-నన్నృతుః ❋ ॥ ౨౪ ॥ ❋ తమితి ॥ దేవసఙ్ఘేషు-కేతువద్దర్శనీయాః-ముఖ్యాఇత్యర్థః, అద్భుతాభిః-పుష్పవృష్టిభిః - అభితో - ఽవాకిరన్, త్రయో లోకాః-పరాం నిర్వృతిం ఆనన్దం-ప్రాపుః- గావో గాం పృథ్వీం, పయోభిఃక్షీరైః, ప్లుతాంసిక్తా-మనయన్చక్రుః ❋ ॥ ౨౫ ॥ ❋ సరితో-నానారసౌఘాఃక్షీరాదివాహిన్యో-బభూవుః వృక్షాస్తు-మధూనిస్రవన్తీతితథాభూతాః - ఓషధయోఽకృష్టపచ్యాఃకృషింవినైవవ్రీహ్యాదయఃఫలితాఅసన్నిత్యర్థః - సంధిరార్షః ॥ యద్వా ॥ అకృష్టపచ్యా ఓషధయో యేషు - తే - గిరయః- ఉన్మణీన్ ఉద్గతాన్మహీఃప్రకటాన్ మణీన్ అబిభ్రత్ అబిభరుః ❋ ॥ ౨౬ ॥ ❋ తదా- హేకురునన్దన-కృష్ణే ఽభిషిక్తేసతి, ఇన్ద్రేసతీతిభావః-ఏతాని-స్వభావతః-క్రూరాణ్యపి-సర్వాణి భూతాని సర్పవ్యాఘ్రాదీని, హేతాత-నిర్వైరాణ్యభవన్ ❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋ స ఇన్ద్రః, ఇత్థం గవాం-గోకులస్య, పతిం-గోవిన్దం-అభిషిచ్యేత్యుక్తార్థోపసంహారః- తేనా - భ్యనుజ్ఞాతః-కృష్ణాధీనస్వాధికారోభూత్వేతితాత్పర్యం , దేవాదిభిః, పరివృతో-దివంస్వర్గలోకం-యయౌ ❋ ॥ ౨౮ ॥ ❋ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేసప్తవింశోఽధ్యాయః ❋❋

యాఐరావతకరోద్ధృతైః ॥ ౨౨ ॥ ఇన్ద్రస్సురర్షిభిస్సాకంచోదితో దేవమాతృభిః । అభిషిచ్యతదాశార్హంగోవిన్దఇతిచాభ్యధాత్ ॥ ౨౩ ॥ తత్రాగతాస్తుమ్బురునారదాదయోగన్ధర్వవిద్యాధరసిద్ధచారణాః । జగుర్యశోలోకమలాపహంహరేస్సురాఙ్గనాస్సంననృతుర్ముదాన్వితాః ॥ ౨౪ ॥ తంతుష్టువుర్దేవనికాయకేతవోహ్యవాకిరంశ్చాద్భుతపుష్పవృష్టిభిః । లోకాఃపరాంనిర్వృతిమాప్నువంస్త్రయోగావస్తదాగామనయన్పయఃప్లుతామ్ ॥ ౨౫ ॥ నానారసౌఘాస్సరితోవృక్షా ఆసన్మధుస్రవాః । అకృష్టపచ్యౌషధయోగిరయోఽబిభ్రదున్మణీన్ ॥ ౨౬ ॥ కృష్ణేఽభిషిక్తఏతానిసత్వానికురునన్దన । నిర్వైరాణ్యభవంస్తాతక్రూరాణ్యపినిసర్గతః ॥ ౨౭ ॥ ఇతిగోగోకులపతింగోవిన్దమభిషిచ్యసః । అనుజ్ఞాతో యయౌశక్రోవృతో దేవాదిభిర్దివమ్ ॥ ౨౮ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, సప్తవింశోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋❋

❋§ శ్రీకృష్ణస్యవరుణలోకగమనవృత్తాన్తః §❋

శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఏకాదశ్యాంనిరాహారస్సమభ్యర్చ్యజనార్దనమ్ । స్నాతుంనన్దస్తుకాళిన్ద్యాం ద్వాదశ్యాంజలమావిశత్ ॥ ౧ ॥ తంగృహీత్వాఽనయద్భృత్యోవరుణస్యాసురోన్తికమ్ । అవిజ్ఞాయాసురీంవేళాంప్రవిష్టముదకంనిశి ॥ ౨ ॥ చుక్రుశుస్తమపశ్యన్తఃకృష్ణరామేతిగోపకాః । భగవాంస్తదుపశ్రుత్యపితరంవరుణాహృతమ్ ॥ ౩ ॥ తదన్తికంగతోరాజన్స్వానామభయదోవిభుః । ప్రాప్తంవీక్ష్యహృషీకేశంలోకపాలస్సపర్యయా ॥ ౪ ॥ మహత్యాపూజయిత్వాఽఽహతద్దర్శనమహోత్సవః । అద్యమేనిభృతోదేహః అద్యార్థోఽధిగతఃప్రభో ॥ ౫ ॥ అద్య మేఽర్థాశ్చసాఫల్యంతవమేదర్శనాద్విభో । త్వత్పాదభాజోభగవన్నవాపుఃపారమధ్వనః ॥ ౬ ॥ నమస్తుభ్యంభగవతే

అథవరుణదూతాహృతనన్దానయనస్వలోకప్రదర్శనాత్మకంకర్మానుషఙ్గయత్యష్టావింశేన ॥ ఏకాదశ్యామితి ॥ కదాచిన్నన్దః-ఏకాదశ్యాం, నిరాహారో, జనార్దనంసమ్యగభ్యర్చ్యకలామాత్రావశిష్టాయాం - ద్వాదశ్యాం, పారణార్థమితివశేనా, సురీమసురసంచారసహచరితాం, వేళా-మర్ధరాత్రిరూపా, మవిజ్ఞాయైవ, తదా-స్నాతుం, కాళిన్ద్యాం, జల, మావివశ ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ తం, నిశ్యుదకంప్రవిష్టం-నన్దం, వరుణస్య, భృత్యోఽసురో, గృహీత్వా, వరుణస్య, సమీప, మనయత్ ❋ ॥ ౨ ॥ ❋ తతఃప్రభాతే, నన్ద-మపశ్యన్తో, గోపాః, హేకృష్ణ హేరామేతి , రురుదుఃఆజుహువుర్వా ❋ ॥ ౩ ॥ తదా, భగవాన్, తదాక్రోశనంవరుణాహృతం, పితరంచశ్రుత్వాజ్ఞాత్వాచేతి శేషః ॥ హే రాజన్-స్వానా , మభయదః, విభుస్సమర్థః- హేతుగర్భమిదంఏవంవిధత్వా, త్తస్యవరుణస్యా, న్తికం, గతః, తదా, లోకపాలోవరుణ , స్స్వాన్తికం , ప్రాప్తం, కృష్ణ-మవలోక్య, తస్యదర్శన మేవమహానుత్సవో యస్యతథాభూతోమహత్యాసపర్యయాపూజయాసాధనేన-పూజయిత్వాఽబ్రవీత్ ॥ తదేవాహ ॥ అద్యేత్యాదిపఞ్చభిః ॥ హేప్రభో, అద్యఅధునా, మేమయా, దేహో, నిభృతఃధృతః- యదాత్వద్దర్శనంజాతం, తదైవదేహసాఫల్యంప్రాప్తమిత్యర్థః ॥ యద్వా నిభృతఃపూర్ణమనోరథఇత్యర్థః , కించా , ర్థో ఽ ద్యైవా, ధిగతః- సకలరత్నాకరపతినాపితఃపూర్వంనైవంపుధఃపురుషార్థఃప్రాప్తఇత్యర్థః ❋ ॥ ౪ ॥ ౫ ॥ ❋ తథా, మమా, ర్థాః, సాఫల్యందర్శనా, జ్జాతంత్వద్దర్శనాన్మమ ముక్తిరపికరస్థేత్యభిప్రాయేణాహ ॥ హే భగవన్, స్వత్పాదంభజన్తీతితథా, తేఽపి, సంసారాధ్వనః, పారం-త్వా, మాపుః-కిముతత్వద్దర్శనభాగహమితిభావః ❋ ॥ ౬ ॥ ❋ ఏవం కృతార్థతామావిష్కృత్యాథతమాపయితుకామఃక్షమాహేతుః కేవలమజ్ఞిమైవేత్యభిప్రయన్సాధారణగుణైర్వి

శింపన్నమస్కరోతి ॥ నమ ఇతి ॥ పూర్ణషాడ్గుణ్యాయ, స్వరూపేణ గుణైశ్చ నిరతిశయబృహతే, లోకత్రయాన్తఃప్రవేశవ్యాప్యగతధర్మాస్పర్శాభ్యాం నియన్త్రే భర్త్రే చ - తుభ్యం, నమః - యత్ర త్వయి, లోకస్య జీవలోకస్య, దృష్టిం జ్ఞానం, వికల్పయతి వివిధం కల్పయతి, గుణత్రయోన్మేషానుగుణకర్మరుచిజననద్వారా జ్ఞానసంకోచవికాసాదిహేతుర్మాయా, న శ్రూయతే, నామ్నాఽపి న శ్రూయతే న సుతరాం స్వకార్యత్వమేతి భావః ॥ లోకసృష్టీతి పాఠే - లోకసృష్టిం దేవమనుష్యాదిశరీరసృష్టిం నానావిధాం కల్పయతీతి తథా - దేవమనుష్యాదిశరీరరూపేణ విక్రియమాణా - యత్ర త్వయి - న శ్రూయతే. తస్మై అప్రాకృతస్వేచ్ఛోపాత్తదేహాయ తుభ్యమిత్యన్వయః ✲ ॥ ౭ ॥ ✲ అథ స్వాపరాధం నివేదయన్ క్షమాపయతి ॥ అజానతేతి ॥ అకార్యవేదినా కార్యావేదినా - వివేకశూన్యేతి యావత్ - మూఢేన అజ్ఞేన - త్వత్పితర - మజానానేన త్వత్ప్రభావానభిజ్ఞేన - మామకేన మద్భృత్యేన - తవ - పితా ఆనీత ఇతి యత్ - తదిదం - క్షన్తుం - త్వ - మర్హసి - హే ప్రభో నిగ్రహానుగ్రహసమర్థ ✲ ॥ ౮ ॥ ✲ యద్యస్మాత్ - ఏష - తవ పితా - మయా - ఆనీతః - అత ఏవ హి, దుర్లభమపి త్వద్దర్శనం - నోఽస్మాకం - జాతం - భృత్యకృతాపరాధోఽపి మహాఫలాయ బభూవేతి భావః నన్దం సమర్పయతి ॥ గోవిన్దేతి ॥ హే గోవిన్ద హే పితృవత్సల - కృతాపరాధే స్వస్మిన్ననుగ్రహం ప్రార్థయతే ॥ ప్రజా ఇతి ॥ ప్రజాః పుత్రప్రాయాః - వయ - మత ఏవ హే ప్రభో - సాపరాధా అప్య - నుగ్రాహ్యా ఏవ ✲ ॥ ౯ ॥ ✲ ఇత్థం - ప్రసాదితః ప్రసన్నీకృతః - కృష్ణః - పితర - మాదాయ - బన్ధూనాం - ముదం - ఆవహన్ - జగామ ✲ ॥ ౧౦ ॥ ✲ నన్దస్త్వతీన్ద్రియ - మదృష్టపూర్వం - వరుణస్య - మహోదయమైశ్వర్యం - తేషాం వరుణాదీనాం - కృష్ణే - సన్నతిం నమ్రతాం - భృత్యతామితి యావత్ - దృష్ట్వా అతీవ - విస్మితః - తత్ జ్ఞాతిభ్యోఽన్వవర్ణయత్ ✲ ॥ ౧౧ ॥ ✲ తత - స్తేన నన్దస్య జ్ఞాతయో - గోపాః - హే రాజన్ - తం కృష్ణం - సాక్షాదీశ్వరం పరమపురుషం -

---

బ్రహ్మణే పరమాత్మనే । న యత్ర శ్రూయతే మాయా ✲ లోకసృష్టివికల్పనా ॥ ౭ ॥ అజానతా త్వత్పితరం మూఢేనాకార్యవేదినా । ఆనీతోఽయం తవ పితా తత్ప్రభో క్షన్తుమర్హసి ॥ ౮ ॥ మమాప్యనుగ్రహ... ప్రభో ॥ యన్మే తవ పితాఽఽనీతో యస్మాత్ త్వద్దర్శనమ్ । గోవిన్ద నీయతామేష పితా తే పితృవత్సల ॥ ప్రజా వయమనుగ్రాహ్యాః సాపరాధా అపి ప్రభో ॥ ౯ ॥ ఏవం ప్రసాదితః కృష్ణో భగవానఖిలేశ్వరః । ఆదాయాగాత్ స్వపితరం బన్ధూనాం చావహన్ ముదమ్ ॥ ౧౦ ॥ నన్దస్త్వతీన్ద్రియం దృష్ట్వా లోకపాలమహోదయమ్ । కృష్ణే చ సన్నతిం తేషాం జ్ఞాతిభ్యో విస్మితోఽబ్రవీత్ ॥ ౧౧ ॥ తే చౌత్సుక్యధియో రాజన్ మత్వా గోపాస్తమీశ్వరమ్ । అపి నః స్వగతిం సూక్ష్మాముపాధాస్యదధీశ్వరః ॥ ౧౨ ॥ ఇతి స్వానాం స భగవాన్ విజ్ఞాయాఖిలదృక్ స్వయమ్ । సఙ్కల్పసిద్ధయే తేషాం కృపయైతదచిన్తయత్ ॥ ౧౩ ॥ జనోఽయం లోక ఏతస్మిన్నవిద్యాకామకర్మభిః । ఉచ్చావచాసు గతిషు న వేద స్వాం గతిం భ్రమన్ ॥ ౧౪ ॥ ఇతి సంచిన్త్య భగవాన్మహాకారుణికో హరిః । దర్శయామాస లోకం స్వం గోపానాం తమసః పరమ్ ॥ ౧౫ ॥ సత్యం జ్ఞానమనన్తం యద్బ్రహ్మజ్యోతిః సనాతనమ్ । యద్ధి పశ్యన్తి మునయో గుణాపాయే సమాహితాః ॥ ౧౬ ॥ తే తు బ్రహ్మహ్రదం నీతా మ

మత్వా ఔత్సుక్యయుక్తా ధీర్యేషాం - తథాభూతాః - అయ - మీశ్వరః కృష్ణః సూక్ష్మాం అతీన్ద్రియాం - స్వగతిం స్వస్వరూపరూపగుణవిభూతిప్రకారం - నోఽస్మాక - ముపాధాస్యత్యపి దర్శయిష్యతి కిమితి సఙ్కల్పితవన్తః - ఉపాధానమత్ర దర్శనం - ధాతూనామనేకార్థకత్వాదుత్తరానుగుణ్యాచ్చ ✲ ॥ ౧౨ ॥ ✲ ఇత్థం స్వానాం - అభిప్రాయమితి శేషః - అఖిలదృక్ హేతుగర్భమిదం - తత్త్వాత్ స్వయమేవ - విజ్ఞాయ - తేషాం - మనోరథసిద్ధయే - కృపయా - తద్వక్ష్యమాణ - మచిన్తయత్ ✲ ॥ ౧౩ ॥ ✲ చిన్తితమేవాహ జన ఇతి ॥ జనోఽయం గోపజన్మభృత్ జీవలోకో - ఽస్మిన్లోకే - విద్యాదిభి - రుత్తమమధ్యమాధమాసు దేవతిర్యఙ్మనుష్యాదిదేహప్రవేశరూపాసు - గతిషు భ్రమన్ - స్వాం మదసాధారణాం గతిం - న వేద బత - తత్రావిద్యా దేహాత్మాభిమానస్వతన్త్రాత్మాభిమానమూలమజ్ఞానం - కామశ్శబ్దాదివిషయాభిలాషః. కర్మ తదనుగుణా చేష్టా ✲ ॥ ౧౪ ॥ ✲ ఇత్థం - సంచిన్త్య - మహాకారుణికో విభుః - హేతుగర్భమిదం - తత్త్వాత్ - గోపానాం - స్వం లోకం - దర్శయామాస - స్వం స్వరూపం లోకం నిత్యవిభూతిం చ దర్శయామాసేత్యర్థః - తత్ర సత్యం జ్ఞానమిత్యర్థేన స్వం విశినష్టి - తమసః పరమిత్యనేన యద్ధీత్యర్ధేన చ లోకమితి వివేకః. - తమసః పరం ప్రకృతిమణ్డలాద్బహిర్భూతం, క్షయం - తమస్యరజసః పరాకే - ఆదిత్యవర్ణం తమసః పరస్తాత్, దిత్యాది శ్రుతేః. ✲ ॥ ౧౫ ॥ ✲ సత్యం నిర్వికారం - నిత్యాపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానాశ్రయం - జ్ఞానాత్మకం చ - త్రివిధపరిచ్ఛేదరహితం - స్వరూపేణ గుణైశ్చ నిరతిశయబృహత్ - స్వయంప్రకాశ - మనాదినిధనం - సమాధినిష్ఠా మునయో - గుణాపాయే త్రిగుణాత్మకప్రకృతిసంబన్ధనివృత్తౌ సత్యాం - యత్ పశ్యన్తి తదతిస్థానకటాక్షేణ నపుంసకనిర్దేశః ✲ ॥ ౧౬ ॥ ✲ స్వలోకయోరతీన్ద్రియత్వమాలోచ్య భగవతా ప్రకారాన్తరేణ దర్శితౌ ఇదదృశురిత్యాహ ॥ త ఇతి ॥ తే గోపాః - బ్రహ్మహ్రదం ప్రతి - భగవతా - ప్రాపితాః - తదాజ్ఞయా - తత్ర మగ్నాః - ఉద్ధృతాః - స్సమాధియుక్తాః

బ్రహ్మణో-లోకం-దదృశుః కోఽసౌ బ్రహ్మహ్రదః- స్తత్రాహ॥ యత్రేతి॥ యత్ర యస్మిన్ యమునాహ్రదే- అక్రూరః-పురాధ్యగాత్-బ్రహ్మలోకమిత్యనువర్తతే దృష్టవాన్-స ఏవ బ్రహ్మహ్రదాఖ్యః-పురేతి కథాప్రవృత్తేః పూర్వకాలో వివక్షితః ॥ ౧౭ ॥ నన్దాదయః-తం లోకం-దృష్ట్వా, పరమానన్దభరితాః-కృష్ణం-సమ్యగభిష్టూయ - బహుమన్వానాః - సుతరాం - విస్మితాశ్చాభవన్ ॥ ౧౮ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధేఽష్టావింశోఽధ్యాయః

అథ వివక్షితాని యాని భగవతశ్చారదాని చేష్టితాన్యనువర్ణయతి పఞ్చభిరధ్యాయైః ॥ యదుక్తం భగవతా "మయేమా రంస్యథ క్షపా" ఇతి తత్సత్యాపయితుమనుజిఘృక్షైకశీలత్వాత్ కేనాపి వ్యాజేన గోపీః కృతార్థయితుం చ తాభిస్సహ చిక్రీడిషుస్తావద్వేణుగీతేనైవ తాస్సమాహూయ తన్మనః పరీక్షాపూర్వకం తాభిస్సహ విజహారేత్యాహైకోనత్రింశేన॥ భగవానపీతి॥ "నన్దాదయస్తు తం దృష్ట్వా పరమానన్దనిర్వృతాః" ఇత్యుక్తభగవల్లోకదర్శనజానన్దపారవశ్యప్రయుక్తాత్మారామనన్దాదిసముచ్చయార్థోఽపిశబ్దః-తాః-యాః "మయేమా రంస్యథ క్షపా" ఇతి ప్రతిజ్ఞాతాస్తా ఇత్యర్థః శరదా హేతుభూతయా, ఉత్ఫుల్లా-మల్లికా-యాసు - తాః-రాత్రీః-రవలోక్య రన్తుం - మనశ్చక్రే, చిక్రీడిషాయాః ప్రసక్తం కర్మమూలత్వం నిరాచికీర్షుర్విశినష్టి, యోగమాయాముపాశ్రితః-యుజ్యత ఇతి యోగా - తాం - మాయామాత్మీయం సఙ్కల్పమాశ్రితః-స్వసఙ్కల్ప ఏవ కేవలం తన్మూలం-న తు కర్మేతి భావః ॥ ౧ ॥ తదా-యదా రన్తుం మనశ్చక్రే తదైవ - తత్ప్రీతయే- స శారద ఉడురాజశ్చన్ద్రః-ఉదగాదుదితః కిం కుర్వన్-దీర్ఘేణ కాలేన దర్శనం - యస్య-సః-చిరంప్రోష్యాగతః-ప్రియః స్వప్రియాయాః-ముఖమరుణేన కుఙ్కుమేన-యథా-విలిమ్పతి, తథా, ప్రాచ్యాః కకుభో దిశః -ముఖం, శన్తమైః సుఖతమైః-కరైః రశ్మిభిః, అరుణేనోదయరాగేణ - విలి

గ్నాః కృష్ణేన చోద్ధృతాః। దదృశుర్బ్రహ్మణో లోకం యత్రాక్రూరోఽధ్యగాత్పురా॥ ౧౭ ॥ నన్దాదయస్తు తం దృష్ట్వా పరమానన్దనిర్వృతాః। కృష్ణం చ సమభిష్టూయమానయన్తస్సువిస్మితాః॥ ౧౮ ॥

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, అష్టావింశోఽధ్యాయః.

రాసక్రీడారమ్భఘట్టః

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ భగవానపి తా రాత్రీః శరదోత్ఫుల్లమల్లికాః। వీక్ష్య రన్తుం మనశ్చక్రే యోగమాయాముపాశ్రితః॥ ౧ ॥ తదోడురాజః కకుభః కరైర్ముఖం ప్రాచ్యా విలిమ్పన్నరుణేన శన్తమైః। స చర్షణీనాముదగాచ్ఛుచో మృజన్ప్రియః ప్రియాయా ఇవ దీర్ఘదర్శనః ॥ ౨ ॥ దృష్ట్వా కుముద్వన్తమఖణ్డమణ్డలం రమాననాభం నవకుఙ్కుమారుణమ్। వనం చ తత్కోమలగోభిరఞ్జితం జగౌ కలం వామదృశాం మనోహరమ్॥ ౩ ॥ నిశమ్య గీతం తదనఙ్గవర్ధనం వ్రజస్త్రియః కృష్ణగృహీతమానసాః। ఆజగ్మురన్యోన్యమలక్షితోద్యమాస్స యత్ర కాన్తో జవలోలకుణ్డలాః ॥ ౪ ॥ దుహన్త్యోఽభియయుః కాశ్చిద్దోహం హిత్వా సముత్సుకాః। పయోఽధిశ్రిత్య సంయావమనుద్వాస్యాపరా యయుః ॥ ౫ ॥ పరివేషయన్త్యస్తద్ధిత్వా పాయయన్త్యశ్శిశూన్పయః। శుశ్రూషన్త్యః పతీన్కాశ్చిదశ్నన్త్యోఽపాస్య భోజనమ్॥ ౬ ॥ లిమ్పన్త్యః ప్రమృజన్త్యోఽన్యా అఞ్జన్త్యః కాశ్చ లోచనే। వ్యత్యస్తవస్త్రాభరణాః కా

మ్పన్నరుణీకుర్వన్నిత్యర్థః ॥ తథా - చర్షణీనాం ప్రజానాం - మనుష్యాణాం చ, శుచస్తాపగ్లానీః - మృజన్నపనయన్, చేతనాచేతనతాపం నిరాకుర్వన్నిత్యర్థః ॥ ౨ ॥ దృష్ట్వేతి ॥ కుముత్కుముదం వికసనీయం విద్యతే, యస్యాం తం, యద్వా - కోః, పృథివ్యాః ముదస్యాస్తీతి తం, భూమేరానన్దకరం, చన్ద్రం, తస్య కుముద్వతః. కోమలైః గోభిః కిరణైరఞ్జితం రమణీయం - వనం చ, దృష్ట్వా, వామదృశాం కామినీనాం, మనోహరం మధురం చ, యథా తథా, భగవాన్, జగౌ వేణుమవాదయదిత్యర్థః, కుముద్వన్తం కథంభూతం, అఖణ్డం సంపూర్ణం, మణ్డలం, యస్య, తం, నవకుఙ్కుమమివ అరుణం, అతః కుఙ్కుమారుణకాన్తాముఖసదృశమ్ ॥ ౩ ॥ నిశమ్యేతి ॥ తత్ మన్మథోద్దీపకం గీతమాకర్ణ్య - వ్రజస్త్రియః - స కృష్ణో - యత్ర - తత్రా - జగ్ముః - కథంభూతాః - కృష్ణేన - గృహీతం ఆకృష్టం- కృష్ణే నివేశితం వా - మానసం యాసాం, పరస్పరమలక్షితో నజ్ఞాపితః- ఉద్యమః కృష్ణం ప్రతి గమనోద్యోగః - యాసాం-జవేన వేగేన-లోలాని చఞ్చలాని-కుణ్డలాని-యాసాం తాః ॥ ౪ ॥ కృష్ణగృహీతమానసత్వమేవ తచ్చేష్టాభిః ప్రపఞ్చయతి॥ దుహన్త్య ఇత్యాదినా ॥ కాశ్చిద్వ్రజస్త్రియో-గాః-పయో-దుహన్త్యస్సత్యో - దోహం-హిత్వా-అభియయుః-అపరాస్తు, స్థాలీస్థం - క్షీరం-చుల్ల్యామధిరోప్య, తత్క్వాథ-మప్రతీక్షమాణాః-యయుః, కాశ్చిత్తు - సంయావం గోధూమకణాన్నం, పక్వమనుద్వాస్య అనవరోప్య ॥ ౫ ॥ కాశ్చి-త్పరివేషయన్త్యః పత్యపత్యాదీన్ భోజనార్థం నివేశ్య అన్నాదికం పాత్రేషు దదత్యః, తత్పరివేషణం-హిత్వా - పరాస్తు-శిశూన్-పయః-పాయయన్త్యః- త - ద్ధిత్వా, అన్యాస్తు-పతీన్ శుశ్రూషన్త్యః ఉపచరన్త్యః-శుశ్రూషాం-హిత్వా-పరాస్తు, అశ్నన్త్యో-భోజనం పాత్ర-మపాస్య హిత్వా ॥ ౬ ॥ ఏవ-మన్యా - లేపనమార్జనా

ఞ్జనాదీన్ కుర్వాణా-లేపనాదీన్-విహాయ-లోచనే, అఞ్జన్త్య ఇత్యన్వయః, కాశ్చిత్తు-వ్యత్యస్తాని విపరీతస్థానాని - వస్త్రాభరణాని-యాసాం-తథాభూతాః కృష్ణసమీప-మాయయుః ॥ ౭ ॥ ఏవం గచ్ఛన్త్యః, పితృభ్రాత్రాదిభిర్వార్యమాణా అపి-కృష్ణగృహీతమానసత్వాత్, తాః కాశ్చిన్న న్యవర్తన్త-న గృహానాజగ్ముః ॥ ౮ ॥ కాశ్చి-ద్గోప్యస్తు, అన్తర్గృహగతాః పతిభిరన్తర్గృహనిరుద్ధా ఇత్యర్థః - అత ఏవ-నలబ్ధో-నిర్గమో-యాసాం-తాః - ప్రాగపి కృష్ణభావనాయుక్తాస్తదా-నితరాం-కృష్ణం, దధ్యుః ధ్యాతవత్యః కథంభూతాః మీలితలోచనాభిస్తథాభూతాః ॥ ౯ ॥ ఏవం ధ్యాతవతీనాం ప్రారబ్ధకర్మక్షయపూర్వకభగవత్ప్రాప్తిమాహ ॥ దుస్సహేతి ద్వాభ్యాం ॥ దుఃఖేనాపి సోఢుమశక్యో-యః-ప్రియతమస్య కృష్ణస్య-విరహ-స్తేన-యస్తీవ్రతాపః-తేన-ధుతాః నిరస్తాః - అశుభాః ప్రారబ్ధపాపకర్మాణి-యాసాం, ధ్యానేన ప్రాప్తో యః, అచ్యుతస్యాశ్లేష, స్తేన-యా, నిర్వృతిరానన్దః, తయా, క్షీణాని, మఙ్గళాని ప్రారబ్ధపుణ్యాని, యాసాం, తాః ॥ ౧౦ ॥ ఏవం, సద్య ఏవ, ప్రక్షీణాని-బన్ధనాని సంసృతిబన్ధనిమిత్తాని పుణ్యపాపాత్మకాని, యాసాం, తాః, పరమాత్మానం కృష్ణమేవ, జారబుద్ధ్యాఽపి, సఙ్గతాః, సత్త్వాదిగుణప్రచురం, దేహం, తత్యజుః, ఏవకారాపిశబ్దాభ్యాం కోఽపి భావో భగవదనన్యవిషయో ముక్తయేఽవకల్పత ఇత్యభిప్రేతమ్ ॥ ౧౧ ॥ తదేవ తన్ముఖేన విశదయితుం పృచ్ఛతి రాజా ॥ కృష్ణమితి ॥ హే మునే, కృష్ణం, పరం కేవలం, కాన్తమేవ, విదుః, నతు పరబ్రహ్మత్వేన, తాసాం, ఏవంభూతానాం, గుణధియాం విషయాసక్తధియాం-గోపీనాం-కథం, గుణప్రవాహస్య సత్త్వాదిగుణమయదేహపరంపరాయాః, ఉపరమో నిశ్శేషక్షయః ॥ ౧౨ ॥ అస్య ప్రశ్నస్యోత్తరం ప్రస్తుతమేవాభిహితమిత్యాహ ॥ ఉక్తం పురస్తాదేతత్త ఇతి ॥ ఏతదత్ర వక్తవ్య-ముత్తరం -తుభ్యం - పురస్తాత్ప్రథమస్కన్ధ ఏవోక్తం " గోప్యః-కామాద్భయాత్కంస " ఇత్యాదినా ॥ కోఽపి భగవత్యనన్యభావో ముక్తిహేతురేవేత్యుక్తమేవేత్యర్థః ॥ ఉక్తేప్యుత్తరే కైము

శ్చిత్కృష్ణాన్తికం యయుః ॥ ౭ ॥ తా వార్యమాణాః పతిభిః పితృభిర్భ్రాతృబన్ధుభిః । గోవిన్దాపహృతాత్మానో న న్యవర్తన్త కాశ్చన ॥ ౮ ॥ అన్తర్గృహగతాః కాశ్చిద్గోప్యోఽలబ్ధవినిర్గమాః । కృష్ణం తద్భావనాయుక్తా దధ్యుర్మీలితలోచనాః ॥ ౯ ॥ దుస్సహప్రేష్ఠవిరహతీవ్రతాపధుతాశుభాః । ధ్యానప్రాప్తాచ్యుతాశ్లేషనిర్వృత్యా క్షీణమఙ్గళాః ॥ ౧౦ ॥ తమేవ పరమాత్మానం జారబుద్ధ్యాఽపి సఙ్గతాః । జహుర్గుణమయం దేహం సద్యః ప్రక్షీణబన్ధనాః ॥ ౧౧ ॥ రాజోవాచ ॥ కృష్ణం విదుః పరం కాన్తం న తు బ్రహ్మతయా మునే । గుణప్రవాహోపరమస్తాసాం గుణధియాం కథమ్ ॥ ౧౨ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఉక్తం పురస్తాదేతత్తే చైద్యస్సిద్ధిం యథా గతః । ద్విషన్నపి హృషీకేశం కిముతాధోక్షజప్రియాః ॥ ౧౩ ॥ నృణాం నిశ్శ్రేయసార్థాయ వ్యక్తిర్భగవతో నృప । అవ్యక్తస్యాప్రమేయస్య నిర్గుణస్య గుణాత్మనః ॥ ౧౪ ॥ కామం క్రోధం భయం స్నేహమైక్యం సౌహృదమేవ చ । నిత్యం హరౌ విదధతో యాన్తి తన్మయతాం హి

త్యన్యాయేనోపపత్తిమాహ ॥ చైద్య ఇత్యాదినా ॥ చైద్యశ్శిశుపాలో-హృషీకేశం-ద్విషన్నపి యథా-సిద్ధిం-పునరావృత్తిరహితాం, గతః, యథేతి నిదర్శనం వా-ద్విషన్నపి సిద్ధిం గతః-కిము-తస్య-ప్రియా గోప్యస్సిద్ధిం యయురితి ॥ ౧౩ ॥ కించ కేనాపి స్వానన్యవిషయక నిరన్తరభావేన భావితమానసాననుగ్రహీతుమవతీర్ణే కామాద్యన్యతమం భావం యే కుర్వన్తి న తేషాం ముక్తౌ విస్మయః కార్య ఇత్యాహ ॥ నృణామితి ॥ అవ్యయస్య జీవవత్కర్మాయత్తోత్పత్త్యాదివికారరహితస్య, అప్రమేయస్య-అపరిచ్ఛిన్నస్య, వాఙ్మనసాగోచరస్య వా-సత్త్వాదిప్రాకృతగుణరహితస్య - అనన్తకల్యాణగుణాశ్రయస్య-భగవతో-భువిలోకే-వ్యక్తిః-నృణాం-నిశ్శ్రేయసార్థాయైవ, అవ్యయస్యేత్యాదివిశేషణైరేవంభూతస్యాప్యుత్పత్త్యాదివికారాశ్రయత్వాదివద్భావం కేవలం లోకానుగ్రహార్థమేవేత్యుక్తం-తద్వ్యక్తేర్జీవవ్యక్తివైలక్షణ్యం చ ॥ ౧౪ ॥ నిత్యం- కామాద్యన్యతమం-భావం-యే-హరౌ-విదధతః కుర్వాణాః-వర్తన్త ఇతి శేషః-కామాదివిదధజ్జనసంసృతిబన్ధహారిణి కుర్వన్తీత్యర్థః - తే తన్మయతాం-యాన్తి - స్వార్థేఽత్ర మయట్, తత్ప్రకారతాం తత్సాధర్మ్యం యాన్తీత్యర్థః - హీతి ప్రసిద్ధిశ్చైద్యాదిషు దృశ్యతే, ప్రాచుర్యే వాఽత్ర మయట్, యే కామాద్యన్యతమం కుర్వన్తి తే, తత్తజ్జ్ఞానప్రచురతాం యాన్తి తద్ద్వారా ముక్తా భవన్తీత్యర్థః, కామాదీన్కుర్వాణా నిత్యం తత్సౌన్దర్యచిన్తాప్రాచుర్యేణ కామాదీనపి విస్మృత్య ముక్తా భవన్తీతి భావః - శిశుపాలోఽపి కృష్ణసౌన్దర్యచిన్తాప్రాచుర్యేణ ద్వేషం విస్మృతవాన్ - తత్ర కామో మన్మథప్రయుక్తాభిలాషవిశేషః - ఐక్యమేకకులప్రసూతత్వేన సన్ధానం(?) - స్నేహస్సఖ్యం సౌహృదం భక్తిః " గోప్యః కామా " దిత్యాదిస్థానప్రామాణ్యాత్, హరావిత్యనేన కామాద్యన్యతమభావవిధాయిజనబన్ధహరత్వరూపవస్తుస్వభావోఽభిప్రేతః - అజ్ఞానేనాపి స్పృష్టస్యాగ్నేర్దాహకత్వవత్-తత్ర వస్తుస్వభావాన్ముక్తిప్రతిబన్ధకప్రారబ్ధకర్మక్షయాభావః - ఉద్దేశాన్తరప్రతిపత్తిశ్చ - అత ఏవ-ఉద్దేశాన్తరప్రతిపత్తేర్గతానన్యస్య మోక్షాభావః-గోపీనాం తు " దుస్సహే " త్యాదినా ప్రారబ్ధకర్మక్షయోక్తేర్భగవద్వ్యతిరేకేణోద్దేశ్యాన్తరాభావేన తత్ప్రాప్తిప్రత్యవాయాభావాచ్చ వస్తుస్వభావాద్య

త్తోమోక్షఉపపన్నః-వస్తుతస్తుగోపీనామపిగోవర్ధనోద్ధరణాదిభిరీశ్వరత్వజ్ఞానమస్త్యేవ ॥ ౧౫ ॥ ॥నచేతి॥ఏవమేవంసతి కృష్ణేవిషయే న-భవతా-విస్మయః-కార్యః - విస్మయాసంభావనాంద్యోతయితుంవిశినష్టి ॥ అధోఽక్షజే - అధఃకృతాఅనితరవిషయా , అక్షజాఇన్ద్రియవృత్తయో,యస్మాత్ - తస్మిన్- స్వవిషయకకామక్రోధాదిమజ్జనేన్ద్రియాణాం అన్యవిషయానభిముఖ్యావహే - తథాకర్తుంసమర్థానామపీశ్వరేనియన్తరి - కామాదిప్రయుక్తసమాధినిర్వాహకజనేశ్వరేవా - భగవతితదుపయుక్తజ్ఞానాదిగుణాశ్రయే-యతః కృష్ణాద్ధేతో-రేతత్స్థావరాదికమపి విముచ్యతే-తస్మిన్ ॥ ౧౬ ॥ ॥ప్రస్తుతమాహ॥ తా దృష్ట్వేతి ॥ తాఃఆగతాఃగోపీః-దృష్ట్వా- వదతాంనిపుణవాదినాంమధ్యే-శ్రేష్ఠో-భగవాన్-వాగ్విలాసైః - విమోహయన్-ఉవాచ-తన్మనఃపరీక్షార్థమాహేత్యర్థః ॥ ౧౭ ॥ ॥ఉక్తమేవాహ॥ స్వాగతమిత్యాదినా ॥మత్ప్రాప్తానాంవోభాగ్యంవాచామగోచరమిత్యభిప్రాయేణసంబోధయతి ॥ మహాభాగాఇతి ॥ వోయుష్మాక-మాగతమాగమనం-శోభనంజాతం కింతు , వ్రజస్య - నామయమాధివ్యాధిరాహిత్య -మితిప్రశ్నః,త-త్కచ్చిదస్మదిష్టమిత్యర్థః-యద్యనామయంతర్హ్యాగమనకారణం,బ్రూత-తదనామయాపాదనాదన్య-ద్వః-కింప్రియం-కరవామ ॥ ౧౮ ॥ ॥లజ్జాప్రయుక్తమన్దహాసమాలక్ష్యాహ॥ రజనీతి ॥ఏషా రాత్రిః-స్వయం-భయఙ్కరా -భయఙ్కరైః-సత్త్వైః-వ్యాళవ్యాఘ్రాదిభిః,నిషేవితాసహచరితాచ, అతో-వ్రజంప్రతి,గచ్ఛత-హేసుమధ్యమాః,ఇహాస్మిన్వనే-రాత్రౌ,స్త్రీభిః న,స్థాతుం-యుక్తమ్॥౧౯॥ ॥కించ-మాత్రాదయో-యుష్మా,నపశ్యన్తో-మృగయేయుః,అతో-బన్ధూనాం-మాత్రాదీనాంసాధ్వసంభయం-మాకృధ్వంనోత్పాదయత॥౨౦॥ ఏవంప్రత్యాచక్షాణ ఈక్షణ్ప్రణయకోపాన్వితావిలోకయన్తీఃప్రత్యాహ ॥ దృష్టమితి ॥ రాకేశస్యపూర్ణచన్ద్రస్య ,కరైఃరఞ్జితం-యమునాస్పర్శినో,ఽ

తే॥ ౧౫ ॥నచైవంవిస్మయఃకార్యోఽధోక్షజేభగవత్యజే।యోగేశ్వరేశ్వరేకృష్ణేయతఏతద్విముచ్యతే॥౧౬॥తా దృష్ట్వాఽన్తికమాయాతాభగవాన్వ్రజయోషితః।అవదద్వదతాంశ్రేష్ఠోవాచఃపేశైర్విమోహయన్॥ ౧౭ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ స్వాగతంవోమహాభాగాఃప్రియంకింకరవామవః। వ్రజస్యానామయంకచ్చిద్బ్రూతాగమనకారణమ్॥ ౧౮ ॥రజన్యేషాఘోరరూపాఘోరసత్త్వనిషేవితా । ప్రతియాతవ్రజంనేహస్థేయంస్త్రీభిస్సుమధ్యమాః॥ ౧౯ ॥మాతరఃపితరఃపుత్రాభ్రాతరఃపతయశ్చవః। విచిన్వన్తిహ్యపశ్యన్తోమాకృఢ్వంబన్ధుసాధ్వసమ్॥ దృష్టంవనంకుసుమితంరాకేశకరరఞ్జితమ్ । యమునానిలలీలైజత్తరుపల్లవశోభితమ్ ॥ ౨౧ ॥ తద్యాతమాచిరంఘోషంశుశ్రూషధ్వంపతీన్సతీః । క్రన్దన్తిబాలావత్సాశ్చతాన్పాయయతదుహ్యత॥ ౨౨ ॥అథవామదభిస్నేహాద్భవత్యోయన్త్రితాశయాః । ఆగతాహ్యుపపన్నంతత్ప్రీయన్తేమయిజన్తవః॥ ౨౩ ॥భర్తృశుశ్రూషణంస్త్రీణాంపరమోధర్మోహ్యమాయయా । తద్బన్ధూనాంచకల్యాణ్యఃప్రజానాంచానుపోషణమ్॥ ౨౪ ॥దుశ్శీలోదుర్భగోవృద్ధోజడోరోగ్యధనోపివా।పతిస్స్త్రీభిర్నహాతవ్యోలోకేప్సుభిరపాతకీ॥ ౨౫ ॥ అస్వర్గ్యమయశస్యంచ

నిలస్య,లీలయామన్దగత్యా,కమ్పమానైః,తరూణాంపల్లవైః , శోభితం-వనం-దృష్టంహి ॥ ౨౧ ॥ ॥అతో,ఽత్రాగమనప్రయోజనం-జాత-మితి , యాత-చిరం విలమ్బం-మాకురుత-గత్వాకింవిధేయం-తత్రాహ ॥ సతీఃహేసత్యః , విభక్తివ్యత్యయఆర్షః - పతివ్రతానామేవంవిధమాగమనమనుచితమితిసాక్షేపంసంబోధనం , పతీన్ శుశ్రూషధ్వంపరిచరత-కించ-వత్సాః , గావ:మితిశేషః-బాలాశ్చ , క్రన్దన్తిక్రన్దేయుః - అతః-తాన్వత్సాన్-బాలాంశ్చ , పాయయత-క్షీరమితిశేషఃదుహ్యత-గాఇతిశేషః-తదర్థంగాదుహ్యతేత్యర్థః ॥ ౨౨ ॥ ॥నను త్వయిస్నేహాద్వయమాగతాఃఅతఃకథమేవంవక్తుమర్హసీత్యత్రాహ॥అథవేతి॥మయి-ప్రేమప్రకర్షాద్వశీకృతచిత్తా -య-ది-యూయ-మాగతా- స్తర్హి-దమాగమన-ముపపన్నంయుక్తమేవ కుతః-హియస్మా-జ్జన్తవో-మయిప్రియస్తేమయిప్రీతియుక్తాభవన్తి-సర్వాన్తర్యామిణిసర్వసుహృదిమయిసర్వజన్తుసాధారణంప్రీతిమాత్రంభవతీనామప్యవిరుద్ధమ్॥ ౨౩ ॥ ॥నకేవలంత్వదభిస్నేహమాత్రాదాగతాః-కింతు-త్వయాసహరన్తుమిచ్ఛయేత్యత్రదృష్టాదృష్టభయప్రదర్శనేనప్రత్యాచష్టే॥భర్తృశుశ్రూషణమితిత్రిభిః॥య-దమాయయానిష్కాపట్యేన-భర్తుః,శుశ్రూషణపరిచరణం-తదేవ-స్త్రీణాం-పరోమాయస్మా- త్తథావిధః ధర్మః-తథా హేకల్యాణ్యః -తస్యభర్తుః-బన్ధూనాం,పితృభ్రాత్రాదీనాం,ప్రజానాంస్వాపత్యానాంచ-యథార్హం-శుశ్రూషణం-అనుపోషణంచ పరమో-ధర్మః॥ ౨౪ ॥ ॥దుశ్శీలఇతి॥దుశ్శీలోదురాచారరతః,దుర్భగఃకురూపః-వృద్ధోజరితో,రోగోఽస్యాస్తీతితథా నవిద్యతే ధనంవిత్తం-యస్య-తథాభూతోఽపి-పతిః-లోకేప్సుభిఃపుణ్యలోకానిచ్ఛన్తీభిః - నత్యాజ్యః-మహాపాతకసంయుక్తస్తుహాతవ్యఇత్యభిప్రాయేణవిశినష్టి॥అపాతకీతి॥యద్వా,ఏవంవిధోఽపి పతిరపాతకీ - స్త్రీణాం నిర్దుష్టఏవ-అత-స్స-నహాతవ్యఇత్యర్థః-లోకేప్సుభిరిత్యనేన-అదృష్టంభయంప్రదర్శితమ్॥ ౨౫ ॥ ॥అథదృష్టభయప్రదర్శనేనప్రత్యాచష్టే॥ అస్వర్గ్యమితి ॥కులస్త్రియాః, ఔపపత్యంభర్తరిసత్యసతివాయోఽన్యఃసఙ్గమ్యతేస

ఉపపతిః-తస్యకర్మ ఔపపత్యంతత్సఙ్గమనం“పత్యన్తపురోహితాదిభ్యోయగి„తికర్మణియక్,అథవా-భావేయక్ - ఉపపతిమత్త్వం,త,దస్వర్గ్యమసుఖకర-మయశస్కరం-తుచ్ఛం,దుఃఖావహం-భయావహంచ-సర్వత్రనిన్దితంచ॥౨౬॥“పతింవిశ్వస్య-ఏష భూతాధిపతిః-మాతాపితాభ్రాతానివాసశ్శరణసుహృద్గతిశ్చ నారాయణ„ఇత్యుక్తరీత్యానిత్యోనిరుపాధికశ్చపతిర్బన్ధుశ్చత్వమేవేత్యాశయవతీరాలక్ష్యాహ ॥ శ్రవణాదితి ॥ నచగోపీనామేవంవిధాభిప్రాయసంగతి - స్తస్మిన్ తాసాంపరబ్రహ్మత్వజ్ఞానాభావా- దితిశఙ్క్యం - అనుపదంవక్ష్యమాణై రేవతాసాంవచోభిః “శ్రేష్ఠోభవాం స్తనుభృతాంకిలబన్ధురాత్మాయర్హ్యమ్బుజాక్షతవపాదతలంరమాయాః - శ్రీర్యత్పదామ్బుజరజశ్చకమ„ ఇత్యాదిభిరేవతజ్జ్ఞానావిష్కారాత్ - మయినిత్యేనిరుపాధికేపత్యౌబన్ధౌచమయి - శ్రవణాదిభి-ర్యాదృశో-భావో-భవతి న-తథా-సన్నికర్షేణాఙ్గసఙ్గేన-భవతి - అతో-గృహాన్ప్రతి-యాతగచ్ఛత - భావఃప్రీత్యాత్మకోఽభిప్రాయ విశేషః - తత్ర-శ్రవణంమత్స్వరూపరూపగుణశ్రవణం కీర్తనంగుణనామకీర్తనం-ధ్యానంతత్పూర్వకమనుచిన్తనం-తద్దర్శనంతత్పూర్వకసాక్షాత్కారః ❈ ॥ ౨౭ ॥ ❈ఇత్థం-స్వమనోరథాననుగుణం-గోవిన్దస్య,వచో-నిశమ్య , గోప్యో-భగ్నాఃసఙ్కల్పాయాసాంతాః , అతఏవ-విషణ్ణాదుఃఖితాఃఅతఏవ,అనవధికాం , చిన్తాం,ప్రాపుః ❈ ॥ ౨౮ ॥ ❈చిన్తాప్రాప్తానాంస్థితిమాహ॥కృత్వేతి॥అవఅవాక్-ముఖాని-కృత్వా,కథంభూతాని-శుచః-శోకా-ద్యశ్శ్వసనఃసోష్ణోనిశ్వాసమారుతః-తేన శుష్యన్తో-బిమ్బఫలవ-దధరా-యేషు-తథాభూతాని - తథా , వామచరణాఙ్గుష్ఠేన , మహీం-లిఖన్త్యః , తథా-గృహీతానికజ్జలాని,యైః- తైః-రశ్రుభిః-కుచయోః-కుఙ్కుమాని-క్షాళయన్త్యః,ఉరుఃదుఃఖభారోయాసాం-తథాభూతా-స్తూష్ణీం-స్థితా-బభూవుః ❈ ॥ ౨౯ ॥ ❈కించ॥ప్రేష్ఠమితి॥తత-శ్శనైః-రుదితేనరోదనేనో-పహతే శోకా

ఫల్గుకృచ్ఛంభయావహమ్ । జుగుప్సితంహిసర్వత్రహ్యౌపపత్యంకులస్త్రియాః॥ ౨౬ ॥శ్రవణాద్దర్శనాద్ధ్యానాన్మయిభావోఽనుకీర్తనాత్ । నతథాసన్నికర్షేణప్రతియాతతతోగృహాన్॥ ౨౭ ॥శ్రీశుకఉవాచ॥ఇతివిప్రియమాకర్ణ్యగోప్యోగోవిన్దభాషితమ్ । విషణ్ణాభగ్నసఙ్కల్పాశ్చిన్తామాపుర్దురత్యయామ్॥ ౨౮ ॥కృత్వాముఖాన్యవశుచశ్శ్వసనేనశుష్యద్బిమ్బాధరాణిచరణేనభువంలిఖన్త్యః । అస్రైరుపాత్తమసిభిఃకుచకుఙ్కుమానితస్థుర్మృజన్త్యఉరుదుఃఖభరాశ్చతూష్ణీమ్॥ ౨౯ ॥ప్రేష్ఠంప్రియేతరమివప్రతిభాషమాణంకృష్ణంతదర్థవినివర్తితసర్వకామాః॥నేత్రేవిమృజ్యరుదితోపహతేస్మకించిత్సంరమ్భగద్గదగిరోఽబ్రువతానురక్తాః॥ ౩౦ ॥గోప్యఊచుః॥మైవంవిభోఽర్హతిభవాన్గదితుంనృశంసంసన్త్యజ్యసర్వవిషయాంస్తవపాదమూలమ్ । ప్రాప్తాభజస్వదురవగ్రహమాత్యజాస్మాన్దేవోయథాఽఽదిపురుషోభజతేముముక్షూన్ ॥ ౩౧ ॥ యత్పత్యపత్యసుహృదామనువృత్తిరఙ్గస్త్రీణాంస్వధర్మఇతిధర్మవిదాత్వయోక్తమ్ । అస్త్వేవమేతదుపదేశపదే❈ త్వయీశప్రేష్ఠోభవాంస్తనుభృ

శ్రుపూర్ణతయాలుప్తదర్శనే, నేత్రేవిమృజ్య - కించిత్కోపవశేన గద్గదాః-గిరో-యాసాం-తథాభూతాః - అనురక్తాస్తస్మిన్ననురాగయుక్తాః - అతఏవ-తదర్థం , త్యక్తా-స్సర్వే,మనోరథా-యాభి - స్తథాభూతాః గోప్యః-కృష్ణ,మూచుః-కథంభూతం,ప్రేష్ఠం,తథాఽపిప్రియేతరం వైరిణమివ-భాషమాణం , ఇదంవిశేషణద్వయంసంరమ్భకారణమ్ ❈ ॥ ౩౦ ॥ ❈ఉక్తిమేవాహ ॥ మైవమిత్యేకాదశభిః ॥ హేవిభో,ఇత్థంక్రూరంయథాతథా వక్తుం,భవా,న్నార్హతి॥ హేదురవగ్రహస్వచ్ఛన్ద,సర్వా-న్విషయాన్ భోగ్యాన్ పత్యపత్యాదీ , న్విహాయ -సర్వనిగమమితిపాఠే - సర్వేషాంపత్యాదీనాం-నిగమమాజ్ఞాం-సన్త్యజ్య - తవ-పాదమూలం-ప్రాప్తాః భక్తాఇతిపాఠే-భజమానాః-అతోఽస్మా-న్నత్యజ- కింతు- భజస్వఅనుకూలోభవ ,ముముక్షూన్భజమానా-న్భక్తా-నాదిపురుషోభగవా-న్యథా- నత్యజతి-తద్వత్ ❈ ॥ ౩౧ ॥ ❈యదుక్తంభర్తుశ్శుశ్రూషణమిత్యాది-తదనూద్యతత్రోత్తరమాహుః ॥ యదితి ॥ అఙ్గహేకృష్ణ-ధర్మవిదా- త్వయా-పత్యాదీనా, మనువృత్తిరేవ-స్త్రీణాం స్వధర్మః స్వానురూపోధర్మ- ఇత్యుక్తం-తదేత-త్త్వయ్యు-పదేశపదేసతి - పద్యతేగమ్యతఇతిపదం-త్వయ్యుపదేశార్థంగన్తవ్యేసతి - ఏవమేవాస్తు-ఉపదేశపదత్వాభిప్రాయేణసంబోధయన్తి ॥ ఈశేతి ॥ ఈశఇతిసప్తమ్యన్తోఽపిపాఠః- నవయముపదేశార్థంప్రాప్తాః కిన్తుత్వత్సఙ్గతయఇతిభావః- తదేవావిశ్చక్రుః భవాన్ - ప్రేష్ఠఃప్రియతమ , ఇతిబుద్ధ్యా-ప్రాప్తాఇత్యర్థః- ప్రేష్ఠత్వేహేతుః తనుభృతామాత్మా,నిరుపాధికబన్ధుశ్చ-కిలేతిశ్రౌతీంప్రసిద్ధింద్యోతయన్తి॥యద్వా ॥ య,త్పత్యాద్యనువృత్తిరేవస్త్రీణాం స్వధర్మఇత్యుక్తం-తదేత-త్పత్యాదిషు , కర్తవ్య-మనువర్తన - ముపదేశపదే-ఉపదిశ్యతఇత్యుపదేశః-అనువర్తనీయత్వేనోపదేష్టవ్యపత్యాదిరూపేణావస్థితేనిత్యనిరుపాధికపత్యాదిరూపేసర్వవిధబన్ధౌత్వయ్యేవతేషుకర్తవ్యత్వేనోపదిష్టానువృత్తిర

న్త్వి త్యర్థః॥ తదేవాభిప్రేత్యవిశింషన్తి॥ ప్రేష్ఠఇత్యాదినా ॥ ౩౨ ॥ అత్రసదాచారం ప్రమాణయన్త్యో విజ్ఞాపయన్తి॥ కుర్వ న్తీతి ॥ కుశలాశ్శాస్త్రనిపుణాః-ఆత్మన్నాత్మని-అతఏవ,నిత్యప్రియే,త్వయ్యేవ- రతింకుర్వన్తి , నిత్యప్రియ-ఇత్యనేనసోపాధిక పత్యాదీనామనిత్యప్రియత్వం సూచితం - తథాచోక్తం “ తదేవ ప్రీతయేభూత్వాపునర్దుఃఖాయజాయతే। తదేవకోపాయ యతఃప్రసాదాయచజాయతే ॥ తస్మాద్దుఃఖాత్మకంనాస్తినచకించిత్సుఖాత్మకమ్ ” మితి॥ కుశలాఇత్యనేన“ నవాఅరేపత్యుఃకా మాయపతిఃప్రియోభవత్యాత్మనస్తుకామాయ ” ఇత్యాదిశాస్త్రార్థాభిజ్ఞత్వమభిప్రేతం - యతఏవ-మతో,ఽన్తతో- దుఃఖదైః- సోపాధికైః-పత్యాదిభిః-కిం,నకించిత్సాధ్యమస్తీతిభావః-తత్తస్మాత్-నోఽస్మాకం , ప్రసీద - త్వయి-చిరం - ధృతాంబద్ధా మస్మాకం - మాశాం - మాస్మచ్ఛిన్ద్యాః విఫలాంనకుర్యాః - ఆత్మపర్యన్తవదాన్యస్యతవేదమాశాచ్ఛేదనమనుచితమిత్యభిప్రా యేణవరదేశ్వరేతిసంబోధనం - త్వత్సౌన్దర్యావలోకనేనత్వయ్యేవాశాధృతేత్యభిప్రాయేణసంబోధయన్త్యరవిన్దనేత్రే తి ॥ ౩౩ ॥ యదుక్తం“ తద్యాతమాచిరంగోష్ఠ ” మిత్యాది,తత్రోత్తరమాహుః॥ చిత్తమితి॥ యత్-చిత్తం గృహేషు నిర్వి శతినిర్విశతి-గృహాభినివిష్టం-యచ్చిత్తమిత్యర్థః - తత్-సుఖేనఅనాయాసేన,భవతా-అపహృతం-తథా-ఉతాపిచ యౌ-గృహకృ త్యేగృహకార్యే-అనివిష్టౌ- కరౌ-తావపి-భవతా - అపహృతౌవ్యాపారరహితౌకృతావిత్యర్థః - తథా-పాదావపి,తవ,పా దమూలాత్-పదమాత్రమపి-నచలతః-కథం,వ్రజం-యాస్యామః-అథోఅనన్తరంవా కింకరవామ ॥ ౩౪ ॥ తర్హికింమయా విధేయమిత్యత్రాహుః ॥ సిఞ్చేతి ॥ అఙ్గహేకృష్ణ-తవ-అధరామృతస్య - పూరకేణప్రవాహేన-నోఽస్మాకం-హాసయుక్తేన-త

తాంకిలబన్ధురాత్మా ॥ ౩౨ ॥ కుర్వన్తిహిత్వయిరతింకుశలాస్స్వఆత్మన్నిత్యప్రియేపతిసుతాదిభిరార్తిదైఃకిమ్। తన్నఃప్రసీదవరదేశ్వరమాస్మఛిన్ద్యాఆశాంధృతాంత్వయిచిరాదరవిన్దనేత్ర॥ ౩౩ ॥ చిత్తంసుఖేనభవతాఽప హృతంగృహేషుయన్నిర్విశత్యుతకరావపిగృహ్యకృత్యే। పాదౌపదంనచలతస్తవపాదమూలాద్యామఃకథం వ్రజమథోకరవామకింవా ॥ ౩౪ ॥ సిఞ్చాఙ్గనస్త్వదధరామృతపూరకేణహాసావలోకకలగీతజహృచ్ఛయాగ్నిమ్। నోచేద్వయంవిరహజాగ్న్యుపయుక్తదేహాధ్యానేనయామపదయోఃపదవీంసఖేతే ॥ ౩౫ ॥ యర్హ్యమ్బుజాక్షతవపాదతలంరమాయాదత్తక్షణంక్వచిదరణ్యజనప్రియస్య। అస్ప్రాక్ష్మతత్ప్రభృతినాన్యసమక్ష మఙ్గస్థాతుంత్వయాఽభిరమితాబతపారయామః ॥ ౩౬ ॥ శ్రీర్యత్పదామ్బుజరజశ్చకమేతులస్యాలబ్ధ్వాఽపివ క్షసిపదంకిలభృత్యజుష్టమ్। యస్యాస్స్వవీక్షణకృతేఽన్యసురప్రయాసస్తద్వద్వయంచతవపాదరజః ప్రపన్నాః ॥ ౩౭ ॥ తన్నఃప్రసీదవృజినార్దనతేఽఙ్ఘ్రిమూలంప్రాప్తావిసృజ్యవసతీస్త్వదుపాసనాశాః।త్వత్సున్దరస్మి

వా-వలోకన - మధురవేణునాదేనచ - జాతం-హృచ్ఛయాగ్నిం కామాగ్నిం సిఞ్చశమయ-నోచేద్యద్యేవంనకరోషి-తర్హి-హే సఖే-వయం - భవద్వియోగజాగ్నినా - దగ్ధదేహాస్సత్యః-త్వద్ధ్యానేనసాధనేన-తవ - పదయోః పదవీం-యామప్రాప్నవామ- త్వయాఽనుపభుక్తంస్వర్గమిదంశరీరంత్వద్విరహాగ్నినాదగ్ధ్వాత్వద్ధ్యానేనత్వత్సన్నిధిమేవప్రాప్స్యామః - మృత్వాపిత్వాం ప్రాప్స్యామేతిభావః ॥ ౩౫ ॥ నను-స్వపతయఏవాధరామృతంసిఞ్చేయురిత్యత్రాహుః॥ యర్హీతి ॥ హేఅమ్బుజాక్ష-అరణ్యజ నానాంమునీనాం - ప్రియస్య- తవ-రమాయాఃలక్ష్మ్యాః , దత్తక్షణందత్తోత్సవం - దత్తావసరంవా-తదపి,కదాచిదేవ-నసర్వ దా , అరణ్యజనప్రియత్వాదితిభావః-ఏవంవిధం , పాదతలం ,యర్హియదా , వయ,మస్ప్రాక్ష్మస్పృష్టవత్యః,అరణ్యజనప్రియ త్వాదరణ్యేక్వచిద్యదాస్పృష్టవత్యః - తత్రచ-త్వయా-అభిరమితాఅభినన్దితాస్సత్యః-తతఆరభ్య-అఙ్గహేకృష్ణ,అన్యసమక్షం, స్థాతుమపి నపారయామః-పురుషాన్తరసమక్షమవస్థాతుంనశక్నుమః,తుచ్ఛత్వేనరోచతఇత్యర్థః ॥ ౩౬ ॥ త్వత్పాద సౌరభ్యంత్వతివిచిత్రమిత్యాహుః ॥ శ్రీరితి ॥ శ్రీఃలక్ష్మీః-తవ-వక్షస్య - సాపత్న్యంఉన్నతంచ-పదంస్థానం,లబ్ధ్వాఽపి,తులస్యా సపత్న్యాసహ- యత్-తవ - పదామ్బుజరజః-కామయతేస్మ , కథంభూతం -భృత్యైస్సర్వైర్జుష్టమితిసౌభాగ్యాతిశయోక్తిః- కథంభూతాశ్రీః-యస్యాఃశ్రియః - స్వవీక్షణకృతేస్వావలోకనార్థం - శ్రీరస్మానవలోకయత్విత్యేతదర్థం- అన్యేషాం-సురా ణాంబ్రహ్మాదీనాం-అన్యతపఃప్రయాసఇతిపాఠే , అన్యేషాంబ్రహ్మాదీనాం-తపఃక్లేశఇత్యర్థః - సాశ్రీశ్చకమ - ఇత్యన్వయః- తద్వత్-శ్రీవత్-వయమపి,తవ,పాదరజః-ప్రపన్నాః ॥ ౩౭ ॥ హేవృజినార్దనదుఃఖహన్తః-త్వదుపాసనేత్వద్భజనఏవాశా-యాసాం-తాః - వయం-వసతీఃగృహాన్,విసృజ్య-యోగినఇవ , తవాఙ్ఘ్రిమూలం,ప్రాప్తాః-తత్తస్మాత్ - నోఽస్మాకం- ప్రసన్నో , భవ॥ కీదృశఃప్రసాదఃకార్యఇత్యత్రాహ ॥ తవ-సున్దరంస్మితంయస్మిన్- తేన-సిరీక్షణేన-యః- స్త్రీభావః-స్మరతాప-స్తే

౩౭ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ అన్యతపఃప్రయాసః

న-తప్తా - ఆత్మానో దేహాః-యాసాం, తాః తాసాం, మస్మాకం - హే పురుషరత్న, త్వద్దాస్యం, దేహి ॥ ౩౮ ॥ వసుభో
గ్యం గృహాదికం విహాయ కిమితి మద్దాస్యం ప్రార్థ్యత ఇత్యత్రాహుః ॥ వీక్ష్యేతి ॥ కుణ్డలయోః శ్రీ-ర్యయో- స్తే, గణ్డస్థలే యస్మిన్-
అధరే సుధా యస్మిన్, హసితయుక్తోఽవలోకో యస్మిన్, తథాలకైశ్చూర్ణకున్తలై, రావృతం, ముఖం- ఆశ్రితానా, మభ
యప్రదం - భుజదణ్డయో - ర్యుగ్మం - శ్రియో లక్ష్మ్యా - ఏకం ముఖ్యం - రతిజనకం - క్రీడాయోగ్యం వా - వక్షశ్చ-విలో
క్య-తవైవ - దాస్యో-భవామ - త్వద్రూపస్య నిరతిశయభోగ్యత్వాదితి భావః ॥ ౩౯ ॥ యదుక్తం "జుగుప్సితం చ సర్వ
త్ర హ్యౌపపత్య" మితి- తస్యోత్తరమాహుః ॥ కాస్త్రీతి ॥ అఙ్గ హే కృష్ణ -కలాని మధురాణి - పదాని - యస్మిన్-త - దాయ
తం దీర్ఘం మూర్ఛితం స్వరాలాపభేద - స్తేన - సమ్మోహితా సతీ - కలపదామృతవేణుగీతసమ్మోహితేతి పాఠే స్పష్టోఽర్థః.
లోకత్రయసున్దర మిదం - రూపం, నిరీక్ష్య చ-త్రిలోక్యామపి-కా వా స్త్రీ - ఆర్యచరితాత్సదాచారాన్నిజధర్మా - న్న చలేత్-
సర్వాపి చలేదేవేత్యర్థః-యద్యతో - గావో - ద్విజాః పక్షిణో - మృగాశ్చాపి-పులకాని రోమాఞ్చా-నబిభ్రన్నబిభరుః -త్వద్వే
తకశబ్దశ్రవణమాత్రేణాపి తిరశ్చామపి నిజధర్మత్యాగో దృష్టః కిం పునరస్మాదృశామితి భావః ॥ ౪౦ ॥ వ్రజజనార్త్యపాకరణా
యావతీర్ణస్య పునస్తదార్త్యాపాదనమనుచితమిత్యభిప్రాయేణాహుః ॥ వ్యక్తమితి ॥ యథా- ఆది పురుష- ఉపేన్ద్రాదిరూపేణ-సుర
లోకార్తిహరస్సన్ తద్రక్షణార్థమవతీర్ణ- స్తథా- త్వమపి, వ్రజజనస్యా- ర్తిహరో, నూనం, జాతః-తత్తస్మాత్- హే ఆర్తబన్ధో-కి

తన్నిరీక్షణతీవ్రకామతప్తాత్మనాం పురుషభూషణ దేహి దాస్యమ్ ॥ ౩౮ ॥ వీక్ష్యాలకావృతముఖం తవ కుణ్డలశ్రీగణ్డ
స్థలాధరసుధం హసితావలోకమ్ । దత్తాభయం చ భుజదణ్డయుగం విలోక్య వక్షః శ్రియైకరమణం చ భవామ దా
స్యః ॥ ౩౯ ॥ కా స్త్ర్యఙ్గ తే కలపదాయతమూర్ఛితేన సమ్మోహితాఽఽర్యచరితాన్న చలేత్త్రిలోక్యామ్ ।
త్రైలోక్యసౌభగమిదం చ నిరీక్ష్య రూపం యద్గోద్రుమద్విజమృగాః పులకాన్యబిభ్రన్ ॥ ౪౦ ॥ వ్యక్తం భవాన్ వ్రజ
జనార్తిహరోఽభిజాతో దేవో యథాఽఽదిపురుషస్సురలోకగోప్తా । తన్నో నిధేహి కరపఙ్కజమార్తబన్ధో త
ప్తస్తనేషు చ శిరస్సు చ కిఙ్కరీణామ్ ॥ ౪౧ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇతి విక్లబితం తాసాం శ్రుత్వా యోగేశ్వరేశ్వరః । ప్ర
హస్య సదయం గోపీరాత్మారామోఽప్యరీరమత్ ॥ ౪౨ ॥ తాభిస్సమేతాభిరుదారచేష్టితః ప్రియేక్షణోత్ఫుల్లము
ఖీభిరచ్యుతః । ఉదారహాసద్విజకున్దదీధితిర్వ్యరాజతైణాఙ్క ఇవోడుభిర్వృతః ॥ ౪౩ ॥ ఉపగీయమాన ఉద్గా
యన్వనితాశతయూథపః । మాలాం బిభ్రద్వైజయన్తీం వ్యచరన్మణ్డయన్వనమ్ ॥ ౪౪ ॥ నద్యాః పులినమాసాద్య
గోపీభిర్హిమవాలుకమ్ । జుష్టం తత్తరళానన్దికుముదామోదవాయునా ॥ ౪౫ ॥ బాహుప్రసారపరిరమ్భకరాల
కోరునీవీస్తనాలభననర్మనఖాగ్రపాతైః । క్ష్వేళ్యాఽవలోకహసితైర్వ్రజసున్దరీణాముత్తమ్భయన్ రతిపతిం
రమయాంచకార ॥ ౪౬ ॥ ఏవం భగవతః కృష్ణాల్లబ్ధమానా మహాత్మనః । ఆత్మానం మేనిరే స్త్రీణాం మానిన్యో

ఙ్కరీణాం నోఽస్మాకం, తప్తేషు స్మరతాపతప్తేషు- స్తనేషు-శిరస్సు చ, పఙ్కజవచ్ఛీతలం కోమలం-కరం, నిధేహి నిధాయా
ర్తిం శమయేతి భావః ॥ ఆర్తబన్ధో ఇతి తదనుగుణం సంబోధనం- కిఙ్కరీణామిత్యపేక్షణీయసంబన్ధావిష్కారః ॥ ౪౧ ॥ ఇ
త్థం- తాసాం- విక్లబితం పారవశ్యప్రలపిత-మాకర్ణ్య- యోగేశ్వరేశ్వరోఽప్యాత్మారామో - గోపీః రరీరమత్ రమయామాస-ఆ
త్మారామత్వాద్విషయవిముఖోఽప్యార్తిహరస్వభావత్వాత్తాభిస్సహ రేమ ఇత్యర్థః ॥ ౪౨ ॥ తదేవ ప్రపఞ్చయతి ॥
తాభిరిత్యాదినా ॥ ప్రియస్య స్వస్యే-క్షణేన-ఉత్ఫుల్లాని-ముఖాని-యాసాం - తాభి-స్సఙ్గతాభిః-గోపీభిస్సహ, అచ్యుతః-ఉదారహా
సశ్చ-ద్విజా దన్తాశ్చ- తేషు-కున్దకుసుమవ-ద్దీధితి-ర్యస్య-తథాభూతో- వ్యరోచత రరాజ-ఉడుభిః-వృత-శ్చన్ద్ర ఇవ ॥ ౪౩ ॥
గోపీభి-రుద్గీయమానః-స్వయం చో-ద్గాయన్-వనితాశతానాం - యూథపః కరీ యూథప ఇవేతి భావః-వైజయన్తీం, మాలాం-
బిభ్రా-ణో-వన-మలఙ్కుర్వన్-వ్యచరత్ ॥ ౪౪ ॥ హిమమయ్యో-వాలుకాస్సికతా-యస్మిన్-త-న్నద్యా యమునాయాః
పులినం-కథం భూతం-తస్యా యమునాయా- స్తరళానాం, తరఙ్గాణాం సంబన్ధినాం, కుముదానాం - మామోదో-యస్య- తేన-వా
యునా-జుష్ట-మాసాద్య అధిష్ఠాయ-రమయాంబభూవే-త్యుత్తరేణాన్వయః ॥ ౪౫ ॥ కిం కుర్వన్, బాహుప్రసారః స్కన్ధ
స్యోపరి బాహుప్రసారణం, పరిరమ్భః ఆలిఙ్గనం, కరేణా-లకాదీనా, మాలభనం సంస్పర్శశ్చ, నర్మపరిహాసశ్చ-నఖాగ్రపాతాః
నఖక్షతాశ్చ- తైః క్ష్వేళ్యా క్రీడయా చా-వలోకనైశ్చ, హసితైశ్చ-మన్మథం- తాసా-ము-ద్దీపయన్ ॥ ౪౬ ॥ ఇత్థం-మహాత్మ
నః-ఆసక్తచిత్తా-ద్భగవతో హేతోః, లబ్ధో-మానో గర్వో, యాభి-స్తాః - మానిన్యో గోప్యః, ఆత్మానం-భువి-స్త్రీణాం మధ్యే-అ

---

౪౦ ॥ శ్లో * పా ॥ కలపదామృతవేణుగీత

భ్యధికంసర్వోత్కృష్టం-మేనిరే ❋ ॥ ౪౭ ॥ ❋ తతఃకిమతఆహ॥ తాసామితి ॥ తాసాంగోపీనాం,సచాసౌ-సౌభగేనసౌన్దర్యాభిమానేన-యో,మదః-తం- మానంచిత్తసమున్నతి - మస్వాధీనతామితియావత్, తంచ-వీక్ష్య కేశవః(బ్రహ్మరుద్రయోరపినియన్తా,భగవాన్,ప్రశమాయ,తాసాం, మదమానయోః- ప్రశాన్తయేప్రసాదాయ, ఉత్తరోత్తరాభినివేశాపాదనరూపానుగ్రహాయచ-తత్రైవపుళినే,అన్తర్హితవాన్ ❋ ॥ ౪౮ ॥ ❋ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధేఏకోనత్రింశోధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

అథాన్తర్హితభగవద్దర్శనజతాపతప్తానాంభగవతోగత్యనురాగస్మితవిభ్రమేక్షితాలాపవిహారవిభ్రమాపహృతచిత్తానాముర్మత్తాయితానాంగోపీనాంతచ్చేష్టానుకరణంతావచ్చేతనాచేతనావిభాగేనప్రశ్నపూర్వకమన్వేషణప్రకారముపలక్షణతస్తస్యాన్తరాసక్త్యధ్యవసాయప్రకారం స్వాన్తరస్యాపితద్వన్మదమానప్రశమనార్థమన్తర్ధానం-తయాసహపునరన్వేషణప్రకారంచాహత్రింశేన॥ అన్తర్హితఇతి॥ భగవత్యన్తర్హితేసతి-త- మవీక్షమాణాఃయూథప - మపశ్యన్త్యః,కరిణ్యఇవ సహసాఅవిమర్శేనైవ-అన్వతప్యన్ ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ గత్యేతి॥ రమాపతేః-గత్యా అనురాగస్మితాభ్యాం యాని,విలాసనిరీక్షణానితైశ్చ-మనోరమాలాపైశ్చ, విహారాః(క్రీడాశ్చ - విభ్రమా అన్యేచవిలాసాశ్చ - తైః-ఆక్షిప్తాన్యాకృష్టాని-చిత్తాని యాసాం,తాః-అతఏవ-తదాత్మికాః,తస్మిన్నేవఆత్మాచిత్తంయాసాంతాః, తజ్జ్ఞానప్రచురాఇత్యర్థః-అతఏవ,భగవతస్తాస్తా-వివిధాశ్చేష్టాః-జగృహుఃఅనుచక్రుః ❋ ॥ ౨ ॥ ❋ తదేవప్రపఞ్చయతి॥ గతీతి ॥ తదాత్మికాః అతఏవ,ప్రియస్యకృష్ణస్య,గత్యాదిషుప్ర

ఽభ్యధికంభువి ॥ ౪౭ ॥ తాసాంతత్సౌభగమదంవీక్ష్యమానంచకేశవః । ప్రశమాయప్రసాదాయతత్రైవాన్తరధీయత ॥ ౪౮ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

❋❋❋❋❋❋❋ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, ఏకోనత్రింశోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋

శ్రీశుకఉవాచ॥ అన్తర్హితేభగవతిసహసైవవ్రజాఙ్గనాః । అతప్యంస్తమచక్షాణాఃకరిణ్యఇవయూథపమ్॥ ౧ ॥ గత్యాఽనురాగస్మితవిభ్రమేక్షితైర్మనోరమాలాపవిహారవిభ్రమైః । ఆక్షిప్తచిత్తాః ప్రమదారమాపతేస్తాస్తావిచేష్టాజగృహుస్తదాత్మికాః॥ ౨ ॥ గతిస్మితప్రేక్షణభాషణాదిషుప్రియాఃప్రియస్యప్రతిరూఢమూర్తయః । అసావహంత్విత్యబలాస్తదాత్మికాన్యవేదిషుఃకృష్ణవిహారవిభ్రమాః॥ ౩ ॥ గాయన్త్యఉచ్చైరముమేవసంహతావిచిక్యురున్మత్తకవద్వనాద్వనమ్ ।పప్రచ్ఛురాకాశవదన్తరంబహిర్భూతేషుసన్తంపురుషంవనస్పతీన్ ॥ ౪ ॥ దృష్టోవఃకచ్చిదశ్వత్థప్లక్షన్యగ్రోధనోమనః। నన్దసూనుర్గతోహృత్వాప్రేమహాసావలోకనైః ॥ ౫ ॥ కచ్చిత్కురవకాశోకనీపోదుమ్బరచన్దనాః । రామానుజోమానినీనాంగతోదర్పహరస్మితః ॥ ౬ ॥ కచ్చిత్తులసికల్యాణిగోవిన్దచరణప్రియే । సహత్వాఽళికులైర్బిభ్రద్దృష్టస్తేఽతిప్రియోఽచ్యుతః ॥ ౭ ॥ మాలత్యదర్శివఃకచ్చిన్మల్లికేజాతి

ప్రతిరూఢమూర్తయః-భగవద్గత్యాద్యనుకారేషుచికీర్షితేషుసత్సు ప్రతిరూఢాస్తస్యమూర్తయోయాసాంతాః, అతః-కృష్ణవిహారాఇవవిభ్రమాఃక్రీడాయాసాంతాః-తస్య, ప్రియాః, అబలాగోప్యః,అసావహంకృష్ణోఽహమితి మిథో,నివేదితవత్యః ❋ ॥ ౩ ॥ ❋ కించ గాయన్త్యఇతి॥ సఙ్గతాస్సముదితాః,స్సఙ్ఘీభూతాఇతియావత్.అముంకృష్ణమేవ-గాయన్త్యః.వనాద్వనం-గచ్ఛన్త్యః,ఉన్మత్తవ-ద్విచిక్యురమృగయన్,వనస్పతీన్పప్రచ్ఛుశ్చ, కథంభూతంఆకాశవద్భూతేషుచరాచరాత్మకేష్వన్తర్బహిశ్చ,వ్యాప్య-వసన్తం,పురుషంపురుషాకారం,పురుషశబ్దవాచ్యంవా, పరమపురుషంవా,ఏవంభూతమపి,ప్రాకృతమివ,పప్రచ్ఛుః,రిత్యనేనోన్మత్తతుల్యత్వందర్శితమ్ ❋ ॥ ౪ ॥ ❋ భగవద్విరహవ్యథాముషితచేతనాచేతనతిర్యగతిర్యగ్వివేకానాంప్రశ్నప్రకారమేవాహ॥ నవభిః॥ అశ్వత్థాదీనాంప్రత్యేకసంబోధనేనప్రశ్నేఽపిప్రత్యేకమవగన్తవ్యః,ప్రేమహాసవిలోకనైః-రస్మాకం, మనో, హృత్వా,చోరఇవ-నన్దసూను,ర్గతః వోయుష్మాభిః-కిందృష్టం-అశ్వత్థాదీనాంమహత్త్వవ్యఞ్జాంగత్వాత్తత్రాశ్వత్థస్యభగవద్విభూతిత్వాచ్చతేపశ్యేయురిత్యాదావశ్వత్థాదీన్పృచ్ఛన్తి, తతోమహాన్తఃపుష్పైర్బహూపకారిణశ్చేతికురవకాదీన్పృచ్ఛన్తీత్యేవంయథాసంభవంకేచిద్వ్యాచక్షతే ❋ ॥ ౫ ॥ ❋ కచ్చిదితి॥ హేకురవకాదయః,మానినీనాం,దర్పహారంస్మితంయస్య, స, రామానుజః-ఇహాగతః కచ్చిదితీష్టప్రశ్నద్యోతకమవ్యయం,దృష్టః ఆగతశ్చకిం,తదస్మదిష్టమిత్యర్థః ఏవముత్తరత్రాపి ❋ ॥ ౬ ॥ ❋ హేతులసి హేగోవిన్దచరణప్రియే, అతఏవ, హేకల్యాణి,అళికులైస్సహ,త్వాం, బిభ్రాణః తవా,తిప్రియశ్చాచ్యుత-స్త్వయా,దృష్టఃకచ్చిత్ ❋ ॥ ౭ ॥ ❋ గుణాతిరేకేఽపినమ్రాశ్రితీఃపశ్యేయురితిపృచ్ఛన్తి॥ మాలతీతి॥ హేమాలతి-హేమల్లికే, హేజాతి,హేయూథికే,వోయుష్మాభిఃఅదర్శికచ్చిద్దృష్టఃకిం,

మాధవః,కరస్పర్శేన-యుష్మాకం ప్రీతిం,జనయన్,కిం,యాతః,అత్ర, మాలతీజాత్యోరవాన్తరవిశేషోద్రష్టవ్యః ※ ॥ ౮ ॥ ※ ఫలాదిభిస్సర్వప్రాణిసంతర్పకా ఇమేపశ్యేయురితిపృచ్ఛన్తి ॥ చూతేతి ॥ చూతాప్రియాలాఃకదమ్బనీపయోశ్చవాన్తరభేదోద్రష్టవ్యః హేచూతాదయః,భవన్తః-యేచాన్యే-పరార్థమేవ,భవికాజన్మ-యేషాం, తే,యమునాకూలసమీపేవర్తమానాః,తీర్థవాసినఇత్యర్థః-రహితాత్మనాం,శూన్యచేతసా-మస్మాకంకృష్ణపదవీం-శంసన్తుకథయన్తు ※ ॥ ౯ ॥ ※ హేక్షితి ॥ త్వయా,కిం-తపః,కృతం,అన్యథేదంనఘటతఇత్యాహుః,యా,త్వం, కేశవస్య - అఙ్ఘ్రిస్పర్శేన-ఉత్సవో-యస్యాః-స్తథాభూతా-కుతః,అఙ్గరుహైః-ఉత్పులకితారోమాఞ్చితా-విభాసిశోభసే - ఉదఞ్చితానిఉత్పన్నాన్యఙ్కుర్యాణి - తేనరోమాఞ్చైః-తత్రహేతుః కేశవాఙ్ఘ్రిస్పర్శః,తత్రచహేతుఃప్రాప్తనంతపశ్చ, తిసంభావ్య, ధోత్సవేహేత్వన్తరాణ్యపిసంభావయన్తి ॥ అపికి-మయ-ముత్సవో-ఽఙ్ఘ్రిసంభవఃఅధునైవ దేశే భగవదఙ్ఘ్రిస్పర్శసంభవః-కింవా,పూర్వమేవ - ఉరుక్రమస్యత్రివిక్రమస్య ,విక్రమాత్పాదాసర్గాక్రమణాత్,జాతః,అథవా-తతోఽపిపూర్వం,వరాహవపుషః భగవతః-పరిరమ్భణేనాలిఙ్గనేన,జాతః ※ ॥ ౧౦ ॥ ※ హిరణ్యాదృష్టిలాలిత్యస్యశ్రీకృష్ణదర్శనజహర్షియుక్తతాంసంభావ్యపృచ్ఛన్తి ॥ అపీతి ॥ హేఏణపత్ని,వో యుష్మాకం,దృశాం,సునిర్వృతిం-నిరతిశయానన్దం, గాత్రైస్సున్దరైః పాణిపాదాదిభిరవయవైః, వితన్వన్ విస్తరేణజనయన్ - అచ్యుతః - ప్రియయాసహ-ఇహోపగతః,అపికిం,ఆగతఃకిమిత్యర్థః ॥ నోపగతఇతిమావోచ ఇత్యభిప్రేత్యతత్రలిఙ్గమాహుః ॥ కాపత్యేనసంబ్రూయురితిసఖ్యమాపాదయన్తీభిస్సంబోధ్యతే ॥ హేసఖీతి ॥ కాన్తాయాః, అఙ్గసఙ్గేనఆలిఙ్గనేన-య-త్కుచకుఙ్కుమం- తేనరఞ్జితాయాః,కులపతేఃగోకులనాథస్యకృష్ణస్య, కున్దస్రజో గన్ధ, ఇహ-వాతి ప్రసరతి, అనేనకాన్తయాసహోపగతత్వేలిఙ్గముక్తం భవ

యూథికే । ప్రీతింవోజనయన్యాతః కరస్పర్శేనమాధవః ॥ ౮ ॥ చూతప్రియాలపనసాసనకోవిదారజమ్బ్వర్క-
బిల్వబకులామ్రకదమ్బనీపాః । యేఽన్యేపరార్థభవికాయమునోపకూలాశ్శంసన్తుకృష్ణపదవీంరహితాత్మ
నాం నః ॥ ౯ ॥ కింతేకృతంక్షితి ※ తపోబతకేశవాఙ్ఘ్రిస్పర్శోత్సవోత్పులకితాఙ్గరుహైర్విభాసి । అప్యఙ్ఘ్రిసంభవ
ఉరుక్రమవిక్రమాద్వా※ఆహోవరాహవపుషఃపరిరమ్భణేన ॥ ౧౦ ॥ అప్యేణపత్న్యుపగతఃప్రియయేహగాత్రై
స్తన్వన్దృశాంసఖిసునిర్వృతిమచ్యుతోవః । కాన్తాఙ్గసఙ్గకుచకుఙ్కుమరఞ్జితాయాః కున్దస్రజఃకులపతేరిహవాతి
గన్ధః ॥ ౧౧ ॥ బాహుంప్రియాంసఉపధాయగృహీతపద్మో రామానుజస్తులసికాలికులైర్మదాన్ధైః । అన్వీయమా
నఇహవస్తరవఃప్రణామంకింవాభినన్దతిచరన్ప్రణయావలోకైః ॥ ౧౨ ॥ పశ్యతేమాలతాబాహూనప్యాశ్లిష్టావ
నస్పతేః । నూనంతత్కరజస్పృష్టాబిభ్రత్యుత్పులకాన్యహో ॥ ౧౩ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఇత్యున్మత్తవచోగోప్యః
కృష్ణాన్వేషణకాతరాః । లీలాభగవతస్తాస్తాహ్యనుచక్రుస్తదాత్మికాః ॥ ౧౪ ॥ కస్యాశ్చిత్పూతనాయన్త్యాఃకృ
ష్ణాయన్త్యపిబత్స్తనమ్ । తోకయిత్వారుదత్యన్యాపదాహన్‌శకటాయతీమ్ ॥ ౧౫ ॥ దైత్యాయిత్వాజహారాన్యా

తి ※ ॥ ౧౧ ॥ ※ ఫలభారేణనతాంస్తరూన్ కృష్ణదర్శనాత్ప్రణతాన్మత్వా ప్రియయాసహితస్యగతివిలాసంసమ్భావయన్త్యః పృచ్ఛన్తి ॥ బాహుమితి ॥ హేతరవః,రామానుజో-గృహీతందక్షిణపాణినాధృతం పద్మం-యేన తథాభూతః,ప్రియాయాః, స్కన్ధే - బాహుంవామబాహుం-నిధాయ తులసికాయా - అలికులైః - స్తదామోదమదాన్ధైః,రన్వీయమానోఽనుగమ్యమాన-ఇహ చరన్-ప్రణయసహితైః,రవలోకైః,వోయుష్మాకం- ప్రణామ-మభినన్దతికిమ్ ※ ॥ ౧౨ ॥ ※ తత్రకాశ్చిత్కాశ్చిద్గోపిరాహుః ॥ పశ్యతేతి ॥ హేసఖ్యః,ఇమాః లతాః-కృష్ణేన నూనం-సఙ్గతాః-పశ్యత-పృచ్ఛతేతిపాఠాన్తరం-తదా-ఇమాః - పృచ్ఛతే-త్యర్థః ॥ ననుస్వపతిసఙ్గతౌతత్సఙ్గతిర్దుర్ఘటాతత్రాహుః ॥ వనస్పతేఃపత్యుః - బాహూన్ స్కన్ధాన్ ఆశ్లిష్టా అపి కర్తరి క్తః-ఆశ్లిష్యేతిపాఠాన్తరం తదా-ఆశ్లిష్యాపి నూనం తస్యకృష్ణస్య - కరజైః - నఖైః-స్పృష్టాః-కుతః-యత-ఉత్పులకాని-బిభ్రతి-నహిస్వపతిసఙ్గతానామపీదృక్పులకసంభవఇతిభావః - ఉదఞ్చితకోరకాణిపులకత్వేనసంభావయన్తీనామియముక్తిః ※ ॥ ౧౩ ॥ ※ ఉన్మత్తకవత్ప్రపచ్ఛురిత్యేతత్ప్రపఞ్చితమ్-అథ “ రమాపతేస్తాస్తావిచేష్టాజగృహుస్తదాత్మికా ,, ఇతియదుక్తంతత్ప్రపఞ్చయతి ॥ ఇతీతి ॥ ఇతి-ఉన్మత్తస్యేవవచాంసియాసాంతాః-గోప్యః-కృష్ణాన్వేషణేనాతికాతరాఃఅతివిహ్వలాః-తదాత్మికాశ్చ-భగవత-స్తాస్తాః- లీలా- అనుచక్రుఃఅనుకృతవత్యః ※ ॥ ౧౪ ॥ ※ కస్యాశ్చిదిత్యాదిభిశ్చతుర్భిరనుకరణంప్రపఞ్చ్యతే-తతశ్చతుర్భిస్తన్మయత్వం - పునరేకేనానుకరణమితివివేకః- కస్యాశ్చిద్గోపికాయాః పూతనావదాచరన్త్యాః,కాచిత్కృష్ణవదాచరన్తీ - స్తన-మచుమ్బత్-అన్యాతు-తోకయిత్వాశిశువదాత్మానంకృత్వా - రుదన్తీ-శకటాసురవదాచరన్తీం, కాంచి-త్పదాచరణేనాహన్ తాడయామాస ※ ॥ ౧౫ ॥ ※ కాచిత్తు-దైత్యఇత్యాత్తృణావర్తవదాత్మానంకృత్వా-అన్యాంకాఞ్చి - త్కృష్ణస్యార్భంబాల్యం-భావయన్తీం, జహారహృతవతీ-కాచిత్తు - ఘోషాణాంధ్వనతాంభూషణానాం నిస్స్వనో-యయో-స్తౌ-

భూషణనిస్వనావితి పాఠాన్తరం - తా - వత్సీ - చరణౌ కర్షన్తీ, రిఙ్ఖయామాస - జానుచఙ్క్రమణం చకార ॥ ౧౬ ॥ ద్వౌ గోప్యౌ, కృష్ణరామావివాచేరతుః - కాశ్చన - గోపావత్సాశ్చ తద్వదాచేరుః, తత్ర - కాచిద్వత్సాసురవదాచరన్తీం కాఞ్చిత్, గృహీత్వా భ్రామయిత్వా, న్యపాతయత్ - కాచి - ద్బకాసురవదాచరన్తీం, ఘ్నతీవ - బభూవ ॥ ౧౭ ॥ తదా, దూరగాః దూరేవర్తమానాః, గోవదాచరన్తీః, కాశ్చిత్ - యద్వ, త్కృష్ణః తద్వదాహ్వయత్ ఆజుహావ, ఆహూయేతి పాఠే - యద్వత్కృష్ణః తద్వద్దూరగా ఆహూయ పున - స్త - మనుకుర్వతీం కృష్ణస్త్వమితి పాఠే కృష్ణభావమనుకుర్వతీం - తదేవ దర్శయతి - వేణుం - క్వణయన్తీం - కేవలం ముఖేన గాయన్తీం - క్రీడన్తీమితి పాఠాన్తరం - కాశ్చి, త్సాధు సాధ్వితి, శంసన్తి ప్రశశంసుః ॥ ౧౮ ॥ కాచిత్తు, తన్మనాః కృష్ణాభేదాభిమానయుక్తమనాః - కస్యాఞ్చి త్స్వభుజం, న్యస్య - కస్యాశ్చిదంసే స్వభుజం నిధాయేత్యర్థః - చలన్తీ పాదవిన్యాసాన్కుర్వతీ, అపరాః ప్రత్యాహ - కిమితి నను హే సఖ్యః - అహం - కృష్ణః - మమ లలితాం సున్దరతరాం - గతిం - పశ్యతేతి ॥ ౧౯ ॥ తథా - కాచి - త్కృష్ణోఽహ - మితి, వదన్తీ - వర్షవాతాభ్యాం - మా భైష్ట భయం మా కార్ష్ట తాభ్యాం వర్షవాతాభ్యాం - త్రాణం రక్షణం - మయా, విహిత - మిత్యుక్త్వా, అమ్బరముత్తరీయ - మేకేన హస్తేన - వితత్య విస్తృత్యో, న్నిదధే ఊర్ధ్వం ధృతవతీ ॥ ౨౦ ॥ హే నృప - కాఞ్చి త్కాళీయాయన్తీం - శిరసి - పదా, ఆక్రమ్య అపరా - కాచి - దువాచ - కిమితి హే దుష్టసర్ప - గచ్ఛ యితో హ్రదాదపసర, నను హే అహో, అహం - ఖలానాం, దణ్డధృక్ దణ్డయితా, జాతః అవతీర్ణ ఇతి ॥ ౨౧ ॥ తథా, తత్ర - గోపీనాం మధ్యే -

---

మేకా కృష్ణార్భభావనామ్ । రిఙ్ఖయామాస కాప్యఙ్ఘ్రీ కర్షన్తీ ఘోషనిస్వనౌ ॥ ౧౬ ॥ కృష్ణరామాయితే ద్వే తు గోపవత్సాయితాః పరాః । వత్సాయితాం గృహీత్వాన్యా భ్రామయిత్వా న్యపాతయత్ ॥ కృష్ణాయితా ఘ్నతీ చాన్యా తత్రైకా తు బకాయితీమ్ ॥ ౧౭ ॥ ఆహ్వయద్దూరగా యద్వత్కృష్ణస్తమనుకుర్వతీమ్ । వేణుం క్వణన్తీం క్రీడన్తీమన్యాశ్శంసన్తి సాధ్వితి ॥ ౧౮ ॥ కస్యాఞ్చిత్స్వభుజం న్యస్య చలన్త్యాహాపరా నను । కృష్ణోఽహం పశ్యత గతిం లలితామితి తన్మనాః ॥ ౧౯ ॥ మా భైష్ట వాతవర్షాభ్యాం తత్త్రాణం విహితం మయా । ఇత్యుక్త్వైకేన హస్తేన వితత్యోన్నిదధేఽమ్బరమ్ ॥ ౨౦ ॥ ఆరుహ్యైకా పదాఽఽక్రమ్య శిరస్యాహాపరాం నృప । దుష్టాహే గచ్ఛ జాతోఽహం ఖలానాం నను దణ్డధృక్ ॥ ౨౧ ॥ తత్రైకాచాహ హే గోపా దావాగ్నిం పశ్యతోల్బణమ్ । చక్షూంష్యాశ్వపిదధ్వం వో విధాస్యే క్షేమమఞ్జసా ॥ ౨౨ ॥ బద్ధాన్యైకా స్రజా కాఞ్చిత్తన్వీ తత్ర ఉలూఖలే । బధ్నామి భాణ్డభేత్తారం హైయఙ్గవముషం త్వితి ॥ భీతా సుదృక్పిధాయాస్యం భేజే భీతివిడమ్బనమ్ ॥ ౨౩ ॥ ఏవం కృష్ణం పృచ్ఛమానా బృన్దావనలతాస్తరూన్ । వ్యచక్షత వనోద్దేశే పదాని పరమాత్మనః ॥ ౨౪ ॥ పదాని వ్యక్తమేతాని నన్దసూనోర్మహాత్మనః । లక్ష్యన్తే హి ధ్వజామ్భోజవజ్రాఙ్కుశలతాదిభిః ॥ ౨౫ ॥ తైస్తైః పదైస్తత్పదవీమన్విచ్ఛన్త్యోఽగ్రతోఽబలాః । వధ్వాః పదైస్సుపృక్తాని విలోక్యార్తాస్సమబ్రువన్ ॥ ౨౬ ॥ తస్యాః పదాని చైతాని యాతాయా నన్దసూనునా । అంసన్యస్తప్రకోష్ఠాయాః కరేణోః కరిణా యథా ॥ ౨౭ ॥ అనయాఽఽరాధితో నూనం

కాచి, దువాచ ॥ కిమితి ॥ హే గోపాః, ఉల్బణం దుస్సహం, ప్రభూతం వా, దవాగ్నిం - పశ్యత, చక్షూంషి పిదధ్వం నిమీలయత వో యుష్మాకం, మాశు, క్షేమం, మఞ్జసా సుఖేన, విధాస్యే కరిష్యామీతి ॥ ౨౨ ॥ ఏకా తు, స్రజా, కాఞ్చి, ద్బధ్నన్తీ, ప్రోవాచ, కిమితి - హే హరే, అధునా - త్వాం - హైయఙ్గవముషం నవనీతచోరం - తద్భాణ్డభేత్తారం చా, తః, ఉలూఖలే, బధ్నామీతి - తథైవం, బద్ధో - క్తా చ, సా, భీతేవ, శోభనే దృశౌ - యస్మిన్ - త - దాస్యం - పిధాయ హస్తాభ్యామాచ్ఛాద్య సుదృక్ వరాక్షీ వా, సతీ, ముఖం - పిధాయ - భీతివిడమ్బనం భయానుకరణం, భేజే చకార ॥ ౨౩ ॥ ఇత్థం - పునరపి - బృన్దావనే - లతా - స్తరూంశ్చ, కృష్ణం - పృచ్ఛమానాః - వనప్రదేశే - పరమాత్మనః కృష్ణస్య - పదాని - వ్యచక్షత అపశ్యన్ ॥ ౨౪ ॥ తదా దృష్టభగవత్పదానాం తాసాముక్తిమాహ ॥ పదానీతి ॥ ఇమాని - మహాత్మనో, నన్దసూనోః - పదాని - వ్యక్తం నూనం కుతః - హి యస్మాత్ - ధ్వజాదిభిః - రేఖాత్మకైః లక్ష్యన్త ఇతి ॥ ౨౫ ॥ తతః - తైస్తైః ధ్వజాదిచిహ్నితైః - పదైః తస్య కృష్ణస్య - పదవీం - పురః పురో - ఽన్విచ్ఛన్త్యః అన్వేషయన్త్యః - అబలా గోప్యః - తదా - కస్యాశ్చి - ద్వధ్వాః, పదైః - సంపృక్తాని అన్తరాన్తరాయుక్తాని - భగవతః - పదాని, విలోక్యా - ర్తా దుఃఖితా, ఊచుః ॥ ౨౬ ॥ తదేవాహ ॥ కస్యా ఇత్యాదిభిస్సార్ధైరష్టభిః ॥ కరిణా సహ - కరిణ్యా ఇవ - నన్దసూనునా సహ - గచ్ఛన్త్యాః - కస్యాశ్చి - ద్వధ్వాః - పదాని - హే గోప్యః, పశ్యత - కథంభూతాయాః అంసే స్కన్ధే న్యస్తః - ప్రకోష్ఠో - యస్యాః, తస్యాః, అన్యథైవంవిధః పదానాం సంపర్కో న స్యాదితి భావః ॥ ౨౭ ॥ అనయా కృష్ణేన సహ యాతయా భగవాన్, హరిరీశ్వరో

---

౧౮ శ్లో ॥ పా ॥ ఆహూయ ‡ కృష్ణత్వమను † గాయన్తీమ్

నూనం, ఆరాధితః-పూర్వజన్మనీతి శేషః-కుతః యత్-యస్మాత్-నో౽స్మాన్-సర్వాః, విహాయ-గోవిన్దః ప్రీతియుక్తో రహః-ఏకాన్తం-యాం-మనయత్, నహ్యనారాధితేశ్వరాణాం రహసి గోవిన్దసఙ్గస్సులభ ఇతి భావః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ కాశ్చిదాహుర్ధన్యా ఇతి హే ఆళ్యః సఖ్యః అమీ, గోవిన్దస్య, పాదాబ్జరేణవః, ధన్యాః, అహో ॥ తత్ర హేతుః ॥ యానితి॥ యాన్ గోవిన్దాఙ్ఘ్రిపఙ్కజరేణూన్ బ్రహ్మాదయో-దేవాః-అఘనుత్తయే గోవిన్దప్రాప్తిప్రతిబన్ధకపాపాపనుత్తయే, మూర్ధ్నా ధృతవన్తః - అస్మాభిరప్యేతద్రేణ్వభిషేకేణ తద్వైవ కృష్ణః ప్రాప్తుం శక్య ఇతి భావః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ అన్యాస్త్వాహుః ॥ తస్యా ఇతి ॥ తస్యాః గోవిన్దేన సహయాతాయాః, అమూని-పదాని-నో౽స్మాకం ఉచ్చైః భృశం-క్షోభం చిత్తక్షోభం, కుర్వన్తి-తత్ర హేతుః-యా, స్వయ, మేకైవ-సర్వాసాం గోపీనాం, సమ్బన్ధి-సర్వస్వభూత, మచ్యుతస్యాధర, మధరామృత - మపహృత్య, రహసి-భుఙ్క్తే ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ అన్యాతు కేవలమసంపృక్తాని కృష్ణస్యైవ పదాని దృష్ట్వా సామర్షమాహ॥ నలక్ష్యన్త ఇతి ॥ తస్యాః వధ్వాః, పదాన్యత్ర నదృశ్యన్తే-కుతః-యతో నూనం-తృణాఙ్కురైః-ఖిద్యన్తి - సుజాతే సుకుమారే - అఙ్ఘ్రితలే, యస్యాః, స్తాం-ప్రేయసీం, ప్రియః శ్రీకృష్ణః-ఉన్నిన్యే-స్కన్ధమారోపితవాన్ ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ అపరాస్తు సత్యమత ఏవాధికలగ్నాని పదాని పశ్యతేత్యాహుః ॥ ఇమానీతి॥ హే గోప్యః, వధూం, వహతో, గామినో గచ్ఛతః, కామిన ఇతి పాఠే, కామినః-అత ఏవ, వధూం, వహతః కృష్ణస్య, అత ఏవ-భారాక్రాన్తస్య, అత ఏవ, అధికలగ్నానీ, మాని-పదాన్యత్ర, పశ్యత ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ కాశ్చిత్ క్షోణీసమ్మర్దమాలక్ష్యాహుః॥ అత్రేతి॥ మహాత్మనా, కామినా అత్ర పుష్పహేతోః పుష్పాపచయార్థం, కాన్తా-అవరోపితా, అత్ర తు-ప్రియార్థే ప్రియామలం, కర్తుం, ప్రేయసా కృష్ణేన, ప్రసూనానామపచయః పుష్పలవనం-కృతః ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ అత ఏవ, ప్రపదాభ్యాం పాదాగ్రాభ్యాం, ఉచ్చ ప్రసూనాపచ

భగవాన్హరిరీశ్వరః । యన్నో విహాయ గోవిన్దః ప్రీతో యామనయద్రహః ॥ ౨౮ ॥ ధన్యా అహో అమీ ఆళ్యో గోవిన్దాఙ్ఘ్ర్యబ్జరేణవః । యాన్బ్రహ్మేశాదయో దేవా దధుర్మూర్ధ్న్యఘనుత్తయే ॥ ౨౯ ॥ తస్యా అమూని నః క్షోభం కుర్వన్త్యుచ్చైః పదాని యత్ । యైకాపహృత్య గోపీనాం ధనం భుఙ్క్తే౽చ్యుతాధరమ్ ॥ ౩౦ ॥ న లక్ష్యన్తే పదాన్యత్ర తస్యా నూనం తృణాఙ్కురైః । ఖిద్యత్సుజాతాఙ్ఘ్రితలాముున్నిన్యే ప్రేయసీం ప్రియః ॥ ౩౧ ॥ ఇమాన్యధికలగ్నాని పదాని వహతో వధూమ్ । గోప్యః పశ్యత కృష్ణస్య భారాక్రాన్తాని కామినః ॥ ౩౨ ॥ అత్రావరోపితా కాన్తా పుష్పహేతోర్మహాత్మనా । అత్ర ప్రసూనాపచయః ప్రియార్థే ప్రేయసా కృతః ॥ ౩౩ ॥ ప్రపదాక్రమణే హ్యేతే పశ్యతాసకలే పదే । కేశప్రసాధనం త్వత్ర కామిన్యాః కామినా కృతమ్ ॥ ౩౪ ॥ తాని చూడయతా కాన్తాముపవిష్టమిహ ధ్రువమ్ । ఇత్యేవం ❁ ప్రలపన్త్యస్తా గోప్యశ్చేరుర్విచేతసః ॥ ౩౫ ॥ రేమే తయా చాత్మరత ఆత్మారామో౽ప్యఖణ్డితః । కామినాం దర్శయన్దైన్యం స్త్రీణాం చాపి దురాత్మతామ్ ॥ ౩౬ ॥ యాం గోపీమనయత్కృష్ణో విహాయాన్యాః స్త్రియో వనే । సా చ మేనే తదా౽౽త్మానం వరిష్ఠాం సర్వయోషితామ్ ॥ హిత్వా గోపీః కామయానా * మామసౌ భజతే ప్రియః ॥ ౩౭ ॥ తతో గత్వా వనోద్దేశం దృప్తా కేశవమబ్రవీత్ । న పారయే౽హం చలితుం నయ మాం యత్ర

యార్థ-మాక్రమణం, యయోః-స్తే [illegible], పశ్యత కాశ్చిత్తస్యాః కృష్ణజాన్వన్తరముపవిష్టాయాశ్చిహ్నం క్షోణీసమ్మర్దనాదికమాలక్ష్యాహుః॥ కేశప్రసాధనమితి॥ అత్ర, కామినా కృష్ణేన, కామిన్యాః, కేశప్రసాధనం, కేశానామితస్తతో విశ్లథతాం, ప్రసాధనం పునస్సీమన్తసమీకరణాభ్యాం బన్ధనం - కృతమ్ ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ కాన్తామధికృత్య-తాని ప్రసూనాని, చూడయతా శిరోభూషణం కుర్వతా, కృష్ణేనేహ, నూనం, ఉపవిష్టం, ఇత్యుక్తప్రకారేణ ఏవం ప్రకారాన్ తర్కణో౽పి-ప్రలాపం కుర్వత్యః, దర్శయన్త్య ఇతి పాఠే-మిథస్తచ్చిహ్నాని దర్శయన్త్యః-స్తా గోప్యః - తత్ర తత్ర - విచేతస ఉన్మత్తసదృశాః-విచేరుః ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ కిం విచేతోభిర్గోపీభిః కేవలమిష్టసంభావనామాత్రం కృతం- ఉత తత్సత్యమేవేతి రాజ్ఞస్సంశయం నిరాహ మునిః॥ రేమ ఇతి॥ తయా-గోపీభిరుద్భావితయా-కయాచిద్గోప్యా సహ-భగవాన్ రేమే॥ కథంభూతః-ఆత్మారామో౽ప్యఖణ్డితో౽పి, అవాప్తసమస్తకామత్వేన స్త్రీవిభ్రమైరఖణ్డితచిత్తో౽పి ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ తథా చేత్కిమితి రేమే౽త ఆహ॥ కామినామితి ॥ కామినాం విషయాసక్తచిత్తానాం - దైన్యం తత్పారవశ్యాత్మకం- స్త్రీణాం, దౌర్జన్యం చ, దర్శయన్ దర్శయితుమిత్యర్థః. స్త్రీణాం దురాత్మతామాహ॥ యామితి॥ అన్యాస్స్త్రియో విహాయ-కృష్ణో-యాం గోపీ-మనయత్-సా చ, తదా-సర్వయోషితాం మధ్యే, ఆత్మానం-వరిష్ఠాం, మమన్యత-మననప్రకారమేవాహ॥ హిత్వేతి ॥ కామో-యానం-గమనసాధనం-యాసాం-తాః సర్వాః, గోపీర్విహాయ సౌ ప్రియో-మామేవ-భజతే అనువర్తతే- అతో, ౽హం-సర్వయోషితాం, శ్రేష్ఠేతి మేనేత్యర్థః ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ తత ఏవమభిమత్యానన్తరం, కించిద్దూరం-గత్వా-గర్వితా సతీ-కేశవం కృష్ణమబ్రవీత్॥ కిమితి ॥ అహం-గన్తుమ్

౩౫ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ దర్శయన్త్య

చలితుం-నశక్నోమి-అతో యత్ర-తే మనః జిగమిషసి తత్ర-మాం-నయ ఇతి ॥ ౩౮ ॥ కామినాం దైన్యం దర్శయతి॥ ఏవమి తి॥ ఇత్థ-ముక్తో,భగవా-న్ప్రియా-మాహ॥ కిమితి॥ స్కన్ధే ఆరుహ్యతా,మితి త్వయేతి శేషః,అఖణ్డితత్వమాహ ॥ తతశ్చేతి ॥ తత స్త స్యాం స్కన్ధారోహోద్యతాయాం సత్యాం - అన్తర్హిత వాన్ తత స్సైవ సావధూ-రనుత ప్తవతీ ॥ ౩౯ ॥ అనుతాప ప్రకారమేవాహ ॥ హానాథేతి ॥ హేతిఖేదే-హేనాథ-హేప్రియతమ-హే మహాభుజ-క్వాసి-తవ కింకర్యాః-కృపణాయాః దీ నాయాశ్చ-మమ-హేసఖే-తవ,సన్నిధిం-దర్శయ ॥ ౪౦ ॥ ఇత్థం -ప్రియస్య విశ్లేషణ-మోహితాం విచిత్తాం- దుఃఖితాం చ,తా-మవిదూరతః-తాగోప్యో-దదృశుః,కథంభూతాః , భగవతో-మార్గ,మన్వేషయన్త్యః ॥ ౪౧ ॥ తస్యా-స్తయా స్వ స్యాః , మాధవా-న్మానప్రాప్తిం సమ్మానప్రాప్తిం , తథా,ఆత్మనో దౌరాత్మ్యాద్ధేతోః,అవమానంచ కథిత మాకర్ణ్య,స ర్వా-గోప్యః,పరమం విస్మయం,ప్రాపుః ॥ ౪౨ ॥ తత,స్తయా సహితాః,కృష్ణాన్వేషణాయ-యావచ్చన్ద్రికా,ప్రకాశ తే-తావ,ద్వనం, చేరుః-తత-స్తమసా సాన్ద్రతరుచ్ఛాయాకృతేన-ప్రవిష్టం వ్యాప్తం వన-మాలక్ష్య,తతో,నివృత్తాః ॥ ౪౩ ॥ ఏవం-తమఃప్రాప్తా అపి స్వగృహాన్నైవస్మృతవత్యః , తత్ర హేతుం వదన్విశినష్టి ॥ తస్మిన్కృష్ణ ఏవ-మనో-యాసాం , అత ఏవ తదాత్మికాః తజ్జ్ఞానప్రచురాః , అతఏవ తస్యైవాలాపో యాసాం - తస్యైవ వివిధా చేష్టా యాసాం-తా, స్తస్యైవ, గు ణా,న్గాయన్త్యః ॥ ౪౪ ॥ కింతు-పూర్వం,కృష్ణేన యత్ర,సఙ్గతా, స్తదేవ-కాళిన్ద్యాః, పులిన-మాగత్య,సమవేతా స్సమ్ము దితాః,కృష్ణభావనాయుక్తాః,కృష్ణస్యాగమనే-కాఙ్క్షితం కాఙ్క్షా , యాసాం-తాః కృష్ణమేవ జగుః ॥ ౪౫ ॥ ఇతి శ్రీభాగవ

తేమనః॥ ౩౮ ॥ఏవముక్తః ప్రియామాహ స్కన్ధమారుహ్యతామితి। తతశ్చాన్తర్దధే కృష్ణస్సావధూరన్వతప్యత॥ హానాథరమణప్రేష్ఠక్వాసి క్వాసి మహాభుజ। దాస్యాస్తే కృపణాయా మే సఖే దర్శయ సన్నిధిమ్॥ ౪౦॥ అన్విచ్ఛన్త్యో భగవతో మార్గం గోప్యోఽవిదూరతః। దదృశుః ప్రియవిశ్లేషమోహితాం దుఃఖితాం సఖీమ్ ॥ ౪౧ ॥ తయా కథిత మాకర్ణ్య మానప్రాప్తించ మాధవాత్। అవమానంచ దౌరాత్మ్యాద్విస్మయం పరమం యయుః ॥ ౪౨ ॥ తతోఽవి శన్వనం చన్ద్రజ్యోత్స్నా యావద్విభావ్యతే। తమః ప్రవిష్టమాలక్ష్య తతో నివవృతుః స్త్రియః॥ ౪౩ ॥ తన్మనస్కా స్తదాలాపా స్తద్విచేష్టా స్తదాత్మికాః। తద్గుణానేవ గాయన్త్యో నాత్మాగారాణి సస్మరుః ॥ ౪౪ ॥ పునః పులినమాగత్య కాళిన్ద్యాః కృష్ణభావనాః। సమవేతా జగుః కృష్ణం తదాగమనకాఙ్క్షితాః॥ ౪౫ ॥ ************

************ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, త్రింశోఽధ్యాయః ***********

+§ గోపికాగీతారమ్భః §+

గోప్య ఊచుః ॥ జయతి తేఽధికం జన్మనా వ్రజః శ్రయత ఇన్దిరా శశ్వదత్ర హి। దయిత దృశ్యతాం దిక్షు తావకా స్త్వ య్యధృతాసవస్త్వాం విచిన్వతే ॥ ౧ ॥ శరదుదాశయే సాధుజాతసత్సరసిజోదరశ్రీముషా దృశా। సురతనాథ తేఽ

తేచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే త్రింశోఽధ్యాయః ********************

“ తద్గుణానేవ గాయన్త్యః కృష్ణంజగు ,, రితిచోక్తం,తదేవ గానం ప్రపఞ్చయత్యేకత్రింశేన॥ జయతీతి ॥ వ్రజ,స్తేతవ,జ న్మనా హేతునా నితరాం , జయత్యుత్కర్షం ప్రాప్నోతి-కిఞ్చ ,తవ,జన్మనా,ఇన్దిరాలక్ష్మీ రపి , నిత్య -మత్రవ్రజే,శ్రయతే-వ్ర జమలఙ్కుర్వత్యస్మాభిరలక్ష్యమాణాచాత్రైవవర్తత ఇత్యర్థః ॥ యద్వా అత్రవ్రజే-శ్రయతే,త్వామితి శేషః-నిత్యానపాయి త్వాదితి భావః ఇన్దిరా మహతీ సమృద్ధిర్వా, ఏవం సర్వస్మిన్వ్రజే మోదమానేఽత్ర-త్వదీయా-వయంతు - త్వయినిమిత్తే త్వదర్థ మేవేత్యర్థః-కథంచిద్ధృతా,అసవః ప్రాణాః, యాభి,స్తథాభూతా,స్త్వామేవ - మృగయన్తే,అత-స్త్వయా-దృశ్యతాం ప్ర త్యక్షీభూయతా,మస్మాక- మితి శేషః-అత్రవక్తృబాహుళ్యాత్ప్రతిశ్లోకమపరా అహురిత్యవతారణా ద్రష్టవ్యా తత్రయథా సంభవం పూర్వోత్తరవచసాం సఙ్గతిరుచ్యతే ॥ ౧ ॥ తత్రవిచిన్వన్తుమమకిం-తత్రాహ॥ శరదితి॥ శరత్కాలికే-సరసి సమ్యక్,జాతస్య, అనేనగమ్భీరామ్భస్సముద్భూతత్వమభిప్రేతం , సత్సరసిజస్య,సత్త్వమత్రసుమృష్టనాళత్వరవికరవికసిత త్వాదికంవివక్షితం ఉదరే గర్భే,యా-శ్రీ స్తాం,ముష్ణాతి హరతి తిరస్కరోతీతి యావత్ తథా - తయా-దృశానేత్రేణ-హే సురత నాథ సంభోగవర్ధక-తేఽస్మద్ధయాచనీయేతి వా- హే ఆత్మపర్యన్తాభీష్టప్రద-తవా , శుల్క-దాసికాః మూల్యం హితాః దాసీః-మూ ల్యం వినాఽపిదాస్యం ప్రాప్తాః-శుల్క-దాసికా ఇతిచ్ఛేదే, తవసంబన్ధినా - శుల్కేనసౌన్దర్యాత్మకేన మూల్యేన-దాసీ-రస్మా న్నిఘ్నతో మారయత- స్తేతవ-త్వయా క్రియమాణః ఇహలోకే-అయం - వధో-నభవతికిం-శస్త్రైరేవ వధో వధః దృశా వధో వధః కిం నభవతీతి భావః దృశా నిఘ్నత ఇత్యనేన దృశానః ప్రాణానపహృతవత ఇత్యభిప్రేతం-అత-స్త్వద్దృశాఽపహృతప్రా

ణప్రత్యర్పణాయత్వయాదృశ్యతామితియథాసంభవంసర్వత్రవాక్యశేషః ॥ ౧ ॥ కించ-కృపయాబహుభ్యోమృత్యుభ్యో రక్షితవతో౽ధునాదృశ్యైవభూతో౽నుచితఇత్యభిప్రేత్యాహుః ॥ విషేతి ॥ హేఋషభశ్రేష్ఠ, విషమయాత్కాళియహ్రదజ లా-ద్యో౽ప్యయోనాశః,తస్మా, త్తథా-వ్యాళరాక్షసాదఘాసురాత్,వర్షా-న్మారుతా,ద్వైద్యుతానలాదశనిపాతజాద గ్నేః, వృషో౽రిష్ట-స్తస్మా-న్మయాత్మజాద్వ్యోమాసురా,ద్విశ్వతఃఅన్యస్మాదపిసర్వతో,భయాచ్చ, కాళియమదదమనాది భిః-పునఃపునారక్షితాః-కిమిదానీంకేవలవ్యాఘాతయసీతిభావః ॥ ౩ ॥ కించనిఖిలజగత్పాలనార్థమవతీర్ణస్యతత్రాపి స్వాశ్రితపక్షపాతినస్తవాశ్రితోపేక్షా౽నుచితేత్యభిప్రేత్యాహుః ॥ నఖల్వితి ॥ హేసఖే,భవాన్,ఖలు,నూనం-యశోదాసుతో- నభవతి,ప్రాకృతఃకేవలంయశోదాసుతోనభవతి కింతు - అఖిలదేహినాం,మన్తరాత్మా,అతోదృక్-పశ్యతిసర్వమితిదృక్,కర్తరి క్విప్-అన్తఃప్రవిష్టశ్శుభాశుభసాక్షీపరమాత్మేత్యర్థః-సకింకర్మాయత్తదేహభాక్ భవతినేత్యాహుః ॥ విఖనసావిరిఞ్చినా, విశ్వపాలనాయ-ప్రార్థితః-సాత్వతాంభక్తానాం,యదూనాం-కులే,ఉదేయివాన్ స్వేచ్ఛయా౽వతీర్ణః-నతుప్రాకృతవత్క ర్మణాజాతఇత్యర్థః ॥ ౪ ॥ తస్మాత్తావకానామస్మాకమభిమతమేతచ్చతుష్టయంసంపాదయేత్యాహుశ్చతుర్భిః ॥ హేవృష్ణివర్య సంసృతేర్భయా,త్తవ-చరణమీయుషాంశరణంగతానాం-జనానాం,విరచితందత్తమభయం-యేన-తత్ కామదమభీష్టదం-త థాశ్రియోలక్ష్మ్యాః,కరంగృహ్ణాతీతితథా-త-త్కరసరోరుహం-హేకాన్త-నో౽స్మాకం-శిరసి-నిధేహి ॥ ౫ ॥ హేవ్రజజ నార్తిహన్-హేవీర-నిజజనానాం-యః-స్మయోగర్వః-తం-ధ్వంసయతీతితథా-నన్ద్యాదేరాకృతిగణత్వాత్కర్తరి ల్యః-తథా భూతంస్మితం-యస్య,హేతథాభూత-హేసఖే, భవత్కిఙ్కరీః నో౽స్మాన్-భజానువర్తస్వ,స్మనిశ్చితం-అద్భుతంవా, సు

శుల్కదాసికావరదనిఘ్నతో నేహ కింవధః ॥ ౨ ॥ విషజలాప్యయాద్వ్యాళరాక్షసాద్వర్షమారుతాద్వైద్యుతా
నలాత్ । వృషమయాత్మజాద్విశ్వతోభయాదృషభ తేవయంరక్షితాముహుః ॥ ౩ ॥ నఖలుగోపికానన్దనోభవా
నఖిలదేహినామన్తరాత్మదృక్ । విఖనసా౽ర్థితోవిశ్వగుప్తయేసఖఉదేయివాన్సాత్వతాంకులే ॥ ౪ ॥ విరచితా
భయంవృష్ణిధుర్యతేచరణమీయుషాంసంసృతేర్భయాత్ । కరసరోరుహంకాన్తకామదంశిరసిధేహినశ్శ్రీకర
గ్రహమ్ ॥ ౫ ॥ వ్రజజనార్తిహన్వీరయోషితాంనిజజనస్మయధ్వంసనస్మిత । భజసఖేభవత్కిఙ్కరీస్స్మనోజలరుహా
ననంచారుదర్శయ ॥ ౬ ॥ ప్రణతదేహినాంపాపకర్శనంతృణచరానుగంశ్రీనికేతనమ్ । ఫణిఫణార్పితంతేపదా
మ్బుజంకృణుకుచేషునఃకృన్ధిహృచ్ఛయమ్ ॥ ౭ ॥ మధురయాగిరావల్గువాక్యయాబుధమనోజ్ఞయాపుష్కరేక్షణ ।
విధికరీరిమావీరముహ్యతీరధరసీధునా౽౽ప్యాయయస్వనః ॥ ౮ ॥ తవకథామృతంతప్తజీవనంకవిభిరీడితంకల్మ
షాపహమ్ । శ్రవణమఙ్గళంశ్రీమదాతతంభువిగృణన్తియేభూరిదాజనాః ॥ ౯ ॥ ప్రహసితంప్రియప్రేమవీక్షితం

న్దరం-జలరుహాననం-తావద్యోషితామస్మాకం-దర్శయ ॥ ౬ ॥ అవిశేషేణప్రణతానాం-దేహినాం-పాపహన్తృ,తృ ణచరాగావ-స్తా అనుసృత్యగచ్ఛతీతితథా-సౌభాగ్యేన-శ్రియో-నికేతనంఆశ్రయభూతం-వీర్యాతిరేకేణ,ఫణినఃకాళీయస్య ఫణేష్వర్పితం-తవ-పదామ్బుజం-నో౽స్మాకం-కుచేషు-కృణు,నిధేహి-హృచ్ఛయంకామం కృన్ధిఛిన్ధి ॥ ౭ ॥ హేపుష్కరే క్షణబుధానాంహృద్యయా-వల్గూనివాక్యాని యస్యాం-తయా-అతఏవ - మధురయాకోకిలాదిశబ్దవచ్ఛ్రావ్యయా-తవ-గిరా ముహ్యతీ-ర్విధికరీఃకిఙ్కరీశ్చ-ఇమాః-నో౽స్మా-నధరామృతేనా-ప్యాయయస్వసంజీవయ ॥ ౮ ॥ కించాస్మాకంత్వద్వి రహేణమరణంప్రాప్తప్రాయమేవ కింతుత్వత్కథామృతంమిథఃపాయయన్తి-తైర్వఞ్చితమిత్యభిప్రేత్యాహుః ॥ తవేతి ॥ తవ-కథైవ-అమృతం-తత్రహేతుః-తప్తానాంతాపత్రయతప్తానాం-జీవనం-ప్రసిద్ధామృతాదుత్కృష్టతామాహుః-కవిభి ర్బ్రహ్మాదిభిః-ఈడితం స్తుతం-దేవభోగ్యంత్వమృతంతైఃతుచ్ఛీకృతమితిభావః-కించ - కల్మషాపహంశ్రోతౄణాంవదతాం స్మరతాంచపాపహరం-ప్రసిద్ధంతునైవంవిధమితిభావః-కించ - శ్రవణమాత్రేణైవ-మఙ్గళంనిశ్శ్రేయసరూపం-యస్మా-త్తథా భూతం-ప్రసిద్ధంతుపునస్సంసారనిమిత్తమితిభావః-కించ-శ్రీమత్ శాన్త్యాదిగుణావహం - ప్రసిద్ధన్తుమాదకమితిభావః,ఏవం భూతం-త్వత్కథామృతంఆతతంవిస్తృతంయథాతథా-భువియేగృణన్తినిరూపయన్తి-తేజనాః - భూరిదాఃబహువదాన్యాః జీవితందదతీత్యర్థః-పూర్వజన్మసుబహుదత్తవన్తస్సుకృతినఇతియావదితివా ॥ ౯ ॥ తర్హిమత్కథామృతశ్రవణేనైవతృ ప్తాభవతేత్యత్రతథా౽పిత్వద్విలాసక్షుభితచిత్తావయంనశాన్తిమాప్నుమఇత్యభిప్రేత్యాహుః ॥ ప్రహసితమితి ॥ హేప్రియ- హేకుహకవఞ్చక-తవ-ప్రహసితంచ - ప్రేమ్ణావీక్షితంచ - ధ్యానమఙ్గళం-ధ్యానేనాపిమఙ్గళంసుఖంయస్మా-త్తద్విహారణంచ, యాశ్చ-రహసి-సంవిదఃసఙ్కేతచేష్టాః-కథంభూతాః-హృదిస్పృశోహృదయారూఢాఃతాశ్చ-నో౽స్మాకం-మనః-క్షోభ

యస్తిహి * ॥ ౧౦ ॥ * కించత్వయియవయమతీవప్రేమార్ద్రచిత్తాః త్వంతుకుతోఽస్మాన్వ్యథయసీత్యభిప్రేత్యాహుః ద్వాభ్యాం॥ హేనాథ హేకాన్త-యద్యదా,పశూన్,చారయన్, వ్రజాచ్చలసితదా నళినవత్సున్దరంకోమలం, తేతవ,పదం-శిలైః కరిషైస్తృణైః-రజ్కురైశ్చ,సీదతీతి నోఽస్మాకం-మనః-కలిలతామస్వాస్థ్యం-గచ్ఛతియాతి * ॥ ౧౧ ॥ * ఏవంభూతాస్త్వత్క్లేశశఙ్కితచిత్తావయం॥త్వన్తు- దినపరిక్షయేసాయంకాలే-నీలకున్తలైః -రావృతంవనరజస్వలంగోరజశ్చురితం-వనరుహాననం,అళిమాలాకులపరాగచ్ఛురితపద్మతుల్య , మాననం-ముహుర్ముహుః-దర్శయన్నోఽస్మాకం-మనసి- కేవలంహేవీర,స్మరం యచ్ఛసి కామముద్దీపయసి-నతుసఙ్గందదాసి- తతఃకపటస్త్వమితిభావః * ॥ ౧౨ ॥ * అతోఽధునాకపటంవిహాయసఙ్గతోభవేతిప్రార్థయన్తేద్వాభ్యాం-హేరమణ , తవ-చరణపఙ్కజం,అస్మాకం,స్తనేష్వర్పయ,నిధాయ-కామాగ్నింశమయేతి భావః తదనుగుణంసమ్బోధయన్తి-హేఆధిహన్నితిఆధిర్మనఃపీడా-కథంభూతం , శన్తమంసేవాసమయేసుఖతమం,ఆపదిధ్యేయంచ-ధరణ్యామణ్డనమలఙ్కారభూతం - పద్మజేనబ్రహ్మణా , అర్చితంప్రణతాభీష్టదంచ * ॥ ౧౩ ॥ * తథా-హేవీర-తవాధరామృతం,వితరదేహి-కథంభూతం-నృణాం , మితరేషుసార్వభౌమాదిసుఖేషు,రాగమిచ్ఛాంవిస్మారయతిలోపయతీతి, తత్తథా,స్వరితేననాదితేన,వేణునాస్వరయుక్తేనవేణునా,సుష్ఠుయథాతథా చుమ్బితం,నాదామృతవాసితమితిభావః॥శోకనాశనంతాపత్రయజదుఃఖశామక,ముత్తరోత్తరంరతివర్ధకంచ * ॥ ౧౪ ॥ * కించ, క్షణమపిత్వద్విశ్లేషమసహమానాస్సర్వసఙ్గపరిత్యాగేనవయంయథయఇవత్వాముపాగతాః-త్వంతుకథమస్మాన్త్యక్తుముత్సహసఇత్యభిప్రేత్యాహుఃద్వాభ్యాం-

విహరణంచతేధ్యానమఙ్గళమ్ । రహసిసంవిదోయాహృదిస్పృశఃకుహకనోమనఃక్షోభయన్తిహి ॥ ౧౦ ॥ చలసియద్వ్రజాచ్చారయన్పశూన్నళినసున్దరంనాథతేపదమ్।శిలతృణాఙ్కురైస్సీదతీతినఃకలిలతాంమనఃకాన్తగచ్ఛతి॥ ౧౧ ॥ దినపరిక్షయేనీలకున్తలైర్వనరుహాననంబిభ్రదావృతమ్।వనరజస్వలందర్శయన్ముహుర్మనసినస్స్మరంవీరయచ్ఛసి॥ ౧౨ ॥ప్రణతకామదంపద్మజార్చితంధరణిమణ్డనంధ్యేయమాపది। చరణపఙ్కజంశన్తమంచతేరమణనస్స్తనేష్వర్పయాధిహన్॥ ౧౩ ॥ సురతవర్ధనంశోకనాశనంస్వరితవేణునాసుష్ఠుచుమ్బితమ్ । ఇతరరాగవిస్మారణంనృణాంవితరవీరనస్తేఽధరామృతమ్ ॥ ౧౪ ॥ అటతియద్భవానహ్నికాననంత్రుటియుగాయతేత్వామపశ్యతామ్।కుటిలకున్తలంశ్రీముఖంచతేజడఉదీక్షతాం*పక్ష్మకృద్దృశామ్ ॥ ౧౫ ॥ పతిసుతాన్వయభ్రాతృబాన్ధవానతివిలఙ్ఘ్యతేఽన్త్యచ్యుతాగతాః।గతివిదస్తవోద్గీతమోహితాఃకితవయోషితఃకస్త్యజేన్నిశి॥ ౧౬ ॥రహసిసంవిదంహృచ్ఛయోదయంప్రహసితాననంప్రేమవీక్షణమ్ । బృహదురశ్శ్రియోధామవీక్ష్యతేముహురతిస్పృహాముహ్యతే*మనః ॥ ౧౭ ॥ వ్రజవనౌకసాంవ్యక్తిరఙ్గతేవృజినహన్త్ర్యలంవిశ్వమఙ్గళమ్।త్యజమనాక్చనస్త్వత్స్పృహాత్మనాంస్వజనహృద్రుజాంయన్నిషూదనమ్। ౧౮ ॥యత్తేసుజాతచరణామ్బురుహంస్తనేషుభీతాశ్శనైః

యద్భవాన్,అహ్ని,బృన్దావనంప్రత్యటతి,గచ్ఛతి-తదా,త్వాం,మపశ్యతాంప్రాణినాం,త్రుటిఃక్షణార్ధమపి-యుగపద్భవతి,ఏవమదర్శనేదుఃఖముక్తం-పునశ్చ,కథంచిద్దినాన్తే,తవ, కుటిలానికున్తలానియస్మిన్ , తత్-శ్రీమత్ ముఖం,ఉదుచ్చైః,రీక్షమాణానాం తేషాం,దృశాం,పక్ష్మకృద్బ్రహ్మా జడో,మన్దఏవ॥ నిమేషమాత్రమప్యసహ్యమితిదర్శనసుఖముక్తమ్ * ॥ ౧౫ ॥ * తస్మాద్ధే అచ్యుత-పతీన్,సుతా,నన్వయాంస్తత్సంబన్ధినః-భ్రాతౄన్బాన్ధవాంశ్చఅత్యన్తం,విలఙ్ఘ్యతేతవాన్తిసమీప, మాగతా,వయం కథంభూతస్య, గతివిదఃఅస్మదాగమనంజానతః గతివిదో , వయం,తవోద్గీతేనమోహితాః, హేకితవధూర్త ఏవంభూతాః,యోషితో,నిశి,స్వయమాగతాః,స్త్వాంవినాక- స్త్యజేన్నకోఽపీత్యర్థః * ॥ ౧౬ ॥ * అతస్త్వయాత్యక్తానామస్మాకంప్రాప్తనత్వద్దర్శనిదానహృద్రోగస్యత్వత్సఙ్గత్యైవచికిత్సాంకుర్విత్యాహుర్ద్వాభ్యాం॥రహసీతి ॥ తవ,రహసి,సంవిదంసాఙ్కేత్యంకర్మ,హృచ్ఛయోదయంకామజనకం,ప్రేమ్ణా,వీక్షణంచ-ప్రహసిత,మాననంచ , శ్రియోలక్ష్మ్యాః,స్థానభూతం,బృహద్విశాల,మురోవక్షశ్చ,వీక్ష్యాస్మాక , మతీవస్పృహా , భవతి , తయాచ , ముహుర్ముహుర్మనో,ముహ్యతేమోహంప్రాప్నోతి * ॥ ౧౭ ॥ * అఙ్గహేకృష్ణ , తవాభివ్యక్తిరవతారో,వ్రజవనౌకసాంగోపానామమునీనాంచ , వృజినహన్త్రీపాపనిరసనీ-దుఃఖనిరసనీవా,విశ్వస్య,మఙ్గళావహాచ,అత,స్త్వత్స్పృహాత్మనాంత్వత్స్పృహారుగ్ణమనసాం,నోఽస్మాకం - మనాగీషత్త్యజముఞ్చకించిద్దేహీత్యర్థః-కింతత్,యత్,స్వజనస్య,హృద్రోగాణాం,నిషూదనంనివర్తకం,ఔషధం, తత్తు -త్వమేవ , వేత్సీతిగూఢాఽభిప్రాయః * ॥ ౧౮ ॥ * అతిప్రేమధర్షితాయదన్త్యఆహుః ॥యదితి॥ హేప్రియ,యత్తవ,సుకుమారం-పదాబ్జం,తన్నః,కరినేషు,స్తనేషు,సమ్మర్దశఙ్కితాః,శనైశ్శనైః, ధారయామ, తేన-పదాబ్జేనాధునా,అటవీం-అటసిచరసి,నయసీతిపాఠే అటవీంప్రతి , పశూనాత్మానంవా, నయసిప్రాపయసి ॥ తత్పదాబ్జం , కూర్పాదిభిస్తీక్ష్ణసూక్ష్మశిలాదిభిః,కింస్విన్నవ్యథతే

కథంనునామనవ్యథతే,వ్యథతఏవేతి-నోఽస్మాకం,ధీః,భ్రమతి,నస్వస్థాభవతి-కథంభూతానాం, భవాన్-ఏవ,ఆయుఃజీవితం-యాసాం,తథాభూతానాం,త్వదధీనజీవితానామిత్యర్థః ॥ ౧౯ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే ఏకత్రింశోధ్యాయః ******************************

ఇత్థంగోపీనాంగానముపవర్ణిత - మథేత్థం గాయతీర్గోపీరనుజిఘృక్షో రావిర్భూతస్య భగవతో దర్శనహర్షజాం తాసాం విక్రియాం సరససాక్షేపసల్లాపాం తాం క్రీడాంచానువర్ణయతి ద్వాత్రింశేన ॥ ఇతీతి ॥ ఇత్థం,భగవతో,గుణాన్,ప్రగాయన్త్యః, చిత్రధా, అనేకధా, ప్రలపన్త్యశ్చ, హే రాజన్-కృష్ణదర్శనే,లాలసా అతిస్పృహా,యాసాం, తాః,సుస్వరం యథా తథా, ఉచ్చైః,రురుదుః ॥ ౧ ॥ తాసాంరుదన్తీనాం,అగ్రే,శౌరిః, ఆవిర్బభూవ,కథంభూతః,స్మయమానం ముఖామ్బుజం యస్య,సః,జగన్మోహకస్య కామస్యాపి, మోహకః ॥ ౨ ॥ తమాగతం-ప్రేష్ఠం కృష్ణమవలోక్య,అబలాః,గోప్యః-ప్రీత్యా ఉత్ఫుల్లావికసితా,దృశో,యాసాం,తథాభూతాః,యుగపత్,సర్వాః, ఉత్తస్థుః ॥ యథా,ఆగతం, ప్రాణం,తన్వః శరీరాణి, తద్వత్,వియుక్తైః ప్రాణైః పునరాగత్యాసు స్థైః సతి యథా తనురుత్తిష్ఠతే తద్వదిత్యర్థః ॥ ౩ ॥ అగతాః,కృష్ణముఖే,యత్,లావణ్యం-తదేవ-సుధా,తాం - నయనరూపైః-భాజనైః పానపాత్రైః - పునఃపున-రాపీయాపిపీత్వాపి-నాతృప్యన్ నతృప్తా బభూవుః- యథా-సన్తః భక్తాః- తచ్చరణం భగవత్పాదాబ్జలావణ్యం - పునఃపునరనుభూయాపి నతృప్యన్తి-తద్వత్ ॥ ౪ ॥ కాచిద్గోపీ

ప్రియదర్ధీమహికర్గశేషు। తేనాటవీమటసి తద్వ్యథతే నకింస్విత్కూర్పాదిభిర్భ్రమతి ధీర్భవదాయుషాం నః ॥ ౧౯ ॥**

********** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, ఏకత్రింశోఽధ్యాయః **********

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇతి గోప్యః ప్రగాయన్త్యః ప్రలపన్త్యశ్చ చిత్రధా । రురుదుస్సుస్వరం రాజన్ కృష్ణదర్శనలాలసాః ॥ ౧ ॥ తాసామావిరభూచ్ఛౌరిస్స్మయమానముఖామ్బుజః। పీతామ్బరధరస్స్రగ్వీ సాక్షాన్మన్మథమన్మథః ॥ ౨ ॥ తం విలోక్యాగతం ప్రేష్ఠం ప్రీత్యుత్ఫుల్లదృశోఽబలాః। ఉత్తస్థుర్యుగపత్సర్వాస్తన్వః ప్రాణమివాగతమ్ ॥ ౩ ॥ కృష్ణస్య ముఖలావణ్యసుధాం నయనభాజనైః। ఆపీయాపీయ నాతృప్యన్సన్తస్తచ్చరణం యథా ॥ ౪ ॥ కాచిత్కరామ్బుజం శౌరేర్జగృహేఽఞ్జలినా ముదా । కాచిద్బభార తద్బాహుమంసే చన్దనరూషితమ్ ॥ ౫ ॥ కాచిదఞ్జలినాఽగృహ్ణాత్తన్వీ తామ్బూలచర్వితమ్ । ఏకా తదఙ్ఘ్రియుగళం సన్తప్తస్తనయోరధాత్ ॥ ౬ ॥ ఏకా భ్రుకుటిమాబధ్య ప్రేమసంరమ్భవిహ్వలా। ఘ్నతీవైక్షత్కటాక్షేపైస్సన్దష్టదశనచ్ఛదా ॥ ౭ ॥ అపరాఽనిమిషద్దృగ్భ్యాం జుషాణా తన్ముఖామ్బుజమ్ । ఆపీతమపి నాతృప్యత్సన్తస్తచ్చరణం యథా ॥ ౮ ॥ తం కాచిన్నేత్రరన్ధ్రేణ హృదికృత్య నిమీల్య చ। పులకాఙ్గ్యుపగూహ్యాస్తే యోగీవానన్దసమ్ప్లుతా ॥ ౯ ॥ సర్వాస్తాః కేశవాలోకపరమోత్సవనిర్వృతాః। జహుర్విరహజం తాపం ప్రాజ్ఞం ప్రాప్య యథా జనాః ॥ ౧౦ ॥ తాభిర్విధూతశోకాభిర్భగవానచ్యుతో వృతః । వ్యరో

హరేః-కరామ్బుజం-హస్తేనా-ఞ్జలినా-జగ్రాహ- కాచిత్తు-చన్దనేన, లిప్తం రూషితం - తస్య బాహుం-అంసే ఆత్మనః స్కన్ధే- బభార ॥ ౫ ॥ కాచి- త్తన్వీ యోషి-దఞ్జలినా సంహతహస్తద్వయేన-తస్య-తామ్బూలచర్వితం తామ్బూలం-జగ్రాహ ॥ ఏకాతు-విరహతాపేన-తప్తయోః- స్తనయోః,తస్య భగవతో-ఽఙ్ఘ్రికమలం కమలవచ్ఛీతలమఙ్ఘ్రి , మధాత్ ॥ ౬ ॥ ఏకాతు-భ్రుకుటిం భ్రువమాబధ్య కుటిలీకృత్య - ప్రేమసంరమ్భేణ ప్రేమగర్భక్రోధేన-విహ్వలా- సన్దష్టో-దశనచ్ఛదో-ఆత్మనః యయా-తథాభూతా-కటాక్షేణ-ఘ్నన్తీవ తాడయన్తీవ-ఐక్షత కటాక్షేపైరితి పాఠే, కటాక్షపాతైరిత్యర్థః ॥ సాం- వాఽయ రాతు - నిమేష - మకుర్వతీభ్యాం-దృగ్భ్యాం-తస్య-ముఖామ్బుజ-మాపీతమపి-పునఃపున-ర్జుషాణా సేవమానాపి-మనుష్యాయు నతృప్తా బభూవ-యథా-సన్తో భక్తా- స్తచ్చరణం-పునఃపున-రనుభూయాపి-నతృప్యన్తి-తద్వత్ ॥ ౮ ॥ స్వరూపవశృఙ్ఖలాం సన్ధిద్వారేణ-తంకృష్ణం-హృది - నిధాయో-పగూహ్యాలిఙ్గ్య చ - నిమీల్య-నేత్రేఇతి శేషః-పులకాని పులకితాని-అఙ్గాన్య-స్యాః- సన్తి-తథాభూతా-ఆనన్దేన-సంప్లుతా ఆనన్దమగ్నా-యోగీవా-స్తే ఆస్త ॥ ౯ ॥ తాస్సర్వా-గోప్యః- కేశవస్యా,వలోకనమేవ-పరమ-ఉత్సవ, స్తేన-సుఖితాః-విరహజం తద్విశ్లేషజం- తాపం-విజహుఃతత్యజుః-యథా-జనా యోగిజనాః - ప్రాజ్ఞం పరమాత్మానం - ప్రాప్య సాక్షాత్కృత్య-ఆధ్యాత్మికాదితాపత్రయం-జహతి-తద్వత్-యద్వా " ప్రాజ్ఞేనాత్మనా సంపరిష్వక్తో న బాహ్యం కిఞ్చన వేద నాన్తరం ప్రాజ్ఞేనాత్మనాఽన్వారూఢ ,, ఇత్యుక్తరీత్యా - యథా సుషుప్తిదశాయాం పరమాత్మనా సంపరిష్వక్తా జాగ్రత్కాలికబాహ్యాభ్యన్తరక్లేశాన్ జహతి-తద్వ-దిత్యర్థః ॥ ౧౦ ॥ తత్ర తదా - తాభి-ర్విగతవిరహజశో

---

౭ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ ఘ్నతీవైక్షత్కటాక్షేపైః

కాభిః-పరివృతః-నితరాం-వ్యరోచత - హే తాత - యథా-పురుషో జీవ-శ్శక్తిభిశ్చతుర్వింశతితత్త్వాత్మకాభిః-వృతో-రోచతే-యద్వా,పురుషఃపరమపురుషః-శక్తిభిర్విమలాదికాభిః-పరివృత-స్తద్వత్ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ తతో-విభుఃకృష్ణః-తా- స్సమాదాయ కాళిన్ద్యాః-పులినం-నిర్విశ్య-తత్ర-తాభిః-పరివృతో-వ్యరోచతే - ఇత్యుత్తరేణాన్వయః ॥ పులినంకథంభూతం-వికసద్భిః-కున్దైః-మన్దారైః-స్సురభి ర్యో-మన్దానిలః-తస్మాత్-షట్పదా భృఙ్గా-యస్మి న్ * ॥౧౨॥ * శరచ్చన్ద్రాంశూనాంసన్దోహైస్సమూహైః-ధ్వస్తం-దోషాతమో-రాత్రితమో-యస్మి న్ - అత-శ్శివంకరం-కృష్ణాయా-యమునాయాః-హ స్తరూపై - స్తరఙ్గై - స్తరఙ్గైః-రారచితా ఆస్తృతాః-కోమలా-వాలుకా,యస్మి న్-తథాభూతమ్ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ తస్యభగవతో-దర్శనేన-య-ఆహ్లాద స్తేన,విధూతానిరస్తా, హృద్రుజ స్తద్విశ్లేషజామనఃపీడాః-యాసాం-తాః-గోప్యః - మనోరథా న్తంమనోరథప్రతిపాదనాకాఙ్క్షాప ర్యవసానం-ప్రాప్తాః యథా-శ్రుతయ- స్తద్వత్-యథాభాగవ్యయాత్మికాశ్శ్రుతయస్తాత్పర్యవృత్త్యాఽభిధయాచప్రతిపిపాదయిషితంపరమాత్మానం ప్రతిపాద్యప్రతిపాదనాకాఙ్క్షాపర్యవసానం ప్రాప్నువన్తి - తద్వదిత్యర్థః ॥ ఇత్థంపూర్ణమనోరథాః ప్రేమ్ణాతమభజన్నిత్యాహ॥కుచకుఙ్కుమేనా, ఙ్కితైః-స్వైః-స్వకీయై-రుత్తరీయైః-ఆత్మబన్ధవే-ఆసనం - రచయామాసుః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ యోగీశ్వరాణా-మ న్తర్హృదిహృదయకమలమధ్యే- కల్పితమాసనంయస్య తథాభూతోఽపీశ్వరో- భగవాన్-తత్రగోప్యుత్తరీయరచితాసనే - సమాసీనః- గోపీసముదాయమధ్యగత - స్త్రైలోక్యసౌన్దర్యైకాశ్రయం-వపు-ర్దధత్ బిభ్రాణశ్చకాస-దర్శయన్ శుశుభే ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ అనఙ్గంకామందీపయత్యుద్దీపయతితథా-తం-భగవ న్తం- సహాసలీలేక్షణేన విభ్రమోయస్యాం,తయా- భ్రువా-సభాజయిత్వారఞ్జయిత్వా - యద్వాఆత్మభిఃసహక్రీడయిత్వా - ఉక్తవిధయాభ్రువాప

చతాధికంతాతపురుషశ్శక్తిభిర్యథా ॥ ౧౧ ॥ తాస్సమాదాయకాళిన్ద్యానిర్విశ్యపులినంవిభుః । వికచత్కున్దమన్దారసురభ్యనిలషట్పదమ్ ॥ ౧౨ ॥ శరచ్చన్ద్రాంశుసన్దోహధ్వస్తదోషాతమశ్శివమ్ । కృష్ణాయాహస్తతరళాచితకోమలవాలుకమ్॥ ౧౩ ॥తద్దర్శనాహ్లాదవిధూతహృద్రుజో మనోరథాన్తంశ్రుతయోయథాయయుః। స్వైరుత్తరీయైఃకుచకుఙ్కుమాఙ్కితై రచీక్లృప* న్నాసనమాత్మబన్ధవే॥ ౧౪ ॥తత్రోపవిష్టోభగవాన్స ఈశ్వరో యోగీశ్వరాన్తర్హృదికల్పితాసనః । చకాసగోపీపరిషద్గతోఽర్చితస్త్రైలోక్యలక్ష్మ్యేకపదంవపుర్దధత్॥ ౧౫ ॥ సభాజయిత్వాతమనఙ్గదీపనంసహాసలీలేక్షణవిభ్రమభ్రువా । సంస్పర్శనేనాఙ్కకృతాఙ్ఘ్రిహస్తయోస్సంస్తుత్య* ఈషత్కుపితాబభాషిరే॥ ౧౬ ॥గోప్య ఊచుః॥భజతోఽనుభజన్త్యేక ఏకఏతద్విపర్యయమ్। నోభయాంశ్చభజన్త్యన్యఏతన్నోబ్రూహిసాధుభోః ॥ ౧౭ ॥ శ్రీభగవానువాచ॥మిథోభజన్తియేసఖ్యస్స్వార్థైకాన్తోద్యమాహితే । నతత్రసౌహృదంధర్మస్స్వార్థార్థంతద్ధినాన్యథా ॥ ౧౮ ॥ భజన్త్యభజతోయేవైకరుణాఃపితరోయథా

లక్షితాః,గోప్యః,అఙ్కేష్వాత్మనామూరుషు , యౌ,కృతౌనిహితౌ - భగవతశ్చరణౌ , తయోః,యౌ,వాత్మనాంహస్తౌ, తయోః,సంస్పర్శనేన , కరణస్యశేషత్వవివక్షయాషష్ఠీ - తాభ్యాం,మర్దనేన,తత్పూర్వకం - సంస్తుత్యదృశమఙ్ఘ్రిగృహీత్వేత్యర్థః,ఈషత్కుపితాస్సత్యః,బభాషిరే ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ భాషణమేవాహ॥కేచి-ద్భజతోఽనువర్తమానాన్భజన్త్యనువర్తన్తే-కేచి-త్తద్విపర్యయంకుర్వన్తి - అభజతోభజన్తీత్యర్థః ॥ అన్యేతూ-భయాన్ భజతశ్చాభజతశ్చ-నభజన్తి-భోకృష్ణ-ఏత-దస్మకథంభూతాన్స్వోక్తవిధాంస్తత్రప్రవర్తకంసాధ్యంగుణదోషతారతమ్యంచబ్రూహీత్యర్థః , తృతీయకోట్యన్తర్భూతస్స్వయోషితో,నిశి,స్వయం ❁ విదితాభిప్రాయఉత్తరమాహ॥మిథఇతి॥హేసఖ్యః,యే-మిథోభజన్తి పరస్పరముపకుర్వన్తోఽనువర్తన్తే స్వార్థస్వనిదానస్వప్రయోజనఏవనిమిత్తే - ఏకాన్తఃనియత - ఉద్యమో-యేషాం-తథాభూతాః - స్వప్రయోజనమాత్రపర్యాప్తోద్యోగ-త్యర్థః - యస్మాదేవ-మత - ఏవ-తత్రమిథోభజనే-నసౌహృదం-మిథోభజనప్రవర్తకంనసౌహృదమిత్యర్థః- కింతూపచికీర్షాప్రత్యుపచికీర్షైవతత్రకారణమితిభావః , అతఏవ- నతత్రధర్మఃనతత్సాధ్యోధర్మ ఇత్యర్థః , కిన్తు కేవలందృష్టమేవతత్సాధ్యంప్రయోజనమితిభావః॥తదేవాహ-తన్మిథోభజనం-స్వార్థార్థం - స్వార్థస్స్వప్రయోజనం-యస్య - తథాభూతం హి-నత్వన్యథా-స్వార్థనిరపేక్షపరోపకారార్థద్వారాధర్మార్థంనభవతీత్యర్థః ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ ద్వితీయకోట్యన్తర్గతానాహ॥ భజన్తీతి ॥ హేసుమధ్యమాః-అభజతః-యే,భజన్తి- తే-కరుణాఃకరుణావన్తః - అత్రఆద్యచ్-స్వార్థనిరపేక్షపరోపచికీర్షాకరుణా-సాచపిత్రాదిష్వతీవప్రసిద్ధేతి తాంనిదర్శయతి ॥ పితరోయథేతి ॥ అత్రాభజద్భజనే - సౌహృదంసర్వభూతసుహృత్త్వం-ప్రవర్తకం , తత్సాధ్యస్తునిరపవాదోనిర్వ్యాజో-ధర్మః - అతయ్యోభగవదనుగ్రహరూపధర్మ ఇత్యర్థః ॥ అథతృతీయాన్ త్రేధావిభజ్యదర్శయతి ॥ భజతోఽపీతి ॥ యే-భజతోఽపి,నవైభజన్తి- కుతోఽభజతో-జజేయుః- తేతు,ఆత్మారామాదయః-అ

త్రాత్మారామాః కేవలంస్వదేహమాత్రపోషణపరాయణాః, నతుజ్ఞానినః - తేషాంసర్వభూతసుహృత్త్వేనద్వితీయకోట్యన్తర్గతత్వాత్, ఆప్తకామాః శబ్దాదివిషయభోగతదుపకరణతత్సాధనసమృద్ధిమన్తః, అకృతజ్ఞాః కృతఘ్నాః- అకృతజ్ఞానామేవపరాంకష్ఠాందర్శయతి ॥ గురుద్రుహ ఇతి ॥ యద్వా ॥ అకృతజ్ఞత్వకార్యందర్శయతి ॥ గురుద్రుహ ఇతి ॥ గురుభిః కృతంమహోపకారమననుస్మృత్య తేభ్యోఽపిద్రుహ్యన్తీతితథాభూతాః - ఏతేషాంత్రయాణామితరభజనాభావాత్ప్రవర్తకసాధ్యగుణదోషానోక్తాః ✻ ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ ✻ ఇత్థంభగవతోక్తాః గోపీస్తావదనువర్తమానాఅస్మాన్నభజన్నయంతృతీయకోట్యన్తర్భూత- స్తత్రాపినాత్మారామోనాప్యాప్తకామశ్చ - తథాచేదస్మాభిస్సహావనేవిహారాసంభవాత్ - అతోఽయంనూనమకృతజ్ఞ ఇత్యశిసజ్ఞ్యైః పరస్పరంసూచయన్తీర్దృష్ట్వాప్రత్యాహ ॥ నాహంత్వితి ॥ హేసఖ్యః, భజతోఽపి, జన్తూన్-నాహం- భజామి-నతేషాందృష్టిగోచరోభవామీత్యర్థః - తథాఽపినాకృతజ్ఞ ఇతిభావః ॥ తర్హి కిమర్థంనభజసీత్యతఆహ ॥ అమీషాంమాంభజతాంజన్తూనాం - అనువృత్తివృత్తయే - అనువర్తనస్యమదనుధ్యానరూపస్యా- విచ్ఛేదాయ-అనేనాత్మనః కృతజ్ఞత్వంపరమకారుణికత్వంచోక్తం - ప్రియస్యాపృశ్యమానస్యాత్యన్తాభినివేశవిషయత్వేదృష్టాన్తమాహ ॥ యథేతి ॥ అధనోనిర్ధనః పుమాన్-కదాచిత్ - కైనాల్లబ్ధే-ధనే-వినష్టేసతి, తచ్చిన్తయావినష్టధనచిన్తయా-నిభృతోవ్యాప్తః-అన్యన్నవేదనాన్యత్స్మరతి- కింతు-తదేవనష్టంధన-మవిచ్ఛేదేనానుస్మరన్నవతిష్ఠతే - అవినష్టఇతివాచ్ఛేదః ॥ తస్మిన్నవినష్టేసతి - చిన్తయావిషయచిన్తయా-నిభృతః పూర్ణః, తద్ధన-మన్యచ్చ, నవేదనానుస్మరతి-కిన్తుప్రమత్తోభవతీతిభావః, అస్మిన్పక్షేవ్యతిరేకేదృష్టాన్తః ✻ ॥ ౨౧ ॥ ✻ ఆత్మనః కృతజ్ఞతామావిష్కుర్వన్కారుణికత్వమేవాహ ॥ ఏవమితి ॥ హేఅబలాః-మదర్థముజ్ఝితాస్త్యక్తాః- లోకః-యుక్తా

ధా! ధర్మోనిరపరాధోఽత్రసౌహృదంచసుమధ్యమాః ॥ ౧౯ ॥ భజతోఽపినవైకేంచిద్భజన్త్యభజతఃకుతః । ఆత్మారామాహ్యాప్తకామాహ్యకృతజ్ఞాగురుద్రుహః ॥ ౨౦ ॥ నాహంతుసఖ్యోభజతోఽపిజన్తూన్భజామ్యమీషామనువృత్తివృత్తయే ✻ । యథాఽధనోలబ్ధధనోవినష్టేతచ్చిన్తయాఽన్యన్నిభృతోనవేద ॥ ౨౧ ॥ ఏవంమదర్థోజ్ఝితలోకవేదస్వానాంహివోమయ్యనువృత్తయేఽబలాః । మయాపరోక్షంభజతాతిరోహితంమాసూయితుంమార్హథతత్ప్రియంప్రియాః ॥ ౨౨ ॥ నపారయేఽహంనిరవద్యసంయుజాంస్వసాధుకృత్యంవిబుధాయుషాపివః । యామాభజన్దుర్జరగేహశృఙ్ఖలాఃసంవృశ్చ్యతద్వఃప్రతియాతుసాధునా ॥ ౨౩ ॥ ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

✻✻✻✻✻✻✻✻ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, ద్వాత్రింశోఽధ్యాయః ✻✻✻✻✻✻✻✻

✻✻ రాసక్రీడారమ్భః ✻✻

శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఇత్థంభగవతోగోప్యశ్శ్రుత్వావాచస్సుపేశలాః । జహుర్విరహజంతాపంతదఙ్గోపచితాశిషః ॥ ౧ ॥ తత్రారభతగోవిన్దోరాసక్రీడామనువ్రతైః । స్త్రీరత్నైరన్వితః ప్రీతైరన్యోన్యాబద్ధబాహుభిః ॥ ౨ ॥

యుక్తాప్రతీక్షణాత్- వేదః ధర్మాధర్మానపేక్షణాత్ - స్వాజ్ఞాతయశ్చ - స్నేహత్యాగా-ద్యాభి - స్తాసాం-వః యుష్మాకం-అనేనకృతజ్ఞత్వమావిష్కృతం-మయ్యనువృత్తయే-పరోక్షంభజతాపరోక్షముపకుర్వతా-మయా - తిరోహితం-అనేనకారుణికత్వముక్తం-తత్తస్మాత్-హేప్రియాః-ప్రియతమం-మా - మసూయితుందోషదృష్ట్యాద్రష్టుం-నార్హథ ✻ ॥ ౨౨ ॥ ✻ ఆత్మనః కృతజ్ఞతాకాష్ఠామాహ ॥ నపారయ ఇతి ॥ నిరవద్యంనిష్కపటంయథాతథా - సంయుజ్యన్తేభజన్త ఇతితథాతాసాం- వోయుష్మాకం-సుసాధుయథాతథా-కర్తుంప్రత్యుపకర్తుం - అహం - విబుధాయుషాఽపి - నపారయేనశక్నోమి-మనుష్యాయుషానశక్నోమ్యేవ-బ్రహ్మాయుషాఽపినశక్నోమీతిభావః యాభవత్యః- దుర్జరగేహశృఙ్ఖలా-మచ్ఛేద్యగృహరూపశృఙ్ఖలాంసమ్యక్ఛిత్వా-మా-మభజన్, తత్తస్మా-త్తాసాం, వః, సాశృఙ్ఖలా- అధునా-ప్రతియాతుభూయోవివర్తతామిత్యర్థః మయాకార్యః ప్రత్యుపకారోముక్తిప్రదానమేవ - తత్తుసదృశంభవేదితిభావః, యద్వా, తస్మాద్యుష్మాకమేవ-సాధునాసాధుకృత్యేన-తద్యుష్మత్సాధుకృత్యం, ప్రతియాతుప్రతికృతంభవతు "మయ్యేవజీర్ణతాంయాతుయత్త్వయోపకృతంహరే । నరః ప్రత్యుపకారార్థీవిపత్తిమభికాఙ్క్షతి" ఇత్యుక్తరీత్యాయుష్మత్సాధుకృత్యంతేనైవజీర్యత్వితిభావః ॥ ౨౩ ॥ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేద్వాత్రింశోఽధ్యాయః ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

అథైవంసూక్తాభిర్గోపీభిస్సహభగవతోరాసక్రీడామనువర్ణయతిత్రయస్త్రింశేన ॥ ఇత్థం-భగవతస్సుతరాం, పేశలామృదులా-వాచ-శ్శ్రుత్వా - గోప్య-స్తస్యాఙ్గైనాఙ్గసఙ్గేనోపచితాస్సమృద్ధా-ఆశిషో-యాసాం-తథా, భూతాః-విరహజం-తాపం జహుః ✻ ॥ ౧ ॥ ✻ అథతత్రపులినే-భగవాన్-స్త్రీయఏవరత్నాని, తైః సహితో-రాసక్రీడామారబ్ధవాన్-కథంభూ

త్తైః, అనువ్రతైః-అన్యోన్యమాబద్ధాస్సఙ్గ్రథితా బాహవో, యైః, స్తథాభూతైః - రాసో నామానేకనర్తకనర్తకీయుక్తో నృత్తవిశేషః * ॥ ౨ ॥ * అనేకనర్తకనర్తకీసాహిత్యమేవాభినయేన దర్శయతి ॥ రాసోత్సవ ఇత్యాదినా నభస్తావదిత్యతః ప్రాక్తనేన॥ తాసాం మణ్డలరూపేణ స్థితానాం - ద్వయోర్ద్వయోర్మధ్యే-ప్రవిష్టేన-కృష్ణేన-గోపీమణ్డలమణ్డితో - రాసోత్సవస్సంప్రవృత్తః, ఇత్యన్వయః - కథంభూతానాం, తేనైవ-కణ్ఠే, గృహీతానాం-ఉభయత ఆలిఙ్గితానాం, కథమ్భూతేన-యం కృష్ణం-పత్న్యః-స్త్రియః-స్వనికటస్థం - మన్యేరన్-మామేవాశ్లిష్టవానితి మన్యేరన్-తథాభూతేన, తదర్థం, ద్వయోర్ద్వయోర్మధ్యే, ప్రవిష్టేనేత్యర్థః-నన్వేకస్య కథం తథా ప్రవేశః- సర్వసన్నిహితే తస్మిన్, న్వాకథం తాసాం స్వనికటవర్తిత్వమాత్రాభిమాన ఇత్యతో విశినష్టి॥ యోగేశ్వరేణేతి॥ అచిన్త్యవివిధవిచిత్రశక్తినేతి భావః-బహురూపతామాపన్నేన తాసాం స్వస్వనికటవర్తిత్వమాత్రాభిమానం జనయతా చేతి గూఢాభిసన్ధిః-తథా చ వక్ష్యతి «కృత్వా తావన్తమాత్మానం యావతీర్వ్రజయోషితః,, ఇతి-అత ఏవ «చీర్ణపన్నాసనమాస్త బద్ధవ,, ఇత్యుక్తముపపన్నం, నభ ఇతి-యదా రాసోత్సవస్సంప్రవర్తితః, తావత్తత్క్షణమేవ-ఔత్సుక్యవ్యాప్తమనసాం-సస్త్రీకాణాం- దేవానాం-విమానశతైః-సఙ్కీర్ణం నభో బభూవ * ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ * తత ఇతి॥ సస్త్రీకా-గన్ధర్వశ్రేష్ఠా అమలం శృణ్వతాం వదతాం చ పాపహరం-తస్య భగవతో-యశో-జగుః * ॥ ౫ ॥ * వలయానామితి ॥ సప్రియాణాం కృష్ణసహితానాం-యోషితాం-యే, వలయాదయ-స్తేషాం-శబ్దః-తుములస్సఙ్కీర్ణో-బభూవ * ॥ ౬ ॥ * తత్రాపీతి ॥ హైమానాం-మణీనాం-మధ్యే - మహామరకతః నీలమణిరివ తాభిస్స్వర్ణవర్ణాభి-రాశ్లిష్టః, స్తత్రా-తీవ-శుశుభే - గోపీదృష్ట్యభిప్రాయేణైకవచ

రాసోత్సవస్సంప్రవృత్తో గోపీమణ్డలమణ్డితః। యోగేశ్వరేణ కృష్ణేన తాసాం మధ్యే ద్వయోర్ద్వయోః॥ ౩॥ ప్రవిష్టేన గృహీతానాం కణ్ఠే స్వనికటం స్త్రియః। యం మన్యేరన్నభస్తావద్విమానశతసఙ్కులమ్ ॥ దివౌకసాం సదారాణామౌత్సుక్యనిభృతాత్మనామ్ ॥ ౪ ॥ తతో దున్దుభయో నేదుర్నిపేతుః పుష్పవృష్టయః ॥ జగుర్గన్ధర్వపతయస్సస్త్రీకాస్తద్యశోఽమలమ్॥ ౫ ॥ వలయానాం నూపురాణాం కిఙ్కిణీనాం చ యోషితామ్ । సప్రియాణామభూచ్ఛబ్దస్తుములో రాసమణ్డలే॥ ౬ ॥ తత్రాపి శుశుభే తాభిర్భగవాన్దేవకీసుతః । మధ్యే మణీనాం హైమానాం మహామరకతో యథా॥ ౭॥ పాదన్యాసైర్భుజవిధుతిభిస్సస్మితైర్భ్రూవిలాసైర్భజ్యన్మధ్యైశ్చలకుచపటైః కుణ్డలైర్గణ్డలోలైః। స్విద్యన్ముఖ్యః కబరరశనాగ్రన్థయః కృష్ణవధ్వో గాయన్త్యస్తం తటిత ఇవ తా మేఘచక్రే విరేజుః ॥ ౮ ॥ ఉచ్చైర్జగుర్నృత్యమానా రక్తకణ్ఠ్యో రతిప్రియాః। కృష్ణాభిమర్శముదితా యద్గీతేనేదమావృతమ్॥ ౯ ॥ కాచిత్సమం ముకున్దేన స్వరజాతీరమిశ్రితాః। ఉన్నిన్యే పూజితా తేన ప్రీయతా * సాధు సాధ్వితి ॥ తదేవ ధ్రువమున్నిన్యే తస్యై మానం చ బహ్వదాత్॥ ౧౦ ॥ కాచిద్రాసపరిశ్రాన్తా పార్శ్వస్థస్య గదాభృతః। జగ్రాహ పాణినాంసం శ్లథద్వలయమల్లికా॥ ౧౧ ॥ తత్రైకాంసగతం బాహుం కృష్ణస్యోత్పలసౌరభమ్ । చన్దనాలిప్తమాఘ్రాయ హృష్టరోమా చుచు

నం-ఏవముత్తరత్రాప్యవగన్తవ్యమ్ * ॥ ౭ ॥ * యథా తాభిర్భగవాఞ్శుశుభే తథా తేన తాశ్చ విరేజురిత్యాహ ॥ పాదన్యాసైరితి ॥ పాదవిక్షేపైః, భుజవిధుతిభిః కరచాలనైః, స్మితేన సహితైః, భ్రూవాం విలాసైశ్చ-భజ్యమానైః, మధ్యైః, చలద్భిః, కుచైశ్చ, పటైశ్చ, గణ్డేషు, చలైః - కుణ్డలైశ్చ, ఉపలక్షితాః - స్విద్యన్తి స్వేదముద్గిరన్తి, ముఖాని-యాసాం-తాః కబరేషు రశనాసు చ గ్రన్థయో యాసాం, యద్వా, తేషు తాసు చ న విద్యన్తే గ్రన్థయో యాసాం, తాః, శిథిలకబరాదిగ్రన్థిమత్య ఇత్యర్థః, ఏవంభూతాః - కృష్ణస్య - వధ్వః - స్తం కృష్ణం - గాయన్త్యః-స్తేన - విరేజుః - యథా - మేఘచక్రే- తటితః స్తద్వత్-తత్ర కృష్ణో మేఘచక్రమివ-తాస్తు బహువిధాస్తటిత ఇవ, స్వేదస్తుషార ఇవ గానం గర్జితమివేతి యథాసమ్భవమూహ్యం * ॥ ౮ ॥ * ఉచ్చైరితి॥ నృత్యన్త్యః-నానారాగైరనురఞ్జితకణ్ఠ్యః - కృష్ణస్య - భిమర్శేన-ముదితాః, ఉచ్చైః-జగుః యద్గీతేన యాసాం యశ్చ నీతేన, ఇదం-విశ్వ - మావృతం వ్యాప్తం కృత్స్నం జగత్తద్గీతైకదేశవదితి భావః * ॥ ౯ ॥ * తత్ర-కాచి-దఙ్గనా- ముకున్దేన సహ- స్వరజాతీస్స్వరభేదాన్ షడ్జఋషభగాన్ధారమధ్యమధైవతనిషాదాఖ్యాన్- అమిశ్రితాః కృష్ణోన్నీతాభిః అసఙ్కీర్ణాః, ఉన్నిన్యే అమూర్ఛయత్-కథంభూతా - ప్రీయతా ప్రీయమాణేనా - నేన కృష్ణేన-సాధు సాధ్వితి-పూజితా సమ్మానితా జాత్యున్నయమేవ-ధ్రువం ధ్రువాఖ్యం తానవిశేషం-కృత్వో-న్నిన్యే ఉన్నీతవతీ-ఇత్థ-మున్నీతవత్యై - బహుమానం సంమానం-అదాచ్చకార-కృష్ణ ఇతి శేషః * ॥ ౧౦ ॥ * ఏవం నృత్తగీతవాద్యాదినా కృష్ణసంమానితానాం తాసామతిప్రేమవిలసితం వృత్తమాహ॥ కాచిదిత్యాదినా॥ రాసేన-పరిశ్రాన్తా, శ్లథన్తి- వలయాని-మల్లికాశ్చ యస్యాః, స్తథాభూతా - ఆత్మనో - బాహునా-పార్శ్వస్థస్య భగవతో-ఽంసం జగ్రాహ * ॥ ౧౧ ॥ * తత్ర తాసాం మధ్యే-ఏకా త్వాత్మనో-ఽంసగతం స్కన్ధే నిహిత-ముత్పలసౌరభమివ సౌరభం యస్య తం-చన్దనేన-సమన్తాల్లిప్తం-కృష్ణస్య-బాహు-మాఘ్రాయ-హృష్టాని పులకితాని -రోమాణి, యస్యాః, స్తథా

భూతా-బాహుం,సుభగం వా-చుచుమ్బ ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ నాట్యేనవనృత్యేన, విక్షిప్తయోశ్చఞ్చలయోః-కుణ్డలయో-స్త్విషేతి త్విషా,అదన్తత్వమార్షం-మణ్డితం-కపోలం-తథాభూతే - స్వగణ్డే-సన్దధత్యాః సంయోజయన్త్యాః - కస్యాశ్చి-త్కస్మైచి-త్తామ్బూలచర్వితం-దదౌ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ కాచిత్తు-నృత్యన్తీ,గాయన్తీచ,కూజన్తీ - నూపురే - మేఖలాచ-యస్యాః,స్తథాభూతా శ్రాన్తా-శివం శాన్తం-పార్శ్వస్థస్యాచ్యుతస్య-హస్తాబ్జం అబ్జవచ్ఛీతలం హస్తం- స్తనయో - రధాత్ నిదధే ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ ఇత్థమన్యా అపి గోప్యో యథాయథం నానావిధై ర్విభ్రమై ర్విజహ్రురిత్యాహ॥ గోప్య ఇతి ॥ శ్రియో లక్ష్మ్యాః-ఏకాన్తవల్లభమనన్యపతిం-లబ్ధ్వా,తస్యాచ్యుతస్య-దోర్భ్యాం గృహీతాః కణ్ఠా యాసాం తాః- స్తమచ్యుతం - గాయన్త్యో విజహ్రిరే ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ తత్రవాదకేషు గాయకేషుచ సస్త్రీకేషు గన్ధర్వకిన్నరాదిషు రసావేశేన ముహ్యత్సు నృత్యత్సు చాన్యా ఏవ వాద్యాదిసంపత్తిం దర్శయన్ రాససంభ్రమమాహ ॥ కర్ణోత్పలేతి ॥ కర్ణోత్పలైః-కర్ణావతంసై-రుత్పలైశ్చ- అలకవిటఙ్కైః అలకాలఙ్కృతైః- కపోలైశ్చ-ఘర్మైః స్వేదబిన్దుభిశ్చ-వక్త్రేషు-శ్రీః శోభా-యాసాం - తాః-గోప్యః, ఘోషాః కిఙ్కిణ్యః, వలయాదిభి-ర్వాద్యైః వాదిత్రైశ్చ-భగవతాసహ,భ్రమరా ఏవ గాయకా,యస్యాం - తస్యాం రాససభాయాం - ననృతుః-కథమ్భూతాః-స్వకేశేభ్యః-స్రస్తాః స్రజో-యాసాం-తథాభూతాః - ఏతేన తాళగతిసంతుష్టాః కేశాస్స్వశిరఃకమ్పాః పాదేషు పుష్పవృష్టిమివాకుర్వన్నిత్యుత్ప్రేక్షితమ్ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ ఇత్థం గోప్యో నానావిభ్రమైర్భగవతాసహ విజహ్రుః ॥ తథాభగవానపి స్వవిలాసై స్తాభిస్సహ రేమ ఇత్యాహ॥ ఏవమితి॥ ఇత్థం-రమేశః శ్రియఃపతిః- భగవానపి-వ్రజసున్దరీభిస్సహ పరిష్వఙ్గాదిభిః - రేమే-తత్ర,పరిష్వఙ్గః పరిరమ్భః-కరాభిమర్శః కరేణ స్తనయోః- బాహ్వాదీనాం సంస్పర్శః - స్నిగ్ధేక్షణం సానురాగావలోకనం ఉద్దామవిలాసఉదా

మ్బ హ॥ ౧౨ ॥ కస్యాశ్చిన్నాట్యవిక్షిప్తకుణ్డలత్విష ❁ మణ్డితమ్। గణ్డం గణ్డే సందధత్యా అదాత్తామ్బూలచర్వితమ్॥
నృత్యన్తీ గాయ ❁ తీ కాచిత్కూజన్నూపురమేఖలా । పార్శ్వస్థాఽచ్యుతహస్తాబ్జం శ్రాన్తాఽధాత్స్తనయోశ్శివమ్॥ ౧౪ ॥ గోప్యో లబ్ధ్వాఽచ్యుతం కాన్తం శ్రియ ఏకాన్తవల్లభమ్। గృహీతకణ్ఠ్య స్తద్దోర్భ్యాం గాయన్త్య స్తం విజహ్రిరే ॥ ౧౫ ॥ కర్ణోత్పలాలకవిటఙ్కకపోలఘర్మవక్త్రశ్రియో వలయనూపురఘోషవాద్యైః। గోప్యస్సమం భగవతా ననృతుస్స్వకేశస్రస్తస్రజో భ్రమరగాయకరాసగోష్ఠ్యామ్ ॥ ౧౬ ॥ ఏవం పరిష్వఙ్గకరాభిమర్శస్నిగ్ధేక్షణోద్దామవిలాసహాసైః। రేమే రమేశో వ్రజసున్దరీభిర్యథాఽర్భకస్స్వప్రతిబిమ్బవిభ్రమైః ❁॥ ౧౭ ॥ తదఙ్గసఙ్గప్రముదాకులేన్ద్రియాః కేశాన్దుకూలం కుచపట్టికాం వా ❁ । నాఞ్జః ప్రతివ్యోఢుమలం వ్రజస్త్రియో విస్రస్తమాల్యాభరణాః కురూద్వహ॥ ౧౮ ॥ కృష్ణవిక్రీడితం వీక్ష్య ముముహుః ఖేచరస్త్రియః। కామార్దితాశ్శశాఙ్కశ్చ సగణో విస్మితోఽభవత్॥ ౧౯ ॥ కృత్వా తావన్తమాత్మానం యావతీ ❁ ర్గోపయోషితః । రరామ ❁ భగవాంస్తాభి రాత్మారామోఽపి లీలయా॥ ౨౦ ॥ తాసాం రతివిహారేణ శ్రాన్తానాం వదనాని సః। ప్రామృజత్కరుణః ప్రేమ్ణా శన్తమేనాఙ్గ

రతిలీలా,పరిష్వఙ్గాదిరూపం విహారం కృతవానిత్యర్థః-రమేశః రేమ ఇత్యనేనావాప్తసమస్తకామత్వాదనపేక్షితవిహారోఽపి సర్వకారణత్వాదస్యాస్సకవస్త్వన్తరరహితోఽపి కేవలం రేమ ఇతి సూచితం - కథమేవంభూతస్య క్రీడాసఙ్ఘటన ఇత్యతో దృష్టాన్తమాహ॥ యథేతి॥ అర్భకో-యథా- స్వప్రతిబిమ్బైః - ర్విభ్రమః క్రీడా,యస్య,తథాభూతో భవతి-తద్వత్,స-యథా,స్వప్రతిబిమ్బైః-స్వాపన్యైరేవ-రమతే- తథా,రమేశోఽపి-స్వాత్మికాభిః-వ్రజసున్దరీభిః కామినాం స్త్రీపారవశ్యం దర్శయన్నివ రేమ ఇత్యర్థః-అత్ర బిమ్బప్రతిబిమ్బయోరివ స్వాత్మికానాం వ్రజసున్దరీణాం స్వశరీరత్వేన స్వకార్యత్వేనచ స్వాపన్యత్వమాత్రేఽర్భకదృష్టాన్తః-నత్వజ్ఞత్వాదావపీతి ద్రష్టవ్యమ్ ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ తాస్తు భగవతస్తద్విలాసై రనభిభూతస్య విలాసైరాకులా బభూవురిత్యాహ॥ తదఙ్గసఙ్గేతి॥ తస్య భగవతోఽఙ్గసఙ్గేన-ప్రకృష్టా- ముత్ప్రీతిః తయా-ఆకులాన్యవశానీన్ద్రియాణి,యాసాం విస్రస్తా విశ్లథా-మాలా- ఆభరణానిచ - యాసాం-తథాభూతాః , విశ్లథబన్ధాన్ కేశాదీన్,అఞ్జసా ఆశు,ప్రతివ్యోఢుం యథాపూర్వం ధర్తుం,నాలం న ప్రబభూవుః ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ న కేవలం తా ఏవాకులేన్ద్రియాః కిన్తు పశ్యన్త్యో దేవానాం స్త్రియోఽపీత్యాహ॥ కృష్ణవిక్రీడితమితి॥ ఖేచరాణాం దేవానాం,స్త్రియః- కించ,శశాఙ్కశ్చన్ద్రః,సగణస్స్వకాన్తాతారకగుర్వాదిగణసహితః విస్మితో బభూవ॥ అనేనైతత్సూచితం , విస్మితేన శశాఙ్కేన స్వగతౌ విస్మృతాయామితరేఽపి గ్రహాః స్వస్వగతిం విస్మృత్య తత్రతత్రైవ తస్థురతో రాత్రిర్దీర్ఘాచ బభూవేతి ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ కథమేకోఽనేకాభిర్యుగపద్రేమ ఇత్యత ఆహ॥ కృత్వేతి॥ గోపయోషితః-యావతీర్యావత్యః,స్తావన్త-మాత్మానం,కృత్వా,తాభిస్సహ, లీలయా , రేమే,అధ్యయనేనవసతీతివల్లీలయేతి హేతౌ తృతీయా,ఆత్మారామోఽపి స్వాత్మగుణ్యపూర్ణోఽపి-కేవలం , లీలార్థమేవ-రేమ ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ తస్య తాసు కృపాతిశయమాహ॥ తాసామితి॥ సభగవాన్,రతివిహారేణ రతివిషయవిహారాభ్యాం,శ్రాన్తానాం - తాసాం గోపానాం,వదనాని,ప్రస్విన

హే రాజన్, కరుణః కరుణావాన్, శంతమేన నిరతిశయసుఖకరేణ, పాణినా, ప్రామృజత్ పరిమృష్టవాన్ ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ తతోఽతిహృష్టానాం గోపీనాం చరితమాహ॥ గోప్య ఇతి॥ తస్య భగవతః-కరరుహైః నఖైః-స్పర్శేన-ప్రమోదో, యాసాం-తాః-గోప్యః స్ఫురతాం, స్వర్ణకుండలానాం, కుంతలానాంచ-త్విషాం, గండేషు, యా, శ్రీస్తయా సుధితేనామృతాయితేన-హాసయుక్తనిరీక్షణేన చ-ఋషభస్య భర్తుః కృష్ణస్య, మానం, దధత్యః పూజాం కుర్వత్యః, పురటకుండలాదిత్విడాదిభిస్తస్య హర్షం జనయంత్య ఇత్యర్థః తస్య, కర్మాణి చేష్టితాని-జగుః ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ అథ తస్య తాభిస్సహ జలక్రీడామాహ॥ తాభిరితి ద్వాభ్యాం॥ తాసాం, అంగసంగేన ఘృష్టా సమ్మర్దితా, యా, స్రక్, తస్యాః, అత ఏవ-తాసాం-కుచకుంకుమేన రంజితాయాః, స్వసంబంధిభిర్గంధర్వపాలిభిః గంధర్వపాః గంధర్వపతయ ఇవ-గాయంతో, యే-ఽలయో భృంగా-స్తై-రనుద్రుతః అనుగతః-స కృష్ణ-స్తాభిస్సహ, శ్రమం రతివిహారజ-మపోహితుం అపాకర్తుం, వార్జలమావిశత్, యథేభరాడ్గజపతిః-శ్రాంతో, గజీభిస్సహ, జలం ప్రవిశతి-తద్వత్, భిన్నసేతుర్విదారితతటః-దార్ష్టాంతికే త్వతీతలోకవేదమర్యాదః ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ స ఇతి॥ స భగవాన్, స్వయమాత్మనా, స్వరతిరాత్మారామోఽపి-గజేంద్రస్యేవ లీలా యస్య, తథాభూతః-తదేవాహ, అంభస్య-లం నితరాం, ప్రహసతీభిర్యువతీభిః ప్రేమ్ణా, ఈక్షితస్సిక్తః, స్వయమపి-తాస్సించ్యమానః-భ్వాదివద్దివాదేరాకృతిగణత్వాత్కర్తరి శ్యన్, సేచయన్నిత్యర్థః-యద్వా, తాభి-స్తావత్కించి-దుక్షితః, ప్రత్యుక్షణేన-పునః, పరితస్సించ్యమానః, అంగ హే రాజన్, కుసుమాని వర్షంతీతి తథా, తైః వైమానికైర్విమానారూఢైర్దేవై-రీడ్యమానస్స్తూయమానః-రేమే ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ ఏవం స్థలజలక్రీడే వర్ణితే - అథ వనక్రీడాం వర్ణయతి॥ తతశ్చేతి॥ జల

పాణినా॥ ౨౧ ॥ గోప్యః స్ఫురత్పురటకుండలకుంతలత్విడ్గండశ్రియా సుధితహాసనిరీక్షణేన। మానం దధత్య ఋషభస్య జగుః కృతాని పుణ్యాని తత్కరరుహస్పర్శప్రమోదాః॥ ౨౨ ॥ తాభిర్యుతః శ్రమమపోహితుమంగసంగఘృష్టస్రజః స కుచకుంకుమరంజితాయాః। గంధర్వపాలిభిరనుద్రుత ఆవిశద్వాః శ్రాంతో గజీభిరిభరాడివ భిన్నసేతుః॥ ౨౩ ॥

జలవనక్రీడావర్ణనఘట్టః

సోఽంభస్యలం యువతిభిః పరిషిచ్యమానః ప్రేమ్ణేక్షితః ప్రహసతీభిరితస్తతోఽంగ। వైమానికైః కుసుమవర్షిభిరీడ్యమానో రేమే స్వయం స్వరతిరత్ర గజేంద్రలీలః॥ ౨౪ ॥ తతశ్చ కృష్ణోపవనే జలస్థలప్రసూనగంధానిలజుష్టదిక్తటే। చచార భృంగప్రమదాగణావృతో యథా మదచ్యుద్ద్విరదః కరేణుభిః॥ ౨౫ ॥ ఏవం శశాంకాంశువిరాజితా నిశాః స సత్యకామోఽనురతాబలాగణః। సిషేవ ఆత్మన్యవరుద్ధసౌరతః సర్వాః శరత్కావ్యకథారసాశ్రయాః॥ ౨౬ ॥ రాజోవాచ॥ సంస్థాపనాయ ధర్మస్య ప్రశమాయేతరస్య చ। అవతీర్ణో హి భగవానంశేన జగదీశ్వరః॥ ౨౭ ॥ స కథం ధర్మసేతూనాం వక్తా కర్తాఽభిరక్షితా। ప్రతీపమాచరద్బ్రహ్మన్పరదారాభిమర్శనమ్॥ ౨౮ ॥ ఆప్తకామో యదుపతిః కృతవాన్వై జుగుప్సితమ్। కిమభిప్రాయ ఏతన్నః సంశయం ఛింధి సువ్రత॥ ౨౯ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ ధర్మవ్యతిక్రమో దృష్ట ఈశ్వరాణాం చ సాహసమ్। తేజీయసాం న దోషాయ వహ్నేః సర్వభుజో యథా॥ ౩౦ ॥ నైతత్సమా

స్థలప్రసూనానాం, గంధో-యస్మిన్-తేనానిలేన, జుష్టాని దిశాం తటాని అంతాః, యస్మిన్, యద్వా, దిశశ్చ, తటం స్థలం చ, యస్మిన్ కృష్ణాయాః యమునాయాః, ఉపవనే ప్రాంతవనే, భృంగాణాం, ప్రమదానాంచ, గణైః-రావృతశ్చచార, యథా, మదచ్యుత్ మదధారాస్రావీ, ద్విరదః-మత్తగజః-కరేణుభిః ఇభీభి-స్తద్వత్ ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ రాసక్రీడాం నిగమయతి॥ ఏవమితి॥ ఏవమిత్థం-స భగవాన్, సత్యసంకల్పోఽనురతోఽనురాగీ, స్త్రీణాం గణో, యస్య, తథాభూతోఽప్యాత్మన్యేవా-వరుద్ధః సౌరతశ్చరమధాతుః-సత్ స్ఖలితో-యస్య, తథాభూత, ఇతి కామజయస్సూచ్యతే, చంద్రాంశుభి-ర్విరాజితాః, సర్వాః, శరది-కావ్యేషు, కథ్యమానాః-యే-కథారసాస్తేషాం, ఆశ్రయభూతాః, నిశాః-సిషేవే ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀ ఉపదేశానుష్ఠానవిరోధినిరసనాదిభిః కేవలం ధర్మపరిత్రాణార్థమవతీర్ణస్య భగవతః-కథం పరదారపరిగ్రహరూపాధర్మాచరణమితి పృచ్ఛతి రాజా ॥ సంస్థాపనాయేతి॥ ఇతరస్యాధర్మస్య, ప్రశమనార్థం చాంశేన బలరామేణ సహ స్వసంకల్పాత్మకజ్ఞానేనైవ న తు కర్మణేతి వా, అవతీర్ణః ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀ స ఏవంభూతః-ధర్మమర్యాదానాం, స్వయం కర్తా-అనుష్ఠాతా-వక్తా ఉపదేష్టా చ-విరోధినిరసనేనాభితో రక్షితా చ సన్, హే బ్రహ్మన్, పరదారాభిమర్శనాత్మకం-ప్రతీపం ప్రతికూలమధర్మమితి యావత్, కథమాచరత్ కృతవాన్ ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀ కించ స్వయమవాప్తసమస్తకామోఽపి-యదుపతిః-జుగుప్సితం నిందితం కర్మ-కృతవాన్ - అనవాప్తకామస్యేంద్రియపరవశస్య జుగుప్సితాచరణం దృష్టం-న త్వవాప్తకామస్య స్వతంత్రస్యేతి భావః అతః కేనాభిప్రాయేణ కృతవానితి పృచ్ఛతి ॥ కిమభిప్రాయ ఇతి ॥ తత్ ఏతస్మిన్విషయే, నోఽస్మాకం, సంశయః-తం-హే సువ్రత ఛింధి నిరాకురు ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀ కైముత్యన్యాయేనోత్తరం వివక్షుః
ర్యత్వప్రయుక్తశాస్త్రవశ్యతావతామేవ శాస్త్రవిరుద్ధం కర్మ ప్రత్యవాయజనకం, న త్వకర్మవశ్యానామశాస్త్రవశ్యా

నామితి తావదుత్తరమాహ ॥ ధర్మవ్యతిక్రమ ఇతి ॥ యద్యపీశ్వరాణామశాస్త్రవశ్యానాం ధర్మవ్యతిక్రమః శాస్త్రోల్లంఘనం సాహసం సహసా శాస్త్రార్థావిమర్శేన కృతం సాహసం, కామచార ఇతి యావత్, తదుభయం దృష్టం తథాపి తత్తేజీయసాం న దోషాయ న ప్రత్యవాయావహం, స్వర్గిణాం ముక్తానాంచ వ్యాపారేషు వ్యభిచారాదిః భావః ॥ నహి స్వర్గిముక్తవ్యాపారశ్శాస్త్రానువర్తినవా ప్రత్యవాయావహః - తేజీయస్త్వమత్ర శాస్త్రావశ్యతాపాదకసామర్థ్యవత్త్వరూపం వివక్షితం - పదార్థానాం విలక్షణశక్తికత్వాదితి తాత్పర్యం ॥ తత్ర దృష్టాన్తమాహ ॥ వహ్నేరితి ॥ యథా సర్వభుజః సర్వదాహకస్య వహ్నేః దాహమాత్రేణ దాహ్యపటాదిగతమాలిన్యసంబన్ధో న విద్యతే - తద్వత్ - నహ్యవాదిషు స్వసంబద్ధి పృథివ్యాదిగతలౌహిత్యాదికం దృష్టమితి వహ్నేరపి తద్వత్ప్రసజ్యత ఇతి భావః ॥ ౩౦ ॥ తర్హి "యద్యదాచరతి శ్రేష్ఠః" ఇతి న్యాయేనాన్యోఽప్యేవం కుర్యాదిత్యాశఙ్క్యాహ ॥ నైతదితి ॥ ఏతదశాస్త్రవశ్యత్వేనాచరితమనీశ్వరశ్శాస్త్రవశ్యః కదాచిదపి మనసాఽపి నాచరేత్ - చికీర్షామపి న కుర్యాదిత్యర్థః - విపర్యయే బాధకమాహ ॥ నశ్యతీతి ॥ మౌఢ్యాత్ - స్వస్య శాస్త్రవశ్యత్వాజ్ఞానాత్ - తత్ప్రతిషిద్ధమాచరన్నాశు నశ్యతి - నాశోఽత్ర నిరయప్రాప్తిః ॥ తత్ర దృష్టాన్తమాహ ॥ యథేతి ॥ అరుద్రో - యథాఽబ్ధిజం విషం ఆచరదభక్షయత్ - తథా తదన్యో భక్షయన్నాశు, నశ్యతి - రుద్రస్య విషపానప్రయుక్తప్రాణవిపత్త్యనాపాదకశక్తిమత్త్వం స్వస్య తదభావం చాజానన్ కేవలం రుద్రో భక్షితవాంస్తథాఽహమపి భక్షయిష్యామీతి యో మౌఢ్యాద్భక్షయతి స నశ్యత్యేవేత్యర్థః ॥ ౩౧ ॥ కథం తర్హి శ్రేష్ఠాచారస్య ప్రామాణ్యమిత్యాశఙ్క్య - న కార్త్స్న్యేన శ్రేష్ఠాచారః ప్రమాణం కిన్తు శాస్త్రావిరోధ్యేవ - శ్రేష్ఠవచస్తు కార్త్స్న్యేన ప్రమాణమిత్యాహ ॥ ఈశ్వరాణామితి ॥ ఈశ్వరాణాం కర్మవశ్యత్వాభావప్రయుక్తశాస్త్రవశ్యత్వాభావవతామేవం కుర్వేవం మా కుర్విత్యేవంరూపం వచః - కార్త్స్న్యేన - సత్యమబాధితం ప్రమాణమితి యావత్ - ఆచరితం తు క్వచిదేవ కేషుచిదేవ ప్రమాణమిత్యర్థః - కిం తదాచరితం యత్ప్రమాణం తత్రాహ - తేషామీశ్వరా

చరేజ్జాతు మనసాఽపి హ్యనీశ్వరః । నశ్యత్యాశ్వాచరన్మౌఢ్యాద్యథాఽరుద్రోఽబ్ధిజం విషమ్ ॥ ౩౧ ॥ ఈశ్వరాణాం వచస్సత్యం తథైవాచరితం క్వచిత్ । తేషాం యత్స్వవచోయుక్తం బుద్ధిమాంస్తత్సమాచరేత్ ॥ ౩౨ ॥ కుశలాచరితేనైషామిహ స్వార్థో న విద్యతే । విపర్యయేణ చానర్థో నిరహఙ్కారిణాం ప్రభో ॥ ౩౩ ॥ కిముతాఖిలసత్త్వానాం తిర్యఙ్మర్త్యదివౌకసామ్ । ఈశితుశ్చేశితవ్యానాం కుశలాకుశలాన్వయః ॥ ౩౪ ॥ యత్పాదపఙ్కజపరాగనిషేవ తృప్తా యోగప్రభావవిధుతాఖిలకర్మబన్ధాః । స్వైరం చరన్తి మునయోఽపి న నహ్యమానాస్తస్యేచ్ఛయాఽఽ

ణాం - యదాచరితం - స్వవచోయుక్తం స్వవచసా సమాయుక్తం స్వవచసోఽవిరుద్ధం - తత్సత్య - మిత్యర్థః - తత్తస్మాద్బుద్ధిమానపీశ్వరవచసోఽనుకూలమేవేశ్వరాచరితమాచరేత్ - బుద్ధిమాంస్తదాచరేదితి పాఠాన్తరం - తదా - అయుక్తమితిచ్ఛేదః స్వవచసః ఈశ్వరవచసః - అయుక్తం విరుద్ధం ఈశ్వరాణామాచరితం - నాచరేదిత్యర్థః ॥ ౩౨ ॥ తేజీయసాం న దోషాయేత్యేతదేవ స్పష్టయతి ॥ కుశలాచరితేనేతి ॥ యేషాం తేజీయసామీశ్వరాణాం - ఇహలోకే - కుశలాచరితేన సాధనేన - అర్థస్సాధ్యం ప్రయోజనం - న విద్యతే - నాపి - విపర్యయేణాకుశలాచరితేన - అనర్థోఽపి న విద్యతే ॥ తత్ర హేతుం వదన్ విశినష్టి ॥ నిరహఙ్కారిణామితి ॥ అనాత్మని దేహే ఆత్మాభిమానరహితానామిత్యర్థః - హే ప్రభో - దేహాత్మాభిమానో హి పూర్వపూర్వకర్మమూలకః పునరుత్తరోత్తరకర్మమూలం చ - తదభావాత్కర్మవశ్యత్వాభావస్తదభావాచ్చ శాస్త్రవశ్యత్వాభావస్తదభావాచ్చ ధర్మాధర్మమూలకావర్థానర్థౌ న స్త ఇతి భావః ॥ ౩౩ ॥ యతోఽకర్మవశ్యానాం జీవానామేవ కుశలాకుశలాచారనిమిత్తకావర్థానర్థౌ న స్తః - కిం పునస్తేషామపి నియన్తురపహతపాప్మనో భగవత ఇత్యాహ ॥ కిమ్వితి ॥ తిర్యగాదిరూపేణావస్థితానాం - అఖిలానాం - సత్త్వానాం - నియామ్యానాం - నియన్తుస్సర్వేశ్వరస్య - కుశలాకుశలాన్వయో - నాస్తీతి కిము వక్తవ్యమిత్యర్థః ॥ కుశలాకుశలకర్మప్రయుక్తసుఖదుఃఖాదిసంబన్ధోఽత్ర కుశలాకుశలాన్వయశబ్దవివక్షితః ॥ సత్త్వశబ్దో జీవపరః "సత్త్వమస్త్రీ తు జన్తుషు" ఇతి కోశాత్ - జన్తుశబ్దః జీవపర్యాయః "ప్రాణీ తు చేతనో జన్మీ జన్తుజన్యుశరీరిణః" ఇతి నామానుశాసనాత్ - సత్త్వం ప్రకృతిజైర్ముక్తమితి భగవదుక్తేశ్చ ॥ ౩౪ ॥ కైముత్యన్యాయేనోక్తమేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ యత్పాదేతి ॥ యత్పాదపఙ్కజపరాగస్య - నిషేవణేన - తృప్తాః నివృత్తశబ్దాదివిషయాభిలాషాః - యోగప్రభావేన - యస్య - పాదపఙ్కజానుధ్యానాత్మకయోగసామర్థ్యేన విధుతా - అఖిలాః - కర్మాత్మకా - బన్ధా - యేషాం - తే - మునయస్సనకాదయోఽపి - న నహ్యమానాః అనహ్యమానాః - అనాబధ్యమానాశ్శాస్త్రావశ్యా ఇతి యావత్ - స్వైరం యథేచ్ఛం - చరన్తి - కిము తేచ్ఛయా నతు కర్మణేతి భావః - ఆత్తం పరిగృహీతం - వపుః - అప్రాకృతం శుద్ధసత్త్వమయం - యేన - తస్య - అపహతపాప్మనో - భగవతః కుత ఏవ - బ

ర్థః కుతశ్చిదప్యా చరితాత్తైస్సర్వైరాచ్ఛన్దో నాస్త్యేవేత్యర్థః ॥ ౩౫ ॥ యత్పృష్టమాప్తకామో యదుపతిరిత్యాదినా ఽవాప్తసమస్తకామస్యస్వతో నిరతిశయానన్దస్య గార్హ్యచేష్టాన్వయః కథమితి । తస్యోత్తరమాహ ద్వాభ్యాం ॥ గోపీనాం-తాసాంపతీనాంచ-తథాఽన్యేషాం - దేహినాం జీవానాంచ - యోఽన్తశ్చరతి అన్తరాత్మతయా వ్యాప్య వర్తమానః నియమయతి ॥ యశ్చాధ్యక్షః తత్తత్కర్మానుగుణసుఖదుఃఖాదిఫలదశ్చ- స ఏష భగవాన్ - కృష్ణః-క్రీడన దేహభాక్-నత్వస్మదాదివత్సుఖదుఃఖాదిభోగాయ కర్మాధీనదేహభాగిత్యర్థః-క్రీడాన్యదేహభాగితి పాఠాన్తరం-తదా-నరాకృతిభాగిత్యర్థః ॥ ౩౬ ॥ అవాప్తసమస్తకామస్య కిం క్రీడాజన్యసుఖలేశేనేతి శఙ్కాం నిరాహ ॥ అనుగ్రహాయేతి ॥ భూతానామనుగ్రహాయ అస్మదాదిభూతాన్యనుగ్రహీతుం-మానుషం మనుష్యస్యేవ సన్నివేశవిశిష్టం-దేహమాస్థితః తాదృశీరుక్తవిధాః - క్రీడాః-భజతే కరోతి-క్రీడాత్వవాన్తరప్రయోజనం - భూతానుగ్రహస్తు భగవదవతారస్య ప్రయోజనమితి భావః ॥ అవతారస్య క్రీడార్థత్వం క్రీడాయాస్త్వనుగ్రహార్థత్వం చోక్తం-కథం క్రీడాయా అనుగ్రహార్థత్వమిత్యత ఆహ ॥ యాః శ్రుత్వేతి ॥ యాః క్రీడాః-శ్రుత్వా-తత్పరః భగవత్పరో భవేత్ - జన ఇతి కర్తృపదాధ్యాహారః-ముక్తిక్రీడాశ్రవణతో లోకస్య నిరతిశయపురుషార్థభూతే మయ్యేవాసక్తప్రాపణపరిహారదక్షేనితరామాసక్తిర్యథా స్యాదిత్యేవమనుగ్రహాయ క్రీడా భజతే నతు స్వయమపరిపూర్ణో భజత ఇతి భావః ॥ ౩౭ ॥ నన్వేవమప్యుక్తాభిప్రాయేణ క్రీడా భజస్తం తదభిప్రాయానభిజ్ఞా గోపీనాం పతయః కిం నాభ్యసూయన్నిత్యత ఆహ ॥ నాసూయన్నితి ॥ వ్రజౌకసాం పతయః-తస్య కృష్ణస్య-మాయయా - మోహితాః స్వస్వదారాన్, స్వపార్శ్వస్థానేవ - మన్యమానాః-కృష్ణాయ, నాసూయన్ దోషబుద్ధ్యా న దదృశుః-కృష్ణాయేత్యత్ర క్రుధద్రుహే,, త్యాదినా చతుర్థీ ॥ ౩౮ ॥ ప్రకృతమాహ ॥ బ్ర

స్తవపుషః కుత ఏవ బన్ధః ॥ ౩౫ ॥ గోపీనాం తత్పతీనాంచ సర్వేషాంచాపి దేహినామ్ । యోఽన్తశ్చరతి సోఽధ్యక్షః ఏష క్రీడన దేహభాక్ ॥ ౩౬ ॥ అనుగ్రహాయ భక్తానాం మానుషం దేహమాస్థితః । భజతే తాదృశీః క్రీడాః యాః శ్రుత్వా తత్పరో భవేత్ ॥ ౩౭ ॥ నాసూయన్ ఖలు కృష్ణాయ మోహితాస్తస్య మాయయా । మన్యమానాస్స్వపార్శ్వస్థాన్ స్వాన్స్వాన్దారాన్వ్రజౌకసః ॥ ౩౮ ॥ బ్రహ్మరాత్ర ఉపావృత్తే వాసుదేవానుమోదితాః । అనిచ్ఛన్త్యో యయుర్గోప్యస్స్వగృహాన్భగవత్ప్రియాః ॥ ౩౯ ॥ విక్రీడితం వ్రజవధూభిరిదంచ విష్ణోః శ్రద్ధాన్వితోఽనుశృణుయాదథ వర్ణయేద్యః । భక్తిం పరాం భగవతి ప్రతిలభ్య కామం హృద్రోగమాశ్వపహినోత్యచిరేణ ధీరః ॥ ౪౦ ॥ **** ******** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, త్రయస్త్రింశోఽధ్యాయః ********

అహిరూపధారిణస్సుదర్శనాఖ్యగన్ధర్వస్య శాపమోక్షణమ్.

ఏకదా దేవయాత్రాయాం గోపాలా జాతకౌతుకాః । అనోభిరనడుద్యుక్తైః ప్రయయుస్తేఽమ్బికావనమ్ ॥ ౧ ॥ తత్ర

హ్మరాత్ర ఇతి ॥ బ్రహ్మరాత్రే బ్రాహ్మే ముహూర్తే- ఉపావృత్తే ప్రాప్తే సతి-వాసుదేవేనాఽనుమోదితాః అనుమోదనపూర్వకమాజ్ఞాపితా అపి గోప్యః - భగవానేవ నిరతిశయప్రియో యాసాం తథాభూతాః-అత ఏవ- అనిచ్ఛన్త్యః-గన్తుమితి శేషః -కథంచిత్స్వగృహాన్ప్రతి-యయుః ॥ ౩౯ ॥ ప్రకృతరాసక్రీడాశ్రవణాదిఫలమాహ ॥ విక్రీడితమితి ॥ వ్రజవధూభిస్సాకమిదం-విష్ణోః కృష్ణస్య-విక్రీడితం-భావే క్తః-యః పుమాన్-శ్రద్ధాన్వితోఽనుక్రమేణ- శృణుయాత్ , అథవా-వర్ణయేచ్చాపి యద్యేవం-స భగవతి-పరాముత్కృష్టాం-భక్తిం-ప్రాప్య, ధీరః జీవద్దశాయాం జితేన్ద్రియః-కామం నితరాం - హృద్రోగం రోగవదనర్థకరం హృత్స్థమజ్ఞానం ఆశ్వచిరేణ-విధునోతి నిరస్యతి-శ్రోతా ఆశు ధునోతి- తథా-వర్ణయితాప్యచిరేణ ధునోతీతి ప్రత్యేకాభిప్రాయకోఽచిరేణాశుశబ్దయోః ప్రయోగః-అతో న పౌనరుక్త్యం యద్వా ॥ హృద్రోగనాశోపక్రమణయోర్మధ్యే కాలవిలమ్బాభావాభిప్రాయక ఆశుశబ్దః -శ్రవణోన్ముఖస్య రోగాదేరివ చిరేణ నిశ్శేషనాశనిశఙ్కావ్యుదాసాయాచిరేణశబ్దః అచిరేణ-ధీరః ఆశు విధునోతీతి వాఽన్వయః-హృద్రోగరూపం-కామం మదనమాశు-విధునోతి విజయత ఇత్యర్థో వా ॥ ౪౦ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే త్రయస్త్రింశోఽధ్యాయః. **************

అథ సుదర్శనాఖ్య విద్యాధరస్య బ్రాహ్మణశాపాత్సర్పతాంగతస్య శాపవిమోచనాత్మకం సప్రస్తావం తథా శఙ్ఖచూడాఖ్యయక్షవధ తచ్ఛిరోమణ్యుపహారాత్మకంచ భగవతః కర్మానువర్ణయతి చతుస్త్రింశేన ॥ ఏకదేత్యాదినా ॥ కదాచిద్దేవయాత్రాయాం సామ్బం పశుపతిం ప్రతిగమనతత్పూజాద్యాత్మికాయాం నిమిత్తభూతాయాం - అనడుద్భిః వృషైర్యుక్తైరనోభిశ్శకటైరమ్బికావనం-యయుః , దేవయాత్రాయాం విషయభూతాయాం , జాతం కౌతుకం యేషాం-తే తథాభూతాః యయురితి వా ॥ ౧ ॥ తత్ర తద్వనసమీపస్థాయాం-సరస్వత్యాఖ్యాయాం-నద్యాం - స్నాత్వా-మహానృపతే, అర్హణైః

పూజాసాధనైః,గన్ధాదిభిః-దేవంపశుపతిం-దేవీమమ్బికాంచ భక్త్యా - పూజయామాసుః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ తతో-గావః గాః-హిరణ్యం-వాసాంసి మధుమధురం-మధుసహితంఅన్నంచ - బ్రాహ్మణేభ్యో - దదుః - కథమ్భూతాః-దేవఃపశుపతిః-నోఽస్మాకం-ప్రీతో-భవత్వి-త్యభిప్రాయవన్తః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ తతో-జలమాత్రం-ప్రాశ్య - యతవ్రతాః-యతంనియతం వ్రతంబ్రహ్మచర్యాత్మకం - యేషాం - తే-తథాభూతాః - తత్రైవసరస్వత్యాస్తీరే-నన్ద ప్రభృతయో గోపా-స్తాంరాత్రి - మూషితవన్తః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ తస్మిన్నపివనేఅమ్బికావనే-కశ్చి-న్మహాన్విపులకాయో-ఽహిస్సర్పః,అతీవ-బుభుక్షితో-వ్యవస-దితిశేషః-సచోరగః-యదృచ్ఛయాఽఽగతఃతత్రసఞ్చరన్నన్దంప్రాప్తః,త-మగ్రసీత్ ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ సచగ్రస్యమానోనన్దఃచుక్రోశ-కృష్ణమాహ్వాచ॥కిమితి॥ హేతాతపుత్ర-మహా-నయం,సర్పో,మాం,గ్రసతే,ప్రపన్నంశరణంగతం-మాం-త్వ-మస్మాచ్చ మోచయేతి ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ అస్యనన్దస్యా-క్రన్దితంరోదన-మాహ్వానంవా, శ్రుత్వా,గోపాస్సర్వే ఆశూ,త్థితాః-సత్వరం - గ్రస్తం-నన్దం-దృష్ట్వాచ,భ్రాన్తావ్యాకులచిత్తాః-సర్ప,ముల్ముకైస్సాఙ్గారకాష్ఠై-ర్వివ్యధుఃతాడయామాసుః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ సోఽహి,రలాతై రుల్ముకైః-తాడ్యమానోఽపి-తంనన్దం,నతత్యాజ తతః-ప్రపన్నానాం-పాలకో-భగవా-నాగత్య- పదా-తంసర్పం-పస్పర్శ ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ సచసర్పో-భగవతః- శ్రీమతః-పాదస్య - స్పర్శేన,హత,మశుభంసర్పతాపాదకం,యస్య - తథాభూతః,సర్పశరీరం,త్యక్త్వా,విద్యాధరై- స్సమ్మాననీయం-రూపం,విద్యాధరరూపం,ప్రాప ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ తతః,ప్రణతంకృతప్రణామం పురతః దీప్యమానే

స్నాత్వాసరస్వత్యాం దేవంపశుపతింప్రభుమ్ । ఆనర్చు రర్హణైర్భక్త్యా దేవీంచనృపతేఽమ్బికామ్ ॥ ౨ ॥ గావో * హిరణ్యంవాసాంసిమధుమధ్వన్నమాదృతాః । బ్రాహ్మణేభ్యోదదుస్సర్వే దేవోనఃప్రీయతామితి॥ ౩ ॥ ఊషుస్సరస్వతీతీరేజలంప్రాశ్యయతవ్రతాః। రజనీంతాంమహాభాగాన్ననన్దానన్దకాదయః॥ ౪ ॥ కశ్చిన్మహానహిస్తస్మిన్విపినేఽతిబుభుక్షితః । యదృచ్ఛయాఽఽగతోనన్దంశయానమురగోఽగ్రసీత్ ॥ ౫ ॥ సచుక్రోశాహినాగ్రస్తః కృష్ణకృష్ణమహానయమ్ । సర్పోమాంగ్రసతేతాతప్రపన్నంపరిమోచయ ॥ ౬ ॥ తస్యచాక్రన్దితంశ్రుత్వాగోపాలాస్సహసోత్థితాః । గ్రస్తంచదృష్ట్వాసంభ్రాన్తాస్సర్పంవివ్యధురుల్ముకైః ॥ ౭ ॥ అలాతైర్దహ్యమానోఽపినాముఞ్చత్తమురఙ్గమః । తమస్పృశత్పదాఽభ్యేత్యభగవాన్సాత్వతాంపతిః ॥ ౮ ॥ సవైభగవతశ్శ్రీమత్పాదస్పర్శహతాశుభః । భేజేసర్పవపుర్హిత్వారూపంవిద్యాధరార్చితమ్ ॥ ౯ ॥ తమపృచ్ఛద్ధృషీకేశఃప్రణతంసముపస్థితమ్ । దీప్యమానేనవపుషాపురుషంహేమమాలినమ్॥ ౧౦ ॥ శ్రీకృష్ణఉవాచ ॥ కోభవాన్పరయాలక్ష్మ్యారోచతేశుభదర్శన । కథంజుగుప్సితామేతాంగతింవాప్రాపితోఽవశః॥ ౧౧ ॥ సర్పఉవాచ॥అహంవిద్యాధరఃకశ్చిత్సుదర్శనఇతిశ్రుతః । శ్రియాసురూపసంపత్త్యావిమానేనచరన్దిశః ॥ ౧౨ ॥ ఋషీన్విరూపా * నఙ్గిరసఃప్రాహసన్రూపదర్పితః । తైరిమాంప్రాపితోయోనింప్రలబ్ధైస్స్వేనపాప్మనా ॥ ౧౩ ॥ శాపోమేఽనుగ్రహాయైవకృతస్తైఃకరుణాత్మభిః । యదహంలోకగురుణాపదాస్పృష్టోగతాశుభః॥ ౧౪ ॥ తంత్వాఽహంభవభీతానాంప్రపన్నానాం

న,వపుషా,తిష్ఠన్తం,హేమమాలాధరం,తంపురుషం-భగవా-న్పప్రచ్ఛ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ ప్రశ్నమేవాహ॥కోభగవానితి॥ అధునా,యః,పరయా,లక్ష్మ్యా,కాన్త్యా, రోచతేప్రకాశతే-స-భవా,న్కః, అహంవిద్యాధరఇతిచే- త్తర్హి - హేశుభదర్శన-కథం-నిన్దితా-మేతాం ,గతింసర్పతాం,ప్రాపితః, విప్రశాపాదితిచే- త్తత్రాహ ,అవశః-కథంశాపనిమిత్తాపచారనిమిత్తదేహపారవశ్యమితిభావః , యద్యపిసర్వజ్ఞస్యప్రశ్నానుపపత్తి, స్తథాప్యా , త్మనఃప్రభావంప్రకాశయితుమవిదుషఇవప్రశ్నోపపత్తిః,అతఏవ, సుదర్శనపదపర్యాయేణశుభదర్శనపదేనసంబోధనంకృతమ్ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ ఇత్థమాపృష్టస్స్వపూర్వవృత్తంవిజ్ఞాపయన్నాత్మనఃకృతార్థతామావిష్కరోతి ॥ అహమితి ॥ అహంతావ-త్కశ్చి-ద్విద్యాధర-స్సుదర్శన,ఇతి-స్మృతఃప్రసిద్ధః,సోఽహం,శ్రియాకాన్త్యా, సురూపసంపత్త్యాసౌన్దర్యసమృద్ధ్యాచ - ఉపలక్షితః కదాచి-ద్విమానేనసాధనేన,సర్వా, దిశ-స్సమన్తా,త్సంచర,న్సౌన్దర్యేణ - గర్వితో- విరూపా,నఙ్గిరసః,ఋషీ-న్దృష్ట్వా,హసితవానస్మి - తదామదీయేనైవ , పాప్మనాపాపేన హేతునా-ప్రలబ్ధైరుపహసితై- స్తైరఙ్గిరోభిఃఋషిభిః,ఇమాంయోనింసర్పజన్మ, ప్రాపితః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ౧౩ ॥ ❁ ప్రలబ్ధైరపి - తైరఙ్గిరోభిః-కరుణాత్మ భిః హేతుగర్భమిదం-కారుణ్యస్వభావత్వా- న్మదనుగ్రహార్థమేవ శాపః - కృతః-కుతః, యత్ యస్మా,దహం , త్రిలోకగురుణా-త్వయాకర్త్రా , పదా-స్పృష్టః,అన్యథైతన్నసంభావ్యతఇతిభావః-గత-మశుభంపాపం-యస్య-తథాభూతశ్చా,హం-పాదస్పర్శాద్ధేతోః శాపేన నిర్ముక్తః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ హేఅమీవహ,న్, అమీవంపాపం-దుఃఖంవా-త,ద్ధన్తీతితథాభూతం-తం , త్రిలోకగురుం-భవా,త్సంసారాత్-భీతానాం , ప్రపన్నానాం-భయమపహన్తీతితథా

భూతం, త్వాం, మాపృచ్ఛస్వ, స్వర్లోకం గన్తుమనుజ్ఞాం యాచే ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ హే మహాయోగిన్ అచిన్త్యవివిధవిచిత్రశక్తే, హే మహాపురుష - హే సతాం పతే - త్వాం, ప్రపన్నోఽస్మి, మా - మనుజానీహి ఆజ్ఞాపయ హే అచ్యుత తవ - దర్శనాదేవ హేతోః - సద్యః, బ్రహ్మశాపాద్విముక్తోఽహమిత్యేతన్న చిత్రమితి వాక్యశేషః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ ఏతదేవ కైముత్యన్యాయేన స్పష్టయతి । యన్నామేతి ॥ యస్య తవ - నామమాత్రమేవ - గృహ్ణన్నుచ్చరన్ పుమాన్, ఆత్మానం - శ్రోతౄంశ్చ, సర్వాన్ జనాన్, సద్యః, పునాతి. కింపునః, స్నాతౌ, త్వాదృశప్రభావవన్నామ్నస్తవ, పదా - సంస్పృష్టః, శాపాద్విముక్త ఇతి - కియదేతదిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ ఇత్థం. అనుజ్ఞాప్య అనుజ్ఞాం గృహీత్వా, దాశార్హం కృష్ణం - ప్రదక్షిణీకృత్వా - అభివాద్య చ సుదర్శనః స్వర్గం ప్రతి, యయౌ, నన్దోఽపి, కృచ్ఛ్రాత్ సర్పగ్రాసాత్, మోచితః ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ తతో, వ్రజౌకసో గోపాః, కృష్ణస్య, ఆత్మవైభవమనితరసాధారణం ప్రభావం, నిశామ్య దృష్ట్వా, విస్మితం చేతో యేషాం, తథాభూతాః - తస్మిన్నమ్బికావనే నియమవ్రతం, సమాప్య - ఆదరయుక్తాః - కృష్ణస్య, ఆత్మవైభవమేవ, కథయన్తో, హే నృప, పునః - వ్రజం ప్రత్యాజగ్ముః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ అథ శఙ్ఖచూడవధతచ్ఛిరోమణ్యాదానాత్మకకథాం ప్రస్తౌతి ॥ కదాచిదిత్యాదినాఽఽయావదధ్యాయపరిసమాప్తి ॥ అద్భుతవిక్రమ ఇతి రామకృష్ణయోరుభయోరపి విశేషణం, తౌ, వృభా - వనే, గవాం, వ్రజస్త్రీణాం చ, మధ్యే, విజహ్రతుః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ కథంభూతౌ - బద్ధం నిశ్చలం, సౌహృదం - యేషాం తైః

భయాపహమ్ । ఆపృచ్ఛే * శాపనిర్ముక్తః పాదస్పర్శాదమీవహన్ ॥ ౧౫ ॥ ప్రపన్నోఽస్మి మహాయోగిన్ మహాపురుష సత్పతే । అనుజానీహి మాం కృష్ణ సర్వలోకేశ్వరేశ్వర ॥ బ్రహ్మదణ్డాద్విముక్తోఽహం సద్యస్తేఽచ్యుత దర్శనాత్ ॥ ౧౬ ॥ యన్నామ గృహ్ణన్నఖిలాన్ శ్రోతౄనాత్మానమేవ చ । సద్యః పునాతి కిం భూయస్తస్య స్పృష్టః పదా హి తే ॥ ౧౭ ॥ ఇత్యనుజ్ఞాప్య దాశార్హం పరిక్రమ్యాభివాద్య చ । సుదర్శనో దివం యాతః కృచ్ఛ్రాన్నన్దశ్చ మోచితః ॥ నిశామ్య కృష్ణస్య తదాత్మవైభవం వ్రజౌకసో విస్మితచేతసస్తతః । సమాప్య తస్మిన్నియమం పునర్వ్రజం నృపాయ

శఙ్ఖచూడవధఘట్టః

యుస్తత్కథయన్త ఆదృతాః ॥ ౧౯ ॥ కదాచిదథ గోవిన్దో రామశ్చాద్భుతవిక్రమః । విజహ్రతుర్వనే రాత్ర్యాం మధ్యగౌ వ్రజయోషితామ్ ॥ ౨౦ ॥ ఉప * గీయమానౌ లలితం స్త్రీజనైర్బద్ధసౌహృదైః । స్వలంకృతానులిప్తాఙ్గౌ స్రగ్విణౌ విరజోఽమ్బరౌ ॥ ౨౧ ॥ నిశాముఖం మానయన్తావుదితోడుపతారకమ్ । మల్లికాగన్ధమత్తాలిజుష్టం కుముదవాయునా ॥ ౨౨ ॥ జగతుః సర్వభూతానాం మనఃశ్రవణమఙ్గళమ్ । తౌ కల్పయన్తౌ యుగపత్స్వరమణ్డలమూర్ఛితమ్ ॥ ౨౩ ॥ గోప్యస్తద్గీతమాకర్ణ్య మూర్ఛితా నావిదన్నృప । స్రంసద్దుకూలమాత్మానం స్రస్తకేశస్రజం తతః ॥ ౨౪ ॥ ఏవం విక్రీడతోః స్వైరం గాయతోః సంప్రమత్తవత్ । శఙ్ఖచూడ ఇతి ఖ్యాతో ధనదానుచరోఽభ్యగాత్ ॥ ౨౫ ॥ తయోర్నిరీక్షతో * రాజంస్తన్నాథం ప్రమదాజనమ్ । క్రోశన్తం కాలయామాస దిశ్యుదీచ్యామశఙ్కితః ॥ ౨౬ ॥ క్రోశన్తం కృష్ణ రామేతి విలోక్య స్వపరిగ్రహమ్ । యథా గా దస్యునా గ్రస్తా భ్రాతరావన్వధావతామ్ ॥ ౨౭ ॥ మా భై

స్త్రీజనైః, లలితం యథా తథోపగీయమానౌ, స్వలంకృతౌ సు, అనులిప్తాని చాఙ్గాని - యయోః, స్రజౌ అనయోస్త ఇతి తథాభూతౌ, విరజసీ నిర్మలే, అమ్బరే వాససీ, యయోస్తౌ ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ ఉదిత, ఉడుపశ్చన్ద్రః, తారకాశ్చ, యస్మిన్, తత్, మల్లికానాం, గన్ధేన - మత్తైః - అలిభిః - జుష్టం సేవితం - సహచరితమిత్యర్థః - కుముదవాయునా కుముదగన్ధయుక్తేన వాయునా చ జుష్టం నిశాముఖం, మానయన్తౌ ప్రశంసన్తౌ ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ జగతురితి, తౌ రామకేశవౌ - అనిబద్ధత్వాదన్యైర్యుగపత్కల్పయితుమశక్యమపి స్వరమణ్డలస్య మూర్ఛనం యుగపత్కల్పయన్తౌ - మనఃశ్రవణయోర్మఙ్గళం యథా తథా - జగతుః గీతవన్తౌ, స్వరమణ్డలమూర్ఛనం షడ్జాదిస్వరసముదాయస్య మూర్ఛనమారోహావరోహణప్రకారః ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ గోప్య ఇతి ॥ తయోః, గీతమాకర్ణ్య, మూర్ఛితాః పరవశాః - తతః - హే నృప - ఆత్మానం దేహం - న విదుః నానుసమదధత - కథంభూతం, స్రంసద్భ్రశ్యద్దుకూలం - యస్మాత్ - స్రస్తాః - కేశేభ్యః, స్రజో - యస్య - తం చ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ ఏవం స్వైరం యథేష్టం, సంప్రమత్తవద్రామగోవిన్దయోర్విహరతోః గాయతోశ్చ సతోః - కుబేరస్య - అనుచరః - శఙ్ఖచూడాఖ్యః - ఆజగామ ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ స చ - శఙ్కారహితః - తయో రామకృష్ణయోః - నిరీక్షమాణయోస్సతోః - తౌ రామకృష్ణౌ - నాథౌ - యస్య - తం, స్త్రీజనముదీచ్యాం దిశి - కాలయామాస ॥ హారా ప్రేరయామాస ॥ తతస్తతో నిస్సారయామాసేత్యర్థః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ కథంభూతం - క్రోశన్తం హే కృష్ణ హే రామేతి సరోదనమాహ్వయన్తం, తదైవ - దస్యునా వ్యాఘ్రేణ - గ్రస్తా - గావ ఇవ - క్రోశన్తం - తేనోదీచీం దిశం ప్రతికృష్యమాణం స్వపరిగ్రహం స్వపరిగృహీతం స్త్రీజనమవలోక్య - భ్రాతరౌ రామకృష్ణౌ, అన్వధావతామ్ ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ సాలవృక్షౌ హస్తయోర్యయోస్తౌ, భయం - మా కార్ష్టేత్యేవంవిధో - రవశ్శబ్దః యయోః - తథాభూతౌ - మహాబలినౌ - రామకృష్ణౌ త్వరితం యథా తథా - గుహ్యకాధమం శఙ్ఖ

చూడమాసేదతుః ॥ ౨౮ ॥ గుహ్యకాధమః-కాలమృత్యూ ఇవ-ప్రాప్తౌ-తౌ రామకృష్ణౌ-ఆలోక్య ఉద్విజన్, స్త్రీజనం-విహాయ జీవితుమిచ్ఛయా-ప్రాద్రవత్ ॥ మూఢ స్తచ్ఛరణాగత్యాత్మకజీవనోపాయానభిజ్ఞః-కేవలం-ప్రాద్రవత్ ॥ ౨౯ ॥ సశఙ్ఖచూడో, యత్రయత్ర-ధావతి తత్రతత్ర, శఙ్ఖచూడం కృష్ణో, ఽన్వధావత్ కిం చికీర్షుః - తస్య-శిరోరత్నం హర్తుమిచ్ఛుః బలరామస్తు, స్త్రియో-రక్షన్-తత్రైవ-తస్థౌ ॥ ౩౦ ॥ తతో, ఽవిదూరే సమీప ఏవ, అభ్యేత్య తదభిముఖం గత్వా, విభుర్భగవాన్, ముష్టినైవ-హే రాజన్ చూడామణిసహితం - దురాత్మన - స్తస్య శఙ్ఖచూడస్య - శిరో మూర్ధానం, జహార తాడయామాస ॥ ౩౧ ॥ ఇత్థం-శఙ్ఖచూడం-హత్వా-భాస్వరం తేజోయుక్తం-మణి మాదాయ-గత్యా-యోషితాం - పశ్యన్తీనాం సతీనాం-ప్రీత్యా- అగ్రజాయ రామాయ-దదౌ దత్తవాన్ ॥ ౩౨ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే చతుస్త్రింశోఽధ్యాయః ****************************

అథేత్థం నిశాసు భగవతా సహవిహారస్త్రీణామహస్సు తేన విశ్లిష్టానాం గోపీనాం తల్లీలానువర్ణనేన కాలనిర్యాపణప్రకారమాహ పఞ్చత్రింశేన ॥ గోప్య ఇత్యాదినా ॥ కృష్ణే, వనం-యాతే సతీత్యస్యాహస్స్విత్యాదిః- తం కృష్ణం, మనః ద్రుతం అనువృత్తం, తదాసక్తమితి యావత్, త-చ్చేతో, యాసాం తాః, గోప్యః - కృష్ణలీలా-గాయన్త్యః - వాసరానహాని-దుఃఖేన కృచ్ఛ్రేణ కథంచిన్నిన్యుః నిర్యాపయామాసుః ॥ ౧ ॥ కీదృశం తల్లీలాప్రగానం-యేన వాసరాన్నిన్యు, రిత్యత స్తద్దర్శయతి॥ వామబాహుకృతవామకపోల ఇత్యాదినా ॥ అత్ర ద్వౌద్వౌ శ్లోకావేకవాక్యతయాఽన్వేతవ్యౌ ॥ హే గోప్యః - కృష్ణో-యత్ర యదా-వా

ష్టేత్యభయారావౌ సాలహస్తౌ తరస్వినౌ ॥ ఆసేదతుస్తం తరసా త్వరితం గుహ్యకాధమమ్ ॥ ౨౮ ॥ స వీక్ష్య తావనుప్రాప్తౌ కాలమృత్యూ ఇవోద్విజన్ ॥ విసృజ్య స్త్రీజనం మూఢః ప్రాద్రవజ్జీవితేచ్ఛయా ॥ ౨౯ ॥ తమన్వధావద్గోవిన్దో యత్ర యత్ర స ధావతి ॥ జిహీర్షుస్తచ్ఛిరోరత్నం తస్థౌ రక్షన్ స్త్రియో బలః ॥ ౩౦ ॥ అవిదూర ఇవాభ్యేత్య శిరస్తస్య దురాత్మనః ॥ జహార ముష్టినైవాఙ్గ సహచూడామణిం విభుః ॥ ౩౧ ॥ శఙ్ఖచూడం నిహత్యైవం మణిమాదాయ భాస్వరమ్ ॥ అగ్రజాయాదదాత్ప్రీత్యా పశ్యన్తీనాం చ యోషితామ్ ॥ ౩౨ ॥ ********************
******** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, చతుస్త్రింశోఽధ్యాయః. ********

దివా కాలే శ్రీకృష్ణవిరహప్రయుక్తగోపీవిలాపః ఇయమేవ వేణుగీతా.

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ గోప్యః కృష్ణే వనం యాతే తమనుద్రుతచేతసః ॥ కృష్ణలీలాః ప్రగాయన్త్యో నిన్యుర్దుఃఖేన వాసరాన్ ॥ ౧ ॥ గోప్య ఊచుః ॥ వామబాహుకృతవామకపోలో వల్గితభ్రురధరార్పితవేణుమ్ ॥ కోమలాఙ్గులిభిరాశ్రితమార్గం గోప్య ఈరయతి యత్ర ముకున్దః ॥ ౨ ॥ వ్యోమయానవనితాః సహ సిద్ధైర్విస్మితాస్తదుపధార్య సలజ్జాః ॥ కామమార్గణసమర్పితచిత్తాః కశ్మలం యయురపస్మృతనీవ్యః ॥ ౩ ॥ హన్త చిత్రమబలాః శృణుతేదం హారహాస ఉరసి స్థిరవిద్యుత్ ॥ నన్దసూనురయమార్తజనానాం నర్మదో యర్హి కూజితవేణుః ॥ ౪ ॥ వృన్దశో వ్రజవృషా మృగ

మబాహౌ తస్మిన్ - కృతః అర్పితః, వామః-కపోలో-యేన వల్గితే నర్తితే - భ్రువౌ, యేన, తథాభూతః- కోమలాభి, రఙ్గులిభి-రాశ్రితా- మార్గాస్తత్స్వరచ్ఛిద్రాణి-యస్య-త - మధరే-అర్పితం-వేణు-మీరయతి వాదయతి ॥ ౨ ॥ తదా-వ్యోమయానానాం-వనితాః-కశ్మలం మోహం-యయు - రిత్యన్వయః ॥ వ్యోమ్ని- యానం గమనం-యేషాం-తే-వ్యోమయానాః - వ్యోమ్ని యాన్తీతి వా వ్యోమయానాస్సిద్ధాః-నన్ద్యాదేరాకృతిగణత్వాత్కర్తరి ల్యుః, తేషాం, వనితాః, సిద్ధైస్స్వపతిభిస్సహ-వర్తమానా అపి-తద్వేణుగీత, ముపధార్యాకర్ణ్య, ప్రథమం, విస్మితాః-తతః కామస్య మదనస్య-మార్గణైః-సమర్పితాని-చిత్తాని, యాభిస్తాస్తత్పరవశా ఇత్యర్థః-సలజ్జాస్సత్యః - కశ్మలం, యయుః-తత్ర లిఙ్గం వదన్త్యస్తా విశింషన్తి - అపస్మృతనీవ్యః - అపస్మృతా విస్మృతాః, నీవ్యః భ్రశ్యద్దుకూలబన్ధా - యాభిస్తథాభూతాః- ఏవంవిధస్య కృష్ణస్య విశ్లేషం కథం సహామేతి సర్వత్ర వాక్యశేషః ॥ ౩ ॥ హన్తేతి॥ హే అబలాః-ఇదం-చిత్రం శృణుత, హన్తాత్యాశ్చర్యమేతత్, అయం-నన్దసూనుః హారవద్విశదో హాసో యస్య యద్వా, హారేషు స్ఫురన్ హాసో యస్య, ఉరసి స్థితా విద్యుదివ లక్ష్మీర్యస్య తథాభూతః - ఆర్తజనానాం త్వద్విశ్లేషజదుఃఖపీడితానాం మాదృశానాం-నర్మదో నితరాం దుఃఖకారకస్సన్, యర్హి యదా- కూజితో వాదితో-వేణు-ర్యేన - తథాభూతో-భవతి ॥ ౪ ॥ తదా, వ్రజే, యే, వృషాః-మృగా-గావశ్చ- వేణువాద్యేన, హృతాని, చేతాంసి-యేషాం-తే, ఆరాద్దూరాదేవ-దన్తైర్దష్టా ఏవ-న తు చర్వితాః - కబళాస్తృణగ్రాసా-యైస్తే, ధృతాః ఉత్తమ్భితాః, కర్ణాః-యైస్తే, నిద్రితాస్సఞ్జాతనిద్రా ఇవ- లిఖితచిత్రమివ చిత్రితవృషాదిరివ చ - ఆసన్ తస్థుః-అవిదుషాం తిరశ్చామపీదమానన్దపారవశ్యజనకం వేణుగీతమతోఽద్భు

త్రమితిభావః ॥ ౫ ॥ ఇతోఽప్యతిచిత్రం శృణుతేతి కాశ్చిదాహుః ॥ బర్హిణేతి ॥ హే ఆళిసఖి బర్హిణస్య మయూరస్య, స్తబకో బర్హః - యద్వా - బర్హిణశబ్దేన తత్పిఞ్ఛో లక్ష్యతే సచ - స్తబకా గుచ్ఛాః - ధాతవో గైరికాదయశ్చ - పలాశాని పల్లవాశ్చ - తైః, బద్ధశ్చాసౌ, మల్లానాం - పరిబర్హః పరికరశ్చ - తం - విడమ్బయత్యనుకరోతీతి తథా సముకున్దో - బలరామేణ సహితః - కర్హి యదా యత్ర దేశే, గోపైః - గాః - సమాహ్వయతి అస్య వేణుగీతేనేత్యాదిః - వేణుగీతేన - గోపాన్ - గాశ్చ - సమాహ్వయతి ॥ ౬ ॥ తర్హి తదా, అచేతనాస్సరితోఽపి, అనిలేన - నీతం ప్రాపితం, తస్య, పదామ్బుజరజః - స్పృహయతీః, స్పృహన్త్య ఇవ భగ్నగతిర్యాసాం తథాభూతాః - వై - నిశ్చితం - భుగ్నగతయ ఇతి పాఠే - కుటిలగతయః - తథాఽపి - తాః, వయమివ, బహుపుణ్యాః - యతో, న ప్రాప్నువన్తి - కేవలం - ప్రేమ్ణా వేపతాః కమ్పితాః - భుజాస్తరఙ్గా - యాసాం - స్తిమితా నిశ్చలా, ఆపో - యాసాం - తథాభూతాశ్చ - గోప్యోఽపి లోచనయోస్స్తిమితజలా భవన్తీతి వయమివేతి దృష్టాన్తాభిప్రాయః ॥ ౭ ॥ స్థావరేష్వప్యతిచిత్రం దృశ్యత ఇత్యాహుః ॥ అనుచరైరితి ॥ సకృష్ణో యదా హి వనే - చరన్ గిరేస్తటేషు - చరన్తీర్గాః - వేణునా - తత్తన్నామ్నోపేతేన వేణుగీతేనాహ్వయతి ॥ కథమ్భూతః, అనుచరైర్గోపైః - దేవాదిభిర్వా - సమ్యగ్వర్ణితం - వీర్యం - యస్య - తథాభూతః - ముగ్ధానాం వచనమాదిపూరుష ఇవేతి, అచలా - విభూతిర్లక్ష్మీః - యస్య - సచేతి - ఇతరేషు చలాఽపి లక్ష్మీర్నతస్మిన్ చలేతి భావః ॥ ౮ ॥ తదా - ప్రణతాః - భారేణ - విటపాః - యాసాం - తాః - పుష్పైః, ఫలైశ్చాఢ్యాః - ప్రేమ్ణాః - హృష్టా ఉదఞ్చితా - స్తనవో - యాసాం - తాః - వనగతాః - లతాః - స్వస్మిన్ - విష్ణుం - ప్రకాశమానం - సూచయన్త్య ఇవ మధుధారాః - వవృషుః - తథా - తరవశ్చ - తత్పతీనామపి తథైవానన్ద ఇతి భావః - స్మ విస్మయే ॥ ౯ ॥ కమలవ

గావో వేణువాద్యహృతచేతస ఆరాత్ । దన్తదష్టకబళా ధృతకర్ణా నిద్రితా లిఖితచిత్రమివాసన్ ॥ ౫ ॥ బర్హిణస్తబకధాతుపలాశైర్బద్ధమల్లపరిబర్హవిడమ్బః । కర్హిచిత్సబల ఆళి సగోపైర్గాస్సమాహ్వయతి యత్ర ముకున్దః ॥ ౬ ॥ తర్హి * భగ్నగతయస్సరితో వై తత్పదామ్బుజరజోఽనిలనీతమ్ । స్పృహ * యతీర్వయమివాబహుపుణ్యాః ప్రేమవేపితభుజాస్స్తిమితాపః ॥ ౭ ॥ అనుచరైస్సమనువర్ణితవీర్య ఆదిపూరుష ఇవాచలభూతిః । వనచరో గిరితటేషు చరన్తీర్వేణునాహ్వయతి గాస్స యదా హి ॥ ౮ ॥ వనలతాస్తరవ ఆత్మని విష్ణుం వ్యఞ్జయన్త్య ఇవ పుష్పఫలాఢ్యాః । ప్రణతభారవిటపా మధుధారాః ప్రేమహృష్టతనవస్ససృజుస్స్మ ॥ ౯ ॥ దర్శనీయతిలకో వనమాలాదివ్యగన్ధతులసీమధుమత్తైః । అళికులైరలఘుగీతమభీష్టం * ఆద్రియన్ * య * ర్హి సన్ధితవేణుః ॥ ౧౦ ॥ సరసి సారసహంసవిహఙ్గా * శ్చారుగీతహృతచేతస ఏత్య । హరిముపాసత తే యతచిత్తా హన్త మీలితదృశో ధృతమౌనాః ॥ ౧౧ ॥ సహబలస్స్రగవతంసవిలాసస్సానుషు క్షితిభృతో వ్రజదేవ్యః । హర్షయన్ * ర్హి వేణురవేణ * జాతహర్ష † ఉపరఞ్జతి విశ్వమ్ ॥ మహదతిక్రమణశఙ్కితచేతా మన్దమన్దమనుగర్జతి మేఘః । సుహృదమభ్య * వర్షత్సుమనోభిశ్ఛాయయా చ వి * దధ

నేషు విహరతాం పక్షిణామపి చిత్తాకర్షకం తద్గీతం కిం పునరన్యేషామిత్యభిప్రాయేణాహుః ॥ సరసీతి ॥ దర్శనీయతిలక ఇతి - దర్శనీయానాం సున్దరాణాం మధ్యే - శ్రేష్ఠః - కృష్ణః - వనమాలాయాం - యా - దివ్యగన్ధతులసీ - తస్యా - మధునా - మత్తైః - అళికులైః క్రియమాణ - మలఘూచ్చైః - రభీష్టమాద్రియన్ ఆదరేణ గృహ్ణన్ యర్హి - అధరే - సంహితవేణు - ర్భవతి ॥ ౧౦ ॥ తదా - యే - సరసి - సారసాశ్చ - హంసాశ్చ, అన్యే విహఙ్గమాస్తే - చారుణా గీతేన - హృతం చేతో యేషాం - తథాభూతా - ఏత్యాగత్య, హరిం కృష్ణముపాసత అభజన్త - తత్సమీపే వివిశుర్వా, కథమ్భూతాః, యతం విషయాన్తరేభ్య ఆహృతం చిత్తం - యైః, యతం నియతం - మౌనం సంశీలనం - యేషాం - తథాభూతాశ్చ - హన్తేతి భగవద్విరహజఖేదే ॥ ౧౧ ॥ మేఘో హరిముపాస్తేత్యాహుః ॥ సహబలఇతి ॥ హే వ్రజదేవ్యః గోప్యః - సహబలః సరామః - కృష్ణః - స్రగ్భిర్నిర్మితాభ్యామవతంసాభ్యాం - విలాసో, యస్య - యద్వా - ముక్తా స్రగాపీడేన విలాసో యస్య - క్షితిభృతో గిరేస్తటేషు - వర్తమానః - స్వయం - జాతహర్షః - విశ్వం - హర్షయన్, యదా - వేణురవేణ - ఉపరమ్భితవిశ్వః ఉపగ్రథితవిశ్వః - అనురక్తలోకో భవతీత్యర్థః ఉపరఞ్జతి విశ్వమితి పాఠాన్తరం - తదా - ఉపరఞ్జతి నాదయతి - నాదేన పూరయతీత్యర్థః ॥ ౧౨ ॥ తదా, స్వతుల్యచ్ఛాయత్వేన విశ్వార్తిహరణాదినా చ సామ్యాత్ - స్వసఖో మేఘః - మహతః కృష్ణస్యాతిక్రమేణ, శఙ్కితం చేతో యస్య, తథాభూతః, పురతో, నయాతి - నచోచ్చైర్గర్జతి - కిన్తు, తత్తైర్వస్థితస్సన్, వేణురవమను, మన్దం మన్దం - గర్జతి సుహృదం కృష్ణం - సుమనోభిరభ్యవర్షత్, ఛాయయా ప్రతపత్రం ఆతపత్రం వ్యదధత్ అకరోచ్చ ॥ విదధదితి పాఠే వ్యడభావ ఆర్షః శతృన్తం వా, ప్రతపత్రం కుర్వన్ సుమనోభిరభ్యవర్ష

౭ ॥ శ్లో * పా ॥ భుగ్నగతయః. ౧౨ ॥ శ్లో † పా ॥ ఉపరమ్భతి.

చ్చేత్యర్థః-అదృశ్యైర్దేవైః క్రియమాణంకుసుమవర్షంమేఘకర్తృకంకల్పయిత్వేత్యర్థముక్తం - తుషారోవాకుసుమతయాకల్పితః ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀బ్రహ్మాదీనామపిపారవశ్యజనకంత్వత్సుతవేణురణితమితియశోదాంప్రత్యాహుః ॥ వివిధగోపచరణేష్విత్వితి। హేసతియశోదే,యదాతవ ,సుతో ,నానాగోపక్రీడాసు - నిపుణః - అధరబిమ్బేబిమ్బతుల్యేఽధరే,నిహితోవేణుర్యేన,సః-వేణువాద్యవిషయే , ఉరుధాబహుప్రకారా - నిజైవ - శిక్షాయాసు , తాః , నత్వన్యశిక్షితాఇత్యర్థః - స్వరజాతీః నిషాదర్షభాదిస్వరాలాపభేదాన్-అనయత్ ఉన్నీతవాన్ ❀॥౧౪॥❀తదా-శక్రప్రభృతయః-తత్ -తాఃస్వరజాతీః-సవనశఃవారంవారంమన్ద్రమధ్యమతారభేదేనవా-క్రమశోవా-యతోగీతధ్వనిరాగతస్తత-ఆనతా-కన్ధరా-చిత్తంచ-యేషాం , తే ఉపధార్య సమ్యగాకర్ణ్య - కవయఃకోవిదాఅపి - అనిశ్చితం-తత్త్వంతద్భేదో - యై - స్తథాభూతాః - కశ్మలం మోహం ప్రాపుః ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀అస్మాకంతుమోహంకింబ్రూమఇత్యాహుః॥నిజపదాబ్జదలైరితి ॥ ధ్వజాదీని విచిత్రాణి-లలామానిచిహ్నాని-యేషాం-తైః-నిజాని-పదాన్యేవా-బ్జదలాని - తైః-వ్రజభువః - ఖురతోదంఖురాక్రమణవ్యథాం-శమయన్ వర్ష్మణాశరీరేణ-ధుర్యఃధురంవహతీతితథా-సచగజరాజ-స్తద్వత్-గతిర్యస్య - సః-కృష్ణః-వాదితవేణుస్సన్- వ్రజతియ-స్తేననిమిత్తేనసవిలాసవీక్షణేనచ-అర్పితోమనోభవవేగోయాసుతాః.వయంకుజావృక్షాస్తేషాం - గతింప్రకారం-నిశ్చేష్టతామితియావత్, గమితాఃప్రాపితాస్సత్యో-మోహేన-కబరం-వసనంవా,నవిదామః ❀ ॥ ౧౬ ॥ ౧౭ ॥ ❀కించ - మణిధరః-మణీన్ధ్రధితాన్ గోగణానాం ధరతీతిమణిధరః-క్వచిద్దేశే-తైఃమణిభిః గాః - ఆసమన్తాద్గణయన్-తథా-దయితగన్ధాఇష్టగన్ధా-యా,తులసీ-తస్యా-మాలయా-పలక్షితః-ప్రణయినఃప్రియస్య - అనుచరస్యాం - సేస్కన్ధే-భుజం - ప్రక్షిపన్నిదధత్-యత్రయదా-కదాచి-ద

త్ప్రీతపత్రమ్॥ ౧౩ ॥వివిధగోపచరణేషువిదగ్ధోవేణువాద్యఉరుధానిజశిక్షాః । తవసుతస్సతియదాఽధరబిమ్బేదత్తవేణురనయత్స్వరజాతీః॥ ౧౪ ॥సవనశస్తదుపధార్యసురేశాశ్శక్రశర్వపరమేష్ఠిపురోగాః।కవయఆనమితకన్ధరచిత్తాఃకశ్మలంయయురనిశ్చితతత్త్వాః॥ ౧౫ ॥నిజపదాబ్జదలైర్ధ్వజవజ్రనీరజాఙ్కుశవిచిత్రలలామైః। వ్రజభువఃశమయన్ఖురతోదంవర్ష్మధుర్యగతిరీరితవేణుః॥౧౬ ॥వ్రజతితేనవయంసవిలాసవీక్షణార్పితమనోభవవేగాః । కుజగతింగమితానవిదామఃకశ్మలేనకబరంవసనంవా ॥ ౧౭ ॥ మణిధరఃక్వచి*దాగణయన్గామాలయాదయితగన్ధతులస్యాః । ప్రణయినోఽనుచరస్యకదాంసేప్రక్షిపన్భుజమగాయతయత్ర॥ ౧౮ ॥ క్వణితవేణురవవఞ్చితచిత్తాఃకృష్ణమన్వ* సతకృష్ణగృహిణ్యః । గుణగణార్ణ*వమనుగత్యహరిణ్యోగోపికాఇవవిముక్తగృహాశాః ॥ ౧౯ ॥ కున్దదామకృతకౌతుకవేషోగోపగోధనవృతోయమునాయామ్ । నన్దసూనురనఘేతవవత్సోనర్మదఃప్రణయినాంవిజహార॥ ౨౦ ॥మన్దవాయురనువాత్యనుకూలంమానయన్మలయజస్ప*ర్శేన।వన్దినస్తముపదేవగణాయేవాద్యగీతబలిభిఃపరివవ్రుః ॥ ౨౧ ॥వత్సలోవ్రజభువాంయదగధ్రోవన్ద్యమానచరణఃపథివృ

గాయక ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀తదా-తత్ర-క్వణితస్యవాదితస్య-వేణోః- రవేణ - వఞ్చితాన్యపహృతాని చిత్తాని-యాసాం-తాః-యన్ని)తచిత్తాఇతిపాఠే , పరవశీకృతానిచిత్తానియాసాంతాః , కృష్ణస్యహరిణస్య-గృహిణ్యోభార్యా-హరిణ్యః-గుణగణార్ణవంగుణసముద్రంకృష్ణ-మనుగత్యప్రాప్య,తంకృష్ణమేవా,న్వాసత-ఆన్వాసత-నన్యవర్తన్తేత్యర్థః॥కుతః ॥ యతో,విముక్తాఃత్యక్తాఃగృహాశాః,యాభిః-కథంగోపికాఇవతాఅపిహ్యేవమేవతమన్వాసతేతి❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ఏవంబృన్దావనప్రదేశేషుక్రీడతోలీలాఃప్రగీతాః॥అథసాయాహ్నేగోధనానిపరావృత్య యమునాయాం క్రీడతస్సౌభాగ్యమనువర్ణయన్తి ॥ కున్దదామకృతకౌతుకవేష ఇతి॥కున్దదామభిఃకున్దకుసుమస్రగ్భిః,కృతః,కౌతుకేనఉత్సవేన-వేషో,ఽలఙ్కారో,యేనసః , హేఅనవద్యేయశోదే , తవ.వత్సఃపుత్రః,నన్దసూనుఃశ్రీకృష్ణః-యద్వా, సహైవబహ్వ్యఃకథయన్త్యః,కాశ్చిత్తవవత్సఇతి , కాశ్చిన్నన్దసూనురితి,చాహుః,ప్రణయినాంసఖీనాం.శర్మదఃహర్షదః-గోపైః-గోపకులేనచ-వృతో- యమునాయాం.విజహారయదేతిశేషః ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀మన్దవాయురిత్యస్యతుతదేత్యాదిః॥తదా-మన్దవాయు-ర్మలయజస్యేవ - సురభిశ్శీతస్పర్శస్తేన-కృష్ణం-సమ్మానయన్-అనుకూలంయథాభవతితథా-ఉపవాతివీజయతి యద్వా - మలయజోదక్షిణోవాయుః - యద్వా-మలయజస్యకృష్ణేనానులిప్తస్య-స్పర్శేన-మానయన్నితివా॥కించయే॥వన్దినఃస్తావకాః-ఉపదేవగణాఃసిద్ధవిద్యాధరాదయః - తే-వాద్యగీతపుష్పవర్షాదిభిః తంకృష్ణంపరివవ్రుఃపరితఉపాసత ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀అథాయాన్తమవలోక్యహృష్యన్త్యఃపరస్పరమూచుః ॥వత్సలఇతి॥వ్రజస్య.గవాంచ-వత్సలః-యద్వా-వ్రజనిబద్ధానాం-గవా-మనుకమ్ప్యానామస్మాకంచ- వత్సలోహితకృత్ - కుతః యత్ యస్మాత్-అగధ్రః-అగంగోవర్ధనంధరతీతథా-ఇదంబహుశోరక్షణస్యోపలక్షణం - వృద్ధైఃబ్రహ్మాదిభిః-పథి వన్ద్యమానౌచరణౌయస్యసః-దినాన్తే

సాయంకాలే కృత్స్నం-గోధనం-ఉపోహ్య ఏకీకృత్య - గీతయుక్తో వేణుర్యస్య సః-అనుగైః అనుచరైః -ఈడితా కీర్తిర్యస్య సః స్మరరుజాస్మరరోగేణ, అస్తాః నష్టప్రాయాః, దృశోదృష్టయో, యాసాం-తాసా - మస్మాకం, నేత్రాణా, ముత్సవం హర్షమున్నయన్ ఉచ్చైః ప్రాపయన్ - ఖురరజోభిః, వ్యాప్తాః, స్రజో, యస్య సః, సుహృదామస్మాకం - ఆశిషః మనోరథస్య- దిత్సయా దాతుమిచ్ఛయా, దేవక్యాః - జఠరే భవతీతి దేవకీజఠరభూ-స్స ఏష ఉడురాజశ్చన్ద్ర ఏవ - ఏతి ఆగచ్ఛతి, నిర్వృతి హేతుత్వే నస ఏష ఏవేత్యుక్తమ్ ॥ ౨౨॥౨౩॥ కాశ్చిదతిసంభ్రమేణ సమీపమాయాన్తం-బలరామం కథయన్తి ॥ మదవిఘూర్ణితలోచన ఇతి ॥ ఈషత్-మదేన వారుణీమదేన విఘూర్ణితే లోచనే-యస్య - సః-స్వసుహృదాం, మానదః ఈషత్పక్వబదరవత్, పాణ్డువదనం, యస్య - సః, అత్ర హేతుః-కనకకుణ్డలయోః, లక్ష్మ్యా-మృదూ గణ్డౌ, యస్మిన్, త-ద్వదనం, మణ్డయన్ - కోమలంగణ్డమణ్డలం మణ్డయన్నితివా, ద్విరదరాజస్యైరావతస్యేవ, విహారో, యస్య, సః, బలభద్రస్య శ్వేతవర్ణత్వాత్ -దినాన్తే - చన్ద్ర ఇవ-ముదితం ప్రసన్నం-వక్త్రం-యస్య సః-వ్రజభువామస్మదాదీనాం-దురన్తమపారం - దినే-స్వవిశ్లేషజం తాపం మోచయన్ త్యాజయన్, ఉపయాతి॥ ఏష సమీపమాయాతి॥ యద్వా ॥ ఇదం శ్లోకద్వయం కృష్ణపరమేవ యోజ్యం, తదా, మదేన మన్థేన విఘూర్ణితే, లోచనే, యస్య, సః, ద్విరదరాజవిహారో గజేన్ద్రగతిః ॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥ ఉపసంహరతి శుకః ॥ హే రాజన్, ఇత్థం కృష్ణస్య, లీలా, అనుగాయన్త్యో, గోప్యః, అహస్స్వపి, తస్మిన్, చిత్తం చేతనా జీవితం, యాసాం, తస్మిన్నేవ-మనస్సఙ్కల్పవికల్పరూ

న్తైః । కృత్స్నం గోధనముపోహ్యాదినాన్తే గీతవేణురనుగేడితకీర్తిః ॥ ౨౨ ॥ ఉత్సవం స్మరరుజాఽస్తదృశీనాముున్న

యన్ఖురరజశ్ఛురితస్రక్ । దిత్సయైతి సుహృదాశిష ఏష * దేవకీజఠరభూరుడురాజః॥ ౨౩ ॥ మదవిఘూర్ణిత * లోచ

న ఈషన్మానదస్స్వసుహృదాం వనమాలీ । బదరపాణ్డువదనో మృదుగణ్డం మణ్డయన్కనకకుణ్డలలక్ష్మ్యా ॥ ౨౪॥

యదుపతిర్ద్విరదరాజవిహారో యామినీపతిరివైష దినాన్తే । ముదితవక్త్ర ఉపయాతి దురన్తం మోచయన్వ్ర

జగవాం దినతాపమ్ ॥ ౨౫॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ ఏవం వ్రజస్త్రియో రాజన్కృష్ణలీలానుగాయతీః। రేమిరేఽహస్సు త

చ్చిత్తాస్తన్మనస్కా మహోదయాః ॥ ౨౬ ॥ ****************************

********** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, పఞ్చత్రింశోఽధ్యాయః. **********

వృషభాసురవధఘట్టః

శ్రీశుక ఉవాచ॥ అథ తర్హ్యాగతో గోష్ఠమరిష్టో వృషభాసురః। మహీం మహాకకుత్కాయః కమ్పయన్ఖురవిక్షతామ్॥

రమ్భమాణః ఖరతరం పదా చ విలిఖన్మహీమ్ । ఉద్యమ్య పుచ్ఛం వప్రాణి విషాణాగ్రేణ చోద్ధరన్ । కించిత్కించి

చ్ఛకృన్ముఞ్చన్మూత్రయన్ స్తబ్ధలోచనః॥ ౨ ॥యస్య నిర్హ్రాదితేనాఙ్గ నిష్ఠురేణ గవాం నృణామ్ । పతన్త్యకాలికా గ

ర్భాస్స్రవన్తి చ భయేన వై॥ ౩ ॥నివిశన్తి *ఘనా యస్య కకుద్యచలశఙ్కయా । తం తీక్ష్ణశృఙ్గముద్వీక్ష్య గోప్యో గో

పాశ్చ తత్రసుః॥౪ ॥పశవో దుద్రువుర్భీతా రాజన్సంత్యజ్య గోకులమ్ । కృష్ణ కృష్ణేతి తే సర్వే గోవిన్దం శరణం య

యుః॥౫॥భగవానపి తద్వీక్ష్య గోకులం భయవిహ్వలమ్। మా భైష్టేతి గిరాఽఽశ్వాస్య వృషాసురముపాహ్వయత్॥

పం, యాసాం, తాః, అత ఏవ, మహాన్, ఉదయః ఉత్సవో, యాసాం, తథాభూతాః, రేమిరే ॥ ౨౬ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే పఞ్చత్రింశోఽధ్యాయః ****************************

అథ వృషభాసురవధాత్మకం భగవతః కర్మానువర్ణయన్నారదముఖాత్తదాశ్రుతవతః కంసస్య భగవద్ధననోద్యోగమనువర్ణయతి ॥ అథేత్యాదినా ॥ ఇత్థం శ్రీకృష్ణేన వ్రజే హర్షే వ్యూహేన సతి, తర్హ్యథా, రిష్టాఖ్యో, వృషభాసురో, గోష్ఠం ప్రత్యాగతః ॥ తం వర్ణయతి ॥ సార్ధత్రయేణ ॥ మహీమిత్యాదినా ॥ మహాన్తౌ కకుత్కాయౌ, యస్య, సః, ఖురైః నితరాం, క్షతాం విదారితాం, మహీం, కమ్పయన్ ॥ ౧ ॥ ఖరతరం యథా తథా, రమ్భమాణః వృషభజాతిశబ్దం కుర్వన్, పదా-మహీం, విలిఖంశ్చ, పుచ్ఛముద్యమ్య ఉన్నమయ్య, శృఙ్గాగ్రేణ, వప్రాణి ఉన్నతస్థలాని- ఉద్ధరన్నుత్క్షిపన్ ఏవ మధ్యే, కించిత్కించిచ్ఛకృత్పురీషం, ముఞ్చన్-మూత్రయన్ మూత్రం ముఞ్చన్, స్తబ్ధే అనిమిషే - లోచనే-యస్య, సః ॥ ౨ ॥ అఙ్గ హే రాజన్ యస్యారిష్టస్య-నిష్ఠురేణ కఠినేన-నిర్హ్రాదేన గవాం, నారీణాం చ గర్భాః, అకాలికాః అప్రాప్తప్రసవకాలా అపి, భయేన-పతన్తి- స్రవన్తి చ ఆ చతుర్థాద్భవేత్స్రావః పాతః పఞ్చమషష్ఠయోః । అత ఊర్ధ్వం తు నారీణాం ప్రసవః పరికీర్తితః ॥ ౩ ॥ యస్యారిష్టస్య-కకుది గళపృష్ఠే, అచలశఙ్కయా పర్వతశృఙ్గభ్రాన్త్యా, మేఘా నివిశన్తి - విపులకకుద్మానిత్యర్థః, తీక్ష్ణశృఙ్గం-తమరిష్టమవలోక్య-గోప్యో-గోపాశ్చ తత్రసుః బిభయుః ॥ ౪ ॥ హే రాజన్-పశవస్తు, భీతాః గోకులం, సంత్యజ్య-దుద్రువుః, తే గోపా గోప్యశ్చ, కృష్ణ కృష్ణేతి, వదన్తస్తం శరణం, ప్రాపుః ॥ ౫ ॥ అథ-భగవాన్-భయేన-విహ్వలం-తద్గోకుల-మవలోక్య, మా భైష్ట

ష్టభయం మాకార్ష్టేతి గిరా, ఆశ్వాస్య, సాంత్వయిత్వా, వృషాసుర-ముపాహ్వయత్ ఆజుహావ * ॥ ౬ ॥ * ఆహ్వానప్రకార మేవాహ ॥ సబాలైరితి ॥ హే మన్ద, సబాలైః సవత్సైః, పశుభిః, కిం తేభ్యోభయజననేన తవ కిం ప్రయోజనమిత్యర్థః. హే అసత్తమ, త్వద్విధానాం-దురాత్మనాం, బలం దర్పం చ హరతీతి తథాభూతో-ఽహ మవస్థితః ॥ ౭ ॥ * ఇతీత్థ, మాహ్వాయ-న్నాశ్రితార్తిహర-ఆశ్రితాన్న చ్యావయతే న త్యజతీత్యచ్యుతః, ఆస్ఫోట్య కరతలేన బాహుమాహత్య, తలశబ్దేన, అరిష్టం, కోపయన్ కోపయుక్తం కుర్వన్ సఖ్యుః, అంసే స్కన్ధే. భుజ ఏవాభోగః సర్పదేహ-స్తం, ప్రసార్య, అవస్థితః * ॥ ౮ ॥ * తత-స్సోఽరిష్టోఽపీ-త్థం-కుపితః-ఖురేణ, భూమి ముత్క్షిపన్-ఉద్యతా ఊర్ధ్వం గచ్ఛతా - పుచ్ఛేన-భ్రమన్తో-మేఘా-యస్య సః-క్రుద్ధస్సన్-కృష్ణ-ముపాద్రవత్ * ॥ ౯ ॥ * తదేవాహ ॥ అగ్రేన్యస్తే-విషాణాగ్రే, యేన- స్తబ్ధే అసృగ్లోచనే రక్తనేత్రే-యస్య సోఽపి-కృష్ణం కటాక్షిప్య కటాక్షేణ తిర్యక్ వీక్ష్య-యథా-ఇన్ద్రేణ-ముక్తో - ఽశనిః-తద్వ-త్తూర్ణ-మాద్రవత్ * ॥ ౧౦ ॥ * తదా-సోఽచ్యుతః-అరిష్టం-శృఙ్గయోః-గృహీత్వా-అష్టాదశ-పదాని-ప్రత్యపోవాహ॥ ప్రత్యగనయత్ ॥ యథా-గజః ప్రతిగజం-తద్వత్ * ॥ ౧౧ ॥ * సోఽరిష్టో-భగవతా అపవిద్ధః అవక్షిప్తః-ప్రతిగమనేన పాతితః-పున - రుత్థాయ-సత్వర - స్స్విన్నాని ప్రస్వేదయుక్తాని-సర్వాణ్యఙ్గాని యస్య-సః-క్రోధేన - మూర్ఛితః పరవశః-నిశ్వసన్ శ్వాసం ముఞ్చన్ పున-రాద్రవత్ * ॥ ౧౨ ॥ * స భగవాన్-పున

సబాలైః పశుభిర్మన్ద త్రాసితైః కిమసత్తమ ।* బలదర్పహోఽహం దుష్టానాం త్వద్విధానాం దురాత్మనామ్॥ ౭ ॥
ఇత్యాస్ఫోట్యాచ్యుతోఽరిష్టం తలశబ్దైః కోపయన్ । సఖ్యురంసే భుజాభోగం ప్రసార్యావస్థితో హరిః॥ ౮ ॥
సోఽప్యేవం కోపితోఽరిష్టః ఖురేణావనిముల్లిఖన్। ఉద్యత్పుచ్ఛభ్రమన్మేఘః క్రుద్ధః కృష్ణముపాద్రవత్ ॥ ౯ ॥ అగ్రన్యస్తవిషాణాగ్రః స్తబ్ధాసృగ్లోచనోఽచ్యుతమ్ ।కటాక్షిప్యాద్రవత్తూర్ణ మిన్ద్రముక్తోఽశనిర్యథా ॥ ౧౦ ॥ గృహీత్వా శృఙ్గయో స్తస్యహ్యష్టాదశపదాని సః।ప్రత్యపోవాహ భగవాన్ గజః ప్రతిగజం యథా ॥ ౧౧ ॥ సోఽపవిద్ధో భగవతా పునరుత్థాయ సత్వరమ్ । అద్రవత్స్విన్న సర్వాఙ్గో నిశ్వసన్ క్రోధమూర్ఛితః ॥ ౧౨ ॥ తమాపతన్తం స నిగృహ్య శృఙ్గయోః పదా సమాక్రమ్య నిపాత్య భూతలే। నిష్పీడయామాస యథాఽఽర్ద్రమమ్బరం కృత్వా విషాణేన జఘాన సోఽపతత్ ॥ ౧౩ ॥ అసృగ్వమన్మూత్రశకృత్సముత్సృజన్ క్షిపంశ్చ పాదా ననవస్థితేక్షణః।జగామ కృచ్ఛ్రం నిర్ఋతేరథ క్షయం పుష్పైః కిరన్తో హరిమీడిరే ఽ సురాః ॥ ౧౪ ॥ ఏవం కకుద్మినం హత్వా స్తూయమాన

* నారదబోధితేన కంసేన రామకృష్ణాహ్వానాయాక్రూరప్రేషణఘటనః *

స్స్వజాతిభిః। వివేశ గోష్ఠం సబలో గోపీనాం నయనోత్సవః॥ ౧౫ ॥ అరిష్టే నిహతే గోష్ఠే కృష్ణే నాద్భుతకర్మణా। కంసాయాథాహ భగవాన్నారదో దేవదర్శనః ॥ ౧౬ ॥ యశోదాయాస్సుతాం కన్యాం దేవక్యాః కృష్ణమేవ చ । రామం చ రోహిణీపుత్రం వసుదేవేన బిభ్యతా ॥ న్యస్తౌ స్వమిత్రే నన్దే వై యాభ్యాం తే పురుషా హతాః ॥ ౧౭ ॥ నిశమ్య తద్భోజపతిః కోపాత్ప్రచలితేన్ద్రియః । నిశాతమసిమాదత్త వసుదేవ జిఘాంసయా

రాపతన్తం-అరిష్టం-శృఙ్గయోః-గృహీత్వా-స్వ చరణేన సమాక్రమ్య అవష్టభ్య - భూతలే నిపాత్య-యథా-ఆర్ద్రమమ్బరం ప్రాన్తే-న్నిపీడ్య-నిష్పీడయామాస॥ తతః-కృత్వా "కృతీ ఛేదనే,, ఉత్పాట్య-విషాణమితి శేషః - తేన విషాణేన-జఘాన తాడయామాస, స చ తాడితోఽరిష్ట అపతత్ * ॥ ౧౩ ॥ * మూత్రం-శకృచ్చ - తయోస్సమాహారః-త- దుత్సృజన్-అసృగ్రుధిరం వమన్ ఉద్గిరన్ పాదాన్-క్షిపన్నిత స్తతశ్చాలయన్ - అనవస్థితేక్షణః ప్రచలితనేత్రః-కృచ్ఛ్రం కష్టం-ప్రాణోత్క్రమణాత్మకం జగామ-అథ నిర్ఋతేః మృత్యోః-క్షయం నివాసం- జగామ - తత స్సురా అపి-పుష్పైః కిరన్తో-హరిం-తుష్టువుః * ॥ ౧౪ ॥ * ఇత్థం-కకుద్మినం అరిష్టం-హత్వా-భగవాన్స్వజాతిభిర్గోపైః స్తూయమానః - గోపానాం నయనానాం-మూర్తిమాన్-ఉత్సవః స రామో గోష్ఠం వివేశ * ॥ ౧౫ ॥ * ఇత్థం గోష్ఠే అద్భుతకర్మణా - కృష్ణేనా-రిష్టే-హతే సతి-దేవదర్శనో దేవర్షిః నారదో యదృచ్ఛయా - ఏవం కథితే ఏవం భవిష్యతీతి సాక్షాద్దేవ చేష్టితాభిజ్ఞః కంసాలయం గత - స్తం, ప్రాహ * ॥ ౧౬ ॥ * కిమాహేత్యత్రాహ॥ యశోదాయా ఇతి॥ దేవక్యాః- కన్యా - మష్టమగర్భత్వేన ప్రసిద్ధాం-యశోదాయా-స్సుతా-మాహ, తథా-యశోదాయాః-పుత్రత్వేన ప్రసిద్ధం-కృష్ణం-దేవక్యా-అష్టమం గర్భ మాహ॥ తథా-రోహిణీపుత్రత్వేన ప్రసిద్ధం - రామం చ, దేవక్యాః, సప్తమం గర్భ - మాహే - తి సంబన్ధః-దేవకీసుతౌ చేత్ కథం వ్రజం గతౌ తత్రాహ ॥ వసుదేవేన-కంసా-ద్బిభ్యతా, స్వమిత్రే-నన్దే న్యస్తౌ న్యాసరూపేణ నిహితౌ, యాభ్యాం రామకృష్ణాభ్యాం - తవ పురుషా భృత్యా - అరిష్టాదయో హతాః-వసుదేవే హేతుతౌ పలాయితా-మతస్స నవధ్య - ఇత్యర్థోఽత్ర ద్రష్టవ్యమ్ * ॥ ౧౭ ॥ * తన్నారదో-క్తం, నిశమ్యాకర్ణ్య-భోజపతిః కం

సః కోపాత్ప్రచలితానీన్ద్రియాణి-యస్య సః వసుదేవంహన్తుమిచ్ఛయా-తీక్ష్ణంఖడ్గమాదదే ॥ ౧౮ ॥ తతో-నారదేన నివారితః-తస్యవసుదేవస్య, సుతమేవా - త్మనఃస్వస్య-మృత్యుంహన్తారం-జ్ఞాత్వా-నారదోపదేశాదితి శేషః లోహమయైః-పాశైః-భార్యయాదేవక్యాసహ-వసుదేవం-బబన్ధ ॥ ౧౯ ॥ తతో- నారదే - గతేసతి కంసః-కేశినంనామరాక్షస-మాహూయ-ప్రేషయామాసకిమితి॥భవతా-రామకేశవౌహన్యేతా-మితి ॥ ౨౦ ॥ తతో- ముష్టికాదీన్-అమాత్యాంశ్చ-హస్తిపాంశ్చ, సామోక్త్వా ఆహూయో - వాచ ॥ ౨౧ ॥ ఉక్తిమేవాహ ॥ భోభోఇత్యాదిభిఃపఞ్చభిః ॥ భోభోఇతిద్విర్వచనంప్రత్యేకాభిప్రాయకం - వీరచాణూరేతికర్మధారయః - ఆనకదున్దుభేర్వసుదేవస్య-సుతౌ - రామకృష్ణౌ-నన్దవ్రజే-వర్తేతేఖలు ॥ ౨౨ ॥ తౌతు-మమ-మృత్యూహన్తారౌ- కాలేనదైవేన - నిదర్శితౌజ్ఞాపితౌ-అతః-కథంచిదుపాయేనే-హానీతౌ-భవద్భ్యాం-మల్లలీలయా - హన్తవ్యౌ ॥ ౨౩ ॥ మఞ్చాఉత్తుఙ్గస్తమ్భాదిరచితస్థానాః, క్రియన్తాం-కథమ్భూతాః-మల్లరఙ్గపరిశ్రితాః మల్లయుద్ధస్థానపర్యన్తస్థానవిశిష్టాః-కిమర్థంతత్రాహ-పౌరాఃపురవాసినో-జానపదాదేశవాసినశ్చ-సర్వే-మఞ్చేషూ,పవిశ్య-స్వైరంయథేష్టం సంయుగంయుద్ధం-పశ్యన్తు ॥ ౨౪ ॥ హేమహామాత్రహస్తిపకతస్యైవసంబోధనంమహామతేఇతి-ఇదంవక్ష్యమాణం,మమ, వచశ్శృణు కువలయాపీడాఖ్యో,ద్విపోగజో,రఙ్గస్యయద్ధస్థాన

యా ॥ ౧౮ ॥ నివారితో నారదేనతత్సుతౌహన్తుమాత్మనః । జ్ఞాత్వా లోహమయైః పాశైర్బబన్ధసహభార్యయా ॥ ౧౯ ॥ ప్రతియాతేతు దేవర్షౌకంస ఆహూయ కేశినమ్ । ప్రేషయామాసహన్యేతాంభవతారామకేశవౌ ॥ ౨౦ ॥ తతోముష్టికచాణూరచ్ఛలతోసలకాదికాన్ । అమాత్యాన్హస్తిపాంశ్చైవసమాహూయాహభోజరాట్ ॥ ౨౧ ॥ భోభోనిశమ్యతామేతద్వీరచాణూరముష్టికౌ । నన్దవ్రజేకిలాసాతేసుతావానకదున్దుభేః ॥ ౨౨ ॥ రామకృష్ణౌతుతౌమహ్యంమృత్యూకాలనిదర్శితౌ । భవద్భ్యామిహసంప్రాప్తౌహన్యేతాంమల్లలీలయా॥ ౨౩ ॥ మఞ్చాఃక్రియన్తాంవివిధామల్లరఙ్గపరిశ్రితాః । పౌరజానపదాస్సర్వేపశ్యన్తుస్వైరసంయుగమ్ ॥ ౨౪ ॥ మహామాత్రనిబోధేదంవచోమమమహామతే । గజఃకువలయాపీడః ప్రభిన్నకరభాముఖః ॥ ౨౫ ॥ సంస్థాప్యోద్వారిరఙ్గస్యకరారోపితముద్గరః । తేనతౌతత్రహన్తవ్యౌసుతావానకదున్దుభేః ॥ ౨౬ ॥ అథసోఽపిమహామాత్రఃప్రాహవ్యాకులమానసః । కథంమయానిహన్తవ్యౌస్వస్రీయౌపృథివీపతేః॥ ౨౭ ॥ మహామాత్రేణైవముక్తఃకంసస్తత్రైవదుర్మతిః । ఉవాచభూయోవచనంసమేతాన్శ్రావయన్నృపః॥ ౨౮ ॥ కంస ఉవాచ । శృణుధ్వమేతద్వచనంమయోదితంనిశమ్యసర్వం హృదిధారయన్తుతత్ । యేనాహమేతేష్వసుహృత్త్వమాదితశ్చరామిబన్ధుష్వపితత్రకారణమ్॥ ౨౯ ॥ మాతామమమహాభాగాకదాచిత్కమలేక్షణా । విచరన్తీగృహోద్యానేమన్దమారుతవీజితే॥ ౩౦ ॥ ప్రోత్ఫుల్లాశోకవకుళపున్నాగపున్నాగశోభితే। భ్రమద్భ్రమరసఙ్ఘాతేకూజత్కోకిలసంయుతే॥ ౩౧ ॥ నృత్యచ్ఛిఖణ్డినివహామర్కటాటోపసున్దరే । వసన్తసమయేరమ్యేసాలమణ్డలమ

స్య-ద్వారి సంస్థాప్యః-కథంభూతః-ప్రభిన్నేవికసితాగ్రే- కరేభాఃకాన్తిర్యస్య-తన్ముఖం, యస్య ॥ ౨౫ ॥ కరే ఆరోపితోగ్రాహితో-ముద్గరో-యస్య,సః- తేనకువలయాపీడేన-తౌ,ఆనకదున్దుభేః సుతౌ,తత్రైవద్వారేవ-హన్తవ్యౌ ॥ ౨౬ ॥ అథసః-మహామాత్రః,వ్యాకులచిత్తః,ప్రాహ॥కిమితి ॥ పృథ్వీపతేఃభోజరాజస్యకంసస్యతవ - భగినీపుత్రౌ-రామకృష్ణౌకథం-మయా-హన్తవ్యావితి ॥ అయోగ్యతాసూచనాయస్వస్రీయావిత్యాద్యుక్తిః ॥ ౨౭ ॥ తేనమహామాత్రేణేత్థ-ముక్తః స కంసో-దుర్మతిః-నృపః-సముదితాన్సర్వాన్,శ్రావయన్,పునరాహ ॥ ౨౮ ॥ కంసవచనమేవాహ ॥ శృణుధ్వమిత్యాదినా॥భూతరాజాయషీధుష,,ఇత్యన్తేన ॥ ఏతద్వచనం - శృణుధ్వమితిశ్రవణాభిముఖ్యప్రార్థనా,మయో-దిత-మాకర్ణ్య-తత్సర్వం,భవన్తోహృది-ధారయన్త్వి - తిశ్రుతస్యచిత్తేస్థిరీకరణప్రార్థనా, కింతదిత్యపేక్షాయాంతావ-దాత్మనోబన్ధుషువిద్వేషకారణపరమితిహాసంప్రతిజానీతే॥ యేనేతి ॥ యేనహేతునా- అహంబన్ధుషు-అసుహృత్త్వంవిద్వేష-మాశ్రిత-స్తేష్వేవ-చరామి,తస్యవిద్వేషపూర్వకచరణస్య, కారణం,బ్రవీమీ - తిశేషః ॥ ౨౯ ॥ తత్ప్రమితిహాసమాహ॥మాతేత్యాదినా॥ మహాభాగాసున్దరీ భాగ్యశాలినీవా,మమ,మాతా,మహత్యు,ద్యానేవనే-కదాచి, ద్విచరన్తీ-బభూవ,కథమ్భూతేవనే,మన్దేనమారుతేన,వీజితేసంచలితే ॥ ౩౦ ॥ ప్రోత్ఫుల్లైః-అశోకాదిభిః-శోభితే,భ్రమతాం, భ్రమరాణాం-సఙ్ఘాతస్సఙ్ఘో,యస్మిన్కూజద్భిః, కోకిలైః-వ్యాప్తే ॥ ౩౧ ॥ నృత్యతాం,శిఖణ్డినాంమయూరాణాం, నివహస్సఙ్ఘో,యస్మిన్,మర్కటానాం-ఆ

టోపేనసంభ్రమేణ సుస్వరైః,వసన్తకాలసహచరితైః,రమ్యైః,సాలానాంవృక్షాణాం,మణ్డలేన, మణ్డితే ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ తత్రైవంభూతే,మహావ్యానే,చరన్తీ,సువ్రతాపతివ్రతా,ఋతుస్నాతా, స్వలఙ్కృతాచ , మమ,మాతా,భర్తారం, చిన్తయామాస ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ తదైవ,కశ్చిన్నామ్నా,ద్రమిళఇతిప్రసిద్ధః-గన్ధర్వః , ఇతరైః,రలక్ష్యమాణ-శ్చరన్ .తాం,మమమాతరమస,హాయచారిణీందృష్ట్వా,తస్యాః,శ్చిత్తం,విజ్ఞాయ,సర్వేషాం,తత్త్వతోఽభిప్రేతమర్థంవేత్తీతితథాభూతః , హేతుగర్భమిదంతత్త్వ,వ్విజ్ఞాయ, సస్మితైః,ఆలాపవీక్షితైః , యస్య-త-దౌగ్రసేనండగ్రసేవసదృశం, వపుః,బిభ్రాణః,కామార్తః,స్తాం,పతివ్రతాం,కామయానామిచ్ఛానురూపంవనేచరన్తీం , మాససాద,సస్మితాలాపవీక్షితమితిక్రియావిశేషణం వా,సాత్వ,జానన్తీ-అభ్యేత్య.తేనసహ,రేమే ❁ ॥ ౩౪ ॥ ౩౫ ॥ ౩౬ ॥ ❁ తదిఙ్గితాభిః-కథంచి-త్పత్యు,రన్యం,విదిత్వా,సతీపతివ్రతా,హేతుగర్భమిదం,అతో,నితాంతఃఅపారః,ఖేదో , యస్యాః, ఆవిలేవ్యాకులేలోచనే , అశయోమనశ్చ,యస్యా,స్తథాభూతా , ప్రాహ॥ హేకితవధూర్త - యేనదురాత్మనా - త్వయా- దృశం - ఆర్యైర్గర్హితంనిన్దితం - కృతం - స-త్వం-కః ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ ఇత్థం - బ్రువన్తీం - తాం- శనైః - పరిసాన్త్వయన్-స - దీర్ఘబాహుః - ద్రమిళః - ప్రాహ॥ తదేవాహ ॥ వయమితి॥ వయంతావ - గ్గన్ధర్వదేహజాగన్ధర్వాః గీర్వాణైర్దేవైః - స్తుల్యాః-అమరవల్లభస్య -అనుచరాశ్చ-తుల్యామరేత్యత్రసన్ధిరా

ణితే॥ ౩౨ ॥ చరన్తీతత్రమేమాతాచిన్తయామాససువ్రతా। భర్తారంకామసన్తప్తాఋతుస్నాతాస్వలఙ్కృతా॥ ౩౩ ॥ తదైవకశ్చిద్గన్ధర్వోద్రమిళోనామనామతః। చరన్నన్తర్హితఃకాలేదృష్ట్వాతామేకచారిణీమ్॥ ౩౪॥ విజ్ఞాయచిత్తంతస్యాస్సర్వతత్త్వాశయార్థవిత్।ఔగ్రసేనంవపుర్బిభ్రత్సస్మితాలాపవీక్షితమ్ ॥ ౩౫ ॥ తామాససాదకామార్తఃకామయానాంపతివ్రతామ్।అజానన్తీనాసాఽభ్యేత్య రేమేతేనసమంవనే ॥౩౬॥సాతంవిదిత్వారమణేతరంసతీనితాన్తఖేదావిలలోచనాశయా। ఉవాచకస్త్వంకితవార్యగర్హితందురాత్మనాయేనకృతంత్వయేదృశమ్॥ ౩౭ ॥ ఇతిబ్రువన్తీంపరిసాన్త్వయన్శనైస్సదీర్ఘబాహుర్ద్రమిళోఽభ్యభాషత ।వయంహిగన్ధర్వకులోద్భవాబలేగీర్వాణతుల్యామరవల్లభానుగాః॥ ౩౮ ॥ భవాదృశీనాంమనుజాశనానాంజానీహిభద్రేసులభావయంనచ । జనుర్వినాశాద్యఖిలాధిభాగినాంనృణాంసురాణాంమహదన్తరంశుభే॥ ౩౯ ॥ఇతిబ్రువన్తంసాభూయఃప్రాహక్రోధాకులేన్ద్రియా । కింమాంసాన్త్వయసేభూయఃకృత్వేదందుష్టచేష్టితమ్॥ ౪౦॥ ఇమానతిక్రమ్యమహాజలాగ్నిసమీరణాకాశనిశేశసూర్యాన్ । దిక్కాలధర్మాంశ్చ ఉభేచసన్ధ్యేదురాత్మనేత్థంమలినీకృతాఽహమ్ ॥ ౪౧ ॥ గజేనేవమదాన్ధేనపద్మినీవనమధ్యగా । విశృఙ్ఖలేనవిమలాయేనాహంమలినీకృతా॥ ౪౨ ॥సత్వంకేమితిమాంభూయస్సాన్త్వయస్యమరాధమ । ఇతిబ్రువన్తీంప్రోవాచసభయశ్శాపశఙ్కితః॥ ౪౩ ॥అనులోమస్తుజాక్షిమనుష్యాసుదివౌకసామ్। నరాణాందేవకాన్తాసుప్రతిలోమోహిసఙ్గమః ॥౪౪॥ జానీహిమామనాగస్కంతేనపఙ్కజగన్ధిని । తస్మాత్తేజాయతాంపుత్రోమద్వీర్యంనవృథాభవేత్ ॥ శ్రీమాన్ధీమాన్మహాత్మాహీనమేవాజ్ఞాయతేమృషా॥ ౪౫ ॥ ఇత్యేవంవాదినంక్రుద్ధామమమాతాయశస్వినీ । ప్రా

ప్తిః -కర్మధారయోవా ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ హేభద్రే - వయం - భవాదృశీనాం - మనుజాశనానాంమనుజోపభోగ్యానాం-మానుషీణామితియావత్ -నచసులభాః-కింతుదుర్లభాః,వయ, మిత్యర్థః,తత్రహేతుమాహ ॥ జనురితి ॥ జనుర్వినాశౌజన్మమరణే-ఆదీ,యేషాం,తా , నాధీన్మనఃపీడాః , ఇదంవ్యాధీనాముప్యుపలక్షణం,తాన్భజన్తీతితథా , తేషాం,నృణాం , తద్విపరీతానాం,సురాణాం,మహ,త్తారతమ్య,మస్తి-తస్మాద్వయందుర్లభాఇత్యర్థః ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ ఇత్థంబ్రువన్తం,ద్రమిళం,ప్రతి,సా,క్రోధా,దాకులానీన్ద్రియాణి,యస్యాః,సా,పునః,ప్రాహ,తదేవాహ॥ కిమితి ॥ఇత్థం,దుష్టచేష్టితం,కృత్వా,భూయః-కిమర్థం,మాంసాన్త్వయసే ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ ఇమాన్,జలాదీన్,ద్వాదశ,పుణ్యపాపసాక్షిణః,అతిక్రమ్య,గణయిత్వా,తిరస్కృత్యచ,యేన,త్వయేత్థ-మహం,మలినీకృతా,నిశేశశ్చన్ద్రః ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ యథా,మదాన్ధేన,గజేన్ద్రేణ,పద్మినీ,తద్వత్-వనమధ్యస్థా-నిర్మలాచాహం,విశృఙ్ఖలేనలోకవేదమర్యాదాతిలఙ్ఘినా,యేన,త్వయా-మలినీకృతా ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ సత్వం,మాంమలినీకృతాం,హేఽమరాధమ,కిమితి,సాన్త్వయసే,ఇత్థం,బ్రువన్తీం,తాం,స-పునః-శాపశఙ్కితః,ప్రోవాచ ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ తదేవాహ॥అనులోమఇతి॥ హేసరోజాక్షిమనుష్యాసు,దివౌకసాం,సఙ్గమోఽనులోమః,క్రమప్రాప్తః,న్యాయ్యఏవేతిభావః,దేవకాన్తాసు,నరాణాంతు,ప్రతిలోమః,అన్యాయ్య ఇతిజానీహి ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ తేనకారణేన,హేపఙ్కజగన్ధిని,నాహ,మపరాధకృత్-కిన్తు,తస్మాదనులోమత్వాత్సఙ్గమా,చ్ఛ్రీమాన్,ధీమా,న్మహాత్మాహశ్చ ,పుత్రో-జాయతాం,సర్వథా,మద్వీర్యం,మన్యథానభవేత్,నాపి,మేవాఙ్మృషా,భవేత్ ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁ ఇత్థంవాదినంప్రతి,క్రుద్ధా,మమ-మాతా,సుమహద్యశః,పాతివ్రత్యం,సన్త్యజ్య,తవైవ,సన్తప్తాపరితప్తా,

ప్రాహ ❁ ॥ ౪౬ ॥ ❁ త దేవాహ, నిస్సేతోరితి, మర్యాదాతిలఙ్ఘినః, భిన్నం, నిరస్తం, వృత్తం, సదాచారో యేన, తస్య, పాపాత్మనః, లోకవేదప్రతిషిద్ధాచారవర్తినః, తవ, జనిష్యమాణః, తనయః, క్రౌర్యాదిగుణకో, భూయాత్, అగుణః అక్రోధాద్యాత్మగుణరహితః, దేవతానాం, తపస్వినాం, నిగ్రాహ్యః ❁ ॥ ౪౭ ॥ ❁ ఇతీత్థం, తస్యాం మన్మాతరి, బ్రువత్యాం క్రుద్ధాయాం చ సత్యాం, సద్రమిళః, శాపశఙ్కితః, మహ్యమియం శపేత్ ఇతి శఙ్కిత, స్సన్, తావకానాం త్వద్భక్తానామేవ శత్రుః భవేః ఇత్యుక్త్వాఽన్తర్హితవాన్ ❁ ॥ ౪౮ ॥ ❁ తస్మిన్ ద్రమిళే, మహోద్యానాద్గతే సతి, మమ, మాతా, గృహోద్యానే, కేనాప్యజ్ఞాతః, స్వవృత్తాన్తో యస్యాః, తథాభూతా, గృహానేవాభ్యపద్యత ❁ ॥ ౪౯ ॥ ❁ తత, స్సా గర్భం, ధృత్వా, ప్రసవకాలే నైవ మాం సుషావ ప్రసూతవతీ, కదమయం వృత్తాన్తస్త్వయా విజ్ఞాత ఇత్యత్రాహ ఇతీతి ❁ ॥ ౫౦ ॥ ❁ యదా నారద, ఆహ తత, ఆరభ్య అహం బన్ధుషు తాంస్తాన్దుర్జనాన్ మత్ప్రతికూలాన్ ద్వేష్మి, ఏతేఽపి మాం సదా, ద్విషన్తి, తత్ర యూయం ప్రమాణం, ఉభయవన్తో జానన్తి ఖిల్వి త్యర్థః ❁ ॥ ౫౧ ॥ ౫౨ ॥ ❁ అత ఉగ్రసేనాదీన్ హత్వా వర్తమానస్యాపి మమ దోషో న జాయతే తత్ర హేతుః గన్ధర్వజన్మనః, గన్ధర్వాన్న తూగ్రసేనాజ్జన్మ ఉత్పత్తిర్యస్య తస్య మమేతి యతో న దోష స్తేన కారణేనాహం, ఆదేక్ష్యామి ఆజ్ఞాపయామి, కిమితి, తౌ రామకృష్ణౌ పరుషం యథా తథా, హన్యేతామితి ❁ ॥ ౫౩ ॥ ❁ తావద్బలీయసా, కుఞ్జరేణ

హా సంత్యజ్య సన్తప్తా పతివ్రత్యం సుదుర్లభమ్॥ ౪౬ ॥ నిస్సేతోర్భిన్నవృత్తస్య పాపస్యోన్మార్గవర్తినః । క్రూరస్తే తనయో భూయాత్సహసాదగుణోఽగుణః ॥ నానుగ్రాహ్యో దేవతానాం ద్విజానాం చ తపస్వినామ్॥ ౪౭ ॥ ఇత్థం వదన్త్యాం తస్యాం స క్రుద్ధాయాం శాపశఙ్కితః । తావకానాం భవేచ్ఛత్రురిత్యుక్త్వాఽన్తరధీయత॥ ౪౮ ॥ గతే తస్మిన్గృహోద్యానాన్మాతా మమ యశస్వినీ । కేనాప్యజ్ఞాతవృత్తాన్తా గృహానేవాభ్యపద్యత ॥ ౪౯ ॥ తత స్సా గర్భిణీ కాలే కాలేనైవ సుషావ మామ్ । ఇతి మే నారదః ప్రాహ కదాచిద్భగవానృషిః॥ ౫౦ ॥ తతః ప్రభృత్యహం ద్వేష్మి తానేతాన్బన్ధుదుర్జనాన్। యూయమత్ర ప్రమాణం హి ద్విషన్తి తేఽపి మాం సదా॥ ౫౧ ॥ ఉగ్రసేనం చ దుర్బుద్ధిం దేవకం చ దురాశయమ్ । వసుదేవం చ కేతవమన్యాంశ్చ తదుపాశ్రయాన్॥ ౫౨ ॥ హత్వా న జాయతే దోషో మమ గన్ధర్వజన్మనః । తేనాదేక్ష్యామి పరుషం హన్యేతామితి తావహమ్ ॥ ౫౩ ॥ తాభ్యాం హతాభ్యాం బాలాభ్యాం కుఞ్జరేణ బలీయసా । కృత్వా పారత్రికీం పూజాం యాన్తు తత్పదవీమిమే॥ ౫౪ ॥ వసుదేవోగ్రసేనౌ చ తథా తౌ నన్ద దేవకౌ। గోపాలా యాదవా శ్చైవ యే చాన్యే తాననువ్రతాః॥ ౫౫ ॥ పశ్యన్తు నిభృతైర్నేత్రైర్హన్యమానౌ స్వదారకౌ । ఆహూయ న్తాం జానపదాః పశ్యన్తు స్వైరసంయుగమ్॥ ౫౬ ॥ మహామాత్ర త్వయా భద్ర రఙ్గద్వార్యుపనీయతామ్ । ద్విపః కువలయాపీడో జహి తేన మమాహితౌ॥ ౫౭ ॥ ఆరభ్యతాం ధనుర్యాగశ్చతుర్దశ్యాం యథావిధి। విశసన్తు పశూన్మేధ్యాన్భూతరాజాయ మీఢుషే॥ ౫౮ ॥ ఇత్యాజ్ఞాప్యార్థతన్త్రజ్ఞ ఆహూయ యదుపుఙ్గవమ్ । గృహీత్వా పాణినా పాణిం తతోఽక్రూరముపాచ హ॥ ౫౯ ॥ భోభో దానపతే మహ్యం క్రియతాం మైత్రమాదృతః । నాన్యస్త్వత్తో హితతమో విద్యతే భోజవృష్ణిషు॥ ౬౦ ॥ అతస్త్వామాశ్రితః సౌమ్య కార్యగౌరవసాధనమ్। యథేన్ద్రో విష్ణుమాశ్రిత్య స్వార్థమధ్యగమద్విభుః ॥ ౬౧ ॥ గచ్ఛ నన్దవ్రజం తత్ర సుతావానకదున్దు

కువలయాపీడేన హతాభ్యాం బాలాభ్యాం రామకృష్ణాభ్యాం, పూజోపకరణభూతాభ్యాం, పారత్రికీం పరలోకస్యైవ స్వతాద్యుద్దేశ్యకపూజాం, కృత్వా, ఇమే వసుదేవాదయోఽపి తయోః, పదవీం యాన్తు తయోస్తావల్లోకాన్తరప్రాప్తిరేవ వసుదేవాదిభిః పరత్రకర్తవ్యా పూజేతి భావః ❁ ॥ ౫౪ ॥ ❁ అతో వసుదేవాదయ, స్తదనువ్రతాశ్చ సర్వే, హన్యమానౌ దారకౌ బాలౌ, నిభృతైః పూర్ణైః, నేత్రైః పశ్యన్తు జానపదా దేశవాసినః ఆహూయన్తాం, కిమర్థం స్వైరసంయుగం పశ్యన్తు ❁ ॥ ౫౫ ॥ ౫౬ ॥ ❁ హే మహామాత్ర హే భద్ర త్వయా కువలయాపీడాఖ్యో రఙ్గద్వార్యుపనీయతాం ప్రాప్యతాం, తేన కువలయాపీడేన మమ శత్రూన్ జహి ఘాతయ ❁ ॥ ౫౭ ॥ ❁ చతుర్దశ్యాం యథావిధి ధనుర్యాగ, ఆరభ్యతాం మీఢుషే ఇష్టవర్షిణే భూతరాజాయ రుద్రాయ, మేధ్యాన్ పశూన్ విశసన్తు ❁ ॥ ౫౮ ॥ ❁ ఇత్థ మాజ్ఞాప్య, అర్థతన్త్రజ్ఞః స్వప్రయోజనసిద్ధ్యభిజ్ఞః కంసః యదుశ్రేష్ఠం అక్రూర మాహూయ తస్య పాణిం స్వపాణినా గృహీత్వా, అక్రూరం యథా తథా ఉవాచ ❁ ॥ ౫౯ ॥ ❁ త దేవాహ భోభో ఇతి ఆదరాత్సంబోధనద్వయం దానపతే మహోదార మహ్యం కించిత్ త్వయా మైత్రం మిత్రకృత్యం క్రియతామ్ యత స్త్వత్తోఽన్యో, హితతమః భోజేషు వృష్ణిషు చ న విద్యతే ❁ ॥ ౬౦ ॥ ❁ అత స్త్వామేవ హే సౌమ్య హే మాశ్రితః కథంభూతం గురుతర కార్యసాధకం యథా విష్ణుమాశ్రిత్యేన్ద్రః, స్వార్థం స్వాభీష్టం మధ్యగమత్, ప్రాప్తవాన్ తథాఽహమపి త్వామాశ్రితః ప్రాప్నువాని ❁ ॥ ౬౧ ॥ ❁ అత స్త్వం నన్దవ్రజం గచ్ఛ కిమర్థం తత్ర నన్దవ్ర

జే-వసుదేవస్య-పుత్రౌ-వాసాతే-తౌ-వనేనరథేన-హే-నయప్రాపయ-చిరంవిలమ్బం-మాకార్షీః ❀ ॥ ౩౨ ॥ ❀కిమర్థం-తత్రాహ ॥ నిసృష్టావితి ॥ సంశ్రీయతఇతిసంశ్రయః-వైకుణ్ఠోవిష్ణుః-సంశ్రయో-యేషాం-తైః-దేవై-స్తౌ-మమ-మృత్యూ,నిసృష్టౌకల్పితౌ-ఖలు-అత-స్సాభ్యుపాయనైః-నన్దాదిభి-ర్గోపైస్సహ-తౌ-ఇహ-నయ ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀ఆనీతౌచ-తౌ-వనేన-మృత్యుతుల్యేన-హస్తినా, ఘాతయిష్యే-యది,తతో-హస్తినా-ముక్తౌ-భవిష్యత-స్తర్హి అశనితుల్యైః మల్లైశ్చాణూరాదిభిః-ఘాతయే ❀ ॥ ౩౪ ॥ ❀తత-స్తయోః,నిహతయో,స్తప్తాన్ దుఃఖితాన్,వసుదేవప్రభృతీన్-తద్బన్ధూంశ్చ-వృష్ణ్యాదీన్-హనిష్యామి-తథా-స్థవిరమప్యధునాఽపి-రాజ్యమేవకామయమానం-మత్పితరం-ఉగ్రసేనం,తస్య-భ్రాతరం-దేవకంచ తథా యేఽన్యేచ-మమ-విద్విష-స్తాన్-సర్వాన్-హనిష్యామి-తతశ్చైవంసతి-హేమిత్ర-ఇయం,పృథ్వీనష్టకణ్టకానష్టశత్రుర్భవిష్యతి ❀ ॥ ౩౫ ॥ ౩౬ ॥ ❀కుత స్త్వంసర్వాన్హన్తుంప్రభు స్తత్రాహ॥జరాసన్ధఇతి॥ద్వివిదోవానరః-ప్రియసఖః-శమ్బరాదయోఽసురాః-మయ్యేవసహ-కృతంసౌహృదంయై-స్తథాభూతాః తైర్జరాసన్ధాదిభిః-సహితో-ఽహం-సురపక్షీయాన్-నృపాన్-హత్వా-ఇమాం-భోక్ష్యే అనుభవిష్యామి ❀ ॥ ౩౭ ॥ ❀ఏతత్సర్వంమయాచికీర్షితం-జ్ఞాత్వా-త్వం-రామకృష్ణా-వర్భకా-విహ-ఆనయ-నను-వాంహన్తుంకంసఆహూతవానిత్యుక్తేసతితౌపలాయేతాం-తత్రాహ॥ ధనురితి ॥ ధనుర్మఖనిరీక్షణా

ర్థం-మధుపురశ్రియం ద్రష్టు-మాహూతవా-నితి-త్వయావాచ్యమిత్యర్థః ❀ ॥ ౩౮ ॥ ❀ఇత్థముక్తః ప్రాహాక్రూరః॥రాజన్నితి॥ స్వావద్యంస్వమరణం,తస్య-మార్జనంపరిహార,ఇతియ, త్తవ-మనీషితంవిచారితం-త-త్సమ్యగేవ-తథాప్యత్రాభినివేశోనకార్య ఇతిభవిష్యత్సూచయన్నాహ॥సిద్ధ్యసిద్ధ్యోరితి, హియస్మా-ద్దైవం-ఫలభావనంఫలదం-అతః-సిద్ధ్యసిద్ధ్యోః-స్సమః-కర్మ,కుర్యాత్ ❀ ॥ ౩౯ ॥ ❀పురుషకారస్యవ్యభిచారమాహ॥ మనోరథానితి ॥దైవహతానప్యు-చ్చైః- మనోరథా-న్కరోతి-జన-స్స్వసుఖార్థకర్మణా-దుఃఖేన-యుజ్యతే కదాచి-త్సుఖేన-తథా-పరదుఃఖార్థైన-స్వయమేవ-దుఃఖేన-యుజ్యతే-పరస్తు-సుఖేనైవేతి-యద్యప్యేవం-తథాఽపి-తవ-ఆజ్ఞాం-కరోమి ❀ ॥ ౪౦ ॥ ❀ఇత్యుక్తవన్తం అక్రూర-మామన్త్య్య పృష్ట్వా అనుజ్ఞాప్యవా-మన్త్రిణో-విసృజ్య-ఆజ్ఞాప్య-కంసః-స్వగృహం-ప్రవివేశ-తథా-ఽక్రూరశ్చ-స్వగృహం-ప్రవివేశ ❀ ॥ ౪౧ ॥ ❀ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేషట్త్రింశోఽధ్యాయః. ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

ఓం॥ "ప్రతియాతేతు దేవర్షౌకంసఆహూయకేశినమ్।ప్రేషయామాసె,, త్యుక్తం-ప్రేషితస్సకిమకరోదిత్యత్రాహ॥ కేశీత్విత్యాదినా ॥ కేశీనామాసురః-తేన-ప్రేషితః-మహాశ్వస్సన్-మనసఇవవేగోయస్యసః-ఖురై-ర్మహీంపృథ్వీం-నిర్ఘురయన్ విదారయన్-సటాభిః కేసరై-రవధూతానీత స్తతఃక్షిప్తాని, అభ్రాణి-విమానానిచ-తైస్సఙ్కీర్ణం,నభః-కుర్వ-న్హేషితైః అశ్వజాతిశబ్దైః-భీషిత-మఖిలం-విశ్వం-యేన ❀ ॥ ౧ ॥ ❀విశాలేనేత్రేయస్య,వికటంవిశాల-మాస్యబిలం-యస్య-బృహన్

భేః । ఆసాతేతావిహానేనరథేనానయమాచిరమ్ ॥ ౩౨॥ నిసృష్టఃకిలమేమృత్యుర్దేవైర్వైకుణ్ఠసంశ్రయైః । తావానయసమంగోపైర్నన్దాద్యైస్సాభ్యుపాయనైః ॥ ౩౩ ॥ ఘాతయిష్యఇహానీతౌ కాలకల్పేనహస్తినా। యదిముక్తౌతతోమల్లైర్ఘాతయేవైద్యుతోపమైః॥ ౩౪ ॥తయోర్నిహతయోస్తప్తాన్వసుదేవపురోగమాన్ । తద్బన్ధూన్నిహనిష్యామివృష్ణిభోజదశార్హకాన్॥ ౩౫ ॥ఉగ్రసేనంమత్పితరంస్థవిరంరాజ్యకాముకమ్ । తద్భ్రాతరందేవకంచయేచాన్యేవిద్విషోమమ ॥తతశ్చైషామహీమిత్రభవిత్రీనష్టకణ్టకా ॥ ౩౬ ॥ జరాసన్ధోమమగురుర్ద్వివిదోదయితస్సఖా।శమ్బరోనరకోబాణోమయ్యేవకృతసౌహృదాః ॥ తైరహంసురపక్షీయాన్హత్వా భోక్ష్యే మహీంనృపాన్ ॥ ౩౭ ॥ఏతజ్జ్ఞాత్వాఽఽనయక్షిప్రంరామకృష్ణావిహార్భకౌ । ధనుర్మఖనిరీక్షార్థంద్రష్టుంమధుపురశ్రియమ్॥ ౩౮ ॥అక్రూరఉవాచ ॥ రాజన్మనీషితంసమ్యక్తవస్వావద్యమార్జనమ్ । సిద్ధ్యసిద్ధ్యోస్సమఙ్కుర్యాద్దైవంహిఫలభావనమ్॥ ౩౯ ॥ మనోరథాన్కరోత్యుచ్చైర్జనోదైవహతానపి । యుజ్యతేశోకహర్షాభ్యాంతథాప్యాజ్ఞాంకరోమితే॥ ౪౦॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఇత్యుక్తవన్తమామన్త్య్యమన్త్రిణశ్చవిసృజ్యసః। ప్రవివేశగృహంకంసస్తథాఽక్రూరస్స్వమాలయమ్ ॥ ౪౧ ॥ ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

❀❀❀❀❀❀❀❀ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,దశమస్కన్ధే,షట్త్రింశోఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀

❀ కేశిసంహారఘట్టః ❀

శ్రీశుకఉవాచ॥ కేశీతుకంసప్రహితఃఖురైర్మహీంమహాహయోనిర్ఘురయన్మనోజవః ।సటావధూతాభ్రవిమానసంకులంకుర్వన్నభోహేషితభీషితాఖిలః ॥ ౧ ॥ విశాలనేత్రోవికటాస్యకోటరోబృహద్గలోనీలమహాచలోప

పీనోదీర్ఘశ్చ-గలో-యస్య - నీలో-మహాంశ్చ-ఘనోమేఘ-ఉపమా యస్య - దురాశయః-దుష్టాఆశయఃకృష్ణజిఘాంసాత్మకాభిప్రాయో-యస్య- సఃప్రసిద్ధఃకంసస్య-హితంకర్తుమిచ్ఛుః - నన్దస్య-వ్రజం-కమ్పయన్ జగామ ॥ ౨ ॥ హేషితైః,తత్స్వస్థంగోకులం-త్రాసయన్తంభీషయన్తం-వాలైఃప్రచ్ఛరోమభిః విఘూర్ణితాఃపరిభ్రామితాః- అమ్బుదా-యేన-తం - అజాయుద్ధనిమిత్తే- ఆత్మానంకృష్ణం-మృగయన్తంఅన్వేషయన్తం - తంకేశిన-మగ్రేపురతో-నిర్గతస్సన్-భగవాన్ - ఆహ్వయదాజుహావ-సకేశీ-రుషా-మృగేన్ద్రవ-న్నాద-మకరోత్ ॥ ౩ ॥ తత- స్సకేశీ- తమాహ్వయన్తం-కృష్ణం-నిశామ్యఅవలోక్య,భిముఖస్సన్-ముఖేనా - కాశం పిబన్నివా త్యమర్షణఃఅత్యన్తక్రోధయుక్తః - అభ్యద్రవత్ అభ్యపతత్॥ కించ ॥ప్రత్య-క్పద్భ్యాం,అరవిన్దలోచనంకృష్ణం,జఘానతాడితవాన్ - కథంభూతః-దురాసదఃఅన్యైరభిభవితుమశక్యః - చణ్డఃదురతిక్రమో- జవో వేగో-యస్య-సః ॥ ౪ ॥ తద్వచనం-వఞ్చయిత్వా-తంకేశినం-హననాయప్రసారితయోఃపాదయోః-హస్తాభ్యాం-గృహీత్వా-పరివిధ్యభ్రామయిత్వా ధనుశ్శతాన్తరేధనుశ్శతపరిమితదూరే-సావహేళనంయథాతథా - ఉత్సృజ్య పాతయిత్వా -వ్యవస్థితఃయథా-తార్క్ష్యసుతోగరుత్మా,నురగ-ముత్సృజ్య-వ్యవతిష్ఠతే-తద్వత్ ॥ ౫ ॥ సకేశీ,లబ్ధా-సంజ్ఞాచేతనా-యేన-సః-మూర్ఛితఃపునర్లబ్ధస్మృతిరిత్యర్థః-పునరుత్థితఃరుషా,వ్యాదాయ-వక్త్రమిత్యర్థఃబలేన-పునః-హరింప్రత్య -భ్యద్రవత్-తదా-హసన్-నిర్భయః-సోఽపిహరిరప్య,స్యకేశినో-వక్త్రే-సవ్యభుజం-ప్రవేశయామాస,నిర్భయత్వేదృష్టాన్తః-యథోరగంబిలఇతి-యథా,

మః। దురాశయఃకంసహితంచికీర్షుర్వ్రజంసనన్దస్యజగామకమ్పయన్॥ ౨ ॥తంత్రాసయన్తంభగవాన్సగోకులంతద్ధేషితైర్వాలవిఘూర్ణితామ్బుదమ్ । ఆత్మానమాజౌమృగయన్తమగ్రణీరుపాహ్వయత్సవ్యనదన్మృగేన్ద్రవత్॥ ౩ ॥సతంనిశామ్యాభిముఖోముఖేనఖంపిబన్నివాభ్యద్రవదత్యమర్షణః। జఘానపద్భ్యామరవిన్దలోచనం దురాసదశ్చణ్డజవోదురత్యయః॥ ౪ ॥తద్వఞ్చయిత్వాతమధోక్షజోరుషాప్రగృహ్యదోర్భ్యాంపరివిధ్యపాదయోః। సావజ్ఞముత్సృజ్యధనుశ్శతాన్తరేయథోరగంతార్క్ష్యసుతోవ్యవస్థితః॥ ౫ ॥సలబ్ధసంజ్ఞఃపునరుత్థితోరుషావ్యాదాయకేశీతరసాఽఽపతద్ధరిమ్ । సోఽప్యస్యవక్త్రేభుజముత్తరంస్మయన్ప్రవేశయామాసయథోరగంబిలే॥ ౬ ॥దన్తానిపేతుర్భగవద్భుజస్పృశస్తేకేశినస్తప్తమయస్పృశోయథా । బాహుశ్చతద్దేహగతోమహాత్మనోయథాఽఽమయస్సంవవృధేహ్యుపేక్షితః॥ ౭ ॥ సమేధమానేనసకృష్ణబాహునానిరుద్ధవాయుశ్చరణాంశ్చవిక్షిపన్ । ప్రస్విన్నగాత్రఃపరివృత్తలోచనఃపపాతలణ్డంవిసృజన్క్షితౌవ్యసుః॥ ౮ ॥తద్దేహతఃకర్కటికాఫలోపమాద్వ్యసోరపాకృష్యభుజంమహాభుజః। అవిస్మితోఽయత్నహతారిరుస్రిమైఃప్రసూనవర్షై

** శ్రీకృష్ణం ప్రతినారదాగమనమ్ **

ర్వర్షద్భిరీడితః॥ ౯ ॥దేవర్షిరుపసఙ్గమ్యభాగవతప్రవరోనృప । కృష్ణమక్లిష్టకర్మాణంరహస్యేతదువాచహ॥ ౧౦ ॥శ్రీనారదఉవాచ॥కృష్ణకృష్ణాప్రమేయాత్మన్యోగేశజగదీశ్వర । వాసుదేవాఖిలావాససాత్వతాం

సర్పవిద్యావి, త్సర్పం-బిలే,ప్రవేశయతి తద్వత్,యద్వా - సర్పభోగవద్దీర్ఘం- భుజం,బిలవద్భుప్రవేశితదాస్యకుహరే-ప్రవేశయామాసే,తిదృష్టాన్తార్థః ॥ ౬ ॥ తతఃకిం-తదాహ-దన్తా- ఇతి భగవద్భుజంసంస్పృశన్తీతితథా- తే,తస్యకేశినో-దన్తానిపేతుః-యథా,తప్తమయఃతప్తంలోహపిణ్డం-స్పృశన్తో,నిపతన్తి - తద్వత్ ,తస్యకేశినో,దేహే- ప్రవిష్టో - మహాత్మనో భగవతో,భుజస్తు,వవృధేఏధాంబభూవ,యథా,ఉపేక్షితఃఅచికిత్సితః- ఆమయోజలోదరో,వర్ధతే-తద్వత్ ॥ ౭ ॥ సకేశీ,సమ్య, గేధమానేన కృష్ణస్య - బాహునా,నిరుద్ధః-వాయుశ్శ్వాసో,యస్య - సః చరణా-న్విక్షిప-న్నితస్తతశ్చాలయన్-ప్రస్విన్నంప్రస్వేదయుక్తం,శరీరం , యస్య,పరివృత్తేపరిభ్రమమాణే , లోచనే,యస్య సః ,విగతప్రాణో,లణ్డంపురీషం,విసృజన్ భూమ్యాం,పపాత ॥ ౮ ॥ కర్కటికాఫలంహి,పక్వంస,దాద్యన్తవిదీర్ణంభవతి,తద్వ,ద్విదీర్ణాత్తస్యకేశినో-దేహా-ద్వ్యసోర్గతప్రాణాత్-మహాభుజోభగవాన్,భుజ - మాకృష్టవాన్-అవిస్మితోగర్వరహితః, అయత్నేన-హతో - ఽరిశ్శత్రు-ర్యేన,సః,ప్రసూనవర్షాణి-వర్షద్భి-రుస్రిమైర్దేవై - రీడితఃస్తుతః -బభూవ ॥ ౯ ॥ అథైతంహతకేశినేభగవతేఽనన్తరంకర్తవ్యమావేదయద్దేవర్షిరిత్యాహ । దేవర్షిరితి ॥ హేనృప-భాగవతశ్రేష్ఠో-దేవర్షిర్నారదః - ఉదారచేష్టితం,కృష్ణమువసఙ్గమ్య,రహసి,ఏతద్వక్ష్యమాణ,మువాచ ॥ ౧౦ ॥ తదేవాహ॥ కృష్ణేతి ॥సర్వజ్ఞంకర్తవ్యాభిజ్ఞమపిభగవన్తంత్వరయన్నివేదయితుంతావత్కృతం కేశివధమభినన్దితుకామస్తావత్స్వసంకల్ప మాత్రపరిక్లృప్తజగత్వా లనార్థమవతీర్ణస్య తవదుష్కృద్వినాశనముచితమేవేత్యభి ప్రయన్స్తౌతి ॥ కృష్ణేతిద్వాభ్యాం। యతోఽప్రమేయాత్మత్వాదిగుణకస్తతఆత్మనైవాత్మాశ్రయస్సన్ జనేతిహేతుహేతుమద్భావపరతయావ్యాఖ్యేయం , కర్త్రాద్యనేకకారకసాధ్యాహిసర్వా క్రియాలోకేదృ

ష్టా - జగత్సృష్ట్యాది క్రియాశ్రయకర్త్రాదికారకషడ్భావాపన్నత్వ దేకసాధ్యేత్యుచ్యతే - పూర్వం సృష్టేః ప్రాక్-త్వ - మాత్మనా స్వేనైవ - కర్త్రా - ఆత్మాస్వయమేవ - ఆశ్రయఆధారో - యస్య - తథాభూతః - మాయయా స్వసంసంకల్పేనైవ - గుణాన్ స్వశరీరభూతప్రధానగుణకార్యభూతాన్ మహదాదీన్ - సృజసి - తిహితదర్థః ॥ తదాత్మానగ్గ్ స్వయమకురుత బ్రహ్మవనం బ్రహ్మ సవృక్షఆసీత్ । ఆత్మన ఆకాశస్సమ్భూత, ఇత్యాదిశ్రుతేరితి భావః-తత్రైకస్యైవానేకకారకభావోపయుక్త గుణవత్తాం వదన్ సంబోధయతి ॥ అప్రమేయాత్మన్నిత్యాదిభిః ॥ కథమేకస్యానేకకారకభావాపత్తిరిత్యత స్సంబోధయతి ॥ యోగేశేతి ॥ వివిధవిచిత్రానన్తశక్తైఇత్యర్థః - ననుమహదాదయఏవ స్రష్టారోనత్వహం, తత్రాహ, అప్రమేయాత్మన్ అపరిచ్ఛేద్యస్వరూప, అనేనసర్వస్రజ్యశరీరకత్వేనసర్వవస్తుసామానాధికరణ్యార్హత్వాత్స్వయమేవస్రజ్య ఇతిభావః, నను, చతుర్ముఖాదయస్స్రష్ట్ర్యాదికర్తారోనత్వహం, తత్రాహ, జగదీశ్వరజగన్నియన్తః కార్యభూతజగదన్తర్భూతచతుర్ముఖాదినియన్తృత్వేనతద్గతంకర్తృత్వంత్వయ్యేవపర్యవసన్నమితిత్వమేవకర్తేతిభావః నను బ్రహ్మాణ్డాదిరాధారోనత్వహమిత్యతఆహవాసుదేవేతివాసుదేవశబ్దార్థంవదన్ సంబోధయతి ॥ అఖిలాధారేతి ॥ అఖిలస్య బ్రహ్మాణ్డతదన్తర్గతాదివస్తునః, ఆధారభూత, అఖిలమాధారోవ్యాప్యం, యస్యతథాభూతేతిచార్థః-నన్వేవంభూతఃపరమాత్మా-నత్వహమిత్యతఆహ ॥ సాత్వతాంప్రవర, సాత్వతామితికర్తరిషష్ఠీ-సాత్వద్భిఃభక్తైఃప్రకర్షేణప్రియమాణేత్యర్థః-పరమాత్మైవసన్ భక్తైస్సమాశ్రయణీయత్వాయైవంరూపేణావతీర్ణఇత్యర్థః-ప్రభోఅకర్మవశ్య * ॥ ౧౧ ॥ * పరమాత్మత్వమేవోపపాదయతి ॥ త్వమితి ॥ సర్వభూతానాంబ్రహ్మాదిస్థావరాన్తానాం - మహదాదిపృథివ్యన్తానాంచైకస్త్వమేవ, ఆత్మా అన్తఃప్రవిశ్యప్రశాసనేనధారకః-ఏకస్సర్వత్రైకరూపః-వ్యాప్యవస్తుగతవికారరహితఇత్యర్థః-ఇదమేవహిపరమాత్మత్వం-యత్సర్వానుప్రవేశతద్గతధర్మాస్పర్శ నియమనైర్వర్తృత్వం - ఏకత్వేదృష్టాన్తమాహ ॥ యథైధసాంకాష్ఠానాం

ప్రవరప్రభో ॥ ౧౧ ॥ త్వమాత్మా సర్వభూతానామేకోజ్యోతిరివైధసామ్ । గూఢోగుహాశయస్సాక్షీమహాపురుషఈశ్వరః ॥ ౧౨ ॥ ఆత్మనాఽఽత్మాశ్రయఃపూర్వంమాయయాసృజసే * గుణాన్ । తైరిదంసత్యసఙ్కల్పస్సృజస్యత్స్యవసీశ్వర ॥ ౧౩ ॥ సత్వంభూభారభూతానాందైత్యప్రమథరక్షసామ్ । అవతీర్ణోవినాశాయసాధూనాంరక్షణాయచ ॥ ౧౪ ॥ దిష్ట్యాఽద్యనిహతోదైత్యోలీలయాఽయంహయాకృతిః । యస్యహేషితసంత్రస్తాస్త్యజన్త్యనిమిషాదివమ్ ॥ ౧౫ ॥ చాణూరంముష్టికంచైవమల్లానన్యాంశ్చహస్తినమ్ । కంసంచనిహతంద్రక్ష్యే * పరశ్వోఽహనితేవిభో ॥ ౧౬ ॥ తస్యానుశఙ్ఖయవనమురాణాంనరకస్యచ । పారిజాతాపహరణమిన్ద్రస్య

అన్తర్జ్యోతి-రేధోగతవక్రత్వాదిభిన్నస్స్పృశ్యతే-తద్వ - దిత్యర్థః-యద్వాహంసర్వభూతానామాత్మా, సర్వభూతైర్దృశ్యేయమిత్యతఆహ ॥ గూఢఇతి ॥ అత్రాపిజ్యోతిరివైధసామిత్యేతద్దృష్టాన్తతయాయోజ్యం- యథైధస్సుజ్యోతిరన్తర్గతమపిగూఢం మథనాద్యుపాయమన్తరేణనతేభ్యోవివిచ్యదృశ్యతే - తథాయోగవిశుద్ధమనసావినానదృశ్యతఇత్యర్థః-క్వగూఢఇత్యతఆహ ॥ గుహాశయఃగుహాయాంహృదయకుహరే -జీవేనా-శేతఇతి-తథా- కారణత్వోపయుక్తంసార్వజ్ఞ్యమాహ ॥ సాక్షీతి ॥ సర్వస్యసాక్షాద్ద్రష్టా-సర్వజ్ఞఇత్యర్థః అతఏవ-మహాపురుషః బ్రహ్మాదిజీవవిలక్షణఃపురుషః- ఈశ్వరస్తేషాంఅధిపతిశ్చ * ॥ ౧౨ ॥ * యతఏవంభూత, స్తతో, హేఈశ్వర, సత్యసఙ్కల్ప, స్త్వం, సకలకారకభావమాపన్నస్సన్-స్వసంకల్పేనగుణకార్యభూతాన్-స్వశరీరభూతా - న్మహదాదిపృథివ్యన్తాన్-సృజసి-తత - స్తైర్గుణై-రిదంపరిదృశ్యమానంవిచిత్రసన్నివేశవిశిష్టం బ్రహ్మాదిస్తమ్బపర్యన్తంజగ-త్సృజసి - అవసిపాలయసి, అత్సిసంహరసి * ॥ ౧౩ ॥ * తత్ర-పాలనంస్వావతారైఃమన్వాదిరూపేణచేత్యనేకవిధం-తత్ర - స్వావతారేణపాలనందుష్కృద్వినాశపూర్వకమిత్యభిప్రేత్యాహ ॥ సత్వమితి ॥ సఉక్తవిధస్త్వం, భువో, భారభూతానాం-దైత్యాదీనాం-వినాశాయ, సాధూనాం, రక్షణాయచ, అవతీర్ణః-ప్రమథాశ్చప్రభూతాని రక్షణాయచేతిచశబ్దోవినాశాయేత్యనేనాన్వేతవ్యః, సచాన్వాచయద్యోతకః - దుష్కృద్వినాశనమానుషఙ్గికమవతారప్రయోజనంసఙ్కల్పమాత్రేణాపితత్సిద్ధేః-సాధుపరిత్రాణమేవపరమమవతారప్రయోజనమితిబోధ్యమ్ * ॥ ౧౪ ॥ * ఏవంవిధస్యతవేదంకేశిహననముచితమేవేత్యభినన్దతి ॥ దిష్ట్యేతి ॥ అయమశ్వాకృతిర్దైత్యఃకేశీ, లీలయైవ-త్వయా, హతః-దిష్ట్యా అయమస్మాకంమహానానన్దఇత్యర్థః-లీలయాహతఇత్యనేనదుర్వధోఽపిలీలయాహతఇత్యేతదద్భుతమిత్యభిప్రేతం-దుర్వధత్వమేవ వ్యనక్తి-యస్యకేశినో-హేషితేన-సన్త్రస్తానితరాంభీతాస్సన్తః- అనిమిషాఇన్ద్రాదయో-దివం-త్యజన్తీతి * ॥ ౧౫ ॥ * కర్తవ్యమావేదయతి ॥ చాణూరమిత్యాదినా ॥ అద్యైవాహన్యక్రూరఏష్యతి - శ్వోమథురాంగన్తాసి-పరశ్వశ్చాణూరాదీన్ త్వయానిహతాన్ద్రక్ష్యామీ-తిసిద్ధవన్నిర్దేశోవిజ్ఞాపనప్రకారవిశేషః * ॥ ౧౬ ॥ * తస్యానుతదనన్తరం, శఙ్ఖాదీనాం-నరకస్య

వధమితి శేషః - ద్రక్ష్య ఇత్యుపసర్గశ్శఙ్ఖః పశ్చాజ్జనః - భావిని ద్దేశమాత్రమేవైతత్ - న త్వానన్తర్యం వివక్షితం - పారిజాతాపహరణాదీని యాని, ద్వారకాం, అధివసన్, భవాన్, వీర్యాణి చేష్టితాని - కర్తా కరిష్యతి - తాని సర్వాణి కవిభిః అస్మదాదిభిః - గేయాన్యహం - ద్రక్ష్యామీతి సంబన్ధః ॥ ౧౭ ॥ వీర్యమేవ, శుల్కాదిలక్షణం ప్రదేయద్రవ్యస్వరూపం - యస్మిన్, తం - వీరాణాం భీష్మకాదీనాం - యాః - కన్యాః రుక్మిణ్యాదయః - తాసాం - వివాహమిత్యర్థః - నృగస్య - శాపాన్మోక్షణం త్యాజనమితి సంబన్ధః హే జగత్పతే - భార్యయా జామ్బవత్యా సత్యభామయా చ సహ - ద్వారకాయాం స్యమన్తకాఖ్యస్య - మణేః, ఆదానం - బ్రాహ్మణస్య బ్రాహ్మణాయ - స్వధామతః స్వస్థానాత్పరం కర్షణలోకాదిత్యర్థః - ఆనీయేతి శేషః - మృతానాం - పుత్రాణాం - ప్రదానమ్ ॥ ౧౮ ॥ ౧౯ ॥ దీపనం దాహనం - మహాక్రతౌ యుధిష్ఠిర రాజసూయే, చైద్యస్య శిశుపాలస్య చ - నిధనం వధం ॥ ౨౦ ॥ ౨౧ ॥ అథ నను - అముష్య - భూభారస్య కర్శనే క్షపయిష్ణోః క్షపయిష్ణో రపచి - కీర్ణోః - కాలశరీరస్య - తే త్వయా, అక్షౌహిణీనాం సేనానాం - నిధనం - ద్రక్ష్యామి - హే అర్జునసారథే అర్జునాది ప్రయోజ్య కర్తృభిః క్షపయిష్ణోరిత్యభిప్రాయేణార్జునసారథ ఇతి సంబోధనమ్ ॥ ౨౨ ॥ ఏవం విజ్ఞాప్య కృతాభినన్దనం భగవన్తం ప్రపద్య నమస్కరోతి ॥ విశుద్ధేతి ద్వాభ్యాం ॥ విశుద్ధవిజ్ఞానఘనం అపహతపాప్మత్వాదిగుణక కేవలజ్ఞానైకస్వరూపం స్వసంస్థయా స్వనిష్ఠయా - నిరతిశయానన్దస్వాత్మానుభవనిష్ఠయా - సమాప్తాః సర్వే - అర్థాః కామాః, యస్య తం, ప్రయోజనాన్తరానపేక్షమిత్యర్థః ॥ యద్వా ॥ సమ్యగాప్తాః, సర్వే, అర్థాః - యస్య తం - అవాప్తసమస్తకామమిత్యర్థః - సత్యసంకల్పతామాహ ॥ అమోఘవాఞ్ఛితమితి ॥ ఆమోఘవర్తినమితి పాఠే, అమోఘం యథా - భ

చ పరాభవమ్ ॥ ౧౭ ॥ ఉద్వాహం వీరకన్యానాం వీర్యశుల్కాదిలక్షణమ్ । నృగస్య మోక్షణం శాపాద్ద్వారకాయాం జగత్పతే ॥ ౧౮ ॥ స్యమన్తకస్య చ మణేరాదానం సహ భార్యయా । మృతపుత్రప్రదానం చ బ్రాహ్మణస్య స్వధామతః ॥ ౧౯ ॥ పౌణ్డ్రకస్య వధం పశ్చాత్కాశిపుర్యాశ్చ దీపనమ్ । దన్తవక్త్రస్య నిధనం చైద్యస్య చ మహాక్రతౌ ॥ ౨౦ ॥ యాని చాన్యాని వీర్యాణి ద్వారకామావసన్భవాన్ । కర్తా ద్రక్ష్యామ్యహం తాని గేయాని కవిభిర్భువి ॥ ౨౧ ॥ అథ తే కాలరూపస్య క్షపయిష్ణోరముష్య వై । అక్షౌహిణీనాం నిధనం ద్రక్ష్యామ్యర్జునసారథే ॥ ౨౨ ॥ విశుద్ధవిజ్ఞానఘనం స్వసంస్థయా సమాప్తసర్వార్థమమోఘవాఞ్ఛితమ్ । స్వతేజసా నిత్యనివృత్తమాయాగుణప్రవాహం భగవన్తమీమహి ॥ ౨౩ ॥ త్వామీశ్వరం స్వాశ్రయమాత్మమాయయా వినిర్మితాశేషవిశేషకల్పనమ్ । క్రీడార్థమద్యాత్తమనుష్యవిగ్రహం నతోఽస్మి ధుర్యం యదువృష్ణిసాత్వతామ్ ॥ ౨౪ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవం యదుపతిం కృష్ణం భాగవతప్రవరో మునిః । ప్రణిపత్యాభ్యనుజ్ఞాతో యయౌ తద్దర్శనోత్సుకః ॥ ౨౫ ॥ భగవానపి గోవిన్దో హత్వా కేశినమాహవే । పశూనపాలయత్పాలైః ప్రీతైర్వ్రజసుఖావహః ॥ ౨౬ ॥ ఏకదా తే పశూన్పాలాం

** వ్యోమాసురవధఘట్టః **

శ్చారయన్తోఽద్రిసానుషు । చక్రుర్నిలాయనక్రీడాం చోరపాలాపదేశతః ॥ ౨౭ ॥ తత్రాసన్కతిచిచ్చోరాః పాలాశ్చ కతిచిన్నృప । మేషాయితాశ్చ తత్రైకే విజహ్రురకుతోభయాః ॥ ౨౮ ॥ మయపుత్రో మహామాయో వ్యో

వతి తథా - కార్యే ప్రవర్తమానం - స్వతేజసా పరాభిభవసామర్థ్యేన - నిత్యం - నివృత్తాః - మాయాగుణాః, తేషాం, ప్రవాహో యస్య తం, భగవన్తం షాడ్గుణ్యపూర్ణమీశ్వరం, త్వా - మీమహే ప్రపద్యేమహి ॥ ౨౩ ॥ స్వయమేవాశ్రయో యస్య తం ॥ స్వే మహిమ్ని ప్రతిష్ఠిత - ఇతి శ్రుత్యుక్తరీత్యాఽనన్యాధారమిత్యర్థః - ఆత్మమాయయా స్వసఙ్కల్పేన - వినిర్మితాః - అశేషాస్సర్వే, విశేషాః పృథివ్యాదయ, స్తేషాం, కల్పనా దేవాదిరూపా సృష్టి - ర్యేన తం - అద్యాధునా - క్రీడార్థ - మాత్తః - మనుష్యస్స్వవిగ్రహో, యేన - తం యద్వాదీనాం ధుర్యం శ్రేష్ఠం - త్వాం - నతోఽస్మి - యద్యపి సాత్వచ్ఛబ్దో భాగవతపరః - తథాపి సాత్వతేష్వపి భక్తత్వయోగాత్ప్రవర్తతే - ఏవమన్యత్రాపి ద్రష్టవ్యమ్ ॥ ౨౪ ॥ ఏవమితి ॥ తస్య - దర్శనాదుత్సుకః హృష్టమనాః - ప్రయయౌ ॥ ౨౫ ॥ అథ - భగవానాహవే యుద్ధే - కేశినం, హత్వా - నారదేన - విజ్ఞాపితశ్చ, వ్రజస్య, సుఖమావహతీతి తథాభూతః - గోపైస్సహ, పశూ - నపాలయత్ ॥ ౨౬ ॥ ప్రాతరేవ కేశివధానన్తరం నారదోక్తమఙ్గీకృతస్య పునస్తథైవ పశూన్పాలయతా వ్యోమాసురో హతః ॥ యద్వా ॥ వ్యోమవధః పూర్వమేవ వృత్తోఽపి వేషధారివధప్రసఙ్గాదత్రోచ్యత ఇతి ద్రష్టవ్యం - కేచిత్పునశ్శఙ్ఖచూడవధాత్పూర్వమేవ పతన్తి చ ॥ తమనువర్ణయతి ॥ ఏకదేతి ॥ కదాచి - త్తే గోపాః - పశూ, నద్రే - స్సానుషు - చారయన్తః - చోరపాలవ్యవహారేణ - నిలాయనాఖ్యాం క్రీడాం చక్రుః ॥ ౨౭ ॥ తామేవ దర్శయతి ॥ తత్రేతి ॥ తత్ర గోపానాం మధ్యే కతిచిద్గోపాః, చోరవ్యపదేశ్యాః, బభూవుః, హే నృప - కేచిత్తు - పాలాశ్చోరేభ్యో రక్షకాః - అవశిష్టాస్తు కేచి - న్మేషవదాచేరుః ఏవం నిర్భయా విజహ్రుః ॥ ౨౮ ॥ ఏవం సతి - తదా, మయస్య - పుత్రో - వ్యోమః - మహామాయః - అత ఏవ - గోపాలస్యేవ రూపం,

భ్రాణః-స్వయం-ప్రాయశః, చోరవదాచరన్ మేషవదాచరితాన్, బహూన్, గోపాన్, అపోవాహ ॥ అపకృష్య నినాయ ॥ ౨౯ ॥ ఏవం-నీతాన్నీతాన్ గోపాన్, గిరిదర్యాం గిరిగుహాయాం, వినిక్షిప్య, తస్యాః ద్వారం, శిలయా, పిదధే ఛాదితవాన్, క్రీడాయాం తు, చత్వారః పఞ్చ వా, గోపాః, అవశేషితాః ॥ ౩౦ ॥ తదా - తస్య వ్యోమస్య, కర్మ చేష్టితం, విజ్ఞాయ, సతాం, శరణదః ఆశ్రయప్రదః, హేతుగన్ధం, గోపాన్నయన్తం, వ్యోమం-సింహో, వృకమివౌజసా బలేన, జగ్రాహ ॥ ౩౧ ॥ తదా, స వ్యోమః, పర్వతశ్రేష్ఠతుల్యం, స్వాం సాధారణరూపం, బిభ్రత్, బలీ, గ్రహణాత్పీడితః, ఆత్మానం, విమోక్తుం, ఇచ్ఛన్నపి, నాశక్నోత్ ॥ ౩౨ ॥ తథా, తం వ్యోమం-నితరాం గృహీత్వా, భూతలే, పాతయిత్వా చ, దివి-దేవానాం పశ్యతాం సతాం, పశుమారో యథా భవతి తథా-యజ్ఞీయపశుమివేతి యావత్, మారయామాస ॥ ౩౩ ॥ తతో, గుహాయాః-పిధానం, నిర్భిద్య కృచ్ఛ్రతో దుర్గాద్గిరిదరీపాశనజాన్నిస్సార్య, గోపైః స్తూయమానశ్చ, స్వగోకులం, వివేశ ॥ ౩౪ ॥ ఇతి, శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే సప్తత్రింశోఽధ్యాయః ॥॥॥॥॥

" అథాక్రూరస్య వ్రమాలయా, మిత్యుక్తం, తతస్సకిమరోదిత్యత్రాహ ॥ అక్రూరోఽపీతి ॥ మహతి భగవద్విషయా, మతిః యస్య, సః-ఉషిత్వాస్థిత్వా, ప్రభాతే, రథం, అధిరుహ్య, నన్దగోకులం ప్రతి, యయౌ ప్రతస్థే ॥ ౧ ॥ మహాభాగః దుర్లభతరభవిష్యద్భగవద్దర్శనాత్మకమహాభాగ్యవాన్ - భగవతి - పరాం, భక్తిం - ప్రాప్తః - ఇతిస్థం వక్ష్యమాణ ప్రకారేణ-చిన్త

మేషగోపాలవేషధృక్ । మేషాయితానపోవాహ ప్రాయశ్చోరాయితో బహూన్ ॥ ౨౯ ॥ గిరిదర్యాం వినిక్షిప్య నీతం నీతం మహాసురః । శిలయా పిదధే ద్వారం చతుఃపఞ్చావశేషితాః ॥ ౩౦ ॥ తస్య తత్కర్మ విజ్ఞాయ కృష్ణః శరణదస్సతామ్, గోపాన్నయన్తం జగ్రాహ వృకం హరిరివౌజసా ॥ ౩౧ ॥ స నిజం రూపమాస్థాయ గిరీన్ద్రసదృశం బలీ । ఇచ్ఛన్విమోక్తుమాత్మానం నాశక్నోద్గ్రహణాతురః ॥ ౩౨ ॥ తం నిగృహ్యాచ్యుతో దోర్భ్యాం పాతయిత్వా మహీతలే । పశ్యతాం దివి దేవానాం పశుమారమమారయత్ ॥ ౩౩ ॥ గుహాపిధానం నిర్భిద్య గోపాన్నిస్సార్య కృచ్ఛ్రతః । స్తూయమానస్సురైర్గోపైః ప్రవివేశ స్వగోకులమ్ ॥ ౩౪ ॥

॥ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే సప్తత్రింశోఽధ్యాయః॥

రామకృష్ణానయనార్థమక్రూరస్య నన్దగోకులప్రవేశఘట్టః

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ అక్రూరోఽపి చ తాం రాత్రిం మధుపుర్యాం మహామతిః । ఉషిత్వా రథమాస్థాయ ప్రయయౌ నన్దగోకులమ్ ॥ ౧ ॥ గచ్ఛన్పథి మహాభాగో భగవత్యమ్బుజేక్షణే । భక్తిం పరాముపగత ఏవమేతదచిన్తయత్ ॥ ౨ ॥ కిం మయాచరితం భద్రం కిం తప్తం పరమం తపః । కిం వాఽథాప్యర్హతే దత్తం యద్ద్రక్ష్యామ్యద్య కేశవమ్ ॥ ౩ ॥ మమైతద్దుర్లభం మన్య ఉత్తమశ్లోకదర్శనమ్ । విషయాత్మనో యథా బ్రహ్మకీర్తనం శూద్రజన్మనః ॥ ౪ ॥ మైవం మమాధమస్యాపి స్యాదేవాచ్యుతదర్శనమ్ । హ్రియమాణః కాలనద్యా క్వచిత్తరతి కశ్చన ॥ ౫ ॥ మమాద్యామఙ్గళం నష్టం ఫలవాంశ్చైవ మే భవః । యన్నమస్యే భగవతో యోగిధ్యేయాఙ్ఘ్రిపఙ్కజమ్ ॥ ౬ ॥ కంసో బతాద్యాకృత మేఽత్యనుగ్రహం ద్రక్ష్యేఽఙ్ఘ్రిపద్మం ప్రహితోఽముతా హరేః । కృతావతారస్య దురత్యయం తమః పూర్వే

యత్ ॥ ౨ ॥ కంసకృతనిర్బన్ధాదలబ్ధభగవద్దర్శనస్సన్ ప్రతీతత్వేనైషణయా భగవన్తం దిదృక్షుస్తావదాత్మనస్తద్దర్శనసిద్ధానం బహుధా తర్కయతి - కిమమేతి - అర్హతే యోగ్యాయ సత్పాత్రభూతాయ, దత్తం, కిం, మిథ్యాహారః, కుతః-యత్ యస్మాదద్య, కేశవం-ద్రక్ష్యామి, అన్యథైతన్నసంభావ్యత ఇతి భావః ॥ ౩ ॥ పునశ్చ ప్రేయాంసి బహువిఘ్నానీతి న్యాయేన దర్శనాసంభవమాశఙ్క్య పునస్సంభావయతి ॥ మమైతదితి ద్వాభ్యాం ॥ విషయాత్మనః విషయావిష్టచిత్తస్య - మమైతదుత్తమైర్బ్రహ్మాదిభిః- కేవలం, శ్లోకస్య వితర్క్యస్యేతి యావత్, న తు దృశ్యస్యేతి భావః-తస్య-దర్శనం, దుర్లభం-మన్యే-యథా, శూద్రాజ్జన్మ యస్య, తస్య-బ్రహ్మకీర్తనం వేదప్రవచనం, దుర్లభం, తద్వత్ ॥ ౪ ॥ యద్వా మైవం, కిన్త్వధమస్యాపి చ స్యాపి, మమాచ్యుతదర్శనం-స్యాదేవ, కుత ఇత్యత ఆహ ॥ హ్రియమాణ ఇతి ॥ అయంభావః ॥ యథా, నద్యా హ్రియమాణానాం తృణాదీనాం మధ్యే, కించిత్-తటం దాచిత్తరతి ॥ తథా-కర్మవశేన, కాలే-హ్రియమాణానాం, జీవానామపి మధ్యే, కశ్చిత్తరేదితి సంభవతీతి ॥ ౫ ॥ అనయా ప్రవృత్త్యైవ-మమ-మఙ్గళం - నూనం, నష్టం - మమ భవో జన్మాపి-సఫలం-జాతం, కుతః, యద్యతో-భగవతో-యోగిభిః, కేవలం - ధ్యేయమేవ, న తు దృశ్యం, మఙ్ఘ్రిపఙ్కజం-నమస్కరిష్యే ॥ ౬ ॥ అద్యాధునా-కంసో, మహ్యం-అత్యర్థ-మనుగ్రహమేవ, కృతం అకరోత్ - బతేత్యాశ్చర్యే-కుతః-యతః - ప్రహితః ప్రేషితో, ఽహం మురారేరఙ్ఘ్రిపఙ్కజం-ద్రక్ష్యామి కథంభూతస్య, కృతః-అవతారో, యేన - తస్య కథంభూతం-యస్యాఙ్ఘ్రిపఙ్కజస్య, నఖమణ్డల

త్విషా-హృది-భావ్యమానయా సాధనభూతయా, పూర్వే ప్రహ్లాదాదయో- దురత్యయం తమః కార్యం సంసారం, మతరన్, తమః పాపం॥ "పాప్మా వై తమః,, ఇతి శ్రుతేః ❁ ॥౭॥ ❁ అఙ్ఘ్రిపద్మం విభావయతి ॥ యదితి ॥ యచ్ఛబ్దయోస్తదఙ్ఘ్రిపద్మం ద్రక్ష్యామీతి పూర్వేణ సంబన్ధః బ్రహ్మరుద్రౌ, ఆది-ర్యేషాం, తైః, సురైః-రర్చితం, అనేన పరత్వముక్తం, దేవ్యా, దేవస్య విష్ణోస్సంబన్ధిన్యా శ్రియా లక్ష్మ్యా-అర్చితం అనేన పారమైశ్వర్యముక్తం - శ్రియా బ్రహ్మాదిభిరా, శ్రీయమాణయా లక్ష్మ్యా వ్యర్చితత్వోక్తిః సాత్వతైః భక్తైస్సహ, మునిభిరప్య-ర్చితమిత్యనేన సౌభాగ్యాతిశయ ఉక్తః-సాత్వన్తత ఏవ సాత్వతాః- ప్రజ్ఞాదిత్వాత్స్వార్థేఽణ్ అనుచరైస్సహ వనే- గోచారణార్థ-మనుచర, దిత్యనేన వాత్సల్యం సౌలభ్యం చోక్తం - గోపికానాం, కుచకుఙ్కుమైః రఙ్కిత, మిత్యనేన-కమనీయత్వముక్తమ్ ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ ద్రక్ష్యామీతి॥ నూన, మహం ముకున్దస్య, ముఖం, ద్రక్ష్యామి, తత్సూచక శుభం దృష్ట్వాహ-ప్రదక్షిణం యథా తథా - చరన్తి గచ్ఛన్తి-కథం భూతం ముఖం-శోభనౌ కపోలౌ నాసికా చ, యస్మిన్, స్మితసహితః- అవలోకో, యస్మిన్, తచ్చ-అరుణే, పఙ్కజవల్లోచనే, యస్మిన్, తచ్చ గుడాలకైర్వక్రకేశై-రావృతమ్ ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ పునరప్యన్యచ్చిన్తయతి ॥ అప్యద్యేతి॥ భువో- భారావతారాయ భారాపనోదనాయ, నిజేచ్ఛయా న తు కర్మణా, మనుజత్వమీయుషః ప్రాప్తవతో, నిరతిశయలావణ్యాశ్రయస్య-విష్ణో రుపలమ్భనం దర్శనం, భవిష్యతి-అప్యద్య యద్యద్యైవం స్యా-త్తర్హి-మహ్యం, మమ దృశో లోచనస్య, అఞ్జసా ఆను-అవ్యవహితం, ఫలం-న స్యాదితి న-అపి తు, స్యాదేవేత్యర్థః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ నను కోఽసావస్మదాదివిలక్షణో విష్ణు-ర్యో, మనుజత్వమీయివాన్, యస్య చ దర్శనం బహుమన్యస-ఇత్యాశఙ్కాయామాహ చతుర్భిః ఇత్యాదిభిః ॥ యచ్ఛబ్దయోస్సచావతీర్ణ ఇత్యుత్తరేణ సంబన్ధః- అహంరహిత ఇత్యత్రాహంశబ్దేనానాత్మన్యాత్మాభిమానహేతురహఙ్కారో లక్ష్యతే - అసత్సతోః స్వశరీరభూతయోః ప్రకృతిపురుషయోః, ఈక్షితా ద్రష్టా జ్ఞాతాఽపి అహంరహితః జీవవత్స్వభేదభ్రమరహితః జీవో హి దేహం పశ్యన్ స్వాభిన్నమనుసన్ధత్తే-తద్వ-ద్యః - ప్రకృతిపురుషౌ

ఽతరన్త్యన్నఖమఙ్ఘ్రిలక్ష్మ్యా ॥ ౭ ॥ యదర్చితం బ్రహ్మభవాదిభిస్సురైః శ్రియా చ దేవ్యా మునిభిస్ససాత్వతైః। గోచారణాయానుచరైశ్చరద్వనే యద్గోపికానాం కుచకుఙ్కుమాఙ్కితమ్ ॥ ౮ ॥ ద్రక్ష్యామి నూనం సుకపోలనాసికం స్మితావలోకారుణకఞ్జలోచనమ్। ముఖం ముకున్దస్య గుడాలకావృతం ప్రదక్షిణం మే ప్రచరన్తి వై మృగాః ॥ ౯ ॥ అప్యద్య విష్ణోర్మనుజత్వమీయుషో భారావతారాయ భువో నిజేచ్ఛయా। లావణ్యధామ్నో భవితోపలమ్భనం మహ్యం న న స్యాత్ఫలమఞ్జసా దృశః ॥ ౧౦ ॥ య ఈక్షితాఽహంరహితోఽప్యసత్సతోః స్వతేజసాపాస్తతమోభిదాభ్రమః। స్వమాయయాఽఽత్మన్రచితైస్తదీక్షయా ❁ ప్రాణాక్షధీభిస్సదనేష్వభీయతే ॥ ౧౧ ॥ యస్యాఖి

పశ్యన్నపి-న స్వాభిన్నావనుసన్ధత్తే-కిన్తు, స్వరూపతస్స్వభావతశ్చ స్వస్మాదత్యన్తవిలక్షణావేవ పశ్యతీత్యర్థః అనేన బద్ధజీవవైలక్షణ్యముక్తం - తత్ర హేతుం వదన్ ముక్తవైలక్షణ్యమాహ ॥ స్వతేజసేతి॥ స్వతేజసా స్వాసాధారణనిత్యాసఙ్కుచితాపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానేన-అపాస్తం నిరస్తం, ప్రతిక్షిప్తం-తమోఽజ్ఞానం, తన్మూలకో-భిదాభ్రమః భేదభ్రమః, అస్వాత్మకస్వతన్త్రవస్తుభ్రమశ్చ యస్య, సః ముక్తో హి బద్ధదశాయాం సఙ్కుచితజ్ఞానేనానిరస్తాజ్ఞానతన్మూలకాబ్రహ్మాత్మకస్వతన్త్రవస్తుభ్రమయుక్తో భవద్వా, స్వతేజసా స్వసంబన్ధినాపరాభిభవసామర్థ్యే-న-నిరస్తం తమోఽజ్ఞానం-తన్మూలకో, భిదాభ్రమః-స్వస్మిన్నదృష్టకదేవత్వమనుష్యత్వాదిభేదభ్రమశ్చ-యస్య-సః-కథమేవంభూతో విజ్ఞాయత ఇత్యత్రాహ॥ స్వమాయయా స్వశరీరభూతయా ప్రకృత్యా కారణభూతయా-తదీక్షయా తద్విషయకేన కరణభూతేన స్వసంకల్పేన ఆత్మని స్వస్మిన్నేవాధారభూతే-రచితైః- ప్రాణేన్ద్రియబుద్ధిభిః-లిఙ్గవ్యత్యయ ఆర్షః-రచితాభిః ప్రాణేన్ద్రియబుద్ధిభిః కార్యభూతాభిః - సదనేషు భోగాయతనేషు దేహేషు- అభీయతే అభిగమ్యతే బుధ్యతే - ప్రాణాదీనాం కారణతయా జ్ఞాయత ఇత్యర్థః - ప్రాణాదిభిర్వస్తుషు భాతి చిత్రధా ఇతి పాఠే- ప్రాణాదీనామపి పరమాత్మశరీరత్వాత్తైర్విశిష్టశ్చిత్రధా భాతి, ఇతి శాస్త్రవశాదవగమ్య ఇత్యాహ - న చ ప్రాణాదిసృష్టిః జీవకర్తృకైవేతి తత్కారణతయా జ్ఞాయమానో జీవాన్నాతిరిచ్యత ఇతి వక్తుం యుక్తం - స్వస్వప్రాణాదిసృష్టేః స్వస్వకర్తృకత్వాసంభవాత్ - న హి ప్రబుద్ధః స్వదుఃఖసాధనాని స్వయం సృజతి - నాపి సర్వప్రాణాదిసృష్టిరేకజీవకర్తృకేతి యుక్తిమత్, తస్యాపి స్వయం ప్రాణాదిరహితస్య కర్తృత్వాసంభవాత్ - ప్రాణాదిమత ఏవ కర్తృత్వదర్శనాత్ - ప్రాణాదిమత్త్వే తు తత్సృష్టేః కర్త్రన్తరసాపేక్షత్వాత్ - న చ తావత్స్వస్య ప్రాణాదీన్సృష్ట్వా తతోఽన్యేషామపి సృజతీతి వక్తుం యుక్తం - తావత్ప్రాణాదిరహితస్య ప్రాణాదిసృష్టికర్తృత్వాసంభవాదన్యోన్యాశ్రయాచ్చ - పరమాత్మా తు కరణాయత్తజ్ఞాననిరపేక్షస్సఙ్కల్పమాత్రేణైవ ప్రాణాదీన్స్రష్టుం శక్నోతీతి తత్కారణతయా జ్ఞాయత ఇతి సుష్ఠూక్తమ్ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ యస్యేతి॥ అఖిలానాం క్షుద

---

౧౧ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ ప్రాణాదిభిర్వస్తుషు భాతి చిత్రధా ❁ ॥

తాంశ్శృణ్వతాంచజనానాం - అమీవంపాపంఘ్నన్తీతితథా - త్తై-ర్యస్య-గుణకర్మజన్మభిః - సుమఙ్గళైః నిరతిశయశ్రేయస్కరైః-విమిశ్రాః-వాచోగిరః - ప్రాణన్తిశుమ్భన్తీత్యన్తర్భావితణ్యర్థనిర్దేశః-జగ - జ్జీవయన్తి-శోభయన్తి - పునన్తిచేత్యర్థః-తత్ర-గుణాః వాత్సల్యసౌశీల్యసౌలభ్యాదయః - కర్మాణిజగద్వ్యాపారప్రభృతీనిచేష్టితాని-జన్మానిరామకృష్ణాదీని - యావాచ-స్తద్విరక్తాః భగవద్గుణాదిప్రతిపాదనరహితా-స్తాః - పదలావణ్యార్థలావణ్యయుక్తాఅపి - శవశోభనాః వస్త్రాద్యలఙ్కృతశవవచ్ఛోభనాః-మతాః జ్ఞాతాః-శవకల్పానామభిమతాఇతిభావః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ సచేతి॥ యఏవంవిధోవిష్ణురీశ్వరః-సఏవ-సాత్వతాన్వయేయాదవకులే - శ్రీకృష్ణరూపేణా-వతీర్ణః కిల ॥ స్వసేతుఃస్వకృతమర్యాదా-తంపాలయతీతితథా-తేషాం - మమరవర్యాణాం దైవసంపత్తిమభిజాతానాం-శర్మసుఖం- కరోతీతితథాభూతః - యశఃకీర్తిం - వితన్వన్-వ్రజే-ఆస్తే-యశోవిశినష్టి-అశేషాణ్యఖిలాని-మఙ్గళాని-యస్మాత్, తత్-యచ్చ-దేవా-గాయన్తి ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ తమితి తం-సాత్వతానాం,కులే-అవతీర్ణ-ముక్తవిధ-మహా-మద్య - నూనం-ద్రక్ష్యామి-యతో-మమ - ఉషసః-లిఙ్గవ్యత్యయ ఆర్షః.ఉషాంసి-ప్రభాతసమయాః- సుదర్శనాః ప్రసన్నాః సుఖప్రభాతారజన్యః - శుభసూచకాబభూవురిత్యర్థః, కథంభూతం-మహతాంసాధూనాం-గతింస్వప్రాప్త్యుపాయం - గురుంహితకారిణం - కించ-రూపంవిగ్రహం,దధానంబిభ్రాణం,కథంభూతంరూపం-త్రైలోక్యకాన్తంత్రిలోకసున్దరం,దృశిమతాంచక్షుష్మతాం-మహః-ఉత్సవోహర్షో, యస్మాత్, తత్-శ్రియోలక్ష్మ్యాః-ఈప్సితమాస్పదం, ఆశ్రయభూతమ్ ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ కించ॥అథేతి॥అథాస్యదర్శనానన్తరం సపది-రథావరూఢోఽహ-మీశ్వరయోః- ప్రధానపుంసోః పురుషోత్తమయోః - రామకృష్ణయో-శ్చరణం - నూనంధ్రువం-నమస్యే - చరణంకథంభూతం-యోగిభిరప్యా-త్మలబ్ధయేస్వస

లామీవహాభిస్సుమఙ్గళైర్వాచోవిమిశ్రాగుణకర్మజన్మభిః । ప్రాణన్తిశుమ్భన్తిపునన్తివైజగద్యాస్తద్విరక్తాశ్శవశోభనామతాః ॥ ౧౨ ॥ సచావతీర్ణఃకిలసాత్వతాన్వయేస్వసేతుపాలామరవర్యశర్మకృత్ । యశోవితన్వన్వ్రజ ఆస్తఈశ్వరోగాయన్తిదేవాయదశేషమఙ్గళమ్ ॥ ౧౩ ॥ తంత్వద్యనూనంమహతాంగతింగురుంత్రైలోక్యకాన్తందృశిమన్మహోత్సవమ్ । రూపందధానంశ్రియఈప్సితాస్పదంద్రక్ష్యే✽మమాసన్నుషసస్సుదర్శనాః॥ అథావరూఢస్సపదీశయోరథాత్ప్రధానపుంసోశ్చరణంస్వలబ్ధయే । ధియాధృతంయోగిభిరప్యహంధ్రువంనమస్యఆభ్యాంచసఖీన్వనౌకసః ॥ ౧౫ ॥ అప్యఙ్ఘ్రిమూలేపతితస్యమేవిభుశ్శిరస్యధాస్యన్నిజహస్తపఙ్కజమ్। దత్తాభయంకాలభుజఙ్గరంహసాప్రోద్వేజితానాంశరణైషిణాంనృణామ్ ॥ ౧౬ ॥ సమర్హణంయత్రనిధాయకౌశికస్తథాబలిశ్చాపజగత్త్రయేన్ద్రతామ్। యద్వావిహారేవ్రజయోషితాంశ్రమంస్పర్శేనసౌగన్ధికగన్ధ్యపానుదత్ ॥ ౧౭॥ నమయ్యుపైష్యత్యరిబుద్ధిమచ్యుతఃకంసస్యభృత్యఃప్రహితోఽపివిశ్వదృక్ । యోఽన్తర్బహిశ్చేతసఏతదీహితంక్షేత్రజ్ఞఈక్షత్యమలేనచక్షుషా ॥ ౧౮ ॥ అప్యఙ్ఘ్రిమూలేఽవహితంకృతాఞ్జలింమామీక్షి

త్తాసిద్ధ్యై-ధియా, కేవలం-ధృతంభావితం-నతుదృష్టమితిభావః - తథా-ఆభ్యాంప్రధానపుంభ్యాంసహ - అనయోః-సఖీ - న్వనౌకసోగోపా-న్నమస్యే ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ కించా-థానన్తర-మఙ్ఘ్రిమూలే-పతితస్య-మమ-శిరసి-విభుఃశ్రీకృష్ణః, స్వయం-హస్తపఙ్కజం అధాస్యత్,అధాస్యహస్తపఙ్కజంవిభావయతి॥ దత్తాభయమిత్యాదినాసార్ధేన ॥ కాలఏవభుజఙ్గ - స్తస్య,రంహసావేగేన,ప్రోద్వేజితానాంసంసారభీరూణాం,శరణైషిణాంరక్షణోపాయత్వేనాధ్యవస్యతాంజనానాం- దత్తమభయం యేనతత్ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ కిఞ్చ,యత్రయస్మిన్హస్తపఙ్కజే బలిర్వైరోచనిః,పదత్రయపరిమితభూదానసమయే,అర్హణమర్ఘ్యం-విధాయ జగత్రయేన్ద్రతాం,ప్రాప్తవా,నితిప్రసిద్ధిముపజీవ్యేత్థముక్తం , ఏవంముముక్షూణాంమోక్షదంసకామానామభ్యుదయప్రదంచేత్యుక్తం,అనురక్తానాంపరమసుఖదంచేత్యాహ॥యద్వేతి॥వాశబ్దోవితర్కే,ఉక్తసముచ్చయద్యోతకోవా॥ నిపాతానామనేకార్థత్వాత్ ॥ యచ్చేత్యర్థః,వ్రజయోషితాం,విహారే-యః శ్రమస్తం,సౌగన్ధికగన్ధి యద్ధస్తపఙ్కజంకర్తృ అపానుదత్ దూరీచకార సౌగన్ధికస్యేవగన్ధోయస్యతత్సౌగన్ధికగన్ధి, సౌగన్ధికంకమలజాతివిశేషః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ ఏవంపరమానుగ్రహంసంభావ్యపునరప్యసంభవమాశఙ్క్యపరిహరతి ॥ నమయీతి ॥ యద్యప్యహం,కంసేన , ప్రహితఃప్రేషితః-తద్భృత్యశ్చ తథాఽపి,మయి , అరిబుద్ధింఅరేరయమితిబుద్ధింనోపైష్యతినకరిష్యతీత్యర్థః,యతః,సః - విశ్వదృక్సర్వసాక్షీ-విశ్వదృక్త్వమేవప్రపఞ్చయతి-క్షేత్రజ్ఞఃయుగపత్సర్వాణిక్షేత్రాణిజానన్నీశ్వరఃనియన్తాచసః - ఏత - దస్మచ్చేతస - ఈహితంవ్యాపారం-చేతసోఽన్తర్బహిశ్చ-వసన్ " యోమనసితిష్ఠ ,, న్నితిశ్రుతేః-యః-అమలేనసంకోచరూపవికారరహితేన-చక్షుషాధర్మజ్ఞానేన- ఈక్షతేసర్వంయుగపత్సాక్షాత్కరోతి , అయంభావః-బహిరేవాహంకంసమనువర్తే- అన్తస్తుశ్రీకృష్ణమేవ-తదేతదస్మాహృదిస్థోజానాతీతి ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ అపి-శచ్చరణోపాన్తే,అవహితఃసంయతం-బద్ధాఞ్జలించ-మాం- స్మితేనసహితం

ఘాతథా - కృపామృతేనార్ద్రయా,దృశా-దృష్ట్వా ద్రక్ష్యతి,తర్హి , సపద్యేవ,పినష్టాఖిలకల్మషః, విగతశఙ్కః-శోచ్య,ఊర్జితాం,ముదం,వోఢా-ప్రాప్స్యామి ※ ॥ ౧౯ ॥ ※ కిఞ్చ,సుహృత్తమం,జ్ఞాతిం-నవిద్యతేతస్మాదన్యద్దైవతంయస్యతం,మాం, పృథుభ్యాం దీర్ఘాభ్యాం,భుజాభ్యాం-పరిరప్స్యతేఆలిఙ్గిష్యతి-యదా - తదైవ,మమ,ఆత్మా, దేహః , తీర్థీక్రియతే పవిత్రీకరిష్యతే,అతోహేతోః-మమ - కర్మాత్మకః,బన్ధశ్చ,ఉచ్ఛ్వసితిశిథిలీభవిష్యతి ※ ॥ ౨౦ ॥ ※ కించ-ఉరుశ్రవాః శ్రీకృష్ణః లబ్ధో,అఙ్గసఙ్గః పరిరమ్భో, యేన , తం,బద్ధాఞ్జలించ,మాం, హేఅక్రూర, హేతతహే తాతేతిచ , వక్ష్యతిసమ్బోధయతి-తదా,వయం,జన్మభృతఃసఫలజన్మానః, భవిష్యామః-యస్తుపుమాన్ , మహీయసాభగవతా,నైవాదృతఃఆదృతోనభవతి , అముష్యానాదృతస్య,తజ్జన్మ, ధిక్ సిద్ధ్యమిత్యర్థః ※ ॥ ౨౧ ॥ ※ పునరపిసుహృత్తమత్వజ్ఞాతిత్వాది ప్రయుక్తపరిరమ్భాదేరసమ్భవమాశఙ్క్యానన్యదైవతత్వప్రయుక్తస్యాస్యసమ్భవమాహ ॥ నతస్యేతి ॥ యద్యపి సమస్యతస్య,నదయితాదయః,సన్తి , నవిషమాబుద్ధిరస్తీత్యర్థః,తథాఽపి,యథా,భక్తాః-ఆత్మానం,భజన్తే,తథా,భక్తాన్,భజత ఏవ ‘‘ యే యథా మాం ప్రపద్యన్తే తాం స్తథైవ భజామ్యహమ్। ప్రియో హి జ్ఞానినోఽత్యర్థమహం స చ మమ ప్రియః ,, ఇతితదుక్తేరితిభావః , అవైషమ్యేఽపిభక్తానేవానుభజతఇత్యత్రదృష్టాన్తః సురద్రుమఃకల్పతరుః-యద్వద్యథా , ఉపాశ్రితానాంభజతామేవా , ర్థదఃకామద , స్తద్వత్ నహ్యేతావతాతస్యవైషమ్యమస్తీతిభావః ※ ॥ ౨౨ ॥ ※ కిఞ్చ,యదూత్తమో,ఽగ్రజో రామః,అవనతంప్రణతం-మాం,స్మయన్-పరిష్వజ్య , యోమయాఞ్జలిః , క్రియతే,తస్మిన్నేవ , గృహీతం-మాం,గృహం - ప్రవేశ్య, ప్తానిలబ్ధాని,సమస్తసత్కృతాన్యర్ఘ్యాదీని,యేన,తం,

---

తాసస్మితమార్ద్రయాదృశా । సపద్యపధ్వస్తసమస్తకిల్బిషోవోఢాముదంవీతవిశఙ్కఊర్జితామ్ ॥ ౧౯ ॥ సుహృత్తమంజ్ఞాతిమనన్యదైవతందోర్భ్యాంబృహద్భ్యాంపరిరప్స్యతేఽథమామ్। ఆత్మాహితీర్థీక్రియతేతదైవమేబన్ధశ్చకర్మాత్మకఉచ్ఛ్వసిత్యతః ॥ ౨౦ ॥ లబ్ధాఙ్గసఙ్గంప్రణతంకృతాఞ్జలింమాంవక్ష్యతేఽక్రూరతతేత్యురుశ్రవాః । తదావయంజన్మభృతోమహీయసానైవాదృతోయోధిగముష్యజన్మతత్ ॥ ౨౧ ॥ నతస్యకశ్చిద్దయితస్సుహృత్తమోనచాప్రియోద్వేష్యఉపేక్ష్యఏవవా । తథాఽపిభక్తాన్భజతేయథాతథాసురద్రుమోయద్వదుపాశ్రితార్థదః ॥ ౨౨ ॥ కిఞ్చాగ్రజోమాఽవనతంయదూత్తమస్స్మయన్పరిష్వజ్యగృహీతమఞ్జలౌ । గృహంప్రవేశ్యాప్తసమస్తసత్కృతంసంప్రక్ష్యతేకంసకృతంస్వబన్ధుషు ॥ ౨౩ ॥ ఇతిసఞ్చిన్తయన్కృష్ణంశ్వఫల్కతనయోఽధ్వని । రథేనగోకులంప్రాప్తస్సూర్యశ్చాస్తగిరింనృప ॥ ౨౪ ॥ పదానితస్యాఖిలలోకపాలకిరీటజుష్టామలపాదరేణోః। దదర్శగోష్ఠేక్షితికౌతుకానివిలక్షితాన్యబ్జయవాఙ్కుశాద్యైః ॥ ౨౫ ॥ తద్దర్శనాహ్లాదవివృద్ధసంభ్రమఃప్రేమ్ణోర్ధ్వరోమాఽశ్రుకలాకులేక్షణః । రథాదవప్లుత్యసతేష్వచేష్టతప్రభోరమూన్యఙ్ఘ్రిరజాంస్యహోఇతి ॥ ౨౬ ॥ దేహంభృతామియానర్థోహిత్వాదమ్భంభియంశుచమ్ । సన్దేశాద్యోహరేర్లిఙ్గదర్శనశ్రవణాదిభిః ॥ ౨౭ ॥ చిరమావేష్ట్యభోత్థాయరథమారుహ్యవేగతః।క్వతిష్ఠతిగవేశానఃకృష్ణోరామఇతిబ్రువన్)॥

మాంప్రతి,స్వబన్ధుషువిషయభూతేషు-కంసకృతం,ద్రోహం-సంప్రక్ష్యతే, ప్రచ్ఛజ్ఞీప్సాయాంవాచి ※ ॥ ౨౩ ॥ ※ ఇత్థం,శ్వఫల్కతనయోఽక్రూరః- పథి , క్రమేణా-నుచిన్తయన్-రథేనగమనసాధనేన గోకులం,ప్రాప్తః, హేనృప-సూర్యశ్చ,అస్తగిరిం , ప్రాప్తః,అస్తమితోబభూవ,యద్యపిగోకులమధుపుర్యోరన్తరాక్రోశత్రయమేవ,అక్రూరస్తుప్రభాతసమయఏవరథారూఢోమధుపుర్యాఃప్రతస్థే , తథాఽపికృష్ణానుచిన్తయాపరవశస్తత్రతత్రవిలమ్బయన్సాయన్తనవేలాయాంగోకులం ప్రాప్తఇతిభావః ※ ॥ ౨౪ ॥ ※ పదానీతి॥అఖిలైః,లోకపాలైః,కిరీటేషు-జుష్టాః,అమలాః-పాదరేణవో యస్య,తస్య,భగవత, స్సంబన్ధీని-క్షితేరలఙ్కారరూపాణి,అబ్జాదిరేఖాభి-ర్విలక్షితాని చిహ్నితాని-పదాని గోష్ఠే-దదర్శ ※ ॥ ౨౫ ॥ ※ తేషాంపదానాం,దర్శనేన-య,ఆహ్లాద,స్తేన- వివృద్ధ-స్సమ్భ్రమో-యస్య,ప్రేమ్ణా ఊర్ధ్వాన్యుదఞ్చితాని-రోమాణి-యస్య-అశ్రూణాంహర్షజానాం,కలాభిర్లేశైః , రాకులే, ఈక్షణే-యస్య-సోఽక్రూరః-రథా,దవప్లుత్య, తేషుపదేషు, అవేష్టతవ్యలుఠత్ ,అహో ప్రభోః కృష్ణస్యామూన్యఙ్ఘ్రిరజాంసిబ్రహ్మాదీనామపిదుర్లభానీతిభావయన్నవేష్టతే-త్యన్వయః ※ ॥ ౨౬ ॥ ※ నన్వేవసాదవదుద్ధో ఽపిభక్తియోగవిరోధీ, అతఃకిమిత్యేవమవేష్టతేత్యాహ॥ దేహంభృతామితి ॥ దేహభాజా-మేతావానేవపురుషార్థః-యోఽసౌ-దమ్భాదీన్-త్యక్త్వా , హరేః - సందేశాద్వృత్తాన్తాద్గుణానుకథనా , ల్లిఙ్గానాంవిగ్రహాణాంచిహ్నానాంచ దర్శనశ్రవణాదిభిస్స , యోఽవస్థావిశేషః , సఏవేతి ప్రదర్శయితుమిత్యర్థః , భక్తైః పరాంకాష్ఠాందర్శయితుంమవేష్టతేతిభావః ※ ॥ ౨౭ ॥ ※ తతో, వ్రజే,కృష్ణంరామంచదదర్శ-కథంభూతౌ,గావోదుహ్యన్తేఽస్మిన్నితిగోదోహనంతత్స్థానం-గతౌ

ప్రాప్తౌ, శ్యామలశ్చ శ్వేతశ్చ, తౌ. శ్రియో లక్ష్మ్యాః, శోభాయాశ్చ, శ్రయభూతౌ బృహద్భుజౌ పీనవర్తులదీర్ఘభుజయుక్తౌ శోభనే ప్రసన్నే, ముఖే, యయోః, తౌ, బాలద్విరదస్య కలభస్యేవ, పదవిన్యాసౌ యయోః ※॥ ౨౮ ॥ ※ ధ్వజాదిరేఖాభిః, చిహ్నైః రఙ్ఘ్రిపఙ్కజైః. వ్రజమలఙ్కుర్వన్తౌ. మహాత్మానౌ సుశీలౌ, అనుక్రోశోఽనుకమ్పా, తద్విలసితః స్మితయుక్త - మీక్షణం - యయోః ※ ॥ ౨౯ ॥ ※ ఉదారౌ రుచిరౌ, క్రీడా - యయోః, స్రజా వనయోః, స్తఇతి తౌ - పుణ్యేన - చన్దనేనా - నులిప్తాన్యఙ్గాని యయోః - విరజే నిర్మలే - వాససీ - యయోః ※॥ ౩౦ ॥ ※ ప్రధానపురుషౌ శ్రేష్ఠపురుషౌ, ఆద్యౌ సృష్టేః పూర్వం విద్యమానౌ జగత్కారణభూతౌ, జగన్మయా జగచ్ఛరీరకత్వేన తద్విభూతౌ - జగత్యా రైజగత్పరిపాలనార్థ - మంశేన సఙ్కల్పేనా - వతీర్ణౌ - బలాధిక్యాద్బలః - కేశౌ బ్రహ్మరుద్రౌ - వాతి ఉత్పాదయతీతి కేశవః " క ఇతి బ్రహ్మణో నామ ఈశోఽహం సర్వదేహినామ్ । ఆవాం తవాఙ్గసమ్భూతౌ తస్మాత్కేశవనామవాన్ " ఇతి రుద్రేణైవ కేశవశబ్దార్థస్య నిరుక్తేః - బలశ్చ కేశవశ్చ బలకేశవౌ ※ ॥ ౩౧ ॥ ※ హే రాజన్, స్వయా, ప్రభయా - దిశో - వితిమిరాః - కుర్వాణౌ, యథా - కనకేనా చితః - మధ్యే ఉపచితః, మరకతశైలః ఇన్ద్రనీలపర్వత ఇతి యావత్, ఇయం కృష్ణస్యోపమా - రౌప్య ఇత్యస్యాఙ్గనాచిత ఇతి శేషః - ఇయం రామస్యోపమా, ఏవంభూతౌ - దదర్శేతి సమ్బన్ధః ※ ॥ ౩౨ ॥ ※ తదా - సోఽక్రూరః - తత్క్షణమేవ, రథా - దవప్లుత్య, ప్రేమ్ణా, విహ్వలః - రామకృష్ణయోః, చరణోపాన్తే - దణ్డవత్, పపాత ※॥ ౩౩ ॥ ※ భగవద్దర్శనజాహ్లాదేన య - ద్బాష్పం - తేన - పరిత, ఆకులే వ్యాప్తే, ఈక్షణే - యస్య, సః - పులకై - రాచితం వ్యాప్తం, అఙ్గం - యస్య - తథాభూతః - హే నృప, ఔత్కణ్ఠ్యాత్ - స్వాఖ్యానే అక్రూరోఽహం నమస్కరోమీతి కథనే, నాశకత్ న ప్రబభూ

దదర్శ రామం కృష్ణం చ గోష్ఠే గోదోహనం గతౌ। పీతనీలామ్బరధరౌ శారదామ్బురుహేక్షణౌ ॥ కిశోరౌ శ్యామలశ్వేతౌ శ్రీనికేతౌ బృహద్భుజౌ। సుముఖౌ సున్దరవరౌ బాలద్విరదవిక్రమౌ ॥ ౨౮ ॥ ధ్వజవజ్రాఙ్కుశామ్భోజైశ్చిహ్నితైరఙ్ఘ్రిభిర్వ్రజమ్ । శోభయన్తౌ మహాత్మానౌ సానుక్రోశస్మితేక్షణౌ ॥ ౨౯ ॥ ఉదారరుచిరక్రీడౌ స్రగ్విణౌ వనమాలినౌ। పుణ్యగన్ధానులిప్తాఙ్గౌ స్నాతౌ విరజవాససౌ। ౩౦ ॥ ప్రధానపురుషావాద్యౌ జగద్ధేతూ జగన్మయౌ । అవతీర్ణౌ జగత్యర్థే స్వాంశేన బలకేశవౌ॥ ౩౧ ॥ దిశో వితిమిరా రాజన్ కుర్వాణౌ ప్రభయా స్వయా । యథా మరకతశైలో రౌప్యశ్చ కనకాచితః ॥ ౩౨ ॥ రథాత్తూర్ణమవప్లుత్య సోఽక్రూరః స్నేహవిహ్వలః। పపాత చరణోపాన్తే దణ్డవద్రామకృష్ణయోః ॥ ౩౩ ॥ భగవద్దర్శనాహ్లాదబాష్పపర్యాకులేక్షణః । పులకాఞ్చితాఙ్గ ఔత్కణ్ఠ్యాత్స్వాఖ్యానే నాశకన్నృప ॥ ౩౪ ॥ భగవాంస్తదభిప్రేత్య రథాఙ్గాఙ్కితపాణినా । పరిరేభేఽభ్యుపాకృష్య ప్రీతః ప్రణతవత్సలః॥ ౩౫ ॥ సఙ్కర్షణశ్చ ప్రణతముపగూహ్య మహామనాః। గృహీత్వా పాణినా పాణీ అనయత్సానుజో గృహమ్॥ ౩౬ ॥ పృష్ట్వా చ స్వాగతం తస్మై నివేద్య చ వరాసనమ్। ప్రక్షాల్య విధివత్పాదౌ మధుపర్కార్హణమాహరత్॥ ౩౭ ॥ నివేద్య గాం చాతిథయే సంవాహ్య శ్రాన్తమాదృతః। అన్నం బహుగుణం మేధ్యం శ్రద్ధయోపాహరద్విభుః॥ ౩౮ ॥ తస్మై భుక్తవతే ప్రీత్యా రామః పరమధర్మవిత్ । ముఖవాసైర్గన్ధమాల్యైః పరాం ప్రీతిం వ్యధాత్పునః॥ ౩౯ ॥ పప్రచ్ఛ సత్కృతం నన్దః కథం స్థ నిరనుగ్రహే । కంసే జీవతి దాశార్హ సౌనపాలా ఇవావయః॥

వ ※ ॥ ౩౪ ॥ ※ భగవాన్ కృష్ణః - త - దక్రూరోఽయమేతదర్థమిహాగత ఇత్యేత - జ్జ్ఞాత్వా - ప్రణతవత్సలత్వాత్, రథాఙ్గేన చక్రేణా - ఙ్కితో - యః - పాణిః - తేన - త - మభిముఖం - సమీపే ఆకృష్య, ప్రీతః - పరిరేభే ఆలిఙ్గితవాన్ ※॥ ౩౫ ॥ ※ తత - స్సఙ్కర్షణోఽపి, ప్రణత - మక్రూర, ముపగూహ్యాశ్లిష్య, ప్రీతమనాః, స్వపాణినా తస్య - పాణిం - గృహీత్వా - సానుజో - గృహ - మనయత్ ※॥ ౩౬ ॥ ※ తత - స్స్వాగతం - పృష్ట్వా, తస్మై - అక్రూరాయ, శ్రేష్ఠ - మాసన - సమర్ప్య, యథావిధి - పాదౌ - ప్రక్షాల్య, మధుపర్క - ముపాహృత్యానీయ - సమర్పితవాన్ ※ ॥ ౩౭ ॥ ※ తత - ఆదృతో - ఽతిథయేఽక్రూరాయ - గాం - సమర్ప్య - శ్రాన్తం - తం - సంవాహ్య పాదసంవాహనాదికం కారయిత్వా - మేధ్యం విశుద్ధం - బహుగుణోపేతం షడ్రసయుక్త - మన్నం - శ్రద్ధయా - సమర్పయామాస ※ ॥ ౩౮ ॥ ※ తస్మా ఇతి॥ ముఖవాసైః కర్పూరాదిభిః, గన్ధమాల్యతామ్బూలైశ్చ తస్మై తస్య - పరాం - ప్రీతిం - వ్యధాదుపాపాదయత్ ※ ॥ ౩౯ ॥ ※ తతో - నన్ద స్తం - కుశలం - పప్రచ్ఛ॥ ప్రశ్న ... మాహ కథమిత్యాదినా విమృశామ ఇత్యన్తేన॥ నిరనుగ్రహే ప్రత్యుత క్రూరే చ - దాశార్హ - కంసే - జీవతి సతి - కథం కేన ప్రకారేణ - స్థ జీవథ - ఇత్యర్థః - సౌనాః పశుఘాతినః - పాలకాః - యేషాం - తే - అవయో మేషా ఇవ - తత్తుల్యా యూయమిత్యర్థః ※॥ ౪౦ ॥ ※ నిరనుగ్రహతామేవాహ। యోఽవధీదితి॥ స్వసుర్భగిన్యాః - క్రోశన్త్యాః సత్యాః - తోకాన్యపత్యాని - అవధీత్ - అసుతృప్ అసూన్ తర్పయతీతి తథా - అతః ఖలః తస్యైవంవిధస్య కంసస్య - ప్రజానాం - యో యుష్మాకం - కుశలం - కీదృశమితి విమృశామహే, యేషాం జీవనమాత్రమపి దుర్లభం తేషాం వః కుశలం కిమితి విచా

రయామేత్యర్థః ॥ ౪౧ ॥ ఇత్థం, నన్దేన-సూనృతయా మధురయా, వాచా- పరిపృష్ట-స్సత్కృతశ్చ, అక్రూరః, అధ్వశ్రమం-జహౌ ॥ ౪౨ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే అష్టత్రింశోఽధ్యాయః ॥

అథ సమవాప్తమనోరథేనాక్రూరేణ విజ్ఞాపితకంసచికీర్షస్య భగవతః ప్రస్థానసముద్యోగసమవలోకనభవిష్యద్భగవద్విశ్లేషజతాపతప్తగోపీజనమిథస్సంభాషణం మధ్యేమార్గమక్రూరాయ స్వాసాధారణదివ్యవిగ్రహప్రదర్శనప్రకారం చానువర్ణయత్యేకోనచత్వారింశేన ॥ సుఖోపవిష్ట ఇత్యాదినా ॥ భక్తానాం మనోరథాస్సత్యా భవన్తీతి దర్శయన్నాహ ॥ సుఖోపవిష్ట ఇతి ॥ రామకృష్ణాభ్యా-మత్యధికం-సమ్మానితః-పర్యఙ్కే, సుఖం యథా తథోపవిష్టోఽక్రూరః-పథి-యాన్మనోరథాన్, చకార-తాన్సర్వాన్-లేభే ప్రాప ॥ ౧ ॥ తథా హి ॥ భగవతి షాడ్గుణ్యపూర్ణే - శ్రీనికేతనే శ్రీనివాసే, ప్రసన్నే సతి-కిం-అలభ్యం-సర్వం సులభమేవేత్యర్థః, తర్హ్యైశ్వర్యకైవల్యభగవత్ప్రాప్త్యాద్యన్యతమం స్వసమీహితం కిమితి న వృణ్వత ఇత్యత్రాహ. తథాఽపి, యద్యపి సర్వం సులభమేవ, తథాపి, హే రాజన్, తత్పరాః భగవత్పరాః, కిఞ్చిదపి న వాఞ్ఛన్తి హి, తదనుభవాపేక్షయా సర్వస్య తుచ్ఛత్వాదితి భావః ॥ ౨ ॥ తదా, భగవాన్, దేవకీసుతః, సాయఙ్కాలభోజనం, కృత్వా, స్వసుహృత్సు వసుదేవాదిషు, కంసస్య, వృత్తిం న్యచ్ఛ, తస్య, చికీర్షితం-పప్రచ్ఛ ॥ ౩ ॥ ప్రశ్నమేవాహ ॥ తాతేత్యాదిభిశ్చతుర్భిః ॥ హే తాత-సౌమ్య ఆగతః త్వం కచ్చిత్ ఇదమస్మదిష్టం స్వాగతం నిర్విఘ్నమాగమనం జాతం కిల-వో యుష్మాకం భద్రమస్తు సర్వత్ర సర్వదా కుశలమేవ భూయాత్ స్వ

యోఽవధీన్నవ స్వసుస్తోకాన్ క్రోశన్త్యా అసుతృప్ఖలః । కిన్నుస్విత్తత్ప్రజానాం వః కుశలం విమృశామహే ॥ ౪౧ ॥
ఇత్థం మధురయా వాచా నన్దేన సుసభాజితః । అక్రూరః పరిపృష్టేన జహావధ్వపరిశ్రమమ్ ॥ ౪౨ ॥
ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, అష్టత్రింశోఽధ్యాయః

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ సుఖోపవిష్టః పర్యఙ్కే రామకృష్ణోరుమానితః । లేభే మనోరథాన్సర్వాన్పథి యాన్స చకార హ ॥ ౧ ॥
కిమలభ్యం భగవతి ప్రసన్నే శ్రీనికేతనే । తథాఽపి తత్పరా రాజన్న హి వాఞ్ఛన్తి కిఞ్చన ॥ ౨ ॥ సాయన్తనాశనం కృత్వా భగవాన్దేవకీసుతః । సుహృత్సు వృత్తం కంసస్య పప్రచ్ఛాన్యచ్చికీర్షితమ్ ॥ ౩ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ తాత సౌమ్యాగతః కచ్చిత్స్వాగతం భద్రమస్తు వః । అపి స్వజ్ఞాతిబన్ధూనామనమీవమనామయమ్ ॥ ౪ ॥ కిం ను నః కుశలం పృచ్ఛే ఏధమానే కులామయే । కంసే మాతులనామ్న్యఙ్గ స్వానాం నస్తత్ప్రజాసు చ ॥ ౫ ॥ అహో అస్మదభూద్భూరి పిత్రోర్వృజినమార్యయోః । యద్ధేతోః పుత్రమరణం యద్ధేతోర్బన్ధనం తయోః ॥ ౬ ॥ దిష్ట్యాఽద్య దర్శనం స్వానాం మహ్యం వస్సౌమ్య కాఙ్క్షితమ్ । సంజాతం వర్ణ్యతాం తాత తవాగమనకారణమ్ ॥ ౭ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ పృష్టో భగవతా సర్వం వర్ణయామాస మాధవః । వైరానుబన్ధం యదుషు వసుదేవవధోద్యమమ్ ॥ ౮ ॥ యత్సన్దేశో యదర్థం వా దూతస్సంప్రేషితస్స్వయమ్ । యదుక్తం నారదేనాస్య స్వజన్మానకదున్దుభేః ॥ ౯ ॥ శ్రుత్వాఽక్రూ

షామాత్మీయానాం-జ్ఞాతీనాం-సపిణ్డానాం-బన్ధూనాం అసపిణ్డానాం-చ అనమీవం అశుభరహితం-అనామయం ఆరోగ్యం చాపి, అస్తి కచ్చిత్ ॥ ౪ ॥ ఏవం ప్రశ్నోఽపి మమ నాతీవ సఙ్గచ్ఛత ఇత్యాహ ॥ కిం స్విదితి ॥ అఙ్గ హే తాత-మాతులనామ్ని నామమాత్రేణ మాతులే, న తు వస్తుత ఇతి భావః. అస్మాకం- కులామయే కులస్య రోగతుల్యే కంసే -వర్ధమానే సతి నోఽస్మాకం-స్వానాం జ్ఞాతీనాం-తత్ప్రజాసు తదపత్యేషు చ-కుశలం-కిం ను కిమితి-పృచ్ఛే ॥ ౫ ॥ అహో అస్మత్ అస్మత్తో నిమిత్తాత్-ఆర్యయోః పూజ్యయోః-నిరపరాధయో-శ్చ-మాతాపిత్రోః-భూరి-వృజినం దుఃఖం-ప్రాప్తం ॥ తదేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ యత్ యస్మాత్ - అస్మత్తో-హేతోః నిమిత్తాత్-పుత్రాణాం అస్మదగ్రజానాం-మరణం-యత్-అస్మన్నిమిత్తాత్-తయోః పిత్రోః-బన్ధనం చ ప్రాప్తమ్ ॥ ౬ ॥ అస్తు తావత్, హే సౌమ్య-చిరం-వాఞ్ఛితం-స్వానాం - వో యుష్మాకం-దర్శనం త్వ-ద్య-సంజాతం. ఏతత్, దిష్ట్యా ఆనన్దజనకం, అస్మాకం । హే తాత-తవాగమనకారణం-వర్ణ్యతాం కథ్యతామ్ ॥ ౭ ॥ ఇతీత్థం-భగవతా-పృష్టో-మాధవో మధువంశప్రభవోఽక్రూర-స్సర్వం, వర్ణయామాస ॥ సర్వశబ్దవివక్షితమేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ వైరానుబన్ధమితి సార్ధేన - యదుషు విషయభూతేషు-కంసస్య-వైరానుబన్ధం వైరప్రీతిః తదనుబధ్యత ఇత్యనుబన్ధః-తత్కార్యక్లేశాపాదనం చ - తథా-వసుదేవస్య -వధోద్యమం వధార్థయత్నమ్ ॥ ౮ ॥ యః-ధనుర్యాగచ్ఛద్మనా సన్దేశో-యస్య సః- స్వయమాత్మా - దూతః దూతీకృతః, యదర్థం సోపాయం సమానయనేన చాణూరాదిభిర్ఘాతనార్థం - ప్రేషితః- ఆనకదున్దుభేః వసుదేవాత్సకాశాత్ , స్వజన్మ కృష్ణజన్మ చ-య-న్నారదేనా-స్య కంసస్యోక్తం-తచ్చే - త్యేతత్సర్వం-వర్ణయామాసేతి సంబన్ధః ॥ ౯ ॥ ఇత్థం-వర్ణిత-మక్రూరస్య, వచ ఆకర్ణ్య-కృష్ణః-పరాన్ శత్రూన్ హన్తీతి పరాన్హా, తథా-బలో రామశ్చ, ప్రహస్య-రాజ్ఞా కంసేన-ఆదిష్టం - సర్వం-నన్దం ప్రతి విజ్ఞ

తుః॥ విజ్ఞాపయామాసుః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ సోఽపినన్దోఽపి-గోపాన్-సమాదిశదాజ్ఞాపయామాస॥ సమాదేశప్రకారమేవాహ॥ గృహ్యతామిత్యాదినార్ధత్రయేణ ॥ గోరసః క్షీరాదిః- గృహ్యతాం-తథో- పాయనాన్యుత్తమవస్తూని-గృహ్ణీధ్వం-శకటాని- యుజ్యన్తాం-వృషభైరితి శేషః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ శ్వస్సమనన్తరేఽహ్ని, మధుపురీం ప్రతి గమిష్యామః - నృపతేః కంసాయ, సంప్రదానస్య శేషత్వవివక్షయా షష్ఠీ-రసాన్ క్షీరఘృతాదీన్-దాస్యామః- అత్రమధుపుర్యాం - మహాసత్రం ధనుర్యాగం-ద్రక్ష్యామః-జానపదా దేశవాసినస్తత్ర - యాన్తి కిల - తాంశ్చ ద్రక్ష్యామ ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ ఇత్థం-నన్దగోపః-స్వస్య, గోకులే, క్షత్రా సూతేన ప్రయోజ్యకర్త్రా అఘోషయత్ హే నృప-తాః గోకులస్థాః- గోప్యః - తదా -అక్రూరం - రామకృష్ణౌ-వా నేతు మాగత-ముపశ్రుత్య వ్యథితా-బభూవుః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ వ్యథాలిఙ్గాన్యాహ పఞ్చభిః ॥ కాశ్చిదితి॥ కాశ్చిద్గోప్యః-తేనశ్రవణేన కృతో-హృత్తాప- స్తేన-య-శ్శ్వాసః సోష్ణో నిశ్శ్వాసమారుత- స్తేన-మ్లానా, ముఖశ్రీ-ర్యాసాం - తాః, శ్లథాని - దుకూలాని-వలయాని-కేశగ్రన్థయశ్చ-యాసాం, తథాభూతాః-కాశ్చన-బభూవుః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ అన్యాస్తు- తస్యభగవతో-ఽనుధ్యానేన- నివృత్తా-అశేషా-శ్చక్షురాదివృత్తయో-యాసాం తాః - ఇమంలోకం దేహమపి - నాభ్యజానన్నానుసమదధత-ఆత్మైవలోక స్తం-గతా-ఆత్మసాక్షాత్కారిణః-యోగారూఢా ఇవేత్యర్థః ❁ ॥ ౧౫ ॥ అపరాః స్త్రియః , శౌరేః -గిరః, స్మరన్త్యః, సమ్ముముహుః-కథంభూతా గిరః-అనురాగేణ-యు-స్మితం-తేనే-రితాః- హృదిస్పృశః స్తీతితథా-మనోజ్ఞాః విచిత్రాణి-పదాని-యాసాం

రవచః కృష్ణో బలశ్చ పరవీరహా । ప్రహస్య నన్దం పితరం రాజ్ఞాఽఽదిష్టం విజజ్ఞతుః ॥ ౧౦ ॥ గోపాన్సమాదిశత్సోఽపి గృహ్యతాం సర్వగోరసః । ఉపాయనాని గృహ్ణీధ్వం యుజ్యన్తాం శకటాని చ ॥ ౧౧ ॥ యాస్యామశ్శ్వో మధుపురీం దాస్యామో నృపతేరసాన్ । ద్రక్ష్యామోఽత్ర మహాసత్రం యాన్తి జానపదాః కిల ॥ ఏవమాఘోషయత్క్షత్త్రా నన్దగోపస్స్వగోకులే ॥ ౧౨ ॥ గోప్యస్తాస్తదుపశ్రుత్య బభూవుర్వ్యథితా నృప । రామకృష్ణౌ పురీం నేతుమక్రూరం వ్రజమాగతమ్ ॥ ౧౩ ॥ కాశ్చిత్తత్కృతహృత్తాపశ్వాసమ్లానముఖశ్రియః । స్రంసద్దుకూలవలయకేశగ్రన్థ్యశ్చ కాశ్చన ॥ ౧౪ ॥ అన్యాశ్చ తదనుధ్యాననివృత్తాశేషవృత్తయః । నాభ్యజానన్నిమం లోకమాత్మలోకం గతా ఇవ ॥ స్మరన్త్యశ్చాపరాశ్శౌరేరనురాగస్మితేరితాః । హృదిస్పృశశ్చిత్రపదా గిరస్సమ్ముముహుస్స్త్రియః ॥ ౧౬ ॥ గతిం సులలితాం చేష్టాం స్నిగ్ధహాసావలోకనమ్ । శోకాపహాని నర్మాణి ప్రోద్దామచరితాని చ ॥ ౧౭ ॥ చిన్తయన్త్యో ముకున్దస్య భీతా విరహకాతరాః । సమేతాస్సఙ్ఘశః ప్రోచురశ్రుముఖ్యోఽచ్యుతాశయాః ॥ ౧౮ ॥ గోప్య ఊచుః ॥ అహో విధాతస్తవ న క్వచిద్దయా సంయోజ్య మైత్ర్యా ప్రణయేన దేహినః । తాంశ్చాకృతార్థాన్వియునఙ్క్ష్యపార్థకం విచేష్టితం తేఽర్భకచేష్టితం యథా ॥ ౧౯ ॥ యస్త్వం ప్రదర్శ్యాసితకున్తలావృతం ముకున్దవక్త్రం సుకపోలమున్నసమ్ । శోకాపనోదస్మితలేశసున్దరం కరోషి పారోక్ష్యమసాధు తే కృతమ్ ॥ ౨౦ ॥ క్రూరస్త్వమక్రూరసమాఖ్యయా స్మ నశ్చక్షుర్హి దత్తం హరసే బతాజ్ఞవత్ । యేనైకదేశేఽఖిలసర్గసౌష్ఠవం త్వదీయమద్రాక్ష్మ వ

స్తాః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ కాశ్చిత్తు-విరహేణభావినా-కాతరా విహ్వలాః-ముకున్దస్య-సున్దరతరాం - గతిం-తథాభూతాం-చేష్టాం రాసక్రీడాద్యాత్మికాం-స్నిగ్ధో-యో-హాస- స్తద్యుక్త-మవలోకనంచ-శోకమపఘ్నన్తీతి తథా - తాని-కర్మాణి పూతనాశకటాసురాదివధాత్మకాని కర్మాణి చ-ప్రోద్దామాని గమ్భీరాణి-చరితాని శయనాసనభోజనాదీని చ - స్మరన్త్యః-అచ్యుత ఏవ-ఆశయః చిత్తం-యాసాం- తాః, అశ్రూణి ముఖేషు యాసాం తాః-సఙ్ఘశస్సమేత్య తత్ర తత్ర సఙ్ఘశో భూత్వా-ప్రోచుః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ౧౮ ॥ ❁ ఉక్తిమేవాహ ॥ అహో ఇత్యాదిభిః ॥ తావచ్ఛ్రీకృష్ణసఙ్గతిం నిధాయ విఫలయతీతి విధాతారం ప్రత్యేవాక్రోశన్త్య ఆహుః అహో ఇతి త్రిభిః- హే విధాతః-తవ, క్వచిదపి-దయా-నాస్త్య- హో , తథాహి ॥ మైత్ర్యా హితాచరణేన-ప్రణయేన స్నేహేన, విశ్వాసేన చ-దేహినో జనాన్-తావన్మిథః - సంయోజ్య, అకృతార్థాన ప్రాప్తభోగానేవ-తాన్ - వియునఙ్క్షి వియోజయసి తస్మాన్న, తవ-దయా ఽస్తి, అత- స్తవ-చేష్టిత-మపార్థకం ప్రయోజనశూన్యం - యథా, బాలకచేష్టితం-తద్వత్-మూఢస్త్వమితి భావః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ విగర్హితం చ తవ కర్మేత్యాహుః ॥ యస్త్వమితి ॥ అసితైః - కున్తలై-రావృతం తద్వత్-శోభనాకపోలౌ యస్మిన్-ఉన్నతా నాసికా యస్మిన్-తత్-శోకమపనుదతీతి శోకాపనోదః, సచాసౌ - స్మితలేశ- స్తేన-సున్దరం -ముకున్దస్య వక్త్రమస్మాకం-ప్రదర్శ్య-యస్త్వం, పున, స్తస్య, పారోక్ష్యమదృశ్యతాం - కరోషి-అత- స్తేతవ-కృతం కర్మ-అసాధునిన్ద్యమిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ నన్వక్రూర స్తస్య పారోక్ష్యం కరోతి నత్వహమిత్యాశఙ్క్యాహుః ॥ క్రూర స్త్వమితి ॥ యేన-త్వయా, నోఽస్మభ్యం, చక్షుః - దత్తం - తత్పున- స్త్వమేవా , జ్ఞవద్దుఃఖానభిజ్ఞవన్మూర్ఖవ-దక్రూరసమాఖ్యయా-హరసే-అక్రూర ఇతి

వ్యాజమాత్రమేవ-నసత్త్వతోఽన్యః - నహ్యేవం కర్తుమన్యః ప్రభవతీత్యభిప్రాయేణాక్రూరసమాఖ్యయేత్యుక్తం, అతో నామాన్తరేణ ధ్రువంత్వమేవాగతో దత్తమపహరన్ క్రూర ఇత్యర్థః॥ననుకృష్ణం హరామి, నతుయుష్మచ్చక్షురిత్యాశఙ్క్యాహుః॥ యేనత్వద్దత్తేనచక్షుషా, మధుద్విషః, శ్రీకృష్ణస్య, కదేశేనేత్రవక్త్రాదౌ. త్వదీయం, సమగ్రసృష్టినైపుణ్యం, మదాక్ష్మ దృష్టవత్యో, వయం, అయంభావః-తవసర్వం రహస్యమస్మాభిర్జ్ఞాతమిత్యమర్షేణ కృష్ణం వియోజయన్నస్మానన్ధీకరోషీతి ॥ ౨౧॥ విధాతారంవిహాయపరస్పరమాహుః॥ననన్దసూనురితి॥ బతేతిఖేదే క్షణభఙ్గం అస్థిరం, సౌహృదం, యస్య, సనన్దసూనుః, గేహాదీన్-విహాయ, అద్ధా సాక్షాత్, స్వయం తస్యైవ-దాస్యం, ఉపగతాః, స్వకృతేనైవస్మితాదినా, ఆతురాః, పరవశాఅపి నోఽస్మాన్నసమీక్షితానసమీక్షిష్యతే, తత్ర హేతుం సెర్ష్యమాహుః॥ నవప్రియః॥ నవః పురస్త్రీజనః, ప్రియోయస్య, తథాభూతః, అతఏనంనివారయామ ఇతిభావః ॥ ౨౨ ॥ పునస్సేర్ష్యమాహుః॥ సుఖప్రభాతేతి ॥ పురయోషితాం, మధురాపురస్థయోషితాం, ఇయం, రాత్రిః, సుఖప్రభాతా, తథా, తాసాం ఆశిషః కామాశ్చ-సత్యా, బహూవుః అత్ర హేతుం వదన్త్యస్తాఃవిశింషన్తి॥ యాః పురయోషితః, పుర్యాం, ప్రవిష్టస్య, వ్రజస్పతేః శ్రీకృష్ణస్య సుధాగమ అర్ఘః, పారస్యం రాదేరాకృతిగణత్వాద్వా, అపాఙ్గైరనేత్రాన్తేన-వలత్కలితమజ్జృమ్భితం-స్మితమేవ-ఆసవో రసో-యస్య, తం-ముఖం-పాస్యన్తి, ముఖకమలస్యస్మితాసవం పాస్యన్తీతిభావః ॥ ౨౩ ॥ మధురాంగతోఽపి పునరాయాస్యతీత్యుద్భావయన్తీః కాశ్చిత్ప్రత్యాహుః॥ తాసామితి॥ హే అబలాః, తాసాం పురస్త్రీణాం- మధువన్మఞ్జుభిః, భాషితైః వశీకృతచిత్తః-తథా, తాసాం, సలజ్జస్మితై-ర్విభ్రమైః-భ్ర

యం మధుద్విషః॥ ౨౧ ॥ ననన్దసూనుః క్షణభఙ్గసౌహృదస్సమీక్షితా నస్స్వకృతాతురా బత। విహాయ గేహాన్స్వజనాన్సుతాన్పతీంస్తద్దాస్యమద్ధోపగతాన్నవప్రియః ॥ ౨౨ ॥ సుఖం ప్రభాతా రజనీయమాశిషస్సత్యా బభూవుః పురయోషితాం ధ్రువమ్। యాస్సంప్రవిష్టస్య ముఖం వ్రజస్పతేః పాస్యన్త్యపాఙ్గోత్కలితస్మితాసవమ్॥ ౨౩॥ తాసాం ముకున్దో మధుమఞ్జుభాషితైర్గృహీతచిత్తః పరవాన్మనస్వ్యపి। కథం పునర్నః ప్రతియాస్యతేఽబలా గ్రామ్యాస్సలజ్జస్మితవిభ్రమైర్భ్రమన్॥ ౨౪ ॥ అద్య ధ్రువం తత్ర దృశో భవిష్యతే దాశార్హభోజాన్ధకవృష్ణిసాత్వతామ్। మహోత్సవశ్శ్రీరమణం గుణాస్పదం ద్రక్ష్యన్తి యే చాధ్వని దేవకీసుతమ్॥ ౨౫ ॥ మైవంవిధస్యాకరుణస్య నామ భూదక్రూర ఇత్యేతదతీవ దారుణః। యోఽసావనాశ్వాస్య సుదుఃఖితం జనం ప్రియాత్ప్రియం నేష్యతి పారమధ్వనః॥ ౨౬ ॥ అనార్ద్రధీరేష సమాస్థితో రథం తమన్వమీ చ త్వరయన్తి దుర్మదాః। గోపా అనోభిస్స్థవిరైరుపేక్షితం దైవం చ నోఽద్య ప్రతికూలమీహతే॥ ౨౭ ॥ నివారయామస్సముపేత్య మాధవం కిం నోఽకరిష్యన్కు

లవృద్ధబాన్ధవాః॥ ముకున్దః-స్వతో-మనస్వ్యపి ధీరోఽపి, పరవాన్ పురస్త్రీపరతన్త్రస్సన్, గ్రామ్యా అవిదగ్ధాః-నోఽస్మాన్ ప్రతి, కథం, యాస్యతే నకథంచిదిత్యర్థః ॥ ౨౪ ॥ కించాస్మదుత్సవభాజోఽన్యఏవాద్యభవిష్యన్తీత్యాహుః॥ అద్యేతి ॥ తత్రపురే-దాశార్హాదీనాం-దృశోదృష్టే-రద్య-మహా-నుత్సవః-భవిష్యతే భవిష్యతి- ఆత్మనేపదమార్షం-తథా-యేచజనాః-అధ్వని-శ్రీరమణం లక్ష్మీకాన్తం, గుణానాంకల్యాణానా-మాశ్రయం-దేవకీసుతం - ద్రక్ష్యన్తి-తేషాంచ-దృశః నూన-ముత్సవో-భవిష్యతి ॥ యద్వా॥ దృశ ఇతి ద్వితీయా బహువచనాన్తం - తేషాం దృశో నేత్రాణి-మహోత్సవో-భవిష్యతే ప్రాప్స్యతే, ప్రాప్త్యర్థస్య భవతేరాత్మనేపదిత్వాత్ ॥ ౨౫ ॥ అక్రూరాయశపన్త్య ఆహుః॥ మైవంవిధస్యేతి॥ ఏవం-విధా విధానం కర్మ-యస్య, ఏతద్విధస్యేతి పాఠే, ఏషా విధా యస్య-తస్య - అతఏవ-నిష్కృపస్య - అక్రూర ఇతీ-దం-నామ-మాభూత్-తత్ర హేతు-రతీవ దారుణ ఇత్యాది-దారుణః క్రూరః - అతః క్రూర ఇత్యేవ వ్యపదేష్టవ్య ఇతిభావః - యోఽసావక్రూరః-సుతరాం-దుఃఖితం-జనమస్మత్సముదాయాత్మకం-మనాశ్వాస్య అసాన్త్వయిత్వా - ప్రియాత్ ప్రాణాదపి - ప్రియం, కృష్ణం- అధ్వనః పారం నేష్యతి అస్మదగోచరమతిదూరదేశం నేష్యతీత్యర్థః ॥ ౨౬ ॥ ఇత్థం బ్రువతీనాం సతీనాం ప్రభాతే రథారూఢం కృష్ణమాలక్ష్యశపన్త్య ఆహుః॥ అనార్ద్రధీరితి ॥ అనార్ద్రా ధీర్యస్య, సఏవ, కృష్ణో, రథ, మవరూఢః, స, మనుసృత్యైవ, అమీ-దుర్మదా, గోపాశ్చ, అనోభిశ్శకటైర్గమనసాధనైః-స్థవిరైః వృద్ధైః-ఉపేక్షితం, మూర్ఖత్వాత్తైరప్యుపేక్షితం- తేననివారితవన్త ఇతిభావః - తంకృష్ణం-త్వరయన్తి-కించ-దైవమప్య-ద్య-నోఽస్మాకం-ప్రతికూలం యథా తథా - ఈహతే చేష్టతే అయంభావః - యది దైవమస్మాకమనుకూలం భవేత్ -విఘ్నైరయం విహన్యేత -అకస్మాదభ్యనైవ వ్రజేకించిదరిష్టం వా స్యాత్ - నతు తత్కించిదస్తి యతో దైవమపి ప్రతికూలమితి ॥ ౨౭ ॥ పరస్పరం సమ్మన్త్ర్య సాహసమధిరుహ్యాహుః నివారయామ ఇతి ॥ తం మాధవ - ముపేత్య -వయం-నివార

౨౬॥ శ్లో॥ పా॥ మైతద్విధస్య

యేమ,వ్రజే-వృద్ధా-బాన్ధవాశ్చ - నోఽస్మాకం-కిమకరిష్యన్ నకిఞ్చిదపికరిష్యన్తి-తత్ర హేతుంవదన్త్యఆత్మనోవిశింషన్తి - నిమిషార్ధమపి దుస్త్యజాన్ముకున్దస్య - సఙ్గా-ద్దైవేన-విధ్వంసితాఽవియోజితాని-అతఏవ-దీనానిచేతాంసయాసాం.తాసాం-నఇతి స బన్ధః-ఏవంభూతానామస్మాకంనమృత్యో రపిభయమస్తీత్యర్థః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ ఇతోఽప్య వశ్యంసాహసమేవావలమ్బనీయమిత్యాహుః ॥ యస్యేతి ॥ యస్య-అనురాగేణ లలితంచ-వల్గుమన్త్రః సున్దరతరరహస్సల్లాపశ్చ-లీలావలోకశ్చ - పరిరమ్భణంచ ఏతాని-యస్యాం - రాసగోష్ఠ్యాం రాసక్రీడాసభాయాం-నోఽస్మాభిః-క్షణదాః రాత్రయః క్షణమివ-నీతాః క్రమితాః, తమముంకృష్ణం రుదన్తం-తమోవిరహజందుఃఖం-కథంన్వతితరేమ-కథంచిదిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ ఆస్తాంతావత్తమోఽతితరణం-జీవనమేవకథంస్యాదిత్యాహుః ॥ య ఇతి ॥ యోఽనన్తస్య రామస్య-సఖా తత్సఖ ఇత్యర్థః-గ్గోపైశ్చ-పరివృతః - అహ్నః క్షయే దినావసానే-గవాం-ఖురరజోభిః-ఛురితాధూసరితా - అలకాః స్రజశ్చ,యస్య, సః , వ్రజం-విశన్-వేణుం-వాదయన్ స్మితేన-యత్కటాక్షవీక్షణం-తేన నోఽస్మాకం-చిత్తం-క్షిణోతిహరతి-తమముంకృష్ణం వినా-కథం,భవేమజీవేమ ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ ఇతీత్థం - బ్రువాణాః భృశంనితరాం-కృష్ణనిషక్తాని మానసాని-యాసాంతాః , అతఏవ-తద్విరహేణభావినా - ఆతురాః వ్రజస్త్రియః లజ్జాంవిసృజ్య- సుస్వరముచ్చైః - హేగోవిన్ద- దామోదర- హేమాధవేతిచ-రురుదుస్మ ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ ఇత్థం-స్త్రీణాం.రుదన్తీనాంసతీనాం-సవితరిసూర్యే - ఉదితేసతి-అనన్తర-మక్రూరః-కృతం-మైత్రంమిత్రస్యకృత్యం - త-దాది,ర్యస్య,త,

---

అవృద్ధబాన్ధవాః । ముకున్దసఙ్గాన్నిమిషార్ధదుస్త్యజాద్దైవేనవిధ్వంసితదీనచేతసామ్ ॥ ౨౮ ॥ యస్యానురాగలలితస్మితవల్గుమన్త్ర లీలావలోకపరిరమ్భణరాసగోష్ఠ్యామ్ । నీతాస్మనః క్షణమివక్షణదావినాతంగోప్యః కథంన్వతితరేమతమోదురన్తమ్ ॥ ౨౯ ॥ యోఽహ్నః క్షయే వ్రజమనన్తసఖః పరీతో గోపైర్గవాంఖురరజశ్ఛురితాలకస్రక్ । వేణుంక్వణన్స్మితకటాక్షనిరీక్షణేనచిత్తం క్షిణోతితమృతేనుకథంభవేమ ॥ ౩౦ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవంబ్రువాణావిరహాతురాభృశం వ్రజస్త్రియః కృష్ణవిషక్తమానసాః । విసృజ్యలజ్జాంరురుదుస్స్మసుస్వరం గోవిన్దదామోదరమాధవేతి ॥ ౩౧ ॥ స్త్రీణామేవంరుదన్తీనాముదితేసవితర్యథ । అక్రూరశ్చోదయామాసకృతమైత్రాదికోరథమ్ ॥ ౩౨ ॥ గోపాస్తమన్వసజ్జన్తనన్దాద్యాశ్శకటైస్తతః । ఆదాయోపాయనంభూరికుమ్భాన్గోరససమ్భృతాన్ ॥ ౩౩ ॥ గోప్యస్స్వదయితంకృష్ణమనువ్రజ్యానురఞ్జితాః । ప్రత్యాదేశంభగవతః కాఙ్క్షన్త్యశ్చావతస్థిరే ॥ ౩౪ ॥ తాస్తథాతప్యతీర్వీక్ష్యస్వప్రస్థానేయదూత్తమః । సాన్త్వయామాససంప్రేషైర్ఆయాస్యఇతిదౌత్యకైః ॥ ౩౫ ॥ యావదాలక్ష్యతేకేతుర్యావద్రేణూరథస్యచ । అనుప్రస్థాపితాత్మానో లేఖ్యానీవోపలక్షితాః ॥ ౩౬ ॥ తానిరాశానివవృతుర్గోవిన్దవినివర్తనే । విశోకాఅహనీర్నిన్యుర్గాయన్త్యః ప్రియచేష్టితమ్ ॥ ౩౭ ॥ భగవానపిసంప్రాప్తోరామాక్రూరయుతోనృప । రథేనవాయువేగేనకాళిన్దీమఘనాశినీమ్ ॥ ౩౮ ॥ తత్రోపస్పృశ్యపానీయంపీత్వామృష్టంమణిప్రభమ్ । వృక్షషణ్డముపవ్రజ్యసరామోరథమావిశత్ ॥ ౩౯ ॥ అక్రూ

ద్యేన-సః-గోపేషు-ప్రదర్శితసౌహృద ఇత్యర్థః - రథం-చోదయామాస-మైత్రం-మిత్రస్యార్ఘ్య - స్తద్దైవత్యం ప్రాతస్సన్ధ్యోపాసనం-తదాదికర్మ- కృతం-యేనేతివా ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ గోరసపూర్ణకుమ్భాన్,భూరిప్రభూత-ముపాయనంచా-దాయ-తతో-నన్దాద్యాః,గోపాః,తంరథ,మనుపృష్ఠతః-సమసజ్జన్తసజ్జతాయయుః ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ తదా-గోప్యః-శ్రీకృష్ణ-మనువ్రజ్య- తేనానురఞ్జితాః ఆశ్వాసితాః-భగవతః- ప్రత్యాదేశం ప్రత్యుత్తరం,కాఙ్క్షన్త్యః-తత్రైవా-వతస్థిరే ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ తదా-యదూత్తమో భగవాన్-స్వస్య , ప్రస్థాననిమిత్తే- తప్యతీః పరితపన్తీః - స్తాః-ప్రత్యాదేశాకాఙ్క్షిణీః-గోపీ స్సమావలోక్య- శీఘ్రమాగమిష్యామీతి-దౌత్యకైః దూతద్వారా ప్రేషితైః-వాక్యై-స్సాన్త్వయామాస ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ తదా,శ్రీకృష్ణ-మనుప్రస్థాపితాః-ఆత్మానశ్చిత్తాని-యాభి స్తాః-గోప్యః - యావ - త్కేతుః పతాకా-లక్ష్యతే యావచ్చ,రథస్య , రేణుః దృశ్యతే,తావత్తత్రైవ-లేఖ్యానిచిత్రస్థప్రతిమా ఇవ-ఉపతస్థిరే ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ తతో-గోవిన్దస్య నివర్తనే దూరగమనేసతి-నిరాశాః,తాః-గోప్యో-నివవృతుః ॥ న్యవర్తన్త ॥ తతః,ప్రియస్యకృష్ణస్య-చేష్టితం-గాయన్త్యః, తేనైవ-విగతశోకాః- అహాని-నిన్యుః క్రమితవత్యః ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ హేనృప-రామాక్రూరాభ్యాం-యుక్తో-భగవానపి-వాయోరివవేగోయస్య, తేనరథేనగమనసాధనేన అఘంనాశయతీతితథాతాం కాళిన్దీం కాళిన్దీగతంతీర్థవిశేషం,ప్రాప్తః ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ నృష్టస్యనిఘర్షణేనసిర్మలీకృతస్య- మణేరిన్ద్రనీలస్యేవ , ప్రభా,యస్య,త-త్పానీయంజలం-పీత్వా , ఉపస్పృశ్యాచమ్యచ-వృక్షాణాంషణ్డం సమూహ-ముపవ్రజ్య-సరామో-రథ-మావిశత్ ఆరూఢవాన్ ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ తదా,అక్రూర,శ్శత్రుభ్యశ్శఙ్కితః-తౌ రామకృష్ణౌ-రథోపరి నివేశ్య-ఆ

మన్త్ర్యుపస్పృష్ట్వా-మాధ్యాహ్నికార్థం, కాలిన్ద్యా, హ్రద-మాగత్య-తత్ర యథావిధి స్నాన-మాచరత్ కర్తుమారేభే ॥ ౪౦ ॥ ॥ తత్ర-జలే-సనాతనం బ్రహ్మ నిత్యబ్రహ్మస్వరూపావేదకం ప్రణవం జపన్-నిమజ్య - సమన్వితౌ సహభూతౌ- తావేవ రామకృష్ణౌ దదర్శ ॥ ॥ ౪౧ ॥ ॥ ఏవం, దృష్ట్వా, సోఽక్రూరః తౌ, ఆనకదున్దుభే స్సుతౌ, రథస్థౌ, కథ-మిహ- స్థౌ, యది రథాదవరుహ్యాగతౌ, తర్హి, రథే-న స్త, ఇతి-వితర్క్య, ఉన్మజ్య-దదర్శ ॥ ॥ ౪౨ ॥ ॥ తత్రాపి రథేఽపి-పూర్వవ-దాసీనౌ, దృష్ట్వా-తయోః, సలిలే, మమదర్శనం మత్కర్తృకదర్శనం కిం, మృషా, ఉత, సత్యం-యద్యేతర్హి పునర్ద్రక్ష్యామీతి చిన్తయన్-పునర్న్యమజ్జత్ పునర్నిమగ్నః ॥ ॥ ౪౩ ॥ ॥ తత్రాపి జలే తావ. దహీశ్వరం శేషం, దదర్శ, కథమ్భూతం- నతాః, కన్ధరాః, గ్రీవాః, యేషాం- తైః, సిద్ధాదిభిః, స్తూయమానమ్ ॥ ॥ ౪౪ ॥ ॥ సహస్రం, శిరాంసి ఫణా-యస్య, తం, దేవం దీవ్యమానం, సహస్రఫణేషు, మౌళయః కిరీటాన్యస్య సన్తి, సహస్రఫణమౌళినః, పామాదెరాకృతిగణత్వాన్మత్వర్థీయోనప్రత్యయః, తం, నీలం, అమ్బరం యస్య తం. బిసవత్పద్మతన్తువ, చ్ఛ్వేతం, హిరణ్మయైః, శృఙ్గైః రజితగిరిమివ స్థితమ్ ॥ ౪౫ ॥ ॥ తస్యాహీశ్వరస్యోత్సఙ్గే అఙ్కే ఫణాప్రాన్త భోగే పురుష-మద్రాక్షీత్ - క్వేమౌ బాలౌ క్వమల్లాన్ హిత్వా శఙ్కా, పజీహీర్షయా ప్రదర్శితమాత్మానమద్రాక్షీదితి భావః, కథమ్భూతం-నీలమేఘవచ్ఛ్యామం - పీతకౌశేయే వాససీ యస్య - చత్వారో భుజా యస్య, శాన్తం ప్రసన్నం, పద్మపత్రే ఇవ, ఆ

రస్తావుపామన్త్ర్య నివేశ్య చ రథోపరి । కాళిన్ద్యా హ్రదమాగత్య స్నానం విధివదాచరత్ ॥ ౪౦ ॥ నిమజ్య తస్మిన్సలిలే జపన్బ్రహ్మ సనాతనమ్ । తావేవ దదృశేఽక్రూరో రామకృష్ణౌ సమన్వితౌ ॥ ౪౧ ॥ తౌ రథస్థౌ కథమిహ సుతావానకదున్దుభేః । తర్హి స్విత్స్యన్దనే న స్త ఇత్యున్మజ్య వ్యచష్ట సః ॥ ౪౨ ॥ తత్రాపి చ యథాపూర్వమాసీనౌ పునరేవ సః । న్యమజ్జద్దర్శనం యన్మే మృషా కిం సలిలే తయోః ॥ ౪౩ ॥ భూయస్తత్రాపి సోఽద్రాక్షీత్స్తూయమానమహీశ్వరమ్ । సిద్ధచారణగన్ధర్వైరసురైర్నతకన్ధరైః ॥ ౪౪ ॥ సహస్రశిరసం దేవం సహస్రఫణమౌళినమ్ । నీలామ్బరం బిసశ్వేతం శృఙ్గైః శ్వేతమివ స్థితమ్ ॥ ౪౫ ॥ తస్యోత్సఙ్గే ఘనశ్యామం పీతకౌశేయవాససమ్ । పురుషం చతుర్భుజం శాన్తం పద్మపత్రాయతేక్షణమ్ ॥ ౪౬ ॥ చారుప్రసన్నవదనం చారుహాసనిరీక్షణమ్ । సుభ్రూన్నసం చారుకర్ణం సుకపోలారుణాధరమ్ ॥ ౪౭ ॥ ప్రలమ్బపీవరభుజం తుఙ్గాంసోరఃస్థలశ్రియమ్ । కమ్బుకణ్ఠం నిమ్ననాభిం వళిమత్పల్లవోదరమ్ ॥ ౪౮ ॥ బృహత్కటితటశ్రోణికరభోరుద్వయాన్వితమ్ । చారుజానుయుగం దీర్ఘజఙ్ఘాయుగళసంయుతమ్ ॥ తుఙ్గగుల్ఫారుణనఖవ్రాతదీధితిభిర్నృప । నవాఙ్గుళ్యఙ్గుష్ఠదలైర్విలసత్పాదపఙ్కజమ్ ॥ ౫౦ ॥ మహార్హమణివ్రాతకిరీటకటకాఙ్గదైః । కటిసూత్రబ్రహ్మసూత్రహారనూపురకుణ్డలైః ॥ ౫౧ ॥ భ్రాజమానం పద్మకరం శఙ్ఖచక్రగదాధరమ్ । శ్రీవత్సవక్షసం భ్రాజత్కౌస్తుభం వనమాలినమ్ ॥ ౫౨ ॥ సునన్దనన్దప్రముఖైః పార్షదైః సనకాదిభిః । సురేశైర్బ్రహ్మరుద్రాద్యైర్నవభిశ్చ ద్విజోత్తమైః ॥ ౫౩ ॥ ప్రహ్లాదనారదవసుప్రముఖైర్భాగవతోత్తమైః । స్తూయమానం పృథగ్భావైర్వచోభిరమలాత్మభిః ॥ ౫౪ ॥ శ్రియా పుష్ట్యా గిరా కాన్త్యా కీర్త్యా తుష్ట్యేలయో

యతే, ఈక్షణే నేత్రే-యస్య ॥ ॥ ౪౬ ॥ ॥ చారుసున్దరం, ప్రసన్నం చ-వదనం-యస్య, చారుహాసేనయుక్తం నిరీక్షణం-యస్య-శోభనే-భ్రువౌ, ఉన్నతా-నాసికా చ-యస్య - చారూ-కర్ణౌ శ్రోత్రే యస్య - శోభనౌ కపోలౌ యస్య, అరుణః అధరో యస్య, తమ్ ॥ ౪౭ ॥ ॥ ప్రలమ్బౌ ఆజానులమ్బినః, పీవరాశ్చ-భుజా-యస్య-తుఙ్గౌ ఉన్నతౌ, స్కన్ధౌ యస్య-స చాసౌ, ఉరసి శ్రీర్యస్య చ-తం, కమ్బువచ్ఛఙ్ఖవత్ - రేఖాత్రయోపేతః, నాతిదీర్ఘో నాతిహ్రస్వశ్చ పీనశ్చ-కణ్ఠో-యస్య, నిమ్నా నాభిర్యస్య, వళిమద్వళిత్రయోపేత-మశ్వత్థపల్లవవ-దుదరం-యస్య ॥ ॥ ౪౮ ॥ ॥ బృహతా-కటితటేన, శ్రోణ్యా చ-కరభసదృశోరుద్వయేన చ, అన్వితం-చారు-జాన్వోర్యుగం-యస్య, దీర్ఘయో - ర్జఙ్ఘయోర్యుగళేన-సంయుతమ్ ॥ ॥ ౪౯ ॥ ॥ తుఙ్గౌ పీనదున్నతౌ-గుల్ఫౌ-అరుణనఖవ్రాతశ్చ, తేషాం, దీధితిభిః, హేనృప తథా, నవాఙ్గుల్యః నవాఙ్గుష్ఠౌ చ-తాన్యేవ దలాని, తైశ్చ, శోభమానే-పాదపఙ్కజే యస్య, తమ్ ॥ ॥ ౫౦ ॥ ॥ మహార్హా, మణివ్రాతా-యేషు-తైః-కిరీటాదిభిః, భ్రాజమానం-పద్మం, కరే దక్షిణే-యస్య, తం. అవశిష్టైః త్రిభిః-కరైః-శఙ్ఖచక్రగదాః, ధరతీతి తథా-తం - శ్రీవత్సో వక్షసి యస్య - భ్రాజన్ భ్రాజమానః-కౌస్తుభో-యస్య-తం-వనమాలాస్యాస్తీతి తథా ॥ ॥ ౫౧ ॥ ౫౨ ॥ ॥ సునన్దాదిభిః, పార్షదైః - సనకాదిభిశ్చ, సురశ్రేష్ఠైః, బ్రహ్మరుద్రాదిభిశ్చ, కవిభిః, ద్విజోత్తమైః మరీచ్యాదిభిశ్చ-విశుద్ధమానసైః - క్రమేణ-సర్వశేషీతి-పరబ్రహ్మేతి సర్వకారణమితి - ప్రజాపతిరితి, ఏవం పృథక్పృథగభిప్రాయవద్భిః. వచోభిః, స్తూయమానం-శక్త్యాదిభిః-మూర్తివిశిష్టైశ్శక్తిభిః, ద్వాదశభిః-నిషేవితమ్ ॥ ౫౩ ॥ ౫౪ ॥ ౫౫ ॥ ॥

ఏవంభూతం, విలోక్య, నితరాం ప్రీతః, ఉత్కృష్టయా-భక్త్యాచ-యుక్తః, అతఏవ-హృష్యన్తి-ఉదఞ్చితాని, తనూరుహాణిలోమాని-యస్య-భావేన ప్రీత్యతిశయేన-పరిక్లిన్న ఆర్ద్రే-ఆత్మా-చిత్తం-లోచనేచ-యస్య-సః-సాత్వతోఽక్రూరః-సత్వం ధైర్య,మవలమ్బ్య-మూర్ధ్నా, ప్రణమ్య, వనతః ప్రహ్వః, కృత-మఞ్జలిపుటం-యేన-సః-గద్గదయా-వాచా-శనైస్తుష్టావ ❋ ॥ ౫౬ ॥ ౫౭ ॥ ❋
ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే ఏకోనచత్వారింశోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋

అస్తౌషీదిత్యుక్తం, తాం స్తుతిమేవ దర్శయతి చత్వారింశేన ॥ నతోఽస్మీత్యాదినా ॥ తావత్సర్వజగత్కారణత్వసర్వాన్తరాత్మాదిభిః స్తువన్నమస్కరోతి ॥ నతోఽస్మీత్యాదినా ద్వాభ్యాం - అఖిలహేతుహేతుం-త్వా-మహం-నతోఽస్మి అఖిలస్య వ్యష్టిప్రపఞ్చస్య-యే-హేతవో-మహదాదయః, తేషామపి హేతుం కారణమిత్యర్థః-నన్వఖిలహేతుహేతుః సద్బ్రహ్మ తస్మాత్త్వాకాశః ప్రాణాదిర్వ్యస్యతమో, నత్వహమిత్యత్రాహ ॥ నారాయణమితి ॥ కృత్స్నకారణత్వస్యానేకనిష్ఠత్వే " నతత్సమశ్చాభ్యధికశ్చ దృశ్యతే " ఇత్యుక్తరీత్యా నిస్సమాభ్యధికాద్వితీయవస్త్వసిద్ధ్యాతస్యైకనిష్ఠత్వస్యావాచ్యత్వాత్సదాదిసామాన్యశబ్దఘటితకారణవాక్యాభిప్రేతకారణవస్తువిశేషాకాఙ్క్షాయామేకేన విశేషశబ్దాత్మకనారాయణపదఘటితైః " కోహ వై నారాయణఆసీ " దితివాక్యైస్సనారాయణేతరస్య నిషేధపూర్వకం తస్యైవ కారణత్వం శ్రావయతా కారణత్వేనావగతో నారాయణ ఏవ, సచ త్వమేవేతి భావః - నన్వస్త్వహం నారాయణ ఇతి-స ఏవాఖిలహేతురితిచ తథాఽపి మమాపి కారణాన్తరం స్యాత్తత్రాహ, పూరుషమాదిం ఆదిపూరుషం కారణత్వపరాకాష్ఠాభూతం స్వయం కారణాన్తరరహితమిత్యర్థః- ఏవమప్యయం - నిర్వికారం వికారాణాం శరీరమాత్రచిదచిద్గతత్వాదితి భావః - అఖిలహేతుహేతుత్వమేవ ప్రపఞ్చయతి॥ యన్నాభీతి॥ ఏషదృశ్యమానో, వ్యష్టిప్రపఞ్చః, యతో- బభూవ, బ్రహ్మా చతుర్ముఖః - యస్యతవ-నాభేః, జాతాదరవిన్దకోశా

రజ్జయా । విద్యయాఽవిద్యయా శక్త్యా మాయయాచ నిషేవితమ్ ॥ ౫౫ ॥ విలోక్య సుభృశం ప్రీతో భక్త్యా పరమయా యుతః । హృష్యత్తనూరుహో భావపరిక్లిన్నాత్మలోచనః ॥ ౫౬ ॥ గిరా గద్గదయాఽస్తౌషీత్సత్త్వమాలమ్బ్య సాత్వతః । ప్రణమ్య మూర్ధ్నాఽవహితః కృతాఞ్జలిపుటశ్శనైః ॥ ౫౭ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋
❋❋❋❋❋❋ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, ఏకోనచత్వారింశోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋

❋ అక్రూరకృతశ్రీకృష్ణస్తుతిః ❋

అక్రూర ఉవాచ ॥ నతోఽస్మ్యహం త్వాఽఖిలహేతుహేతుం నారాయణం పూరుషమాదిమవ్యయమ్ ❋ । యన్నాభిజాతాదరవిన్దకోశాద్బ్రహ్మాఽఽవిరాసీద్యత ఏష లోకః ॥ ౧ ॥ భూస్తోయమగ్నిః పవనః ఖమాదిర్మహానజాదిర్మన ఇన్ద్రియాణి । సర్వేన్ద్రియార్థా విబుధాశ్చ సర్వే యే హేతవస్తే జగతోఽఙ్గభూతాః ॥ ౨ ॥ నైతే స్వరూపం విదురాత్మనస్తే హ్యజాదయో ❋ ఽనాత్మతయా గృహీతాః । అజోఽనుబద్ధస్స గుణైరజాయా గుణాత్ప

రావిరాసీత్ ఉదభవత్-అనేనవ్యష్టిసృష్టిశ్చతుర్ముఖద్వారికా, సమష్టిసృష్టిస్త్వద్వారికేతి దర్శితా ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ ననుకిమిదమఖిలహేతుత్వం నిమిత్తత్వరూపముతోపాదానత్వరూపమిత్యాశఙ్కాయాముభయరూపం చేత్యభిప్రేత్యాహ ॥ భూరితి ॥ పృథివ్యాదీన్యాకాశాన్తాని పఞ్చభూతాని, తేషా - మాదిః కారణమహఙ్కారః-తథా, తస్యాపి కారణం మహాన్, తస్యాప్యాదిః కారణ-మజా మూలప్రకృతిః-సా హి సర్వకార్యాణామాదిభూతా, తథా సాత్వికాహఙ్కారకార్యభూతానీన్ద్రియాణి జ్ఞానకర్మోభయమేన్ద్రియాణి-మనశ్చ, తేషా-మధిష్ఠాతారో, విబుధా దేవాః దిగ్వాతార్కప్రచేతోఽశ్వివహ్నీన్ద్రోపేన్ద్రమిత్ర ప్రజాపతిచన్ద్రమసః-ఇన్ద్రియాణామర్థా విషయాః శబ్దాదయశ్చేతి-యే -జగతో, హేతవః- తేసర్వే, తేతవాఙ్గభూతాః శరీరభూతాః-అనేన - మూలప్రకృతివిశిష్టో మహదాదిశరీరకతయా తత్తద్రూపేణ పరిణత ఇత్యుపాదానత్వముక్తం-మూలప్రకృతేర్మహదాదీనాంచ శరీరత్వకథనేన నియన్తృనియామ్యభావసిద్ధేర్నిమిత్తత్వమప్యుక్తం-జగతో, యే హేతవ ఇతి జగదన్తర్భూతజ్ఞానవికాసాత్మకకార్యావస్థజీవకారణభూతజ్ఞానసఙ్కోచరూపకారణావస్థజీవానామపి తదఙ్గత్వప్రతీత్యా జీవాన్ప్రత్యుపాదాననిమిత్తత్వరూపోభయవిధకారణత్వసిద్ధిః ❋ ॥ ౨ ॥ ❋ ననుత్వమిహ పర్యేష్యేవంవిధం సర్వకారణం సర్వాన్తరాత్మానం సర్వశరీరకంచ మాం కిం నజానీయుస్తత్రాహ ॥ నైతే ఇతి ॥ ఏతే త్వచ్ఛరీరభూతా, అజాదయః అన్తరాత్మనః-తవస్వరూపం, న విదుః - అజాదయ ఇత్యత్రాదిశబ్దః ప్రకృతితత్కార్యసఙ్గ్రాహకః, సచదృష్టాన్తార్థః-జడాః ప్రకృత్యాదయో యథా నతవ స్వరూపం విదుః-ఏవం జీవా అపి న విదురిత్యర్థః నను, జడత్వాత్ప్రకృత్యాదయో న విదురితి యుక్త-వజ్జడా జీవాస్తు కుతో న విదురిత్యత్రాహ ॥ అనాత్మతయా గృహీతా ఇతి ॥ అన్యస్మిన్స్వస్మాద్భిన్నే దేహే-ఆత్మతయా-ఆత్మాభిమానేన-తథా-ఆ

3 ॥ శ్లో ❋ పా ॥ నాత్మతయా

న్యస్మిన్ స్వతన్త్రా త్త్వత్తోఽన్యస్మిన్ - స్వాత్మని అస్వతయా స్వాతన్త్ర్యాభిమానేనచ - గృహీతాః గ్రస్తాః దేహాత్మాభిమాన స్వాతన్త్ర్యాత్మాభిమానాభ్యాం గ్రస్తాః - స్వాత్మానమేవ దేహవిలక్షణమీశ్వరపరతన్త్రంచ నజానన్తి - కిమ్నుత్వాం విదురిత్యర్థః ఇత్థమేవ బ్రహ్మాపి న వేద - కిము తత్సృజ్యాస్తదర్వాచీనా ఇత్యభిప్రాయేణాహ॥ అజ ఇతి॥ అజో బ్రహ్మాఽపి - స్వగుణైః స్వశరీరారమ్భకసత్త్వరజస్తమోగుణైః - అనుబద్ధః - తత్పరవశ ఇతియావత్ - అజాయాః ప్రకృతేః - గుణాత్, జాతావేకవచనం, గుణేభ్యస్సత్త్వాదిభ్యః పరం విలక్షణం - తన్నియన్తృతయా స్వరూపం - న వేద కిముతాన్యే న విదురితిభావః ॥ అనాత్మతయేతిపాఠే జడత్వేనదృష్టాః - అజాదయః - ప్రకృత్యాదయః, యథా - న విదు, రేవ - మజో బ్రహ్మాఽపి - న వేద కిముతాన్యేనపిదురితియోజనీయమ్ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ నను సర్వైర్వేదితవ్యం మత్స్వరూపం శశవిషాణప్రాయం స్యాదితిమాశఙ్క్యాహ - దేహాత్మాద్యభిమానినాం మాంసచక్షురాద్యవేద్యమపియోగవిశుద్ధమనో వేద్యమేవేత్యభిప్రాయేణ తదేవ నానావిధబ్రహ్మవిద్యాభిః జ్ఞానయోగినః కర్మయోగినశ్చ యజన్తీత్యాహ ॥ త్వామితి॥ యోగిన ఇత్యస్య కేచిదిత్యాదిః - కేచిద్యోగినః ఆనన్దవల్ల్యాదివిహితోపాసనానిష్ఠాః, మహాపురుషం, ప్రకృతేః తత్సంసృష్టాచ్చేతనాన్ముక్తాన్నిత్యాచ్చ విలక్షణ - మీశ్వరం - త్వామద్ధా త్వామేవ, అద్ధేత్యవధారణే - సాక్షాత్త్వామేవ «సత్యం జ్ఞానమనన్తం» మిత్యాద్యుక్తవిధం - యజన్తి ఆరాధయన్తి - ఉపాసత ఇతియావత్ - కేచిత్త్వథవన్తు అన్తరాదిత్యప్రతర్దనాదివిద్యానిష్ఠాస్తు - సాధిదైవం - ఆదిత్యాన్తస్థమిన్ద్రాదిదేవతాన్తర్యామిణమిన్ద్రాదిశరీరకం - త్వాం, యజన్త్యుపాసనాం కుర్వన్తీత్యర్థః - కేచిత్తు, సాధ్యాత్మం ఆత్మనిశరీరే ఆధ్యాత్మం - తేన సహితం సాధ్యాత్మం, శరీరావయవేషు హృదయాదిషు వసన్తం, త్వాం, యజన్తి - తథాహిచ్ఛాన్దోగ్యే «య ఏషోఽన్తరాదిత్యే హిరణ్మయః పురుషో దృశ్యత» ఇత్యుపక్రమ్య «తస్యర్క్చ సామచ గేష్ణా విత్యధిదైవతం, అథాధ్యాత్మం య ఏషోఽన్తరక్షిణి పురుషో దృశ్యత» ఇత్యుక్తం, అపరేతు యోగినః సాధిభూతం సర్వభూతస్థం సర్వశరీరకం - త్వాం, భజన్తి « సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ తజ్జలా» నిత్యుక్తవిధముపాసనం కుర్వన్తీత్యర్థః, తదేవముపాసనానాం అద్వారకసద్వారకభేదేన ద్వైవిధ్యం దర్శితమ్ ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ అథకర్మణామపితదారాధ

రం వేదనతెస్వరూపమ్ ॥ ౩ ॥ త్వాం యోగినో యజన్త్యద్ధా మహాపురుషమీశ్వరమ్ । సాధ్యాత్మం సాధిదైవం చసాధిభూతంచసాధవః ॥ ౪ ॥ త్రయ్యా చవిద్యయా కేచిత్త్వాం వై వైతానికాద్విజాః । యజన్తే వివిధైర్యజ్ఞైర్నానారూపామరాఖ్యయా ॥ ౫ ॥ కేచిత్త్వాఽఖిలకర్మాణి సంన్యస్యోపశమం గతాః । జ్ఞానినో జ్ఞానయజ్ఞేన యజన్తి జ్ఞానవిగ్రహమ్ ॥ ౬ ॥ అన్యే చసంస్కృతాత్మానో విధినాఽభిహితేనచ । యజన్తి త్వన్మయాస్త్వాం

నాత్మకానాం ద్వైవిధ్యమభిప్రయన్ తావత్సద్వారకకర్మారాధ్యత్వమాహ ॥ త్రయ్యాచేతి॥ కేచి - ద్వైతానికాః కర్మయోగినో, ద్విజాః - నానారూపామరాః నానావిధత్వచ్ఛరీరభూతా ఇన్ద్రాదయో దేవా, స్తేషా - మాఖ్యాః నామాని - యస్యాం, తయా, త్రయ్యా విద్యయా వేదపూర్వభాగాత్మికయా విద్యయా, బోధితై - ర్వివిధైర్యజ్ఞై - ర్యజన్తే ఇన్ద్రాదిదేవతాన్తరాత్మానం తచ్ఛరీరకం త్వామారాధయన్తీత్యర్థః॥ యద్వా ॥ నానావిధాని, రూపాణి వజ్రహస్తత్వాదీని, యేషాం, తేషాం - ఇన్ద్రాదీనాం ఆఖ్యయా, అభిధేయమితి శేషః, ఆకృత్యధికరణన్యాయేన ఇన్ద్రాద్యన్తరాత్మభూతత్వత్పర్యన్తాభిధాయిభిః, ఇన్ద్రాదినామభిరభిధేయం, తచ్ఛరీరకం - త్వాం, యజన్తీత్యర్థః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ సింహావలోకనన్యాయేన పునస్సాక్షాజ్జ్ఞానయోగవిశేషారాధ్యమాహ॥ కేచిత్త్వితి ॥ కేచిత్తు, త్వా ఇతిచ్ఛేదః - త్వా త్వాం, యజన్తీతిసమ్బన్ధః - కేచిత్తు - జ్ఞానినః భగవచ్ఛేషతైకరసాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానినః, భగవచ్ఛేషతైకరసోఽహం తదాయత్తస్వరూపస్థితిప్రవృత్తిశ్చ - భగవాం స్త్వసఙ్ఖ్యేయైః కల్యాణగుణైః పరతర ఇత్యేవం జ్ఞానవన్త ఇత్యర్థః, అఖిలకర్మాణి ఉక్తవిధస్వస్వరూపవిరుద్ధాన్యహఙ్కారమమకారగర్భాణి కామ్యాని కర్మాణి వా - సంన్యస్య త్యక్త్వా - యద్వా « మయిసర్వాణి కర్మాణి ,, త్యుక్తరీత్యా క్రియమాణానాం నిత్యనైమిత్తికాదీనాం ఫలసాధనతాకారపరిత్యాగపూర్వకం భగవదారాధనరూపతామనుసన్ధాయేత్యర్థః, ఇదమేవహి భగవతి కర్మణాం యత్తత్కైఙ్కర్యరూపత్వానుసన్ధానమితి, ఉపశమం శబ్దాదివిషయేషు భోగ్యతాబుద్ధిరాహిత్యం, గతాః ప్రాప్తాః, జ్ఞానయజ్ఞేన ప్రాప్యం ప్రాపకంచాన్యదపి యన్మనోరథవిషయభూతం తత్సర్వం పరమపురుష ఏవేత్యేవంవిధజ్ఞానయోగేన, జ్ఞానస్వరూపం, త్వాం, యజన్తి॥ యద్వా॥ జ్ఞానవిగ్రహం, ఏవంవిధజ్ఞానేన యజతామనిష్టపరిహారేష్టప్రాపణోపయుక్తజ్ఞానాశ్రయం - త్వాం యజన్తీత్యర్థః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ అథాద్వారకకర్మారాధ్యత్వమాహ॥ అన్యేచేతి ॥ తేత్వయా, అభిహితేన - విధినా పఞ్చరాత్రాత్మకేన, త్వదుక్తశ్రీమత్పఞ్చరాత్రోక్తప్రకారేణేత్యర్థః - సంస్కృతాత్మానః, తాపాదిభిః పఞ్చభిస్సంస్కారైస్సంస్కృతా, ఆత్మానః॥ దేహా - యేషాం, తథాభూతా, స్త్వన్మయాస్త్వజ్జ్ఞానప్రచురాః, అన్యే భగవచ్ఛాస్త్రనిష్ఠాః, సాక్షాత్త్వామేవ

వ్యూహవిభవరూపేణబహుమూర్తికం-పరరూపేణైకమూర్తికంచ. యజన్తి,పాఞ్చకాలికైర్ధర్మై-రారాధయన్తి ॥ ౭ ॥ అథ॥యేఽప్యన్యదేవతాభక్తాయజన్తే శ్రద్ధయాన్వితాః - తేఽపిమామేవకౌన్తేయయజన్త్యవిధిపూర్వక,,మిత్యుక్తరీత్యాతత్తద్దేవతామాత్రపర్యవసితబుద్ధిమత్కృతయజనస్య తత్తద్దేవతాశరీరకతదన్తరాత్మభూతపరమపురుషారాధనతాం వక్తుంతావత్ప్రదర్శనార్థమాహ॥ త్వామేవాన్యఇతి॥ హేభగవన్, బహూనా, మాచార్యాణాంకాపాలికకాలాముఖశైవపాశుపతాదిరూపాణాం-భేదఆచారభేదో,యస్మిన్ - తేన-శివోపదిష్టమార్గేణశైవాద్యాగమోక్తప్రకారేణ,త్వామేవ-శివరూపిణ-ముపాసతే-ఉపాసకానాంతద్బుద్ధ్యభావేఽప్యుపాసనాత్త్వయ్యేవపర్యవస్యత్యేవ-కిన్తు-తదుపాసనమవిధిపూర్వకమతఏవాన్తవత్ఫలసాధనమితిభావః ॥ ౮ ॥ కథమతద్విషయకోపాసనానాంతత్పర్యవసానమిత్యతస్సదృష్టాన్తంతదుపపాదయతి ॥ సర్వఏవేతి॥ ద్వాభ్యాం॥ హేప్రభో - నానాదేవతాభక్తా-స్తే-యద్యప్య-న్యధియఃపరమాత్మేతరవిషయోపాసనాత్మకధీమన్త-స్తథాఽపి-తే-సర్వే-త్వామేవ - యజన్తే తత్రహేతుంవదన్విశినష్టి ॥ సర్వదేవమహేశ్వరం॥సఆత్మా,అఙ్గాన్యన్యాదేవతా,,ఇత్యుక్తరీత్యాసర్వదేవతాశరీరకత్వేనతత్ప్రచురత్వాత్ సర్వదేవమయః,సచాసౌ-తేషా-మీశ్వరోఽన్తఃప్రవిశ్యనియన్తాచ-తం-సర్వదేవానాంత్వదాయత్తసత్తాదిమత్త్వేనత్వదపృథక్సిద్ధవిశేషణత్వేనత్వత్తోవ్యతిరేకాభావాత్తద్విషయకోపాసనాఃత్వద్విషయికాఏవేతిభావః ॥ ౯ ॥ త్వయ్యేవపర్యవస్యన్తీత్యత్రదృష్టాన్తమాహ॥ యథేతి॥ అద్రేస్సకాశాత్ప్రభవన్త్యుత్పద్యన్తఇతితథా,నద్యః-పర్జన్యేనా-పూరితాఃబహుస్రోతసస్సత్యః-సర్వత-స్సిన్ధుంసముద్రమేవ,విశన్తితద్వత్ గతయోబద్ధయోఽప్యన్తతఃపర్యవసానతః-త్వామేవవిశేష్యభూతం - విశన్తివిషయీకుర్వన్తి ॥ ౧౦ ॥ గతయఇత్యనేనజ్ఞానమాత్రస్యావిశేషణభూతప్రపఞ్చవిషయకస్యావిశేష్యభూతపరమాత్మపర్యన్తత్వంసూచితం-తదేవవ్యఞ్జయితుంసర్వస్యచిదచిదాత్మకప్రపఞ్చస్యతద్విశేషణతామాహ ॥ సత్త్వమితి ॥ భవతఃప్రకృతేఃత్వచ్ఛరీరభూతప్రధానస్యేత్యర్థః॥యు

వై బహుమూర్త్యేకమూర్తికమ్ ॥ ౭ ॥ త్వామేవాన్యేశివోక్తేనమార్గేణశివరూపిణమ్ । బహ్వాచార్యవిభేదేనభగవన్తముపాసతే॥ ౮ ॥ సర్వఏవయజన్తిత్వాంసర్వదేవమహేశ్వరమ్ । యేనానాదేవతాభక్తాయద్యప్యన్యధియఃప్రభో॥ ౯ ॥ యథాఽద్రిప్రభవానద్యఃపర్జన్యాపూరితాఃప్రభో।విశన్తిసర్వతస్సిన్ధుంతద్వత్త్వాంగతయోఽన్తతః ॥ ౧౦ ॥ సత్త్వంరజస్తమఇతిభవతఃప్రకృతేర్గుణాః । తేషుహిప్రాకృతాఃప్రోతాఆబ్రహ్మస్థావరాదయః॥ ౧౧ ॥తుభ్యంనమస్తేఽస్త్వవిషక్తదృష్టయేసర్వాత్మనేసర్వధియాంచసాక్షిణే । గుణప్రవాహోయదవిద్యయాఽసకృత్ప్రవర్తతేదేవనృతిర్యగాత్మసు॥ ౧౨ ॥అగ్నిర్ముఖంతేఽవనిరఙ్ఘ్రిరీక్షణంసూర్యోనభోనాభిర

స్యావ్యక్తంశరీర,,మితిశ్రుతేః- యేసత్త్వాదయో- గుణాః- తేష్వేవ-ఆబ్రహ్మస్థావరాన్తాః-ప్రాకృతాఃప్రకృతిపరిణామాత్మకాః-తన్తుషుపటవ-త్ప్రోతాఃప్రవిష్టాః-బ్రహ్మాదిక్షేత్రజ్ఞాధిష్ఠితాదేహాఃత్వదపృథక్సిద్ధవిశేషణభూతగుణమయప్రకృతికార్యతయాత్వదాయత్తసత్తాదిమన్తస్త్వద్విశేషణభూతాఇత్యర్థః ॥ ౧౧ ॥ ఏవమచేతనప్రపఞ్చస్యత్వద్విశేషణత్వముక్తం-అథబ్రహ్మాదిక్షేత్రజ్ఞానాంతచ్ఛరీరత్వేనతద్విశేషణత్వంతదాయత్తబన్ధమోక్షాదిమత్త్వంతస్యబన్ధాపాదనాద్యుపయుక్తసర్వజ్ఞత్వంచవదన్నమస్కరోతి ॥ తుభ్యమితి ॥ సర్వాత్మనే-సర్వేషాంబ్రహ్మాదిక్షేత్రజ్ఞానాం-ఆత్మనే-అనేనక్షేత్రజ్ఞానాంతచ్ఛరీరత్వేనతద్విశేషణత్వంఫలితం ॥ యదిసర్వాత్మాతర్హిజీవవత్కిందేహాత్మాభిమానీ-నేత్యాహ॥అవిషక్తదృష్టయే అవిషక్తాదేహాదిష్వనభినివిష్టా దృష్టి-ర్యస్య - తస్మై-దేహాభిమానరహితాయేత్యర్థః-తత్రహేతుః - సర్వధియాంసాక్షిణే-సర్వాసాం-బుద్ధీనాం-సాక్షాద్ద్రష్ట్రే సర్వబుద్ధిసాక్షిత్వాన్నక్వాపిదేహాత్మాద్యభిమానలేశఇతిభావః- కించ యదవిద్యయాయదీయయాప్రకృత్యాహేతుభూతయా -దేవనృతిర్యక్ష్వాత్మానోదేహాః - యేషాం- తేషు- క్షేత్రజ్ఞేషు అయంపరిదృశ్యమానో, గుణప్రవాహః,గుణైస్సత్త్వాదిభిర్నిమిత్తభూతైఃప్రవహతేప్రాప్నోతీతితథాసంసారః - అసకృద్బహుకృత్వః-ప్రవర్తతే-తస్మై-తుభ్యంతేనమః॥అస్తు॥యదవిద్యయేత్యనేన॥దైవీహ్యేషాగుణమయీమమ,,త్యాదివచనార్థోఽభిప్రేతః ॥ ౧౨ ॥ ఉక్తంచిదచిచ్ఛరీరకత్వమేవప్రపఞ్చయితుంవిశ్వరూపం,స్తౌతి ॥ అగ్నిరిత్యాదినా ॥ అత్ర,అగ్న్యాద్యనువాదేనఈశ్వరముఖాద్యవయవతావిధీయతే-యోఽయమగ్నిస్స-తవ - ముఖ - మిత్యాది,అవని,స్తవాఙ్ఘ్రిః-అవనిశబ్దఃపాతాళప్రభృతిమహీతలపర్యన్తసఙ్గ్రాహకః - అఙ్ఘ్రిశబ్దస్తుపాదమూలప్రభృతిజఘనపర్యన్తావయవసఙ్గ్రాహకః నాభిశబ్దస్తుతత్ప్రభృతీనాముర గ్రీవావదనలలాటానాం,దిశ , స్తవ, శ్రుతిశ్శ్రోత్రం-ద్యౌస్సత్యలోకః , తవ,కంశిరః-సురేశాఇన్ద్రాదయః,తవ-బాహవః,అర్ణవాస్సముద్రా-స్తవ- కుక్షిః,మరుద్వాయుః-తవ - ప్రాణశ్చబలంచతయోస్సమాహారః-తత్కల్పితంరచితం,త్వయేతిశేషః,

యద్వా। ఉపాసకైరితి శేషః। కల్పితం ధ్యాతమిత్యర్థః ॥ ౧౩ ॥ వృక్షా-ఓషధయశ్చ-తవ-రోమాణి-మేఘాస్తు-శిరోరుహాః కేశాః-అద్రయోగిరయః పరస్య - తేతవ-అస్థీని నఖానిచ, రాత్రిశ్చ, అహశ్చ, తేతవ, నిమేషణం, ప్రజాపతిః- స్తే మేఢ్రః, వృష్టిస్తవ, వీర్యం, ఇష్యతే-ఉపాసనాయామితి శేషః ॥ ౧౪ ॥ న కేవలమేతావదేవ, కిన్తు సర్వోఽప్యయం ప్రపఞ్చస్త్వదవయవభూత ఏవేత్యాహ ॥ త్వయీతి ॥ హే అవ్యయాత్మన్ అవికృతస్వరూప-విశ్వశరీరకత్వేఽపి తద్గతవికారైరస్పృష్టేతి సంబోధనాభిప్రాయః, బహుభిర్జీవైః-సఙ్కులాః వ్యాప్తాః పాలకైస్సహితాః - సర్వే-లోకాః-వనోమయే విశుద్ధమనోగ్రాహ్యే, పరమపురుషే-త్వయి-కల్పితాః, సంజిహతే చరన్తి-జలేయథా, జలౌకసః సూక్ష్మప్రాణిరాశయః, యథావా-ఉదుమ్బరాన్తః కేసరేషు-మశకాః-పరస్పరవార్తానభిజ్ఞాః ఏవ-మనన్తాని- బ్రహ్మాణ్డాని త్వయి-సఙ్గ్రహతే చరన్తీత్యర్థః ॥ ౧౫ ॥ తస్మాదేవం భూతం తవస్వరూపం దురవగాహమితి త్వదవతారక ధామ్నః తమేవ సేవన్త ఇత్యాహ ॥ యానీతి ॥ త్వం, క్రీడార్థం -యానియాని-రూపాణి-బిభర్షి తైరనుసంహితైః-రామ్యృష్టాః పరిమార్జితాః-శుచః ఆధ్యాత్మికాదితాపాః - యేషాం తే- లోకాః రసజ్ఞాః జనాః-ముదా తవ-యశో, గాయన్తి ॥ ౧౬ ॥ కాని తాని రూపాణి - యై రామృష్టశుచ-ఇత్యత్ర కతిచిత్తాని దర్శయన్నమస్కరోతి ॥ నమ ఇత్యాదినా॥ కారణమత్స్యాయ కారణపదేనావతారప్రయోజనం సూచ్యతే-ఏవం - మధుకైటభమృత్యవ ఇత్యనేన-ఏవముత్తరత్రాపి ద్రష్టవ్యమ్ ॥ ౧౭ ॥ అకూపారాయ కూర్మాయ - క్షిత్యుద్ధార ఏవవిహారో యస్య-తస్మా ఇతి ప్రయోజనముచ్యతే ॥ ౧౮ ॥ హే సాధులోకభయాపహేతి సంబోధనం ప్రయోజనకథనాభిప్రాయకం క్రాన్తంత్రి

ధోదిశశ్శ్రోత్రం। ద్యౌః కంసురేన్ద్రాస్తవ బాహవోఽర్ణవాః కుక్షిర్మరుత్ప్రాణబలం ప్రకల్పితమ్॥ ౧౩ ॥ రోమాణి వృక్షౌషధయశ్శిరోరుహా మేఘాః పరస్యాస్థినఖాని తేఽద్రయః। నిమేషణం రాత్ర్యహనీ ప్రజాపతిర్మేఢ్రస్తు వృష్టిస్తవ వీర్యమిష్యతే॥ ౧౪ ॥ త్వయ్యవ్యయాత్మన్పురుషే ప్రకల్పితా లోకాస్సపాలా బహుజీవసఙ్కులాః। యథా జలే సంజిహతే జలౌకసోఽప్యుదుమ్బరే వా మశకా మనోమయే ॥ ౧౫ ॥ యాని యానీహ రూపాణి క్రీడార్థం త్వం బిభర్షి హి। తై రామృష్టశుచో లోకా ముదా గాయన్తి తే యశః ॥ ౧౬ ॥ నమః కారణమత్స్యాయ ప్రలయాబ్ధిచరాయ చ। హయశీర్ష్ణే నమస్తుభ్యం మధుకైటభమృత్యవే ॥ ౧౭ ॥ అకూపారాయ బృహతే నమో మన్దరధారిణే। క్షిత్యుద్ధారవిహారాయ నమస్సూకరమూర్తయే॥ ౧౮ ॥ నమస్తేఽద్భుతసింహాయ సాధులోకభయాపహ। వామనాయ నమస్తుభ్యం క్రాన్తత్రిభువనాయ చ॥ ౧౯ ॥ నమో భృగూణాం పతయే దృప్తక్షత్రవనచ్ఛిదే। నమస్తే రఘువర్యాయ రావణాన్తకరాయ చ॥ ౨౦ ॥ నమస్తే వాసుదేవాయ నమస్సఙ్కర్షణాయ చ। ప్రద్యుమ్నాయానిరుద్ధాయ సాత్వతాం పతయే నమః॥ ౨౧ ॥ నమో బుద్ధాయ శుద్ధాయ దైత్యదానవమోహినే। మ్లేచ్ఛప్రాయక్షత్రహన్త్రే నమస్తే కల్కిరూపిణే॥ ౨౨ ॥ భగవన్జీవలోకోఽయం మోహితస్తవ మాయయా। అహం మమేత్యసద్గ్రాహో భ్రామ్యతే కర్మవర్త్మసు॥ ౨౩ ॥ అహం చాత్మాత్మజాగారదారార్థస్వజనాదిషు। భ్రమామి స్వప్నకల్పేషు మూఢ

భువనం యేన తస్మా ఇత్యవతారప్రయోజనముచ్యతే ॥ ౧౯ ॥ దృప్తం గర్వితం- ప్రభూతం వా - క్షత్రకులమేవ-వనం-తస్య-ఛేత్రే-ఇతి ప్రయోజనమ్ ॥ ౨౦ ॥ రామకృష్ణావిభవౌ - వాసుదేవసఙ్కర్షణౌ వ్యూహౌ చతన్త్రేణాభిప్రేత్య నమస్కరోతి ॥ నమస్తే వాసుదేవాయేత్యర్ధేన-ప్రద్యుమ్నానిరుద్ధౌ వ్యూహౌ నమస్కరోతి ప్రద్యుమ్నాయానిరుద్ధాయేతి-సర్వేషాం ప్రయోజనాభిప్రాయేణ విశినష్టి॥ సాత్వతాం పతయ ఇతి ॥ సాధుపరిత్రాత్రే-ఇత్యర్థః ॥ యద్వా ॥ వాసుదేవాయేత్యాదిభిశ్చతుర్భిర్వ్యూహచతుష్టయం నమస్క్రియతే-సాత్వతాం పతయ ఇత్యనేన రామకృష్ణనమస్కృతిః॥ తేనైవ ప్రయోజనం చాభిప్రేతమ్ ॥ ౨౧ ॥ వేదాప్రామాణ్యాద్యుపదేష్టృత్వేఽపి-శుద్ధాయ విశుద్ధకర్మణే తస్య దుష్కృతస్పర్శనార్థత్వాదిత్యభిప్రేత్య ప్రయోజనం చ వదన్ విశినష్టి॥ దైత్యదానవమోహిన ఇతి॥ దైత్యాన్ దానవాంశ్చ మోహయతీతి తథా తస్మై-మ్లేచ్ఛప్రాయం మ్లేచ్ఛతుల్యం-యత్-క్షత్రకులం-తస్య-హన్త్రే ఇతి ప్రయోజనముక్తం ॥ ౨౨ ॥ ఏవం స్తుత్వా బన్ధమోక్షం ప్రార్థయన్నాహ॥ భగవన్నితి॥ హే భగవన్। సర్వో జనః-తవ-మాయయా-మోహితః-అత ఏవ-అనాత్మన్యాత్మాభిమానరూపాదస్వస్మిన్ స్వత్వాభిమానరూపాచ్చ-సతోదుష్టాదసద్గ్రహాద్ధేతోః-ఆత్మకజ్ఞానాత్-కర్మ-సుకర్మమార్గేషు శబ్దాదివిషయసాధనభూతేషు-భ్రామ్యతే॥ యద్వా। అహం మమేత్య - సతి ప్రకృతిపరిణామరూపదేహే తదనుబన్ధ్యాదౌ-గ్రాహః అభినివేశో-యస్య తథాభూత ఇత్యర్థః ॥ ౨౩ ॥ భ్రామ్యత్వేవం లోకస్తవ కిం-తత్రాహ॥ అహం చేతి ॥ అహమిత్యాదిభిశ్చతుర్భిస్తావదాత్మనః కార్పణ్యమావేద్య సోఽహమిత్యేకేన ప్రపద్య శరణ్యగుణావిష్కారపూర్వకం గోప్తా భవేతి ప్రార్థయతే ॥ యథా సర్వలో

క్తస్తథాతదన్తర్గతోఽహమపి-గేహాపత్యాదిషు-స్వప్నపదార్థతుల్యేషు- అనిత్యేష్విత్యర్థః-సత్యధియానిత్యబుద్ధ్యా-భ్రమామి అతోఽహంమూఢః ❋ ॥ ౨౪ ॥ ❋ మూఢత్వమేవావిష్కరోతి॥ అనిత్యేతి॥అహం - మనిత్యానాత్మదుఃఖేషు విపర్యస్తామతిర్యస్యసః- అనిత్యేషువస్తుషునిత్యమతిమాన్ , అనాత్మనిదేహేఆత్మాభిమానీ-అన్తతోదుఃఖాత్మకేషుశబ్దాదివిషయేషుదుఃఖాభిమానీ చేత్యర్థః-ద్వన్ద్వేషుసుఖదుఃఖాదిషు- ఆరమతేక్రీడతీతితథా-సః - వైషయికసుఖానుబన్ధితయాప్రాప్తం దుఃఖమపిసుఖవన్మన్యమానఇత్యభిప్రాయః-తత్ర హేతుః తమసాగుణేనవ్యాప్తః-ఆత్మనః - ప్రియంనజానేనిరతిశయనిత్యనిరుపాధికప్రీతివిషయం-త్వాంనజానామీత్యర్థః ❋ ॥ ౨౫ ॥ ❋ ఉక్తమేవదృష్టాన్తమాహ ॥ యథేతి ॥ తస్మాజ్జలాదుద్భవన్తీతితథా-తైస్తృణాదిభిః, ఛన్నం - జలం , హిత్వా , అత ఏవా బుధో , మృగతృష్ణాం , జలవదవభాసమానాం మరీచికామభ్యేతి తథా - అహమపి - త్వాం - నిరతిశయపురుషార్థభూతం తత్సాధనభూతంచత్వాం - త్యక్త్వా , పరాఙ్ముఖః దేహాద్యభిముఖో , వర్తే , ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౨౬ ॥ ❋ నన్వేవం జానతః , కుతస్తవవిషయాభిముఖ్యం తత్రాహ ॥ నోత్సహేతి ॥ కృపణావిషయవాసనాయుక్తా - ధీః ర్యస్య - సః - అతఏవా-న్తః - కామకర్మభ్యాం - హతంక్షుభితం- ఇన్ద్రియైః- ప్రమాదిభిర్బలిభిర్విషయసంయుక్తైః రితస్తతఆకృష్యమాణం-మనో-రోద్ధుంనియన్తుం-నోత్సహేనశక్నోమి ❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋ తదేవంవిషయపరవశస్సాధనాన్తరరహితోఽహం - తవాఙ్ఘ్ర్యుపగతఃఅఙ్ఘ్రిముపగతఃశరణంప్రాప్తః - కథంమ్యాతమఙ్ఘ్రిం,అసతాం-దుష్ప్రాపం॥నన్విన్ద్రియపరవశస్యతదపికుతస్తత్రాహ॥తచ్చాపీతి॥ తదఙ్ఘ్ర్యుపగమనం భవదనుగ్రహంత్వదనుగ్రహమూలకం - మన్యే,అన్తరాత్మతయాఽనుజిఘృక్షోస్తవానుగ్రహకారితంమన్యఇత్యభిప్రాయేణేశేతిసమ్బోధయతి,అనేనశరణవరణేస్వస్వాతన్త్ర్యనివృత్తిస్సూచితా - ననుప్రపిత్సాసత్సేవామూలికా - నతుమదనుగ్రహమూలికేత్యత్రా

స్సత్యధియావిభో ॥ ౨౪ ॥అనిత్యానాత్మదుఃఖేషువిపర్యాసమతిర్హ్యహమ్ । ద్వన్ద్వారామస్తమోవిష్టోనజానేత్వాఽఽత్మనఃప్రియమ్ ॥ ౨౫ ॥ యథాఽబుధోజలంహిత్వాప్రతిచ్ఛన్నంతదుద్భవైః । అభ్యేతిమృగతృష్ణాంవైహిత్వాత్వాఽహంపరాఙ్ముఖః ॥ ౨౬ ॥ నోత్సహేఽహంకృపణధీఃకామకర్మహతంమనః । రోద్ధుంప్రమాథిభిశ్చాక్షైర్హ్రియమాణమితస్తతః॥ ౨౭ ॥సోఽహంతవాఙ్ఘ్ర్యుపగతోఽస్మ్యసతాందురాపంతచ్చాప్యహంభవదనుగ్రహమీశమన్యే । పుంసోభవేద్యర్హిసంసరణాపవర్గస్త్వయ్యబ్జనాభసదుపాసనయామతిస్స్యాత్॥ నమోవిజ్ఞానమాత్రాయసర్వప్రత్యయహేతవే।పురుషేశప్రధానాయబ్రహ్మణేనన్తశక్తయే॥ ౨౯ ॥నమస్తేవాసుదేవాయసర్వభూతక్షయాయచ । హృషీకేశనమస్తుభ్యంప్రపన్నంపాహిమాంప్రభో ॥ ౩౦ ॥ ❋❋❋❋

❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,దశమస్కన్ధే,చత్వారింశోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋

శ్రీశుకఉవాచ ॥ స్తువతస్తస్యభగవాన్దర్శయిత్వాజలేవపుః । భూయస్సమాహరత్కృష్ణోనటోనాట్యమివాత్మ

హ ॥ యదా,పుంసఃసంసారిణః-సంసరణస్య-అపవర్గఃసమాప్తి,ర్యస్మా - త్సః,అనుగ్రహఇతివిశేష్యాధ్యాహారః-తథాభూత- స్త్వదనుగ్రహో- భవే - త్తదా-హేఅబ్జనాభ-సతాం,ముపాసనయా -త్వయి-మతి-స్స్యాత్ త్వత్ప్రపిత్సాస్యాత్కామతిస్స్యాదిత్యర్థః “ ఈశ్వరస్యచసౌహార్దం యదృచ్ఛాసుకృతంతదా-విష్ణోఃకటాక్ష ,, ఇత్యాద్యుక్తరీత్యాసత్సఙ్గాదిప్రణాడ్యామపిత్వదనుగ్రహఎవనిదానమితిభావః ❋ ॥ ౨౮ ॥ ❋ విజ్ఞానమాత్రాయఅనుకూలాత్మకజ్ఞానమాత్రస్వరూపాయ, మాత్రశబ్దేనస్వరూపైక్యచిదపిజడత్వశఙ్కావ్యుదాసః-సర్వప్రత్యయహేతవేసర్వేషాంజ్ఞానప్రదాయ , పురుషోజీవః తస్యేశః - సచాసౌ, ప్రధానశ్చ-ప్రధానశబ్దస్తచ్ఛరీరవాచకః-ప్రధానపురుషేశ్వరాయేత్యర్థః ॥ యద్వా ॥ పురుషస్య,ఈశాఃసుఖదుఃఖాదిప్రాపకాః,కాలకర్మాదిస్వభావాదయః, తేషాం,ప్రధానాయనియన్త్రే, యద్వా-ఈశఃఈశ్వరోహరిః , ప్రధానో-యస్య,పురుషస్య,సాపీశప్రధానశ్చ , తస్మై , హరిప్రధానభూతేనపురుషేణరూపేణస్వరూపేణచావస్థితాయేత్యర్థః,బ్రహ్మణేస్వరూపేణగుణైశ్చనిరతిశయబృహతే,అనన్తా, శ్శక్తయఃజగత్సర్గాద్యుపయుక్తసామర్థ్యవిశేషాః-యస్య,సస్మై ❋ ॥ ౨౯ ॥ ❋ వాసుదేవశబ్దార్థమాహ॥సర్వభూతక్షయాయ-సర్వభూతనివాసాయ- హేహృషీకేశ,తుభ్యం-నమః,అహంత్వచ్ఛేషభూతః-మమ,న-నాహంమచ్ఛేషభూతః,ఏవంప్రపన్నం, మాం-పాహిత్రాయస్వ - అత్రవిజ్ఞానమాత్రాయేత్యనేనప్రాప్యత్వోపయుక్తంనిరతిశయానన్దస్వరూపంవివక్షితం , సర్వప్రత్యయహేతవ ఇత్యనేనప్రపిత్సాహేతుత్వం , పురుషేశప్రధానాయేత్యనేనసర్వశేషిత్వం , బ్రహ్మణఇత్యనేనవాత్సల్యసౌశీల్యసౌలభ్యాదిగుణపూర్ణత్వం - అనన్తశక్తయఇత్యనేనబన్ధమోక్షాద్యాపాదనోపయుక్తసామర్థ్యవత్వం,వాసుదేవాయేత్యనేనధారకత్వం , హృషీకేశేత్యనేననియన్తృత్వమ్ ❋ ॥ ౩౦ ॥ ❋ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేచత్వారింశోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

ఏవంప్రదర్శితాక్రూరసం స్తుతస్సాసాధారణరూపోభగవానథప్రాప్తమధురోపవనోఽజ్ఞేస్నతాక్రూరప్రార్థనః

ప్రేషితాక్రూరశ్వః ప్రవిష్టమథురోనిగృహీతరజకస్తన్తువాయమాలాకారౌ పరమభాగవతావకరోదిత్యేకచత్వారింశేన। స్తువత ఇత్యాదినా॥ భగవాన్కృష్ణః, ఆత్మనస్స్వస్య-వపుః స్తువతః, తస్యాక్రూరస్య-దర్శయిత్వా, స్వాసాధారణరూపం ప్రదర్శ్య, పున-స్సమాహరదన్తర్ధాపయామాస ॥ యథా - నటో, నాట్యం నాట్యార్హరూపం, దర్శయిత్వాఽన్తర్ధాపయతి, తథా ॥ ౧ ॥ సోఽప్యక్రూరోఽపి, అన్తర్హితం-వీక్ష్య జ్ఞాత్వా-జలాదున్మజ్య-త్వరయాయుక్తః-ఆవశ్యకం మాధ్యాహ్నికం నిత్యకర్మ-సర్వం-కృత్వా-విస్మితస్స-న్రథ-మావిశత్ ॥ ౨ ॥ తమావిష్టవన్తమక్రూరం-కృష్ణః-పప్రచ్ఛ ॥ ప్రశ్నమేవాహ ॥ కిన్త్విత్యాదినా, ఇహ రథే-భూమౌ-వియత్యాకాశే-జలే వా కిమద్భుతం త్వయా, దృష్టం-న కిమపి దృష్టమితి మన్యే చ ఇత్యభిప్రేత్యాహ ॥ తథా దృష్టాద్భుతం-త్వాం-లక్షయామహే చిహ్నైరనుమిమీమః ॥ ౩ ॥ ఇత్థమాపృష్టః ప్రాహాక్రూరః ॥ అద్భుతానీతి ॥ భూమ్యాదిషు-యావన్త్యద్భుతాని-తాని-విశ్వశరీరకే, త్వయ్యేవ-సన్తి-తం చ త్వాం పశ్యతో-మే మయా-కిం దృష్టం-న కిమప్యద్భుతం త్వయ్యవిద్యమానం-దృష్టమితి కాక్వభిప్రేతోఽర్థః ॥ ౪ ॥ దృష్టం వదేత్యత ఆహ ॥ యత్రేతి ॥ హే బ్రహ్మన్ ‘‘ సంబుద్ధౌ నపుంసకానాం వే ,, తి వికల్పాన్నలోపాభావః, యత్ర త్వయి-కర్త్స్న్యేన, అద్భుతాని, తం, త్వామిహ-పశ్యతో-మే-అన్యత్ర భూమ్యాదౌ-కిమద్భుతం-దృష్టం-త్వాం వినా న కించిదద్భుతమిత్యర్థః ॥ ౫ ॥ ఇతీత్థముక్త్వా గాన్దినీసుతః అక్రూరః-స్యన్దనం రథం-చోదయామాస-తతో, రామం-కృష్ణం చ-దినాత్యయే దినావసానే-మధురాం, ప్రాపయామాస ॥ ౬ ॥ తదా తత్ర తత్ర-మార్గే-గ్రామేషు, జనాః వసుదేవస్య, సుతౌ-రామకృష్ణా-వుపసఙ్గతాస్స న్తస్తౌ-దృష్ట్వా-ప్రీతాః-దృష్టిం, నాదదుః న ప్రత్యాజహ్రుః, పశ్యన్త ఏవ స్థితా ఇత్యర్థః ॥ ౭ ॥ తావదితి ॥ యావద్రామకృష్ణౌ-మధురా-మనయత్తావదేవ తతః పూర్వమేవ-నన్దాదయో, గోపా, ఉపవనం, ప్రాప్య, శ్రీరామకృష్ణాగమనం, ప్రతీక్షమాణాః, స్థితాః ॥ ౮ ॥ తాన్నన్దాదీన్-సమేత్య జగదీశ్వరో భగవా-న్స్వపాణినా-వినీత-మక్రూరం-పాణిం, గృహీత్వా-ప్రహసన్, వ్యక్ష్యమాణం-ఉవాచ॥ ఇవశబ్దేన హాస్యేఽీషత్త్వం ద్యోత్యతే ॥ ౯ ॥ ఉక్తిమేవాహ ॥ భవానితి ॥ భవాన్-సహాయానస్సరథః-పురీం, తత్ర-స్వగృహమగ్రే విశతాం, వయం తు-ఇహోపవనే, అవముచ్య ఉత్తార్య, విశ్రామ్యేత్యర్థః - అథ-ప్రాతః, వో యుష్మాకం పురీం మధురాం-ద్రక్ష్యామః ॥ ౧౦ ॥ ఏవముక్తః, ప్రాహాక్రూరః ॥ నాహమితి షడ్భిః ॥ హే విభో-భవద్భ్యాం-రహితోవియుక్తో, ఽహం-పురీం-న ప్రవేక్ష్యే, హే నాథ భక్తం-మాం-త్యక్తుం-నార్హసి తత్ర హేతుం వదన్సంబోధయతి-హే భక్తవత్సలేతి ॥ ౧౧ ॥ అతో-హే అధోక్షజ త్వ-మాగచ్ఛ, యామః, త్వయైవ సహ-వయం-గమిష్యామః నోఽస్మాన్-సనాథాన్ సేశ్వరాన్-కురు-సాగ్రజః సరామః-గోపాలైశ్చ, సుహృద్భిస్సహ-హే సురోత్తమ ॥ ౧౨ ॥ పాదరజసా-గృహమేధినాం - అస్మాకం, గృహం-పునీహి పవిత్రీకురు-యస్య పాదరజసః-శ్శౌచేన క్షాళనోదకేన-పీతేన - శిరసి ధృతేన చా-స్మాకం, పితరో-అగ్నయః, సురాశ్చ-తృప్యన్తి తృప్తా భవన్తి, తేన పాదరజసేత్యన్వయః ॥ ౧౩ ॥ కిఞ్చ ॥ తవాఙ్ఘ్రియుగళ, మవనిజ్య ప్రక్షాళ్య, బలిర్వైరోచనిః-శ్లోక్యః విపులకీర్త్యర్హః - మహాన్మహద్భిరితి శేషః, ఆసీద్భూమావ-త్వ త్సజ్జల్పాల్లబ్ధ్వా ప్రాపాయ, మైశ్వర్యం, లేభే ప్రాప్తవాన్, తథైకాన్తినాం అనన్యప్రయోజనానాం ప్రపన్నానాం, యా, గతిః స్వత్ప్రా

నః॥ ౧ ॥సోఽపిచాన్తర్హితం వీక్ష్య జలాదున్మజ్య సత్వరః । కృత్వా చావశ్యకం సర్వం విస్మితో రథమావిశత్॥ ౨ ॥ తమపృచ్ఛద్ధృషీకేశః కిం తే దృష్టమిహాద్భుతమ్। భూమౌ వియతి తోయే వా తథా త్వాం లక్షయామహే॥ ౩॥ అక్రూర ఉవాచ॥ యత్రాద్భుతాని సర్వాణి భూమౌ వియతి వా జలే। త్వయి విశ్వాత్మకే తాని కిం మేఽదృష్టం విపశ్యతః॥ ౪ ॥ యత్రాద్భుతాని సర్వాణి భూమౌ వియతి వా జలే। తం త్వాఽనుపశ్యతో బ్రహ్మన్కిం మే దృష్టమిహాద్భుతమ్॥ ౫॥ ఇత్యుక్త్వా చోదయామాస స్యన్దనం గాన్దినీసుతః। మధురామనయద్రామం కృష్ణం చైవ దినాత్యయే। ౬ । మార్గే గ్రామజనా రాజంస్తత్ర తత్రోపసఙ్గతాః। వసుదేవసుతౌ వీక్ష్య ప్రీతా దృష్టిం న చాదదుః॥ ౭ ॥ తావద్వ్రజౌకసస్తత్ర నన్దగోపాదయోఽగ్రతః। పురోపవనమాసాద్య ప్రతీక్షన్తోఽవతస్థిరే॥ ౮ ॥ తాన్సమేత్యాహ భగవానక్రూరం జగదీశ్వరః। గృహీత్వా పాణినా పాణిం ప్రశ్రితం ప్రహసన్నివ॥ ౯ ॥ భవాన్ప్రవిశతామగ్రే సహయానః పురీం గృహమ్। వయం త్విహావముచ్యాథ ప్రాతర్ద్రక్ష్యామహే పురీమ్। ౧౦ ॥ అక్రూర ఉవాచ॥ నాహం భవద్భ్యాం రహితః ప్రవేక్ష్యే మధురాం పురీమ్ । త్యక్తుం నార్హసి మాం నాథ భక్తం తే భక్తవత్సల ॥ ౧౧ ॥ ఆగచ్ఛ యామ గేహాన్నస్సనాథాన్కుర్వధోక్షజ । సాగ్రజస్సహగోపాలైస్సుహృద్భిశ్చ సురోత్తమ॥ ౧౨ ॥ పునీహి పాదరజసా గృహాన్నో గృహమేధినామ్ । యచ్ఛౌచేనానుతృప్యన్తి పితరస్సాగ్నయస్సురాః॥ ౧౩ ॥ అవనిజ్యాఙ్ఘ్రియుగళమా

ప్తిరూపా, తాం చ-లేభే లబ్ధవత్ప్రియో బభూవ ॥ ౧౪ ॥ కిఞ్చ తవాఙ్ఘ్ర్యవనేజన్యః క్షాళనా, ఆపః, గఙ్గా, శ్శుచయః పవిత్రాః - త్రీఁల్లోకాన్ - అపునన్ పవిత్రితవత్యః, కిఞ్చ-యా ఆపః శర్వో రుద్రః శిరసా, ధృతవాన్, కిఞ్చ-యాభిరద్భిః-సగరాత్మజాః, స్వర్గం-గతా, బభూవుః, ఏవంవిధమహామహిమశాలిపవిత్రతమగఙ్గాదిరూపతీర్థాశ్రయపాదం జనసామ్యం హీత్యన్వయః ॥ ౧౫ ॥ ఏవం ప్రార్థయమానో ఽనితరసాధారణధర్మయుక్తం సంబోధయన్నమస్కరోతి ॥ దేవదేవేతి ॥ బ్రహ్మాదీనామపి దేవ, జగతో నాథ, పుణ్యం శ్రవణం కీర్తనం చ యస్య, స్తుతాం వదతాం పుణ్యావహం, యస్య, శ్రవణం- కీర్తనం చ, తద్యస్య, సః, పుణ్యశ్రవణకీర్తనః-తస్య సమ్బోధనం, ఉత్తమైః బ్రహ్మాదిభిః-శ్లోక్యతే ఈడ్యత ఇతి తథా -ఉత్తమః శ్లోకో యశో, యస్య అవా ॥ ౧౬ ॥ ఇత్థం ప్రార్థితః ప్రాహ భగవాన్ ॥ ఆయాస్య ఇతి ॥ యదుచక్రాయ యదువంశజనసమూహాయ, ద్రుహ్యతీతి, యదుచక్రద్రుహం, కంసం, హత్వా తతో, ఽగ్రజసమన్వితో, ఽహం, భవతో, గృహం ప్రత్యాయాస్యే ఆగమిష్యామి, తథా, ఽన్యేషాం చ, సుహృదాం, ప్రియం, వితరిష్యే కరిష్యామి ॥ ౧౭ ॥ ఇత్యుక్తం, భగవతో, క్తో-ఽక్రూరః, విమనా ఇవ కష్టేన సన్తుష్టమనా ఇవ, భూత్వా-పురీం-ప్రవిష్టః-కర్మ రామకృష్ణావానీతావితి స్వకృతం కర్మ-వేద్య-స్వగృహం యయా ॥ ౧౮ ॥ అథ శ్వో ఽపరాహ్ణే భగవాన్ - కృష్ణః సఙ్కర్షణేనాన్వితో-గోపైః-పరివృతో-ద్రష్టుమిచ్ఛుః-మధురాం-ప్రావిశత్ ॥ ౧౯ ॥ తాం మధురాం-దదర్శ కథమ్భూతాం స్ఫాటికానిస్ఫటికమయాని - తుఙ్గాన్యుచ్ఛ్రితాని - గోపురాణి పురద్వారాణి-అన్యాని చ-ద్వా

సీచ్యోకో బలిర్మహాన్ । ఐశ్వర్యమతులం లేభే గతిం చైకాన్తినాం తు యా ॥ ౧౪ ॥ ఆపస్తే ఽఙ్ఘ్ర్యవనేజన్యస్త్రీఁల్లోకాన్ శుచయో ఽపునన్ । శిరసాఽధత్త యాః శర్వస్స్వర్యాతాస్సగరాత్మజాః ॥ ౧౫ ॥ దేవదేవ జగన్నాథ పుణ్యశ్రవణకీర్తన । యదూత్తమోత్తమశ్లోక నారాయణ నమో ఽస్తు తే ॥ ౧౬ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ ఆయాస్యే భవతో గేహమహమార్యసమన్వితః । యదుచక్రద్రుహం హత్వా వితరిష్యే సుహృత్ప్రియమ్ ॥ ౧౭ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥

కృష్ణరామయోర్మధురానగరప్రవేశఘట్టః

ఏవముక్తో భగవతా సో ఽక్రూరో విమనా ఇవ । పురీం ప్రవిష్టః కంసాయ కర్మావేద్య గృహం యయౌ ॥ ౧౮ ॥ అథాపరాహ్ణే భగవాన్కృష్ణస్సఙ్కర్షణాన్వితః । మధురాం ప్రావిశద్గోపైర్దిదృక్షుః పరివారితః ॥ ౧౯ ॥ దదర్శ తాం స్ఫాటికతుఙ్గగోపురద్వారాం బృహద్ధేమకవాటతోరణామ్ । తామ్రారకోష్ఠాం పరిఖాదురాసదాముద్యానరమ్యోపవనోపశోభితామ్ ॥ ౨౦ ॥ సౌవర్ణశృఙ్గాటకహర్మ్యనిష్కుటైః శ్రేణీసభాభిర్భవనైరుపస్కృతామ్ । వైదూర్యవజ్రామలనీలవిద్రుమైర్ముక్తాహరిద్భిర్వలభీషు వేదిషు ॥ ౨౧ ॥ జుష్టేషు జాలాముఖరన్ధ్రకుట్టిమేష్వావిష్టపారావతబర్హినాదితామ్ । సంసిక్తరథ్యాపణమార్గచత్వరాం ప్రకీర్ణమాల్యాఙ్కురలాజతణ్డులామ్ ॥ ౨౨ ॥ ఆపూర్ణకుమ్భైర్దధిచన్దనోక్షితైః ప్రసూనదీపావలిభిస్సపల్లవైః । సవృన్తరమ్భాక్రముకైస్సకేతుభిస్స్వలఙ్కృతద్వారగృహాం సపట్టికైః ॥ ౨౩ ॥ తాం సంప్రవిష్టౌ వసుదేవనన్దనౌ వృతౌ వయస్యైర్నరదేవవర్త్మనా । ద్రష్టుం సమీ

రాణి-యస్యాః-తామ్రం - ఆరం ఆరకూటశ్చ-తన్మయాః ప్రకోష్ఠాః - ధాన్యాదిశాలాదయో-యస్యాం - తాం-పరిఖాభిః పరితః ఖాతాభిః-దుర్గమాం - ఉద్యానాని మూరస్థానివ నానావిరమ్యాణ్యుపవనాని చ సకటాని-తైః - రుపశోభితాం - సౌవర్ణాః-శృఙ్గాటకాశ్చతుష్పథాః హర్మ్యాణి ధనినాం గృహాణి చ- తేషు - నిష్కుటాః గృహోచితా ఆరామా-స్తైః - శ్రేణీనామేకరూపశిల్పోపజీవినాం-సభాభిరుపవేశస్థానైః-అన్యైశ్చ - భవనైః గృహై రుపస్కృతామలఙ్కృతాం - అమలః స్ఫటికః- హరిత్ మరకతః-వైదూర్యాదిరత్నైః జుష్టేషు సంయుక్తేషు - వలభ్యాదిషు, ఆవిష్టైః - పారావతై-ర్మయూరైశ్చ - నాదితాం-తత్ర-వలభ్యః గృహపురోభాగస్తమ్భనిహితాచ్ఛాదనోపపట్టమ్భవక్రదారూణి - వేదయః వలభీనామధోదేశే విరచితా వష్టమ్భవేదికాః-జాలాముఖరన్ధ్రాణి గవాక్షచ్ఛిద్రాణి - కుట్టిమాని మణిబద్ధా రథ్యాభూమయః - రథ్యా రాజమార్గాః- ఆపణాః పణ్యవీథయః, మార్గా అన్యే - చత్వరాణ్యఙ్గణాని - సంసిక్తాని రథ్యాదీని యస్యాం - వికీర్ణాస్తత్రతత్రావకీర్ణా - మాల్యాదయో-యస్యాం, తత్ర-మాల్యాని మాలారూఢాని పుష్పాణి - ఆపూర్ణైః-కుమ్భైః-దధ్నా - చన్దనేన చోక్షితైస్సిక్తైః- ప్రసూనానాం దీపానాం చావలయో-మేషు-తైః -సవృన్తాః ఫలగుచ్ఛైస్సహితాః-రమ్భాః-కదళ్యః - క్రముకాశ్చ తైః-కేతుభిశ్చ - సహితైః పట్టికాః వితస్తివిస్తారపట్టవస్త్రాణి-తత్సహితైశ్చ - స్వలఙ్కృతాని ద్వారాణి-యేషాం-తే గృహా యస్యాం తాం, తత్రేయం రీతిః-ద్వార్యూర్ధ్వభాగే యవస్తణ్డులానాముపరి కుమ్భాః - తత్పరితః ప్రసూనావళయః-కణ్ఠే సపట్టికాః - ముఖే చూతాదిపల్లవాః - తదుపరి పాత్రాన్తరే దీపావళయః-తత్సన్నిధౌ రమ్భాః-క్రముకాః, కేతవః-తోరణానిచేతి ॥ ౨౦ ॥ ౨౧ ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ తామేవంభూతాం ప్ర

రీం-వయస్యైస్సఖిభి స్సహితౌ-నరదేవవర్త్మనా రాజవీథ్యా - ప్రవిష్టౌ-వసుదేవనన్దనౌ - ద్రష్టుం-పురస్త్రియః త్వరితాః-స్సమీయుః తత్ర తత్ర సముదితా బభూవుః-తథా-హే నృప-ఉత్సుకాస్సత్యో, హర్మ్యాణ్యా - రురుహుః ॥ ౨౪ ॥ త్వరామౌత్సుక్యం చాహ ద్వయేన ॥ కాశ్చిదితి ॥ విపర్యగ్విపరీత-మయథాయథం-ధృతాని-వస్త్రాణి-భూషణాని చ-యాభి-స్తాః - కాశ్చి-దేవంభూతాః, అపరాస్తు-యుగళేషు ధార్యేషు కుణ్డలకఙ్కణాదిషు - ఏకం-విస్మృత్య - సమీయు - రిత్యనుషఙ్గః, అన్యాస్తు-కృతం సహితం - ఏకమేవ-పత్రం తాటఙ్కః - యయో-స్తే-శ్రవణే శ్రోత్రే-యాసాం తాః- ఏకమేవ-నూపురం చరణాభరణం-యాసాం-తాశ్చ-స్వకీయ-మేకం-లోచనం-నాఙ్క్త్వా - ఏకస్మిన్నేవ లోచనే కజ్జలం నిధాయేత్యర్థః ॥ ౨౫ ॥ ఏకాస్తు-అశ్నన్త్యః-తద్భోజనం-విహాయ, కాశ్చిత్తు, అభ్యజ్యమానాః సఖీభిః క్రియమాణాభ్యఙ్గాః-అకృతస్నానా ఏవ-కాశ్చిత్తు-స్వపన్త్యో, నిస్స్వనం-నిశమ్యోత్థాయ అపరాస్తు-మాతరః-అర్భకం-అపాయయన్త్యః- స్తన్యమితి శేషః-తమర్భకం - విహాయ - సమీయురితి సర్వత్ర సమ్బన్ధః ॥ ౨౬ ॥ మత్తగజేన్ద్రస్యేవ-విక్రమః పాదవిక్షేపో, యస్య సః-శ్రియః కాన్తో భగవాన్-ప్రగల్భాః-యా, లీలా-స్తాభిః-హసితాని - క్షణాని చ-తైః - స్తాసాం పురస్త్రీణాం దృశాం మహోత్సవం మహాహర్షం-విదధానస్తాసాం మనాంసి చిత్తాన్యపహృతవాన్ ॥ ౨౭ ॥ ముహుశ్శ్రుతత్వా-త్తద్గతచేతస-స్తం-దృష్ట్వా-హే అరిన్దమ-తస్య ప్రేక్షణం చ స్మితం చ తదేవ-సుధా - తయోః-ఉక్షణం సేచనం- తేన - లబ్ధో మానో-యాభి స్తాః దృశా ఉద్ఘాటితనేత్రద్వారా-ఆత్మని మనసి లబ్ధం

యుస్త్వరితాః పురస్త్రియో హర్మ్యాణి చైవారురుహుర్నృపోత్సుకాః ॥ ౨౪ ॥ కాశ్చిద్విపర్యగ్ధృతవస్త్రభూషణా విస్మృత్య చైకం యుగళేష్వథాపరాః । కృతైకపత్రశ్రవణైకనూపురా నాఙ్క్త్వా ద్వితీయం త్వపరాస్తు లోచనమ్ ॥ ౨౫ ॥ అశ్నన్త్య ఏకాస్తదపాస్య సోత్సవా అభ్యజ్యమానా అకృతోపమార్జనాః । స్వపన్త్య ఉత్థాయ నిశమ్య నిస్స్వనం ప్రపాయయన్త్యోఽర్భమపోహ్య మాతరః ॥ ౨౬ ॥ మనాంసి తాసామరవిన్దలోచనః ప్రగల్భలీలాహసితావలోకనైః । జహార మత్తద్విరదేన్ద్రవిక్రమో దృశాం దదచ్ఛ్రీరమణో మహోత్సవమ్ ॥ ౨౭ ॥ దృష్ట్వా ముహుశ్శ్రుతమనుద్రుతచేతసస్తం తత్ప్రేక్షణస్మితసుధోక్షణలబ్ధమానాః । ఆనన్దమూర్తిముపగూహ్య దృశాఽఽత్మలబ్ధం హృష్యత్త్వచో జహురనన్తమరిన్దమాధిమ్ ॥ ౨౮ ॥ ప్రాసాదశిఖరారూఢాః ప్రీత్యుత్ఫుల్లముఖామ్బుజాః । అభ్యవర్షన్సౌమనస్యైః ప్రమదా బలకేశవౌ ॥ ౨౯ ॥ దధ్యక్షతైస్సోదపాత్రైస్స్రగ్గన్ధైరభ్యుపాయనైః । తావానర్చుః ప్రముదితాస్తత్ర తత్ర ద్విజాతయః ॥ ౩౦ ॥ ఊచుః పౌరాః ॥ అహో గోప్యస్తపః కిమచరన్మహత్ ।

రజకవధవాయకసుదామత్రివక్రాదీనాం సమ్మానఘట్టః

యా హ్యేతావనుపశ్యన్తి నరలోకమహోత్సవౌ ॥ ౩౧ ॥ రజకం కఞ్చిదాయాన్తం రఙ్గకారం గదాగ్రజః । దృష్ట్వాఽయాచత వాసాంసి ధౌతాన్యత్యుత్తమాని చ ॥ ౩౨ ॥ దేహ్యావయోస్సముచితాన్యఙ్గ వాసాంసి చార్హతోః । భవిష్యతి పరం శ్రేయో దాతుస్తే నాత్ర సంశయః ॥ ౩౩ ॥ స యాచితో భగవతా పరిపూర్ణేన సర్వతః । సాక్షేపం రుషితః ప్రాహ భృత్యో రాజ్ఞస్సుదుర్మదః ॥ ౩౪ ॥ ఈదృశాన్యేవ వాసాంసి నిత్యం గిరివనేచరాః । పరిధత్త కిముద్వృత్తా రాజద్రవ్యాణ్యభీప్సథ ॥ ౩౫ ॥ యాతాశు బాలిశా మైవం ప్రార్థ్యం యది జిజీవిషా । బధ్నన్తి ఘ్నన్తి లుమ్పన్తి దృప్తం రా

ప్తం-ఆనన్దమూర్తిం-పరిష్వజ్య-పులకితత్వచః-తదప్రాప్తిజ - మనవధిక-మాధిం వ్యథాం-జహుః ॥ ౨౮ ॥ ప్రీత్యోత్ఫుల్లాని-ముఖామ్బుజాని-యాసాం-తాః - ప్రమదాః - స్త్రియః - సౌమనస్యైః కుసుమసమూహైః - రామకృష్ణా-వభ్యవర్షన్ ॥ ౨౯ ॥ ద్విజాతయో బ్రాహ్మణ్య-స్తత్ర తత్ర-ప్రముదితాస్సత్యః-దధ్యాదిభిః-రామకృష్ణా-వానర్చుః ॥ ౩౦ ॥ పౌరాః స్త్రియః పరస్పరమూచుః- ఉక్తిమేవాహ ॥ అహో ఇత్యాదినా ॥ గోప్యః-కిం-మహ - త్తపశ్చక్రుః, అన్యథైతన్న సమ్భవతీత్యభిప్రేత్యాహుః ॥ యాః గోప్యః - నరలోకస్య- మహోత్సవో యాభ్యాం - తావేతౌ-రామకృష్ణా-వనుపశ్యన్తి ॥ ౩౧ ॥ ఇత్థం తాసు కథయన్తీషు-తదా-గదాగ్రజో భగవాన్, కఞ్చి-దాయాన్తం- రజకః వస్త్రనిర్ణేజకః-స ఏవ వస్త్రాణాం రఙ్గమపి కుర్వన్ రఙ్గకార-స్తం, దృష్ట్వా, ధౌతాని నిర్ణిక్తాని, అద్భుతాని చ, వస్త్రాణ్య, యాచత ॥ ౩౨ ॥ యాచ్ఞాప్రకారమేవ ॥ దేహీతి ॥ హే అఙ్గ హే రజక -యోగ్యయో, రావయో, స్సముచితాని- వాసాంసి, దేహి, దాతు- స్తవ, పరముత్కృష్టం శ్రేయో-భవిష్యతి-నాస్మిన్నర్థే, సంశయోఽస్తి ॥ ౩౩ ॥ ఇత్థం-భగవతా-సర్వతః, పరిపూర్ణేన పూర్ణకామేన-యాచిత, స్సరజకః-రాజ్ఞః కంసస్య-భృత్యః, దుర్మదశ్చ - హేతుగర్భమిదం విశేషణద్వయం అతో, రుషితః క్రుద్ధః-సాక్షేపం హేతుగర్భం యథా తథా-ప్రాహ ॥ ౩౪ ॥ ఉక్తిమేవాహ ॥ ఈదృశానీతి ద్వాభ్యాం హే ఉద్వృత్తాః ఉద్ధతాః-గిరౌ-వనే చ-చరన్తి-మే-తే, యూయమీదృశాన్యేవ వాసాంసి పరిధత్త కిం, సమ్భావనాయాం లోట్-రాజద్రవ్యాణ్య, భీప్సథ-స్వాధికారమనాలోచ్యేతి శేషః ॥ ౩౫ ॥

హేబాలిశాః- అతః - యాత-యది-జీవితుమిచ్ఛా-తర్హి-మైవంప్రార్థనీయం - యద్యేవంప్రార్థ్యతే-తర్హి-రాజకులాని రాజకీయాః,దృప్తాన్యుష్మా-న్బధ్నన్తి బధ్నీయుః ఘ్నన్తి హన్యుః,లుమ్పన్తి నిస్స్వం కుర్యుః ॥ ౩౬ ॥ ఇత్థం-రజకస్య-వికత్థమానస్య సతః భగవాన్కుద్ధః-కరాగ్రేణ తస్య,శిరః-కాయా,దపాతయత్ ॥ ౩౭ ॥ తత స్తస్యరజకస్యా - నుజీవినః-సర్వే, వాసఃకోశాన్వస్త్రపుటకా న్విసృజ్య-సర్వతో మార్గాన్ప్రతి-దుద్రువుః పలాయితవన్తః తతో,భగవా-న్వాసాంస్యా,దత్త ॥ ౩౮ ॥ తదా-సఙ్కర్షణః-కృష్ణశ్చ-ఆత్మప్రియే స్వాభీష్టవస్త్రే ప్రవసిత్వా పరిధాయ - శేషాణి-గోపేభ్యః-అవత్తఅదాత్ ॥ కానిచిద్వాసాంసి-భువి విసృజ్యత్యక్త్వా అగాదితి శేషః ॥ ౩౯ ॥ తతః - కశ్చి-ద్వాయక స్తన్తువాయకః-ప్రీతః ప్రీతియుక్తో-విచిత్రవర్ణై-శ్చైలేయైః వస్త్రమయైః - ఆకల్పైః భూషణై-ర్యథానురూపం,తయోః రామకృష్ణయోః - వేషం అలఙ్కార-మకల్పయత్ విదధే ॥ ౪౦ ॥ తదా-తౌ రామకృష్ణౌ-నానావిధవేషాభ్యాం-విరేజతుః-యథా-పర్వణ్యుత్సవే-స్వలఙ్కృతౌ,సితేతరౌ శ్వేతవర్ణకృష్ణవర్ణౌ బాలగజౌ-తద్వత్ ॥ ౪౧ ॥ తతః భగవాన్ - ప్రసన్నః , తస్య వాయకస్య-స్వసారూప్యం స్వసాధర్మ్యం, ముక్తిమితియావత్, ప్రాదాత్ దేహావసానే దాస్యామీతి సఙ్కల్పితవానిత్యర్థః-శ్రియమిత్యాది-అస్య,జీవద్దశాయామితి శేషః ఇహలోకే,పరమాం శ్రియం-బలంచై, శ్వర్యంచ-స్వవిషయకస్మృతించే-న్ద్రియం తత్పాటవంచా-దాత్ ॥ ౪౨ ॥ తత-స్సుదామ్నః సుదామాఖ్యస్య-మాలాకారస్య,గృహం-జగ్మతుః గతవన్తౌ సచ,తౌ, రామకృష్ణౌ - దూరాదేవ దృష్ట్వో-త్థాయాభ్యేత్య,శిరసా,భువి-ననామ నమశ్చక్రే ॥ ౪౩ ॥ తయో-రాసన, మానీయా దాయ సమర్ప్య,పాద్యంచ -సమర్ప్యేతి శేషః

జకులాని హి ॥ ౩౬ ॥ ఇత్థం వికత్థమానస్య కుపితో దేవకీసుతః । రజకస్య కరాగ్రేణ శిరః కాయాదపాతయత్ ॥ ౩౭ ॥ తస్యానుజీవినస్సర్వే వాసఃకోశాన్విసృజ్య వై । దుద్రువుస్సర్వతో మార్గం వాసాంసి జగృహేఽచ్యుతః ॥ ౩౮ ॥ వసిత్వాఽఽత్మప్రియే వస్త్రే కృష్ణస్సఙ్కర్షణ స్తదా । శేషాణ్యదత్త గోపేభ్యో విసృజ్య భువి కానిచిత్ ॥ ౩౯ ॥ తతస్తు వాయకః ప్రీత స్తయోర్వేషమకల్పయత్ । విచిత్రవర్ణైశ్చైలేయైరాకల్పైరనురూపతః ॥ ౪౦ ॥ నానాలక్షణవేషాభ్యాం రామకృష్ణౌ విరేజతుః । స్వలఙ్కృతౌ బాలగజౌ పర్వణీవ సితేతరౌ ॥ ౪౧ ॥ తస్య ప్రసన్నో భగవాన్ప్రాదాత్సారూప్యమాత్మనః । శ్రియంచ పరమాం లోకే బలైశ్వర్యస్మృతీన్ద్రియమ్ ॥ ౪౨ ॥ తతస్సుదామ్నో భవనం మాలాకారస్య జగ్మతుః । తౌ దృష్ట్వా స సముత్థాయ ననామ శిరసా భువి ॥ ౪౩ ॥ తయోరాసనమానీయ పాద్యం చార్ఘ్యార్హణాదిభిః । పూజాం సానుగయోశ్చక్రే స్రక్తామ్బూలానులేపనైః ॥ ౪౪ ॥ ప్రాహ నస్సార్థకం జన్మ పావితంచ కులం ప్రభో । పితృదేవర్షయో మహ్యం తుష్టా హ్యాగమనేన వామ్ ॥ ౪౫ ॥ భవన్తౌ కిల విశ్వస్య జగతః కారణం పరమ్ । అవతీర్ణావిహాంశేన క్షేమాయ చ భవాయ చ ॥ ౪౬ ॥ న హి వాం విషమా దృష్టిస్సుహృదోర్జగదాత్మనోః । సమయోస్సర్వభూతేషు భజన్తం భజతోరపి ॥ ౪౭ ॥ మామాజ్ఞాపయతం భృత్యం కిమహం కరవాణి వామ్ ।

అర్ఘ్యార్హణాదిభి-స్స్రగాదిభిశ్చ - సానుగయో-స్తయోః, పూజాం , చక్రే-అర్హణశబ్దఉపాత్తేతరపూజాసాధనసఙ్గ్రహార్థః ॥ ౪౪ ॥ తత స్తౌ-ప్రాహచ ఉక్తిమేవాహ ॥ నస్సార్థకమిత్యాదినా ॥ ఇత్యభిప్రేత్యేత్యర్థః ప్రాప్తేనైవ-వాం యువయోః,ఆగమనేన నోఽస్మాకం,జన్మ-సార్థకం జాతం,నః-కులంచ - పావితం పవిత్రీకృతం , పితృదయశ్చ,మహ్యం,తుష్టా బభూవుః ॥ ౪౫ ॥ కథంయాదవయోరావయోరాగమనమాత్రేణ సర్వమేతత్సంపన్నం తత్రాహ ॥ భవన్తావితి ॥ విశ్వస్య ప్రపఞ్చస్య,భవన్తౌ,పరం కారణం మూలకారణభూతావిత్యర్థః-కథమేవంభూతయోః కర్మకృతం - ప్రాకృతం జన్మేత్యత ఆహ ॥ అవతీర్ణావితి ॥ అంశేన సఙ్కల్పరూపజ్ఞానేన-నతు కర్మణేతి భావః, ఇహలోకే-అవతీర్ణౌ-జన్మనస్సుఖదుఃఖానుభవార్థత్వం వారయన్ప్రయోజనమాహ ॥ క్షేమాయ , సాధూనామితి శేషః - క్షేమః ప్రాప్తశ్రియఃపాలనం , భవో లబ్ధసుఖప్రాపణం ॥ ౪౬ ॥ వనుకంచిదనుగృహ్ణన్తావావాం నేశ్వరౌ కిన్తు ప్రాకృతౌ జీవా-విత్యత ఆహ ॥ నహీతి ॥ జగత,ఆత్మనోః,అత ఏవ - సుహృదోః,నహి స్వశరీరేకస్యచిదప్యసౌహార్దం దృష్టమితిభావః ॥ యువయోః, విషమా,దృష్టిః నవిద్యతే,తత్ర హేతుం, వదన్విశినష్టి భజన్తం-భజతోరనుగృహ్ణతోరపి సమయోః , నహి భక్తేష్వనుగ్రహో వైషమ్యమూలకః-నహ్యుపాశ్రితార్థదస్య సురద్రుమస్య వైషమ్యమస్తి-వైషమ్యపరిహారార్థమేవ భజత్వాత్మకం వ్యాజమపేక్షతే ఇతి భావః ॥ ౪౭ ॥ స్వస్మిన్స్వత్యన్తపారతన్త్ర్యమావేదయితుం కైఙ్కర్యానుశాసనం ప్రార్థయతే ॥ సాధ్వీతి ॥ వాం యువయోరహం - కిఙ్కరవాణి కిఙ్కరోఽస్మీత్యర్థః - అతో-భృత్యం . మాం-సాధు యథాతథా-ఆజ్ఞాపయతం - ఏతావతైవాహమనుగృహీతో భవిష్యామీత్యభిప్రేత్యాహ ॥ పుంస స్త్వితి ॥ భవద్భిః , నియుజ్యతే అనుశిష్యత ఇత్యనేనైవ పుంసో జీవస్యా - నుగ్రహ స్త్వత్కృతాను

హః ॥ ౪౮ ॥ ఇత్యేవం, విజ్ఞాపయన్నిత్యర్థః ॥ హే రాజేన్ద్ర, అభిప్రేత్య యయోరభిమతం జ్ఞాత్వా - ప్రీతమానసః, సుదామా - ప్రశస్తైః - సుగన్ధిభిః - కుసుమైర్విరచితాం, మాలాం, తాభ్యాం - దదౌ ॥ ౪౯ ॥ తాభిర్మాలాభిరలఙ్కృతౌ వరదౌ తస్మై - ప్రపన్నాయ - శరణాగతాయ వరాన్ ఇష్టార్థాన్ దదతుః ॥ ౫౦ ॥ కే తే వరాః తేన వృతాః - యాన్ దదతురిత్యత ఆహ ॥ సోఽపీతి ॥ అఖిలస్య చిదచిదాత్మకస్య జగత ఆత్మని - తస్మిన్ భగవతి, అచలాం భక్తిం - భాగవతేషు సౌహార్దం అనుకూల్యం - భూతేషు భగవచ్ఛరీరచేతనాచేతనాత్మకేషు దయాం స్వార్థనిరపేక్షపరదుఃఖాసహిష్ణుత్వరూపాం వృతవాన్ ॥ ౫౧ ॥ ఇతీత్థం యథావృతం, తస్మై - వరం - దత్త్వా, తేనావృతా - మన్వయవృద్ధిహేతుం వంశవృద్ధిమతీం - శ్రియం - తథా - బలాదీంశ్చ - దత్త్వా - సహాగ్రజః - తతో - నిర్జగామ తత్ర - బలం దేహధారణసామర్థ్యమ్ ॥ ౫౨ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే ఏకచత్వారింశోఽధ్యాయః ॥

అథ త్రివక్రాసమర్పితాఙ్గరాగానులిప్తాఙ్గ ఋజ్వీకృత త్రివక్రో భగ్నచాపశ్చాపరక్షక ఘాతితత్పాలకస్స ముక్త్వా చితకంసభయః పురసస్యాసవేశమావివేశేత్యాహ ॥ ద్విచత్వారింశేన ॥ అథేత్యాదినా ॥ అథ మాలాకారానుగ్రహానన్తరం రాజమార్గేణ - వ్రజన్ - గృహీతాని - అఙ్గవిలేపానాం సుగన్ధచన్దనానాం - భాజనాని వా యయా - వరం సున్దరం - మాననం - యస్యాస్తాం - కుబ్జాం విలోక్య, సుఖప్రదో - భగవాన్ - ప్రహసన్ తాం యువతీం - పప్రచ్ఛ ॥ ౧ ॥ ప్రశ్నప్రకారమేవాహ ॥ కా

భూతేష్వనుగ్రహో హ్యేష భవద్భిర్యన్నియుజ్యతే ॥ ౪౮ ॥ ఇత్యభిప్రేత్య రాజేన్ద్ర సుదామా ప్రీతమానసః । శస్తైస్సుగన్ధైః కుసుమైర్మాలా విరచితా దదౌ ॥ ౪౯ ॥ తాభిస్స్వలఙ్కృతౌ ప్రీతౌ కృష్ణరామౌ సహానుగౌ । ప్రణతాయ ప్రపన్నాయ దదతుర్వరదౌ వరాన్ ॥ ౫౦ ॥ సోఽపి వవ్రేఽచలాం భక్తిం తస్మిన్నేవాఖిలాత్మని । తద్భక్తేషు చ సౌహార్దం భూతేషు చ దయాం పరామ్ ॥ ౫౧ ॥ ఇతి తస్మై వరం దత్త్వా శ్రియం చాన్వయవర్ధినీమ్ । బలమాయుర్యశః కాన్తిం నిర్జగామ సహాగ్రజః ॥ ౫౨ ॥ ************************

************ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే దశమస్కన్ధే ఏకచత్వారింశోఽధ్యాయః. ************

శ్రీశుక ఉవాచ । అథ వ్రజన్ రాజపథేన మాధవః స్త్రియం గృహీతాఙ్గవిలేపభాజనామ్ । విలోక్య కుబ్జాం యువతీం వరాననాం పప్రచ్ఛ యాన్తీం ప్రహసన్ రసప్రదః ॥ ౧ ॥ కా త్వం వరోర్వేతదు హానులేపనం కస్యాఙ్గనే వా కథయస్వ సాధు నః । దేహ్యావయోరఙ్గవిలేపముత్తమం శ్రేయస్తతస్తే న చిరాద్భవిష్యతి ॥ ౨ ॥ సైరన్ధ్ర్యువాచ । దాస్యస్మ్యహం సున్దర కంససమ్మతా త్రివక్రనామా హ్యనులేపకర్మణి । మద్భావితం భోజపతేరతిప్రియం వినా యువాం కోఽన్యతమస్తదర్హతి ॥ ౩ ॥ రూపపేశలమాధుర్యహసితాలాపవీక్షితైః । ధర్షితాత్మా దదౌ సాన్ద్రముభయోరనులేపనమ్ ॥ ౪ ॥ తతస్తావఙ్గరాగేణ స్వవర్ణేతరశోభినా । సమ్ప్రాప్తపరభాగేన శుశుభాతేఽనురఞ్జితౌ ॥ ౫ ॥ ప్రసన్నో

త్వమితి ॥ హే అఙ్గనే హే వరోరు, ఇతి సోపహాససమ్బోధనం, త్వం కా, ఇహాస్యాం పుర్యాం, ఏతత్ - దనులేపనం - కస్య వా కస్మై వయసీత్యర్థః ॥ సాధు యథార్థం - నోఽస్మభ్యం - కథయస్వ, కస్మైచిద్భవతు, కిన్తు ఉత్తమమిమమఙ్గలేపమావయోరావాభ్యాం దేహి - తతోఽనులేపనదానేన హేతునా - తవా, చిరాదేవ, శ్రేయో, భవిష్యతి ॥ ౨ ॥ ఇత్థమాపృష్టా యాచితా చ సాహ ॥ దాసీతి ॥ హే సున్దర - అహం - కంసస్య, సమ్మతా, తస్య దాసీ, త్రివక్రనామ్నీ, నిత్యమనులేపకర్మణి, తేన నియుక్తాఽస్మి, త్రిస్సు గ్రీవోరుకటిషు వక్రా, యస్యాస్సా, త్రివక్రేత్యన్వర్థం నామ, కంససమ్మతత్వే హేతుమాహ ॥ మద్భావితం మయా సాధితం - అనులేపనం భోజపతేః కంసస్య, అతీవ - ప్రియం - అతోఽహం తస్య సమ్మతేతి భావః ॥ అతః - తత్ తాదృశం ప్రియమనులేపనం వాం వినా భవన్తౌ వినా - అన్యః - కో వా పుమాన్ అర్హతి - యువామేవార్హావిత్యర్థః ॥ ౩ ॥ రూపేతి ॥ భగవత ఇత్యాదిః - భగవతో, రూపాదిభిః, మోహితః, ఆత్మా చిత్తం - యస్యాస్సా సాన్ద్రం - తదనులేపన - ముభయోః - దదౌ. తత్ర, రూపమఙ్గసౌష్ఠవం, పేశలం - సౌకుమార్యం - మాధుర్యం రసికత్వమ్ ॥ ౪ ॥ తత ఇతి ॥ స్వవర్ణేతరశోభినా - స్వస్యాఙ్గరాగస్య - యో - వర్ణః వరాహరుధిర వల్లోహితవర్ణః - తస్మాదితరౌ, యౌ, వర్ణౌ - తయోశ్శరీరగతౌ, విశుద్ధౌ, సితాసితవర్ణౌ, తాభ్యాం, శోభినా, అత ఏవ, ప్రాప్తః, పరభాగో మహాతిశయో, యేన - తేనానురఞ్జితౌ, తౌ, రామకృష్ణౌ, శుశుభాతే, యద్వా, తౌ రామకృష్ణౌ, స్వదేహగతవిశుద్ధసితాసితవర్ణాభ్యాం, ఇతరేణ ఇతరవర్ణేన, తేనైవ, శోభినా, అత ఏవ చ, సమ్ప్రాప్తమహాతిశయేన, యద్వా, సమ్ప్రాప్తః - పర ఉత్కృష్టః భాగశ్శరీరైకదేశో, యేన - తేనానురఞ్జితావిత్యర్థః ॥ ౫ ॥ "శ్రేయస్తతస్తే న చిరాద్భవిష్యతీ", త్యుక్తం శ్రేయశ్చకారేత్యాహ ॥ ప్రసన్న ఇతి ॥ స్వదర్శనఫలం, తస్యాః, దర్శయన్, తాం త్రివక్రాం - మృజ్వీం కర్తుం, అవక్రాం కర్తుం - మన

శ్చక్రేమనస్కారపూర్వకమృజ్వీచకారేత్యర్థః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁తత్ప్రకారమేవాహ ॥ పద్భ్యామితి ॥ తస్యాః,ప్రపదపాదాగ్రద్వయం , స,పద్భ్యాం , మాపీడ్య-ఆక్రమణేనావష్టభ్య , ద్వే , అఙ్గుళీ - ఉత్తానేఉన్నతే ,యస్మిన్,తథాభూతేన ,పాణినా,తస్యాః,చిబుకేముఖస్యాధోభాగే,గృహీత్వా,అధ్యాత్మం దేహం , ఉదనీనమత్ ఉన్నమయామాస ❁॥ ౭ ॥ ❁సా,తదైవ,ఋజు,సమానంఅనురూపంచాఙ్గం,యస్యాః,బృహత్యౌ,శ్రోణీ , పయోధరౌచ, యస్యాః ,స్తథాభూతా,ముకున్దస్పర్శనాన్నిదానాత్,సద్యఏవ- ప్రమదోత్తమా-బభూవ ❁ ॥ ౮ ॥ ❁కిఞ్చరూపాదిసమ్పన్నా సతీ జాతః-హృచ్ఛయఃకామో-యస్యాః-స్సా అతఏవ స్మయన్తీ ముకున్ద-ముత్తరీయాగ్ర - మాకృష్య,ప్రాహ - తత్ర-రూపంసౌన్దర్యం-గుణాయౌవ్వనాదయఃఔదార్యం గత్యవలోకనాదిశ్రైష్ఠ్యమ్ ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ఉక్తిమేవాహ ॥ ఏహీతి ॥ హేవీర,అస్మద్గృహంప్రత్యా-గచ్ఛ-యామః-ఇహత్వాం-త్యక్తుం - నోత్సహేనశక్నోమి-త్వయో - న్మథితంక్షోభితం-చిత్తం - యస్యాః-తస్యాః- మమ,ప్రసీద-హేపురుషర్షభ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ఇత్థంతయా-స్త్రియా-రామస్య-పశ్యతస్సతః-యాచ్యమానో,భగవా - ననుగానాంగోపానాం,చశబ్దాద్రామస్యచ-ముఖ-మవలోక్య-ప్రహసన్-తామువాచ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ఉక్తిమేవాహ॥ఏష్యామీతి॥ హేసుభ్రు-సాధితః-కంసవధరూపోఽర్థఃప్రయోజనం,యేన-తథాభూతః-పుంసాం,మాధివికర్షణంకామప్రయుక్తమనఃపీడాశమనం - తవ,గృహంప్రత్యాగమిష్యామి అగృహాణాం-నవిద్యన్తేగృహాఃఅస్యాంపుర్యాం యేషాం తేషాం-పాన్థానాం , అస్మాకం - త్వమేవ-పరాయణంఉప

భగవాన్కుబ్జాంత్రివక్రాంరుచిరాననామ్ । ఋజ్వీంకర్తుం మనశ్చక్రేదర్శయన్దర్శనేఫలమ్॥ ౬ ॥ పద్భ్యామాక్రమ్య❁ప్రపదేద్వ్యఙ్గుళ్యుత్తానపాణినా। ప్రగృహ్యచిబుకేఽధ్యాత్మ ముదనీనమదచ్యుతః॥ ౭ ॥సాతదర్జుసమానాఙ్గీబృహచ్ఛ్రోణిపయోధరా। ముకున్దస్పర్శనాత్సద్యోబభూవప్రమదోత్తమా॥ ౮ ॥తతోరూపగుణౌదార్యసంపన్నా ప్రాహకేశవమ్। ఉత్తరీయంసమాకృష్యస్మయన్తీజాతహృచ్ఛయా॥ ౯ ॥ఏహివీరగృహంయామోనత్వాంత్యక్తుమిహోత్సహే । త్వయోన్మథితచిత్తాయాఃప్రసీదపురుషర్షభ ॥ ౧౦ ॥ ఏవంస్త్రియాయాచ్యమానఃకృష్ణోరామస్యపశ్యతః । ముఖంవీక్ష్యానుగానాంచప్రహసంస్తామువాచహ ॥ ౧౧ ॥ ఏష్యామితేగృహంసుభ్రుపుంసామాధివికర్శనమ్ ।సాధితార్థోఽగృహాణాంనఃపాన్థానాంత్వంపరాయణమ్॥ ౧౨ ॥విసృజ్యవాణ్యామాధ్వ్యాతాంవ్రజన్మార్గేవణిక్పథే । నానోపాయనతాంబూలస్రగ్గన్ధైస్సాగ్రజోఽర్చితః॥ ౧౩ ॥ తద్దర్శనస్మరక్షోభాదాత్మానంనావిదన్స్త్రియః । విస్రస్తవస్త్రకబరవలయాలేఖ్యమూర్తయః ॥ ౧౪ ॥ తతఃపౌరాన్పృచ్ఛమానో❁ధనుషస్స్థానమచ్యుతః । తస్మిన్ప్రవిష్టోదదృశేధనురైన్ద్రమివాద్భుతమ్॥ ౧౫ ॥ పురుషైర్బహుభిర్గుప్తమర్చితంపరమర్ద్ధిమత్।వార్యమాణోనృభిఃకృష్ణఃప్రసహ్యధనురాదదే॥ ౧౬ ॥కరేణవామేనసలీలముద్ధృతంసజ్యంచకృత్వా నిమిషేణపశ్యతామ్ । నృణాంవికృష్య ప్రబభఞ్జమధ్యతోయథేక్షుదణ్డం మదకర్యురుక్రమః॥ ౧౭ ॥ధనుషోభజ్యమానస్యశబ్దఃఖంరోదసీదిశః । పూరయామాసయంశ్రుత్వాకంసస్త్రాసంజగామహ॥ తంరక్షిణస్సానుచరాఃకుపితాఆతతాయినః।గ్రహీతుకామాఆవవ్రుర్గృహ్యతాంబధ్యతామితి॥ ౧౯ ॥అథతా

భోగ్యేత్యర్థః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ఏవంవిధయా,మాధ్వ్యామధురయా-వాణ్యా,తాం-విసృజ్య-ఉత్తరీయాన్తంత్యాజయిత్వేతిభావః-తతో-మార్గే-వ్రజన్,తతో-వణిక్పథే-ప్రవిష్టః-తత్ర - నానావిధై-రుపాయనైః శ్రేష్ఠవస్తుభిః-తామ్బూలాదిభిశ్చ-సరామస్సమర్చితో-బభూవ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁తదా-తస్యభగవతో,దర్శనేన-యః,స్మరక్షోభ,స్తేన-స్త్రియః- ఆత్మానందేహం , నావిదన్ నానుసమదధత॥వేదనాభావ మేవ దర్శయన్విశినష్టి ॥ విస్రస్తాః-వాసఃప్రభృతయో,యాసాం,తాః- లేఖ్యవల్లిఖితప్రతిమావన్నిశ్చలా,మూర్తయో,యాసాం-తాః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁తతో, ధనుషఃస్థానంధనుర్మఖశాలాం,పౌరాన్పృచ్ఛమానో-ఽచ్యుతః-తస్మి-న్ధనుషఃస్థానే,ప్రవిష్టః-ఐన్ద్రంధనురివా-ద్భుతం,బహుభిః,పురుషైః-గుప్తం,అర్చితం, పరమా,ఋద్ధిఃస్వర్ణాలఙ్కారసంపత్తిః,అస్యాస్తీతితథా,త-ద్ధనుః-దృష్టవాన్,తదా,తత్రత్యైః - పాలకైః-,బహుధా,వార్యమాణోఽపి-కృష్ణఃప్రసహ్యబలా-త్తద్ధనుః,ఆదదే ❁ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ❁ఉరుక్రమోభగవాన్,సలీలంయథాతథా,వామేన-కరేణో,ద్ధృతం,ధను,స్సజ్యంసమారోపితజ్యాకం - కృత్వా-నిమేషేణాశు-నృణాం,పశ్యతాంసతాం , వికృష్య,మధ్యతో,బభఞ్జభగ్నమకరోత్,యథా-మత్తగజః-ఇక్షుదణ్డం,తద్వత్ ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁తదా,భజ్యమానస్య,ధనుషో,ధ్వనిః-ఖమాకాశం - రోదసీద్యావాపృథివ్యౌ,దిశశ్చపూరయామాస,యంశబ్దం-శ్రుత్వా,కంస- స్త్రాసంభయం- , ప్రాప్తవాన్ ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁తస్యధనుషో,రక్షిణఃపాలకా-స్సానుచరాః,ఆతతాయినఃజిఘాంసయాగృహీతశస్త్రాః,జిఘృక్షవః, గృహ్యతాం - బధ్యతాం ఇతి-బ్రువాణాః,ఆవవ్రుః॥ఆవృతవన్తః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁తానాగతాన్,దురభిప్రాయాన్జిఘాంసూ,నవలోక్య,రామకృష్ణౌ-ధనుషః,శకలే,ఆదాయ-తా

భ్యాం,తాన్,జఘ్నతుః ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ తదా,కంసేన-ప్రేషితం,సైన్యం,హత్వా,తతః , శాలాద్వారాన్,నిర్గత్య,తత్రతత్రపుర సంపదో,నిరీక్ష్య,హృష్టౌ-చేరతుః ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ తయోః రామకృష్ణయోః-తద్ధనుర్భఞ్జనాద్యాత్మకం-కర్మ - నిశామ్య దృష్ట్వా శ్రుత్వాచ-తేజః పరాభిభవనసామర్థ్యం , ప్రాగల్భ్యం ధృష్టతా,రూపం, తేషాం సమూహం,తే నానితరసాధారణేన-తౌ-దేవోత్తమౌ-మేనిరే అమన్యన్త ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ స్వైరం యథాతథా-తయోః - విచరతోః సతోః-సూర్యోఽస్తం,ప్రాప్తః-తతః-తౌ - గోపైస్సహ , పురాచ్ఛకటం శకటావమోచనస్థానం-నన్దాదీనాం విశ్రమస్థానమితి యావత్ - ఈయతురాజగ్మతుః ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ ముకున్దస్య-విగమే-వ్రజాన్నిర్గమనవేళాయాం,విరహేణ,ఆతురా-గోప్యః, యాయా,ఆశిషః,ఆశాసత "సుఖం ప్రభాతా రజనీయం" "అద్య ధ్రువం తత్ర దృశో భవిష్యత" ఇత్యాదికముక్తవత్యః తాః - సర్వా,ఆశిషో,మధుపుర్యాం,పురుషభూషణస్య-గాత్రలక్ష్మీం,పశ్యతాం-జనానాం ఋతాస్సత్యా , బభూవుః - కథంభూతస్య,గాత్రస్య,భజతస్సేవమానా-నితరాన్ స్వప్రియాదీన్,హిత్వా,శ్రీః మహాలక్ష్మీః-యద్గాత్ర,మాశ్రయం,చకమే అచీకమత-యామితి పాఠే, యాం గాత్రలక్ష్మీమిత్యర్థః-యమితి పాఠే యం పురుషభూషణమితి సంబన్ధః ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ అవసిక్తం క్షాళిత - మఙ్ఘ్రియుగళం, యయోస్తౌ,క్షీరమవసేచనం యస్య-తదన్నం-క్షీరవిమిశ్రాన్నమిత్యర్థః-భుక్త్వా అపరేద్యుః - కంసచికీర్షితం-జ్ఞాత్వాచ - సుఖం యథాతథా-తాం-రాత్రిమూషతుః ఉషితవన్తౌ ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ కంసస్తు-రామకృష్ణయోః-కేవలం,క్రీడారూపం,ధనుర్భఙ్గం-తద్రక్షిణాం - స్వబలస్యచ

స్తురభిప్రాయాన్విలోక్యబలకేశవౌ। క్రుద్ధౌధనుష ఆదాయశకలే తాంశ్చజఘ్నతుః॥ ౨౦ ॥ బలంచకంసప్రహితం హత్వాశాలాముఖాత్తతః। నిష్క్రమ్యచేరతుర్హృష్టౌనిరీక్ష్యపురసంపదః॥ ౨౧ ॥ తయోస్తదద్భుతంవీర్యంనిశామ్యపురవాసినః। తేజఃప్రాగల్భ్యంరూపంచ మేనిరేవిబుధోత్తమౌ॥ ౨౨ ॥ తయోర్విచరతోస్స్వైరమాదిత్యోఽస్తముపేయివాన్। కృష్ణరామౌవృతౌగోపైఃపురాచ్ఛకటమీయతుః॥ ౨౩ ॥ గోప్యోముకున్దవిగమేవిరహాతురాయాఆశాసతాశిష ఋతామధుపుర్యభూవన్। సంపశ్యతాంపురుషభూషణగాత్రలక్ష్మీంహిత్వేతరాంస్తు భజతశ్చకమేను ❀ యంశ్రీః॥ ౨౪ ॥ అవసిక్తాఙ్ఘ్రియుగళౌభుక్త్వాక్షీరోపసేచనమ్। ఊషతుస్తాంసుఖంరాత్రిం జ్ఞాత్వాకంసచికీర్షితమ్॥ ౨౫ ॥ కంసస్తుధనుషోభఙ్గంరక్షిణాంస్వబలస్యచ। వధంనిశమ్యగోవిన్దరామవిక్రీడితం పరమ్॥ ౨౬ ॥ దీర్ఘప్రజాగరోభీతోదుర్నిమిత్తానిదుర్మతిః। బహూన్యచష్టోభయథామృత్యోర్దౌత్యకరాణిచ॥ ౨౭ ॥ అదర్శనంస్వశిరసఃప్రతిరూపేచసత్యపి। అసత్యపిద్వితీయేచద్వైరూప్యంజ్యోతిషామపి॥ ౨౮ ॥ ఛిద్రప్రతీతిశ్ఛాయాయాంప్రాణఘోషానుపశ్రుతిః। స్వర్ణప్రతీతిర్వృక్షేషుస్వపదానామదర్శనమ్॥ ౨౯ ॥ స్వప్నేప్రేతపరిష్వఙ్గఃఖరయానంబిసాదనమ్। యాయాన్నలదమాల్యేకస్తైలాభ్యక్తోదిగమ్బరః॥ ౩౦ ॥ అన్యానిచేత్థంభూతానిస్వాప్నజాగరితానిచ। పశ్యన్మరణసంత్రస్తోనిద్రాంలేభేనచిన్తయా॥ ౩౧ ॥ వ్యుష్టాయాంనిశికౌరవ్యసూర్యేచాద్భ్యస్స

వధం-నిశమ్యాకర్ణ్య,భీతో, దీర్ఘప్రజాగరః అలబ్ధనిద్రః,దుఃఖితో-బహూని, ఉభయథా స్వాప్నజాగరితభేదేన,స్వాప్నాని-జాగరితానిచ,మృత్యోః దౌత్యకర్తౄణి-దుష్టాని , నిమిత్తాన్యచష్టదదర్శ ❀ ॥ ౨౬ ॥ ౨౭ ॥ ❀ తాన్యేవ కానిచిదాహ త్రిభిః ॥ తావజ్జాగరితాని తాన్యాహ॥ అదర్శనమితి ద్వాభ్యాం ॥ వియజ్జలాదౌ ప్రతిరూపే దృశ్యమానేసతి - స్వశిరస , స్తత్ర, దర్శనం-అసత్యపి-ద్వితీయే,జ్యోతిషాం చన్ద్రాదీనాం- ద్విత్వమ్ ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀ ఛాయాయాం - ఛిద్రప్రతీతిః రన్ధ్రయోః పిహితయోస్సతోరన్తశ్శ్రూయమాణో యో ధ్వనిస్స ప్రాణఘోషః-తస్యా,శ్రవణం-వృక్షేషు- స్వర్ణవర్ణప్రతీతిః-రజఃకర్దమాదిషు,స్వపదానామదర్శన-మిత్యాదీని,జాగరితానిదుర్నిమిత్తాని ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀ అథస్వాప్నాన్యాహ ॥ స్వప్న ఇతి॥ ప్రేతానాం మృతానాం,పరిష్వఙ్గః ఆలిఙ్గనం,ఖర-మారుహ్య,యానం, బిసభక్షణం-నలదమాలీ జపాకుసుమమాలీ తైలేన , అభ్యక్తః దిగమ్బరశ్చైకోఽసహాయో,యాయాద్గచ్ఛేదితియత్,తదేకం,దుర్నిమిత్తమితి ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀ అన్యాన్యపీత్థంభూతాని,స్వాప్నాని, జాగరితానిచదుష్టా,నిమిత్తాని,పశ్యన్,తత్సూచితమరణాదతీవభీతశ్చిన్తయా,నిద్రాం - నలేభేనప్రాప్తవాన్ ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀ హే కౌరవ్య-కథఞ్చిన్నిశి,వ్యుష్టాయాం ప్రభాతాయాం సత్యాం,అద్భ్యస్సకాశాత్, సూర్యే,సముత్థితే సతి " యదుదగాన్మహతోఽర్ణవాత్ విభ్రాజమానస్సరిరస్య మధ్యాత్సమా ఋషభో లోహితాక్షః , సూర్యో విపశ్చిన్మనసా పునాతు " ఇతి శ్రౌతీం ప్రసిద్ధిముపజీవ్యాద్భ్యస్సూర్యే సముత్థిత ఇత్యుక్తం॥ మల్లానాం,క్రీడైవ,మహానుత్సవః-తం-యద్వా,మల్లానాం-క్రీడార్థం,యస్తేషాం, మహోత్సవః,

౨౪ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ యాం శ్రీః - యచ్ఛ్రీః.

మజ్జళస్నానాదిరూపః,తం కంసః-కారయామాస ❁ ॥౩౨॥ ❁పురుషాభ్యత్యాఃరఙ్గంమల్లక్రీడాస్థానం,మానర్చుః,మార్జనచన్దనామ్భస్సేచనాదిభిరితిశేషః,తూర్యాణి,భేర్యోభేరీశ్చ,జఘ్నిరేతాడితవన్తః-స్రగ్భిఃపతాకాభి,శ్చైలైశ్చిత్రవస్త్రైః,స్తోరణైశ్చ,మఞ్చాఃదిదృక్షూణాముపవేశస్థానాన్యుచ్చాని,స్వలంకృతాః ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ తత,స్తేషుమఞ్చేషు,బ్రాహ్మణక్షత్రియాదయః పౌరాఃపురవాసినః,జానపదాదేశవాసినశ్చ,జనాః, యథోపవేశంరాజాజ్ఞామనతిక్రమ్య, యథోపజోషమితిపాఠే,యథాసుఖం,వివిశుఃతథా,రాజానఃదేశాన్తరేభ్యస్సమాహూతాః,తే, జారానః,కృతానిపరిగృహీతాన్యాసనానిసింహాసనాని,యైస్తథాభూతాః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁కంసస్తు, మణ్డలేశ్వరమధ్యస్థః,విదూయతాతప్యమానేన,హృదయేన,సహితఇతిశేషః అమాత్యైర్మన్త్రిభిః,పరివృతో,రాజమఞ్చమఖణ్డమణ్డలేశ్వరోపయోజ్యంమఞ్చ,ముపావిశత్ ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁తదామల్లానాం,తాలైఃకరతలైర్భుజాస్ఫాలన,ముత్తరః-ఉచ్చైశ్శ్రూయమాణో,యేషు,తేషు, తూర్యేషు,వాద్యమానేషుసత్సు,ఉపాధ్యాయా,మల్లాచార్యా,స్తైస్సహితా,స్సర్వే,మల్లా,స్స్వలఙ్కృతా, స్సమావిశన్ ❁॥ ౩౬ ॥ ❁తథా,చాణూరాదయోమల్లాః,వల్గువాద్యైఃమధురవాద్యైః,ప్రహర్షితాః,తదుపస్థానంమల్లరఙ్గ,మాసేదుఃఆజగ్ముః, ❁ ॥ ౩౭॥ ❁తదా,నన్దాదయో,గోపాశ్చ,భోజరాజేనకంసేన,ఆహూతాః,నివేదితాన్యుపాయనానియై స్తేఏకస్మిన్మఞ్చే-అవివిశుః ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యా యాందశమస్కన్ధేద్విచత్వారింశోఽధ్యాయః❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

మఙ్గతే। కారయామాసవైకంసోమల్లక్రీడామహోత్సవమ్॥ ౩౨ ॥అనర్చుఃపురుషారఙ్గంతూర్యభేర్యశ్చజఘ్నిరే। మఞ్చాస్స్వలఙ్కృతాస్స్రగ్భిఃపతాకాచేలతోరణైః॥ ౩౩ ॥ తేషుపౌరాజానపదాబ్రహ్మక్షత్రపురోగమాః। యథోప❁జోషంవివిశూరాజానశ్చకృతాసనాః॥ ౩౪ ॥కంసఃపరివృతోఽమాత్యైరాజమఞ్చముపావిశత్। మణ్డలేశ్వరమధ్యస్థోహృదయేనవిదూయతా॥ ౩౫ ॥వాద్యమానేషుతూర్యేషుమల్లతాలోత్తరేషుచ।మల్లాస్స్వలఙ్కృతాదృప్తాస్సోపాధ్యాయాఉపావిశన్ ॥ ౩౬ ॥ చాణూరోముష్టికఃకూటశ్శలస్తోసలఏవచ। తదాసేదురుపస్థానంవల్గువాద్యప్రహర్షితాః॥ ౩౭ ॥ నన్దగోపాదయోగోపాభోజరాజసమాహు❁తాః। నివేదితోపాయనాస్తఏకస్మిన్మఞ్చఆవిశన్ ॥ ౩౮ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

❁❁❁❁❁❁❁ ఇతిశ్రీమద్భాగవతేమహాపురాణే,దశమస్కన్ధే,ద్విచత్వారింశోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁

శ్రీశుకఉవాచ ॥ అథకృష్ణశ్చరామశ్చకృతశౌచౌపరన్తప। మల్లదున్దుభినిర్ఘోషంశ్రుత్వాద్రష్టుముపేయతుః॥ ౧ ॥

❁ కువలయాపీడాఖ్యగజతన్నిషాదివధకథా ❁

రఙ్గద్వారంసమాసాద్యతస్మిన్నాగమవస్థితమ్ ।❁అపశ్యత్కువలయాపీడంకృష్ణోఽమ్బష్ఠప్రచోదితమ్॥ ౨ ॥బధ్వాపరికరంశౌరిస్సమూహ్యకుటిలాలకాన్। ఉవాచహస్తిపంవాచామేఘనాదగభీరయా॥ ౩ ॥అమ్బష్ఠామ్బష్ఠమార్గంనోదేహ్యపక్రమమాచిరమ్। నోచేత్సకుఞ్జరంత్వాఽద్యనయామియమసాదనమ్॥ ౪ ॥ఏవంనిర్భర్త్సితోఽమ్బష్ఠఃకుపితఃకోపితంగజమ్। చోదయామాసకృష్ణాయకాలాన్తకయమోపమమ్ ॥ ౫ ॥ కరీన్ద్రస్తమభిద్రుత్యకరేణతరసాఽగ్రహీత్। కరాద్విగళితస్సోఽముంనిహత్యాఙ్ఘ్రిష్వలీయత॥ ౬ ॥సఙ్క్రుద్ధస్తమచక్షాణోఘ్రాణ

“ఊషతుస్తాం సుఖంరాత్రింజ్ఞాత్వాకంసచికీర్షిత,, మిత్యుక్తం - అథకింపరేద్యుఃకంసచికీర్షితం-కింవాతావకురుతామిత్యత్రాహ ॥ అథేత్యాదినా- హేపరంతప-అథ-పరేద్యుఃప్రాతః - రామః-కృష్ణశ్చ-కృతశౌచౌ-కృతం - శౌచంస్నానాదికర్మ-యాభ్యాం-తౌ-మల్లానాంచ-దున్దుభీనాంచ-నిర్ఘోషం-శ్రుత్వా-ద్రష్టుం- ఆజగ్మతుః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁రఙ్గస్యమల్లక్రీడాస్థానస్య,ద్వార- మాసాద్య - తస్మిన్ద్వారే- అవస్థితం-అమ్బష్ఠేనహస్తిపేన,ప్రచోదితం , కువలయాపీడాఖ్యం-గజం-భగవా-నపశ్యత్ ❁ ॥ ౨ ॥ ❁పరికరంపరిధానం-యథోచితం-బధ్వా,కుటిలాలకా-న్సమూహ్య-గర్జితవద్గభీరయా-వాచా-హస్తిప- మువాచ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ఉక్తిమేవాహ॥ అమ్బష్ఠేతి॥అపక్రమమార్గంపరిత్యజ-మాచిరంవిలమ్బంమాకార్షీః-నోచేత్ మార్గంనదాస్యసిచేత్,అద్య-సకుఞ్జరం-త్వాం-హత్వా-యమలోకం-ప్రాపయామి ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ఇత్థం-భర్త్సితో-హస్తిపః- క్రుద్ధః-కోపితం - అన్తకోమృత్యుః-కాలస్తన్నిమిత్తం - యమస్తుతన్నియన్తా-ఉపమా-యస్య-తం - గజం-కృష్ణాయ చోదయామాస-కృష్ణంప్రతిప్రద్రావయామాసేత్యర్థః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁కరీన్ద్రః తంకృష్ణం-అభిద్రుత్య-బలాత్కారేణా-గ్రహీత్-సకృష్ణః-కరా,ద్విగళితఃవిచ్యుతః-అముంకరీన్ద్రం - నిహత్యముష్టినాప్రతాడ్య-తస్యాఽఙ్ఘ్రిషుచరణానాంమధ్యే - అలీయతతస్యాదృశ్యోబభూవేత్యర్థః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁తం-కృష్ణ-మచక్షాణోఽపశ్యన్-అతఏవ-సఙ్క్రుద్ధః-కరీన్ద్రః - ఘ్రాణదృష్టిఃహస్తాగ్రదృష్టిర్యస్యతథాభూత

---

౩౪ । శ్లో ❁ పా ॥ దేశం.

తతః-కేశవం-పుష్కరేణతుణ్డాగ్రేణ-పరామృశన్-అన్వేషయామాస,సకృష్ణః-ప్రసహ్యబలాత్కారేణాఙ్ఘ్రిమధ్యాద్వినిర్గతః ❋ ॥ ౭ ॥ ❋ తమతిబలం-పుచ్ఛే-ప్రగృహ్య-ధనుషః-పఞ్చవింశతిర్యావ-త్తావన్తం దేశం-విచకర్ష ఆకృష్టవాన్-యథా-సుపర్ణఃగరుడః-లీలయా-నాగంసర్పం-కర్షతి-తద్వత్ ❋ ॥ ౮ ॥ ❋ సఇతి॥సభగవాన్-పుచ్ఛగ్రాహిణమాత్మానంగ్రహీతుం యదిగజోదక్షిణతఃపరివర్తతే-తర్హి-సవ్యతోభ్రామయన్-యదాఽపసవ్యఃపరివర్తతే-తదాదక్షిణతోభ్రామయన్-ఏవం-పర్యావర్తమానేన-కరిణాసహ-స్వయం-బభ్రామ-యథా-బాలో-భ్రామ్యమాణేన-గోవత్సేనసహ-భ్రామ్యతితద్వత్-అత్రబాలకఃకృష్ణఏవబాల్యదశావస్థోదృష్టాన్తతయావివక్షితః ❋ ॥ ౯ ॥ ❋ తతో-వారణంగజ-మభిముఖ-మభ్యేత్య-పాణినా-ఆహత్య-ప్రద్రవన్-పదేపదే-వారణేన-స్పృశ్యమానః,పాతయామాస-సయథాభ్రమతితథాతంవఞ్చయన్ప్రాద్రవదిత్యర్థః ❋ ॥ ౧౦ ॥ ❋ యదాచగజఃపతతి-తదా-సభగవానపి-క్రీడయాధావన్భూమౌపతతి-పతితందృష్ట్వాసయదాఽభిధావతి-తదాభగవానుత్థితోధావతి-గజస్తు-పతితం-స్థితమేవ-మత్వా-క్రుద్ధః-కేవలం-దన్తాభ్యాం-క్షితితల-మహనత్ ❋ ॥ ౧౧ ॥ ❋ స్వేత్యేవం-స్వస్యగజస్య-విక్రమేప్రతిహతేక్షీయమాణేసతి-కుఞ్జరేన్ద్రః-కేవలమత్యన్తం-క్రోధమాత్రయుక్తః-హస్తిపైర్బలా-చ్చోద్యమానఃప్రేర్యమాణః కృష్ణం-రుషాఽభ్యద్రవత్ అభ్యధావత్ ❋ ॥ ౧౨ ॥ ❋ తదా-భగవా-నాపతన్తం-గజమాసాద్య-స్వపాణినా-హస్తంతస్యతుణ్డం,ప్రగృహ్య-భూతలే-పాతయామాస ❋ ॥ ౧౩ ॥ ❋ పతితం-గజేన్ద్రం-పదాపాదేనా

దృష్టిస్సకేశవమ్। పరామృశత్పుష్కరేణసప్రసహ్యవినిర్గతః ॥ ౭ ॥ పుచ్ఛేప్రగృహ్యాతిబలంధనుషఃపఞ్చవింశతిమ్। విచకర్షయథానాగంసుపర్ణఇవలీలయా॥ ౮ ॥సపర్యావర్తమానేనసవ్యదక్షిణతోఽచ్యుతః।బభ్రామభ్రామ్యమాణేనగోవత్సేనేవబాలకః॥ ౯ ॥తతోఽభిముఖమభ్యేత్యపాణినాఽఽహత్యవారణమ్।ప్రద్రవన్పాతయామాసస్పృశ్యమానఃపదేపదే॥ ౧౦ ॥సధావన్క్రీడయాభూమౌపతిత్వాసహసోత్థితః । తంమత్వాపతితంక్రుద్ధోదన్తాభ్యాంసోఽహనత్క్షితిమ్ ॥ ౧౧ ॥ స్వవిక్రమేప్రతిహతేకుఞ్జరేన్ద్రోఽత్యమర్షితః। చోద్యమానోమహామాత్రైఃకృష్ణమభ్యద్రవద్రుషా॥ ౧౨ ॥తమాపతన్తమాసాద్యభగవాన్మధుసూదనః । ప్రగృహ్యపాణినాహస్తంపాతయామాసభూతలే॥ ౧౩ ॥పతితస్యపదాఽఽక్రమ్యమృగేన్ద్రఇవలీలయా । దన్తముత్పాట్యతేనాశుహస్తిపంచాహనద్ధరిః॥ ౧౪ ॥మృతకంద్విపముత్సృజ్యదన్తపాణిస్సమావిశత్ । అంసన్యస్తవిషాణోఽసృఙ్మదబిన్దుభిరఙ్కితః ॥ విరూఢస్వేదకణికవదనామ్బురుహోబభౌ॥ ౧౫ ॥వృతౌగోపైఃకతిపయైర్బలదేవజనార్దనౌ । రఙ్గంవివిశతూ రాజన్గజదన్తవరాయుధౌ॥ ౧౬ ॥మల్లానామశనిర్నృణాంనరవరస్త్రీణాంస్మరోమూర్తిమాన్గోపానాంస్వజనోఽసతాంక్షితిభుజాంశాస్తాస్వపిత్రోశ్శిశుః । మృత్యుర్భోజపతేర్విరాడవిదుషాంతత్త్వంపరంయోగినాంవృష్ణీనాంపరదేవతేతివిదితోరఙ్గంగతస్సాగ్రజః ॥ ౧౭ ॥ హతంకువలయాపీడందృష్ట్వాతావతిదుర్జ

❋ చాణూరముష్టికాదిమల్లవధకథా. ❋

యౌ। కంసోమనస్యపితదాభృశముద్విజతేనృప॥ ౧౮ ॥తౌరేజతూరఙ్గగతౌమహాభుజౌవిచిత్రవేషాభరణస్ర

క్రమ్యఅవష్టభ్య-సింహఇవ-దన్త,ముత్పాట్య-తేనైవదన్తేనైవ-హస్తిప-మహనత్ ❋ ॥ ౧౪॥ ❋ మృతం-గజముత్సృజ్య-దన్తః-పాణౌయస్యతథాభూతః-తతః,అంసేన్యస్తః-నిహితో-విషాణోగజదన్తో,యేన-సః,అసృజఃరుధిరస్య-మదోదకస్యచ,బిన్దుభిః,అఙ్కితః,విరూఢాఉద్గతాః-స్వేదకణికా-యస్మిన్-తద్వదనామ్బురుహం, యస్య-తథాభూతో-బభౌ ❋ ॥ ౧౫ ॥ ❋ రామకృష్ణౌ-కతిపయై,ర్గోపైః,పరివృతౌ, గజదన్తావేవ, వరేశ్రేష్ఠే.ఆయుధే యయోస్తౌ - హేరాజన్ రఙ్గంమల్లక్రీడాస్థానం-వివిశతుః ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋ తత్రశృఙ్గారాదిసర్వరసకదమ్బైకమూర్తిర్భగవాంస్తత్తదభిప్రాయానుసారేణబభౌ నసాకల్యేనసర్వేషామిత్యాహ ॥ మల్లానామితి ॥ మల్లాదీనాంద్రష్టౄణాం-మశన్యాదిరూపేణ దశధా-విదితస్సన్-సాగ్రజో-రఙ్గస్థానం-గత-ఇత్యన్వయః,అశనిరశనివద్రౌద్రః - స్త్రీణాం-మూర్తిమాన్స్మరః - విదితః , అసతాందుష్టానాం-క్షితిభృతాం-శాస్తా , స్వపిత్రో-శ్శిశుః, అనేనకరుణరసఃప్రదర్శితోభవతి , భోజపతేఃకంసస్య,మృత్యుః,అనేనభయానకరసః అవిదుషాం, దేహాత్మాభిమానినాం,విరాట్ దేహమాత్రబుద్ధివిషయః, యోగినాంపరమాత్మోపాసనాత్మకయోగనిష్ఠానాం , పరం-తత్త్వమితి,విదితః స్వోపాస్యవస్తుత్వేనవిదితఇత్యర్థః ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋ హతమితి॥హతం-కువలయాపీడం,దృష్ట్వా,తతః - తౌరామకృష్ణౌ,అతిదుర్జయావితి,జ్ఞాత్వా,మనస్వీధీరోఽపి కంసః,హేనృప,నితరాం,ఉద్విజతేభీతోబభూవ ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋ తావితి ॥ విచిత్రో-వేషః-తథా, ఆభరణాని, స్రజశ్చ,యయోస్తౌ, రామకృష్ణౌ,పశ్యతాం-జనానాం , మనః-క్షిపన్తౌక్షోభయన్తౌ,అపహ

రన్తావా, రేజతుః, యథోత్తమవేషధారిణౌ-నటౌ-తద్వత్ ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ నిరీక్ష్యేతి॥ హేనృప, పౌరా, జానపదాశ్చ, జనాః-తౌ, ఉత్తమపూరుషౌ, నిరీక్ష్య, వస్థితాః, నిశ్చలాః, ప్రహర్షవేగేన, ఉత్కలితాని ఉజ్జృమ్భితాని-ఈక్షణాన్యాననానిచ, యేషాం, తేఽనయనైః లావణ్యపానపాత్రభూతైః, స్తయోః-రాననం వపుః ఆననగతం లావణ్యరసం పిబన్త - ఇత్యర్థః, పరంతు-నతృప్తాః నిరాకాఙ్క్షా నబభూవురిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ తదేవాహ ॥ పిబన్త ఇవేతి ॥ శ్లిష్యన్తః పరిష్వఙ్గం కుర్వన్త ఇవ, ఇత్థం లక్షితా ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౨౧॥ ❁ ఊచురితి॥ యథాదృష్టం ధనుర్భఙ్గాది-యథాశ్రుతం గోవర్ధనోద్ధరణాది-తదనతిక్రమ్య తదనురూపమిత్యర్థః-తే నాగర రాష్ట్రికాః, పరస్పరం, మూచుః, కథమ్భూతాః, తయోః-రూపం గజదన్తాదియుక్తం, గుణాశ్శౌర్యాదయః, మాధుర్యం హసితాలాపాదిగతం - ప్రాగల్భ్యం ధార్ష్ట్యం, తైః-స్మారితా ఇవ స్మరణం ప్రాపితా ఇవ-అనితరసాధారణతద్రూపగుణాదియాథాత్మ్యవేదిన ఇవ, ఇవశబ్దోఽనతిరిక్తద్యోతకః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ తదేవదర్శయన్ తేషాముక్తిమాహ ॥ ఏతావిత్యాదిభిరష్టభిః॥ ఏతౌ రామకృష్ణౌ-నారాయణస్యాం, శేనా - వతీర్ణౌ నారాయణ ఏవ స్వసఙ్కల్పరూపేణాంశేన రామకృష్ణరూపేణావతీర్ణ ఇత్యర్థః॥ యద్వా ॥ ఛత్రిన్యాయేనాంశేనావతీర్ణావిత్యుక్తం, శ్రీకృష్ణస్య సాక్షాన్నారాయణావతారత్వాత్ రామస్య తదంశభూతసఙ్కర్షణావతారత్వాత్ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ తత్ర కృష్ణస్య చరిత్రం జన్మన ఆరభ్య సఙ్గృహ్ణన్తి॥ స ఏష ఇతి॥ దేవక్యాం జాతః-వసుదేవాదిత్యధ్యాహారః-గోకులం ప్రతి-నీతః, వసుదేవేనేతి శేషః - కిలేత్యాశ్చర్యే ప్రసిద్ధౌ వా-ఏతావన్తం కాలం-అ

గమ్భీరౌ । యథా నటావుత్తమవేషధారిణౌ మనఃక్షిపన్తౌ ప్రభయా నిరీక్షతాం॥ ౧౯ ॥ నిరీక్ష్య తావుత్తమపూరుషౌ జనా మఞ్చస్థితా నాగరరాష్ట్రికా నృప । ప్రహర్షవేగోత్కలితేక్షణాననాః పపుర్న తృప్తా నయనైస్తదాననమ్॥ ౨౦ ॥ పిబన్త ఇవ చక్షుర్భ్యాం లిహన్త ఇవ జిహ్వయా । జిఘ్రన్త ఇవ నాసాభ్యాం శ్లిష్యన్త ఇవ బాహుభిః॥ ౨౧ ॥ ఊచుః పరస్పరం తే వై యథాదృష్టం యథాశ్రుతమ్। తద్రూపగుణమాధుర్యప్రాగల్భ్యస్మారితా ఇవ॥ ఏతౌ భగవతస్సాక్షాద్ధరేర్నారాయణస్య హి। అవతీర్ణావిహాంశేన వసుదేవస్య వేశ్మని॥ ౨౩ ॥ స ఏష కిల దేవక్యాం జాతో నీతశ్చ గోకులమ్ । కాలమేతం వసన్గూఢో వవృధే నన్దవేశ్మని ॥ ౨౪ ॥ పూతనాఽనేన నిహతా చక్రవాతశ్చ దానవః। అర్జునౌ గుహ్యకః కేశీ ధేనుకోఽన్యే చ తద్విధాః॥ ౨౫ ॥ గావస్సపాలా ఏతేన దావాగ్నేః పరిమోచితాః। కాళియో దమితస్సర్ప ఇన్ద్రశ్చ విమదః కృతః ॥ ౨౬ ॥ సప్తాహమేకహస్తేన ధృతోఽద్రిప్రవరోఽమునా । వర్షవాతాశనిభ్యశ్చ పరిత్రాతం చ గోకులమ్ ॥ ౨౭ ॥ గోప్యోఽస్య నిత్యముదితహసితప్రేక్షణం ముఖమ్ । పశ్యన్త్యో వివిధాంస్తాపాంస్తరన్తి స్మాశ్రమం ముదా॥ ౨౮ ॥ వదన్త్యనేన వంశోఽయం యదోస్సుబహువిశ్రుతః । శ్రియం యశో మహత్త్వం చ లప్స్యతే పరిరక్షితః॥ ౨౯ ॥ అయం చాస్యాగ్రజశ్శ్రీమాన్రామః కమలలోచనః । ప్రలమ్బో నిహతో యేన వత్సో యో ధేనుకాదయః ॥ ౩౦ ॥ జనేష్వేవం బ్రువాణేషు తూర్యేషు నినదత్సు చ । కృష్ణరామౌ సమాభాష్య చాణూరో వాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౩౧ ॥ హే నన్దసూనో హే రామ భవన్తౌ వీర్యసమ్మతౌ । నియుద్ధకుశలౌ శ్రుత్వా రాజ్ఞాఽఽహూతౌ దిదృక్షయా॥ ౩౨ ॥ ప్రియం రాజ్ఞః ప్రకుర్వత్యశ్శ్రేయో విన్దన్తి హి ప్రజాః । మనసా కర్మ

త్యన్తసంయోగే ద్వితీయా, నన్దగేహే, గూఢ ఇతరైరవిజ్ఞాతో, వసన్-వవృధే ఏధాఞ్చక్రే ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ అనేన శ్రీకృష్ణేన - పూతనా-నిహతా, తథా, చక్రవాతస్తృణావర్తశ్చ, దానవో, నిహతః ॥ అర్జునావితి ॥ పాతితావితి శేషః-అనేనేత్యనుషఙ్గః-ధేనుకాదయశ్చ-తథావిధా-అన్యే చ అఘాసురాదయో, నిహతాః-తత్ర, గుహ్యకశ్శఙ్ఖచూడః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ ఏతేనైవ-గోపాలైస్సహితా, గావశ్చ-అగ్నేస్సకాశాత్, పరిమోచితాః-కాళియాఖ్య-స్సర్పశ్చ-అనేనైవ దమితః - విగతః మదో యస్య-తథాభూతః ఇన్ద్రః-కృతః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ అద్రిప్రవరో గోవర్ధనః-అమునా కృష్ణేన కర్త్రా, ఏకేన-హస్తేన - ధృతః. వర్షధారాభ్యోఽశనిభ్యశ్చ-గోకులం-పరిత్రాతమ్ ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ నిత్యముదితం- హసితమీక్షణంచ-యస్మిన్, తత్, దస్య-ముఖం-పశ్యన్త్యః, యద్వా నిత్యవికసితం-హసితేనేక్షణాభ్యాంచ యుక్తం-అస్య, ముఖం-ముదా, పశ్యన్తః-వివిధాన్- తాపాన్ ఆధ్యాత్మికాదీన్-నశ్రమం, నవిద్యతే శ్రమో యస్మిన్ తద్యథాభవతి తథా-తరన్తి స్మ, అతివర్తన్తే స్మ ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ అనేన, పరిరక్షితో - యదోర్వంశ, స్సుబహువిస్తరస్సన్- విశ్రుత ఇతి పాఠే ప్రసిద్ధస్సన్-శ్రియం కీర్తిం, మహత్త్వం పూజ్యతాంచ - లప్స్యతే ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ అథ రామస్య గుణాన్ సఙ్గృహ్ణాహుః ॥ అయం చేతి॥ అస్య శ్రీకృష్ణస్య, అగ్రజోఽయం - రామః-కమలలోచనః-శ్రీమాన్ కల్యాణగుణసమృద్ధిమాన్-అనేన-ప్రలమ్బాదయో-నిహతాః ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ ఇత్థం-బ్రువాణేషు-జనేషు- తూర్యేషు వాద్యేషు - వాద్యమానేషు సత్సు-చాణూరః కృష్ణరామౌ-సమాభాష్య-సంబోధ్య-వాక్య-మువాచ ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ తదేవాహ॥ హే నన్దసూనో ఇతి త్రిభిః॥ భవన్తౌ, వీరాణాం, సమతౌ-మల్లయుద్ధే ప్రవీణావితి-శ్రుత్వా, దిదృక్షుణా యుద్ధదర్శనేచ్ఛునా-రాజ్ఞా, ఆహూతౌ ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ మనః

---

౨౮ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ విస్తరః

ప్రభృతికరణక్రమేణ - రాజ్ఞః-ప్రియం - కుర్వత్యః - ప్రజాః-శ్రేయః - సుఖంలభన్తే-అన్యథాఅప్రియంకుర్వత్యస్తు-విపరీతమశ్రేయో,దుఃఖం.విన్దన్తి ॥ ౩౩ ॥ నావాం,నియుద్ధకుశలావిత్యత ఆహ ॥ నిత్యమితి ॥ వత్సపాలాః వత్సపాలనయోగ్యాద్వయస ఆరభ్యేతిభావః-గోపాఃయావద్గోపాలనయోగ్యవయసః - భవన్తః - వనే-మల్లయుద్ధేన-క్రీడన్తఏవ-గాః-శ్చారయన్తి అతో నియుద్ధకుశలావేవేతిభావః ॥ ౩౪ ॥ తస్మాద్యూయం-వయంచ- రాజ్ఞః-ప్రియం కరవామహే-ఏవం-రాజ్ఞి ప్రీతే-సర్వాణి,భూతాని,నోఽస్మాకం-ప్రసీదన్తి కుతః-యతో - రాజా - సర్వభూతమయఃసర్వభూతాత్మకః ॥ ౩౫ ॥ తచ్చాణూరవాక్యం-నిశమ్యాకర్ణ్య,భగవాన్నియుద్ధం-స్వస్యాభిమతమేవ- మన్యమానో - ఽతఏవ-తద్వచో-ఽభినన్ద్య-దేశకాలోచితం-వచో-ఽబ్రవీత్ ॥ ౩౬ ॥ తదేవాహ॥ ప్రజాఇతి॥అస్య,భోజపతేఃకంసస్య-వనేచరా,వయమపి-ప్రజాఏవ,తద్దేశవనోపజీవిత్వాద్వయమపికథంచిత్ ప్రజాఏవేత్యర్థః - నతుయుష్మద్విధా ఇతిభావః , అతః-తస్య-ప్రియం , కరవామ-పరంకేవలం-త-త్కథంచి త్తత్ప్రీతిరిత్యేత న్నోఽస్మాకం , అస్మద్విషయో-అనుగ్రహః ॥ ౩౭ ॥ వయంతు-బాలాః,అత,స్తుల్యబలైస్సహ-క్రీడిష్యామః నత్వధికబలైర్భవద్భిరితిభావః , యథోచితం , నియుద్ధం,భవేత్-మల్లసభాసదఃమల్లసభాధికృతా-నధర్మో-మాస్పృశేత్ - హేమల్లేతిసంబోధనంవా ॥ ౩౮ ॥ ఏవముక్తఃప్రాహచాణూరః॥నబాలఇతి ॥బాలశబ్దోఽత్యన్తశైశవపరః-తచ్చదృష్టాన్తార్థం-యథానాత్యన్తశిశు-స్తథా-నకిశోరో-ఽపి-కిన్తు,యువేతిభావః॥ అథాపిబలహీనఇత్యత ఆహ ॥బలినాంవరః-యాదృశస్త్వం తాదృశఏవ గామో-ఽపీత్యాహ ॥ బలశ్చేతి ॥ బలినాంవరత్వేలిఙ్గంవదన్ విశినష్టి ॥ యేనత్వయా-

ణావాచావిపరీతమతోఽన్యథా॥ ౩౩ ॥నిత్యంప్రముదితాగోపావత్సపాలాస్తథాస్ఫుటమ్ । వనేషుమల్లయుద్ధేనక్రీడన్తశ్చారయన్తిగాః॥ ౩౪ ॥తస్మాద్రాజ్ఞఃప్రియంయూయంవయంచకరవామహే । భూతానినః ప్రసీదన్తి సర్వభూతమయోనృపః॥ ౩౫ ॥ తన్నిశమ్యాబ్రవీత్కృష్ణోదేశకాలోచితంవచః । నియుద్ధమాత్మనోఽభీష్టంమన్యమానోఽభినన్ద్యచ॥ ౩౬ ॥శ్రీకృష్ణ ఉవాచ ॥ ప్రజాభోజపతేరస్యవయంచాపివనేచరాః।కరవామప్రియంనిత్యంతన్నఃపరమనుగ్రహః॥ ౩౭ ॥బాలావయంతుల్యబలైః క్రీడిష్యామోయథోచితమ్ । భవేన్నియుద్ధంమాఽధర్మఃస్పృశేన్మల్లసభాసదః॥ ౩౮ ॥చాణూర ఉవాచ॥నబాలోనకిశోరస్త్వంబలశ్చబలినాంవరః। లీలయేభోహతోయేనసహస్రద్విపసత్వభృత్॥ ౩౯ ॥తస్మాద్బలిభ్యాంబలిభిర్యోద్ధవ్యంనానయోఽత్రవై । మయివిక్రమవార్ష్ణేయబలేనసహముష్టికః॥ ౪౦ ॥**************************

******** ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,దశమస్కన్ధే, త్రిచత్వారింశోఽధ్యాయః ********

శ్రీశుక ఉవాచ।ఏవంచర్చితసఙ్కల్పోభగవాన్మధుసూదనః।ఆససాదాథచాణూరంముష్టికంరోహిణీసుతః ॥౧॥ హస్తాభ్యాంహస్తయోర్బధ్వాపద్భ్యామేవచపాదయోః।విచకర్షతురన్యోన్యంప్రసహ్యవిజిగీషయా॥ ౨ ॥అరత్నీద్వేఅరత్నిభ్యాంజానుభ్యాంచైవజానునీ,శిరశ్శీర్ష్ణోరసోరస్తావన్యోన్యమభిజఘ్నతుః ॥ ౩ ॥ పరిభ్రమణవిక్షేపపరిరమ్భావపాతనైః।ఉత్సర్పణాపసర్పణైశ్చాన్యోన్యంప్రత్యరున్ధతామ్॥ ౪ ॥ఉత్థాపనైరున్నయనైశ్చా

లీలయైవ-సహస్రద్విపానాం- బలంసత్వంబిభర్తీతిసధా-ఇభోగజః-కువలయాపీడో,హతః ॥ ౩౯ ॥ తస్మాద్బలిభ్యాం యువాభ్యాంబలవద్భిరస్మాదృశైః,యోద్ధవ్యం-అత్రయుద్ధే అనయఃఅధర్మో-నవిద్యతే - వైనూనం-హేవార్ష్ణేయ-మయాసహ విక్రమం-పరాక్రమం-కురు-యుధ్యస్వేతియావత్-బలేనరామేణసహ-ముష్టికో - విక్రమిష్యతే ॥ ౪౦ ॥ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధే త్రిచత్వారింశోఽధ్యాయః****************

అథచాణూరముష్టికకూటసలతోసలకంసవధాత్మకంకర్మానువర్ణయతిచతుశ్చత్వారింశేన ॥ ఇత్థం-చర్చితఃనిశ్చితః-స్వసఙ్కల్పఏవ-యస్య-సః-చాణూర,మాససాదఅభ్యపతత్॥అథ,రోహిణీసుతోరామః-ముష్టిక -మాససాద ॥ ౧ ॥ తదా-తౌకృష్ణచాణూరౌ-రామముష్టికౌచ-హస్తయోః-హస్తాభ్యాం-పాదయోః-పాదాభ్యాంచ-బధ్వా పరస్పరం- జేతుమిచ్ఛయా అన్యోన్యం-విచకర్షతుఃవికృష్టవన్తౌ ॥ ౨ ॥ కృతముష్టిర్హస్తోఽరత్నిః-అరత్నిభ్యాం - ద్వే- అరత్నీ-మిథో - ఽభిజఘ్నతుః తథా - జానుభ్యాం,జానునీ , శిరసా - శిరః - ఉరసో - రశ్చ - అభిజఘ్నతుః ॥ ౩ ॥ పరిభ్రమణం హస్తాదిషుగృహీత్వా పరితశ్చాలనం - విక్షేపోనోదనం - పరిరమ్భో బాహుభ్యాం పీడనం - అవపాతనమధః పాతనం - ఉత్సర్పణంఉత్సృజ్య పురతోగమనం-అపసర్పణంపృష్ఠతోగమనం - ఏతైః-స్తౌకృష్ణచాణూరౌ - రామముష్టికౌచా - న్యోన్యం ప్రత్యరున్ధతాంప్రత్యావృతవన్తౌ ॥ ౪ ॥ ఉత్థాపన పాదౌజానునీచపిణ్డీకృత్యపతితస్యోత్థాపనం-ఉన్నయనంహస్తాభ్యాముద్ధృత్యనయనం-చాలనంకట్యాదిషులగ్నస్యనిస్సరణం - స్థాపనంపాణిపాదాదేఃపిణ్డీకరణం - ఏభిః-పరస్పర-మాత్మనోదే

హాస్యా-పచక్రతురపకృతవన్తౌ ✽ ॥ ౫ ॥ ✽ తదా-హే రాజన్-సర్వాః,యోషితః, సఙ్ఘశస్సమేతాస్సహితాః,సానుకమ్పాః రామకృష్ణవిషయకానుకమ్పాయుక్తాః,అతఏవ-పరస్పరం,బలాబలవదూచుః-ఏకతో బల,మన్యతోఽబలం,తద్యుక్తం,విషమమిత్యూచురిత్యర్థః ✽ ॥ ౬ ॥ ✽ తదేవదర్శయితుం తాసాముక్తిమాహ॥ మహానయమితి ॥ ఏషాం,రాజసభాసదాం రాజసభాధికృతానా-మయం,మహా-నధర్మః-బతేతిఖేదేఽకోఽసావధర్మ ఇత్యత్రవిశేషణముఖేనాహుః ॥ యఇతి॥ యే రాజసభాసదః,బాలయోశ్చ, బలవతోశ్చ - యుద్ధ-మన్విచ్ఛన్తి-రాజా చేత్పశ్యేత్స్వయం - వారణీయః, ఏతేతు - రాజ్ఞఃపశ్యతస్స్వయమప్యన్విచ్ఛన్తిఅనుమన్యన్త, ఇత్యయంమహానధర్మఇత్యర్థః ✽ ॥ ౭ ॥ ✽ బాలబలవద్యుద్ధమేవదర్శయన్తి పఞ్చభిః ॥ క్వేతి ॥ వజ్రవత్కఠినాని, సర్వాఙ్గాని, యయోస్తౌ, శైలేన్ద్రతుల్యౌ - మల్లౌ - క్వ - అతిసుకుమారాణ్యఙ్గానియయోరనాప్తమప్రాప్తం, యౌవనం ,యాభ్యాం,తావేతౌ-కిశోరౌ,క్వ ✽ ॥౮॥ ✽ అతోఽస్య,సమాజస్య సభాయాః,మహాన్, ధర్మవ్యతిక్రమఃధర్మవిపర్యయఃఅధర్మో,భవేత్,కింవిధేయమితికాభిశ్చిదుక్తే కాశ్చిదాహుః ॥ యత్రాధర్మ ఇతి॥సముత్తిష్ఠేత్ప్రవర్తేతతత్ర,కర్హిచిత్క్షణమపి,నస్థేయమితి ✽ ॥ ౯ ॥ ✽ అపరా ఆహుః ॥ నసభామితి॥సభ్యానాం, దోషా-ననుస్మరన్ - ప్రాజ్ఞశ్చే-త్సభాం-నప్రవిశేత్ - అబ్రువన్జ్ఞాత్వాఽపితూష్ణీంతిష్ఠన్-విబ్రువన్విపరీతంబ్రువన్-స్వజ్ఞః అజ్ఞఇవతిష్ఠన్-జ్ఞాత్వాఽపిన జానామీతిబ్రువన్నిత్యర్థః-ఏవంవిధో-యో-నరః-స కిల్బిషం-అశ్నుతేప్రాప్నోతి ✽ ॥ ౧౦ ॥ ✽ అన్యాస్త్వాహుః ॥ వల్గతఇతి ॥ శత్రుమభితఃశత్రోస్సర్వతః-వల్గతో ధావతః-కృష్ణస్య,అమ్బుకణైః - పద్మకోశమివ-శ్రమవారి

లవైస్స్వాపనైరపి । పరస్పరంజిగీషన్తావపచక్రతురాత్మనః॥ ౫ ॥తద్బలాబలవద్యుద్ధంసమేతాస్సర్వయోషితః।
ఊచుఃపరస్పరంరాజన్సానుకమ్పావరూథశః॥ ౬ ॥మహానయంబతాధర్మఏషాంరాజసభాసదామ్ । యేబాలబలవద్యుద్ధంరాజ్ఞోఽన్విచ్ఛన్తిపశ్యతః॥ ౭ ॥ క్వవజ్రసారసర్వాఙ్గౌమల్లౌశైలేన్ద్రసన్నిభౌ । క్వచాతిసుకుమారాఙ్గౌకిశోరౌనాప్తయౌవనౌ ॥ ౮ ॥ ధర్మవ్యతిక్రమోహ్యస్యసమాజస్యధ్రువంభవేత్ । యత్రాధర్మస్సముత్తిష్ఠేన్నస్థేయంతత్రకర్హిచిత్ ॥ ౯ ॥ నసభాంప్రవిశేత్ప్రాజ్ఞస్సభ్యదోషాననుస్మరన్ । అబ్రువన్విబ్రువన్నజ్ఞోనరఃకిల్బిషమశ్నుతే ॥ ౧౦ ॥ వల్గతశ్శత్రుమభితఃకృష్ణస్యవదనామ్బుజమ్ । వీక్ష్యతాంశ్రమవార్యుప్తంపద్మకోశమివామ్బుభిః ॥ ౧౧ ॥ కింనపశ్యతరామస్యముఖమాతామ్రలోచనమ్। ముష్టికంప్రతిసామర్షంహాససమ్రమ్భశోభనమ్ ॥ ౧౨ ॥ పుణ్యాబతవ్రజభువోయదయంనృలిఙ్గగూఢఃపురాణపురుషోవనచిత్రమాలీ। గాఃపాలయన్సహబలఃక్వణయన్స్మవేణుంవిక్రీడయాఞ్చతిగిరిత్రరమార్చితాఙ్ఘ్రిః ॥ ౧౩ ॥ గోప్యస్తపఃకిమచరన్యదముష్యరూపంలావణ్యసారమసమోర్ధ్వమనన్యసిద్ధమ్ । దృగ్భిఃపిబన్త్యనుసవాభినవందురాపమేకాన్తధామయశసశ్శ్రియఈశ్వరస్య॥ ౧౪ ॥యాదోహనేఽవహననేమథనోపలేపప్రేఙ్ఖేఙ్ఖనార్భరుదితోక్షణమార్జనాదౌ । గాయన్తిచై

నా-ప్తంవ్యాప్తం-వదనామ్బుజం-దృశ్యతామ్ ✽ ॥ ౧౧ ॥ ✽ అపరా ఊచుః॥కింనపశ్యతేతి॥ఈషత్-సమన్తాద్వా-తామ్రే-లోచనే యస్మింస్తత్-ముష్టికంప్రతి-సామర్షం సక్రోధం-హాసేన-సంరమ్భఆవేశస్తేన-శోభనం-రామస్య-ముఖం - కింనపశ్యత ✽ ॥ ౧౨ ॥ ✽ అన్యా ఊచుః॥ పుణ్యాబతేతి ॥స్వయం-పురాణపురుషఃశ్రీమన్నారాయణస్సన్-నృలిఙ్గేనమనుష్యస్యేవశరీరేణ గూఢఃతిరోధాపితస్వస్వరూపగుణః-వనస్థాని - విచిత్రాణి-మాల్యాని-యస్యసః - గిరిత్రరమాభ్యాంరుద్రమహాలక్ష్మీభ్యాం-అర్చితావఙ్ఘ్రీయస్యసః - గిరిత్రగ్రహణంచతుర్ముఖాదీనామప్యుపలక్షణం - సహబలఃబలరామేణసహితః-వేణుం-వాదయన్-గాశ్చ-పాలయన్ - విక్రీడయా-అఞ్చతిఅటతి॥ అయంభావః ॥ ధిగిమాంసభాంయస్యామయంపరిభూయతేతాస్తువ్రజభువో ధన్యాఃయతోఽయంస్వయంకృష్ణోవివిధక్రీడయాచరతీతి ✽ ॥ ౧౩ ॥ ✽ అహో అల్పపుణ్యావయంయతోఽస్మాభిరనవసరేఽయందృష్టః-గోప్యస్తుబహుపుణ్యాఇత్యాహుస్త్రిభిః ॥ గోప్యఇతి॥గోప్యః-కిం-తపస్సమాచరన్ - తాభిరాచరితంతపోఽనిర్వచనీయమిత్యర్థః - కుతః-యత్ యస్మాదముష్యశ్రీకృష్ణస్య-రూపమఙ్గం-లావణ్యేనసారంశ్రేష్ఠం-కించా-సమోర్ధ్వం- నసమమూర్ధ్వమధికంచ-యస్య-తత్-నిస్సమాభ్యధికమిత్యర్థః - తదపి-నాన్యేనాభరణాదినా-సిద్ధం - కిన్తు-స్వతఏవ-కన్త్రాయత్తం వా-కించ-యశసః - శ్రియోలక్ష్మ్యాః-ఈశ్వరస్యభావప్రధానోఽయంనిర్దేశః, ఐశ్వర్యస్యచ-ఏకాన్తధామ అవ్యభిచారస్థానం-సదా-నవాభినవందురాపమకృతపుణ్యానాంచక్షుషాఽపిప్రాప్తుమశక్యం , ఏవంభూతం,రూపం-యాః,నేత్రైః - అనుపిబన్తిపశ్యన్తీతి ✽॥ ౧౪ ॥ ✽ కించ-యాః-దోహనాదిషు,ఏనం-గాయన్తి-తాః-వ్రజస్త్రియో ధన్యాః కథమ్భూతాః-ఉరుక్రమే చిత్తం-ఉరుక్రమచిత్తం - తదేవ,యానంసర్వపురుషార్థప్రాప్తిసాధనం-యాసాం-తాః - పాఠాన్తరే-ఉరుక్రమంచిన్తయమానాఇత్యర్థః-కుతః-అనురక్తధియః తత్రలిఙ్గ - మశ్రుకణ్ఠ్యఃఆనన్దాశ్రునిరుద్ధకణ్ఠ్యః - తత్ర-దోహనంగవాం-ఉదవహనంజలాన

యనం-మథనందధ్నః - ఉపలేపోగృహాణాం-ప్రేఙ్ఖణండోళాందోళనం,అర్భరుదితంరుదదర్భకసాన్త్వనం,ఉక్షణంసేచనం-మార్జనంగృహసమ్మార్జనమ్*॥౧౫॥*అపిచ॥ప్రాతరితి॥యాః-అబలాః-గోభిస్సహ-ప్రాతః-వ్రజాన్నిర్గత్య-తత-స్సాయం,మావిశతశ్చ-వేణుం-క్వణయతః,తస్య-వేణురవ-మాకర్ణ్య-గృహాత్తూర్ణం-నిర్గత్య-పథి తస్య-సదయోఽవలోకో-యస్మిన్-స్మితయుక్తం-ముఖం-పశ్యన్తి,తాః-భూరిపుణ్యాః*॥౧౬॥*ఇత్థం-స్త్రీషు-ప్రభాషమాణాసుసతీషు-హేభరతర్షభ యోగీశ్వరోభగవాన్ హరిః(శ్రీకృష్ణః-శత్రుం-హన్తుం-మనశ్చక్రే*॥౧౭॥*తదా-పితరౌ దేవకీవసుదేవౌనన్దవసుదేవౌవా-పుత్రయోఃరామకృష్ణయోర్బలమజానన్తౌ-కేవలం, స్త్రీణాముక్తరీత్యా ప్రభాషమాణానాం-గిరోవచాంస్యా - కర్ణ్యఅన్వతప్యేతాం అనుతప్తవన్తౌ*॥౧౮॥*అచ్యుతేతరౌకృష్ణచాణూరౌ-అన్యోన్యం,నానావిధైః - తైస్తై-ర్నియుద్ధవిధిభిఃపూర్వోక్తపరిభ్రమణవిక్షేపాదిభిః-యథా,యుయుధాతేతథైవబలముష్టికౌరామముష్టికౌచయుయుధాతే*॥౧౯॥*తదా-భగవతో గాత్రస్య-నిష్పాతైః అరత్నిజాన్వాదిప్రహారైః - వజ్రస్య, నిష్పేషఃతీవ్రప్రహారః-తద్వ-న్నిష్ఠురై-ర్భజ్యమానాఙ్గ,శ్చాణూరో-ముహుఃగ్లానిం-ప్రాప్తవాన్*॥౨౦॥*సచాణూరః-శ్యేనస్యేవవేగోయస్య,ఉత్పత్య,క్రుద్ధః-ఉభౌ-ముష్టీకృతకరౌ-వాసుదేవం- వక్షస్య,తాడయత్ ముష్టీకృతకరాభ్యాంవాసుదేవస్యవక్షస్యతాడయదిత్యర్థః॥ముష్టీకృత్యేతిపాఠే॥ఉభౌ-కరౌ,ముష్టీకృత్య*॥౨౧॥*భగవాన్-తత్ప్ర

నమనురక్తధియోఽత్రశుకణ్ఠ్యోధన్యావ్రజస్త్రియఉరుక్రమచిత్తయానాః ॥ ౧౫ ॥ ప్రాతర్వ్రజాద్వ్రజతఆవిశత శ్చసాయంగోభిస్సమంక్వణయతోఽస్యనిశమ్యవేణుమ్ । నిర్గత్యతూర్ణమబలాఃపథిభూరిపుణ్యాః పశ్యన్తిసస్మితముఖంసదయావలోకమ్॥ ౧౬ ॥ఏవంప్రభాషమాణాసుస్త్రీషుయోగేశ్వరోహరిః । శత్రుంహన్తుంమనశ్చక్రే భగవాన్భరతర్షభ॥ ౧౭ ॥ ఉపశ్రుత్యగిరస్త్రీణాంపుత్రస్నేహశుచాతురౌ । పితరావన్వతప్యేతామజానన్తౌతయోర్బలమ్॥ ౧౮ ॥తైస్తైర్నియుద్ధవిధిభిర్వివిధైరచ్యుతేతరౌ ।యుయుధాతేయథాఽన్యోన్యంతథైవబలముష్టికౌ ॥ ౧౯ ॥ భగవద్గాత్రనిష్పాతైర్వజ్రనిష్పేషనిష్ఠురైః । చాణూరోభజ్యమానాఙ్గోముహుర్గ్లానిమవాపహ॥ సశ్యేనవేగఉత్పత్య*ముష్టీకృతకరావుభౌ।భగవన్తంవాసుదేవంక్రుద్ధోవక్షస్యబాధత॥ ౨౧ ॥నాచలత్తత్ప్రహారేణస్రగ్భిర్హతఇవద్విపః । బాహ్వోర్నిగృహ్యచాణూరంబహుశోఽభ్రామయన్హరిః॥ ౨౨ ॥భూపృష్ఠే పోథయామాసతరసాత్యక్తజీవితమ్ । విస్రస్తాకల్పకేశస్రగిన్ద్రధ్వజఇవాపతత్॥ ౨౩ ॥తథైవముష్టికఃపూర్వం స్వముష్ట్యాఽభిహతేనవై ।బలభద్రేణబలినాతలేనాభిహతోభృశమ్॥ ౨౪ ॥ప్రవేపితస్సరుధిరముద్వమన్ముఖతోఽర్దితః । వ్యసుఃపపాతోర్వ్యుపస్థేవాతాహతఇవాఙ్ఘ్రిపః॥ ౨౫ ॥తతఃకూటమనుప్రాప్తం రామఃప్రహరతాంవరః । అవధీల్లీలయారాజన్సావజ్ఞంవామముష్టినా*॥ ౨౬ ॥తర్హ్యేవహిశలఃకృష్ణపాదాపహతశీర్షకః। ద్విధావిశీర్ణస్తోసలకఉభావపినిపేతతుః ॥ ౨౭ ॥ చాణూరేముష్టికేకూటేశలేతోసలకేహతే। శేషాఃప్రదుద్రువుర్మల్లాస్సర్వేప్రాణ † పరీప్సవః ॥ ౨౮ ॥ గోపాన్వయస్యానాకృష్యతైస్సంహత్యవిజహ్రతుః। వాద్యమానేషుతూ

హారేణ-నాచలత్ -యథా,స్రగ్భిః,హతస్తాడితో-ద్విపోగజో-నచలతితద్వత్-కిన్తు,తరసా,చాణూరం,బాహ్వోః,గృహీత్వా, బహుకృత్వో,భ్రామయన్-తేనైవ, త్యక్తంజీవితంయేన-తం , గతప్రాణం,భూపృష్ఠే-పోథయామాసఆస్ఫోటయత్ - తేనైవంపాతితః,చాణూరః,విస్రస్తావిక్షిప్తాః - కేశాః- ఆకల్పాఆభరణాని - స్రజశ్చ,తథాభూతో-న్యపత్,ఇన్ద్రధ్వజోనామగౌడదేశేషుప్రసిద్ధః కస్మింశ్చిదుత్సవేమహాన్ స్తమ్భో ధ్వజపతాకాద్యలంకృతఃపురుషాకృతిరుచ్ఛ్రియతేసయథాపతతితద్వదితి* ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ *తథా,ముష్టికోఽపి- తావ-త్స్వముష్టినా-తాడితేన-రామేణ-కర్త్రా,భృశం-కరతలేనా-భితాడితః-ప్రవేపితఃకమ్పితః . అర్దితఃపీడితః,ముఖతో-రుధిర,ముద్వమన్ ఉద్గిరన్-గతప్రాణో , వాతేనచణ్డమారుతేనా-హతఉన్మూలితవృక్షో,ఽఙ్ఘ్రిపోవృక్షఇవ,ఉర్వ్యుపస్థేభూపృష్ఠే-పపాత*॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥ *తతో-రామ-స్సమనుసమనన్తరం,ప్రాప్తం-కూటాఖ్యంమల్లం , సావజ్ఞంసావహేళనంయథాతథా-లీలయా-వామముష్టినా,అవధీత్ * ॥ ౨౬ ॥ *తథైవ,కృష్ణస్య,ప్రపదాపాదాగ్రేణ-తాడితశిరాః , శలాఖ్యోమల్లః-తోసలస్తు , ద్విధా-విదీర్ణఃవిదారితః , ఉభౌ-తావేతౌసలతోసలకౌ-నిపేతతుః* ॥ ౨౭ ॥ *ఇత్థం,చాణూరాదిషు,హతేష్వ,వశిష్టాః,సర్వే,మల్లాః , ప్రాణపరీప్సయాప్రాణానాప్తుమిచ్ఛయా,జీవితుమిచ్ఛయేతియావత్,ప్రదుద్రువుఃపలాయితవన్తః, ప్రాణపరీప్సవఇతిపాఠే,జీవితుమిచ్ఛవఇత్యర్థః* ॥ ౨౮ ॥ *తతో-రామకృష్ణౌ-వయస్యాన్సఖీన్, గోపాన్ , ఆకృష్యాహూయ-తైః - స్సంసృజ్యసఙ్గమ్య,తూర్యేషువాద్యేషు వాద్యమానేషుసత్సు-

౨౧ ॥ శ్లో * పా ॥ ముష్టీకృత్య ౨౮ ॥ శ్లో † పా ॥ పరీప్సయా

రుణీనూపురేయయోస్తౌ-వల్గన్తౌ-నృత్యాదికంకుర్వన్తౌ-విహృతవన్తౌ ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀ తదా-కంసంవినా-సర్వే-జనాః-రామకృష్ణయోః,కర్మణాఽనియుద్ధాత్మకేన-నితరాం,హృష్టవన్తః-తథా-సాధవో-విప్రశ్రేష్ఠాశ్చ,సాధుసాధ్వితి,ఊచుః ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀ ఇత్థం-మల్లవర్యేషుచాణూరాదిషు - హతేష్వ-వశిష్టేషు-పలాయితేషుచసత్సు,స-భోజరాట్కంసః. తూర్యాణి,న్యవారయత్-ఇత్థం-వక్ష్యమాణంవాక్య-మువాచచ ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀ తదేవాహ॥ నిస్సారయతేతిద్వాభ్యాం ॥దుర్వృత్తౌ-వసుదేవస్యాత్మజౌ-ద్వితీయాన్తమిదం- పురా-న్నిస్సారయతనిష్కాసయత-స్వభృత్యాన్ప్రతీయముక్తిః-గోపానాం - ధనం - హరతగృహ్ణీత-తథా-దుష్టాబుద్ధిర్యస్యతం,నన్దం,బధ్నీతబద్ధంకురుత ❀ ॥ ౩౨ ॥ ❀ అసత్తమోదురాత్మా-వసుదేవః, ఆశు-హన్యతాం-తథా-నోఽస్మాకం,పితా,ఉగ్రసేనశ్చ,పరపక్షగఃశత్రుపక్షపాతీ-హేతుగర్భమిదం-తత్త్వాత్,సానుగో-హన్యతామ్ ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀ ఇత్యేవం-కంసే-వికత్థమానేవిరుద్ధంయథాతథాకథయతిసత్య - వ్యయోభగవాన్ - ప్రకుపితో-లఘిమ్నాలాఘవేన,ఉత్ప్లుత్య-తరసాబలేనో - త్తుఙ్గమున్నతం-మఞ్చంకంసాధిష్ఠితం,వీర-మారురోహ ❀ ॥ ౩౪ ॥ ❀ తదా-తాత్కాలికకర్తవ్యాభిజ్ఞః,కంసః,స్వమృత్యుమివా-పతన్తం,కృష్ణ-మాలోక్య,సహసాత్వరయా,ఆసనా-దుత్థాయ-ఖడ్గఖేటౌ-జగృహే ❀ ॥ ౩౫ ॥ ❀ అవిషహ్య,ముగ్రం- తేజో-యస్య- స,భగవాన్ - ఖడ్గఃపాణౌయస్యతం-దక్షిణతో-వామతో - అమ్బరేఊర్ధ్వంచ-శ్యేనంయథాశ్యే

ర్యేషువల్గన్తౌచారునూపురౌ ॥ ౨౯ ॥ జనాఃప్రజహృషుస్సర్వేకర్మణారామకృష్ణయోః । ఋతేకంసంవిప్రము ఖ్యాస్సాధవస్సాధుసాధ్వితి ॥ ౩౦ ॥ హతేషుమల్లవర్యేషువిద్రుతేషుచభోజరాట్ । న్యవారయత్స్వతూర్యాణి వాక్యంచేదమువాచహ ॥ ౩౧ ॥ నిస్సారయతదుర్వృత్తౌవసుదేవసుతౌపురాత్ । ధనం హరతగోపానాం నన్దంబధ్నీతదుర్మతిమ్ ॥ ౩౨ ॥వసుదేవస్తుదుర్మేధాహన్యతామాశ్వసత్తమః । ఉగ్రసేనఃపితాచాపిసానుగః

కంసవధఘట్టః.

పరపక్షగః ॥ ౩౩ ॥ ఏవంవికత్థమానేవైకంసే ప్రకుపితోఽవ్యయః । లఘిమ్నోత్పత్య తరసామఞ్చ ముత్తుఙ్గమారుహత్ ॥ ౩౪ ॥ తమాపతన్తమాలోక్యమృత్యుమాత్మనఆసనాత్ । మనస్వీసహసోత్థాయజగృహే సోఽసిచర్మణీ॥ ౩౫ ॥తంఖడ్గపాణింవిచరన్తమాశు శ్యేనంయథాదక్షిణసవ్యమమ్బరే। సమగ్రహీద్దుర్విషహోగ్రతేజాయథోరగంతార్క్ష్యసుతః ప్రసహ్య ॥ ౩౬ ॥ ప్రగృహ్యకేశేషుచలత్కిరీటంనిపాత్యరఙ్గోపరితుఙ్గమఞ్చాత్ । తస్యోపరిష్టాత్స్వయమబ్జనాభఃపపాతవిశ్వాశ్రయఆత్మతన్త్రః ॥ ౩౭ ॥ కంసంపరేతంవిచకర్షభూమౌహరిర్యథేభంజగతోవిపశ్యతః । హాహేతిశబ్దస్సుమహాంస్తదాఽభూదుదీరితస్సర్వజనైర్నరేన్ద్ర ॥ ౩౮ ॥ సనిత్యదోద్విగ్నధియాతమీశ్వరంపిబన్నదన్వాపిచరన్స్వపన్శ్వసన్ । దదర్శచక్రాయుధమగ్రతోయతస్తదేవరూపందురవాపమాప ॥ ౩౯ ॥తస్యానుగాభ్రాతరోఽష్టౌకఙ్కన్యగ్రోధకాదయః । అభ్యధావన్నతిక్రుద్ధా భ్రాతుర్నిర్వేశకారిణః ॥ ౪౦ ॥ తదాఽతిరభసాంస్తాంస్తుసంయత్తాన్రోహిణీసుతః । అహన్పరిఘముద్యమ్యపశూనివమృగాధిపః ॥ ౪౧ ॥ నేదుర్దున్దుభయోవ్యోమ్నిబ్రహ్మేశాద్యాదిభూతయః । పుష్పైఃకిరన్తస్సంప్రీతాశ్శశంసుర్ననృతుఃస్త్రియః॥ ౪౨ ॥ తేషాంస్త్రియోమహారాజసుహృన్మరణదుఃఖితాః।తత్రాభ్యయుర్వినిఘ్న

నమివ-చరన్తం-కంసం - సమగ్రహీత్ యథా-తార్క్ష్యసుతఃకశ్యపపుత్రోగరుడః, ప్రసహ్యబలా-దురగంసర్పం - గృహ్ణాతి తద్వత్ ❀ ॥ ౩౬ ॥ ❀ తతః-కేశేషు-ప్రగృహ్యదృఢంగృహీత్వా చలద్విక్షిప్తం-కిరీటం-యస్య- తం-కంసం-ఉన్నతా-న్మఞ్చా-ద్రఙ్గోపరి-నిపాత్య - తస్యకంసస్యో-పరిష్టాత్-స్వయ-మబ్జనాభోభగవా-న్పపాత-కథంభూతః - విశ్వాధారః, అనేనగరిష్ఠత్వముక్తం-ఆత్మతన్త్రస్స్వతన్త్ర-స్సంహర్తేత్యర్థః ❀ ॥ ౩౭ ॥ ❀ తతః-జగతోజనస్యపశ్యతస్సతః-పరేతంగతప్రాణం-కంసం-భూమౌ-విచకర్ష - యథా-హరిఃసింహః - ఇభంగజం-తద్వత్-తదా- హేనరేన్ద్ర - సర్వై - ర్జనైః-సుమహా-నత్యుచ్చైః-హాహేతిశబ్దః-ఉదీరితఃఉద్ఘోషితో-ఽభూత్ ❀ ॥ ౩౮ ॥ ❀ యత-స్సదా, ఉద్విగ్నయాభీతయా-ధియా-తమీశ్వరంకృష్ణమేవ-పానభోజనాద్యవస్థాస్వ - గ్రత-శ్చక్రాయుధం-దదర్శ - తత-స్సకంసో-దురాసదమపి-తదేవరూపంప్రాప్తవాన్- తత్సారూప్యలక్షణాంముక్తిమవాపేత్యర్థః ❀ ॥ ౩౯ ॥ ❀ తత- స్తస్యకంసస్య- భ్రాతరఃకఙ్కాదయోఽష్టౌ-భ్రాతు-ర్నిర్వేశంనిష్కృతిమానృణ్యం-తత్కారిణః-అతిక్రుద్ధాః-అభ్యధావన్ ❀ ॥ ౪౦ ॥ ❀ తదా-అతిమాత్రో-రభసోవేగో-యేషాంతాన్-సంయత్తాన్ ఉద్యుక్తాన్, రామః-పరిఘముద్యమ్య,అహన్జఘాన-మృగాధిపఃసింహః-పశూనివ ❀ ॥ ౪౧ ॥ ❀ తదా-స్వవిభూతిభూతా-బ్రహ్మరుద్రాదయః-పుష్పైః,కిరన్తః-శశంసుఃతుష్టువుః,స్త్రియోఽప్సరసో-ననృతుః ❀ ॥ ౪౨ ॥ ❀ తేషామితి॥ హేమహారాజ-

తేషాంకంసకహ్వాదీనాం , స్త్రియఃపత్న్యః , భర్తృమరణేన హేతునా-దుఃఖితాః-స్వశిరాంసి నిఘ్నన్త్యః, అశ్రూణిలో చనయోఃయాసాంతాః-తత్రభర్తృసన్నిధా-వాజగ్ముః * ॥ ౪౩ ॥ * వీరశయ్యాయాంయుద్ధభూమౌ-శయానాన్-స్వభర్తౄన్-నాలిఙ్గ్య-శోచన్త్యః,ముహుః-శుచోఽశ్రూణి-విసృజన్త్యః-సుస్వరంయథాతథా-విలేపుఃవిలాపంచక్రుః * ॥ ౪౪ ॥ * విలాపనప్రకారమేవాహ॥హానాథేతి॥ నాథేత్యాదీనివిలాపేప్రేమసమ్బోధనాని-హా తేన-త్వయాసహైవ- తేత్వదీయా-స్సగృహాః, ప్రజాశ్చ-వయమపి నిహతప్రాయాః * ॥ ౪౫ ॥ * పత్యాప్రభుణా-త్వయా-విరహితే-యంపురీ-హేపురుషర్షభ-యథా-వయం-తద్వన్నివృత్తా-ఉత్సవా,మఙ్గళానిసుఖానిచ-యస్యాం-తథాభూతాః,పూర్వవన్నశోభతఇతికుదృష్ట్యోచుః * ॥ ౪౬ ॥ * అథపరమాత్మదృష్ట్యోచుః ॥ అనాగసామితి॥ త్వం. నిరపరాధానాం-భూతానాం దుస్సహం-ద్రోహం కృతవాన్- తేనకారణేన,భోభర్తః- ఇమాం - దశాం-ప్రాప్తః , భూతానిద్రుహ్యతీతితథా-సః-కోవా,శంసుఖం-లభేత - కిన్తుదుఃఖమేవేతిభావః * ॥ ౪౭ ॥ * కిఞ్చ,ఏషఃశ్రీకృష్ణః-సర్వేషాం-భూతానాం,ప్రభవః-ప్రభవన్త్యస్మాదితిప్రభవః-స్రష్టేత్యర్థః-అపియన్తిలీయన్తేఽస్మిన్నిత్యప్యయః - సంహర్తేత్యర్థః - గోప్తారక్షితాచ- అత - స్తదనవధ్యాయీ-తస్మిన్విషయే-అవధ్యానమవజ్ఞా-తత్కర్తుంశీలంయస్యసః-క్వచిదపి-సుఖంయథాతథా - నైధతేనవర్ధతేకిన్తుదుఃఖమేవాశ్నువన్నశ్యతీత్యర్థః * ॥ ౪౮ ॥ * ఇత్థం శోచతీః - రాజయోషితః,సాన్త్వయిత్వా - లోకభావనః , లోకంభావయతిశ్రేయోయుక్తంకరోతీతితథా-తత్త్వాత్-హతానాం,యాం,లౌకికీంస్మార్తీం-సంస్థాందాహాదిక్రియా- మాహుః,మనుయాజ్ఞవల్క్యాదయః,తా-మకారయత్ * ॥ ౪౯ ॥ *

న్త్యశ్శ్లిష్టాణ్యశ్రువిలోచనాః ॥ ౪౩ ॥ శయానాన్వీరశయ్యాయాంపతీనాలిఙ్గ్య శోచతీః * । విలేపుస్సుస్వరంనార్యోవిసృజన్త్యోముహుశ్శుచః॥ ౪౪ ॥హానాథప్రియధర్మజ్ఞకరుణానాథవత్సల।త్వయాహతేననిహతావయంతే సగృహప్రజాః॥ ౪౫ ॥త్వయావిరహితాపత్యాపురీయంపురుషర్షభ । నశోభతేవయమివనివృత్తోత్సవమఙ్గళా॥ అనాగసాంత్వం భూతానాంకృతవాన్ద్రోహముల్బణమ్ । తేనేమాంభోదశాంనీతోభూతధ్రుక్కోలభేత శమ్॥౪౭॥సర్వేషామేవభూతానామేషహిప్రభవాప్యయః।గోప్తాచతదవధ్యాయీనక్వచిత్సుఖమేధతే॥౪౮॥ రాజయోషితఆశ్వాస్యభగవాన్లోకభావనః।యామాహుర్లౌకికీంసంస్థాంహతానాంతామకారయత్॥౪౯॥మాతరంపితరంచైవమోచయిత్వాఽథబన్ధనాత్।రామకృష్ణావవన్దాతేశిరసాఽఽస్పృశ్యపాదయోః॥౫౦॥దేవకీవసుదేవశ్చవిజ్ఞాయజగదీశ్వరౌ।కృతసంవన్దనౌపుత్రౌసస్వజాతేనశఙ్కితౌ॥ ౫౧ ॥*************
******* ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే , దశమస్కన్ధే, చతుశ్చత్వారింశోఽధ్యాయః *******

* పిత్రుసాన్త్వనఘట్టః *

బాదరాయణిరువాచ ॥ పితరావుపలబ్ధార్థౌవిదిత్వాపురుషోత్తమః । మాభూదితినిజాం మాయాం తతానజన మోహినీమ్॥ ౧ ॥ఉవాచపితరావేత్యసాగ్రజస్సాత్వతర్షభః॥ప్రశ్రయావనతఃప్రీణన్నమ్బతాతేతిసాదరమ్॥౨॥ శ్రీకృష్ణ ఉవాచ ॥ నాస్మత్తోయువయోస్తాతనిత్యోత్కణ్ఠితయోరపి । బాల్యపౌగణ్డకైశోరాఃపుత్రాభ్యామభవ

తతోరామకృష్ణౌ-మాతరంపితరం దేవకీంవసుదేవంచ - బన్ధనా , న్మోచయిత్వా - తయోః - పాదయోః శిరసా-ఈషత్స్పృష్ట్వా-వవన్దాతే * ॥ ౫౦ ॥ * కృతంసంవన్దనంయాభ్యాంతౌ- పుత్రౌ - జగదీశ్వరౌ- విజ్ఞాయ - నశఙ్కితౌకంసభయశఙ్కారహితౌ-సస్వజాతేఆలిఙ్గితవన్తౌ * ॥ ౫౧ ॥ * ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేచతుశ్చత్వారింశోఽధ్యాయః ************************************

అథపితృసాన్త్వనోగ్రసేనరాజ్యాభిషేచనోపనయనగుర్వభిగమనవిద్యాగ్రహణగురుదక్షిణాప్రదానాత్మకంచరిత్ర మనువర్ణయతిపఞ్చచత్వారింశేన " విజ్ఞాయజగదీశ్వరౌ ,, విత్యుక్తంతత్రభగవాన్మయిపుత్రేసత్యనయోర్మద్విషయకం జ్ఞానంనదుర్లభం - కిన్తుమద్యాథాత్మ్యానుభవాదపిమయిపుత్రేప్రేమజానన్దోఽతిరిచ్యతఇత్యాలోచ్యస్వవిషయకయాథాత్మ్య జ్ఞానతిరోధాయినీంమాయామాతతానేత్యాహ॥ పితరావితి ॥ ఉపలబ్ధఃవిజ్ఞాతః-అర్థః-నిరతిశయపురుషార్థః-ఆత్మా,యాభ్యాం, తథాభూతౌ పితరౌ-విదిత్వా - పురుషోత్తమోభగవా - న్మాభూదితిఅవిచ్ఛిన్నంస్వయాథాత్మ్యజ్ఞానంమాభూదితి , జన మోహినీం,మాయాం,తతానవిస్తృతవాన్ - ఆచ్ఛాదితవానిత్యర్థః * ॥ ౧ ॥ * తత స్సాగ్రజస్సరామ-స్సాత్వతర్షభోభగవా,నాత్మమాయయాఆత్మానంకేవలంపుత్రమేవమన్వానౌ పితరౌ - ఉపేత్య,ప్రశ్రయేణవినయేన, అవనతోనమ్రః-సాదరం, యథాతథా,హేఅమ్బ-హేతాతేతి-సమ్బోధనేన,ప్రీణన్ ప్రీతింజనయన్-ఉవాచ * ॥ ౨ ॥ * ఉక్తిమేవాహ॥ నాస్మత్తఇతిసప్తభిః॥ హేతాత , అస్మత్తోఅస్మన్నిమిత్తం , నిత్యముత్కణ్ఠితయోరపి-యువయోః-పుత్రాభ్యాంపుత్రయోరావయోః-బా

ల్యాద్యవస్థాః-క్వచిద్భవదన్తికే-నాభవన్, అన్యత్రఇయాన్కాలోగతః నతుయుష్మదన్తికఇత్యర్థః ✽ ॥ ౩ ॥ ✽ తదేవాహ ॥ న లబ్ధఇతి ॥ దైవేన-హతయోఃహతభాగ్యయోః నౌఆవయోః-భవదన్తికే-వాసో, నలబ్ధః - ఆవామేవభాగ్యహీనావిత్యర్థః- పితృగేహస్థా-బాలాః-యాం-ముదం-విన్దన్తి - సాచ-నలబ్ధేతి ✽ ॥ ౪ ॥ ✽ ఏవంయువయోరావయోశ్చకామహానిర్జాతేత్యుక్తం-అథావయోఃపునర్యుష్మత్పరిచర్యాలోపేనధర్మహానిరపిజాతేత్యాహ ॥ సర్వార్థసంభవఇతి ॥ సర్వేషాం-పురుషార్థానాంధర్మాదీనాం-సమ్భవో-యస్మిన్-సదేహో-యతోయాభ్యాం- జనితః-పోషితశ్చ -తయో,ర్నిర్వేశంనిష్కృతిమానృణ్యం - మర్త్యః శతవత్సరమాత్రేణాపి-నైతినప్రాప్నోతి ✽ ॥ ౫ ॥ ✽ తన్మధ్యే-పితృ-ర్యః-పుత్రః-కల్యస్సమర్థస్స- న్నాత్మనాదేహేన ధనేన చ-పిత్రోః-వృత్తింజీవికాం,నదద్యాన్నకల్పయేత్,తం-ప్రేత్యలోకాన్తరే,యమదూతాః - స్వస్యైవ,మాంసం-ఖాదయన్తి హి ✽ ॥ ౬ ॥ ✽ కించ॥సమర్థోఽపి, మాత్రాదీన్యథోచిత-మబిభ్రత్ అపుష్ణన్,శ్వసన్నపిమృతప్రాయః, ✽ ॥ ౭ ॥ ✽ తత్తస్మాదుద్విగ్నంభీతం-చేతో-యయో, స్తయో - ర్వాంయువయోః - అనర్చయతోరపూజయతోః-వామితికర్మణస్సంబన్ధవివక్షయాషష్ఠీ అసమర్థయో-ర్నౌఆవయో-ర్మోఘంవృథా-బహవ- ఏతేదివసా - వ్యతిక్రాన్తాఃయద్వా,వామితిద్వితీయా-యువా-మనర్చయతోః-తత్ర హేతు- రకల్యయోరసమర్థయో- స్తత్రాపి హేతు - ర్నిత్యం-కంసా-దుద్విగ్న చేతసో-ర్నౌఆవయో-ర్మోఘమేతే,వ్యతిక్రాన్తా-ఇత్యన్వయః ॥ కంసాదుద్విగ్నచేతసోరిత్యనైశ్వర్యమభినయతోరుక్తిః ✽ ॥ ౮ ॥ ✽ హేమాతః-పరతన్త్రయో-రావయో- స్తత్రయష్మదనర్చాయాంనిమిత్తభూతాయాం - త-దాగః-తు స్తు-మర్హథః-కథంభూతయోః-భృశం

నక్వచిత్ ॥ ౩ ॥నలబ్ధోదైవహతయోర్వాసోనౌభవదన్తికే, యాంబాలాఃపితృగేహస్థావిన్దన్తిలాలితాముదమ్॥ సర్వార్థసమ్భవోదేహోజనితఃపోషితోయతః।నతయోర్యాతినిర్వేశంపిత్రోర్మర్త్యశ్శతాయుషా॥౫॥యస్తయోరాత్మజఃకల్యఆత్మనాచధనేనచ।వృత్తింనదద్యాత్తంప్రేత్యస్వమాంసంఖాదయన్తిహి॥ ౬ ॥మాతరంపితరంవృద్ధంభార్యాంసాధ్వీంసుతంశిశుమ్ । గురుంవిప్రంప్రపన్నంచకల్యోఽబిభ్రచ్ఛ్వసన్మృతః ॥ ౭ ॥ తన్నావకల్యయోఃకంసాన్నిత్యముద్విగ్నచేతసోః।మోఘమేతేవ్యతిక్రాన్తాదివసావామనర్చతోః॥ ౮ ॥తత్క్షన్తుమర్హథస్తాతమాతర్నౌపరతన్త్రయోః । అకుర్వతోర్వాంశుశ్రూషాంక్లిష్టయోర్దుర్హృదోభృశమ్॥ ౯ ॥శ్రీశుకఉవాచ॥ఇతిమాయామనుష్యస్యహరేర్విశ్వాత్మనోగిరా।మోహితావఙ్కమారోప్యపరిష్వజ్యాపతుర్ముదమ్॥౧౦॥సిఞ్చన్తావశ్రుధారాభిఃస్నేహపాశేనసంవృతౌ।నకిఞ్చిదూచతూ రాజన్బాష్పకణ్ఠౌవిమోహితౌ॥౧౧॥ ఏవమాశ్వాస్యపితరౌభగవాన్దేవకీసుతః । మాతామహంతూగ్రసేనంయదూనామకరోన్నృపమ్॥ ౧౨ ॥ ఆహచాస్మాన్మహాభాగప్రజాస్త్వాజ్ఞప్తుమర్హసి।యయాతిశాపాద్యదుభిర్నాసితవ్యంనృపాసనే॥ ౧౩ ॥ మయిభృత్యఉపాసీనేభవతోవిబుధాదయః । బలింహరన్త్యవనతాఃకిముతాన్యేనరాధిపాః ॥ ౧౪ ॥ సర్వాన్స్వాన్జ్ఞాతిసంబన్ధాన్దిగ్భ్యఃకంసభయాద్గతాన్ । యదువృష్ణ్యన్ధకమధుదాశార్హకుకురాదికాన్॥ ౧౫ ॥ సభాజితాన్సమాశ్వాస్యవిదేశావాసకర్శితాన్ । న్యవాసయత్స్వగేహేషువిత్తైస్సన్తర్ప్యవిశ్వదృక్॥ ౧౬ ॥ కృష్ణసఙ్కర్షణభుజైర్గుప్తాలబ్ధమ

నితరాం-క్లిష్టయో-ర్వాంయువయో-శ్శుశ్రూషా,మకుర్వతో-రతఏవ-దుర్హృదో - దుర్గాత్మనోః ✽ ॥ ౯ ॥ ✽ ఇతీత్థం-మాయయాస్వసఙ్కల్పేన-మనుష్యస్య-హరే-ర్గిరా- మోహితౌ - దేవకీవసుదేవౌ - పుత్రా-వఙ్కమారోప్య-పరిష్వజ్య-చ-ముదం-ప్రాపతుః ✽ ॥ ౧౦ ॥ ✽ హేరాజన్విమోహితౌ, వతఏవ-స్నేహఏవపాశ,స్తేన,యన్త్రితౌబద్ధా-అశ్రూణాంధారాభిః పుత్రౌ-అభిషిఞ్చన్తౌ బాష్పైఃకణ్ఠయోర్వయోస్తౌ-కిఞ్చిదపి నోచతుః ✽ ॥ ౧౧ ॥ ✽ ఇత్థం-భగవాన్దేవకీసుతః, పితరౌ,వాశ్వాస్యసాంత్వయిత్వా,మాతామహముగ్రసేనం-యదూనా,మధిపతి-మకరోత్ ✽ ॥ ౧౨ ॥ ✽ తమువాచ॥ఉక్తిమేవాహ॥అస్మాన్మహాభాగేత్యాదినరాధిపాఇత్యన్తేన॥ హేమహాభాగ - త్వ-మస్మాన్-త్వత్ప్రజాభూతా-నాజ్ఞప్తుమర్హసివిధేయాన్కర్తుమర్హసి అధిపతిర్భవితుమర్హసీత్యర్థః॥నను,సమర్థస్త్వమేవరాజాభవితుమర్హసీ-త్యతఆహ ॥ యయాతిశాపాదితి॥నృపాసనే-నాసితవ్యంనోపవేష్టవ్యం,తవతుయాదవత్వేఽపిమదాజ్ఞయానదోషఇతిభావః ✽ ॥ ౧౩ ॥ ✽ నన్వహమసమర్థఃకథమధిపతిర్భవితుమర్హామీత్యతఆహ ॥ మయీతి ॥ త్వద్భృత్యే- మయి-త్వాం , సేవమానేసతి-విబుధశ్రేష్ఠాఅప్యవనతానమ్రాస్సన్తో భవతే-బలిం-హరన్తిసమర్పయన్తి కిముత-అన్యేనరాధిపాఅర్పయన్తీతి-మత్ప్రభావాత్సర్వంభవిష్యతీత్యర్థః ✽ ॥ ౧౪ ॥ ✽ తతో-విశ్వదృగ్భగవాన్-సర్వాన్-స్వజ్ఞాతీన్ - స్వసంబన్ధినశ్చ , యాదవాదీన్ - కంసభయా - త్పలాయితాన్-సాన్త్వయిత్వా , సభాజితాన్సంమానితాన్-కృత్వా , పరదేశావాసేన - కృశీభూతాన్-విత్తైః-సన్తర్ప్య-స్వస్వగేహేషు-న్యవాసయత్ ✽ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ✽ తతః-కృష్ణరామాభ్యాం-గతోనివృత్తో-జ్వరస్తాపో, యేషాం-లబ్ధఃమనోరథఃయైస్తే-సిద్ధాః

ర్ణకామాః-కృష్ణసఙ్కర్షణయోః-భుజైః-గుప్తాః పాలితాః-గృహేషు-రేమిరే ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀దయాస్మితాభ్యాం-సహితే-వీక్షణే-యస్మిన్-శ్రీమత్సౌన్దర్యవన్నిత్యం-ప్రముదితం వికసితం, ముకున్దస్య-ముఖామ్బురుహం , మహారథాః-పశ్యన్తో-రేమిర ఇత్యనుషఙ్గః ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀తత్ర తదా - ప్రవయసో వృద్ధా అపి-ముహు-ర్ముకున్దస్య, ముఖామ్బుజసుధాం-నేత్రైః, పిబన్తో యువానో, నితరాం బలీయాంసశ్చ, సన్, అతిబలౌజస ఇతి పాఠే-అతిశయితం, బలమోజశ్చ, యేషాం తే, ఆసన్ ❀॥ ౧౯ ॥❀ అథేతి॥ నన్దం-సమాసాద్య సమీపమేత్య-హే రాజేన్ద్ర, త-మాలిఙ్గ్య, దం వక్ష్యమాణ, మూచతుః ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ఉక్తిమేవాహ త్రిభిః॥ హే పితః స్నిగ్ధాభ్యాం అనురక్తాభ్యాం, యువాభ్యాం, భృశమాత్మనోఽప్యాధిక్యేన-పోషితౌ , లాలితౌ చ, న చాశ్చర్యమేతదిత్యాహతుః॥ పిత్రోరితి॥ మాతాపిత్రోః, ఆత్మనస్స్వశరీరాదప్యాత్మజేష్వభ్యధికా హి-ప్రీతిరితి ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀నను యువయోః పితరౌ దేవకీవసుదేవౌ నావామిత్యత్రాహతుః ॥ స పితేతి॥ పోషణే, రక్షణే చ , కల్యైరసమర్థై-ర్బన్ధుభిః-ఉత్సృష్టాన్ త్యక్తాన్, శిశూన్, యౌ, పుత్రవత్-పుష్ణీతాం పోషితవన్తౌ-తావేవ-పితరా-విత్యర్థః ❀॥ ౨౨ ॥ ❀అస్తు ప్రకృతే కిం తత్రాహతుః ॥ యాతేతి॥ హే తాత-యూయం, వ్రజం ప్రతి, గచ్ఛత-వయం త్విత్ర త్యానాం , సుహృదాం, ప్రియం , విధాయ, అస్మత్స్నేహేన, దుఃఖితాన్, యుష్మాకం జ్ఞాతీన్, ద్రష్టు-మేష్యామః ఆగమిష్యామః ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ఇత్థం, సభాయాం - సవ్రజం వ్రజవాసిభిస్సహితం-నన్దం-సా

నోరథాః । గృహేషు రేమిరే సిద్ధాః కృష్ణరామగతజ్వరాః॥ ౧౭ ॥ వీక్షన్తో ❀ఽహరహః ప్రీతా ముకున్దవదనామ్బుజమ్। నిత్యం ప్రముదితం శ్రీమత్సదయస్మితవీక్షణమ్॥ ౧౮ ॥ తత్ర ప్రవయసోఽప్యాసన్యువానో ❀ఽతిబలౌజసః। పిబన్తోఽక్షైర్ముకున్దస్య ముఖామ్బుజసుధాం ముహుః ॥ ౧౯ ॥ అథ నన్దం సమాసాద్య భగవాన్దేవకీసుతః। సఙ్కర్షణశ్చ రాజేన్ద్ర పరిష్వజ్యేదమూచతుః ॥ ౨౦ ॥ పితర్యువాభ్యాం స్నిగ్ధాభ్యాం పోషితౌ లాలితౌ భృశమ్ । పిత్రోరభ్యధికా ప్రీతిరాత్మజేష్వాత్మనోఽపి హి ॥ ౨౧ ॥ స పితా సా చ జననీ యౌ పుష్ణీతాం స్వపుత్రవత్ । శిశూన్బన్ధుభిరుత్సృష్టానకల్యైః పోషరక్షణే ॥ ౨౨ ॥ యాత యూయం వ్రజం తాత వయం చ స్నేహదుఃఖితాన్ । జ్ఞాతీన్వో ద్రష్టుమేష్యామో విధాయ సుహృదాం ప్రియమ్ ॥ ౨౩ ॥ ఏవం సాన్త్వయ్య భగవాన్నన్దం సవ్రజమచ్యుతః। వాసోఽలఙ్కారకుప్యాద్యైరర్హయామాస సాదరమ్ ॥ ౨౪ ॥ ఇత్యుక్తస్తౌ పరిష్వజ్య నన్దః ప్రణయవిహ్వలః। పూరయ

* శ్రీరామకృష్ణయోరుపనయనగురుకులవాసాదికథారమ్భఘట్టః. *

న్నశ్రుభిర్నేత్రే సహ గోపైర్వ్రజం యయౌ ॥ ౨౫ ॥ అథ శూరసుతో రాజన్పుత్రయోస్సమకారయత్ । పురోధసా బ్రాహ్మణైశ్చ యథావద్ద్విజసంస్కృతిమ్ ॥ ౨౬ ॥ తేభ్యోఽదాద్దక్షిణాం గావో * రుక్మమాలాస్స్వలఙ్కృతాః । స్వలఙ్కృతేభ్యస్సంపూజ్య సవత్సాః క్షౌమమాలినీః ॥ ౨౭ ॥ యాః కృష్ణరామజన్మర్క్షే మనోదత్తా మహామతిః। తాశ్చాదదాదనుస్మృత్య కంసేనాధర్మతో హృతాః ॥ ౨౮ ॥ తతశ్చ లబ్ధసంస్కారౌ ద్విజత్వం ప్రాప్య సువ్రతౌ । గర్గాద్యదుకులాచార్యాద్గాయత్రం వ్రతమాస్థితౌ ॥ ౨౯ ॥ ప్రభవౌ సర్వవిద్యానాం సర్వజ్ఞౌ జగదీశ్వరౌ । నాన్యసిద్ధామలం జ్ఞానం గూహమానౌ నరేహితైః ॥ ౩౦ ॥ అథో గురుకులే వాసమిచ్ఛన్తావుపజగ్మతుః। కాశ్యం సాన్దీపనం నామ *అవన్తీపురవాసినమ్॥ ౩౧ ॥ అథోపసాద్య తౌ దాన్తౌ గురౌ వృత్తిమనిన్దితామ్ । గ్రాహ

న్త్వయ్య, వస్త్రాదిభిః, సాదరం యథా, తథా, అర్హయామాస॥ తత్ర , కుప్యాని స్వర్ణరజతాదివ్యతిరిక్తాని కాంస్యాదిపాత్రాణి తత్ప్రభృతిభిః ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ఇత్థ-ముక్తో-నన్దస్తౌ రామకృష్ణావాలిఙ్గ్య , ప్రణయేనానురాగేణ, విహ్వలః, అశ్రుభిః, నేత్రే-పూరయన్-గోపైస్సహ-వ్రజం ప్రతి-యయౌ ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀అథానన్తరం, శూరసుతో వసుదేవః - పురోధసా గర్గాచార్యేణ-బ్రాహ్మణైశ్చ - యథావిధి, ఉభయోః రామకృష్ణయోః , ద్విజన్మసంస్కృతిం ద్విజత్వాపాదకసంస్కారం, ఉపనయనం, సమ్యగకారయత్ ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀తతః, స్వలఙ్కృతేభ్యో, బ్రాహ్మణేభ్య-స్సంపూజ్య, దక్షిణాం, గావో గాశ్చ, అదాత్ ॥ కథంభూతాః, రుక్మస్య సువర్ణస్య, మాలా యాసాం తాః సుష్ఠు అలఙ్కృతాః, వత్సైః, సహితాః, క్షౌమవస్త్రమాలావతీః ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀రామకృష్ణజన్మనక్షత్రే, యా, గావో, మనోదత్తాః-తాశ్చ, అనుస్మృత్య, అదదౌ, నను తాః కంసేనాపహృతాః , సత్యం, రాజగోష్ఠాదాచ్ఛిద్య దత్తా ఇత్యాహ॥ కంసేనాధర్మత ఇతి ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀తతశ్చేతి ॥ లబ్ధస్సంస్కార ఉపనయనాఖ్యో , యాభ్యాం, తౌ, ద్విజత్వం, ప్రాప్య, యదుకులస్యాచార్యాద్గర్గాద్గాయత్రం తన్నర్ణోపదిష్టం బ్రహ్మచర్యం , ఆస్థితావాశ్రితౌ ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀అథో తతః, సర్వవిద్యానాం, ప్రభవౌ, ప్రకర్షేణ భవన్త్యాభ్యామితి ప్రభవౌ, అత ఏవ, సర్వజ్ఞౌ, స్వతస్సిద్ధ-మమలం, జ్ఞానం, నరచేష్టాభిః, ప్రచ్ఛాదయన్తౌ-గురుకులే, వాసమిచ్ఛన్తౌ , కాశ్యం కాశ్యగోత్రజమవన్తీపురవాసినం , సాన్దీపనాఖ్యం, గురుమభిజగ్మతుః ❀ ॥ ౩౦ ॥ ౩౧ ॥ ❀తౌ రామకృష్ణౌ-యథావ-త్తముపసాద్య, దాన్తౌ జితేన్ద్రియౌ సన్తౌ అనిర్దుష్టాం , గురౌ, వృత్తిమన్యా

౧౯ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ అతిబలీయసః

న్తా ప్రహేసన్తౌ శిక్షయన్తౌ, ఆదరయుక్తౌ-దేవమివ, భక్త్యా, గురుం, ముపేతౌ సేవితవన్తావిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ శుద్ధః-భావో, యాసు, తాభిః, రనువృత్తిభిః, స్తుష్టో, ద్విజవరో, గురు రఙ్గైశ్శిక్షాకల్పాదిభిష్షడ్భిః, ఉపనిషద్భిశ్చ, సహితా, నఖిలాన్-వేదాన్, తయోః, ప్రోవాచ ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ తథా, సరహస్యం మన్త్రదేవతాజ్ఞానసహితం, ధనుర్వేదం, ధర్మాన్ న్యాయపథాన్, మన్వాదిధర్మశాస్త్రాణి, మీమాంసన్యాయాదీంశ్చ, ఆన్వీక్షికీం తర్కవిద్యాం, షడ్విధాం సన్ధివిగ్రహయానాసనద్వైధీభావసమాశ్రయరూపాం-రాజనీతిం చ, ప్రోవాచేత్యన్వయః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ సర్వమితి ॥ హే నృప - తావమరశ్రేష్ఠౌ పరమపురుషావత ఏవ సర్వవిద్యాప్రవర్తకౌ-అత ఏవ-సకృన్నిగదమాత్రేణోక్తిమాత్రేణైవ-తద్గురూపదిష్టం సర్వం - సంజగృహతుః సమ్యగ్గృహీతవన్తౌ ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ కియతా కాలేన కతి విద్యాస్సంజగృహతురిత్యత్రాహ ॥ అహోరాత్రైరితి ॥ అహోరాత్రాణాం చతుష్షష్ట్యా చతుష్షష్టిసఙ్ఖ్యాకైరివ సైః చతుష్షష్టివిద్యాః-సంజగృహతు-రిత్యన్వయః ॥ తతో - హే నృప, గురుదక్షిణయేతి హేత్వర్థే తృతీయా గురవే దేయదక్షిణార్థ-మాచార్యం-ఛన్దయామాసతుః ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ ద్విజ ఇతి ॥ హే రాజన్, ద్విజః సాన్దీపన-స్తయో రామకృష్ణయోః-తం చతుష్షష్టిదివసైస్తావత్కలాగ్రహణాత్మకమద్భుతం - మహిమానం, మమానుషీం మనుష్యైరసంభావితాం, చేష్టాగతిం చావలోక్య-మహాపురుషావిమావితి నిశ్చిత్యేతి శేషః - పత్న్యా సహా - లోచ్య, ప్రభాసే క్షేత్రే, మహార్ణవే మృతం, బాలం స్వపుత్ర, మయాచత, హే తి విస్మయే మృత ప్రత్యాదానమసమ్భావితమితి విస్మీయతే ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ తదా-తథేత్యఙ్గీకృత్య-

యన్తావుపేతౌ స్మ భక్త్యా దేవమివాదృతౌ ॥ ౩౨ ॥ తయోర్ద్విజవరస్తుష్టశ్శుద్ధభావానువృత్తిభిః । ప్రోవాచ వేదానఖిలాన్ సాఙ్గోపనిషదో గురుః ॥ ౩౩ ॥ సరహస్యం ధనుర్వేదం ధర్మాన్ న్యాయపథాంస్తథా । తథా చాన్వీక్షికీం విద్యాం రాజనీతిం చ షడ్విధామ్ ॥ ౩౪ ॥ సర్వం తదమరశ్రేష్ఠౌ సర్వవిద్యాప్రవర్తకౌ । సకృన్నిగదమాత్రేణ తౌ సంజగృహతుర్నృప ॥ ౩౫ ॥ అహోరాత్రైశ్చతుష్షష్ట్యా సంయత్తౌ తావతీః కలాః । గురుదక్షిణయాఽఽచార్యం ఛన్దయామాసతుర్నృప ॥ ౩౬ ॥ ద్విజస్తయోస్తం మహిమానమద్భుతం సంవీక్ష్య రాజన్నతిమానుషీం మతిమ్ । సమ్మన్త్ర్య పత్న్యా స మహార్ణవే మృతం బాలం ప్రభాసే వరయాం బభూవ హ ॥ ౩౭ ॥ తథేత్యథారుహ్య మహారథౌ రథం ప్రభాసమాసాద్య దురన్తవిక్రమౌ । వేలాముపవ్రజ్య నిషీదతుః క్షణం సిన్ధుర్విదిత్వాఽర్హణమాహరత్తయోః ॥ ౩౮ ॥ తమాహ భగవానాశు గురుపుత్రః ప్రదీయతామ్ । యోఽసావిహ త్వయా గ్రస్తో బాలకో మహతోర్మిణా ॥ ౩౯ ॥ సముద్ర ఉవాచ ॥ నాహార్షమహం దేవ దైత్యః పఞ్చజనో మహాన్ । అన్తర్జలచరః కృష్ణ శఙ్ఖరూపధరోఽసురః ॥ ౪౦ ॥ ఆస్తే తేనాహృతో నూనం తచ్ఛ్రుత్వా సత్వరం ప్రభుః । జలమావిశ్య తం హత్వా నాపశ్యదుదరేఽర్భకమ్ ॥ తదఙ్గప్రభవం శఙ్ఖమాదాయ రథమారుహత్ ॥ ౪౧ ॥ తతస్సంయమనీం నామ యమస్య దయితాం పురీమ్ । గత్వా జనార్దనశ్శఙ్ఖం ప్రదధ్మౌ సహలాయుధః ॥ ౪౨ ॥ శఙ్ఖనిర్హ్రాదమాకర్ణ్య ప్రజాసంయమనో యమః । తయోస్సపర్యాం మహతీం చక్రే భక్త్యుపబృంహితామ్ ॥ ౪౩ ॥ ఉవాచావనతః కృష్ణం సర్వభూతాశయాలయమ్ । లీలామనుష హే విష్ణో యువయోః కరవామ కిమ్ ॥ ౪౪ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ గురుపుత్రమిహానీతం ని

మహారథౌ రామకృష్ణౌ-రథ-మారుహ్య, దురన్తోఽపారో, విక్రమో, యయోస్తౌ-ప్రభాసం-ప్రాప్య, తత్ర, వేలాం తీరం-సముద్రస్యేతి శేషః-ఉపవ్రజ్య-క్షణం నిషేదతుః ఉపవిష్టవన్తౌ ॥ తదా-సిన్ధుః సముద్రో-విదిత్వా ఈశ్వరావిమావితి జ్ఞాత్వా-తయోః, రర్హణం పూజా-మాజహార సమర్పయామాస-చకారేతి యావత్ ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ భగవాన్సిన్ధుమాహ ॥ కిమితి ॥ ఇహ యో, బాలకో ద్విజత్వయాకర్తా ప్రమహతోర్మిణా తరఙ్గేణ-గ్రస్తః అన్తర్ధాపితః, సోఽస్మద్గురుపుత్రః ఆశు-ప్రదీయతామితి ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ ఇత్థముక్తః ప్రాహ సిన్ధుః ॥ నాహార్షమితి ॥ హే దేవ తం ద్విజపుత్ర, మహం, నాహార్షం నాపహృతవాన్-కిన్తు-హే కృష్ణ, పఞ్చజనాఖ్యో దైత్యోఽహార్షీత్ స చ మహాన్ మమాసాధ్య ఇత్యర్థః-తదేవాహ ॥ సోఽసురః-అన్తర్జలచరః, శఙ్ఖాకృతిధరశ్చ, స్తేనివిమేత్తుమశక్య ఇతి భావః ॥ తేన పఞ్చజనేన-నూన-మపహృత-ఇతి సిన్ధో, ర్వచః, శ్రుత్వా ప్రభుః శ్రీకృష్ణః-సత్వరం యథా, తథా-జల, మావిశ్య, పఞ్చజనం, హత్వా, తస్యో, దరే, బాలం, నాపశ్యత్-కిన్తు తస్య పఞ్చజనస్య, ఙ్గాజ్జాతం-శఙ్ఖం పాఞ్చజన్యాఖ్య-మాదాయ రథ-మారురోహ ❁ ॥ ౪౦ ॥ ౪౧ ॥ ❁ తతో-యమస్య ప్రియాం సంయమనీం నామ, పురీం, గత్వా, శఙ్ఖం పాఞ్చజన్యం-దధ్మౌ ధ్వనయామాస ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ తదా ప్రజానాం శాస్తా ప్రతిలఙ్ఘిసీనాం, శాస్తా, యమ, శ్శఙ్ఖనిర్హ్రాదం, శ్రుత్వా ఆగత్య, భక్త్యుత్కలితాం, తయోః-పూజాం, చక్రే ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ సర్వేషాం-భూతానాం, ఆశయా హృదయాని, తాన్యాలయాః, యస్య, తం, కృష్ణం-అవనతః ప్రాహ ॥ కిమితి ॥ హే లీలామానుష లీలార్థం పరిగృహీతమనుష్యసంస్థాన, హే విష్ణో యువయోః, కింకరనామ కిఙ్కరావయమిత్యర్థః ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ ఇత్థముక్తః ప్రాహ భగవాన్ ॥ గురుపుత్రమితి ॥ ఇహ త్వత్సన్నిధౌ, వానీతం, త్వద్భటై రితి శే

షః, నిజకర్మనిబన్ధనం స్వకర్మాధీనం, స్వకర్మణైహ ప్రాపిత, మస్మద్గురుపుత్రం, హేమహారాజ యమ, మచ్ఛాసనపురస్కృతః, త్వ, మానయస్వ, మదాజ్ఞాపురస్కారేణానయ, అత స్తవ న దోష ఇతి భావః॥ ౪౫ ॥ తథేత్యఙ్గీకృత్య, తేన యమేనో, పనీతం, గురుపుత్ర మాదాయా, గత్వా, స్వగురవే, దత్వా, పునః, వరా స్తరం, వృణీష్వేత్యూచతుః ॥ ౪౬ ॥ ఏవ ముక్తః ప్రాహ ద్విజః॥ సమ్యగితి, హే వత్సౌ, భవద్భ్యాం, గురునిష్క్రియః గురుదక్షిణా, సమ్యక్, సంపాదితః, యుష్మద్విధయో ర్గురో ర్మ మ కామానాం మధ్యే, కోను, కామో ఽవశిష్యతే, న కోఽపి అతో, హే వీరౌ, స్వగృహం, గచ్ఛతం, వాం యువయోః కీర్తిర్లోకం, పునానా అస్తు, విపులా భవతు ॥ ౪౭ ॥ ఇత్థం, గురుణా, అనుజ్ఞాతౌ, హే తాత, అనిలవద్రంహో వేగో, యస్య, పర్జన్యో మేఘః తద్వన్నినదో, యస్య తేన, రథేన, గృహ, మాజగ్మతుః ॥ ౪౮ ॥ తావ ద్బహూన్యహాని అత్య న్తసంయోగే ద్వితీయా, అపశ్యన్త్యః ప్రజాః, మధురాస్థాః, తదా, రామజనార్దనౌ నష్టమదృష్టం పునః, లబ్ధం, ధనం, యాభి, స్తాదృశా ఇవ సమనన్దన్ సంజహృషుః ॥ ౪౯ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రిచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే పఞ్చచత్వారింశోఽధ్యాయః **************************************

అథాధ్యాయత్రయేణ భగవతస్స్వసఖోద్ధవముఖేన గోపీస్సాన్త్వనాత్మకం చరిత్రమనువర్ణ్యతే, గోపీస్సాన్త్వనమతిరహస్యం సన్మిత్రసాధ్యమిత్యేతదర్థముద్ధవం విశినష్టి॥ వృష్ణీనామితి॥ దయితస్సఖా ప్రియసఖః సాక్షాద్బృహస్పతేః శిష్యః, అనేన బుద్ధికౌశలం

జకర్మనిబన్ధనమ్ । ఆయనస్వ మహారాజ మచ్ఛాసనపురస్కృతః॥ ౪౫ ॥ తథేతి తేనోపనీతం గురుపుత్రం యదూత్తమౌ । దత్వా స్వగురవే భూయో వృణీష్వేతి తమూచతుః॥ ౪౬ ॥ సమ్యక్సంపాదితో వత్స భవద్భ్యాం గురునిష్క్రియః । కో ను యుష్మద్విధగురోః కామానామవశిష్యతే ॥ గచ్ఛతం స్వగృహం వీరౌ కీర్తిర్వామస్తు పావనీ॥ ౪౭ ॥ గురుణైవమనుజ్ఞాతౌ రథేనానిలరంహసా । ఆయాతౌ స్వగృహం తాత పర్జన్యనినదేన వై॥ ౪౮ ॥ సమనన్దన్ప్రజాస్సర్వా దృష్ట్వా రామజనార్దనౌ। అపశ్యన్త్యో బహ్వహాని నష్టలబ్ధధనా ఇవ ॥ ౪౯ ॥ ************************ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, పఞ్చచత్వారింశోఽధ్యాయః *******

బాదరాయణిరువాచ ॥ వృష్ణీనాం ప్రవరో మన్త్రీ కృష్ణస్య దయితస్సఖా। శిష్యో బృహస్పతేస్సాక్షాదుద్ధవో బుద్ధిసత్తమః॥ ౧ ॥ తమాహ భగవాన్ప్రేష్ఠం భక్తమేకాన్తినం క్వచిత్ । గృహీత్వా పాణినా పాణిం ప్రపన్నార్తిహరో హరిః॥ ౨ ॥ గచ్ఛోద్ధవ వ్రజం సౌమ్య పిత్రోర్నః ప్రీతిమావహ। గోపీనాం మద్వియోగార్తిం మత్సన్దేశైర్విమోచయ॥ ౩ ॥ తా మన్మనస్కా మత్ప్రాణా మదర్థే త్యక్తదైహికాః । మామేవ దయితం ప్రేష్ఠమాత్మానం మనసా గతాః। యే త్యక్తలోకధర్మాశ్చ మదర్థే తాన్బిభర్మ్యహమ్॥ ౪ ॥ మయి తాః ప్రేయసాం ప్రేష్ఠే దూరస్థే గోకులస్త్రియః । స్మరన్త్యోఽఙ్గ విముహ్యన్తి విరహౌత్కణ్ఠ్యవిహ్వలాః॥ ౫ ॥ ధారయన్త్యతికృచ్ఛ్రేణ ప్రాయః ప్రాణాన్కథంచన । ప్రత్యాగమనసన్దేశైర్బల్లవ్యో మే మదాత్మికాః॥ ౬ ॥ ఇత్యుక్త ఉద్ధవో రాజన్సన్దేశం భర్తురాదృతః। ఆదాయ రథమారుహ్య ప్రయయౌ నన్దగోకులమ్॥ ౭ ॥ ప్రాప్తో నన్దవ్రజం శ్రీమాన్నిమ్లోచతి విభావసౌ । ఛన్నయానః

సూచితం బుద్ధిసత్తమః నిసర్గతోఽపి బుద్ధ్యా శ్రేష్ఠః॥ ౧ ॥ తమితి॥ క్వచి న్నిర్జనే దేశే, ప్రపన్నార్తిహరః హేతుగర్భమిదం తస్మాత్సందేశప్రేషణముచితమితి భావః॥ ౨ ॥ గచ్ఛేతి॥ హే ఉద్ధవ హే సౌమ్య నో, ఽస్మాకం పిత్రోః నన్దయశోదయోః, ప్రీతిమావహ హర్షం జనయ. మత్సన్దేశై రిత్యపకర్షః మద్వియోగాద్ధేతోః, యా, ఆధిర్మనఃపీడా తం మోచయ త్యాజయ ॥ ౩ ॥ గోపీనాం విశేషతస్సందేశనయనకారణమాహ ॥ తా ఇతి॥ మయ్యేవ, సఙ్కల్పాత్మకం మనో యాసాం అహమేవ ప్రాణో యాసాం. తాః మదర్థే త్యక్తదైహికాః త్యక్తదేహపోషణాః, మామేవ దయితం, దయాఽస్య సంజాతేతి దయితః, తం, దయావన్తం ప్రియతమం, తత్ర హేతు, రాత్మానం, మనసా, అగమన్, గత్యర్థాః బుద్ధ్యర్థాః అధ్యవసితవత్యః స న్త్యేవంవిధాస్తాః కిం త వేత్యత ఆహ॥ యే, జనాః మదర్థే, త్యక్తా, లోకధర్మాః యై, స్తై, తాన్ బిభర్మి సంవర్ధయామి, సుఖయామీతి యావత్ ॥ ౪ ॥ తాసాం వియోగాధిం దర్శయతి ద్వాభ్యాం॥ మయి తా ఇతి ॥ ప్రేయసాం ప్రీతివిషయాణాం మధ్యే, నిరతిశయప్రీతివిషయే దూరస్థేఽపి, మయి విషయభూతే, స్మరన్త్యః, తాః గోకులస్థాః స్త్రియః అఙ్గ హే ఉద్ధవ విరహేణ యదౌత్కణ్ఠ్యం తేన, విహ్వలాః పరవశాః ముహ్యన్తి దేహధర్మాన్విస్మరన్తి ॥ ౫ ॥ కిఞ్చ గోకులాన్నిర్గమనసమయే, శీఘ్రమాగమిష్యామీతి మే, ప్రత్యాగమనసన్దేశాన్తైః, రస్మదీయా బల్లవ్యో గోప్యః, మచ్చిత్తాః, కథంచిత్కృచ్ఛ్రేణ క్లేశేన ప్రాణాన్, ధారయన్తి విరహతాపేన దహ్యన్త ఏవ మచ్చిత్తత్వాత్కథంచిజ్జీవన్తీతి భావః ॥ ౬ ॥ ఇత్థం ఉక్త, ఉద్ధవః హే రాజన్, ఆదృతః, భర్తు, ర్భగవత, స్సన్దేశం భవతీనాం వియోగో మే న హి సర్వాత్మనా క్వచిదిత్యాదినా వక్ష్యమాణ మాదాయ, రథ మారుహ్య, నన్దగోకులం, జగామ ॥ ౭ ॥ ప్రాప్త ఇతి॥ విభా

వసౌ సూర్యే-నిమ్రోచతి-అస్తంగచ్ఛతిసతి,శ్రీమత్సంపత్తిమ,న్నన్దవ్రజం-ప్రాప్తః- అక్రూరవద్భక్త్యుద్రేకాన్మధ్యేవిలమ్బాభ్యా స్తమయవేళాయాంవ్రజంప్రాప్తఇతిభావః, కథంభూతః, ప్రవిశతాం-పశూనాం, ఖురరేణుభిః-ఛన్నం, యానంరథో-యస్య,సః,అనేనగోపీభిరజ్ఞాతస్సన్నన్దసంగమంలబ్ధవానితిసూచ్యతే ❀ ॥ ౮ ॥ ❀వ్రజంవర్ణయతిపఞ్చభిః॥వాసితాఃపుష్పిణ్యో-గావః,తదర్థంసంయోగార్థమితియావత్-పరస్పరం-నియుధ్యద్భిః శుష్మిభిర్మత్తైః - వృషైః,నాదితం-తథావాశ్రాభి ర్ధేనుభిః-ఊధోభారైః,ఉపలక్షితాభిరితిశేషః-వత్సాన్ప్రతిధావన్తీభిర్మణ్డితమ్ ❀ ॥ ౯ ॥ ❀తథా,ఇతస్తతః - విలఙ్ఘద్భిః-సితైఃబద్ధైశ్చ, గోవత్సైశ్చ,మణ్డితం - గోదోహశబ్దైస్సహ, అభిరవాఃవత్సంముఞ్చమాముఞ్చనయమానయేత్యాదివిధా-స్తైః, వేణూనాం-స్వనేనచ ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀రామకృష్ణయో- శ్చేష్టితాని-గాయన్తీభిః, గోపీభిర్గోపైశ్చ-స్వలఙ్కృతైరితిలిఙ్గవ్యత్యయేనసంబన్ధః,సువిరాజితమ్ ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀అగ్న్యర్కాద్యర్చనాన్వితైః,గోపగృహైః,ధూపాదిభిశ్చ,మనోరమం-మనోరమైరితిపాఠే- తైర్గోపావాసైర్ధూపాదిభిశ్చ, సువిరాజితమితిసంబన్ధః ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀పరితః,పుష్పితానివనానియస్మిన్-ద్విజానాంపక్షిణాం-భృఙ్గాణాంచ,సమూహైః, ర్నాదితం,హంసైః,కారణ్డవైర్జలకుక్కుటైశ్చ , వకీర్ణంవ్యాప్తం,పద్మసమూహైశ్చ,మణ్డితం, హంసకారణ్డవాద్యాకీర్ణపద్మషణ్డమణ్డితసరః ప్రాన్తవర్తిద్విజాళికులనాదితపుష్పితవనమణ్డితమిత్యర్థః ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀తావత్కంచిత్సమాగతం,తత,స్తం,కృష్ణస్యానుచరం, ప్రియముద్ధవ,మాకర్ణ్య,అభ్యేత్యేతిశేషః, ప్రీతః , పరిష్వజ్య భగవద్బు

ప్రవిశతాంపశూనాంఖురరేణుభిః॥ ౮ ॥వాసితార్థేనియుధ్య*ద్భిర్నాదితంశుష్మిభిర్వృషైః। ధావన్తీభిశ్చవాస్రాభిరూధోభారైశ్చవత్సకాన్ ॥ ౯ ॥ ఇతస్తతోవిలఙ్ఘ*ద్భిర్గోవత్సైర్మణ్డితంసితైః। గోదోహశబ్దాభిరవైర్వేణూనాంనిస్వనేనచ॥ ౧౦ ॥గాయన్తీభిశ్చకర్మాణిశుద్ధానిబలకృష్ణయోః। స్వలఙ్కృతాభిర్గోపీభిర్గోపైశ్చసువిరాజితమ్॥౧౧॥అగ్న్యర్కాతిథిగోవిప్రపితృదేవార్చనాన్వితైః।ధూపదీపైశ్చమాల్యైశ్చగోపావాసైర్మనోరమమ్॥ ౧౨ ॥సర్వతఃపుష్పితవనంద్విజాళికులనాదితమ్ । హంసకారణ్డవాకీర్ణంపద్మషణ్డైశ్చమణ్డితమ్॥ ౧౩ ॥తమాగతంసమాకర్ణ్యకృష్ణస్యానుచరంప్రియమ్। నన్దఃప్రీతఃపరిష్వజ్యవాసుదేవధియాఽర్చయత్ ॥ ౧౪ ॥ భోజితంపరమాన్నేనసంవిష్టంకశిపౌసుఖమ్।గతశ్రమంపర్యపృచ్ఛత్పాదసంవాహనాదిభిః॥ ౧౫ ॥నన్దఉవాచ॥కచ్చిదఙ్గమహాభాగసఖానశ్శూరనన్దనః।ఆస్తేకుశల్యపత్యాద్యైర్యుక్తోముక్తస్సుహృద్వృతః॥ ౧౬ ॥దిష్ట్యాకంసోహతఃపాపస్సానుగస్స్వేనపాప్మనా।యదూనాంధర్మశీలానాంసాధూనాంద్వేష్టియస్సదా॥ ౧౭ ॥ అపిస్మరతినఃకృష్ణోమాతరంసుహృదస్సఖీన్।గోపాన్వ్రజంచాత్మనాథంగావోబృన్దావనంగిరిమ్॥ ౧౮ ॥అప్యాయాస్యతిగోవిన్దస్స్వజనాన్సకృదీక్షితుమ్ । తర్హిద్రక్ష్యామతద్వక్త్రంసునాసంసుస్మితేక్షణమ్॥ ౧౯ ॥దవాగ్నేర్వాతవర్షాచ్చవృషాత్సర్పాచ్చరక్షితాః। దురత్యయేభ్యోమృత్యుభ్యఃకృష్ణేనసుమహాత్మనా॥ ౨౦ ॥స్మరతాంకృష్ణవీర్యాణిలీలాపాఙ్గనిరీక్షణమ్। హసితంభాషితంచాఙ్గసర్వానశ్శిథిలాఃక్రియాః॥ ౨౧ ॥ సరిచ్ఛైలవనోద్దేశాన్ముకున్దపద

ద్ధ్యా,పూజయామాస ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀తతః,పరమేణోత్కృష్టేన,అన్నేన,భోజితం,పరమాన్నేనేతికర్మణఃకరణత్వవివక్షయా తృతీయా,పరమాన్నంభోజితమిత్యర్థః ॥ కశిపౌపర్యఙ్కే,సుఖంయథాతథా,సంవిష్టంగతోఽధ్వశ్రమోయస్య,త,ముద్ధవం, పాదసంవాహనాదిభిః,పరిచరన్నితిశేషః,పర్యపృచ్ఛత్ ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ప్రశ్నమేవాహ॥కచ్చిదిత్యాదినా॥అఙ్గహే,మహాభాగ, నోఽస్మాకం,సఖా,శూరనన్దనోవసుదేవః, ముక్తః,బన్ధనాదితిశేషః,సుహృద్భిః, వృతః,అపత్యాద్యైస్సహ,కుశలీసుఖీ,ఆస్తేకచ్చిత్ ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀పాపః,కంసః,సానుగః, స్వకీయేన,దుష్టేన,కర్మణానిదానేన-హతః,దిష్ట్యా,అయంనోమహానానన్ద ఇత్యర్థః-పాపమేవవ్యనక్తి॥ సాధూనామితి॥ కర్మణిషష్ఠీ,యఃకంసః,సాధూన్,ధర్మఏవశీలంయేషాంతా,న్యదూన్, ద్వేష్టి,అద్వేక్షదిత్యర్థః ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀పిత్రాదిరూపా,న్నోఽస్మాన్,ఆత్మా స్వయం,నాథో,యస్య,త,ద్వ్రజం-గావోగాః-బృన్దావనం-గిరింగోవర్ధనంచ,అపిస్మరతిస్మరతికిమిత్యర్థః ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀అప్యాయాస్యతిఆగమిష్యతికిం,తర్హియదాఆయాస్యతి,తదా, తస్యముకున్దస్య,వక్త్రం, ద్రక్ష్యామికథంభూతం, శోభనానాసికాయస్మిన్,సుస్మితేశోభనస్మితయుక్తే, ఈక్షణే,యస్మిన్ తత్ ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀భగవత్కృతానుపకారాననుస్మరతి॥ దవాగ్నేరితి॥వాతా,ద్వర్షాచ్చ,వృషా,త్సర్పాచ్చ,అన్యేభ్యశ్చ-దురతిక్రమేభ్యో,మృత్యుభ్యః,కృష్ణేన,వయం-రక్షితాః, కథంభూతేన,సుమహాత్మనాఆశ్రితార్తిహరస్వభావేన ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ఆత్మనామవస్థానప్రకారమేవాహ ॥ అఙ్గహేఉద్ధవ, భగవతో,వీర్యాణిచేష్టితాని,లీలయా, అపాఙ్గేన,నిరీక్షణంచ,హసితంచ,భాషితంచ,నోఽస్మాకం,సర్వాః,క్రియావ్యాపారా-శ్శిథిలాః ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀నకేవలం-శిథిలాఏవ ॥ కిన్తుశనైరుపరమన్తీత్యా

హ॥సరిదితి॥ సరితశ్చ,శైలాశ్చ,వనోద్దేశాశ్చ,తా-నాక్రీడాన్క్రీడాస్థానానిచ , ఈక్షమాణానాం,నో-మన, స్తదాత్మతాం కృష్ణాత్మతాం,కృష్ణానన్యవిషయకతాం , ప్రాప్నోతి ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁అసితరసాధారణచేష్టితైర్లిఙ్గై రామకృష్ణౌభగవదవతారావిత్యధ్యవస్యతి ॥ రామం,కృష్ణంచ సురోత్తమౌసఙ్కర్షణనారాయణౌ-విహలోకే , ప్రాప్తౌఅవతీర్ణౌ , మన్యే,కిమర్థం,సురాణాం-మహతే,అర్థాయప్రయోజనాయ-తత్రశిష్టసంవాదంప్రమాణయతి - గర్గస్యవచనంయథేతి ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁తత్రలిఙ్గాన్యాహ ॥ కంసమితిత్రిభిః ॥ నాగాయుతస్యగజాయుతస్య , ప్రాణోబలం యస్య,తం,కంసం,బహువచనాన్తపారే తాన్మల్లాన్,గజపతింగజేన్ద్రంకువలయాపీడం,లీలయైవా,వధిష్టాంహతవన్తౌ,యథా,సింహః,పశూన్,తద్వత్ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁తాలం,పరిమాణవిశేషః,తత్త్రయపరిమితం,మహాసారం,అయోవద్దృఢం, ధను-ర్బభఙ్ఘ , యథా-గజేన్ద్రో,యష్టింఇక్షుదణ్డం,తద్వత్, తథై-కేన,హస్తేన ,గిరింగోవర్ధనం,సప్తాహ-మత్యన్తసంయోగేద్వితీయా-అదధాద్దధార ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁తథా-దేవదానవజయినః - ప్రలమ్బాదయోదైత్యాః,యే-కృష్ణేన - హతాః-ఏతాన్యమానుషాణిచేష్టితానిపరత్వలిఙ్గానీతిభావః - యేనేతిప్రయోజ్యప్రయోజకకర్త్రోస్తన్త్రేణనిర్దేశః,అతఃప్రలమ్బోహతఇత్యస్యావిరోధః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ఇతీతి॥కృష్ణే అనురక్తాఅనురాగయుక్తా - ధీ-ర్యస్య-అశ్రూణికణ్ఠేయస్య- ప్రేమసంరమ్భేణప్రేమోద్రేకేణ-విహ్వలఃపరవశః తూష్ణీం-బభూవ - నకించిదువాచ ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁తదా-యశోదాచ - వర్ణ్యమానాని-భర్త్రేతి శేషః-పుత్రచరితాని శృణ్వతీ-స్నేహేన స్నుతౌప్రస్రుతస్తన్యౌ,పయోధరౌ-యస్యాః- సా-అశ్రూణ్యవాస్రాక్షీత్ ఆనన్దజనేత్రజలబిన్దూన్ వవర్ష ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ఇత్థం-నన్దయశోదయోః,

---

భూషితాన్। ఆక్రీడానీక్షమాణానాంమనోయాతితదాత్మతామ్॥ ౨౨ ॥మన్యేకృష్ణంచరామంచప్రాప్తావిహసురోత్తమౌ। సురాణాంమహతేఽర్థాయగర్గస్యవచనంయథా॥ ౨౩ ॥ కంసంనాగాయుత ప్రాణంమల్లాన్గజపతింతథా।అవధిష్టాంలీలయైవపశూనివమృగాధిపః॥ ౨౪ ॥తాలత్రయంమహాసారంధనుర్యష్టిమివేభరాట్। బభఞ్జైకేనహస్తేనసప్తాహమదధాద్గిరిమ్॥ ౨౫ ॥ప్రలమ్బోధేనుకోఽరిష్టస్తృణావర్తబకాదయః। దైత్యాస్సురాసురజితోహతాయేనేహలీలయా॥ ౨౬ ॥శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఇతిసంస్మృత్యసంస్మృత్యనన్దఃకృష్ణానురక్తధీః।అత్యుత్కణ్ఠోఽభవత్తూష్ణీంప్రేమప్రసరవిహ్వలః॥ ౨౭ ॥యశోదావర్ణ్యమానానిపుత్రస్యచరితానిచ।శృణ్వన్త్యశ్రూణ్యవాస్రాక్షీత్స్నేహస్నుతపయోధరా॥ ౨౮ ॥తయోరిత్థంభగవతికృష్ణేనన్దయశోదయోః। వీక్ష్యానురాగంపరమంనన్దమాహోద్ధవంముదా॥ ౨౯ ॥ఉద్ధవఉవాచ॥యువాంశ్లాఘ్యతమౌనూనం దేహినామిహమానద। నారాయణేఽఖిలగురౌయత్కృతామతిరీదృశీ॥ ౩౦ ॥ఏతౌహివిశ్వస్యచబీజయోనీరామోముకున్దఃపురుషఃప్రధానమ్। అన్వీయభూతేషు ❁ విలక్షణస్యజ్ఞానస్యచేశాతఇమౌపురాణౌ ॥ ౩౧ ॥ యస్మిన్జనఃప్రాణవియోగకాలేక్షణంసమావేశ్యమనోవిశుద్ధమ్ । నిర్హృత్యకర్మాశయమాశుయాతిపరాంగతింబ్రహ్మమయోఽర్కవర్ణః ॥ ౩౨ ॥ తస్మి

ర్భగవతి-పరమ-మనురాగం అవలోక్యోద్ధవః-ముదా-నన్ద-మాహ ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ఉక్తిమేవాహయువామిత్యాదినా॥ఏవంనిశాసేత్యతఃప్రాక్తనేన ॥ హేమానద-యువాందంపతీ దేవానామపి - శ్లాఘ్యతమౌ-పూజ్యతమావిత్యర్థః-కుతః-యత్ యస్మాత్-అఖిలగురౌ-నారాయణేకృష్ణేభగవతి-ఏవంవిధానురాగయుక్తా - మతిః-కృతా-అనేనకృతకృత్యత్వంసూచితం-హితకృత్త్వేననియన్తృత్వేనజనకత్వేనచాఖిలగురుత్వంవివక్షితమ్ ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁తదేవోపపాదయతి ॥ ఏతావితి ॥ రామో-ముకున్దశ్చ-ఏతౌ - విశ్వస్య-బీజయోనీబీజభూతానాంపృథివ్యాదీనాంకారణభూతౌ - నను - విశ్వసజాతీయాప్రకృతిపురుషౌతస్యబీజయోనీ-నైతావిత్యతఆహ ॥ పురుషఃప్రధానం,ప్రధానపురుషశరీరకావేతావేవ - బీజయోనీ ఇత్యర్థః-అనేనజనకత్వంస్పష్టీకృతం ॥ ఇమౌ-పురాణౌపురుషౌ - విలక్షణేషు దేవమనుష్యాదిరూపేణనానావిధేషుభూతేషు- అన్వీయాన్తఃప్రవిశ్య జ్ఞానస్య-ఈశాతే విలక్షణస్యేతిపాఠే-శబ్దాదివిషయగోచరస్య , జ్ఞానస్య ఈశాతేనియన్తారౌ- ప్రవర్తకౌభగవతఇతియావత్ - అనేననియన్తృత్వముక్తం-యద్వా - విలక్షణస్యజ్ఞానస్యేతిసమ్యగ్జ్ఞానస్యప్రవర్తకత్వేనహితకృత్త్వం , ఈశాతేఇతినియన్తృత్వంచోక్తమ్ ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁యత్కృతామతిరీదృశీత్యనేనసూచితాంకృతకృత్యతామేవోపపాదయతి॥యస్మిన్నితిద్వాభ్యాం॥యస్మిన్నిత్యస్యతస్మిన్నిత్యుత్తరేణసంబన్ధః , క్షణంక్షణమాత్రమపి విశుద్ధంవిషయాన్తరవిముఖం - మనో-యస్మిన్-నిధాయ- కర్మాశయంకర్మ వాసనాం-నిర్హృత్యదగ్ధ్వా, బ్రహ్మమయఃజ్ఞానప్రచురః - అర్కవర్ణోఽప్రాకృతరూపః-పరాంగతింతత్పదం,యాతి ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁తస్మి-న్నారాయణే-కారణమర్త్యమూర్తౌసాధుపరిత్రాణరూపనిమిత్తాత్ స్వసఙ్కల్పోపాత్తమనుష్య

---

౩౧ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ విలక్షణేషు

విగ్రహే-మహాత్మని - అఖిలస్యచిదచిదాత్మకస్య- జగత - ఆత్మనికారణభూతేచ భవన్తౌ - వత్యన్తంభావమనురాగం-వ్యథ
త్తాంఅకురుతాం,అతో-యువయోః కిం-కృత్యం-మవశిష్టం - నకించిదిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ప్రస్తుతమాహ॥ఆగమిష్యతీతి॥అదీ
ర్ఘేణాల్పేన కాలేన - అచ్యుతో - వ్రజంప్రత్యా - గమిష్యతి తదా-భగవాన్-పిత్రోర్యువయోః - ప్రియం-విధాస్యతేకరిష్య
తి ❁॥ ౩౪ ॥❁సర్వేషాం-సాత్వతానాంయాదవానాం-భగవద్భక్తానాంవా,ప్రతీపంప్రతికూలం-కంసం రఙ్గమధ్యే,హత్వా,
భగవాన్కృష్ణః-వోయుష్మాన్ప్రతి - యదాహ ‹‹ యాతయూయంవ్రజంతాతవయంచస్నేహదుఃఖితాన్। జ్ఞాతీన్వోద్రష్టుమే
ష్యామోవిధాయసుహృదాంప్రియ,,మితియదాహ-త-త్సత్యం,కరిష్యతి ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁విలమ్బమసహమానౌప్రత్యాహ॥మా
ఖిద్యతమితి ॥ హేమహాభాగా-మాఖిద్యతంఖేదంమాకురుతం - అన్తికేఅనతిప్రవిష్టకాలే-కృష్ణం - ద్రక్ష్యథః-కిం-చ-నభగవాన్
మధురాయామేవాస్తే,కింత్వత్రాపీత్యాశయేనాహ ॥ అన్తర్హృదీతి ॥ తర్హిసర్వైఃకిమితినదృశ్యతే-తత్రాహ॥ జ్యోతిరివైధసీ
తి॥ యథై-ధసిదారుణి-జ్యోతిరగ్నిః - మథనాద్యుపాయమన్తరేణ నదృశ్యతే తద్వ-ద్భగవాన్కృష్ణోభక్తింవినానదృశ్యతఇత్య
ర్థః ❁॥ ౩౬॥ ❁అస్మత్తోఽపిప్రియతమాన్వసుదేవాదీన్విహాయాత్రాగమిష్యతీత్యేతదసంభావితమిత్యత్రాహ॥నహ్యస్యేతి॥అస్య
భగవతః,ప్రియాదయో-నసన్తి - తత్రహేతు-రమానినఃసమానస్యేతిచ - అమానినఃమమతాభిమానరహితస్య - సర్వసమాన
స్య ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁మాత్రాదయస్సన్త్యేవేత్యత్రాహ ॥ నమాతేతి ॥ తత్రహేతుర్నదేహఇతి-దేహస్యైవాభావేకుతస్తత్సం
బన్ధినోమాత్రాదయఇతిభావః , ననూపలభ్యతేతస్యాపిదేహ , స్తత్కథంనచాస్యదేహ ఇతిబ్రూషే , అతఆహ ॥ కర్మచై
వవేతి ॥ పుణ్యపాపాత్మకకర్మారబ్ధదేహోనాస్తీత్యర్థః ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ననూపలబ్ధాతస్యాపిదేహోత్పత్తిస్తత్రాహ ॥ న
చాస్యజన్మేతి ॥ తస్యోత్పత్తిరవతారరూపేతిభావః ॥ కిమర్థమవతారస్తత్రాహ ॥ లోకఇతి॥సోఽపిజన్మకర్మాదిరహితో

స్త్వవన్తావఖిలాత్మయోర్నారాయణేకారణమర్త్యమూర్తౌ । భావంవ్యధత్తాంనితరాంమహాత్మన్కింవాఽవ
శిష్టంయువయోస్సుకృత్యమ్॥ ౩౩ ॥ ఆగమిష్యత్యదీర్ఘేణకాలేనవ్రజమచ్యుతః । ప్రియంవిధాస్యతేపిత్రోర్భగవా
న్సాత్వతాంపతిః॥ ౩౪ ॥ హత్వాకంసంరఙ్గమధ్యేప్రతీపంసర్వసాత్వతామ్ । యదాహవస్సమాగత్యకృష్ణస్స
త్యంకరోతితత్॥ ౩౫ ॥మాఖిద్యతంమహాభాగౌద్రక్ష్యథఃకృష్ణమన్తికే। అన్తర్హృదిసభూతానామాస్తేజ్యోతిరి
వైధసి॥ ౩౬ ॥నహ్యస్యాస్తిప్రియఃకశ్చిన్నాప్రియోవాస్త్యమానినః । నోత్తమోనాధమోవాపిసమానస్యాస
మోఽపివా॥ ౩౭ ॥నమాతానపితాతస్యనభార్యానసుతాదయః।నాత్మీయోనపరశ్చాపినదేహఃకర్మచైవవా॥౩౮॥
నచాస్యజన్మవాలోకేసదసన్మిశ్రయోనిషు।క్రీడార్థంసోఽపిసాధూనాంపరిత్రాణాయకల్పతే॥౩౯॥సత్త్వంరజస్త
మఇతిభజతేనిర్గుణోగుణాన్ । క్రీడన్నతీతోఽపిగుణైస్సృజత్యవతిహన్త్యజః ॥ ౪౦ ॥ యథాభ్రమరికాదృష్ట్యా

ఽపి - క్రీడార్థం - సాధూనాంపరిత్రాణరూపపరమప్రయోజనాయచ , సదసన్మిశ్రయోనిషు ఉత్తమాధమమధ్యమయోని
షుదేవతిర్యఙ్మనుష్యయోనిషు , కల్పతే ఆవిర్భవతి , అనేనవిలక్షణజన్మకర్మాదిభిర్జీవవైలక్షణ్యం సూచితమ్ ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁
తదేవవిశదయతి ॥ సత్త్వమితి ॥ నిర్గుణస్సత్త్వాదిప్రాకృతగుణేభ్యోనిర్గతః , గుణపారవశ్యరహితఇత్యర్థః - జీవస్తుసత్త్వాది
గుణవశ్య ఇతిభావః - సత్త్వాదీ - న్గుణా - న్భజతేస్వలీలోపకరణతయానియామ్యతయాచతాన్పరిగృహ్ణాతి - జీవస్తుభో
గ్యతయానియమనాశక్త్యాచతాననువర్తత ఇతిభావః గుణై రుపకరణభూతైః- క్రీడన్నపి - తా - నతీతః - అతిక్రాన్తః-
స్వరూపతస్స్వభావతశ్చగుణై రనభిభూతఇత్యర్థః - జీవస్తుతైస్స్వభావతోఽభిభూతఇతిభావః - క్రీడన్నిత్యనేనజీ
వస్య గుణకార్యశబ్దాదివిషయభోగస్సూచితః - సోఽసౌ క్రీడేత్యతస్తాందర్శయతి ॥ సృజతీతి॥ విశ్వమితికర్మపదమధ్యా
హార్యం - అజఃస్వయంవిశ్వగతోత్పత్త్యాదిరహితః , సృజతి - అవతిరక్షతి- సంహరతిచ , జగద్వ్యాపారస్తస్యక్రీడేతిద
ర్శితంభవతి - అనేనజీవస్తుసుఖదుఃఖాద్యనుభవాయపుణ్యపాపాత్మకకర్మాణికరోతీతిసూచితం అజఇత్యనేనవిశ్వగతో
త్పత్త్యాదిభాక్పునఃజీవఃజాతోఽహంమృతోఽహమితిదేహధర్మానాత్మనిమన్యతఇతిచ ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ఏతదేవదృష్టాన్తముఖే
నోపపాదయతి॥భ్రమరికాఅతివేగభ్రమణక్రియా-తయో-పలక్షితయా - దృష్ట్యా - యథా-భూరపి - భ్రామ్యతీవ బంభ్రమ్య
మాణేవ- ఈయతేప్రతీయతే-తథా - ఆత్మా-కర్తాచసన్నేవ జీవ - స్తత్రానాత్మన్య-కర్తరిచ-చిత్తేచిత్తశబ్దోపలక్షితేదేహే-
అహంధియాస్వాభేదాభిమానేన-స్మృతఃమతః - స్వగతకర్తృత్వాత్మత్వజ్ఞాతృత్వాదీన్విస్మృత్యదేహమేవతథావిధంమన్య
తఇత్యర్థః ॥ యద్వా ॥ ఏవంజీవవిలక్షణోభగవాన్కృష్ణస్తద్వ్యాధాత్మ్యవిద్భిస్స్వతుల్యతయాదృశ్యతఇతిసదృష్టాన్తమాహ॥
యథేతి ॥ స్వయంభ్రమరికారహితాఽపి-భూ-ర్యథా-భ్రమరికాదృష్ట్యా , భ్రామ్యతీవప్రతీయతే-తథాఽయంకృష్ణః,అహం
ధియాస్వతుల్యబుద్ధ్యా,కర్తాపుణ్యపాపాత్మకకర్మకర్తా,యః-ఆత్మాజీవః-సఇవ-చిత్తే, అకర్తాపి-స్మృతః - కరణభూతేచిత్తేఽ

నుసన్ధీయత ఇత్యర్థః ॥ యద్వా ॥ కర్తరీత్యేవచ్ఛేదః. కర్తరి జీవే యచ్చిత్తం, తస్మిన్నహంధియా, తామేవ ప్రపఞ్చయతి, తత్ర చిత్తే-ఆత్మా-కర్తైః పుణ్యపాపాదికర్తా తదాయత్తదేహభాగ్జీవ ఇవ స్మృతః మతః ❋ ॥ ౪౧ ॥ ❋ ఏవం జీవవైలక్షణ్యముపపాద్య తయోస్తస్మిన్ కేవలం పుత్రత్వాభిమానం వారయన్ తదనవగత సమ్బన్ధాన్తరాణ్యుపదిశన్ తాని చ సర్వసాధారణానీత్యాహ ॥ యువయోరితి ॥ అయం జ్ఞానాదికల్యాణగుణాకరః నిరస్తనిఖిలదోషః-ఆశ్రితబన్ధహరః-శ్రీకృష్ణః-యువయోరేవ-ఆత్మజ ఏవ-న భవతి-కిన్తు-సర్వేషామప్యాత్మజః, కుతః-యద్యస్మాత్-ఆత్మా సర్వాన్తరాత్మా. తత్తదాత్మజాద్యన్తరాత్మతయా తచ్ఛరీరకత్వేన తద్రూపత్వాదితి భావః-న కేవలమాత్మజ ఏవ-అపితు పితా సర్వకారణత్వాదితి భావః-మాతా చ హితైకకారిత్వాదితి భావః ॥ యద్వా ॥ సర్వాత్మకత్వాన్మాత్రాదిరూపోఽపి స ఏవేతి భావః. ఈశ్వరః స్వామీ చ-అనేన «మాతా పితా భ్రాతా నివాసశ్శరణం సుహృద్గతిశ్చ నారాయణ,, ఇతి శ్రుత్యర్థోఽభిసంహితః ❋ ॥ ౪౨ ॥ ❋ సర్వేషామాత్మేత్యనేనోక్తం సర్వాత్మ్యమేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ దృష్టమితి ॥ దృష్టాద్యన్యతమం యత్కిఞ్చిద్వస్త్వచ్యుతం వినా నాస్తి, సర్వమచ్యుతాయత్తసత్తాదిమత్త్వేన తచ్ఛరీరత్వేన చ తదాత్మకమేవేత్యర్థః-కుతః-యతః, పరమాత్మభూతః లోకత్రయమన్తః ప్రవిశ్య ప్రశాసనేన తస్య భర్తా వ్యాప్యగతదోషాస్పృష్టశ్చ-అత-స్సర్వం-జగత్స ఏవ-విశేషణబుద్ధిశబ్దయోరాకృత్యధికరణన్యాయేన విశేష్యపర్యన్తత్వస్వాభావ్యాద్విశేషణస్య చ విశిష్టవస్త్వన్తర్భూతత్వేన విశిష్టాత్పృథగవస్తుత్వాచ్చ జగద్రూపేణ స ఏవానుసంధేయ ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౪౩ ॥ ❋ ఏవమితి ॥ హే రాజ-న్నిత్థం-కృష్ణానుచరస్యోద్ధవస్య, నన్దస్య చ మిథో-బ్రువతస్సతః-సా-నిశా-వ్యతిక్రాన్తా-బ

భ్రామ్యతీవ మహీయతే । చిత్తైకకర్తరి తత్రాత్మా కర్తేవాహంధియా స్మృతః ॥ ౪౧ ॥ యువయోరేవ నైవాయమాత్మజో భగవాన్హరిః । సర్వేషామాత్మజో హ్యాత్మా పితా మాతా స ఈశ్వరః ॥ ౪౨ ॥ దృష్టం శ్రుతం భూతభవద్భవిష్యత్స్థాస్నుశ్చరిష్ణుర్మహదల్పకం చ । వినాఽచ్యుతాద్వస్తుతరాం న కిఞ్చిత్స ఏవ సర్వం పరమాత్మభూతః ॥ ౪౩ ॥ ఏవం నిశా సా బ్రువతోర్వ్యతీతా నన్దస్య కృష్ణానుచరస్య రాజన్ । గోప్యస్సముత్థాయ నిరూప్య దీపాన్వాస్తూన్ * సమభ్యర్చ్య దధీన్యమన్థన్ ॥ ౪౪ ॥ తా దీపదీప్తైర్మణిభిర్విరేజూ * రజ్జూర్వికర్షద్భుజకఙ్కణస్రజః । చలన్నితమ్బస్తనహారకుణ్డలత్విషత్కపోలారుణకుఙ్కుమాననాః ॥ ౪౫ ॥ ఉద్గాయ * తీనామరవిన్దలోచనం వ్రజాఙ్గనానాం దివమస్పృశద్ధ్వనిః । దధ్నశ్చ నిర్మన్థనశబ్దమిశ్రితో నిరస్యతే యేన దిశామమఙ్గళమ్ ॥ ౪౬ ॥ భగవత్యుదితే సూర్యే వ్రజద్వారి వ్రజౌకసః । దృష్ట్వా రథం శాతకౌమ్భం కస్యాయమితి చాబ్రువన్ ॥ ౪౭ ॥ అక్రూర ఆగతః కిం వా యః కంసస్యార్థసాధకః । యేన నీతో మధుపురీం కృష్ణః కమలలోచనః ॥ ౪౮ ॥ కిం సాధయిష్యత్యస్మాభిర్భర్తుః ప్రేతస్య నిష్కృతిమ్ । ఇతి స్త్రీణాం వదన్తీనాముద్ధవోఽగాత్కృతాహ్నికః ॥ ౪౯ ॥ ****************

******* ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే దశమస్కన్ధే షట్చత్వారింశోఽధ్యాయః *******

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ తం వీక్ష్య కృష్ణానుచరం వ్రజస్త్రియః ప్రలమ్బబాహుం నవకఞ్జలోచనమ్ । పీతామ్బరం పుష్క-

భూవ-తదా నిశాయాః పశ్చిమే యామే గోప్య-స్సముత్థాయ-దీపా-న్నిరూప్య ప్రజ్వాల్య-వాస్తూన్ దేహళ్యాదీన్-సమభ్యర్చ్య, గన్ధాదిభిరితి శేషః-దధీన్య-మన్థన్ మమన్థుః ❋ ॥ ౪౪ ॥ ❋ మథ్నతీస్తా వర్ణయతి ॥ తా ఇతి ॥ తాః మథ్నత్యో గోప్యో-దీపై-ర్దీప్తాః, యే కాఞ్చ్యాదిస్థితా-మణయః-తై-ర్విరేజుః-కథంభూతాః-మన్థనదణ్డరజ్జూః-వికర్షత్సు-భుజేషు-కఙ్కణానాం-స్రజో, యాసాం-తాః చలన్తో నితమ్బాః-స్తనహారాశ్చ-యాసాం-కుణ్డలైః-త్విషన్తః స్ఫురన్తః-కపోలాః-యాసాం-అరుణాని కుఙ్కుమాని-యేషు-తాన్యా-ననాని యాసాం-తాశ్చ * ॥ ౪౫ ॥ * తదా దివ్యైకధ్వనిం లక్షయతి ॥ ఉద్గాయ * తీనామితి ॥ అరవిన్దలోచనం కృష్ణం-ఉచ్చైర్గాయన్తీనాం-గోపీనాం ధ్వనిః-దధ్నో నిర్మథనజశబ్దేన మిశ్రితో-దివమస్పృశత్ వ్యాప్తవాన్-యేన ధ్వనినా-దిశా-మమఙ్గళం-నిరస్యతే అపనుద్యతే ❋ ॥ ౪౬ ॥ ❋ తదా-భగవతి-ఆదిత్యే ఉదితే సతి, వ్రజౌకసో గోప్యః-ద్వారి శాతకౌమ్భం సువర్ణాలఙ్కృతం రథం-దృష్ట్వా-కస్యా-య-మిత్యూచుః-సక్రోధమితి శేషః ❋ ॥ ౪౭ ॥ ❋ అక్రూర ఇతి ॥ కిం వా సోఽక్రూర, ఆగతః-కోఽసౌ-యః కంసస్యా-ర్థః ప్రయోజనం-సాధితవాన్-తదాహుః-యేన చ, కృష్ణో-మధుపురం-ప్రాపితః ❋ ॥ ౪౮ ॥ ❋ కంసం ఘాతయిత్వా పునః కిమర్థమాగత ఇత్యాశఙ్క్య కార్యం సంభావయతి ॥ కిమితి ॥ తథా-సాధితేన-కార్యేణ-ప్రేతస్య మృతస్య-భర్తుః కంసస్య-నిష్కృతిం ఔర్ధ్వదైహికం-అస్మాభిః-కృత్వా-సాధయిష్యతి కిం-అస్మన్మాంసైః పిణ్డాన్కృత్వా దాస్యతి కిమిత్యర్థః-ఇత్థం స్త్రీణాం-వదన్తీనాం సతీనాం తస్మిన్నేవావసరే-కృతస్నానాదినియమ-ఉద్ధవ-ఆజగామ ❋ ॥ ౪౯ ॥ ❋ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే షట్చత్వారింశోఽధ్యాయః ************

అథ తాసాం తేన సహ సంవాదప్రకారం భగవతి ప్రేమాతిశయం చానువర్ణయతి సప్తచత్వారింశేన ॥ తమితి ॥ కృష్ణస్యానుచ

రంభృత్యం,ప్రలమ్బౌ-ఆజానులమ్బినౌ,బాహూ,యస్య-నవకఞ్జసదృశే వికసితపద్మదళేఇవ-లోచనే-యస్య -పీతేపిశఙ్గే-అమ్బరే-యస్య-స్రజౌ-కమలాపద్మమాలాఅస్యాస్తీతిశఙ్కా-ప్రీత్యాదిత్వాన్మత్వర్థీయఇనిః-ముఖం అరవిన్దమివముఖారవిన్దం"ఉపమితంవ్యాఘ్రాదిభి,, రితిసమాసః-లసన్ముఖారవిన్దంయస్య -పరిమృష్టేనిర్మలీకృతే-కుణ్డలే-యస్య- తం-ఉద్ధవం-వీక్ష్య-వ్రజస్త్రియస్సర్వా-ఉత్సుకాస్సత్యః-ఉత్తమశ్లోకస్య -పదామ్బుజమేవాశ్రయోయస్య - తం-ఉద్ధవం-పరివవ్రుఃపరివేష్టితవత్యఇత్యన్వయః-కింకుర్వత్యః - అపీచ్యంసున్దరం-దర్శనం-యస్య - అచ్యుతస్యేవ-వేషో-భూషణానివ-యస్య-సః-కోఽయంకుతోవా-కస్యవేత్యివదన్త్యఇతిశేషః-స్మితవిస్మయే॥౧॥౨॥తమితి॥సవ్రీడేనహాసేన, ఈక్షణేన-సూనృతేనమధురభాషణేన-ఆదిశబ్దేనార్ఘ్యాదిభిశ్చ - సత్కృతం-రహస్యేకాన్తే,ఆసనే , ఉపవిష్టం - తం-రమాపతేఃకృష్ణస్య-సందేశహరంవార్తాహర్తారం-విజ్ఞాయజ్ఞాత్వా-అవనతాఃవనమ్రాః-ప్రణతాఇతియావత్-ప్రశ్రయేణవినయేన-అపృచ్ఛన్పప్రచ్ఛుః ॥ ౩ ॥ ప్రశ్నమేవాహ॥జానీమ ఇతి॥త్వాం,యదుపతేర్భగవతః-పార్షదంభృత్యం-మాత్ర-సముపస్థితంసమాగతం జానీమః-కిమర్థంసముపస్థితోఽహమిత్యత్రాహుః॥భర్త్రేతి॥భర్త్రాయదుపతినా-పిత్రోర్నన్దయశోదయోః-ప్రియం-కర్తుమిచ్ఛయా- అత్ర-భవాన్,ప్రేషితః ॥ ౪ ॥ కుతోఽయంనిశ్చయఇత్యత్రాహ ॥ అన్యథేతి ॥ అన్యథా పిత్రోః ప్రియచికీర్షామన్తరేణేత్యర్థః-తస్య - వా ప్తసమస్తకామస్యేతి భావః - గోవ్రజే నిహీనఇతిభావః ॥ స్మరణీయంస్మర్తుంయోగ్యం-వస్తు - నచక్ష్మహేనపశ్యామః-ప్రియచికీర్షయేత్యత్రహేతుః॥స్నేహానుబన్ధఇతి॥బన్ధూనాంపిత్రాదీనాం-సమ్బన్ధీ-స్నేహరూపో, ఽనుబన్ధఃపాశః-మునేరపి-త్యక్తుమశక్యః ॥ ౫ ॥

రమాలినంలసన్ముఖారవిన్దంపరిమృష్టకుణ్డలమ్ ॥ ౧ ॥ శుచిస్మితాః కోఽయమపీచ్యదర్శనఃకుతశ్చకస్యాచ్యుతవేషభూషణః।ఇతిస్మసర్వాః పరివవ్రురుత్సుకాస్తముత్తమశ్లోకపదామ్బుజాశ్రయమ్॥౨॥తంప్రశ్రయేణావనతాస్సుసత్కృతంసవ్రీళహాసేక్షణసూనృతాదిభిః । రహస్యపృచ్ఛన్నుపవిష్టమాసనేవిజ్ఞాయసందేశహరంరమాపతేః॥ జానీమస్త్వాంయదుపతేఃపార్షదంసముపస్థితమ్।భర్త్రేహప్రేషితఃపిత్రోర్భవాన్ప్రియచికీర్షయా॥౪॥అన్యథాగోవ్రజేతస్యస్మరణీయంనచక్ష్మహే।స్నేహానుబన్ధోబన్ధూనాంమునేరపిసుదుస్త్యజః॥౫॥ అన్యేష్వర్థకృతామైత్రీ యావదర్థవిడమ్బనా । పుమ్భిస్స్త్రీషుకృతాయద్వత్సుమనస్స్వివషట్పదైః ॥ ౬ ॥ నిస్స్వంత్యజన్తిగణికాఅకల్యంనృపతింప్రజాః । అధీతవిద్యాఆచార్యమృత్విజోదత్తదక్షిణమ్ ॥ ౭ ॥ ఖగావీతఫలంవృక్షంభుక్త్వాచాతిథయోగృహాన్ । దగ్ధంమృగాస్తథాఽరణ్యంజారోభుక్త్వారతాంస్త్రియమ్॥ ౮ ॥శ్రీబాదరాయణిరువాచ॥ ఇతిగోప్యోహిగోవిన్దేగతవాక్కాయమానసాః।కృష్ణదూతేవ్రజంయాతఉద్ధవేత్యక్తలౌకికాః॥ ౯ ॥గాయన్త్యఃప్రియకర్మాణిరుదన్త్యశ్చగతహ్రియః। తస్యసంస్మృత్యసంస్మృత్యయానికైశోరబాల్యయోః॥ ౧౦ ॥కాచిన్మధుకరంధ్యాత్వాధ్యాయన్తీకృష్ణసఙ్గమమ్,ప్రియప్రస్థాపితందూతంకల్పయిత్వేదమబ్రవీత్ ॥ ౧౧ ॥గోప్యువాచ॥మధు

అన్యేషుఅబన్ధిషుతు-మైత్రీ- అర్థకృతాస్వప్రయోజనప్రయుక్తా , అత-స్సా , యావదర్థనిబన్ధనా యావత్ప్రయోజనంనిబన్ధనంకారణం-యస్యాః, స్తథాభూతేత్యర్థః , యావదర్థంవిడమ్బనేతిపాఠే-యావత్ప్రయోజనం-విడమ్బ్యతేఅనుక్రియతే-తథాభూతేత్యర్థః నతుసాతాత్వికమైత్రీతిభావః ॥ క్వచిదేవందృష్టమిత్యత్రాహుః ॥ పుంభిరితి ॥ యద్వద్యథా - స్త్రీషుపుంశ్చలీషు - పుమ్భిః-కృతామైత్రీ-యథాచ , సుమనస్సుమధురతేషుకుసుమేషు - షట్పదైర్భృఙ్గైః . కృతా , ఏతేఉదాహరణే-నతుదృష్టాన్తౌ ॥ ౬ ॥ ఉదాహరణాన్తరముఖేనయావదర్థనిబన్ధనత్వమేవస్పష్టయన్త్యస్త్రాపాహుః ॥నిస్స్వమితిద్వాభ్యాం॥ నిస్స్వంనిర్ధనంగణికావేశ్యా - త్యజన్తి - యావత్స్వమనువృత్యతతస్తంత్యజన్తీత్యర్థః - ఏవముత్తరత్రాపి ॥ అకల్యంప్రజాపాలనాసమర్థం - నృపం-అధీతావిద్యాయైస్తే-శిష్యాఇత్యధ్యాహారః-దత్తాదక్షిణాయేనతం - యజమాన-మృత్విజ-స్త్యజన్తివీతానివిగతాని,ఫలాని,యస్మాత్తం,వృక్షం-ఖగాఃపక్షిణః,తథా,దగ్ధ, మరణ్యం-మృగా- స్త్యజన్తి-తథాజారః,స్త్రియం,భుక్త్వా-రతామప్యప్రాప్తామేవ - త్యజన్తి ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ఇతీతి ॥ ఇత్థం-కృష్ణస్య,దూతే-ఉద్ధవే,వ్రజం-గతేసతి - గోప్యో-గోవిన్దం-గతానినివిష్టాని-వాగాదీని-తద్వ్యాపారా-యాసాంతాః- తస్యకృష్ణస్య - భగవతో,యాని-కైశోరబాల్యయోః-కర్మాణి-తాని-పునఃపునస్సంస్మృత్య-త్యక్తలజ్జాః రుదన్త్యశ్చ, త్యక్తలౌకికవ్యవహారా-అపృచ్ఛన్నితిపూర్వేణసంబన్ధః ॥ ౯॥౧౦॥ తత్ర-కాచి-ద్గోపీ-కృష్ణస్య-సఙ్గమం-ధ్యాయన్తీ - మధుకరంభ్రమరం-దృష్ట్వా,తం-ప్రియేణ-ప్రేషితంప్రస్థాపితం - దూతంకల్పయిత్వా-కృష్ణేనమాంప్రసాదయితుంప్రేషితోఽయందూతఇత్యభిమత్యేత్యర్థః॥ఇదంవక్ష్యమాణ-మబ్రవీజ్జగౌ-యద్వా,తస్మిన్ప్రియే-ప్రియప్రస్థాపితోద్ధవదృష్టింకృత్వా-మధుకరాపదేశేన , ఉద్ధవమేవాబ్రవీదిత్యర్థః ॥ ౧౧ ॥ మధుపేతి॥ హేమధు

౬ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ యావదర్థంవిడమ్బనా

ధుపభ్రమర-కితవస్య-ధూర్తస్య బన్ధో-నోఽస్మాకం అఙ్ఘ్రిం-చరణం-మాస్పృశ-మామాం-నమస్కురు-మాప్రార్థయస్వేత్యర్థః॥ తత్కిమిత్యపేక్షాయాం కృష్ణవర్ణస్యతస్యశ్మశ్రూణాం లోహితత్వే కారణముత్ప్రేక్షమాణాసాసూయం ప్రాహ ॥ సపత్న్యాః-కుచాభ్యాం-విలుళితా-సమ్మర్దితా-యా-మాలా-అతఏవచ-తస్యాః-కుఙ్కుమం-యేషు తైః-శ్మశ్రుభిః - ఉపలక్షితః-త్వం-మాస్పృశేతిసమ్బన్ధః-కిన్తు-యదుపతిః-మధుపతిరితిపాఠే-మధూనాం యాదవవిశేషాణాం పతిః - తాసాం-మస్మత్సపత్నీనాం-మానినీనాం ప్రసాదం వహతు ప్రసాదపాత్రం భవతు-వవయం ప్రసాదనీయా ఇత్యర్థః॥ కుతఇత్యతఆహ ॥ యద్యస్మాత్ ఉ,ఇత్యవధారణే విడమ్బ్యం ప్రణయిత్వమితి శేషః యస్మాద్యత్ప్రణయిత్వం-సదసి విడమ్బ్యం అపహాస్యం-కృష్ణస్య ప్రణయిత్వం-సభాయాముదిక్షేప్యమిత్యర్థః॥ యస్మాచ్చ-యస్య భగవతోభుక్తపూర్వయోషిత్త్యాగినః-ఈదృగ్భుక్తపూర్వ పుష్పత్యాగశీలో-దూత-స్త్వ-మాగత ఇత్యర్థః ॥ ౧౨ ॥ నను కిమిత్యేవమవజానీథ కిం వస్తేనాపకృతమిత్యత్రాహ ॥ సకృదితి॥ మోహినీం తాపత్రయవిస్మారిణీం, స్వాం స్వాసాధారణీమధరస్యసుధాం. సకృ - త్పాయయిత్వాఅస్మాన్ - తత్యజే-త్త్యక్తవాన్-యథా-త్వం సుమనసః పుష్పాణి-వీతమధూని త్యజసి-తద్వత్-అత-స్స-భవాదృక్ - త్వమీదృగిత్యుక్తం - అత్రతుసభవాదృగితి-అయం భావః త్వం తాదృశః-సతుభవాదృశః - అహోయువయోరేవ స్వామిభృత్య భావో విధాత్రా నిర్మిత ఇతి॥ అహోబత అకృతజ్ఞస్య పాదపద్మం కథం శ్రీస్సేవతే విదితమ్మయేత్యాహ ॥ అపీతి ॥ ఉత్తమశ్లోకస్య-జల్పైర్మిథ్యాకథాభిః-హృతం చేతో యస్యాః-తథాభూతా-తత్పాదపద్మం పరిచరతి - బతేతి ఖేదే- వయం తు న లక్ష్మీవదవిచక్షణా ఇతి భావః ॥ ౧౩ ॥ యదుజ్ఞాఽర్థాన్ బహుధాకుర్వాణం తమస్మత్ప్రసాదలాభాయ శ్రీకృష్ణం గాయతీతిమత్వాహ ॥ కిమిహేతి॥ హేషడఙ్ఘ్రే ఇహ-అగృహాణాం వనచారిణీనాం-నోఽస్మాక-మగ్రతః పురతః-పురాణం బహుశోఽనుభూతం- యదుపతిం - కింకిమర్థం-గాయసి న తేనతవ

పకితవబన్ధో మాస్పృశాఙ్ఘ్రిం సపత్న్యాః కుచవిలులితమాలాకుఙ్కుమశ్మశ్రుభిర్నః । వహతు యదుపతిస్తం మానినీనాం ప్రసాదం యదుసదసి విడమ్బ్యం యస్యదూతస్త్వమీదృక్ ॥ ౧౨ ॥ సకృదధరసుధాం స్వాం మోహినీం పాయయిత్వా సుమనస ఇవ సద్యస్తత్యజేఽస్మాన్ భవాదృక్ । పరిచరతి కథం తత్పాదపద్మం నుపద్మా హ్యపి బత హృతచేతా ఉత్తమశ్లోకజల్పైః ॥ ౧౩ ॥ కిమిహ బహు షడఙ్ఘ్రే గాయసి త్వం యదూనామధిపతిమగృహాణామగ్రతో నః పురాణమ్ । విజయసఖసఖీనాం గీయతాం తత్ప్రసఙ్గః క్షపితకుచరుజస్తే కల్పయన్తీష్టమిష్టాః ॥ ౧౪ ॥ దివి భువి చ రసాయాం కాః స్త్రియస్తద్దురాపాః కపటరుచిరహాసభ్రూవిజృమ్భస్య యాః స్యుః । చరణరజ ఉపాస్తే యస్య భూతిర్వయం కా అపి చ కృపణపక్షే హ్యుత్తమశ్లోకశబ్దః ॥ ౧౫ ॥ విసృజ శిరసి పాదం వేద్మ్యహం చాటుకారైరనునయవిదుషస్తేఽభ్యేత్య దౌత్యైర్ముకున్దాత్ । స్వకృత ఇహ విసృష్టాపత్యపత్యన్యలోకా వ్యసృజదకృతచే

ష్టాచిదిష్టసిద్ధిరితి భావః -కిన్తు విజయసఖస్య శ్రీకృష్ణస్య-సఖీనాం పౌరస్త్రీణాం-అగ్రత-స్తస్య విజయసఖస్య-ప్రసఙ్గో గీయతాం ఏవం చేత్తస్యేష్టా-స్తా-స్తవేష్టం కల్పయన్తి-అపేక్షితం దాస్యన్తి-తత్ర హేతుం వదన్తీ తా విశినష్టి ॥ క్షపితా విజయసఖాలిఙ్గనేన నిరస్తా-కుచరుగ్యాసాం-తాః ॥ ౧౪ ॥ నను యది పౌరస్త్రియస్తద్వశంగతాస్తదాలిఙ్గనక్షపితకుచరుజో భవేయుస్తదా మదిష్టం కల్పయేయుస్తస్య తా ఏవ దుష్ప్రాపా ఇత్యతఆహ ॥ దివీతి ॥ దివి-భువి-రసాయాం పాతాళేచ-యాః స్త్రియ-స్స్యుః-తాసాం మధ్యే-కాః-స్త్రియః - తదితి పృథక్పదమవ్యయం - తస్య కృష్ణస్య-దురాపాః దుష్ప్రాపాః-సర్వా అపి స్త్రియస్సులభా ఏవేత్యర్థః॥ తత్రహేతుం బ్రువతీ విశినష్టి॥ కపటో-రుచిరస్సున్దరశ్చ-హాసో - భ్రూవిక్షేపశ్చ-యస్య-తస్య అతఏవ-యస్య భగవతశ్చరణరేణుం-భూతిర్లక్ష్మీరప్యు-పాస్తే,కపటరుచిరహాసభ్రూవిజృమ్భాభ్యాం తద్వశగా తచ్చరణరజస్సేవత ఇత్యర్థః ॥ వయం తు-విచక్షణాః-తాభ్యాం న తద్వశగా ఇతి భావః॥ తదాహ॥ వయంకా ఇతి॥ వయం, తద్వశగానాం న కాశ్చిదిత్యర్థః॥ కించ-కృపణపక్షే కృపణానాం దీనానాం జనానాం-పక్షే- కోట్యామేవ హ్యుత్తమశ్లోకశబ్దః ఉత్తమశ్లోక ప్రసఙ్గగోచరశబ్దో గేయ-ఇతిశేషః-నత్వదీనపక్షే స్మత్సముదాయ ఇతి భావః ॥ ౧౫ ॥ ఏవం భ్రమణశీలం భ్రమరం స్వపాదమూలే చరన్తమాత్మానం ప్రసాదయితుమివాలక్ష్యతం ప్రత్యుక్తం-అథ స్వశిరసి భ్రామ్యన్తం తం క్రోధాన్నిస్త్య పాంశు ప్రియోక్తిరభిధాతుం చరన్తమివాలక్ష్యాహ ॥ విసృజేతి॥ శిరసి - పాదం-న్యస్తమితి శేషః-విసృజ పాదేన మచ్ఛిరో మాస్పృశేత్యర్థః-తథాప్యనుఙ్గన్తమాహ॥ వేద్మీతి॥ ముకున్దా-దభ్యేత్య-తతశ్శిక్షిత్వేత్యర్థః- దౌత్యైః దూతకర్మభిః,చాటుకారైః ప్రియవచనైశ్చాలం - అనునయవిదుషః ప్రార్థనాచతురస్య-తే-వేద్మి-సర్వం వివక్షితం వేద్మీత్యర్థః॥ ముకున్దవత్త్వమపి న విశ్వసనీయ ఇతి భావః - నను తేన కిమపరాద్ధం తత్రాహ॥ స్వకృత ఇతి॥ స్వకృతే తదర్థమేవ - విసృష్టాన్యపత్యాని పతయోఽన్యేలోకా ధర్మసాధ్యా,యాభి-స్తాః,అస్మా-న్వ్యసృజత్ - కస్తతోఽన్యోఽపరాధ ఇతి భావః ॥ అతోఽసావకృతచేతాః అకృతజ్ఞః కృతఘ్న ఇతి యావత్-అతోఽస్మిన్ సన్ధేయం

సన్ధినా సాధ్యం-కిమస్తీత్యర్థః-నహికృతఘ్నే సన్ధిరుచితః - నవాకృతోఽపీష్టసాధనమితి భావః ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋ న కేవలమయమకృతజ్ఞ ఏవ-అపితు-క్రౌర్యకారిత్వాదియుక్తశ్చేత్యాహ ॥ మృగయురివేతి ॥ మృగయురివ వ్యాధ ఇవ-వఞ్చిత్వా-కపీన్ద్రం సనిరపరాధం వాలినం-వివ్యాధ జఘాన-అతోఽయం - లుబ్ధధర్మా లుబ్ధస్య యే - ధర్మాః క్రౌర్యకారిత్వాదయః- తద్యుక్త ఇత్యర్థః యద్వా అలుబ్ధత్యధర్మేతిచ్ఛేదః మృగయురివేత్యనేనైవ తత్త్వాన్ద్యుశ్యలాభాత్-అలుబ్ధధర్మాలుబ్ధే ప్యసంభావితా-యే-ధర్మా-స్తద్యుక్త ఇత్యర్థః-లుబ్ధకోఽపి మాంసమత్తుం మృగాన్ హన్తి-అయం తు నతథేతి - వృథాకారిత్వాదిమానితి భావః - తథా-స్త్రీజితః-స్త్రియా వైదేహ్యా-జితః-తద్వశంగత ఇత్యర్థః-కామయానాం - కామ ఏవ - యానం ప్రాప్తిసాధనం-యస్యాస్తాం-కామేన యాతీతి స్వేచ్ఛయాచరతీతి తథా- తామితి వా- నన్ద్యాదిత్వాత్కర్తరి ల్యుః - స్త్రియం శూర్పణఖాం-విరూపాం-అకృత, ఛిన్ననాసికామకరోదిత్యర్థః॥ ఏవం చా శరధిరామరూపేణ-తథా వామనరూపేణ, యో ధ్వాఙ్క్షవద్వాయసవత్-బలింపూజాం వైరోచనిసమర్పితాం, అత్త్వా భుక్త్వా పరిగృహ్యేత్యర్థః-బలిం వైరోచనిం-అవేష్టయత్ - పాశైరితి శేషః-బబన్ధేత్యర్థః, తత్తస్మాదపి-తస్య, శ్రీకృష్ణస్య సఖ్యైః, రలం-అసితేన్యేనైవ స్వైల్యం దుష్పం హాతి పామరన్యాయోఽభిప్రేతః-ఏవంచేన్నిత్యం కింగాయథేత్యత్రాహ ॥ దుస్త్యజ ఇతి॥ తస్యాసితస్య, కథారూపోఽర్థో - దుస్త్యజః త్యక్తుమశక్యః ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋ న కేవలమస్మాకమేవ తత్కథార్థో దుస్త్యజః కిన్త్వన్యేషామపి. నాపివయమేవ తదర్థవిస్పృష్టా పత్యాదయః అపిత్వన్యేఽపీతి స్తుతిగర్భం నిన్దన్త్యాహ॥ యదనుచరితేతి॥ ఇహ లోకే, బహవో-జనాః, యస్యాసితస్య, సుచరితమేవ లీలా-తదేవ - కర్ణయోః, పీయూషం అమృతం-తస్య విప్రుట్ కణికా - తస్యాః, సకృదదనం సేవనం, తేన, విధూతా నిరస్తా, ద్వన్ద్వధర్మాః రాగద్వేషాదయో, యేషాం, తేఽ

తాః కింను సన్ధేయమస్మిన్ ॥ ౧౬ ॥ మృగయురివ కపీన్ద్రం వివ్యధే లుబ్ధధర్మా స్త్రియమకృత విరూపాం స్త్రీజితః కామయానామ్ । బలిమపి బలిమత్త్వాఽవేష్టయద్ధ్వాఙ్క్షవద్యస్తదలమసితసఖ్యైర్దుస్త్యజస్తత్కథార్థః ॥ ౧౭ ॥ యదనుచరితలీలాకర్ణపీయూషవిప్రుట్సకృదదనవిధూతద్వన్ద్వధర్మా వినష్టాః । సపది గృహకుటుమ్బం దీనముత్సృజ్య దీనా బహవ ఇవ విహఙ్గా భిక్షుచర్యాం చరన్తి ॥ ౧౮ ॥ వయమృతమితి జిహ్మవ్యాహృతం శ్రద్దధానాః కులికరుతమివాజ్ఞాః కృష్ణవధ్వో హరిణ్యః । దదృశురసకృదేతత్తన్నఖస్పర్శతీవ్రస్మరరుజ ఉపమన్త్రిన్ భణ్యతామన్యవార్తా ॥ ౧౯ ॥ ప్రియసఖ పునరాగాః ప్రేయసా ప్రేషితః కిం వరయ కిమనురున్ధే మాననీయోఽసి మేఽఙ్గ । నయసి కథమిహాస్మాన్దుస్త్యజద్వన్ద్వపార్శ్వం సతతమురసి సౌమ్య శ్రీర్వధూః సాకమాస్తే ॥ ౨౦ ॥ అపి బత మధుపుర్యామార్యపుత్రోఽధునాస్తే స్మరతి స పితృగేహాన్సౌమ్య బన్ధూంశ్చ గోపాన్ । క్వచిదపి స కథాం నః కిఙ్కరీణాం గృణీతే భుజమగురుసుగన్ధం మూర్ధ్న్యధాస్యత్కదా ను ॥ ౨౧ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ అథోద్ధవో నిశమ్యైవం కృష్ణదర్శనలాలసాః । సాన్త్వయన్ప్రియసన్దేశైర్గోపీరిదమభాషత ॥ ౨౨ ॥ ఉద్ధవ ఉవాచ ॥ అహో యూయం స్మ పూర్ణార్థా భవత్యో లో

త ఏవ-వినష్టాః అసత్తుల్యాః, అచేతనప్రాయా ఇతి యావత్, లబ్ధాత్మస్వరూపసత్తాకా ఇతి స్తుతిరప్యభిప్రేతా, సమస్తత్వేఽవినష్టా ఇతిచ్ఛేదాత్, సపదితదైవ, దీనం దుఃఖితం-గృహకుటుమ్బం, విహాయ, దీనా, విహఙ్గా ఇవ, భిక్షుచర్యాం, చరన్తి, సన్న్యాసివత్ప్రాణధారణమాత్రం కుర్వన్తి ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋ తర్హ్యేవం విచక్షణాస్తావద్యూయం కథం తద్వశం, గతా ఇత్యత్రాహ॥ వయమితి॥ కృష్ణస్య హరిణవధ్వో హరిణ్యః, అజ్ఞాః-కులికరుతమివ మృగపాశ్వాసకర్తుర్గానరూపశబ్దమివ-వయం, జిహ్మస్య కుటిలస్య, తస్య, వ్యాహృతం భాషణం, ఋతమితి సత్యమితి-శ్రద్దధానాః, తస్య, నఖస్పర్శైః నఖక్షతైః తీవ్రాః, స్మరరుగ్యాసాం, తథాభూతాః-సకృదేతత్ప్రాణయిత్వం-దదృశిమ అద్రాక్ష్మ-అతో- హే ఉపమన్త్రిన్ దూత, అన్యవార్తా, భణ్యతాం కథ్యతాం తద్వార్తయాఽలమితి భావః ❋ ॥ ౧౯ ॥ ❋ పరావృత్య పునరాగతం ప్రత్యాహ॥ ప్రియసఖేతి॥ ప్రియస్య సఖే-పునః ప్రేయసా ప్రియతమేన కృష్ణేన - ప్రేషితః- స్త్వం, మా గాః కిమాగతోఽసి కిం తర్హి-అఙ్గ హే భ్రమర. మమ-త్వం-మాననీయోఽసి పూజ్యోఽసి, అతః, కిం యత్కిఞ్చిదనురున్ధే భవాన్ప్రాప్తుమిచ్ఛతి-తద్వరయ వృణీష్వ, ఇహ-స్థితా ఇతి శేషః, అస్మాన్కథం, దుస్త్యజం-ద్వన్ద్వం మిథునీభావో, యస్య, తస్య భగవతః, పార్శ్వం సమీపం, నయసి నేష్యసి తథాహి, హే సౌమ్య శ్రీః లక్ష్మీః రామవధూః, సాకం సహైవ-తత్రాప్యురసి వక్షస్యేవ, సతత-మాస్తే ❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋ అపి బతేతి హర్షే హే సౌమ్య, ఆర్యపుత్రః శ్రీకృష్ణః-అధునా, మధుపుర్యాం, ఆస్తే కిం - పితృభ్యాం, గేహైశ్చ సహితాన్-బన్ధూన్గోపాన్ - స్మరతి కిం, క్వచిదపి కదాచిదపి, కిఙ్కరీణాం, నోఽస్మాకం, కథాం వార్తాం, గృణీతే కిం-కదా ను కదా, అగరువత్సుగన్ధం భుజం, నో, మూర్ధ్ని అధాస్యత్ నిధాస్యతి ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋ అథేతి॥ కృష్ణదర్శనోత్సుకాః, గోపీః, నిశమ్య దృష్ట్వా, ప్రియప్రేషితైః, సన్దేశైః-సాన్త్వయిష్యన్, ఉద్ధవ-ఇదం వక్ష్యమాణం, అభాషత ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋ తదేవాహ ॥ అహో ఇత్యాదిభిష్షడ్భిః॥ నూనం, యూయం, పూర్ణార్థాః కృ

తార్థాః,భవత్యో యూయం,లోకేషు,పూజితాః , ఉభయత్ర హేతుంవదంస్తావిశినష్టి , యాసాంయుష్మాకం,ఇత్థం, భగవతి వాసుదేవే,మనో,ఽర్పితంనిహితమ్ ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋ కథంతదర్పణమాత్రేణపూర్ణార్థతాపూజితతా చేత్యత్రాహ ॥ దానేతి ॥ దానాదిభి-రన్యైశ్చశ్రేయస్సాధనైః నానావిధై,ర్యా, భగవతి , భక్తిః , నసాధ్యతే నసాధయితుంశక్యతే,సా,భక్తిరనుత్తమోత్కృష్టా-మునీనామపి,దుర్లభా,యుష్మాభిః , దిష్ట్యాసుఖేనైవ , భగవతి,ప్రవర్తితా, దిష్ట్యాఽయమస్మాకంమహానానన్ద ఇత్యర్థః॥తత్ర-దానంసత్పాత్రేవిత్తత్యాగః,తపోఽనశనాది స్వాధ్యాయో వేదాధ్యయనం,సంయమఇన్ద్రియనిగ్రహః,అత్ర,- నాహం వేదైర్నతపసా,,ఇత్యాదిభగవద్వచనార్థోఽభిప్రేతః “ నాన్యః పన్థా ,, ఇతిశ్రుత్యర్థశ్చ,పుత్రాదీన్,త్యక్త్వా,యద్యుష్మాద్యాయం,కృష్ణాఖ్యం,పరమపురుషం,వృణీతవృతవత్యః,అతః-పూర్ణార్థాః లోకపూజితాశ్చేతిసబన్ధః ❋ ॥ ౨౪॥౨౫॥౨౬॥ ❋ భవతీభిరహమపికృతార్థీకృతఇత్యాహ॥ సర్వాత్మభావ ఇతి ॥ హేమహాభాగాః ,విరహేణ హేతునా,అధునా-అధోఽక్షజే భవతీనాం,కర్తరిషష్ఠీ-యుష్మాభిః-యః - స్సర్వాత్మభావో - ఽధికృతఃప్రస్తుతః , సర్వాత్మనాకరణత్రయేణ-భావోభక్తిః,సర్వోఽప్యాత్మనో మనసః-భావోఽభిప్రాయవిశేషః-అధికృతఃప్రస్తుతః ప్రకాశితఇతివా , ఏష-మేమహ్యం,మహా-ననుగ్రహః కృతః- తత్స్మరణేనాహమపికృతార్థీకృతఇత్యర్థః ❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋ ఏవం తాః ప్రశస్యాథప్రియసందేశశ్శ్రూయతామిత్యాహ॥ శ్రూయతామితి॥ హేభద్రాః-భవతీనాం-సుఖకరః - ప్రియస్య, సందేశః , శ్రూయతాం- సన్దేశంవిశినష్టి భర్తుః భగవతః-రహస్యకరః రహస్యప్రకాశకః-అహం,యం-సన్దేశ - మాదాయ,గతః ❋ ॥ ౨౮ ॥ ❋ స్వాశ్రితాస్సుభ్రమదేహాత్మభ్రమరూపమోహశాన్తయే చిదచిదీశ్వరతత్త్వోపదేశపరాణి ప్రియసందేశవచనాన్యేవసాన్త్వనరూపాణ్యాహ॥ భవతీనామితి॥ మేమ,సర్వాత్మనాభావప్రధానోఽసగ్దేశః-సర్వేషామన్తరాత్మతయా,భవతీనాం- వియోగో , మద్విశ్లేషో,నాస్తి-నహ్యాత్మానంవి

కపూజితాః। వాసుదేవేభగవతియాసామిత్యర్పితంమనః॥ ౨౩ ॥ దానవ్రతతపోహోమజపస్వాధ్యాయసంయమైః। శ్రేయోవిధిభిరన్యైశ్చకృష్ణేభక్తిర్హిసాధ్యతే॥ ౨౪ ॥ భగవత్యుత్తమశ్లోకేభవతీభిరనుత్తమా। భక్తిఃప్రవర్తితాసాధ్వీమునీనామపిదుర్లభా ॥ ౨౫ ॥ దిష్ట్యాపుత్రాన్పతీన్దేహాన్స్వజనాన్భవనానిచ। హిత్వావృణీతయూయంయత్కృష్ణాఖ్యంపురుషంపరమ్॥ ౨౬ ॥ సర్వాత్మభావోఽధికృతోభవతీనామధోక్షజే। విరహేణమహాభాగామహాన్మేఽనుగ్రహఃకృతః॥ ౨౭ ॥ శ్రూయతాంప్రియసందేశోభవతీనాంసుఖావహః। యమాదాయాగతోభద్రాఅహంభర్తూరహస్కరః ॥ ౨౮ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ భవతీనాంవియోగోమేనహిసర్వాత్మనాక్వచిత్ । యథాభూతానిభూతేషుఖంవాయ్వగ్నిజలంమహీ ॥ తథాహ్యహంమనఃప్రాణబుద్ధీన్ద్రియగుణాశ్రయః॥ ౨౯ ॥ ఆత్మన్యేవాత్మనాఽఽత్మానంసృజేహన్మ్యనుపాలయే । ఆత్మమాయానుభావేనభూతేన్ద్రియగు

హాయశరీరంతిష్ఠతీతిభావః ॥ సర్వకారణతయాఽపినవియోగఇతిదృష్టాన్తముఖేనాహ ॥ యథేతి॥యథా,భూతేషు దేవమనుష్యాదిషుశరీరేషు,కార్యేషు , ఆకాశాదీనిమహాభూతాని, వర్తన్తఇతిశేషఃవాయ్వగ్నిజలమితిసమాహారత్వాదేకవచననిర్దేశః యథా-మహాభూతానాంతత్కార్యాణాంచమిథోవియోగోనాస్తి - కారణతయా తేషాం తేషుసమన్వయాదిత్యర్థః-తథాఽహమపి మనఆదీనా-మాశ్రయః ఆధారః-తద్విశిష్టఇతియావత్ - కృత్స్నజగదన్తర్భూతచిదచిదాత్మకపదార్థేషు కారణతయాసమన్వితః అత్రప్రాణోజీవః , ఇన్ద్రియాణిశ్రోత్రాదీని-గుణాశ్శబ్దాదయస్తాశ్రయః - గుణపదేనమఖ్యప్రాణోఽపిసంగృహ్యతే-వాయు-పరిణామవిశేషరూపత్వాత్ , అయంభావః , మహదాదిపృథివ్యన్తాచేతనవర్గశరీరకః కృత్స్నజగద్రూపేణపరిణతోఽహమతోనవియోగః నహికారణంవిహాయకార్యం తిష్ఠతి-కారణస్యైవోత్తరోత్తరావస్థావిశిష్టస్యకార్యత్వాదితి ❋ ॥౨౯॥ ❋ సత్యం కార్యంనకారణాద్వియుజ్యతే , మనఆదిశరీరకత్వరూపవిశిష్టవేషేణత్వంకృత్స్నజగదుపాదానకారణం,తథాఽపి-మనఆదీనామన్య కారణకత్వేతునతవకృత్స్నజగదుపాదానత్వసిద్ధిః-తథాఽఽధారోపకరణకర్తృహేతుస్థితిలయకారణానామన్యత్వేఽపిచేత్యత ఆహ ॥ ఆత్మన్యేవేతి ॥ ఆత్మన్యేవేత్యనేనాధారాన్తరస్యవ్యావృత్తిః,ఆత్మనేత్యనేనోపకరణాన్తరస్య,ఆత్మానమితిసృజ్యాన్తరస్య-సృజేఇత్యనేననిమిత్తాన్తరస్య , అనుపాలయేహన్మీతిపదాభ్యాంస్థితిలయకారణాన్తరయోః,ఏవంనకేవలంవ్యష్టిరూపేణైవసృజామి , అపితు,సమష్టిరూపేణాపీత్యభిప్రాయేణభూతేన్ద్రియగుణాత్మనేత్యుక్తం,అనేనమహదాదిపృథివ్యన్తానామపిస్వోపాదనకత్వసిద్ధిః ఆత్మమాయాస్వసంకల్పః “ బహుస్యాంప్రజాయేయేత్యేవంరూపః-తస్యా,నుభావేనప్రభావేనహేతునా, అనేనహేత్వన్తరవ్యావృత్తిః-కారణత్వోపయుక్తసార్వజ్ఞ్యసర్వశక్తిత్వాదిగుణయుక్తశ్చాభిప్రేతా,అత్ర“ బ్రహ్మవనంబ్రహ్మసవృక్షఆసీత్ , తదాఽఽత్మానగ్గ్స్వయమకురుతే ,, త్యాదిశ్రుత్యర్థోఽభిప్రేతః - తత్రాధారత్వనిమిత్తత్వస్థితికారణత్వాన్యవిశిష్టబ్రహ్మగతానిఉపాదానత్వోపకరణత్వసృజ్యత్వవ్యష్టిసృష్టిసంహా

రకారణత్వాన్నితు చిదచిచ్ఛరీరక బ్రహ్మగతా నీతివివేకః ॥ ౩౦ ॥ తదేవమబ్రహ్మాత్మకస్వతన్త్రవస్తుత్వభ్రమో నిరస్తః అథ దేహాత్మభ్రమం నిరస్యతి ॥ ఆత్మేతి ॥ ఆత్మా జీవః, వ్యతిరిక్తః, దేహేన్ద్రియమనః ప్రాణాదిభ్య ఇతి శేషః, అత ఏవ, గుణాన్వయః వస్తుతః ప్రాకృతసత్త్వాదిగుణరహితః. యద్వా, గుణాన్వయ ఇతిచ్ఛేదః, వ్యతిరిక్తోఽపి, కర్మనిమిత్తో గుణానామన్వయో యస్మిన్నితి తథాభూతః, అత ఏవ, స్వతః స్వరూపతః, శుద్ధః-నిర్మలః, అస్తు కిం తత్స్వరూపం తత్రాహ ॥ జ్ఞానమయః అన్యోఽన్తర ఆత్మా విజ్ఞానమయ, ఇత్యత్రైవ స్వార్థికో మయట్ జ్ఞానస్వరూప ఇత్యర్థః- యద్వా ॥ ప్రాచుర్యే మయట్ ॥ నచ జ్ఞానప్రాచుర్యమజ్ఞానాల్పత్వమవగమయతీతి శక్యం, తత్ప్రాచుర్యస్య తదల్పత్వస్యైవ వ్యావర్తకత్వాత్, వ్యతిరిక్తస్య కథం న తథా ప్రతీతిః కథం వా దేవోఽహం మనుష్యోఽహం సుప్తోఽహం కిలవిలలాప సుఖమహమస్వాప్సమిత్యాదిరూపేణ ప్రతీతి. స్తత్రాహ ॥ సుషుప్తీతి ॥ మాయావృత్తిభిః- ప్రకృతిపరిణామభూతమనోవ్యాపారవిశేషాత్మికాభిః. జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్తిభిః, దేవాదిశరీరాత్మతాదాత్మ్యాదివిషయాభిః, దేవాదిరూపేణ ప్రతీయత ఇత్యర్థః, తత్ర- జాగ్రన్మాయావృత్తిః బాహ్యేన్ద్రియద్వారా బాహ్యవిషయగోచరాఽన్తరసుఖదుఃఖాదిగోచరా చ, నతు వ్యతిరిక్తాత్మస్వరూపగోచరా. అతో దేవోఽహం ఇచ్ఛామి ద్వేష్మి సుఖ్యహం దుఃఖ్యహమితి ప్రతీతిః, స్వప్నవృత్తిస్తు తద్దశాయాం తత్తత్స్వప్నద్రష్టృకర్మానుగుణం తదేకకరణతయా తత్కాలమాత్రావస్థాయితయా చ పరమపురుషసృష్టచక్షురాదీన్ద్రియద్వారికా అద్వారికా వా తదేకానుభావ్యతత్కాలమాత్రావస్థాయిపరమపురుషసృష్టవిషయదేహాదిగోచరా నతు వ్యతిరిక్తాత్మగోచరేతి తదా న తథా ప్రతీతిః, సుషుప్తౌ తు యద్యపి న మనసోఽపి వ్యాపారః. అత ఏవ- న దేవాద్యాకారప్రతీతిః. ఏవం చ వ్యతిరిక్తాత్మస్వరూపప్రతీతిరపి సులభా తథాఽప్యప్రబోధమహమిత్యేవ ప్రకాశతే. నతు దేహేన్ద్రియాదిభ్యో వ్యతిరిక్తోఽహమితి. ప్రతియోగిగ్రాహకమనోవ్యాపారాభావాత్ప్రతియోగిన ఏవాప్రతీతేః యద్యపి సుషుప్తావహమితి ప్రతీతిర్న మాయావృత్తిస్తథాఽపి ఛత్రిన్యాయేన మాయావృత్తిరిత్యుక్తమ్ ॥ ౩౧ ॥ తదేవం సంసృతిహేతుభూతదేహాత్మభ్రమాదిర్మనఃపారవశ్యకృత ఇత్యుక్తం భవతి. కథం తర్హి తత్పారవశ్యనివృత్తిరిత్యపే

ణాత్మనా ॥ ౩౦ ॥ ఆత్మా జ్ఞానమయశ్శుద్ధో వ్యతిరిక్తో గుణాన్వయః । సుషుప్తిస్వప్నజాగ్రద్భిర్మాయావృత్తిభిరీయతే ॥ ౩౧ ॥ యేనేన్ద్రియార్థాన్ ధ్యాయేత మృషా స్వప్నవదుత్థితః । తన్నిరున్ధ్యాదిన్ద్రియాణి వినిద్రః ప్రత్యపద్యత ॥ ఏతదన్తస్సమామ్నాయో యోగస్సాఙ్ఖ్యం మనీషిణామ్ । త్యాగస్తపో దమస్సత్యం సముద్రాన్తా ఇవాపగాః ॥ ౩౩ ॥

క్షాయాం తన్నియమనేనైవేత్యాహ ॥ యేనేతి ॥ ఉత్థితః- స్వప్నాదితి విభక్తిపరిణామేన సన్నిహితత్వాత్సంబధ్యతే. ప్రబుద్ధః స్వప్నవత్ స్వప్నస్థానివ. యేన మాయాపరిణామరూపేణ మనసా. ఇన్ద్రియార్థాన్ శబ్దాదివిషయాన్- మృషా సంప్రత్యవిద్యమానానపి- పూర్వమనుభూతాననుభూతానప్యనుభూతసజాతీయాన్ దుర్లభాన్- ధ్యాయేత- తన్మనో నిరున్ధ్యాన్నియచ్ఛేదితి సంబన్ధః ॥ ధ్యాయతో విషయాన్ పుంసస్సఙ్గస్తేషూపజాయతే । సఙ్గాత్సంజాయతే కామః, ఇత్యుక్తరీత్యా విషయధ్యానస్య స్వానర్థాపాదనద్వారా మనసో బన్ధకత్వమితి యేనేన్ద్రియార్థానిత్యనేనోక్తం ॥ యేనేత్యపాత్తం మనో నిరున్ధ్యాత్ ॥ యేన చేన్ద్రియాణి బాహ్యేన్ద్రియాణి- ప్రత్యపద్యత ప్రాప- కథంభూతః. వినిద్రః అనేనః నిరుద్ధ్యాత్- యద్వా తన్మన ఇన్ద్రియాణి చేతి శేషః వినిద్ర దేహాత్మభ్రమరహితః. అన్తర్బాహ్యేన్ద్రియాణి- నిరుద్ధ్యాత్ - ప్రత్యపద్యతేత్యస్య యమిత్యాదిః- యేన నిరుద్ధేన మనసా మాం యథావజ్జానీయాదిత్యర్థః ॥ యద్వా ॥ ఇదిత్యధ్యాయం తత్ తేభ్యో విషయేభ్యో ధ్యాతేభ్యః- ఇన్ద్రియాణి నిరుద్ధ్యాత్- యథేన్ద్రియాణి తత్ప్రవృత్త్యరహితాని భవేయుః తథా నిరుద్ధ్యాదిత్యర్థః. అనేన మనసో బాహ్యేన్ద్రియనియమ ఉక్తః కథంభూతః- వినిద్రః- పూర్వవదర్థః- అనేన మనోనియమనోపయుక్తం దేహాత్మభ్రమరాహిత్యముక్తం. ఏవమన్తరిన్ద్రియనియమ ఉక్తః కథమేతదుభయం లభ్యం. తత్రాహ ॥ ప్రత్యపద్యతేమామితి పూర్వవచ్ఛేదః. మాం ప్రత్యపద్యతేత్యర్థః- మద్విషయజ్ఞానేన తత్సులభమితి భావః ॥ ౩౨ ॥ కిం మనోనియమనేనేత్యత్రాహ ॥ ఏతదన్త ఇతి ॥ సమామ్నాయాదయః- సత్యాన్తాః. ఏతదన్తాః మనోనియమనాన్తాః- అన్తఃఫలం. మనోనియమనఫలా ఇత్యర్థః. ఏతదన్త ఇత్యేకవచనం సమామ్నాయాదిప్రత్యేకాభిప్రాయకం- నియమితే చ మనసి మత్ప్రాప్తిః సులభేతి భావః. తత్ర దృష్టాన్తమాహ ॥ సముద్రాన్తా ఇవాపగా ఇతి ॥ సముద్రపర్యన్తగమనమేవ నదీభిః కార్యం. తతస్తత్ప్రాప్తిర్యథా సులభా- తద్వద్విషయాన్తరేభ్యో మన ఆకృష్య మయి నియన్తవ్యం, తతో మత్ప్రాప్తిరయత్నలభ్యేతి తాత్పర్యం ॥ యద్వా ॥ ప్రత్యపద్యతేతీన్ద్రియనియమస్య యథావత్స్వవిషయకజ్ఞానం ఫలమితి సూచితం- తదేవ సదృష్టాన్తం వివృణోతి ॥ ఏతదన్త ఇతి ॥ సమామ్నాయ ఉపదేశః- వేదార్థజ్ఞానానష్ఠానే వా. యోగః వివేకాది సాధనసప్తకానుగృహీతః సాఙ్ఖ్యప్రత్యగాత్మయాథాత్మ్యావలోకనం. త్యాగో దానం- తపోఽనశనాది. దమ ఇన్ద్రియనిగ్ర

హాః-సత్యాం స్యావదనమ్ ॥ ౩౩ ॥ యద్యప్యుక్తరీత్యా త్వద్వియోగో నాస్తి, తథాపి నిరతిశయసుఖావహం రూపం కిం న దర్శయసీత్యత్రాహ ॥ యత్త్వితి ॥ హే ప్రియాః - అహం భవతీనాం దృశాం - దూరే వర్తే, ఇతియత్-తత్తు - మదనుధ్యానకామ్యయా మదనుధ్యానార్థం-తచ్చ మనసః-సన్నికర్షార్థమ్ ॥ ౩౪ ॥ కించ చక్షుర్గోచరే స్థితస్యానుధ్యానం మనస్సన్నికర్షశ్చ న లభ్యత ఇత్యతోఽన్యత్రాహ ॥ యథేతి ॥ ప్రేష్ఠే ప్రియతమే-దూరచరే సతి-తస్మిన్-యథా-స్త్రీణాం-మనః ఆవిశ్య-వర్తతే-నిరతమేతి శేషః, తథా-తాసాం, చేతః-సన్నికృష్టే-ఽక్షిగోచరే చ-ప్రియతమే-న వర్తతే ॥ ౩౫ ॥ కిం త్వదనుధ్యానేన మనస్సన్నికర్షేణ చ సాధ్యమిత్యత ఆహ ॥ మయీతి ॥ విముక్తాః-అశేషాః, వృత్తయః వ్యాపారాః-యస్మాత్-తద్యథా-స్యాత్-తథా-కృత్స్నం కార్త్స్న్యేన-నివేశ్య-మామేవ-నిత్యం-మనుస్మరన్త్యో-ఽచిరాదేవ, మాం, ముపైష్యథ ప్రాప్స్యథ ॥ ౩౬ ॥ వ్యామోహనమాత్రమేతదిత్యతో నిదర్శయతి ॥ యా ఇతి ॥ హే కల్యాణ్యః-యాః స్త్రియో, వ్రజ ఏవ-స్థితాః-భర్త్రాదిప్రతిబన్ధాదితి భావః వనే క్రీడతా-మయా సహ-న లబ్ధః-రాసః క్రీడా, యాభిః, తథాభూతాః మద్వీర్యాణాం మచ్చేష్టితానాం - అనుచిన్తయా - మామేవ - ప్రాపుః ॥ ౩౭ ॥ ఏవమితి ॥ ఇత్థం-ప్రియతమేన, భగవతా-ఆదిష్టం-శ్రుత్వా-తస్య, సన్దేశేన-గతా-స్మృతిర్యాసాం-తాః-వ్రజస్త్రియః-తేన ద్వితీయా-ప్రీతాః-హృష్టాః-ఉద్ధవ, మూచుః ॥ ౩౮ ॥ దిష్ట్యేతి ॥ యదూనాం-మహితః-శత్రు-రఘకృద్దుఃఖకృత్, కంసః-హతః కిల-ఏతద్దిష్ట్యా అయమస్మాకం మహానానన్ద ఇత్యర్థః ॥ లబ్ధాః-సర్వే-అర్థాః పురుషార్థా-యైస్తైః-రాప్తైర్మిత్రైస్సహ, అచ్యుతో-ఽధునా, కుశలీ, ఆస్తే కిల ॥ ౩౯ ॥ కచ్చిదితి ॥ హే సౌమ్య, గదాగ్రజః కృష్ణః పురయోషితాం స్నిగ్ధం చ తత్-సవ్రీడ

యత్త్వహం భవతీనాం వై దూరే వర్తే ప్రియో దృశామ్ । మనసస్సన్నికర్షార్థం మదనుధ్యానకామ్యయా ॥ ౩౪ ॥
యథా దూరచరే ప్రేష్ఠే మన ఆవిశ్య వర్తతే । స్త్రీణాం చ న తథా చేతస్సన్నికృష్టేఽక్షిగోచరే ॥ ౩౫ ॥ మయ్యావేశ్య మనః కృత్స్నం విముక్తాశేషవృత్తయః । అనుస్మరన్త్యో మాం నిత్యమచిరాన్మాముపైష్యథ ॥ ౩౬ ॥ యా మయా క్రీడతా రాత్ర్యాం వనేఽస్మిన్ వ్రజ ఆస్థితాః । అలబ్ధరాసాః కల్యాణ్యో మాఽఽపుర్మద్వీర్యచిన్తయా ॥ ౩౭ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవం ప్రియతమాదిష్టమాకర్ణ్య వ్రజయోషితః । తమూచురుద్ధవం ప్రీతాస్తత్సన్దేశాగతస్మృతీః ॥ ౩౮ ॥ గోప్య ఊచుః ॥ దిష్ట్యా కిల హతః కంసో యదూనామహితోఽఘకృత్ । దిష్ట్యాఽఽప్తైర్లబ్ధసర్వార్థైః కుశల్యాస్తేఽచ్యుతోఽధునా ॥ ౩౯ ॥ కచ్చిద్గదాగ్రజస్సౌమ్య కరోతి పురయోషితామ్ । ప్రీతిం నస్స్నిగ్ధసవ్రీడహాసోదారేక్షణార్చితః ॥ ౪౦ ॥ కథం రతివిశేషజ్ఞః ప్రియశ్చ పురయోషితామ్ । నానుబధ్యేత తద్వాక్యైర్విభ్రమైశ్చానుభావితః ॥ ౪౧ ॥ అపి స్మరతి నస్సాధో గోవిన్దః ప్రస్తుతే క్వచిత్ । గోష్ఠీమధ్యే పురస్త్రీణాం గ్రామ్యాస్స్వైరకథాన్తరే ॥ ౪౨ ॥ తాః కిం నిశాస్స్మరతి యాసు తదా ప్రియాభిర్బృన్దావనే కుముదకున్దశశాఙ్కరమ్యే । రేమే క్వణచ్చరణనూపురరాసగోష్ఠ్యామస్మాభిరీడితమనోజ్ఞకథః కదాచిత్ ॥ ౪౩ ॥ అప్యేష్యతీహ దాశార్హస్తప్తాస్స్వకృతయా శుచా । సఞ్జీవయన్ను నో గాత్రైర్యథేన్ద్రో వనమమ్బుదైః ॥ ౪౪ ॥ కస్మాత్కృష్ణ ఇహాయాతి ప్రాప్తరాజ్యో హతాహితః । నరేన్ద్రకన్యా ఉద్వాహ్య ప్రీతస్సర్వసుహృద్వృతః ॥ ౪౫ ॥ కిమస్మాభిర్వనౌకోభిరన్యాభిర్వా మహాత్మనః । శ్రీపతేరాప్తకామస్య క్రి

హాసేనోదారం-ఈక్షణం-తేనార్చితో బహుమతో-వశీకృత ఇతి భావః ॥ తాసాం - ప్రీతిం, మస్మాసు కర్తవ్యాం-కరోతి కచ్చిదితి ప్రశ్నే ॥ ౪౦ ॥ ననుస్వతన్త్రస్సకథం తద్వశస్స్యాదత ఆహుః ॥ కథమితి ॥ తద్వాక్యైః-తద్విభ్రమైశ్చ - అనుభావితః వశీకృతః-కథం, నానుబధ్యేత-అనుబధ్యేతైవేత్యర్థః ॥ ౪౧ ॥ అపీతి ॥ హే సాధో, పురస్త్రీణాం గోష్ఠీమధ్యే-తత్రాపి - గ్రామ్యాస్స్వైరకథాన్తరే- గ్రామేషు భవా గ్రామ్యా జనా - స్తేషాం సమ్బన్ధియద్యాదృచ్ఛికకథాన్తరం - తస్మిన్-ప్రస్తుతే అధికృతే సతి-తథా, నోఽస్మాన్-స్మరతి కిం-ప్రాధాన్యేన నాస్మాన్ స్మరత్యేవ-యదృచ్ఛయాఽపి స్మరతి కిమిత్యర్థః ॥ ౪౨ ॥ పునరన్యా ఊచుః ॥ తాః కిమితి ॥ కుముదైః, కున్దైః, శశాఙ్కేన చ రమ్యే, బృన్దావనే క్వణన్తి-చరణనూపురాణి, యస్యాం, రాసగోష్ఠ్యాం-అస్మాభిః-ప్రియాభి-రీడితాః-మనోజ్ఞాః, కథాః, యస్య-తథా, యాసు నిశాసు, రేమే-తాః కదాచిత్-కిన్ను - స్మరతి ॥ ౪౩ ॥ అప్యేష్యతీతి ॥ ఆగమిష్యతి కిం-స్వనిమిత్తేన-శోకేన-సంతప్తాః-నోఽస్మాన్, దాశార్హః కృష్ణః, దాశార్హస్తిష్ఠతి పారే- హే ఉద్ధవ-స్వకరస్పర్శాదిభిః సంజీవయిష్యతి కిం-యథా, వనమిన్ద్రోఽమ్బుదైః-సఞ్జీవయతి-తద్వత్ ॥ ౪౪ ॥ అన్యా ఊచుః ॥ కస్మాదితి ॥ అనన్యగతిత్వేన పూర్వమత్రోషితవాన్ అధునా తు - ప్రాప్తం రాజ్యం యేన-హతా - అహితాశ్శత్రవో-యేన-తథాభూతః నరేన్ద్రకన్యా-ఉద్వాహ్య, ప్రీతః సుహృద్భిశ్చ- వృతః-కస్మాద్ధేతోః, ఇహ గమిష్యతి ॥ ౪౫ ॥ అన్యాస్తు పరమార్థమూచుః ॥ కిమస్మాభిరితి ॥ వనవాసినీభిః, పురయోషిద్భిర్వా-మహాత్మనః - కృష్ణస్య కిం కో వా, ఽర్థః ప్రయోజనం-క్రియతే న కించిత్ప్రయోజనమిత్యర్థః. తత్ర హేతుం బ్రువత్యో విశిషన్తి ॥ మహాత్మనః, శ్రియః పతేః-తదప్యాస్తాం, స్వత ఏవ, అవాప్తసమస్తకామ

స్య ❁ ॥ ౪౬ ॥ ❁ అస్యాః పునరాహుః॥ పరం సౌఖ్యమితి॥ యత్, పిఙ్గళాఖ్యా వేశ్యా, ప్రాహ-నైరాశ్యం-పరమం-సౌఖ్యం హీతి-త, జానతీనామపి-నోఽస్మాకం-తథాఽపి నైరాశ్యస్య సుఖహేతుత్వదర్శనేఽపి కృష్ణే విషయే - ఆశా-దురత్యయా అపరిహార్యా ❁ ॥ ౪౭ ॥ ❁ యుక్తం చైతదితి కాశ్చిదాహుః॥ క ఇతి॥ ఉత్తమశ్లోకస్య-సంవిదమేకాన్తవార్తాం-త్యక్తుం-కో జన, ఉత్సహేత-నకోఽప్యుత్సహేతేత్యర్థః ॥ తత్సంవిత్త్యాగానుత్సాహమేవ దృష్టాన్తముఖేన దర్శయన్త్యః సంవిశిన్షన్తి॥ శ్రీః లక్ష్మీః, అనిచ్ఛతోఽకామయమానస్యాపి అస్యోత్తమశ్లోకస్యాఙ్గాదురస్థలాత్ క్వచిత్కదాచిదపి-నచ్యవతే ❁ ॥ ౪౮ ॥ ❁ కిం చ తద్విస్మృతౌ తు నాస్మాకం దుఃఖమస్తి-సాపి న సంభవతీత్యాహుః త్రిభిః॥ సరిచ్ఛైలేతి ॥ ప్రభో హే ఉద్ధవ సఙ్కర్షణసహితేన, కృష్ణేన, సరిదాదయ-ఆచరితాస్సేవితాః ❁ ॥ ౪౯ ॥ ❁ తతః కిమిత్యత ఆహుః, పునః పునః, నన్దగోపసుతం, స్మారయన్తి, బత, శ్రీనికేతైరిత్యత ఆహుః, శ్రీనికేతైః శ్రియః సౌన్దర్యసంపదో, నికేతైః ఆశ్రయైః, తస్య భగవతః, పదకైః, పదానీవ పదకాని “ ఇవే ప్రకృతిశ్కృతా ,, వితి కప్రత్యయః-తైః-స్మారయన్తీతి పూర్వేణ సంబన్ధః-అతస్తం విస్మర్తుం నైవ శక్నుమః ❁ ॥ ౫౦ ॥ ❁ కించ॥ గత్యాదిభిః-హృతా-ధీః-యాసాం-తాః-వయం - కథం - తం కృష్ణం విస్మరామహే ॥ తతశ్చ స్మారకైర్గిరిజైస్తత్స్మృతిరవర్జనీయా - తతశ్చ దుఃఖమపీతి భావః ❁ ॥ ౫౧ ॥ ❁ తతశ్చేదం దుఃఖం స ఏవ భగవానపనుదత్వితి ప్రార్థయన్తే॥ హే నాథేతి ॥ బుద్ధ్యా సన్నిధాపితస్య భగవతస్సంబోధనాని హే నాథేత్యాదీని- వృజినార్ణవే దుఃఖాబ్ధౌ-మగ్నం-గోకుల-ముద్ధర - నావాం శక్త ఇత్యత్ర సంబోధయన్తి ॥ హే నాథేతి ॥ ఈశ్వరస్య తవ కిమశక్యమితి భావః ॥ నన్వీశ్వరో నిగృహ్ణాత్యపీత్యత ఆహుః॥ హే రమానాథేతి “ లక్ష్మ్యా సహ హృషీకేశో దేవ్యా కారుణ్యరూపయా - రక్షకస్సర్వసిద్ధాన్తే ,, ఇత్యుక్తరీత్యా కేవలకారుణ్యమూర్త్యా పురుషకారభూతయా లక్ష్మ్యా నిత్య

యతేఽర్ధోమహాత్మనః॥ ౪౬ ॥ పరం సౌఖ్యం హి నైరాశ్యం స్వైరిణ్యప్యాహ పిఙ్గళా । తజ్జానతీనాం నః కృష్ణే తథాప్యాశా దురత్యయా॥ ౪౭ ॥ క ఉత్సహేత సంత్యక్తుముత్తమశ్లోకసంవిదమ్ । అనిచ్ఛతోఽపి యస్య శ్రీరఙ్గాన్న చ్యవతే క్వచిత్॥ ౪౮ ॥ సరిచ్ఛైలవనోద్దేశా గావో వేణురవా ఇమే । సఙ్కర్షణసహాయేన కృష్ణేనాచరితాః ప్రభో॥ ౪౯ ॥ పునః పునస్స్మారయన్తి నన్దగోపసుతం బత । శ్రీనికేతైస్తత్పదకైర్విస్మర్తుం నైవ శక్నుమః॥ ౫౦॥ గత్యా లలితయోదారహాసలీలావలోకనైః । మాధ్వ్యా గిరా హృతధియః కథం తద్విస్మరామహే ❁ ॥ ౫౧ ॥ హే నాథ హే రమానాథ వ్రజనాథార్తినాశన । మగ్నముద్ధర గోవిన్ద గోకులం వృజినార్ణవే॥ ౫౨ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ తతస్తాః కృష్ణసన్దేశైర్వ్యపేతవిరహజ్వరాః । ఉద్ధవం పూజయామాసుర్జ్ఞాత్వాఽఽత్మానమధోక్షజమ్॥ ౫౩ ॥ ఉవాస కతిచిన్మాసాన్గోపీనాం వినుదన్ శుచః । కృష్ణలీలాకథాం గాయన్ రమయామాస గోకులమ్॥ ౫౪ ॥ యావన్త్యహాని నన్దస్య వ్రజేఽవాత్సీత్స ఉద్ధవః । వ్రజౌకసాం క్షణప్రాయాణ్యాసన్ కృష్ణస్య వార్తయా॥ ౫౫ ॥ సరిద్వనగిరిద్రోణీర్వీక్ష❁న్కుసుమితాన్ ద్రుమాన్ । కృష్ణం సంస్మారయన్ రేమే హరిదాసో వ్రజౌకసామ్॥ ౫౬ ॥ దృష్ట్వైవమాది గోపీనాం కృష్ణావేశాత్మవిక్లవమ్ । ఉద్ధవః పరమప్రీతస్తా నమస్యన్నిదం జగౌ॥ ౫౭ ॥ ఏతాః పరం తనుభృతో భువి గోపవధ్వో గో

యుక్తస్య తవానుగ్రహ ఏవోచిత ఇతి భావః ॥ నన్వేవమపి కాంశ్చిన్నిగృహ్ణాన్నేవ దృశ్య ఇత్యత్రాహుః॥ వ్రజనాథేతి ॥ వ్రజం త్వనుగృహ్ణన్నేవ దృశ్యస ఇత్యభిప్రాయః-తమేవావిష్కుర్వన్తి ॥ హే ఆర్తినాశనేతి ॥ విషజలాశయవ్యాళరాక్షసవర్ష మారుతప్రయుక్తపీడాహారిత్వం బహుశో దృష్టమితి భావః ❁ ॥ ౫౨ ॥ ❁ తత ఇతి॥ తా గోప్యః శ్రీకృష్ణస్య-సందేశైః వాచికైః - వ్యపేతో విరహజ్వరో యాసాం తాః - అధోక్షజం కృష్ణ-మాత్మానం సర్వాన్తరాత్మానం - జ్ఞాత్వా - కృష్ణసందేశైరధోక్షజమాత్మానం జ్ఞాత్వా వ్యపేతో విరహజ్వరో యాభిస్తా ఇతి వా-ఉద్ధవం-పూజయామాసుః ❁ ॥ ౫౩ ॥ ఉవాసేతి॥ శుచః దుఃఖాని-వినుదన్నపనయన్-రమయామాస సుఖయామాస ❁ ॥ ౫౪ ॥ ❁ యావన్తీతి॥ ఉద్ధవో నన్దస్వామికే-వ్రజే యావన్త్య-హాని దినాన్య, వాత్సీత్ ఉవాస-తావన్త్యహాని-శ్రీకృష్ణస్య, వార్తయా, క్షణతుల్యాని, బభూవుః ❁ ॥ ౫౫ ॥ ❁ సరిదితి ॥ సరిదాదీ-న్పశ్యన్-తేషు-ప్రత్యేకం-కృష్ణలీలాప్రశ్నాదిభిః-తం-వ్రజౌకసాం-స్మారయ-న్రేమే ❁ ॥ ౫౬ ॥ ❁ దృష్ట్వేతి ॥ ఏవం ప్రదర్శిత-మాది-ర్యస్య-తద్గోపీనాం-కృష్ణావేశేన, ఆత్మనో మనసో-విక్లబం వైక్లబ్యమధార్ష్ట్యం- దృష్ట్వా-నితరాం - ప్రీతః- ఉద్ధవ, స్తాగోపీ-ర్నమస్యన్ నమస్కరిష్యన్ , ఇదం వక్ష్యమాణం - జగౌ - ఉత్తమస్యాత్మనో గోపస్త్రీనమస్కృతిరన్యాయ్యా న భవతీతి జ్ఞాపయితుం తాసాం మహత్త్వం పఞ్చభిర్జగాపిత్యర్థః ❁ ॥ ౫౭ ॥ ❁ ఏతా ఇతి॥ ఏతాః గోపవధ్వః - పరం కేవలం-తనుభృతః సఫలజన్మానః తత్ర హేతుం వదన్ గోపవధూర్విశినష్టి ॥ ఏవమిత్థం - మాత్మని సర్వాన్తరాత్మని గోవిన్ద ఏవ-రూఢః-భావః ప్రేమాత్మకో - యాసాం-తాః కుత స్తావతైవ తనుభృత్త్వమిత్యత ఆహ॥ యత్ యస్మా, ద్భవభియో ముముక్షవః - మునయః శుభాశ్రయమననశీలాః, వయమభక్తాశ్చ స్మదాదయః- వాఞ్ఛన్తి , రూఢభావమితి విభక్తి విపరిణామేన సంబన్ధః - యద్రూఢభావత్వమితి వా-యత ఏవ

మతః అనన్తస్య గోవిన్దస్య-కథాసు-రసోఽనురాగో-యస్య, తస్య, బ్రహ్మజన్మభిః శౌక్లసావిత్రయాజ్ఞికైస్త్రిభిః, కిం, కోఽతిశయః, అనన్తకథాసురసోఽనురాగో యస్య, రసవత్త్వమేవాతిశయావహం నతు బ్రహ్మజన్మనేతి భావః ॥ యద్వా ॥ అనన్తకథారసస్య-బ్రహ్మజన్మభిశ్చతుర్ముఖజన్మభిరపీత్యర్థః ※ ॥ ౫౮ ॥ ※ వనువర్ణాశ్రమధర్మానుగ్రాహ్యానిరూఢభావ-స్తదభావేఽపేక్షమాణాభిర్లబ్ధ ఇత్యఘటితఘటనదక్షేణేశ్వరస్స్వయమేవస్వప్రాప్తౌ కేనాపివ్యాజేన హేతురితి సంభావయన్నాహ ॥ క్వేమా ఇతి ॥ ఇమాః స్త్రియః-జాత్యాపి హీనా ఇతి భావః - వనచరా ఇత్యనేన సత్సఙ్గాదిసాధనాద్యభావోఽభిప్రేతః, వ్యభిచారశీలా ఇత్యనేన బాధకసద్భావః, ఏవంవిధానాం సర్వథాఽధికారరహితానాం-పరమాత్మని కృష్ణే - నిరూఢభావః-క్వ, దుర్ఘటమేతదితి భావః-యద్యప్యేవం - తథాపీశ్వరః, స్వాత్మయాథాత్మ్యమజానతోఽప్య, నుభజతః-కేనాపిభావేన, అనువర్తమానస్య-సాక్షాత్స్వయమేవ - శ్రేయః-తనోతి-నను ఖలు-అవిదుషామపి శ్రేయః కార్యకరత్వే దృష్టాన్తమాహ ॥ అగదేతి ॥ యథా, అగదరాజ ఔషధశ్రేష్ఠః-ఉపయుక్తః భుక్తః-ఆరోగ్యం-తనోతి-తద్వత్ ※ ॥ ౫౯ ॥ ※ అత్యన్తాపూర్వశ్చాయం గోపీషు భగవతః ప్రసాద ఇత్యాహ ॥ నాయమితి ॥ అఙ్గే వక్షసి-అహో-నితాన్తరతేః-నితాన్తా ఏకాన్తా, రతిర్యస్యాః, తస్యాః, శ్రియః లక్ష్మ్యాః-నాయం, ప్రసాదోఽనుగ్రహో, ఽస్తి నళినగన్ధో, రుక్కాన్తిశ్చ, యాసాం-తాసాం-స్వర్యోషితాం స్వర్గాఙ్గనానాం-అప్సరసామపి నాస్తి, అన్యా ఇతరస్త్రియస్తు - కుతః- ప్రసాదవిషయా ఇతి శేషః దూరతో నిరస్తా ఇతి భావః - కోఽసౌ ప్రసాదః-యః, శ్రియా స్వర్యోషిద్భిశ్చ న లబ్ధ, ఇత్యత్రాహ ॥ రాసోత్సవ ఇతి ॥ రాసక్రీడాయాం-కృష్ణస్య-భుజదణ్డాభ్యాం-గృహీత ఆలిఙ్గి

విష్ట ఏవమఖిలాత్మని రూఢభావాః । వాఞ్ఛన్తి యద్భవభియో మునయో వయం చ కిం బ్రహ్మజన్మభిరనన్తకథారసస్య ॥ ౫౮ ॥ క్వేమాః స్త్రియో వనచరా వ్యభిచారదుష్టాః కృష్ణే క్వ చైష పరమాత్మని రూఢభావః । నన్వీశ్వరోఽనుభజతోఽవిదుషోఽపి సాక్షాచ్ఛ్రేయస్తనోత్యగదరాజ ఇవోపయుక్తః ॥ ౫౯ ॥ నాయం శ్రియోఽఙ్గ ఉ నితాన్తరతేః ప్రసాదః స్వర్యోషితాం నలినగన్ధరుచాం కుతోఽన్యాః । రాసోత్సవేఽస్య భుజదణ్డగృహీతకణ్ఠలబ్ధాశిషాం య ఉదగాద్వ్రజవల్లవీనామ్ ॥ ౬౦ ॥ ఆసామహో చరణరేణుజుషామహం స్యాం బృన్దావనే కిమపి గుల్మలతౌషధీనామ్ । యా దుస్త్యజం స్వజనమార్యపథం చ హిత్వా భేజుర్ముకున్దపదవీం శ్రుతిభిర్విమృగ్యామ్ ॥ ౬౧ ॥ యా వై శ్రియాఽర్చితమజాదిభిరాప్తకామైర్యోగేశ్వరైరపి యదాత్మని రాసగోష్ఠ్యామ్ । కృష్ణస్య తద్భగవతశ్చరణారవిన్దం న్యస్తం స్తనేషు విజహుః పరిరభ్య తాపమ్ ॥ ౬౨ ॥ వన్దే నన్దవ్రజస్త్రీణాం పాదరేణుమభీక్ష్ణశః । యాసాం హరికథోద్గీతం పునాతి భువనత్రయమ్ ॥ ౬౩ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ అథ గోపీరనుజ్ఞాప్య యశోదాం నన్దమేవ చ । గోపానామన్త్ర్య దాశార్హో యాస్యన్నారురుహే రథమ్ ॥ ౬౪ ॥ తం నిర్గతం సమాసాద్య నానోపాయనపాణయః । నన్దాదయోఽనురాగేణ ప్రావోచన్నశ్రులోచనాః ॥ ౬౫ ॥ మనసో వృత్తయో నస్స్యుః కృష్ణపాదామ్బుజాశ్రయాః । వా

తః, కణ్ఠః, తేన-లబ్ధా-ఆశిషో-యాభిః, తాసాం, గోపీనాం-ముదగాదావిర్బభూవ, వల్లవీనాం మధ్యే ఉదగాజ్జగావిత్యేషః ※ ॥ ౬౦ ॥ ※ కిం చాసాం భాగ్యం సర్వేషాం దుర్లభమేవ, మమ త్వేతావత్ప్రార్థ్యమిత్యాహ ॥ ఆసామితి ॥ ఆసాం గోపీనాం చరణరేణుజుషాం, గుల్మలతౌషధీనాం మధ్యే, అహం-కిమపి-స్యాం, కేనాపి తృణకీటాదిరూపేణ తచ్చరణరేణుసంస్పర్శయోగ్యో భవేయమిత్యర్థః, తత్ర హేతుం వదన్ తా విశినష్టి ॥ యా ఇతి ॥ యాః గోప్యః, స్వజన-మార్యాణాం పన్థానం ధర్మం, హిత్వా, శ్రుతిభిః, విమృగ్యాం, ముకున్దస్య-పదవీం భేజుః-ముకున్దస్వరూపరూపగుణానుచిన్తనపరా బభూవురిత్యర్థః ※ ॥ ౬౧ ॥ ※ పునస్తా విశినష్టి ॥ యా వా ఇతి ॥ యద్భగవతః కృష్ణస్య, చరణారవిన్దం-రాసగోష్ఠ్యాం, స్తనేషు-న్యస్తం నిహితం-తద్యా, గోప్యః-పరిరభ్య, తాప, మాన్తరం-బాహ్యం చ జహురితి సంబన్ధః ॥ చరణారవిన్దం విశినష్టి ॥ శ్రియా లక్ష్మ్యా-అర్చితం-తథా, ఆప్తకామైః రజాదిభిశ్చతుర్ముఖాదిభిశ్చ, తథా-యోగీశ్వరైః, రాత్మని చిన్తైశ్చార్చితమ్ ※ ॥ ౬౨ ॥ ※ ఇత్థం వ్రజౌకసాం నమస్కారార్హతాం ప్రతిపాద్య నమస్కరోతి ॥ వన్ద ఇతి ॥ అభీక్ష్ణశః పునః పునః-నన్దవ్రజస్థానాం, స్త్రీణాం, పాదరజో-వన్దే నమే-కథంభూతానాం-యాసాం నన్దవ్రజస్త్రీణాం-హరికథోద్గీతం, ఉద్గీతమితి భావే క్తః హరికథోద్గానం, లోకత్రయం-పునాతి-తథాభూతానామ్ ※ ॥ ౬౩ ॥ ※ అథేతి ॥ అనుజ్ఞాప్య అనుజ్ఞాం యాచిత్వా -ఆమన్త్ర్య పృష్ట్వా, దాశార్హ ఉద్ధవః-యాస్యన్ "లక్షణహేత్వోః" ఇతి శత్రాదేశః-యాతుం-రథ-మారురోహ ※ ॥ ౬౪ ॥ ※ తమితి ॥ నిర్గతం వ్రజాన్నిష్క్రాన్త-ముద్ధవం-సమాసాద్య, అనురాగేణ, ప్రోచుః-కథంభూతాః-నానావిధాన్య, పాయనాని అర్హణవస్తూని-పాణిషు-యేషాం, అశ్రూణి లోచనయోర్యేషాం-తథాభూతాః ※ ॥ ౬౫ ॥ ※ ఉక్తిమేవాహ ॥ మనస ఇతి ॥ నోఽస్మాకం-మనసో-వృత్తయః-కృష్ణపాదామ్బుజవిషయాః-స్యుః, వాచస్తు, తన్నామ్నా, మభిధా

యిన్య-స్స్యుః, కాయా-దేహాస్తు-తన్నమస్కారాదిషు, ప్రవణాః స్యుః ॥ ౬౬ ॥ కర్మభిరితి ॥ యత్రక్వచిదీశ్వరేచ్ఛయా-కర్మానుగుణయా-కర్మభిః పుణ్యాపుణ్యాత్మకైః, భ్రామ్యమాణానాం సంసరతా-మస్మాకం యది. మఙ్గళాచరితాని శుభకర్మాణి-దానాని చ-సన్తి, తర్హి, తైస్తైర్హేతుభిః-కృష్ణే భగవతి - రతిరనురాగః - స్యాదితి-మఙ్గళాని చరితప్రదర్శనార్థం దానైరిత్యుక్తమ్ ॥ ౬౭ ॥ ఏవమితి॥ హేనరాధిప రాజన్, ఇత్థం-గోపైః కర్తృభిః-కృష్ణభక్త్యేకకరణభూతయా-సభాజితః సమ్మానితః-స ఇతి పృథక్పదం వా, ఉద్ధవః-కృష్ణేన-పాలితాం-లాలితామితి పాఠే, అనురక్షితాం-మధురాం-పురం ఆజగామ ॥ ౬౮ ॥ తతః కృష్ణాయ-నమస్కృత్య, ప్రీత్యా హర్షేణ, వ్రజౌకసాం-భక్త్యుత్కర్షం, ప్రాహ ॥ వాసుదేవాయ కృష్ణాయ-రామాయ, రాజ్ఞే ఉగ్రసేనాయ చో-పాయనాని-నన్దాదిభిస్సమర్పితాన్యర్హవస్తూన్య-దాత్సమర్పితవాన్ ॥ ౬౯ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే సప్తచత్వారింశోఽధ్యాయః ****************

పూర్వం త్రివక్రయాఽక్రూరేణ చ ప్రార్థితో భగవాన్ తయోః గృహాన్ ప్రత్యేష్యామీత్యుక్తవానిత్యుక్తం-అధునాస్య వచస్సత్యాపయితుం భగవాంస్తద్గృహాన్గత్వా తదిష్టం చకారేత్యనువర్ణయత్యష్టచత్వారింశేన ॥ అథేత్యాదినా॥ అథోద్ధవాగమనానన్తరం-విజ్ఞాయ-ఆగమిష్యామీత్యుక్తం త్రివక్రాక్రూరయోరభిప్రేతం చానుస్మృత్య - తత్ర హేతుః-సర్వాన్తరాత్మా-అత ఏవ-సర్వదర్శనః-యుగపత్సర్వార్థసాక్షాత్కర్తా- తావ-త్కామేన - తప్తాయాః-సైరన్ధ్ర్యాః-ప్రియ-మిచ్ఛన్-కర్తుమి

చోఽభిధాయినీః నామ్నాం కాయస్తత్ప్రహ్వణాదిషు ॥ ౬౬ ॥ కర్మభిర్భ్రామ్యమాణానాం యత్ర క్వాపీశ్వరేచ్ఛయా। మఙ్గళాచరితైర్దానైర్రతిర్నః కృష్ణ ఈశ్వరే॥ ౬౭ ॥ ఏవం సభాజితో గోపైః కృష్ణభక్త్యా నరాధిప। ఉద్ధవః పునరాగచ్ఛన్మథురాం కృష్ణపాలితామ్॥ ౬౮ ॥ కృష్ణాయ ప్రణిపత్యాహ భక్త్యుద్రేకం వ్రజౌకసామ్। వాసుదేవాయ రామాయ రాజ్ఞే చోపాయనాన్యదాత్॥ ౬౯ ॥ ************************

****** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, సప్తచత్వారింశోఽధ్యాయః ******

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ అథ విజ్ఞాయ భగవాన్సర్వాత్మా సర్వదర్శనః। సైరన్ధ్ర్యాః కామతప్తాయాః ప్రియమిచ్ఛన్గృహం యయౌ॥ ౧ ॥ మహార్హోపస్కరోపేతం కామోపాయోపబృంహితమ్। ముక్తాదామపతాకాభిర్వితానశయనాసనైః॥ ౨ ॥ ధూపైస్సురభిభిర్దీపైస్స్రగ్గన్ధైరపి మణ్డితమ్। కామశాస్త్రశ్రుతాలేఖ్యైర్నానావర్ణైస్సుశోభనైః॥ ౩ ॥ గృహం తమాయాన్తమవేక్ష్య సాసనాత్సద్యస్సముత్థాయ సుజాతసమ్భ్రమా। యథోపసఙ్గమ్య సఖీభిరచ్యుతం సభాజయామాస సదాసనాదిభిః ॥ ౪ ॥ అథోద్ధవస్సాధుతయాఽభిపూజితో న్యషీదదుర్వ్యామభిమృశ్య చాసనమ్। కృష్ణోఽపి తూర్ణం శయనం మహాధనం వివేశ లోకాచరితాన్యనువ్రతః॥ ౫ ॥ సా మజ్జనాలేపదుకూలభూషణస్రగ్గన్ధతామ్బూలసుధాసవాదిభిః। ప్రసాధితాత్మోపససార మాధవం సవ్రీళలీలాస్మితవిభ్రమేక్షితైః॥ ౬ ॥ ఆహూయ కాన్తాం నవసఙ్గమహ్రియా విశఙ్కితాం కఙ్కణభూషితే కరే। ప్రగృహ్య శయ్యామధివేశ్య రామయా

తి శేషః ॥ ౧ ॥ గృహమనువర్ణయతి ద్వాభ్యాం-మహార్హైరనర్ఘైర్గృహోపకరణైః - ఆఢ్యమన్వితం-కామోపాయైః క్రీడోపకరణై రుపబృంహితం సమృద్ధం-వితానైర్విపులైః-శయనాసనైశ్శయ్యాదిభిః వితానైః గృహోపరిగృహైః-శయనాదిభిశ్చేతి వా, సురభిభిర్దీపైః-స్రగ్భిర్గన్ధైశ్చ, మణ్డితమలఙ్కృతం-తథా - నానావర్ణైః-సుశోభనైస్సున్దరైశ్చ - కామశాస్త్రశ్రుతాలేఖ్యైః కామశాస్త్రోపదిష్టైః రతిబన్ధాదిభిరాలేఖ్యై-రభిమణ్డితమ్ ॥ ౨ ॥ ౩ ॥ గృహమిత్యుక్తవిధం గృహం ప్రత్యాయాన్తం, కృష్ణ-మవలోక్య-సుజాతస్సమ్భ్రమో యస్యాస్సా, సైరన్ధ్రీ, సద్యః తదైవ, ఆసనాత్సముత్థాయ, సఖీభిస్సహ-యథాయథోచితం-ఉపసఙ్గమ్య అభిసమేత్య, సమీచీనై-రాసనాదిభిః-ఆదిశబ్దాదర్ఘ్యాదిభిశ్చ, సభాజయామాస పూజయామాస ॥ ౪ ॥ అథేతి॥ అథోద్ధవ-స్తయా సైరన్ధ్ర్యా-సాధు యథాతథా. అభిపూజిత-స్తయా, సమర్పితమాసనం-అభిమృశ్య సంస్పృశ్య ఉర్వ్యామేవ-న్యషీదత్ ఉపవివేశ - న త్వాసనే భగవతా సామ్యమనుచితం మన్వానః కేవలముర్వ్యామేవ ఉపవిష్టవానిత్యర్థః-కృష్ణస్తు, లోకానాం కాముకానాం-చరితాని చేష్టితాన్య-నువ్రతః అనుసరన్ - తూర్ణం న హీనం కైశ్చిదప్యసధిరూఢం - మహాధనమనర్ఘం-శయనం పర్యఙ్కమావివేశ ॥ ౫ ॥ సేతి ॥ సా సైరన్ధ్రీ-మజ్జనాదిభిః ప్రసాధితో యోగ్యతామాపాదిత - ఆత్మా దేహో-యయా-సవ్రీడం-యల్లీలయా-ఉద్గతం-స్మితం-తద్యేషు-విభ్రమేషు - తద్యుక్తై-రీక్షితై-రుపలక్షితా-మాధవ-ముపససారోపజగామ ॥ ౬ ॥ ఆహూయేతి॥ నవసఙ్గమే విషయే- యా-హ్రీర్లజ్జా-తయా-విశఙ్కితాం సఙ్గన్తుం లజ్జమానామిత్యర్థః-తాం కాన్తాం-ఆహూయ, కఙ్కణేన-భూషితే-హస్తే- గృహీత్వా - శయ్యామధివేశ్య-విలేపార్పణమేవ పుణ్యలేశో యస్యా

స్తయా - రామయా సహ, రేమే॥ అనులేపార్పణాదన్యత్తస్యాః పుణ్యం నాస్తీతి దర్శయితుం లేశేత్యుక్తమ్ ॥ ౭ ॥ సేతి ॥ వి ష్ఫురత్తేః సన్నిహితత్వాదనన్తచరణమితి విభక్తిపరిణామేన సంబన్ధః అనన్తస్య భగవతశ్చరణం - జిఘ్రన్తీ - తేనానన్తచరణేన హేతునా - అనఙ్గేన కామేన - తప్తయోః, స్తనయోః, ఉరసః, అక్ష్ణోశ్చ - రుజః పీడాః - మృజన్తీ అపనయన్తీ - కుచాదిషు నిధాపనేన తద్గతాః పీడాః నిరాకుర్వతీత్యర్థః - స్తనాన్తరగతం కుచమధ్యగతం యథా తథా, కాన్తం ప్రియతమం - ఆనన్దఘనం భగవన్తం - దోర్భ్యాం - మాలిఙ్గ్య, అతిదీర్ఘం బహుకాలానువృత్తం - తాపమనఙ్గతాపమజహాత్ త్యాజ ॥ ౮ ॥ సైవమితి॥ సా సైరన్ధ్రీ కైవల్యం ప్రకృతిసంబన్ధరాహిత్యం, తస్య, నాథం - మోక్షదం యోగిభిరపి - దుష్ప్రాపం - తం భగవన్తమేవమిత్థం - కేవలమఙ్గరాగార్పణేనైవ హేతుభూతేన - సుభూయేతి శేషః॥ దుర్భగా భాగ్యహీనా - ఇదం వక్ష్యమాణమయాచత॥ అహో ఇతి శ్లోకే, సాక్షాన్నిరతిశయపురుషార్థమాత్మమోక్షదం ప్రాప్యాపి కేవలం తుచ్ఛమేవాయాచత దుర్భగేతి మునిః ఖిద్యతి ॥ ౯ ॥ యాచ్ఞామేవాహ॥ ఆహేతి ॥ హే అమ్బురుహేక్షణ తవ - సఙ్గం - త్యక్తుం, నోత్సహే న ప్రభవామి, హే ప్రేష్ఠ మయా సహ, కతిచిద్దినాని - రమస్వ, అత్ర, ఇహ మద్గృహే, ఉష్యతాం - త్వయేతి శేషః - ఏవమాహ ॥ ౧౦ ॥ తస్యై ఇత్థం యాచమానాయై సైరన్ధ్ర్యై - మానయిత్వా మధురభాషణాదిభిస్సమ్మాన్య కామమేవ వరం - తం - దత్వా, యాచితం సఫలీకర్తుం పునరేష్యామీత్యుక్త్వేత్యర్థః - సర్వేశః స్వోపదిష్టహితగ్రహణోపయుక్తతన్మనోనియమనశక్తః, మానదః సమ్మానాచరణశీలః - అత - స్తస్యై వం సమ్మానం కామవరదానం చ యుక్తమితి భావః॥ ఉద్ధవేన సహ, సర్వసంపత్సమృద్ధం స్వగృహమాజగామ ॥ ౧౧ ॥ దు

రేమేఽనులేపార్పణపుణ్యలేశయా॥ ౭ ॥ సాఽనఙ్గతప్తకుచయోరురసస్తథాఽక్ష్ణోర్జిఘ్రన్త్యనన్తచరణేన రుజో మృజన్తీ। దోర్భ్యాం స్తనాన్తరగతం పరిరభ్య కాన్తమానన్దమూర్తిమజహాదతిదీర్ఘతాపమ్ ॥ ౮ ॥ సైవం కైవల్యనాథం తం ప్రాప్య దుష్ప్రాపమీశ్వరమ్ । అఙ్గరాగార్పణేనాహో దుర్భగేదమయాచత॥ ౯ ॥ ఆహోష్యతామిహ ప్రేష్ఠ దినాని కతిచిన్మయా । రమస్వ నోత్సహే త్యక్తుం సఙ్గం తేఽమ్బురుహేక్షణ॥ ౧౦ ॥ తస్యై కామవరం దత్వా మానయిత్వా చ మానదః । సహోద్ధవేన సర్వేశస్స్వధామాగాత్సమృద్ధిమత్॥ ౧౧ ॥ దురారాధ్యం సమారాధ్య విష్ణుం సర్వేశ్వరేశ్వరమ్ । యో వృణీతే మనోగ్రాహ్యమసత్త్వాత్కుమనీష్యసౌ ॥ ౧౨ ॥ అక్రూరభవనం కృష్ణస్సహ రామోద్ధవః ప్రభుః। కించిచ్చికీర్షయా ప్రాగాదక్రూరప్రియకామ్యయా॥ ౧౩ ॥ స తాన్నరవరశ్రేష్ఠానారాద్వీక్ష్య స్వబాన్ధవాన్ । ప్రత్యుత్థాయ ప్రముదితః పరిష్వజ్యాభ్యనన్దత॥ ౧౪ ॥ ననామ కృష్ణం రామం చ స తాభ్యామభివాదితః । పూజయామాస విధివత్కృతాసనపరిగ్రహాన్॥ ౧౫ ॥ పాదావనేజనీరాపో ధారయఞ్ఛిరసా నృప । అర్హణేనామ్బరైర్దివ్యైర్గన్ధస్రగ్భూషణోత్తమైః॥ ౧౬ ॥ అర్చిత్వా శిరసాఽఽనమ్య పాదావఙ్కగతౌ మృజన్ । ప్రశ్రయావనతోఽక్రూరః కృష్ణరామావభాషత॥ ౧౭ ॥ దిష్ట్యా పాపో హతః కంసస్సానుగో వామి

ర్భగేత్యుక్తం తస్యా దౌర్భాగ్యమేవ స్పష్టయతి ॥ దురారాధ్యమితి ॥ దురారాధ్యం భక్తిప్రపత్తివ్యతిరిక్తోపాయేన దుష్ప్రసాద్యం - సర్వేశ్వరో బ్రహ్మా, తస్యాపీశ్వరం, భగవన్తం, సమారాధ్య కేవలమఙ్గరాగదానేనైవ ప్రసాద్య, యా సైరన్ధ్రీ - మనోగ్రాహ్యం శబ్దాదివిషయసుఖం, అసత్త్వాదసాధుత్వాత్తుచ్ఛత్వాత్ - తద్యతోఽయాచత - తతోఽసౌ సైరన్ధ్రీ - కుమనీషీ కుబుద్ధిర్యస్మాత్ దుర్భగేతి భావః ॥ ౧౨ ॥ ఏవం సైరన్ధ్రీమనోరథం సఫలీచకారేత్యుక్తం - అథాక్రూరాభిమతం సఫలీకర్తుం తద్గృహం జగామేత్యాహ॥ అక్రూరభవనమితి॥ కించిద్ధస్తినాపురప్రస్థానం - కారయితుమిచ్ఛయా - తావద్రామోద్ధవాభ్యాం సహితో, భగవాన్ కృష్ణః - అక్రూరస్య, ప్రియం కర్తుమిచ్ఛయా - తస్య - భవనం ప్రతి - ప్రాగాత్ ॥ ౧౩ ॥ స ఇతి॥ సోఽక్రూరః - తాన్ - నరవరేభ్యోఽపి శ్రేష్ఠాన్ - రామకృష్ణోద్ధవాన్ - ఆరాద్దూరత ఏవ, వీక్ష్య - ప్రత్యుత్థాయ - నితరాం ముదితః - పరిష్వజ్య - అభ్యనన్దత - అభినన్దితవాన్ ॥ ౧౪ ॥ ననామేతి ॥ సోఽక్రూరః కృష్ణం - రామం చ - ననామ వవన్దే చ కారాదుద్ధవం చ తథా - తైః, రామకృష్ణోద్ధవైరప్యభివాదితః - కృతఆసనపరిగ్రహాన్ తాన్, విధివత్, పూజయామాస ॥ ౧౫ ॥ పాదేతి హే నృప - సోఽక్రూరః - పాదౌ, అవనిజ్యతే ప్రక్షాళ్యతే - యాభిస్తథాభూతా, ఆపః ఇతిచ్ఛేదః - విశేషణస్య ద్వితీయాన్తత్వాత్ - ఆసర్వతః - శిరసా - ధారయన్ - అర్హణేనార్ఘ్యాదినా - అమ్బరాదిభిశ్చ, ర్చిత్వా దివ్యైరితి పూర్వోత్తరాన్వయి - అఙ్కగతౌ ఉత్సఙ్గే నిధాపితౌ - పాదౌ - శిరసా - ప్రణమ్య, మృజన్ - స్వోత్తరీయేణేతి శేషః - యద్వా, సంవహన్ ప్రశ్రయేణ వినయేన నమ్రః - కృష్ణరామౌ ప్రత్యభాషత ॥౧౬॥౧౭॥ భాషితమేవాహ ॥ దిష్ట్యేత్యాదినా॥ దిష్ట్యా అయమానన్ద ఇత్యర్థః - కిం సానుగః సానుచరః - పాపాత్మా - కంసో, హతః - వాం యువయోరిదం - కులం - దురన్తాత్ అపారాత్ కృచ్ఛ్రాత్ కష్టాత్ సకృత్ తాత్ దుఃఖాత్ - ఉద్ధృ

తం. సమేధితం సమ్యగ్వర్ధితం చేతి ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀ యదుక్తం ప్రైతద్వ్యవయోరిత్యాహ । యువామితి ॥ ప్రధానపురుషౌ శ్రేష్ఠపురుషౌ పురుషోత్తమావిత్యర్థః ॥ జగతో హేతూ కారణభూతౌ తత ఏవ జగన్మయౌ స్వాత్మకౌ మయట్ ॥ జగద్రూపౌ ప్రధానపురుషావితి విశేషణవ్యావర్త్యం దర్శయతి। భవద్భ్యాం వినా పరముత్కృష్టం కిఞ్చిదపి నాస్తీతి భవన్తావేవ సర్వోత్కృష్టావిత్యర్థః ॥ జగన్మయావిత్యస్య వ్యావర్త్యమాహ ॥ న చాపరమితి ॥ అపరమన్యద్ తదాత్మకం నాస్తీత్యర్థః యద్వా ప్రధానపురుషావిత్యనేన ప్రకృతిపురుషశరీరకత్వం వివక్షితం “యస్యావ్యక్తం శరీరం యస్యాక్షరం శరీరం” ఇతి ప్రకృతిపురుషయోః పరమాత్మశరీరత్వశ్రవణాచ్ఛరీరవాచిశబ్దానామప్పృథక్సిద్ధవిశేషణవాచినాం గవాదిశబ్దానాం వ్యక్తిపర్యన్తబోధకత్వవదాత్మపర్యన్తబోధకత్వాత్ తత్సామానాధికరణ్యోపపత్తేః జగద్ధేతూ ఇత్యనేన ప్రకృతిపురుషశరీరకత్వవిశిష్టేన జగదుపాదానత్వం విశేష్యాకారేణ తన్నిమిత్తత్వం చాభిప్రేతం యతో విశిష్టాకారేణోపాదానత్వమత ఏవ కార్యస్య కారణాదభిన్నత్వాత్ తద్వ్యతిరిక్తం నాస్తీత్యభిప్రాయేణోక్తం జగన్మయా న చాపరమితి ॥ జగన్మయావిత్యన్వయముఖేన జగత్తాదాత్మ్యోక్తిః న చాపరమితి వ్యతిరేకముఖేనేతి వివేకః నచాస్తి పరమిత్యనేన నిమిత్తకారణాన్తరవ్యుదాసః యువయోర్జగదుదయవిభవలయైకకారణత్వాద్యథాత్మసఙ్కల్పం కంసాదిసంహారస్స్వకులోద్ధారశ్చోచిత ఏవేతి భావః ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ నను లోకే వివిధకార్యవర్గాణాం వివిధోపాదానకత్వదర్శనాత్కథం జగతోఽస్మదేకకారణత్వం కథం వైకస్య మమానేకదేవమనుష్యాదిపదార్థాత్మకత్వమత ఆహ । ఆత్మసృష్టమితి । స్వశక్తిభిః స్వవిశేషణభూతైః ప్రకృతిపురుషకాలైః ఆత్మసృష్టం ఆత్మనః ప్రకృతిపురుషశరీరకాత్స్వస్మాదుపాదానభూతాత్ సృష్టం ఆత్మనా ప్రకృతిపురుషయోర్నియన్త్రా స్వేన సృష్టమిత్యర్థద్వయమత్ర తత్సైక్యేన వివక్షితం అనేనోపాదానాన్తరస్య నిమిత్తాన్తరస్య చ వ్యావృత్తిః ఇదం నామరూపవిభాగవిభక్తం చిదచిదాత్మకం విశ్వమన్వావిశ్య నియన్తృతయాఽన్తరాత్మతయా చానుప్రవిశ్య హే బ్రహ్మన్ బహుధా ఈయసే ప్రతీయసే ఈయత ఇతి పారోక్షవానిత్యధ్యాహారః స్వాత్మన్యాధారభూతే స్వే స్వైకవకర్తా స్వాత్మానం ప్రకృతిపురుషశరీరకం జగద్రూపేణ పరిణమయ్య తత్తన్నియన్తృతయాఽఽత్మత్వేన చాను

దం కులమ్ । భవద్భ్యాముద్ధృతం కృచ్ఛ్రాద్దురన్తాచ్చ సమేధితమ్ ॥ ౧౮ ॥ యువాం ప్రధానపురుషౌ జగద్ధేతూ జగన్మయౌ । భవద్భ్యాం న వినా కిఞ్చిత్పరమస్తి న చాపరమ్ ॥ ౧౯ ॥ ఆత్మసృష్టమిదం విశ్వమన్వావిశ్య స్వశక్తిభిః । ఈయసే బహుధా బ్రహ్మన్ శ్రుతిప్రత్యక్ష ❀ గోచరః ॥ ౨౦ ॥ యథా హి భూతేషు చరాచరేషు మహ్యాదయో యో

ప్రవిశ్య స్వపర్యన్తదేవమనుష్యాదిశబ్దబుద్ధివిషయతయా నానా ప్రతీయస ఇత్యర్థః అనేన కృత్స్నం విశ్వం ప్రతి పరమపురుషస్యైకస్యైవ ప్రకృతిపురుషకాలశరీరకత్వవిశిష్టేనోపాదానత్వం స్వస్వరూపేణ నిమిత్తత్వం తదుభయకారణత్వోపయుక్తసర్వజ్ఞత్వసర్వశక్తిత్వాదిగుణయుక్తత్వం దేవాదిబుద్ధిశబ్దయోరాత్మభూతతత్పర్యన్తత్వం చోక్తం భవతి, నను లౌకికానాం దేవాదిబుద్ధిశబ్దయోః దేవాదిమాత్రవిషయత్వేనానుభవసిద్ధత్వాత్కథం తయోస్తత్పర్యన్తతా విశ్వస్య మదేకోభయకారణత్వే చ కిం ప్రమాణమిత్యత ఆహ విశినష్టి । శ్రుతిప్రత్యక్షగోచర ఇతి ॥ శ్రుతిప్రత్యక్షయోః గోచరో విషయః “తద్ధైతత్పశ్యన్నృషిర్వామదేవః ప్రతిపేదే అహం మనురభవం సూర్యశ్చ కక్షీవానృషిరస్మి విప్ర” ఇతి శ్రుతిప్రసిద్ధానాం సాక్షాత్కృత బ్రహ్మపర్యన్తస్వాత్మయాథాత్మ్యానాం తత్పర్యన్తత్వేన గృహీతచిదచిద్వాచిశబ్దశక్తీనాం వామదేవాదీనాం ప్రత్యక్షస్య “అయమాత్మా బ్రహ్మ తత్త్వమసి ఐతదాత్మ్యమిదం సర్వం సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ” ఇత్యాదిశ్రుతీనాం చోక్తవిధత్వే న విషయ ఇత్యర్థః ॥ న హి దేహాత్మభ్రమవతస్స్వతన్త్రాత్మభ్రమయుక్త లౌకికానుభవమాత్రేణ దేవాదిబుద్ధిశబ్దానాం తత్పర్యన్తత్వహానిరితి భావః ॥ శ్రుతిప్రత్యక్షగోచరమితి పాఠే క్రియావిశేషణమ్ ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ ఉక్తమేవోపాదానకారణత్వం కారణస్య తదవస్థాయామేకత్వేనావస్థితస్య వికార్యావస్థాయాం నానాత్వేన భానం చ సదృష్టాన్తముపపాదయతి ॥ యథా హీతి ॥ దృష్టాన్తే యోనిష్విత్యస్యాత్మ్యాదిః దార్ష్టాన్తికే ఆత్మయోనిష్వితి వ్యాత్మశబ్దప్రయోగాత్ స్వే మహ్యాదయో యోనయః ఉపాదానకారణాని యేషాం తేషు చరాచరాత్మకేషు భూతేషు వ్యష్టిభూతేషు మహ్యాదయః సమష్టయః నానా భాన్తి కారణాని సమష్టిభూతాన్యేవైకైకశోఽవస్థితాన్యనేకకార్యాత్మనా భాన్తీతి దృష్టాన్తార్థః ॥ ఏవం భవానేవ కేవలః ఏకరూపః, అవిభక్తనామరూపప్రకృతిపురుషకాలశరీరకః, ఆత్మా, యోనిః కారణం, యేషాం తేషు, వ్యష్టిసమష్ట్యాత్మకసర్వపదార్థేషు, బహుధా విభాతి, యోనిష్వాత్మయోనిష్విత్యుభయత్ర సప్తమీనిర్దేశస్యాయమభిప్రాయః, అవస్థాభేదమాత్రమేవ, న తు కార్యం నామ కారణాదతిరిక్తం వస్త్వస్తీతి కార్యావస్థాదశాయాం కారణమేవ తత్తత్కార్యాఖ్యావస్థావి

శేషవిశిష్టతయా బహుధా ప్రతిభాతీతి - న కేవలం తవ కారణతయైవ కార్యతాయాం బహుధా భానమపి త్వన్తరాత్మతయాఽపీత్యభిప్రాయేణ విశినష్టి ॥ ఆత్మేతి ॥ అయం భావః యథైకస్య జీవస్య క్రమేణ దేవమనుష్యాద్యనేకశరీరవిశిష్టత్వాకారేణ బహుధా ప్రతీతిః - యథా చ, సౌభర్యాదేర్యుగపదనేకశరీరవిశిష్టత్వవేషేణ-తథా భవతః కృత్స్నచిదచిదన్తరాత్మత్వాత్తత్తచ్చిదచిద్విశిష్టతాకారేణ బహుధా భానమితి - నను జీవదృష్టాన్తేన యద్యేకస్యానేకధా తత్తచ్ఛరీరవిశిష్టతాకారేణ భానం-తర్హి-తద్వదేవ కర్మవశ్యతాపత్తిరిత్యతో విశినష్టి ॥ ఆత్మతన్త్ర ఇతి ॥ స్వతన్త్రః- అకర్మవశ్య ఇత్యర్థః-న హ్యేకస్యానేకధాఽవస్థానమేవ కర్మవశ్యత్వాపాదకం-అపి తు సుఖదుఃఖాదిభోక్తృత్వం-తత్తు న తవాస్తి, తథా చ శ్రూయతే “అనశ్నన్నన్యో అభిచాకశీతీ”తి భావః - అనేన జీవవైలక్షణ్యం సూచితమ్ ॥ ౨౧ ॥ తదేవోపపాదయతి ॥ సృజసీతి ॥ స్వశక్తిభిః కార్యోపయుక్తస్వాపృథక్సిద్ధవిశేషణాత్మకైః-రజఆద్యాఖ్యైః-ప్రకృతిగుణైః-విశ్వం-సృజసి లుమ్పసి హరసి-పాసి రక్షసి - రజఃప్రచురచతుర్ముఖాఖ్యజీవశరీరకత్వవేషేణ సృజసి-తమఃప్రచురరుద్రాఖ్యజీవశరీరకత్వవేషేణ లుమ్పసి - సత్త్వప్రవర్తకస్వావతారేణ పాసీత్యర్థః-యద్యప్యేవమథాఽపి, తైర్గుణైః, కర్మభిః రజఆదిగుణమూలకసృష్ట్యాదివ్యాపారైశ్చ, న చ బధ్యసే-గుణపారవశ్యాభావాత్సృష్ట్యాదికర్మణాం పుణ్యాపుణ్యమూలకత్వాభావాచ్చ సుఖదుఃఖాదిభోక్తృత్వాపాదకకర్మబన్ధో నాస్తీత్యర్థః॥ బన్ధాభావహేతూపన్యాసేన బన్ధహేతుం నిరాకుర్వన్ విశినష్టి ॥ జ్ఞానాత్మన ఇతి ॥ జ్ఞానాత్మనః స్వస్వరూపేణావస్థితస్య-స్వత ఏవ నిరస్తనిఖిలదోషస్య - సమస్తకల్యాణగుణస్య - గుణపారవశ్యపుణ్యాపుణ్యరూపకర్మాన్వయరహితస్య-తవ-బన్ధహేత్వభావాత్ప్రత్యుత బన్ధప్రతిభటధర్మయోగాచ్చ న బన్ధశఙ్కాహేతుసంభావనాపీత్యర్థః - జీవస్తూక్తవిధత్వవిపరీత ఇతి భావః ॥ ౨౨ ॥ తదేవం స్వేన రూపేణావస్థితస్య జీవవైలక్షణ్యాపాదకగుణకర్మాన్వయాభావ-స్తత ఏవ బన్ధాభావశ్చోక్తః, అథ జీవశరీరకస్యాపి జీవగతబన్ధమోక్షాద్యస్పర్శమాహ॥ దేహాద్యుపాధేరితి ॥ దేవమనుష్యాదిదేహాదిరూపోపాధేరనిరూపితత్వాత్ భోగార్థతయా నిరూపితత్వాభావాత్-తదాత్మనః జీవాన్తరాత్మనః-తవ, భవస్సంసారః, సాక్షాన్నాస్తి-శరీరభూత

సి ముఖా నిత్యనానా । ఏవం భవాన్ కేవల ఆత్మయోనిష్వాత్మాఽఽత్మతన్త్రో బహుధా విభాతి॥ ౨౧ ॥ సృజస్యథో లుమ్పసి పాసి విశ్వం రజస్తమస్సత్త్వగుణైః స్వశక్తిభిః । న బధ్యసే తద్గుణకర్మభిర్వా జ్ఞానాత్మనస్తే క్వ చ బన్ధహేతుః॥ ౨౨ ॥ దేహాద్యుపాధేరనిరూపితత్వాద్భవో న సాక్షాచ్చ తదాత్మనస్స్యాత్ । అతో న బన్ధస్తవ నైవ మోక్షస్స్యాతాం నికామం త్వయి నోఽవివేకః॥ ౨౩ ॥ త్వయోదితోఽయం జగతో హితాయ యదా యదా వేదపథః పు

జీవస్యైవేతి భావః-యథా నృసింహస్య కేశశ్మశ్రుతైక్ష్ణ్యం దేహగతం-న త్వాత్మగతం, తద్వత్-భిదాత్మనస్స్యాదితి పాఠాన్తరం-తదా భిదాఽఽత్మన ఇత్యేవేదృష్టాన్తోఽభిప్రేతః యథా శరీరగతా దేవత్వమనుష్యత్వాదిభిదా, న తదాత్మనస్సాక్షాత్స్యాత్, అపి తు శరీరద్వారా, తథా, జీవగతో భవోఽపి న సాక్షాద్భవతస్స్యాత్, అపి తు జీవద్వారా-స్వరూపతస్తు భవాన్వయరహిత ఏవ భవానిత్యర్థః॥ యద్వా । ఆత్మన ఇతి హేతుగర్భమిదం విశేషణం ఆత్మనశ్చిదచిదన్తరాత్మత్వాత్, తవ, న శరీరభూతచిదచిద్గతా భిదాఽస్తి, న హి శరీరగతబాల్యాదిభిదా శరీరిణి ప్రసజతీతి భావః ॥ నను శరీరగతధర్మాన్వయరహితేఽపి జీవ ఇవ భవాన్వయో దుర్వార ఇత్యత ఆహ ॥ దేహాద్యుపాధేరనిరూపితత్వాద్భవో నేతి ॥ జీవస్య కర్మమూలకసుఖదుఃఖాదిభోగార్థతయా కరణకళేబరాద్యుపాధేర్నిరూపితత్వాద్భవోఽస్తి, తవ తు క్రీడార్థతయేతి న భవోఽస్తీతి భావః॥ అతః యతో న భవోఽస్త్యతః, బన్ధః భవనిదానభూతః కర్మబన్ధః, నాస్తి, తస్మాన్మోక్షశ్చ నాస్తి, బన్ధాభావాత్తదవధికమోక్షశ్చ నాస్తి, అత-స్తావభౌ న స్యాతామితి న శఙ్క్యత్వాద్వాక్యభేదేనాన్వయః-అతో-బన్ధో మోక్షశ్చ న స్యాతామితి ॥ అన్వయే తు నఞన్తరవైయర్థ్యం-ప్రత్యేకాన్వయే తు స్యాతామితి ద్వివచనాన్వయానుపపత్తిః-యద్వా - నఞ్భ్యాం బన్ధమోక్షయోః ప్రత్యేకమేవ నిషేధ్యత్వావగతేర్మోక్షశ్చ ప్రత్యేకమేవ క్రియాన్వయిత్వావగమస్స్వారస్యాచ్చ స్యాతామితి ద్వివచనమత్ర ౧ స్యాదిత్యర్థః ॥ నన్వహమపి రామకృష్ణాదిమనుష్యాదిరూపభాగతః కర్మవశ్య ఇత్యత ఆహ ॥ సకామస్త్వయీతి॥ సః రామకృష్ణాదిరూపదేహాద్యుపాధిః - కామ్యత ఇతి కామః కేవలం స్వేచ్ఛామూలకో-న తు కర్మమూలక ఇత్యర్థః, తర్హి-తథా సర్వైః కిం నావసీయత ఇత్యత ఆహ ॥ నోఽవివేక ఇతి॥ నోఽస్మాకమితి వివేకః-జీవేశ్వరయాథాత్మ్యవివేకాభావప్రయుక్తత్వద్దేహాద్యుపాధేః కర్మమూలత్వోద్భావనమిత్యర్థః ॥ ౨౩ ॥ నను దేహాద్యుపాధేః-కర్మమూలత్వ-మత ఏవ తత్ఫలమూలసుఖదుఃఖాద్యఖిలభోగార్థత్వం చ జీవేషు సిద్ధం-మద్దేహాద్యుపాధేర్యది స్వేచ్ఛైకమూలత్వే కిం తత్ప్రయోజనమిత్యత ఆహ॥ త్వయోదిత ఇతి ద్వాభ్యాం జగతో హితార్థత్వం, యః-త్వమేవ-వదిష్టః పురాణో-వేదమార్గః శ్వసితభూతవేదబోధితో ధర్మమార్గః-సః- యదా, అసద్భిః సమీహితా సాధనైః ప్రత్యుతాన్ధరావహైః-పాషణ్డపథైః

---

౨౩ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ భిదాఽఽత్మనస్స్యాత్

వేదపథవిరోధిభిః-బాధ్యేత-తదా-భవాన్-సత్త్వగుణం శుద్ధసత్త్వమయం-విగ్రహం-బిభర్తి॥ "యదా యదా హి ధర్మస్య-పరిత్రాణాయ సాధూనా",మితి శ్లోకద్వయోక్తప్రయోజనార్థ-మవతరసి-నతు కర్మఫలభోగార్థం-జీవవజ్జన్మమరణాదిమచ్ఛరీరద్వారా జాయస ఇతి భావః ❋ ॥ ౨౪ ॥ ❋ స ఇతి ॥ యో-రామాదిరూపేణావతీర్ణ-స్స-త్వం, హే ప్రభో, అధునా, ఇహ లోకే-వసుదేవగృహే, స్వాంశేన బలరామేణ సహ, సఙ్కల్పరూపేణ జ్ఞానేన వా, అవతీర్ణోఽసి, కిం కర్తుం, సురేతరాణా మసురప్రకృతీనాం, రాజ్ఞాం కంసాదీనాం-అక్షౌహిణీనాం, యాని, శతాని, తేషాం-వధేన-భూమే-ర్భార-మపనేతుం నిరాకర్తుం, అముష్య యాదవస్య, యశో-వితన్వన్ "లక్షణహేత్వో",రితి శత్రాదేశః, విస్తారయితుం చేత్యర్థః ❋ ॥ ౨౫ ॥ ❋ ఇత్థం-భగవన్తం స్తుత్వా సంప్రతి తదాగమనేనాత్మ తదనుబన్ధినాం కృతార్థతామావిష్కరోతి ॥ అద్యేతి ॥ హే ఈశ, అధునా-నోఽస్మాకం-వసతయః గృహాః - భూరిభాగాః బహుభాగ్యవత్యః, తత్ర హేతుం వదన్ భగవన్తం వసతీశ్చ విశినష్టి ॥ హేఽధోక్షజ జగద్గురు-స్త్వం, యాః వసతీః, ప్రవిష్టః - కథంభూతః - యో భవాన్-సర్వే, దేవా బ్రహ్మరుద్రేన్ద్రాశ్చ-పితరశ్చ-భూతాని చ-నృదేవాశ్చ-మూర్తిశ్శరీరం-యస్య, తథాభూతః - ఆత్మా "అజ్ఞాన్యన్యా దేవతా", ఇత్యాది శ్రుత్యర్థోఽత్రానుసంహితః-యస్య చ తవ-పాదయోః శౌచేన క్షాళనేన, పవిత్రం-సలిలం గఙ్గాత్మకం కర్తృ త్రిలోకీం-పునాతి-సర్వదేవపితృభూతనృదేవమూర్తిరితి దేవాదీనాం శరీరత్వకథనేన పారతన్త్ర్యముక్తమ్ ❋ ॥ ౨౬ ॥ ❋ అత ఏవ "కో హ్యేవాన్యాత్కః ప్రాణ్యాద్యదేష ఆకాశ ఆనన్దో న స్యాత్ । ఏష హ్యేవానన్దయాతీ",తి శ్రుత్యుక్తరీత్యా కామమోక్షప్రదః తదుపాయభూతశ్చ త్వమేవేతి వక్తుముపాయత్వోపయుక్తగుణైస్త్వమేవ విశింషన్ తదన్యం శరణమిచ్ఛన్మూర్ఖ ఇత్యాహ ॥ క ఇతి ॥ పణ్డిత ఇత్యస్య చేదితి శేషః - పణ్డితశ్చే-త్కోవా, త్వత్ త్వత్తోఽన్యం శరణం-సమీయాద్వ్రజేత్-సమీహితసాధనత్వేనాధ్యవస్యేదిత్యర్థః - యోఽన్యం-శరణం సమీయా-త్స, మూర్ఖ ఇతి భావః, కథంభూతాత్ భక్తప్రియాత్-భక్తాః ప్రియా యస్య - భక్తానాం ప్రియశ్చ-తస్మాత్ "ప్రియో హి జ్ఞానినోఽ

రాణః । బాధ్యేత పాషణ్డపథైరసద్భిస్తదా భవాన్సత్త్వగుణం బిభర్తి॥ ౨౪ ॥ స త్వం ప్రభోఽద్య వసుదేవగృహేఽవతీర్ణస్స్వాంశేన భారమపనేతుమిహాసి భూమేః । అక్షౌహిణీశతవధేన సురేతరాంశరాజ్ఞామముష్య చ కులస్య యశో వితన్వన్ ॥ ౨౫ ॥ అద్యేశ నో వసతయః ఖలు భూరిభాగా యస్సర్వదేవపితృభూతనృదేవమూర్తిః । యత్పాదశౌచసలిలం త్రిజగత్పునాతి స త్వం జగద్గురురధోక్షజ యాః ప్రవిష్టః ॥ ౨౬ ॥ కః పణ్డితస్త్వదపరం శరణం సమీయాద్భక్తప్రియాదృతగిరస్సుహృదః కృతజ్ఞాత్ । సర్వాన్దదాతి సుహృదో భజతోఽభికామానాత్మానమప్యుపచయాపచయౌ న యస్య ॥ ౨౭ ॥ దిష్ట్యా జనార్దన భవానిహ నః ప్రతీతో యోగేశ్వరైరపి దురాపగతిస్సురేశైః । ఛి

త్యర్థమహం స చ మమ ప్రియః", ఇతి త్వదుక్తేరితి భావః - తత్ర బహుప్రీహిపక్షే భక్తానాం ప్రీతివిషయత్వోక్త్యా తత్ప్రీతిపక్షీకృత పణపూర్వకం తత్సుఖాపాదకత్వలాభాచ్ఛరణ్యత్వోపయుక్తగుణవత్త్వమభిప్రేతం - తత్పురుషపక్షే తు, భక్తప్రీతివిషయతోక్త్యా ప్రాప్యత్వోపయుక్తగుణవత్త్వం - ఋతా సత్యా-గీర్వాక్-యస్య, తస్మాత్ "పార్థ నైవేహ నాముత్ర వినాశస్తస్య విద్యతే । అనృతం నోక్తపూర్వం మే న చ వక్ష్యే కదాచన", ఇతి సప్రతిజ్ఞం సత్యమేవ బ్రువత ఇత్యర్థః - అయమపి శరణ్యత్వోపయుక్తగుణః, కృతజ్ఞాత్-కృతం యాదృచ్ఛిక ప్రాసఙ్గికానుషఙ్గికాద్యన్యతమం - తత్కర్తృ విజ్ఞాతం-స్వతస్త్వకృతమపి-సుకృతత్వేన జానాతీతి తథా - తస్మాత్-రక్షణే వ్యాజమాత్రాపేక్షిణో న తు పుష్కలకారణాపేక్షిణ ఇతి భావః - అనేన దయాళుత్వం ఫలితం- సుహృదః హితైకాచరణశీలాత్ - అనేన కంసాదిశిక్షాప్యన్తతస్తద్ధితార్థైవేతి భావః - కుతః-యతో-భవాన్-సుహృదః భవతో హ్యైకైకరవర్ణాశ్రమోచితధర్మానుష్ఠాననిష్ఠస్య, భజతో భక్తిం కుర్వతః పురుషస్య, అభికామాన్ సర్వాన్ సమీహితాన్-దదాతి కిము దేవత - దభికామాన్ దదాతీతి-యతో నిరతిశయానన్దరూప-మత ఏవ, నిరతిశయపురుషార్థరూపం చా-త్మానమపి-దదాతి. అనేన మోక్షప్రదత్వముక్తం భవతి-కథంభూతమాత్మానం-యస్యా, త్మనస్స్వస్య, ఉపచయాపచయౌ వృద్ధిహ్రాసౌ-న భవత-స్తం, అనేన నిర్వికారత్వం -తత ఏవ చిదచిద్వైలక్షణ్యం చ ఫలితమ్ ❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋ అథైవంభూతస్య దుర్దర్శస్య తస్య కేవలం స్వమాంసచక్షుర్విషయతాపత్త్యా తస్మిన్ సౌలభ్యం, తయా స్వస్యాలభ్యలాభరూపమహానన్దప్రాప్తిం చ-వదంస్తన్నాయానివృత్తమేతమేవోపాయత్వేన ప్రార్థయతే ॥ దిష్ట్యేతి ॥ హే జనార్దన-సర్వాన్తరాత్మన్-సురేశైర్బ్రహ్మాదిభి-ర్యోగీశ్వరైస్సనకాదిభిశ్చ, దురాపా దుష్ప్రాపా-గన్తుమశక్యా, గతిః ప్రకారో-యాథాత్మ్యమితి యావత్-సా-యస్య - స, భవా-నిహ మనుష్యలోకే- నోఽస్మాకం కేవలమజ్ఞానాం - ప్రతీతః చాక్షుషసాక్షాత్కారాత్మకప్రతీతివిషయో జాతః - దిష్ట్యా అయం మహానానన్దోఽస్మాకమిత్యర్థః ॥ ఇహేత్యస్యాస్మిన్ గృహ ఏవేతి వార్థః - నను - మద్దర్శనమేవ కిం బహుమన్యసే - నతు సమీహితం యాచ ఇతి చే-దిదం యాచస ఇత్యభిప్రాయేణాహ ॥ ఛిన్ధీతి ॥ నోఽస్మాకం - భవదీయమాయాకార్యభూతాం - సుతా

షు మోహ ఏవ-రశనాపాశ-స్తాం - మాశు,ఛిన్ధి, ఇదమేవమమప్రార్థనీయమిత్యర్థః ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀ ఇతీతి॥భక్తేనాక్రూరేణార్చితః స్తుతశ్చ, హరిః సస్మిత-స్మితేనసహితంయథాతథా, అక్రూరం,ప్రాహ ॥ కథంభూతో-వాగ్భిరేవ సమ్మోహయన్నివ స్వమాహాత్మ్యవిషయకమోహంజనయన్నివ, ఇవశబ్దేనైవమపినతస్యనిత్యయుక్తస్యమోహ ఇతిసూచ్యతే ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀ ఉక్తమేవాహ॥ త్వమితిసప్తభిః ॥త్వం-నోఽస్మాకం గురుఃహితకృత్ పితృవ్యఃపితృభ్రాతాచ,అనేనపూజ్యత్వముక్తం,శ్లాఘ్యో బన్ధుశ్చ - నతుకంసాదివన్నిన్ద్యబన్ధుః , నాప్యుపేక్ష్యః,అపితుప్రశస్యబన్ధుః,అనేనాన్యోన్యప్రీతివిషయత్వముక్తం - త్వ-మేవంవిధః-వయంతురక్ష్యాః , త్వమేతిశేషః - గురుత్వాద్ధితోపదేశేనాహితాద్రక్ష్యాః , పోష్యాఃపితృవ్యత్వాద్వర్ధితవ్యాః,అనుకమ్ప్యాః - మద్విషయకప్రీత్యాశ్రయత్వాద్దయనీయాః-వోయుష్మాకం - ప్రజాఃపుత్రావయమిత్యర్థః - అతోనవయంపూజ్యాః కింతుత్వమేవఇతిభావః ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀ నకేవలమస్మాకమేవయూయంపూజ్యాః - అపితు-సర్వేషామపీతిసహేతుకమాహ॥భవద్విధాఇతి ॥ భవాదృశా-భాగవతాః - అతఏవ-అర్హసత్తమాఃఉత్కృష్టతమాః. అతఏవ,ఆత్మవిశుద్ధరూపశ్రేయస్కామైః స్వస్యైవ,కామైర్నృభిః-నిత్యం,సన్నిషేవ్యాఃననుఆత్మవిశుద్ధయేనృభిర్దేవాస్సన్నిషేవ్యాఇతిప్రసిద్ధంతత్రాహ ॥ దేవాఇతి ॥ దేవాఇన్ద్రాదయః - స్వార్థాఃస్వప్రయోజనపరాః-నసాధవఃనతేపరోపకారిణః - యూయంతు,నస్వార్థాః,కింతు పరోపకారిణఏవేత్యర్థః-తస్మాద్యూయమేవసన్నిషేవ్యాః ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀ నన్వేవమపి శ్రేయస్కామైర్గఙ్గాదిపుణ్యసరితాంమృచ్ఛిలామయభగవత్ప్రతిమానామేవసిషేవ్యతాపావిత్ర్యావహత్వాదిత్యతఆహ ॥ నహీతి ॥ అమ్మయానిజలమయానిగఙ్గాదీని న-తీర్థాని-నభవద్విధాఇవపావనకరాణి-పునన్తీత్యస్యాపకర్షోవా - నతథాపునన్తీత్యర్థః - తథా,మృచ్ఛిలామయాః,దేవాః,భగవత్ప్ర

స్న్యాశునస్సుతకళత్రధనాప్తగేహదేహాదిమోహరశనాంభవదీయమాయామ్॥ ౨౮ ॥శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్యర్చిత స్సంస్తుతశ్చభక్తేనభగవాన్హరిః । అక్రూరంసస్మితంప్రాహగీర్భిస్సమ్మోహయన్నివ॥ ౨౯ ॥త్వంనోగురుఃపితృవ్యశ్చశ్లాఘ్యోబన్ధుశ్చనిత్యదా । వయంతురక్ష్యాఃపోష్యాశ్చ*అనుకమ్ప్యాఃప్రజాహివః॥ ౩౦ ॥భవద్విధామహాభాగవతానిషేవ్యాఅర్హసత్తమాః । శ్రేయస్కామైర్నృభిర్నిత్యందేవాస్స్వార్థానసాధవః ॥ ౩౧ ॥ నహ్యమ్మయానితీర్థానినదేవామృచ్ఛిలామయాః । తేపునన్త్యురుకాలేనదర్శనాదేవసాధవః॥ ౩౨ ॥సభవాన్సుహృదాం వైనశ్శ్రేయాన్శ్రేయశ్చికీర్షయా । జిజ్ఞాసార్థంపాణ్డవానాంగచ్ఛస్వ*గజసాహ్వయమ్ ॥ ౩౩ ॥ పితర్యుపరతే బాలాస్సహమాత్రాఽతిదుఃఖితాః । ఆనీతాస్స్వపురంరాజ్ఞావసన్తఇతిశుశ్రుమ॥ ౩౪ ॥తేషురాజాఽమ్బికాపుత్రోభ్రాతృపుత్రేషుదీనధీః । సమోనవర్తతేనూనందుష్పుత్రవశగోఽన్ధదృక్॥ ౩౫ ॥గచ్ఛజానీహితద్వృత్తమ

తిమాశ్చ న-యథాభవద్విధాఃపునన్తినతథాపునన్తి - కింతుప్రకారాన్తరేణపునన్తీత్యర్థః - అభిప్రేతంవైషమ్యంవిశదయతి॥ తేఇతి ॥ తానిచతేపుంశేషఅర్షః,అమ్మయానిదేవాశ్చ,ఉరుకాలేన-స్నానపానపరిచర్యాదిసమాచరితేనదీర్ఘేణకాలేన పునన్తి, సాధవోభవద్విధాస్తు-దర్శనాదేవ-పునన్తి - అత్రకేచిదేవంవ్యాచక్షతే-కిందేవాదయోనసేవ్యాఇత్యతఆహ॥ నహీతి ॥అమ్మయానితీర్థానిమృచ్ఛిలామయాశ్చ , దేవా,నభవన్తీతిన , అపితు భవన్త్యేవ-తథాఽపి-సాధూనాంచతేషాంచమహదన్తరమిత్యాహ ॥ తేపునన్తీతి ॥ తచ్చిన్త్యం॥దేవాస్స్వార్థానసాధవఇత్యనేనైవాసేవ్యత్వస్యోక్తత్వాత్-పునరసేవ్యత్వాశఙ్కాపరిహారయోరయుక్తత్వాత్ - సేవ్యత్వాపాదకపవిత్రత్వాపాదకత్వతదభావయోరేవసంశయోదయాత్ - అతఏవ, తేపునన్త్యురుకాలేనేతిపవిత్రతాకరత్వ తారతమ్యోక్తిస్సఙ్గచ్ఛతే - కించామ్మయానాంమృచ్ఛిలామయానాంచాతీర్థత్వాదేవత్వాదిశఙ్కాయాంహి " నచద్వయం ప్రకృతమర్థంసూచయతి ,, తిన్యాయేనతీర్థత్వదేవత్వసిరీకరణోపపత్తిః-తదాహ్యేవమాశఙ్కనీయంతర్హి కిమమ్మయానినతీర్థాన్యేవ -మృచ్ఛిలామయాఃకింనదేవాఏవేతి - నచపూర్వగ్రన్థాదియంశఙ్కోదేతి- అతోయథోక్తఏవార్థః ❀ ॥ ౩౨ ॥ ❀ కించికీర్షయాప్రాగాదితియదుక్తం,తత్కార్యమాదిశతి॥సఇతి॥ఉక్తవిధో-భవాన్నోఽస్మాకం, మే,సుహృద,స్తేషాంమధ్యేశ్రేయాన్ , అతో,నః-శ్రేయఃకర్తుమిచ్ఛయా-పాణ్డవానాం,జిజ్ఞాసార్థంసుఖదుఃఖవిచారార్థం, హాస్తినపురం-గచ్ఛ ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀ పితరిపాణ్డౌ-ఉపరతేస్వర్గతేసతి-బాలాః-అతఏవ,అతిదుఃఖితాః-రాజ్ఞాధృతరాష్ట్రేణ,స్వపురంప్రత్యా-నీతాః-తత్రాధునా-వసన్తీ-తి,శుశ్రుమ ❀ ॥ ౩౪ ॥ ❀ అమ్బికాపుత్రోధృతరాష్ట్రః,రాజా - భ్రాతృపుత్రేషువిషయభూతేషు-దీనాకృపణా,ధీ,ర్యస్య - తథాభూతః-సమోనవర్తతే-నూనంనిశ్చితం,తత్రహేతుః-దుష్పుత్రోదుర్యోధనః-తద్వశగః,తత్రహేతు,రన్ధదృక్అజ్ఞః ❀ ॥ ౩౫ ॥ ❀ అత, స్త్వం,గచ్ఛ,సాధ్వ,సాధువా- తేషాంపాణ్డవానాం వృత్తంవర్తనమవస్థానమితియావత్-త,జ్జానీహి తద్వృత్తం-విజ్ఞాయ-తత,స్సుహృదాంపాణ్డవానాం-శంసుఖం,యథాభవేత్తథా,విధా

స్యామః కిం స్యామ ఇతి ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ ఇతీతి ॥ సమాదిశ్య ఆజ్ఞాప్య-తత, స్సఙ్కర్షణోద్ధవాభ్యాం సహ, స్వగృహం-గతవాన్ ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁
ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే అష్టచత్వారింశోఽధ్యాయః ✻✻✻✻✻✻✻✻✻

అథైవం ప్రేరితోఽక్రూరస్స్వం విజ్ఞాతసుహృద్వృత్తాన్తః పునరాగత్య తద్భగవతే న్యవేదయదిత్యాహైకోనపఞ్చాశత్తమేన ॥ స గత్వేత్యాదినా ॥ సోఽక్రూరః, కౌరవేన్ద్రాణాం, యశోభిః యశస్సూచకదేవబ్రాహ్మణాద్యాయతనాదిభి, రఙ్కితం, హాస్తినపురం, గత్వా తత్ర, భీష్మేణ సహిత-మామ్బికేయం ధృతరాష్ట్రం - విదురాదీంశ్చ - దదర్శేతి సంబన్ధః, తత్ర, పృథా కున్తీ, బాహ్లీకపుత్రః సోమదత్తః, గౌతమః కృపాచార్యః, భారద్వాజో ద్రోణః, ద్రౌణిరశ్వత్థామా ❁ ॥ ౧ ॥ ౨ ॥ ❁ యథావదితి, గాన్దినీసుతోఽక్రూరః, యథావద్యథాయోగ్యం, బన్ధుభిస్సహ, సమేత్య-తైర్బన్ధుభి-స్సంపృష్టస్స్వకుశల, స్స్వయమపి, సుహృదా-మవ్యయం కుశలం, పప్రచ్ఛ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ తతో రాజ్ఞో ధృతరాష్ట్రస్య వృత్తపరిశీలనార్థం, కతిచి, న్మాసా, నుషితవాన్ కథంభూతస్య, దుష్టాః ప్రజాః పుత్రా, యస్య, అనిజభావ ఆర్షః అల్పః మన్దః సారో ధృతిర్యస్య, ఖలానాం కర్ణాదీ, ననువర్తితుం శీలమస్యేతి తథా ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ తేజ ఇత్యాది ॥ పార్థేషు-ప్రజానా, మనురాగం, తేషాం, తేజ ఆదిగుణాంశ్చ, సహమానైః, ధార్తరాష్ట్రైః దుర్యోధనాదిభిః, య, త్కృతం విషప్రదానాదిక, మపేశలం కరిన దుష్టం కర్మ-యచ్చ-చికీర్షితం, తత్సర్వ, మస్మై అక్రూరాయ పృథా, విదురశ్చ, చఖ్యౌ-తత్ర, తేజః పరాభిభవః, ఓజః పరైరనభిభూతత్వం, బలం శారీరం ధానుషం చ-వీర్యం శౌర్యం తచ్చ యుద్ధే స్వగృహ ఇవ ప్రవేశసామర్థ్యమ్ ❁ ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ ❁ పృథా త్వితి ॥ తత్ర, పృథా తు, తదాఖ్యానాత్పూర్వమేవ, సమాగతం-

---

ధునా సాధ్వసాధు వా । విజ్ఞాయ తద్విధాస్యామో యథా శం సుహృదాం భవేత్ ॥ ౩౮ ॥ ఇత్యక్రూరం సమాదిశ్య భగవాన్ హరిరీశ్వరః । సఙ్కర్షణోద్ధవాభ్యాం వై తతస్స్వభవనం యయౌ ॥ ౩౯ ॥ ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻ ✻✻✻✻✻✻✻ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, అష్టచత్వారింశోఽధ్యాయః ✻✻✻✻✻✻✻

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ స గత్వా హాస్తినపురం కౌరవేన్ద్రయశోఽఙ్కితమ్ । దదర్శ తత్రామ్బికేయం సభీష్మం విదురం పృథామ్ ॥ ౧ ॥ సహపుత్రం బాహ్లీకం చ భారద్వాజం సగౌతమమ్ । కర్ణం దుర్యోధనం ద్రౌణిం పాణ్డవాన్ సుహృదోపరాన్ ॥ ౨ ॥ యథావదుపసఙ్గమ్య బన్ధుభిర్గాన్దినీసుతః । సంపృష్టస్తైస్సుహృద్వార్తాం స్వయం చాపృచ్ఛదవ్యయమ్ ॥ ౩ ॥ ఉవాస కతిచిన్మాసాన్ రాజ్ఞో వృత్తవివిత్సయా । దుష్ప్రజస్యాల్పసారస్య ఖలచ్ఛన్దానువర్తినః ॥ ౪ ॥ తేజ ఓజో బలం వీర్యం ప్రశ్రయాదీంశ్చ సద్గుణాన్ । ప్రజానురాగం పార్థేషు న సహద్భిశ్చికీర్షితమ్ ॥ ౫ ॥ కృతం చ ధార్తరాష్ట్రైర్యద్గరదానాద్యపేశలమ్ । ఆచఖ్యౌ సర్వమేతస్మై పృథా విదుర ఏవ చ ॥ ౬ ॥ పృథా తు భ్రాతరం ప్రాప్తమక్రూరముపసృత్య తమ్ । ఉవాచ జన్మనిలయం స్మరన్త్యశ్రుకలేక్షణా ॥ ౭ ॥ అపి స్మరన్తి నస్సౌమ్య పితరౌ భ్రాతరశ్చ మే । భగిన్యో భ్రాతృపుత్రాశ్చ జామయస్సఖ్య ఏవ చ ॥ ౮ ॥ భ్రాత్రేయో భగవాన్ కృష్ణశ్శరణ్యో భక్తవత్సలః । పైతృష్వస్రేయాన్ స్మరతి రామశ్చామ్బురుహేక్షణః ॥ ౯ ॥ సపత్నమధ్యే శోచన్తీం వృకాణాం హరిణీమివ । సాన్త్వయిష్యతి మాం వాక్యైః పితృహీనాంశ్చ బాలకాన్ ॥ ౧౦ ॥ కృష్ణ కృష్ణ మహాయోగిన్ విశ్వాత్మన్ విశ్వభావన । ప్రపన్నాం

భ్రాతరం, అక్రూర, ముపసృత్య సమేత్య, జన్మనిలయం జననభవనం స్మరన్తీ, అశ్రూణాం, కలాః లేశాః, యయో, స్తే ఈక్షణే, యస్యాస్సా-తమక్రూర, మువాచ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ ఉక్తిమేవాహ ॥ అపీతి షడ్భిః ॥ హే సౌమ్య, మే-పిత్రాదయో-నోఽస్మాన్, స్మరన్త్యపి స్మరన్తి కిం-తత్ర, జామయః కులస్త్రియః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ భ్రాత్రేయ ఇతి ॥ దేహసంబన్ధేనాప్యాత్మనాం రక్షకత్వఖ్యాపనాయ భ్రాత్రేయ ఇత్యుక్తిః, భ్రాతుః పుత్రో భ్రాత్రేయః - శరణముపాయ తామర్హతీతి శరణ్యః, అనేన దేహసంబన్ధాదికమనాదృత్య శరణాగతరక్షాశీలత్వముక్తం, తదుపయుక్తగుణపూర్తిరుచ్యతే ॥ భగవానితి ॥ శరణాగతానపి కదాచిద్దోషాన్వేషణేన న రక్షేదిత్యాశఙ్కాం నిరాకుర్వన్నాహ భక్తవత్సల ఇతి ॥ భక్తేషు దోషాదర్శీ - పితృష్వసుః పితృభగిన్యా మమ - పుత్రాన్ యుధిష్ఠిరాదీన్-స్మరతి - అపీతి శేషః, అనుషఙ్గో వా, స్మరతి కిమిత్యర్థః - తథా -అమ్బురుహ ఇవ ఈక్షణే యస్య-స-రామో ఽపి - స్మరతి కిం - తదీక్షణప్రసారమాత్రేణైవ నిస్తాపావయం భవిష్యామ ఇత్యభిప్రాయేణ తదీక్షణయోరమ్బురుహోపమా ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ సపత్నమధ్య ఇతి ॥ వృకాణాం-మధ్యే-హరిణీమివ-శత్రూణాం-మధ్యే-శోచన్తీం-మాం-పితృహీనాన్ బాలకాన్ పుత్రాంశ్చ, వాక్యైః సాన్త్వయిష్యతి కిమ్ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ ఏవమక్రూరం ప్రతి పరోక్షముక్త్వాఽథ సర్వాన్తరాత్మానం భగవన్తం బుద్ధ్యా సన్నిధాప్య కార్పణ్యావేదనపూర్వకమాత్మాత్మీయరక్షాం ప్రార్థయతే ॥ కృష్ణకృష్ణేతి ॥ హే మహాయోగిన్ హే సర్వజ్ఞ - సర్వాన్తరాత్మన్-విశ్వం భావయతి స్వభక్తజనం సుఖయుక్తం కరోతీతి తథా - శిశుభిః పుత్రైస్సహ - అవసీదన్తీం క్లి

శ్శక్తి-మధునా-ప్రపన్నాం శరణాగతాం చ-మాం-పాహి ✻ ॥ ౧౧ ॥ ✻ నను బ్రహ్మరుద్రాదిషు సత్సు కిం మామేవ శరణం గచ్ఛసీత్యత్రాహ ॥ నాన్యదితి ॥ మృత్యురూపాత్ సంసారా-ద్బిభ్యతాం-బ్రహ్మాదీనామప్య-పవర్గప్రదా-దీశ్వరస్య తవ-పదామ్భోజా-దన్య-న్నృణాం-శరణమిష్టసాధనం-న పశ్యామః- బ్రహ్మాదీనామపి ప్రపత్తృతుల్యయోగక్షేమత్వాన్న ప్రపత్తవ్యతేతి భావః ✻ ॥ ౧౨ ॥ ✻ ప్రపత్తిమపి యథావత్క-ర్తుమశక్నువన్త్యా మమ భగవత్ప్రసాదీ అఞ్జలిరేవేత్యభిప్రాయేణ ప్రణమతి ॥ నమ ఇతి ॥ శుద్ధాయ రాగద్వేషాదివిరహితాయ - కించిత్స్వానుకూల్యమాత్రాపేక్షో మేతి యావత్ - అఞ్జలిరేవ తం ప్రసాదయితుమలమితి భావః - బ్రహ్మణే స్వరూపేణ గుణైశ్చ నిరతిశయబృహతే, అనేన పరిపూర్ణస్య నాస్మాభిర్విధేయమస్త్యదపేక్షితమిత్యభిప్రేతం - పరమాత్మనే అన్తః ప్రవిశ్య ప్రశాసనేన భక్తైః స్వత్వప్రశాసనానురూపమేవాస్మత్ప్రవృత్తిరిత్యభిప్రేతం - యోగేశ్వరాయ - తత్తదధికార్యనురూపమనేకధావస్థితన్యాసాత్మకాయ యోగాయ, యుజ్యతే సర్వాత్మభిరితి యోగ-స్తస్మై, నిరుపాధికసర్వవిధబన్ధవే, ఏవంభూతాయ-కృష్ణాయ స్వర్గాపవర్గసుఖహేతవే నమః - త్వాముక్తవిధమహం - కృపణా-శరణం గతా శరణాగతశబ్దభాగస్మీతి భావః ✻ ॥ ౧౩ ॥ ✻ ఇతీతి ॥ ఇదం శ్రీమచ్ఛుకవచనం ॥ హే రాజన్ భవతాం-ప్రపితామహీ-పాణ్డోః-తస్య స్త్రీ,కున్తీ,ఇతీత్థం-కృష్ణం స్వజనం-చ,అనుస్మృత్య-దుఃఖితా సతీ, ఉపారుదత్ రురోద ✻ ॥ ౧౪ ॥ ✻ తదా-సమం దుఃఖం చ యస్య సః-కున్త్యాస్సహేతి శేషః, యద్వా,బన్ధుజనసుఖదుఃఖదర్శనజన్యవికారరహితః - జ్ఞాననిష్ఠత్వాత్,అక్రూరో- విదురశ్చ,తస్యాః-పుత్రాణాం, ముత్పత్తిహేతుభిః జనకైః - ధర్మానిలేన్ద్రాదిభిః,తత్కథనైరిత్యర్థః. సత్పుత్రేతిపాఠాన్తరం , తత్ర సద్భిః ధర్మానువర్తిభిః - పుత్రైః - స్తదుత్పత్తిహేతుభిశ్చ పూర్వోక్తైః - కున్తీం - సాన్త్వయామాసతుః -ధర్మానువర్తిత్వే

పాహి నో విద్విషతు భిశ్చాపసీదతీమ్ ॥ ౧౧ ॥ నాన్యత్తవ పదామ్భోజాత్ పశ్యామి శరణం నృణామ్ । బిభ్యతాం మృత్యుసంసారాదీశ్వరస్యాపవర్గికాత్ ॥ ౧౨ ॥ నమః కృష్ణాయ శుద్ధాయ బ్రహ్మణే పరమాత్మనే । యోగేశ్వరాయ యోగాయ త్వామహం శరణం గతా ॥ ౧౩ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్యనుస్మృత్య స్వజనం కృష్ణం చ జగదీశ్వరమ్ । ప్రారుదద్దుఃఖితా రాజన్ భవతః ప్రపితామహీ ॥ ౧౪ ॥ సమదుఃఖసుఖోఽక్రూరో విదురశ్చ మహాయశాః । సాన్త్వయామాసతుః కున్తీం ✻ సత్పుత్రోత్పత్తిహేతుభిః ॥ ౧౫ ॥ యాస్యన్ రాజానమభ్యేత్య విషమం పుత్రలాలసమ్ । అవదత్సుహృదాం మధ్యే బన్ధుభిస్సౌహృదోదితమ్ ॥ ౧౬ ॥ అక్రూర ఉవాచ ॥ భో భో వైచిత్రవీర్య త్వం కురూణాం కీర్తివర్ధన । భ్రాతర్యుపరతే పాణ్డావధునాఽఽసనమాస్థితః ॥ ౧౭ ॥ ధర్మేణ పాలయన్నుర్వీం ప్రజాశ్శీలేన రఞ్జయన్ । వర్తమానస్సమస్స్వేషు శ్రేయః కీర్తిమవాప్స్యసి ॥ ౧౮ ॥ అన్యథా త్వాచరన్ లోకే గర్హితో యాస్యసే తమః । తస్మాత్సమత్వే వర్తస్వ పాణ్డవేష్వాత్మజేషు చ ॥ ౧౯ ॥ నేహ చాత్యన్తసంవాసః కస్యచిత్కేనచిత్సహ । రాజన్స్వేనాపి దేహేన కిము జాయాత్మజాదిభిః ॥ ౨౦ ॥ ఏకః ప్రసూయతే జన్తురేక ఏవ ప్రలీయతే । ఏకోఽనుభుఙ్క్తే సుకృతమేక ఏవ

న్తిర్నాహ్యం సజత్వాచ్ఛగవదభిమానవిషయత్వాచ్చ న తేషాం శుభమస్తీత్యేకం విధైరుపదేశైరిత్యర్థః ✻ ॥ ౧౫ ॥ ✻ యాస్యన్నితి ॥ యాస్యన్ గమిష్యన్ - మధురాం ప్రతీతి శేషః - పుత్రలాలసం పుత్రేష్వాసక్తబుద్ధిం - అత ఏవ - విషమం - భ్రాతృపుత్రేష్వితి శేషః - విషమబుద్ధిం - రాజానం ధృతరాష్ట్రం - అభ్యేత్య - బన్ధుభిః కృష్ణాదిభి - ర్యత్సౌహృదేన సౌహార్దేన - కథితం - త - త్సుహృదాం మధ్యే - అవోచత్ ✻ ॥ ౧౬ ॥ ✻ ఉక్తమేవాహ ॥ భో భో ఇతి నవభిః ॥ హే వైచిత్రవీర్య-హే కురూణాం కీర్తివర్ధన - ఏవంవిధస్య - తవ - ఇయం - విషమా - బుద్ధి - రనుచితేతి సంబోధనద్వయాభిప్రాయః - భ్రాతరి పాణ్డౌ ఉపరతే స్వర్గతే సత్య-ధునా - త్వం నృపాసన-మధిష్ఠితవాన్ - ఇతోఽప్యనుచితం నేతి భావః ✻ ॥ ౧౭ ॥ ✻ తదాహ ॥ ధర్మేణేతి ॥ శీలేనావైషమ్యాదిస్వభావేన- రఞ్జయన్ స్వస్మిన్ తాసామనురాగం జనయన్ - స్వేష్వాత్మీయేషు - సమో వర్తమానః అవిషమస్సన్ శ్రేయః,కీర్తిం చ-ప్రాప్స్యసి ✻ ॥ ౧౮ ॥ ✻ అన్యథా వైషమ్యమాచరన్-జనై - ర్నిన్దితః తత-స్తమో నరకం-యాస్యసి ప్రాప్స్యసి తస్మాత్పాణ్డవేష్వాత్మజేషు చ విషయే - సమత్వే వర్తస్వ ✻ ॥ ౧౯ ॥ ✻ నన్వనపాయిష్వాత్మజేషు-యావత్స్వార్థమనువర్తమానేషు భ్రాతృపుత్రాదిషు చ- కథం సామ్యం స్యాదిత్యత్రాహ ॥ నేహేతి ॥ ఇహ లోకే-కస్యచి-త్కేనచిత్సాక - మత్యన్తసంవాసః నిత్యం సహ్యక్స్థితిర్నాస్తి సంయోగవియోగయోః కర్మమూలత్వేన యావత్కర్మైవ తావిత్యర్థః-తదేవ కైముత్యన్యాయేనాహ ॥ హే రాజన్ ధృతరాష్ట్ర స్వేన స్వకీయేన - దేహేన సహాపి-నాత్యన్తసంవాసః,భార్యాపుత్రాదిభిస్సహాత్యన్తసంవాసో నాస్తీతి కిము వక్తవ్యమిత్యర్థః ✻ ॥ ౨౦ ॥ ✻ ఏతదేవ నిదర్శయతి ॥ జన్తుశ్శరీరీ ఏక ఏవ - ప్రసూ

౧౫ ॥ శ్లో ✻ పా ॥ సత్పుత్రోత్పత్తి

యతే-నతు జాయాత్మజాదిభిస్సహే-తిభావః. తథా-ఏకఏవ-ప్రలీయతే నహి మ్రియమాణేనసహ తజ్జాయాదయో మ్రియన్త ఇతిభావః ॥ సుకృతదుష్కృతశబ్దౌ తత్ఫలభూతస్వైహికసుఖదుఃఖపరౌ-నతదోభౌగోఽపి-కేనచిత్సాహిత్యమితిభావః ✽ ॥ ౨౧ ॥ ✽ కించ యదా చ సహసంవసన్తి-తదా-క్లేశోపార్జితవిత్తాపహారితయా పుత్రా నామశత్రవ ఏవ జ్ఞేయా ఇత్యాహ-అధర్మోపచితమితి ॥ సంభోజనీయాః పోష్యాః పుత్రాదయ, ఇతి-వ్యపదేశై-రల్పమేధసః మూఢస్యా-ధర్మేణార్జితం-విత్తం-హరన్తి-యథా-జలౌకసో మత్స్యస్య-జీవనభూతాని-జలాని-తత్పుత్రా-హరన్తి-తద్వత్ ✽ ॥ ౨౨ ॥ ✽ కించ ॥ పుష్ణాతీతి ॥ స్వబుద్ధ్యా ఆత్మాత్మీయబుద్ధ్యా-యో-యాన్-పుష్ణాతి-తే-ప్రాణాః-రాయో ధనాని సుతాదయః-ఆదిశబ్దగ్రాహ్యభార్యాదయః ప్రాణశబ్దశ్శరీరోపలక్షకః, తం పుష్ణన్తమకృతార్థం అప్రాప్తభోగం-కామానభుక్త్వైవమృతం-ప్రహిణ్వన్తి త్యజన్తి ✽ ॥ ౨౩ ॥ ✽ స్వయమ్ త్వ-నర్థకోవిదః-స్వానర్థేష్వేవ-కుశలో-నతు-స్వహితఇతిభావః-తైః ప్రాణాదిభి-స్త్యక్తః-కిల్బిషం తత్పోషణార్థం కృతంపాప-మాదాయ-అసిద్ధార్థః అపరిపూర్ణమనోరథః-స్వధర్మ విముఖః-హేతుగర్భమిదం-తత్త్వాత్-అన్ధం తమోఽన్ధతామిస్రాఖ్యం నరకం-ప్రవిశతి ✽ ॥ ౨౪ ॥ ✽ ఉపదేశముపసంహరతి ॥ తస్మాదితి ॥ హేరాజన్-తస్మాత్-త్వ స్థితే రేవంవిధత్వా-దిమం-దేహ-తదనుబన్ధ్యాదికం-దేహసర్వం-లోకం, స్వప్నమాయామనోరథం ఆశ్చర్యమనోరథమివ-అనిత్యం-వీక్ష్యజ్ఞాత్వా-ఆత్మనాబుద్ధ్యా-ఆత్మాన-మాయమ్యనియమ్య-హేప్రభో-సమః సర్వత్రసమబుద్ధిస్సన్-శాన్తః రాగద్వేషాదినిర్ముక్తో-భవ ✽ ॥ ౨౫ ॥ ✽ ఇత్థం ప్రతిబోధితః ప్రాహధృతరాష్ట్రః ॥ యథేతి ॥ హేదానపతే దానాధిప-అత్యుదార-మూఢమప్యేవం జ్ఞానప్రదానేన సంజీవయిష్యే స్తవౌదార్యమనితరసాధారణమితి సంబోధనాభిప్రాయః-యదాభవాన్

చదుపస్కృతమ్ ॥ ౨౧ ॥ అధర్మోపచితం విత్తం హరన్త్యన్యేఽల్పమేధసః ✽ । సమ్భోజనీయాపదేశైర్జలానీవ జలౌకసః ॥ ౨౨ ॥ పుష్ణాతి యానధర్మేణ స్వబుద్ధ్యా తమపణ్డితమ్ । తేఽకృతార్థం ప్రహిణ్వన్తి ప్రాణా రాయస్సుతాదయః ॥ ౨౩ ॥ స్వయం కిల్బిషమాదాయ తైస్త్యక్తో నార్థకోవిదః । అసిద్ధార్థో విశత్యన్ధం స్వధర్మవిముఖస్తమః ॥ ౨౪ ॥ తస్మాల్లోకమిమం రాజన్స్వప్నమాయామనోరథమ్ । వీక్ష్యాయమ్యాత్మనాఽఽత్మానం సమశ్శాన్తో భవ ప్రభో ॥ ధృతరాష్ట్ర ఉవాచ ॥ యథా వదతి కల్యాణీం వాచం దానపతే భవాన్ । తథాఽనయా న తృప్యామి మర్త్యః ప్రాప్య యథామృతమ్ ॥ ౨౬ ॥ తథాఽపి సూనృతా సౌమ్య హృది న స్థీయతే చలే । పుత్రానురాగవిషమే విద్యుత్సౌదామనీ యథా ॥ ౨౭ ॥ ఈశ్వరస్య విధిం కో ను విధునోత్యన్యథా పుమాన్ । భూమేర్భారావతారాయ యోఽవతీర్ణో యదోః కులే ॥ ౨౮ ॥ యో దుర్విమర్శపథయా నిజమాయయేదం సృష్ట్వా గుణాన్విభజతే తదనుప్రవిష్టః । తస్మై నమో దురవబోధవిహారతన్త్రసంసారచక్రగతయే పరమేశ్వరాయ ॥ ౨౯ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్యభిప్రేత్య నృప

కల్యాణీం కల్యాణావహాం-వాచం-వదతి-తదా-అనయావాచా-నతృప్యామి-నతస్యాః ఫలం బుద్ధిం కరోమీత్యర్థః ఇదానీం నతృప్యామ్యేవ-తృప్యామ్న పీనతృప్యామీత్యపి ప్రాయేణ యదా తదా-శబ్దయోః ప్రయోగః-యథా-మర్త్యోమరణశీలః-అమృతం ప్రాప్యాశిత్వా-నతృప్యతి-తద్వత్-నిరతిశయహితత్వాదిత్యర్థ ఇతిభావః ✽ ॥ ౨౬ ॥ ✽ తథాపీతి ॥ హేసౌమ్య-యద్యపి భవతా వా-క్సూనృతా మధురాహితా చ-తథాపి-సద్వచః హృది-నస్థీయతే-నప్రతిష్ఠితం భవతి ॥ తత్ర హేతుం వదన్ హృద్విశినష్టి ॥ పుత్రానురాగేణ-విషమే-యథా-సౌదామనీ విద్యు-త్తద్వత్-సుదామాపర్వతః-తేనైకదిక్ సౌదామనీ తత్ర భవేతి యావత్ సుదామ్ని హిస్ఫటికశిలామయే స్ఫురితా తటిత్తత్రైవలీయతే-తద్వదిత్యర్థః-యద్వా-సుదామా అలాతః-తన్మయూఖా సౌదామనీ ✽ ॥ ౨౭ ॥ ✽ నన్వేవం జానతోఽపి కథమయం మోహ ఇత్యత ఆహ ॥ ఈశ్వరస్యేతి ॥ కోవా-పుమా-నీశ్వరస్య-విధిం చికీర్షితం-అన్యథా విదధాతి ॥ అన్యథా కరోతి ॥ కోఽసావీశ్వర ఇత్యత ఆహ ॥ భూమేరితి ॥ యో-యదోః-కులే-భూమేః-భారస్య, మత్పుత్రతదనుబన్ధిరూపస్య-అవతారాయ-అవతీర్ణః-మత్పుత్రేషు జిహీర్షాత్మక భగవచ్చికీర్షానుగుణమేవ తస్మాద్యోన్మోహితదుస్సీమా ప్రవర్తత ఇతిభావః ✽ ॥ ౨౮ ॥ ✽ యుక్తం చైతద్దురవబోధమాయత్వాదస్య సర్వనియన్తృత్వాచ్చేత్యభిప్రాయన్ కేవలం తమేవేశ్వరం ప్రణమతి ॥ య ఇతి ॥ య ఈశ్వరః-దుర్విమర్శపథయా ఇతరైః జ్ఞాతుమశక్య ప్రకారయా-స్వప్రకృత్యా-ఇదం బ్రహ్మాదితనుజాలం-సృష్ట్వా-తనుమచతుర్ముఖాదితనుషు, ప్రవిష్టః తత్తదధిష్ఠాతృజీవాన్తర్గాత్మతయా ప్రవిష్టః ॥ తత్సృష్ట్వా తదేవానుప్రావిశత్, ఇతివత్ స్థిత్యర్థోఽత్రానుప్రవేశఉక్తః-గుణాన్ శబ్దాదివిషయాన్-విభజతే-బ్రహ్మాదిభ్య ఇతి శేషః ప్రతినియతాన్ శబ్దాదీన్ తేభ్యో విభజ్య ప్రయచ్ఛతీత్యర్థః అన్యైః-దురవబోధః-ఈశ్వరస్య-విహారః క్రీడా-తాదృశవిహారతన్త్రా ఇచ్ఛాకా-సంసారచక్రగతి-ర్యస్మా-త్తస్మై-సర్వోత్కృష్టాయ ఈశ్వరాయ-నమః ✽ ॥ ౨౯ ॥ ✽ ఇతీతి ॥ స, యాదవోఽక్రూరః-నృపతే

తే౽ధృతరాష్ట్రస్యాభిప్రాయం అభిప్రేత్యజ్ఞాత్వా - సుహృద్భిః పాణ్డవాదిభిః - సమ్యగనుజ్ఞాతః పునర్మధురామాజగామ ॥ ౩౦ ॥ తతో హే కౌరవ్య పాణ్డవాన్ప్రతి యద్ధృతరాష్ట్రస్య విచేష్టితం కృతం - విషప్రదానాదియస్య చేష్టితస్య

తేరభిప్రాయం స యాదవః । సుహృద్భిస్సమనుజ్ఞాతః పునర్యదుపురీమగాత్ ॥ ౩౦ ॥ శశంస రామకృష్ణాభ్యాం ధృతరాష్ట్రవిచేష్టితమ్ । పాణ్డవాన్ప్రతి కౌరవ్య యదర్థం ప్రేషితస్స్వయమ్ ॥ ౩౧ ॥

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే దశమస్కన్ధే ఏకోనపఞ్చాశోఽధ్యాయః

శ్రీమద్భాగవతే దశమస్కన్ధే పూర్వార్ధం సమాప్తిమగమత్.

విజ్ఞానార్థమేవ స్వయం భగవతా ప్రేషితస్తత్సర్వం కృష్ణరామాభ్యాం శశంస కథయామాస ॥ ౩౧ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీవీరరాఘవీయవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే ఏకోనపఞ్చాశోఽధ్యాయః

శ్రీభాగవతే దశమస్కన్ధే పూర్వార్ధం సమాప్తిమగమత్.

ఇతిశ్రీమద్భాగవతే దశమస్కన్ధే ఉత్తరార్ధారమ్భః

వ్యాఖ్యాతం దశమస్కన్ధపూర్వార్ధం మే యథా శ్రుతమ్ । యథామతి తస్తు వ్యస్తుకామ్యస్తుగుణవత్తమాః॥ అథ జరాసన్ధజయాత్మకం భగవచ్చేష్టితం వర్ణయితుకామః తావజ్జరాసన్ధస్య భగవతా సహ యుయుత్సాకారణం ప్రస్తౌతి ॥ అస్తిః ప్రాప్తిశ్చేతి సార్ధద్వయేన ॥ హే భరతసత్తమ - అస్తిః-ప్రాప్తిశ్చే-తి-ద్వే - కంసస్య-భార్యే-భర్తరి కంసే-హతే సతి-భగవతేతి శేషః- దుఃఖార్తే దుఃఖపీడితే భూత్వా - పితుర్జరాసన్ధస్య-గృహం-నీయతుః-జగ్మతుః ॥ ౧ ॥ తతో-మగధదేశాధిపతయే-జరాసన్ధాయ-స్వపిత్రే-దుఃఖితే-అస్తిప్రాప్తీ-సర్వ-మాత్మనో-వైధవ్యకారణం-నివేదయాంచక్రతుః జ్ఞాపితవత్యౌ ॥ ౨ ॥ స జరాసన్ధః-త - ద్దుహితృభ్యామావేదితం-అప్రియ-మాకర్ణ్య, శోకామర్షాభ్యాం, యుతః-మహీం-యాదవాఙ్కురరహితాం-కర్తుం-పరమ-ముద్యమం ప్రయత్నం-చక్రే ॥ ౩ ॥ తదేవాహ॥ అక్షౌహిణీతి ॥ త్రయోవింశత్యక్షౌహిణీబలపరివేష్టిత ఇత్యర్థః-యదురాజానా-మాశ్రయభూతాం-మధురాం-చతుర్దిక్షు-నిరుద్ధవాన్ ॥ ౪ ॥ శ్రీకృష్ణః - ఉద్వేలాం లఙ్ఘితమర్యాదం-సాగరమివ, స్థితం-తస్య జరాసన్ధస్య - బలం-తేన బలేన-సంరుద్ధం - స్వపురం-భయేన వ్యాకులం-స్వజనం చ-నిరీక్ష్య - చిన్తయామాసే-తి సంబన్ధః-హరిః కారణమానుష ఇతి హేతుగర్భం - యద్యపి నతస్యోపద్రవః- సర్వకారణత్వేన న తద్బలసంహారే ప్రయాసశ్చ - తథాఽప్యాశ్రితార్తిహరత్వాత్సర్వకారణత్వేఽపి మానుషత్వాత్ గృహీతమనుష్యరూపతత్సజాతీయచేష్టితత్వాన్మనుష్యవచ్చిన్తయామాస-చిన్తయిత్వా నిశ్చితవానిత్యర్థః ॥ కిం కథమిత్యత్రాహ ॥ తద్దేశేతి ॥ తద్దేశకాలానుగుణం యథా భవతి తథా-స్వావతారప్రయోజనం-విచార్య అధ్యవాస్యత్ ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ విచార్య నిశ్చితమేవ దర్శయతి॥ హనిష్యామీతి చతుర్భిః॥

దశమస్కన్ధే ఉత్తరార్ధారమ్భః.

జరాసంధయవనాగమనాదికథా

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ అస్తిః ప్రాప్తిశ్చ కంసస్య మహిష్యౌ భరతర్షభ । మృతే భర్తరి దుఃఖార్తే ఈయతుస్స్వపితుర్గృహమ్॥ ౧ ॥ పిత్రే మగధరాజాయ జరాసన్ధాయ దుఃఖితే । వేదయాంచక్రతుస్సర్వమాత్మవైధవ్యకారణమ్॥ ౨ ॥
స తదప్రియమాకర్ణ్య శోకామర్షయుతో నృపః। అయాదవాం మహీం కర్తుం చక్రే పరమముద్యమమ్॥ ౩॥ అక్షౌహిణీభిర్వింశత్యా తిసృభిశ్చాపి సంయుతః। యదురాజధానీం మధురాం న్యరుణత్సర్వతో దిశమ్॥ ౪ ॥ నిరీక్ష్య తద్బలం కృష్ణ ఉద్వేలమివ సాగరమ్ । స్వపురం తేన సంరుద్ధం స్వజనం చ భయాకులమ్ ॥ ౫ ॥ చిన్తయామాస భగవాన్ హరిః కారణమానుషః । తద్దేశకాలానుగుణం స్వావతారప్రయోజనమ్॥ ౬ ॥ హనిష్యామి బలం హ్యేతద్భువి భారం సమాహితమ్ । మాగధేన సమానీతం వశ్యానాం సర్వభూభుజామ్॥ ౭ ॥ అక్షౌహిణీభిస్సఙ్ఖ్యాతం భటాశ్వరథసంకులమ్ । మాగధస్తు న హన్తవ్యో భూయః కర్తా బలోద్యమమ్ ॥ ౮ ॥ ఏతదర్థోఽవతారోఽయం భూభారహరణాయ మే । సంరక్షణాయ సాధూనాం కృతోఽన్యేషాం వధాయ చ॥ ౯ ॥ అన్యోఽపి ధర్మరక్షాయై దేహస్సంభ్రియతే మయా । విరామాయాప్యధర్మస్య కాలే ప్రభవతః క్వచిత్॥ ౧౦ ॥ ఏవం ధ్యాయతి గోవిన్ద ఆకాశాత్సూర్యవర్చ

వంశే భవాః వంశ్యాః- తేషాం-సర్వేషాం-భూభృతాం రాజ్ఞామేతత్-భూమే - ర్భారరూపం - సమాహితం సముదితం-మాగధేన జరాసన్ధేనానీతం అత్ర ప్రాపితమ్ ॥ ౭ ॥ పదాతిభిరశ్వైః-రథైశ్చ-సఙ్కులం వ్యాప్తం-అక్షౌహిణీభిః- త్రయోవింశతిసఙ్ఖ్యాకాభిరితి శేషః - సఙ్ఖ్యాతం-బలం-హనిష్యామి-మాగధస్తు - మయా-న హన్తవ్యః హన్తుమనర్హః - తత్ర కారణమావిష్కరోతి - భూయః పునః-బలాయో - ద్యమం-కర్తా కరిష్యతి-యద్యయమైవ మాగధో హతః-భూయో బలస్యానేతా న స్యాత్-యది న హతః - తదా పునర్బలం సమానయన్నవతిష్ఠతైవ - ఏవం చేత్కృత్స్నం బలం హతం స్యాత్ - అత-స్సోఽధునా న హన్తవ్య ఇతి ॥ ౮ ॥ నను కిం వృథా బలహననేన మమార్థః-యో ద్వేష్టి స ఏవ హన్తవ్య ఇత్యాశఙ్క్య తర్హ్యవతరణం నార్థవత్స్యాదిత్యభిప్రయన్నాహ ॥ ఏతదర్థ ఇతి ॥ మే మమా-వతార - ఏతదర్థః ఏషః-అర్థః ప్రయోజనం-యస్య- తథాభూతః-కోఽసావర్థ ఇత్యపేక్షాయాం భూభారేత్యాదిభిశ్చతుర్థ్యన్తైః ప్రయోజనవిశేషాన్నిర్దిశతి ॥ భూభారహరణాద్యర్థ - మయా- మవతారః-కృత-ఇత్యన్వయః, అన్యేషాం అసాధూనాం-వధాయ చ ॥ ౯ ॥ నేదం ప్రయోజనవిశేషపరిగణన-మపి తు ప్రదర్శనమాత్రమిత్యభిప్రేత్యాహ ॥ అన్యో అపీతి ॥ అన్యోఽప్యవతారస్యా-ర్థః ప్రయోజనం-కోఽసా-వత స్తం దర్శయతి ॥ ధర్మరక్షాయా ఇతి॥ అన్యోఽపీత్యేకవచనం సామాన్యాభిప్రాయకం॥ కాలే-కదాచి-త్క్వచి-త్ప్రభవతః - ప్రకర్షేణ భవతో వర్ధమానస్యాధర్మస్య-విరామాయ విధ్వంసనాయ చ-మయా- దేహాః సంభ్రియన్తే పరిగృహ్యన్తే ॥ ౧౦ ॥ ఏవమితి॥ ధ్యాయతి విచార్య నిశ్చితవతి సతి తచ్చేద్వౌ రథౌ-ఆకాశా-దవతీర్ణౌ, ఉపస్థితౌ- స్తః- కథంభూతౌ-సూర్యస్యేవ వర్చో యయోస్తౌ-సారథిసహితౌ, పరిచ్ఛదః పరిక

రః ధ్వజకవచాదిః-తత్సహితౌ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ అథ-హృషీకేశః-పురాణాని పురాతనాని-దివ్యాన్యమానుషాణ్యాయుధాని-చకారాత్, తైస్సహితౌ-రథౌ చ-దృష్ట్వా-సఙ్కర్షణం ప్రత్యువాచ ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ ఉక్తిమేవాహ సార్ధద్వయేన। హే ఆర్య హే ప్రభో-యదూనాం, వ్యసనం, ప్రాప్తమేతత్-పశ్య-సైతేయదవఉపేక్ష్యా ఇత్యభిప్రాయేణ తాన్విశినష్టి ॥ సాత్వతామితి ॥ సాత్వతాం భక్తానాం-భృత్యానామితి యావత్-నహి స్వామిభృత్యానుపేక్షితుమర్హతీతి భావః - తర్హి కిం విధేయమిత్యత్రాహ ॥ ఏష ఇతి ॥ దయితాని ప్రియాణ్యాయుధాని-చకారాత్కవచాదీని చ-యాతాని, తిలిఙ్గవచనవిపరిణామః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ ఏనం రథమాస్థాయాధిష్ఠాయ, ఏతత్పరబలం జహి-నాశయ-స్వాన్స్వకీయాన్-వ్యసనాదాపద, ఉద్ధర-ఏతదర్థం ప్రతిపక్షనిరసనార్థం హి-ఇహలోకే-నౌ ఆవయోః-జన్మ అవతారః-యద్వా-నౌ-జన్మ-ఏతత్ప్రతిపక్షనిరసనమర్థః ప్రయోజనం-యస్య-తత్తథా-సాధూనాం-శర్మకృత్సుఖకారి చ-అత-స్త్రయోవింశత్యనీకాఖ్యం త్రయోవింశత్యక్షౌహిణీసైన్యవ్యపదేశం కేవలం-భూమేర్భారమపాకురు అపనయ ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ ఏవమితి ॥ ఇత్థం-మిథః-సమ్మన్త్ర్య ఆలోచ్య-దాశార్హౌ రామకృష్ణౌ-దంశితౌ కవచితౌ-రథినౌ రథారూఢౌ-స్వాసాధారణైః-రాయుధైః-రాఢ్యౌ యుక్తౌ చాల్పీయసా కతిపయేన-బలేన చావృతౌ-భూత్వా-పురాన్మధురాయాః-నిష్క్రాన్తౌ ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ తతో-హరిః-దారుకాఖ్య-స్సారథిర్యస్య-తథాభూతః-శఙ్ఖం పాఞ్చజన్యం, దధ్మౌ ధ్వనయామాస-తతశ్శఙ్ఖధ్వానాత్-పరసైన్యానాం-హృది-విత్రాసో భయం, తేన-వేపథుర్గాత్రకమ్పో బభూవ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ తావితి ॥ తౌ రామకృష్ణౌ-అవలోక్యాహ ॥ ఉక్తమేవాహ ॥ కృష్ణేత్యాదినా ॥ గుప్తేన-కర్తరి క్తః-గోపయతా, అత్మా

సౌ రథావుపస్థితౌ సద్యస్ససూతౌ సపరిచ్ఛదౌ ॥ ౧౧ ॥ ఆయుధాని చ దివ్యాని పురాణాని యదృచ్ఛయా । దృష్ట్వా తాని హృషీకేశస్సఙ్కర్షణమథాబ్రవీత్ ॥ ౧౨ ॥ శ్రీకృష్ణ ఉవాచ ॥ పశ్యార్య వ్యసనం ప్రాప్తం యదూనాం సాత్వతాం ప్రభో । ఏష తే రథ ఆయాతో దయితాన్యాయుధాని చ ॥ ౧౩ ॥ ఏనమాస్థాయ జహ్యేతద్వ్యసనాత్స్వాన్సముద్ధర । ఏతదర్థం హి నౌ జన్మ సాధూనామిహ శర్మకృత్ ॥ త్రయోవింశత్యనీకాఖ్యం భూమేర్భారమపాకురు ॥ ౧౪ ॥ ఏవం సమ్మన్త్ర్య దాశార్హౌ దంశితౌ రథినౌ పురాత్ । నిర్జగ్మతుస్స్వాయుధాఢ్యౌ బలేనాల్పీయసావృతౌ ॥ ౧౫ ॥ శఙ్ఖం దధ్మౌ వినిర్గత్య హరిర్దారుకసారథిః । తతోఽభూత్పరసైన్యానాం హృది విత్రాసవేపథుః ॥ ౧౬ ॥ తావాహ మాగధో వీక్ష్య హే కృష్ణ పురుషాధమ । గుప్తేన హి త్వయా మన్దన యోత్స్యే యాహి బన్ధుహన్ ॥ న త్వయా యోద్ధుమిచ్ఛామి బాలకేనైవ లజ్జయా ॥ ౧౭ ॥ త్వం తు రామ యది శ్రద్ధా యుధ్యస్వ *ధైర్యముద్వహ ॥ హిత్వా వా మచ్ఛరైర్భిన్నం దేహం స్వర్యాహి మాం జహి ॥ ౧౮ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ న హి శూరా వికత్థన్తే దర్శయన్త్యేవ పౌరుషమ్ । న గృహ్ణీమో వచో రాజన్నాతురస్య ముమూర్షతః ॥ ౧౯ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ జరాసుతస్తావభిగమ్య మాధవౌ మహాబలౌఘేన బలీయసాఽఽవృణోత్ । ససైన్యయానధ్వజవాజిసారథీ ❁ సూర్యానలౌ వాయురివాభ్రరేణుభిః ॥ ౨౦ ॥ సుపర్ణతాలధ్వజచిహ్నితౌ రథావలోకయన్త్యో హరిరామయోర్మృధే । స్త్రియః పురాట్టాలకహర్మ్యగోపురం

నమితి శేషః-స్వజనేనేతి వా, త్వయా సహ-న యోత్స్యే న యుద్ధం కరోమి-యాహి గచ్ఛ-తత్ర కారణం వదన్సంబోధయతి-హే మన్దమూఢ-తత్ర హేతుః-హే బన్ధుహన్-అత ఏవ-హే పురుషాధమ-బన్ధుర్మాతుల-స్తస్య-హన్తా నః న కేవలం యోత్స్యే వ-అపితు-త్వయా యోద్ధుం నేచ్ఛామ్యపి-యథా బాలకేన సహ లజ్జయా న యుయుత్సేత ద్వత్ ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ అథ రామమాహ ॥ త్వమితి ॥ యది-శ్రద్ధా-యుద్ధార్థమస్తీతి శేషః, తర్హి, యుధ్యస్వ స్థైర్యమావహ-న తు ప్రారభ్య పలాయస్వేతి భావః ॥ ఏవం చేన్మచ్ఛరైః-భిన్నం-దేహం-త్యక్త్వా-స్వర్ స్వర్గం-యాహి యాస్యసీత్యర్థః-యద్వా-సమర్థశ్చేత్-త్వం-మామేవ జహి ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ ఏవముక్తః ప్రాహ భగవాన్ ॥ న హీతి ॥ వికత్థన్తే-వివిధమాత్మానం శ్లాఘన్తే, శూరాః-కిన్తు-పౌరుషమేవ దర్శయన్తి-అత-స్తవాశూరస్య-మర్తుమాశంసమానస్య, అత ఏవ-ఆతురస్య-వచో-వయం, న గృహ్ణీమః న బహుమన్యామహే ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ జరాసుత ఇతి ॥ తౌ-సైన్యాదిభిస్సహితౌ-మధువంశజత్వాద్ద్వయోరపి మాధవావితి నిర్దేశః-రామస్య మాధవాంశత్వాద్వా మాధవవ్యపదేశః, అభివృత్య అభిముఖమాగత్య-బలీయసా మహతా-సైన్యసమూహేన, ఆవృణోత్ ఆవృతవాన్-ససైన్యేత్యస్య ప్రథమైకవచనాన్తస్య రాజరాసుతవిశేషణత్వం-యథా-వాయు-రభ్రైస్సూర్యం-రేణుభిశ్చాగ్నిం-ఆవృణోతి, తథేతి దృష్టాన్తార్థః-అనేనాదర్శనమాత్రమేవ నావరణమితి సూచితమ్ ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ సువర్ణేతి ॥ తథా-పురస్త్రియః-పురస్యాట్టాలకాదీనాం చ-సమాహారః-తత్సమాశ్రితా అధిరూఢాః-అట్టాలకా ఉపరిభూమికాః-మృధే యుద్ధే-సుపర్ణధ్వజతాలధ్వజాభ్యాం, చిహ్నితౌ సంజాతచిహ్నౌ, హరిరామయోః-రథౌ-వపశ్యన్త్యః, అత ఏవ, శుచార్పితాః వ్యాప్తాః-సమ్ముముహుః విచిత్రా బభూ

---

౨౦ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ సారథిస్సూనలౌ

వుః * ॥ ౨౧ ॥ * హరిరితి॥ పరస్యానీకాని సైన్యాని - తాన్యేవ - పయోముచో మేఘాః - శిలీముఖాః బాణా - స్తేషాం, అత్యుల్బణం దుస్సహం, వర్షం - తేన - పీడితం, స్వసైన్య - మాలోక్య - సురై - రసురైశ్చ - బహుమతం, అన్వర్థశార్ఙ్గాఖ్యం - శరాసనోత్తమం ధనుశ్శ్రేష్ఠం. వ్యస్ఫూర్జయదుజ్జృమ్భితవాన్ - సఘోషజ్యాయుక్తమకరోదితివా * ॥ ౨౨ ॥ * గృహ్ణన్నితి॥ నిషఙ్గాత్తూణా - చ్ఛరాన్ - గృహ్ణన్ - ధనుషీతి శేషః వికృష్య, సన్నిహితత్వాచ్ఛరానాకృష్య - నిశితబాణసమూహా - న్ముఞ్చన్ - రథాదీ - న్నిఘ్నన్ ధ్వంసయన్, అవతస్థ ఇతి శేషః, పత్తయః పదాతయః - నవిద్యతే, అన్తరం విచ్ఛేదో - యస్యాం, గృహణాదిక్రియాయాం - తద్యథా భవతి తథా, అవతస్థ ఇత్యర్థః, తాదాత్వికభగవచ్చార్ఙ్గస్య దృష్టాన్తమాహ ॥ యద్వదలాతచక్రమితి ॥ యద్వద్యథా - జ్వలత్కాష్ఠభ్రమణం చక్రవద్భాతి - తద్వ, ద్ధనురాసీదిత్యర్థః, నిరన్తరమిత్యలాతచక్రస్యైవవావిశేషణం, విచ్ఛేదరహితమలాతచక్రం - యథా - తద్వత్ - తద్ధనుర్వ్యస్ఫూర్జయదితి పూర్వేణ సంబన్ధో వా * ॥ ౨౩ ॥ * తాదాత్వికం భగవచ్ఛరపీడితం పరసైన్యమనువర్ణయతి॥ నిర్భిన్నేతి॥ నిర్భిన్నాని - కుమ్భానికుమ్భస్థలాని - యేషాం, తే, కరిణో గజాః - నిపేతుః, తథా, అశ్వాశ్చ, నేకశః, శరై - ర్వృక్ణాః - కన్ధరా గ్రీవాః, యేషాం, తథాభూతాః, నిపేతురిత్యనుషజ్యతే - హతాః, అశ్వాః, ధ్వజాః, సూతా - నాయకా రథినశ్చ, యేషు - తే, రథా, స్తథా, పదాతయశ్చ, భిన్నా, భుజా, ఊరవః, కన్ధరాశ్చ, యేషాం, తథాభూతాః, నిపేతుః * ॥ ౨౪ ॥ * అథ భగవచ్ఛరనిర్భిన్నపరసైన్యతనుభవరుధిరనదీః ప్రసిద్ధనదీత్వేన నిరూపయతి ॥ సఞ్ఛిద్యేతి ॥ సఞ్ఛిద్యమానేభ్యః, పదాతిగజాశ్వానామఙ్గేభ్యః, ప్రసూతా, అసృగాపగాః రుధిరనద్యః, శతశః, ప్రవర్తితా, ఇతి తృతీయశ్లోకేనాన్వయః - కథమ్భూతాః, భుజా

సమాశ్రితాస్సమ్ముముహుశ్చ చాఽర్పితాః॥ ౨౧ ॥ హరిః పరానీకపయోముచాం ముహుశ్శిలీముఖాత్యుల్బణవర్షపీడితమ్। స్వసైన్యమాలోక్య సురాసురార్చితం వ్యస్ఫూర్జయచ్ఛార్ఙ్గశరాసనోత్తమమ్॥ ౨౨ ॥ గృహ్ణన్నిషఙ్గాదథ సందధచ్ఛరా * న్వికృష్య ముఞ్చన్ శితబాణపూగాన్। నిఘ్నన్రథాన్కుఞ్జరవాజిపత్తీన్నిరన్తరం యద్వదలాతచక్రమ్॥ ౨౩ ॥ నిర్భిన్నకుమ్భాః కరిణో నిపేతు * రనేకశోఽశ్వాశ్శరవృక్ణకన్ధరాః। రథాహతాశ్వధ్వజసూతనాయకాః పదాతయశ్ఛిన్నభుజోరుకన్ధరాః॥ ౨౪ ॥ సఞ్ఛిద్యమానద్విపదేభవాజినామఙ్గప్రసూతాశ్శతశోఽసృగాపగాః। భుజాహయః పూరుషశీర్షకచ్ఛపాః హతద్విపద్వీపహయగ్రహాకులాః॥ ౨౫ ॥ కరోరుమీనానరకేశశైవలాధనుస్తరఙ్గాయుధగుల్మసఙ్కులాః। అస్థూరికావర్తభయానకామహామణిప్రవేకాభరణాశ్మశర్కరాః॥ ప్రవర్తితా భీరుభయావహామృధే మనస్వినాం హర్షకరీః పరస్పరమ్॥ ౨౬ ॥ వినిఘ్నతాఽరీన్ముసలేన దుర్మదాన్సఙ్కర్షణేనాపరిమేయతేజసా। బలం తదఙ్గార్ణవదుర్గభైరవం దురన్తపారం మగధేన్ద్రపాలితమ్ ॥ క్షయం ప్రణీతం వసుదేవపుత్త్రయోర్విక్రీడితం తజ్జగదీశయోః పరమ్ ॥ ౨౭ ॥ స్థిత్యుద్భవాన్తం భువనత్రయస్య యస్సమీహతేఽనన్తగుణస్స్వలీలయా। న తస్య చిత్రం పరపక్షనిగ్రహస్తథాఽపి మర్త్యానువిధస్య వర్ణ్యతే ॥ ౨౮ ॥ జగ్రాహ విరథం

ఎవ, అహయః సర్పా, యాసు పూరుషాణాం, శీర్షాణ్యేవ, కచ్ఛపాః - యాసు - తథాభూతాః, హతాః, ద్విపా గజా ఏవ, ద్వీపాః, అన్తరీపభూమయః - హయా అశ్వా ఏవ, గ్రహాః, తైశ్చా - కులా వ్యాప్తాః * ॥ ౨౫ ॥ * కరా, ఊరవశ్చైవ - మీనా - యాసు - నరాణాం, కేశా ఏవ, శైవలం - యాసు - తాః, ధనూంష్యేవ, తరఙ్గా, ఆయుధాన్యేవ, గుల్మానిచ, తైశ్చ, సఙ్కులాః, అస్థూరికాశ్చక్రాణి - తా ఏవా, వర్తాః, తై - ర్భయానకాః, మహామణీనాం, ప్రవేకాః శ్రేష్ఠాః, ఉత్తమాభరణానిచ - యథాయథం, శిలా, శ్శర్కరాశ్చ, యాసు - తాః * ॥ ౨౬ ॥ * భీరూణాం, భయావహాః, మనస్వినాం ధీరాణాం, మిథో - హర్షకారిణ్యః॥ వినిఘ్నతేతి॥ కిం చ, అఙ్గ హే రాజన్, అపరిమేయమపరిచ్ఛేద్యం, తేజః పరాభిభవసామర్థ్యం, యస్య, తేనారీన్ శత్రూ - న్ముసలేనాయుధేన - వినిఘ్నతా తాడయతా, సఙ్కర్షణేన, కర్త్రా, తన్నిహతావశిష్టం, మగధేన్ద్రేణ, పాలితం, అర్ణవవ, ద్దుర్గమం, భైరవంచ, బలం, క్షయం ప్రణీతం, నాశితమిత్యర్థః, అద్భుతమేతద్వాభ్యామేవ త్రయోవింశత్యనీకాత్మకం బలం హతమితి విస్మయమానం రాజానం ప్రత్యాహ ॥ వసుదేవపుత్త్రయోరితి ॥ య, దుక్తం, రామకృష్ణయోః - కర్మ, కేవలం, జగదీశ్వరయోః - తయోః - క్రీడితం క్రీడామాత్రమేవ - నతుపరాక్రమ ఇతి భావః * ॥ ౨౭ ॥ * నచాత్ర విస్మయః కార్య ఇత్యాహ॥ స్థితీతి॥ స్థిత్యాదీనాం సమాహారద్వన్ద్వః, యో, భగవా - నసంఖ్యేయకల్యాణగుణః - స్వలీలయైవ - త్రిలోక్యాః, స్థిత్యాదికమేవే - హతే కరోతి, తస్య, శత్రుపక్షనిగ్రహో - నచిత్రం నాశ్చర్యవిషయః - తర్హి కిమితి వైచిత్ర్యేణోపవర్ణ్యత ఇత్యత ఆహ ॥ తథాఽపీతి॥ చిత్రత్వాభావేఽపి - మర్త్యా - ననువిధత్తే అనుకరోతీతి తథా - తస్య - వర్ణ్యతే - కర్మేతి శేషః - మర్త్యానువిధస్య మానుషం కర్మ చిత్రమేవేత్యభిప్రాయేణ వర్ణ్యత ఇతి భావః * ॥ ౨౮ ॥ * జగ్రాహేతి॥ హతాన్య - నీకాని సైన్యాని - యస్య - అవశిష్టా - అసవః ప్రాణా ఏవ - యస్య - సచాసౌ సచ - తం

విరథం-జరాసన్ధం-జగ్రాహగృహీతవాన్-యథా-సింహః-క్షుద్రమృగం-గృహ్ణాతి-తద్వత్ ॥ ౨౯ ॥ బధ్యమానమితి ॥ హతా-అరాతయో-యేన,తం-వారుణైః-మానుషైశ్చ, పాశైస్సాధనైః - బధ్యమానం-జరాసన్ధం-రామేణేతి శేషః.గోవిన్దః దృష్ట్వేతి శేషః,వారయామాస-రామమితి శేషః ॥ తత్ర హేతుః, తేనజరాసన్ధేనసహ-య,త్కార్యంపునర్యుద్ధాత్మకం,త,త్కర్తు-మిచ్ఛయా-హేతుభూతయా,న్యవారయ-దితిసంబన్ధః ॥ ౩౦ ॥ సఇతి॥ లోకనాథాభ్యాంరామకృష్ణాభ్యాం,విముక్తస్స-వీరశ్రేష్ఠోజరాసన్ధః-తావ-త్తపసేతపశ్చరితుం - వనం-ప్రవేష్టుమిచ్ఛుః,పథి,రాజభిఃశిశుపాలాదిభిఃకర్తృభిః-విచిత్రాః. అర్థాఃపదాని-శబ్దాశ్చ,యేషు-తై,ర్వాక్యైః - ప్రాకృతైర్న్యాయైః న్యాయైశ్చ - సాధనై-ర్వారితః-అత్రలౌకికన్యాయమాహుః ॥ స్వకర్మేతి॥యదుభి,రల్పకై-స్త్వ హతః, తే-పరాభవః, కేవలం - స్వకర్మబన్ధప్రాప్త-ఇత్యేవంవిధై-ర్న్యాయై రితిసంబన్ధః ॥ ౩౧ ॥ ౩౨ ॥ హతేష్వితి॥సర్వేష్వ-నీకేషు - హతేషుసత్సుబార్హద్రథోజరాసన్ధః-రాజా-భగవతో-పేక్షితో-దుఃఖితచిత్తో-మగధాన్‌జనపదాన్-యయౌ ॥ ౩౩ ॥ ముకున్దఇతి॥ అక్షతమవిహతం-బలం-స్వీయం-యస్య,నిస్తీర్ణః అరీణాం బలమేవార్ణవో-యేన-తథాభూతఃముకున్దః-అపిఃత్వర్థః-ముకున్దస్త్విత్యర్థః॥సాధుసాధ్వితి-దేవై రనుమోదితః-కుసుమై ర్వికీర్యమాణశ్చ.విగతః-జ్వరఃశత్రుపీడాత్మకో-యేభ్య-స్తై-రతఎవ, ముదితచిత్తై-ర్మాధురై-ర్జనై-రుపసఙ్గమ్యమిళిత్వా-సూతాదిభిః-ఉపగీయమానో,విజయో-యస్య-తథాభూతో,యయా-వితిసంబన్ధః॥తత్ర,సూతాఃపౌరుషప్రకాశకాః,మాగధాః

రామోజరాసన్ధంమహాబలమ్ । హతానీకావశిష్టాసుంసింహఃక్షుద్రమృగంయథా॥ ౨౯ ॥ బధ్యమానంహతారాతింపాశైర్వారుణమానుషైః । వారయామాసగోవిన్దస్తేనకార్యచికీర్షయా ॥ ౩౦ ॥ సముక్తోలోకనాథాభ్యాంవ్రీడితోవీరసమ్మతః । వనంవివక్షు స్తపసేవారితఃపథిరాజభిః ॥ ౩౧ ॥ వాక్యైర్విచిత్రార్థపదైఃన్యాయై శ్చప్రాకృతైరపి । స్వకర్మబన్ధనప్రాప్తోయదుభిస్తేపరాభవః॥ ౩౨ ॥ శ్రీశుకఉవాచ । హతేషుసర్వానీకేషునృపోబార్హద్రథస్తదా । ఉపేక్షితోభగవతామగధాన్దుర్మనాయయౌ॥ ౩౩ ॥ముకున్దోఽప్యక్షతబలోనిస్తీర్ణారిబలార్ణవః । వికీర్యమాణఃకుసుమైస్త్రిదశైరనుమోదితః॥ ౩౪ ॥మాధురైరుపసఙ్గమ్యవిజ్వరైర్ముదితాత్మభిః। ఉపగీయమానవిజయస్సూతమాగధవన్దిభిః॥ ౩౫ ॥శఙ్ఖదున్దుభయోనేదుర్భేరీతూర్యాణ్యనేకశః । వీణావేణుమృదఙ్గానిపురంప్రవిశతిప్రభౌ॥ ౩౬ ॥సిక్తమార్గాంహృష్టజనాంపతాకాభిరలఙ్కృతామ్।నిర్ఘుష్టాంబ్రహ్మఘోషేణకౌతుకాబద్ధతోరణామ్॥ ౩౭ ॥నిచీయమానోనారీభిర్మాల్యదధ్యక్షతాఙ్కురైః । నిరీక్ష్యమాణస్సస్నేహంప్రీత్యుత్కణ్ఠితలోచనైః॥ ౩౮ ॥ఆయోధనాగతంవిత్తమనన్తంవీరభూషణమ్ । యదురాజాయతత్సర్వమాహృతంప్రాదిశత్ప్రభుః ॥ ౩౯ ॥ ఏవంసప్తదశకృత్వస్తావత్యక్షౌహిణీబలః । యుయుధేమాగధోరాజాయదుభిఃకృష్ణపాలితైః ॥ ౪౦ ॥ అక్షిణ్వంస్తద్బలంసర్వంవృష్ణయఃకృష్ణతేజసా । హతేషుస్వేష్వనీకేషుత్యక్తోఽయాదరిభిర్నృప॥ ౪౧ ॥అష్టాదశమసఙ్గ్రామఆగామినితదన్తరా।నారదప్రేషితోవీరోయవనఃప్రత్యదృశ్యత ॥ ౪౨ ॥రురోధమథురామేత్యతిసృభిర్మ్లేచ్ఛకోటిభిః ।నృలోకేచాప్రతిద్వన్ద్వోవృష్ణీన్‌శ్రుత్వాఽఽత్మసమ్మితాన్ ॥ ౪౩ ॥

గాయకాః-వన్దినః స్తుతిపాఠకా- ఇతివివేకః ॥ ౩౪ ॥ ౩౫ ॥ శఙ్ఖేతి ॥ ప్రభౌభగవతి,పురం, ప్రవిశతిసతి - శఙ్ఖాదయో,వినేదుఃదధ్వనుః,భేర్యశ్చ-తూర్యాణిచ,తాని-పరవల్లిఙ్గతా,తథా, వీణావేణుమృదఙ్గానీతిచ ॥ ౩౬ ॥ పురంవిశినష్టి॥సిక్తమార్గామితి॥సిక్తాశ్చన్దనామ్బుభిః-మార్గాః-యస్యాం,హృష్టా - జనా-యస్యాం,బ్రహ్మఘోషేణ-నినాదితాం-కౌతుకేనోత్సవేన-ఆసర్వతో-బద్ధాని-తోరణాని,యస్యాం ॥ ౩౭ ॥ నిచీయమానఇతి ॥ మాలామర్హన్తీతిమాల్యానికుసుమాని,తత్ప్రభృతిభిః,నిచీయమానఃకీర్యమాణః-ప్రీత్యా,ఉత్కణ్ఠితానిభరితాని,లోచనాని, యేషాం, తైః జనైరితి శేషః-స్నేహేనసహితం,యథాతథా,నిరీక్ష్యమాణో,ముకున్దః- ప్రవివేశేతివిపరిణతేనాన్వయః ॥ ౩౮ ॥ ఆయోధనేతి ॥ ఆయోధనంరణభూమిః-తత్రఆసమన్తా-ద్గతంస్థితం,య- త్సర్వ,మనన్తం, ఆనీతం,వీరాణాం,భూషణం,యదురాజాయోగ్రసేనాయ, ప్రాదిశత్సమర్పితవాన్ ॥ ౩౯ ॥ ఏవమితి ॥ ఇత్థం,పునఃపునః,తావత్యస్త్రయోవింశతిసఙ్ఖ్యకా, అక్షౌహిణ్యో,బలం-యస్య-తథాభూతః -సప్తదశవారం,కృష్ణపాలితై-ర్యదుభిస్సహ - యుయుధే ॥ ౪౦ ॥ అక్షిణ్వన్నితి ॥ కృష్ణతేజసా-హేతుభూతేన వృష్ణయోయాదవ-స్తస్య-జరాసన్ధస్య,బలం. సర్వ,మక్షిణ్వన్ నాశితవన్తః॥ఇత్థం,స్వేష్వనీకేషు . హతేషుసత్సు,నృపోజరాసుతో,అరిభిఃరామాదిభి- స్త్యక్తో,జగామ ॥ ౪౧ ॥ అథా,ష్టాదశమేయుద్ధే, ఆగామినిభావినిసతి, తదన్తరాతస్మిన్నేవ్య అష్టాదశసఙ్గ్రామాత్పూర్వమిత్యర్థః-నారదేన, ప్రేషితః, కాలయవనాఖ్యో, వీరః ప్రత్యదృశ్యత, మాధురైర్జనైరితి శేషః ॥ ౪౨ ॥ రురోధేతి॥మనుష్యలోకే,నవిద్యతే,ప్రతిద్వన్ద్వఃతుల్యబలో,యస్య,తథా, భూతః,కాలయవనః-యదూం

స్త్వా, త్మనా, తుల్యబలాన్, శ్రుత్వా, నారదముఖాదితి శేషః- తిసృభిః- మ్లేచ్ఛానాం కోటిభిస్సహ, గత్వా, మధురాం, సర్వతో, నిరుద్ధవాన్ ✽ ॥ ౪౩ ॥ ✽ తమితి ॥ తం కాలయవనం, దృష్ట్వా - చిన్తయామాస, చిన్తామేవాహ ॥ అహో ఇతిసార్ధద్వయేన- ఉభయతో, యవనాజ్జరాసన్ధాచ్చ, వృజినం దుఃఖం, యదూనాం, ప్రాప్తమ్ ✽ ॥ ౪౪ ॥ ✽ తదేవాహ ॥ మహాబలం, యస్య- స యవనో, ఽద్య నః- అస్మాన్- నిరుద్ధ్య నిరుణద్ధి, అద్యాస్మిన్నహని వా- శ్వః పరస్మిన్నహని వా - పరశ్వః తదనన్తరేఽహని వా- మాగధోఽప్యాగమిష్యతి ✽ ॥ ౪౫ ॥ ✽ ఆవయోః- యవనస్య చ మమ చ, మిథో - యుధ్యతోస్సతోః, జరాసుతో- యద్యాగమిష్యతి- సతర్హ్యస్మద్బన్ధూన్ యదూన్ - హనిష్యతి- అథవా, తాన్- స్వపురం ప్రతి- నేష్యతి ప్రాపయిష్యతి- యతః, స- బలీ ✽ ॥ ౪౬ ॥ ✽ అథ విచార్య నిశ్చితమాహ ॥ ద్విపదైర్మనుష్యైః, దుఃఖేనాపి గన్తుమశక్యం- దుర్గం జలదుర్గం - విధాస్యామః కరిష్యామః, తత్ర దుర్గే జ్ఞాతీన్ యదూన్, సమాధాయ నిధాయ, యవనం, మారయామహే ఘాతయామహే ✽ ॥ ౪౭ ॥ ✽ ఇత్థం, సమ్మన్త్ర్య విచార్య, నిశ్చిత్య- భగవాన్- సముద్రమధ్యే- దుర్గం- తత్ర- నగరం చ, అచీకరత్ కారయామాస, విశ్వకర్మణేతి శేషః ॥ నగరం విశినష్టి ॥ ద్వాదశయోజనవిస్తీర్ణం- కృత్స్నాద్భుతం సర్వాశ్చర్యమయమ్ ✽ ॥ ౪౮ ॥ ✽ యత్ర నగరే- త్వాష్ట్రం విశ్వకర్మసమ్బన్ధి, విజ్ఞానసూచకం క్రియాకౌశలం, దృశ్యతే ✽ ౪౯ ॥ ✽ తదాహ సార్ధైస్త్రిభిః ॥ రథ్యేతి ॥ రథ్యా రాజమార్గాః పురతః, వీథ్యః ఉపమార్గాః - పురతః పశ్చిమతః, ఉభయతోపి చత్వరాణి అఙ్గణాని- తన్మధ్యే కోష్ఠాః- తతోఽప్యన్తస్సువర్ణభవనాని, తదుపరిస్ఫటికాట్టాలకాః

తం దృష్ట్వాఽచిన్తయత్కృష్ణస్సఙ్కర్షణసహాయవాన్ । అహో యదూనాం వృజినం ప్రాప్తం హ్యుభయతో మహత్ ॥ ౪౪ ॥ యవనోఽయం నిరున్ధేఽస్మానద్య తావన్మహాబలః । మాగధోఽప్యద్య వా శ్వో వా పరశ్వో వాఽఽగమిష్యతి ॥ ౪౫ ॥ ఆవయోర్యుధ్యతోరస్య యద్యాగన్తా జరాసుతః । బన్ధూన్హనిష్యత్యథవా నేష్యతే స్వపురం బలీ ॥ ౪౬ ॥ తస్మాదద్య విధాస్యామో దుర్గం ద్విపదదుర్గమమ్ । తత్ర జ్ఞాతీన్సమాధాయ యవనం మారయామహే ॥ ఇతి సమ్మన్త్ర్య భగవాన్దుర్గం ద్వాదశయోజనమ్ । అన్తస్సముద్రే నగరం కృత్స్నాద్భుతమచీకరత్ ॥ ౪౮ ॥ దృశ్యతే యత్ర హి త్వాష్ట్రం విజ్ఞానం శిల్పనైపుణమ్ ॥ ౪౯ ॥ రథ్యాచత్వరవీథీభిర్యథావాస్తు వినిర్మితమ్ ॥ ౫౦ ॥ సురద్రుమలతోద్యానవిచిత్రోపవనాన్వితమ్ । హేమశృఙ్గైర్దివిస్పృగ్భిః స్ఫాటికాట్టాలగోపురైః ॥ ౫౧ ॥ రాజతారకుటైః కోష్ఠైర్హేమకుమ్భైస్స్వలఙ్కృతైః । రత్నకూటైర్గృహైర్హైమైర్మహామరకతస్థలైః ॥ ౫౨ ॥ వాస్తోష్పతీనాం చ గృహైర్వలభీభిశ్చ నిర్మితమ్ । చాతుర్వర్ణ్యజనాకీర్ణం యదుదేవగృహోల్లసత్ ॥ ౫౩ ॥ సుధర్మాం పారిజాతం చ మహేన్ద్రః ప్రాహిణోద్ధరేః । యత్ర చావస్థితో మర్త్యో మర్త్యధర్మైర్న యుజ్యతే ॥ ౫౪ ॥ శ్యామైకకర్ణాన్వరుణో హయాన్ శుక్లాన్మనోజవాన్ । అష్టౌ నిధిపతిః కోశాన్లోకపాలాన్నిజోదయాన్ ॥ ౫౫ ॥ యద్యద్భగవతా దత్తమాధిపత్యం స్వసిద్ధయే । సర్వం ప్రత్యర్పయామాసుర్హరౌ భూమిగతే నృప ॥ ౫౬ ॥ తత్ర యోగప్రభావేన నీత్వా

తదుపరి హేమకుమ్భా ఇతి బహుభూమికం, యథావాస్తు గృహాదినిర్మాణస్థానం, తదనతిక్రమ్య, నిర్మితమ్ ✽ ॥ ౫౦ ॥ ✽ సురాణాం, ద్రుమాః, లతాశ్చ, యేషు, తాని- ఉద్యానాని, విచిత్రాణి, ఉపవనాని చ- తైః, రన్వితం, హేమమయాని శృఙ్గాణి, యేషాం తైః- దివిస్పృగ్భిరత్యుచ్చైః, స్ఫాటికాట్టాలకా ఉపరిభూమికాః- గోపురాణి - చత్వరాణి, తైః ✽ ॥ ౫౧ ॥ ✽ రాజతారకుటైః రజతం చారకుటం చ- పీతలోహం పిత్తళమితి యావత్, తాభ్యాం, నిర్మితైః- కోష్ఠైః అశ్వశాలాన్నశాలాదిభిః, కథమ్భూతైః హేమమైః- కుమ్భైః, స్వలఙ్కృతైః- తథా- రత్నకూటైః పద్మరాగాదిశిఖరైః- సౌవర్ణైః, మహాన్తి, మరకతస్థలాని, యేషు తైః, గృహైశ్చ జుష్టం సేవితమ్ ✽ ॥ ౫౨ ॥ ✽ కించ ॥ నగరగృహాదా, వాస్తోష్పతీనాం దేవానాం చ, గృహైః- వలభీభిశ్చన్ద్రశాలికాభిశ్చ, నిర్మితం, యదుదేవగృహైః- రుల్లసత్ శోభమానమ్ ✽ ॥ ౫౩ ॥ ✽ సుధర్మాం నామ, సభాం, పారిజాతం చ, మహేన్ద్రో హరయే- ప్రాహిణోత్ ప్రస్థాపయామాస- తిశుకపరీక్షిత్సంవాదాత్ పూర్వ్వాభావిత్వాద్భూతనిర్దేశః ॥ సుధర్మాం విశినష్టి ॥ యత్రేతి ॥ మర్త్యోఽపి- యత్ర సుధర్మాయాం, స్థితో, మర్త్యధర్మైః అశనాయాపిపాసాశోకమోహజరామరణాదిభి- ర్న యుజ్యతే ✽ ॥ ౫౪ ॥ ✽ వరుణస్తు- శ్యామః- ఏకకర్ణః- యేషాం, తాన్, సర్వతః, శుక్లాన్, మనోజవాన్, అశ్వాన్, ప్రాహిణోదిత్యనుషఙ్గః ॥ నిధిపతిః కుబేరస్తు- అష్టౌ, కోశాన్ నిధీన్, పద్మశ్చైవ మహాపద్మో మత్స్యః కూర్మస్తదావరః, నీలో ముకున్దశ్శఙ్ఖశ్చ నిధయోఽష్టౌ ప్రకీర్తితాః ॥ ఇత్యుక్తాన్ ప్రాహిణోత్ ✽ ॥ ౫౫ ॥ ✽ తథా అన్యే చ, లోకపాలాః, నిజోదయాన్ నిజవిభూతీః తథా అన్యే చ, సిద్ధాదయో- యద్యత్, స్వాధికారసిద్ధయే, భగవతా, దత్త- మాధిపత్యం, తత్సర్వం, భగవతి, భూమిగతే, భూమావవతీర్ణే సతి, తస్మై- ప్రత్యర్పయామాసుః ✽ ॥ ౫౬ ॥ ✽ తత్రేతి ॥ యథా, కాలయవనో, మాధురాశ్చ- జనాః, న జానీయుః, తథా, యోగ

ప్రభావేన,యోగమాయాత్మకాశ్చర్యశక్తిప్రభావేన , మాధురం , సర్వంజనం,తత్రదుర్గే నీత్వా,ప్రాపయ్య,పున,రాగత్యా, రామేణాఽమన్త్రితఃఆలోచితో, భగవాన్ , పద్మమాలాధరో , నిరాయుధశ్చ, భూత్వా , పురద్వారాత్,నిష్క్రాన్త వాన్ ॥౫౭॥ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేపఞ్చాశోఽధ్యాయః***

దుష్కృన్నిగ్రహసాధ్వనుగ్రహైకవేకేనభగవచ్చేష్టితేనదర్శయన్ కథాశేషమాహ ॥ తమిత్యాదినా ॥ పురద్వారాన్ని ష్క్రాన్తం,తం-కృష్ణ-మవలోక్య,నారదోక్తై-రేతై,ర్లక్షణైః-అయం , పుమాన్-వాసుదేవో,నాన్యో,భవితు,మర్హతి॥అయం చ-నిరాయుధః,అనేన,పద్భ్యామేవ,చలన్,నిరాయుధశ్చాహం-యోత్స్యామీ , తి నిశ్చిత్య-పరాఙ్ముఖం,ప్రాద్రవన్తం, అన్వ ధావ,దిత్యన్వయః॥తంకథమ్భూత,మజిహ్మేనముద్గచ్ఛన్తం, ఉడుపంచన్ద్రమివస్థితం , అతీవ,దర్శనీయం,పీతేకౌశేయే,వాససీ, యస్య,శ్రీవత్సోవక్షసియస్య, భ్రాజతా , కౌస్తుభేనాఽముక్తాబద్ధా,అలఙ్కృతేతియావత్,సా-గ్రీవా,యస్య,పృథవఃపీనాః,దీ ర్ఘాశ్చ,త్వారో,బాహవో , యస్య,నవకఞ్జేఇవా,రుణే,ఈక్షణే , యస్య తం,నిత్య ప్రముదితేత్యాదిముఖారవిన్దవిశేషణం , శ్రీ మత్సౌన్దర్య సంపద్వత్, శోభనౌకపోలౌయస్మిన్ - శుచివిశుద్ధం స్మితం , యస్మిన్ , స్ఫురన్తీ , మకరాకారే , కుణ్డలే , యస్మిన్,తథాభూతం, ముఖారవిన్దం,బిభ్రాణం ,శ్రీవత్సో , లాఞ్ఛనంచిహ్నంయస్య , చత్వారోభుజాయస్య , అరవి

స్యాన్ భగవాన్హరిః । మధురామేత్య రామేణకృష్ణస్స మనుమన్త్రితః ॥ నిర్జగామపురద్వారాత్పద్మమాలీనిరా యుధః ॥ ౫౭ ॥ *******************************

********** ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే , పఞ్చాశోఽధ్యాయః **********

ముచుకున్దస్యశ్రీకృష్ణదర్శనాదికథారమ్భఘట్టః

శ్రీశుకఉవాచ॥తంవిలోక్యవినిష్క్రాన్తముజ్జిహానమివోడుపమ్।దర్శనీయతమంశ్యామంపీతకౌశేయవాససమ్ ॥౧॥ శ్రీవత్సవక్షసంభ్రాజత్కౌస్తుభాముక్తకన్ధరమ్।పృథుదీర్ఘచతుర్బాహుంనవకఞ్జారుణేక్షణమ్॥ ౨ ॥ నిత్యప్ర ముదితశ్రీమత్సుకపోలంశుచిస్మితమ్।ముఖారవిన్దంబిభ్రాణంస్ఫురన్మకరకుణ్డలమ్॥ ౩ ॥వాసుదేవోహ్యయమితిపు మాన్శ్రీవత్సలాఞ్ఛనః। చతుర్భుజోఽరవిన్దాక్షోవనమాల్యతిసున్దరః॥ ౪॥లక్షణై ర్నారదప్రోక్తైర్నాన్యోభవి తుమర్హతి। నిరాయుధశ్చలన్పద్భ్యాంయోత్స్యేఽనేననిరాయుధః ॥ ౫ ॥ ఇతినిశ్చిత్యయవనఃప్రాద్రవన్తంప రాఙ్ముఖమ్ । అన్వధావజ్జిఘృక్షుస్తందురాపమపియోగినామ్॥ ౬ ॥హస్తప్రాప్తమివాత్మానంహరిణాసపదేప దే।నీతోదర్శయతాదూరంయవనేశోఽద్రికన్దరమ్॥ ౭ ॥ పలాయనంయదుకులేజాతస్యతవనోచితమ్ । ఇతిక్షిప న్ననుగతోనైనంప్రాపాహతాశుభః ॥ ౮ ॥ ఏవంక్షిప్తోఽపిభగవాన్ప్రావిశద్గిరికన్దరమ్ ।సోఽపిప్రవిష్టస్తత్రా న్యంశయానందదృశేనరమ్ ॥ ౯ ॥ నన్వసౌదూరమానీయశేతేమామిహసాధువత్। ఇతిమత్వాఽచ్యుతంమూఢ స్తంపదాసమతాడయత్ ॥ ౧౦ ॥ సఉత్థాయచిరంసుప్తశ్శనైరున్మీల్యలోచనే । దిశోవిలోకయన్పార్శ్వేతమ ద్రాక్షీదవస్థితమ్ ॥ ౧౧ ॥ సతావత్తస్యరుష్టస్య దృష్టిపాతేనభారత । దేహజేనాగ్నినాదగ్ధోభస్మసాదభవత్క్ష ణాత్ ॥ ౧౨ ॥ రాజోవాచ ॥ కోనామసపుమాన్బ్రహ్మన్కస్యకిం-వీర్యఏవచ । కస్మాద్గుహాంగతశ్శిశ్యేకింతేజో

న్దేఇవారుణేయస్య వనమాలాఽస్యాస్తీతితథా-వ్రీహ్యాదిత్వాన్మత్వర్థీయఇనిః ॥ ఏవంవిధై-ర్నారదప్రోక్తైః-లిఙ్గై-ర్వాసుదేవ ఏవాయమిత్యన్వయః ॥ ౧ ॥ ౨ ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ ౫ ॥ ఇతీతి ॥ ఇత్థం-నిశ్చిత్య,యవనః,పలాయమానం,పరాఙ్ముఖంచభగవన్తం గ్రహీతుమిచ్ఛుః-అన్వధావత్,తస్యదుష్ప్రాప్యతాంవక్తుంవిశినష్టి॥యోగినామపి , దురాపం,యోగవిశుద్ధమనసాపిదుర్గ్ర హమ్ ॥ ౬ ॥ హస్తేతి॥ప్రతిపదం,ఆత్మానం, హస్తప్రాప్తమివ-దర్శయతా , భగవతాదూరం,నీత,స్స,యవనాధీశో, ఽన్తతో,ఽద్రికన్దరం,ప్రాపితః ॥౭॥ యదుకులే,జాతస్యతవ-పలాయన-మనుచితమిత్యేవంక్షిపన్నభిభవన్నాశు,గతోఽపియ వన,ఏనంభగవన్తం,నప్రాప॥తత్రహేతుంవదన్విశినష్టి॥అహతాశుభః అక్షీణదుష్కృతః ॥౮॥ భగవాంస్త్వేవం-క్షిప్తోఽపి తూష్ణీం-గిరికన్దరం-ప్రావిశత్॥సతుయవన,స్తత్రగిరికన్దరే ప్రవిష్ట-స్తత్రాన్యం,శయానం,కఞ్చి,త్పురుష-మద్రాక్షీత్ ॥౯॥ శయానం,పురుష,మసౌ,వాసుదేవో,మామిత్థం,దూర,మానీయ,సాధువ,దధునా,తూష్ణీం-శేతేనూన ,మసౌ-కృష్ణ ఏవేతి,మూఢ స్స,స్తమచ్యుతమేవ-మత్వా,తం-పదాపాదేనా,తాడయత్ ॥౧౦॥ తాడితఃపురుషః-ఉత్థాయ-చిరం-సుప్తః,హేతుగర్భ వి దం-శత్వా,చ్ఛనై-ర్లోచనే,ఉన్మీల్య,దిశో,విలోకయన్-పార్శ్వేస్థితం-తం,యవనందదర్శ ॥౧౧॥ హేభారత -సస-యవనః- రుష్టస్యక్రుద్ధస్య , తస్యపుంసః-దృష్టిపాతేన-సన్దీప్తో-య,స్స్వదేహజో - ఽగ్నిః , తేన-తావ,త్తదైవ-క్షణా - ద్భస్మీబభూ వ॥ ౧౨॥ తత్రశయానస్య పురుషస్య కులనామవీర్యశయనకారణాదిబుభుత్సయాపృచ్ఛతిరాజా॥కోనామేతి॥ హేబ్రహ్మన్

స-యవనార్దనో-యవనస్యహన్తా,శయానః,కోవాకోనామ,కింతస్యనామధేయమిత్యర్థః-కస్యసంబన్ధీ-కస్య-కులే, జాతః-కింకీదృశంవీర్యంయస్య సః - కస్మాత్కారణాద్గుహాం ప్రాప్త,స్యైతేస్మకింకీదృశంతేజో - యస్య-తథాభూతః॥ ॥౧౩॥ తతోఽప్యుత్తరమాహ మునిః ॥సఇతి॥బ్రహ్మణి బ్రహ్మకులేసాధుః బ్రహ్మణ్యః, సత్యోధర్మ్యః,సఙ్గరోయుద్ధం-యస్యసః॥౧౪॥ స ఇతి,సచముచుకున్దః- అసురేభ్యః,భీతైః-రిన్ద్రాద్యైః,దేవైః,రాత్మ నః-రక్షణనిమిత్తే,సహాయత్వేన,యాచిత,శ్చిరం- తేషాం,రక్షా,మకరోత్ ॥౧౫॥ తదా, తేదేవాః,గుహంకార్త్తికేయం,స్వఃపాలంస్వర్గపాలకం, సేనాన్యం,లబ్ధ్వా,అథ-ముచుకున్ద-మబ్రువన్ ॥౧౬॥ ఉక్తిమేవాహ॥రాజన్నితిసార్ద్ధైశ్చతుర్భిః- హేరాజన్,నోఽస్మాకం,పరిపాలనాత్మకా ,త్కృచ్ఛాద్విరమ,ద్భవాన్,విరమవిరామంప్రాప్నోతు హేవీర-శత్రురహితం,రాజ్యం,నరలోకంచ , త్యక్త్వా, కేవల, మస్మాన్పాలయత,స్తేకర్త్తరిషష్ఠీ-త్వయా,సర్వే,కామాభోగాః,ఉజ్ఝితా స్త్యక్తాః ॥౧౭॥ కించ , తవ సుతాదయః,త్వత్తుల్యకాలీనాః,ప్రజాశ్చ,కాలితాఃకాలవశీకృతాః,అధునా,నసన్తి,కిన్తు,కాలవశంగతాః, మృతాఇతియావత్ ॥౧౮॥ కోఽసౌమత్తో బలీయాన్ కాలోనామేతిశఙ్కాయామాహ బ్రహ్మస్తమ్బపర్యన్తకృత్స్నజగతఃకాలవశ్యతాంకాలస్య బలీయస్త్వంచవక్తుంకాలోనామనేశ్వరాత్పృథగ్భూతః,కిన్తుకాలశరీరకఈశ్వరఏవకలయతీత్యాహుః ॥ కాలఇతి ॥ కాలఃకాలశరీరకః,అవ్యయఃకాలకృతనాశాదివికారరహితః-ఈశ్వరస్సర్వనియన్తా-భగవా - న్స్వయం-క్రీడ-న్ప్రజాః - కాలయతేనశీకరోతి-యథా-పశుపాలః-పశూ-న్వశీకరోతి-తద్వత్ ॥౧౯॥ అత-స్త్వ-మద్య - నోఽస్మాన్ప్రతి-వర-మభిమతం-వరయతర్హిముక్తింప్రయచ్ఛతేత్యేతాహుః॥ఋతేకైవల్యమితి॥ కైవల్యం ప్రకృతిసంబన్ధరాహిత్యంముక్తిమితియావత్ - తతోఽన్యం-వ

యవనార్దనః ॥౧౩॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ సఇక్ష్వాకుకులేజాతోమాన్ధాతృతనయోమహాన్। ముచుకున్దఇతిఖ్యాతో బ్రహ్మణ్యస్సత్యసఙ్గరః ॥౧౪॥ సయాచితస్సురగణైరిన్ద్రాద్యైరాత్మరక్షణే। అసురేభ్యఃపరిత్రస్తైస్తద్రక్షాం సోఽకరోచ్చిరమ్ ॥౧౫॥ లబ్ధ్వాగుహంతేస్వఃపాలంముచుకున్దమథాబ్రువన్ । రాజన్విరమతాంకృచ్ఛ్రాద్భవాన్నఃపరిపాలనాత్ ॥౧౬॥ నరలోకంపరిత్యజ్యరాజ్యంచహతకణ్టకమ్ । అస్మాన్పాలయతోవీరకామాస్తేసర్వఉజ్ఝితాః ॥౧౭॥ సుతామహిష్యోభవతోజ్ఞాతయోఽమాత్యమన్త్రిణః।ప్రజాశ్చతుల్యకాలీయాఃనాధునాసన్తికాలితాః ॥౧౮॥ కాలోబలీయాన్బలినాంభగవానీశ్వరోఽవ్యయః । ప్రజాఃకాలయతేక్రీడన్పశుపాలోయథాపశూన్ ॥౧౯॥వరంవృణీష్వభద్రంతేఋతేకైవల్యమద్యనః।ఏకఏవేశ్వరస్తస్యభగవాన్విష్ణురవ్యయః॥ ఏవముక్తస్సవైదేవానభివాద్యమహాయశాః।అశయిష్టగుహావిష్టోనిద్రయాదేవదత్తయా॥ ౨౧ ॥ ప్రతిబోధయతిత్వాంవై స్వపన్తంయస్త్వచేతనః।సత్వయాదృష్టిమాత్రేణభస్మీభవతుతత్క్షణాత్ ॥ ౨౨ ॥ యవనేభస్మతాంనీతేభగవాన్సాత్వతర్షభః।ఆత్మానందర్శయామాసముచుకున్దాయధీమతే॥ ౨౩ ॥తమాలోక్యఘనశ్యామంపీతకౌ

రంవరమోక్షప్రదః-కైవల్యస్యావరణీయత్వేహేతుమాహుః ॥ ఏకఏవేతి ॥ తస్యకైవల్యస్య-ఈశ్వరఃఅధిపతిః-దాతేతియావత్-భగవా-న్విష్ణు-రేకఏవ-అతోనవయంకైవల్యందాతుంప్రభవఇతిభావః ॥ ౨౦॥ ఏవమితి॥ దేవై - స్తర్హిబహుకాలమనిద్రస్యమమశయనార్థంనిర్జనంప్రదేశంప్రదర్శ్యయతేత్యుక్తేత్యర్థసామర్థ్యాదత్రశేషోబోద్ధవ్యః ॥ ఏవంస్వపన్తంయస్త్వితివక్ష్యమాణప్రకారేణోక్తో- మహాయశాః - సచ-ముచుకున్దో - దేవైః ప్రదర్శితాయాంతస్యాం - గుహాయాం-ప్రవిష్టః-దేవైః - దత్తయావిష్ణునుపహతీకృతయా-నిద్రయా - అధ్యయనేనవసతీతివద్ధేత్వర్థేతృతీయా- అశయిష్టశయితవాన్ ॥నిమిత్తభూతయావా॥౨౧॥ ఏవంశబ్దవివక్షితంప్రకారమాహ॥స్వపన్తమితి॥అచేతనోఽజ్ఞాన-స్యఃకశ్చిత్స్వపన్తంశయానంప్రతిబోధయతిజాగ్రదవస్థాంప్రాపయిష్యతి- సపుమాన్ - త్వయాకర్త్రా -దృష్టిమాత్రేణకరణేన- త్వద్దృష్టిప్రసరమాత్రేణేతిపదద్వయఫలితోఽర్థః, తత్క్షణా-ద్భస్మీభవతు ॥ ౨౨ ॥ ఇతిప్రశ్నస్యోత్తరముక్త్వాప్రకృతాంకథామాహ॥యవనఇత్యాదినా ॥ భస్మతాంనీతేభస్మతాంప్రాపితేసతి - సాత్వతర్షభఃభగవాన్కృష్ణః ధీమతేముచుకున్దాయ - త్మానం - దర్శయామాస ॥ ౨౩ ॥ తమితి॥తస్యభగవత-స్తేజసా-ధర్షితః-అభిభూతో-ఽతఏవ,శఙ్కితః,కస్యేదంతేజఇత్యాదిశఙ్కమాన- స్తేజసా-దుర్ధర్షంఅధృష్యమివస్థితం-తంభగవన్తం-శనకై - రవలోక్య-మహతీవిపులా-బద్ధి - ర్యస్య-స , రాజాముచుకున్దః,పర్యపృచ్ఛ,దితిసంబన్ధః- తంకథంభూతం,ఘనమివశ్యామం , పీతకౌశేయమేవవాససీయస్య-శ్రీవత్సోవక్షసియస్య,తథాభూతం - భ్రాజతా-కౌస్తుభేన - విరాజితం-వైజయన్త్యావనమాలయా-శోభమానంచ , విరాజితమిత్యుక్తసముచ్చయార్థశ్చశబ్దః, అనుక్తాభరణాన్తరసముచ్చయార్థోవా - సున్దరం-ప్రసన్నంచ - వదనం,యస్య-తం , త్రిలోకస్య-ప్రేక్షణీయందర్శనీయం-సున్దరతమమి

తేయావత్ ఆపీచ్యం సున్దరం వయో యస్య తం, ప్రాదుర్భూతవయసమితి భావః, మత్తస్య సింహస్యేవ ఉదారో, విక్రమః పరాక్రమః, పాదవిక్షేపో వా, యస్య తం ✻ ॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥ ౨౭ ॥ ✻ సంప్రశ్నమేవాహ ॥ కో భవానిత్యాదినా ॥ నయం త్విత్యేతః ప్రాక్తనేన ఇహ, సంప్రాప్తో భవాన్ కః, కిం దేవః, ఉత మానుషః, ఇహేతి వివక్షితమాహ, విపినే అరణ్యే, తత్రాపి గిరిగహ్వరే మృత్యువనే స్థానే, తత్రాప్యురూణి కణ్టకాని యస్మిన్ తస్మిన్, పద్మపలాశసదృశాభ్యాం, విచరసి ✻ ॥ ౨౮ ॥ ✻ కింస్విత్ కింవా, త్వం, తేజస్వినాం, యత్తేజః తదేవ, మూర్తీభూతః, కింవా, భగవాన్ విభావసురగ్నిః, అథవా సూర్యః, యద్వా, సోమ ఇన్ద్రయోరన్యతమః, ఉత, వరుణాద్యన్యో, లోకపాలః ✻ ॥ ౨౯ ॥ ✻ సర్వత్రాపరితోషాదాహ ॥ మన్యే ఇతి ॥ దేవానామిన్ద్రాదీనామపి దేవాః యే బ్రహ్మవిష్ణురుద్రాః, తేషాం, మధ్యే యః పురుషోత్తమో, భగవాన్, స్తం, త్వా, మహం, మన్యే, కుతః, యత్ యస్మాత్ గుహాధ్వాన్తం, హృదయగుహాస్థమపి ధ్వాన్తం అజ్ఞానంచ, బాధసే విధునోషి యథా, దీపః, స్వప్రభయా, అన్ధం తమః తద్వత్ ✻ ॥ ౩౦ ॥ ✻ శుశ్రూషతామితి ॥ యద్యపి చతుర్భుజత్వాదిలిఙ్గైః పరమాత్మాసాధారణైః పురుషర్షభం మన్యే ఇతి పురుషోత్తమత్వం నిశ్చిత్య నరపుఙ్గవేతి సంబోధనానుపపత్తిః, తథాఽపి పునస్తథైవ ద్విభుజత్వాదివిశిష్టరూపేణావస్థితం తమవలోక్య తథా సంబోధితం, నరశబ్దస్య పురుషమాత్రపరత్వం వా. జన్మ - కర్మ, గోత్రం, వా శబ్దశ్చార్థకః, శ్రోతుమిచ్ఛతామస్మాకం అవ్యలీకం నిష్కపటకం యథా తథా కథ్యతాం యది రోచతే న వయం విజ్ఞాతుం ప్రభవ ఇతి భావః ✻ ॥ ౩౧ ॥ ✻ తర్హి త్వవ

శేయవాససమ్ । శ్రీవత్సవక్షసం భ్రాజత్కౌస్తుభేన విరాజితమ్ ॥ ౨౪ ॥ చతుర్భుజం రోచమానం వైజయన్త్యా చ మాలయా । చారుప్రసన్నవదనం స్ఫురన్మకరకుణ్డలమ్ ॥ ౨౫ ॥ ప్రేక్షణీయం త్రిలోకస్య సానురాగస్మితేక్షణమ్ ॥ అపీచ్యవయసం మత్తమృగేన్ద్రోదారవిక్రమమ్ ॥ ౨౬ ॥ పర్యపృచ్ఛన్మహాబుద్ధిస్తేజసా తస్య ధర్షితః । శఙ్కితః శనకై రాజా దుర్ధర్షమివ తేజసా ॥ ౨౭ ॥ ముచుకున్ద ఉవాచ ॥ కో భవానిహ సంప్రాప్తో విపినే గిరిగహ్వరే । పద్భ్యాం పద్మపలాశాభ్యాం విచరస్యురుకణ్టకే ॥ ౨౮ ॥ కింస్విత్తేజస్వినాం తేజో భగవాన్ వా విభావసుః । సూర్యః సోమో మహేన్ద్రో వా లోకపాలోఽపరోఽపి వా ॥ ౨౯ ॥ మన్యే త్వాం దేవదేవానాం త్రయాణాం పురుషర్షభమ్ । యద్బాధసే గుహాధ్వాన్తం ప్రదీపః ప్రభయా యథా ॥ ౩౦ ॥ శుశ్రూషతామవ్యలీకమస్మాకం నరపుఙ్గవ । స్వజన్మ కర్మ గోత్రం వా కథ్యతాం యది రోచతే ॥ ౩౧ ॥ వయం తు పురుషవ్యాఘ్ర ఐక్ష్వాకాః క్షత్రబన్ధవః । ముచుకున్ద ఇతి ప్రోక్తో యౌవనాశ్వాత్మజః ప్రభో ॥ ౩౨ ॥ చిరప్రజాగరశ్రాన్తో నిద్రయాఽపహతేన్ద్రియః । శయేఽస్మిన్ విజనే కామం కేనాప్యుత్థాపితోఽధునా ॥ ౩౩ ॥ సోఽపి భస్మీకృతో నూనమాత్మీయేనైవ పాప్మనా । అనన్తరం భవాన్ శ్రీమాన్ లక్షితోఽమిత్రశాసనః ॥ ౩౪ ॥ తేజసా తేఽవిషహ్యేణ భూరి ద్రష్టుం న శక్నుమః । హతౌజసా మహాభాగ మాననీయోఽసి దేహినామ్ ॥ ౩౫ ॥ ఏవం సంభాషితో రాజ్ఞా భగవాన్ భూతభావనః । ప్రత్యాహ ప్రహసన్ వాణ్యా మేఘనాదగభీరయా ॥ ౩౬ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ జన్మకర్మాభిధానాని సన్తి మేఽఙ్గ సహస్రశః । న శక్యన్తేఽనుసఙ్ఖ్యాతు

జన్మాదికం కథయేత్యత ఆహ ॥ వయం త్వితి ॥ వయమితి వంశాభిప్రాయకం బహువచనం హే పురుషవ్యాఘ్ర తావద్వయం క్షత్రబన్ధవః, క్షత్త్రేణ వర్ణేన బధ్యన్త ఇతి క్షత్రబన్ధవః, క్షత్రియా ఇత్యర్థః తత్రాపి, ఐక్ష్వాకాః ఇక్ష్వాకువంశ్యాః, బాన్ధవాయ సమాత్రేణ నిపాతనాత్సాధుః, బహుషు లుగభావ ఆర్షః, తత్రాప్యహం, యౌవనాశ్వాత్మజః, యువనాశ్వస్యాపత్యం యౌవనాశ్వో మాన్ధాతా తస్యాత్మజః పుత్రః ముచుకున్ద, ఇతి ఖ్యాతః ✻ ॥ ౩౨ ॥ ✻ చిరం బహుకాలం, ప్రజాగరేణ, శ్రాన్తః, అత ఏవ నిద్రయా అపహతాన్యభిభూతానీన్ద్రియాణి యస్య సోఽహమస్మిన్ విజనే దేశే కామం యథేచ్ఛం శయే శయితవానస్మి, అధునా కేనాపి కేనచిదుత్థాపితశ్చ ✻ ॥ ౩౩ ॥ ✻ యో మాముత్థాపితవాన్, సోఽపి, స్వీయేనైవ పాపేన హేతునా నూనం భస్మీకృతః, అస్మద్దృష్టిప్రసారస్తు నిమిత్తమాత్రమితి భావః అనన్తరం భస్మీభవనానన్తరం అమిత్రశాసన శత్రూణాం శాస్తా శ్రీమాన్ భవాన్ లక్షితః దృష్టః మయేతి శేషః సోఢుమశక్యేన త్వత్తేజసా అభిభూతదృష్టయో వయం త్వాం భూరి చిరం ద్రష్టుం, న శక్నుమః మహాభాగ హే భగవన్ హతమోజస్సామర్థ్యం యేషాం తేషాం కర్మసఙ్కుచితజ్ఞానాత్మకసామర్థ్యానాం, అజ్ఞానాం, మాదృశాం దేహినాం, మాననీయోఽసి పూజ్యోఽసి భజనీయోఽసీతి యావత్ ✻ ॥ ౩౪ ॥ ౩౫ ॥ ✻ ఏవమితి ॥ రాజ్ఞా ముచుకున్దేనేత్థం, ఉక్తో, భగవాన్ ప్రహసన్మేఘగర్జితవద్గమ్భీరయా, గిరా ప్రత్యువాచ ✻ ॥ ౩౬ ॥ ✻ ఉక్తిమేవాహ ॥ జన్మకర్మేత్యాదినా ॥ ఇత్యుక్త ఇత్యేతః ప్రాక్తనేన ॥ యత్తావత్పృష్టం స్వజన్మకర్మేత్యాది తస్యోత్తరమాహ ॥ జన్మేతి ॥ అఙ్గ హే ముచుకున్ద మమ జన్మాదీని సహస్రశః బహూని సన్తి అతస్తాన్యత్రాధునా మయాఽపి సఙ్ఖ్యాతుం ఏతావన్తీతి పరిచ్ఛిద్య వక్తుం న శక్యన్తే, సనాతనమనాదిసంసరణశీలైరస్మదాదిభిరివ విస్మృతత్వాన్న శక్యన్త ఇత్యాశఙ్కా వారణాయ

యానన్తత్వాన్మయాపీత్యుక్తం ॥ అయమ్భావః ॥ యద్యపి భవజ్జన్మాదీని కర్మ సఞ్చితజ్ఞానైర్భవద్భిర్విస్మృతత్వాద్బహు త్వాచ్చ నసఙ్ఖ్యాతుం శక్యన్తే-తథాఽపి-సర్వజ్ఞేన మయా తు శక్యన్త ఏవ-అస్మజ్జన్మాదీనిత్వానన్తత్వాన్మయాప్యశక్యన్తే-నచై వం సర్వజ్ఞత్వహానిః-అనన్తస్య సామాన్యత్వజ్ఞానమేవ హి సర్వజ్ఞత్వావహం-నతు తేషాం పరిచ్ఛిన్నత్వజ్ఞానం-తస్యాయథార్థత్వేనాజ్ఞత్వావహత్వాత్ ❀ ॥ ౩౭ ॥ ❀ సఙ్ఖ్యేయత్వమేవోపపాదయతి ॥ క్వచిదితి ॥ యద్యపి-క్వచిత్కదాచిత్కశ్చిత్సూక్ష్మబుద్ధిమాన్-బహుభిః-జన్మభిః-పృథివ్యాస్సమ్బన్ధీని-రజాంసి-విమమే గణయేత్-తథాఽపి-మమ-గుణకర్మాభిధానాని-నవిమమే-గణయితుం నశక్నుయాదిత్యర్థః “ విష్ణోర్నుకం వీర్యాణి ప్రవోచం యః పార్థివాని విమమే రజాంసి,, ఇతి శ్రుత్యర్థోఽత్రానుసంహితః ❀ ॥ ౩౮ ॥ ❀ తథాహి, పరమర్షయః పరాశరవైశమ్పాయనశౌనకాదయః-కాలత్రయోపపన్నాని కాలత్రయోపయుక్తాని కాలత్రయగోచరాణీతి యావత్-జన్మాని-కర్మాణి చ-అనుక్రమన్తోఽనువర్ణయన్తో-ఉద్యాపి-అన్తం పారం-నైవ గచ్ఛన్తి ❀ ॥ ౩౯ ॥ ❀ యద్యప్యేవం-తథాప్యఙ్గ హే ముచుకున్ద-అద్యతనాన్యాధునికాని-మమ-జన్మాని-గదతో-మత్తః-శృణు-ధర్మపరిత్రాణార్థం, భూమేర్భారభూతానాం-అసురాణాం అసురసమ్పత్త్యాఽభిజాతానాం-క్షయాయ చ-బ్రహ్మణా-ప్రార్థితో-ఽహం-యదుకులే-తత్రాప్యానకదున్దుభేః వసుదేవస్య-గృహే-గృహిణ్యామితి భావః-అవతీర్ణవాన్ అస్మి-జ్ఞానశక్త్యాదిస్వస్వభావమజహదేవ జాత ఇత్యవతీర్ణశబ్దప్రయోగాభిప్రాయః ❀ ॥ ౪౦ ॥ ౪౧ ॥ ❀ ఏవమాధునికం జన్మోక్తం ॥ అథ నామధేయమాహ ॥ వదన్తీతి ॥ వసుదేవసుత ఇత్యస్య హేతుత్వద్యోతకో హిశబ్దః-వసుదేవసుతత్వా-ద్వాసుదేవ-ఇతి-వదన్తి, సన్ధిరార్షః, ప్రాతిపదికమాత్రానువాదో వా-తస్యైవ నామధేయత్వేన ప్రదర్శనీయత్వాద్విభక్తిస్సాధుత్వార్థత్వాచ్చ ❀ ॥ ౪౨ ॥ ❀ అథాధునికాని కర్మాణ్యాహ ॥ కాలనేమిరితి ॥ హే రాజన్-తవ-తిగ్మేన తీక్ష్ణేన-చక్షుషా-నిమిత్తేన మయైవా-యం-యవనో-ద

మనన్తత్వాన్మయాఽపి హి ॥ ౩౭ ॥ క్వచిద్రజాంసి విమమే పార్థివాన్యురుజన్మభిః । గుణకర్మాభిధానాని న మే జన్మాని కర్హిచిత్ ॥ ౩౮ ॥ కాలత్రయోపపన్నాని జన్మకర్మాణి మే నృప । అనుక్రమన్తో నైవాన్తం గచ్ఛన్తి పరమర్షయః ॥ ౩౯ ॥ తథాఽప్యద్యతనాన్యఙ్గ శృణుష్వ గదతో మమ । విజ్ఞాపితో విరిఞ్చేన పురాఽహం ధర్మగుప్తయే ॥ ౪౦ ॥ భూమేర్భారాయమాణానామసురాణాం క్షయాయ చ । అవతీర్ణో యదుకులే గృహ ఆనకదున్దుభేః ॥ ౪౧ ॥ వదన్తి వాసుదేవేతి వసుదేవసుతం హి మామ్ । కాలనేమిర్హతః కంసః ప్రలమ్బాద్యాశ్చ సద్ద్విషః ॥ ౪౨ ॥ అయం చ యవనో దగ్ధో రాజంస్తే తిగ్మచక్షుషా । సోఽహం తవానుగ్రహార్థం గుహామేతాముపాగతః ॥ ౪౩ ॥ ప్రార్థితః ప్రచురం పూర్వం త్వయాఽహం భక్తవత్సలః । వరాన్వృణీష్వ రాజర్షే సర్వాన్కామాన్దదామి తే ॥ మాం ప్రపన్నో జనః కశ్చిన్న భూయోఽర్హతి శోచితుమ్ ॥ ౪౪ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్యుక్తస్తం ప్రణమ్యాహ ముచుకున్దో ముదాఽన్వితః । జ్ఞాత్వా నారాయణం దేవం గర్గవాక్యమనుస్మరన్ ॥ ౪౫ ॥ ముచుకున్ద ఉవాచ ॥ విమోహితోఽయం జన ఈశ మాయయా

గ్ధః-ధర్మగుప్త్యాద్యర్థం ప్రార్థితత్వాద్యుక్త్యైవ తదుపయుక్తసార్వజ్ఞ్యసర్వశక్తిత్వాదిగుణానాముక్తప్రాయత్వాన్న పృథగ్గుణోక్తిః, తర్హి కిమర్థమాగత ఇత్యత ఆహ ॥ సోఽహమితి ॥ స ఉక్తవిధో-ఽహం-త్వా-మనుగ్రహీతుం-ఇమాం-గుహాం ప్రతి సముపాగతః ❀ ॥ ౪౩ ॥ ❀ సర్వానపి జనాన్కిం నానుగృహ్ణాసీత్యత ఆత్మానం విశినష్టి ॥ భక్తవత్సల ఇతి ॥ నాహం భక్త ఇత్యతో విశినష్టి ॥ పురా జన్మని-త్వయా-అహం-ప్రచురం యథా తథా-ప్రార్థిత ఆరాధితః-కోఽసావనుగ్రహ ఇత్యత ఆహ ॥ వరానితి ॥ హే రాజర్షే-తే తుభ్యం-సర్వాన్-కామ్యన్త ఇతి కామాః-తాన్-ఇష్టాన్-దదామి, నన్విత్థం ప్రచోదితేన మయా దేవాః ప్రత్యాఖ్యాతా ఇతి సర్వజ్ఞస్త్వం కిం న జానాసీత్యత్రాహ ॥ మామితి ॥ భూయః పునః-శోచితుం సంసర్తుం-నార్హతి కిన్తు ముక్తిమేవార్హతీతి భావః-ముక్తిం దాస్యామ్యేవ-కిన్తు-తతోఽన్యేఽపి యది కామాః ప్రార్థ్యా-స్తానపి ప్రార్థయస్వేతి భావః ❀ ॥ ౪౪ ॥ ❀ ఇతీతి ॥ ఇత్థం-భగవతో-క్తో-ముచుకున్ద-స్తం శ్రీకృష్ణం-దేవం-తత్రాపి-నారాయణం-జ్ఞాత్వా-తదుక్తిభిరితి శేషః-గర్గస్య వృద్ధగర్గస్యర్షే-ర్వాక్యం-అష్టావింశతితమే యుగే భగవాన్వసుదేవగృహేఽవతరిష్యతీత్యేవంవిధ-మనుస్మరంశ్చ-ముదా హర్షేణా-యుతః-ప్రణమ్యోవాచ ❀ ॥ ౪౫ ॥ ❀ ఉక్తిమేవాహ విమోహిత ఇత్యాదిత్రయోదశశ్లోకాత్మికాం యదుక్తం “ వరాన్వృణీష్వ రాజర్షే సర్వాన్కామాన్దదామి తే ,, ఇతి ॥ తస్యోత్తరోపయుక్తమాహ ॥ విమోహిత ఇతి ॥ విషయాభిలాషైకనిదానేన దృశసంసృతిరూపానర్థం-ప్రాప్తోఽహం భూయో-విషయానేవ-వరయేతి-చోదయతా-త్వయా-వఞ్చిత-స్స్యా-మతో-భక్తవఞ్చనం-తవా-నుచిత-మితి-మైవం వాదీరిత్యభిప్రాయః-హే ఈశ-త్వదీయయా-మాయయా-మోహితో-యోఽయం-మత్ప్రభృతి-ర్యోషిచ్చ-పురుషశ్చ-యోషిదాత్మకః పురుషాత్మకశ్చేత్యర్థః-జన-స్త్వాం-నిరతిశయపురుషార్థభూతం-నభజతి-కిన్తు-స్వానర్థవిషయే-దృగ్బుద్ధి-ర్యస్య-తథాభూతః-వస్తుతోఽనర్థహేతుమప్యర్థవన్మన్యమానః-ప్రభవన్త్యేభ్య ఇతి ప్రభవాః-దుఃఖ

స్యప్రభవా, స్తేషు-దుఃఖైకనిధానేషు- గృహేషు సుఖలేశాభాసప్రభవేషు - సుఖాయ-సజ్జతే, సక్తోభవతి - సజనః పూర్వమేవ త్వయా-వఞ్చితఇత్యర్థః ॥ ౪౬ ॥ నన్విత్థం జనం వఞ్చయన్నహం నిర్ఘృణో విషమశ్చకిమిత్యత ఆహ॥ లబ్ధ్వేతి॥ హే అనఘ-నవి ద్యతే-యద్భజనాదఘం తేథా భూతేత్యర్థః - అయత్నతస్స్వప్రయత్నమన్తరేణాపి, కేవలమనుజిఘృక్షైకస్వభావత్వత్సఙ్కల్పాదేవ హేతోః-అత్రకర్మక్షేత్రే-దుర్లభమపి - మానుష - మవ్యఙ్గంశరీరం-త్వదారాధనోపయుక్తం - ప్రాప్యాప్య-యం-జన-స్త్వత్పాదారవిన్దం - నిరతిశయపురుషార్థరూపం - తత్ప్రాప్త్యుపాయభూతంచ - నభజతి, కిన్తు-అసన్మతిః-ప్రకృతిపరిణామాత్మకదేహఏవ-మతిరాత్మాభిమానో- యస్య-తథాభూతః-కేవలం-గృహమేవా-న్ధకూపః-తస్మిన్-పతితో-భవతి - యథా-పశు-రజానం, తృణావృతేకూపే - జిఘత్సయా-గత-స్తత్ర - పతితో- భవతి _ తద్వత్-నహ్యేతావతాతవవైషమ్యాదికమాపాదయితుముచితం - కేవలమనుజిఘృక్షయైవస్వారాధనోపయుక్తకరణకళేబరాదిప్రదానాదితిభావః ॥ ౪౭ ॥ జనసామాన్యోద్దేశేనోక్తమర్థం స్వస్మిన్పర్యవసాయయతి ॥ మమేతి ॥ హే అజిత-ఏష భూతః-కాలో-మమ నిష్ఫలో, గతః, మయానిష్ఫలో నీతఇత్యర్థః-కథమ్భూతస్య-రాజ్యశ్రియోన్నద్ధః ప్రభూతో- మదో -యస్య-దుష్టావిషయాభిలాషిణీ-మతి, ర్యస్య - తత్ర హేతుః-మర్త్యే-మరణశీలే-దేహే-ఆత్మబుద్ధి-ర్యస్య-న కేవలంమర్త్యాత్మబుద్ధేరేవ-కిన్తు - సుతాదిషు - తద్రక్షణపోషణాదివిషయయా-అపారచిన్తయా-ఆసజ్జమానస్యఅసక్తస్య - అహఙ్కారమమకారయుక్తస్యేతిపదద్వయఫలితోఽర్థః తత్ర - కోశః కోశధనాగారమ్ ॥ ౪౮ ॥ ఉన్నద్ధమదత్వమేవప్రపఞ్చయతి॥ కళేబరఇతి॥ ఘటకుడ్యసదృశే, జడే-అస్మిన్-కళేబరే-రూఢమూలః-మానః ఆత్మాభిమానో-యస్య-సోఽహం-నరదేవ-ఇత్య- భిమన్యమాన-ఇతి శేషః ॥ రథాశ్చ-ఇభా గజాశ్చ, పదాతయశ్చ, తేషా- మనీకాని సైన్యాని-తాని, పా న్తీతి తథా-తైః-పరివృతో - గాం భూమిం-పర్యటన్-త్వా - మవిగణయ్యేతుచ్ఛీకృత్య-దు

త్వదీయయా త్వాం న భజత్యనర్థదృక్ । సుఖాయ దుఃఖప్రభవేషు సజ్జతే గృహేషు యోషిత్పురుషశ్చ వఞ్చితః ॥ ౪౬ ॥
లబ్ధ్వా జనో దుర్లభమత్ర మానుషం కథఞ్చిదవ్యఙ్గమయత్నతోఽనఘ । పాదారవిన్దం న భజత్యసన్మతిర్గృహాన్ధకూపే పతితో యథా పశుః ॥ ౪౭ ॥ మమైష కాలోఽజిత నిష్ఫలో గతో రాజ్యశ్రియోన్నద్ధమదస్య భూపతేః । మర్త్యాత్మబుద్ధేస్సుతదారకోశభూష్వాసజ్జమానస్య దురన్తచిన్తయా ॥ ౪౮ ॥ కళేబరేఽస్మిన్ఘటకుడ్యసన్నిభే నిరూఢమానో నరదేవ ఇత్యహమ్ । వృతో రథేభాశ్వపదాత్యనీకపైర్గాం పర్యటంస్త్వాగణయన్సుదుర్మదః ॥ ౪౯ ॥ ప్రమత్తముచ్చైరితికృత్యచిన్తయా ప్రవృద్ధలోభం విషయేషు లాలసమ్ । త్వమప్రమత్తస్సహసాఽభిపద్యసే క్షుల్లేలిహానోఽహిరివాఖుమన్తకః ॥ ౫౦ ॥ పురా రథైర్హేమపరిష్కృతైశ్చరన్మతఙ్గజైర్వా నరదేవసంజ్ఞితః । స ఏవ కాలేన దురత్యయేన తే కళేబరో విట్కృమిభస్మసంజ్ఞితః ॥ ౫౧ ॥ నిర్జిత్య దిక్చక్రమభూతవిగ్రహో వరాసనస్థస్సమరాజవన్దితః । గృహేషు మైథున్యసుఖేషు యోషితాం క్రీడామృగః పూరుష ఈశ నీయతే ॥ ౫౨ ॥ కరోతి కర్మాణి తప

ర్మద, ఆస-మితి శేషః ॥ ౪౯ ॥ త్వామగణయన్తమిత్థం దుర్మదం మాం త్వం కాలరూపేణాక్రమసీత్యాహ॥ ప్రమత్తమితి॥ ఇతికృత్యచిన్తయా ఏవమేవం కర్తవ్యమితిమనోరథపరంపరయా, నితరాం, ప్రవృద్ధః, లోభో-యస్య, తం, విషయేషు శబ్దాదిషు లాలసం ఆసక్తచిత్తం-ప్రమత్తం స్వహితానభిజ్ఞం - మాం-త్వ, మప్రమత్తః, అన్తం కరోతీత్యన్తకః-వినాశహేతుః-కాలరూపో, భూత్వా, అభిపద్యసే-ఆక్రమసి-గ్రససీతియావత్ - యథా - క్షుధాబుభుక్షయా- లేలిహానః ఆస్వదమానః-క్షుధా-లోలజిహ్వ ఇతియావత్-యజ్జగన్తాల్లిహేః క్రరిలటశ్యానజాదేశః-అహిస్సర్పః, ఆఖుం మూషకం-ఆపద్యతే తద్వత్ ॥ ౫౦ ॥ నన్వతిదుర్లభకల్యాణతరనరదేవశరీరం ప్రాప్యాపి కిమితితన్నిన్దసీత్యాశఙ్కాయామన్తతః కాలాభిపన్నస్యతస్య గతిం పశ్యేత్యభిప్రాయేణాహ ॥ పురేతి ॥ పురాతావ-త్స్వర్ణాలఙ్కారాలఙ్కృతైః-రథై-ర్గజైర్వా-సఞ్చర-న్యో - నరదేవసంజ్ఞితః- నరదేవసంజ్ఞాఽస్యసంజాతేతితథా-తారకాదిత్వాదితచ్, స ఏవ - దేహః, దురతిక్రమేణ-కాలేనా-భిపన్నశ్చే-త్తావ-చ్ఛ్వసృగాలాదిభిః-భక్షితో-విట్సంజ్ఞితః తైరభక్షితశ్చే-త్కృమిసంజ్ఞితః-దగ్ధశ్చే-ద్భస్మసంజ్ఞితః, భవతీత్యర్థః ॥ ౫౧ ॥ "సర్వస్యవశీ సర్వస్యేశాన" ఇతిశ్రుత్యుక్తవివిధసర్వవస్తువిషయస్వాతన్త్ర్యం త్వామవిగణయ్యస్వాతన్త్ర్యం మన్యస్యమమనిహీనప్రతియోగికపారతన్త్ర్యమవర్జనీయమేవాసీదిత్యభిప్రేత్యాహ॥ నిర్జిత్యేతి ॥ దిక్చక్రం దిఙ్మణ్డలం-నిర్జిత్యాభూతః అసమ్భావితః-విగ్రహః విరోధో, యస్య - తథాభూతః, అసంభావితప్రతిపక్షఇత్యర్థః వరాసనస్థః సార్వభౌమాసనాధిష్ఠితః-యః-పూర్వం, సమాస్తుల్యా-రాజాన-స్తైరపి-వన్దితః - పురుషః- హే ఈశ - మైథున్యమేవ-సుఖం, యేషు, తేషు, గృహేషు-యోషితాం స్త్రీణాం-కేవలం-క్రీడామృగః-క్రీడార్థం పోషితో వానరాదిరివ - నీయతే ఇతస్తతశ్చాల్యతఇత్యర్థః ॥ పూరుషఇతి పారోక్ష్యనిర్దేశస్సర్వథాస్వజయపురుషాభిప్రాయకః ॥ ౫౨ ॥ నను-భోగ్యభోగోపకరణాదిసమృద్ధాన్ రాజగృహాన్ దుఃఖప్రభవేషు మైథున్యసు

ఖేష్వితిచకథంనిన్దసీత్యత స్తత్రసుఖాభావమాహ ॥ కరోతీతి ॥ పునశ్చజన్మాన్తరే ఽపి - స్వరాట్సార్వభౌమో - భూయాస-మితీత్థం-ప్రవృద్ధః - తర్షః తృష్ణా-యస్య - తథాభూత - స్తపస్సుజన్మాన్తరీయసార్వ భౌమసాధనేషుతపస్సు - అథశ్శయన బ్రహ్మచర్యాదిషు-నిష్ఠితః సంజాతనిష్ఠః- అతఏవ - నివృత్తోభోగోయస్య - తథాభూతః - తదపేక్షయాభావిజన్మభోగాపేక్షయా - దదత్ బిభ్రాణః , తపాంసీతివిపరిణతేనాన్వయః - కర్మాణివర్తమానదేహభోగార్థానిభోజనాదికర్మాణి - కరోతి. ఇత్థంభూతో ఽసౌ - న - సుఖాయకల్పతే - నసుఖీభవతి - కిన్తుదుఃఖ్యేవేతిభావః ॥ యద్వైవమన్వయః ॥ తావ - ద్రాజశరీర ప్రాప్తిసాధనాని - కర్మాణి - కరోతి - తతో - దదత్ - రాజశరీర - మితి శేషః ॥ నివృత్తభోగః - తపస్సు నిష్ఠితః- తదపేక్షయా - తద్ధేతుభూతః-స్వరాట్స్యామితిప్రవృద్ధః,తర్షో - యస్య- తథాభూతోనదుఃఖాయకల్పతఇతి ॥ ౫౩ ॥ తర్హికదాసుఖాయకల్పతఇత్యాహ ॥ భవాపవర్గ ఇతి ॥ ఏవం - సంసృతౌ - భ్రమతః - పుంసో - భవాపవర్గః సంసారాన్తః-భవనివృత్తిర్ముక్తిరితియావత్ -స-యదా-భవే-దాసన్నస్స్యా - త్తదైవా-యం-సుఖాయ-కల్పతే - ఇతిపూర్వేణసంబన్ధః-కదా త్హి భవాపవర్గోభవేదిత్యతఆహ ॥ తర్హీతి ॥ హేఅచ్యుత - అస్యసంసరతోజనస్య,యర్హియదా-యస్మిఞ్జన్మని-సత్సమాగమః సద్భిః భాగవతైః-స్సమాగమః సఙ్గతి-స్సహవాసఇతియావత్ , తదా-భవాపవర్గః - నహిసత్సమాగమస్సాక్షాద్భవాపవర్గసాధనభూతః-కిన్తుత్వద్భక్తిజననాదిద్వారేణేత్యాహ ॥ సత్సఙ్గమఇతి ॥ యదాహి,సత్సఙ్గమ- స్తర్హ్యేవ,పరేఇన్ద్రాదయః-అపరేఅవమాః,యస్మాత్తస్య,చతుర్ముఖస్యాపీ- శేనియన్తరి - సతాంగతౌత్వత్ప్రాప్త్యుపాయభూతే,త్వయి,మతిర్భక్త్యాత్మికా బుద్ధిర్జాయతేఉత్పద్యతే ॥ ౫౪ ॥ యదుక్తం "సోఽహంతవానుగ్రహార్థంగుహామేతామపాగత,,ఇతి-తత్సత్యమేవ-కిన్తు-పూర్వమేవదేహానుబన్ధ్యపనయనేనలిఙ్గేనత్వయాఽనుగృహీతో ఽహమితిమన్యఇత్యభిప్రేత్యాహ ॥ మన్యేఇతి ॥ హే-ఈశ-యదృచ్ఛయాత్రిదశసాహాయకవ్యాజేన-రాజ్యరూపో- యోఽనుబన్ధః పాశ- స్తస్యా-పగమోఽపాయః-కృత-ఇత్యేష-మహాన్

స్సునిష్ఠితోనివృత్తభోగ స్తదపేక్షయాదదత్ । పునశ్చభూయాసమహంస్వ రాడితి ప్రవృద్ధతర్షోనసుఖాయకల్పతే॥ ౫౩ ॥భవాపవర్గోభ్రమతోయదాభవేజ్జనస్యతర్హ్యచ్యుతసత్సమాగమః । సత్సఙ్గమోయర్హితదైవసద్గతౌ పరావరేశేత్వయిజాయతేమతిః ॥ ౫౪ ॥ మన్యేమమానుగ్రహ ఏవ తేకృతోరాజ్యానుబన్ధాపగమోయదృచ్ఛయా । యః ప్రార్థ్యతేసాధుభిరేకచర్య యావనంవివిక్షద్భిరఖణ్డభూమిపైః ॥ ౫౫ ॥ నకామయేఽన్యంతవపాదసేవనాదకిఞ్చ నప్రార్థ్యతమాద్వ రంవిభో । ఆరాధ్యకస్త్వా మపవర్గదంహరేవృణీతఆర్యో వరమాత్మబన్ధనమ్॥ ౫౬ ॥తస్మాద్విసృజ్యాశిషఈశసర్వతోరజస్తమస్సత్త్వగుణానుబన్ధనాః । నిరఞ్జనంనిర్గుణమద్వయంపరం

త్వన్మేవా-నుగ్రహః,కృత-ఇతిమన్యే ॥ తస్యానుగ్రహ ప్రయుక్తత్వే హేతుంవదన్తమేవరాజ్యానుబన్ధాపగమంవిశినష్టి॥య ఇతి ॥ యోరాజ్యానుబన్ధాపనయ-స్సాధుభిర్వివేకిభి- స్తపసే , వనం - ప్రవేష్టుమిచ్ఛద్భి,స్సార్వభౌమై, రేకచర్యయా-ఏకచర్యార్థం-ఏకాకిత్వేనసంచారార్థం-ప్రార్థ్యతే ॥ ౫౫ ॥ తదేవంప్రతివచనోపయుక్తార్థముక్త్వా-అథసాక్షాత్ప్రతివచనమాహ నకామయఇతి ॥ హేవిభో,అకిఞ్చనైరనన్యప్రయోజనైరేకాన్తిభి-రతితరాం - ప్రార్థనీయా- త్తవ-పాదసేవనా,దన్యం,వరం నకామయే-అన్యోమదిష్టోవరణీయోఽర్థఏవనాస్తీత్యభిప్రాయః , ఆర్యః-శ్రేష్ఠో-వివేకీ-చే-త్కో-వా-పుమాన్-సాక్షా-న్ముక్తిప్రదం-త్వామారాధ్యఆగాధనేనప్రసన్నీకృత్య - కేవల-మాత్మాబధ్యతే , యేన-త,దాత్మబన్ధనం-శబ్దాదివిషయజాలం-వృణీతవృణుయాత్-మూర్ఖస్త్వేవవృణీతఇత్యర్థః ॥ ౫౬ ॥ యస్మా-త్త్వత్పాదారవిన్దసేవనమేవ-ప్రార్థనీయం-తస్మాత్ - హే-ఈశ-సర్వతః సర్వాః,రజస్తమస్సత్త్వగుణైః రజఆదిగుణకార్యైః - కామక్రోధాదిభిః అనుబధ్యన్తేస్పృష్టతస్సంబధ్యన్తఇతితథా కామక్రోధాద్యుత్తరఫలకాఇత్యర్థః-ఆశిషః కామాన్-విసృజ్యా-హం-త్వాం - వ్రజామి,, వ్రజగతౌ,,గత్యర్థాః బుద్ధ్యర్థాః,స్వప్రాప్త్యుపాయత్వేనత్వామధ్యవస్యామీత్యర్థః-శరణ్యస్యతస్య జీవతుల్యత్వ వారణాయతంవిశినష్టి ॥ నిరఞ్జనంపుణ్యపాపసంబన్ధరహితం-ప్రకృతిపారవశ్యరూపాఞ్జనరహితంవా - నను-కిమహంముక్తజీవః-నేత్యాహ, నిర్గుణంకదాపిగుణత్రయసంబన్ధరహితం- అనేన , బద్ధదశాయాంగుణత్రయతత్కార్యరాగాదిసంబన్ధవన్ముక్తవ్యావృత్తిః , తర్హికింనిత్యసిద్ధః నేత్యాహ॥అద్వయం-ద్వితీయరహితం- సమాభ్యధికరహితం,తత్సత్త్వేహీశ్వరద్విత్వప్రసఙ్గః అతస్సమాభ్యధికరాహిత్యాదీశ్వరద్విత్వం నాస్తి నిత్యసిద్ధస్తుసమాభ్యధికవా,నితితద్వ్యావృత్తిః , అతః-పరంసర్వోత్కృష్టం - సౌలభ్యాభావేకేవలంపరత్వంనశరణ్యత్వప్రయోజకమతస్సౌలభ్యమాహ - పురుషం , పురుషరూపేణయదుషువర్తమానమితిభావః ॥ దివ్యాత్మస్వరూపంనిర్దిశతి॥ జ్ఞప్తిమాత్రమితి ॥ మాత్రశబ్దేనక్వచిదపిజడత్వవ్యావృత్తిః - జ్ఞానైకస్వరూపమిత్యర్థః అత్ర-పురుషపదసౌలభ్యమన్యేషామతి

వాత్సల్యానిసర్వాణ్యతోపయుక్తగుణానాముపలక్షణమ్ ॥ ౫౭ ॥ ఇత్థం శరణం ప్రతిపద్య, ధాత్మనః కార్పణ్యానివేదనపూర్వకం-రక్షణం ప్రార్థయతే ॥ చిరమితి ॥ ఇహ-సంసారే, ఉరుభిర్విప్రలైః-స్తాపైః-రాధ్యాత్మికాదిభిః-తప్యమానో, ఽతఏవ-చిరం, వృజినేనదుఃఖేనా-ర్తః షడ్భిః-అవిజితా-షట్-ఉమిత్రా(?)న్యత్ర ఇన్ద్రియాణి - యేన, సః-అవితృషషడమిత్ర ఇతిపాఠే-వినతాతృషా యేషాం, తేవితృషాః, అవితృషా-స్తేషట్-అమిత్రా, యస్యేత్యర్థః, అతఏవ-లబ్ధా-శాన్తిర్యస్మిన్ సః ప్రసాదో యేన, తథాభూతో, ఽహం, హే శరణద, కథంచిత్ త్వత్ప్రసాదాల్లబ్ధవశేన, త్వత్పదాబ్జం, సముపేతః శరణంగతవాన్, పదాబ్జం కథమ్భూతం, నవిద్యతే, భయం సంసారో, యస్మాత్-అతఏవ, నవిద్యతేశోకోయస్మాత్-ఋతంసత్యం, నిత్యంవా, అనేన, స్వర్గయాగాదిసాధ్యసాధనవైలక్షణ్యముక్తం, హే పరాత్మన్ పరమాత్మన్, హే సర్వనియన్తః, ఇత్థం, మాపన్నమాపదావ్యాప్తం, అధునా, ప్రపన్నం-మాం, పాహి, సంసృతిభయాత్త్రాయస్వ ॥ ౫౮ ॥ ఏవం విజ్ఞాపితః ప్రీతో భగవాన్ వ్యావత్సమాప్తి సార్వభౌమేతి ॥ తవ-మతిః, విమలా రాగాదిమలరహితా, ఊర్జితా బలవతీ, నివృత్తిధర్మ ఏవదృఢేత్యర్థః కుతః-యతః, వరైస్త్వత్తుభిః-ప్రలోభం-ప్రాపితస్యాపి తవ మతిః-కామైఃవిషయైః-నవిహతానపహృతేత్యర్థః ॥ ౫౯ ॥ వరైః-ప్రలోభితఇతి య-త్తద్ప్రమాదాయవిద్ధి-బుద్ధేరప్రమాదార్థం విజానీహి-నను-ప్రలోభనా-త్కదాచిద్బుద్ధిప్రమాదోఽపిస్యాత్తతశ్చభ్రశ్యే-దతఆహ ॥ నధీరితి ॥ మయ్యే-కభక్తానాం అనన్యప్రయోజనభక్తానాం - మతిః-క్వచిత్కదాచిదపి-శీర్భిఃకామైఃనభిద్యతేనవిహన్యతే ॥ ౬౦ ॥ అభక్తానాంతుభిద్యతఏవేత్యాహ ॥ యుఞ్జానానామితి ॥ ప్రాణాయామాదిభిః-ఉపాయైః-యుఞ్జానాం నియుఞ్జానానాం, మనోనియమనంకుర్వతాంతు, మనః, అక్షీణవాసనం, అక్షీణావాసనాయస్య, తత్, హేతుగర్భమి

త్వాంఙ్ఘ్రిమూలం ప్రపన్నం శరణం వ్రజామ్యహమ్ ॥ ౫౭ ॥ చిరమిహ వృజినార్తస్తప్యమానోఽనుతాపైరవితృషషడమిత్రోఽలబ్ధశాన్తిః కథంచిత్ । శరణద సముపేతస్త్వత్పదాబ్జం పరాత్మన్నభయమృతమశోకం పాహి మాఽఽపన్నమీశ ॥ ౫౮ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ సార్వభౌమ మహారాజ మతిస్తే విమలోర్జితా । వరైః ప్రలోభితస్యాపి న కామైర్విహతా యతః ॥ ౫౯ ॥ ప్రలోభితో వరైర్యత్త్వమప్రమాదాయ విద్ధి తత్ । న ధీరేకాన్తభక్తానామాశీర్భిర్భిద్యతే క్వచిత్ ॥ ౬౦ ॥ యుఞ్జానానామభక్తానాం ప్రాణాయామాదిభిర్మనః । అక్షీణవాసనం రాజన్ దృశ్యతే పునరుత్థితమ్ ॥ ౬౧ ॥ విచరస్వ మహీం కామం మయ్యావేశితమానసః । అస్త్వేవం నిత్యదా తుభ్యం భక్తిర్మయ్యనపాయినీ ॥ ౬౨ ॥ క్షాత్రధర్మస్థితో జన్తూన్ న్యవధీర్మృగయాదిభిః । సమాహితస్తత్తపసా జహ్యఘం మదుపాశ్రయః ॥ ౬౩ ॥ జన్మన్యనన్తరే రాజన్ సర్వభూతసుహృత్తమః । భూత్వా ద్విజవరస్త్వం వై మాముపైష్యసి కేవలమ్ ॥ ౬౪ ॥ ********
******** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, ఏకపఞ్చాశోఽధ్యాయః. ********
శ్రీశుక ఉవాచ । ఇత్థం సోఽనుగృహీతోఽఙ్గ కృష్ణేనేక్ష్వాకునన్దనః । తం పరిక్రమ్య సన్నమ్య నిశ్చక్రామ గుహాముఖాత్ ॥ ౧ ॥ సవీక్ష్య క్షుల్లకాన్ మర్త్యాన్ పశూన్ వీరుద్వనస్పతీన్ । మత్వా కలియుగం ప్రాప్తం జగామ దిశముత్త

దం, తత్త్వాత్-క్వచిద్విషయే-కదాచిద్వా, ఉత్థితంవిషయప్రవణం దృశ్యతే ॥ ౬౧ ॥ విచరస్వేతి ॥ మయి, ఆవేశితం-మానసం-యేన-తథాభూత-స్త్వం - మహీం, కామంయథేచ్ఛం-విచరస్వ - మయి, నిత్య, మనపాయినీ-భక్తిస్తు, అస్త్యేవ తథా, ఽనుగృహ్ణామీతిభావః ॥ ౬౨ ॥ ననుభక్త్యైకలభ్యోభవాన్ తామన్తరేణాప్యధునాప్రత్యక్షీతః, కిమితిముక్తింవిలమ్బయసీతివిదితతదభిప్రాయఃప్రాహ ॥ క్షాత్రేతి ॥ క్షాత్రవర్ణోచితధర్మనిష్ఠో-మృగయాదిభిఃలోకరక్షోఽనుపయుక్తమృగయాదివ్యాపారైః-జన్తూన్-హతవానసి తతః-త్వ - మహమేవో-పాశ్రయస్సంశ్రయో - యస్య - సః-మద్భక్తినిష్ఠస్సన్-తపసా-మత్ప్రాప్తిప్రతిబన్ధనివర్తకేన-భక్తియోగోత్పత్తిప్రతిబన్ధకనివర్తకేనవాతపసా - జన్తువధప్రయుక్తం - పాపం-జహి-అపనయ ॥ ప్రత్యక్షీతపరమాత్మనామప్యఘప్రారబ్ధేతపసాఽనుభవేనవావినాశితేసత్యేవపరమాత్మప్రాప్తిరితిభావః ॥ ౬౩ ॥ కదాతత్ప్రాప్యఘక్షయస్త్వత్ప్రాప్తిశ్చేత్యతఆహ ॥ జన్మనీతి ॥ అనన్తరేఏతజ్జన్మావ్యవహితోత్తరజన్మని-త్వం-ద్విజశ్రేష్ఠో-భూత్వా-సర్వభూతసౌహార్దవాన్-సమః-కృత్స్నం - జగద్బ్రహ్మాత్మకం - పశ్యంశ్చ - కేవలం ప్రకృతిమణ్డలాత్పరతః స్థితం-మా-ముపైష్యసి ప్రాప్స్యసి-వై నూనమ్ ॥ ౬౪ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే ఏకపఞ్చాశోఽధ్యాయః. **

అథావశిష్టం ముచుకున్దవృత్తాన్తం, ఇత్థం ముచుకున్దమనుజ్ఞాప్యానుగృహీతవతో భగవతోఽనన్తరచేష్టితం చాహ ॥ ఇత్థమితి ॥ అఙ్గ హే రాజన్, శ్రీకృష్ణేనేత్థం, మనుగృహీతో, ముచుకున్దస్తం శ్రీకృష్ణం-ప్రదక్షిణీకృత్య - ప్రణమ్య చ, గుహాద్వారా-న్నిర్గతవాన్ ॥ ౧ ॥ స ముచుకున్దః, క్షుల్లకానల్పపరిమాణాన్, మర్త్యాదీనవలోక్య - కలియుగం-ప్రాప్తం -విజ్ఞాయో-త్తరాం,

దిశం ప్రతి-జగామ ॥ తపస ఇతి శేషః ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ ధీరో జితేన్ద్రియః-దేహతదనుబన్ధ్యాదిష్వాసక్తిరహితః, ముక్తసంశయః స్వైకాన్త్యమిదానవేత్యేవంవిధో-యేన-సః-శ్రద్ధాయుతః కర్తవ్యవిషయత్వరాయుక్తః-కృష్ణే భవతి-స్వమనస్సమ్యగాధాయ స్థిరీకృత్య గన్ధమాదనం పర్వతం, ప్రావిశత్ ❀ ॥ ౩ ॥ ❀ తత్రాపి, బదర్యాశ్రమం నరనారాయణయోరాశ్రమం, ప్రాప్య, సర్వాణి ద్వంద్వాని శీతోష్ణాదీని సహత ఇతి-తథా-శాన్తః జితమనాః, హరిమాశ్రితబద్ధహారం భగవన్తం-తపసా, ఆరాధయామాస ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ అథముచుకున్దానుగ్రహానన్తరం భగవచ్చేష్టితమాహ ॥ భగవానిత్యాదినా ॥ యవనైః, ఆవృతాం-మధురాం-మాగత్య మ్లేచ్ఛానాం-బలం హత్వా, తదీయం మ్లేచ్ఛసంబన్ధి సర్వం, ధనం-ద్వారకాం ప్రతి నిన్యే ప్రాపయామాస ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ అచ్యుతేన, చోదితైః, నృభిః కర్తృభిః-గోభిః సాధనైః, ధనే నీయమానే సతి-పూర్వవ-త్త్రయోవింశత్యక్షౌహిణీసైన్యాధిపతిః-జరాసన్ధ, ఆజగామ ❀ ॥ ౬ ॥ ❀ మాధవౌ రామకృష్ణౌ-జరాసన్ధసైన్యస్య, వేగరభసం వేగోద్రేక-మవలోక్య, మనుష్యచేష్టాం, ప్రాప్తౌ చికీర్షన్తౌ, హేతుగర్భం వా-తత్త్వాత్-హే రాజన్, ద్రుతం త్వరితం యథా తథా-దుద్రువతుః, పలాయితవన్తౌ ❀ ॥ ౭ ॥ ❀ తదేవాహ ॥ విహాయేతి ॥ ప్రచురం ప్రభూతం-యావనం-విత్తం, విహాయ, భీతాదపి-భీతవత్-పద్మపత్రసదృశాభ్యాం, పద్భ్యాం, బహుయోజనం దేశం-చేరతుః జగ్మతుః ❀ ॥ ౮ ॥ ❀ మాగధో జరాసన్ధః-తౌ దృష్ట్వా, బలీ స్వబలోపేతః, జైహికబలోపేతో వా-ఈశయో రామకృష్ణయో-రప్రమాణవిత్-ఈశయోః-ప్రమాణం స్వరూపగుణౌన్నత్యరూపం-న వేత్తీతి తథా

రాన్ ॥ ౨ ॥ తపశ్శ్రద్ధాయుతో ధీరో నిస్సఙ్గో ముక్తసంశయః । సమాధాయ మనః కృష్ణే ప్రావిశద్గన్ధమాదనమ్ ॥ ౩ ॥
బదర్యాశ్రమమాసాద్య నరనారాయణాలయమ్ । సర్వద్వన్ద్వసహశ్శాన్తో తపసాఽఽరాధయద్ధరిమ్ ॥ ౪ ॥ భగవా
న్పునరావ్రజ్య మధురాం యవనావృతామ్ । హత్వా మ్లేచ్ఛగణం నిన్యే తదీయం ద్వారకాం ధనమ్ ॥ ౫ ॥ నీయమానే
ధనే గోభిర్నృభిశ్చాచ్యుతచోదితైః । ఆజగామ జరాసన్ధస్త్రయోవింశత్యనీకపః ॥ ౬ ॥ విలోక్య వేగరభసం రిపుసై
న్యస్య మాధవౌ । మనుష్యచేష్టామాపన్నౌ రాజన్దుద్రువతుర్ద్రుతమ్ ॥ ౭ ॥ విహాయ విత్తం ప్రచురమభీతౌ భీతభీత
వత్ । పద్భ్యాం పద్మపలాశాభ్యాం చేరతుర్బహుయోజనమ్ ॥ ౮ ॥ పలాయమానౌ తౌ దృష్ట్వా మాగధః ప్రహ
సన్బలీ । అన్వధావద్రథానీకైరీశయోరప్రమాణవిత్ ॥ ౯ ॥ ప్రద్రుత్య దూరం సంశ్రాన్తౌ తుఙ్గమారుహతాం
గిరిమ్ । ప్రవర్షణాఖ్యం భగవాన్నిత్యదా యత్ర వర్షతి ॥ ౧౦ ॥ గిరౌ నిలీనావాజ్ఞాయ ❀ చాధిగమ్య పదం నృప । దదా
హ గిరిమేధోభిస్సమన్తాదగ్నిముత్సృజన్ ॥ ౧౧ ॥ తత ఉత్పత్య తరసా దహ్యమానతటాదుభౌ । దశైకయోజనోత్తు
ఙ్గాన్నిపేతతురధో భువి ॥ ౧౨ ॥ అలక్ష్యమాణౌ రిపుణా సానుగేన యదూత్తమౌ । స్వపురం పునరాయాతౌ స
ముద్రపరిఘాం నృప ॥ ౧౩ ॥ సోఽపి దగ్ధావితి మృషా మన్వానో బలకేశవౌ । బలమాకృష్య సుమహన్మగధాన్మా
ర్గయన్యయౌ ॥ ౧౪ ॥ ఆనర్తాధిపతిశ్శ్రీమాన్రైవతో రేవతీం సుతామ్ । బ్రహ్మణా చోదితః ప్రాదాద్బలాయేతి పు
రోదితమ్ ॥ ౧౫ ॥ భగవానపి గోవిన్ద ఉపయేమే కురూద్వహ । వైదర్భీం భీష్మకసుతాం శ్రియో మాత్రాం స్వయం

భూతః-రథానీకైః రథసైన్యైస్సహ, అన్వధావత్-అనుదుద్రావ ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ తౌ రామకృష్ణౌ-ప్రద్రుత్య పలాయ్య-శ్రాన్తౌ-సన్తౌ-తుఙ్గమత్యున్నతం-ప్రవర్షణాఖ్యం గిరి-మారూఢవన్తౌ-ఆఖ్యాయా అన్వర్థతామాహ ॥ భగవానితి ॥ భగవాన్పర్జన్యో-యత్ర గిరౌ-నిత్యదా, వర్షతి ॥ ప్రకృష్టం నిత్యమస్మిన్వర్షతీతి ప్రవర్షణః-అధికరణే ల్యుట్ ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ హే నృప స జరాసన్ధః-పదం రామకృష్ణయోః పదాఙ్కితం, తత్ర తత్ర-భూప్రదేశం, అధిగమ్యావలోక్య, తేన లిఙ్గేన, గిరౌ-విలీనౌ అన్తర్హితౌ, ఆజ్ఞాయ అనుమాయ-నాధిగమ్యేతి పాఠే తత్ర, విచిన్వన్నపి తయోః-పదం నియతస్థాన-మజ్ఞాత్వా-కేవలం తత్ర విలీనౌ జ్ఞాత్వా, తం గిరిం-సర్వతో దశయోజనం, ఏధోభిః కాష్ఠైః-చితిం కారయిత్వేతి శేషః, తత్రాగ్ని-ముత్సృజన్-దదాహ ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ తదా, దహ్యమానాని-తటాని, యస్య-తస్మాద్గిరేః, ఉత్ప్లుత్య, దశైకం చ యోజనాని-యాని తావదుత్తుఙ్గాద్గిరేర్మాగధసంరోధదేశమతిక్రమ్య, పరతః, అధో-నిపేతుః ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ తతో-రిపుణా మాగధేనా-దృశ్యమానౌ-రామకృష్ణౌ-సముద్ర ఏవ పరిఘా యస్యాస్తాం-స్వపురీం ద్వారకాం ప్రతి-పునరాజగ్మతుః ❀ ॥ ౧౩ ॥ సోఽపి మాగధోఽపి-రామకృష్ణౌ-దగ్ధావితి మృషా యథా తథా-మన్వానః బలం సైన్యం, మాకృష్యాదాయ-మాగధాన్ దేశాన్-ప్రత్యాజగామ ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ అథ శ్రీకృష్ణస్య వివాహన్నిరూపయితుకామః తావద్బలభద్రవివాహం నవమస్కన్ధోక్తమనుస్మరతి ॥ ఆనర్తేతి ॥ స్పష్టోఽర్థః ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ అథ భగవద్వివాహన్నిరూపయితుకామః తావద్రుక్మిణీకల్యాణం తద్విస్తరబుభుత్సాముత్పాదయన్సంగ్రహేణాహ ॥ భగవానపీతిద్వాభ్యాం ॥ హే కురూద్వహ-శ్రియో లక్ష్మ్యాః, మాత్రామంశభూతాం-భీష్మకస్య రాజ్ఞః, సుతాం, వైదర్భీం, యథా-తార్క్ష్యపుత్రో గరుడః

సుధామాజహార-తద్వత్, స్వయంవరే - సర్వభూతానాం-పశ్యతాం సతాం, చైద్యపక్షపాతిన-స్సర్వాన్, సాల్వాదీన్-రాజ్ఞః క్షత్రియాన్, తరసా బలేన, ప్రమథ్య ఆలోడ్య - అభిభూయేతియావత్, ఆహృతామితి శేషః - ఉపయేమే, ఇత్యన్వయః * ॥ ౧౬ ॥ ౧౭ ॥ * తత్ర తద్విస్తరబుభుత్సయా పృచ్ఛతి రాజా ॥ భగవానితి ॥ రుచిరం సున్దరమాననం యస్యాస్తాం, ఉపయేమే వివాహితవానితి, శ్రుతం మయేతి శేషః, త్వన్ముఖాదధునా శ్రుతమితి భావః ॥ నియుద్ధ్యాసీనయా వివాహో రాక్షసవివాహః । రాక్షసో యుద్ధహరణాత్, ఇతి స్మృతేః, యద్వా, యుద్ధేనాహరణమేవ రాక్షసో వివాహః తథా చ - రాక్షసేన వివాహేన హేతుభూతేనైవ - పశ్చాద్యథావదుపయేమ ఇత్యర్థః * ॥ ౧౮ ॥ * భగవన్నితి ॥ యథా యేన ప్రకారేణ - మాగధాదీన్, ఏకః సన్, జిత్వా పునరాగమత్, వైదర్భీమాదాయేతి శేషః । తత్, అమితతేజసః శ్రీకృష్ణస్య - జయాగమనాదిప్రకారం - శ్రోతుమిచ్ఛామి * ॥ ౧౯ ॥ * ఆత్మనశ్శ్రవణౌత్సుక్యమావిష్కరోతి ॥ బ్రహ్మన్నితి ॥ హే బ్రహ్మన్ శ్రీకృష్ణస్య, కథాః, పుణ్యాః - శృణ్వతాం వదతాం చ పుణ్యావహాః, మాధ్వీః శ్రుతిసుఖావహాః న కేవలం పుణ్యా ఏవ, అపి తు - శృణ్వతో గదతశ్చ జనస్య, మలాపహాః పాపఘ్న్యశ్చ అత, స్తాః, శ్రుతజ్ఞః శ్రోత్రేన్ద్రియవిషయసుఖసారాసారవివేకీ చేత్కో వా, పుమాన్ - శృణ్వానః శ్రుణ్వన్, ఉపజీవ్య దీర్ఘం శ్లాఘ్యః, న సేవేత, శ్రుతజ్ఞశ్చేత్సర్వోఽపి సేవేతేత్యర్థః ॥ సత్యం సేవేతేతి సకృచ్ఛ్రుత్వా పునర్న సేవేతేత్యత్రస్తావిశినష్టి ॥ నిత్యనూతనా ఇతి * ॥ ౨౦ ॥ * ఏవమాపృష్టో విస్తరతో వర్ణయతి ॥ రాజాఽఽసీదితి ॥ విదర్భాణాం దేశానామధిపతిః, మహాన్ గుణైరితి శేషః, తస్య భీష్మకస్య, సుతాః - పఞ్చ, కన్యకా త్వేకైవ - సా - వరాననా ఆననగ్రహణం సర్వావయవానాముపలక్షణం - సర్వావయవసౌన్దర్యవతీత్య

వరే ॥ ౧౬ ॥ ప్రమథ్య తరసా రాజ్ఞః శాల్వాదీంశ్చైద్యపక్షగాన్ । పశ్యతాం సర్వలోకానాం తార్క్ష్యపుత్రస్సుధామివ ॥ ౧౭ ॥ రాజోవాచ ॥ భగవాన్భీష్మకసుతాం రుక్మిణీం రుచిరాననామ్ । రాక్షసేన విధానేన * ఉపయేమ ఇతి శ్రుతమ్ ॥ ౧౮ ॥ భగవన్ శ్రోతుమిచ్ఛామి కృష్ణస్యామితతేజసః । యథా మాగధసాల్వాదీన్జిత్వైకః పునరాగమత్ ॥ ౧౯ ॥ బ్రహ్మన్ కృష్ణకథాః పుణ్యా మాధ్వీర్లోకమలాపహాః । కో ను తృప్యేత * శృణ్వానః * శ్రుతజ్ఞో నిత్య

* రుక్మిణీవివాహకథారమ్భఘట్టః *

నూతనాః ॥ ౨౦ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ । రాజాఽఽసీద్భీష్మకో నామ విదర్భాధిపతిర్మహాన్ । తస్య పఞ్చాభవన్పుత్రాః కన్యైకా చ వరాననా ॥ ౨౧ ॥ రుక్మ్యగ్రజో రుక్మరథో రుక్మబాహురనన్తరః । రుక్మకేశో రుక్మమాలీ రుక్మిణ్యేషాం స్వసా సతీ ॥ ౨౨ ॥ సోపశ్రుత్య ముకున్దస్య రూపవీర్యగుణశ్రియః । గృహాగతైర్గీయమానాస్తం మేనే సదృశం పతిమ్ ॥ ౨౩ ॥ తాం బుద్ధిలక్షణౌదార్యరూపశీలగుణాశ్రయామ్ । కృష్ణశ్చ సదృశీం భార్యాం సముద్వోఢుం మనో దధే ॥ ౨౪ ॥ బన్ధూనామిచ్ఛతాం దాతుం కృష్ణాయ భగినీం నృప । తతో నివార్య కృష్ణద్విడ్రుక్మీ చైద్యమమన్యత ॥ ౨౫ ॥ తదవేత్యాసితాపాఙ్గీ వైదర్భీ దుర్మనా భృశమ్ । విచిన్త్యాప్తం ద్విజం కఞ్చిత్కృష్ణాయ ప్రాహిణోద్ద్రుతమ్ ॥ ౨౬ ॥ ద్వారకాం స సమభ్యేత్య ప్రతీహారైః ప్రవేశితః । అపశ్యదాద్యం పురుషమాసీనం కాఞ్చనాసనే ॥ ౨౭ ॥ దృష్ట్వా బ్రహ్మణ్యదేవస్తమవరుహ్య నిజాసనాత్ । ఉపవేశ్యార్హయాఞ్చక్రే యథాఽఽత్మానం దివౌకసః ॥ ౨౮ ॥ తం భుక్తవ

ర్థః * ॥ ౨౧ ॥ * పుత్రాన్ సక్రమేణ నిర్దిశన్ కన్యకాఖ్యామాహ ॥ రుక్మీతి ॥ అగ్రజో - రుక్మీ, తతః క్రమేణ రుక్మరథాదయః, ఏషాం రుక్మ్యాదీనాం - స్వసా భగినీ - రుక్మిణీ సతీ సుశీలా * ॥ ౨౨ ॥ * సా రుక్మిణీ, స్వగృహాన్ ప్రత్యాగతైః - జనైః, గీయమానాః శ్రీకృష్ణస్య, రూపసౌన్దర్యవీర్యగుణాః, అన్యే, గామ్భీర్యౌదార్యాదయః - శ్రియో భాగ్యభోగోపకరణాదిసమ్పత్తిః, ఏతాః పశ్య స్త్రీ శృణ్వతీ తం ముకున్దమేవాత్మనః - సదృశమనురూపం - పతిం - మేనే * ॥ ౨౩ ॥ * తథా - కృష్ణోఽపి - గృహాగతజనముఖాద్బుద్ధ్యాదిగుణైకతానాం, తాం రుక్మిణీం, శ్రుత్వా, ఆత్మనోఽనురూపాం, భార్యాం, సముద్వోఢుముపయన్తుం మనశ్చక్రే * ॥ ౨౪ ॥ * ఏవం స్థితే, రుక్మీ, బన్ధూనాం, రుక్మీతరేషామితి శేషః - కృష్ణాయైవ, భగినీం, దాతుమిచ్ఛతాం సతాం, హే నృప - తత, స్తాన్నివార్య - శ్రీకృష్ణం ద్వేష్టీతి తథాభూతస్సన్ చైద్యం శిశుపాలమేవ, భగిన్యాః పతిం, అమన్యత, చైద్యాయైవ దాతుం నిశ్చికాయేత్యర్థః * ॥ ౨౫ ॥ * తత్, ద్వాభ్యాం, నిశ్చితమాజ్ఞాయ, సితౌ అపాఙ్గౌ యస్యాస్సా, వైదర్భీ, దుఃఖితచిత్తా - తతో - విచిన్త్య - ఆప్తం - కఞ్చి - ద్విజప్రశ్రేష్ఠం - ద్రుతం త్వరితం యథా తథా, శ్రీకృష్ణాయ ప్రాహిణోత్ - శ్రీకృష్ణమానేతుం ప్రేషయామాసేత్యర్థః ॥ క్రియార్థోపపదస్యేతి చతుర్థీ * ॥ ౨౬ ॥ * స ద్విజః - ద్వారకాం ప్రతి, గత్వా - తత్ర - ద్వారపాలైః అన్తః ప్రవేశితః - కాఞ్చనమయే - సింహాసనే - స్థితం - జగత్కారణం పురుషం శ్రీకృష్ణం - దదర్శ * ॥ ౨౭ ॥ * తం దృష్టవన్తం - ద్విజమవలోక్య, బ్రహ్మణి కులే సాధవో బ్రహ్మణ్యాః - తేషాం మధ్యే, దేవః దీప్యమానః - శ్రేష్ఠ ఇత్యర్థః - స భగవాన్నిజాసనాదవరుహ్య - ద్విజ, ముపవేశ్య - అర్హయాఞ్చక్రే పూజయామాస - యథా - దేవా - ఆత్మానం - పూజయన్తి - తద్వత్ * ॥ ౨౮ ॥ * తమితి ॥ విశ్రాన్తం విగతాధ్వశ్రమం - తం ద్విజం - ఉపగమ్య - స్వయం - సతాం - గతిః శ్రేయః ప్రాప్త్యుపాయ

స్తథా వ-త్సద్భిరేవమనుష్ఠేయమితి ప్రదర్శయన్నివేతి భావః - అభిమృశన్ శనైస్సంస్పృశన్, అవ్యగ్రః అవహితచిత్త- స్తం ద్విజ-మపృచ్ఛత ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ ప్రశ్నమేవ వర్ణయతి ॥ కచ్చిదితి ॥ హే ద్విజ శ్రేష్ఠానామపి- శ్రేష్ఠ-తవ-ధర్మః, ఆర్యసమ్మతో-వర్తతే-కచ్చిత్ మదిష్ట ఇతి భావః. కోఽసావార్యసమ్మతః-త్వదిష్టశ్చే-త్యత్రో, విశినష్టి - నాతికృచ్ఛ్రేణ అనతిక్లేశేన-అయత్నలబ్ధేన-సదా సన్తుష్టం మనో యస్య - తవ-ధర్మ ఇతి పూర్వేణ సంబన్ధః సన్తోష ఏవ బ్రాహ్మణస్య పరమో ధర్మ ఆర్యసంమతో మదిష్టశ్చేతి భావః ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ ఏతదేవోపపాదయతి ॥ సంతుష్ట ఇతి ॥ యర్హి యదా, యేన కేనచిత్ - అయత్నలబ్ధేనైవ దేహధారణోపయుక్తేన-సంతుష్టః, స్వాత్ స్వస్మాత్- ధర్మాద్వర్ణాశ్రమోచితాద్ధర్మా - దహీయమానః-వర్తేత స హి నిత్యసన్తోషరూపో ధర్మః, అస్య నిత్యసంతుష్టస్య-స్వధర్మాదనపేతస్య చ-పుంసః- అఖిలా-న్కామానిష్టార్థాన్, దోగ్ధీతి తథా-స్యాదిత్యత్ర ॥ పూర్వాదిభ్యో నవభ్యో వే ,, తి వికల్పాత్ స్మాదాదేశాభావః-అఖిలకామధుగిత్యనేన వృద్ధసమ్మతత్వం ఫలితం-శిష్టసమ్మతస్యైవ ధర్మస్య ఫలసాధనత్వావ్యభిచారాత్ - ఫలసాధనత్వాధ్యవసాయినామేవ శిష్టత్వాత్ ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ ఏవం సన్తోషస్య పారలౌకికసుఖసాధనత్వముక్తం ॥ అథేహలోకేఽపి సుఖహేతుత్వం వక్తుమసన్తోషస్యోభయత్ర దుఃఖహేతుతామాహ ॥ అసన్తుష్ట ఇత్యర్ధేన ॥ సురేశ్వరోఽప్య-సన్తుష్టశ్చే-ల్లోకాన్-అనుకూలతయాలోక్యత ఇతి లోకా ఆనన్దాః సుఖానీతి యావత్ - తా-నైహికా-నాముష్మికాంశ్చ, న ప్రాప్నోతి-అకిఞ్చనోఽపి-సన్తుష్టశ్చే-త్సర్వాఙ్గవిజ్వరః - కస్మింశ్చిదఙ్గేఽపి తాపరహిత-శ్శేతే ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ అథ సన్తోషస్య స్వాభిమతత్వమాహ ॥ విప్రానితి ॥ స్వలాభేన స్వసత్తాలాభేన ॥ సోఽజీవనేచ్ఛా యది తే స్వసత్తాయాం స్పృహా యది ॥ ఆత్మదాస్యం హరేస్స్వామ్యం స్వభావం చ సదా స్మరే ,, త్యుక్తహరిదాస్యాద్యనుసన్ధానప్రయుక్తాత్మలాభేనేత్యర్థః - తేనైవ,

స్తం విశ్రాన్తముపగమ్య సతాం గతిః । పాణినాఽభిమృశన్పాదావవ్యగ్రస్తమపృచ్ఛత ॥ ౨౯ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ కచ్చిద్ద్విజవరశ్రేష్ఠ ధర్మస్తే వృద్ధసమ్మతః । వర్తతే నాతికృచ్ఛ్రేణ సన్తుష్టమనసస్సదా ॥ ౩౦ ॥ సన్తుష్టో యర్హి వర్తేత బ్రాహ్మణో యేన కేనచిత్ । అహీయమానస్స్వద్ధర్మాత్స హ్యస్యాఖిలకామధుక్ ॥ ౩౧ ॥ అసన్తుష్టోఽసకృల్లోకానాప్నోత్యపి సురేశ్వరః । అకిఞ్చనోఽపి సన్తుష్టశ్శేతే సర్వాఙ్గవిజ్వరః ॥ ౩౨ ॥ విప్రాన్స్వలాభసన్తుష్టాన్సాధూన్భూతసుహృత్తమాన్ । నిరహఙ్కారిణశ్శాన్తాన్నమస్యే * శిరసాఽసకృత్ ॥ ౩౩ ॥ కచ్చిద్వః కుశలం బ్రహ్మన్రాజతో యస్య హి ప్రజాః । సుఖం వసన్తి విషయే పాల్యమానాస్స మే ప్రియః ॥ ౩౪ ॥ యతస్త్వమాగతో దుర్గం నిస్తీర్యేహ యదిచ్ఛయా । సర్వం నో బ్రూహ్యగుహ్యం చేత్కిం కార్యం కరవామ తే ॥ ౩౫ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవం సంపృష్టసంప్రశ్నో బ్రాహ్మణః పరమేష్ఠినా । లీలాగృహీతదేహేన తస్మై సర్వమవర్ణయత్ ॥ ౩౬ ॥ రుక్మిణ్యా ప్రేషితస్సోఽహం సకాశం పురుషోత్తమ । తస్యాస్సన్దేశమాకర్ణ్య క్రియతాం తదనన్తరమ్ ॥ ౩౭ ॥ పిధాయ లిఖితం పత్రం పాదయోః ప్రణనామ తమ్ । తదాదాయ జగన్నాథస్స్మితసున్దరలోచనః ॥ వాచయామాస ధర్మాత్మా సాదరం స్పృహయన్నివ ॥ ౩౮ ॥ శ్రీరుక్మిణ్యువాచ ॥ శ్రుత్వా గుణాన్భువనసున్దర శృణ్వతాం తే నిర్విశ్య కర్ణవివరైర్హరతోఽ

సన్తుష్టా - న్సాధూన్ పరోపకారిణః - నిరహఙ్కారిణః దేహాత్మాభిమానరహితాన్-శాన్తాన్ జితేన్ద్రియాన్-ద్విజానహం-అసకృ, చ్ఛిరసా నమస్యే నమస్కరోమి - అతీవ మదిష్టం కుర్వద్భ్యస్తేభ్యః ప్రత్యుపకర్తుమశక్తః కేవలం నమస్కరోమీత్యభిప్రాయః ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ హే బ్రహ్మన్-వో యుష్మాకం-రాజతః రాజ్ఞస్సకాశా-త్కుశలం-కచ్చిత్-యస్య రాజ్ఞో- విషయే దేశే ప్రజాః-పాల్యమానాః-సుఖం యథా తథా-వసన్తి- స రాజా-మమ ప్రియః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ యతో యస్మాద్దేశాత్, ఇహ-దుర్గం సాముద్రజలాత్మకం , నిస్తీర్య , యదిచ్ఛయా యత్ప్రయోజనేచ్ఛయా హేతుభూతయా , ఆగతః త, త్సర్వ, మగుహ్యం చే, న్నోఽస్మభ్యం, బ్రూహి, వయం, కిం కరవామ హే కిం కరవామేత్యర్థః ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ ఏవమితి ॥ లీలయా హేతుభూతయా, గృహీతో-దేహో, యేన-పరో-మా-యస్మా - త్తస్మి , న్పరమేష్ఠిని, తిష్ఠతీతి తథా ॥ స్వే మహిమ్ని ప్రతిష్ఠిత ,, ఇతి శ్రుతేః- తేన భగవతా, సంపృష్టః ప్రశ్నః ప్రశ్నవిషయో-యస్య-స, బ్రాహ్మణ, స్తస్మై శ్రీకృష్ణాయ సర్వం , పృష్టం, వర్ణయామాస ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ రుక్మిణ్యేతి ॥ తవ-సకాశం సమీపం ప్రతి-ప్రేషితః తస్యా రుక్మిణ్యాః, సన్దేశం వాచిక-మాకర్ణ్య, అనన్తరం-త - ద్రుక్మిణ్యుక్తం-క్రియతాం-యద్వా, తదనన్తరం శ్రవణానన్తరం-క్రియతాం యథోచితమితి శేషః ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ ఏవ-ముక్త్వా, లిఖితం-రుక్మిణ్యేతి శేషః, పత్రం, పాదయోః-భగవత ఇతి శేషః , పిధాయ, తం కృష్ణం- ప్రణనామ నమస్కృతవాన్ - తత్పత్ర, మాదాయ, సాదరం యథా తథా-వాచయామాస - బ్రాహ్మణముఖేనైవేతి శేషః , కథమ్భూతః-స్మితేన సున్దరే-లోచనే-యస్య - సః, ధర్మాత్మా యాచితార్థప్రదానరూపధర్మప్రవణబుద్ధిమాన్ - స్పృహయన్నివ - వాచనేనైవ లిఙ్గేన తద్విషయకస్పృహాం వ్యఞ్జయన్నివేత్యర్థః ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ బ్రాహ్మణః కృష్ణానుజ్ఞయా వాచికం వక్తి ॥ శ్రుత్వేతి ॥ హే భువనసున్దర - అనేనౌత్సుక్యం ద్యోతయతి-త్వద్గు

ణాన్-శృణ్వతాం జనానాం, కర్ణరన్ధ్రైః-స్తైః - ప్రవిశ్య, అఙ్గతాపం ఆధ్యాత్మికం తాపం, హరతః, తేతే, గుణాన్, తథా, దృశిమతాం చక్షుష్మతాం, దృశాం-అఖిలార్థానాం అనుకూలవిషయాణాం-లాభో-యస్మాత్, తథాభూతం చ తవ, రూపం చ-శ్రుత్వా, హే అచ్యుత-మమ చిత్తం నిర్లజ్జం యథాతథా-చిత్తవిశేషణం వా-త్వయ్యేవ-విశతి ఆసజ్జతే, క్వ తవ మహిమా, క్వ చాహం రూపశీలాదిభిః యుక్తా, తథాప్యపత్రపం నిర్విశతీత్యభిప్రాయేణాపత్రపమిత్యుక్తమ్ ❈ ॥ ౩౯ ॥ ❈ అహో కులకన్యానామిదమతిధార్ష్ట్యమితి మా శఙ్కిష్ఠా ఇత్యాహ ॥ కా త్వేతి ॥ హే ముకున్ద, హే నృసింహ నరశ్రేష్ఠ కా నామ, కన్యా, కులవతీ, తథా, మహతీ గుణోదారా, తథా, ధీరా స్థిరచిత్తా చేత్, త్వా త్వాం, పతిం, న వృణీత, తేన న మయ్యేవ, కేవలం దోష ఇతి భావః, కథమ్భూతం, గుణశీలాదిభిః ఆత్మనైవ, తుల్యం, నిరుపమమిత్యర్థః, ద్రవిణం ద్రవ్యసంపత్, ధామ తేజః ప్రభావ ఇతి యావత్, తథా, నరలోకస్య, మనసః, అభిరామమతీవానుకూలవిషయభూతం, కిఞ్చ, కాలే వివాహావసరే ❈ ॥ ౪౦ ॥ ❈ తస్మాదితి ॥ హే విభో, తత్ తస్మాత్, మయా, భవాన్, ఖలు, పతిః, వృతః, ఆత్మా చ, భవతే తుభ్యం, అర్పితః, అతః-అఙ్గ హే కృష్ణ, జాయాం భార్యాం, విధేహి, త్వమాగత్య మామితి శేషః, విపక్షబాధకం ద్యోతయన్నాహ ॥ మా వీరభాగమితి ॥ హే అమ్బుజాక్ష, మృగపతేః సింహస్య - బలిం - గోమాయుః సృగాల ఇవ, వీరస్య - తవ, భాగభూతాం, మాం, చైద్యః శిశుపాలః-ఆరాచ్ఛీఘ్రం, మాగత్య-మాభిమర్శతు మా స్పృశతు ❈ ॥ ౪౧ ॥ ❈ అనేకజన్మార్జితసుకృతైరిదమేవ మే భూయాదితి ప్రార్థయతే ॥ పూర్తేతి ॥ పూర్తం స్మార్తం కర్మ - వాపీకూపతటాకాదినిర్మాణం వా, ఇష్టం వైదికం యాగాదికర్మ, దత్తాదయః ప్రదర్శనార్థాః, తత్ర, దత్తం దానం సత్పాత్రద్రవ్యత్యాగాత్మకం, నియమస్తీర్థస్నానాది - వ్రతం కృచ్ఛ్రాది, దేవాదీనాం ద్వన్ద్వః-తేషామర్చనం, ఆదిశ

జ్గతాపమ్ । రూపం దృశాం దృశిమతామఖిలార్థలాభం త్వయ్యచ్యుతావిశతి చిత్తమపత్రపం మే ॥ ౩౯ ॥ కా త్వా ముకున్ద మహతీ గుణరూపశీలవిద్యావయోద్రవిణధామభిరాత్మతుల్యమ్ । ధీరా పతిం కులవతీ న వృణీత కన్యా కాలే నృసింహ నరలోకమనోఽభిరామమ్ ॥ ౪౦ ॥ తస్మైభవాన్ఖలు వృతః పతిరఙ్గ జాయామాత్మార్పితశ్చ భవతోఽత్ర విభో విధేహి । మా వీరభాగమభిమర్శతు చైద్య ఆరాద్గోమాయువన్మృగపతేర్బలిమమ్బుజాక్ష ॥ ౪౧ ॥ పూర్తేష్టదత్తనియమవ్రతదేవవిప్రగుర్వర్చనాదిభిరలం భగవాన్పరేశః । ఆరాధితో యది గదాగ్రజ ఏత్య పాణిం గృహ్ణాతు మే న దమఘోషసుతాదయోఽన్యే ॥ ౪౨ ॥ శ్వో భావిని త్వమజితోద్వహనే విదర్భాన్గుప్తః సమేత్య పృతనాపతిభిః పరీతః । నిర్మథ్య చైద్యమగధేన్ద్రబలం ప్రసహ్య మాం రాక్షసేన విధినోద్వహ వీర్యశుల్కామ్ ॥ ౪౩ ॥ అన్తఃపురాన్తరచరీమనిహత్య బన్ధూంస్త్వాముద్వహే కథమితి ప్రవదామ్యుపాయమ్ । పూర్వేద్యురస్తి మహతీ కులదేవయాత్రా యస్యాం బహిర్నవవధూర్గిరిజాముపేయాత్ ॥ ౪౪ ॥ యస్యాఙ్ఘ్రిపఙ్కజరజఃస్నపనం మహాన్తో వాఞ్ఛన్త్యుమాపతిరివాత్మతమోఽపహత్యై । యర్హ్యమ్బుజాక్ష న లభేయ భవత్ప్రసాదం జహ్యామసూన్వ్రతకృశాన్ శతజన్మభిః స్యాత్ ॥ ౪౫ ॥ బ్రాహ్మణ ఉవాచ ॥ ఇత్యేతే గుహ్యసన్దేశా యదుదేవ మయాఽఽహృతాః । విమృశ్య కర్తుం

బ్దైనభూతహితత్వదయాదిసంగ్రహః, ఏభిః, యది నూనం, భగవాన్, నారాధితః, స్యాత్, తర్హి, గదాగ్రజః శ్రీకృష్ణః శ్వః, ఆగత్య-మమ-పాణిం, గృహ్ణాతు- నత్వ, న్యే-దమఘోషసుతాదయః శిశుపాలాదయః ❈ ॥ ౪౨ ॥ ❈ నను బన్ధుభిశ్చైద్యాయార్పితాయాం త్వయి కిమధునా విధేయమిత్యత్రాహ ॥ శ్వోభావినీతి ॥ హే అజిత శ్వో, భావిన్యుద్వహనే వివాహే త్వం, తావద్గుప్తః అలక్షిత ఏవాగత్య, తతః సేనాపతిభిః, పరివృతస్సన్-చైద్యాదిబలం, నిర్మథ్య పరాభూయ-ప్రసహ్య హఠాత్-వీర్యం ప్రభావదర్శనమేవ-శుల్కం వైవాహికం దేయం-యస్యాస్తాం-మాం, రాక్షసేన, విధినా, ఉద్వహేత్యుపదేశరహస్యమ్ ❈ ॥ ౪౩ ॥ ❈ నను-భవతు శిశుపాలాదిబలప్రమథనమన్తఃపురగతాయాస్తవ హరణే త్వద్బన్ధువధోఽపి ప్రసజ్యేతేత్యత ఆహ ॥ అన్తఃపురేతి ॥ అన్తఃపురమధ్యచరీం-మాం-బన్ధూనహత్వా - కథ-ముద్వహే-ఇతి చేత్ - తత్రోపాయం-వదామి-పూర్వేద్యుః-వివాహదినాదితి శేషః-మహతీ కులదేవయాత్రా-అస్తి-యస్యాం - యాత్రాయాం - బహిః, పురాదితి శేషః - నవవధూ-రహం-గిరిజామమ్బికాముపేయాం గచ్ఛేయం-దర్శనార్థమితి శేషః అమ్బికాగృహాదేవ మమ హరణం సుకరమితి భావః ❈ ॥ ౪౪ ॥ ❈ నను కిమనేనానర్థకారిణా నిర్బన్ధేన-చైద్యోఽపి తావత్ ప్రఖ్యాతగుణకర్మా-యోగ్య ఏవ వర-ఇత్యత ఆహ ॥ యస్యేతి ॥ హే అమ్బుజాక్ష-యస్య-తవ- భవతోఽఙ్ఘ్రిరజోభిః, స్నపనమాత్మనః, తమసోఽపహత్యై అజ్ఞాననివృత్త్యై- ఉమాపతిరివ-అన్యేఽపి-మహాన్తో - వాఞ్ఛన్తి-తస్య భవతః, ప్రసాదం యర్హ్యహం - న లభేయ న ప్రాప్నుయాం, తర్హి - వ్రతైరుపవాసాదిభిః కృశాన-సూన్ ప్రాణాన్ జహ్యాం త్యజేయమ్ ॥ తతః కిమిత్యత ఆహ ॥ శతజన్మభిరపి స్యాం-తవాహం భార్యా స్యామిత్యర్థః ❈ ॥ ౪౫ ॥ ❈ ఇత్థం వాచికం పఠిత్వాఽఽహ ద్విజః ॥ హే యదుదేవ - ఇత్యేవంవిధా-గుహ్యతమాః-సన్దేశా-మయా, ఆహృతాః-అత్ర-యత్కర్తవ్యం-తద్విమృశ్య క్రియతాం

తాం-తచ్చ - సమనన్తరమేవ-క్రియతా-మితి ॥ ౪౬ ॥ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే ద్విపఞ్చాశోఽధ్యాయః ****************************
వైదర్భ్యా ఇతి ॥ తత-స్సభగవాన్-యదునన్దనస్తు-వైదర్భ్యా-స్సన్దేశ-మాకర్ణ్య-స్వపాణినా-ద్విజం - పాణౌ-గృహీత్వా - ప్రహస-న్నువాచ ॥ ౧ ॥ ఉక్తిమేవాహ ॥ యథేతి ॥ మచ్చిత్తేతినిద్రాయా అలాభే హేతుః-తథాతచ్చిత్తఇత్యపి ॥ ౨ ॥ హేత్వన్తరంచాహ। వేదేతి।మయి-ద్వేషా ద్ధేతోః,రుక్మిణా-మదుద్వాహో-నివారిత-ఇత్య-హం,వేద్మి॥అతశ్చాహం-నిద్రాం-నలభ ఇత్యర్థః ॥ అధునాతు-రాజన్యాధమా-న్యుద్ధేఉన్మథ్య-అనవద్యానినిర్దుష్టాని - శోభనాన్య-ఙ్గాని - యస్యాః, అహమేవపరోయస్యా-స్తాం-మచ్చిత్తాంవా-తాం-రుక్మిణీం - ఆనయిష్యామి ॥ ఉన్మథ్యానయనేదృష్టాన్తః-ఏధసోదారుణో-ఽగ్నిశిఖామివేతి ॥ ౩ ॥ ఇతిబ్రాహ్మణముక్త్వాఽథసూతమాహేత్యాహ॥ఉద్వాహేతి॥మధుసూదనో-రుక్మిణ్యా-ఉద్వాహర్క్షం-పరశ్వోరాత్రౌవివాహనక్షత్ర - మితి - విజ్ఞాయ-సారథి,మాహ॥ కిమితి ॥ హేదారుక,రథ,స్సంయుజ్యతా-మశ్వైస్సంయుక్తఃక్రియతామ్ ॥ ౪ ॥ తతో-దారుకః-సైన్యాద్యాఖ్యైః-చతుర్భిః,శ్రేష్ఠైః,అశ్వై-ర్యుక్తం-రథ - ముపసమీప-మానీయా-గ్రతఃపురతః-బద్ధాఞ్జలి-స్తస్థౌ ॥ ౫ ॥ ఆరుహ్యేతి। తావత్-ద్విజ-మారోప్య తత-స్స్వయమపి-స్యన్దనంరథ-మారుహ్య-ఆనర్తాత్స్వదేశా-ద్విదర్భా న్దేశాన్ - హయైస్తురగై - రేకరాత్రేణాగమత్ - తస్యాం రాత్ర్యాం ప్రస్థాయప్రాతర్విదర్భదేశా-నగమదిత్యర్థః॥శ్వోభావినిత్వమజితోద్వహన,,ఇతిరుక్మిణీసందేశాత్ ॥ ౬ ॥ రాజేతి॥కుణ్డినపతిర్భీష్మకః పుత్రస్యరుక్మిణః-స్నేహవశఙ్గతః-పుత్రస్నేహేనతత్పరతన్త్రీభూతఇత్యర్థః - దాస్యన్॥ లక్షణహేతౌ,,రితిశత్రాదేశః,దాతుమిత్యర్థః-కర్మాణిపునరాలఙ్కారపితృదేవార్చనాదీని,కారయామాస ॥ ౭ ॥ కర్మాణ్యేవాహ।పురమితిచతుర్భిః॥ సమ్మృష్టా-స్సంసిక్తాశ్చ , మార్గాదయో-యస్మిన్-తత్ - చిత్రధ్వజేషు - పతాకా , స్తాభి,స్తోరణైశ్చ-సమ్య - గలఙ్కృతమకారయత్ ॥ ౮ ॥ స్రగ్గన్ధమాల్యాభరణైరిత్యత్రమత్వర్థీయఅర్శఆద్యచ్ ద్రష్టవ్యః,స్రగాదిమద్భిః-తథా-విరజోఽమ్బరైశ్చ,భూషితైః,స్త్రీపురుషై-ర్జుష్టం-తథా-శ్రీమద్భిః,అగరుణా,ధూపితై-ర్గృహైశ్చ జుష్టమ్ ॥ ౯ ॥ పితౄన్-దేవాంశ్చ - సమ్య-గభ్యర్చ్య-హేనృప-సవిసర్గపారే-భీష్మకః-విప్రాం,స్యథావిధి - భోజయిత్వా-విధివ - త్సమభ్యర్చ్యేతివా,యథాన్యాయం-భోజయిత్వా,రుక్మిణీంప్రతి- మఙ్గళం,వాచయామాస - యథాన్యాయ - మన్యాశ్చ-కన్యాః-ప్రతి-మఙ్గళం వాచయామాసే,తివార్థః ॥ ౧౦ ॥ కథమ్భూతాం-కృతం,కౌతుకేనవివాహసూత్రేణ -మఙ్గళం,యస్యా-స్తాం-అహతయోర్నవీనయోః,రంశుకయోః,ర్యుగ్మేన-భూషణోత్తమైశ్చ,లఙ్కృతాం,చక్రురితి ॥ ౧౧ ॥ వధ్వాస్తస్యాఃకన్యాయాః , సామాదిభి,ర్మన్త్రైః-రక్షాంచ,చక్రుః,అథర్వమన్త్రవి,త్పురోహితః-ప్రతికూలగ్రహశాన్త్యర్థం,జుహావ ॥ ౧౨ ॥ హిరణ్యేతి॥విధివిదాంవిధిజ్ఞా

యచ్చాత్రక్రియతాంతదనన్తరమ్ ॥ ౪౬ ॥ ****************************
********* ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,దశమస్కన్ధే,ద్విపఞ్చాశోఽధ్యాయః *********
శ్రీశుకఉవాచ ॥ వైదర్భ్యాస్సతుసందేశంనిశమ్యయదునన్దనః । ప్రగృహ్యపాణినాపాణౌప్రహసన్ద్విజమబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ యథాహమపి తచ్చిత్తో నిద్రాంచనలభేనిశి॥ ౨ ॥ యథాసారుక్మిణీనిత్యంమచ్చిత్తాఽఽస్తేసుశోభనా । వేదాహంరుక్మిణోద్వేషాన్మమోద్వాహోనివారితః। తామానయిష్యఉన్మథ్యరాజన్యాపశదాన్మృధే । మత్పరామనవద్యాఙ్గీమేధసోఽగ్నిశిఖామివ॥ ౩ ॥ శ్రీశుకఉవాచ॥ఉద్వాహర్క్షంసవిజ్ఞాయరుక్మిణ్యా మధుసూదనః।రథస్సంయుజ్యతామాశుదారుకేత్యాహసారథిమ్॥ ౪ ॥ సచాశ్వైస్సైన్యసుగ్రీవ మేఘపుష్పబలాహకైః ।యుక్తంరథముపానీయతస్థౌప్రాఞ్జలిరగ్రతః॥ ౫ ॥ ఆరుహ్యస్యన్దనంశౌరిర్ద్విజమారోప్యతూర్ణగైః। ఆనర్తాదేకరాత్రేణవిదర్భానగమద్ధయైః॥ ౬ ॥ రాజాసకుణ్డినపతిఃపుత్రస్నేహవశఙ్గతః।స్వాంకన్యాంశిశుపాలాయదాస్యన్కర్మాణ్యకారయత్॥ ౭ ॥ పురంసమ్మృష్టసంసిక్తమార్గరథ్యాచతుష్పథమ్ । చిత్రధ్వజపతాకాభిస్తోరణైస్సమలఙ్కృతమ్॥ ౮ ॥ స్రగ్గన్ధమాల్యాభరణైర్విరజోఽమ్బరభూషితైః।జుష్టంస్త్రీపురుషైశ్శ్రీమద్గృహైరగరుధూపితైః॥ ౯ ॥ పితౄన్దేవాన్సమభ్యర్చ్యవిప్రాంశ్చవిధివన్నృప । భోజయిత్వాయథాన్యాయంవాచయామాసమఙ్గలమ్॥ ౧౦ ॥సుస్నాతాంసుదతీంకన్యాంకృతకౌతుకమఙ్గళామ్।అహతాంశుకయుగ్మేనభూషితాంభూషణోత్తమైః॥ ౧౧ ॥చక్రుస్సామర్గ్యజుర్మన్త్రైర్వధ్వారక్షాంద్విజోత్తమాః । పురోహితోఽథర్వమన్త్రైర్జుహావగ్రహశాన్తయే॥ ౧౨ ॥ హిరణ్యరూప్యవాసాంసితిలాంశ్చగుడమిశ్రితాన్ । ప్రాదాద్ధే

నాం వరో-రాజాభీష్మకః,హిరణ్యాదీన్-ధనూశ్చ-విప్రేభ్యఃప్రాదాత్ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ఏవం,యథారుక్మిణ్యై-తథా-దమ ఘోష-స్సుతాయశిశుపాలాయచ-సర్వ,మభ్యుదయోచితం-కర్మ-మన్త్రజ్ఞైః,ద్విజైః-కారయామాస ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁తతో-మద జలాని,స్రవద్భి,ర్గజానాం,అనీకైః, హేమ్నో మాలాయేషాంస న్తీతితథా-తైః-రథైః - పదాతిభి-రశ్వైశ్చ సంకులై-ర్వ్యాప్తై స్సైన్యైశ్చ-పరివృత-శ్చైద్యఇతి శేషః॥కుణ్డినంపురం-యయౌ ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁తంచైద్యం-సమభ్యేత్య,అభిపూజ్యచ, కల్పితంనిర్మితం,యదన్య,న్నివేశనం,తస్మి,న్ముదా-నివేశయామాస ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁తత్రేతి॥కృష్ణరామాద్విష న్తీతితథా-తే-చైద్యప క్షానుగ న్తీతిః,సాల్వాదయః,పౌణ్డ్రకాద్యాశ్చ-సహస్రశః-యత్తాస్స న్తః-చైద్యాయ-కన్యాం-సాధయితు-మాజగ్ముః ❁॥౧౭॥❁ యదంభూతాః-రామాద్యై,ర్యదుభిః - పరివృతః-కృష్ణః-ఆగత్య-యది - కన్యాం-హరే - త్తర్హి-సర్వే-వయం-సఙ్ఘీభూతా-స్తేనకృష్ణేనసహ-యోత్స్యామః-చైద్యాయ - కన్యాం-సాధయిష్యామః-ఇతీత్థం-కృతఃనిశ్చయో,యైస్తథాభూతాః ॥ తథా-అన్యేచ-భూభుజో రాజాన-స్సమగ్రాణి-బలాని-వాహనాని-యేషాం-తథాభూతాః-ఆజగ్ముః ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁బలవాన్ప్రశస్తబలసంపన్నః-రామః- విపక్షీయానాంశత్రుపక్షీయానాం-రాజ్ఞాం - ముద్యమంప్రయత్నం-శ్రుత్వా-కన్యాం- మాహర్తుం - గత-మేకమసహాయం-కృష్ణంచ-జ్ఞాత్వా , నూనంతత్రకలహోభవిష్యతీ-తి శఙ్కా- ఽస్యసంజాతేతితథాభూతః - భ్రాతరకృష్ణే-

నూశ్చవిప్రేభ్యో రాజావిధివిదాంవరః॥ ౧౩ ॥ఏవంచేదిపతీ రాజాదమఘోషస్సుతాయవై । కారయామాసమన్త్రజ్ఞైస్సర్వమభ్యుదయోచితమ్॥ ౧౪ ॥మదచ్యుద్భిర్గజానీకైస్స్యన్దనైర్హేమమాలిభిః। పత్త్యశ్వసఙ్కులైస్సైన్యైఃపరీతఃకుణ్డినంయయౌ॥ ౧౫ ॥తంవైవిదర్భాధిపతిస్సమభ్యేత్యాభిపూజ్యచ । నివేశయామాసముదాకల్పితాన్యనివేశనే॥ ౧౬ ॥తత్రశాల్వోజరాసన్ధోదన్తవక్త్రోవిదూరథః । ఆజగ్ముశ్చైద్యపక్షీయాఃపౌణ్డ్రకాద్యాస్సహస్రశః ॥ కృష్ణరామద్విషోయత్తాఃకన్యాంచైద్యాయసాధితుమ్ ॥ ౧౭ ॥ యద్యాగత్యహరేత్కృష్ణోరామాద్యైర్యదుభిర్వృతః । యోత్స్యామస్సంహతాస్తేన*ఇతినిశ్చితమానసాః ॥ ఆజగ్ముర్భూభుజస్సర్వేసమగ్రబలవాహనాః॥ ౧౮ ॥ శ్రుత్వైతద్భగవాన్రామోవిపక్షీయనృపోద్యమమ్ । కృష్ణంచైకంగతంహర్తుంకన్యాంకలహశఙ్కితః ॥ ౧౯ ॥ బలేనమహతాసార్ధంభ్రాతృస్నేహపరిప్లుతః। త్వరితఃకుణ్డినంప్రాగాద్గజాశ్వరథపత్తిభిః॥ భీష్మకన్యావరారోహాకాఙ్క్షన్త్యాగమనంహరేః।ప్రత్యాపత్తిమపశ్యన్తీద్విజస్యాచిన్తయత్తదా॥ ౨౧॥అహో త్రియామాన్తరితాఉద్వాహోమేఽల్పరాధసః।నాగచ్ఛత్యరవిన్దాక్షోనాహంవేద్మ్యత్రకారణమ్॥౨౨॥ సోఽపి నావర్తతేఽద్యాపిమత్సన్దేశహరోద్విజః । అపిమయ్యనవద్యాత్మాదృష్ట్వాకిఞ్చిజ్జుగుప్సితమ్ ॥ మత్పాణిగ్రహణే నూనంనాయాతిహికృతోద్యమః॥ ౨౩ ॥దుర్భగాయానమేధాతానానుకూలోమహేశ్వరః । దేవీవావిముఖీగౌరీరుద్రాణీగిరిజాసతీ॥ ౨౪ ॥ఏవంచిన్తయతీబాలాగోవిన్దహృతమానసా । న్యమీలయతకాలజ్ఞానేత్రేఅశ్రుకలాకులే॥ ౨౫ ॥ఏవంవధ్వాఃప్రతీక్షన్త్యాఃగోవిన్దాగమనంనృప।వామఊరుర్భుజోనేత్రమస్ఫురన్ప్రియభాషిణః ॥ అథకృష్ణవినిర్దిష్టస్సఏవద్విజసత్తమః।అన్తఃపురచరీందేవీంరాజపుత్రీందదర్శహ ॥ ౨౭ ॥ సాతంప్రహృష్టవదన

స్నేహేన-వ్యాప్తః-మహతావిపులేన-బలేనసైన్యేనసహ॥బలమేవప్రపఞ్చయతి ॥ గజాశ్వరథపత్తిభిరితి ॥ త్వరితఃసంజాతత్వరః,కుణ్డినంపురంప్రతి-ప్రాగాత్ ❁ ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ ❁తతఃపూర్వమేవరుక్మిణీ-ఔత్సుక్యాదచిన్తయదిత్యాహ॥భీష్మకన్యేతి॥ హరే-రాగమన-మాకాఙ్క్షన్తీ-ద్విజస్య-ప్రేషితస్య-ప్రత్యాపత్తింప్రత్యాగమన-మపశ్యన్తీచా-చిన్తయత్ ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁చిన్తాప్రకారమేవాహ ॥ అహోఇతిచతుర్భిః ॥ త్రియామారాత్రిః-తావన్మాత్రా న్తరితో-మన్దభాగ్యాయా-మమ - వివాహః-అరవిన్దాక్షఃకృష్ణో,ఽధునా-ఽపి-నాగచ్ఛతి-అత్ర-అనాగమనే-కారణంనవేద్మి ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁యశ్చ-మత్సన్దేశహరో- ద్విజస్సోఽద్య-ద్యాపి , నావర్తతేనాగచ్ఛతి-అపికింవా,అనవద్యాత్మా-ముకున్దః-కిఞ్చి-న్మయి - జుగుప్సితంధార్ష్ట్యాదికం- దృష్ట్వా-మత్పాణిగ్రహణేనిమిత్తే-కృతః,ఉద్యమఃప్రయత్నో-యేన-తథాభూతః,నూనంనాయాతి- నాగచ్ఛత్యేవకి-మిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁కింవా-ధాతావిశ్వకృ-న్మహేశ్వరో-దుర్భగాయా-మమా-ననుకూలఏవ-కింవా-రుద్రస్యస్త్రీమమ-విముఖీప్రతికూలా ❁॥౨౪॥ ❁ఏవమితి॥ఇత్థం-చిన్తయన్తీ-బాలారుక్మిణీ-గోవిన్దేన-హృతం,మానసం-యస్యా-స్సా,కాలజ్ఞానాధునాఽపిగోవిన్దాగమనకాలఇతిమన్వానా,అశ్రుబిన్దుభి-రాకులేస్తబ్ధే-లోచనే-న్యమీలయతనిమీలితవతీ❁॥ ౨౫ ॥❁హేనృప,ఇత్థం-గోవిన్దాగమనంగోవిన్దాగమనవార్తాహరంద్విజం,తదాగమనద్వారంచ,ప్రతీక్షన్త్యాః,రుక్మిణ్యాః,ఊర్వాదయః-ప్రియశంసినఃకృష్ణాగమనరూపప్రియసూచకాః,అస్ఫురన్సఞ్చలితవన్తః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁అథతతః,యః,పూర్వం,ఆత్మనా-ప్రేషితః,సఏవ-ద్విజః-కృష్ణేనాదిష్టోఽన్తఃపురచరీం-రుక్మిణీం-దదర్శహ ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁సారుక్మిణీ,నవ్యగ్రా,ఆత్మనోదేహస్య-గతి-ర్యస్య, ప్రహృష్టంవదనంయస్య-తం-

ద్విజ-మాలక్ష్య-లక్షణాభిజ్ఞాదూతలక్షణతత్కార్యాభిజ్ఞా-అతఏవ,శుచిస్మితాసతీ,సమ్యగపృచ్ఛత్ ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁తస్యైపృచ్ఛన్త్యైరుక్మిణ్యై,రామేణసహితం - కృష్ణం-ప్రాప్తమాగత-మావేదయత్ శశంస ॥ ఆత్మోపనయసంప్రతి ॥ ఆత్మనోరుక్మిణ్యాః,ఉపనయనంస్వసమీపప్రాపణంప్రతి-భగవతా ,య, త్సత్య,వచన-ముక్తం " తామానయిష్య ఉన్మథ్యరాజన్యాపశదాన్మృధే।మత్పరామనవద్యాఙ్గీ మేధసోఽగ్నిశిఖామివ",ఇత్యుక్తం సత్యవచనం-శశంసేత్యర్థః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁తత-స్తంకృష్ణమాగతం,జ్ఞాత్వా-హృష్టంమానసంయస్యాః,సా,రుక్మిణీ , బ్రాహ్మణాయ,ప్రత్యుపకర్తుం , ప్రియంయోగ్యం , వస్తు,పశ్యన్తీ-కేవలం,ననామ ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ప్రాప్తావితి॥స్వదుహితు-రుద్వాహప్రేక్షణేనిమిత్తే-ఉత్సుకౌప్రాప్తౌ,ఉద్వాహదిదృక్షయాఽఽగతావిత్యర్థః,శ్రుత్వా,తూర్యఘోషేణ , సమర్హణైఃపూజాసాధనైశ్చసహ,అభ్యాజగామ ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁తత-స్సభీష్మకో-మధుపర్కాదీని-సమర్ప్య,యథావిధి-సమ్యగపూజయత్॥తత్రో-పాయనాని-శ్రేష్ఠవస్తూని ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁మహామతిర్భీష్మకస్తయోరామకృష్ణయోః , శ్రీమత్-భోగ్యభోగోపకరణాదిసమృద్ధిమత్ , నివేశనంగృహ-ముపకల్ప్య , సభృత్యయో-స్ససైన్యయో ర్యథావ-దాతిథ్యం,చక్రే ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ఇత్థ-మన్యేషామపి-సర్వేషాం-సముదితానాం-రాజ్ఞాం-తత్తద్వీర్యవయఃప్రభృత్యనురూపం-సర్వైఃకామైః,అపూజయత్ ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁కృష్ణమితి॥విదర్భపురవాసినఃకుణ్డినపురవాసినోజనాః- కృష్ణ-మాగతం,శ్రుత్వా - ఇత స్తతఃస్థిత్వేతి శేషః-తస్యకృష్ణస్య - ముఖపఙ్కజం ముఖపఙ్కజస్థలావణ్యసుధాం॥నేత్రరూపై-రఞ్జలిభిః-

---

మధ్వగ్రాత్మగతింసతీ । ఔత్సుక్యలక్షణాభిజ్ఞాతమపృచ్ఛచ్ఛుచిస్మితా ॥ ౨౮ ॥ ఆవేదయామాసతస్యైతంప్రాప్తం యదునన్దనమ్ । ఉక్తంచసత్యవచనమాత్మోపనయనంప్రతి॥ ౨౯ ॥తమాగతంసమాజ్ఞాయవైదర్భీహృష్టమానసా । నపశ్యన్తీబ్రాహ్మణాయప్రియమన్యన్ననామసా॥ ౩౦ ॥ ప్రాప్తౌశ్రుత్వాస్వదుహితురుద్వాహప్రేక్షణోత్సుకౌ । అభ్యయాత్తూర్యఘోషేణరామకృష్ణౌసమర్హణైః ॥ ౩౧ ॥ మధుపర్కముపానీయవాసాంసిరుచిరాణిసః । ఉపాయనాన్యభీష్టానివిధివత్సమపూజయత్॥ ౩౨ ॥తయోర్నివేశనంశ్రీమదుపకల్ప్యమహామతిః।ససైన్యయోస్సానుగయోరాతిథ్యంవిదధేయథా ॥ ౩౩ ॥ ఏవంరాజ్ఞాంసమేతానాంయథావీర్యంయథావయః । యథాబలంయథావృత్తంసర్వైఃకామైస్సమర్హయత్ ॥ ౩౪ ॥ కృష్ణమాగతమాకర్ణ్యవిదర్భపురవాసినః।ఆగత్యనేత్రాఞ్జలిభిఃపపుస్తన్ముఖపఙ్కజమ్ ॥ ౩౫ ॥ అస్యైవభార్యాభవితుంరుక్మిణ్యర్హతినాపరా । అసావప్యనవద్యాత్మాభైష్మ్యాస్సముచితఃపతిః ॥ ౩౬ ॥ కించిత్సుచరితంయన్నస్తేనతుష్టస్త్రిలోకకృత్। అనుగృహ్ణాతుగృహ్ణాతువైదర్భ్యాః పాణిమచ్యుతః ॥ ఏవంప్రేమకలాబద్ధావదన్తిస్మపురౌకసః ॥ ౩౭ ॥కన్యాచాన్తఃపురాత్ప్రాగాద్భటైర్గుప్తాఽమ్బికాలయమ్ । పద్భ్యాంవినిర్యయౌద్రష్టుంభవాన్యాఃపాదపల్లవమ్॥ ౩౮ ॥ సాచానుధ్యాయతీసమ్యఙ్ముకున్దచరణామ్బుజమ్ । యతవాఙ్మాతృభిస్సార్ధంసఖీభిఃపరివారితా ॥ గుప్తారాజభటైశ్శూరైస్సన్నద్ధైరుద్యతాయుధైః ॥ ౩౯ ॥ మృదఙ్గశఙ్ఖపణవాస్తూర్యభేర్యశ్చజఘ్నిరే॥ ౪౦ ॥నానోపహారబలిభిర్వారముఖ్యాస్సహస్రశః । స్రగ్గన్ధవస్త్రాభరణైర్ద్విజపత్న్యస్స్వలఙ్కృతాః ॥ ౪౧ ॥ గాయన్తశ్చస్తువన్తశ్చగాయకావాద్యవాదకాః । పరివార్యవధూంజగ్ముస్సూతమాగధవన్దినః ॥ ౪౨ ॥ ఆసాద్యదేవసదనంధౌతపాదకరామ్బు

పపుఃపిబన్తిస్మ ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁కించ॥ఏవమిత్థం-ప్రేమకలాబద్ధాః-ప్రేమాశ్రుగద్గదస్వరాస్సన్తః-పురౌకసఃపురవాసినోజనాః ఊచుః॥కిమితి॥అసౌకృష్ణః-అనవద్యాత్మా సున్దరతరతనుః- అపిశబ్దోభైష్మ్యా అప్యనవద్యాత్మత్వసముచ్చయార్థః-సముచితోఽనురూపః-పతిః అతోఽస్యైవ-రుక్మిణ్యేవా-ర్హత్యేవ - అసావేవ-భైష్మ్యాఏవ -సముచితఏవే - తి పదవధారణాని,నోఽస్మాభిః-కించి-త్సుచరితంస్వనుష్ఠితం - యద్యస్మాకంప్రాచీనంపుణ్యమస్తీత్యర్థః-తేనసుచరితేన - తుష్టఃప్రీతః-త్రిలోకకృత్ బ్రహ్మ-వైదర్భ్యాః-పాణి-మచ్యుతో-గృహ్ణాత్వితి-అనుగృహ్ణాత్వితి ❁ ॥ ౩౬ ॥ ౩౭ ॥ ❁ఏవంస్థితే - తదా - భైష్మీకన్యా-భటై-ర్గుప్తాసతీ అన్తఃపురా,దమ్బికాగృహంప్రతి-భవాన్యాః,పాదపఙ్కజం-ద్రష్టుం - పద్భ్యామేవ-నిర్జగామ ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁కథంభూతాసారుక్మిణీ-ముకున్దచరణామ్బుజం-సమ్య-గ్ధ్యాయన్తీ- యతవాక్ మౌనినీ-మాతృభి - స్సఖీభిశ్చ-పరివారితా-ఉద్ధృతాన్యాయుధాని-యై - స్తైస్సన్నద్ధైరాయత్తైఃశూరైః-రాజభటైః-గుప్తా ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁తదా - మృదఙ్గాదయో- జఘ్నిరే-వాదితా ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁నానావిధై-రుపహారైః నైవేద్యైః-బలిభిఃపూజాసాధనైశ్చ-సహ-సుష్ఠ్వ-లఙ్కృతాః-ద్విజపత్న్యః గణికోత్తమాశ్చ-తథా-గాయకా-గాయన్తః-స్తువన్తః , సూతాదయః - వాద్యాదీనాంతూర్యాదీనాం-వాదకాః-వాదయన్తశ్చేతి శేషః,వధూంకన్యాం,పరివార్య పరివేష్ట్య,జగ్ముః ❁॥ ౪౧ ॥ ౪౨ ॥ ❁ఆసాద్యేతి ॥ దేవసదనమమ్బికాపతిగృహం-ఉపగమ్య తత్ర-ధౌతే ప్రక్షాళితే-పాదామ్బుజే - కరామ్బుజే చ-యస్యాస్సా- ఉపస్పృశ్యాచమ్య-తఏవ-శుచిః,శాన్తాసమాహితచిత్తా

చా-మ్బికాగృహం-ప్రవివేశ ✽ ॥ ౪౩ ॥ ✽ తతః- ప్రవయసోవృద్ధాః-విధిజ్ఞాశ్చ-విప్రయోషితః భవస్య,పత్నీం-భవేనాన్వితాం భవానీం,ప్రతి-బాలాం కన్యాం-వన్దయాఞ్చక్రుః- యద్యపిభవానీమితిపుంయోగలక్షణజీషైవభవసమ్బన్ధలాభః-తథాఽపిసాహిత్యార్థం తత్రాపిభవస్య ప్రాధాన్యసూచనార్థం భవాన్వితామిత్యుక్తం - పుంయోగశ్చాత్రభర్తృభార్యాసంబన్ధవిశేషరూపఇతద్యోతయితుంభవపత్నీమితి ✽ ॥ ౪౪ ॥ ✽ తథారుక్మిణీనమస్యఇత్యాదిభిస్త్రిభిరపూర్వమేవపశ్యన్తీతన్ముఖేనస్వమనీషితంచప్రార్థయన్తీయథావత్పూజయామాసేత్యాహ ॥ నమస్యఇతిత్రిభిః ॥ హేఅమ్బికే-స్వసన్తానయుతాంగణేశాదిసహితాం,శివాంమఙ్గళరూపాం-త్వా - మభీక్ష్ణంపునఃపునః నమస్యేనమస్కరోమి । భగవాన్ కృష్ణః-మమ-పతి-ర్భూయా-దితి-యత్-తదనుమోదతాంఅనుగృహ్ణాతు-భవతీతికర్తృపదాధ్యాహారః । యద్వా ॥ కృష్ణో-మమ-పతి-ర్భూయాత్-కృష్ణ ఏవ-త-దనుమోదతా-మితి-త్వ,మనుగృహ్ణీష్వేత్యర్థః ✽ ॥ ౪౫ ॥ ✽ ఇత్థం,ప్రార్థయన్తీ-సారుక్మిణీ-ద్విజపత్నీభిః- పురస్కృతాపురోఽవస్థాపితా,అబాదిభిర్యథావిధి-దేవీం, ఉమాం,దేవం-శివంచ-పూజయామాసేత్యర్థః ✽ ॥ ౪౬ ॥ ✽ అద్భిశ్శుద్ధోదకైఃగన్ధైశ్చన్దనైః, రక్షతైశ్చ,వాసోభిఃదివ్యామ్బరైఃస్రగ్భిర్మాల్యై - ర్భూషణైశ్చ - నానావిధైః, రుపహారైర్నైవేద్యై,ర్బలిభిశ్చ“ యద్యపివైదర్భీంభీష్మకసుతాంశ్రియోమాత్రా „ మితిలక్ష్మ్యవతారత్వేనోక్తాయాభగవన్నిత్యానపాయిన్యాస్సర్వోత్తమాయారుక్మిణ్యాఃకేవలప్రాకృతస్త్రీయాఇవామ్బికావన్దనాదికమనుచితం , తథాఽపిభగవతఇవతమనువ్రతాయా-అస్యామానవ్యవతారత్వాత్ “ యద్యదాచరతిశ్రేష్ఠ „ ఇతిన్యాయేనలోకానుగ్రహశీలత్వాచ్చతథాకృతమిత్యవగన్తవ్యమ్ ✽ ॥ ౪౭ ॥ ✽

జా । ఉపస్పృశ్యశుచిశ్శాన్తాప్రవివేశామ్బికాన్తికమ్॥ ౪౩ ॥ తాంవై ప్రవయసోబాలాంవిధిజ్ఞావిప్రయోషితః।
భవానీంవన్దయాంచక్రుర్భవపత్నీంభవాన్వితామ్ । ౪౪ ॥ నమస్యేత్వామ్బికేఽభీక్ష్ణంస్వసన్తానయుతాంశివామ్ । భూయాత్పతిర్మేభగవాన్ కృష్ణస్తదనుమోదతామ్॥ ౪౫ ॥ఇతిసంప్రార్థయన్తీసా దేవిందేవముమాంశివమ్ । పూజయామాసవిధివద్ద్విజపత్నీపురస్కృతా ॥ ౪౬ ॥ అద్భిర్గన్ధాక్షతైర్ధూపైర్వాసస్స్రఙ్మాల్యభూషణైః । నానోపహారబలిభిఃప్రదీపావలిభిఃపృథక్ । ౪౭ । విప్రస్త్రియఃపతిమతీస్తథాతైస్సమపూజయత్। లవణాపూపతామ్బూలకణ్ఠసూత్రఫలేక్షుభిః ॥ ౪౮ ॥ తస్యైస్త్రియస్తాఃప్రదదుశ్శేషాంయుయుజురాశిషః। తాభ్యోదేవ్యైనమశ్చక్రే శేషాంచజగృహేవధూః । ౪౯ ॥ మౌనవ్రతమథత్యక్త్వానిశ్చక్రామామ్బికాగృహాత్ । ప్రగృహ్యపాణినాభృత్యాంరత్నముద్రోపశోభితామ్ ॥ ౫౦ ॥ తాందేవమాయామివవీరమోహినీంసుమధ్యమాంకుణ్డలమణ్డితాననామ్ । శ్యామాంనితమ్బార్పితరత్నమేఖలాంవ్యఞ్జత్స్తనీంకున్తలశఙ్కితేక్షణామ్॥౫౧॥ శుచిస్మితాంబిమ్బఫలాధరద్యుతిశోణాయమానద్విజకున్దకుట్మలామ్ । పదాచరన్తీంకలహంసగామినీంశిఞ్జత్కలానూపురధామశోభినా ॥ విలోక్యవీరాముముహుస్సమాగతాయశస్వినస్తత్కృతహృచ్ఛయార్దితాః॥ ౫౨ ॥ యాంవీక్ష్యతేనృపతయస్తదుదారహాసవ్రీడావలోకహృతచేతసఉజ్ఝితాస్త్రాః । పేతుఃక్షితౌగజరథాశ్వగ

తత-స్తథా-లవణాపూపాదిభి- స్తైరబాదిభిశ్చపతిమతీఃజీవద్భర్తృకాః-విప్రస్త్రీశ్చ-సమ్య,గపూజయత్ ✽ ॥ ౪౮ ॥ ✽ తత-స్తాః - ద్విజపత్న్యః-శేషాంస్వపూజోపయుక్తావశిష్టాంసామగ్రీంయద్వా- శేషాశబ్దస్స్త్రీలిఙ్గోదేవతోపభుక్తస్రగాదినిర్మాల్యవాచీ, తదా- శేషాంగౌర్యుపభుక్తనిర్మాల్యమిత్యర్థఃతస్యైరుక్మిణ్యై - ప్రదదుః-అలఙ్కారాద్యర్థమితి శేషః-తథా-ఆశిషోయుయుజుః-పేరుః-తదా,వధూఃరుక్మిణీ-తాభ్యోద్విజపత్నీభ్యో-దేవ్యైచ-నమశ్చక్రే- శేషాం-జగృహేచ ✽ ॥ ౪౯ ॥ ✽ తతో మౌనవ్రతం విహాయరత్నముద్రికాభి-రుపశోభితాం-భృత్యాంసఖీం - గృహీత్వా-రత్నముద్రికోపశోభితంసఖీపాణింస్వపాణినాగృహీత్వేత్యర్థః-అమ్బికాగృహా-న్నిర్గతవతీ ✽ ॥ ౫౦ ॥ ✽ తదా-తాం- విలోక్య- సమాగతా- స్సర్వే-ప్రసిద్ధా-వీరా- స్తద్దర్శనోదితకామాతురా-ముముహు - రితితృతీయశ్లోకేనాన్వయః - కథంభూతాం-దేవమాయామివ-సర్వాశ్చర్యకరీంమూర్తీభూతాందేవమాయామివస్థితామిత్యర్థః వీరాన్మోహయన్తీతితథా - తాం-శోభనఃకృశో - మధ్యప్రదేశో-యస్యాః-కుణ్డలాభ్యాం-మణ్డిత-మాననం,యస్యాః,తాం - శ్యామాంఅజాతరజస్కాం , నితమ్బయోశ్శ్రోణ్యో,రర్పితానిబద్ధా-రత్నమయీ, మేఖలా-యస్యాః,వ్యఞ్జన్తౌయౌవ్వనప్రాదుర్భావసూచకౌ,స్తనౌ-యస్యాః - కున్తలేభ్యశ్శఙ్కితేఇవ-చపలేఈక్షణే , యస్యాః ✽ ॥ ౫౧ ॥ ✽ శుచి,స్స్మితం,యస్యాః బిమ్బఫలమివ,యో,ఽధరోష్ఠ- స్తస్య , ద్యుభిఃకాన్తిభిః-శోణాయమానా,ద్విజాదన్తాఏవ-కున్దానాం,కుట్మళానిముకుళాని,యస్యా,స్తాం, కలహంసవద్గచ్ఛతీతితచ్ఛీలా , తథాతాం-కలాశోభా,తద్వతీ,నూపురేశిఞ్జన్తీకూజన్తీచ-తే, కలనూపురేచ - తయోః,ధామదీప్తి- స్తేన , శోభతఇతితథోక్తేన-పదాపాదేన-పద్భ్యామిత్యర్థః-చరన్తీమ్ ✽ ॥ ౫౨ ॥ ✽ నకేవలంముముహురపితుపేతుశ్చేత్యాహ॥యామితి॥ రథాద్యారూఢా,స్తేనృపతయో,యాంత్రామిష్టే

ణాహరత్ । యే - స్వలావణ్యమర్పయన్తీం, యాం, వీక్ష్య, తస్యాః, ఉదారహాసేన, వ్రీడావలోకనేన చ - హృతాని - చేతాంసి, యేషాం తే అత ఏవ - మూఢాః, అత ఏవ చ - ఉజ్ఝితాని త్యక్తాన్యస్త్రాణి యైః - తే - భూమౌ, నిపేతుః ॥ ౫౩ ॥ సైవమితి । సా రుక్మిణీ ఇత్థం - పద్మకోశతుల్యౌ, చరణౌ, శనైశ్శనైశ్చలయన్తీ తత్ర హేతుః భగవతః శ్రీకృష్ణస్య, ప్రాప్తిం, ప్రసమీక్షమాణా, వామకరనఖైః, అలకానుత్సార్య అపాకృత్య, అపాఙ్గైః, స్త్రాన్ ప్రాప్తాన్ - నృపాన్ - హ్రియా - అవైక్షత - తదైవ - చ్యుతం చ - దదర్శ ॥ ౫౪ ॥ తామితి । తదా - కృష్ణః - రథమారోఢుమిచ్ఛన్తీం - తాం, రాజపుత్రీం - ద్విషతాం చైద్యాదీనాం - సమీక్షతాం సతాం, జహార - తతో, మాధవః, సుపర్ణలక్షణం గరుడధ్వజం - రథమారోప్య, రథోపస్థ ఆరోప్యేత్యర్థః ॥ రాజన్యమణ్డలం, పరిభూయ - తుచ్ఛీకృత్య రామః, పురోగమః అగ్రయాయీ - యస్య, తథాభూతః - శనైః - ర్యయౌ ॥ శనైరిత్యనేన నిర్భయత్వం సూచ్యతే ॥ హరిస్సింహః - సృగాలమధ్యాత్, యథా - స్వభాగహృచ్ఛనైర్యాతి, తద్వత్ ॥ ౫౫ ॥ తదితి । మానినః కేవలం దురహఙ్కారిణః - శత్రవో - జరాసన్ధాదయః, త - త్కన్యాహరణం, స్వాభిభవం, యశః క్షయం చ, న సేహిరే ॥ అసహమానానాం తేషామాక్రోశమాహ ॥ అహో ఇతి । అస్మత్కీర్తిం - ధిక్ కుతః, యతః, ఆత్తధన్వనాం ధనుర్ధారిణాం, అస్మాకం - స్వమితి శేషః, గోపైః, రుపహృతం - కేసరిణాం సింహానాం - భాగో వృకైరివేతి ॥ ౫౬ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే త్రిపఞ్చాశోఽధ్యాయః **

తా విమూఢా యాత్రాచ్ఛలేన హరయేఽర్పయతీం స్వశోభామ్ ॥ ౫౩ ॥ సైవం శనైశ్చలయతీ చలపద్మకోశౌ ప్రాప్తిం తదా భగవతః ప్రసమీక్షమాణా । ఉత్సార్య వామకరజైరలకానపాఙ్గైః ప్రాప్తాన్ హ్రియైక్షత నృపాన్ దదృశేఽచ్యుతం చ ॥ ౫౪ ॥ తాం రాజకన్యాం రథమారురుక్షతీం జహార కృష్ణో ద్విషతాం సమీక్షతామ్ । రథం సమారోప్య సుపర్ణలక్షణం రాజన్యచక్రం పరిభూయ మాధవః ॥ తతో యయౌ రామపురోగమశ్శనైస్సృగాలమధ్యాదివ భాగహృద్ధరిః ॥ ౫౫ ॥ తం మానినః స్వాభిభవం యశఃక్షయం పరే జరాసన్ధముఖా న సేహిరే । అహో ధిగస్మాన్యశ ఆత్తధన్వనాం గోపైర్హృతం కేసరిణాం వృకైరివ ॥ ౫౬ ॥ ****************************

**** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే దశమస్కన్ధే రుక్మిణీహరణం నామ త్రిపఞ్చాశోఽధ్యాయః ****

శ్రీశుక ఉవాచ । ఇతి సర్వే సుసంరబ్ధా వాహానారుహ్య దంశితాః । స్వైస్స్వైర్బలైః పరిక్రాన్తా అన్వీయుర్ధృతకార్ముకాః ॥ ౧ ॥ తానాపతత ఆలోక్య యాదవానీకయూథపాః । తస్థుస్తత్సమ్ముఖా రాజన్విస్ఫూర్జ్య స్వధనూంషి తే ॥ ౨ ॥ అశ్వపృష్ఠే గజస్కన్ధే రథోపస్థే చ కోవిదాః । ముముచుశ్శరవర్షాణి మేఘా అద్రిష్వపో యథా ॥ ౩ ॥ పత్యుర్బలం శరాసారైశ్ఛన్నం వీక్ష్య సుమధ్యమా । సవ్రీడమైక్షత్తద్వక్త్రం భయవిహ్వలలోచనా ॥ ౪ ॥ ప్రహస్య భగవానాహ మా స్మ భైర్వామలోచనే । వినఙ్క్ష్యత్యధునైవైతత్తావకైశ్శాత్రవం బలమ్ ॥ ౫ ॥ తేషాం తద్విక్రమం వీరా గదసఙ్కర్షణాదయః । అమృష్యమాణా నారాచైర్జఘ్నుర్హయగజాన్రథాన్ ॥ ౬ ॥ పేతుశ్శిరాంసి రథినామశ్వినాం గజినాం భువి । సకుణ్డలకిరీటాని సోష్ణీషాణి చ కోటిశః ॥ ౭ ॥ హస్తాస్సాసిగదేష్వాసాః కరభోరుభుజా

అథాసహమానానాం యదుభిస్సహ సంగ్రామం పరాజయం చానువర్ణయతి చతుఃపఞ్చాశత్తమేన ॥ ఇతీతి ॥ ఇతి - అహో ధిగిత్యేవం, బ్రువాణాః - సర్వే, సుతరాం, క్రోధావిష్టాః, దంశితాః కవచితాశ్చ, వాహానశ్వాదీనారుహ్య, స్వస్వబలైః పరిక్రాన్తాః పరివృతాః ధృతాని, కార్ముకాణి ధనూంషి, యైః - తే, అన్వీయురన్వధావన్ ॥ ౧ ॥ తానాపతతః, శత్రూన్, అవలోక్య - తే, యాదవసైన్యాధిపతయః - హే రాజన్ - స్వధనూంషి - విస్ఫార్య టఙ్కారయిత్వా, సమ్ముఖాః - ఉత్తస్థుః ॥ ౨ ॥ పరేషాం శరాణాం బాహుల్యే యాదవానామల్పత్వే చ దృష్టాన్తః ॥ మేఘా ఇత్యాది ॥ మేఘాః - యథా, అద్రిషు - అపో జలధారాః - ముఞ్చన్తి - తద్వత్, అశ్వపృష్ఠాదిషు - కోవిదాః శత్రవః - యాదవసైన్యేషు - శరవర్షాణి - ముముచుః ॥ ౩ ॥ తదా - సుమధ్యమా రుక్మిణీ - శరాసారైః, ఛన్నం, భర్తుః, బలమవలోక్య - భయేన, కాతరే లోచనే యస్యాస్సా, సవ్రీడం యథా తథా, తస్య పత్యుర్వక్త్రం ముఖమైక్షత ॥ ౪ ॥ తదా - భగవాన్, ప్రహస్య, తామాహ ॥ ఉక్తిమేవాహ ॥ మా స్మేతి ॥ హే వామలోచనే - త్వం - మా స్మ భైః భయం మా కృథాః, అధునైవ - త్వదీయైః, సైన్యైః, శాత్రవం బలం - వినఙ్క్ష్యతి నాశమేష్యతి ॥ ౫ ॥ ఇతి తేషాం చైద్యాదీనాం తథావిధవిక్రమమసహమానాః - వీరా గదాదయో - యాదవాః - నారాచైర్హయాన్ - జఘ్నుః ॥ ౬ ॥ తదా అశ్వినాం, అశ్వా యేషాం సన్తీతి తేషాం, అశ్వారూఢానాం - రథినాం గజానాం చ కోటిశః శిరాంసి, కుణ్డలకిరీటసహితాని - ఉష్ణీషసహితాని చ - భువి - నిపేతుః ఖడ్గగదాధనుర్భిః, సహితాః - హస్తాశ్చ, కరభాః, ప్రకోష్ఠాశ్చ - ఊరవశ్చ, అఙ్ఘ్రయశ్చ, నిపేతుః, కరభాస్తత్సదృశాః, ఊరవ, ఇత్యూరువిశేషణం, తథా - అశ్వాదీనాం, శిరాంసి చ - నిపేతుః - తత్ర, నాగా గజాః ॥ ౭ ॥ ౮ ॥

ఇత్థం-జయకాఙ్క్షిభి, ర్యదుభి, ర్హన్యమానాని- బలానీకాని సైన్య సముదాయాః - యేషాం- తే జరాసన్ధాదయో-రాజానో-విముఖాః పరాఙ్ముఖాస్సన్తో-జగ్ముః ❋ ॥ ౯ ॥ ❋ తత-స్తే,సర్వే,శిశుపాల,మభ్యేత్య,బ్రువన్-కథంభూతం , అప్రాప్తదారమేవ హృతదారమివా-తురం నష్టత్విషం నిస్తేజస్కం,గతఉత్సాహో యస్మా,చ్ఛుష్యద్వదనం,యస్య-తమ్ ❋ ॥ ౧౦ ॥ ❋ ఉక్తిమేవాహ ॥ భోభో ఇతి ॥ హే పురుషశ్రేష్ఠ,దౌర్మనస్యం,విషాదం,త్యజ-నహి,సుఖదుఃఖయోః, దేహిషు,స్థైర్యం,దృశ్యతే-కిన్తు- తే-క్షణికే - ఆగమాపాయినీ ఇతిభావః ❋ ॥ ౧౧ ॥ ❋ నన్వప్రతిహతపౌరుషాణామస్మాకమయం పరాభవోఽవిషహ్యా ఇత్యత ఆహ॥ యథేతి ॥ కుహకోన ర్తక,స్తస్యే,చ్ఛయాఇచ్ఛానుసారమిత్యర్థః , దారుమయీయోషి త్పుత్రికా-నృత్యతే ॥తథా,అయం దేహివర్గ- ఈశ్వరపరతన్త్రః , సుఖదుఃఖయోరీహతే , సుఖదుఃఖయోర్నిమిత్తభూతయో శ్చేష్టతే-సుఖదుఃఖార్థకర్మాణి కరోతీత్యర్థః ॥ నహి సుఖదుఃఖప్రాపణేస్వాత్మనస్స్వాతన్త్ర్యమస్తి ॥ అపితు-సుఖాన్యేవేహమానోఽయంజనః స్వస్వకర్మానుగుణేశ్వరేచ్ఛయా సుఖదుఃఖే ప్రాప్నోతి-అతః కింవిధేయమిత్యర్థః ❋ ॥ ౧౨ ॥ ❋ ఏవమీశ్వరపారతన్త్ర్యముక్త్వా తత్రచాహమేవదృష్టాన్త ఇత్యాహ జరాసన్ధః ॥ శౌరేరితి ॥ సప్తదశ-సంయుగాని యుద్ధాని-కృత్వేతి శేషః,త్రయోవింశత్యక్షౌహిణీకై-స్సైన్యై-స్సహితో, ఽప్యహం, శౌరేః శ్రీకృష్ణసకాశా-త్పరాజితః , సప్తదశకృత్వ ఇతిశేషః ఏకసంయుగం త్వ- హం-పరం కేవలం జిగ్యే జితవానస్మి ❋ ॥ ౧౩ ॥ ❋ తథాఽపి,సప్తదశకృత్వః పరాజయకాలేప్య,హం, కర్హిచిన్నశోచామి నాపి జయకాలే-హృష్యామి

ష్ఠపుత్రయః । అశ్వాశ్వతరనాగోష్ట్రఖరమర్త్యశిరాంసి చ ॥ ౮ ॥ హన్యమానబలానీకా వృష్ణిభిర్జయకాఙ్క్షిభిః । రాజానో విముఖా జగ్ముర్జరాసన్ధపురస్సరాః ॥ ౯ ॥ శిశుపాలం సమేత్యార్థ హృతదారమివాతురమ్। నష్టత్విషం గతోత్సాహం శుష్యద్వదనమబ్రువన్ ॥ ౧౦ ॥ భోభోః పురుషశార్దూల దౌర్మనస్యమిదం త్యజ। న ప్రియాప్రియయోరాజన్నిష్ఠా దేహిషు దృశ్యతే ॥ ౧౧ ॥ యథా దారుమయీ యోషిన్నృత్యతే కుహకేచ్ఛయా। ఏవమీశ్వరతన్త్రోఽయమీహతే సుఖదుఃఖయోః ॥ ౧౨ ॥ జరాసన్ధ ఉవాచ ॥ శౌరేస్సప్తదశాహం వై సంయుగాని పరాజితః । త్రయోవింశతిభిస్సైన్యైర్జిగ్య ఏకమహం పరమ్ ॥ ౧౩ ॥ తథాఽప్యహం న శోచామి న ప్రహృష్యామి కర్హిచిత్। కాలేన దైవయుక్తేన జానన్విద్రావితం జగత్ ॥ ౧౪ ॥ అధునాఽపి వయం సర్వే వీరయూథపయూథపాః । పరాజితాః ఫల్గుతన్త్రైర్యదుభిః కృష్ణపాలితైః ॥ ౧౫ ॥ రిపవో జిగ్యురధునా కాల ఆత్మానుసారిణి । తదా వయం విజేష్యామో యదా కాలః ప్రదక్షిణః ॥ ౧౬ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవం ప్రబోధితో మిత్రైశ్చైద్యోఽగాత్సానుగః పురమ్ । హతశేషాః పునస్తేఽపి యయుస్స్వం స్వం పురం నృపాః ॥ ౧౭ ॥ రుక్మీ తు రాక్షసోద్వాహం కృష్ణద్విడసహన్స్వసుః । పృష్ఠతోఽన్వగమత్కృష్ణమక్షౌహిణ్యా వృతో బలీ॥ ౧౮ ॥ రుక్మ్యమర్షీ సుసంరబ్ధః శృణ్వతాం సర్వభూభుజామ్ । ప్రతిజజ్ఞే మహాబాహుర్దంశితస్సశరాసనః॥ ౧౯ ॥ అహత్వా సమరే కృష్ణమప్రత్యూహ్య చ రుక్మిణీమ్ । కుణ్డినం న ప్రవేక్ష్యామి సత్యమేతద్బ్రవీమి వః ॥ ౨౦ ॥ ఇత్యుక్త్వా రథమారుహ్య సారథిం ప్రాహ సత్వరః । చోదయాశ్వాన్యతః కృష్ణస్తేన మే సంయుగో భవేత్ ॥ ౨౧ ॥ అద్యాహం నిశితైర్బాణైర్గోపాలస్య సుదుర్మ

మిచ-కింకుర్వన్ - దైవమదృష్టం,తద్యుక్తేన - కాలేన కాలశరీరేణేశ్వరేణ , దైవమీశ్వర- స్తద్యుక్తేన తదాత్మకేన- కాలేనే-తివా-కృత్స్నం-జగ,ద్విద్రావితం ఉపద్రుతం,జానన్ ❋ ॥ ౧౪ ॥ ❋ అతో,ఽధునాఽపి వయం-సర్వే,వీరయూథపా అపి ఫల్గుతన్త్రైరపి,అల్పబలైరపి-పరాజితాః ❋ ॥ ౧౫ ॥ ❋ రిపవస్తు,ఆత్మానుసారిణి స్వానుకూలే-కాలే-ప్రాప్తే సతి జిగ్యుః, యదా చ-ప్రదక్షిణోఽస్మదనుకూలః-కాలో-భావీ,తదా,వయమపి జేష్యామ ఏవ ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋ ఇత్థం,మిత్రైర్జరాసన్ధాదిభి ర్బోధితః సాన్త్విత-శ్చైద్య,స్స్వపురం ప్రతి జగామ ॥ తతో-హతశేషా , స్తేజరాసన్ధాదయోఽపి,నృపా,స్స్వం స్వం ,గృహం ప్రతి-జగ్ముః ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋ తతః-కృష్ణద్విట్,రుక్మీ తు-స్వసుర్భగిన్యాః,రాక్షసోద్వాహ-మసహమానః,అక్షౌహిణ్యా సైన్యేన-పరివృతః,కృష్ణం-పృష్ఠతో, ఽన్వధావత్ ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋ అనుధావనాత్పూర్వం తస్య సంరమ్భమాహ ॥ రుక్మీతి ॥ అమర్షీ క్రుద్ధః-సుసంరబ్ధస్సన్నద్ధః - తదేవ ప్రపఞ్చయతి - దంశితః కవచితః - శరాసనేన ధనుషా - సహితః - సర్వభూభుజాం - శృణ్వతాం సతాం - ప్రతిజజ్ఞే ❋ ॥ ౧౯ ॥ ❋ ప్రతిజ్ఞామేవాహ ॥ అహత్వేతి ॥ అప్రత్యూహ్య అనావర్త్య ❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋ ఇతీతి ॥ సత్వరస్త్వరయా సహితః॥ఉక్తిమేవాహ॥ చోదయేతి సార్ధేన-యతో యత్ర-కృష్ణ - స్తత్రాశ్వా,న్నాశు-చోదయ గమయేత్యర్థః ॥ తేన కృష్ణేన సహ - మమ సం - యుగః సఙ్గ్రామో , భవేత్ భవితవ్యః ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋ సుతరాం , దుర్బుద్ధేర్గోపాలస్య వీరమదం , వీరోఽహమేవేత్యేవంవిధం మదం , నేష్యే , తతో నయామి , త్యాజయామీత్యర్థః ॥ తత్ర హేతుం

వదన్విశినష్టి ॥ యేనకృష్ణేన, మమ, భగినీ, ప్రసహ్యానీతా అపహృతా ॥ ౨౨ ॥ ॥ వికత్థమాన ఇతి ॥ ఈశ్వరస్యకృష్ణస్య - ప్రమాణంజ్ఞానశక్తిబలాదీనామనన్తపరిమాణత్వ - మజానన్ అతఏవ, కుమతి - రతఏవసైన్యం, వికత్థమానఃప్రగల్భం భాషమాణః,తిష్ఠతిష్ఠేతి,వదన్నితి శేషః-ఉపాద్రవదన్వధావత్ ॥ ౨౩ ॥ ॥ ధనురితి ॥ దృఢం,ధను,ర్వికృష్య,శరాస్సన్ధాయేతి శేషః, కృష్ణ-ముగోవత్సస్థలం, జఘ్నే,ఆహచ ॥ ఉక్తిమేవాహ ॥ క్షణమిత్యాదినా ॥ స్మయన్నిత్యతఃప్రాక్తనేన ॥ హేయదుకులదూషక - క్షణం-తిష్ఠ, మమాగ్రతఇతి శేషః ॥ ధ్వాఙ్క్షఃకాకః,స, యథా, హవిః-హృత్వా,యాతి, తథా, మమ, స్వసారం-ముషిత్వా,క్వ- యాస్యసి న్యైవమయోగ్యస్త్వంచదృష్టాన్తాభిప్రేతమ్ ॥ ౨౪ ॥ ॥ హేమన్ద-కూటయోధినః-కూటస్సమదితో యోయుధ్యతి-తచ్ఛీలః-తథా,తస్య-ఏకాకితయా యోద్ధుమసమర్థస్యేత్యర్థః-తవ - మదం, హరిష్యే-మమ-బాణై - ర్వ్యావృద్ధతో,న శయీత-భవాన్-తతః-పూర్వమేవ-దారికాంకన్యాం,ముఞ్చ ॥ ౨౫ ॥ ॥ స్మయన్నితి ॥ షడ్భి-ర్బాణైరితి శేషః,తథోత్తరత్రాపి ॥ ౨౬ ॥ ॥ సచేతి ॥ సఃరుక్మీతైఃరుక్మిప్రయుక్తైశ్శరాగ్రైః-స్తాడితః-కృష్ణస్తదపి-ధను - శ్చిచ్ఛేద,ఏవం-పునఃపున,ర్య-ద్ధను-రాదదే,తదప్య-వ్యయోభగవాన్-చిచ్ఛేద ॥ ౨౭ ॥ ॥ తతః-పరిఘాదికమపి - యద్య - దాదదే-తత్సర్వమప్య-చ్ఛినత్ ॥ ౨౮ ॥ ॥ తతఇతి ॥ ఖడ్గఃపాణౌ యస్య-సరుక్మీ - రథా-దవప్లుత్య-హన్తుమిచ్ఛయా-పతఙ్గఃశలభః-పావకమివ-కృష్ణమభ్యపతత్ ॥ ౨౯ ॥ ॥ ఆపతత- స్తస్యరుక్మిణః-ఖడ్గం-చర్మ ఖేటంచే - షుభి స్తిలప్రమాణశ, శ్చిచ్ఛేద ఏవం -ఛిత్వా.రుక్మి

తేః । నేష్యేవీరమదంయేనస్వసామేప్రసభంహృతా ॥ ౨౨ ॥ వికత్థమానఃకుమతిరీశ్వరస్యాప్రమాణవిత్ । రథేనైకేనగోవిన్దంతిష్ఠతిష్ఠేత్యుపాద్రవత్ ॥ ౨౩ ॥ ధనుర్వికృష్యసుదృఢంజఘ్నేకృష్ణంత్రిభిశ్శరైః । ఆహచాత్రక్షణంతిష్ఠయదూనాంకులపాంసన ॥ కుత్రయాసిస్వసారంమేముషిత్వాధ్వాఙ్క్షవద్ధవిః॥ ౨౪ ॥హరిష్యేఽద్యమదంమన్దమాయినఃకూటయోధినః । యావన్నమేహతోబాణైశ్శయీథాముఞ్చదారికామ్॥ ౨౫ ॥స్మయన్కృష్ణోధనుశ్ఛిత్వాషడ్భిర్వివ్యాధరుక్మిణమ్ । అష్టభిశ్చతురోవాహాన్ద్వాభ్యాంసూతంత్రిభిర్ధ్వజమ్ ॥ ౨౬ ॥ సచాన్యద్ధనురాదాయకృష్ణంవివ్యాధపఞ్చభిః । తైస్తాడితశ్శరౌఘైస్తుచిచ్ఛేదధనురచ్యుతః ॥ పునరప్యన్యదాదత్త తదప్యచ్ఛినదవ్యయః ॥ ౨౭ ॥ పరిఘంపట్టిశంశూలంచర్మాసీశక్తితోమరాన్ ।యద్యదాయుధమాధత్తతత్సర్వంసోఽచ్ఛినద్ధరిః ॥ ౨౮ ॥ తతోరథాదవప్లుత్యగృహీత్వాఖడ్గచర్మణీ।కృష్ణమభ్యద్రవత్క్రుద్ధఃపతఙ్గఇవపావకమ్॥ ౨౯॥ తస్యచాపతతఃఖడ్గంతిలశశ్చర్మచేషుభిః,ఛిత్వాఽసిమాదదేతీక్ష్ణంరుక్మిణంహన్తుముద్యతః॥ ౩౦ ॥దృష్ట్వాభ్రాతృవధోద్యోగంరుక్మిణీభయవిహ్వలా । పతిత్వాపాదయోఃపత్యురువాచకరుణంసతీ॥ ౩౧ ॥ రుక్మిణ్యువాచ ॥యోగేశ్వరాప్రమేయాత్మన్దేవదేవజగత్పతే।హన్తుంనార్హసికల్యాణభ్రాతరంమేమహాభుజ ॥ ౩౨ ॥ శ్రీశుకఉవాచ॥ తయాపరిత్రాసవికమ్పితాఙ్గయాశుచాఽవశుష్యన్ముఖరుద్ధకణ్ఠయా । కాతర్యవిస్రంసితహేమమాలయాగృహీతపాదఃకరుణోన్యవర్తత॥ ౩౩ ॥చేలేనబద్ధ్వాతమసాధుకారిణంసశ్మశ్రుకేశంప్రవపన్వ్యరూపయత్।తా

ణం-హన్తుం - నిశితం - ఖడ్గ-మాదత్త ॥ ౩౦ ॥ ॥ తదా - భ్రాతృవధార్థ-ముద్యోగం ప్రయత్నం, దృష్ట్వా -భయకమ్పితాసతీ రుక్మిణీ-భర్తుః, పాదయోః, పతిత్వా - కరుణంయథాతథో - వాచ ॥ ౩౧ ॥ ॥ ఉక్తిమేవాహ ॥ యోగేశ్వరేతి ॥ హేయోగేశ్వరయోగనిర్వాహక - యోగీశ్వరేతిపాఠే - యోగిహృత్కమలాభివ్యక్త - తస్మిన్యన్తస్సైత్యర్థః-యోగపరిశుద్ధానోగాహ్యస్య తవస్వరూపస్య భావాదికంకథమయందేహాభిమానీవిద్యాత్తతోఽయంమూఢఃకేవలమనుగ్రాహ్యఏవేతితత్త్వంబోధనాభిప్రాయః ॥ నన్వసాధులోకదమనార్థమవతీర్ణోఽహమేనంనిగృహ్ణామ్యేవేత్యతస్సంబోధయతి - హేజగత్పతేశరణాగతజగత్పాలక-నాయంశరణాగతోఽపితుకృతాపరాధఏవేత్యతఆహ ॥ శరణాగతాయా- మమ భ్రాతరం-హన్తుం-నార్హసీతి - శరణ్యత్వోపయుక్తంవీరత్వవాత్సల్యసౌశీల్యాదికమపిసంబోధనేనైవాహ॥దేవానాంబ్రహ్మాదీనామపి - దేవ - అప్రమేయాత్మన్ అపారవాత్సల్యసౌశీల్యాదిస్వభావస్వరూపలోకదృష్ట్యైనుజాతవైతద్వధోనోచితఇతి సంబోధయతి ॥ కల్యాణేతి ॥ ఆరబ్ధవివాహరూపకల్యాణేఽపరినమాప్తఏవాన్తరామద్భ్రాతృవధోఽనుచితఇత్యర్థః-అహోదృష్టంసఖడ్గస్యత్వద్భుజస్యసౌన్దర్యమితిసాక్షేపంసంబోధయతిమహాభుజేతి ॥ ౩౨ ॥ ॥ తయేతి ॥ పరిత్రాసేనపరితోభయేన-విశేషతః-కమ్పితాన్య-ఙ్గాన్య-స్యాః - శుచాశోకేన-అవశుష్యన్-ముఖం- యస్యాః -రుద్ధః-కణ్ఠో-యస్యా-స్సాచసా-కాతర్యేణవైక్లబ్యేన-విస్రంసితా- హేమమయీ-మాలా - యస్యా- స్తయా - రుక్మిణ్యా-గృహీతౌ-పాదౌ-యస్య-సః-కరుణఃకరుణవాన్-న్యవర్తత-రుక్మివధాదితి శేషః ॥ ౩౩ ॥ ॥ చేలేనేతి ॥ త - తస్త-మసాధుకారిణం-రుక్మిణం-చేలేనవస్త్రేణ-బద్ధ్వా-సశ్మశ్రుకేశం-సహితానిస్థానేస్థానేఅవశిష్టాని-శ్మశ్రూణి- కేశాశ్చ-యథాభవన్తితథా - తేనైవాసినా-ప్రవపన్ ము

ర్దాయక్ష్యామహావమకరోత్ ॥ నళినీంయథాగజా ఇతిదృష్టాన్తేనానాయాసేనఖేలనమాత్రంచాభిప్రేతమ్ ❀ ॥ ౩౪ ॥ ❀ కృష్ణాన్తికమితి ॥ దదృశుః యదుప్రవీరా ఇతికర్తృపదానుషఙ్గః భగవాన్ సఙ్కర్షణః తథాభూతంవిరూపతామాపన్నం హతప్రాయం హతతుల్యం రుక్మిణం దృష్ట్వా సకరుణో బద్ధం విముచ్య కృష్ణమబ్రవీత్ ❀ ॥ ౩౫ ॥ ❀ ఉక్తిమేవాహ ॥ అసాధ్వితి ॥ హే కృష్ణ అసాధ్వసమఞ్జసం నిన్దితంచేదం కర్మ, కృతం ననుబన్ధువధ ఏవాసాధుః జుగుప్సితశ్చేత్యత ఆహ ॥ వపనమితి ॥ సుహృదో బన్ధోః వధో నామ శ్మశ్రుకేశవపనం వైరూప్యకరణంచేత్యేష ఏవ ❀ ॥ ౩౬ ॥ ❀ అథ రుక్మిణీం సాన్త్వయతి ॥ మైవాస్మానితి ॥ హే సాధ్వి భ్రాతృవైరూప్యప్రయుక్తయా చిన్తయా అస్మాన్మాసూయేథాః ననుదుఃఖప్రదాయూయమసూయితవ్యా ఏవేత్యత ఆహ ॥ సుఖేతి ॥ సుఖప్రదః దుఃఖప్రదశ్చ అన్యో నాస్తి యతః పుమాన్ స్వకృతభుక్ స్వకృతకుశలాకుశలకర్మోపార్జితసుఖదుఃఖభుక్ సుఖగ్రహణం దృష్టాన్తార్థమ్ ❀ ॥ ౩౭ ॥ ❀ పునః కృష్ణమాక్షిపతి ॥ బన్ధురితి ॥ హే బన్ధో వధాయార్హః ఉచితః దోషో యస్య సోఽపి బన్ధుర్వధం నార్హతి కిన్తు త్యాజ్య ఏవ సహి తేనవధార్హేణ దోషేణ హత ఏవ హతప్రాయ ఏవ హతోఽపి పునర్హన్యతే కిమితి ❀ ॥ ౩౮ ॥ ❀ భూయో రుక్మిణీం ప్రత్యాహ ॥ క్షత్రియాణామితి ॥ ప్రజాపతినా బ్రహ్మణా నిర్మితో ఽయం పరో ధర్మః కో ఽసౌ యేన ధర్మేణ భ్రాతాఽపి భ్రాతరం హన్యాత్ యశ్చ, ఘోరతరః అతిదారుణః అతః కో నామాస్మాకమపరాధ ఇతిభావః ❀ ॥ ౩౯ ॥ ❀ పునః కృష్ణం ప్రత్యాహ ॥ రాజ్యస్యేతి ॥ శ్రీమదైశ్వర్యమదేనాన్ధాః అవివేకరహితాః మానినో దురహఙ్కారిణో జనాః రాజ్యాదేః అన్యస్య వా హేతోః కారణాత్ రాజ్యాద్యర్థమిత్యర్థః క్షిపన్తి హి నిరస్యన్తి బన్ధూనితి శేషః అస్మాకం త్వేతదనుచితమితిభావః ॥ తత్ర మానస్య వయమేవ వీరా ఇత్యభిమానస్య తేజసః పరాభిభవనసామర్థ్యస్య ❀ ॥ ౪౦ ॥ ❀ సాన్త్వితామపి విషణ్ణామేవ తామాలక్ష్యాన్తరేణ తత్త్వోపదేశమస్యా విషాదోపశమ్యతీతిమ

పన్నాసుర్ధిః పరసైన్యముద్ధతం యదుప్రవీరా నలినీం యథా గజాః ॥ ౩౪ ॥ కృష్ణాన్తికముపవ్రజ్య దదృశుస్తత్ర రుక్మిణమ్ । తథాభూతం హతప్రాయం దృష్ట్వా సఙ్కర్షణో విభుః ॥ విముచ్య బద్ధం కరుణో భగవాన్ కృష్ణమబ్రవీత్ ॥ ౩౫ ॥ అసాధ్విదం త్వయా కృష్ణ కృతమస్మజ్జుగుప్సితమ్ । వపనం శ్మశ్రుకేశానాం వైరూప్యం సుహృదో వధః ॥ ౩౬ ॥ మైవాస్మాన్ సాధ్వ్యసూయేథా భ్రాతుర్వైరూప్యచిన్తయా । సుఖదో దుఃఖదో నాన్యో యతస్స్వకృతభుక్పుమాన్ ॥ బన్ధుర్వధార్హదోషోఽపి న బన్ధోర్వధమర్హతి । త్యాజ్యస్స్వేనైవ దోషేణ హతః కిం హన్యతే పునః ॥ ౩౮ ॥ క్షత్రియాణామయం ధర్మః ప్రజాపతివినిర్మితః । భ్రాతాఽపి భ్రాతరం హన్యాద్యేన ఘోరతరస్తతః ॥ ౩౯ ॥ రాజ్యస్య భూమేర్విత్తస్య స్త్రియో మానస్య తేజసః । మానినోఽన్యస్య వా హేతోః శ్రీమదాన్ధాః క్షిపన్తి హి ॥ ౪౦ ॥ తవేయం విషమా బుద్ధిస్సర్వభూతేషు దుర్హృదామ్ । యన్మన్యసే సదాఽభద్రం సుహృదాం భద్రమజ్ఞవత్ ॥ ౪౧ ॥ ఆత్మమోహో నృణామేవ కల్ప్యతే దేవమాయయా । సుహృచ్ఛత్రురుదాసీన ఇతి దేహాత్మమానినామ్ ॥ ౪౨ ॥ ఏక ఏవ పరో హ్యాత్మా సర్వేషామపి దేహినామ్ । నానేవ గృహ్యతే మూఢైర్యథా జ్యోతిర్యథా నభః ॥ ౪౩ ॥ దేహ ఆద్యన్తవానేష

త్త్వతత్త్వముపదిదిక్షుః తావద్దేహానుబన్ధిషు సౌహార్దస్యతదభద్రప్రయుక్తచిత్తవికారస్యచాజ్ఞానప్రయుక్తత్వమాహ ॥ తవేతి ॥ ద్వాభ్యాం అజ్ఞవత్ దేహాత్మస్వతన్త్రాత్మాభిమానివత్ సదా సుహృదాం భద్రం దుర్హృదామహితానామభద్రంచ మన్యసే ఇతియత్ తవేయం బుద్ధిః సర్వేషు భూతేషు విషయభూతేషు విషమా అసమా ఏకరూపా న భవతీత్యర్థః ❀ ॥ ౪౧ ॥ ❀ కుత ఇత్యత ఆహ ॥ ఆత్మమోహ ఇతి ॥ నృణామేషః ఆత్మమోహో బుద్ధిమోహో భగవన్మాయయా, అనాత్మన్యాత్మబుద్ధిమస్వతన్త్రే స్వాతన్త్ర్యబుద్ధించ కల్పయన్త్యా, కల్పితః కోఽసౌ యో దేహాత్మవాదినాం సుహృదిత్యాదిరూపః ❀ ॥ ౪౨ ॥ ❀ సుహృదాదివిభాగస్యాజ్ఞానకల్పితత్వమేవోపపాదయతి ॥ ఏక ఏవేతి ॥ సర్వేషామపి దేహినాం జీవాత్మనామాత్మా అన్తరాత్మా ఏక ఏవ పరః, గూఢతయాఽవస్థానే దృష్టాన్తమాహ ॥ యథా జ్యోతిరితి ॥ యథా, జ్యోతిరగ్నిః కాష్ఠే గూఢతయాఽవతిష్ఠతే తథా పరమాత్మాపీత్యర్థః అవస్థితస్యాపి పరస్య తత్తద్వస్తుగతదోషాస్పర్శే దృష్టాన్తమాహ ॥ యథా నభ ఇతి ॥ యథా సర్వత్రవ్యాప్నువత ఆకాశస్య నవ్యాప్యగతదోషస్పర్శస్తథేత్యర్థః ఏవంస్థితే ఏకస్య పరమాత్మనః కృత్స్నం జగచ్ఛరీరభూతమిత్యేకశరీరభూతపాణిపాదాదిషు శత్రుమిత్రాదివిభాగోఽనుపపన్నః మూఢైః పరమాత్మశరీరత్వానభిజ్ఞైస్తు నానేవ శత్రుమిత్రాదివిభాగయుక్తమివ, జగద్విజ్ఞాయత ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౪౩ ॥ ❀ కోఽసౌ దేహాతిరిక్తో జీవో నామ కీదృశశ్చ దేహశ్చ కీదృశః కథంచ దేహాతిరిక్తస్యాత్మనస్సుఖదుఃఖాదిభోక్తృత్వమిత్యత ఆహ ॥ దేహ ఇతి ॥ దేహస్తావద్ద్రవ్యప్రాణగుణాత్మకః ద్రవ్యం పృథివ్యాదిభూతపఞ్చకం ప్రాణా ఇన్ద్రియాణి, గుణాః పృథివ్యాదిభూతపఞ్చకగుణాః గన్ధాదయః సత్త్వాదిప్రకృతిగుణారబ్ధద్రవ్యాదితత్త్వాన్తరసముదాయరూపః ఆత్మాతు జ్ఞానాత్మక ఇతిభావః, సచ ఆద్యన్తవాన్ ఉత్పత్తి

వినాశవాన్-అత్మా తు నిత్య ఇతి భావః-సచ, అవిద్యయా ప్రకృత్యా ఆత్మని-క్లృప్తస్సన్, దేహినం జీవాత్మానం, సంసారయతి॥ తస్య జన్మజరామరణాదిదుఃఖం జనయతీత్యర్థః ✽ ॥ ౪౪ ॥ ✽ నను యది దేహస్స్వసమ్బన్ధమాత్రేణ జీవాత్మానం సంసారయతి, పరమాత్మానమపి స్వసమ్బన్ధాదేవ సంసారయత్విత్యత ఆహ॥ నాత్మన ఇతి॥ హే సతి, ఆత్మనః పరమాత్మనః, అసతా దేహేన-జీవపరాభ్యామన్యేన సహ, జీవస్యేవ-సంయోగవియోగావుత్పత్తిమరణాత్మకౌ-నభవతః, అనేన జీవస్యోత్పత్తివినాశౌ నామ దేహసంయోగవియోగాత్మకావేవేత్యుక్తం॥ కుతః, తత్ప్రసిద్ధేః, దేహోత్పత్తేః-సంయోగవియోగోత్పత్తేర్వా, తద్ధేతుత్వాత్పరమాత్మసఙ్కల్పహేతుకత్వాత్, త్వత్పరమాత్మాధీనత్వాద్దేహః, పరమాత్మనోన బన్ధక ఇత్యర్థః, తదధీనేన తస్య బన్ధాభావే దృష్టాన్తమాహ॥ దృగ్రూపాభ్యాం యథా రవేరితి॥ ఆదిత్యేనానుగ్రాహ్యాం చక్షుస్తేన ప్రకాశ్యశ్యాదిమ రూపం చేత్యుభాభ్యాం, ఆదిత్యస్య, న సంసర్గః, దూరస్థత్వాత్, ఏవం పరమాత్మాధీనేన దేహేనాన్తస్స్థితస్యాపి పరమాత్మనో దూరస్థస్యేవ నతత్కృతదోషాశ్రయత్వమిత్యర్థః ✽ ॥ ౪౫ ॥ ✽ ఆద్యన్తవానిత్యనేన సూచితమాత్మనో జన్మాద్యభావముపపాదయతి॥ జన్మాదయ స్త్వితి॥ జన్మాదయో, విక్రియావికారా, దేహస్యైవ, క్వచిదపి శరీరే స్థితస్యాపి, ఆత్మనో-నసన్తి॥ యథా, కలానామేవ-న-చన్ద్రస్య-తద్వత్ - ద్రవ్యాదిసంఘాతాత్మకదేహానామేవ, న - జీవస్యేత్యర్థః, జన్మాదయ ఇత్యాదిశబ్దేన బాల్యాదివికారసంగ్రహః- తర్హి « విజ్ఞానఘన ఏవైతేభ్యో భూతేభ్యస్సముత్థాయ తాన్యేవానువినశ్యతి ,, ఇతి జీవవినాశవాదినీ శ్రుతిర్విరుధ్యేతేత్యత ఆహ॥ మృతిర్హ్యస్య కుహూరివేతి॥ అస్య జీవస్య, మరణం-చన్ద్రస్య, కుహూరివ-ఇత్యన్వయః, నష్టేన్దుకలాపఞ్చదశీకుహూః, యథా, చన్ద్రస్య కలానాశాదేవామావాస్యా కుహూరిందుక్షయ ఇతి వ్యపదిశ్యతే తద్వ, దస్యాత్మనో దేహనాశాదేవ మృతిరితి వ్యవహార ఇత్యర్థః ✽ ॥ ౪౬ ॥ ✽ దేహో దేహినం సంసారయతీత్యుక్తం, తత్ర, యావదయం సంసరతి, కింవాత్ర కారణం-దేహ

ద్రవ్యప్రాణగుణాత్మకః । అత్మన్యవిద్యయా క్లృప్తస్సంసారయతి దేహినమ్॥ ౪౪ ॥ నాత్మనోఽన్యేన సంయోగో వియోగశ్చాసతః సతి । తద్ధేతుత్వాత్తత్ప్రసిద్ధేర్దృగ్రూపాభ్యాం యథా రవేః॥ ౪౫ ॥ జన్మాదయస్తు దేహస్య విక్రియా నాత్మనః క్వచిత్ । కళానామేవ నైన్దోర్మృతిర్హ్యస్య కుహూరివ ॥ ౪౬ ॥ యథా శయాన ఆత్మానం విషయాన్ఫలమేవ చ । అనుభుఙ్క్తేఽప్యసత్యర్థే తథాఽఽప్నోత్యబుధో భవమ్॥ ౪౭ ॥ తస్మాదజ్ఞానజం శోకమాత్మశోషవిమోహనమ్ । తత్త్వజ్ఞానేన నిర్హృత్య స్వస్థా భవ శుచిస్మితే ॥ ౪౮ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ । ఏవం భగవతా తన్వీ రామేణ ప్రతిబోధితా । వైమనస్యం పరిత్యజ్య మనో బుద్ధ్యా సమాదధే ॥ ౪౯ ॥ ప్రాణావశేష ఉత్సృష్టో ద్విడ్భిర్హతబలప్రభః । స్మరన్విరూపకరణం వితథాత్మమనోరథః । చక్రే భోజకటం నామ నివాసాయ మహత్పురమ్ ॥ ౫౦ ॥ అహత్వా దుర్మతిం కృష్ణమప్రత్యూహ్య యవీయసీమ్ । కుణ్డినం న ప్రవేక్ష్యామీత్యుక్త్వా తత్రావసద్రుషా ॥ ౫౧ ॥ భగ

✽ రుక్మిణీవివాహఘట్టః. ✽

వాన్భీష్మకసుతామేవం నిర్జిత్య భూమిపాన్ । పురమానీయ విధివదుపయేమే యదూద్వహః ॥ ౫౨ ॥ తదా మహో

సమ్బన్ధ ఏవేతి చేన్న, పరమాత్మనోఽపి తతదపి శేషాత్సంసారాపత్తే, రిత్యత స్సదృష్టాన్తమాహ ॥ యథేతి ॥ అర్థే-స్వాప్నే, అసత్యపి అస్థిరేఽపి-శయానః-పురుషః - స్థిరబుద్ధ్యా, యావ-దాత్మానం భోక్తారం-విషయాన్స్వాప్నాన్విషయా-న్ఫలం తద్భోగం చానుభుఙ్క్తే-తద్వ, ద్విషయధ్రువబుద్ధ్యా విషయాన్యావదనుభవతి-తదా తావ-దయమబుద్ధో, ఽజ్ఞస్సన్-భవం సంసారం ప్రాప్నోతి-నతు, తతో ముచ్యతే, ప్రబుద్ధస్తు ముచ్యత ఇతి భావః ॥ స్వరూపేణాత్మనో నిత్యత్వేఽపి స్వప్నావస్థాయై శేష్యస్యానిత్యత్వాత్తత్ప్రత్యయబుద్ధిస్తదనుభవనిమిత్తేత్యభిప్రాయేణాత్మానమిత్యుక్తమ్ ✽ ॥ ౪౭ ॥ ✽ ఉపసంహరతి॥ తస్మాదితి ॥ తస్మాత్తత్త్వస్థితేరీదృశత్వా, దాత్మానం మానసం-శోషయత్యథాస్వరయతి- విమోహయతి చేతి-తథా, త-మజ్ఞానప్రభవం, సుహృద్దుర్హృదుదాసీన ఇత్యేవం విధం, మోహం, తత్త్వజ్ఞానేన కృత్స్నస్య జగతః పరమాత్మశరీరకత్వజ్ఞానేన, నిర్హృత్య అపాకృత్య, హే శుచిస్మితే-స్వస్థా స్వస్మిన్స్థితా, జ్ఞానానన్దస్వరూపాత్మవిమర్శపరా-భవ సుస్థితిపారైనిర్విషాదా భవేత్యర్థః ✽ ॥ ౪౮ ॥ ✽ ఏవమితి ॥ తన్వీ రుక్మిణ్యే-వం, ప్రతిబోధితా, వైమనస్యం త్యక్త్వా, బుద్ధ్యా తత్త్వనిర్ణయాత్మికయా, మనః-సఙ్కల్పవికల్పాత్మకం-సమాహితవతీ ✽ ॥ ౪౯ ॥ ✽ రుక్మిణస్త్వేవం శ్రుతవతోఽపి నా, జ్ఞానం సివృత్తమితి సూచయన్నాహ॥ ప్రాణేతి॥ రుక్మీ తు-ద్విడ్భిః శత్రుభిః, హతం-బలం-ప్రభా తేజశ్చ-యస్య-సః-అత ఏవ-ప్రాణమాత్రావశిష్ట - స్త్యక్తః- వితథో వ్యర్థః, స్వమనోరథో-యస్య-సః-ఆత్మనస్స్వస్య, విరూపకరణం-కృష్ణకర్తృకమితి శేషః-స్మరన్-భోజకటాఖ్యం, విపులం పురం చక్రే ✽ ॥ ౫౦ ॥ ✽ తత్రేత్థం సఙ్కల్ప్యావసచ్చేత్యాహ ॥ అహత్వేతి ॥ దుర్మతిః-రుక్మీ - యవీయసీం కనీయసీం కన్యాం రుక్మిణీం-అప్రత్యూహ్యానావర్త్య-కుణ్డినం పురం-న ప్రవేక్ష్యామీ-తి - ప్రతిజ్ఞాయ-రుషా క్రోధేన-తత్ర భోజకటే న్యవసత్ ✽ ॥ ౫౧ ॥ ✽ భగవానితి॥ పురం ప్రతి, ప్రాపయ్య - యదూద్వహో-భగవాన్-యథావిధి-వివాహితవాన్ ✽ ॥ ౫౨ ॥ ✽ తదేతి॥ తదా ఉద్వాహాది నిష్పత్త్యా

ర్గైః-న్యాణాం-ఉత్సవో-బభూవ-కథంభూతానాం-యదుపతౌకృష్ణే-అనన్యభావానాంఏకాన్తస్నేహానామ్ ॥ ౫౩ ॥ నరా ఇతి॥ప్రమృష్టానినిర్మలీకృతాని-మణిమయకుణ్డలాని-యేషాం-యాసాంచ-తే,తాశ్చ-వరయోర్వరవధ్వోః-దేయం-పారిబర్హముపస్కారం-ఆనిన్యుః ॥ ౫౪ ॥ తాత్కాలికీంపురమాలక్షయతి॥సేతి॥ఉత్తభితైరుద్ధృత్యప్రతిబద్ధైః,రిన్ద్రకేతుభిఃధ్వజకేతువిశేషైః-విచిత్రైర్మాల్యాదిభిశ్చ-గృహాణాం-ద్వారేద్వారే, ఉపక్లృప్తాని-మఙ్గళానిలాజాఙ్కురపుష్పప్రకరాదీని-తైశ్చ,సమన్తాత్పూర్ణైః-కుమ్భైః-అగరుధూపైః,దీపైశ్చ-సా-వృష్ణీనాంపురీద్వారకా-బభౌ ॥ ౫౫ ॥ సిక్తేతి॥ఆహూతాః,యే-శ్రేష్ఠా-భూభుజోనృపా, స్తేషాం-సబన్ధిభిర్మదోదకం-స్రవద్భి-ర్గజై-స్సిక్తాః-గజమదోదకైః, సిక్తా ఇత్యర్థః- తే-మార్గావీథయో యస్యాం, సా-తథా-ద్వాస్థు-పరామృష్టాఉచ్ఛ్రితాః-రమ్భాః-కదళ్యః, తాభిః-పూగైశ్చ-పశోభితాఅలఙ్కృతాచ-బభౌ ॥ ౫౬ ॥ కుర్వితి॥సంభ్రమాదౌత్సుక్యాత్-పరితో-వీథిషు-ధావతాంసఞ్చరతాం-బన్ధూనాం-మధ్యే-కురావదయో-మిథ-స్సమేత్య-ముదం-ప్రాపుః ॥ ౫౭ ॥ రుక్మిణ్యాహరణమితి॥తతస్తతస్తత్రతత్ర-దేశేషు,గీయమానం-రుక్మిణ్యానయనాత్మకం-భగవచ్చేష్టితం-శ్రుత్వా,నితరాం-విస్మితా-బభూవుః ॥ ౫౮ ॥ ద్వారకాయామితి॥ హేరాజన్-రమయాలక్ష్మ్యవతారరూపయా-రుక్మిణ్యా- సహితం-శ్రీకృష్ణం,దృష్ట్వా, పురవాసినాం-మహా-న్మోదో-బభూవ ॥ ౫౯ ॥ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేరుక్మిణీవివాహోనామచతుఃపఞ్చాశోఽధ్యాయః *

త్సవోఽభూన్నృణాంయదుపుర్యాంగృహేగృహే।అభూదనన్యభావానాంకృష్ణేయదుపతౌనృప॥ ౫౩ ॥ నరానార్యశ్చముదితాఃప్రమృష్టమణికుణ్డలాః।పారిబర్హముపాజహ్రుర్వరయోశ్చిత్రవాససోః॥ ౫౪ ॥సావృష్ణిపుర్యుత్తభితేన్ద్రకేతుభిర్విచిత్రమాల్యామ్బరరత్నతోరణైః । బభౌప్రతిద్వార్యుపక్లృప్తమఙ్గలైరాపూర్ణకుమ్భాగరుధూపదీపైః॥ ౫౫ ॥సిక్తమార్గామదచ్యుద్భిరాహూతప్రేష్ఠభూభుజామ్ । గజైర్ద్వాస్థుపరామృష్టరమ్భాపూగోపశోభితా ॥ ౫౬ ॥ కురుసృఞ్జయకైకేయవిదర్భయదుకున్తయః । మిథోముముదిరేతస్మిన్సంభ్రమాత్పరిధావతామ్॥ ౫౭ ॥ రుక్మిణ్యాహరణంశ్రుత్వాగీయమానమితస్తతః । రాజానోరాజకన్యాశ్చబభూవుర్భృశవిస్మితాః ॥ ౫౮ ॥ ద్వారకాయామభూద్రాజన్మహామోదఃపురౌకసామ్ । రుక్మిణ్యారమయోపేతందృష్ట్వాకృష్ణంశ్రియఃపతిమ్॥ ౫౯ ॥ **

** ఇతిశ్రీమద్భాగవతేమహాపురాణేదశమస్కన్ధే, రుక్మిణీవివాహోనామచతుఃపఞ్చాశోఽధ్యాయః **

ప్రద్యుమ్నజననశమ్బరవధాదివృత్తాన్తః

శ్రీశుకఉవాచ॥ కామస్తువాసుదేవాంశోదగ్ధఃప్రాగ్రుద్రమన్యునా । దేహోపపత్తయేభూయస్తమేవప్రత్యపద్యత॥ ౧ ॥సఏవజాతోవైదర్భ్యాంకృష్ణవీర్యసముద్భవః।ప్రద్యుమ్నఇతివిఖ్యాతస్సర్వతోఽనవమఃపితుః॥౨॥ తంశమ్బరఃకామరూపీహృత్వాతోకమనిర్దశమ్।సవిదిత్వాఽఽత్మనశ్శత్రుంప్రాస్యోదన్వత్యగాద్గృహమ్ ॥౩॥తంనిర్జగారబలవాన్మీనస్సోఽప్యపరైస్సహ । వృతోజాలేనమహతాగృహీతోమత్స్యజీవిభిః॥ ౪ ॥ తంశమ్బరాయకై

ఇత్థంభగవతోరుక్మిణీవివాహస్సవిస్తరమనువర్ణితః॥ అథజామ్బవత్యాదివివాహాన్ వివక్షుస్తేభ్యఃప్రాగేవప్రద్యుమ్నజన్మేతితదనువర్ణయతి ॥ పఞ్చపఞ్చాశత్తమేన ॥ కామఇత్యాదినా॥యద్యపిశమ్బరాగారాత్పత్న్యాగమనాదికంతువివాహేభ్యఃపాశ్చాత్యం,తథాఽపి-కథాపర్యవసానాయాత్రోక్తమితిద్రష్టవ్యం ॥ కామస్త్వితి॥కామోమన్మథ, స్తస్యచ వాసుదేవాంశఇతివిశేషణేనభావిజన్మప్రభృతిసంబన్ధఃకీర్తితః ,వాసుదేవవిభూతిత్వాద్వాసుదేవాంశః , అతఏవ-పున,ర్దేహోపపత్తయేదేహసంయోగాయ , తమేవవాసుదేవమేవ , ప్రత్యపద్యతేత్యుక్తం,ప్రత్యపద్యతభగవత్తనుమాశ్రిత్యావతస్థఇత్యర్థః,అనేనచతుర్వ్యూహేషుతృతీయవ్యూహవిభూతిత్వముచ్యతే , నామసామ్యంచతద్విభూతిత్వనిబన్ధనమేవ ॥ ౧ ॥ సఏవకామఏవ , కృష్ణస్యభగవతో, వీర్యాత్సఙ్కల్పరూపజ్ఞానాత్మకా , త్సముద్భవో-యస్య-సః-వైదర్భ్యాంరుక్మిణ్యాం,జాతః-ప్రద్యుమ్న - ఇతి-ఖ్యాతఃఅభిహితః-సర్వతఃసర్వప్రకారేణ,పితు-రనవమఃఅన్యూనస్తుల్యఇత్యర్థః ॥ ౨ ॥ తమితి॥సప్రసిద్ధః-కామశత్రు-శ్శమ్బరస్తు-ప్రద్యుమ్నం- ఆత్మనస్స్వస్య-శత్రుం - విదిత్వా- నారదముఖాదితిశేషః-అనిర్దశంఅనతీతదశాహం-తోకంశిశుం-కామరూపీసన్ -హృత్వా-ఉదన్వతిసముద్రే- ప్రాస్యక్షిప్త్వా-గృహంప్రత్య-గాత్ ॥ ౩ ॥ తంశిశుం-కశ్చిద్బలవాన్మీనోమత్స్య-నిర్జగారనిగీర్ణవాన్॥ తతఃకదాచిన్మత్స్యజీవిభిర్దాశై-స్సోఽపిమీనోఽప్య-పరై-ర్మీనైస్సహ-మహతా-జాలేన-వృతఃఆవృతో-గృహీతశ్చ ॥ ౪ ॥ కైవర్తాదాశా- స్తంమహామీనం-శమ్బరాయో- పాయన-ముపాజహ్రుఃసమర్పయామాసుః ॥ తత స్సూదాఃపాచకాః-ఛిత్త్వా- మహానసంపాకగృహంప్రతి,తంమీనం- ప్రాపయ్య-స్వధితినాశస్త్రవి

శేషేణ-అవధ్యన్ ఖణ్డితవన్తః ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ తదా-తస్యమత్స్యస్యో-దరే- అద్భుతం-బాలం దృష్ట్వా-తం-మాయా - వత్యై మత్స్యమ
న్మథపత్న్యై-రత్యాఖ్యాయై -శంబరేణ ప్రసహ్య హృత్య మహానసే స్థాపితాయై న్యవేదయన్ ॥ కోఽసావయం బాల ఇతి మమ భ
ర్త్రైవ స్థితః, కింవా స ఏవాయ మిత్యేవం-శఙ్కితం చేతో యస్యా స్తస్యా మాయావత్యాః నారదః - తత్సర్వం కథయామాస। కిం త
త్సర్వం-య-దకథయ- త్తత్రాహ॥ బాలస్యేతి। తత్త్వం యాథార్థ్యం - కామ ఏవాయ మిత్యేవంవిధం-మత్స్యోదరనివేశనా
దికం చేతి-సర్వ-మకథయత్ ❀ ॥ ౬ ॥ ❀ సా చేతి॥ సా-శమ్బరేణ , సూదైస్సహ - ఓదనసాధనే పాకగృహే-నిరూపితా-సూ
దానాం పరిచారకతయా స్థాపితా-మాయావతీ-పత్యుః కామస్య- దేహోత్పత్తిం - ప్రతీక్షమాణా-స్థితా సతీ తం శిశుం-నారద
ముఖా-త్కామదేవం-జ్ఞాత్వా-తస్మిన్నర్భకే-అవిచ్ఛిన్నం , స్నేహం- చక్రే ❀ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ❀ కార్ష్ణిః కృష్ణస్యాపత్యం ప్రద్యు
మ్నః-నాతిదీర్ఘేణాల్పేనైవ-కాలేన-రూఢం ప్రాప్తం, యౌవనం, యస్య-సః-విభ్రమం సమ్మోహం-జనయామాస ❀ ॥ ౯ ॥ ❀
సేతి ॥ అఙ్గ హే రాజన్ సా, మాయావతీ-తం ప్రద్యుమ్నం - రూఢయౌవనం - ప్రీత్యా-సౌరతైర్భావైః, ఉపతస్థే అభజత్॥ క
థంభూతా-వ్రీడయా సహితో-యో-హాసః, తేన-ఉత్తభితే-భ్రువౌ - యస్యాః-తయా - దృశేతి విశేషాద్వ్యాహారః-ఈక్షతి-ఈక్ష
మాణా ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ తదా భగవాన్-కార్ష్ణిస్తాం-మాయావతీ - మాహ॥ ఉక్తిమేవాహ ॥ మాతరితి ॥ హే మాత- స్తవ-మతి

వర్తా డపాజహ్రురుపాయనమ్ । సూదా మహానసం నీత్వాఽవద్యన్ స్వధితినాఽద్భుతమ్॥ ౫ ॥ దృష్ట్వా తదుదరే
బాలం మాయావత్యై న్యవేదయన్ । నారదోఽకథయత్సర్వం తస్యాశ్శఙ్కితచేతసః ॥ బాలస్య తత్త్వముత్ప
త్తిం మత్స్యోదరనివేశనమ్॥ ౬ ॥ సా చ కామస్య వై పత్నీ రతిర్నామ యశస్వినీ। పత్యుర్నిర్దగ్ధదేహస్య దేహోత్పత్తిం
ప్రతీక్షతీ॥ ౭ ॥ నిరూపితా శమ్బరేణ సా సూదౌదనసాధనే। కామదేవం శిశుం మత్వా చక్రే స్నేహం తదాఽర్భకే॥
నాతిదీర్ఘేణ కాలేన స కార్ష్ణీ రూఢయౌవనః। జనయామాస నారీణాం వీక్షన్తీనాం చ విభ్రమమ్॥ ౯ ॥ సా తం పతిం ప
ద్మదళాయతేక్షణం ప్రలమ్బబాహుం నరలోకసున్దరమ్ । సవ్రీళహాసోత్తభితభ్రువేక్షతీ ప్రీత్యోపతస్థే రతిర
ఙ్గ సౌరతైః॥ ౧౦ ॥ తామాహ భగవాన్ కార్ష్ణిర్మాతస్తే మతిరన్యథా । మాతృభావమతిక్రమ్య వర్తసే కామినీ య
థా ॥ ౧౧ ॥ రతిరువాచ ॥ భవాన్నారాయణసుతశ్శమ్బరేణాహృతో గృహాత్। అహం తే దయితా పత్నీ రతిః కా
మో భవాన్ప్రభో॥ ౧౨ ॥ ఏష త్వాఽనిర్దశం సిన్ధావక్షిపచ్ఛమ్బరోఽసురః। మత్స్యోఽగ్రసీత్తదుదరాదిహ
ప్రాప్తో భవాన్ప్రభో॥ ౧౩ ॥ తమిమం జహి దుర్ధర్షం దుర్జయం శత్రుమాత్మనః। మాయాశతవిదం త్వం చ మాయా
భిర్మోహనాదిభిః ॥ ౧౪ ॥ పరిశోచతి తే మాతా కురరీవ హతప్రజా । పుత్రస్నేహాకులా దీనా వివత్సా గౌరివా
ఽఽతురా ॥ ౧౫ ॥ ప్రభాష్యైవం దదౌ విద్యాం ప్రద్యుమ్నాయ మహాత్మనే । మాయావతీ మహామాయాం స
ర్వమాయావినాశినీమ్ ॥ ౧౬ ॥ స చ శమ్బరమభ్యేత్య సంయుగాయ సమాహ్వయత్ । అవిషహ్యైస్తమాక్షే
పైః క్షిపన్ సఞ్జనయన్ కలిమ్॥ ౧౭ ॥ సోఽధిక్షిప్తో దుర్వచోభిః పాదాహత ఇవోరగః । నిశ్చక్రామ గదాపాణి
రమర్షాత్తామ్రలోచనః ॥ ౧౮ ॥ గదామావిధ్య తరసా ప్రద్యుమ్నాయ మహాత్మనే। ప్రక్షిప్య వ్యనదన్నాదం వజ్రని

రన్యథా విపరీతా- బభూవ-అన్యథాత్వమేవ దర్శయతి ॥ మాతృభావమితి ॥ కామినీ పుంశ్చలీ, యథా, తద్వత్ ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ ఏ
వముక్తా ప్రాహ రతిః ॥ భవానితి ॥ నారాయణస్య కృష్ణస్య - సుతః-ఏవం చేత్తద్గృహ ఏవ కిం న్నవసామీత్యత ఆహ । శమ్బరేణే
తి ॥ గృహాన్నారాయణస్య గృహాత్ తవా-హం - దయితా ప్రియతమా పత్నీ ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ ఏష-శమ్బరో-ఽసురః-అనతీతదశా
హమేవ-త్వాం-సముద్రే - పాతయామాస । హే ప్రభో సమర్థ ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ త-మాత్మనశ్శత్రుం శమ్బరం-జహి। దుర్జయత్వే
హేతుః-మాయాశతవిదమితి-కథం తర్హి హన్తవ్య స్తత్రాహ । మాయాభిరితి । మోహన - మాది-ర్యాసాం-తాభి-ర్మాయాభిః
మయోపదేక్ష్యమాణాభిరితి శేషః ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ న చాత్ర విలమ్బః కార్య ఇత్యాహ ॥ పరిశోచతీతి । తవ మాతా రుక్మిణీ-హతా వి
నష్టా-అదృష్టేతి యావత్-ప్రజా పుత్రో-యస్యాః-సా-కురరీ కుహరిణీవ - పరిశోచతి-కిం చ పుత్రస్నేహేనా- తురా-వివత్సా విన
ష్టవత్సా-అత ఏవ-ఆతురా-గౌ-ర్యథా-తద్వత్ ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ ప్రభాష్యేతి । సర్వా-శ్శత్రోస్సమ్బన్ధినీ-ర్మాయాః, వినాశయతీ
తి తథా-తాం-మాయాం మోహనాదిమాయాత్మికాం- విద్యాం దదౌ ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀ తత-స్స చ ప్రద్యుమ్నః, సంయుగాయ యు
ద్ధార్థం-సమాహూతవాన్-కిం కుర్వన్-సోఢుమశక్యైః- అధిక్షేపైః-తం శమ్బరం - క్షిపన్ పరిభవన్ కలిం కలహం , జనయం
శ్చ ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ స ఇతి॥ సః, శమ్బరః, పాదేన, తాడితః-సర్ప ఇవ-దుర్వచోభిరధిక్షేపైః, రధిక్షిప్తః-అత ఏవ, క్రోధా-త్తామ్రే లోచ
నే యస్య గదాపాణౌ యస్య-సః-నిశ్చక్రామ ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀ తరసా బలేన, గదా- మావిధ్య భ్రామయిత్వా-ప్రక్షిప్య ప్రయుజ్య

వజ్రస్యాశనేః నిష్పేషేణ నిర్ఘాతే, యథా-నిష్ఠురస్తీవ్రో-నాదో, భవతి, తథాభూతం, నాదం-వ్యనదచ్చకార॥ పాకం పచతీతి వద యుఞ్జతీతి ✲ ॥ ౧౯ ॥ ✲ తామితి ॥ ప్రద్యుమ్నః, స్వగదయా - తాం శమ్బరప్రయుక్తాం, ఆకాశే, ఆపతన్తీం, గదాం, అపాస్య నిరస్య-స ఇవ-స్వయమపి-ననర్ద, శత్రవే శమ్బరాయ, స్వగదాం, ప్రాయుఙ్క్త ✲ ॥ ౨౦ ॥ ✲ స చ శమ్బరః, మయేన దైత్యదానవాచార్యేణ దర్శితాముపదిష్టాం - మాయామన్తర్ధానాద్యాత్మికా- మాశ్రిత్య, వైహాయసః ఆకాశే స్థితః-కార్ష్ణౌ ప్రద్యుమ్నే-శిలామయం-వర్షం-ముముచే ✲ ॥ ౨౧ ॥ ✲ తదా - రౌక్మిణేయః ప్రద్యుమ్నః - శిలావర్షేణ-వధ్యమానః తాడ్యమానః-సత్త్వాత్మికాం-సత్త్వగుణమయీం-మహావిద్యాఖ్యాం-సర్వాసురమాయోపఘాతినీం-ప్రాయుఙ్క్త ఇత్యుత్తరస్యాపకర్షః ✲ ॥ ౨౨ ॥ ✲ తతః పునః దైత్యః-గుహ్యకానాం సమ్బన్ధినీం-తథా-గన్ధర్వాదిసమ్బన్ధినీం చ-మాయాం - ప్రాయుఙ్క్త - కార్ష్ణిస్తు-తాః-సర్వా-మాయా-వ్యధమయత్-వ్యనాశయత్ ✲ ॥ ౨౩ ॥ ✲ తతః-నిశితం - ఖడ్గం-ఉద్ధృత్య, నిర్మాల్యస్య తామ్రాణి శ్మశ్రూణి యస్య-తస్య శమ్బరస్య-కాయాత్సకిరీటం-సకుణ్డలం చ-శిరో, జహార పాతయామాసేత్యర్థః ✲ ॥ ౨౪ ॥ ✲ ఆకీర్యమాణ ఇతి॥ స్తువద్భిః-విబుధైః దైవైః కర్తృభిః-కుసుమోత్కరైః కుసుమాఞ్జలిభిః-కుసుమజాలైర్వా, ఆకీర్యమాణః-ప్రద్యుమ్నః, అమ్బరే, స్వయం చరతి అన్యాంశ్చ చారయతి తచ్ఛీలా తథా-తయా-భార్యయా కర్త్ర్యా-విహాయసా ఆకాశమార్గేణ-పురీం ద్వారకాం ప్రతి-నీతః ✲ ॥ ౨౫ ॥ ✲

ష్పేషనిష్ఠురమ్ ॥ ౧౯ ॥ తామాపతన్తీం గదయా ప్రద్యుమ్నస్తరసా గదామ్। అపాస్య శత్రవే క్రుద్ధః ప్రాహిణో త్స్వగదాం నదన్॥ ౨౦ ॥ స చ మాయాం సమాశ్రిత్య దైతేయీం మయదర్శితామ్ । ముముచేఽస్త్రమయం వర్షం కార్ష్ణౌ వైహాయసోఽసురః ॥ ౨౧ ॥ బాధ్యమానోఽస్త్రవర్షేణ రౌక్మిణేయో మహాబలః । సత్త్వాత్మికాం మహావిద్యాం సర్వమాయోపమర్దినీమ్ ॥ ౨౨ ॥ తతో గౌహ్యకగాన్ధర్వపైశాచోరగరాక్షసీః । ప్రాయుఙ్క్త శతశో దైత్యః కార్ష్ణిర్వ్యధమయత్స తాః ॥ ౨౩ ॥ నిశాతమసిముద్యమ్య సకిరీటం సకుణ్డలమ్ । శమ్బరస్య శిరః కాయాత్తామ్రశ్మశ్ర్వోజసాహరత్ ॥ ౨౪ ॥ ఆకీర్యమాణో విబుధైః స్తువద్భిః కుసుమోత్కరైః । భార్యయాఽమ్బరచారిణ్యా పురీం నీతో విహాయసా ॥ ౨౫ ॥ అన్తఃపురవరం రాజన్లలనాశతసఙ్కులమ్ । వివేశ పత్న్యా గగనాద్విద్యుతేవ బలాహకః ॥ ౨౬ ॥ తం దృష్ట్వా జలదశ్యామం పీతకౌశేయవాససమ్ । ప్రలమ్బబాహుం తామ్రాక్షం సుస్మితం రుచిరాననమ్॥ ౨౭ ॥ అలఙ్కృతముఖామ్భోజం నీలవక్రాలకాలిభిః। కృష్ణం మత్వా స్త్రియో హ్రీతా నిలిల్యుస్తత్ర తత్ర హ ॥ ౨౮ ॥ అవధార్య శనైరీషద్వైలక్షణ్యేన యోషితః । ఉపజగ్ముః ప్రముదితాః సస్త్రీరత్నం సువిస్మితాః॥ ౨౯ ॥ అథ తత్రాసితాపాఙ్గీ వైదర్భీ వల్గుభాషిణీ। అస్మరత్స్వసుతం నష్టం స్నేహాత్స్నుతపయోధరా॥ ౩౦॥ కోఽన్వయం నరవైదూర్యః కస్య వా కమలేక్షణః । ధృతః కయా వా జఠరే క్వేయం లబ్ధా త్వనేన వా॥ ౩౧ ॥ మమాప్యాత్మజో నష్టో నీతో యః సూతికాలయాత్ ।ఏతత్తుల్యవయోరూపో యది జీవతి కుత్రచిత్ ॥ ౩౨ ॥ కథం త్వనేన సంప్రాప్తం సారూప్యం శార్ఙ్గధన్వనః। ఆకృత్యాఽవయవైర్గత్యా స్వరహాసావలోకనైః ॥ ౩౩ ॥ స ఏవ భగవా ✲ న్నూ

తత్ర-హే రాజన్-లలనాః స్త్రియ ఏవ-రత్నాని-తైః - సఙ్కులం-అన్తఃపురశ్రేష్ఠం - పత్న్యా సహ, ప్రవివేశ ॥ యథా-విద్యుతా సహ-బలాహకో నీలమేఘః-తద్వత్ ✲ ॥ ౨౬ ॥ ✲ తమితి ॥ తం ప్రవిష్టం ప్రద్యుమ్నం -దృష్ట్వా స్త్రియః- కృష్ణమేవ-మత్వా-లజ్జితాస్తత్ర తత్ర-నిలిల్యుః -కృష్ణం మత్వేత్యత్ర హేతుం వదన్ కృష్ణాసాధారణైర్ధర్మైర్విశినష్టి-జలదశ్యామమిత్యాది-। ప్రలమ్బౌ దీర్ఘౌ-బాహూ-యస్య-తం-నీలాః-వక్రాశ్చ, యే-అలకాః-స్త ఏవ-అలయః - తైః-రలఙ్కృతం-ముఖామ్బుజం, యస్య, తమ్ ✲ ॥ ౨౭ ॥ ౨౮ ॥ ✲ తతః-స్తాః-యోషితః-శ్శనైరీషత్-వైలక్షణ్యేన-శ్రీవత్సాద్యభావరూపేణేతి భావః - అవధార్య కృష్ణో న భవత్యయమితి నిశ్చిత్య-స్త్రీరత్నేన సహితం-ప్రద్యుమ్న-ముపజగ్ముః ✲ ॥ ౨౯ ॥ ✲ అథ తత్రేతి। వల్గు సున్దరం యథా తథా-భాషత ఇతి తథా-సా, వైదర్భీ రుక్మిణీ-నష్టం - సుతం - అస్మరత్-స్నేహాత్ సుతస్నేహేన-స్నుతౌ క్షరన్తౌ - పయోధరౌ-యస్యాః- సా - ఇత్థం ప్రాహేతి శేషః ✲ ॥ ౩౦ ॥ ✲ ఉక్తిమేవాహ॥ కోన్వితి పఞ్చభిః॥ అయం-నర ఏవ-వైదూర్యః-పురుషరత్నమిత్యర్థః కోను కో వా-కస్య వా-సమ్బన్ధీ, పుత్ర ఇతి యావత్-కయా స్త్రియా- జఠరే-ధృతః-కస్యాః పుత్ర ఇత్యర్థః-అనేనే- యం స్త్రీ, క్వ-లబ్ధా ✲ ॥ ౩౧ ॥ ✲ యోఽసౌ-మమాప్యాత్మజః-సూతికాగృహాన్నీతో-నష్టో దృష్టశ్చ-స ఏవాయం కిం వేత్యర్థః- ఏతేన - తుల్యం, వయో-రూపం చ యస్య, సోఽస్మత్పుత్రః-క్వచి, ద్యది జీవతి కిం వా జీవతి ✲ ॥ ౩౨ ॥ ✲ తస్య స్వపుత్రత్వం సమ్భావయన్త్యాహ కథమితి ✲ ॥ ౩౩ ॥ ✲ నిశ్చినోతి ॥ స ఏవేతి ॥ యో భగవాన్ కృష్ణాంశభూతో-మమ గర్భగతః-స ఏవా, యం- నూనం ధ్రువం-స ఏవాయం భవేదితి పాఠాన్తరం

౩౪ ॥ శ్లో ✲ పా ॥ స ఏవాయం భవేన్నూనమ్.

తత్ర హేతుః, అముష్మిన్ అస్మిన్, మమ - ప్రీతి - రధికా - భవతి, మమ - వామో, భుజశ్చ, స్ఫురతి సఞ్చలతి, అన్యా స్త్వేతన్న ఘటత ఇతి భావః ❋ ॥ ౩౪ ॥ ❋ ఇత్థం వైదర్భ్యాం - మీమాంసమానాయామన్తర్ధ్యనన్త్యాం సత్యాం - ఉత్తమశ్లోకో భగవా - న్దేవకీవసుదేవాభ్యాం సహ - తత్రాజగామ ❋ ॥ ౩౫ ॥ ❋ విజ్ఞాతోఽధ్యవసితః అర్థః ఇతరసంశయవిషయభూతో ఽర్థో, యేన, తథాభూతోఽపి తూష్ణీమాస - తదా - నారదః - శమ్బరాహరణాదికం - సర్వ - మకథయత్ ❋ ॥ ౩౬ ॥ ❋ తన్నారదకథితం - మహ - దాశ్చర్యం శ్రుత్వా కృష్ణాన్తఃపురస్త్రియో - దేవక్యాదయశ్చ - మృతం - పుత్రం పున - రాగతమివ - బహూ - నబ్దాన్ వత్సరా - న్నష్టమదృష్టం దృ - ష్ట్వేతి శేషః అభ్యనన్దన్ ❋ ॥ ౩౭ ॥ ❋ తౌ దమ్పతీ దేవకీవసుదేవౌ రుక్మిణీ చ - పరిష్వజ్య - ప్రద్యుమ్న మితి శేషః నష్టం ప్రద్యుమ్నం మాయాం తమిత్యస్యాపకర్షో వా ముదం - యయుః ❋ ॥ ౩౮ ॥ ❋ నష్టమితి ॥ ద్వారకౌకసో ద్వారకావస్థాయినో - జనా - ఇత్థం అబ్రువన్ - కిమితి ॥ అహో - మృతో - బాలః - పున - రిహా - యాతః - దిష్ట్యా - అయమానన్ద ఇతి ❋ ॥ ౩౯ ॥ ❋ సౌన్దర్యాతిశయేన ప్రద్యుమ్నం వర్ణయతి ॥ యమితి ॥ పితా శ్రీకృష్ణః - తత్సరూపతయా - నిజ ఆత్మీయః - ఈశః భర్తేతి - భావో భావనా - యాసాం - తాః - పితృసారూప్యాన్నిజభర్తృబుద్ధిసహితా ఇత్యర్థః - తన్మాతరః శ్రీకృష్ణపత్న్యః - రహసి నిరూఢభావాస్సత్యః - య మభజన్నితి - య - త్తన్న ఖలు చిత్రం ॥ తన్మాతరో మనసిజార్ద్రదృశో బభూవురితి పాఠే తాః కృష్ణపత్న్యః - యం ప్రద్యుమ్నం - దృష్ట్వేతి శేషః - కామవశాత్ - స్నిగ్ధదృష్టయో ఽభవ - న్నితీయ - న్నైతచ్చిత్ర - మితి సమ్బన్ధః - స్మరస్స్మర్యమాణత్వేనైవ క్షోభకే - కామే - అక్షివిష

నం యోమేగర్భగతోఽర్భకః । అముష్మిన్ప్రీతిరధికా వామస్స్ఫురతి మే భుజః ॥ ౩౪ ॥ ఏవం మీమాంసమానాయా వైదర్భ్యాం దేవకీసుతః । దేవక్యానకదున్దుభ్యా ముత్తమశ్లోక ఆగమత్ । ౩౫ ॥ విజ్ఞాతార్థోఽపి భగవాంస్తూష్ణీ మాస జనార్దనః । నారదోఽకథయత్సర్వం శమ్బరాహరణాదికమ్ ॥ ౩౬ ॥ తచ్ఛ్రుత్వా మహదాశ్చర్యం కృష్ణాన్తఃపురయోషితః । అభ్యనన్దన్బహూనబ్దాన్నష్టం పునరివాగతమ్ ॥ ౩౭ ॥ దేవకీ వసుదేవశ్చ కృష్ణరామౌ తథా స్త్రియః । దంపతీ తౌ పరిష్వజ్య రుక్మిణీ చ యయుర్ముదమ్ ॥ ౩౮ ॥ నష్టం ప్రద్యుమ్నమాయాతమాకర్ణ్య ద్వారకౌకసః । అహో మృత ఇవాయాతో బాలో దిష్ట్యేతి చాబ్రువన్ ॥ ౩౯ ॥ యం వై ముహుః పితృసరూపనిజేశభావా స్తన్మాతరో ❋ యదభజన్రహరూఢభావాః । చిత్రం న తత్ఖలు రమాస్పదబిమ్బబిమ్బే కామే స్మరేఽక్షివిషయే కిము తాన్యనార్యః ॥ ౪౦ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే షట్పఞ్చాశోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋

❋ స్యమన్తకోపాఖ్యానారమ్భః ❋

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ సత్రాజితస్స్వతనయాం కృష్ణాయ కృతకిల్బిషః । స్యమన్తకేన మణినా స్వయముద్యమ్య దత్తవాన్ ॥ రాజోవాచ ॥ సత్రాజితః కిమకరోద్బ్రహ్మన్కృష్ణస్య కిల్బిషమ్ । స్యమన్తకః కుతస్తస్య కస్మాద్దత్తా సుతా హరేః ॥ ౨ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఆసీత్సత్రాజితస్సూర్యభక్తశ్చ పరమస్సఖా । ప్రీతస్తస్మై మణిం ప్రాదాత్సూర్యస్తుష్టస్స్యమన్తకమ్ ॥ ౩ ॥ స తం బిభ్రన్మణిం కణ్ఠే భ్రాజమానో యథా రవిః । ప్రవిష్టో ద్వారకాం రాజం స్తేజసా నోపలక్షితః ॥ ౪ ॥ తం విలోక్య జనా దూరా త్తేజసా ముష్టదృష్టయః । దీవ్యతేఽక్షైర్భగవతే శశంసుస్సూర్యశఙ్కి

యే సతి - కిఞ్చ రమాయా ఆస్పదం శ్రీకృష్ణ - స్తస్య బిమ్బం మూర్తి - స్తస్య బిమ్బే - ప్రతిబిమ్బే భగవద్విగ్రహసదృశే పుత్రే సతీత్యర్థః, తత్కిముమవక్తవ్యం - య - దన్యా నార్యో - భజేయురితి ❋ ॥ ౪౦ ॥ ❋ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే షట్పఞ్చాశోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

అథ సత్యభామాజామ్బవత్యోర్వివాహం వర్ణయితుకామ స్తద్విస్తరం పిపృచ్ఛిషాముత్పాదయితుమాహ ॥ సత్రాజిత ఇతి ॥ సత్రాజిత ఇత్యకారాన్తః క్వచిత్తకారాన్తోఽప్యన్వయానుసారేణ ద్రష్టవ్యః - తత్రాకారాన్తః కర్తరి క్తాన్తః - సత్రేణ - ఆసమన్తా - జ్జితః జితవాన్ - సర్వోత్కర్షేణ వర్తితవానితి తథా - స చ - తావ - త్కృతం - కిల్బిష మపరాధో - యేన - తథాభూతః - స్యమన్తకాఖ్యేన - మణినా సహ - స్వతనయాం సత్యభామాం - కృష్ణాయో - ద్యమ్యోద్ధృత్య - దదౌ ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ తత్ర లబ్ధప్రశ్నావసరః పృచ్ఛతి రాజా ॥ సత్రాజిత ఇతి ॥ హే బ్రహ్మన్ - తావ - త్సత్రాజిత్కిం - కిల్బిష మపరాధ - మకరోత్ - తస్య సత్రాజితస్య - స్యమన్తకః కుతః కస్మాల్లబ్ధః - కస్మాద్ధేతోః - సుతా చ - హరేః హరయే - దత్తా ❋ ॥ ౨ ॥ ❋ ఇతి పృష్టస్సవిస్తరమనువర్ణయితుం తావదుపోద్ఘాత - మాహ ॥ ఆసీదితి ॥ సత్రాజితాఖ్యః - కశ్చి - ద్రాజా - సదా - పరమ - స్సూర్యభక్తః - ఆసీత్ ॥ సూర్యస్తుష్టః - భక్త్యేతి శేషః - తస్మై సత్రాజితాయ - స్యమన్తకాఖ్యం - మణిం - దదౌ ❋ ॥ ౩ ॥ ❋ సత్రాజిత - స్తం మణిం - బిభ్రాణః రవిరివ - భ్రాజమానః - హే రాజన్ మణితేజసా - అనుపలక్షితశరీరో - ద్వారకాం - ప్రవిష్టః ❋ ॥ ౪ ॥ ❋ తం ప్రవిష్ట - మవలోక్య - జనాః - దూరాదేవ - తస్య - తేజసా - ము

౪౦ ॥ శ్లో ❋ పా ॥ మనసిజార్ద్రదృశో బభూవుః.

ష్టా అపహృతాః అభిభూతాః, దృష్టయో-యోషాం తే-సూర్యోఽయమితిశఙ్కితాస్సన్తః. అక్షైః దీవ్యతేక్రీడాం కుర్వాణా యభగవతే శ్రీకృష్ణాయ - శశంసుః కథయామాసుః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ నమస్కారమాగతం సూర్యం సంభావ్య భక్త్యుద్రేకేణ భగవన్తం సంబోధయన్తి-నారాయణేతి ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ ఏష ఇతి - ఏష ఇత్యాగచ్ఛతో రూపప్రదర్శనపరం-సూర్యః-త్వాం- ద్రష్టుమిచ్ఛుః-హే జగత్పతే-ఆయాతి ॥ కథం భూతః॥తిగ్మా స్తీక్ష్ణాః-గావో రశ్మయః - యస్య-సః-గభస్తిచక్రేణ రశ్మిజాలేన-నృణాం-చక్షూంషి-ముష్ణన్ ప్రతిఘ్నన్ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ నచైతదఘటమానమిత్యాహుః ॥ అన్విచ్ఛన్తీతి ॥ విబుధర్షభాః దేవశ్రేష్ఠాః-త్రిలోక్యాం - తవ-మార్గ-మన్విచ్ఛన్తి అన్వేషయన్తి త్వం యద్రూపగుణకర్మకస్తథాభూతం త్వాం ద్రష్టుమిచ్ఛన్తీత్యర్థః ॥ అతోఽద్య-యదుషు గూఢం గృహీతయదువేషం త్వాం-జ్ఞాత్వా, హే ప్రభో-అజస్సూర్య ఆయాతి ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ నిశమ్యేతి ॥ బాలానామాగచ్ఛతో యాథాత్మ్యానభిజ్ఞానాం-వచన-మాకర్ణ్య-ప్రహస్యాహ ॥ నాసావితి ॥ అసావాగచ్ఛన్ దేవో-రవిస్సూర్యః కిన్తు సత్రాజిత్-కుతస్తస్యేదృశం తేజ ఇత్యతో విశినష్టి॥ మణినా స్యమన్తకేన-జ్వలన్దీప్యమాన ఆయాతి ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ కీదృశస్తస్య మణేః ప్రభావ ఇతి జిజ్ఞాసుం రాజానం ప్రత్యాహ మునిః॥ సత్రాజిదితి ॥ అస్యః సూర్యాల్లబ్ధమణిః,, రిత్యాదిః-శ్రీమాన్-భాగ్యవాన్-సత్రాజి-త్కృతాని-కౌతుకేనోత్సవేన మఙ్గళాని-యస్మిన్-త-త్స్వగృహం - ప్రవిశ్య-దేవసదనే,విప్రైః ప్రయోజ్యకర్తృభిః-మణిం-న్యవేశయత్ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ స చ మణిః హే ప్రభో రాజ-న్ప్రతిదిన-మష్టౌ - స్వర్ణభారాన్-సృజతి అసూత భారః ప్రమాణవిశేషః తథాహిః చతుర్భిర్వ్రీహిభిర్గుఞ్జం గుఞ్జాన్ పఞ్చ పణం పణాన్ ,అష్టౌ ధరణమష్టౌ తాన్ కర్షం తాంశ్చతురః ప

తాః ॥ ౫ ॥ నారాయణ నమస్తేఽస్తు శఙ్ఖచక్రగదాధర । దామోదరారవిన్దాక్ష గోవిన్ద యదునన్దన ॥ ౬ ॥ ఏష ఆయాతి సవితా త్వాం దిదృక్షుర్జగత్పతే । ముష్ణన్గభస్తిచక్రేణ నృణాం చక్షూంషి తిగ్మగుః ॥ ౭ ॥ అన్విచ్ఛన్తి హి తే మార్గం త్రిలోక్యాం విబుధర్షభాః । జ్ఞాత్వాఽద్య గూఢం యదుషు ద్రష్టుం త్వాం యాత్యజః ప్రభో ॥ ౮ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ నిశమ్య బాలవచనం ప్రహస్యామ్బుజలోచనః । ప్రాహ నాసౌ రవిర్దేవస్సత్రాజిన్మణినా జ్వలన్ ॥ ౯ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ సత్రాజిత్స్వగృహం శ్రీమాన్కృతకౌతుకమఙ్గళమ్ । ప్రవిశ్య దేవసదనే మణిం విప్రైర్న్యవేశయత్ ॥ ౧౦ ॥ దినే దినే స్వర్ణభారానష్టౌ స సృజతి ప్రభో ॥ ౧౧ ॥ దుర్భిక్షమార్యరిష్టాని సర్పాధివ్యాధయోఽశుభాః । న సన్తి మాయినస్తత్ర యత్రాస్తేఽభ్యర్చితో మణిః ॥ ౧౨ ॥ స యాచితో మణిం క్వాపి యదురాజాయ శౌరిణా । నైవార్థకాముకః ప్రాదాద్యాచ్ఞాభఙ్గమతర్కయన్ ॥ ౧౩ ॥ తమేకదా మణిం కణ్ఠే ప్రతిముచ్య మహాప్రభమ్ । ప్రసేనో హయమారుహ్య మృగయాం వ్యచరద్వనే ॥ ౧౪ ॥ ప్రసేనం సహయం హత్వా మణిమాచ్ఛిద్య కేసరీ । గిరిం విశన్జామ్బవతా నిహతో మణిమిచ్ఛతా ॥ ౧౫ ॥ సోఽపి చక్రే కుమారస్య మణిం క్రీడనకం బిలే । అపశ్యన్భ్రాతరం భ్రాతా సత్రాజిత్పర్యతప్యత ॥ ౧౬ ॥ ప్రాయః కృష్ణేన నిహతో మణిగ్రీవో వనం గతః । భ్రాతా మమేతి తచ్ఛ్రుత్వా కర్ణే కర్ణేఽజపన్జనాః ॥ ౧౭ ॥ భగవాంస్తదుపశ్రుత్య దుర్యశో లిప్తమాత్మని । మార్ష్టుం ప్రసేనపదవీమన్వపద్యత నాగరైః ॥ ౧౮ ॥ హతం ప్రసేనమశ్వం చ వీక్ష్య కేసరిణా వనే । తం చాద్రిపృష్ఠే నిహతమృక్షేణ

లమ్-తులాం పలశతం ప్రాహుర్భారస్స్యాద్వింశతిస్తులా,, ఇతి ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ కిఞ్చ ॥ దుర్భిక్షేతి ॥ మారీ నామ అకాలమృత్యుః-అరిష్టమభద్రం-అశుభాః దుఃఖహేతవః ఆధిర్మనఃపీడా - వ్యాధయో రోగాః - మాయినో వఞ్చకాః-చోరా ఇతి యావత్-యస్మిన్ ప్రాస్యే-స మణి-రర్చితః- స్యాత్తత్ర-కదాచిదపి,దుర్భిక్షాదయో న సన్తి ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ క్వాపి కదాచిత్ - యదురాజాయోగ్రసేనార్థం-శౌరిణా-మణిం యాచితోఽపి స సత్రాజిత్,అర్థకాముకః - హేతుగర్భమిదం-తత్త్వాత్ యాచ్ఞాభఙ్గం యాచ్ఞావైయర్థ్యం-అవిచారయన్నేవ-నైవదదౌ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ ఏవం స్థితే-మహతీ-ప్రభా దీప్తి-ర్యస్య-తం - మణిం-ఏకదా-ప్రసేనః సత్రాజిద్భ్రాతా కణ్ఠే ప్రతిముచ్య బధ్వా-అశ్వ-మారుహ్య వనే-మృగయాం వ్యచరత్ ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ తదా-కశ్చి-త్కేసరీ సింహః సాశ్వం ప్రసేనం-హత్వా-మణిమాచ్ఛిద్య ఆకృష్య-గృహీత్వా గిరిం,ప్రవిశన్-ఆత్మానం-దృష్టవతా-మణిమిచ్ఛతా - జామ్బవతా ఋక్షరాజేన-హతః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ సోఽపి జామ్బవానపి-బిలే స్వనివాసభూతే గిరిబిలే-తం మణిం-స్వకుమారస్య-క్రీడనకం క్రీడాసాధనం-చక్రే-భ్రాతా సత్రాజి-ద్భ్రాతరం-ప్రసేనం-మణిం చా-పశ్యన్ - పర్యతప్యత పరితప్యాహేత్యర్థః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ ఉక్తిమేవాహ॥ ప్రాయ ఇతి॥ మణిః గ్రీవాయాం యస్య సః మమ భ్రాతా-వనం ప్రతి-గత-స్తత్ర-ప్రాయో బహుధా-ధ్రువమితి యావత్-శ్రీకృష్ణేనైవ-హత-ఇత్యేత-ద్వచో-జనః శ్రుత్వా-కర్ణేకర్ణే-అజపదుపాంశ్వవోచత్ ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ క్రమేణ- భగవానపి తద్వచ ఆకర్ణ్య,ఆత్మని స్వస్మిన్-దుర్యశో లిప్తం-భావే క్తః-దుర్యశో లేపం-ప్రమార్ష్టుం అపోహితుం - నాగరైర్జనైస్సహ- ప్రసేనపదవీం - అన్వపద్యత అన్వగచ్ఛత్ ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ హతమితి ॥ తం కేసరిణం చా - ద్రిపృష్ఠే - ఋక్షేణ జామ్బవతా - నిహతమ్

దదృశుః ✽ ॥ ౧౯ ॥ ✽ ఋక్షరాజబిలమితి ॥ తత-స్తత్రబిలద్వారే - ప్రజాః-నాగరాన్ - జనానవస్థాప్య - భగవాన్ - నే కోఽసహాయఏవ-తద్బిలంప్రవివేశ ✽ ॥ ౨౦ ॥ ✽తత్రేతి॥తత్రబిలే , క్రీడనకంక్రీడాసాధనంయథాతథా-కృతం-మణిశ్రేష్ఠం దృష్ట్వా-హర్తుం-కృతానిశ్చితామతిర్యేన-సః-తస్మిన్నర్భకసమీపే-అవతస్థే ✽ ॥ ౨౧ ॥ ✽తమితి॥తముపస్థిత-మదృష్టపూర్వం నరం-దృష్ట్వా-భీతవత్,ధాత్రీఉపమాతా-చుక్రోశ ॥ తచ్ఛ్రుత్వేతి॥తదాక్రోశనం - అభ్యద్రవదభ్యధావత్ ✽ ॥ ౨౨ ॥ ✽స నైజామ్బవాన్-నానుభావవిత్ భగవత్ప్రభావమజానన్ , అతఏవ-తం-కేవలం-ప్రాకృతంలౌకికం,పురుష మేవ-మత్వా,ఆత్మ నఃస్వస్య-స్వామినాఽపి తేనభగవతాసహ యుయుధేఅయుధ్యత ✽ ॥ ౨౩ ॥ ✽ద్వన్ద్వయుద్ధమితి ॥ విజిగీషతోః జేతుమిచ్ఛ తోః-దోర్భిర్భుజైశ్చ-యథా-క్రవ్యార్థేఆమిషార్థే-శ్యేనయో-ర్యుద్ధం భవతి తద్వత్ ✽॥ ౨౪ ॥✽ ఆసీదితి॥ ఇతరేతరయోరన్యో న్యయో,ర్ముష్టిభిః-వజ్రనిష్పేషః వజ్రనిర్ఘాతః,తద్వన్నిష్ఠురైస్తత్ ద్వన్ద్వయుద్ధం -నవిద్యతేవిశ్రమోయస్మిన్ - తద్యథాతథా- అహర్నిశ-మష్టావింశతిదినాన్యాసీత్ ✽॥ ౨౫ ॥ ✽శ్రీకృష్ణేతి॥ శ్రీకృష్ణస్య-ముష్టీనాంనిర్ఘాతైఃపాతైః-నిష్పిష్టానివిశ్లథాన్యఙ్గాన్యూ-రూణి బన్ధనానిసన్ధిస్థానాని-యస్యసః-అతఏవక్షీణబలః,అతఏవ,స్విన్నంప్రస్వేదయుక్తం-గాత్రం-యస్యసః,కదాఽపినదృష్టబలవినాశోసదృష్టః అహోఅధునామృతప్రాయోఽభవ - మిత్యేవ-మతీవవిస్మితః - తతో-విమృశం - స్తంకృష్ణ-మాహ ✽॥ ౨౬ ॥✽ఉక్తిమేవాహ॥జానేఇతిత్రిభిః॥జానే-త్వాం-కథంభూతం ,ఓజఃప్రవృత్తిసామర్థ్యంసహోవేగః-బలంధారణసామర్థ్యం-ప్రాణాదీనాంనిర్వాహకమిత్యర్థః-పురాణపురుషంజగత్కారణపురుషం -ప్రభవిష్ణుంజగద్రూపేణప్రభవనశీలంసమర్థ

దదృశుర్జనాః॥ ౧౯ ॥ఋక్షరాజబిలంభీమమన్ధేనతమసావృతమ్।ఏకోవివేశభగవానవస్థాప్యబహిఃప్రజాః॥౨౦॥
తత్రదృష్ట్వామణిశ్రేష్ఠంబాలక్రీడనకంకృతమ్ । హర్తుంకృతమతిస్తస్మిన్నవతస్థేఽర్భకాన్తికే॥ ౨౧ ॥ తమపూ
ర్వంనరందృష్ట్వాధాత్రీచుక్రోశభీతవత్ । తచ్ఛ్రుత్వాభ్యద్రవత్క్రుద్ధోజామ్బవాన్బలినాంవరః॥ ౨౨ ॥సవై
భగవతాతేనయుయుధేస్వామినాత్మనః । పురుషంప్రాకృతంమత్వాకుపితోనానుభావవిత్ ॥ ౨౩ ॥ ద్వన్ద్వ
యుద్ధంసుతుములముభయోర్విజిగీషతోః । ఆయుధాశ్మద్రుమైర్దోర్భిఃక్రవ్యార్థేశ్యేనయోరివ॥ ౨౪ ॥ ఆసీత్త
దష్టావింశాహమితరేతరముష్టిభిః। వజ్రనిష్పేషపరుషైరవిశ్రమమహర్నిశమ్॥ ౨౫ ॥శ్రీకృష్ణముష్టినిర్ఘాతనిష్పిష్టా
ఙ్గోరుబన్ధనః। క్షీణసత్వస్స్విన్నగాత్రస్తమాహాతీవవిస్మితః ॥ ౨౬ ॥ జానేత్వాంసర్వభూతానాంప్రాణఓజ
స్సహోబలమ్ । విష్ణుంపురాణపురుషంప్రభవిష్ణుమధీశ్వరమ్॥ ౨౭ ॥ త్వంహివిశ్వసృజాంస్రష్టాసృజ్యానామ
పియచ్చసత్ । కాలఃకలయతామీశఃపరమాత్మాతథాఽఽత్మనామ్ ॥ ౨౮ ॥ యస్యేషదుత్కలితరోషకటాక్ష
మోక్షైర్వర్త్మాదిశత్క్షుభితనక్రతిమిఙ్గిలోబ్ధిః । సేతుఃకృతస్స్వయశసోజ్జ్వలితాచలఙ్కారక్షశ్శిరాంసిభువిపేతు
రిషుక్షతాని॥ ౨౯ ॥ఇతివిజ్ఞాతవిజ్ఞానమృక్షరాజానమచ్యుతః । వ్యాజహారమహారాజభగవాన్దేవకీసుతః॥౩౦॥
అభిమృశ్యారవిన్దాక్షఃపాణినాశఙ్కరేణతమ్ । కృపయాపరయాభక్తంమేఘగమ్భీరయాగిరా॥ ౩౧ ॥మణిహే

భవనశీలంవా-కారణత్వోపయుక్తసార్వజ్ఞ్యసార్వశక్త్యాదియుక్తమిత్యర్థః-అధీశ్వరంసర్వాన్తరాత్మానం - తత్రదేవతావి శేషనిస్తారణాయవిష్ణుమితి ✽ ॥ ౨౭ ॥ ✽పురాణపురుషత్వేహేతుంవదన్విశినష్టి॥ త్వంహీతి ॥విశ్వసృజాంమహదాదిపృథివ్యన్తానాంతత్త్వానాం-స్రష్టా - అనేననిమిత్తకారణముక్తం - ఉపాదానత్వమాహ-సృజ్యానాంమహదాదీనాం-యత్-సదుపాదానకారణం తదపి,త్వమేవ- ఉపాదానత్వప్రయుక్తంసార్వాత్మ్యమాహ ॥ కాలఇతి ॥ కలయతాంపరిచ్ఛిన్దతాంసర్వంస్వవశీకుర్వతామితియావత్-తేషాం - ఈశః ప్రభుః-కాలః సోఽపిత్వమేవ-తచ్ఛరీరకఇత్యర్థః - తథా - ఆత్మనాంజీవానాం-పరమాత్మాఅన్తఃప్రవిశ్యప్రశాసనేనధర్తా- వ్యాప్యగతదోషైరస్పృష్టశ్చజీవశరీరకశ్చేత్యర్థః ✽ ॥ ౨౮ ॥ ✽యతఏవంభూత-స్తతో-మమేష్టదైవతంశ్రీరఘునాథఏవత్వమిత్యాహ ॥ యస్యేతి ॥ యస్యరఘుపతేః - ఈష-దుత్కలితఉద్దీపితః-యో-రోషః-తేన-యే-కటాక్షమోక్షా- స్తైః-క్షుభితాః-నక్రాగ్రాహాః-తిమిఙ్గిలామహామత్స్యాశ్చ-యస్మిన్-సోఽబ్ధిః-వర్త్మమార్గ-మదిశత్-దత్తవాన్ ॥ యేన-స్వయశసా “ అధ్యయనేనవసతీ ,, తివద్ధేత్వర్థేతృతీయా స్వకీర్త్యర్థం-సేతుః కృతోనిర్మితః - యేనచ అలఙ్కా-ఉజ్జ్వలితాదగ్ధా-యస్యచే-షుభిః-క్షతానిచ్ఛిన్నాని-రక్షసోదశకణ్ఠస్య - శిరాంసి - భువి-పేతుః -సత్వమితిజానఇత్యన్వయః ✽ ॥ ౨౯ ॥ ✽ఇతీతి॥ఇత్థం-విజ్ఞాతం-విజ్ఞానంవిజ్ఞేయం-యేన-త-మృక్షరాజానం-అనిత్యత్వాదార్షత్వాద్వా“రాజాహ,, రితిసమాసాన్తాభావః-వ్యాజహారోవాచ ✽ ॥ ౩౦ ॥ ✽కథమిత్యతఆహ॥అభిమృశ్యేతి॥శఙ్కరేణ పాణినా-భక్తం- తమృక్షరాజ-మభిత-స్సంస్పృశ్య-పరయానిరతిశయయా-కృపయోపలక్షితః-మేఘధ్వనివద్గమ్భీరయా-గిరా-ప్రాహ ✽ ॥ ౩౧ ॥ ✽ మణిహేతోరితి ॥ హేఋక్షపతే-మణ్యర్థ-మిహ బిలంప్రతి-వయ-మాగతాః- అవాప్తసమస్తకామస్యతవకింమణినేత్యాహ॥

మిథ్యేతి ॥ అమునామణినాహేతునా - ఆత్మనో-యో-మమ-మిథ్యాభిశాపఃమిథ్యాపవాదః - ప్రసక్త - స్త-మమునా-మణినైవ - విమృజన్ " లక్షణహేతౌ ", ఇతిశత్రాదేశః-విమార్ష్టుమపనేతుమితియావత్-విమృజ-న్నహ మాగత - ఇతిశాబ్దయోజనా ❀ ॥ ౩౨ ॥ ❀ఇతీతి॥ఇత్థ-ముక్తః - సజామ్బవాన్-మణినాసహ-సుప్రసిద్ధః,జామ్బవాన్ జామ్బవతీ-ముపాయనార్థం-శ్రీకృష్ణాయ-సమర్పయామాస ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀తతో-ఽన్యైశ్చ - మణిశ్రేష్ఠైః-పూజితో-భక్తవత్సలో-భగవాన్-తస్మై జామ్బవతే పరామతకృష్టాం,పునరావృత్తిరహితాం-ముక్తిం-దదౌదాస్యామీతిసఙ్కల్పితవానిత్యర్థః-తద్దైవదదావితినా ❀॥ ౩౪ ॥❀ అదృష్ట్వేతి ॥ ఏలం -ప్రవిష్టస్య-శౌరేః-పునః-నిర్గమ-మదృష్ట్వా - ద్వాస్స్థాజనాః-ద్వాదశదినాని-ప్రతీక్ష్య - దుఃఖితాః-పురం ద్వారకాం-జగ్ముః ❀ ॥ ౩౫ ॥ ❀నిశమ్యేతి ॥ దేవక్యాదయో-బిలా-దనిర్గతం-కృష్ణం-శ్రుత్వాఅశోచన్ ❀ ॥ ౩౬ ॥ ❀ తే-దుఃఖితాస్సన్తః-సత్రాజితం-శపన్తః - కృష్ణప్రాప్తయె-మహామాయాం-దుర్గాం-ఉపతస్థుఃఅభజన్ ❀ ॥ ౩౭ ॥ ❀ తేషామితి॥స చకృష్ణస్తేషాం-ప్రాదుర్బభూవ-కదా-తస్యాదేవ్యా-ఉపస్థానా-త్తయా-తాన్ప్రతి-ఆదిష్టా , ఆశిషః శ్రీకృష్ణం ద్రక్ష్యథేత్యేవం విధాః-యేషాం తేషాం సతాం-కథమ్భూతః-సిద్ధస్సాధితో-ఽర్థఃమణ్యానయనరూపప్రయోజనం-యస్యసః-సదారః జామ్బవతీసహితః-అతఏవ-హర్షయన్ ❀ ॥ ౩౮ ॥ ❀ఉపలభ్యేతి॥యథాలోకే-జనాః-మృతం-బన్ధుం-పున-రాగత-ముపలభన్తే-తద్వ-

తోఽరిహప్రాప్తావయమృక్షపతేర్బిలమ్ । మిథ్యాభిశాపంప్రమృజన్నాత్మనోమణినాఽమునా ॥ ౩౨ ॥ ఇత్యుక్తస్స్వాందుహితరంకన్యాంజామ్బవతీంముదా । అర్హణార్థంసమణినాకృష్ణాయోపజహారసః ॥ ౩౩ ॥ తతోఽన్యైశ్చమణిశ్రేష్ఠైఃపూజితోభక్తవత్సలః । తస్మైదదౌపరాంముక్తింపునరావృత్తివర్జితామ్॥ ౩౪ ॥అదృష్ట్వానిర్గమంశౌరేఃప్రవిష్టస్యబిలంజనాః । ప్రతీక్ష్యద్వాదశాహానిదుఃఖితాస్స్వపురంయయుః॥ ౩౫ ॥నిశమ్యదేవకీదేవీరుక్మిణ్యానకదున్దుభిః । సుహృదోజ్ఞాతయోఽశోచన్బిలాత్కృష్ణమనిర్గతమ్ ॥ ౩౬ ॥సత్రాజితంశపన్తస్తేదుఃఖితాద్వారకౌకసః । ఉపతస్థుశ్చన్ద్రభాగాంమహామాయాందుర్గాంకృష్ణోపలబ్ధయె॥ ౩౭ ॥ తేషాంతుదేవ్యుపస్థానాత్ప్రత్యాదిష్టాశిషాంసచ । ప్రాదుర్బభూవసిద్ధార్థస్సదారోహర్షయన్హరిః ॥ ౩౮ ॥ ఉపలభ్యహృషీకేశంమృతంపునరివాగతమ్। సహపత్న్యామణిగ్రీవంసర్వేజాతమహోత్సవాః॥ ౩౯ ॥సత్రాజితంసమాహూయసభాయాంరాజసన్నిధౌ । ప్రాప్తించాఖ్యాయభగవాన్మణింతస్మైన్యవేదయత్ ॥ ౪౦ ॥ సచాతివ్రీడితోరత్నంగృహీత్వాఽవాఙ్ముఖస్తతః । అనుతప్యమానోభవనమగమత్స్వేనపాప్మనా॥౪౧॥సోఽనుధ్యాయంస్తమేవార్థంబలవద్విగ్రహాకులః । కథంమృజామ్యాత్మరజఃప్రసీదేద్వాఽచ్యుతఃకథమ్॥ ౪౨ ॥ కింకృత్వాసాధుమహ్యంస్యాన్నశపేద్వాజనోయథా । అదీర్ఘదర్శనంమూఢంమూఢంధిగ్ద్రవిణలోలుపమ్॥ ౪౩ ॥ దాస్యేదుహితరంతస్మైస్త్రీరత్నంరత్నమేవచ । ఉపాయోఽయంసమీచీనస్తస్యశాన్తిర్నచాన్యథా ॥ ౪౪ ॥ ఏవంవ్యవసితోబుద్ధ్యాసత్రాజిత్స్వసుతాంశుభామ్ । మణించస్వయముద్యమ్యకృష్ణాయోపజహారహ॥ ౪౫ ॥ తాంసత్యభామాంభగవానుప

ద్ధృషీకేశం-తత్రాపి,పత్న్యాసహితం-మణిఃగ్రీవాయాంయస్య-త-ముపలభ్య-సర్వే-జాతమహోత్సవా ఆసన్ ❀॥ ౩౯ ॥❀ సత్రాజితమితి ॥ రాజ్ఞఃఉగ్రసేనస్య-సన్నిధౌ - ప్రాప్తింమణిలాభప్రకార-మాఖ్యాయ-తస్మైసత్రాజితే,మణిం,న్యవేదయత్ అర్పయామాస ❀ ॥ ౪౦ ॥ ❀సచేతి॥స్వేన-పాప్మ నాయాచ్ఛాపైఫల్యకరణమిథ్యాపవాదావాదనాదిరూపేణా-నుతప్యమానఃస్వగృహం,జగామ ❀ ॥ ౪౧ ॥ ❀సస;త్రాజి - త్తమేవా-ర్థమపరాధరూప-మనుచిన్తయన్-అఘమితిచపారః-బలవతాభగవతా-యో-విగ్రహోవిరోధ-స్తేన-ఆకులశ్చ-చిన్తయామాసేతిశేషః-చిన్తాప్రకారమెవాహ ॥ కథమితిసార్ధేన ॥ ఆత్మరజఃస్వాపరాధం-మృజామ్యపనయామి-కథంవా-అచ్యుతః - ప్రసన్నో-భవేత్ ❀ ॥ ౪౨ ॥ ❀కింకృత్వా-కస్మిన్కర్మణికృతఇత్యర్థః-సాధుభద్రం-స్యాత్ కథంచ - మాం,జనో - నశపేత్-మాం-ధిక్-అహంసన్ద్వ్యఇత్యర్థః- తత్రహేతుంవదన్నాత్మానంవిశినష్టి॥అదీర్ఘదర్శనందూరంపశ్యతీత్యభిజ్ఞం-మూఢంమన్దమతిం -విత్తైకాసక్తమ్ ❀ ॥ ౪౩ ॥ ❀ఇత్థంవిచార్యనిశ్చినోతి॥దాస్యఇతి॥ స్త్రీరత్నందుహితరం-రత్నంస్యమన్తకంచ - కృష్ణాయ-దాస్యామి -అన్యథా - యదినదాస్యేఇత్యర్థః-తస్యకృష్ణస్య-శాన్తిశ్చిత్తసమాధి-ర్నభవేత్ ❀ ॥ ౪౪ ॥ ❀ఏవమితి॥ బుద్ధ్యా-వ్యవసితోనిశ్చిన్వన్-శుభాంశుభలక్షణాం-స్వసుతాంసత్యభామాం-మణింస్యమన్తకంచఉద్యమ్యఉద్ధృత్యాదాయవా,కృష్ణాయ,సమర్పయామాస ❀॥ ౪౫ ॥❀ తామితి॥ఉపయెమెవివాహితవాన్

౪౨ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ ధ్యాయంస్తదేవాఘమ్.

కథంభూతాం. బహుభిః కృతవర్మశతధన్వాదిభిః-యాచితాం. రూపాదిభిరన్వితాం చ-తత్ర-రూపం సౌష్ఠవం - శీలం సుస్వభావః-గుణాః ప్రదిమకరుణాదయః ॥ ౪౮ ॥ భగవానితి॥ ఉక్తిమేవాహ॥ నమణిమితి॥ హే నృప సత్రాజిత-మణిం, న ప్రతీచ్ఛామః న ప్రతిగృహ్ణీమః-కిన్తు - శ్రీరత్నమేవ ప్రతీచ్ఛామః-దేవభక్తస్య- తవైవ-మణిః-రాస్తాం తిష్ఠతు, వయం తు-కేవలం - ఫలభాగినః - దుర్భిక్షాదిశాన్తి రూపఫలభాగినః - యద్వా - తవాపుత్రత్వాత్త్వదీయం ధనమస్మాకమేవేత్యతః ఫలభాగిన ఇత్యర్థః ॥ ౪౯ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే షట్పఞ్చాశో ఽధ్యాయః

ఫలభాగిన ఇత్యుక్తం - తదేవదర్శయితుం మణికథా శేషమాహ సప్తపఞ్చాశత్తమేన ॥ విజ్ఞాతార్థ ఇత్యాదినా ॥ విజ్ఞాతః విదితః - అర్థః-పాణ్డవాః బిలద్వారేణ జతుగృహాన్నిర్గతా ఇత్యేవంవిధో ఽర్థో - యేన-తథాభూతో ఽపి - కేవలం-ప్రాకృతలోక ఇవ, పాణ్డవాన్ - కున్తీం చ-దగ్ధాన్ జతుగృహేష్వితి శేషః, ఆకర్ణ్య-కుల్యకరణే కులోచితసంవ్యవహారార్థం-రామేణ-సహితః, కురూన్ దేశాన్-యయౌ ॥ ౧ ॥ భీష్మం కృపమితి ॥ పాణ్డవేతరేషాం జతుగృహదుఃఖాభావాద్భీష్మాదీన్ సమాగమ్యేత్యుక్తం॥ తుల్యకష్టాన్-ఆత్మనా తుల్యదుఃఖాన్, హా కష్టం దుఃఖం ప్రాప్తమిత్యేవం - తాన్ప్రత్యూచతుః, సాన్త్వయామాసతుః ॥ ౨ ॥ జ్ఞాత్వేతి॥ తదా అక్రూరకృతవర్మాణౌ-భగవానధునా -అత్ర - నాస్తి, అయమేవావసర, ఇత్యేవమన్తరం సమయం, జ్ఞాత్వా, హే రాజన్ శతధన్వాన-మూచతుః ॥ ఉక్తిమేవాహ ॥ మణిరిత్యాదినా సపాదేన॥ న గృహ్యతే, త్వయేతి

మేమే యథావిధి । బహుభిర్యాచితాం శీలరూపౌదార్యగుణాన్వితామ్ ॥ ౪౮ ॥ భగవానాహ న మణిం ప్రతీచ్ఛామో వయం నృప । తవాస్తాం దేవభక్తస్య వయం తు ఫలభాగినః ॥ ౪౯ ॥ ******************
********* ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, షట్పఞ్చాశో ఽధ్యాయః *********
శ్రీశుక ఉవాచ ॥ విజ్ఞాతార్థో ఽపి భగవాన్దగ్ధానాకర్ణ్య పాణ్డవాన్ । కున్తీం చ కుల్యకరణే సహరామో యయౌ కురూన్ ॥ ౧ ॥ భీష్మం కృపం స విదురం గాన్ధారీం ద్రోణమేవ చ। తుల్యకష్టాన్ సమాగమ్య హా కష్టమితి హోచతుః ॥ ౨ ॥ లబ్ధ్వైతదన్తరం రాజన్ శతధన్వానమూచతుః । అక్రూరకృతవర్మాణౌ మణిః కస్మాన్న గృహ్యతే ॥ ౩ ॥ యో ఽస్మభ్యం సంప్రతిశ్రుత్య కన్యారత్నం విగర్హ్య నః । కృష్ణాయాదాన్న సత్రాజిత్కస్మాద్భ్రాతరమన్వియాత్ ॥ ౪ ॥ ఏవం భిన్నమతిస్తాభ్యాం సత్రాజితమసత్తమః । శయానమవధీల్లోభాత్స పాపః క్షీణజీవితః ॥ ౫ ॥ స్త్రీణాం విక్రోశమానానాం క్రన్దన్తీనామనాథవత్ । హత్వా పశుం సౌనికవన్మణిమాదాయ జగ్మివాన్ ॥ ౬ ॥ సత్యభామా చ పితరం హతం వీక్ష్య శుచార్పితా । వ్యలపత్తాత తాతేతి హా హతాస్మీతి ముహ్యతీ ॥ ౭ ॥ తైలద్రోణ్యాం మృతం ప్రాస్య జగామ గజసాహ్వయమ్ । కృష్ణాయ విదితార్థాయ తప్తాచఖ్యౌ పితుర్వధమ్ ॥ ౮ ॥ తదాకర్ణ్యేశ్వరౌ రాజన్ననుసృత్య నృలోకతామ్ । అహో నః పరమం కష్టమిత్యస్రాక్షౌ విలేపతుః ॥ ౯ ॥ ఆగత్య భగవాంస్తస్మాత్సభార్యః సాగ్రజః పురమ్ । శతధన్వానమారేభే హన్తుం హర్తుం మణిం తతః ॥ ౧౦ ॥ సో ఽపి కృష్ణోద్యమం జ్ఞాత్వా భీ

శేషః ॥ ౩ ॥ గృహ్యత్వే హేతుః॥ య ఇతి॥ యస్సత్రాజిత్, కన్యారత్నం సత్యభామా, మస్మభ్యం ప్రతిశ్రుత్య దాస్యామీతి ప్రతిజ్ఞాయ, నో ఽస్మాన్విగర్హ్య అనాదృత్య-కృష్ణాయ-దాదదౌ - అతః-మణిర్గ్రాహ్య ఇతి భావః॥ ననుజీవన్సత్రాజిత్క-థం మణిం దాస్యతీత్యత్రోచతుః॥ నేత్యాది ॥ సత్రాజిత్-కస్మాద్ధేతోః, భ్రాతరం ప్రసేనం-నాన్వియాన్నానుగచ్ఛేత్-హన్తవ్య ఏవ స ఇత్యర్థః ॥ ౪ ॥ ఏవమితి॥ ఇత్థం తాభ్యాం అక్రూరకృతవర్మభ్యాం - భిన్నా భేదితా-మతి-ర్యస్య-సో-ఽసత్తమః, పాపాత్మా -శతధన్వా- క్షీణజీవితః- హేతుగర్భమిదం-తత్త్వాత్- లోభాన్మణిలోభా-చ్ఛయానం-సత్రాజితం, హతవాన్ ॥ ౫ ॥ స్త్రీణామితి ॥ యథా, సౌనికః పశుహింసకః-పశుం-హన్తి-తద్వద్ధత్వా, అనాథవత్, స్త్రీణాం సత్రాజిన్నారీణాం, విక్రోశన్తీనామాక్రోశన్తీనాం రుదన్తీనాం సతీనామేవ - మణి- మాదాయ-జగామ ॥ ౬ ॥ సత్యభామేతి ॥ శుచా శోకేనార్పితా వ్యాప్తా ముహ్యతీ మధ్యే మధ్యే మూర్ఛాం ప్రాప్నువతీ వ్యలపత్, విలాపనప్రకారమేవాహ, తాత తాతేతి ॥ హా హతాస్మీతి ॥ ౭ ॥ తతో, మృతం-పితరం, తైలద్రోణ్యాం తైలకటాహే- ప్రాస్య నిధాయ-హస్తినపురం, జగామ, తత్రాగత్య, విజ్ఞాతపితృమరణరూపార్థాయ-అజానత ఇవ స్థితాయ, కృష్ణాయ, పితు,ర్వధం, శతధన్వకృత - మాచఖ్యౌ ॥ ౮ ॥ త,ద్వచాఖ్యానం-శ్రుత్వా, హే రాజన్, ఈశ్వరౌ రామకృష్ణౌ, నృలోకతామనుసృత్య నరచేష్టామభినయన్తావిత్యర్థః-అస్రాక్షౌ అశ్రుపూర్ణనేత్రౌ, అహో, నో ఽస్మాకం, పరమమనవధికం, కష్టం దుఃఖం - ప్రాప్తం, ఇత్యేవం, విలేపతుః విలపితవన్తౌ ॥ ౯ ॥ తత,స్స సత్యభామ.స్సాగ్రజ,స్స భగవాన్, పురం ద్వారకా, మాగత్య, శతధన్వానం, హంతుం, తతశ్శతధన్వనో, మణిం, హర్తుం చా, రేభే ఉద్యుక్తవాన్ ॥ ౧౦ ॥ సో ఽపి శతధన్వాఽపి-కృష్ణస్యో,ద్యమము ద్యోగ-మాకర్ణ్య, ప్రాణపరీప్సయా ప్రాణ

రిరక్షిషయా, కృతవర్మాణం, సాహాయ్యం సహాయార్థం, అయాచత, స చ కృతవర్మా అబ్రవీత్ ✽ ॥ ౧౧ ॥ ✽ ఉక్తిమేవాహ॥ నా
హమితి॥ ద్వాభ్యాం॥ హేళనం ప్రాతికూల్యం-న కుర్యాం, తత్ర హేతుమాహ ॥ కోన్వితి ॥ తయోః రామకృష్ణయోః, వృజినమప
రాధం, కుర్వన్, కోను పురుషః, క్షేమాయ కల్పేత క్షేమం ప్రాప్నుయాదిత్యర్థః న కోపీతి భావః ✽ ॥ ౧౨ ॥ ✽ కింత్వయేత్థం దృష్ట
మిత్యత్రోదాహరణమాత్రమాహ ॥ కంస ఇతి ॥ యస్మిన్ శ్రీకృష్ణే, ద్వేషాద్ధేతోః-శ్రియా రాజ్యశ్రియా, ప్రాణైశ్చేతి శేషః-త్యా
జితః-తథా-జరాసన్ధోఽపి సప్తదశసఙ్ఖ్యకా-త్సంయుగా, ద్విరథః, శరీరమాత్రావశిష్టో-గతః ✽ ॥ ౧౩ ॥ ✽ ఇత్థం-తేన-ప్రత్యా
ఖ్యాతః, అక్రూరం, సహాయ్యం, అయాచత॥ సోపీతి । సోఽప్యక్రూరోఽపి ఉక్తిమేవాహ క ఇత్యాదినా ॥ ఆత్మనేనమ ఇత్యన్తే
న ఈశ్వరయోః రామకృష్ణయోః, బలం జానన్ కః-పుమాన్, విరుధ్యేత, ఈశ్వరాభ్యామితి శేషః ✽ ॥ ౧౪ ॥ ✽ భవతో బలం వక్తుం
తావత్తస్య కృత్స్నజగదుదయవిభవలయలీలత్వమాహ ॥ య ఇతి ॥ అవతి రక్షతి ॥ అజః స్పృజ్యగతజన్మాదిస్పర్శరహితః, తేన-
కో విరుధ్యేతేతి భావః॥ సర్వేప్యేవం కిం న విదురిత్యత ఆహ॥ చేష్టామితి॥ యస్య భగవతః, అజయా మాయయా-మోహితాః, సర్వే,
చేష్టాం విశ్వసృష్ట్యాదిరూపాం, న విదుః, మోహితా అజయేత్యత్ర సన్ధిరార్షః ✽ ॥ ౧౫ ॥ ✽ బలం ప్రపఞ్చయతి ॥ య ఇతి॥ యో
భగవాన్, బాలస్తత్రాపి సప్తవర్షవయాస్సన్నేవ, శైలం గోవర్ధనమేకేనైవ పాణినోత్పాట్య, లీలయా దధార, యథా అ
ర్భకశ్శిలీన్ధ్రముత్పాట్య, ధరతి, తద్వత్, శిలీన్ధ్రం భూతాళకుసుమమ్ ✽ ॥ ౧౬ ॥ ✽ అతస్స కేవలం నమస్కార్య ఏవేత్యభి

తః ప్రాణపరీప్సయా । సాహాయ్యం కృతవర్మాణమయాచత స చాబ్రవీత్ ॥ ౧౧ ॥ నాహమీశ్వరయోః కుర్యాం
హేళనం రామకృష్ణయోః । కో ను క్షేమాయ కల్పేత తయోర్వృజినమాచరన్ ॥ ౧౨ ॥ కంసస్సహానుగోఽపేతో య
ద్ద్వేషాత్త్యాజితశ్శ్రియా । జరాసన్ధస్సప్తదశసంయుగాద్విరథో గతః ॥ ౧౩ ॥ ప్రత్యాఖ్యాతస్స చాక్రూరం పా
ర్ష్ణిగ్రాహమయాచత । సోఽప్యాహ కో విరుధ్యేత విద్వానీశ్వరయోర్బలమ్ ॥ ౧౪ ॥ య ఇదం లీలయా విశ్వం సృజ
త్యవతి హన్త్యజః । చేష్టాం విశ్వసృజో యస్య న విదుర్మోహితా ఽజయా ॥ ౧౫ ॥ యస్సప్తహాయనశ్శైలము
త్పాట్యైకేన పాణినా । దధార లీలయా బాల ఉచ్ఛిలీన్ధ్రమివార్భకః ॥ ౧౬ ॥ నమస్తస్మై భగవతే కృష్ణాయాద్భుత
కర్మణే । అనన్తాయాదిభూతాయ కూటస్థాయాత్మనే నమః ॥ ౧౭ ॥ ప్రత్యాఖ్యాతస్స తేనాపి శతధన్వా మహామ
ణిమ్ । తస్మిన్న్యస్యాశ్వమారుహ్య శతయోజనగం యయౌ ॥ ౧౮ ॥ గరుడధ్వజమారుహ్య రథం రామజనార్దనౌ ।
అన్వయాతాం మహావేగైరశ్వై రాజన్ గురుద్రుహమ్ ॥ ౧౯ ॥ మిథిలాయాముపవనే విసృజ్య పతితం హయమ్ । ప
ద్భ్యామధావత్సన్త్రస్తః కృష్ణోఽప్యన్వద్రవద్రుషా ॥ ౨౦ ॥ పదాతేర్భగవాంస్తస్య పదాతిస్తిగ్మనేమినా । చ
క్రేణ శిర ఉత్కృత్య వాససోర్వ్యచినోన్మణిమ్ ॥ ౨౧ ॥ అలబ్ధమణిరాగత్య కృష్ణ ఆహాగ్రజాన్తికమ్ । వృథా హతశ్శ
తధనుర్మణిస్తత్ర న విద్యతే ॥ ౨౨ ॥ తత ఆహ బలో నూనం స మణిశ్శతధన్వనా । కస్మింశ్చిత్పురుషే న్యస్తస్తమన్వి
ష్టం పురం వ్రజ ॥ ౨౩ ॥ అహం వైదేహమిచ్ఛామి ద్రష్టుం ప్రియతమం మమ । ఇత్యుక్త్వా మిథిలాం రాజన్ వివేశ య

ప్రయన్నమస్కరోతి ॥ నమ ఇతి ॥ భగవతే షాడ్గుణ్యపూర్ణాయ, అత ఏవ, అద్భుతమమానుషముద్దైవం చ, కర్మ, యస్య, తస్మై-
అనన్తాయ అపరిచ్ఛేద్యస్వరూపస్వభావాయ ఆదిభూతాయ జగత్కారణభూతాయ, కూటస్థాయ స్వరూపతస్స్వభావత
శ్చ నిర్వికారాయ, ఆత్మనే సర్వాన్తరాత్మనే, కృష్ణాయ, తస్మై, నమో నమః ✽ ॥ ౧౭ ॥ ✽ ప్రత్యాఖ్యాత ఇతి ॥ తేన అక్రూరేణా
ప్యేవం, ప్రత్యాఖ్యాతః, స శతధన్వా, మహామణిం, తస్మిన్నక్రూరే న్యస్య నిధాయ, అక్రూరాధీనం కృత్వేత్యర్థః, శతయోజనగం
శతయోజనైర్గన్తవ్యం దేశం, యయౌ ✽ ॥ ౧౮ ॥ ✽ తదా, గరుడో ధ్వజే యస్మిన్, తం, రథమారుహ్య, హే రాజన్, మహావే
గైః, అశ్వైర్గమనసాధనైః, గురుద్రుహం శ్వశురహన్తారం, శతధన్వానమన్వయాతాం॥ అన్వగచ్ఛతామ్ ✽ ॥ ౧౯ ॥ ✽ మిథి
లాయా ఇతి ॥ శతయోజనమాత్రగామిత్వాత్తతః పరం గన్తుమశక్తం-పతితం, హయమశ్వం, విసృజ్య, సన్త్రస్తః, పద్భ్యామ
ధావత్, ఏవం ధావన్తం, శతధన్వానం, రుషా, భగవానప్యన్వధావత్ ✽ ॥ ౨౦ ॥ ✽ పదాతేరితి॥ తిగ్మనేమినా తీక్ష్ణధారే
ణ, చక్రేణ, తస్య, శిర-ఉత్కృత్యాభిత్వా-తస్య వాససోరన్తరీయోత్తరీయయోః-మణిం, వ్యచినోత్ మృగయామాస-అక్రూరే మణి
రస్తీతి సర్వజ్ఞతయా విదిత్వాఽపి నామవచనార్థం తథాకృతవానిత్యర్థః ✽ ॥ ౨౧ ॥ ✽ తదాహ॥ అలబ్ధమణిరితి ॥ న లబ్ధో మణి
ర్యేన, తథాభూతః-అగ్రజాన్తికమాగత్య, ఉవాచ॥ ఉక్తిమేవాహ॥ వృథేతి, తత్ర, శతధన్వని ✽ ॥ ౨౨ ॥ ✽ ఏవముక్తోఽపి
స, బలో బలభద్రః, సర్వజ్ఞత్వాత్, తం కృష్ణమాహ॥ నూనమితి॥ నూనం-కస్మింశ్చిత్పురుషే, మణిః-న్యస్తః, అత, స్తమన్విష్టం
స్వపురం, ద్వారకాం, గచ్ఛేతి॥ ౨౩ ॥ తతః పునః-సర్వజ్ఞేనైవం చేష్టితం మద్విశ్చ నాయమేతి గూఢమన్యురాహ ॥ అహమితి॥ వైదే

హంజనకం॥ఇతీతి॥ హే రాజన్, యదునన్దనో బలభద్రః ❋ ॥ ౨౪ ॥ ❋ మైథిలో జనకః, తం రామం, దృష్ట్వా, ప్రీతమానసః, సస్నేహః, ఉత్థాయ, పూజార్హం, రామం అర్హణైః పూజాసాధనైః యథావిధిపూజయామాస ॥ ఉవాసేతి ॥ విభూ రామః, కతిచిత్సమాః వత్సరాన్, ఉషితవాన్ ❋ ॥ ౨౫ ॥ ❋ ప్రాసఙ్గికమాహ ॥ తత ఇతి ॥ధృతరాష్ట్రస్యాపత్యం, సుయోధనః, తదా, కాలేఽవసరే, తతో రామాత్, గదాం, అశిక్షత్, గదాధారణవిద్యాం గృహీతవానిత్యర్థః ॥ సుయోధనం విశినష్టి ॥ మానిత ఇతి ❋ ॥ ౨౬ ॥ ❋ సత్యభామామస్యవస్థామిత్యాహ॥ కేశవ ఇతి ॥ ఏత్య ఆగత్య, శతధన్వనో, నిధనం వధం, మణేరలాభం చ, ప్రియాయాస్సత్యభామాయాః, ప్రాహ ॥ ప్రియకృత్ప్రియం కుర్వన్నివ ❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋ తత ఇతి ॥ సుహృద్భిః, సహితో, భగవాన్ - హతస్య బన్ధోశ్శ్వశురస్య సత్రాజితస్య, క్రియా ఉత్తరక్రియాః, కారయామాస, కాస్తాః యాః, కారయామాస, త్యత్రాహ ॥యాయాః క్రియాః, సాంపరాయికాః పరలోకహేతవః తా ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౨౮ ॥ ❋ అక్రూర ఇతి ॥ ప్రయోజకౌ మణిహరణార్థం శతధన్వనః ప్రవర్తకౌ - హేతుగర్భమిదం - తత్త్వాత్ - భయేన - విత్రస్తౌ - కృతవేపథూ - ద్వారకాయాస్సకాశాత్ - వ్యూషతుః ప్రోషితవన్తౌ - తత్రాక్రూరః కృష్ణానుమత ఏవ గతః - కృతవర్మా తు భక్తపక్షపాతప్రాకట్యభయాదేవోపేక్షిత ఇతి గమ్యతే - కథమన్యథా సర్వజ్ఞస్య రవజ్ఞానం తయోస్సంభవతి ❋ ॥ ౨౯ ॥ ❋ తదేవం వారాణస్యాం దానపతిసమాఖ్యయా మణిహస్తోఽక్రూరేరుక్మవేదికైర్మహాధ్వరైర్యజమానే నివసతి - కృష్ణేనైవ ప్రస్థాపితోఽక్రూర ఇతి కర్ణేకర్ణే జపతి సతి జనే - సత్యభామారామాదీనామప్యవిశ్వాసే జనసఙ్గ్రహాయాక్రూరమాహూయ సాక్షేపం కృష్ణః ప్రాహ - ఇదం చ భగవన్మతం సంగోప్య కేచన ఋషయః అక్రూరానయనే కారణాన్తరము

దునన్దనః ॥ ౨౪ ॥ తం దృష్ట్వా సహసోత్థాయ మైథిలః ప్రీతమానసః । అర్హయామాస విధివదర్హణీయం సమర్హణైః ॥
ఉవాస తస్యాం కతిచిన్మిథిలాయాం సమా విభుః ॥ ౨౫ ॥ తతోఽశిక్షద్గదాం కాలే ధార్తరాష్ట్రస్సుయోధనః ।
మానితః ప్రీతియుక్తేన జనకేన మహాత్మనా ॥ ౨౬ ॥ కేశవో ద్వారకామేత్య నిధనం శతధన్వనః । అప్రాప్తిం చ మణేః
ప్రాహ ప్రియాయాః ప్రియకృద్విభుః ॥ ౨౭ ॥ తతస్స కారయామాస క్రియాం బన్ధోర్హతస్య వై । సాకం సుహృద్భిర్భ
గవాన్యా యాస్స్యుస్సాంపరాయికాః ॥ ౨౮ ॥ అక్రూరః కృతవర్మా చ శ్రుత్వా శతధనోర్వధమ్ । వ్యూషతుర్భయ
విత్రస్తౌ ద్వారకాయాః ప్రయోజకౌ ॥ ౨౯ ॥ అక్రూరే ప్రోషితేఽరిష్టాన్యాసన్వై ద్వారకౌకసామ్ । శారీరామా
నసాస్తాపా ముహుర్దైవికభౌతికాః ॥ ౩౦ ॥ ఇత్యఙ్గోపదిశన్త్యేకే విస్మృత్య ప్రాగుదాహృతమ్ । మునివాసనివా
సే కిం ఘటేతారిష్టదర్శనమ్ ॥ ౩౧ ॥ దేవేఽవర్షతి కాశీశః శ్వఫల్కాయాగతాయ వై । స్వసుతాం గాన్దినీం ప్రాదా
త్తతోఽవర్షత్స్మ కాశిషు ॥ ౩౨ ॥ తత్సుతస్తత్ప్రభావోఽసావక్రూరో యత్ర యత్ర హ । దేవోఽభివర్షతే తత్ర నో
పతాపా న మారికాః ॥ ౩౩ ॥ ఇతి వృద్ధవచశ్శ్రుత్వా నైతావదిహ కారణమ్ । ఇతి మత్వా సమానీయ ప్రాహాక్రూ

మువర్ణయన్తి ॥ తద్దూషయితుమనువదతి మునిః ॥ అక్రూరే ప్రోషిత ఇతి ॥ ప్రోషితే దేశాన్తరఙ్గతే సతి - ద్వారకాస్థానాం జనానాం - శారీరా మానసా ఇత్యాధ్యాత్మికతాపకీర్తనం - తత్ర - శారీరా వ్యాధయః - మానసా ఆధయః - దైవికా ఇత్యాధిదైవికతాపోక్తిః - భౌతికా ఇత్యాధిభౌతికస్య ❋ ॥ ౩౦ ॥ ❋ ఇతీతి ॥ అక్రూరోఽక్రూరమానయామాసేత్యాదిః ఏవ - మన్యే ఋషయః, ఉపదిశన్తీత్యనువాదః ॥ అథ తద్దూషయతి ॥ అఙ్గేతి ॥ అఙ్గ హే రాజన్ ప్రాగుదాహృతం - శ్రీకృష్ణమాహాత్మ్యం, యత్ర యత్ర భగవానవసన్నస్తత్ర తత్ర తాపత్రయసంభావనా నాస్త్యేవంవిధం - విస్మృత్య - తద్ద్ఉపదిశన్తీత్యర్థః - తదేవాహ ॥ మునివాసనివాస ఇతి ॥ మునీనాం స్వనివాసదేశేషు తాపత్రయనివర్తకానాం - వాసస్యాశ్రయభూతస్య శ్రీకృష్ణస్య - నివాసే సత్య - నిష్టదర్శనం దుఃఖోత్పేక్షణం - దుఃఖసంభావనాపీతి యావత్ - కిం ఘటేత - న ఘటత ఏవేత్యర్థః ❋ ॥ ౩౧ ॥ ❋ అథాన్యదపి ఋషిమతం దూషయితుమనువదతి ॥ దేవ ఇత్యాదినా ॥ శ్రుత్వేత్యన్తేన ॥ శ్రుత్వేత్యనన్తరమక్రూరమానయామాసేతి శేషః ॥ వృద్ధవచః ప్రదర్శనమేవ దేవ ఇత్యాదినా - ఇతీత్యన్తేన ॥ పురా కిల - కాశిషు కాశీదేశేషు - దేవే పర్జన్యే - అవర్షతి సతి - తద్దేశాధిపతిః - తత్రాగతాయ - శ్వఫల్కాయ - స్వసుతాం - గాన్దినీం - దదౌ - తతః - స పర్జన్యః - తద్దేశేష్వవర్షత్ ❋ ॥ ౩౨ ॥ ❋ తత్సుతః శ్వఫల్కస్య సుతః - తత్ప్రభావః పితృతుల్యప్రభావోఽక్రూరో - యత్ర యత్ర - వసతి - తత్ర తత్ర - దేవోఽభివర్షతే - న తత్రోపతాపాః - మారికా అపమృత్యుహేతవశ్చ - సన్తి ❋ ॥ ౩౩ ॥ ❋ ఇత్యేవంవిధం - వృద్ధానాం - వచః - ఆకర్ణ్య - అక్రూరమానయామాసేతి ॥ తద్దూషయతి ॥ సత్యమేవం - తథాఽప్యే - తావదేవాక్రూరానవస్థానమాత్రమేవ - తత్రవృష్ట్యుపతాపాద్యభావే చ - న కారణం - కింతు - మణ్యవస్థానం చేతి ॥ ఇతి మత్వేతి ॥ ఇత్యేవం సత్యక్రూరే దేశాన్తరస్థే సతీత్యర్థః - మత్వా - అక్రూరం - సమ్యగానీయ - ప్రాహ ॥ స్వాభిమతానయనకారణం తు - వక్ష్యమాణేన « కిన్తు మామగ్రజస్సమ్యఙ్న ప్రత్యేతి మణిం ప్రతి », ఇతి భగవద్వచనేనైవ స్ఫుటీభవిష్యతీత్యత్ర

నోక్తం ॥ యద్వా॥ అద్భుతచేష్టితో భగవాన్ అక్రూరానయనార్థవ్యాజేన స్వనివాసభూతాయామపి ద్వారకాయాం తాపత్రయముత్పాద్య అఙ్గ హే ఆర్య హే సత్యభామే, అహో అక్రూరే ప్రోషితే సత్యప్రతాపా ఉపస్థితాః తథాహ్యన్యే జనాః ప్రాజ్ఞయోదాహృతం మణిప్రభావం విస్మృత్యైవముపదిశన్తి ॥ మునిర్మననశీలోఽక్రూరః, తస్య మణియుక్తస్య నివాసస్తన్నివాసేతత్సమీపనివాసదేశేఽపి మణియుక్తాక్రూరనివాససమీపదేశస్య రిష్టదర్శనం న ఘటత ఏవేత్యుక్త్వా తథైవ దేవ ఇత్యాదిరూపం వృద్ధవచశ్శ్రుత్వా అక్రూరావస్థానమాత్రమేవ న కారణం కిన్తు మణేరపీత్యేవం రామాదివిశ్వాసార్థం వృద్ధవచశ్చ విమృశ్య దూతైరక్రూరమానయామాసేత్యాహ ॥ అక్రూర ఇత్యాదిభిః ॥ అస్మిన్ పక్షే అవిస్మృత్యేతిచ్ఛేదః అక్రిష్టదర్శనమిత్యస్యానన్తరమిత్యుక్త్వేతి శేషః దేవోఽభివర్షతే తత్రేత్యస్య కాశీదేశేష్విత్యర్థః ✻ ॥ ౩౪ ॥ ✻ కథమిత్యత ఆహ ॥ పూజయిత్వేతి ॥ ఏనమక్రూరమభిభాష్య సంబోధ్య విజ్ఞాతాఖిలచిత్తజ్ఞః సర్వాభిప్రాయజ్ఞః యే పురుషాః తేన విజ్ఞాతాః స తథా బుద్ధిమత్పురుషాన్తర్గతవేదీ మహాభాగవతస్యాస్య మర్యాదత్తేఽపి మణావపేక్షా నాస్త్యేవ తస్మాదాహూతో మణినాసహైవాగత ఇతి జానన్నిత్యర్థః ✻ ॥ ౩౫ ॥ ✻ ఉక్తమేవాహ ॥ నన్వితి చతుర్భిః ॥ హే దానపతే అక్రూర స్యైవేదం నామాన్తరం స్యమన్తకమణిః శతధన్వనా త్వయి నిహితః అధునా ఆస్తే చ నోఽస్మాకం పూర్వమేవ శతధన్వనో వధాత్ప్రాగేవ విదితః ✻ ॥ ౩౬ ॥ ✻ తతః కిం మతమాహ ॥ సత్రాజిత ఇతి ॥ అనపత్యత్వాదపుత్రకత్వాత్తస్య దుహితుః సుతా దౌహిత్రాస్తస్య అపస్తిలోదకాని పిణ్డాంశ్చ నినీయ దత్వా ఋణం విముచ్యాపాకృత్య అవశేషితం సర్వం దాయం రిక్థం గృహ్ణీయుః ఋణాపాకరణే యావదపేక్షితం తదతిరిక్తం సర్వమపుత్రస్య ధనం దౌహిత్రా గృహ్ణీయురితి శాస్త్రార్థ ఇత్య

రం జనార్దనః॥ ౩౪॥ పూజయిత్వాఽభిభాష్యైనం కథయిత్వా ప్రియాః కథాః। విజ్ఞాతాఖిలచిత్తజ్ఞః స్మయమాన ఉవాచ హ॥ ౩౫ ॥ నను దానపతే న్యస్తస్త్వయ్యాస్తే శతధన్వనా। స్యమన్తకో మణిః శ్రీమాన్విదితః పూర్వమేవ నః॥ ౩౬ ॥ సత్రాజితోఽనపత్యత్వాద్గృహ్ణీయుర్దుహితుస్సుతాః। దానం నినీయాపః పిణ్డాన్విముచ్యర్ణం చ శేషితమ్॥ ౩౭ ॥ తథాఽపి దుర్ధరస్త్వన్యైస్త్వయ్యాస్తాం సువ్రతే మణిః। కిన్తు మామగ్రజస్సమ్యఙ్న ప్రత్యేతి మణిం ప్రతి॥ ౩౮ ॥ దర్శయస్వ మహాభాగ బన్ధూనాం శాన్తిమావహ। అవిచ్ఛిన్నా మఖాస్తేఽద్య వర్తన్తే రుక్మవేదయః॥ ఏవం సామభిరాలబ్ధః శ్వఫల్కతనయో మణిమ్। ఆదాయ వాససాచ్ఛన్నం దదౌ సూర్యసమప్రభమ్॥ ౪౦ ॥ స్యమన్తకం దర్శయిత్వా జ్ఞాతిభ్యో రజ ఆత్మనః। ప్రమృజ్య పాణినా భూయస్తస్మై ప్రత్యర్పయత్ప్రభుః ౪౧ ॥ యస్త్వేతద్భగవత ఈశ్వరస్య విష్ణోర్వీర్యాఢ్యం వృజినహరం సుమఙ్గళం చ। ఆఖ్యానం పఠతి శృణోత్యనుస్మరేద్వా దుష్కీర్తిం దురితమపోహ్య యాతి శాన్తిమ్ ॥ ౪౨ ॥ ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

✻✻✻✻✻✻✻✻✻ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే దశమస్కన్ధే సప్తపఞ్చాశోఽధ్యాయః ✻✻✻✻✻✻✻✻✻

శ్రీశుక ఉవాచ॥ ఏకదా పాణ్డవాన్ద్రష్టుం ప్రతీతాన్పురుషోత్తమః। ఇన్ద్రప్రస్థం గతశ్శ్రీమాన్యుయుధానాదిభిర్వృ

ర్థః ✻ ॥ ౩౭ ॥ ✻ తథాఽపీతి॥ తథాఽప్యేవం శాస్త్రార్థేఽపి మణిస్త్వయ్యేవాస్తాం తథైవ తిష్ఠతు న తు తద్దౌహిత్రైః గృహ్యత ఇత్యర్థః తత్ర హేతుం వదన్మణిమక్రూరం చ విశినష్టి॥ అన్యైర్దుర్ధరః అశక్యః సువ్రతే శోభనం వ్రతమాచారో యస్మిన్ తస్మిన్ త్వయి కిన్త్వగ్రజో రామః మణిం ప్రతి సమ్యఙ్న ప్రత్యేతి నవిశ్వసితి మణిమహం తిరోధాపితవానిత్యాశఙ్కత ఇతి భావః అతో హే మహాభాగ్యవన్ దర్శయస్వ మణిమితి శేషః శాన్తిం చిత్తసమాధిమావహ సంపాదయ ॥ నాస్తీతి మా వోచ ఇత్యాహ॥ అవిచ్ఛిన్నా ఇతి॥ యతస్తే స్వర్ణవేదయః సంతతా మఖా యజ్ఞాశ్చ వర్తన్తే ప్రవర్తన్తే అతోఽస్త్యేవేత్యనుమినోమీత్యర్థః ✻ ॥ ౩౯ ॥ ✻ ఏవమితి॥ ఇత్థం సామోక్తిభిరాలబ్ధః హృది స్పృష్టః దదౌ కృష్ణాయేతి శేషః ✻ ॥ ౪౦ ॥ ✻ స్యమన్తకమితి॥ విభుః శ్రీకృష్ణః జ్ఞాతిభ్యో రామాదిభ్యః ఆత్మనః స్వస్య రజః మిథ్యాభిశాపం ప్రమృజ్య అపాస్య పాణినా స్వహస్తేనైవ పునః తస్మై అక్రూరాయ మణిం ప్రత్యర్పయద్దదౌ ✻ ॥ ౪౧ ॥ ✻ ఉక్తాఖ్యానకథనశ్రవణస్మరణాదిఫలం వదన్నిగమయతి॥ యస్త్వితి॥ విష్ణోర్వీర్యాణాం ప్రభావప్రకాశనేనాఢ్యం యుక్తం వదతాం, శృణ్వతాం స్మరతాం చ పాపహరం అనేనానిష్టనివర్తకత్వముక్తం సుమఙ్గళం మఙ్గళావహం చేత్యనేన ఇష్టప్రాపకత్వం యః పుమానేవంవిధమాఖ్యానం వదేచ్ఛృణుయాద్వా అనుస్మరేద్వా స దుష్కీర్తిం దురితం చ నిరస్య మనశ్శాన్తిం ముక్తిసాధనభూతాం యాతి ప్రాప్నోతి ✻ ॥ ౪౨ ॥ ✻ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే సప్తపఞ్చాశోఽధ్యాయః ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

అథ భగవతః కాళిన్దీమిత్రవిన్దానాగ్నజితీభద్రాలక్ష్మణానాం వివాహం వర్ణయత్యష్టపఞ్చాశత్తమేన తావత్కాళిన్దీవివాహోపోద్ఘాతమాహ ॥ ఏకదేత్యాదినా ॥ అథోపయేమ ఇత్యతః ప్రాక్తనేన॥ ప్రతీతాన్ద్రష్టా ఇతి శ్రుతానపి పునర్ద్రష్టుపదగ్ర

పౌసరైర్వృద్ధప్రతీతాన్-పాణ్డవాన్ - ద్రష్టుం- యుయుధానస్సాత్యకి-రాదిర్యేషాం, తైః - యదుభిః-పరివృతః-ఇన్ద్రప్రస్థం-యయౌ ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ దృష్ట్వేతి॥ పృథాయాః కున్త్యాః-అపత్యాని-వీరాః యుధిష్ఠిరాదయః - తమాగతం-కృష్ణం దృష్ట్వా-యుగప-దుత్తస్థుః-యథా, ప్రాణా ఇన్ద్రియాణి-ఆగతం-ముఖ్యం పఞ్చవృత్తిప్రాణ-మనూత్తిష్ఠన్తి, తద్వత్ ❋ ॥ ౨ ॥ ❋ పరిష్వజ్యేతి॥ ప్రీతా-స్తమచ్యుత-మాలిఙ్గ్య - అచ్యుతస్యా-ఙ్గసఙ్గేన-హతాన్యే-నాంసి పాపాని-యేషాం- తే-పార్థా-స్తస్యా- నురాగేణసహితం-స్మితం యస్మిన్-త-న్ముఖ-మవలోక్య-ముదం హర్షం ప్రాపుః ❋ ॥ ౩ ॥ ❋ యుధిష్ఠిరస్యేతి॥ పాదాభివన్దనం కృత్వా- తయోరధికవయస్త్వాదితి భావః - ఫల్గునం అర్జునం-పరిరభ్యాలిఙ్గ్య - తస్య తుల్యవయస్త్వాత్-యమాభ్యాం యమళాభ్యాం నకులసహదేవాభ్యాం-అభివాదితః నమస్కృతః-తయోర్న్యూనవయస్త్వాదితి భావః ❋ ॥ ౪ ॥ ❋ పరమాసనమితి ॥ కృష్ణా ద్రౌపదీ-నవోఢా-నవమచిర-మూఢా వివాహితా-అతఏవ-కిఞ్చి-ద్వ్రీడితా సతీ శనైః-ఆగత్య-కృష్ణ-మభ్యవన్దత ననామ ❋ ॥ ౫ ॥ ❋ తథైవేతి॥ యథా కృష్ణ-స్తథా-సాత్యకిశ్చ - యథాయోగ్యం-పూజితః - బహుమతః-అభివన్దితశ్చ-నిషసాద-ఉపవిష్టవాన్-తథా - ఽన్యే చ యాదవః-పార్థైః-పూజితాః-కృష్ణం-పరిత-ఉపాసత ❋ ॥ ౬ ॥ ❋ పృథామితి॥ పృథాం కున్తీం సమభ్యేత్య-కృత మభివన్దనం-యేన-సః, అతిస్నేహేనార్ద్రే సజలే, దృశౌ-యస్యాః, తయా , పృథయా, అభిరమ్భితః పరిష్వక్తః-పితృభగిన్యా పృథయా-పరిపృష్టాః కుశలప్రశ్నవిషయాః, బాన్ధవా వసుదేవాదయో , యస్య సః-సస్నుషాం పుత్రభార్యాసహితాం, తాం పృథా-మాపృ

తః॥ ౧ ॥ దృష్ట్వా తమాగతం పార్థా ముకున్దమఖిలేశ్వరమ్। ఉత్తస్థుర్యుగపద్వీరాః ప్రాణా ముఖ్యమివాగతమ్॥ ౨ ॥ పరిష్వజ్యాచ్యుతం వీరా అఙ్గసఙ్గహతైనసః । సానురాగస్మితం వక్త్రం వీక్ష్య తస్య ముదం యయుః॥ ౩ ॥ యుధిష్ఠిరస్య భీమస్య కృత్వా పాదాభివన్దనమ్ । ఫల్గునం పరిరభ్యాథ యమాభ్యామభివాదితః॥ ౪ ॥ పరమాసన ఆసీనం కృష్ణా కృష్ణమనిన్దితా । నవోఢా వ్రీడితా కించిచ్ఛనైరేత్యాభ్యవన్దత॥ ౫ ॥ తథైవ సాత్యకిః పార్థైః పూజితశ్చాభివన్దితః । నిషసాదాసనేఽన్యే చ పూజితాః పర్యుపాసత॥ ౬ ॥ పృథాం సమాగత్య కృతాభివన్దనస్తయాఽతిహార్దార్ద్రదృశాఽభిరమ్భితః । ఆపృష్టవాంస్తాం కుశలం సహస్నుషాం పితృష్వసారం పరిపృష్టబాన్ధవః॥ ౭ ॥ తమాహ ప్రేమవైక్లబ్యరుద్ధకణ్ఠాఽశ్రులోచనా। స్మరన్తీ తాన్బహూన్క్లేశాన్క్లేశాపాయాత్మదర్శనమ్॥ ౮ ॥ తదైవ కుశలం నోఽభూత్సనాథాస్తే కృతా వయమ్ । జ్ఞాతీన్నః స్మరతా కృష్ణ భ్రాతా మే ప్రేషితస్త్వయా॥ ౯ ॥ న తేఽస్తి స్వః పర ఇతి విశ్వస్య సుహృదాత్మనః । తథాఽపి స్మరతాం సర్వాన్క్లేశాన్హంసి హృది స్థితః ॥ ౧౦ ॥ యుధిష్ఠిర ఉవాచ ॥ కిం న ఆచరితం శ్రేయో న వేదాహమధీశ్వర । యోగేశ్వరాణాం దుర్దర్శో యన్నో దృష్టః కుమేధసామ్॥ ౧౧ ॥ ఇతి వై వార్షికాన్మాసాన్రాజ్ఞా సోఽభ్యర్థితః సుఖమ్ । జనయన్నయనానన్దమిన్ద్రప్రస్థౌకసాం విభుః॥ ౧౨ ॥ ఏకదా

ష్టవాన్ కుశలం పప్రచ్ఛ ❋ ॥ ౭ ॥ ❋ తమితి॥ ప్రేమ్ణా-వైక్లబ్యమధార్ష్ట్యం - తేన, రుద్ధః, కణ్ఠో, యస్యాః, సా, అశ్రు, లోచనయోః-యస్యాః సా - పృథా- తాన్ భూతపూర్వాన్ క్లేశాన్స్మరన్తీ , క్లేశాపాయాయాత్మానం దర్శయతీతి తథా , తం - కృష్ణం ఆహ ❋ ॥ ౮ ॥ ❋ ఉక్తిమేవాహ॥ తదైవేతి॥ నోఽస్మాకం, కుశల, మభూత్, తథా, వయం- తే త్వయా-సనాథాశ్చ, కృతాః-కదా-యదా, జ్ఞాతీన్ బన్ధూ-న్నోఽస్మాన్-స్మరతా, త్వయా-మమ భ్రాతా అక్రూరః, ప్రేషితః ❋ ॥ ౯ ॥ ❋ జ్ఞాతీనిత్యనేన ప్రాప్తాం మమతాం వారయితుమాహ ॥ నేతి ॥ తే తవ-స్వః-పర-ఇతిచ-భ్రాన్తి-ర్నాస్తి-తత్ర హేతుః-విశ్వస్యేతి-జగత-స్సుహృచ్చ-ఆత్మా అన్తరాత్మా చ, తస్య-కథం తర్హి యుష్మాన్స్మరామీత్యత ఆహ॥ తథాపీతి॥ స్వపరభ్రాన్త్యభావేఽపి-స్మరతాం భక్తానాం-హృది, స్థిత-స్త్వం-శశ్వత్సదా-క్లేశాన్-హంసి నాశయసి ❋ ॥ ౧౦ ॥ ❋ అథ యుధిష్ఠిరః ప్రాహ॥ కిమితి॥ హే అధీశ్వర, అస్మాభిః ,కిం-పుణ్యం, చరితం కృత-మితి, న వేద్మి, కృతం పుణ్యమీదృశమితి న వేద్మి కిన్తు, సామాన్యతో మహత్పుణ్యం కృతమేవేతి తు వేద్మీతి భావః - కుతః- యత్ యస్మాత్, యోగీశ్వరాణామపి ద్రష్టు,మశక్యో-భవాన్, కుమేధసాం విషయాసక్తచిత్తానామస్మాకం-దృష్టః ❋ ॥ ౧౧ ॥ ❋ ఇతీతి॥ ఇత్థం-రాజ్ఞా యుధిష్ఠిరేణా-భ్యర్థితో బహుమతః, సభగవాన్, వార్షికా-న్మాసాన్, సుఖం యథా తథా, న్యవసదితి శేషః ❋ ॥ ౧౨ ॥ ❋ కాళిన్దీదర్శనప్రసఙ్గమాహ॥ ఏకదేతి॥ తదైకదా , విజయోఽర్జునః, వానరో హనూమత్ప్రతికృతిః , ధ్వజే యస్మిన్-తం, రథమారుహ్య-అక్షయా అక్షీణా, స్సాయకా, యయో,స్తౌ, తూణౌ ఇషుధీ చా,దాయ, సన్నద్ధః కవచితః - కృష్ణేన సహితో, విహర్తుం-నిర్జనం, వనం, ప్రావిశత్, వ్యాళాస్సర్పాః, గజా వా, అయం వక్ష్యమాణకథాయాః " యదా చ కృష్ణస్సందిష్ట ,, ఇత్యాదికాయాః

పాశ్చాత్యవృత్తాన్తః, ఖాణ్డవదహనాత్పూర్వం గాణ్డీవప్రాప్త్యనుపపత్తేః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ౧౪ ॥ ❁ తత్రేతి॥ తత్ర వనే, శరైః వ్యాఘ్రాదీనవిధ్యజ్జఘాన ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ తానితి॥ తత్ర, మేధ్యాన్ కర్మార్హాన్ మృగాన్, రాజ్ఞే యుధిష్ఠిరాయ, కిఙ్కరాః, నిన్యుః ప్రాపయామాసుః. భవిష్యదర్థత్వశఙ్కాం వ్యుదస్యతి, పర్వణ్యుపాగత ఇతి - పర్వప్రయుక్తకర్మణ్యుపస్థితే సతీత్యర్థః, తతః, తృడ్భ్యాం అశనాయాపిపాసాభ్యాం, పరిశ్రాన్తో బీభత్సుః అర్జునః, యమునాం, జగామ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ ఉపస్పృశ్య స్నాత్వా, మహారథౌ కృష్ణార్జునౌ, విశదం నిర్మలం, వారి జలం పీత్వా, చారు సున్దరం దృశ్యత ఇతి తథా, తాం, చరన్తీం, కాంచిత్ కన్యాం, దదృశతుః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ తామితి॥ సఖ్యా కృష్ణేన, ప్రేషితః, ఫల్గునోఽర్జునః శోభనా ద్విజా దన్తాః, యస్యాః, రుచిరమాననం యస్యాః, తాం, వరమాకాఙ్క్షన్తీమివ స్థితాం ప్రమదోత్తమాం, పప్రచ్ఛ ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ ప్రశ్నమేవాహ॥ కా త్వమితి ॥ కస్యాసి కస్య సమ్బన్ధిన్యసి, కిం కర్తుమిచ్ఛసి, అహం తు, పతిమిచ్ఛన్తీం కన్యాం త్వాం, మన్యే, హే శోభనే కథయ ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ అహమితి॥ సవితురాదిత్యస్య, దుహితేతి కస్యాసీత్యస్యోత్తరం, కిం చికీర్షసీత్యస్యోత్తరమాహ॥ పతిమిత్యాది ॥ వరేణ్యం వరణీయం విష్ణుం పతిం కామయమానా పరమం తపః ఆస్థితా ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ బహుషు సత్స్వపి కిం విశేషేణ విష్ణుమేవ కామయస ఇత్యత ఆహ॥ నాన్యమితి ॥ హే వీర తం విష్ణుం, ఋతే వినా, అన్యం, న వృణే తత్ర హేతుం వదన్ తం విశినష్టి, శ్రియో నికేతనం ఆశ్రయం, శ్రీర్హి

రథమారుహ్య విజయో వానరధ్వజమ్ । గాణ్డీవం ధనురాదాయ తూణీ చాక్షయసాయకౌ ॥ ౧౩ ॥ సాకం కృష్ణేన సన్నద్ధో విహర్తుం విజనం వనమ్ । బహువ్యాళమృగాకీర్ణం ప్రావిశత్పరవీరహా ॥ ౧౪ ॥ తత్రావిధ్యచ్ఛరైర్వ్యాఘ్రాన్ సూకరాన్మహిషాన్రురూన్ । శరభాన్గవయాన్ఖడ్గాన్ హరిణాన్ శశశల్యకాన్ ॥ ౧౫ ॥ తాన్నిన్యుః కిఙ్కరా రాజ్ఞే మేధ్యాన్పర్వణ్యుపాగతే । తతః తృట్పరిశ్రాన్తో బీభత్సుర్యమునామగాత్ ॥ ౧౬ ॥ తత్రోపస్పృశ్య విశదం పీత్వా వారి మహారథౌ । కృష్ణౌ దదృశతుః కన్యాం చరన్తీం చారులోచనామ్ ॥ ౧౭ ॥ తామాసాద్య వరారోహాం సుద్విజాం రుచిరాననామ్ । పప్రచ్ఛ ప్రేషితస్సఖ్యా ఫల్గునః ప్రమదోత్తమామ్ ॥ ౧౮ ॥ కా త్వం కస్యాసి సుశ్రోణి కుతో వా కిం చికీర్షసి । మన్యే త్వాం పతిమిచ్ఛన్తీం కన్యే కథయ శోభనే ॥ ౧౯ ॥ కాళిన్ద్యువాచ ॥ అహం దేవస్య సవితుర్దుహితా పతిమిచ్ఛతీ । విష్ణుం వరేణ్యం వరదం తపః పరమమాస్థితా ॥ ౨౦ ॥ నాన్యం వృణే పతిం వీర తమృతే శ్రీనికేతనమ్ । తుష్యతాం మే స భగవాన్ ముకున్దోఽనాథసంశ్రయః ॥ ౨౧ ॥ కాళిన్దీతి సమాఖ్యాతా వసామి యమునాజలే । నిర్మితే భవనే పిత్రా యావదచ్యుతదర్శనమ్ ॥ ౨౨ ॥ తథాఽవదద్గుడాకేశో వాసుదేవాయ సోఽపి తామ్ । రథమారోప్య తద్విద్వాన్ ధర్మరాజముపాగమత్ ॥ ౨౩ ॥ యదా చ కృష్ణస్సందిష్టః పార్థానాం పరమాద్భుతమ్ । కారయామాస నగరం విచిత్రం విశ్వకర్మణా ॥ ౨౪ ॥ భగవాంస్తత్ర నివసన్ స్వానాం ప్రియచికీర్షయా । అగ్నయే ఖాణ్డవం దాతుమర్జునస్యాస సారథిః ॥ ౨౫ ॥ సోఽగ్నిస్తుష్టో ధనురదాద్ధయాన్ శ్వేతాన్రథం నృప । అర్జునాయాక్షయౌ తూణీ వర్మ చాభేద్యమస్త్రిభిః ॥ ౨౬ ॥ మయశ్చ మోచితో వహ్నేస్సభాం సఖ్య ఉపాహరత్ । యస్మిన్దుర్యోధనస్యాసీజ్జలస్థలమతిభ్రమః ॥ ౨౭ ॥ స తేన సమనుజ్ఞాతస్సుహృద్భిశ్చానుమోదితః । ఆయయౌ ద్వారకాం భూయస్సాత్యకిప్రముఖైర్వృతః ॥ ౨౮ ॥ అథోపయేమే కాళిన్దీం సుపుణ్యర్త్వృక్ష ఊర్జితే । వితన్వన్పరమానన్దం

సర్వోత్తమం తమేవాశ్రితవతీ, అతోఽహమపి తమేవ వృణే, ఇతి భావః, దుర్లభస్స కథం త్వదిచ్ఛామాత్రేణ లభ్యేత ఇత్యత ఆహ॥ తుష్యతామితి॥ తత్ర హేతుః, అనాథానామనన్యనాథానాం సంశ్రయః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ అథ కా త్వమిత్యస్యోత్తరమాహ॥ కాళిన్దీతి॥ పిత్రా సవిత్రా యావదచ్యుతస్య శ్రీకృష్ణస్య, దర్శనం తావత్ నివసామి ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ తథేతి॥ గుడాకేశోఽర్జునః, వాసుదేవార్థం, తాం కన్యాం, రథమారోప్య తద్భగవదభిప్రేతం జానన్ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ అథార్జునాయ గాణ్డీవాదిప్రదానాత్మకం భగవచ్చేష్టితమాహ ॥ యదా చేతి ॥ సన్దిష్టః ఆదిష్టః, పార్థైరితి విభక్తివిపరిణామః కృష్ణః ప్రయోజకకర్తా విచిత్రం నానావిధశిలోపేతం, అత్యాశ్చర్యం, నగరం పార్థానామావాసార్థం, కారయామాస ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ తదా స్వానాం, ప్రియం కర్తుమిచ్ఛయా తత్ర నగరే నివసన్, అగ్నయే ఖాణ్డవం నామ వనం దాతుం అర్జునస్య సారథిర్బభూవ ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ స ఇతి॥ స దగ్ధఖాణ్డవోఽగ్నిః, అత ఏవ తుష్టః, హే నృప, అర్జునాయ ధనురాదీన్ దదౌ, అస్త్రిభిః అస్త్రధారిభిః అభేద్యం, వర్మ కవచమ్ ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ మయశ్చేతి॥ మయః ఖాణ్డవవనవాసీ వహ్నేస్సకాశాన్మోచితః సఖ్యే అర్జునాయ సభాముపాహరద్దదౌ॥ తాం విశినష్టి॥ యస్యామితి ॥ యస్యాం సభాయాం జలస్థలమతిభ్రమః జలే స్థలబుద్ధిః స్థలే జలబుద్ధిః, ఇత్యేవంవిధో యో భ్రమః స బభూవ ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ స ఇతి సకృష్ణః తేనార్జునేన సమనుజ్ఞాతః సుహృద్భిర్యుధిష్ఠిరాదిభిః అనుమోదితశ్చ, భూయః పునః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ అథేతి॥ ఊర్జితే గ్రహబలవతి సుపుణ్యమనుకూలమృతుం నక్షత్రం యస్మిన్ తస్మిన్ సుముహూర్తే, స్వానాం ద్వారకౌకసాం పరమానన్దం విస్తారయన్.

పరమం-మఙ్గళం,యస్య సః-వివాహితవాన్ *॥౨౯॥ * అథపఞ్చమం మిత్రవిన్దావివాహం ప్రస్తౌతి ॥ విన్దానువిన్దావితి ॥ ఆవ
న్త్యౌ అవన్తిరాజౌ-దుర్యోధనవశం దుర్యోధనాధీనతాం,అనుగచ్ఛత ఇతి తథా-తౌ-న్యషేధతాం న్యవారయతామ్ * ॥౩౦॥ *
రాజాధిదేవ్యా ఇతి ॥ తథా-భగవాన్ పితృష్వసుః స్వపితృభగిన్యాః - రాజాధిదేవ్యాః,తనయాం రాజ్ఞాం, పశ్యతాం సతామే
వ-హే రాజన్,ప్రసహ్య,హృతవాన్ * ॥ ౩౧ ॥ * అథ షష్ఠం నాగ్నజితీవివాహమనువర్ణయతి॥ కౌసల్యః కోసలదేశాధిపతిః,
అయోధ్యాధిపతిరిత్యర్థః,తస్య,దేవీ కాన్తిమతీ,సత్యానామ-కన్యా- అభూత్ , అన్వర్థం నామాన్తరమప్యాహ ॥ నాగ్నజితీతి॥
నగ్నజితోఽపత్యం స్త్రీ ,తథా-హే నృప * ॥ ౩౨ ॥ * నేతి ॥ ఖలాన్ దుర్వృత్తాన్-వీరాణాం,గన్ధమపి నసహన్త ఇతి తథా,
తాన్-సోఢుమశక్యాన్ గోవృషాన్,యో-జయతి-తేన-లభ్యాం . తాం నాగ్నజితీం-తాన్గోవృషాన్ , అజిత్వా- గా అనుధా
వమానానితి గోశబ్దాభిప్రాయః,వోఢుముద్వోఢుం,న శేకుః న ప్రబభూవుః * ॥ ౩౩ ॥ * తామితి॥ ఏవం స్థితే-భగవాన్-తాం,
వృషజితైవ-లభ్యాం,శ్రుత్వా,కౌసల్యపురమయోధ్యాం జగామ * ॥ ౩౪ ॥ * స ఇతి॥ ప్రత్యుత్థాయా-సనాదిభిః,మహతా,అ
ర్హణేన పూజాసాధనేన.పూజయన్ననుమోదితశ్చ భగవన్తం,సూహా * ॥ ౩౫ ॥ * ఉక్తిం వివక్షుస్తావన్నాగ్నజిత్యాత్సాహ
మనువర్ణయతి ॥ వరమితి ॥ నరేన్ద్రకన్యా,చకమే అకామయత-కిమితి- అయమేవ-మమ-పతిర్భూయాత్-కథం మదిచ్ఛామాత్రే
ణ భూయాదితి స్వయమేవాశఙ్క్య కామయతే ॥ మే మమ - ఆశిషః-కామాః అనలాః-నిర్విఘ్నాః-సత్యాః సన్తీశ్చ యథార్థాశ్చ-

స్త్వానాం పరమమఙ్గళమ్ ॥ ౨౯ ॥ విన్దానువిన్దావావన్త్యౌ దుర్యోధనవశానుగౌ । స్వయంవరే స్వభగినీం కృష్ణే స
క్తాం న్యషేధతామ్॥ ౩౦ ॥ రాజాధిదేవ్యాస్తనయాం మిత్రవిన్దాం పితృష్వసుః । ప్రసహ్య హృతవాన్ కృష్ణో రాజ
న్రాజ్ఞాం ప్రపశ్యతామ్॥ ౩౧ ॥ నగ్నజిన్నామ కౌసల్య ఆసీద్రాజాఽతిధార్మికః । తస్య సత్యాఽభవత్కన్యా దేవీ
నాగ్నజితీ నృప॥ ౩౨ ॥ తాం న శేకుర్నృపా వోఢుమజిత్వా సప్తగోవృషాన్ । తీక్ష్ణశృఙ్గాన్సుదుర్ధర్షాన్వీర్యగన్ధా
సహాన్ఖలాన్ ॥ ౩౩ ॥ తాం శ్రుత్వా వృషజిల్లభ్యాం భగవాన్ సాత్వతాం పతిః । జగామ కౌసల్యపురం సైన్యేన మ
హతా వృతః॥ ౩౪ ॥ స కోసలపతిః ప్రీతః ప్రత్యుత్థానాసనాదిభిః । అర్హణేనాపి గురుణా పూజయన్ప్రతినన్దితః॥
వరం విలోక్యాభిమతం సమాగతం నరేన్ద్రకన్యా చకమే రమాపతిమ్ । భూయాదయం మే పతిరాశిషోఽనలాః క
రోతు సత్యా యదహం ధృతవ్రతా॥ ౩౬ ॥ అర్చితం పునరిత్యాహ నారాయణ జగత్పతే । ఆత్మానన్దేన పూర్ణస్య క
రవాణి కిమల్పకః॥ ౩౭ ॥ యత్పాదపఙ్కజరజశ్శిరసా బిభర్తి శ్రీరబ్జజస్సగిరిశస్సహలోకపాలైః । లీలాతనూస్స్వ
కృతసేతుపరీప్సయా యః కాలేఽదధత్స భగవాన్మమ కేన తుష్యేత్॥ ౩౮ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ । తమాహ భగవాన్కృష్ణః
కృతాసనపరిగ్రహః । మేఘగమ్భీరయా వాచా సస్మితం కురునన్దన ॥ ౩౯ ॥ శ్రీభగవానువాచ । నరేన్ద్ర యాఞ్చా కవిభి
ర్విగర్హితా రాజన్యబన్ధోర్నిజధర్మవర్తినః । తథాఽపి యాచే తవ సౌహృదేచ్ఛయా కన్యాం త్వదీయాం న హి శుల్క
దా వయమ్॥ ౪౦ ॥ రాజోవాచ । కోఽన్యస్తేఽభ్యధికో నాథ కన్యావర ఇహేప్సితః । గుణైకధామ్నో యస్యా

కరోతు-సఙ్గవాన్ ఇతి శేషః ॥ తత్ర హేతుముద్భావయతి ॥ యద్యహం ధృతవ్రతం యయా సా - కృతపుణ్యా - భవేయమిత్య
ర్థః * ॥ ౩౬ ॥ * అథోక్తిమాహ ॥ అర్చితమితి॥ యద్యపి కోసలపతిః ప్రాగేవ హే స్యనే నైవ పాస్యరాజోక్తత్వలాభ-స్తథాఽపి-వర
మిత్యాదినా వ్యవహితత్వాదర్చితమాహేత్యుక్తం - పునశ్శబ్దో వాక్యాలఙ్కారే - హే నారాయణ - హే
జగత్పతే స్వాన్తనన్దేనైవ - పూర్ణస్య - తవ - అల్పకః తుచ్ఛోఽహం - కిం - కరవాణి . నకిమపి ప్రియఙ్కర్తుం శక్త ఇ
త్యర్థః ॥ యద్వా ॥ కింకరవాణ కింకరోఽహం - అత - ఆజ్ఞాపయేత్యర్థః - ఆత్మనస్సాన్వభావికకింకరతాం ద్యోతయి
తుం నారాయణేత్యాదిసంబోధనం - ఆత్మానన్దేనపూర్ణస్యేతి విశేషణంచేష్యవగ-న్తవ్యం * ॥ ౩౭ ॥ * అథ పరత్వం
స్వవక్తి॥ యత్పాదేతి ॥ అబ్జజో బ్రహ్మా-స-రుద్రః-లోకపాలైశ్చ- సహితః -శ్రీః లక్ష్మీశ్చ,శిరసా-యస్యైవ-పాదపఙ్కజరజో
బిభర్తి ఏకవచనం ప్రత్యేకాభిప్రాయకం - నాహం నారాయణః- కింతు-యదుష్వవ్యతమ-ఇత్యత ఆహ ॥ లీలాతనూరితి॥ స్వేన
త్వయా-కృతాః-యే-ధర్మసేతవో ధర్మమర్యాదాః-తేషాం-పరిత్రాణేచ్ఛయా-కాలే ధర్మజ్ఞానహానికాలే - లీలాతనూః లీలావి
గ్రహాన్ అనేనాకర్మవశ్యత్వముక్తం-దధత్ బిభ్రాణః-అనేన నారాయణ ఏవ సన్ ధర్మపరిత్రాణాయ యదుష్వవతీర్ణ ఇతి
లబ్ధం-ఏవంవిధో-భగవాన్-మమ-కేన కైంకర్యేణ-తుష్టో భవేత్ * ॥ ౩౮ ॥ * తమితి ॥ కృత-ఆసనపరిగ్రహో - యేన-సకృ
ష్ణః-తం కౌసల్యం- హే కురునన్దన-స్మితేన సహితం-యథా-తథా-ప్రాహ * ॥ ౩౯ ॥ * ఉక్తిమేవాహ ॥ నరేన్ద్రేతి॥ హే నరేన్ద్ర
యద్యపి స్వధర్మనిరతస్య రాజన్యబన్ధోః క్షత్రియస్య యాఞ్చా-విగర్హితా నిన్దితా - ప్రతిషిద్ధేతి యావత్-తథాపి సౌహృదేచ్ఛయా
త్వద్బన్ధుత్వేచ్ఛయా-త్వదీయాం-కన్యాం- యాచే - శుల్కదాః ద్రవ్యాదిప్రదాః-న భవామః * ॥ ౪౦ ॥ * ఇత్థముక్త ఆహ నగ్న

జత్కఇతి । హేనాథ-త్వత్తః,అభ్యధికః-కన్యాయా-ఈప్సితో-వరః-కోవాఽస్తి - సన్తిబహవఇత్యతోవిశినష్టి॥గుణైకఇతి॥ గుణానాంకల్యాణానా-మేకమేవ-ధామస్థానం-తథాభూతాత్ - యస్యేత్యపేక్షయా-షష్ఠ్యన్తంవా- యస్యతివా-ఙ్గేవక్షసి-శ్రీర్లక్ష్మీరనపాయినీ వివసతి ✻ ॥౪౧॥ ✻ కిన్త్వితి-హేసాత్వతర్షభ-సమయఃభాషాబన్ధనం-కిమర్థం-పుంసాంవరత్వేనాగతానాం సాఽపికిమర్థేత్యత్రాహ-కన్యాయా- వరః-అనురూప-స్తత్పరీప్సయాహేతుభూతయా ✻ ॥ ౪౨ ॥ ✻ కోఽసౌసమయ ఇత్యత్రతంవక్తుంతావత్తత్రాన్యేషామసమర్థతామాహ ॥ సప్తేతి ॥ హేవీర-దుర్దాన్తాఃఅశిక్షితాః-దురవగ్రహాఃఅపరాయత్తాః-తత్రసదర్శనమాహ॥ఏతైరితి॥ఏతైఃగోవృషైః-భిన్నాని-గాత్రాణి-యేషాం-తథా - బభూవుః-ఏతాన్యోగృహ్ణాతితస్యేయంకన్యేతిభావః ✻ ॥ ౪౩ ॥ ✻ యదీతి । అతో-యదీ-మే-వృషా-స్త్వయా - నిగృహీతా-స్స్యుర్భవేయుస్తర్హి-భవానేవ-మమ-దుహితు-రభిమతో-వరః ✻ । ౪౪ ॥ ✻ ఏవమితి ॥ పరికరముత్తరీయాదికం-లీలయైవేత్యనేనశ్రమాభావఉక్తః-తాన్వృషాన్ న్యగృహ్ణాత్ ✻ ॥ ౪౫ ॥ ✻ బద్ధ్వేతి॥దామభీరజ్జుభిః-భగ్నాఃదర్పాయేషాం-అతఏవ-హతం-ఓజోబలం-యేషాం,తాన్-వృషాన్ బద్ధ్వా-వ్యచకర్షఆకృష్టవాన్-యథా-బాలో-బద్ధాన్ - దారుమయాన్ , వృషాన్,వికర్షతితద్వత్ ✻ ॥ ౪౬ ॥ ✻ తతఇతి । తతో - వృషగ్రహణాత్ - ప్రీతఃపూర్వమేవప్రీతఃతతస్సుతరాంప్రీత ఇత్యర్థః - విస్మితశ్చ - రాజానగ్నజిత్ - ప్రభుః శ్రీ

ఙ్గేశ్రీర్వసత్యనపాయినీ ॥ ౪౧ ॥ కిన్త్వస్మాభిఃకృతఃపూర్వంసమయస్సాత్వతర్షభ । పుంసాంవీర్యపరీక్షార్థంక
న్యావరపరీప్సయా ॥ ౪౨ ॥సప్తైతేగోవృషావీరదుర్దాన్తాదురవగ్రహాః।ఏతైర్భగ్నాస్సుబహవోభిన్నగాత్రా
నృపాత్మజాః ॥ ౪౩ ॥ యదీమేనిగృహీతాస్స్యుస్త్వయైవయదునన్దన। వరోభవానభిమతోదుహితుర్మేశ్రియః
పతే॥ ౪౪ ॥ ఏవంసమయమాకర్ణ్యబద్ధ్వా పరికరంవిభుః । ఆత్మానంసప్తధాకృత్వా న్యగృహ్ణాల్లీలయైవ
తాన్ ॥ ౪౫ ॥ బద్ధ్వాతాన్దామభిశ్శౌరిర్భగ్నదర్పాన్హతౌజసః । వ్యచకర్షతథాబద్ధ్వాబాలోదారుమయాన్యథా॥౪౬॥తతఃప్రీతస్సుతాంరాజాదదౌకృష్ణాయవిస్మితః।తాంప్రత్యగృహ్ణాద్భగవాన్విధివత్సదృశీంప్రభుః॥౪౭॥
రాజపత్న్యశ్చదుహితుఃకృష్ణంలబ్ధ్వాప్రియంపతిమ్ । లేభిరేపరమానన్దంజాతశ్చపరమోత్సవః ॥ ౪౮ ॥శఙ్ఖ
భేర్యానకానేదుర్గీతవాద్యద్విజాశిషః । నరానార్యః ప్రముదితాస్సువాసస్స్రగలఙ్కృతాః ॥ ౪౯ ॥ దశధేను
సహస్రాణిపారిబర్హమదాద్విభుః । యువతీనాంత్రిసాహస్రంనిష్కగ్రీవసువాససామ్ ॥ ౫౦ ॥ నవనాగసహ
స్రాణినాగాచ్ఛతగుణాన్రథాన్ । రథాచ్ఛతగుణానశ్వానశ్వాచ్ఛతగుణాన్నరాన్ ॥ ౫౧ ॥ దంపతీరథమారో
ప్యమహత్యాసేనయావృతౌ । స్నేహవిక్లిన్న ✻హృదయోయాపయా†మాసకోసలః ॥ ౫౨ ॥ శ్రుత్వైతద్రు
రుధుర్భూపానయన్తంపథికన్యకామ్ । భగ్నవీర్యాస్సుదుర్ధర్షాయదుభిర్గోవృషైఃపురా ॥ ౫౩ ॥ తానస్యతశ్శ
రవ్రాతాన్బన్ధుప్రియకృదర్జునః । గాణ్డీవీకాలయామాససింహఃక్షుద్రమృగానివ॥ ౫౪ ॥పారిబర్హముపానీయ
ద్వారకామేత్యసత్యయా । రేమేయదూనామృషభోభగవాన్దేవకీసుతః ॥ ౫౫ ॥ శ్రుతకీర్తేస్సుతాంభద్రాము

కృష్ణః-సదృశీంఅనురూపాం-తాంకన్యాం-యథావిధి-ప్రత్యగృహ్ణాదుపయేమఇత్యర్థః ✻ ॥ ౪౭ ॥ ✻ రాజపత్న్యఇతి ॥ దుహితుః-ప్రియం-పతిం-లబ్ధ్వా-రాజపత్న్యః-పరమానన్దం-ప్రాపుః-తదా-మహో-త్సవశ్చా-సీత్ ✻ ॥ ౪౮ ॥ ✻ ఉత్సవమేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ శఙ్ఖేతి ॥ నేదుఃదధ్వనుః-తదా-గీతయుక్తాని- వాద్యాని-ద్విజానాం-ఆశిషఆశీర్వాదాశ్చ-నేదుః-శోభనై-ర్వాసోభిః . స్రగ్భిశ్చ-లఙ్కృతా-ఆసన్నితి శేషః ✻ ॥ ౪౯ ॥ ✻ విభుర్నగ్నజిత్ - దశధేనూనాం-సహస్రాణి-పారిబర్హముపాయన-మదాత్-నిష్కగ్రీవా-స్సువాససశ్చ-తాసాం-యువతీనాందాసీనాం త్రిసహస్ర-మదాదిత్యనుషఙ్గః ✻ ॥ ౫౦ ॥ ✻ నాగానాం గజానాం-సహస్రాణి-నాగాత్ నాగేభ్యః-శతగుణంశతగుణాన్నపలక్షాణి- రథాన్రథాద్రథేభ్యః-శతగుణాన్నవపద్మాన్, అశ్వాన్-నరాన్భృత్యాన్ ✻ ॥ ౫౧ ॥ ✻ దంపతీఇతి ॥ దంపతీనగ్నజిద్భార్యేతదా - రథ-మారోప్య,సభార్యం-కృష్ణమితి శేషః-స్నేహేన-ప్రక్లిన్నమార్ద్రం-హృదయం,యయో-స్తౌ-యాపయామాసతుఃగమయామాసతుః - యాపయామాసకోసల ఇతిపాఠేస్నేహప్రక్లిన్నహృదయఇతిపాఠ్యం-దంపతీనాగ్నజిత్శ్రీకృష్ణౌ ✻ ॥ ౫౨ ॥ ✻ శ్రుత్వేతి ॥ ఏతద్భగవతోయానం-శ్రుత్వా-యదుభిర్గోవృషైశ్చ-సప్తభి-ర్భగ్నంవీర్యం యేషాం-తథాభూతా అపి-దుర్ధర్షాః .కన్యకాం నయన్తం-కృష్ణం-పథి రురుధుః ✻ ॥ ౫౩ ॥ ✻ తానితి ॥ శరసమూహాన్-సస్యతఃక్షిపతః- ప్రయుఞ్జానానితియావత్ - తాన్భూపాన్-బన్ధూనాంకృష్ణాదీనాం , ప్రీతికృదర్జునః-గాణ్డీవిధృతగాణ్డీవః , కాలయామాసపలాయయాంచక్రే , యథా , క్షుద్రమృగాన్,సింహస్తద్వత్ ✻ ॥ ౫౪ ॥ ✻ పారిబర్హం-శ్వశురదత్త-మేత్యఆగత్య , సత్యయానాగ్నజిత్యాసహ ✻ ॥ ౫౫ ॥ ✻ అథస్తమంవివాహా

౫౨ ॥ శ్లో ✻ పా ॥ హృదయా   ౫౨ ॥ శ్లో † పా ॥ మాసతుస్తదా.

మాహ ॥ శ్రుతకీర్తేరితి ॥ స న్తర్దన-ఆదిర్యేషాం, తైః-భ్రాతృభిః-దత్తాం-కైకయస్యాపత్యభూతాం, స్వపితృష్వసుః శ్రుతకీర్తేస్సుతాం-భద్రాం నామ-కన్యా-ముపయేమే ❁ ॥ ౫౬ ॥ ❁ అష్టమంవివాహమాహ॥ సుతామితి ॥ మద్రదేశాధిపతేః, సుతాం శుభైః-లక్షణై-ర్యుక్తాం, లక్ష్మణాం నామ-కన్యాం, స్వయంవరే, అసహాయ ఏవసన్ , జహార , యథా, సుపర్ణోగరుత్మాన్, సుధాం, తద్వత్ ❁ ॥ ౫౭ ॥ ❁ ఇత్థంప్రధానపత్నీరుక్త్వా అథాన్యా అప్యాహ ॥ అన్యాశ్చేతి॥ కాస్తా ఇత్యత ఆహ ॥ భౌమమితి॥ భౌమంనరకాసురం, హత్వా, తన్నిరోధా, దానీతాః ❁ ॥ ౫౮ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే అష్టపఞ్చాశత్తమోఽధ్యాయః ***************************

భౌమంహత్వాతన్నిరోధాదాహృతా ఇత్యుక్తం - తద్విస్తరబుభుత్సయా పృచ్ఛతిరాజా ॥ యథేతి ॥ యేనభౌమేన-తాః స్త్రియో- నిరుద్ధాః స భౌమః యథా యేన ప్రకారేణ - హతః, చకారాద్యేన కారణేనేత్యపి బోద్ధవ్యం-త - దాచక్ష్వ వ్యాఖ్యాహి ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ ఆచష్టే॥ ఇన్ద్రేణేతి॥ ఇన్ద్రేణ- భౌమచేష్టితం-జ్ఞాపితస్సన్-ప్రాగ్జ్యోతిషపురం-యయౌ-ఇతి సంబన్ధః- కథంభూతేన - హృతంభౌమేన హృతం-ఛత్రం - యస్య - తేన - లోకపాలప్రధానత్వాదిన్ద్రస్య వరుణచ్ఛత్రహరణేఽపితస్యైవమానభఙ్గ ఇతి తథోక్తం-హృతే కుణ్డలే యస్యాస్సా-బన్ధుర్మాతా అదితి - ర్యస్య- తేన-హృత - మమరాద్రిస్థానం మణిపర్వతాత్మకం-యస్య-తేన - సత్యభామాగృహే భగవన్తమిన్ద్ర ఆగత్య విజ్ఞాపితవాన్ ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ తదా-తస్యాః కౌతుకాయత్తయా భార్యయా స

పయేమే పితృష్వసుః । కైకయీం భ్రాతృభిర్దత్తాం కృష్ణస్సన్తర్దనాదిభిః ॥ ౫౬ ॥ సుతాం చ మద్రాధిపతేర్లక్ష్మణాం లక్షణైర్యుతామ్ । స్వయంవరే జహారైకస్సుపర్ణస్సుధామివ ॥ ౫౭ ॥ అన్యాశ్చైవంవిధా భార్యాః కృష్ణస్యాసన్ సహస్రశః । భౌమంహత్వాతన్నిరోధాదాహృతాశ్చారుదర్శనాః॥ ౫౮ ॥ *************

****** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, అష్టపఞ్చాశత్తమోఽధ్యాయః.******

* నరకాసురవధారమ్భః. *

రాజోవాచ ॥ యథా హతో భగవతా భౌమో యేన చ తాః స్త్రియః । నిరుద్ధా ఏతదాచక్ష్వ విక్రమం శార్ఙ్గధన్వనః ॥ ౧ ॥ ఇన్ద్రేణహృత*ఛత్రేణ హృతకుణ్డలబన్ధునా । హృతామరాద్రిస్థానేన జ్ఞాపితో భౌమచేష్టితమ్॥ ౨ ॥ స భార్యోగరుడారూఢః ప్రాగ్జ్యోతిషపురం యయౌ । గిరిదుర్గైశ్శస్త్రదుర్గైర్జలాగ్న్యనిలదుర్గమమ్ ॥ మురపాశాయుతైర్ఘోరైర్దృఢైస్సర్వత ఆవృతమ్ ॥ ౩ ॥ గదయా నిర్బిభేదాద్రీన్ శస్త్రదుర్గాణి సాయకైః । చక్రేణాగ్నిం జలం వాయుం మురపాశాంస్తథాసినా॥ ౪ ॥ శఙ్ఖనాదేన యన్త్రాణి హృదయాని మనస్వినామ్ । ప్రాకారం గదయా గుర్వ్యా నిర్బిభేద గదాధరః ॥ ౫ ॥ పాఞ్చజన్యధ్వనిం శ్రుత్వా యుగాన్తాశనిభీషణమ్ । మురశ్శయాన ఉత్తస్థౌ దైత్యః పఞ్చశిరా జలాత్ ॥ ౬ ॥ త్రిశూలముద్యమ్య సుదుర్నిరీక్షణో యుగాన్తసూర్యానలరోచిరుల్బణః । గ్రసంస్త్రిలోకీమివ పఞ్చభిర్ముఖైరభ్యద్రవత్తార్క్ష్యసుతం యథోరగః ॥ ౭ ॥ ఆవిధ్య శూలం తరసా గరుత్మతే నిరస్య వక్త్రైర్వ్యనదత్స పఞ్చభిః । స రోదసీ సర్వదిశోఽమ్బరం మహానాపూరయన్నణ్డకటాహమావృణోత్॥ ౮ ॥ తదాప

హాయయా ఇతి ॥ యద్వా ॥ త్వదనుజ్ఞయైవ త్వత్సుతం హనిష్యామీతీతిహాసేనోక్తం భూమ్యైవరం దత్తం సత్యాపయితుం సత్యభామాయా భూమ్యంశత్వాత్తయా సహాయయా ఇతి॥ యద్వా ॥ నారదానీతపారిజాతైకకుసుమే రుక్మిణ్యై దత్తే సతి కుపితాం సత్యభామాం సాన్త్వయితుం తుభ్యం పారిజాతతరుమేవ దాస్యామీతి ప్రతిశ్రుతమితి హరివంశే ప్రసిద్ధం - తదర్థం తాం నీతవానితి-గరుడారూఢ ఇత్యత్ర హేతుం వదన్ పురం విశినష్టి ॥ గిరీతి ॥ గిరిదుర్గైః-శ్శస్త్రదుర్గైశ్చ-పలక్షితం- జలాగ్న్యనిలైశ్చ-పరితో వర్తమానైశ్చదుర్గమం-ఘోరైః-దృఢైశ్చ- మురస్య-పాశైః-పరిత-ఆవృతమ్ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ గదయేతి-చక్రేణ సుదర్శనేన-అగ్నిజలవాయూన్-నిర్బిభేద-అసినా ఖడ్గేన ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ మనస్వినాం స్వైరిణాం మురాదీనాం-హృదయాని - యన్త్రాణి - శఙ్ఖనాదేన ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ పాఞ్చజన్యేతి-యుగాన్తాశనేః-ధ్వనివద్భీషణం-పాఞ్చజన్యధ్వని-మాకర్ణ్య ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ త్రిశూలమితి యుగాన్తే, సూర్యాగ్న్యోరివ-రోచిర్దీప్తి - ర్యస్య-స-మురాసురః-అత ఏవోల్బణో దుస్సహో దుర్నిరీక్షస్సన్ , త్రిశూల-ముద్యత్య-పఞ్చభిర్ముఖై-స్త్రిలోకీం-గ్రసన్నివా-భ్యధావత్-యథోరగస్సర్పః-తార్క్ష్యసుతం గరుడం-తద్వత్ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ ఆవిధ్యేతి ॥ సముద్ర-శూల-మావిధ్యాలోల్య - తరసా బలేన-గరుడాయ - ప్రయుజ్య-పఞ్చభిర్వక్త్రైః- వ్యనదన్నాద-కింకుర్వన్-రోదసీద్యావాపృథివ్యౌ - ఖమన్తరిక్షం లోకోపరితనమాకాశం - సర్వేషాం శ్రోత్రబిలం వా-దిగన్తరంచా-పూరయన్ - నాదేనేతి శేషః- కృత్స్నమప్యణ్డకటాహ-మావృణోత్ ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ తదేతి॥ తిస్రశ్శిఖా యస్య-త- ద్గరుడాయ-గచ్ఛ-త్త్రిశూలం ఓజసా బలేన-

శరాభ్యాం - త్రిధా-చిచ్ఛేద-తంమురంచ-ముఖేషు-తాడయామాస ॥ సోఽపిమురో ఽపి-రుషా తస్మైకృష్ణాయ-గదాం-వ్యముఞ్చత ప్రాయుఙ్క్త ॥ ౯ ॥ ॥ తామితి॥ గదాగ్రజో-భగవాన్-స్వగదయా-తాంమురప్రయుక్తాం-ఆపతన్తీం-గదాం-మృధే యుద్ధే - సహస్రధా నిర్బిభేద,తతో-బాహూ-ఉద్ధృత్యా-భిధావతో-మురస్య - పఞ్చ-శిరాంస్య-జితో భగవాన్ చక్రేణ-చిచ్ఛేద ॥ ౧౦ ॥ ॥ వ్యసురితి॥నికృత్తాని-శీర్షాణిశిరాంసి-యస్యసః,అతఏవ-వ్యసుర్గతప్రాణో ఽమ్భసిజలే-పపాత॥యథే-న్ద్రతేజసో-పలక్షితేన-వజ్రేణ-నికృత్తశృఙ్గో గిరి - స్తద్వత్ ॥ తస్యేతి ॥ తస్యమురస్యా-త్మజాః-సప్త-పితుర్వధా- ద్దుఃఖితాః-ప్రతిక్రియాయై - అమర్షజుషఃక్రోధావిష్టాః భౌమేన,ప్రేషితాః,ధృతాన్యాయుధానియైస్తేచ,మృధే యుద్ధే,నిమిత్తే, పీఠనామానం-చమూపతిం-పురస్కృత్య - సముద్యతా ఆయత్తాః ,నిరగమన్ నిర్గతా బభూవురితిసంబన్ధః॥ తానేవస ప్తసఙ్ఖ్యాతానిర్దిశతి ॥ తామ్రఇతి ॥ ౧౧ ॥ ౧౨ ॥ ॥ ప్రాయుఙ్క్తేతి॥ఉల్బణాః,స్తే తామ్రాదయ ఆసాద్య అభ్యేత్య-రుషాక్రోధేనా-జితే కృష్ణే,శరాదీన్,ప్రాయుఙ్క్తవన్తః-తథా-భగవాన్-స్వమార్గణైస్స్వశరై-స్తచ్ఛస్త్రజాలం- తిలప్రమాణశ-శ్చిచ్ఛేద-హేతివిస్మయే ॥ ౧౩ ॥ ॥ తానితి ॥ నికృత్తాశ్ఛిన్నాని-శీర్షాదీని-యేషాంతాంస్తామ్రాదీన్ యమసదన-మనయత్ - వర్ష్మశరీరం - తచ్ఛోపాత్తాతిరిక్తప్రదేశపరం-ఇదమర్థంపృథగన్వేతవ్యమ్ ॥ ౧౪ ॥ ॥ స్వానీకపానితి॥స్వాన్-కాంశ్చి-దనీకపాన్ సేనాపతీన్ - అచ్యుతస్యసాయకైః-

తద్వై త్రిశిఖంగరుత్మతేహరిశ్శరాభ్యామహనత్త్రిధౌజసా । ముఖేషుతంచాపిశరైరతాడయత్తస్మైగదాంసోఽపిరుషావ్యముఞ్చత ॥ ౯ ॥ తామాపతన్తీంగదయామృధేగదాంగదాగ్రజోనిర్బిభిదేసహస్రధా । ఉద్యమ్యబాహూనభిధావతోఽజితశ్శిరాంసిచక్రేణజహారలీలయా॥ ౧౦ ॥ వ్యసుఃపపాతామ్భసికృత్తశీర్షో నికృత్తశృఙ్గోఽద్రిరివేన్ద్రతేజసా । తస్యాత్మజాస్సప్తపితుర్వధాతురాఃప్రతిక్రియామర్షజుషస్సముద్యతాః॥౧౧॥ తామ్రోఽన్తరిక్షశ్శ్రవణోవిభావసుర్వసుర్నభస్వానరుణశ్చసప్తమః । పీఠంపురస్కృత్యచమూపతిమ్మృధేభౌమప్రయుక్తానిరగుర్ధృతాయుధాః॥ ౧౨ ॥ ప్రాయుఙ్క్తాసాద్యశరానసీన్గదాశ్శక్త్యృష్టిశూలాన్యజితేరుషోల్బణాః।తచ్ఛస్త్రకూటంభగవాన్స్వమార్గణైరమోఘవీర్యస్తిలశశ్చకర్త హ॥ ౧౩ ॥ తాన్పీఠముఖ్యాననయద్యమక్షయం నికృత్తశీర్షోరుభుజాఙ్ఘ్రివర్ష్మణః॥ ౧౪ ॥ స్వానీకపానచ్యుతచక్రసాయకైస్తథానిరస్తాన్నరకోధరాసుతః । నిరీక్ష్యదుర్మర్షణఆస్రవన్మదైర్గజైఃపయోధిప్రభవైర్నిరాక్రమత్ ॥ ౧౫ ॥ దృష్ట్వాసభార్యంగరుడోపరిస్థితంసూర్యోపరిష్టాత్సతటిద్ఘనంయథా । కృష్ణంసతస్మైవ్యసృజచ్ఛతఘ్నీంయోధాశ్చసర్వేయుగపత్ప్రవివ్యధుః ॥౧౬॥ తద్భౌమసైన్యంభగవాన్గదాగ్రజోవిచిత్రవాజైర్నిశితైశ్శిలీముఖైః । నికృత్తబాహూరుశిరోఽఙ్ఘ్రివిగ్రహంచకారతర్హ్యేవహతాశ్వకుఞ్జరమ్॥ ౧౭ ॥ యానియోధైఃప్రయుక్తానిశస్త్రాస్త్రాణికురూద్వహ । హరిస్తాన్యచ్ఛినత్తీక్ష్ణైశ్శరైరేకైకశస్త్రిభిః ॥ ఉహ్యమానస్సుపర్ణేనపక్షాభ్యాంనిఘ్నతాగజాన్ ॥ ౧౮ ॥ గరుత్మతాహన్యమానాస్తుణ్డపక్షనఖైర్గజాః । పురమేవావిశన్నార్తానరకోయుధ్యయుధ్యత ॥ ౧౯ ॥దృష్ట్వావిద్రావితంసైన్యంగ

హతానితిశేషః - తథా-కాంశ్చి - న్నిరస్తాన్ దూరతఃపాతితాంశ్చ-దృష్ట్వా - ధరాసుతో నరకః.దుస్సహః - ప్రస్రవ-న్మదో-యేషాంతైః-పయోధిప్రభవైఃపయోధ్యన్తర్ద్వీపజై-ర్గజైస్సహనిరాక్రమత్ నిర్గతవాన్ ॥౧౫॥ ॥దృష్ట్వేతి ॥ యథా-సూర్యస్యో-పరిష్టాత్ , తటితాసహితం , ఘనంనీలమేఘం-తద్వ-త్సభార్యం-గరుడోపరిస్థితంకృష్ణం-తత్ర-సూర్యస్థానీయోగరుడః-తటిత్స్థానీయాభార్యా - ఘనస్థానీయస్తుకృష్ణః - ఇతివివేకః - సభౌమ-స్తస్మైకృష్ణాయ-శతఘ్నీంశక్తివిశేషం,వ్యసృజత్ప్రాయుఙ్క్త , తథా , యోధాశ్చ,భౌమసంబన్ధినః,యుగప - త్ప్రవివ్యధుఃతాడయామాసుఃస్వస్వాయుధైరితిశేషః ॥ ౧౬ ॥ ॥ తదితి ॥ విచిత్రా-వాజాఃపత్రాణి-యేషాం , తై -ర్నిశితై -శ్శిలీముఖైః-నికృత్తా,బాహవ- ఊరవ,శ్శిరోధరా,విగ్రహాదేహాశ్చయస్య-హతాఅశ్వాః, కుఞ్జరాశ్చ,యస్మిన్-తథాభూతం-తద్భౌమసైన్యం తర్హ్యేవయదావివ్యధుః,తస్మిన్నేవక్షణే-చకార ॥ ౧౭ ॥ ॥యానీతి ॥ హేకురూద్వహేత్యత్య్యాశ్చర్యేసంబోధనం-తథాహి , తైర్యోధైర్యానిశస్త్రాణి-ప్రయుక్తాని - బభూవుః-తత్ప్రాక్తైః పూర్వమేవతత్సైన్యం,సర్వం,హత్వా, పశ్చాత్తానిశస్త్రాణి, చిచ్ఛేద-తత్ప్రత్యేకైకంశస్త్రం, త్రిభిశ్శరైరితికథంభూతః పక్షాభ్యాం,గజాన్నిఘ్నతా-గరుత్మతో-హ్యమానః ॥ ౧౮ ॥ ॥కించ॥గరుత్మతేతి ॥ గరుత్మతాకర్త్రా,తుణ్డాదిభిఃసాధనైః హతాఃతాడితాఃఅతఏవార్తాగజాఃపురంప్రాక్ జ్యోతిషపురం-వివిశుః. నరకస్తు-యుద్ధే-అయుధ్యత ॥ ౧౯ ॥ ॥దృష్ట్వేతి॥ విద్రావితంపలాయితం-గరుడేన-పీడితం,స్వకీయం - బల - మాలోక్య - భౌమస్తంగరుడం-శక్త్యా-ప్రాహరత్ తాంవిశినష్టి॥

యతః యయాశక్త్యా-వజ్రః-ప్రతిహతః ✽ ॥ ౨౦ ॥ ✽ నేతి ॥ తయాశక్త్యా, తాడితోఽపి-గరుడో - నాకమ్పత-యథా-మాలయా-గజో-హత-స్తద్వత్ ॥ గరుడే- వ్యర్థోద్యమస్సన్, శూల-మాదదే స్వీకృతవాన్ ✽ ॥ ౨౧ ॥ ✽ తద్విసర్గాచ్చూలప్రయోగా-త్పూర్వమేవ,హరిః-నరకస్య-శిర-శ్చక్రేణ-చిచ్ఛేద-కథంభూతేన , క్షురస్యేవ-నేమిః ధారా యస్య తేన ✽ ॥ ౨౨ ॥ ✽ సకుణ్డలమితి ॥ కుణ్డలాభ్యాంసహితం-సున్దరేణ కిరీటేన-భూషితం శిరః- పృథివ్యాం,పతితం-సమ్యగజ్వలత్ ॥నరకసంబన్ధినో హా హేతి-ఋషయ స్తు-సాధు సాధ్వితి త్యూచుః - సురేశ్వరా స్తు కుసుమై-ర్వికిరన్తో-ముకున్దం తుష్టువుః ✽ ॥ ౨౩ ॥ ✽ తత శ్చేతి॥ భూః భూమి - ర్నరకస్యమాతా-ప్రత ప్తై-జామ్బూనదైః,యాని,రత్నాని,తైః -ర్భాస్వరే కుణ్డలే,తథా,వైజయన్త్యా,వనమాలయాసహ-ప్రాచేతసం వారుణం-ఛత్రం-మేర్వంశభూతం-మన్దరశిఖరం-మహామణించ-కృష్ణాయా,ర్పయామాస ✽ ॥ ౨౪ ॥ ✽ అస్తౌషీదితి ॥ హేరాజన్, దేవో,దేవవరైరర్చితశ్చ,తం,కృష్ణం,భక్త్యా,ప్రవణా,యా,ధీ స్తయా,పలక్షితా,తుష్టావ ✽ ౨౫ ॥ ✽ స్తుతిమేవాహ ॥ నమ స్తఇతి ॥ తావత్స్వరత్వభక్తానుగ్రహశీలత్వసర్వాన్తరాత్మత్వాదివిశిష్టం స్తువన్తీ నమస్కరోతి ॥ దేవానామిన్ద్రాదీనాం - దేవో బ్రహ్మేత స్యేశ-భక్తేచ్ఛయా భక్తానుగ్రహేచ్ఛయా ఉపాత్తరూపాయ గృహీతవిగ్రహాయ,తుభ్యం హే పరమాత్మన్,నమః ✽ ॥ ౨౬ ॥ ✽ పఙ్కజనాభాయేతిమన్త్రవిశేషేణ నమస్కరోతి ॥నమఇతి ॥ పఙ్కజంచతుర్ముఖోత్పత్తిస్థానభూతం-నాభిర్యస్య, తస్మై,జగత్కారణభూతాయేతిభావః , అతఏవ,సత్కీర్తిమయ్యా,పఙ్కజమాలాయస్య,తస్మై-పఙ్కజనేత్రాయ , పఙ్కజవత్ప్రపన్నజనతాపత్రయోపశమననేత్రాయ,పఙ్కజవత్సౌగన్ధ్య సౌకుమార్యాదియుక్తాఙ్ఘ్రయే,అనేనభక్తైర్ధ్యేయత్వముక్తమ్ ✽ ॥ ౨౭ ॥ ✽ అథధ్యేయత్వసమనియతకారణత్వవిశిష్టంనమస్కరోతి ॥ నమో

రుడేనార్దితం స్వకమ్ । తం భౌమః ప్రాహరచ్ఛక్త్యా వజ్రః ప్రతిహతో యతః ॥ ౨౦ ॥ నాకమ్పత తయా విద్ధో మాలాహత ఇవ ద్విపః । శూలం భౌమోఽచ్యుతం హన్తుమాదదే వితథోద్యమః ॥ ౨౧ ॥ తద్విసర్గాత్పూర్వమేవ నరకస్య శిరో హరిః । అపాహరద్గజస్థస్య చక్రేణ క్షురనేమినా ॥ ౨౨ ॥ సకుణ్డలం చారుకిరీటభూషితం శిరః పృథివ్యాం పతితం సమజ్వలత్ । హా హేతి సాధ్విత్యృషయస్సురేశ్వరా మాల్యైర్ముకున్దం వికిరన్త ఈడిరే ✽ ॥ ౨౩ ॥ తతశ్చ భూః కృష్ణముపేత్య కుణ్డలే ప్రతప్తజామ్బూనదరత్నభాస్వరే । సా వైజయన్త్యా వనమాలయాఽర్పయత్ప్రాచేతసం ఛత్రమథో మహామణిమ్ ॥ ౨౪ ॥ అస్తౌషీదథ విశ్వేశం దేవ దేవవరార్చితమ్ । ప్రాఞ్జలిః ప్రణతా రాజన్ భక్తిప్రవణయా ధియా ॥ ౨౫ ॥ ధరోవాచ ॥ నమస్తే దేవదేవేశ శఙ్ఖచక్రగదాధర । భక్తేచ్ఛోపాత్తరూపాయ పరమాత్మన్నమోఽస్తు తే ॥ ౨౬ ॥ నమః పఙ్కజనాభాయ నమః పఙ్కజమాలినే । నమః పఙ్కజనేత్రాయ నమస్తే పఙ్కజాఙ్ఘ్రయే ॥ ౨౭ ॥ నమో భగవతే తుభ్యం వాసుదేవాయ విష్ణవే । పురుషాయాదిబీజాయ పూర్ణబోధాయ తే నమః ॥ ౨౮ ॥ అజాయ జనయిత్రేఽస్య బ్రహ్మణేఽనన్తశక్తయే । పరావరాత్మన్భూతాత్మన్పరమాత్మన్నమో

భగవత ఇతి ॥ భగవత ఇతి కారణత్వోపయుక్తగుణపూర్తిరుచ్యతే , ఆదిబీజాయ కారణాయ,అనేనసృష్టికారణత్వముక్తం,అథ స్థితికారణత్వమాహ , వాసుదేవాయ విష్ణవే పురుషాయేతి , స్థితిర్హి మన్వాద్యన్తఃప్రవేశ స్వావతారాదిభిః , తత్రవాసుదేవాయేత్యనేన వసుదేవపుత్రత్వాదిరూపస్వావతారేణ స్థితిరభిప్రేతా , పురుషాయేత్యనేనమన్వాదిపురుషశరీరాన్తఃప్రవేశేన,విష్ణవ ఇత్యనేన కృత్స్నజగదన్తరాత్మతయా చాభిప్రేతా.పూర్ణబోధాయేత్యనేన లయకారణత్వం సూచితం,ప్రళయదశాయాం స్వానన్దానుభవపూర్ణాయాసహాయత్వేన స్థితాయేత్యర్థః ✽ ॥ ౨౮ ॥ ✽ అథ కారణత్వప్రయుక్తవికారాదిదోషప్రసఙ్గం వారయన్తీ నమస్కరోతి ॥ అజాయేతి॥ అస్యజగతో,జనయిత్రే, అనేననిమిత్తకారణత్వముక్తం , ఉపాదానకారణత్వం త్వాదిబీజాయేతి పురస్తాదేవోక్తం-తథాఽప్య, జాయ కార్యగతోత్పత్త్యాదివికారరహితాయ , వికారాణాం స్వశరీరభూతప్రకృతిపురుషగతత్వాదితిభావః , నహిలోకే కించిదేవం దృష్టమిత్యేవంవిధదుర్ఘటత్వశఙ్కాం వ్యావర్తయతి ॥ అనన్తశక్తయ ఇతి॥ అనన్తా అపరిమితాః,శక్తయః స్వాసాధారణాః ,అగ్న్యాదేర్దాహకత్వాదయ ఇవ , యస్య , తస్మై, బ్రహ్మణ ఇతి దృష్టాన్తార్థం-యథాస్వరూపేణ గుణైశ్చ నిరతిశయబృహత్త్వం త్వదసాధారణం , తథా కారణత్వమజత్వం చేతి,తర్హి జగదుపాదానత్వం కేనాకారేణేత్యపేక్షాయాం " నామరూపయోర్నిర్వహితా తే యదన్తరా తద్బ్రహ్మ ,, ఇతి శ్రుత్యుక్తవిధయా చిదచిద్గతనామరూపనిర్వాహకత్వోపయుక్తాన్తరాత్మత్వేనేత్యభిప్రేత్య సంబోధయతి ॥ పరావరాత్మన్ ఉచ్చావచజీవాన్తరాత్మన్, భూతాత్మన్ అచిదన్తరాత్మన్ - అచిదన్తరాత్మత్వం జీవసాధారణమితి తద్విశేషే పర్యవసాయయతి - పరమాత్మన్నితి - పరమాత్మశబ్దశ్చ గీతాచార్యేణ నిరుక్తః " యో లోకత్రయమావిశ్య బిభర్త్యవ్యయ ఈశ్వర ,, ఇతి-జీవ ఆత్మాపి స్వభావేనవ్యాపీ

త్వంతుస్వరూపతస్స్వభావతశ్చావ్యయ ఇత్యభిప్రేతమ్ ॥ ౨౯ ॥ ఉక్తనామభిరభిప్రేతమేవ కారణత్వంసువ్యక్తమాహ॥ త్వంవా ఇతి ॥ హేవిభో-తావ-త్త్వం - స్రష్టుమిచ్ఛుః-ఉత్కటం-రజో-బిభర్షి-రజోగుణప్రధానచతుర్ముఖాఖ్యదేహానుప్రవేశేనస్సృజసీత్యర్థః - జగతాం -వినాశాయసంహారాయ తమః ప్రధానకాగ్నిరుద్రాదీ - ననుప్రవిశసి తథాత్వేనవినాశయసీత్యర్థః-స్థానాయస్థితయేతు- హేజగత్పతే - ఉత్కటం సత్వం - బిభర్షి - సత్వప్రధానమన్వాదిశరీరకోభూత్వాపాలయసీత్యర్థః-నకేవలంసృష్ట్యాదివత్పాలనమపిసద్వారకమేవఅపిత్వద్వారకమపీత్యభిప్రాయేణవిశినష్టి ॥ అసంవృతః - అసంవృతో౽పిజీవాదిసంవరణరహితో౽పి - కేవలస్వావతారరూపేణాపి-పాలయసీత్యర్థః-ఉపాదానకారణత్వప్రయుక్తం కార్యానన్యత్వం వక్తుంకారణత్వం నస్వరూపేణాపితు ప్రకృతిపురుషకాలవైశిష్ట్యరూపేణేత్యభిప్రేత్యకారణత్వావస్థాయాంప్రకృత్యాదిశరీరకత్వమాహ ॥ కాలఇత్యాది ॥ ఇదంసామానాధికరణ్యంశరీరాత్మభావనిబన్ధనం-అతఏవ-స్వరూపతాదాత్మ్యనిబన్ధనత్వాశఙ్కానిరాసాయవిశినష్టి ॥ పరఇతి ॥ పరో౽న్యః- సన్నిహితత్వాత్కాలాదేరన్యఇత్యర్థః " ఐతదాత్మ్యమిదంసర్వం- తత్సత్యంసఆత్మే ,, తివదయంనిర్దేశః ॥ ౩౦ ॥ అథకార్యానన్యత్వమాహ॥అహమితి॥అహంపృథివీ-పయోజలం జ్యోతిషఏవప్రదర్శనార్థమనలఇత్యుక్తం - అనిలఇతితత్కారణస్యాకాశస్యాప్యుపలక్షణం - మాత్రాణిగన్ధాదితన్మాత్రాణి - దేవా ఇన్ద్రియాధిష్ఠితారఃదిగ్వాతాదయః - ఇన్ద్రియాణిజ్ఞానేన్ద్రియాణికర్మేన్ద్రియాణిచదశ - కర్తాదేహే౽హంబుద్ధిహేతుత్వాత్కర్తేత్యహంకారో వివక్షితః-యద్వా - మహానితితత్కార్యస్యాహఙ్కారస్యాప్యుపలక్షణం-కర్తా జీవః " కర్తాశాస్త్రార్థవత్వా,, దితిసూత్రాత్,ఇత్యేవంవిధ-మఖిలం - చరాచరాత్మకం-జగత్ - అద్వితీయేస్వతుల్యవస్త్వన్తరరహితే - త్వయ్యేవప్రకృతిపు

స్తుతే॥ ౨౯ ॥ త్వంవైసిసృక్షూరజఉత్కటంప్రభోతమోనిరోధాయబిభర్ష్యసంవృతః । స్థానాయసత్వంజగతోజగత్పతేకాలఃప్రధానంపురుషోభవాన్పరః॥ ౩౦ ॥అహంపయోజ్యోతిరథానలో౽నిలోమాత్రాణిదేవామనఇన్ద్రియాణి । కర్తామహానిత్యఖిలంచరాచరంత్వయ్యద్వితీయేభగవన్నయంభ్రమః॥ ౩౧ ॥ తస్యాత్మజో౽యంతవపాదపఙ్కజంభీతఃప్రపన్నార్తిహరోపసాదితః । తంపాలయైనంకురుహస్తపఙ్కజంశిరస్యముష్యాఖిలకల్మషాపహమ్॥ ౩౨ ॥శ్రీశుకఉవాచ॥ ఇతిభూమ్యార్చితోవాగ్భిర్భగవాన్భక్తినమ్రయా । దత్వా౽భయంభౌమగృహంప్రావిశత్సకలర్ధిమత్॥ ౩౩ ॥తత్రరాజన్యకన్యానాంషట్సహస్రాధికాయుతమ్। భౌమాహృతానాంవిక్రమ్యరాజభ్యోదదృశేహరిః॥ ౩౪ ॥ తంప్రవిష్టంస్త్రియోవీక్ష్యనరవర్యంవిమోహితాః । మనసావవ్రిరే౽భీష్టంపతిందైవోపసాదితమ్ ॥ ౩౫ ॥ భూయాత్పతిరయంమహ్యంధాతాతదనుమోదతామ్ । ఇతిసర్వాఃపృథక్కృష్ణేభావేనహృదయందధుః॥ ౩౬ ॥ తాఃప్రాహిణోద్ద్వారవతీంసుమృష్టవిరజో౽మ్బరాః । నర

రుషకాలశరీరకేత్వయ్యేవ - మృదిఘటఇవ వర్తతఇతిశేషః - అతోమృదయంఘటఇతివత్త్వదభిన్నమేవేత్యర్థః॥యద్వా ॥ఉపాదానత్వంకాలాదివైశిష్ట్యరూపేణేత్యభిప్రాయేణకాలాదితాదాత్మ్యమాహ ॥ కాలఇతి । తచ్చతాదాత్మ్యంనస్వరూపాభేదనిబన్ధనమిత్యభిప్రాయేణతేభ్యో౽న్యత్వమాహ॥ పరఇతి ॥తర్హికింనిబన్ధనమితిజిజ్ఞాసాయాంశరీరాత్మనిబన్ధనమిత్యుపపాదయతి ॥ అహమితి ॥ త్వయ్యేవాన్తఃప్రవిశ్యధారకేఆత్మన్యవతిష్ఠతఇత్యర్థః - పృథివ్యాదిషుస్వాతన్త్ర్యబుద్ధిస్తుభ్రమాత్మికేత్యాహ॥ అయంభ్రమఇతి ॥అయం-పృథివ్యాదిషు స్వతన్త్రవస్తుత్వప్రత్యయో-భ్రమఃభ్రమాత్మకఇత్యర్థః॥ వ్యాసార్యైస్తు " దేహానాంజీవాభిమానభ్రమహేతుత్వాత్పృథివ్యాదితత్త్వజాతం భ్రమఇత్యుచ్యత ,, ఇతివ్యాఖ్యాతమ్ ॥ ౩౧ ॥ ఏవంస్తుత్వాకిఞ్చిత్ప్రార్థయతే॥తస్యేతి ॥ అయంభగదత్తనామా,తస్యభౌమస్యాత్మజః-భీతస్సన్ , హేప్రపన్నార్తిహర-తవ-పాదపఙ్కజ-ముపసాదితః - తంప్రపన్నమేనం-పాలయ , అముష్యభగదత్తస్యశిరసి-అఖిలాశుభహన్తృ-త్వత్కరపఙ్కజం-కురుని ధేహి ॥ ౩౨ ॥ ఇతీతి॥ భక్త్యా, నమ్రప్రణతా -తయా- భూమ్యాకర్త్ర్యా,వాగ్భిఃసాధనభూతాభిరర్చితః-సకలాఋద్ధయఃభోగ్యభోగోపకరణాదిసమృద్ధయో,యస్మిన్సన్తీతి త-ద్భౌమస్యగృహం - ప్రావిశత్ ॥ ౩౩ ॥ తత్రేతి॥పరాక్రమ్య-రాజభ్యో-భౌమేనాహృతానాం- రాజకన్యానాం - షట్సహస్రాణ్యధికాని యస్మిన్ , త - దయుతందశసహస్రాణి-షోడశసహస్రాణీత్యర్థఃదదర్శ ॥ ౩౪ ॥ తమితి ॥ నరవర్యంనరశ్రేష్ఠం , తంకృష్ణం-దైవేనప్రాపితంభాగ్యలబ్ధమభీష్టంపతిం-మేనిరే ॥ ౩౫ ॥ మననప్రకారమేవదర్శయతి ॥ భూయాదితి ॥ మహ్యంమమ - త-దస్మదభిమతం,ధాతా బ్రహ్మా-అనుమోదతాంఅనుగృహ్ణాతు-సత్యాపయత్విత్యర్థః ॥ ఇతీతి ॥ పృథక్ప్రత్యేకం-భావేనోక్తాభిసన్ధినా , కృష్ణే-హృదయంచిత్తం-దధుఃనిదధుః ॥ ౩౬ ॥ తా ఇతి॥విగతమాలిన్యాన్యమ్బరాణియాసాం-తాస్సుమృష్టాశ్చ-స్నాపితాః-ధౌతవస్త్రాద్యలఙ్కృతాశ్చేత్యర్థః ॥ నరయానైరాన్దోళికాభిః-ద్వారకాంప్రతిప్రేషయామాస - మహానోకోశోయేషాంతాన-నర్ఘ్యాన్రథాదీ-న్స్వపు

లం ధనంచ - ప్రాహిణోత్ ప్రేషయామాస ॥ ౩౭ ॥ ఐరావతేతి ॥ చత్వారో దన్తా యేషాం తాన్-తరస్వినః బలీయసః, ఐరావతకులోద్భవాన్-తథైవ పాణ్డురాన్-చతుష్షష్టిసఙ్ఖ్యాకాన్-ప్రేషయామాస ॥ ౩౮ ॥ గత్వేతి ॥ సప్రియస్సత్యభామః ఇన్ద్రాణ్యా శచ్యా-పూజితః - భార్యయా సత్యభామయా-చోదితః ప్రేరితః - పారిజాతం తరుం-ఉత్పాట్య-గరుత్మతి-ఆరోప్య, సేన్ద్రాన్, దేవాన్, యుద్ధే నిర్జిత్య పురం ద్వారకాం ప్రతి-ప్రాపయామాస ॥ ౩౯ ॥ ౪౦ ॥ స చ తరుః, స్థాపితః, ఆలవాల ఇతి శేషః, సత్యభామాయాః గృహోద్యానే-శోభావహో - బభూవ-తస్య, సౌరభమకరన్దయోః, లోలుపాః, భ్రమరాః-స్వర్గాత్-అన్వగచ్ఛన్, సేన్ద్రాన్విబుధాన్నిర్జిత్యేతీన్ద్రకృష్ణయోః పారిజాతార్థస్సఙ్గ్రామ ఉక్తః ॥ ౪౧ ॥ నన్విన్ద్రః పరాజితః కిమకరోదత ఆహ ॥ యయాచ ఇతి ॥ ఆనమ్య, ఇన్ద్రో మూర్ధానమితి కర్తృకర్మపదాధ్యాహారః, కిరీటాగ్రైః, పాదౌ-స్పృశన్, అర్థసాధనమాశ్రితజనాభిమతప్రయోజననిష్పాదకం-కల్పతరుం-యయాచే, తమేవం కృతవన్తమిన్ద్రం నిన్దతి ॥ సిద్ధార్థ ఇతి ॥ తావన్నిష్పన్నస్వప్రయోజనః స్వమనన్తరమేతేన స్వప్రయోజనసాధకేన భగవతా, విగృహ్యతే, విరుధ్యతే, తత్సమనన్తరమేవ, మహాన్, యాచ్ఞయా ప్రాప్తకల్పతరుత్వేనాఢ్యో, బభూవ ॥ తస్మాదహో, సురాణాం, తమః అహఙ్కారమాఢ్యతాం చ-ధిక్, తదుభయం, నిన్ద్యమిత్యర్థః ॥ ౪౨ ॥ అతఇతి ॥ అతస్తతః, ఏకస్మిన్నేవ ముహూర్తే, నానాబహుష్వగారేషు-యావత్యః స్త్రియస్తావత్సు గృహేష్విత్యర్థః-తథా-తావన్తి-రూపాణి శరీరాణి, ధరతీతి తథాభూతః - తాః షోడశసహస్రసఙ్ఖ్యాకాః-స్త్రియః

యానైర్మహాకోశాన్రథాంశ్చ ద్రవిణం మహత్ ॥ ౩౭ ॥ ఐరావతకులేభాంశ్చ చతుర్దన్తాంస్తరస్వినః । పాణ్డురాంశ్చ చతుష్షష్టిం ప్రేషయామాస కేశవః ॥ ౩౮ ॥ గత్వా సురేన్ద్రభవనం దత్త్వాదిత్యై చ కుణ్డలే । పూజితస్త్రిదశేన్ద్రేణ మహేన్ద్ర్యాణ్యా చ సప్రియః ॥ ౩౯ ॥ చోదితో భార్యయోత్పాట్య పారిజాతం గరుత్మతి । ఆరోప్య సేన్ద్రాన్విబుధాన్నిర్జిత్యోపానయత్పురమ్ ॥ ౪౦ ॥ స్థాపితస్సత్యభామాయా గృహోద్యానోపశోభనః । అన్వగుర్భ్రమరాస్స్వర్గాత్తద్గన్ధాస్వాదలమ్పటాః ॥ ౪౧ ॥ యయాచ ఆనమ్య కిరీటకోటిభిః పాదౌ స్పృశన్నచ్యుతమర్థసాధనమ్ । సిద్ధార్థ ఏతేన విగృహ్యతే మహానహో సురాణాం చ తమో ధిగాఢ్యతామ్ ॥ ౪౨ ॥ అథో ముహూర్త ఏకస్మిన్నానాగారేషు తాః స్త్రియః । యథోపయేమే భగవాంస్తావద్రూపధరోఽవ్యయః ॥ ౪౩ ॥ గృహేషు తాసామనపాయ్యతర్క్యకృన్నిరస్తసామ్యాతిశయేష్వవస్థితః । రేమే రమాభిర్నిజధామసంప్లుతో యథేతరో గార్హకమేధికాంశ్చరన్ ॥ ౪౪ ॥ స్వదారేషు పృథగ్భావో భక్తచిత్తానువర్తినః । అనన్తస్యాద్వితీయస్య కిం ను చిత్రం మురద్విషః ॥ యోగేశ్వరేశ్వరః కృష్ణో భక్తైరద్యాపి లక్ష్యతే । అన్తర్బహిస్సమన్తాచ్చ శతధా చ సహస్రధా ॥ ౪౬ ॥ ఇత్థం రమాపతిమవాప్య పతిం స్త్రియస్తా బ్రహ్మాదయోఽపి న విదుః పదవీం యదీయామ్ । భేజుర్ముదాఽవిరహమేధితయాఽనురాగహాసావలోకనవసఙ్గమజల్పలజ్జాః ॥ ౪౭ ॥ ప్రత్యుద్గమాసనవరార్హణపాదశౌచతామ్బూలవిశ్రమణవీజన

స్త్రీ-ఉపయేమే ఉదవోఢేతి భగవన్మహిమాతిశయోక్తిః ॥ ౪౩ ॥ అహో తాసాం భాగ్యమిత్యాహ ॥ గృహేష్వితి ॥ అతర్క్యాణ్యచిన్త్యాని చేష్టితాని-కరోతీతి తథా ॥ స భగవాన్-నిజధామ్నా స్వతేజసా - ఉపాత్తమనుజరూపత్వేఽప్యపరిత్యక్తస్వాసాధారణప్రభావేనేత్యర్థః, సంప్లుతో వ్యాప్తోఽపి, స్వానన్దానుభవపూర్ణోఽపి - వా - నిరస్తసామ్యాతిశయేషు - భోగ్యాదిసమృద్ధ్యా సమాభ్యధికరహితేషు - తాసాం - గృహేషు-అనపాయీ విశ్లేషరహితో-ఽవస్థితః, ప్రాకృతజనవత్-గార్హ్యధర్మవాన్ గృహస్థధర్మవాన్-చరన్ అనుతిష్ఠన్-రమాభిః రమణీయాభిః-స్త్రీభిస్సహ రేమే ॥ ౪౪ ॥ అతిచిత్రమేతదేకస్యానేకధాభవనమితి విస్మయమానం ప్రత్యాహ ॥ స్వదారేష్వితి ॥ అపరిచ్ఛిన్నస్య-సమాభ్యధికరహితస్య-స్వభక్తచిత్తానువర్తినో-మురారేః-స్వదారేషు-పృథగ్భావః ఏకస్యైవ తత్తదాభిమతరూపధారణం - కిం-చిత్రం-తదద్భుతచేష్టితేషు నేదం చిత్రమిత్యర్థః ॥ ౪౫ ॥ భక్తచిత్తానువర్తిన ఇతి విశేషణాభిప్రేతం వ్యనక్తి - అద్యాపి-న కేవలం తదానీమేవ-అపి త్వధునాఽపి-యోగేశ్వరేశ్వరో యోగనిర్వాహకః - కృష్ణోఽన్తర్హృది, బహిః - తత్రాపి-సమన్తాచ్చ-భక్తైః పరిపూర్ణభక్తియోగైః, శతధా, సహస్రధా చ-లక్ష్యతే ॥ ౪౬ ॥ అథాహరహస్తాసాం వృత్తిక్రమమాహ ॥ ఇత్థమితి ద్వాభ్యాం ॥ రమాపతిం శ్రీకృష్ణం తం విశినష్టి ॥ యస్య శ్రీకృష్ణస్య సమ్బన్ధినీం-పదవీం మహిమానం-బ్రహ్మాదయోఽపి-న విదుః-తం - పతిమవాప్య-అవిరహమవిచ్ఛిన్నం - సన్తతమితి యావత్-తద్వ్యధాత్ తథా - వర్ధితయా - ముదా - అనురాగసహితో హాసః-తత్పూర్వకావలోకశ్చ - తత్పూర్వకో నవసఙ్గమశ్చ - తత్ర జల్పాః నర్మవచనాని - తేషు - లజ్జాం - భేజుః ప్రాపుః ॥ ౪౭ ॥ కించ - ప్రత్యుద్గమేతి ॥ దాస్యశ్శతాని-యాసాం, తథాభూతా అపి - స్వయమేవ-విభోర్భర్తుః - ప్రత్యుద్గమాదిభిః-దాస్యం-విదధుశ్చ

క్రమః-తత్ర ప్రత్యుద్గమః ప్రత్యుత్థానం- ఆసనవరార్హణమాసనశ్రేష్ఠసమర్పణం-పాదశౌచం పాదప్రక్షాళనం-విశ్రమణం పాదసంవాహనాదినా శ్రమాపహరణమ్ ✻ ॥ ౪౫ ॥ ✻ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే ఏకోనషష్టితమోఽధ్యాయః ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

అథ భగవతో రుక్మిణ్యా సహ ప్రేమకలహం వర్ణయతి షష్టితమేన ॥ కర్హిచిదితి ॥ భైష్మీ రుక్మిణీ, జగద్గురుం-స్వపర్యఙ్క-స్థం తత్రాపి-సుఖం యథా తథా-ఆసీనం-సఖీజనైస్సహితా-వ్యజనేన చామరేణ - పర్యచరదుపచచార ✻ ॥ ౧ ॥ ✻ ఏతదేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ యస్త్వితి ॥ ఉపాసాంచక్రే ఈశ్వరమిత్యన్తేన ॥ తావజ్జగద్గురుత్వం ప్రపఞ్చయతి ॥ యస్త్వితి ॥ సృజతి సాధనోపయుక్తకరణకళేబరాది ప్రదానేన హితం కరోతి ॥ అత్తి సంహరతి ॥ సంసరతాం జీవానాం ప్రళయముఖేన విశ్రాన్తిరూపహితం కరోతి-అవతి పాలయతి ॥ అనిష్టనిరసనేష్టప్రాపణరూపహితం కరోతీతి భావః ॥ కించ ॥ సేతూనాం స్వకృతధర్మమర్యాదానాం గోపీ ధాయ రక్షణాయ, యదుషు-జాతః-కథంభూతోఽపి అజోఽపి కర్మాయత్తోత్పత్తిరహితోఽపి-స్వేచ్ఛయా-యదువ్వవతీర్ణ ఇత్యర్థః ॥ గురుత్వం హి హితైకకారిత్వం - ఏవం జగద్గురురితి భావః-య ఏవంవిధ-స్తమీశ్వర-ముపతస్థ-ఇతి యచ్ఛబ్దస్య సంబన్ధః ✻ ॥ ౨ ॥ ✻ అథ స్వతల్పస్థమిత్యుక్తతల్పం వర్ణయితుం తావత్తల్పాశ్రయమన్తర్గృహం వర్ణయతి ॥ తస్మిన్నితి త్రిభిః ॥ తచ్ఛబ్దః ప్రసిద్ధిపరః-తృతీయాన్తానాం విరాజిత ఇత్యనేనాన్వయః - భ్రాజన్తి భ్రాజమానాని ముక్తాదామాని- తేషాం-విలమ్బా-యస్మిన్

గన్ధమాల్యైః । కేశప్రసాధకశయనస్నపనోపహారైర్దాసీశతా అపి విభోర్విదధుస్స్మ దాస్యమ్॥ ౪౫ ॥ ✻✻✻✻

✻✻✻✻✻✻ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, ఏకోనషష్టితమోఽధ్యాయః. ✻✻✻✻✻✻

✻ శ్రీరుక్మిణీకృష్ణయోః పరస్పరనర్మోక్తిఘట్టః ✻

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ కర్హిచిత్సుఖమాసీనం స్వతల్పస్థం జగద్గురుమ్ । పతిం పర్యచరద్భైష్మీ వ్యజనేన సఖీజనైః॥ ౧ ॥ యస్త్వేతల్లీలయా విశ్వం సృజత్యత్త్యవతీశ్వరః । స హి జాతస్స్వసేతూనాం గోపీథాయ యదుష్వజః॥ ౨ ॥ తస్మిన్నన్తర్గృహే భ్రాజన్ముక్తాదామవిలమ్బినా। విరాజితే వితానేన దీపైర్మణిమయైరపి॥ ౩ ॥ మల్లికాదామభిః పుష్పైర్ద్విరేఫకులనాదితైః । జాలరన్ధ్రప్రవిష్టైశ్చ గోభిశ్చన్ద్రమసోఽమలైః॥ ౪ ॥ పారిజాతవనామోదవాయునోద్యానశోభినా । ధూపైరగరుజై రాజన్ జాలరన్ధ్రవినిర్గతైః॥ ౫ ॥ పయఃఫేననిభే శుభ్రే పర్యఙ్కే కశిపూత్తమే।ఉపతస్థే సుఖాసీనం జగతామీశ్వరం పతిమ్ ॥ ౬ ॥ వాలవ్యజనమాదాయ రత్నదణ్డం సఖీకరాత్ । తేన వీజయతీ దేవీ ఉపాసాంచక్ర ఈశ్వరమ్ ॥ ౭ ॥ సోపాచ్యుతం క్వణయతీ మణినూపురాభ్యాం రేజేఽఙ్గుళీయవలయవ్యజనాగ్రహస్తా । వస్త్రాన్తగూఢకుచకుఙ్కుమశోణహారభాసా నితమ్బధృతయా చ పరార్ధ్యకాఞ్చ్యా ॥ ౮ ॥ తాం రూపిణీం శ్రియమనన్య † గతిం నిరీక్ష్య యా లీలయా ధృతతనోరనురూపరూపా । ప్రీతస్స్మయన్నలకకుణ్డలనిష్కకణ్ఠ

తే:-వితానేన ఉల్లోచేన - మణిమయైరపి, దీపైరిత్యర్థః ✻ ॥ ౩ ॥ ✻ ద్విరేఫాణాం భ్రమరాణాం-కులేన సమూహేన-నాదితైః-మల్లికాదామభిశ్చ-విరాజిత ఇత్యన్వయః- నాదితేతి పాఠాన్తరం - తదా-సౌరభలోభభ్రమద్భ్రమరకులైః-నాదితే తత్ర హేతుర్మల్లికాదామభిర్ధూపైశ్చ విరాజిత ఇతి అరుణైః ఔదయకాలికత్వాదితి భావః ॥ జాలరన్ధ్రద్వారా- అన్తః ప్రవిష్టైశ్చన్ద్రమసో-గోభిః కిరణైశ్చ ✻ ॥ ౪ ॥ ✻ ఉద్యానవనే శోభతే రోచత ఇతి తథా- తేన-పారిజాతవనామోదేన-యుక్తేన-వాయునా-అగరుజైరగరుకాష్ఠజైః-గవాక్షరన్ధ్రవినిర్గతైః ధూపైశ్చ, హే రాజన్ ✻ ॥ ౫ ॥ ✻ అథ తల్పం వర్ణయతి ॥ పయఃఫేనేతి॥ దుగ్ధఫేనవన్మృదులే-ధవళే చ-పర్యఙ్కే-య- త్కశిపూత్తమమాస్తరణశ్రేష్ఠం-తస్మిన్ , సుఖం యథా తథా,ఆసీనం,పతిం-ఉపతస్థే సన్నిధిమవాపేత్యర్థః ✻ ॥ ౬ ॥ ✻ రత్నమేవ-దణ్డస్థానీయం-తదాకారం చ - యస్య-త-ద్వాలవ్యజనం చామరం సఖ్యాః, కరాద్ధస్తా-దాదాయ- తేన వాలవ్యజనేన-వీజయన్తీ దేవీ రుక్మిణీ - ఉపాసాంచక్రే-తమేవ పశ్యన్త్యవతస్థ ఇత్యర్థః ✻ ॥ ౭ ॥ ✻ తాదాత్వికీం తామనువర్ణయతి ॥ సేతి॥ సా రుక్మిణీ-ఉపాచ్యుతం అచ్యుతసమీపే మణిమయనూపురాభ్యాం , క్వణయతీ ధ్వనిముత్పాదయన్తీ అఙ్గుళీయాదయో ఽగ్రహస్తే హస్తాగ్రే యస్యాస్సా - వస్త్రాన్తేన గూఢయోః స్థగితయోః-కుచయోః కుఙ్కుమేన-శోణో-యో-హారః-తస్య-భాసా దీప్త్యా,నితమ్బయోః,ధృతయా-పరార్ధ్యయా అనర్ఘ్యయా- కాఞ్చ్యా చ- రేజే ✻ ॥ ౮ ॥ ✻ తామితి ॥ తాం రుక్మిణీం,నిరీక్ష్య-ప్రీతో,హరిః-స్మయన్నీషద్ధసన్ , ఆబభాషే ఉవాచేతి సంబన్ధః-కథంభూతాం రూపిణీం మనుష్యరూపధారిణీం-శ్రియం - మహాలక్ష్మీం-నవిద్యతే అన్యః పతిః-ప్రత్యవతారం యస్యాస్తాం-అనన్యగతిమితి పాఠాన్తరం తదా

౪ ॥ శ్లో ✻ పా ॥ నాదితే.   ౯ ॥ శ్లో † పా ॥ అనన్యపతిమ్

సవిభ్యతే అవ్యాగతిః ప్రాప్తిః యస్యాస్తాం, అనన్యప్రాప్యామిత్యర్థః ధృతేతనోః ఉపాత్తమనుష్యరూపస్య, హరేః ద్యా-అను రూపా-తాం అలకైః కున్తలైః - కుణ్డలాభ్యాం నిష్కేణ పతకాఖ్యభూషణేన-అలఙ్కృతేన కణ్ఠేన-చతుర్భిః-శోభితే-వక్త్రే ఉల్లసన్తీ స్మితమేవసుధా, యస్యాస్తాం-యద్వా, అలకకుణ్డలనిష్కాణి - యథాస్థానం కణ్ఠవక్త్రయోః, యస్యాస్తాం-అనేనఅ నపాయినోః శ్రీశ్రీపత్యోర్వక్ష్యమాణో వివాదః కేవలం నృలోకవిడమ్బనాయేతి సూచ్యతే ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ భాషణమేవాహ ॥ రా జపుత్రీత్యాదిభిరేకాదశభిః ॥ తాన్ప్రత్యస్త్రాముపచరన్తీమభినన్దయన్నివకాలజ్ఞః కృష్ణోఽత్యకోపనన్నివకూటవచాంసి ప్రయుఙ్క్తే॥ హే రాజపుత్రి-లోకపాలానామివ విభూతిరైశ్వర్యం- యేషాం-మహానుభావో, యేషాం భోగ్యాదిసమృద్ధిమద్భిః-లోక పాలవిభూతిభిరిత్యస్యైవప్రపఞ్చః, శ్రీమద్భిః రూపాదిభిరూర్జితైః ఉత్కృష్టైః-భూపైః త్వ-మీప్సితా - రూపం సౌన్దర్య మౌదార్యం వదాన్యత్వం బలం శత్రుపరిభవసామర్థ్యం, ఇత్థం సర్వం వస్తుగత్యా ఆత్మనిష్ఠమిత్యభిప్రేతం-శబ్దత స్త్వపరిత్యాజ్యత్వే తాత్పర్యమ్ ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ తానితి॥ తానేవంవిధా, నర్థినోయాచమానాన్ప్రాప్తానాగతాన్, స్మరేణ కామేన-దుష్టో మదో యేషాం తాన్, చైద్యాదీన్, త్వం, పిత్రా, భ్రాత్రా చదత్తాసతీ, సమాననుపూపాన్, కస్మాద్ధేతోః, నవవృషే నవృతవత్యసి నోవవృష ఇతి పాఠే, అర్థినోహిత్వేతి పాఠ్యం-తాన్, హిత్వా, నోఽస్మాన్, కస్మాద్ధేతోః, వృతవత్యసీత్యర్థః అత స్త్వం మద్యోగ్యా నభవసీతి భావః తత్ర హేతుం వదన్నాత్మానం విశినష్టి ॥ అసమానితి ॥ అననురూపానిత్యర్థః బహువచనం కోపోపాదనార్థం॥ అస్మాసు త్వదనురూపః కోఽధునా వావరణీయోఽస్తీతి॥ నత్వమశ్చాభ్యధికశ్చదృశ్యత, ఇతిశ్రుత్యుక్తవిధయా సర్వోత్తమం మాం కస్మాద్ధేతోః వృతవత్యసీతం హేతుం ఆవయోః లక్ష్మీనారాయణయోరనపాయిత్వరూపం జానాన్యై వేతి హార్దోభావః ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ అసమత్వమేవ ప్రపఞ్చయితుం విశినష్టి ॥ రాజభ్య ఇతి ॥ హేసుభ్రు, రాజభ్యో జరాసన్ధాదిభ్యో, బిభ్యతః, భీతా, నతఏవ, సము ద్రం, శరణం గృహం, ప్రాప్తాన్, సముద్రాన్తర్ద్వీపమావాసస్థానత్వేనాశ్రితానిత్యర్థః-హార్దభావపక్షేతు-అబిభ్యత ఇతిచ్ఛేదః॥

వక్త్రోల్లసన్స్మితసుధాం హరిరాబభాషే॥ ౯॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ రాజపుత్రీప్సితా భూపైర్లోకపాలవిభూతిభిః ।
మహానుభావైః శ్రీమద్భీ రూపౌదార్యబలోర్జితైః ॥ ౧౦ ॥ తాన్ప్రాప్తానర్థినో ❀ భూపాన్చైద్యాదీన్స్మరదు
ర్మదాన్। దత్తా భ్రాత్రా స్వపిత్రా చ కస్మాన్నో † వవృషే సమాన్ ॥ ౧౧ ॥ రాజభ్యో బిభ్యతః సుభ్రు సముద్రం శరణం
గతాన్ । బలవద్భిః కృతద్వేషాన్ప్రాయస్త్యక్తనృపాసనాన్ ॥ ౧౨ ॥ అస్పష్టవర్త్మనాం పుంసామలోకపథమీ

యుషాం॥ ఇతి సమాహితేన త్వం త్వదానయనకాలేకిం త్వయా నదృష్టమితి భావః - సముద్రం శరణం గతానిత్యస్యాయంభావః ॥ త్వత్పితృక్షీరసాగరగతసముద్రస్య ధన్యయోగిన్స్వ మాత్రప్రయుక్తే ప్రేమాలిశయేన లవణార్ణవాన్తర్ద్వీపమాశ్రితానాం కిం ప్రసన్నాత్ర త్వత్పిత రిదుగ్ధార్ణవే సాక్షాచ్ఛ్వశురే అస్మాకం ప్రీతిః కింతరాం సాక్షాత్త్వయీతి, బలవద్భిరతిబలశాలిభిః జరాసన్ధాదిభిస్సహ, కృతః ఉత్పాదితో, ద్వేషో, యైస్తానితి శబ్దోఽర్థః-పక్షాన్తరేతు, బలవద్భిరితి విన్ధ్యాయాం ఏతాన్ ॥ భూమసిన్ధ్వా ప్రశంసాన్స్వే ॥ త్యాదుశాసనాత్ బలం ధారణసామర్థ్యం- తథా చ, బలవద్భిః నిద్రితబలైః, ఇన్ద్రియాణ్యాత్మవశ్యతయా ధర్తుమసమర్థైః అజితేన్ద్రియైరితియావత్ కృతః ద్వేషో యేషు తాన్ - అజితేన్ద్రియాణామేక పుత్రప్రసూతానామపత్యద్వేష్టృత్వాత్ తేషాం మయి ద్వేషః తవతు జితేన్ద్రియాయాః అతఏవ మద్యాథాత్మ్యాభిజ్ఞాయాః త్వయి మమేవ మయి ప్రీతిరభ్యధికైవేతి ప్రకృతోపచారప్రశంసాయాం తాత్పర్యం ॥ ప్రాయః ప్రాయశః-త్యక్తం నృపాసనం యైస్తాన్-శాపవశాత్ సింహాసనానర్హవంశప్రభవత్వాదితి భావః - పక్షాన్తరేతు - భయవిభూతినాయకస్యాపరస్థనో మమకేవల ప్రాకృతజనాధిష్ఠేయనృపాసనస్యాయోగ్యత్వాదితి భావః - మమభర్తా నారాయణశ్చేదయమస్పృష్టశాపదోషో నృపాసనమధితిష్ఠేదేవేత్యనారాయణత్వసంభావనానిరాసాయేదముక్తం-నృపాసనపరిత్యాగస్యాభిః యమాత్రత్వాచ్చేత్యపి తాత్పర్యమ్ ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ కించ, సత్కుల ప్రసూతానాం త్వాదృశీనామ స్మదారితకులోత్పథవఞ్చకమాదృశానువర్తనం దుఃఖహేతురిత్యాహ ॥ అస్పష్టేతి ॥ వర్త్మగతిః-ప్రకారః-జాతిరితియావత్-కిమయం వసుదేవసుతః క్షత్రియః- ఉతనన్దాత్మజస్తృతీయవర్ణప్రసూత ఇత్యేవ-మస్పృష్టం సంశయవిషయం - వర్త్మ - యేషాం-తేషాం - అలోకపథం లోకవిరుద్ధపథం- ఉత్పథమిత్యర్థః-ఈయుషాం మున్యాదానామిత్యర్థః - ఏవంవిధానాం మాదృశాం పుంసాం-పదవీ మాస్థితా అనువృత్తాః-స్త్రియః-త్వద్విధాః-హే సుభ్రు- ప్రాయశః సీదన్తి క్లిశ్యన్తి ॥ పక్షాన్తరేతు ॥ అస్పష్టవర్త్మనాం దుర్జ్ఞేయస్వరూపస్వభావానామపి- అలౌకికపథమకర్మవశ్యానాం - ఆచారం శిష్టిరితియావత్ - ప్రాప్తానాం

౧౧ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ అర్థినో హిత్వా   † ॥ పా ॥ నోవవృషే.

క్షుర్వతామపీత్యర్థః - పుంసామస్మాకం - పదవీంయాథాత్మ్య - మాస్థితాః-మామనువర్తమానా ఏవ ॥ స్త్రియః ప్రాయశ-స్సీదన్తి “ షద్లగతౌ ,, గత్యర్థాబుద్ధ్యర్థాః విదన్త్యేతేవేత్యర్థః - మామననువర్తమానాస్తు- ఏవంవిధానామప్యస్మాకంపదవీం నవిదురేవ - అతఃమామనువర్తమానాయాఃమద్యాథాత్మ్యాభిజ్ఞాయాస్తవమదుపచరణంయుక్తమేవేతి ॥ ౧౩ ॥ కించ॥ లోకేకురూపోఽప్యాఢ్యఏవస్త్రీణామభిమతః - అహంత్వనాఢ్యః - నత్వాదృశ్యావరణీయఇత్యాహ ॥ నిష్కిఞ్చనా ఇతి ॥ నాస్తికించనస్వం యేషాం తే నిష్కిఞ్చనాః - నిర్ధనా ఇతియావత్ - పృషోదరాదిత్వాత్సాధుః- తర్హియూయంకేషాంప్రియాః కే చయుష్మాకంప్రియా ఇత్యత్రాహ ॥ నిష్కిఞ్చనేతి ॥ మాదృశామేవజనానాం - వయం-ప్రియాః - తేచప్రియా-యేషాం-తథాభూతాశ్చేత్యర్థః ॥ తథాహి ॥ తస్మాదేవ హేతోః- హేసుమధ్యమే-నోఽస్మాన్ - ప్రాయశ-ఆఢ్యాస్సంపన్నా-నభజన్తినానువర్తన్తే - పక్షాన్తరేతు-నాస్తికించనానవాప్యం - యేషాం కిష్కిఞ్చనాః - ఆప్తసమస్తకామా ఇత్యర్థః నిష్కిఞ్చనానామనన్య ప్రయోజనానామేకాన్తిజనానాం - ప్రియాః తస్మాత్ - ఆఢ్యాఃఅభిజనాదిమన్తఃఆఢ్యంమన్యాజనాః-న-మాం - భజన్తే - అనన్యార్హశేషత్వానన్యశరణ్యత్వానన్యభోగ్యత్వరూపాకారత్రయశాలినీత్వంమామేవభజస ఇత్యుచితమేవేత్యభిప్రేతమ్ ॥ ౧౪ ॥ కించ “ వివాహశ్చతథామైత్రీసమయోరేవశోభతే ,, ఇతిన్యాయేనాసమయోరావయోస్సంబన్ధోనశోభతఏవేత్యభిప్రాయేణాహ ॥ యయోరితి ॥ ఐశ్వర్యేణసహితాఆకృతిరైశ్వర్యాకృతిః,ఐశ్వర్యమాకృతిశ్చేత్యర్థః తత్ర-జన్మకులం.ఆకృతిస్సౌన్దర్యం- యయోః-ఆత్మసమంపరస్పరానురూపం - విత్తాదికం-భవేదస్తి - తయోరేవ-వివాహోమైత్రీచ-ఉత్తమాధమయోరస్మాదృశయోస్తు-క్వచిత్కదాచిదపి న-నోచిత ఇత్యర్థః॥పక్షాన్తరేతు॥విత్తాదిభిరసమయోరపి-స్వభావతశ్శేషశేషిణోరావయోః-స్సంబన్ధోఽనురూపః-నతువిషమయోఃత్వచ్చైద్యయోరితి ॥ ౧౫ ॥ సర్వమేతద్వైషమ్యమవిచార్యైవత్వయా

యుషామ్ । ఆస్థితాఃపదవీంసుభ్రుప్రాయస్సీదన్తియోషితః॥ ౧౩ ॥నిష్కిఞ్చనావయంశశ్వన్నిష్కిఞ్చనజనప్రియాః।తస్మాత్ప్రాయేణనహ్యాఢ్యామాంభజన్తిసుమధ్యమే ॥ ౧౪ ॥ యయోరాత్మసమంవిత్తంజన్మైశ్వర్యాకృతిర్భవేత్ । తయోర్వివాహోమైత్రీచనోత్తమాధమయోఃక్వచిత్ ॥ ౧౫ ॥వైదర్భ్యేతదవిజ్ఞాయత్వయాదీర్ఘసమీక్షయా।వృతావయంగుణైర్హీనాభిక్షుభిశ్శ్లాఘితాముధా॥ ౧౬ ॥ అథాత్మనోఽనురూపంవైభజస్వక్షత్రియర్షభమ్ । యేనత్వయాశిషస్సత్యాఇహాముత్రచలప్స్యసే ॥ ౧౭ ॥ చైద్యసాల్వజరాసన్ధదన్తవక్త్రాదయోనృపాః। మమద్విషన్తివామోరురుక్మీచాపితవాగ్రజః॥ ౧౮ ॥ తేషాంవీర్యమదాన్ధానాందృప్తానాంస్మయనుత్తయే । ఆనీతాసిమయాతన్వితేజసాంహరతాఽసతామ్॥ ౧౯ ॥ఉదాసీనావయంనూనంనస్త్ర్యపత్యార్థకాముకాః। ఆత్మ

వృతావయమిత్యాహ॥ వైదర్భీతి ॥ హేవైదర్భి-అదీర్ఘా అదూరా-సమీక్షా విచారో-యస్యాః-తయా-త్వయా- ఏతన్మదుపస్యాస్తమననురూప్యం - అవిదిత్వా - త్వయా-వయం-వృతాః-కథంభూతాః - గుణైర్వరణీయతాహేతుభూతైః శ్లాఘ్యైర్గుణైః-రహితాః,అతఏవ-భిక్షుభిః-ముధామిథ్యా,అసద్గుణారోపేణేతిభావః - శ్లాఘితాః-సత్యాఖ్యైః పక్షాన్తరేతు॥దీర్ఘసమీక్షయేతిచ్ఛేదః-అవిజ్ఞాయఅవిచార్య - జగన్మాతుర్మమ - చైద్యాదయఃపుత్రస్థానీయాఇతితద్గతంవిత్తజన్మాదిసామ్యమవిచార్యేతియావత్-దీర్ఘాభగవదసాధారణగుణాన్వేషణపరా - సమీక్షా విచారో-యస్యాః - తయా-త్వయా - గుణైఃపరమాత్మాసాధారణైఃకల్యాణగుణైర్హీనాః“ఓహాఙ్ గతౌ ,,సఙ్గతా ఇత్యర్థః-అతఏవ-భిక్షుభిఃనారదాదిభిః-ముధావ్యర్థంప్రయోజనాన్తరనిరపేక్షం-శ్లాఘితాః-వయం-వృతాః ॥ ౧౬ ॥ కిమతఇత్యత ఆహ ॥ అథేతి ॥ అథఅధునేత్యర్థః-క్షత్రియర్షభంచైద్యాద్యన్యతమం భజస్వ - తంవిశినష్టి- యేనసేవ్యమానేనక్షత్రియర్షభేణ హేతునా - ఇహాముత్రచలోకే-సత్యాఃసతీ-రాశిషఃకామాన్లప్స్యసే॥ పక్షాన్తరే॥క్షత్రియర్షభంక్షత్రియశ్రేష్ఠత్వేనావతీర్ణం మాం-మిథ్యం-భజస్వ-ఇహలీలావిభూతౌ - అముత్రనిత్యవిభూతౌచ-యేనమయాసేవ్యమానేనసహ-సత్యాః - ఆశిషఃకామాన్ మదనుభవాత్మకాన్-లప్స్యస ఇత్యర్థః ॥ ౧౭ ॥ తర్హిమాంకిమర్థమానీతవానసీత్యత ఆహ॥ చైద్యేతి ॥ హేవామోరుశోభనోరు-మమద్విషన్తిమాంద్విషన్తీత్యర్థః ॥ ౧౮ ॥ తతఃకిమతఆహ ॥ తేషామితి ॥వీర్యమదేనాన్ధానాంవివేకశూన్యానాం-గర్వితానాంచ తేషాంచైద్యాదీనాంచ - స్మయనుత్తయే గర్వాపాకరణాయ- మయా-త్వ-మానీతా-కథంభూతేన - అసతాంఖలానాం-తేజసామితికర్మణిషష్ఠీ - తేజాంసి-హరతా - పక్షాన్తరే - యద్యపిమదనపాయినీత్వంకేనాప్యుపాయేనమామేవప్రాప్తవత్యసి-తథాపి- తేషాం-స్మయనుత్తయే-మయాఽఽనీతాసీతిప్రాసఙ్గికోక్తిః ॥ యుక్తంచైతదిత్యభిప్రాయేణాత్మానంవిశినష్టి ॥ అసతాంతేజాంసీతిపూర్వవత్ హరతా “లక్షణహేత్వోః ,, రితశ్శత్రాదేశః-హర్తుంఅవతీర్ణేనేతి శేషః ॥ ౧౯ ॥ స్త్రీణామతిదుస్స్పృహమౌదాసీన్యమకాముకత్వం చాత్మన్యాహ ॥ ఉదాసీనా ఇతి ॥ గేహయోరుదాసీనాః-గృహశబ్దపర్యాయోగేహశబ్దోఽప్యత్రకళత్రవిషయోభయపరః-అతఏ

వ-ద్వివచనాన్తనిర్దేశః - అతఏవ న స్త్ర్యపత్యార్థకాముకాః-దారైషణాపుత్రైషణాధనైషణారహితాః - తత్ర హేతుః -ఆత్మలబ్ధ్యా స్వాత్మానుభవలాభేనైవ - పూర్ణాః అలంపటాః - జ్యోతిషా స్వయంప్రకాశస్వాత్మస్వరూపస్ఫురణేన హేతునా- అక్రియాః ప్రాకృతచేష్టారహితాః - ఆస్మ హే-గృహే వర్తామహ ఇత్యర్థః - పక్షాన్తరేఽర్థస్తు-యథోక్త ఏవ-తాత్పర్యం త్వ-సతాంస్మ యను త్తమే అవతీర్ణస్య మమ గృహమేధధర్మానువర్తనం విడమ్బనమాత్ర - మన్యథైవంవిధస్యైతన్న ఘటత ఇతి ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ ఏతావదితి॥ అవిశ్లేషాద్విశ్లేషాభావాద్ధేతో-రాత్మానమేవ-వల్లభా-మితరపత్న్యపేక్షయా భగవతో నిరతిశయప్రీతివిషయాం- మన్యమానాం-రుక్మిణీం - తద్దర్పఘ్న ఇవ-తస్యా దర్పమపనేతుకామ ఇవేత్యర్థః ॥ ఏతావ-దుక్త్వా-ఉపారమత్తూష్ణీమాస- ఇవశబ్దస్య వ్యవహితేనాపి దర్పఘ్న ఇత్యనేన సమ్బన్ధః స్వారస్యాత్ - దర్పఘ్న ఇవేత్యనేన వస్తుతస్తాముపచరన్తీమభినన్దతుము త్త్వేతి సూచ్యతే ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ తతః కిమాసీదిత్యత్రాహ॥ ఇతీతి॥ దేవీ రుక్మిణీ-ఆత్మనః స్వస్యాః-ప్రియస్య-త్రిలోకాధిపతేః-త-దశ్రుతపూర్వం కదాప్యశ్రుతం - ఇతి-ఏవంవిధ-మప్రియం-వచ - ఆకర్ణ్య - భీతా త్యాగసమ్భావనాభీతా-అతఏవ హృది-జాతవేపథుః సంజాతకమ్పా - రుదతీ చా-పారాం-చిన్తాం - అవాప - యద్యప్యభిప్రాయాన్తరేణైవ ప్రయుక్తాని వచాంసి - యద్యపి చ సాక్షాల్లక్ష్మ్యవతారభూతా సాపి తదభిప్రాయం జానాత్యేవ- తథాఽపి-కిమయం రామావతార ఇవాత్రాపి కేనాపి వ్యాజేన మాం జిహాసతి - కిం వాఽభినన్దతీ - త్యేవం పూర్వకోటిసమ్భావనామాత్రేణైవ జాతవేపథుః రుదతీ చ చిన్తామవాపేతి తాత్పర్యమ్ ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ చిన్తాలక్షణమాహ॥ పదేతి॥ నఖైః- అరుణా-శ్రీః కాన్తి-ర్యస్య-తేన సుకోమలేన, పాదేన వామపాదాఙ్గుష్ఠేన - భువం-లిఖన్తీ-అఞ్జనేనావిలైః వ్యాప్తై-రశ్రుభి-శ్చన్దనచర్చితౌ-స్తనౌ - సిఞ్చతీ-దుఃఖేన-రుద్ధా-వా - గ్యస్యా

లబ్ధ్యాఽఽస్మ హే పూర్ణా గేహయోర్జ్యోతిరక్రియాః ॥ ౨౦ ॥ బాదరాయణిరువాచ ॥ ఏతావదుక్త్వా భగవానాత్మానం వల్లభామివ । మన్యమానామవిశ్లేషాత్తద్దర్పఘ్న ఉపారమత్ ॥ ౨౧ ॥ ఇతి త్రిలోకాధిపతేస్తదాత్మనః ప్రియస్య దేవ్యశ్రుతపూర్వమప్రియమ్ । ఆశ్రుత్య భీతా హృది జాతవేపథుశ్చిన్తాం దురన్తాం రుదతీ జగామ హ ॥ ౨౨ ॥ పదా సుజాతేన నఖారుణశ్రియా భువం లిఖన్త్యశ్రుభిరఞ్జనాసితైః । ఆసిఞ్చతీ కుఙ్కుమరూషితౌ స్తనౌ తస్థావధోముఖ్యతిదుఃఖరుద్ధవాక్ ॥ ౨౩ ॥ తస్యాస్సుదుఃఖభయశోకవినష్టబుద్ధేర్హస్తాచ్ఛ్లథద్వలయతో వ్యజనం పపాత। దేహశ్చ విక్లబధియః సహసైవ ముహ్యన్ రమ్భేవ వాతవిహతా ప్రవికీర్య కేశాన్ ॥ ౨౪ ॥ తద్దృష్ట్వా భగవాన్కృష్ణః ప్రియాయాః ప్రేమబన్ధనమ్ । హాస్యప్రౌఢిమజానన్త్యాః కరుణస్సోఽన్వకమ్పత ॥ ౨౫ ॥ పర్యఙ్కాదవరుహ్యాశు తాముత్థాప్య చతుర్భుజః । కేశాన్సమూహ్య తద్వక్త్రం ప్రామృజత్పద్మపాణినా ॥ ౨౬ ॥ ప్రమృజ్యాశ్రుకలే నేత్రే స్తనౌ చోపహతౌ శుచా । ఆశ్లిష్య బాహునా రాజన్ననన్యవిషయాం సతీమ్ ॥ ౨౭ ॥ సాన్త్వయామాస సాన్త్వజ్ఞః కృపయా కృపణాం ప్రభుః । హాస్యప్రౌఢిభ్రమచ్చిత్తామతదర్హాం సతాం గతిః ॥ ౨౮ ॥ మా మా వైదర్భ్య

స్నా-అధోముఖీ చా-వతస్థే ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ తస్యా ఇతి॥ సుదుఃఖం-అప్రియశ్రవణజన్యం-భయం త్యాగసమ్భావనాజన్యం-శోకశ్చ తైర్వినష్టా స్ఫురణరహితా-బుద్ధి-ర్యస్యాస్తస్యాః -రుక్మిణ్యాః-శ్లథన్తి తాత్కాలికదుఃఖప్రభవకార్శ్యేన భ్రశ్యన్తి-వలయాని-యస్మాత్-తస్మా- ద్ధస్తా-ద్వ్యజనం-పపాత-భూమావితి శేషః ॥ తథా-విక్లబా అధృష్టా ధీ - ర్యస్యా-స్తస్యాః- హేతుగర్భమిదం-తస్మాత్-తస్యాః - దేహః - ముహ్యన్ మోహం ప్రాప్నువన్ - కేశా-న్వికీర్య-పపాత కేశపాశవిశ్లథనపూర్వకం పపాతేత్యర్థః॥ యథా-వాతేన చణ్డమారుతేన, విహతా, రమ్భా కదలీ, పతతి, తద్వత్ ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ తదితి॥ స భగవాన్కృష్ణః-హాస్యప్రౌఢిం-అజానన్త్యా ఇవ లక్షితాయాః- ప్రియాయా- స్త - త్ప్రేమబన్ధనం ప్రేమపాశ-మవలోక్య-కరుణావా - నన్వకమ్పత అనుపదమేవ భీత ఇవ అకమ్పతేత్యర్థః ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ తతః కిమకరోదిత్యత్రాహ॥ పర్యఙ్కాదితి ॥ చతుర్భుజః ఉత్థాపనాశ్లేషణవక్త్రపరిమార్జనార్థమావిష్కృతచతుర్భుజ ఇత్యర్థః- కేశా-న్సమూహ్య సంబధ్య-పద్మతుల్యేన-పాణినా-వక్త్రం-ప్రామృజత్ ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀ కించ॥ ప్రమృజ్యేతి॥ అశ్రూణాం-కలాః బిన్దవో-యయో-స్తే-నేత్రే తథా-శుచా శోకాశ్రుణా-ఉపహతౌ-స్తనౌ చ-పరిమృజ్య-హే రాజన్-బాహునా-ఆలిఙ్గ్య-సాన్త్వజ్ఞః - సతాం - గతిః ప్రాప్యః-శ్రేయః ప్రాప్త్యుపాయస్తతో వా-విభు ర్భగవాన్, హాస్యప్రౌఢేః-భ్రమచ్చిత్తం-యస్యాస్తాం-అతదర్హాం - ఇత్థముపహసితుమనర్హాం - తత్ర హేతు-రనన్యవిషయాం- నవిద్యతే-అన్యః పురుషాన్తరం-విషయః జ్ఞానవిషయో-యస్యాస్తాం-దీనాం-సతీం రుక్మిణీం-సాన్త్వయామాస ❀ ॥ ౨౭ ॥ ౨౮ ॥ ❀ సాన్త్వనప్రకారమేవాహ ॥ మామేతి ॥ హే వైదర్భి - మాం-మాసూయేథాః-మయ్యసూయాం మా కృథా ఇత్యర్థః- త్వా-మహమేవ-పరాయణం పరమప్రాప్యం-యస్యాః-తథాభూతాం, జానే, తర్హి కిమర్థమిత్థముక్తమిత్యత ఆహ ॥ త్వద్వచ ఇతి॥ తవ-వచః-శ్రోతుమిచ్ఛతా కిన్ను వదిష్యతీతి చఞ్చుర్గణో మిత్యేవం కామయమానేన, మయా - హే అఙ్గనే క్ష్వేళ్యా నర్మణా, ఏవ-మాచరితం కృత

ముక్తమితియావత్ ॥ ౨౯ ॥ కించ॥ ముఖంచేతి॥ ప్రేమసంరమ్భేణ ప్రణయకోపేన-స్ఫురితః కమ్పితో ఽధరో, యస్మిన్-కట క్షేపోత్రాపాఙ్గసామీప్యాద్గణ్డస్థలపరః-కటయోః గణ్డస్థలయోః-అధికరణయోః-ఆక్షేపాః కోపావేశేన చఞ్చలనేత్రాఘాతా స్తైరరుణౌ, అపాఙ్గౌ నేత్రాన్తౌ-యస్మిన్-తత్-సున్దరం కుటిలం భ్రుకుటీతటం-యస్మిన్-తత్-తవ-ముఖంచ-ఈక్షితుం ద్రష్టుం-మా చరితమితిపూర్వేణసంబన్ధః ॥ ౩౦ ॥ సచకలహః కింకౌతుకం సుఖంవా-అత ఆహ॥ అయంహీతి॥ కోసౌ-హే భీరు-హే భామిని కోపేపి ప్రియయాసహ-నర్మైః ప్రణయకలహైః-యామో-నీయతే-ఇతియ-దేష, పరమో-లాభ-ఇత్యర్థః-సుఖమేవేతిభావః-యామగ్రహణం ఘటికాద్యుపలక్షణమ్ ॥ ౩౧ ॥ సైవమితి॥ తద్భగవదుక్తం-పరిహాసార్థోక్తిరూపమేవ, జ్ఞాత్వా-ప్రియకర్తృకత్యాగసంభావనాప్రయుక్తం-భయం-తత్యాజ ॥ ౩౨ ॥ కించ॥ బభాష ఇతి॥ హే భారత-సవ్రీడహాసేన-రుచిరేణ స్నిగ్ధేనా-పాఙ్గేన-భగవతో-ముఖం-వీక్షమాణా-తం-పుంసామృషభం పురుషోత్తమ-మాబభాషేఽఉవాచ ॥ ౩౩ ॥ భాషణమేవాహ॥ నన్వితిపఞ్చదశభిః-తత్ర తావద్యదుక్తం కస్మాన్నో వవృషే సమానితి-తదనుభాష్య ప్రతిభాషతే॥ నన్వితి॥ హే అరవిన్దవిలోచన-తిష్ఠన్తు తావదసామ్యం గుణాన్తరైః-లోచనసౌన్దర్యేణైవ త్వం స్వతుల్యరహిత ఇతి త్వత్సంబోధనాభిప్రాయః. అహం-భవతో-అసదృశీ అసమానే-తియ-ద్భవాన్-నవాచే-త్యనువాదః-యద్యప్యసమానితి భగవదుక్త్యా భవత్యా అహమసమ ఇతి ప్రతీయతే-ఎవంచ మమ భవానసమ ఇతి యది త్యేవ మేవానువదితవ్యం-తథాపి-భగవదభిప్రాయక్రోడీకారేణానూదితం-అనువాదముఖేనాపి మయా సహ భవానసమ ఇతివక్తుమనుచితమిత్యభిప్రాయేణ చ యద్భవానవాచ-తత్తాత్త్వికమేవేతి వాక్యశేషః ॥ తదేవోపపాదయతి॥ భూమ్నః స్వరూపస్వభావాభ్యాం అపరిచ్ఛిన్నస్య-హేతుగర్భమిదం-క్వేత్యాది, భగవాన్ షాడ్గుణ్యపూర్ణః-త్ర్యధీశః త్రిలోకనాయకః-స్వేమహిమ్ని స్వాసాధారణాయాం నిత్యవిభూతావభిరత-స్త్వం-క్వ-

---

సూయేథా జానే త్వాం మత్పరాయణామ్ । త్వద్వచః శ్రోతుకామేన క్ష్వేల్యాచరితమఙ్గనే ॥ ౨౯ ॥ ముఖంచ ప్రేమసంరమ్భస్ఫురితాధరమీక్షితుమ్ । కటాక్షేపారుణాపాఙ్గం సున్దరభ్రుకుటీతటమ్ ॥ ౩౦ ॥ అయంహి పరమో లాభో గృహేషు గృహమేధినామ్ । యన్నర్మైరీయతే యామః ప్రియయా భీరు భామిని ॥ ౩౧ ॥ సైవం భగవతా రాజన్వైదర్భీ పరిసాన్త్వితా । జ్ఞాత్వా తత్పరిహాసోక్తిం ప్రియత్యాగభయం జహౌ ॥ ౩౨ ॥ బభాషే ఋషభం పుంసామీక్షతీ భగవన్ముఖమ్ । సవ్రీడహాసరుచిరస్నిగ్ధాపాఙ్గేన భారత ॥ ౩౩ ॥ వైదర్భ్యువాచ ॥ నన్వేతదేవమరవిన్దవిలోచనాహం యద్వై భవాన్న భవతస్సదృశీ విభూమ్నః । క్వ స్వే మహిమ్న్యభిరతో భగవాంస్త్ర్యధీశః క్వాహం గుణప్రకృతిరజ్ఞగృహీతపాదా ॥ ౩౪ ॥ సత్యం భయాదివ గుణేభ్య ఉరుక్రమాన్తశ్శేతే సముద్ర ఉప

గుణప్రకృతిః త్వం సత్త్వాదిగుణానువర్తిస్వభావా త్వచ్ఛన్దానువర్తినీ త్వత్పరతన్త్రేతి యావత్, నను, త్వమపి స్వతన్త్రా బ్రహ్మాదభిరుపాస్యమానా తదభిమతఫలప్రదా చేత్యత ఆత్మానం విశినష్టి॥ అజ్ఞగృహీతపాదేతి॥ అజ్ఞైః మమ త్వత్పరతన్త్ర్యమజానద్భిః-గృహీతావుపాసితౌ, పాదౌ, యస్యాః-సాఽహం-క్వ-అభిజ్ఞాస్తు-మాంస్వతన్త్రాముపాసతే-కింతు, మాం త్వత్పరతన్త్రాం పురుషకారమాత్రం కృత్వా మద్విశిష్టం త్వామేవోపాసత ఇతిభావః ॥ ౩౪ ॥ యదుక్తం "రాజభ్యో బిభ్యతస్సుభ్రు సముద్రం శరణంగతా" ఇతి తత్ర ప్రతిభాషతే॥ సత్యమితి॥ హే ఉరుక్రమ-ఉరవః విపులాః-త్రిలోకీసఙ్గ్రాహకాః-క్రమాః పాదవిన్యాసాః, యస్య-తథాభూత-పాదక్రమైరేవ త్రిలోకీం సంగృహ్ణత స్తవ కథం రాజభ్యో భయమితి తదభిప్రాయః-భయాదివేతి భగవదుక్త్యనువాదః-రాజభ్యో-భయాత్-సముద్రం శరణం గత ఇత్యేతత్సత్యమేవేత్యర్థః-వస్తుతో భయాభావసూచకేనేవశబ్దేన రాజభ్యో బిభ్యత ఇతి త్వదుక్తావబిభ్యత ఇతిచ్ఛేదో భవదభిమత ఇతిసూచ్యతే-తర్హి కుతశ్శరణంగత ఇత్యత్రాహ॥ గుణేభ్య ఇతి॥ మత్పితృదుగ్ధాబ్ధిగతసముద్రత్వాదగాధత్వాదిధర్మేభ్యః సముద్రత్వాదిధర్మయోగాల్లవణార్ణవం శరణంగత ఇత్యర్థః తదపికిమర్థమిత్యత ఆహ॥ ఉపలమ్భనమాత్ర ఇతి-సప్తమ్యన్తమిదం-ఉపలమ్భనమాత్రే నిమిత్తే-మయి-ప్రీత్యతిశయప్రదర్శనార్థం శరణంగత ఇత్యర్థః-మాత్రశబ్దేన-నతు-స్వపరిత్రాణాద్యర్థమితి సూచ్యతే-అన్తశ్శేతే సముద్ర ఇతి దృష్టాన్తార్థం-అన్తరిత్యవ్యయం మధ్యే వర్తతే-యథోపలమ్భనమాత్రే నిమిత్తే భవానన్తస్సముద్రే క్షీరాబ్ధిమధ్యే శేతే-తద్వల్లవణార్ణవం శరణంగత ఇత్యర్థః ॥ యుక్తంచైతదిత్యభిప్రాయేణ విశినష్టి॥ ఆత్మేతి॥ మమేతి శేషః-ఆత్మా నిరతిశయప్రీతివిషయః-యోయస్య ప్రియతమః-సతస్యాపి తథా-తథాచోక్తం భగవతా-ప్రియోహి జ్ఞానినోఽత్యర్థమహం స చ మమ ప్రియః-జ్ఞానీ త్వాత్మైవ మే మతమితి చ॥ ఏవంచ త్వత్ప్రియతమాయా మమ ప్రియతమత్వాన్మత్సంబన్ధిగుణాశ్రయేత వ ప్రీతిరుచితైవేతి భావః ॥ బలవద్భిః కృతద్వేషా ఇత్యత్ర ప్రతిభాషతే॥ నిత్యం కదిన్ద్రియగణైః కృతవిగ్రహస్త్వమితి-కచ్ఛబ్దేన బలవద్భిరిత్యత్ర మతుప్ నిన్దార్థకత్వేన వ్యాఖ్యాతః-కది

న్ద్రియాణాంగుణావిషయాః - శబ్దాదయో యేషాం-తైః,కుత్సితాని-న్ద్రియాణి-గుణా స్తద్విషయాఃశబ్దాదయశ్చ - యేషాం, తైరితివా త్వం-నిత్యం - కృతోవిగ్రహఃయస్యసః - కృతద్వేషః- కృతాశ్రితైరితియావత్ - ప్రాయ స్త్యక్తనృపాసనానిత్యత్ర ప్రతిభాష తే-త్వత్సేవకైరితి నృపాణాం - పరమాసనం - అన్ధంగాఢం-తమఏవ తమశ్శబ్దోఽత్రనరకపర్యాయ స్తద్ధేతుపరః- నరకావహమిత్యర్థః - హేతుగర్భమిదం తత్త్వా - త్వ-న్నృపపదం త్వత్సేవకైరేవ - విధుతంతుచ్ఛీకృత్యత్యక్తం-కింపున స్త్వ యోభయవిభూతినాయకేనత్యక్తమితి ❋ ॥ ౩౫ ॥ ❋అస్పష్టవర్త్మనామిత్యత్రప్రతిభాష తే -త్వత్పాదేతి-తవ-పాదపద్మయోః- యో-మకరన్దఃఅనుభవరసాత్మకః - తం-సేవమానానాం- మునీనామేవ - తవ,వర్త్మయాథాత్మ్యం - అస్ఫుటం-కింపునరితరే షామితిభావః - తదేవాహనృపశుభిరితి - నను హేభగవన్-నృపశుభిఃనరఏవపశవ-స్తైః- పశుతుల్యైర్నృభిః-పశువజ్జిహ్వో పస్థసుఖమాత్రాభిజ్ఞైఃనృభిరిత్యర్థః - దుర్విభావ్యందుఃఖేనాపిభావయితుంచిన్తయితుమశక్యమితి, అలోకపథమీయుషామి త్యత్రప్రభాష తే ॥ యస్మాదితి ॥యస్మా-ద్యే-త్వా,మనువర్తన్తే,తేషామపి-హితంచేష్టితం - అలౌకికమేవ - అథోఅతః-కిముత క్తవ్యం - భూమ్న - స్తవేశ్వరస్య, ఈహిత మలౌకిక-మిత్యర్థః ❋ ॥ ౩౬ ॥ ❋ఆస్థితాఃపదవీమిత్యాద్యాప్రతిభాషిష్యతేయ ద్వాశ్చేత్యేతత్పర్యన్తం ॥ తావన్నిష్కిఞ్చనానామిత్యత్రప్రతిభాష తే ॥ నిష్కిఞ్చనఇతి ॥ నను హేవిభో-త్వం - నిష్కిఞ్చనః ఇతి- సత్యమేవ - కుతః - యతః - కించిదప్యనవాప్యంనాస్తియస్యతథాభూత స్త్వంనిష్కిఞ్చనఇత్యర్థః - దరిద్రతాలక్షణనిష్కి ఞ్చనత్వంతునఘటతఇత్యాహ ॥ యస్మాదితి ॥ బలిభుజః - బలింపూజాంభుఞ్జతఇతితథాఅన్యేభ్యఃపూజార్హాఅపి - బ్రహ్మా దయో , యస్మైతుభ్యం - బలింపూజాం , హరన్త్యర్పయన్తి , కుర్వన్తీత్యర్థః - తస్యసర్వేశ్వరస్య దరిద్రతానఘటతఇత్య

లమ్బనమాత్రఆత్మా । నిత్యంకదిన్ద్రియగుణైఃకృతవిగ్రహస్త్వంత్వత్సేవకైర్నృపపదంవిధుతంతమోఽన్ధమ్॥ త్వత్పాదపద్మమకరన్దజుషాంమునీనాంవర్త్మాస్ఫుటంనృపశుభిర్ననుదుర్విభావ్యమ్ । యస్మాదలౌకికమివేహితమీ శ్వరస్యభూమ్న స్తవేహితమథో అనుయే భవన్తమ్ ॥ ౩౬ ॥ నిష్కిఞ్చనోననుభవాన్నయతోఽస్తికిఞ్చిద్యస్మై బలింబలిభుజోఽపిహరన్త్యజాద్యాః । నత్వావిదన్త్యసుతృపోఽన్తకమాఢ్యతాన్ధాఃప్రేష్ఠోభవాన్బలిభుజా మపితేపితుభ్యమ్ ॥ ౩౭ ॥ త్వంవైసమస్తపురుషార్థమయఃఫలాత్మా యద్వాఞ్ఛయాసుమతయోవిసృజన్తికృ త్స్నమ్ । తేషాంవిభోసముచితోభవతస్సమాజఃపుంసస్స్త్రియాశ్చరతయోస్సుఖదుఃఖినోర్న॥ ౩౮ ॥త్వంన్యస్త దణ్డమునిభిర్గదితానుభావఆత్మాఽఽత్మదశ్చజగతామితిమేవృతోఽసి । హిత్వాభవద్భ్రువఉదీరితకాలవేగధ్వ

నం - నిష్కిఞ్చనజనప్రియాఇత్యస్యోత్తరం ,ప్రేష్ఠోభవానిత్యాది - నిష్కిఞ్చనజనప్రియాఇత్యత్రబహువ్రీహితత్పురుషాన్యత రత్,ఉభావపినా , సర్వథాచేన్నృపఏవభవానిత్యాహ - ప్రేష్ఠఇతి , బలిభుజాంపూజార్హాణాంనారదాదీనాం , అకించనా నాం - ప్రేష్ఠోభవాన్,తథా, తేఽపిబలిభుజోఽపి , తుభ్యం - తవప్రేష్ఠాఃతస్మాత్ప్రియాజనేత్యస్యోత్తరమాహ ॥ నత్వే తి ॥ ఆఢ్యతయా అభిజనాదిభిరాఢ్యత్వాభిమానేనా, న్ధాఃఅవివేకినాన్యాః , అన్తకంఅన్తం కరోతీత్యన్తకః- తథావిధం- త్వాత్వాం , నవిదన్తినభజన్తే - అసుతృపః - అసూనిన్ద్రియాణ్యేవతర్పయన్తితథా - అన్తకమిత్యస్యకాలరూపేణాయు ర్హర్తారమిత్యాశయః ❋ ॥ ౩౭ ॥ ❋ప్రేష్ఠమిత్యత్రహేతుంవదన్తి " యయోరాత్మసమంవిత్త ,,మిత్యాద్యుక్తమనౌచిత్యం పరిహరతి ॥ సమస్తపురుషార్థస్వరూపః , ఫలాత్మాఅభిప్సితఫలరూపః-ఆత్మాచ-యద్వా - అభీప్సితఫలరూపః-సర్వేషామి ష్టతమంహితఫలంసుఖం-త్వంతునిరవధికానన్దరూపః - చతుర్విధపురుషార్థనిర్వాహకస్వరూపస్యనిరతిశయానన్దరూపస్యచత వసుఖలేశసాధనభూతవిత్తాదిమద్భిస్సామ్యం(హ)రాపాస్తమేవేతిభావః ॥ తస్మాత్సమత్వాదేవమమత్వయాసహవివాహో ఽనుచితఏవజాతఇత్యతఆహ ॥ యద్వాఞ్ఛయేతి ॥ యస్మిన్-త్వద్వాఞ్ఛయా - వాఞ్ఛయా - కృత్స్నంత్వదన్యవ్యతిరిక్తంసర్వం- విసృజన్తిత్యజన్తి-నేచ్ఛన్తీతియావత్-అత ఏవ-తేజనాః - సుమతయ,స్తేషాం - తవచ-సమాజస్సఙ్గతిరుచితఏవ -సహితారత మ్యేఽపిస్వభావతఃశేషశేషిణోస్సంబన్ధోనోచితః, అత స్త్వదన్య మాత్రాకాఙ్క్షిణ్యాఃమమతవచసంబన్ధస్సూచితఏవేతిభా వః॥మమాన్యేనతుసంబన్ధోనుచితఇత్యభిప్రేత్యాహ ॥ పుంసఇతి ॥ రతయో - ర్మిథో , రతయోః,రతఏవ-తత్కృతసుఖదుఃఖి నోః,పుంసః,స్త్రియాశ్చ - సమాజో , నోచితఇత్యర్థః యఃకేవలమైథునతత్ప్రయుక్తసుఖదుఃఖానుభవార్థస్సమాజఃసతు నోచితఃయస్త్వావయోశ్శేషశేషిలక్షణస్సమాజఃసఉచితఏతిభావః ❋ ॥ ౩౮ ॥ ❋భిక్షుభిఃశ్లాఘితోమ ఇత్యస్యోత్తరమా హ ॥ త్వమితి ॥ భిక్షుపదవ్యాఖ్యానం-న్యస్తదణ్డైరితి-భిక్షుభిఃసర్వభూతసుహృత్త్వంప్రార్థయమానైః న్యస్తదణ్డైరిత్యస్యా ప్యయమేవార్థః-గదితఃశ్లాఘితః,ప్రభావోయస్య, తథాభూతః - తత్రహేతుంవదన్తీమ ఇత్యస్యోత్తరమాహ ॥ ఆత్మేతి॥త్రిజ

గతా-మాత్మా ఆత్మదః ఆత్మపర్యన్తప్రదః "య ఆత్మదా బలదా" ఇతి శ్రుతేః-ఆత్మత్వాదాత్మపర్యన్తవదాన్యత్వాచ్చ గదిత ఇ
త్యర్థః-ఆత్మద ఇత్యనేనముక్తప్రాప్యత్వం వివక్షితం - నహ్యాత్మనః ప్రాప్యస్య చశ్లాఘాప్రయోజనాన్తరాపేక్షా-కింతు-స్వస
త్తాలాభార్థా ప్రాప్యప్రాప్త్యర్థా చేతి ॥ ముక్తైవేతి సత్యముక్తమిత్యర్థః- ఆత్మనశ్శరీరాదివిలక్షణతయా స్తుతౌ హి శరీరసత్తాసి
ద్ధిః అథ "వైదర్భ్యేతదవిజ్ఞాయ త్వయాదీర్ఘసమీక్షయా" ఇత్యస్యోత్తరమాహ ॥ ఇతీతి ॥ ఇతీత్థంభూతం భగవన్తం-జ్ఞాత్వేతి శేషః-
అబ్జభవనాకపతీన్ బ్రహ్మేన్ద్రాదీన్-భవతో-భ్రువస్సకాశాదుదీరితో- యః - కాలస్తస్య, వేగేన-ధ్వస్తా ఆశిషో-యేషాం-త
థాభూతాన్, హిత్వా విహాయ - ఏవంవిధత్వాన్మమ తేషాం పుత్రస్థానీయత్వాచ్చ తద్గతవిత్తాదిప్రయుక్తసామ్యమవిచార్యైవ శ్రీ
ర్వేతి భావః ॥ ఏవంహి త్వేత్యనేన అవిజ్ఞాయేతి వ్యాఖ్యాతం- మేమయా-త్వం, వృతోఽసి - అబ్జయోన్యాదయ ఏవావిచార్యాః -కు
తోఽన్యే చైద్యాదయో విచార్యాస్స్యురిత్యర్థః ❀ ॥ ౩౯ ॥ ❀ పునస్సింహావలోకితన్యాయేన "రాజభ్యో బిభ్యత" ఇత్యస్యోత్త
రం వక్తుమాత్మాసయానదృష్టాన్తేన నిర్భయత్వం స్థాపయన్తీ స్పష్టమబిభ్యత ఇత్యేవ ప్రయోక్తవ్యే సంశయాపాదకేన రాజ
భ్యో బిభ్యత ఇతి పూర్వరూపాత్మకసన్ధినా ప్రయుక్తం వచశ్శ్రుత్వా తాం జాడ్యావహమిత్యాహ ॥ జాడ్యమితి ॥ హే గదాగ్రజ -
య-స్త్వం - శార్ఙ్గనినదేన-శత్రూన్నృపాన్ - విద్రావ్య పలాయయిత్వా, మాం జహర్థ హృతవానసి - తస్యేదం వచో-జాడ్యం
శ్రుణ్వతాం సన్నివిశేషమజానతాం, త్వయి, భయసంభవనాత్మకే జ్ఞానరూపజాడ్యావహమిత్యర్థః హరణే దృష్టాన్తః - యథా-
సింహః, పశూన్ మహిషాదీన్ విద్రావ్య - స్వభాగం, హరతి ॥ తద్వదితి ॥ కిం తద్వచో, యజ్జాడ్యం, తదాహ ॥ తేభ్య ఇత్యాది ॥
తేభ్యః శత్రుభూతేభ్యో, భయాదుదధిం సముద్రం-శరణం, ప్రపన్న ఇతి యత్తత్ ❀ ॥ ౪౦ ॥ ❀ "ఆస్థితాః పదవీం సుభ్రు ప్రాయ
స్సీదన్తి యోషిత" ఇత్యస్యోత్తరమాహ ॥ యద్వాఞ్ఛయేతి ॥ యస్మిన్ త్వద్దాస్యే, వాఞ్ఛయా, యే-అఙ్గాదయో, నృపోత్తమాః

స్తాశిషోఽబ్జభవనాకపతీన్కుతోఽన్యే ॥ ౩౯ ॥ జాడ్యం వచస్తవ గదాగ్రజ యస్తు భూపాన్విద్రావ్య శార్ఙ్గనినదే
న జహర్థ మాం త్వమ్ । సింహో యథా స్వబలిమీశ పశూన్స్వభాగం తేభ్యో భయాద్యదుదధిం శరణం ప్రపన్నః ॥
యద్వాఞ్ఛయా నృపశిఖామణయోఽఙ్గవైన్యజాయన్తనాహుషగయాదయ ఐకపత్యమ్ । రాజ్యం విసృజ్య వివి
శుర్వనమమ్బుజాక్ష సీదన్తి తేఽనుపదవీం త ఇహాస్థితాః కిమ్ ॥ ౪౧ ॥ కాఽన్యం వృణీత తవ పాదసరోజగన్ధమాఘ్రా
య సన్ముఖరితం జనతాపవర్గమ్ । లక్ష్మ్యాలయం త్వవిగణయ్య గుణాలయస్య మర్త్యం సదోరుభయమర్థవివిక్తదృ
ష్టిః ॥ ౪౨ ॥ తం త్వాఽనురూపమభజం జగతామధీశమాత్మానమత్ర చ పరత్ర చ కామపూర్ణమ్ । స్యాన్మే తవాఙ్ఘ్రి
రరణం సృతిభిర్భ్రమన్త్యా యో వై భజన్తముపయాత్యనృతాపవర్గః ॥ ౪౩ ॥ తస్యాస్స్యురచ్యుత నృపా భవతోప
దిష్టాః స్త్రీణాం గృహేషు ఖరగోశ్వబిడాలభృత్యాః । యత్కర్ణమూలమరికర్శన నోపయాయాద్యుష్మత్కథా

ఐకపత్యం-తతో మత్వర్థీయోఽచ్, త - ద్రాజ్యం - త్యక్త్వా, వనం-వివిశుః, తత్రాఙ్గో వేనస్య పితా, వైన్యః పృథుః, జాయన్తో భర
తో-నాహుషో యయాతిః, తే నృపశిఖామణయో, హే అమ్బుజాక్ష, త-వ, పదవీం, ఆస్థితాః, ఇహ సీదన్తి క్లిశ్యన్తి, కిం అపి త్విహ
పదవీం యాథాత్మ్యం, సీదన్తి ఉపాసిషత - ఉపాసనాదశాయామేవ పిత్రాదనుభవాత్మకం సుఖం అనుబభూవుః, ఇహలోకే ఆస్థి
తాః అవస్థితాః కిం, కింతు త్వత్సాధర్మ్యం అవాపురిత్యావృత్త్యాఽన్వయః ❀ ॥ ౪౧ ॥ ❀ "అథాత్మనోఽనురూపమ్" ఇత్యస్యో
త్తరమాహ ॥ కాఽన్యమితి శ్లోకద్వయేన ॥ గుణానాం కల్యాణానా, మాశ్రయస్య, తవ-పాదసరోజయోః, గన్ధం-కథంభూతం
జనతాయా జనసమూహస్యా, పవర్గం నిరతిశయఫలరూపం, లక్ష్మ్యాః నుమాలయం ఆశ్రయం-సేవ్యమితియావత్, సద్భి, ర్ముఖ
రితమాఘ్రాతం అవిగణయ్యానాదృత్య, మర్త్యం మరణశీలం, సదా - ఉరుభయం, యస్య, త-మన్యం పురుషం, కా వా స్త్రీ, అ
ర్థవివేకదృష్టిః స్వహితాహితవిభాగపరిశీలనపరా చే, దాశ్రయేత, గుణాశ్రయస్యేత్యనేన గుణైర్హీనా ఇత్యేతత్ప్రత్యుక్తవి
ధయా వ్యాఖ్యేయమిత్యభిప్రేతం ❀ ॥ ౪౨ ॥ ❀ అతస్త్వామేవాహమభజమిత్యాహ ॥ తమితి ॥ తముక్తవిధం, కించానురూపం
శేషిత్వాదితి భావః, ఏవంవిధం, త్వా త్వామేవ, అభజం-కించిత్ప్రార్థయతే ॥ స్యాదితి ॥ సృతిభిః గతిభి-ర్జన్మభిరితియావత్ ॥ "రా
ఘవత్వేఽభవత్సీతా రుక్మిణీ కృష్ణజన్మని- దేవత్వే దేవదేహేయం మనుష్యత్వే చ మానుషీ" ఇత్యుక్తావతారవిశేషైరిత్యర్థః ॥ భ్రమ
న్త్యాశ్చరన్త్యా, స్తత్సహచారిణ్యా, మమ, తవా, ఙ్ఘ్రిరేవ, అరణం శరణం, గృహమాశ్రయ ఇతియావత్ స్యాత్, కథంభూ
తస్య యోఽనృతస్య పాపస్య-తన్మూలసంసారస్య వా, అపవర్గోఽవసానం - యస్మాత్తథాభూతః, భజన్తముపయాతి అనుభ
జతే, తస్య తవేతి సంబన్ధః ❀ ॥ ౪౩ ॥ ❀ యే రాజ్ఞాం గుణా "రాజపుత్రీప్సితా భూపై" రిత్యాదినోక్తాస్తత్ర నైష్ఠ్యం సనాపం
స్యాఙ్గుళిభఙ్గం చాహ ద్వాభ్యాం ॥ తస్యాస్స్యురితి ॥ హే అచ్యుత, యే, నృపాః, స్త్రీణాం గృహేషు స్త్రీప్రధానకేషు గృహేషు, ఖ
రా ఇవ కేవలం భారవాహాః, గావో బలీవర్దా ఇవ నిత్యం వ్యాపారక్లిష్టాః- శ్వాన ఇవావమతాః - గృహపాలనాద్యర్థం ద్వాఃస్థా

శ్చ-బిడాలా ఇవ కృపణాః-పదా తాడ్యమానా అపి పునః పునరనువర్తమానాశ్చ, భృత్యా ఆజ్ఞాధారకాశ్చ, తే, తస్యా దుర్భగాయాః, పతయస్స్యుః॥ తామేవ విశినష్టి॥ యదిత్యాదినా ॥ హే అరికర్శన శత్రుహన్ త్వం-యస్యాః, కర్ణమూలం కర్ణపథం, నోపయాయాః నోపగతవాన్-తథా మృడవిరిఞ్చ్యాదిభిః-సభాయాం, తేషాం సభాయాం వా, గీతాః, స్తవ-కథాశ్చ, నోపాయయుః ॥ యా, త్వాం-త్వత్కథాశ్చ కదాఽపి, న శ్రుతవతీ, తస్యాః పతయస్స్యురితి సంబన్ధః ॥ ౪౪ ॥ తథాహీత్యాహ॥ త్వగితి ॥ యా స్త్రీ, తవ-పదాబ్జమకరన్దం-అజిఘ్రువతీ నాఘ్రాతవతీ - కదాప్యశ్రుతత్వత్కథా-అత ఏవ-విమూఢా అత ఏవ, కాన్తః ప్రియతమో-మమేతి-మతి-ర్యస్యాస్సా-బహిః, త్వగాదిభిః, పినద్ధం ఛన్నం, మన్తర్మాంసాదయో, యస్మిన్, తత్, జీవితశవతుల్యం-కళేబరం-యస్య, తం, పురుషాధమం, భజతే-విణ్మలం, త్వగాదయః ప్రసిద్ధాః ॥ ౪౫ ॥ యదుక్తముదాసీనావయమిత్యాది తత్రాహ॥ అస్త్వితి॥ హే అమ్బుజాక్ష, ఆత్మన్ ఆత్మని, రతస్య, ఆత్మారామస్యేత్యర్థః, అనేన నిరపేక్షరూప ముదాసీనత్వమనూదితం-మయ్యనతిరిక్తా అనతిశయితా-దృష్టి ర్యస్య అనేనాకామకత్వం-తస్య తవ, చరణయోః-అనురాగః ప్రేమా, అస్తు, మమేతి శేషః యద్యప్యుదాసీనోఽకామకశ్చ సన్ గృహమేధిధర్మాన్ నభినయసి-తథాఽపి మయాఽపి త్వచ్చరణానురాగమాత్రమేవ ప్రార్థనీయం న తు తతోఽధికమితి భావః స్తువాత వచాంస్యాపాతప్రతీతనిష్ఠురార్థపరాణి, తథాపి, కదాచిన్మయి విశేషేత వమయ్యనుకమ్పాదున్నివార్యైవేత్యభిప్రేత్యాహ॥ యర్హీత్యర్ధేన ॥ యర్హి యదా - అస్య విశ్వస్య, వృద్ధయే సమృద్ధయే, ఉపాత్తా రజసః సృష్ట్యుపయుక్తరజోగుణస్యాతిమాత్రౌత్కట్యం, యేన, తథాభూతస్సన్, మా, మీక్షస ఇతి యావత్, తదుహాత దేవ-పరమా నిరతిశయా, అనుకమ్పా కృపా, విచిత్రం జగత్సృష్ట్వా తత్ర మదనుమోదనార్థం మామీక్షస ఇత్యేషైవ మహతీ కృపేత్యర్థః ॥ ౪౬ ॥ తదేవం సర్వం తదుక్తం ప్రతిభాష్య ప్రసన్నచిత్తా మన్త్రముపదిశన్తీ ప్రాహ ॥ నైవేతి ద్వాభ్యాం॥ హే మ

మృడవిరిఞ్చసభాసు గీతాః ॥ ౪౪ ॥ త్వక్ఛ్మశ్రురోమనఖకేశపినద్ధమన్తర్మాంసాస్థిరక్తక్రిమివిట్కఫవాతపిత్తమ్।
జీవచ్ఛవం భజతి కాన్తమతిర్విమూఢా యా తే పదాబ్జమకరన్దమజిఘ్రతీ స్త్రీ ॥ ౪౫ ॥ అస్త్వమ్బుజాక్ష మమ తే చరణానురాగ ఆత్మన్రతస్య మయి చానతిరిక్తదృష్టేః । యర్హ్యస్య వృద్ధయ ఉపాత్తరజోఽతిమాత్రో మామీక్షసే తదు హ నః పరమానుకమ్పా ॥ ౪౬ ॥ నైవాలీకమహం మన్యే వచస్తే మధుసూదన । అమ్బాయా ఇవ హి ప్రాయః కన్యాయాస్స్యాద్రతిః క్వచిత్ ॥ ౪౭ ॥ ఊఢాయాశ్చాపి పుంశ్చల్యా మనోఽభ్యేతి నవం నవమ్ । బుధోఽసతీం న బిభృయాత్తాం బిభ్రదుభయచ్యుతః ॥ ౪౮ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ సాధ్వ్యేతచ్ఛ్రోతుకామేన రాజపుత్రి ప్రలమ్భితా । మయోదితం యదన్వాత్థ సర్వం తత్సత్యమేవ హి ॥ ౪౯ ॥ యాన్యాన్కామయసే కామాన్మయ్యకామాయ కామిని । సన్తి హ్యేకాన్తభక్తాయాస్తవ కల్యాణి నిత్యదా ॥ ౫౦ ॥ ఉపలబ్ధం పతిప్రేమ పాతివ్రత్యం చ తేఽనఘే । యద్వాక్యైశ్చాల్యమానాయా న ధీర్మయ్యపకర్షితా ॥ ౫౧ ॥ యే మాం భజన్తి దామ్పత్యే తపసా వ్రతచర్యయా । కామాత్మా

ధుసూదన, తవ, యద్వచః ॥ అథాత్మనోఽనురూపం వా, ఇత్యాదితద్వ్యలీకమనృతం-న మన్యే, నాసత్యమిత్యర్థః, కుతః, యతో లోకే కన్యాయా ఏవ క్వచిత్పురుషవిశేషే, రతి ర్భవతి, యథా, అమ్బాయాః కాశిరాజపుత్రికాయాః అమ్బాఖ్యాయాః-తద్వత్, అమ్బాయాః కన్యాయా ఏవ సా స్వైరరతిర్భూయాదితీతిహాసోఽత్ర వివక్షితః ॥ ౪౭ ॥ తథా-ఊఢాయాః పరిణీతాయా అపి-పుంశ్చల్యా-మనో - నవం నవం పురుష - మభ్యేతి ॥ తతః కిమత ఆహ ॥ బుధ ఇతి ॥ బుధో బుద్ధిమాన్ - అసతీముక్తవిధాం స్త్రియం-న బిభృయాత్ - విపర్యయే అనర్థమాహ-బిభ్రత్పుమాన్ - ఉభయచ్యుతః ఉభయస్మాదేతల్లోకాత్పరలోకాచ్చ ప్రచ్యుతో భవతి - ఇహాముత్ర చ న సుఖీ కిం తు - దుఃఖీ భవతీత్యర్థః ॥ ౪౮ ॥ అథైవం కోపక్రీడీకృతస్యాభిప్రాయో భగవాన్నిదమేవ మదభిప్రేతం - కూటవచాంసి తు త్వద్వచశ్శుశ్రూషయా ప్రయుక్తానీత్యాహ॥ సాధ్వీతి ॥ హే సాధ్వి - హే రాజపుత్రి-శ్రోతుకామేన-మయా - ఏత-త్త్వద్వచ ఇతి శేషః - ప్రలమ్భితా ఇత్థముపహసితేత్యర్థః య-న్మయోదితం-సర్వ-మన్వాత్థ తాత్పర్యకోపక్రీడీకారేణ ప్రతిభాషితవత్యసి తత్సర్వం-సత్యమేవ మదభిప్రేతమేవ ॥ ౪౯ ॥ అతీవ తుష్టోఽనుగృహ్ణాతి॥ యాన్యానితి ॥ హే మానిని-యాన్యాన్కామాన్ - స్యాన్నైతవాఙ్క్షీ రరణాం-అస్త్వమ్బుజాక్ష మమ తే చరణానురాగ, ఇత్యేవం కామ్యమానాన్, అకామాయ కామాన్నివృత్తయే - మదనపాయిత్వ వ్యతిక్రమనివృత్తయే-కామయసే-తే-కామా-మయ్యేకాన్తభక్తాయా అనన్యప్రయోజనభక్తియుక్తాయాః తవ-హే కల్యాణి-నిత్యదా-సన్త్యేవ - న త్వయా ప్రార్థ్యమయా దేయా ఇత్యర్థః ॥ ౫౦ ॥ అభినన్దతి ఉపలబ్ధమితి ॥ హే అనఘే - పత్యౌ కృష్ణే-య-త్పాతివ్రత్యం పతిపారార్థ్యం-తదుపలబ్ధం దృష్టం-మయేతి శేషః కుతః-యద్యతో-వాక్యైః ఉక్తైః పైర్మద్వాక్యైః - చాల్యమానాయా అపి తవ-ధీస్బుద్ధిర్మయి-నాపకర్షితా నాపనీతా-నాన్యవిషయా జాతా ॥ ౫౧ ॥ ఏకాన్తభక్తిమభినన్ద్య తామేవ దృఢీకర్తుం సకామాన్భక్తాన్నిన్దతి ॥ యే మా

మితి ॥ యేజనాః కామాత్మానః క్షుద్రమనోరథావిలచిత్తాః- మోక్షాధిపతిమపి-మాం -దాంపత్యే దంపత్యోః కర్మణి- దంపత్యోప భోగసుఖార్థమిత్యర్థః-తపసా మనః ప్రణిధానాత్మకేన- వ్రతచర్యయా అనశనాది వ్రతానుష్ఠానేనచ - భజన్తి- తే-మమ-మాయయా మోహితాః ※ ॥ ౫౨ ॥ ※ తదేవోపపాదయతి ॥ మామితి ॥ అపవర్గః మోక్షః- సఏవ-సంపల్లక్ష్మీర్యస్మా-త్తం-తాసామపవర్గేతరసంపదామపిపతిం -మాం-ప్రాప్య ప్రసాద్య - తపఆదిభిరితి శేషః - సంపదః అపవర్గేతరకామానేవ-వాఞ్ఛన్తి తేజనాః-మన్దభాగ్యాః-కుతః-యద్యస్మా-ద్యే-నృణాం-విషయాః - తే-నిరయేనరకేఽపి - స్యుః-కుతశ్శబ్దాదివిషయసుఖానాం కేవల దుఃఖాత్మక నరకే సంభవస్తత్రాహ ॥ మాత్రాత్మకత్వా-త్తేషాం సుఖలేశాత్మకత్వా-న్నరకే సంభవ ఇతిభావః , అతో - నిరయః - సుసఙ్గమః శోనరూపతయా ప్రతీయమానో దంపత్యోస్సఙ్గమః - నిరయో నరకప్రాయ ఏవ-అత స్తేమన్దభాగ్యా ఇత్యర్థః ※ ॥ ౫౩ ॥ ※ పునరప్యభినన్దతి ॥ దిష్ట్యేతి ॥ హేగృహేశ్వరి-త్వయా - మయి-భవమోచనీ నిష్కామా-అనువృత్తిః-కృతా ఏతత్-దిష్ట్యా ఆనన్దః-వృత్తిం విశినష్టి-అసావనువృత్తిః - ఖలైః దుర్జనైః-దుఃఖేనాపి కర్తుమశక్యా-దురాశిషో దురభిప్రాయాః అత ఏవా-సుంభరాయాః ఇన్ద్రియతర్పణపరాయాః-నికృతిజుషః వఞ్చనపరాయాః-స్త్రియాస్తు సుతరాం దుష్కరా ※ ॥ ౫౪ ॥ ※ నత్వామితి ॥ హేమానిని-ప్రణయినీం ప్రేమవతీం-నపశ్యామి-తత్రనిదర్శనం వదం స్తాం విశినష్టి ॥ యయేతి ॥ యయాత్వయా-అవగణయ్యానాదృత్య-శ్రుతా-స్సత్కథాస్త్వదీయాః-యేన - తస్య- మేమహ్యం-రహస్య-రః రహస్యవార్తాహర్తా-ద్విజః-ప్రేషితః,అత-స్త్వాదృశీం-భార్యాం-నపశ్యామీత్యర్థః ※ ॥ ౫౫ ॥ ※ కించత్వద్గుణైరేవాహం వశీకృత ఇత్యాహ ॥ భ్రాతురితి ॥ యుద్ధే-మయా-నిర్జితస్య -భ్రాతుః రుక్మిణః - విరూపకరణం - తథా - ప్రోద్వాహపర్వణ్యనిరుద్ధవివాహోత్సవే-తతాప్రపృత్యగో

నోఽపవర్గేశం మోహితా మమ మాయయా ॥ ౫౨ ॥ మాం ప్రాప్య మానిన్యపవర్గసంపదం వాఞ్ఛన్తి యే సంపద ఏవ తత్పతిమ్ । తే మన్దభాగ్యా నిరయేఽపి యే నృణాం మాత్రాత్మకత్వాన్నిరయస్సుసఙ్గమః ॥ ౫౩ ॥ దిష్ట్యా గృహేశ్వర్యసకృన్మయి త్వయా కృతాఽనువృత్తిర్భవమోచనీ ఖలైః । సుదుష్కరాఽసౌ సుతరాం దురాశిషో హ్యసుంభరాయా నికృతిం జుషస్త్రియాః ॥ ౫౪ ॥ నత్వాదృశీం ప్రణయినీం గృహిణీం గృహేషు పశ్యామి మానిని యయా స్వవివాహకాలే । ప్రాప్తాన్నృపాన వగణయ్య రహస్కరో మే ప్రస్థాపితో ద్విజ ఉపశ్రుతసత్కథస్య ॥ ౫౫ ॥ భ్రాతుర్విరూపకరణం యుధి నిర్జితస్య ప్రోద్వాహపర్వణి చ తద్వధమక్షగోష్ఠ్యామ్ । దుఃఖం సముత్థమసహోఽస్మదయోగభీత్యా నైవాబ్రవీః కిమపి తేన వయం జితాస్తే ॥ ౫౬ ॥ దూతస్త్వయాఽఽత్మలభనే సువివిక్తమన్త్రః ప్రస్థాపితో మయి చిరాయతి శూన్యమేతత్ । మత్వా జిహాస ఇదమఙ్గమనన్యయోగ్యం తిష్ఠేత తత్త్వయి వయం ప్రతినన్దయామః ॥ ౫౭ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవం సౌరతసల్లాపైర్భగవాన్దేవకీసుతః । స్వరతో రమయా రేమే నరలోకం విడమ్బయన్ ॥ ౫౮ ॥ తథాన్యాసామపి స్త్రీణాం గృహేషు గృహవానివ । ఆస్థితో గృహమేధీయాన్ధర్మాన్లోకగురుర్హరిః ॥ ౫౯ ॥ ※※※※※※※※※※※※※※※※※※※※※※※※※※※※※※※※※

※※※※※※※※※ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే దశమస్కన్ధే, షష్టితమోఽధ్యాయః ※※※※※※※※※

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏకైకశస్తాః కృష్ణస్య పుత్రాన్దశదశాబలాః । అజీజనన్ననవమాన్పితుస్సర్వాత్మసంపదా ॥ ౧ ॥

ష్ఠ్యాం ద్యూతే-తస్య రుక్మిణో - వధం-ఇదం సమనన్తరాధ్యాయే స్ఫుటీభవిష్యతి సముత్థం తద్వధశ్రవణజం-దుఃఖంచ అస్మదయోగభీత్యా అస్మద్విశ్లేషభీత్యా హేతుభూతయా , అసహాః సోఢవత్యసి-కిమపి - నాబ్రవీః నోక్తవత్యసి తేనైవంవిధగుణజాతేన-వయం-జితాస్స్వవశీకృతా బభూవిమ , యద్యప్యస్య ప్రణయకలహస్యానిరుద్ధవివాహానన్తర్యమతో జ్ఞాయతే తథాప్యత్ర ప్రత్యక్ష ప్రమాణో [illegible] నేత్యవగన్తవ్యమ్ ※ ॥ ౫౬ ॥ ※ కించ ॥ దూత ఇతి ॥ ఆత్మలభనే మత్ప్రాప్త్యర్థం-సువిభక్తః " యస్యాఙ్ఘ్రిపఙ్కజరజస్నపనం మహాన్తో వాఞ్ఛన్త్యుమాపతిరివాత్మతమోఽపహత్యై , యర్హ్యమ్బుజాక్ష న లభేయ భవత్ప్రసాదం జహ్యామసూన్వ్రతకృశాన్శతజన్మభిస్స్యా ,, మిత్యేవం వివిచ్య జ్ఞాపితః-మన్త్రో యస్య సః-దూతః-ప్రేషితః తదా , మయి [illegible] చిరాయతి-ఈషద్విలమ్బం కుర్వతి సతి-ఏత-ద్విశ్వం-శూన్యం,మత్వా,ఇదమనన్యార్హ-మఙ్గం శరీరం-జిహాసే హాతుమిచ్ఛామి, త్యేవ [illegible]-భవతీ-తిష్ఠేత స్థితవతీ - తియత్త్వయి- వయం- కేవలం-ప్రతినన్దయామః ప్రతికర్తుమశక్నువన్తః కేవలం హర్షయామ ఇత్యర్థః-యద్వా ॥ జిహాస ఇత్యేవంవిధ క్తమన్త్రో దూతః ప్రస్థాపిత ఇతి సంబన్ధః ※ ॥ ౫౭ ॥ ※ ఏవమితి ॥ నరలోకం-విడమ్బయన్ననుకుర్వన్- హేతుగర్భమిదం-[illegible]త్వా,దిశం - సౌరతసల్లాపైః సురతనర్మగోష్ఠీభిః,సర్వతః ఆత్మారామోఽపి-రమయా లక్ష్మ్యవతారభూతయా రుక్మిణ్యా సహ, [illegible]మే ※ ॥ ౫౮ ॥ ※ అథేతి ॥ అన్యాసామపి పత్నీనాం గృహేషు-గృహాశ్రమీవ గృహస్థాశ్రమయుక్తాన్ , ధర్మా,న్నాస్థితస్సన్నేవ- [illegible]మే ※ ॥ ౫౯ ॥ ※ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే షష్టితమోఽధ్యాయః ※※※ ※※※※※※※※※※※※※※※※※※※※

అథ భగవతస్తాసు పత్నీషు పుత్రాదిపరంపరా అనువర్ణయతి ద్విషష్టితమేన ॥ ఏకైకశ ఇతి ॥ తాః- కృష్ణస్య - బలాః స్త్రీ

యః-సర్వాః-యా-ఆత్మసమ్పత్త్యా - పితుస్సకాశాత్ - దనవమానన్యూనాన్-తుల్యాన్- నైకైకశో-దశదశ పుత్రాన్-జనయామాసుః ❀॥ ౧ ॥ ❀తదేవవిస్తరేణవక్తుంతావత్తాసాంభగవన్మాయామోహితత్వంభగవతస్తదవశ్యత్వంచాహద్వాభ్యాం- గృహాదితి ॥ గృహాత్-అనపగం - నాపగచ్ఛతిననిష్క్రామతీతితథా-తం-స్థితంగృహేష్వేవస్థిత-మచ్యుత - మాలోక్య-సర్వాస్తా-రాజపుత్ర్యః - అతత్త్వవిదఃభగవద్యాథాత్మ్యానభిజ్ఞాః హేతుగర్భమిదం తత్త్వాత్ - ప్రత్యేకం-స్వంస్వం-ఆత్మానం-ప్రియతమం,భగవతఇతిశేషః-న్యమంసతఅమన్యన్త ❀ ॥ ౨॥ ❀చార్వితి॥చార్వబ్జకోశవద్వదనం ఆయతాని- బాహునేత్రాణిచ-సప్రేమ్ణా-హాస్యరసేన - వీక్షితానిచ - వల్గుజల్పాశ్చ-ఏతైస్సాధనై- ర్భగవతాకర్త్రాసంమోహితాఃవనితాఃస్వైర్వనైకై-ర్విభ్రమై-ర్విభూమ్నఃపరిపూర్ణస్య - భగవతః - మనోమానసం - జేతుంవశీకర్తుం-నసమశకన్నసమర్థాబభూవుః- తస్యాత్మారామత్వాదితిభావః ❀ ॥ ౩ ॥ ❀తాసాంవిభ్రమాన్వర్ణయన్నేవతద్వివృణోతి॥స్మేరేతి॥స్మేరోగూఢహసితం-తద్యుక్తో-ఽవలోకలవఃకటాక్షః -తేన- రచితస్సూచితో, భావో ఽభిప్రాయస్తేన,హారిమనోహరణశీలం,యద్భ్రూమణ్డలం, తేన, ప్రహితాఃప్రస్థాపితాః, యే-సౌరతమన్త్రాస్తేషు, ప్రగల్భై,రనఙ్గస్య,బాణై, రన్యైశ్చకరణైః, కామశాస్త్రప్రసిద్ధైః, యస్యభగవతః-ఇన్ద్రియంమనః- మథితుంక్షోభయితుం-షోడశసహస్రమపి-పత్న్యః - న శేకుఃనాశక్నువన్ ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ఇత్థ

గృహాదనపగంవీక్ష్యరాజపుత్ర్యోఽచ్యుతంస్థితమ్ । ప్రేష్ఠంన్యమంసతాత్మానమతత్త్వవిదఃస్త్రియః ॥ ౨ ॥
చార్వబ్జకోశవదనాయతబాహునేత్ర సప్రేమహాసరసవీక్షితవల్గుజల్పైః। సమ్మోహితాభగవతోనమనోవిజేతుంస్వైర్విభ్రమైస్సమశకన్వనితావిభూమ్నః॥ ౩ ॥స్మేరావలోకలవదర్శితభావహారిభ్రూమణ్డలప్రహితసౌరతమన్త్రశౌణ్డైః । పత్న్యస్తుషోడశసహస్రమనఙ్గబాణైర్యస్యేన్ద్రియంవిమథితుంకరణైర్నశేకుః ॥ ౪ ॥ఇత్థం రమాపతిమవాప్యపతిం స్త్రియస్తా బ్రహ్మాదయోఽపినవిదుఃపదవీంయదీయామ్ ।భేజుర్ముదాఽవిరతమేధితయాఽనురాగహాసావలోకనవసఙ్గమలాలసాద్యమ్॥ ౫ ॥ ప్రత్యుద్గమాసనవరార్హణపాదశౌచతామ్బూలవిశ్రమణవీజనగన్ధమాల్యైః । కేశప్రసాదశయనస్నపనోపహార్యైర్దాసీశతాఅపివిభోర్విదధుస్స్మదాస్యమ్ ॥ ౬ ॥
తాసాంయాదశపుత్రాణాంకృష్ణస్త్రీణాంపురోదితాః । అష్టౌమహిష్యస్తత్పుత్రాన్ప్రద్యుమ్నాదీన్గృణామి తే॥ ౭ ॥చారుదేష్ణస్సుదేష్ణశ్చచారుదేహశ్చవీర్యవాన్ । సుచారుశ్చారుగుప్తశ్చభద్రచారుస్తథాఽపరః॥ ౮ ॥
చారుచన్ద్రోవిచారుశ్చచారుర్దశమోహరేః । ప్రద్యుమ్నప్రముఖాజాతారుక్మిణ్యాంసదృశాబభుః॥ ౯ ॥
భానుస్సుభానుస్స్వర్భానుఃప్రభానుర్భానుమాంస్తథా ।చన్ద్రభానుర్బృహద్భానురతిభానుస్తథాఽష్టమః॥ శ్రీభానుఃప్రతిభానుశ్చసత్యభామాత్మజాదశ ॥ ౧౦ ॥ సామ్బస్సుమిత్రఃపురుజిచ్ఛతజిచ్చసహస్రజిత్।విజయశ్చిత్రకేతుశ్చవసుమాన్ద్రవిడఃక్రతుః ॥ జామ్బవత్యాస్సుతాహ్యేతేసామ్బాద్యాఃపితృసమ్మతాః॥ ౧౧ ॥భానుశ్చన్ద్రోఽశ్వసేనశ్చిత్రగుర్వేగవాన్వృషః । ఆమశ్శఙ్కుర్వసుశ్శ్రీమాన్ధృతిర్నాగ్నజితేస్సుతాః॥ ౧౨ ॥ శ్రుతిఃక

మితి॥కిన్తు-యదీయాం-పదవీంయాథాత్మ్యం, బ్రహ్మాదయోఽపి నవిదుః - తమిత్థంభూతం-శ్రియఃపతి మవాప్య-తాఃస్త్రియః- అవిరతంసతతం,యథాతథా - ఏధితయావృద్ధితయా-ముదా-నవసఙ్గమే-లాలసౌత్సుక్య - మాద్యో- యస్యవిభ్రమకదమ్బస్యతం-భేజుః-నవసఙ్గమలాలసాద్యం-భేజుః-తస్య- మనో-విజేతుం-నశేకు-రితివా ❀ ॥ ౫ ॥ ❀కిన్తు-ప్రత్యుద్గమాదిభిః,విభో-స్తస్య-దాస్యం - విదధురితి - ప్రౌఢభావేఽపి-నవసఙ్గమాద్యభిధానమగతసారత్వేనాత్యుత్కటత్వేనచతథాప్రతీతేః- తేషామేవశ్లోకానాంప్రస్తావాన్తరేపునఃపునరావృత్తిరపిసౌన్దర్యాత్ ❀ ॥ ౬ ॥ ❀ప్రాసఙ్గికముక్త్వాప్రకృతమాహ॥ తాసామితి ॥దశదశపుత్రాయాసాంతాసాం కృష్ణస్త్రీణాంమధ్యే-అష్టౌ రుక్మిణ్యాదయః పూర్వం - కథితాః-తాసాం-పుత్రాన్ - ప్రద్యుమ్నాదీన్ తుభ్యం-కథయామి ❀ ॥ ౭ ॥ ❀చారుదేష్ణ ఇతి ॥ ప్రద్యుమ్నఃప్రముఖ ఆదిర్యేషామితితద్గుణసంవిజ్ఞానబహువ్రీహిః తే-దశ-పితుర్హరే- రనవమాస్తుల్యాః - రుక్మిణ్యాః-పుత్రాఇతిశేషఃప్రద్యుమ్నవ్యతిరిక్తాన్నవపుత్రాన్నిర్దిశతి ॥ చారుదేష్ణ ఇతి ॥ వీర్యవానితిచారుదేష్ణవిశేషణమ్ ❀ ॥ ౮ ॥ ౯ ॥ ❀అథసత్యభామాసుతానాహ॥ భానురితి ॥భాన్వాదయో-దశ-సత్యభామాయాస్సుతా-ఇత్యన్వయః ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀జామ్బవతీసుతానాహ ॥ సామ్బ ఇతి ॥ ఏతేసామ్బాదయః-పితృతుల్యాః-జామ్బవత్యాస్సుతాః ❀॥ ౧౧ ॥ ❀నాగ్నజితీసుతానాహ॥భానురితి॥శ్రీమానితివసోర్ధృతేర్వా విశేషణమ్ ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀కాళిన్ద్యాస్సుతానాహ ॥ శ్రుతిరితి ॥ భద్రస్యైవఏకలఇతినామాన్తరం-సోమకోఽపరస్తేషాంసర్వేషాంకనీయాన్, ఏతేదశకాళిన్ద్యాస్సుతాఇతి

శేషః ॥ ౧౩ ॥ అథలక్ష్మణాయాస్సుతానాహ ॥ ప్రఘోష ఇతి ॥ మాద్ర్యాః లక్ష్మణాయాః-సుతాః-ప్రఘోషాదయ-ఇత్యన్వయః ॥ ౧౪ ॥ మిత్రవిన్దాయాస్సుతానాహ ॥ వృక ఇతి ॥ క్షుధిః దశమః-ఏతే మిత్రవిన్దాత్మజాః ॥ ౧౫ ॥ అథభద్రాయాస్సుతానాహ ॥ సఙ్గ్రామజిదితి ॥ భద్రాయా ఇత్యస్య సుతా ఇతి శేషః ॥ ఏవమన్యాసామపి షోడశసహస్రపత్నీనాం దశదశపుత్రాః-తథైవ రోహిణ్యాస్సుతానాముక్తిరన్యాసామపి సుతప్రదర్శనార్థం ॥ దీప్తిమానితి ॥ హరేరాశ్రితార్తిహరస్య బలభద్రస్య - రోహిణ్యాశ్చ-జాతాః-పుత్రా ఇత్యర్థః ॥ ౧౬ ॥ అథ వివక్షిష్యమాణకథావిషయకపిపృచ్ఛిషాముత్పాదయన్ భగవతః పౌత్రాదీనాహ ॥ ప్రద్యుమ్నాదితి ద్వాభ్యాం ॥ హే రాజన్-నామ్నా-భోజకటమితి ప్రసిద్ధే-పురే-వసత ఇతి శేషః ॥ తస్య రుక్మిణః-పుత్ర్యాం రుక్మవత్యాఖ్యాయాం భార్యాయాం- ప్రద్యుమ్నా-దనిరుద్ధో-బభూవ ॥ ౧౭ ॥ తేషాం చేతి ॥ తేషాం ప్రద్యుమ్నవ్యతిరిక్తానాం కృష్ణపుత్రాణామపి- పుత్రాః పౌత్రాశ్చ - కోటిశో-బభూవుః - తత్ర హేతుత్వేన శ్రీకృష్ణపత్నీనాం బాహుళ్యమనుస్మారయతి ॥ మాతర ఇతి ॥ కృష్ణజాతానాం-మాతరః-షోడశసహస్రాణి చ-శబ్దాత్తతో వ్యాధిక్యం సూచ్యతే ॥ ౧౮ ॥ రుక్మిణః పుత్ర్యామిత్యుక్తం ॥ తత్ర పృచ్ఛతి రాజా ॥ కథమితి ॥ అరేః కృష్ణస్య-పుత్రాయ ప్రద్యుమ్నాయ-కథం-దుహితరం-దదౌ-కించ-స హి రుక్మీ - యుద్ధే-కృష్ణేన-పరిభూతోఽవమానితః-తం కృష్ణం హన్తుం - రన్ధ్రమన్తరం-ప్రతీక్షతే - స కథం ప్రాదాదితి భావః ॥ ౧౯ ॥ ఏతదితి ॥ హే విద్వన్-ద్విషోః కృష్ణరుక్మిణోః-మిథో-య-ద్వైవాహికం వివాహనిమిత్తమేతన్మహ్యం-మా

విర్యవృషోవీరస్సుబాహుర్భద్ర ఏకలః । శాన్తిర్దర్శః పూర్ణమాసః కాళిన్ద్యాస్సోమకోఽవరః ॥ ౧౩ ॥ ప్రఘోషో గాత్రవాన్సింహో బలః ప్రబల ఊర్ధ్వగః । మాద్ర్యాస్సుతా మహాశక్తిస్సహ ఓజోఽపరాజితః ॥ ౧౪ ॥ వృకో హర్షోఽనిలో గృధ్రో వర్ధనోఽన్నాద ఏవ చ । మహాశః పవనో వహ్నిర్మిత్రవిన్దాత్మజాః క్షుధిః ॥ ౧౫ ॥ సఙ్గ్రామజిద్బృహత్సేనశ్శూరః ప్రహరణోఽరిజిత్ । జయస్సుభద్రో భద్రాయా వామ ఆయుశ్చ సత్యకః ॥ దీప్తిమాంస్తామ్రతప్తాద్యా రోహిణ్యాస్తనయా హరేః ॥ ౧౬ ॥ ప్రద్యుమ్నాచ్చానిరుద్ధోఽభూద్రుక్మవత్యాం మహాబలః । పుత్ర్యాం చ రుక్మిణో రాజన్నామ్నా భోజకటే పురే ॥ ౧౭ ॥ తేషాం చ పుత్రపౌత్రాశ్చ బభూవుః కోటిశో నృప । మాతరః కృష్ణజాతానాం సహస్రాణి చ షోడశ ॥ ౧౮ ॥ రాజోవాచ ॥ కథం రుక్మ్యరిపుత్రాయ ప్రాదాద్దుహితరం యుధి । కృష్ణేన పరిభూతస్తం హన్తుం రన్ధ్రం ప్రతీక్షతే ॥ ౧౯ ॥ ఏతదాఖ్యాహి మే బ్రహ్మన్ద్విషోర్వైవాహికం మిథః । అనాగతమతీతం చ వర్తమానమతీన్ద్రియమ్ ॥ విప్రకృష్టం వ్యవహితం సమ్యక్పశ్యన్తి యోగినః ॥ ౨౦ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ యద్యప్యనుస్మరన్వైరం రుక్మీ కృష్ణావమానితః । వ్యతరద్భాగినేయాయ సుతాం కుర్వన్స్వసుః ప్రియమ్ ॥ ౨౧ ॥ వృతస్స్వయంవరే సాక్షాదనఙ్గోఽఙ్గయుతస్తయా । రాజ్ఞస్సమేతాన్నిర్జిత్య జహారైకరథో యుధి ॥ రుక్మిణ్యాస్తనయాం రాజన్కృతవర్మసుతో బలీ । ఉపయేమే విశాలాక్షః కన్యాం చారుమతీం కిల ॥ ౨౩ ॥ దౌహి-

అనిరుద్ధవివాహే బలరామకృతరుక్మివధకథారమ్భః

త్రాయానిరుద్ధాయ పౌత్రీం రుక్మ్యాదదాద్ధరేః । రోచనాం బద్ధవైరోఽపి స్వసుః ప్రియచికీర్షయా ॥ జానన్నధర్మ్యం

ఖ్యాహి ॥ న జానామీతి మా వోచ ఇత్యాహ ॥ అనాగతమితి ॥ అతీన్ద్రియమస్మదిన్ద్రియాగోచరం-విప్రకృష్టం దూరస్థం-వ్యవహితమీషదన్తరితం చేత్యేతత్సర్వం, యోగినో భవన్తం - సమ్యగ్యథావత్, పశ్యన్తి సాక్షాత్కుర్వన్తి - అతో జానాస్యేవేతి భావః ॥ ౨౦ ॥ ఇత్థమాపృష్టః ప్రాహ శ్రీశుకః ॥ యద్యపీతి ॥ యద్యపి రుక్మీ-కృష్ణేనావమానితః-తథాపి-వైరమనుస్మరన్నపి-స్వసుః రుక్మిణ్యాః-ప్రియం కుర్వన్ "లక్షణహేత్వోః" ఇతి శత్రాదేశః-కర్తుమిత్యర్థః - వ్యతరద్దదౌ-అన్వమోదతేతి భావః-న త్వాహూయ కన్యాం దదౌ- అపి తు-స్వయంవరే ప్రద్యుమ్నేన హృతామన్వమోదతేత్యుత్తరమభిప్రేతమ్ ॥ ౨౧ ॥ ఏతదేవ స్పష్టయితుం తావత్స్వయంవరే తద్దుహితా ప్రద్యుమ్నేన హృతేత్యాహ ॥ వృత ఇతి ॥ ఏక ఏవ రథో యస్య సః అసహాయః-ప్రద్యుమ్నః, స్వయంవరే-తయా రుక్మవత్యా, వృతః- స్వయం చ తస్యామనురాగయుక్తః, సమేతాన్ యుయుత్సయా ప్రాప్తాన్, రాజ్ఞో నృపాన్-యుద్ధే, నిర్జిత్య, తాం జహార ॥ ౨౨ ॥ రుక్మితనయాప్రసఙ్గాత్కిం భగవతోఽపి దుహితరస్సన్తి-యది సన్తి, తర్హి కస్యాం కస్యాం భార్యాయాం కతి కతి కన్యా అజీజనదితి రాజ్ఞో బుభుత్సాం శమయన్నాహ ॥ రుక్మిణ్యా ఇతి ॥ తనయామిత్యేకవచనేనాన్యాసామప్యేకైకైవ కన్యేతి దర్శితం - చారుమతీం నామ-కన్యాం-కృతవర్మణః-సుతః-ఉపయేమే ॥ ౨౩ ॥ న కేవలం రుక్మీ ప్రద్యుమ్నగృహీతాం స్వసుతామేవాన్వమోదత, అపి తు - ప్రద్యుమ్నసుతాయానిరుద్ధాయ - స్వదౌహిత్రాయ-స్వపౌత్రీమపి-భగినీప్రియచికీర్షయా-దదావిత్యాహ ॥ దౌహిత్రాయేతి ॥ హరేరిత్యస్య-పౌత్రాయేతి శేషః-రోచనాం నామ-పౌత్రీం-దదావిత్యర్థః-న కేవలం బద్ధవైరోఽప్యేవ - అపి తు-తద్వ్యానమధర్మ్యం జానన్నపి "యోనిమిశ్రణే", యోనిర్మిశ్రణం వై

వాహికసంబన్ధః - తత్ప్రియుక్తంభోజనప్రతిభోజనాదికం-త-దధర్మ్యంఅస్వర్గ్యంలోకవిరుద్ధం, జానన్నపీత్యర్థః ‹‹ ద్విషదన్నంనభోక్తవ్యం ద్విషన్తంనైవభోజయేత్ ›› ఇతిశాస్త్రాదితిభావః ॥ ఏవంభూతోఽప్యదాత్ ॥ తత్రహేతుంవదన్విశినష్టి॥ స్నేహపాశేన-స్వసరియః-స్నేహఏవపాశ - స్తేనా-నుబధ్యత ఇతితథా, అతఏవ - తస్యాఃప్రియంకర్తుమిచ్ఛయా,దదావిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁లోకవిరుద్ధాచరణఫలంవక్తుమాహ ॥ తస్మిన్నితి ॥ తస్మిన్నభ్యుదయే అనిరుద్ధవివాహోత్సవయాపనిమిత్తే ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁తస్మిన్నితి॥ తస్మిన్నుద్వాహే-నివృత్తేజాతేసతి-యే-కళిఙ్గప్రముఖా-స్తే-రాజానః-రుక్మిణం-ప్రోచుః-కిమితి-బలంబలభద్రం, అక్షైఃదేవనాక్షైః,తద్వ్యాపారైఃద్యూతైరితియావత్ ॥ హేరాజన్రుక్మిన్. అయం-బలరామః,అనక్షజ్ఞఃద్యూతానభిజ్ఞః,అపితథాపి. తద్వ్యసనంద్యూతవ్యసనం-మహా-దస్యవర్తతఇతి ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ఇత్థ-ముక్తో,రుక్మీ-బలభద్ర-మాహూయ-తేనసహ, అక్షైః-అదీవ్యతక్రీడితవాన్ ॥ శతమితి ॥ నిష్కాణామిత్యాదిః-తత్రద్యూతే-రామః-తావ-న్నిష్కాణాం-శతం,తతః,సహస్రం,తతోఽయుతంచ,పణంజిత్వాస్వీకృతవాన్ ॥ పున,స్తంరామమపి,రుక్మీ,జితవాన్,తదా,బలంరామం,కళిఙ్గఃదన్తాన్ప్రహసత్ అపహసితవాన్। రామఃసందర్శయన్॥తద్ధసనం,నామృష్యత్ నసెహే ❁॥౨౭॥౨౮॥ ❁తతో,రుక్మీ లక్షం॥ గ్లహంపణ-మాదదే - తంచబలః అజయత్-కైతవంవఞ్చన-మాశ్రితో-రుక్మీఅహం-జితవా-నిత్యాహ ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁మన్యునేతి॥యథా-పర్వణి-సముద్రః-తద్వ-న్మన్యునా - క్షుభితో-ఽతఏవ-జాతేఅరుణేఅక్షిణీయస్యతథాభూతో - రామః-రుషా-పూ

తద్యానంస్నేహపాశానుబన్ధనః॥ ౨౪ ॥తస్మిన్నభ్యుదయేరాజన్రుక్మిణీరామకేశవౌ। పురంభోజకటంజగ్ముఃప్రద్యుమ్నాద్యాస్తథాపరే॥ ౨౫ ॥ తస్మిన్నివృత్తఉద్వాహేకళిఙ్గప్రముఖాన్నృపాః। దృప్తాస్తేరుక్మిణంప్రోచుర్బలమక్షైర్వినిర్జయ ॥ అనక్షజ్ఞోబలోరాజన్నపితద్వ్యసనంమహత్ ॥ ౨౬ ॥ ఇత్యుక్తోబలమాహూయతేనాక్షైరుక్మ్యదీవ్యత * । శతంసహస్రమయుతంరామస్తత్రాదదేపణమ్॥ ౨౭ ॥తంతురుక్మ్యజయత్తత్రకళిఙ్గఃప్రాహసద్బలమ్ । దన్తాన్ సందర్శయన్నుచ్చైర్నామృష్యత్తద్ధలాయుధః॥ ౨౮ ॥తతోలక్షంరుక్మ్యగృహ్ణాద్గ్లహంతంచాజయద్బలః । జితవానహమిత్యాహరుక్మీకైతవమాశ్రితః ॥ ౨౯ ॥ మన్యునాక్షుభితశ్శ్రీమాన్సముద్రఇవపర్వణి। జాతారుణాక్షోఽతిరుషాపూర్వవద్గ్లహమాదదే॥ ౩౦ ॥తంచాపిజితవాన్రామోధర్మేణచ్ఛలమాశ్రితః। రుక్మీజితంమయాత్రేమెవదన్తుప్రాశ్నికాఇతి ॥ ౩౧ ॥ అథాబ్రవీన్నభోవాణీబలేనైవజితోగ్లహః । ధర్మతోవఞ్చనేనైవంరుక్మీవదతివైమృషా॥ ౩౨ ॥తామనాదృత్యవైదర్భోదుష్టరాజన్యచోదితః । సఙ్కర్షణంపరిహసన్బభాషేకాలచోదితః॥ ౩౩ ॥నైవాక్షకోవిదాయూయంగోపాలావనగోచరాః । అక్షైర్దీవ్యన్తిరాజానోబాణైశ్చనభవాదృశాః॥ ౩౪ ॥రుక్మిణైవమధిక్షిప్తోరాజభిశ్చోపహాసితః। క్రుద్ధఃపరిఘముద్యమ్యజఘ్నేతంనృపసంసది॥౩౫॥ కలిఙ్గరాజంతరసాగృహీత్వాదశమేపదే। దన్తానపాతయత్క్రుద్ధోయోఽహసద్వివృతైర్ద్విజైః ॥ ౩౬ ॥ అన్యేనిర్భిన్నబాహూరుశిరసోరుధిరోక్షితాః । రాజానోదుద్రువుర్భీతాఃబలేనపరిఘార్దితాః॥ ౩౭ ॥నిహతేరుక్మి

ర్వవ-ల్లక్షం-గ్లహ-మాదదే ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁తంరుక్మిణంచ-ధర్మేణైవ-అజయచ్చ-రుక్మీతు-ఛల-మాశ్రితః-మయా-జితం-అత్రాస్మిన్విషయే-ప్రాశ్నికాఃపృష్టవ్యాఃకళిఙ్గాదయో- వదన్తిమయాజితమిత్యేవవదన్తి-అతస్తేపృష్టవ్యాఇత్యాహేత్యర్థః ❁॥౩౧॥ ❁అథేతి॥ధర్మతో-బలేనరామేణైవ - గ్లహో - జితః-రుక్మీతు-వఞ్చనేనై - వం-వదతి-అత-స్తదుక్తిర్మృషేత్య-శరీరవాణీ-ప్రాహేత్యర్థః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ తాంనభోవాణీ-మనాదృత్య-దుష్టరాజన్యైఃకళిఙ్గాదిభి-శ్చోదితో-వైదర్భఃరుక్మీ -కాలచోదితో-ఽతఏవ-పరిహసన్-బభాషే ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁భాషణమేవాహ॥నైవేతి॥నాక్షకోవిదానద్యూతకుశలాః-తత్రహేతుంవదన్ విశినష్టి॥ గోపాలావనగోచరాశ్చేతి॥ రాజానఏవా-క్షై-ర్బాణైశ్చ-దీవ్యన్తి-నతు-భవాదృశాఃపశుపాలకాః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁రుక్మిణేతి॥ రుక్మిణై-వ-మధిక్షిప్తో-రామః హేనృప- సంసదిసభాయాం-నృపాణాంసంసదివా-తం-జఘ్నే ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁కళిఙ్గరాజంతు-తరసాప్రసహ్య-దశమే-పదేపాదవిన్యాసే-గృహీత్వా,క్రుద్ధస్సన్-దన్తా-నపాతయత్-భగ్నానకరోదిత్యర్థః-తత్రహేతుంవదన్విశినష్టి।యఃకళిఙ్గః-వివృతైఃప్రకాశితైః-ద్విజైఃదన్తైః-అహసత్-అతోదన్తానేవాపాతయదిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁అన్యేతు-రాజానః-బలేనకర్త్రా,పరిఘేణసాధనేనా - ర్దితాఃతాడితాః-అతఏవ - నిర్భిన్నాని-బాహ్వాదీని-యేషాం- తే-అతఏవ - రుధిరేణో-క్షితాఃసిక్తాః-భీతాశ్చ-దుద్రువుఃపలాయితవన్తః ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁నిహతఇతి॥హరేఃకృష్ణస్య-స్యాలే-రుక్మిణి-నిహతేసతి-సాధ్వ - సాధ్వితివా - నాబ్రవీత్ - కుతః - బలయోరామకృష్ణయోర్విషయేయఃస్నేహ స్తస్యభఙ్గభయాత్ బలయోరిత్యత్రద్వివచనబలేనకృష్ణపరిగ్రహఃహరిరితిప్రథమాన్తపాఠే - స్యాలేరుక్మిణినిహతేసతి - హరిఃభగవాన్ - రుక్మిణీబలయోఃరుక్మిణీబలరా

మయోః-స్నేహభఙ్గభయాత్-సాధ్వసాధువా నాబ్రవీదిత్యర్థః ✽ ॥ ౩౮ ॥ ✽తత ఇతి॥ తతో-రామాదయో-దాశార్హాః కాః,సూర్యయానవోఢయాసహ-నిరుద్ధం-శ్రేష్ఠం - రథ-మారోప్యఆరోహ్యేత్యర్థః-మధుసూదనఆశ్రయో యేషాం తే- అతఏవసిద్ధాః-సకలాః - అర్థాఃప్రయోజనాని-యేషాం- తే-కుశస్థలీంద్వారకాంప్రతి-జగ్ముః ✽ ॥ ౩౯ ॥ ✽ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేఏకషష్టితమోఽధ్యాయః ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

అథానిరుద్ధవివాహానన్తరం తదీయమేవవివాహానన్తరం సమాసతశ్శ్రుతపూర్వం విస్తరబుభుత్సయా పృచ్ఛతిరాజా॥ బాణస్యేతి ॥ ఉషాంఉషాంనామతనయాం,యదూత్తమోఽనిరుద్ధః - తత్రనిమిత్తే - హరిశఙ్కరయోఃకృష్ణశివయోః-మహద్ఘోరం-యుద్ధ-మభూ-దిత్యేత-త్సర్వం-మహ్య-మాఖ్యాతు-మర్హసి ✽ ॥ ౧ ॥ ✽ఆచష్టేబాణఇత్యాదినా॥బలేః-పుత్రాణాం-శతస్య-జ్యేష్ఠః బాణో నామాసీత్ । కోఽసౌబలిరిత్యతఆహ ॥యేనబలినా-మేదినీభూమి-రదాయిదత్తా ✽ ॥ ౨ ॥ ✽బాణంవిశినష్టి ॥ తస్యేతి ॥ తస్యబలే-రౌరసఃఉరసానిర్మితః సుతః-సత్యే-సన్ధాఅభిసన్ధి - ర్యస్య-ధృతం-రుద్రోపాసనాత్మకంవ్రతం యేన-సః ✽ ॥ ౩ ॥ ✽శోణితాఖ్యఇతి । సబాణః । తస్యబాణస్య-శంభోః-ప్రసాదేనవరేణహేతునా - అమరాదేవాః-కిఙ్కరాఇవ ✽ ॥ ౪ ॥ ✽కింబహునేత్యాహ॥ సహస్రబాహురితి॥సహస్రంబాహవోయస్య-సబాణః-సహస్రబాహువాద్యేనేతిసమ

ణిస్యాలేనాబ్రవీత్సాధ్వసాధువా । రుక్మిణీబలయోరాజన్ స్నేహభఙ్గభయాద్ధరేః॥ ౩౮ ॥తతోఽనిరుద్ధంసహ సూర్యయావరంరథంసమారోప్య యయుఃకుశస్థలీమ్।రామాదయోభోజకటాద్దశార్హాః కాస్సిద్ధాఖిలార్థామధుసూదనాశ్రయాః ॥ ౩౯ ॥ ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽ ✽✽✽✽✽✽✽ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే , ఏకషష్టితమోఽధ్యాయః ✽✽✽✽✽✽✽

రాజోవాచ ॥ బాణస్యతనయామూషాముపయేమేయదూత్తమః।తత్రయుద్ధమభూద్ఘోరంహరిశంకరయోర్మహత్ । ఏతత్సర్వం మహాయోగిన్సమాఖ్యాతుంత్వమర్హసి। ౧ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ బాణఃపుత్రశతజ్యేష్ఠోబలేరాసీన్మహాత్మనః। ✽ అదాయి మేదినీ యేనవామనాయమహాత్మనే॥ ౨ ॥తస్యౌరసస్సుతోబాణశ్శివభక్తిరతస్సదా। మాన్యోవదాన్యోధీమాంశ్చసత్యసంధోదృఢవ్రతః॥ ॥౩ ॥ శోణితాఖ్యేపురేరమ్యేసరాజ్యమకరోత్పురా । తస్యశంభోఃప్రసాదేనకింకరాఇవతేఽమరాః॥ ౪ ॥సహస్రబాహుర్వాద్యేన తాణ్డవేఽతోషయన్మృడమ్।భగవాన్ సర్వభూతేశశ్శరణ్యోభక్తవత్సలః । వరేణచ్ఛన్దయామాససచవవ్రేపురాధిపమ్ ॥ ౫ ॥ సఏకదాఽఽహగిరిశం పార్శ్వస్థంవీర్యదుర్మదః । కిరీటేనార్కవర్ణేనసంస్పృశంస్తత్పదాంబుజమ్॥ ౬ ॥ నమస్యేత్వాంమహాదేవలోకానాంగురుమీశ్వరమ్ । పుంసామపూర్ణకామానాంకామపూరామరాఙ్ఘ్రిపమ్ ॥ ౭ ॥ దోస్సహస్రంత్వయాదత్తంపరంభారాయమేఽభవత్ । త్రిలోక్యాంప్రతియోద్ధారంనలభేత్వదృతేసమమ్। ౮ ॥ కణ్డూత్యానిభృతైర్దోర్భిర్యుయుత్సుర్దిగ్గజానహమ్ । అభ్యయాంచూర్ణయన్నద్రీన్భీతాస్తేఽపిప్రదుద్రువుః। ౯ ॥ తచ్ఛ్రుత్వాభగ

స్తవారేతు-సహస్రబాహుభిర్య - ద్వాద్యంవాద్యవాదనం- తేన-మృడంరుద్రం - తాణ్డవేనృత్యే - అతోషయత్మృడేతాణ్డవంకుర్వతిసతిసహస్రబాహుభిఃపఞ్చశతవాద్యానివాదయన్ తమతోషయదిత్యర్థః ॥ ఇత్థం తోషితః - సభగవాన్రుద్ర-స్తంబాణం-వరేణ-అభ్యయనేనవసతీతివత్తృతీయా - వరార్థం-ఛన్దయామాసచోదయామాస ॥ బాణ - స్తంరుద్రం-పురాధిపంపురపాలకం-వవ్రే-త్వంమత్పురీంపాలయన్నాస్స్వేతివవ్రఇత్యర్థః ✽ ॥ ౫ ॥ ✽సఇతి॥ సబాణః-వీర్యేణ-దుష్టోమదోయస్యసః-అర్క-ఇవవర్ణోయస్య, తేన-కిరీటేన-తస్యరుద్రస్య-పాదాంబుజం-స్పృశన్-గిరిశ-మువాచ ✽ ॥ ౬ ॥ ✽ఉక్తిమేవాహ॥ నమస్య ఇతి ॥ హేమహాదేవ, త్వాం-నమస్కరోమి - కథంభూతం,నపూర్ణఃకామోయేషాం- తేషాం,పుంసాం కామాన్పూరయతీతితథా-సచాసా-వమరాఙ్ఘ్రిపఃకల్పతరుః-తమ్ ✽ ॥ ౭ ॥ ✽త్వయా-దత్తం-భుజసహస్రం, కేవలం,మమ-భారాయభారార్థమేవా - భవత్-త్వదృతేత్వాంవినా-మయా-ప్రతియోద్ధారం,తుల్యం , పురుషం,నపశ్యామి-మదిష్టదైవేనత్వయాతుసమేనాపినయోత్స్యమీతిభావః ✽ ॥ ౮ ॥ ✽కణ్డూత్యేతి॥నిభృతైర్భరితైః-ర్భుజైః-ర్యోద్ధుమిచ్ఛుః-అద్రీం,శ్చూర్ణయన్,దిగ్గజాన్-అభ్యయాంఅభిద్రుతవానస్మి - తేఽపిదిగ్గజాఅపి-దుద్రువుః ✽ ॥ ౯ ॥ ✽తదితి॥తద్బాణవచః-శ్రుత్వా-భగవాన్రుద్రః-ప్రాహేతిశేషః॥ ఉక్తిమేవాహ ॥ కేతురితి ॥తవ, కేతుఃధ్వజో-యదా,భజ్యేతేస్వయమేవభగ్నఃపతేదిత్యర్థః-తదా-హేమూఢ-తవ దర్పంహన్తీతితథాభూతః - భవేత్సంభవేత్-తేన - అమత్సమేనేతిచ్ఛేదః-నాహంసమోయస్యసః- తేన-మత్తోఽన్యాధికేన - త్వద్దర్ప

౨ ॥ శ్లో ✽ పా ॥ యేనవామనరూపాయహరయేఽదాయిమేదినీ.

ఘ్నః-సంయుగశ్చ,భవేత్ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ఇతీతి॥ హేనృప.కుబుద్ధిర్బాణః-స్వవీర్యంభ్రంశయతీతితథా-తం-గిరీశస్య-దేశం కేతుభఙ్గాత్మకం-ప్రతీక్షమాణో-గృహం,ప్రావిశత్ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ఏవంస్థితేరుద్రాదిష్టసఙ్గ్రామప్రసఙ్గమాహ ॥ తస్యేత్యాదినా ॥ తస్యబాణస్య- దుహితా , ఉషానామ-కన్యా, ప్రా-గదృష్టఃశ్రుతశ్చ- తేన - ప్రాద్యుమ్నినాఽనిరుద్ధేనసహ రతింలేభే ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ సేతి॥సాస్వప్నోత్థితా,ఉషా.తంకాన్తం,అపశ్యన్తీ,క్వాసికాన్తేతి,ఏవంవదన్తీ-తత్తదా,నితరాంవ్రీడితాలజ్జితాచ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁తతఃకిమాసీత్తత్రాహ॥బాణస్యేతి॥తస్యకుమ్భాణ్డస్య-సుతా,చిత్రలేఖా,ఇదమన్వర్థంనామ,సా,కౌతూహలేన-యుక్తా,సఖీముషా మపృచ్ఛత్ ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ప్రశ్నమేవాహ॥ కాన్తమితి॥ హేసుభ్రు మనోరథవిషయఃకీదృశః హే రాజపుత్రి-తేతవ - హస్తగ్రాహం - హస్తంగృహ్ణాతీతితథా,తంభర్తారం - అద్యాపి - నోపలక్షయెఇత్థం త్వేననిశ్చినోమీత్యర్థః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ఏవముక్తాప్రాహోషా॥దృష్టమితి॥హృదయంగమఃమనోహరః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁తమితి॥మృగయెవిచినోమి స్పృహయతీంకాంక్షన్తీం-మాం దుఃఖార్ణవే,క్షిప్త్వా-క్వాపి,నూనం-యాతః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ఇత్యేవముక్తాప్రాహచిత్రలేఖా॥ వ్యసనమితి॥ తవ వ్యసనందుఃఖం-అపనయామి కథం,త్వయా-యది , త్రిలోక్యాం-కశ్చిద్భావ్యతే-అయమేవేతినిశ్చీయతే తర్హి-

వాన్కేతుస్తే భజ్యేత యదా ।త్వద్దర్పఘ్నో భవేన్మూఢ సంయుగో మత్సమేన తే ॥ ౧౦ ॥ ఇత్యుక్తః కుమతిర్హృష్టః స్వగృహం ప్రావిశన్నృప । ప్రతీక్షన్గిరిశాదేశం స్వవీర్యభ్రంశనం కుధీః॥ ౧౧ ॥ తస్యోషానామ దుహి

❋ ఉషాపరిణయకథా. ❋

తా స్వప్నే ప్రాద్యుమ్నినా రతిమ్ ।కన్యాఽలభత కాన్తేన ప్రాగదృష్టశ్రుతేన చ॥ ౧౨ ॥సాతత్ర తమపశ్యన్తీ క్వాసి కాన్తేతి వాదినీ । సఖీనాం మధ్య ఉత్తస్థౌ విహ్వలా వ్రీడితా భృశమ్॥ ౧౩ ॥ బాణస్య మన్త్రీ కుమ్భాణ్డశ్చిత్రలేఖా చ తత్సుతా ।సఖ్యపృచ్ఛత్సఖీం చోషాం కౌతూహలసమన్వితా॥ ౧౪ ॥కాన్తం మృగయసే సుభ్రు కీదృశస్తే మనోరథః । హస్తగ్రాహం న తేఽద్యాపి రాజపుత్ర్యుపలక్షయే ॥ ౧౫ ॥ ఉషోవాచ ॥ దృష్టః కశ్చిన్నరః స్వప్నే శ్యామః కమలలోచనః। పీతవాసా బృహద్బాహుర్యోషితాం హృదయంగమః॥ ౧౬ ॥తమహం మృగయే కాన్తం పాయయిత్వాఽధరం మధు । క్వాపి యాతః స్పృహయతీం క్షిప్త్వా మాం వ్యసనార్ణవే॥ ౧౭ ॥ చిత్రలేఖోవాచ ॥వ్యసనం తేఽపకర్షామి త్రిలోక్యాం యది భావ్యతే । తమానేష్యే * వరం యస్తే మనోహర్తా తమాదిశ ॥ ౧౮ ॥ ఇత్యుక్త్వా దేవగన్ధర్వసిద్ధచారణపన్నగాన్ । దైత్యవిద్యాధరాన్యక్షాన్మనుజాంశ్చ యథాఽలిఖత్॥ ౧౯ ॥మనుజేషు చ సా వృష్ణీన్శూరమానకదున్దుభిమ్ । వ్యలిఖద్రామకృష్ణౌ చ ప్రద్యుమ్నం వీక్ష్య లజ్జితా॥ ౨౦ ॥ అనిరుద్ధం విలిఖితం వీక్ష్యోషాఽవాఙ్ముఖీ హ్రియా । సోఽసావసావితి ప్రాహ స్మయమానా మహీపతే॥ ౨౧ ॥చిత్రలేఖా తమాజ్ఞాయ పౌత్రం కృష్ణస్య యోగినీ । యయౌ విహాయసా రాజన్ద్వారకాం కృష్ణపాలితామ్ ॥ ౨౨ ॥ తత్ర సుప్తం సుపర్యఙ్కే ప్రాద్యుమ్నిం యోగమాశ్రితా । గృహీత్వా శోణితపురం సఖ్యై ప్రియమదర్శయత్॥ ౨౩ ॥ సా చ తం సున్దరవరం విలోక్య ముదితాననా । దుష్ప్రేక్ష్యే స్వగృహే పుమ్భీ రేమే ప్రాద్యుమ్నినా సహ॥ ౨౪ ॥పరార్ధ్యవాసస్స్రగ్గన్ధధూపదీపాసనాదిభిః । పానభోజనభక్ష్యైశ్చ వాక్యైశ్శుశ్రూషయాఽర్చితః॥ ౨౫ ॥గూఢః కన్యాపురే శశ్వత్ప్రవృద్ధస్నేహయా తయా । నాహర్గణాన్స బుబుధే ఉషయాఽపహృతేన్ద్రియః॥ ౨౬ ॥తాం తథా యదువీ

తంవరంపురుష,మానేష్యే-అతో-యః-తే, మనోహర్తా-తంప్రతిమా,మాదిశ ఆజ్ఞాపయ ❁ ॥౧౮॥ ❁ ఇతీతి॥ ఇత్థ-ముక్త్వా-దేవాదీన్-పటే-యథావ-దలిఖత్ ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ యదా చ-మనుష్యేష్వపి వృష్ణీన్-తత్రాపి-శూరాదీ-నలిఖత్-తదాప్రద్యుమ్నం-వీక్ష్యలజ్జితా - పుత్రతుల్యరూపత్వాదితిభావః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ తతో - ఽనిరుద్ధ-మవలోక్య హ్రియాలజ్జయా - అవాఙ్ముఖీబభూవ - సస్వప్నదృష్టః,అసావేవ - అసావేవ - తిప్రాహ ॥ హేమహీపతే ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ తముషయానిశ్చి తం-కృష్ణస్య-పౌత్ర - మనిరుద్ధం - విజ్ఞాయ - యోగినీవైహాయసగమనాన్తర్ధానతూర్ణగమనాద్యావహ యోగశాలినీ - ఆకాశమార్గేణ-ద్వారకాం- యయౌ ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ తత్రద్వారకాయాం - శోభనే-పర్యఙ్కే-సుప్తం- ప్రాద్యుమ్నిమనిరుద్ధం గృహీత్వాశోణితపురమాగత్యేతి శేషః-సఖ్యైఉషాయై ❁ ॥ ౨౩॥ ❁సాచేతి॥సాఉషా-పుంభిరితరైః-ప్రేక్షితుమశక్యే-స్వగృహే ప్రాద్యుమ్నినాసహ-అనిరుద్ధేనసమం-రేమే ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁పరార్ధ్యేతి ॥ పరార్ధ్యైః-వాసఃప్రభృతిభిః-శుశ్రూషయాఅర్చితో బహుమతః,సోఽనిరుద్ధఃఉషాయాః- గృహే , గూఢః-శశ్వన్నిత్యం,ప్రవృద్ధఃస్నేహోయస్యాస్తయాఉషయా-అపహృతం-ఇన్ద్రియంమనో - యస్యసః-అహర్గణాన్నబుబుధేనజ్ఞాతవాన్ ❁ ॥ ౨౫ ॥౨౬ ॥ ❁తామితి ॥ యదువీరేణానిరుద్ధేన-భుజ్య

మానా-మతఏవ-క్షతంవిహతం-వ్రతంకన్యాయావిహతం- యస్యాస్తథాభూతాం-విక్ష్యదురవచ్ఛదైః ఛాదయితుమశక్యైర్హేతుభిఃచిహ్నైః-దూషితాం-లక్షయాంచక్రుః ✻ ॥ ౨౭ ॥ ✻ భటాః-తత-స్తే-రాజ్ఞెబాణాయా-వేదయాఞ్చక్రుః॥ఆవేదనప్రకారమేవాహ॥ రాజన్నిత్యాదినానవిద్మహఇత్యన్తేన - హేరాజన్ - కులందూషయతీతితథా - తచ్చేష్టితం-లక్షయామః ✻॥౨౮॥ ✻ అనపాయిభిఃఅనుసరద్భిః-అప్రమాదై-రస్మాభిః - స్వగృహేగుప్తాయాఅపి-దూషణం-నవిద్మహే ✻॥౨౯॥ ✻ తతఇతి॥ దుహితు-ర్యద్దూషణం-తచ్ఛ్రుతం-యేన-సబాణః - అతఏవ - వ్యథితః- త్వరాయుక్తః-కన్యకాగృహం-ప్రాప్య-యదూద్వహమనిరుద్ధం-దదర్శ ✻ ॥ ౩౦ ॥ ✻ కథంభూతం-కామస్యప్రద్యుమ్నస్యాత్మనో దేహా-జ్జాతంఅతఏవ-భువనైకసున్దరం-కుణ్డయోఃకున్తలానాంత్విషా-స్మితయుక్తేనఅవలోకేనచమణ్డితం ఆననం- యస్యతమ్ ✻ ॥ ౩౧ ॥ ✻ అభిన్నమ్ణయాసర్వత్రోమఙ్గళియాప్రియయాసహ-అక్షై ర్దీవ్యన్తంక్రీడన్తం-తస్యా అఙ్గసఙ్గేన - స్తనకుఙ్కుమం-యస్యాం-మధుమల్లికాఃవసన్తభవమల్లికా-స్తాభిః-ఆశ్రితాం-స్రజం-బాహ్వోర్మధ్యే వక్షసి-దధానం -తస్యాగ్రేపురతః-అత్రసన్నిరార్ఘః-ఆలక్ష్యావలోక్య-విస్మితోబభూవ ✻ ॥ ౩౨ ॥ ✻ సఇత్యాదిసార్ధమేకాన్వయి॥ సమాధవోమధువంశప్రభవోఽనిరుద్ధః-అతఏవ-ఆతతాయిభిఃఉద్యతా

రేణభుజ్యమానాంక్షతవ్రతామ్ । హేతుభిర్లక్షయాంచక్రుర్దూషితాందురవచ్ఛదైః ॥ ౨౭ ॥ భటానివేదయామాసూ రాజంస్తేదుహితుర్వయమ్ । విచేష్టితంలక్షయామఃకన్యాయాఃకులదూషణమ్ ॥ ౨౮ ॥ అనపాయిభిరస్మాభిర్గుప్తాయాస్స్వగృహేప్రభో । కన్యాయాదూషణంపుమ్భిర్దుష్ప్రేక్ష్యాయానవిద్మహే॥ ౨౯ ॥ తతఃప్రవ్యథితోబాణోదుహితుశ్శ్రుతదూషణః । త్వరితఃకన్యకాగారంప్రాప్తోఽద్రాక్షీద్యదూద్వహమ్ ॥ ౩౦ ॥ కామాత్మజాతంభువనైకసున్దరంశ్యామంపిశఙ్గామ్బరమమ్బుజేక్షణమ్ । బృహద్భుజంకుణ్డలకున్తలత్విషాస్మితావలోకేనచమణ్డితాననమ్ ॥ ౩౧ ॥ దీవ్యన్తమక్షైఃప్రియయాఽభిన్నమ్ణయాతదఙ్గసఙ్గస్తనకుఙ్కుమాంస్రజమ్ । బాహ్వోర్దధానంమధుమల్లికాశ్రితంతస్యాగ్రఆసీనమవేక్ష్యవిస్మితః ॥ ౩౨ ॥ సతంప్రవిష్టంవృతమాతతాయిభిర్భటైరనేకైరవలోక్యమాధవః । ఉద్యమ్యమౌర్వంపరిఘంవ్యవస్థితోయథాఽన్తకోదణ్డధరోజిఘాంసయా॥ ౩౩ ॥ జిఘృక్షయాతాన్పరితఃప్రసర్పతశ్శునోయథాసూకరయూథపోఽహనత్ । తేహన్యమానాభవనాద్వినిర్గతావిభిన్నమూర్ధోరుభుజాఃప్రదుద్రువుః॥ ౩౪ ॥తంనాగపాశైర్బలినన్దనోబలీఘ్నన్తంస్వసైన్యంకుపితోబబన్ధహ। ఉషాభృశంశోకవిషాదవిహ్వలాబద్ధం నిశమ్యాశ్రుకలాక్ష్యరోదీత్॥ ౩౫ ।✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻
✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻ఇతిశ్రీమద్భాగవతేమహాపురాణేదశమస్కన్ధేద్విషష్టితమోఽధ్యాయః ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

✻బాణాసురయుద్ధకథారమ్భః✻

శ్రీశుకఉవాచ ॥ అపశ్యతాంచానిరుద్ధంతద్బన్ధూనాంచభారత । చత్వారోవార్షికామాసావ్యతీయురనుశోచతామ్॥ ౧ ॥నారదాత్తదుపాకర్ణ్యవార్తాంబద్ధస్యకర్మచ।ప్రయయుశ్శోణితపురంవృష్ణయఃకృష్ణపాలితాః॥౨॥ ప్రద్యుమ్నోయుయుధానశ్చగదస్సామ్బోఽథసారణః । నన్దోపనన్దభద్రాద్యాంరామకృష్ణానువర్తినః॥ ౩ ॥అ

యుక్తైః-భటైః-పరివృతం-బాణ-మవలోక్య-యథా-దణ్డధరోఽన్తకః-తద్వత్ - జిఘాంసయా-తత్ర-వ్యవస్థితం-లోహమయం పరిఘ-ముద్యమ్యగ్రహీతుమిచ్ఛయా-పరితః-పరిసర్పతః-తానాతతాయినః- అహనత్ జఘాన,యథా-సూకరాణాంయూథంపాతీతితథా-సూకరశ్రేష్ఠః-శునో-ఽస్తి-తద్వత్ ॥ తఇతి ॥ తేఆతతాయినః-నిర్భిన్నాః-మూర్ధాదయో-యేషాం-తే-అతఏవ-గృహాన్నిర్గతాః-దుద్రువుః ✻॥ ౩౩ ॥ ౩౪ ॥ ✻ తమితి॥బలీబలవాన్, బలినన్దనోబాణః-స్వసైన్యం-ఘ్నన్తం-అనిరుద్ధం-కుపితోనాగపాశైర్బద్ధ-శోకవిషాదాభ్యాంబాహ్యాభ్యన్తరదుఃఖాభ్యాం,విహ్వలాఅవశా-అశ్రూణాం, కలాబిన్దవో-యయో-స్తేఅక్షిణీ,యస్యాః,సారురోద ✻ ॥ ౩౫ ॥ ✻ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేద్విషష్టితమోధ్యాయః✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

అథానిరుద్ధాదర్శనజవ్యథానాంక్రమేణనారదాచ్ఛ్రుతతద్వార్తానాంప్రాప్తశోణితపురాణాంయదూనాంబాణేనసహసంగ్రామంవర్ణయతి ॥ త్రిషష్టితమేన ॥ అపశ్యతామితి ॥ అనిరుద్ధ-మపశ్యతాం - తస్యానిరుద్ధస్యబన్ధూనాం-అనుశోచతాం-వార్షికాఃఆషాఢాద్యాశ్వినాన్తాః, చత్వారో - మాసాఃవ్యతీయుఃఅతిక్రాన్తాః ✻ ॥ ౧ ॥ ✻ నారదాదితి॥బద్ధస్యానిరుద్ధస్యవార్తాం-బన్ధనాత్పూర్వం-తస్య-కర్మచ-శ్రుత్వా-కృష్ణేన-పాలితాః, కృష్ణసహితాఇత్యర్థః-వృష్ణయోయదవః ✻ ॥ ౨ ॥ ✻ వృష్ణిప్రధానానాహ-ప్రద్యుమ్న ఇతి ॥ ఏతే-సర్వే-రామకృష్ణావనువర్తన్తఇతితథాభూతాః- యయుః ✻ ॥ ౩ ॥ అక్షౌహి

ణీభిరితి । సమేతాస్సహితాః ॥ ౪ ॥ భజ్యమానేతి । భజ్యమానానాం-పురాదీనాంద్వంద్వైకవద్భావః ॥ యద్వా॥బహువ్రీహిరేవ-పురమితివిశేష్యాధ్యాహారః-రుషా, ఆవిష్టోవ్యాప్తో - బాణ, స్తుల్యసైన్యః ద్వాదశాక్షౌహిణీసైన్యయుక్తః,వినిర్గతః-పురాదితి శేషః ॥ అట్టాలాః ప్రాకారాదుపరితనాస్య న్నతస్థానాని ॥ ౫ ॥ బాణార్థమితి । బాణస్యసహాయార్థం సనుతఃస్కన్దేనసహితః,నన్దినామవృషభ - మారుహ్య-రామకృష్ణాభ్యాం-యుయుధే-ఆయుధ్యత ॥ ౬ ॥ ఆసీదితి॥తుములంసఙ్కులం - రోమహర్షణంశృణ్వతాంపశ్యతాంచరోమోద్గమావహమ్ ॥కస్యకేనసహేత్యతఆహ ॥ కృష్ణశఙ్కరయోరితిసార్ధేన॥ హే రాజన్-బలేనబలభద్రేణసహ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ బ్రహ్మాదయఇతి ॥సిద్ధచారణానాంఇతరేతరయోగద్వంద్వః,తథా గన్ధర్వాదయోఽపి-ఆగమన్నాజగ్ముః ॥ ౯ ॥ శఙ్కరానుచరానితి ॥ శౌరిఃకృష్ణః-శార్ఙ్గాఖ్యాద్ధనుషః,చ్యుతైః-తీక్ష్ణముగ్రంయేషాం,శరైః-భూతాదీన్,శఙ్కరస్యానుచరాన్, ద్రావయామాసేతిసంబన్ధః ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ పృథగ్విధానీతి॥ పినాకీరుద్రః,శార్ఙ్గిణికృష్ణే-పృథగ్విధానినానావిధాన్యస్త్రాణి , ప్రయుక్తవాన్ , శార్ఙ్గపాణిఃకృష్ణః-అవిస్మితఏవ-తాన్యప్ర

క్షౌహిణీభి*ర్ద్వాదశభిస్సమేతాస్సర్వతోదిశమ్ ।రురుధుర్బాణనగరంసమన్తాత్సాత్వతర్షభాః॥ ౪ ॥భజ్యమానపురోద్యానప్రాకారాట్టాదిగోపురమ్। ప్రేక్షమాణోరుషావిష్టస్తుల్యసైన్యోఽపినిర్యయౌ॥ ౫ ॥బాణార్థంభగవాన్రుద్రస్ససుతఃప్రమథైర్వృతః । ఆరుహ్యనన్దివృషభంయుయుధేరామకృష్ణయోః ॥ ౬ ॥ ఆసీత్సుతుములంయుద్ధమద్భుతంరోమహర్షణమ్ । కృష్ణశఙ్కరయోరాజన్ప్రద్యుమ్నగుహయోరపి॥ ౭ ॥కుమ్భాణ్డకూపకర్ణాభ్యాంబలేనసహసంయుగః । సామ్బస్యబాణపుత్రేణబాణేనసహసాత్యకేః॥ ౮ ॥ బ్రహ్మాదయస్సురాధీశామునయస్సిద్ధచారణాః । గన్ధర్వాప్సరసోయక్షావిమానైర్ద్రష్టుమాగమన్॥ ౯ ॥శఙ్కరానుచరాన్ శౌరిర్భూతప్రేతాన్సగుహ్యకాన్ । డాకినీర్యాతుధానాంశ్చవేతాలాన్సవినాయకాన్॥ ౧౦ ॥భూతమాతృపిశాచాంశ్చకూశ్మాణ్డాన్బ్రహ్మరాక్షసాన్ । ద్రావయామాసతీక్ష్ణాగ్రైశ్శరైశ్శార్ఙ్గధనుశ్చ్యుతైః ॥ ౧౧ ॥ పృథగ్విధానిప్రాయుఙ్క్తపినాక్యస్త్రాణిశార్ఙ్గిణి । ప్రత్యస్త్రైశ్శమయామాసశార్ఙ్గపాణిరవిస్మితః॥ ౧౨ ॥బ్రహ్మాస్త్రస్యతుబ్రహ్మాస్త్రంవాయవ్యస్యచపార్వతమ్ । ఆగ్నేయస్యచపార్జన్యంనైజంపాశుపతస్యచ॥ ౧౩ ॥మోహయిత్వాతుగిరిశంజృమ్భణాస్త్రేణజృమ్భితమ్ । బాణస్యపృతనాంశౌరిర్జఘానాసిగదేషుభిః ॥ ౧౪ ॥ స్కన్దఃప్రద్యుమ్నబాణౌఘైరర్ద్యమానస్సమన్తతః । అసృగ్విముఞ్చన్గాత్రేభ్యశ్శిఖినాఽపాద్రవద్రణాత్॥ ౧౫ ॥కుమ్భాణ్డకూపకర్ణౌతుపేతతుర్ముసలార్దితౌ । దుద్రువుస్తదనీకానిహతనాథానిసర్వతః॥ ౧౬ ॥విశీర్యమాణంస్వబలందృష్ట్వాబాణోఽత్యమర్షితః। కృష్ణమభ్యద్రవత్సఙ్ఖ్యేరథీహిత్వైవసాత్యకిమ్॥ ౧౭ ॥ధనూంష్యాకృష్యయుగపద్బాణఃపఞ్చశతానివై । ఏకైకస్మిన్ శరౌద్వౌద్వౌసన్దధేరణదుర్మదః॥ ౧౮ ॥తానిచిచ్ఛేదభగవాన్ధనూంషియుగపద్ధరిః।సారథింరథమశ్వాంశ్చహత్వాశఙ్ఖమపూరయత్ ॥ ౧౯ ॥ తన్మాతాకోటరానామనగ్నాముక్తశిరోరుహా। పురోఽవతస్థేకృష్ణస్యపుత్రప్రాణరిరక్ష*యా॥ ౨౦ ॥తతస్తిర్యఙ్ముఖోనగ్నామనిరీక్షన్గదాగ్రజః । బాణశ్చతావద్విరథశ్ఛిన్నధన్వాఽవిశత్పురమ్ ॥ ౨౧ ॥ విద్రావితేభూతగణేజ్వరస్తుత్రిశిరాస్త్రిపాత్ । మహాదేవప్రయుక్తోఽసౌఘోరరూపోవిభీ

త్యస్త్రైః-శమయామాస ॥ ౧౨ ॥ తదేవాహ ॥ బ్రహ్మాస్త్రస్యేతి ॥ నైజంనారాయణాస్త్రం,శామకంప్రాయుఙ్క్తేత్యర్థః ॥ ౧౩ ॥ మోహయిత్వేతి । జృమ్భణాఖ్యేనాస్త్రేణ గిరిశం-జృమ్భితంజృమ్భణయుక్తంయథాతథా, మోహయిత్వా ॥ ౧౪ ॥ స్కన్దఇతి । స్కన్దఃషణ్ముఖః-అసృగ్రుధిరం,విముఞ్చన్,శిఖినామయూరవాహనేనసహ,రణస్థానా,త్ప్రాద్రవత్ ॥ ౧౫ ॥ కుమ్భాణ్డఇతి॥ముసలేన , బలభద్రప్రయుక్తేన-అర్దితౌపీడితౌ,పేతతుః , హతానాథాయేషాం తాని-తయోరనీకాని,సర్వతో,దిక్షు,దుద్రువుః ॥ ౧౬ ॥ విశీర్యమాణమితి ॥ విశీర్యమాణంహన్యమానం- దృష్ట్వా,అతీవసమ్భృష్యేతితథా-సబాణ-స్సాత్యకింప్రతియోద్ధారం-హిత్వాఅనాదృత్య , సఙ్ఖ్యేయుద్ధే,రథీసన్-కృష్ణ-మభ్యద్రవత్ ॥ ౧౭ ॥ ధనూంషీతి॥రణే,దుష్టోమదోయస్య - సబాణః,ఏకైకస్మిన్-ధనుషి-ద్వౌద్వౌ-శరౌ-సన్దధే-తానిసంహితమాత్రశరాణ్యేవ,నతుప్రయుక్తబాణాని , ధనూంషి,చిచ్ఛేద॥సాయకైరితి శేషః , తత,స్సారథిరథాశ్వాన్,హత్వానాశయిత్వా , శఙ్ఖంపాఞ్చజన్యమపూరయత్ ॥ ౧౮॥౧౯ ॥ తన్మాతేతి॥తస్యబాణస్య,మాతా,కోటరానామ,నగ్నా,ముక్తావిస్రస్తాః,కేశాః,యస్యాస్తథాభూతాచ-పుత్రస్య,ప్రాణాన్,రక్షితుమిచ్ఛయా,కృష్ణస్య,పురత,ఉపతస్థేఅవస్థితవతీ ॥ ౨౦ ॥ తతఇతి॥నగ్నాం,మనీక్షమాణః,తిర్యఙ్ముఖో,బభూవ, తావ , త్తదన్తరంలబ్ధ్వేత్యర్థః ॥ ౨౧ ॥ విద్రావితఇతి॥భూతగణే-విద్రావితేపలాయితే

సతి-శఙ్కరేణ - ప్రయుక్తః - ఘోరం-రూపం యస్య సః-విశేషేణ భీషయతీతి తథా. త్రీణి శిరాంసి యస్య త్రయః పాదా యస్య-స, తాపజ్వరః దశ-దిశో-దహన్నివ, దాశార్హం కృష్ణ, మభ్యపద్యత అభ్యాజగామ ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ సమరే, శార్ఙ్గధన్వనః కృష్ణస్యాగ్రే-ఆవిర్బభూవ చ ॥ అథేతి॥ దేవః కృష్ణః, తం జ్వరం-దృష్ట్వా -జ్వరం వైష్ణవం శీతజ్వరం-వ్యసృజత్ ప్రాయుఙ్క్త ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ మాహేశ్వరో-వైష్ణవశ్చ, త్యుభౌ-యుయుధాతే యుద్ధం కృతవన్తౌ - తదా - వైష్ణవేన జ్వరేణ కర్త్రా - బలేన సాధనేనార్దితః విహతః, మాహేశ్వరో-జ్వరః-సమాక్రన్దత్ -రురోద ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ అలబ్ధ్వేతి ॥ అన్యత్ర అన్యతః అభయ-మలబ్ధ్వా, అతఏవ-నితరాం భీతః-శరణం-రక్షితారం-తదుపాయం వా, అర్థయత ఇతి తథా-బద్ధాఞ్జలిః, కృష్ణం, తుష్టావ ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ స్తుతిమేవాహ॥ నమామీతి చతుర్భిః ॥ తావత్స్వరక్షణోపయుక్తపరతత్త్వవిశిష్టం స్తౌతి ద్వాభ్యాం॥ పరేశం - త్వాం, నమామి, పరేషాం బ్రహ్మాదీనామపి-శం నియన్తారం కిం ప్రాకృతరాజాదివత్ - నేత్యాహ ॥ సర్వాత్మానమితి ॥ సర్వేషాం బ్రహ్మాదీనా-మాత్మానం అన్తః ప్రవిశ్య ధారకత్వేన నియన్తారమిత్యర్థః - కథమణుస్వరూపబ్రహ్మాదిజీవవర్గాన్తః ప్రవేశ ఇత్యతో విశినష్టి ॥ కేవలం నిరవయవం-జ్ఞానమాత్రస్వరూపం-సాజాత్యాదన్తః ప్రవేశోపపత్తిరితి భావః - మాత్రశబ్దేన క్వచిదపి జాడ్యరాహిత్యం వివక్షితం ననుపరేశ స్సర్గాకోఽసౌ జగత్కర్తైత్యత్ర తత్త్వమేవేతి వక్తుం కారణత్వోపయుక్త సర్వశక్తిత్వాదిగుణయోగమాహ ॥ అనన్తశక్తీతి ॥ కారణత్వమాహ ॥ విశ్వోత్పత్తీతి ॥ స్థానం స్థితిః-విశ్వస్యోత్పత్త్యాదిహేతుమిత్యర్థః-మమైవం విధత్వే కిం ప్రమాణమత ఆహ ॥ బ్రహ్మలిఙ్గం వేదప్రమాణకం-ననూక్తవిధం బ్రహ్మ-నత్వహం తత్రాహ॥ యత్తద్బ్రహ్మేతి ॥ యద్వేదాన్తప్రసిద్ధం-బ్రహ్మ-తదభిన్నం-త్వాం-నన్వహమపి కదాచిచ్ఛోచామి- నేత్యాహ ॥ ప్రశాన్తం అశనాయాపిపాసాశోకమోహజరామృత్యురూపోర్మిష

షణః ॥ అభ్యపద్యత దాశార్హం దహన్నివ దిశో దశ॥ ౨౨ ॥ ఆవిర్బభూవ పురతస్సమరే శార్ఙ్గధన్వనః। అథ నారాయణో దేవ స్తం దృష్ట్వా వ్యసృజజ్జ్వరమ్॥ ౨౩ ॥ మాహేశ్వరో వైష్ణవశ్చ యుయుధాతే జ్వరావుభౌ । మాహేశ్వరస్సమాక్రన్దద్వైష్ణవేన బలార్దితః॥ ౨౪ ॥ అలబ్ధ్వాఽభయమన్యత్ర భీతో మాహేశ్వరజ్వరః । శరణార్థీ హృషీకేశం తుష్టావ ప్రయతాఞ్జలిః ॥ ౨౫ ॥ జ్వర ఉవాచ ॥ నమామి త్వాఽనన్తశక్తిం పరేశం సర్వాత్మానం కేవలం జ్ఞప్తిమాత్రమ్ । విశ్వోత్పత్తిస్థానసంరోధహేతుం యత్తద్బ్రహ్మ బ్రహ్మలిఙ్గం ప్రశాన్తమ్॥ ౨౬ ॥ కాలో దైవం కర్మ జీవస్స్వభావో ద్రవ్యం క్షేత్రం ప్రాణ ఆత్మా వికారః । తత్సఙ్ఘాతో బీజరోహప్రవాహ స్త్వన్మాయైషా తన్నిషేధం ప్రపద్యే ॥ ౨౭ ॥ నానాభావైర్లీలయైవోపపన్నైర్దేవాన్ సాధూన్ లోకసేతూన్ బిభర్షి । హంస్యున్మార్గాన్ హింసయా వర్తమానాన్ జన్మైతత్తే భారహారాయ భూమేః॥ ౨౮॥ తప్తోఽహం తే తేజసా దుస్సహేన శాన్తోగ్రేణాత్యుల్బణేన జ్వరేణ । తావత్తాపో దేహినాం తేఽఙ్ఘ్రిమూలం నో సేవేరన్యావదాశానుబద్ధాః॥ ౨౯ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ త్రిశిరస్తే ప్రసన్నోఽహం వ్యేతు తే మజ్జ్వరాద్భయమ్ । యో నౌ స్మరతి సంవాదం తస్య త్వన్న భవేద్భ

ట్కారహితమ్ ❀ । ౨౬ ॥ ❀ కాలకర్మస్వభావాదీనామేవ జగద్ధేతుత్వం నమమేత్యత ఆహ ॥ కాల ఇతి॥ నైవం కాలాద్యభిమానిదేవతా- కర్మ జీవాదృష్టం - స్వభావః జడత్వాజడస్వపరిణామత్వాదితత్తద్వస్తుస్వభావః - ద్రవ్యం పృథివ్యాదిభూతపఞ్చకం-క్షేత్రం పృథివ్యాద్యుత్పత్తిభూమిః ప్రకృతిః - ప్రాణః పఞ్చవృత్తిః ప్రాణః ఆత్మా మతిః వికారః అవస్థాభేదః- తత్సఙ్ఘాతశ్శరీరం-బీజరోహప్రవాహః కార్యకారణప్రవాహః - ఏషా ఏతత్సర్వం-త్వన్మాయాత్వత్సఙ్కల్పరూపజ్ఞానాధీనమిత్యర్థః-ఏషేతి సర్వనామత్వాత్ప్రధానేణోద్దేశ్యవిధేయలిఙ్గభాక్త్వాత్ ప్రతినిర్దిశ్యమానమాయాపేక్షయా స్త్రీలిఙ్గనిర్దేశః - తం-త్వాం - నిషేధం-నేతి నేతీతి ప్రకృతిప్రాకృతసమస్తవస్తుగత ప్రకారో యస్మిన్నిషిధ్యతే - తం - త్వాం , ప్రపద్య ఇత్యర్థః నిషేధమిత్యత్రాధికరణఘఞ్ ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀ ననూక్తవిధః-పరేశోఽన్య ఏవ-అహం తు యదువ్వన్యతమ ఇత్యత ఆహ ॥ నానాభావైరితి॥ లీలయైవ హేతుభూతయా-ఉపపన్నైః - రన్యథాత్వయ్యకర్మవశ్యే తేషామనుపపన్నత్వాదితి భావః- తైర్భావైః-ప్రకారభూతైర్మత్స్యాద్యవతారైరితి యావత్ - ధర్మసేతూన్ ధర్మమర్యాదాశ్చ - బిభర్షి పుష్ణాసి, ఉన్మార్గానుత్పథాన్ - హంసి నాశయసి- ఉన్మార్గానిత్యస్యైవ వివరణం హింసయా వర్తమానానితి-యథా , మత్స్యకూర్మాదిజన్మ-తద్వ-దేతదపి ,తవ-జన్మావతారః భూమే- ర్భారహారాయ భారాపనయనార్థం-అనేన వాత్సల్యసౌశీల్యసౌలభ్యాదీని సూచితాని ❀ ॥ ౨౮ ॥ ఇత్థం శరణ్యత్వమావిష్కృత్య స్వకీయాం మార్తిమావేదయతి ॥ తప్త ఇతి ॥ తావచ్ఛాన్తేనాప్య-న్తత-ఉగ్రేణోల్బణేన-అతఏవ-సోఢుమశక్యేన-త్వత్తేజసా-ఉపబృంహితేన, జ్వరేణ, అహం-తప్తః, స్తతో - మాం ప్రపన్నం పాహీతి భావః-పరసన్తాపకస్యాయుక్త ఏవ తాప ఇత్యత ఆహ ॥ తావదితి ॥ యావ-దాశయా-రక్షకాన్తరసంభావనాశయా - ఽనుబద్ధాః-తవాఙ్ఘ్రిమూలం-న సేవేరన్-తావదేవ, దేహినాం, తాపః - సేవాయాం ప్రవృత్తానాం త్వనుచిత ఇతి భావః ❀ । ౨౯ ॥ ❀ ఇత్థం సంస్తుతః-శరణ్యో భగ

వాక్ తమనుగృహ్ణన్నాహ। త్రిశిరఇతి ॥ హేత్రిశిరః- తేతుభ్యం,అహం,ప్రసన్నః,తవ ,మజ్జ్వరాద్భయం-వ్యేతువ్యపైతు,యః, పుమాన్,నావయోః-ఇమం-సంవాదం,స్మరతి,తస్య త్వత్ త్వత్తః,భయం,నభవేత్ - తంత్వంమాభీపయేత్యర్థః ॥ ౩౦ ॥ ఇతీ రితి ॥ అనమ్యప్రణమ్య-యోత్స్యన్ యోద్ధుం-జగామాచ్యుతమ్ ఏవ కృష్ణం-పార్థిగాదభ్యాపతత్ ॥ ౩౧ ॥ తతఇతి॥నానావిధాన్యాయుధానిధరతీతితథా-సోఽసురో,బాణఃక్రుద్ధో-హేనృప,చక్రాయుధేకృష్ణే,పరిఘంముమోచ పాణ్యాయుజ ॥ ౩౨ ॥ తస్యేతి॥అస్యతఃక్షిపతః ప్రయుంజానస్యేతియావత్ - తస్యబాణస్యాస్త్రాణి-బాహూంశ్చ, సకృద్యుగపత్ - క్షురనేమిర్యస్య-తేన-చక్రేణసుదర్శనేన-చిచ్ఛేద-వనస్పతేర్వృక్షస్య,శాఖాఇవ ॥ ౩౩ ॥ బాహుష్విత్తి ॥ ఛిద్యమానేషుసత్సు , భగవాన్భవోరుద్రః,భక్తానుకమ్పీ హేతుగర్భమిదం-తత్త్వాయభాషత ॥ ౩౪ ॥ భాషణమేవాహ ॥ త్వంహీత్యాదిభిర్ద్వాదశభిః॥ కేవలంవేదాన్తైకవేద్యంయోగపరిశుద్ధమనోగ్రాహ్యం , త్వాస్వరూపస్య భావాదికంకథమయంజానీయాదిత్యభిప్రయన్స్తౌతి॥త్వంహీతి ॥ వాఙ్మయేబ్రహ్మణివేదేఉపనిషదీతియావత్,గూఢం,యత్పరంబ్రహ్మ,తత్,త్వం,కింతద్బ్రహ్మస్వరూపమతఆహ ॥జ్యోతిరితి॥స్వప్రకాశంజ్ఞానస్వరూపమిత్యర్థః,అమలాత్మానఃయోగవిశుద్ధాన్తఃకరణాః, యం-పశ్యన్తితత్వమితిసంబన్ధః- అథశరణ్యత్వోపయుక్తకల్యాణగుణాన్వివక్షుఃతావద్దృష్టాన్తముఖేననిర్దోషత్వమాహ ॥ ఆకాశమివకేవలంనిరస్తనిఖిలదోషం ॥ ౩౫ ॥ నహీశరీరమాత్మనోఽపిప్రియ-మత స్త్వచ్ఛరీరభూతకృత్స్నజగదన్తర్గతోఽయంమూర్ఖోఽపిత్వయానుకమ్ప్య ఏవేత్యభిప్రయన్విరాడ్రూపత్వేనస్తౌతి॥నాభిరితి ద్వాభ్యాం ॥ నభోఽగ్నిఃస్యుఃర్యుదిక్పృథివ్యోయథాక్రమంతవనాభిముఖరేతశ్శిరశ్శ్రోత్రపాదాః,చన్ద్రోమనఇతి ॥ కార్యకారణభావేనసామానాధికరణ్యం॥చన్ద్రమామనసోజాతః,, ఇతిశ్రుతేః,భగవ

యమ్ ॥ ౩౦ ॥ ఇత్యుక్తోఽచ్యుతమానమ్యగతోమాహేశ్వరజ్వరః। బాణస్తురథమారూఢఃప్రాయాద్యోత్స్యన్జనార్దనమ్ ॥ ౩౧ ॥ తతోబాహుసహస్రేణనానాయుధధరోఽసురః। ముమోచపరిఘంక్రుద్ధోబాణశ్చక్రాయుధేనృప॥ ౩౨ ॥తస్యాస్యతోస్త్రాణ్యసకృచ్చక్రేణక్షురనేమినా।చిచ్ఛేదభగవాన్బాహూన్ శాఖామివవనస్పతేః॥ బాహుష్విచ్ఛిద్యమానేషుబాణస్యభగవాన్భవః। భక్తానుకమ్ప్యుపవ్రజ్యచక్రాయుధమభాషత॥ ౩౪ ॥రుద్రఉవాచ॥ త్వంహిబ్రహ్మపరంజ్యోతిర్గూఢంబ్రహ్మణివాఙ్మయే।యంపశ్యన్త్యమలాత్మానఆకాశమివకేవలమ్॥ నాభిర్నభోఽగ్నిర్ముఖమమ్బురేతోద్యౌశ్శీర్షమాశాశ్శ్రుతిరఙ్ఘ్రిరుర్వీ। చన్ద్రోమనోయస్యదృగర్కఆత్మా * అహంసముద్రోజఠరంభుజేన్ద్రః॥ ౩౬ ॥రోమాణియస్యౌషధయోఽమ్బువాహాఃకేశావిరిఞ్చోధిషణావిసర్గః।ప్రజాపతిర్హృదయంయస్యధర్మస్సవైభవాన్పురుషోలోకకల్పః॥ ౩౭ ॥ తవావతారోఽయమకుణ్ఠధామన్ధర్మస్యగుప్త్యైజగతోభవాయ। వయంచసర్వేభవతానుభావితావిభావయామోభువనానిసప్త ॥ ౩౮ ॥ త్వమేకఆద్యఃపురుషోఽద్వితీయస్తుర్యస్స్వదృగ్ఘేతురహేతురీశః। ప్రతీయసేఽథాపియథావికారంస్వమాయయాస

న్మానసాత్ ౹ సూర్యశ్చన్ద్రస్యసర్వదేహేమనోఽభిమానదేవతాత్వాచ్చ,ఏవందృగర్కఇత్యపి॥చక్షోస్సూర్యోఽజాయత, ఇతిశ్రుతేః॥దృగభిమానిదేవతాత్వాచ్చ ॥ యస్యాత్మాబలిస్సత్త్రియోజ్యమ్, అహంరుద్రః , ఆత్మా అన్తఃకరణభేదోఽహంకారః అహంకారపూర్వదేవసామానాధికరణ్యంద్రష్టవ్యం-జఠరం, నుజాఇక జఇన్ద్రః,ఇన్ద్రాదయ స్తవభుజాఇత్యర్థః,యచ్ఛబ్దానాం సవైభవానిత్యనేనసంబన్ధః ॥ ౩౬ ॥ రోమాణీతి ॥ ఓషధయోయస్యరోమాణి-అమ్బువాహాఃమేఘాః-కేశాః-విరిఞ్చోధిషణాబుద్ధిః,ప్రజాపతిః , విసర్గోమేఢ్రం,ధర్మోహృదయం - సవై,భవాన్,ఇత్థం,లోకైః,కల్ప్యతేఅవయవత్వేనేతిలోకకల్పః ॥ ౩౭ ॥ నన్వేవమస్మ్యయందురాత్మానిగ్రాహ్యఏవేతిచేత్ ,యద్యప్యేవం, తథాప్యయంనాశరణంగతోఽనుగ్రాహ్యఏవ-యుక్తంచైతత్,తవావతారస్యప్రపన్నలోకాభ్యుదయహేతుత్వాదిత్యభిప్రయన్నాహ॥ తవేతి॥ హేఅకుణ్ఠధామన్-తేజస్స్వభావేతియావత్ , అవతారదశాయామప్యప్రచ్యుతసార్వజ్ఞ్యసర్వశక్త్యాదిస్వభావేత్యర్థః,జగతఃప్రపన్నలోకస్య,భవాయాభ్యుదయాయ,అథవాయేతివాచ్ఛేదః , అథవాయ , భవప్రయుక్తతాపత్రయనివృత్త్యేఇత్యర్థః,అనుగ్రాహ్యస్తే త్వమేవైనమనుగృహ్ణీష్వేత్యేతఆహ ॥ వయమితి ॥ సర్వే , వయం,లోకపాలాస్త్వయా,సృష్టాః , అనుతతః-భావితాఃపాలితాః,సప్త,భువనాని,విభావయామఃపాలయామః- వయంతత్పరతన్త్రాఇతిభావః ॥ ౩౮ ॥ ఆకాశమివకేవలమితి -నిరస్తనిఖిలదోషత్వముక్తం- విరాట్ఛరీరకత్వోక్త్యాసర్వాన్తరాత్మకత్వంఫలితం - తవావతారోఽయమిత్యనేననిరుపాధికరక్షకత్వవాత్సల్యసౌశీల్యాదికమావిష్కృతం, అథపరత్వోపయుక్తకారణత్వాదికమాహ ॥ త్వమేకఇతి ॥ త్వమస్యజగతో- హేతుఃకారణం , కించతుర్మ్ఖాదివన్నేత్యాహ ॥ అహేతురితి॥స్వయంకారణాన్తరరహితః కింనిమిత్తకారణం,నేత్యాహ ॥ ఏకఇతి ॥ అవిభక్తనామరూపసూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టత్వేనైకత్వవ్యపదేశార్హః , ఆద్యఃపురుషఃజగదుపాదానకారణ

భూతపురుషశ్చేత్యర్థః - కిముపాదానకారణమేవ-నేత్యాహ ॥ అద్వితీయ ఇతి ॥ అధిష్ఠాత్రన్తరరహితః నిమిత్తకారణం చేత్యర్థః - అత ఏవ, ప్రకృతిపురుషవిలక్షణ ఇత్యాహ ॥ స్వదృక్ తుర్యశ్చేతి ॥ స్వదృక్ స్వయం ప్రకాశజ్ఞానస్వరూపః, అనేన ప్రకృతివైలక్షణ్యముక్తం - జడత్వాత్తస్యాః తుర్యః జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్తిరూపావస్థాత్రయసంబన్ధరహితః, అనేన జీవవైలక్షణ్యముక్తం - ఆకాశమివ కేవలమిత్యనేన చ నిర్వికారత్వముక్తం - ఏక ఆద్యః పురుష ఇత్యనేన వికారాశ్రయత్వరూపోపాదానత్వం, కథమేతదుభయం మిథో విరుద్ధమేకస్మిన్నుపపద్యత ఇత్యాశఙ్కాం పరిహరతి ॥ ప్రతీయస ఇతి ॥ యద్యపీదం పరస్పరవిరుద్ధం, తథాపి - సర్వగుణప్రసిద్ధ్యై సర్వేషాం - గుణానాం స్వాపృథక్సిద్ధవిశేషణానాం ప్రకృతిపురుషాదీనాం, ప్రసిద్ధ్యై దేవమనుష్యత్వాద్యాకారసిద్ధయే - స్వమాయయా ఆత్మీయసఙ్కల్పేన, యథావికారం ప్రకృతిపురుషగతస్వరూపాన్యథాభావస్వభావాన్యథాభావరూపవికారానుగుణం, ప్రతీయసే తత్తదన్తరాత్మతయా తత్తన్నామరూపనిర్వాహకత్వేన ప్రతీయసే ప్రమీయసే, వేదాన్తజన్యప్రమావిషయో భవసీత్యర్థః, అస్మిన్విషయే వేదాన్తానామేవ ప్రామాణ్యమితి భావః ❋ ॥ ౩౯ ॥ ❋ సర్వగుణేత్యనేన ప్రకృతిసంబన్ధస్సూచితః - తర్హి జీవస్యేవ ప్రకృత్యా తిరోహితస్య యథావికారమన్తరాత్మతయా ప్రకాశో న స్యాదిత్యాశఙ్కాం దృష్టాన్తేన నిరాకరోతి ॥ యథైవేతి ॥ అపిహిత ఇతిచ్ఛేదః, దార్ష్టాన్తికే గుణేనాపిహిత ఇతి దర్శనాత్ - అన్యథోపధ్మానీయప్రసఙ్గాచ్చ - అపిహిత ఇతి నఞ్సమాసః - నతు ‹‹ వష్టి భాగురి ,, రితి వచనవిహితాకారలోపాభావపక్షరూపం, స్వయా స్వప్రకాశ్యయా, ఛాయయా మేఘాదిరూపయా, అపిహితోఽతిరోహితస్వరూపస్వభావ ఏవ సన్, నహి మేఘాదినా సూర్యతత్ప్రభయోస్తిరోధిః - మేఘాదీన్భిత్త్వా తదన్తర్బహిశ్చ ప్రసరణాత్ - అన్యథా - తద్వ్యవహితరూపాగ్రహణప్రసఙ్గాత్ - యథైవ, వం భూత, సూర్యః - ఛాయాం మేఘాదీన్ - రూపాణి తద్వ్యవహితాని రూపాణి చ - సంచకాస్తి సమ్యక్ప్రకాశయతి - ఏవం హే భూమన్ - గుణేన సత్త్వాదిగుణేన, గుణమయ ప్రకృత్యేతి యావత్, అపిహితః అతిరోహితస్వరూపస్వభావ ఏవ - త్వం, గుణాన్ ప్రకృతితత్కార్యగతధర్మాన్ గుణినః ప్రకృత్యాదీంశ్చ - ప్రకాశయసి - ఆత్మప్రదీపః స్వప్రకాశశ్చ - యద్యపి దృష్టాన్తే ఛాయాసూర్యయోర్న సంబన్ధః - మిథస్తయోః విప్రకృష్టత్వాత్ దార్ష్టాన్తికే త్వపృథక్సిద్ధవిశేషణవిశేష్యభావస్సంబన్ధ ఇతి దృష్టాన్తో విషమస్తథాఽపి విప్రకృష్టస్యైవాపృథక్సిద్ధాయా అపి ప్రకృతేరతిరోధాయకత్వమన్యప్రకాశ్యత్వం తిరోధానప్రతీతేర్భ్రమరూపత్వం చేత్యేతదేవ దృష్టాన్తాభిప్రేతమ్ ❋ ॥ ౪౦ ॥ ❋ న కేవలమయమేవాజ్ఞః - కిన్తు - సర్వేఽపి త్వన్మాయామోహితత్వాదిత్యభిప్రయన్నాహ ॥ యన్మాయేతి ॥ యస్య తవ - మాయయా, మోహితా - ధీర్యేషాం తే, పుత్రాదిషు - సక్తాః, వృజనార్ణవే దుఃఖార్ణవే ఉన్మజ్జన్తి ఉత్ప్లవన్తే - పునర్నిమజ్జన్తి చ ❋ ॥ ౪౧ ॥ ❋ నను మోహయన్ వృజినార్ణవే పాతయంశ్చాహం కిం నిర్ఘృణః ॥ నేత్యాహ ॥ దేవదత్తమితి ॥ దేవేన నిరవధికకృపావతా త్వయా - దత్తం - త్వదారాధనోపయుక్తం, త్వన్మాయాతరణసాధనం చేమం - మనుష్యదేహం, లబ్ధ్వాప్య - జితేన్ద్రియః పరవశస్సన్, యః పుమాన్, త్వచ్చరణౌ - నాద్రియతే న సేవతే - స శోచ్యః అహో కిమస్య దౌర్భాగ్యమిత్యేవం శోచనీయః - కుతః - హి యస్మాత్ - అయమాత్మవఞ్చకః ఆత్మాపహారీ ‹‹ యోఽన్యథా సన్తమాత్మానమన్యథా ప్రతిపద్యతే । కిం తేన న కృతం పాపం చోరేణాత్మాపహారిణా ,, ఇతి వచనార్థోఽత్రానుసన్ధేయః స్వదోషేణైవ స్వయం దుఃఖ్యతీతి న తవ దోషప్రసఙ్గ ఇతి భావః ❋ ॥ ౪౨ ॥ ❋ ఇతోఽపి శోచ్య ఇత్యాహ ॥ యస్త్వామితి ॥ స్వయం - మరణశీలస్సన్ - ఆత్మానం, ప్రియ, మీశ్వరం చ - త్వాం విసృజతి త్యజతి న సేవతే, కిన్తు, విపర్యయేషు అనాత్మస్వప్రియేష్వనీశ్వరేషు - ఇన్ద్రియార్థేషు శబ్దాదిషు - ఆర్తః దీనః, అమృతమపి, త్వాం, అమృతతుల్యాం త్వత్సేవాం వా - విషబుద్ధ్యా - త్యజన్ ఆస్తే, స శోచ్య ఇతి సంబన్ధః ❋ ॥ ౪౩ ॥ ❋ యతస్త్వత్సేవాఽమృతతుల్యా అత ఏవ, వయం త్వామేవ ప్రపన్నా ఇత్యాహ ॥ అహమితి ॥ అహం రుద్రః, త్వామేవోక్తవిధం, సర్వభావేన ఉపాయోపేయభావేన, శరణం, గతాః ❋ ॥ ౪౪ ॥ ❋ న కేవలమాత్మత్వానుగుణగుణమాత్రయుక్తమేవ త్వాం ప్రపన్నాః, కిన్తు, శరణ్యత్వోపయుక్తాసఙ్ఖ్యేయగుణాన్తరయుక్తం చేత్యభిప్రయన్నాహ ॥ తమితి ॥ హే దేవ - తముక్తవిధం ॥ కిం చ ॥ జగదుత్పత్తిస్థితికారణం, సమం వైషమ్యరహితం, ప్రశాన్తమూర్మిషట్కరహితం-

---

ర్వగుణప్రసిద్ధ్యై ॥ ౩౯ ॥ యథైవ సూర్యోఽపిహితస్స్వ ❋ ఛాయయా ఛాయాం చ రూపాణి చ సంచకాస్తి । ఏవం గుణేనాపిహితో గుణాంస్త్వమాత్మప్రదీపో గుణినశ్చ భూమన్ ॥ ౪౦ ॥ యన్మాయామోహితధియః పుత్రదారగృహాదిషు । ఉన్మజ్జన్తి నిమజ్జన్తి ప్రసక్తా వృజినార్ణవే ॥ ౪౧ ॥ దేవదత్తమిమం లబ్ధ్వా నృలోకమజితేన్ద్రియః । యో నాద్రియేత త్వత్పాదౌ స శోచ్యో హ్యాత్మవఞ్చకః ॥ ౪౨ ॥ యస్త్వాం విసృజతే ❋ మర్త్య ఆత్మానం ప్రియమీశ్వరమ్ । విపర్యయేన్ద్రియార్థార్థో విషమత్త్యమృతం త్యజన్ ॥ ౪౩ ॥ అహం బ్రహ్మా చ విబుధా మునయశ్చామలాశయాః । సర్వాత్మనా ప్రపన్నాస్త్వామాత్మానం ప్రేష్ఠమీశ్వరమ్ ॥ ౪౪ ॥ తం త్వా జగత్స్థిత్యుదయాన్తహేతుం సమం

భజతామపిశాన్త్యావహంచ. సుహృచ్చాసావాత్మ నాయకశ్చ - తం, అనన్యంస్వతుల్యసేవ్యాన్తరరహితంఏకంస్వాధికప్రపదనీయాన్తరరహితం, ఆత్మకేతం, ఆత్మనాంఅస్మాకం,కేతంఆశ్రయమాధారమితియావత్,ఆత్మైవకేతంయస్య తమితివా స్వేమహిమ్నిప్రతిష్ఠిత,, ఇతిశ్రుతేః-భవాభ్యుదయాయైహికసుఖాయ-అపవర్గాయమోక్షాయచ-భజామః ❋ ॥ ౪౫ ॥ ❋ ప్రకృతంవిజ్ఞాపయతి॥ అయమితి ॥అయంబాణః, మత్వాంప్రపన్నస్యమమ-ఇష్టోభక్తః,అనేన ‹‹ మమమద్భక్తభక్తేషుప్రీతిరభ్యధికాభవే,,దితిభగవద్వచనంస్మారితం,అతఏవ-దయితః,ప్రియఃఅనువర్తతఇతితథాచ- హేదేవ,అముష్యబాణస్య,మయా,అభయందత్తం॥ కిమతఇత్యతఆహ ॥త-న్మయాదత్తమభయం, సంపాద్యతాంసఫలీక్రియతాం,అయమేవ-భవతోఽనుగ్రహః,యథాహి- తేత్వయా, దైత్యపతౌప్రహ్లాదే - ప్రసాదః,కృతఇతిశేషః - త్వద్వంశజంనహనిష్యామీతిప్రహ్లాదమనుగృహీతవానిత్యర్థః ❋ ॥ ౪౬ ॥ ❋ ఇత్థంసంస్తుతఃప్రసన్నఃప్రాహభగవాన్॥ యదాత్థేతి ॥ హేభగవన్రుద్ర-నఃఅస్మాన్ప్రతి-య-దాత్థఅవోచః,యచ్చ,తవ,ప్రియం-త-త్కరవామ - యద్వా,య, త్తవ,ప్రియం,త-న్నోఽస్మాకమపి,అత,స్త-త్కరవామ, భవతా-య-న్నిశ్చిత-మేతత్ప్రాణసంరక్షణాత్మకం-త-న్మయాఽప్యనుమోదితమ్ ❋ ॥ ౪౭ ॥ ❋ విరోచనసుతఇతిహేతుగర్భం- తత్త్వా,దవధ్యః,తత్రాపిహేత్వన్తరమాహ॥ప్రహ్లాదాయేతి॥అన్వయఃవంశజః ❋ ॥ ౪౮ ॥ ❋ తర్హికిమర్థంబాహూనచ్ఛిన స్త

ప్రశాన్తంసుహృదాత్మనాయకమ్ । అనన్యమేకంజగదాత్మకేతంభవాపవర్గాయభజామదేవ॥ ౪౫ ॥ అయం మమేష్టోదయితోఽనువర్తీమయాఽభయందత్తమముష్యదేవ । సంపాద్యతాంతద్భవతః ప్రసాదోయథాహితేదైత్యపతౌప్రసాదః॥ ౪౬ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥యదాత్థభగవం స్త్వంన్నః కరవామప్రియంతవ।భవతోయద్వ్యవసితంతన్మేసాధ్వనుమోదితమ్॥ ౪౭ ॥అవధ్యోఽయంమయాఽప్యేషవైరోచనసుతోఽసురః । ప్రహ్లాదాయవరోదత్తోనవధ్యోమేత్వదన్వయః॥ ౪౮ ॥దర్పోపశమనాయాస్యప్రవృక్ణాబాహవోమయా। నాశితంచబలంభూరియచ్చభారాయితంభువః॥ ౪౯ ॥ చత్వారోఽస్యభుజాశ్శిష్టాభవిష్యత్యజరామరః । పార్షద❋ముఖ్యోభవతోనకుతశ్చిద్భయోఽసురః ॥ ౫౦ ॥ ఇతిలబ్ధ్వాఽభయంకృష్ణంప్రణమ్యశిరసాఽసురః । ప్రాద్యుమ్నింరథమారోప్యసవధ్వాసముపానయత్ ॥ ౫౧ ॥ అక్షౌహిణ్యాపరివృతంసువాససమలఙ్కృతమ్ । సపత్నీకంపురస్కృత్యయయౌరుద్రానుమోదితః॥ ౫౨ ॥సరాజధానీంసమలఙ్కృతాంధ్వజైస్సతోరణైరుక్షితమార్గచత్వరామ్। వివేశశఙ్ఖానకదున్దుభిస్స్వనైరభ్యుద్యతఃపౌరసుహృద్ద్విజాతిభిః॥ ౫౩ ॥యఏతత్కృష్ణవిజయంశఙ్కరేణచసంయుగమ్ । సంస్మరేత్ప్రాతరుత్థాయనతస్యస్యాత్పరాజయః॥ ౫౪ ॥❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతిశ్రీమద్భాగవతేమహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, త్రిషష్టితమోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋

❋§ నృగోపాఖ్యానారమ్భః. §❋

శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఏకదోపవనంరాజన్జగ్ముర్యదుకుమారకాః । విహర్తుంసామ్బప్రద్యుమ్నచారుభానుగదాదయః ॥ ౧ ॥ క్రీడిత్వాసుచిరంతత్రవిచిన్వన్తఃపిపాసితాః । స్థితంనిరుదకేకూపేదదృశుస్సత్వమద్భుతమ్ ॥ ౨ ॥

త్రాహ ॥ దర్పఇతి ॥ ప్రవృక్ణాశ్ఛిన్నాః,కిమర్థం,బహుసైన్యంహతవానసీత్యతఆహ ॥ నాశితమితి ॥ భూభారాపనయనార్థమితిభావః ❋ ॥ ౪౯ ॥ ❋ రుద్రముఖేనబాణమనుగృహ్ణాతి ॥ చత్వారఇతి ॥ అస్యబాణస్యచత్వారః-భుజాః-శిష్టాఃఅజ్ఞప్తాఃఅనుగృహ్యఅవశేషితాఇత్యర్థః, అయం, జరామరణరహితః, భవిష్యతి,న,కుతశ్చి,ద్భయం, యస్య, తథాభూతశ్చ,భవిష్యతీతిసంబన్ధః ❋ ॥ ౫౦ ॥ ❋ ॥ ఇతీతి ॥ అభయమితిచ్ఛేదః-వధ్వాఉషయాసహ,ప్రాద్యుమ్నిమనిరుద్ధం,సమానయత్-ద్వారకాంప్రాపయామాసేత్యర్థః ❋ ॥ ౫౧ ॥ ❋ తదేవాహ ॥ అక్షౌహిణ్యేతి॥శోభనేవాససీయస్యతం-పత్న్యాసహితం,అనిరుద్ధం,పురస్కృత్యపురతోగమయన్-రుద్రానుమోదితః-స్వయమప్య - నుయయౌ ❋ ॥ ౫౨ ॥ ❋ సఇతి॥సబాణః-కృష్ణోవా,అన్యతరసహితోఽన్యతరోవా, పౌరాదిభి,రభ్యుద్యతఃఅభిముఖమాగత్యసత్కృతః,శఙ్ఖాదిధ్వనిభిః, రాజధానీంద్వారకాం,వివేశ,కథంభూతా-ముక్షితాఃసిక్తాః, మార్గాఃవిథయః - చత్వరాణ్యఙ్గణానిచ-యస్యాం, తామ్ ❋ ॥ ౫౩ ॥ ❋ ఉక్తకథానుస్మరణఫలమాహ॥యఇతి॥యఃపుమాన్-సంస్మరేదితిశ్రవణాఖ్యానాదీనామప్యుపలక్షణంతస్యస్మరతః-పరాజయో-నస్యాత్ ❋ ॥౫౪॥ ❋ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేత్రిషష్టితమోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

అథదత్తాపహారప్రయుక్తదురితనిమిత్తకృకలాసజన్మనోనృగస్యతజ్జన్మవిమోచనాత్మకంభగవచ్చేష్టితమనువర్ణయతిచతుష్షష్టితమేన॥ ఏకదేత్యాదినా॥తావదుపోద్ఘాతమాహ॥హేరాజన్-సామ్బాదయో-యదుకుమారకాః ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ క్రీడిత్వేతి॥ తత్రోపవనే-పిపాసితాస్తృషితాః-జల-మన్వేషయన్తః, క్వచిన్నిరుదకేనిర్జలేకూపే-మహదున్నతం - అద్భుతం

చ-సత్త్వంజన్తుం-దదృశుః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ కృకలాసంనామ - గిరినిభంగిరితుల్యం-విస్మితంచేతో యేషాం తే,తస్యకృకలాసస్యోద్ధరణేనిమిత్తే,యత్నం చ-చక్రుః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ చార్మభిరితి॥చర్మమయైః,తాన్తవైః-తన్తుమయైశ్చ-పాశైః రజ్జుభిః,బధ్వా-పతితం,తముద్ధర్తుం నప్రబభూవుః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ తత్రేతి॥విశ్వంభావయతి అభ్యర్థికం కరోతీతితథా-వామేన-కరేణ-లీలయైవ, త-ముజ్జహారబహిర్నిష్కాసితవాన్ ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ సఇతి॥సఉద్ధృతః-ఉత్తమశ్లోకస్య- కరేణా-భిమృష్టఇతి హేతుగర్భమిదం,సన్తప్తం-చామీకరంసువర్ణం-తద్వ-ద్వర్ణో-యస్య-సః-అద్భుతా అలఙ్కారణాదయోయస్యసః,స్వర్గీ దేవో-బభూవ ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ పప్రచ్ఛేతి॥తస్యకృకలాసస్య-జన్మనో-నిదానంకారణం - జానన్నపి-ముకున్దః-త - జ్జనేషు-ఖ్యాపయితుంప్రసిద్ధీకర్తుం , పప్రచ్ఛ-ప్రశ్నమేవాహ॥కస్త్వమితి ॥ హేమహాభాగ-వయంతు-త్వాంధ్రువం-దేవశ్రేష్ఠం-గణయామ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ కతమేనకేనవా-కర్మణా-ఇమాం కృకలాసత్వరూపాం-దశాం - అవస్థాం-ప్రాపితోఽసితత్ర హేతుః-అతదర్హఏతదవస్థానర్హః,శోభనా-దీప్తిర్యస్యసః॥ఆత్మానమితి॥వివిత్సతాం వేత్తుమిచ్ఛతాం-నోఽస్మభ్యం,మాత్మాన-మాఖ్యాహియది-తద్వక్తుం-క్షమంయోగ్యం-తర్హ్యాఖ్యాహీతిసంబన్ధః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ ఇతీతి ॥ అనన్తమూర్తినాహ్యద్యమూర్తినా సంపృష్టో-రాజామానుషఇతిచ-పూర్వజన్మాభిప్రాయేణోక్తం-అర్కస్యేవవర్ణోయస్య-త-త్తేన-కిరీటేన-నమస్కృత్యాహ ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ ఉక్తిమేవాహ॥నృగఇత్యాదినా॥ఇత్యుక్త్వాఽత-మిత్యతః

కృకలాసంగిరినిభంవీక్ష్యవిస్మితచేతసః।తస్యచోద్ధరణేయత్నంచక్రుస్తేకృపయాన్వితాః॥ ౩ ॥చార్మభిస్తాన్తవైః పాశైర్బధ్వాపతితమర్భకాః। నాశక్నువన్సముద్ధర్తుంకృష్ణాయాచఖ్యురుత్సుకాః॥ ౪ ॥ తత్రగత్వాఽరవిన్దాక్షో భగవాన్విశ్వభావనః। వీక్ష్యోజ్జహారవామేనతంకరేణసలీలయా॥ ౫ ॥ సఉత్తమశ్లోకకరాభిమృష్టోవిహాయసద్యఃకృకలాసరూపమ్। సన్తప్తచామీకరచారువర్ణస్స్వర్గ్యద్భుతాలఙ్కరణామ్బరస్రక్॥ ౬ ॥ పప్రచ్ఛవిద్వానపితన్నిదానంజనేషువిఖ్యాపయితుంముకున్దః। కస్త్వంమహాభాగవరేణ్యరూపోదేవోత్తమంత్వాంగణయామనూనమ్॥ ౭ ॥దశామిమాంవాకతమేనకర్మణాసంప్రాపితోఽస్యతదర్హస్సుభద్ర। ఆత్మానమాఖ్యాహివివిత్సతాంనోయన్మన్యసేనఃక్షమమత్రవక్తుమ్॥ ౮ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఇతిస్మరాజాసంపృష్టఃకృష్ణేనానన్తమూర్తినా। మానుషఃప్రణిపత్యాహకిరీటేనార్కవర్చసా ॥ ౯ ॥ నృగఉవాచ ॥ నృగోనామనరేన్ద్రోఽహమిక్ష్వాకుతనయః ప్రభో। దానేష్వాఖ్యాయమానేషుయదితేకర్ణమస్పృశమ్॥ ౧౦ ॥ కింనుతేఽవిదితంనాథసర్వభూతాత్మసాక్షిణః। కాలేనావ్యాహతదృశోవక్ష్యేఽథాపితవాజ్ఞయా ॥ ౧౧ ॥యావత్యస్సికతాభూమౌయావత్యోదివితారకాః। యావత్యోవర్షధారాశ్చతావతీరదదాంస్మగాః॥ ౧౨ ॥ పయస్వినీస్తరుణీరూపశీలగుణోపపన్నాఃకపిలా హేమశృఙ్గీః।న్యాయార్జితారూప్యఖురాస్సవత్సాఃదుకూలమాల్యాభరణాదదామ్యహమ్॥ ౧౩ ॥స్వలఙ్కృతేభ్యోగుణశీలవద్భ్యస్సీదత్కుటుమ్బేభ్యఋతవ్రతేభ్యః। తపశ్శ్రుతబ్రహ్మవదాన్య ❁ సద్భ్యఃప్రాదాంయువభ్యోద్విజపుఙ్గవేభ్యః ॥ ౧౪ ॥ గోభూహిరణ్యాయతనాశ్వహస్తినఃకన్యాస్సదాసీస్తిలరూప్యశయ్యాః। వా

ప్రాస్త్తనేన - అహం నృగోనామ-నరేన్ద్రః రాజశ్రేష్ఠః - హేప్రభో-దానేష్వాఖ్యాయమానేషు దానప్రశంసానువక్తృష్వాస్విత్యర్థః - దానేషుదానశీలేషువా యది-తవ - కర్ణ - స్పృశ-మిత్యసఙ్గహోసన్దేహవచనంయువివేదాఃప్రమాణంస్యురితివత్-కర్ణపథంనూనంప్రాప్తస్స్యామిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ కించ॥కింన్వితి॥ తేత్వయా-నవిదితం- కిన్ను -విదితమేవేత్యర్థః తత్రహేతుస్త్వనవిశినష్టి - సర్వభూతానా - మాత్మనోబుద్ధేః-సాక్షిణఃసాక్షాద్ద్రష్టుః - కాలేనా-వ్యాహతమవిప్లుతం-దృక్ జ్ఞానం - యస్య-తస్య-అథాపి-యద్యప్యేవంతథాపి ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ యావత్య ఇతి॥సికతాదయో-యావత్య-స్తావతీః, ధేనూ,రదదాంద త్తవానస్మి మయాదత్తానాంగవాంసఙ్ఖ్యానవిద్యత ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ తా ఏవవిశినష్టి॥పయస్వినీరితి॥ అత్రభూమ్నిమత్వర్థీయః శీలాదిభిర్యుక్తాః కపిలవర్ణాః-హేమస్వర్ణాలఙ్కారః-శృఙ్గయో-ర్యాసాం-తాః-న్యాయతస్సంపాదితాః - రూప్యంరజతాలఙ్కారః - ఖురేషు-యాసాం - తాః - వత్సైస్సహితాః - దుకూలాదీనాంద్వంద్వః - తతోమత్వర్థీయోఽచ్-దదామిఅదామిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ అథసత్పాత్రాణివిశినష్టి॥స్వలంకృతేభ్య ఇతి॥సీదన్క్లిశ్యన్ కుటుమ్బో యేషాం-తేభ్యః. ఋతవ్రతేభ్యఃఅదమ్భాచారేభ్యఃతపసా, శ్రుతాఃప్రఖ్యాతా,స్తే-బ్రహ్మణివదాన్యాఃబ్రహ్మవాదినః - తేచతే సన్త - స్తేభ్యః-వదాన్యవద్భ్య ఇతిపాఠే-తపఆదివిశిష్టేభ్యః-ఏవంవిధేభ్యో, బ్రాహ్మణోత్తమేభ్యో,ఽదామ్ ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ నకేవలంగా ఏవాదాం,అన్యానపీత్యాహ॥గోభ్వితి॥పునర్గోగ్రహణమితరాపేక్షయాతద్భూయస్త్వాభిప్రాయకం - గవాదీనామితరేతరయోగద్వంద్వః - తత్రా యతనానిగృహాః - దాసీభిస్సహితాః-కన్యా - తిలాదీనాంద్వంద్వః-తత్ర- రూప్యంరజితం - పరిచ్ఛదాక్గృహోపకర

---

౧౪ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ వదాన్యవద్భ్యః.

ణాని,నకేవలంప్రాదామేవ-కిన్తు - యజ్ఞైః-రిష్టంచ-పూర్తంస్మార్తంకర్మ - చరితంకృతంచ ※ ॥ ౧౫ ॥ ※ ఏవంవర్తమానస్యమమకించిత్సఙ్కటమాపన్నం శృణ్విత్యాహ॥కస్యచిదితి॥ద్విజముఖ్యస్య , గాంప్రతిగృహీతవతో-గౌః,భ్రష్టాబలాత్తద్గృహాద్విమోచితాసతీ - మమ-గోధనే-సంపృక్తామిళితా-సాచ - అవిదుషాపూర్వమేవకస్మైచిద్దత్తేత్యేవమజానతా - మయా-ద్విజాతయేఅన్యస్మైబ్రాహ్మణాయ-దత్తా ※ ॥ ౧౬ ॥ ※ తామితి॥ తామన్యస్మైదత్తాం-గాం-దృష్ట్వా - తస్యాఃగోః-స్వామీ-పూర్వప్రతిగృహీతాం - తాం-గాం-మమ - మదీయేత్యాహ ॥ ప్రతిగ్రాహీపశ్చాత్ప్రతిగ్రహీతా-మదీయైవ - అధునైవ-మహ్యం-నృగో-దత్తవా-నిత్యాహ ※ ॥ ౧౭ ॥ ※ విప్రావితి॥భవాన్-దాతా-తతో-ఽపహర్తాచేత్యేవ-మూచతుః -యత-స్తౌ-స్వార్థసాధకౌస్వార్థపరా-వత-ఏవ-మూచతురిత్యర్థః-త-ద్విప్రయోఃవచః శ్రుత్వా-మమాపి-భ్రమో-జాతః※॥౧౮॥※తదా-ధర్మకృచ్ఛ్రంధర్మసఙ్కటం-ప్రాప్తేన-మయా-అనునీతౌఉపచ్ఛన్దితౌ ॥ అనునయనప్రకారమేవాహ ॥ గవామితిసార్ధేన॥ప్రకృష్టానాంశ్రేష్ఠానాం- గవాం లక్ష-మన్యతరస్మై - ప్రదీయతాం-యువయోరన్యతరేణేత్యర్థః ※॥౧౯॥ ※కించ॥భవన్తావితి ॥కిఙ్కరస్యమమ-కర్మణఃశేషత్వవివక్షయేయంషష్ఠీ - కిఙ్కరంమా-మనుగృహ్ణీతా-మిత్యర్థః॥తత్రహేతుత్వేనవిశినష్టి ॥ అవిజానతఇతి॥కృచ్ఛ్రాద్ధర్మసఙ్కటా దశుచౌ-నిరయే-పతన్తం-మాం- సముద్ధరతేతిపూజార్థంబహువచనమ్ ※ ॥ ౨౦ ॥ ※ఏవముక్తయో-స్తయో-రన్యతరః-గోస్వామీ హేరాజన్-అహం-గవాం-లక్షమపి-నప్రతీచ్ఛేనప్రతిగృహ్ణామి-కిన్తు - దత్తా-మేనామేవ- నయామి-

సాంసి రత్నానిపరిచ్ఛదాన్రథానిష్టంచయజ్ఞైశ్చరితంచపూర్తమ్ ॥ ౧౫ ॥ కస్యచిద్ద్విజముఖ్యస్య భ్రష్టాగౌర్మమ
గోధనే । సంపృక్తాఽవిదుషాసాచమయాదత్తాద్విజాతయే ॥ ౧౬ ॥ తాంనీయమానాంతత్స్వామీదృష్ట్వోవా
చమమేతితమ్ । మమేతిప్రతిగ్రాహ్యాహనృగోమేదత్తవానితి ॥ ౧౭ ॥ విప్రావివదమానౌమామూచతుస్స్వార్థ
సాధకౌ । భవాన్దాతాఽపహర్తేతితచ్ఛ్రుత్వామేఽభవద్భ్రమః॥ ౧౮ ॥అనునీతావుభౌవిప్రౌధర్మకృచ్ఛ్రంగతే
నమే । గవాంలక్షంప్రకృష్టానాందాస్యామ్యేషాప్రదీయతామ్ ॥ ౧౯ ॥ భవన్తావనుగృహ్ణీతాంకిఙ్కరస్యావి
జానతః । సముద్ధరతమాంకృచ్ఛ్రాత్పతన్తంనిరయేఽశుచౌ ॥ ౨౦ ॥ నాహంప్రతీచ్ఛేవైరాజన్నిత్యుక్త్వాస్వా
మ్యపాక్రమత్ । నాన్యద్గవామప్యయుతమిచ్ఛామీత్యపరోయయౌ॥ ౨౧ ॥తతశ్చకాలయోగేనమృతఃపరమమా
యయా । దేవదైవవశాన్నీతస్తద్వదామితవాగ్రతః ॥ ౨౨ ॥ ఏతస్మిన్నన్తరేయామ్యైర్దూతైర్నీతోయమక్ష
యమ్।యమేనపృష్టస్తత్రాహందేవదేవజగత్పతే॥ ౨౩ ॥పూర్వంత్వమశుభంభుఙ్క్ష ఉతాహోనృపతేశుభమ్।
నాన్తందానస్యభవతఃపశ్యేలోకస్యభాస్వతః॥ ౨౪ ॥పూర్వమేవాశుభంభుఞ్జఇతిప్రాహపతేతిసః। తావద
ద్రాక్షమాత్మానంకృకలాసంపతన్ప్రభో॥ ౨౫ ॥బ్రహ్మణ్యస్యవదాన్యస్యతవదాసస్యకేశవ । స్మృతిర్నాద్యా
పివిధ్వస్తాభవత్సన్దర్శనార్థినః ॥ ౨౬ ॥ సత్వంకథంమమవిభోఽక్షిగతఃపరాత్మాయోగేశ్వరైశ్శ్రుతిదృశాఽమల

మీ-త్యుక్త్వా అపాక్రమత్ - యయౌ - తథా-అపరోపి-ప్రతిగ్రాహీ - దురాగ్రహః-యా-ల్లక్షం-త్వయా-ప్రతిశ్రుతం-అన్యదపి-గవామయుతం-దత్తం-యది-తథాప్యే-నాం-విహాయ-నేచ్ఛామీత్యుక్త్వా-గాం త్యక్త్వా-యయౌ విత్యర్థః ※ ॥ ౨౧ ॥ ※తత ఇతి। హేపరమ-మాయయా - పరమస్యతవ-మాయయావా- హేతుభూతేనసఙ్కల్పేనకాలయోగేనసమి-త్తేన-మృతః-హేదేవ-దైవవశాదదృష్టవశా-ద్యత్ర-నీత,స్త-త్తవా-గ్రతో-వదామి※॥౨౨॥※ ఏతస్మిన్నితి॥ హేదేవదేవ-జగత్పతే-ఏతస్మిన్నన్తరే - ఇతఃపూర్వంపాపాభావాన్నేతుమసమర్థైరితిభావః - యమసంబన్ధిభిః-యమసదనం-ప్రాపితః-తత్రయమసదనే - యమేనా-హం-పృష్టశ్చ ※ ॥ ౨౩ ॥ ※ప్రశ్నమేవాహ॥పూర్వమితి॥కిం-పూర్వం-పాపఫలం - భుఙ్క్ష-ఉతాహోకిం,శుభంపుణ్యఫలం-భోక్ష్యసే-భవతో-దానస్య-యో-లోకః - లోక్యతఇతిలోకఃఫలం , తస్య-భాస్వతఃప్రకాశమానస్య - ఉపస్థితస్యేతియావత్-అన్తంఅవధిం-నపశ్యామి ※ ॥ ౨౪ ॥ ※పూర్వమేవాశుభంపాపఫలంభుఞ్జేతస్యాల్పీయస్త్వాదితిభావః - ఇతిమయోక్తే పతనిరయఇతిశేషః-ఇత్థం- సయమః- మాం-ప్రాహ ॥ తావదితి ॥ తావత్తదైవ-హేప్రభో-పతన్నహ-మాత్మానం-కృకలాస-మద్రాక్షందృష్టవానస్మి ※ ॥ ౨౫ ॥ ※బ్రహ్మణ్యస్యేతి ॥ హేకేశవ-బ్రహ్మణ్యస్యేత్యాదివిశేషణచతుష్టయంపూర్వజన్మస్మృత్యనపాయేహేతుతయోపాత్తం - బ్రహ్మణి బ్రాహ్మణకులేసాధుర్బ్రహ్మణ్యః ※ ॥ ౨౬ ॥ ※అలభ్యలాభేనాధునాకృతార్థో ఽభూవమిత్యాహ ॥ సత్వమితి ॥ హేవిభో - సఃయస్యాహంసన్దర్శనార్థీసత్వం - కథం - మమాక్షిగతఃలోచనగోచరః - కథమిత్యనేనదౌర్లభ్యంసూచితం , తత్రహేతుత్వేనవిశినష్టి , పరమాత్మా , నహిపరమాత్మా - కేవలంమాంసచక్షుషావీక్ష్య ఇతిభావః - కించ - యోగేశ్వరైః - శ్రుతిదృశా ఉపనిషచ్చక్షుర్ద్వారేణ , నిర్మలే - హృదయే - విభావ్యః

కేవలంచిన్త్యః - యద్యప్యేవ - మథాపి - హేఅధోక్షజ అభక్తైర్నిర్నిద్రియజన్యజ్ఞానాయవిష - యస్య - భవాపవర్గః సంసారనాశ - స్తస్యో - రుణా - వ్యసనేనా - న్ధా - బుద్ధి - ర్యస్య - తథాభూతస్యాపి - శా - న్తేసతి - హృదయే - త్వందృశ్యఏవేత్యర్థః ❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋ హర్షాతిశయేన బహుధాసంబోధయన్ కించిత్ప్రార్థయమానశ్చానుజ్ఞాంపృచ్ఛతి ॥ దేవదేవేతిద్వాభ్యాం॥ దేవగతింస్వర్గలోకంప్రతి - యాతుంగన్తు - ముద్యతం - మా - మనుజానీహి - ఆజ్ఞాపయ - యత్రక్వాపి - సతోవర్తమానస్య - మమ - చేతః - త్వదాస్పదం త్వత్పాదారవిన్దసంశ్రయం - భూయా - త్తథానుగృహాణేత్యర్థః ❋ ॥ ౨౮ ॥ ౨౯ ॥ ❋ యాస్యన్నమస్కరోతి॥ నమస్తఇతి ॥ తేతుభ్యం - సర్వభావాయ - సర్వః - భావః పదార్థో - యస్య శరీరత్వేనేతి - సతథా - తస్మై - తత్రహేతుః - బ్రహ్మణేస్వరూపేణ గుణైశ్చ నిరతిశయబృహత్త్వాయ - అనన్తాశ్శక్తయః కార్యోపయుక్తాపృథక్సిద్ధప్రకృతిపురుషకాలసార్వజ్ఞసర్వశక్తిత్వాదయో - యస్య - తస్మై - యోగానాం - పతయే నిర్వాహకాయ ❋ ॥ ౩౦ ॥ ❋ ఇతీతి॥ స్వమౌళినాస్వకిరీటేన - ఏ మానాగ్ర్యంవిమానశ్రేష్ఠం - ఆరురోహ - నృణాం - పశ్యతాంసతాం ❋ ॥ ౩౧ ॥ ❋ కృష్ణ ఇతి॥ బ్రహ్మణ్యదేవోధర్మాత్మేతి చ హేతుగర్భం - తత్త్వా - ద్రాజన్యాననుశిక్షయన్నిత్యత్ర " లక్షణహేత్వోః "రితిశతృప్రత్యయః - అనుశిక్షయితుమిత్యర్థః - పరిజనం పరితోవిద్యమానంప్రతి - ప్రాహ ❋ ॥ ౩౨ ॥ ❋ ఉక్తమేవాహ॥ దుర్జరమిత్యాదినైతద్విశ్రావ్యేత్యతః ప్రాక్తనేన॥ బతేత్యాశ్చర్యే - బ్రహ్మస్వం - మనాగీషదపి - భుక్తం సత్ - అగ్నేరగ్నిసదృశస్య - అతి తేజస్వినోఽపి - దుర్జరం దుఃఖనాపిన జర్యతీతి తథా - కింవక్తవ్యం - ఈశ్వరంమన్యానాం రాజ్ఞాం దుర్జరమితి ❋ ॥ ౩౩ ॥ ❋ కించ ॥ నాహమితి ॥ హాలాహలం - న - విషం - మన్యే - కుతః యస్య హాలాహలస్య - ప్రతిక్రియా ప్రతీకారః - వర్తత ఇతి శేషః - కిన్తు - బ్రహ్మస్వమేవ - విషం - ప్రోక్తం - హి యస్మా - దస్య బ్రహ్మస్వస్య - భూమౌ - ప్రతిక్రియా - నాస్తి ❋ ॥ ౩౪ ॥ ❋ కించ॥ హినస్తీతి ॥ విషం త్వత్తారం భక్షయితారమేవ - హన్తి - అగ్నిస్త్వద్భిర్జలైః - ప్రశామ్యతి - అనేనసంసర్గిసంసర్గేణమారకత్వాదగ్నితుల్యతాస్యాదిత్యతదపినాస్తీత్యుక్తం॥ అపిచసమూలమితి ॥ వహ్నిర్హిమూలాన్యవిశేషయతి ॥ బ్రహ్మస్త్వలక్షణారణిజః - పావకస్తు, కులం - తదపి - సమూలం - దహతి ❋ ॥ ౩౫ ॥ ❋ కించ॥ బ్రహ్మస్వమితి ॥ దురనుజ్ఞాతం సమ్యగననుజ్ఞాతం స - ద్భుక్తం - స్వం పుత్రం పౌత్రం చేతి - త్రీన్ - పురుషాన్ - దహతి ॥ బలాద్రాజాద్యాశ్రయబలా - త్ప్రసహ్యబలాత్కృత్య - భుక్తం తు - దశ - పూర్వాన్ పితృపితామహాదీన్ - హన్తి నరకే పాతయతి - అపరాన్ పుత్రపౌత్రాదీన్ - దశ - నాశయతి ❋ ॥ ౩౬ ॥ ❋ తర్హి రాజానః కిమితి బ్రహ్మస్వం భుఞ్జత ఇత్యత్రాహ॥ రాజానఇతి ॥ యే - రాజాన - స్సాధుయథాతథా - బ్రహ్మస్వ - మభిమన్యన్తే ఆకాఙ్క్షన్తి - తే - రాజ్యలక్ష్మ్యా - అన్ధా ఇతి శేషః ఆత్మాపతత్యస్మిన్నితి తథా - త - న్నిరయం నప్రతీక్షన్తే నవిచారయన్తి అత - స్తే - కేవలం - బాలిశాః మూఢాః ❋ ॥ ౩౭ ॥ ❋ గృహ్ణన్తీత్యాదిశ్లోకద్వయమేకాన్వయం - హృతం విత్తం యేషాం - తేషాం - అతఏవ - రుదతాం - విప్రాణాం - అశ్రుబిన్దవః - యావతః - పాంసూన్ - గృహ్ణన్తి - ఆర్ద్రీకుర్వన్తి తావతో - ఽబ్దాన్వత్సరాన్ - కుమ్భీపాకేననిరయేణ - పచ్యన్తే - బ్రహ్మదాయాపహారిణః బ్రహ్మస్వాపహారిణః - నిరఙ్కుశాః దుర్నివారాః - రాజాదివిశేషణమిదం ద్వయమ్ ❋ ॥ ౩౮ ॥ ౩౯ ॥ ❋ స్వదత్తామితి॥ బ్రహ్మవృత్తిం బ్రాహ్మణస్యాజీవికాం ❋ ॥ ౪౦ ॥ ❋ బ్రహ్మస్వం నమాంస్పృశేదిత్యాశాస్తే॥ నమఇతి ॥ విపర్యయేఽనర్థమాహ ॥ యదితి ॥ య - ద్బ్రహ్మధనం, గృధ్వా అభికాఙ్క్ష్య

హృద్విభావ్యః । సాక్షాదధోక్షజ ❋ ఉరువ్యసనాన్ధబుద్ధేః స్యాన్మేఽనుదృశ్య ఇహ యస్య భవాపవర్గః ॥ ౨౭ ॥ దేవదేవజగన్నాథ గోవిన్ద పురుషోత్తమ । నారాయణ హృషీకేశ పుణ్యశ్లోకాచ్యుతావ్యయ ॥ ౨౮ ॥ అనుజానీహి మాం కృష్ణ యాతుం దేవగతిం ప్రభో । యత్ర క్వాపి సతశ్చేతో భూయాన్మే త్వత్పదాశ్రయమ్ ॥ ౨౯ ॥ నమస్తే సర్వభావాయ బ్రహ్మణేఽనన్తశక్తయే । కృష్ణాయ వాసుదేవాయ యోగానాం పతయే ❋ నమః ॥ ౩౦ ॥ ఇత్యుక్త్వా తం పరిక్రమ్య పాదౌ స్పృష్ట్వా స్వమౌళినా । అనుజ్ఞాతో విమానాగ్ర్యమారుహ ❋ త్పశ్యతాం నృణామ్ ॥ ౩౧ ॥ కృష్ణః పరిజనం ప్రాహ భగవాన్దేవకీసుతః । బ్రహ్మణ్యదేవో ధర్మాత్మా రాజన్యాననుశిక్షయన్ ॥ ౩౨ ॥ దుర్జరం బత ❋ బ్రహ్మస్వం భుక్తమగ్నేర్మనాగపి । తేజీయసోఽపి కిముత రాజ్ఞామీశ్వరమానినామ్ ॥ ౩౩ ॥ నాహం హాలాహలం మన్యే విషం యస్య ప్రతిక్రియా । బ్రహ్మస్వం హి విషం ప్రోక్తం నాస్య ప్రతివిధిర్భువి ॥ ౩౪ ॥ హినస్తి విషమత్తారం అగ్నిరద్భిః ప్రశామ్యతి । కులం సమూలం దహతి బ్రహ్మస్వారణిపావకః ॥ ౩౫ ॥ బ్రహ్మస్వం దురనుజ్ఞానం భుక్తం హన్తి త్రిపూరుషమ్ । ప్రసహ్య తు బలాద్భుక్తం దశ పూర్వాన్దశాపరాన్ ॥ ౩౬ ॥ రాజానో రాజ్యలక్ష్మ్యాన్ధా నాత్మపాతం ప్రచక్షతే । నిరయం యేఽభిమన్యన్తే బ్రహ్మస్వం సాధు బాలిశాః ॥ ౩౭ ॥ గృహ్ణన్తి యావతః పాంసూన్ రుదతామశ్రుబిన్దవః । విప్రాణాం హృతవిత్తానాం వదాన్యానాం కుటుమ్బినామ్ ॥ ౩౮ ॥ రాజానో రాజకుల్యాశ్చ తావతోఽబ్దాన్నిరఙ్కుశాః । కుమ్భీపాకేన పచ్యన్తే బ్రహ్మదాయాపహారిణః ॥ ౩౯ ॥ స్వదత్తాం పరదత్తాం

ష్ట్య-అల్పాయుషః-పరాజితాశ్చ-రాజ్యా-ద్భ్రష్టాశ్చ-భవన్తి-అతో-వయముద్విజనః భీతిమన్తో-భవేమ ❋ ॥ ౪౧ ॥ ❋ విప్రమితి ॥ మామకాయదియూయంమదీయా-స్త్రహ్మ-కృతాపరాధమపి-విప్రం-నైవద్రుహ్యత॥ ఆర్షత్వాః తుక్ప్రధద్రుహ్యః,తిచతుర్థ్యభావః-కిన్తు-బహుయథాతథా-శపన్తమపి-నిత్యం,నమస్కురుత ❋ ॥ ౪౨ ॥ ❋ ఇదమేవదృష్టాన్తేద్రఢయతి॥యథేతి॥ అనుకాలంత్రిసన్ధ్యంప్రణమేనమస్కరోమి ॥ యో ,ఽన్యథానమే-త్సదణ్డభాక్ మేమత్తః ❋ ॥ ౪౩॥ ❋ నకేవలమర్థవాదఇతి భీషికేయం-కింతు ప్రత్యక్షమిత్యాహ॥బ్రాహ్మణార్థఇతి ॥ బ్రాహ్మణార్థో విప్రధనం-హర్తారం-అధోనరకే-పాతయతి - యథా-అజానన్త-మేనంన్నృగం-బ్రాహ్మణస్య-గౌ-రపాతయత్ ॥తద్వత్-అజానన్తమపీత్యనేన - కిమువక్తవ్యంజానన్తంపాతయతీతికైముత్యన్యాయోఽభిప్రేతః ❋ ॥ ౪౪ ॥ ❋ ఏతదితి॥ ద్వారకౌకసః ప్రతి-ఏతదుక్తం-శ్రావయిత్వా-తత్ర హేతుః-సర్వలోకానాం - పావనః ❋ ॥ ౪౫ ॥ ❋ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధేచతుష్షష్టితమోఽధ్యాయః.❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

అథప్రత్యేకం రామకృష్ణయోశ్చేష్టితానివర్ణయతి ॥ బలభద్రఇతి। హేకురుశ్రేష్ఠసుహృద్దిదృక్షురితిసమస్తంపదం - సుహృదో బన్ధూన్ ద్రష్టుమిచ్ఛుః-తత్ర హేతు-రుత్కణ్ఠః ప్రేమయుతః-తద్విషయాభిలాషయుతో వా ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ పరిష్వక్తఇతి ॥ ఆ

వాబ్రహ్మవృత్తింహరేతయః । షష్టివర్షసహస్రాణివిష్ఠాయాంజాయతేక్రిమిః॥ ౪౦ ॥నమేబ్రహ్మధనంభూయాద్యద్గృధ్వాచాల్పాయుషోనృపాః । పరాజితాశ్చ్యుతాస్థానాద్భవన్త్యుద్వేజినోవయమ్॥ ౪౧ ॥విప్రంకృతాగసమపినైవద్రుహ్యతమామకాః । ఘ్నన్తంబహుశపన్తంవానమస్కురుతనిత్యశః॥ ౪౨ ॥ యథాఽహంప్రణమే ❋ విప్రాననుకాలంసమాహితః । తథానమతయూయంచయోఽన్యథామేసదణ్డభాక్ ॥ ౪౩ ॥ బ్రాహ్మణార్థో హ్యపహృతో హర్తారంపాతయత్యధః । అజానన్తమపిహ్యేనంన్నృగంబ్రాహ్మణగౌరివ ॥ ౪౪ ॥ ఏతద్విశ్రావ్యభగవాన్ముకున్దోద్వారకౌకసః । పావనస్సర్వభూతానాంప్రవేశనిజమన్దిరమ్॥ ౪౫ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,దశమస్కన్ధే, చతుష్షష్టితమోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋

❋ బలరామస్యపునర్నన్దవ్రజాగమనకథా.❋

శ్రీశుక ఉవాచ ॥బలభద్రఃకురుశ్రేష్ఠభగవాన్రథమాశ్రితః।సుహృద్దిదృక్షురుత్కణ్ఠఃప్రయయౌనన్దగోకులమ్॥౧॥ పరిష్వక్తశ్చిరోత్కణ్ఠైర్గోపైర్గోపీభిరేవచ । రామోఽభివాద్యపితరావాశీర్భిరభినన్దితః॥ ౨ ॥చిరంనఃపాహిదాశార్హ సానుజోజగదీశ్వర । ఇత్యారోప్యాఙ్కమాలిఙ్గ్యనేత్రైస్సిషిచతుర్జలైః॥ ౩ ॥గోపవృద్ధాంశ్చవిధివద్యవిష్ఠైరభివాదితః । యథావయోయథాసఖ్యం యథాసంబన్ధమాత్మనః । సముపేత్యాథగోపాలాన్హాస్యహస్తగ్రహాదిభిః ॥ ౪ ॥ విశ్రాన్తంసుఖమాసీనంపప్రచ్ఛుఃపర్యుపాగతాః । పృష్టాశ్చానామయంస్వేషుప్రేమగద్గదయాగిరా ॥ కృష్ణేకమలపత్రాక్షేసంన్యస్తాఖిలరాధసః॥ ౫ ॥ కచ్చిన్నోబాన్ధవా రామసర్వేకుశలమాసతే । కచ్చిత్స్మరథనో రామయూయందారసుతాన్వితాః ॥ ౬ ॥దిష్ట్యాకంసోహతఃపాపోదిష్ట్యాముక్తాస్సుహృజ్జనాః। నిహత్యనిర్జిత్యరిపూన్దిష్ట్యాదుర్గంసమాశ్రితాః॥ ౭ ॥గోప్యోహసన్త్యఃపప్రచ్ఛూరామసన్దర్శనాదృతాః।కచ్చిదా

లిఙ్గితః-పితరౌయశోదానన్దగోపౌ-వభివాద్యప్రణమ్య-తాభ్యా-మాశీర్భి-రభినన్దితశ్చ ❋ ॥ ౨ ॥ ❋ తదేవాహ॥ చిరమితి ॥ హేదాశార్హ-హేజగదీశ్వర- ఇదంసంబోధనద్వయం హేతుగర్భం - జగదీశ్వరత్వా-త్స్వాశ్రితసంరక్షణార్థందాశార్హేష్వవతీర్ణత్వాచ్చసానుజ-స్త్వం-నోఽస్మాన్-చిరం-పాహి- చిరమాత్మరక్షాప్రార్థనమేవతయోర్దీర్ఘాయుష్ట్వాదికంసర్వంప్రార్థితప్రాయమేవ తేనవినాతదనుపపత్తేరిత్యాశయేనచిరంపాహీత్యుక్తం॥ఇతీతి ॥ఆదిశ్యాశాస్య - నేత్రైః నేత్రజై - ర్జలైఃహర్షజలైః-స్సిషిచతుః-స్నపయామాసతుః ❋ ॥ ౩ ॥ ❋ గోపవృద్ధానితి ॥ తతోగోపవృద్ధాన్ంశ్చ - భివాద్యేతి శేషః-యవిష్ఠైః-స్వ్యానవయస్సైః-అభివన్దితః-కించ॥యథావయఇతి॥అథతతో-హాస్యాదిభిః - ఆదిశబ్దేనఆలిఙ్గనాదిసఙ్గ్రహః - ఆత్మనస్స్వస్య వయస్సఖ్యసంబన్ధానురూపం-గోపాన్-సముపేత్య - ఉపవివేశేతి శేషః ❋ ॥ ౪ ॥ ❋ విశ్రాన్తమితి॥సార్ధమేకాన్వయం॥ అనామయమారోగ్యం-పృష్టాశ్చ - కమలపత్రాక్షేకృష్ణే,సంన్యస్తాఃసమ్యక్ జీహితాః-సకలా - రాధసఃబుద్ధయో- యై - స్తే-కృష్ణైకప్రవణచిత్తాఇత్యర్థః,ప్రేమ్ణా- గద్గదయా - గిరా,పరిపప్రచ్ఛుః ❋ ॥ ౫ ॥ ❋ ప్రశ్నమేవాహ॥కచ్చిదిత్యాదినా॥ హేరామ-నో ఽస్మాకం-సర్వే,బాన్ధవాః,కుశల,మాసతే-కచ్చి-ద్దారైః సుతైః-రన్వితాః-ఇదంవిస్మృత్యభావసూచకంవిశేషణం , యూయం-నోఽస్మాన్,స్మరథకచ్చిత్ ❋ ॥ ౬ ॥ ❋ దిష్ట్యేత్యానన్దే - అయమస్మాకమానన్దఇత్యర్థః॥సుహృజ్జనాఃవసుదేవదేవక్యాదయః-ముక్తాఃకంసనిర్బన్ధాత్ మోచితాః,కాంశ్చిద్రిపూ- న్నిహత్య కాంశ్చిన్నిర్జిత్యచదుర్గంజలదుర్గం-ద్వారకామిత్యర్థః ❋ ॥ ౭ ॥ ❋

గోప్య ఇతి॥ రామస్య దర్శనే పునః పునర్వీక్షణే - ఆదృతాః పప్రచ్ఛుః, ప్రశ్నమేవాహ ॥ కచ్చిదాస్త ఇతి ॥ పురస్త్రీజనవల్లభ ఇత్యనేన గ్రామ్యస్త్రీష్వాత్మసు తస్య ప్రీత్యభావో హేతుగర్భితః ✽ ॥ ౮ ॥ ✽ స కృష్ణః - పితరం నన్దం - మాతరం యశోదాం చ స్మరతి కచ్చిత్ ॥ అపి వేతి॥ అస్మాకమనుసేవామనువర్తనం - స్మరతే కిం వా - న స్మరత్యేవేతి భావః ✽॥ ౯ ॥ ✽ ఏతదేవస్పష్టయితుం తస్య సౌహార్దాభావమాహుః॥ మాతరమితిసార్ధేన॥ హే దాశార్హ - హే ప్రభో - మాత్రాదీనన్యాంశ్చ - స్వజనాన్ - యదర్థే యన్నిమిత్తమత్యాక్ష్మ త్యక్తవత్యః తా నోఽస్మాన్ - సద్య ఏవ - పరిత్యజ్య - గతః - అత ఏవ - సంఛిన్నం సౌహృదం యేన, తథాభూతః - తర్హి తద్గమనే యుష్మాభిః ప్రతిబన్ధః కిం న కృతః, తద్వాక్యవిశ్వాసాదితి చేత్ - విశ్వాసః కిమితి కృత - స్తత్రాహుః - కథం న్వితి - తాదృశమిత్యనేన వఞ్చనశీలత్వం వివక్షితం - స్త్రీభిరిత్యనేన మౌగ్ధ్యమభిప్రేతం - కథం న శ్రద్ధీయేత న విశ్వస్యేత , అజ్ఞత్వాద్విశ్వసితవత్య స్మేతి భావః ✽ ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ ✽ వక్తృబహుత్వాన్నానావిధాని వాక్యానితత్రాన్యా ఊచుః ॥ కథమితి॥ అనవస్థితః చఞ్చలః ఆత్మా మనో - యస్య - తస్య కృతఘ్నస్య చ - కథం ను - బుధాః కుశలాః - పురస్త్రియో - గృహ్ణన్తి విశ్వసన్తి॥ అన్యా ఊచుః ॥ గృహ్ణన్తి వా ఇతి॥ విచిత్రాః - కథాః భాషణాని - యస్య - తస్య - హేతుగర్భమిదం - భాషణైర్నైవ వ్యామోహయితురిత్యర్థః సున్దరం స్మితం యస్మిన్ తేనావలోకనేన - ఉచ్ఛ్వసిత ఉద్దీపితో - యః - స్మరః కామః - తేనా - తురాః ఆకులాః - ఇదమపి హేతుగర్భం - తత్రాస్త్యాః - గృహ్ణన్తి, వై ఇతి నిశ్చయే ✽ ॥ ౧౨ ॥ ✽ అపరా ఊచుః॥ కిం న ఇతి॥ హే గోప్యః , తస్య - కథయా వార్తయా - నోఽస్మాకం -

---

ఆస్తే సుఖం కృష్ణః పురస్త్రీజనవల్లభః ॥ ౮ ॥ కచ్చిత్స్మరతి వా బన్ధూన్ పితరం మాతరం చ సః । అపి వా స్మరతే ✽ స్మాకమనుసేవాం మహాభుజః॥ ౯ ॥ మాతరం పితరం భ్రాతౄన్పతీన్పుత్రాన్స్వసౄరపి । యదర్థేఽత్యాక్ష్మ దాశార్హ దుస్త్యజాన్స్వజనాన్ప్రభో॥ ౧౦ ॥ తా నస్సద్యః పరిత్యజ్య గతస్సఞ్ఛిన్నసౌహృదః । కథం ను తాదృశం స్త్రీభిర్న శ్రద్ధీయేత భాషితమ్॥ ౧౧ ॥ కథం ను గృహ్ణన్త్యనవస్థితాత్మనో వాచః కృతఘ్నస్య బుధాః పురస్త్రియః। గృహ్ణన్తి వై చిత్రకథస్య సున్దరస్మితావలోకోచ్ఛ్వసితస్మరాతురాః ॥ ౧౨ ॥ కిం నస్తత్కథయా గోప్యః కథాః కథయతాపరాః। యాత్యస్మాభిర్వినా కాలో యది తస్య తథైవ నః॥ ౧౩ ॥ ఇతి ప్రహసితం శౌరేర్జల్పితం చారువీక్షితమ్ । గతిం ప్రేమపరిష్వఙ్గం స్మరన్త్యో రురుదుః స్త్రియః॥ ౧౪ ॥ సఙ్కర్షణస్తాః కృష్ణస్య సన్దేశైర్హృదయఙ్గమైః। సాన్త్వయామాస భగవాన్నానాఽనునయకోవిదః॥ ౧౫ ॥ ద్వౌ మాసౌ తత్ర చావాత్సీన్మధుం మాధవమేవ చ । రామః క్షపాసు భగవాన్ గోపీనాం ముదమావహన్ ॥ ౧౬ ॥ పూర్ణచన్ద్రకలామృష్టే కౌముదీగన్ధవాయునా। యమునోపవనే రేమే సేవితే స్త్రీగణైర్వృతః ॥ ౧౭ ॥ వరుణప్రేషితా దేవీ వారుణీ వృక్షకోటరాత్ । పతన్తీ తద్వనం సర్వం స్వగన్ధేనాధ్యవాసయత్॥ ౧౮ ॥ తం గన్ధం మధుధారాయా వాయునోపహృతం బలః । ఆఘ్రాయోపగతస్తత్ర లలనాభిః పపౌ సమమ్॥ ౧౯ ॥ ✽ ఉపగీయమాన ఉద్గాయన్వనితాశోభిమణ్డలే । రేమే కరేణుయూథేషు మహేన్ద్ర ఇవ వారుణః॥ ౨౦ ॥ నేదుర్దున్దుభయో వ్యోమ్ని వవృషుః కుసుమైర్ముదా । గన్ధర్వా మునయో రామం తద్వీర్యైరీడిరే ✽ ముదా॥

కిం - కోవాపుమర్థః - అతోఽన్యాః - కథాః - కథయత - తస్య కృష్ణస్య, అస్మాభిర్వినా , యది, కాలో, యాతి తర్హి, తథైవ - నోఽస్మాకమపి - యాత్యేవ, కిన్తు, తస్య సుఖేన, అస్మాకం తు దుఃఖేనేత్యేతావానేవ విశేష ఇత్యనేన ధ్వనితమ్ ✽ ॥ ౧౩ ॥ ✽ ఇతీతి॥ ప్రేమ్ణా - పరిష్వఙ్గమాలిఙ్గనం చ, స్మరన్త్యః ✽ ॥ ౧౪ ॥ ✽ సఙ్కర్షణ ఇతి॥ నానావిధేష్వనునయేషు - కోవిదో నిపుణః - తాః గోపీః - సాన్త్వయామాస ✽ ॥ ౧౫ ॥ ద్వావితి॥ మధుం చైత్రం - మాధవం వైశాఖం చేత్యేతౌ - ద్వౌ, మాసౌ - అవాత్సీదుషితవాన్ అత్యన్తసంయోగే ద్వితీయా - కదంభూతస్సన్, తాసు మధుమాధవయోస్సంబన్ధినీషు - క్షపాసు రాత్రిషు - గోపీనాం పూర్వం, స్వపరిగృహీతగోపీనాం - వ్రజాన్నిష్క్రమణానన్తరముత్పన్నానాం వా - రతిమనురాగమావహన్ ఉద్రేచయన్ ✽॥ ౧౬ ॥✽ కిం చ॥ పూర్ణేతి॥ పూర్ణచన్ద్రస్య, కలాభిః మరీచిభిః, ఆమృష్టే ఉజ్జ్వలే - కౌముదీగన్ధవాయునా కుముద్వతీనాం గన్ధవాతేన, సేవితే॥ యద్వా। కౌముదీశబ్దేన తద్వికాసితాని కుముదాని లక్ష్యన్తే , కుముదగన్ధవాయునేత్యర్థః, యమునాయాః ఉపవనే, స్త్రీసమూహైః, పరివృతో, రేమే ✽ ॥ ౧౭ ॥ ✽ వరుణేతి॥ వారుణీ సుధయా సహోత్పన్నా మదిరా, సా, వరుణప్రేరితా సతీ, ఇదమేవ తస్యా వారుణీశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తం, వృక్షకోటరాదాపతన్తీం అధస్స్రవన్తీ , స్వగన్ధేన, తద్వనమధ్యవాసయత్ పరిమళయాంచకార ✽ ॥ ౧౮ ॥ ✽ తమితి॥ తం వాయునోపహృతం, ఘ్రాణం ప్రత్యానీతం మధుధారాయాః, గన్ధమాఘ్రాయ, తత్రాగతో - బలో రామః, స్త్రీభిస్సహ, పపౌ పీతవాన్ ✽ ॥ ౧౯ ॥ ✽ వనితానాం, శోభిని మణ్డలే, ఉపగీయమానః, స్వయం చోద్గాయన్, రేమే, యథా - కరేణూనాం ఇభీనాం, యూథేషు మహేన్ద్రో, వారణో గజః ఐరావతస్తద్వత్ ✽ ॥ ౨౦ ॥ ✽ నేదురితి వవృషుః, దేవా ఇత్యధ్యాహారః, ముదా హృష్టాః, తస్య రామస్య, వీర్యైః వీర్యప్రకాశకైః - వచోభిః, ఈడిరే తుష్టువుః ✽ ॥ ౨౧ ॥ ✽ ఇత్థముపగీయమానా

నిచరితానియస్యసః-క్షీబోమత్తః,మదేనవిహ్వలేచఞ్చలేలోచనేయస్యసః,వనితాభిస్సహ,వనే,చచార ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ తమేవ
విశినష్టి॥స్రగ్వీతి॥స్రగస్యాస్తీతితథా,ఏకంకుణ్డలంయస్యసః,వనమాలయా- అలఙ్కృతఇతిశేషః,స్వేదఏవ,ప్రాలేయంహిమం
తేన,భూషితంస్మితయుక్తంముఖామ్భోజం,బిభ్రాణః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ తస్యైవచరిత్రాన్తరమాహ॥సఇత్యాదినా॥ఈశ్వరః
ప్రభుః,సరామః,ఆజుహావఆహూతవాన్-తతో,మత్తోఽయ,మిత్యాత్మవాక్య,మనాదృత్య,నాగతాం-మాపగాంయము
నాం,కుపితో-బలరామః,హలాగ్రేణ,విచకర్షఆకృష్టవాన్, హేతివిస్మయే ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ పాపేఇతి॥ ఆహూతేతిచ్ఛేదః,పాపే
ద్యతో- మయా,త్వ,మాహూతా,మాం,మవజ్ఞాయఅవహేళ్య,నాగతాఽసి,అత,స్త్వాం,స్వైరచారిణీం, శతధానేష్యామి
శతకుల్యావతీంకరిష్యే ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ ఇత్యేవం,నిర్భర్త్సితా,అతఏవ,భీతా,యమునా, తథైవకర్తుం,అయంప్రభురితి,శఙ్కి-
తా,హేనృప,పాదయోః, పతిత్వా,యదునన్దనంరామంప్రతి,ఉవాచ ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ వాచమేవాహ॥రామేతి॥తవ-విక్రమంమ
హిమానం - నజానే,అపారత్వాదితిభావః॥తదేవస్పష్టయితుమాహ॥యస్యేతి॥హేజగతాంపతే-షష్ఠ్యన్తపాఠే, తస్య
యస్య,ఏకాంశేన,సహస్రతమమూర్ధైకదేశేన,జగతీపృథ్వీ,విధృతావిశేషేణధృతా, తస్యతవేతిసంబన్ధః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ భగవ
తస్తవ-పరంనిరవధికం-భావంప్రభావం-హేభగవన్- అజానతీం-అధునా - ప్రపన్నాంచ-మాం-మోక్తుం - మర్హసి॥తదుప

*ఉపగీయమానచరితోవనితాభిర్హలాయుధః । వనేషువ్యచరత్క్షీబోమదవిహ్వలలోచనః ॥ ౨౨ ॥ స్రగ్వ్యేకకుణ్డ
లోమత్తోవైజయన్త్యాచమాలయా । బిభ్రత్స్మితముఖామ్భోజంస్వేదప్రాలేయభూషితమ్ ॥ ౨౩ ॥ సఆజుహావ
యమునాంజలక్రీడార్థమీశ్వరః । నిజవాక్యమనాదృత్యమత్తఇత్యాపగాంబలః ॥ అనాగతాంహలాగ్రేణకుపితో
విచకర్షహ ॥ ౨౪ ॥ పాపేత్వంమామవజ్ఞాయయన్నాయాసిమయాఽఽహుతా । నేష్యేత్వాంలాఙ్గలాగ్రేణశ
తధాకామచారిణీమ్ ॥ ౨౫ ॥ ఏవంనిర్భర్త్సితాభీతాయమునాయదునన్దనమ్ । ఉవాచచకితావాచంపతితాపా
దయోర్నృప ॥ ౨౬ ॥ రామరామమహాబాహోనజానేతవవిక్రమమ్ । యస్యైకాంశేనవిధృతాజగతీజగతఃప
తే ॥ ౨౭ ॥ పరంభావంభగవతోభగవన్మామజానతీమ్ । మోక్తుమర్హసివిశ్వాత్మన్ప్రపన్నాంభక్తవత్సల ॥ ౨౮ ॥
తతోవ్యముఞ్చద్యమునాంయాచితోభగవాన్బలః । విజగాహేజలంస్త్రీభిఃకరేణుభిరివేభరాట్ ॥ ౨౯ ॥ కామం
విహృత్యసలిలాదుత్తీర్ణాయాసితామ్బరే । భూషణానిమహార్హాణిదదౌకాన్తిఃశుభాంస్రజమ్ ॥ ౩౦ ॥ వసిత్వావా
ససీనీలేమాలామాముచ్యకాఞ్చనీమ్ । రేజేస్వలఙ్కృతోలిప్తోమాహేన్ద్రఇవవారణః ॥ ౩౧ ॥ అద్యాపిదృశ్యతే
రాజన్యమునాకృష్టవర్త్మనా । బలస్యానన్తవీర్యస్యవీర్యంసూచయతీవహి ॥ ౩౨ ॥ ఏవంసర్వానిశాయాతాఏ
కేవరమతోవ్రజే । రామస్యాక్షిప్తచిత్తస్యమాధుర్యైర్వ్రజయోషితామ్ ॥ ౩౩ ॥ **************
******* ఇతిశ్రీమద్భాగవతేమహాపురాణే,దశమస్కన్ధే, పఞ్చషష్టితమోఽధ్యాయః *******

❀ శ్రీకృష్ణకృతపౌణ్డ్రకకాశిరాజవధాదికథారమ్భః ❀

యుక్తం సంబోధయతి॥భక్తవత్సలేతి॥ముక్త్వాస్వస్థాయథాపూర్వం గమయేత్యర్థః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ తతఇతి॥బలోరామః ॥ ఇ
త్థం - యాచితః-తాంయమునాం - వ్యముఞ్చత్॥తతస్త్రీభిస్సహ జలం-విజగాహేచ-యథా - కరేణుభిస్సహ - భరాట్త
ద్వత్ ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ కామమితి॥కామంయథేచ్ఛం-విహృత్యో-త్తీర్ణాయనిర్గతాయ-రామాయ-అసితామ్బరేనీలామ్బరే-మహా
ర్హాణిఅనర్ఘాణి-భూషణాని-కాన్తిమతీమమ్లానశ్రియం - స్రజంమాలాంచ - దదౌ-యమునేతికర్తృపదాధ్యాహారః -యత్తు
వరుణప్రహితాంచాస్మైమాలామమ్లానపఙ్కజామ్ । సముద్రాభేతథావస్త్రేనీలేలక్ష్మీరయచ్ఛత ,, ఇతివైష్ణవంవచనం,తత్రా
పి లక్ష్మీఃదర్శనీయరూపామూర్తిధరాయమునేతివ్యాఖ్యేయమ్ ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ వసిత్వేతి॥వసిత్వా పరిధాయ-కాఞ్చనీంస్వర్ణ
మయీం-మాలాం - మాబధ్యకణ్ఠేనిధాయ . కాఞ్చనీంమాలామిత్యనుక్తభూషణోపలక్షణం॥ఇత్థం-సుష్ఠ్వలఙ్కృతః,స్త్రీభిస్స
హ-రేజే-యథా-మాహేన్ద్రోవారణ-స్తద్వత్ ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ హలేనకృష్టాయమునేత్యేతదసంభావితంమన్వానస్యరాజ్ఞస్సం
శయంనిరాచికీర్షయాఽఽహ॥అద్యాపీతి హేరాజన్ అనన్తంవీర్యంయస్య -తస్యబలస్యరామస్య-వీర్యం-సూచన్తీ-లక్షణహే
తోర్వ్రీతిశత్రన్తాత్ జీప్-సూచయతుమిత్యర్థః॥ ఆకృష్టవర్త్మనాహలాకృష్టమార్గేణ-యమునాస్యన్దమానేతిశేషః ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ ఏవ
మితి ॥ ఆక్షిప్తంరిరంసాప్రవణం-చిత్తం - యస్య-తస్య -వ్రజే రమతో-రామస్యమాధుర్యైఃవిలాసైః-సర్వా-నిశాఃరాత్ర
యః-యోషితాం-మేకేవనిశాయాతా- ఏకనిశాప్రాయాబభూవురిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం
శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేపఞ్చషష్టితమోఽధ్యాయః *************************

అథకృష్ణచరితంపౌణ్డ్రకవధకాశీపురదహనాత్మకమనువర్ణయతి ॥ నన్దవ్రజమిత్యాదినా॥ హేనృప - కరూషాణాంజనానా-మధిపతి-రహమేవ-వాసుదేవ - ఇత్యభిమన్యమానః-అతఏవ-అజ్ఞః-శ్రీకృష్ణాయ-దూతం- ప్రాహిణోత్ ప్రేషయామాస-దూతముఖేనవక్ష్యమాణంవచః ప్రాహిణోదిత్యర్థః ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ తదేవాహ॥ త్వమితి। ఇతీత్థం, బాలైరజ్ఞైస్త్వం. ప్రస్తోభితః స్తుత్యాముధాప్రోత్సాహితః-అహంతు .ఆత్మానమేవాచ్యుతంవాసుదేవం, మేనేమనవై ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ దూతమితి॥ అస్యైతద్వక్తుమిత్యాదిః-నవ్యక్తంవర్త్మయాథాత్మ్యం - యస్యతస్మై ॥ కింవక్తుమిత్యత ఆహ॥ ద్వారకాయామితి బాలైరజ్ఞైః - యథా-బాలః- క్రీడాయాం-నృపః-కృతః, నృపత్వేనకల్ప్యతే-తథా-త్వమప్య-బుధోఽజ్ఞో-ద్వారకాయాం-నృపత్వేనకల్పిత - ఇత్యేతత్త్వంవాసుదేవఇతిపూర్వోక్తంచ,వక్తుమిత్యర్థః ❀ ॥ ౩ ॥ ❀ దూతఇతి ॥ తత్ తతః, రాజసన్దేశం రాజ్ఞః పౌణ్డ్రకస్య, సన్దేశమ్ ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ తదేవాహ॥ వాసుదేవఇతి॥ సచాపరః నత్వంవాసుదేవఇతిభావః-కిన్తుత్వంభూతానాంస్వసంబన్ధివిషయభూతానా-మనుకమ్పార్థం-మిథ్యా-వాసుదేవః-అత,స్తా, మభిధామాఖ్యాం-త్యజ ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ యానీతి॥ హేసాత్వతఅస్మదసాధారణానియానిచిహ్నానిశఙ్ఖచక్రాదీనిత్వంమౌఢ్యాద్బిభర్షితానీత్యుక్త్వా మాంశరణమేహ్యాగచ్ఛనోచేచ్ఛరణంనాభ్యేషితర్హి ఆహవంయుద్ధందేహియుధ్యస్వేత్యర్థః ❀ ॥ ౬ ॥ ❀ వికత్థనమితి ॥ తద్దూతోక్త- మల్పబుద్ధేః పౌణ్డ్రకస్య-వికత్థన,మాకర్ణ్య-స

శ్రీశుకఉవాచ ॥ నన్దవ్రజంగతేరామేకరూషాధిపతిర్నృప। వాసుదేవోఽహమిత్యజ్ఞోదూతంకృష్ణాయ❋ప్రాహిణోత్॥ ౧ ॥ త్వంవాసుదేవోభగవానవతీర్ణోజగత్పతిః। ఇతిప్రస్తోభితోబాలైర్మేనఆత్మానమచ్యుతమ్॥ ౨॥ దూతంచప్రాహిణోన్మన్దఃకృష్ణాయావ్యక్తవర్త్మనే। ద్వారకాయాంయథాబాలోనృపోబాలకృతో ద్యమః॥ ౩॥ దూతస్తుద్వారకామేత్యసభాయామాస్థితంప్రభుమ్ । కృష్ణంకమలపత్రాక్షంరాజసన్దేశమబ్రవీత్॥ ౪ ॥ వాసుదేవోఽవతీర్ణోఽహమేకఏవనచాపరః । భూతానామనుకమ్పార్థంత్వంతుమిథ్యాభిధాంత్యజ॥ ౫ ॥ యానిత్వమస్మచ్చిహ్నానిమౌఢ్యా❋ద్బిభర్షిసాత్వత । త్యక్త్వైహిమాంత్వంశరణంనోచేద్దేహిమమాహవమ్॥ ౬॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ వికత్థనంతదాకర్ణ్యపౌణ్డ్రకస్యాల్పమేధసః। ఉగ్రసేనాదయస్సభ్యాఉచ్చకైర్జహసుస్తదా॥ ౭ ॥ ఉవాచదూతంభగవాన్పరిహాసకథామను। ఉత్స్రక్ష్యేమూఢచిహ్నానియైస్త్వమేవంవికత్థసే॥ ౮ ॥ ముఖంతదపిధాయాజ్ఞకఙ్కగృధ్రవటైర్వృతః । శయిష్యసేహతస్తత్రభవితాశరణంశునామ్ ॥ ౯ ॥ ఇతిదూతస్తమాక్షేపంస్వామినేసర్వమాహరత్ । కృష్ణోఽపిరథమాస్థాయకాశీముపజగామహ॥ ౧౦ ॥ పౌణ్డ్రకోఽపితదుద్యోగముపలభ్యమహారథః । అక్షౌహిణీభ్యాంసహితోనిశ్చక్రామపురాద్ద్రుతమ్॥ ౧౧॥ తస్యకాశీపతిర్మిత్రంపార్ష్ణిగ్రాహోఽన్వయాన్నృప। అక్షౌహిణీభిస్తిసృభిరపశ్యత్పౌణ్డ్రకంహరిః॥ ౧౨॥ ❀ ॥ తమాయాన్తంరథోపస్థే ॥ ❀ శఙ్ఖార్యసిగదాశార్ఙ్గశ్రీవత్సాద్యుపలక్షితమ్ । బిభ్రాణంకౌస్తుభమణింవనమాలావిభూషితమ్॥ ౧౩ ॥ కౌశేయవాససీపీతేవసానంగరుడధ్వజమ్ । అమూల్యమౌల్యాభరణంస్ఫురన్మకరకుణ్డలమ్॥ ౧౪ ॥ దృష్ట్వాతమాత్మనాతుల్యవేషంకృత్రి

భ్యాస్సభాయాంస్థితాః-జహసుఃహసితవన్తః ❀ ॥ ౭ ॥ ❀ ఉవాచేతి ॥ పరిహాసకథా- మను , ఉగ్రసేనాదీనాంపరిహాసకథనా నన్తరం-ప్రాహ॥ తదేవాహ॥ ఉత్స్రక్ష్యఇతి॥ హేమూఢ-చిహ్నానిత్వయాధృతాని,ఉత్స్రక్ష్యేత్యాజయిష్యామి-తత్రహేతుత్వేనవిశినష్టి-యైశ్చిహ్నైః,త్వ,మేవం-వికత్థసే ❀ ॥ ౮ ॥ ❀ మాంశరణమేహీత్యస్యోత్తరమాహ ॥ ముఖమితి॥ హేఅజ్ఞ-తత్-యేనేత్థంవికత్థితంతన్ముఖ-మపిధాయాచ్ఛాద్య-కఙ్కాదిభిః , వృతః - శయిష్యసేవశ్వాః కఙ్కాదివత్ పక్షివిశేషాః-తత-స్తత్రశయనస్థలే-భవాన్-శునాం,శరణం,భవితాభవిష్యతి - మయాహతంశయితంచత్వాంశ్వసృగాలాదయఃఖాదిష్యన్తీతిభావః ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ ఇతీతి॥ ఆక్షేపమధిక్షేపంస్వామినేపౌణ్డ్రకాయ - సమాహరత్ ఆగత్యన్యవేదయదిత్యర్థః॥ కృష్ణోఽపీతి॥ ఆస్థాయ అధిష్ఠాయ-కాశీ,ముపజగామ,తత్సమీపముపజగామేత్యర్థః ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ పౌణ్డ్రకోఽపీతి॥ తస్యకృష్ణస్యో, ద్యోగ-ముపగమ్య-ఉపలభ్యజ్ఞాత్వా,ద్రుతంశీఘ్రం, పురాత్కారూషపురా - న్నిశ్చక్రామ ॥ యద్వా॥ పౌణ్డ్రకస్యతదామిత్రపురేఽవస్థానాత్కాశీపురాదిత్యర్థః ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ తస్యేతి ॥ తస్యపౌణ్డ్రకస్య-మిత్రంసఖా - కాశీపతిః కాశిరాజః-పార్ష్ణిగ్రాహః పృష్ఠతోరక్షకః - సహాయభూతస్సన్ - తిసృభి , రక్షౌహిణీభిస్సహ - అన్వయాత్ అనుజగామ ॥ తదా,హరిఃకృష్ణః పౌణ్డ్రకం,దదర్శ ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ కథంభూతం-శఙ్ఖాదిభి-రుపలక్షితం -తత్రఅరిఅరయుక్తంచక్రం - కౌస్తుభమణింబిభ్రాణం,వనమాలయా విరాజితమ్ ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ పీతేపిశఙ్గే,కౌశేయవస్త్రే,వసానంపరిదధానం -గరుడఃకృత్రిమో,ధ్వజే-యస్య,అమూల్యమనర్ఘంమౌల్యాభరణం,యస్య,స్ఫురన్తీ మకరాకారే-కుణ్డలే యస్య ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ ఆత్మ,నాకృష్ణేన-తుల్యో-వేషో-యస్య-తం,అథా

పి-కృత్రిమంవేష-మాస్థితమాశ్రితం - తత్రదృష్ట్వా న్తః , యథానటంరఙ్గగతమితి , రఙ్గేనృత్యస్థలే-గతం-నటమివస్థితమిత్యర్థః-త మేవంవిధం-దృష్ట్వా-హరి-ర్భృశం,ప్రహసితవాన్ ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁శూలైరితి॥తదా,అరయఃశత్రవః-కృష్ణం-శూలాదిభిః.ప్రా హరన్ప్రత్యాహతవన్తః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁కృష్ణస్త్వితి॥గజాదయోఽస్యసన్తీతితథా-చతురఙ్గమిత్యర్థః - త,త్పౌణ్డ్రకకాశిరాజ యోః-బలంగదాదిభిః-భృశం , ఆర్దయత్ పీడయామాస,ఆజఘ్న ఇతియావత్-యథా-యుగాన్తాగ్నిః, పృథ-క్ప్రజాఃచతుర్విధ భూతగ్రామా-నర్దయిష్యతి-తద్వత్ ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ఆయోధనమితి॥అరిణాచక్రేణ,చకారాద్గదాదిభిశ్చ ఖణ్డితైః-రథాదిభిః-త దాయోధనంయుద్ధస్థలం - మనస్వినాంశూరాణాం - చిరం-సన్తోషావహంస్త్ర, ద్రేజే-భూతపతేఃఆక్రీడనమివ-కల్పాన్తేరుద్ర స్యక్రీడాస్థానమివ-ఉల్బణందారుణంస-ద్బభావితిసంబన్ధః ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁అథేతి ॥ ఉక్తిమేవాహ॥భోభోఇత్యాదినాసంయుగ మిత్యన్తేన- భోభోఃపౌణ్డ్రక-దూతవాక్యముఖేన - భవా-న్మాంప్రతి-య,దాహ « యానిత్వమస్మచ్చిహ్నానీ ,, త్యాది-తాన్యే వాస్త్రాణ్యు-త్స్రజామిప్రతియోక్ష్యామి ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁హేఅజ్ఞ , మేమత్సంబన్ధి-మదసాధారణమిత్యర్థః-అభిధానంనామ- త త్వయా-మృషా-ధృతం-త-త్త్యాజయిష్యే - యది-సంయుగం - నేచ్ఛామి,సంయుగాద్భీతోఽస్మిచేత్ - త్వాం - శరణం-వ్రజా మి-నాహంభీతఇత్యర్థః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ఇతీతి॥ ఉక్త్వేతిశేషః-రథాఙ్గేనచక్రేణ,శిరోఽవృశ్చత్ చిచ్ఛేద-యథే-న్ద్రో-వజ్రేణ-గి రే-శ్శృఙ్గం-తద్వత ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁తథేతి॥పత్రిభిఃబాణైః-కాశిపతేః - కాయా-చ్ఛిరః ఉత్కృత్య ,ఉత్ప్లుతంయథాతథాచ్ఛి

మమాస్థితమ్ । యథానటంరఙ్గగతంవిజహాసభృశంహరిః ॥ ౧౫ ॥ శూలైర్గదాభిఃపరిఘైశ్శక్తిభిఃప్రాసతోమ రైః । అసిభిఃపట్టిసైర్బాణైఃప్రాహరన్నరయోహరిమ్॥ ౧౬ ॥కృష్ణస్తుతత్పౌణ్డ్రకకాశిరాజయోర్బలంగజస్యన్ద నవాజిపత్తిమత్ । గదాసిచక్రేషుభిరార్దయద్భృశంయథాయుగాన్తేహుతభుక్పృథక్ప్రజాః॥ ౧౭ ॥ ఆయోధ నంతద్రథవాజికుఞ్జరద్విపత్ఖరోష్ట్రైరరిణావఖణ్డితైః । బభౌచిరంమోదవహంమనస్వినామాక్రీడనంభూతప తేరివోల్బణమ్॥ ౧౮ ॥అథాహపౌణ్డ్రకంశౌరిర్భోభోఃపౌణ్డ్రకయద్భవాన్। దూతవాక్యేనమామాహతాన్య స్త్రాణ్యుత్సృజామితే॥ ౧౯ ॥త్యాజయిష్యేఽభిధానంమేయుత్త్వయాఽజ్ఞమృషాధృతమ్ । వ్రజామిశరణంతేఽ ద్యయదినేచ్ఛామిసంయుగమ్॥ ౨౦ ॥ ఇతిక్షిప్త్వాశితైర్బాణైర్విరథీకృత్యపౌణ్డ్రకమ్ । శిరోఽవృశ్చద్రథాఙ్గే నవజ్రేణేన్ద్రోయథాగిరేః॥ ౨౧ ॥తథాకాశిపతేఃకాయాచ్ఛిరఉత్కృత్యపత్రిభిః । న్యపాతయత్కాశిపుర్యాం పద్మకోశమివానిలః॥ ౨౨ ॥ఏవంమత్సరిణంహత్వాపౌణ్డ్రకంససఖంహరిః । ద్వారకామావిశత్సిద్ధైర్గీయమా నకథామృతః ॥ ౨౩ ॥ ససిత్యంభగవద్ధ్యానప్రధ్వస్తాఖిలబన్ధనః । బిభ్రాణశ్చహరేరాజన్స్వరూపంతన్మయోఽ భవత్॥ ౨౪ ॥శిరఃపతితమాలోక్యరాజద్వారిసకుణ్డలమ్।కిమిదంకస్యవావక్త్రమితిసంశిశ్యిరేజనాః॥ ౨౫ ॥రా జ్ఞఃకాశిపతేర్జ్ఞాత్వామహిష్యఃపుత్రబాన్ధవాః । పౌరాశ్చహతరాజానోనాథనాథేతిప్రారుదన్॥ ౨౬ ॥సుద క్షిణస్తస్యసుతఃకృత్వాసంస్థావిధింపితుః । నిహత్యపితృహన్తారంయాస్యామ్యపచితింపితుః॥ ౨౭ ॥ ఇత్యాత్మ నాభిసన్ధాయసోపాధ్యాయోమహేశ్వరమ్ । సుదక్షిణోఽర్చయామాసపరమేణసమాధినా॥౨౮॥పితృహన్తృ

త్వా-కాశిపుర్యాం-న్యపాతయత్-అనిలోవాయుః-పద్మకోశమివ ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ఏవమితి॥ససఖంసకాశిరాజం-మత్సరిణం-శ త్రుంపౌణ్డ్రకం- హత్వా సిద్ధై-ర్గీయమానా-కథైవామృతం,యస్య-స-హరిః-ద్వారకాం-వివేశ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁సఇతి ॥ సపౌ ణ్డ్రకః-భగవతఃశ్రీకృష్ణస్య - ధ్యానేన-ధ్వస్తాన్య-ఖిలాని-బన్ధనానికర్మబన్ధనాని-యస్య-సః - హేతుగర్భమిదం - తథా-హరేః కృష్ణస్య-రూపంరూపతుల్యంరూపం-స్వవేషం,బిభ్రాణఇత్యపి,తత్త్వా-త్తన్మయస్తదీయవేషప్రచురో-బభూవ-సాధర్మ్యం గతఇత్యర్థః-శిరశ్ఛేదేనదోషస్యప్రాయశ్చిత్తంకృతం - అత భగవద్ధ్యానస్యఫలంతత్సాధర్మ్యంలబ్ధమితిభావః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ శిరఇతి॥ప్రథమంకిమిదమితి॥పశ్చాత్సకుణ్డలత్వాచ్ఛిరఇతి-తతః-కస్యేదంముఖమితి - సంశిశ్యిరేసంశయంచక్రుః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ రాజ్ఞ ఇతి॥తతః-క్రమేణ-కాశిపతేః - రాజ్ఞఏవేదం-శిరః - ఇతి-జ్ఞాత్వానిశ్చిత్య - మహిష్యస్తస్యభార్యాః-పుత్రాదయశ్చేత్థం రురుదుః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁పుత్రఇతి॥తస్యకాశిరాజస్య- సుదక్షిణోనామ-పుత్ర-ఆసీ-దితికావ్యాన్తరం-సచసుదక్షిణః పితు,స్సం స్థావిధిముత్తరక్రియాం-కృత్వా - మత్పితృహన్తారం-హత్వా- పితు-రపచితింఋణాపనయనాత్మికాంనిష్కృతిం - యాస్యా మి ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ ఇతీత్థం-అభిసన్ధానయో-పాధ్యాయేనసహితః-పరమేణ-సమాధినాధ్యానయోగేన-మహేశ్వరంరుద్ర-మారా ధయామాసే-తిసంబన్ధః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁పితృహన్తురితి॥సుదక్షిణః-ప్రసన్నం-పరమేశ్వరంరుద్రంప్రతి-వధోపాయమేవ వరం వవ్రే « శాస్త్రదృష్ట్యాతూపదేశోవామదేవవ ,, దితిన్యాయేనమహేశ్వరపరమేశ్వరమితిచమునిప్రయోగః॥ప్రీతఇతి॥వివిక్తే

కామైః-ప్రీతఃప్రసన్నో,రుద్రః-తస్మై-వరం-దదౌ ✻ ॥ ౨౯ ॥ ✻వరమేవాహ॥త్వమితి॥సమ్యగృత్విజో-యస్య-తం-దక్షిణాగ్ని-మభిచారహోమేన-పరిచర ఆరాధయ - సచపరిచరితోఽగ్నిః-ప్రమథైః-పరివృతః - అబ్రహ్మణ్యే-ప్రయుక్తః-సఙ్కల్పంత్వదభిసన్ధిం-సాధయిష్యతి-బ్రహ్మణ్యేప్రయోజితస్తు-స్వయమేవహన్యతఇతిభావః ॥ ఇతీతి ॥ ఇత్థం- ఆదిష్టః-కుబుద్ధిః-సుదక్షిణః-తథాయథోక్తం-కృష్ణాయాభిచరన్ద్రుహ్యన్ చక్రే ✻॥ ౩౦ ॥ ౩౧ ॥ ✻తతఇతి॥కథమ్భూతః-మూర్తిమాన్విగ్రహధారీ-అతిదారుణః-తప్తంయత్-తామ్రం తద్వ-చ్ఛిఖాశ్మశ్రూణిచ యస్య - అఙ్గారోద్గారిణీలోచనే-యస్య-దంష్ట్రాభిరుగ్రైర్భ్రూ-భ్రుకుట్యాదణ్డైః - కరాళం-ఆస్యం-యస్య-సః - స్వజిహ్వయా-సృక్వణీముత్తరోష్ఠోర్ధ్వదేశ-మాలిహన్ ఆస్వాదయమాన-స్త్రిశిఖాఃయస్యతత్-శూలం,ధున్వన్ కమ్పయన్ ✻॥ ౩౨ ॥ ౩౩ ॥ ✻సఇతి॥సోఽగ్నిఃభూతైఃప్రమథైఃవృతః ✻॥ ౩౪॥ ✻తమితి॥ఆయాన్తంఆగచ్ఛన్తం-విలోక్య, తత్రసుః,వనదాహేసతి-యథా-మృగా-స్త్రస్యన్తి-తద్వత్ ✻ ॥ ౩౫ ॥ ✻అక్షైరితి॥పురం ద్వారకాం-ప్రదహతో-వహ్నేస్సకాశా-దస్మాన్-త్రాహి-త్యాహురితి శేషః ✻ ॥ ౩౬ ॥ ✻శ్రుత్వేతి॥త-జ్జనానాం-వైక్లబ్యమధైర్యం-శ్రుత్వా-స్వానాం,సాధ్వసంభయం,దృష్ట్వా - ప్రహస్యోవాచ॥ తదేవాహ ॥ శరణ్యోఽహ-మవితాచాస్మి,

వధోపాయంసవవ్రేవరమీప్సితమ్ । ప్రీతోవిబిక్తైర్భగవాంస్తస్మైవరమదాద్భవః॥ ౨౯ ॥రుద్రః॥త్వం ✻దక్షిణాగ్నింపరిచరబ్రాహ్మణైస్సమమృత్విజమ్ । అభిచారవిధానేనసచాగ్నిఃప్రమథైర్వృతః॥ ౩౦ ॥ సాధయిష్యతిసఙ్కల్పమబ్రహ్మణ్యేప్రయోజితః । ఇత్యాదిష్టస్తథాచక్రేకృష్ణాయాభిచరన్సుధీః॥ ౩౧॥ తతోఽగ్నిరుత్థితఃకుణ్డాన్మూర్తిమానతిభీషణః । తప్తతామ్రశిఖాశ్మశ్రురఙ్గారోద్గారిలోచనః॥ ౩౨ ॥దంష్ట్రోగ్రభ్రుకుటీదణ్డకఠోరాస్యస్స్వజిహ్వయా । ఆలిహన్సృక్వణీంనగ్నోవిధున్వంస్త్రిశిఖంజ్వలత్॥ ౩౩ ॥పద్భ్యాంతాలప్రమాణాభ్యాంకమ్పయన్నవనీతలమ్।సోఽభ్యధావద్వృతోభూతైర్ద్వారకాంప్రదహన్దిశః॥ ౩౪ ॥ తమాభిచారదహనమాయాన్తంద్వారకౌకసః । విలోక్య ✻ తత్రసుస్సర్వేవనదాహేయథామృగాః॥ ౩౫ ॥ అక్షైస్సభాయాంక్రీడన్తంభగవన్తంభయాతురాః । త్రాహిత్రాహి ✻ త్రిలోకేశవహ్నేఃప్రదహతఃపురమ్॥ ౩౬ ॥శ్రుత్వాతజ్జనవైక్లబ్యందృష్ట్వాస్వానాంచసాధ్వసమ్ । శరణ్యస్సంప్రహస్యాహమాభైష్టేత్యవితాస్మ్యహమ్॥ ౩౭ ॥ సర్వస్యాన్తర్బహిస్సాక్షీకృత్యాంమాహేశ్వరీంవిభుః । విజ్ఞాయతద్విఘాతార్థంపార్శ్వస్థంచక్రమాదిశత్॥ ౩౮॥తత్సూర్యకోటిప్రతిమంసుదర్శనంజాజ్వల్యమానంప్రళయానలప్రభమ్ । స్వతేజసాఖంకకుభోఽథరోదసీచక్రంముకున్దాస్త్రమథాగ్నిమార్దయత్॥ ౩౯ ॥కృత్యానలఃప్రతిహతస్సరథాఙ్గపాణేరస్త్రౌజసాన్నృపవిభగ్నముఖోనివృత్తః। వారాణసీంప్రతిసమేత్యసుదక్షిణన్తంసర్త్విగ్జనంసమదహత్స్వ ✻ కృతోఽభిచారః ॥ ౪౦ ॥ చక్రంచవిష్ణోస్తదనుప్రవిష్టం ✻ వారాణసీంసాట్టసభాలయాపణామ్ । సగోపురాట్టాలకకోష్ఠసంకులాంసకోశహస్త్యశ్వరథాన్నశాలామ్ ✻॥ ౪౧ ॥దగ్ధ్వావారాణసీంసర్వాంవిష్ణుచక్రంసుదర్శనమ్। భూయఃపార్శ్వముపాతిష్ఠత్కృష్ణస్యా

భైష్ట,మాకురుత-దుష్టజనాత్సంపారాచ్చసంభవద్భయంవోనద్యేఇతి ✻ ॥ ౩౭ ॥ ✻సర్వస్యేతి॥సర్వస్యలోకస్య - అన్తర్బహిశ్చ - సాక్షాద్ద్రష్టా-హేతుగర్భమిదం - అతో మాహేశ్వరీం కృత్యాం,విజ్ఞాయ తద్విఘాతార్థంకృత్యానాశనార్థం-పార్శ్వస్థం-చక్రంసుదర్శన-మాజ్ఞాపయామాస ✻ ॥ ౩౮ ॥ ✻తదితి॥త-ద్భగవతాఆదిష్టంచక్రం కర్తృ,అగ్నింఆర్దయత్॥చక్రం కథంభూతం - సూర్యాణాంకోటిః-ప్రతిమాతులా-యస్య - తత్-సుదర్శనాఖ్యం-అతిశయేన - జ్వలత్-ప్రళయాగ్నేరివప్రభాయస్యతత్- స్వతేజసా - ఖమన్తరిక్షం-రోదసీద్యావాపృథివ్యౌ-కకుభోదిశశ్చ-ప్రకాశయదితి శేషః-ముకున్దస్యాస్త్ర- అసాధారణ,మస్త్రమ్ ✻ ॥ ౩౯ ॥ ✻అర్దితస్సన్ కిమకరోదిత్యత ఆహ॥కృత్యానలఇతి॥రథాఙ్గపాణేః- తేనప్రసిద్ధేన- తేజసా- తేజఃప్రచురేణసుదర్శనేన-భగ్నంముఖంయస్యసః - ప్రతిహతశ్చ - అతఏవ-నివృత్తః,సఃప్రసిద్ధః - కృత్యానలో-హేనృప వారాణసీం ప్రత్యాగత్య-స్వేన కృతః- అభిచారో-యేన-తం-ఋత్విగ్జనైస్సహితం - ప్రథమాన్తపాఠేఋత్విగ్భిఃజనైశ్చవర్తమానం-అభిచరతిమారయతీతితథా-సకృత్యానలః, తంసుదక్షిణ - మదహత్ ✻ ॥ ౪౦ ॥ ✻కించ ॥ చక్రమితి ॥త-ద్విష్ణో-శ్చక్రం,వారాణసీం-అనుకృత్యానలమనుసృత్య - ప్రవిష్టంస-దదహదితిపూర్వేణసంబన్ధః ॥ కథంభూతాం- అట్టాదిభి-స్సహితాం-తత్ర సభాలయాఃసభాగృహాణి-సభా- ఆలయాశ్చేతివా ,అట్టాలకాఃఉపరితనప్రదేశాః గోపురాదిసహితైః , కోష్ఠైః సంకులాం వ్యాప్తాం-కోశాదీనాం-శాలాభి,స్సహితాం,తత్రకోశోధనమ్ ✻ ॥ ౪౧ ॥ ✻దగ్ధ్వేతి॥భూయఃపునః,అక్లిష్టకర్మణఃఉదారచె

౪౦ ॥ శ్లో ✻ పా ॥ కృతాభిచారమ్

ష్టితస్య-శ్రీకృష్ణస్య-పార్శ్వం-ఉపాతిష్ఠత్॥పార్శ్వసమీపేతస్థావిత్యర్థః ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ఉక్తకథాశ్రవణాదిఫలమాహ॥ య ఇతి॥యఃపుమాన్,ఏతదుత్తమశ్లోకస్య - చేష్టితం-మర్త్యాన్ప్రతి , శ్రావయేత్-యద్వా,సమాహితః-శృణుయాత్-సర్వైః , పాపైః-ముక్తోభవేత్ ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికావ్యాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేషట్షష్టితమోఽధ్యాయః ***

ఏవముత్తరాగర్భరక్షణేతివ్యాఖ్యాయేనశ్రుతకృష్ణచరిత్రఃప్రసక్తబలభద్రచేష్టితబుభుత్సయాపృచ్ఛతిరాజా॥భూయఇతి॥అద్భుతం-కర్మచేష్టితం-యస్య - తస్య-అనన్తస్యఅవన్తావతారరూపస్య , ప్రమేయస్యఅపారమహిమ్నః,రామస్య-చేష్టితం-శ్రోతుం-మిచ్ఛామి-కింపూర్వోక్తంనేత్యాహ॥యదన్యదితి॥ విభుఃరామః - య , దన్యత్,తత్కృతవాన్-తత్-చేష్టితమ్ ❁॥౧॥❁ ద్వివిదవధాఖ్యం కర్మ-ఖ్యాతుం, తావద్ద్వివిదస్యదుశ్చేష్టితమాచష్టే॥నరకస్యేత్యాదినా ॥ ద్వివిదోనామ-కశ్చి-ద్వానరః-సచ,నరకస్య,సఖా,సుగ్రీవస్య,సచివామాత్య,మైన్దస్యభ్రాతాచ , వీర్యవాంశ్చేతిరామాయణాదౌప్రసిద్ధఇతితాత్పర్యమ్ ❁ ॥ ౨ ॥ సఖ్యురితి ॥ సద్వివిదః సఖ్యుర్నరకస్య-అపచితిమానృణ్యం,కుర్వన్ “ లక్షణహేత్వోః ,, రితిశతా-కర్తుం,రాష్ట్రస్య,విప్లవోనాశో-యథాతథా-పురాదీ-న్వహ్ని-ముత్సృజన్,దదాహ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁క్వచిదితి॥ సద్వివిదః-శైః-రుత్పాటితైశ్శైలైః-దేశాన్

క్లిష్టకర్మణః ॥ ౪౨ ॥ యఏతచ్ఛ్రావయేన్నిత్యముత్తమశ్లోకవిక్రమమ్।సమాహితోఽనుశృణుయాత్సర్వపాపైః ప్రముచ్యతే ॥ ౪౩ ॥ **

********* ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే , దశమస్కన్ధే , షట్షష్టితమోఽధ్యాయః *********

** బలరామకృతద్వివిదవధకథారమ్భఘట్టః **

రాజోవాచ ॥ భూయోఽహంశ్రోతుమిచ్ఛామిరామస్యాద్భుతకర్మణః । అనన్తస్యాప్రమేయస్యయదన్యత్కృతవాన్విభుః॥ ౧ ॥శ్రీశుకఉవాచ॥నరకస్యసఖాకశ్చిద్ద్వివిదోనామవానరః । సుగ్రీవసచివస్సోఽథభ్రాతామైన్దస్యవీర్యవాన్ ॥ ౨ ॥సఖ్యుస్సోఽపచితింకుర్వన్వానరోరాష్ట్రవిప్లవమ్ । పురగ్రామాకరాన్ఘోషానదహద్వహ్నిముత్సృజన్ ॥ ౩ ॥ క్వచిచ్ఛైలానుత్పాట్యతైర్దేశాన్సమచూర్ణయత్ । ఆనర్తాన్సుతరామేవయత్రాస్తేమిత్రహాహరిః ॥ ౪ ॥ క్వచిత్సముద్రమధ్యస్థోదోర్భ్యాముద్ధృత్యతజ్జలమ్ । దేశాన్నాగాయుతప్రాణోవేలాకూలేన్యమజ్జయత్ ॥ ౫ ॥ ఆశ్రమానృషిముఖ్యానాంకృత్వా ❁భగ్నవనస్పతీన్ । అదూషయచ్ఛకృన్మూత్రైరగ్నీన్వైతానికాన్ఖలః ॥ ౬ ॥ పురుషాన్యోషితోదృప్తఃక్ష్మాభృద్ద్రోణీగుహాసుసః। నిక్షిప్యచాప్యధాచ్ఛైలైఃపేశస్కారీవకీటకమ్ ॥ ౭ ॥ ఏవందేశాన్విప్రకుర్వన్దూషయంశ్చకులస్త్రియః * । శ్రుత్వా సులలితంగీతంగిరింరైవతకంయయౌ ॥ ౮ ॥ తత్రాపశ్యద్యదుపతింరామంపుష్కరమాలినమ్।సుదర్శనీయసర్వాఙ్గంలలనాయూథమధ్యగమ్ ॥ ౯ ॥ గాయన్తంవారుణీంపీత్వా మదవిహ్వలలోచనమ్ । విభ్రాజమానంవపుషా ప్రభిన్నమివవారణమ్ ॥ ౧౦ ॥ దుష్టశ్శాఖామృగశ్శాఖామారూఢఃకమ్పయన్ద్రుమాన్ । చక్రేకిలకిలాశబ్దమాత్మానంసమ్ప్రద

తత్రాపి,ఆనర్తాన్,సుతరాం,సమచూర్ణయత్ - తత్రహేతుత్వేనతాన్విశినష్టి-యత్రయేష్వానర్తేషు,మిత్రహానరకఘ్నో,హరిః-ఆస్తే ❁ ॥ ౪ ॥ ❁క్వచిదితి ॥ దోర్భ్యాంబాహుభ్యాం, తత్సముద్రజలం,ఉద్ధృత్యోత్క్షిప్య-వేలాయాం,కూలే,వర్తమానాన్, దేశాన్,న్యమజ్జయత్,తత్రహేతుత్వేనతంవిశినష్టి॥ నాగాయుతప్రాణః , నాగానాంగజానాం,అయుతస్యదశసహస్రస్యప్రాణోబలం,యస్యసః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ఆశ్రమానితి ॥ ఋషిముఖ్యానాం , మాశ్రయభూతాన్,వనస్పతీన్,భస్మకృత్వా,దగ్ధ్వేత్యర్థః భగ్నవనస్పతీనితిపాఠే-భగ్నాఃవనస్పతయోయేషుతథాభూతాన్కృత్వా,శకృన్మూత్రైఃశకృన్మూత్రైః,వైతానికాన్యజ్ఞీయా,నాహవనీయాదీనగ్నీ,నదూషయత్, యతః , ఖలఃదురాత్మా ❁ ॥ ౬ ॥ ❁పురుషానితి ॥ దృప్తోద్వివిదో,గిరేః,కన్దరేషు,గుహాసుచ-నిక్షిప్య,శృఙ్గైఃగిరిశృఙ్గైః,అప్యధాత్పిహితవాన్ , పేశస్కారీభ్రమరఃకీటమివ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ఏవమితి ॥ విప్రకుర్వన్పీడయన్,తత్రతత్రకులస్త్రీః,దూషయంశ్చ,సులలితంమధురం,గీతం,శ్రుత్వా,రైవతకంపర్వతం,యయౌ ❁ ॥ ౮ ॥ ❁తత్రేతి॥తత్రరైవతకోపవనే-పుష్కరమాలాపద్మమాలాఽస్యాస్తీతితథా - ప్రీహ్యాదిత్వాన్మత్వర్థీయఇనిః,సుష్ఠుదర్శనీయానిసర్వాణ్యఙ్గానియస్యతం,యోషిత్సమూహమధ్యగతం , వారుణీంమదిరాం , పీత్వా,మదేన-విహ్వలేఘూర్ణితే-లోచనే,యస్యతం,ప్రభిన్నంమత్తం,వారణమైరావతమివ, స్థితం-రామ , మపశ్యదితిసమ్బన్ధః ❁ ॥ ౯ ॥౧౦ ॥ ❁దుష్టఇతి ॥ దుష్టశ్శాఖా

౬ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ భస్మవనస్పతీన్

ఖామృగశ్చ,శాఖామృగఇత్యనేనస్వభావతఏవదౌష్ట్యంవ్యజ్యతే- దుష్టఇత్యనేనతతాఽపి - కిలకిలేత్యనుకరణం,ఆత్మానంస్వశరీరం,దర్శయన్,చక్రే ❋ ॥ ౧౧ ॥ ❋తస్యేతి॥తస్యద్వివిదస్య,ధార్ష్ట్యందౌష్ట్యం , ప్రాగల్భ్యందృష్ట్వా,జాత్యాస్వభావేనైవ,చాపలం,యాసాం,హాస్యంప్రియంయాసాం , తాఃపరిగృహ్యన్తఇతిపరిగ్రహాఃబలదేవస్యపరిగ్రహాః- తత్పరిగృహీతాఇత్యర్థః,హేతుగర్భాణ్యేతాని-అతో-విజహసుఃప్రహసితవత్యః ❋ ॥ ౧౨ ॥ ❋తాఇతి ॥ కపిఃద్వివిదః, భ్రూవిక్షేపైః-సమ్ముఖాగమనాదిభిః ఆదిశబ్దేనదన్తప్రదర్శనాదిసఙ్గ్రహః-స్వగుదం,తాసాం,దర్శయన్ , రామస్య,పశ్యతస్సతఏవ,తాః,హేలయామాసఅవజజ్ఞే ❋ ॥ ౧౩ ॥ ❋తమితి ॥ గ్రావ్ణాపాషాణేన,తంకపిం,ప్రాహరత్,సకపిః,తంరామం,కోపయన్,హసంశ్చ,హేలయామాసఅవమతవాన్॥కిఞ్చ॥నిర్భిద్యేఽ॥దృష్టోగర్వితః, కలశం,నిర్భిద్య,యోషితాం , వాసాంస్యాకృష్యాత్మానంప్రాపితవాన్,మదేనోద్ధతో,బలవాంశ్చ,కపి,రేవం,బలంరామం,కదర్థీకృత్యతుచ్ఛీకృత్య, విప్రచక్రేఅపచకార ❋ ॥ ౧౪ ॥౧౫ ॥ ❋తమితి ॥ తంకపిం , తస్యా , వినయంధార్ష్ట్యంతేనోపద్రుతాన్ , దేశాంశ్చ,వలోక్య,క్రుద్ధో,రామః,హలం,ముసలంచాదదే ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋ద్వివిదోపీతి ॥ మహద్వీర్యంయస్యసః,ద్వివిదోఽపి-సాలవృక్షమ్ , ముత్పాట్య,బలమూర్ధనిరామమూర్ధని- తేనసాలేనా,తాడయత ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋ తమితి ॥ పతన్తంతంసాలం,ప్రతిజగ్రాహ,తత్ప్రహారంవ్యజ్ఞీకృతవానిత్యర్థః,యథా-పర్వ

ర్శయన్ ॥ ౧౧ ॥ తస్యధార్ష్ట్యంకపేర్వీక్ష్య తరుణ్యో జాతిచాపలాః । హాస్యప్రియావిజహసుర్బలదేవపరిగ్రహాః ॥ ౧౨ ॥ తా హేలయామాసకపిర్భ్రూక్షేపైస్సమ్ముఖాదిభిః । దర్శయన్స్వగుదంతాసాంరామస్యచనిరీక్షతః॥ ౧౩ ॥ తంగ్రావ్ణాప్రాహరత్క్రుద్ధోబలఃప్రహరతాంవరః । సవఞ్చయిత్వాగ్రావాణంమదిరాకలశంకపిః॥ ౧౪ ॥ గృహీత్వాహేలయామాసధూర్తస్తంకోపయన్హసన్ । నిర్భిద్యకలశందుష్టోవాసాంస్యాస్ఫాలయద్బలమ్॥కదర్థీకృత్యబలవాన్విప్రచక్రేమదోద్ధతః॥ ౧౫ ॥తంతస్యావినయందృష్ట్వాదేశాంశ్చతదుపద్రుతాన్। క్రుద్ధోముసలమాదత్తహలంచారిజిఘాంసయా॥ ౧౬ ॥ద్వివిదోఽపిమహావీర్యస్సాలముత్పాట్యపాణినా। అభ్యేత్యతరసాతేనబలంమూర్ధన్యతాడయత్॥ ౧౭ ॥ తంతుసఙ్కర్షణోమూర్ధ్నిపతన్తమచలోయథా । ప్రతిజగ్రాహభగవాన్సునన్దేనాహనద్ధరమ్ ॥ ౧౮ ॥ ముసలాహతమస్తిష్కోవిరేజేరక్తధారయా । గిరిర్యథాగైరికయాప్రహారంనానుచిన్తయన్॥ ౧౯ ॥పునరన్యంసముత్క్షిప్యకృత్వానిష్పత్రమోజసా। తేనాహనత్సుసంక్రుద్ధస్తంబలశ్శతధాఽచ్ఛినత్॥ ౨౦ ॥తతోఽన్యంతరుముత్పాట్యజఘ్నితంశతధాచ్ఛినత్॥ ౨౧ ॥ఏవంయుధ్యన్భగవతాభగ్నేభగ్నేపునఃపునః । ఆకృష్యసర్వతోవృక్షాన్నిర్వృక్షమకరోద్వనమ్ ॥ ౨౨ ॥ తతోఽముఞ్చచ్ఛిలావర్షంబలస్యోపర్యమర్షితః । తత్సర్వంచూర్ణయామాసలీలయాముసలాయుధః॥ ౨౩ ॥స్వబాహూతాళసఙ్కాశౌముష్టీకృత్యకపీశ్వరః । ఆసాద్యరోహిణీపుత్రందోర్భ్యాంవక్షస్యరూరుజత్ ॥ ౨౪ ॥ యాదవేన్ద్రోఽపితందోర్భ్యాంత్యక్త్వాముసలలాఙ్గలే । జత్రావభ్యర్దయత్క్రుద్ధస్సోఽపతద్రుధిరంవమన్॥ ౨౫ ॥ చకమ్పేతేనపతతాసకణ్టకవనస్పతిః । సర్వతఃకురుశార్దూలవాయునానౌరివామ్భసి ॥ ౨౬ ॥ జయశబ్దోనమశ్శబ్దసాధుసాధ్వితిచామ్బరే । సురసిద్ధమునీన్ద్రాణామాసీత్కుసుమవర్షిణామ్॥ ౨౭ ॥ఏవంనిహత్యద్వివిదంజగద్వ్యతికరావహమ్।

తస్తద్వత్,తత,స్సునన్దేనముసలేన,హరింకపి-మహన్తాడయామాస ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋ముసలేతి ॥ ముసలేనా, హతో,మస్తిష్కోమస్తకావయవవిశేషో-యస్యసః-అతఏవ-రక్తధారయా - రేజే - యథా-గిరి-గైరికధారయా-రాజతే-తద్వత్ తత, స్తంప్రహార-మననుచిన్తయన్-పున,రన్యం-రసాల, మోజసాబలేనో- త్పాట్యపర్ణరహితంకృత్వాతేనసాలేనా,హనత్-తంసాలం,బలోరామః-శతధా-చిచ్ఛేద ❋ ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ ❋తతోఽన్య,ముత్పాట్య - ప్రయుక్తం-తథా-చిచ్ఛేద ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋ఏవమితి॥ ప్రయుక్తేసాలేభగ్నేసతి-సర్వతో-వృక్షా-నాకృష్య- తద్వనం-వృక్షరహితం,చకార ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋తతఇతి॥బలస్యరామస్యోపరి-తచ్ఛిలాజాలం-సర్వమ్ ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋స్వబాహూఇతి॥తాభ్యాంముష్టీకృతాభ్యాం , బాహుభ్యాం-అరూరుజత్ అతాడయత్ ❋ ॥ ౨౪ ॥ ❋యాదవేన్ద్రో రామోఽపి ముసలలాఙ్గలౌ-త్యక్త్వా-దోర్భ్యామేవ - తంకపిం-జత్రౌకణ్ఠబాహుమూలే అభ్యర్దయదతాడయత్-సకపీ-రుధిరం-వమన్ ఉద్గిరన్-పపాత ❋ ॥ ౨౫ ॥ ❋చకమ్పఇతి॥పతతా - తేనద్వివిదేన-కణ్టకాదిసహితో-గిరి,శ్చకమ్పేచచాల-హేకురుశార్దూల-యథా-వాయునా-నౌ,రమ్భసి-కమ్పతే-తద్వత్ ❋ ॥ ౨౬ ॥ ❋జయశబ్దః-కుసుమానివర్షన్తఇతితథా- తేషాం-సురాదీనాం-యథాయోగ్యం-జయశబ్దాది- రాసీత్ ❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋ఏవమితి॥జగతో-వ్యతికరం నాశ-మావహత్యాపాదయతీతి-తథాతం-ద్వివిద-మేవం-నిహత్య-జనై-స్సంస్తూయమానో - భగవాన్ రామః,స్వపురంద్వా

రకాం ప్రవివేశ ॥ ౨౮ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే సప్తషష్టితమోఽధ్యాయః

రామస్యైవ చేష్టితాన్తరమనువర్ణయితుముపోద్ఘాతమాహ ॥ దుర్యోధనసుతామిత్యాదినా ॥ సమితౌ సఙ్గ్రామే జయతీతి తథా సమితౌ శత్రూన్ జయతీతి వా, స జామ్బవత్యాస్సుతః సామ్బః, లక్ష్మణాం నామ దుర్యోధనస్య సుతాం స్వయంవరస్థాం హృతవాన్ ॥ ౧ ॥ కౌరవా ఇతి ॥ ఉక్తమేవాహ ॥ దుర్వినీతోఽయమిత్యాదినా సుసంయతా ఇత్యన్తేన ॥ నోఽస్మాన్ కదర్థీకృత్య బలాత్ అకామయమానామపి కన్యామహరత్ ॥ ౨ ॥ అత ఏవ దుర్వినీతం మూర్ఖం బధ్నీత బధ్నీయత వృష్ణయః కిం కరిష్యన్తి న కిమపీత్యర్థః ॥ తత్ర హేతుర్యే ఇతి ॥ యే వృష్ణయః అస్మాకం ప్రసాదేన ఉపచితాం మేధితాం సమృద్ధామితి యావత్ నోఽస్మాభిః దత్తాం చ మహీం భుఞ్జతే అనుభవన్తి ॥ తేన భూమిపతయో బభూవురితి భావః ॥ ౩ ॥ నిగృహీతమితి ॥ నిగృహీతం బద్ధం సుతం యది వృష్ణయః ఆగమిష్యన్తి తర్హి భగ్నో దర్పో యేషాం తథాభూతాః శమం శాన్తిం యాస్యన్తి సుసంయతాః ప్రాణాయామాదిభిర్దమితాః, ప్రాణా ఇన్ద్రియాణీవ ॥ ౪ ॥ ఇతీతి ॥ ఇత్థం నిశ్చిత్య కర్ణాదయః కురువృద్ధైః ధృతరాష్ట్రాదిభిః అనుమోదితాః సామ్బం బద్ధుమారేభిరే ఆరబ్ధవన్తః ॥ ౫ ॥ దృష్ట్వేతి ॥ అనుధావతః పృష్ఠ

సంస్తూయమానో భగవాన్ జనైః స్వపురమావిశత్ ॥ ౨౮ ॥

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే దశమస్కన్ధే సప్తషష్టితమోఽధ్యాయః.

బలరామకృతహస్తినపురాకర్షణాదిఘట్టః

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ దుర్యోధనసుతాం రాజన్ లక్ష్మణాం సమితింజయః । స్వయంవరే జహారైకస్సామ్బో జామ్బవతీసుతః ॥ ౧ ॥ కౌరవాః కుపితా ఊచుర్దుర్వినీతోఽయమర్భకః । కదర్థీకృత్య నః కన్యామకామామహరద్బలాత్ ॥ ౨ ॥ బధ్నీతేమం దుర్వినీతం కిం కరిష్యన్తి వృష్ణయః । యేఽస్మత్ప్రసాదోపచితాం దత్తాం నో భుఞ్జతే మహీమ్ ॥ ౩ ॥ నిగృహీతం సుతం శ్రుత్వా యద్యేష్యన్తీహ వృష్ణయః । భగ్నదర్పాశ్శమం యాన్తి ప్రాణా ఇవ సుసంయతాః ॥ ౪ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇతి కర్ణశ్శలో భూరిర్యజ్ఞకేతుస్సుయోధనః । సామ్బమారేభిరే బద్ధుం కురువృద్ధానుమోదితాః ॥ ౫ ॥ దృష్ట్వాఽనుధావతస్సామ్బో ధార్తరాష్ట్రాన్ మహారథాన్ । ప్రగృహ్య రుచిరం చాపం తస్థౌ సింహ ఇవైకలః ॥ ౬ ॥ తం తే జిఘృక్షవః క్రుద్ధాస్తిష్ఠ తిష్ఠేతి వాదినః । ఆసాద్య ధన్వినో బాణైః కర్ణాగ్రణ్యస్సమాకిరన్ ॥ ౭ ॥ సోఽభివిద్ధః కురుశ్రేష్ఠ కురుభిర్యదునన్దనః । నామృష్యత్తదచిన్త్యార్భో దణ్డాహత ఇవోరగః ॥ ౮ ॥ విస్ఫూర్జ్య సుమహచ్చాపం సర్వాన్ వివ్యాధ సాయకైః । కర్ణాదీన్ షడ్రథాన్ వీరస్తావద్భిర్యుగపత్పృథక్ ॥ ౯ ॥ చతుర్భిశ్చతురో వాహానేకైకేన చ సారథీన్ । రథినశ్చ మహేష్వాసాంస్తస్య తత్తేఽభ్యపూజయన్ ॥ ౧౦ ॥ తం తు తే విరథం చక్రుశ్చత్వారశ్చతురో హయాన్ । ఏకస్తు సారథిం జఘ్నే చిచ్ఛేదాన్యశ్శరాసనమ్ ॥ ౧౧ ॥ తం తథా విరథం చక్రుః కృచ్ఛ్రేణ కురవో యుధి । కుమారం స్వస్య కన్యాం చ స్వపురం జయినోఽవిశన్ ॥ ౧౨ ॥ తచ్ఛ్రుత్వా నారదోక్తేన రాజన్ సంజాతమన్యవః । కురూన్ ప్రత్యుద్యమం చక్రురుగ్రసేనప్రచోదితాః ॥ ౧౩ ॥ సాన్త్వయిత్వా తు తాన్ రామస్సన్నద్ధాన్ వృష్ణిపుఙ్గ

తః అగన్తూన్ దృష్ట్వా, ఏకలోఽసహాయః సింహ ఇవ తస్థౌ ॥ ౬ ॥ తత ఇతి ॥ తే ధార్తరాష్ట్రాః తం సామ్బం జిఘృక్షవః గ్రహీతుమిచ్ఛవః కర్ణోఽగ్రణీః పురతో నాయకో యేషాం తథాభూతాః ఆసాద్య సమీపమేత్య బాణైః సమాకిరన్ వివధుః ॥ ౭ ॥ స ఇతి ॥ హే కురుశ్రేష్ఠ కురుభిః అభితో విద్ధః తాడితః యదునన్దనః సామ్బః అచిన్త్యస్య భగవతోఽర్భకః హేతుగర్భమిదం అతస్తద్వేధనం నామృష్యత్ న సేహే క్షుద్రమృగైర్విద్ధః సింహ ఇవ ॥ ౮ ॥ విస్ఫూర్జ్యేతి ॥ ఆరోపితజ్యం చాపం విస్ఫూర్జ్య వజ్రనిర్ఘోషవద్ధ్వనయిత్వా వీరస్సామ్బః కర్ణాదీన్ షడ్వీరాన్ షడ్భిస్సాయకైః తావద్భిః రథాంశ్చ తావద్భిః, సాయకైః యుగపత్పృథక్ప్రత్యేకం వివ్యాధ ॥ ౯ ॥ తథా చతుర్భిశ్చతుర్భిః సాయకైశ్చతురో వాహనాన్ ఏకైకేన సారథించ వివ్యాధ ॥ రథినశ్చేతి ॥ తే రథినః కర్ణాదయః తస్య సామ్బస్య తత్కర్మ అపూజయన్ ॥ ౧౦ ॥ తమితి ॥ ఏవం యుద్ధే సామ్బం కృచ్ఛ్రేణ ప్రయాసేన విరథీకృత్య జయినః ప్రాప్తజయాః కుమారం సామ్బం స్వస్య దుర్యోధనస్య కన్యాం చాదాయేతి శేషః పురం హస్తినపురం అవిశన్ ॥ ౧౧ ॥ ౧౨ ॥ తదితి ॥ నారదోక్త్యా హే రాజన్ తద్వృత్తాన్తం శ్రుత్వా సంజాతో మన్యుర్యేషాం తే ఉగ్రసేనేన ప్రచోదితాశ్చ కురూన్ ప్రత్యుద్యమం ప్రతిచికీర్షాం చక్రుః ॥ ౧౩ ॥ సాన్త్వయిత్వేతి ॥ సన్నద్ధాన్ సన్నహ్యమానాన్ ఆశు సాన్త్వయిత్వా రామః కురూణాం వృష్ణీనాం చ మిథః కలిం కలహం

నైచ్ఛత్ ॥ యత స్సకలిమలం కలహాత్మకం మల మపహన్తీతి తథా ✻ ॥ ౧౪ ॥ ✻ కిన్త్వితి ॥ ఆదిత్యస్యేవ వర్చో యస్య - తేన రథేన గమనసాధనేన గ్రహైః గురుశుక్రాదిభి శ్చన్ద్ర ఇవ బ్రాహ్మణాదిభిః పరివృతో హాస్తినపురం జగామ ✻ ॥ ౧౫ ॥ ✻ గత్వేతి ॥ గజాహ్వయం హాస్తినపురం హే రాజన్ తేషాం కురూణాం బుభుత్సయా జిజ్ఞాసయా ఉద్ధవం ప్రేషయామాస ✻ ॥ ౧౬ ॥ ✻ స ఇతి ॥ ఉద్ధవః అమ్బికాయాః పుత్రం భీష్మం బాహ్లీకసహితం దుర్యోధనం చ విధివదభివన్ద్య ✻ ॥ ౧౭ ॥ ✻ తేఽపీతి ॥ తేఽపి భీష్మాదయోఽపి రామ మాగతం శ్రుత్వా ప్రీతా స్తముద్ధవం సుహృద్భిః వృతా అర్చయిత్వా - సర్వే మఙ్గళద్రవ్యాణి పాణిషు యేషాం తథా భూతాః రామ మభిజగ్ముః ✻ ॥ ౧౮ ॥ ✻ తమితి ॥ తం రామం - యథాన్యాయం స్వస్వవయస్థానాద్యనురూపమాలిఙ్గనాదిభిరాలిఙ్గ్య, సమ్యగ్గాం ధేనుం అర్ఘ్యం చ తస్మై న్యవేదయన్ ॥ తేషాం మధ్యే, యే, తత్ప్రభావజ్ఞా రామప్రభావవిద స్తే బలం రామం, శిరసా, ప్రణేముః ✻ ॥ ౧౯ ॥ ✻ బన్ధూనితి ॥ రామః, పరస్పరం, బన్ధూన్, కుశలినశ్శ్రుత్వా, అనామయ మారోగ్యం శివం శుభం చ పృష్ట్వా చ అవిక్లబ మితి ఛేదః, అక్లీబం - వచో, బభాషే ✻ ॥ ౨౦ ॥ ✻ తదేవాహ ॥ ఉగ్రసేన ఇతి ॥ తదాజ్ఞాపిత, మవ్యగ్రధియః అవహితచిత్తా స్సన్తః, శ్రుత్వా, కురుధ్వం, తచ్చావిలమ్బితం న విలమ్బితవ్య మిత్యర్థః ✻ ॥ ౨౧ ॥ ✻ కించ ॥ యదితి ॥ ఏకమసహాయం, ధార్మికం చ, బాలం, బహవో, యూయం, మధర్మేణ, జిత్వా, అబధ్నీత బద్ధవన్త ఇతి యత్ తదహం, మృష్యే సోఢవానస్మి, కుతః, బన్ధూనా మైక్యకామ్యయా మిథస్సౌహార్దకామనయా, అధునా, తమానీయ సమర్పయతేతి శే

షః ✻ ॥ ౨౨ ॥ ✻ వీర్యమితి ॥ వీర్యం యుద్ధే గ్లాన్యభావః శౌర్యం తత్ర స్వగృహ ఇవ ప్రవేశసామర్థ్యం, బలం ధారణసామర్థ్యం, ఏభి, రున్నద్ధ ముచ్ఛృఙ్ఖలం బలదేవస్య, వచో, నిశమ్యాకర్ణ్య, కురవః ప్రకోపితాః, ప్రోచుః ✻ ॥ ౨౩ ॥ ✻ ఉక్తిమేవాహ ॥ అహో ఇతి ॥ షడ్భిః ॥ దురత్యయయా దురతిక్రమయా, కాలగత్యా, అహో మహదిదం చిత్రం జాతం, కిం తదిత్యత ఆహుః ॥ ఆరురుక్షతీతి ॥ ఉపానత్పాదరక్షా మకుటేన భూషితం శిరో మూర్ధానం - మారోఢు మిచ్ఛతి - ఉపానత్స్థానీయా యాదవాః కిరీటాలఙ్కృతశిరస్థానీయా నస్మా నాజ్ఞాపయన్తీత్యేతదతిచిత్రమితి భావః ✻ ॥ ౨౪ ॥ ✻ ఏతదేవ ప్రపఞ్చయతి చతుర్భిః - ఏతే - వృష్ణయః యాదవా యేన పృథావివాహేన సమ్బన్ధాః సమ్బన్ధినః సమ్బన్ధశబ్దోఽత్ర - అర్శఆద్యజన్తః అత స్సహ అస్మాభి స్సహ శయ్యాసనభోజనాని యేషాం తే అస్మాభిర్దత్తం నృపాసనం యేషాం - తే అత ఏవ - తుల్యతాం అస్మాభిస్సామ్యం, ప్రాపితాః వస్తుతో న సమా ఇతి భావః ✻ ॥ ౨౫ ॥ ✻ కించ ॥ అస్మదుపేక్షయా హేతుభూతయా - చామరాదీన్ భుఞ్జత ఉపయుఞ్జత ఇత్యర్థః, తత్రాసనం నృపాసనమ్ ✻ ॥ ౨౬ ॥ ✻ అలమితి ॥ యదూనాం నరదేవలాఞ్ఛనైః చామరాదిభి రలం అతః పరం తాన్యపహరిష్యామ ఇతి భావః, అత్ర హేతుత్వేన తాన్విశింషన్తి - దాతుః ప్రతీపైరితి ॥ దాతృణా మస్మాక మేవ ప్రతీపైః ప్రతికూలైః - తత్ర దృష్టాన్తః - ఫణీనామివామృతమితి - సర్పాణాం పోషణాయ దత్తమమృతం క్షీరం దాతురేవ ప్రతీపం, తద్వత్ ఏతదేవ దార్ష్టాన్తికే అనుగమయతి ॥ య ఇతి ॥ యే యాదవాః అస్మదనుగ్రహేణోపచితా ఏధితా - నోఽస్మానేవ - అధునా ఆజ్ఞాపయన్తి అహో బత తే తే నిర్లజ్జాః ఖలు - యద్వా గతత్రపా స్సన్త ఆజ్ఞాపయన్తి - బత ఇత్యాశ్చర్యే ✻ ॥ ౨౭ ॥ ✻ కథమితి ॥ ఇన్ద్రోఽపి.

వాన్ । నైచ్ఛత్కురూణాం వృష్ణీనాం కలిం కలిమలాపహః ॥ ౧౪ ॥ జగామ హాస్తినపురం రథేనాదిత్యవర్చసా । బ్రాహ్మణైః కులవృద్ధైశ్చ వృత శ్చన్ద్ర ఇవ గ్రహైః ॥ ౧౫ ॥ గత్వా గజాహ్వయం రామో బాహ్యోపవన మాశ్రితః । ఉద్ధవం ప్రేషయామాస రాజం స్తేషాం బుభుత్సయా ॥ ౧౬ ॥ సోఽభివాద్యామ్బికాపుత్రం భీష్మం ద్రోణం చ బాహ్లీకమ్ । దుర్యోధనం చ విధివద్రామ మాగతమబ్రవీత్ ॥ ౧౭ ॥ తేఽతిప్రీతా స్సమాకర్ణ్య ప్రాప్తం రామం సుహృత్తమమ్ । త మర్చయిత్వాఽభియయు స్సర్వే మఙ్గళపాణయః ॥ ౧౮ ॥ తం సఙ్గమ్య యథాన్యాయం గా మర్ఘ్యం చ న్యవేదయన్ । తేషాం యే తత్ప్రభావజ్ఞాః ప్రణేము శ్శిరసా బలమ్ ॥ ౧౯ ॥ బన్ధూన్ కుశలిన శ్శ్రుత్వా పృష్ట్వా శివ మనామయమ్ । పరస్పర మథో రామో బభాషేఽవిక్లబం వచః ॥ ౨౦ ॥ ఉగ్రసేనః క్షితీశేశో యద్వ ఆజ్ఞాపయత్ప్రభుః । తదవ్యగ్రధియ శ్శ్రుత్వా కురుధ్వ మవిలమ్బితమ్ ॥ ౨౧ ॥ యద్యూయం బహవ స్త్వేకం జిత్వాఽధర్మేణ ధార్మికమ్ । అబధ్నీతాథ తన్మృష్యే బన్ధూనా మైక్యకామ్యయా ॥ ౨౨ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ వీర్యశౌర్యబలోన్నద్ధ మాత్మశక్తిసమం వచః । కురవో బలదేవస్య నిశమ్యోచుః ప్రకోపితాః ॥ ౨౩ ॥ అహో మహచ్చిత్రమిదం కాలగత్యా దురత్యయమ్ । ఆరురుక్షత్యుపానద్వై శిరో ముకుటసేవితమ్ ॥ ౨౪ ॥ ఏతే యేన సమ్బన్ధా స్సహశయ్యాసనాశనాః । వృష్ణయ స్తుల్యతాం నీతా అస్మద్దత్తనృపాసనాః ॥ ౨౫ ॥ చామరవ్యజనే శఙ్ఖ మాతపత్రం చ పాణ్డురమ్ । కిరీటమాసనం శయ్యాం భుఞ్జన్త్యస్మదుపేక్షయా ॥ ౨౬ ॥ అలం యదూనాం నరదేవలాఞ్ఛనైర్దాతుః ప్రతీపైః ఫణినామివామృతమ్ । యేఽస్మత్ప్రసాదోపచితా హి యాదవా ఆజ్ఞాపయన్త్యద్య గతత్రపా బత ॥ ౨౭ ॥ కథమిన్ద్రోఽపి కురుభిర్భీ

భీష్మాదిభిః-కురుభి - రదత్తం-కనకముపయుఞ్జీత - సింహాగ్రస్తం - ఉరణో మేష ఇవ ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁జన్మేతి॥ హే భరతర్షభ అభిజనబన్ధుసమ్పద్భిః - ప్రాప్తః - మదో-యేషాం తే - అతఏవా-సభ్యాః -కురవః - ఇత్థం-రామం ప్రతి - దుర్వాచ్యం పరుషవాక్యం-శ్రావయిత్వా-పురం హాస్తినం-వివిశుః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁దృష్ట్వేతి॥ దౌశ్శీల్యం దౌర్జన్యం-దృష్ట్వా,అవాచ్యాని వచాంసి, శ్రుత్వా చ-అచ్యుతః స్వాసాధారణకల్యాణగుణజాతాన్న చ్యవత ఇత్యచ్యుతః రామః - కోపేన-సంరబ్ధో- ఽతఏవ-దుష్ప్రేక్షః-పునః పునః-ప్రహసన్-నువాచ ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ఉక్తిమేవాహ॥ నూనమితి॥ నానాధనాదిమదై-రున్నద్ధాః-అసాధవో దురాత్మాన, ఏతే నూనం-శాన్తిం-నేచ్ఛన్తి - అత-స్తేషాం-దణ్డఏవ- ప్రశమశ్శాన్తికరః , యథా-పశూనాం ఉద్వృత్తానాం-లగుడో యష్టి విశేషశ్శమయితృత్వాత్ ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁అహో ఇతి॥ సుసంరబ్ధాన్ క్రుద్ధాన్-హరిం కృష్ణం చ సాన్త్వయిత్వా- శమం శాన్తిపూర్వకం సన్ధి-మిచ్ఛన్-ఇహా-గతోఽస్మి ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁త ఇమ ఇతి॥ ఖలాః॥ మూర్ఖాశ్చ- మా-మవజ్ఞాయ అవహేళ్య-మానినో దురహఙ్కారిణో-దుర్భాషాన్ దుర్వాక్యాన్యూచుః ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁దుర్భాషణమేవానుస్మరతి॥ నోగ్రసేన ఇతి॥ ఉగ్రసేనో- విభుః న ప్రభుః కిలేతి కాకుః, కాక్వా సూచితమనుశయమేవ వ్యఞ్జయితుం విశినష్టి-భోజవృష్ణ్యన్ధకేశ్వర ఇతి-ఏవమగ్రేఽపి-శక్రాదయో-యస్య యదురాజస్యా-జ్ఞానువర్తినః-పూర్వవద్విశినష్టి లోకపాలా ఇతి ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁సుధర్మేతి॥ సుధర్మా నామ సభా, యేనా-క్రమ్యతే అధిష్ఠీయతే-సోఽసౌ కృష్ణః-సింహాసనార్హో న కిల ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁పున స్తమేవ విశింషన్నేత దేవాహ॥ యస్యేతి ద్వాభ్యాం॥ అఖి

ష్మద్రోణార్జునాదిభిః । అదత్తముపయుఞ్జీత సింహాగ్రస్తమివోరణః ॥ ౨౮ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ జన్మబన్ధుశ్రియోన్నద్ధమదాస్తే భరతర్షభ । ఆశ్రావ్య రామం దుర్వాచ్యమసభ్యాః పురమావిశన్ ॥ ౨౯ ॥ దృష్ట్వా కురూణాం దౌశ్శీల్యం శ్రుత్వాఽవాచ్యాని చాచ్యుతః । అవోచత్కోపసంరబ్ధో దుష్ప్రేక్ష్యః ప్రహసన్ముహుః ॥ ౩౦ ॥ నూనం నానామదోన్నద్ధాశ్శాన్తిం నేచ్ఛన్త్యసాధవః । తేషాం హి ప్రశమో దణ్డః పశూనాం లగుడో యథా ॥ ౩౧ ॥ అహో యదూన్సుసంరబ్ధాన్కృష్ణం చ కుపితం శనైః । సాన్త్వయిత్వాఽహమేతేషాం శమమిచ్ఛన్నిహాగతః ॥ ౩౨ ॥ త ఇమే మన్దమతయః కలహాభిరతాః ఖలాః । తస్మాత్తం మామవజ్ఞాయ దుర్భాషాన్మానినోఽబ్రువన్ ॥ ౩౩ ॥ నోగ్రసేనః కిల విభుర్భోజవృష్ణ్యన్ధకేశ్వరః । శక్రాదయో లోకపాలా యస్యాదేశానువర్తినః ॥ ౩౪ ॥ సుధర్మాఽఽక్రమ్యతే యేన పారిజాతోఽమరాఙ్ఘ్రిపః । ఆనీయ భుజ్యతే సోఽసౌ న కిలాధ్యాసనార్హణః ॥ ౩౫ ॥ యస్య పాదయుగం సాక్షాచ్ఛ్రీరుపాస్తేఽఖిలేశ్వరీ । స నార్హతి కిల శ్రీశో నరదేవపరిచ్ఛదాన్ ॥ ౩౬ ॥ యస్యాఙ్ఘ్రిపఙ్కజరజోఽఖిలలోకపాలమౌళ్యుత్తమైర్ధృతముపాసితతీర్థతీర్థమ్ । బ్రహ్మా భవోఽహమపి యస్య కలాః కలాయాః శ్రీశ్చోద్వహేమ చిరమస్య నృపాసనం క్వ ॥ ౩౭ ॥ భుజ్యతే కురుభిర్దత్తం భూఖణ్డం వృష్ణిభిః కిల । ఉపానహః కిల వయం స్వయం తు కురవః శిరః ॥ ౩౮ ॥ అహో ఐశ్వర్యమత్తానాం మత్తానామివ మానినామ్ । అసమ్బద్ధా గిరో రూక్షాః కస్సహేతానుశాసితా ॥ ౩౯ ॥ అద్య నిష్కౌరవాం పృథ్వీం కరిష్యామీత్యమర్షితః । గృహీత్వా హలముత్తస్థౌ దహన్నివ జగత్త్రయమ్ ॥ ౪౦ ॥ లాఙ్గలాగ్రేణ నగరముద్విదార్య గజాహ్వయమ్ । విచకర్ష స గఙ్గాయాం ప్రహరిష్యన్నమర్షితః ॥ ౪౧ ॥ జలయానమివాఘూర్ణం గఙ్గాయాం నగరం పతత్ । ఆకృష్యమాణమాలోక్య కౌ

లానాం బ్రహ్మాదీనా,మీశ్వరీ-శ్రీర్లక్ష్మీః- సాక్షా,ద్యస్య-పాదయుగ్మ - ముపాస్తే , సోఽసౌ-భగవాన్-శ్రియఃపతిః-నరదేవచిహ్నాని-నార్హతి కిల-శ్రీశ ఇతి పాఠే త్రిలోకేశః ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁యస్యేతి॥ అఖిలై-ర్లోకపాలైః-కర్తృభిః,మౌళ్యుత్తమైః ఉత్తమాఙ్గైశ్శిరోభి ర్యస్యా-ఙ్ఘ్రిరజో-ధృతం-కథమ్భూత-ముపాసితతీర్థతీర్థం - ఉపాసితాని,తీర్థాని గఙ్గాదీని-యై-ర్యోగిభిః- తేషామపి తీర్థం పావనం-యద్వా-ఉపాసితగురూణాం , సతామపి - పావనం-ఉపాసితానాం-గఙ్గాదితీర్థానామపి - పావనం వా। యస్య చ-కలాయాః కలాః అంశాంశభూతాః-అహ - మన న్తః-శ్రీః లక్ష్మీః, ఉద్వహేమ బిభృమః-అఙ్ఘ్రిరజ ఇత్యనుషజ్యఅస్యై వంభూతస్య-నృపాసనం-క్వ-కరతాత దధికార ఇతి కాకుః ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁భుజ్యత ఇతి॥ భుజ్యతే కిల ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁అహో ఇతి॥ మత్తానాం మద్యాదినా మత్తానాం - మానినాం స్వైరిణామివ - షాం-ఐశ్వర్యేణ మత్తానా-మసంబద్ధాః రూక్షాః పరుషాశ్చ-గిరః-కో వా-అనుశాసితా-దణ్డయితుం సమర్థశ్చేత్-సహేత ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁అతో-ఽద్య-భూమిం-నిష్కౌరవాం- కరిష్యామీ-త్యభిసన్ధాయేతి శేషః అతిక్రుద్ధో జగత్త్రయం-దహన్నివ-హలం-గృహీత్వో-దతిష్ఠత్ ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁లాఙ్గలాగ్రేణేతి॥ స రామః-గజాహ్వయం - నగర - ముద్విదార్య దక్షిణతః ప్రాకారమూలే నిఖాతేనోత్పాట్య-గఙ్గాయాం- ప్రహరిష్యన్ పాతయితుమిత్యర్థః-విచకర్ష ఆకృష్టవాన్ యతోఽమర్షితః ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁జలయానమివేతి॥ ఆకృష్యమాణ-మతఏవ , జలయానం ప్లవమివా ఘూర్ణం భ్రమ- ద్గఙ్గాయాం-పతచ్చ-నగర-మాలోక్య-జాత - స్సంభ్రమస్సవ్యగ్రభ్రమః కమ్పో-యేషాం - తే జిజీవిషవః జీవితుమిచ్ఛవః-కుటుమ్బైస్సహితాః- తమేవ రామమేవ - శరణం-ప్రాపుః - సలక్ష్మణం లక్ష్మణయా సహితం-సామ్బం-పురస్కృత్యాపు

రతో నిధాయ-బద్ధాఞ్జలయః-ప్రోచుశ్చ * ॥ ౪౨ ॥ ౪౩ ॥ * ఉక్తిమేవాహ॥ రామరామేతి॥ కుబుద్ధీనాం-నోఽస్మాకం- అపరాధమితి శేషః * ॥ ౪౪ ॥ * స్థితీతి॥ అప్యయః ప్రళయః- తేషాం-త్వ-మేకఏవ- హేతుః ఆధారతయేతిభావః-కస్తర్హి మమ హేతుస్తత్రాహుః॥ నిజాశ్రయ ఇతి॥ నిజఆత్మా-ఆధారో - యస్యసః- హే ఈశ క్రీడతః-తేతవ-క్రీడనకాన్ క్రీడోపకరణభూతాన్ - వదన్తి-త్వద్యాథాత్మ్యవిదః * ॥ ౪౫॥ * త్వమేకో హేతురిత్యేతదేవ ప్రపఞ్చయతి॥ త్వమితి॥ హే అనన్త-మూర్ధ్నీత్యస్యసహస్రేత్యాదిః-సహస్రమూర్ధా - త్వ-మేకఏవ, దం కృత్స్నం-భూమణ్డలం-మూర్ధ్ని - లీలయైవ, బిభర్షి - అన్తేప్రళయే-స్వాత్మని-రుద్ధం లీనం-విశ్వం, యస్య-సః, అతఏవా - వశిష్యమాణో, ఽతఏవచా-ద్వితీయః సమాభ్యధికరహిత- శ్శేషశయిష్యసే-పరమాత్మదృష్ట్యేదముక్తమ్ * ॥ ౪౬ ॥ * కోప ఇతి। హే క్షితిపాలనతత్పర- హే భగవన్ హే బల- సత్త్వం శుద్ధసత్త్వమయం-శరీరం-బిభ్రతః-తవ, కోపః- కేవలం శిక్షార్థమేవ, నతు ద్వేషా-న్నాపిమత్సరాచ్చ, ద్వేషః అప్రీతిః-మత్సరః కౌటిల్యమ్ * ॥ ౪౭ ॥ * శరణ్యత్వోపయుక్తగుణైస్సంబోధయన్తశ్శరణం వ్రజన్తి ॥ సర్వభూతాత్మన్నిత్యనేన సార్వజ్ఞం-సర్వశక్తిధరేత్యనేన స్వశక్తిత్వం. అవ్యయేత్యనేన రాగద్వేషాదివికారరాహిత్యం- అతఏవ-సర్వసుహృత్త్వం , విశ్వకర్మన్నిత్యనేన పరత్వం చోక్తం భవతి॥ క్రియత ఇతికర్మ-కార్యం-విశ్వం, యస్య-కార్యం తథాభూతేత్యర్థః - సర్వమిదం పరమాత్మదృష్ట్యోక్తమ్ * ॥ ౪౮ ॥ * ఏవమితి॥ సంవిగ్నైర్భీతైః - అతఏవ-కమ్పమానైః - అతఏవచ-ప్రపన్నైః-ప్రసాదితః - ప్రసన్నశ్చ-అసౌ-హలాయుధః-భయం-

---

రవాజాతసంభ్రమాః ॥ ౪౨ ॥ తమేవ శరణం జగ్ముస్సకుటుమ్బా జిజీవిషవః *। సలక్ష్మణం పురస్కృత్య సామ్బం ప్రాఞ్జలయోఽబ్రువన్ ॥ ౪౩ ॥ రామరామాఖిలాధార ప్రభావం న విదామ తే। మూఢానాం నః కుబుద్ధీనాం క్షన్తుమర్హస్యధీశ్వర॥ ౪౪ ॥ స్థిత్యుత్పత్త్యప్యయానాం త్వమేకో హేతుర్నిజాశ్రయః। లోకాన్క్రీడనకానీశ క్రీడతస్తే వదన్తి హి॥ ౪౫ ॥ త్వమేవ మూర్ధ్నీదమనన్త లీలయా భూమణ్డలం * బిభర్షి సహస్రమూర్ధన్। అన్తే చ యస్స్వాత్మనిరుద్ధవిశ్వశ్శేషేఽద్వితీయః పరిశిష్యమాణః॥ ౪౬ ॥ కోపస్తే బలశిక్షార్థం న ద్వేషాన్న చ మత్సరాత్। బిభ్రతో భగవన్ సత్త్వం క్షితిపాలనతత్పర॥ ౪౭ ॥ నమస్తే సర్వభూతాత్మన్సర్వశక్తిధరావ్యయ। విశ్వకర్మన్నమస్తేఽస్తు త్వాం వయం శరణం గతాః॥ ౪౮ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవం ప్రపన్నైస్సంవిగ్నైర్వేపమానైర్హలాయుధః। ప్రసాదితస్సంప్రసన్నో మా భైష్టేత్యభయం దదౌ ॥ ౪౯ ॥ దుర్యోధనః పారిబర్హం కుఞ్జరాన్షష్టిహాయనాన్। దదౌ * ద్వాదశసాహస్రం నియుతాని తురఙ్గమాన్ ॥ ౫౦ ॥ రథానాం షట్సహస్రాణి రౌక్మాణాం సూర్యవర్చసామ్। దాసీనాం నిష్కకణ్ఠీనాం సహస్రం * దుహితృవత్సలః ॥ ౫౧ ॥ ప్రతిగృహ్య తు తత్సర్వం భగవాన్ సాత్వతర్షభః। ససుతస్సస్నుషః ప్రాగాత్సుహృద్భిరభినన్దితః ॥ ౫౨ ॥ తతః ప్రవిష్టస్స్వపురీం హలాయుధస్సమేత్య బన్ధూనసురక్తచేతసః। శశంస సర్వం యదుపుఙ్గవానాం * మధ్యే సభాయాం కురుషు స్వచేష్టితమ్॥ ౫౩ ॥ అద్యాపి చ పురం హ్యేతత్సూచయద్రామవిక్రమమ్। సమున్నతం దక్షిణతో గఙ్గాయామనుదృశ్యతే॥ ౫౪ ॥ ********
******** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, అష్టషష్టితమోఽధ్యాయః. ********

మాకార్షీత్యే-వమభయం-దదౌ * ॥ ౪౯ ॥ * దుర్యోధన ఇతి॥ పారిబర్హముపాయనం-దదౌ, ఇతిసంబన్ధః-తదేవ ప్రపఞ్చయతి ద్వితీయాన్తైః - షష్టిః హాయనాః వత్సరాః-యేషాం, తాన్, ద్విశతం చ సాహస్రం చ తయోస్సమాహారస్త, త్తావతో-గజాన్-దదౌ॥ ద్వాదశసహస్రమితి పాఠాన్తరే తు-స్పష్టోఽర్థః, తురఙ్గమాంశ్చ, ద్వాదశ-నియుతాని * ॥ ౫౦ ॥ * రౌక్మాణాం స్వర్ణాలఙ్కృతానాం - సూర్యస్యేవ వర్చో యేషాం- తేషాం-రథానాం -పతాకాఖ్యభూషణం , కణ్ఠే, యాసాం-తాసాం, దాసీనాం, సహస్రం, దదౌ ॥ తత్ర హేతుః ॥ దుహితృవత్సల ఇతి ॥ * ౫౧ ॥ * ప్రతిగృహ్యేతి॥ తత్సర్వ, ముపాయనం-ప్రతిగృహ్య, సాత్వతర్షభో రామః ససుతేన స్నుషయా చ సహితః-సుహృద్భిః కౌరవైః, అభినన్దితో-యయౌ * ॥ ౫౨ ॥ * తత ఇతి ॥ స్వపురీం ద్వారకాం , అనురక్తం చేతో యేషాం, తాన్-బన్ధూన్, యదూ-న్సమేత్య - యదుపుఙ్గవానాం-మధ్యే, సభాయాం సభాయాః మధ్యే, య, త్కురుషు-స్వచేష్టితం, తత్సర్వం , శశంస కథయామాస * ॥ ౫౩ ॥ * యద్ధలేన గఙ్గాయాం పురపాతేనం తదస మ్భావితం మన్వానం రాజానం ప్రత్యాహ మునిః ॥ అద్యాపీతి ॥ హే యుష్మాకం-పురం హాస్తినం - మద్యాపి రామవిక్రమం-సూచయ, ద్వర్తతే, తత్ర లిఙ్గమాహ॥ సమున్నతమితి॥ గఙ్గాయాం, దక్షిణతః సమున్నతం స, ద్దృశ్యతే నను * ॥ ౫౪ ॥ * ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే అష్టషష్టితమోఽధ్యాయః ****************

---

౫౦ ॥ శ్లో * పా ॥ ద్విశతసాహస్రమ్

అసై కో భగవానష్టాధికషోడశసహస్రపత్నీభిస్సహ కథం రమత ఇతి దిదృక్షయాఽఽగతాయ నారదాయ ప్రదర్శితం భగవతశ్చేష్టితమనువర్ణయతి॥ నరకమిత్యాదినా ॥ ఏకేన కృష్ణేన-సహ-కర్త్రా వా బహ్వీనాం-యోషితాం-వివాహం-చ-శ్రుత్వా, నారద-స్తం కృష్ణం-దిదృక్షురాసీదితి శేషః-అత్రోద్వాహశబ్దేన తత్పూర్వకక్రీడాచ వివక్షితా ॥ ౧ ॥ దిదృక్షామేవాభినయతి॥ చిత్రమితి॥ ఏతచ్చిత్రం బత అతిచిత్రమిత్యర్థః - కిం తత్-యత్, దేకేన - వపుషా విగ్రహేణ-యుగపదేవ-పృథగ్గృహేషు బహుషు గృహేషు - యోషిత్సమానసఙ్ఖ్యాకగృహేష్విత్యర్థః - ద్వ్యష్టసాహస్రం షోడశసహస్రసఙ్ఖ్యాకాః-స్త్రియః స్త్రీః - ఏక-ఉదవహమ్, ఇత్యేతత్ ॥ ౨ ॥ ఇతీతి॥ ఇత్యేవం ద్రష్టుముత్సుకో-దేవర్షిర్నారదః-ద్వారకాం-యయౌ, నాన్ధ్రత్రయేణ తాం వర్ణయతి॥ పుష్పితేతి॥ పుష్పితేషూపవనేష్వారామేషూద్యానవనేషు చ-ద్విజానాం పక్షిణాం, అళీనాం చ - కులైర్నాదితామ్ ॥ ౩ ॥ ఉత్ఫుల్లైరిన్దీవరాదిభిః స్ఫురితేషు వ్యాప్తేషు సరస్సు-హంసైః-సారసైశ్చ కూజితాం నాదితామ్ ॥ ౪ ॥ నవభిః ప్రాసాదానాం, లక్షైర్జుష్టాం యుక్తామిత్యర్థః-కథమ్భూతైః స్ఫటికమయై రజతమయైశ్చ, మహామరకతస్యేన్ద్రనీలస్య శ్రేష్ఠస్వర్ణస్య-రత్నానాం చ పరిచ్ఛదా - స్తన్మయాః పరిచ్ఛదాః ఉపకరణాని-యేషు-తైః, మహామరకతప్రఖ్యైరితి పాఠే, మహామరకతైః ప్రఖ్యాస్తి ప్రకాశన్త ఇతి తథా-తైః, స్వర్ణరత్నమయాః-పరికరా-యేషు తైః ॥ ౫ ॥ విభక్తేతి॥ విభక్తైః-

శ్రీకృష్ణం ప్రతి నారదాగమనకథా.

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ నరకం నిహతం శ్రుత్వా తథోద్వాహం చ యోషితామ్ । కృష్ణేనైకేన బహ్వీనాం తద్దిదృక్షుస్స్మ నారదః ॥ ౧ ॥ చిత్రం బతైతదేకేన వపుషా యుగపత్పృథక్ । గృహేషు ద్వ్యష్టసాహస్రం స్త్రియ ఏక ఉదావహత్ ॥ ఇత్యుత్సుకో ద్వారవతీం దేవర్షిర్ద్రష్టుమాగమత్ । పుష్పితోపవనారామద్విజాళికులనాదితామ్ ॥ ౩ ॥ ఉత్ఫుల్లేన్దీవరామ్భోజకహ్లారకుముదోత్పలైః । స్ఫురితేషు సరస్సూచ్చైః కూజితాం హంససారసైః ॥ ౪ ॥ ప్రాసాదలక్షైర్నవభిర్జుష్టాం స్ఫాటికరాజతైః । మహామరకతప్రఖ్యైస్స్వర్ణరత్నపరిచ్ఛదైః ॥ ౫ ॥ విభక్తరథ్యాపథచత్వరాపణైశ్శాలాసభాభీ రుచిరాం సురాలయైః । సంసిక్తమార్గాఙ్గణవీథిదేహళీం పతత్పతాకాధ్వజవారితాతపామ్ ॥ ౬ ॥ తస్యామన్తఃపురం శ్రీమదర్చితం సర్వధిష్ణ్యపైః । హరేస్స్వకౌశలం యత్ర త్వష్ట్రా కార్త్స్న్యేన దర్శితమ్ ॥ ౭ ॥ తత్ర షోడశభిస్సద్మసహస్రైస్సమలఙ్కృతమ్ । వివేశైకతమం శౌరేః పత్నీనాం భవనం మహత్ ॥ ౮ ॥ విష్టబ్ధం విద్రుమస్తమ్భైర్వైదూర్యఫలకోత్తమైః । ఇన్ద్రనీలమయైః కుడ్యైర్జగత్యా చాహతత్విషా ॥ వితానైర్నిర్మితైస్త్వష్ట్రా ముక్తాదామవిలమ్బిభిః । దాన్తైరాసనపర్యఙ్కైర్మణ్యుత్తమపరిష్కృతైః ॥ ౧౦ ॥ దాసీభిర్నిష్కకణ్ఠీభిస్సువాసోభిరలఙ్కృతమ్ । పుమ్భిస్సకఞ్చుకోష్ణీషైస్సువస్త్రమణికుణ్డలైః ॥ ౧౧ ॥ రత్నప్రదీపనికరద్యుతిభిర్నిరస్తధ్వాన్తం విచిత్రవలభీషు శిఖణ్డినోఽఙ్గ । నృత్యన్తి యత్ర విహితాగరుధూపమక్షైర్నిర్యాన్తమీ

రథ్యాపథాదిభిః-శాలాదిభి-స్సభాభిస్సురాణాం దేవతాప్రతిమానాం - ఆలయైశ్చ- రుచిరాం శోభమానాం-రథ్యాః రథాః-రాజవీథయః-సంసిక్తాః - మార్గాదయో-యస్యాం - తాం, పతన్తీభిశ్చలన్తీభిః-పతాకాదిభిః-ధ్వజైశ్చ-వారిత ఆతపో యస్యాం తామ్ ॥ ౬ ॥ తస్యామితి॥ తస్యాం ద్వారకాయాం అన్తఃపురం-తత్రాపి, శౌరే- రేకతమం-భవనం గృహం-వివేశేతి సమ్బన్ధః॥ అన్తఃపురం విశినష్టి॥ శ్రీమ-దైశ్వర్యభోగోపకరణాదిసమృద్ధిమత్-సర్వైః-ధిష్ణ్యపైః లోకాధిపతిభిః-అర్చితం బహుమతం, కిం బహునా-యత్ర యస్మిన్నన్తఃపురే హరేః హరయే-త్వష్ట్రా, స్వకౌశలం స్వశిల్పనైపుణ్యం, కార్త్స్న్యేన-ప్రదర్శితమ్॥ కిం చ షోడశభిః శౌరేః పత్నీనాం-గృహసహస్రైస్సమలఙ్కృతమ్ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ పురం భవనం చైవ విశినష్టి॥ విష్టబ్ధమితి చతుర్భిః ॥ విద్రుమస్తమ్భైః వైదూర్యమయాని - ఫలకోత్తమాని-స్తమ్భాశ్రయాణి ఛాదనాని - తైశ్చ-విష్టబ్ధం ప్రతిబద్ధం-ఇన్ద్రనీలమయైః-జాలైః గవాక్షైః, మరకతమయై-రుత్తమైశ్చ-స్తమ్భైః, విష్టబ్ధం త్వష్ట్రా విశ్వకర్మణా- నిర్మితైః-ముక్తాదామాని విలమ్బ్యయన్తీతి తథా, తైః వితానైః ఉల్లోచైః- దాన్తైః నిర్మలైః మణిశ్రేష్ఠాలఙ్కృతైశ్చ- ఆసనైః పర్యఙ్కైశ్చ - ఉపలక్షితమితి శేషః అలఙ్కృతమిత్యుపవిష్టాత్సమ్బన్ధో వా ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ శోభనాని వాసాంసి-యాభి, స్తాభిర్దాసీభిః-శోభనాని కఞ్చుకాదీని యేషాం తైః-పుమ్భిశ్చ, అలఙ్కృతమ్ ॥ ౧౧ ॥ రత్నప్రదీపానాం-యే-నికరాస్సమూహా-స్తేషాం-ద్యుతిభిః-నిరస్తం-తమో-యస్మిన్-తత్ కిఞ్చ, యత్రాన్తఃపురే-భవనే, వలభీషు స్తమ్భాగ్రప్రసారితవక్రదారువిశేషేషు - శిఖణ్డినో మయూరాః - గవాక్షమా

నైః-శ్ఛిద్ర్యాన్తం - కృతఅగరుధూపం-వీక్ష్య - ఘనో నీలామ్బుదోఽయమితి-బుద్ధి-ర్యేషాం,తథాభూతాః,అతఏవ , ఉన్నదన్తః ఉచ్చైర్నదన్తః-నృత్యన్తి-తథాభూతంచ ॥ ౧౨ ॥ తస్మిన్నితి॥తస్మిన్నేవభవనే-గృహిణ్యాభార్యయాఽరుక్మిణ్యేతిభావః-సమంసహితమిత్యర్థః - సాత్వతపతిం శ్రీకృష్ణం,విప్రో నారదో-దదర్శ - కథమ్భూతయా , అనుసవంసర్వకాలం-ఆత్మనా-సమానాని,గుణరూపవయాంసి,సువేషః అలఙ్కారశ్చ - యస్యా - తేన-దాసీనాం,సహస్రేణ-యుతయా-రుక్మమయో-దణ్డో యస్య-తేన,చామరవ్యజనేన-వీజయన్త్యాచ॥౧౩॥తమితి॥తందృష్టవన్తం,నారదం - సమ్యక్-నిరీక్ష్య-భగవాన్-శ్రియోరుక్మిణ్యాః,పర్యఙ్కా-దాసనా-దుత్థితః తదిష్టదైవతభూతః కిమిత్యుత్థిత ఇత్యతో విశినష్టి॥సకలధర్మభృతాంవరిష్ఠః-ధర్మాత్మభిఃమహాత్మస్వేవఽవస్థితవ్యమితిప్రదర్శనార్థమితిభావః , అతఏవ-కిరీటాలఙ్కృతేన-శిరసా,తస్య , పాదయుగళం- ప్రణమ్య,అఞ్జలినాసహితః,స్వకీయే,అసనే- అపీవిశదుపవేశయామాస ॥ ౧౪ ॥ తస్యేతి॥సభగవాన్,జగతాంసాధుజనానాం-గురుతరోఽపిపరమగురురపి-హియత-స్సతాం-పతిరపి-తస్య నారదస్య - చరణౌ-అవనిజ్యప్రక్షాళ్య - తదపః అవనేజనజలాని-మూర్ధ్ని - బిభ్రత్-బిభ్రాణః , ఆసేతి శేషః దధారేత్యర్థః-అబిభ్రదితివాచ్ఛేదః , అబిభ్రత్ అబిభరత్-దధారేత్యర్థః-యుక్తంచైతదిత్యాహ ॥ బ్రహ్మణ్యేతి ॥ బ్రహ్మణిబ్రాహ్మణకులే సాధవోబ్రహ్మణ్యా-స్తేషాం,దేవఇతి,య , ద్గుణనామఅన్వర్థంనామ-తస్యైవ-యతో భగవతఏవాసాధారణమిత్యర్థః , అతః,యుక్తం , బ్రహ్మణ్యదేవత్వాద్విప్రాఙ్ఘ్రిజలధారణమిత్యేతదుచితమేవేత్యర్థః , అన్యథాతునఘటతఇత్యభిప్రాయస్విశినష్టి - యచ్చరణశౌచం యస్య భగవతః,చరణసమ్బన్ధా-చ్ఛౌచంపవిత్రతా,యస్య-

త్యఘనబుద్ధయఉన్నదన్తః ॥ ౧౨ ॥ తస్మిన్సమానగుణరూపవయస్సువేషదాసీసహస్రయుతయాఽనుసవంగృహిణ్యా । విప్రోదదర్శచమరవ్యజనేనరుక్మదణ్డేనసాత్వతపతింపరివీజయన్త్యా ॥ ౧౩ ॥ తంసంనిరీక్ష్యభగవాన్సహసోత్థితశ్శ్రీపర్యఙ్కతస్సకలధర్మభృతాంవరిష్ఠః । ఆనమ్యపాదయుగళంశిరసాకిరీటజుష్టేనసాఞ్జలిరవీవిశదాసనేస్వే॥ ౧౪ ॥తస్యావనిజ్యచరణౌతదపస్స్వమూర్ధ్నాబిభ్రజ్జగద్గురుతరోఽపిసతాంపతిర్హి । బ్రహ్మణ్యదేవఇతియద్గుణనామయుక్తంతస్యైవయచ్చరణశౌచమశేషతీర్థమ్॥ ౧౫ ॥సంపూజ్యదేవఋషివర్యమృషిఃపురాణో నారాయణోనరసఖోవిధినోదితేన । వాణ్యాఽభిభాష్యమితయాఽమృతజుష్టయాచప్రాహప్రభోభగవతేకరవామతేకిమ్॥ ౧౬ ॥ నారదఉవాచ ॥ నైవాద్భుతంత్వయివిభోఽఖిలలోకనాథమైత్రీజనేషుసకలేషుదమఃఖలానామ్ । నిశ్శ్రేయసాయజగతస్స్థితిరక్షణాభ్యాంస్వైరావతారఉరుగాయవిదామసుష్ఠు॥ ౧౭ ॥ దృష్టంతవాఙ్ఘ్రియుగళంజనతాపవర్గంబ్రహ్మాదిభిర్హృదివిచిన్త్యమగాధబోధమ్ । సంసారకూపపతితోత్తరణావలమ్బంధ్యాయంశ్చరామ్యనుగృహాణయథాస్మృతిస్స్యాత్॥౧౮॥తతోఽన్యదవిశద్గేహంకృష్ణపత్న్యాస్సనారదః । యోగే

తథాభూతం - అశేషంగఙ్గాదితీర్థం ,తస్యైవంవిధస్యో - క్తాదేవహేతో - స్తదుచితమిత్యర్థః ॥ ౧౫ ॥ సంపూజ్యేతి॥ నరకస్యసఖా నారాయణః,పురాణః - ఋషిరప్యు - క్తాదేవహేతోః,దేవఋషివర్యం నారదం,శాస్త్రోక్తేనవిధినా - సంపూజ్య - అమృతేనజుష్టయా అమృతవర్షిణ్యేత్యర్థః - మితయాచ వాణ్యా - అభిభాష్యసంబోధ్య - ప్రాహ ॥ ఉక్తిమేవాహ ॥ ప్రభోభగవతేకరవామకిన్తే - హేప్రభో - భగవతే - తుభ్యం - కిఙ్కరవామకిఙ్కరావయమిత్యర్థః - కిమిష్టంకరవామేతి వా-కిఞ్చిదిష్టమస్తి-తత్కరవామేతివా ॥ ౧౬ ॥ ఇత్థముక్తః-ప్రాహనారదః ॥ నైవేతిద్వాభ్యాం-తావదాత్మార్హణమనర్హణంమన్యమానస్తత్సంభావయన్నాహ ॥ నైవేతి ॥ సర్వేషుజనేషువిషయభూతేషు -మైత్రీత్యేత-ల్లోకనాథ-త్వయి - నైవచిత్రం-సర్వమిత్రత్వాదేవమర్హణం - నతుగౌరవాదితిభావః - కథంతర్హికంసాదిష్వమైత్రీతత్రాహ-దమఇత్యాది - ఖలానాం-దమశ్చ - నైవాద్భుతమితిభావః-కుతః - హియస్మాత్-ఉరుగాయ - జగతః-స్థితిః ధారణం,రక్షణంపాలనం-తాభ్యాం - చతుర్థ్యన్తమిదం , నిశ్శ్రేయసాయమోక్షప్రదానాయచ - తాభ్యాం సహమోక్షప్రదానాయేతివా-స్వైరావతారస్స్వేచ్ఛావతార-ఇతి-వయం,సుష్ఠుసమ్యగ్విద్మః,అతఃఖలదమస్సాధుసమ్మాననంచయుక్తమితిభావః ॥ ౧౭ ॥ యదుక్తంప్రభోభగవతేకరవామకింతఇతితత్రాహ॥ దృష్టమితి ॥ తావ-త్తవాఙ్ఘ్రియుగళం-దృష్టం-మయేతి శేషః-కథంభూతం-జనతాయాః-ప్రపన్నజనసమూహస్య,అపవర్గం అపవర్గసాధనం,ఫలభూతంవా,కించా-తిదుర్లభతయా-బ్రహ్మాదిభి-ర్యోగీశ్వరైరపి-హృది-విచిన్త్యః అగాధః-బోధోవిజ్ఞానం,యస్మా- త్తథాభూతం - సంసారకూపే - పతితానాం-ఉత్తారణాయ-అవలమ్బమాశ్రయం-ఏవంభూతం-దృష్ట్వా-కృతార్థోఽస్మీతిభావః-అత-స్తదేవ-ధ్యాయన్ - చరామి , కిన్తు-తద్విషయా,స్మృతిర్యథా-స్యాత్తథా-అనుగృహాణ ॥ ౧౮ ॥ తత ఇతి ॥ సః నారదః-అన్యత్కృష్ణపత్న్యాః,గృహ - మావిశత్-కింకర్తుమి

చ్ఛయా-అఙ్గ హే రాజన్-యోగేశ్వరేశ్వరస్య-భగవతో - యోగమాయామాశ్చర్యశక్తిం-వేత్తుమిచ్ఛయా ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ దీవ్యన్తమితి ॥ తత్రాపి గృహే-ప్రియయోద్ధవేన చ సహ-అక్షైః దేవనార్థైః-దీవ్యన్తం క్రీడన్తం-దదర్శేతి శేషః ॥ అసౌ నారదః-ప్రత్యుత్థానాదిభిః, ఉత్కృష్టయా, భక్త్యా, తత్పూర్వకం, పూజితః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ అవిదుషా అజానతేవ, భగవతా, పృష్టశ్చ ప్రశ్నమేవాహ ॥ కదేత్యాదినా కుర్విత్యన్తేన-ఇతిశబ్దః కుర్విత్యనన్తరం యోజ్యః - ఇతి పృష్టశ్చేత్యన్వయః ॥ ఆయత ఇతిచ్ఛేదః-అపూర్ణైః ఆగన్తుకపూర్తిరహితైః, స్వత ఏవ పరిపూర్ణైః-అవాప్తసమస్తకామైరితి యావత్ - తైరపి అస్మదాదిభిః, పూర్ణానాం యుష్మాకం-కిం క్రియతే. నిరపేక్షత్వాత్కిమపి న క్రియత ఏవేతి భావః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ యద్యప్యేవ- మథాపి-హే బ్రహ్మన్-బ్రూహి-మహ్యం, తజ్జన్మ-శోభనం-కురు - సఫలం కుర్విత్యర్థః ॥ భాగవతకైఙ్కర్యమకుర్వతః శరీరమశుభమితి భావః ॥ సత్వితి ॥ స తు నారదో, విస్మితః, తూష్ణీం-ముత్థాయ, అన్యదపి గృహం, మాజగామ ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ తత్రాపి గృహే, గోవిన్దం-మాచష్ట దదర్శ, కథం భూతం లాలయన్తం ఉపచ్ఛన్దయన్తమ్ ॥ తత ఇతి ॥ మజ్జనాయ స్నానాయ-కృతః-ఉద్యమో యత్నో - యేన తథాభూతమ్ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ జుహ్వన్తమిత్యాది ద్వితీయాన్తానాం క్వచిదిత్యాదిః, దదర్శేత్యన్తః, వితానాగ్నీన్ యజ్ఞియాన్ ఆహవనీయాద్యగ్నీన్, పఞ్చభిర్మఖైః మహాయజ్ఞైః-అవశేషితం పరివేషణావశేషితమ్ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ క్వచిద్బ్రహ్మ స్వాత్మానం- జపన్తం అవలోకయన్తమిత్యర్థః, బ్రహ్మ ప్రణవం వా, యద్వా, బ్రహ్మ వేదం-జపన్తం "వేదమేవ జపేన్నిత్య"మితి శాస్త్రాత్ - క్వచిద్వాగ్యతం మౌనీభూ

శ్వరేశ్వరస్యాఙ్గ యోగమాయావివిత్సయా ॥ ౧౯ ॥ దీవ్యన్తమక్షైస్తత్రాపి ప్రియయా చోద్ధవేన చ । పూజితః పరయా భక్త్యా ప్రత్యుత్థానాసనాదిభిః ॥ ౨౦ ॥ పృష్టశ్చావిదుషేవాసౌ కదాఽఽయాతో భవానితి । క్రియతే కిన్ను పూర్ణానామపూర్ణైరస్మదాదిభిః ॥ ౨౧ ॥ అథాపి బ్రూహి నో బ్రహ్మన్ జన్మైతచ్ఛోభనం కురు । స తు విస్మిత ఉత్థాయ తూష్ణీమన్యదగాద్గృహమ్ ॥ ౨౨ ॥ తత్రాప్యచష్ట గోవిన్దం లాలయన్తం శిశూన్ సుతాన్ । తతోఽన్యస్మిన్ గృహేఽపశ్యన్మజ్జనాయ కృతోద్యమమ్ ॥ ౨౩ ॥ జుహ్వన్తం చ వితానాగ్నీన్ యజన్తం పఞ్చభిర్మఖైః । భోజయన్తం ద్విజాన్ క్వాపి భుఞ్జానమవశేషితమ్ ॥ ౨౪ ॥ క్వాపి సన్ధ్యాముపాసీనం జపన్తం బ్రహ్మ వాగ్యతమ్ । ఏకస్మిన్నసిచర్మాభ్యాం చరన్తమసివర్త్మసు ॥ ౨౫ ॥ అశ్వైరథైర్గజైః క్వాపి విచరన్తం గదాగ్రజమ్ । క్వచిచ్ఛయానం పర్యఙ్కే స్తూయమానం చ వన్దిభిః ॥ ౨౬ ॥ మన్త్రయన్తం చ కస్మింశ్చిన్మన్త్రిభిశ్చోద్ధవాదిభిః । జలక్రీడారతం క్వాపి వారముఖ్యాబలావృతమ్ ॥ కుత్రచిద్ద్విజముఖ్యేభ్యో దదతం గాః స్వలఙ్కృతాః । ఇతిహాసపురాణాని శృణ్వన్తం మఙ్గలాని చ ॥ ౨౮ ॥ హసన్తం హాస్యకథయా కదాచిత్ప్రియయా గృహే । క్వాపి ధర్మం సేవమానమర్థకామౌ చ కుత్రచిత్ ॥ ౨౯ ॥ ధ్యాయన్తమేకమాత్మానం పురుషం ప్రకృతేః పరమ్ । శుశ్రూషన్తం గురూన్ క్వాపి కామైర్భోగైః సపర్యయా ॥ ౩౦ ॥ కుర్వన్తం విగ్రహం కైశ్చిత్సన్ధిం చాన్యత్ర కేశవమ్ । కుత్రాపి సహ రామేణ చిన్తయన్తం సతాం శివమ్ ॥ ౩౧ ॥ పుత్రాణాం దుహితౄణాం చ కాలే విధ్యుపయాపనమ్ । దారైర్వరైస్తత్సదృశైః కల్పయన్తం విభూతిభిః ॥ ౩౨ ॥ ప్రస్థాపనోపనయనైరపత్యానాం మహోత్సవాన్ । వీక్ష్య యోగేశ్వరేశస్య యేషాం లోకా విసిస్మిరే ॥ ౩౩ ॥ యజన్తం

తం, ఏకస్మిన్ క్వచిత్, అసిచర్మభ్యాం ఖడ్గఖేటాభ్యాం సహ, అసివర్త్మసు ఖడ్గభ్రమణగతిషు, చరన్తం, గదాగ్రజం కృష్ణం క్వచిచ్ఛయానమితి ॥ వన్దిభిః స్తుతిపాఠకైః స్తూయమానం చ ❁ ॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥ ❁ క్వచి- దుద్ధవాదిభిః మన్త్రయన్తం, వారముఖ్యాభిర్వేశ్యాఙ్గనాశ్రేష్ఠాభిః అబలాభిః స్త్రీభిః, పరివృతమ్ ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ సుష్ఠ్వలఙ్కృతాః, గాః ధేనూః, దదతం ప్రయచ్ఛన్తం, మఙ్గలాని మఙ్గలాని శృణ్వన్తమ్ ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ కదాచిత్క్వచిద్గృహే-ప్రియయా సహ హాస్యకథయా, హసన్తమ్ ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ ప్రకృతేః భూమిరాపోఽనలో వాయుః, ఇత్యాదిశ్లోకద్వయోక్తప్రకృతిద్వయాత్, పరం విలక్షణం, పరమపురుషభూతం, స్వాత్మానం, ధ్యాయన్తం, సపర్యయా పూజయా చ-గురూన్, శుశ్రూషన్తం పరిచరన్తమ్ ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ కైశ్చి-ద్విగ్రహం విరోధం, కుర్వన్తం, అన్యత్ర గృహే, సన్ధిం, కుర్వన్తం, కేశవం, సతాం సాధూనాం, శివం యోగక్షేమం చిన్తయన్తమ్ ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ పుత్రాణామితి ॥ కాలే తత్తత్సమయే - పుత్రాణాం, తత్సదృశైః, దారైః దుహితౄణాం తు, తత్సదృశైః, వరైశ్చ, విధినా శాస్త్రోక్తేన-ఉపయాపనం ప్రాపణం, వివాహమిత్యర్థః-తద్విభవైః, కల్పయన్తం ఘటయన్తమ్ ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ ప్రస్థాపనేతి ॥ ప్రస్థాపనం దుహితౄణాం జామాత్రాదీనాం స్వగృహాత్ తద్గృహం ప్రతినయనం, తద్గృహాత్ పునరానయనముపానయనం, తైః రపత్యానాం పుత్రాణాం దుహితౄణాం చ, మహోత్సవాన్ - కల్పయన్తం, తాన్ విశినష్టి ॥ యోగేశ్వరేశస్య-భగవతః-యేషాం అపత్యాదీనాం-మహోత్సవాన్, వీక్ష్య, లోకాః, సర్వే, విసిస్మిరే విస్మయం చక్రుః తథాభూతాన్, ఉత్సవాదీన్ కల్పయన్తమితి సంబన్ధః ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ స్వకలాన్ స్వాంశభూతాన్ - దేవానిన్ద్రాదీన్, ఊర్జితైర్బహుదక్షిణైః, క్రతుభిః-యజన్తం,

కూపాదినిర్మాణైః ధర్మం, పూర్తయన్తం, పూర్తం స్మార్తం ధర్మం కుర్వన్తమిత్యర్థః - పూర్తిశబ్దాత్ తత్కరోతీతి ణిజన్తాచ్ఛతా ॥ "సవిశేషణానాం వృత్తిర్న" ఇత్యాదినిషేధస్య విశేష్యవిషయత్వాదత్ర పూర్తస్య ధర్మం ప్రతి విశేషణత్వాత్, సాపేక్షస్యాపి నామధాతువృత్తిరవగన్తవ్యా ❀ ॥ ౩౪ ॥ ❀ సైన్ధవం సిన్ధుదేశోద్భవం - హయమశ్వ - మారుహ్య - మృగయాం - చరన్తం మేధ్యాన్యాగార్హాన్పశూ - న్విశసన్తం - క్వచి - ద్యదుభిః శ్రేష్ఠైః పరివృతమ్ ❀ ॥ ౩౫ ॥ ❀ ప్రకృతిష్వమాత్యాదిష్వ, న్తఃపురచరాదిషు - తత్తదభిప్రాయం బోద్ధుమిచ్ఛయా - అవ్యక్తం వేషాన్తరేణచ్ఛన్నం, లిఙ్గం స్వాసాధారణచిహ్నం యస్య - తం - చరన్తం, దదర్శ ❀ ॥ ౩౬ ॥ ❀ అథేతి ॥ మానుషీం - గతిం చేష్టాం తనుం వా - ఈయుషః ప్రాప్తవతః పరిగృహీతవత ఇతి యావత్, తస్య, భగవతః, యోగమాయోదయం ఆశ్చర్యశక్తివైభవ, మవలోక్య, ప్రహసన్నివ . ప్రాహ ॥ అచిన్త్యవివిధవిచిత్రశక్తావస్మిన్నైవ తచ్చిత్రమితీవశబ్దాభిప్రాయః ❀ ॥ ౩౭ ॥ ❀ ఉక్తిమేవాహ ॥ విదామ ఇతి ద్వాభ్యాం ॥ హే యోగేశ్వర, యోగినాం, దుర్దర్శామపి, తే తవ - యోగమాయా ఆశ్చర్యశక్తిం, భవత్పాదనిషేవాప్రభావేనా, త్మన్యాత్మని - మనసి, నిర్భాతాం నితరాం, భాతాం విదామః, జానీమః ❀ ॥ ౩౮ ॥ ❀ కస్తు - హే దేవ, మా, మనుజానీహి ఆజ్ఞాపయ - తవ, యశసా, వ్యాప్తాన్ - లోకాన్, భువనపావనీం తవ, లీలా, ముద్గాయన్, పరిత, శ్చరామి ❀ ॥ ౩౯ ॥ ❀ ఇత్థముక్తః ప్రాహ భగవాన్ ॥ బ్రహ్మన్నితి ॥ హే బ్రహ్మన్, వక్తోఽహం

స్వకలాన్దైవాన్కాఞ్చిత్కాన్ ఋతుభిరూర్జితైః । పూర్తయన్తం క్వచిద్ధర్మం కూపారామాలయాదిభిః ॥ ౩౪ ॥ చరన్తం మృగయాం క్వాపి హయమారుహ్య సైన్ధవమ్ । ఘ్నన్తం తత్ర పశూన్మేధ్యాన్పరీతం యదుపుఙ్గవైః ॥ ౩౫ ॥ అవ్యక్తలిఙ్గం ప్రకృతిష్వన్తఃపురచరాదిషు । క్వచిచ్చరన్తం యోగేశం తత్తద్భావబుభుత్సయా ॥ ౩౬ ॥ అథోవాచ హృషీకేశం నారదః ప్రహసన్నివ । యోగమాయోదయం వీక్ష్య మానుషీమీయుషో గతిమ్ ॥ ౩౭ ॥ నారద ఉవాచ ॥ విదామ యోగమాయాం తే దుర్దర్శా అపి మాయినామ్ । యోగేశ్వరాత్మన్నిర్భాతాం భవత్పాదనిషేవయా । ౩౮ ॥ అనుజానీహి మాం దేవ లోకాంస్తే యశసాఽఽప్లుతాన్ । పర్యటామి తవోద్గాయన్లీలా భువనపావనీః ॥ ౩౯ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ బ్రహ్మన్ధర్మస్య వక్తాఽహం కర్తా తదనుమోదితా । తం శిక్షయన్లోకమిమమాస్థితః పుత్ర మా ఖిదః ॥ ౪౦ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్యాచరన్తం సద్ధర్మాన్పావనాన్గృహమేధినామ్ । తమేవ సర్వగేహేషు సన్తమేకం దదర్శ హ ॥ ౪౧ ॥ కృష్ణస్యానన్తవీర్యస్య యోగమాయామహోదయమ్ । ముహుర్దృష్ట్వా ఋషిరభూద్విస్మితో జాతకౌతుకః ॥ ౪౨ ॥ ఇత్యర్థకామధర్మేషు కృష్ణేన శ్రద్ధితాత్మనా । సమ్యక్సభాజితః ప్రీతస్తమేవానుస్మరన్యయౌ ॥ ౪౩ ॥ ఏవం మనుష్యపదవీమనువర్తమానో నారాయణోఽఖిలభవాయ గృహీతశక్తిః । రేమేఽఙ్గ షోడశసహస్రవరాఙ్గనానాం సవ్రీడసౌహృదనిరీక్షణహాసజుష్టః ॥ ౪౪ ॥ యానీహ విశ్వవిలయోద్భవవృత్తిహేతుః కర్మాణ్యనన్యవిషయాణి హరిశ్చకార । యస్త్వఙ్గ గాయతి శృణోత్యనుమోదతే వా భక్తిర్భవేద్భ

పదేష్టా, తద్ధర్మోపదేశ తదనుష్ఠాన తదనుమోదనాదికం, శిక్షయన్ శిక్షయితుం, జనాన్ప్రతీతి శేషః, ఇమం లోకం మనుష్యదేహమాస్థితః పరిగృహీతవా - నస్మి, ప్రాకృతచేష్టామనువర్త ఇతి భావః అతో, హే పుత్ర, మా ఖిద్యస్వ యదీశ్వరోఽప్యధునా ప్రాకృతోఽభూదేవమివిధం మోహం సంప్రాప్నుహీత్యర్థః ❀ ॥ ౪౦ ॥ ❀ కదాచిదపి మోహసంభావనామపి నివర్తయితుం భగవతా ప్రదర్శితం సార్వాత్మ్యం దదర్శ విస్మితశ్చ బభూవ మునిరిత్యాహ ॥ ఇతీతి ద్వాభ్యాం ॥ గృహమేధినాం మాదిష్టాన్ విహితాన్ - ధర్మా - నేవ - మాచరన్తం - తమేవ పున - స్సర్వదేహేషు - ఏకరూపేణా - త్మతయా - సన్తం వర్తమానం - దదర్శ ❀ ॥ ౪౧ ॥ ❀ కృష్ణస్యేతి ॥ అనన్తవీర్యస్య అపరిచ్ఛిన్నకల్యాణగుణస్య, కృష్ణస్యా - శ్చర్యశక్తే, ర్మాహాత్మ్యం వైభవం ఉత్సుకస్సన్ - ముహుర్ముహుః దృష్ట్వా - ఋషిర్నారదో - విస్మితో - బభూవ ❀ ॥ ౪౨ ॥ ❀ ఇతీతి ॥ అర్థాదిషు, శ్రద్ధితః లోకశిక్షార్థం సఞ్జాతశ్రద్ధః - ఆత్మా మనో - యస్య, తేన - కృష్ణేన - సభాజితో బహుమతః, ప్రీతశ్చ, తం కృష్ణమేవా - నుస్మరన్ - యయౌ ❀ ॥ ౪౩ ॥ ❀ నారదాయ దర్శితం యోగమాయోదయం నిగమయతి ॥ ఏవమితి ॥ స్వయం నారాయణస్సన్ - అఖిలానాం, భవాయాభ్యుదయాయ గృహీతా ఉపాత్తా - శక్తిః దివ్యతను - ర్యేన, సః, మనుష్యచేష్టా, మనువర్తమానః, అఙ్గ హే రాజన్ - సవ్రీడం చ తత్సౌహృదం చ, తేన - నిరీక్షణం - హాసశ్చ - తాభ్యాం, జుష్టః ❀ ॥ ౪౪ ॥ ❀ ఉక్తవిధభగవచ్చేష్టితగానాదిఫలమాహ ॥ యానీతి ॥ విశ్వస్య - విలయః, ఉద్భవః ఉత్పత్తిః - స్థితిః, ఆసాం - హేతుః - హరిః - యాని - ఈదృశేష్వవతారేషు, ఇహ లోకే వా, అనన్యసాధారణాని - కర్మాణి - చకార - తాన్య - ఙ్గ హే రాజన్ - యః పుమాన్, గాయతి - తస్యాపవర్గమార్గే మోక్షప్రాపకే "అమృతస్యైష సేతు" రితి శ్రుతేర్మార్గశబ్దః ప్రాపకప

రః-భగవతి భక్తిర్భవేత్ ॥ ౪౫ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే ఏకోనసప్తతితమోఽధ్యాయః **

అథ భగవతో దినచర్యాత్మకం చేష్టితమనువర్ణయన్ ప్రాగథ నిరుద్ధరాజసందేశాహర్తృసంనివేదితవృత్తాన్తయుధిష్ఠిరాభిప్రాయాభిజ్ఞనారదనివేదితతద్వృత్తాన్తాన్యతరేచ్ఛచికీర్షాప్రయుక్తముద్ధవోద్దేశ్యకం భగవత్ప్రశ్నమాహ ॥ అథేత్యాదినా ॥ అథ, నను హే రాజన్, యద్వా, శ్రోతారం ప్రత్యథశబ్దో భగవద్దినచర్యాప్రస్తావద్యోతకః - అథ భగవద్దినచర్యా ప్రారభ్యత ఇత్యర్థః - ఉషసి ప్రభాతవేలాయాం, ఉపవృత్తాయామాసన్నాయాం సత్యాం - పతిభిః కృష్ణైః - గృహీతాః కణ్ఠాః యాసాం తాః - మాధవ్యః శ్రీకృష్ణస్య స్త్రియః - విరహేణ భావినా, ఆతురాః - కూజతః శబ్దాయమానాన్ - కుక్కుటాన్ అశపన్ ॥ ౧ ॥ వయాంసీతి ॥ వన్దిన ఇవ - శ్రీకృష్ణం బోధయన్తి స్మ - వయాంసి - పక్షిణః - మన్దారవనవాయుభిః అనిద్రేష్వలిషు, గాయత్సు - సత్సు అరూరువన్ పునః పునరకూజన్ ॥ ౨ ॥ ముహూర్తమితి - ప్రియస్య - బాహ్వోః - అన్తరం - గతా - వైదర్భీ, తస్యాః, నామ్న్యా సామీప్యోపలక్షణం - పరిరమ్భవిశ్లేషాద్ధేతోః - తం - ముహూర్తం - అతిశోభనమపి - నామృష్యత్ న సేహే అసమీచీనమమన్యతేత్యర్థః ॥ ౩ ॥ బ్రాహ్మ ఇతి ॥ వారి - శుద్ధం జలం - ఉపస్పృశ్య ఆచమ్య - ప్రసన్నాని - కరణాని ఇన్ద్రియాణి - యస్య - సః - తమసః ప్రకృతేః - పరం విలక్షణం - ఆత్మానం - దధ్యౌ ధ్యాతవాన్ ॥ స్వాత్మావలోకనపరో బభూవేత్యర్థః ॥ ౪ ॥ స్వయంజ్యోతిః స్వయంప్రకాశస్వరూపం - అనన్యం - న విద్యతే అన్యద్ దశరీరభూతం వస్తు యస్య తం - అవ్యయం జాత్యాదికల్పనారహితం - స్వసంస్థా సమ్యగవికృతత్వేనావస్థితిస్తయా - నిత్యం - నిరస్తం ప్రతిషిద్ధం - కల్మషం పుణ్యపాపాత్మకం హేయం - యస్య - తం - బ్రహ్మేత్యాఖ్యా 'బృహతి బృంహయ

గవతి హ్యపవర్గమార్గే ॥ ౪౫ ॥ ****************************

******** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, ఏకోనసప్తతితమోఽధ్యాయః ********

అథోషస్యుపవృత్తాయాం కుక్కుటాన్ కూజతోఽశపన్ । గృహీతకణ్ఠ్యః పతిభిర్మాధవ్యో విరహాతురాః ॥ ౧ ॥ వయాంస్యరూరువన్ కృష్ణం బోధయన్తీవ వన్దినః । గాయత్స్వలిష్వనిద్రేషు మన్దారవనవాయుభిః ॥ ౨ ॥ ముహూర్తం తం తు వైదర్భీ నామృష్యదపి శోభనమ్ । పరిరమ్భణవిశ్లేషాత్ప్రియబాహ్వన్తరం గతా ॥ ౩ ॥ బ్రాహ్మే ముహూర్త ఉత్థాయ వార్యుపస్పృశ్య మాధవః । దధ్యౌ ప్రసన్నకరణ ఆత్మానం తమసః పరమ్ ॥ ౪ ॥ ఏకం స్వయంజ్యోతిరనన్యమవ్యయం స్వసంస్థయా నిత్యనిరస్తకల్మషమ్ । బ్రహ్మాఖ్యమస్యోద్భవనాశహేతుభిః స్వశక్తిభిర్లక్షితభావనిర్వృతిమ్ ॥ ౫ ॥ అథాప్లుతోఽమ్భస్యమలే యథావిధి క్రియాకలాపం పరిధాయ వాససీ । చకార సన్ధ్యోపగమాది సత్తమో హుతానలో బ్రహ్మ జజాప వాగ్యతః ॥ ౬ ॥ ఉపస్థాయార్కముద్యన్తం తర్పయిత్వాఽఽత్మనః కలాః । దేవా

తీ'తి నిరుక్తా - యస్య - తం - అస్య జగతః - ఉత్పత్తినాశహేతుభిః - స్వశక్తిభిః - ఉద్భవనాశగ్రహణం స్థితేరప్యుపలక్షణమ్ - శక్తిం పృథక్సిద్ధవిశేషణం - తతశ్చ - ఉత్పత్తికారణత్వలయకారణత్వాద్యైర్ధర్మైరిత్యర్థః - భావస్సత్తా - సా చ మానసంబన్ధార్హత్వరూపా భావశబ్దశ్చాత్ర ధర్మిపరః - లక్షితో - భావః సత్తావిశిష్టం స్వరూపం - నిర్వృతిరానన్దాత్మకం - యస్య - తథాభూతం - అత్రాస్యేత్యాదినా భావేత్యన్తేన ప్రకృతేః పరస్యాత్మనో లక్షణమభిప్రేతం - జగజ్జన్మాదికారణత్వం హి బ్రహ్మణో లక్షణం - నిర్వృతిపదేనానన్దవాచినా 'సత్యం జ్ఞానమనన్తం - విజ్ఞానమానన్ద' మితి స్వరూపశోధకవాక్యార్థః స్మారితః - అత్ర - కోఽసౌ ప్రకృతేః పర ఆత్మేత్యతో బ్రహ్మాఖ్యమిత్యుక్తం - బ్రహ్మశబ్దస్యానేకార్థసాధారణ్యాత్ కిం తద్బ్రహ్మేత్యపేక్షాయాం అస్యేత్యాదినా జగత్కారణత్వం లక్షితమితి కారణత్వం చిదచిద్విశిష్టగతమితి విశేష్యభూతబ్రహ్మస్వరూపజిజ్ఞాసాయాం నిర్వృతిపదం ప్రయుక్తం - జగత్కారణత్వస్య హిరణ్యగర్భాదేరివ సుకృతవిశేషప్రయుక్తత్వశఙ్కావ్యుదాసాయ స్వసంస్థయా నిత్యనిరస్తకల్మషమిత్యుక్తం - కారణత్వప్రయుక్తవికారాశ్రయత్వశఙ్కావ్యుదాసాయావ్యయమితి - అథ స్యాత్ అత్ర స్వతన్త్రశఙ్కావ్యుదాసాయైకమితి - కారణత్వప్రయుక్తకార్యానన్యత్వం వక్తుం అనన్యమిత్యుక్తమితి ద్రష్టవ్యం - సచ్ఛబ్దాపరపర్యాయభావశబ్దేనోక్తార్థే వేదాన్తానాం ప్రమాపకత్వం సూచితమ్ ॥ ౫ ॥ అథేతి ॥ అథ సత్తమో భగవాన్, అమ్భసి ఆప్లుతః స్నాతః - వాససీ - ఉపధాయ క్రియాకలాపం - చకార - తత్సంబన్ధః - కోఽసౌ క్రియాకలాప ఇత్యతస్తం ప్రపఞ్చయతి ॥ సన్ధ్యేత్యాదినా ॥ యత్సన్ధ్యోపగమాది క్రియాకలాపమిత్యర్థః - సన్ధ్యోపగమః సన్ధ్యోపాసనం ॥ ఆదిశబ్దసఙ్గృహీతానాహ ॥ హుతానల ఇత్యాదినా - హుతః - అనలః ఆహవనీయో యేన - సః - వాగ్యతః వాచంయమః ఛన్దతీతి తథా - మౌనీభూత్వేత్యర్థః - బ్రహ్మ గాయత్రీమ్ ॥ ౬ ॥ ఉపస్థాయేత్యాదిశ్లోకత్రయమేకాన్వయమ్ - ఆత్మనః స్వస్య కలాః అంశభూతాన్, దేవాదీన్ - తర్పయిత్వా - వృద్ధాన్ కులవృద్ధాన్ - విప్రాంశ్చ - ఆత్మవాన్ శ్రద్ధాయుక్తస్సన్ - అభ్యర్చ్య - దినే దినే - అలఙ్కృతేభ్యో - విప్రేభ్యః - క్షౌమకృష్ణాజినతిలైస్సహ - ధేనూనాం - పద్మం పద్మం దదౌ

పద్మమితి మహాసఙ్ఖ్యాయుక్తసఙ్ఖ్యాభిధానం, కథమ్భూతానాం - రుక్మస్వర్ణాలఙ్కారః శృఙ్గయోః యాసాం. మౌక్తికానాం స్రజో యాసాం. బహుక్షీరాణాం గృష్టీనాం ప్రథమప్రసూతానాం శోభనో వత్సో యాసాం. శోభనం వాసో యాసాం, తాసాం రౌప్యం రజితాలఙ్కారః ఖురాగ్రేషు - యాసాం తాసామ్ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ౯ ॥ గోవిప్రేతి॥ గవాదీనాం ద్వంద్వః, తత్ర వృద్ధాః కులవృద్ధాః తా - నాత్మనస్స్వస్య, సమ్భూతీః విభూతిభూతా - న్నమస్కృత్య - మఙ్గళాని కపిలాదీని మఙ్గళద్రవ్యాణి సమస్పృశత్ ॥ ౧౦ ॥ ఆత్మానమితి ॥ నరలోకస్య భూషణరూపమాత్మానం కౌస్తుభపీతామ్బరాదిభిః భూషయామాస ॥ ౧౧ ॥ కామానభిలషితార్థాన్ - ప్రదాప్య ప్రకృతీరమాత్యాదీన్ - ప్రతోష్య తోషయిత్వా. ప్రతినన్దితవాన్ ॥ ౧౨ ॥ సంవిభజ్యేతి ॥ అగ్రతః పురతః ఉపవేశితానితి శేషః, విప్రాన్ స్రగాదిభిః సంవిభజ్య సమ్యగ్విభాగేన ప్రీణయిత్వా ఆజ్యాదీనవలోక్య తత్రాదర్శో దర్పణం. సుహృదో మిత్రాణి దారాః పత్న్యశ్చ ఉపాయుఙ్క్త యథాయోగ్యమన్వవర్తతేత్యర్థః ॥ ౧౩ ॥ తావదితి॥ సుగ్రీవాద్యైః - ఆదిశబ్దేన మేఘపుష్పబలాహకసఙ్గ్రహః తై రశ్వైర్యుక్తం, స్యన్దనం రథమానీయ, ప్రణమ్య, అవతస్థే ॥ ౧౪ ॥ గృహీత్వేతి ॥ సారథేః, పాణిం - స్వపాణినా - గృహీత్వా పూర్వాద్రిముదయా

నృషీన్పితౄన్వృద్ధాన్విప్రానభ్యర్చ్య చాత్మవాన్॥ ౭ ॥ ధేనూనాం రుక్మశృఙ్గాణాం సాధ్వీనాం మౌక్తికస్రజామ్।
పయస్వినీనాం గృష్టీనాం సువత్సానాం సువాససామ్ ॥ ౮ ॥ దదౌ రౌప్యఖురాగ్రాణాం క్షౌమాజినతిలైస్సహ ।
అలఙ్కృతేభ్యో విప్రేభ్యః పద్మం పద్మం దినే దినే ॥ ౯ ॥ గోవిప్రదేవతావృద్ధగురూన్భూతాని సర్వశః। నమస్కృత్యాత్మసమ్భూతీర్మఙ్గళాని సమస్పృశత్ ॥ ౧౦ ॥ ఆత్మానం భూషయామాస నరలోకవిభూషణమ్ । వాసోభిర్భూషణైస్స్వీయైర్దివ్యస్రగనులేపనైః॥ ౧౧ ॥ కామాంశ్చ సర్వవర్ణానాం పౌరాన్తఃపురచారిణామ్ । ప్రదాప్య ప్రకృతీః కామైః ప్రతోష్య ప్రత్యనన్దత ॥ ౧౨ ॥ సంవిభజ్యాగ్రతో విప్రాన్స్రక్తామ్బూలానులేపనైః । అవేక్ష్యాజ్యం తథాఽఽదర్శం గోవృషద్విజదేవతాః ॥ సుహృదః ప్రకృతీర్దారానుపాయుఙ్క్త తతస్స్వయమ్॥ ౧౩ ॥ తావత్సూత ఉపానీయ స్యన్దనం పరమాద్భుతమ్ । సుగ్రీవాద్యైర్హయైర్యుక్తం ప్రణమ్యావస్థితోఽగ్రతః॥ ౧౪ ॥ గృహీత్వా పాణినా పాణిం సారథే రథమావిశత్ । సాత్యక్యుద్ధవసంయుక్తః పూర్వాద్రిమివ భాస్కరః॥ ౧౫ ॥ ఈక్షితోఽన్తఃపురస్త్రీణాం సవ్రీడప్రేమవీక్షితైః । కృచ్ఛ్రాద్విసృష్టో నిరగాజ్జాతహాసో హరన్మనః ॥ ౧౬ ॥ సుధర్మాఖ్యాం సభాం సర్వైర్వృష్ణిభిః పరివారితః। ప్రావిశద్యన్నివిష్టానాం న సన్త్యఙ్గ షడూర్మయః॥ ౧౭ ॥ తత్రోపవిష్టః పరమాసనే విభుర్బభౌ స్వభాసా కకుభోఽవభాసయన్ । వృతో నృసింహైర్యదుభిర్యదూత్తమో యథోడురాజో దివి తారకాగణైః॥ ౧౮ ॥ తత్రోపమన్త్రిణో రాజన్నానాహాస్యరసైర్విభుమ్ । ఉపతస్థుర్నటాచార్యా నర్తక్యస్తాణ్డవైః పృథక్ ॥ ౧౯ ॥ మృదఙ్గవీణామురజవేణుతాళదరస్వనైః । ననృతుర్జగుస్తుష్టువుశ్చ సూతమాగధవన్దినః ॥ ౨౦ ॥ తత్రాహుర్బ్రాహ్మణాః కేచిదాసీనా బ్రహ్మవాదినః । పూర్వేషాం పుణ్యయశసాం రాజ్ఞాం చాకథయన్కథాః ॥ ౨౧ ॥ తత్రైకః పురుషో రాజన్నాగతోఽపూర్వదర్శనః । విజ్ఞాపితో భగవతే ప్రతిహారైః ప్రవేశితః ॥ ౨౨ ॥ స నమస్కృత్య కృష్ణాయ పరేశాయ కృతాఞ్జలిః । రాజ్ఞామావేదయద్దుఃఖం జరాసన్ధనిరోధ

ద్రిం భాస్కరస్సూర్య ఇవ ఆరురోహ ॥ ఈక్షిత ఇతి ॥ వ్రీడాప్రేమభ్యాం యుక్తైః, వీక్షితైః, ఈక్ష్యమాణః తాభి స్తైరేవ వీక్షితైః కృచ్ఛ్రాత్కథంచిద్విసృష్టస్తాసాం మనో, హరన్, సంజాతః హాసో యస్య, తథాభూతో, నిర్జగామ ॥ ౧౬ ॥ సుధర్మామితి॥ తాం విశినష్టి । యద్యత్ర సభాయాముపవిష్టానాం - షడూర్మయః అశనాయాపిపాసాశోకమోహజరామృత్యవో న సన్తి తథాభూతామిత్యర్థః ॥ ౧౭ ॥ తత్రేతి ॥ తత్ర సుధర్మాయాం, స్వభాసా స్వదీప్త్యా, కకుభో దిశః, భాసయన్, నృసింహైః నరశ్రేష్ఠైః యదుభిః పరివృతః బభౌ॥ యథా, దివ్యాకాశే, నక్షత్రగణైః, చన్ద్రో, భాతి, తద్వత్ ॥ ౧౮ ॥ తత్రేతి

తత్ర తదా, హే రాజన్, ఉపమన్త్రిణః పరిహాసకాః - హాస్యరసైః - ర్విభుం శ్రీకృష్ణముపతస్థుః, తథా, పృథక్ స్వసముదాయైః, నటాచార్యాస్తాణ్డవాదిభిః ॥ ౧౯ ॥ మృదఙ్గాదయః ప్రసిద్ధాః, దరశ్శఙ్ఖః తేషాం, స్వనైః, ననృతుః, జగుశ్చ సూతా ఇయ, తుష్టువుః, తత్ర, మాగధాః వంశావళిపాఠకాః, వన్దినః స్తుతిపాఠకాః ॥ ౨౦ ॥ తత్రస్థాః సభాయాం స్థితాః, పుణ్యం యశో యేషాం తేషాం, పూర్వేషాం, రాజ్ఞాం కథాః, కథయామాసుః ॥ ౨౧ ॥ ఏవమాహ్నికమనువర్ణితం, అథ జరాసన్ధనిరుద్ధరాజసన్దేశహరాగమనం ప్రస్తౌతి॥ తత్రేతి॥ వర్ణ్యమానదినానామేకస్మిన్దినే. హే రాజన్, అపూర్వదర్శనః, న పూర్వం దర్శనం యస్య సః, యః కశ్చిత్పురుష, ఆగతః, ప్రతిహారైః ద్వారపాలైర్భగవతే, జ్ఞాపితః, తతః, ప్రవేశితశ్చ ॥ ౨౨ ॥ స ఇతి

ఆగతః,కృతాఞ్జలిః బద్ధాఞ్జలిర్యేనసః,జరాసన్ధేన,యే,నిరోధః,తత్ప్రభవం,రాజ్ఞాం,దుఃఖ , మావేదయత్ ॥ ౨౩ ॥ యేచేతి ॥ తస్యజరాసన్ధస్య,దిగ్విజయే-యే-నృపాః-సన్నతిం-న-ప్రయయుః-తే, ద్వే,అయుతే,నృపాః-గిరివ్రజసంజ్ఞికే, దుర్గేతేనజరాసన్ధేన,బలాన్నిరుద్ధా ఆసన్। తేషాంరాజ్ఞామితిపూర్వేణసంబన్ధః ॥ ౨౪ ॥ తేషాంవిజ్ఞప్తిమేవాహాపద్భిః॥ తావచ్ఛరణ్యత్వోపయుక్తగుణవిశిష్టంసంబోధయన్తశ్శరణంవ్రజన్తి॥కృష్ణకృష్ణేతి ॥ .కృషిర్భూవాచకశ్శబ్ద,, ఇత్యాదినానిరుక్తేనకృష్ణశబ్దేనః మోక్షానన్దావాదరేణసర్వలోకానన్దకరత్వ, మతఏవ , వైషమ్యనైర్ఘృణ్యాదిరాహిత్యంచ,వివక్షితం,అప్రమేయాత్మన్నపరిచ్ఛేద్యస్వరూప,అనేనాస్మదన్తరాత్మతయా , అస్మద్గతఃఖంజానాస్యేవేతివివక్షితం।అతఏవ,సర్వజ్ఞత్వంచ ప్రపన్నభయభఞ్జనేత్యనేనవాత్సల్యంవివక్షితం,త్వాం,శరణంరక్షణోపాయం,యామః,వ్రజామః,అధ్యవస్యామః,యాతిరత్ర గత్యర్థః,ప్రార్థనాపూర్వకత్వాత్ గత్యర్థానాంబుద్ధ్యర్థత్వాత్,కార్పణ్యద్యోతనాయాత్మనోవిశింషన్తి,భవభీతాః,భవశబ్దోఽత్రసాంసారికమరణదుఃఖపరః,భవాద్భీతాః, పృథగ్ధియః భిన్నమతయః , అజ్ఞాస్త్వదుపాయనివర్తనోపాయానభిజ్ఞా ఇతియావత్ ॥ ౨౫ ॥ ప్రపన్నభయభఞ్జనేత్యనేనఅప్రపన్నజనమరణభయాభఞ్జనత్వంసూచితమ్॥ తదేవవివృణ్వన్తఃప్రణమన్తి॥లోకఇతి ॥ తృతీయేబ్రహ్మస్తుతౌ ,చరితోఽప్యయంశ్లోకఃవిజ్ఞప్తిసామ్యాదర్థసౌష్ఠవాచ్చాత్రవిపర్యస్తే,యో,లోకోజనః వికర్మణి,వివిధకర్మణి , వైషయికసుఖార్థకేకర్మణీతియావత్,నిరతః,త్వదుదితేపఞ్చరాత్రగీతాదిముఖేనభగవతోపదిష్టే,భగవదారాధనాత్మకే,కుశలేశ్రేయస్సాధనే,స్వానురూపేచ , శరణవరణాదిరూపధర్మే , యావత్ప్రమత్తః అనవహిత,స్తావ,త్తస్య, యో,జీవితాశాం,సద్యశ్ఛినత్తి,తస్మై,అనిమిషాయకాలాత్మనే,తుభ్యం,నమోఽస్తు ॥ ౨౬ ॥ నన్వ్యాతావతాలోకహితాచరణైకశీలస్యతవవైషమ్యమస్తీత్యాహుః॥లోకఇతి ॥ భోజగత ఈశ్వర , త్వం,సతాం,రక్షణాయ,ఖలానాందుష్టానాం,నిగ్ర

జమ్॥ ౨౩ ॥ యేచదిగ్విజయేతస్యసంనతింనయయుర్నృపాః । ప్రసహ్యరుద్ధాస్తేనాసన్నయుతేద్వేగిరివ్రజే॥
రాజానఊచుః ॥ కృష్ణకృష్ణాప్రమేయాత్మన్ప్రపన్నభయభఞ్జన । వయంత్వాంశరణంయామోభవభీతాఃపృథగ్ధియః ॥ ౨౫ ॥లోకోవికర్మనిరతఃకుశలేప్రమత్తఃకర్మణ్యయంత్వదుదితేభవదర్చనేస్వే।యస్తావదస్యబలవానిహజీవితాశాంసద్యశ్ఛినత్త్యనిమిషాయనమోఽస్తుతస్మై॥ ౨౬ ॥లోకేభవాఞ్జగదినఃకలయావతీర్ణస్సద్రక్షణాయ ఖలనిగ్రహణాయచాన్యః । కశ్చిత్త్వదీయమతియాతినిదేశమీశకింవాజనస్స్వకృతమృచ్ఛతితన్నవిద్మః॥ ౨౭ ॥స్వప్నాయితంనృపసుఖంపరతన్త్రమీశశశ్వద్భయేనమృతకేనధురంవహామః । హిత్వాతదాత్మనిసుఖంత్వదనీహలభ్యంక్లిశ్యామహేఽతికృపణాస్తవమాయయేహ॥ ౨౮ ॥తాన్నోభవాన్ప్రణతశోకహరాఙ్ఘ్రియుగ్మోబద్ధాన్వియుఙ్క్ష్వమగధాహ్వయకర్మపాశాత్ । యోభూభుజోఽయుతమతఙ్గజవీర్యమేకోబిభ్రద్రురోధభవనేమృ

హాయచ,కలయాఅంశేనబలభద్రేణసహ,వతీర్ణః,జగత ఆద్యః ఆదౌభవః ,కారణభూతఇతివా . సంబన్ధః,ఖలనిగ్రహేణవినాసద్రక్షణాసంభవాత్తస్యాపితాదర్థ్యాత్కేవలహితైకకారిత్వమితిభావః, యద్వా ॥ ఖలానాంనిగ్రహస్యాపితేషామన్తతోహితత్వేపర్యవసానాత్సోఽపిహితమేవేతిభావః తర్హ్యేవంభూతేసతిమయికుతః కశ్చిద్దుఃఖ్యతీత్యత్రకారణద్వయంసంభావయన్తోఽన్యన్నవిద్మ ఇత్యాహుః , హేఈశకశ్చిజ్జన-స్త్వదీయాంఆజ్ఞాంనిదేశం,మతియాతిఅతిక్రామతి,కింవా,స్వకృతంస్వకృతపాపఫలంప్రాప్నోతిసత్-ఉభయవ్యతిరిక్తం-కారణాన్తరం-నవిద్మః-అన్యతరన్నిశ్చేతుంనశక్నుమ ఇతివా-కర్మానుగుణమీశ్వరోనియచ్ఛతీత్యవిరోధః ॥ ౨౭ ॥ ప్రకృతంస్వదుఃఖ-నివేదయిష్యన్తస్తావదధునైవసఙ్క్లిశ్యామఃకింతుసదాపీత్యభిప్రయన్త ఆహుః॥స్వప్నాయితమితి ॥ హేఈశ నృపసుఖం,యన్నృపాణాంసుఖం,తత్-స్వప్నాయితంస్వప్నసుఖతుల్యం - క్షణికమతితుచ్ఛంచేత్యర్థః ॥ తత్రహేతుత్వేనవిశింషన్తి ॥ పరతన్త్రమితి ॥ కర్మాయత్తమిత్యర్థః,అతోఽస్మాకంబన్ధనాత్పూర్వమపినసుఖమితిభావః-ననుకల్యాణతరన్నృపదేహసంబన్ధ ఏవసుఖరూపఇత్యత ఆహుః ॥ శశ్వదితి ॥ శశ్వత్సదా-భయ-మమిత్రేభ్యో-యస్య,తేనమృతకేనశవతుల్యేన-దేహేన - దురం-వహామః - మృతకతుల్యశరీరాఖ్యభారంవహామ ఇత్యర్థః - మృతకేనేతికర్మణఃకరణత్వవివక్షయాతృతీయా-యద్వా ॥ లోకేమృతకేనోహ్యమానేన-యా, ధూర్భారః,తాదృశీం ధురంభారం-వహామ ఇత్యర్థః - నహిశవంహాతాంతత్సంబన్ధఃసుఖరూపః - కిన్తుభారాపాదకతయాదుఃఖరూప ఏవ - తథానృపదేహసంబన్ధోఽపీతిభావః - అతో-హేఈశ , త్వత్,త్వత్తః,త్వదనుగ్రహాదిత్యర్థః - యత్,అనీహైః,నిష్కామైః , లభ్యం,ఆత్మనిత్వయివిషయే,సుఖం,తద్ధిత్వా,అతఏవ,నితరాం,కృపణాః,స్తవ,మాయయా మోహితాః ,ఇతిశేషః,ఇహలోకే-క్లిశ్యామహే ॥ ౨౮ ॥ ప్రకృతమాత్మదుఃఖంనివేదయన్తస్తన్నిరాకరణంప్రార్థయన్తే ॥ తన్న ఇతి ॥ ప్రణతానాం - శోకహర-మఙ్ఘ్రియుగ్మం యస్య- తథాభూతేతిసంబోధనం -తానుక్తవిధా-నధునా-బద్ధాంశ్చ - నోఽస్మాన్-మగధాహ్వయఃజరాసన్ధవ్యాజరూపో,యః - కర్మపాశస్త

తస్మా - ద్వియుజ్జ్వవియోజయ-భవద్భిరేవవిక్రమ్యతతోనిష్క్రమ్యతామిత్యతోమగధంవిశంప్రస్తి ॥ యఇతి ॥ యః-అయుతస ఙ్ఖ్యానాంమత్తగజానాంవీర్యంబల-మేకఏవ-బిభ్రాణః-భూభుజోఽస్మాన్-సింహః, అవీఃమేషీరివ-భవనే-రురోధ-నిరుద్ధవాన్-తథాభూతమగధాహ్వయకర్మపాశాదితిసమ్బన్ధః-నవయంనిర్గన్తుంశక్నుమఇతిభావః ॥ ౨౯ ॥ కించభవదీయావయమి త్యస్మాన్భృశంబాధతఇత్యాహుః ॥ యోవాఇతి ॥ భోఉదాత్తచక్ర-ఉద్యతసుదర్శన-ద్వినవకృత్వఃఅష్టాదశవారం-త్వయా సహ-మృధే-యుద్ధే-ప్రవృత్తేసతి-తత్ర-సప్తదశకృత్వో-భగ్నఃపరాజితఃఖలు-పశ్చాదనన్తంపర్వంయస్య-తమపిన్నలకని రతంమనుష్యచేష్టామనువర్తమానమిత్యర్థః-హేతుగర్భమిదం-అత-స్త్వాం-సకృ-జ్జిత్వా-ప్రాప్తదర్పఃయుష్మత్ప్రజాఃభవదీ యా-న్నోఽస్మాన్-రుజతిపీడయతి-అతః-శంసుఖం-విధేహికురు ॥ ౩౦ ॥ ఇతితిశ్లోకోదూతవచనం ॥ దీనానాం-తేషాం రాజ్ఞాం-శం-విధీయతాంక్రియతామ్ ॥ ౩౧ ॥ అథనారదాగమనాదికంప్రస్తౌతి॥ రాజదూతఇత్యాది॥ రాజ్ఞాం-దూతే-బ్రువతిసతి-పరమాద్యుతిర్యస్యసః-బిభ్రద్బిభ్రాణః-ప్రియస్యభగవతః-కర్మాణి-జన్మచ-గాయన్-తంకృష్ణం-సంఘాన్సభ్య సంఘాంశ్చద్రావయన్ఆర్ద్రచిత్తాన్కుర్వన్-భృశ-మితరలోకాన్-రమయంశ్చ,విరాసీదితిసమ్బన్ధః ॥ ౩౨ ॥ ౩౩ ॥ తమి తి॥తంనారదం-ముదాహర్షేణ-వవన్దే ॥ ౩౪ ॥ సభాజియిత్వేతి॥యథావిధి-సభాజిత్వాపూజయిత్వా,కృతఆసనపరిగ్ర హోయేనతం-మునిం,శ్రద్ధయా-మధురైర్వాక్యైశ్చ,తర్పయన్-బభాషే ॥ ౩౫ ॥ తదేవాహ॥అపిస్విదితిద్వాభ్యామ్॥అ ధునా-లోకానాం-అకుతోభయంనకుతశ్చిదపిభయం-తదపిస్విత్-అభయంకచ్చిదితీష్టప్రశ్నః ॥ నను హే బ్రహ్మన్,లోకా-

గరాడివావీః ॥ ౨౯ ॥ యోవైత్వయాద్వినవకృత్వఉదాత్తచక్రభగ్నోమృధేఖలుభవన్తమనన్తవీర్యమ్।జిత్వా నృలోకనిరతంసకృదూఢదర్పోయుష్మత్ప్రజారుజతినోఽజితశంవిధేహి ॥ ౩౦ ॥ ఇతిమాగధసంరుద్ధాభవద్దర్శ నకాఙ్క్షిణః। ప్రపన్నాఃపాదమూలంతేదీనానాంశంవిధీయతామ్॥ ౩౧ ॥ శ్రీశుకఉవాచ॥రాజదూతేబ్రువత్యే వందేవర్షిఃపరమద్యుతిః। బిభ్రత్పిఙ్గజటాభారంప్రాదురాసీద్యథారవిః ॥ ౩౨ ॥ ప్రియస్యతస్యకృష్ణస్యగాయ న్కర్మాణిజన్మచ। కృష్ణంసంఘాంశ్చలోకాంశ్చద్రావయన్రమయన్భృశమ్॥ ౩౩ ॥తందృష్ట్వాభగవాన్కృష్ణ స్సర్వలోకేశ్వరేశ్వరః। వవన్దఉత్థితశ్శీర్ష్ణాససభ్యస్సానుగోముదా॥ ౩౪ ॥సభాజయిత్వావిధివత్కృతాసనపరి గ్రహమ్। బభాషేమధురైర్వాక్యైశ్శ్రద్ధయాతర్పయన్మునిమ్ ॥ ౩౫ ॥ అపిస్విదద్యలోకానాంత్రయాణామకు తోభయమ్। ననుభూయాన్భగవతోలోకాన్పర్యటతోగుణః॥ ౩౬ ॥నహితేఽవిదితంకించిల్లోకేష్వీశ్వరకర్తృ షు। అథపృచ్ఛామహేయుష్మాన్పాణ్డవానాంచికీర్షితమ్॥ ౩౭ ॥శ్రీనారదఉవాచ॥దృష్టామయాతేబహుశో దురత్యయామాయావిభోవిశ్వసృజశ్చ మాయినః। భూతేషుభూమంశ్చరతస్స్వశక్తిభిర్వహ్నేరివచ్ఛన్నరు చోనమేఽద్భుతమ్॥ ౩౮ ॥ తవేహితంకోఽర్హతిసాధువేదితుంస్వమాయయేదంసృజతోనియచ్ఛతః। యద్విద్య

స్పర్యటతో - భగవతస్తవ త్తః,అస్మాక-మయం-భూయాన్మహాన్-గుణఃలాభః-యత్సర్వలోకవృత్తాన్తజ్ఞానమితివాక్యశే షః ॥ ౩౬ ॥ నస్వితి॥ఈశ్వరకర్తృషుస్వకర్తృకేషు-లోకేషు-కించిదపి తవా-విదితం-న-కింతు,సర్వంవిదితమేవేత్యర్థః-అ థాతః యుష్మాన్ప్రతి-పృచ్ఛామహే ॥ ౩౭ ॥ ఇత్థంసర్వజ్ఞేనాప్యవిదుషేవజరాసన్ధవదార్థమేవపాణ్డవచికీర్షితంపృష్టో నారదఃకేవలమిదంజనవ్యామోహనమితిజ్ఞాత్వాఽఽహ ॥ దృష్టేతిత్రిభిః ॥ హేవిభో-హేభూమన్-స్వశక్తితఃసర్వజ్ఞత్వాది స్వశక్తిభిరేవసహ-భూతేష్వ-న్తరాత్మతయా-చరత-స్తవ-అనేనపాణ్డవాదిచికీర్షితంతవవిదితమేవేత్యభిప్రేతం-విశ్వస్ర జోబ్రహ్మణోఽపి-మాయినఃవ్యామోహకస్య-తవ-పాణ్డవానాం-చికీర్షితంపృచ్ఛామ-ఇత్యేత-ద్దురతిక్రమణీయా మయా, దృష్టావ్యామోహనమాత్రమేతదితినిశ్చితమిత్యర్థః ॥ బహుశోదురత్యయేత్యనేనత్వత్ప్రపన్నైస్సత్యేవైవేతిసూచితం ॥ య ద్వా ॥ బహుశోదృష్టేతిసమ్బన్ధః యథా-మహ్యాం-యోగమాయోదయః-ప్రదర్శితః-తద్వదయంప్రశ్నోఽపీతిభావః-నను భూతేషుచరామి-తైఃకుంనదృశ్యఇత్యతోవిశినష్టి ॥ భస్మనావహ్నేరితి ॥ వహ్నేః-ఛన్నాగూఢా-రుక్ప్రకాశో యస్య-తవేతిసం బన్ధః-అత-స్తవేదంప్రశ్నాదికంమమనాద్భుతమిత్యర్థః ॥ ౩౮ ॥ పాణ్డవవృత్తాన్తప్రశ్నవ్యాజేనమాగధజిఘాంసైవాభి ప్రేతేత్యపిననిశ్చేతుంశక్నుమఇత్యభిప్రయన్నాహ ॥ తవేతి ॥ ఈహితమభిప్రేతం,సాధుయథావ-ద్వేదితుం-కోవాఽర్హతి న కోఽపీత్యర్థః-తత్రహేతుత్వేనతంవిశినష్టి-స్వమాయయాస్వసఙ్కల్పేన-ఇదంజగ-త్సృజతః-నియచ్ఛతోఽన్తరాత్మతయా ప్రశాసితుశ్చ-తవేతిసమ్బన్ధః-త్వత్సృజ్య-స్త్వన్నియామ్యశ్చ-అయంజనః-కథం-వేత్తుమర్హతీతిభావః-కింతు-యద్విద్యమా నాత్మతయా-యస్మిన్త్వయి-విద్యమాన-ఆత్మాభావో-ఽభిప్రాయఇతియావత్-తత్త్వేనా-ధ్యవసీయతేనిశ్చీయతే-మమే తి శేషః-యస్యతవా-యమేవాభిప్రాయఇతిమయాననిశ్చీయతఇత్యర్థః-స్వేనస్వాసాధారణస్వభావేన-సర్వస్మాద్విలక్షణ-ఆత్మా

స్వరూపం-యస్య తస్మై-తుభ్యం-నమః-కేవలంనమస్కరోమి-సత్కృహితంనిశ్చేతుం,శక్నోమీతిభావః ✽ ॥౩౯॥ ✽యద్యప్యేవ-మథాపిత్వదవతారః కేవలంసాధుపరిత్రాణాయదుష్కృద్వినాశాయచేత్యేతత్తున్నిశ్చినోమిత్యభిప్రాయః ప్రపద్యతే ॥ జీవస్యేతి ॥ యో,భవాత్-సంసరతః- అనర్థాద్దుఃఖావహా - చ్ఛరీరా-న్మోక్షణంమోక్షణోపాయ-మజానతశ్చ - జీవస్య-స్వయశఏవప్రదీప-స్తం - లీలావతారైః-ప్రజ్వాలయత్సన్దీపితవాన్-తం-త్వా - మహం-శరణం-ప్రపద్యే - ముక్త్యుపాయమజానతస్సంసరతోజీవస్యయథాఽన్ధతమసావృతఘటపటాదీనజానతస్తజ్జ్ఞానోపాయభూతప్రదీపప్రజ్వలనం - తద్వచ్ఛ్రుత్వాతోఽనుస్మరతఃకథయతశ్చముక్త్యుపాయభూతంయశోవిస్తృతవానిత్యర్థః ✽ ॥ ౪౦ ॥ ✽అథాపీతి ॥ యద్యప్యేవ-మథాపినర,లోకం విడమ్బయత్యనువర్తతఇతితథా-తం-త్వాంప్రతిరాజ్ఞోయుధిష్ఠిరస్య-చికీర్షితం-శ్రావయే ✽ ॥ ౪౧ ॥ ✽కింతదిత్యతఆహ॥ యక్ష్యతీతి ॥ పాణ్డవోయుధిష్ఠిరః- రాజసూయాఖ్యేన-మఖశ్రేష్ఠేన-త్వా - మారాధయిష్యతి-త-త్తదభిప్రేతం-భవా-ననుమోదతాం-త్వయాఽనువర్త్యతామిత్యర్థః - అతస్తత్రగమ్యతామితిభావః ॥ తద్వ్యాజేనశిశుపాలాదివధోఽపిభవిష్యతీత్యభిప్రాయన్నాహ ॥ దిదృక్షవఇతి ॥ యశస్వినఃప్రసిద్ధారాజానశ్చైద్యాదయో-దిదృక్షవో-రాజసూయమితి శేషః-సమేష్యన్తిఆగమిష్యన్తి ✽ ॥ ౪౨ ॥ ✽తతఃకిమతఆహ॥శ్రవణాదితి ॥అన్త్యేవసాయినశ్చణ్డాలాదయోఽపి-సాక్షాత్,త్వత్పరబ్రహ్మభూతస్య-తవ-నామశ్రవణాదిభిరపి - కామక్రోధభయాదికృతైః-పూయన్తే - కిముత - అక్ష్ణాఽభిమృశన్తివిషయీకుర్వన్తీతితథా, తే,శిశుపా

మానాత్మతయాఽవసీయతేతస్మైనమస్తేస్వవిలక్షణాత్మనే ॥ ౩౯ ॥జీవస్యయస్సంసరతోవిమోక్షణంనజానతోఽనర్థవహాచ్ఛరీరతః । లీలావతారైస్స్వయశఃప్రదీపకంప్రాజ్వాలయత్త్వాంతమహంప్రపద్యే॥ ౪౦ ॥అథాప్యాశ్రావయ బ్రహ్మన్నరలోకవిడమ్బనమ్ । రాజ్ఞఃపైతృష్వసేయస్యభక్తస్యచచికీర్షితమ్ ॥ ౪౧ ॥ యక్ష్యతిత్వాం మఖేన్ద్రేణరాజసూయేనపాణ్డవః । నృపతిఃపారమేష్ఠ్యేప్సుస్తద్భవాననుమోదతామ్ ॥ దిదృక్షవస్సమేష్యన్తిరాజానశ్చయశస్వినః ॥ ౪౨ ॥ శ్రవణాత్కీర్తనాద్ధ్యానాత్పూయన్తేఽన్తేవసాయినః । తవబ్రహ్మమయస్యేశకిముతేక్షాభిమర్శినః॥ ౪౩ ॥ యస్యామలందివియశఃప్రథితంరసాయాంభూమౌచతేభువనమఙ్గళదిగ్వితానమ్ । మన్దాకినీతిదివిభోగవతీతిచాధోగఙ్గేతిచేహచరణామ్బుపునాతివిశ్వమ్॥ ౪౪ ॥తత్ర తేష్వాత్మపక్షేష్వగృహ్ణత్సుజిగీషయా । వాచఃపేశైఃస్మయన్భృత్యముద్ధవంప్రాహకేశవః॥ ౪౫ ॥త్వంహినఃపరమంచక్షుస్సుహృన్మన్త్రార్థతత్త్వవిత్ । అథాత్రబ్రూహ్యనుష్ఠేయంశ్రద్దధ్మఃకరవామతత్॥ ౪౬ ॥ శ్రీశుకఉవాచ॥ఇత్యుపామన్త్రితోభర్త్రాసర్వజ్ఞేనాపిముగ్ధవత్ । నిదేశంశిరసాఽఽధాయ✽ఉద్ధవఃప్రత్యభాషత॥ ౪౭ ॥✽✽✽✽✽✽✽✽

✽✽✽✽✽✽✽ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, సప్తతితమోఽధ్యాయః. ✽✽✽✽✽✽✽

✽ యుధిష్ఠిరానుష్ఠీయమానరాజసూయార్థం శ్రీకృష్ణప్రస్థానఘట్టః. ✽

శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఇత్యుదీరితమాకర్ణ్య దేవర్షేరుద్ధవోఽబ్రవీత్ । సభ్యానాంమతమాజ్ఞాయకృష్ణస్యచమహామ

లాదయః-పూయన్తఇతికిమువక్తవ్యం-త్వాంపశ్యన్తోఽహంతాచ్చముక్తాభవన్తీతిభావః ✽ ॥ ౪౩ ॥ ✽కైముత్యన్యాయేనభఙ్గ్యన్తరేణాహ ॥ యస్యేతి ॥ హేభువనానాంమఙ్గళరూప-దివిపాతాళే భూమౌచ- ప్రథితంప్రఖ్యాతం-యస్యతవ-యశో-విశ్వం-పునాతి,కథం-ప్రథితం- దిగ్వితానం,దిశాంవితానముల్లోచవదలఙ్కరణం,తథాచరణామ్బు - ప్రథితం-పునాతి,కథంప్రథితం దివి-మన్దాకినీతి-అధఃపాతాళే-భోగవతీతి-ఇహలోకే-గఙ్గేతి ✽ ॥ ౪౪ ॥ ✽తత్ర తేష్వితి॥ఇత్థంశ్రుతరాజవృత్తాన్తయుధిష్ఠిరవృత్తాన్తేషు-సభాస్థేష్వాత్మపక్షేషుయదుషు-జిగీషయా - ప్రగృహ్ణత్సు - మాగధజిగీషాముత్పాదయితుం ప్రగృహ్ణత్సు-తావన్మాగధంప్రత్యేవగన్తవ్యమిత్యేవంవదత్సుసత్స్విత్యర్థః,వాచఃపేశైఃమృదువచోభిః - ఉద్ధవంప్రాహ ✽ ॥ ౪౫ ॥ ✽తదేవాహ ॥ త్వంహీతి ॥ హియస్మాత్, త్వం, నోఽస్మాకం, చక్షు , స్తత్స్థానీయఇత్యర్థః । సుహృత్ ,మన్త్రార్థానామాలోచనసాధ్యానామర్థానాం,తత్త్వంయాథాత్మ్యం , వేత్తీతితథాచ,అతో - ఽత్రాధునా-య-దనుష్ఠేయంకర్తవ్యం - త-ద్బ్రూహి-తత్ భవదుపదిష్టంకర్తవ్యమర్థం-శ్రద్దధ్మఃవిశ్వసిమః॥కరవామచ ✽ ॥ ౪౬ ॥ ✽ఇతీతి॥ఇత్థంసర్వజ్ఞేనాపి - భర్త్రాభగవతా-ముగ్ధవదజ్ఞేనేవ, ఉపామన్త్రితఃమన్త్రార్థంప్రచోదితః , ఉద్ధవః సందేశమాజ్ఞాం , శిరసా, ఆధాయఊఢ్వా , ప్రత్యభాషత ప్రత్యుత్తరందదావిత్యర్థః ✽ ॥ ౪౭ ॥ ✽ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధేసప్తతితమోఽధ్యాయః. ✽✽

అనాత్మ పశువద్భగవదభిప్రాయానభిజ్ఞఃప్రాహ ॥ కిన్తుతదభిప్రాయంజానన్నేవప్రత్యభాషతేత్యాహ ॥ ఇతీతి ॥ తా

వ-త్సభ్యానాం - మతం,జరాసన్ధవధార్థమేవగన్తవ్యమిత్యేవంవిధమభిమతం - జ్ఞాత్వా,తతః-కృష్ణస్య-మతం - రాజసూయయాజనార్థమేవగన్తవ్యమిత్యేవంమతం , జ్ఞాత్వా- ప్రాహ - తత్రహేతుత్వేనవిశినష్టి - మహామతిః శ్రేష్ఠః సూక్ష్మ - మతిర్యస్య సః ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ ఉక్తమేవాహ ॥ యదిత్యాదినా ॥ ఋషిణానారదేన-య-దుక్తం , యాగంకరిష్యతః - పైతృష్వసేయస్య-పితృష్వసుఃపుత్రస్య - సాచివ్యంసాహాయ్యం , కర్తవ్య,మితి - తదపి , కార్యంకర్తవ్యమేవ-తథా-శరణార్థినాం , రాజ్ఞాంచ-రక్షా-కర్తవ్యా ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ తత్రతావద్రాజసూయార్థంగన్తవ్యంతతోరాజరక్షాకర్తవ్యేత్యాహ ॥ యష్టవ్యమిత్యాద్యష్టభిః- దిశశ్చజయినా-చశబ్దేనయక్ష్యమాణేనచేత్యస్యసఙ్గ్రహః - తేనయుధిష్ఠిరేణకర్త్రా-రాజసూయేన-యష్టవ్యం , తావ- త్తత్సాచివ్యమేవకార్యమితిభావః ॥ దిశశ్చజయినేత్యనేనరాజసూయస్యదిగ్విజయపూర్వకత్వంతద్దశాయామేవరాజరక్షాచకృతాభవతీత్యుభయమభిప్రేతమ్॥పూర్వం ప్రథమ-మస్మాభి-రితోద్వారకాతః,ఇన్ద్రప్రస్థంప్రతి-గన్తవ్యమ్ ❀ ॥ ౩ ॥ ❀ దిశశ్చజయినేత్యనేనాభిప్రేతంవిశదయతి ॥ తత్రైవేతి ॥ తత్రైవేన్ద్రప్రస్థే -యుధిష్ఠిరేణా-నుజ్ఞాతఏవ-తదర్థంయుధిష్ఠిరప్రయోజనాయ-మాగధం,జహిఘాతయ-తతోదిగ్విజయహేతో - ర్జరాసుతజయః - ఉభయార్థఃరాజసూయార్థఃశరణాగతరక్షార్థశ్చేతి - మయా-మతఃబుద్ధః ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ అనేనైవరాజసూయార్థగమనేనైవ-మహాన్సర్వోఽపిసిసాధయిషతో , ఽర్థో-భవిష్యతి-హేగోవిన్ద , రాజ్ఞాంనృపాణాం-బన్ధాత్ విముఞ్చతఃవిమోచయతః-తవ,యశశ్చ-భవిష్యతి ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ అత్యుత్సుకతయాప్రథమమేవజరాసన్ధేనసహయుయుత్సూన్యదూనాలక్ష్యాహ ॥ సవాఇతి ॥ సవైజరాసుతః - గజానా-మయుతేన,తుల్యం-బలం-యస్య-సః-ఉగ్రంబలంయస్య-తం-భీమం-వినా,అన్యేషామపి-బలినాం-దుఃఖేనాపిసోఢుమశక్యః,భీమాదేవతస్యమృత్యుర్విహితఇతిభా

తిః॥ ౧ ॥ఉద్ధవఉవాచ ॥ యదుక్తమృషిణాదేవసాచివ్యంయక్ష్యతస్త్వయా । కార్యంపైతృష్వసేయస్యరక్షాచశరణైషిణామ్ ॥ ౨ ॥ యష్టవ్యంరాజసూయేనదిశశ్చజయినావిభో । పూర్వంగన్తవ్యమస్మాభిరిన్ద్రప్రస్థ[illegible]ః ప్రభో॥ ౩ ॥తత్రైవతదనుజ్ఞాతస్తదర్థంజహిమాగధమ్ । అతోజరాసుతజయఉభయార్థోమతోహిమే॥ ౪ ॥అస్మాకంచమహానర్థోహ్యేతేనైవభవిష్యతి।యశశ్చతవగోవిన్దరాజ్ఞాంబన్ధాద్విముఞ్చతః॥ ౫ ॥సవైదుర్విషహోరాజానాగాయుతసమోబలే । బలినామపిచాన్యేషాంభీమంసమబలంవినా॥ ౬ ॥ద్వైరథేనతుజేతవ్యోనతథాఽక్షౌహిణీశతైః । బ్రహ్మణ్యోఽభ్యర్థితోవిప్రైర్నప్రత్యాఖ్యాతికర్హిచిత్॥ ౭ ॥ బ్రహ్మవేషధరోగత్వాతంభిక్షేతవృకోదరః । హనిష్యతినసందేహోద్వైరథంతవసంనిధౌ ॥ ౮ ॥ నిమిత్తంపరమీశస్త్వంవిశ్వసర్గనిరోధయోః।హిరణ్యగర్భశ్శర్వశ్చకాలస్యారూపిణస్తవ ॥ ౯ ॥ గాయన్తితేవిశదకర్మగృహేషుదేవ్యోరాజ్ఞాంస్వశత్రువధమాత్మవిమోక్షణంచ । గోప్యశ్చకుఞ్జరపతేర్జనకాత్మజాయాఃపిత్రోశ్చలబ్ధశరణామునయోవయంచ ॥ ౧౦ ॥ జరాసంధవధఃకృష్ణభూర్యర్థాయోపకల్పతే । ప్రాయఃకర్మవిపాకేనతవచాభిమతఃక్రతుః॥ ౧౧ ॥

వః ❀ ॥ ౬ ॥ ❀ కిఞ్చ ॥ ద్వైరథేనేతి॥ద్వైరథేనద్వన్ద్వయుద్ధేనైవ-స-జేతవ్యః-న-తథా,అక్షౌహిణీనాం శతైరపి-నన్వపరిమితసైన్యపరివృతేనసహభీమస్యకథంద్వంద్వయుద్ధంభవిష్యతీత్యతఆహ ॥ బ్రహ్మణ్యఇతి॥సత్విత్యనుషజ్యతే,సజరాసంధః-బ్రహ్మణ్యః,అతో-విప్రై-ర్యాచితో-నప్రత్యాఖ్యాతి ❀ ॥ ౭ ॥ ❀ తతఃకిమతఆహ ॥ బ్రహ్మవేషధరః-వృకోదరోభీమః-విప్రవేషందధత్-గత్వా , తంజరాసుతం-భిక్షేత-ద్వంద్వయుద్ధమితిశేషః-తతోఽపికిమతఆహ ॥ హనిష్యతీతి ॥ ద్వైరథంద్వంద్వయోధినంమాగధం-హనిష్యతి-సోఽప్యతిబలస్తంకథంహనిష్యతీత్యతఉక్తం-తవసంనిధావితి॥సాంనిధ్యప్రభావాద్ధనిష్యతీతిభావః ❀ ॥ ౮ ॥ ❀ నన్వకించిత్కుర్వతోమమసంనిధినాకింస్యాదతఆహ ॥ నిమిత్తమితి ॥ విశ్వస్య , సర్గనిరోధయోః ఉత్పత్తిప్రళయయోః-త్వం-పరం-నిమిత్తం,ఆదికారణం , అతోభీమరూపేణత్వమేవహనిష్యసీతిభావః - యద్యహంపరంనిమిత్తం- కింతర్హ్యవాన్తరంనిమిత్తమతఆహ ॥ హిరణ్యగర్భఇతి ॥ కాలస్యకాలశరీరకస్య-అరూపిణఃప్రాకృతరూపరహితస్య - సర్వస్రష్టుస్సర్వసంహర్తుశ్చతవ-హిరణ్యగర్భః-శర్వశ్చ-తవేత్యంశాంశిభావసంబన్ధేషష్ఠీ , విశ్వసర్గనిరోధయో,రవాన్తరకారణమితిశేషః ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ కోఽసౌతద్వధాదస్మాకంలాభస్తత్రాహ ॥ గాయన్తీతి ॥ రాజ్ఞాంమగధరుద్ధానాం-దేవ్యఃపత్న్యః - స్వగృహేషు-బాలకలాలనాదౌ-స్వశత్రోఃజరాసంధస్య - వధః , ఆత్మనాంఆత్మవజ్జీవనహేతుభూతానాం - పతీనాం-విమోక్షణంచేత్యేవంవిధం-తవ-విశదంనిర్మలం- కర్మచేష్టితం-గాయన్తిగాస్యన్తి తత్రదృష్టాన్తమాహ ॥ గోప్యశ్చేతి ॥ అస్యయథేత్యాదిః-యథా-గోప్యః- శఙ్ఖచూడవధంస్వమోక్షణంచ-గాయన్తి- యథాచావతారాన్తరగతం,నక్రాత్కుఞ్జరపతేర్గజేన్ద్రస్య-విమోక్షణం-యథావా-రావణాజ్జనకాత్మజాయాః-విమోక్షణం - యథాచ , పిత్రోఃదేవకీవసుదేవయోః-కంసాద్విమోక్షణం - లబ్ధశరణాఃప్రపన్నాఃమునయః-అస్మదాదయశ్చ,గాయన్తి,తద్వదిత్యర్థః ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ కించ॥జరాసంధవధఇతి॥హేకృష్ణ- భూర్య

ర్గాయ. అనేకప్రయోజనాయ-కల్పతే-తతశ్చైద్యాదయోఽపి సుఖసాధ్యాభవిష్యన్తీతిభావః - తతశ్చ రాజసూయార్థగమనే నైవసర్వంసంపత్స్యతఇత్యభిప్రయన్నాహ ॥ ప్రాయఇత్యాది ॥ కర్మవిపాకేనేత్యస్యరాజ్ఞామిత్యాదిః,విపచ్యతఇతివిపాకః ఫలం,ప్రాయశో - జరాసన్ధనిరుద్ధానాంరాజ్ఞాంకర్మణఃపుణ్యస్యఫలేన హేతునా , క్రతుఃరాజసూయ - స్తవచ-చశబ్దాద్యుధిష్ఠిరస్యాప్యభిమతః,అతస్తావత్తత్రైవగన్తవ్యమితిభావః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ఇతీతి॥సర్వతఃభద్రంశుభావహం,ఉద్ధవస్య,వచః,శ్రుత్వా,అచ్యుతాదయస్సర్వే,ప్రత్యపూజయన్ అన్వమోదన్త❁॥౧౨॥❁అథేతి॥దారుకః,జైత్రఏవాదిఃయేషాంతాన్,భృత్యాన్, నాదిశదాజ్ఞాపయామాస,గురూన్వసుదేవాదీన్ ప్రతి,అనుజ్ఞాప్యఅనుజ్ఞాంప్రార్థ్య,నిర్గమయ్యేత్యుత్తరేణసంబన్ధః❁॥౧౩॥❁ నిర్గమయ్యేతి ॥ సుతైస్సహితాన్,స్వా , నవరోధాన్ దారాన్-నిర్గమయ్యపురాద్బహిర్గమయిత్వా , హాశత్రుహన్-సూతేనో-పనీతమానీతం,రథ-మారురోహ ❁ ॥ ౧౪ ॥❁తతఇతి॥ద్విపాగజాః-భటాఃపదాతయః-సాదినఃఅశ్వారూఢాః-తేషాం-నాయకైః- కరాళయాపరభయంకరయా-స్వస్య-సేనయా-పరివృతః -మృదఙ్గాదిభిః-వాద్యైః,యః - ప్రఘోషః- తేన-ఘోషితాః - కకుభః-కుర్వన్నిత్యధ్యాహారః-నిరాక్రమత్ నిష్క్రాన్తవాన్,ప్రఘోషఘోషితేతిపాఠేదిశః-మృదఙ్గాదిభిః-యో,ఘోషః, తేనఘోషయన్ ❁॥ ౧౫ ॥❁స్వవాజీతి॥సువ్రతాఃపతివ్రతాః,వైదర్భ్యాదయః-పతిమచ్యుతం,యాన్తం-స్వస్వవాజికాఞ్చనశిబికాదిభిః,అనుయయుః, కథంభూతాః,అసిచర్మాణిఖడ్గఖేటౌ,పాణ్యోః,యేషాం-తైః,నృభిఃభృత్యైః,సంవృతాః,వరాః,శ్రే

శ్రీశుకఉవాచ॥ఇత్యుద్ధవవచో రాజన్సర్వతోభద్రమచ్యుతః।దేవర్షిర్యదువృద్ధాశ్చ రామశ్చప్రత్యపూజయన్॥౧౨
అథాదిశత్ప్రయాణాయభగవాన్దేవకీసుతః । భృత్యాన్దారుకజైత్రాదీననుజ్ఞాప్యగురూన్విభుః ॥ ౧౩ ॥ నిర్గమయ్యావరోధాన్ స్వాన్ససుతాన్సపరిచ్ఛదాన్ । సఙ్కర్షణమనుజ్ఞాప్యయదురాజంచశత్రుహన్ ॥ సూతోపనీతంస్వరథమారోహద్గరుడధ్వజమ్॥ ౧౪॥ తతోరథద్విపభటసాదినాయకైఃకరాళయాపరివృతఆత్మసేనయా॥ మృదఙ్గభేర్యానకశఙ్ఖగోముఖైః ప్రఘోష❁ఘోషితఃకకుభోనిరాక్రమత్ ॥ ౧౫ ॥ స్వవాజికాఞ్చనశిబికాభిరచ్యుతంసహాత్మజాఃపతిమనుసువ్రతాయయుః । వరామ్బరాభరణవిలేపనస్రజస్సంవృతాన్నృభిరసిచర్మపాణిభిః॥ ౧౬ ॥ నరోష్ట్రగోమహిషఖరాశ్వతర్యనఃకరేణుభిఃపరిజనవారయోషితః । స్వలఙ్కృతాఃకటకుటీకమ్బళామ్బరాద్యుపస్కరాయయురధియుజ్యసర్వశః॥ ౧౭ ॥బలంబృహద్ధ్వజపట❁ఛత్రచామరైర్వరాయుధాభరణకిరీటవర్మభిః । దివాంఽశుభిస్తుములరవంబభౌరవేర్యథాఽర్ణవఃక్షుభితతిమిఙ్గిలోర్మిభిః॥౧౮॥అథోమునిర్యదుపతినాసభాజితఃప్రణమ్యతంహృదినిదధద్విహాయసా । నిశమ్యతద్వ్యవసితమాహృతార్హణో❁ ముకున్దసన్దర్శననిర్వృతేన్ద్రియః॥ ౧౯ ॥రాజదూతమువాచేదంభగవాన్దేవకీసుతః । మాభైష్టదూతభద్రంవోఘాతయిష్యామిమాగధమ్॥ ౨౦ ॥ఇత్యుక్తఃప్రహితోదూతోయథావదవదన్నృపాన్। తేఽపిసన్దర్శనంశౌరేఃప్రత్యైక్షన్తముముక్షవః॥ ౨౧ ॥ఆనర్తసౌవీరమరూం స్తీర్త్వావినశనంహరిః । గిరీన్నదీరతీయాయపురగ్రామవ్రజాకరాన్॥

ష్టాః,అమ్బరాదయో,యాసాం-తాః ❁॥ ౧౬ ॥ ❁నరేతి॥తథా,పరిజనయోషితః-వారయోషితశ్చకటకుట్యాదయః-ఉపస్కరాః, కుటీశిబిరాదిసాధనభూతాః , యాసాంతాః,అధియుజ్యబలీవర్దాదిషూపస్కరాన్ దృఢంసన్నహ్య-నరాదిభిర్యానైః-యయురితిసంబన్ధః-తత్రనరోనరవాహ్యంయానం-గర్దభ్యామశ్వాజ్జాతాఅశ్వతరీ-అనశ్శకటం - కరేణుర్గజీ -కటకుటయఃఉశీరాదితృణనిర్మితాఃగృహాః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁బలమితి॥ తద్బలం-ధ్వజాదిభిఃదివా-బభావితిసంబన్ధః- కథంభూతం-తుములో -రవస్స్వనో-యస్మిన్ తత్-యథా-రవేస్సూర్యస్యాంశుభిః-క్షుభితా- స్తిమిఙ్గిలాదయః-తైః -ర్యా-మహాన్తః- ఊర్మయ-స్తైః-రర్ణవో-భాతి - తద్వత్ ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ అథోఇతి ॥ యదుపతినాకృష్ణేన - సభాజితోబహుమతోమునిర్నారద- స్తం-హృదిప్రణమ్యామనసాప్రణమ్యేత్యర్థః-తస్యకృష్ణస్య-వ్యవసితంవచో - నిశమ్య-ఆహృతంసమర్పిత - మర్హణం-యస్య-ముకున్దస్య-సన్దర్శనేన-నిర్వృతానిసుఖితానీన్ద్రియాణి-యస్య-సః-విహాయసాఆకాశమార్గేణ-నిరగాద్యయౌ ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁రాజేతి॥భగవాన్- రాజదూతంఉవాచ।ఉక్తిమేవాహ ॥ మాభైష్టేతి ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ఇతీతి॥ప్రహితః ప్రేషితః-నృపాన్ప్రతి- యథా-వ-ద్భగవదుక్తం-సర్వమవదత్ ఉవాచ॥ తేఽపినృపాఅపి-శౌరేః-దర్శనం-ప్రతీక్షితవన్తః-కథంభూతాః-ముముక్షవఃమాగధబన్ధనాదితి శేషః❁ ॥౨౧॥ ❁ ఆనర్తేతి ॥ ఆనర్తాదయోమార్గస్థాఃదేశాఃతాన్‌తీర్త్వాఅతిక్రమ్య-వినశనంకురుక్షేత్ర- మతీయాయాతిచక్రామ ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ దృషద్వతీంనదీం-తథా-సరస్వతీంచ-తీర్త్వా-మత్స్యాంశ్చ, దేశా- నతిక్రమ్య-శక్రప్రస్థమిన్ద్రప్రస్థ-ముపసమీపం-జగామ-తత్ర-పురఃప్రాకారయుక్తం,గ్రామస్తద్రహితః- వ్రజఃఆభీరాణామావాసః - ఆకరఃఖనిః-మత్స్యాంశ్చేత్యనన్తరమనుషక్తస్యాత్

౧౫ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ ఘోషితకకుభో

ర్త్వేత్యస్యాతిక్రమ్యేత్యర్థః యోగ్య అవ్రతే ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ తమితి॥ నృణాం-దుర్లభం, దర్శనం-యస్య-తం - కృష్ణమాగతం-శ్రుత్వా, అజాతశత్రుర్యుధిష్ఠిరః-నిరగాత్ - పురాదితి శేషః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ గీతేతి॥ వాదిత్రాణివాద్యాః-తద్ఘోషేణ-బ్రహ్మఘోషేణచ-సయుధిష్ఠిరః-కృష్ణ-మభ్యగాత్ - ప్రాణాఃఇన్ద్రియగణాః-ఆగతం - ప్రాణంపశ్చాత్ప్రతిప్రాణమివేత్యాభిముఖ్యే దృష్టాన్తః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ దృష్ట్వేతి॥ కృష్ణవిషయః-స్నేహః, తేన-విక్లిన్నం ఆర్ద్రం-హృదయంయస్యసః-సస్వజే ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ ముకున్దస్య-గాత్రం-భుజాభ్యా-మాలిఙ్గ్య హతమశుభంయస్యసః-పరం నిర్వృతిమానన్దం, ప్రాపేతి దేవవక్తృంవిశినష్టి॥ అశ్రూణ్యానన్దజాని-లోచనయోః-యస్య - హృష్యన్త్యుద్దష్ఛితలోమా - తను-ర్యస్య - విస్మితః-లోకవిభ్రమోలోకవ్యాపారో - యేన సః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ తమితి॥ మాతులస్యాపత్యం-కృష్ణం-పరిరభ్య- ప్రేమజలైఃఆనన్దాశ్రుభి-రాకులేవ్యాప్తే, పీమేతెఇన్ద్రియే లోచనే యస్య-సః-బభూవేతి శేషః॥ యమౌనకులసహదేవౌ - కిరీటీఅర్జునశ్చ-ముదాహర్షేణ-ప్రవృద్ధాని-బాష్పాణిఅశ్రూణి-యేషాం తే-పరిరేభిరే- పరిష్వక్తవన్తః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ అర్జునేన- కేవలం-పరిష్వక్తఏవ - సమవయస్కత్వాత్-యమాభ్యాం త్వ-భివాదితశ్చ-భగవాన్- బ్రాహ్మణేభ్యో, వయోవృద్ధేభ్యోయుధిష్ఠిరాదిభ్యః - యథాయోగ్యం-నమస్కృత్య-స్వయం-౦

తతో వృషద్వతీం తీర్త్వా ముకున్దోఽథ సరస్వతీమ్। పఞ్చాలానథ మత్స్యాంశ్చ శక్రప్రస్థముపాగమత్॥ ౨౩ ॥ తముపాగతమాకర్ణ్య ప్రీతో దుర్దర్శనం నృణామ్। అజాతశత్రుర్నిరగాత్సోపాధ్యాయస్సుహృద్వృతః॥ ౨౪ ॥ గీతవాదిత్రఘోషేణ బ్రహ్మఘోషేణ భూయసా। ప్రత్యుయాత్సహృషీకేశం ప్రాణాః ప్రాణమివాగతమ్॥ ౨౫ ॥ దృష్ట్వా విక్లిన్నహృదయః కృష్ణస్నేహేన పాణ్డవః। చిరాద్దృష్టం ప్రియతమం సస్వజేఽస్మ పునః పునః॥ ౨౬ ॥ దోర్భ్యాం పరిష్వజ్య రమామలాలయం ముకున్దగాత్రం నృపతిర్హతాశుభః। లేభే పరాం నిర్వృతిమశ్రులోచనో హృష్యత్తనుర్విస్మృతలోకవిభ్రమః॥ ౨౭ ॥ తం మాతులేయం పరిరభ్య నిర్వృతో భీమస్స్మయన్ప్రేమజలాకులేన్ద్రియః। యమౌ కిరీటీ చ సుహృత్తమం ముదా ప్రవృద్ధబాష్పాః పరిరేభిరేఽచ్యుతమ్॥ ౨౮ ॥ యుధిష్ఠిరస్య భీమస్య కృత్వా పాదాభివన్దనమ్। అర్జునేన పరిష్వక్తో యమాభ్యాం చాభివాదితః॥ ౨౯ ॥ బ్రాహ్మణేభ్యో నమస్కృత్య వృద్ధేభ్యశ్చ యథార్హతః। మానితో మానయామాస కురుసృఞ్జయకేకయాన్॥ ౩౦ ॥ సూతమాగధగన్ధర్వా వన్దినశ్చోపమన్త్రిణః। మృదఙ్గశఙ్ఖపటహవీణాపణవవేణుభిః॥ ౩౧ ॥ బ్రాహ్మణాశ్చారవిన్దాక్షం తుష్టువుర్ననృతుర్జగుః। ఏవం సుహృద్భిః పర్యస్తః పుణ్యశ్లోకశిఖామణిః॥ సంస్తూయమానో భగవాన్ వివేశాలఙ్కృతం పురమ్॥ ౩౨ ॥ సంసిక్తవర్త్మ కరిణాం మదగన్ధతోయైశ్చిత్రధ్వజైః కనకతోరణపూర్ణకుమ్భైః। మృష్టాత్మభిర్నవదుకూలవిభూషణస్రగ్గన్ధైర్నృభిర్యువతిభిశ్చ విరాజమానమ్॥ ౩౩ ॥ ఉద్దీప్తదీపబలిభిః ప్రతిసద్మజాలనిర్యాతధూపరుచిరం విలసత్పతాకమ్। మూర్ధన్యహేమకలశై రజతోరుశృఙ్గైర్జుష్టం దదర్శ భవనైః కురురాజధామ॥ ౩౪ ॥ ప్రాప్తం నిశమ్య నరలోచనపానపాత్రమౌత్సుక్యవిశ్లథితకేశదుకూలబన్ధాః। సద్యో విసృజ్య గృహకర్మ పతీంశ్చ తల్పే ద్రష్టుం యయుర్యువతయశ్చ నరేన్ద్రమార్గమ్॥ ౩౫ ॥ తస్మిన్సుసఙ్కులఇభాశ్వరథద్విపద్భిః కృష్ణం సభార్యముపలభ్య గృహాధిరూఢాః। నా

హుమతః-కుర్వాదీ-న్బహ్వమన్యత ❁ ॥ ౨౯॥౩౦ ॥ ❁ సూతేతి॥ సూతాదయో - బ్రాహ్మణాశ్చ-మృదఙ్గాదిభిః-తుష్టువుః-ననృతుః-జగుశ్చ-తత్ర-సూతామాగధాః-బ్రాహ్మణాశ్చఉపమన్త్రిణశ్చ - తుష్టువుః-ఇతరే-ననృతు-ర్జగుశ్చ, ఉపమన్త్రిణః పరిహాసకాః-ఏవమితి॥ పర్యస్తఃపరివృత్తః - పుణ్యశ్లోకశ్రేష్ఠః-పురం ఇన్ద్రప్రస్థం-వివేశ ❁ ॥ ౩౧ ॥ ౩౨ ॥ ❁ తద్విశినష్టి॥ సంసిక్తవర్త్మేతి॥ కరిణాం-మదగన్ధజలైః-సంసిక్తాని-వర్త్మానిపురవీథయోః యస్మిన్-తత్ - కనకతోరణైః-పూర్ణకుమ్భైశ్చ-మృష్టఃస్నాపితః ఆత్మాశరీరం-యైః-నవాః, దుకూలాదయో, యేషాం- తైః-నృభిః పుంభిః - తథాభూతాభి-ర్యువతిభిఃస్త్రీభిశ్చ-విరాజమానమ్ ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ కించ॥ ఉద్దీప్తేతి॥ ప్రతిగృహ-ముద్దీప్తైః- దీప్తైః - బలిభిఃపుష్పాదిభిశ్చ-జుష్టం జాలేభ్యోగవాక్షేభ్యో-నిర్యాతైః-ధూపైః-రుచిరం-విలసన్త్యఃపతాకాఃయస్మిన్-తత్-మూర్ధన్యాఃమూర్ధనిభవాః-తైః- హేమకలశాః, యేషాం, తైః-రజితమయాన్యురూణిస్థూలాని-శృఙ్గాణి- కలధౌతస్తమ్భభూమికాః-యేషాం-తైశ్చ-గృహైః - జుష్టం-ఏవంభూతం, కురురాజధామ ఇన్ద్రప్రస్థపురం, దదర్శ ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ ప్రాప్తమితి॥ నరాణాం-లోచనాని- తేషాం పానస్య, సాదరవీక్షణస్య, పాత్రం విషయం, కింపునర్నారీణామిత్యర్థః, తంకృష్ణం-ప్రాప్తమాగతం-శ్రుత్వా, యువతయః- పౌరస్త్రియః-సద్యఏవ - గృహవ్యాపారం-తల్పేపర్యఙ్కే, పతీం,శ్చ-విసృజ్య, ఔత్సుక్యాద్విశ్లథితాః, కేశానాందుకూలానాంచ, బన్ధాఃగ్రన్థయో యాసాం తాః, ద్రష్టుం, నరేన్ద్రమార్గం రాజవీథీం, యయుః ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ తస్మిన్నితి॥ గృహేషుప్రాసాదేష్వధిరూఢాః, యువతయః, ఇత్థ

దిభి,శ్చతుర్భి, స్సైనాఙ్గైస్సుసఙ్కులేనసఙ్కీర్ణే-తస్మిన్నర్థ్వని గృహాగ్రే- సభార్యం , శ్రీకృష్ణ-ముపలభ్యదృష్ట్వా-కుసుమై-ర్వికీర్య మనసాఉపగూహ్యాలిఙ్గ్య స్మయయుక్తవీక్షితేనైవ-సుస్వాగత ప్రశ్నం , విదధుశ్చక్రుః తాసాముత్స్మ యవీక్షితంస్వాగతప్రశ్నంవిదధదివాసేత్యర్థః ❀ ॥ ౩౬ ॥ ❀ ఊచురితి ॥ ఉడుపేనచన్ద్రేణసహితాః-స్తారాఇవస్థితాః , కృష్ణపత్నీఃనిరీక్ష్య స్త్రియః, ప్రోచుః॥ఉక్తిమేవాహ॥కిమిత్యాదినా ॥ అమూభిఃకృష్ణపత్నీభిః-కిమకారికింసుకృతమాచరితం - తత్ర హేతుత్వేనపిశప న్తి॥ య ద్యాసాంచక్షుషః,పురుషమౌళిఃపురుషోత్తమః,ఉదారోగమ్భీరో,యో, హాస, స్తద్యుక్తోలీలయా , అవలోక, స్తస్య,కలయాలేశేనైవ,సుఖం,వితనోతి-తథాభూతాభిరమూభిరితిసంబన్ధః ❀ ॥ ౩౭ ॥ ❀ తత్రతత్రేతి॥ ఉపసఙ్గమ్యసమీపమాగత్య,పౌరాః శ్రేణయఃఏకశిల్పోపజీవినాంసఙ్ఘా స్తేషు-ముఖ్యాశ్చ , మఙ్గళానిగన్ధపుష్పతామ్బూలాదిశుభద్రవ్యాణి,పాణ్యో,ర్యేషాం, తే కృష్ణాయ ,పూజాం , చక్రుః ॥ అతో ,హతంనిర స్త , మేనఃపాపం యేషాంతథాభూతాఃబభూవురితి శేషః ❀ ॥ ౩౮ ॥ ❀ సంభ్రమేణసహితై,రతఏవ,ఫుల్లైవికసితై,ర్లోచనై, ర్యేషాం , తై-రన్తఃపురజనై,రభ్యుపేతఃఅభిసఙ్గతః,రాజమన్దిరం,ప్రవివేశ ❀ ॥ ౩౯ ॥ ❀ పృథేతి ॥ పృథాకున్తీ-భ్రాతృపుత్రం,శ్రీకృష్ణ-మవలోక్య,ప్రీతఃఆత్మా మనో, యస్యాః,సా, పర్యఙ్కాదుత్థాయ,స్నుషయాద్రౌపద్యాసహ,పరిషస్వజే - ఆలిఙ్గితవతీ ❀ ॥ ౪౦ ॥ ❀ గోవిన్దమితి॥ దేవానాందేవోబ్రహ్మాతస్యా

ర్య్యావికీర్యకుసుమైర్మనసోపగూహ్యసుస్వాగతంవిదధురుత్స్మయవీక్షితేన॥ ౩౬ ॥ ఊచుః స్త్రియఃపథినిరీక్ష్యముకున్దపత్నీస్తారాయథోడుపసహాఃకిమకార్యమూభిః।యచ్చక్షుషాంపురుషమౌళిరుదారహాసలీలావలోకకలయోత్సవమాతనోతి॥ ౩౭ ॥తత్రతత్రోపసఙ్గమ్యపౌరామఙ్గళపాణయః । చక్రుస్సపర్యాంకృష్ణాయశ్రేణిముఖ్యాహతైనసః॥ ౩౮ ॥అన్తఃపురజనైఃప్రీత్యాముకున్దఃఫుల్లలోచనైః । ససంభ్రమైరభ్యుపేతఃప్రావిశద్రాజమన్దిరమ్॥ పృథావిలోక్యభ్రాత్రేయంకృష్ణంత్రిభువనేశ్వరమ్ । ప్రీతాత్మోత్థాయపర్యఙ్కాత్సస్నుషాపరిషస్వజే॥ ౪౦ ॥ గోవిన్దంగృహమానీయదేవదేవేశమాదృతః।పూజాయాంనావిదత్కృత్యంప్రమోదోపహతోనృపః॥ ౪౧ ॥పితృష్వసుర్గురుస్త్రీణాంకృష్ణశ్చక్రేఽభివాదనమ్।స్వయంచకృష్ణయారాజన్భగిన్యాచాభివాదితః॥ ౪౨ ॥శ్వశ్ర్వా సంచోదితాకృష్ణాకృష్ణపత్నీశ్చసర్వశః।ఆనర్చరుక్మిణీంసత్యాంభద్రాంజామ్బవతీంతథా॥ ౪౩ ॥కాళిన్దీంమిత్రవిన్దాంచశైబ్యాంనాగ్నజితీంసతీమ్ । అన్యాశ్చాభ్యాగతాయాస్తావాసస్స్రఙ్మణ్డనాదిభిః॥ ౪౪ ॥ సుఖంనివాసయామాసధర్మరాజోజనార్దనమ్ । ససైన్యంసానుగామాత్యంసభార్యంచనవంనవమ్॥ ౪౫ ॥తర్పయిత్వాఖాణ్డవేనవహ్నింఫల్గునసంయుతః । మోచయిత్వామయంయేనరాజ్ఞేదివ్యాసభాఽఽహృతా॥ ౪౬ ॥ఉవాససకతిచిన్మాసాన్రాజ్ఞఃప్రియచికీర్షయా । విహరన్రథమారుహ్యఫల్గునేనభటైర్వృతః॥ ౪౭ ॥ ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

❀❀❀❀❀❀❀ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,దశమస్కన్ధే,ఏకసప్తతితమోఽధ్యాయః. ❀❀❀❀❀❀❀

* దిగ్విజయజరాసంధవధాదిఘట్టః *

శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఏకదాతుసభామధ్యఆస్థితోమునిభిర్వృతః।బ్రాహ్మణైఃక్షత్రియైర్వైశ్యైర్భ్రాతృభిశ్చయుధి

ష్ఠి-శం,గోవిన్దంగృహంప్రత్యా,నీయ ,నృపోయుధిష్ఠిరః-ప్రమోదేనో,పహతఃఅభిభూతః - పరవశఇతియావత్,పూజాయాం కృత్యంక్రమవిశేషం,నావిదత్ ❀ ॥ ౪౧ ॥ ❀ పితృష్వసురితి ॥ శ్రీకృష్ణోభగవాన్ , పితృష్వసుఃపృథాయాః,గురుస్త్రీణాంచా,భివాదనం,చక్రే,స్వయం,కృష్ణయాద్రౌపద్యా, భగిన్యాసుభద్రయాచా,భివాదితశ్చ ❀ ॥ ౪౨ ॥ ❀ శ్వశ్ర్వేతి॥శ్వశ్ర్వాశ్వశురస్యస్త్రియా,పృథయా,సంచోదితా, కృష్ణాద్రౌపదీ,కృష్ణస్య , పత్నీః,సర్వప్రకారైః,ఆనర్చపూజితవతీ॥కృష్ణపత్నీరేవనిర్దిశతి॥ రుక్మిణీమిత్యాదినా॥శైబ్యాంలక్ష్మణాం, అన్యాశ్చేతి ॥ ఏతా,అన్యాశ్చ,గతాః,స్త్రియః,వస్త్రాదిభి-రానర్చేతిసంబన్ధః-మణ్డనమలఙ్కారః ❀ ॥ ౪౩ ॥ ౪౪ ॥ ❀ సుఖమితి ॥ప్రత్యహం,నవంనవంయథాభవతితథా, సుఖం,నివాసయామాస ❀ ॥ ౪౫ ॥ ❀ కథంభూతం,యః,ప్రేమ్ణా,నిత్యం ఫల్గునేనఅర్జునేనసంయుతః - అతఏవ,తస్య,సాహాయ్యేన - ఖాణ్డవేనా,గ్నిం,ప్రీణయిత్వా-తత్ర,మయం, మోచయిత్వా,తంమయం-ప్రయుజ్య రాజ్ఞేయుధిష్ఠిరాయ,దివ్యా,సభాఆహృతాఆనీతా , యేన,తథాభూతం జనార్దనమితిసంబన్ధః ❀ ॥ ౪౬ ॥ ❀ ఉవాసేతి॥మాసాన్ , అత్యన్తసంయోగేద్వితీయా,రాజ్ఞోయుధిష్ఠిరస్య,ప్రియంకర్తుమిచ్ఛయా,ఫల్గునేనసహ,రథ,మారుహ్య,రథైః-పరివృతో,విహరన్కతిచి,న్మాసా- నువాసఉషితవాన్ ❀ ॥ ౪౭ ॥ ❀ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేఏకసప్తతితమోఽధ్యాయః❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

అథజరాసన్ధవధాత్మకంభగవతశ్చేష్టితంవక్తుంప్రస్తౌతి॥ఏకదేతి॥తృతీయాన్తానాంవృతఇత్యనేనాన్వయః - ఏతేషాం

మునిప్రభృతీనాం-శృణ్వతాంసతామేవ,భాష్యసంబోధ్య,కృష్ణమితి శేషః.ఇదంవక్ష్యమాణ-మువాచ ❁ ॥ ౧ ॥ ౨॥ ❁తదేవాహ॥క్రతురాజేనేత్యాదినా-పావనీః, త్వ-విభూతీర్వి భూతిభూతాన్దేవా - న్యత్త్వేఆరాధయిష్యామి-తత్ మదభిప్రేతంయజనం,నోఽస్మాకం - సంపాదయనిర్వర్తయ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁నన్వయంచక్రవర్తినాంమనోరథఃకథంత్వయాక్రియతఇత్యతఆహ॥త్వత్పాదుకేఇతి॥ అభద్రంశమయతీతితథా- తేతవ,పాదుకే-యే-జనాః-పరిచరన్తిదేహేన-ధ్యాయన్తిమనసా-గృణన్తివాచా-తేశుచయఃపరిశుద్ధాన్తఃకరణాః-భవస్య-పవర్గంనాశం-మోక్షమితియావత్-విన్దన్తి॥హే-ఈశ - హేకమలనాభ,తే-యద్యాశిషఃకామా,నాశంసతే,తర్హి - తాఅపి-విన్దన్తి-అన్యేపరిచర్యాదిరహితా- శ్చక్రవర్తినోఽపి-నవిన్దన్తీత్యర్థః-అతోభక్తపక్షపాతినస్తవచరణారవిన్దంసమాశ్రితానాంనస్సర్వమనోరథపూర్తిస్సుకరైవేతిభావః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ఏతదేవనిదర్శయేత్యాహ॥తదితి॥తత్తస్మాత్-దేవానామపిదేవ-ఏష-లోక-స్తవ-చరణారవిన్దసేవాప్రభావం - పశ్యతు-భవతశ్చరణారవిన్దసేవాప్రభావం పశ్యతు - భవతశ్చరణారవిన్దసేవాప్రభావంద్రష్టుత్వత్పాదుకేఇత్యాదినోక్తమర్థంనిశ్చినోత్విత్యర్థః-తన్నిశ్చేతుంభక్తానామభక్తానాంచస్థితింలోకస్యదర్శయేత్యాహ॥యేత్వేతి కురూణాం-సృఞ్జయానాంచ,మధ్యే-యేఽస్మదాదయ - స్త్వాం,భజన్తియే-ఉతవా-యేవా-దుర్యోధనాదయ-స్త్వాం - నభజన్తి - తేషా - ముభయేషాం-నిష్ఠాంస్థితిం-ప్రదర్శయ-అభ్యుదయతదభావాదర్శయేత్యర్థః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁నను వైషమ్యనైర్ఘృణ్యాదిరహితంమాంకిమితివిషమకృత్యే చోదయసీత్యతఆహ॥నేతి॥బ్రహ్మణఃహేయప్రత్యనీకకల్యాణగుణగణపరిపూర్ణస్య-తవ-స్వః-పర - ఇతిచ-భేదమతిః-నస్యాత్ - యద్యపినాస్త్యేవ-తత్రహేతుత్వేనవిశినష్టి॥సర్వాత్మనః , సర్వేషామన్తరాత్మనః-స్వశరీరేష్వేవకేషుచిదవయవేషుస్వీయమతిః - కేషుచిత్పరకీయమతిర్న

స్థిరః॥ ౧ ॥ఆచార్యైఃకులవృద్ధైశ్చజ్ఞాతిసంబన్ధిబాన్ధవైః। శృణ్వతామేవచైతేషామాభాష్యేదమువాచహ॥ ౨॥
యుధిష్ఠిరఉవాచ॥ క్రతురాజేనగోవిన్ద రాజసూయేనపావనీః। యక్ష్యేవిభూతీర్భవత స్తత్సంపాదయనఃప్రభో॥ ౩ ॥ త్వత్పాదుకేఅవిరతంపరియేచరన్తిధ్యాయన్త్యభద్రశమనేసుధియోగృణన్తి। విన్దన్తితేకమలనాభభవాపవర్గమాశాసతేయదితఆశిషఈశనాన్యే॥ ౪ ॥తద్దేవదేవభవతశ్చరణారవిన్ద సేవానుభావమిహపశ్యతులోకఏషః। యేత్వాంభజన్తినభజన్త్యుతవోభయేషాంనిష్ఠాంప్రదర్శయవిభోకురుసృఞ్జయానామ్॥ ౫ ॥నబ్రహ్మణస్స్వపరభేదమతిస్తవస్యాత్సర్వాత్మనస్సమదృశస్స్వసుఖానుభూతేః। సంసేవతాం * సురతరోరివతేప్రసాదస్సేవానురూపముదయోనవిపర్యయోఽత్ర॥ ౬ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ సమ్యగ్వ్యవసితంరాజన్భవతాశత్రుకర్శన। కల్యాణీయేనతేకీర్తిర్లోకాననుచరిష్యతి॥ ౭ ॥ఋషీణాంపితృదేవానాంసుహృదామపినఃప్రభో। సర్వేషామపిభూతానామీప్సితఃక్రతురాడయమ్ ॥ ౮ ॥ నిర్జిత్యనృపతీన్సర్వాన్కృత్వాచజగతీంవశే।సంభృత్యసర్వసంభారానాహరస్వమహాక్రతుమ్॥ ౯ ॥ ఏతేతేభ్రాతరోరాజన్లోకపాలాంశసంభవాః। జితోఽస్మ్యాత్మవతాతేఽహందుర్జయోయోఽకృతాత్మభిః ॥ ౧౦ ॥ నకశ్చిన్మత్పరంలోకేతేజసాయశసాశ్రియా। విభూతిభి

ర్వస్తేతిభావః-అతఏవ -సమదృశః- సమా - దృక్స్వశరీరేషుసర్వేష్వాత్మీయత్వబుద్ధిర్యస్య - తస్యకించ - వైషమ్యనిమిత్తం రాగద్వేషాదికం - తదపితవనాస్తీత్యాహ ప్రయన్విశినష్టి ॥ స్వసుఖానుభూతేరితి ॥ స్వసుఖస్య స్వాసాధారణాపరిచ్ఛిన్నానన్దస్య ,నుభూతిఃఅనుభవో - యస్య - తస్య - కేవలంస్వానన్దజుషో - నతురాగాదిజుషఇత్యర్థః తథాపి-సంసేవమానానామేవవిషయభూతానాం-తవప్రసాదోఽనుగ్రహః-తతాఽపి - సేవానురూపమేవ - ఉదయఃఫలం-యథా-సురతరోఃకల్పద్రుమస్య,సంసేవమానేష్వేవఫలప్రదత్వం,నహ్యేతావతాత్రకల్పతరౌ- విపర్యయోవైషమ్య,మస్తితద్వత్ ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ఏవముక్తస్తద్వచోఽనుమోదమానఃప్రాహశ్రీభగవాన్ ॥ సమ్యగితి॥హేరాజన్-హేశత్రుకర్శన-సమ్యగ్వ్యవసితంనిశ్చితం-కుతః-ఏవంవ్యవసితవిధానేన-కల్యాణీ-తవ-కీర్తిః-లోకా-ననుచరిష్యతి ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ఋషీణామితి॥పితౄణాం-దేవానాంచ-సుహృదాం,నోఽస్మాకం-కింబహునా-సర్వేషామపి,భూతానా-మయం-క్రతుశ్రేష్ఠ-ఈప్సితఃఇష్టః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁నిర్జిత్యేతి ॥ జగతీం సర్వాంపృథ్వీం,వశేకృత్వాస్వాధీనాంకృత్వేత్యర్థః-సర్వాన్ , నృపాన్ యాగార్థపదార్థాన్-సంభృత్యసంపాద్య-మహాక్రతుంరాజసూయ - మాహరస్వఅనుతిష్ఠస్వేత్యర్థః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁కథమహంజేతుంప్రభురిత్యతఆహ॥ఏతేఇతి॥ఏతే -తవభ్రాతరో,భీమాదయః-లోకపాలానాంవాయ్విన్ద్రాదీనాం- అంశసంభవాః-అత - ఏభిస్సర్వాన్నృపాన్సుజయ-ఇతిభావః-కించా-కృతాత్మభిఃఅజితేన్ద్రియైః-దుఃఖేనాపి-జేతుంవశీకర్తు-మశక్యోఽహం , మాత్మవతామద్భక్తిప్రవణచిత్తవతాతేత్వయా,జితోఽస్మివశీకృతోఽస్మిఅతఃకింతవదుస్సాధమితిభావః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ఆస్తాంతావదేవంభూతస్య పరైరభిభవశఙ్కా-అకిఞ్చనమపిమత్పరంకోఽపినాభిభవితుంప్రభురిత్యాహ॥నకశ్చిదితి॥మత్పరం,అహమేవపరోయస్య - తం-మయ్యాసక్తచిత్తమిత్యర్థః-

దేవోఽపి-తేజఆదిభిః-నాభిభవేత్,కిముత-పార్థివానాభిభవేయురితి - తత్ర-తేజః ప్రభావః- శ్రీస్సంపత్ , విభూతయస్సైన్యాదిసమృద్ధయః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁నిశమ్యేతి॥ప్రీతః,అతఏవ,ఫుల్లంవికసితం, ముఖామ్బుజం,యస్య-సః-యుధిష్ఠిరః-ద్విగ్విజయేనిమిత్తే విష్ణో, స్తేజసా , ఉపబృంహితాన్వర్ధితాన్, భ్రాతౄన్భీమాదీన్,ప్రాయుఙ్క్త ❁॥ ౧౨ ॥ ❁సహదేవమితి॥సృఞ్జయైస్సహ , దక్షిణస్యాందిశి , జ్ఞాపయామాస , సవ్యసాచినమర్జునంవృకోదరంభీమంమత్స్యాదిభిస్సహ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁త ఇతి॥ హేనృప , యక్ష్యతేయాగంకరిష్యమాణాయ , జాతశత్రవేధర్మరాజాయ , తేభ్రాతరః- భూరిబహుద్రవిణంవిత్తం-మాజహ్రుః ఆహృత్యసమర్పయామాసుః ❁॥ ౧౪ ॥ ❁శ్రుత్వేతి॥జరాసన్ధ-మజితం-శ్రుత్వా,నృపతేర్యుధిష్ఠిరస్య-ధ్యాయతశ్చిన్తయతస్సతః - హరిః శ్రీకృష్ణో-యముపాయ- ముద్ధవో " బలినామపిచాస్మాకం " మిత్యాదినా,ప్రాహ-తమేవో-పాయంప్రాహ ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁భీమసేనఇతి॥బ్రహ్మరూపధరా,స్త్రయః,ఇన్ద్రప్రస్థాద్గిరివ్రజం.జగ్ముః, హేతాత-యతోయత్ర-బృహద్రథసుతోజరాసన్ధ-ఆస్తే,తద్గిరివ్రజ-మితిసంబన్ధః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁తమితి ॥ బ్రహ్మలిఙ్గినః విప్రవేషిణః,రాజన్యాః భీమాదయో-గృహేషు-వర్తమానం-తంజరాసన్ధ,మయాచన్త ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁యాచ్ఞాప్రకారమేవాహ॥రాజన్నితి॥ గృహంప్రత్యాగతాన్-నస్మాన్-నర్థినో - విద్ధిజానీహి.తత్-నః అస్మభ్యం , యచ్చదేహి-కింతత్- య-ద్వయం - కామయామహే-తుభ్యం , భద్రమఙ్గళ-మస్తు ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁నను-యత్కామయామహఇతిసామాన్యతోనిర్దిష్టం-నవిశేషత-స్తద్యదిదుస్సహమదేయంచేత్కథంకామయధ్వమిత్యతఆహుః ॥ కిమితి ॥ దుర్మర్షందుస్సహం కిం-నకిమపీత్యర్థః-కి-మకార్యం,మసాధుభిః-కః-పరః-సమదర్శినా-మితిచదృష్టా

ర్వాఽభిభవేద్దేవోఽపికిముపార్థివాః॥ ౧౧ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ నిశమ్యభగవద్గీతంప్రీతఃఫుల్లముఖామ్బుజః । భ్రాతౄన్దిగ్విజయేఽయుఙ్క్తవిష్ణుతేజోపబృంహితాన్॥ ౧౨ ॥సహదేవందక్షిణస్యామాదిశత్సహసృఞ్జయైః।దిశి ప్రతీచ్యాంనకులముదీచ్యాంసవ్యసాచినమ్ । ప్రాచ్యాంవృకోదరంమత్స్యైఃకేకయైస్సహమద్రకైః॥ ౧౩ ॥ తేవిజిత్యనృపాన్వీరాఆజహ్రుర్దిగ్భ్యఓజసా । అజాతశత్రవేభూరిద్రవిణంనృపయక్ష్యతే॥ ౧౪ ॥ శ్రుత్వాఽజితం జరాసన్ధంనృపతేర్ధ్యాయతోహరిః । ఆహోపాయంతమేవాద్యఉద్ధవోయమువాచహ ॥ ౧౫ ॥ భీమసేనోఽర్జునఃకృష్ణోబ్రహ్మలిఙ్గధరాస్త్రయః । జగ్ముర్గిరివ్రజంతాతబృహద్రథసుతోయతః॥ ౧౬ ॥తంగత్వాఽఽతిథ్యవేళాయాంగృహేషుగృహమేధినమ్ । బ్రహ్మణ్యంసమయాచన్తరాజన్యాబ్రహ్మలిఙ్గినః॥ ౧౭ ॥రాజన్విద్ధ్యతిథీనస్మానర్థినోదూరమాగతాన్ ।తన్నఃప్రయచ్ఛభద్రంతేయద్వయంకామయామహే॥ ౧౮ ॥కిందుర్మర్షంతితిక్షూణాం కిమకార్యమసాధుభిః । కిమదేయంవదాన్యానాంకఃపరస్సమదర్శినామ్ ॥ ౧౯ ॥ యోఽనిత్యేనశరీరేణసతాంగేయంయశోధ్రువమ్ । నచినోతిస్వయంకల్యస్సవాచ్యశ్శోచ్యఏవహి॥ ౨౦ ॥ హరిశ్చన్ద్రోరన్తిదేవఉఞ్ఛవృత్తిశ్శిబిర్బలిః । వ్యాధఃకపోతోబహవోహ్యధ్రువేణధ్రువంగతాః॥ ౨౧ ॥శ్రీశుకఉవాచ ॥స్వరైరాకృతిభిస్తాంస్తుప్ర

న్యార్థం-యథా-అసాధూనామకార్యం-నాస్తి , తథా తితిక్షూణాం-దుర్మర్షం-నాస్తి , యథా-సమదర్శినాంసర్వంబ్రహ్మాత్మకంపశ్యతాం-పరోఽన్యః అబ్రహ్మాత్మకస్వతన్త్రపదార్థో , నాస్తి , తథా,అత్యుదారాణా-మదేయం - నాస్తీత్యర్థః॥కింవిశేషనిర్దేశేనేతిభావః ॥ వదాన్యానామర్థినేదేహోఽపిదేయఏవేత్యభిప్రేతమ్ ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁తదేవసహేతుకంవ్యఞ్జయన్తోవిపర్యయేనిన్ద్యతామాహుః॥ య ఇతి ॥సతామితికర్తరిషష్ఠీ ॥ సద్భిఃగేయంధ్రువంశాశ్వతం-యశో య స్స్వయం-సమర్థస్సన్నచినోతినసంపాదయతి - స - వాచ్యః నిన్ద్యఏవ , అతఏవ,శోచ్యః - అహోకిమస్యదౌర్భాగ్యమితికృపాళుభిశ్శోచ్యఇత్యర్థః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ అనిత్యశరీరేణనిత్యయశస్సమ్పాదనంకింక్వచిత్ప్రసిద్ధం-తత్రాహుః॥హరిశ్చన్ద్రఇతి॥ విశ్వామిత్రాన్నృపోహరిశ్చన్ద్రోభార్యాత్మజాదిసర్వం విక్రీయస్వయంచణ్డాలతాం ప్రాప్తోఽపిఅనిర్విణ్ణస్సహాయోధ్యావాసిభిర్జనైస్స్వర్గంగతః - రన్తిదేవస్సకుటుమ్బోఽష్టచత్వారింశదహాన్యలబ్ధాన్నోదకోఽపికథంచిల్లబ్ధాన్నోదకాద్యర్థిభ్యోదత్వాబ్రహ్మలోకంగతః - ఉఞ్ఛవృత్తిర్ముద్గలష్షణ్మాసంనిసీదత్కుటుమ్బోప్యతిథ్యదానేన బ్రహ్మలోకంగతః ॥ శిబిఃశరణాగతకపోతరక్షణార్థంస్వమాంసంశ్యేనాయదత్వాదివంగతః - బలిర్విప్రవేషాయవిష్ణవేసర్వస్వం దత్వాతమేవాత్మసాచ్చకార - కపోతశ్చాతిథయేవ్యాధాయకపోత్యాసహాత్మమాంసందత్వావిమానేనదివంగతః - వ్యాధస్తయోస్సత్త్వంవీక్ష్యస్వయమతినిర్విణ్ణోమహాప్రస్థానేవనాగ్నౌ నిర్దగ్ధదేహోనిష్కల్మషోదివమారురోహ ॥ ఏవమన్యేచబహవోఽధ్రువేణశరీరేణధ్రువంయశస్సఞ్చితవన్తః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁స్వరైరితి॥ఇత్థముక్తోజరాసుతః,జ్యాహతైః జ్యాఘాతకిణాఙ్కితైః-ప్రకోష్ఠైః-స్వరైః-స్నిగ్ధైః- ఆకృతిభిశ్చతాన్-నర్థినః - రాజన్యబన్ధూన్-విజ్ఞాయ అనుమాయ - దృష్టపూర్వాన్-పూర్వంద్రౌపదీస్వయంవరాదిషుదృష్టా - న్విజ్ఞాయ-

చిన్తయత్ ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋ చిన్తాప్రకారమేవాహ। రాజన్యబన్ధవ ఇతిచతుర్భిః ॥ బ్రహ్మలిఙ్గాని విప్రవేషాన్-బిభ్రతి దధతి తథా హ్యే-తేభ్యః, దుస్త్యజ మాత్మానం దేహమపి-భిక్షితం యాచితం-దదామి ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋ బలేరితి॥ ఇన్ద్రస్యార్థే-శ్రియం హర్తుమిచ్ఛతా - విప్రవ్యాజేన-విష్ణునా - ఐశ్వర్యా-ద్భ్రంశితస్యాప్యజితస్యాపి-బలేర్వైరోచనస్య-కీర్తి - ర్నిరుష్టా-దిక్షు-వ్యాప్తా చ న శ్రూయతే కిం-మధునాఽపి శ్రూయత ఏవేత్యర్థః - తం శ్లాఘతే॥ విష్ణవ ఇతి ॥ జానన్నపి వార్యమాణోఽపి శుక్రేణేతి శేషః, దైత్యరాడ్బలిః మహీం దదౌ ❋ ॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥ ❋ జీవతేతి॥ పతమానేన వినశ్యతా-నక్షత్రబన్ధునా-దేహేన-బ్రాహ్మణార్థాయ విమలం-విపులమితి పాఠాన్తరం - యశః కీర్తిం - నేహతా నేహమానేన - అసంపాదయతా-కోన్వర్థః కిం ప్రయోజనం-న కిమపీత్యర్థః ❋ ॥ ౨౬ ॥ ❋ ఇతీతి॥ ఉక్తిమేవాహ॥ హే విప్రా ఇతి॥ వః యుష్మభ్య-మాత్మనో మమ-శిరోఽపి-దదామి ❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋ ఇత్థముక్తః ప్రాహ ॥ శ్రీభగవాన్ ॥ ద్వంద్వశో యుద్ధం ద్వన్ద్వయుద్ధం - దేహి-యది-మన్యసే ఇచ్ఛసి-తర్హి ॥ దేహీతి సంబన్ధః-వయం-రాజన్యాః-యుద్ధార్థినః-నత్వన్నకాఙ్క్షిణో బ్రాహ్మణాః ❋ ॥ ౨౮ ॥ ❋ అసావితి॥ పార్థః పృథాయాః పుత్రః-స్తస్య వృకోదరస్య-అనయోః భీమార్జునయోః-మాతులస్యాపత్యం - మాం, కృష్ణం, తవ-రిపుం జానీహి ❋ ॥ ౨౯ ॥ ❋ ఏవమితి॥ ఉచ్చై-ర్జహాస- అమర్షితః క్రుద్ధః - ప్రాహచ-ఉక్తిమేవాహ ॥ మన్దేనేత్యాదినా ॥ హే మన్దా-తర్హి-యుద్ధం వాఞ్ఛథ తర్హీత్యర్థః - వో యుష్మ

కోష్ఠైర్గ్యాహ త్తైరపి । రాజన్యబన్ధూన్విజ్ఞాయ దృష్టపూర్వానచిన్తయత్॥ ౨౨ ॥ రాజన్యబన్ధవో హ్యేతే బ్రహ్మలిఙ్గాని బిభ్రతి । దదామి భిక్షితం తేభ్య ఆత్మానమపి దుస్త్యజమ్ ॥ ౨౩ ॥ బలేర్నశ్రూయతే కీర్తిర్వితతా దిక్ష్వకల్మషా । ఐశ్వర్యాద్భ్రంశితస్యాపి విప్రవ్యాజేన విష్ణునా॥ ౨౪ ॥ శ్రియం జిహీర్షతేన్ద్రస్య విష్ణవే ద్విజరూపిణే । జానన్నపి మహీం ప్రాదాద్వార్యమాణోఽపి దైత్యరాట్ ॥ ౨౫ ॥ జీవతా బ్రాహ్మణార్థాయ కోన్వర్థః క్షత్రబన్ధునా। దేహేన పతమానేన నేహతా ❋ విపులం యశః ॥ ౨౬ ॥ ఇత్యుదారమతిః ప్రాహ కృష్ణార్జునవృకోదరాన్ । హే విప్రాః క్రియతాం కామో దదామ్యస్మచ్ఛిరోఽపి వః ॥ ౨౭ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ యుద్ధం నో దేహి రాజేన్ద్ర ద్వన్ద్వశో యది మన్యసే । యుద్ధార్థినో వయం ప్రాప్తా రాజన్యా నాన్నకాఙ్క్షిణః॥ ౨౮ ॥ అసౌ వృకోదరః పార్థస్తస్య భ్రాతాఽర్జునో హ్యయమ్ । అనయోర్మాతులేయం మాం కృష్ణం జానీహి తే రిపుమ్॥ ౨౯ ॥ ఏవమావేదితో రాజా జహాసోచ్చైస్స్మ మాగధః । ఆహ చామర్షితో మన్దా యుద్ధం తర్హి దదామి వః॥ ౩౦ ॥ నత్వయా భీరుణా యోత్స్యే యుధి విక్లబచేతసా । మథురాం స్వపురీం త్యక్త్వా సముద్రం శరణం గతః ॥ ౩౧ ॥ అయం తు వయసాఽతుల్యో నాతిసత్వో న మే సమః । అర్జునో న భవేద్యోద్ధా భీమస్తుల్యబలో మమ॥ ౩౨ ॥ ఇత్యుక్త్వా భీమసేనాయ ప్రదాయ మహతీం గదామ్ । ద్వితీయాం స్వయమాదాయ నిర్జగామ పురాద్బహిః॥ ౩౩ ॥ తతస్సమస్థలే వీరౌ సంయుక్తావితరేతరమ్। జఘ్నతుర్వజ్రకల్పాభ్యాం గదాభ్యాం రణదుర్మదౌ॥ ౩౪ ॥ మణ్డలాని విచిత్రాణి సవ్యం దక్షిణమేవ చ। చరతోశ్శుశుభే యుద్ధం ❋ నటయోరివ రఙ్గిణోః॥ ౩౫ ॥ తతశ్చటచటాశబ్దో వజ్రనిష్పేషసన్నిభః । గదయోః క్షిప్తయోరాజన్దన్తయోరివ దన్తినోః॥ ౩౬ ॥ తే వై గదే భుజబలేన నిపాత్యమానే అన్యోన్యతోంఽసకటిపాదకరోరుజత్రూన్। చూర్ణీబభూవతురుపేత్య యథార్కశాఖే సంయుధ్యతోర్ద్విరదయోరివ దీప్తమన్వ్యోః ॥ ౩౭ ॥ ఇత్థం తయోః ప్ర

భ్యమ్ ❋ ॥ ౩౦ ॥ ❋ త్వయా సహ, న, యోత్స్యే-తత్ర హేతుత్వేన విశినష్టి - భీరుణా, యుధి యుద్ధే-విక్లబం అధృష్టం, చేతో-యస్య, తేన ఏతదేవ స్మారయతి॥ మథురామితి ❋ ॥ ౩౧ ॥ ❋ అయం, వయసా, అతుల్య ఇతిచ్ఛేదః-అయ, మర్జునస్తు, వయసా -న తుల్యః కిన్త్వ-వమః, నాతిసత్వః, అనతిబలశ్చ-అతో, న-మమ, సమః , అతశ్చ, యోద్ధా-న భవేత్, భీమస్తు - మమ-తుల్యబలః-అత-స్తేనైవ సహ యోత్స్య ఇతి భావః ❋ ॥ ౩౨ ॥ ❋ ఇతీతి॥ మహతీం గుర్వీం-గదాం-ప్రదాయ దత్వా-పురాద్బహి, ర్నిర్జగామ ❋ ॥ ౩౩ ॥ ❋ తత ఇతి ॥ సమే నిమ్నోన్నత్యరహితే - స్థలే యుద్ధాఙ్గణే సంయుక్తావాయత్తౌ - వీరౌ మాగధభీమసేనౌ రణే దుష్టో మదో యయోస్తౌ - జఘ్నతుః ❋ ॥ ౩౪ ॥ ❋ సవ్యం దక్షిణం చ యథా భవతి తథా-మణ్డలాని గదాయుద్ధభేదా-ననుచరతో-ర్యుద్ధం, శుశుభే, రఙ్గిణోః రఙ్గగతయో, ర్గజయోరివేతి-నటయోరితి పాఠే-నిర్భయత్వే దృష్టాన్తః ❋ ॥ ౩౫ ॥ ❋ తతశ్చేతి॥ చటచటేతి గదయోః-పరస్పరాఘాతశబ్దానుకరణం-వజ్రస్యాశనే, ర్నిష్పేషః స్ఫోటః - స్తత్సదృశః - యుధ్యతోః, దన్తినోః గజయోః - దన్తాఘాతశబ్ద ఇవ-శుశుభే ❋ ॥ ౩౬ ॥ ❋ తేవా ఇతి॥ అన్యోన్యతః పరస్పరం-భుజబలేన నిహన్యమానే, తే, గదే-అంసాదీ-నుపేత్య-చూర్ణీబభూవతుః - తత్ర తాం-సః సన్ధః-దీప్తో మన్యుర్యయో స్తయోః-గజయో రర్కశాఖాభ్యాం-సంయుధ్యతో-స్తే - యథా-చూర్ణీభవతః, తద్వత్ ❋ ॥ ౩౭ ॥ ❋ ఇత్థమితి॥ అయస్సదృశైః కృష్ణాయసవన్నిష్ఠురైః -ముష్టిభిః, గదయో-రపిష్టాం చూర్ణీ చక్రతుః-గ

౩౫ ॥ శ్లో ❋ పా ॥ గజయోరివ

దయోరితికర్మణశ్శేషత్వవివక్షయాషష్ఠీ - ప్రహరతోరిత్య త్రకరణస్యకర్తృత్వవివక్షాయాంలటశ్శత్రాదేశః - ఉగితశ్చేతిజీబభావఆర్షః, ప్రహరతో-ర్భీమమాగధయోః-యే-గదే తయోరితి-గజయోరివ-ముష్టిభిః - ప్రహరతో - స్తయోఃభీమమాగధయోః,కరతలతాడనా-దుత్థ-ఉత్పన్న - శ్శబ్దః,నిర్ఘాతవజ్రపరుషః- వజ్రనిర్ఘాతవ,త్పరుష - ఆసీత్-నిర్ఘాతశబ్దస్యపూర్వనిపాతఆర్షః ॥ ౩౮ ॥ తయోరితి,శిక్షా అభ్యాసః బలంసత్త్వం,ఓజఃప్రభావం-సమాన్యే,తాని-యయో,స్తయోః,అక్షీణబలయోః-యుద్ధం-నిర్విశేషంనిరుపమమాసీత్ ॥ ౩౯ ॥ శత్రోరితి ॥హరిః-శత్రోఃజరాసన్ధస్య-జన్మ-శకలరూపం,మృతిఃపునఃశకలీభావః-తే జరానామరాక్షసీతత్కృతంజీవితంచ,విద్వాన్-జానన్, స్వేన - తేజసా-పార్థంభీమ-మాప్యాయయన్ ఉపబృంహయన్, అచిన్తయత్-కథమసౌశకలీభవేదితి ॥ ౪౦ ॥ సంచిన్త్యేతి॥విటపం-శాఖా స్తరోః-గృహీత్వా - హరి-ర్భీమస్య-యథావిటపంపాటయామి - తథాత్వమేనంపాటయే-తిసంజ్ఞయాసఙ్కేతేన,అరివధోపాయం దర్శయామాసేత్యర్థః ॥ ౪౧ ॥ తదితి॥తత్సాఙ్కేత్యం-విదిత్వా ॥ ౪౨ ॥ ఏకమితి॥పదాపాదేన-ఆక్రమ్యదృఢమవష్టభ్య-అన్యం - పాదం-దోర్భ్యాంహస్తాభ్యాం-ప్రగృహ్య,మహాగజ , శ్శాఖామివ-గుదతఆరభ్య-పాటయామాసవిదారయామాస ॥ ౪౩ ॥ ఏకేతి॥ఏకైకః-పాదాది-ర్యయో-స్తయో-స్తే,శకలేదదృశుః ॥ ౪౪ ॥ హాహాకార ఇతి॥మగధేశ్వరే-నిహతేసతి-విజయాచ్యుతౌ-భీమం-పరిర

హరతోర్గదయోర్నృప విరౌక్షుద్ధౌ స్వముష్టిభిరయస్సదృశైరపిష్టామ్ । శబ్దస్తయోః ప్రహరతోరిభయోరివాసీన్నిర్ఘాతవజ్రపరుషస్తలతాడనోత్థః॥ ౩౮ ॥తయోరేవంప్రహరతోస్సమశిక్షాబలౌజసోః । నిర్విశేషమభూద్యుద్ధమక్షీణబలయోర్నృప॥ ౩౯ ॥శత్రోర్జన్మమృతీవిద్వాన్జీవితంచజరాకృతమ్। పార్థమాప్యాయయన్ స్వేన తేజసాఽచిన్తయద్ధరిః॥ ౪౦ ॥సంచిన్త్యారివధోపాయంభీమస్యామోఘదర్శనః । దర్శయామాసవిటపంపాటయన్నివసంజ్ఞయా॥ ౪౧ ॥తద్విజ్ఞాయమహాసత్త్వోభీమఃప్రహరతాంవరః । గృహీత్వాపాదయోశ్శత్రుంపాతయామాసభూతలే॥ ౪౨ ॥ ఏకంపాదంపదాఽఽక్రమ్యదోర్భ్యామన్యంప్రగృహ్యసః । గుదతఃపాటయామాసశాఖామివమతఙ్గజః ॥ ౪౩ ॥ఏకపాదోరువృషణకటిపృష్ఠస్తనాంసకే ।ఏకబాహ్వక్షిభ్రూకర్ణేశకలేదదృశుఃప్రజాః॥ ౪౪॥ హాహాకారోమహానాసీన్నిహతేమగధేశ్వరే । పూజయామాసతుర్భీమంపరిరభ్యజయాచ్యుతౌ ॥ కృష్ణేనచపరిరబ్ధోవిరుజోఽభూద్వృకోదరః॥ ౪౫ ॥సహదేవంతత్తనయంభగవాన్భూతభావనః। అభ్యషిఞ్చదమేయాత్మామగధానాంపతింప్రభుః॥ ౪౬ ॥మోచయామాసరాజన్యాన్సంరుద్ధామాగధేనయే॥ ౪౭ ॥ ***********
******** ఇతిశ్రీమద్భాగవతేమహాపురాణేదశమస్కన్ధే, ద్విసప్తతితమోఽధ్యాయః ********
శ్రీశుకఉవాచ ॥ అయుతేద్వేశతాన్యష్టౌలీలయాయుధినిర్జితాః । తేనిర్గతాగిరిద్రోణ్యాంమలినామలవాససః ॥ క్షుత్క్షామాశ్శుష్కవదనాస్సంరోధపరికర్శితాః ॥ ౧ ॥ దదృశుస్తేఘనశ్యామంపీతకౌశేయవాససమ్ । శ్రీవత్సాఙ్కంచతుర్బాహుంపద్మపత్రనిభేక్షణమ్॥ ౨ ॥ చారుప్రసన్నవదనంస్ఫురన్మకరకుణ్డలమ్ । పద్మహస్తంగదాశఙ్ఖరథాఙ్గైరుపలక్షితమ్॥ ౩ ॥కిరీటహారకటకకటిసూత్రాఙ్గదాన్వితమ్ । భ్రాజద్వరమణిగ్రీవంనివీతంవనమాలయా॥ ౪ ॥పిబన్తఇవచక్షుర్భ్యాంలిహన్తఇవజిహ్వయా।జిఘ్రన్తఇవనాసాభ్యాంరమ్భన్తఇవబాహుభిః ॥ ప్ర

భ్యాలిఙ్గ్య - పూజయామాసతుఃబహ్వమన్యేతాం - శ్రీకృష్ణేన-పరిరబ్ధఃఆలిఙ్గితః - హేతుగర్భమిదం-విరుజఃవిగతగ్లానిః బభూవ ॥ ౪౫ ॥ దుర్వృత్తత్వాదసౌమాగధోహతః॥నరాజ్యాభిలాషేణేతిదర్శయన్నాహ॥సహదేవమితి॥అమేయాత్మా అపరిచ్ఛేద్యస్వరూపస్వభావః - భూతానిలోకాన్ - భావయతిఅభ్యుదాయయతీతితథా , హేతుగర్భమిదం- అత-స్తత్తనయం,జరాసన్ధతనయం-సహదేవాఖ్యం-మగధానాందేశానాంపతి,మభ్యషిఞ్చత్-తేషామధిపతించకారేత్యర్థః ॥ ౪౬ ॥ తతో-మాగధేన-నిరుద్ధాన్-రాజన్యా,న్మోచయామాస ॥ ౪౭ ॥ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేద్విసప్తతితమోఽధ్యాయః ***************************

నకేవలంమోచయామాస - తైస్సత్కృతస్సన్ తాన్బహుమానయామాస ॥ చేత్యాహత్రిసప్తతితమేన ॥ అయుతేఇత్యాదినా ॥ ద్వే-అయుతే-అష్టౌశతానిచ-యే-రాజన్యాః- యుద్ధే-జరాసన్ధేన-నిర్జితాః-గిరిద్రోణ్యాం - సన్నిరుద్ధాశ్చ- తే-తతో-నిర్గతాస్సన్తో-ఘనఇవశ్యామంశ్రీకృష్ణందదృశురిత్యుత్తరేణాన్వయః ॥ కథంభూతాః -మలినాఃఅభ్యఙ్గోన్మర్దనస్నానాద్యభావాన్మలినాని-వాసాంసి-యేషాం - తే-క్షుధా - క్షామాఃకృశాః-శుష్కాణి, వదనాని-యేషాం- తే-సంరోధేన-పరికర్శితాఃక్లేశితాః,కథంభూతం - శ్రీవత్సాఙ్కః-చిహ్నం-యస్య,చారుసున్దరం-ప్రసన్నంచ - వదనం-యస్య-స్ఫురన్తీ - మకరాకారే-కుణ్డలే-యస్య-పద్మం రేఖాత్మకం-హస్తే - యస్య,తం-తథా-గదాదిభి-రుపలక్షితం - కిరీటాదిభి-ర్యుతం - భ్రాజమానో-వరమణిఃకౌస్తుభో-గ్రీవాయాం-యస్య,తం-వనమాలయా-నివీతం-కణ్ఠలమ్బితయావ్యాప్తమ్ ॥ ౧ ॥ ౨ ॥ ౩ ॥ ౪॥ పిబన్తఇవేత్యా

దీనాంహరేః పాదయోః ప్రణేమురిత్యుత్తరేణాన్వయః-చేతసా - రమ్భన్త ఇవ పరిరమ్భమాణా ఇవ - హరన్త ఇవేతి పారాన్తరం, ఇత్థం తేషాం భగవతి ప్రేమాతిశయః ప్రదర్శితః ✻ ॥ ౫ ॥ ✻ కృష్ణసన్దర్శనాద్యు, ఆహ్లాదః- తేన-ధ్వస్తః-సంరోధనజః- శ్రమో యేషాం- తే-నృపాః-బద్ధాఞ్జలయః, ప్రశశంసుః-తుష్టువుః ✻ ॥ ౬ ॥ ✻ ప్రశంసామేవాహ॥ నమస్త ఇత్యాదిభిర్నవభిః ॥ దేవానాందేవో బ్రహ్మా-తస్యాపీశ-అనేనపరత్వముక్తం - ప్రపన్నార్తిహరేత్యనేనవాత్సల్యం - అవ్యయ వికారరహితేత్యనేన-రాగద్వేషాదిరాహిత్యం - సమత్వం - సర్వభూతసుహృత్త్వంచ-కృష్ణేత్యనేనభక్తానాంసుఖాపాదనాయావతీర్ణత్వం - ప్రపన్నాన్పాహీత్యనేనగోప్తృత్వవరణమ్ ॥ నను భవన్తో బన్ధాద్విమోచితాస్సుఖ్యన్తు - కిమర్థమధునామాం ప్రపద్యన్త ఇత్యత ఆత్మనో విశింషన్తి॥ ఘోరసంసృతే-ర్నిర్విణ్ణాః-అతః సంసృతేరపి భవాత్పాహీత్యేతదర్థం ప్రపన్నా ఇత్యర్థః ✻ ॥ ౭ ॥ ✻ నను భవన్తో జరాసన్ధాసూయావిష్టాః విషయభోగలాలసాశ్చ - కథం సంసృతేర్నిర్విణ్ణా ఇత్యాశఙ్క్య - ధునా నవయం తథాభూతా ఇత్యాహుః॥ నైనమిత్యష్టభిః॥ హే నాథ- హే మధుసూదన, ఏనం మాగధం-నాభ్యసూయామః- అస్మిన్దోషాన్నావిష్కుర్మః, కిం తు గుణానేవేతి భావః ॥ కుత ఇత్యత ఆహుః ॥ అనుగ్రహ ఇతి ॥ హే విభో యద్యస్మాత్-రాజ్ఞామస్మాకం-రాజ్యా- చ్చ్యుతిః భ్రంశః భవతా అనుగ్రహః- జరాసన్ధముఖేన భవతాకారితోఽనుగ్రహ ఇత్యర్థః ✻ ॥ ౮ ॥ ✻ కథం రాజ్యచ్యుతేరనుగ్రహరూపతేత్యత ఆహుః ॥ రాజ్యేతి ॥ రాజ్యైశ్వర్యాభ్యాం, యో, మదః- తేన, ఉన్నద్ధః ఉచ్ఛృఙ్ఖలః, శ్రేయో-నవిన్దతే నలభతే-కింతు తవ-మాయయా- మోహితః - అనిత్యాశ్చలా అపి-సంపదః - భోగ్యభోగోపకరణాదిసమృద్ధీః - అచలాః శాశ్వతీర్మన్యతే॥ ఏవం మన్యమానోన్తతస్తావరతామేతీతిభావః ✻ ॥ ౯ ॥ ✻ త్వన్మాయామోహితశ్శాశ్వతీర్మన్యత ఇత్యేతదేవ సదృష్టాన్తముపపా

ణేముర్ధూతపాప్మానో మూర్ధభిః పాదయోర్హరేః॥ ౫ ॥ కృష్ణసన్దర్శనాహ్లాదధ్వస్తసంరోధనక్లమాః । ప్రశశంసు

ర్హృషీకేశం గీర్భిః ప్రాఞ్జలయో నృపాః ॥ ౬ ॥ రాజాన ఊచుః ॥ నమస్తే దేవదేవేశ ప్రపన్నార్తిహరావ్యయ ।

ప్రపన్నాన్పాహి నః కృష్ణ నిర్విణ్ణాన్ఘోరసంసృతేః ॥ ౭ ॥ నైనం నాథాభ్యసూయామో మాగధం మధుసూదన ।

అనుగ్రహో యద్భవతా రాజ్ఞాం రాజ్యచ్యుతిః ప్రభో ॥ ౮ ॥ రాజ్యైశ్వర్యమదోన్నద్ధో న శ్రేయో విన్దతే నృపః ।

త్వన్మాయామోహితోఽనిత్యా మన్యతే సంపదోఽచలాః ॥ ౯ ॥ మృగతృష్ణాం యథా బాలా మన్యన్త ఉదకాశయమ్ । ఏవం వైకారికీం మాయామయుక్తా వస్తు చక్షతే ॥ ౧౦ ॥ వయం పురా శ్రీమదనష్టదృష్టయో జిగీషయాస్యా ఇతరేతరస్పృధః । ఘ్నన్తః ప్రజాః స్వా అతినిర్ఘృణాః ప్రభో మృత్యుం పురస్త్వావిగణయ్య దుర్మదాః ॥ ౧౧ ॥ త ఏవ కృష్ణాద్య గభీరరంహసా దురన్తవీర్యేణ విచాలితశ్రియః । కాలేన తన్వా భవతోఽనుకమ్పయా వినష్టదర్పాశ్చరణౌ స్మరామ తే॥ ౧౨ ॥ అథో న రాజ్యం మృగతృష్ణిరూపితం దేహేన శశ్వత్పతతా రుజాం భువా । ఉపాసితవ్యం స్పృహయామహే విభో క్రియాఫలం ప్రేత్య చ కర్ణరోచనమ్॥ ౧౩ ॥ తన్నః సమాదిశోపాయం యేన తే చరణాబ్జ

దయతి॥ మృగతృష్ణామితి ॥ మృగతృష్ణా మరీచికా- తాం - ముదకాశయం జలాశ్రయం నదీతటాకాదిరూపం -మన్యన్తే -తథా-అయుక్తాః అవివేకినః - నృపాః - వైకారికీం - మాయాం -శబ్దాదివికారాత్మికాం - మాయాం - ప్రకృతిం -వస్తు- చక్షతే- ప్రకృతిపరిణామరూపం భోగ్యం నిత్యం మన్యన్త ఇత్యర్థః- అతథాభూతాయాస్తథాత్వావభాసే దృష్టాన్తః ✻ ॥ ౧౦ ॥ ✻ ఏవం రాజ్యాదియోగవియోగాదనర్థాగ్రావహత్వముక్తం - తదేతదస్మాస్వేవ దృష్టమిత్యాహుః ॥ వయమితి ద్వాభ్యాం॥ అస్యాః భూమేః, జిగీషయా పరస్పరం, స్పర్ధమానాః - అతినిర్ఘృణాః నితరాం నిష్కృపాః - వయం - పురస్తా- త్పురో వర్తినమిత్యర్థః, మృత్యు - మవిగణయ్య - ప్రజాః - ఘ్నన్తః - పురా - యే-దుర్మదా - స్తే, వయ - మద్య - హే కృష్ణ-గభీరం -రంహః వేగో- యస్య -దురన్తమపారం -వీర్యం-ప్రభావో, యస్య, తేన భవతః, తన్వా, శరీరభూతేన కాలేన విచాలితా భ్రంశితా-శ్రీ- ర్యేషాం - తే - తథాభూతాః - భవతోఽనుకమ్పయా హేతుభూతయా - వినష్టో-దర్పో - యేషాం- తే - తవ - చరణం - నిరతిశయపురుషార్థభూతౌ నమామ - నతిపూర్వకం శరణం ప్రాప్తాః స్మేత్యర్థః ✻ ॥ ౧౧ ॥ ౧౨ ॥ ✻ అత ఇతి॥ రాజ్యాదియోగాయోగయోరేవంవిధత్వా-చ్ఛశ్వత్సదా, రుజాం రోగాణాం, భువా ఉత్పత్తిస్థానభూతేన, పతతా పతిష్యతా-దేహేన, మృగతృష్ణాత్వేన నిరూపితం-తత్తుల్యమిత్యర్థః, రాజ్యం, నోపాసితవ్యం న సేవితవ్యం అనేనాత్మనామైహిక విషయవిరాగ ఆవిష్కృతః- తథా, హే విభో, కర్ణయోః శ్రోత్రయోరేవ రోచనం ప్రీత్యావహం॥ అపామ సోమమమృతా అభూమ-సవైనం భూతిం గమయతీ,, త్యాద్యర్థవాదైః శ్రుతిసుఖమాత్రావహం, నత్వనుభవదశాయాం, పతనభయశఙ్కాస్పదత్వేన దుఃఖమిశ్రత్వాదితిభావః, ప్రేత్య లోకాన్తరం ప్రాప్య, సుఖమేతి శేషః- క్రియాయాః శ్రౌతస్మార్తరూపాయాః, ఫలం స్వర్గాదిరూపం, న స్పృహయామహే ✻ ॥ ౧౩ ॥ ✻ తర్హి కిం స్పృహయథేత్యత్ర తదావిష్కుర్వన్తః తదనుగ్రహణేతి

విజ్ఞాపయన్తి తదితి । తత్తస్మాత్ సకలవిషయవిరక్తత్వాన్నోఽస్మాకం, తమితి ఛేదః, తముపాయం, సమాదిశ దేహి, కోఽసౌ యేనోపాయేన, అస్మాకమిహ ప్రకృతిమణ్డలే, సంసరతామపి । యథా, తవ చరణాబ్జయోర్విషయభూతయోః స్మృతిర్న విరమేత్ న విచ్ఛిన్నా భవతి తథానుగృహాణేత్యర్థః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ ఏవం స్వాభిప్రాయమావిష్కృత్య తన్నివృత్తినిదానభగవత్ప్రసాదనోపాయోఽఞ్జలిరేవేత్యభిప్రయన్తో నమన్తి విశేషేణ నమస్కుర్వన్తి ॥ కృష్ణాయేతి ॥ ప్రణతానాం ప్రణతిమాత్రం కుర్వతాం క్లేశం నాశయతీతి తథా తస్మై ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ సంస్తూయమాన ఇతి । ముక్తం బన్ధనం మాగధకృతం యైః యేషాం వా తైః రాజభిః సంస్తుతః కరుణః కరుణాయుక్తః అత ఏవ శరణ్యః శ్లక్ష్ణయా మృద్వ్యా గిరా, తాన్ ప్రాజ్ఞః ప్రాహ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ తదేవాహ ॥ అద్యేత్యాదినా । ఆత్మని అన్తః ప్రవిశ్య ధారకే, అఖిలానామీశ్వరే ప్రశాసితరి మయి వో యుష్మాకమద్య ప్రభృతి సుదృఢా భక్తిర్జాయతే భవిష్యతి కథం యథా । బాఢం సాధు యథా తథా, ఆశంసితం సమీహితం । తథా, సుదృఢేతి సంబన్ధః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ తం నిశ్చితమభివదతి దిష్ట్యేతి ॥ హే భూపాః భూతం యథాస్థితం, తాత్త్వికమితి యావత్ । తద్భాషన్త ఇతి తథా తైః భవద్భిః, వ్యవసితం నిశ్చితం తద్దిష్ట్యా ఆనన్దః సమ్యగితి యావత్ । తదేవోపపాదయితుమాహ ॥ శ్రీమైశ్వర్యాభ్యాం యః మదోన్నాహః, మదేనోద్బన్ధనముద్వృత్తిః స్తం నృణాం, ఉన్మాదనం పశ్యే పశ్యామి ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ తదేవాహ ॥ హైహయ ఇతి ॥ హైహయః కార్తవీర్యః, నహుషః నరేశ్వరశ్చక్రవర్తీ ఏతే, మదాద్ధేతోః, స్థానాద్రాజ్యాద్భ్రంశితాః । తావద్ధైహయః పితుః కామధేనుహరణాత్పరశురామేణ సపుత్రో హతః । నహుషో దేవేన్ద్రత్వం ప్రాప్త ఉద్వృత్తత్వాచ్చ శచీసఙ్గాయ చాప్రాప్త

యోః । స్మృతిర్యథా న విరమేదపి సంసరతామిహ ॥ ౧౪ ॥ కృష్ణాయ వాసుదేవాయ హరయే పరమాత్మనే । ప్రణతక్లేశనాశాయ గోవిన్దాయ నమో నమః ॥ ౧౫ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ సంస్తూయమానో భగవాన్రాజభిర్ముక్తబన్ధనైః । తానాహ కరుణస్తాత శరణ్యః శ్లక్ష్ణయా గిరా ॥ ౧౬ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ అద్యప్రభృతి వో భూపా మయ్యాత్మన్యఖిలేశ్వరే । సుదృఢా జాయతే భక్తిర్బాఢమాశంసితం యథా ॥ ౧౭ ॥ దిష్ట్యా వ్యవసితం భూపా భవన్త ఋతభాషిణః । శ్రీఐశ్వర్యమదోన్నాహం పశ్య ఉన్మాదకం నృణామ్ ॥ ౧౮ ॥ హైహయో నహుషో వేనో రావణో నరకోఽపరే । శ్రీమదాద్భ్రంశితాః స్థానాద్దేవదైత్యనరేశ్వరాః ॥ ౧౯ ॥ భవన్త ఏతద్విజ్ఞాయ దేహాద్యుత్పాద్యమన్తవత్ । మాం యజన్తోఽధ్వరైర్యుక్తాః ప్రజా ధర్మేణ రక్షథ ॥ ౨౦ ॥ సన్తన్వన్తః ప్రజాతన్తూన్సుఖం దుఃఖం భవాభవమ్ । ప్రాప్తం ప్రాప్తం చ సేవన్తో మచ్చిత్తా విచరిష్యథ ॥ ౨౧ ॥ ఉదాసీనాశ్చ దేహాదావాత్మారామా ధృతవ్రతాః । మయ్యావేశ్య మనః సమ్యఙ్మామన్తే బ్రహ్మ యాస్యథ ॥ ౨౨ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్యాదిశ్య నృపాన్కృష్ణో భగవాన్భువనేశ్వరః । తేషాం న్యయుఙ్క్త పురుషాన్స్త్రియో మజ్జనకర్మణి ॥ ౨౩ ॥ సపర్యాం కారయామాస సహదేవేన భారత । నరదేవోచితైర్వస్త్రైర్భూషణైః స్రగ్విలేపనైః ॥ ౨౪ ॥ భోజయిత్వా వరాన్నేన సుస్నాతాన్సమలఙ్కృతాన్ । భోగైశ్చ వివిధైర్యుక్తాంస్తామ్బూలాద్యైర్నృపోచితైః ॥ ౨౫ ॥ తే పూజితా ముకున్దేన రాజానో మృ

ణాన్ । శిబికాం వాహయన్ తైరేవ శప్తో భ్రంశితోఽజగరత్వమువాప । వేనోఽప్యున్మత్తో బ్రాహ్మణానధిక్షిపన్ తైరేవ హుఙ్కృతైర్హతః, రావణో రాక్షసేశ్వరః సీతామభిలషన్ రాఘవేణ హతః । నరకో దైత్యేశ్వరః, దితేః కుణ్డలాద్యాహరణాత్ మయైవ హతః, ఏవమపరే శ్రీమదాత్ స్థానాద్భ్రంశితా ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ అతో భవన్తో యదుత్పాద్యం దేహాది తదన్తవదిత్యేతద్విజ్ఞాయ, యుక్తాః అవహితచేతసో యజ్ఞైః మామారాధయన్తః, ధర్మేణ ప్రజాః రక్షథ రక్షన్త్విత్యర్థః [illegible] ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ సన్తన్వన్త ఇతి ॥ ప్రజాతన్తూన్ పుత్రపౌత్రాదిసన్తతీః సన్తన్వన్తః విస్తారయన్తః భవః ఉత్పత్తిః అభవః భవేతరః తదన్యః, ప్రత్యక్ష మరణమిత్యర్థః సుఖాదికం । ప్రాప్తం ప్రాప్తం సేవన్తః సమత్వేన సేవమానాః మయి విషయభూతే చిత్తం యేషాం తే విచరిష్యథ । కాలం నయతేత్యర్థః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ దేహాదావిత్యాదిశబ్దేన తదనుబన్ధినాం సఙ్గ్రహః ఉదాసీనాః । అహంమమతారహితా ఇత్యర్థః ఆత్మారామాః స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యావలోకనపరాః మయి సమ్యక్ మన ఆవేశ్య అన్తే ప్రారబ్ధావసానే బ్రహ్మ పరబ్రహ్మభూతం మాం యాస్యథ ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ ఇతీతి ॥ ఆదిశ్యానుశిష్య, తేషాం నృపాణాం మజ్జనకర్మణి అభ్యఙ్గస్నానాదౌ నిమిత్తే పురుషాన్ స్త్రియః స్త్రీశ్చ న్యయుఙ్క్త ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ సపర్యామితి ॥ హే భారత సహదేవేన జరాసన్ధసుతేన ప్రయోజ్యకర్త్రా నరదేవానామర్హైర్వస్త్రాదిభిః సాధనైః సపర్యాం కారయామాస ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ భోజయిత్వేతి ॥ వరాన్నేన శ్రేష్ఠాన్నేన । భుజికర్మణోఽన్నస్య తత్కరణత్వవివక్షాయాం తృతీయా । తతః పునః తామ్బూలాద్యైః, వివిధైర్యుక్తాన్ , కారయామాసేత్యన్వయః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ త ఇతి ॥ తే రాజానః విరేజుః యథా

ప్రావృడన్తే శరది-గ్రహాః చన్ద్రాదయః-తద్వత్ ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ రథానితి ॥ సన్తః సమీచీనాః - అశ్వాః, యేషాం-తాన్, రథానారోప్య రథేషూపవేశ్య-సూనృతైః మధురైః-వాక్యైః ప్రీణియ హర్షయిత్వా, దేశాన్-ప్రత్యయాపయత్ ప్రస్థాపయామాస ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ త ఇతి ॥ కృచ్ఛ్రాత్ క్లేశాత్ - మోచితాః, తమేవ కృష్ణమేవ - జగత్పతేః కృష్ణస్య, చేష్టితాని చ, ధ్యాయన్తః జగ్ముః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ జగదురితి ॥ తే నృపాః, మహాపురుషస్య కృష్ణస్య, చేష్టితం - ప్రకృతిభ్యః అమాత్యాదిభ్యో, జగదుః, ఊచుః. యథా, భగవాన్, అన్వశాసత్ అనుశిక్షితవాన్-తథా, నిరవద్యాః-చక్రుః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ జరాసన్ధమితి ॥ భీమసేనప్రయోజ్యకర్త్రా, ఘాతయిత్వా, సహదేవేన జరాసంధసుతేన-పూజితః, పార్థాభ్యాం, భీమార్జునాభ్యాం చ, సంయుతః - ప్రాయాద్యయౌ ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ తత ఇతి ॥ తే కృష్ణభీమార్జునాః-ఆఖణ్డలప్రస్థమిన్ద్రప్రస్థం గత్వా-శఙ్ఖాన్, దధ్ముః ధ్వనయామాసుః-తత్ర సోతుః - జితః అరిః యైః- స్తే దుర్హృదామమిత్రాణా - మసుఖం దుఃఖ - మావహన్తీతి తథా - సుహృదో మిత్రాణి, హర్షయన్తశ్చ ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ తదితి ॥ తచ్ఛఙ్ఖధ్వననం-శ్రుత్వా, మాగధం, శాన్తం హతం, మేనిరే అమన్యన్త, రాజా యుధిష్ఠిరస్తు, ఆప్తః మనోరథో, యేన, తథాభూతశ్చా-సీత్ ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ అపిచ ॥ అభివన్ద్యేతి ॥ ఆత్మనా ఆత్మభిః, య, దనుష్ఠితం కృతం-త, త్సర్వం, ఆశ్రావయామాసుః ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ నిశమ్యేతి ॥ ఆనన్దాశ్రుకలాః ఆనన్దనాశ్రుబిన్దూన్, ముఞ్చన్, కిఞ్చిదపి, నోవాచ ॥ తూష్ణీమాసేత్యర్థః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే త్రిసప్తతితమోఽధ్యాయః ❁❁

ష్టకుణ్డలాః । విరేజుర్మోచితాః క్లేశాత్ప్రావృడన్తే యథా గ్రహాః ॥ ౨౬ ॥ రథాన్సదశ్వానారోప్య మణికాఞ్చనభూషితాన్ । ప్రీణయ్య ❁ సూనృతైర్వాక్యైః స్వదేశాన్ప్రత్యయాపయత్ ॥ ౨౭ ॥ త ఏవం మోచితాః కృచ్ఛ్రాత్కృష్ణేన సుమహాత్మనా । యయుస్తమేవ ధ్యాయన్తః కృతాని చ జగత్పతేః ॥ ౨౮ ॥ జగదుః ప్రకృతిభ్యస్తే మహాపురుషచేష్టితమ్ । యథాఽన్వశాసద్ ❁ భగవాంస్తథా చక్రురతన్ద్రితాః ॥ ౨౯ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ జరాసన్ధం ఘాతయిత్వా భీమసేనేన కేశవః । పార్థాభ్యాం సంయుతః ప్రాయాత్సహదేవేన పూజితః ॥ ౩౦ ॥ తే గత్వాఽఽఖణ్డలప్రస్థం శఙ్ఖాన్దధ్ముర్జితారయః । హర్షయన్తస్స్వసుహృదో దుర్హృదాం చాసుఖావహాః ॥ ౩౧ ॥ తచ్ఛ్రుత్వా ప్రీతమనస ఇన్ద్రప్రస్థనివాసినః । మేనిరే మాగధం శాన్తం రాజా చాప్తమనోరథః ॥ ౩౨ ॥ అభివాద్యాథ రాజానం భీమార్జునజనార్దనాః । సర్వమాశ్రావయాంచక్రురాత్మనా యదనుష్ఠితమ్ ॥ ౩౩ ॥ నిశమ్య ధర్మరాజస్తు కేశవేనానుకమ్పితః । ఆనన్దాశ్రుకలాన్ముఞ్చన్ప్రేమ్ణా నోవాచ కించన ॥ ౩౪ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, త్రిసప్తతితమోఽధ్యాయః. ❁❁❁❁❁❁❁❁

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవం యుధిష్ఠిరో రాజా జరాసన్ధవధం ప్రభోః । కృష్ణస్య చానుభావం తం శ్రుత్వా ప్రీతస్తమబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ యుధిష్ఠిర ఉవాచ ॥ యే స్యుస్త్రైలోక్యగురవస్సర్వే లోకాస్సహేశ్వరాః । వహన్తి దుర్లభం లబ్ధ్వా శిరసైవానుశాసనమ్ ॥ ౨ ॥ స భవానరవిన్దాక్షః దీనానామీశమానినామ్ । ధత్తేఽనుశాసనం భూమంస్తదత్యన్తవిడమ్బనమ్ ॥ న హ్యేకస్యాద్వితీయస్య బ్రహ్మణః పరమాత్మనః । కర్మభిర్వర్ధతే తేజో హ్రసతే చ యథా రవేః ॥ ౪ ॥ న చ తేఽజిత భ

అథ రాజసూయయాజన శిశుపాలవధాత్మకం భగవతశ్చేష్టితమనువర్ణయతి । చతుస్సప్తతితమేన ॥ ఏవమిత్యాదినా ॥ యుధిష్ఠిరో రాజా-తం-జరాసన్ధఘాతనాత్మకం-కృష్ణస్యా-నుభావం ప్రభావం చ, శ్రుత్వా, తం కృష్ణ-మబ్రవీత్ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ ఉక్తమేవాహ ॥ య ఇతి ॥ యే-త్రైలోక్యస్యాపి-గురవః-స్యుః-సనకాదయః-యే చ-సర్వే-లోకాః జనాః-తత్పరాశ్చ, తే యస్యా-నుశాసనం-దుర్లభం-లబ్ధ్వా-భాగ్యైరేవ తల్లబ్ధమితి బహుమానేనేత్యర్థః ॥ శిరసా, వహన్తి ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ స భవాన్ హే అరవిన్దాక్ష-ఈశమాత్మానం మన్యన్త ఇతి తథా - తేషాం జనానాం-అనుశాసనం - ధత్తే కరోతీ - తియ-త్త-దత్యన్తవిడమ్బనం మనుష్యచేష్టాభినయమాత్ర - మన్యథా - సర్వనియన్తుస్సఙ్కల్పమాత్రక్లృప్తజగదుత్పత్తిస్థితిలయస్య తవైతత్సాక్షాచ్ఛత్రువిజయాదిరూరూపం కర్మ న ఘటత ఇతి భావః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ నను ప్రభావాతిశయార్థమేవాహమపి తవానుశాసనం దధ ఇత్యాహ ॥ న హీతి ॥ ఏకస్యావిభక్తనామరూపచిదచిద్విశిష్టతయా జగదుపాదానకారణస్య - అద్వితీయస్య నిమిత్తకారణస్య చ, బ్రహ్మణః తదుభయకారణత్వోపయుక్తస్వాభావికసార్వజ్ఞ్యసర్వశక్తిత్వాదికల్యాణగుణబృహత్త్వశాలినః . ఏవం లీలావిభూతినాయకత్వముక్తం-పరమే నిత్యవిభూత్యాఖ్యే తిష్ఠతీతి తథా-తస్య-తవ-కర్మభిః ప్రాకృతశత్రుజయాదిరూపైః- తేజః ప్రభావో.-నవర్ధతే-నాపి హ్రసతే-యథా-రవేరుదయాస్తమయాదికర్మభిః, న వర్ధతే న క్షీయతే చ-తద్వత్ ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ ఉక్తమేవ సహేతుకం కైముత్యనయాభిప్రాయేణాహ ॥ న చేతి ॥ హే మాధవ, హే అజిత- తే తవ-భక్తానామేవ-పశూనామివ పశుతుల్యానాం, దేహాత్మాభిమానినామివ-మమాహ-మితి-త్వం-తవేతి చ-నానాధీః స్వదేహపరదేహతత్సంబన్ధిష్వనాత్మభూతేష్వాత్మీయేష్వాత్మాభిమానాత్మీయత్వా

భిమానరూపనానాత్వధీః-నచచాస్తి కుతః-తద్ధేతుకభేదోవృద్ధిహ్రాసౌ-కింపునస్తవతౌనస్త ఇతీతిభావః ॥ ౫ ॥ ఇతీతి॥ యజ్ఞియే యజ్ఞార్హే-వసన్తాదిరూపే-కాలే-సపార్థోయుధిష్ఠిరః-కృష్ణేనానుమోదితః, యుక్తానభియుక్తాన్-బ్రహ్మవాదినఃబ్రాహ్మణాన్-ఋత్విజో వృతవాన్ ॥ ౬ ॥ తానేవదర్శయతి॥ ద్వైపాయనఇతిత్రిభిః॥ అకృతవ్రణాన్తాన్ ఏతాన్-ఋత్విగుపద్రష్ట్రాదిరూపేణ వవ్రే-ఇతిసంబన్ధః ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ౯ ॥ ఉపహూతా ఇతి॥ అన్యేచ-ద్రోణాదయః-ఉపహూతాస్సన్తో-యజ్ఞం ద్రష్టుమిచ్ఛవః-తత్రేయు రాజన్య-ఇత్యన్వయః ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ తత ఇతి॥ దేవయజనం-దేవా ఇజ్యన్తేఽస్మిన్నితి-యజ్ఞభూమిం-స్వర్ణమయైః లాఙ్గలైః హలైః-కృష్ట్వా కర్షణాదిభిస్సంశోధ్య-నృపం యుధిష్ఠిరం-దీక్షాయాంచక్రిరే-దీక్షాసంస్కారయుక్తమకుర్వన్ ॥ ౧౨ ॥ పురా పూర్వకాలే యథా-వరుణస్య-తద్వత్-అస్యాప్యుపకరణాః, హైమాః హేమమయాః-ఆసన్నితి శేషః-తృతీయాన్తపాఠే హైమైః-యజ్ఞపాత్రైర్వర్తత ఇతి శేషః ॥ ౧౩ ॥ ఇన్ద్రాదయ ఇతి॥ విరిఞ్చిభవాభ్యాం సహ ఇన్ద్రాదయో-దేవగణాః-యే చ-సమాహూతాః-రాజానః-తేషాం-పత్న్యశ్చ-తత్ర-సమీయుస్స్మ, సర్వే-శ్రీకృష్ణభక్తస్య పాణ్డుసుతస్య-రాజ్ఞో రాజసూయం-అవిస్మితాస్సన్తః-సూపపన్నం-సుసంపన్నం-మేనిరే-ఇత్యన్వయః ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ అ

క్తానామహమాహమితమాధవ। త్వత్తవేతి వనానాధీః పశూనామివ వై కుతః ॥ ౫ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ ఇత్యుక్త్వా యజ్ఞియే కాలే వవ్రే యుక్తాన్స ఋత్విజః। కృష్ణానుమోదితః పార్థో బ్రాహ్మణాన్బ్రహ్మవాదినః ॥ ౬ ॥ ద్వైపాయనో భరద్వాజస్సుమన్తుర్గోతమోఽసితః। వసిష్ఠశ్చ్యవనః కణ్వో మైత్రేయః కవషస్త్రితః ॥ ౭ ॥ విశ్వామిత్రో వామదేవస్సుమతిర్జైమినిః క్రతుః। పైలః పరాశరో గర్గో వైశమ్పాయన ఏవ చ ॥ ౮ ॥ అథర్వా కశ్యపో ధౌమ్యో రామో భార్గవ ఆసురిః। వీతిహోత్రో మధుచ్ఛన్దా వీరసేనోఽకృతవ్రణః ॥ ౯ ॥ ఉపహూతాస్తథా చాన్యే ద్రోణభీష్మకృపాదయః। ధృతరాష్ట్రస్సహసుతో విదురశ్చ మహామతిః ॥ ౧౦ ॥ బ్రాహ్మణాః క్షత్రియా వైశ్యాశ్శూద్రా యజ్ఞదిదృక్షవః। తత్రేయుస్సర్వరాజానో రాజ్ఞాం ప్రకృతయో నృప ॥ ౧౧ ॥ తతస్తే దేవయజనం బ్రాహ్మణాస్స్వర్ణలాఙ్గలైః। కృష్ట్వా తత్ర యథాన్యాయం దీక్షయాంచక్రిరే నృపమ్ ॥ ౧౨ ॥ హైమాః కిలోపకరణా వరుణస్య యథా పురా ॥ ౧౩ ॥ ఇన్ద్రాదయో లోకపాలా విరిఞ్చిభవసంయుతాః। సగణాస్సిద్ధగన్ధర్వా విద్యాధరమహోరగాః ॥ ౧౪ ॥ మునయో యక్షరక్షాంసి ఖగకిన్నరచారణాః। రాజానశ్చ సమాహూతా రాజపత్న్యశ్చ సర్వశః ॥ ౧౫ ॥ రాజసూయం సమీయుస్స్మ రాజ్ఞః పాణ్డుసుతస్య వై। మేనిరే కృష్ణభక్తస్య సూపపన్నమవిస్మితాః ॥ అయాజయన్మహారాజం యాజకా దేవవర్చసః। రాజసూయేన విధివత్ప్రచేతసమివామరాః ॥ ౧౬ ॥ సౌత్యేఽ

శిశుపాలవధఘట్టః

హన్యవనీపాలో యాజకాన్సదసస్పతీన్। అపూజయన్మహాభాగాన్యథావత్సుసమాహితః ॥ ౧౭ ॥ సదస్యాగ్ర్యార్హణార్హం వై విమృశన్తస్సభాసదః। నాధ్యగచ్ఛన్ననైకాన్త్యాత్సహదేవస్తదాఽబ్రవీత్ ॥ ౧౮ ॥ అర్హతి హ్యచ్యుతశ్శ్రైష్ఠ్యం భగవాన్సాత్వతాం పతిః। ఏష వై దేవతాస్సర్వా దేశకాలధనాదయః ॥ ౧౯ ॥ యదాత్మకమిదం విశ్వం క్రతవశ్చ యదాత్మకాః। అగ్నిరాహుతయో మన్త్రాస్సాఙ్ఖ్యం యోగశ్చ యత్పరః ॥ ౨౦ ॥ ఏ

యాజయన్నితి॥ దేవానామివ వర్చో యేషాం తే-యాజకా ఋత్విజః-అమరాః-ప్రచేతసం వరుణమివ-మహారాజం యుధిష్ఠిరం-యథావిధి-రాజసూయేన-యాజయన్ ॥ ౧౬ ॥ సౌత్యఇతి॥ సౌత్యేఽహని సోమాభిషవదినే అవనీపాలో యుధిష్ఠిరః-అపూజయత్ పూజయితుముద్యుక్తవానిత్యర్థః ॥ ౧౭ ॥ సదసీతి॥ సదసి సభాయాం-అగ్ర్యార్హణార్హం అగ్రపూజార్హం-విమృశన్తః-నాధ్యగచ్ఛన్-నిశ్చితవన్తః-అనైకాన్త్యాత్ యోగ్యానాం బహుత్వేనైకస్యాప్యనిర్ణయాత్ ఏవంసతి-సహదేవో మాద్రీసుతః-సభాసదః ప్రత్యబ్రవీత్ ॥ ౧౮ ॥ సహదేవాహ॥ అర్హతీతి॥ శ్రైష్ఠ్యం-శ్రేష్ఠస్య సముచితం సపర్యాం-అర్హతి తత్ర హేతుత్వేన విశినష్టి సాత్వతాం బ్రహ్మవిదాం-పూజ్యో ద్వైపాయనాదీనాం-పతిస్స్వామీ-కించ-ఏష దేవా ఇత్యాది॥ ఏష భగవాన్-ఇద్యాస్సర్వదేవతాః-సర్వాత్మభావసిద్ధమిదం సామానాధికరణ్యం-సఆత్మా-అగ్న్యాద్యా దేవతాః-శరీరమితి భావః-దేశః-సదసాదేర్దేశః-తత్కాలవిశేషః-కాలోవసన్తాదిః-ధనాని యజ్ఞోపయుక్తాని-ఆదిశబ్దాత్-యజమానాదయశ్చ-సర్వే ఏతదాత్మకాః ॥ ౧౯ ॥ యదాత్మకమితి॥ క్రతవో-విహితాః-ఇత్యేతత్-విశ్వం సర్వం-యదాత్మకం-భగవానాత్మా-యస్య-తథాభూతం-క్రతవశ్చ-సాఙ్ఖ్యం ప్రత్యగాత్మయాథాత్మ్యచిన్తనం-యోగః పరమాత్మోపాసనా-తదుభయం సభగవాన్పరః ఆరాధ్యో యస్య-తథాభూతమ్ ॥ ౨౦ ॥ కిం బహునేత్యాహ॥ ఇదం చిదచిదాత్మకం-జగత్-ఐతదాత్మ్యం

ఏష భగవా-నాత్మా అన్తరాత్మా-యస్య-తథాభూతం-స్వాత్మైవ్యఖ్యష్ - ఏక ఏవాద్వితీయోఽసౌ-ఆసీదితి శేషః, సదేవ సౌమ్యేదమగ్ర ఆసీదేకమేవాద్వితీయమితివదయం నిర్దేశః - అవిభక్తనామరూపచిదచిద్విశిష్టపర ఏకశబ్దః-నిమిత్తాన్తరవ్యావృత్త్యర్థోఽద్వితీయశబ్దః - ఏక ఇత్యనేనకారణావస్థచిదచితోస్సద్భావస్య కత్వముక్తం - ఐతదాత్మ్యమిత్యనేన కార్యావస్థయోః - ఏవంభూతోఽసౌ ఆత్మాస్వయం - మాశ్రయ ఆధారో-యస్య-సః-ఆత్మనా-ఉపకరణభూతేన - సర్వాన్ సమష్టివ్యష్టిపదార్థాన్ - సృజతి-అవతి రక్షతి - హన్తి సంహరతి-ఏవమప్యజః స్వశరీరభూతచిదచిద్గతోత్పత్త్యాదివికారరహితః॥ బ్రహ్మ వనం బ్రహ్మ స వృక్ష ఆసీ, దితి శ్రుత్యర్థోఽత్రానుసన్ధేయః ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋ ఏవంభూతశ్చేదసౌ కిమిత్యస్మదాదివచ్చేష్టతే-అత ఆహ॥ వివిధానీతి॥ యదపేక్షయా యస్య లోకస్యా-పేక్షయా- ధర్మాదిలక్షణం ధర్మాదిరూపం - ఆదిశబ్దః కామమోక్షసంగ్రాహకః-సర్వం-శ్రేయః-జనయన్ లక్షణహేతోః, రితి శతృ ప్రత్యయః-సంపాదయితుమిత్యర్థః-వివిధాని - కర్మాణి-ఈహతే చేష్టతే యత్ యస్మాత్-దేవం-తస్మాత్-ది త్యుత్తరేణ సంబన్ధః ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋ తస్మాదితి ॥ మహతే సర్వోత్కృష్టాయ-కృష్ణాయ-దీయతాం క్రియతాం, ఏవం చేత్కృష్ణాయ దీయతే చేత్-సర్వభూతానా-మాత్మనో దాతుశ్చా, ర్హణం బహుమానః - కృతం-భవేత్ - సర్వాన్తరాత్మత్వాదితి భావః ❋ ॥ ౨౪ ॥ ❋ ఏతదేవవ్యఞ్జయన్ పునస్తమేవ విశింషన్నాహ ॥ సర్వభూతేతి ॥ సర్వభూతానా-మన్తరాత్మభూతా య-అతఏవా-నన్యదర్శినే-అన్యస్స్వస్మాత్ పృథగ్భూతం - పశ్యతీత్యన్యదర్శీ తతో నఞ్ సమాసః - తస్మై సర్వశరీరకాయేత్యర్థః ॥ ఇతరైస్త్వన్యదర్శినః - నహి తేషామన్యతమాయ దత్తమితరేభ్యో దత్తం భవతీతి భావః - శాన్తాయ రాగద్వేషాదిర

ఏక ఏవాద్వితీయోఽసావైతదాత్మ్యమిదం జగత్ । ఆత్మనాఽఽత్మాశ్రయస్సభ్యాస్సృజత్యవతి హన్త్యజః॥ ౨౨॥
వివిధానీహ కర్మాణి జనయన్యదపేక్షయా । ఈహతే యదయం సర్వం శ్రేయో ధర్మాదిలక్షణమ్ ॥ ౨౩ ॥ తస్మాత్కృష్ణాయ మహతే దీయతాం పరమార్హణమ్ । ఏవం చేత్సర్వభూతానామాత్మనశ్చార్హణం భవేత్॥ ౨౪ ॥ సర్వభూతాత్మభూతాయ కృష్ణాయానన్యదర్శినే । దేయం శాన్తాయ పూర్ణాయ దత్తస్యానన్త్యమిచ్ఛతా ॥ ౨౫॥
ఇత్యుక్త్వా సహదేవోఽభూత్తూష్ణీం కృష్ణానుభావవిత్ । తచ్ఛ్రుత్వా తుష్టువుస్సర్వే సాధుసాధ్వితి సత్తమాః ॥
శ్రుత్వా ద్విజేరితం రాజా జ్ఞాత్వా హార్దం సభాసదామ్ । సమర్హయద్ధృషీకేశం ప్రీతః ప్రణయవిహ్వలః॥ ౨౬ ॥ తత్పాదావవనిజ్యాపశ్శిరసా లోకపావనీః । సభార్యస్సానుజామాత్యస్సకుటుమ్బో వహన్ముదా॥ ౨౭ ॥ వాసోభిః పీతకౌశేయైర్భూషణైశ్చ మహాధనైః । అర్హయిత్వాఽశ్రుపూర్ణాక్షో నాశకత్సమవేక్షితుమ్ ॥ ౨౮ ॥ ఇత్థం సభాజితం వీక్ష్య సర్వే ప్రాఞ్జలయో జనాః । నమో జయేతి నేముస్తం నిపేతుః పుష్పవృష్టయః॥ ౨౯ ॥ ఇత్థం నిశమ్య దమఘోషసుతస్స్వపీఠాదుత్థాయ కృష్ణగుణవర్ణనజాతమన్యుః । ఉత్క్షిప్య బాహుమిదమాహ సదస్యమర్షీ సంశ్రావయన్భగవతే పరుషాణ్యభీతః॥ ౩౦ ॥ ఈశో దురత్యయః కాల ఇతి సత్యవతీ శ్రుతిః । వృద్ధానామపి యద్బుద్ధిర్బాలవాక్యై

హితాయ, ఇతరైస్త్వశాన్తాః - నహి తేషామన్యతమాయ దత్తమితరేషాం దత్తమితి భావః - పూర్ణాయ స్వభావతోఽవాప్తసమస్తకామాయ - నిత్యసన్తోషిణ ఇతియావత్ - నహ్యసన్తోషిణే దత్తమనన్తం భవతీతి భావః - అతో దత్తస్య దానస్యానన్త్యం ఫలానన్త్యం - మిచ్ఛతా తాకాముకేనేన, ఉక్తవిధాయ - కృష్ణాయైవ - దేయమ్ ❋ ॥ ౨౫ ॥ ❋ ఇతీతి ॥ కృష్ణానుభావవిత్ శ్రీకృష్ణప్రభావవిత్ - సహదేవ-స్తూష్ణీం బభూవ-త - త్సహదేవోక్తం - శ్రుత్వా-సర్వే-సత్తమాః ద్వైపాయనాదయః-సాధుసాధ్వితి తుష్టువుః ❋ ॥ ౨౬ ॥ ❋ శ్రుత్వేతి॥ ద్విజైరుక్తం సాధుసాధ్వితి సూక్తం-శ్రుత్వా, సభాసదాం సభ్యానాం-జాతం, హార్దమభిప్రాయం, జ్ఞాత్వా చేతి శేషః, యద్వా, జాతమభివ్యక్తం హార్దమభిప్రాయో-యస్మాత్ - త-ద్విజేరితం, శ్రుత్వేత్యర్థః-రాజా యుధిష్ఠిరః, ప్రీతః ప్రీతియుక్తః, ప్రణయేన స్నేహేన విహ్వల-పరవశః, సమార్చయత్ ❋ ॥ ౨౬ ॥ ❋ అర్చనప్రకారమేవాహ ॥ తత్పాదావితి ॥ తస్య భగవతః, పాదా-వవనిజ్య ప్రక్షాల్య - లోకాన్పావయన్తి పునన్తీతి తథా-లాః అపః, భార్యాదిసహితః, శిరసా-వహన్ పీతైః, కౌశేయైశ్చ, వాసోభిః మహాధనైః బహుమూల్యైః, అనర్ఘ్యైరితి యావత్-భూషణైశ్చ, అర్హయిత్వా . అశ్రుభిరానన్దాశ్రుభిః-పూర్ణే, అక్షిణీ యస్య-సః-తం భగవన్తం, అవేక్షితు-నాలం న ప్రబభూవ ❋ ॥ ౨౮ ॥ ౨౯ ॥ ❋ ఇత్థమితి॥ సభాజితం సంపూజితం-భగవన్తం-నువలోక్య, నమో జయేతి వదన్త ఇతి శేషః-తం కృష్ణం నేముః నమశ్చక్రుః ❋॥ ౩౦ ॥ ❋ ఇత్థమితి॥ ఇత్థమేవంభూతం, కృష్ణస్య-గుణవర్ణనం-శ్రుత్వా-దమఘోషసుతః శిశుపాలః-జాతో మన్యుః యస్య, సః - స్వాసనా-దుత్థాయ-బాహుం-ముత్క్షిప్యోర్ధ్వీకృత్య, అమర్షీ క్రుద్ధః-అభీతశ్చ - భగవతే-పరుషాణి వచాంసి - సంశ్రావయన్ సంశ్రావయితుమిత్యర్థః, ఇదం వక్ష్యమాణమాహ ❋ ॥ ౩౧ ॥ ❋ తదేవాహ॥ ఈశ ఇత్యాదినా ॥ ఈశః బ్రహ్మాదీనామపి ప్రభుః-కాలో-దురత్యయః దురతిక్రమణీయ - ఇత్యేవంవిధా, శ్రుతికింవదన్తి, సత్యవత్ యథార్థా-కుతః, యత్ యస్మాత్, వృ

ద్ధానామపి-బుద్ధిః,బాలస్య సహదేవస్య-వాక్యైః,భిద్యతే విపర్యాక్రియత ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౩౨ ॥ ❀ యూయమితి॥ హేసదసస్పతయః,బాలభాషితం,మామద్ధ్వం మాగృహ్ణీత॥ కింతత్ ॥ య-దర్హణే కృష్ణః,సమ్మత,ఇతి-తత్ ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀ తపఇత్యాది॥ తపోఽనశనాది, విద్యా శాస్త్రజన్యం జ్ఞానం,వ్రతంకృచ్ఛ్రాది, ఏతాని ధరన్తీతి తథా-తాన్, జ్ఞానం పరమాత్మోపాసనాత్మకం,తేన-విధ్వస్తం,కల్మషం పాపం,యేషాం-తాన్, బ్రహ్మణి పరస్మిన్నిష్ఠా-యేషాం-తాన్, సాక్షాత్కృతబ్రహ్మస్వరూపానితి యావత్,ఏవంభూతాన్,పరమర్షీన్, అతిక్రమ్య అనాదృత్య,కులాధమోఽసౌ-గోపాలః,కాకః పురోడాశమివ సపర్యాం-కథమర్హతి ❀ ॥ ౩౪ ॥ ౩౫ ॥ ❀ కించ॥ వర్ణేతి॥ వర్ణాదిభ్యోఽపేతః-భ్రష్టః-సర్వస్మాద్వర్ణాదిప్రయుక్తధర్మాద్బహిష్కృతశ్చ స్వైరం స్వచ్ఛన్దం వర్తత ఇతి తథా-గుణైః,నిరవద్యైః, హీనోఽరహితః ❀ ॥ ౩౬ ॥ ❀ యయాతినేతి॥ ఏషాం యదూనాం-కులం, యయాతినా తత్పూర్వకస్మైవ శప్తం,సద్భిః కులీనైః,బహిష్కృతం, శశ్వత్సదా-వృథాపానే రతః ❀ ॥ ౩౭ ॥ ❀ బ్రహ్మర్షిసేవితాన్-నాశ్యాదర్శాన్ దేశాన్-హిత్వా-తథా - బ్రహ్మవర్చసం చ, త్యక్త్వా సముద్రం సముద్రమధ్యస్థం,దుర్గం నిషిద్ధం దేశం, మాశ్రిత్య,దస్యువత్ దుష్టసత్వవత్-ప్రజాః జనాన్-బాధన్తే ❀ ॥ ౩౮ ॥ ❀ ఏవమాదీనీతి॥ నష్టం మఙ్గళం యస్య సః, హేతుగర్భమిదం-మత,ఏవమాదీని,భద్రాణిపరుషాణి, బభాషే॥ భగవాంస్తు - యథా-సింహః-శ్శివారుతం,శివాఫేరు,స్తస్యా,రుతం ధ్వనిం,శ్రుత్వా-

---

ర్విభిద్యతే॥ ౩౨ ॥ యూయం పాత్రవిదాం శ్రేష్ఠా మాఽవధ్వం బాలభాషితమ్। సదసస్పతయస్సర్వే కృష్ణో యత్సమ్మతోఽర్హణే ॥ ౩౩ ॥ తపోవిద్యావ్రతధరాన్ జ్ఞానవిధ్వస్తకల్మషాన్। పరమర్షీన్ బ్రహ్మనిష్ఠాన్ లోకపాలైశ్చ పూజితాన్॥ ౩౪ ॥ సదస్పతీనతిక్రమ్య గోపాలః కులపాంసనః। యథా కాకః పురోడాశం సపర్యాం కథమర్హతి॥ ౩౫ ॥ వర్ణాశ్రమకులాపేతస్సర్వధర్మబహిష్కృతః। స్వైరవర్తీ గుణైర్హీనస్సపర్యాం కథమర్హతి॥ ౩౬ ॥ యయాతినైషాంచ కులం శప్తం సద్భిర్బహిష్కృతమ్। వృథాపానరతోమత్తస్సపర్యాం కథమర్హతి ॥ ౩౭ ॥ బ్రహ్మర్షిసేవితాన్దేశాన్హిత్వాఽబ్రహ్మవర్చసమ్। సముద్రం దుర్గమాశ్రిత్య బాధన్తే దస్యవః ప్రజాః॥ ౩౮ ॥ ఏవమాదీన్యభద్రాణి బభాషే నష్టమఙ్గళః। నోవాచ భగవాన్ కిఞ్చిద్యథా సింహః శ్శివారుతమ్ ॥ ౩౯ ॥ భగవన్నిన్దనం శ్రుత్వా దుస్సహం తత్సభాసదః। కర్ణౌ పిధాయ నిర్జగ్ముశ్శపన్తశ్చేదిపం రుషా॥ ౪౦ ॥ నిన్దాం భగవతశ్శృణ్వం స్తత్పరస్య జనస్య వా। తతో నాపైతి యస్సోఽపి యాత్యధస్సుకృతాచ్చ్యుతః ॥ ౪౧ ॥ తతః పాణ్డుసుతాః క్రుద్ధా మత్స్యకైకయసృఞ్జయాః। ఉదాయుధాస్సముత్తస్థుశ్శిశుపాలజిఘాంసవః ॥ ౪౨ ॥ తతశ్చైద్యస్త్వసంభ్రాన్తో జగృహే ఖడ్గచర్మణీ। భర్త్సయన్ కృష్ణపక్షీయాన్ రాజ్ఞస్సదసి భారత॥ ౪౩ ॥ తావదుత్థాయ భగవాన్ స్వాన్ నివార్య స్వయం రుషా। శిరః క్షురాన్తచక్రేణ జహారాపతతో రిపోః॥ ౪౪ ॥ శబ్దః కోలాహలోఽప్యాసీచ్ఛిశుపాలే హతే మహాన్। తస్యానుయాయినో భూపా దుద్రువుర్జీవితైషిణః॥ ౪౫ ॥ చైద్యదేహోత్థితం జ్యోతిర్వాసుదేవముపావిశత్। పశ్యతాం సర్వభూతానాముల్కేవ భువి ఖాచ్చ్యుతా॥ ౪౬ ॥ జన్మత్రయానుగుణితవైరసంరబ్ధ

తూష్ణీం,మాస్తే,తథా కించిదపి,నోవాచ,తూష్ణీం బభూవేత్యర్థః ❀ ॥ ౩౯ ॥ ❀ భగవన్నిన్దనమితి॥ కర్ణౌ,పిధాయాచ్ఛాద్య,రుషా-చేదిపం చైద్యం,శపన్తో,జగ్ముః ❀ ॥ ౪౦ ॥ ❀ కుతో నిర్జగ్ముస్తత్రాహ॥ తత్ర నిర్గమనే ప్రయోజనమాహ॥ నిన్దామితి॥ తత్పరస్య భగవత్పరస్య,జనస్య చ- నిన్దాం-శ్రుత్వా,యః-తతో - నాపైతి న నిర్గచ్ఛతి సోఽపి క్రోశతాం,పిశాచానాం సకోఽపి సుకృతాత్-చ్యుతో భ్రష్టః,అధః నరకే పతతి ❀ ॥ ౪౧ ॥ ❀ తత ఇతి॥ సభాసదాం నిర్గమనానన్తరం, మత్స్యాదయశ్చ,శ్రాయ-శిశుపాలం,హన్తుమిచ్ఛవః , ఉదాయుధాః , ఉద్ధృతాన్యాయుధాని యైస్తే, ఉత్తస్థుః ❀ ॥ ౪౨ ॥ ❀ తత ఇతి॥ అసంభ్రాన్తః అవహితః , హేభారత-కృష్ణపక్షీయాన్ రాజ్ఞః భూపాన్,భర్త్సయన్,ఖడ్గఖేటౌ జగ్రాహ ❀ ॥ ౪౩ ॥ ❀ తావదితి॥ తావత్ తస్మిన్నేవ క్షణే,ఉత్థాయ-స్వాన్ స్వపక్షీయాన్-నివార్య - రుషా క్షురవన్తైక్ష్ణ్యే నాన్తో ధారా - యస్య,తేన-చక్రేణ , పతతో-రిపోః-శ్శిరో-జహార చిచ్ఛేద ❀ ॥ ౪౪ ॥ ❀ శబ్ద ఇతి॥ శిశుపాలే,హతే సతి,మహాన్ ఉచ్చైః,కోలాహలః కలకలశబ్దః,ఆసీత్-తస్య చైద్యస్య, అనుయాయినో-ఽనువర్తినో-భూపాః జీవితేచ్ఛవః-దుద్రువుః ❀ ॥ ౪౫ ॥ ❀ చైద్యేతి॥ సర్వభూతానాం,పశ్యతాం సతాం ఖాదాకాశాత్-చ్యుతోల్కా-భువీవ-చైద్యస్య,దేహాదుత్థితం-తేజో-జీవాత్మకం-వాసుదేవం శ్రీకృష్ణముపావిశత్ - తావత్ప్రవిశ్య,తత స్తత్సాదృశ్యమాపేత్యర్థః ❀ ॥ ౪౬ ॥ ❀ ❀ తదేవవ్యఞ్జయన్ కథం తన్నిన్దకస్య తత్సాధర్మ్యప్రాప్తిరితి శఙ్కాం చ నిరాకుర్వన్నాహ॥ జన్మత్రయేతి॥ జన్మత్రయేణ,అనుగుణితమనువర్తితం,యత్-వైరం-తేన సంరబ్ధయా ఆవిష్టయా, ధియా, ధ్యాయన్ - తన్మయతాం తత్ప్రచురతాం,తత్సాధర్మ్యమితి యావత్, యాతః ప్రాప్తః-పార్షదో బభూవేత్యర్థః హియస్మాత్, ధ్యానంచిత్తవృత్తిః - భవకారణమ్

శుభాశుభజన్మనోర్నిదానం, అతఃశుభాశ్రయవిషయోభావశ్శుభభవకారణంబభూవేత్యర్థః ❋ ॥౪౭॥ ❋ ఋత్విగ్భ్య ఇతి॥ ఏకరాట్ యుధిష్ఠిరః, సదసిభవాస్సదస్యాస్తేభ్యస్సహితేభ్యః, విపులాంమహతీం - దక్షిణాం-దదౌ - తతో-విధివ-దవభృథం నామ-స్నానం చక్రే ❋ ॥౪౮॥ ❋ సాధయిత్వేతి॥ రాజ్ఞో యుధిష్ఠిరస్య, క్రతుం రాజసూయం-సాధయిత్వా-సుహృద్భిః పృథాదిభి-ర్యాచితః ప్రార్థితః-కతిచి-న్మాసా-నువాస ఉషితవాన్-మాసానిత్యత్యన్తసంయోగే ద్వితీయా ❋ ॥ ౪౯ ॥ ❋ తత ఇతి॥ ఈశ్వరో భగవాన్, స్వగమన-మనిచ్ఛన్తమపి-రాజానం యుధిష్ఠిర-మనుజ్ఞాప్య స్వపురం ద్వారకాం ప్రతి-యయౌ ❋ ॥ ౫౦ ॥ ❋ జన్మత్రయానుగుణితవైరవిస్తరబుభుత్సూనాలక్ష్యాహ ॥ వర్ణితమితి ॥ వైకుణ్ఠవాసినోర్జయవిజయయోః-విప్రాణాం సనకాదీనాం-శాపాద్ధేతోః పునఃపునర్జన్మ-విద్విష మయ,యదుపాఖ్యాన,తన్మయా, తుభ్యం-బహువిస్తరం యథాతథా-వర్ణితమ్ ❋ ॥ ౫౧ ॥ ❋ రాజసూయేతి॥ రాజసూయసంబన్ధినా, అవభృథేన స్నాతః, సురేన్ద్ర ఇవ-శుశుభే ❋ ॥ ౫౨ ॥ ❋ రాజ్ఞేతి ॥ రాజ్ఞా యుధిష్ఠిరేణ- సంపూజితా, స్సర్వే, సురా - మానవాః, ఖేచరా అమరాశ్చ, శంసన్తః స్తువన్తః, ముదా హర్షేణ - స్వధామాని స్వస్వస్థానాని యయుః ❋ ॥ ౫౩ ॥ ❋ కింసర్వే ముదా యయుర్నేత్యాహ ॥ దుర్యోధనమితి ॥ దుర్యోధనమేకం వినా, సర్వే, ముదా-యయుః ॥ తత్ర హేతుర్న్యేవవిశినష్టి ॥ పాపం, అతఏవ - కలిం ధర్మద్విష కురుకులస్యామయం రోగవన్నాశనిదానం కించ-యో

యాధియా। ధ్యాయం స్తన్మయతాం-యాతో భావో హి భవకారణమ్ ॥ ౪౭ ॥ ఋత్విగ్భ్యస్సదస్యేభ్యో దక్షిణాం విపులామదాత్ ।సర్వాన్ సంపూజ్య విధివచ్చక్రేఽవభృథమేకరాట్॥ ౪౮ ॥ సాధయిత్వా క్రతుం రాజ్ఞః కృష్ణో యోగేశ్వరేశ్వరః । ఉవాస కతిచిన్మాసాన్ సుహృద్భిరనుయాచితః॥ ౪౯ ॥ తతోఽనుజ్ఞాప్య రాజానమనిచ్ఛన్తమపీశ్వరః । యయౌ సభార్యస్సామాత్యస్స్వపురం దేవకీసుతః॥ ౫౦ ॥వర్ణితం తదుపాఖ్యానం మయా తే బహువిస్తరమ్। వైకుణ్ఠవాసినోర్జన్మ విప్రశాపాత్పునఃపునః॥ ౫౧ ॥రాజసూయావభృథ్యేన స్నాతో రాజా యుధిష్ఠిరః । బ్రహ్మక్షత్రసభామధ్యే శుశుభే సురరాడివ॥ ౫౨ ॥రాజ్ఞా సభాజితాస్సర్వే సురమానవఖేచరాః। కృష్ణం క్రతుం చ శంసన్తస్స్వధామాని ముదా యయుః॥ ౫౩ ॥దుర్యోధనమృతే పాపం కలిం కురుకులామయమ్ । యో న సేహే శ్రియం స్ఫీతాం దృష్ట్వా పాణ్డుసుతస్య తామ్॥ ౫౪ ॥ య ఇదం కీర్తయేద్విష్ణోః కర్మ చైద్యవధాదికమ్ । రాజ్ఞాం మోక్షం వితానం చ సర్వపాపైః ప్రముచ్యతే॥ ౫౫ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ❋❋❋❋❋❋ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే చతుస్సప్తతితమోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋ రాజోవాచ ॥ అజాతశత్రోస్తం దృష్ట్వా రాజసూయమహోదయమ్ । సర్వే ముముదిరే బ్రహ్మన్నృదేవా యే సమాగతాః॥ ౧ ॥దుర్యోధనం వర్జయిత్వా రాజానస్సర్షయస్సురాః । ఇతి శ్రుతం నో భగవంస్తత్ర కారణముచ్యతామ్॥ ౨ ॥శ్రీశుక ఉవాచ ॥ పితామహస్య తే యజ్ఞే రాజసూయే మహాత్మనః । బాన్ధవాః పరిచర్యాయాం తస్యాసన్ ప్రేమబన్ధనాః॥ ౩ ॥భీమో మహానసాధ్యక్షో ధనాధ్యక్షస్సుయోధనః।సహదేవస్తు పూజాయాం నకులో ద్రవ్యసాధనే॥ ౪ ॥గురుశుశ్రూషణే జిష్ణుః కృష్ణః పాదావనేజనే।పరివేషణే ద్రుపదజా కర్ణో దానే మహామనాః॥ ౫ ॥యుయుయు

దుర్యోధనః - సమృద్ధాం, పాణ్డుసుతస్య, శ్రియం సంపదం-దృష్ట్వా, న సేహే నాసహత ❋ ॥ ౫౪ ॥ ❋ ఉపవర్ణితోపాఖ్యానకీర్తనఫలమాహ ॥ య ఇతి ॥ రాజ్ఞాం జరాసన్ధబద్ధకృతానాం-మోక్షం వితతస్య యజనస్య వితానం యజ్ఞం చ యః కీర్తయేదనువర్ణయేత్, స, సర్వైః-పాపైః-ప్రముచ్యతే ❋ ॥ ౫౫ ॥ ❋ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే చతుస్సప్తతితమోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

"దుర్యోధనమృతే పాపం" ఇత్యుక్తస్యైవపి స్తరబుభుత్సయా పృష్టముక్తమనువదతి రాజా ॥ అజాతశత్రోరితి ॥ రాజసూయమహోత్సవం-దృష్ట్వా-ముముదిరే ॥ సర్షయస్సురా ఇతి- నోఽస్మాభిః-శ్రుతం - త్వన్ముఖాదేవేత్యర్థః- హే భగవన్ తత్ర-దుర్యోధనాసన్తోషే కారణ-ముచ్యతామ్ ❋ ॥ ౧ ॥ ౨ ॥ ❋ తద్వక్తుం ప్రస్తౌతి ॥ పితామహస్యేతి॥ తే తవ పితామహస్య, మహాత్మనో, రాజ్ఞో యుధిష్ఠిరస్య-రాజసూయే-యజ్ఞే బాన్ధవాః - ప్రేమబద్ధాః ప్రేమయన్త్రితాః-పరిచర్యాయామాసన్ పరిచేరురిత్యర్థః ❋ ॥ ౩ ॥ ❋ తదేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ మహానసాధ్యక్షః పాకశాలాధ్యక్షో - బభూవ - సుయోధనో దుర్యోధనః ధనాధ్యక్షః, ఆస - పూజాయాం సమ్మాననే- ద్రవ్యసాధనే నానావస్తుసంపాదనే ❋ ॥ ౪ ॥ ❋ జిష్ణురర్జునః స తాం-శుశ్రూషణే ద్రష్టవ్యే పాదావనేజనే పాదప్రక్షాళనే ద్రుపదజా కృష్టద్యుమ్నః పరివేషణే భక్ష్యభోజ్యాదివిషయోగే - కర్ణస్తు-దానే నిరూపిత ఇతి వచనమరిణామేన ఉత్తరత్రసంబన్ధః ❋ ॥ ౫ ॥ ❋ యుయుధానసాత్యకిః తత్ప్రభృతయః - మహాయజ్ఞే - నానాకర్మసు - నిరూపితాస్సన్తః - రాజ్ఞో యుధిష్ఠిరస్య, ప్రియంకర్తుమిచ్ఛవః - యథానియోగం - ప్రవర్తనేస్మ ప్రావర్త

న్తే ❋ ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ ❋ ఋత్విగితి ॥ ఋత్విజశ్చ-సదస్యాశ్చ బహువిదశ్చ-తేషు-సుహృత్తమేషుచ-సూనృతాదిభిః స్విష్టేషుసమ్యక్పూజితేషుసత్సు-తత్ర-సూనృతం-ప్రియవాక్యం-అర్హణమలఙ్కారాది - సాత్వతపతేః-శ్రీకృష్ణస్య-చరణం-ప్రవిష్టేసతి-చ-ద్యునద్యాం-గఙ్గాయా-మవభృథస్నపనం - చక్రుః ❋ ॥ ౮ ॥ ❋ తదేవప్రపఞ్చయితుంతావద్గఙ్గాంప్రతిగమనారమ్భంప్రస్తౌతి॥మృదఙ్గేతి ॥ అవభృథే అవభృథసమ్బన్ధిన్యుత్సవే - మృదఙ్గాదయః - అన్యాని - వాదిత్రాణివాద్యానిచ విచిత్రాణి - నేదుఃపధ్వనుః ❋ ॥ ౯ ॥ ❋ నర్తక్య ఇతి ॥ తేషాంచతాసాంచ తేషాం "పుమాన్ స్త్రియా" ఇత్యేకశేషః. గాయకానాం నర్తకీనాంచేత్యర్థః-వీణాదీనాం-నాదః యద్వా - తేషాం - మృదఙ్గాదీనాం - వీణాదీనాంచ-స-ప్రసిద్ధో - నాదః - దివమన్తరిక్షం - మస్పృశత్ వ్యాప్తవాన్ ❋ ॥ ౧౦ ॥ ❋ చిత్రేతి ॥ రుక్మమాలాః స్వర్ణమాలాః ఏషాంసన్తీతితథా, వ్రీహ్యాదిత్వాన్మత్వర్థీయఇనిః - తే-భూపాః-చిత్రాధ్వజాదయోయేషాంతైః-రిభేన్ద్రాదిభిః - స్వలఙ్కృతైః-ర్భటైశ్చసహ-నిర్జగ్ముః ❋ ॥ ౧౧ ॥ ❋ యద్వితి॥ యజమానోయుధిష్ఠిరః-పురఃసరః-పురోయాయీ - యేషాం-తే-యద్వాదయః-సైన్యైః-భువం కమ్పయన్తో-నిర్యయు రితిపూర్వేణసమ్బన్ధః ❋ ॥ ౧౨ ॥ ❋ సదస్యేతి ॥ సదస్యాదయో - భూయసా - బ్రహ్మఘోషేణ,నిర్యయుః-తదా,దేవాదయః-పుష్పవర్షిణః-తుష్టువుః ❋ ॥ ౧౩ ॥ ❋ కించ॥గన్ధాదిభిః-స్వలఙ్కృతాః- నరాః - నార్యశ్చ-వివిధైః-రసైః,విలిమ్పన్తో-ఽభిషిఞ్చన్తశ్చ-మిథో-విజహ్రుః ❋ ॥ ౧౪ ॥ ❋ రసానేవాహ ॥ తైలేతి॥పుమ్భిః కర్తృభిః-తైలాదిభిః- లిప్తాః -వారయోషితః - పున-స్తైః-ర్విలి

ధానో వికర్ణశ్చ హార్దిక్యవిదురాదయః । బాహ్లీకపుత్రా భూర్యాద్యా యే చ సన్తర్దనాదయః ॥ ౬ ॥ నిరూపితా మహాయజ్ఞే నానాకర్మసు తే తదా । ప్రవర్తన్తే స్మ రాజేన్ద్ర రాజ్ఞః ప్రియచికీర్షవః ॥ ౭ ॥ ఋత్విక్సదస్యబహువిత్సు సుహృత్తమేషు స్విష్టేషు సూనృతసమర్హణదక్షిణాభిః । చైద్యే చ సాత్వతపతేశ్చరణం ప్రవిష్టే చక్రుస్తతస్త్వవభృథస్నపనం ద్యునద్యామ్ ॥ ౮ ॥ మృదఙ్గశఙ్ఖపణవధున్ధుర్యానకగోముఖాః । వాదిత్రాణి విచిత్రాణి నేదురావభృథోత్సవే ॥ ౯ ॥ నర్తక్యో ననృతుర్హృష్టా గాయకా యూథశో జగుః । వీణావేణుతలోన్నాదస్తేషాం స దివమస్పృశత్ ॥ ౧౦ ॥ చిత్రధ్వజపతాకాగ్రైరిభేన్ద్రస్యన్దనార్వభిః । స్వలఙ్కృతైర్భటైర్భూపా నిర్యయూ రుక్మమాలినః ॥ ౧౧ ॥ యదుసృఞ్జయకామ్బోజకురుకేకయకోసలాః । కమ్పయన్తో భువం సైన్యైర్యజమానపురస్సరాః ॥ ౧౨ ॥ సదస్యర్త్విగ్ద్విజశ్రేష్ఠా బ్రహ్మఘోషేణ భూయసా । దేవర్షిపితృగన్ధర్వాస్తుష్టువుః పుష్పవర్షిణః ॥ ౧౩ ॥ స్వలఙ్కృతా నరా నార్యో గన్ధస్రగ్భూషణామ్బరైః । విలిమ్పన్త్యోఽభిషిఞ్చన్త్యో విజహ్రుర్వివిధై రసైః ॥ ౧౪ ॥ తైలగోరసగన్ధోదహరిద్రాసాన్ద్రకుఙ్కుమైః । పుమ్భిర్లిప్తాః ప్రలిమ్పన్త్యో విజహ్రుర్వారయోషితః ॥ ౧౫ ॥ గుప్తా నృభిర్నిరగమన్నుపలబ్ధుమేతద్దేవ్యో యథా దివి విమానవరైర్నృదేవ్యః । తా మాతులేయసఖిభిః పరిషిచ్యమానాః సవ్రీడహాసవికసద్వదనా విరేజుః ॥ ౧౬ ॥ తా దేవరానుత సఖీన్సిషిచుర్దృతీభిః క్లిన్నామ్బరా వివృతగాత్రకుచోరుమధ్యాః । ఔత్సుక్యముక్తకబరచ్యవమానమాల్యాః క్షోభం దధుర్మలధియాం రుచిరైర్విహారైః ॥ ౧౭ ॥ స సమ్రాడ్రథమారూఢః సదశ్వం రుక్మమాలినమ్ । వ్యరోచత స్వపత్నీభిః క్రియాభిః క్రతురాడివ ॥ ౧౮ ॥ పత్నీసంయాజావభృథ్యైశ్చరిత్వా తే తమృత్విజః । ఆచాన్తం స్నాపయాఞ్చక్రుర్గఙ్గాయాం సహ కృష్ణయా ॥ ౧౯ ॥ దేవదున్దుభయో నేదు

మ్పన్త్యః-విజహ్రుః - గోరసో దధిక్షీరాదిః - గన్ధోదకం చన్దనోదకమ్ ❋ ॥ ౧౫ ॥ ❋ గుప్తా ఇతి ॥ దివి,యథా-విమానశ్రేష్ఠైః-దేవ్యో దేవస్త్రియః - తథా- నృదేవ్యః రాజ్ఞాం స్త్రియః-నృభిః భటైః-ర్గుప్తాః-రథాదియానైః - రేత-దవభృథస్నపన-ముపలబ్ధుం ద్రష్టుం-నిరగమన్నిర్జగ్ముః ॥ తాః నృదేవ్యః-మాతులేయైః సఖిభిశ్చ-సిచ్యమానాః- సవ్రీడేన-హాసేన-వికసన్తి-వదనాని-యాసాం తాః విరేజుః ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋ తా ఇతి॥ తాః నృదేవ్యః - దృతీభిః ఉదకనోదనచర్మయన్త్రైః-దేవరాన్ పతిభ్రాతౄన్-ఉత సఖీన్ సఖీనపి సిషిచుః-స్వయంచ-తైః-స్సిక్తాః-క్లిన్నాని సిక్తాని- అమ్బరాణి - యాసాం-తాః - అత ఏవ వివృతం వ్యక్తం-గాత్రం శరీరం, కుచౌ-ఊరూ-మధ్యప్రదేశశ్చ-యాసాం - తాః-ఔత్సుక్యాత్తత్ప్రయుక్తజలక్రీడాతిశయాత్ - ముక్తేభ్యః శ్లథేభ్యః-కబరేభ్యః కేశబన్ధేభ్యః-చ్యవమానాని గలన్తి-మాల్యాని పుష్పాణి- యాసాం-తాః-రుచిరైః-ర్విహారైః - మలధియాం కామినాం-క్షోభం చిత్తచాఞ్చల్యం-కామోద్రేకమితియావత్-దధుశ్చక్రుః ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋ స ఇతి ॥ సన్తస్సమీచీనాః - అశ్వాః,యస్య-రుక్మమాలా అస్యసన్తీతి తథా,తం రథ-మారూఢ,స్సమ్రాడ్యుధిష్ఠిరః-క్రియాభిరఙ్గక్రియాభిః-ప్రయాజాదిభిః-క్రతురాట్ - రాజసూయ ఇవ-స్వపత్నీభిః-వ్యరోచతరరాజ ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋ పత్నీతి॥ పత్నీసంయాజాః యాగవిశేషాః అవభృథస్య సమ్బన్ధి ఆవభృథ్యం, తచ్చకర్మ చరిత్వా అనుష్ఠాయ , ఋత్విజః-తం సమ్రాజ-మాచాన్తం కృతాచమనం - కృష్ణయా ద్రౌపద్యా సహితం స్నాపయాఞ్చక్రుః ❋ ॥ ౧౯ ॥ ❋ దేవదున్దుభయ ఇతి ॥ నరాణాం-దున్దుభిభి, స్సమం సహ,దేవానాం,దున్దుభయో,నేదుః,దేవాదయః,పుష్ప

వర్షాణి,ముముచుః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁సస్నురితి ॥ తతఃస్నాపనానన్తరం-చాతుర్వర్ణ్యచాతురాశ్రమ్యవ్యవస్థయాఽవస్థితా - స్సర్వే,జనా, స్సస్నుః స్నానంచక్రుః॥తత్రకారణమాహ॥మహాపాతకీతి॥యతఃస్నానాత్ , మహాపాతక్యపి-కిల్బిషాద్బ్రహ్మహత్యాదిపాతకా-న్ముచ్యేత , కింపునరితరెపాతకిన స్తతోముచ్యేరన్నితికైముత్యనయద్యోతనార్థోఽపిశబ్దః-పాపనివృత్తయెసస్నురితిభావః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ అథేతి ॥ రాజాయుధిష్ఠిరః - అహతెనూతనె - క్షౌమెవస్త్రే, పరిధాయా , భరణాదిభిః ॥ ఋత్విగాదీన్ ఆనర్చ అర్చితవాన్ ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ బన్ధూనితి॥మిత్రానితిపుంస్త్వమార్షం-తత్నృపానిత్యస్య విశేషణం , అభీక్ష్ణం పునఃపునఃపూజయామాస , తత్రహేతుత్వేనవిశినష్టి , నారాయణః , పరో , యస్య , స - సర్వస్య , నారాయణాత్మకత్వబుద్ధియుక్తఇత్యర్థః ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁సర్వఇతి ॥ సర్వే , జనాఃనరాః-సురాణామివ - రుక్మాస్స్రజొ-య్యేషాం-తెమణికుణ్డలాదీనాంధ్వన్ద్వః.తతోమత్వర్థీయోఽచ్ మణికుణ్డలాభ్యాం-సహితాః - స్రగాదయో - యేషామితివా-తథాభూతాః.విరెజుః॥ నార్యస్తు-కుణ్డలయుగెనా - లకబృన్దెనచ-జుష్టావక్త్రస్య-శ్రీర్యాసాం - తథాభూతాః-కనకమెఖలయో-పలక్షితాశ్చ,విరెజుః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁అథేతి॥మహ-చ్ఛీలంసుస్వభావ-స్సద్వృత్తిర్వా-యెషాం - తె,ఋత్విగాదయః-పూజితాస్సన్తః-హెనృప-త-మనుజ్ఞాప్యతదనుజ్ఞామ పాదాయెత్యర్థః-స్వధామానిస్వగృహాణి - యయుః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥ ❁హరిదాసస్యో

ర్నరదున్దుభిభిస్సమమ్ । ముముచుఃపుష్పవర్షాణి దెవర్షిపితృమానవాః ॥ ౨౦ ॥ సస్నుస్తత్రతతస్సర్వె వర్ణాశ్రమయుతాజనాః । మహాపాతక్యపియతస్సద్యోముచ్యేతకిల్బిషాత్॥ ౨౧ ॥అథరాజాఽహతెక్షౌమెపరిధాయస్వలఙ్కృతః । ఋత్విక్సదస్యవిప్రాదీనానర్చాభరణామ్బరైః ॥ ౨౨ ॥ బన్ధూన్జ్ఞాతీన్నృపాన్మిత్రాన్సుహృదోఽన్యాంశ్చసర్వశః । అభీక్ష్ణంపూజయామాసనారాయణపరోనృపః॥ ౨౩ ॥సర్వెజనాస్సురరుచోమణికుణ్డలస్రగుష్ణీషకఞ్చుకదుకూలమహార్ఘ్యహారాః । నార్యశ్చకుణ్డలయుగాలకబృన్దజుష్టవక్త్రశ్రియఃకనకమెఖలయావిరెజుః॥ ౨౪ ॥అథర్త్విజోమహాశీలాస్సదస్యాబ్రహ్మవాదినః।విప్రక్షత్రియవిట్ఛూద్రారాజానోయెసమాగతాః॥ దెవర్షిపితృభూతానిలోకపాలాస్సహానుగాః । పూజితాస్తమనుజ్ఞాప్యస్వధామానియయుర్నృప॥౨౬॥ హరిదాసస్యరాజర్షెరాజసూయమహొదయమ్।నైవాతృప్యన్ప్రశంసన్తఃపిబన్మర్త్యోఽమృతంయథా ॥ ౨౭ ॥ తతోయుధిష్ఠిరోరాజాసుహృత్సంబన్ధిబాన్ధవాన్ । ప్రెమ్ణానివారయామాసకృష్ణంచత్యాగకాతరః॥ ౨౮ ॥భగవానపితత్రాఙ్గన్యవాత్సీత్తత్ప్రియఙ్కరః । ప్రస్థాప్యయదువీరాంశ్చసామ్బాదీన్కుశస్థలీమ్॥౨౯॥ ఇత్థంరాజాధర్మసుతోమనోరథమహార్ణవమ్ । సుదుస్తరంసముత్తీర్యకృష్ణెనాసీద్గతజ్వరః ॥ ౩౦ ॥ ఏకదాఽన్తఃపురెతస్యవీక్ష్యదుర్యోధనశ్శ్రియమ్। అతప్యద్రాజసూయస్యమహత్త్వంచాచ్యుతాత్మనః॥ ౩౧ ॥యస్మిన్నరెన్ద్రదితిజెన్ద్రసురెన్ద్రలక్ష్మ్యోనానావిభాన్తికిలవిశ్వసృజోపక్లృప్తాః । తాభిఃపతింద్రుపదరాజసుతోపతస్థెయస్యాంవిషక్తహృదయఃకురురాడతప్యత్ ॥ ౩౨ ॥యస్మింస్తదామధుపతెర్మహిషీసహస్రంశ్రోణీభరెణశనకైఃక్వణదఙ్ఘ్రిశోభమ్।

త ॥ రాజసూయమహొత్సవం-ప్రశంసన్తో-నాతృప్యన్-యథా-మర్త్యః-అమృతం - పిబ-న్నతృప్యతి తద్వత్ ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ తతఇతి ॥ సుహృదశ్చ-సంబన్ధినో-జ్ఞాతీంశ్చ-బాన్ధవాంశ్చ-జిగమిషూన్-ప్రెమ్ణా - నివారయామాస - త్యాగాద్విశ్లెషా-త్కాతరః-ప్రెమ్ణాచ - కృష్ణం-వారయామాస ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁భగవానితి ॥ తస్యయుధిష్ఠిరస్య - ప్రియఙ్కరఃప్రియంచికీర్షురితియావత్ కుశస్థలీంద్వారకాంప్రతి-సామ్బాదీన్, యదువీరా-న్ప్రస్థాప్యప్రయాప్య - స్వయం-తత్రైవ-అన్యాన్కతిచిద్దినాన్య-వాత్సీదుషితవాన్ ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ఇత్థమితి ॥ సుదుస్తరం - మనోరథంరాజసూయచికీర్షారూపం-మహార్ణవం,కృష్ణెనకర్ణధారస్థానీయెన,సముత్తీర్య, గతజ్వరోనిశ్చిన్త,ఆసీత్ ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ఏకదేతి ॥ అచ్యుతెభగవత్యా , త్మామనో,యస్య-తస్య,యుధిష్ఠిరస్యాన్తఃపురె,శ్రియంసంపదం-రాజసూయస్య-మహత్త్వంచా, వలోక్యాతప్యత్ ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁శ్రియమెవప్రపఞ్చయంస్తత్పరితాపమాహ ॥ యస్మిన్నితిద్వాభ్యామ్ ॥ యస్మిన్నన్తఃపురె-విశ్వసృజావిశ్వకర్మణా - ఉపక్లృప్తాఃరచితాః-నానావిధాః-నరెన్ద్రాదీనాం-లక్ష్మ్యః-భోగ్యభోగోపకరణభోగస్థానాదిలక్ష్మ్యఃభాన్తి ద్రుపదరాజసుతాద్రౌపదీ - తాభిఃలక్ష్మీభిః-పతిముపతస్థెపర్యచరత్ ॥ యస్యాంద్రుపదరాజసుతాయాంవిషక్తంఆసక్తం,హృదయం, యస్య,సః-కురురాడ్దుర్యోధనః-అతప్యత్ * ॥ ౩౨ ॥ * యస్మిన్నితి॥తదాదుర్యోధనపరితాపకాలె.యస్మిన్నన్తఃపురె,యదుపతెఃకృష్ణస్య-మహిషీసహస్రంపత్నీసహస్రంపరితాపావహత్వెనాసెతిశెషః-సహస్రమితిబహుత్వోపలక్షణం-కదంభూతంశ్రోణీభరెణనితమ్బభరెణ - శనకైఃక్వణద్భిః,చరణాభరణధ్వనపూర్వకంచలద్భిః,అఙ్ఘ్రిభి,శ్శోభా , యస్య తత్ మధ్యె*సుచారు-చారుమధ్యమిత్యర్థః-కుచకుఙ్కుమైః-

శోణాః-హారాః,యస్య,తత్,శ్రీమన్తి-ముఖాని,యస్యతత్,చపలైః,కుణ్డలైః కున్తలైశ్చ ఆఢ్యం సంపన్నమ్ ॥ ౩౩ ॥ సభాయామితి ॥ క్వాపికదాచిత్ ॥ మయేనదత్తాయాం - మయవిద్యయామితిపాఠే విద్యాప్రభావరచితాయామిత్యర్థః- స్వచక్షుషాహితాహితజ్ఞాపకేన కృష్ణేన,పరివృతో- రేజ ఇతి శేషః ॥ ౩౪ ॥ కించ ఆసీన ఇతి ॥ పారమేష్ఠ్యశ్రియా చతుర్ముఖసంపత్సదృశ్యాశ్రియా,జుష్టః సేవితః-ఇన్ద్ర ఇవాసీన ఉపవిష్టవాన్ ॥ ౩౫ ॥ తత్రేతి॥కిరీటమాలీ-అస్య స్త ఇతి తథా,మానీ సాహంకారః అసిఃఖడ్గో,హస్తే,యస్య,సః-భ్రాతృభిః దుశ్శాసనాదిభిః పరివృతః-నృపాన్ -క్షిపన్ నిన్దన్, తత్ర సభాయాం,న్యవిశత్ వివేశ ॥రుషేతి పాఠే ద్వారపాలాన్ క్షిపన్నిత్యర్థః ॥ ౩౬ ॥ స్థల ఇతి।శత్రూణాం , జలస్థలబుద్ధివిపర్యాసకారిణాం సభామావిశన్ దుర్యోధనస్తావత్,స్థలే,జలభ్రాన్త్యేతి శేషః,వస్త్రాన్తం , మభ్యగృహ్ణాత్ ఉద్ధృతవాన్ తథా,క్వచిత్ స్థలే జలం మత్వా,న్యపతత్, తథా,జలే చ స్థలవద్భ్రాన్త్యాన్యపతత్ , జలవిషయకజ్ఞానస్య స్థలవిషయకజ్ఞానపరూపజ్ఞాపనాయ వత్కరణమ్ ,తదాత్మికయా భ్రాన్త్యేత్యర్థః।భ్రాన్తౌ కారణం వదన్విశినష్టి-మయస్య,మాయయా- విమోహిత ఇతి ॥ ౩౭ ॥ జహాసేతి ॥ తం ఏవంభూతం దుర్యోధనం-దృష్ట్వా,భీమః-జహాస హసితవాన్ ॥ తథా అన్యే నృపాశ్చ,రాజ్ఞా,యుధిష్ఠిరేణ,నివార్యమాణా అపి భగవతా-అనుమోదితాః,తం పశ్యతేత్యేవం ప్రబోధితాః, జహసుః ॥ ౩౮ ॥ స ఇతి ॥ స దుర్యోధనః , లజ్జితో,ఽధోముఖః,గ

మధ్యే సుచారుకుచకుఙ్కుమశోణహారం శ్రీమన్ముఖం చపలకుణ్డలకున్తలాఢ్యమ్ ॥ ౩౩ ॥ సభాయాం మయక్లృప్తాయాం క్వాపి ధర్మసుతోఽధిరాట్ । వృతోఽనుజైర్బన్ధుభిశ్చ కృష్ణేనాపి స్వచక్షుషా ॥ ౩౪ ॥ ఆసీనః కాఞ్చనే సాక్షాదాసనే మఘవానివ । పారమేష్ఠ్యశ్రియా జుష్టః స్తూయమానశ్చ వన్దిభిః॥ ౩౫ ॥ తత్ర దుర్యోధనో మానీ పరీతో భ్రాతృభిర్నృప ।కిరీటమాలీ న్యవిశదసిహస్తః క్షిపన్ రుషా॥ ౩౬ ॥స్థలేఽభ్యగృహ్ణాద్వస్త్రాన్తం జలం మత్వా స్థలేఽపతత్ । జలే చ స్థలవద్భ్రాన్త్యా మయమాయావిమోహితః॥ ౩౭ ॥జహాస భీమస్తం దృష్ట్వా స్త్రియో నృపతయోఽపరే । నివార్యమాణా అప్యఙ్గ రాజ్ఞా కృష్ణానుమోదితాః॥ ౩౮ ॥ స వ్రీడితోఽవాగ్వదనో రుషా జ్వలన్నిష్క్రమ్య తూష్ణీం ప్రయయౌ గజాహ్వయమ్ । హాహేతి శబ్దః సుమహానభూత్సతామజాతశత్రుర్విమనా ఇవాభవత్ ॥ ౩౯ ॥ ఏతత్తేఽభిహితం రాజన్యత్పృష్టోఽహమిహ త్వయా । దుర్యోధనస్య దౌరాత్మ్యం రాజసూయే మహాక్రతౌ॥ ౪౦ ॥ **

****** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే , పఞ్చసప్తతితమోఽధ్యాయః ******

సాల్వవధకథారమ్భఘట్టః.

శ్రీశుక ఉవాచ।అథాన్యదపి కృష్ణస్య శృణు కర్మాద్భుతం నృప । క్రీడానరశరీరస్య యథా సౌభపతిర్హతః॥ ౧ ॥శిశుపాలసఖః సాల్వో రుక్మిణ్యుద్వాహ ఆగతః । యదుభిర్నిర్జితః సఙ్ఖ్యే జరాసన్ధాదయస్తదా ॥ ౨ ॥సాల్వః ప్రతిజ్ఞామకరోచ్ఛృణ్వతాం సర్వభూభుజామ్। అయాదవాం క్ష్మాం కరోమి పౌరుషం మమ పశ్యత॥ ౩ ॥ఇతి మూఢః ప్రతిజ్ఞాయ దేవం పశుపతిం ప్రభుమ్ । ఆరాధయామాస నృప పాంసుముష్టిం సకృద్గ్రసన్॥ ౪ ॥సంవత్సరాన్తే భగవానా

జాహ్వయం హాస్తినపురం,యయౌ॥ తదా,సుమహాన్ ఉచ్చైః,హా హా,దుర్యోధనో , ఽవమానిత ఇతి శేషః,ఇత్యేవంవిధః,శబ్దో,బభూవ,విమనా ఇవ అభవత్ , ఇవశబ్దో అనతిరిక్తార్థకః ॥ ౩౯ ॥ ప్రశ్నస్యోత్తరముక్తం నిగమయతి ॥ తదితి॥ హే రాజన్, యత్ అహం,త్వయా,పృష్టః,తస్యైవ,స, దుత్తరం,తుభ్యమితీదం-అభిహితం , కిం తత్,యద్దుర్యోధనస్య,దౌరాత్మ్యం,యుధిష్ఠిరసంపదమవలోకనజపరితాపరూపం దౌర్జన్యమ్ ॥ ౪౦ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే పఞ్చసప్తతితమోఽధ్యాయః ****************************

అథ సాల్వవధాత్మకం భగవతశ్చేష్టితమనువర్ణయితుం ప్రస్తౌతి ॥ షట్సప్తతితమేన ॥ అథేతి ॥ క్రీడార్థం నరస్యేవ శరీరం యస్య-తస్య-కృష్ణస్య,అద్భుత - మన్యదపి- చేష్టితం-శృణు - కిం తత్- యథా , సౌభపతిః,సౌభం నామ పురం,తస్య,పతిః,సాల్వో,యథా యేన ప్రకారేణ,హతః-తథా తస్య హననమిత్యర్థః ॥ ౧ ॥ శిశుపాలసఖ ఇతి॥యదా,సాల్వో,రుక్మిణీ వివాహే- ఆగతః-సఙ్ఖ్యే యుద్ధే , నిర్జితః జరాసన్ధాదయశ్చ,జితా - స్తదా , సర్వభూతానాం,శృణ్వతాం సతాం, ప్రతిజ్ఞా , మకరోదితి సంబన్ధః॥ప్రతిజ్ఞామేవ దర్శయతి॥అయాదవామితి॥యాదవరహితాం క్ష్మాం భూమిమ్ ॥ ౨ ॥ ౩ ॥ ఇతీతి॥ఇత్థం,ప్రతిజ్ఞాయ- అత ఏవ , మూఢః,పశుపతిం రుద్రం,ఆరాధయామాస,ప్రత్యహం సకృ,త్పాంసుముష్టి- మేకం-గ్రసన్ భక్షయన్,ఆరాధయామాసేతి సంబన్ధః ॥ ౪ ॥ సంవత్సరాన్త ఇతి॥ ఆశుతోషః ఈషత్సన్తుష్టవాన్ భగవద్విద్వేషిత్వాదితి భావః॥వరేణేతి హోత్వ

౩౬ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ న్నృపాన్

ద్వితీయా-వరార్థం-ఛన్దయామాస-వరం వరయేత్యువాచేత్యర్థః ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ దేవేతి ॥ స శాల్వః-యానం-వవ్రే వృతవాన్-కథంభూతం - దేవాదీనాం - భేత్తుమశక్యం, కామం యథేష్టం గచ్ఛతీతి తథా త-ద్వృష్ణీనాం యదూనాం - భీషణం భయంకరమ్ ❀ ॥ ౬ ॥ ❀ తథేతి ॥ తథేత్యఙ్గీకృత్య-గిరిశేనా-దిష్టో, మయః సౌభం నామా-యోమయం లోహమయం-పురం, నిర్మాయ-దదౌ ❀ ॥ ౭ ॥ ❀ స లబ్ధ్వేతి ॥ స శాల్వః, తమసోఽన్ధకారస్య, ధామాశ్రయం-యానం-లబ్ధ్వా అధిష్ఠాయేత్యర్థః-వృష్ణికృతం-వైరం-స్మరన్-ద్వారవతీం-యయౌ ❀ ॥ ౮ ॥ ❀ నిరుధ్యేతి ॥ హే భరతర్షభ-పురీం ద్వారకావతీం, నిరుధ్య, ఉపవనాదీన్, బభఞ్జ ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ తత్రాట్టాలాః ప్రాకారోపరిగృహాః - తోరణాః బహిర్ద్వారాణి-విహారాః క్రీడాస్థానాని - కించ - విమానాగ్ర్యాత్ తస్మాత్సౌభాత్-శస్త్రవృష్టయః, శిలాదయశ్చ-నిపేతుః ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ తత్రాసారో ధారాసంపాతః-శర్కరాః సూక్ష్మశిలాః-ప్రచణ్డో నిష్ఠురశ్చక్రవాతో-బభూవ-దిశశ్చ-రజసా రేణునా-చ్ఛాదితాః బభూవుః ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ ఇతీతి ॥ ఇత్థం, సౌభేన-భృశ-మర్ద్యమానా పీడ్యమానా-కృష్ణస్య నగరీ ద్వారకా, హే రాజన్-శం సుఖం-నాభ్యపద్యత న ప్రాప - యథా-త్రిపురేణ - మహీ-శం-నాభ్యపద్యత-తద్వత్ ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ ప్రద్యుమ్న ఇతి ॥ వధ్యమానాః పీడ్యమానాః-ప్రజాః ప్రేక్ష్య-ఇతీత్యనన్తర-ముక్త్వేతి శేషః-అభ్య

తుష్టోఽదాదుమాపతిః । వరేణచ్ఛన్దయామాస స శాల్వం శరణాగతమ్ ॥ ౫ ॥ దేవాసురమనుష్యాణాం గన్ధర్వోరగరక్షసామ్ । అభేద్యం కామగం వవ్రే స యానం వృష్ణిభీషణమ్ ॥ ౬ ॥ తథేతి గిరిశాదిష్టో మయః పరపురంజయః । పురం నిర్మాయ శాల్వాయ ప్రాదాత్సౌభమయోమయమ్ ॥ ౭ ॥ స లబ్ధ్వా కామగం యానం తమోధామ దురాసదమ్ । యయౌ ద్వారవతీం శాల్వో వైరం వృష్ణికృతం స్మరన్ ॥ ౮ ॥ నిరుధ్య సేనయా శాల్వో మహత్యా భరతర్షభ । పురం బభఞ్జోపవనాన్యుద్యానాని చ సర్వశః ॥ ౯ ॥ సగోపురాణి ద్వారాణి ప్రాసాదాట్టాలతోళికాః । విహారాన్ సవిమానాగ్ర్యాన్నిపేతుః శస్త్రవృష్టయః ॥ ౧౦ ॥ శిలా ద్రుమాశ్చాశనయః సర్పా ఆసారశర్కరాః । ప్రచణ్డశ్చక్రవాతోఽభూద్రజసాచ్ఛాదితా దిశః ॥ ౧౧ ॥ ఇత్యర్ద్యమానా సౌభేన కృష్ణస్య నగరీ భృశమ్ । నాభ్యపద్యత శం రాజంస్త్రిపురేణ యథా మహీ ॥ ౧౨ ॥ ప్రద్యుమ్నో భగవాన్వీక్ష్య వధ్యమానా నిజాః ప్రజాః । మా భైష్టేత్యభ్యయాద్వీరో రథారూఢో మహారథః ॥ ౧౩ ॥ సాత్యకిశ్చారుదేష్ణశ్చ సామ్బోఽక్రూరః సహానుజైః । హార్దిక్యో భానువిన్దశ్చ గదశ్చ శుకసారణౌ ॥ ౧౪ ॥ అపరే చ మహేష్వాసా రథయూథపయూథపాః । నిర్యయుర్దంశితా గుప్తా రథేభాశ్వపదాతిభిః ॥ ౧౫ ॥ తతః ప్రవవృతే యుద్ధం శాల్వానాం యదుభిః సహ । యథాఽసురాణాం విబుధైస్తుములం రోమహర్షణమ్ ॥ ౧౬ ॥ తాశ్చ సౌభపతేర్మాయా దివ్యాస్త్రై రుక్మిణీసుతః । క్షణేన నాశయామాస నైశం తమ ఇవోష్ణగుః ॥ ౧౭ ॥ వివ్యాధ పఞ్చవింశత్యా స్వర్ణపుఙ్ఖైరయోముఖైః । శాల్వస్య ధ్వజినీపాలం శరైస్సన్నతపర్వభిః ॥ ౧౮ ॥ శతేనాతాడయచ్ఛాల్వమేకైకేనాస్య సైనికాన్ । దశభిర్దశభిస్తీక్ష్ణైర్వాహనాని త్రిభిస్త్రిభిః ॥ ౧౯ ॥ తదద్భుతం మహత్కర్మ ప్రద్యుమ్నస్య మహాత్మనః । దృష్ట్వా తం పూజయామాసుస్సర్వే స్వపరసైనికాః ॥ ౨౦ ॥ బహురూపైకరూపం తద్దృశ్యతే న చ దృశ్యతే । మాయామయం మయకృతం దుర్విభావ్యం పరైరభూత్ ॥ ౨౧ ॥ క్వచి

యాదభ్యద్రవత్ ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ తథా-సాత్యకిప్రభృతయో-ఽపరే చ - యదువీరాః, మహాన్త-ఇష్వాసాః ధనూంషి, యేషాం-తే-రథయూథపానామపి యూథపాః-దంశితాః కవచితాః, రథాదిభి-శ్చతుర్భి-రఙ్గైర్గుప్తాశ్చ-నిర్యయుః ❀ ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ ❀ తత ఇతి ॥ యుద్ధం-ప్రవృత్తమభూ-ద్యథా - విబుధైః దేవైస్సహ, అసురాణాం - తద్వత్-కథమ్భూతం-తుములం-వ్యాకులం-రోమహర్షణం-శృణ్వతామపి రోమోద్గమకమ్ ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀ తాశ్చేతి ॥ యా-శ్శస్త్రవృష్ట్యాదయో-మాయా-స్తాః-క్షణేన-నాశయామాస ॥ ఉష్ణాః-గావః కిరణాః, యస్య-స-సూర్యో-నైశం నిశాసంబన్ధి-తమోఽన్ధకారం-నాశయతి ॥ తద్వత్ ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ వివ్యాధేతి ॥ స్వర్ణమయాః, పుఙ్ఖాః పృష్ఠప్రాన్తాః, యేషాం, తైః-అయో లోహం - తన్మయాని-ముఖాన్యగ్రాణి-యేషాం-తైః-సన్నతాని నిమగ్నాని-పర్వాణి-యేషాం-తైః-పఞ్చవింశత్యా-శరైః, శాల్వస్య-ధ్వజినీపాలం సేనాన్యం-వివ్యాధ ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀ శాల్వం తు-శతేన-శరాణామితి శేషః ॥ అతాడయత్-సైనికాన్ భటా-నేకైకేన-శరేణా-తాడయత్ ॥ నేతౄనవాన్తరసేనానాయకాన్-సారథీన్ వా-దశభిర్దశభిః-శరైః-వాహనాని గజాశ్వరథాదీని-త్రిభిస్త్రిభిః-శరైః-అతాడయత్ ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ తదితి ॥ తత్ప్రద్యుమ్నవిక్రమాత్మకం - మహదతికౌశలం కర్మ- దృష్ట్వా-స్వపరసేనయోర్వర్తమానా-స్సర్వే, తం ప్రద్యుమ్నం-పూజయామాసుః, బహుమేనిరే ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ బహ్వితి ॥ త-న్మయకృతం సౌభం, క్వచిద్బహురూపం-క్వచిచ్చై-కరూపం క్వచిద్దృశ్యతే-క్వచిత్తు న దృశ్యతే, ఏవం-పరైః దుర్విభావ్య మవితర్క్య, మభవత్ ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ కించ ॥ క్వచిదితి ॥ ఏవం-దురవస్థితం

అనవస్థితం చాభూత్ ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ యత్రయత్రేతి ॥ ఉపలక్ష్యేత దృశ్యేత - సాత్వతయూథపాః యదువీరాః ❀ ॥ ౨౩ ❀ శరైరితి ॥ అగ్నివద్దాహకోఽర్కవత్సంశోషకః, యుగపత్సర్వత, స్సంస్పర్శో, యేషాం - తైః, ఆశీవిషవదేకస్పర్శమాత్రేణ మారకత్వాద్దురాసదైః దుస్సహైః, పరేరితైః యదువీరప్రయుక్తైః - శరైః. పాత్యమానం, పురమనీకానిచ - యస్య, సః. సాల్వోఽముహ్యత్ ముమోహ ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ సాల్వేతి ॥ సాల్వసైన్యపానాం, శస్త్రౌఘైః - భృశం - పీడితా అపి - యదువీరాః, స్వంస్వం - రణం రణభూమిం - నతత్యజుః న త్యక్తవన్తః ॥ తత్ర హేతుత్వేన విశినష్టి ॥ లోకత్రయమపి జేతుమిచ్ఛవః ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ సాల్వామాత్య ఇతి ద్యుమాన్నామ ద్యుమదాఖ్యః - బలీ - మౌర్వ్యా కార్ష్ణాయసమయ్యా - గుర్వ్యేతి పాఠాన్తరం - వ్యాహత్య ప్రతాడ్య - వ్యనదత్ ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀ ప్రద్యుమ్నమితి ॥ గదయా తత్ప్రహారేణ - విశీర్ణం - వక్షస్స్థలం - యస్య - తం - ప్రద్యుమ్నం - రణాద్రణస్థానాత్ - అపోవాహ అపసారయామాస ॥ తత్ర హేతుత్వేన సూతం విశినష్టి ॥ ధర్మవిత్ సూతః కృచ్ఛ్రగతం రక్షేద్రథినమిత్యేవంవిధధర్మవిత్ - దారుకస్య కృష్ణసారథేః, ఆత్మజశ్చ ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀ లబ్ధసంజ్ఞ ఇతి ॥ తావన్మూర్ఛితః. తతో - ముహూర్తేన - లబ్ధా, సంజ్ఞా చేతనా - యేన సః, కార్ష్ణిః ప్రద్యుమ్నః, సారథి, మువాచ ॥ ఉక్తిమేవాహ ॥ అహో ఇతి సార్ధైశ్చతుర్భిః - హే సూత, ఇదమసాధు - కిం తత్ - మమ - రణాదపసర్పణమితి ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀ కుతస్తస్యాసాధుత్వమత ఆహ ॥ నేతి ॥ యదూనాం - కులే - జాతః, కోఽపి - రణాద్విచ్యుతః పలా

ద్భూమౌ క్వచిద్వ్యోమ్ని గిరిమూర్ధ్ని జలే క్వచిత్ । అలాతచక్రవద్భ్రామ్యత్సౌభం తద్దురవస్థితమ్ ॥ ౨౨ ॥ యత్రయత్రోపలక్ష్యేత ససౌభస్సహసైనికః । సాల్వస్తతస్తతోఽముఞ్చన్ శరాన్సాత్వతయూథపాః ॥ ౨౩ ॥ శరైరగ్న్యర్కసంస్పర్శైరాశీవిషదురాసదైః । పాత్యమానపురానీకస్సాల్వోఽముహ్యత్పరేరితైః ॥ ౨౪ ॥ సాల్వానీకపశస్త్రౌఘైర్వృష్ణివీరా భృశార్దితాః । నతత్యజూ రణం స్వం స్వం లోకత్రయజిగీషవః ॥ ౨౫ ॥ సాల్వామాత్యో ద్యుమాన్నామ ప్రద్యుమ్నం ప్రాక్ప్రపీడితః । ఆసాద్య గదయా ❀ మౌర్వ్యా వ్యాహత్య వ్యనదద్బలీ ॥ ౨౬ ॥ ప్రద్యుమ్నం గదయా శీర్ణవక్షస్స్థలమరిన్దమమ్ । అపోవాహ రణాత్సూతో ధర్మవిద్దారుకాత్మజః ॥ ౨౭ ॥ లబ్ధసంజ్ఞో ముహూర్తేన కార్ష్ణిస్సారథిమబ్రవీత్ । అహో అసాధ్విదం సూత యద్రణాన్మేఽపసర్పణమ్ ॥ ౨౮ ॥ న యదూనాం కులే జాతశ్శ్రూయతే రణవిచ్యుతః । వినా మత్క్లీబచిత్తేన సూతేన ప్రాప్తకిల్బిషాత్ ॥ ౨౯ ॥ కిం ను వక్ష్యేఽభిసఙ్గమ్య పితరౌ రామకేశవౌ । యుద్ధాత్సమ్యగపక్రాన్తః పృష్టస్తత్రాత్మనః క్షమమ్ ॥ ౩౦ ॥ వ్యక్తం మే కథయిష్యన్తి హసన్త్యో భ్రాతృజామయః । క్లైబ్యం కథం కథం వీర తథాఽన్యైః కథ్యతాం మృధే ॥ ౩౧ ॥ సారథిరువాచ ॥ ధర్మం విజానతాఽఽయుష్మన్ కృతమేతన్మయా విభో । సూతః కృచ్ఛ్రగతం రక్షేద్రథినం సారథిం రథీ ॥ ౩౨ ॥ ఏతద్విదిత్వా తు భవాన్మయాఽపోవాహితో రణాత్ । † ఉపసృష్టః పరేణేతి మూర్ఛితో గదయాఽఽహతః ॥ ౩౩ ॥ ❀❀❀❀❀❀❀

❀❀❀❀❀❀ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, షట్సప్తతితమోఽధ్యాయః. ❀❀❀❀❀❀

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ స తూపస్పృశ్య సలిలం దంశితో ధృతకార్ముకః । నయ మాం ద్యుమతః పార్శ్వం వీరస్యేత్యాహ

యితో - న శ్రూయతే - కిం పునర్దృశ్యత ఇతి భావః. క్లీబమధృష్టం - చిత్తం - యస్య - తేన - త్వయా - సూతేన హేతునా, ప్రాప్తం - కల్మషమయశో - యేన - తస్మాత్ - మత్ మత్తః, వినా, అన్యః. కోఽపి - రణవిచ్యుతో న శ్రూయత ఇతి సంబన్ధః ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀ కించ ॥ కిం న్వితి ॥ రామకేశవా - వభిసఙ్గమ్య, తత్పార్శ్వం గత్వేత్యర్థః - తాభ్యాం, పృష్టః - న్యాయ్యాద్యుద్ధాదపక్రాన్తః - పలాయితోఽహ, మాత్మనః, క్షమం యోగ్యం, కిన్ను వక్ష్యామి ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀ కించ ॥ వ్యక్తమితి ॥ మమ భ్రాతృజామయో భ్రాతృభార్యాః, మృధే యుద్ధే, ప్రాప్తం, క్లైబ్యం, హసన్త్యః, కథయిష్యన్తి, వ్యక్తం నూనం - హే వీర - తథా, అన్యైరపి, కథం కథం కథ్యతాం ఇతి సంభావనాయాం లోట్ ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀ ఇత్థముక్తః ప్రాహ సూతః ॥ ధర్మమితి ॥ హే ప్రభో - ధర్మం - విజానతేతి హేతుగర్భం, అతో మయా ఏతదపసారణం - కృతం, కోఽసౌ ధర్మ, స్తత్రాహ ॥ సూత ఇతి ॥ కృచ్ఛ్రగతం విపత్తిం గతం - రథినం, రక్షే - ద్రథీతు తథాభూతం, సారథి, మితి ❀ ॥ ౩౨ ॥ ❀ అస్త్వయం ధర్మః, కిమ్మయాఽధునా ప్రాప్తం కృచ్ఛ్రం - యతో మామపోహితవాన్ - తత్రాహ ॥ ఏతదితి ॥ పరేణ శత్రుణా కర్త్రా, గదయా, ఆహతస్తాడితః, ఉపసృష్టః పీడాం ప్రాప్తః - మూర్ఛితశ్చ, త్వేత - ద్విదిత్వా, ఉపసృష్ట ఇతి పాఠే పరేణాపత్రిహియతేత్యేతద్విదిత్వేత్యర్థః మయా - భవా - న్రణా - దపోవాహితః ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀ ఇతి శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే షట్సప్తతితమోఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

అథ పునస్సన్నద్ధేన ప్రద్యుమ్నేన ద్యుమతి హతే సతి యదుషు చ యుధ్యమానేషు భగవానాగత్య సాల్వం జఘానేత్యా

ష్టసప్తతితమేన ॥ సత్వితి॥ సతుప్రద్యుమ్నః, సలిల-ముపస్పృశ్య ఆచమ్య, మూర్ఛాతఉత్థితత్వాదితిభావః, దంశితః సన్నద్ధః-ధృతం-కార్ముకం ధను-ర్యేనసః-సారథిమాహ॥-కిమితి॥ వీరస్య-ద్యుమత్తః, పార్శ్వం సమీపం-నయ-మాం ప్రాపయేతి ❀ ॥ ౧॥ ❀ రుక్మిణీసుత ఇత్యస్య ద్యుమత్పార్శ్వంగత ఇత్యాదిః-స్వసైన్యాని-విధమన్తం, ద్యుమన్తం, ప్రతియుధ్య సన్నిరుధ్య - స్మయన్, అనాయాసస్సూచ్యతే, అష్టభిశ్శరైః ప్రత్యవిధ్యత్-ప్రత్యతాడయత్ ❀ ॥ ౨॥ ❀ తత్రాష్టానాం వినియోగమాహ॥ చతుర్భిరితి॥ వాహానశ్వాన్, ఏకేనతు సూతం, ఏకేన-కార్ముకం, ఏకేన-ధ్వజ-మేకేనతు-ద్యుమత-శ్శిరో, ఽహనత్ ❀ ॥ ౩॥ ❀ గదేతి॥ గదప్రభృతయః, యదవః-సౌభపతేః-బలం-జఘ్నుః, సౌభేయాః సౌభస్థాః - సర్వే, సంఛిన్నాః కన్ధరా యేషాం తే. సముద్రే-పేతుః పతితవన్తః ❀ ॥ ౪॥ ❀ ఏవమితి॥ ఇతరేతరం పరస్పరం-నిఘ్నతాం సంబన్ధి-తద్యుద్ధం-త్రినవరాత్ర-మభూత్-నవానాం రాత్రీణాం సమాహారః నవరాత్రం, త్రయాణాం నవరాత్రాణాం సమాహారస్త్రినవరాత్రం, సప్తవింశత్యహోరాత్రాణీత్యర్థః-తుములమాకులం, ఉల్బణమ్ ❀ ॥ ౫॥ ❀ అత్రకైశ్చిదృషిభిరుక్తం దూషయితుమనువదతి శుకః ॥ ఇన్ద్రప్రస్థగత ఇత్యాదినా ॥ ఏవం వదన్తి రాజఋషయ ఇత్యతః ప్రాక్తనేన ॥ ధర్మసూనునా యుధిష్ఠిరేణా-హూతః, కృష్ణః-రాజసూయే-సంవృత్తే పరిసమాప్తే సతి-శిశుపాలే, సంస్థితే మృతే చ సతి, తత్రైవ-కతిచిద్దినాని స్థితః, అతిఘోరాణి నిమిత్తాని-పశ్యన్-కురువృద్ధాదీన్ భీష్మాదీన్-ససుతాం-కున్తీం, మునీంశ్చ, ఆమన్త్ర్య పృష్ట్వా, ద్వారవతీం-యయౌ॥ ఇతి సంబన్ధః ❀ ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ ❀ ఉక్తిమేవాహ॥

సారథిమ్ ॥ ౧ ॥ విధమన్తం స్వసైన్యాని ద్యుమన్తం రుక్మిణీసుతః । ప్రతిహత్య ప్రత్యవిధ్యన్నారాచైరష్టభిస్స్మయన్ ॥ చతుర్భిశ్చతురో వాహాన్సూతమేకేన చాహనత్ । ద్వాభ్యాం ధనుశ్చ కేతుం చ ద్యుమతోఽన్యేన వై శిరః ॥ ౩ ॥ గదసాత్యకిసామ్బాద్యా జఘ్నుస్సౌభపతేర్బలమ్ । పేతుస్సముద్రే సౌభేయాస్సర్వే సంఛిన్నకన్ధరాః ॥ ౪ ॥ ఏవం యదూనాం సాల్వానాం నిఘ్నతామితరేతరమ్ । యుద్ధం త్రినవరాత్రం తదభూత్తుములముల్బణమ్ ॥ ౫ ॥ ఇన్ద్రప్రస్థగతః కృష్ణః ఆహూతో ధర్మసూనునా । రాజసూయే చ సంవృత్తే శిశుపాలే చ సంస్థితే ॥ ౬ ॥ కురువృద్ధాననుజ్ఞాప్య మునీంశ్చ ససుతాం పృథామ్ । నిమిత్తాన్యతిఘోరాణి పశ్యన్ద్వారవతీం యయౌ ॥ ౭ ॥ ఆహ చాహమిహాయాత ఆర్యమిశ్రాభిసంహితః । రాజన్యాశ్చైద్యపక్షీయా నూనం హన్యుః పురీం మమ ॥ ౮ ॥ వీక్ష్య తత్కదనం రామం సంనిరూప్య పురరక్షణే । సౌభం చ సాల్వరాజం చ దారుకం ప్రాహ కేశవః ॥ ౯ ॥ రథం ప్రాపయ మే సూత సాల్వస్యాన్తికమాశు వై । సంభ్రమస్తే న కర్తవ్యో మాయావీ సౌభరాడయమ్ ॥ ౧౦ ॥ ఇత్యుక్తశ్చోదయామాస రథమాస్థాయ దారుకః । విశన్తం దదృశుస్సర్వే స్వే పరే చారుణానుజమ్ ॥ ౧౧ ॥ సాల్వశ్చ కృష్ణమాలోక్య హతప్రాయబలేశ్వరః । ప్రాహరత్కృష్ణసూతాయ శక్తిం భీమరవాం మృధే ॥ ౧౨ ॥ తామాపతన్తీం నభసి మహోల్కామివ రంహసా । భాసయన్తీం దిశశ్శౌరిస్సాయకైశ్శతధాఽచ్ఛినత్ ॥ ౧౩ ॥ తం చ షోడశభిర్బాణైర్విద్ధ్వా సౌభం చ ఖే భ్రమత్ । అవిధ్యచ్ఛరసందోహైః ఖం సూర్య ఇవ రశ్మిభిః ॥ ౧౪ ॥ సాల్వశ్శౌరేస్తు దోస్సవ్యం సశార్ఙ్గం శార్ఙ్గధన్వనః । బిభేద

ఆహ చాహమిహేత్యాదినా ॥ ఆర్యమిశ్రో బలభద్రస్తేనా-భిగతః సహితో, ఽహం, ఇహాగతః, చైద్యపక్షీయాః-రాజన్యాః, మమ పురీం-హన్యుర్నాశయేయు-రతో, ఽహం గమిష్యామీతి శేషః ❀ ॥ ౮ ॥ ❀ వీక్ష్యేతి॥ అస్యాగమనానన్తరం ఇత్యాదిః-స్వానాం, తత్ కదనం యుద్ధం-సౌభం-సాల్వం చ, వీక్ష్య, రామం, పురరక్షణం ప్రతి-నిరూప్య నియుజ్య, దారుకం, ప్రాహేత్యన్వయః ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ ఉక్తిమేవాహ॥ రథమితి॥ హే సూత, సాల్వస్యాన్తికం ప్రత్యాశు-రథం, ప్రాపయ- తేన సాల్వేన సహ, సంగ్రామః కర్తవ్యః-అయం-సాల్వో, మాయావీ-సౌభరాట్ చ ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ ఇతీతి॥ ఆస్థాయ సమ్యగధిష్ఠాయ, చోదయామాస, గమయామాస అశ్వానితి శేషః॥ విశన్తమితి॥ అరుణస్యానుజో యస్మిన్-తం గరుడధ్వజం రథం, విశన్తం, రణభూమావితి శేషః, స్వే యాదవాః, పరే సాల్వపక్షీయాశ్చ, దదృశుః ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ హతప్రాయస్య, బలస్యేశ్వరః, సాల్వః, యుద్ధే, కృష్ణమవలోక్య, భీమో, రవో ధ్వనిః-యస్యాస్తాం-శక్తిం, కృష్ణస్య, సూతాయ, ప్రాహరత్ప్రాయుఙ్క్త ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ తామితి॥ రంహసా వేగేన-నభస్యాపతన్తీం, ఉల్కామివ-సర్వాః, దిశో, భాసయన్తీం, తాం శక్తిం, శతధా, చిచ్ఛేద ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ తమితి॥ ఖే ఆకాశే-భ్రమద్భ్రామ్యమాణం, సౌభం, తం సౌభపతిం చావిధ్య, ఖమాకాశం, రశ్మిభిస్సూర్య ఇవ, శరజాలైః, పునస్సౌభమావిధ్యత్ ॥ సునీలత్వవిపులత్వాదిభిరాకాశోపమా సౌభస్య, అచిన్త్యవేగత్వబాహుళ్యాదిభిశ్శరాణాం రశ్మిసాదృశ్యం, అయత్నేనైవ రశ్మివచ్ఛరజాలప్రసారాత్సూర్యతుల్యశ్శ్రీకృష్ణ ఇత్యవగన్తవ్యమ్ ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ సాల్వ ఇతి॥ శార్ఙ్గధన్వనః కృష్ణస్య, శార్ఙ్గసహితం, దోర్భుజం-బిభే

దవివ్యాధ-హస్తాత్,శార్ఙ్గం-న్యపతత్-తత్,అద్భుతం,అభూత్॥ అభూతపూర్వత్వాదితి భావః ✽ ॥ ౧౫ ॥ ✽అత ఏవాహ॥ హాహా
కార ఇతి ॥ మహానుచ్చైః , వినద్యేతి , అస్య శార్ఙ్గపాతజసన్తోషాతిశయాదిత్యాదిః , ఉచ్చైః, వినద్య , ఇదం వక్ష్యమాణం, ఆ
హ ✽ ॥ ౧౬ ॥ ✽తదేవాహ॥ యదితి ద్వాభ్యాం॥ యత్ యస్మాత్, హే మూఢ-నోఽస్మాకం,సఖ్యుశ్చైద్యస్య- భార్యాత్వేన స
ఙ్కల్పితా,రుక్మిణీ,త్వయా,అస్మాకమీక్షతాం పశ్యతాం సతాం,అపహృతా,తథా,న , స్సఖా , సభామధ్యే,వ్యాపాదితః హ
తః తత్ర హేతుత్వేన సఖాయం విశినష్టి ॥ ప్రమత్తః,తదాఽనవహిత ఇత్యర్థః ✽ ॥ ౧౭ ॥ ✽తమితి॥ తుశబ్దోఽత్ర హేత్వర్థః-తస్మాత్,
త్వా సఖ్యుర్భ్రాతృభార్యాపహర్తారం,హన్తారం చ , అపరాజితమాత్మానం మన్యమానం-త్వా , అపునరావృత్తిం మృత్యుం-నయా
మి,అతో-యుద్ధే,మమ,అగ్రతస్తిష్ఠ ✽ ॥ ౧౮ ॥ ✽ఇత్థముక్తః ప్రాహ॥ శ్రీభగవాన్॥ వృథేతి॥ హే మన్ద,వికత్థసే,ప్రగల్భం భాషసే,
అన్తికే సమనన్తరే,ప్రాప్తం,మృత్యుం, న పశ్యసే, నాలోకయసీత్యర్థః,కిఞ్చ శూరాః, కేవలం,పౌరుషమేవ,దర్శయన్తి , న తు,
బహుభాషిణః యథా తథా-భాషన్త ఇతి తథా ✽ ॥ ౧౯ ॥ ✽ఇతీతి ॥ భీమో భయంకరో, వేగః యస్యాః, తయా,గదయా,జత్రౌ స్కన్ధ
మూలే-తతాడ,స చ సాల్వః , అసృక్ రుధిరం వమన్ ఉద్గిరన్,చకమ్పే,కమ్పితవాన్ ॥ గదాయామితి ॥ సన్నివృత్తాయాం కృష్ణేనా
పనీతాయాం సత్యామిత్యర్థః-అన్తరధీయత అన్తర్హితవాన్ ✽ ॥ ౨౦ ॥ ✽అన్తర్ధానానన్తరం,కశ్చిత్-సాల్వప్రేషితః- పురుషః,

---

న్యపతద్ధస్తాచ్ఛార్ఙ్గమాసీత్తదద్భుతమ్॥ ౧౫ ॥ హాహాకారో మహానాసీద్భూతానాం తత్ర పశ్యతామ్ । వినద్య సౌ
భరాడుచ్చైరిదమాహ జనార్దనమ్॥ ౧౬ ॥ యత్త్వయా మూఢ నస్సఖ్యుర్భ్రాతుర్భార్యాపహృతేక్షతామ్ ✽ । ప్రమ
త్తస్స సభామధ్యే త్వయా వ్యాపాదితస్సఖా॥ ౧౭ ॥ తం త్వాఽద్య నిశితైర్బాణైరపరాజితమానినమ్ । నయామ్య
పునరావృత్తిం యది తిష్ఠేర్మమాగ్రతః ॥ ౧౮ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ వృథా త్వం కత్థసే మన్ద న పశ్యస్యన్తికేఽన్త
కమ్ । పౌరుషం దర్శయన్తి స్మ శూరా న బహుభాషిణః॥ ౧౯ ॥ ఇత్యుక్త్వా గదయా సాల్వం భగవాన్ భీమవేగయా ।
తతాడ జత్రౌ సంక్రుద్ధస్స చకమ్పే వమన్నసృక్ ॥ గదాయాం సన్నివృత్తాయాం సాల్వస్త్వన్తరధీయత॥ ౨౦ ॥ తతో
ముహూర్త ఆగత్య పురుషశ్శిరసాఽచ్యుతమ్। దేవక్యా ప్రహితోఽస్మీతి నత్వా ప్రాహ వచో రుదన్ ॥ ౨౧ ॥ కృష్ణ
కృష్ణ మహాబాహో పితా తే పితృవత్సల । బద్ధ్వాఽపనీతస్సాల్వేన సౌనికేన యథా పశుః॥ ౨౨ ॥ నిశమ్య విప్రియం
కృష్ణో మానుషీం ప్రకృతిం గతః । విమనస్కో ఘృణీ స్నేహాద్బభాషే ప్రాకృతో యథా ॥ ౨౩ ॥ కథం రామమసం
భ్రాన్తం జిత్వాఽజేయం సురాసురైః । సాల్వేనాల్పీయసాఽఽనీతః పితా మే బలవాన్విధిః॥ ౨౪ ॥ ఇతి బ్రువాణే
గోవిన్దే సౌభరాట్ప్రత్యుపస్థితః । వసుదేవమివానీయ కృష్ణం చేదమువాచ హ॥ ౨౫ ॥ ఏష తే జనితా తాతో యదర్థ
మిహ జీవసి । వధిష్యే వీక్షతస్తేఽముమీశశ్చేత్పాహి బాలిశ॥ ౨౬ ॥ ఏవం నిర్భర్త్స్య మాయావీ ఖడ్గేనానకదున్దు
భేః । ఉత్కృత్య శిర ఆదాయ ఖస్థం సౌభం సమావిశత్॥ ౨౭ ॥ తతో ముహూర్తం ప్రకృతావుపప్లుతస్స్వబోధ ఆ
స్తే స్వజనానుషఙ్గతః । మహానుభావస్తదబుధ్యదాసురీం మాయాం స సాల్వప్రహితాం మయోదితామ్॥ ౨౮ ॥ న త
త్ర దూతం న పితుః కళేబరం ప్రబుద్ధ ఆజౌ సమపశ్యదచ్యుతః । స్వాప్నం యథా చామ్బరచారిణం రిపుం సౌభస్థమా

ఆగత్య,అచ్యుతం-శిరసా నత్వా,ప్రణమ్య,రుదన్ వచో వాక్యం,ప్రాహ॥ కిమితి॥ దేవక్యా,ప్రహితః ప్రేషితోఽస్మీతి ✽ ॥ ౨౧ ॥ ✽
కిఞ్చ ॥ హే పితృవత్సల, తే తవ , పితా వసుదేవః, సాల్వేన-బద్ధ్వా-ఆనీతః - యథా-సౌనికేన పశుమారకేణ,పశుః,అపనీయతే త
ద్వత్ ✽ ॥ ౨౨ ॥ ✽నిశమ్యేతి॥ మానుషీం-ప్రకృతిం స్వభావం-అనుగతః-ఘృణీ దయావాన్,అత ఏవ -విమనస్కః,దుఃఖితమనాః, స్నే
హాత్ పితృవిషయకాత్,బభాషే ,యథా-ప్రాకృతః పురుషః తద్వత్ ✽ ॥ ౨౩ ॥ ✽భాషణమేవాహ॥ కథమితి॥ సురాసురైరపి- జేతుమ
శక్యం-ప్రసిద్ధం. రామం-కథం,జిత్వా-క్షుద్రేణ-సాల్వేన-మమ - పితా-ఆనీతః విధిః దైవం,బలవాన్ అహో ✽ ॥ ౨౪ ॥ ✽ఇతి-
బ్రువాణే సతి-వసుదేవమివేతీవశబ్దేన వస్తుతోఽవసుదేవమితి సూచ్యతే ✽ ॥ ౨౫ ॥ ✽ఉక్తిమేవాహ॥ ఏష ఇతి ॥ తే తవ, ఏష-జని
తా జనకః- తాతః , పాలకశ్చ వ్యావృత్తయే జనితేత్యుక్తం,యదర్థం కిమర్థమిత్యర్థః- తే తవ - వీక్షతః పశ్యతస్సతః - అముం చ వసు
దేవం,వధిష్యే, హే బాలిశ మూఢ- ఈశః సమర్థశ్చేదముం-పాహి ✽ ॥ ౨౬ ॥ ✽ఏవమితి ॥ ఆనకదున్దుభేః,శిరః - ఉత్కృత్య
ఛిత్వా ఆదాయ,ఖస్థం ఆకాశే స్థితం,సౌభం,సమావిశత్ ✽ ॥ ౨౭ ॥ ✽తత ఇతి॥ ప్రకృతౌ మానుషస్వభావే, ఉపప్లుతో మగ్నః-స్వ
బోధః-స్వాసాధారణం సార్వజ్ఞ్యం- యస్య సః,తత్ర హేతుః స్వజనానుసఙ్గతః స్వజనాసక్తిః - మహానుభావః హేతుగర్భమి
దం-తత్ త్వాన్ ,స భగవాన్-మయోదితాం - సాల్వం ప్రతి మయేనైవం కుర్వీత్యుపదిష్టామిత్యర్థః॥ సాల్వేన ప్రేషితాం,ఆసురీం,
మాయాం,అబుధ్యత జ్ఞాతవాన్ ✽ ॥ ౨౮ ॥ ✽నేతి ॥ యద్యేవం,ప్రబుద్ధో-ఽబుధ్యత-తత్ర తదైవ,ఆజౌ యుద్ధాఙ్గణే,దూతం,నాప

శ్యత్-నాపి,పితుః-కళేబరం-యథా-స్వప్నా-దుద్బుద్ధస్స్వప్నమర్థం-నపశ్యతి తద్వత్-కింతు-అమ్బరచారిణం-సౌభస్థితం-రిపుంసాల్వ-మవలోక్య-నిహన్తు-ముద్యుక్తో-బభూవ ॥ ౨౯ ॥ ఇతీత్థముపన్యస్తంపరమతంనిరాకరోతి॥ ఏవమితి ॥హేరాజన్నేకేచిదృషయః - నాస్వితాః - పూర్వాపరానుసన్ధానరహితాః ఇత్థం-వదన్తి,తదాహ॥ యత్స్వవాచ ఇతి॥స్వవాచా,విరుధ్యేరన్ విరోధంప్రాప్నుయు-రితి - యు-త్త- న్నానుస్మరన్తినానుసందధతే , నూనంధ్రువం ॥ అయమభిప్రాయః॥నతావద్రాజసూయార్థంరామేణసహాగతః శ్రీకృష్ణఃసఙ్కర్షణమనుజ్ఞాప్యేతిపూర్వముక్తత్వాత్ - నచేన్ద్రప్రస్థంగతేకృష్ణేసాల్వాగమనం-సాల్వసఙ్గ్రామవ్యాసక్తేనమయాయుష్మద్ధ్యాతంనజ్ఞాతమితికామ్యకవనస్థాన్పాణ్డవాన్ ప్రత్యస్తుతాకృష్ణేనోక్తమితి వ్యాసోక్తేరితి ॥ ౩౦ ॥ అసంభావితంచైతదిత్యాహ॥క్వశోకమోహావితి॥విమనస్క-ఇత్యనేనోక్తఃశోకః- మానుషీంప్రకృతింగతఇత్యనేనోక్తఃమోహః - ఘృణీస్నేహాదిత్యనేనోక్తఃస్నేహః,భయంవాదుర్నిమిత్తదర్శనజంనూనంహన్యుఃపురీమిత్యుక్తం-యచ్చహస్తాచ్ఛార్ఙ్గంన్యపతదితి , తచ్చాజ్ఞానసంభవం - నవిద్యతేజ్ఞానంయేషాం - తేషు,సంభవంసంభవత్-భయం-వా-క్వేత్యసంభావనాద్యోత్యతే - తద్ధేతుత్వేనభగవన్తంవిశినష్టి॥అఖణ్డితేతి॥ జ్ఞానవిజ్ఞానశబ్దౌప్రకారివిషయజ్ఞానపరౌ అఖణ్డితే,జ్ఞానవిజ్ఞానేసర్వపదార్థతద్యాథాత్మ్యవిషయకే-ఐశ్వర్యంచ- యస్య , తస్యేశ్వరస్య-సర్వాన్తర్యామిణః,శోకాదిః,క్వేతిసంబన్ధః-హేత్యేవంవిధస్య భగవతశ్శోకాదికంవదన్తోవిస్మయన్తే ॥ ౩౧ ॥ శోకాద్యభావంకైముత్యన్యాయాభిప్రాయేణాహ ॥ యత్పాదేతి ॥యస్యభగవతః-పాదయోః- సేవయాపరిచర్యాదిరూపసేవయా , శ్రవణకీర్తనాదిరూపయా-ఊర్జితాపుష్కలా-పరినిష్పన్నేతియావత్- తయా - ఆత్మవిద్యయా,ఆత్మనస్తస్యపరమాత్మనః-విద్యయోపాసనయా-అనాద్యాత్మవిపర్యయగ్రహం-హిన్వన్తి అపనయన్తి - అనాదిశ్చాసౌ - వాత్మనోవిపర్యయః - దేహాద్విలక్షణస్యాత్మనోదేహతాదాత్మ్యభ్రమః అస్వతన్త్రస్యాత్మనఃస్వాతన్త్ర్యభ్రమశ్చేత్యేవంవిపర్యయః సఏవగ్రహఃపిశాచ - స్తం - కంచాన్తమసఙ్కు-

లోక్యనిహన్తుముద్యతః ॥ ౨౯ ॥ ఏవంవదన్తిరాజన్నృషయఃకేచనాన్వితాః । యత్స్వవాచోవిరుధ్యేరన్నూనంతేనస్మరన్త్యుత॥౩౦॥క్వశోకమోహౌస్నేహోవాభయంవాఽజ్ఞానసంభవమ్।క్వచాఽఖణ్డితవిజ్ఞానజ్ఞానైశ్వర్యస్త్వఖణ్డాఽఽత్మనః ॥ ౩౧ ॥ యత్పాదసేవోర్జితయాఽఽత్మవిద్యయాహిన్వన్త్యనాద్యాత్మవిపర్యయగ్రహమ్। లభన్తఆత్మీయమనన్తమైశ్వరంకుతోనుమోహఃపరమస్యసద్గతేః॥ ౩౨ ॥తంశస్త్రపూగైఃప్రహరన్తమోజసాసాల్వంశరైశ్శౌరిరమోఘవిక్రమః । యుద్ధ్వాఽచ్ఛినద్వర్మధనుశ్శిరోమణింసౌభంచశత్రోర్గదయారురోధ

చితమాత్మీయ-మైశ్వర్యంఅపహతపాప్మత్వాదిగుణాష్టకలక్షణం - లభన్తే,నిరస్తనిశ్శేషాజ్ఞానతత్కార్యాఃగుణాష్టకప్రాదుర్భావరూపముక్తింలభన్తఇత్యర్థః,సతాంగతేః- పరమపురుషస్య,మోహః , కుతోను,తత్పాదసేవకానామేవనమోహః-కింపునస్తస్య మోహాభావఇతివక్తవ్య మిత్యర్థః ॥ ౩౨ ॥ ఇత్థంపరమతేనిరస్తేకింతర్హితాత్త్వికమిత్యతఆహ ॥ తమితి- శౌరిరిత్యస్యేన్ద్రప్రస్థాదాగతఇత్యాదిః-యద్వా , భగవతఃశోకమోహాదిప్రతిపాదకమివస్థితమనూదితంపరమతముద్ధరతి॥ ఏవంవదన్తీతిత్రిభిః-అన్వితాయుక్తాఇతియావత్- కేచనైవంవదన్తీత్యర్థః-నను , నిరస్తనిఖిలదోషస్యభగవతోఽనుజ్ఞానశోకాదిదోషాన్వదన్తఃకథమభియుక్తాఇత్యతఆహ॥యదితి ॥ యత్ యస్మాత్,స్వవాచఇతిషష్ఠ్యన్తం-స్వవాచః “వేదాహంసమతీతానివర్తమానానిచార్జున,తాన్యహంవేదసర్వాణి”తిసార్వజ్ఞ్యవిషయభగవద్వచసః - యే- విరుధ్యేరన్నజ్ఞానాదయోదోషాస్తాన్-తేఋషయః-నానుస్మరన్త్యేవ-కిన్తు , మనుష్యభావానుకారమాత్రతాత్పర్యకత్వేనతథోచురితిభావః॥తఇతిబహువచనంసర్వాభిప్రాయకం,ఏవంచమానుషీంప్రకృతింగతఇత్యస్య,ప్రకృతింస్వభావం , గతోఽనుగతః-అనుకుర్వన్నిత్యర్థః-అన్యథా , ప్రాకృతోయథేతిదృష్టాన్తాసఙ్గతిః-హస్తాచ్ఛార్ఙ్గంన్యపతదిత్యుక్తేరపిమనుష్యభావానుకారేతాత్పర్యం , అన్యథా-నిరస్తనిఖిలదోషస్యక్వాపద్యసంభావనాపేత్యభిప్రాయేణాహ ॥ క్వశోకేతిద్వాభ్యాం ॥ అనయోర్యథోక్తఏవార్థః-అస్మిన్పక్షే ఆర్యమిశ్రాభిసఙ్గతఇత్యస్యాయమర్థః-ఆర్యమిశ్రాఃవృద్ధాః,భీష్మాదయ - స్తైః-రభిసఙ్గతః అభితస్సంగతఃసుఖమాసమితి॥ఆర్యమిత్రైశ్చసఙ్గతఇతిపాఠాన్తరమపిక్వచిద్దృశ్యతే ఆర్యైర్మునిభి , ర్మిత్రైర్భవద్భిశ్చ ,సఙ్గతఇత్యర్థః-నతుబలభద్రసహితత్వమనేనోచ్యతే-అస్మిన్పక్షేకామ్యకవనస్థపాణ్డవసాన్త్వనముపపన్నమేవ- అన్యథా -పరమతందూషయన్ భగవాన్బాదరాయణఃస్వవచసోఃపూర్వాపరయోఃవిరోధంపరమతే- నాపాదయితుమర్హతి ॥ తతోముహూర్తమిత్యాదేస్త్వయమర్థః ఉపప్లుతస్వబోధఇత్యసమస్తంపదద్వయం-స్వబోధః-స్వఃస్వాభావికః-స్వాసాధారణశ్చ - బోధస్సార్వజ్ఞ్యరూపో-యస్య,తథాభూతోఽపి-ప్రకృతౌ,వుపప్లుతోమగ్నః , ప్రకృతివశ్యాజ్ఞసంసారీవ-ఆసత్తఇత్యర్థః-తత్రహేతుః , స్వజనాన్యదూననుసఙ్గతఃఅను

వర్తమానః-స్వయమపి కశ్చిత్ప్రాకృతవదివానుకుర్వన్ ఇత్యర్థః తతః - అబుధ్యత ప్రబుద్ధవానభూత్ ॥ నిత్యసర్వజ్ఞోఽపి ప్రాకృతవత్ప్రబోధం బుధ్య చేతి . కించాద్యవ్యాఖ్యానే ఇన్ద్రప్రస్థాద్భగవదాగమనస్యానుక్తత్వాత్ - తం శత్రుం పూగైరిత్యాదేః పూర్వగ్రన్థసందర్భస్యైకవాక్యతాఘట్యం , శౌరిరిత్యస్యేన్ద్రప్రస్థాదాగత ఇత్యాదిపూరణత్వేనాస్వరస్యమిత్యపగన్తవ్యమిత్యలం విస్తరేణ అమోఘోఽప్రతిహతో,విక్రమో-యస్య,సః శౌరిః-ఓజసా బలేన-శస్త్రజాతైః - ప్రహరన్తం-సాల్వం,శరైర్విద్ధ్వా తాడయిత్వా-వర్మ కవచం-ధనుశ్చ,శిరోమణించాచ్ఛినత్-సౌభం తు,గదయా- రురోధ బభఞ్జ ఇత్యాహ త్యక్త్వేత్యర్ధ్యే ॥ ౩౩ ॥ తదితి॥ కృష్ణహస్తేనేరితయా ప్రయుక్తయా, గదయా-సహస్రధా , విచూర్ణితం-తత్సౌభం - తోయే సముద్రజలే-పపాత-తత,స్సాల్వః,తత్సౌభం,త్యక్త్వా,భూతల,మాస్థితః-గదా,ముద్యమ్య-ద్రుతం యథా తథా - తం కృష్ణం-అభ్యద్రవత్ ॥ ౩౪ ॥ ఆధావత ఇతి ॥ అభ్యాపతతోఽస్య సాల్వస్య-గదేన-సహితం - బాహుం-భల్లేన బాణవిశేషేణ, ఛిత్త్వా,అథ - సాల్వస్య,వధార్థం-ప్రళయార్కతుల్యం,రథాఙ్గం చక్రం-బిభ్రాణో-బభౌ॥ యథా , సార్కః సూర్యసహిత-ఉదయాచలస్తద్వత్ ॥ ౩౫ ॥ జహారేతి ॥ పురుమాయినః బహువిధమాయినస్సాల్వస్య,శిర - స్తేనైవ చక్రేణైవ - జహార హృతవాన్-యథేన్ద్రో-వజ్రేణ-వృత్రస్య-శిరః,తద్వత్ - తదా-నృణాం-హాహేతి , శబ్దో బభూవ ॥ ౩౬ ॥ అథ సానుజదన్తవక్త్రవధాత్మకం హరేశ్చేష్టితం వక్తుం తావత్ప్రస్తౌతి ॥ తస్మిన్నితి ॥ తస్మిన్ సాల్వే- పతితే సతి - సఖీనాం సాల్వాదీనాం అపచితిం పారోక్ష్యేణోపకృతిం-కుర్వన్

హ ॥ ౩౩ ॥ తత్కృష్ణహస్తేరితయా విచూర్ణితం పపాత తోయే గదయా సహస్రధా । విసృజ్య తద్భూతలమాస్థితో గదాముద్యమ్య సాల్వోఽచ్యుతమభ్యగాద్ద్రుతమ్॥ ౩౪ ॥ ఆధావతస్సాగదమస్య బాహుం భల్లేన ఛిత్త్వాఽథ రథాఙ్గమద్భుతమ్ । వధాయ సాల్వస్య లయార్కసన్నిభం బిభ్రద్బభౌ సార్క ఇవోదయాచలః ॥ ౩౫ ॥ జహార తేనైవ శిరస్సకుణ్డలం కిరీటయుక్తం పురుమాయినో హరిః । వజ్రేణ వృత్రస్య యథా పురన్దరో బభూవ హాహేతి వచస్తదా నృణామ్॥ ౩౬ ॥ తస్మిన్నిపతితే పాపే సౌభే చ గదయా హతే। నేదుర్దున్దుభయో నేదుస్తదా దేవగణేరితాః॥ సఖీనామపచితిం కుర్వన్దన్తవక్త్రో రుషాఽభ్యగాత్॥ ౩౭ ॥ ************************

********* ఇతి శ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే , దశమస్కన్ధే,సప్తసప్తతితమోఽధ్యాయః- ***********

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ శిశుపాలస్య సాల్వస్య పౌణ్డ్రకస్యాపి దుర్మతిః । పరలోకగతానాం చ కుర్వన్పారోక్ష్యసౌహృదమ్॥ ౧ ॥ ఏకః పదాతిస్సంక్రుద్ధో గదాపాణిః ప్రకమ్పయన్ । పద్భ్యామిమాం మహీం మహారాజ మహాసత్త్వోఽభ్యవర్తత॥ ౨ ॥ తం తథాఽఽయాన్తమాలోక్య గదామాదాయ సత్వరః । అవప్లుత్య రథాత్కృష్ణస్సిన్ధుం వేలేవ ప్రత్యగాత్॥ ౩ ॥ గదాముద్యమ్య కారూషో ముకున్దం ప్రాహ దుర్మదః ।దిష్ట్యా దిష్ట్యా భవానద్య మమ దృష్టిపథం గతః॥ త్వం మాతులేయో నః కృష్ణ మిత్రధ్రుఙ్మాం జిఘాంససి । అతస్త్వాం గదయా మన్ద హనిష్యే వజ్రకల్పయా ॥ ౫ ॥ తర్హ్యానృణ్యముపైమ్యజ్ఞ మిత్రాణాం మిత్రవత్సల । బన్ధురూపమరిం హత్వా వ్యాధిం దేహచరం యథా॥ ౬ ॥ ఏవం రూక్షైస్తుదన్వాక్యైః కృష్ణం తోత్త్రైరివ ద్విపమ్। గదయాఽతాడయన్మూర్ధ్ని సింహవద్వ్యనదచ్చ సః॥ ౭ ॥ గదయా

కర్తుమిత్యర్థః వర్ణాధిక్యమార్షమ్ ॥ ౩౭ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే సప్తసప్తతితమోఽధ్యాయః **

సఖీనామపచితిం కుర్వన్నిత్యుక్తం విస్తరేణాహ॥ శిశుపాలస్యేత్యాదినా, పారోక్ష్యసౌహృదం పరోక్షేణ కర్తవ్యం సుహృత్కృత్యం-కుర్వన్,,లక్షణ హేతౌ,,రిత్యశతా ॥ కర్తుమిత్యర్థః-వ్యదృశ్యతేత్యుత్తరత్ర సంబన్ధః,కథంభూతః,ఏకః అసహాయః-గదా,పాణౌ యస్య సః- పద్భ్యాం-మహీం-ప్రకమ్పయన్- మహత్-సత్త్వం బలం-యస్య సః- హే మహారాజ ॥ ౧॥ ౨॥ తమితి ॥ తం దన్తవక్త్రం-అవలోక్య-త్వరయా-సహితః-సిన్ధుం సముద్రం , వేలేవ-తం ప్రత్యధాత్ ప్రతిరురోధ ॥ ౩ ॥ గదామితి॥ కారూషో దన్తవక్త్రః-ప్రాహ- తదేవాహ॥ దిష్ట్యేతి॥ దిష్ట్యా అయమానన్దో జాత ఇత్యర్థః-కోఽసౌ-అద్య-దృష్టిపథం భవాన్ప్రాప్త-ఇత్యేషః- హే కృష్ణ-త్వ - మస్మాకం మాతులేయః మాతులస్య పుత్రః-సహజమిత్రమితి తాత్పర్యం-తథాఽపి-మిత్రాణి ద్రుహ్యతీతి తథా-మాంచ,హన్తుమిచ్ఛసి॥ యత ఏవంభూత , స్తత-స్త్వాం,వజ్రతుల్యయా-బృహత్యా-గదయా-హనిష్యే తాడయిష్యామీత్యర్థః ॥ ౪ ॥ ౫ ॥ తర్హీ ఏవం చేన్మిత్రవత్సలోఽహం- దేహగతం,వ్యాధిమివ - మృత్యుసంపాదకం-బన్ధురూప-మరిం,త్వాం,హత్వా,మిత్రాణా- మానృణ్యమృణాభావం, ప్రాప్స్యామి ॥ ౬ ॥ ఏవమితి॥ తోత్త్రైరఙ్కుశైః-ద్విపం గజమివ - తం-రూక్షైః పరుషైః-వాక్యైః - కృష్ణం-తుదన్ వ్యథయన్నివ-మూర్ధ్ని-గదయా-అతాడయత్-తత-స్స దన్తవక్త్రః-సింహవ-ద్వ్యనదత్ ॥ ౭ ॥ గదయేతి॥ యదూద్వహః కృష్ణః-ఆజౌ యుద్ధే -గదయా-తాడితో-నచచాల

అపి తు, కృష్ణః - తం దన్తవక్త్రం - స్తనాన్తరే స్తనమధ్యే - కౌమోదక్యా గదయా - గాఢం యథా తథా - అతాడయదిత్యనుష
ఙ్గః ॥ ౮ ॥ ఏవం తాడితో - నిర్భిన్నం హృదయం యస్య - సః, ముఖాద్రుధిరం, ఉద్వమన్, కేశాదీన్ ప్రసార్య, వ్యసుర్గతప్రా-
ణో ధరణ్యాం, న్యపతత్ ॥ ౯ ॥ తతో, దన్తవక్త్రశరీరాత్ సూక్ష్మమణుస్వరూపం - పరిత్యక్తప్రకృతిసంబన్ధం - జ్యోతిః
స్వప్రకాశం - జీవస్వరూపం, కృష్ణమావిశత్ ॥ తావదావిశ్య తత్ర స తత్సాధర్మ్యయుక్తః తత్సార్ష్టతాం ప్రాప్త ఇత్యర్థః - యథా
సర్వభూతానాం - పశ్యతాం సతాం - హే నృప - చైద్యవధే - కృతే, తద్దేహాదావిశత్, తద్వత్, యద్యప్యాత్మజ్యోతిషో
ఽతిసూక్ష్మత్వాత్ సర్వభూతైర్ద్రష్టుమశక్యం - అతీన్ద్రియం చ - తథాఽపి స్వస్య పరమపురుషత్వం తయోః స్తుతిశాపాన్తే స్వస్మి
న్ప్రవేశం చ సర్వభూతేభ్యః ప్రఖ్యాపయితుం శక్తో భగవాన్ తథా ప్రవేశయామాసేతి విభావయన్తు ॥ ౧౦ ॥ విదూరథ
ఇతి ॥ తస్య దన్తవక్త్రస్య, భ్రాతా, విదూరథః, భ్రాతృవిషయకశోకేన, వ్యాప్తః, ఉచ్ఛ్వసన్, తజ్జిఘాంసయా కృష్ణ
జిఘాంసయా - అసిచర్మభ్యాం ఖడ్గఖేటాభ్యాం, యుక్త ఇతి శేషః - ఆగచ్ఛదభ్యపతత్ ॥ ౧౧ ॥ క్షురస్యేవ - నేమిర్ధా
రా, యస్య, తేన - చక్రేణ, హే రాజేన్ద్ర, కిరీటాదిసహితం, ఆపతతః, తస్య విదూరథస్య, శిరో, జహార చిచ్ఛేదేత్యర్థః ॥ ౧౨ ॥
ఏవమితి ॥ అన్యాన్ అపి దుర్విషహాన్ సోఢుమశక్యాన్, శత్రూన్ - హత్వా, సురాదిభిరీడితః, ఉపగీయమానో, విజయో యస్య సః,
వృష్ణిప్రవరైః యదూత్తమైః - పరివృతశ్చ పురీం ద్వారకాం, వివేశ ॥ ౧౩ ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ ఇత్థం సర్వత్ర విజయినో భగవ

ఽభిహతోఽప్యాజౌ న చచాల యదూద్వహః । కృష్ణోఽపి తం మహావేగః కౌమోదక్యా స్తనాన్తరే ॥ ౮ ॥ గాఢ
నిర్భిన్నహృదయ ఉద్వమన్ రుధిరం ముఖాత్ । ప్రసార్య కేశబాహ్వఙ్ఘ్రీన్ ధరణ్యాం న్యపతద్వ్యసుః ॥ ౯ ॥ తతః సూ
క్ష్మతరం జ్యోతిః కృష్ణమావిశదద్భుతమ్ । పశ్యతాం సర్వభూతానాం యథా చైద్యవధే నృప ॥ ౧౦ ॥ విదూరథస్తు
తద్భ్రాతా భ్రాతృశోకపరిప్లుతః । ఆగచ్ఛదసిచర్మభ్యాం ఉచ్ఛ్వసంస్తజ్జిఘాంసయా ॥ ౧౧ ॥ తస్య చాపతతః కృష్ణ
శ్చక్రేణ క్షురనేమినా । శిరో జహార రాజేన్ద్ర సకిరీటం సకుణ్డలమ్ ॥ ౧౨ ॥ ఏవం సౌభం చ సాల్వం చ దన్తవక్త్రం స
హానుజమ్ । హత్వా దుర్విషహానన్యైరీడితః సురమానవైః ॥ ౧౩ ॥ మునిభిః సిద్ధగన్ధర్వైర్విద్యాధరమహోరగైః ।
అప్సరోభిః పితృగణైర్యక్షైః కిన్నరచారణైః ॥ ౧౪ ॥ ఉపగీయమానవిజయః కుసుమైరభివర్షితః । వృతశ్చ వృష్ణిప్రవ
రైర్వివేశాలఙ్కృతాం పురీమ్ ॥ ౧౫ ॥ ఏవం యోగేశ్వరః కృష్ణో భగవాన్ జగదీశ్వరః । ఈయతే పశుదృష్టీనాం నిర్జితో

* బలరామకృతతీర్థయాత్రా సూతవధాదికథారంభఘట్టః *

జయతీతి సః ॥ ౧౬ ॥ శ్రుత్వా యుద్ధోద్యమం రామః కురూణాం సహ పాణ్డవైః । తీర్థాభిషేకవ్యాజేన మధ్యస్థః ప్ర
యయౌ కిల ॥ ౧౭ ॥ స్నాత్వా ప్రభాసే సన్తర్ప్య దేవర్షిపితృమానవాన్ । సరస్వతీం ప్రతిస్రోతం యయౌ బ్రా
హ్మణసంవృతః ॥ ౧౮ ॥ పృథూదకం బిన్దుసరస్త్రికూటం చ సుదర్శనమ్ । విశాలం బ్రహ్మతీర్థం చ చక్రం ప్రాచీం స
రస్వతీమ్ ॥ ౧౯ ॥ యమునామను యాన్యేవం గఙ్గామను చ భారత । జగామ నైమిశం యత్ర ఋషయః సత్రమాసతే ॥ ౨౦ ॥
తమాగతమభిప్రేత్య మునయో దీర్ఘసత్రిణః । అభినన్ద్య యథాన్యాయం ప్రణమ్యోత్థాయ చార్చయన్ ॥ ౨౧ ॥ సో

తః, క్వచిత్పరాజయం వదన్తో మూఢా ఇత్యాహ ॥ ఏవమితి ॥ భగవాన్ షాడ్గుణ్యపూర్ణః జగతః - కృత్స్నస్య, ఈశ్వరః ప్రశాసితా
చ - అనేన పరాజయసంభావనాదూరత ఏవాపాస్తేతి సూచితం - నిర్జితః జరాసన్ధాదిభిరితి శేషః - క్వచిచ్చ - జయతీత్యేవం, పశు
దృష్టీనాం మూఢానాం, మీయతే, నిర్జితో జయతీతి భ్రాన్తిః, అజిత ఏవ జయతీత్యర్థః ॥ ౧౬ ॥ అథ పునః కానిచిద్బలభద్రచేష్టితా
న్యనువర్ణయతి ॥ శ్రుత్వేత్యాదినా యావదేకోనాశీతిసమాప్తి ॥ కురూణాం, పాణ్డవైస్సహ - యుద్ధోద్యమం యుద్ధాయోద్యోగం
శ్రుత్వా - మధ్యస్థః - ఉభయేషామపి బాన్ధవతాఽవిశేషాదుభయమధ్యస్థ స్తటస్థ ఇతి యావత్ ॥ హేతుగర్భమిదం, అతః, పు
ణ్యతీర్థస్నానయాత్రావ్యాజేన - ప్రయయౌ ॥ ౧౭ ॥ స్నాత్వేతి ॥ ప్రతిప్రత్యక్ స్రోతః ప్రవాహో - యస్యాః, తాం, సరస్వ
తీం - ప్రత్యక్సరస్వతీం, యయావిత్యర్థః ॥ ౧౮ ॥ తతః - పృథూదకాదీని తీర్థవిశేషాణి - యయావితి సంబన్ధః - త్రిత - చక్రం చ
చక్రతీర్థం - ప్రాచీం సరస్వతీం త్రివేణీమిత్యర్థః ॥ ౧౯ ॥ తతో - యమునామను - యాని - తీర్థాని - గఙ్గామను చ - యాని, తాని - స
ర్వాణి - సాదరం యథా తథా - నారదమితి పారే తదాఖ్యతీర్థం - నైమిశం చ - జగామేతి సంబన్ధః ॥ నైమిశం విశినష్టి ॥ యత్రేతి ॥ యత్ర
నైమిశే, సత్రం, ఆసతే అనుతిష్ఠన్తి - ఋషయః శౌనకాదయః ॥ ౨౦ ॥ తమితి ॥ తం బలభద్రం - ఆగతం - అభిప్రేత్య దృష్ట్వేత్య
ర్థః - దీర్ఘం సహస్రసమం సత్రం - ఏషామస్తీతి తథా - తే, మునయః - యథాన్యాయం, అర్చయన్ అర్చితవన్తః ॥ ౨౧ ॥ స ఇతి ॥ కృ
తః ఆసనపరిగ్రహో యేన - స - రామః, రోమహర్షణ - మైక్షత, ఇతి సంబన్ధః, కథంభూతం - ఆసీనం ఉపవిష్టం - మహామునేర్వ్యాద

రాయణస్య,శిష్యమ్ * ॥ ౨౨ ॥ * అప్రత్యుత్థాయినం,ప్రత్యుత్థానమకృతవన్తం-తం-సూతం,ప్రతిలోమజం,నకృతం,ప్రహ్వణం,ప్రణామః-అఞ్జలిశ్చ-యేన-తం,తాన్ విప్రాన్, అధ్యాసీనం - విప్రేభ్యో ఉచ్చాసనాసీనమిత్యర్థః , మాధవో రామః-చుకోప-సకోపం ప్రాప్తవానిత్యర్థః * ॥ ౨౩ ॥ * తదేవాహ॥కస్మాదితి॥ విప్రాన్ వధ్యాస్తే విప్రేభ్యశ్చ్యోచ్చాసనమధితిష్ఠతీత్యర్థః ప్రతిలోమజ ఇత్యనేనతదనర్హత్వావిష్కారః తథా-ధర్మం పాలయన్తీతి ధర్మపాలాన్ తాన్,నస్మానస్య,ధ్యాస్తే - అతో - ఽయం,దుర్మతిః-వధమర్హతి * ॥ ౨౪ ॥ * అజాన్నన్నధ్యాస్త ఇత్యత ఆహ ॥ ఋషేరితి॥ ఋషేర్భగవతో బాదరాయణస్య - శిష్యో-భూత్వా-బహూని-తిహాసాదీని.సర్వశః-కార్త్స్న్యేనాధీత్య-వినయాదిరహితస్య - వృథా,పణ్డితమాత్మానం మన్యమానస్య-గుణాయ,నభవన్తి-ఇతిహాసాద్యధ్యయనాదికమితి శేషః,కిన్తు దోషాయైవేతిభావః , అదాన్తస్యేత్యాదివిశేషణైః నాస్యాజ్ఞానకృతమధ్యాసనాధిష్ఠానం,నపిత్వహంకారప్రయుక్తమితిసూచ్యతే * ॥ ౨౬ ॥ * విప్రాన్ వధ్యాస్తామన్యత్కరోతు కింతవేత్యత ఆహ॥ ఏతదర్థ ఇతి । కోఽసావర్థః-ధర్మధ్వజినః ఉత్తమవేషధారిణో - వధ్యా,ఇత్యేవం- కుతః హియస్మాత్తే ధర్మధ్వజినః-అధికాః, పాతకినః-అతో వధ్యా ద్విజాశ్చక్రనుప్రవృత్తిర్నైవమిత్థం అవశ్యం వధ్యా ఇత్యర్థః * ॥ ౨౭ ॥ * ఏతావదితి॥ అసతాం,వధాన్నివృత్తోఽపి,భగవాన్రామః,భావిత్వాత్ భవితవ్యత్వేనాస్యపరిహార్యత్వాత్,తం రోమహర్షణం కుశాగ్రేణాహనత్ * ॥ ౨౮ ॥ * హాహేతి॥ఖిన్నం మానసం యేషాం తే,ఊచుః । ఉక్తిమేవాహ ॥ అధర్మ ఇత్యాదినా సపాదత్రయేణ । తే త్వయా అధర్మః,కృతః * ॥ ౨౯ ॥ * అధార్మికత్వమేవ జనవధః కోఽయమధర్మ ఇత్యత ఆహుః ॥ అస్యేతి ॥ హే యదునన్దన,అస్య రోమహర్షణ

ఉచ్ఛ్రితస్సపరీవారః కృతాసనపరిగ్రహః । రోమహర్షణమాసీనం మహర్షేశ్శిష్యమైక్షత ॥ ౨౨ ॥ అప్రత్యుత్థాయినం సూతమకృతప్రహ్వణాఞ్జలిమ్। అధ్యాసీనం చ తాన్ విప్రాంశ్చుకోపోద్వీక్ష్య మాధవః॥ ౨౩ ॥ కస్మాదసావిమాన్ విప్రానధ్యాస్తే ప్రతిలోమజః । ధర్మపాలాంస్తథైవాస్మాన్ వధమర్హతి దుర్మతిః॥ ౨౪ ॥ ఋషేర్భగవతో భూత్వా శిష్యోఽధీత్య బహూని చ । సేతిహాసపురాణాని ధర్మశాస్త్రాణి సర్వశః॥ ౨౫ ॥ అదాన్తస్యావినీతస్య వృథా పణ్డితమానినః । న గుణాయ భవన్తి స్మ నటస్యేవాజితాత్మనః॥ ౨౬ ॥ ఏతదర్థో హి లోకేఽస్మిన్నవతారో మయా కృతః । వధ్యా మే ధర్మధ్వజినస్తే హి పాతకినోఽధికాః॥ ౨౭ ॥ ఏతావదుక్త్వా భగవాన్నివృత్తోఽసద్వధాదపి। భావిత్వాత్తం కుశాగ్రేణ కరస్థేనాహనత్ప్రభుః॥ ౨౮ ॥ హాహేతివాదినస్సర్వే మునయః ఖిన్నమానసాః । ఊచుస్సఙ్కర్షణం దేవమధర్మస్తే కృతః ప్రభో॥ ౨౯ ॥ అస్య బ్రహ్మాసనం దత్తమస్మాభిర్యదునన్దన । ఆయుశ్చాత్మాక్లమం తావద్యావత్సత్రం సమాప్యతే॥ ౩౦ ॥ అజానతైవాచరితస్త్వయా బ్రహ్మవధో యథా । యోగేశ్వరస్య భవతో నామ్నాయోఽపి నియామకః॥ ౩౧ ॥ యద్యేతద్బ్రహ్మహత్యాయాః పావనం లోకపావన । చరిష్యతి భవాన్లోకసఙ్గ్రహోఽనన్యచోదితః॥ ౩౨ ॥ శ్రీరామ ఉవాచ॥ చరిష్యే వధనిర్వేశం లోకానుగ్రహకామ్యయా। నియమః ప్రథమే కల్పే యావాన్స తు విధీయతామ్॥ ౩౩ ॥ దీర్ఘమాయుర్బతైతస్య సత్త్వమిన్ద్రియమేవ చ । ఆశాసితం యద్బ్రూత సాధయే యోగమాయయా॥ ౩౪ ॥ ఋషయ ఊచుః॥ శస్త్రస్య తవ వీర్యస్య మృత్యోరస్మాకమేవ చ। యథా భ

స్యాస్మాభిః-బ్రహ్మాసనం,యావద్యావత్కాలపర్యన్తం,సత్రం,సమాప్యతే, తావ , దస్య రోమహర్షణస్య,ఆత్మనః క్లమో-యస్మిన్-తత్-చాయుశ్చ,దత్తం,పురాణవక్తృత్వాత్ బ్రహ్మాసనాయ దేయం యస్మాత్సర్వస్త్రీయ శౌనకసత్రే హాసనమ్ * ॥ ౩౦ ॥ * అజానతేతి॥ అత-స్త్వయా-అజానతైవ ఆచరితం కృతం-యథా-బ్రహ్మవధో బ్రహ్మహత్యా-తద్వత్ - బ్రహ్మహత్యాసదృశం పాపం కృతమిత్యర్థః-ననుబ్రహ్మవధాదపి కిం మమైశ్వర్యస్యేత్యత ఆహ॥యోగేశ్వరస్యేతి సార్ధేన।యద్యపి - యోగేశ్వరస్య వద్యాప్యర్థో న యుక్తయోగనిర్వాహకస్య-అకర్మవశ్యస్య- తవ బ్రాహ్మణో నహన్తవ్య,,ఇత్యాదిలక్షణ - ఆమ్నాయోఽపి-న నియామకః-యద్యపి త్వం న విధివశ్య ఇత్యర్థః * ॥ ౩౧ ॥ * తథాపి-హే లోకపావన-బ్రహ్మహత్యాయాః - పావనం ప్రాయశ్చిత్తం - చరిష్యతి-చరత్వనుతిష్ఠత్విత్యర్థః కిమర్థమిత్యత ఆహుః॥న,అన్యైశ్చోదితః-స్వయమేవ యది భవాన్- చరిష్యతి తర్హి-లోకసంగ్రహః-స్యాదిత్యర్థః,,యద్యదాచరతి శ్రేష్ఠ ,, ఇత్యుక్తరీత్యాలోకా అనుశిక్షితుం చరేతి భావః * ॥ ౩౨ ॥ * ఏవముక్తః ప్రాహ రామః॥ చరిష్య ఇతి॥ లోకానుగ్రహకామ్యయా-లోకానుజిఘృక్షయా,వధస్య- నిర్వేశం ప్రాయశ్చిత్తం-చరిష్యే ॥ ప్రథమే కల్పే ముఖ్యపక్షే యావాన్నియమః-స తు - విధీయతాం ముఖ్యప్రాయశ్చిత్తముపదిశతామిత్యర్థః * ॥ ౩౩ ॥ * కించ,దీర్ఘమితి అస్య రోమహర్షణస్య-దీర్ఘ-మాయు-స్సత్త్వం బలమిన్ద్రియపాటవాత్మకం అన్యచ్చ - యద్భవద్భిః - ఆశాసితం అపేక్షితం-తత్సర్వం,బ్రూత యోగమాయయా ఆశ్చర్యశక్త్యా అహం-తత్సర్వం-సాధయే * ॥ ౩౪ ॥ * ఇత్థముక్తాః ప్రాహుర్మునయః॥ శస్త్రస్యేతి॥ శస్త్రస్య త్వత్ప్రయుక్తకుశాగ్రరూపస్య-తవ-వీర్యస్య చ-మృత్యోః రోమహర్షణమరణస్య చ - యథా- సత్యత్వం-యథా చాస్మాకం వ

చః-యావత్సత్రంత్వం దీర్ఘాయుష్మాన్ పురాణవక్తా భవేత్యేవంవిధం వచః-సత్యం-భవేత్-తథా, హే రామ, విధీయతాం క్రియతామిత్యర్థః * ॥ ౩౫ ॥ * శస్త్రాదీనాం సత్యత్వం సంపాదయన్నాహ రామః॥ ఆత్మా వా ఇతి ‹‹ అఙ్గాదఙ్గాత్సంభవసి హృదయాదధిజాయసే. ఆత్మా వై పుత్రనామాఽసి స జీవ శరదశ్శతం ›› ఇత్యాది, వేదానుశాసనం వేదవాక్యం- తస్మాదస్య పుత్ర ఉగ్రశ్రవాః-భవతాం పురాణవక్తా-భవేత్-ఆయురాదిమాంశ్చ భవేత్ - అతస్సూతో రోమహర్షణస్యాజీవనాదస్త్రస్యామృత్యోశ్చ సత్యతా - పుత్రరూపేణ చాయురాదిసిద్ధేర్భవద్వచనస్యాపి సత్యతా స్యాదితి భావః * ॥ ౩౬ ॥ * కించ-బ్రహ్మదణ్డా[illegible]యుష్మదపేక్షితం కథయత, తదహం కరిష్యామీత్యత ఆహ॥ కిం వః కామ ఇతి॥ హే మునిశ్రేష్ఠాః-వో యుష్మాకం- కింకామః యద్విషయః కామో వర్తతే, తం, బ్రూత॥ అథానన్తరం, బ్రహ్మదణ్డం గృహీత్వా, అపచితిం నిష్కృతిం అజానతో, మమ- హే బుధాః, యథావ-దపచితి-శ్చిన్త్యతాం విధీయతామ్ * ॥ ౩౭ ॥ * ఇత్థముక్తాస్తావదపేక్షితం కథయన్తి॥ ఇల్వలస్యేతి॥ దానవో, వర్తత ఇతి శేషః-స పల్వలః-ప్రతిపర్వాగత్య, సత్రం, దూషయతి * ॥ ౩౮ ॥ * తం పల్వలం, జహి మారయ, తదేవ, నోఽస్మాకం, పరముత్కృష్టం, శుశ్రూషణం, తం కథంభూతం, పూయాదీన్యభివర్షతీతి తథా, తం-తత్ర, పూయం హేయమ్ * ॥ ౩౯ ॥ * తతస్తదనన్తరం, భారతం, వర్షం, పరీత్య ప్రదక్షిణీకృత్య, సుసమాహితో రాగద్వేషాదిరహితః, తీర్థస్నానశీలో, ద్వాదశమాసాం, శ్చరిత్వా, విశుధ్యసే శుద్ధో భవిష్యసి, చరిత్వేత్యస్య కృచ్ఛ్రాణీత్యాదిర్వా * ॥ ౪౦ ॥ * ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం

వేద్వచస్సత్యం తథా రామ విధీయతామ్॥ ౩౫ ॥ రామ ఉవాచ । ఆత్మా వై పుత్ర ఉత్పన్న ఇతి వేదానుశాసనమ్। తస్మాదస్య భవేద్వక్తా ఆయురిన్ద్రియసత్త్వవాన్॥ ౩౬ ॥ కిం వః కామో మునిశ్రేష్ఠా బ్రూతాహం కరవాణ్యుత । అజానతస్త్వపచితిం యథావచ్చిన్త్యతాం బుధాః॥ ౩౭ ॥ ఇల్వలస్య సుతో ఘోరః పల్వలో నామ దానవః । స దూషయతి నస్సత్రమేత్య పర్వణి పర్వణి॥ ౩౮ ॥ తం పాపం జహి దాశార్హ తన్నశ్శుశ్రూషణం పరమ్ । పూయశోణితవిణ్మూత్రసురామాంసాభివర్షిణమ్ ॥ ౩౯ ॥ తతశ్చ భారతం వర్షం పరీత్య సుసమాహితః । చరిత్వా ద్వాదశ మాసాంస్తీర్థస్నాయీ విశుధ్యసే ॥ ౪౦ ॥ ********************************

******** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే దశమస్కన్ధే అష్టసప్తతితమోఽధ్యాయః ********

శ్రీశుక ఉవాచ॥ అథ పర్వణ్యుపావృత్తే ప్రచణ్డః పాంసువర్షణః। భీమో వాయురభూద్రాజన్పూయగన్ధశ్చ సర్వశః॥ ౧॥ తతోఽమేధ్యమయం వర్షం పల్వలేన విసర్జితం। అభవద్యజ్ఞశాలాయాం సోఽన్వదృశ్యత శూలధృత్ ॥ ౨॥ తం విలోక్య బృహత్కాయం భిన్నాఞ్జనచయోపమమ్। తప్తతామ్రశిఖాశ్మశ్రుం దంష్ట్రోగ్రభ్రుకుటీముఖమ్ ॥ ౩॥ సస్మార ముసలం రామః పరసైన్యవిదారణమ్। హలం చ దైత్యదమనం తే తూర్ణముపతస్థతుః ॥ ౪॥ తమాకృష్య హలాగ్రేణ పల్వలం ఖేచరం। ముసలేనాహనత్క్రుద్ధో మూర్ధ్ని బ్రహ్మద్రుహం బలః ॥ ౫॥ సోఽపతద్భువి నిర్భిన్నలలాటోఽసృక్సముత్సృజన్। ముఞ్చన్నార్తస్వరం శైలో యథా వజ్రహతోఽరుణః॥ ౬॥ సంస్తుత్య మునయో రామం ప్రయుజ్యావితథాశిషః। అభ్యషిఞ్చన్మహాభాగం వృత్రఘ్నం విబుధా యథా॥ ౭॥ వైజయన్తీం దదుర్మాలాం శ్రీధామామ్లానపఙ్కజామ్। రా

శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే అష్టసప్తతితమోఽధ్యాయః ********************************

అథ పల్వలవధం వక్తుం తద్దుశ్చేష్టితం ప్రస్తౌతి ॥ తత ఇతి ॥ పర్వణ్యుపావృత్తే ప్రాప్తే సతి, ప్రచణ్డో నిష్ఠురః, పాంసూన్వర్షతీతి తథా, భయఙ్కరో, దుర్గన్ధో, వాయు-రభూత్ ఉదభూత్ * ॥ ౧ ॥ * తత ఇతి అమేధ్యమయమితి చ్ఛేదః-స-పల్వలః-శూలం ధరతీతి తథా, అన్వదృశ్యత * ॥ ౨ ॥ * తమితి॥ తం పల్వల-మవలోక్య-రామః-పరసైన్యం విదారయతీతి తథా- తం-ముసలం-దైత్యాన్ దమయతి నాశయతీతి తథా - తద్ధలం చ-సస్మారేతి సంబన్ధః ॥ తం కథంభూతం - బృహన్ కాయశ్శరీరం-యస్య-భిన్నో విదీర్ణోఽఞ్జనచయః-ఉపమా-యస్య-తమ్ - అతికృష్ణమిత్యర్థః । తప్తతామ్రమివ - శ్శిఖా-శ్మశ్రూణి చ, యస్య-తం, దంష్ట్రాభి-రుగ్రం-భ్రుకుటియుతం-ముఖం-యస్య-తం-తౌ హలముసలౌ-తూర్ణం తద్దైవో-పతస్థతుః సన్నిహితౌ బభూవతుః * ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ * తమితి॥ ఖేచరం-తం పల్వలం, హలాగ్రేణాకృష్య-బలో రామః-క్రుద్ధో - మూర్ధ్ని-ముసలేనా- హనత్ తాడయామాస, తత్ర హేతుత్వేన పల్వలం విశినష్టి-బ్రహ్మద్రుహం-బ్రహ్మ బ్రహ్మకులం-తస్మై ద్రుహ్యతీతి తథా-తమ్ * ॥ ౫ ॥ * స ఇతి॥ నిర్భిన్నం లలాటం యస్య సః- పల్వలః-అసృగ్రుధిర-ముత్సృజన్-ఆర్తస్వరం ముఞ్చంశ్చ - భూమా-వపతత్-యథా-అరుణః - గైరికాది ధాతుభిరితి శేషః-ఉపమేయే తు-రుధిరేణారుణః-వజ్రేణాహతః-పర్వతః-పపాత-తద్వత్ * ॥ ౬ ॥ * సంస్తుత్యేతి॥ అవితథాః సత్యాః - ఆశిషః-ప్రయుజ్య- ఆశీర్వాదాన్ కృత్వేత్యర్థః- మహాభాగ - అభ్యషిఞ్చన్ స్నాపయామాసుః-యథా-విబుధాః దేవాః-వృత్రఘ్నమిన్ద్రం-తద్వత్ * ॥ ౭ ॥ * వైజయన్తీమితి॥ శ్రియో-ధామాన్యమ్లానాని - పఙ్కజాని-యస్యాం-తాం-వైజ

యస్తైం నామ-మాలాం-దివ్యే-వస్త్రే-దివ్యాన్యా-భరణానిచ-దదుః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ అథేతి॥ తైరృషిభిః-బ్రాహ్మణైస్సహ. కౌశికీం న దీ-మాగత్య-తత్రస్నాత్వా-తత-స్సరోవర-మగాత్॥కింతత్సర స్తత్రాహ॥యతస్సరసః-సరయూ-రస్రవత్ ఉదగాత్ ❁ ॥౯॥ ❁ సరయూమనుస్రోతేనఅనులోమేన - సబలభద్రః - పులహాశ్రమంసాలగ్రామక్షేత్రం - గోమత్యాం-గణ్డక్యాం-విపాశాయాం చ-స్నాత్వా - శోణేచనదే-ఆప్లుతఃస్నాతః-పితౄన్ పితామహాదీన్ - నిష్ట్వాసంపూజ్య-మనసాఆరాధ్యేత్యర్థః - జీవత్పితృకత్వా చ్ఛ్రాద్ధాదికాభావాత్ - యద్యపిజీవత్పితృకైఃగయానగన్తవ్యేతివదన్తి - తథాప్య- తఏవవచనాత్తీర్థయాత్రావ్యాజేనగన్త వ్యానతుశ్రాద్ధార్థమిత్యవగమ్యతే ॥ గఙ్గాసాగరసఙ్గమం-గత్వా - ఉపస్పృశ్యతత్రస్నాత్వా-క్వాప్రత్య యాన్తానాంసముద్ర సేతుమగమదిత్యుపరిష్టాదన్వయః - గిరీశస్యరుద్రస్యా-లయం - శ్రీశైలంశ్రీపర్వతం-కాఞ్చీపురీం-సరిద్వరాంకావేరీం-యత్ర-హరి-స్సన్నిహిత -స్త-చ్ఛ్రీరఙ్గాఖ్యం - మహాపుణ్యావహం-క్షేత్రం - ఋషభాద్రింవనగిరిం-తద్విశేషణంహరేః క్షేత్రమితి॥త త్రేతి ॥ తత్రసముద్రసేతౌ - అయుతం-ధేనూః-దదౌ ❁ ॥౧౦॥౧౧॥౧౨॥౧౩॥౧౪॥౧౫॥౧౬॥ ❁ కృతమాలామితి॥అగమదిత్యను-షఙ్గః-శేషోవా - తత్రమలయపర్వతే- తేనాగస్త్యేన-ఆశీర్భి-ర్యోజితః-దక్షిణ-మర్ణవం-గతః-తత్రార్ణవసమీపే , కన్యాఖ్యాం

మాయవాససీదివ్యేదివ్యాన్యాభరణానిచ॥౮॥అథతైరభ్యనుజ్ఞాతఃకౌశికీమేత్య❁బ్రాహ్మణైః।స్నాత్వాసరోవర మగాద్యతస్సరయూ❁రస్రవత్ ॥౯॥అనుస్రోతేనసరయూంప్రయాగముపగమ్యసః।స్నాత్వాసన్తర్ప్యదేవాదీన్జ గామపులహాశ్రమమ్॥౧౦॥గోమతీంగణ్డకీంస్నాత్వావిపాశాంశోణఆప్లుతః।గయాంగత్వాపితౄనిష్ట్వాగఙ్గాసా గరసఙ్గమమ్॥౧౧॥ ఉపస్పృశ్యమహేన్ద్రాద్రౌరామంధృష్ట్వాఽభివాద్యచ।సప్తగోదావరీంవేణీంపమ్పాంభీమర థీంతతః॥ ౧౨ ॥స్కన్దందృష్ట్వాయయౌరామశ్శ్రీశైలంగిరిశాలయమ్॥ ౧౩ ॥ద్రవిడేషుమహాపుణ్యందృష్ట్వాద్రిం వెంకటాచలమ్ । కామకోటింపురీంకాఞ్చీంకావేరీంచసరిద్వరామ్ ॥ ౧౪ ॥ శ్రీరఙ్గాఖ్యంమహాపుణ్యంయత్రస న్నిహితోహరిః । ఋషభాద్రింహరేఃక్షేత్రందక్షిణాంమధురాంతథా॥ ౧౫ ॥సముద్రసేతుమగమన్మహాపాతక నాశనమ్ । తత్రాయుతమదాద్ధేనూర్బ్రాహ్మణేభ్యోహలాయుధః॥ ౧౬ ॥కృతమాలాంతామ్రపర్ణీంమలయంచ కులాచలమ్ । తత్రాగస్త్యంసమాసీనంనమస్కృత్యాభివాద్యచ॥ ౧౭ ॥యోజితస్తేనచాశీర్భిరనుజ్ఞాతోగతోఽ ర్ణవమ్।దక్షిణంతత్రకన్యాఖ్యాందుర్గాందేవీందదర్శసః॥ ౧౮ ॥ తతఃఫల్గునమాసాద్యపఞ్చాప్సరసముత్తమమ్। విష్ణుస్సన్నిహితోయత్రస్నాత్వాఽస్పర్శ❁ద్గవాంశతమ్ ॥ ౧౯ ॥ తతోఽభివ్రజ్యభగవాన్ కేరళాన్త్రిగర్త కాన్ । గోకర్ణాఖ్యంశివక్షేత్రంసాన్నిధ్యంయత్రధూర్జటేః॥ ౨౦ ॥ఆర్యాంద్వైపాయనీందృష్ట్వాశూర్పారక మగాద్బలః । తాపీంపయోష్ణీంనిర్విన్ధ్యాముపస్పృశ్యాథదణ్డకాన్॥ ౨౧ ॥ప్రవిశ్యరేవామగమద్యత్రమాహిష్మతీ పురీ । మనుతీర్థముపస్పృశ్యప్రభాసంపునరాగమత్॥ ౨౨ ॥శ్రుత్వాద్విజైఃకథ్యమానంకురుపాణ్డవసంయుగే। సర్వరాజన్యనిధనంభారంమేనేహృతంభువః॥ ౨౩ ॥సభీమదుర్యోధనయోర్గదాభ్యాంయుధ్యతోర్మృధే। వార యిష్యన్వినశనంజగామయదునన్దనః॥ ౨౪ ॥యుధిష్ఠిరస్తుతందృష్ట్వాయమౌకృష్ణార్జునావపి । అభివాద్యాభవం స్తూష్ణీంకింవివక్షురిహాగతః॥ ౨౫ ॥ గదాపాణీఉభౌదృష్ట్వాసంరబ్ధౌవిజయైషిణౌ । మణ్డలానివిచిత్రాణిచరన్తా విదమబ్రవీత్ ॥ ౨౬ ॥ యువాంతుల్యబలౌవీరౌహేరాజన్హేవృకోదర । ఏకంప్రాణాధికంమన్యఉతైకంశిక్ష

కన్యాకుమార్యాఖ్యాం దుర్గాం-దేవీం-దదర్శ-సబలరామః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ౧౮ ॥ ❁ తతఇతి ॥ ఫల్గునమనన్తపురం-ప్రాప్య-ఉత్త మం,పఞ్చాప్సరసంనామ-సరః - సమాసాద్య-తద్విశినష్టి - యత్రపఞ్చాప్సరసే-విష్ణు - స్సన్నిహితః-తత్ర-స్నాత్వా-గవా-మ యుత-మస్పర్శదదాదిత్యర్థః ❁ ॥౧౯॥ ❁ భగవాన్రామః-కేరళాదీన్-దేశాన్-యత్ర-ధూర్జటేశ్శివస్య-సాన్నిధ్యం-త-ద్గోక ర్ణాఖ్యం శివాభిమానిక్షేత్రమ్ ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ ద్వైపాయనంయస్యాస్తా-మార్యామమ్బికాం-దృష్ట్వా - శూర్పారకంక్షేత్రం-జ గామ॥తాపీమితి॥ఉపస్పృశ్యతాప్యాదిషుస్నాత్వా-అథ - దణ్డకాఖ్యమరణ్యం-ప్రవిశ్య-తతో- రేవాంనర్మదా - మగమత్-య త్ర రేవాతీరే-మాహిష్మతీపురీ-వర్తతే-తాం రేవామిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ౨౨ ॥ ❁ శ్రుత్వేతి॥తత్ర-ద్విజైః-కథ్యమానం-సర్వేషాం బహూనాం-రాజ్ఞాం-నిధనంనాశం-శ్రుత్వా- భువో-భారం -హృతం-భగవతేతి శేషః-మేనేఅమన్యత ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ సఇతి॥స యదునన్దనోరామః-మృధేయుద్ధే-యుధ్యతోస్సతోః,తౌ,వారయిష్యన్వారయితుం-వినశనంకురుక్షేత్రం-జగామ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ యుధిష్ఠిరఇతి ॥ తంరామం-దృష్ట్వా-యమౌ - తత్సమీపమితి శేషః-తథా- కృష్ణార్జునావపి-యయతుః-తే-త-మభివాద్య-కింవక్తు మిచ్ఛు-రిహాగతఇతి-సంశయానాః తూష్ణీమభవన్ ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ ఉభౌభీమదుర్యోధనౌ-దృష్ట్వా-ఇత్థంవక్ష్యమాణ-మబ్రవీత్ ॥క థంభూతౌ-క్రుద్ధౌసంరబ్ధౌ-విజయమాకాంక్షన్తౌవిచిత్రాణి-మణ్డలానిగతిభేదాన్-చరన్తౌకుర్వన్తౌ ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ ఉక్తిమేవాహ॥

యువామితి ॥ హేరాజన్ దుర్యోధన-ఏకం భీమం, ప్రాణాధికం బలాధికం-మన్యే- ఉతైకమేకం తు-దుర్యోధనం శిక్షయాఽధికం-మన్యే * ॥ ౨౭ ॥ * తస్మా-త్తుల్యవీర్యయోః-యువయో-రన్యతరస్య-విజయః అన్యః పరాజయో-భవిష్యతీ-తినలక్ష్యతే, తతో, నిష్ఫలో-రణః సంగ్రామః, విరమతు శామ్యతు * ॥ ౨౮ ॥ * నేతి ॥ నృపాత్మజౌ భీమదుర్యోధనౌ-ఇత్థముక్తావపి-తస్య రామస్య-వాక్యం, నజగ్రాహతుః, తత్ర హేతు ర్బద్ధవైరౌ, తత్రాపి హేతు-రన్యోన్యం, దురుక్తం-దుశ్చేష్టితానిచ స్మరన్తౌ * ॥ ౨౯ ॥ * దిష్టమితి ॥ రామః-తత్స్వవాక్యాగ్రహణం - దిష్టం తయోః ప్రాచీనకర్మప్రయుక్తం- మన్వాన - స్తూష్ణీం-ద్వారవతీం పురీం యయౌ ॥ స్థితైస్సర్వసంపత్సమృద్ధై-రుగ్రసేనాదిభి-స్సఙ్గతో, బభూవ * ॥ ౩౦ ॥ * తమితి ॥ తం బలభద్రం-నివృత్తాఖిలవిరోధం-క్రియైర్త్విజైస్సహ-క్రతుభిః-అయాజయన్-క్రత్వఙ్గమితిపాఠే-యజ్ఞశరీరకం పరమాత్మానమ్ * ॥ ౩౧ ॥ * తేభ్య ఇతి ॥ భగవాన్రామ, స్తేభ్యః ఋషిభ్యః- విశుద్ధం విపర్యయసంశయాదిరహితం, విజ్ఞానం - వ్యతరత్, అదాత్, ఉపదిదేశేత్యర్థః - కిం తజ్జ్ఞానం-యద్వ్యతర-దిత్యత ఆహ ॥ యేనైవేతి ॥ యేన జ్ఞానేన, ఆత్మని పరమాత్మన్యాధారభూతే, విశ్వ-మాత్మానం చ - విశ్వగం-విశ్వం గచ్ఛతి వ్యాప్యతిష్ఠతీతి తథా భూతం, విదుస్సాక్షాత్కుర్యు, స్తథావిధం జ్ఞానం వ్యతరదిత్యర్థః * ॥ ౩౨ ॥ * స్వజ్యోత్స్నయా చన్ద్ర ఇవ-రేజే ॥ జ్యోత్స్నాస్థానీయా స్వపత్నీ, చన్ద్రస్థానీయస్తు రామః, అనపాయిత్వాచ్ఛుభ్రవర్ణత్వాచ్చ * ॥ ౩౩ ॥ * రా

యాఽధికమ్ ॥ ౨౭ ॥ తస్మాదేకతరస్యేహ యువయోస్సమవీర్యయోః । నలక్ష్యతే జయోఽన్యో వా విరమత్వఫలో
రణః ॥ ౨౮ ॥ నతద్వాక్యం జగృహతుర్బద్ధవైరౌ నృపాత్మజౌ । అనుస్మరన్తావన్యోన్యం దురుక్తం దుష్కృతా
నిచ ॥ ౨౯ ॥ దిష్టం తదనుమన్వానో రామో ద్వారవతీం యయౌ । ఉగ్రసేనాదిభిః ప్రీతైర్జ్ఞాతిభిస్సముపాగతః ॥ ౩౦ ॥
తం పునర్నైమిశం ప్రాప్తమృషయోఽయాజయన్ముదా । * క్రత్వఙ్గం క్రతుభిస్సర్వైర్నివృత్తాఖిలవిగ్రహమ్ ॥ ౩౧ ॥
తేభ్యో విశుద్ధవిజ్ఞానం భగవాన్వ్యతరద్విభుః । యేనైవాత్మన్యదో విశ్వమాత్మానం విశ్వగం విదుః ॥ ౩౨ ॥ సప
త్న్యావభృథస్నాతో జ్ఞాతిబన్ధుసుహృద్వృతః । రేజే స్వజ్యోత్స్నయేవేన్దుస్సువాసాస్సుష్ఠ్వలఙ్కృతః ॥ ౩౩ ॥
ఈదృగ్విధాన్యనేకాని బలస్య బలశాలినః । అనన్తస్యాప్రమేయస్య మాయామర్త్యస్య సన్తి హి ॥ ౩౪ ॥ యోఽనుస్మ
రేత రామస్య కర్మాణ్యద్భుతకర్మణః । శృణ్వన్ గృణన్ననన్తస్య విష్ణోస్స దయితో భవేత్ ॥ ౩౫ ॥ *******
******* ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, ఏకోనాశీతితమోఽధ్యాయః. *******

కుచేలోపాఖ్యానమ్.

రాజోవాచ ॥ భగవన్యాని చాన్యాని ముకున్దస్య మహాత్మనః । వీర్యాణ్యనన్తవీర్యస్య శ్రోతుమిచ్ఛామహే ప్రభో ॥ ౧ ॥
కో ను శ్రుత్వాఽసకృద్బ్రహ్మన్నుత్తమశ్లోకసత్కథాః । విరమేత విశేషజ్ఞో ఽవిషణ్ణః కామమార్గణైః ॥ ౨ ॥ సా వా
గ్యస్తస్య గుణాన్గృణీతే కరౌ చ తత్కర్మకరౌ మనశ్చ । స్మరేద్వసన్తం స్థిరజఙ్గమేషు శృణోతి తత్పుణ్యకథాస్సక

మస్య చేష్టితాని సాకల్యేన వక్తుం న శక్యానీత్యభిప్రయన్నాహ ॥ ఈదృగ్విధానీతి ॥ అనన్తస్యానన్తావతారరూపస్య, అప్రమేయస్య అసఙ్ఖ్యాతకల్యాణగుణస్య-మాయామర్త్యస్య స్వసఙ్కల్పపరిగృహీతమనుష్యజన్మనః * ॥ ౩౪ ॥ * ఉపవర్ణితబలభద్రచేష్టితశ్రవణాదిఫలమాహ ॥ అద్భుతాని కర్మాణి యస్య - తస్య, అనన్తస్య తదవతారరూపస్య, బలదేవస్య-కర్మాణి-యః పుమాన్-శృణ్వన్-సతి వక్తరి- గృణన్, కథయన్-సతి శ్రోతరి కీర్తయన్, ఉభయోరభావే అనుస్మరేచ్చ స-విష్ణో-ర్దయితో నిరతిశయప్రియో-భవేత్ * ॥ ౩౫ ॥ * ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే ఏకోనాశీతితమోఽధ్యాయః *

అథ భగవతో భక్తానుగ్రహం బ్రహ్మణ్యత్వాద్యాత్మకం కుచేలవృత్తాన్తం ప్రస్తోష్యన్ తావత్తద్విషయకం రాజ్ఞః ప్రశ్నమాహ సూతః ॥ భగవన్నితి ॥ హే భగవన్ శుక-అనన్తస్యాపరిచ్ఛిన్నస్వరూపస్వభావస్య - మహాత్మనో భక్తానుకమ్పినో-ముకున్దస్య, యాని-వీర్యాణి ప్రభావసూచకాని కర్మాణి- తాని, శ్రోతుమిచ్ఛామహే-ప్రభో వక్తుం సమర్థేతి భావః * ॥ ౧ ॥ * బహుధా శ్రుతవతోఽపి కుతస్తవ న విరక్తిరుదేతీత్యత ఆహ ॥ కోన్వితి ॥ హే బ్రహ్మన్-ఉత్తమశ్లోకస్య, సత్కథాః, అసకృదపి శ్రుత్వా, కామమార్గణైర్విషయాన్వేషణైః-అవిషణ్ణః, విషాదమప్రాప్తః - విశేషజ్ఞో రసజ్ఞశ్చ చేతో-కో వా పుమా-న్విరమేత, భగవత్కథాశ్రవణాదితి శేషః-సారజ్ఞశ్చేన్న కోపి విరమేతేత్యర్థః ॥ యద్వా ॥ కామమార్గణైర్విషణ్ణః, నిర్వేదం ప్రాప్తః * ॥ ౨ ॥ * భగవద్గుణవర్ణనాదిరూపయుక్తానామేవ వాగాదీన్ద్రియాణాం సాఫల్యమన్యథా వైయర్థ్యమేవేత్యాహ ॥ నేతి ॥ యా, అనన్తస్య, గుణాన్-గృణీతే వర్ణయతి, సైవ-వా-క్సఫలేత్యర్థః, విపర్యయే “ జిహ్వాఽసతీ దార్దురకీవ ,, త్యాది ద్వితీయస్కన్ధోక్తోఽను

౩౧ ॥ శ్లో * పా ॥ క్రత్వఙ్గైః

సన్నేయః-తస్య భగవతః, కర్మారాధనాత్మకం-కురుత ఇతి తథా - తావేవ-కరౌ-హస్తౌ,స్థావరేషు జఙ్గమేషు చ, అన్తరాత్మతయా వసన్తం-భగవన్తం-యః-స్మరేత్-తదేవ-మనః-యః,తస్య-పుణ్యాః-కథాః,శృణోతి-స ఏవ-కర్ణః,శ్రోత్రమ్ ✽ ॥ ౩ ॥ ✽ ఉభయం చరాచరాత్మకం జగత్,లిఙ్గం శరీరం-యస్య-తం,విభవావతారరూపం మర్త్యావతారరూపం చేతి వా- యః,దానమేత్య ప్రణమే-త్తదేవ-శిరః-యః,తం, పశ్యతి తదేవ-చక్షుః,విష్ణోః,తజ్జనానాం తద్భక్తానాం వా - పాదోదకం-నిత్యం,భజన్తి సేవన్తే-తాన్యేవ,జ్ఞానిగాత్రాణి ✽ ॥ ౪ ॥ ✽ ఇత్థమాపృష్టః ప్రాహ మునిరిత్యాహ సూత ఇతి॥విష్ణురాతేనేతి॥విష్ణురాతేన పరీక్షితా-నిమగ్నమాసక్తం,హృదయం,యస్య సః ✽ ॥ ౫ ॥ ✽ ఉక్తిమేవాహ॥కృష్ణస్యాసీదిత్యాదినా॥ బ్రహ్మవిత్తమః బ్రహ్మవిదాం శ్రేష్ఠః-ఇన్ద్రియార్థేషు ఇన్ద్రియాదివిషయేషు-విరక్తః, తత్ర హేతుః,ప్రశాన్త,ఆత్మా మనో-యస్య సః-జితాని ఇన్ద్రియాణి బాహ్యాని యేన సః,యదృచ్ఛయోపపన్నేన దైవాల్లబ్ధేనాన్నాదినా,వర్తమానః జీవన్,ఏవంభూతః-కృష్ణస్య-సఖా-ఆసీదితి సంబన్ధః ✽ ॥ ౬ ॥ ✽ తస్యేతి ॥ తస్య బ్రాహ్మణస్య కుచేలాఖ్యస్య , కుత్సితం చేలమస్యేతీవ మన్వర్థం నామ-భార్యా క్షుత్క్షామా-యదృచ్ఛాలబ్ధం తస్మై పరివిష్య స్వయం తు క్షుధా జీర్ణా , తత్ర హేతుః,తథావిధా పతిః జితేన్ద్రియా , అత ఏవ-పతివ్రతా, ఏవంభూతా-సా,మ్లాయతా శుష్యతా,వదనేన-పతిం ప్రాహ ✽ ॥ ౭ ॥ ✽ తదేవాహ॥ నన్వితి॥ హే బ్రహ్మన్-భగవతః పూజ్యస్య తవ-యస్సఖా-కృష్ణః-తముపైహి సమీపం గచ్ఛ , కథంభూతః,సాక్షాచ్ఛ్రియో లక్ష్మ్యాః , పతిః-తవ దారిద్ర్యాపనయనం తస్య కియదితి భావః॥ నను శ్రియః పతిశ్చేన్మాం నావలోకయేదపీత్యత ఆహ ॥ బ్రహ్మణ్య ఇతి ॥ బ్రహ్మణి బ్రాహ్మణకులే సాధుః - తస్మాత్త్వామాదరిష్య

ర్ణః ॥ ౩ ॥ శిరస్తు తస్యోభయలిఙ్గమానమేత్తదేవ యత్పశ్యతి తద్ధి చక్షుః । అఙ్గాని విష్ణోరథ తజ్జనానాం పాదోదకం యాని భజన్తి తాని॥ ౪ ॥ శ్రీసూత ఉవాచ ॥ విష్ణురాతేన సంపృష్టో భగవాన్బాదరాయణిః । వాసుదేవే భగవతి నిమగ్నహృదయోఽబ్రవీత్॥ ౫ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ కృష్ణస్యాసీత్సఖా కశ్చిద్బ్రాహ్మణో బ్రహ్మవిత్తమః।విరక్త ఇన్ద్రియార్థేషు ప్రశాన్తాత్మా జితేన్ద్రియః ॥ యదృచ్ఛయోపపన్నేన వర్తమానో గృహాశ్రమీ॥ ౬ ॥ తస్య భార్యా కుచేలస్య క్షుత్క్షామా చ తథావిధా । పతివ్రతా పతిం ప్రాహ మ్లాయతా వదనేన సా॥ ౭ ॥ (దారిద్ర్యతీసీదమానా సా వేపమానాభిగమ్య చ) । నను బ్రహ్మన్భగవతస్సఖా సాక్షాచ్ఛ్రియః పతేః ॥ బ్రహ్మణ్యశ్చ శరణ్యశ్చ భగవాన్సాత్వతాం పతిః॥ ౮ ॥ తముపైహి మహాభాగ సాధూనాం చ పరాయణమ్ । దాస్యతి ద్రవిణం భూరి సీదతే తే కుటుమ్బినే ॥ ఆస్తేఽధునా ద్వారవత్యాం భోజవృష్ణ్యన్ధకేశ్వరః॥ ౯ ॥ స్మరతః పాదకమలమాత్మానమపి యచ్ఛతి । కిమర్థకామాన్భజతో నాత్యభీష్టాన్జగద్గురుః॥ ౧౦ ॥ స ఏవం భార్యయా విప్రో బహుశః ప్రార్థితో మృదుః। అయం హి పరమో లాభ ఉత్తమశ్లోకదర్శనమ్ ॥ ఇతి సఞ్చిన్త్య మనసా గమనాయ మతిం దధే ॥ ౧౧ ॥ అప్యస్త్యుపాయనం కించిద్గృహే కల్యాణి దీయతామ్ । యాచిత్వా చతురో ముష్టీన్విప్రాన్పృథుకతణ్డులాన్॥ చేలఖణ్డేన తాన్బద్ధ్వా భర్త్రే ప్రాదాదుపాయనమ్॥ ౧౨ ॥ స తానాదాయ విప్రాగ్ర్యః ప్రయయౌ ద్వారకాం కిల । కృష్ణసన్దర్శనం మహ్యం క

త ఇతి భావః,అథాపి , శ్రియః పతిశ్చేన్మోక్షదో న తు విత్తద ఇత్యత ఆహ,శరణ్యః చతుర్విధపురుషార్థార్థినాం శరణార్హః , అథాపి న మదభిప్రేతం జానీయాదిత్యత ఆహ , భగవాన్ జ్ఞానశక్త్యాదిషాడ్గుణ్యపూర్ణః , అథాపి పరత్వేన న మామాద్రియేతేత్యత ఆహ , సాత్వతర్షభః, నిరతిశయసౌశీల్యాదేవ సాత్వతశ్రేష్ఠతయాఽవతీర్ణ ఇతి భావః , తమేవ కిం విశిష్యోపైహీతి బ్రూష ఇత్యత ఆహ॥సాధూనాం భవాదృశాం,పరమ-నయం ప్రాప్యం-ఉపేతాయ కిం దాస్యతీత్యత ఆహ॥ దాస్యతీతి॥భూరి పుష్కలం,ద్రవిణం ధనం-సీదతే దారిద్ర్యేణ క్లిశ్యతే కుటుమ్బినే చ-తుభ్యం, దాస్యతి॥క్వాస్త ఇత్యత ఆహ॥ఆస్త ఇతి-ద్వారకాయామేవ-అధునా,ఆస్తే, న తు శత్రువిజయార్థం క్వాపి గత ఇతి భావః ✽ ॥ ౮ ॥ ౯ ॥ ✽ దాస్యతి వా న వేతి సంశయానం ప్రత్యాహ॥స్మరత ఇతి॥స్మరత ఏవ-ఆత్మానమపి-యచ్ఛతి దదాతి-కిం పునః , సుదూరం గత్వా భజతో యాచమానస్యార్థకామాన్ దదాతీతి వక్తవ్యమిత్యర్థః ॥ తాన్విశినష్టి ॥ నాత్యభీష్టానితి ॥ పరిపాకవిరసత్వాదితి భావః , భర్తుర్భోగసంపాదనార్థమేవం ప్రచోదితమితి న పూర్వోక్తజితేన్ద్రియత్వ పాతివ్రత్యాదివిరోధః ✽ ॥ ౧౦ ॥ ✽ స ఇతి॥స విప్రః కుచేలః,మృదుః-మృదుస్వభావత్వాత్ ఓమితి వదన్నితి భావః,ఉత్తమశ్లోకస్య భగవతో, దర్శనమిత్యయం,పరమో లాభ ఇతి - మనసా-సఞ్చిన్త్య చిన్తాపూర్వకం నిశ్చిత్యేత్యర్థః , విత్తలాభస్త్వానుషఙ్గిక ఇత్యభిప్రేత్యేతి భావః,మతిం బుద్ధిం, దధే చక్రే-విధాయ ప్రాహేత్యర్థః ✽ ॥ ౧౧ ॥ ✽ తదేవాహ॥ ఉపాయనమితి॥ హే కల్యాణి,ఉపాయనం భగవతే సమర్పణీయం యోగ్యవస్తు, గృహే - కిమస్తీతి ప్రశ్నః-ఇత్థమాపృష్టా-సా-పృథుకతణ్డులాన్ - తానపి-చతురో-ముష్టీన్,గ్రామస్థాన్-యాచిత్వా , చేలఖణ్డేన ఛిద్రపటీశకలేన , బద్ధ్వా - భగవత ఉపాయనం , భర్త్రే - దదౌ॥తద్ధస్తే దదావిత్యర్థః ✽ ॥ ౧౨ ॥ ✽ స ఇతి॥స విప్రాగ్ర్యః కుచేలః, తాన్ పృథుకతణ్డులాన్ ✽ ॥ ౧౩ ॥ ✽ శ్రీణీతి॥సద్విజః కుచేలః గుల్మా

గిరక్షార్థసైన్యస్థానాని, తతః, కక్ష్యాః ప్రకోష్ఠయః, తాశ్చాతీయాయాతిక్రాన్తవానిత్యర్థస్స్యాన్వయః ※ ॥ ౧౪ ॥ ※విప్ర ఇతి॥ ఆచ్యుతస్యైవ ధర్మాస్సత్యాదిగుణాః యేషాం తేషామగమ్యానాం దుర్గమానాం అన్ధకానాం, వృష్ణీనాంచ గృహేషు మధ్యే ద్వ్యష్టసహస్రాణి హరేర్మహిషీణాం గృహాణ్ - తత్రాపి శ్రీమ - దేకతమం గృహం, వివేశేతిసంబన్ధః ద్విజశబ్దస్య త్రైవర్ణికసాధారణత్వాదగ్రజాత్యవగమాయ విప్ర ఇతి చోక్తమిత్యతో న పౌనరుక్త్యం - యథా, బ్రహ్మానన్దం మోక్షసుఖం ప్రాప్తో, వైకుణ్ఠే హరేర్మన్దిరం విశతి, తద్వత్ ※ ॥ ౧౫ ॥ ※తమితి ॥ ప్రియాయాః రుక్మిణ్యాః, పర్యఙ్కే, ఆస్థితో - భగవాన్ , తం కుచేలం దూరాదేవ దృష్ట్వా - దోర్భ్యాం బాహుభ్యాం , పర్యగ్రహీదాలిఙ్గితవాన్ ※ ॥ ౧౬ ॥ ※సఖ్యురితి॥ అఙ్గసఙ్గేనాలిఙ్గనేనాతీవ నిర్వృతః సుఖితః ప్రీతశ్చ, పుష్కరేక్షణో భగవాన్, నేత్రాభ్యాం, ఆనన్దాశ్రుబిన్దూన్, అభ్యముఞ్చత్ ※ ॥ ౧౭ ॥ ※అథేతి ॥ ఉపవిష్టం కృత్వా తస్య సఖ్యుస్స్వయమేవ , ఉపాయనముపహృత్య సమర్ప్య, పాదావవనిజ్య ప్రక్షాళ్య పాదావనేజనీరపః శిరసా, అగ్రహీద్దధార॥ వ్యలిమ్పదితి ॥ చన్దనాదిభిః సాధితేన దివ్యగన్ధేన మిత్రం సఖాయం, వ్యలిమ్పత్ - సురభిభిః ధూపైః దీపైః - ర్బలిభిః అన్యైశ్చ పూజాసాధనైః - రర్చిత్వా , గాం ధేనుం తామ్బూలంచ నివేద్య , స్వాగత , మబ్రవీత్ ॥ పప్రచ్ఛ ※॥ ౧౮ ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ ※కుచేలమితి॥ మలినమభ్యఙ్గోన్మర్దనాద్యభావాత్, ధమనిభిః సిరాభిః సన్తతం వ్యాప్తం మేదోమాంసాదిరహితకేవలత్వఙ్మాత్రావశిష్టశరీరమిత్యర్థః తత్ర హేతుః క్షామం క్షుధాకర్శితం భైష్మీ రుక్మిణీ చామరవ్యజనేన, పర్యచరత్

థం స్యాదితి చిన్తయన్॥ ౧౩ ॥ త్రీణి గుల్మాన్యతీయాయ తిస్రః కక్ష్యాశ్చ స ద్విజః॥ ౧౪ ॥ విప్రోఽగమ్యాన్ధవృష్ణీనాం గృహేష్వచ్యుతధర్మిణామ్ । గృహాన్ ద్వ్యష్టసహస్రాణాం మహిషీణాం హరేర్ద్విజః ॥ వివేశైకతమం శ్రీమాన్ బ్రహ్మానన్దగతో యథా॥ ౧౫ ॥ తం విలోక్యాచ్యుతో దూరాత్ప్రియాపర్యఙ్క ఆస్థితః । సహసోత్థాయ చాభ్యేత్య దోర్భ్యాం పర్యగ్రహీన్ముదా॥ ౧౬ ॥ సఖ్యుః ప్రియస్య విప్రర్షేరఙ్గసఙ్గాతినిర్వృతః । ప్రీతో వ్యముఞ్చదబ్బిన్దూన్నేత్రాభ్యాం పుష్కరేక్షణః ॥ ౧౭ ॥ అథోపవేశ్య పర్యఙ్కే స్వయం సఖ్యుస్సమర్హణమ్ । ఉపహృత్యావనిజ్యాస్య పాదౌ పాదావనేజనీః ॥ ౧౮ ॥ అగ్రహీచ్ఛిరసా రాజన్భగవాన్లోకపావనః । వ్యలిమ్పద్దివ్యగన్ధేన చన్దనాగరుకుఙ్కుమైః॥ ౧౯ ॥ ధూపైస్సురభిభిర్మిత్రం ప్రదీపైర్బలిభిర్ముదా । అర్చిత్వాఽఽవేద్య తామ్బూలం గాంచ స్వాగతమబ్రవీత్॥ ౨౦ ॥ కుచేలం మలినం క్షామం ద్విజం ధమనిసన్తతమ్ । దేవీ పర్యచరత్సైష్మీ చామరవ్యజనాదిభిః॥ ౨౧॥ అన్తఃపురజనో దృష్ట్వా కృష్ణేనామలకీర్తినా । విస్మితోఽభూదతిప్రీత్యా ※ అవధూతం సభాజితమ్॥ ౨౨ ॥ కిమనేన కృతం పుణ్యమవధూతేన భిక్షుణా । శ్రియా హీనేన లోకేఽస్మిన్గర్హితేనాధమేన చ॥ ౨౩ ॥ యోఽసౌ త్రిలోకగురుణా శ్రీనివాసేన సంభృతః । పర్యఙ్కస్థాం శ్రియం హిత్వా పరిష్వక్తోఽగ్రజో యథా॥ ౨౪ ॥ కథయాంచక్రతుర్గాథాః పురా గురుకులే సతోః । ఆత్మనోర్లలితా రాజన్కరౌ గృహ్య ※ పరస్పరమ్॥ ౨౫ ॥ శ్రీభగవానువాచ॥ అపి బ్రహ్మన్గురుకులాద్భవతా లబ్ధదక్షిణాత్ । సమావృత్తేన ధర్మజ్ఞ భార్యోఢా సదృశీ న వా ॥ ౨౬ ॥ ప్రాయో గృహేషు తే

వీజయామాసేత్యర్థః ※ ॥ ౨౧ ॥ ※అన్తఃపురజన ఇతి ॥ అమలా నిర్మలా, కీర్తిర్యస్య తేన కృష్ణేన - ప్రీత్యా , సభాజితం సమ్యక్పూజితం తమవధూతం మలినం దృష్ట్వా, విస్మితో, బభూవ ※ ॥ ౨౨ ॥ ※విస్మయమేవాహ ॥ కిమనేనేతి ద్వాభ్యాం॥ పూర్వం కిం పుణ్యమనేన కృత, మిత్యర్థః అన్యథైవం పూజితో న స్యాదిత్యభిప్రాయన్ విశినష్టి ॥ అవధూతేన మలినేన, శ్రియాహీనేన దరిద్రేణ అత ఏవాస్మిన్లోకే గర్హితేన అనాదరణీయేన అస్మిన్లోక ఇత్యనేనాముష్మింస్తు ఆదరణీయ ఏవేతి సూచ్యతే॥ అధమేన - నహ్యధమః పూజ్యతే కిన్తు పూజకాపేక్షయోత్తమ ఏవ పూజ్యత ఇతి ※ ॥ ౨౩ ॥ ※యోఽసావుక్తవిధోఽప్యయం, ద్విజ స్త్రిలోకగురుణా శ్రీనివాసేన సంభృతః సమ్మానితః పరిష్వక్త ఆలిఙ్గితశ్చ - యథా అగ్రజ స్తద్వత్ ※ ॥ ౨౪ ॥ ※కథయాంచక్రతురితి॥ అస్య కృష్ణకుచేలావిత్యాదిః పురా గురుకులే సతోర్వర్తమానయోః, ఆత్మనోః యాః , సున్దరాః గాథాః - కథాః, పరస్పరం కరౌ హస్తౌ గృహ్య గృహీత్వా ల్యబార్షః హే రాజన్ కథయాంచక్రతుః ※॥ ౨౫ ॥ ※తదేవాహ॥ అపీతి ॥ హే బ్రహ్మన్, లబ్ధా దక్షిణా యేన తస్మాద్గురుకులాత్సమావృత్తేన కృతసమావర్తనాఖ్యకర్మణా , భవతా॥ వేదమధీత్యాభిసమావృత్యే,, త్యధీతసాఙ్గసశిరస్కస్వాధ్యాయైరనుష్ఠేయం సమావర్తనాఖ్యం కర్మ విహితం హే ధర్మజ్ఞ సదృశీ అనురూపా - భార్యా ఊఢా పరిణీతా, న వా, అపిశబ్దః ప్రశ్నద్యోతకః ※ ॥ ౨౬ ॥ ※నోఢైవేత్యహం తు సంభావయామీత్యభిప్రయన్నాహ ॥ ప్రాయ ఇతి॥ అకామవిహతం కామైరవిహతం తవ చిత్తం ప్రాయశో - గృహేషు గృహాశ్రమేషు - నరమత ఇత్యధ్యాహారః, యద్వా, తవ చిత్తం, గృహేషు కామైరవిహతం విహతం న భవతి తథా - హే విద్వన్ తత్త్వత్రయయాథాత్మ్యజ్ఞానిన్ ధనేష్వపి విషయభూ

తేషు-నాతీవ,ప్రీయసే ప్రీతియుక్తో భవసీ-తి-మేమయా, విదితమ్ ॥ ౨౭ ॥ గృహస్థలిఙ్గవర్ణనాదుక్తై వేతిప్రసక్తిశ్చిత్త్యకా మహాత త్త్వాభావేకంగృహాశ్రమే మేవేత్యాశఙ్కామపనుదకతిత్ప్రయోజనమాహ॥ కేచిదితి॥ కామై-రహతం,చేతో-యేషాం-తథాభూతా అపి-కేచిన్ముముక్షవః-దైవీం-దేవస్యవిష్ణోస్సంబన్ధినీం-ప్రకృతింమాయాం “ దైవీహ్యేషా గుణమయీ మమ మాయా దురత్యయా”, త్యుక్తవిధాం-త్యజన్తః లక్షణహేతౌ “ ఇతిశతా దేశః-త్యక్తుం - ప్రకృతిసంబన్ధాన్ముక్తమితియావత్-కర్మాణిగృహస్థాశ్రమప్రయుక్తాని, నభసంహితఫలాని, నిత్యనైమిత్తికాదిరూపాణి కుర్వన్తి,బ్రహ్మవిద్యాఙ్గత్వేనానుతిష్ఠన్తీత్యర్థః-బ్రహ్మవిద్యాఙ్గతయాకర్మణామనుష్ఠానార్థంగృహాశ్రమపరిగ్రహఇతిభావః, ననుకామైశ్చేతసోఽవిహతయ ఏవహి కర్మాణికర్తవ్యాని, కర్మణాంవిద్యాఙ్గత్వమపిచిత్తశుద్ధిజననద్వారైవ, తథాచసతికామైరవిహతచేతసాంకింకర్మానుష్ఠానే నేత్యతఆహ-యథాఽహంలోకమితి ॥ లోకస్యసఙ్గ్రహోయస్మిన్-తద్యథాభవతితథా, అహం, కరోమి,తద్వత్,అయం భావః,కామైరవిహతచేతోభిస్తద్విహతిద్వారావిద్యానిష్పత్త్యేకర్మాణికర్తవ్యాని - అవిహతచేతోభిస్తులోకసఙ్గ్రహార్థమితిభావః ॥ ౨౮ ॥ కచ్చిదితి॥ హేబ్రహ్మన్,నౌ ఆవయోః,గురుకులే, వాసంస్మరసికచ్చిత్,తంవిశినష్టి,యతో గురుకులవాసాద్విజ్ఞేయంస్వపరాత్మయాథాత్మ్యం,విజ్ఞాయ, తమసః, పరమజ్ఞానస్యపారం, ముక్తిమితియావత్,అశ్నుతేప్రాప్నోతి ॥ ౨౯ ॥ కించ-సవా ఇతి॥ సవై గురుకులవాసః-ద్విజాతేస్త్రైవర్ణికస్య-సతాం,కర్మణాం, సమ్భవః అనుష్ఠానహేతుః తద్ధేతుభూతజ్ఞానోత్పాదకత్వాదిత్యభిప్రాయః - యద్వా॥ సత్కర్మణాంపుంసాంద్వితీయజన్మసమ్భవేనగురుకులావాసరూపోఽప్యాశ్రమఇత్యర్థః,యస్మిన్నాశ్రమే-గురు,రహమివ-జ్ఞానదస్స ఇత్యన్వయః- యద్వా,జ్ఞానప్రదస్యగురోరత్యన్తపూజ్యతాం వక్తుంపురుషస్యత్రిస్గురూనాహ॥సవా ఇతి॥ అఙ్గహేబ్రహ్మన్-ఇహసంసారే,యతస్సంభవోజన్మ మాత్రం.సపితా, తావ-దా

చిత్తమకామవిహతంయథా । నైవాతిప్రీయసేవిద్వన్ధనేషువిదితంహిమే ॥ ౨౭ ॥ కేచిత్కుర్వన్తికర్మాణికామైరహతచేతసః । త్యజన్తః ప్రకృతీర్దైవీర్యథాఽహంలోకసఙ్గ్రహః ॥ ౨౮ ॥ కచ్చిద్గురుకులేవాసంబ్రహ్మన్స్మరసినౌయతః । ద్విజోవిజ్ఞాయవిజ్ఞేయంతమసఃపారమశ్నుతే ॥ ౨౯ ॥ సవై సత్కర్మణాంసాక్షాద్ద్విజాతేరిహసమ్భవః । ఆద్యోఽఙ్గయత్రాశ్రమిణాంయథాఽహంజ్ఞానదోగురుః ॥ ౩౦ ॥ నన్వర్థకోవిదాబ్రహ్మన్వర్ణాశ్రమవతామిహ । యేమయాగురుణావాచాతరన్త్యఞ్జోమహార్ణవమ్ ॥ ౩౧ ॥ నాహమిజ్యాప్రజాతిభ్యాంతపసోపశమేనవా । తుష్యేయంసర్వభూతాత్మాగురుశుశ్రూషయాయథా ॥ ౩౨ ॥ అపినస్స్మర్యతేబ్రహ్మన్వృత్తంనివసతాంగురౌ । గురుదారైశ్చోదితానామిన్ధనానయనేక్వచిత్ ॥ ౩౩ ॥ ప్రవిష్టానాంమహారణ్యమపర్తౌసుమహద్ద్విజ । వాతవర్షమభూత్తీవ్రంనిష్ఠురాస్స్తనయిత్నవః ॥ ౩౪ ॥ సూర్యశ్చాస్తంగతస్తావత్తమసాచ్ఛాదితాదిశః । నిమ్నంకూలంజలమయంనప్రాజ్ఞాయతకిఞ్చన ॥ ౩౫ ॥ వయంభృశంతత్రమహానిలామ్బుభిర్నిహన్యమానాముహు

ద్యః ప్రథమః, గురుః-ద్విజాతేస్సతః పుంసః-సత్కర్మణాం-యత్ర - సంభవః ఉపనీయవేదాధ్యాపక - స్సద్వితీయోగురుః, యథాఽహమీశ్వర-స్తథా,ప్రథమాదపిపూజ్యఇత్యర్థః॥ బ్రహ్మవిద్యాప్రదంగురుమాహ - ఆశ్రమిణాంసర్వేషామపి-జ్ఞానదో యో-గురు,స్సతు, సాక్షాదహమేవేతి ॥ ౩౦ ॥ అతో జ్ఞానప్రదంగురుమాశ్రిత్యయేసంసారంతరన్తి తేబుద్ధిమన్తఇత్యాహ॥నన్వితి ॥ నను హే- బ్రహ్మన్-ఇహలోకే - సర్వేషాంవర్ణానామాశ్రమిణాంచమధ్యే,తఏవా,ర్థకోవిదాః పురుషార్థకుశలాః- యే మయా-గురుణా గురురూపేణ-వక్త్రా-వాచా ఉపదేశమాత్రేణ,అఞ్జస్సుఖేన-సంసారరూపం.మహార్ణవం-తరన్తి ॥ ౩౧ ॥ ఏవంమహోపకర్తుర్గురోః అధికస్స్వయ్యోనాస్తీత్యుక్తం. అతఏవతద్భజనాదధికోధర్మశ్చనాస్తీత్యాహ॥నాహమితి॥ఇజ్యామహాయజ్ఞపఞ్చకం ప్రజాతిః ప్రకృష్టంజన్మ-తపోఽనాశకాదిరూపం - శమ ఇన్ద్రియనిగ్రహః, యథాఽహం.గురుశుశ్రూషయా.తుష్యేయం ప్రీతస్స్యాం,నతథేజ్యాదిభిస్తుష్యేయమ్॥ఆత్మానంవిశినష్టి-సర్వభూతానా, మన్తరాత్మా ॥ ౩౨ ॥ కించాస్మాకంగురుశుశ్రూషణేకిమపిదైవాదేవసంపన్నం-తత్కింత్వయానస్మర్యతఇతిపృచ్ఛతి॥అపిన ఇతి॥గురౌ తత్సన్నిధౌ,నివసతాం అస్మాకం-వృత్తం-నస్మర్యతే కిం॥కింతదిత్యత్రఆహ॥గురుదారైరిత్యాదినా॥ఇన్ధనానయనేనిమిత్తే, చోదితానా,మస్మాకం-క్వచిత్కదాచిత్ ॥ ౩౩ ॥ అపర్తౌ అపగతేఋతౌ,అకాలఇత్యర్థః-మహారణ్యం ప్రవిష్టానాంసతాం- వాతో,వర్షంచతయోస్సమాహార- స్తదభూత్ - తథా - నిష్ఠురాః - స్తనయిత్నవః స్తనయిత్నుశబ్దోఽత్రతద్గర్జితేలాక్షణికః - గర్జితానిచాభవన్ ॥ ౩౪ ॥ తావత్తథైవ-సూర్యో,స్తంగతశ్చ-అతఏవ.దిశ,స్తమసా, వ్యాప్తాః,నిమ్నోన్నతంకూలమున్నతంచస్థలంజలమయం-హేతుగర్భ.మతో-నప్రాజ్ఞాయతనజ్ఞాతమభూత్ ॥ ౩౫ ॥ వయమితి॥అమ్బూనాం - సంప్లవే ప్రవాహే మహానిలైః-అమ్బుభిశ్చ,హన్యమానాః పీడ్యమానాః, దిశోఽవిదన్తః అజానన్తః అతఏవ - తురాః-పరస్పరం.గృహీతాః హ

స్తామైస్తే-వయం,వనే,పరిబభ్రిమపరితోబభ్రిమ , ఇన్ధనభారాన్ధృతవన్త ఇత్యర్థః-పర్యచరామేతివా- ఉపసర్గవశాత్ భృఞశ్చరత్యర్థత్వాత్ ఇడార్షః॥ ౩౬ ॥ ఏతదతి॥ఏతదస్మాకంకృచ్ఛ్రం-విదిత్వా,సూర్యే, ఉదితేసత్యే,న్వేషమాణో , నోఽస్మానపశ్యత్-దృష్ట్వాఽబ్రవీదిత్యర్థః॥ ౩౭ ॥ తదేవాహ॥అహోఇతిత్రిభిః॥ హేపుత్రకాః,దేహినాం , మాత్మాదేహః,ప్రేష్ఠఃప్రియతమః-తథాఽపి-తమాత్మానం,అనాదృత్య,మత్పరాఃమత్సేవాపరాః-మత్ప్రయోజనాయాతీవదుఃఖితాః॥ ౩౮॥ ఇయదేవేతి॥సచ్ఛిష్యైః,గురోఃకర్తవ్యం-నిష్కృతిరయం,ప్రత్యుపకారః - ఇయదేవైతావదేవ-కియత్ యద్విశుద్ధభావేననిష్కపటభావేన-సర్వథాసర్వప్రకారేణ,ఆత్మార్పణందేహసమర్పణ-మిత్యేతావత్ «శరీరమర్థంప్రాణాంశ్చసద్గురుభ్యోనివేదయే,, దిత్యుక్తేరితిభావః॥ ౩౯ ॥ తుష్టఇతి॥ హేద్విజశ్రేష్ఠాః-ద్విజశబ్దస్యత్రైవర్ణికపరత్వాదేవంసంబోధనం - వోయుష్మభ్యం అహంగురుః,సన్తుష్టః-అతో,యుష్మాకం,మనోరథాఅపేక్షా,సన్తుసత్యాస్సఫలాః - సన్తు-కించ-ఛన్దాంసిమత్తోఽధీతావేదాః-ఇహ-పరత్రచ-లోకే , అయాతయామాన్యగతసారాణి , సఫలాని ఐహికాముష్మికాపేక్షితఫలజననసమర్థాని , భవన్త్విత్యర్థః॥ ౪౦ ॥ ఇత్థమితి॥గురువేశ్మనిస్వాచార్యగృహేషు,వసతాం,మస్మాకం,ఎవంవిధాన్య!నేకాని,వృత్తాని-కింత్వయానస్మర్యన్తఇతిశేషః॥ఫలితమాహ॥గురోరితి॥అనుగ్రహేణైవేత్యేవకారేణోపాయాన్తరవ్యావృత్తిః,పూర్ణఃపూర్ణమనోరథస్స్యాదితిలక్షయదిత్యర్థః॥ ౪౧ ॥ ఇత్థముక్తఃప్రాహకుచేలః ॥ కిన్న్వితి॥ హేదేవదేవ-జగద్గురో-అస్మాభిః,రనిర్వృత్తమసంపన్నం,మస్మాకందుర్లభం,కిన్నాస్తి,నకిమపీత్యర్థః-తత్రహేతుంవదన్నాత్మనోవిశినష్టి - యేషామస్మాకం,సత్యకామేన,భవతాస

రమ్సుసంప్లవే । దిశోఽవిదన్తోఽథపరస్పరంవనేగృహీతహస్తాఃపరిబభ్రిమాతురాః॥ ౩౬ ॥ఏతద్విదిత్వాఽభ్యుదితేరవౌసాన్దీపనిర్గురుః । అన్వేషమాణోనశ్శిష్యానాచార్యోఽపశ్యదాతురాన్ ॥ ౩౭ ॥ అహోహేపుత్రకా యూయమస్మదర్థేఽతిదుఃఖితాః । ఆత్మా వై ప్రాణినాం ప్రేష్ఠస్తమనాదృత్యమత్పరాః॥ ౩౮ ॥ఇయదేవహిసచ్ఛిష్యైఃకర్తవ్యంగురునిష్కృతియమ్ । యద్వై విశుద్ధభావేనసర్వథాఽఽత్మార్పణంగురౌ॥౩౯॥ తుష్టోఽహంవో ద్విజశ్రేష్ఠాస్సత్యాస్సన్తుమనోరథాః । ఛన్దాంస్యయాతయామానిభవన్త్విహపరత్రచ ॥ ౪౦ ॥ ఇత్థంవిధాన్యనేకానివసతాంగురువేశ్మని ।గురోరనుగ్రహేణైవపుమాన్పూర్ణఃప్రశాన్తయే॥ ౪౧ ॥బ్రాహ్మణఉవాచ॥కిన్న్వస్మాభిరనిర్వృత్తం దేవదేవజగద్గురో । భవతాసత్యకామేనయేషాంవాసోగురావభూత్॥ ౪౨ ॥ యస్యచ్ఛన్దోమయంబ్రహ్మ దేహఆవపనంవిభో । శ్రేయసాంతస్యగురుషువాసోఽత్యన్తవిడమ్బనమ్॥ ౪౩ ॥

ఇతిశ్రీమద్భాగవతేమహాపురాణే,దశమస్కన్ధే, అశీతితమోఽధ్యాయః

శ్రీశుకఉవాచ ॥ సఇత్థంద్విజముఖ్యేనసహసంకథయన్హరిః ।సర్వభూతమనోఽభిజ్ఞస్స్మయమానఉవాచతమ్॥౧॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ కిముపాయనమానీతంబ్రహ్మన్మేభవతోగృహాత్ । అణ్వప్యుపాహృతంభక్తైః ప్రేమ్ణాభూర్యేవమేభవేత్॥భూర్యప్యభక్తోపహృతంనమేతోషాయకల్పతే॥ ౨ ॥పత్రంపుష్పంఫలంతోయంయోమేభక్త్యాప్రయచ్ఛతి । తదహంభక్త్యుపహృతమశ్నామిప్రయతాత్మనః ॥ ౩ ॥ ఇత్యుక్తోఽపిద్విజస్తస్మైవ్రీడితఃపతయే

హ-గురుకులే,వాసో, బభూవ , తైరస్మాభిరితిసంబన్ధః సత్యకామస్యతవగురుకులవాసఃకేవలమస్మన్మనోరథపూరణార్థఎవేతిభావః॥ ౪౨ ॥ అన్యథానఘటతఇత్యభిప్రయన్నాహ॥యస్యేతి॥ఛన్దోమయంవేదరూపం , బ్రహ్మ,యస్య,దేహఃవిగ్రహఃయస్యచ,దేహాః-శ్రేయసాంపురుషార్థానాం, మావపనం,ముత్పత్తిభూమిః , తస్యతవ , గురుషు,వాసోఽత్యన్తవిడమ్బనం అభినయమాత్రం - విడమ్బనేనాస్మన్మనోరథపూరణార్థః-అన్యథాసర్వవిద్యాస్థానతదవబోధ్యపురుషార్థచతుష్టయవర్షుకశీల శరీరస్యతవనఘటతఇత్యర్థః॥ ౪౩ ॥ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధే అశీతితమోఽధ్యాయః

సఇతి॥హరిః-ఇత్థం-ద్విజముఖ్యేనసహ , సంకథయన్సుఖగోష్ఠీంకుర్వన్ - సర్వభూతానాం-మనసోఽభిజ్ఞః-మదర్థంపృథుకానానీయదాతుంలజ్జితఇతిజానన్నిత్యర్థః॥తంవిప్రం,మువాచ ॥ ౧ ॥ తదేవాహ॥కిమితిసార్ధద్వయేన - హేబ్రహ్మన్,భవతాం,గృహాత్-మేమహ్యం,ముపాయనం , కిం,మానీతం,లజ్జయాతూష్ణీంస్థితస్య తామపనుదన్నాహ॥అణ్వితిద్వాభ్యాం॥యద్భక్తైః,ప్రేమ్ణాఉపహృతంసమర్పితం-తత్-అణు-అత్యల్పమపి-మే,భూర్యేవ , భవేత్ , యద్,భూర్యప్యభక్తైర్నో,పహృతం-మమ,సన్తోషాయనకల్పతే ॥ ౨ ॥ అతః,పత్రాదీనామన్యతమం - యఃపుమాన్,మహ్యం,ప్రయచ్ఛతిదదాతి, సమర్పయతీతియావత్॥ప్రయతః,నియతఃవిశుద్ధఆత్మా మనో,యస్య, తస్యసంబన్ధి-భక్త్యా,సమర్పితం - మహం,మశ్నామి ॥ ౩ ॥ ఇతీతి॥వ్రీడాస్యసంజాతఇతివ్రీడితః-అతఎవావాఙ్ముఖః, హేరాజన్ , తస్మై,శ్రియఃపతయేభగవతే,పృథుకప్రసృతిం , నప్రాయచ్ఛత్ నద

వా ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ సర్వభూతానా,మాత్మానమన్తఃకరణం, పశ్యతీతితథా,అతఏవ,సాక్షీసాక్షాద్ద్రష్టా,భగవాన్,సర్వభూతమనోఽభిప్రాయసాక్షాత్కర్తావా-తస్యద్విజస్య,గమనకారణం,విజ్ఞాయ, కార్యమాత్మనాకర్తవ్య, మచిన్తయత్.కిమితివిజ్ఞాయేత్యత్రాహ॥శ్రీకామఇత్యాదినా- మామిత్యన్తేన॥శ్రీకామో - నాభజత్ - మామితిశేషః-కిన్తుమోక్షార్థకామఇత్యర్థః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ అథవాతు,పతివ్రతాయాః-పత్న్యాః-ప్రియంకర్తుమిచ్ఛయా-మాం-ప్రాప్తఇతి- కార్యచిన్తాప్రకారమేవాహ॥అస్మైత్యాదినాఅమర్త్యానాందేవానామపి - దుర్లభాఃసంపదః-భోగ్యభోగోపకరణభోగస్థానాదిసమృద్ధీరస్యద్విజస్యదాస్యామి ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ ఇత్థమితి॥అతిజీర్ణత్వాద్వస్త్రస్యపునస్తన్మధ్యే-చీరేణ,బద్ధాన్ - పృథుకతణ్డులాన్-కిమిదమితి,పృచ్ఛన్,స్వయమేవ-జహారఆదదేఆదాయోవాచేత్యర్థః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ ఉక్తిమేవాహ॥నన్వితి॥ననుహేసఖే,మహ్య, మేతత్పృథుకతణ్డులరూపముపాయన-మానీత,మేతదేవ-మమపరమప్రీణనంనితరాంప్రీతికృత్, అఙ్గహేసఖే,ఏతే,పృథుకతణ్డులాః,విశ్వశరీరకంమాం-తర్పయన్తితృప్తింకుర్వన్తి ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ ఇతీత్యనన్తరముక్త్వేతిశేషః-ఏకంముష్టిం,జగ్ధ్వా,ద్వితీయంముష్టిం,జగ్ధుమత్తుమాదదే,తావదదనాత్పూర్వమేవ,రుక్మిణీ,సత్వరాత్వరయాయుక్తా-పరమేష్ఠినఃకృష్ణస్య హస్తం, జగృహేగృహీత్వావారయన్తీప్రాహేత్యర్థః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ తదేవాహ॥ఏతావతేతి॥హేవిశ్వాత్మన్,విశ్వాత్మనాత్వయైకముష్ట్యదనేనైవ- కృత్స్నం విశ్వంతర్పితమితిసంబోధనాభిప్రాయః.ఏతావతా, ఏకముష్ట్యదనమాత్రేణైవ - పుంసోఽస్మిన్నముష్మిన్వా,లోకే,సర్వసంపదాం,సమృద్ధయే,అలంపర్యాప్తం,ఇతఃపరం, ద్వితీయముష్ట్యదనేన, కింమాంద్విజాధీనాంకర్తుమద్యుక్త ఇతిభావః,

శ్రియః । పృథుకప్రసృతింరాజన్నప్రాయచ్ఛదవాఙ్ముఖః॥ ౪ ॥సర్వభూతాత్మదృక్సాక్షీతస్యాగమనకారణమ్। విజ్ఞాయాచిన్తయదయంశ్రీకామోనాభజత్పురా॥ ౫ ॥పత్న్యాఃపతివ్రతాయాస్తుసఖాప్రియచికీర్షయా । ప్రాప్తోమామస్యదాస్యామిసమ్పదోఽమర్త్యదుర్లభాః॥ ౬ ॥ ఇత్థంవిచిన్త్యవసనాచ్చీరబద్ధాన్ద్విజన్మనః । స్వయంజహారకిమిదమితి*పృథుకతణ్డులాన్॥ ౭ ॥ నన్వేతదుపనీతంమేపరమప్రీణనంసఖే । తర్పయన్త్యఙ్గమాంవిశ్వమేతే పృథుకతణ్డులాః ॥ ౮ ॥ ఇతిముష్టింసకృజ్జగ్ధ్వాద్వితీయంముష్టిమాదదే । తావచ్ఛ్రీర్జగృహేహస్తంసత్వరాపరమేష్ఠినః॥ ౯ ॥ శ్రీరువాచ ॥ ఏతావతాఽలంవిశ్వాత్మన్సర్వసంపత్సమృద్ధయే ।అస్మిన్లోకేఽథవాఽముష్మిన్పుంసస్త్వత్తోషకారణమ్॥ ౧౦ ॥ బ్రాహ్మణస్తాన్తురజనీముషిత్వాఽచ్యుతమన్దిరే । భుక్త్వాపీత్వాసుఖంమేనఆత్మానంస్వర్గతంయథా॥ ౧౧ ॥శ్వోభూతేవిశ్వభావేనస్వసఖేనాభినన్దితః । జగామస్వాలయంతాతపథ్యనువ్రజ్యనన్దితః ॥ ౧౨ ॥ సచాలబ్ధ్వాధనంకృష్ణాన్నతుయాచితవాన్స్వయమ్ । స్వగృహాన్వ్రీడితోఽగచ్ఛన్మహద్దర్శననిర్వృతః॥౧౩॥అహోబ్రహ్మణ్యదేవస్యదృష్టాబ్రహ్మణ్యతామయా।యద్దరిద్రతమోలక్ష్మీమాశ్లిష్టోబిభ్రతోరసి ॥౧౪॥ క్వాహందరిద్రఃపాపీయాన్క్వకృష్ణఃశ్రీనికేతనః।బ్రహ్మబన్ధురితిస్మాహంబాహుభ్యాంపరిరమ్భితః॥ ౧౫ ॥నివేశితఃప్రియాజుష్టేపర్యఙ్కేభ్రాతరోయథా।మహిష్యావీజితశ్శ్రాన్తోవాలవ్యజనహస్తయా॥ ౧౬ ॥శుశ్రూషయాపరమయాపాదసంవాహనాదిభిః।పూజితోదేవదేవేనవిప్రదేవేనదేవవత్॥ ౧౭ ॥ స్వర్గాపవర్గయోఃపుంసాంర

తవ-తోషస్య,కారణం,యథాభవే, త్తథాసర్వసంపత్సమృద్ధయఇతిసంబన్ధః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ బ్రాహ్మణఇతి॥అచ్యుతస్య,మన్దిరే,భుక్త్వా,పీత్వా, తాంరాత్రిం, సుఖంయథాతథోషిత్వా,చ, ఆత్మానం, స్వర్గగతంస్వర్గవాసినమివ,అమన్యతేత్యర్థః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ తతః,శ్వోభూతే,ఉదితే,రవౌ,విశ్వంభావయత్యుద్భవయతియుక్తంకరోతీతితథా, తేన,స్వసఖేనకృష్ణేనాభినన్దితఃఅభినన్దనపూర్వకమనుజ్ఞాతఇత్యర్థః-తథా,హేతాత, తేన-పథి,అనువ్రజ్యఅనుగమ్య,వన్దితశ్చ, స్వాలయంస్వగృహంప్రతి,జగామ ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ సచేతి॥సబ్రాహ్మణః-స్వసఖ్యుస్సకాశాద్ధనం, అలబ్ధ్వా,స్వయం, వ్రీడితఃకార్పణ్యేనలజ్జితః,నయాచితవాన్-భగవానయాచితోనదదౌ - స్వయంతునయాచిత్వాఽపిలబ్ధవానిత్యర్థః-కింతు-మహతోభగవతోదర్శనేనైవ,నిర్వృతఃసుఖితః, స్వ గృహాన్ప్రతి - జగామ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ నిర్వృతిమేవాహ ॥ అహోఇతిచతుర్భిః ॥ బ్రహ్మణ్య దేవస్య బ్రహ్మణ్యశ్రేష్ఠస్య, బ్రహ్మణ్యతా బ్రహ్మకులేసాధుతా, దృష్టా,కాఽసౌ, ఉరసివక్షసి, లక్ష్మీం, బిభ్రతా, భగవతాఽహం,దరిద్రోఽపి, ఆశ్లిష్ట ఆలిఙ్గిత, ఇతియ, దేషా ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ అయమలభ్యలాభఇత్యాహ॥క్వాహమితి॥ పాపీయాన్నీచః,అథాఽపి-బ్రహ్మబన్ధు-రయమిత్యభిప్రేత్య,బాహుభ్యా,మాలిఙ్గితః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ కించ,శ్రియాలక్ష్మ్యవతారరూపయారుక్మిణ్యా,జుష్టేసేవితే- పర్యఙ్కే,అహం-నివాసితఃఉపవేశితః, యథాభ్రాతర, స్తద్వత్-కించా-ధ్వని, శ్రాన్తోఽహం,వాలవ్యజనంహస్తేయస్యా,స్తయా-మహిష్యాభార్యయా-వీజితశ్చ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ కించశుశ్రూషయేతి,పాదసంవాహసంపాదపీడనం- ఆదిశబ్దేనచన్దనలేపనాదిసఙ్గ్రహః-దేవానాం బ్రహ్మవీణాం-దేవేన-తథాపి - సౌశీల్యాతిశయేనవిప్రాణాందేవేన,కర్త్రాదేవవ-దహం-పూజితః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ ఇత్థంసంపూజ్యాపిధనస్యాదానేకారణంకల్పయతి॥స్వర్గాపవర్గయో

రితివ్యాఖ్యాం॥ యద్యపరసాయాంపాతాళేనపిచ , సంపదాంసర్వాసాంసిద్ధీనాంచ - స్వర్గాపవర్గయోఃస్వర్గమోక్షయో శ్చ,కారణం,తస్యభగవత, శ్చరణార్చనమేవ ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁తథాఽప్యయంభగవా,న్కారుణికః, హేతుగర్భమిద-మతో-నిర్ధనో-మాదృశో - ధనం,లబ్ధ్వా,నితరాం,మద్యుక్ గర్వితో-మాం , నస్మరే-దిత్యభిప్రేత్య-మేమహ్యాం,భూరిబహు-ధనం-నాదదాత్‌నదదౌ ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ఇతీతి॥తచ్చిన్తయాభగవద్గుణానుచిన్తయైవ,హృష్టఃస్వగృహసమీపం-ప్రాప్తః-తస్యవిశేషణం-సూర్యేతి॥ సూర్యాదివ,దీప్యమానైరిత్యర్థః-సర్వతఃపరితః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁కించవిచిత్రేతి ॥కూజతాం ద్విజానాంపక్షిణాం-కులానితై - రాకులైఃవ్యాప్తైః,విచిత్రైః,ఉపవనైశ్చ,వృతం , తథా,ప్రోత్ఫుల్లాని-కుసుమాదీని,యేషు , తాని-వారీణి-యేషు-తైః,సరోభిరితివిశేష్యమధ్యాహార్యం , జుష్టంయుక్తమిత్యర్థః॥పుంభిః , హరిణాక్షీణి-యాసాం-తాభి,స్స్త్రీభిశ్చ, జుష్టమ్ ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁తదాశ్చర్యందృష్ట్వావితర్కితవానిత్యాహ॥ కిమిదమితి ॥ప్రథమంతేజఃపుఞ్జందృష్ట్వా,కిమిదమితి,పశ్చాద్విమానానిదృష్ట్వా - కస్యవేదంస్థానమితి , స్వీయమితిజ్ఞాత్వా , కథంతదిదంస్థానం , ఇతి , ఏవంరూప ,మభూదితి,స్థంమీమాంసమానంవితర్కయన్తం,ద్విజం , నరాః,నార్యశ్చ, హేమహాభాగ - భూయసాఉచ్చైః,గీతవాద్యేన,ప్రత్యగృహ్ణ‌న్ ఉపాయనాదిభిరాదృతవన్తఇతిసంబన్ధః॥ అమరప్రభాఃఅమరతుల్యకాన్తయఇతినరనారీవిశేషణమ్ ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁పతిమితి॥ఆలయాత్కమలవనాచ్ఛ్రీర్లక్ష్మీరివ,స్వగృహాత్,తూర్ణంనిశ్చక్రామనిర్గతవతీ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁పతివ్రతేతి॥ ఉత్కణ్ఠయాప్రేమపూ

సాయాంభువిసంపదామ్। సర్వాసామపిసిద్ధీనాంమూలంతచ్చరణార్చనమ్ ॥ ౧౮ ॥ అధనోఽయంధనంప్రాప్య మాద్యన్నుచ్చైర్నమాంస్మరేత్ । ఇతికారుణికోనూనంధనంమేభూరినాదదాత్॥ ౧౯ ॥ఇతితచ్చిన్తయాహృష్టఃప్రాప్తోనిజగృహాన్తికమ్ । సూర్యానలేన్దుసఙ్కాశైర్విమానైస్సర్వతోవృతమ్॥ ౨౦ ॥విచిత్రోపవనోద్యానైఃకూజద్ద్విజసమాకులైః।ప్రోత్ఫుల్లకుముదామ్భోజకహ్లారోత్పలవారిభిః॥ జుష్టంస్వలఙ్కృతైఃపుమ్భిఃస్త్రీభిశ్చహరిణాక్షిభిః॥ ౨౧ ॥ కిమిదంకస్యవాస్థానంకథంతదిదమిత్యభూత్ । ఏవంమీమాంసమానన్తంనరానార్యోఽమరప్రభాః ॥ ప్రత్యగృహ్ణన్మహాభాగంగీతవాద్యేనభూయసా॥ ౨౨ ॥పతిమాగతమాకర్ణ్యప్రీత్యుద్ధర్షాతిసంభ్రమా । నిశ్చక్రామగృహాత్తూర్ణంరూపిణీశ్రీరివాలయాత్॥ ౨౩ ॥ పతివ్రతాపతిందృష్ట్వాప్రేమ్ణోత్కణ్ఠాశ్రులోచనా । మీలితాక్ష్యనమద్బుద్ధ్యామనసాపరిషస్వజే॥ ౨౪ ॥ పత్నీంవీక్ష్యప్రస్ఫురన్తీందేవీంవైమానికీమివ।దాసీనాంనిష్కకణ్ఠీనాంమధ్యేభాన్తీంసవిస్మితః॥ ౨౫ ॥ ప్రీతస్స్వయంతయాయుక్తఃప్రవిష్టోనిజమన్దిరమ్ । మణిస్తమ్భశతోపేతంమహేన్ద్రభవనంయథా॥ ౨౬ ॥ పయఃఫేననిభాశ్శయ్యాదాన్తారుక్మపరిచ్ఛదాః । పర్యఙ్కాహేమదణ్డానిచామరవ్యజనానిచ॥ ౨౭ ॥ ఆసనానిచహైమానిమృదూపస్తరణానిచ । ముక్తాదామవిలమ్బీనివితానానిద్యుమన్తిచ॥ ౨౮ ॥స్వచ్ఛస్ఫటికకుడ్యేషుమహామరకతేషుచ । రత్నదీపాన్భ్రాజమానాన్లలనారత్నసంయుతాన్॥ ౨౯ ॥ విలోక్యబ్రాహ్మణస్తత్రసమృద్ధీస్సర్వసమ్పదామ్ । తర్కయామాసనిర్వ్యగ్రస్స్వసమృద్ధి

ర్వకానుధ్యానేన , అశ్రూణిఆనన్దాశ్రూణి-లోచనయో-ర్యస్యాస్సా, ప్రేమ్ణా-పతిం-దృష్ట్వా , మీలితేఅక్షిణీయయాసా,బుద్ధ్యా,అనమన్నమశ్చక్రే-మనసా పరిషస్వజేఆలిఙ్గితవతీచ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁పత్నీమితి॥ సబ్రాహ్మణః, వైమానికీంవిమానారూఢాందేవీందేవతాస్త్రియమివ , ప్రస్ఫురన్తీంనిష్కఃపదకాఖ్యభూషణం-కణ్ఠే - యాసాం-తాసాం-దాసీనాం-మధ్యే - భాన్తీం-దీప్యమానాం-పత్నీం,వీక్ష్య,విస్మితో-బభూవ ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ప్రీతఇతి॥తయాపత్న్యా,యుక్తస్సహితః॥నిజమన్దిరంవివేశ ఇతి॥మణిస్తంభేత్యాదినా॥యథా-మహేన్ద్రభవనం-తద్వత్ స్థితమ్ ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁పయఃఫేనేత్యాదౌతత్రమన్దిరఇత్యాదిః-పయఃఫేననిభాఃదుగ్ధఫేనవన్మృదులాః - శుభ్రాశ్చ - దాన్తాఃధౌతాః,రుక్మమయాః పరిచ్ఛదాఃపరికరాః - యాసాంతాః-శయ్యాఇతిద్వితీయాన్తానాంవిలోక్యేత్యుపరిష్టాత్సంబన్ధః - ప్రథమాన్తపాఠేతు - యత్రమన్దిరే-పయఃఫేననిభాశ్శయ్యాదయస్తత్ర-సర్వసంపదాం - సమృద్ధి-మవలోక్య-తర్కయామాసేతిసంబన్ధః-అస్మిన్పక్షే-దన్తాఃదన్తమయాః -రుక్మపరిచ్ఛదా-ఇతిచ,పర్యఙ్కవిశేషణం-హేమమయోదణ్డోయేషాంతాని-చామరవ్యజనాని ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁మృదూన్యుపస్తరణానితూలాదిమయాని- యేషు - తాన్యాసనాని-ముక్తాదామ్నాంముక్తాసరాణాం- విలమ్బా, యేషుసన్తీతితథా-తాని వితానాన్యుల్లోచాః-ద్యుమన్తికాన్తియుక్తానిచ ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁మహాన్తోమరకతాఇన్ద్రనీలమణయో-యేషు - తేషు,స్వచ్ఛేషు-స్ఫటికమయకుడ్యేషు - రత్నాన్యేవదీపాః , స్త్రీరత్నైః - సంవృతాః - భ్రాజమానాః ఔజ్జ్వల్యాతిశయా ద్రత్నానాందీపత్వరూపకమ్ ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁విలోక్యేతి॥నిర్వ్యగ్రఃనిశ్చలః-స్థితస్సన్-అహైతుకీంఆకస్మికీం-స్వస్య-సమృద్ధిం-తర్కయామాస-కుతఏషా

సమృద్ధిరాగతేతి తావచ్ఛిన్తితవానిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ నిశ్చినోతి॥ నూనమితి॥ దుర్భగస్యాస్మిజ్జన్మని నిర్భాగ్యస్య-శశ్వత్సదా-జన్మాన్తరేష్వపీత్యర్థః-దరిద్రస్య-మమ-సమృద్ధిహేతుస్సంపద్ధేతుః-మహావిభూతేర్విభూతిద్వయనాయకస్య, యదూత్తమస్య భగవతో,ఽవలోకనాదన్యో-నైవోపపద్యేత, నసంభావ్యేత.నూనంధ్రువం,అహో బతైతదాశ్చర్యమిత్యర్థః ❁॥౩౧॥❁ ఏవంతర్హి సమక్షమేవమహ్యం దాస్యామీతి బ్రువన్కిం నవదావిత్యాశఙ్క్యాహ ॥ నన్వితి ॥ భూరిభోగః బహుభోగో-భగవాన్-హేతుగర్భమిదం-అతః-యాచిష్ణవే యాచకాయ-భూర్యపి బహుభాగ్యమపి-అబ్రువాణో దాస్యామి ప్రతిగృహాణేత్యేవమవదన్న సమక్షమేవ-దిశతే యచ్ఛతి-విరిఞ్చభోగపర్యన్తమపి యాచకాయ దీయమానం స్వభోగాపేక్షయాఽతితుచ్ఛమేవేత్యభిప్రేత్య లజ్జయా తత్సమక్షం నయచ్ఛతి-కిన్త్వసమక్షమేవేత్యర్థః-ఏతదేవ దృష్టాన్తముఖేన వదన్కృతజ్ఞతామప్యాహ ॥ పర్జన్యవదితి॥ యథా-పర్జన్యః, కదాచిద్బహ్వపి వర్షమల్పమేవ మన్యమానశ్శయానే సతి జనే రాత్రావగర్జన్నసమక్షమేవ వర్షతి-తద్వ-దయం-దాశార్హాణాం కాణామృషభో యదుపతిః-త-త్సేవకసమర్పితమత్యల్పమపి-సమీక్షమాణో బహుమన్యమానః-సకామే కామనయా యుక్తే పుంస్య, అభిలషితానర్థాన్ నసమక్షం వర్షతీత్యర్థః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ తత్స్వయమీక్షమాణ ఇత్యేతదేవ స్వదృష్టాన్తేన ద్రఢయతి॥ కిఞ్చిదితి ॥ యత్స్వదత్తమాత్మనా దత్త-మైశ్వర్య-మురు భూర్యపి-త-త్కిఞ్చిత్కరోతి-అత్యల్పం మన్యత ఇత్యర్థః-య-త్సుహృదా భక్తేన,కృతం సమర్పితం ఫల్గు అల్పమపి-త-ద్భూరి బహు-కరోతీతి తథా-తథాహి-మయో-పనీతం సమీపమానీతం పృథుకానా-మేకం ముష్టిం-స్వయం-మహాత్మా ఉభయవిభూత్యధిపతిరపి-ప్రీతియుక్తః-ప్రత్యగ్రహీత్-మహాత్మేత్యస్య సర్వభూతాభిప్రాయజ్ఞ ఇతివాఽర్థః ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ అతః కృతజ్ఞతమస్య భగవతస్సఖ్యాదికమేవ మమ ప్రతిజన్మని స్యాదితి ప్రార్థ్యతే ॥ తస్యైవేతి ॥ భగవత ఏవ-సౌహృదం హితైషిత్వం-ప్రేమ వా-సఖ్యం ప్రియత్వం హితాశంసనం వా-మి-

---

మహైతుకిమ్॥ ౩౦ ॥ నూనం బతైదం మమ దుర్భగస్య శశ్వద్దరిద్రస్య సమృద్ధిహేతుః। మహావిభూతేరవలోకతోఽన్యో నైవోపపద్యేత యదూత్తమస్య॥ ౩౧ ॥ నన్వబ్రువాణో దిశతే ❁ సమక్షం యాచిష్ణవే భూర్యపి భూరిభోగః। పర్జన్యవత్తత్స్వయమీక్షమాణో దాశార్హకాణామృషభస్సకామే॥ ౩౨ ॥ కిఞ్చిత్కరోత్యుర్వపి యత్స్వదత్తం సుహృత్కృతం ఫల్గ్వపి భూరికారీ। మయోపనీతం పృథుకైకముష్టిం ప్రత్యగ్రహీత్ప్రీతియుతో మహాత్మా॥ ౩౩ ॥ తస్యైవ మే సౌహృదసఖ్యమైత్రీదాస్యం పునర్జన్మని జన్మని స్యాత్। మహానుభావేన గుణాలయేన విషజ్జతస్తత్పురుషప్రసఙ్గః॥ ౩౪ ॥ భక్తాయ చిత్రం భగవాన్హి సంపదో రాజ్యం విభూతీర్న సమర్థయత్యజః। అదీర్ఘబోధాయ విచక్షణస్స్వయం పశ్యన్నిపాతం ధనినాం మదోద్భవమ్॥ ౩౫ ॥ ఇత్థం వ్యవసితో బుద్ధ్యా భక్తోఽతీవ జనార్దనే। విషయాన్జాయయా త్యక్ష్యన్బుభుజే నాతిలమ్పటః॥ ౩౬ ॥ తస్యైవ దేవదేవస్య హరేర్యజ్ఞపతేః ప్రభోః। బ్రాహ్మణాః ప్రభవో దైవం న తేభ్యో విద్యతే పరమ్ ॥ ౩౭ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవం స విప్రో భగవత్సుహృత్తమో దృష్ట్వా స్వభృ

త్రిత్రాయకత్వం వా-మైత్రీ ఉపకారస్మరణేన కిఞ్చిత్కరత్వం-దాస్యం భృత్యత్వం-తేషాం ద్వన్ద్వైకవద్భావః-త-న్మమ-జన్మని జన్మని-వీప్సాయాం ద్విర్భావః-స్యాదస్తు-నతు విభూతిరితి భావః-కిఞ్చ-గుణాలయేనానన్తకల్యాణగుణాశ్రయేణ-మహానుభావేన-భగవతా-విషజ్జతః విశేషేణ సఙ్గతిం ప్రాప్నువతో-మమ-తత్పురుషాణాం తద్భక్తానాం-ప్రసఙ్గః ప్రకృష్టస్సఙ్గస్స్యాత్ ❁॥ ౩౪ ॥❁ నను భక్తస్సన్నేవ కిమితి పునస్తద్భక్తిం ప్రార్థయస ఇత్యత ఆహ ॥ భక్తాయేతి॥ చిత్రం-యద్యహం భక్తస్తర్హి మహ్యమైశ్వర్యప్రదానమతిచిత్రమిత్యర్థః ॥ ఇత్థమైశ్వర్యదానేన మామభక్తమేవ సమ్భావయామీతి భావః ॥ కుతః హి యస్మాత్, అజో భగవాన్-భక్తాయ-సంపదో-రాజ్యం-విభూతీశ్చ-నసమర్థయతి నవర్ధయతి నయచ్ఛతీత్యర్థః-తత్ర-సంపదో భోగ్యభోగోపకరణభోగస్థానాదిసమృద్ధయః విభూతయః పుత్రపశువిత్తాదిసమృద్ధయః-అదానే హేతుం వదన్భగవన్తం విశినష్టి-ధనినాం-మదస్యోద్భవో-యస్మాత్-త-దైశ్వర్యం-నిపాతం నిపతన్త్యనేన నరక ఇతి తథాభూతం-అదీర్ఘబోధాయ అవివేకాయ-భవేదితి-పశ్యన్-జానన్-విచక్షణః-హేతుగర్భమిదం-అత-స్తా-వన్న సమర్థయత్యేవేతి సంబన్ధః-అతః కిం వాఽహమభక్తస్తస్మాత్తద్భక్తిం ప్రార్థయ ఇతి భావః ❁॥ ౩౫ ॥ ❁ ఇత్థమితి ॥ బుద్ధ్యా వివేకాత్మికయా-వ్యవసితః నిశ్చిన్వన్-నితరాం భగవతి భక్తియుక్తస్సన్-విషయాన్-త్యక్ష్యన్-శనైశ్శనైః విషయత్యాగమభ్యస్యన్-నాతిలమ్పటః తేష్వతీవాదరరహిత-స్తాన్-జాయయా సహ-బుభుజే అనుబభూవ ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ స్వయం నిస్సమాభ్యధికో భగవాన్కథమేవమకిఞ్చనం ద్విజమాదృతవానితి స్మయమానం రాజానమాలక్ష్యాహ ॥ తస్యైవేతి ॥ హే ప్రభో-యజ్ఞపతేర్యజ్ఞనిర్వాహకస్య-దేవానాం బ్రహ్మాదీనామపి-దేవస్య-హరేః-ప్రభవో-దైవం చ-బ్రాహ్మణా ఏవ-తేభ్యో బ్రాహ్మణేభ్యః-పరమన్య-ద్దైవం-న-తస్య విద్యత ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ తతో బ్రాహ్మణః కిమభూదిత్యత ఆహ॥ ఏవమితి ॥ భగవత్సఖః-స బ్రాహ్మణః-అస్యై-రజితమపి-స్వభృ

తైర్యైః-పరాజితంవశీకృతం - దృష్ట్వా-తస్యభగవతో-ధ్యానేన - ఉద్గ్రథితమన్యోచిత,మాత్మనస్స్వస్య-బన్ధనంసంసృతిబన్ధో యస్య-సః - చరితైస్తద్ధ్యానాఙ్గతయాఽనుష్ఠితైర్వర్ణాశ్రమానుగుణైః పఞ్చమహాయజ్ఞాద్యనుష్ఠానైః - ధ్యానద్వారాసాధనైః-సతాంముక్తానాం-గతింప్రాప్యం- తస్యభగవతో-ధామస్థానం-వైకుణ్ఠాఖ్యం - లేభేప్రాప్తవాన్-భృత్యైర్యైఃపరాజితం-సతాం-గతిముపాయభూతం.దృష్ట్వేతివాసంబన్ధః ✻ ॥౩౮॥ ✻ అథోపవర్ణితభగవచ్చేష్టితశ్రవణఫలమాహ॥ ఏతదితి ॥బ్రహ్మణ్యశ్రేష్ఠస్య-భగవతో-బ్రహ్మణ్యతాం,శ్రుత్వా,లబ్ధఃభావోభక్తి - ర్యేన-సః-కర్మబన్ధాత్ప్రాచీనకర్మరూపాద్బన్ధాత్ - ముక్తో-భవత్ ✻ ॥౩౯॥ ✻ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం,శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేఏకాశీతితమోఽధ్యాయః ✻✻

అథభగవతస్స బాన్ధవస్యతీర్థయాత్రావ్యాజేనసుహృత్సఙ్గమతత్సల్లాపాద్యాత్మకం చేష్టితమనువర్ణయతి త్రిభిరధ్యాయైః ॥ అథేతి ॥ రామకృష్ణయోః-ద్వారకాయాం-వసతోస్సతో-స్సుమహాన్ సర్వగ్రాసః-తత్రతద్దృష్టాన్తః- కల్పక్షయే యథేతి॥ యథాకల్పావసానేసూర్యోనదృశ్యతేతద్వదిత్యర్థః ✻ ॥౧॥ ✻ తమితి ॥ హేరాజన్-తంసూర్యోపరాగం-జ్యోతిర్విద్భిః-కథ్యమానమాదావే, వజ్ఞాత్వా-సత్తమాఃశిష్టాస్సర్వే - శ్రేయోవిధిత్సయా పుణ్యార్జనేచ్ఛయా-స్యమన్తపఞ్చకంనామ క్షేత్రం కురుక్షేత్రమిత్యర్థః-యయుర్జగ్ముః ✻ ॥౨॥ ✻ అబ్రహ్మణ్యక్షత్రియవధస్థానత్వేనపరశురామస్యాఘాపనుత్తిస్థానత్వేనచ

తైర్యైరజితంపరాజితమ్ । తద్ధ్యానవేగోద్గ్రథితాత్మబన్ధనస్తద్ధామలేభేచరితైస్సతాంగతిమ్ ॥ ౩౮ ॥ ఏతద్బ్రహ్మణ్యదేవస్యశ్రుత్వాబ్రహ్మణ్యతాంనరః । లబ్ధభావోభగవతికర్మబన్ధాద్విముచ్యతే॥ ౩౯ ॥ ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻
✻✻✻✻✻✻✻ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,దశమస్కన్ధే, ఏకాశీతితమోఽధ్యాయః. ✻✻✻✻✻✻✻

✻ సూర్యోపరాగేకురుక్షేత్రంప్రతిశ్రీకృష్ణాదీనాంగమనకథాప్రారమ్భఘట్టః ✻

శ్రీశుకఉవాచ ॥ అథైకదాద్వారకాయాంవసతోరామకృష్ణయోః।సూర్యోపరాగస్సుమహానాసీత్కల్పక్షయే యథా॥ ౧ ॥ తంజ్ఞాత్వాసత్తమారాజన్పురస్తాదేవసర్వశః । స్యమన్తపఞ్చకంక్షేత్రంయయుశ్శ్రేయోవిధిత్సయా॥ ౨ ॥నిఃక్షత్రియాంమహీంకుర్వన్రామశ్శస్త్రభృతాంవరః। నృపాణాంరుధిరౌఘేణయత్రచక్రేమహాహ్రదాన్॥ ౩ ॥ఈజేచభగవాన్రామోయత్రాస్పృష్టోఽపికర్మణా । లోకస్సంగ్రాహయన్నార్యో యథాఽన్యోఽఘాపనుత్తయే॥ ౪ ॥ మహత్యాంతీర్థయాత్రాయాంతత్రాగన్భారతీఃప్రజాః । వృష్ణయశ్చతథాఽక్రూరవసుదేవాహుకాదయః॥ యయుర్భారతతత్క్షేత్రంస్వమఘంక్షపయిష్ణవః॥ ౫ ॥ గదప్రద్యుమ్నసామ్బాశ్చసుచన్ద్రశుకసారణైః। ఆస్తేఽనిరుద్ధోరక్షాయాంకృతవర్మాచయూథపః ॥ ౬ ॥ తేరథైర్దేవధిష్ణ్యాభైర్హయైశ్చతరలప్లవైః । గజైర్నదద్భిరభ్రాభైర్నృభిర్విద్యాధరద్యుభిః॥ ౭ ॥వ్యరోచన్తమహాభాగాఃపథికాఞ్చనమాలినః।దివ్యస్రగ్వస్త్రసన్నాహాఃకలత్రైఃఖేచరాఇవ॥ ౮ ॥తత్రస్నాత్వామహాభాగాఉపోష్యసుసమాహితాః।బ్రాహ్మణేభ్యోదదుర్ధేనూర్వాసస్స్రగ్రుక్మమాలినీః॥ ౯ ॥రామహ్రదేషువిధివత్పునరాప్లుత్యవృష్ణయః।దదుస్స్వన్నంద్విజా

క్షేత్రస్య పాపనిరాసకత్వమాహ ॥ నిఃక్షత్రియామితిద్వాభ్యాం ॥ రామోభార్గవః రుధిరౌఘైఃరుధిరధారయా - యత్రక్షేత్రే-మహాహ్రదాన్-పఞ్చ-చక్రే ✻ ॥ ౩ ॥ ✻ కర్మణానృపవధప్రయుక్తపాపేన - అస్పృష్టోఽపి- రామోభార్గవః-లోకస్యసంగ్రాహయన్ - అన్యోఽపిమత్తోఽర్వాచీనాశ్శిష్టాఏవంకుర్యురితితాన్గ్రాహయితుమిత్యర్థః - తథా-అన్యేషామవిదుషా-మఘాపనుత్తయేపాపాపనోదనాయచ-యత్రక్షేత్రే-ఈజేఇయాజ-తత్క్షేత్రంయయురితిపూర్వేణసంబన్ధః ✻ ॥ ౪ ॥ ✻ మహత్యామతిశయితపుణ్యావహాయాం , భారతీఃభారత్యః - భరతవర్షస్థాః-ప్రజాః,తత్రక్షేత్రేఅగమన్ ఆజగ్ముః ॥తథా- అక్రూరాదయో-వృష్ణయశ్చ-గమన్॥కిమర్థమిత్యతఆహ ॥ యయురితి ॥ హేభారత-స్వంస్వకీయ,మఘం,క్షపయిష్ణవఃనిరసితుమిచ్ఛవఇత్యర్థః ✻ ॥ ౫ ॥ ✻ గదేతి॥ గదాదిభిస్సహ-నిరుద్ధః-రక్షాయాంనిమిత్తభూతాయాం-ద్వారకారక్షణార్థమిత్యర్థః-తత్రైవాస్తేస్థితవానిత్యర్థః॥తథా-యూథపఃసేనానీః-కృతవర్మాఽపి తత్రైవాస్తే ✻ ॥ ౬ ॥ ✻ త ఇతి॥ తేఅక్రూరాదయః-దేవధిష్ణ్యాభైఃదేవవిమానసదృశైః - ఇతిరథవిశేషణం,తరళాస్తరఙ్గాః - తద్వత్ప్లవోగతి-ర్యేషాంతైః,రితిహయవిశేషణం,నదద్భిరభ్రాభైః నీలమేఘసదృశైః - రితిచగజవిశేషణం - విద్యాధరాణామివద్యుతిర్యేషాంతైః-నృభిర్నరైశ్చ-వ్యరోచన్త - ఇతి సంబన్ధః - మహాభాగామహాభాగ్యవన్త - స్సర్వేకాఞ్చనమాలాయుక్తాః - దివ్యాస్స్రగాదయోయేషాంతే-సన్నాహః కవచాదిపరికరబన్ధః,ఖేచరాదేవాఇవకళత్రైస్సహ-వ్యరోచన్త ✻ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ✻ తత్రేతి॥వాసస్స్రగాదయఆసాంసన్తీతితథా,తాః,ధేనూర్దదుః ✻ ॥ ౯ ॥ ✻ రామహ్రదేషుభార్గవరామనిర్మితేషుహ్రదేషు-అప్లుత్యస్నాత్వా-కృష్ణేభగవతి,నోఽస్మాకం-భక్తి

రస్త్విత్తి. ప్రార్థయమానాః, వధూః ॥ ౧౦ ॥ తథా-స్వయం-భగవానప్యాస్పత్యపదావిత్యర్థః. కృష్ణో దేవతా యేషాం తే. అత ఏవ. తేన కృష్ణేనానుజ్ఞాతాః. వృష్ణయః, కామం యథేష్టం. భుక్త్వా. స్నిగ్ధా సాన్ద్రా - ఛాయా - యేషాం తేషాం - మఙ్ఘ్రిపాణాం వృక్షాణాం. అఙ్ఘ్రిషు మూలేషు - ఉపవివిశుః ॥ ౧౧ ॥ తత్రేతి ॥ తే వృష్ణయః. తత్ర స్యమన్తపఞ్చకే. ఆగతాన్ - సుహృదాదీన్ దదృశుః ॥ సుహృదశ్చ - సంబన్ధినశ్చ - తాన్ - మత్స్యాదయస్తజ్జనపదతద్రాజసాధారణాః - అన్యాన్ మత్స్యాదిభ్యోఽన్యాన్ - నాత్మపక్షీయాన్ స్వపక్షపాతిన - స్తథా - పరాన్ శత్రూంశ్చ - సుహృదో నన్దాదీన్ - గోపాన్ - చిర - ముత్కణ్ఠా ప్రీతిపూర్వకానుధ్యాన, మాసాం సంజాతేతి తథా, తా గోపీశ్చ, దదృశుః, ఇతి పూర్వేణాన్వయః ॥ ౧౨ ॥ ౧౩ ॥ అన్యోన్యేతి ॥ అన్యోన్యస్య, సన్దర్శనేన, యో, హర్ష, స్తస్య, రంహసా వేగేన, అతిశయేనేతి యావత్, ప్రోత్ఫుల్లాని హృద్వక్త్రాణ్యేవ సరోరుహాణి తైః, శ్రీః శోభా యేషాం తే, గాఢం యథా తథా, ఆలిఙ్గ్య, నయనైః, స్రవన్తి జలాని యేషాం తే, హృష్యన్త్యః ఉదఞ్చితలోమానః, త్వచో, యేషాం తే. రుద్ధాః గిరో యేషాం తే, ముదం హర్షం - యయుః ప్రాపుః ॥ ౧౪ ॥ స్త్రియశ్చేతి ॥ అతిసౌహృదేన స్మితం, తేన, అమలాః అపాఙ్గా నేత్రాన్తాః - దృశో దృష్టయో - యాసాం తాః. కుఙ్కుమపఙ్కేన, రూషితాన్ లిప్తాన్ - తాదృశైః స్తనైః, నిహత్య సంపీడ్య - మిథోఽభిరేమిరే పరిషస్వజిరే - ప్రణయేన ప్రీత్యా, అశ్రూణి, లోచనయోః - యాసాం, తాః ॥ ౧౫ ॥ తత ఇతి ॥

గ్రేభ్యః కృష్ణే నో భక్తిరస్త్విత్తి ॥ ౧౦ ॥ స్వయం చ తదనుజ్ఞాతా వృష్ణయః కృష్ణదేవతాః । భుక్త్వోపవివిశుః కామం స్నిగ్ధచ్ఛాయాఙ్ఘ్రిపాఙ్ఘ్రిషు ॥ ౧౧ ॥ తత్రాగతాంస్తే దదృశుస్సుహృత్సంబన్ధినో నృపాన్ । మత్స్యోశీనరకౌసల్యవిదర్భకురుసృఞ్జయాన్ ॥ ౧౨ ॥ కామ్భోజకేకయాన్మద్రాన్కున్తీనారట్టకేరళాన్ । అన్యాంశ్చైవాత్మపక్షీయాన్పరాంశ్చ శతశో నృపాన్ ॥ నన్దాదీన్సుహృదో గోపాన్గోపీశ్చోత్కణ్ఠితాశ్చిరమ్ ॥ ౧౩ ॥ అన్యోన్యసన్దర్శనహర్షరంహసా ప్రోత్ఫుల్లహృద్వక్త్రసరోరుహశ్రియః । ఆశ్లిష్య గాఢం నయనైస్స్రవజ్జలా హృష్యత్త్వచో రుద్ధగిరో యయుర్ముదమ్ ॥ ౧౪ ॥ స్త్రియశ్చ సంవీక్ష్య మిథోఽతిసౌహృదస్మితామలాపాఙ్గదృశోఽభిరేమిరే । స్తనైస్స్తనాన్కుఙ్కుమపఙ్కరూషితాన్నిహత్య దోర్భిః ప్రణయాశ్రులోచనాః ॥ ౧౫ ॥ తతోఽభివాద్య తే వృద్ధాన్యవిష్ఠైరభివాదితాః । స్వాగతం కుశలం పృష్ట్వా చక్రుః కృష్ణకథా మిథః ॥ ౧౬ ॥ పృథా భ్రాతౄన్స్వసౄర్వీక్ష్య తత్పుత్రాన్పితరావపి । భ్రాతృపత్నీర్ముకున్దం చ జహౌ సఙ్కథయా శుచః ॥ ౧౭ ॥ కున్త్యువాచ ॥ ఆర్య భ్రాతరహం మన్యే ఆత్మానమకృతాశిషమ్ । యత ఆపత్సు మద్వార్తాం నానుస్మరత సత్తమాః ॥ ౧౮ ॥ సుహృదో జ్ఞాతయః పుత్రా భ్రాతరః పితరావపి । నానుస్మరన్తి స్వజనం యస్య దైవమదక్షిణమ్ ॥ ౧౯ ॥ శ్రీవసుదేవ ఉవాచ ॥ అమ్బ మాస్మానసూయేథా దైవక్రీడనకాన్నరాన్ । ఈశస్య హి వశే లోకః క్రియతే కార్యతేఽథవా ॥ ౨౦ ॥ కంసప్రతాపితాస్సర్వే వయం యాతా దిశం దిశమ్ । ఏతర్హ్యేవ పునస్స్థానం దైవేనాసాదితాస్స్వసః ॥ ౨౧ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ వసుదేవోగ్రసేనాద్యైర్యదుభిస్తేఽర్చితా నృపాః । ఆసన్నచ్యుతసన్దర్శపరమానన్దనిర్వృతాః ॥ ౨౨ ॥ భీష్మో

తే యదవో, మత్స్యాదయశ్చ - వృద్ధాన్ వయసాఽధికాన్, అభివన్ద్య, యవిష్ఠైః న్యూనవయస్కైః - రభివన్దితాశ్చ - స్వాగతం కుశలం చ - పృష్ట్వా, తత్ర - పరస్పరం - కథాశ్చక్రుః ॥ కథయామాసుః ॥ ౧౬ ॥ తావత్, పృథా కున్తీ, భ్రాతౄన్ - స్వసౄః భగినీశ్చ, తత్పుత్రాన్ భ్రాతృపుత్రాన్ స్వసృపుత్రాంశ్చ, వీక్ష్య, సఙ్కథయా మిథస్సప్రేమగోష్ఠ్యా, శుచః క్లేశాన్, జహౌ తత్యాజ ॥ ౧౭ ॥ తావత్ పృథా వసుదేవయోః సఙ్కథామాహ ॥ ఆర్యేత్యాదిభిశ్చతుర్భిః, హే ఆర్య, హే భ్రాతః, అహమాత్మానం, అకృతాశిషమప్రాప్తమనోరథం, మన్యే, మమ మనోరథపూర్తిర్జాతేత్యర్థః, కుతః - యత్ యస్మాత్, హే సత్తమాః, మద్వార్తాం, నానుస్మరత, నస్మృతవన్తః, అడభావ ఆర్షః ॥ ౧౮ ॥ యుక్తం చైతదిత్యాహ ॥ సుహృద ఇతి ॥ యస్య దైవ - మదక్షిణం ప్రతికూలం - తం, స్వజనమపి, సుహృదో, నానుస్మరన్త్యేవ, అతో, మమ దైవం ప్రతికూలమితి భవతాం కోఽపరాధ ఇతి భావః ॥ ౧౯ ॥ ఏవముక్తః ప్రాహ వసుదేవః ॥ అమ్బేతి ॥ హే అమ్బ - దైవస్య, క్రీడనకాన్ క్రీడాసాధనభూతాన్, నరాన్, నస్మాన్ ప్రతి, మాసూయేథాః అసూయాం మా కార్షీః కుతః హి యస్మాత్ - లోకః జనః - ఈశస్య - ఈశ్వరేణేత్యర్థః - వశే క్రియతే వశీక్రియత ఇత్యర్థః. యథా, యథారుచి - కార్యతే వ్యాపార్యతే చ ॥ ౨౦ ॥ ఈశవశత్వమేవాహ ॥ కంసప్రతాపితా ఇతి ॥ కంసేన - ప్రతాపితాః క్లేశితాః - స్సర్వే - వయం, దిశం దిశం - యాతాః గతాః - హే స్వసః - ఏతర్హ్యేవ సంప్రత్యేవ - దైవేన - స్థానం - మాసాదితాః ప్రాపితాః ॥ ౨౧ ॥ వసుదేవేతి ॥ తే మత్స్యాదయో - నృపాః - వసుదేవాదిభిర్యదుభిరర్చితాః అచ్యుతసందర్శనజపరమానన్దేన సుఖితాశ్చ - ఆసన్ బభూవుః ॥ ౨౨ ॥ భీష్మాదయః. అన్యే చ యే, యుధిష్ఠిర - మనువ్రతా - స్తే సర్వే - సస్త్రీకాః

శ్రియోలక్ష్మ్యాః,నికేతనమాశ్రయం-శౌరేః,వపుశ్శరీర-మవలోక్య-విస్మితా-బభూవు-రితిసంబన్ధః ❁॥ ౨౩॥ ౨౪॥ ౨౫॥ ౨౬॥ ❁ అథేతి॥ తేభీష్మాదయః-కృష్ణరామాభ్యాంకర్తృభ్యాం - సమ్యగ్యథాతథా - ప్రాప్తంసమర్హణంయైస్తే-కృష్ణేనపరిగృహ్యాన్తఇతితథా-తాన్,వృష్ణీన్-ప్రశశంసుః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ప్రశంసామేవాహ ॥ అహోఇతిత్రిభిః,భోజపతిఃఉగ్రసేనః-హేభోజపతే - ఇహలోకే-నృణాంమధ్యే - యూయమేవ-జన్మభాజఃసఫలజన్మానః - కుతః-యద్యస్మాత్-యోగినామపి-దుర్దర్శం-కృష్ణం,మసకృ-త్పశ్యథ ❁ ॥ ౨౮ ॥ కిఞ్చ॥నకేవలంతస్యదర్శనమేవ- అపితుతత్త్వదుర్లభంబహుయుష్మాకంసంపన్నమిత్యాహుః॥ యద్విశ్రుతిరితిద్వాభ్యాం ॥ యదితిపృథక్పదమవ్యయంయస్యేత్యర్థకం-విశ్రుతిపాదావనేజనపయోభ్యాం - పృథక్సంబధ్యతే॥ యద్వా॥ పాదేత్యస్యయస్యేత్యాదిః యస్యభగవతో-విశ్రుతిఃకీర్తిఃశ్రుతిభిర్వేదైః - నుతా-ఇదం-కథయత్సర్వమాశ్వపాకంజగ - త్పునాతి-యస్యపాదావనేజనపయఃపాదక్షాళనజలం - తదాత్మికాగఙ్గాచ-జగత్పునాతీత్యర్థః - వచఃకావ్యపురాణాదిరూపం-శాస్త్రంశాసనాత్మకవేదాశ్చ - విశ్వం - పునాతి కించ-కాలేన-భర్జితందగ్ధం - భగవన్మాహాత్మ్యంయస్యాస్తథావిధాఽపి-భూఃపృథ్వీ - యస్యాఙ్ఘ్రిపద్మస్పర్శేనోత్థాఆవిర్భూతా-శక్తిర్మాహాత్మ్య - మైశ్వర్యమతియావత్-సాయస్యాస్తథాభూతా-నోఽస్మాక-మఖిలార్థాన్‌సర్వానభీష్టానర్థాన్ - అభివర్షతీతి॥విశ్రుతమితిపాఠే “ ఇమంమేగఙ్గేయమునేసరస్వతీ,, త్యాదిషువివిధశ్రుతిషుశ్రుతమితిపయోవిశేషణం - వచఃగీతాత్మకంశాస్త్రం - యత్కీర్తనంజగదలంసకలమితిపాఠే-అలంపు

ద్రోణోమ్బికాపుత్రోగాన్ధారీతత్సుతాస్తథా । సదారాఃపాణ్డవాఃకున్తీసఞ్జయోవిదురఃకృపః॥ ౨౩ ॥కున్తిభోజోవిరాటశ్చభీష్మకోనగ్నజిన్మహాన్‌। పురుజిద్ద్రుపదశ్శైబ్యోధృష్టకేతుశ్చకాశిరాట్ ॥ ౨౪ ॥ దమఘోషోవిశాలాక్షోమైథిలోమద్రకేకయౌ।యుధామన్యుస్సుశర్మాచససుతాబాహ్లికాదయః ॥ ౨౫ ॥ రాజానోఽన్యేచరాజేన్ద్రయుధిష్ఠిరమనువ్రతాః।శ్రీనికేతంవపుశ్శౌరేస్సస్త్రీకావీక్ష్యవిస్మితాః॥ ౨౬ ॥అథతేకృష్ణరామాభ్యాంసమ్యక్ప్రాప్తసమర్హణాః । ప్రశశంసుర్ముదాయుక్తావృష్ణీన్కృష్ణపరిగ్రహాన్‌॥ ౨౭ ॥అహోభోజపతేయూయంజన్మభాజోనృణామిహ । యత్పశ్యథాసకృత్కృష్ణందుర్దర్శమపియోగినామ్॥ ౨౮ ॥ ❁యద్విశ్రుతిశ్శ్రుతినుతేదమలంపునాతిపాదావనేజనపయశ్చవచశ్చశాస్త్రమ్ । భూఃకాలభర్జితగుణాఽపియదఙ్ఘ్రిపద్మస్పర్శోత్థశక్తిరభివర్షతినోఽఖిలార్థాన్‌ ॥ ౨౯ ॥ యద్దర్శనస్ప❁ర్శనానుపథప్రజల్పశయ్యాసనాశనసయౌనసపిణ్డబన్ధః। యేషాంగృహేనిరయవర్త్మనివర్తతాం❁వస్స్వర్గాపవర్గవిరమస్స్వయమాసవిష్ణుః॥ ౩౦ ॥శ్రీశుకఉవాచ॥ నన్దస్తత్రయదూన్ప్రాప్తాన్‌జ్ఞాత్వాకృష్ణపురోగమాన్‌।తత్రాగమద్వృతోగోపైరనస్స్థైర్దిదృక్షయా॥ ౩౧ ॥తందృష్ట్వావృష్ణయోహృష్టాస్తన్వఃప్రాణమివోత్థితాః । పరిషస్వజిరేగాఢంచిరదర్శనకాతరాః॥ ౩౨ ॥వసుదేవఃపరిష్వజ్యసంప్రీతఃప్రేమవిహ్వలః । స్మరన్కంసకృతాన్క్లేశాన్పుత్రన్యాసంచగోకులే॥ ౩౩ ॥కృష్ణరామౌపరిష్వజ్యపితరావభివాద్యచ । నకిఞ్చనోచతుఃప్రేమ్ణాసాశ్రుకణ్ఠౌకురూద్వహ॥ ౩౪ ॥తావుత్సఙ్గంసమారోప్యబాహుభ్యాంప

నాతీత్యన్వయః - జగదమీవమలంపునాతీతిపాఠే - అమీవంపాపం-తదేవమలం,యస్య-త-జ్జగ-త్పునాతీత్యర్థఃగఙ్గాజలం-గీతాశాస్త్రంచేదంజగత్సకలంపునాతీత్యర్థః ❁॥ ౨౯ ॥ ❁కిఞ్చ॥యద్దర్శనేతి॥యస్య-దర్శనంచ-స్పర్శనంచ- అనుపథఃఅనుగతిశ్చ-ప్రజల్పోగోష్ఠీచ-శయ్యాశయనం - ఆసనంచ - అశనంభోజనంచే-తీతరేతరయోగద్వన్ద్వః - సయౌనసపిణ్డాభ్యాంవివాహైకగోత్రత్వాభ్యాం-బన్ధఃసంబన్ధః - దర్శనాదిభిస్సహితస్సయౌనసపిణ్డబన్ధః - స,యేషాంభవతామస్తి - కించ-యేషాం-గృహే-శ్రీకృష్ణఃస్వయ - మాసఆవిర్బభూవ-యేషాం - వో-నిరయవర్త్మనిప్రవృత్తిమార్గే - వర్తతాంవర్తమానానామపి స్వర్గాపవర్గవిరమఃభగవత్సఙ్గాత్స్వర్గాపవర్గవైతృష్ణ్యంచా,సఅభూత్ ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁నన్దఇతి॥ కృష్ణపురోగమాన్‌కృష్ణప్రభృతీన్-జ్ఞాత్వాఆకర్ణ్య - తద్దిదృక్షయాకృష్ణాదిదర్శనేచ్ఛయా-గోపైః - పరివృతః-అనోభిశ్శకటైః-గమనసాధనైః-తత్రకృష్ణసన్నిధౌ-ఆజగామ ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁తమితి॥ తంనన్దం-ప్రాణంముఖ్యప్రాణంప్రతి-తన్వఃశరీరాణీవ,తావద్వినిర్గతేపునరాగతేసతిముఖ్యప్రాణేయథాశరీరాణ్యుత్తిష్ఠన్తితద్వదిత్యర్థః - ఉత్థితాస్సన్తః - చిరం,దర్శనేనిమిత్తే- కాతరాఃలమ్పటాః-అతో-గాఢంయథాతథా,పరిషస్వజిరేఆలిఙ్గితవన్తః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁వసుదేవఇతి॥పరిష్వజ్య-నన్దమితిశేషః - ప్రణయేనస్నేహాతిశయేన-విహ్వలఃపరవశః,గోకులే,పుత్రయోఃరామకృష్ణయోః-న్యాసమవస్థాపనంచ-స్మరన్,నాస్తేత్యథాహారః ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁కృష్ణరామావితిప్రథమాన్తం- పితాచమాతాచపితరౌ “ పితామాత్రే ,, త్యేకశేషః,తౌ,యశోదానన్దా-వభివాద్యాలిఙ్గ్యచ,హేకురూద్వహ-ప్రేమ్ణా-సాశ్రుఃకణ్ఠోయయోస్తౌ- కించిదపి,నోచతుః-తూష్ణీమాసతురిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁తావితి॥యశోదాచేతి

---

౨౯ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ యద్విశ్రుతంజగదమీవమల యత్కీర్తనంజగదలంసకలం

చశబ్దాన్నన్దః, తౌసుతౌ రామకృష్ణౌ - ఆత్మన - ఉత్సఙ్గమారోప్య-తస్మిన్నుపవేశ్యేత్యర్థః -బాహుభ్యాం, పరిరభ్యచ, శుచః పుత్రవిశ్లేషజశోకాన్, విజహతుః ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ దేవకీతి ॥ వ్రజేశ్వరీంయశోదాం, పరిష్వజ్య - తత్కృతాంవ్రజేశ్వరీకృతాం, స్మరన్త్యౌ బాష్పమానిన్దాశ్రుః, కణ్ఠౌ, యయోస్తే-సమూచతుః ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ ఉక్తిమేవాహ॥ కేతి॥ హేవ్రజేశ్వరి, వాం యువయోః-మైత్రీం - అనివృత్తాంయావద్దేహమనువృత్తామిత్యర్థః-కావాస్త్రీ - విస్మరేత-నకాపీత్యర్థః - అత్ర హేతుత్వేన తాంవిశినష్టి, ఐన్ద్రి-మైశ్వర్యం-దత్వాఽపి-యస్యామైత్ర్యాః, ప్రతిక్రియా-ప్రత్యుపకృతిః, ఇహలోకే, నాస్తి ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ మైత్రీంప్రపఞ్చయతః ॥ ఏతావితి ॥ నదృష్టౌపితరౌయాభ్యాంతౌ-హేభవతి-యువయోః-పిత్రోః-న్యస్తౌ-వేతౌ-సంప్రీణనాదీని, ప్రాప్య-అకుత్రచభయాక్వచిదపభయరహితౌ-భూత్వా - ఊషతుఃవా సంచక్రతుః ॥ కథమ్భూతయోః- అక్ష్ణోర్నేత్రయోః-పక్షకం-పక్ష్మ-యద్వత్-తథారక్షకయోర్యువయోరితిసంబన్ధః - రక్షకయోరిత్యస్యాధ్యాహారః - సుప్రీణనమపేక్షితప్రదానేనతర్పణం అభ్యుదయ మహోత్సవః, యుక్తంచైతదిత్యూచతుః - నసతాంపరోస్తీతి-పరఃస్వఇతిపారే-పరః-స్వక-ఇతిచ నవైషమ్యమస్తీత్యర్థః ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ గోప్యశ్చేతి॥అభీష్టంప్రియతమంకృష్ణ,ముపలభ్యదృష్ట్వా - యస్యశ్రీకృష్ణస్య-ప్రేక్షణే-ప్రవృత్తాసు, దృశిషునేత్రేషు - వ్యవధాయకపక్ష్మకృతంవిధాతారం, శపన్త్యః, దృగ్భిర్నేత్రద్వారైః, హృదీకృతంహృదయేప్రవేశిత-మాశ్లిష్య - నిత్యయుజాంనిత్యంమనోయుఞ్జానానాంయోగినామపి - దురాపందుర్లభం-తద్భావంకాన్తైక్యనతద్విగ్రహావగాహనాత్మకమభిప్రాయం, ప్రాపుః ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ భగవానితి॥ తథాభూతాఃఆత్మభావమాపన్నా-స్తాగోపః-విపక్తైకాన్తే-

---

రభ్యచ । యశోదాచమహాభాగాసుతౌవిజహతుశ్శుచః ॥ ౩౫ ॥ రోహిణీదేవకీచాథపరిష్వజ్యవ్రజేశ్వరీమ్ ।
స్మరన్త్యౌతత్కృతాంమైత్రింబాష్పకణ్ఠ్యౌసమూచతుః ॥ ౩౬ ॥ కావిస్మరేతవాంమైత్రీమనివృత్తాంవ్రజేశ్వరి । అవాప్యాప్యైన్ద్రమైశ్వర్యంయస్యానేహప్రతిక్రియా ॥ ౩౭ ॥ ఏతావదృష్టపితరౌయువయోస్స్మపిత్రోస్సంప్రీణనాభ్యుదయపోషణపాలనాని । ప్రాప్యోషతుర్భవతిపక్ష్మ హియద్వదక్ష్ణోర్న్యస్తావకుత్రచభయానసతాం ❁ పరస్స్వః ॥ ౩౮ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ గోప్యశ్చకృష్ణముపలభ్య చిరాదభీష్టంతత్ప్రేక్షణేదృశిషుపక్ష్మకృతంశపన్త్యః ।
దృగ్భిర్హృదీకృతమలంపరిరభ్యసర్వాస్తద్భావమాపురపినిత్యయుజాందురాపమ్ ॥ ౩౯ ॥ భగవాంస్తాస్తథాభూతావివిక్తఉపసఙ్గతః । ఆశ్లిష్యానామయంపృష్ట్వాప్రహసన్నిదమబ్రవీత్ ॥ ౪౦ ॥ అపిస్మరథనస్సఖ్యస్స్వానామర్థచికీర్షయా । గతాంశ్చిరాయితాఞ్ఛత్రుపక్షక్షపణచేతసః ॥ ౪౧ ॥ అప్యవధ్యాయథాస్మాన్స్విదకృతజ్ఞవిశఙ్కయా । నూనంభూతానిభగవాన్యునక్తివియునక్తిచ ॥ ౪౨ ॥ వాయుర్యథాఘనానీకంతృణతూలరజాంసిచ ।
సంయోజ్యాక్షిపతేభూయస్తథాభూతానిభూతకృత్ ॥ ౪౩ ॥ మయిభక్తిర్హిభూతానామమృతత్వాయకల్పతే । దిష్ట్యాయదాసీన్మత్స్నేహోభవతీనాంమదాపనః ॥ ౪౪ ॥ అహంహిసర్వభూతానామాదిరన్తోఽన్తరం

ఉపసఙ్గతః, అనామయమారోగ్యం, పృష్ట్వా, ఇదంవక్ష్యమాణమ్ ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ తదేవాహ॥ అపీతి ॥ హేసఖ్యః, నోఽస్మాన్-నపిస్మరథ - స్మరథకిమిత్యర్థః- క్షణసౌహృదాన్యస్మాన్నానుస్మరామఇత్యతఆత్మనోవిశినష్టి - స్వానాంసతాంసాధూనా - మర్థంప్రయోజనం - కర్తుమిచ్ఛయా - చిరాయితాన్విలమ్బితాన్ - తత్రహేతుః - శత్రుపక్షక్షపణేచేతోయేషాంతా - నస్మాన్ ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ అకృతజ్ఞవిశఙ్కయా, అకృతజ్ఞఃకృతఘ్నాదన్య, స్తద్విశఙ్కయాకృతఘ్నాఏవైత ఇతిబుద్ధ్యేత్యర్థః॥ అవధ్యా యథాపిస్విత్, అవజానీథకమిత్యర్థః- అవపూర్వాద్ధ్యాయతేర్లోణ్మధ్యమబహువచనంనశబ్దాఽమాత్రం - నిశ్చితమేతి-త్వరిత్యజ్యగతత్వా-దిత్యతఆహ॥నూనమితి॥ భూతానీతద్వితీయాన్తం ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ ఏతత్సదృష్టాన్తమాహ॥ వాయురితి॥ ఘనానీకంమేఘసముదాయం, తృణాదీనిచ - వాయు - ర్యథా-యునక్తి - వియునక్తివియోజయతిచ-తద్వత్-భూతకృద్భూతస్రష్టాభగవా- న్క్వచి-ద్భూతాని-సంయోజ్య, పున-రాక్షిపతేవియోజయతిచ ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ కిఞ్చ॥ అతిభద్రమిదం-యద్భవతీనాంమద్వియోగేనమత్ప్రాప్తిశయోఽభూదిత్యాహ ॥ మయీతి ॥మయిభక్తిమాత్రమేవతావదమృతత్వాయముక్తయే కల్పతే-యత్తు, భవతీనాం-మయి-స్నేహ, ఆసీత్-తద్దిష్ట్యాఅతిభద్రం-కుతః, మదాపనఃమత్ప్రాపణః ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ కీదృశస్త్వం యంవయంస్నేహేన ప్రాప్స్యామహత్యపేక్షాయాం ఆత్మనోయాథాత్మ్యమాహ ॥ అహమితి ॥ ఆదిఃసృష్టికారణం, అన్తఃలయకారణం, అన్తరంఅన్తరాత్మా, బహిశ్చ, వ్యాప్యస్థితఇత్యర్థః, అన్తర్బహిశ్చసద్భావేదృష్టాన్తమాహ ॥ భౌతికానామితి॥ హేఅఙ్గనాః ఖమాకాశః, వాఃజలం, భూఃపృథ్వీ - ఖాదీని-యథా-భౌతికానాంభూతపరిణామాత్మకానాందేవమను

---

౩౮ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ పరోఽస్తి

ష్యాదిశరీరాణా.మన్తర్బహిశ్చ, వర్తన్తే ✻ ॥ ౪౫ ॥ ✻ఏవందృష్టాన్తముఖేనశిక్షితమర్థం దార్ష్టాన్తికేసఙ్గమయతి॥ఏవమితి॥ఏతాని ఆకాశాదీని - తత్కార్యరూపాణి, దేవాదిశరీరాత్మకానిచ-భూతాని, భూతేష్వాత్మా తేషుభూతేషుస్థితఆత్మా, జీవాత్మాచ, ఆత్మనామయా, అన్తర్బహిశ్చ, వ్యాప్యన్త ఇతిశేషః, తతస్తస్మా - దుభయంచేతనమచేతనం చవస్తుజాత, మక్షరే అన్తర్బహిశ్చ వ్యాప్యవర్తమానే ఽపివ్యాప్యగతవికారరహితే, మయ్యా - భాతం ప్రమితం-పశ్యత-మయీత్యనేనధారకత్వముక్తం, ఆత్మనేత్యనేనాన్తః ప్రవిశ్యప్రశాసితృత్వం, అన్తఃప్రవిశ్యనియమనంహ్యాత్మశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తమ్ ✻ ॥ ౪౬ ॥ ✻అధ్యాత్మశిక్షయేతి॥ఆత్మనిఆధ్యాత్మం,విభక్త్యర్థేఽవ్యయీభావః॥స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యవిషయజ్ఞానమిత్యర్థః - తస్య, శిక్షయాసమ్యగుపదేశేనసాధనేన,ఇత్థం,కృష్ణేనకర్త్రా - శిక్షితాః-గోప్యః,తస్యభగవదుపదిష్టాత్మయాథాత్మ్యస్యా - నుస్మరణేనమననపూర్వకనిదిధ్యాసనేన, ధ్వస్తః-జీవకోశఃకోశవదావరకంకర్మ మూలమజ్ఞానం-యాసాంతాః,తంభగవన్తం, మధ్యగక్ ప్రాపుః,క్రమేణముక్తాబభూవురిత్యర్థః ✻ ॥ ౪౭ ॥ ✻తదాతదుపదిష్టాధ్యాత్మానుస్మరణవిరోధిమోహాపశమనాయ మనసస్తదఙ్ఘ్రిప్రావణ్యం ప్రార్థయమానాఃప్రాహుశ్చేత్యాహ ॥ ఆహుశ్చేతి ॥ ఉక్తిమేవాహ ॥ తఇత్యాదినా ॥ హేనళినినాభ, అగాధః,అపారో-బోధోజ్ఞానం-యేషాంతైః-యోగీశ్వరైః హృది-చిన్త్యమేవ-నతుదృశ్యం - సంసారకూపే-పతితానాం - ఉత్తరణాయ-వలమ్బంఆలమ్బనభూతం-తే,పదామ్బుజం - దేహధారిణాం నోఽస్మాకం.మనసి-సదా-ఉదయాఆవిర్భవేత్-యథావిషయీభవేదిత్యర్థః ✻ ॥ ౪౮ ॥ ✻ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రి

బహిః । భౌతికానాంయథాఖంవార్భూర్వాయుర్జ్యోతిరఙ్గనాః ॥ ౪౫ ॥ ఏవంహ్యేతానిభూతానిభూతేష్వాత్మాఽఽత్మనాతతః । ఉభయంమయ్యథపరేపశ్యతాభాతమక్షరే ॥ ౪౬ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ అధ్యాత్మశిక్షయాగోప్యఏవంకృష్ణేనశిక్షితాః । తదనుస్మరణధ్వస్తజీవకోశాస్తమభ్యగక్ ॥ ౪౭ ॥ఆహుశ్చతేనళిననాభపదారవిన్దంయోగీశ్వరైర్హృదివిచిన్త్యమగాధబోధైః । సంసారకూపపతితోత్తరణావలమ్బం గేహం✻జుషామపిమనస్యుదియాత్సదానః ॥ ౪౮ ॥ ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻
✻✻✻✻✻✻✻✻ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,దశమస్కన్ధే , ద్వ్యశీతితమోఽధ్యాయః ✻✻✻✻✻✻✻✻
శ్రీశుక ఉవాచ ॥ అథానుగృహ్యభగవాన్గోపీనాంసఙ్గతింగురుః ।యుధిష్ఠిరమథాపృచ్ఛత్సర్వాంశ్చసుహృదోఽవ్యయమ్॥ ౧ ॥తఏవంలోకనాథేనపరిపృష్టాస్సుసత్కృతాః । ప్రోచుఃప్రహృష్టమనసస్తత్పాదేక్షాహతాంహసః॥ ౨ ।కుతోఽశివంత్వచ్చరణామ్బుజాసవంమహాత్మనాంసమ్ముఖనిర్గతంక్వచిత్ । పిబన్తియేకర్ణపుటైరలంప్రభో౽దేహం✻భృతాందేహకృదస్మృతిచ్ఛిదమ్ ॥ ౩ ॥ హిత్వాఽఽత్మధామవిధుతాత్మకృతత్ర్యవస్థమానన్దసంప్లవమఖణ్డమకుణ్ఠబోధమ్ । కాలోపసృష్టనిగమావన ఆత్తయోగ మాయాకృతింపరమహంస గతింనతా

కాఖ్యాయాం,శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేద్వ్యశీతితమోఽధ్యాయః ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻
అథేతి॥గురుస్తత్త్వోపదేష్టా - భగవా, న్గోపీనాం-సఙ్గతింస్వపాదారవిన్దాసక్తిం, తథాస్త్వితిత్యనుగృహ్య,అథ-యుధిష్ఠిరం,సర్వాన్సుహృదశ్చ-అవ్యయమారోగ్య,మపృచ్ఛత్ ✻ ॥ ౧ ॥ ✻తఇతి॥ తేయుధిష్ఠిరాదయః-తస్యభగవతః-పాదయోరీక్షయాదర్శనేన-హతంనిరస్తం - మంహఃపాపమమఙ్గళంవా-యేషాం,తే,ప్రత్యూచుః ✻ ॥ ౨ ॥ ✻ఉక్తిమేవాహ॥కుతఇతిద్వాభ్యాం ॥ త్వచ్చరణామ్బుజాసవంత్వత్పదాబ్జకథామృతమిత్యర్థఃఆసవవన్మధురంవిషయవిస్మాపకంచ-యే - కర్ణపుటైఃశ్రోత్రచషకైః - పిబన్తి - త్వచ్చరణామ్బుజంయేధ్యాయన్తీత్యర్థః- తేషా-మశివమమఙ్గళం-కుతః-నాస్త్యేవేత్యర్థః - ఆసవత్వరూపణాత్పిబన్తీత్యుక్తం - ప్రసిద్ధాసవాదాత్కృష్ట్యంవక్తుంవిశిషన్తి, మహాత్మనాంసతఃపరిశుద్ధాన్ముఖమేవపద్మం-తస్మా - న్నిస్సృతంనిర్గళితం, దేహధారిణాం,దేహకృచ్చాసావస్మృతిఃదేహకృదస్మృతిః, దేహసంపాదకమనాద్యజ్ఞానం - తాంఛినత్తీతితథా-తం-ప్రసిద్ధామృతంతునైవంవిధమితిభావః ✻॥ ౩ ॥ ✻తమితి॥యస్య-చరణామ్బుజామృత-మేవంవిధం-తంత్వాం, నతాఃస్మః,ప్రణమామః- కథమ్భూతం,పరమహంసానాం-గతింప్రాప్యం - ముక్త్యుపాయభూతఞ్చ, తదుపయుక్తంసౌశీల్యంవాత్సల్యంచాహుః-కాలేనో, పసృష్టోవిప్లుతో-నిగమోవేదః-తస్యా - వనేసమిత్తే-రక్షణార్థంవైదికధర్మమర్యాదాపాలనార్థమిత్యర్థః ॥ ఆత్తాపరిగృహీతా - యోగమాయయాస్వాశ్చర్యశక్తియోగేన - ఆకృతిర్విగ్రహో-యస్యతం-యోగమాయేత్యనేనాకృతేరకర్మాయత్తత్వముక్తం-ఆత్తేత్యనేనస్వేచ్ఛయైవోపాత్తత్వం,యద్యపిసంకల్పమాత్రేణాపినిగమవిరోధిదుష్కృద్వినాశసంభవ, స్తథాప్యాశ్రితవాత్సల్యాత్సౌశీల్యాచ్చాత్తయోగమాయాకృతిరితిభావః-ఆశ్రితకార్యాపాదకజ్ఞానగు

ణమ్యోగమాహుః - అఖణ్డః అవిచ్ఛిన్నః అప్రతిహతః, బోధః అనిష్టపరిహారేష్టప్రాపణాద్యుపయుక్తజ్ఞానం, యస్య, తం, ప్రా
ప్యత్వోపయుక్తం గుణమాహుః ॥ ఆనన్దసంప్లవం ఆనన్దప్రవాహరూపం, ప్రాప్యవైలక్షణ్యమాహుః ॥ తిస్రః, అవస్థాః ఉత్ప
త్తిస్థితిసంహృతయః, ఆత్మధామ్నా స్వతేజసా, విధుతా నిర్ధూతాః - ఆత్మకృతాః స్వకృతాః - తిస్రః, అవస్థాః - యస్య, తం -
అన్యేషాం సృష్ట్యాదికృత్స్వయం సృష్ట్యాద్యవిషయశ్చేత్యర్థః * ॥ ౪ ॥ * ఇతీతి ॥ ఉత్తమశ్లోకోత్తమం శ్రీకృష్ణ - మిత్థం, జనేష్వభి
ష్టువత్సు పరితః స్తోత్రం కుర్వత్సు సత్సు, అన్ధకానాం, కౌరవాణాం చ, స్త్రియః - సమేత్య సఙ్ఘీభూయ, మిథో, గోవిన్దస్య - కథాః
అగృణన్ కథయామాసుః, తాః, త్రిషు లోకేషు - గీతాః, కథాః, వర్ణయామ హే శృణ్వితి శుకోక్తిః, ఇత్థం ప్రతిజ్ఞాయ తావత్తాః -
ప్రస్తోతుం శ్రీకృష్ణపత్నీః ప్రతి ద్రౌపదీప్రశ్నమాహ - వైదర్భీత్యాదిద్వాభ్యామ్ ॥ అచ్యుతేఇతి వైదర్భీవిశేషణం, నిత్యానపాయి
నీత్యర్థః హే కౌసల్యే, సత్యే, శైబ్యే - మిత్రవిన్దే - రోహిణీనామకా చిత్పట్టమహిషీతుల్యా, అన్యాః కృష్ణపత్న్యో యాగపత్స్నమోభ
ధయస్తి హే కృష్ణపత్న్య ఇతి, ఏత - న్నో ఽస్మభ్యం, బ్రూత - కిం యత్ - దయం భగవాన్ కృష్ణః స్వమాయయా స్వసఙ్కల్పేన -
లోక - మనుకుర్వన్ - యథా - భవతీః ఉపయేమే ఉదూఢవాన్, నిత్యేతత్ * ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ * ఏవమాపృష్టాసు తాసు రుక్మిణీ ప్రా
హ ॥ చైద్యాయేతి ॥ మాం - చైద్యాయ, అర్పయితుం దాపయితుం, రాజసు చైద్యపక్షీయేషూ - ద్యతకార్ముకేషూద్ధృతచాపే
షు సత్సు, అజేయాః, భటాః, తేషాం, శేఖరితా మకుటవత్కృతా, అఙ్ఘ్రిరేణవో, యేన - సః - తేషాం మూర్ధ్ని పదం నిదధదిత్యర్థః -
స భగవాన్ - మృగేన్ద్రః సింహః - అజానా - మవీనాం చ, యూథాత్, స్వభాగమివ, మాం - నిన్యే ఆనీతవాన్, అతో ఽద్యతకార్ముకరా

స్సుః ॥ ౪ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్యుత్తమశ్లోకశిఖామణిం జనేష్వభిష్టువత్స్వన్ధకకౌరవస్త్రియః । సమేత్య గోవిన్ద
కథా మిథోఽగృణంస్త్రిలోకగీతాః శృణు వర్ణయామ తే ॥ ౫ ॥ ద్రౌపద్యువాచ ॥ హే వైదర్భ్యచ్యుతే భద్రే హే
జామ్బవతి కోసలే । హే సత్యభామే కాళిన్ది శైబ్యే రోహిణి లక్ష్మణే ॥ ౬ ॥ హే కృష్ణపత్న్య ఏతన్నో బ్రూత వో భగ
వాన్ స్వయమ్ । ఉపయేమే యథా లోకమనుకుర్వన్ స్వమాయయా ॥ ౭ ॥ రుక్మిణ్యువాచ ॥ చైద్యాయ మాఽర్ప
యితుముద్యతకార్ముకేషు రాజస్వజేయభటశేఖరితాఙ్ఘ్రిరేణుః । నిన్యే మృగేన్ద్ర ఇవ భాగమజావియూథాత్త
చ్ఛ్రీనికేతచరణోఽస్తు మమార్చనాయ ॥ ౮ ॥ సత్యభామోవాచ ॥ యో మే సనాభివధతప్తహృదా తతేన లిప్తాభి
శాపమపమార్ష్టుముపాజహార । జిత్వర్క్షరాజమథ రత్నమదాత్స తేన భీతః పితాఽదిశత * మాం ప్రభవేఽపి దత్తామ్ ॥
జామ్బవత్యువాచ । అజ్ఞాయ * దేహకృదముం నిజనాథదైవం సీతాపతిం త్రినవ * హాన్యమునాఽభ్యయుధ్యత్ * ।
జ్ఞాత్వా పరీక్షిత ఉపాహరదర్హణం మాం పాదౌ ప్రగృహ్య మణినాఽహమముష్య దాసీ ॥ ౧౦ ॥ కాళిన్ద్యువాచ ॥ త
పశ్చరన్తీమాజ్ఞాయ స్వపాదస్పర్శకామ్యయా । సఖ్యోపేత్యాగ్రహీత్పాణిం యోఽహం తద్గృహమార్జనీ ॥ ౧౧ ॥
భద్రోవాచ ॥ యో మాం స్వయంవర ఉపేత్య విజిత్య భూపాన్నిన్యే శ్వయూథగమివాత్మబలిం ద్విపారిః । భ్రా

జన్యయూథపస్యాజావియూథతుల్యతాభిప్రేతా - తస్య భగవతః - శ్రీనికేతచరణః శ్రీమత్పాదారవిన్దం - మమా - ర్చనాయ పరిచ
ర్యార్థ - మస్తు - తచ్ఛ్రీనికేతచరణం సదాఽహం పరిచరేయమితి ప్రార్థనా * ॥ ౮ ॥ * అథ సత్యభామోక్తిమాహ ॥ య ఇతి ॥ స
నాభేః భ్రాతుః ప్రసేనస్య, వధేన సింహకర్తృకేణ - తప్తం - హృదయం - యస్య - తేన - తతేనాస్మత్పిత్రా - లిప్తమాపాదిత - మభిశా
పం దుర్యశో - ఽపమార్ష్టు మపనేతుం, ఋక్షరాజం జామ్బవన్తం - జిత్వా రత్నం స్యమన్తక - ముపాజహార ఆనీతవాన్ - అథానన్తరం
మత్పిత్రే రత్న - మదాద్దదౌ - తేన స్వాపరాధేన - భీత - స్స - మే, పితా, ప్రభవే శ్రీకృష్ణాయ - దత్తా - మన్యేభ్యః ప్రతిశ్రుతామపి
మాం, అపిశబ్దాద్రత్నమపి అదిశత్ దదావిత్యర్థః * ॥ ౯ ॥ * అథ జామ్బవతీ జగౌ ॥ అజ్ఞాయేతి ॥ దేహకృన్మమ పితా జామ్బవాన్
అముం కృష్ణం - నిజనాథం స్వస్వామినం - స్వకులదైవతం చ, సీతాపతి - మజ్ఞాయ అజ్ఞాత్వా ఋక్షాధిపః అమునా శ్రీకృష్ణేన సహ - త్రి
నవహాని సప్తవింశత్యహాని - అహ్నాం తత్సంయోగాద్ద్వితీయా - ఛన్దోభఙ్గాభావాయ హ్రస్వ ఆర్షః, శకన్ధ్వాదిత్వాత్పరరూపం వా ॥
అయుధ్యత్ - తతః - పరీక్షితః పరీక్షాస్య సఞ్జాతేతి తథా, సమమపి తా - జ్ఞాత్వా సీతాపతిరేవాసౌ యదువంశేఽవతీర్ణ ఇతి
జ్ఞాత్వేత్యర్థః - పాదౌ ప్రగృహ్య పాదగ్రహణపూర్వకం ప్రసాద్య - మణినా సహ - మా - మర్హణముపాయన - ముపాహా
రత్ సమర్పితవాన్, అహ - మముష్య భగవతో - దాసీ యావదాత్మభావి దాస్యం కుర్యామితి ప్రార్థనా * ॥ ౧౦ ॥ *
అథ కాళిన్దీ జగౌ - తపశ్చరన్తీమితి ॥ స్వస్య భగవతః, పాదస్పర్శకామ్యయా పాదసంవాహనాదిపరిచర్యాచికీర్షయా -
తపః - కుర్వతీం, మాం, జ్ఞాత్వా, సఖ్యా అర్జునేన సహాగత్య - మమ - పాణి - మగ్రహీత్ - ఇత్థం గృహీతాఽహం
తస్య భగవతో, గృహమార్జనీ - గృహాన్ మార్జయతీతి తథాభూతా - భవేయమ్ * ॥ ౧౧ ॥ * అథ భద్రా గీతి

మాహ ॥ యోమామితి ॥ శునాం, యూథగతం, స్వబలిం, ద్విపారిః సింహఇవ, నృపాన్ - నప కుర్వతో - మేభ్రాతౄంశ్చ-విజిత్య, యః,శ్రియాకః,శ్రీనివాసః, మాం,పురం ద్వారకాంనిన్యే ఆనీతవాన్,తస్య,శ్రియాకనః, అఙ్ఘ్రి శౌచ నేజనీత్వం చరణక్షాళనక ర్తృత్వం,మమా, నుభవం ప్రతిజన్మ,అస్తుస్యాత్ ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ అథనాగ్నజితీగాయతి॥ సప్తేతి ॥క్షితిపానాం,వీర్యస్య, పరీక్షణాయ, మమపిత్రానగ్నజితా-కృతాన్ సమ్పాదితాన్, బలంవీర్యం ప్రభావశ్చ,సుతీక్ష్ణ,శృఙ్గాణిచ,తాన్యతిశయితాని, యేషాం,తా,న్వీరాణాం,దుష్టంమదంఘ్నన్తీతి తథా,తాన్ ప్రసిద్ధాన్,సప్త,ఉక్షణః - వృషభాన్,యథా,శిశవో బాలాః,అజతోకాన్ అజాపత్యాని,తథా,తరసా ఆశు,నిగృహ్య దమయిత్వా,క్రీడన్ అనాయాసేనైవ,బబన్ధ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ యోభగవాన్,యుద్ధే - రాజన్యాన్,నిర్జిత్య,వీర్యమేవ-శుల్కం దేయం ద్రవ్యం, యస్యా,స్తాం,దాసీభిస్సహ, చతురఙ్గిణీంగజాశ్వాది సేనాయుక్తాం,మాం,నిన్యే, తస్యభగవతో,దాస్యం- మమా,స్తు ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ అథమిత్రవిన్దాగాయనమాహ॥పితేతి॥ హేకృష్ణే ద్రౌపది, మే ఇతిపూర్వోత్తరాన్వయి, మమ,పితా-స్వయ,మాహూయ, మమ-మాతులసుతాయ శ్రీకృష్ణాయ-తస్మిన్ శ్రీకృష్ణఏవ-చిత్తం, యస్యా,స్తాం,మాం,మహ్యే హిణ్యా,సఖీజనైస్సహ,దత్తవాన్ ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ అస్య శ్రీకృష్ణస్య,పాదసంస్పర్శః పాదసంవాహనాది పరిచర్యా, మమ,ప్రతిజన్మ,భవేదస్తు ॥ ఇత్థం ప్రార్థనాయాం హేతుత్వేన పాదసంస్పర్శం విశినష్టి-యేనతత్పాదస్పర్శేన,ఆత్మనోమమ, కర్మభిః పుణ్యపాపాత్మకైః, భ్రామ్యమాణాయాః సంసరన్త్యాః, శ్రేయోనిశ్శ్రేయసం,భవేత్ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ అథలక్ష్మణాగీతిం ప్రపఞ్చయతి॥మమాపీత్యాదినా॥ హే రాజ్ఞి,నారదేన-గీత,మచ్యుతస్య,జన్మాదికం, శ్రుత్వా - మమాపి-యథా-మిత్రవిన్దాయాః-తథా-మమాపి-చిత్తం - ముకున్దవిషయ-మాసీ-దిత్యర్థః-పద్మహస్తయా శ్రియా,

తౄంశ్చ మేఽపకురుతేస్స్వపురం శ్రియాకస్తస్యాస్తు మేఽనుభవమఙ్ఘ్రి శౌచ నేజనిత్వమ్॥ ౧౨ ॥ సత్యోవాచ ॥సప్తోక్షణోఽతిబలవీర్యసుతీక్ష్ణశృఙ్గాన్పిత్రా కృతాన్క్షితిపవీర్యపరీక్షణాయ । తాన్వీరదుర్మదహనస్తరసానిగృహ్య క్రీడన్బబన్ధ చ యథా శిశవోఽజతోకాన్ ❁॥ ౧౩ ॥య ఇత్థం వీర్యశుల్కాం మాం దాసీభిశ్చతురఙ్గిణీమ్ । యుధి నిర్జిత్య రాజన్యాన్నిన్యే తద్దాస్యమస్తు మే॥ ౧౪ ॥మిత్రవిన్దోవాచ॥పితా మే మాతులేయాయ స్వయమాహూయ దత్తవాన్ । కృష్ణే కృష్ణాయ తచ్చిత్తాం మహ్యే హిణ్యా సఖీజనైః॥ ౧౫ ॥ అస్య మే పాదసంస్పర్శో భవేజ్జన్మని జన్మని। కర్మభిర్భ్రామ్యమాణాయా యేన తచ్ఛ్రేయ ఆత్మనః॥ ౧౬ ॥లక్ష్మణోవాచ॥ మమాపి రాజ్ఞ్యచ్యుతజన్మకర్మ చ శ్రుత్వా ముహుర్నారదగీతమాస హ। చిత్తం ముకున్దే కిల పద్మహస్తయా వృతస్సుసంమృశ్య విహాయ లోకపాన్॥ ౧౭॥ జ్ఞాత్వా మమ మతం సాధ్వి పితా దుహితృవత్సలః। బృహత్సేన ఇతి ఖ్యాతస్తత్రోపాయమచీకరత్॥ ౧౮ ॥యథా స్వయంవరే సాధ్వి మత్స్యః పార్థేప్సయా కృతః । అయం తు బహిరాచ్ఛన్నో దృశ్యతే స జలే పరమ్॥౧౯॥శ్రుత్వైతత్సర్వతో భూపా ఆయయుర్మత్పితుః పురమ్ । సర్వాస్త్రశస్త్రతత్త్వజ్ఞాస్సోపాధ్యాయాస్సహస్రశః ॥ ౨౦ ॥ పిత్రా సంపూజితాస్సర్వే యథావీర్యం యథావయః । ఆదదుస్సశరం చాపం వేద్ధుం పర్షది మద్ధియః ॥ ౨౧ ॥ ఆదా

తదవతారరూపయారుక్మిణ్యేత్యర్థః,వృతఃకిల,అతోఽపి సుష్ఠు, విచార్య,మమ,చిత్తం-ముకున్దే,ఆసేతిసంబన్ధః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ జ్ఞాత్వేతి॥ హే సాధ్వి,మమ,మతమభిప్రాయం,జ్ఞాత్వా,మమ,పితా,బృహత్సేనో నామ-దుహితృవత్సలః,అతస్తత్ర శ్రీకృష్ణప్రాప్త్యా-ఉపాయ-మచీకరత్ కారయామాస ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ కోఽసావిత్యత స్తం ప్రపఞ్చయతి ।యథేతి॥ హే రాజ్ఞి, యథా,తవస్వయంవరే, పార్థేప్సయా అర్జునప్రాప్తీచ్ఛయా, త్వత్పిత్రా, మత్స్యః-కృత,స్తథా అస్మత్పిత్రాఽపికృత ఇత్యర్థః-తర్హ్యయ-నఏవకిం నావిధ్య త్తత్రాహ॥ అయంత్వితి ॥సమత్స్య,బహిరేవా, చ్ఛన్నో - నాన్తః స్తమ్భసంలగ్నయోర్ధ్వదృష్ట్యా దృశ్యతే,అయంతు,నతథా - కిన్తు, స్తమ్భమూలనిహితకలశజలేకేవలం దృశ్యతే,అతో దృష్టిరధస్తా, దుపరిచలక్ష్యమితి,కృష్ణమన్తరేణ నకస్యాపి భేద్య ఇతిభావః - బహిరాచ్ఛన్నః ప్రతిబిమ్బస్య బిమ్బభూతో మత్స్యస్తిరోహితః - సమత్స్య ప్రతిబిమ్బ ఏవజలే దృశ్యతే, ప్రతిబిమ్బేన బిమ్బభూతమత్స్యావస్థానం నిరూప్యతత్ర వేధో దుష్కర ఇతివ్యాఖ్యాన్తరమ్ ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ ఏతన్మత్స్యయన్త్ర నిర్మాపణం-శ్రుత్వా-సర్వతో,దిగ్భ్యః, మత్పితుః,పుర-మాజగ్ముః - కథంభూతాః,సర్వేషాం,శస్త్రాణాం - అస్త్రాణాం చ-తత్త్వం యాథాత్మ్యం-ప్రయోగోపసంహారౌ-జానత ఇతి తథా- ఉపాధ్యాయై-స్సహితాశ్చ ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ పిత్రేతి॥మమ,పిత్రా,వీర్యవయస్స్థానాద్యనురూపం - సర్వే,సంపూజితాః, మయ్యేవ ధీర్యేషాం తే-మత్స్యం, వేద్ధుం,పర్షది సభాయాం-సశరం-చాప మాదదుః ॥ మద్ధియ ఇత్యస్యాన్యచిత్తత్వాచ్చ వేద్ధుం నాశక్నువన్నితి భావః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ తదేవాహ॥ఆదాయేతి॥ కేచి-ద్వ్యసృజన్ లక్ష్యాదన్యత్ర ప్రయుక్తవన్త ఇత్యర్థః ॥ కేచిత్తు-ఆకోటి- ధనుషః కోటిపర్యన్తం - జ్యాం-సముత్కృష్య-సజ్యీకర్తుం జ్యాసహితం ఆరోపితజ్యాకం కర్తుమిత్యర్థః ॥ అనీశ్వరా అసమర్థాః - అమునాచాపేన - హతాః తాడితాః - నిపే

తుః ॥ ౨౨ ॥ సజ్యమితి॥ అపరే-జరాసన్ధాదయః-వీరాః-సజ్యంకృత్వాపి-లక్ష్యావస్థితిం-నావిన్దన్-మాగధాదీనాం క్రియాశక్తిరేవ-నతులక్ష్యాభిజ్ఞతేత్యర్థః ॥ ౨౩ ॥ మత్స్యాభాసమితి ॥ పార్థోఽర్జునస్తు జలే-మత్స్యాభాసం మత్స్యప్రతిబిమ్బం-వీక్ష్య-తదవస్థితిం మత్స్యయన్త్రావస్థానదేశం-జ్ఞాత్వా-యత్తో యత్నవాన్-బాణం-వ్యసృజత్ ముమోచ - సబాణో, మత్స్యం, నాచ్ఛినత్, పరం కేవలం, పస్పర్శ జ్ఞానవానస్యర్జునోఽపి వేద్ధుం ప్రబభూవేత్యర్థః ॥ ౨౪ ॥ భగవాంస్తు ఏవ్యాహ్యాహ॥ రాజన్యేష్వితి ॥ మానిషు సాహఙ్కారేషు, రాజన్యేషు, భగ్నమానేష్వ, తథైవ, నివృత్తేషు చ సత్సు, సూర్యే, అభిజితి, స్థితే, సర్వార్థసాధకే మధ్యాహ్నే ఇత్యర్థః, లీలయా అనాయాసేనైవ, తస్మిన్ ధనుషి, విశిఖం బాణం, సన్ధాయ, సకృదేవ, జలే, వీక్ష్య, ఇషుణా, మత్స్యం ఛిత్త్వా, న్యపాతయత్ ॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥ భువి, జయశబ్దేన యుతాః, దేవదున్దుభయో, నేదుః, యదా దివి దున్దుభయో నేదుః తదైవ - భువి జయశబ్దా బభూవురిత్యర్థః ॥ ౨౭ ॥ భగవత్ప్రాప్తిజహర్షనిర్భరేణాత్మానమేవానువర్ణయన్త్యాహ॥ ద్వాభ్యామ్॥ తద్రఙ్గమితి॥ తత్తదా-నూత్నే-నవీనే - కౌశికాగ్ర్యే ఉత్తమకౌశేయే - వస్త్రే-పరిధాయ- సవ్రీడోహాసో యస్మిన్-తత్-వదనం-యస్యాః-కబర్యాం-ధృతా-స్రజో-యయా-సా అహం - కనకేనోజ్జ్వలాం-రత్నమాలాం నివీయ ప్రగృహ్య కలౌ కలస్వనౌ-నూపురౌ-యయో - స్తాభ్యాం-పద్భ్యాం, రఙ్గం-ప్రావిశం ప్రవిష్టవత్యస్మి ॥ ౨౮ ॥ ఉన్నీయేతి॥

యద్యప్యసృజన్కేచిత్సజ్యీకర్తుమనీశ్వరాః। ఆకోటిజ్యాం సమాకృష్య పేతురేకేఽమునాహతాః॥ ౨౨ ॥ సజ్యం కృత్వాఽపరే వీరా మాగధామ్బష్ఠచేదిపాః। భీమో దుర్యోధనః కర్ణో నావిన్దంస్తదవస్థితిమ్॥ ౨౩ ॥ మత్స్యాభాసం జలే దృష్ట్వా జ్ఞాత్వా చ తదవస్థితిమ్। పార్థో యత్తోఽసృజద్బాణం నాచ్ఛినత్పస్పృశే పరమ్॥ ౨౪ ॥ రాజన్యేషు నివృత్తేషు భగ్నమానేషు మానిషు। భగవాన్ధనురాదాయ సజ్యం కృత్వాఽథ లీలయా॥ ౨౫ ॥ తస్మిన్సన్ధాయ విశిఖం మత్స్యం వీక్ష్య సకృజ్జలే। ఛిత్త్వేషుణాఽపాతయత్తం సూర్యే చాభిజితి స్థితే ॥ ౨౬ ॥ దివి దున్దుభయో నేదుర్జయశబ్దయుతా భువి। దేవాశ్చ కుసుమాసారాన్ముముచుర్హర్షవిహ్వలాః॥ ౨౭ ॥ తద్రఙ్గమావిశమహం కలనూపురాభ్యాం పద్భ్యాం ప్రగృహ్య కనకోజ్జ్వలరత్నమాలామ్। నూత్నే నివీయ పరిధాయ చ కౌశికాగ్ర్యే సవ్రీడహాసవదనా కబరీధృతస్రక్॥ ౨౮ ॥ ఉన్నీయ వక్త్రమురుకున్తలకుణ్డలత్విడ్గణ్డస్థలం శిశిరహాసకటాక్షమోక్షైః। రాజ్ఞో నిరీక్ష్య పరితశ్శనకైర్మురారేరంసేఽనురక్తహృదయా నిదధే స్వమాలామ్ ॥ ౨౯ ॥ తావన్మృదఙ్గపటహాశ్శఙ్ఖభేర్యానకాదయః। నినేదుర్నటనర్తక్యో ననృతుర్గాయకా జగుః ॥ ౩౦ ॥ ఏవం వృతే యదుపతౌ మయా సైన్యనృపయూథపాః। న సేహిరే యాజ్ఞసేని స్పర్ధన్తో హృచ్ఛయాతురాః ॥ ౩౧ ॥ మాం తావద్రథమారోప్య హయరత్నచతుష్టయమ్। శార్ఙ్గముద్యమ్య సన్నద్ధస్తస్థావాజౌ చతుర్భుజః॥ ౩౨ ॥ దారుకశ్చోదయామాస కాఞ్చనోపస్కృతం రథమ్। మిషతాం భూభుజాం రాజ్ఞి మృగాణాం మృగరాడివ॥ ౩౩ ॥ తేఽన్వసజ్జన్త రాజేన్ద్రా నిషేద్ధుం పథి కేచన। సంయత్తా ఉద్ధృతేష్వాసా గ్రామసింహా యథా హరిమ్॥ ౩౪ ॥ తే శార్ఙ్గచ్యుతబాణౌఘైః కృత్తబాహ్వఙ్ఘ్రికన్ధరాః। నిపేతుః ప్రధనే కేచిదేకే సన్త్యజ్య దుద్రువుః॥ ౩౫ ॥ తతః పురీం యదుపతిరత్యలఙ్కృతాం రవిచ్ఛదధ్వజపటచిత్రతోరణామ్।

ఉరవః కున్తలా యస్మిన్-కుణ్డలయో స్త్విషో యయో - స్తే-గణ్డస్థలే - యస్మిన్-తచ్చ- వక్త్రమున్నీయ-పరితః శనైః-రాజ్ఞో రాజన్యాన్-నిరీక్ష్య-మురారేః-శిశిరస్స్నాపహరః- హాసో, యేషు తైః కటాక్షమోక్షైః అపాఙ్గవీక్షణవిలాసైః-అనురక్తం-హృదయం చిత్తం-యస్యాః-సాఽహం, తస్య, అంసే స్కన్ధే- మాలాం-నిదధే స్వ-నిహితవత్యస్మి ॥ ౨౯ ॥ తావదితి॥ తదైవ-నటాః-నర్తక్యశ్చ-ననృతుః ॥ ౩౦ ॥ ఏవమితి॥ ఇత్థమీశ్వరే భగవతి-మయా-వృతే సతి-యాజ్ఞసేని ద్రౌపది-నృపయూథపాః-హృచ్ఛయేన కామేనాతురాః-స్పర్ధమానాః-న సేహిరే ॥ ౩౧ ॥ మామితి॥ హయరత్నానాం అశ్వశ్రేష్ఠానాం - చతుష్టయం యస్మిన్-తం, రథం- ఆరోప్య తస్మిన్నిధాయేత్యర్థః-ద్వాభ్యాం భుజాభ్యాం-మామిఙ్గ్య - ద్వాభ్యాం ధనుర్బాణాన్ గృహీత్వా చతుర్భుజో-యుద్ధే తస్థావిత్యర్థః ॥ ౩౨ ॥ దారుక ఇతి॥ కాఞ్చనేనోపస్కృతం-రథం, గమయామాస- హే రాజ్ఞి మృగాణాం క్షుద్రాణాం-పశ్యతాం-మృగాధిపస్సింహ ఇవ-భూభుజాం మిషతాం సతాం-హరిర్జగామేతి శేషోఽవగన్తవ్యః ॥ ౩౩ ॥ తఇతి॥ కేచన, తే-రాజన్యాస్సన్నద్ధా ఆయత్తా-ఉద్యతాః - ఇష్వాసాశ్చాపా - యైస్తే-పథి నిషేద్ధుం వారయితుం, అన్వసజ్జన్త పృష్ఠతోఽన్వధావన్, యథా, గ్రామసింహాః శ్వానో- హరిం సింహం, తద్వత్ ॥ ౩౪ ॥ తే నృపాః కృత్తాః ఛిన్నాః బాహ్వాదయో-యేషాం-తే- కేచిత్ప్రధనే యుద్ధదేశే నిపేతుః, కేచిత్తు-సన్త్యజ్య-దుద్రువుః ॥ ౩౫ ॥ తత ఇతి ॥ యదుపతిః-పురీం, తతోఽపి-స్వగృహం-సమావిశదితి సంబన్ధః-యథా, సూర్యః - స్వకేతనమణ్డలం-అస్తాచలం వా తద్వత్, కథమ్భూతాం-పరి

తోఽలఙ్కృతాం - రవింఛాదయస్తీతి తథా, తేషుధ్వజేషు, పటాః - యస్యాం, చిత్రాణిపటానియస్యాం, సాచాసౌసాచ-తామ్ ❀ ॥ ౩౬ ॥ ❀ పితేతి॥ అనర్ఘవస్త్రాదిభిః-సుహృత్సభృత్యః. పూజయామాస ❀ ॥ ౩౭ ॥ ❀ దాసీభిరితి॥ సర్వసంపద్భిస్సర్వాభరణభూషితాభిరిత్యర్థః- హేరాజ్ఞి-దాస్యాదిభిస్సహ - పారిబర్హముపాయనంపూర్ణస్యావాప్తసమస్తకామస్యాపి-భగవతో, భక్తితో, దదౌ॥ పూర్ణాయేతి॥ పాత్రాన్తరమ్ ❀ ॥ ౩౮ ॥ ❀ ఆత్మారామస్యేతి॥ ఇమాఅష్టౌవయం-సర్వసఙ్గనివృత్త్యా వైరాగ్యేణ-తపసాహేతునా-తస్యభగవఆత్మారామస్య, నిరవధికస్వానన్దానుభవశీలస్యఅద్ధా, సాక్షాత్-గృహదాసికా-బభూవిమ ❀ ॥ ౩౯ ॥ ❀ అథషోడశసహస్రపత్నీనాంగీతిమాహ॥ భౌమమితి॥ సగణంససైన్యం, భౌమంనరకం-నిహత్యక్షితిజయేదిగ్విజయే, జితానాంరాజ్ఞాం, కన్యాః, అస్మాన్, తేననరకేన, రుద్ధాః-జ్ఞాత్వా, తతో, మోచయిత్వా, సంసృతేర్విమోక్షోయస్మాత్తత్పదామ్బుజంఅనుస్మరన్తీ-రస్మా-నాప్తకామోఽపి-పరిణినాయఉపయేమే ❀ ॥ ౪౦ ॥ ❀ నవయమితి॥ హేసాధ్వి, వయంసామ్రాజ్యాదీని-నకామయామహే, కిన్త్వ, తస్య, గదాభృతోభగవతః-శ్రియోలక్ష్మ్యాః, కుచయోః-కుఙ్కుమస్య, గన్ధేనాఢ్యం, శ్రీమ-త్పాదరజో-మూర్ధ్నావోఢుం, కామయామహే, ఇతిసమ్బద్ధః-శ్రియఃకుచకుఙ్కుమగన్ధాఢ్యమిత్యనేన, బ్రహ్మాదిసేవితయాశ్రియాసేవ్యమానత్వాత్పాదరజఏవకామయామహఇతిసూచితం - తత్ర, సామ్రాజ్యంసార్వభౌమపదం, స్వారాజ్య

కుశస్థలీందివిభువిచాభిశంస్తుతాంసమావిశత్తరణేరివస్వకేతనమ్॥ ౩౬ ॥ పితామేపూజయామాససుహృత్సంబన్ధిబాన్ధవాన్। మహార్హవాసోఽలఙ్కారైశ్శయ్యాసనపరిచ్ఛదైః॥ ౩౭ ॥ దాసీభిస్సర్వసమ్పద్భిర్భటేభరథవాజిభిః। ఆయుధానిమహార్హాణిదదౌపూర్ణాయభక్తితః॥ ౩౮ ॥ ఆత్మారామస్యతస్యేమావయంవైగృహదాసికాః। సర్వసఙ్గనివృత్త్యాఽద్ధాతపసాచబభూవిమ ॥ ౩౯ ॥ మహిష్యఊచుః ॥ భౌమంనిహత్యసగణంయుధితేనరుద్ధాజ్ఞాత్వాఽథనఃక్షితిజయేజితరాజకన్యాః। నిర్ముచ్యసంసృతివిమోక్షమనుస్మరన్తీః పాదామ్బుజంపరిణినాయయఆప్తకామః॥ ౪౦ ॥ నవయంసాధ్విసామ్రాజ్యంస్వారాజ్యంభోజ్యమప్యుత। వైరాజ్యంపారమేష్ఠ్యంవా* ఆనన్త్యంవాహరేఃపదమ్ ॥ ౪౧ ॥ కామయామహఏతస్యశ్రీమత్పాదరజశ్శ్రియః। కుచకుఙ్కుమగన్ధాఢ్యంమూర్ధ్నావోఢుంగదాభృతః॥ ౪౨ ॥ వ్రజస్త్రియోయద్వాఞ్ఛన్తిపుళిన్ద్యస్తృణవీరుధః। గావశ్చారయతోగోపాఃపాదస్పర్శంమహాత్మనః॥ ౪౩ ॥ *****************************
******* ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, త్ర్యశీతితమోఽధ్యాయః. ********
శ్రీశుకఉవాచ ॥ శ్రుత్వాపృథానుబలపుత్ర్యథయాజ్ఞసేనీమాధవ్యథక్షితిపపత్న్య ఉతస్వగోప్యః। కృష్ణేఽఖిలాత్మనిహరౌప్రణయానుబన్ధంసర్వావిసిస్ము*రలమశ్రుకలాకులాక్ష్యః॥ ౧ ॥ ఇతిసంభాషమాణాసుస్త్రీభిఃస్త్రీషునృభిర్నృషు। ఆయయుర్మునయస్తత్రకృష్ణరామదిదృక్షయా॥ ౨ ॥ ద్వైపాయనోనారదశ్చచ్యవనోదేవలో

మైన్ద్రపదం, కైవల్యంవా, భోజ్యంతదుభయభోగభాక్త్వం, వివిధంరాజతేవిరాట్, తస్యభావోవైరాజ్యం, అణిమాదిసిద్ధిభాక్త్వమిత్యర్థః-పారమేష్ఠ్యంబ్రహ్మపదం, ఆనన్త్యమితిస్వార్థేష్యఞ్- అనన్తంహరేఃపదమిత్యర్థః ❀ ॥ ౪౧ ॥ ౪౨ ॥ ❀ నస్విత్యాదునాసులభత్వాశ్మిం తద్వాఞ్ఛమేత్యతఆహ॥ వ్రజస్త్రియ ఇతి ॥ మహాత్మనఃనిరవధికసౌశీల్యాయుక్తాత్మనః, అతఏవ, గావఃగాశ్చారయతో-భగవతో, యద్యథా వ్రజస్త్రియః-పుళిన్ద్యఃఆరణ్యకస్త్రియః, తృణానివీరుధశ్చ, పాదస్పర్శంవాఞ్ఛన్తి-తద్వయంకామయామహ ఇత్యర్థః-సౌశీల్యసౌలభ్యాద్యనన్తకల్యాణగుణాకరస్యభగవతః పాదరజఃతద్దాసానాంసులభమేవేతిభావః, తృణానివీరుధోవాఞ్ఛన్తీత్యనేనతృణాదీనామపిభగవత్సన్నిధ్యాతిశయాహితచైతన్యానాంతదిచ్ఛావత్త్వంసూచితమ్ ❀ ॥ ౪౩ ॥ *ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాందశమస్కన్ధేత్ర్యశీతితమోఽధ్యాయః*

శ్రుత్వేతి॥ సుబలపుత్రీగాన్ధారీ-యాజ్ఞసేనీద్రౌపదీ - మాధవీసుభద్రా, అథ-తాః క్షితిపానాంరాజ్ఞాం, పత్న్యశ్చ, ఉతఅపిచ-స్వగోప్యఃకృష్ణభక్తాగోప్యశ్చ, రుక్మిణ్యాదీనా - మఖిలాన్తరాత్మని-భగవతి, కృష్ణే, హరౌ, అమలంనిష్కపటం, ప్రణయానుబన్ధం ప్రేమపారతన్త్ర్యయుక్తం వచఇతియావత్, శ్రుత్వా, సర్వాః, పృథాదయః-అశ్రుకళాభిరానన్దాశ్రుబిన్దుభి, రాకులేవ్యాప్తేఅక్షిణీ, యాసాంతాః, విసిష్మ్యుఃవిస్మయంచక్రుః ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ ఇతీతి॥ ఇత్థం-స్త్రీషు, స్త్రీభిస్సహ, సమ్భాషమాణాసుసతీషు, తథా, నృషుపురుషేషు, తైస్సహ, సమ్భాషమాణేషుసత్సు ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ ఆగతాన్మునీన్నిర్దిశతి॥ ద్వైపాయ

నఇతి॥త్రిభిః-తత్ర,రామః-కృష్ణోఽపి-తాన్,స్వాగతప్రశ్నాదిభిః,అర్చితవాన్ ❁ ॥ ३॥ ४॥५॥६॥७ ॥ ❁ఉవాచేతి॥ధర్మగోప్త్రీ తనుర్యస్య స,భగవాన్,యతవాచో మౌనీభూతస్యమహతో విపులస్య , తస్య,సదసిసభాయాం . అనుశృణ్వతస్సతః,సుఖమాసీనాన్,ద్వైపాయనాదీన్,ఉవాచ ❁ ॥ ८ ॥ ❁తదేవాహ॥అహోఇతి॥ అహో-మునయః-వయం-జన్మభృతఃసఫలజన్మానో, బభూవిమ-తత్ఫలంజన్మఫలం,కార్త్స్న్యేనాస్మాభిః-లబ్ధంచ -కింతత్,యత్-దేవానామపి-దుర్లభం , యోగినాం,వో,దర్శన-మితి ❁ ॥ ९ ॥ ❁కథంన్వేతద్ఘటితమితివిస్మయేనాహ॥కింస్వితి॥అల్పం,తపఃపుణ్యం,యేషాం,మర్త్యానాం,ప్రతిమాయామేవ,దేవచక్షుఃదేవతాబుద్ధిర్యేషాం తేషా-మస్మాకం - వో,దర్శనాదికం - కిన్ను కథంబభూవేత్యర్థః-ప్రహ్వశబ్దః ప్రణామపరః ప్రశ్నః స్వాగతప్రశ్నః ❁॥ १० ॥ ❁నన్వర్చాయాందేవచక్షుః పవిత్రావహామపికిమితితత్తుచ్ఛీకరోషీత్యత్రాహ॥నహీతి॥అమ్మయాని తీర్థాని-మృన్మయాః-శిలామయాశ్చ-దేవాశ్చదర్శనాదేవ-నపునన్తి కిన్తు-ఉరుకాలేన,సాధవస్తు- దర్శనాదేవ,పునన్తీత్యర్థః॥తీర్థానీతిదృష్టాన్తార్థం ❁॥११॥❁దేవాఉరుకాలేనైవపునన్తీత్యేతత్ప్రపఞ్చయతి॥నాగ్నిరితి॥భూజలాదిశబ్దైస్తదభిమానిదేవతాలక్ష్యన్తే-తాఃఅగ్న్యాదయశ్చో,పాసితాః-భేదకృతఃఆత్మనిదేహగతభేదంకుర్వాణస్యాఘంహరన్తి-ఉరుకాలసేవయాహరన్తీత్యర్థః॥విపశ్చితస్సాధవస్తు,ముహూర్తసేవయైవ - హరన్తి-అఘశబ్దేనతన్మూలమజ్ఞానంచవివక్షితమ్ ❁ ॥ १२ ॥ ❁ యతఏవ-మతోఽర్చాదేవచక్షుషంక్షిపన్నర్థాన్తరమప్యాహ॥యస్యేతి॥యస్యపుంసః,త్రిధాతుకే,వాతపిత్తశ్లేష్మమయే - కుణపే శ

ఽసితః । విశ్వామిత్రశ్శతానన్దో భరద్వాజోఽథగౌతమః ॥ ३ ॥ రామస్సశిష్యో భగవాన్వసిష్ఠో గాలవో భృగుః। పులస్త్యః కశ్యపోఽత్రిశ్చ మార్కణ్డేయో బృహస్పతిః॥ ४ ॥ ద్వితస్త్రితస్త్వైకతశ్చ బ్రహ్మపుత్రస్తథాఽఙ్గిరాః। అగస్త్యో యాజ్ఞవల్క్యశ్చ వామదేవాదయోఽపరే॥ ५ ॥ తాన్దృష్ట్వా సహసోత్థాయ ప్రాగాసీనా నృపాదయః। పాణ్డవాః కృష్ణరామౌ చ ప్రణేముర్లోకవన్దితాన్ ॥ ६ ॥ తానానర్చుస్తథా సర్వే సహరామోఽచ్యుతోఽర్చయత్। స్వాగతాసనపాద్యార్ఘ్యమాల్యధూపానులేపనైః ॥ ७ ॥ ఉవాచ సుఖమాసీనాన్భగవాన్ధర్మగుప్తనుః । సదసస్తస్య మహతో యతవాచోఽనుశృణ్వతః ॥ ८ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ అహో వయం జన్మభృతో లబ్ధం కార్త్స్న్యేన తత్ఫలమ్ । దేవానామపి దుష్ప్రాపం యద్యోగేశ్వరదర్శనమ్ ॥ ९ ॥ కిం స్వల్పతపసాం నౄణామర్చాయాం దేవచక్షుషామ్ । దర్శనస్పర్శనప్రశ్నప్రహ్వపాదార్చనాదికమ్ ॥ १० ॥ న హ్యమ్మయాని తీర్థాని న దేవా మృచ్ఛిలామయాః । తే పునన్త్యురుకాలేన దర్శనాదేవ సాధవః ॥ ११ ॥ నాగ్నిర్న సూర్యో న తు చన్ద్రతారకా న భూర్జలం ఖం శ్వసనోఽథ వాఙ్మనః। ఉపాసితా భేదకృతో హరన్త్యఘం విపశ్చితో ఘ్నన్తి ముహూర్తసేవయా ॥ १२ ॥ యస్యాత్మబుద్ధిః కుణపే త్రిధాతుకే స్వధీః కలత్రాదిషు భౌమ ఇజ్యధీః । యత్తీర్థబుద్ధిస్సలిలే న కర్హిచిజ్జనేష్వభిజ్ఞేషు స ఏవ గోఖరః ॥ १३ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ నిశమ్యేత్థం భగవతః కృష్ణస్యాకుణ్ఠమేధసః। వచో దురన్వయం విప్రాస్తూష్ణీమాసన్భ్రమద్ధియః॥ १४ ॥ చిరం విమృశ్య మునయ ఈశ్వరస్యేశితవ్యతామ్ । జనసఙ్గ్రహ ఇత్యూచుస్స్మయన్తస్తం జగద్గురుమ్॥ १५ ॥ మునయ ఊచుః ॥ యన్మాయయా తత్త్వవిదుత్తమా వయం విమోహితా విశ్వసృజామధీశ్వర।

వపాప్రాయే శరీరే.ఆత్మబుద్ధిరాత్మాభిమానః-కళత్రేషు దారేషు,స్వధీః స్వకీయత్వబుద్ధిః-ఏవమహం మమాభిమానావుక్తౌ , పార్థివప్రతిమాదౌ , ఇజ్యధీః దేవతాబుద్ధిః-జలే గఙ్గాదిజలే,తీర్థబుద్ధిః.కర్హిచిదపి-అభిజ్ఞేషుస్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యాభిజ్ఞేషు భాగవతేషు,నేజ్యధీర్న తీర్థబుద్ధిశ్చ , సపుమాన్ , గోఖర ఏవ,గోప్రాయఃఖరప్రాయశ్చ,యద్వా,గవాంసమ్బన్ధీఖర- స్తదర్థతృణభారార్థఖరసదృశః,అభివాఞ్ఛితశ్చార్థః,తహీనిన్దాన్యాయేనేయంసాధుజనప్రశంసా ❁ ॥ १३ ॥ ❁నిశమ్యేతి॥అకుణ్ఠాప్రతిహతరహితా,మేధా,యస్య,తస్య,భగవతఃకృష్ణస్య , దురన్వయమననురూపం.వచో, నిశమ్య.భ్రమన్తీఅనవస్థితా,ధీ- ర్యేషాం.తథాభూతా - స్తూష్ణీమాసన్॥ అహోస్వభజనాహితమాహాత్మ్యేన స్వస్మానయం స్వస్మాదుత్కృష్టతమాన్వదత్యతో విపరీతమేతద్వచ ఇత్యేవం తావద్భ్రమద్ధియ ఇత్యర్థః ❁ ॥ १४ ॥ ❁చిరమితి జనసఙ్గ్రహం-అకృత్స్నవిదోజనాఇత్థంసాధూన్భజేయురిత్యేవంవిధజనానుగ్రహరూపామీశ్వరస్యభగవత- ఈశితవ్యతాం,చిర , మాలోచ్యస్మయన్తఈషద్ధసన్తః,జగద్గురుంకృష్ణంప్రతీ-త్థంవక్ష్యమాణప్రకారేణో , చురిత్యన్వయః ❁॥ १५ ॥ ❁తమేవాహ॥యదితి॥ హేవిశ్వసృజాంబ్రహ్మాదీనామధీశ్వర ,తత్త్వవిచ్ఛ్రేష్ఠాఅపి,వయం , త్వన్మాయయా,విమోహితా , స్తావత్త్వదభిప్రాయంజనసఙ్గ్రహాత్మకమవగన్తు.మసమర్థా-బభూవిమేత్యర్థః ॥ కోసావభిప్రాయఇత్యత ఇదంనిర్దిశన్తి॥యదీశితవ్యాఇతి॥గూఢఈహాయేతి. సర్వేశ్వరోఽపి,భగవాన్.ఈహయాగూఢఃమనుష్యచేష్టయాచ్ఛన్నః- ఈశితవ్యాఇతి॥ఈశితవ్యవత్కర్మవశ్యవదాచరన్తీత్యర్థః-యతఏవం-తస్మాదహో,భగవతః.తవ-చేష్టితం-చిత్రం - యద్వాతత్త్వవిదుత్తమాఅపితావత్త్వన్మాయయామోహితాఇతిచిత్రం,[illegible]

గూఢశ్చన్దఈశితవ్యా॥యత ఇతి యత్తద్భగవతస్తవ-చేష్టితం-మహో అతివిచిత్రం, మతివిచిత్రమిత్యర్థః-యదీశితవ్యాస్స్తుగూఢఈహయేతిపాఠాన్తరం-తత్ర-యస్యేశితవ్యావయం,సఈశ్వరో,మనుష్యచేష్టయాచ్ఛన్నఇత్యర్థః ॥ ౧౬ ॥ ॥విశ్వసృజామధీశ్వరేతిసంబోధనాభిప్రేతంకృత్స్నజగత్సృష్టృత్వంవ్యఞ్జయన్తోవిస్మయన్తే ॥ అనీహఇతి॥అనీహఃకర్మాయత్తచేష్టారహితఇత్యర్థః-భవా-నేకః,కారణావస్థాయామేకఏవసన్,ఆత్మనై-తజ్జగ-ద్బహుధా,సృజతి- బహుధేత్యనేన , నామరూపవిభాగనిబన్ధనంబహుత్వం,వివక్షితం,ఏకఇత్యనేనతు - తత్ప్రతిసంబన్ధ్యేకత్వం , తదయమర్థః-వ్యాకరిష్యమాణకార్యావస్థచిదచిద్గతనామరూపవిభాగనిబన్ధనబహుత్వప్రతిసంబన్ధి తదవిభాగనిబన్ధనైకత్వాపన్నచిదచిచ్ఛరీరకతయైకత్వవ్యపదేశార్హోపాదానకారణతయా తావదవస్థితో బహుధైతజ్జగత్సృజతీతిఏవంచైకఇత్యనేనోపాదానత్వంఫలితం-సృజతీతికర్తృత్వనిర్దేశాన్నిమిత్తత్వం ఆత్మనేత్యనేనస్వస్యైవోపకరణత్వంవదతోపకరణాన్తరనిరపేక్షత్వం-అవతిరక్షతి-అత్తిసంహరతేచ ,అథాపి , నసజ్జ్యతే సృజ్యచిదచిద్గతైర్దోషైర్నస్పృశ్యతఇత్యర్థః- అనేనోపాదానత్వప్రయుక్తవికారాశ్రయత్వప్రసఙ్గఃపరిహృతః-వికారాణాం చిదచిద్ద్వారకత్వేనస్వతోనసృజ్యతఇతిభావః - ఏకస్యైవసతోఽనేకధాపత్తౌదృష్టాన్తః,యథా,భౌమైర్భూమిః-బహునామరూపిణీతి,యథైకైవ,మృత్-భౌమైస్తద్వికారైః-ఘటశరావమణికాదిభిః,బహూనిరూపాణి,అస్యాస్సన్తీతితథాభూతా,తథైవాపి,కోభవాన్‌బహురూపో,బభూవేత్యర్థః-విభూమ్నో భగవతస్తవ-ఇదంచరితం,విడమ్బనమనుకరణం,మహో అతిచిత్రమిత్యర్థః ॥ ౧౭ ॥ ॥ననునాహంవిశ్వసృజామధీశ్వరోఽపితువసుదేవసుతః, అన్యథాసర్వేశ్వరస్యైవంమనుష్యతాపత్తిర్నఘటతఇత్యతఆహుః ॥ అథాపీతి ॥ యద్యపి-సర్వేశ్వర-స్తథాఽపిస్వజనానాంస్వభక్తానాంసాధూనా - మభిగుప్తయేపరిత్రాణాయ , ఖలానాందుష్కృతాం-నిగ్రహాయచ - సత్త్వంశుద్ధసత్త్వమయం రూపం-బిభర్షి - స్వలీలారూపేణాచారేణ-సనాత

యదీశితవ్యా ॥ యది గూఢఈహయా ॥ అహో విచిత్రంభగవద్విచేష్టితమ్ ॥ ౧౬ ॥అనీహఏతద్బహుధైకఆత్మనా సృజత్యవత్యత్తినసజ్జ్యతేయథా । భౌమైర్హిభూమిర్బహునామరూపిణీ ॥ అహోవిభూమ్నశ్చరితంవిడమ్బనమ్॥ ౧౭ ॥అథాపికాలేస్వజనాభిగుప్తయేబిభర్షిసత్త్వంఖలనిగ్రహాయచ। స్వలీలయావేదపథంసనాతనంవర్ణాశ్రమాత్మాపురుషఃపరోభవాన్॥ ౧౮ ॥బ్రహ్మతేహృదయంశుద్ధంతపస్స్వాధ్యాయసంయమైః।యత్రోపలబ్ధంసద్వ్యక్తమవ్యక్తంచతతఃపరమ్॥ ౧౯ ॥తస్మాద్బ్రహ్మకులంబ్రహ్మన్శాస్త్రయోనేస్త్వమాత్మనః । సభాజయసితద్ధామతద్బ్రహ్మణ్యాగ్రణీర్భవాన్ ॥ ౨౦ ॥ అద్యనోజన్మసాఫల్యంవిద్యాయాస్తపసోదృశః । త్వయాసఙ్గమ్యసద్గత్యాయదన్తశ్శ్రేయసాంపరమ్॥ ౨౧ ॥తస్మైనమోభగవతేకృష్ణాయాకుణ్ఠమేధసే।స్వయోగమాయయాచ్ఛన్న

నం-వేదపథంచ - బిభర్షిప్రపాసి - కథంభూతః-పరఃప్రకృతిపురుషవిలక్షణఃపురుషోఽపి - వర్ణాశ్రమాత్మావర్ణాశ్రమోపలక్షితజీవాత్మైవసన్నిత్యర్థః- యద్వైవం-వర్ణాశ్రమాత్మావర్ణాశ్రమయుక్తజీవాత్మైవప్రతీయమానోఽపి - భవా - న్పరఃపురుషః పరమపురుషఏవేత్యర్థః ॥ ౧౮ ॥ ॥యతో-వేదపథం-బిభర్ష్య-తఏవ-బ్రాహ్మణాన్బహుమన్యసఇత్యాహుః॥బ్రహ్మతఇతి ద్వాభ్యాం ॥ శుద్ధంభ్రమవిప్రలిప్సాదిపురుషదోషాసంస్పృష్టం , బ్రహ్మవేద - స్తేతవ - హృదయంఅన్తరఙ్గం - తద్బ్రహ్మ విశింషన్తి - తపఇత్యాదినా - యత్రయతోవేదాత్తపఆదిభిస్సహ , సత్పరమార్థం-వ్యక్తంకార్యం , అవ్యక్తంకారణం-యద్వా - వ్యక్తంశరీర - మవ్యక్తమాత్మస్వరూపంతతః - తాభ్యాం - పరంవిలక్షణం-పరమాత్మస్వరూపంచ - ఉపలబ్ధంయథావదవగతం- య - త్తత్త్వత్రయత్తపఆదియాథాత్మ్యవేదకంబ్రహ్మతత్తవహృదయమిత్యర్థః - తత్ర-తపోఽనశనాదిరూపం - స్వాధ్యాయోఽధ్యయనం - సంయమఃవర్ణాశ్రమానురూపోధర్మః ॥ ౧౯ ॥ ॥తస్మాదితి ॥ యస్మా - దుక్తవిధంబ్రహ్మతవహృదయంతస్మాదిత్యర్థః ॥ శాస్త్రంవేదః - యోనిఃప్రమితికారణం - యస్య - తస్య - సర్వాన్తరాత్మనః - తవ - బ్రహ్మకులం - స్థానంఉపలబ్ధిస్థానం - త్వద్యాథాత్మ్యావబోధక వేదాధారభూతమిత్యర్థః - ఏవం హేతునిర్దేశః - తస్మా - త్తద్ధామబ్రాహ్మణకులరూపం - ధామ - సభాజయసిబహుమన్యసే- కించబ్రహ్మణ్యానాంబ్రాహ్మణాన్ బహుమన్యమానానా - మగ్రణీఃశ్రేష్ఠశ్చ - భవా - నతోఽపి - సభాజయసీతిభావః ॥ ౨౦ ॥ ॥ఆత్మనాంకృతార్థతామావిష్కుర్వన్తి । అద్యేతి ॥ సతాంసాధూనాం , గత్యాప్రాప్యప్రాపకభూతేన , త్వయా , సఙ్గమ్య,నోఽస్మాక-మద్యజన్మసాఫల్యంజాతం,తథా-విద్యాయాః,తపసో,దృశోర్నేత్రయోశ్చ,సాఫల్యమిత్యన్వయః,కుతః,యద్యతః,ఏతత్త్వత్సఙ్గమనం,శ్రేయసామపి,పరముత్కృష్టం,శ్రేయః॥ ౨౧ ॥కించ॥త్వాంయథావద్విజ్ఞాతుంనశక్నుమఇత్యభిప్రాయేణప్రణేముః ॥తస్మాదితి॥స్వయోగమాయయాస్వాసాధారణాశ్చర్యశక్త్యాచ్ఛన్నోగూఢో-మహిమాఐశ్వర్యం, యస్య,తస్మై,పరమాత్మనేఅన్తః

---

౧౬ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ స్వతు

ప్రవిశ్యప్రశాసనేనభక్త్యై ✽ ॥ ౨౨ ॥ ✽ కేవలంవయమేవనశక్నుమోఽపితుత్వత్సహచరావృష్ణయోఽపీత్యభిప్రేత్యాహుః॥ నేతి॥ఏకస్మిన్ స్వాత్మన్యేవ.ఆరమన్తఇతితథా- తే- కేవలప్రత్యగాత్మానుభవపరాశ్చ,యం-త్వాం ,నవిదన్తి-యథావన్నవిదన్తి-క దంభూతం , సర్వజనమోహినీ ,మాయైవ-యవనికాతిరస్కరిణీ-తయా-చ్ఛన్నం , రూపాదిజ్ఞానావిషయం-ఆత్మాన-మీశ్వ రం-అన్తరాత్మతయాసన్తమపి- కాలంబహిః కాలరూపేణపరిచ్ఛిన్దన్తమ్ ✽ ॥ ౨౩ ॥ ✽ ఏతత్సదృష్టాన్తమాహుః॥యథేతి॥గు ణతత్త్వదృక్-గుణేషుసత్త్వాదిగుణకార్యేషుశబ్దాదిషు యేషు - తత్త్వదృక్ పురుషార్థదర్శీ-యద్వా -గుణతత్త్వంగుణపరిణా మరూపంతత్త్వం దేహ - మాత్మతయా పశ్యతీతితథా-సః,శయానః- పురుషో-యథా - నామమాత్రేన్ద్రియాభాతం,మాత్రా శబ్దేనరూపంవివక్షితం- స్వాప్ననామరూపేన్ద్రియైరవభాతముపలక్షితం-యుక్తమిత్యర్థః-త - మాత్మానం-వేద - నతు-స్వ తో-నామాదిరహితం - పరందేహాద్విలక్షణ-మాత్మానం-వేద ✽ ॥ ౨౪ ॥ ✽ ఏవం-జాగ్రత్పురుషోఽపి- హేబ్రహ్మన్,మాయ యాత్వన్మాయయామూలయా - నామమాత్రేన్ద్రియేహయా , నామమాత్రేన్ద్రియానుగుణయాచేష్టయా , యః-స్మృత్యుపప్లవః స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యవిషయఃస్మృతేఃప్రమోషః - తస్మా - ద్విభ్రమత్ అనాత్మానందేహమాత్మతయాపరతన్త్రం స్వతన్త్రతయాచగృహ్ణాత్-చిత్తం - యస్యసః-త్వా,మాశ్రితం , కర్తరిక్తః-తంప్రత్యగాత్మానమేవ - నవేద-ప్రత్యగాత్మనః పరమాత్మానంత్వాంనవేదైవేతికైముత్యసిద్ధమిత్యర్థః ✽ ॥ ౨౫ ॥ ✽ తర్హి కైరప్యవిజ్ఞేయోఽహమనుపాస్యోఽమోక్షదశ్చే త్యతఆహుః॥ తస్యేతి ॥ అఘాఘస్య-షడ్గంశుద్ధిం-కరోతి యద్గఙ్గాదితీర్థం,తస్యా- శ్రయమాస్పదం,తవాఙ్ఘ్రిం,సువిపక్వో, యోగోభక్తియోగో- యేషాం-తైః-హృదికృతంసాక్షాత్కృతం - వయ , మధునా - దదృశిమ-సువిపక్వయోగైర్హృదికృతమి

మహిమ్నేపరమాత్మనే ॥ ౨౨ ॥ నయంవిదన్త్యమీభూపాఏకారామాశ్చవృష్ణయః । మాయాయవనికాచ్ఛన్న మాత్మానంకాలమీశ్వరమ్ ॥ ౨౩ ॥యథాశయానఃపురుషఆత్మానంగుణతత్త్వదృక్ ।నామమాత్రేన్ద్రియాభాతం నవేదరహితంపరమ్॥ ౨౪ ॥ఏవంత్వామాశ్రితంబ్రహ్మన్నామమాత్రేన్ద్రియేహయా।మాయయావిభ్రమచ్చిత్తో నవేదస్మృత్యుపప్లవాత్ ॥ ౨౫ ॥ తస్యాద్యతేదదృశిమాఙ్ఘ్రిమఘౌఘమర్షతీర్థాస్పదంహృదికృతం సువిపక్వయో గైః । ఉత్సిక్తభక్త్యుపహృతాశయజీవకోశా ఆపుర్భవద్గతిమథానుగృహాణభక్తాన్ ॥ ౨౬ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఇతీదముక్త్వాదాశార్హంధృతరాష్ట్రంయుధిష్ఠిరమ్।రాజర్షేస్వాశ్రమాన్గన్తుంమునయోదధిరేమనః॥ ౨౭ ॥ తద్వీ క్ష్యతానుపవ్రజ్యవసుదేవోమహాయశాః।ప్రణమ్యచోపసఙ్గృహ్యబభాషేదంసుయన్త్రితః॥ ౨౮ ॥ వసుదేవ ఉవాచ ॥ నమోవస్సర్వదేవేభ్య ఋషయశ్శ్రోతుమర్హథ । కర్మణాంకర్మనిర్హారోయథాస్యాన్నస్తదుచ్యతామ్॥ ౨౯ ॥ శ్రీనారదఉవాచ ॥ నాతిచిత్రమిదంవిప్రావసుదేవోబభుత్సయా। కృష్ణంమత్వాఽర్భకంయన్నః పృచ్ఛతిశ్రేయఆత్మనః॥ ౩౦ ॥ సంనికర్షోహిమర్త్యానామనాదరణకారణమ్ । గాఙ్గంహిత్వాయథాన్యామ్భస్త

త్యనేనయోగపరిశుద్ధమనోదృశ్యత్వముక్త - మతఃకైశ్చిదప్యవిజ్ఞేయత్వ మనుపాస్యత్వం చనిరస్తం - ఉత్సిక్తయోద్రిక్తయా, భక్త్యా,అపహృత - ఆశయోవాసనా , జీవకోశఃఅజ్ఞానరూపఃకోశశ్చ,యేషాం , తే-కోశవదావారకత్వాత్కోశత్వయాప ణం-భవద్గతిం,ప్రాపుః,అనేనముక్తప్రాప్యత్వముక్తం-యతఏవ-మతో-భక్తానస్మా , ననుగృహాణ ✽ ॥ ౨౬ ॥ ✽ ఇతీతి॥దాశా ర్హంశ్రీకృష్ణం-ఇద-ముక్త్వా-అనుజ్ఞాంపృష్ట్వేత్యర్థః- హేరాజర్షే-మనో-దధిరేమనశ్చక్రుః ✽ ॥ ౨౭ ॥ ✽ తదితి॥తన్మనోధా నంవీక్ష్య-తా-న్మునీ - నుపవ్రజ్యసమీపమేత్య - ప్రణమ్య,ఉపసఙ్గమ్య,చరణౌ,పాణిభ్యాం - ధృత్వా-సుయన్త్రితోఽవహితచి త్త-ఇదంవక్ష్యమాణం-బభాషే ✽ ॥ ౨౮ ॥ ✽ సర్వే,దేవా-యేషు- తేభ్యో,యుష్మభ్యం,నమః- హేఋషయః,శ్రోతుం-మద్వ చఇతిశేషః " యావతీర్వైదేవతాస్తాస్సర్వావేదవిదిబ్రాహ్మణేవసన్తి ,,ఇతిశ్రుతిప్రసిద్ధ్యభిప్రాయేణసర్వదేవేభ్యఇత్యుక్తం॥ కింతద్వచఇత్యతఆహ॥కర్మణేతి , యథా-యథానుష్ఠితేన-కర్మణావర్ణాశ్రమానుగుణేన -కర్మణాం-భగవద్భక్తియోగోత్పత్తి ప్రతిబన్ధకానాంప్రాచీనపుణ్యాపుణ్యాత్మకానాం-నిర్హార-స్స్యాదితి-తదుచ్యతాంతత్రోత్తరముచ్యతామిత్యర్థః ✽ ॥ ౨౯ ॥ ✽ ఇత్థంపృష్టేషుమునిషు - కింసర్వజ్ఞంకృష్ణంహిత్వాఽస్మాన్పృచ్ఛతీత్యేవంసంశయితవత్సు తాన్ప్రతిప్రశ్నకారణముత్థాప యన్నాహనారదః ॥ నాతిచిత్రమితిచతుర్భిః ॥ హేవిప్రాః-వసుదేవ- ఆత్మనఃస్వస్య - శ్రేయఃశ్రేయస్సాధనం-బోద్ధుమిచ్ఛ యా-నోఽస్మా-స్పృచ్ఛతీత్యేత-న్నాతిచిత్రం-తత్రహేతుః॥కృష్ణమర్భకంమత్వేతి॥మత్వా-నః-పృచ్ఛతీతిసంబన్ధః ✽ ॥ ౩౦ ॥ ✽ తత్కుతఇత్యతఆహ ॥ సంనికర్ష ఇతి ॥ హియస్మా-త్సన్నికర్షఃనిరన్తరసాన్నిధ్య-మనాదరణకారణం-తతఃకృష్ణమర్భకంమత్వే త్యర్థః-సన్నికర్షస్యానాదరణకారణత్వేదృష్టాన్తః ॥ గాఙ్గమితి ॥ యథా-తత్రత్యోగఙ్గాతీరస్థో - గాఙ్గ-మమ్భో-హిత్వాఅనా

దృత్య - ఆత్మనో-విశుద్ధయేవిశుద్ధ్యర్థం - అన్యాన్యప్సుఃప్రతియాతిపుణ్యాజలాన్తరంయాతి-తద్వత్ ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ఏవంసన్నికర్ష స్యానాదరకారణత్వముక్త్వాసర్వజ్ఞత్వానభిజ్ఞానమపితత్కారణమితివక్తుం తావత్కృష్ణస్యనిత్యసర్వజ్ఞతామాహ ॥ య స్యేతి ॥ యస్యకృష్ణస్యా - నుభూతిఃజ్ఞానం-కాలాదిభి-ర్నరిష్యతిననశ్యతి- తంకృష్ణమిత్యుత్తరేణసంబన్ధః-యథాఽస్మదాదీ నామనుభూతేఃకాలాదిభిఃప్రమోష - స్తథానేశ్వరస్యేతిభావః-అస్యజగతః - ఉత్పత్త్యాదినేత్యాదిశబ్దేనప్రలయః-గుణాస్స త్త్వాదయస్త్రయః-కుతశ్చనఉక్తాతిరిక్తాదన్యస్మాదపి - కాలాదయోహ్యన్యేషాంజ్ఞానలోపహేతవః - తై-రసఙ్కుచితజ్ఞాన ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁తమితి ॥ క్లేశాః-కర్మాణిచపుణ్యాపుణ్యాత్మకాని- తేషాం-పరిపాకః-సుఖదుఃఖేచ-గుణానాంసత్త్వాదీ నాం,పునఃపునఃప్రవాహశ్చ,తై,రవ్యాహతో , ఽనుభవో , యస్య,త , మద్వితీయంస్వతుల్యరహిత- మీశ్వరంకృష్ణం,స్వవిభ వైస్వకార్యైః , ప్రాణాదిభిఃఇన్ద్రియాదిభి , ఉపగూఢమావృతం , ప్రాకృతేన్ద్రియతద్వ్యాపారైస్తిరోహితానుభవం ,మ న్యేతమన్యతే- అజ్ఞేతిహేతుగర్భం,స్వయమజ్ఞత్వా , దేవంభూతమపీ, శ్వరం , స్వతుల్యం,మన్యతఇత్యర్థః-అత్రదృష్టాన్తః- మేఘహిమోపరాగైఃఅభ్రతుషారరాహుభిః-స్వవిభవైః- సూర్యమివేతి ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ఏవముక్త్వాసర్వేమునయస్సంభూ యోచురిత్యాహ ॥ అథేతి ॥ ఆభాష్యసంబోధ్య , సర్వేషాంరాజ్ఞాంశృణ్వతాంసతాం - అచ్యుతరామయోరపి శృణ్వతోస్స తోః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ఉక్తిమేవాహ॥కర్మణేతి॥సాధుయథాతథా,ఏషఏవేతినిరూపితః-కోఽసౌ-య-త్సర్వేషాం-యజ్ఞానా-మీ శ్వరంనిర్వాహకం-విష్ణుం - శ్రద్ధయా-మఖైర్యజ్ఞై-ర్యజేదారాధయే-దిత్యేషః ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁చిత్తస్యేతి॥అయంవిష్ణ్వారాధన రూపో-ధర్మః - అత్రలోకే-చిత్తస్యోపశమఃశాన్త్యావహః , సుఖావహఃనిరతిశయమోక్షసుఖావహశ్చ-తో - ఽయమేవ-సు

త్రతోఽయాతిశుద్ధయే॥ ౩౧ ॥యస్యానుభూతిఃకాలేనలయోత్పత్త్యాదినాఽస్యవై।స్వతోఽన్యస్మాచ్చగుణతోన కుతశ్చనరిష్యతి॥ ౩౨ ॥తంక్లేశకర్మపరిపాకగుణప్రవాహైరవ్యాహతానుభవమీశ్వరమద్వితీయమ్।ప్రాణాదిభి స్స్వవిభవైరుపగూఢమజ్ఞో మన్యేతసూర్యమివమేఘహిమోపరాగైః ॥ ౩౩ ॥ అథోచుర్మునయోరాజన్నాభా ష్యానకదున్దుభిమ్ । సర్వేషాంశృణ్వతాంరాజ్ఞాంతథైవాచ్యుతరామయోః॥ ౩౪ ॥ కర్మణాకర్మనిర్హారఏషసా ధునిరూపితః । యచ్ఛ్రద్ధయాయజేద్విష్ణుంసర్వయజ్ఞేశ్వరంమఖైః॥ ౩౫ ।చిత్తస్యోపశమోఽయంవైకవిభిశ్శా స్త్రచక్షుషా । దర్శితస్సుగమోయోగోధర్మశ్చాత్రసుఖావహః ॥ ౩౬ ॥ అయంస్వస్త్యయనఃపన్థాద్విజాతేర్గృ హమేధినః । యచ్ఛ్రద్ధయాప్తవిత్తేనశుక్లేనేజ్యేతపూరుషః॥ ౩౭ ॥విత్తైషణాంయజ్ఞదానైర్గృహైర్దారసుతైష ణామ్ । ఆత్మలోకైషణాందేవకాలేనవిసృజేద్బుధః॥గ్రామేత్యక్తైషణాస్సర్వేయయుర్ధీరాస్తపోవనమ్॥ ౩౮ ॥ ఋణైస్త్రిభిర్ద్విజోజాతోదేవర్షిపితౄణాంప్రభో।యజ్ఞాధ్యయనపుత్రైస్తాన్యనిస్తీర్యచరన్పతేత్॥ ౩౯ ॥ త్వంత్వ ద్యముక్తోద్వాభ్యాంవైఋషిపిత్రోర్మహామతే।యజ్ఞైర్దేవర్ణమున్ముచ్యనిరృణోఽశరణోభవ॥ ౪౦ ॥ వసుదేవభ

గమోపాయ - ఇతి,మునిభి - శ్శాస్త్రమేవచక్షు - స్తేన-దర్శితః - జ్ఞానాద్యపేక్షయా తత్ప్రేరణాత్కర్మణిక్తః , దృష్టఇత్య ర్థః ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁అయమితి॥ద్విజాతేస్త్రైవర్ణికస్య గృహాశ్రమిణః,శ్రేయఃప్రాపకో,ఽయమేవ-పన్థాః,కోఽసౌ,శుక్లేనశుద్ధే న-ఆప్తవిత్తేనపరపీడాదికమన్తరేణలబ్ధేనధనేన , పూరుషఃపరమపురుషః , శ్రద్ధయా,ఇజ్యేతేత్యయం-భక్తియోగోత్పత్తిప్రతి బన్ధనిరసనద్వారామోక్షసుఖావహః-పన్థాః,కేవలమీశ్వరారాధనాత్మకయజ్ఞఏవేత్యర్థః ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ఆప్తవిత్తేనేత్యుక్తం- సమ్యగ్వ్యయఏవవిత్తస్యప్రయోజనమితివదన్తఃప్రసఙ్గాదన్యదప్యాహుః ॥ విత్తైషణామితి ॥ యజ్ఞైర్దానైశ్చ-విత్తైషణాంవిత్తే చ్ఛాం - విసృజేత్,అర్థస్యసమ్యగ్వ్యయేనతద్రక్షణదుఃఖంపరిహరేదిత్యర్థః,గృహైర్గృహోచితైర్భోగై,ర్దారసుతైషణాం-వి సృజేత్ , తదనుభవేనతృప్త్యైవతావతాఽలమితితదౌత్సుక్యనివృత్తేః-మృతేదేహే , ఆత్మనస్స్వర్గాదిలోకైషణాంకాలేనస్వ ర్గాదీనామపికాలవశాత్క్షయిష్ణుత్వనిరూపణేన - త్యజేదిత్యర్థః॥ తథాహి ధీరాః-తావ-ద్గ్రామే - త్యక్తాః-ఈషణాఃపూర్వో క్తాః-తిస్రఃయైః-స్తే-తత-స్తపోవనం-యయుః ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ఇతోఽపివిమర్శ్యష్టవ్యఇత్యాహుః॥ ఋణైరితి ॥ హేవిభో-దేవా నాం , ఋషీణాం-పితౄణాంచ,ఋణైః , త్రిభిః-ద్విజఃత్రైవర్ణికో-జాతఃజాయతే-అత-స్తానిదేవర్షిపితృఋణాని , క్రమేణ- యజ్ఞాధ్యయనపుత్రై, రనిస్తీర్యఅనపాకృత్య-చర - న్పతేత్-నరకఇతిశేషః- అత్ర "జాయమానోవైబ్రాహ్మణస్త్రిభిరృణవా జాయతేబ్రహ్మచర్యేణఋషిభ్యోయజ్ఞేనదేవేభ్యఃప్రజయాపితృభ్యః" ఇతిశ్రుతిః "ఋణానిత్రీణ్యపాకృత్యమనోమోక్షేనివే శయేత్ । అనపాకృత్యమోక్షంతుసేవమానోవ్రజత్యధః" ఇతిస్మృతిశ్చానుసన్ధేయా - శ్రుతౌబ్రహ్మచర్యశబ్దఃతత్పూర్వకా ధ్యయనపరః ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁అతస్త్వయాఽధునాదేవఋణమేవాపాకర్తవ్యం , ఋషిపితృఋణాభ్యాంతుముక్తఏవేత్యా హుః॥త్వంత్వితి॥ హేమహామతే-ఉన్ముచ్యఅపాకృత్య-నిరృణఃఋణత్రయరహితః,అశరణఃగృహసఙ్గరహితః-భవ ❁ ॥౪౦॥ ❁

హేవసుదేవ-భవాన్-నూనం-హరి - మారాధితవాన్ - కుతః-యద్యస్మా - త్సభగవాన్ - స్వయం-వాంయువయోః-పుత్రతాం-గతః ※ ॥ ౪౧ ॥ ※ ఇతీతి॥తద్వచనం తేషాంవచః-ఆనమ్య-ప్రణమ్య - ప్రసాద్య-ప్రసన్నాన్కృత్వా-ఋత్విజో-వవ్రే-వృతవాన్ ※ ॥ ౪౨ ॥ ※ తఇతి॥ఏవంధర్మేణయథావిధి-వృతా-స్తే-ఋషయః- తస్మిన్క్షేత్రే-ఉత్తమకల్పకైర్మన్త్రతన్త్రద్రవ్యాదిలోపరహితైః-మఖైర్యజ్ఞైః-తంవసుదేవ-మయాజయన్ ※ ॥ ౪౩ ॥ ※ ఏతదేవప్రపఞ్చయతి । తద్దీక్షాయామిత్యాదినా॥తద్దీక్షాయాంయజ్ఞదీక్షాయాం,పుష్కరాణాంస్రజో యేషాం తే ※॥౪౪॥※తస్యవసుదేవస్యమహిష్యః పత్న్యః,ఆలిప్తాః కుఙ్కుమాదిభిః,వస్త్రాన్యర్హణానిపాణ్యోఃయాసాంతాః ※॥ ౪౫ ॥ ※ పురాణపాఠకాః-మాగధావంశావళిపాఠకాఃసహభర్తృకాః※॥౪౬॥※అక్తం-నేత్రయోరఞ్జనేనాభ్యక్తం,సర్వాఙ్గేషునవనీతేనాక్తంతంవసుదేవం-ఉడుభిర్నక్షత్రైస్సహితంసోమరాజంచన్ద్రమివఅష్టాదశభిః-పత్నీభిః-సహిత-మభ్యషిఞ్చన్ ※॥౪౭॥※తాభిరితి॥దుకూలాదిభిః-అన్యైశ్చ-వివిధై-ర్విపులాలఙ్కారైస్సుష్ఠ్వలఙ్కృతాభి,స్తాభిః-పత్నీభిస్సహ-దీక్షితః,అజినేనసంవృతః-విరేజే ※॥౪౮॥※తస్యవసుదేవస్యసంబన్ధినః-ఋత్విజః-నూత్నానినవాని-కౌశేయానివాసాంసి-యేషాం తే-సదస్యైఃసభ్యైః,సహితా-విరేజుః ॥ యథా-వృత్రహణఇన్ద్రస్యా-

వాన్స్నానంభక్త్యాపరమయాహరిమ్ । జగతామీశ్వరంప్రార్చస్స్వయంపుత్రతాంగతః॥ ౪౧ ॥శ్రీశుకఉవాచ॥ ఇతితద్వచనంశ్రుత్వావసుదేవోమహామనాః। తానృషీనృత్విజోవవ్రేమూర్ధ్నాఽఽనమ్యప్రసాద్యచ॥ ౪౨ ॥ తఏనమృషయోరాజన్వృతాధర్మేణధార్మికమ్।తస్మిన్నయాజయన్క్షేత్రేమఖైరుత్తమకల్పకైః॥ ౪౩ ॥ తద్దీక్షాయాంప్రవృత్తాయాంవృష్ణయఃపుష్కరస్రజః।స్నాతాస్సువాససోరాజన్రాజానస్సుష్ఠ్వలఙ్కృతాః ॥ ౪౪ ॥ తన్మహిష్యశ్చముదితానిష్కకణ్ఠ్యస్సువాససః।దీక్షాశాలాముపాజగ్ము రాలిప్తావస్తుపాణయః॥ ౪౫ ॥నేదుర్మృదఙ్గపటహశఙ్ఖభేర్యానకాదయః । ననృతుర్నటనర్తక్యస్తుష్టువుస్సూతమాగధాః॥ జగుస్సుకణ్ఠ్యోగన్ధర్వ్యఃసఙ్గీతంసహభర్తృకాః॥ ౪౬ ॥తమభ్యషిఞ్చన్విధివదక్తమభ్యక్తమృత్విజః। పత్నీభిరష్టాదశభిస్సోమరాజమివోడుభిః॥ ౪౭ ॥ తాభిర్దుకూలవలయహారనూపురకుణ్డలైః।స్వలఙ్కృతాభిర్విభవై ర్దీక్షితోఽజినసంవృతః॥ ౪౮ ॥తస్యర్త్విజోమహారాజనూత్నకౌశేయవాససః । ససదస్యావిరేజుస్తేయథావృత్రహణోఽధ్వరే॥ ౪౯ ॥తదారామశ్చకృష్ణశ్చస్వైస్స్వైస్స్వబన్ధుభిరన్వితాః । విరేజతుస్సుతైర్దారై ※ ర్జీవేశౌస్వవిభూతిభిః॥ ౫౦ ॥ఈజేనుయజ్ఞంవిధినా※అగ్నిహోత్రాదిలక్షణైః । ప్రాకృతైర్వైకృతైర్యజ్ఞైర్ద్రవ్యజ్ఞానక్రియేశ్వరమ్॥ ౫౧ ॥అథర్త్విగ్భ్యోఽదదాత్కాలేయథాఽఽమ్నాతంసదక్షిణాః । స్వలఙ్కృతేభ్యోఽలఙ్కృత్యగోభూకన్యామహాధనాః ॥ ౫౨ ॥ పత్నీసంయాజావభృథ్యైశ్చరిత్వాతేమహర్షయః। సస్నూ రామహ్రదేవిప్రాయజమానపురస్సరాః ॥ ౫౩ ॥స్నాతాలఙ్కారవాసాంసివన్దిభ్యోఽదాత్తథాస్త్రియః। తతస్స్వలఙ్కృతోవర్ణానాశ్వభ్యోఽన్నేనపూజయత్ ॥౫౪॥ బన్ధూన్సదారాన్ససుతాన్పారిబర్హేణభూయసా ।విదర్భకోసలకురూన్కాశికేకయసృఞ్జయాన్ ॥ ౫౫ ॥సదస్య

ద్వరేతద్వత్ ※॥౪౯॥※ తదేతి ॥దేవానాంబ్రహ్మాదీనామపీశౌ-ఇతి రామకృష్ణయోర్విశేషణం॥జీవేశావితిపాఠాన్తరంతదాజీవానాం , ఈశావిత్యర్థః-దేవేశైస్స్వవిభూతిభిరితిచపాఠః - తదాస్వావిభూతయో యేషాంతైర్దేవేశైఃదేవశ్రేష్ఠాంశసంభూతైరితిస్వసుతవిశేషణమ్ ※ ॥ ౫౦ ॥ ※ ఈజఇతి॥అనుయజ్ఞంప్రతియజ్ఞం-ఈజేఇష్టవాన్॥ తదేవాహ॥విధినేతి॥ఆమ్నాతసర్వాఙ్గాఃప్రాకృతాః-జ్యోతిష్టోమదర్శపూర్ణమాసాదయః - తేభ్యశ్చోదనాలిఙ్గాదిభిరతిదేశప్రాప్తాఙ్గాఃవైకృతాః, సౌర్యసత్రాదయః-తైస్సర్వైః-అగ్నిహోత్రాదినామకైః - హోమైశ్చ,ద్రవ్యజ్ఞానక్రియైశ్వర్యం భూతపఞ్చకజ్ఞానేన్ద్రియపఞ్చకకర్మేన్ద్రియపఞ్చకనిర్వాహకం, భగవన్తం-మీజే ॥ యద్వా ॥ పురోడాశాది ద్రవ్యసాఙ్గకర్మ విషయజ్ఞానతదనుష్ఠానానాంప్రభుమ్ ※ ॥ ౫౧ ॥ ※ అథేతి॥సవసుదేవఃకాలేవిహితకాలే-యథామ్నాతంయథోక్తం,దక్షిణాః,ఋత్విగ్భ్యఃస్వయమప్యలఙ్కృత్య-తావత్తతో-మహాధనాఃఅనర్ఘ్యాః-గోభూకన్యాశ్చ - దదౌ ※ ॥ ౫౨ ॥ ※ పత్నీసంయాజాఅవభృథ్యాశ్చయాగవిశేషాః-తై-శ్చరిత్వాఇష్ట్వా-రామహ్రదే-పరశురామకృతే హ్రదే- సస్నుఃస్నానంచక్రుః ※ ॥ ౫౩ ॥ ※ స్నాతేతి॥స్నానాదీని-దదౌ-స్నపయామాస, తేభ్యో,ఽలఙ్కారవాసాంసి-దదౌచేత్యర్థః-తత్ర-స్త్రియశ్చ , సస్నుః,సుష్ఠ్వలఙ్కృతాశ్చేతి-సంబన్ధః ఆశ్వభ్యఃశునోఽభివ్యాప్య,సర్వాన్-వర్ణాన్-అన్నేన- పూజయత్ అపూజయత్ - అడభావఆర్షః ఆగమశాస్త్రస్యానిత్యత్వాద్వా ※ ॥ ౫౪ ॥ ※ బన్ధూనితి ॥ బన్ధ్వాదీన్-పారిబర్హేణబహుమానార్థం దేయద్రవ్యేణ-పూజయదితిసంబన్ధః※॥ ౫౫ ॥ ※

౫౦ ॥ శ్లో ※ పా ॥ దేవేశౌ ॥ దేవేశైః

సదస్యేతి ॥ సదస్యాదయః-శ్రీనికేతం-కృష్ణ-మనుజ్ఞాప్య అనుజ్ఞాం పృష్ట్వా క్రతుం-ప్రశంసన్తో - యయుః * ॥ ౫౬ ॥ * ధృతరాష్ట్ర ఇతి ॥ అనుజః విదురః పృథా కున్తీ. యమౌ నకులసహదేవౌ-సుహృదశ్చ-సంబన్ధినశ్చ బాన్ధవాశ్చ-తే-సౌహృదేన సౌహార్దేన క్లిన్నం ఆర్ద్రం-చేతో-యేషాం-తే-విరహకృచ్ఛ్రేణ విశ్లేషప్రయుక్తక్లేశేన. పలక్షితాః, యయుః-తథా ఉపరే-జనాశ్చ-యయుః * ॥ ౫౭ ॥ ౫౮ ॥ * నన్దస్త్వితి ॥ బృహత్యా మహత్యా-పూజయా- సమర్చితః-గోపైస్సహ-న్యవాత్సీదుషితవాన్ ॥ తత్ర హేతుత్వేన విశేషణం ॥ బన్ధువత్సల ఇతి * ॥ ౫౯ ॥ * వసుదేవ ఇతి మనోరథః యజ్ఞవిషయః , స ఏవ, మహార్ణవః-త-మఞ్జసా సుఖేనోత్తీర్య * ॥ ౬౦ ॥ * ఉక్తమేవాహ ॥ భ్రాతరితి ॥ హే భ్రాతః-యః, ఈశేన భగవతా కృష్ణేన - కృతో నిర్మితః, స్నేహలక్షణః-పాశస్తం, సురాణాం, బలేన, యోగినాం, జ్ఞానేనాపి, దుస్త్యజం , మన్య ఇత్యర్థః * ॥ ౬౧ ॥ * కుత ఇత్యత ఆహ ॥ అస్మాస్వితి ॥ యత్ యస్మాత్, కృతముపకారం న జానన్తీతి తథా- తేష్వస్మాసు , సత్తమైః భవద్భిః, ఇయం అప్రతికల్పా అనుపమా-మైత్రీ అర్పితా నిహితా-అఫలా ప్రత్యుపకారశూన్యాపి-అధునాపి-న నివర్తతే * ॥ ౬౨ ॥ * అఫలత్వమేవాహ ॥ ప్రాగితి ॥ హే భ్రాతః, ప్రాక్-కంసకృతనిర్బన్ధదశాయాం- అకల్యా అసమర్థాః- హేతుగర్భమిదం-మతో వో యుష్మాకం-కుశలం ప్రియం , నాచరేమ హి నకృతవన్తః-అధునా తు శ్రీమదేన ఐశ్వర్యమదేన-అన్ధే-అక్షిణీ-యేషాం-తే-వయం, పురాకృతం ఉపకారం-న పశ్యామః * ॥ ౬౩ ॥ *

ర్త్విక్సురగణా నృభూతపితృచారణాః । శ్రీనికేతమనుజ్ఞాప్య శంసన్తః ప్రయయుః క్రతుమ్ ॥ ౫౬ ॥ ధృతరాష్ట్రోఽనుజః పార్థో భీష్మో ద్రోణః పృథా యమౌ । నారదో భగవాన్వ్యాసః సుహృత్సంబన్ధిబాన్ధవాః ॥ ౫౭ ॥ బన్ధూన్పరిష్వజ్య యదూన్సౌహృదాక్లిన్నచేతసః । యయుర్విరహకృచ్ఛ్రేణ స్వదేశాంశ్చాపరే జనాః ॥ ౫౮ ॥ నన్దస్తు సహ గోపాలైర్బృహత్యా పూజయాఽర్చితః । కృష్ణరామోగ్రసేనాద్యైర్న్యవాత్సీద్బన్ధువత్సలః ॥ ౫౯ ॥ వసుదేవోఽఞ్జసోత్తీర్య మనోరథమహార్ణవమ్ । సుహృద్వృతః ప్రీతమనా నన్దమాహ కరే స్పృశన్ ॥ ౬౦ ॥ వసుదేవ ఉవాచ ॥ భ్రాతరీశకృతః పాశో నృణాం యః స్నేహసంజ్ఞితః । తం దుస్త్యజమహం మన్యే సురాణామపి యోగినామ్ ॥ ౬౧ ॥ అస్మాస్వప్రతికల్పేయం యత్కృతాఽజ్ఞేషు సత్తమైః । మైత్ర్యర్పితాఽఫలా చాపి న నివర్తేత కర్హిచిత్ ॥ ౬౨ ॥ ప్రాగకల్యాచ్చ కుశలం భ్రాతర్వో నాచరేమ హి । అధునా శ్రీమదాన్ధాక్షా న పశ్యామః పురాకృతమ్ ॥ ౬౩ ॥ మా రాజ్యశ్రీరభూత్పుంసః శ్రేయస్కామస్య మానద । సుజనానుత బన్ధూన్వా న పశ్యతి మదాన్ధదృక్ ॥ ౬౪ ॥ ఏవం సౌహృదశైథిల్యచిత్త ఆనకదున్దుభిః । రురోద తత్కృతాం మైత్రీం స్మరన్నశ్రువిలోచనః ॥ ౬౫ ॥ నన్దస్తు సఖ్యుః ప్రియకృత్ప్రేమ్ణా గోవిన్దరామయోః । అద్య శ్వ ఇతి మాసాంస్త్రీన్యదుభిర్వారితోఽవసత్ ॥ ౬౬ ॥ తతః కామైః పూర్యమాణస్సవ్రజస్సహబాన్ధవః । పరార్ధ్యాభరణక్షౌమనానారత్నపరిచ్ఛదైః ॥ ౬౭ ॥ వసుదేవోగ్రసేనాభ్యాం కృష్ణోద్ధవబలాదిభిః । ఆదాయ పారిబర్హాంస్తాన్యాపితో యదుభిర్యయౌ ॥ ౬౮ ॥ నన్దో గోప్యశ్చ గోపాశ్చ గోవిన్దచరణామ్బుజే । మనః క్షిప్తం పునర్హర్తుమనీశా మథురాం యయుః ॥ ౬౯ ॥ బన్ధుషు ప్రతియాతేషు వృష్ణయః కృష్ణదేవతాః । వీక్ష్య ప్రావృషమాసన్నాం నపుర్ద్వారవతీం యయుః ॥ ౭౦ ॥ జనేభ్యః కథయాంచక్రుర్యదుదేవమహోత్సవమ్ । యదాసీత్తీర్థయాత్రాయాం సుహృత్సన్దర్శనాదికమ్ ॥ ౭౧ ॥ ********************

******** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే దశమస్కన్ధే, చతురశీతితమోఽధ్యాయః ********

అతో-హే మానద-శ్రేయస్కామస్య-పుంసో-రాజ్యశ్రీః-మాభూత్-ఇతి ప్రార్థనా-కుతః - యతో, మదాన్ధదృక్పుమాన్, సుజనాన్ సాధూన్-ఉత అపి చ-బన్ధూన్న పశ్యతి * ॥ ౬౪ ॥ * ఏవమితి ॥ సౌహృదేన, శైథిల్యం , స్వాగేష్యజ్, శిథిలం-చిత్తం, యస్య సః తత్కృతాం నన్దకృతాం-మైత్రీం, స్మరన్-నశ్రూణి విలోచనయోర్యస్య సః , రురోద * ॥ ౬౫ ॥ * నన్దస్త్వితి ॥ సఖ్యుర్వసుదేవస్య రామకృష్ణయోశ్చ, ప్రియకృత్ అత ఏవ , అద్య శ్వ ఇతి ॥ ప్రాతర్నిర్గమే అపరాహ్ణే గమ్యతామిత్యపరాహ్ణే నిర్గమే శ్వో గమ్యతామిత్యేవం, యదుభిర్వారితశ్చ-మానిత ఇతి పాఠాన్తరం త్రీన్మాసాన్-న్యవసత్, మాసానిత్యత్యన్తసంయోగే ద్వితీయా * ॥ ౬౬ ॥ * తత ఇతి ॥ సవ్రజః , గోపైస్సహితః-సబాన్ధవశ్చ, పరార్ధ్యైః శ్రేష్ఠైః , ఆభరణైః-క్షౌమైః దుకూలైః-నానావిధైః అనర్ఘైః-పరిచ్ఛదైః భోగోపకరణైః-రిత్యేవంవిధైః , కామైః-పూర్యమాణః- దత్తాన్-పారిబర్హాన్-ఆదాయ, యదుభిర్యాపితో మహతా స్నేహేన ప్రస్థాపితో, యయౌ * ॥ ౬౭ ॥ ౬౮ ॥ * నన్దో గోప్యశ్చేతి ॥ గోవిన్దస్య - చరణామ్బుజే-క్షిప్తం నిహితం, పునర్హర్తుమసమర్థాస్సన్తో-యయుః * ॥ ౬౯ ॥ * బన్ధుష్వితి ॥ బన్ధుషు నన్దాదిషు , ప్రతియాతేషు ప్రస్థితవత్సు, కృష్ణ ఏవ దేవతా యేషాం తే, వృష్ణయః, ప్రావృషం వర్షర్తుం, మాపన్నాం సన్నిహితాం , వీక్ష్య జ్ఞాత్వా * ॥ ౭౦ ॥ * జనేభ్య ఇతి ॥ యదుదేవస్య, మహోత్సవం యజ్ఞాదిలక్షణం, యచ్చ సుహృత్సన్దర్శనాదికం, తత్సర్వం, జనేభ్యో ద్వారకాస్థేభ్యః , కథయామాసుః * ॥ ౭౧ ॥ *
ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే చతురశీతితమోఽధ్యాయః ॥ ********

అథకదాచిద్వసుదేవదేవక్యౌ వేదితయాథాత్మ్యస్యభగవతః పితాగ్రజాదానాత్మకంచేష్టితమనువర్ణయతి॥ అథైత్యా దినా॥ షడశీతితమే॥ కృతంపాదాభివన్దనం యాభ్యాంతౌ, రామకృష్ణావభినన్ద్య, ప్రాహ॥ కించ ॥ మునీనామితి॥ వసుదేవః, పుత్రయోః, ప్రభావసూచకం, మునీనాం, వచః॥ వసుదేవభవాన్నానంభక్త్యాపరమయేత్యాద్యుక్తం, వచః, స్మృత్వా, తథా, తయోః, స్నేహేన, జాతో, విస్రమ్భో, జగదీశ్వరత్వవిషయవిశ్వాసో, యస్యసః, పరిభాష్యసంబోధ్య, అభాషత ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ తదేవాహ॥ కృష్ణేతి॥ ప్రాకృతానావాంకిమిత్యేవంసంబోధయసీత్యతఆహ॥ జానఇతి ॥ వామితి॥ యుష్మదస్మదోష్షష్ఠీచతుర్థీ ద్వితీయాస్థయోర్వాం, నావావితివామాదేశసతిరూపం, యద్యస్మాదస్యజగతః, సాక్షాత్, ప్రధానపురుషౌ కారణభూతౌ, ప్రకృతిపురుషౌ, పరౌతాభ్యాంవిలక్షణౌచ, వాంయువాం- జానే, కార్యావస్థచిదచిదాత్మకస్యాస్యజగతః కారణావస్థౌ ప్రధానపురుషౌ ప్రకృతిపురుషశరీరకౌ, అతఏవతదాత్మభూతౌ తద్విలక్షణౌ పురుషౌ, జానఇత్యర్థః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ ఏవంజగతః తత్కార్యత్వం ప్రతిజ్ఞాతం- నను, జగత్కార్యంచేత్, తత్-కారకషట్క-సాధ్యం, కస్యచిత్సంబన్ధికేనచిత్ప్రకారేణయుక్తం, కాలసహచరితం చే-తికథంమదేకకార్య మిత్యతఆహ ॥ యత్రేతి ॥ కారకషట్క-సంబన్ధిప్రకారకాలానాంత్వచ్ఛరీరత్వేనత్వదాత్మకత్వాత్కృత్స్నంజగత్త్వత్కార్యమేవేత్యభిప్రాయః ॥ యత్రాధికరణే-యేనకర్త్రా- యతఉపాదానాత్ - యస్యసంబన్ధినః-యస్మైసంప్రదానాయ-యత్ప్రయోజకంకర్తృ - యదాయస్మిన్కాలే-యథాయఃప్రకారః, ఏవంకారకషట్కాదీనాంనిర్దేశః-యథాస్యాదిత్యేత - దిదంవిశ్వమధికరణాధికంసర్వం - సాక్షాత్ప్రధానపురుషయోః ప్రకృతిపురుషయోః ఈశ్వరో-భగవాన్-త్వమేవేతిసంబన్ధః-స్యాదిత్యస్యయత్రస్యాద్యేనస్యాదిత్యేవంప్రత్యేకంసంబన్ధః - వక్ష్యమాణకాన్త్యాదిసామానాధికరణ్యోపయు

శ్రీశుకఉవాచ ॥ అథైకదాఽఽత్మజౌప్రాప్తౌకృతపాదాభివన్దనౌ। వసుదేవోఽభినన్ద్యాహప్రీత్యాసఙ్కర్షణాచ్యుతౌ॥ ౧ ॥ మునీనాంసవచశ్శ్రుత్వాపుత్రయోర్ధామసూచకమ్। తద్వీర్యైర్జాతవిస్రమ్భః పరిభాష్యాభ్యభాషత॥ ౨ ॥ కృష్ణకృష్ణమహాయోగిన్సఙ్కర్షణసనాతన। జానేవామస్యయత్సాక్షాత్ప్రధానపురుషౌపరౌ॥ ౩ ॥ యత్రయేనయతోయస్యయస్మైయద్యద్యథాయదా। స్యాదిదంభగవాన్సాక్షాత్ప్రధానపురుషేశ్వరః॥ ౪ ॥ ఏవంనానావిధంవిశ్వమాత్మసృష్టమధోఽక్షజ। ఆత్మనాఽనుప్రవిశ్యాత్మన్ప్రాణోజీవోబిభర్ష్యజః ॥ ౫ ॥ ప్రాణాదీనాంవిశ్వసృజాంశక్తయోయాఃపరస్యతాః। పారతన్త్ర్యాద్వైసాదృశ్యాద్ద్వయోశ్చేష్టైవచేష్టతామ్॥ ౬ ॥ కాన్తిస్తేజఃప్రభాసత్తాచన్ద్రాగ్న్యర్కర్క్షవిద్యుతామ్। యత్స్థైర్యంభూభృతాంభూమేర్వృత్తిర్గన్ధోఽర్థతోభ

క్తత్వేనైతత్ప్రపఞ్చయతి ॥ హేఅధోక్షజఆత్మన్నాత్మని-ఆత్మనా- సృష్టం - అనేనాధికరణాన్తరకర్త్రన్తరవ్యుదాసః-నానావిధందేవనరపశుపాదపభిన్న- మేతజ్జగ - దాత్మనాస్వశరీరభూతేనజీవేనా - నుప్రవిశ్య రక్షణోపయుక్తమనుప్రవేశంకృత్వా-ప్రాణః ప్రాణశరీరకః-జీవః తచ్ఛరీరకశ్చ - వమప్యజః - ప్రాణజీవగతదోషాస్పృష్టో-బిభర్షి - ప్రాణశరీరకత్వంజీవశరీరకత్వంచశ్రూయతే ‹‹ మనోమయః ప్రాణశరీరనేతా-యస్యాత్మా శరీర ›› మితి ❁ ॥ ౪ ॥ ౫ ॥ ❁ ఏవంభగవతశ్చిదచిత్సామానాధికరణ్యం శరీరాత్మభావనిబన్ధనమితిశిక్షిత్వోక్తా॥ అథచిదచిదసాధారణధర్మసామానాధికరణ్యంతన్నిర్వాహకత్వనిబన్ధనమితిశిక్షయతి ॥ ప్రాణాదీనామితి॥ విశ్వసృజాంవిశ్వశరీరసృష్టిహేతుభూతానాం - ప్రాణాదీనా-మాదిశబ్దేనభూతపఞ్చకైకాదశేన్ద్రియమహదహఙ్కారసఙ్గ్రహః ఏతైర్హివిశ్వసృష్టిః-తేషాం - యాః-శక్తయఃకార్యోపయోగ్యపృథక్సిద్ధధర్మాః- తాః-పరస్యపరమాత్మనః-తవైవ- శక్తయః - తన్నిర్వాహ్యాఏవేత్యర్థః-కుతః -పారతన్త్ర్యాత్ శక్త్యాశ్రయాణాంప్రాణాదీనాంపారతన్త్ర్యస్వాభావ్యాత్, ఏవంచ, తచ్ఛక్తీనాంపారతన్త్ర్యంకింపునర్న్యాయసిద్ధమితిభావః, నను, ప్రాణాదీనాంశక్తయఃమిథః ప్రాణాదినిర్వాహ్యాః కుతోనస్యురిత్యతఆహ ॥ వైసాదృశ్యాదితి॥ అన్యోన్యప్రతినియతశక్తిత్వేనవైదర్శ్యాన్నమిథోనిర్వాహ్యాతేత్యర్థః-కిముతాచేతనానాంపారతన్త్ర్యస్వభావతేతి- యతశ్చేతనస్యైవతత్స్వభావత్వాదిత్యభిప్రేత్యాహ-ద్వయోశ్చేష్టైవచేష్టతామితి॥ చేష్టతాంచేష్టమానానాం-దేహినాంచేష్టా-ద్వయోశ్చజీవపరయోశ్చేష్టైవ నకేవలంజీవఏవస్వతన్త్రః ప్రవర్తతే-అపితు-పరమాత్మానుమాన్యః ప్రవర్తతఇత్యర్థః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ సర్వవస్తుశక్తీనాంతన్నిర్వాహ్యత్వనిబన్ధనంసామానాధికరణ్యమాహ॥ కాన్తిరిత్యాదినా॥ చన్ద్రస్య, కాన్తిరగ్నేస్తేజో, ఽర్కస్య, ప్రభా, ఋక్షాణాంనక్షత్రాణాం, విద్యుతాంచ, సత్తాప్రకాశసత్తా, భూభృతాంపర్వతానాం-యత్స్థైర్యం, భూమిశ్చవృత్తిర్గన్ధః యద్వా, వృత్తిః ప్రాణినామా

ధారకత్వేనవర్తనం,గన్ధశ్చ, త్వేత,త్సర్వంఅర్ధతఃవస్తుతః,భవాన్,త్వన్నిర్వాహ్యమిత్యర్థః*॥౭॥*తర్పణమితి॥అపాం,తర్పణం లోకవృత్తిహేతుత్వం,జీవనంజీవనహేతుత్వం,ప్రాణనమితిపాఠే,సఏవార్థః-క్లేదనమార్ద్రీకరణం,దేవత్వమితిపాఠే,దేవతాధిష్ఠితత్వం-తాఆపః తాసాం-రసోమాధుర్యంచ-సర్వం-భవాన్- త్వదధీనమిత్యర్థః-యాఃవాయోః - శక్తయః-ఓజఃప్రభృతయః-తా-ఈశ్వర స్త్వమేవేతిపూర్వవత్-తత్ర- ఓజఃప్రవృత్తిసామర్థ్యం , సహోవేగః,బలంధారణసామర్థ్యం,చేష్టావ్యాపారః-గతిర్గమనమ్ * ॥౮॥ *దిశామితి ॥ దిశాంసంబన్ధిఅవకాశః-దిశశ్చ-త్వమేవ- స్ఫోటఃశబ్దః-ఆశ్రయ స్తదాశ్రయభూతం,ఖం,త్వమేవేత్యన్వయః, నాదఃశబ్దాభివ్యఞ్జకః-వర్ణఃఅకారాదిఃఓఙ్కారః, ఆకృతీనాంశబ్దవాచ్యానామాకృతీనాం,పృథక్కృతిఃద్వైవిధ్యంచ,త్వమేవ -స్ఫోటనాదోఙ్కారశబ్దైఃపరాపశ్యన్తీమధ్యమాఖ్యావాగ్భేదాఉచ్యన్తే-ఆకృతీనాంపదార్థానాం-పృథక్కృతిఃపృథక్కరణమభిధానం.యస్మా- త్తత్పదం-వర్ణపదాద్యాత్మికావైఖరీత్యమిత్యర్థఇతికేచిత్ * ॥౯॥ *ఇన్ద్రియత్వానీతి ॥ ఇన్ద్రియాణా,మిన్ద్రియత్వానివిషయప్రకాశనసామర్థ్యాని - తదనుగ్రహా స్తేషామిన్ద్రియాణామనుగ్రాహకాః-విషయప్రకాశనరూపసామర్థ్యపాదకాఇతియావత్ తేదేవాః,దిగ్వాతాదయః,ఇన్ద్రియాభిమానిదేవాశ్చ-త్వం"ఇన్ద్రియాణామిన్ద్రియత్వం దేవాశ్చత్వదనుగ్రహాః" ఇతిపాఠే,అనుగ్రహాఃఅనుగ్రహశబ్దవాచ్యాః - ఇన్ద్రియాద్యభిమానిదేవాశ్చ-త్వేతత్సర్వం-త్వత్ త్వత్తః,జాతం. త్వదనుగ్రహప్రభవాదేవాఇత్యర్థః ‘‘ అనుగ్రహఇత్యేకవచనాన్తపాఠే-తదనుగ్రహ- స్తేషాంఅధిష్ఠానశక్తిశ్చ,త్వమేవేత్యర్థః-బుద్ధేరవబోధోఽధ్యవసాయః - సఏవఅబాధితా , జీవస్యా- నుస్మృతిఃసంస్కారజన్యంజ్ఞానంచ,భవాన్ * ॥౧౦॥ *భూతానామితి ॥ భూతానామాకాశాదీనాం,కారణం-భూతాదిస్తామసాహఙ్కారః,ఇన్ద్రియాణా,మనుగ్రాహక- స్తైజసంరాజసాహఙ్కారః-వికల్పానా- మనుగ్రాహకో,వైకారికస్సాత్త్వికాహఙ్కారః,వివిధంకల్ప

వాన్॥౭॥తర్పణంజీవనంచాసాం *క్లేదనంతాశ్చతద్రసః।ఓజస్సహోబలంచేష్టాగతిర్వాయోస్త్వమీశ్వరః॥
దిశాంత్వమవకాశోఽసిదిశఃఖంస్ఫోటఆశ్రయః।నాదోవర్ణస్త్వమోంకారఆకృతీనాంపృథక్కృతిః॥౯॥ †ఇన్ద్రియత్వానీన్ద్రియాణాందేవాశ్చతదనుగ్రహః।అవబోధోభవాన్బుద్ధేర్జీవస్యానుస్మృతిస్సతీ॥ ౧౦ ॥ భూతానామసిభూతాదిరిన్ద్రియాణాంచతైజసమ్ । వైకారికోవికల్పానాంప్రధానమనుశాయినామ్ ॥ ౧౧ ॥ నశ్వరేష్విహభావేషుతదసిత్వమనశ్వరమ్ । యథాద్రవ్యవికారేషుద్రవ్యమాత్రమనశ్వరమ్॥ ౧౨ ॥ సత్త్వంరజస్తమఇతిగుణాస్తద్వృత్తయశ్చయాః । త్వయ్యద్ధాబ్రహ్మణిపరేకల్పితాయోగమాయయా ॥ ౧౩ ॥ తస్మాన్నసన్త్యమీభావాయర్హిత్వయ్యేవకల్పితాః।త్వంచామీషువికారేషునసదావ్యావహారికః॥ ౧౪ ॥ గుణప్రవాహఏతస్మిన్నబుధా

సంజ్ఞానమనేనేతివికల్పఃఇన్ద్రియం - తత్కారణమితివాఽర్థః అనుశాయినామనుశయవతాంకర్మిణాం ,భుక్తావశిష్టంకర్మానుశయశబ్దార్థః - ప్రధానంఫలదంకర్మచ , త్వమేవేత్యర్థః * ॥ ౧౧ ॥ *ఏవంసర్వకారణత్వనిర్వాహకత్వప్రయుక్తసార్వాత్మ్యమభిధాయాథసార్వాత్మ్యప్రయుక్తానిత్యత్వాదిదోషపరిజిహీర్షయాఽఽహ । నశ్వరేష్వితి ॥ భావేష్వవస్థాసు , నశ్వరేష్వాగమాపాయిషుసత్సు , య , ద్భావాశ్రయ , మనశ్వరంస్థిర , మవస్థారహితమాధారభూతంచ , త , త్త్వ , మసి-ఏతదేవదృష్టాన్తముఖేనవివృణోతి ॥ యథేతి ॥ ద్రవ్యస్యమృత్సువర్ణాదే , ర్వికారేషుపిణ్డత్వఘటత్వకుణ్డలత్వకటకత్వాదివికారేషు , నశ్వరేష్వపి , ద్రవ్యమాత్రంమృత్సువర్ణాదిరూప ,మనశ్వరంసర్వావస్థానువృత్తం,తద్వత్-వస్తుతో యద్యపిమృత్సువర్ణాదిద్రవ్యమపినశ్వరమేవ-తథాపి ,యావత్స్వవికారమనశ్వరత్వమాత్రాభిప్రాయేణదృష్టాన్తః * ॥ ౧౨ ॥ *ఏవమప్యవికారిణోమమవికారిత్వందుర్వారమిత్యతఆహ ॥ సత్త్వమితి ॥ ద్వాభ్యాం - సత్త్వాదయః , ప్రకృతిగుణా , స్తేషాం , వృత్తయః , పరిణామరూపామహదాదయశ్చ,పరేబ్రహ్మణి , త్వయ్యద్ధాత్వయ్యేవ , యోగమాయయాసఙ్కల్పరూపజ్ఞానేనయోగేన,కల్పితా స్త్వయికృతాఇత్యర్థః-బ్రహ్మణిపరేఇత్యస్య ప్రధానపురుషేశ్వరఇత్యాదిః-ప్రధానపురుషాపరా. ప్రధానపురుషేశ్వర-ఇత్యుపక్రమాత్-ఏవంచ,సూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టేత్వయికల్పితాఇత్యర్థః*॥౧౩॥*యతఏవంతస్మాత్కల్పితాఃసృష్టాఃఆమీభావామహదాదయః - త్వయిచిదచిద్భ్యాంనిష్కృష్టేత్వయి-నసన్త్యేవ-సాక్షాన్నసన్త్యేవ - మహదాదిభావానాంప్రకృత్యాదిష్వేవసాక్షాత్సంభవః- త్వయితు-ప్రకృత్యాదిద్వారేతినవికారిత్వమితిభావః-యర్హియదా - త్వయినసన్త్యేవ - తదా-వికారేష్వ - న్తఃప్రవిశ్య, సదాసన్నితివ్యావహారికఃశాస్త్రైఃవ్యవహ్రియతఇత్యర్థః - అస్మదుక్తేష్వర్థేషుశాస్త్రమేవప్రమాణమితితాత్పర్యమ్ * ॥ ౧౪ ॥ *సర్వోపి త్వాంకింనవిదురిత్యతఆహ॥ గుణప్రవాహఇతి ॥సత్త్వాదిగుణప్రవాహరూపే-ఏతస్మిన్సంసారే-పతితాఇతిశేషః - సర్వాన్తరాత్మనః-తవ - సూక్ష్మాందుర్జ్ఞేయాం-గతింయాథాత్మ్య-మబుధాఅజానన్తః - అబోధనతే

౭ ॥ శ్లో*పా॥దేవత్వం॥ ౯॥శ్లో†పా॥ ఇన్ద్రియాణామిన్ద్రియత్వం దేవాశ్చత్వదనుగ్రహాః॥ దేవాశ్చతదనుగ్రహాః ॥

నైవాజ్ఞానేన-తన్మూలైః- కర్మభిః పుణ్యాపుణ్యాత్మకైః- హేతుభిః-సంసరన్తి ❋ ॥ ౧౫ ॥ ❋ ఇత్థం భగవద్యాథాత్మ్యమజానన్తమనుశోచతి ॥ యదృచ్ఛయేతి ॥ ఇహలోకే - దుర్లభాంసుకల్పాం పటుతరేన్ద్రియాం నృతాం నరత్వం-ప్రాప్యాపి-హే-ఈశ్వర-త్వన్మాయయా - స్వార్థే స్వశ్రేయస్సాధనే - తద్యాథాత్మ్యజ్ఞానే ప్రమత్తస్యానవహితస్య-పుంసో - వయ ఆయు-ర్గతం-అహో వృథాగతమిత్యర్థః ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋ కించ ॥ అసావితి ॥ దేహే-అస్య దేహస్య-అన్వయాదిష్వనుబన్ధ్యాదిషు-పుత్రదారాదిషు అసౌ దేహోఽహం- ఇమే పుత్రాదయో-మమ - ఇత్యేవంరూపైః-స్నేహపాశైః - సర్వ-మిదం - ఆబ్రహ్మపశ్వాదిపర్యన్తం జగద్భవాన్-బధ్నాతి బద్ధం కరోతి ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋ యదువక్రాన్తం "జానేవామస్య యత్సాక్షాత్ప్రధానపురుషౌ పరౌ" ఇతి తమనుసంస్మారయతి ॥ యువామితి ॥ భూమౌ - భారభూతక్షత్రియనిరసనార్థం-అవతీర్ణోఽహమిత్యేతదాత్థ ॥ సూతికాగృహే కథితవానసీత్యర్థః ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋ తత్తస్మాదశరణః ఉపాయాన్తరశూన్యోఽహం-హే ఆర్తబన్ధో-ఆపన్నానాం-సంసృతిభయమపహన్తీతి తథా - తే-తవ- పదారవిన్దం-శరణం గతోఽస్మి ॥ నను త్వమతిసుఖీ వృథా కిం నిర్విద్యస ఇత్యత ఆహ ॥ ఏతావతేతి ॥ యత్ యస్మాత్-మర్త్యశరీరే-ఆత్మదృక్ ఆత్మబుద్ధి- రహం-త్వయి చ ప్రధానపురుషేశ్వరే - అపత్యబుద్ధి-రస్మి-అత ఇన్ద్రియార్థతృష్ణయా-అలమలం పర్యాప్తమ్ ❋ ॥ ౧౯ ॥ ❋ నను కుత ఏతదహం పరమేశ్వర ఇతి-తత్రాహ ॥ సూతీగృహ ఇతి ॥ నను హే భగవన్-భవాన్ , సూతీగృహే-జగాద కిం త-దజః కర్మాయత్తోత్పత్తిరహితోఽప్యహం- నిజధర్మాణాం స్వకృతధర్మమర్యాదానాం-గుప్త్యై రక్షణాయ - అనుయుగం ప్రతియుగం-జజ్ఞే అవతరామీత్యేతత్ - నన్వనోఽసౌ చతుర్భుజో దేవజ్ఞ ఇత్యత ఆహ ॥ నానేతి ॥ నానాతనూ-ర్విదధత్ తావద్విగ్రహాః, జహాసి-గగనవత్-యథా, గగనం-సర్వత్ర-వ్యాప్నువదప్యజహత్స్వభావం - తథా- భవానపి - నానాతనూష్వవస్థితోఽప్యజహత్స్వభావ ఇతి దృష్టాన్తార్థః - ఇత్థమహం సంభావయామి-తత్త్వతస్తవ మాహాత్మ్యం కో వేదేత్యాహ ॥ హే ఉరుగాయ భూమ్నస్సర్వగతస్య తవ-విభూతీః-మాయాః ఆశ్చర్యశక్తీశ్చ-కో వా దనకోఽపి వేదేత్యర్థః ❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋ నిశమ్యేతి ॥ ప్రశ్రయేణ వినయేనా-నమ్రః-శ్లక్ష్ణయా మృద్వ్యా-గిరా-ప్రత్యాహ ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋ తదేవాహ ॥ ఆత్మనః పరమాత్మత్వం గోపయన్నాహ ॥ హే తాత-వో యుష్మాకం - ఏత-ద్వచో వాక్యం-సమవేతార్థముపపన్నార్థం, ఉపమన్మహే ఉపమన్యామహే - అభ్యుపగచ్ఛామ ఇతి యావత్ ॥ యద్వా ॥ సమవేతార్థం-సమవేతః అస్మచ్ఛిక్షాగర్భితః-అర్థో-యస్య-తథాభూతం-ఉపలభామహ ఇత్యర్థః-కుతః కించ తద్వచ ఇత్యత ఆహ ॥ యదితి ॥ యద్యతః-పుత్రా-నస్మాన్-సముద్దిశ్య విషయీకృత్య, లక్షీకృత్యేతి యావత్ , తత్త్వగ్రామస్తత్త్వసముదాయః - ఉదాహృతః సమ్యక్ నిరూపితో-యేనేత్యేతద్వచః , సర్వం బ్రహ్మాత్మకమిత్యేవమస్మాన్ గ్రాహయితుమస్మానేవ విషయీకృత్యోక్తమితి భావః ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋ తదేవాహ ॥ అహమితి ॥ అసౌ,ఆర్యోఽగ్రజః , సర్వే,ద్వారకౌకసః , కిం బహునా, హే యదుశ్రేష్ఠ, సచరాచరం, విశ్వం కృత్స్నం జగచ్చ , ఏవం పరమాత్మాత్మకం తత్కారణకం తన్నిర్వాహ్యం చేత్యర్థః ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋ కుత ఇత్యత ఆహ ॥ ఆత్మేతి ॥ హి యస్మాదాత్మా పరమాత్మా , ఏవ , ఆత్మనా స్వేనైవ , సృష్టైః ప్రాకృతైర్గుణైః, గుణపరిణామాత్మకైః మహదాదిభిః , కృతేషు తత్కృతేషు మహదాదిభిః సృష్టేషు , భూతేషు దేవమనుష్యాదిషు , బహుధా ఈయతే వ్యాప్త ఇతి ప్రమాణతో జ్ఞాయతే , కథం

స్త్వఖిలాత్మనః । గతిం సూక్ష్మామబోధేన సంసరన్తీహ కర్మభిః ॥ ౧౫ ॥ యదృచ్ఛయా నృతాం ప్రాప్య సుకల్పామిహ దుర్లభామ్ । స్వార్థే ప్రమత్తస్య వయో గతం త్వన్మాయయేశ్వర ॥ ౧౬ ॥ అసావహం మమైవైతే దేహే చాస్యాన్వయాదిషు । స్నేహపాశైర్నిబధ్నాతి భవాన్సర్వమిదం జగత్ ॥ ౧౭ ॥ యువాం న నస్సుతౌ సాక్షాత్ప్రధానపురుషేశ్వరౌ । భూభారక్షత్రక్షపణాయావతీర్ణౌ తథాత్థ హ ॥ ౧౮ ॥ తత్తే గతోస్మ్యశరణోఽద్య పదారవిన్దమాపన్నసంసృతిభయాపహమార్తబన్ధో । ఏతావతాఽలమలమిన్ద్రియలాలసేన మర్త్యాత్మదృక్త్వయి పరే యదపత్యబుద్ధిః ॥ ౧౯ ॥ సూతీగృహే నను జగాద భవానజో నౌ సఞ్జజ్ఞ ఇత్యనుయుగం నిజధర్మగుప్త్యై । నానాతనూర్గగనవద్విదధజ్జహాసి కో వేద భూమ్న ఉరుగాయ విభూతిమాయామ్ ॥ ౨౦ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ నిశమ్యేత్థం పితుర్వాక్యం భగవాన్ సాత్వతర్షభః । ప్రత్యాహ ప్రశ్రయానమ్రః ప్రహసన్ శ్లక్ష్ణయా గిరా ॥ ౨౧ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ వచో వస్సమవేతార్థం తాతైతదుపమన్మహే । యన్నః పుత్రాన్సముద్దిశ్య తత్త్వగ్రామ ఉదాహృతః ॥ ౨౨ ॥ అహం యూయమసావార్య ఇమే ద్వారకౌకసః । సర్వేప్యేవం యదుశ్రేష్ఠ విశ్వమేవం చరాచరమ్ ॥ ౨౩ ॥ ఆత్మా హ్యేకస్స్వయంజ్యోతిర్నిత్యోఽన్యః ప్రాకృతైర్గుణైః । ఆత్మసృష్టైస్తత్కృతేషు భూతేషు బహుధేయతే ॥

భూతః,స్వయంజ్యోతిఃస్వయంప్రకాశస్వరూపః,అన్యః దేవాదిశరీరతదభిమానిజీవేభ్యోఽన్యః*॥౨౪॥*తత్ర దృష్టాన్తమాహ॥ ఖమితి॥యథా-ఖాదయః-తత్కృతేష్వాకాశాదిభిఃకృతేషు,యథాశయంవ్యాప్యానురూపం-ఆవిష్కృతాల్పభూర్యైకనానాత్వం-యాన్తి-తద్వ-దసౌపరమాత్మాఽపి-క్వచిదావిష్కృతత్వం-క్వచిదల్పత్వం-క్వచిద్భూరిత్వం - విపులత్వం , స్వతస్త్వైకత్వం - వ్యాప్యబహుత్వప్రయుక్తంనానాత్వంచ - యాతీత్యర్థః. ఏకస్యానేకేషువ్యాప్తౌతత్ప్రయుక్తనానాత్వవస్తుస్త్వైకత్వేచాయందృష్టాన్తః-నవస్తుతోవ్యాప్యవ్యాపకయోఃఏకద్రవ్యత్వేఽపీతిజ్ఞేయమ్ ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ఏవమితి ॥ ఉదాహృతఃఉక్తః ఉదాహృతమితిపాఠేతూక్తంవచః-శ్రుత్వేత్యర్థః , వినష్టనానాధీఃఅబ్రహ్మాత్మకభేదబుద్ధిరహితః , అతఏవ - ప్రీతమనాః తూష్ణీంబభూవ ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀అథేతి॥ హేకురుశ్రేష్ఠ - సర్వదేవతాత్మకభగవదవతారస్థానత్వాత్తథాభూతా-దేవకీ,ఆత్మజాభ్యాం రామకృష్ణాభ్యాం - గురోఃసాన్దీపనేః-పుత్ర-మానీతం - శ్రుత్వా- అతీవవిస్మితాసతీ-సమాశ్రావ్యసమ్బోధ్య - వైక్లబ్యాత్ దైన్యా-దశ్రుణీలోచనయోర్యస్యాస్సా,ప్రాహ ❀॥ ౨౭ ॥ ౨౮ ॥ ❀తదేవాహ॥రామేతి॥అప్రమేయాత్మన్నపరిచ్ఛేద్యస్వరూప , యోగీశ్వరాణామాశ్చర్యశక్తిమతామపి , శ్వరౌ , వాంయువాం , విశ్వసృజాంబ్రహ్మాదీనాం , ఈశ్వరౌ , ఆదిపురుషౌజగత్కారణపురుషౌ , వహం , వేదవేద్మి ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀తర్హ్యేవంభూతయోరావయోఃకిమర్థంయదుషుజన్మేత్యత

ఖంవాయుర్జ్యోతిరాపోభూస్తత్కృతేషుయథాశయమ్ । ఆవిష్కృతాల్పభూర్యేకనానాత్వం యాత్యసావ

⟶** శ్రీస్మరోద్గీథాదినామకదేవకీషడ్గర్భానయనకథారమ్భఘట్టః **⟵

పి॥ ౨౫ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఏవంభగవతారాజన్వసుదేవఉదాహృతః। శ్రుత్వావినష్టనానాధీస్తూష్ణీంప్రీతమనాహ్యభూత్॥ ౨౬ ॥అథతత్రకురుశ్రేష్ఠ దేవకీసర్వదేవతా।శ్రుత్వాఽఽనీతంగురోఃపుత్రమాత్మజాభ్యాంసువిస్మితా॥ ౨౭ ॥ కృష్ణరామౌసమాశ్రావ్యపుత్రాన్కంసవిహింసితాన్ । స్మరన్తీకృపణంప్రాహవైక్లబ్యాదశ్రులోచనా ॥ ౨౮ ॥ దేవక్యువాచ ॥రామరామాప్రమేయాత్మన్కృష్ణయోగీశ్వరేశ్వర । వేదాహంవాంవిశ్వసృజామీశ్వరావాదిపూరుషౌ॥ ౨౯ ॥కాలవిధ్వస్తసత్త్వానాంరాజ్ఞాముచ్ఛాస్త్రవర్తినామ్। భూమేర్భారాయమాణానామవతీర్ణౌకిలాద్యమే ॥ ౩౦ ॥ యస్యాంశాంశాంశభాగేనవిశ్వోత్పత్తిలయాదయః । భవన్తికిలవిశ్వాత్మంస్తంత్వాఽద్యాహంగతాగతిమ్॥ ౩౧ ॥చిరాన్మృతసుతాదానేగురుణాకిలచోదితౌ।ఆనిన్యథుఃపితృస్థానాద్గురవేగురు ❀దక్షిణామ్॥ ౩౨ ॥తథామేకురుతంకామంయువాంయోగేశ్వరేశ్వరౌ । భోజరాజహతాన్పుత్రాన్కామయేద్రష్టుమాగతాన్ ॥ ౩౩ ॥ ఏవంసంచోదితౌమాత్రారామకృష్ణౌకురూద్వహ । రసాతలంవివిశతుర్యోగమాయాముపాశ్రితౌ ॥ ౩౪ ॥ తస్మిన్ప్రవిష్టావుపలభ్యదైత్యరాడ్విశ్వాత్మదైవంసుతరాంతథాఽఽత్మనః । తద్దర్శనాహ్లాదపరిప్లుతాశయస్సద్యస్సముత్థాయననామసాన్వయః ॥ ౩౫ ॥ తయోస్సమానీయవరాసనంముదానివిష్టయోస్తత్రమహాత్మనోస్తయోః।దధారపాదావవనిజ్యతజ్జలంసబృన్దఆబ్రహ్మ†పునాత్యదోమ్బుహి॥

తిహ ॥ కాలేతి ॥ కాలవశేన , విధ్వస్తం , సత్త్వంసత్త్వగుణో , యేషాంఉచ్ఛాస్త్రవర్తినాంశాస్త్రీయమర్యాదాతిలఙ్ఘినాం, అతఏవ , భూమే , ర్భారాయమాణానాం , రాజ్ఞాంక్షయాయ , మేమయిఅస్మత్తో , వా అవతీర్ణౌ ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀యస్యేత్యత్ర, అంశాంశాంశభాగేనఅయుతాయుతశతైకకళాంశకాంశేన , విశ్వస్యో , త్పత్త్యాదయోభవన్తికిలేతిశాస్త్రప్రసిద్ధిః - తం, పూర్ణబ్రహ్మరూపం , త్వా , మద్యనాఅహం , గతింశరణం , గతాఽస్మి ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀స్వాభిప్రాయమావేదయతి ॥చిరాదితిద్వాభ్యామ్ ॥ మృతసుతాదానేనిమిత్తే , గురుణాసాన్దీపనినా-చోదితౌ,భవన్తౌ ,పితృస్థానాద్యమసదనా, దానిన్యథురానీతవన్తౌ , కిల , గురుదక్షిణాః - విపులదక్షిణారూపౌ , న్పుత్రాన్ , ఆనిన్యథు , రితిసంబన్ధః-దక్షిణామితిపాఠే, అర్పయితుమితిశేషః❀ ॥ ౩౨ ॥ ❀తథేతి ॥ యథా,గురోః , కామం,కృతవన్తౌ , తథా,మమాపి , కామమిష్టం,కురుత , నావాంశక్తావితిమావోచత , మిత్యభిప్రాయేణవిశినష్టి ,యోగీశ్వరేశ్వరౌనిరతిశయాశ్చర్యశక్తిమన్తౌ,కోసౌకామఇత్యతఆహ॥ భోజేతి ॥భోజరాజఃకంసః , తేన , హతాన్ ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀ఏవమితి ॥ యోగమాయాంఆశ్చర్యశక్తి , ముపాశ్రితౌ , రసాతలంబలిచక్రవర్తినోలోకం , వివిశతుః❀ ॥ ౩౪ ॥ ❀ తస్మిన్నితి ॥ దైత్యరాడ్బలిః , విశ్వేషా , మాత్మనాం , దైవందైవతభూతం , తథా , నితరా,మాత్మనో,దైవతభూతౌ , తస్మిన్సుతలే , ప్రవిష్టౌ , వుపలభ్యదృష్ట్వా - తయోర్దర్శనేన,య,ఆహ్లాద,స్తేనపరిప్లుతఃవ్యాప్తః-ఆశయోమనో-యస్య-సః-సాన్వయఃసపరివారః-సద్య - స్తథైవో-త్థాయ-ననామ ❀ ॥ ౩౫ ॥ ❀తయోరితి॥తయోఃరామకృష్ణయోః-శ్రేష్ఠ - మాసన,మానీయా-దాయసమర్ప్య-తత్రవరాసనే,అవనిజ్యప్రక్షాళ్య-తజ్జలం-సపరివారః, శిరసా-దధా

---

౩౨ ॥ శ్లో ❀పా ॥ దక్షిణామ్ ౩౬ ॥ శ్లో † పా ॥ పునద్యదమ్బుహి

ర-కుతః,హియస్మా -దదః-అమ్బుజలం- ఆబ్రహ్మ-బ్రహ్మాణమభివ్యాప్య - కృత్స్నం - జగత్పునాతి పునద్యదితిపాఠే యదమ్బు పవిత్రయద్వర్తత ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ సమర్హయామాసేతి-సః-బలిః,తౌ,సమర్హయామాస-విభూతిభిః-పుష్కలైః - అమృతభక్షణం అమృతతుల్యభక్ష్యద్రవ్యం-స్వగోత్రం స్వకులం,విత్తం-మాత్మా చ,తేషాం -సమర్పణేనచ-సమర్హయామాసేతిసంబన్ధః ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ సఇతి॥ఇన్ద్రసేనోబలిః-ప్రేమవిభిన్నయాప్రేమార్ద్రయా-ధియా-భగవత్పాదామ్బుజం-ధారయన్, ఆనన్దజలైః,ఆకులేవ్యాప్తే-అక్షిణీ-యస్య - ప్రహృష్టాన్యుదఞ్చితాని-రోమాణి-యస్య - గద్గదాని కుణ్ఠితాని-అక్షరాణి యస్యసః-హే నృప-ఉవాచ ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ తదేవాహ॥నమఇత్యాదినా॥అనన్తాయ శేషాయ-బృహతే ఫణైః కదేశేనవిశ్వధారకాయ-వేధసే జగద్విధాత్రే-సాఙ్ఖ్యయోగవిధానాయ సాఙ్ఖ్యయోగప్రవర్తకాయ - వితానాయేతిపాఠే - మత్వర్థీయోఽచ్ ద్రష్టవ్యః - వితానోయజ్ఞః -సచకర్మయోగోపలక్షకః-యోగోభక్తియోగః-సాఙ్ఖ్యం జ్ఞానయోగః-తే , అస్యారాధనరూపతయాస న్తితితధా-తస్మై-కర్మజ్ఞానయోగానుగృహీతభక్తియోగారాధ్యాయేత్యర్థః- బ్రహ్మణేస్వరూపేణగుణైశ్చ నిరతిశయబృహతే-పరమాత్మనే అన్తఃప్రవేశనియమనాభ్యాం లోకత్రయస్యభర్త్రే - వ్యాప్యగతదోషాస్పృష్టాయచ ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ యువామస్మాభిర్దృష్టావిత్యేతన్నాతిచిత్రమిత్యభిప్రేత్యాహ॥దర్శనమితి॥వాం యువయోః-దర్శనం- కేషాంచి-ద్భూతానాం-దుష్ప్రాపం దుర్లభమపి-కేషాంచి-ద్యుష్మత్కృపయాసులభమేవ॥ తదుపపాదయతి ॥ రజస్తమస్స్వభావానామితి ॥ యత్ యస్మాత్-రజస్తమః ప్రచురస్వభావానామపి-నోఽస్మాకం-యుష్మద్దర్శనం-ప్రాప్తం-మతో- భవత్కృపైవతత్రనిదానమితిభావః ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ అ

సమర్హయామాసతౌవిభూతిభిర్మహార్హవస్త్రాభరణానులేపనైః। స్రగ్ధూపదీపామృతభక్షణాదిభిస్స్వగోత్రవిత్తాత్మసమర్పణేనచ ॥ ౩౯ ॥ సఇన్ద్రసేనోభగవత్పదామ్బుజంబిభ్రన్ముహుఃప్రేమవిభిన్నయాధియా । ఉవాచ చానన్దజలాకులేక్షణఃప్రహృష్టరోమానృపగద్గదాక్షరః॥ ౩౮ ॥ బలిరువాచ ।నమోఽనన్తాయబృహతేనమఃకృష్ణాయవేధసే । సాఙ్ఖ్యయోగవితానా(విధానా)య బ్రహ్మణేపరమాత్మనే॥ ౩౯ ॥ దర్శనంవాంహిభూతానాం దుష్ప్రాపంచాతిదుర్లభమ్ । రజస్తమస్స్వభావానాంయన్నఃప్రాప్తంయదృచ్ఛయా ॥ ౪౦ ॥ దైత్యదానవగన్ధర్వసిద్ధవిద్యాధరాఅపి । యక్షరక్షఃపిశాచాశ్చభూతప్రమథనాయకాః ॥ ౪౧ ॥ విశుద్ధసత్త్వధామ్న్యద్ధా త్వయిశాస్త్రశరీరిణి।నిత్యంనిబద్ధవైరాస్తేవయంచాన్యేచతాదృశాః ॥ ౪౨ ॥ప్రాప్తస్సాలోక్యసామీప్యం ❁ సారూప్యమథసాత్మతామ్ । తేనత్వైపుణ్డరీకాక్షభావోహిభవకారణమ్॥ ౪౩॥ కేచనోద్బద్ధవైరేణభక్త్యా కేచనకామతః । నతథాసత్త్వసంరబ్ధాస్సన్నికృష్టాస్సురాదయః॥ ౪౪ ॥ ఇదమిత్థమితిప్రాయస్తవయోగేశ్వరేశ్వర । నవిన్ద

హ-అవిద్విషోఽపివయంసాత్త్వికభక్తేభ్యోఽపిసభాగ్యాఇత్యాహ॥దైత్యేత్యాదిభిస్త్రిభిః॥ దైత్యాదయః-త్వయి-నిత్యం-నిబద్ధంవైరంయేషాం - తథాభూతాః - కథంభూతే-విశుద్ధస్యరజస్తమోభ్యామననువిద్ధస్య-సత్త్వస్య-ధామ్ని ఆశ్రయే-అనేనకామక్రోధాది ప్రాకృతదోష ప్రతిభటత్వమభిప్రేతం , అద్ధాసాక్షాత్ , శాస్త్రశరీరిణిశాస్త్రవేద్యం శరీరంస్వరూపమస్యాస్తీతితధా-తస్మిన్-తేవయ - మిత్థంభూతావయమిత్యర్థః ॥ తథా-అన్యేకంసాదయశ్చ - తాదృశాః - నిత్యంనిబద్ధవైరాఇత్యర్థః ❁ ॥ ౪౧ ॥ ౪౨ ॥ ❁ తఏతే-సర్వే-సాలోక్యాదిరూపాం-ముక్తిం-ప్రాప్తాః-తత్ర-సాలోక్యం నామభగవతాసహసమానలోకావస్థాయిత్వం - సామీప్యం సాన్నిధ్యం - సారూప్యం సమానవేషతా,సాత్మతా సమానాత్మగుణత్వం - సాయుజ్యమితియావత్ - గుణాష్టకావిర్భావసామ్యంహిసాయుజ్యం - సార్ష్టిత్వం అథసాత్మతామితిపాఠే సార్ష్టిత్వం సమానసమృద్ధిత్వం, సాలోక్యాదిస్త్రీణిసాయుజ్యప్రయుక్తానీతినముక్తితారతమ్యశఙ్కావకాశః - నిబద్ధవైరాణామపిసాలోక్యాది ప్రాప్తిఃకుతఇత్యతఆహ ॥ భావఇతి ॥ హియస్మాత్-భావఃచిత్తవృత్తివిశేషః భవకారణం ఫలోదయకారణం-త్వయికోఽపివానిరన్తరచిత్తవృత్తివిశేషోముక్తికారణమిత్యర్థః ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ నిదర్శయతి॥కేచనేతి॥కేచనకంసాదయః - ఉద్బద్ధవైరేణత్వయినిబద్ధవైరేణ - ప్రాప్తాఇత్యనుషజ్యతే-కేచన-భక్త్యా-కేచన - గోపీజనాః-కామతఃకామా-త్ప్రాప్తాః-కించ-యథా - సన్నికృష్టాః-త్వత్సాత్మతాం - ప్రాప్తాః-తథా-సత్త్వసంరబ్ధాః సత్త్వావిష్టా అపి-సురాదయో-నప్రాప్తాః - యద్వా, యథోద్బద్ధవైరాదినా-ప్రాప్తా-స్తథా-సన్నికృష్టా అపి-సత్త్వప్రధానా అపి-నాన్సుప్రాప్తా- ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ త్వత్కృపాసనాథోభావఏవ భవకారణం - అన్యథాత్వన్మాయయాధాత్మ్యవేదినాంకుతస్తతోనిస్తారఇత్యభిప్రయన్నాత్మనఃకైముత్యనయేనతస్యాదుర్జ్ఞేయతామాహ-॥ ఇదమితి ॥ హేయోగేశ్వరేశ్వర-యోగీశాఅపి-ప్రాయశః-తవ,యోగమాయయా-ఇద-మిత్థ - మితి-స్వరూ

---

౪౩ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ సార్ష్టిత్వమథసాత్మతామ్

పతన్త్యవశా ఇవ తన్న విదన్తి - కుతో - వయం, విద్మః ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁ తన్న ఇతి॥ తత్తస్మాత్, త్వన్మాయాయాః స్వరూపస్వభావవేదనతరణయోః దుష్కరత్వాత్కేవలం, ప్రసీద ప్రసన్నో భవ - అస్మాననుగృహాణేత్యర్థః - కథం, యథా, నిరపేక్షైః నిష్కామైః - విమృగ్యో - యుష్మత్పాదారవిన్దే - ధిషణా బుద్ధి, ర్యస్య - అథయుక్తం - గృహమేవా - న్ధకూప - స్తస్మా - న్నిష్క్రమ్య - విశ్వస్య - శరణం అఙ్ఘ్రి కేతావోర్వృక్షాః - తేషా - మఙ్ఘ్రిషు మూలేషు - పలబ్ధైః స్వగతఏవ గళితైః - ఫలాదిభి - ర్వృత్తిః జీవనం - యస్య - సోఽహం శాన్తస్సన్ - ఏకఏవ - ఉత అథవా, సర్వేషాం - సఖాయో - యే - మహాన్తః - తైస్సహిత - శ్చరామి తథానుగృహాణేత్యర్థః - సర్వసహ ఇతి పాఠేతోష్మాదిద్వన్ద్వసహః ❁ ॥ ౪౬ ॥ ❁ ప్రకృతాగమనప్రయోజనబుభుత్సయా స్వవిషయకం శాసనం ప్రార్థయతే॥ శాధీతి ॥ హే ఈశితవ్యేశ - ఈశితవ్యాః నియమ్యా - స్తేషాం - ఈశ - నోఽస్మాన్ - శాధి కైఙ్కర్యాజ్ఞాపనేన శిక్షయేత్యర్థః ॥ కింతత్ ఇత్యత ఆహ ॥ నిష్పాపానితి ॥ హే ప్రభో, తతోఽపికిం, మత ఆహ ॥ పుమానితి ॥ త్వద్ధక్ త్వచ్ఛాసనమాశ్రయన్, చోదనాయాః కర్మబన్ధాద్విముచ్యతే ❁ ॥ ౪౭ ॥ ❁ ఇత్థం ప్రార్థితః ప్రాహ భగవాన్ ॥ ఆసన్నితి॥ ప్రథమాన్తరే స్వాయంభువమన్వన్తరే మరీచేః ప్రజాపతేః, ఊర్ణాయాం భార్యాయాం - షట్పుత్రా - ఆసన్ - తే దేవా - స్సుతాం సరస్వతీం - యభితుం మైథునం కర్తుముద్యుక్తం - కం బ్రహ్మాణం - వీక్ష్య, జహసుః ❁ ॥ ౪౮ ॥ ❁ తేన పరిహాసాత్మకేన - దుష్టేన - కర్మణా - ఆసురీం యోనిం - ప్రాపుః - తథైవ - హిరణ్యకశిపో - ర్జాతా - స్తేచ - యోగమాయయా శక్త్యా - తతో - నీతాస్సన్తో - దేవక్యాః - ఉదరే జాతాః - హే రాజన్ - తేనకం

స్యాపి యోగీశా యోగమాయాం కుతో వయమ్ ॥ ౪౫ ॥ తన్నః ప్రసీద నిరపేక్షవిమృగ్యయుష్మత్పాదారవిన్దధిషణాన్య గృహాన్ధకూపాత్ । నిష్క్రమ్య విశ్వశరణాఙ్ఘ్ర్యుపలబ్ధవృత్తిః శాన్తో యథైక ఉత సర్వసఖైశ్చరామి ॥ ౪౬ ॥ శాధ్యస్మానీశితవ్యేశ నిష్పాపాన్కురు నః ప్రభో । పుమాన్యచ్ఛ్రద్ధయాతిష్ఠంశ్చోదనాయా విముచ్యతే ॥ ౪౭ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ ఆసన్మరీచేష్షట్పుత్రా ఊర్ణాయాం ప్రథమేఽన్తరే । దేవాః కం జహసుర్వీక్ష్య సుతాం యభితుముద్యతమ్ ॥ ౪౮ ॥ తేనాసురీమగన్యోనిమధునావద్యకర్మణా । హిరణ్యకశిపోర్జాతా నీతాస్తే యోగమాయయా ॥ ౪౯ ॥ దేవక్యా ఉదరే జాతా రాజన్కంసవిహింసితాః । సా తాన్శోచత్యాత్మజాన్స్వాంస్త ఇమేఽధ్యాసతేఽన్తికే ॥ ౫౦ ॥ ఇత ఏతాన్ప్రణేష్యామో మాతృశోకాపనుత్తయే । తతః శాపాద్వినిర్ముక్తా లోకం యాస్యన్తి విజ్వరాః ॥ ౫౧ ॥ స్మరోద్గీథః పరిష్వఙ్గః పతఙ్గః క్షుద్రభృద్ఘృణీ । షడిమే మత్ప్రసాదేన పునర్యాస్యన్తి సద్గతిమ్ ॥ ౫౨ ॥ ఇత్యుక్త్వా తాన్సమాదాయ ఇన్ద్రసేనేన పూజితౌ । పునర్ద్వారవతీమేత్య మాతుః పుత్రానయచ్ఛతామ్ ॥ ౫౩ ॥ తాన్దృష్ట్వా బాలకాన్దేవీ పుత్రస్నేహస్నుతస్తనీ । పరిష్వజ్యాఙ్కమారోప్య మూర్ధ్న్యజిఘ్రదభీక్ష్ణశః ॥ ౫౪ ॥ అపాయయత్స్తనం ప్రీతా సుతస్పర్శపరిస్నుతమ్ । మోహితా మాయయా విష్ణోర్యయా సృష్టిః ప్రవర్తతే ॥ ౫౫ ॥ పీత్వాఽమృతం పయస్తస్యాః పీతశేషం గదాభృతః । నారాయణాఙ్గసంస్పర్శప్రతిలబ్ధాత్మదర్శనాః ॥ ౫౬ ॥ తే నమస్కృత్య గోవిన్దం దేవకీం పితరం బలమ్ । మిషతాం సర్వభూతానాం యయుర్ధామ దివౌకసామ్ ॥ ౫౭ ॥ తం దృష్ట్వా దేవకీ దే

సేన హింసితాః - సా దేవకీతు - తాన్ స్వాత్మజాన్ - మత్వా - శోచతి తేచేమే తవా - న్తికే మన్తికే - అధ్యాసతే, అధిశేరే స్థానాం క్రైః, శ్చాధారస్యకర్మత్వమ్ ❁ ॥ ౪౯ ॥ ౫౦ ॥ ❁ ఇత ఇతి॥ మాతుర్దేవక్యాః - శోకాపహరణాయ - ఇత ఏతాన్ప్రణేష్యామః తతః శోకాపనోదనానన్తరం - పాపాత్ప్రజాపతేశ్శాపహాసాత్మకా - ద్వినిర్ముక్తాః - అతఏవ విజ్వరాః నిర్దుఃఖాః లోకం తావత్స్వర్లోకం - యాస్యన్తి - తతో - మత్ప్రసాదేన మదనుగ్రహేణ హేతునా - ఇమే - అష్టజాదయ, ష్షట్పుత్రాః - సతాం గతిం ముక్తిం - యాస్యన్తి ❁ ॥ ౫౧ ॥ ❁ స్మరోద్గీథ ఇతి॥ సద్ధిరార్షః స్మరసహితోద్గీథ ఇతి మధ్యమపదలోపసమాసోవా ❁ ॥ ౫౨ ॥ ❁ ఇతీతి॥ అయచ్ఛతాం అర్పయామాసతుః ❁ ॥ ౫౩ ॥ ❁ తానితి॥ పుత్రస్నేహేన స్నుతౌ ప్రస్రవన్తౌ, స్తనౌ - యస్యాః, సా, అభీక్ష్ణశః పునః పునః మూర్ధ్ని - అజిఘ్రత్ ❁ ॥ ౫౪ ॥ ❁ సుతానాం - సంస్పర్శేన - స్నుతం క్షరన్తం - స్తనమపాయయత్ - తత్ర హేతుః - విష్ణోః - మాయయా మోహితా - మాయాం విశినష్టి - యయా, సృష్టిః - ప్రవర్తతే - సృష్టిరిత్యస్య విశ్వేత్యాదిః ❁ ॥ ౫౫ ॥ ❁ పీత్వేతి॥ తస్యా దేవక్యాః అమృతతుల్యం - పయః స్తన్యం - తత్ర హేతు - ర్గదాభృతః శ్రీకృష్ణస్య - పీతశేషం - పీత్వా - నారాయణస్య శ్రీకృష్ణస్యాఙ్గసంస్పర్శాత్ - ప్రతిలబ్ధం - ఆత్మదర్శనం స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానం యై - స్తే - బలం బలభద్రంచ నమస్కృత్య - సర్వభూతానాం - మిషతాం పశ్యతాం సతాం విహాయసా - ధామ దేవలోకం - యయుః ❁ ॥ ౫౬ ॥ ౫౭ ॥ ❁ తమితి॥ తం మృతానాం - ఆగమనపూర్వకం నిర్గమ - మవలోక్య - సుతరాం - విస్మితా సతీ - శ్రీకృష్ణస్య - మాయాం - మేనే - సర్వం తన్మాయాకృతమమన్యత॥

౪౬ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ సర్వసహః

మాయా ఆశ్చర్యశక్తిః ❁ ॥ ౫౭ ॥ ❁ హే భారత అనన్తవీర్యస్యానన్తకల్యాణవీర్యసూచకగుణాకరస్య - భగవతః ఇత్థంభూతాని - వీర్యాణి ప్రభావసూచకచేష్టితాన్య - నన్తాని - సన్తి - న సాకల్యేన వక్తుం శ్రోతుం వా శక్యానీతి భావః ❁ ॥ ౫౮ ॥ ❁ ఉపవర్ణితాఖ్యానశ్రవణాదిఫలమాహ సూతః ॥ య ఇతి ॥ వ్యాసపుత్రైరితి బహువచనం గురుత్వాభిప్రాయం. అమలా కీర్తిర్యస్య, తస్య మురారేశ్చరితం - అలం నిశ్శేషం యథా తథా జగతోఽఘం భినత్తీతి తథా - న కృచ్ఛ్రాదివద్వ్యత్క్రించిదఘభిదితి భావః - తదేవం పాపక్షయహేతుత్వ - మత ఏవ మోక్షహేతుత్వం చోక్తం. కించ - తద్భక్తానాం సత్కర్ణపూరం పరమసుఖావహకర్ణాభరణరూపమిత్థంభూత మిదం చరితం - యః పుమా - ననుశృణోతి - శ్రావయేద్వా - స - భగవతి - కృతం నిహితం - చిత్తం - యేన - తథాభూతః - తద్భగవతస్సంబన్ధి - క్షేమం కాలాదిభయరహితం - ధామ స్థానం - యాతి ప్రాప్నోతి ❁ ॥ ౬౦ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే పఞ్చాశీతితమోఽధ్యాయః ****************

వీర్యాణ్యనన్తవీర్యస్య సన్తీత్యుక్తం - తత్రార్జునాయ సుభద్రాప్రదానాత్మకం భగవచ్చేష్టితం శ్రోతుకామః పృచ్ఛతి రాజా ॥ బ్రహ్మన్నితి ॥ విజయోఽర్జునో - రామకృష్ణయోః, స్వసారం భగినీం - యథా యేన ప్రకారేణోపయేమే, తం ప్రకారం - వేదితుమిచ్ఛామి, తాం విశినష్టి ॥ యా, తయోః - స్వసా మమ - పితామహీ - బభూవ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ తం ప్రస్తౌతి మునిః ॥ అర్జున ఇ

విస్మృతాగమననిర్గమమ్ । మేనే సుస్నిగ్ధా తాం మాయాం కృష్ణస్య చరితాం నృప ॥ ౫౭ ॥ ఏవంవిధాన్యద్భుతాని కృష్ణస్య పరమాత్మనః । వీర్యాణ్యనన్తవీర్యస్య సన్త్యనన్తాని భారత ॥ ౫౮ ॥ శ్రీసూత ఉవాచ ॥ య ఇదమనుశృణోతి శ్రావయేద్వా మురారేశ్చరితమమలకీర్తేర్వర్ణితం వ్యాసపుత్రైః । జగదఘభిదలం తద్భక్తసత్కర్ణపూరం భగవతి కృతచిత్తో యాతి తత్క్షేమధామ ॥ ౬౦ ॥ ****************************
********* ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, పఞ్చాశీతితమోఽధ్యాయః. *********

సుభద్రాహరణకథారమ్భః

శ్రీవిష్ణురాత ఉవాచ ॥ బ్రహ్మన్వేదితుమిచ్ఛామి స్వసారం రామకృష్ణయోః । యథోపయేమే విజయో యా మమాసీత్పితామహీ ॥ ౧ ॥ శ్రీబ్రహ్మరాత ఉవాచ ॥ అర్జునస్తీర్థయాత్రాయాం పర్యటన్నవనీం ప్రభుః । గతః ప్రభాసమశృణోన్మాతులేయీం స ఆత్మనః ॥ ౨ ॥ దుర్యోధనాయ రామస్తాం దాస్యతీతి న చాపరే । తల్లిప్సుస్స యతిర్భూత్వా త్రిదణ్డీ ద్వారకామగాత్ ॥ ౩ ॥ తత్ర వై వార్షికాన్మాసానవాత్సీత్స్వార్థసాధకః । పౌరైస్సభాజితోఽభీక్ష్ణం రామేణాజానతా చ సః ॥ ౪ ॥ ఏకదా గృహమానీయ ఆతిథ్యేన నిమన్త్ర్య తమ్ । శ్రద్ధయోపహృతం భైక్షం బలేన బుభుజే కిల ॥ ౫ ॥ సోఽపశ్యత్తత్ర మహతీం కన్యాం వీరమనోహరామ్ । ప్రీత్యుత్ఫుల్లేక్షణస్తస్యాం భావక్షుబ్ధం మనో దధే ॥ ౬ ॥ సాఽపి తం చకమే వీక్ష్య నారీణాం హృదయంగమమ్ । హసన్తీ వ్రీడితాపాఙ్గీ తన్న్యస్తహృదయేక్షణా ॥ ౭ ॥ తాం పరం సమనుధ్యాయన్నన్తరం ప్రేప్సురర్జునః । న లేభే శం భ్రమచ్చిత్తః కామేనాతిబలీయసా ॥ ౮ ॥ మహత్యాం దే

త్యాదినా ॥ అథాన్యదపి కృష్ణస్య చరితం ప్రస్తౌతి ప్రాక్తనేన ॥ అవనీం పృథ్వీం - పర్యటన్ - ప్రభాసం నామ - తీర్థం ప్రతి - గతః, తత్ర, సోఽర్జునః - ఆత్మనస్స్వస్య - మాతులేయీం మాతులస్య సుతాం - తాం సుభద్రాం - రామో, దుర్యోధనాయ, దాస్యతి - అపరే వసుదేవాదయస్తు - న చ దాస్యన్తీ - త్యశృణోత్ - వసుదేవాద్యనుమతిమన్తరేణాపి రామో దాతుముద్యుక్తవానిత్యశృణోదిత్యర్థః ॥ తల్లిప్సురితి ॥ తాం మాతులేయీం లిప్సుః - లబ్ధుమిచ్ఛుః - సోఽర్జునః - త్రిదణ్డీ - యతిర్భూత్వా, రామం వఞ్చయితుం త్రిదణ్డియతివేషం కృత్వా ❁ ॥ ౨ ॥ ౩ ॥ ❁ తత్రేతి ॥ వార్షికాన్ వర్షాసమ్బన్ధినః - చతురో - మాసాన్, న్యుషితవాన్ - తత్ర హేతుః - స్వార్థసాధకః స్వప్రయోజనసాధనతత్పరః - తథా - ద్వారకాస్థైః - పౌరైః - మహాత్మనా - రామేణ చ - అభీక్ష్ణం పునఃపునః - సంమానితోఽవాత్సీదితి సంబన్ధః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ ఏకదేతి ॥ బలేన రామేణైకదా, ఆతిథ్యేన - హేతునా గృహమానీయ, ఆతిథ్యార్థం - నిమన్త్రితః - శ్రద్ధయోపహృతం పరివిష్టం భైక్షమన్నం - బుభుజే ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ స ఇతి ॥ సోఽర్జునః - మహతీం మద్భుతాం వీరాణాం, మనోహరతీతి తథా తాం - ప్రీత్యో - త్ఫుల్లే వికసితే - ఈక్షణే - యస్య సః - తస్యాం కన్యాయాం, భావేన రత్యభిప్రాయేణ, క్షుభితం, మనో - దధే హితవాన్ - స్మరక్షుబ్ధమితి పాఠాన్తరమ్ ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ సాపీతి ॥ సాపి కన్యాపి తమర్జునం వీక్ష్య - వ్రీడితౌ వ్రీడాయుక్తౌ - అపాఙ్గౌ నేత్రాన్తౌ - యస్యాః - సా - హసన్తీ - న్యస్తం హృదయమీక్షణే చ యయా - సా - చకమే అకామయత ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ తామితి ॥ పరం కేవలం, తాం కన్యామేవ - ధ్యాయ - న్నన్తరం హర్తుమవసరం - ప్రాప్తుమిచ్ఛుః, అతిబలీయసా, కామేన - భ్రమచ్చిత్తం యస్య సః, శం, రామాదిసమ్మానజం సుఖం, న లేభే ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ ఏవం స్థితే - కదాచి - న్మహారథోఽర్జునః, పిత్రోః కృష్ణస్య చ కర్తరిష

ష్టి దేవకీవసుదేవాభ్యాం కృష్ణేన చానుమతః - దుర్గాత్ప్రాకారా - ద్బహిః, నిర్గతాం రథస్థాం - కన్యాం - జహార ❋ ॥ ౯ ॥ ❋ తతో - రథస్థః - ధనుః గాణ్డీవ - మాదాయ - ఆసమన్తాద్రున్ధతః - శూరా - న్భటాన్ - విద్రావ్య పలాయితాన్కృత్వా, స్వానాం యదూనాం, క్రోశతామాక్రోశతాం, జహారేతి పూర్వేణ సంబన్ధః, యథా, మృగరాట్సింహః, స్వబలిం స్వభాగం - హరతి - తద్వత్ ❋ ॥ ౧౦ ॥ ❋ తదితి ॥ తద్ధరణం - శ్రుత్వా, తావ, త్పర్వణి - మహార్ణవ ఇవ, క్షుభితః క్రుద్ధ ఇత్యర్థః, తతః, కృష్ణేన - సుహృద్భిశ్చ, గృహీతౌ - పాదౌ, యస్య, సః, ఆశామ్యత శాన్తో బభూవ ❋ ॥ ౧౧ ॥ ❋ కించ, బలో రామః - పారిబర్హాణి ప్రీత్యా దేయాని శ్రేష్ఠవస్తూని - ప్రాహిణోత్ ప్రదదౌ - మహాధనా అనర్ఘాః - ఉపస్కారా - అలఙ్కారా - యేషాం - తాని - ఇభాస్సజా - రథా - నశ్వాన్ - వరాః శ్రేష్ఠాః - యోషితో దాసీశ్చ - ప్రాహిణో - దితి సంబన్ధః ❋ ॥ ౧౨ ॥ ❋ తదా - యాదవాః - పాణ్డవాశ్చ - బాన్ధవాః ప్రీతిసంహృష్టాః - ప్రీతిరానన్దః - తేన - హృష్టాః వికసితముఖా - బభూవుః ॥ అథ భక్తవాత్సల్యప్రయుక్తం భగవతశ్చేష్టితం ప్రస్తోతుం ప్రతిజానీతే ॥ అథేతి ॥ భక్తయోః విషయభూతయోః - య - ద్వాత్సల్యం, తత్, శృణు ❋ ॥ ౧౩ ॥ ❋ కావమూ భక్తౌ - కీదృశం వా తయోర్వాత్సల్యమిత్యతః ప్రస్తౌతి - కృష్ణస్యేత్యాదినా ॥ యావదధ్యాయసమాప్తి ॥ శ్రుతదేవ ఇతి ॥ శ్రుతో విశ్రుతః - కృష్ణస్య - భక్త - ఆసీత్, సచ - కృష్ణే భగవత్యే - కయా ఏకాన్తయా - అనన్యప్రయోజనయేతి యావత్ - తయా భక్త్యా - పూర్ణార్థః పూర్ణమనోరథః - అత ఏవ - శాన్తః - కవిర్విద్వా - నలమ్పటః చిత్తవిక్షేపరహితః ❋ ॥ ౧౪ ॥ ❋ స

వయాత్రాయాం రథస్థాం దుర్గనిర్గతామ్ । జహారానుమతః పిత్రోః కృష్ణస్య చ మహాత్మనః ॥ ౯ ॥ రథస్థో ధనురాదాయ శూరానారున్ధతో భటాన్ । విద్రావ్య క్రోశతాం స్వానాం స్వబలిం మృగరాడివ ॥ ౧౦ ॥ తచ్ఛ్రుత్వా క్షుభితో రామః పర్వణీవ మహార్ణవః । గృహీతపాదః కృష్ణేన సుహృద్భిశ్చాప్యశామ్యత ॥ ౧౧ ॥ ప్రాహిణోత్పారిబర్హాణి వరవధ్వోర్ముదా బలః । మహాధనోపస్కరేభరథాశ్వనరయోషితః ॥ ౧౨ ॥ అథ వస్ప్రీతిసంహృష్టా బాన్ధవా యదుపాణ్డవాః । అథాన్యదపి కృష్ణస్య వాత్సల్యం భక్తయోః శృణు ॥ ౧౩ ॥ కృష్ణస్యాసీత్సఖా కశ్చిచ్ఛ్రుతదేవ ఇతి శ్రుతః । కృష్ణైకభక్త్యా పూర్ణార్థః శాన్తః కవిరలమ్పటః ॥ ౧౪ ॥ స ఉవాస విదేహేషు మిథిలాయాం గృహాశ్రమీ । అనీహయాగతాహార్యో నిర్వర్తితనిజక్రియః ॥ ౧౫ ॥ యాత్రామాత్రం త్వహరహర్దైవాదుపనయత్యుత । నాధికం తావతా తుష్టః క్రియాశ్చక్రే యథోచితాః ॥ ౧౬ ॥ తథా తద్రాష్ట్రపాలోఽఙ్గ బహులాశ్వ ఇతి శ్రుతః । మైథిలో నిరహంమాన ఉభావప్యచ్యుతప్రియౌ ॥ ౧౭ ॥ తయోః ప్రసన్నో భగవాన్దారుకేణాహృతం రథమ్ । ఆరుహ్య సాకమృషిభిర్విదేహాన్ప్రయయౌ ప్రభుః ॥ ౧౮ ॥ నారదో వామదేవోఽత్రిః కృష్ణో రామోఽసితోఽరుణిః । అహం బృహస్పతిః కణ్వో మైత్రేయశ్చ్యవనాదయః ॥ ౧౯ ॥ తత్ర తత్ర సమాయాన్తం పౌరజానపదా నృపాః । ఉపతస్థుస్సార్ఘ్యహస్తా గ్రహైస్సూర్యమివోదితమ్ ॥ ౨౦ ॥ ఆనర్తధన్వకురుజాఙ్గలకఙ్కమత్స్యాః పఞ్చాలకున్తిమధుకేకయకోసలార్ణాః । అన్యే చ తన్ముఖసరోజముదారహాసస్నిగ్ధేక్షణం నృప పపుర్దృశిభిర్నృనార్యః ॥ ౨౧ ॥ తేభ్యస్స్వవీక్షణవినష్టతమిస్రదృగ్భ్యః క్షేమం త్రిలోకగురురర్థదృశం ప్రయచ్ఛన్ । శృణ్వన్దిగన్తధవళం స్వయశోఽశుభ

శ్రుతదేవః - విదేహేషు దేశేషు - తత్రాపి - మిథిలాయాం పురి - గృహాశ్రమీ స - న్నుషితవాన్ ॥ అనీహయా అనుద్యమేనైవ - ఆగతం య - దాహార్యం భోజ్యం - తేన - నిర్వర్తితాః - నిజాః - క్రియాః - యేన సః ❋ ॥ ౧౫ ॥ ❋ ఏతదేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ యాత్రామాత్రమితి ॥ అయం శ్రుతదేవః - యాత్రామాత్రం - శరీరనిర్వాహమాత్రోపయుక్త - మాహార్య - మహరహ - ర్దైవా - దుపనయతి ఉపనయన్తం ప్రతీక్షత ఇత్యర్థః - అధికం యాత్రామాత్రాదధికం - నోపనయతి ॥ తావతా యాత్రామాత్రేణైవ - తుష్టః - ఉచితాః వర్ణాశ్రమోచితాః - క్రియాః పఞ్చమహాయజ్ఞాదిరూప క్రియాః, యథావ - చ్చక్రే ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋ తథేతి ॥ అఙ్గ హే రాజన్ యథాఽయం శ్రుతదేవః - తథా, తద్రాష్ట్రపాలః - విదేహదేశాధిపః - బహులాశ్వ ఇతి - శ్రుతః విశ్రుతః - స మైథిలో జనకవంశ్యః - నిరహంమానః దేహాత్మాభిమానరహితః - ఉభౌ శ్రుతదేవబహులాశ్వౌ, అచ్యుతస్య - ప్రియా భక్తౌ ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋ తయోరితి ॥ ప్రసన్నః ప్రసన్నో భవితుమిత్యర్థః, ఆహృతమానీతం - మునిభిస్సాకం మునిభిస్సహ ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋ కే మునయ ఇత్యత ఆహ ॥ నారద ఇతి ॥ కృష్ణో ద్వైపాయనః రామో భార్గవః - అహం శుకః ❋ ॥ ౧౯ ॥ ❋ తత్ర తత్రేతి ॥ పురేషు భవాః పౌరాః - జనపదేషు దేశేషు భవాః జానపదాః - సార్ఘ్యాః హస్తాః యేషాం తే, గ్రహైర్గురుశుక్రాదిభిః సహోదితం - సూర్యమివ - తం భగవన్త - ముపతస్థుః, అభూతోపమేయమ్ ❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋ ఆనర్తేతి ॥ హే నృప - ఆనర్తాదిదేశవర్తిజనాస్తథా అన్యే చ - నరాః - నార్యశ్చ - ఉదారో హాసః - స్నిగ్ధ - ఈక్షణే - యస్మిం - స్తత్తస్య భగవతో - ముఖసరోజం - పపుః ముఖసరోజలావణ్యరూపం మకరన్దం - నేత్రచషకైః పపురిత్యర్థః ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋ తేభ్య ఇతి ॥ త్రిలోకగురుర్భగవాన్ - స్వదర్శనేన - వినష్టాత

మిషాః-నృ-గ్యేషాం-తేభ్యః - స్వవీక్షణమాత్రేణ నిరస్తాజ్ఞానేభ్య ఇత్యర్థః- క్షేమం శ్రేయో యథా భవతి తథా, అర్థదృశం ప్రయచ్ఛన్ అపాఙ్గదృష్ట్యా తానవలోకయన్నిత్యర్థః- అత్రేను భ్రంశస్తు మలం - దిగన్తధవళం దిగన్తవ్యాప్తం-స్వయశః, సురైః-నృభిశ్చ, గీతం శృణ్వన్-శనైః-ర్విదేహాన్ దేశాన్, ఆగాద్యయౌ * ॥ ౨౨ ॥ *త ఇతి॥ తేవై దేహాః, పౌరాః-జానపదాశ్చ, గృహీతమర్హణం యైః- స్తే పాణయో, యేషాం-తే-తస్మై భగవతే - అభియయుః ప్రత్యుజ్జగ్ముః-తమభియయురిత్యర్థః-యద్వా , తస్మై ఇత్యనేనసాపేక్షస్యాపి గృహీతార్హణేత్యస్యార్థ త్వాస్సమాసః, తం వా ఇతి పాఠాన్తరమ్ * ॥ ౨౩ ॥ *దృష్ట్వేతి॥ ప్రీత్యా-ఉత్ఫుల్లమాననం, ఆశయశ్చ-యేషాం, తే - విదేహదేశవాసినో జనాస్తం కృష్ణం-తథా-శ్రుతపూర్వాన్, నతుదృష్టపూర్వాన్, మునీంశ్చ బద్ధాఞ్జలిభిః, నేముః-కైర్ధృతాఞ్జలిభిరితి పాఠే న్యస్తాఞ్జలిభిశ్శిరోభిరిత్యర్థః * ॥ ౨౪ ॥ *స్వానుగ్రహాయేతి॥ మైథిలః శ్రుతదేవశ్చ, జగద్గురుం భగవన్తం, స్వానుగ్రహార్థ-మాగతం, మన్వానౌ, ప్రభోః శ్రీకృష్ణస్య, పాదయోః- నిపేతతుః * ॥ ౨౫ ॥ *న్యమన్త్రయేతామితి॥ సన్నతౌ నమస్కుర్వన్తౌ-అఞ్జలీ, యయోస్తౌ - ద్విజైర్మునిభిః, సహ సహితమిత్యర్థః-దాశార్హం భగవన్తం- మాతిథ్యేన ఆతిథ్యార్థం-యుగపదేవ-న్యమన్త్రయేతాం నిమన్త్రితవన్తౌ * ॥ ౨౬ ॥ *భగవానితి॥ తన్నిమన్త్రణం, నభిప్రేత్యాఙ్గీకృత్య-ద్వయోరపి-ప్రియం కర్తుమిచ్ఛయా - తత్తదా- ఉభాభ్యామపి - తాభ్యాం-మద్గృహాదన్యస్య గేహం సమాయాతీ-త్యలక్షి

ఘ్నం గీతం సురైర్నృభిరాగాచ్ఛనకైర్విదేహాన్॥ ౨౨ ॥ తేఽచ్యుతం ప్రాప్తమాకర్ణ్య పౌరా జానపదా నృప। అభియుర్ముదితా * స్తస్మై గృహీతార్హణపాణయః ॥ ౨౩ ॥ దృష్ట్వా తముత్తమశ్లోకం ప్రీత్యుత్ఫుల్లాననాశయాః। † కైర్ధృతాఞ్జలిభిర్నేముః శ్రుతపూర్వాంస్తథా మునీన్॥ ౨౪ ॥ స్వానుగ్రహాయ సంప్రాప్తం మన్వానౌ తం జగద్గురుమ్। మైథిలః శ్రుతదేవశ్చ పాదయోః పేతతుః ప్రభోః॥ ౨౫ ॥ న్యమన్త్రయేతాం దాశార్హమాతిథ్యేన సహ ద్విజైః। మైథిలః శ్రుతదేవశ్చ యుగపత్సన్నతాఞ్జలీ॥ ౨౬ ॥ భగవాంస్తదభిప్రేత్య ద్వయోః ప్రియచికీర్షయా। ఉభయోరావిశద్గేహముభాభ్యాం తదలక్షితః॥ ౨౭ ॥ శ్రోతుమప్యసతాం దూరాఞ్జనకః స్వగృహాగతాన్। ఆనీతేష్వాసనాగ్ర్యేషు సుఖాసీనాన్మహామనాః॥ ౨౮ ॥ ప్రవృద్ధభక్త్యా*ఉద్ధర్షహృదయాస్రావిలేక్షణః। నత్వా తదఙ్ఘ్రీన్ప్రక్షాల్య తదపో లోకపావనీః॥ ౨౯ ॥ సకుటుమ్బో వహన్మూర్ధ్నా పూజయాంచక్ర ఈశ్వరాన్। గన్ధమాల్యామ్బరాకల్పధూపదీపార్ఘ్యగోవృషైః ॥ ౩౦ ॥ వాచా మధురయా ప్రీణన్నిదమాహాన్నతర్పితాన్। పాదావఙ్కగతౌ విష్ణోః సంస్పృశఞ్ఛనకైర్ముదా॥ ౩౧ ॥ బహులాశ్వ ఉవాచ ॥ భవాన్హి సర్వభూతానామాత్మా సాక్షీ స్వదృగ్విభో। అద్య నస్త్వత్పదామ్భోజం స్మరతాం దర్శనం గతః॥ ౩౨ ॥ స్వవచస్తదృతం కర్తుమస్మద్దృగ్గోచరో భవాన్। యదాత్థైకాన్తభక్తాన్మే నానన్తః శ్రీరజః ప్రియః ॥ ౩౩ ॥ కిం ను త్వచ్చరణామ్భోజమేవంవిద్విసృజేత్పుమాన్। నిష్కిఞ్చనానాం శాన్తానాం మునీనాం యస్త్వమాత్మదః॥ ౩౪ ॥ యోఽవతీర్య యదోర్వంశే నృణాం సంసరతామి

తః అవిదితః, ఉభయోరపి గృహానవిశత్ * ॥ ౨౭ ॥ *శ్రోతుమితి॥ అసతాం , శ్రోతుమపి-దూరాన్, స్వగృహాగతాన్, ఆనీయ సమర్పితేషు-శ్రేష్ఠేష్వాసనేషు - సుఖాసీనాన్- నత్వేత్యుపరిష్టాత్సంబన్ధః-కథంభూతః, ప్రవృద్ధభక్త్యా-ఉద్ధర్షముద్గతహర్షం-హృదయం-యస్య-అస్రైరానన్దాశ్రుభిః-ఆవిలే వ్యాప్తే-ఈక్షణే-యస్య- సచాసౌ సచ. తేషాం. అఙ్ఘ్రీన్ పాదాన్ ప్రక్షాల్య తాః లోకపావనీరపః-మూర్ధ్నా-వహన్-గన్ధాదిభిరీశ్వరాన్- పూజయామాస, ఆకల్పోఽలఙ్కారః-తత్రేశ్వరశబ్దః-ఈశ్వరాత్మకపరః * ॥ ౨౮ ॥ ౨౯ ॥ ౩౦ ॥ *వాచేతి॥ అన్నేన-తర్పితాన్ మధురయా . వాచా-ప్రీణయన్-అఙ్కగతౌ-విష్ణోః కృష్ణస్య-పాదౌ-సంస్పృశన్- పాదావఙ్కే నిధాయ సంస్పృశన్నిత్యర్థః-ముదా హృష్టేన-దంవక్ష్యమాణ-మాహ * ॥ ౩౧ ॥ * తదేవాహ ॥ భవానితి షడ్భిః॥ హే విభో-హి యస్మాద్భవాన్- నాత్మా అన్తరాత్మా-సాక్షాద్ద్రష్టా - స్వదృక్ అనన్యాధీనప్రకాశశ్చ-అథాతో-మదభిప్రాయం, జానన్-త్వత్పదామ్భోజం స్మరతాం, నోఽస్మాకం-దర్శనం, ప్రాప్తః * ॥ ౩౨ ॥ *కించ॥ స్వవచ ఇతి ॥ యస్మాత్ ఏకాన్తభక్తాదనన్యప్రయోజనభక్తియుక్తాత్-మమ , సన్నన్తః పదః-సఖాఽపి-శ్రీర్లక్ష్మీ-ర్భార్యాఽపి, అజో బ్రహ్మా-పుత్రోఽపి-నప్రియ-ఇతియత్-ఆత్థ ఉక్తవానసి తత్స్వవచో-దృఢీకర్తుం , భవాన్ , నస్మాకం-దృగ్గోచరో దృగ్విషయో-బభూవ * ॥ ౩౩ ॥ *తస్మాదేవం విధం-త్వచ్చరణామ్భోజం-పుమాన్విస్సృజేత్ కిన్ను, న త్యజత్యేవేత్యర్థః కించ, యత్ యస్మాత్ నిష్కించనానాం, నాస్తి కించన ప్రార్థనీయం యేషాం, తేషాం , శాన్తానాం జితాన్తఃకరణానాం, మునీనాం, త్వమాత్మదః నిరతిశయపురుషార్థభూతమాత్మానం దదాతి స్వవశీకరోతీతి తథా , తస్మాచ్చ-విసృజేత్కిన్న్వితి సంబన్ధః * ॥ ౩౪ ॥ *సత్యమిత్థ

౨౩ ॥ శ్లో * పా ॥ తం వా గృహీతా ౨౪ ॥ శ్లో † పా ॥ నిబద్ధాఞ్జలిభిః

మ్బూతస్త్వీశ్వరోనత్వహమిత్యతఆహ॥యఇతి॥ఇహప్రకృతిమణ్డలే-సంసరతాం - జీవానాం,తచ్ఛాన్త్యైసాంసారికతాపత్ర యోపశమనాయ - యదోర్వంశే , అవతీర్య,యస్త్రీ లోకవృజినావహాత్రైలోక్యపాపహరం , స్వంస్వాసాధారణం యశః , అచినోత్ సంపాదితవాన్తస్మైభగవతే , తుభ్యం నమఇత్యన్వయః - సర్వేశ్వరఏవత్వంలోకోజ్జిజీవయిషయాఽవతీ ర్ణ ఇతిభావః॥౩౫॥ఏవంవిధాయతుభ్యంనప్రతికర్తుం శక్నుమః,కిన్తుకేవలంనమస్కుర్మఇత్యభిప్రేత్యనమస్కరోతి॥ నమ ఇతి॥కృష్ణాయలోకసుఖకరాయ-అకుణ్ఠమేధసేకృతజ్ఞతమాయ-సంశాన్తంశాన్తికరంలోకక్షేమావహం,తప,ఈయుషే ప్రాప్తాయ-అధికుర్వతఇతియావత్-నారాయణాయ,ఋషయే-తద్రూపేణావస్థితాయ , తస్మైపూర్వోక్తవిధాయ,భగవతే,తు భ్యం,నమః॥ ॥౩౬॥ ॥అభిప్రేతంనివేదయతి॥ దినానీతి॥హేభూమన్ - ద్విజైర్మునిభిః సమేతస్సహిత,స్త్వం-నోఽస్మా కం,గృహేకతిచిద్దినానినివసన్,పాదరజసా ఇదం,నిమేఃకులం , పునీహిపవిత్రీకురు ॥ ౩౭ ॥ ॥ఇతీతి॥ఉపామన్త్రితః ప్రార్థితః-లోకపావనఇతిహేతుగర్భం,అతో,మిథిలాయాంపురి-నరాణాం , యోషితాంచ , కల్యాణం ,కుర్వన్కర్తుమిత్యర్థః ఉ వాసఉషితవాన్ ॥ ౩౮ ॥ ॥శ్రుతదేవఇతి ॥ జనకోజనకవంశ్యత్వాద్బహులాశ్వః , యథా,తథా,శ్రుతదేవోఽపి ,స్వగృ హంప్రాప్త , మచ్యుతం,మునీంశ్చ , నత్వా,నితరాంహృష్టో ఽసఏవ,వాసఉత్తరీయం, విధున్వన్నుత్క్షిపన్ననర్త-హేతిహ న్తే ॥ ౩౯ ॥ ॥తృణేతి॥సశ్రుతదేవఃఆనీతేషుతృణమయేషు , పీఠేషుచాసనేషుచ,తా,నుపవేశ్య,స్వాగతప్రశ్నపూర్వక,మ భివన్ద్య,సభార్యో,ముదాహర్షేణా, ఙ్ఘ్రీనవనిజేఅవనిజ్య ప్రక్షాళితవాన్ అభ్యాసలోపఆర్షః ॥ ౪౦ ॥ ॥తదమ్భ సేతి॥హే

హ ।యశోవితేనేతచ్ఛాన్త్యైత్రైలోక్యవృజినాపహమ్॥ ౩౫ ॥నమస్తస్మైభగవతేకృష్ణాయాకుణ్ఠమేధసే । నా
రాయణాయఋషయేసంశాన్తంతప ఈయుషే॥ ౩౬ ॥దినానికతిచిద్భూమన్గృహేనోనివసద్ద్విజైః ।సమేతః
పాదరజసాపునీహీదంనిమేఃకులమ్॥ ౩౭ ॥ఇత్యుపామన్త్రితోరాజ్ఞాభగవాన్లోకభావనః ।ఉవాసకుర్వన్కల్యా
ణంమిథిలానరయోషితామ్॥ ౩౮ ॥శ్రుతదేవోఽచ్యుతంప్రాప్తంస్వగృహంజనకోయథా।నత్వామునీంశ్చసం
తుష్టోధున్వన్వాసోననర్తహ॥ ౩౯ ॥తృణపీఠబృసీష్వేతానానీతేషూపవేశ్యసః। స్వాగతేనాభివన్ద్యాఙ్ఘ్రీన్స
భార్యోఽవనిజేముదా॥ ౪౦ ॥తదమ్భసామహాభాగఆత్మానంస్వగృహాన్స్వయమ్ । స్నపయాంచక్రఉద్ధర్షోల
బ్ధసర్వమనోరథః ॥ ౪౧ ॥ ఫలార్హణోశీరశివామృతామ్బుభిర్మృదాసురభ్యాతులసీకుశామ్బుజైః।ఆరాధయా
మాసయథోపపన్నయాసపర్యయాసత్త్వవివర్ధనాన్ధసా ॥ ౪౨ ॥ సతర్కయామాసకుతోమమాన్వభూద్గృహాన్ధకూ
పేపతితస్యసఙ్గమః । యస్సర్వతీర్థాస్పదపాదరేణుభిఃకృష్ణేనచాస్యాత్మనికేతభూసురైః ॥ ౪౩ ॥ సూపవిష్టా
న్కృతాతిథ్యాన్శ్రుతదేవఉపస్థితః ।సభార్యస్స్వగృహోపన్నమవాచాఙ్ఘ్ర్యభిమర్శనః ॥౪౪ ॥ శ్రీశ్రుతదేవఉ
వాచ॥అద్యనోదర్శనంప్రాప్తఃపరఃపరమపూరుషః।యఇదంశక్తిభిస్సృష్ట్వాప్రవిష్టోఽప్యాత్మసత్తయా ॥౪౫॥
యథాశయానఃపురుషోమనసైవాత్మమాయయా । సృష్ట్వాలోకంపరంస్వాప్నమనువిశ్యావభాసతే ॥ ౪౬ ॥

మహాభాగ - తదమ్భసాఅఙ్ఘ్రిజలేన,స్వయమేవా,త్మానందేహం , స్వగృహాంశ్చ,స్నపయామాస కథమ్భూతః,ఉద్ధర్షఃఉ త్కటోహర్షోయస్యసః-లబ్ధఃసర్వమనోరథో - యేన,సః ॥ ౪౧ ॥ ॥ఫలేతి॥ఫలానిచార్హణానిగన్ధధూపదీపాదీని ఉశీరా ణిసుగన్ధితృణవిశేషమూలానిచ,శివాని,నిర్మలాన్య,మృతతుల్యాన్య,మ్బూనిచ ,తై,స్సురభ్యామృదా కస్తూర్యా తులస్యా,కుశై-ర మ్బుజైశ్చ, సత్త్వవివర్ధనాన్ధసాసత్త్వవర్ధకాన్నేన - జాత్యాశ్రయనిమిత్తాదుష్టాన్నేనచే,త్యర్థః,ఏభిః-యథోపపన్నయాఅనా యాసేనసంపన్నయా,సపర్యయా , పూజయాఆరాధయామాస ॥ ౪౨ ॥ ॥సఇతి॥సశ్రుతదేవః,తర్కయామాస,తర్క మేవదర్శయతి ॥ కుతఇతి॥గృహమేవా,న్ధకూప,స్తస్మిన్,పతితస్య,మమ,కృష్ణేన,తథాఅస్యకృష్ణస్యా,త్మనోమూర్తైర్నికేతైః స్థానభూతైఃభూసురైశ్చ,కథమ్భూతైః-సర్వతీర్థానా, మాస్పదానిఆశ్రయాః , పాదరేణవో,యేషాం,తథాభూతైస్సహ యః-సఙ్గమః,స,కుతోన్వభూత్ , అన్వితివిస్మయే ॥ ౪౩ ॥ ॥సూపవిష్టానితి ॥ కృతమాతిథ్యంయైస్తా,నుపస్థితఃసమీపఉపవి ష్టః స్వగృహా,నాపన్నంప్రాప్తం-భగవన్తం,అఙ్ఘ్ర్యభిమర్శనఃఅఙ్ఘ్రీఅభిమృశ,న్నాహఉవాచ ॥ ౪౪ ॥ ॥ఉక్తిమేవా హ॥సోఽద్యేత్యాదినా-తావత్తద్దర్శనేనాత్మనఃకృతార్థతామభిప్రయన్నాహ॥ సోఽద్యేతి॥స - తాదృశః పరఃప్రకృతిపురుషవి లక్షణః-అతఏవ,పరమః,పరఉత్కృష్టో,యస్మా,స్సచాసౌ, పూరుష,స్త్వం , నోఽస్మాకం,దర్శనం,ప్రాప్తః,కీదృశః, యో,మాయయాఆత్మసఙ్కల్పేన,ఇదంజగత్సృష్ట్వా, ఆత్మసత్తయా , ఆత్మన,స్సత్తాసద్వైకరూపతా,సద్వైకరూపేణాత్మ స్వరూపేణ-అనుప్రవిష్టః ॥౪౫॥ ॥తత్రదృష్టాన్తో,యథేతి॥అత్రపురుషశబ్దోజీవశరీరకపరమాత్మపరః,జీవస్యస్వాప్నార్థస్ర ష్టృత్వాయోగాత్,తదయమర్థః-యథా,శయానః-పురుషఃపురుషశరీరకఃపరమాత్మా,మనసాస్వశరీరభూతజీవమనోరథాను

సారిణ్యా,ఆత్మనః స్వస్య మాయయా సఙ్కల్పేన , పరం శయానదేహాదన్యం స్వాప్నం సుషుప్తజీవకర్మానుగుణం,తదేకానుభావ్యం,తత్కాలమాత్రావస్థాయినం చ , లోకం దేహం,మనువిశ్య తజ్జీవమనోరథానుగుణేన సఙ్కల్పేనానుప్రవిశ్యావభాసతే, జీవానుభావ్య దేశాన్తరగమన రాజ్యాభిషేకశిరశ్ఛేదనాదిభిస్సాక్షాదస్పృష్ట ఏవ ప్రకాశతే జగత్సర్గతదనుప్రవేశయోః స్వాప్నసర్గతదనుప్రవేశౌ దృష్టాన్తౌ-ఉభయత్ర జీవద్వారకోఽనుప్రవేశో వ్యాప్యగతదోషాస్పర్శశ్చ తుల్యః ॥ ౪౬ ॥ నను మద్దర్శనం దుర్లభం కిమితి మన్యస ఇత్యత ఆహ ॥ శృణ్వతామితి ॥ శశ్వత్సదా,శ్రవణాదికం కుర్వతామత ఏవ , అమలాత్మనాం పరిశుద్ధాన్తఃకరణానాం,నృణాం,అన్తః హృద్యేవ,భాసి,న తు,చక్షుర్విషయో భవసి ॥ ౪౭ ॥ కర్మణా-విక్షిప్తం,చేతో,యేషాం,తేషాం తు , హృదిస్థోఽప్యతీవ , దూరస్థః,ఏవం , కస్యాపి చక్షుర్విషయస్త్వం మద్దృగ్విషయోఽస్యతో దుర్లభం త్వద్దర్శనం మయాలబ్ధమితి భావః ॥ నను హృదిస్థత్వం అతిదూరస్థత్వం చ పరస్పరవిరుద్ధం కథమివ ఘటత ఇత్యత ఆహ ॥ ఆత్మశక్తిభిరితి ॥ ఉపేతాః-గుణా రజస్తమస్తత్కార్యకామక్రోధమోహాదయో , యేన-స,ఆత్మా మనో , యేషాం-తేషాం,మత్సమీపస్థోఽప్యాత్మశక్తిభిః దేహాత్మాభిమానస్వస్వాతన్త్ర్యాత్మాభిమానాద్యాపాదనద్వారా త్వద్యాథాత్మ్యానాపాదకమాయాదిశక్తిభిర్హేతుభిః , అగ్రాహ్యః , ఏతదేవాతిదూరస్థత్వమితి న విరోధ ఇతి భావః ॥ ౪౮ ॥ న కేవలమమలాత్మనామన్తర్హృది భాసమాన ఏవ,కర్మవిక్షిప్తచేతసామగ్రాహ్య ఏవ , అపి తు-మోచకో బన్ధకశ్చేతి వదన్ప్రణమతి ॥ నమోఽస్తు త ఇతి ॥ అధ్యాత్మవిదాం త్వద్యాథాత్మ్యవేదినాం , పరాత్మనే-ప్రాప్యాయాత్మనే-నవిద్యతే-యుక్తస్త్వయి నివేశిత,ఆత్మా , యేషాం-తేషాం,స్వాత్మవిభక్తమృత్యవే-స్వాత్మనా స్వసఙ్కల్పేన , విభక్తస్సమర్పితో మృత్యుః,యేన,తస్మై , అనాత్మనే . ఇతి పాఠే,వ్యాపకాన్తరశూన్యాయేత్యర్థః , నను బన్ధమోక్షహేతుత్వం వదన్మయి కిం వైషమ్యమాపాదయసీత్యతో విశినష్టి ॥ సకారణేతి ॥ సకారణం అనుగ్రహహే

శృణ్వతాం గదతాం శశ్వత్పశ్యతామభివన్దతామ్ । నృణాం సంవదతామన్తర్హృది భాస్యమలాత్మనామ్ ॥ ౪౭ ॥
హృదిస్థోఽప్యతిదూరస్థః కర్మవిక్షిప్తచేతసామ్ । ఆత్మశక్తిభిరగ్రాహ్యోఽప్యన్త్యుపేతగుణాత్మనామ్ ॥ ౪౮ ॥
నమోఽస్తు తేఽధ్యాత్మవిదాం పరాత్మనేఽయుక్తాత్మనాం స్వాత్మవిభక్తమృత్యవే । సకారణాకారణలిఙ్గమీయుషే స్వమాయయా సంవృతరుద్ధదృష్టయే ॥ ౪౯ ॥ స త్వం శాధి స్వభృత్యాన్నః కిం దేవ కరవామ తే । ఏతదన్తో నృణాం క్లేశో యద్భవానక్షిగోచరః ॥ ౫౦ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ । తదుక్తమిత్యుపాకర్ణ్య భగవాన్ప్రణతార్తిహా । గృహీత్వా పాణినా పాణిం ప్రహసంస్తమువాచ హ ॥ ౫౧ ॥ బ్రహ్మంస్తేఽనుగ్రహార్థాయ సమ్ప్రాప్తాన్విద్ధ్యమూన్మునీన్ । సఞ్చరన్తి మయా లోకాన్పునన్తః పాదరేణుభిః ॥ ౫౨ ॥ దేవాః క్షేత్రాణి తీర్థాని దర్శనస్పర్శనార్చనైః । పునన్తి చిరకాలేన తదప్యర్హత్తమేక్షయా ॥ ౫౩ ॥ బ్రాహ్మణో జన్మనా శ్రేయాన్సర్వేషాం ప్రాణినామిహ । తపసా విద్యయా

తుకం, అకారణం అకర్మహేతుకం,లిఙ్గం శరీరం , ఈయుషే ప్రాప్తవతే , సర్వలోకోజ్జీవయిషయా స్వేచ్ఛోపాత్తాకర్మమూలదివ్యమఙ్గళవిగ్రహాయ,అతో న వైషమ్యమస్తీతి భావః॥ తర్హి , సర్వాన్కిం న మోచయసీత్యతో విశినష్టి ॥ స్వమాయయా-సంవృతాః మోహితాః,యేషాం - రుద్ధా-దృష్టిః జ్ఞానం,యస్మిన్విషయభూతే , తస్మై , త్వన్మాయయా మోహితానాం త్వద్యాథాత్మ్యావేదినాం , ముక్తిమప్రయచ్ఛన్ న త్వం విషమః , న హ్యభజతాం కామానప్రయచ్ఛన్ సురద్రుమో విషమ ఇతి భావః ॥ ౪౯ ॥ ఇత్థం ప్రణమ్య తత్కైఙ్కర్యం ప్రార్థయతే ॥ స త్వమితి ॥ సః ఉక్తవిధః త్వం-స్వభృత్యాన్-నోఽస్మాన్-శాధి-హే దేవ,తే,తవ-కింకరవామ - కించిదిష్టం కరవామేతి , ప్రార్థనాయాం లోట్,నను ముక్తిం యాచిత్వా కైఙ్కర్యమేవ కిమితి ప్రార్థయస ఇత్యత ఆహ ॥ ఏతదన్త ఇతి ॥ నృణాం క్లేశః తాపత్రయరూపః-ఏతదన్తః,ఏతత్,అన్తోఽవధిః,యస్య,తథాభూతః-కిం,యత్, భవాన్,అక్షిగోచర,ఇత్యేతత్ ॥ ౫౦ ॥ తదుక్తమితి ॥ ఇతీత్థం ,తదుక్తం శ్రుతదేవోక్తం,ఉపాకర్ణ్య,ప్రణతార్తిహా ఆశ్రితార్తిహరః ॥ ౫౧ ॥ ఉక్తిమేవాహ ॥ బ్రహ్మన్నిత్యాదిభిస్సప్తభిః ॥ ఇత్థం స్వాభ్యభీష్టకరణరూపకైఙ్కర్యం ప్రార్థయమానం శ్రుతదేవం ప్రతి మద్భక్తారాధనమేవ నిరతిశయం మత్కైఙ్కర్యమితి వక్తుం తావద్భక్తాన్ప్రశంసతి ॥ బ్రహ్మన్నితి షడ్భిః ॥ మయా హృదిస్థేన మయా , పాదరేణుభిః,లోకాన్-పునన్తః పవిత్రీకుర్వన్తః-సంచరన్తి ॥ ౫౨ ॥ నను-దేవాదయోఽపి పునన్త్యేవేతి కిం విశేష ఏత ఏవ పునన్తీత్యత ఆహ ॥ దేవా ఇతి ॥ దేవాః భగవత్ప్రతిమాః, క్షేత్రాణి, అయోధ్యామధురాదీని,తీర్థాని గఙ్గాదీని,చిరకాలేన దీర్ఘకాలేన,పునన్తి ॥ కించ ॥ దేవాదీని, యత్పునన్తీతి-తదపి,అర్హత్తమానాం,ఈక్షణాత్-మద్భక్తకర్తృకేక్షాప్రయుక్తమాహాత్మ్యాదిత్యర్థః ॥ ౫౩ ॥ మద్భక్తాచ్ఛ్రేష్ఠో నాస్తీత్యాహ ॥ బ్రాహ్మణ ఇతి ॥ సర్వేషాం ప్రాణినాం మధ్యే,ఇహ,శ్రేష్ఠేషు-నరేషు,బ్రాహ్మణో , జన్మతః,శ్రేయాన్ , బ్రాహ్మణేష్వపి తపసా యుతో యుక్తః , శ్రేయాన్-తతోఽపి - విద్యయా వేదాన్తవిద్యయా , యుతః-తతోఽపి తుష్ట్యా సన్తోషేణ-యుతః,మత్కలయా-కలావిద్యా,మదుపాసనేతి

యావత్-తయా-యుతస్తు, శ్రేయానితి కిముత వక్తవ్యమిత్యర్థః ॥ ౫౪ ॥ కిం బహునేత్యాహ ॥ ఏతద్ద్విభుజం చతుర్భుజం వా మమ-రూపం, బ్రాహ్మణాత్, మత్కలయా యుతాత్, న దయితం న ప్రియం - తత్ర హేతుః, సర్వేతి, బ్రాహ్మణాధీనత్వాత్ప్రేయసిద్ధేః-ప్రమాణభూతవేదప్రచురాద్విప్రాత్, దేవమయం వపుర్న మే దయితమిత్యర్థః ॥ ౫౫ ॥ ఏవం కేచిత్త్వద్భక్తాన్ కుతోఽవమన్యన్తే కుతో వా దేహాదీన్ భజన్త ఇత్యత ఆహ ॥ దుష్ప్రజ్ఞా ఇతి ॥ ఏవం ఇత్థంభూతాన్మద్భక్తాన్ - అవిదిత్వా, తత్ర హేతుః, దుష్ప్రజ్ఞాః మదహంకారాః- దేహాత్మాభిమానిన ఇతి యావత్, అత ఏవ అసూయవః, సత్స్వపి గుణేషు దోషావిష్కరణైకశీలాః, అత ఏవ, అర్చాదావేవ, ఇజ్యదృష్టయః పూజ్యతాబుద్ధిమన్తః - మాం మదాత్మకం గురుం-ఆత్మానం, విప్రం "జ్ఞానీ త్వాత్మైవ మే మతమ్" ఇత్యుక్తవిధం జ్ఞానినం-విప్రం చ అవజానన్తి ॥ ౫౬ ॥ జ్ఞానినో దృష్టిస్త్వన్యాదృశీత్యాహ ॥ చరాచరమితి ॥ చరాచరాత్మకమిదం-విశ్వం-తథా, అస్య విశ్వస్య, హేతవో-యే-భావాః పదార్థాః మహదాదయః, తాన్యేతాని, సర్వాణి-విప్రో, మదీక్షయా మద్విషయకజ్ఞానేన, మదాత్మకత్వబుద్ధ్యేత్యర్థః, ధత్తే విషయీకరోతి ॥ ౫౭ ॥ అస్త్వేవం తతః కిమత ఆహ ॥ తస్మాదితి ॥ తస్మాత్ మద్భక్తానామిత్థంభూతత్వాత్ - హే బ్రహ్మన్, ఏతాన్ బ్రహ్మర్షీన్, శ్రద్ధయా-ఆత్మాదరేణ, అర్చయ, ఏవం చేత్ ఇత్థమర్చయసి చేత్, అద్ధా-సాక్షాత్, అహమేవ, అర్చితోఽస్మి, అన్యథా మద్భక్తార్చనం వినా, సువిభూతిభిః పుష్కలోపచారైః, అర్చితోఽప్యహం, నార్చితః, ఋషీనేతానితి స్వభక్తమాత్రోపలక్షణమ్ ॥ ౫౮ ॥ ఇత్థమితి ॥ ప్రభుణా భగవతా, ఆదిష్టః, స శ్రుతదేవః, ఐకాత్మ్యభావేన పరమాత్మబుద్ధ్యా, ఆరాధ్య, సతాం గతిం ముక్తిం, అవాప ॥ ౫౯ ॥ ఏవమితి ॥ భక్తేషు భక్తిః ప్రీతిః-సా అస్యాస్తీతి తథా-స భగవాన్-హే రాజన్, స్వభక్తయోః శ్రుతదేవబహులాశ్వయోః, సన్మార్గం, స

తుష్ట్యాకిము మత్కలయా యుతః ॥ ౫౪ ॥ న బ్రాహ్మణాన్మే దయితం రూపమేతచ్చతుర్భుజమ్ । సర్వవేదమయో విప్రస్సర్వదేవమయో హ్యహమ్ ॥ ౫౫ ॥ దుష్ప్రజ్ఞా అవిదిత్వైవమవజానన్త్యసూయవః । గురుం మాం విప్రమాత్మానమర్చాదావిజ్యదృష్టయః ॥ ౫౬ ॥ చరాచరమిదం విశ్వం భావా యే చాస్య హేతవః । మద్రూపాణీతి వై తాని ధత్తే విప్రో మదీక్షయా ॥ ౫౭ ॥ తస్మాద్బ్రహ్మఋషీనేతాన్బ్రహ్మన్ శ్రద్ధయాఽర్చయ । ఏవం చేదర్చితోఽస్మ్యద్ధా నాన్యథా సువిభూతిభిః ॥ ౫౮ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్థం స ప్రభుణాఽఽదిష్టస్సహకృష్ణాన్ద్విజోత్తమాన్ । ఆరాధ్యైకాత్మభావేన మైథిలశ్చాప సద్గతిమ్ ॥ ౫౯ ॥ ఏవం స్వభక్తయో రాజన్భగవాన్భక్తభక్తిమాన్ । ఉషిత్వాఽఽదిశ్య సన్మార్గం పునర్ద్వారవతీమగాత్ ॥ ౬౦ ॥ ****************** ******** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, షడశీతితమోఽధ్యాయః. ******** రాజోవాచ ॥ బ్రహ్మన్బ్రహ్మణ్యనిర్దేశ్యే నిర్గుణే గుణవృత్తయః । కథం చరన్తి శ్రుతయస్సాక్షాత్సదసతః పరే ॥ ౧ ॥

తాం సాధూనాం - మార్గం అనుష్ఠేయధర్మప్రకారం, ఆదిశ్య ఉపదిశ్య, కతిపయదినాన్యుషిత్వా చ-పునః-ద్వారవతీం, యయౌ ॥ ౬౦ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే షడశీతితమోఽధ్యాయః ***

"సర్వవేదమయో విప్రస్సర్వదేవమయోఽస్మ్యహ" మితి వేదానాం బ్రహ్మప్రమాపకత్వం భగవదుక్త్యైవావగతం, తత్పూర్వాధ్యాయేఽపి "విశుద్ధసత్త్వధామ్న్యద్ధా త్వయి శాస్త్రశరీరిణి" ఇతి బహులాశ్వేనాప్యవగతం తత్పూర్వాధ్యాయేఽపి "బ్రహ్మ తే హృదయం శుక్ల" మిత్యాదినా శాస్త్రయోనేస్తవాత్మన ఇత్యన్తేన మునివచసాఽప్యవగతం ॥ శ్రూయతే చైవం ॥ శ్రు "సర్వే వేదా యత్పదమామనన్తి తపాంసి సర్వాణి చ యద్వదన్తి" ఇతి-స్మర్యతే చ "వేదైశ్చ సర్వైరహమేవ వేద్య" ఇతి బ్రహ్మణశ్చిదచిద్వైలక్షణ్యం బహుశః ప్రతిపాదితం, తత్ర చిదచిద్విలక్షణబ్రహ్మస్వరూపస్వభావపరాణాం ॥ శ్రు "సత్యం జ్ఞానమనన్తం । యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవి" దిత్యాది శ్రుతివచసాం ప్రమాపకత్వేఽపి ॥ శ్రు । అయమాత్మా బ్రహ్మ । తత్త్వమసి । సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మే" త్యాదినా పరమాత్మశబ్దసమానాధికరణతయా శ్రుతానాం చిదచిద్వాచిశబ్దానాం కథం పరమాత్మప్రమాపకత్వమితి పృచ్ఛతి రాజా ॥ బ్రహ్మన్నితి ॥ హే బ్రహ్మన్ గుణవృత్తయ ఇత్యత్ర గుణశబ్దో విశేషణపరః-గుణేన జాతిగుణక్రియాన్యతమేన ద్వారభూతేన, వృత్తిర్బోధనం, యాసాం-తాః-జాత్యాదికం ప్రవృత్తినిమిత్తీకృత్య తద్విశిష్టాభిధాయిన్యశ్శ్రుతయః చిదచిత్పరాః-కథం బ్రహ్మణి- సాక్షాచ్చరన్తి ప్రవర్తన్తే, నహి ప్రవృత్తినిమిత్తప్రహాణేన శబ్దః ప్రతిపాదయితుమలమితి ప్రశ్నార్థః, నచ లక్షణయా చరన్తీతి వక్తుం యుక్తం, ఉదాహృతశ్రుతిస్మృత్యాదిభ్యోఽభిధావృత్తేరేవావగమాత్-నచ కతిపయశ్రుతీనాం తత్ర ముఖ్యవృత్తిః, చిదచిదాదిపరాణాం లక్షణావృత్తిరితి యుక్తం "సర్వే వేదా యత్పదమామనన్తి । వేదైశ్చ సర్వైరహ" మితి సర్వశబ్దస్వారస్యాత్సర్వాసామపి తస్మిన్నభిధావృత్తేరేవావగమాత్, అత ఏవ - సాక్షాదిత్యుక్తం- తావజ్జాతిశబ్దానాం వృత్త్యసంభవం వ్యఞ్జయన్ విశినష్టి, అనిర్దేశ్యే చేతనాచేతనసజాతీయతయా నిర్దేష్టుమశక్యే - తత్ర హేతుః-సద

సతః పరే సచ్చాసచ్చ తయోస్సమాహార - స్తస్మాత్పరే చిదచిద్భ్యాం పరే విలక్షణే, అన్యస్మిన్నితి యావత్ - నహి చిదచిద్గతజా
తిప్రవృత్తినిమిత్తకశబ్దానాం చిదచిద్భ్యామన్యస్మిన్ముఖ్యా వృత్తిస్సంభవతీతి భావః, అథ గుణశబ్దానాం వృత్త్యసంభవం ద్యోత
యితుం విశినష్టి ॥ నిర్గుణ ఇతి ॥ నిర్గత త్రైగుణ్యే - త్రైగుణ్యప్రత్యనీకే, యద్వా, గుణశబ్దానాం యే యే ప్రవృత్తినిమిత్తభూతాః గు
ణాః - తేభ్యస్సర్వేభ్యో - నిర్గతే - సద్గుణ ఇతి నిష్క్రియత్వస్యాప్యుపలక్షణమ్ ※ ॥ ౧ ॥ ※ అతో ఽనేన జీవేనాత్మనాఽనుప్రవిశ్య
నామరూపే వ్యాకరవాణి । నామరూపయో ర్నిర్వహితా తే యదన్తరా తద్బ్రహ్మ ॥ సర్వాణి రూపాణి విచిత్య ధీరః నామాని కృ
త్వాఽభివదన్ యదాస్తే ॥ తత్సృష్ట్వా - తదేవానుప్రావిశత్ - తదనుప్రవిశ్య - సచ్చ త్యచ్చాభవత్ ,, ఇత్యాది శ్రుతయః స్వపర్య
న్తనామరూపవ్యాకరణేన తత్తచ్చిదచిద్వస్తుశరీరకతయా తత్తచ్ఛబ్దవాచ్యోఽభూదితి ప్రతిపాదయన్త్యః, పరిహారమాహురి
త్యభిప్రేత్య - తత్ర తత్ర బహుశో జగత్సర్గప్రకారవర్ణనయైవ ప్రకృతప్రశ్నస్యోత్తరముక్తప్రాయమితి చాభిప్రేత్య కేవలం సృష్టి
మాత్రం స్మారయతి ॥ బుద్ధీన్ద్రియేతి ॥ జనానాం బుద్ధ్యాదీ నసృజత్ - ప్రభుః రధ్యక్షః - నిర్వాహక ఇతి యావత్ - అయమభిప్రాయః -
స్వయమన్తరాత్మతయా నామరూపనిర్వాహకో భవితుం బుద్ధ్యాదిశబ్దోపలక్షితసమష్టిపరంపరయా మహాభూతపర్యన్తమా
త్మానం తత్తచ్ఛరీరకం పరిణమయ్య, తన్మయః పునస్సదసచ్ఛబ్దవాచ్య చిదచిన్మిశ్ర దేవాదిస్థావరాన్తజగద్రూపతత్తచ్ఛబ్దవా
చ్యశ్చాభవదితి ॥ ఏవం చిదచిత్పదార్థానాం సర్వేషాం పరమాత్మశరీరతైకస్వాభావ్యాత్తత్త్వేనైవ తేషాం వస్తుత్వాదపృథ
క్సిద్ధవిశేషణత్వాచ్చ - అపృథక్సిద్ధవిశేషణవాచిశబ్దానామాకృత్యధికరణన్యాయేన విశేష్యపర్యన్తాభిధానస్వాభావ్యాత్ గ
వాదిశబ్దానాం గోత్వాదికం ప్రవృత్తినిమిత్తీకృత్య వ్యక్తిపర్యన్తాభిధానస్య ముఖ్యత్వవత్సర్వేషాం లోకవ్యుత్పత్తిసిద్ధస్వస్వా
ర్థాభిధాయినాం స్వస్వార్థాన్ పరమాత్మాపృథక్సిద్ధవిశేషణభూతాన్ ప్రవృత్తినిమిత్తీకృత్య పరమాత్మాభిధానం ముఖ్యమే
వేతి ॥ విస్తరస్తు భాష్యాదిష్వనుసన్ధేయః ॥ పరమకారుణికస్యావాప్తసమస్తకామస్య స్వపరప్రయోజననిరపేక్షస్య బ్రహ్మణో
జగత్సర్గేణ ప్రయోజనం కిమిత్యత ఆహ ॥ మాత్రార్థమితి ॥ ఆత్మనే కల్పనాయ చేతి తాదర్థ్యే చతుర్థ్యన్తం - మాత్రార్థం దేహార్థం,
తదుత్పాదనార్థమిత్యర్థః - అసత్ప్రాయాణాం జీవానాం స్వారాధనోపయుక్తకరణకళేబరాదిప్రదానేనోజ్జీవనార్థం జగ

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ బుద్ధీన్ద్రియమనఃప్రాణాన్జనానామసృజత్ప్రభుః । మాత్రార్థం చ భవార్థం చ ※ ఆత్మనే కల్పనాయ
చ ॥ ౨ ॥ సైషా హ్యుపనిషద్బ్రాహ్మీ పూర్వేషాం పూర్వజైర్ధృతా । శ్రద్ధయా ధారయేద్యస్తాం క్షేమం గచ్ఛేద

త్సర్గే ప్రవృత్తిరితి పరిపూర్ణస్యాపి పరానుజిఘృక్షయా సర్గ ఏవేతి భావః - అత ఏవ - గర్భజన్మజరామరణాద్యనేకదుఃఖావహజగ
త్సర్గప్రయుక్తనైర్ఘృణ్యశఙ్కాఽపి నిరస్తా - దుఃఖస్య తత్తజ్జీవానాదికర్మప్రయుక్తత్వాత్ - మీయన్త ఇతి మాత్రాః దేహాః - భ
వార్థమభ్యుదయార్థం - ఆరాధయితృభ్యో నిశ్శ్రేయసరూపాభ్యుదయప్రదానార్థమిత్యర్థః, అనేన దేహోత్పాదనస్యాపి ప్ర
యోజనముక్తం - యద్వా - భవార్థం త్రైవర్గికరూపశ్రేయఃప్రదానార్థం - ఆత్మనే అధ్యాత్మజ్ఞానార్థం - ముక్తిసాధనోపాస
ననిష్పత్తయ ఇత్యర్థః - యద్వా - ఆత్మార్థం జీవాత్మస్వరూపసత్తాలాభార్థం - ప్రళయావస్థానామసత్ప్రాయాణాం జీవానాం
పరమాత్మనశ్శేషశేషిభావజ్ఞానేనైవ హ్యాత్మసత్తాలాభః - అకల్పనాయ కల్పనం జ్ఞానం నైకాకారేష్వాత్మసు దేవమనుష్యాదిక
ల్పనం భేద ఇతి యావత్ తదభావాయ ముక్తయే ఉపాయానుష్ఠానేన దేవాదిభేదనివృత్తిపూర్వకముక్త్యర్థం చేత్యర్థః ॥ య
ద్వా ॥ సర్వమిదం సఙ్కల్పమాత్రేణైవోపపద్యతామిత్యత ఆహ - కల్పనాయ చేతి - కల్పనం క్రీడనం, తస్మై పరిపూర్ణస్యాపి క్రీడా
ర్థం జగద్వ్యాపార ఇతి భావః ※ ॥ ౨ ॥ ※ నన్విత్థం సర్వశబ్దానాం బ్రహ్మణి ముఖ్యావృత్తిర్న లౌకికైర్గృహీతా - అపితు - తత్తద
ర్థేష్వేవ - తత్కథం సార్వజనీనవ్యుత్పత్తిభఙ్గేన బ్రహ్మణి వ్యుత్పత్తిస్సాధ్యత ఇత్యత ఆహ ॥ సైషేతి ॥ సైషా ఉపపాదితా - బ్రా
హ్మీ బ్రహ్మసంబన్ధినీ - సర్వశబ్దానాం బ్రహ్మణ్యభిధావృత్తిరిత్యర్థః - ఉపనిషత్ రహస్యతమా - ఉపనిషదర్థవిచారేణావగ
న్తవ్యేతి వాఽర్థః - అనధీతవేదాన్తశాస్త్రాణాం తత్తదర్థమాత్రపర్యవసితవ్యుత్పత్తావప్యధిగతవేదాన్తార్థతదనుష్ఠాననిష్ఠై
ర్బ్రహ్మణ్యేవ వ్యుత్పత్తిర్గృహీతా - నహి ఘటశబ్దవ్యుత్పత్తిమగృహీతవతః కస్యచిత్పుంసో ఘటశబ్దాత్తదర్థానవగతావపి త
స్య తద్బోధకశక్తిర్విహతేతి భావః - తథాహి - పూర్వేషామపి - పూర్వజైః - ర్వామదేవాదిభిః - రేషా వ్యుత్పత్తిర్ధృతా అవధృతా -
నిశ్చితేతి యావత్ - వామదేవప్రహ్లాదాదయో హి పరస్య బ్రహ్మణస్సర్వాన్తరాత్మత్వం సర్వస్య తచ్ఛరీరత్వం శరీరవాచినాం
శబ్దానాం శరీరిణి పర్యవసానం చ పశ్యన్తోఽహమితి స్వాత్మశరీరకం పరం బ్రహ్మ నిర్దిశ్య తత్సామానాధికరణ్యేన మనుసూర్యా
దీః నహం మనురభవం సూర్యశ్చ కక్షీవానృషిరస్మి విప్రః,, ఇతి సర్వగత్వాదనన్తస్య స ఏవాహమవస్థితః । మత్తస్సర్వమహం సర్వం
మయి సర్వం సనాతన ,, ఇతి నిర్దిశన్తస్సర్వబుద్ధిశబ్దాన్ పరమాత్మపర్యన్తాన్ ప్రదర్శయన్తస్సర్వశబ్దానాం పరమాత్మన్యేవ వ్యు
త్పత్తిమధ్యవసితవన్త ఇతి భావః, ఇత్థం గృహ్యమాణాయా వ్యుత్పత్తేః ఫలమాహ ॥ శ్రద్ధయేతి ॥ తాముక్తవిధాం, వ్యుత్పత్తిం,

యః పుమాన్-శ్రద్ధయా-ధారయేత్-సోఽకించనః - నాస్తి కించన ప్రార్థనీయం యస్య సః - క్షేమం ముక్తిం - గచ్ఛతి ప్రాప్నో
తి ॥ ౩ ॥ ఇత్థం పరస్య బ్రహ్మణస్సర్వశక్తస్సర్వబుద్ధిశబ్దత్వం సర్వాన్తరాత్మత్వం పరమకారుణికత్వం మోక్షప్రదత్వం చో
క్తం - అథోక్తార్థస్య స్వమనీషోత్ప్రేక్షితత్వశఙ్కానిరాసాయ మూర్తిధరా వేదా ఏవోక్తానుక్తగుణవిశిష్టం భగవన్తం తుష్టు
వురితి వక్తుం తావత్స్వప్రశ్నపరిహారానితిహాసాన్తరేణ సంవాదయతి ॥ అత్రేతి ॥ అత్ర త్వత్ప్రశ్నే - మదుత్తరే చ - సంవాదరూ
పాం, నారాయణేన ప్రవర్తితాం - న్వితాం - గాథాం - తే తుభ్యం, వర్ణయిష్యామి శృణ్వితి శేషః - కోఽసౌ నారాయణః కిం
పరమవ్యోమనిలయః, ఉతావతారవిశేషః, కశ్చ తస్యాశ్రోతేత్యత ఆహ ॥ నారదస్యేతి ॥ ఋషేః ఋషివేషధరస్య - బదర్యా
శ్రమవాసినో, నారాయణస్య - నారదస్య చ - సంవాదం ప్రశ్నోత్తరరూపమితిహాసం - కథయిష్యామీతి సంబన్ధః ॥ ౪ ॥ సం
వాదమేవ ప్రస్తోతుం తావన్నారదస్య నారాయణోపసత్తిమాహ ॥ ఏకదేతి ॥ సనాతనం పురాణం - ఋషిం నారాయణం -
ద్రష్టుం తస్యాశ్రమం, బదర్యాఖ్యం - యయౌ ॥ ౫ ॥ ఋషిం విశినష్టి ॥ య ఇతి ॥ క్షేమాయ అభయరూపాయ, స్వస్తయే మోక్షా
య చ - ఆకల్పాత్కల్పావధి తపః స్వాత్మోపాసనాత్మకం - ఆస్థితః అధికృతవానిత్యర్థః, ధర్మః వర్ణోచితః. జ్ఞానమాత్మనః ప్రకృ
తిపురుషాభ్యాం విలక్షణత్వేనావలోకనం - శమో రాగద్వేషాదిరాహిత్యం, ఏభిరుపేతః ॥ ౬ ॥ తత్రేతి ॥ తత్ర నారాయ
ణాశ్రమే పరీతం పరివృతం - నారాయణం - ఇదమేవ త్వత్పృష్టమేవా - పృచ్ఛత్ ॥ ౭ ॥ తస్మా ఇతి ॥ తస్మై పృష్టవతే నారదాయ ఋషీ
ణాం, శృణ్వతాం సతాం - మిమం ముక్తపరిహారగర్భం పరిహారమవోచత్, తదుక్తపరిహారస్యాపి సాంప్రదాయికత్వం వదంస్తం
విశినష్టి ॥ య ఇతి ॥ జనలోకనివాసినాం, పూర్వేషామగ్రజానాం, సనన్దనాదీనాం - యః - సంవాదః ప్రశ్నోత్తరరూపః - స్తమిమ - మవో
చదితి సంబన్ధః ॥ ౮ ॥ ఉక్తమేవాహ ॥ స్వాయంభువేతి ॥ స్వాయంభువ నారద - తస్య స్వయంభువః పుత్రత్వాదేవం సంబోధనం -

కించన ॥ ౩ ॥ అత్ర తే వర్ణయిష్యామి గాథాం నారాయణాన్వితామ్ । నారదస్య చ సంవాదమృషేర్నారాయణ
స్య చ ॥ ౪ ॥ ఏకదా నారదో లోకాన్పర్యటన్భగవత్ప్రియః । సనాతనమృషిం ద్రష్టుం యయౌ నారాయణాశ్రమమ్ ॥
యో వై భారతవర్షేఽస్మిన్క్షేమాయ స్వస్తయే నృణామ్ । ధర్మజ్ఞానశమోపేత ఆకల్పాదాస్థితస్తపః ॥ ౬ ॥ తత్రోపవి
ష్టమృషిభిః కలాపగ్రామవాసిభిః । పరీతం ప్రణతోఽపృచ్ఛదిదమేవ కురూద్వహ ॥ ౭ ॥ తస్మా అవోచద్భగవానృషీ
ణాం శృణ్వతామిదమ్ । యో బ్రహ్మవాదః పూర్వేషాం జనలోకనివాసినామ్ ॥ ౮ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ స్వాయం
భువ బ్రహ్మసత్రం జనలోకేఽభవత్పురా । తత్రస్థానాం మానసానాం మునీనామూర్ధ్వరేతసామ్ ॥ ౯ ॥ శ్వేతద్వీ
పం గతవతి త్వయి ద్రష్టుం తదీశ్వరమ్ । బ్రహ్మవాదస్సంప్రవృత్తశ్శ్రుతయో యత్ర శేరతే ॥ ౧౦ ॥ తత్ర హాయమ
భూత్ప్రశ్నస్త్వం మాం యమనుపృచ్ఛసి । పరిహారాంశ్చ తాన్సర్వాన్వక్ష్యేఽహం శృణు తేఽనఘ ॥ ౧౧ ॥ తుల్య
శ్రుతతపశ్శీలాస్తుల్యస్వీయారిమధ్యమాః । అపి చక్రుః ప్రవచనమేకం శుశ్రూషవోఽపరే ॥ ౧౨ ॥ సనన్దన ఉవాచ ॥

పురా - జనలోకే - తత్రస్థానాం జనలోకస్థానాం, మానసానాం బ్రహ్మమానసపుత్రాణాం - ఊర్ధ్వరేతసాం జన్మప్రభృతి జితే
న్ద్రియాణాం - మునీనాం సనకాదీనాం సంబన్ధి - బ్రహ్మసత్రం పరబ్రహ్మగుణానుభవాత్మకం సత్రం - అభూత్ ॥ ౯ ॥ తదా
ఽహం క్వ గత ఇత్యత ఆహ ॥ శ్వేతద్వీపమితి ॥ తం శ్వేతద్వీపవాసినమీశ్వరం - ద్రష్టుం - త్వయి గతవతి సతి తదా, బ్రహ్మవాదః -
బ్రహ్మణాం - వాదః - సంవృత్తః - తం విశినష్టి - యత్ర బ్రహ్మవాదే - శ్రుతయః - శేరతే ప్రతారణభయరహితా ఐకకణ్ఠ్యం ప్రా
ప్తాస్సుఖమాసత ఇత్యర్థః ॥ ౧౦ ॥ తత్రేతి ॥ హేతి హర్షే - ఆశ్చర్యే వా - ఋషిభిః కృత ఏవ ప్రశ్నస్త్వయా కృతః అహో తవ
బుద్ధికౌశలమితి ॥ మాం ప్రతి - యం ప్రష్టవ్యమర్థమనుపృచ్ఛసి - స - తదర్థవిషయకః - ప్రశ్నః - అభూత్ ప్రవృత్తః - తథా పరిహార
శ్చ - తాన్ తత్ర ప్రవృత్తాన్ - ప్రశ్నపరిహారాన్ - సర్వాన్ - అహం - హే అనఘ - తే తుభ్యం - వక్ష్యే శృణు ॥ ౧౧ ॥ నను కస్తత్ర వ
క్తా బభూవ - కే వా శ్రోతారః - కిం వా బ్రహ్మసత్రస్య లక్షణమిత్యత ఆహ ॥ తుల్యేతి ॥ యద్యపి - సర్వే - శ్రుతం శాస్త్రజన్యం జ్ఞానం -
తపః అనశనాది - యద్వా "తప ఆలోచనే" ఇతి ధాతోరూపం తప ఇతి - బ్రహ్మోపాసనాత్మకం జ్ఞానమిత్యర్థః - శీలం తదుపయు
క్తా సద్వృత్తిః - ఆరాధనాద్యాత్మకస్వభావశ్చ - తుల్యాన్యేతాని - యేషాం తే - తుల్యాః - స్వీయాః - అరయో మధ్యమాః ఉపేక్ష్యా
శ్చ - యేషాం తే ॥ శ్రు "సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ తజ్జలానితి శాన్త ఉపాసీత" ఇత్యుక్తసార్వాత్మ్యబ్రహ్మోపాసననిష్ఠత్వాత్ స్వీ
యాదిరహితా ఇత్యర్థః - అనేన - సర్వేషామపి ప్రవచనసామర్థ్యం సూచ్యతే - అపి తథాపి - ప్రవచనే - ఏకం - చక్రుః - సనన్దనం ప్ర
తివక్తారం చక్రురిత్యర్థః - అపరే సనకాదయ - స్సర్వే - శుశ్రూషవో - బభూవురితి శేషః - ఏతదేవ బ్రహ్మసత్రం నామ - యత్స
ర్వేఽపృథగ్గతపరమాత్మయాథాత్మ్యా అప్యేకం ప్రవక్తారం కృత్వా అన్యే తు తూష్ణీం శృణుయురితి భావః ॥ ౧౨ ॥
ప్రశ్నస్తు త్వత్కృత ఏవేత్యభిప్రేత్య తమనుక్త్వైవ సనన్దనోక్తముత్తరమాహ ॥ స్వసృష్టమిత్యాదిభిః ॥ తత్ర స్వవివక్షితముక్త

దం శ్రుతిగీర్వ్యాసంవాదయితుం ప్రస్తౌతి సపంచనః॥ స్వసృష్టమితిద్వాభ్యాం ॥ స్వేనాత్మనా - సృష్ట - మిదంచిదచిదాత్మకంజగ - దాపీయసంహృత్య - శక్తిభిఃఋత్సూక్ష్మావస్థామాపన్నాభిః ప్రకృతిపురుషకాలాత్మికాభిస్సహ , శయానంనిద్రాణమివ వర్తమానం - ప్రకృతిపురుషాపేక్షస్సృష్టిస్వే భాగానన్యాక్షకృత్వా నిరవధికస్వానన్దానుభవపరం - పరమపురుషం - తదన్తేపర్యయాన్తే - సృష్ట్యావావిర్భావిర్ధః - శ్రుతయఃతన్ని స్వనికరూపాః మూర్తిధరాఃవేదాః - యద్వా - వేదాభిమానినో దేవాః -తల్లిఙ్గైఃపరమపురుషాసాధారణదక్షప్రకాశకైః - బోధయాంచక్రుఃబోధయన్త్యఇవతుష్టువురిత్యర్థః ॥౧౩॥ తత్రదృష్టాన్తమాహ ॥ యథేతి ॥ అనుజీవినోభృత్యాః - వన్దినఃస్తుతిపాఠకాః - ప్రత్యూషే ప్రభాతే - అభ్యేత్య ఆగత్యశోభనాఃశ్లోకాఃయేషుతైః - స్తస్యసమ్రాజః - పరాక్రమైఃపరాక్రమప్రకాశకైఃస్తోత్రైర్బోధయన్తితద్వత్ ॥ ౧౪ ॥ వేదపురుషముఖనిర్గలితానష్టావింశతిసఙ్ఖ్యాకాన్ శ్లోకానాహ ॥ జయజయేత్యాది ॥ జయజయేత్యాదరేద్విర్భావః ఉత్కర్షంప్రాప్నుహీత్యర్థః-ననుస్వభావతఏవనిస్సమాభ్యధికస్యానవాప్తఃకోవాప్రాప్యఉత్కర్ష ఇత్యతఆహుః - అజాంప్రకృతిం, జహితాశయ - త్యాజయేత్యర్థః - త్వయిప్రలీనానాంసర్వేషాంజీవానాంసంసృతినిదానభూతప్రకృతిసంబన్ధంత్యాజయతాత్వయాకారుణ్యాతిశయావహఃకశ్చిదుత్కర్షఃఅభూతపూర్వఏవప్రాప్యతఇతిభావః - నన్వహమపిప్రకృతివశ్యస్తత్కథమజాంత్యాజయామీత్యతస్సంబోధయన్తిసర్వాకజితవత్యాప్రకృత్యాస్య-జిత -వశీకృతప్రకృతే-ఇత్యర్థః-నన్వనాదితయా - సాఅపరాధినాంజీవానాంకథంత్యాజయితవ్యేత్యతస్సంబోధయన్తి - దోషగృభీతగుణేతి-సత్స్వపిదోషేషు,గృభీతోగృహీతో-గుణో-యాదృచ్ఛికప్రాసఙ్గికానుషఙ్గికాద్యస్యతమో,యేన,తథాభూత - సాపరాధజనేష్వపికశ్చిద్గుణలేశోఽస్తిచేత్తమపేక్ష్యానుగ్రహశీలస్త్వమిత్యర్థః-గృభీతేత్యత్ర"హృగ్రహోర్భశ్ఛన్దసి" ఇతిభకారాదేశః-దోషగృభీతగుణామితిపాఠాన్తరంతదా , ననుకుతఃప్రకృతేర్బన్ధకత్వం భోగోపకరణాదిరూపాయాఃమహాగుణవత్యాస్త్యజనంప్రార్థ్యతఇత్యతస్తాంవిశింషన్తి।దోషాఃజీవానాందోషావహాః-గృభీతాః- గుణాఃసత్త్వరజస్తమోరూపాః - యయా-తాం-నిష్ఠాన్తస్యపూర్వనిపాతాభావఆర్షః జీ

స్వసృష్టమిదమాపీయశయానంసహశక్తిభిః। తదన్తేబోధయాంచక్రుస్తల్లిఙ్గైశ్శ్రుతయఃపరమ్॥ ౧౩ ॥యథాశయానంసమ్రాజంవన్దినస్తత్పరాక్రమైః। ప్రత్యూషేఽభ్యేత్యసుశ్లోకైర్బోధయన్త్యనుజీవనః ॥ ౧౪ ॥ శ్రుతయఊచుః ॥ జయజయజహ్యజామజితదోషగృభీతగుణాం త్వమసియదాత్మనాసమవరుద్ధసమస్తభగః। అగజ

వానాంసంసృతినిదానభూతగణాశ్రయత్వాత్తాంజహీత్యర్థః-ననుత్యాజనోపయుక్తజ్ఞానశక్త్యాదిరహితోఽహంకథంహాపయేయమిత్యతఆహుః,యద్యస్మాత్త్వం , మాత్మనాస్వతఏవ-సమవరుద్ధఃస్వీకృతః-అశేషః-భగో,యేన,సః-తస్మాజ్జహీత్యర్థః॥శ్లో॥ఐశ్వర్యస్యసమగ్రస్యవీర్యస్య యశసశ్శ్రియః। జ్ఞానవైరాగ్యయోశ్చైవషణ్ణాంభగఇతీరణే,తివిష్ణుపురాణవచనాత్షడ్గుణశబ్దార్థోఽవగన్తవ్యః - అసఙ్కుచితజ్ఞానైశ్వర్యశక్తిమత్వాద్వాత్సల్యసాగరత్వాచ్చమోచయితుంక్షమః - అతోజహీతిభావః-నన్వయఏవప్రకృతిసంబన్ధాపాదకస్సఏవత్యాజయితుంప్రభుర్నత్వహమిత్యాశఙ్కాయాంత్వమేవప్రకృతిపురుషకాలశరీరకత్వవేషేణసర్వకారణతయాతత్సంబన్ధాపాదకఇతిద్యోతయితుమనుద్బుద్ధసామర్థ్యానాంప్రకృత్యాదీనాంపరమాత్మవిశేషణతావేషేణాపికార్యాక్షమత్వా , దన్యథా - ప్రలయానాపత్తేశ్చ తేషాంస్వస్వకార్యేష్వభ్యసామర్థ్యోద్బోధకస్త్వమేవేత్యభిప్రేత్యసంబోధయన్తి॥ అగజగదోకసామఖిలశక్త్యవబోధకేతి। అగానాంస్థావరాణాం,జగతాంజఙ్గమానాంశరీరాణాంచరాచరాత్మకశరీరరూపేణపరిణమమాణానాంప్రకృతిగుణానామిత్యర్థః-ఓకసాంతాదృశశరీరాశ్రయాభవిష్ణూనాంజీవానాంచ - అఖిలాశ్శక్తయఃస్వస్వకార్యేష్వభ్యరూపాస్తాసా - మవబోధకఉద్బోధక-తత్రజీవశక్త్యుద్బోధకత్వంనామచిచ్ఛక్త్యుద్బోధకత్వంతేషాంప్రళయదశాయామనుద్బుద్ధచిచ్ఛక్తికత్వాత్ - అతఏవ, సర్వకారణతయాసర్వకార్యాన్వయంత్వామేవవేదోఽభిదధాతీత్యాహుః , క్వచిదితి॥ అజయాఆత్మనాచేతిసహార్థతృతీయా, సాహిత్యంచవిశేష్యవిశేషణభావేన,తదయమర్థః-అజయాఆత్మనాచ, ప్రకృతిపురుషాభ్యాంవిశిష్టస్య , తఇతికర్మణశ్శేషత్వవివక్షయాషష్ఠీ-చరతఃజగదాకారేణపరిణమమానస్య-ఆవధిస్థితస్త్వేత్యపివివక్షితం - నిగమఃచిదచిద్వాచిశబ్దసముదాయాత్మకోవేదభాగః-అనుచరేత్ అనువర్తేత - త్వామేవాభిదధ్యాదిత్యర్థః-అనేకధంచరన్తిశ్రుతయఇతిప్రశ్నస్యోత్తరముక్తంభవతి- కారణత్వంచిదచిద్విశిష్టతాకారేణేతిచ - తథామోక్షప్రదత్వం తదౌపయికగుణపూర్ణత్వం శాస్త్రప్రమాణకత్వంచ,అగజగదోకసాంస్థావరజఙ్గమశరీరాశ్రయాణాం,సర్వేషాం, జీవానాం , అజాం,జహీ,తివాసంబన్ధఃజీవానామిత్యనుక్త్వాఅగజగదోకసామిత్యుక్తిరాసన్నసృష్ట్యభిప్రాయికా , ఏతత్ప్రవృత్తికాలేస్థావరజఙ్గమాత్మకశరీరాణామభావాత్-నిగమోఽనుచరేదితిపారోక్ష్యనిర్దేశః-స్తుతేస్సంసారిజీవగతత్వాభిప్రాయకః,క్వచిదజయాఽఽత్మనాచచరతోఽనుచరేన్నిగమ ఇత్య

నేన ప్రకృతిసంబన్ధమోచకత్వనియతతత్సంబన్ధాపాదకత్వజ్ఞాపనాయ సర్వకారణత్వం - తస్య నిర్వికారేఽనుపపన్నత్వాత్తత్స్మిన్ చిదచిద్వైశిష్ట్యం విశిష్టకారణత్వాదేవ విశిష్టకార్యాణాం విశిష్టకారణానన్యత్వాచ్ఛరీరాత్మభావాచ్చ కార్యశరీరభూతచిదచిద్వాచిశబ్దానాం విశేష్యాత్మపర్యన్తాభిధాయకత్వం చోక్తమ్ ॥ ౧౪ ॥ అథ కార్యకారణయోరనన్యత్వం దృష్టాన్తముఖేనోపపాద్య కారణత్వనియతముముక్షూపాస్యత్వమాహుః ॥ బృహదితి ॥ అవశేషతయా బ్రహ్మణస్సర్వోపసంహారేణ వ్యవస్థితతయా, జగత్కారణత్వాదుపలబ్ధం సృష్టికాలే ఆవిర్భూతమ్, ఉత్పన్నమేతజ్జగత్, బృహత్ బ్రహ్మేత్యవయన్తి ఆమనన్తి ॥ శ్రుతిః "సన్మూలాస్సోమ్యేమాస్సర్వాః ప్రజాస్సదాయతనాస్సత్ప్రతిష్ఠా, ఐతదాత్మ్యమిదం సర్వం, సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ" ఇత్యాదయో వేదాన్తా అవగమయన్తీత్యర్థః - అవయన్తీత్యవశేషతయేతి పాఠాన్తరం - తదా - ఉపలబ్ధముత్పన్నమేతజ్జగత్స్థితికాలే - అవతి రక్షతి - అన్తకాలే - అత్తి సంహరతి - తతోఽవశేషతయా కారణత్వాద్బృహదేవేదం జగదితి "సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ తజ్జలాని"తి వత్సహేతుకోఽనిర్దేశః, ఏతదుపపాదయన్తి, యస్య - వికృతేః కార్యస్య - యత ఇతి పఞ్చమీ సప్తమ్యర్థయోస్సార్వవిభక్తికస్తసిః యత - ఉదయ ఉత్పత్తిః యస్మింశ్చ, లయః - సా - వికృతిః - తత్కారణికా తతోఽనన్యా - మృదివా, వికృతా - యథా తావదవికృతా పిణ్డాకారాన్మృత్ ఘటశరావాదిరూపవికృతా తదనన్యా - తద్వత్ - అవికృతాదితి పాఠాన్తరం - తదా - అవికృతాద్యతో యస్మాద్వికృతేః కార్యస్యోదయాస్తమయౌ - సా - వికృతిస్తదనన్యా, మృదివ యథా తావదవికృతాన్మృత్పిణ్డాదుద్భూతా ఘటశరావాదిరూపా మృత్తదనన్యా - తద్వదిత్యర్థః "యథా సోమ్యైకేన మృత్పిణ్డేన సర్వం మృన్మయం విజ్ఞాతం స్యాది"త్యాదికా శ్రుతిరిహానుసన్ధేయా - తత్ర హి ఘటేన జలమాహరేత్యాదివాగ్వ్యవహారపూర్వకజలాహరణాదికార్యార్థం మృత్పిణ్డస్య ఘటాదినామకమ్బుగ్రీవాదిరూపవికారసంస్పర్శమభిధాయ - మృత్పిణ్డస్య తద్వికారఘటాదేశ్చానన్యత్వముక్తమ్ ॥ అతస్సర్వకారణత్వాత్త్వయి - ఋషయో, మనోవచనాచరితాని ధ్యానస్తుతిచేష్టితాని అదధుః - త్వామేవ నిదధ్యుస్తుష్టువుస్త్వదర్థే అచేష్టన్తేత్యర్థః తత్ర సదృష్టాన్తం హేతుమాహుః ॥ కథమితి ॥ ఆకాశే - నిహితాని, పదాని - యథా, మోఘాని - భవన్తి - పతనస్యావర్జనీయత్వాత్ - భువి

> గదౌకసామఖిలశక్త్యవబోధక తే క్వచిదజయాఽఽత్మనా చ చరతోఽనుచరేన్నిగమః ॥ ౧౪ ॥ బృహదుపలబ్ధమేతదవయన్త్యవశేషతయా యత ఉదయాస్తమయౌ వికృతేర్మృదివావికృతాత్ । అత ఋషయో దధుస్త్వయి మనోవచనాచరితం కథమయథా భవన్తి భువి దత్తపదాని నృణామ్ ॥ ౧౫ ॥ ఇతి తవ సూరయస్త్ర్యధిపతేఽఖిలలోకమలక్షపణకథామృతాబ్ధిమవగాహ్య తపాంసి జహుః । కిముత పునస్స్వధామవిధుతాశయకాలగుణాః పర

నిహితాని నృణాం పదాని తు - కథమయథా భవన్తి కథం మోఘాని భవన్తి, మోఘాని న భవన్త్యేవ, పశ్చాత్పతనాభావాత్, ఏవం మనోవాక్కాయచేష్టితాని త్వదారాధనరూపాణి అమోఘాని సాంసారికతాపనివారకాణి అన్యవిషయాణి ధ్యానాదీని తు, న తన్నివారకాణి, ప్రత్యుత పతనావహాని - అతస్త్వయ్యేవ దధురిత్యర్థః ॥ యద్వా ॥ ఏవం జగత్కారణత్వేన త్వదనన్యత్వాజ్జగద్విషయాస్సర్వే వైదికాశ్శబ్దాస్తాత్పర్యతశ్శక్త్యా చ త్వయ్యేవ వర్తన్త ఇత్యాహుః ॥ అత ఇతి ॥ ఋషయో వేదాః "తదుక్తమృషిణే"త్యాదావృషిశబ్దస్య వేదే ప్రయోగాత్, మనోవచనాచరితం మనస ఆచరితం, తాత్పర్యం వచనాచరితమభిధానం చ త్వయ్యేవ దధుః ధృతవన్తః - నను తత్తదర్థవిషయాణాం కథమభిధాయకత్వమిత్యాశఙ్కాయాం దృష్టాన్తముఖేన తదుపపాదయన్తి కథమితి ॥ ప్రాసాదపర్యఙ్కాదిషు నిహితాని - నృణాం - పదాని కథం - భువి - అయథా - అదత్తాని - భవన్తి - ప్రాసాదపర్యఙ్కాదిధారకత్వాత్తస్యామేవ యథావత్తాని భవన్తి - ఏవం ప్రతిపురుషాన్తరాత్మతయా తద్గతనామరూపనిర్వాహకత్వాత్త్వయ్యేవ తత్తదర్థశరీరకే నిర్వాహకే చ వేదా వర్తన్త ఇత్యర్థః - అపృథక్సిద్ధవిశేషణవాచిశబ్దానామాకృత్యధికరణన్యాయేన విశేష్యపర్యన్తాభిధానం ముఖ్యమేవేత్యభిప్రాయః ॥ ౧౫ ॥ అత ఋషయ ఇత్యాదేః పూర్వయోజనాయాం కైముత్యన్యాయేన భగవద్ధ్యానస్య సాంసారికతాపనివర్తకత్వమాహుః ॥ ఇతి తవ సూరయ ఇతి ॥ ద్వితీయయోజనాయాం తు - కారణత్వసమనియతముముక్షూపాస్యత్వం కైముత్యన్యాయేనాహుః ॥ ఇతీతి ॥ త్ర్యధిపత ఇతి సంబోధనం, జగజ్జన్మస్థితివినాశనిర్వాహక - ఇతి హే త్వా, అత, సూరయో వివేకినః, తవ, ఖిలలోకమలక్షపణకథామృతాబ్ధిం, అఖినాం, లోకానాం - జనానాం శ్రోతౄణాం వదతాం చ, మలం పాపం, క్షపయతీతి తథా, సా, కథైవ, అమృతం, తస్యాబ్ధిమవగాహ్యైవ, తపాంసి ఆధ్యాత్మికాదితాపాన్, జహుస్తత్యజుః, కిం పునర్ధ్యానపరా ఇత్యాహుః - కిము తేతి - హే పరమ, యే, స్వధామస్వతేజః, స్వవిషయకం జ్ఞానం, స్వశబ్దః పరమాత్మపరః - తేన - విధుతాః - ఆశయగుణాః రాగాదిమనోవృత్తయః - కాలగుణాః జరామరణాదయశ్చ - యైస్తే - అజస్రసుఖానుభవం నిత్యజ్ఞానానన్దాత్మకం - పద్యత ఇతి పదం స్వరూపం - భజన్తి - సమాధినా సాక్షాత్కుర్వన్తి - తే తపాంసి జహతీతి కిం పున

ర్వ్యక్తవ్యమిత్యర్థః ॥ ౧౬ ॥ అథ భగవద్భజనవిముఖానాం జన్మవైయర్థ్యమాహుః ॥ దృతయ ఇతి ॥ తేతవ- అనువిధాః అనువిధాయినః- త్వదాశ్రయణయోగ్యజన్మభాజోఽపీత్యర్థః - అసుతృప-స్త్వాం, విహాయ-కేవలం, యది - ప్రాణేన్ద్రియతర్పణపరాః, శబ్దాదివిషయచపలాశ్చే - త్తే-దృతయఇవ- ఉచ్ఛ్వసన్తి-దృతయశ్చర్మ-భస్త్రికాః, తా యథా వాయుపూరితా ఉచ్ఛ్వసన్తి-తద్వత్కృతోచ్ఛ్వాసా ఇత్యర్థః - అనేన- అతబుధయోదధురిత్యాద్యయోజనాయాం కథమయథాభవన్తీత్యాదినా సూచితమన్యవిషయధ్యానాది మోఘత్వం స్పష్టీకృతం - నను-పతిమమకారణత్వేతత్సమనియతమముముక్షూపాస్యత్వసిద్ధిః - కారణత్వమేవత్వనుపపన్నం - అచేతనస్య ప్రధానస్యైవ మహదహఙ్కారాదిరూపేణ పరిణామస్వభావస్య కారణత్వాత్ - తథాహి-చేతనభోగ్యభూతస్య సత్త్వరజస్తమోమయస్య వియదాదినామరూపవికారావస్థితస్య జగద్రూపస్య వస్తునః కారణభూతం వస్తు తత్స్వభావమేవేతి యుక్తం గుణసామ్యావస్థం ప్రధానమేవ కారణమితి, అతఏవ, కార్యకారణయోరనన్యత్వోపపాదకమృదాదిదృష్టాన్తోపపత్తిరితీక్షత్యధికరణపూర్వపక్షానుసారిణీమాశఙ్కామభిప్రేత్య పరిహారమాహుః ॥ మహదిత్యాదినా ॥ యదనుగ్రహతఇత్యన్తేన - యస్య తవానుగ్రహతః ॥ శ్రు ॥ “ తదైక్షత బహుస్యాం ,, మితీక్షాత్మకసఙ్కల్పాల్లబ్ధసత్తాకాః-యేనానుప్రవిష్టాశ్చ- మహదహఙ్కారాదయః-అణ్డమసృజన్, అచేతనస్యేక్షాత్మకానుగ్రహాసంభవాన్న తస్య కారణత్వమితిభావః- నచవృష్టిప్రతీక్షాశ్శాలయ ఇతివద్గౌణానుగ్రహసంభవః ॥ శ్రు ॥ “ ఐతదాత్మ్యమిదం సర్వం తత్సత్యం స ఆత్మే ,, తికారణస్యాత్మత్వశ్రవణాత్ -స్యాదేతత్ - మాభూత్ప్రధానం కారణం-జీవస్తుభవితుమర్హతి-తస్యేక్షాసఙ్కల్పాపరపర్యాయానుగ్రహసంభవాత్-తథాహి ॥ శ్రు ॥ “ ఆత్మనఆకాశస్సంభూత ,, ఇత్యాత్మశబ్దేన కారణత్వం ప్రక్రమ్య-తస్యాత్మశబ్దవాచ్యస్య జీవాతిరిక్తత్వశఙ్కావ్యుదాసాయ ప్రతిపర్యాయం ॥ శ్రు ॥ “ తస్యైష ఏవ శారీర ఆత్మే ,, తిశరీరసంబన్ధమభిధాయ- ఆనన్దమయశబ్దేన స్వార్థకమయడన్తేన తస్యానన్దరూపతాం చాభిధాయ “ సోకామయతే ,, తితస్యేక్షాపూర్వకసృష్టిరామ్నాయత ఇత్యానన్దమయాధికరణపూర్వపక్షానుసారిణీమాశఙ్కామభిప్రేత్య పరిజహ్రుః ॥ పురుషవిధ ఇత్యాదినా ॥ ఆనన్దవల్ల్యామన్నమయప్రాణమయమనోమయవిజ్ఞానమయానన్దమయేషు, యః-శ్చరమ, ఆనన్దమయః పురుషవిధః ॥ శ్రు ॥ “ సవా ఏష పురుషవిధ ఏవే ,,

---

మభజన్తి యే పదమజస్రసుఖానుభవమ్ ॥ ౧౬ ॥ దృతయ ఇవ శ్వసన్త్యసుభృతో యది తేఽనువిధా మహదహమాదయోఽణ్డమసృజన్యదనుగ్రహతః । పురుషవిధోఽన్వయోఽత్ర చరమోఽన్నమయాదిషు యస్సదసతః పరం త్వమ

త్యాదినా పురుషాకారత్వేన నిరూపితః-అన్వయః ॥ శ్రు ॥ “ తస్య ప్రియమేవ శిరః మోదో దక్షిణః పక్షః ప్రమోద ఉత్తరః పక్షః ఆనన్ద ఆత్మా బ్రహ్మ పుచ్ఛం ప్రతిష్ఠే ,, త్యుక్తశిరః పక్షపుచ్ఛాదిరూపపురుషప్రకారాన్వయవాన్ - స-త్వమేవ-నతు- ప్రత్యగాత్మేత్యర్థః - కుత ఇత్యతో విశింషన్తి ॥ యత్సదసదితి ॥ సదసచ్చిదచిదాత్మకప్రపఞ్చాత్పరం-య-దిత్యర్థః ॥ శ్రు ॥ “ తత్సృష్ట్వా తదేవానుప్రావిశత్ -తదనుప్రవిశ్య - సచ్చ త్యచ్చాభవ ,, దితి-స్వసృష్టచిదచిదనుప్రవేశేన తదుభయాత్మకజగద్రూపేణ భవనస్య చిదచిద్వాచిశబ్దాభిధేయత్వస్య చ శ్రూయమాణస్య బద్ధముక్తోభయావస్థజీవాసంభావితస్య త్వయ్యేవ సంభవాదితి భావః - కించ-య-దతః చిదచిదాత్మకప్రపఞ్చా - త్పరం విలక్షణం-నిరుక్తానిరుక్తనిలయనానిలయనవిజ్ఞానావిజ్ఞానసత్యానృతశబ్దైః ప్రకృతిపురుషౌ నిర్దిశ్య తదన్తరాత్మతయా తదనుప్రవేష్టృతయా శ్రూయమాణం, యత్తజ్జీవాతిరిక్త-స్త్వమేవ - అథ యచ్చైషు-న్నమయాదిషు చతుర్షు-సంహృతేష్వవ్య - వశేషమవస్థిత-మానన్దమయరూపం, ఋతం నిర్వికారం త - త్త్వమేవ - ఏవముక్తధర్మసమానాధికరణతయా శ్రూయమాణమీక్షితృత్వాత్మకానుగృహీతృత్వం జీవాసంభావితం త్వయ్యేవోపపన్నమితి సముదాయాభిప్రాయః - శారీరాత్మత్వం చ సర్వశరీరకత్వయ్యేవోపపన్నమితిచ భావః - అత్ర కేచిత్- అన్నమయాదిషూపదిశ్యమానేషు-య-శ్చరమో బ్రహ్మపుచ్ఛం ప్రతిష్ఠేతి పుచ్ఛత్వేనోక్తః- స-త్వమితి సంబన్ధమాహుః - తథాహి ॥ శ్లో ॥ తస్యేదం బ్రహ్మపుచ్ఛం స్యాత్ప్రతిష్ఠా హేతురిత్యతః । వ్యతిరేకశ్రుతేర్బ్రహ్మవిషయత్వప్రతీతితః ॥ శ్లోకస్య వక్ష్యమాణస్య బ్రహ్మప్రాధాన్యనిశ్చయాత్ । ప్రియమోదాదిరూపేణ విదితస్య జనైస్సమైః ॥ ఇహానన్దమయస్యాస్య శఙ్కాయాశ్చాత్రసఙ్గతేః ।సదసద్భావయోర్జ్ఞానాజ్ఞానయోశ్చనిరంశినః ॥ అంశిత్వాసఙ్గతేర్నిర్వికారస్యమయటోఽత్ర వై । వికారిత్వాబోధనాచ్చ మయటో హ్యత్ర సఙ్గతేః ॥ తస్యైష ఏవ శారీర ఆత్మేతి చ తదన్తరమ్ । ఆత్మాన్తరం కీర్త్యమానమానన్దమయవస్తునః ॥ బ్రహ్మత్వం నావగమయేదిత్యతః పునరస్య హి । పరేతస్మిన్నిత్యశుద్ధే శోధ్యత్వానుపపత్తితః ॥ నానన్దమయశబ్దేన వాచ్యం బ్రహ్మేతి నిశ్చితమ్ । పుచ్ఛత్వేనైవ యత్తత్ర రూపితం తు తదివ్యత ఇతి ॥ తత్తుచ్ఛమ్ ॥ శ్లో ॥ కృత్స్నే ప్రకరణే హ్యత్ర పూర్వమన్నమయాదిషు । స్వస్మాదనతిరిక్తైస్స్వావయవైస్సన్నిరూపణాత్ ॥ శిరః పక్షాదిరూపేణ పురుషత్వస్య నిశ్చితమ్ ।ప్రియమోదాదిభిస్స్వస్మాదభిన్నైరేవ రూపితః ॥ నభిద్యతే బ్రహ్మణోఽత్ర హ్యానన్దమయశబ్దితః । తత్తదన్తరభూతస్య వస్తునోబోధకస్య వై ॥ తస్యైష ఏవ శారీర ఆ

న్తే త్యాత్మపదస్యహి । వ్యాఖ్యానన్దమయేపర్యవసన్నా కీర్తనాత్పునః ॥ అన్యస్య బ్రహ్మపర్యాయస్యానన్దమయతస్తతః ।
అన్నాదిమయపర్యాయే షూక్తానాం శ్లోకరూపిణామ్ ॥ వాక్యానాం పక్షపుచ్ఛాదిమదర్థపరతః పునః । పుచ్ఛమాత్ర
పరస్యాస్యశ్లోకస్యాస్యాప్యసఙ్గతేః ॥ అనన్తరేసోకామయతేతివాక్యశ్రుతేస్తతః । ఇతిశబ్దేనపుంవస్తుబోధకేనతథాపునః॥
ప్రధానప్రకృతార్థస్యపరామర్శనసాధునా । అనన్తరస్యానన్దమయస్యాత్రాబోధసఙ్గతేః ॥ బ్రహ్మణోప్యవధానేన
తదుపస్థాపనక్షతేః । బ్రహ్మణ్యానన్దశబ్దస్యహ్యానన్దోబ్రహ్మ* ఇత్యతః ॥ శ్రుతేస్సంప్రతిపన్నత్వాదానన్దస్థాపనేక్షమాత్ ।
ఆనన్దమయమాత్మానముపసఙ్క్రమ్యవాక్యతః॥ఆనన్దానన్దమయయోరైకార్థ్యప్రతీతితః।ఆనన్దమయశబ్దేనపరబ్రహ్మావబోధ
నాత్ ॥ఆనన్దోబ్రహ్మేతివ్యజానా*దితిపర్యాయతుల్యతః।అన్నమయతుల్యార్థాచ్ఛబ్దాదానన్దతఃపరమ్ ॥ ప్రతీతార్థశ్రుతేఃపశ్చా
దుపపత్తేరభావతః ।నపుచ్ఛమేవబ్రహ్మేతికింతుపుచ్ఛవదిష్యతే ॥ స్వాభిన్నపక్షపుచ్ఛాదిపరప్రకరణస్యవై । అనుగుణ్యేనప
ఞ్చాన్యచనిర్దేశస్యతథాపునః ॥ అంశాంశిత్వేనోపపత్తేర్వ్యతిరేకస్యనిశ్చయాత్ ।అత్మాబ్రహ్మానన్దమయశబ్దైరేకార్థబోధనాత్
తేషామన్యతమేనాపిశ్లోకస్యవ్యుపపత్తితః॥ ఆనన్దస్యాపరిచ్ఛిత్తేఃపుచ్ఛబ్రహ్మపదస్యహి ॥ ఆనన్దమయవాచ్యస్యప్రసిద్ధేరప్య
భావతః।సదసద్భావయోర్జ్ఞానాజ్ఞానయోశ్చతథాపునః ॥ శఙ్కాయాస్సంభవాదస్యరూపణస్యోపపత్తితః।అంశాంశిభ్యాం
తథానన్దమయశబ్దగతస్యవై ॥ మయటస్స్వార్థికత్వేనప్రాచుర్యార్థేపివాపునః।ఉపపత్తేర్వికారార్థకత్వాభావాచ్చ*బ్రహ్మ
ణః॥నిర్వికారత్వనిర్వాహోదనన్యాత్మత్వవాదినః॥తస్యైషఏవశారీరఆత్మేత్యస్యావిరోధతః ।తద్వస్త్వనుగుణత్వేనశోధనస్య
విధేఃపునః-ప్రత్యగర్థస్యశోధ్యత్వంసంస్పృతేర్నిహ్నుతేస్తథా ॥ ఆనన్దమయశబ్దేనవాచ్యస్యబ్రహ్మణస్తథా। శోధ్యత్వస్యప్రప
త్త్యాచసాధ్యస్యహ్యుపపత్తితః॥కాలుష్యశాన్తిరూపస్యనపుచ్ఛంబ్రహ్మవైమతమ్ ॥ అన్యథాఽఽనన్దమయతస్సఏవబ్రహ్మ
తుస్థితమ్ ॥ ఇతిపుచ్ఛబ్రహ్మవాదిదూషణోద్ధారఇష్యతే* ॥ ౧౭ ॥ *అన్తుకారణత్వేఉపాస్యత్వం,కేకేకుత్రకుత్రకథంకథ
ముపాసతే,కీదృశంచఫల, మిత్యపేక్షాయాంఉపాసనభేదానభిధాయసర్వేషామప్యుపాసకానాంమోక్షైకఫలత్వమాహుః

ధయదేవ్యవసైషమృతం ॥ ౧౭ ॥ ఉదరముపాసతేయఋషివర్త్మసుకూర్పదృశః పరిసరపద్ధతింహృదయమారు

ణయోదహరం । తతఉదగాదనన్తతవధామశిరఃపరమం పునరిహయత్సమేత్యనపతన్తికృతాన్తముఖే ॥ ౧౮ ॥

స్వకృతవిచిత్రయోనిషువిశన్నివహేతుతయాతరతమతశ్చకాస్స్యనలవత్స్వకృతానుకృతిః।అథవితథాస్వమూ

ఉదరమితి ॥ వర్త్మసువేదాన్తేషుహి తేషూపాసనామార్గేషు - యేకూర్పదృశస్సూక్ష్మమతయః-తత్ర-కేచి-దారుణయఃఅరుణవం
శ్యాః- హృదయంహృద్గతం-దహరందహరశబ్దవాచ్యంహృదయపుణ్డరీకాన్తర్గతాకాశరూపం - త్వా,ముపాసతే- కేచిత్తు-
వైశ్వానరవిద్యానిష్ఠాః ఉదరంఉదరస్థజాఠరాగ్నిశరీరకం-త్వా, ముపాసతే,కేచిత్తు - పరిసరపద్ధతిం-పరితస్సరతివ్యాప్నోతీ
తితథా,సుషుమ్నాఖ్యానాడీ-సైవ - పద్ధతిర్మార్గ-స్తాం-సుషుమ్నామార్గస్థం-త్వా -ముపాసతఇత్యర్థః-సుషుమ్నాయాఃహృద
యాదారభ్య శిరఃపర్యన్తవ్యాప్తేఃతదభిప్రాయేణపరిసరపద్ధతిమిత్యుక్తం - తదేవస్పష్టయితుంపరిసరవర్త్మ విశింషన్తి తతః
హృదయాదారభ్యేత్యర్థః-హేఅనన్త-య,త్తవ , పరమం , ధామ,ఉపాసనస్థానం-శిరోభ్రూమధ్యం-తత్పర్యన్తం-య-దుద
గాదూర్ధ్వమాక్రామత్॥శ్రు ॥ "శతంచైకాచహృదయస్యనాడ్యస్తాసాంమూర్ధానమభినిస్సృతైకే,,తిశ్రుత్యర్థోఽత్రాభిసం
హితః-తవధామశిరఃపరమిత్యనేనశిరోఽపిత్వదుపాసనస్థానమిత్యుక్తంభవతి ॥ శ్రు॥ " ఏషదేవపథోబ్రహ్మపథః-తయో
ర్ధ్వమాయన్నమృతత్వమేతి , ఏతేనప్రతిపద్యమానాఇమంమానవమావర్తంనావర్తన్త,,ఇత్యాదిశ్రుత్యర్థమభిప్రేత్యవిశింష
న్తియత్- మధ్యనాడీవర్త్మ -శిరోవా- సర్వేఽప్యుపాసకాః-సమేత్యప్రాప్య - పు-న-రిహప్రకృతిమణ్డలే-కృతాన్తముఖేమృత్యు
ముఖేసంసారే,నపతన్తి - యదితివర్త్మాభిప్రాయకోనపుంసకనిర్దేశః* ॥ ౧౮ ॥ *ఏవముపాసనస్థానప్రసఙ్గాత్పరమాత్మనో
ఽశుచిదేహసంబన్ధఉక్తః ॥ అథకార్యాన్తఃప్రవిష్టస్యాపితస్యనిర్దోషతయాపరమప్రాప్యత్వమాహుః॥స్వకృతేతి । హేతుత
యాసర్వోపాదానత్వేన-స్వేనత్వయా-కృతాఃనిర్మితాః,విచిత్రాః, యోనయోదేహాః - యేషాం,తేషు-దేవమనుష్యాదివిచి
త్రభవత్కృతశరీరకేషుజీవేష్విత్యర్థః-విశన్ అన్తరాత్మతయాప్రవిశన్ , యద్వా, దేవాదిశరీరేష్వేవోపాసకానుగ్రహేణో
పాసనార్థంవిశన్తిష్ఠన్,ఇవశబ్దోఽనతిరిక్తార్థకః-విశన్నే వేత్యర్థః-తరతమతఃజ్ఞానాల్పత్వమహత్త్వాదిభావేన - స్వకృతాః-
యోనీఃరనుకరోతీతితథా,హృదయాదికార్య పరిమాణోత్పత్తివినాశాద్యనుకారీ - చకాస్సీత్యర్థః-అనలవత్,యథా,అగ్నిః,స్వ
తస్తారతమ్యహీనోఽపి-తృణకాష్ఠాద్యనుసారేణతథాప్రకాశతే - తద్వత్-అథ-యద్యప్యేవమథాపీత్యర్థః-అమూషు , యోని
ష్వవితథాస్వవివిక్తమానాస్వా, పసంహృతాస్వేత్యర్థః-అవితథమనుపసంహృతం , కుత-స్సమమేకరూపంకార్యాన్తఃప్రవేశ

కృతకార్త్స్న్యగతదోషస్పర్శరహితం-తత్కృతః-ఏకరసమవిచ్ఛిన్నానన్దం-తవ - ధామస్వరూపం - విరజధియో నిర్మలమతయః అనునయన్త్యుపాసతే, అభియన్తి ప్రాప్నువన్తి చేత్యర్థః అన్వయన్త్యభివిపన్య్వ ఏకరసమితి పాఠాన్తరం - తదా అభివిపన్య్వః వివిధత్వద్గుణవాచాత్మకస్తుతియుక్తాః అన్వయన్తి అన్వితా గచ్ఛన్తి ప్రాప్నువన్తీతి యావత్ - అత్ర॥శ్లో॥ సర్వజ్ఞస్సర్వదృక్సర్వజ్ఞానశక్తిబలర్ధిమాన్ । అన్యూనశ్చాప్యవృద్ధిశ్చ స్వాధీనోఽనాదిమాన్వశీ । క్లమతన్ద్రీభయక్రోధకామాదిభిరసంయుతః నిరవద్యః పరః ప్రాప్తిర్నిరధిష్ఠోఽక్షరక్రమ „ ఇత్యాదిస్మృత్యర్థోఽనుసంధేయః ॥ ౨౦ ॥ ॥ "పరమభజన్తి యే పదమజస్రసుఖానుభవం, ఉదరముపాసతే, అవితథం తవ ధామ సమం ఏకరస „ మిత్యుదరాదిస్థానవిశేషాధిష్ఠానకదివ్యాత్మస్వరూపోపాసకానాం తత్ప్రాప్తిరుక్తా, అథ - దివ్యవిగ్రహోపాసకానామపి తత్స్వరూపప్రాప్తిరూపం ఫలమిత్యభిప్రేత్య తదుపాసకాశ్చ కేచిత్సన్తీత్యాహుః॥స్వకృతపురేష్వితి॥అమీషు దేవమనుష్యాదిషు, స్వేన త్వయా - కృతేషు, పురేషు త్వన్నివాసభూతేషు దేహేషు, సన్తమితి శేషః, అఖిలశక్తిధృతః అఖిలా, శ్శక్తీః ఆశ్చర్యశక్తీః - ధరతీతి తథా - తస్య - తవాంశకృతం - అంశేన సఙ్కల్పాత్మకజ్ఞానేన, కృతం కల్పితం ఉపాత్తమబహిరన్తః అన్తర్బహిర్భేదరహితం, అన్తర్బహిశ్చ వ్యాప్తిశూన్యమిత్యర్థః- అనేన విగ్రహస్యాపి పురాన్తరశస్థానప్రయుక్తపరిచ్ఛిన్నత్వశఙ్కావ్యావృత్తిః, అసంవరణం సంకోచహేతురహితం - పురుషం పురుషాకారం విగ్రహం, వదన్తి - వేదాన్తా ఇతి శేషః॥శ్రు॥ "అఙ్గుష్ఠమాత్రో రవితుల్యరూపః । అఙ్గుష్ఠమాత్రః పురుషో మధ్య ఆత్మని తిష్ఠతి। అఙ్గుష్ఠమాత్రః పురుషోఽన్తరాత్మా సదా జనానాం హృదయే సన్నివిష్ట „ ఇత్యాద్యాః వేదాన్తాః ప్రతిపాదయన్తీత్యర్థః ఇతీత్థం భూతం- తవ - పురుషం-తథా - నృగతిం నరజన్మ-త్వదారాధనోపయుక్తమిదం నృజన్మేతి చ-విచిన్త్య విచారపూర్వకం నిశ్చిత్య - భువి భూమౌ-కేచి, త్కవయో వివేకినః - నిశ్వసితాః ప్రాణాయామపరాః - జితప్రాణేన్ద్రియా ఇత్యర్థః-తవాఙ్ఘ్రి-ముపాసతే-కథంభూతం, నిగమావపనం - నిగమానాం - వేదానాం-మావపనం క్షేత్రం ప్రతిపా

ష్వవితథం తవ ధామ సమం విరజధియోఽన్వయన్త్యభివిపన్య్వ ఏకరసమ్॥౨౦॥స్వకృతపురేష్వమీష్వబహిరన్తరసంవరణం తవ పురుషం వదన్త్యఖిలశక్తిధృతోంఽశకృతమ్। ఇతి నృగతిం వివిచ్య కవయో నిగమావపనం భవత ఉపాసతేఽఙ్ఘ్రిమభవం భువి నిశ్వసితాః (విశ్వసితాః)॥౨౧॥దురధిగమాత్మతత్త్వనిగమాయ తవాత్తతనోశ్చరితమహామృతాబ్ధిపరివర్తపరిశ్రమణాః । న పరిలషన్తి కేచిదపవర్గమపీశ్వర తే చరణసరోజహంసకులసఙ్గవిసృష్టగృహాః ॥ ౨౨ ॥ త్వదనుపథం కులాయమిదమాత్మసుహృత్ప్రియవచ్చరతి తథోన్ముఖే త్వయి హితే ప్రియ ఆత్మని చ।

దనవిషయమితి యావత్ - యద్వా, నిగమస్య జ్ఞానస్యావపనం - ఆసమన్తాదుప్యతేఽనేనేత్యావపనం - ఉత్పాదకం ॥ శ్లో॥ "తేషాం సతతయుక్తానాం భజతాం ప్రీతిపూర్వకమ్। దదామి బుద్ధియోగ „ మితి భగవదుక్తేః- అభవం న భవస్సంసారో యస్మాత్తస్మాన్ముక్తేః (?) తం-భువి విశ్వసితా- ఇతి పాఠాన్తరం-తదా- మోక్షయిష్యతీతి దృఢవిశ్వాసయుక్తాః ఉపాసత ఇత్యర్థః ॥౨౧॥ ॥ కేచిదుభయవిధమప్యుపాసనం విహాయ కేవలం త్వద్గుణామృతపానసుఖితా మోక్షమపి నేచ్ఛన్తీత్యాహుః ॥ దురధిగమేతి ॥ దురధిగమం దుఃఖేనాప్యవగన్తుమశక్యం-య-దాత్మనస్తవ-తత్త్వం యాథాత్మ్యం-తస్య-నిగమాయ ప్రకాశనాయ-ఆత్తా ఉపాత్తా- తనుః రామకృష్ణాదిరూపా-యేన, తస్య-తవ-చరితమేవ-మహా-నమృతాబ్ధి- స్తస్మిన్-పరివర్తైన అవగాహనేన పరిశ్రమణాః పరిత్రవర్జనే, పరివిధూతాః- శ్రమాః ఆధ్యాత్మికాదితాపాః, యేషాం- తే- హే-ఈశ్వర తేతవ-చరణసరోజసంబన్ధినో- హంసా భాగవతా - స్తత్కులసఙ్గేన-విసృష్టాస్త్యక్తాః- గృహాః గేహదేహాద్యనురాగా-యైస్తే -అపవర్గం మోక్షసుఖమపి-న పరిలషన్తి నకాఙ్క్షన్తి ॥ ౨౨ ॥ ॥ నృగతిం విచిన్త్యేత్యనేన దేహస్య భగవత్సేవోపయుక్తత్వమభిప్రేతం- తదేవ స్పష్టయన్త్యస్తథైవ సతితస్య సాఫల్య-మన్యథా తు న సాఫల్యం-ప్రత్యుతానర్థహేతుత్వం చే-త్యాహుః ॥ త్వదనుపథమితి ॥ కులాయం నీడతుల్య-మిదం నృశరీరం-త్వదనుపథం త్వదనువర్తి, త్వదారాధనప్రవణం చే - తీత్యర్థః-తథా ఆత్మాదివచ్చరతి-ఆత్మాదిభిస్తుల్యం స్యాదిత్యర్థః-తథాప్య, సదప్యుపాసనయా శబ్దాదివిషయసేవయా హేతుభూతయా - ఆత్మహనః ఆత్మఘాతినః - విషయసేవాయాః అన్తతః స్థావరత్వాపాదకతయా ఆత్మనోఽసత్ప్రాయతాపాదకత్వాత్తత్సేవాపరా ఆత్మఘాతిన ఏవేతి భావః - త్వయ్యహో న రమన్తే - అహో నిరతిశయగుణవదిదం శరీరం ప్రాప్యాపి త్వాం న భజన్తి ఇతి ఖేదః-కథంభూతే - యథోత్సుకే యథావస్థితోత్సుకాలానన్దే-అత ఏవ- ప్రియే-అత ఏవ చ - హితే-ఉన్ముఖ ఇతి పారేఽకషదానుకూల్యేనాప్యభిముఖీభవితుముద్యుక్త ఇత్యర్థః - కుతస్తాన్ప్రతి ఖిద్యత్వ ఇత్యత ఆహుః-యద్యస్మా - దనుశయాః ప్రతిజన్మ భుక్తావశేషోత్తరోత్తరదేహనిమిత్తకర్మయుక్తాః-ఉరు బహు- భయం-యస్మిన్ తస్మి - న్సంసారే-భ్రమన్తి-అత-స్తే - కుశరీరభృతః కుత్సితదేహభాజః కేవలం శోచ్యా ఏవేతి భావః - భుక్తావశి

ష్టంకర్మానుశయ-స్సఏషామ స్తీత్యర్థ ఆర్యాచ్ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ ఆస్తాం త్వయి నరమ న్తి ఇతి- అహో బత త్వయి ద్వేషాదికవపి నకుర్యు:-ర్యత స్త్వయి విలక్షణవిషయ మేతస్యాపి త్వత్ప్రాప్తిసాధనత్వాదితి సదృష్టాన్తం సోదాహరణం సోపపాదనంచాహుః ॥ నిభృతేతి॥ మరుతః ప్రాణాః మనశ్చ-తూర్ణేన్ద్రియాణి చ - నిభృతాని సంయమితాని- మరుదాదీని - యై-స్తైచ ధృఢం అవిచాల్యం-యోగముపాసనాత్మకం-యుఞ్జత ఇతి తథా - తేమునయః-హృది-య త్త్వత్స్వరూప-ముపాసతే - తదేవా-రయః శత్రవోఽపి-స్మరణాదప్రీతిపూర్వకస్మరణా - ద్యయుః ప్రాపుః-తథా - స్త్రియః గోప్యోఽపి ఉరగేన్ద్రస్యాహీన్ద్రస్య - దేహసదృశయో-ర్భుజదణ్డయో-ర్విశేషేణ-సక్తా - ధీ-ర్యాసాం-తాః - తదేవ-యయు - రిత్యన్వయః-విషయస్యవిలక్షణత్వాదితి భావః-కిం బహునా వ యం వేదాభిమానినో దేవా అపి , అఙ్ఘ్రిసరోజమేవసుధా - తద్వదోప్భగ్యం - యేషాం- తే-త్వచ్చరణసరోజప్రకాశకావయమపీత్యర్థః-యద్వా - అఙ్ఘ్రిసరోజం-సుష్ఠు - ధయన్తి పిబన్తి అనుభవన్తీతి యావత్ “ ధేట్పానే ,, ఇతి ధాతోరూపమిదం-త్వయి ప్రమాణతయా త్వదన్తరఙ్గభూతా స్త్వత్స్వరూపాదిప్రకాశకావయమపీత్యర్థః-తవ - సమాస్తుల్యాః - మునిప్రభృతయ ఇవ త్వామేవ విషయభూతం తాత్పర్యతోఽర్థతశ్చ ప్రాప్నుమ ఇత్యర్థః - తత్ర హేతుత్వేన విశిం షన్తి ॥ సమదృశ ఇతి ॥ సమా-దృ-గ్యస్యా - నాదృతనిమ్నోన్నతభావస్య - వైషమ్య నైర్ఘృణ్యాదిపరిహారాయ వ్యాజమాత్రావలమ్బిన స్సర్వానుజిఘృక్షో స్తవ పర్వేఽపి తుల్యకక్ష్యా ఇతి భావః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ అఙ్ఘ్రిసరోజసుధా ఇత్యనేన భగవత్స్వరూపస్వభావాదిప్రకాశకం వేదాఖ్యం శాస్త్రమేవేత్యభిప్రేతం - అతస్తేన వినా భగవతో దురవగమత్వం సహేతుకమాహుః ॥ కఇహేతి ॥ అవరజన్మలయః అర్వాచీనోత్పత్తి నాశవాన్ - ఇహలోకే కోను పుమాన్- అగ్రసరం సృష్టేః పూర్వభావినం సూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టత్వేన కారణతయాఽవస్థితం-త్వాం-వేద-శాస్త్రేణ వినా సకోఽపి వేదేత్యర్థః బతేతి విస్మయే ॥ శ్రు॥ “ యతో వాచో నివర్తన్తే ,, ఇత్యుక్తరీత్యా వాఙ్మనసాపరిచ్ఛేద్యస్వభావం తం వేత్తుముద్యుక్తోఽవిస్మీయతే - సర్వేషామవరజన్మలయత్వముపపాదయన్తి ॥ యత స్త్వత్తః-ఋషిర్బ్రహ్మా-ఉదగాదుద్భభూవ - య - మనుపశ్చా-చ్చతుర్ముఖోత్పత్త్యనన్తరమిత్యర్థః-ఉభయే నివృత్తినిష్ఠాస్సనకాదయః

నబతరమ న్త్యహో అసదుపాసనయాఽఽత్మహనో యదనుశయా భ్రమన్త్యురుభయే కుశరీరభృతః ॥ ౨౩ ॥ నిభృతమరున్మనోఽక్షదృఢయోగయుజో హృది యన్మునయ ఉపాసతే తదరయోఽపి యయుస్స్మరణాత్ । స్త్రియ ఉరగేన్ద్రభోగభుజదణ్డవిషక్తధియో వయమపి తే సమాస్సమదృశోఽఙ్ఘ్రిసరోజసుధాః ॥ ౨౪ ॥ కఇహ ను వేద బతావరజన్మలయోఽగ్రసరం యత ఉదగాదృషిర్యమను దేవగణా ఉభయే । తర్హి ❁ న సన్న చాసదుభయం న చ కాలజవః కిమపి న తత్ర శాస్త్రమపకృష్య శయీత యదా ॥ ౨౫ ॥ జనిమసతస్సతో మృతిముతాత్మని యే చ భిదాం విపణ

ప్రవృత్తినిష్ఠాః మరీచ్యాదయశ్చ - దేవా- ఉదగుః-మనుజాస్తేభ్యోఽర్వాచీనా ఇతి కిము వక్తవ్యమితి భావః- అగ్రసరత్వముపపాదయన్తి ॥ తర్హీతి ॥ యదా-భవాన్-శాస్త్రం, మపకృష్య స్వస్మిన్నుపసంహృత్య-శయీతశయితవాన్-తర్హి తదా-సృష్టేః పూర్వకాలే-సత్కార్యావస్థం చిద్వస్తు - అసత్కార్యావస్థమచిద్వస్తు - ఉభయం మిశ్రరూపం కార్యం చ-కాలజవః కాలప్రవృత్తిః-సర్గాదివిషయా-నాసీత్-కిం బహునా-తత్ర తదా-నకిమప్యా-సీదిత్యర్థః-అత్ర ॥ శ్రు ॥ “ నాసదాసీన్నో సదాసీత్ । ఏకో హ వై నారాయణ ఆసీన్న బ్రహ్మా నేశానో నేమే ద్యావాపృథివీ ,, ఇత్యాదిశ్రుత్యర్థోఽనుసంహితః-అవరజన్మలయోఽగ్రసరమితి చ హేతుగర్భం - యద్యప్యవరజన్మా పుత్రాదిరగ్రసరం పిత్రాదికం అయమిత్థంభూత ఇతి జానాత్యేవ - తథాప్యత్ర భగవతో వాఙ్మనసాపరిచ్ఛేద్యస్వరూపస్వభావత్వే , అవరజన్మలయానాం తన్మాయామోహితత్వేన తదనుగ్రాహ్యజ్ఞానత్వేన చ తద్వేదనాక్షమత్వే చ - తాత్పర్యం - తర్హి న సన్న చాసదితి సృష్టేః పూర్వం సచ్ఛబ్దవాచ్యకార్యావస్థచిదచిన్నిశేషేన నామరూపవిభాగానర్హ కారణావస్థచిదచిద్విశిష్టస్య బ్రహ్మణోఽగ్రసరత్వోక్త్యా సూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టబ్రహ్మైకస్యాసత ఏవ ద్రవ్యస్య స్థూలచిదచిద్విశిష్టతారూపకార్యావస్థాయోగిత్వలాభాత్సత్కార్యవాదః ఫలితః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ అథ తద్విరుద్ధమసత్కార్యవాదం విరుద్ధవాదప్రజ్ఞాన్మతాన్తరాణి చానూద్య దూషయన్తి ॥ జనిమితి ॥ అసతో ద్రవ్యస్య , జనిముత్పత్తిం-సత్తాయోగమితి యావత్-సతశ్చ ద్రవ్యస్య , పశ్చాన్మృతిం నాశం చ - యే తార్కికాః-స్మరన్తీత్యసత్కార్యవాదోఽనూదితః - ఉతేతి పక్షాన్తరే-ఆత్మని-భిదాం స్థూలత్వకృశత్వమనుష్యత్వమృగత్వాదిరూపాం భిదాం - యే కేచిత్-స్మరన్తీతి చార్వాకమతానువాదః - తేహి దేహమాత్మానం మన్యన్తే - విపణం దేవమనుష్యయోరన్యోన్యోపకారభావజనితం వాణిజ్యఫలతుల్యం స్వర్గాదిఫలం - ఋతం సత్యం-యే మీమాంసకాః-స్మరన్తీతి కర్మఫలసిత్యత్వవాదానువాదః-న కేవలం స్మరన్తి - కింతు- తే తార్కికాదయః - ఆరుపితై రారోపితై-ర్యుక్త్యాభాసై - రుపదిశన్తి చ తమారుపితైరితి పాఠే - తం స్వమతసిద్ధం-యుక్త్యాభాసై - రుపదిశన్తి చేత్యర్థః-తథా,త్రిగుణమయః సత్త్వాదిగుణత్రయప్రచురో జీవ ఏవ - న తు తదతిరిక్త ఈశ్వరాఖ్య ఇతి నిరీశ్వరసాఙ్ఖ్యమతానువాదః-తత్ర సాధారణం దూషణమాహుః-ఇతీత్యాదినా-ఇతి భిదా ఇత్థంభూతో మతభేద ఇత్యర్థః-యదబోధకృతా-యస్య తవా-బోధకృతా

యాథాత్మ్యాజ్ఞానప్రయుక్తా-చిదచిద్విశిష్టత్వద్రూపస్యసత ఏవద్రవ్యస్యజగదాత్మకస్థూలావస్థారూపకార్యతాయోగిత్వం-పూర్వాపూర్వసంస్థానత్యాగాత్మికాంవ్యృతిమాప్యృత్తివిధాదిభిఃకర్మఫలస్యతారతమ్య - మతఏవ - అనిత్యత్వం-బ్రహ్మజ్ఞానఫలస్యనిత్యత్వం - జీవాసంభావితసార్వజ్ఞ్యసత్యసంకల్పత్వ కరణాధిపత్య స్వభావంపరమాత్మానం - దేవమనుష్యాదిదేహావిలక్షణంప్రత్యగాత్మానంచా - జానత 'మిత్థం మతభేదః ప్రవృత్త ఇత్యర్థః, నను బుద్ధిశబ్దాన్తరాదిభేదాత్ కార్యకారణయోర్భేదః, అతఏవాసదేవకార్యమపూర్వముత్పద్యత ఇతియుక్తం - కించ-కారణమేవచేత్కార్యం కారకవ్యాపారవైయర్థ్యం,సర్వస్యసర్వదాసత్త్వేనకార్యస్యనిత్యానిత్యవిభాగశ్చనస్యాత్ అథకార్యంసదేవపూర్వమనభివ్యక్తం కారకవ్యాపారేణాభివ్యజ్యతే-అతఃకారకవ్యాపారార్థవత్త్వంనిత్యానిత్యవిభాగశ్చోచ్యేత - తదసత్ - అభివ్యక్తేరభివ్యక్త్యన్తరాపేక్షత్వేఽనవస్థానాత్ - అనపేక్షత్వేకార్యస్యనిత్యోపలబ్ధిప్రసఙ్గాత్ - తదుత్పత్త్యభ్యుపగమేఽసత్కార్యవాదప్రసఙ్గాత్ - అతోఽసతఃకార్యస్యోత్పత్తిహేతుత్వేనైవకారకవ్యాపారార్థవత్త్వ, మతశ్చ,సత్కార్యవాదాసిద్ధిః - సన్వసత్కార్యవాదినోఽపికారకవ్యాపారోనోపపద్యతే - ప్రాగుత్పత్తేఃకార్యస్యాసత్త్వాత్-కార్యాదన్యత్రకారకవ్యాపారేణభవితవ్యం - తత్రాన్యత్వావిశేషాత్తన్తుగతకారకవ్యాపారేణఘటోత్పత్తిరపిప్రసజ్యేత-నైవం - యత్కార్యోత్పాదనశక్తంయత్కారణంతద్గతకారకవ్యాపారేణతత్కార్యోత్పత్తిసిద్ధేః - అత్రోచ్యతే, సతఏవమృద్ధిరణ్యాదేర్ద్రవ్యస్యసంస్థానాన్తరభాక్త్వమాత్రేణబుద్ధిశబ్దాన్తరాద్యుపపత్తేర్నతావన్మాత్రేణాసత్కార్యవాదప్రసఙ్గః - తత్తదవస్థస్యైవద్రవ్యస్య తత్తచ్ఛబ్దాస్తానితానిచకార్యాణీతి ద్రవ్యస్య తత్తదవస్థతాయాఃకారకవ్యాపారాయత్తత్వేనతత్సార్థవత్త్వోపపత్తిః - అభివ్యక్త్యనుపలబ్ధినిబోద్యానితిస్యానభ్యుపగమాదేవపరిహృతాని - ఉత్పత్త్యభ్యుపగమేఽపసత్కార్యవాదోఽపివిరుధ్యతే - సతఏవోత్పత్తేఃనను విప్రతిషిద్ధమిదమభిధీయతే- పూర్వమేవసత్తదుత్పద్యతేచేతిచేత్ - నద్రవ్యస్యోత్తరోత్తరసంస్థానయోగోహిపూర్వపూర్వసంస్థానసంస్థితస్యవినాశః - స్వావస్థితస్యతూత్పత్తిః - అతః-సర్వావస్థస్య ద్రవ్యస్యసత్త్వాత్సత్కార్యవాదోనవిరుధ్యతే-సంస్థానస్యాసతఉత్పత్తావసత్కార్యవాదప్రసఙ్గఇతిచేత్ - అసత్కార్యవాదినోఽప్యుత్పత్తేరనుత్పత్తిమత్త్వేసత్కా

మూర్తంస్మరన్త్యపదిశన్తిత ఆరుపితైః । త్రిగుణమయఃపుమానితిభిదా యదబోధకృతా త్వయినతతఃపరత్రసభవే
దవబోధరసే ॥ ౨౫ ॥ సదివమనస్త్రివృత్త్వయివిభాత్యసదామనుజాత్సదభిమృశన్త్యశేషమిదమాత్మతయా

ర్యవాదప్రసఙ్గః - ఉత్పత్తిమత్త్వేచ అనవస్థా అస్మాకంత్వవస్థానాముత్పత్తిస్థానీయానాంపృథక్ప్రతిపత్తికార్యయోగానర్హత్వాదవస్థావత ఏవోత్పత్త్యాదికంసర్వం సరవద్యమితి ఏవమయమయం దేహాశ్శిరసిమేదుఃఖం వాదమేవేదసైత్యే పరోక్షమేవదేహాత్మనోర్వ్యతికరప్రతీతేః॥ శ్రు ॥ " నిత్యోనిత్యానాంచేతనశ్చేతనానా ,, మిత్యాదిశాస్త్రాచ్చతదవగతేః " పుమాన్నదేవోననర ,, ఇత్యాదినాదేవత్వాదిప్రతిషేధాచ్చాత్మనాంభిదావాదోఽజ్ఞానమూలః ॥ శ్రు ॥ " తద్యథేహకర్మచితోలోకఃక్షీయతే । ఏవమేవాముత్రపుణ్యచితోలోకఃక్షీయతే। నాస్త్యకృతఃకృతేనే ,, త్యాదిశ్రుతేః " దాక్షాయణయజ్ఞేనసువర్గకామోయజేతే ,, త్యావృత్తివిధానాచ్చకర్మఫలానిత్యత్వావగతేస్తన్నిత్యత్వవాదోఽప్యజ్ఞానమూలః ॥ శ్రు ॥ " యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిత్ ।సత్యకామస్సత్యసంకల్పః । పరాస్యశక్తిర్వివిధైవశ్రూయతేస్వాభావికీజ్ఞానబలక్రియాచ । కరణాధిపాధిపోనచాస్యకశ్చిజ్జనితానచాధిప ,, ఇత్యాదీనిబహూనిప్రమాణానిశ్వరేవగన్తవ్యాని - ఇత్థమేషాంవాదానామజ్ఞానమూలత్వముక్తమ్ - అథభగవజ్జ్ఞానవతాంతాదృశభ్రమాభావమాహుః ॥ త్వయీతి ॥ తతఃపూర్వప్రస్తుతసదసచ్ఛబ్దవాచ్యప్రకృతిపురుషాభ్యాం- పరత్రపరస్మిన్- స్వలక్షణఇతియావత్ - అవబోధరసేజ్ఞానస్వరూపేత్వయి-యథావద్విజ్ఞాతేసతీతిశేషః - సఅబోధః తన్మూలోవాదభేదశ్చ-నాస్తీత్యర్థః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ కిమబోధనిదానమిత్యపేక్షాయాంమనోదోషఏవేతి- కింతన్నివృత్తినిదానమిత్యపేక్షాయాంభగవదుపాసనాత్మకయోగఏవేతి - విశుద్ధాన్తఃకరణాస్తుసర్వమిదంజగత్- భగవదాత్మకతయాసూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టభగవత్కార్యతయాచతదన్యదేవపశ్యన్తీతివదన్త్యస్సత్కారణవాదరూపదూషణపరిహారపూర్వకమసత్కారణవాదాసాధారణానుపపత్తిమాహుః ॥ సదివేతి ॥ ఆమనుజాన్మనుజపర్యన్తాత్ మనుష్యపర్యన్తానాందేహినామిత్యర్థః - త్రివృత్ త్రిగుణాత్మకం మనః-సదివ - సత్త్వమర్థక్రియాకారిత్వం-కార్యకరమివప్రతీయమానమపి - త్వయ్యే, సద్భాతికార్యకరంనభవతి-చిదచిదాత్మకజగద్విశిష్టంతదాత్మానంత్వాంనప్రకాశయతీత్యర్థః - ఆత్మానంత్వాం,విదన్త్యుపాసత , ఇత్యాత్మవిదః , త్వదుపాసనాత్మకయోగపరిశుద్ధాన్తఃకరణాస్తు , అశేషంకృత్స్నమిదం-జగత్- ఆత్మతయా , ఆత్మశబ్దఃపరమాత్మపరః " అజయాఽఽత్మనాచచరత ,, ఇత్యుక్తప్రకారేణ-సదభిమృశన్తి, సచ్ఛబ్దవాచ్యసూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టంకారణంబ్రహ్మైవకార్యజగ

రూపేణావస్థితవత స్తతోఽనన్యదిత్యేవముపాస్యపర బ్రహ్మవిశేషణతయా ఉపాస్యకోట్యన్తర్గతత్వా జ్జగదుపాదేయమే వపథ్య న్తీత్యర్థః - బ్రహ్మాత్మకత్వేన జగతోఽహేయత్వాభావే దృష్టాన్తమాహుః ॥ నహీతి ॥ కనకస్య - వికృతింవికారంకటకమ కుటాదికం-నహ్యత్యజ న్తి - కింతు-తదాత్మతయా ప్రకృతిభూతకనకానన్యతయా - ఉపాదదత ఏవేతి శేషః. కార్యావస్థాయామపి కనకావ్యతిరేకాదితిభావః - యదికార్యంకారణాదన్య త్తదా-కనకస్యవికృతింత్యజేయు - రిత్యసత్కార్యవాదేఽనుపపత్తి రభిసంహితా - ఏవంజగదుపాదేయమేవేత్యాహుః ॥ స్వకృతమితి ॥ స్వరూపపరిణామశఙ్కావ్యావృత్త్యర్థమనుప్రవేశో క్తిః-అనేనస్వపక్షేదూషణోద్ధారః-స్వశబ్దఃపరమాత్మపరః-స్వకృతం - జగ త్తేనపరమాత్మనా,అనుప్రవిష్టంవ్యాప్తమ్॥ శ్రు ॥ "తత్సృష్ట్వాతదేవానుప్రావిశ " దితిహిశ్రుతిః-అత, ఇదంజగ-దాత్మతయాఅవసితం. ఉపాస్యపరమాత్మశబ్దవాచ్యవస్త్వన్త ర్గతతయాసుఖరూపంనిశ్చితమిత్యర్థః॥శ్రు॥ "తదాత్మానగ్గ్ స్వయమకురుత।యద్వైతత్సుకృతం।రసోవైస " ఇతిహిశ్రుతిః ,య ద్వా,ఆత్మతయాఽన్తఃప్రవిశ్యధారకతయా,అన్తఃప్రవిశ్యధారకత్వంహ్యాత్మశబ్దార్థః, తేన,అవసితంవ్యాప్తం,అనేనాకాశాది వన్నతూష్ణీంవ్యాప్తిః,కింతు,ధారకతయేత్యుక్తం,అనేనేదంసదభిమృశన్తీత్యుక్తసామానాధికరణ్యం శరీరాత్మభావనిబన్ధనమి తిఫలితమ్ ॥ ౨౭ ॥ నన్వేవమాత్మవిదస్సదభిమృశన్తు-తతఃకి-మతఆహుః॥తవేతి॥ఇత్థమిదం స-దభిమృశన్త ఏవ-మృత్యుంతరన్తీ తిభావః-తథాహి॥అఖిలసత్త్వానాంసర్వేషాంజన్తూనాం-నికేతతయా ధారకతయా-యే-తవ-పరిచరన్తి-అఖిలాన్తరాత్మత్వేన త్వాంసేవన్తేఉపాసతఇతియావత్-తఉపాసతఏవ-నిర్వృతైర్మృత్యోశ్శిరోమూర్ధాన-మవిగణయ్యానాదృత్య-పదాపాదేనాక్రా మన్తి మృత్యోర్మూర్ధ్నిపదందధతితతోముచ్యన్తఇత్యర్థః - తద్విముఖానభిమృశతాంకాగతిరిత్యత ఆహుః , పరివయసఇతి॥అవిబు ధానితిచ్ఛేదః , అవిదుషఃసార్వాత్మ్యబ్రహ్మోపాసనరహితాన్ , గిరాశాస్త్రాత్మకసవ్యగుపదేశేన ,పరివయసే- అయథ సో " త్యాదిదణ్డకపరితస్సవయతేః -వీగతివ్యాప్త్యోరిత్యస్యణ్యన్తస్యవాఇదంరూపం- అస్యగత్యర్థకస్యజ్ఞానార్థకత్వాత్ బోధ యసీత్యర్థః ॥ యద్వా ॥ పరివయసే - గమయసి-సన్మార్గంచనయసీత్యర్థః,పశూనివ-యథాదుర్దమాన్పశూన్ వాసికాసూత్రా

అఽఽత్మవిదః । నహివికృతింత్యజన్తికనకస్యతదాత్మతయాస్వకృతమనుప్రవిష్టమిదమాత్మతయాఽవసితమ్॥ ౨౭॥ తవపరియేచరన్త్యఖిలసత్త్వనికేతతయాతఉతపదాక్రమన్త్యవిగణయ్యశిరోనిరృతేః । పరివయసేపశూనివగిరా ఽవిబుధానపితాంస్త్వయికృతసౌహృదాఃఖలుపునన్తినయేవిముఖాః ॥ ౨౮ ॥ త్వమకరణ(త్వమకరణః)స్వ్వ రాడఖిలకారకశక్తిధరస్తవబలిముద్వహన్తిసమదన్త్యజయాఽనిమిషాః । వ * ర్షభుజోఽఖిలక్షితిపతేరివవిశ్వ

దిభిస్సమ్యక్శిక్షయన్తి, తద్వ- చ్ఛాస్త్రాత్ త్వామిద్ధంభూతంజ్ఞాత్వా క్రమేణోపాసీనామచ్యన్తఇతిభావః-పరివయసఇతిలఙ్ ధ్యమపురుషేణనిరతిశయకృ పావత్త్వం సర్వాసుజిఘృక్షుత్వం చసూచితం - తద్విశాస్త్రానధికారిణాంకాగతిరిత్యతఆ హుః - తాఇతి,యే,త్వయి-నవిముఖాఃవైముఖ్యరహితాః - అతఏవ కృతంసౌహృదంయైస్తే- త్వద్భక్తా-స్తాన్-నజ్ఞానశాస్త్రా ధికారరహితానపి - పునన్తిఖలు - భాగవతసేవయాతేఽపిముచ్యన్తఇతిభావః యేషాంసత్సేవాఅపినరోచతే - తేషామధో గతిరేవేతితాత్పర్యమ్ ॥ ౨౮ ॥ నను సర్వకారణత్వాత్తదనన్యత్వేనాభిమృశన్తఏవమృత్యోశ్శిరఃపాదేనాక్రామన్తీతిసత్యం యదికారణత్వోపాస్యత్వే నియతసార్వజ్ఞ్యసర్వశక్తిత్వపరత్వాదిగుణపౌష్కల్యం స్యాదిత్యపేక్షాయాంతత్పౌష్కల్యమా హుః ॥ త్వమితి ॥ అకరం శ్రోత్రం-సఙ్కల్పమాత్రేణకరోతీత్యకరకర-స్సఙ్కల్పమాత్రపరిక్లృప్తవిశ్వః-జగత్సర్గాపాదకసఙ్కల్పా త్మకజ్ఞానాశ్రయఇతియావత్ - అనేన - సార్వజ్ఞ్యంఫలితం - త్వమకరణఇతిపాఠాన్తరం తదా-కరణాయత్తజ్ఞానరహితః॥ శ్రు ॥ " పశ్యత్యచక్షుస్సశృణోత్యకర్ణః।నతస్యకార్యంకరణంచవిద్యత " ఇతిహిశ్రుతిః-కార్యంశరీరం-కరణమిన్ద్రియంచ నవి ద్యతే - ప్రాకృతశరీరేన్ద్రియతజ్జాయత్తజ్ఞానరహితః - నిత్యనిరుపాధికసార్వజ్ఞ్యాశ్రయఇతితదర్థః - సార్వజ్ఞ్యస్యనిరుపాధిక త్వస్ఫోరణాయస్వరాడితి స్వరాట్స్వతన్త్రః-అకర్మవశ్యః కర్మవశ్యానాంప్రేరకశ్చ-స్వాతన్త్ర్యస్యసప్రతియోగికత్వాత్, అఖిలకారకశక్తిధరఃనిమిత్తోపాదానకారణసంప్రదానాపాదానాధికరణాద్యాత్మకానికారకాణి - తచ్ఛక్తీశ్చ,ధరతీతితథా సకలకారకతచ్ఛక్తినిర్వాహకఇత్యర్థః- అథపరత్వమాహుః॥ తవేత్యాదినా ॥ అజయాఅజాశబ్దాభిధయాప్రకృత్యా-సహితా ఇతిశేషః - ప్రకృతిపరతన్త్రాః - అనిమిషాదేవాః-వాయుసూర్యాగ్నీన్ద్రాదయః-విశ్వసృజఃప్రజాపతయశ్చ - యేయే-యత్ర యత్రవ్యాపారే - అధికృతా-స్తేసర్వే- భవత-శ్చకితాఃభీతాస్సన్తః , తవ-బలింస్వస్వాధికారానువర్తనాత్మికాంపూజా-ము ద్వహన్తివిదధతి - సమదన్తిత్వయాదత్తాన్భోగాననుభవన్తిచ - యథావర్షభుజోభారతాదివర్షభోక్తారః - అఖిలక్షితిపతే స్సార్వభౌమస్య-బలిం-విదధతి,తద్వత్-అత్ర॥ శ్రు ॥ " భీషాఽస్మాద్వాతఃపవతేభీషోదేతిసూర్యః । భీషాస్మాదగ్నిశ్చేన్ద్రశ్చ మృత్యుర్ధావతిపఞ్చమ " ఇతి " భయాదస్యాగ్నిస్తపతిభయాత్తపతిసూర్యః । భయాదిన్ద్రశ్చవాయుశ్చమృత్యుర్ధావతిపఞ్చ

మః ॥ యదిదంకించజగత్సర్వం ప్రాణఏజతినిస్సృతమ్ । మహద్భయంవజ్రముద్యతంయఏతద్విదురమృతాస్తేభవన్తి ,, ఇతిశ్రుత్యర్థోఽనుసన్ధేయః - ప్రాణశబ్దనిర్దిష్టపరమాత్మనిస్థితానాంసర్వేషాంతతోనిస్సృతానాంతస్మాత్సంజాతమహాభయనిమిత్తమేజనంకమ్పనమస్తి , తచ్ఛాసనాతివృత్తౌకింభవిష్యతీతిమహతోభయాద్వజ్రాదివోద్యతాత్కృత్స్నం జగత్కమ్పతఇతితదర్థః- మహద్భయంవజ్రముద్యతమితిపఞ్చమ్యర్థేప్రథమా ॥ ౨౯ ॥ ఇత్థంకల్యాణగుణపౌష్కల్యముక్తం,తర్హి- కింహేయాఅపిగుణాస్సన్తీత్యపేక్షాయాంతేనసన్తీతివదన్త్యః కథమువర్జనీయప్రకృతిసంబన్ధనివృత్తిరిత్యపేక్షాయాంహేయప్రత్యనీకభవత్కటాక్షాదేవేత్యాహుః ॥ స్థిరేతి ॥ స్థావరజఙ్గమాస్సర్వేప్రాణినః - అజయోత్థనిమిత్తయుజః ప్రకృతికార్యదుఃఖనిమిత్తశరీరయుక్తాస్సన్తః- సర్వేషామజాసంబన్ధోఽవర్జనీయఇతిభావః. తత్ర తత్ర- కేషాంచిదేవంభూతానాం - విరహో యదికదాచిత్ప్రకృతిమోక్షస్సంభవతిచేత్పరస్యతవ - ఉదీక్షయాకటాక్షాదేవ- మోక్షస్స్యాదిత్యర్థః - ఉపాయనివృత్తిస్త్వత్కటాక్షమూలైవేతిభావః - నన్వవర్జనీయప్రకృతిసంబన్ధేషుకాంశ్చిత్తతస్త్యాజయన్నహంకింవైషమ్యనైర్ఘృణ్యాదిహేయగుణ ఇత్యతస్సంబోధయన్తి ॥ విముక్తేతి ॥ హేయాంశేనవిశేషేణముక్త- హేయప్రతిభటేత్యర్థః-ఏతదేవవిశదీకుర్వన్తి॥నహీతి॥పరమస్య-పరఃఉత్కృష్టఃకారుణికః-మానవిద్యతే యస్మాత్తస్య - పరమకారుణికస్యతవ-కశ్చిదపరఃకరుణావిషయః-పరస్తద్విషయశ్చ , నాస్తి - సర్వాత్మనాంశరీరభూతత్వాదరక్షణీయోనాస్తి-అతస్సర్వరక్షకస్త్వమతోనవైషమ్యాదిహేయసంభావనాఽపి - తథాఽపి వ్యాజమాత్రావలమ్బిత్వాన్నసర్వాన్మోచయసీతిభావః - నకేవలంవైషమ్యనైర్ఘృణ్యరూపహేయాభావఏవ - అపితు - సర్వేహేయగుణానసన్తీత్యభిప్రాయేణసదృష్టాన్తంవిశింషన్తి ॥ వియతఇత్యాదినా ॥ వియతఇవఆకాశస్యేవ - అపదస్యాస్థానస్య - హేయానాశ్రయస్య - యథా-సర్వత్రవ్యాప్యస్థితస్యాప్యాకాశస్యవ్యాప్యగతదోషానాశ్రయత్వం-తద్వద్ధేయానాశ్రయస్యేత్యర్థః , అతఏవ-శూన్యతులాంశూన్యోపమాం-దధతః , సర్వవ్యాపినోఽపివ్యాప్యగతదోషస్పర్శాభావేనావిద్యమానతుల్యస్యేత్యర్థః - విహారఉదీక్షయేతిపాఠాన్తరం - తదాఽయమర్థః నను-యద్యహమకరణస్తర్హి జగత్సృష్ట్యాద్యనుపపత్తిః , స్వరాజో జగద్వ్యాపారానుపపత్తిశ్చ - సకరణానాంకర్మవశ్యానాంచైవకర్తృత్వవ్యా

సృజోవిదధతియత్రయేత్వధికృతాభవతశ్చకితాః ॥ ౨౯ ॥ స్థిరచరజాతయస్స్యురజయోత్థనిమిత్తయుజోవిరహ
(హార) ఉదీక్షయాయదిపరస్యవిముక్తతతః।నహిపరమస్యకశ్చిదపరోనపరశ్చభవేద్వియతఇవాపదస్యతవశూ
న్యతులాందధతః ॥ ౩౦ ॥ అపరిమితాధ్రువాస్తనుభృతోయదిసర్వగతాస్తర్హినశాస్యతేతినియమోధ్రువనే

పారవశ్యాదిదర్శనాదిత్యతఆహుః ॥ స్థిరేతి ॥ యదియదా-విహారఃవిహారః- క్రీడిషోఽతీత్యర్థః తదా-పరస్యప్రకృతిపురుషాభ్యాంవిలక్షణస్య-తవ -ఉదీక్షయా «బహుస్యామ్ ,, ఇత్యుక్తసఙ్కల్పమాత్రేణైవ - అజాయాః ప్రకృతేస్సకాశాదుత్థాన్యుదితాని - నిమిత్తాని దేహనిమిత్తానిబుద్ధీన్ద్రియాదీని - తైర్యుజ్యన్త ఇతితథా - స్థిరచరజాతయః స్థావరజఙ్గమసంస్థానాస్సర్వేప్రాణిన - స్స్యుః - ఉదీక్షయేత్యనేనకరణాయత్తకర్తృత్వవ్యుదాసః - విహార ఇత్యనేనకర్మాయత్తత్వాపారవశ్యవ్యుదాసః - అతఏవ - జగత్సర్గరూపవ్యాపారస్యజీవవ్యాపారవత్సుఖదుఃఖనిమిత్తత్వవ్యుదాసశ్చఫలితః -అత్రహేతుత్వేనసంబోధయన్తి ॥ విముక్తేతి ॥ అస్యాయమర్థః - జీవానాంత్వసర్వజ్ఞత్వాసర్వశక్తిత్వాసత్యసఙ్కల్పత్వాదిహేయాస్పదత్వాన్నసఙ్కల్పమాత్రేణఘటాదికర్తృత్వమితిభావః -కస్తర్హి మమోదీక్షితేత్యతఆహుః - తతః-యతఏవంతతః- పరమస్యసర్వోత్కృష్టస్య-పరఃపూర్వభావీ-ఉదీక్షితా,నాస్తి-పరమకారణత్వాదితిభావః- అతఏవ-అపరఃకార్యభూతఃకశ్చిదపి-నాస్తి-సర్వస్యత్వత్కార్యత్వాదితిభావః-యద్వా-అపరఃఅన్యః-అశరీరభూతః,కశ్చిదపి- నాస్తి-సర్వస్యత్వదాత్మకత్వాదితిభావః తర్హి - వ్యాప్యగతదోషప్రసక్తిరిత్యతస్సదృష్టాన్తంవిశింషన్తి॥వియతఇవేత్యాది॥యథోక్తఏవార్థః ॥ ౩౦ ॥ స్థిరచరజాతయస్స్యురిత్యనేన - చరాచరాత్మకస్థూలసూక్ష్మశరీరాన్తః ప్రవేశయోగ్యంజీవానాంస్వాభావికమణుస్వరూపత్వంసూచితంతద్విరుద్ధంజీవస్వరూపవిభుత్వవాదందూషయన్తి ॥ అపరిమితాఇతి ॥ హేధ్రువ,తనుభృతోజీవాః-అపరిమితాః అసఙ్ఖ్యేయాః,ధ్రువాఃనిత్యాశ్చతేయదిసర్వగతాః- తర్హి - నశాస్యతా - సర్వేషాంతుల్యత్వాత్పరమాత్మనాజీవాన్తరేణవాశాస్యతానియామ్యత్వానోపపద్యతే - ఇత్థం-నియమః-ఉత్క్రాన్తిగత్యాగత్యాదివిషయఃనిత్యంశ్రూయమాణో - నోపపద్యతే-ఉత్క్రాన్తిస్తావచ్ఛ్రూయతే॥శ్రు॥ «తేనప్రద్యోతేనైషఆత్మానిష్క్రామతిచక్షుషోవామూర్ధ్నోవాఅన్యేభ్యోవాశరీరదేశేభ్యఇతి,,గతిరపి॥శ్రు॥ «యేవైకేచాస్మాల్లోకాత్ప్రయన్తిచన్ద్రమసమేవతేసర్వేగచ్ఛన్తి»ఆగతిరపి ॥ శ్రు॥«తస్మాల్లోకాత్పునరేత్యస్మైలోకాయకర్మణ ,, ఇతి-ఇతరథాఅణుత్వేతు - శాస్యతానియమాదయఉపపద్యన్తఇత్యర్థః యద్యపి-శరీరవియోగరూపత్వేనోత్క్రాన్తిశ్శరీరస్థితస్యాప్యాత్మనః-కథంచిదుపపద్యతేగత్యాగతీతునకథంచిదుపపద్యేతే ॥ అతస్తే

స్వాత్మనైవసంవాస్య ఇత్యభిప్రాయేణ నియమశబ్దః ప్రయుక్తః తథాచ శారీరకసూత్రం “స్వాత్మనాచోత్తరయోః” ఇతి చ శబ్దోఽవధారణే, తనుభృత ఇత్యనేన సర్వేషాం సర్వశరీరసంబన్ధావిశేషాత్సర్వశరీరానుచరపుణ్యపాపానాం సర్వసాధారణత్వేన వ్యవస్థితఫలాదానాయోగాచ్చ సంసారో నోపపద్యత ఇత్యాత్మవిభుత్వవాదేఽనుపపత్తిరుద్ఘాటితా । అపరిమితా ఇత్యనేన జీవైక్యవాదవ్యుదాసః । తత్ర బన్ధమోక్షశిష్యాచార్యజ్ఞత్వాజ్ఞత్వాదివ్యవస్థానుపపత్తిర్దూషణమభిప్రేతం । నన్వణుత్వపక్షే జీవానాం పరమాత్మశాస్యతా కథం భవత్యాం రాజశాస్యతావత్యపేక్షాయామన్తః ప్రవిశ్యైవేత్యాహ । అజని చేతి ॥ యన్మయమజని వ్యాపకేన యేన ప్రచురం జగదజని జాతం తద్బ్రహ్మ అవిముచ్య అన్తస్స్థిత్వైవ నియన్తృ ఇతి సమ్యగజానతాం యన్మతం తస్య మతస్య దుష్టత్వాత్ అమతం అనభిమతం ప్రామాణికానామితి శేషః, సమమనుజానతామితి పాఠాన్తరం తదా సమశబ్దస్సర్వపర్యాయః సమం సర్వం తజ్జగదవిముచ్య అన్తస్స్థిత్వైవ నియన్తృ ఇత్యనుజానతాం ప్రామాణికానాం యదమతమనభిమతం తదనాదరణీయమిత్యభిప్రాయః । కుతః తస్య మతస్య దుష్టతయా ప్రమాణవిరుద్ధత్వేనేత్యర్థః జగదజనీతి ప్రకృతిపురుషాత్మకజగత ఉత్పత్తిరుక్తా ॥ ౩౧ ॥ నను ప్రకృతిపురుషయోర్నిత్యయోరుత్పత్త్యనుపపత్తిరిత ఆహుః ॥ నఘటత ఇతి ॥ యద్యప్యజత్వాత్ప్రకృతేః పురుషస్య చ నోత్పత్తిః తథాఽపి, విద్యమానానామేవాప్యనామవయవానాం వాయుప్రేరితానాం పరస్పరసంయోగాజ్జలే బుద్బుదోత్పత్తివత్ । ఉభయయుజా ప్రకృతిపురుషయోస్సంయోగేన అసుభృతః ప్రాణినః వివిధైర్నామభిః రూపైశ్చ, పరబ్రహ్మ(?) త్వయ్యాధారభూతే భవన్తి । దేవమనుష్యాదిశరీరవిశిష్టరూపేణోత్పత్తిర్వ్యజ్యత ఇత్యర్థః తత ఇమే, అసుభృతః పరమే, త్వయి లిల్యుః ప్రళయదశాయాం నామరూపే విహాయ త్వయ్యవిభక్తతామాపురిత్యర్థః యథా సరితోఽర్ణవే యథాచ, మధుసమాక్షికే, అశేషాః రసాః మకరన్దాస్తద్వత్, ద్రవ్యస్యోత్తరోత్తరసంస్థానయోగో హి పూర్వపూర్వసంస్థానసంస్థితస్య వినాశః, స్వావస్థావస్థితిరుత్పత్తిః అతః అవస్థానామనిత్య

తరథా। అజనిచయన్మయంతదవిముచ్యనియన్తృభవేత్సమమపి మనుజానతాంయదమతంమతదుష్టతయా॥౩౧॥
నఘటతఉద్భవః ప్రకృతిపూరుషయోరజయోరుభయయుజాభవన్త్యసుభృతో జలబుద్బుదవత్ । త్వయితఇమే
తతో వివిధనామగుణైః పరమేసరితఇవార్ణవేమధునిలిల్యురశేషరసాః ॥ ౩౨ ॥ నృషుతవమాయయాభ్రమమమీ
ష్వవగత్యభృశంత్వయిసుధియోభవేదధతిభావమనుప్రభవమ్ । కథమనువర్తతాంభవభయంతవయద్భ్రుకు
టిస్సృజతిముహుస్త్రినేమిరభవచ్ఛరణేషుభయమ్॥ ౩౩ ॥ విజితహృషీకవాయుభిరదాన్తమనస్తురగం య
ఇహయతన్తి యన్తుమతిలోలముపాయఖిదః । వ్యసనశతాన్వితాస్సమవహాయగురోశ్చరణంవణిజఇవాజస
న్త్యకృతకర్ణధరాజలధౌ ॥ ౩౪ ॥ స్వజనసుతాత్మదారధనధామధరాసురథైస్త్వయిసతికింనృణాంశ్రయత

త్వేఽప్యవస్థాశ్రయస్య ద్రవ్యస్య నిత్యత్వాత్తస్య పూర్వోత్తరావస్థాత్యాగోపాదానాత్మకవినాశోత్పత్త్యవిరోధ ఇతిభావః అత్రార్ణవాదిస్థానీయం చిదచిద్విశిష్టం బ్రహ్మ ॥ ౩౨ ॥ తర్హి ఉత్పత్తివినాశాద్యాత్మకసంసారనివృత్త్యనుపపత్తేః కిం నిదానమిత్యపేక్షాయాం త్వద్భక్తితద్భావావేవేత్యాహుః ॥ నృష్వితి ॥ అనుప్రభవతః ప్రభవః సంసారో యస్మాత్తం । అమీషు నృషు, తవ మాయయా త్వదీయయా ప్రకృత్యా, భ్రమం దేహాత్మాభిమానస్వతన్త్రాత్మాభిమానాదిరూపం అవగత్య అయమేవ సంసృతిహేతురితి నిశ్చిత్య సుధియః, త్వయి, భృశం, భావం భక్తిం, దధతి, అనువర్తతాం త్వాం భజతాం, భవభయం సంసృతిభయం, కథం భవేత్ న భవేదేవేత్యర్థః కుతః యద్యస్మాదభవచ్ఛరణేషు న భవాన్, శరణం యేషాం తేష్వేవ తవ భ్రుకుటిః భ్రూభఙ్గరూపః త్రినేమిః । తిస్రో నేమయః శీతోష్ణవర్షకాలాత్మికాః, యస్య సః, సంవత్సరాత్మకః కాలః, భయం సంసృతిభయం, సృజతి, అభవచ్ఛరణేష్వితి పాఠే భవతః, చరణం, యేషాం తేషు ఉపాయోపేయభావేన భవతశ్చరణమనాశ్రితేష్విత్యర్థః ॥ ౩౩ ॥ కుతస్తర్హి మయి భావ ఇత్యపేక్షాయాం మనోనిగ్రహాదేవ వైరాగ్యాత్మకాత్, స చ గురూపాసనాదేవ న తూపాయాన్తరేభ్య, ఇత్యభిప్రేత్యాహుః ॥ విజితేతి ॥ అతిచఞ్చలమత ఏవ, విజితాని హృషీకాణీన్ద్రియాణి, వాయవః ప్రాణాశ్చ యైస్తైరప్యదాన్తం దుర్నిగ్రహం, మన ఏవ తురగమశ్వం యే యన్తుం నియన్తుం గురోశ్చరణం విహాయ ఉపాయాన్తరేషు క్లిశ్యన్తో యతన్తే, తే వ్యసనశతాన్వితాః బహువ్యసనాకులాః, ఇహ సంసారసాగరే అసజన్నిసజ్జన్తే(?), సన్నివిశన్తే దుఃఖమేవ ప్రాప్నువన్తీత్యర్థః హే అజ అకృతకర్ణధరాః అలబ్ధకర్ణధరాః, వణిజః యథా, జలధౌ, మజ్జన్తి తద్వత్ ॥ ౩౪ ॥ నను మయి భృశం భావం విదధతు, తతః కిమిత్యపేక్షాయాం నిరతిశయానన్దజలధిమగ్నానాం వైషయికసుఖాన్తరనైరపేక్ష్యం, ఇతరేషాం తు సుఖం విషమిశ్రపయఃపానతుల్యమిత్యభిప్రేత్యాహుః ॥ స్వజనేతి ॥ సర్వరసే సర్వవిధసుఖమయే, ఆత్మని చ, త్వయి, శ్రుతిః “రసో వై సః । రసం హ్యేవాయం లబ్ధ్వాఽఽనన్దీ భవతి । కో హ్యేవాన్యాత్కః ప్రాణ్యాత్ ।

య ఏష ఆకాశ ఆనన్దో న స్యా,, దిత్యుక్తరీత్యా నిరతిశయసుఖస్వరూపే - తదావహే చ - ప్రియతమే - త్వయి, సతి విద్యమానే - నృణాం శ్రయతః - నృణాం మధ్యే కస్య చిదుక్తవిధం త్వాం భజతః పుంసః, స్వజనాదిభిః, కిం - న కించిదపి సుఖమిత్యర్థః, ఆత్మా దేహః - ధామ గృహం - ధరా భూమిః - అసుః ప్రాణః, రథశబ్దో వాహనోపలక్షకః - ఇతీత్థం - సత్ నిరతిశయపురుషార్థభూతత్వత్స్వరూపమజానతాం, అత ఏవ, రత యే సుఖార్థం, మిథునతశ్చరతాం మిథునీభూయ వర్తమానానాం - స్వవిహతే స్వప్రకృతిసంబన్ధతిరోహితే - అత ఏవ - స్వనిరస్తభగే, స్వః స్వాసాధారణః - నిరస్తో - భగో జ్ఞానైశ్వర్యాదిర్యస్య, తస్మిన్ స్వరూపే సతి, ఇహలోకే, కో ను అర్థకామేషు, సుఖయతి అర్థకామాన్యతరో న కోఽపి సుఖయతీత్యర్థః స్వవిహతిస్వనిరస్తభగ ఇతి పాఠాన్తరం. తదా, స్వవిహతిః స్వయాథాత్మ్యానుభవవిఘాతః, తేన, స్వనిరస్తస్వాభావికజ్ఞానైశ్వర్యే స్వస్వరూపే సతీత్యర్థః ॥ ౩౫ ॥ నన్విత్థమాత్మానం సర్వరసం యే మామాశ్రయన్తే - తే కిం మిథునతో న చరన్తీత్యాహుః ॥ భువీతి ॥ యే - త్వయి - నిత్యసుఖస్వరూపే - ఆత్మని చ - సకృదపి - మనో, దధతి. తే - పునః - పురుషాణాం, సారం జ్ఞానవైరాగ్యాదిరూపం - హరన్తీతి తథా - తా, నావసథాన్ గృహాన్నోపాసతే న సేవన్తే - వగృహే మిథునతశ్చరన్తీత్యర్థః - అపి తు - పృథ్వ్యాం - పుణ్యాని - తీర్థాని గఙ్గాదీని - సదనాని క్షేత్రాణి చ, ఉపాసతే, తీర్థాన్యపి తీర్థీకర్తుం పుణ్యక్షేత్రాణ్యపి నిరతిశయపుణ్యావహానికర్తుం తాన్యుపాసత ఇతి భావః, తత్ర హేతుత్వేన తాన్ విశింషన్తి - ఋషయః ద్రష్టారః - స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యవిద ఇత్యర్థః - అత ఏవ - విమదాః దేహాత్మాభిమానస్వతన్త్రాత్మాభిమానాదిరూపమదరహితాః, ఉత అపి చ - భవతః, పదామ్బుజం - హృత్, యేషాం - తే - భవతః, పదామ్బుజే, హృత్, యేషాం, త ఇతి వా, అత ఏవ, ఘుంభిన్దన్తీతి తథా, తాన్యఘ్నీజలాని యేషాం, తే - అనేన భగవద్భక్తానాం పాదస్పర్శోఽపి పావన ఇత్యభిప్రేతం, ఆత్మనీత్యనేన, కృష్ణస్య చిదచిదాత్మకప్రపఞ్చరూపకార్యస్య తచ్ఛరీరత్వం, అత ఏవ, పరమార్థత్వం చాభిప్రేతం, న హి మిథ్యాభూతం కించిత్కస్యచిచ్ఛరీరభూతం దృ

ఆత్మని సర్వరసే। ఇతి సదజానతాం మిథునతో రతయే చరతాం సుఖయతి కో న్విహ ॥ స్వవిహతే స్వనిరస్తభగే ॥ ౩౫ ॥
భువి పురుపుణ్యతీర్థసదనాన్యృషయో విమదాస్త ఉత భవత్పదామ్బుజహృదోఽఘభిదఙ్ఘ్రిజలాః। దధతి సకృన్మనస్త్వయి య ఆత్మని నిత్యసుఖే న పునరుపాసతే పురుషసారహరావసథాన్ ॥ ౩౬ ॥ సత ఇదముత్థితం సదితి చేన్ † ననుతర్కహతం వ్యభిచరతి క్వ చ క్వ చ మృషా న తథోభయయుక్। వ్యవహృతయే వికల్ప ఇషితోఽన్ధపరంపర

యా భ్రమయమాన ఇహ వ్యవహృతయే వికల్పస్త్వదభిహిత ... [ed.:]

ష్టమ్ ॥ ౩౭ ॥ ఇత్థం కార్యస్య సత్యత్వాభ్యుపగమమభిప్రేత్య - అథ యః కార్యసత్తాప్రతిక్షేపేణ కార్యమిథ్యాత్వవాదః తం చోద్యముఖేన ప్రస్తుత్య ప్రతిక్షిపన్తి ॥ సత ఇతి ॥ సత ఇత్యాదినా తర్కహతమిత్యన్తేన కార్యమిథ్యాత్వవాదిమతానువాదః వ్యభిచరతీత్యాదినా తత్ప్రతిక్షేప, ఇతి విభాగః, తథా హి, సతః పరమార్థభూతాత్పరస్మాద్బ్రహ్మణస్సకాశాదుత్పన్నమిదం జగత్, సత్ పరమార్థభూతం, సత్యమితి యావత్, న తు, నైతద్యుక్తమిత్యర్థః - కుతః - యత, స్తర్కహత, మితి చేత్, యద్యపి యద్యస్మాదుత్పన్నం తత్తదాత్మకమేవ - యథా మృద్ద్రవ్యాదేరుత్పన్నం ఘటమకుటాదికార్యం, తథాఽపి - చేతనాత్పురుషాజ్జాతానాం కేశదన్తనఖలోమ్నామచేతనత్వదర్శనాదచేతనాద్గోమయాజ్జాతానాం వృశ్చికానాం చేతనత్వదర్శనాచ్చ కార్యకారణయోస్సాలక్షణ్యవ్యాప్త్యభావాత్, పరమార్థస్వప్నాదపరమార్థగజతురగాదీనాం, తథా పరమార్థశుక్తిశకలాదపరమార్థరజతస్య చోత్పత్తిదర్శనాత్ - సతదుత్పత్తివైయర్థ్యాచ్చ, కార్యం, స, దిత్యేత - త్తర్కహతం - అతః, కార్యం మిథ్యైవేతి చేదిత్యర్థః - తర్కశ్చ త్రయుక్తిః - కా పునరత్ర యుక్తిరితి చే, దుచ్యతే - మృద్ద్రవ్యమాత్రస్యానువర్తమానత్వం - తదతిరిక్తస్య చ వ్యావర్తమానత్వం, రజ్జుసర్పాదిష్వనువర్తమానస్యాధిష్ఠానభూతస్య రజ్జ్వాదేస్సత్యతా, వ్యావర్తమానస్య సర్పభూదలనామ్బుధారాదేరసత్యతా దృష్టా, తథా అనువర్తమానమధిష్ఠానభూతం మృద్ద్రవ్యమేవ సత్యం, వ్యావర్తమానాస్తు ఘటశరావాదయః అసత్యభూతాః, తథా, నిర్విశేషసన్మాత్రాత్సర్వాధిష్ఠానభూతాద్బ్రహ్మణోఽన్యః అహఙ్కారాదివ్యవహారాలమ్బనః కృత్స్నః ప్రపఞ్చః మిథ్యా - కారణభూతం సన్మాత్రం బ్రహ్మైవ సత్యం, కించ, సత ఆత్మనో వినాశాయోగాదసతశ్శశవిషాణాదేరుపలబ్ధ్యభావాదుపలబ్ధివినాశయోగే కార్యం సదసద్భ్యామనిర్వచనీయమితి గమ్యతే - అనిర్వచనీయం శుక్తికారజతాదివన్మృషైవ - తస్య చానిర్వచనీయత్వం ప్రతీతిబాధాభ్యాం సిద్ధం - ప్రతీయతే హి ప్రపఞ్చః ప్రత్యక్షేణ ॥ శ్రు ॥ " ఐతదాత్మ్యమిదం సర్వం తత్సత్యం ॥ నేహ నానాస్తి కించన మృత్యోస్స మృత్యుమాప్నోతి య ఇహ నానేవ పశ్యతి ॥ యత్ర హి ద్వైతమివ భవతి తదితర ఇతరం పశ్యతి యత్ర త్వస్య సర్వమాత్మైవాభూత్తత్కేన కం పశ్యేత్ - ఇన్ద్రో మాయాభిః పురురూప ఈయతే,, ఇత్యాదిభిర్వేదాన్తైర్బాధ్యతే చేతి - ననుతర్కహతమితి పాఠాన్తరం - తదా - నను సత ఉత్పన్నమిదం సదితి చేత్ - తర్క

హతమిత్యన్వయః - ఇత్థమనూదితంకార్యమిథ్యాత్వపక్షంప్రతిక్షిపన్తి-వ్యభిచరతీత్యాదినా, కార్యంసదిత్యయమర్థః క్వచవ్యభిచరతి-క్వచేతికాకుః, నక్వచిద్వ్యభిచారఇత్యర్థః-కేశపురుషాదిష్వపిఅచేతనాంశఏవకార్యకారణభావాదితిభావః.తథా విస్వప్నాద్యర్థశుక్తికారజతాదౌమిథ్యాత్వేనవ్యభిచారఇత్యాహుః-క్వచమృషేతి ॥ క్వచమృషా - నక్వచిదపికార్యంమృషేత్యర్థః స్వప్నార్థానామపీశ్వరసృష్టత్వాన్న మృషాత్వం శుక్తిరజతసద్భావాదన్యథాఖ్యా నాద్వానమృషాత్వమిత్యభిప్రాయః సతఉత్పత్తివై యదర్థ్యంపరిహారన్తి ॥ నతథోభయయుగితి ॥ వ్యభిచరతీత్యనుషఙ్గః-క్వచిదపిమృత్సువర్ణాదిద్రవ్యేఉభయావస్థాసదర్శనాన్నవ్యభిచరతి, కార్యస్యకారణత్వరూపావస్థావదేవమృత్సువర్ణాదికంపృశ్యతే - అత-స్సతోఽవస్థాన్తరప్రాప్తిస్సఫలేత్యర్థః వికల్పఃఘటశరావాద్యవస్థాభేదః,సచ,వ్యవహృతయే - ఘటేనజలమాహరేత్యాదివాక్యపూర్వకవ్యవహారార్థం-ఇషితఃఇష్టః-యద్వా-నన్వసచ్చేన్న ప్రతీయేత, సచ్చేన్నబాధ్యేత - ప్రతీయతేబాధ్యతేచశుక్తికారజతవత్ప్రపఞ్చరూపంకార్యం.అత-స్సదసద్భ్యామనిర్వచనీయంకార్యంమృషైవేత్యతఆహుః - నతథోభయయుగితి ॥ తథాతథాభూతమనిర్వచనీయం,ఉభయయుక్సత్త్వవిలక్షణత్వరూపధర్మద్వయయోగిద్రవ్యంసనాస్త్యేవేత్యర్థః-నను - శుక్త్యాదిషురజతాదిప్రతీతేః ప్రతీతికాలేపితన్నాస్తీతిబాధేనచాన్యస్యాన్యథాభానాయోగాచ్చ సదసదనిర్వచనీయమపూర్వమేవేదంరజతందోషవశాత్ప్రతీయతఇతికల్పనీయమితిచేన్న - తత్కల్పనాయామప్యన్యస్యాన్యథాభానస్యావర్జనీయత్వాదన్యథాభానాభ్యుపగమాదేవఖ్యాతిప్రవృత్తిబాధభ్రమత్వానాముపపత్తేరశక్యస్యాపరిదృష్టాకారణకవస్తుకల్పనాయోగాత్కల్ప్యమానంహీదమనిర్వచనీయంనతదానీమనిర్వచనీయమితిప్రతీయతే,అపితు - పరమార్థరజతమిత్యేవ.అనిర్వచనీయమిత్యేవప్రతీతంచేత్ప్రవృత్తిబాధయోఃప్రవృత్తేరప్యనుపపత్తిః - అతోఽన్యస్యాన్యథాభానస్యైవప్రతీతిప్రవృత్తిబాధభ్రమత్వానామనుపపత్తేస్తస్యాపరిహార్యత్వాచ్చ, శుక్త్యాదిరేవరజతాద్యాకారేణభాసతఇతిభవతాభ్యుపగన్తవ్యం,కించ-అనిర్వచనీయమపూర్వంరజతమత్రజాతమితివదతాతస్యజన్మకారణంవక్తవ్యం, నతావత్తత్ప్రతీతిః-తస్యాస్తద్విషయత్వేనతదుత్పత్తేఃప్రాగాత్మలాభాయోగాన్నిర్విషయాజాతాతదుత్పాద్యతదేవవిషయీకరోతీతిమహతామిదముపపాదనమశక్యం.నాపీన్ద్రియాదిగతోదోషఃతన్న, తస్యపురుషాశ్రయత్వేనార్థగతకార్యస్యోత్పాదకత్వాయోగాత్,నాపీన్ద్రియాణి - తేషాంజ్ఞానకారణత్వాత్-నాపిదుష్టానీన్ద్రియాణి- తేషామపిస్వకార్యభూతేజ్ఞానఏవవిశేషకరత్వాత్ - అనాదిమిథ్యాజ్ఞానోపాదానత్వమనవస్థాదిదోషనిరస్తం-కించా- పూర్వమనిర్వచనీయమిదంవస్తుజాతం-రజతాదిబుద్ధిశబ్దాభ్యాంకథమివవిషయీక్రియతే-నఘటాదిబుద్ధిశబ్దాభ్యాం. రజతాదిసాదృశ్యాదితిచేత్ - తర్హి-తత్సదృశమిత్యేవప్రతీతిశబ్దౌస్యాతాం,రజతత్వాదిజాతీయాయోగాదితిచేత్,త్వాపికింపరమార్థభూతాఉతాపరమార్థభూతానతావత్పరమార్థభూతా,తస్యాఅపరమార్థత్వయోగాత్,నాప్యపరమార్థభూతా, పరమార్థస్వయాయోగాత్ అపరమార్థేపరమార్థబుద్ధిశబ్దయోర్నిర్వాహకత్వాయోగాచ్చ,యత్తునరుక్తంరజ్జ్వాదివన్మృన్మాత్రస్యకారణస్యానువర్తమానత్వాత్పారమార్థ్యంసర్పాదీనామివఘటశరావాదికార్యాణాంమిథోవ్యావర్తమానత్వాదపారమార్థ్యం- ఏవంసన్మాత్రస్యబ్రహ్మణోఽనువర్తమానత్వాత్పారమార్థ్యంఅహంకారాదివ్యవహారాలక్ష్యానాన్యస్వపదార్థాః మిథోవ్యావర్తమానత్వాదతఏవబాధితత్వాదపరమార్థాఇతి - తత్తుచ్ఛం - ద్వయోర్జ్ఞానయోర్విరోధేహిబాధ్యబాధకభావః, బాధితస్యైవవ్యావృత్తిః, అత్ర,ఘటాదిషుదేశకాలభేదేనవిరోధఏవనాస్తి, యస్మిన్దేశేయస్మిన్కాలేయస్యసద్భావః ప్రతిపన్నః తస్మిన్దేశేతస్మిన్కాలేతస్యాభావః ప్రతిపన్నశ్చేద్విరోధాద్బలవతోబాధకత్వం - బాధితస్యచవ్యావృత్తిః, దేశాన్తరకాలాన్తరసమ్బన్ధితయాఽనుభూతస్యాన్యదేశకాలయోరభావప్రతీతావవిరోధఇతికథమత్రబాధ్యబాధకభావః, అన్యత్రనివృత్తస్యాన్యత్రప్రవృత్తిర్వాకథముచ్యతే, రజ్జుసర్పాదిషుతు, తద్దేశకాలసమ్బన్ధిత్వేనైవాభావప్రతీతేర్విరోధేబాధకత్వం, వ్యావృత్తిశ్చేతిదేశకాలాన్తరదృష్టస్యదేశకాలాన్తరవ్యావర్తమానత్వంమిథ్యాత్వవ్యాప్తంసదృష్టమితినవ్యావర్తమానత్వమాత్రంపారమార్థ్యహేతుః - యత్త్వనువర్తమానత్వాత్పరమార్థఇతి, తత్సిద్ధమేవేతినసాధనమర్హతి - అతోనసన్మాత్రమేవవస్తు - సతఉత్పత్తివై యదర్థ్యంపరిహారన్తి ॥ వ్యవహృతయేవికల్పఇషితఇతి॥ అస్యాయమర్థోక్తఏవార్థః,అతస్సతోఽవస్థాన్తరప్రాప్తిస్సఫలేత్యర్థః, ననుతర్కహతత్వాభావేఽపి "నేహనానా,, స్త్యాదిశ్రుతిరేవకార్యమిథ్యాత్వంప్రమాపయతీత్యతఆహుః ॥ భ్రమయతీత్యాదినా ॥ తేతవ-భారతీవాగ్రూపా "నేహనానా,, స్త్యాదిశ్రుతిః, ఉరువృత్తిభిః,ఉక్థజడాన్, అన్ధపరంపరయా-భ్రమయతీ-తిసమ్బన్ధఃఉక్థజడాఃకర్మజడాః, అనాదిపాపవాసనాదూషితాశేషశేముషీకాస్తాన్ - అయంభావః - నకేవలంకార్యమిథ్యాత్వబోధనాత్మికైవనేహనానేత్యాదిత్వద్భారత్యావృత్తిః. అపితుఅబ్రహ్మాత్మకస్వతన్త్ర వస్తునిషేధబోధనాత్మికా, బ్రహ్మస్వరూపేదేవమనుష్యాదిభేదనిషేధాదిబోధనాద్యాత్మికాశ్చబహ్వ్యోవృత్తయస్సన్తి - ఏవంతదర్థబుభుత్సవోఽప్యుక్థజడాస్తద్విపరీతాశ్చ, తత్ర, యే,కర్మజడాః, తాన్ప్రథమబుభుత్సుబుద్ధిపరికల్పితకార్యమిథ్యాత్వకారణసత్యత్వపరత్వాదిరూపబహువృత్తిభిః ప్రథమప్రతిపత్త్రుకబుద్ధ్యనువర్తినాంక

ర్మజడానాం అన్ధపరంపరయా కార్య మిథ్యాత్వభ్రమం జనయతి - ఔపనిషదపరమపురుషవరణీయతాహేతువిశేషగుణవిశిష్టానాం స్వబ్రహ్మాత్మకస్వతన్త్రవస్తువిషయాదివిషయాం ప్రమితిం జనయతీతి కిమస్మాభిర్విధేయమితి ॥ ౩౭ ॥ నను ॥ శ్రు ॥ "యథా సోమ్యైకేన మృత్పిణ్డేన సర్వం మృన్మయం విజ్ఞాతం స్యాద్వాచారమ్భణం వికారో నామధేయం మృత్తికేత్యేవ సత్యం" ఇత్యాదిమృదాదిదృష్టాన్తైః మృదాదికారణానామేవ మృత్తికేత్యేవ సత్యమిత్యాదిభిస్సత్యత్వప్రతీతేర్వికారాణాం నామధేయానాం చ వాచారమ్భణమిత్యనేన వాగాలమ్బనం వ్యవహారమాత్రం న తు పారమార్థ్యమితి మిథ్యాత్వప్రతిపాదనాచ్చ దార్ష్టాన్తికేఽపి సన్మాత్రస్య బ్రహ్మణః పారమార్థ్యం కార్యస్య తు మిథ్యాత్వమకామేనాపి స్వీకార్యమిత్యాశఙ్కాయాం మృత్పిణ్డకార్యాదిదృష్టాన్తానాం కార్యమిథ్యాత్వపరత్వవర్ణనమవిదుషామేవ రోచతే - న విదుషామిత్యాహుః ॥ న యదితి ॥ అత్ర - వికల్పపథైరిత్యన్తైవ కార్యమిథ్యాత్వపరత్వవర్ణనానువాదః. వితథేత్యాదినా తత్ప్రతిక్షేప ఇతి విభాగః ॥ తథా హి ॥ యత్ యస్మాదిదం విశ్వం - అగ్రే సృష్టేః పూర్వం, నాస - నాసీత్ "సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీత్ । ఆత్మా వా ఇదమేక ఏవాగ్ర ఆసీత్" ఇతి శ్రుతేరితి భావః - నిధనాత్ ప్రళయాత్, అను అనన్తరం - న భవిష్యత్ న భవిష్యతి ॥ శ్రు ॥ "నాసదాసీన్నో సదాసీత్తదానీం" ఇత్యాదిశ్రుతేరితి భావః - అతః కారణాదన్తరా మధ్యేఽపి, ఏకరసే కేవలే - త్వయి మృషా మిథ్యారూపమేవేదం - విభాతీతి మితం నిశ్చితం - యత ఏవం - అతః శ్రుత్యా, ద్రవిణజాతివికల్పపథైః - ద్రవిణజాతీనాం ద్రవ్యమాత్రాణాం మృల్లోహకార్ష్ణాయససరూపాణాం - వికల్పాః భేదాః - ఘటకుణ్డలాదయః - తేషాం, పథానః మార్గాః - తైః - రుపమీయతే సదృశతయా నిరూప్యతే యథా - తత్ర - కార్యాకారాణాం నామధేయమాత్రతా - కారణం మృదాద్యేవ - సత్యం - తథా, అత్రాప్యాకాశాదీనాం నామధేయమాత్రతా - బ్రహ్మైవ సత్య - మితి నిరూప్యత ఇత్యర్థః ॥ తథా చ శ్రుతిః ॥ "యథా సోమ్యైకేన మృత్పిణ్డేన సర్వం మృన్మయం విజ్ఞాతం స్యాద్వాచారమ్భణం వికారో నామధేయం మృత్తికేత్యేవ సత్యం । యథా సోమ్యైకేన లోహమణినా విజ్ఞాతేన సర్వం లోహమయం విజ్ఞాతం స్యాత్ - యథా సోమ్యైకేన నఖనికృన్తనేన సర్వం కార్ష్ణాయసం" ఇత్యాది - అథైతద్దూషయన్తి । వితథేతి ॥ కుదృష్టీనాం - వితథ

యా భ్రమయతి భారతీత ఉరువృత్తిభిరుక్థజడాన్ ॥ ౩౭ ॥ న యదిదమగ్ర ఆస న భవిష్యదతో నిధనాదను మితమన్తరా త్వయి విభాతి మృషైకరసే । అత ఉపమీయతే ద్రవిణజాతివికల్పపథైర్వితథమనోవిలాసమృతమిత్యవయన్త్యబు

మనోవిలసితం, మితత్కార్యమిథ్యాత్వపరత్వవర్ణన - మిత్యర్థః, ప్రతిపన్నో పాధౌ బాధాదర్శనాదితి భావః, తస్మాత్ - తత్కార్యదృష్టాన్తాభిహితం కార్యమిథ్యాత్వం, ఋతం ప్రామాణికమితి - అబుధాః "యథా సోమ్యైకేన మృత్పిణ్డేన" ఇత్యాదిదృష్టాన్తవాక్యార్థానభిజ్ఞాః, అవయన్తి జానన్తి - న తదర్థాభిజ్ఞా ఇత్యర్థః, అయం భావః - అత్ర హి న కార్యమిథ్యాత్వం కారణసత్యత్వం చ ప్రతిపాద్యతే కిం తు - కార్యకారణయోరనన్యద్రవ్యత్వం । తథా హి ॥ శ్రు ॥ "స్తబ్ధోఽస్యుత తమాదేశమప్రాక్ష్యో యేనాశ్రుతం శ్రుతం భవత్యమతం మతమవిజ్ఞాతం విజ్ఞాతం స్యాత్" ఇతి కృత్స్నస్య జగతో బ్రహ్మైకకారణత్వం - కారణాత్కార్యస్యానన్యత్వం చ - హృది నిధాయ - కారణభూతబ్రహ్మజ్ఞానేన కార్యభూతస్య సర్వస్య విజ్ఞానే ప్రతిజ్ఞాతే సతి - కృత్స్నస్య సూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టబ్రహ్మైకకారణతామజానతా శిష్యేణ "కథం ను భగవస్స ఆదేశః" ఇత్యన్యజ్ఞానేనాన్యస్యజ్ఞాతత్వాసంభవం చోదితో - బ్రహ్మైకకారణతాముపదేక్ష్యన్ - లౌకిక ప్రతీతిసిద్ధం కారణాత్కార్యస్యానన్యత్వం తావ "ద్యథా సోమ్యైకేన" ఇత్యాదినాదర్శయతి - యథైకమృత్పిణ్డారబ్ధానాం ఘటశరావాదీనాం తస్మాదనతిరిక్తద్రవ్యతయా తజ్జ్ఞానేన జ్ఞాతత్వేత్యర్థః - అత్ర - కాణాదవాదేన కారణాత్కార్యస్య బుద్ధిశబ్దాన్తరాదిభిః ద్రవ్యాన్తరత్వమాశఙ్క్య లోకప్రతీత్యైవ కారణాత్కార్యస్యానన్యత్వోపపాద్యతే । వాచేత్యాదినా ॥ ఆరభ్యత ఆలభ్యతే స్పృశ్యత ఇత్యారమ్భణం "కృత్యల్యుటో బహుళం" ఇతి కర్మణి ల్యుట్ - వాచా వాక్పూర్వకేణ వ్యవహారేణ హేతునేత్యర్థః, హేతుత్వం చాత్రాధ్యయనేన వసతీతివత్, ఘటేనోదకమాహరేత్యాదివాక్పూర్వకో హ్యుదకాహరణాదివ్యవహార - స్తస్య వ్యవహారస్య - సిద్ధయే - తేనైవ మృద్ద్రవ్యేణ పృథుబుధ్నోదరత్వాదిలక్షణో వికారః సంస్థానవిశేష - స్తత్ప్రయుక్తం చ ఘట ఇత్యాదినామధేయం - స్పృశ్యతే - ఉదకాహరణాదివ్యవహారవిశేషసిద్ధ్యర్థం మృద్ద్రవ్యమేవ సంస్థానాన్తరనామధేయభాగ్భవతి - అతో ఘటాద్యపి మృత్తికేత్యేవ సత్యం - మృత్తికాద్రవ్యమిత్యేవ సత్యం - ప్రమాణేనోపలభ్యత ఇత్యర్థః - న తు ద్రవ్యాన్తరత్వేన - అత - స్తస్యైవ మృద్ద్రవ్యస్య సంస్థానాన్తరభాక్త్వమాత్రేణ బుద్ధిశబ్దాన్తరాదయ ఉపపద్యన్తే, యథైకస్య దేవదత్తస్యావస్థాభేదైర్బాలో యువా స్థవిర ఇతి బుద్ధిశబ్దాన్తరాదయః కార్యవిశేషాశ్చ దృశ్యన్తే - తద్వదితి - ఏవం చైకమేవ చిదచిద్విశిష్టం బ్రహ్మ సృష్టేః ప్రాక్ నిధనానన్తరం చ నామరూపవిభాగానర్హసూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టత్వేనావతిష్ఠతే, అన్తరా తు తద్విభాగార్హస్థూలచిదచిదాత్మకప్రపఞ్చాకారేణావతిష్ఠత ఇత్యవస్థానామనిత్యత్వేఽపి త

దాశ్రయస్య ద్రవ్యస్యోభయావస్థాయోగినః పారమార్థ్యమేవేతి బుధా అవయన్తీతి। శ్రు ॥ "నాసదాసీన్నోసదాసీ,, దిత్యస్య స్థూలావస్థమచిద్ద్రవ్యం చిద్ద్రవ్యంచ ప్రళయదశాయాం నాసీత్ - కింతు - తమః నిరతిశయసూక్ష్మదశాపన్నమచిద్ద్రవ్యం - తమసా తమస్సదృశేనాచిద్ద్రవ్యేణ - గూఢం తిరోహితం - ప్రకేతం సూక్ష్మావస్థం చిద్ద్రవ్యంచాసీదిత్యర్థః . ఉక్తజడానబుధా ఇత్యనేన జీవానామజ్ఞత్వసంభావనా సూచితా ❋ ॥ ౩౮ ॥ ❋ నను భగవత ఇవ తేషామపి నిత్యత్వైకరసత్వప్రకృతిస్థత్వాద్యవిశేషేఽపి కథం తేషాం తత్సంభావనా తవ - తత్సంభావనాయా అప్యభావ - ఇత్యాశఙ్కాయాం ప్రకృతివశ్యత్వతదభావాభ్యామేవేత్యాహుః। సయదజయేతి ॥ సజీవో-యత్ యస్మాత్ - అజయా త్వన్మాయయా- మోహిత ఇతి శేషః - అజాం ప్రకృతిపరిణామాత్మికాం దేవమనుష్యాదిమూర్తి - మనుశయీత ఆలిఙ్గతి బిభర్తీతి యావత్ - తతో-గుణాన్ శబ్దాదివిషయాన్ - జుషన్ సేవమానః సరూపతాం స్థూలత్వకృశత్వాది దేహధర్మతాం - భజతి-దేహాత్మాభిమానీభవతీత్యర్థః - తదను తదనన్తరం-మృత్యుం మరణం-భజతి ప్రాప్నోతి-ఇత్థం - జన్మమరణాదిరూపసంసృతిభాక్త్వాత్ - అపేతః - భగః జ్ఞానైశ్వర్యాదిర్యస్య-తథాభూతో, భవతి త్వముతత్వంతు-అహిస్సర్ప-స్త్వచం కఞ్చుకమివ-తామజాం జహాసి - నియమేన తత్పరతన్త్రతయా సంబన్ధరహితోఽసి, అహిదృష్టాన్తస్త్యాగమాత్రాభిప్రాయకః - అత ఏవాత్తః నిత్యం పరిగృహీతః-భగః - యేన-తథాభూతః ॥ శ్లో ॥ " ఐశ్వర్యస్య సమగ్రస్య వీర్యస్య యశసశ్శ్రియః। జ్ఞానవైరాగ్యయోశ్చైవ షణ్ణాం భగ ఇతీరణే ,, తి భగశబ్దార్థోఽవగన్తవ్యః-తథాపి, కిం జీవ ఇవాహమపి పరిచ్ఛిన్నభగః - నేత్యాహుః, అపరిమేయభగః, అపరిచ్ఛిన్నైశ్వర్యాదిమాన్ - అష్టగుణితే, అపహతపాప్మత్వాదయోఽష్టౌగుణాః - తే-అస్య నిత్యం సంజాతా ఇత్యష్టగుణితం-తారకాదిత్వాదితచ్ - తస్మిన్-నిత్యావిర్భూతాపహతపాప్మత్వాదిగుణాష్టకయుక్తే - మహసి అపరిచ్ఛిన్నే స్వయం ప్రకాశస్వరూపే - మహీయసే మహసి స్థిత్వా పూజ్యస ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౩౯ ॥ ❋ ఇత్థమపేతభగస్య పునస్తత్ప్రాప్తౌ కిం నిదానమిత్యపేక్షాయాం అనన్యప్రయోజనత్వదుపాసనమేవేత్యా

ధాః ॥ ౩౮ ॥ సయదజయా త్వజామనుశయీత గుణాంశ్చ జుషన్ భజతి సరూపతాం తదను మృత్యుమపేతభగః।
త్వముత జహాసి తామహిరివ త్వచమాత్తభగో మహసి మహీయసేఽష్టగుణితేఽపరిమేయభగః ॥ ౩౯ ॥ యదినస
ముద్ధరన్తి యతయో హృది కామజటా దురధిగమోఽసతాం హృది గతోఽస్మృతకణ్ఠమణిః। అసుతృపయోగినా
ముభయతోఽప్యసుఖం భగవన్ననపగతాన్తకాదనధిరూఢపదాద్భవతః ॥ ౪౦ ॥ త్వదవగమీ న వేత్తి భవదుత్థశుభా
శుభయోర్గుణవిగుణాన్వయాంస్తర్హి దేహభృతాంచ గిరః। అనుయుగమన్వహం సగుణగీతపరంపరయా శ్ర
వణభృతో యతస్త్వమపవర్గగతిర్మనుజైః ॥ ౪౧ ॥ ద్యుపతయ ఏవ తేన యయురన్తమనన్తతయా త్వమపి యదన్త
రాఽణ్డనిచయా ననుసావరణాః। ఖ ఇవ రజాంసి వాన్తి వయసా సహ యచ్ఛ్రుతయస్త్వయి హి ఫలన్త్యతన్నిర

భిప్రేత్య తావద్భగవత్ప్రాపణ్యే సత్యపి కామహతానామసన్ధర్మమాహుః ॥ యదీతి ॥ యతయః మునయః-మనః ప్రణిధానశీలా అపి యది-హృది, స్థితాః-కామజటాః కామానాం మూలాని - వాసనా ఇతి యావత్-న సముద్ధరన్తి నోత్పాటయన్తి - తర్హి - తేషామసతాం-హృది-గతః స్థితోఽపి-త్వం - దురధిగమః దుర్జ్ఞేయః-అస్మృతకణ్ఠమణిః కణ్ఠస్థితోఽప్యస్మర్యమాణో మణిరివ. కణ్ఠే వర్తమానోఽప్యస్మృతశ్చేదజ్ఞాతప్రాయ ఏవ - హి భవతి-కించ-హే భగవన్-తేషా - మసుతృపయోగినాం ప్రాణేన్ద్రియతర్పణపరాణాం-యోగినా-ముభయతః - ఇహపరలోకే చ అసుఖం దుఃఖమేవ-తదేవాహుః - అనపగతాన్తకాత్ అనివృత్తాన్మృత్యోః, ఇహభోగ పౌష్కల్యేఽపి మరణభయజం దుఃఖమస్త్యేవేతి భావః , పరలోకే తు-అనధిరూఢపదాద్భవతస్సకాశాత్ - దుఃఖం, అనధిరూఢం అప్రాప్తం , పదం త్వత్స్థానం-యేన-తస్మాత్-భావప్రధానో నిర్దేశః, అప్రాప్తత్వత్పదత్వాత్ , త్వత్పదాప్రాప్తేరితి యావత్-భవతః నిజధర్మాతిలఙ్ఘినాం నాస్తుర్యమరూపాత్త్వత్తో , దుఃఖమిత్యర్థః ❋ ॥ ౪౦ ॥ ❋ అథానన్యప్రయోజనానాం భగవద్భక్తానాం తూభయతస్సుఖమేవేత్యాహుః ॥ త్వదవగమీతి ॥ త్వామవగచ్ఛతీతి త్వదవగమీ , త్వద్యాథాత్మ్యజ్ఞానవాన్ ॥ శ్లో ॥ " ఆర్తో జిజ్ఞాసురర్థార్థీ జ్ఞానీ చే ,, త్యుక్తేషు తురీయ ఇత్యర్థః, భవతి తిభవస్సంసారః-తస్మిన్నుత్థయోరుపస్థితయోరిత్యర్థః - తయోః శుభాశుభయోః పుణ్యపాపాత్మకయోః కర్మణోః - గుణవిగుణాన్వయాన్ ఫలభూతసుఖదుఃఖసంబన్ధాన్ - తర్హి-తదానీంచ-దేహభృతాం , గిరః స్తుతినిన్దావాక్యాన్యపి-న వేత్తి నానుసంధత్తే, కుతః-యత, స్త్వ , మపవర్గగతిః తస్య దేహాన్తే, అపవర్గసాధనభూతః - అనేన పరలోకే సుఖముక్తం, ఇహ తు-మనుజైస్తాదృశైస్సహ - అనుయుగం ప్రతియుగం, అనువర్తిన్యా, సగుణగీతపరంపరయా - సగుణస్యానన్తకల్యాణగుణయుక్తస్య తవ-గీతపరంపరయా కథామృతపరంపరయా - అన్వహం శ్రవణభృతః-శ్రవణేన చేతసి ధృతః , యతస్త్వత్కథామృతపానమత్తః, తతో న వేత్తీత్యర్థః ❋ ॥ ౪౧ ॥ ❋ ఇత్థం యథామతి సంస్తుత్య , అథ-త్వన్మాహాత్మ్యస్యాపరిచ్ఛిన్నత్వాత్సాకల్యేన స్తోతుం న శక్నుమ ఇతి నిగమయన్తి ॥ ద్యుపతయ ఇతి ॥ ద్యుప

తయఃస్వర్గాదిలోకపతయః - మహేన్ద్రబ్రహ్మాదయ ఏవ-తవా - న్తంస్వరూపస్వభావపారం - నయయుః నజానీయురిత్యర్థః- కింపునర్మనుజాదయ ఇతిభావః - కింబహునా- త్వమపి నయాసి, కుతః, అనన్తతయాస్వరూపస్వభావయోరపరిచ్ఛిన్నతయా- నచైతావతాతవసర్వజ్ఞత్వభఙ్గః - యథాఽవస్థితవస్తువిషయకజ్ఞానస్యైవసర్వజ్ఞత్వావహత్వాత్ అపరిచ్ఛిన్నస్యాపరిచ్ఛిన్నత్వజ్ఞానస్యాజ్ఞత్వావహత్వాచ్చేతిభావః - మహిమ్నోఽపరిచ్ఛిన్నత్వమేవప్రతిపాదయన్తి - యదన్తరేత్యాదినా- యస్యతవా - న్తరామక్ష్యా, ఏకైకస్మిన్ రోమకూపే - సావరణాః సప్తభిరావరణైస్సహితాః, అణ్డానాంబ్రహ్మాణ్డానాం-నిచయాస్సమూహాః, వాన్తిసంచరన్తి, యథా-ఖేఆకాశేరజాంసి-వయసేతిజాత్యభిప్రాయమేకవచనం, పక్షిభిస్సహ-వాన్తి-తద్వత్- యత్ యస్మాదేవం, హితతః-శ్రుతయః, పారోత్యనిర్దేశస్తుతేరన్యగతత్వాభిప్రాయకః-త్వయి - అతన్నిరసనేన-తస్మాదపారమహిమ్నస్త్వత్తః, అన్యత్ ప్రకృతిపురుషాదివస్తు - తన్నిరసనేనతత్సాజాత్యప్రతిషేధేన - తత్పూర్వకమిత్యర్థః-భవన్నిధనాః-భవతి-నిధనంనిష్ఠా - పర్యవసానమితియావత్-త, ద్యాసాం-తాః-శబ్దవృత్త్యాతాత్పర్యవృత్త్యాచప్రకృతిపురుషసాజాత్యనిరసనేనతద్విలక్షణంత్వాంబోధయన్తీత్యర్థః - ఫలన్తిసఫలాభవన్తికృతార్థానిభవన్తీత్యర్థః, సమస్తచేతనాచేతనసాజాత్యనిరసనేనతద్వైలక్షణ్యమాత్రంబోధయన్తి - నతుసాకల్యేనత్వత్స్వరూపస్వభావాదికంబోధయితుంశక్నువన్తీతిభావః ❋ ॥ ౪౧ ॥ ❋ ఇత్థంశ్రుతగీతసంవాదేనసనన్దనోక్తముత్తరమవధార్యతంబహుమేనిరేఇత్యాహభగవాన్నారాయణః॥ ఇత్యేవమితి ॥ ఇతిశ్రుత్యుక్తప్రకారేణ, ఏవంసనన్దనోక్తమాత్మానుశాసనం, ఆత్మా అనుశిష్యతేయేన-త, దాత్మానుశాసనం, ఉత్తర-మాశ్రుత్య, బ్రహ్మణశ్చతుర్ముఖస్య, పుత్రాః మరీచ్యాదయః, సిద్ధాః, ఆత్మనః పరమాత్మనో-గతింప్రకారం-యాథా

సనేనభవన్నిధనాః॥ ౪౨ ॥ శ్రీభగవానువాచ॥ ఇత్యేతద్బ్రహ్మణః పుత్రా ఆశ్రుత్యాత్మానుశాసనమ్। సనన్దనమథానర్చుస్సిద్ధాజ్ఞాత్వాఽఽత్మనో గతిమ్॥ ౪౩ ॥ ఇత్యశేషసమామ్నాయపురాణోపనిషద్రసః। సముద్ధృతః పూర్వజైస్సైర్వ్యోమయానైర్మహాత్మభిః ॥ ౪౪ ॥ త్వంచైతద్బ్రహ్మదాయాదశ్రద్ధయాఽఽత్మానుశాసనమ్। ధారయంశ్చరగాంకామంకామానాంభర్జనంనృణామ్ ॥ ౪౫ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవంస్వగురుణాఽఽదిష్టం గృహీత్వాశ్రద్ధయాఽఽత్మవాన్। పూర్ణశ్శ్రుతధరో రాజన్నాహవీరవ్రతో గురుమ్॥ ౪౬ ॥ శ్రీనారద ఉవాచ ॥ నమస్తస్మైభగవతేకృష్ణాయామలకీర్తయే। యోధత్తేసర్వభూతానామభయాయోశతీఃకలాః॥ ౪౭ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్యాద్యమృషిమామన్త్ర్యతచ్ఛిష్యాంశ్చమహాత్మనః। తతోఽగాదాశ్రమంసాక్షాత్పితుర్ద్వైపాయనస్య మే॥ సభాజితోభగవతాకృతాసనపరిగ్రహః। తస్మైతద్వర్ణయామాసనారాయణముఖాచ్చ్యుతమ్॥ ౪౮ ॥ తదేతద్వ

త్యంజ్ఞాత్వానిశ్చిత్య, అథ-సనన్దన-మానర్చుః ❋ ॥ ౪౩ ॥ ❋ సర్వశ్రుతిపురాణోపనిషత్తాత్పర్యమేవంసముద్ధృతమితిప్రకృతవేదస్తుతిప్రశంసా ❋ ॥ ౪౪ ॥ ❋ హేబ్రహ్మదాయాదబ్రహ్మపుత్ర, దాయభోక్తృత్వాత్పుత్రస్యతస్మిన్దాయాదశబ్దఉపచర్యతే, ఏత-దాత్మానుశాసనం, నృణాం, యే-కామా - స్తేషాం, భర్జనందాహకం - శ్రుతిస్తవనం। ధారయన్-కామంయథేష్టం-గాంభూమిం-తదుపలక్షితాన్ లోకాన్-చరపర్యట ❋ ॥ ౪౫ ॥ ❋ కథమేతత్త్వయావిదితమిత్యపేక్షాయాం తద్వక్తుంప్రస్తౌతి ముని శ్చతుర్భిః ॥ ఏవమితి ॥ గురుణాబదర్యాశ్రమవాసినానారాయణేన, ఆదిష్టముపదిష్టం-శ్రద్ధయా-గృహీత్వా, తస్మిన్నేవహితమనాః - పూర్ణః నివృత్తసంశయత్వాత్పూర్ణమనాః, శ్రుతంయథాశ్రుతంధరతీతితథాభూతః, వీరాణాంజితేన్ద్రియాణాం, వ్రతం-యస్యసః, నైష్ఠికో-నారదః-హేరాజన్-గురుంనారాయణం, ప్రాహ ❋ ॥ ౪౬ ॥ ❋ ఉక్తిమేవాహ ॥ నమ ఇతి॥ కృష్ణాయసర్వలోకసుఖకరాయ-తదుపయుక్తా, అమలాఅకర్మవశ్యా, మూర్తిర్యస్య, తస్మైతు-భ్యం, కేనకారణేనకృష్ణ ఇత్యత స్తంవిశినష్టి ॥ య ఇతి ॥ యోభగవాన్-సర్వభూతానామభవాయాపవర్గాయ, ఉశతీః కమనీయాః, నిర్మలా ఇతియావత్, కలాః విద్యాః, ధత్తే, అపేక్షితవిద్యోపదేశేనసుఖకర ఇతిభావః ❋ ॥ ౪౭ ॥ ❋ ఇతీత్థ-మాద్యమృషింనారాయణం, అమలమన్తఃకరణంయేషాంతాన్, తస్య, శిష్యాంశ్చ, మన్త్ర్యప్రణామపూర్వకమాపృచ్ఛ్యసాక్షాత్స్వయంద్వైపాయనస్య, శ్రమ-మగాజ్జగామ ❋ ॥ ౪౮ ॥ ❋ సభాజిత ఇతి॥ తతో-భగవతాద్వైపాయనేన-సభాజితః- కృతః, ఆసనస్యపరిగ్రహోయేన-సః- తస్మైద్వైపాయనాయ, నారాయణస్య, ముఖాచ్చ్యుతంనిర్గతం- శ్రుతిస్మృత్యాత్మకం-వచో - వర్ణయామాస ఉపదిదేశేత్యర్థః-నతుమహ్యముపదిష్టవానితితుప్రసిద్ధత్వాన్నోక్తమ్ ❋ ॥ ౪౯ ॥ ❋ ఏవంత్వత్ప్రశ్నస్యోత్తరమాగతమిత్యాహ॥ తదేతదితి॥ హేరాజన్-నః అస్మాన్ప్రతి-యః-ప్రశ్న-స్త్వయా-కృతః-తత్-తత్రప్రశ్నే-ఎతచ్ఛ్రుతివచః వర్ణితంఉత్తరత్వేనకథితమిత్య

ర్థః యేనోపవర్ణితేన-అనిర్దేశ్యే నిర్గుణేఽపి-బ్రహ్మణి-శ్రుతయ-శ్చరేయురితి-మన-శ్చరేత్-ప్రసరేత్ నిస్సంశయం మనో భవేదిత్యర్థః ❁ ॥ ౫౦ ॥ ❁ అశేషసమామ్నాయపురాణోపనిషద్రస ఇత్యుక్తం- కోఽసౌ సమామ్నాయాదీనాం రసః, యశ్శ్రుతిగీతాసముద్ధృత, ఇత్యపేక్షాయాం ॥ శ్లో ॥ “ ఆలోడ్య సర్వశాస్త్రాణి విచార్య చ పునః పునః । ఇదమేకం సునిష్పన్నం ధ్యేయో నారాయణస్సదా ” ఇత్యుక్తరీత్యా జగదుదయవిభవలయలీలస్సర్వాన్తరాత్మా బన్ధమోక్షదో భగవానుపాస్య ఇత్యేవ ఏవేతి వక్తుం స్రష్టృత్వాద్యుపయుక్తైర్గుణైర్భగవన్తం విశింషన్ తద్ధ్యానం విధత్తే ॥ యోఽస్యేతి ॥ అస్య జగతః, ఆదిమధ్యనిధనే సృష్టిస్థితిలయేషినిమిత్తే, ఉత్ప్రేక్షకః॥ శ్రు॥ “తదైక్షత బహుస్స్యా, మిత్యుక్తవిధేక్షితా-యచ్ఛబ్దానాం కైవల్యనిరస్తయోనిమిత్యనేన సంబన్ధః యశ్చ అవ్యక్తజీవయోః ప్రకృతిపురుషయోః - కారణావస్థయో - రీశ్వరః అన్తః ప్రవిశ్య నియన్తా, అనేన కారణావస్థాయాం సూక్ష్మచిదచిద్వైశిష్ట్యం, తస్యోపాదానత్వం, తదుపయుక్తం సర్వశక్తిత్వం చ-ఫలితం, ఉత్ప్రేక్షక ఇత్యనేన నిమిత్తత్వం, తదుపయుక్తం సార్వజ్ఞ్యం చ-యశ్చ, ఇదం మహదాదిపృథివ్యన్తసమష్టితత్త్వజాతం-సృష్ట్వా - ఋషిణా చతుర్ముఖాఖ్యజీవేనా, నుప్రవిశ్య జీవద్వారాఽనుప్రవిశ్యేత్యర్థః, పురః శరీరాణి-చక్రే నిర్మమే-తతః-తాః పురః-శాస్తి నియమయతి, పూర్ శబ్దోఽత్ర పజీవదేవాదిశరీరపరః, ఋషిణా చక్రే పురస్సంహితా ఇతి పాఠాన్తరం - తదా-పురః ప్రథమం - ఋషిణా చతుర్ముఖేన-సంహితాః వేదసంహితాః, చక్రే ప్రావర్తయదిత్యర్థః - అనేన హితకృత్త్వముక్తం - శాస్త్రప్రవర్తనం హితార్థం, అనుశయో భుక్తావశిష్టం కర్మ, సోఽస్యాస్తీత్యనుశయీ-కర్మవశ్యో, జీవః-యం-సంపద్య, అజాం జహాతి ప్రకృతిం జహాతి- ఆవిర్భూతగుణాష్టకో భవతి-ముక్తో భవతీతి యావత్-తథా చ శ్రూయతే ॥ శ్రు ॥ “ పరం జ్యోతిరుపసంపద్య స్వేన రూపేణాభినిష్పద్యత ” ఇతి-తత్ర దృష్టాన్తః - సుప్తః కులాయం యథేతి - యథా శకునిర్నీడే కంచిత్కాలం సుప్తః తద్విహాయోడ్డీయతే-తద్వ, దజాయాం స్థి

ర్గుణం రాజన్యన్నః ప్రశ్నః కృతస్త్వయా । యథా బ్రహ్మణ్యనిర్దేశ్యే నిర్గుణేఽపి మనశ్చరేత్ ॥ ౫౦ ॥ యోఽస్యోత్ప్రేక్షక ఆదిమధ్యనిధనే యోఽవ్యక్తజీవేశ్వరో యస్సృష్ట్వేదమనుప్రవిశ్య ఋషిణా చక్రే ❁ పురశ్శాస్తి తాః । యం సంపద్య జహాత్యజామనుశయీ సుప్తః కులాయం యథా తం కైవల్యనిరస్తయోనిమభయం ధ్యాయేదజస్రం హరిమ్॥ ౫౧ ॥ ********************************

********** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, సప్తాశీతితమోఽధ్యాయః. **********

రాజోవాచ ॥ దేవాసురమనుష్యేషు యే భజన్త్యశివం శివమ్ । ప్రాయస్తే ధనినో భోజా న తు లక్ష్మ్యాః పతిం హరిమ్॥ ౧ ॥ ఏతద్వేదితుమిచ్ఛామస్సన్దేహోఽత్ర మహాన్హి నః । విరుద్ధశీలయోః ప్రభ్వోర్విరుద్ధా భజతాం గతిః ॥ ౨॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ శివశ్శక్తియుతశ్శశ్వత్త్రిలిఙ్గో గుణసంవృతః । వైకారికస్తైజసశ్చ తామసశ్చేత్యహం త్రిధా॥ ౩॥ త

తః, అనుశయీ జీవః, యం, సంపద్య, తాం జహాతీత్యర్థః, కైవల్యపిరస్తయోనిం-సంసారిణాం మోక్షప్రదానేన-నిరస్తా, యోనిః ప్రభవదుఃఖం-యేన-తం-న విద్యతే భయం యస్మాత్తం-హరిం ఆశ్రితార్తిహరం, అజస్రం నిత్యం, ధ్యాయేత్ ❁ ॥ ౫౧ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే సప్తాశీతితమోఽధ్యాయః **************

“ యం సంపద్య జహాత్యజాం-తం కైవల్యనిరస్తయోని ” మితి జగత్కారణత్వాదివత్ మోక్షదత్వమపి హరేరేవాసాధారణో ధర్మ ఇత్యుక్తం ॥ అనేన రుద్రాదీనాం న మోక్షదత్వం కిం త్వర్థకామాది ప్రదత్వమితి సూచితం - తత్ర సన్దిహానః పృచ్ఛతి రాజా ॥ దేవాసురమనుష్యేష్వితి ॥ దేవాదీనాం మధ్యే, యే, జనాః-అశివం అమఙ్గళరూపమపి శివం- భజన్తి - తే- ప్రాయశః ప్రాయేణ-ధనినః ఆఢ్యా, భవన్తి, భోజా ఇతి పాఠే భోగినో భవన్తీత్యర్థః- హే బ్రహ్మన్-లక్ష్మ్యాః పతిం తు-యే-భజన్తి - తే-న తు, నాఢ్యాః, లక్ష్మ్యాః పతిమిత్యనేన విపరీతమిదమిత్యభిప్రేతం, లక్ష్మీపతిభక్తైరేవాఢ్యైర్భవితవ్యమిత్యభిప్రాయః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ ఏతదితి॥ ఏతద్వైపరీత్యనిదానం-వేదితు - మిచ్ఛామః, అత్ర వైపరీత్యే, నోఽస్మాకం-మహాన్-సన్దేహో - వర్తతే విరుద్ధం, శీలం స్వభావః-యయో-స్తయోః - ప్రభ్వోః - హరిహరయోః-కర్మణి షష్ఠీ, తౌ-భజతాం-గతిః ఫలం-విరుద్ధా విసదృశీత్యర్థః-ఏకస్వభావౌ భజతాం కథం విసదృశం ఫలమితి శఙ్కార్థః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ ఏకస్వభావత్వే నాస్తి-తత్కృతః ఫలమేకరూపం స్యాదితి పరిపరిహరతి ॥ శివ ఇత్యాదిభిస్త్రిభిః ॥ శివః-శక్త్యోమయా- యుక్తః-శశ్వత్ సదా-త్రిలిఙ్గః వక్ష్యమాణాధిష్ఠేయత్రైవిధ్యాత్త్రిలిఙ్గః-త్రివిధాహఙ్కారప్రచురమూర్తిః-గుణేన తమోగుణేన- సంవృతః తమస్స్వభావ ఇత్యర్థః - అధిష్ఠేయస్య త్రైవిధ్యమేవాహ ॥ వైకారిక ఇతి ॥ అహమహఙ్కారః-వైకారికాదిభేదేన త్రిధా ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ తతస్త్రివిధాహఙ్కారాత్-షోడశ-వికారాః ఏకాదశేన్ద్రియాణి, పఞ్చభూతాని-సతన్మాత్రాణీతి-షోడశ - వికారా - జాతా ఇత్యర్థః-తత్ర-తామసాదహఙ్కారాత్ సత

౫౧ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ పురస్సంహితాః

న్యాత్రాణి పఞ్చ మహాభూతాని-వైకారికాత్తు ఏకాదశేన్ద్రియాణి- రాజసాహఙ్కారస్తూభయోరనుగ్రాహక - ఇతి వివేకః త్రివిధోఽప్యహఙ్కారో రుద్రాధిష్ఠేయ ఇత్యర్థః « అహఙ్కారోఽధ్యాత్మం అహఙ్కర్తవ్యమధిభూతం రుద్రస్తత్రాధిదైవత»మితి హి శ్రుతిః-అస్త్వేవం తతః కి-మత ఆహ ॥ అమీష్వితి ॥ అమీషు అహఙ్కార తద్వికారాధిదైవేషు రుద్రాదిగ మభిమానివా తారుక ప్రచేతో ఽశ్వివహ్నీన్ద్రోపేన్ద్ర మిత్ర ప్రజాపత్యాదిషు మధ్యే కంచనాన్యతమ మధిదైవతం-ఉపధావన్ భజన్ పురుషః-సర్వాసాం, విభూతీనామైశ్వర్యాణాం - గతిం ప్రకార - మశ్నుతే-నానావిధాని తత్తదధిదైవతేన దాతుం శక్యాన్యైశ్వర్యాణి ప్రాప్నోతీత్యర్థః ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ హరిర్హీతి ॥ నిర్గుణః సత్త్వాది ప్రాకృతగుణవశ్యతారహితః - సాక్షాద్భగవాన్ సమగ్రజ్ఞానైశ్వర్యాదిషాడ్గుణ్యపూర్ణః ప్రకృతేః « భూమిరాపోఽనలో వాయుః- అపరేయమితస్త్వన్యా»మితి శ్లోకద్వయోక్తోభయవిధాయాః ప్రకృతేః-విలక్షణః-సర్వదృక్ సర్వజ్ఞః- అతఏవో - పద్రష్టా గుణదోషానుమన్తా రుద్రాదయస్తూక్తవిపరీతస్వభావా ఇతి భావః, హేయస్త్వేవం - తస్మా- త్తం-భజ-న్నిర్గుణో - భవేత్ ప్రాకృతగుణసంబన్ధరహితో ముక్తో భవేదిత్యర్థః అయంభావః ॥ బ్రహ్మరుద్రాదీనాం రజస్తమః ప్రచురస్వభావత్వాద్గుణవశ్యత్వాదషాడ్గుణ్యపూర్ణత్వాజ్జీవత్వాదసర్వజ్ఞత్వాచ్చ న మోక్షప్రదానే సామర్థ్యం-కింతు-స్వశక్త్యనుసారేణార్థకామాది ప్రదాన ఏవ- భగవతస్తు - యద్యపి చతుర్విధపురుషార్థప్రదత్వశక్తిరస్త్యేవ-తథాపి-స భగవాన్సర్వజ్ఞః పరమకారుణికో యద్యహం స్వభక్తాయ త్రైవర్గికఫలం ప్రయచ్ఛేయం - తర్హ్యయం తదన్తే పునః పునర్యాచమానో మాం నిత్యదరిద్ర ఏవావతిష్ఠతే - అత-స్తమనుగృహ్ణామీ, త్యాలోచ్య - ప్రాయశః స్వభక్తేభ్యో ముక్తిమేవ ప్రయచ్ఛతీతి, కస్మైచిన్నిర్బన్ధాత్త్రైవర్గికమపి ప్రయచ్ఛతీతి ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ న కేవలమయంత్వత్ప్రశ్నస్య పరిహారోఽస్మ

తతో వికారా అభవన్షోడశామీషు కంచన । ఉపధావన్విభూతీనాంసర్వాసామశ్నుతే గతిమ్ ॥ ౪ ॥ హరిర్హి నిర్గుణస్సాక్షాద్భగవాన్ప్రకృతేః పరః । స సర్వదృగుపద్రష్టా తంభజన్నిర్గుణో భవేత్ ॥ ౫ ॥ నివృత్తేష్వశ్వమేధేషు రాజా యుష్మత్పితామహః । శృణ్వన్భగవతో ధర్మాన పృచ్ఛదిదమచ్యుతమ్ ॥ ౬ ॥ స ఆహ భగవాంస్తస్మై ప్రీతశ్శుశ్రూషవే ప్రభుః । నృణాం నిశ్శ్రేయసార్థాయ యోఽవతీర్ణో యదోః కులే ॥ ౭ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ యస్యాహమనుగృహ్ణామి హరిష్యే తద్ధనం శనైః । తతోఽధనం త్యజన్త్యస్య స్వజనా దుఃఖదుఃఖితమ్ ॥ ౮ ॥ స యదా వితథోద్యోగో నిర్విణ్ణస్స్యాద్ధనేహయా । మత్పరైః కృతమైత్రస్య కరిష్యే మదనుగ్రహమ్ ॥ ౯ ॥ తద్బ్రహ్మ పరమం సూక్ష్మం చిన్మాత్రం సదనన్తకమ్ । అతో మాం సుదురారాధ్యం హిత్వాఽన్యాన్భజతే జనః ॥ ౧౦ ॥ తతస్త ఆశుతో

ద్బుద్ధిపరికల్పితః, కింతు, భగవతైవోక్త ఇతి వక్తుం ప్రస్తౌతి ॥ నిర్వృత్తేషు పరిసమాప్తేషు సత్సు, రాజా యుధిష్ఠిరః-భగవతః శ్రీకృష్ణాత్సకాశాత్-ధర్మాన్ శృణ్వన్, తమచ్యుతం ప్రతీ, దం-త్వత్పృష్టమపృచ్ఛత్ ❀ ॥ ౬ ॥ ❀ స ఇతి ॥ స పృష్టో-భగవాన్-శ్రోతుమిచ్ఛవే-తస్మై యుధిష్ఠిరాయ, ప్రీతః-ప్రాహ - తత్ర హేతుత్వేన తం విశినష్టి ॥ నృణామితి ॥ నిశ్శ్రేయసార్థాయ నిరతిశయపురుషార్థప్రదానతత్సాధనజ్ఞాపనాయేత్యర్థః ❀ ॥ ౭ ॥ ❀ యస్యేతి ॥ యస్య, యమిత్యర్థః-కర్మణశ్శేషత్వవివక్షయా షష్ఠీ-వసుధనాపహారో నానుగ్రహః-ప్రత్యుత నిగ్రహ ఏవ స్యా, దత ఆహ ॥ తత ఇతి ॥ అధనమితిచ్ఛేదః తతో ధనాపహారా - దధనం నిర్ధనమత ఏవ-దుఃఖపరంపరాగ్రస్తమస్య-యే, స్వజనా, స్తే త్యజన్తి ❀ ॥ ౮ ॥ ❀ తతోఽప్యయం మహాన్నిగ్రహ ఇత్యత ఆహ ॥ స ఇతి ॥ వితథోద్యోగః వ్యర్థోద్యోగః-నిర్ధనస్య సర్వోఽప్యుద్యోగో వ్యర్థ ఏవేతి భావః, అత ఏవ - నిర్విణ్ణో-భవేత్-తదా-అనీహయా నిరాశయా-వైషయికం సుఖం సర్వథా మమ దుర్లభమిత్యేవం తత్రాశామపోహ్యేతి భావః - మత్పరైర్మద్భక్తైస్సహ - కృతం మైత్రం యస్య, తస్య-మదనుగ్రహం కరిష్యే మదసాధారణోఽనుగ్రహః మదనుగ్రహ, స్త-మతో న పౌనరుక్త్యమ్ ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ తమేవానుగ్రహం

[illegible] ఇతి ॥ తస్మై మత్పరైః కృతమైత్రాయ, య-ద్బ్రహ్మ, త-ద్దర్శయామీతి శేషః, అసావేవ మదనుగ్రహ ఇతి భావః

...తం బ్రహ్మ-పరం ప్రకృతిపురుషాభ్యాం విలక్షణం - సూక్ష్మం సర్వాన్తః ప్రవేశయోగ్యం - చిన్మాత్రం జ్ఞానస్వరూపం-శబ్దేన క్వచిదపి జడత్వవ్యావృత్తిః - అనన్తకం త్రివిధపరిచ్ఛేదశూన్యం-అత్ర సత్యజ్ఞానాదివాక్యార్థ ఉపక్షిప్తః, అతస్స్వాభావహత్వా, త్సుదురారాధ్యం-మాం, హిత్వా «హి గతౌ», గత్యర్థా బుద్ధ్యర్థాః-జ్ఞాత్వేత్యర్థః అన్యాన్ రుద్రాదీన్-తావత్సు ఇదానీ న స్తత్-సుదుఃఖదాన్-స్వయమపి దుఃఖితాన్, జ్ఞాత్వా కేవలం సుఖదా నిత్యేవం బుద్ధ్వా-భజత ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ తత ఇతి ॥ తతో భజనానన్తరం-తే భక్తాః- ఆశుతుష్యన్తీత్యాశుతోషా - స్తేభ్యో రుద్రాదిభ్యస్సకాశాత్ - అనేనాస్య నిచిరాత్తోషత్వం సూచితం లబ్ధం రాజ్యం యైస్తే-శ్రియా సంపదా, ఉద్ధతాః ఉత్పథాః- మత్తాః, గర్వితాః, ప్రమత్తాః అనవహితాశ్చ-వ

రదాన్ దేవానేవ-విస్మరన్తి - అవజానతే అవజ్ఞాం కుర్వన్తి చ, ఇత్థం సోక్తపరిహారో భగవదుక్త్యా సంవాదితః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ అథ అవ్యవస్థితచిత్తస్య ప్రసాదోఽపి భయఙ్కరః । క్షుద్రే రుష్టః క్షుద్రే తుష్ట ఇతి న్యాయేన దేవతాన్తరాణామవ్యవస్థితచిత్తానాం భజనమాత్మఘాతాయైవ పర్యవస్యతీతి ఇతిహాసేన స్పష్టయితుమాహ । కోపప్రసాదయోరితి ॥ యద్యపి, బ్రహ్మాదయః, సర్వే దేవాః-కోపప్రసాదయోర్నిగ్రహానుగ్రహయోః-ఈశాః, తథాఽపి, అఙ్గ హే రాజన్, శివో, బ్రహ్మా చ, సద్య ఏవ, శాపః, ప్రసాదశ్చ-యస్య-తథాభూతః, అచ్యుతస్తు నైవంవిధః - కిన్త్వనుగ్రహైకస్వభావః, క్వచిన్నిగ్రహోఽప్యన్తతో వరదైవతుల్య ఇతి భావః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ అత్ర చేతి । సద్యశ్శాపప్రసాదత్వే నిదర్శనతయా, ఇతిహాస-ముదాహరన్తీ-త్యర్థః । కోఽసావిత్యత్ర తం వర్ణయతి ॥ వృకాసురాయేతి ॥ సఙ్కటం దుఃఖ-మవాపేత్యర్థః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ కథం తదిత్యతోఽపి విస్తరతో వర్ణయతి ॥ వృకో నామేతి । శకునేః - పుత్రః-త్రిషు దేవేషు మధ్యే, ఆశుతోషం-పప్రచ్ఛ-యత- స దుర్మతిః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ స నారదః-ఆదిదేశ శశంస-కిమితి - గిరిశ-ముపధావ భజ-స-ఆశు-తుష్యతి- కించ సక్షతి-సగింశః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ తథాహి ॥ దశాస్యబాణయోః రావణబాణాసురయో - ర్వన్దినోరివ స్తుతిపాఠకయోరివ - స్తువతోః అతుల - మైశ్వర్యం - దత్వా-తాభ్యాం సకాశాదేవ, సఙ్కటం కైలాసోత్పాటనపురపాలనదుఃఖ - మవాపేత్యర్థః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ ఇతీతి ॥ ఇత్థ-మాదిష్టో- ఽసురః-సుష్ఠు, మన్త్రితః ప్రచోదితశ్చ-

ఏభ్యో లబ్ధరాజ్యశ్రియోద్ధతాః । మత్తాః ప్రమత్తా వరదాన్విస్మరన్త్యవజానతే ॥ ౧౧ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ శాపప్రసాదయోరీశా బ్రహ్మవిష్ణుశివాదయః । సద్యశ్శాపప్రసాదోఽఙ్గ శివో బ్రహ్మా న చాచ్యుతః ॥ ౧౨ ॥ అత్ర చోదాహరన్తీమమితిహాసం పురాతనమ్ । వృకాసురాయ గిరిశో వరం దత్వాఽఽప సఙ్కటమ్ ॥ ౧౩ ॥ వృకో నామాసురః పుత్రశ్శకునేః పథి నారదమ్ । దృష్ట్వాఽఽశుతోషం పప్రచ్ఛ త్రిషు దేవేషు దుర్మతిః ॥ ౧౪ ॥ స ఆహ దేవం గిరిశముపాధావాశు తుష్యతి । సోఽల్పాభ్యాం గుణదోషాభ్యామాశు తుష్యతి కుప్యతి ॥ ౧౫ ॥ దశాస్యబాణయోస్తుష్టస్స్తువతోర్వన్దినోరివ । ఐశ్వర్యమతులం దత్వా తత ఆప సుసఙ్కటమ్ ॥ ౧౬ ॥ ఇత్యాదిష్టస్తమసుర ఉపాధావత్స్వగాత్రతః । కేదార ఆత్మక్రవ్యేణ జుహ్వానోఽగ్నిముఖం హరమ్ ॥ ౧౭ ॥ దేవోపలబ్ధిమప్రాప్య నిర్వేదాత్సప్తమేఽహని । శిరోఽవృశ్చత్స్వధితినా తత్తీర్థక్లిన్నమూర్ధజమ్ ॥ ౧౮ ॥ తదా మహాకారుణికస్స ధూర్జటిర్యథాఽరణావగ్నిరివోత్థితోఽనలాత్ । నిగృహ్య దోర్భ్యాం భుజయోర్న్యవారయత్తత్స్పర్శనాద్భూయ ఉపస్కృతాకృతిః ॥ ౧౯ ॥ తమాహ చాఙ్గాలమలం వృణీష్వ మే యథాభికామం వితరామి తే వరమ్ । ప్రీయేయ తోయేన నృణాం ప్రపద్యతామహో త్వయాఽఽత్మా భృశమర్ద్యతే వృథా ॥ ౨౦ ॥ దేవాత్స వవ్రే పాపీయాన్వరం భూతభయావహమ్ । యస్య యస్య కరం శీర్ష్ణి ధాస్యే స మ్రియతామితి ॥ ౨౧ ॥ తచ్ఛ్రుత్వా భగవాన్రుద్రో దుర్మనా ఇవ భారత । ఓమితి ప్రహసంస్తస్మై దదేఽహేరమృతం యథా ॥ ౨౨ ॥ స తద్వరపరీక్షార్థం శమ్భోర్మూర్ధ్ని

తం గిరిశమేవో - పాధావత్ ఆరాధితవాన్ - స్వగాత్రత ఇతి పాఠే - స్వదేహేన స్వదేహమాంసహోమేన - ఆరాధితవానితి యావత్ - ఆత్మనః స్వస్య - క్రవ్యం మాంసం- తేన హవిషా - అగ్నిముఖస్థం - హరం, జుహ్వానోఽపి- దేవస్య హరస్యో-పలబ్ధిం దర్శన-మప్రాప్య-సప్తమేఽహని - క్లిన్నా ఆర్ద్రా మూర్ధజాః కేశా - యస్మిన్-త-దాత్మనః - శిరః-స్వధితినా - అవృశ్చత్ ఛేత్తుమారబ్ధవానిత్యర్థః - స్వధితిః పశుపురోడాశాదిచ్ఛేదనార్థః ఖడ్గవిశేషః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ౧౮ ॥ ❁ తదేతి ॥ ధూర్జటిః రుద్రః-మూర్తిమా-నగ్నిరివ - దేదీప్యమానః - అగ్నే - రుత్థితః-స్వదోర్భ్యాం - తద్భుజయోః-ప్రగృహ్య - న్యవారయత్-తస్య ధూర్జటేః-స్పర్శనాత్ప్రభావాత్ - పునః-ఉపస్కృతా-నిర్వ్రణా-ఆకృతిః శరీరం-యస్య-తథాభూతో- బభూవేత్యర్థః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ తమితి ॥ తం వృకాసుర-మాహ-కిమితి ॥ అఙ్గ హే వృక - అలమలం-హోమేనేతి శేషః-యథాభికామం యథేచ్ఛం-వరం-వృణీష్వ-తుభ్యం - వితరామి ప్రయచ్ఛామి తోయేనాపి - ప్రపద్యతాం భజతాం-నృణాం - ప్రీతః-స్యామ్ - త్వయా తు వృథా ఆత్మా దేహో-భృశ-మర్దితః పీడితః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ దేవాదితి ॥ స, పాపీయాన్ వృకః - దేవాత్ రుద్రాత్ - భూతభయావహం-వృతవాన్-వరమేవ దర్శయతి ॥ యస్యేతి ॥ యస్య యస్యాహం-కరం-ధాస్యే-స - మ్రియతామిత్యేవంవిధం - భయావహ-మితి సమ్బన్ధః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ తదితి ॥ హే భారత-స్థాణుః శివః, తద్వరణం - శ్రుత్వా-తావద్దుర్మనా ఇవ-దుఃఖిత ఇవ భూత్వా - ఇవ శబ్దోఽనతిరిక్తార్థకః - ప్రసభం బలాత్ తస్మై ఓమిత్యఙ్గీకృత్య-దదౌ దత్తవాన్ - యథా, అహేః సర్పస్యామృతం, తద్వత్ ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ స ఇతి ॥ అసురః-వరస్య-పరీక్షార్థం-కిమయం వరః సత్య- ఉత మిథ్యా వేతి పరీక్షార్థ - మిత్యర్థః-స శివః-

౧౭ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ త్సుమన్త్రితః

స్వకృతాదపరాధాత్-స్వయ - మబిభ్యత్ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ తేనాసురేణో - పసృష్టోఽనుగతః - సశంభు-ర్జాతవేపథుఃకమ్పి
తగాత్ర-స్త్రస్తః-పరాధావత్- సోఽపి-పృష్ఠతో - ఽన్వధావదిత్యనుక్తమపియోజ్యమ్ కాష్ఠానాం దిశాం ఉదగాత్ ఉత్తరతః
అగాత్ - ఊర్ధ్వమగచ్ఛద్వా - ఉదక్ ఊర్ధ్వమఞ్చన్ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥ ❁ అజానన్త ఇతి ॥ సురేశ్వరాశ్చతుర్ముఖేన్ద్రాదయః
ప్రతివిధిం ప్రతిక్రియా - మజానన్తః తతః-వైకుణ్ఠమణ్డాన్తర్వర్తినం కంచిద్విష్ణులోకం - నతు పరమస్థానముక్తప్రాప్యం-భాస్వ
రం ప్రకాశబహుళం - తమసః పరం ప్రకృతికార్యరహితం - యత్ర వైకుణ్ఠే-గతిః ప్రాప్యః - న్యస్తదణ్డానాం భూతద్రోహర
హితానాం సర్వభూతసుహృదామిత్యర్థః-గతో - యతో - నావర్తతే-శ్రీవిష్ణులోకగతానాం శ్వేతద్వీపవాసినాం చ పునర్జన్మా
భావాత్-తం వైకుణ్ఠమగమదితి సంబన్ధః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ తమితి ॥ తం వృకాసురం - తథా తాదృశం - వ్యసనం-దుఃఖం , యస్య
తం-రుద్రం చ-దృష్ట్వా-వృజినార్దనో దుఃఖాపహారీ-భగవాన్ యోగమాయయా ఆత్మీయాశ్చర్యశక్త్యా-వటుకో -భూత్వా - మే
ఖలాదిభిరుపలక్షిత-స్తేజసా ప్రగ్రహకాన్త్యా, అగ్నిరివ- జ్వలన్ -దూరాదేవ , ప్రత్యుదియాత్ తదభిముఖమాజగామ కుశపా
ణిః పవిత్రపాణిః,అభివాదయామాస , ఆహ చేతి శేషః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ౨౮ ॥ ❁ తదేవాహ ॥ శాకునేయేతి ॥ హే శాకునేయ శ
కునేస్సుత,వ్యక్తం నూన- మయమాత్మా దేహః-పుంసః - సర్వాన్ కామాన్ దోగ్ధీతి తథాభూతః-కిం కిమర్థం-దూర-మాగతః-

---

ర్ధ్నికిలాసురః । స్వహస్తం ధాతుమారేభే సోఽబిభ్యత్స్వకృతాచ్ఛివః ॥ ౨౩ ॥ తేనోపసృష్టస్సంత్రస్తః పరా
ధావత్స వేపథుః । యావదన్తం దివో భూమేః కాష్ఠానాముదగాదుదక్ ॥ ౨౪ ॥ అజానన్తః ప్రతివిధిం తూష్ణీమా
సన్సురేశ్వరాః । తతో వైకుణ్ఠమగమద్భాస్వరం తమసః పరమ్ ॥ ౨౫ ॥ యత్ర నారాయణస్సాక్షాన్న్యాసినాం ప
రమా గతిః । శాన్తానాం న్యస్తదణ్డానాం యతో నావర్తతే గతః ॥ ౨౬ ॥ తం తథా వ్యసనం దృష్ట్వా భగవాన్వృజి
నార్దనః । దూరాత్ప్రత్యుదియాద్భూత్వా వటుకో యోగమాయయా ॥ ౨౭ ॥ మేఖలాజినదణ్డాక్షైస్తేజసాఽ
గ్నిరివ జ్వలన్ । తమాశిర్వాదయామాస కుశపాణిర్వినీతవత్ ॥ ౨౮ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ శాకునేయ భవాన్వ్య
క్తం శ్రాన్తః కిం దూరమాగతః । క్షణం విశ్రమ్యతాం పుంస ఆత్మాఽయం సర్వకామధుక్ ॥ ౨౯ ॥ యది నశ్శ్రవ
ణాయాలం యుష్మద్వ్యవసితం విభో । భణ్యతాం ప్రాయశః పుమ్భిర్ధృతైస్స్వార్థాన్సమీహతే ॥ ౩౦ ॥ శ్రీశుక ఉ
వాచ ॥ ఏవం భగవతా పృష్టో వచసాఽమృతవర్షిణా । గతక్లమోఽబ్రవీత్తస్మై యథాపూర్వమనుష్ఠితమ్ ॥ ౩౧ ॥
శ్రీభగవానువాచ ॥ ఏవం చేత్తర్హి తద్వాక్యే న వయం శ్రద్దధీమహి । యో దక్షశాపాత్పైశాచ్యం ప్రాప్తః ప్రేత
పిశాచరాట్ ॥ ౩౨ ॥ యది వస్తత్ర విస్రమ్భో దానవేన్ద్ర జగద్గురౌ । తర్హ్యఙ్గాశు స్వశిరసి హస్తం న్యస్య ప్రతీయ
తామ్ ॥ ౩౩ ॥ యద్యసత్యం వచశ్శమ్భోః కథంచిద్దానవర్షభ । తదైనం జహ్యసద్వాచం న తద్వక్తాఽనృతం పునః ॥ ౩౪ ॥
శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్థం భగవతశ్చిత్రైర్వచోభిస్స పేశలైః । భిన్నధీర్విస్మృతశ్శీర్ష్ణి స్వహస్తం కుమతిర్న్య
ధాత్ ॥ ౩౫ ॥ అథాపతద్భిన్నశిరా వజ్రాహత ఇవ క్షణాత్ । జయశబ్దో నమశ్శబ్దస్సాధుశబ్దోఽభవద్దివి ॥ ౩౬ ॥ ము

అహో శ్రాన్తస్త్వం-అతో-మాయాసయేతి భావః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ యదీతి ॥ యుష్మద్వ్యవసితం , యది,నోఽస్మాకం,శ్రవ
ణాయాలం శ్రోతుం యోగ్యం,తర్హి- హే ప్రభో,భణ్యతాముచ్యతాం - పుమాన్ , స్వార్థం చికీర్షితం స్వప్రయోజనం-పుమ్భిః ఆ
ప్తైస్సహ-సమీహతే ఆలోచ్య కరోతి - అతో భణ్యతామిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ ఏవమితి ॥ తస్మై భగవతే - అబ్రవీత్ కథయామా
స ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ ఇత్యుక్తః ప్రాహ భగవాన్ ॥ ఏవం చేత్తర్హీతి ॥ అఙ్గ హే వృక - తద్వాక్యం రుద్రకావ్యం-వరదానాత్మకం
న శ్రద్దధీమహి న విశ్వసిమః తత్ర హేతుత్వేన రుద్రం విశినష్టి ॥ య ఇతి ॥ యో రుద్రః-దక్షశాపాత్ , పిశాచతాం,ప్రాప్తః,ప్రేతా
నాం,పిశాచానాం చ-రాడధిపతిః-బభూవ - న హి పిశాచవచో విశ్వసనీయమితి భావః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ యదీతి ॥ హే దానవేన్ద్ర జ
గద్గురౌ జగద్గురుతయా త్వదభిమానవిషయే,తత్ర రుద్రే-యది - వో యుష్మాకం , విస్రమ్భో విశ్వాస- స్తర్హ్యఙ్గ హే వృక,స్వస్య
శిరసి-న్యస్య నిధాయ, ప్రతీయతాం పరీక్ష్యతామ్ ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ హే దానవర్షభ - యది - శమ్భో-ర్వచః-కథంచిదసత్యం స్యా
త్తర్హి- తదనైతదనన్తరం-అసద్వాచమనృతవాచం,రుద్రం,జహి నాశయ-అన్యథా,రుద్రః, పున స్తథా , ఽనృతం,వక్తా వక్ష్య
తి,త్వామివాన్యానప్యనృతం వదన్ వఞ్చయిష్యతి- అతస్తం జహీత్యర్థః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ ఇత్థమితి ॥ చిత్రైర్భ్రామకైః-స్మయే
న,పేశలైః అతిరమ్యైః, ర్వచోభిర్భిన్నధీర్భ్రంశితమతిః- కుమతిరసురః , విస్మృతః,స్వశిరసి , స్వహస్తం,న్యధాత్ నిహిత
వాన్ ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ అథ నిధానానన్తరమేవ-వజ్రేణా,హత ఇవ, భిన్నం శిరో యస్య సః , క్షణా , దపతత్ , జయశబ్ద ఇతి స్ప
ష్టోఽర్థః ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ దేవాదయః,పుష్పవర్షాణి , ముముచుః ॥ ఇత్థం , శివః-సంకటాత్ , యుక్త్యా ఉపాయేన , మోచి

తః ॥ ౩౭ ॥ తతో, భగవాన్, గిరిశ, మభ్యేత్య, ప్రాహ॥ మహాదేవేతి ॥ పాపాత్మా, అయంవృకాసురః, స్వేనైవ, పాప్మనా, హతఃకిల, హేఈశ, మహత్సు, కృతకిల్బిషః కృతాపరాధః, కోవా, జన్తుః , క్షేమీ, స్యాత్, కిముత, జగద్గురౌ జగద్ధితకారిణి విశ్వేశే, త్వయి , కృతాపరాధః క్షేమీస్యాదితి. మహాదేవత్వేశత్వవిశ్వేశ్వరత్వజగద్గురుత్వవ్యపదేశాస్తదన్తరాత్మభూతస్వాత్మాభిప్రాయాపన్నాః ॥ ౩౮ ॥ ౩౯ ॥ ప్రకృతేతిహాసప్రవచనశ్రవణాదిఫలమాహ ॥ యఇతి ॥ ఏవమిత్థం-వాఙ్మనసావేద్యవివిధవిచిత్రానన్తశక్తిసాగరస్య - ప్రకృతిపురుషవిలక్షణస్యాన్తః ప్రవేశనియమనవ్యాప్యగతదోషాస్పృష్టైర్లోకత్రయధారకస్య, ఆశ్రితార్తిహరస్య , భగవతో , గిరిత్రకర్మమోక్షణప్రతిపాదకమితిహాసం - యః పుమాన్, కథయేత్, ద్యోత్వా, శృణోతి, స - సంసృతిభిః సాంసారికదుఃఖైః-శత్రుభిశ్చ విముచ్యతే ॥ ౪౦ ॥ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధేఽష్టాశీతితమోధ్యాయః ******************************

ఇత్థంమోక్షప్రదత్వసర్వజ్ఞత్వసర్వశక్తిత్వాదిభిర్భగవతస్సర్వోత్కృష్టత్వం ప్రదర్శితం - కింబహునా ॥ బ్రహ్మర్షిభిరేవభగవతః పరత్వంనిర్ణీతమిత్యభిప్రేత్య తద్విషయకమితిహాసాన్తరం ప్రస్తౌతి॥ సరస్వత్యాఇత్యాదినా ॥ ఏకోననవతితమేన ॥ హేరాజన్, సరస్వత్యానద్యాః, తటే, ఆసతసత్రానుష్ఠానార్థముపవివిశురిత్యర్థః అధీశేషుఇన్ద్రాదిభ్యోఽధికేషు, బ్రహ్మవిష్ణురుద్రేష్వపి, కో, మహానభ్యధిక, ఇతి- తేషామృషీణాం - వితర్కో-వివాదః సమభూత్ - యద్యపిపరావరతత్త్వవిదాంనవితర్క-

మముచుః పుష్పవర్షాణిహతేపాపేవృకాసురే । దేవర్షిపితృగన్ధర్వామోచితస్సంకటాచ్ఛివః॥ ౩౭ ॥ ముక్తంగిరిశమభ్యాహభగవాన్పురుషోత్తమః । అహోదేవమహాదేవపాపోఽయంస్వేనపాప్మనా॥ ౩౮ ॥హతః కోనుమహత్స్వీశజన్తుర్వైకృతకిల్బిషః । క్షేమీస్యాత్కిమువిశ్వేశేకృతాగస్కో జగద్గురౌ ॥ ౩౯ ॥ యఏవమవ్యాకృతశక్త్యుదన్వతః పరస్య సాక్షాత్పరమాత్మనోహరేః । గిరిత్రమోక్షం కథయేచ్ఛృణోతివావిముచ్యతేసంసృతిభిస్తథాఽరిభిః॥ ౪౦ ॥ ******************************
******* ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, ఽష్టాశీతితమోఽధ్యాయః *******

శ్రీశుకఉవాచ ॥ సరస్వత్యాస్తటేరాజన్నృషయఃసత్రమాసత । వితర్కస్సమభూత్తేషాం త్రిష్వధీశేషుకోమహాన్॥ ౧ ॥తస్యజిజ్ఞాసయాతేవై భృగుంబ్రహ్మసుతంనృప । తజ్జ్ఞప్త్యైప్రేషయామాసుస్సోఽభ్యగాద్బ్రహ్మణస్సభామ్॥ ౨ ॥నతస్మైబ్రహ్మణేస్తోత్రంచక్రేసత్త్వపరీక్షయా ।తస్మైచుక్రోధభగవాన్ప్రజ్వలన్స్వేనతేజసా । ౩ ॥ సఆత్మన్యుత్థితంమన్యుమాత్మజాయాత్మనాప్రభుః।అశీశమద్యథావహ్నింస్వయోన్యావారిణాప్రభుః॥ ౪ ॥తతఃకైలాసమగమత్సతందేవోమహేశ్వరః । పరిరబ్ధుంసమారేభఉత్థాయభ్రాతరంముదా॥ ౫ ॥నైచ్ఛత్త్వమస్యుత్పథగఇతిదేవశ్చుకోపహ । శూలముద్యమ్యతంహన్తుమారేభేతిగ్మలోచనః ॥ పతిత్వాపాదయోర్దేవీసాన్త్వయామాసతంగిరా॥ ౬ ॥అథోజగామవైకుణ్ఠంయత్రదేవోజనార్దనః।శయానంశ్రియఉత్సఙ్గేపదావక్షస్యతాడయత్॥ ౭ ॥తతఉత్థాయభగవాన్సహలక్ష్మ్యాసతాంగతిః।స్వతల్పాదవరుహ్యాశునానామశిరసామునిమ్ ॥ ౮ ॥ ఆ

స్తథాఽపిలోకానాం గ్రాహయితుమభూదిత్యర్థః, యద్వా దాక్షిమివతదాఽపి పరత్వాభిమానినాందూర్వాసఃప్రభృతీనాంసత్త్వాద్వితర్కోబభూవేత్యర్థః ॥ ౧॥ తస్యేతి ॥తస్య మహత్త్వస్య-జిజ్ఞాసయా-తేబుభుషయః-హేనృప, బ్రహ్మణశ్చతుర్ముఖస్య - సుతం , భృగుం - తజ్జ్ఞప్త్యై మహత్వంవేత్తుమిత్యర్థః ప్రేషయామాసుః - సభృగుః స్తావద్బ్రహ్మణశ్చతుర్ముఖస్య సభా - మభ్యగాత్ ॥ ౨ ॥ సత్త్వపరీక్షార్థం , తస్మై బ్రహ్మణే - స్తోత్రం నకృతవాన్ - తస్మైభృగవే , భగవాన్ - బ్రహ్మా - చుక్రోధ ॥ ౩ ॥ సఇతి ॥ స బ్రహ్మఆత్మజాయభృగవేఆత్మనిమనసిఉత్థితంమన్యుం క్రోధ - మాత్మనావివేకాత్మికయాబుద్ధ్యా అశామయత్ - యథాస్వయోన్యాస్వస్యైవస్వరూపాన్తరేణా - భివ్యక్తిస్థానేనస్వకార్యేణేతియావత్-తేనవారిణా-యథా - కశ్చి-ద్వహ్నిం-శమయతి, తథా -స్వకార్యేణపుత్రనిమిత్తేన - క్రోధంశమయామాసేత్యర్థః-యద్వా॥ స్వస్యాగ్నేః-యోనిరరణి-స్తస్యా-ఉత్థితం-వహ్నింజలేన - కశ్చిత్ శమయతి - తథా - భృగోరుత్పత్తిస్థానభూతాత్-స్వస్మాత్తదుత్థితంక్రోధం-బుద్ధ్యాఅశామయదిత్యర్థః ॥ ౪ ॥ తతఇతి ॥ సభృగుః, కైలాసం-జగామ - తంభృగుం-పరిరబ్ధుమాలిఙ్గితుమ్ ॥ ౫ ॥ నైచ్ఛదితి॥త్వ , ముత్పథగ, ఇతివదన్-పరిరమ్భణం , నైచ్ఛదిత్యర్థః ॥ రుద్ర- స్తస్మై-చుకోప-కించ-తీక్ష్ణదృష్టిస్సన్ - శూల-ముద్యమ్య-తంభృగుం-హన్తుమారబ్ధవాన్॥పతిత్వేతి ॥ దేవీ-గిరాసాన్త్వోక్త్యా-తంరుద్రమ్ ॥ ౬ ॥ అథోఇతి ॥ వైకుణ్ఠశబ్దః పూర్వవద్విష్ణులోకపరః-శ్రియోలక్ష్మ్యా, ఉత్సఙ్గే-శయానం-వక్షసి-పాదేనా-తాడయత్ ॥ ౭ ॥ తతఇతి ॥ సతాంగతిరితిహేతుగర్భం, మతః, స్వతల్పా - దాశు-అవరుహ్య, మునింభృగుం శిరసా-ననామ ॥ ౮ ॥ ఆహచ॥కిమి

తి ॥ హే బ్రహ్మన్ - తే త్వయా - స్వాగతం కుశలమాగతం ఖలు - అత్రాస్మిన్ - ఆసనే - క్షణం, నిషీద ఉపవిశ - హే ప్రభో - యుష్మానాగతాన్ - అజానతాం, నోఽస్మాకం, అపరాధమితి శేషః, క్షన్తుమర్హథ ❋ ॥ ౯ ॥ ❋ పునీహీతి ॥ సహలోకం సవైకుణ్ఠం, మాం - మద్గతాన్ మదావేశితచిత్తాన్ - మద్ధార్యానితి వా - లోకపాలాంశ్చ - హే భగవన్ - పాదోదకేన - పునీహి - కథంభూతేన - తీర్థానాం గఙ్గాదీనామపి, తీర్థకారిణా పవిత్రత్వకారిణా ❋ ॥ ౧౦ ॥ ❋ అద్యేతి ॥ హే భగవన్ - అద్యాధునా - అహం, లక్ష్మ్యాః, ఏకాన్తభాజనం నియతాశ్రయః - ఆసం, తత్ర హేతుత్వేనాత్మానం విశింషన్నాహ - భవతః - పాదేన పాదతాడనేన - హతమంహః పాపం - యస్య - తస్య, మమ, ఉరసి - భూతిర్లక్ష్మీః - వసతి అనపాయితయా వర్తిష్యతీతి ❋ ॥ ౧౧ ॥ ❋ ఏవమితి ॥ తస్య భగవతో - మన్ద్రయా గమ్భీరయా - ఆశయగర్భయా - గిరా నిర్వృతః - తర్పితశ్చ, భక్త్యుత్కణ్ఠయా భక్త్యుద్రేకేణ, స్రవన్తీ, లోచనయోః - యస్య సః, తూష్ణీమాస ❋ ॥ ౧౨ ॥ ❋ పునరితి ॥ ఆవ్రజ్య ఆగత్య, హే రాజన్ - స్వేనాత్మనా, అనుభూతమశేషేణ, వర్ణయత్ ❋ ॥ ౧౩ ॥ ❋ తదితి ॥ తద్భృగుణోపవర్ణితం, నిశమ్య, ముక్తసంశయాః గతసంశయాః, అత ఏవ - నిర్వృతాః సుఖితాః, విష్ణుమేవ - భూయాంసం సర్వోత్కృష్టం - శ్రద్దధుః నిశ్చితవన్తః - పరత్వోపయుక్తగుణావిష్కారపూర్వకనిశ్చయప్రకారమేవాహ ॥ యతశ్శాన్తిరిత్యాదినా ॥ యచ్ఛబ్దానాం " త్రివిధాకృతయస్తస్య " త్యుపరిష్టాత్సంబన్ధః, యతః యస్మిన్ - శాన్తిః, యతస్సేవ్యమానాదభయం ముక్తిః, యద్వా, యతో యదుపాసనాదేవ, శాన్తిః ఏవముత్తరత్రాపి ❋ ॥ ౧౪ ॥ ❋ ధర్మోఽత్ర బ్రహ్మణ్యతా జ్ఞానం, సర్వవిషయకం వైరాగ్యం విషయానభిలాషః, తదన్వితం శాన్త్యాదిభిస్సహితం, మష్టధా అణిమాదిభేదేనాష్టవిధ, మైశ్వర్యం చ, ఆత్మనః, భజతః పుంసః, మలం, అపహన్తీతి తథా తద్యశో, యస్మిన్నిత్యర్థః ❋ ॥ ౧౫ ॥ ❋

హ తే స్వాగతం బ్రహ్మన్నిషీదాత్రాసనే క్షణమ్ । అజానతామాగతాన్వః క్షన్తుమర్హథ నః ప్రభో ॥ ౯ ॥ పునీహి సహలోకం మాం లోకపాలాంశ్చ మద్గతాన్ । పాదోదకేన భగవంస్తీర్థానాం తీర్థకారిణా ॥ ౧౦ ॥ అద్యాహం భగవన్లక్ష్మ్యా ఆసమేకాన్తభాజనమ్ । వత్స్యత్యురసి మే భూతిర్భవత్పాదహతాంహసః ॥ ౧౧ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవం బ్రువాణే వైకుణ్ఠే భృగుస్తన్మన్ద్రయా గిరా । నిర్వృతస్తర్పితస్తూష్ణీం భక్త్యుత్కణ్ఠాశ్రులోచనః ॥ ౧౨ ॥ పునస్సత్రం సమావ్రజ్య మునీనాం బ్రహ్మవాదినామ్ । స్వానుభూతమశేషేణ రాజన్భృగురవర్ణయత్ ॥ ౧౩ ॥ తన్నిశమ్యాథ మునయో విస్మితా ముక్తసంశయాః । భూయాంసం శ్రద్దధుర్విష్ణుం యతశ్శాన్తిర్యతోఽభయమ్ ॥ ౧౪ ॥ ధర్మస్సాక్షాద్యతో జ్ఞానం వైరాగ్యం చ తదన్వితమ్ । ఐశ్వర్యం చాష్టధా యస్మాద్యశశ్చాత్మమలాపహమ్ ॥ ౧౫ ॥ మునీనాం న్యస్తదణ్డానాం శాన్తానాం సమచేతసామ్ । అకిఞ్చనానాం సాధూనాం యమాహుః పరమాం గతిమ్ ॥ ౧౬ ॥ సత్త్వం యస్య ప్రియా మూర్తిర్బ్రాహ్మణాస్త్విష్టదేవతాః । భజన్త్యనాశిషశ్శాన్తా యం వా నిపుణబుద్ధయః ॥ ౧౭ ॥ త్రివిధాకృతయస్తస్య రాక్షసా అసురాస్సురాః । గుణిన్యా మాయయా సృష్టాస్సత్త్వం తత్తీర్థసాధనమ్ ॥ ౧౮ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్థం సారస్వతా విప్రా నృణాం సంశయనుత్తయే । పురుషస్య పదామ్భోజసేవయా తద్గతిం గతాః ॥ ౧౯ ॥ సూత

మునీనామితి ॥ న్యస్తదణ్డానాం భూతద్రోహరహితానాం - సమచేతసాం సర్వాత్మబ్రహ్మబుద్ధీనాం, అకిఞ్చనానాం ప్రయోజనాన్తరరహితానాం, పరోపకారశీలానాం, యం, పరమాం - గతిం ప్రాప్యమాహుః ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋ సత్త్వమితి ॥ సత్త్వం రజస్తమోభ్యామననువిద్ధం శుద్ధసత్త్వం, యస్య, ప్రియా, మూర్తిః శరీరం, యస్య చ, ఇష్టదేవతాః, బ్రాహ్మణాః - అనాశిషః నిష్కామాః - శాన్తాః జితేన్ద్రియాః, నిపుణా బుద్ధిర్యేషాం తే - యం, భజన్తి ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋ త్రివిధేతి ॥ తస్యేత్థంభూతస్య, నిస్సమాభ్యధికస్య, గుణిన్యా సత్త్వాదిత్రిగుణమయ్యా, మాయయా - సృష్టా - రాక్షసా, అసురాః, సురాశ్చేతి త్రివిధా అపి, ఆకృతయః తస్యైవ శరీరభూతా ఇత్యర్థః, తత్ర, దేవాస్సత్త్వప్రచురాః, అసురాస్తు రజః ప్రచురాః, రాక్షసాస్తమః ప్రచురాః, దేవాదిషు త్రిష్వప్యాసురమానుషదైవసంపత్తిభిరభిజాతాస్సన్త్యేవేతి భగవద్గీతాసూక్తం, ఏవం చ సర్వేష్వ్యేతేనోపాస్య ఇతి భావః, తథా చోక్తం శౌనకేన " ఆబ్రహ్మస్తమ్బపర్యన్తా జగదన్తర్వ్యవస్థితాః । ప్రాణినః కర్మజనితసంసారవశవర్తినః ॥ యతస్తతో న తే ధ్యానే ధ్యానినాముపకారకాః । అవిద్యాన్తర్గతాస్సర్వే తే హి సంసారగోచరాః ॥ పశ్చాదుద్భూతబోధాశ్చ ధ్యానే నైవోపకారకాః । నైసర్గికోన వై బోధస్తేషామప్యన్యతో యతః ॥ తస్మాత్తదమలం బ్రహ్మ నిసర్గాదేవ బోధవ " దితి ॥ ఏతదేవాహ ॥ సత్త్వం తత్తీర్థసాధనమితి ॥ యత్ - సత్త్వం శుద్ధసత్త్వమయం భగవచ్ఛరీరం - తదేవ, తీర్థసాధనం ఉపాస్యమానం సన్నిశ్శేషప్రకృతిసంబన్ధక్షపణద్వారా ఆత్మశుద్ధిసాధనమిత్యర్థః ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋ ఇత్థమితి ॥ సారస్వతాః సరస్వతీతీరవాసినో, విప్రాః, నృణాం - సంశయనివృత్తయే, ఇత్థం - నిశ్చిత్య, పరమపురుషస్య, పదామ్భోజసేవయా - తద్గతిం ముక్తిం, ప్రాప్తాః ❋ ॥ ౧౯ ॥ ❋ ప్రకృతేతిహాసశ్రవణఫలమాహ సూతః ॥ ఇత్యేతదితి ॥ మునేర్ద్వైపాయనస్య, యః - తనయః, శుకః - తస్య, స్వపద్మం ముఖ

పద్మం. తస్య, గన్ధో, యస్మిన్ - తత్పీయూషమమృతం, ఏతద్భగవతః, పరత్వప్రకాశకేతిహాసాత్మకం, భయం సంసృతిభయం, భినత్తీతి తథా, సుశ్లోకం బహుమన్తవ్యం, ప్రసిద్ధామృతం తు నైవంవిధమితి భావః, అభీక్ష్ణం పునఃపునః, కర్ణపుటైః శ్రోత్రచషకైః, పిబన్ - పాన్థః, అధ్వభ్రమణపరిశ్రమం, జహాతి, ముక్తో భవతీత్యర్థః ॥ ౨౦ ॥ అత్ర కేచిదధ్యాయం సమాపయన్తి॥ అథయోఽసావుక్తవిధః పరమపురుషః స ఏవ శ్రీకృష్ణ ఇతి దర్శయితుమితిహాసాన్తరం ప్రస్తౌతి ॥ ఏకదేత్యాదినా ॥ విప్రస్య కస్యచిత్పత్న్యాః, కుమారో, హే భారత, జాతమాత్ర, స్తదైవ - భువం - స్పృష్ట్వా, మమార ॥ ౨౧ ॥ విప్ర ఇతి॥ స విప్రః, రాజద్వారే, ఉపధాయ నిధాయ, ఇదం వక్ష్యమాణం, ప్రోవాచ ॥ ౨౨ ॥ ఇదమితి వివక్షితమేవాహ॥ బ్రహ్మద్విష ఇతి ద్వాభ్యాం॥ బ్రహ్మ బ్రాహ్మణాన్ ద్వేష్టీతి తథా, తస్య, శఠస్య మూర్ఖస్యైవ, ధీర్యస్య, లుబ్ధస్య నిషాదతుల్యస్య, అజితేన్ద్రియస్య, క్షత్రబన్ధోః క్షత్రియాభాసస్య - రాజ్ఞః - కర్మదోషాత్ దుర్వ్యాపారదోషాత్ - మమార్భకః - పఞ్చత్వం మరణం - ప్రాప్తః మయి తు న కశ్చిద్దోష ఇతి భావః ॥ ౨౩ ॥ హింసైవ విహారో యస్య తం - దుష్టం శీలం వృత్తిర్యస్య తం - అజితేన్ద్రియం, నృపం, భజన్త్యః, ప్రజాః - సీదన్తి దుఃఖ్యన్తి - నిత్యం దుఃఖితాః, దరిద్రాశ్చ, భవన్తి ॥ ౨౪ ॥ ఏవమితి॥ ఏవమేవ చాష్టకృత్వః - స విప్రో, నృపద్వారి, మృతకం, విసృజ్య తాం గాథాం “ బ్రహ్మద్విష ” ఇత్యాదివాక్యమగాయత ప్రోవాచ ॥ ౨౫ ॥ తామితి ॥ పరేతే మృతే సతి - నవమే బాలే - పూర్వవద్విప్రేణ - గీతాం - తాం గాథాం, శ్రుత్వా ॥ ౨౬ ॥ భాషణమేవాహ॥ కింస్విదితి త్రిభిః॥

ఉవాచ ॥ ఇత్యేతన్మునితనయాస్యపద్మగన్ధి ॥ పీయూషం భవభయభిత్పరస్య పుంసః । సుశ్లోక్యం శ్రవణపుటైః పిబత్యభీక్ష్ణం పాన్థోఽధ్వభ్రమణపరిశ్రమం జహాతి ॥ ౨౦ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ ఏకదా ద్వారవత్యాం తు విప్రపత్న్యాః కుమారకః । జాతమాత్రో భువం స్పృష్ట్వా మమార కిల భారత ॥ ౨౧ ॥ విప్రో గృహీత్వా మృతకం రాజద్వార్యుపధాయ సః । ఇదం ప్రోవాచ విలపన్నాతురో దీనమానసః ॥ ౨౨ ॥ బ్రహ్మద్విషః శఠధియో లుబ్ధస్య విజితాత్మనః । క్షత్రబన్ధోః కర్మదోషాత్పఞ్చత్వం మే గతోఽర్భకః ॥ ౨౩ ॥ హింసావిహారం నృపతిం దుశ్శీలమజితేన్ద్రియమ్ । ప్రజా భజన్త్యః సీదన్తి దరిద్రా నిత్యదుఃఖితాః ॥ ౨౪ ॥ ఏవం ద్వితీయం బ్రహ్మర్షిస్తృతీయం త్వేవమేవ చ। విసృజ్య స నృపద్వారి తాం గాథాం సమగాయత ॥ ౨౫ ॥ తామర్జున ఉపశ్రుత్య కర్హిచిత్కేశవాన్తికే। పరేతే నవమే బాలే బ్రాహ్మణం సమభాషత ॥ ౨౬ ॥ కింస్విద్బ్రహ్మంస్త్వన్నివాసే ఇహ నాస్తి ధనుర్ధరః । రాజన్యబన్ధురేతే వై బ్రాహ్మణాః సత్రమాసతే ॥ ౨౭ ॥ ధనదారాత్మజాయుక్తా యత్ర శోచన్తి బ్రాహ్మణాః। తే వై రాజన్యవేషేణ నటా జీవన్త్యసుమ్భరాః ॥ ౨౮ ॥ అహం ప్రజాం వాం భగవన్రక్షిష్యే దీనయోరిహ।అనిస్తీర్ణప్రతిజ్ఞోఽగ్నిం ప్రవేక్ష్యే హతకల్మషః ॥ ౨౯ ॥ బ్రాహ్మణ ఉవాచ ॥ సఙ్కర్షణో వాసుదేవః ప్రద్యుమ్నో ధన్వినాం వరః।అనిరుద్ధోఽప్రతిరథో న త్రాతుం శక్నువన్తి యత్ ॥ ౩౦ ॥ తత్కథం ను భవాన్కర్మ దుష్కరం జగదీశ్వరైః। చికీర్షసి త్వం బాలిశ్యాన్న తచ్ఛ్రద్దధ్మహే వయమ్ ॥ ౩౧ ॥ అర్జున ఉవాచ ॥ నాహం సఙ్కర్షణో బ్రహ్మన్న కృష్ణః కార్ష్ణిరేవ చ।అహం వా అర్జునో నామ గాణ్డీవం యస్య మే ధనుః ॥ ౩౨ ॥ మావమంస్థా మమ బ్రహ్మన్వీర్యం త్ర్యమ్బకతోష

హే బ్రహ్మన్ - ఇహ త్వన్నివాసభూతే పురే - ధనుర్ధరః - కోఽపి, నాస్తి - కింస్విత్ - ధనుర్ధరమాత్రో రాజన్యబన్ధురపి నాస్తి కిమిత్యర్థః - బ్రహ్మణోఽన్యో నాస్త్యేవేతి భావః - ఏతే తు - సత్రమాసతే - యే, బ్రాహ్మణాః, సత్రయాగబ్రాహ్మణా ఇవ, మిలితాః ధనాదిభిర్యుక్తాః - సుఖమాసత ఇత్యర్థః ॥ ౨౭ ॥ యత్ర యేషు, జీవత్సు - బ్రాహ్మణా ధనదారాత్మజైః - అయుక్తాః వియుక్తాః - ఏవం శోచన్తి - తే వై - రాజన్యరూపేణ క్షత్రియవేషేణ - నటా ఇవ - అసుమ్భరాః స్వప్రాణపోషణపరాః - జీవన్తి - తే జీవచ్ఛవప్రాయా ఇతి భావః ॥ ౨౮ ॥ అహమితి ॥ దీనయోర్వాం యువయోః - ప్రజాం జనిష్యమాణం పుత్ర - మహమిహైవ స్థిత్వా రక్షిష్యే - యద్యహమనిస్తీర్ణప్రతిజ్ఞః అనిష్పాదిత ప్రతిజ్ఞః స్యాం - తర్హి - అగ్నిం ప్రవేక్ష్యే - తతో - హతకల్మషః బ్రాహ్మణవిలాపశ్రవణపాతకాత్, అనృతభాషణాచ్చ పాతకాన్ముక్తో భవేయం - అహతకల్మష ఇతి వా చ్ఛేదః - యద్యనిస్తీర్ణప్రతిజ్ఞస్తర్హి - అనిరస్తపాప - స్తదపనోదనాయ - ప్రవేక్ష్యామీత్యర్థః ॥ ౨౯ ॥ ఏవముక్తః ప్రాహ బ్రాహ్మణః ॥ సఙ్కర్షణ ఇతి ద్వాభ్యాం॥ సఙ్కర్షణో బలదేవః - శ్రీకృష్ణః - ధన్వినాం శ్రేష్ఠః ప్రద్యుమ్నః - న విద్యతే - ప్రతిరథస్సమబలో - యస్య - సోఽనిరుద్ధశ్చైతే - యన్మదపత్యం - త్రాతుం - న శక్నువన్తి ॥ ౩౦ ॥ తజ్జగదీశ్వరైరపి - కర్తుమశక్యం - మదపత్యత్రాణాత్మకం కర్మ కథం - భవాన్ - కర్తుం - శక్నోతి - యత - స్త్వం, బాలిశ్యాదజ్ఞానాన్మౌర్ఖ్యాద్వా, చికీర్షసి - తత్తస్మాద్వయం - న శ్రద్దధ్మహే న విశ్వసిమః ॥ ౩౧ ॥ ఇత్థముక్తః ప్రాహార్జునః॥ నాహమితి ద్వాభ్యాం ॥ కార్ష్ణిః కృష్ణస్యాపత్యం పుమాన్ ప్రద్యుమ్నశ్చకారాదనిరుద్ధశ్చ న భవామి - కిం తు - తేభ్యోఽప్యతిశయితశక్తిరర్జునోఽహం - యస్యార్జునస్య మమ - గాణ్డీవం ధనురస్తి ॥ ౩౨ ॥ హే బ్రహ్మన్ - మమ - వీ

ర్యం-మావమంస్థాః అవహేలనం మాకార్షీః-తత్ర హేతుత్వేన విశినష్టి॥ త్ర్యమ్బకతోషణం - త్ర్యమ్బకో రుద్రః-స తుష్యత్యనే నేతి తథా-తత్-అతో-హే ప్రభో-మృత్యుమపి- ప్రధనే యుద్ధే-విజిత్య-త్వత్ప్రజా - మానేష్యే ✽ ॥ ౩౩ ॥ ✽ ఏవమితి॥ ఇత్థం-ఫల్గునేనార్జునేన-విస్రమ్భితః విశ్వాసం ప్రాపితః-విప్రః ప్రీతః-స్వగృహం - జగామ, తతో-హే పరంతప-పార్థస్య వీర్యం, నిశామయన్-ఆస్తేతి శేషః ✽ ॥ ౩౪ ॥ ✽ ప్రసూతికాల ఇతి॥ భార్యాయాః-ప్రసూతికాలే-ఆసన్నే సతి-తదా-ద్విజసత్తమ- ఆతురస్స-న్నర్జునం ప్రతీ-త్థ-మాహ॥ కథం-మమ-ప్రజాం-మృత్యోః, పాహి పాహీతి ✽॥ ౩౫ ॥ ✽ స ఇతి॥ సోఽర్జున-శ్శుచిశ్శుద్ధమమ్బు జలం-ఉపస్పృశ్యాచమ్య ✽ ॥ ౩౬ ॥ ✽ న్యరుణదితి ॥ న్యరుణదావృతవాన్॥ తదేవాహ॥ తిర్యగూర్ధ్వమితి ✽ ॥ ౩౭ ॥ ✽ తత ఇతి॥ విప్రపత్న్యాః-సంజాతః-కుమారో-రుదన్నేవ-మృతః-అదర్శన-మాపేదే - దేహోఽపి నావశిష్ట ఇత్యర్థః ✽ ॥ ౩౮ ॥ ✽ తదేతి॥ అహో మమ-మౌఢ్యం-పశ్యత-యోఽహం - క్లీబస్య షణ్డస్యార్జునస్య-కత్థనం ప్రగల్భభాషణం-శ్రద్ధధే విస్రబ్ధవాన్-అస్మి-అతోఽహం మూఢః ✽ ॥ ౩౯ ॥ ✽ ప్రద్యుమ్నాదయ ఏవ-యత్పరిత్రాతుం - న శేకుర్న ప్రబభూవుః తత్ మదపత్యం-త్రాతుం-కో వా-ఈశ్వరస్సమర్థః-అతో-ఽర్జునం, ధిక్ -సనిన్ద్య ఇత్యర్థః॥ "ఉభసర్వతసో" రితి ద్వితీయా - తత్ర హేతు-ర్మృషావదతీతి తథా-తం-ఆత్మస్తుతిశీలస్యా-స్య-ధనుర్గాణ్డీవమపి ధిక్ - తత్ర హేతు - ర్యోఽర్జునః-దుష్టామతిర్యస్యేతి తథా భూతస్సన్-దైవేనో-పసాదితం లో

ణమ్। మృత్యుం విజిత్య ప్రధన ఆనేష్యే తే ప్రజాం విభో ॥ ౩౩ ॥ ఏవం విస్రమ్భితో విప్రః ఫాల్గునేన పరంతప। జగామ స్వగృహం ప్రీతః పార్థవీర్యం నిశామయన్ ॥ ౩౪ ॥ ప్రసూతికాల ఆసన్నే భార్యాయా ద్విజసత్తమః। పాహి పాహి ప్రజాం మృత్యోరిత్యాహార్జునమాతురః ॥ ౩౫ ॥ స ఉపస్పృశ్య శుచ్యమ్బు నమస్కృత్య మహేశ్వరమ్। దివ్యాన్యస్త్రాణ్యనుస్మృత్య సజ్యం గాణ్డీవమాదదే ॥ ౩౬ ॥ న్యరుణత్సూతికాగారం శరైర్నానాస్త్రయోజితైః। తిర్యగూర్ధ్వమధః పార్థశ్చకార శరపఞ్జరమ్ ॥ ౩౭ ॥ తతః కుమారస్సంజాతో విప్రపత్న్యా రుదన్ముహుః। సద్యోఽదర్శనమాపేదే సశరీరో విహాయసా ॥ ౩౮ ॥ తదాఽఽహ విప్రో విజయం వినిన్దన్కృష్ణసన్నిధౌ। మౌఢ్యం పశ్యత మే యోఽహం శ్రద్ధధే క్లీబకత్థనమ్ ॥ ౩౯ ॥ న ప్రద్యుమ్నో నానిరుద్ధో న రామో న చ కేశవః। యస్య శేకుః పరిత్రాతుం కోఽన్యస్తదవితేశ్వరః ॥ ౪౦ ॥ ధిగర్జునం మృషావాదం ధిగాత్మశ్లాఘినో ధనుః। దైవోపసాదితం మౌఢ్యాదానినీషతి దుర్మతిః ॥ ౪౧ ॥ ఏవం శపతి విప్రర్షౌ విద్యామాస్థాయ ఫల్గునః। యయౌ సంయమనీమాశు యత్రాస్తే భగవాన్యమః ॥ ౪౨ ॥ విప్రాపత్యమచక్షాణస్తత ఐన్ద్రీమగాత్పురీమ్। ఆగ్నేయీం నైరృతీం యామ్యాం వాయవ్యాం వారుణీమథ ॥ ౪౩ ॥ రసాతలం నాకపృష్ఠం ధిష్ణ్యాన్యన్యాన్యుదాయుధః। తతోఽలబ్ధద్విజసుతో హ్యనిస్తీర్ణప్రతిశ్రుతః ॥ అగ్నిం వివిక్షుః కృష్ణేన ప్రత్యుక్తః ప్రతిషేధతా ॥ ౪౪ ॥ దర్శయే ద్విజపుత్రాంస్తే మావజ్ఞాత్మానమాత్మనా। యే తే నః కీర్తిం విమలాం మనుష్యాః ✽ స్థాపయన్తి తే ॥ ౪౫ ॥ ఇతి సంభాష్య భగవానర్జునేన మహేశ్వరః। దివ్యం స్వం రథమారుహ్య ప్రతీచీం దిశమావిశత్ ॥ ౪౬ ॥ సప్తద్వీపాన్సప్తసిన్ధూన్సప్త సప్తగిరీనథ। లోకాలోకం తథాఽతీత్య వివేశ సుమహత్తమః ॥ ౪౭ ॥ తత్రాశ్వాః శైబ్యసుగ్రీవమేఘపుష్పబలాహకాః। తమసి భ్రష్టగత

కాన్తరం ప్రాపితం మౌఢ్యా, దానినీషతి ఆనేతుమిచ్ఛతి ✽ ॥ ౪౦ ॥ ౪౧ ॥ ✽ ఏవం విప్రర్షౌ శపతి నిన్దతి సతి - స ఫల్గునోఽర్జునో-విద్యాం సర్వలోకసంచారావహాం యోగవిద్యా-మాశ్రిత్య- తావ - ద్యమసీంయమపురీం ప్రతి-యయౌ-యత్ర యమస్యాం-భగవాన్-యమ-ఆస్తే-తా-మిత్యర్థః ✽ ॥ ౪౨ ॥ ✽ తత్ర-విప్రస్యా-పత్య-మచక్షాణోఽపశ్యన్ - ఏవం క్రమేణైన్ద్ర్యాదిపురీ-స్తత్ర తత్రాచక్షాణో-యయౌ-యామ్యాపురీయ - మన్యా, అన్యైర్వయమస్యైవ సంబన్ధినీ దక్షిణదిక్స్థా ✽ ॥ ౪౩ ॥ ✽ రసాతలం పాతాలం

నాకపృష్ఠం-నాకస్య స్వర్గస్య-పృష్ఠముపరితనం లోకం-కిం బహునా-సర్వాంశ్చ-లోకాన్ - వాయువ-చ్చచార-తత-స్తత్ర సర్వత్రాప్య-లబ్ధో-ద్విజసుతో, యేన, సః - అత ఏవా, నిస్తీర్ణ ప్రతిజ్ఞః॥ అత ఏవా - గ్నిం-ప్రవేష్టుమిచ్ఛుః-ప్రతిషేధతా సామోక్తిభిః ప్రతిషేధం కుర్వతా-శ్రీకృష్ణేన, ప్రత్యుక్తో నివారితః ✽ ॥ ౪౪ ॥ ✽ ప్రతిషేధపూర్వక నివారణ ప్రకారమేవాహ॥ దర్శయ ఇతి॥ ద్విజస్య, సూనూన్, తే తుభ్యం - దర్శయే దర్శయిష్యామి , ఆత్మనః స్వస్యావజ్ఞాం మాకృథాః - ఏవం చే, త్తవా - మలాం కీర్తిం, మే తే-మనుష్యాః, స్థాపయన్తి, నిశ్చలాం కరిష్యన్తి , దూషయన్తీతి పాఠాన్తరం- తదా ఆత్మనో - ఽవజ్ఞామకృథాశ్చే-త్కీర్తిం దూషయిష్యన్తీత్యర్థః ✽ ॥ ౪౫ ॥ ✽ ఇతీతి॥ సంభాష్య సంభాషణేన ప్రతిబోధ్య - భగవా - న్మహేశ్వరః శ్రీకృష్ణోఽర్జునేన సహ ✽ ॥ ౪౬ ॥ ✽ సప్తద్వీపానితి ॥ సప్తసప్త-గిరయో-యేషు-తాన్-ద్వీపాన్ తతో- లోకాలోకం పర్వత - మతీత్య-సుమహన్నిబిడం-తమోఽన్ధకారం-వివేశ ✽ ॥ ౪౭ ॥ ✽ తత్ర తమసి-సైన్యాదయో- ఽశ్వాః-ప్రతిహతగతయో-బభూవుః ✽ ॥ ౪౮ ॥ ✽

౪౫ ॥ శ్లో ✽ పా ॥ దూషయన్తి

తానితి॥ తాన్, భ్రష్టగతీన్-అశ్వాన్-స్వచక్రంసుదర్శనం,పురఃఅశ్వానాంపురతః-ప్రాహిణోత్ ప్రాయుఙ్క్త * ॥ ౪౯ ॥ * తమఇతి ॥ గహనందుష్ప్రవేశం-సుఘోరంభయంకరం - మహదపారం-కృతంభగవతైవసృష్టం-తమో-భూరితరేణబహుతరేణస్వతేజసా-విదారయన్మనోజవం-సుదర్శనం-వివేశ-యథా-రామస్యదాశరథేః-శరో-గుణాత్ మౌర్వ్యాః-చ్యుత-శ్చమూం రావణసేనాం-వివేశ,తద్వత్ * ॥ ౫౦ - * ద్వారేణేతి॥చక్రానుపథేనచక్రమనుగతేన - ద్వారేణ-తస్మాత్తమసః-పరందూరేవర్తమానం-భాగవత-మనన్తపారం- జ్యోతిః-సమశ్నువానంప్రాప్నువ - చ్చక్రం-ప్రసమీక్ష్యఫల్గునోఽర్జునః-ప్రతాడితేప్రతిహతే-అక్షిణీదృష్టీ-యస్యసః-ఉభేఅప్యక్షిణీ, పిదధేన్యమీలయత్ * ॥ ౫౧॥ * తతఇతి॥ తత స్తమసఃపరతో-జలం,ప్రవిష్టః-కథంభూతః-బలీయసాప్రచణ్డేన-నభస్వతావాయునా,ఏజన్తః ఉచ్చలన్తః-బృహన్తః-ఊర్మయ స్తరఙ్గా-స్తైర్భీషణం-భూషణమితిపాఠే-ఊర్మయఏవభూషణంయస్యతథాభూతం -తత్రజలస్యాధస్తా,దద్భుతం-భవనం-ప్రవిష్టఇత్యనుషఙ్గః-కథంభూతం, ద్యుమత్తమంద్యుతిమత్- శ్రేష్ఠం-భ్రాజతాం-మణిమయస్తమ్భానాం,సహస్రేణో-పశోభితమ్ * ॥ ౫౨ ॥ * తస్మిన్నితి॥తస్మిన్భవనేతంప్రసిద్ధంఅనన్తాఖ్యం-మహాన్తమహిం-దదర్శేత్యుత్తరేణసంబన్ధః-కథంభూత -మద్భుతంవిస్మయనీయం- సహస్రం-మూర్ధానఃఫణా-స్తేషుభవా-స్తేషాం-మహతాంమణీనాంద్యుభిర్దీప్తిభి-ర్విశేషేణ - భ్రాజమానం-ద్విగుణైః ద్విసహస్రసంఖ్యైరీక్షణై రుల్బణముగ్రం-సితాచలః స్ఫటికపర్వతః-తస్యా- భాఇవాభా-యస్యతం-శితిః నీలః కణ్ఠోజిహ్వాశ్చ,యస్య-తమ్ * ॥ ౫౩ ॥ *

యోఽబహూన్పూర్భరతర్షభ॥ ౪౮ ॥ తాన్దృష్ట్వాభగవాన్కృష్ణోమహాయోగేశ్వరేశ్వరః । సహస్రాదిత్యసంకాశం స్వచక్రంప్రాహిణోత్పురః॥ ౪౯ ॥ తమస్సుఘోరంగహనంకృతంమహద్విదారయద్భూరితరేణరోచిషా।మనోజవంనిర్వివిశే * సుదర్శనంగుణచ్యుతోరామశరోయథాచమూః ॥ ౫౦ ॥ ద్వారేణచక్రానుపథేనతత్తమఃపరంపదంజ్యోతిరనన్తపారమ్ । సమశ్నువానంప్రసమీక్ష్యఫల్గునఃప్రతాడితాక్షోఽపిదధేఽక్షిణీఉభే॥ ౫౧ ॥ తతః ప్రవిష్టస్సలిలంనభస్వతాబలీయసైజద్బృహదూర్మిభూషణమ్ । తత్రాద్భుతంవైభవనంద్యుమత్తమంభ్రాజ * న్మణిస్తమ్భసహస్రశోభితమ్ ॥ ౫౨ ॥ తస్మిన్మహాభీమమనన్తమద్భుతంసహస్రమూర్ధన్య * ఫణామణిద్యుభిః।విభ్రాజమానంద్విగుణోల్బణేక్షణంసితాచలాభంశితికణ్ఠజిహ్వమ్ * ॥ ౫౩ ॥ దదర్శతద్భోగసుఖాసనంవిభుంమహానుభావంపురుషోత్తమోత్తమమ్ । సాన్ద్రామ్బుదాభంసుపిశఙ్గవాససంప్రసన్నవక్త్రం రుచిరాయతేక్షణమ్ ॥ ౫౪ ॥ మహామణివ్రాతకిరీటకుణ్డలప్రభాపరిక్షిప్తసహస్రకున్తలమ్ । ప్రలమ్బచార్వష్టభుజంసుకౌస్తుభం శ్రీవత్సలక్ష్మం * వనమాలయావృతమ్ ॥ ౫౫ ॥ సునన్దనన్దప్రముఖైశ్చపార్షదైశ్చక్రాదిభిర్మూర్తిధరైర్నిజాయుధైః । పుష్ట్యాశ్రియాకీర్త్యజయాఖిలర్ద్ధిభిర్నిషేవ్యమాణంపరమేష్ఠినాంపతిమ్ ॥ ౫౬ ॥ వవన్దఆత్మానమనన్తమచ్యుతోజిష్ణుశ్చతద్దర్శనజాతసాధ్వసః । తావాహభూమాపరమేష్ఠినాం ప్రభుర్బద్ధాఞ్జలీస్సస్మితమూర్జయాగిరా॥ ౫౭ ॥ ద్విజాత్మజామేయువయోర్దిదృక్షుణామయోపనీతాభువిధర్మగుప్తయే । కలావతీర్ణావవనేర్భరాసు

దదర్శేతి॥ తస్యానన్తస్య,భోగఃశరీరమేవ , సుఖాసనం - యస్య,తం-విభుంభగవన్తం-దదర్శ-కథంభూతం,మహా-ననుభావః ప్రభావో,యస్యతం-పురుషోత్తమానాంబ్రహ్మాదీనామప్యుత్తమం - సాన్ద్రస్యామ్బుదస్యేవా-భా,యస్య-శోభనేపిశఙ్గే వాససీయస్య,ప్రసన్నంవక్త్రంచయస్య-రుచిరేసున్దరే-ఆయతేచ,అక్షిణీ-యస్య,తమ్ * ॥ ౫౪ ॥ * మహాన్తో,మణివ్రాతా,యేషు-తేషాం-కిరీటకుణ్డలానాం-ప్రభయా-పరిక్షిప్తాః-సర్వతః-స్ఫురన్తః-అనన్తాఃకున్తలాః-యస్య-,తం-ప్రలమ్బాదీర్ఘాశ్చారవో వర్తులాశ్చాష్టౌ - భుజా - యస్య , శోభనః కౌస్తుభోయస్య , శ్రీవత్సం లక్ష్మచిహ్నం , యస్యతం - వనమాలయా , అలంకృతంచ * ॥ ౫౫ ॥ * సునన్దనాదిభిః,పార్షదై-ర్విగ్రహధరై , శ్చక్రాదిభి , స్స్వసాధారణై , రాయుధై శ్చ , పుష్ట్యాదిభి , శ్శక్తిభిర్మూర్తిమతీభి - స్తథా - అఖిలర్ద్ధిభిరణిమాదిభి , స్సేవ్యమానం - పరమేష్ఠినాంబ్రహ్మాదీనాంపతిమ్ * ॥ ౫౬ ॥ వవన్దఇతి ॥ అజం హేయప్రతిభటం , స్వస్మాదనన్యం , త , మచ్యుతో , వవన్దేనామ , తథా , జిష్ణుః అర్జునశ్చ,తస్యభగవతో,దర్శనేన, జాతం , సాధ్వసంభక్తిపూర్వకభయం , యస్య,సః వవన్దే,తతో-బద్ధాఞ్జలీ,తౌకృష్ణార్జునౌప్రతి-పరమేష్ఠినాం , పతిఃప్రభు-ర్భగవాన్ - ఊర్జితయాగభీరయా-గిరా, ప్రాహ * ॥ ౫౭ ॥ * ఉక్తిమేవాహ ॥ ద్విజాత్మజా ఇతి ॥ యువయోర్యువాం , దిదృక్షుణాద్రష్టుమిచ్ఛతా-మయా - ద్విజాత్మజాః మేఉపనీతాఃమదన్తికం , ప్రాపితాః-కిమావయోర్దర్శనేనేత్యత్రాహ , ధర్మగుప్తయే , భువి-కలయా ఽవతీర్ణౌకలావతీర్ణావితిచ్ఛత్రిన్యాయేనోక్తం ,, కృష్ణస్తుభగవాన్స్వయ ,, మిత్యుపక్రమేపూర్ణావతారత్వోక్తేః - అతో- మదవతారత్వాన్మదిదృక్షాజాతేతిభావః - అర్జునస్యనరాంశత్వప్రసిద్ధిముపజీవ్యేత్థముక్తం , నరస్యనారాయణాంశావతారత్వాత్ అవనేఃభూమేః - భారాయితాన్అసురాన్ - హత్వా-

భూయః-త్వరయా-మమ-అన్తిసమీపం, ఇతం ఆగచ్ఛతమ్ ❁ ॥ ౫౮ ॥ ❁ కించ। యువాం-పూర్వం, నరనారాయణౌ-ఋషీ భూత్వేతి శేషః-ఋషభౌ-శ్రేష్ఠౌ-హేతుగర్భమిదం-అతః-పూర్ణకామావపి-స్థిత్యై జగద్రక్షణార్థం-లోకసంగ్రహం ధర్మమాచేరతుః ఆచరితవన్తౌ-లోకోఽర్వాచీనో జనః-సంగృహ్యతే ప్రవర్త్యతే అనేనేతి తథా-తం, అత్ర ‘‘ యద్యదాచరతి శ్రేష్ఠ,, ఇత్యాదిగీతావచనార్థ ఉపక్షిప్తః ❁ ॥ ౫౯ ॥ ❁ ఇతీతి ॥ భగవతా-పరమేష్ఠినా-ఇత్థం-ఆదిష్టౌ-తౌ-కృష్ణౌ కృష్ణార్జునౌ-ఓమితి-తదాజ్ఞామఙ్గీకృత్య-భూమానం భగవన్తం-ప్రణమ్య ద్విజపుత్రాన్-ఆదాయ, సంప్రహృష్టౌ-ధామ స్వగృహం ప్రతి-యథాగతం-న్యవర్తేతాం-ఆజగ్మతుః-యథారూపాననతిక్రాన్తస్వస్వపూర్వరూపాన్-ప్రథమౌ కృష్ణార్జునౌ-దదతుః ❁ ॥ ౬౦ ॥ ౬౧ ॥ ❁ నిశమ్యేతి ॥ విష్ణోస్స్వం బన్ధి, ధామస్థానం-నిశామ్య దృష్ట్వా, పుంసాం-యత్కించి-త్పౌరుష-మస్తి-తత్సర్వం, కృష్ణానుకమ్పితం శ్రీకృష్ణకృపాలబ్ధమేవేతి-మేనే ‘‘ శబ్దః ఖే పౌరుషం నృష్వితి,, గీతం దృష్టాన్తముఖేన నిశ్చితవానిత్యర్థః ❁ ॥ ౬౨ ॥ ❁ ఇతీతి ॥ ఈదృశాని అతిదైవమానుషాణి-చరిత్రాణి-దర్శయన్-అఖిలేశ్వరో భగవాన్, గ్రామ్యాన్ విషయాన్ భోగాన్-బుభుజే-అఖిలేశ్వర ఇత్యనేన భోగప్రయుక్తకర్మవశ్యత్వం వ్యుదస్యతే-ఊర్జితైః పుష్కలదక్షిణైః-మఖైః యజ్ఞైః ఈజే ఇష్టవాన్ ❁ ॥ ౬౩ ॥ ❁ బ్రాహ్మణా, ఆది, ర్యాసాం, తాసు, ప్రజాసు, అఖిలా, నభిలషితాన్ కామాన్, ప్రవవర్ష, యథేన్ద్రో యథాకాలం వర్షర్తుమనతిక్రమ్య, వర్షతి తథా భగవానపి, శ్రైష్ఠ్యం పరత్వ, మాస్థితః, కామాన్ వవ

రాన్హత్వేహ భూయస్త్వరయేతమన్తిమే॥ ౫౮ ॥ పూర్ణకామావపి యువాం నరనారాయణావృషీ। ధర్మమాచరతాం స్థిత్యా ఋషభౌ లోకసంగ్రహమ్॥ ౫౯ ॥ ఇత్యాదిష్టౌ భగవతా తౌ కృష్ణౌ పరమేష్ఠినా। ఓమిత్యానమ్య భూమానమాదాయ ద్విజదారకాన్॥ ౬౦ ॥ న్యవర్తేతాం స్వకం ధామ సంప్రహృష్టౌ యథాగతౌ। విప్రాయ దదతుః పుత్రాన్యథారూపం యథావయః॥ ౬౧ ॥ నిశమ్య వైష్ణవం ధామ పార్థః పరమవిస్మితః। యత్కించిత్పౌరుషం పుంసాం మేనే కృష్ణానుకమ్పితమ్॥ ౬౨ ॥ ఇతీదృశాన్యనేకాని వీర్యాణీహ ప్రదర్శయన్। బుభుజే విషయాన్గ్రామ్యానీజే చాత్యూర్జితైర్మఖైః॥ ౬౩ ॥ ప్రవవర్షాఖిలాన్కామాన్ప్రజాసు బ్రాహ్మణాదిషు। యథాకాలం యథైవేన్ద్రో భగవాన్ శ్రైష్ఠ్యమాస్థితః॥ ౬౪ ॥ హత్వా నృపానధర్మిష్ఠాన్ఘాతయిత్వార్జునాదిభిః। అఞ్జసా వర్తయామాస ధర్మం ధర్మసుతాదిభిః॥ ౬౫ ॥ ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻ ✻✻✻✻✻✻ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, దశమస్కన్ధే, ఏకోననవతితమోఽధ్యాయః. ✻✻✻✻✻✻✻

శ్రీశుక ఉవాచ। స్వయం స్వపుర్యాం నివసన్ద్వారకాయాం శ్రియః పతిః। సర్వసంపత్సమృద్ధాయాం జుష్టాయాం వృష్ణిపుఙ్గవైః॥ ౧ ॥ స్త్రీభిశ్చోత్తమవేషాభిర్నవయౌవనకాన్తిభిః। కన్దుకాదిభిర్హర్మ్యేషు క్రీడన్తీభిస్తటిద్ద్యుభిః॥ ౨ ॥ నిత్యం సఙ్కులమార్గాయాం మదచ్యుద్భిర్మతఙ్గజైః। స్వలఙ్కృతైర్భటైరశ్వై రథైశ్చ కనకోజ్జ్వలైః॥ ౩ ॥ ఉద్యానోపవనాఢ్యాయాం పుష్పితద్రుమరాజిషు। నిర్విశద్భృఙ్గవిహగైర్నాదితాయాం సమన్తతః॥ ౪ ॥ రేమే షోడ

ర్ష ❁ ॥ ౬౪ ॥ ❁ హత్వేతి ॥ కాంశ్చి, దధర్మిష్ఠాన్, స్వయం, హత్వా, కాంశ్చి, దర్జునాదిభిర్ఘాతయిత్వా, ధర్మసుతాదిభిర్యుధిష్ఠిరాదిభి-రఞ్జసా ఋజుమార్గేణ-సుఖేనవా-ధర్మం-వర్ణాశ్రమాద్యనుగుణం, ప్రవర్తయామాస ❁ ॥ ౬౫ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే ఏకోననవతితమోఽధ్యాయః ✻✻✻✻✻✻✻✻✻

అథ భగవతశ్శ్రీకృష్ణస్య స్వపత్నీభిస్సహ క్రీడాప్రకారం తాసాం తస్మిన్ననురాగాతిశయం పుత్రపౌత్రాదిసంతతీః ప్రకృతస్కన్ధార్థశ్రవణాదిఫలం చ వర్ణయతి నవతితమేన-సుఖం స్వపుర్యామిత్యాదినా ॥ శ్రియః పతిరిత్యస్య-రేమే షోడశసాహస్రపత్నీనామేకవల్లభ ఇత్యుపరిష్టాత్సంబన్ధః-వృష్ణిపుఙ్గవైః, స్త్రీభిశ్చ-జుష్టాయాం సేవితాయామితి సంబన్ధః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ కథంభూతాభిః-నవయౌవనేన-కాన్తి, ర్యాసాం, తాభిః-తటితామివ-ద్యౌః ద్యుతి-ర్యాసాం తాభిః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ నిత్యమితి ॥ సఙ్కులాః సఙ్కీర్ణాః-మార్గాః-యస్యాం, తస్యాం-ద్వారకాయా-మితి పూర్వేణ సంబన్ధః-మదచ్యుద్భిః మదజలస్రావిభిః-మతఙ్గజైర్గజైః-సుష్ఠ్వ, లఙ్కృతైః-భటైః, కనకేనోజ్జ్వలై-రథైశ్చ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ కించ। ఉద్యానై, రుపవనైశ్చ, ఆఢ్యాయాం, కథంభూతైః, పుష్పితా-యే, ద్రుమా, స్తేషాం-రాజిషు పఙ్క్తిషు-నిర్విశన్తో-భృఙ్గాణాం-నివహాస్సమూహా-యేషు-తైః-నాదితాయామిత్యస్య మతఙ్గజాదిభిరితి శేషః ॥ యద్వా నిర్విశతాం భృఙ్గాణాం నివహైః, ర్నాదితాయామ్ ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ రేమ ఇతి ॥ షోడశసహస్రపత్నీనా-మేక ఏవ, వల్లభః పతిస్సన్, తావన్తి షోడశసహస్రాణి-రూపాణి మూర్తీ, ర్బిభ్రాణః, తాసాం, గృహేషు, రేమ ఇతి సంబన్ధః, కథంభూతేషు, మహాఢ్యః-ఋద్ధయః భోగ్యభోగోపకరణాదిసమృద్ధయో యే

షు*॥ ౫ ॥*ప్రోత్ఫుల్లానాం,ఉత్పలానాం, రేణుభి-ర్వాసితాన్యమలాని-తోయాని-యేషు తేషుకూజన్తి,ద్విజానాంపక్షిణాం, కులానిసమూహాః,యేషు-తేషు ❁॥౬॥ ❁విజహారేతి॥హ్రదినీషు,అమ్భో,విగాహ్య,విజహార,కథంభూతః,మహా-నుదయో వైభవం, యస్యసః, యోషితాంయోషిద్భిః,పరిరబ్ధః,కుచోహితౌ,అతఏవ,కుఙ్కుమేన-లిప్తమఙ్గంవక్షో,యస్యసః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ కించ ॥ ఉపగీయమానఇతి ॥ సూతాఃపౌరాణికాః , మాగధావంశావలీపాఠకాః - కథంభూతైః , ర్వీణాదీన్ , వాదయద్భిః*॥౮॥*సేవ్యమానఇతి॥తాభిర్యోషిద్భిః,సేచనైః,జలసేచనైః, హసన్తీభిః-సేవ్యమానః-స్వయమపి-తాః,ప్రతిషిఞ్చన్-యక్షీభి,ర్యక్షరాట్కుబేరఇవ, చిక్రీడేవిక్రీడితవాన్ ❁॥ ౯ ॥ ❁తాఇతి॥క్లిన్నానిసిక్తాని,వస్త్రాణి,యాసాం,తాః ,అతఏవ-వివృతోరుకుచప్రదేశాః, స్తాశ్చ , ఉద్ధృతానివిస్రస్తాని, బృహత్కబరేభ్యః, ప్రసూనాని-యాసాం-తాః , యోషితః-కాన్తంభగవన్తం , సిఞ్చన్త్యః , స్వసేచనజిహీర్షుతయా- స్వశబ్దఃకాన్తపరః , తస్య , సేచనపరిహారేచ్ఛయా-తమేవో-పగూహ్యాలిఙ్గ్య, తేన జాతేన,స్మరేణ,ఉత్స్మయఃఉత్కృష్టహాస,స్తేన లసన్తి, వదనాని , యాసాం-తాః , విరేజుః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁కృష్ణస్త్వితి॥ తాసాం , స్తనేభ్యో , విషక్తాకుఙ్కుమస్రగ్యస్య , సః , క్రీడాయాం , మభిషఙ్గేణాభినివేశేన , ధుతఃకమ్పితః , కున్తలబృన్దబన్ధో, యస్యసః,స్వయం,ముహుః,సిఞ్చన్-యువతిభిః , ప్రతిషిచ్యమానశ్చ,కరేణుభిః,పరివృతో-గజరాడివ రేజే ❁॥ ౧౧॥ ❁ నాటానామితి ॥ గీతై - ర్వాద్యైశ్చ , పజీవన్తీతితథా, తేషాం,నటాదీనాంనటాదిభ్యః , క్రీడార్థం , యేఽలంకారాభూష

శసాహస్రపత్నీనామేకవల్లభః । తావద్విచిత్రరూపోఽసౌతద్గృహేషుమహర్ధిషు ॥ ౫ ॥ ప్రోత్ఫుల్లోత్పలకహ్లారకుముదామ్భోజరేణుభిః।వాసితామలతోయేషుకూజద్ద్విజకులేషుచ॥ ౬ ॥విజహారవిగాహ్యామ్భో హ్రదినీషుమహోదయః । కుచకుఙ్కుమలిప్తాఙ్గఃపరిరబ్ధశ్చయోషితామ్ ॥ ౭ ॥ ఉప*గీయమానోగన్ధర్వైర్మృదఙ్గపణవానకాన్ । వాదయద్భిస్తథావీణాస్సూతమాగధవన్దిభిః ॥ ౮ ॥ సేవ్యమానోఽచ్యుతస్తాభిర్హసన్తీభిశ్చ సేచనైః । ప్రతిషిఞ్చన్విచిక్రీడే*యక్షీభిర్యక్షరాడివ॥ ౯ ॥ తాఃక్లిన్నవస్త్రవివృతోరుకుచప్రదేశాస్సిఞ్చన్త్యఉద్ధృతబృహత్కబరప్రసూనాః। కాన్తంస్వసేచనజిహీర్షుతయోపగూహ్య జాతస్మరోత్సవలసద్వదనావిరేజుః ॥ ౧౦ ॥ కృష్ణస్తుతత్స్తనవిషజ్జితకుఙ్కుమస్రక్క్రీడాభిషఙ్గధుతకున్తలబృన్దబన్ధః। సిఞ్చన్ముహుర్యువతిభిఃప్రతిషిచ్యమానో రేజే కరేణుభిరివేభపతిఃపరీతః ॥ ౧౧ ॥ నటానాంనర్తకానాంచగీతవాద్యోపజీవినామ్ । క్రీడాలఙ్కారవాసాంసికృష్ణోఽదాత్తస్యచస్త్రియః ॥ ౧౨ ॥ కృష్ణస్యైవంవిహరతోగత్యాలాపేక్షితస్మితైః । నర్మక్ష్వేళిపరిష్వఙ్గైఃస్త్రీణాంకిలహృతాధియః ॥ ౧౩ ॥ ఊచుర్ముకున్దైకధియోగిరఉన్మత్తవజ్జడమ్ । చిన్తయన్త్యోఽరవిన్దాక్షంతానిమేగదతశ్శృణు ॥ ౧౪ ॥ మహిష్య ఊచుః॥ కురరివిలపసిత్వంవీతనిద్రానశేషేస్వపితిజగతిరాత్ర్యామీశ్వరోగుప్తబోధః।వయమివసఖికచ్చిద్గాఢనిర్భిన్నచేతానలిననయనహాసోదారలీలేక్షితేన ॥ ౧౫ ॥ నేత్రేనిమీలయసినక్తమదృష్టబన్ధుస్త్వంరోరవీషికరుణంబతచక్రవాకి।దాస్యంగతావయమివాచ్యుతపాదజుష్టంకింవాస్రజంస్పృహయసేకబరేణవోఢుమ్ ॥ ౧౬ ॥ భోభోస్సదానిష్టనసే* ఉదన్వ*న్నలబ్ధనిద్రోఽధిగతప్రజాగరః । కింవాముకున్దాప

ణాని , వాసాంసిచ , తాని , ప్రాదాత్ ప్రాయచ్ఛత్-తథా-స్త్రియోఽపి-నర్తకీభ్యః-ప్రాయచ్ఛన్ ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁కృష్ణస్యేతి కర్తరిషష్ఠీ , గత్యాదిభి,రేవం-విహరతా-కృష్ణేన ,స్త్రీణాం ధియః,హృతాః ❁॥౧౩॥ ❁ అతఏవముకున్దఏవైకస్మిన్ధీర్యాసాం తా, స్తమరవిన్దాక్షం - చిన్తయన్త్య - స్తత్సన్నిధ్యాభావదశాయామితి శేషః-అగిరఇతిచ్ఛేదః,ఋణ-మగిరఃధృతమౌనాఇత్యర్థః-తత-ఉన్మత్తఇవ - జడంయథాతథా,యానివాక్యాని- ఊచు,స్తాని-సమ్యగాదరతః-కథయతో-మత్తః-శృణు*॥౧౪ ॥*కానిపునస్తానీత్యత్రాహ॥కురరీత్యాదినా॥తత్రైకస్యవాక్యమాహ॥ కురరీతి ॥ హేకురరి,అస్మిఞ్జగతి-రాత్ర్యామీశ్వరఃకృష్ణః, గుప్తబోధఃవిలుప్తబాహ్యవిషయజ్ఞానస్సన్,స్వపితి శేతే - త్వంతు - విగతనిద్రాసతీ విలపసి -నతు శేషేనస్వపిష,అనుచితం-తన్నిద్రాభఙ్గంకరోషీతిభావః - అథవా - నాపరాధస్తవాపీత్యాశయేనాహ॥ నలిననయనస్య - హాసేనసహితం-ఉదారం-యల్లీలయేక్షితం , తేన - హేసఖి - వయమివ , త్వామపి-గాఢంయథాతథా , నిర్భిన్నం - చేతో-యస్యాస్సా - కచ్చిత్కిమితిప్రశ్నః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁అన్యస్యాఆహ ॥నేత్రఇతి॥ ఏవమగ్రేఽపి॥ హేచక్రవాకి-నక్తంరాత్రౌ-అదృష్టబన్ధుఃఅదృష్టపతిస్సతీ-నేత్రే-నిమీలయసికిం - కింవా - కరుణంయథాతథా - రోరవీషి - బతేతిఖేదే,నైతావత్ , అపితు-వయమివ-దాస్యం, ప్రాప్తాసతీకబరేణస్రజం - వోఢుం,స్పృహయసేకిమ్ ❁॥ ౧౬॥ ❁భోభోఇతి ॥ హేఉదన్వన్సముద్ర,అలబ్ధనిద్రః -అధిగతప్రజాగరశ్చ-సదా-నిష్టనసేనితరాంధ్వనసి ‹‹ ష్టనశబ్ద ›› ఇతిధాతుః - కింవా-అస్మాభిః - ప్రాప్తాం- దురత్యయాం-దశాంఅవస్థాంత్వమపిగతోఅసి-అహోకష్టం - యథా-వయం - సంభోగేన - ముకున్దాపహృతకుచకుఙ్కుమాద్యాత్మలాఞ్ఛనా - స్తథా-త్వమపి

యతో,ఉపహృతశ్రీకౌస్తుభాదిలాఞ్ఛనో-లక్ష్యసే ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋త్వమితి ॥ హే ఇన్దో-త్వం - బలవతా-యక్ష్మణా-క్షయరోగేణ-నితరాంగృహీతః - అతఏవ క్షీణస్సన్-స్వకాన్తిభిః - తమోఽన్ధకారం-నక్షిణోషినవినాశయసకిం-యథా-వయం,తథా, త్వమపి-ముకున్దగదితాని రహస్యాని - విస్మృత్య-తేనైవచిన్తితయా-స్థగితగీః స్తబ్ధవాక్సన్-నోఽస్మాభి రుపలక్ష్యసే ❋॥౧౮॥❋ కింవేతి ॥ హే మలయానిల-తేతుభ్యం-మస్మాభిః-కింవా-అప్రియ-మాచరితంకృతం-యత-స్త్వం-గోవిన్దస్య-పాఙ్గైః-ర్నితరాం భిన్నే-నోఽస్మాకంహృదిహృదయే-స్మరంకామ - మీరయసి - అప్రియాచరణంవినాస్మరోదీరణేనవ్యథాజననంతవానుచితమిత్యర్థః ❋ ॥ ౧౯ ॥ ❋కాంచిత్ప్రియమస్వేషయన్తీంపుష్పాణ్యన్వేషయన్తీమివాలక్ష్య కస్యాశ్చిదుత్తరప్రత్యుత్తరరూపంవాక్యమాహ ॥ ముగ్ధ ఇతి॥ హే ముగ్ధే కంధ్యాయసి-పురఃస్థితం, వికాసోన్ముఖం-కున్దం-గృహాణఏవముక్తా ప్రాహ-కిఙ్కున్దేనమమానేతిఅమునామువర్ణరహితేనకున్దేన- కింనకించిదపి ప్రయోజనం - కింతుముకున్దమేవాన్వేషయామీత్యభిసన్ధిఃసాపునఃప్రాహ త్వత్ప్రియాః-సుమనసఃపుష్పాణి-కీదృగ్విధా ఇతి - సాపునఃప్రాహ-పున్నాగంమృగయేసఖిశ్రుతిశిరోభూషాయుతమితి ॥ హే సఖి-శ్రుతిశిరోభూషావిశేషాయుతం-శ్రోత్రయోః-శిరసిచ - భూషణవిశేషవదాచరత్ - పున్నాగం-మృగయే-శ్రుతిశిరస్సువేదాన్తేషు-భూషావిశేషాయితంపున్నాగంపురుషశ్రేష్ఠం-మృగయేఇత్యభిసన్ధిః- ననుకింబహ్వీషుసుమనస్సుసతీషువిశేషణపున్నాగమేవమృగయసఇత్యతాహ॥ గావోఽపీతి ॥ ఉజ్ఝితంగలితంసూనంపున్నాగంకుసుమం , తదామోదప్రకర్షేణ ఉన్ముఖా-ఆసతమృగయన్త్యోఽవతిష్ఠన్తే-పశవోఽప్యేవం-కింపునరహమితిభావః, పక్షాన్తరే గావఃవేదాన్తవాచోఽపిఉజ్ఝితసూనంత్యక్తజన్మానం-అజమిత్యర్థః-పురుషశ్రేష్ఠం -తదామోదప్రకర్షైతత్కల్యాణగుణగణప్రకర్షైరున్ముఖాఃప్రతిపాదనోన్ముఖాః-

---

పహృతాత్మలాఞ్ఛనఃప్రాప్తోదశాంత్వం చయతోదురత్యయామ్ ॥ ౧౭ ॥ త్వంయక్ష్మణాబలవతానిగృహీతఇన్దోక్షీణస్తమోననిజదీధితిభిఃక్షిణోషి । కచ్చిన్ముకున్దగదితానియథావయంత్వంవిస్మృత్య భోఃస్థగితగీరుపలక్ష్యసేనః ॥ ౧౮ ॥ కింవాచరితమస్మాభిర్మలయానిల తేఽప్రియమ్।గోవిన్దాపాఙ్గనిర్భిన్నేహృదీరయసినస్స్మరమ్ ॥౧౯॥ ముగ్ధేధ్యాయసికింగృహాణపురతః కున్దంవికాసోన్ముఖం కింకున్దేనమమానునాసుమనసః కీదృగ్విధాస్త్వత్ప్రియాః । పున్నాగంమృగయేసఖిశ్రుతిశిరోభూషావిశేషాయితంగావోఽప్యుజ్ఝితసూనమాసతతదామోదప్రకర్షోన్ముఖాః॥౨౦॥ మేఘశ్రీమంస్త్వమసిదయితోయాదవేన్ద్రస్యనూనంశ్రీవత్సాఙ్కంవయమివభవాన్ధ్యాయతిప్రేమబద్ధః । అత్యుత్కణ్ఠంశబలహృదయోఽస్మద్విధోబాష్పధారాఃస్మృత్వాస్మృత్వా విసృజసిముహుర్దుఃఖదస్తత్ప్రసఙ్గః ॥ ౨౧ ॥ ప్రియరావపదానిభాషసేమృతసంజీవికయాఽనయాగిరా ।కరవాణికిమద్య తేప్రియం వదమేవల్గితకణ్ఠకోకిల॥ ౨౨ ॥శుకరాజగాయయదుదేవసత్కథాంకుర్మస్తవాఙ్గపయసోపసేచనమ్। విరహాగ్నితప్తహృదయేష్వలంరమారమణాభిధానసుధయాచసిఞ్చనః ॥ ౨౩ ॥ నచలసినవదస్యుదారబుద్ధేక్షితిధరచిన్తయసేమహాన్తమర్థమ్ । అపిబతవసుదేవనన్దనాఙ్ఘ్రింవయమివకామయసేస్తనైర్విధర్తుమ్॥ ౨౪ ॥శుష్యద్ధ్రదాఃకృశతరాబతసిన్ధుపత్న్యస్సంప్రత్యపాస్తకమలశ్రియఇష్టభర్తుః । యద్వద్వయంమధుపతేః ప్రణయావ

లోకమాత్రమేవతాసాం- నతుకార్స్న్యేనతత్ప్రతిపాదనమానన్త్యాదితిభావః-ఆసత కేవలంమృగయన్త్యః-సమాసత-ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋మేఘేతి॥ హే మేఘత్వం-మాధవేన్ద్రస్య యదూత్తమస్య - త్వం-దయితఃప్రియోఽసి-నూనం-అతపార్తిహరణాదిసామ్యాత్త్వాంతత్సఖమాలక్షయఇతిభావః-అతో,భవాన్ - వయమివ-శ్రీవత్సాఙ్కంతద్విషయప్రేమ్ణా బద్ధో నిశ్చలో-ధ్యాయతికిం-ధ్యానలిఙ్గాన్యాహ॥ అత్యుత్కణ్ఠమిత్యాది- అస్మద్విధఃవయమివేత్యర్థః-అత్యుత్కణ్ఠంయథాతథా-సజలహృదయః,బాష్పధారాః,సృజసిముఞ్చసి-యుక్తం - చైతదిత్యాహ- దుఃఖదస్తత్ప్రసఙ్గఇతి ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋ప్రియేతి॥ హే కోకిలప్రియరావస్యప్రియంవదస్యశ్రీకృష్ణస్య,పదానీవపదానిశబ్దాన్ - భాషసే-మృతాన్సంజీవయతీతితథా - కోమలయా,గిరా- హేవల్గితకణ్ఠరమణీయకణ్ఠ-మే-కథయ,కిం- తే-అద్య-ప్రియంకరవాణి❋॥౨౨॥❋శుకరాజేతి॥ హే శుకరాజయదుదేవస్యసత్కథాం-గాయ-గైశబ్దే,,లోట్మధ్యమైకవచనం-అఙ్గహే శుక-తవ-పయసాక్షీరేణ ఉపసేచనంఅభిషేకంకుర్మః-త్వం-నోఽస్మాకంవిరహాగ్నినా - తప్తేషుహృదయేషు-రమారమణస్య లక్ష్మీకాన్తస్యాభిధానసుధయాకథాసుధయా-అలంనితరాం,సిఞ్చ❋॥౨౩॥❋నచలసీతి॥ హే క్షితిధర-త్వం-నచలసి-నవదసిచ-కింతు - మహాన్తమర్థంచిన్తయసే-తర్హి-కిం-వయంయథా- స్తనైర్వసుదేవనన్దనస్యాఙ్ఘ్రింవిధర్తుం-కామయామహే-తథా- త్వమపి- స్తనతుల్యైఃశృఙ్గైఃధర్తుం,కామయసేకిమ్❋ ॥ ౨౪ ॥❋శుష్యద్ధ్రదా ఇతి ॥ హే సిన్ధుపత్న్యఃనద్యః,యద్వత్- యథా-వయం-యదుపతేఃప్రణయావలోకమప్రాప్య- తేనముష్టాన్యపహృతాని- హృదయాని, యాసాం - తాశ్చ , ఉరునితరాం-కర్శితాః - స్మ-తథా-యూయమపి - సంప్రతిగ్రీష్మే శుష్యన్త్రో హ్ర

దాః యాసాం తాః - అపగతకమలశోభాశ్చ - ఇష్టస్య భర్తుస్స్నిగ్ధోః - ప్రణయావలోకమప్రాప్య - కర్శితాః - స్తబ్ధతేతి శేషః ॥ ౨౫ ॥ హంసేతి ॥ హే హంస ॥ ఆస్యతాముపవిశ్యతాం, పయఃక్షీరం - పిబ - అఙ్గ హే హంస - శౌరేః - కథాం వార్తాం - బ్రూహి, న్వితి వితర్కే - త్వాం - శౌరేర్దూతం - విదామ అజితః కృష్ణః - స్వస్త్యాస్తే కచ్చిత్ - పురా రహస్యుక్తం, చలసౌహృదః, స్మరతి కిం స్మృత్వైవ వయమాం ప్రస్థాపితవానిత్యతాహ - హే క్షౌద్ర తక్షుద్రదూత - కస్మాత్ - త్వం, వయం, భజామః, కామార్థమాహ్వాయతీత్యతాహ అహో తత్ర - త్వమిహాలాపయా కారయ - ఓమితి గచ్ఛన్తం తం పునరాహ - యా, అస్మాన్, వఞ్చయిత్వా - ఏకాకినీ, రమతే, తాం శ్రియం, మృతే వినా, తమేవాలాపయ, సా తదేకనిష్ఠా కథం పరిహర్తుం శక్యేత్యతాహ ॥ స్త్రియామితి ॥ జాతావేకవచనం, అస్మాసు స్త్రీషు మధ్యే కం సైవైకనిష్ఠా - న తు వయమిత్యర్థః ॥ ౨౬ ॥ ఇతీతి ॥ మాధవ్యో మాధవస్య స్త్రియః - యోగేశ్వరే కృష్ణే - క్రియమాణేన - త్థం భూతేన, భావేన - వైష్ణవీం గతిం ముక్తిం లేభిరే ॥ ౨౭ ॥ కృష్ణే తాసామిత్థం భూతో భావో నాతిచిత్రమిత్యాహ ॥ శ్రుతమాత్రోఽపీతి ॥ ఉరుభిర్బహుభిర్గాయైర్గానైః - ఉరు బహుధా, గీతో వా - ఉరుగాయ ఇతి పృథక్పదం వా - సన్ధిస్త్వత్రార్షః కిం బహునా - యథా కథంచిచ్ఛ్రుతమాత్రోఽపి వా స్త్రీణాం - మనః, ప్రసహ్య బలాదాకర్షతే - కిం పునః, సాక్షాత్పశ్యన్తీనాం స్త్రీణాం మన ఆకర్షతీతి ॥ ౨౮ ॥ యతస్తాసామిత్థం భూతో భావః - స్తత - స్తా అనుమోదతే ॥ యా ఇతి ॥ తం కృష్ణం - జగద్గురుం సర్వోత్తమం - పరమపురుషమపి - భర్తృబుద్ధ్యా యాః - పాదఘట్టనాదిభిః - ప్రేమ్ణా - పర్యచరన్ - అసేవన్త, తాసాం, త

లోకమప్రాప్యముష్టహృదయాః పురకర్శితాస్స్మ ॥ ౨౫ ॥ హంస స్వాగతమాస్యతాం పిబ పయో బ్రూహ్యఙ్గ శౌరేః కథాం దూతం త్వాం ను విదామ కచ్చిదజితస్స్వస్త్యాస్త ఉక్తం పురా । కిం వానశ్చలసౌహృదస్స్మరతి తం కస్మాద్భజామో వయం క్షౌద్రాలాపయ కామదం శ్రియమృతే సైవైకనిష్ఠా స్త్రియామ్ ॥ ౨౬ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇతీదృశేన భావేన కృష్ణే యోగేశ్వరేశ్వరే । క్రియమాణేన మాధవ్యో లేభిరే వైష్ణవీం గతిమ్ ॥ ౨౭ ॥ శ్రుతమాత్రోఽపి యః స్త్రీణాం ప్రసహ్యాకర్షతే మనః । ఉరుగాయోఽనుగీతో వా పశ్యన్తీనాం కుతః పునః ॥ ౨౮ ॥ యాస్సం పర్యచరన్ప్రేమ్ణా పాదసంవాహనాదిభిః । జగద్గురుం భర్తృబుద్ధ్యా తాసాం కిం వర్ణ్యతే తపః ॥ ౨౯ ॥ ఏవం వేదోదితం కర్మ స్వనుతిష్ఠన్రమాపతిః । గృహాన్దర్శార్థకామానాం ముహుశ్చాదర్శయత్పదమ్ ॥ ౩౦ ॥ ఆస్థితస్య పరం ధర్మం కృష్ణస్య గృహమేధినామ్ । ఆసన్షోడశసాహస్రా మహిష్యోఽష్టశతాధికాః ॥ ౩౧ ॥ తాసాం స్త్రీరత్నభూతానామష్టౌ యాః ప్రాగుదాహృతాః । రుక్మిణీప్రముఖా రాజన్సహపుత్రాశ్చ సర్వశః ॥ ౩౨ ॥ ఏకైకస్యాం దశ దశ కృష్ణోఽజీజనదాత్మజాన్ । యావత్య ఆత్మనో భార్యా అమోఘగతిరీశ్వరః ॥ ౩౩ ॥ తేషాముద్దామవీర్యాణామష్టాదశ మహారథాః । ఆసన్నుదారయశసస్తేషాం నామాని మే శృణు ॥ ౩౪ ॥ ప్రద్యుమ్నశ్చానిరుద్ధశ్చ దీప్తిమాన్భానురేవ చ । సామ్బో మధుర్బృహద్భానుశ్చిత్రభానుర్వృకోఽరుణః ॥ ౩౫ ॥ పుష్కరో దేవబాహుశ్చ శ్రుతదేవస్సునన్దనః । చిత్రబాహుర్విరూపశ్చ కవిర్న్యగ్రోధ ఏవ చ ॥ ౩౬ ॥ త్రివక్రాయామ ఉపక్రోశః పుత్రః కృష్ణమనువ్రతః । శిష్యస్సాక్షాన్నారదస్య దధౌ వ్రతమఖణ్డితమ్ ॥ ౩౭ ॥ తేనోక్తం సాత్వతం తన్త్రం యజ్జ్ఞాత్వా ముక్తిమాన్భవేత్ । య

పః - కిం వర్ణ్యతే కథం వర్ణ్యత ఇత్యర్థః ॥ ౨౯ ॥ ఏవమితి ॥ సతాం, గతిః స్వప్రాప్త్యుపాయభూతోఽప్యనుతిష్ఠన్ గృహాన్ ధర్మాదీనాం - పదం స్థానమిత్యాదర్శయన్ పదమితి దర్శయితుమన్వతిష్ఠదిత్యర్థః ॥ ౩౦ ॥ అథ భగవతస్స్వపత్నీషు సంతానమనువర్ణయితుం ప్రస్తౌతి ॥ ఆస్థితస్యేతి ॥ పరం, గృహమేధినాం, ధర్మ, మాస్థితస్యానుతిష్ఠతః - కృష్ణస్య, మహిష్యః పత్న్యః, ఆసన్ ॥ ౩౧ ॥ తాసాం - స్త్రీరత్నరూపాణాం - మధ్యే, అష్టౌ - రుక్మిణీప్రముఖాః - యాః - పూర్వం, కథితాః - సర్వశః సర్వాశ్చ, సహపుత్రాః పుత్రవత్య ఏవేత్యర్థః - తాసాం పుత్రాస్తు - లక్షమేకమశీత్యుత్తరైకషష్టిసహస్రాణి భవన్తి ॥ ౩౨ ॥ తదేవాహ ॥ ఏకైకస్యామితి ॥ అజీజనజ్జనయామాస - ఆత్మనః స్వస్య - యావత్యో - భార్యాః, స్తాసామేకైకస్యామితి సంబన్ధః - తత్ర హేతుత్వేన విశినష్టి ॥ అమోఘగతిరప్రతిహతసంకల్పః ॥ ౩౩ ॥ తేషాముక్తసఙ్ఖ్యానాం పుత్రాణాం మధ్యే - ఉదారయశసః విపులయశస్వినః ॥ ౩౪ ॥ ప్రద్యుమ్నశ్చేతి ॥ అనిరుద్ధనామాపి కాశ్చిత్పౌత్రానన్యః పుత్రః ॥ ౩౫ ॥ ౩౬ ॥ త్రివక్రాయా ఇతి ॥ ఉపక్రోశో నామ - త్రివక్రాయాః - పుత్రః - స తు - కృష్ణం అనువ్రతః - అనువర్తమానః - సాక్షాన్నారదస్య శిష్యో భూత్వా, అఖణ్డితమవిచ్ఛిన్నం యథా తథా - చిత్తం దధౌ - భగవత్సమాధినిష్ఠో బభూవేత్యర్థః ॥ ౩౭ ॥ తమేవ విశినష్టి ॥ తేనేతి ॥ సాత్వతం పఞ్చరాత్రం, ఉక్తం, సాత్వతమన్త్రార్థవిషయః కశ్చిద్గ్రన్థవిశేషః ప్రతిపత్తిసౌకర్యాయ నాతిసంగ్రహావిస్తరరూపేణ కృత ఇత్యర్థః, తస్యానాదిశాస్త్రస్యార్వాచీనత్వాయోగాత్ - తన్త్రం విశినష్టి, యత్రేతి - స్త్రీశూద్రాదీనామపి - వైష్ణవః విష్

ప్రాపకః-సంస్కారస్తాపపుణ్డ్రాదిసంస్కారః-స్మృతః ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ ఏతేషామపీతి॥ మధుద్విషఃకృష్ణస్య,తనుజానాంపుత్రాణా-మేతేషామష్టాదశానాంమధ్యే , యః,ప్రద్యుమ్నః,సతు-రుక్మిణీసుతః-పితృవ,ద్రూపేణగుణైశ్చపితృతుల్యః ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ రుక్మిణో-మాతులస్య , దుహితర-ముపయేమే - తస్యాంభార్యాయాం, తతఃప్రద్యుమ్నా -దనిరుద్ధోనామ - నాగాయుతబలః, పుత్రో , ఽభూత్ ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ సచాపిఅనిరుద్ధోఽపి రుక్మిణో-దౌహిత్ర-స్తస్య-పౌత్రీం,జగృహేఽపయేమే ॥ తతోఽనిరుద్ధా-త్తస్యాం - వజ్రోనామ-పుత్రో-బభూవ॥ తంవిశినష్టి ॥యస్త్వితి మౌసలశాపప్రయుక్తయదుకులక్షయా-దవశేషితః-సవిక్రోఽవశేషితఇత్యర్థః ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ తస్మాద్వజ్రా-త్ప్రతిబాహుః, తస్యప్రతిబాహోః,రాత్మజః-సుబాహుః ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ సర్వాన్ వంశ్యాన్ విశినష్టి ॥ నహీతి ॥ అధనానిర్ధనాః ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ తేషామానన్త్యమాహ ॥యదువంశప్రసూతానామితి ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ తదేవకైముత్యనయాభిప్రాయేణాహ॥తిస్రఃకోట్యఇతి॥యదుకులస్యా-చార్యా,స్తత్కుమారాణాం,అనుశిక్షకాఅధ్యాపకా-తిస్రః,కోట్యఃసహస్రాణాంఅష్టాశీతిః-శతానిచ,అధ్యాపకాఏవైతావన్తః-కింపునస్తఇత్యర్థః ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁ ఏకస్య వసుదేవస్యైవవంశజానాంసంఖ్యైవంభూతా- కింపునస్సర్వేషాంసంభూతానామిత్యాహ॥ సఙ్ఖ్యానమితి॥ యత్రయదూనాంవంశ్యే,ఆహుకోవసుదేవ - స్సఏవా-యుతానాం- అయుతలక్షపుత్రః ❁ ॥ ౪౬ ॥ ❁ తేషాంవీర్యశౌర్యాదిగుణనిరూపణాయాహ॥ దేవేతి ॥ దేవాసురాహవేదేవాసురయుద్ధే,హతాః-యే- అతిదారుణా -దైతేయాస్తే- మనుష్యేషు - చైద్యమాగధాదిరూపేణ - జాతాః,దృప్తాస్సన్తః , ప్రజాఇతిద్వితీయాన్తం - బబాధిరే ❁ ॥ ౪౭ ॥ ❁ తన్నిగ్రహాయేతి॥

త్రస్త్రీశూద్రదాసానాంసంస్కారోవైష్ణవస్స్మృతః॥ ౩౮ ॥ఏతేషామపిరాజేన్ద్రతనూజానాంమధుద్విషః। ప్రద్యుమ్న ఆసీత్ప్రథమఃపితృవద్రుక్మిణీసుతః॥ ౩౯ ॥ సరుక్మిణోదుహితరముపయేమేమహారథః। తస్మాత్సుతోఽనిరుద్ధోఽభూన్నాగాయుతబలాన్వితః॥ ౪౦ ॥సచాపిరుక్మిణఃపౌత్రీందౌహిత్రోజగృహేతతః। వజ్రస్తస్యామభూద్యస్తుమౌసలాదవశేషితః॥ ౪౧ ॥ ప్రతిబాహురభూత్తస్మాత్సుబాహుస్తస్యచాత్మజః। సుబాహోరుగ్రసేనోఽభూచ్ఛతసేనస్తుతత్సుతః॥ ౪౨ ॥నహ్యేతస్మిన్కులేజాతా అధనాఅబహుప్రజాః।అల్పాయుషోఽల్పవీర్యాశ్చఅబ్రహ్మణ్యాశ్చజజ్ఞిరే॥ ౪౩ ॥యదువంశప్రసూతానాంపుంసాంవిఖ్యాతకర్మణామ్। సఙ్ఖ్యానంశక్యతేకర్తుమపివర్షాయుతైరపి॥ ౪౪ ॥ తిస్రఃకోట్యస్సహస్రాణామష్టాశీతిశ్శతానిచ। ఆసన్యదుకులాచార్యాఃకుమారాణామితిశ్రుతమ్॥ ౪౫ ॥సఙ్ఖ్యానంయాదవానాంకఃకరిష్యతిమహాత్మనామ్। యత్రాయుతానామయుతలక్షపుత్రస్సఆహుకః॥ ౪౬ ॥-దేవాసురాహవహతాయేదైతేయాస్సుదారుణాః। తేచోత్పన్నామనుష్యేషుప్రజాదృప్తాబబాధిరే॥ ౪౭ ॥తన్నిగ్రహాయహరిణాప్రోక్తాదేవాయదోఃకులే। అవతీర్ణాఃకులశతమేషామేకాధికంనృప॥ ౪౮ ॥తేషాంప్రమాణంభగవాన్ప్రభుత్వేనాభవద్ధరిః। యేచానువర్తినస్తస్యవవృధుస్సర్వయాదవాః॥ ౪౯ ॥ శయ్యాసనాటనాలాపక్రీడాస్నానాశనాదిషు। నవిదుస్సన్తమాత్మానంవృష్ణయఃకృష్ణచేతసః॥ ౫౦ ॥ తీర్థంచక్రేనృపోనంయదజనియదుషుస్వస్సరిత్పాదశౌచంవిద్విట్స్నిగ్ధాస్స్వరూపంయయురజితపదాశ్రీర్యదర్థేఽన్యయత్నః। యన్నామామఙ్గళఘ్నంశ్రుతమథగదితంయత్కృతోగోత్రధర్మఃకృష్ణస్యైతన్నచి

ప్రోక్తాఆదిష్టా - దేవాః , యదోఃకులే , అవతీర్ణాః , యేషామవతీర్ణానాం , కులమేకాధికశతం ,వృష్ణ్యన్ధకదాశార్హాదిరూపేణైకాధికశతభేదభిన్నమ్ ❁ ॥ ౪౮ ॥ ❁ తేషామితి॥ తేషాంకులానాం- ప్రభుత్వేనిమిత్తే-భగవాన్-శ్రీకృష్ణరూపేణా, భవదవతతార -యే -సర్వేయాదవా-స్తే-తస్యశ్రీకృష్ణస్యానువర్తినః - హేతుగర్భమిదం - వవృధురేధాంచక్రిరే ❁ ॥ ౪౯ ॥ ❁ కింతేతంపరమాత్మబుద్ధ్యాఽన్వవర్తన్త-నేత్యాహ ॥ శయ్యేతి ॥ వృష్ణయోయాదవః - శయ్యాసనాదిషు - కృష్ణఏవచేతోయేషాంతథాభూతాఅపి - తంకృష్ణం - స్వమాత్మానంస్వాన్తరాత్మానం - పరమాత్మానమిత్యర్థః -నవిదుః - కింతు - యాదవవిశేషంవిదురితిభావః ❁ ॥ ౫౦ ॥ ❁ స్వమాత్మానంనవిదురిత్యనేనతన్మాహాత్మ్యంనవిదురితిసూచితం - తదేవానితరసాధారణంవదన్ అత్యాశ్చర్యమేతద్భూభారాపహరణమితివిస్మయమపనుదన్నాహ ॥ తీర్థమితి ॥ హేనృప, ఇతఃపూర్వం , స్వస్సరిత్స్వర్గే దీగఙ్గైవ-సర్వతో- ఽధికంతీర్థమాసీత్ - ఇదానీంతు - యదుషు-య - దజనిజాతం - తేషుజాతం , శ్రీకృష్ణకీర్తిరూపంత-త్కృత్వా - స్వస్సరిదూపం - పాదశౌచంతీర్థమూనమల్పంచక్రేయద్యశోరూపంతీర్థమేవసర్వతీర్థోపరివిరాజతఇతిభావః - తథా,ద్విషన్తఃశత్రవఃస్నిగ్ధాఅనురక్తాశ్చ,తత్స్వరూపంయయుః,పాప్రస్స్వంస్వాపాధారణం,రూప,మాకృతిఃతత్సాధర్మ్యమితియావత్-త-త్ప్రాప్తుః-ప్రీత్యప్రీత్యాత్మకస్యస్వవిషయస్యజ్ఞానస్యసాధర్మ్యప్రాపణస్వభావాదితిభావః,తథా,అజితపదాకైశ్చిదస్యప్రాప్తపదాశ్రీశ్,యస్యైవేతిశేషః - యస్యైవానన్యార్హశేషభూతేత్యర్థః॥తాంవిశినష్టి॥యదర్థేఽన్యయత్నః,యచ్ఛ్రీకటాక్షలేశప్రసరణార్థం అన్యేషాంబ్రహ్మాదీనాంయత్నః , కిఞ్చ,యస్యభగవతో,నామ - శ్రుత,మధిగదితం

ఉచ్చరితం వా. అర్ధజ్ఞానరహితమప్యఖిలాఘఘ్నం ॥ కిం చ ॥ గోత్రేషు తత్తద్వృష్ణిపాండవశేషు - ధర్మ్యో యత్కృతిః యేన ప్రవర్తితః, తస్యైతస్య, శ్రీకృష్ణస్యైతన్న చిత్రం, కిం తత్, యత్, క్షితిభరహరణం. తత్ర హేతుత్వేన పునస్తం విశినష్టి ॥ కాలచక్రాయుధస్య - కాలచక్రం కాలాభిమాని, సుదర్శనాఖ్యం చక్రమాయుధం, యస్య, తస్య, కాలాయత్తం హి సర్వమితి భావః ॥ ౪౫ ॥ ఉక్తవిధాసాధారణప్రభావనిర్వాహకం పరత్వమాహ ॥ జయతీతి ॥ సర్వోత్కర్షేణ వర్తతే. జనానాం. నివాసో ధారకః, జనేషు నివసతి ధారకతయేతి వా, తర్హి పరమాత్మనః కథం ప్రాకృతేషు జన్మేత్యత్రాహ దేవకీతి ॥ దేవక్యాం జన్మేతి వాదమాత్రం యస్య సః న తస్య ప్రాకృతస్యేవ కర్మాయత్తం జన్మ. అపి తు స్వేచ్ఛామూలకం తదితి భావః, తదపి కిమర్థమిత్యత్రాహ యదువరాయ దుర్భ్రేషా - స్తేషాం, పరిషదస్సఖా స్తాభిరేవ - దోర్భిర్భుజై - రధర్మ, మస్యన్ ॥ లక్షణహేతోః, రిత్యయంశతృ, ప్రతిషేధ్ర ఇత్యర్థః. న కేవలం తైరేవ, తస్య సంకల్పమాత్రేణాపి సుశకత్వాత్ - కిం త్వేతదేవావతారికృత్యం. ముఖ్యమిత్యభిప్రేత్యై విశినష్టి స్థిరచరవృజినఘ్నః, అధికారమనపేక్ష్య, స్థిరాణాం బృన్దావనాదిగతానాం తరుగుల్మాదీనాం స్థావరాణాం, చరాణాం పశుశకున్ప్రభృతీనాం, కేనచిత్స్వసంబన్ధేన వృజినం ప్రాప్తిప్రతిబన్ధకం పాపం హన్తీతి తథా, తదేవోదాహర్తుం విశినష్టి ॥ శోభనం స్మితం యస్మిన్, తేన, శ్రీముఖేన, వ్రజవనితానాం, పురవనితానాం చ, కామదేవం. వర్ధయన్, తాః కామస్వభావా వనితాస్స్వనైవ స్వభావేన స్వవిషయకేణ ముచ్యేరన్నితి తం తాసాం వర్ధయన్నితి భావః, వర్ధయన్ జయతీతి సంబన్ధః ॥ యద్వా ॥ అయమపి లక్షణహేతోరితి శతా, వర్ధయితుం, దేవకీజన్మవాదో జయతీతి సంబన్ధః ॥ ౪౬ ॥ ప్రకృతస్కన్ధార్థశ్రవణఫలం తదధికారిణం చాహ ॥ ఇత్థమితి ॥ నిజధర్మరిరక్షయా స్వనిగమోక్తధర్మరక్షణేచ్ఛయా, ఆత్తా పరిగృహీతా లీలార్థా తనుర్యేన లీలాప్రదేనతన్వాః కర్మఫలభోగార్థత్వవ్యుదాసః, తస్య యదూత్తమస్య పరమపురుషస్య - ఇత్థంభూతాని తదనురూపాణి అవతారానురూపాణి

త్రం క్షితిభరహరణం కాలచక్రాయుధస్య ॥ ౪౫ ॥ జయతి జననివాసో దేవకీజన్మవాదో యదువరపరిషత్స్వైర్దోర్భిరస్యన్నధర్మమ్ । స్థిరచరవృజినఘ్నస్సుస్మితశ్రీముఖేన వ్రజపురవనితానాం వర్ధయన్కామదేవమ్ ॥ ౪౬ ॥ ఇత్థం పరస్య నిజధర్మరిరక్షయాఽఽత్తలీలాతనోస్తదనురూపవిడమ్బనాని । కర్మాణి కర్మకషణాని యదూత్తమస్య శ్రూయాదముష్య పదయోరనువృత్తిమిచ్ఛన్ ॥ ౪౭ ॥ మర్త్యస్తయానుసవమేధితయా ముకున్దశ్రీమత్కథాశ్రవణకీర్తనచిన్తయైతి । తద్ధామ దుస్తరకృతాన్తజవాపవర్గం గ్రామాద్వనం క్షితిభుజోఽపి యయుర్యదర్థాః ॥ ౪౮ ॥

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యామష్టాదశసాహస్రికాయాం సంహితాయాం వైయాసిక్యాం, దశమస్కన్ధే, నవతితమోఽధ్యాయః.

దశమస్కన్ధస్సమాప్తః

ధర్మరిరక్షానురూపాణి వా, విడమ్బనాని మర్త్యచేష్టానుకారీణి, కర్మనికషాణి క్షుణ్ణతాం, కీర్తయతాం చ - భక్తియోగోత్పత్తిప్రతిబన్ధకాని పాపకర్మాణి కషన్తి నిరస్యన్తీతి తథా, కర్మాణి చేష్టితాని, శ్రూయాత్ శృణుయాత్, కః, యః, అముష్య భగవతః, పదయోః, అనువృత్తిం భక్తిమిచ్ఛన్ కామయమానః ॥ ౪౭ ॥ కిమనువృత్తేరిత్యత ఆహ ॥ మర్త్య ఇతి ॥ అనుసవమనుసన్ధ్యం ముకున్దస్య, శ్రీమత్యాః, కథాయాః, శ్రవణకీర్తనచిన్తయా శ్రవణకీర్తనయుక్తయా, చిన్తయా, తయా, సమేధితయా, అనువృత్త్యా దుస్తరకృతాన్తజవాపవర్గం, దుస్తరః, కృతాన్తో యైస్తేషాం, జనానాం, అపవర్గం దుఃఖావసానహేతుభూతం, తస్య భగవతో, ధామ స్థానమేతి ప్రాప్నోతి దుస్తరేత్యాదివిశేషణేన దుర్లభత్వం సూచితం, తత్స్పష్టమేవాహ ॥ గ్రామాదితి ॥ యదర్థాః యద్ధామ, అర్థః ప్రయోజనం, యేషాం తే, యద్ధామప్రాప్తికామా ఇత్యర్థః - గ్రామాత్, వనం, యాన్తి, తపస ఇతి శేషః ॥ యద్వా ॥ యదనువృత్తికామాః, దుస్త్యజకృతాన్తభవాపవర్గమితి పాఠాన్తరం దుస్తరః, కృతాన్తో మృత్యుః, తత్తుల్యో, భవః సంసారః, తస్యాపవర్గోఽవసానం, యస్మాత్, తద్ధామైతీతి సంబన్ధః ॥ ౪౮ ॥

---

౪౮ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ భవాపవర్గమ్

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోస్తనయేన తచ్చరణకమలపరిచర్యాప్రసన్నతత్ప్రాప్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన - శ్రీవైష్ణవదాసేన శ్రీవీరరాఘవవిదుషా విలిఖితాయాం శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీమద్భాగవతవ్యాఖ్యాయాం దశమస్కన్ధే, నవతితమోఽధ్యాయః శ్రీకృష్ణార్పణమస్తు

శ్రీరుక్మిణీసత్యభామాసమేత శ్రీగోపాలకృష్ణపరబ్రహ్మణే నమః.

శ్రీశుభమస్తు.

శ్రీహయగ్రీవాయనమః.

శ్రీవీరరాఘవీయవ్యాఖ్యాసహితశ్రీమద్భాగవతమ్

ఏకాదశస్కన్ధప్రారమ్భః.

ఇత్థం బ్రహ్మాదిభిరభ్యర్థితస్య భూభారాపజిహీర్షయాఽవతీర్ణస్య భగవతః అత్రైవ సూనుమానుషాణిచేష్టితాని భూభారాపహారధర్మసంస్థాపనసాధుపరిత్రాణాదిగర్భాణి బాల్యయౌవనక్రీడాద్యాత్మకాన్యనువర్ణితాని - అథ భూభారావశేషయదుకులసంజిహీర్షానిదానవిప్రశాపాపనోదనవ్యాజేన ప్రభాసం ప్రస్థితవతః స్వకులక్షపణసమస్తతత్త్వోపదేశస్వపదారోహణాత్మకం చేష్టితమనువర్ణయత్యేకాదశస్కన్ధేన ॥ కృత్వాదైత్యవధం కృష్ణ ఇత్యాదినా ॥ తత్ర తావద్వృత్తవర్తిష్యమాణయోస్సంగతిసూచనాయ వృత్తమనువదతి శ్లోకద్వయేన । కృత్వేతి ॥ పూతనాశకటయమళార్జునధేనుకారిష్టచాణూరతోసలకంసాదిదైత్యయోర్నిపధం - కృత్వా - సరామ ఇత్యనేన కాంశ్చిద్రామేణ ఘాతయిత్వేత్యభిప్రేతం - ఏవం. యదుభిర్వృత ఇత్యనేనాపి జవిష్ఠం బలవత్తరం - ఆశుహింసాపర్యవసాయినమిత్యర్థః - తం - కలిం కలహం - జనయన్ - కురుపాణ్డవాదిష్వితి శేషః - తేష్వపి కలహోపాదనేనాధర్మిష్ఠాన్ ఘాతయిత్వేతి భావః - ఇత్థం - భువో - భార - మవతారయత్ - అడభావ ఆర్షః - అవతారయామాసేత్యర్థః ॥ ౧ ॥ తదేవ ప్రపఞ్చయతి । యేకోఽపితా ఇతి । సుబహు బహువారం యథా తథా - దుర్ద్యూతాదిభిస్సాధనైః - సపత్నైః దుర్యోధనాదిభిః - యే పాణ్డుపుత్రాః - కోపితాః కోపం ప్రాపితాః - తాన్ - పాణ్డుసుతాన్ - నిమిత్తం ద్వారం - కృత్వా “మయైవైతే నిహతాః పూర్వమేవ నిమిత్తమాత్రం భవ సవ్యసాచి” న్నితి భగవదుక్తేరితి భావః - సముదితాన్ నృపా-

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ కృత్వా దైత్యవధం కృష్ణస్సరామో యదుభిర్వృతః । భువోఽవతారయద్భారం జవిష్ఠం జనయన్కలిమ్ ॥ ౧ ॥ యే కోపితాస్సుబహు పాణ్డుసుతాస్సపత్నైర్దుర్ద్యూతహేళనకచగ్రహణాదిభిస్తాన్ । కృత్వా నిమిత్తమితరేతరతస్సమేతాన్హత్వా నృపాన్నిరహరత్క్షితిభారమీశః ॥ ౨ ॥ భూభారరాజపృతనా యదుభిర్నిరస్య గుప్తైస్స్వబాహుభిరచిన్తయదప్రమేయః । మన్యేఽవనేర్ననుగతోఽప్యగతో హి భారో యద్యాదవం కులమహో అవిషహ్యమాస్తే ॥ ౩ ॥ నైవాన్యతః పరిభవోఽస్య భవేత్కథంచిన్మత్సంశ్రయస్య విభవోన్నహనస్య

నితరేతరతః - అన్యోన్యైర్నిమిత్తభూతైః - హత్వా - ఇత్థం - ఈశో భగవాన్ - క్షితేః - భారం - నిరహరత్ జహార - తత్ర - దుర్ద్యూతం కపటద్యూతం - హేళనమవజ్ఞా - కచగ్రహణం దుశ్శాసనేన ద్రౌపద్యాః కేశగ్రహణం - ఆదిశబ్దేన గరళదానజతుగృహదాహాదిసంగ్రహః ॥ ౨ ॥ ఏవం వృత్తమనూద్య తేన సహ వర్తిష్యమాణస్య సందర్భం వదన్ వర్తిష్యమాణప్రశ్నావసరప్రదానాయ తత్సంగృహ్ణాతి ॥ భూభారేత్యాదిభిః పఞ్చభిః ॥ స్వస్య - బాహుభిః - గుప్తైః రక్షితైః - యదుభిః - నిమిత్తభూతైః - భువో - భారభూతానాం - రాజన్యానాం - పృతనాః సేనాః, నిరస్య హత్వా - బాహుభిరితి బహువచనం స్వాసాధారణచతుర్భుజత్వాభిప్రాయకం - అప్రమేయః అపరిచ్ఛేద్యస్వయాపస్వభావః, అనవగమ్యస్వరూపస్వభావో వా - భగవాన్ - అచిన్తయత్ ॥ చిన్తాప్రకారమేవాహ ॥ మన్య ఇత్యాదినోప్తైమిథామేత్యస్తేన - నన్వితి వితర్కే, అవనేః భూమేః - భారో - గతోఽపి అగత ఇత్యేవ - మన్యే - భారైకదేశస్యగతత్వేఽపి కార్త్స్న్యేనాగతత్వాదగత ఇత్యేవమన్యే - మమ నిశ్శేషభూభారక్షపణాయావతీర్ణత్వాదితి భావః. అగతత్వం కుత ఇత్యత ఆహ ॥ యత్ యస్మాత్ - అహో - అవిషహ్యం సోఢుమశక్యం - అన్యైరితి శేషః యాదవం - కులం, ఆస్తే - తస్మాదగత ఇతి భావః ॥ ౩ ॥ నన్వాస్తాం తదపి కేన చిన్నిరసిష్యత ఏవేత్యత ఆహ ॥ నైవేతి ॥ అస్య యాదవబలస్య, అన్యతః పురుషాన్తరాత్ - పరిభవః - కథంచిదపి - న భవేత్ - నాశస్తు న భవేదేవ, పరాజయోఽపి న కథంచిద్భవేదిత్యభిప్రాయేణ పరిభవ ఇత్యుక్తం । తత్ర హేతుం వదన్విశినష్టి ॥ మత్సంశ్రయస్య - అహమేవ - సంశ్రయ ఆశ్రయో - యస్య, న హి మామాశ్రితస్య క్వచిత్కదాచిదభద్రం దృష్టమితి భావః, అత ఏవ - నిత్యం, విభవైః వీర్యశౌర్యాదిభిః - ఉన్నహనస్య ఉత్తరోత్తరోత్కర్షవతః కస్తర్హి తత్క్షపణోపాయః - తతః కిం వా కరిష్యసీత్యత ఆహ ॥ అన్తరితి ॥ యదుకులస్య - అన్తః కలిం అన్తః కలహం - వేణుస్తమ్బస్య వేణుగుల్మస్య, వహ్నిమివ - నాశకం - విధాయ - శాన్తమూర్మిషట్కరహితం - ధామ శ్రీవైకుణ్ఠాఖ్యం స్థానం. ముక్తైర్నిగచ్ఛామి - వర్త

మానసామిత్యేభవిష్యతీవ ర్తమానవద్భావాల్లట్-శాన్తిమితిపాఠే-తావన్నిశ్శేషభూభారాపహారేణ-చిత్తస్యశాన్తిమవ్యాకులతా-ముపైమి తతో-ధామే-త్యర్థః ❋ ॥ ౪ ॥ ❋ ఏవమితి ॥ హేరాజన్, ఇత్థం వ్యవసితఃనిశ్చయవాన్, ఈశ్వరఃఅన్తఃప్రవిశ్యనియన్తా, సత్యసఙ్కల్పశ్చ, తిద్వయంహేతుగర్భం, అతో-విప్రాణామన్తరాత్మతయాశాపముత్పాదితవానితిభావః, విప్రాణాంకర్తౄణాం-యశ్శాపః-తేనవ్యాజేన-స్వకులంయదుకులం సంజహేవినాశితవాన్ ❋ ॥ ౫ ॥ ❋ తదేవమవతారప్రయోజనంసర్వంసంపాద్యస్వంలోకంజగామేత్యాహద్వాభ్యాం ॥ స్వమూర్త్యేతి ॥ నిరతిశయలావణ్యవత్యా-స్వమూర్త్యా-స్వదివ్యవిగ్రహేణ-లోకలావణ్య-మాచ్ఛిద్యాకృష్యా, పహృత్యేతియావత్, త్రిలోక్యన్తర్గతస్యకృత్స్నస్యలావణ్యస్యసముద్రేగోష్పదస్యేవైతస్మూర్తిలావణ్యేఽన్తర్భూతత్వాత్తన్మూర్తిదర్శనానన్తరంక్వాపిలావణ్యస్యానవభాసాదితిభావః-తథా-నిర్ముక్త్యాకటాక్షమోక్షేణ-నృణాం-మాలోకన-మాచ్ఛిద్య-తత్కటాక్షమోక్షస్యేతరకటాక్షమోక్షాభిభావుకత్వాదితిభావః-గీర్భిర్వాగ్భిః-తాంగిరం-స్మరతాం-చిత్తం-ఆచ్ఛిద్యేత్యర్థః-తచ్చేష్టితానాంచిత్తాపహారిత్వాదితిభావః-పదైస్తత్రతత్రాఙ్కితైః-పదైః, స్తానిపదానీక్షతాం ఈక్షమాణానాం, క్రియాఃఅన్యతోగమనాదిక్రియాశ్చ, పహృత్యేత్యర్థః-తదానీంతనానాంచక్షురాదిప్రవృత్తీఃస్వైకనిష్ఠాఃకృత్వేతిసముదాయార్థః ❋ ॥ ౬ ॥ ❋ ఉపరిజనిష్యమాణానాంసంసారతరణాయ-కౌపృథివ్యాం-సుశ్లోక్యాంసుగేయాం-సచ్ఛ్లోక్యామితిపాఠే-సద్భిర్గేయాం-కీర్తిం వితత్యవిస్తార్య-అనయాకీర్త్యా-శ్రవణస్మరణాదివిషయయా, అఞ్జసాసుఖేనైవసునిశ్చితం, తమః, తమఃకార్యంసంసారం, తరిష్యన్తీత్యభిప్రేత్య-ఈశ్వరః-స్వపదంస్థానమగాత్ ❋ ॥ ౭ ॥ ❋ శాపవ్యాజేనవిప్రాణామిత్యుక్తం-తత్రపృచ్ఛతి

నిత్యమ్ । అన్తఃకలింయదుకులస్యవిధాయవేణుస్తమ్బస్యవహ్నిమివశాన్తిముపైమిధామ॥ ౪ ॥ఏవంవ్యవసితో రాజన్సత్యసఙ్కల్పఈశ్వరః।శాపవ్యాజేనవిప్రాణాంసంజహ్రేస్వకులంవిభుః॥ ౫ ॥స్వమూర్త్యాలోకలావణ్యంనిర్ముక్త్యాలోచనంనృణామ్ । గీర్భిస్తాస్స్మరతాంచిత్తంపదైస్తానీక్షతాం ❋ క్రియాః॥ ౬ ॥ఆచ్ఛిద్యకీర్తిం సుశ్లోక్యాంవితత్యహ్యఞ్జసానుకౌ । తమోఽనయాతరిష్యన్తీత్యగాత్స్వంపదమీశ్వరః॥ ౭ ॥ రాజోవాచ ॥ బ్రహ్మణ్యానాంవదాన్యానాం నిత్యంవృద్ధోపసేవినామ్ । విప్రశాపఃకథమభూద్వృష్ణీనాంకృష్ణచేతసాం ॥ ౮ ॥ యన్నిమిత్తస్సవైశాపోయాదృశోద్విజసత్తమ।కథమేకాత్మనాంభేదఏతత్సర్వంవదస్వమే ॥ ౯ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ ❋ బిభ్రద్వపుస్సకలసున్దరసన్నివేశంకర్మాచరన్భువిసుమఙ్గళమాప్తకామః । ఆస్థాయధామరమమాణఉదారకీర్తిస్సంహర్తుమైచ్ఛత ❋ కులంస్థితకృత్యశేషః ॥ ౧౦ ॥ కర్మాణిపుణ్యనివహానిసుమఙ్గళానిగాయజ్జగత్క-

రాజాబ్రహ్మణ్యానామితి ॥ ద్వాభ్యాం ॥ వృష్ణీనాం-బ్రహ్మశాపః-కథ-మభూ-త్తేషాంవిప్రశాపఇత్యేతదత్యన్తాసంభావితమితిభావః-తత్రహేతుత్వేనతాన్విశినష్టి-బ్రహ్మణ్యానాం-బ్రహ్మణిబ్రహ్మకులేసాధవోబ్రహ్మణ్యాః-నిత్యంబ్రాహ్మణసమ్మానశీలానాం-కథంవిప్రశాపఇతిభావః-ననుబ్రహ్మణ్యానామపిలుబ్ధానాంససంభావ్యతాం-తత్రాహ, వదాన్యానామితి॥నన్వేవమపిసత్సంగత్యభావప్రయుక్తమహదతిక్రమాత్సంభావ్యతాం-తత్రాహ నిత్యంవృద్ధోపసేవినామితి అసతాంనామైతేగుణాః-అయమేకఏవతదసంభావనాయామలమిత్యాశయేనవిశినష్టి॥కృష్ణచేతసామితి ॥ కృష్ణేచేతో యేషాం॥ నవాసుదేవభక్తానామశుభంవిద్యతేక్వచి,, దిత్యాద్యభియుక్తోక్తేరితిభావః ❋ ॥ ౮ ॥ ❋ యదికథంచిత్ప్రాప్తః-సతర్హి విప్రశాపఃయన్నిమిత్తః-యత్-నిమిత్తంకారణం-యస్యసః-హేద్విజసత్తమ-ఏకాత్మనాంఅన్యోన్యమైకమత్యంప్రాప్తానాం వృష్ణీనాం కథంభేదఃకలహః-ప్రవృత్తః-యద్వా-ఏకాత్మనామిత్యేస్య విప్రాణామితివిశేష్యాధ్యాహారః-ఏకాత్మనాంసార్వాత్మ్యబ్రాహ్మ్యోపాసనేనసర్వత్రసమచిత్తానాం-ఋషీణాం-కథంభేదః-యదుషునిగ్రహానిదానభూతభేదదృష్టిఃకథమభూదిత్యర్థః ఏతత్సర్వం-ఏతస్మిన్మత్పృష్టే-సర్వం, ప్రతివక్తవ్యం-మహ్యంవదస్వ ❋ ॥ ౯ ॥ ❋ స్వకులంసంజిహీర్షోస్సర్వాన్తరాత్మనోభగవతఃశ్రీకృష్ణస్యసఙ్కల్పాదేవవిప్రశాపోఽభూదిత్యాహ ॥ కృత్వేతి॥ సున్దరేతిభావప్రధానోనిర్దేశః-సకలస్య-సున్దరస్యసౌందర్యస్య-సమ్యక్-నివేశో-యస్మిన్-త-త్సుమఙ్గళం-వపుః-కృత్వాధృత్వా-బిభ్రదితిపాఠాన్తరం-తదా-బిభ్రాణఃకర్మ అద్వైవమనూనుషంచచేష్టిత-మాచరన్కుర్వన్-మఙ్గళమితికర్మవిశేషణంచస్మరతాం-మఙ్గళావహ-మిత్యర్థః-అతఏవో-దారావిపులా-కీర్తిర్యస్యసః-ధామద్వారవత్యాఖ్యంస్థాన-మాస్థాయఅధిష్ఠాయ-రమమాణః-స్థితః-కృత్యస్యభూభారాపహరణాత్మకస్య-శేషో-యస్యసః-కులంయదుకులం-సంహర్తుమైచ్ఛత్ ❋ ॥ ౧౦ ॥ ❋ కర్మాణీతి ॥ పుణ్యనివహాని-పుణ్యానినివహన్తిప్రాపయన్తీతితథా, నకేవలంతథాభూతాన్యేవ-అపితు-గాయతాం-జగతాం-య-త్కలిమలంకలియుగప్రయుక్తం

౧౦ ॥ శ్లో ❋ పా॥ కృత్వావపు.

పాపం-తదపహరన్తీతి తథా - అతఏవ - సుమఙ్గళాని కేవలసుఖైకనిదానాని-కర్మాణి చేష్టితాని-కృత్వా-వసుదేవస్య-గేహే నివసతా-కాలాత్మనా కాలశరీరకతయా సంహారకేణ భగవతా-విసృష్టాః ప్రచోదితాః - భగవత్సఙ్కల్పప్రేరితా ఇత్యర్థః-మునయః పిణ్డారకం తీర్థవిశేషం-ద్వారవతీసమీపస్థం-సమగమన్ ॥ ౧౧ ॥ విశ్వామిత్ర ఇతి ॥ ॥ ౧౨ ॥ క్రీడన్త ఇతి ॥ తత్ర పిణ్డారకే-క్రీడన్తః-తాన్మునీనుపవ్రజ్య సమీపమేత్య - ఉపసఙ్గృహ్య పాదసఙ్గ్రహణం కృత్వా-స్వయమవినీతా అపి-వినీతవత్ పప్రచ్ఛుః - తే వేషయిత్వేత్యాద్యర్ధమర్ధక్రమాదుపసఙ్గృహ్యేత్యతః ప్రాగ్యోజ్యం - తే ప్రసిద్ధాః ॥ ౧౩ ॥ ప్రశ్నమేవాహ ॥ ఏషేతి ॥ హే విప్రాః-ఏషా అసితేక్షణా అఙ్గనా-అన్తర్వత్నీ గర్భిణీ - పుత్రకామా - ప్రసోష్యన్తీ ప్రసవిష్యమాణా చ స్వయం సాక్షాత్-యుష్మాన్-ప్రష్టుం-విలజ్జతీ అస్మన్ముఖేన- పృచ్ఛతి యూయం తు - మోఘదర్శనాః-అమోఘం సత్యం దర్శనం-యేషాం- తే-సర్వజ్ఞా ఇత్యర్థః అతః కింస్విజ్జనయిష్యతి-కిం కన్యా-ముత పుత్రం-తత్ - ప్రబ్రూత ॥ ౧౪ ॥ ఏవమితి॥ ఏవం ప్రలబ్ధాః వఞ్చితాః - అవహేళితా ఇతి యావత్ - అతఏవ-కుపితాః-తాన్ యదుకుమారాన్-ఊచుః-కిమితి- హే మన్దాః- వః యుష్మాకం కులం నాశయతీతి తథా-తం-ముసలం జనయిష్యతీతి ॥ ౧౫ ॥ తచ్ఛ్రుత్వేతి॥ తన్మునివచః-శ్రుత్వా, యదుకుమారాః, అతీవ సన్త్రస్తాః, సహసా ఆశు-సామ్బస్య, దరం-విముచ్య, తస్మిన్నుదరే - అయస్మయం లోహమయం-ముసలం- దదృశుః ॥ ౧౬ ॥ మన్దభాగ్యైః - అస్మాభిః కిమేతత్-కృతం-నోఽస్మాకం-జనాః నోఽస్మాన్ప్రతి-కిం వదిష్యన్తి- ఇత్యేవం-వి

కలిమలాపహరాణి కృత్వా । కాలాత్మనా నివసతా యదుదేవగేహే పిణ్డారకం సమగమన్మునయో విసృష్టాః ॥ ౧౧ ॥ విశ్వామిత్రోఽసితః కణ్వో దుర్వాసా భృగురఙ్గిరాః । కశ్యపో వామదేవోఽత్రిర్వసిష్ఠో నారదాదయః ॥ ౧౨ ॥ క్రీడన్తస్తానుపవ్రజ్య కుమారా యదునన్దనాః । ఉపసఙ్గృహ్య పప్రచ్ఛురవినీతా వినీతవత్ ॥ తే వేషయిత్వా స్త్రీవేషైస్సామ్బం జామ్బవతీసుతమ్ ॥ ౧౩ ॥ ఏషా పృచ్ఛతి వో విప్రా అన్తర్వత్న్యసితేక్షణా । ప్రష్టుం విలజ్జతీ సాక్షాత్ప్రబ్రూతామోఘదర్శనాః ॥ ప్రసోష్యన్తీ పుత్రకామా కింస్విత్సఞ్జనయిష్యతి ॥ ౧౪ ॥ ఏవం ప్రలబ్ధా మునయస్తానూచుః కుపితా నృప । జనయిష్యతి వో మన్దా ముసలం కులనాశనమ్ ॥ ౧౫ ॥ తచ్ఛ్రుత్వా తేఽతిసన్త్రస్తా విముచ్య సహసోదరమ్ । సామ్బస్య దదృశుస్తస్మిన్ముసలం ఖల్వయస్మయమ్ ॥ ౧౬ ॥ కిం కృతం మన్దభాగ్యైర్నః కిం వదిష్యన్తి నో జనాః । ఇతి విహ్వలితా గేహానాదాయ ముసలం యయుః ॥ ౧౭ ॥ తం చోపనీయ సదసి పరిమ్లానముఖశ్రియః । రాజ్ఞ ఆవేదయాఞ్చక్రుస్సర్వయాదవసన్నిధౌ ॥ ౧౮ ॥ శ్రుత్వాఽమోఘం విప్రశాపం దృష్ట్వా చ ముసలం నృప । విస్మితా భయసన్త్రస్తా బభూవుర్ద్వారకౌకసః ॥ ౧౯ ॥ తచ్చూర్ణయిత్వా ముసలం యదురాజస్స ఆహుకః । సముద్రసలిలే ప్రాస్యల్లోహం చాస్యావశేషితమ్ ॥ ౨౦ ॥ కశ్చిన్మత్స్యోఽగ్రసీల్లోహం చూర్ణాని తరళైస్తతః । ఉహ్యమానాని వేలాయాం లగ్నాన్యాసన్కిలైరకాః ॥ ౨౧ ॥ మత్స్యో గృహీతో మత్స్యఘ్నైర్జాలేనాన్యైస్సహార్ణవే । తస్యోదరగతం లోహం స శల్యే లుబ్ధకోఽకరోత్ ॥ ౨౨ ॥ భగవాన్ జ్ఞాతసర్వార్థ ఈశ్వరోఽపి తదన్యథా । కర్తుం

హ్వలితాః విశకలితచిత్తాస్సన్తో-ముసల-మాదాయ-గేహాని-యయుః ॥ ౧౭ ॥ తం చేతి ॥ తం ముసలం సదసి రాజసభాయాం- ఉపనీయ, పరిమ్లానా ముఖశ్రీర్యేషాం తే - సర్వేషాం-యాదవానాం- సన్నిధౌ-రాజ్ఞే ఉగ్రసేనాయ-ఆవేదయాఞ్చక్రుః స్వకృతం సర్వం విజ్ఞాపయామాసుః ॥ ౧౮ ॥ శ్రుత్వేతి॥ అమోఘం అప్రతిహతం-విప్రశాపం, శ్రుత్వా, ముసలం-దృష్ట్వా చ-తావద్విస్మితాః-తతో భయసన్త్రస్తాః భయేన కమ్పితగాత్రాశ్చ బభూవురిత్యర్థః " త్రసీ ఉద్వేగే-ఓవిజీ భయచలనయోః ,, రిత్యనుశాసనాత్-అన్యథా పౌనరుక్త్యం స్యాత్ ॥ ౧౯ ॥ స-యదూనాం రాజా- ఆహుకః ఉగ్రసేనః-ముసలం-సమ్యక్-చూర్ణం కారయిత్వా-సముద్రసలిలే-ప్రాస్యత్ ప్రాచిక్షిపత్ - అస్య ముసలస్య చూర్ణీక్రియమాణస్యావశేషితం - లోహశకలం చ ప్రాస్యత్ ॥ ౨౦ ॥ కస్మిన్నితి॥ తస్మిన్సముద్రసలిలే-కశ్చిన్మత్స్యః-లోహం - పాతిత-లోహశకలం-అగ్రసీత్-చూర్ణాని తు-తరళైః తరఙ్గైః-తత్ర తత్ర-వేలాయాం తీరే - ఊహ్యమానాని అతఏవ - లగ్నాని ఏరకాఖ్యా-దీర్ఘాః-స్థూలాశ్చ, ధారాత్రయోపేతాః-తృణవిశేషాః ఆసన్ ॥ ౨౧ ॥ మత్స్య ఇతి ॥ యోఽగ్రసీల్లోహం - స మత్స్యః - అన్యైర్మత్స్యైస్సహ-జాలేన-మత్స్యఘ్నైః-గృహీతః-లుబ్ధకః - తేషాం మత్స్యఘ్నానాం మధ్యే -కశ్చిల్లుబ్ధక ఇత్యర్థః తస్య మత్స్యస్యోదరగతం-లోహం-శల్యే శరాగ్రే-అకరోత్ కారితవానిత్యర్థః ॥ ౨౨ ॥ భగవానితి॥ జ్ఞాతాః-సర్వే-అర్థాః కాలత్రయగోచరాః- యేన సః తం-విప్రశాపం-అన్యథా కర్తుం విఫలీకర్తుమీశ్వరః సమర్థోఽపి తదన్యథాకరణం-నైచ్ఛత్ ॥ కిన్తు॥ కాలరూపీ - హేతుగర్భ

మిదం-కాలరూపేణసంహర్తుంకృతసఙ్కల్పత్వాత్- అన్వమోదత ※ ॥ ౨౩ ॥ ※ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంశ్రీవీరరాఘవీయాయాం ఏకాదశస్కన్ధేప్రథమోఽధ్యాయః ****************

శాపమన్యథాకర్తుంసమర్థోఽపీత్యుక్తం-కింక్వచిత్తదన్యథాకరణంప్రసిద్ధమిత్యపేక్షాయాంతద్దర్శయన్ తత్ప్రసక్తాదితిహాసాన్తరంప్రస్తోతుమాహ ॥ గోవిన్దేత్యాదినా॥ హేకురూద్వహ- అభీక్ష్ణం,ప్రస్థాపితోఽపి-నారదః-పునఃపునః,ద్వారకాయామవాత్సీత్ సముషితవాన్ - ననునారదస్య దక్షశాపాన్నైకత్రవాససంభవఇత్యాశఙ్కామపనుదన్ ద్వారకాంవిశినష్టి॥ గోవిన్దభుజగుప్తాయామితి ॥ నతస్యాంశాపాదేఃప్రభావఇతిభావః - కిమర్థమవాత్సీదిత్యత్రనారదంవిశినష్టి॥కృష్ణోపాసనలాలసఇతి॥కృష్ణోపాసనాయాం - లాలసాఔత్సుక్యం-యస్యసః ※ ॥ ౧ ॥ ※ననునిత్యంజ్ఞానాధికస్యదేవర్షేఃకృష్ణోపాసనాయాం మౌత్సుక్యంకథమిత్యత్రాహ॥కోన్వితి॥ హేరాజన్ - ఇన్ద్రియవాన్ చక్షుష్మాన్కోవా - పుమాన్ముకున్దస్య శ్రీకృష్ణస్య-చరణామ్బుజం, నసేవేతసేవమానోనావతిష్ఠేత్ - జ్ఞాజ్ఞవిభాగమన్తరేణసర్వోఽపీన్ద్రియవాన్సేవేతైవేత్యర్థః-తత్రహేతుత్వేనతత్పాదామ్బుజంవిశినష్టి-సర్వతః-అమృత్యుమితిచ్ఛేదః - సర్వేష్వపిభజత్సు-నవిద్యతే - మృత్యు - ర్యస్మాత్సేవ్యమానా-త్తథాభూతం - సర్వేషామపివిదుషామవిదుషాంచముకున్దచరణామ్బుజసేవయైవసంసృతినివృత్తిరిత్యర్థః-అతఏవా-మరోత్తమైః జ్ఞానాధికైఃబ్రహ్మరుద్రాదిభి-రుపాస్యం-సర్వతోమృత్యురితిపాఠే-సర్వేష్వపిలోకేషు, మృత్యు-ర్యస్య-స చక్షుష్మాన్-కోవా నసేవేతేత్యర్థః ※ ॥ ౨ ॥ ※ననుపరావరతత్త్వవిదోదేవర్షేస్తత్రావస్థితావవశ్యమధ్యాత్మవాదస్సమభావి - నతత్రసంశయః-కింతు - కోవాప్రష్టేత్యత్రాహ॥ తమితి॥ గృహాగతంస్వగృహంప్రత్యాగతం-అభివాద్య-ప్రణమ్య,దండవత్ప్రణామం-అబ్ర

న్నైచ్ఛద్విప్రశాపంకాలరూప్యన్వమోదత ॥ ౨౩ ॥ ****************************
******** ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, ఏకాదశస్కన్ధే, ప్రథమోఽధ్యాయః. ********

శ్రీశుకఉవాచ ॥ గోవిన్దభుజగుప్తాయాంద్వారవత్యాంకురూద్వహ । అవాత్సీన్నారదోఽభీక్ష్ణంకృష్ణోపాసనలాలసః ॥ ౧ ॥ కోవారాజన్నిన్ద్రియవాన్ముకున్దచరణామ్బుజమ్ । నభజేత్సర్వతోమృత్యురుపాస్యమమరోత్తమైః॥ ౨ ॥తమేకదాతుదేవర్షింవసుదేవోగృహాగతమ్ । అర్చితంసుఖమాసీనమభివాద్యేదమబ్రవీత్ ॥ ౩ ॥ వసుదేవఉవాచ ॥ భగవన్భవతోయాత్రాస్వస్తయేసర్వదేహినామ్ । కృపణానాంయథాపిత్రోరుత్తమశ్లోక ※ వర్త్మనామ్ ॥ ౪ ॥ భూతానాందేవచరితందుఃఖాయచసుఖాయచ । సుఖాయైవహిసాధూనాంత్వాదృశామచ్యుతాత్మనామ్ ॥ ౫॥ భజన్తియేయథాదేవాన్దేవాఅపితథైవతాన్। ఛాయేవకర్మసచివాస్సాధవోదీనవత్సలాః ॥ బ్రహ్మంస్తథాఽపిపృచ్ఛామోధర్మాన్భాగవతాంస్తవ । యాన్శ్రుత్వాశ్రద్ధయామర్త్యోముచ్యతేసర్వ

వీత్ ※ ॥ ౩ ॥ ※తదేవాహభగవన్నిత్యాదిభిష్షడ్భిః॥కించ॥తత్ప్రష్టుకామస్తావత్తదాగమనమభినన్దతి॥ భగవన్నితి॥ హేభగవన్ భవతో-యాత్రాసంచారః-సర్వేషాం-దేహినాం,మాదృశాం-స్వస్తయేమఙ్గళాయ - సుఖాయేతియావత్-తథాహి-యథా, పిత్రో-రాగమనం-పుత్రాణాం - సుఖాయైవ - తథా, ఉత్తమశ్లోకవర్త్మభూతానాంతత్స్వరూపస్వభావాదిజ్ఞానద్వారభూతానాం-యాత్రా-కృపణానాంతాపత్రయపీడితానాం - స్వస్తయఏవ - ఉత్తమశ్లోకవర్త్మణఇతిపాఠాన్తరం-తదా-భగవచ్ఛరీరభూతస్య-భవతఃఆగమనం-పిత్రో-రాగమనమివ కృపణానాం - దేహినాం-స్వస్తయఏవభవతీత్యర్థః ※ ॥ ౪ ॥ ※ ననుకేంవిశేషేణమాదృశామేవయాత్రాకృపణానాంస్వస్తయఇతిబ్రూషే - యతో - దేవాదీనామపియాత్రాదికర్మలోకానాంస్వస్తయేభవతీత్యతఆహ ॥ భూతానామితి ॥ దేవానాంపర్జన్యాదీనాం - చరితం- భూతానాం , దుఃఖాయచ-భవతి-అతివృష్ట్యాదినాదుఃఖజననదర్శనాదితిభావః-త్వాదృశాంత్వద్విధానాం , సాధూనాంతు-చరితం,సుఖాయైవ-తత్రహేతుత్వేనవిశినష్టి-అచ్యుతాత్మనామితి-అచ్యుతేఆత్మామనో-యేషాం- తేషాం,నిత్యమచ్యుతైకచిత్తత్వాదితరవార్తామపహాయచ్యుతవార్తయాతాపత్రయనిరసనశీలత్వాత్సుఖాయైవేతిభావః ※ ॥ ౫ ॥ ※కించ ॥ సుఖంకుర్వన్తోఽపిదేవాభజనానుసారేణకుర్వన్తి - సాధవస్తునతథేత్యాహ ॥ భజన్తీతి ॥ యే - దేవాన్ - యథా , భజన్తి - తాన్- దేవాఅపి-తథైవ-భజన్తి-భజనానుగుణమేవసుఖం యచ్ఛన్తి - నతునిరవధికమిత్యర్థః-కుతః - యతః ఛాయేవ - కర్మసచివాఃకర్మసహాయాః - తే - యథాఛాయావృద్ధిహ్రాసాదినావర్తతేహ్రసతేచ - తద్వద్దేవాఅపి స్వసేవాతారతమ్యరూపంకర్మైవ-తరతమఫలభావేనసహాయో, యేషాం - తథాభూతాఇత్యర్థః సాధవస్త్వాదృశాస్తుదీనవత్సలాః-దీనేషుతాపత్రయాభిభూతేషు - వత్సలాఃనిరవశేషదుఃఖనిరాచికీర్షవః,యద్వా-ఛాయేవపరోపకారరూపకర్మసచివాః-అతః-సంశ్రయణీయాస్సాధవఇత్యర్థః※॥౬ ॥※బ్రహ్మ

౪॥శ్లో ※ పా॥ వర్త్మణః.

న్నితి॥తదేవంయద్యపితవాగమనమాత్రేణవయంకృతార్థా,స్తథాఽపి-పృచ్ఛామః-కింతత్-భాగవతాన్-ధర్మాన్ తవ-యే-ర్ధ శ్రద్ధై-ర్భగవా-న్ప్రసన్న,స్తానిత్యర్థః, కించ యాన్-ధర్మాన్ - శ్రుత్వా,సర్వతఃసర్వస్మాత్,భయాత్-సంసృతిభయాత్ - ము చ్యతే❁ ॥ ౭ ॥ ❁ననుపుత్రీకృతపరమపురుష స్త్వమితరఇవకింనిర్విద్యసఇత్యాహ॥ అహమితి ॥ ముక్తిదమప్య-నన్తం కేవలం-పుత్రకామో- ఽహ-మపూజయమారాధితవానస్మి , నతు-మోక్షాయ-పూజయం - తత్ర హేతుత్వేనాత్మానం శినష్టి-దేవ స్యభగవతో-మాయయా-మోహితః , కిలేతిసూతికాగృహేభగవదుక్తిమనుస్మరతి❁ ॥ ౮ ॥ ❁అతో,యథా-విచిత్రాణి-వ్య సనానిదుఃఖాని-యస్మిన్,తస్మా త్సర్వతోభయావహాత్సంసారార్ణవాత్ , అఞ్జసాసుఖేన , అద్ధాస్ఫుటం-ముచ్యేముక్తోభవే యం , తథా-హేసువ్రత-నోఽస్మాన్-శాధిశిక్షయ❁ ॥ ౯ ॥ ❁రాజన్నితి॥ హేరాజ-న్నేవం-ధీమతా-వసుదేవేన కృతఃప్ర శ్నోయస్య - సదేవర్షిః-హ రేర్గుణై -ర్వర్ణనీయై - స్సంస్మారితః-న్యాన్తాత్మ్న రతేఃకర్మణిక్తః - తతఏవ-ప్రీత- స్తంవసుదేవ-మా హ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁తావత్ప్రశ్నమభినన్దతి ॥సమ్యగిత్యాదిభిస్త్రిభిః॥ హేసాత్వతర్షభ-తవై-త-త్సమ్య-గ్వ్యవసితంనిశ్చితం-పర మార్థవిషయనిశ్చయాత్మకబుద్ధిమాం స్త్వ మిత్యర్థః-కుతః , యత్ యస్మాత్ , భాగవతాన్ , ధర్మాన్-పృచ్ఛసే-భాగవతధ ర్మప్రశ్నేనలిఙ్గేన-త్వాం , పరమార్థవిదమనుమినోమీతిభావః , తత్ర హేతుత్వేనతాన్విశినష్టి,విశ్వభావనాన్ జగదభ్యుదయక రాన్ ❁॥౧౧॥❁కించ॥శ్రవణాదివిషయస్సన్-సద్ధర్మో భాగవతధర్మః - హేదేవ-విశ్వద్రుహఃవిశ్వేభ్యోభూతేభ్యోద్రుహ్య

తోభయాత్ ॥ ౭ ॥ అహంకిలపురానన్తంప్రజార్థోభువిముక్తిదమ్ । అపూజయంనమోక్షాయమోహితోదేవ మాయయా ॥ ౮ ॥ యథావిచిత్రవ్యసనాద్భవద్భిర్విశ్వతోభయాత్ । ముచ్యేమహ్యఞ్జసైవాద్ధాతథానశ్శాధి సువ్రత ॥ ౯ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ రాజన్నేవంకృతప్రశ్నోవసుదేవేనధీమతా । ప్రీతస్తమాహదేవర్షిర్హరేస్సం స్మారితోగుణైః ॥ ౧౦ ॥ నారదఉవాచ ॥ సమ్యగేతద్వ్యవసితంభవతాసాత్వతర్షభ । యత్పృచ్ఛసే *భాగవ తాన్ధర్మాంస్త్వంలోకభావనాన్ ॥ ౧౧ ॥ శ్రుతోఽనుపఠితోధ్యాతఆదృతోవాఽనుమోదితః । సద్యఃపు నాతిసద్ధర్మోదేవవిశ్వద్రుహోఽపిహి ॥ ౧౨ ॥ త్వయాపరమకల్యాణఃపుణ్యశ్రవణకీర్తనః । స్మారితోభగవాన ద్యదేవోనారాయణోమమ ॥ ౧౩ ॥ అత్రాప్యుదాహరన్తీమమితిహాసంపురాతనమ్ । ఆర్షభాణాంచసంవా దంవిదేహస్యమహాత్మనః॥ ౧౪ ॥ప్రియవ్రతోనామసుతోమనోస్స్వాయంభువస్యయః।తస్యాగ్నీధ్రస్తతోనాభి రృషభస్తత్సుతస్స్మృతః॥ ౧౫ ॥తమాహుర్వాసుదేవాంశంమోక్షధర్మవివక్షయా । అవతీర్ణంసుతశతంతస్యా సీద్బ్రహ్మపారగమ్॥ ౧౬॥ తేషాంవైభరతోజ్యేష్ఠోనారాయణపరాయణః ।విఖ్యాతంవర్షమేతద్యన్నామ్నా భారతమద్భుతమ్ ॥ ౧౭ ॥ సభుక్తభోగాంత్యక్త్వేమాంనిర్గతస్తపసాహరిం । ఉపాసీనస్తత్పదవీంలేభేవై జన్మభిస్త్రిభిః ॥ ౧౮ ॥ తేషాంనవనవద్వీపపతయోఽస్యసమన్తతః । కర్మతన్త్రప్రణేతారఏకాశీతిర్ద్విజాత

స్త్రీతితథా తానపి,సద్యఏవ-పునాతి❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁కించ॥మహానుపకార స్త్వయాకృతఇత్యాహ॥త్వయేతి॥ పుణ్యావహం-శ్ర వణం-కీర్తనంచ,యస్య,సః,పరమకల్యాణఃనిశ్శేషామఙ్గళఘ్నో,భగవా-న్నారాయణో,ఽధునా మమ,స్మారితః❁॥౧౩॥❁ ఇత్థంప్రశ్నమభినన్ద్యతస్యవిదేహర్షభసంవాదాత్మకముత్తరంవక్ష్యన్ప్రస్తౌతి ॥ అత్రేతి ॥ అత్రాపిత్వత్ప్రశ్నే - మహాత్మనో- విదేహస్యజనకస్యా , ర్షభాణాంచ-సంవాదం-తద్రూపమితిహాసం - ఉదాహరన్తి , ఉత్తరత్వేనోదాహరన్తి-త్వత్ప్రశ్నస్య విదేహప్రశ్నతుల్యత్వా త్తత్రయదుత్తరంతదేవత్వత్ప్రశ్నేఽప్యుత్తరమిత్యభిప్రాయేణోదాహరన్తీత్యుక్తమ్❁ ॥ ౧౪ ॥❁ కేతేఆర్షభాఇత్యత్రాన్వయకథనేనతాన్దర్శయతి ॥ ప్రియవ్రతఇతిసప్తభిః ॥ స్వాయంభువస్య,స్వయంభువోబ్రహ్మణఃపుత్ర స్య , మనోఃయః-సుతః-ప్రియవ్రతోనామా-సీత్ తస్యా,గ్నీధ్రః-సుత,ఇతిసంబన్ధః❁॥ ౧౫ ॥❁తమృషభం-మోక్షధర్మాన్వక్తు మిచ్ఛయా,ఽవతీర్ణం- వాసుదేవాంశ-మాహుః-తస్యర్షభస్య - సుతశత-మాసీత్-కథంభూతం - బ్రహ్మపారగం బ్రహ్మశబ్ద స్తత్రైణ వేదపరః - పరబ్రహ్మపరశ్చ , పారశబ్దస్తుయథావస్థితస్వరూపపరః, ఉభయోరప్యనన్త్యాత్-తత్రకేచిద్వేదపార గాః-కేచిత్తూభయపారగాశ్చేతిజ్ఞేయమ్❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁తేషాంశతసఙ్ఖ్యానాం జ్యేష్ఠో-భరతః - సచ-నారాయణః-పరాయ ణంపరంప్రాప్య - ముపాయశ్చ-యస్యసః,ఏతదజనాభంనామవర్షం - యస్య-నామ్నా - భారతమిత్య-ద్భుతం-విఖ్యాత మా సీ-త్సభరతఇతిసంబన్ధః - అనేనతస్యధర్మానతిక్రమఉక్తః❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁సభరతః-భుక్తాఃభోగాఃయస్యాంతా మిమాంస్వవ శాంపృథ్వీం -త్యక్త్వా-గృహా-న్నిర్గత - స్తపసావర్ణాశ్రమోచితధర్మేణ-హరి-ముపాసీన , స్త్రిభిర్జన్మభి - స్తస్యహరేః-పదవీం ప్రకారం-సాధర్మ్యమితియావత్-లేభే ప్రాప్తవాన్-వాఇత్యనేనప్రసిద్ధిస్సూచ్యతే❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁తేషాంభరతానుజానాం

ఏకోనశతసఙ్ఖ్యానాంమధ్యే, నవ, ఇలావర్తబ్రహ్మావర్తార్యావర్తమలయకేతుభద్రసేనేన్ద్రస్పృక్ విదర్భకీటకనామానోనవ, సమన్తతఃసమన్తాత్ - అస్యభారతవర్షస్య - యే-నవ,ద్వీపాఃఖణ్డాః - స్వతుల్య నామానః-తేషా-మధిపతయః-బభూవురిత్యర్థః,ఏకాశీతిసఙ్ఖ్యాస్తు-ద్విజాతయః-కర్మతన్త్రస్య, ప్రణేతారః,ప్రవర్తకాః-బభూవుః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ అవశిష్టాః-నవతు-మునయో బభూవుః-తానేవవిశినష్టి, మహాభాగాఃజ్ఞానవైరాగ్యాదిభాగ్యయుక్తాః, అర్థశంసినఃపరమార్థనిరూపకాః,శ్రమణాఃశ్రమవన్తః, అధ్యాత్మవిద్యాపరిశ్రమయుక్తాఇత్యర్థః - అతఏవా,త్మవిద్యాయాం-విశారదాఃప్రవీణాః, వాతరశనాఃదిగమ్బరానతునగ్నాః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ నామభిస్తాన్నిర్దిశతికవిరితి ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ తేషాంపారమహంస్యంచరితమాహ ॥ తఇతి ॥ ద్వాభ్యామ్ ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ అవ్యాహతాఅప్రతిహతా,ఇష్టాఅభిమతా-గతి-ర్యేషాం- తే-ముక్తాః-క్వాప్యనాసక్తాః ,సురాదీనాం-లోకాన్,మునిప్రభృతీనాం, భువనానిస్థానానిచ-కామంయథేష్టం , చరన్తిచేరుః - అద్యాపిచరన్తీత్యభిప్రాయేణవర్తమాననిర్దేశః,అనేనతేషాంజనకస్యచకథంసఙ్గమోఽభూదిత్యాశఙ్కాశమితా ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ తదేవాభిప్రేత్యాహ ॥ తఇతి ॥ కదాచిద-య-స్తత్రతత్రసంచరన్త, ఏకదా, అజనాభేభారతవర్షే, ఋషిభిర్వితాయమానమనుష్ఠీయమానం-మహాత్మనోనిమేర్జనకస్య, సత్రం యదృచ్ఛయో-పజగ్ముః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ తానితి॥ హేనృపవసుదేవ సూర్యతుల్యాన్, తాన్కవ్యాదీన్మహాభాగవతాన్, దృష్ట్వా - యజమానోనిమిః,విప్రాఃఋషయః, అగ్నయఃఆహవనీయాదయఃమూర్తిధరాశ్చ, త్యేతేసర్వే,ఉపతస్థిరేప్రత్యుత్థితవన్తః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ నారాయణపరా-నభిప్రేత్యచిహ్నైర్విజ్ఞాయ-తావత్తదా,ఆసనస్థాన్కృత్వా,యథాయోగ్యం,పూజయాంచక్రే ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ తానితి॥ బ్రహ్మపుత్రోపమాన్భృగ్వాదితుల్యాన్-నితరాం ప్రీతో నృపోవిదేహః వినయేనా-వన

యః ॥ ౧౯ ॥ నవాభవన్మహాభాగా మునయోహ్యర్థశంసినః । శ్రమణావాతరశనా ఆత్మవిద్యావిశారదాః ॥ కవిర్హరిరన్తరిక్షఃప్రబుద్ధఃపిప్పలాయనః । ఆవిర్హోత్రోఽథద్రుమిళశ్చమసఃకరభాజనః॥ ౨౧ ॥తఏతేభగవద్రూపం విశ్వంసదసదాత్మకమ్ । ఆత్మనోఽవ్యతిరేకేణపశ్యన్తోవ్యచరన్మహీమ్॥ ౨౨ ॥ అవ్యాహతేష్టగతయస్సురసిద్ధసాధ్యగన్ధర్వయక్షనరకిన్నరనాగలోకాన్ । ముక్తాశ్చరన్తిమునిచారణభూతనాథవిద్యాధరద్విజగవాంభువనానికామమ్॥ ౨౩ ॥తఏకదానిమేస్సత్రముపజగ్ముర్యదృచ్ఛయా । వితాయమానమృషిభిరజనాభేమహాత్మనః॥ తాన్దృష్ట్వాసూర్యసఙ్కాశాన్మహాభాగవతాన్నృపః । యజమానోఽగ్నయోవిప్రాస్సర్వఏవోపతస్థిరే॥ ౨౫ ॥ విదేహస్తానభిప్రేత్యనారాయణపరాయణాన్।ప్రీతస్సంపూజయాంచక్రఆసనస్థాన్యథార్హతః॥ ౨౬॥ తాన్రోచమానాన్స్వరుచాబ్రహ్మపుత్రోపమాన్నృప । పప్రచ్ఛపరమప్రీతఃప్రశ్రయావనతోనృపః ॥ ౨౭ ॥ విదేహఉవాచ ॥ మన్యే భగవతస్సాక్షాత్పార్షదాన్వోమధుద్విషః । విష్ణోర్భూతానిలోకానాం పావనాయచరన్తిహి ॥ దుర్లభోమానుషోదేహోదేహినాంక్షణభఙ్గురః । తత్రాపిదుర్లభంమన్యేవైకుణ్ఠప్రియదర్శనమ్ ॥ ౨౯ ॥అతఆత్యన్తికంక్షేమంపృచ్ఛామోభవతోఽనఘాః।సంసారేఽస్మిన్క్షణార్ధోఽపిసత్సఙ్గశ్శేవధిర్నృణామ్॥౩౦॥

తోనమ్రః పప్రచ్ఛఉవాచేత్యర్థః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ తావదర్శనేనాత్మనఃకృతార్థతాంవక్తుం తానభిష్టౌతి॥మన్యఇతి॥వోయుష్మాన్సాక్షాద్భగవతఃమధుసూదనస్య - పార్షదా - న్మన్యే-తాదాత్మ్యనిర్దేశస్తుతుల్యత్వాభిప్రాయాత్ - అత్యన్తసాదృశ్యాత్సఏవాయంగౌరితివ్యపదేశదర్శనాత్ - సాదృశ్యంచాత్రనిరన్తరానుభవవిషయయథావస్థితభగవత్స్వరూపస్వభావవత్త్వం-నన్వేవంభూతానాంకథమిహాజ్ఞలోకేసంచార - స్తత్రాహ ॥ విష్ణోరితి ॥ విష్ణో-ర్భూతానిభక్తాః- లోకపావనార్థం-సర్వత్ర-పర్యటన్తిహీ-త్యర్థః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ అహోమమభాగ్యం-యతో-దుర్లభమిదంప్రాప్తమిత్యాహ॥దుర్లభఇతి॥ దేహినాముచ్చావచదేహధారిణాంజీవానాం - యే-దేహా - స్తేషాంమధ్యే-మానుష-దేహో-దుర్లభః-సోఽపి,క్షణభఙ్గురః -సుకృతాతిశయలభ్యత్వాత్సర్వథాభగవదారాధనోపయుక్తత్వాచ్చ శ్రేష్ఠత్వాద్దుర్లభఇత్యర్థః - తత్రాపితస్మిన్దుర్లభేమనుష్య జన్మన్యపి-వైకుణ్ఠప్రియాణాంభగవత్ప్రియాణాంయుష్మాదృశాం దర్శనం- అత్యన్తదుర్లభం -మన్యఇత్యర్థః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ అతఇతి ॥ఇహసంసారే-యతః,క్షణార్ధోఽపి, క్షణస్యార్ధంయస్మిన్,తథాభూతోఽపిసత్సఙ్గః, నృణాం-శేవధిఃఅపరిమితపురుషార్థావహః- శైవంశివంకల్యాణం-తద్దధాతిఆదధాతీతితథా - అతో-హేఅనఘాః - భవతోయుష్మాన్- ఆత్యన్తికంనిరతిశయం-క్షేమం - ఇదంతత్సాధనస్యాప్యుపలక్షణం - తదుభయం - పృచ్ఛామః - కఆత్యన్తికఃక్షే-మః-కింవాతత్సాధన - మితిపృచ్ఛామఇత్యర్థః ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ భగవత్ప్రాప్తిరేవక్షేమ - స్తత్సాధనంచభాగవతధర్మాఏవేతిచే - త్తర్హితాన్బ్రూతేత్యభిప్రేత్యాహ ॥ ధర్మానితి ॥ యది - నోఽస్మాకం - శ్రుతమేశ్రవణాయ - క్షమాఃయోగ్యాః - భవన్తి - యదితాన్శ్రోతుంవయంయోగ్యా - స్తర్హిబ్రూతేత్యర్థః - యై-రాత్యన్తికక్షేమభగవత్ప్రాప్తిసాధనభూతైః - ప్రసన్నో-యో- భగవాన్ - ప్రపన్నాయ

శరణాగతాయా-త్మానం-దాస్యతి ఆత్మసామ్యం సాధర్మ్యం దాస్యతీత్యర్థః - ఆత్మానమపి తద్వశీకరోతీతి వా ॥ ౩౧ ॥ ఇత్థమాపృష్టాస్తే క్రమేణోత్తరోత్తరం పిపృచ్ఛిషాముత్పాదయన్తః ప్రశ్నానాముత్తరాణ్యాహురిత్యాహ దేవర్షిః ॥ ఏవమితి ॥ హే వసుదేవ-సదస్యైః-ఋత్విగ్భిశ్చ, సహావర్తమానం-నృపం నిమిం ప్రతిపూజ్య ప్రత్యభినన్ద్య, ప్రీత్యా, అబ్రువన్ ॥ ౩౨ ॥ ఉక్తీరేవాహ ॥ మన్య ఇత్యాదినా ॥ తావదాత్యన్తికం క్షేమం తత్సాధనం చాహ కవిః ॥ మన్య ఇతి ॥ అత్ర జీవదశాయాం-నిత్య-మచ్యుతస్య యత్ పాదాంబుజోపాసనం, తదేవాకుతశ్చిద్భయం, మన్యే, న కుతశ్చిద్భయం యస్మాత్-తత్తథా, ఆగామిదుఃఖదర్శనజం ప్రతికూలం జ్ఞానం భయం కుతశ్చిదపి - తదభావస్తు ముక్తావేవ - సా చాచ్యుతపాదాంబుజోపాసనాదేవేత్యుక్తం భవతి ॥ అనేనాత్యన్తిక క్షేమో ముక్తిరేవ, తత్సాధనం తు భగవత్పాదాంబుజోపాసనమేవ, తదేవ భాగవతో ధర్మ ఇతి చ ఫలితం, ఏతదేవోపపాదయతి, అసతి ప్రకృతిపరిణామరూపే దేహే, ఆత్మభావాదాత్మాభిమానాద్ధేతోః-ఉద్విగ్నా భయయుక్తా- బుద్ధిర్యస్య, తస్య పుంసః, ఏవంపూర్వావస్థాకరితా-యత్ర యస్మిన్, అచ్యుతస్య, పాదాంబుజోపాసనే, కృతే సతి-సర్వాత్మనా సర్వప్రకారేణ భీర్భయం, నివర్తతే-నిశ్శేషభయనివృత్తిమాన్ మోక్షః స్యాదిత్యర్థః ॥ యద్వా ॥ కీదృశం తదుపాసనమిత్యత్రాహ-విశ్వాత్మనా యత్రేతి - విశ్వాత్మనేతి భావప్రధానో నిర్దేశః, విశ్వస్య కృత్స్నస్య చిదచిదాత్మకస్య జగతః, ఆత్మత్వేనాన్తరాత్మతయా-యత్రోపాసనే కృతే సతీత్యర్థః-సర్వత్ర బ్రహ్మభావాజ్జీవదశాయామపి భీర్నివర్తత ఇతి భావః ॥ ౩౩ ॥ నను సత్యం భగవదుపాసనమేవాత్యన్తిక క్షేమసాధనో భగవద్ధర్మ ఇతి - కే కే వా తదనుపాసనానుగ్రాహకా భాగవతా ధర్మా-ఇత్యత ఆహ ॥ యే వా ఇతి ॥ అవిదుషాం, పుంసాం అఞ్జః సుఖేనా, త్మలబ్ధయే పరమాత్మప్రాప్తయే-యే, ఉపాయాః శ్రవణకీర్తనస్మరణపాదసేవనార్చనవన్దనదాస్యసఖ్యాత్మనివేదనాదయః ప్రోక్తాః పఞ్చరాత్రాదిముఖేన కథితాః, తానేవ హి-భాగవతాన్, విద్ధి, యద్వా, హితాన్ ఉపాసనానుగ్రాహకాన్, తానిత్యధ్యాహ్రియతే, తాన్ భాగవతాన్, విద్ధీత్యర్థః ॥ ౩౪ ॥ తాన్విశినష్టి ॥ యానితి ॥ యాన్ భా-

---

ధర్మాన్ భాగవతాన్ బ్రూత యది నః శ్రుతయే క్షమమ్ । యైః ప్రసన్నః ప్రపన్నాయ దాస్యత్యాత్మానమప్యజః ॥ ౩౧ ॥
నారద ఉవాచ ॥ ఏవం తే నిమినా పృష్టా వసుదేవ మహాత్మనా । ప్రతిపూజ్యాబ్రువన్ ప్రీత్యా ససదస్యర్త్విజం నృపమ్ ॥ ౩౨ ॥ కవిరువాచ ॥ మన్యేఽకుతశ్చిద్భయమచ్యుతస్య పాదాంబుజోపాసనమత్ర నిత్యమ్ । ఉద్విగ్నబుద్ధేరసదాత్మభావాద్విశ్వాత్మనా యత్ర నివర్తతే భీః ॥ ౩౩ ॥ యే వై భగవతా ప్రోక్తా ఉపాయా హ్యాత్మలబ్ధయే । అఞ్జః పుంసామవిదుషాం విద్ధి భాగవతాన్ హి తాన్ ॥ ౩౪ ॥ యానాస్థాయ నరో రాజన్ న ప్రమాద్యేత కర్హిచిత్ । ధావన్నిమీల్య వా నేత్రే న స్ఖలేన్న పతేదిహ ॥ ౩౫ ॥ కాయేన వాచా మనసేన్ద్రియైర్వా బుద్ధ్యాత్మనా వాఽనుసృ

గవతా ప్రోక్తాన్, ఉపాయాన్, అధిష్ఠాయ, సమ్యక్ తాననుతిష్ఠన్నిత్యర్థః, హే రాజన్ - కర్హిచిదపి, న ప్రమాద్యేత, ఉపాయాన్తరనిష్ఠానామివ భగవద్ధర్మనిష్ఠానాం ప్రమాదో నాస్తీత్యర్థః, విఘ్నాపహతిర్నాస్తీతి భావః, తథా చోక్తం భగవతా "నేహాభిక్రమనాశోఽస్తి ప్రత్యవాయో న విద్యతే" ఇతి ॥ కించ ॥ ఇహ భాగవతధర్మేషు-నేత్రే నిమీల్య, ధావన్నపి-న స్ఖలేత్-న పతేచ్చ యథా సుపథి నేత్రే నిమీల్య ధావన్నపి న స్ఖలేన్న పతేచ్చ తద్వదిత్యర్థః-తథా చ స్మర్యతే "యాః క్రియాః సంప్రయుక్తాః స్యురేకాన్తగతమానసైః । తాః సర్వాః శిరసా దేవః ప్రతిగృహ్ణాతి వై స్వయమ్" ఇతి - ఇతరోపాయనిష్ఠానాం త్వయథావదనుష్ఠితేభ్యస్తేభ్యః స్ఖలనం తతః పతనం చావశ్యం భావీతి సూచితమ్ ॥ ౩౫ ॥ కుతస్తస్య స్ఖలనాదిశఙ్కాపి, యతః సర్వశరీరేన్ద్రియవ్యాపారాణాం స్వాన్తరాత్మభూతపరమాత్మప్రయోజ్యత్వ కర్తృకత్వానుసంధానేనాత్మని కర్తృత్వానభిమానినస్తదభిమానప్రయుక్తస్ఖలనాదిర్దురాప ఇత్యభిప్రేత్యాహ ॥ కాయేనేతి ॥ వాచా వాగిన్ద్రియేణ, ఇన్ద్రియైర్వాగిన్ద్రియవ్యతిరిక్తైః జ్ఞానకర్మోభయేన్ద్రియైః ఆత్మనా చిత్తేన-అనుసృతః, స్వభావః సంసారవాసనా - యేన సః-తథాభూతోఽపీత్యర్థః అనుసృతస్వభావాదితి పాఠే-భావప్రధానో నిర్దేశః అనుసృతస్వప్రకృతిజగుణత్వాత్, అవశ్యం కాయాదిభిః కించిత్కరోతి మనఆదిభిః కించిత్సఙ్కల్పయతి అధ్యవస్యతి, ధ్యాయతి చేత్యర్థః తథా చోక్తం భగవతా "న హి కశ్చిత్క్షణమపి జాతు తిష్ఠత్యకర్మకృత్ , కార్యతే హ్యవశః కర్మ సర్వః ప్రకృతిజైర్గుణైః" ఇతి, ఏవం చ కాయాదిభిః-యద్యద్విహితమవిహితం ప్రతిషిద్ధం చ-కర్మ-కరోతి తత్సర్వం, నారాయణాయేతి, సమర్పయేత్ - తాదర్థ్యచతుర్థ్యన్తనారాయణపదోచ్చారణేన తదర్థతామనుసంధధీతేత్యర్థః "మయి సర్వాణి కర్మాణి సంన్యస్యాధ్యాత్మచేతసా, నిరాశీర్నిర్మమో భూత్వా యుధ్యస్వ విగతజ్వరః ॥ యత్కరోషి యదశ్నాసి యజ్జుహోషి దదాసి యత్, యత్తపస్యసి కౌన్తేయ తత్కురుష్వ మదర్పణమ్" ఇత్యుక్తం సర్వకర్మణామీశ్వరార్పణం నామేదమేవ-యత్స్వాన్తరాత్మభూతపరమాత్మార్థత్వానుసంధానమితి ॥ ఆచార్యాస్తు "యద్యత్కరోతీత్యస్య శాస్త్రావిరుద్ధం లౌకికం వైదికం చ యద్య-

త్కరోతీత్యర్థః,, ఇతివ్యాచఖ్యుః*॥ ౩౬ ॥* "విశ్వాత్మనాయత్రనివర్తతేభీ,, రితిసర్వాత్మకబ్రహ్మోపాసనేనభయనివృత్తికథనేనతదభావేతదనువృత్తిస్సూచితా-శ్రీదేవసహేతుకముపపాదయతి ॥ భయమితి॥ ద్వితీయాభినివేశతః-భయం-స్యాత్, అబ్రహ్మాత్మకస్వతన్త్రాత్మాభిమానాత్ భయంస్యాదిత్యుక్తం భవతి, అతఏవ-ఈశాదపేతస్య భగవద్విముఖస్య - విపర్యయః - స్మృతిః- విపర్యయః, దేహాత్మాభిమానః, తద్విషయస్మృతిః దేహాత్మభ్రమరూపస్మరణంవా, విపర్యయోఽస్మృతిరితిపాఠే. అస్మృతిః పరమాత్మశరీరభూతత్వేనస్వాత్మస్మరణాభావః, ద్వితీయాభినివేశవిపర్యయాదయః కింనిబంధనాఇత్యత్రాహ ॥తన్మాయయేతి॥ తన్మాయయా భగవదధీనయా, మాయయా ప్రకృత్యా, దేహాత్మభ్రాన్తిః, రబ్రహ్మాత్మకభ్రాన్తిశ్చేత్యుభయవిధాభ్రాన్తిస్తన్మూలాస్మృతిశ్చ, భగవన్మాయయేత్యర్థః- అతః-యతఏవ, మతః-తస్మాత్-బుధః అధీతవేదాన్తజన్యజ్ఞానః గురుదేవ దేవతేతి ఆత్మా బుద్ధిర్యస్య, తథాభూతస్సన్-ఏకయా అవ్యభిచారిణ్యా, అనన్యప్రయోజనయేతియావత్, భక్త్యా, తమేవేశంభజేత, తన్మాయానివృత్తయేసర్వశరీరకంపరమపురుషంభజేదిత్యర్థః*॥ ౩౭ ॥* నన్వాత్మనోదేహస్యాత్మత్వేనాస్వతన్త్రస్యాత్మనః స్వతన్త్రతయాచప్రతీతిర్భగవన్మాయయాఽపికథమిత్యత ఆహ ॥అవిద్యమానోఽపీతి॥ అవిద్యమానోఽప్యాత్మతయా స్వతన్త్రతయాచావిద్యమానోఽపి-దేహః, ఆత్మాచ, ధ్యాతుః, ధియా మనసా, ద్వయోర్ద్వయత్వేనావభాతి ఆత్మతయా స్వతన్త్రతయాచప్రతీయతఇత్యర్థః-ద్వయోరితిపాఠే, ద్వయోః దేహాత్మనోః, అవిద్యమానోఽపి-ఆత్మతాకారః స్వతంత్రతాకారశ్చ, ధ్యాతుర్ధియాఽవభాతీత్యర్థః-యద్వా ॥ ద్వయోరాత్మాకారస్వతన్త్రాకారయోః, ధ్యాతుర్మనసా, అవిద్యమానోఽపి ఆత్మాకారః, స్వతంత్రాకారశ్చ, ప్రతీయతఇత్యర్థః-ధియేత్యనేనప్రకృతిపరిణామాత్మకస్యమనసః అతథాభూతస్యతథాత్వేనప్రతీతౌకారణత్వముక్తం, యథా, స్వప్నమనోరథః యథా, సోఽస్థిరోఽపిస్థిరత్వేనావభాసతే, తద్వదిత్యర్థః-హియస్మాదే

త *స్వభావః। కరోతియద్యత్సకలంపరస్మైనారాయణాయేతిసమర్పయేత్తత్ ॥౩౬॥ భయంద్వితీయాభినివేశతస్స్యాదీశాదపేతస్య † విపర్యయోఽస్మృతిః। తన్మాయయాఽతోబుధఆభజేత్తంభక్త్యైకయేశంగురుదేవతాత్మా ॥ ౩౭ ॥అవిద్యమానోప్యవభాతిహి + ద్వయోర్ధ్యాతుర్ధియాస్వప్నమనోరథోయథా। తత్కర్మసఙ్కల్పవికల్పకంమనోబుధోనిరున్ధ్యాదభయంతతస్స్యాత్ * ॥ ౩౮ ॥ శృణ్వన్సుభద్రాణిరథాఙ్గపాణేర్జన్మానికర్మాణిచయానిలోకే। గీతానినామానితదర్థకానిగాయన్విలజ్జోవిచరేదసఙ్గః॥ ౩౯ ॥ఏవంవ్రతస్స్వప్రియనామకీర్త్యాజాతానురాగోద్రుతచిత్తఉచ్చైః। హసత్యథోరోదితిరౌతిగాయత్యున్మాదవన్నృత్యతిలోకబాహ్యః॥ ఖంవాయుమగ్నింసలిలంమహీంచజ్యోతీంషిసత్త్వానిదిశోద్రుమాదీన్ ।సరిత్సముద్రాంశ్చహరేశ్శరీరంయత్కిం

వంతస్మాత్కర్మసఙ్కల్పవికల్పకం, కర్మణానిమిత్తభూతేన, సఙ్కల్పయతివికల్పయతీతితథా, తన్మనో, నిరున్ధ్యాత్, తజ్జీవాదికర్మానుగుణంసఙ్కల్పయతి, సమిత్యేకీకారే, దేహాత్మానావేకీకృత్యానుసంధాయయతి, తయోస్తాదాత్మ్యభ్రమంజనయతీతితథావికల్పయతి. పరమాత్మపరతన్త్రైకస్వరూపమాత్మానం, వికల్పయతివిరుద్ధంకల్పయతి, తస్మిన్ తత్పారతన్త్ర్యవిరుద్ధస్వాతన్త్ర్యం"ఈశ్వరోఽహమహంభోగీ,, త్యుక్తవిధంభ్రమంజనయతీతితథా-తన్మనః "ఏషాతేఽభిహితాసాంఖ్యే,, ఇత్యుక్తయాబుద్ధ్యా దేహాత్మయాథాత్మ్యనిశ్చయాత్మికయా, నిరున్ధ్యాత్ నియచ్ఛేదిత్యర్థః, తతో మనోనిరోధాత్-అభయంస్యాత్-మోక్షఃస్యాదితినిరోధస్యఫలముక్తమ్ * ॥ ౩౮ ॥ *నన్వతిచఞ్చలంమనః కథంనిరుద్ధంస్యాదిత్యత్రోపాయమాహ ॥ శృణ్వన్నితి ॥ రథాఙ్గంచక్రం-పాణౌ-యస్య, తస్యభగవతో యానిలోకే జన్మాన్యవతారాః-కర్మాణిచేష్టితాని-సుభద్రాణిశృణ్వన్ తాంమఙ్గళావహాని-తాని, శృణ్వన్-తథా-రథాఙ్గపాణేః- అర్థఃప్రతిపాద్యో-యేషు-తాని-గీతాని-నామానిచ-నిర్ముక్తలజ్జో, గాయన్నసఙ్గఃకాయాసక్తిరహితో-విచరేత్, ఏవంచేద్భగవత్ప్రవణంసత్ మనఃశనైస్తస్మిన్నిరుద్ధంభవతీత్యర్థః * ॥ ౩౯ ॥ *ఏతదేవోపపాదయన్నిరుద్ధమనసోఽవస్థామాహ॥ఏవంవ్రతఇతి ॥ ఏవమిత్థం భూతం భగవజ్జన్మకర్మగీతనామాదిశ్రవణగానాద్యాత్మకం - వ్రతం-యస్య, స, ఇతిబహువ్రీహిః-స్వకీయః, ప్రియోభగవాం, స్తస్య, నామ్నాం, కీర్త్యా కీర్తనేన-జాత-అనురాగస్తస్మిన్ప్రేమ-యస్యసః-అతఏవ-ద్రుతచిత్తః శ్లథహృదయః - కదాచిద్భక్తపరాజితంభగవన్తమాకలయ్య-ఉచ్చైర్హసతి-కదాచిద్విచ్ఛేదసత్యేతావన్తంకాలముపేక్షితవానస్మీతి-రోదితి-క్వచిదత్యౌత్సుక్యాత్-ద్రాత్రిక్రోశతి-అతిహర్షేణ-గాయతి-జితంజితమితినృత్యతి కిందామ్భికవత్పరాన్వఞ్చయితుం నేత్యాహ ఉన్మాదవద్గ్రహగృహీత ఇవ-లోకబాహ్యః లోకవిలక్షణః * ॥ ౪౦ ॥ *ఉపాయాన్తరమప్యాహ॥ఖమితి ॥ ఖమాకాశం - సత్త్వానిజన్తూన్-ఆకాశాదీని-యత్కించిద్భూతమాత్రంచ, హరేశ్శరీరమితి-మత్వా-ప్రణమేత్ - కథంభూతః - అనన్యః స్వయమప్యపృథక్సిద్ధః స్వాత్మన్యపిభగవచ్ఛరీర

---

౩౬ ॥ శ్లో * పా ॥ స్వభావాత్ ౩౭ ॥ శ్లో † పా॥విపర్యయస్స్మృతిః. ౩౮ ॥ శ్లో + పా ॥ ద్వయోర్ధ్యాతు.

తాంభావయన్నిత్యర్థః-ఇత్థంజగచ్ఛరీరకబ్రహ్మభావనయా - శాన్తంసన్మనోనిరుద్ధంభవతీతిభావః ॥ ౪౧ ॥ ననుమనోని
రోధోపాయానుష్ఠానేనైవాయురత్యల్పమపైతి కదావామనోనిరోధః - కదావాభగవద్భక్తిశ్చస్యాదిత్యతఆహ ॥ భక్తిరితి॥
పరేశానుభవఃఈశ్వరస్వరూపగుణాదివిషయంతత్త్వజ్ఞానం-భక్తిఃప్రీతిరూపోధ్యానం - అన్యత్రశబ్దాదివిషయేషు-విరక్తి
శ్చేత్యేతత్త్రికం-ప్రపద్యమానస్య - ఏకకాలంయుగపదేవ - భవతీత్యర్థః-ప్రపద్యమానస్యేత్యనేనయుగపద్భక్త్యాదిసాధనత
యాతావద్భగవచ్ఛరణాగతిరత్రోపదిశ్యతే - నన్వేకయాప్రపత్త్యాఽపికథమేతత్త్రికంయుగపత్స్యాదిత్యత్రదృష్టాన్తముఖే
నోపపాదయతి ॥ తథాఽశ్నతస్త్విత్యాదినా ॥ భవన్తివైభాగవతస్యేత్యన్తేన ॥ తుష్టిరలంబుద్ధిః-పుష్టిఃశరీరపోషః క్షుదపా
యఃజాఠరాగ్నినాశరీరగతాస్థ్యాదిదాహః-క్షుత్ - తన్నివృత్తిశ్చే-త్యేతత్త్రికం-మనుఘాసంప్రతిగ్రాసమశ్నతోభుఞ్జానస్య
యుగపదేవ-భవతి ॥ ౪౨ ॥ ఇతీత్థం-తథేత్యర్థః॥రాజన్నిత్యాది॥హేరాజన్-తతోభక్త్యాదిభ్యః సాక్షాత్పరాం-శాన్తిం
అశనాయాపిపాసాశోకమోహజరామరణాఖ్యోర్మిషట్కప్రశమం - మోక్షమితియావత్ - ఉపైతిప్రాప్నోతి-పరంశాన్త
మితిపాఠే-అశనాయాద్యూర్మిషట్కరహితంపరమాత్మాన - ముపైతి ॥ ౪౩ ॥ నకేవలమిత్థంభూతఃస్వయమేవోపై
త్యపితుఅన్యానపితత్ప్రాప్తియోగ్యాన్కరోతీత్యభిప్రేత్యాహ ॥ సంన్యస్తదణ్డఇతి॥సంన్యస్తదణ్డఃభూతద్రోహరహితః.
భగవత్యధోక్షజే-విగాఢంనిమగ్నం-చేతో - యస్యసః-అతఏవ - శుద్ధస్వభావః - అఙ్ఘ్రిరేణుభిః-లోకత్రయం-పునాతి-య
థో-దిత-స్తరణిఃసూర్య-స్తద్వత్ ॥ ౪౪ ॥ భవన్తివైభాగవతస్యేత్యుక్తం - తస్యలక్షణంపృచ్ఛతి ॥ అథేతి॥భాగవతం
భగవత్ప్రపన్నం-బ్రూత-యంధర్మఃమోక్షధర్మో - యస్యస - ఇతిబహువ్రీహిః-నృణాంమధ్యే-యాదృశఃయత్స్వభావః-య

చభూతంప్రణమేదనన్యః ॥ ౪౧ ॥ భక్తిఃపరేశానుభవోవిరక్తిరన్యత్రచైషత్రికఏకకాలః । ప్రపద్యమానస్యయ
థాశ్నతస్స్యుస్తుష్టిఃపుష్టిఃక్షుదపాయోఽనుఘాసమ్॥ ౪౨ ॥ ఇత్యచ్యుతాఙ్ఘ్రింభజతోఽనువృత్త్యాభక్తిర్విరక్తి
ర్భగవత్ప్రబోధః । భవన్తివైభాగవతస్యరాజంస్తతఃపరాంశాన్తిముపైతిసాక్షాత్ ॥ ౪౩ ॥ సంన్యస్తదణ్డః
కృతభూతమైత్రోవిగాఢచేతాభగవత్యధోక్షజే।పునాతిలోకత్రయమఙ్ఘ్రిరేణుభిశ్శుద్ధస్వభావస్తరణిర్యథో
దితః ॥ ౪౪ ॥ రాజోవాచ ॥ అథభాగవతంబ్రూతయద్ధర్మోయాదృశోనృణామ్ । యథాచరతియద్బ్రూతే
ర్యైర్లిఙ్గైర్భగవత్ప్రియః ॥ ౪౫ ॥ హరిరువాచ ॥ సర్వభూతేషుయఃపశ్యేద్భగవద్భావమాత్మనః । భూతానిభ
భగవత్యాత్మన్యేషభాగవతోత్తమః ॥ ౪౬ ॥ ఈశ్వరేతదధీనేషుబాలిశేషుద్విషత్సుచ। ప్రేమమైత్రీకృపోపేక్షా
యఃకరోతిసమధ్యమః ॥ ౪౭ ॥ అర్చాయామేవహరయేపూజాంయశ్శ్రద్ధయేహతే।నతద్భక్తేషుచాన్యేషుసభ
క్తఃప్రాకృతస్స్మృతః ॥ ౪౮ ॥ గృహీత్వాపీన్ద్రియైరర్థాన్యోనద్వేష్టినకాఙ్క్షతి।విష్ణోర్మాయామిదంపశ్యన్స
వైభాగవతోత్తమః ॥ ౪౯ ॥ దేహేన్ద్రియప్రాణమనోధియాంయోజన్మాప్యయక్షుద్భయతర్షకృచ్ఛ్రైః।సంసార

థాచరతి-తస్యాచారఃకీదృశఇతిప్రశ్నః-యైర్లిఙ్గైః-భగవత్ప్రియః- లక్ష్యతఇతి శేషః ॥ ౪౫ ॥ కవేరనన్తరోహరిరాహ॥
సర్వభూతేష్వితి ॥ సర్వేషుఆబ్రహ్మస్తమ్బపర్యన్తేషు - ఆత్మనఃస్వస్యచ - ఔపశ్లేషికస్యాధారస్యశేషత్వవివక్షయాషష్ఠీ-ఆ
త్మనిచేత్యర్థః-భగవద్భావంభగవతస్సద్భావం-పశ్యేత్-అనేనవ్యాప్తిరుక్తా ఆత్మనిపరమాత్మనిభగవతిచ - భూతానిచ-పశ్యే,
దితిభగవతఆధారత్వముక్తం-వాసుదేవార్థమనుసందధదుత్తమభాగవతఇత్యర్థః-యద్వా - సర్వభూతేష్వాత్మనశ్చ- భగవ
ద్భావం-భావఃప్రకారః- భగవత్ప్రకారతాం - భగవచ్ఛరీరతయాతదపృథక్సిద్ధధర్మతాం-పశ్యే-దిత్యర్థః ఉత్తరార్ధంతుయ
థోక్తార్థమేవ ॥ ౪౬ ॥ అనేనయద్ధర్మఇత్యస్యోత్తరముక్తంభవతి ॥ భాగవతోత్తమఇత్యుక్తం - తర్హిమధ్యమాధమాకీ
దృశావిత్యతస్తావాహద్వాభ్యాం॥ఈశ్వరఇతి॥ఈశ్వరే - ప్రేమ - ఈశ్వరస్యసర్వవ్యాపితయాసర్వశరీరత్వమజానన్ కేవలం
దేవతేతిబుద్ధింభక్త్యాయఃకరోతిసమధ్యమఇత్యర్థః-తదధీనేష్వీశ్వరాధీనేషుభాగవతేషు-బాలిశేష్వజ్ఞేషు - ఈశ్వరాదిషు - క్ర
మేణ-మైత్రీకృపోపేక్షాః- కరోతి- సమధ్యమః ॥ ౪౭ ॥ అర్చాయామేవేతిగ్రన్థోనార్చావతారాపకర్షపరః - కింతు-భా
గవతభక్తిరహితభగవదర్చాభ్యర్చనస్యమన్దఫలత్వపరః - అర్చాయాంప్రతిమాయామేవ - హరయే-పూజా- మీహతేకరో
తి-తద్భక్తేషుహరిభక్తేషు - నేహతే-అన్యేషుచగోబ్రాహ్మణాగ్న్యాదిషుచ - సుతరాంనకరోతి స- ప్రాకృతఃభక్తఃఅజ్ఞభ
క్తఃఇత్యర్థః ప్రాకృతోఽధునైవప్రారబ్ధభక్తిరితికేచిద్వ్యాచక్షతే ॥ ౪౮ ॥ పునరష్టభిఃశ్లోకైరభ్యర్హితత్వాదుత్తమ
భాగవతలక్షణాన్యేవాహ ॥ గృహీత్వేతి ॥ అర్థా-నిష్టానిష్టరూపాన్విషయాన్ - గృహీత్వానముహ్యతిమోహంనప్రాప్నో
తి-నాసక్తోభవతీతియావత్-తత్రహేతుత్వేనవిశినష్టి॥ ఇదమిష్టానిష్టజాతం-విష్ణో - ర్మాయాంప్రకృతిపరిణామాత్మకంపశ్యన్
అనిష్టవిషయవదిష్టవిషయస్యాపిబన్ధకత్వేనతస్యహేయత్వా దితిభావః ॥ ౪౯ ॥ దేహేన్ద్రియేతి ॥ యో-హరేః - స్మృ

త్వా-దేహాదీనాం-జన్మాదిభిః సంసారధర్మై-రవిముహ్యమానః-సః-ప్రధానః ఉత్తమో-భాగవత-ఇతిసంబన్ధః-తత్ర-దేహస్య జన్మాప్యయౌ ఉత్పత్తివినాశౌ-ప్రాణస్య-క్షుత్, మనసో-భయం-బుద్ధే-స్తర్షః తృష్ణా-ఇన్ద్రియాణాం-కృచ్ఛ్రం శ్రమ-ఇతియోజ్యమ్ ❁ ॥ ౫౦ ॥ ❁ నేతి ॥ యస్య-చేతసి-కామకర్మబీజానాం-కామమూలకర్మాణ్యేవబీజాని-తేషాం-కామాశ్చ-కర్మాణి చబీజానివాసనాశ్చ తేషాం వా, కామకర్మాణికామ్యకర్మాణి, తాన్యేవ-బీజానిసంసృతిహేతుత్వా-త్తేషామితివా-సంభవః-వాసుదేవ-ఏకఏవ-నిలయఆశ్రయో-యస్య-సః ❁ ॥ ౫౧ ॥ ❁ ఏవం గృహీత్వేత్యాదిశ్లోకత్రయేణ ద్వేషహర్షమోహకామాదిరహితశ్చరతీతియథాచరతీత్యస్యోత్తరముక్తం భవతి॥ యైర్లిఙ్గైర్భగవత్ప్రియ ఇత్యస్యోత్తరమాహ॥ నయస్యేతిద్వాభ్యాం॥ తత్రాద్యో హంకారనివృత్తిపరః-ద్వితీయస్తుమమకారనివృత్తిపర ఇతివివేకః, తత్ర-జన్మత్రివిధం యౌనం-సావిత్రం-యాజ్ఞికం చేతి-కర్మగర్భాధానాదిచౌలాన్తం-వర్ణోబ్రాహ్మణత్వాదిః-ఆశ్రమోబ్రహ్మచర్యాదిః-జాతిర్దేవత్వమనుష్యత్వాదిః-అభిర్దేహగతాభిర్నిమిత్తభూతాభి-ర్యస్య, దేహేఅహంభావో-నసజ్జతేనాసక్తోభవతి-నాస్తీతియావత్-స-హరేః-ప్రియః ప్రియతమః ❁ ॥ ౫౨ ॥ ❁ స్వోబన్ధుః-పరశ్శత్రు-రితివా-భిదా-తథా-విత్తేషు-ఆత్మనిదేహేచ-భిదా-మమేదంధనం-అన్యస్యేదం-మమశరీర-మన్యస్యేదంశరీర-మితివా, భిదాభేద-స్తత్ప్రయుక్తంహితాహితాచరణంచ-యస్య-నాస్తి-స-భాగవతోత్తమ-ఇతిసంబన్ధః తదభావే హేతుత్వేనవిశినష్టి-సర్వభూతసమః-బ్రహ్మాత్మకత్వే నఆత్మనాం జ్ఞానైకాకారత్వే నదేహానాం ప్రకృతిపరిణామరూపత్వేనసర్వభూతేషుసమబుద్ధిరిత్యర్థః-తత్రాపి హేతుః, శాన్తః జితాన్తఃకరణః-సమత్వేనశిక్షితమనా ఇత్యర్థః అహంమమాభిమానాదిభిర్లిఙ్గైర్లక్ష్యత ఇతి కైర్లిఙ్గైరిత్యస్యోత్తరముక్తం భవతి-విత్తేష్వాత్మనిచభిదానాస్తీత్యనేన, ధనశరీరా

ధర్మైరవిముహ్యమానస్స మేమతో భాగవతః ప్రధానః ॥ ౫౦ ॥ నకామకర్మబీజానాం యస్య చేతసి సంభవః। వాసుదేవైకనిలయస్స వై భాగవతోత్తమః ॥ ౫౧ ॥ నయస్యజన్మకర్మభ్యాం నవర్ణాశ్రమజాతిభిః । సజ్జతేఽస్మిన్నహంభావో దేహే వై సహరేః ప్రియః ॥ ౫౨ ॥ నయస్యస్వః పర ఇతి విత్తేష్వాత్మని వా భిదా । సర్వభూతసమశ్శాన్తస్స వై భాగవతోత్తమః॥ ౫౩ ॥ త్రిభువనవిభవహేతవేఽప్యకుణ్ఠస్మృతిరజితాత్మసురాదిభిర్విమృగ్యాత్। నచలతి భగవత్పదారవిన్దాల్లవనిమిషార్ధమపి స వైష్ణవాగ్ర్యః ॥ ౫౪ ॥ భగవత ఉరువిక్రమాఙ్ఘ్రిశాఖానఖమణిచన్ద్రికయా నిరస్తతాపే । హృది కథముపసీదతాం పునస్స ప్రభవతి చన్ద్ర ఇవోదితేఽర్కతాపః ॥ ౫౫ ॥ విసృజతి హృదయం న యస్య సాక్షాద్ధరిరవశాభిహితోఽప్యఘౌఘనాశః । ప్రణయరశనయా ధృతాఙ్ఘ్రిపద్మస్స భవతి భాగవతప్రధాన ఉక్తః ॥ ౫౬ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, ఏకాదశస్కన్ధే, ద్వితీయోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋

దావపికాష్ఠలోష్టాదివత్ప్రతిపత్తిరభిప్రేతా-నత్వాత్మభేదనిషేధః-తథాసతిసర్వభూతసమ ఇత్యనన్తరోక్తివిరోధాత్, మాతశబ్దో దేహవిశిష్టాత్మపరః-సర్వశబ్దేనాపిబహుత్వమవగమ్యతే ❁ ॥ ౫౩ ॥ ❁ కించ ॥ త్రిభువనేతి ॥ త్రిభువనభవహేతవేవిభవహేతవేఽప్యకుణ్ఠస్మృతిరితిపాఠాన్తరం-త్రిభువనవిభవహేతవేఽపి త్రైలోక్యైశ్వర్యార్థమపి-త్రైలోక్యైశ్వర్యం ప్రయచ్ఛామీత్యుక్తేపీత్యర్థః-అకుణ్ఠస్మృతిః భగవత్పాదారవిన్దాదన్యత్ర స్మరణం నాస్తీత్యేవం రూపా అకుణ్ఠా అనపగతా-స్మృతి-ర్యస్యసః భగవత్పాదారవిన్దాదన్యత్స్మరణం నాస్తీత్యేతదపికుతః-తత్రాహ ॥ అజితాత్మభిర్విమృగ్యాదితి ॥ అజితే శ్రీకృష్ణే-హరావేవ-ఆత్మామనః-యేషాంతథాభూతైః సురాదిభిః బ్రహ్మాదిభిరపిదుర్లభాత్, కింతు, కేవలం విమృగ్యాత్-భగవత్పాదారవిన్దాత్-నచలతిభగవత్పాదారవిన్దభజనా-ద్యో-నచలతి-సవైష్ణవాగ్ర్య ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౫౪ ॥ ❁ కించ॥ చలనంహివిషయాన్తరాభిలాషా-త్తచ్చకామైఃసంతాపేసతి-సతాపఏవనసంభావ్యత ఇత్యభిప్రేత్యాహ ॥ భగవత ఇతి ॥ భగవతః, ఉరవో విపులాః, విక్రమాః పాదవిన్యాసాః-యస్య-తస్య, అఙ్ఘ్రిః-శాఖానాం తత్సదృశానామఙ్గుళీనాం-యే-నఖా-స్తఏవ-మణయస్తేషాం, చన్ద్రికయా శీతలదీప్త్యా-నిరస్తః-తాపః కామసంతాపో-యస్మిన్, తస్మిన్-హృదికథం, పునః, సతాపః-భవతి, చన్ద్రే-ఉదితేసతి-అర్కస్య-తాపఇవ-చన్ద్ర ఇత్యనేననఖానాం చన్ద్రత్వరూపణమప్యభిప్రేతం-అతఏవ-దీప్త్యేత్యనుక్త్వా చన్ద్రికయేత్యుక్తమ్ ❁ ॥ ౫౫ ॥ ❁ అనేనశ్లోకద్వయేనయాదృశ ఇత్యస్యోత్తరముక్తం భవతి-యద్బ్రూత ఇత్యస్యతుహరినామానీత్యుత్తరస్యస్పష్టత్వాన్నోక్తం, ఉక్తసమస్తలక్షణమాహ ॥ విసృజతీతి ॥ యద్వా ॥ యద్బ్రూత ఇత్యస్యోత్తరమాహ॥ విసృజతీతి॥ అవశాభిహితో-వశేనాప్యభిహితమాత్రోపి అఘౌఘం పాపసముదాయం, నాశయతీతితథా, సహరిః-సాక్షాత్-యస్య, హృదయం-నవిసృజతి-సభాగవతప్రధాన, ఇత్యుక్తో, భవతి ❁ ॥ ౫౬ ॥ ❁ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం ఏకాదశస్కన్ధే ద్వితీయోధ్యాయః, ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

తన్మాయయాఽతో బుధః - విష్ణోర్మాయామిదం పశ్యన్నితి చోక్తం, అతో మాయాం తత్కార్యం చ పృచ్ఛతి నిమిః ॥ పరస్యేతి॥ మాయాశబ్దస్తత్కార్యపరశ్చ, మాయాం తత్కార్యం చ వేదితుమిచ్ఛామ ఇత్యర్థః, భగవన్తః భవన్తః, నోఽస్మభ్యం-బ్రువన్తు ❁॥౧॥❁ యద్యపి "భయం ద్వితీయాభినివేశతః,, ఇత్యాదినా దేహాత్మభ్రమస్వతన్త్రాత్మభ్రమాదికం మాయాకార్యముక్తమేవ, తథాపి - తద్విస్తరబుభుత్సయాఽత్ర పృచ్ఛామీత్యభిప్రేత్యాహ ॥ నానుతృప్య ఇతి ॥ హరికథామృతరూపం-యుష్మద్వచః, జుషన్ సేవమానో-ఽహం-నానుతృప్యే నతృప్తోఽస్మి, అతృప్తౌ హేతుత్వేనాత్మానం వచశ్చ విశినష్టి॥ సంసారే యే, తాపా ఆధ్యాత్మికాదయస్త్రయః, తైః, ర్నితరాం, తప్తః, మర్త్యో మరణశీలశ్చ-తత్తాపానాం సంసారతాపానాం-భేషజం ఔషధమ్ ❁॥౨॥❁ అన్తరిక్షస్తత్రోత్తరమాహ॥ యద్యపి ॥ "నిర్గుణే కేవలే సాక్షాదాత్మనో యద్విపర్యయః। సైషా భగవతో మాయా యయేదం నిర్మమే విభుః ॥ ఇన్ద్రియార్థభ్రమో జాగ్రత్స్వప్నేఽన్తఃకరణభ్రమః। సుప్తం తద్వాసనాబీజం తుర్యామూర్తిస్తదన్వయః ॥ విశుద్ధం జ్ఞానమేవైకం మాయయాభాసతే త్రిధా। గ్రాహకాద్యైర్యథా స్వప్నే తత్తత్సం విత్క్రియాఫలమ్ ॥ నైతథ్యాద్వ్యభిచారాచ్చ మాయాత్రైవిధ్యమాత్మని। యథా మనోరథస్స్వప్న ఇత్యామృశ్యోపశామ్యతీ,, తి - శ్లోకచతుష్టయం పరైః పరిత్యక్తం - తథాప్యాద్యైః పరిగృహీతత్వాత్ సంగ్రహేణ వ్యాఖ్యాయతే ॥ పరపరిత్యాగః క్వచిత్పాఠాభావాత్ ప్రాతికూల్యాద్వేతి విశిష్యనవిద్మః - విభుః జగద్రూపేణ వివిధం భవితుమిచ్ఛుః పరమపురుషః -యయా ప్రకృత్యా - ఇదం-జగ-న్నిర్మమే-సా-భగవతో-మాయా - ఆత్మనో జీవస్య -నిర్గుణే సత్త్వాదిగుణత్రయరహితే - కేవలే విశుద్ధే శరీరసంబన్ధరహితే, సాక్షాత్స్వయం ప్రకాశస్వరూపే - విపర్యయః శరీరసంబన్ధగుణవశ్యత్వదేహాత్మభ్రమాదిరూపో-యో-విపర్యయః - త-న్మాయా మాయాకార్య-మితి యోజనా - కార్యకారణభావాదౌపచారికం సామానాధికరణ్యం - నిర్గుణ ఇత్యనేన మాయాయాస్త్రిగుణాత్మకత్వం సూచితం - కేవల ఇత్యనేన దేహేన్ద్రియాదిరూపేణ పరిణతత్వం - సాక్షాదిత్యనేన జడత్వం - అనేన మాయాస్వరూపముక్తం-విప

రాజోవాచ ॥ పరస్య విష్ణోరీశస్య మాయినామపి మోహినీమ్ । మాయాం వేదితుమిచ్ఛామో భగవన్తో బ్రువన్తు నః॥ ౧ ॥ నానుతృప్యే*జుషన్ యుష్మద్వచో హరికథామృతమ్ । సంసారతాపనిస్తప్తో మర్త్యస్తత్తాపభేషజమ్॥ ౨॥
అన్తరిక్ష ఉవాచ ॥ నిర్గుణే కేవలే సాక్షాదాత్మనో యద్విపర్యయః । సైషా భగవతో మాయా యయేదం నిర్మమే విభుః ॥ ౩ ॥ ఇన్ద్రియార్థభ్రమో జాగ్రత్స్వప్నేఽన్తఃకరణభ్రమః । సుప్తం తద్వాసనాబీజం తుర్యాఽమూర్తిస్తదన్వయః॥ ౪ ॥ విశుద్ధం జ్ఞానమేవైకం మాయయాభాసతే త్రిధా। గ్రాహకాద్యైర్యథా స్వప్నే తత్తత్సంవిత్క్రి-

ర్యయ ఇత్యనేన ఇదమిత్యనేన చ మాయాకార్యముక్తం - ఇదం నిర్మమే ఇత్యనేన మహదాదిపృథివ్యన్తస్య జగతస్తత్కార్యత్వసూచనాత్ - ఆత్మనో యద్విపర్యయః సా వై భగవతో మాయేత్యనేన దేహాత్మాభిమానాదిరూపస్య జీవభ్రమస్య తత్కార్యత్వసూచనాత్ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ తత్ర భ్రమరూపకార్యం ప్రపఞ్చయితుం ప్రకృతివికార్యదేహేన్ద్రియాదిసంబన్ధవినిర్ముక్తే జీవస్వరూపే భ్రమాసంభవాత్ తత్సంబన్ధం తత్ప్రయుక్తజాగ్రత్స్వప్నసుషుప్తిరూపావస్థాత్రయసంబన్ధం చ వదన్ భ్రమం ప్రపఞ్చయతి ॥ ఇన్ద్రియార్థేతి॥ జాగ్రత్స్వప్నశబ్దాభ్యాం తదవస్థాభాగినం లక్ష్యతే-తదయమర్థః-జాగ్రత్ జాగ్రదవస్థాయాం, ఇన్ద్రియార్థభ్రమః, ఇన్ద్రియైర్మనస్సంయుక్తైః, రథ్యేషు అనాత్మస్థిరరూపేషు దేహాదిషు, ఆత్మత్వస్థిరత్వోపాదేయత్వాదిభ్రమః-స్యాత్-స్వప్నేఽన్తఃకరణభ్రమః స్వప్నే - అన్తఃకరణేన బాహ్యేన్ద్రియాసంయుక్తేన భ్రమః - సోఽప్యస్థిరస్వాప్నశరీరాదిషు స్థిరత్వాదిబుద్ధిరూపః - ఇన్ద్రియాన్తఃకరణపదాభ్యాం తత్సంబన్ధ-స్తయోర్నిరాశ్రయయోరసంభవాత్తదాశ్రయభూతదేహసంబన్ధ-స్తత్ప్రయుక్తజాగ్రదాద్యవస్థాన్వయశ్చ - ఫలితః-సుప్తం తద్వాసనాబీజం- వాసనారూపబీజమాత్రావశేషితం విలుప్తబాహ్యాన్తరబ్రాహ్మణత్వాదిసుఖిత్వదుఃఖిత్వాదిజ్ఞానం సుప్తం సుషుప్తిరిత్యుచ్యతే - త - త్తదపి- ప్రకృతిసంబన్ధప్రయుక్తం, తత్కార్యమేవేత్యర్థః, తదన్వయః ఇత్థం తేనావస్థాత్రయాన్వయో-యస్య-తథాభూతః - ప్రత్యగాత్మా-తర్హి- కదాఽవస్థాత్రయాన్వయవినిర్ముక్తిరిత్యత్రాహ ॥ తుర్యామూర్తిరితి ॥ యదా - అమూర్తిః ప్రకృతిపరిణామాత్మకశరీరాభావః-ముక్తావస్థితియావత్-సా - తుర్యా దేహసంబన్ధప్రయోజ్యావస్థాత్రయవినిర్ముక్త్యా తుర్యావస్థేత్యర్థః - అనేనావస్థాత్రయాన్వయస్య ప్రాకృతశరీరసంబన్ధప్రయుక్తత్వేనౌపాధికత్వాదస్థిరత్వం సూచితం - తస్మిన్ స్థిరత్వప్రతీతిర్భ్రాన్తిరూపా చేతి ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ ఏతదేవ స్వప్నదృష్టాన్తేనోపపాదయన్ ప్రాకృతశరీరసంబన్ధేఽపి కారణమాహ॥ విశుద్ధమితి ॥ యద్యపి-జీవస్య స్వరూపం - విశుద్ధం రాగాద్యకలుషితం - ఏకం జాగ్రదాద్యవస్థాభేదరహితం- జ్ఞానం జ్ఞానైకరసం తథాఽపి తన్మాయయా ప్రకృతిపరిణామరూపదేహసంబన్ధేన నిమిత్తభూతేన - గ్రాహకాద్యైః - త్రిధా జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్తిరూపావస్థాత్రయయుక్త - మవభాసతే-యథా స్వప్నే - గజతురగాదిరస్థిరోఽపి స్థిరవదవభాసతే తద్వత్ - గ్రాహకాద్యైరిత్యత్ర గ్రాహకమి

న్ద్రియం - ఆదిశబ్దేనాన్తఃకరణవాసనాబీజరూపయోస్సంగ్రహః - య ఇత్థం త్రిధావభాసతస్స్థూలదేహేన్ద్రియాన్తఃకరణాన్వయాదికం సర్వం - తత్ర - త్వం విద్ధి - క్రియాయాః ఫలం సంవిదిజ్ఞానస్వరూపే ప్రత్యగాత్మని - క్రియాయాః అనాదిపుణ్యపాపాదికాయాః - ఫల - మిత్యర్థః ॥ ౫ ॥ ఏతదేవోపపాదయతి ॥ వైతథ్యాదితి ॥ వైతథ్యాదనిత్యత్వాత్ - ముక్త్యవస్థాయామనువృత్త్యభావాత్ - వ్యభిచారాదిదానీమపికస్యాం చిదవస్థాయామవస్థాన్తరాన్వయస్య వ్యభిచారాచ్చ - ఆత్మని - మాయాత్రైవిధ్యం - మాయాకార్యమవస్థాత్రైవిధ్యం - క్రియాఫలమిత్యనుషజ్యతే - నతుస్వాభావికమిత్యర్థః - కర్మఫలత్వే దృష్టాన్తమాహ ॥ యథా మనోరథః స్వప్న ఇతి ॥ మనోరథశబ్దేన మనోరథవిషయీభూతం సుఖం లక్ష్యతే - యథా స్వాప్నం సుఖమనిత్యం క్రియాఫలం - తద్వదిత్యర్థః - ఇత్థమనుపశ్యన్నేవం విమర్శే కృతే సతి, ఉపశామ్యతి బహిః క్షుద్రసుఖార్థవ్యాపారాన్నివృత్తో భవతీతి ॥ ౬ ॥ ఏవం ప్రకృతికార్యం భ్రమం విస్తరేణోక్త్వా, తజ్జగతస్తత్కార్యత్వం ప్రపఞ్చయతి ॥ ఏభిరితి ॥ ఆద్యః సర్వకారణతయా స్వయమాదావేవ వర్తమానః - మహాభుజః పరమపురుషః, భూతాత్మా వ్యష్టిసమష్ట్యుభయవిధభూతాన్తరాత్మా సన్, ఏభిః ప్రత్యక్షాదిప్రమాణసిద్ధైః, మహాభూతైః పృథివ్యాదిభిః - మాయాకార్యభూతైః సమష్టిభిర్భూతాని. ఉచ్చావచాని ఉత్కృష్టాన్యపకృష్టానిచ - ససర్జ - సృష్టేః ప్రయోజనమాహ - స్వమాత్రాత్మప్రసిద్ధయ ఇతి - స్వస్య మాత్రాభూతానాం శరీరభూతానాం జీవానాం, ప్రసిద్ధయే పురుషార్థసిద్ధయే - భగవదారాధనోపయుక్తకరణకళేబరాదీన్ లబ్ధ్వా భగవన్తమారాధ్య నిశ్శ్రేయసం ప్రాప్నుయురిత్యర్థః ॥ ౭ ॥ ఏవం తర్హి లబ్ధకరణకళేబరాస్సర్వేఽపి తమారాధ్య నిశ్శ్రేయసం కుతో న ప్రాప్నుయురిత్యత ఆహ ॥ ఏవమితి ॥ యద్యప్యేవం స్వమాత్రాత్మప్రసిద్ధయే - పఞ్చభిర్ధాతుభిర్మహాభూతైః - సృష్టాన్యపి - భూతాని శరీరాణి - ప్రవిష్టః - ప్రత్యగాత్మా, ఏకధా - దశధా చ - ఆత్మానం విభజన్ - జ్ఞానకర్మేన్ద్రియాన్తఃకరణైః . ఆత్మానం జ్ఞానం - విభజన్ - గుణాన్ శ

యాఃఫలమ్॥ ౫ ॥ వైతథ్యాద్వ్యభిచారాచ్చ మాయాత్రైవిధ్యమాత్మని । యథా మనోరథస్స్వప్న ఇత్యాన్వీక్ష్య ఉపశామ్యతి॥౬॥ఏభిర్భూతాని భూతాత్మా మహాభూతైర్మహాభుజః । ససర్జోచ్చావచాన్యాద్యస్స్వమాత్రాత్మప్రసిద్ధయే॥౭॥ఏవం సృష్టాని భూతాని ప్రవిష్టః పఞ్చధాతుభిః। ఏకధా దశధాఽఽత్మానం విభజన్జుషతే గుణాన్॥ గుణైర్గుణాన్స భుఞ్జాన ఆత్మప్రద్యోతితైః ప్రభుః । మన్యమాన ఇదం సృష్టమాత్మానమిహ సజ్జతే॥ ౯ ॥ కర్మాణి కర్మభిః కుర్వన్సనిమిత్తాని దేహభృత్ । తత్తత్కర్మఫలం గృహ్ణన్ భ్రమతీహ సుఖేతరమ్॥ ౧౦ ॥ ఇత్థం కర్మగతీర్గచ్ఛన్బహ్వభద్రావహాః పుమాన్ । ఆభూతసంప్లవాత్సర్గప్రళయావశ్నుతేఽవశః॥ ౧౧ ॥ ధాతూపప్లవ ఆసన్నే వ్యక్తం ద్రవ్యగుణాత్మకమ్ । అనాదినిధనః కాలో హ్యవ్యక్తాయాపకర్షతి ॥ ౧౨ ॥ శతవర్షా హ్యనావృష్టిర్భవిష్యత్యుల్బణా భువి । తత్కాలోపచితోష్ణార్కో లోకాంస్త్రీన్ప్రతపిష్యతి ॥ ౧౩ ॥ పాతాళతలమారభ్య సంకర్షణము

బ్దాదివిషయానేవ - భుఙ్క్తే - నతు - పరమపురుషమారాధయతీత్యర్థః ॥ ౮ ॥ తత్ర హేతుం వదన్నుపపాదయతి॥ స ప్రభుర్జీవః, భగవతా సృష్టమిదం శరీరం ఆత్మానం - మన్యమానః - అత ఏవాత్మనాఽన్తర్యామిణా పరమపురుషేణ - ప్రద్యోతితైరాపాదితప్రవృత్తిక్షమైః - గుణైః గుణపరిణామభూతైరిన్ద్రియైః - గుణాన్ శబ్దాదివిషయాన్ - భుఞ్జానః - ఇహ విషయేష్వేవ - సజ్జతే - దేహాత్మాభిమానస్తన్మూలః పూర్వపూర్వవిషయానుభవశ్చోత్తరోత్తరవిషయాసక్తిహేతురితిభావః ॥ ౯ ॥ కేవలమేవం సజ్జతే - నతు సుఖ్యతీత్యాహ ॥ కర్మాణీతి ॥ ఇహ సంసారే - దేహభృజ్జీవః కర్మభిః పూర్వపూర్వదేహార్జితకర్మవాసనాభిః నిమిత్తభూతాభిః - సనిమిత్తాని ఉత్తరోత్తరదేహనిమిత్తభూతవాసనాసహితాని - కర్మాణి పుణ్యపాపాత్మకాని - కుర్వన్, తత్తత్కర్మణాం - ఫలం సుఖం దుఃఖం చ - గృహ్ణన్ అనుభవన్ - సుఖేతరం దుఃఖోదర్కం యథా తథా - భ్రమతి ॥ ౧౦ ॥ ఇత్థం కియత్పర్యన్తం భ్రమతీత్యత ఆహ॥ ఇత్థమితి ॥ పుమాన్జీవః - ఇత్థం - కర్మగతీః కర్మసంపాదితదేహాన్ - గతిశబ్దః ప్రకారపరః దేహస్యాపృథక్సిద్ధప్రకారత్వాత్ - గచ్ఛన్ ప్రాప్నువన్ - బహూని - అభద్రాణి, దుఃఖానివహతీతి తథా - అవశః ప్రకృతిపరవశః - ఆభూతసంప్లవాత్ మహాభూతప్రళయపర్యన్తం - సర్గప్రళయౌ ఉత్పత్తిమరణే - తత్పరంపరామిత్యర్థః - అశ్నుతే ప్రాప్నోతి ॥ ౧౧ ॥ తర్హి కీదృశో భూతసంప్లవ ఇతి తస్య బుభుత్సామాలక్ష్యోపపాదయతి సార్ధైరష్టభిః ॥ ధాతూపప్లవ ఇతి॥ ధాతూపప్లవే పఞ్చమహాభూతోపసంహారే - మహాప్రళయే . ఆసన్నే సతి - అనాదినిధనః ఆద్యన్తశూన్యః - కాలః కాలశరీరకః పరమపురుషః . ద్రవ్యగుణాత్మకం పఞ్చభూతశబ్దాదిగుణాత్మకం - వ్యక్తం స్థూలం - విశ్వం - అవ్యక్తాయ - అపకర్షతి అవ్యక్తం నామరూపవిభాగరహితం తమశ్శబ్దవాచ్యం సూక్ష్మమచిద్ద్రవ్యం - తత్ప్రతి - నేతు - మాకర్షతి ॥ ౧౨ ॥ ఆకర్షణప్రకారమేవాహ ॥ శతవర్షేత్యాదినా ॥ తదా - అత్యుల్బణా అతిదుస్సహా - తత్కాలేన శతవర్షపరిమితానావృష్టికాలేన - ఉపచితం వర్ధితం. ఉష్ణం - యస్య సః - యద్వా, తస్మిన్కాలే ఉపచితశ్చాసావుష్ణశ్చార్కశ్చ ॥ ౧౩ ॥ పాతాళేతి॥ ఊర్ధ్వశిఖః ఊర్ధ్వజ్వాలః - నా

యునా-ఈరితః సహకృతః-విష్వక్పరితో-వహ్ని-ర్వర్ధతే ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ తత-స్సాంవర్తకాఖ్యః ప్రళయకృన్మేఘగణః-హస్తిహ
స్తాభిః గజశుణ్డోపమాభిః-ధారాభిః-శతం-వర్షాణి-వర్షిష్యతి-తతో-విరాట్ బ్రహ్మాణ్డం - సలిలే లీయతే ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ తత ఇతి॥
వైరాజో విరాడన్తర్వర్తి పురుషో జీవః - పురుష ఇత్యేకత్వం ఏకో వ్రీహిరితివజ్జాత్యభిప్రాయకం - జీవవర్గ ఇత్యర్థః-విరాజం
లీనం బ్రహ్మాణ్డం-విసృజ్య-సూక్ష్మం సూక్ష్మావస్థం, అవ్యక్తం “తమ ఆసీ”దిత్యాదిషు తమశ్శబ్దవాచ్యం ప్రధానం-విశత ఇతి సంస
ర్గవిశేష ఉక్తః-న తు లయః చేతనం ప్రత్యచేతనస్య కారణత్వాభావాత్ - అయమేవ సంసర్గవిశేషః “ అక్షరం తమసి లీయత ” ఇ
తి శ్రుతావప్యుచ్యతే - నిరిన్ధన ఇవానల ఇతి జ్ఞానసంకోచోఽభిప్రేతః - యథా-నిరిన్ధనోఽగ్నిస్సంకుచితో భవతి-తద్వ - త్సంకుచిత
జ్ఞాన ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀ ఏవం విరాడ్వైరాజయోర్లయమభిధాయాథ విరాట్కారణానాం మహదాదిపృథివ్యన్తానాం ప్రా
తిలోమ్యేన లయమాహ ॥ వాయునేతి ॥ వాయోర్హి గన్ధరసహారిత్వం ప్రసిద్ధం - అతో-వాయునా సాంవర్తకేన-హృతః-గన్ధో-
యస్యాః- సా - భూః పృథ్వీ , అత ఏవ-గన్ధస్య వ్యవస్థాపకస్యాగతత్వాత్ -సలిలత్వాయ కల్పతే సలిలతామాపద్యతే-సలిలే లీయ
త ఇత్యర్థః-తద్ధృతరసం- తేన వాయునైవ-హృతో-రసో యస్య తత్ -సలిలమ్ ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ హృతరూపమితి॥ తమసో రూపతిర
స్కారిత్వం ప్రసిద్ధం - అత-స్సాంవర్తకేన తమసా-హృతం రూపం యస్య తత్-జ్యోతిః - హృతస్పర్శ ఇతి , అవకాశేన స్వకారణే
నాసన్నలయేనాకాశేనేత్యర్థః - వాయోర్హ్యవకాశసంచారిత్వం ప్రసిద్ధం-హృతః స్పర్శో యస్య - స వాయుః-నభస్యాకాశే,
లీయతే-కాలాత్మనా కాలశరీరకేణేశ్వరేణ - శబ్దస్య కాలత ఏవ హి నాశః- హృతః-గుణః శబ్దో-యస్య - తన్నభః , ఆత్మని లీయ
తే-ఆత్మశబ్దః కారణపరః-భూతాదావిత్యర్థః ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀ ఇన్ద్రియాణీతి॥ దశేన్ద్రియాణి-మనో-బుద్ధిశ్చ - వైకారికైరధిష్ఠా

ఖానలః । దహత్యూర్ధ్వశిఖో విష్వగ్వర్ధతే వాయునేరితః ॥ ౧౪ ॥ సాంవర్తకో మేఘగణో వర్షతి స్మ శతం సమాః ।
ధారాభిర్హస్తిహస్తాభిర్లీయతే సలిలే విరాట్ ॥ ౧౫ ॥ తతో విరాజముత్సృజ్య వైరాజః పురుషో నృప । అవ్యక్తం వి
శతే*సూక్ష్మం నిరిన్ధన ఇవానలః ॥ ౧౬ ॥ వాయునా హృతగన్ధా భూస్సలిలత్వాయ కల్పతే । సలిలం తద్ధృతర
సం జ్యోతిష్ట్వాయోపకల్పతే ॥ ౧౭ ॥ హృతరూపం తు తమసా వాయౌ జ్యోతిః ప్రలీయతే । హృతస్పర్శోఽవకాశేన
వాయుర్నభసి లీయతే ॥ కాలాత్మనా హృతగుణం నభ ఆత్మని లీయతే ॥ ౧౮ ॥ ఇన్ద్రియాణి మనో బుద్ధిస్సహ వైకారి
కైర్నృప । ప్రవిశన్తి హ్యహంకారం స్వగుణైరహమాత్మని ॥ ౧౯ ॥ ఏషా మాయా భగవతస్సర్గస్థిత్యన్తకారిణీ ।
త్రివర్ణా వర్ణితాస్మాభిః కిం భూయశ్శ్రోతుమిచ్ఛసి ॥ ౨౦ ॥ రాజోవాచ ॥ యథైతామైశ్వరీం మాయాం దుస్తరా
మకృతాత్మభిః । తరన్త్యఞ్జస్స్థూలధియో మహర్ష ఇదముచ్యతామ్ ॥ ౨౧ ॥ ప్రబుద్ధ ఉవాచ ॥ కర్మాణ్యారభమా
ణానాం దుఃఖహత్యై సుఖాయ చ । పశ్యేత్పాకవిపర్యాసం మిథునీ*చారిణాం నృణామ్ ॥ ౨౨ ॥ నిత్యార్తిదేన వి
త్తేన దుర్లభేనాత్మమృత్యునా । గృహాపత్యాప్తపశుభిః కా ప్రీతిస్సాధితైశ్చలైః ॥ ౨౩ ॥ ఏవం లోకం పరం విద్యా

తృభిర్దైవైస్సహా-హంకారం స్వకారణభూతం సాత్త్వికాహంకారం - ప్రవిశన్తి , అహ - మహంకారస్త్రివిధోఽపి-స్వగుణైః
స్వకార్యైస్సహితః,ఆత్మని కారణభూతే మహతి, ప్రవిశతీతి వచనవిపరిణామేన సంబన్ధః ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ ఏషేతి ॥ ఏషా-భగవ
తో-మాయా-మహత్తత్త్వస్యాపి కారణభూతేతి శేషః , అతస్తస్యాం విశతీతి భావః-సర్గాద్యుపయుక్తా , త్రివర్ణా లోహితశుక్ల
కృష్ణవర్ణా , రజస్సత్త్వతమోరూపగుణత్రయమయీత్యర్థః,అస్మాభిరిత్థం కార్యతః స్వరూపతశ్చ వర్ణితా,కృతమాయాస్వరూప
తత్కార్యశ్రవణస్య తన్నిస్తరోపాయపిపృచ్ఛిషాముత్పాదయితుం చోదయతి , కిం పునశ్శ్రోతుమిచ్ఛసీతి ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ తన్ని
స్తరోపాయమేవేత్థమభిప్రేత్య పృచ్ఛతి నిమిః ॥ యథైతామితి ॥ యథా యేన ప్రకారేణ-యేనోపాయేనేతి యావత్ , అకృతా
త్మభిః అజితేన్ద్రియైః-దుస్తరాం , స్థూలధియో మాదృశాః,అఞ్జస్సుఖేన-తరన్తి, తదిద-ముచ్యతాం,యద్యపి “ బుధ ఆభజేత్తం
భక్త్యైకయేశ,,మితి తన్నిస్తరోపాయః పురస్తాదేవోక్తః-తథాఽపి- స్థూలధియాం భగవతి హార్దభక్తిర్నోదేతీతి కయా చిత్ప్ర
ణాడ్యైవ సంపాద్య - అతస్తత్ప్రణాడీబుభుత్సయాఽత్ర పునః ప్రశ్న ఇత్యవగన్తవ్యమ్ ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ ఇమమభిప్రాయమాల
క్ష్య “ లోకాన్కర్మచితాన్ ,, ఇత్యాది శ్రుత్యుక్తవిధాం ప్రణాడీమాహ ప్రబుద్ధః॥ కర్మాణీత్యాదినా॥ తావన్నిర్వేదం విధత్తే॥
కర్మాణీతి త్రిభిః ॥ మిథునీభూయ వర్తమానానాం-నృణాం , దుఃఖహత్యై దుఃఖాపాకరణాయ- సుఖాయ చ-కర్మాణ్యా-రభ
మాణానామపి - పాకవిపర్యాసం-పశ్యేత్ - అనిష్టపరిహారాయేష్టప్రాప్తయే చారబ్ధేభ్యః కర్మభ్యో దుఃఖప్రాప్తిమేవ పశ్యే
దిత్యర్థః ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ కర్మభిస్సాధితా అపి విత్తాదయో న సుఖహేతవ ఇతి చ పశ్యేదిత్యాహ ॥ నిత్యార్తిదేనేతి ॥ దుర్లభేనా-త ఏ
వ - ఆత్మనః స్వస్య- మృత్యురూపేణ మరణాన్తసాహసకర్మసంపాద్యత్వాదితి భావః - అత ఏవ-నిత్య-మార్తిదేన స్వసంపాద
నార్థదుఃఖదేన-విత్తేన-తైరనిత్యైర్గృహాపత్యాదిభిశ్చ,సాధితైరపి-కా ప్రీతిః,స్యాత్ ,న కించిత్సుఖమిత్యర్థః ❀॥ ౨౩ ॥ ❀ ఏవమి

తి ॥ యథాఽస్మిన్లోకే, విత్తగృహాదిజన్యం, సుఖం, అనిత్యం, మస్తతోదుఃఖనిమిత్త, మేవం-పరంలోకం, నశ్వరం, విద్యాత్-పార లౌకికమప్యనిత్యం పశ్యేదిత్యర్థః, తత్ర హేతుత్వేనవిశినష్టి, కర్మణా-నిర్మితంసంపాదితం-తథాచశ్రుతిః « తద్యథేహకర్మచి తోలోకః క్షీయతే । ఏవమేవాముత్రపుణ్యచితోలోకః క్షీయతే,, ఇతి, కించ విద్యమానదశాయామపిదుఃఖాత్మకంపశ్యేదిత్యాహ- సతుల్యాతిశయధ్వంసం - సహతుల్యేనాతిశయేనధ్వంసేనవర్తమానం . తత్రసతుల్యత్వాలోచనేనాదరాభావః, సాతిశయ త్వాలోచనేనతునిహీనతా - తత్ప్రియుక్తమనౌన్ముఖ్యం, ధ్వంసాలోచనేనత్వపరిహార్యంభయమిత్యర్థః, యథా-మణ్డలవ ర్తినాంమణ్డలేశ్వరాణాం-సుఖం-తద్వత్ ॥ ౨౪ ॥ తస్మాదితి॥ తస్మాత్, ఐహలౌకికపారలౌకికసుఖయోరేవంవిధత్వా- త్తత్ర-సంజాతనిర్వేదః, ఉత్తమం, శ్రేయః-తత్సాధనంచ - జ్ఞాతుమిచ్ఛుః, గురుం-ప్రపద్యేత॥ కథంభూతం-శాబ్దే-పరేచ-బ్రహ్మ ణి-నిష్ణాతం, ఆగమయోగజన్యజ్ఞానవన్తమిత్యర్థః « భిన్ననావాశ్రితః స్తబ్ధోయథాపారంనగచ్ఛతి । జ్ఞానహీనంగురుంప్రాప్య కుతోమోక్షమవాప్నుయాత్,, దితిభావః, ఉభయనిష్ఠత్వసూచకేనలిఙ్గేనతంవిశినష్టి॥ ఉపశమాశ్రయమితి॥ ఉపశమోరాగద్వేషా ద్యభావః-తస్యాశ్రయం, అనేన « శ్రోత్రియంబ్రహ్మనిష్ఠమితిశ్రౌతంపదద్వయంవ్యాఖ్యాతమ్,, ॥ ౨౫ ॥ తత్రేతి॥ తత్రగురుస న్నిధౌ గురురేవాత్మనఃస్వస్య దైవతం-యస్యసః - అమాయయానిష్కపటయా -అనువృత్త్యాఆచార్యసేవయా-భాగవ తధర్మాన్-శిక్షేదభ్యసేదిత్యర్థః-తాన్విశినష్టి-యైర్ధర్మైః- ఆత్మా సర్వాన్తరాత్మా - ఆత్మదః ఆత్మపర్యన్తవదాన్యో, హరి - స్తు ష్యేత్ ॥ ౨౬ ॥ కేతేధర్మా ఇత్యతస్తానాహ॥ ఆదౌతావ-త్సర్వతః సర్వత్ర-దేహతదనుబన్ధిషు-మనసః, అసఙ్గం అనాస క్తిః-ద్వితీయాన్తానా, మితిభాగవతాన్ధర్మాన్శిక్షేన్నిత్యుపరిష్టాత్సంబన్ధః - భూతేషు-యథోచితం దయాం - మైత్రీం ప్ర

నశ్వరంకర్మనిర్మితమ్ । సతుల్యాతిశయధ్వంసంయథామణ్డలవర్తినామ్ ॥ ౨౪ ॥ తస్మాద్గురుంప్రపద్యేతజిజ్ఞాసుశ్శ్రేయఉత్తమమ్ । శాబ్దేపరేచనిష్ణాతంబ్రహ్మణ్యుపశమాశ్రయమ్ ॥ ౨౫ ॥ తత్రభాగవతాన్ధర్మాన్ శిక్షేద్గుర్వాత్మదైవతః । అమాయయాఽనువృత్త్యాయైస్తుష్యేదాత్మాఽఽత్మదోహరిః॥ ౨౬ ॥ సర్వతోమనసోఽసఙ్గమాదౌసఙ్గంచసాధుషు । దయాంమైత్రీంప్రశ్రయంచభూతేష్వద్ధాయథోచితమ్॥ ౨౭ ॥ శౌచంతపస్తితిక్షాంచమౌనంస్వాధ్యాయమార్జవమ్ । బ్రహ్మచర్యమహింసాంచసమత్వంద్వంద్వసంజ్ఞయోః ॥ ౨౮ ॥ సర్వత్రాత్మేశ్వరాన్వీక్షాంకైవల్యమనికేతతామ్ । వివిక్తచీరవసనంసన్తోషంయేనకేనచిత్॥ ౨౯ ॥ శ్రద్ధాంభాగవతేశాస్త్రేఽనిన్దామన్యత్రచాపిహి । మనోవాక్కర్మదణ్డంచసత్యంశమదమావపి ॥ ౩౦ ॥ శ్రవణంకీర్తనంధ్యానంహరేరద్భుతకర్మణః । జన్మకర్మగుణానాంచతదర్థేఽఖిలచేష్టితమ్॥ ౩౧ ॥ ఇష్టందత్తంతపోజప్తంవృత్తంయచ్చాత్మనఃప్రియమ్ । దారాన్సుతాన్గృహాన్ప్రాణాన్యత్పరస్మైనివేదనమ్॥ ౩౨ ॥ ఏవంకృష్ణాత్మనాథేషుమనుష్యేషు

శ్రయంచ తత్ర దీనేషుదయాం-సమేషుమైత్రీం ఉత్తమేషుప్రశ్రయం వినయంచేతియోజ్యమ్ ॥ ౨౭ ॥ శౌచంద్వివిధం-త త్రమృజ్జలాదిభిర్బాహ్యం - ఆన్తరంవిష్ణుచిన్తనం -తపః స్వవర్ణాశ్రమోచితధర్మానుష్ఠానం - అనశనాదిరూపంవా తితిక్షాం ద్వంద్వసహిష్ణుతాం-స్వాధ్యాయమధ్యయనం - ఆర్జవంమనోవాక్కాయానామైకరూప్యం - బ్రహ్మచర్యంఋత్వితరకాలే షుస్త్రీసఙ్గరాహిత్యం-అహింసాంభూతద్రోహరాహిత్యం-ద్వంద్వసంజ్ఞయోః శీతోష్ణసుఖదుఃఖాదిషు సమత్వంఅవికృతస్వ భావత్వమ్ ॥ ౨౮ ॥ సర్వత్రేతి॥ కార్త్స్న్యతాన్వీక్షాంచేతనేష్వచేతనేషుపరమాత్మా ఏకఏవేతీక్షణం. ఆత్మేశ్వరాన్వీక్షామితిపా ఠే సర్వత్రాచిత్పరిణామరూపేషుదేవమనుష్యాదిశరీరేషు-ఆత్మనాంజీవానాం. తేషాంమీశ్వరస్యచాన్వీక్షణం -జ్ఞానైకాకా రతయాజీవాన్వీక్షణం - తదన్తః ప్రవిశ్యనియన్తృతయాఈశ్వరాన్వీక్షణమిత్యర్థః - కైవల్యమపరిగ్రహత్వం అనికేతతాంగృ హాద్యభిమానరాహిత్యం - వివిక్తచీరవసనం-విశుద్ధానాం, చీరాణాంవల్కలానాం - వసనంపరిధానం- యేనకేనచిద్దైవాల్ల బ్ధేనాన్నాదినా-సంతోషమ్ ॥ ౨౯ ॥ భాగవతేభగవత్ప్రతిపాదకే-శాస్త్రే- శ్రద్ధాంఆదరాతిశయం. అన్యత్రదేవతాన్త రవిషయకే- నిన్దాంమనఆదీనాందణ్డం - తత్ర-మనసః ప్రాణాయామైః - వాచోమౌనేనానృతాపరిభాషణేన-కర్మణోఽనీహ యా-దణ్డం - కాయేతిపాఠే-కాయస్యకృచ్ఛ్రోపవాసాదిభిః - సత్యంభూతహితత్వం-శమోఽన్తఃకరణనిగ్రహః-దమోబా హ్యేన్ద్రియనిగ్రహః ॥ ౩౦ ॥ అద్భుతంకర్మచేష్టితం-యస్య- తస్యహరేః-జన్మాదీనాం-శ్రవణం-కీర్తనం-ధ్యానంచ-త దర్థేభగవదర్థం. అఖిలచేష్టితం-తత్ « కాయేనవాచే,, త్యాదినాపురస్తాదేవదర్శితమ్ ॥ ౩౧ ॥ ఇష్టాదీనాలక్ష్య, పరమ పురుషాయ - తన్నివేదనం- తేషామిష్టాదీనాం-నివేదనంసమర్పణం - తత్రేష్టంయాగః-దత్తందానం-పూర్తంస్మార్తంకర్మ, యచ్చాత్మనఃప్రియం-తదపి ॥ ౩౨ ॥ కృష్ణఏవాత్మనాథో-యేషాం- తేషుమనుష్యేషు, సౌహృదం-తద్వ్యతిరిక్తేషు-ఉభ

౨౯ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ సర్వత్రాత్మేశ్వరాన్వీక్షామ్.

యత్రచరాచరాత్మకేషు-భూతేషు -పరిచర్యాంబహుమతిం-మహత్సు-సాధుషున్నృషు-పావనం-భగవద్యశః(ప్రతి-పరస్పరానుకథనం-తత్రయశసి-యా-మిథో-రతిరనురాగః-మిథస్తుష్టిఃపరస్పరంతదనుభవజాతుష్టిః-తయా-మిథః,ఆత్మనోమనసో,నివృత్తిః ఆధ్యాత్మికాదితాపత్రయనివృత్తి-స్తాం-శిక్షేదితిసంబన్ధః॥౩౩॥౩౪॥స్మరన్తఇతి॥భక్త్యాసాధనభక్త్యా-సంజాతయా-భక్త్యా ప్రేమలక్షణయాభక్త్యా-ఉత్పులకాంరోమోద్గమయుక్తాం - తనుం , బిభ్రతీతియ , త్తచ్చేతి , యత్తచ్ఛబ్దాధ్యాహారేణసంబన్ధఃఏవముత్తరశ్లోకేఽపి ॥ ౩౫ ॥ అలౌకికాలోకవిలక్షణాః అజంభగవన్తం , అనుశీలయన్తి తత్స్వరూపస్వభావాదికంపరిశీలయన్తీత్యర్థః-ఏవం,పరమపురుషం - ఏత్యమనసాప్రాప్య - నిర్వృతాఃసుఖితాః-తూష్ణీం-భవన్తి ॥ ౩౬ ॥ ఇత్యేవంవిధాన్,భాగవతాన్-ధర్మాన్-శిక్షన్ అభ్యస్యన్- నారాయణపరఃనారాయణారాధననిష్ఠః-తదుత్థయానారాయణారాధనోత్థయా,భక్త్యాప్రేమాత్మికయా,దుస్తరామపి - మాయాం,అఞ్జఃసుఖేన-తరతి ॥ ౩౭ ॥ తదేవంప్రకృతిస్వరూపతత్కార్యనిరూపణప్రసఙ్గాత్పురుషస్వరూపనిశ్చికీషయాపృచ్ఛతి ॥ నారాయణాభిధానస్యేతి ॥ నిష్ఠామన్తం,విచారస్యావధారణం-స్వరూపనిశ్చయమితియావత్- నోఽస్మభ్యం,వక్తు - మర్హథ-తత్ర-హేతుః,బ్రహ్మవిత్తమాఃబ్రహ్మవిదగ్రేసరాః-బ్రహ్మవిచ్ఛబ్దాదతిశాయనేతమప్ ॥ ౩౮ ॥ యద్యపి " ససర్జోచ్చావచానాద్య,,ఇతిసృష్ట్యాదికర్తానారాయణఇత్యవగతమేవ-తథాపి॥ తతోనిమిత్తకారణత్వమాత్రమవగతం,అతస్తన్మాత్రశఙ్కానిరాచికీర్షయాతాభిన్నోపాదానజగత్సృష్ట్యాదికారణత్వైర్బ్రహ్మలక్షయతిపిప్పలాయనఃస్థిత్యుద్భవేతి॥ స్థితిఃరక్షా-ఉద్భవఃఉత్పత్తిః - సృష్టిస్థితిప్రళయహేతురితిపాఠాన్తరం-అస్యచిదచిదాత్మకస్యజగతో - యః,సృష్ట్యాదిహేతుః - హేతుత్వంనిమిత్తోపాదానసాధారణం,అహేతుఃస్వస్య

చసౌహృదమ్ । పరిచర్యాంచోభయత్రమహత్సున్నృషుసాధుషు ॥ ౩౩ ॥ పరస్పరానుకథనంపావనంభగవద్యశః । మిథోరతిర్మిథస్తుష్టిర్నివృత్తిర్మిథఆత్మనః॥ ౩౪ ॥స్మరన్తస్స్మారయన్తశ్చమిథోఽఘౌఘహరంహరిమ్।భక్త్యాసంజాతయాభక్త్యాబిభ్రత్యుత్పులకాంతనుమ్॥ ౩౫ ॥ క్వచిద్రుదన్త్యచ్యుతచిన్తయాక్వచిద్ధసన్తినన్దన్తివదన్త్యలౌకికాః । నృత్యన్తిగాయన్త్యనుశీలయన్త్యజంభవంతితూష్ణీంపరమేత్యనిర్వృతాః॥ ౩౬ ॥ ఇతిభాగవతాన్ధర్మాన్ శిక్షన్భక్త్యాతదుత్థయా । నారాయణపరోమాయామఞ్జస్తరతిదుస్తరామ్ ॥ ౩౭ ॥ జనకఉవాచ ॥ నారాయణాభిధానస్యబ్రహ్మణఃపరమాత్మనః ।నిష్ఠామర్హథనోవక్తుంయూయంహిబ్రహ్మవిత్తమాః॥౩౮॥ పిప్పలాయనఉవాచ ॥ స్థిత్యుద్భవప్రళయహేతురహేతురస్యయత్స్వప్నజాగరసుషుప్తిషుసద్బహిశ్చ। దేహేన్ద్రియాసుహృదయానిచరన్తియేనసంజీవితానితదవైహిపరంనరేన్ద్ర॥ ౩౯ ॥ నైతన్మనోవిశతివాగపిచక్షురాత్మాప్రాణేన్ద్రియాణిచయథాఽనలమర్చిషస్స్వాః । శబ్దోఽపిబోధకనిషేధతయాఽఽత్మమూలమర్థోక్తమా

కారణాన్తరరహితః - బహిశ్చబ్దేనస్వప్నాద్యవస్థాబహిర్భూతముక్తాఽవస్థోచ్యతే-సన్వర్తమానః సర్వావస్థాస్వపిజీవేష్వన్తరాత్మతయావ్యాప్యస్థితఇత్యర్థః-దేహాదిసత్తాప్రవృత్త్యోరపిపరమాత్మాధీనత్వమాహ ॥ దేహేన్ద్రియేతి ॥ అసుఃప్రాణః-హృదయంమనః ఏతాని యేన,సంచరితాని-చరన్తిప్రవర్తన్తే,తత్పర , మవేహిజానీహి, జగత్కారణంసర్వదాజీవాన్తరాత్మభూతంసకలపదార్థసత్తాప్రవృత్తిహేతుభూతంపరంబ్రహ్మేత్యవేహీత్యర్థః ॥ ౩౯ ॥ దేహేన్ద్రియాసుహృదయానియేనసంజీవితానిచరన్తీతితాదధీన్యోక్త్యాఇన్ద్రియాద్యగోచరత్వంసూచితం - తదుపపాదయతి॥ నైతదితి ॥ వాక్ వాగిన్ద్రియం ఏతత్కర్మేన్ద్రియాణాముపలక్షణం, శబ్ద బ్రహ్మ - నవిశతినవిషయీకరోతీత్యర్థః-ఆత్మాజీవః , యద్వా-చక్షురాత్మాచక్షుస్స్వరూపం , ఇన్ద్రియాణ్యపాత్తేన్ద్రియవ్యతిరిక్తానిశ్రోత్రత్వక్ప్రాణాని, యథా , ఽనల,మర్చిషః , స్వా ఇతి " యస్యచక్షుశ్శరీర ,, మిత్యాదిప్రకారేణపరమాత్మశరీరతయావిశేషణభూతాని చక్షురాదీనినప్రకాశయన్తి అనలంతద్విశేషణభూతాఃఅర్చిషఇవేత్యర్థః-శబ్దోఽపివేదాంతభాగోఽపి , ఆత్మమూలంపరమాత్మనిప్రమాణం , బోధకనిషేధతయా " నచక్షుషాదృశ్య , తేనాపివాచే ,, తిగ్రాహకచక్షురాద్యగోచరత్వేనాబోధయతీత్యర్థః- శ్రుతౌచక్షుషేతిజ్ఞానేన్ద్రియాణాముపలక్షణం , వాచేతికర్మేన్ద్రియాణాం , కథంబోధకనిషేధకత్వేతత్ప్రతిపాదితంభవతీత్యతాహ ॥ అర్థోక్తమితి ॥ అర్థవశాదుక్తం భవతి, తదేవోపపాదయతి ॥ యద్యతేననిషేధసిద్ధిరితి ॥ యత్ బ్రహ్మబుతేవినా,చక్షురాదినిషేధో-నసిద్ధ్యతి,తద్బ్రహ్మ,అర్థాదుక్త , మాహప్రతిపాదయతీత్యర్థః-యద్వా , పూర్వార్థేనప్రత్యక్షతన్మూలానుమానవేద్యత్వం,ప్రతిషిద్ధం , ఏవంతర్హితుచ్ఛత్వాపత్తిరతఆహ , శబ్దఇతి , శబ్దఃప్రతిపాదయతీత్యర్థః-అతోనతుచ్ఛత్వశఙ్కేతిభావః"యద్వాచానభ్యుదితం యేనవాగభ్యుద్యతే ,, ఇత్యనేనతువాగిన్ద్రియావిషయత్వం,తస్యాస్తదధీనత్వంచోచ్యతే"యతోవాచోనివర్తన్తే" ఇత్యనేనత్వపరిచ్ఛిన్నత్వాదియత్తయానప్రతిపాద్యతఇతిచభావః,నను,,నచక్షుషాగృహ్య

త్తే,,ఇత్యాదిశబ్దశ్చక్షురాదీనాంబ్రహ్మబోధకత్వంనిషేధతి, నతుస్వయంతత్ప్రమాపయతి, తతఃకథంశబ్దఃప్రమాణమిత్యతఆహ ॥ అపిబోధకనిషేధతయాత్మమూలమర్థోక్తమాహేతి ॥ అపిశబ్దోభిన్నక్రమః “ నచక్షుషాదృశ్యతే,,ఇత్యాదిశ్చక్షురాదిగ్రాహకాన్తరనిషేధతయా, అర్థోక్తంపారిశేష్యాదుక్తం, పారిశేష్యన్యాయసిద్ధమిత్యర్థః-తదాత్మమూలం,భావప్రధానోనిర్దేశః,ఆత్మనఃస్వస్య,మూలత్వం బ్రహ్మప్రమితికారణత్వమపి,ప్రాహ ప్రతిపాదితవత్యుయిత్యర్థః-యద్యపి “ సత్యంజ్ఞానమనన్తం,,మిత్యాదయోబహవశ్శబ్దాస్సాక్షాద్బ్రహ్మప్రతిపాదకాస్సన్త్యేవ, తథాఽపి,యోగ్యాగ్రాహకాన్తరనిషేధపరఃశబ్దః-తస్యైవబ్రహ్మప్రమాపకత్వంపర్యవసాయయితుంఅర్థోక్తమాత్మమూలమాహేత్యుక్తం,ననువ్యుత్పత్తిగ్రహస్యప్రత్యక్షాదిమూలకత్వాత్ బోధకనిషేధస్య “నచక్షుషే,,త్యాదేరసంకోచాన్స్వమూలత్వనిషేధపరతాపికింనస్యాదిత్యతఆహ ॥ యదృతేఽసనిషేధసిద్ధిరితి ॥ యదృతేయదాత్మమూలంవినా, ననిషేధసిద్ధిఃభోధకనిషేధోనసిద్ధ్యతిఅయంభావః,భోధకనిషేధోహిశబ్దఃస్వయంబ్రహ్మవిషయీకృత్యైవతత్రభోధకాన్తరాణినిషేధతి,తత్రాత్మమూలత్వస్యాపినిషేధేత్విదమితివిషయీకారాభావాత్క్వభోధకాన్తరనిషేధః,అతఆత్మమూలత్వాభావేనిషేధస్యైవాసిద్ధేస్తత్సిద్ధ్యన్యథానుపపత్త్యాఆత్మమూలత్వమప్యాహేతి ❋ ॥ ౪౦ ॥ ❋ ఏవంప్రత్యక్షాదిప్రమాణాన్తరావేద్యం కేవలంవేదాన్తైకవేద్యంపరంబ్రహ్మేత్యుక్తంయద్యపి“మనసాతువిశుద్ధేన-హృదామనీషామనసాభిక్లృప్త,, ఇతియోగపరిశుద్ధమనసోఽపిప్రమాణత్వావగమాన్నశబ్దైకవేద్యంబ్రహ్మ-తథాపి-తస్యాపితత్రప్రామాణ్యంశబ్దేనైవావగమ్యతఇతిశబ్దైకవేద్యమేవపరంబ్రహ్మ, ప్రత్యక్షాద్యవేద్యత్వోక్త్యాతద్వ్యతిరిక్తచిదచిద్విలక్షణత్వంసూచితం-అథతద్విలక్షణత్వమేవవిశదయన్-చిదచిదాత్మకసకలతత్త్వశరీరకత్వమాహ ॥ సత్త్వంరజఇతి ॥ సత్త్వంరజస్తమఇతి - త్రయాణాం-గుణానాం-వృత్ వర్తనం-యస్మిన్-తదేకంత్రిగుణాత్మకం యదేకంప్రధానతత్త్వమిత్యర్థః - కథంభూతం-సూత్రంకార్యాణామాధరత్వాత్సూత్రస్థానీయం-యశ్చ - తత్కార్యభూతో-మహాన్- సహంకారశ్చే-త్యేతాని - ప్రవదన్తి-తత్త్వత్వేననిరూపయన్తీత్యర్థః-అహంశబ్దస్తత్కార్యాణాంసర్వేషాముపలక్షణార్థః - తథా-జీ

హాయదృతేఽసనిషేధసిద్ధిః ॥ ౪౦ ॥ సత్త్వంరజస్తమఇతిత్రివృదేకమాదౌసూత్రంమహానహమితిప్రవదన్తిజీవమ్।
జ్ఞానక్రియార్థఫలరూపతయోరుశక్తిబ్రహ్మైవభాతిసదసచ్చతయోఃపరంయత్ ॥ ౪౧ ॥ నాత్మాజజాననమరిష్యతి
నైధతేఽసౌనక్షీయతేసవనవిద్వ్యభిచారిణాంహి । సర్వత్రశశ్వదనపాయ్యుపలబ్ధిమాత్రంప్రాణోయథేన్ద్రి

వంచ-జ్ఞానక్రియార్థఫలరూపతయా-ప్రవదన్తి-జ్ఞానక్రియాజ్ఞానపూర్వకకర్మానుష్ఠానం - తస్యా - అర్థఃప్రయోజనంస్వర్గాదిః-సఏవ-ఫలం-యస్యతద్రూపతయా - భోక్తృత్వేనప్రవదన్తి-యద్వా-జ్ఞానశబ్దేనజ్ఞానేన్ద్రియాణి ,క్రియాశబ్దేనకర్మేన్ద్రియాణి అర్థాస్తద్విషయాః తేభ్యః-ఫలంసుఖదుఃఖాది-యస్య-తద్రూపతయా - విషయేన్ద్రియసంబన్ధజన్యసుఖదుఃఖాదిభోక్తృత్వేనప్రవదన్తి-ఏవంరూపం-సదసత్ చేతనాచేతనం - ఉరుశక్తిఅచిన్త్యశక్తి- బ్రహ్మైవ-భాతి - చిదచిచ్ఛరీరకంభాతిప్రమాణైరవగమ్యతే-శరీరాత్మభావనిబన్ధనమిదంసామానాధికరణ్యం- అతఏవాహ - తయోఃపరంచిదచిద్విలక్షణంచేతి-సదసచ్ఛబ్దౌచేతనాచేతనపరౌ - తత్రసచ్ఛబ్దస్యప్రవృత్తినిమిత్తంస్వరూపాన్యథాభావరూపవికారరహితత్వం - అసచ్ఛబ్దస్యతుతద్వత్త్వమ్ ❋ ॥ ౪౧ ॥ ❋ తత్రతావత్పరమాత్మశరీరభూతేచిదచిద్వస్తునిసచ్ఛబ్దస్యప్రవృత్తినిమిత్తభూతంస్వరూపతష్షడ్భావవికారరహితత్వముపపాదయతి ॥ నాత్మాజజానేతి ॥ ఆత్మాజీవః- నజజాననాజాయత - నోత్పద్యతఇత్యర్థః-జన్మాభావాదేవతదనన్తరాస్తిత్వలక్షణవికారోపినాస్తి-నైధతేనవర్ధతే - వృద్ధ్యభావాదేవపరిణామోఽపినిరస్తః-నమరిష్యతికాలాన్తరేఽపినమరిష్యతీతీదానీమపిననశ్యతి - అసౌఆత్మా-నక్షీయతే-అపక్షయోనాశాత్పూర్వావస్థాకుతః - హియస్మాత్-వ్యభిచారిణాంఆగమాపాయినాం-దేహానాం , సవనవిత్తత్తత్కాలద్రష్టా-నహ్యవస్థావతాంద్రష్టాతదవస్థాభాగ్భవతీత్యర్థః-సర్వత్రదేవాదిశరీరేషు-శశ్వత్సదా-నపాయీ-ఆమోక్షాత్ప్రకృతిసంబన్ధవానిత్యర్థః-ఉపలబ్ధిమాత్రంజ్ఞానమాత్రస్వరూపం - మాత్రశబ్దేనక్వచిదపిజడత్వవ్యావృత్తిః-ప్రాణఃశరీరం - ప్రాణయతిప్రవృత్తిక్షమంకరోతీతితథా-ప్రాణసంస్పృష్టోవా,యథేన్ద్రియబలేనవికల్పితస్సన్- ఇన్ద్రియవ్యాపారానుగుణంపశ్యామిశృణోమీతిచాక్షుషశ్రవణాదివిజ్ఞానవికల్పవాన్ - వికల్పితంసదితిపాఠాన్తరం తదా-ఆత్మా జన్మాదిరహితః-కుతః-యస్మాత్-జన్మాదయః - వ్యభిచారిణా- మనిత్యానాం-దేహానామేవ-ఆత్మాతు-సవనవిత్-సవనానిభూతభవిష్యద్వర్తమానకాలాత్మకాని-వేత్తీతితథా- కాలత్రయానువర్తీనిత్యఇతియావత్ - సవనవిత్త్వమేవసచ్ఛబ్దవాచ్యస్యాత్మనఃస్పష్టయతి-సర్వత్రశశ్వదనపాయీతిసత్ ఆత్మా - సర్వత్ర-శశ్వత్సర్వదాచ-అనపాయి-స్వరూపవ్యతిరహితం-తత్రహేతుః - ఉపలబ్ధిమాత్రంజ్ఞానైకస్వరూపం - మాత్రశబ్దేనజడవ్యావృత్తిః-జడమేవహ్యపాయీతిభావః-

ననుజ్ఞానానామపిచాక్షుషశ్రావణాదీనాంఅపాయిత్వందృష్టం - మతఆహ,ఇన్ద్రియబలేనవికల్పితం - చక్షురాదీన్ద్రియవ్యాపారవశాద్వికల్పితంచాక్షుషశ్రావణాదిభేదభిన్నంసదపాయి-నతుస్వరూపభూతజ్ఞానమితిభావః - యథా-ప్రాణః - స్వత ఏకోఽపి-ప్రాణాపానాద్యవృత్తిభేదాద్వికల్పిత-స్తద్వత్ ❋ ॥ ౪౨ ॥ ❋సర్వత్రశశ్వదనపాయీత్యుక్తంసర్వశరీరేషుధారకతయావిశతోజీవస్యరూపస్యైకరూపత్వమేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ అణ్డేష్వితి ॥ పేశిషుమాంసపిణ్డేషుజరాయుజేషుతరుషుఉద్భిజ్జేషు-అవినిశ్చితేషుస్వేదజేషు - ప్రాణః,జీవం,ఉపధావతి - జీవఃప్రాణద్వారాధారకతయాప్రవిశతీత్యర్థః, కూటస్థః,అత్రియత్తచ్ఛబ్దాధ్యాహారేణసంబన్ధః , యంజీవం , ప్రాణ, ఉపధావతి-స,కూటస్థోనిర్వికారః-సతతమేకరూపఇతి , కిమేవంవిధఆత్మా సర్వేషామనుభవసిద్ధః,నేత్యాహ ॥ సన్నఇతి ॥ సన్నఃవిశీర్ణః, వికారీవేతియావత్-నిర్వికారతయావిద్యమానోఽప్యవిద్యమానఇవభవతి , నస్ఫుటతరంప్రకాశతఇత్యర్థః , కదాతర్హిస్ఫుటతరాత్మప్రకాశః, కశ్చప్రకాశాభావహేతు,రిత్యత్రాహ॥ ఇన్ద్రియగణే, అహమిఅహంకారేచ-ప్రసుప్తే,అహంకారాదిమనోవృత్తిషూపరతాస్విత్యర్థః,ఆశేతేస్మిన్నిత్యాశయశ్శరీరం-తమృతే-శరీరావభాసేనవినేత్యర్థః - నోఽస్మాకం,జీవానామిత్యర్థః - యథా-యథావత ,తదనుస్మృతిః , యథావస్థితజీవస్వరూపవిషయప్రకాశోభవతీత్యర్థః , ఇన్ద్రియగణే అహమిప్రసుప్తేఆశయమృతేఇత్యనేన - మనోవృత్తిశరీరావభాసయోః స్ఫుటతరాత్మప్రకాశాభావహేతుత్వంసూచితం , సన్నఇతిస ప్తమ్యన్తపాఠశ్చదృశ్యతే తదా , ఇన్ద్రియగణే, సన్నేశబ్దాదివిషయప్రావణ్యరహితేసతి , అహమ్యహంకారే , ప్రసుప్తేలీనే-దేహాత్మాభిమానేనివృత్తేసత్య - తఏవా-శయమృతేదేహావభాసంవినా,యథావదాత్మస్వరూపప్రకాశోభవతీత్యర్థః ❋ ॥ ౪౩ ॥ ❋కదాతర్హిఅహంకారాదిమనోవృత్తినివృత్తిః-కేనవాయథావదనుస్మృతి-రిత్యత్రాహ ॥ యర్హీతి ॥ అబ్జనాభస్యభగవత-శ్చరణయో - రీషణయావిత్తైషణాదిత్యాగపూర్వకభ

యబలేన ❋వికల్పితస్సన్ ॥ ౪౨ ॥ అణ్డేషుపేశిషుతరుష్వవినిశ్చితేషుప్రాణోహిజీవముపధావతితత్రతత్ర। † సన్నేయదిన్ద్రియగణేఽహమిచప్రసుప్తేకూటస్థఆశయమృతేతదనుస్మృతిర్నః ॥ ౪౩ ॥యర్హ్యబ్జనాభచరణైషణయోరుభక్త్యాచేతోమలానివిధమేద్గుణకర్మజాని । తస్మి × న్విశుద్ధఉపలభ్యతఆత్మతత్త్వంసాక్షాద్యథాఽమలదృశస్సవితృప్రకాశః ॥ ౪౪ ॥ రాజోవాచ ॥ కర్మయోగంవదతనఃపురుషోయేనసంస్కృతః । విధూయేహాశుకర్మాణినైష్కర్మ్యంవిన్దతేపరమ్॥ ౪౫ ॥ఏవంప్రశ్నమృషీన్పూర్వమపృచ్ఛంపితురన్తికే । నాబ్రువన్బ్రహ్మణఃపుత్రాస్తత్రకారణముచ్యతామ్॥ ౪౬ ॥ ఆవిర్హోత్రఉవాచ ॥ కర్మాకర్మవికర్మేతివేదవాదోనలౌకికః। వేదస్యచే

గవచ్చరణైకైషణయా , ఉరుభక్తి, స్తయా-భక్తేరురుత్వంనామవిచ్ఛిన్నత్వం - గుణకర్మజానిసత్త్వాదిగుణమూలపుణ్యాపుణ్యాత్మకకర్మజాని-చేతసో - మలాఃరాగద్వేషాదీని-విధమేన్నాశయేత్ - తదా-విశుద్ధేనిర్మలే-తస్మిన్ చేతసి-ఆత్మతత్త్వమాత్మయాథాత్మ్యం - సాక్షా-దుపలభ్యతే - అమలా,దృక్దృష్టిర్యస్య - తస్య ,సవితృప్రకాశఇవ-విశుద్ధమితిపాఠే-దేహాద్యుపాధిరహితంపరిశుద్ధంభగవదాత్మకంయథావస్థితమాత్మస్వరూపం - భక్తేర్మలేన - మనసా - సాక్షాత్క్రియతఇత్యర్థః ❋ ॥ ౪౪ ॥ ❋ " నారాయణపరస్తదుత్థయాభక్త్యామాయామఞ్జస్తరతిదుస్తరా ,, మిత్యుక్తం సకీదృశోభగవదారాధనాత్మకఃకర్మయోగో-యదుత్థభక్త్యామాయాంతరేదితిపృచ్ఛతి ॥ కర్మయోగమితి ॥ నోఽస్మభ్యం- వదతసరూపయత-యేనవిజ్ఞానేనా- నుష్ఠితేనచకర్మయోగేన , సంస్కృతః - కర్మాణిపుణ్యాపుణ్యాత్మకాని-భగవద్భక్తియోగోత్పత్తివిరోధీని-విధూయ - నైష్కర్మ్యంనైష్కర్మ్యహేతుభూతం-బన్ధకసకలకర్మనివృత్తిహేతుభూతం , పరంపరభక్తిపరజ్ఞానాఖ్యంజ్ఞానం, విన్దతేలభతే ❋ ॥ ౪౫ ॥ ❋ప్రసఙ్గాదన్యదపిపృచ్ఛతి॥ ఏవమితి॥ ప్రశ్నంప్రష్టవ్యంకర్మయోగ-మేవమిత్థం-యుష్మాన్ప్రతీవ-పితురిక్ష్వాకో-రన్తికేసమీపే-ఋషీన్సనకాదీన్ప్రతి,అపృచ్ఛంపృష్టవానస్మి ॥ యద్వా ॥ పాకంపచతీతివత్ప్రశ్నమపృచ్ఛమితినిర్దేశః-ప్రశ్నమకరవమిత్యర్థః ॥ బ్రహ్మణఃపుత్రా- స్తేసనకాదయః-నాబ్రువన్ కర్మయోగంననిరూపయామాసుః-తత్రానుక్తౌ-కారణ ముచ్యతాం - యుష్మాభిరితి శేషః ❋ ॥ ౪౬ ॥ ❋తత్రకర్మయోగనిరూపణస్యబహుగ్రన్థసాధ్యస్యతావదనుక్తికారణప్రశ్నస్యోత్తరమాహ ॥ కర్మాకర్మవికర్మేతి ॥ కర్మకామ్యకర్మ - అకర్మకామ్యకర్మేతర-త్కామనారహితత్వాదఫలం-జ్ఞానపూర్వకంకర్మేత్యర్థః - వికర్మనిషిద్ధంకర్మ - యద్వావికర్మ వివిధఫలాయచోదితంకర్మకామ్యకర్మ- ఆశ్రమాఙ్గకంనిత్యంనైమిత్తికంచఅకర్మ-జ్ఞానపూర్వకంకర్మ , ఇతి-వేదవాదః-వదనంవాదః-భావేఘఞ్-నలౌకికోవాదః,తతఃకిమతఆహ ॥ వేదస్యేతి॥ ఈశ్వరాత్మత్వాత్ - ఆత్మశబ్దోభిప్రాయాత్మకజ్ఞానపరః - ఈశ్వరాభిప్రాయరూపత్వేనత్రిష్వపిబోద్ధవ్యాంశానాంబహుత్వేన

౪౨ ॥ శ్లో ❋ పా ॥ వికల్పితంసత్   ౪౩ ॥ శ్లో † పా ॥ సన్నేయదిన్ద్రియ   ౪౪ ॥ శ్లో × పా ॥ విశుద్ధముప

గహనత్వాత్-తత్ర-సూరయోఽపిముహ్యన్తి,అతస్త్వాం బాలమాలక్ష్యనాబ్రువన్నితిభావః ॥ ౪౬ ॥ అథపృష్టంకర్మయోగంనిరూపయతి ॥ పరోక్షవాదఇత్యాదినాయావదధ్యాయసమాప్తి ॥ తదారాధనాత్మకఃకర్మయోగోద్వివిధః వైదికస్తాన్త్రికశ్చేతి - తత్ర-ఆద్యోనిత్యనైమిత్తికకామ్యరూపేణత్రివిధః - తత్ర - స్వర్గాద్యర్థకామ్యకర్మణో మోక్షైకఫలత్వేతాత్పర్యమాహ ॥ పరోక్షవాదఇతి ॥ హితాహితజ్ఞాపనరూపోఽపి-అయం "యజేతస్వర్గకామ" ఇత్యాదిరూపో-వేదః-పరోక్షవాదఃప్రత్యక్షాద్యగోచరార్థవిషయః- అత - స్తేషాంతదభిప్రాయోదురవగమఇతిభావఃతర్హియదభిప్రాణయాగాదికంవిధత్తఇత్యత్రాహ ॥ కర్మమోక్షాయేతి ॥ కర్మభ్యఃపుణ్యపాపాత్మకేభ్యః,మోక్షాయముక్తయే-కర్మయజ్ఞాదిరూపంకర్మ-విధత్తే- భగవద్భక్తియోగద్వారాబన్ధకసకలకర్మనివృత్తయేయజ్ఞాదిరూపంకర్మవిదధాతీత్యర్థః - అగదంయథేతి - యథా-భిషక్ - బాలాన్-అగదమౌషధం-పాయయన్, ఖణ్డలడ్డుకాదిభిః ప్రలోభయన్ - పాయయతి - నైతావతా అగదపానస్యతల్లాభః ప్రయోజనం, అపిత్వారోగ్యమేవ-తథా వేదోఽప్యవాన్తరఫలైఃప్రలోభయన్ - అకర్మమోక్షాయైవ-కర్మాణి-విధత్తే- ఏతేనావాన్తరఫలానిపరిత్యజ్య మోక్షైకఫలతయాకామ్యకర్మాప్యనుష్ఠేయమేవేత్యుక్తంభవతి ॥ ౪౭ ॥ అథనిత్యనైమిత్తికయోరనభిసంహితఫలయోర్భక్తియోగానుగ్రాహకతయానుష్ఠేయత్వంవక్తుం తావత్తదననుష్ఠానేప్రత్యవాయమాహ ॥ నాచరేదితి ॥ వేదోక్తం వేదవిహితం-యది-నాచరేత్-తథాఽవికర్మాణ్యాచరేత్- తేనవికర్మణా వేదవిరుద్ధకర్మానుష్ఠానరూపేణఆవశ్యకాననుష్ఠానరూపేణచాధర్మేణ-మృత్యోస్సకాశాత్-మృత్యుమేవో,పైతి,అజ్ఞోఽజితేన్ద్రియఇత్యనేననిష్పన్నభక్తియోగప్రపత్తియోగాన్యతరస్యజితేన్ద్రియస్యకథంచిద్విరుద్ధకర్మానుష్ఠితమపినబన్ధకమితిసూచితం ॥ తథాచవక్ష్యతి ॥ "స్వపాదమూలంభజతఃప్రియస్య" ఇత్యాదినా ॥ ౪౮ ॥ తస్మాద్వేదోక్తం-నిత్యం,నైమిత్తికం-కామ్యంచ-కర్మ,ఈశ్వరే-సమర్పితంయథాతథా,

శ్వరాత్మత్వాత్తత్రముహ్యన్తిసూరయః ॥ ౪౬ ॥ పరోక్షవాదో వేదోఽయంబాలానామనుశాసనమ్ । కర్మమోక్షాయకర్మాణివిధత్తేహ్యగదంయథా ॥ ౪౭ ॥ నాచరేద్యస్తువేదోక్తంస్వయమజ్ఞోఽజితేన్ద్రియః । వికర్మణాహ్యధర్మేణమృత్యోర్మృత్యుముపైతిసః ॥ ౪౮ ॥ వేదోక్తమేవకుర్వాణోనిస్సఙ్గోఽర్పితమీశ్వరే । నైష్కర్మ్యాంలభతేసిద్ధింరోచనార్థాఫలశ్రుతిః ॥ ౫౦ ॥ యఆశుహృదయగ్రన్థింనిర్జిహీర్షుః పరాత్మనః । విధినోపచరేద్దేవంతన్త్రోక్తేనచకేశవమ్ ॥ ౫౧ ॥ లబ్ధానుగ్రహఆచార్యాత్తేనసందర్శితాగమః । మహాపురుషమభ్యర్చేన్మూర్త్యాఽభిమతయాఽఽత్మనః ॥ ౫౨ ॥ శుచిస్సమ్ముఖమాసీనఃప్రాణసంయమనాదిభిః । పిణ్డంవిశోధ్యసన్న్యాసైఃకృతరక్షోఽర్చయేద్ధరిమ్ ॥ ౫౩ ॥ అర్చాదౌహృదయేవాఽపియథాలబ్ధోపచారకైః । ద్రవ్యక్షిత్యాత్మలిఙ్గానినిష్పా

కుర్వాణఏవ-నిస్సఙ్గఃతత్తదవాన్తరఫలేషుసఙ్గరహితః-నైష్కర్మ్యం,నైష్కర్మ్యహేతుభూతాంబన్ధకసకలకర్మనివృత్తిహేతుభూతాం-సిద్ధింజ్ఞానసంపత్తిం-లభతే-కర్మయోగోహిజ్ఞానయోగహేతురిత్యర్థః తర్హికిమర్థంతత్ఫలానిశ్రూయన్తఇత్యత్రాహ ॥ రోచనార్థాఫలశ్రుతిరితి ॥ కర్మణాంఫలవత్త్వశ్రుతిరర్థవాదఇత్యర్థః - ఈశ్వరేర్పితమిత్యనేనకర్మణాంఫలసాధనత్వబుద్ధింపరిత్యజ్యేశ్వరారాధనతాబుద్ధిఃకార్యేతిసూచితం - అనేనఫలత్యాగఃఫలితః - నిస్సఙ్గఇత్యనేన, మమేదంకర్మేత్యాత్మీయతాబుద్ధిస్త్యాజ్యేతి- అనేనకర్తృత్వత్యాగఃఫలితః - తదేవంఫలసఙ్గకర్తృత్వత్యాగపూర్వకమనుష్ఠితంవైదికంకర్మభక్తియోగనిర్వర్తకమిత్యుక్తంభవతి ॥ ౫౦ ॥ అథతాన్త్రికంకర్మయోగంనిరూపయిష్యన్ తావత్తస్యవైదికకర్మయోగసముచితస్యాచిరాద్భక్తియోగనిష్పాదకత్వమాహ ॥ యఇతి ॥ అథనను-యఃపుమాన్-ఆత్మనఃస్వస్య,హృదయగ్రన్థింఅహంమమాభిమానాదిప్రకృతిసంబన్ధకార్యం - తస్యగ్రన్థివద్దుర్భేదత్వాత్తత్త్వేనరూపణం - నిర్జిహీర్షుఃనిర్హర్తుమిచ్ఛుః తన్త్రోక్తేనచ - వైదికకర్మసముచ్చయవాచీచశబ్దః, విధినా-కేశవందేవ - ముపచరేత్ ఆరాధయేత్, తాన్త్రికవైదికకర్మయోగాభ్యాంభగవన్తమారాధయన్ ఆశునిష్పాదితభక్తియోగః ప్రకృతిసంబన్ధాన్ముచ్యత ఇత్యర్థః - పరాత్మనఇతిపాఠాన్తరం - పరస్యదేహవిలక్షణస్యాత్మనఃస్వస్య- హృదయగ్రన్థి-మితిసంబన్ధః - తన్త్రశబ్దేనాత్రపఞ్చరాత్రంభగవచ్ఛాస్త్రంవివక్షితమ్ ॥ ౫౧ ॥ కోఽసౌతన్త్రోక్తవిధిరిత్యతస్తంనిరూపయతి ॥ లబ్ధానుగ్రహఇత్యాదినా ॥ ఆచార్యాత్-లబ్ధానుగ్రహః,లబ్ధఅనుగ్రహోయేనసః- తేనాచార్యేణ-సందర్శితాగమఃసందర్శితపూజాప్రకారః - ఆత్మనఃస్వస్యా-భిమతయా-మూర్త్యా - విశిష్టం - మహాపురుష-మభ్యర్చేత్ ॥ ౫౨ ॥ శుచిరితి॥సమ్ముఖంమూర్తేరభిముఖంయథాతథా,ఆసీనః,ప్రాణసంయమనాదిభిః-ఆదిశబ్దేనభూతశుద్ధ్యాదిసఙ్గ్రహః,పిణ్డం దేహం-విశోధ్య-సద్భి -ర్న్యాసైః , కృతారక్షోయేనసః ॥ ౫౩ ॥ అర్చాదౌప్రతిమాదౌ,ఆదిశబ్దేనవక్ష్యమాణాగ్న్యర్కతోయాతిథీనాంసంగ్రహః - హరిం - యథాలబ్ధోపచారైస్సంభావితైరుపచారసాధనై-రర్చ

౫౧ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ క్షపాత్మనః

యే-దితిసంబన్ధః - తత్రా-దావేవద్రవ్యాదీనినిష్పాద్య - తత్రద్రవ్యాణితులసీచన్దనపుష్పాదీని - ప్రోక్షణాదినా-క్షితిం - సమ్మా
ర్జనోపలేపాదినా, ఆత్మానందేహం-తత్త్వన్యాసాదినా-లిఙ్గం - భగవత్ప్రతిమాం-మృత్తికాలేపనజలక్షాళనాదినా-నిష్పా
ద్యయోగ్యానికృత్వా ॥ ౫౪ ॥ పాద్యాదిపాత్రాణ్యు-పకల్ప్యసమాధితఃసమాధినా-సన్నిధాప్య-ప్రతిమాదౌ-భగవన్త
మావాహ్యేత్యర్థః - హృదయాదిభి-ర్మన్త్రైః-కృతఃన్యాసోయేనసః-కృతహృదయాదిన్యాసఇత్యర్థః - తథా-మూలమన్త్రేణ
చ కృతన్యాసఃమూలమన్త్రేణైవార్చయేత్ ॥ ౫౫ ॥ అఙ్గానిహృదయాదీని, ఉపాఙ్గానిసుదర్శనాదీని-తత్సహితాం-స
పార్షదాంసపరివారాం-తాంమూర్తిం - స్వమన్త్రతఃతత్తన్మూర్తిమన్త్రేణైవా-ర్చయేత్ ॥ కైరుపచారైరర్చయేదిత్యత్రా
హ ॥ పాద్యేతి ॥ ఆద్యశబ్దేనదన్తధావనజిహ్వోల్లేఖనతైలాభ్యఙ్గోద్వర్తనస్నానశాటికాసమర్పణాదిసంగ్రహః - వాసోవ
స్త్రయుగ్మం - యజ్ఞోపవీతస్యాప్యేతదుపలక్షణమ్ ॥ ౫౬ ॥ మాల్యానిపుష్పాణి-దీపోనీరాజనం-తత్తదనన్తరస్యామధుప
ర్కస్యాప్యుపలక్షణం-ఉపహారోనైవేద్యం - తైస్సాఙ్గంసపరివారం-యథావిధి - సంపూజ్య-స్తవైఃస్తోత్రైః - స్తుత్వా-ప్రణ
మేత్ ॥ ౫౭ ॥ తన్మయం-ప్రాచుర్యేమయట్- ఆరాధ్యమూర్త్యన్తర్యామిక-మాత్మానం-ధ్యాయన్-హరేర్మూర్తిం-
సంపూజయేత్- శేషంభగవద్భుక్తావశిష్టం-ప్రాపణమన్నం - భోజనార్థంస్వీకృత్యేతిశేషః,శిరసి, ఆధాయ-భగవతేపూర్వం
సమర్పితంతులసీపుష్పాదికంశిరసిసత్కారంధృత్వేత్యర్థః - సత్కృతమితిభావే క్తః - సబహుమానమిత్యర్థః- యద్వా-త్వం-స
త్కృతంసంపూజితం - హరిం - స్వధామ్నిపరమవ్యోమాదౌ - ఉద్వాస్యస్థాపయిత్వా - పూజావిధిం సమాపయేదితిశే
షః ॥ ౫౮ ॥ ఏవంనిరూపితంతాన్త్రికంకర్మయోగముపసంహరతి॥ఏవమితి॥అగ్న్యాద్యధికరణేషు-సర్వాన్తరాత్మాన-మీ

ద్యప్రోక్ష్యచాసనమ్॥ ౫౪ ॥ పాద్యాదీనుపకల్ప్యాథసన్నిధాప్యసమాహితః । హృదయాదికృతన్యాసోమూల
మన్త్రేణచార్చయేత్॥ ౫౫ ॥సాఙ్గోపాఙ్గాం సపార్షదాంతాంతాంమూర్తింస్వమన్త్రతః ।పాద్యార్ఘ్యాచమ
నీయాద్యైఃస్నానవాసోవిభూషణైః॥ ౫౬ ॥గన్ధమాల్యాక్షతస్రగ్భిర్ధూపదీపోపహారకైః। సాఙ్గంసంపూజ్యవి
ధివత్స్తవైస్స్తుత్వానమేద్ధరిమ్॥ ౫౭ ॥ఆత్మానంతన్మయంధ్యాయన్మూర్తింసంపూజయేద్ధరేః। శేషమాదాయశి
రసాస్వధామ్న్యుద్వాస్యసత్కృతమ్ ॥ ౫౮ ॥ ఏవమగ్న్యర్కతోయాదావతిథౌహృదయేచయః । యజేదీ
శ్వరమాత్మానమచిరాన్ముచ్యతేహిసః॥ ౫౯ ॥***************************
*********** ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే, ఏకాదశస్కన్ధే ,తృతీయోఽధ్యాయః. **********
రాజోవాచ ॥ యానియానీహకర్మాణియైర్యైస్స్వచ్ఛన్దకర్మభిః । చక్రేకరోతికర్తాచహరిస్తానిబ్రువన్తునః॥౧॥
ద్రమిళఉవాచ ॥ యోవాఅనన్తస్యగుణాననన్తాననుక్రమిష్యన్స తుబాలబుద్ధిః । రజాంసిభూమేర్గణయేత్క
థంచిత్కాలేననైవాఖిలసత్వధామ్నః ॥ ౨ ॥ భూతైర్యదాపఞ్చభిరాత్మసృష్టైః పురంవిరాజంవిరచయ్యత

శ్వరం-యో-యజేత్సోఽచిరాన్నిష్పన్నభక్తియోగః, కర్మబన్ధాన్ముచ్యతే ॥ ౫౯ ॥ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం
శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం ఏకాదశస్కన్ధేతృతీయోఽధ్యాయః ***************************

మూర్త్యాభిమతయాఽఽత్మన ఇష్టయైనాత్మనః ప్రియతమావతారంసంపూజయేదిత్యుక్తేరవతారజ్ఞానమపేక్షితం -
తథా- స్తవైఃస్తుత్వానమేద్ధరిమిత్యుక్తేర్గుణకర్మజ్ఞానమపేక్షితం - తత్రపృచ్ఛతి ॥ యానియానీతి ॥ యైర్యైః-స్వచ్ఛన్దజన్మభిః
స్వేచ్ఛావతారైరిహలోకే-కర్తా - కరిష్యతి-స్వచ్ఛన్దేత్యనేనావతారాణామకర్మమూలత్వముక్తం - తానికాలత్రయగోచ
రావతారసంబన్ధీని-చేష్టితాని-నోఽస్మభ్యం-భవన్తో-బ్రువన్తు ॥ ౧ ॥ యానియానిబ్రువన్త్వితిప్రశ్నస్యసాకల్యవిషయ
తామాలక్ష్యానన్త్యాన్నతానిసాకల్యేనకథయితుంశక్యాని - సంక్షేపతఃకానిచిత్కథయిష్యామీత్యాహద్రమిళః ॥ యోవాఇ
తి ॥ అనన్తస్యఅపరిచ్ఛిన్నస్వరూపస్వభావస్యభగవతో-గుణాన్ - యో - ఽనుక్రమిష్యేత్ గణయితుమిచ్ఛతి-సతు-బాలానామి
వబుద్ధిర్యస్యసః-మన్దమతిరిత్యర్థః తత్రహేతుత్వేనతాన్విశినష్టిఅనన్తానితి॥ఏతదేవోపపాదయతి॥ రజాంసీతి ॥కాలేన-మహతా
కథంచిత్కేనచిద్యత్నేన-భూమేః-రజాంసిరేణూన్,గణయేత్ - సంభావనాయాంలిఙ్ - అఖిలసత్వధామ్నః-వివిధవిచిత్రశ
క్త్యాశ్రయస్య-భగవతో- గుణాంస్తు - నైవగణయే- దానన్త్యాదితిభావః-అత్ర"విష్ణోర్నుకంవీర్యాణిప్రవోచంయఃపార్థివా
నివిమమేరజాంసి"ఇతిశ్రుత్యర్థోఽభిహితః ॥ ౨ ॥ తావద్బ్రహ్మాణ్డశరీరకవైరాజపురుషావతారమాహ ॥ భూతైరితి॥
ఆత్మనాస్వేన-సృష్టైః-భూతైః - పృథివ్యాదిభిః-భూతగ్రహణంచతుర్వింశతితత్త్వానాముపలక్షణం-యదా-విరాజంబ్రహ్మా
ణ్డరూపం-విరచయ్య-తస్మిన్పురే-స్వాంశేన- విష్టఃధారకతయాఽనుప్రవిష్టః - తదా,ఆదిదేవో - నారాయణః - పురుషాభిధా

సంపురుషాఖ్యా-మవాప-అయం వై రాజః పురుషః సర్వావతారాణాం - ఆద్యోఽవతార ఇత్యర్థః ॥ ౩ ॥ అస్య గుణకర్మా
ణ్యాహ ద్వాభ్యామ్ ॥ యదితి ॥ యస్య వై రాజపురుషస్య-కాయః బ్రహ్మాత్మకో దేహః - భువనత్రయస్య-సన్నివేశో - యస్మిం
స్తథాభూతః-యస్య - ఇన్ద్రియైః కారణభూతైః-తనుభృతాం వ్యష్టిసమష్టిజీవానాం-ముభయేన్ద్రియాణి జ్ఞానకర్మోభయేన్ద్రి
యాణి- బభూవుః- ఇన్ద్రియసంబన్ధోక్త్యా తజ్జ్ఞానస్య కన్ద్రియసాపేక్షత్వ శఙ్కాం నిరస్యతి ॥ జ్ఞానం స్వత ఇతి ॥ యస్యేత్యనుష
జ్యతే-శ్వసనతః శ్వాసాత్- శ్వాసస్థానీయాద్వాయో- స్తనుభృతాం - బలం ధారణసామర్థ్యం-ఓజః ప్రవృత్తిసామర్థ్యం ఈ
హా చేష్టా చ-భవతి, స ఏష ఏవ - సత్త్వాదిభిః సత్త్వరజస్తమోభిః-ప్రాకృతగుణైః - స్వవశ్యైః స్థితి-లయోద్భవే- సమాహారద్వం
ద్వాత్సప్తమీ-విశ్వస్థిత్యాదినిమిత్తే-ఆదికర్తా-ఆదిశ్చాసౌ కర్తా చ-ఉపాదానం నిమిత్తకారణం చేత్యర్థః ॥ ౪ ॥ ఆదికర్తృ
త్వమేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ ఆదావితి ॥ అస్య జగతః-సర్గనిమిత్తే-ఆదౌ వ్యష్టిసృష్టేః పూర్వం-రజసా-ఉపలక్షితః-శతధృతి - ర్భూత
రజోగుణప్రచుర బ్రహ్మాఖ్యజీవానుప్రవేశన తచ్ఛరీరకతయా తదూర్ధ్వ ఏవ బభూవేత్యర్థః ''సృష్టిం తతః కరిష్యామి త్వామావిశ్య
ప్రజాపతే,, ఇతి వచనం - రుద్రోఽప్యయాయ తమసేత్యస్యాప్యేవమేవార్థః అప్యయస్సంహారః స్థితౌ నిమిత్తభూతాయాం-వి
ష్ణురిత్యస్య సత్త్వేనేత్యాదిః-విష్ణుః-స్థిత్యర్థం - శుద్ధసత్త్వోపలక్షిత స్వావతారాత్మకవిష్ణురూపోఽభూదిత్యర్థః బ్రహ్మరుద్రయో
రివ విష్ణోరప్యావేశావతారత్వశఙ్కావ్యుదాసాయ దేవతాన్తరాణాం తచ్ఛరీరత్వజ్ఞాపనాయ చ విశినష్టి ॥ క్రతుపతిరితి ॥ య
జ్ఞనిర్వాహక ఇత్యర్థః, ఇష్టాపూర్తం బహుధా జాతం జాయమానం విశ్వం బిభర్తి భువనస్య నాభిః - తదేవాగ్నిస్తద్వాయుస్త
త్సూర్యస్తదు చన్ద్రమాః-స ఆత్మా అఙ్గాన్యన్యా దేవతా,, ఇత్యాదిశ్రుత్యర్థోఽభిప్రేతః స్థితిస్వరూపం దర్శయన్ విశినష్టి ॥ ద్విజ

స్మిన్ । స్వాంశేన విష్టః పురుషాభిధానమవాప నారాయణ ఆదిదేవః ॥ ౩ ॥ యత్కాయ ఏష భువనత్రయసన్నివే
శో యస్యేన్ద్రియైస్తనుభృతాముభయేన్ద్రియాణి । జ్ఞానం స్వతః శ్వసనతో బలమోజ ఈహా సత్త్వాదిభిః స్థితిలయో
ద్భవ ఆదికర్తా ॥ ౪ ॥ ఆదావభూచ్ఛతధృతీ రజసాఽస్య సర్గే విష్ణుః స్థితౌ క్రతుపతిర్ద్విజధర్మసేతుః । రుద్రోఽప్య
యాయ తమసా పురుషస్స ఆద్య ఇత్యుద్భవస్థితిలయాస్సతతం ప్రజాసు ॥ ౫ ॥ ధర్మస్య దక్షదుహితర్యజనిష్ట మూ
ర్త్యాం నారాయణో నర ఇతి ప్రవరప్రశాన్తః । నైష్కర్మ్యలక్షణమువాచ చచార యోగం యోఽద్యాపి చాస్తే
ఋషివర్యనిషేవితాఙ్ఘ్రిః ॥ ౬ ॥ ఇన్ద్రో విశఙ్క్య మమ ధామ జిఘృక్షతీతి కామం న్యయుఙ్క్త సగణం స బదర్యుపా
ఖ్యమ్ । గత్వాఽప్సరోగణవసన్తసుమన్దవాతైః స్త్రీప్రేక్షణేషుభిరవిధ్యదతన్మహిజ్ఞః ॥ ౭ ॥ విజ్ఞాయ శక్రకృతమ
క్రమమాదిదేవః ప్రాహ ప్రహస్య గతవిస్మయ ఏజమానాన్ । మా భైష్ట భో మదన మారుత దేవవధ్వో గృహ్ణీత నో బ
లిమశూన్యమిమం కురుధ్వమ్ ॥ ౮ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్థం బ్రువత్యభయదే నరదేవ దేవాస్సవ్రీడనమ్రశిరసస్సఘృ

ధర్మసేతురితి ॥ ద్విజాస్త్రైవర్ణికా-స్తేషాం-ధర్మాణాం - సేతురివ - సేతుర్హి తీరాన్తరప్రాపకః-తత్తద్వర్ణాశ్రమానుగుణధ
ర్మఫలప్రాపక ఇత్యర్థః-అనిష్టపరిహారేష్టప్రాపణరూపా వై స్థితిరితి భావః-ఇతీత్థం - యథా బ్రహ్మాదిరూపేణ విశ్వసృష్ట్యాదిక
ర్తాఽత ఏత్యర్థః స- ఆద్యః పురుషః ఉపాదానకారణభూతం - పురుష ఇత్యర్థః-తదేవోపపాదయతి ॥ ఉద్భవేతి ॥ అస్యాతత ఇత్యా
దిః ప్రజాసూద్భవాదయస్తత ఉపాదానకారణభూతా - ద్భవన్తి ॥ ౫ ॥ అథ నరనారాయణావతారతద్గుణకర్మాణి
చాహ ॥ ధర్మ ఇత్యేకాదశభిః ॥ ధర్మస్య-భార్యాయాం-దక్షదుహితరి- మూర్తిసంజ్ఞాయాం - నారాయణో నర-ఇతి-మూర్తిద్వ
యేనా-జనిష్ట అవతీర్ణః నైష్కర్మ్యలక్షణం బన్ధకసకలకర్మనివృత్తిహేతుభూతాత్మకం - యోగం జ్ఞానయోగం, ఉవాచ - నార
దాదిభ్య ఉపదిదేశేత్యర్థః-యో నరనారాయణరూపో భగవాన్ - అద్యాపి-ఋషివర్యైర్నారదాదిభి-ర్నిషేవితావఙ్ఘ్రీ-యస్య
సః-ఆస్తే - బదర్యాశ్రమ ఇత్యాదిః ॥ ౬ ॥ నైష్కర్మ్యయోగనిష్ఠైరేవం వర్తితవ్యమితి ప్రదర్శయితుం పరమోపశమగ
ర్భం తచ్చేష్టితాత్మకమితిహాసమాహ ॥ ఇన్ద్ర ఇతి ॥ మమ-ధామ స్థానం- తపసా-గ్రహీతుమిచ్ఛతీతి-విశఙ్క్య-తపోనాశాయ
సగణం సపరివారం-కామం మన్మథం-ప్రేషయామాస - స కామః - బదర్యుపాఖ్యం-బదరీతి యః ప్రసిద్ధః-తం-తస్యాశ్రమం-అ
ప్సరోగణాదిభిస్సహ-గత్వా-అతన్మహిజ్ఞః తన్మహిజ్ఞః తన్మహిమానమనభిజ్ఞః స్త్రీణాం ప్రేక్షణాన్యేవ - ఇషవో బాణా- స్తైరవి
ధ్యత్ ॥ ౭ ॥ ఆదిదేవో నారాయణః, శక్రకృత-మక్రమమపరాధం , విజ్ఞాయ - విగతః, స్మయః అహం ధీర ఇతి స్మయో గర్వః
తద్రహితః-ప్రహస్య, ఏజమానాన్ కమ్పమానాన్ - శాపభియేతి భావః - ప్రాహ-తదేవాహ ॥ మా భైష్టేతి ॥ హే మదన హే
మారుత హే దేవవధ్వః-యూయం, మా భైష్ట-బలిమాతిథ్యం, గృహ్ణీతే - తి ప్రార్థయతే, ఇమమస్మాకం-ఆశ్రమం-అశూన్యం-కు
రుధ్వం-ఆతిథ్యాభావేఽశూన్యప్రాయస్స్యాదితి భావః ॥ ౮ ॥ ఇత్థమితి ॥ హే నరదేవ, అభయదే శ్రీనారాయణే-ఇత్థం,

బ్రువతి సతి, దేవాః కామాదయః, సవ్రీడాని, నమ్రాణిచ, శిరాంసి యేషాం తే, లజ్జాభరేణ, వనతశిరస్కా ఇత్యర్థః - సఘృణం కృపాయుక్తం యథాతథా, కృతాపరాధేష్వప్యాత్మసుతస్యకృపా యథాస్యాత్తథేత్యర్థః తం నారాయణ మూచుః॥ తదేవాహ ॥ నైతదిత్యాదినాసార్ధద్వయేన॥ త్వయి, ఏతత్ కృతాపరాధేష్వస్మాసు అనుగ్రహ ఇత్యేతత్, న చిత్రం ॥ తత్ర హేతుతయా విశింషన్తి అవిక్రియే కామక్రోధాదివికారరహితే. తత్ర హేతుః - పరే హేయాకారప్రకృతిపురుషవిలక్షణే. హేయప్రతిభటే, కించ, స్వారామధీరనికరానతపాదపద్మే - స్వస్మిన్ ఆరమన్త ఇతి స్వారామాః ఆత్మారామాః. తేచ తే ధీరాః జితేన్ద్రియాశ్చ తేషాం నికరైః సమూహైః - రానతే సేవ్యమానే, పాదపద్మే యస్య తస్మిన్ - త్వద్భక్తానామేవ న కామాదివికారః కుత స్త్వయీతిభావః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ అస్మాకంచాపరాధాచరణం స్వభావత్వాన్న చిత్రమిత్యాహుః ॥ త్వామితి॥ సేవతాం సేవమానానాం సురైరిన్ద్రాదిభిః కృతాః బహవో - విఘ్నాః స్యుః, తత్ర హేతుత్వేన తాన్విశింషన్తి॥ స్వౌకః - స్వశబ్దో దేవపరః. తేషామోకః స్థానం, స్వర్గం విలఙ్ఘ్యాతిక్రమ్య - పరమం సర్వోత్తమం - తేతవ - స్థానం - వ్రజతాం గచ్ఛతాం, వర్తమానసమీపే భవిష్యతి వర్తమానవద్వా లట్ - తస్యశతాదేశః - అన్యస్య త్వామసేవమానస్య న విఘ్నాః స్యుః, కుతః, బర్హిషి యజ్ఞే స్వభాగాన్ పురోడాశాదీన్. బలిన్ కరాన్, కర్షకా ఇవ రాజ్ఞే ఇన్ద్రాదిభ్యో - దదతః ప్రయచ్ఛతః, తర్హి మద్భక్తాపి విఘ్నైః కథముపహన్యన్తఇవ, నేత్యాహుః॥ ధత్త ఇతి॥ యదీతి చ్ఛేదః, యత్, త్వం, సర్వసురాధీశ్వరో, ఽవితా రక్షితా, అతో, ఽసౌ విఘ్నానాం మూర్ధ్ని పదమఙ్ఘ్రిం ధత్తే. కుతః, పున స్త్వయి విఘ్నశఙ్కేతిభావః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ త్వదభక్తానాం కేవలం తపశ్చరతాం దుర్యోగతిః అస్మాకం వావశం యాన్తి క్రోధస్య వా, తతశ్చ స్మద్వశాః కామోపభోగమపి తావదనుభవన్తి క్రోధవశా స్తుపునరతిమన్దా ఇ

ణంతమూచుః । నైతద్విభో త్వయి పరే౽వికృతే విచిత్రం స్వారామధీరనికరానతపాదపద్మే ॥ ౯ ॥ త్వాం సేవతాం సురకృతా బహవో౽న్తరాయాః స్వౌకో విలఙ్ఘ్య పరమం వ్రజతాం పదం తే । నాన్యస్య బర్హిషి బలీన్దదతః స్వభాగాన్ధత్తే పదం త్వమవితా యది విఘ్నమూర్ధ్ని ॥ ౧౦ ॥ క్షుత్తృట్త్రికాలగుణమారుతజైహ్వ్యశైశ్నానస్మానపారజలధీనతితీర్య కేచిత్ । క్రోధస్య యాన్తి విఫలస్య వశం పదే గోర్మజ్జన్తి దుశ్చరతపశ్చ వృథోత్సృజన్తి ॥ ౧౧ ॥ ఇతి ప్రగృణతాం తేషాం స్త్రియో౽త్యద్భుతదర్శనాః । దర్శయామాస శుశ్రూషాం స్వర్చితాః కుర్వతీర్విభుః ॥ ౧౨ ॥ తా దేవానుచరా దృష్ట్వా స్త్రియః శ్రీరివరూపిణీః । గన్ధేన ముముహుస్తాసాం రూపౌదార్యహతశ్రియః ॥ ౧౩ ॥ తానాహ దేవదేవేశః ప్రణతాన్ప్రహసన్నివ । ఆసామేకతమాం వృఙ్ధ్వం సవర్ణాం స్వర్గభూషణమ్ ॥ ౧౪ ॥ ఓమిత్యాదేశమాదాయ నత్వా తం సురవన్దినః । ఉర్వశీమప్సరశ్శ్రేష్ఠాం పురస్కృత్య దివం యయుః ॥ ౧౫ ॥ ఇన్ద్రాయానమ్య సదసి శృణ్వతాం త్రిదివౌకసామ్ । ఊచుర్నారాయణబలం శక్రస్తత్రాస విస్మితః ॥ ౧౬ ॥ హంసస్వరూప్యవదదచ్యుత ఆత్మయోగం దత్తః కుమార ఋషభో భగవాన్పితా నః । విష్ణుశ్శివాయ జగతాం కలయా౽వతీర్ణస్తేనాహృ

త్యాహుః॥ క్షుత్త్రిడితి॥ క్షుచ్చ, తృట్చ, త్రికాలగుణాః శీతోష్ణవర్షాణిచ, మారుతశ్చ, ప్రాణో, బాహ్యోవా, జైహ్వ్యః జిహ్వోపభోగాః. శైశ్నాః శిశ్నోపభోగాః, తేచ, తానస్మా, నపారజలధిరూపా, నతితీర్య విలఙ్ఘ్య గోః పదే, మజ్జన్తి - కుతః - విఫలస్య - క్రోధస్య, వశం, యాన్తి గచ్ఛన్తి, రుద్రవృత్తాన్తో౽నేనాభిసంహితః, కించ, యథా, జలే, మజ్జన్తో మస్తకారోపితభారముత్సృజన్తి, తథా, వృథానమోక్షాయన భోగాయ. శాపాదినా, దుశ్చరం, తప, ఉత్సృజన్తి ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ ఇతీతి॥ తేషాం కామాదీనా మిత్థం, ప్రగృణతాం సతాం, విభుర్భగవాన్, అత్యద్భుతం దృశ్యన్త ఇతి తథా, తాః స్త్రియః, స్త్రీభిర్దర్శయామాస కథంభూతాః శుశ్రూషాం, కుర్వతీః, స్వర్చితాః స్వలంకృతాః, తేషాం, స్వలావణ్యాదిప్రయుక్తదర్పోపశమాయ దర్శయామాసేతి భావః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ తా ఇతి॥ దేవానుచరాః కామాదయః శ్రీరివ రూపిణీః సున్దరమూర్తిమతీః - తా నారీః దృష్ట్వా - తాసాం రూపౌదార్యేణ రూపసౌష్ఠవేన - హతా శ్రీః కాన్తి ర్యేషాం తే - తాసాం గన్ధేన శరీరసుగన్ధేన ముముహుః పారవశ్యం ప్రాపుః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ తానితి ॥ దేవదేవో బ్రహ్మ తస్యాపీశో నారాయణ స్తాన్కామాదీన్ - ఆహ - తదేవాహ - ఆసాం స్త్రీణాం మధ్యే - ఏకతమాం - వృఙ్ధ్వం వృణీధ్వం - క్వ వయం వరాకాః క్వ చేమా ఇత్యతో విశినష్టి॥ సవర్ణాం సరూపాం - న కాప్యస్మదనురూపేత్యతో విశినష్టి । స్వర్గభూషణమితి ॥ స్వర్గస్య భూషణరూపామితి ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ ఓమితి॥ తేసురవన్దినో దేవభృత్యాః - ఆదేశం భగవదాజ్ఞాం - ఓమిత్యఙ్గీకృత్య - తం - ప్రణమ్య ఉర్వశీం నామాప్సరశ్శ్రేష్ఠా - మాదాయ - తాం పురస్కృత్యాగ్రతో నిధాయ - దివం స్వర్గం - యయుః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ ఇన్ద్రేతి ॥ సదసి - త్రిదివౌకసాం దేవానాం - శృణ్వతాం సతాం - నారాయణస్య - బల - మూచుః - శక్రస్త్రాస - ద్విస్మితః తత్రాస అభైషీత్ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ అన్యానప్యవతారాం స్తచ్చరిత్రాణిచాహ ॥ హంస

స్వరూపీతి ॥ అంశతోవిష్ణుః హంసాదిరూపేణ, జగతాం,శివాయమఙ్గళాయ . కలయాఽవతీర్ణస్సన్నాత్మయోగంజీవాత్మప
రమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానయోగ-మవదదుపదిష్టవాన్ , ఇతిసంబన్ధః-దత్తోదత్తాత్రేయః . కుమారఃసనకాదిః నోఽస్మాకంక
వ్యాదీనాం-పితా,భగవాన్, ఋషభశ్చ-తేనవిష్ణునైవ , హయాస్యోహయగ్రీవావతారే , మధుభిదామధునామాసురమభిన
దితితథాభూతేన,శ్రుతయోవేదాః-ఆహృతాఃఆనీతాః ॥౧౭॥ తథా,మాత్స్యేఽవతారే.మనుఃసత్యవ్రతః గుప్తో,రక్షితః
ఇలాపృథ్వీ,ఓషధయః-చకారాత్ఋషయశ్చ,గుప్తా-ఇత్యర్థః , క్రోడేవరాహావతారే , అమ్భసఃప్రళయజలాత్,క్ష్మాంభూ
మిం,ఉద్ధరతా,విష్ణునా - దితిజోహిరణ్యాక్షః-హతః-కౌర్మేకూర్మావతారే , అమృతోన్మథనేనిమిత్తే,స్వపృష్ఠే-అద్రిర్మన్దరో
ధృతః,తథా,గ్రాహాత్,గజేన్ద్రం,శరణాగత,మముఞ్చత్ అమోచయత్,యత్రావతారనామనదృశ్యతే , తత్రవిష్ణుశ్శివాయ
జగతాంకలయాఽవతీర్ణఇత్యనుసంధేయమ్ ॥౧౮॥ సంస్తున్వతః స్తుతింకుర్వాణాన్-ఋషీన్వాలఖిల్యాన్ , కశ్యపా
ర్థంసమిదాహరణేగోష్పదేమగ్నాన్ఇన్ద్రేణోపహసితాన్ఉద్ధృత్య పదోఽమోచయత్ , తమపి,బ్రహ్మహత్యాయాం,ప్రవి
ష్టం-మోచయామాస,అసురగృహేహిరణ్యకశిపుగృహే,పిహితానిరుద్ధాః-యాః,అనాథాః, దేవస్త్రియః,స్తాశ్చ-మోచయత్,
నృసింహస్సన్,సతాంసాధూనా,మభయాయ,అసురేన్ద్రంహిరణ్యకశిపుం,జఘ్నుహతవాన్ ॥౧౯॥ దైవాసురే,యు
ధియుద్ధే సురార్థేఇన్ద్రార్థం-దైత్యపతీన్, హత్వా,అన్తరేషుసర్వమన్వన్తరేషు , కళాభిర్మూర్తిభిః-రవతారైరితియావత్
భువనాన్యదధాత్ అపాలయత్,వామనో,భూత్వా,యాచ్ఞావ్యాజేన , బలేస్సకాశాత్ , దిమాంక్ష్మాం-మహరత్,తాంచా,దితే,

తామధుభిదాశ్రుతయోహయాస్యే ॥ ౧౭ ॥ గుప్తోఽప్యయేమనురిలౌషధయశ్చమాత్స్యేక్రోడేహతోదితిజఉ
ద్ధరతాఽమ్భసఃక్ష్మాం।కౌర్మేధృతోఽద్రిరమృతోన్మథనేస్వపృష్ఠేగ్రాహాత్ప్రపన్నమిభరాజమముఞ్చదా
ర్తమ్॥ ౧౮ ॥సంస్తున్వతోఽబ్ధిపతితాన్శ్రమణానృషీంశ్చశక్రంచవృత్రవధతస్తమసిప్రవిష్టమ్ ।దేవస్త్రియోఽ
సురగృహేపిహితాఅనాథాజఘ్నేఽసురేన్ద్రమభయాయసతాంనృసింహే॥ ౧౯ ॥ దైవాసురేయుధిచదైత్య
పతీన్సురార్థేహత్వాన్తరేషుభువనాన్యదధాత్కళాభిః । భూత్వాఽథవామనఇమామహరద్బలేఃక్ష్మాంయా
చ్ఞాచ్ఛలేనసమదాదదితేస్సుతేభ్యః ॥ ౨౦ ॥ నిఃక్షత్రియామకృతగాంచత్రిసప్తకృత్వోరామస్తుహైహయకులా
ప్యయభార్గవాగ్నిః । సోఽబ్ధింబబన్ధదశవక్త్రమహన్సలఙ్కంసీతాపతిర్జయతిలోకమలఘ్నకీర్తిః॥ ౨౧ ॥ భూ
మేర్భరావతరణాయయదుష్వజన్మాజాతఃకరిష్యతిసురైరపిదుష్కరాణి । వాదైర్విమోహయతియజ్ఞకృతోఽ
తదర్హాన్శూద్రాన్కలౌక్షితిభుజోన్యహనిష్యదన్తే॥ ౨౨ ॥ఏవంవిధానికర్మాణిజన్మానిచజగత్పతేః । భూరీణి
భూరియశసోవర్ణితానిమహాభుజ॥ ౨౩ ॥ ******************************
********** ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే, ఏకాదశస్కన్ధే , చతుర్థోఽధ్యాయః **********
రాజోవాచ ॥ భగవన్తంహరింప్రాయోనభజన్త్యాత్మవిత్తమాః । తేషామశాన్తకామానాంకానిష్ఠాఽవిజితా

స్సుతేభ్య,ఇన్ద్రాదిభ్యో,ఽదాత్ప్రాయచ్ఛత్ ॥ ౨౦ ॥ హైహయానాం , కులస్య, ప్యయాయనాశాయ,భార్గవరూ
పోఽగ్నిః , రామః , పరశురామః , త్రిస్సప్తకృత్వఃఏకవింశతివారాన్ , గాంభూమిం , నిఃక్షత్రియాం , చకార , సవిష్ణు, సీ
తాపతిర్భూత్వా , లోకానాం , మలంపాపం , హన్తీతితథా, సాకీర్తి, ర్యస్యసః , జయతీతివర్తమాననిర్దేశస్యవర్తమాన
కాలీనోఽయమవతారఇత్యభిప్రాయః ॥ ౨౧ ॥ అథభావినోఽవతారానాహ । భూమేరితి ।అజన్మాకర్మాయత్తోత్ప
త్తిరహితః-భూమే-ర్భారావతరణాయ- యదుషు - జాతోఽవతీర్ణస్స-సురైరపి,కర్తు-మశక్యాని-కర్మాణిచేష్టితాని-కరిష్యతి
బుద్ధావతారంతత్కర్మచాహ । వాదైరితి ॥ అతదర్హాన్యజ్ఞానర్హానపి-యజ్ఞకృతఃయజ్ఞాన్కుర్వాణాన్ - దైత్యాన్,వాదై
ర్వైదికైరుద్ధై-ర్మోహయిష్యతి-కల్క్యవతారంతచ్చేష్టితంచాహ ॥ శూద్రానితి ॥ కలౌకలియుగాన్తే ,క్షితిభుజఃశూద్రాన్హ
నిష్యత్హనిష్యతి ॥ ౨౩ ॥ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం ఏకాదశస్కన్ధే
చతుర్థోఽధ్యాయః **

“ నాన్యస్యబర్హిషిబలీన్దదతస్స్వభాగా ,, నిత్యేనభగవన్తమసేవమానానాంసురకృతావిఘ్నానసన్తీత్యుక్తం-త
త్ర - సర్వేషాంభగవత్సృష్టత్వావిశేషేఽపికుతఃకేషాంచిదేవభగవత్సేవారుచిః కేషాంచిత్తదభావఇతి - అభజన్తశ్చకీదృ
శాః - కాంవాగతింయాన్తీతిపృచ్ఛతి । భగవన్తమితి ॥ యద్యపిముముక్షూణాంశిష్టేదరపరాయణానాంవార్తాఽనుప
యుక్తత్వాన్నప్రష్టవ్యా-తథాఽపి-యత్నేనతత్సఙ్గపరిహారాయతత్ప్రశ్నఇత్యవధేయం,ఆత్మవిత్తమాఇతిసంబోధనం-తేషా
మవిజితాత్మనామజితేన్ద్రియాణాం-అతఏవా , శాన్తకామానాం,కా- నిష్ఠాఆసక్తిః-కుత్రాసక్తిః,కింప్రాప్యం-కస్తత్రహే

తుః-క్విద్భృశాశ్చేతి ప్రశ్నాశయః-ప్రతివచనానుగుణ్యాత్ ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ తత్ర తావద్భగవత్సేవారుచితదభావయోర్హేతుమసేవమానానాం గతించాహ ద్వాభ్యాం ॥ ముఖేతి ॥ పురుషస్య చతుర్ముఖశరీరకస్య భగవతః - ముఖబాహూరుపాదేభ్యః- గుణైస్సత్త్వరజస్తమోభి-రుపలక్షితాః-పృథగసాంకర్యేణ-విప్రాదయశ్చత్వారో-వర్ణాశ్చతుర్భి-రాశ్రమైస్సహ-జజ్ఞిరే - గుణైరిత్యనేన సాత్త్వికానాం భగవత్సేవారుచిర్నాన్యేషామితి సూచితమ్ ❋ ॥ ౨ ॥ ❋ ఏతేషాం చాతుర్వర్ణ్యచాతురాశ్రమ్యవ్యవస్థయా ఉపస్థితానాం మధ్యే-యే-జనాః-స్వాత్మనాం - ఆత్మనాం - ప్రభవం కారణభూత - మీశ్వరం సర్వనియన్తారం-పురుషం-నభజన్తి-అవజానన్తి దేవతాన్తరసమత్వేన మన్యన్తే తద్దేవహ్యావజ్ఞానం - తథాచోక్తం భాగవతే తన్త్రే ॥ "యస్తు నారాయణం దేవం సమత్వేనావమన్యతే-సతు తేనావమానేన నరకాన్నాతివర్తతే ,, ఇతి-తే-స్థానాద్వర్ణాశ్రమాత్ , భ్రష్టాః-అధఃపతన్తి నరకే పతన్తి-ఆత్మప్రభవం నభజన్తీత్యనేన తేషాం కృతఘ్నతా సూచితా ❋ ॥ ౩ ॥ ❋ ననుసత్యమాత్మప్రభవత్వేశ్వరత్వసర్వోత్కృష్టత్వాదిజ్ఞానే సత్యపి తమభజతాం కృతఘ్నత్వాదిదోషాన్నరకపాత ఇతి - యేతు తాదృశజ్ఞానరహితాః కేవలమజ్ఞాస్తేషాం కాగతిరిత్యత్రాహ ॥ దూర ఇతి ॥ దూరే-హరికథాశ్రవణం-యేషాం-తే - దూరే-అచ్యుతకీర్తనం - యేషాం-తే శాస్త్రానధికారాదితి భావః ॥ కేత ఇత్యత్రాహ ॥ స్త్రియః - శూద్రాదయశ్చ జనాః-తే - భవాదృశాం భాగవతానామనుకమ్ప్యాః దయనీయాః-భాగవతకృపావిషయాస్తే చ తేఽపి ముచ్యన్త ఏవేతి భావః ❋ ॥ ౪ ॥ ❋ యేతుసత్యపి శాస్త్రే ఽధికారే తజ్జన్యజ్ఞానే చమూర్ఖాన్న భజన్తి-తేఽధఃపతన్త్యేవేత్యభిప్రేత్యాహ ॥ విప్ర ఇతి ॥ విప్రాదయస్త్రయః - శ్రౌతేన-వేదసంయోగేన-విద్యయా తజ్జన్యజ్ఞానేన-హరేః పదాన్తికం హరిచరణాన్తికం- ప్రాప్తిసాధనానుష్ఠానయోగ్యమధికారం - ప్రాప్తాః-యద్యప్యే

త్మనామ్ ॥ ౧ ॥ చమస ఉవాచ ॥ ముఖబాహూరుపాదేభ్యః పురుషస్యాశ్రమైస్సహ । చత్వారో జజ్ఞిరే వర్ణా గుణై ర్విప్రాదయః పృథక్ ॥ ౨ ॥ య ఏషాం పురుషం సాక్షాదాత్మప్రభవమీశ్వరమ్ । నభజన్త్యవజానన్తి స్థానాద్భ్రష్టాః పతన్త్యధః ॥ ౩ ॥ దూరే హరికథాః కేచిద్దూరే చాచ్యుతకీర్తనాః । స్త్రియశ్శూద్రాదయశ్చైవ తేఽనుకమ్ప్యా భవాదృశామ్ ॥ ౪ ॥ విప్రో రాజన్యవైశ్యోవా హరేః ప్రాప్తాః పదాన్తికమ్ । శ్రౌతేన విద్యయా వాఽపి ముహ్యన్త్యామ్నాయవాదినః ॥ ౫ ॥ కర్మణ్యకోవిదాస్స్తబ్ధా మూర్ఖాః పణ్డితమానినః । వదన్తి చాటుకాన్మూఢా యయా మాధ్వ్యా గిరోత్సుకాః ॥ ౬ ॥ రజసా ఘోరసఙ్కల్పాః కాముకా అహిమన్యవః । దామ్భికా మానినః పాపా విహసన్త్యచ్యుతప్రియాన్ ॥ ౭ ॥ వదన్తి తేఽన్యోఽన్యముపాసితస్త్రియో గృహేషు మైథున్యసుఖేషు చాశిషః । యజన్త్యసృష్టాన్నవిధానదక్షిణం వృత్త్యై పరం ఘ్నన్తి పశూనతద్విదః ॥ ౮ ॥ శ్రియా విభూత్యాఽభిజనేన విద్యయా

వం-అథాఽపి ముహ్యన్తి మోహం ప్రాప్నువన్తి హరిపదామ్బుజం భజన్తి కింతు - స్వర్గాద్యర్థకామసుసజ్జన్త ఇత్యర్థః - తత్ర హేతుత్వేన విశినష్టి ॥ ఆమ్నాయవాదిన ఇతి ॥ ఆమ్నాయేషు వేదేషు - వాదాః అర్థవాదాః-తే-మోహకతయా విద్యన్తే యేషాం తే-తథా-తదుక్తం భగవతా " యామిమాం పుష్పితాం వాచం ప్రవదన్త్యవిపశ్చితః - వేదవాదరతాః పార్థ నాన్యదస్తీతి వాదినః ,, ఇత్యాదినా ❋ ॥ ౫ ॥ ❋ తేషాం మోహమేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ కర్మణీత్యాదినా ॥ అకోవిదాః యథా బన్ధాయ నభవతి తథా కర్మకర్తుమజ్ఞాః నచాభిజ్ఞాః పృచ్ఛన్తి యతః-స్తబ్ధాః అనమ్రాః-తత్ర హేతుః - మూర్ఖా అపి-పణ్డితానాత్మనో మన్యన్తే అతః అపామ సోమమమృతా అభూమ - అక్షయ్యం హవై చాతుర్మాస్య యాజినస్సుకృతం భవతి - యత్ర నోష్ణం న శీతం న గ్లాని ర్న వ్యాధయః ,, ఇత్యాదికయా - యయా మాధ్వ్యా శ్రోత్రప్రీతిమాత్రకారిణ్యా-గిరా- ఉత్సుకాః మూఢాః- తయా-చాటుకాన్ అప్సరోభిస్సహ చరిష్యామ ఇత్యేవంవిధాని ప్రియవాక్యాని-వదన్తి ❋ ॥ ౬ ॥ ❋ కించ ॥ తేషాం కర్మాభినివేశాత్కామక్రోధదమ్భాదయో వర్ధన్త ఇత్యాహ ॥ రజసేతి త్రిభిః ॥ ఘోరో ఽభిచారాదిసంకల్పో యేషాం తే - అహేస్సర్పస్యేవ మన్యుః - క్రోధో యేషాం తే మానినః మదహంకారిణః-అచ్యుతప్రియాన్ - హసన్తి ❋ ॥ ౭ ॥ ❋ కాముకత్వం ప్రపఞ్చయతి ॥ వదన్తీతి ॥ ఉపాసితాః స్త్రియో యైస్తే-నతు వృద్ధోపసేవినః-మైథున్యం మిథునసుఖమేవ-పరముత్కృష్టం-యేషు-తేషు-గృహేషు-అన్యోన్యం - ఆశిషో-వదన్తి " ఇదమద్య మయా లబ్ధమిమం ప్రాప్స్యే మనోరథమ్ । ఇదమస్తీదమపి మే భవిష్యతి పునర్ధనమ్ ,, మిత్యాదికాః-ప్రవదన్తి-తద్ద్వారేణ ప్రరోచనాం జనయన్తీత్యభిప్రాయః , దామ్భికతాం ప్రపఞ్చయతి ॥ యజన్తీతి ॥ అసృష్టాన్నవిధానదక్షిణం లోభాదప్రదీయమానాశనాచ్ఛాదనదక్షిణం యథాతథా - యజన్తి - వృత్త్యై జీవనార్థం - పరం కేవలం పశూన్ ఘ్నన్తి-అతద్విదః హింసాదోషానభిజ్ఞాః ❋ ॥ ౮ ॥ ❋ మానితాం ప్రపఞ్చయతి ॥ శ్రియేతి ॥ శ్రీః ధనాదిసంపత్-విభూతిరైశ్వర్యం గ్రామాధిపత్యాది- అభిజనః సత్కులప్రసూతత్వం - త్యాగో దానం-రూపం దేహసౌష్ఠవం బలం దేహజం - కర్మ శ్రౌతం స్మా

ర్థంచ ఏభి-ర్జాతో-యః-స్మయోగర్వ-స్తేనా-న్ధాఅవివిక్తా - ధీ-ర్యేషాం తే-ఈశ్వరసహితాన్సతః-అవమన్యన్తే ❁ । ౯ ॥ ❁ కించ॥ ఏవంవర్తమానాస్తేవేదతత్త్వార్థంస్ఫుటమపినజానన్తీత్యాహ ॥ సర్వేష్వితి ॥ సర్వేషుతనుభృత్సుజీవేషు-శశ్వత్ సదా, అవస్థితం-కేనరూపేణావస్థితమిత్యతఆహ ॥ ఆత్మానమీశ్వరమితి ॥ ఆత్మతయా-ఈశ్వరతయాచావస్థితం ॥ ఏవమపితద్గతదోషాస్పర్శిత్వమాహ ॥ యథాఖమితి ॥ అతఏవ అభీష్టంనిరతిశయపురుషార్థరూపం- వేదోపగీతంవేదాన్తవేద్యస్వరూపస్వభావ-మీశ్వరం, నచశృణ్వతేతద్వార్తాంనశృణ్వన్తీత్యర్థః - కింతు మనోరథానాం-వార్తయా, ప్రవదన్తిప్రవదన్తఃకాలంనయన్తీత్యర్థః, కుతః యత-స్తే, అబుధాఃఅజ్ఞాః, వేదోపగీతంనశృణ్వతేఇత్యనేనవేదార్థతత్త్వావగమోఽపినతేషాంవిద్యతఇతి సూచితం “ ఉపాసితస్త్రీయోగృహేషుమైథున్యసుఖేష్వి ,, త్వ్యవాయోగస్థితః “ వృత్త్యేపరంఘ్నన్తిపశూనతద్విద,, ఇతియాగీయమాంసభక్షణం - తథాతుల్యన్యాయాద్యాగీయసురాపాననిన్దాఽప్యభిప్రేతా “ శ్రియావిభూత్యే ,, తివిత్తనిన్దాచకృతా ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ నను “ ధర్మప్రజాసంపత్త్యర్థంస్త్రియముద్వహేత్ ।ఋతావుపేయాత్। పశుమాలభేత। యజమానపఞ్చమాఇడాంభక్షయన్తి। హుతశేషమశ్నీయాత్ । సౌత్రామణ్యాంసురాగ్రహాన్గృహ్ణీత।ప్రతిగ్రహాదినాధనమార్జయే,, దిత్యదిభిశ్శాస్త్రైర్వ్యవాయాదీనాంనియమితత్వాత్ కిమితితన్నిన్దాక్రియతఇత్యాశఙ్క్యతే ॥ లోకఇతి ॥ వ్యవాయఃస్త్రీసఙ్గః,వ్యవాయాదయో నిత్యాః,రాగతోనిత్యప్రాప్తాః , జన్తోఃప్రాణిమాత్రస్య,తత్ర తాసు,చోదనావిధి,ర్నాస్తి-కింతు-తేషువ్యవాయాదిషు , వ్యవస్థితిః - శాస్త్రస్యాప్రాప్తార్థగోచరత్వాత్ రాగప్రాప్తవ్యవాయాదయోనవిధేయాః - కింతు - వ్యవస్థితిమాత్రంశాస్త్రకృత్యమిత్యర్థః - తదేవపవృణోతి,వివాహాదిభిఃవ్యవస్థితిరతిసంబన్ధః - వివాహగృహీతాయామేవవ్యవాయఃకార్యః - యజ్ఞఏవామిషసేవా , సౌత్రామణ్యామేవసురాగ్రహః - ఇతినియమఃక్రియతఇత్యర్థః - నియమఫలభూ

త్యాగేనరూపేణబలేనకర్మణా । జాతస్మయేనాన్ధధియస్సహేశ్వరాన్సతోఽవమన్యన్తిహరేఃప్రియాన్ఖలాః॥ సర్వేషుశశ్వత్తనుభృత్స్వవస్థితంయథాఖమాత్మానమభీష్టమీశ్వరమ్ । వేదోపగీతంనచశృణ్వతేబుధామనోరథానాంప్రవదన్తివార్తయా ॥ ౧౦ ॥ లోకేవ్యవాయామిషమద్యసేవానిత్యాస్తుజన్తోర్నహితత్రచోదనా । వ్యవస్థితిస్తేషువివాహయజ్ఞసురాగ్రహైరాసునివృత్తిరిష్టా॥ ౧౧ ॥ ధనంచధర్మైకఫలంయతోవైజ్ఞానంసవిజ్ఞానమనుప్రశాన్తిః।గృహేషుయుఞ్జన్తికలేబరస్యమృత్యుంనపశ్యన్తిదురన్తవీర్యమ్॥ ౧౨ ।యత్ప్రాణభక్షోవిహితస్సురాయాస్తథాపశోరాలభనంనహింసా । ఏవంవ్యవాయఃప్రజయానరత్యా ఇమంవిశుద్ధం నవిదుస్స్వధ

తంసంకోచమాహ ॥ ఆసునివృత్తిరిష్టేతి ॥ ఆసు , వ్యవాయామిషమద్యసేవాసు , నివృత్తిః - పరదారేభ్యోఽనృతుకాలేభ్యః అయాగీయామిషమద్యసేవాభ్యాం చనివృత్తి - రిష్టా - నతుస్వదారాదిభ్యః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ యద్యప్యేవంస్వదారాదిషునియమితావ్యవాయాదయో ననిన్ద్యాస్తథాప్యుపయోగవిశేషమవిజ్ఞాయకేవలందేహసుఖార్థతయోపయుజ్యమానాని న్ద్యాన్యేత్యభిప్రాయేణోత్తరమాహ ద్వాభ్యామ్ ॥ ధనమితి ॥ తావద్ధనస్యోపయోగవిశేషం వదంస్తదన్యథోపయుక్తస్యానర్థహేతుతామాహ ॥ ధనంచేతి ॥ చస్త్వర్థః - ధనంతు -ధర్మైకఫలం - ధర్మఏకఏవఫలం యస్యతత్ - ధర్మైకసాధనం - ప్రతిగ్రహాదినాసంపాదితేనధనేనభగవత్ప్రీతికరంధర్మమేవసంపాదయేత్- నతువిషయభోగమిత్యర్థః. ఏవంచేత్తత్సఫలమితివక్తుంధర్మంవిశినష్టి ॥ యతోధర్మాత్సవిజ్ఞానంచిదచిదీశ్వరతత్త్వత్రయప్రకారవైవిధ్యజ్ఞానసహితం - జ్ఞానంభగవద్యాథాత్మ్యజ్ఞానం -అనుజ్ఞానాదను-పశ్చాత్ప్రశాన్తిః అశనాయాద్యూర్మిషట్కరాహిత్యంచ, భవతి-తాదృశధర్మైకఫలంధనమిత్యర్థః - ఏవంధర్మైకఫలమవిజ్ఞాయ- కేచి-త్కేవలం - గృహేషు-యుఞ్జన్తివిషయభోగార్థతయావినియుఞ్జతే-దురన్తవీర్యం - కలేబరస్య-మృత్యుం - నపశ్యన్తిచ-అతి - స్తేనిన్ద్యాఇతిభావః- కలేబరస్యేతితాదర్థ్యస్యశేషత్వవివక్షయాషష్ఠీవా - కలేబరార్థతయాగేహదేహసుఖార్థంయుజన్తీత్యర్థః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ అథసురామిషసేవావ్యవాయానాముపయోగవిశేషాన్వదన్ కేషాంచిత్తదజ్ఞానమాహ ॥ యత్ప్రాణభక్షఇతి ॥ సురాయాఃయజ్ఞఇత్యాదిః పశోరిత్యస్యభక్షఇత్యన్తః - యజ్ఞేసురాయాః-తథా - పశోశ్చభక్షఇతియత్-యజ్ఞీయసురామిషసేవేత్యర్థః,స , ప్రాణభక్షో-విహితః-ప్రాణఃపరమాత్మా, ప్రాణనహేతుత్వాత్ - తథాచశ్రుతిః “ కోహ్యేవాన్యాత్కఃప్రాణ్యాద్యదేషఆకాశఆనన్దోనస్యాదితి,, ప్రాణశరీరకత్వాద్వా- తథాచశ్రుతిః “ మనోమయఃప్రాణశరీరనేతే ,, తిస్వప్రాణశరీరకస్యపరమాత్మనోభక్షతయావిహితః - స్వయజ్ఞసాద్గుణ్యార్థంస్వప్రాణశరీరకపరమాత్మనోభక్షణతయాయజ్ఞీయసురామిషసేవావిహితేత్యర్థః- ఘ్రాణభక్ష

౧౩ ॥ శ్లో॰పా ॥ యజ్ఞా ౧౫.

ఇతి పాఠే చ, ఘ్రాణాత్మకో భక్షః - న తు పానాత్మక ఇత్యర్థః - ఏవం చేన్న దుష్యతి, ప్రత్యుత - విశుద్ధో భవతి - అన్యథా న శుద్ధ్యత్యేవేతి భావః - తథా చ గీతం భగవతా “యజ్ఞశిష్టాశినస్సన్తో ముచ్యన్తే సర్వకిల్బిషైః । భుఞ్జతే తే త్వఘం పాపా యే పచన్త్యాత్మకారణాత్” ఇతి చ ఏవం చేదాలమ్భనం న హింసాత్మకం కిన్తు - పశ్వాత్మకోజ్జీవనాత్మకం భవతీత్యాహ । ఆలమ్భనం న హింసేతి । తథా చ శ్రుతిః “న వా ఉ వేతన్మ్రియసే న రిష్యసి దేవాగ్ం ఇదేషి పథిభిస్సుగేభిః । యత్ర యన్తి సుకృతో నాపి దుష్కృతస్తత్ర త్వా దేవస్సవితా దధాత్వి”తి - ప్రజయేత్యత్ర యనేన వసతీతివద్ధేత్వర్థే తృతీయా - నరతన్త్యై నవితసుఖార్థమిత్యర్థః - ఏవం చేత్ - పితృఋణాద్విముక్తో భవతి - తథా చ శ్రుతిః “త్రిభిర్ఋణవా జాయతే” ఇత్యుపక్రమ్య “ప్రజయా పితృభ్య” ఇతి - ఇమం విశుద్ధం ధర్మం న విదుః - నరతన్త్యై ఇతి యదిమమితి సంబన్ధః ॥ ౧౩ ॥ ఇత్థమజానతాం నిష్ఠాం ప్రపఞ్చయన్ గతిమాహ ॥ యే త్వితి పఞ్చభిః - ఏవంవిధం ధర్మం - న విదన్తీత్యనేవంవిదః - అత ఏవ - అసన్తః - స్తబ్ధాః అవినీతాః - సదభిమానినః - సన్తో వయమిత్యభిమానవన్తః - విస్రబ్ధాః నిశ్శఙ్కాః, పశూన్, ద్రుహ్యన్తి, ద్రోహవిషయాణాం పశూనాం కర్మత్వవివక్షాయాముపపదవిభక్తేః కారకవిభక్తిర్బలీయసీతి న్యాయాత్ “క్రుధద్రుహే”తి చతుర్థీం బాధిత్వా కర్మణి ద్వితీయా - తే చ పశవః, ప్రేత్య అముత్ర, తాన్ ద్రోగ్ధౄన్, ప్రేతాన్, ఖాదన్తి ॥ ౧౪ ॥ కిఞ్చ ద్విషన్త ఇతి - అభిచారాదినా, ద్విషన్తః పరశరీరేషు కృతో ద్వేషస్తదన్తరాత్మని స్వస్యాప్యాత్మని భగవత్యేవ పర్యవస్యతీత్యభిప్రాయేణ స్వాత్మానం హరిమీశ్వరమిత్యుక్తం - సానుబన్ధే పుత్రకళత్రాదిసహితే - మృతకే శవతుల్యే - స్వదేహే - బద్ధః నిరూఢః - స్నేహః - యేషాం తే - అధః నరకే - పతన్తి ॥ ౧౫ ॥ కిఞ్చైషాం సద్గతిస్సర్వథా దుర్లభేత్యభిప్రేత్యాహ ॥ య ఇతి । కైవల్యం జ్ఞాననిష్ఠాం - అసంప్రాప్తాః - మూఢతాం చ - అనీతాః అప్రాపితాః - తే

ర్మమ్ ॥ ౧౩ ॥ యే త్వనేవంవిదోఽసన్తః స్తబ్ధాస్సదభిమానినః । పశూన్ద్రుహ్యన్తి విస్రబ్ధాః ప్రేత్య ఖాదన్తి తే చ తాన్ ॥ ౧౪ ॥ ద్విషన్తః పరకాయేషు స్వాత్మానం హరిమీశ్వరమ్ । మృతకే సానుబన్ధేఽస్మిన్బద్ధస్నేహాః పతన్త్యధః ॥ ౧౫ ॥ యే కైవల్యమసంప్రాప్తా యే చాతీతాశ్చ మూఢతామ్ । త్రైవర్గికా హ్యక్షణికా ఆత్మానం ఘాతయన్తి తే ॥ ౧౬ ॥ ఏత ఆత్మహనోఽశాన్తా అజ్ఞానే జ్ఞానమానినః । సీదన్త్యకృతకృత్యా వై కాలధ్వస్తమనోరథాః ॥ ౧౭ ॥ హిత్వాఽత్యాయాసరచితా గృహాపత్యసుహృచ్ఛ్రియః । తమో విశన్త్యనిచ్ఛన్తో వాసుదేవపరాఙ్ముఖాః ॥ ౧౮ ॥

రాజోవాచ ॥ కస్మిన్కాలే స భగవాన్కిం వర్ణః కీదృశో నృభిః । నామ్నా వా కేన విధినా పూజ్యతే తదిహోచ్యతామ్ ॥ ౧౯ ॥ కృతం త్రేతా ద్వాపరం చ కలిరిత్యేషు కేశవః । నానావర్ణాభిధాకారో నానైవ విధినేజ్యతే ॥ ౨౦ ॥ కృతే శుక్లశ్చతుర్బాహుర్జటిలో వల్కలామ్బరః । కృష్ణాజినోపవీతాక్షాన్బిభ్రద్దణ్డకమణ్డలూ ॥ ౨౧ ॥ మనుష్యాస్తు తదా శాన్తా నిర్వైరాస్సుహృదస్సమాః । యజన్తి తపసా దేవం శమేన చ దమేన చ ॥ ౨౨ ॥ హంసస్సువర్ణో వైకుణ్ఠో ధర్మో యోగేశ్వరోఽమలః । ఈశ్వరః పురుషోఽవ్యక్తః పరమాత్మేతి గీయతే ॥ ౨౩ ॥ త్రేతాయాం రక్తవ

త్రైవర్గికాః త్రివర్గప్రధానాః - అక్షణికాః ఉపశాన్తిక్షణరహితాః - దేహాదిస్థైర్యబుద్ధయో వా - స్వాత్మానం - ఘాతయన్తి - కేవలమజ్ఞాః తత్త్వవిదుపదేశాత్తరన్తి - జ్ఞాననిష్ఠాస్తు స్వత ఏవ - అన్తరితా మూర్ఖాస్తు నోభయథేత్యభిప్రాయేణ కైవల్యమసంప్రాప్తా యే చానీతాశ్చ మూఢతామిత్యుక్తం - ఆత్మానం ఘాతయన్తీత్యస్యాత్మనోఽసత్ప్రాయతారూపామన్తతః స్థావరతాం ప్రాపయన్తీత్యర్థః ॥ ౧౬ ॥ కిఞ్చ । ఏత ఇతి ॥ ఏతే - ఆత్మహనః - అశాన్తాః అశనాయాదిపీడితాః - అజ్ఞానే సత్యపి జ్ఞానమానినః జ్ఞానసద్భావాభిమానవన్తః - కాలేన - ధ్వస్తాః మనోరథా యేషాం తే - అత ఏవా - కృతకృత్యాః - సీదన్తి జీవద్దశాయాం క్లిశ్యన్తీత్యర్థః ॥ ౧౭ ॥ ఆత్మాయాసేన - రచితాః - సంపాదితాః - గృహాపత్యసుహృచ్ఛ్రియః - హిత్వా - అనిచ్ఛన్తోఽపి - తమో నరకం - విశన్తి వాసుదేవపరాఙ్ముఖాస్తమో విశన్తీత్యనేన వాసుదేవభక్తాస్తు తత్పదం విశన్తీతి సూచితమ్ ॥ ౧౮ ॥ తత్ర విశేషం పృచ్ఛతి ॥ కస్మిన్కాల ఇతి ॥ కిం వర్ణః కీదృగ్విధవర్ణవాన్ - కీదృశః కీదృగాకారః - కేన వా - నామ్నా - కేన వా విధినా, పూజ్యతే - తదేతత్సర్వమిహాధునోచ్యతామ్ ॥ ౧౯ ॥ కృతమితి ॥ ఏషు కృతాదికాలేషు - నానాప్రకారా - వర్ణాభిధాకారా - యస్య సః - నానైవ విధినా వివిధేనైవ మార్గేణ - పూజ్యతే ॥ ౨౦ ॥ ఏతదేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ కృత ఇత్యాదినా ॥ కృష్ణాజినాదీన్బిభ్రదితి బ్రహ్మచారివేషో దర్శితః ॥ ౨౧ ॥ మనుష్యాస్త్వితి ॥ తదా కృతయుగే - మనుష్యా భగవదారాధకాః - శాన్తాః - తదేవ దర్శయతి - నిర్వైరాః - సుహృదః సర్వభూతసుహృదః - సమాః సమదర్శినః - శమేన దమేన చ సహితేన - తపసా ధ్యానయోగేన - యజన్తి ఆరాధయన్తి ॥ ౨౨ ॥ హంసో విశుద్ధః, సువర్ణః శోభనావయవః - ధర్మో ధర్మనిర్వాహకః - యోగేశ్వరో యోగనిర్వాహకః - అమలః హేయప్రతిభటః - అవ్యక్తః ప్రత్యక్షాదిభిర్న వ్యజ్యతే - పరమాత్మా లోకత్రయాన్తః ప్రవేశనియమనాఖ్యం ధారకః - ఇత్యేవంవిధైః - గుణైః - నామభిర్గీయతే ॥ ౨౩ ॥ త్రేతాయామితి ॥ అసౌ భగవాన్ - త్రిగుణా - దీక్షాఙ్గభూ

తా, మేఖలా యస్య సః, హిరణ్యకేశః పిఙ్గళకేశః, త్రయ్యాత్మా త్రయీప్రతిపాద్యయజ్ఞనిర్వాహకః, యజ్ఞమూర్తిర్వా, వేదశరీరకో వా, స్రుక్స్రువాదీని ఉపలక్షణాని చిహ్నాని యస్య సః ॥ ౨౪ ॥ తమితి ॥ తదా త్రేతాయాం, భగవన్తం సర్వదేవమయం తచ్ఛరీరకత్వాత్ తత్ప్రచురం, త్రయ్యా విద్యయా వేదోక్తకర్మణా, యజన్తి ॥ ౨౫ ॥ విష్ణురితి ॥ యజ్ఞో యజ్ఞనిర్వాహకః, పృశ్నిగర్భః పృశ్నిపుత్రః, వృషాకపిః వృషః కామాభివర్షకః, అకమ్పయతి విధునోతి క్లేశానితి కపిః, స చాసౌ స చ, జయన్తశ్చ సర్వదా జయన్తః, ఉరుగాయః ఉరు బహుధా గీయత ఇతి తథా, ఇత్యేవంవిధైర్గుణైర్నామభిరీయతేఽభిధీయతే ॥ ౨౬ ॥ ద్వాపర ఇతి ॥ నిజాని చక్రాదీని ఆయుధాని యస్య సః, శ్రీవత్సో నామ వక్షసి దక్షిణభాగే రోమ్ణాం ప్రదక్షిణావర్తః, స ఆదిర్యేషాం కరచరణాదిగతపద్మాదీనాం తైరఙ్గైః చిహ్నైర్లక్షణైః బాహ్యైః కౌస్తుభాదిభిశ్చోపలక్షితః ॥ ౨౭ ॥ మహారాజస్యోపలక్షణాని ఛత్రచామరాదీని యస్య సః, తం పరం పురుషం, హే నృప జిజ్ఞాసవః తత్త్వత్రయజ్ఞానేచ్ఛవః, మర్త్యాః వేదతన్త్రాభ్యాం వేదపఞ్చరాత్రోక్తవిధానాభ్యాం, యజన్తి పూజయన్తి ॥ ౨౮ ॥ నామాన్యాహ ॥ నమస్త ఇతి ద్వాభ్యామ్ ॥ ౨౯ ॥ ౩౦ ॥ ఇత్యేవంవిధైర్నామభిః హే ఉర్వీశ భూపతే, జగదీశ్వరం, స్తువన్తి, నానాతన్త్రేతి ॥ కలావపి నానావిధేన తన్త్రవిధానేన యథా యజన్తి తచ్ఛృణు ॥ ౩౧ ॥ త్విషా కాన్త్యా కృష్ణవర్ణం ఇన్ద్రనీలమణివదుజ్జ్వలవర్ణమిత్యర్థః, కృష్ణం శ్రీకృష్ణం, అఙ్గాని హృదయాదిమన్త్రమూర్తయః, ఉపాఙ్గాని కౌస్తుభాదీని, అస్త్రాణి సుదర్శనాదీని, పా

ర్ణోఽసౌ చతుర్బాహుస్త్రిమేఖలః । హిరణ్యకేశస్త్రయ్యాత్మా స్రుక్స్రువాద్యుపలక్షణః ॥ ౨౪ ॥ తం తదా మనుజా దేవం సర్వదేవమయం హరిమ్ । యజన్తి విద్యయా త్రయ్యా ధర్మిష్ఠా బ్రహ్మవాదినః ॥ ౨౫ ॥ విష్ణుర్యజ్ఞః పృశ్నిగర్భః సర్వదేవ ఉరుక్రమః । వృషాకపిర్జయన్తశ్చ ఉరుగాయ ఇతీర్యతే ॥ ౨౬ ॥ ద్వాపరే భగవాఞ్శ్యామః పీతవాసా నిజాయుధః । శ్రీవత్సాదిభిరఙ్కైశ్చ లక్షణైరుపలక్షితః ॥ ౨౭ ॥ తం తదా పురుషం మర్త్యా మహారాజోపలక్షణమ్ । యజన్తి వేదతన్త్రాభ్యాం పరం జిజ్ఞాసవో నృప ॥ ౨౮ ॥ నమస్తే వాసుదేవాయ నమః సఙ్కర్షణాయ చ । ప్రద్యుమ్నాయానిరుద్ధాయ తుభ్యం భగవతే నమః ॥ ౨౯ ॥ నారాయణాయ ఋషయే పురుషాయ మహాత్మనే । విశ్వేశ్వరాయ విశ్వాయ సర్వభూతాత్మనే నమః ॥ ౩౦ ॥ ఇతి ద్వాపర ఉర్వీశ స్తువన్తి జగదీశ్వరమ్ । నానాతన్త్రవిధానేన కలావపి యథా శృణు ॥ ౩౧ ॥ కృష్ణవర్ణం త్విషాకృష్ణం సాఙ్గోపాఙ్గాస్త్రపార్షదమ్ । యజ్ఞైః సఙ్కీర్తనప్రాయైర్యజన్తి హి సుమేధసః ॥ ౩౨ ॥ ధ్యేయం సదా పరిభవఘ్నమభీష్టదోహం తీర్థాస్పదం శివవిరిఞ్చినుతం శరణ్యమ్ । భృత్యార్తిహం ప్రణతపాల భవాబ్ధిపోతం వన్దే మహాపురుష తే చరణారవిన్దమ్ ॥ ౩౩ ॥ త్యక్త్వా సుదుస్త్యజసురేప్సితరాజ్యలక్ష్మీం ధర్మిష్ఠ * ఆర్యవచసా యదగాదరణ్యమ్ । మాయామృగం దయితయేప్సితమన్వధావద్వన్దే మహాపురుష తే చరణారవిన్దమ్ ॥ ౩౪ ॥ ఏవం యుగానురూపాభ్యాం భగవాన్యుగవర్తిభిః । మనుజైరిజ్యతే రాజఞ్శ్రేయసామీశ్వరో హరిః ॥ ౩౫ ॥ కలిం సభాజయన్త్యార్యా గుణజ్ఞాః సారభాగినః । యత్ర సఙ్కీర్తనేనైవ సర్వ

ర్షదాః సునన్దనన్దాదయః, తత్సహితం, సఙ్కీర్తనప్రాయైః సఙ్కీర్తనప్రచురైః, యజ్ఞైరర్చనాత్మకైః, సుమేధసో వివేకినః, యజన్తి ॥ ౩౨ ॥ సఙ్కీర్తనప్రకారం దర్శయతి ద్వాభ్యామ్ ॥ ధ్యేయమితి ॥ హే ప్రణతపాల హే మహాపురుష, తే చరణారవిన్దం వన్దే, కథంభూతం, ధ్యేయం ధ్యాతుం యోగ్యం, సదా ఇతి సర్వత్ర సమ్బధ్యతే, ధ్యేయత్వే హేతవః, కుటుమ్బవృద్ధ్యాదిభిర్యః పరిభవస్తిరస్కారః, తం హన్తీతి తథా, తత్, కిఞ్చ, అభీష్టదోహం ఇష్టార్థపూరకం చ, కిఞ్చ, తీర్థాస్పదం గఙ్గాదిపుణ్యతీర్థాశ్రయత్వేన పరమపావనం, శివవిరిఞ్చిభ్యాం నుతం సంస్తుతం, శరణ్యం శరణార్హం, న కేవలమభీష్టదోహమేవాపి తు భృత్యార్తిహం భక్తానామనిష్టనివారకం చ, న కేవలం యత్కిఞ్చిదార్తిహం అపి తు సకలార్తినిదానభూతస్య భవాబ్ధేః పోతం ప్లవవత్తారణసాధనమ్ ॥ ౩౩ ॥ హే ధర్మిష్ఠ, ఆర్యస్య పితుర్దశరథస్య వచసా, సురైరపీప్సితాం, రాజ్యలక్ష్మీం త్యక్త్వా, యచ్చరణారవిన్దం కర్తృ అరణ్యం ప్రాప్య అగాత్, యచ్చ దయితయా జానక్యా ఈప్సితం మాయామృగం అన్వధావత్, తత్తే పదారవిన్దం వన్ద ఇతి ॥ ౩౪ ॥ ఏవమితి ॥ యుగానురూపాభ్యామిత్యస్య నామరూపాభ్యామితి విశేష్యాధ్యాహారః ఇజ్యత ఆరాధ్యతే ॥ ౩౫ ॥ ప్రసఙ్గాదేషు యుగేషు కలిరేవ శ్రేష్ఠ ఇత్యాహ ॥ కలిమితి ॥ గుణజ్ఞాః సత్స్వపి దోషేషు గుణమేవ యే జానన్తి, తథా, సారభాగినః సారగ్రాహిణః, ఆర్యాః కలిం, సభాజయన్తి బహుమానయన్తి, కోఽసౌ గుణ ఇత్యత ఆహ, యత్ర కలౌ సఙ్కీర్తనేనైవ, సర్వః స్వాభిలషితోఽర్థః లభ్యతే, తథా చ స్మర్యతే "ధ్యాయన్కృతే యజన్యజ్ఞైస్త్రేతాయాం ద్వాపరేఽర్చయన్ । యదాప్నోతి తదాప్నోతి కలౌ సఙ్కీర్త్య కేశవమ్" ఇతి, సఙ్కీర్తనమాత్రస్యైవాభిల

షితపురుషార్థసాధనావహత్వరూపగుణాత్కలిమేవసభాజయన్తీత్యర్థః ॥ ౩౬ ॥ యతస్సుకరేణసఙ్కీర్తనమేవాభిలషితార్థసాధన,మత - స్తతోఽన్యోనవిద్యతేలాభ ఇత్యాహ ॥ నహీతి ॥ అతస్సఙ్కీర్తనా,త్పరమో,లాభఃపురుషార్థసాధనం-న విద్యతే. లభ్యతేననేతిలాభః - శాహులకాత్కరణేఘఞ్-తత్రహేతుత్వేనవిశినష్టి॥ యతస్సఙ్కీర్తనా,త్ప్రయాణాదనువృత్త్యా,త్పరమాంశాన్తింఅశనాయాదిరహితతాం -ముక్తిమితియావత్,విన్దేత,సంసృతి,ర్నశ్యతిచ ॥ ౩౭ ॥ యతశ్చకలౌ ముక్త్యుపాయస్సుకరః,తతః,కృతాదిత్రయయుగవర్తిన్యః ప్రజాఃకలావుత్పత్తిమిచ్ఛన్తీత్యాహ॥ కృతాదిష్వితి ।నకేవలమిచ్ఛన్త్య - పితు,యథాసమ్భవముద్భవిష్యన్తిచేత్యాహ ॥ కలావితి ॥ నారాయణఏవ,పర,మయనంప్రాప్యంప్రాపకమాధారశ్చ,యేషాం,తే-అష్టాక్షరచిన్తనపరాఇతిభావః ॥ ౩౮ ॥ క్వభవిష్యన్తీత్యతఆహ॥క్వచిదితి॥తత్రతత్రద్రవిడేషుదేశేషు తత్రాపిక్వేత్యతఆహ । తామ్రపర్ణీతి ॥ కుతస్తత్రత్యానాంనారాయణపరాయణతేత్యతఆహ । యేపిబన్తీతి ॥ హేమనుజేశ్వర-తాసాం-జలపానప్రభావా,న్నిర్మలాన్తఃకరణాఃభగవతి - వాసుదేవ- భక్తాభవన్తీత్యర్థః - పిబన్తీతిపానోక్తిఃస్నానాదీనాముపలక్షణార్థః - ప్రాయోభక్తాఇత్యనేనకేషాఞ్చిదేవతత్రప్రబలప్రతిబన్ధవశాత్తస్మిన్నభక్తిరితిసూచితమ్ ॥ ౩౯ ॥ ౪౦ ॥ ౪౧ ॥ యత్ర,సఙ్కీర్తనేనైవేతిసుకరోపాయత్వేనోక్తంసఙ్కీర్తనం ప్రతిబన్ధభూయస్త్వసమ్భావనయాదుష్కరంమత్వాతంరాజానమాలక్ష్యతతోఽపిసుకరంప్రపదనాఖ్యముపాయంతస్యపూర్వోక్తరాఘురూపసకలప్రతిబన్ధకవిరోధిత్వంచాహద్వాభ్యామ్ ॥ దేవర్షీతి ॥ హేరాజన్-అయం,దేవాదీనాంచ పితౄణాంచ,నఋణీ- అతఏవ,నతేషాంకింకరః,నాభీష్ట

స్సర్గో * పలభ్యతే ॥ ౩౬ ॥ నహ్యతఃపరమోలాభోదేహినాంభ్రామ్యతామిహ ।యతోవిన్దేతపరమాంశాన్తింనశ్యతిసంసృతిః ॥ ౩౭ ॥కృతాదిషుప్రజారాజన్కలావిచ్ఛన్తిసంభవమ్ ।కలౌఖలుభవిష్యన్తినారాయణపరాయణాః ॥౩౮ ॥ క్వచిత్క్వచిన్మహాభాగ ద్రమిడేషుచభూరిశః । తామ్రపర్ణీనదీయత్రకృతమాలాపయస్వినీ ॥ ౩౯ ॥ కావేరీచమహాపుణ్యా ప్రతీచీసురవర్త్మగా ।ఏపిబన్తిజలంతాసాంమనుజామనుజేశ్వర ॥ ౪౦ ॥ప్రాయోభక్తాభగవతివాసుదేవేఽమలాశయాః । యత్రసఙ్కీర్తితోన్యాణాం హరిర్దాస్యత్వసంభవమ్ ॥ ౪౧ ॥ దేవర్షిభూతాప్తనృణాంపితౄణాంనకింకరోనాయమృణీచరాజన్ ।, సర్వాత్మనాయశ్శరణంశరణ్యంగతోముకున్దంపరిహృత్యకృత్యమ్ ॥ ౪౨ ॥ స్వపాదమూలంభజతఃప్రియస్యత్యక్తాన్యభావస్యహరిఃపరేశః । వికర్మయచ్చోత్పతితంకథంచిద్ధునోతిసర్వంహృదిసన్నివిష్టః ॥ ౪౩ ॥ నారదఉవాచ ॥ ధర్మాన్భాగవతానేవంశ్రుత్వాసమిథిలేశ్వరః । జాయన్తేయాన్మునీన్ప్రీతస్సోపాధ్యాయోహ్యపూజయత్ ॥ ౪౪ ॥ తతోఽన్తర్దధిరేసిద్ధాస్సర్వలోకస్యపశ్యతః । రాజాధర్మానుపాతిష్ఠన్నవాపపరమాంగతిమ్ ॥ ౪౫ ॥ త్వమప్యేతాన్మహాభాగధర్మాన్భాగవతాన్శ్రుతాన్ । ఆస్థితశ్శ్రద్ధయాయుక్తోనిస్సఙ్గోయాస్యసే * పరమ్॥ ౪౬ ॥యువయోఃఖలుదమ్ప

తీ,తత్రా,ప్తాఃపోష్యాఃకుటుమ్బినః - ఇతరేదేవాదయః-పఞ్చమహాయజ్ఞదేవతాః - కోఽసౌ,యః,కృత్యం - పరిహృత్య-చరమశ్లోకఇవాత్రాపియథాసంప్రదాయంపరిత్యాగోఽవగన్తవ్యః - శరణ్యంశరణార్హం - ముకున్దం- సర్వాత్మనాసర్వభావేనప్రాప్యప్రాపకభావేన - శరణం,గతః - సోఽయం - నదేవాదీనామృణీత్యనేనసంసృతిహేతుభూతముక్తివిరోధిఋణత్రయవిరోధిత్వంప్రపదనస్యోక్తం-అనేనపూర్వాఘవిరోధిత్వంఫలితం -నదేవాదీనాంకింకరఇత్యనేనతత్ప్రీత్యావహకర్మస్వధికారోప్యధస్తః-పరిహృత్యకృత్యమిత్యనేనదేవాదికైఙ్కర్యరూపయజ్ఞాదికర్మసాధ్యఫలాభిసన్ధిర్నిరస్తః ॥ ౪౨ ॥ స్వపాదమూలమితి॥హరిరాశ్రితదురితహరః - పరేశోభగవాన్- స్వపాదమూలం,భజతఃసంశ్రయతః - ఉపాయోపేయభావేనసేవమానస్యేత్యర్థః - త్యక్తః - అన్యస్మిన్దేవతాన్తరాదౌ,భావఃఉపాయోపేయభావో,యేనసః,తస్య - ప్రియస్య- హేతుగర్భాణ్యేతానివిశేషణాని- నహినిరతిశయప్రీతివిషయగతోదోషఃప్రీతిమతోవైముఖ్యాపాదకః-కిన్తు - నిరాచికీర్షావిషయఏవేతిభావః-యత్,వికర్మ,శాస్త్రవిరుద్ధంకర్మ- కథంచిత్ప్రమాదాదినా-ఉత్పతితంచేత్,తత్సర్వం-హృది,సన్నివిష్టో - హరిః,ధునోతినాశయతి ॥ ౪౩ ॥ ధర్మానితి॥జాయన్తేయాన్జయన్త్యాఃపుత్రాన్,మునీన్కవ్యాదీన్ - ఉపాధ్యాయైఃసహితః-ప్రీతస్సన్,పూజయామాస ॥ ౪౪ ॥ తతఇతి ॥ సర్వస్యలోకస్య-పశ్యతస్సతః-సిద్ధాఃకవ్యాదయః-అన్తర్దధిరే,రాజానిమిః,తద్ధర్మాన్సిద్ధైరుపదిష్టా-ననుపాతిష్ఠన్-పరమాఙ్గతింముక్తి-మాప ॥ ౪౫ ॥ త్వమపీతి॥ హేమహాభాగ,వసుదేవ- శ్రుతాన్-మత్తఇతిశేషః-ఏతాన్జాయన్తేయజనకసంవాదా- న్భాగవతాన్-ధర్మా - నాస్థితఃఅనుతిష్ఠన్ - శ్రద్ధయానిష్పాదయిషితత్వరయా-యుక్తఃసహితః- నిస్సఙ్గః దేహతదనుబన్ధిషుఆసక్తిరహితః - అయం-జీర్ణశ్లోకోవ్యత్యయోపదేశః-తతః పరం - పదమితిశేషః-యాస్యసేప్రాప్స్యసే ॥ ౪౬ ॥ శాస్త్రప్రక్రియయముక్తా-యువాన్సుకృతార్థావేవేత్యాహ॥ యువయోరితి॥కుతః

యత్ యస్మాత్-వాం యువయోః పుత్రతా-మగమత్ ప్రాప్తః- అతో-యువాం, కృతార్థావితి భావః ॥ ౪౭ ॥ తావన్మాత్రేణ కథం కృతార్థతేత్యత్రాహ । దర్శనేతి । కృష్ణే పుత్రస్నేహం-కుర్వతోః-వాం యువయోః-తస్య-దర్శనాదిభి-రాత్మా పావితః శోధితః-భగవత్ప్రాప్తియోగ్యః నిరస్తతత్ప్రాప్తిప్రతిబన్ధకః కృత ఇత్యర్థః ॥ ౪౮ ॥ నను దేహానుబన్ధిని స్నేహో బన్ధాయైవ భవేత్- తత్కథం కృష్ణే వాం పుత్రస్నేహ ఆత్మపావనహేతురిత్యత్రాపి పయవైలక్షణ్యాదతికం పునరిత్యయేనాహ । వైరేణేతి । శిశుపాలాదయో నృపతయః-శయనాసనాదౌ యత్ యస్మిన్ కృష్ణే విషయే-వైరేణాపి-ధ్యాయన్తః-తస్య-గతివిలాసాద్యై-రాకృతధియః-తత్తదాకారాధీయ్యేషాం తే-తత్సామ్యం తత్సాధర్మ్య-మవాపుః-కిం పునరనురక్తధియాం-భవాదృశాం-తత్సామ్యం భవతీతి-నహి కస్మింశ్చిద్వైరస్య తత్సామ్యావహత్వం దృష్టం-కృష్ణే తు శిశుపాలాదీనాం దృష్టం యతో యద్విషయో వైరభావ ఏవ నిరతిశయానుభావః కిం పునః స్నేహభావ ఇతి భావః ॥ ౪౯ ॥ నను సోఽయం తత్-యత్ కృష్ణో లోకవిలక్షణః-సోఽపి ప్రాకృతో మమ పుత్ర ఇత్యత్రాహ ॥ మాఽపత్యబుద్ధిమితి ॥ కృష్ణే-కేవల-మపత్య-బుద్ధిం పుత్రబుద్ధిం-మాకృథాః-న కురుత అడాగమశ్ఛాన్దసః తత్ర హేతుత్వేన విశినష్టి-యోగీశ్వరాణాం-వివిధవిచిత్రశక్తిమతాం ఈశ్వరే తథైవాఽమానుషాణి చేష్టితాని త్వమైవ దృష్టానీతి భావః- పరే ప్రకృతివిలక్షణే-అవ్యయే తదన్తరాత్మతయా అవస్థితేఽపి తద్గతదోషసంస్పర్శరహితే-స్వరూపతః స్వభావతశ్చ వికారరహితే చ, నన్వేవం విధశ్చేత్తదసాధారణవేషః కిం న దృశ్యత ఇత్యత ఆహ-మాయామానుషభావేన-మాయయా సంకల్పాత్మికయా హేతుభూతయా-యో-మనుష్యభావః మనుష్యత్వం-

---

తోర్ర్యశసాపూరితం జగత్ । పుత్రతామగమద్యద్వాం భగవానీశ్వరో హరిః ॥ ౪౭ ॥ దర్శనాలిఙ్గనాలాపైశ్శయనాసనభోజనైః । ఆత్మా వాం పావితః కృష్ణే పుత్రస్నేహం ప్రకుర్వతోః ॥ ౪౮ ॥ వైరేణయన్నృపతయశ్శిశుపాలపౌణ్డ్రసాల్వాదయో గతివిలాసవిలోకనాద్యైః । ధ్యాయన్త ఆకృతధియశ్శయనాసనాదౌ తత్సామ్యమాపురనురక్తధియాం పునః కిమ్ ॥ ౪౯ ॥ మాఽపత్యబుద్ధ * మకృథాః కృష్ణే సర్వాత్మనీశ్వరే । మాయామానుషభావేన గూఢైశ్వర్యే పరేఽవ్యయే ॥ ౫౦ ॥ భూభారాసురరాజన్యహన్తవే గుప్తయే సతామ్ । అవతీర్ణస్య నిర్వృత్యై యశో లోకే వితన్వతి ॥ ౫౧ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏతచ్ఛ్రుత్వా మహాభాగవసుదేవోఽతివిస్మితః । దేవకీ చ మహాభాగా జహతుర్మోహమాత్మనః ॥ ౫౨ ॥ ఇతిహాసమిమం పుణ్యం ధారయేద్యస్సమాహితః । స విధూయేహ శమలం బ్రహ్మభూయాయ కల్పతే ॥ ౫౩ ॥ ****************************

******** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే ఏకాదశస్కన్ధే పఞ్చమోఽధ్యాయః ********

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ అథ బ్రహ్మాత్మజైర్దేవైః ప్రజేశైరావృతోఽభ్యగాత్ । భవశ్చ భూతభవ్యేశో యయౌ భూతగణైః

త-స్తేన-గూఢ-మైశ్వర్యమీశ్వరాసాధారణాకారో-యస్య-తస్మిన్ ॥ ౫౦ ॥ కిం తర్హి మాయామనుష్యభావప్రయోజనమిత్యత ఆహ ॥ భూభారేతి ॥ భువో-భారరూపాః- ఆసురా ఆసురసంపత్త్యభిజాతాః రాజన్యా-స్తేషాం-నిర్హృత్యై వినాశాయ-సతాం సాధూనాం-గుప్తయే పరిత్రాణాయ చా-వతీర్ణ- అస్య లోకస్య-నిర్వృత్త్యై సుఖాయ-యశః కీర్తిం-వితన్వతి-సన్తమ్య న్తమిదం శృణ్వతః కీర్తయతశ్చ జనస్య నిరతిశయానన్దప్రాపణాయ కీర్తిం విస్తారయతి-కృష్ణే- అపత్యబుద్ధిం-మాకృథా-ఇతి సంబన్ధః ॥ ౫౧ ॥ ఏతదితి ॥ ఏతన్నారదోక్తం-ఆత్మనః-మోహం-తస్మిన్నపత్యబుద్ధ్యాత్మకం జహతుః ॥ ౫౨ ॥ ప్రకృతేతిహాసశ్రవణాదిఫలమాహ ॥ ఇతిహాసమితి ॥ పుణ్యం శృణ్వతాం వదతాం చ పుణ్యావహం, యః పుమాన్, సమాహితచిత్తో, ధారయేత్, శ్రవణాదిపూర్వకమేతదితిహాసార్థమనుతిష్ఠేదిత్యర్థః, సోఽస్మిన్నేవ జన్మని, శమలం భగవత్ప్రాప్తిప్రతిబన్ధకం పుణ్యాత్మకం పాపం, విధూయ, బ్రహ్మభూయాయ, బ్రహ్మభూయం బ్రహ్మభావః, బ్రహ్మసాధర్మ్యమితి యావత్, తస్మై కల్పతే తత్సాధర్మ్యం ప్రాప్నోతీత్యర్థః ॥ ౫౩ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం ఏకాదశస్కన్ధే పఞ్చమోఽధ్యాయః. ****************************

తదేవమధ్యాయచతుష్టయేన విప్రశాపాన్యథాకరణసామర్థ్యోదాహరణప్రసఙ్గానుప్రసక్తం నిమిజాయన్తసంవాదం నిరూప్యేదానీం విప్రశాపానుమోదనానన్తరవృత్తాన్తమనువర్ణయతి ॥ అథేత్యాదినా ॥ అథ విప్రశాపానుమోదనానన్తరం-బ్రహ్మా చతుర్ముఖః- దేవైః దీవ్యమానైః-ప్రజేశైః ప్రజాపతిభి-ర్మరీచ్యాదిభిరాత్మజైస్సనకాదిభిశ్చ-పరివృతః-ద్వారకామభ్యగా-దితి సంబన్ధః-తథా-భూతభవ్యయోః ప్రజయో-రీశః-భవో రుద్రః- భూతభవ్యేశత్వమస్య పరమాత్మసాపేక్షమితి-

మన్తవ్యమ్ ॥ ౧ ॥ మరుద్భిర్మరుద్గణైః ॥ ౨ ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ దిదృక్షా హేతుత్వేన భగవన్తం విశినష్టి ॥ వపుషేతి ॥ యేన వపుషా నరలోకమనోరమస్సన్ -సర్వలోకమలాపహం - యశో వితేనే విస్తృతవాన్- తేన వపుషా-ఉపలక్షితం-కృష్ణం దిదృక్షవ-ఇత్యర్థః ॥ ౫ ॥ మహర్ధిభిః-మహతీభిః,ఋద్ధిభిఃభోగ్యభోగోపకరణాదిసమృద్ధిభిః-సమృద్ధాయాం-విభ్రాజమానాయాం-తస్యాం ద్వారకాయాం-అద్భుతం దృశ్యతే తథా-తం-కృష్ణ-మవితృప్తాన్యక్షీణి యేషాం-తథాభూతాః,వ్యచక్షత అపశ్యన్ ॥ ౬ ॥ స్వర్గేతి ॥ మాల్యైః పుష్పైః,యదూత్తమం శ్రీకృష్ణం-ఛాదయన్తః వర్షన్తః చిత్రాణి-పదాని , అర్థాశ్చ,ప్రతిపాద్యా,యాసు, తాభి,ర్గీర్భిర్వాగ్భి-స్తుష్టువుః ॥ ౭ ॥ తా ఏవ త్రయోదశశ్లోకాత్మికా ఆహ ॥ నతాస్స్మేతి ॥ హే నాథ-తవ-పదారవిన్దం,బుద్ధ్యాదిభి-ర్నతాః-స్మ-కర్తరి క్తః ,నమస్కృతవన్తః , బుద్ధిశబ్దేన మానసికః ప్రణామో వివక్షితః , వచశ్శబ్దేన వాచికః-ఇన్ద్రియప్రాణశబ్దాభ్యాం కాయికః , కాయస్యేన్ద్రియప్రాణాయత్తవ్యాపారత్వాత్-తయోశ్చ కాయాన్తర్భావాత్ - కరణత్రయేణ నమస్కృతవన్తో భవామేత్యర్థః , స్మశబ్దః వివక్షితవిస్మయమావిష్కర్తుం- పదారవిన్దం విశింషన్తి - యదితి-కర్మమయా-దురుపాశాత్ దృఢపాశాత్ ముముక్షుభిర్మోక్తుమిచ్ఛుభిః-భావయుక్తైర్భక్తియుక్తైర్జనైః , రన్తర్హృది హృదయకమలమధ్యే-యత్పాదారవిన్దం-కేవలం,చిన్త్యతే తాదృశ, మధునా- మాంసచక్షుర్భిస్సాక్షాత్కృత్య కరణత్రయేణ నమస్కృతవన్త ఇత్యఘటితమేతత్సంఘటితమితి భావః ॥ ౮ ॥ నను యద్యహమన్తర్హృది పచిన్తనీయచరణ - స్తర్హి-భవతాం జీవానామివ హృదయసంబన్ధాత్ప్రకృతివశ్యత్వాత్ సుఖిత్వ దుఃఖిత్వావిశేషాత్ కిమితి మాం ప్రణతా ఇత్యత్రాహుః ॥ త్వమితి ॥ త్రిగుణయా సత్త్వాదిగుణత్రయమయ్యా-మాయయా, ఆత్మని ధారకే-దుర్విభావ్యం అన్యైశ్చిన్తయితుమశక్యం - వ్యక్తం స్థూలచిదచిదాత్మకం-జగ-త్సృజసి,అవసి రక్షసి, లుమ్పసి సంహరసి-తద్గుణస్థః , తస్యా మాయాయాః-గుణేషు-నియన్తృతయా , స్థితః-గుణానామధి

ర్వృతః ॥ ౧ ॥ ఇన్ద్రో మరుద్భిర్భగవానాదిత్యా వసవోఽశ్వినౌ । ఋభవోఽఙ్గిరసో రుద్రా విశ్వే సాధ్యాశ్చ దేవతాః ॥ ౨ ॥ గన్ధర్వాప్సరసో నాగాస్సిద్ధచారణగుహ్యకాః।ఋషయః పితరశ్చైవ సవిద్యాధరకిన్నరాః॥ ౩ ॥
ద్వారకాముపసంజగ్ముస్సర్వే కృష్ణదిదృక్షవః ॥ ౪ ॥ వపుషా యేన భగవాన్నరలోకమనోరమః।యశో వితేనే లోకేషు సర్వలోకమలాపహమ్ ॥ ౫ ॥ తస్యాం విభ్రాజమానాయాం సమృద్ధాయాం మహర్ధిభిః । వ్యచక్షతావితృప్తాక్షాః కృష్ణమద్భుతదర్శనమ్॥ ౬ ॥ స్వర్గోద్యానోద్భవైర్మాల్యైశ్ఛాదయన్తో యదూత్తమమ్ । గీర్భిశ్చిత్రపదార్థాభిస్తుష్టువుర్జగదీశ్వరమ్॥ ౭ ॥ దేవా ఊచుః ॥ నతాస్స్మ తే నాథ పదారవిన్దం బుద్ధీన్ద్రియప్రాణమనోవచోభిః। యచ్చిన్త్యతేఽన్తర్హృది భావయుక్తైర్ముముక్షుభిః కర్మమయోరుపాశాత్ ॥ ౮ ॥ త్వం మాయయా త్రిగుణయాఽఽత్మని దుర్విభావ్యం వ్యక్తం సృజస్యవసి లుమ్పసి తద్గుణస్థః । నైతైర్భవానజిత కర్మభిరజ్యతే వై యత్స్వే సుఖేఽవ్యవహితేఽభిరతోఽనవద్యః॥ ౯ ॥ శుద్ధిర్నృణాం న తు తథేడ్య దురాశయానాం విద్యాశ్రుతాధ్యయనదానతపఃక్రియాభిః।సత్త్వాత్మనామృషభ తే యశసి ప్రవృద్ధసచ్ఛ్రద్ధయా శ్రవణసంభృతయా యథా స్యాత్ ॥ ౧౦ ॥ స్యా

ష్టాతా-న తు గుణపరవశ ఇత్యర్థః , అనేన ప్రకృతివశ్యత్వవ్యుదాసః , ఆత్మనీత్యనేన , న కులాలాదివదశరీరభూతం సృజసి-కింతు స్వశరీరతయా స్వవిధేయం కార్యం సృజసీత్యుక్తం భవతి, సృజసీత్యనేన-న తవ కార్యత్వం, కింతు-కర్తృత్వమేవేతి ,అథ కర్మవశ్యత్వం వ్యుదస్యన్తి ॥ నైతైరితి ॥ హే అజిత-కేనాప్యనభిభావ్యస్వరూపస్వభావ-భవా-నేతైః సృష్ట్యాదిరూపైః , కర్మభి-ర్నారజ్యతే న లిప్యతే - సృష్ట్యాదికర్మణాం లీలారూపత్వేన పుణ్యపాపాత్మకత్వాభావాన్న కర్మవశ్యత్వం తన్మూలదుఃఖిత్వాదిప్రసఙ్గ ఇత్యర్థః తత్ర హేతుత్వేన విశింషన్తి ॥ య ఇతి ॥ యో భవాన్- స్వే సాధారణే,అవ్యవహితే అనావృతే, అపరిచ్ఛిన్నే ఇతి యావత్-సుఖే ఆనన్దే , అభిరతః , న తు వైషయికసుఖాభిరతః , వైషయికసుఖాభిరతానామేవ తదర్థతయా కృతానాం కర్మణాం పుణ్యాత్మకం తన్మూలదుఃఖిత్వాదికం చేతి భావః , కిం బహునేత్యభిప్రేత్య విశింషన్తి ॥ అనవద్య ఇతి ॥ న విద్యతే,అవద్యం హేయం - యస్మాదుపాస్యమానాత్సోఽనవద్యః , స్వయం హేయప్రతిభటః - స్వసేవకానామప్యనవద్యావహ స్చేత్యర్థః ॥ ౯ ॥ ఆస్తాం త్వదుపాసకానామనవద్యావహత్వం,యత స్త్వత్కథాశ్రవణమాత్రమేవానితరసాధ్యాం నిరతిశయాం శుద్ధిమావహతీత్యాహుః ॥ శుద్ధిరితి ॥ హే ఈడ్య,సత్త్వాత్మ నాం సత్త్వప్రచురమానసానాం,ఋషభ నాయక-దురాశయానాం, దుష్టః శబ్దాదివిషయప్రవణః , ఆశయోఽన్తఃకరణం-యేషాం , అత్యన్తాశుద్ధియుక్తానామిత్యర్థః, తేషాం నృణాం విద్యాదిభి-ర్న , తథా-శుద్ధిర్భవేత్-కథం-యథా, శ్రవణేన-సంభృతయా పరిపుష్టయా , ప్రవృద్ధయా-తవ యశసి విషయే సచ్ఛ్రద్ధయా-స్యాత్, అధ్యయనం , శ్రుతం తదర్థశ్రవణం-విద్యా తజ్జన్యజ్ఞానం , తపోఽనశనాదిరూపం-కృచ్ఛ్రచాన్ద్రాయణాదిరూపం వా-క్రియా వర్ణాశ్రమానుగుణకర్మయోగః ॥ ౧౦ ॥ యత స్త్వత్కథాశ్రవణమేవ నిరతిశయశుద్ధ్యావహం ,కిముత ధ్యానార్చ

నాదివిషయ స్త్వదంఘ్రిరిత్యభిప్రాయేణ - మున్యాదిభిర్ధ్యాతోఽర్చితశ్చ త్వదఙ్ఘ్రిరస్మత్ప్రణతివిషయోఽస్మాకమశుభనిస్తారా యభవత్వితి ప్రార్థయన్తే ॥ స్యాదితి ॥ తవాఙ్ఘ్రిర్నోఽస్మాకం, అశుభాశయధూమకేతుః-స్యాత్, అశుభాశయాః పాపవాసనాః-తేషాం - ధూమకేతురివ ॥ ధూమకేతుర్హి ప్రాణినామశుభావహః ॥ స్తేషాం నిరాసకస్స్యాదితియావత్ తంవిశింషన్తి॥ యోఙ్ఘ్రిః, మునిభిః, క్షేమాయ సంసృతినిస్తారరూపాయ, ఆర్ద్రహృదా భక్తిమతా మనసా, ఉహ్యమానః ధార్యమాణః-చిన్త్యమాన ఇతియావత్-యశ్చా - త్మవిద్భిః స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యవిద్భిః, సాత్వతైః పాఞ్చరాత్రైః, స్వరతిక్రమాయ స్వర్గలోకమతిక్రమ్య నిత్యవిభూతింగన్తు మిత్యర్థః, తత్రచ, సమవిభూతయే సమానైశ్వర్యాయ - వ్యూహే వాసుదేవాదివ్యూహోపాసనే-సవనశః త్రిసన్ధ్యం అర్చితః * ॥ ౧౧ ॥ *కించ॥ యశ్చిన్త్యత ఇతి ॥ ఈశ-ప్రయతాః నియతాః-పాణయో, యేషాం-తైః, కేవలవైదికకర్మైకప్రవణపాణిభిరిత్యర్థః, తైః, త్రయ్యా వేదవిద్యయా, నిరుక్తో - యో-విధిర్విధానం-తేన-హవిశ్చరుపురోడాశాదికం - గృహీత్వా - అధ్వరాగ్నౌ ఆహవనీయాదౌ - య, శ్చిన్త్యత ఇత్యనుషజ్యతే-యశ్చా, త్మమాయాం, జిజ్ఞాసుభి, స్సాంఖ్యైరిత్యర్థః, తథా-పరమభాగవతైః పరమైకాన్తిభిః, ప్రపత్తినిష్ఠైః, పరీష్టః, ఇషుగతౌ, పరితోవ్యాప్తః, పరివృతః సేవితఇతియావత్, పరీష్టః పర్యాప్తః, ప్రాప్తుమభిలషిత ఇతివా-వరిష్ఠ ఇతిపాఠే వరిష్ఠః శ్రేష్ఠో-యోఽఙ్ఘ్రిః పరమభాగవతైః, శ్చిన్త్యత ఇతిసంబన్ధః - యద్యపి నిరీశ్వరసాంఖ్యానాం న పురుషాతిరిక్తః పరమాత్మా విద్యతే, తథాఽపి-తేషాంచిన్త్యస్య ప్రకృతివియుక్తాత్మస్వరూపస్య పరమాత్మశేషతయా తైరవిజ్ఞాతత్వేఽపి తస్య తదపృథక్సిద్ధవిశేషణత్వాత్తచ్చిన్తా తత్పర్యన్తపర్యవసితైవ భవతి, తత్పర్యన్తజ్ఞానాభావాచ్చ న తేషాం ముక్తి, రపితు, కైవల్యమేవేత్యభిప్రాయేణాత్మమాయాం జిజ్ఞాసుభిశ్చిన్త్యత ఇత్యుక్తమ్ * ॥ ౧౨ ॥ *ననుపాణ్యాదిషు బహుష్వవయవేషు సత్స్వపి కిమిత్యఙ్ఘ్రిమేవ బహుమన్యధ్వే- ఇత్య

న్న స్తవాఙ్ఘ్రిరశుభాశయధూమకేతుః క్షేమాయ యో మునిభిరార్ద్రహృదోహ్యమానః । యస్సాత్వతైస్సమవిభూతయ ఆత్మవద్భిర్వ్యూహేఽర్చితస్సవనశస్స్వరతిక్రమాయ ॥ ౧౧ ॥ యశ్చిన్త్యతే ప్రయతపాణిభిరధ్వరాగ్నౌ త్రయ్యా నిరుక్తవిధినేశ హవిర్గృహీత్వా । అధ్యాత్మయోగ ఉత యోగిభిరాత్మమాయాం జిజ్ఞాసుభిః పరమభాగవతైః పరీష్టః ॥ ౧౨ ॥ పర్యుష్టయా తవ విభో వనమాలయేయం స్పర్ధినీ భగవతీ ప్రతిపత్నివచ్ఛ్రీః । యస్సుప్రణీతమముయాఽర్హణమాదదన్నో భూయాత్సదాఙ్ఘ్రిరశుభాశయధూమకేతుః ॥ ౧౩ ॥ కేతుస్త్రివిక్రమయుతస్త్రిపతత్పతాకో యస్తే భయాభయకరోఽసురదేవచమ్వోః । స్వర్గాయ సాధుషు ఖలేష్వితరాయ భూమన్పాదః పునాతు భగవన్భజతామఘం నః ॥ ౧౪ ॥ నస్యోతగావ ఇవ యస్య వశే భవన్తి బ్రహ్మాదయస్తనుభృ

త్ర భోగ్యతమత్వాదిత్యభిప్రేత్య ప్రార్థయన్తే ॥ పర్యుష్టయేతి ॥ హేవిభో-భగవతీ, శ్రీర్లక్ష్మీః, వక్షస్థితాపీతి శేషః తవ యత్-యస్మిన్నఙ్ఘ్రౌ, పర్యుష్టయా పర్యుషితవత్యా - కర్తరి క్తః, అఙ్ఘ్రిపర్యన్తావలమ్బిన్యేతివివక్షితోఽర్థః, తయా వనమాలయా, ప్రతిపత్నీవత్, హ్రస్వ ఆర్షః-సపత్నీవత్-సంస్పర్ధినీ స్పర్ధావతీ బభూవేత్యర్థః - శ్రియో వనమాలాయాశ్చ త్వదఙ్ఘ్రిసమ్మర్దస్తుల్యః భోగ్యతమత్వాదఙ్ఘ్రిం సేవత ఇతిభావః ॥ తదేవాహుః ॥ యః, అముయా శ్రియా-సుప్రణీతం ఆనీయ సమర్పిత మర్హణ-మాదదత్ ఆదదానః-స్వీకుర్వాణః-సోఽఙ్ఘ్రి, స్సదా-నోఽస్మాక-మశుభాశయధూమకేతుః-స్యాత్ * ॥ ౧౩ ॥ * అతిశయశుద్ధ్యావహత్వాత్ భక్తపక్షపాతిత్వాచ్చాఙ్ఘ్రిమేవ బహుమన్యామహే ఇత్యభిప్రేత్య ప్రార్థయన్తే ॥ కేతురితి ॥ యోఽఙ్ఘ్రిః-త్రిభిర్బలిబన్ధనే - ర్విక్రమైః - త్రిలోకసంగ్రాహకైర్వ్యాప్తై-ర్యుక్తః - తత్ర-ద్వితీయవిక్రమే సత్యలోకంగత స్తవ పాదః-కేతు-రభ్యుచ్ఛ్రితో విజయధ్వజ ఇవ, తత్సంపాదయన్తి త్రిపతత్పతాకః, త్రిధాపతన్తీ - త్రిషు లోకేషు వాపతన్తీ, గఙ్గా, పతాకా-యస్య-సః, అనేన నిరతిశయశుద్ధ్యావహత్వం సూచితం - గఙ్గా హి జగత్పావనీ-తస్యాః ప్రభవత్వాత్ - అసురదేవచమ్వోః తత్సేనయోః, భయాభయకరః, అనేన భక్తపక్షపాతిత్వం సూచితం, కించ-య-స్సాధుషు-స్వర్గాయ సుఖాయ, అసాధుషు, ఇతరాయ దుఃఖాయ చ-భవతి-స-పాదోఽఙ్ఘ్రిః, హే భగవన్-భజతాం-నోఽస్మాకం, అఘం-పునాతు శోధయతు-అసురదేవచమ్వోర్భయాభయకర ఇత్యనేన తయోర్భగవదఙ్ఘ్రిసేవాతదభావాభ్యాం జయపరాజయోక్త్యా తద్వశ్యతా సూచితా * ॥ ౧౪ ॥ * తమేవావిష్కుర్వన్తః ప్రార్థయన్తే ॥ నసీతి ॥ నసి నాసికాయాం - ఓతాః నాసాదామావిద్ధాః - గావో బలీవర్దా ఇవ, బ్రహ్మాదయస్తనుభృతో దేహినః మిథః అన్యోన్యం అర్ద్యమానాః ప్రశిష్యమాణాస్సన్తోఽపి - యస్య తవ, వశే-భవన్తి - వశ్యా భవన్తీత్యర్థః, బ్రహ్మాదయ ఇతి పరోక్ష్యనిర్దేశః కల్పాన్తరీయబ్రహ్మాదీనామపి తద్వశ్యతాభిప్రాయకః, తత్ర హేతుత్వేన తం విశింషన్తి, కాలస్య కాలశరీరకస్య, బ్రహ్మాదీనపి స్వవశీకుర్వతః కాలస్యాపి, నియన్తుః తత్ర హేతుః - ప్రకృతిపూరుషయోః-పరస్య విలక్ష

ణస్యేశ్వరస్యైవంభూతస్య-అతఏవ-పురుషోత్తమస్య-తవ-చరణోఽఙ్ఘ్రిః నోఽస్మాకం శం సుఖం తనోతు ✻ ౧౫ ✻ ప్రకృతిపూరుషయోః పరస్య పురుషోత్తమస్యేత్యనేన తాభ్యాం పరత్వమేవ పురుషోత్తమత్వమితి సూచితం - తదేవోపపాదయతి ॥ అస్యాసీతి ॥ అస్య స్థూలచిదచిదాత్మకస్య జగతః - ఉదయస్థితిసంయమానాం ఉత్పత్తిస్థితిలయానాం హేతుః-రసి - అనేన పురుషోత్తమశబ్దసమానవిషయపరమాత్మశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తం సూచితం ॥ తథాహి ॥ ఉదయహేతురిత్యనేన జగతస్తత్కార్యత్వం ఫలితం - అతఏవ-కార్యానుప్రవేశోఽపి "తత్సృష్ట్వా తదేవానుప్రావిశత్" ఇతి శ్రుతేః-స్థితిహేతురిత్యనేనాన్తః ప్రవిశ్య ప్రశాసనేన భర్తృత్వం వ్యాప్యగతదోషాస్పర్శశ్చేత్యుభయం ఫలితం - ఏతదేవ హి పరమాత్మశబ్దస్య ప్రవృత్తినిమిత్తం - యత్సర్వకార్యవ్యాపనభరణనియమనస్వామ్యాదికం - తథా చ గీతం భగవతా "యో లోకత్రయమావిశ్య బిభర్త్యవ్యయ ఈశ్వర" ఇతి - పరమాత్మశబ్దవిషయ ఏవ పురుషోత్తమ ఇతి తేనైవ గీతం "ఉత్తమః పురుషస్త్వన్యః పరమాత్మేత్యుదాహృత" ఇతి-తదేవం పరమాత్మపురుషోత్తమశబ్దయోస్సమానవిషయత్వం ఫలితం - తత్ర పురుషోత్తమశబ్దే "ప్రశంసావచనైశ్చ" ఇతి సమాసమభిప్రేత్య తత్సమానార్థకవిశేషణసమాసవిషయత్వమాహుః ఉత్తమపూరుషస్త్వమితి - తత్రోత్తమత్వస్యావధిసాపేక్షత్వాత్తమాహుః ॥ అవ్యక్తేతి ॥ అవ్యక్తజీవమహతాముత్తమపూరుషః అసీతి సంబన్ధః "యస్మాత్క్షరమతీతోఽహ" మితి గీతావచనానుగుణ్యాదౌచిత్యాచ్చ - అత్రావ్యక్తాద్యవధిసాపేక్షస్యాప్యుత్తమశబ్దస్య "సంబన్ధిశబ్దస్సాపేక్షో నిత్యం సర్వస్సమస్యత" ఇతి న్యాయేన నిత్యసాపేక్షత్వాత్సమాసః - యద్యప్యవ్యక్తజీవమహద్భ్య ఇతి పఞ్చమీనిర్దేశ ఉచితః - తథాపి - పురుషోత్తమశబ్దేన నీచోత్తమభావసంబన్ధావలమ్బిన్యాశ్శేషషష్ఠ్యా అపి సమాసస్సాధురితి జ్ఞాపనాయ షష్ఠీనిర్దేశః - తత్రావ్యక్తశబ్దేన ప్రకృతిసంసృష్టశ్చేతనశ్చ వివక్షితః, పురుషశబ్దేన ముక్తో నిత్యశ్చ - మహచ్ఛబ్దేన మహదాది ప్రకృతికార్యం కృత్స్నం వివక్షితం "యస్మాత్క్షరమతీతోఽహమక్షరాదపి చోత్తమ" ఇతి గీతావచ

తో మిథునరర్ద్యమానాః । కాలస్య తే ప్రకృతిపూరుషయోః పరస్య శం నస్తనోతు చరణః పురుషోత్తమస్య ॥ ౧౫ ॥ అ
స్యాసి హేతురుదయస్థితిసంయమానామవ్యక్తజీవమహతామపి కాలమాహుః । సోఽయం త్రినాభిరఖిలా
పచయే ప్రవృత్తః కాలో గభీరరయ ఉత్తమపూరుషస్త్వమ్ ॥ ౧౬ ॥ త్వత్తః పుమాన్సమధిగమ్య యయాస్య వీర్యం
ధత్తే మహాన్తమివ గర్భమమోఘవీర్యః । సోఽయం తయాఽనుగత ఆత్మన ఆణ్డకోశం హైమం ససర్జ బహిరావ

నాత్, పఞ్చమీనిర్దేశగర్భాత్పఞ్చమీసమాసోఽప్యవగమ్యతే - నచ తద్విధాయకాభావః "తాదపి పరస్తత్పర" ఇత్యనేన "పఞ్చమీభయేనే" త్యత్ర పఞ్చమీతి యోగవిభాగాదేవ తదుపపత్తేః - అత్ర పఞ్చమీషష్ఠీసమాసయోః పురుషశబ్దో బద్ధముక్తోభయావస్థజీవమాత్రపర ఇతి సంయమహేతురిత్యుక్తం- సంహారహేతుత్వముపపాదయతి ॥ కాలమితి ॥ కాలశరీరక-మాహుః కాలశరీరకత్వేన సంహారహేతుమాహురిత్యర్థః కోఽసౌ కాల ఇత్యతస్తత్స్వరూపమాహుః-యస్త్రినాభిః సమన్యూనాధికాహోరాత్రనాభిః-త్రీణి చాతుర్మాస్యాని నాభిర్యస్య-సః సంవత్సరాత్మక ఇతి వా, అఖిలస్య-జగతః, అపచయే అపక్షయే-ప్రవృత్తో-గభీరవేగః-సోఽయం, కాల, ఉత్తమపురుష, స్త్వమిత్యాహుః, ఇతి సంబన్ధః-అత్ర శ్రుతయః-స్మృతయశ్చేతి కర్తృపదాధ్యాహారః "పరం జ్యోతిరుపసంపద్య స్వేన రూపేణాభినిష్పద్యతే స తత్ర పర్యేతి - స ఉత్తమః పురుష" ఇత్యాదికాః శ్రుతయః "అంశావతారం పురుషోత్తమస్యహ్యనాదిమధ్యాన్తమజస్య విష్ణో" రిత్యాదికాః స్మృతయః-అనేన, "అతోఽస్మి లోకే వేదే చ ప్రథిత" ఇత్యస్యార్థ ఉక్తః-అత్ర చ భగవద్గీతాభాష్యం "వేదార్థావలోకనాల్లోక్యత ఇతి లోక ఇతి స్మృతిరిహోచ్యతే" ॥ ఇతి ॥ కాలమాహురిత్యాదినా గభీరరయ ఇత్యనేన సంయమహేతుత్వముపపాదితమ్ ✻ ॥ ౧౬ ॥ ✻ అథ సృష్టిహేతుత్వముపపాదయతి ॥ త్వత్త ఇతి ॥ పుమాననిరుద్ధాఖ్యః, సహి జగద్వ్యాపారేఽధికృతః-అమోఘవీర్యః, అమోఘం అప్రతిహతం సంకల్పమాత్రేణ సృష్ట్యావహం-వీర్యం సృష్ట్యుపయుక్తవివిధవిచిత్రశక్త్యాత్మకం, యస్య సః-త్వత్తః సర్వవ్యూహమూలభూతాత్ సమధికృత్య తావదావిర్భాగ్యః, అస్యేతి తాదర్థ్యస్య శేషత్వవివక్షయా షష్ఠీ, పరిదృశ్యమానజగత్సృష్ట్యర్థమిత్యర్థః - యయా ప్రకృత్యా-మహాన్తం మహత్తత్త్వాఖ్యం, వీర్యం, ధత్తే అధత్త, కమివ, గర్భమివ, పురుషో యోషితి గర్భమివ ప్రకృతౌ మహత్తత్త్వముత్పాదయామాసేత్యర్థః- ప్రకృతావాహితాయాః పరిణామసామర్థ్యరూపాయాః శక్తేః కార్యరూపత్వాన్మహత్తత్త్వస్య వీర్యత్వవ్యపదేశః, సోఽయం, మహాన్, తయా ప్రకృత్యా, అనుగతః కారణభూతప్రకృతివద్గుణత్రయయుక్త ఇత్యర్థః ఆత్మనస్సకాశాత్-ఆణ్డకోశం, ససర్జ అహంకారతన్మాత్రమహాభూతైర్నిర్యద్వారా సృష్టవానిత్యర్థః-కథంభూతం, హైమం ఆవరణైః, తోయాదిభిస్సప్తభిర్బహిరావృతం, అత్ర, సోఽయమిత్యనేన భగవదాత్మకో మహాన్వివక్షితః, అణ్డకోశశబ్దస్తత్

న్తర్వర్తిర్బ్రహ్మాదిస్తమ్బపర్యన్తవస్తూనామప్యుపలక్షణార్థః ✽ ॥ ౧౭ ॥ ✽ అథోదయహేతోః పాలకత్వం స్థితిహేతుత్వ ముపపాదయన్తి ॥ తదితి ॥ తత్ తతః, ఉదయహేతుత్వాదనన్తరమిత్యర్థః తస్థుషః స్థావరస్య - జగతో జఙ్గమస్య చ - సృష్టస్య చ రాచరాత్మకస్య జగత ఇత్యర్థః - భవాన్ అధీశః అధీశత్వం చాన్తరాన్తః ప్రవిశ్య ప్రశాసితృత్వం మనుతదన్తరవిష్ణవ్యవతారరూపేణ పాలకత్వ-మనిష్టపరిహారేష్టప్రాపణాత్మకం చ, ఇదమేవ హి స్థితిహేతుత్వం, నామ్యయదన్తర్యామిమనువిష్ణ్వాద్యవతారరూపేణానిష్టపరిహారేష్టప్రాపణరూపం, తత్రాన్తర్యామికృత్యమాహ ॥ యన్మాయయా - యస్య తవాన్తర్యామిణో-మాయయా, తత్తజ్జీవకర్మానుగుణసంకల్పేన, ఉత్థా విజృమ్భితా - గుణవిక్రియా గుణపరిణామాత్మకేన్ద్రియవృత్తి-స్తయో-పనీతాన ర్థాన్ శబ్దాదివిషయాన్, అథార్థారోపితప్రేషణోఽత్ర జుషిః - పరస్మైపదమార్షం - జోషయన్ అనుభావయన్నిత్యర్థః - యద్వా-లీలారసోపయుక్తతయా జీవద్వారా అనుభవన్నిత్యర్థః - అథాఽపి న లిప్తః, పుణ్యపాపాభ్యామితి శేషః అకర్మవశ్యత్వాదితి భావః తత్ర హేతుత్వేన సమ్బోధయన్తి ॥ హృషీకపత ఇతి ॥ హృషీకాణీన్ద్రియాణి - తత్పతిత్వం చ తద్వశీకర్తృత్వం తదవశ్యత్వం తద్వ్యాపారాత్మకపుణ్యాపుణ్యకారయితృత్వం చ, త్వద్వ్యతిరిక్తాస్తు నైవంవిధా ఇత్యాహుః ॥ యేఽన్య ఇతి ॥ త్వద్వ్యతిరిక్తాస్సర్వే జీవా యోగినో వా - స్వతః - పరిహృతాదవిద్యమానాత్, త్యక్తాద్వా - విషయజోషణాద్బిభ్యతి, వాసనామాత్రేణ బధ్యన్త ఇత్యర్థః ✽ ॥ ౧౮ ॥ ✽ హృషీకపతిత్వమస్మిన్నేవావతారే ప్రసిద్ధమిత్యాహుః ॥ స్మాయావలోకేతి ॥ స్మాయావలోకో మన్దస్మితవిలసితోఽవలోకః - స్మేరావలోక ఇతి పాఠేఽపి స ఏవార్థః - తస్య లవః కటాక్షః - తేన, సందర్శితో, యో, భావోఽభిప్రాయవిశేష - స్తేన, మనోహారి, యద్, భ్రూమణ్డలం, తేన - ప్రహితా, యే, సౌరతమన్త్రాః సురతాలాపా - స్తైః - శౌణ్డైః ప్రగల్భైః, అన,

రజైరుపేతమ్ ॥ ౧౭ ॥ తత్తస్థుషశ్చ జగతశ్చ భవానధీశో యన్మాయయోత్థగుణవిక్రియయోపనీతాన్ । అర్థాన్ జుషన్నపి హృషీకపతే న లిప్తో యేఽన్యే స్వతః పరిహృతాదపి బిభ్యతి స్మ ॥ ౧౮ ॥ ✽ స్మాయావలోకలవదర్శితభావహారిభ్రూమణ్డలప్రహితసౌరతమన్త్రశౌణ్డైః । పత్న్యస్తు షోడశసహస్రమనఙ్గబాణైర్యస్యేన్ద్రియం విమథితుం కరణైర్న విభ్వ్యః ॥ ౧౯ ॥ విభ్వ్యస్తవామృతకథోదవహాస్త్రిలోక్యాః పాదావనేజసరితశ్శమలాని హన్తుమ్ । ఆనుశ్రవం శ్రుతిభిరఙ్ఘ్రిజమఙ్గసఙ్గైస్తీర్థద్వయం శుచిషదస్త ఉపస్పృశన్తి ॥ ౨౦ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ । ఇత్యభిష్టూయ విబుధైస్సేశశ్శతధృతిం హరిమ్ । అభ్యభాషత గోవిన్దం ప్రణమ్యామ్బరమాశ్రితః ॥ ౨౧ ॥ బ్రహ్మోవాచ ॥ భూమేర్భారావతారాయ పురా విజ్ఞాపితః ప్రభో । త్వమస్మాభిరశేషాత్మం స్తత్తథైవోపపాదితమ్ ॥ ౨౨ ॥ ధర్మశ్చ స్థాపితస్సత్సు సత్యసన్ధేషు వై త్వయా । కీర్తిశ్చ దిక్షు విక్షిప్తా సర్వలోకమలాపహా ॥ ౨౩ ॥ అవతీర్య యదోర్వంశే బిభ్రద్రూపమనుత్తమమ్ । కర్మాణ్యుద్దామవృత్తాని హితాయ జగతోఽకృథాః ॥ ౨౪ ॥ యాని తే చరితానీశ మనుష్యాస్సాధవః కలౌ । శృణ్వన్తః కీర్తయన్తశ్చ తరిష్యన్త్యఞ్జసా తమః ॥ ౨౫ ॥ యదోర్వంశేఽవతీర్ణస్య

ఙ్గబాణైః సంమోహనైః శరైః - కామకలాభిః షోడశసహస్రమపి, పత్న్యః, యస్య తవ, ఇన్ద్రియం, విమథితుం వశీకర్తుమితి యావత్, న విభ్వ్యః న ప్రబభూవుః, త్వం తు, సర్వస్య వశీతి భావః - తథా చ శ్రుతిః ‹‹ సర్వస్య వశీ సర్వస్యేశాన ›› ఇతి ✽ ॥ ౧౯ ॥ ✽ కిం వక్తవ్యమర్థాన్ జుషన్నపి న లిప్త ఇతి, యతస్త్వచ్చరిత్రచరణోదకమేవ నిర్లేపతామావహత ఇత్యాహుః ॥ విభ్వ్య ఇతి ॥ ఉదవహ శబ్దో నద్యాం రూఢః - అత ఏవోదకస్యోదస్సంజ్ఞాయా ‹‹ మిత్యుదాదేశః, తవ - అమృతతుల్యాః - యాః - కథా - స్తా ఏవోదవహా నద్య, స్తథా - పాదావనేజనసరితః పాదక్షాళనజలాత్మకాగఙ్గాద్యాస్సరితశ్చ త్రిలోక్యాం - శమలాని దురితాని హన్తుం విభ్వ్యః సమర్థాః - యత ఏవ, మత ఏవ - శుచిషదః - శుచ యే ఆత్మశుద్ధ్యర్థం సీదన్తి క్లిశ్యన్తీతి తథా, విశుద్ధకామా ఇత్యర్థః - తే తవా, నుశ్రవం, అనుశ్రవో వేదః, గురూచ్చారణమనుశ్రూయత ఇతి వ్యుత్పత్తేః - తత్సిద్ధం - కీర్తిరూపం తీర్థం, శ్రుతిభిః శ్రవణేన్ద్రియైః - అఙ్ఘ్రిజం గాఙ్గం తు, అఙ్గసఙ్గైః స్నానాదిభి - రిత్యేవం - తీర్థద్వయముపస్పృశన్తి సేవన్తే ✽ ॥ ౨౦ ॥ ✽ ఇతీతి ✽ ॥ ౨౧ ॥ ✽ భూమేరితి ॥ హే అశేషాత్మన్ సమస్తచిదచిదన్తరాత్మన్ - తదస్మద్విజ్ఞాపితం, ఉపపాదితం సాధితమ్ ✽ ॥ ౨౨ ॥ ✽ ధర్మ ఇతి ॥ సత్యే - సన్ధా అభిసన్ధి - ర్యేషాం - తేషు - సత్సు, సర్వేషాం - లోకానాం జనానాం, శృణ్వతాం వదతాం చ మలమపహన్తీతి తథా - సా - కీర్తిర్విక్షిప్తా విస్తారితా ✽ ॥ ౨౩ ॥ ✽ అవతీర్యేతి ॥ న విద్యతే ఉత్తమం యస్మా - త్త - ద్రూపం వపు - ర్బిభ్రద్బిభ్రాణః - జగతో - హితాయ శ్రేయస్సాధనాయ, ఉద్దామాన్యుదారాణి - వృత్తాని వార్తాః, యేషు - తాని, ఉదారకథావిషయకర్మాణీత్యర్థః - తాని - కర్మాణ్య - కృథాః కృతవానసి ✽ ॥ ౨౪ ॥ ✽ జగతో హితాయాకృథా ఇత్యేతదేవోపపాదయతి ॥ యానీతి ॥ హే ఈశ - తే తవ - అఞ్జసా సుఖేన - తమః ప్రకృతిం - తత్కార్యం సంసారమిత్యర్థః - తరిష్యన్తి ✽ ॥ ౨౫ ॥ ✽ యదువంశ ఇతి ॥ హే పురుషోత్తమ

హేవిభో-పఞ్చవింశాధికం-శరచ్ఛతంవర్షశతం- వ్యతియాయవ్యతిక్రాన్తమభూత్ ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁తతఃకిమతఆహ।నాధునేతి ॥ హేఅఖిలాధార-దేవకార్యావశేషితంఅవశేషితం దేవకార్యమిత్యర్థః-తత్కర్తవ్య-మధునా - తవ నాస్తి-ఇదంకులంయదుకులమ్ ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁తతోఽపికిమతఆహ॥తతఇతి ॥ తతఃఅవతారప్రయోజనస్యవృత్తత్వా దధునా- పరమంసర్వోత్కృష్టం-స్వధామస్వస్థానం-పరమంపదం-శ్రయస్వ- యదిమన్యసే - నవయంవిధాతుంప్రభవఇతిభావః- హేవైకుణ్ఠ-లోకైస్సహితాన్-కింకరా-నస్మాన్ లోకపాలా-న్పాహి-వైకుణ్ఠస్యతవ- కింకరానితివా - కింకరవిజ్ఞాపనానువర్తనమేవతత్పాలనమితిభావః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁సంస్తుతఇతి॥ పద్మజాదిభిః ॥బ్రహ్మాదిభిః-విబుధై-స్సంస్తుతఃస్తుతిపూర్వకంవిజ్ఞాపితః-భగవా-న్మాయామనుజః-స్వసంకల్పోపాత్తమనుజావతారః , ప్రతినన్ద్యతద్విజ్ఞానమభినన్ద్య హేరాజ-స్విబుధా , నాహ ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁తదేవాహ ॥ అవధారితమితి ॥ హేవిబుధేశ్వరబ్రహ్మన్,ఎత,న్మేఽయ్యా,అవధారితంవిచార్యనిశ్చితం,కింతత్, య,త్త్వ,మాత్థఉక్తవానసి,తదేవస్పష్టయతి ॥ కృతమితి॥వోయుష్మాకమ్ ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁తర్హి అధునావిజ్ఞాపితమవధారయేత్యతఆహ॥తదిదమితి॥తత్తథాపీ-దం,యాదవకులం,వీర్యాదిభి,రుద్ధతంఅనివార్యం,వీర్యంపరాభిభవసామర్థ్యం,శౌర్యంయుద్ధేస్వగృహఇవప్రవేశసామర్థ్యం,శ్రీర్ధనాదిసంపత్ -తతఃకి-మతఆహ॥లోకమితి॥లోకం-దిధక్షుత్ నాశయితుముద్యుక్తం, మేమయా-వేలయామహా

భవతఃపురుషోత్తమ । శరచ్ఛతంవ్యతీయాయపఞ్చవింశాధికంవిభో ॥ ౨౬ ॥ నాధునాతేఽఖిలాధారదేవకార్యావశేషితమ్। కులంచవిప్రశాపేనసష్టప్రాయమభూదిదమ్ ॥ ౨౭ ॥ తతస్స్వధామపరమంవిశస్వయదిమన్యసే। సలోకాన్లోకపాలాన్నఃపాహివైకుణ్ఠకింకరాన్ ॥ ౨౮ ॥ సంస్తుతోభగవానిత్థంవిబుధైఃపద్మజాదిభిః। ప్రతినన్ద్యాహతాన్రాజన్మాయామనుజఈశ్వరః ॥ ౨౯ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ అవధారితమేతన్మేయదాత్థవిబుధేశ్వర । కృతంవఃకార్యమఖిలంభూమేర్భారోఽవతారితః ॥ ౩౦ ॥ తదిదంయాదవకులంవీర్యశౌర్యశ్రియోద్ధతమ్ । లోకంజిఘృక్షద్రుద్ధంమేవేలయేవమహార్ణవమ్॥ ౩౧ ॥యద్యసంహృత్యదృప్తానాంయదూనాంవిపులంకులమ్ । గన్తాఽస్మి తేనలోకోఽయముద్వేలేన ❁ వినఙ్క్ష్యతి ॥ ౩౨ ॥ ఇదానీంనాశఆరబ్ధఃకులస్యద్విజశాపతః। యాస్యామిభవనంబ్రహ్మన్నేతదన్తేతవానఘ॥ ౩౩ ॥ శ్రీశుకఉవాచ॥ఇత్యుక్తోలోకనాథేనస్వయంభూఃప్రణిపత్యతమ్। సహదేవగణైర్దేవస్స్వధామప్రత్యపద్యత॥ ౩౪ ॥అథతస్యాంమహోత్పాతాన్ద్వారవత్యాంసముత్థితాన్ । విలోక్యభగవానాహయదువృద్ధాన్సమాగతాన్॥ ౩౫ ॥శ్రీభగవానువాచ ॥ ఏతేవైసుమహోత్పాతావ్యుత్తిష్ఠన్తీహసర్వతః । శాపశ్చనఃకులస్యాసీద్బ్రాహ్మణేభ్యోదురత్యయః॥ ౩౬ ॥నవస్తవ్యమిహాస్మాభిర్జిజీవిషుభిరార్యకాః । ప్రభాసంసుమహత్పుణ్యంయాస్యామోఽద్యైవమాచిరమ్ ॥ ౩౭ ॥ యత్రస్నాత్వాదక్షశాపాద్గృహీతోయక్ష్మణోడురాట్ । విముక్తఃకిల్బిషాత్సద్యోభేజేభూయఃకలోదయమ్ ॥ ౩౮ ॥ వయంచతస్మిన్నాప్లుత్యతర్పయిత్వాపితౄన్సురాన్ । భోజయిత్వోశిజోవిప్రాన్నానాగుణవతాఽన్ధసా ॥ ౩౯ ॥ తేషు

ర్ణవఇవ-రుద్ధంనివారితమ్ ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁తతో-యది కుల,మసంహృత్య,గన్తాస్మి గమిష్యామి-తర్హి,అనేనకులేనా-యంలోకః, ఉద్వేలేనఉల్లఙ్ఘితమర్యాదేన , యదుకులేన-వినఙ్క్ష్యతివినష్టోభవిష్యతి , ఉద్వేలేనైవేతిపాఠే,ఉద్వేలేనవేలామతిక్రాన్తేన ,మహార్ణవేనేవ-యథా-నఙ్క్ష్యతి-తద్వ,దనేనేత్యర్థః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁కదాతర్హి సంహరిష్యసీత్యత్రాహ॥ ఇదానీమితి ।ద్విజశాపా,న్నాశ,ఆరబ్ధఏవ , నహ్యారబ్ధనాశం వస్త్వవతిష్ఠతే-కింత్వాశ్వేవనిరవశేషంవినఙ్క్ష్యతీతిభావః- హేఅనఘ , ఎతదన్తేకులనాశాన్తే- హేబ్రహ్మన్-తవ-భవనం,యాస్యామి-వైకుణ్ఠంయాస్యన్ తవభవనంయాస్యామీత్యర్థః ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ఇతీతి॥లోకనాథేనకృష్ణేనే-త్థ - ముక్త,స్సంకృష్ణం, ప్రణిపత్యప్రణమ్య-దేవగణైసహ - స్వధామస్వస్థానం-సత్యలోకం , ప్రత్యపద్యతసమగాత్ ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁అథేతి॥అథబ్రహ్మగమనానన్తరం-విలోక్య-సమాగతాన్-యదువృద్ధా-నాహేతిసంబన్ధః ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁తదేవాహ-ఏతఇతి॥శాపశ్చేతి।చో హేతౌ-యతః-శాపః,ఆసీత్-తతో-మహోత్పాతాఉత్తిష్ఠన్తీత్యర్థః ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁తర్హి కిం విధేయమిత్యతఆహ । నవస్తవ్యమితి । హేఆర్యకాః-జీవితుమిచ్ఛద్భిశ్చే -దస్మాభి-రిహపురే-నవస్తవ్యంనస్థాతవ్యం,కింతు,అద్యైవ,ప్రభాసం- యాస్యామః-మాచిరంవిలమ్బంమాకురుత ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁తత్రాపివిప్రశాపోఽనివార్యఏవేత్యతఆహ॥యత్రేతి । ఉడుపశ్చన్ద్రః , దక్షశాపాత్-యక్ష్మణాక్షయరోగేణ-గృహీతో-యత్రప్రభాసే-స్నాత్వాస్నానమాత్రంకృత్వా - కిల్బిషాత్ యక్ష్మణః-విముక్తః , సద్యఏవ-పునః-కలోదయం-లేభేప్రాప్తవాన్ ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁అతో-వయమపి-తస్మిన్ప్రభాసే-ఆప్లుత్య,నానాగుణవతాషడ్రసోపేతేనా, న్ధసాఅన్నేన,ఉశిజఃకమనీయాన్-విప్రాన్-భోజయిత్వా ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ తేషువిప్ర

---

౩౨ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ ఉద్వేలేనైవ

రూపేషు పాత్రేషు-మహత్సు-దానాని, ఉప్త్వేత్యనేన యథా సుక్షేత్రే బీజముప్తం బహుఫలం భవతి తథా సత్పాత్రే దానమపీతి ద్యోతితం-నౌభి-రర్ణవమివ-దానైః.వృజినాని విప్రశాపప్రయుక్తదుఃఖాని-తరిష్యామః ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ ఏవమితి ॥ హే కురునన్దన,తీర్థం ప్రభాసం-గన్తుం.కృతధియః - స్యన్దనాన్ రథాన్-సమాయుజన్ వాహైర్యుక్తాంశ్చక్రురిత్యర్థః ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ తదితి॥ హే రాజన్-భగవతో-క్తం, శ్రుత్వా,త-దుద్యోజనం,నిరీక్ష్య చ-ఘోరాణ్యరిష్టాన్యుత్పాతాని-దృష్ట్వా చ-నిత్యం,కృష్ణ-మనువ్రతః,హేతుగర్భమిదమ్ ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ అతః-వివిక్తే ఏకాన్తే,తం కృష్ణ-మభాషత ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ తదేవాహ దేవదేవేత్యాదినా॥ ఏవం విజ్ఞాపిత ఇత్యతః ప్రాక్తనేన-హే దేవ స్వతేజసా దీప్యమాన, దేవానాం బ్రహ్మాదీనా, మీశ, హే యోగేశ యోగనిర్వాహక, పుణ్యాం శృణ్వతాం కీర్తయతాం చ పుణ్యావహం, శ్రవణం, కీర్తనం చ,యస్య,తస్య సంబోధనం,నూనం సంత్యక్ష్యతే తథాఽనుమినోమీతి భావః,కుతః-హే ఈశ్వర-యత్ యస్మాత్-సమర్థోఽపి-విప్రశాపం-న ప్రత్యహన్ న ప్రతిహతవాన్ ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ తతః కిమత ఆహ ॥ నాహమితి ॥ త్యక్తుం, నోత్సహే న శక్ష్యామి-తర్హి కింవిధేయం-స్వధామ నయ మామపీతి, స్వధామ వైకుణ్ఠమ్ ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁ త్యాగోత్సాహమసంభావయన్నాహ॥ తవేతి॥ కర్ణపీయూషం శ్రోత్రయోరమృతతుల్యం,పరమమఙ్గళావహం చ-తవ,విక్రీడితమేవా-స్వాద్య శ్రుత్వా, అన్యస్పృహాం దేహ తదనుబన్ధి శబ్దాదివిషయస్పృహాం - త్యజన్తి త్యజన్తస్త్వామేవాశ్రయన్త ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౪౬ ॥ ❁ కథం పున-శ్శయ్యాదిషు సహవర్తమానం,ప్రియతమం-తత్ర హేతు-రాత్మానం-త్వాం,త్యజేమహి-తత్రాపి,భక్తా, వయం,కథం,త్యజేమహి ❁ ॥ ౪౭ ॥ ❁ త్వాం త్యక్తుమశక్నువన్ స్వధామ నయ మామితి ప్రార్థయే-న

దానాని పాత్రేషు శ్రద్ధయోప్త్వా మహత్సు వై । వృజనాని తరిష్యామో దానైర్నౌభిరివార్ణవమ్॥ ౪౦ ॥ ఏవం భగవతాఽఽదిష్టా యాదవాః కురునన్దన । గన్తుం కృతధియస్తీర్థం స్యన్దనాని సమాయుజన్॥ ౪౧ ॥ తన్నిరీక్ష్యోద్ధవో రాజన్ శ్రుత్వా భగవతోదితమ్ । దృష్ట్వాఽరిష్టాని ఘోరాణి నిత్యం కృష్ణమనువ్రతః॥ ౪౨ ॥ వివిక్త ఉపసంగమ్య జగతామీశ్వరేశ్వరమ్ । ప్రణమ్య శిరసా పాదౌ ప్రాఞ్జలిస్తమభాషత॥ ౪౩ ॥ ఉద్ధవ ఉవాచ ॥ దేవదేవేశ యోగేశ పుణ్యశ్రవణకీర్తన । సంహృత్యైతత్కులం నూనం లోకం సంత్యక్ష్యతే భవాన్ ॥ విప్రశాపం సమర్థోఽపి ప్రత్యహన్న యదీశ్వర॥ ౪౪ ॥ నాహం తవాఙ్ఘ్రికమలం క్షణార్ధమపి కేశవ । త్యక్తుం సముత్సహే నాథ స్వధామ నయ మామపి॥ ౪౫ ॥ తవ విక్రీడితం బ్రహ్మన్ నృణాం పరమమఙ్గళమ్ । కర్ణపీయూషమాస్వాద్య త్యజన్త్యన్యస్పృహాం జనాః॥ ౪౬ ॥ శయ్యాసనాటనస్థానస్నానక్రీడాశనాదిషు । కథం త్వాం ప్రియమాత్మానం వయం భక్తాస్త్యజేమహి॥ ౪౭ ॥ త్వయోపభుక్తస్రగ్గన్ధవాసోఽలంకారచర్చితాః । ఉచ్ఛిష్టభోజినో దాసాస్తవ మాయాం జయేమహి॥ వాతరశనా య ఋషయః శ్రమణా ఊర్ధ్వమన్థినః । బ్రహ్మాఖ్యం ధామ తే యాన్తి శాన్తాః సంన్యాసినోఽమలాః ॥ ౪౮ ॥ వయం త్విహ మహాయోగిన్ భ్రమన్తః కర్మవర్త్మసు । త్వద్వార్తయా తరిష్యామస్తావకైర్దుస్తరం తమః॥ ౫౦ ॥ స్మరన్తః కీర్తయన్తస్తే కృతాని గదితాని చ । గత్యుత్స్మితేక్షణక్ష్వేళం యన్నృలోకవిడమ్బనమ్ ॥ ౫౧ ॥

తు సంసృతిభయాదిత్యభిప్రేత్యాహ ॥ త్వయేతి ॥ త్వయా,ఉపభుక్తైః ఉపభుజ్య త్యక్తైః,స్రగాదిభి-శ్చర్చితాః అలంకృతా, స్త్వదుచ్ఛిష్టభోజినశ్చ, దాసా-వయం - తవ,మాయాం - జయేమ - హి నిశ్చితం,న మాయాతరణార్థమస్మాభిర్యతితవ్యమితి భావః ❁ ॥ ౪౮ ॥ ❁ త్వత్పదం త్వన్మాయయాతరణం చాస్మాకం సులభమేవాసీదిత్యభిప్రేత్యాహ॥ వాతరశనా ఇతి ॥ వాతరశనా దిగమ్బరాః, కౌపీనమాత్రధారిణః నగ్నాః, శ్రమణాః అనశనాదిభిః శ్రమవన్తః - ఊర్ధ్వమన్థినః ఊర్ధ్వరేతసః,సన్న్యాసినః చతుర్థాశ్రమిణః,శాన్తాః రాగద్వేషాదిరహితాః - బ్రహ్మాఖ్యమితి మధ్యమపదలోపీ సమాసః, బ్రహ్మలోకాఖ్యం “ ఏతం దేవయానం పన్థానమాపద్యాగ్నిలోకమాగచ్ఛతి స వాయులోకం స వరుణలోకం స ఆదిత్యలోకం స ఇన్ద్రలోకం స ప్రజాపతిలోకం స బ్రహ్మలోకం, అశ్వ ఇవ రోమాణి విధూయ పాపం చన్ద్ర ఇవ రాహోర్ముఖాత్ప్రముచ్య - ధూత్వా శరీరమకృతం కృతాత్మా బ్రహ్మలోకమభిసంభవామి, స వా ఏష దివ్యేన చక్షుషా మనసైతాన్ కామాన్పశ్యన్ రమతే య ఏతే బ్రహ్మలోకే ,, ఇత్యాదిషు బ్రహ్మలోకత్వేన ప్రసిద్ధమిత్యర్థః,త,త్తేతవ-ధామ స్థానం,యాన్తి ❁ ॥ ౪౯ ॥ ❁ ఏవమన్యే బ్రహ్మచర్యాదిభిః క్లేశైస్తరన్తి, వయం త్వనాయాసేన తరిష్యామః ఇత్యాహ ॥ వయం త్వితి ॥ హే మహాయోగిన్ - ఇహ సంసారే-కర్మవర్త్మసు కర్మార్జితేషు సుఖదుఃఖాదిషు, స్వర్గనరకపదవీషు వా, భ్రమన్తో, వయం-తావకైస్త్వద్భక్తైస్సహ-త్వద్వార్తయా,దుస్తరమపి,తమః తమః కార్యం సంసారం,తరిష్యామః,అనాయాసేనేతి శేషః ❁ ॥ ౫౦ ॥ ❁ కథం భూతాస్సన్తః - తవ,కృతాని చేష్టితాని,సూనృతాని-క్ష్వేళః పరిహాసః, గత్యాదీనాం ద్వంద్వైకవద్భావ - స్తచ్చ, నృలోకవిడమ్బనం మనుష్యచేష్టానుకరణం-తచ్చ స్మరన్తః,

స్మారయన్తశ్చ తరిష్యామ ఇతి పూర్వేణ సంబన్ధః ॥ ౫౧ ॥ ఏవమితి ॥ హే రాజన్ ఏకాన్తినమనన్యదైవతం అతఏవ ప్రియం భృత్యం చోద్ధవం సమభాషత ॥ ౫౨ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం ఏకాదశస్కన్ధే షష్ఠోఽధ్యాయః ************************************

భాషణమేవాహ ॥ యదాత్థేత్యాదినా ॥ హే మహాభాగ మాం ప్రతి యదాత్థ యత్ సంహృత్యైతత్కులం నూనం లోకం సన్త్యక్ష్యతే భవానితి తన్మే చికీర్షితమేవ తథా బ్రహ్మా భవో రుద్రో లోకపాలాశ్చ మమ స్వర్వాసం శ్రీవైకుణ్ఠవాసం అభికాఙ్క్షిణః అభికాఙ్క్షన్త ఇత్యర్థః ॥ ౧ ॥ స్వావతారప్రయోజనమనిష్పాద్య కథం గమిష్యసీత్యత ఆహ ॥ మయేతి ॥ కిం తద్దేవకార్యమిత్యత ఆహ ॥ యదర్థమితి ॥ బ్రహ్మణా అర్థితః ప్రార్థితోఽంశేన బలభద్రేణ సహ యదర్థమవతీర్ణః తద్భూభారహరణాత్మకమితి భావః ॥ ౨ ॥ నను న భారోఽపనీతః దుస్సహభారాత్మకస్య యదుకులస్యావశిష్టత్వాదిత్యత ఆహ ॥ కులమితి ॥ శాపేనైవ నితరాం దగ్ధప్రాయమన్యోన్యకలహాన్నిశ్శేషం నఙ్క్ష్యతి వై నిశ్చితం తర్హి పురీం కః పాలయిష్యతీత్యత ఆహ ॥ సముద్ర ఇతి ॥ న కోఽపి పాలయిష్యతి కిన్త్వితః ఆరభ్య సప్తమేఽహ్ని ఏతాం ద్వారకాం పురీం సముద్రః ప్లావయిష్యతి నాశయిష్యతీత్యర్థః ॥ ౩ ॥ త్వయాత్విహ న స్థాతవ్యమితి వక్తుమాహ ॥ యర్హీతి ॥ యర్హ్యేవ యం లోకో మయా త్యక్తః తర్హ్యేవ అచిరాన్నష్టమఙ్గళః హే సాధో కలినా నిరాకృతః అభిభూతశ్చ భవిష్యతి, అతో మయా త్యక్తే, ఇహాస్మిన్మహీతలే త్వయా న వస్తవ్యం న స్థాతవ్యం, హే భద్ర అధర్మే రుచిర్యస్య తథాభూతో, భవిష్యతి అతోఽపీహ న వస్తవ్యమిత్యభిప్రాయః ॥ ౫ ॥ తర్హి కిం విధేయం క్వ గన్తవ్యమిత్యత ఆహ ॥ త్వం త్వితి ॥ సర్వం శబ్దాదివిషయం, స్వజనేషు బన్ధుషు స్నేహం చ త్యక్త్వా మనో మయీశ్వరే సమ్యగావేశ్య సమదృక్ సర్వస్య బ్రహ్మాత్మకత్వానుసన్ధానరూపసమదృష్టిమాన్, గాం

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవం విజ్ఞాపితో రాజన్భగవాన్దేవకీసుతః । ఏకాన్తినం ప్రియం భృత్యముద్ధవం సమభాషత ॥ ౫౨ ॥ **
************ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే ఏకాదశస్కన్ధే షష్ఠోఽధ్యాయః ************
శ్రీభగవానువాచ ॥ యదాత్థ మాం మహాభాగ తచ్చికీర్షితమేవ మే । బ్రహ్మా భవో లోకపాలాః స్వర్వాసం మేఽభికాఙ్క్షిణః ॥ ౧ ॥ మయా నిష్పాదితం హ్యత్ర దేవకార్యమశేషతః । యదర్థమవతీర్ణోఽహమంశేన బ్రహ్మణార్థితః ॥ ౨ ॥ కులం వై శాపనిర్దగ్ధం నఙ్క్ష్యత్యన్యోన్యవిగ్రహాత్ । సముద్రస్సప్తమేఽహ్న్యేతాం పురీం చ ప్లావయిష్యతి ॥ ౩ ॥ యర్హ్యేవాయం మయా త్యక్తో లోకోఽయం నష్టమఙ్గళః । భవిష్యత్యచిరాద్భద్ర కలినాఽపి నిరాకృతః ॥ ౪ ॥ న వస్తవ్యం త్వయైవేహ మయా త్యక్తే మహీతలే । జనోఽధర్మరుచిర్భద్ర భవిష్యతి కలౌ యుగే ॥ ౫ ॥ త్వం తు సర్వం పరిత్యజ్య స్నేహం స్వజనబన్ధుషు । మయ్యావేశ్య మనస్సమ్యక్సమదృగ్విచరస్వ గామ్ ॥ ౬ ॥ యదిదం మనసా వాచా చక్షుర్భ్యాం శ్రవణాదిభిః । నశ్వరం గృహ్యమాణం చ విద్ధి మాయామనోమయమ్ ॥ ౭ ॥ పుంసోఽయుక్తస్య నానార్థో

భూమిం, విచరస్వ ॥ ౬ ॥ సర్వం పరిత్యజ్యేతి శబ్దాదివిషయత్యాగ ఉక్తః వైరాగ్యమన్తరేణ త్యాగాసంభవాత్తత్ర వైరాగ్యజననార్థం తేషాం నశ్వరత్వం ప్రకృతిగుణవశ్యమానసానామేవ సుఖకరత్వం చాహ ॥ యదిదమితి ॥ యన్మనఆదిభిర్గృహ్యమాణం, తదిదం సర్వం నశ్వరం మాయామనోమయం చ విద్ధీతి సంబన్ధః మాయాశబ్దేన తద్గుణవశ్యం లక్ష్యతే మాయాగుణవశ్యం యన్మనః తత ఆగతం "తత ఆగత" ఇత్యధికారే "మయట్చ" ఇతి మయట్ ప్రకృతిగుణవశ్యమనోజన్యమేవ విషయసుఖం గుణవశ్యమానసానామేవ తద్రోచతే న తు విశుద్ధమానసానామిత్యర్థః ॥ ౭ ॥ సమదృగ్విచరస్వేత్యుక్తం, నను దేవమనుష్యతిర్యగాదిభేదభిన్నతయా ప్రతీయమానేషు వస్తుషు విభిన్నేష్వేవ దృష్టిః స్యాత్ న త్వేకరూపేత్యత ఆహ ॥ పుంస ఇతి ॥ అయుక్తస్య సర్వాన్తరాత్మని సర్వశరీరకే మయి చిత్తమయుఞ్జతః పుంసః నానార్థః నానా అర్థా యస్య సః యో నానార్థవిషయః ప్రత్యయః స భ్రమరూపః, తత్తదబ్రహ్మాత్మకస్వతన్త్రవస్తువిషయా ప్రతీతిర్భ్రమరూపైవేత్యర్థః సర్వాన్తరాత్మని మయి చిత్తం యుఞ్జతస్తు మదాత్మకత్వేనైకరూపా యా ప్రతీతిః సా తు ప్రమితిరూపేతి భావః అస్తు నానార్థో భ్రమః తతః కిమత ఆహ గుణదోషభాగితి ॥ యస్య పుంసో భ్రమః స, గుణదోషభాక్ సుఖదుఃఖభాక్ పుణ్యాపుణ్యాభ్యాం, గుణదోషకృదితి పాఠే స భ్రమో గుణదోషకృత్ సుఖదుఃఖకృదిత్యర్థః కిం భ్రమః స్వరూపేణైవ గుణదోషావహః నేత్యాహ ॥ కర్మేతి ॥ యస్య కర్మాకర్మ, వికర్మేతి భిదా భేదః తస్య ధియః గుణదోషా, విషయా, గుణదోషధియ ఇతి పాఠే కర్మాదయస్తదనువృత్త్యననువృత్తిప్రయుక్తసుఖదుఃఖబుద్ధయశ్చేత్యర్థః కర్మ అవశ్యకర్తవ్యం నిత్యం నైమిత్తికం చ అకర్మ అకర్తవ్యం ప్రతిషిద్ధమిత్యర్థః వికర్మ వివిధఫలాయ చోదితం కామ్యకర్మ అయమర్థః ॥ స్వతన్త్రవస్తుభ్రమదేహాత్మభ్రమవతోఽజ్ఞస్య పుంసః విధినిషేధాద్యాత్మకభేదభిన్నశాస్త్రవశ్యతా తదనువర్తనాతిలఙ్ఘనాభ్యాం సుఖదుఃఖే ఏవం చ భ్రమస్య శాస్త్రవశ్యతాపాదనద్వారా గుణదోషకృత్త్వం న స్వరూపేణేతి న చైతావతా బ్రహ్మవిదాం శాస్త్రాతిలఙ్ఘనం దోషాయ నేతి మన్తవ్యం తేషామ

షినిశ్చితస్య తత్త్వస్య ప్రతీతిభ్రమాణామా మోక్షం కదాచిద్భ్రమానువృత్తిదర్శనాత్తత్ప్రయుక్తశాస్త్రవశ్యత్వస్యా వర్జనీయత్వాత్ * ॥ ౭ ॥ * యస్మాన్నానార్థప్రతీతేః భ్రమస్య సుఖదుఃఖగర్భసంసృతిహేతుత్వం - తత్తన్నివృత్తయే సర్వం బ్రహ్మాత్మకం పశ్యేత్యాహ ॥ తస్మాదితి । యుక్తేంద్రియగ్రామః నియమితేంద్రియగణః - యుక్తచిత్తః మయ్యావేశితచిత్తః - ఇదం జగత్ అచిత్పరిణామాత్మకదేవమనుష్యాదిశరీరజాతం - ఆత్మని జీవే - ఈక్షస్వ - జీవేన ధార్యం పశ్య ఆత్మానం జీవం - మయి ఈశ్వరే - వితతం వ్యాప్తం ధార్యం - పశ్యేత్యర్థః - సదైవమీక్షమాణస్య భ్రమస్తన్మూలా సంసృతిశ్చ నివర్తత ఇతి భావః * ॥ ౯ ॥ * నన్విత్థమారబ్ధైవమీక్షమాణస్యాప్యనాదితయా విషయప్రవణేంద్రియస్యోక్తవీక్షణస్యాంతరాయైర్విహతిః స్యాదత ఆహ ॥ జ్ఞానేతి ॥ జ్ఞానవిజ్ఞానసంయుక్తః సాధారణాసాధారణాకారవిషయజ్ఞానవాన్ - పృథివ్యాదీనామాత్మపర్యంతానాం తత్త్వానాం సాధర్మ్యవైధర్మ్యాభిజ్ఞః - శరీరిణాం - ఆత్మభూతః ఆత్మవత్సర్వసుహృద్భూతః - ఆత్మానుభవేనైవ నిరతిశయసుఖరూపేణ - సంతుష్టః - విఘ్నైః - న విహన్యసే - న హి నిరతిశయానందోదధిమగ్నశ్శబ్దాదిసుఖలేశాభాసానుభవతదర్థకర్మరూపైరంతరాయైర్విహన్యతే - తత్ర తస్య రుచేరేవానుదయాదితి భావః జ్ఞానవిజ్ఞానసంయోగస్తు అనాత్మనామనుపాదేయత్వార్థః - తచ్చ శబ్దాదివిషయేష్వరుచ్యర్థం - తతశ్చానుభవవృద్ధిః * ॥ ౧౦ ॥ * నాంతరాయైర్విహన్యత ఇత్యనేనైహికపారలౌకికశబ్దాదివైషయికసుఖదుఃఖతదర్థకర్మరూపాంతరాయైర్విహతిర్నాస్తీత్యుక్తం - తర్హి స కిం విధినిషేధౌ నానువర్తత ఏవేత్యపేక్షాయాం తస్య విశేషమాహ ॥ దోషబుద్ధ్యేతి ॥ ఆత్మానుభవసంతుష్ట ఇత్యనుషజ్యతే - తదయమర్థః, ఆత్మానుభవతుష్టః - ఉభయాతీతః వైషయికసుఖదుఃఖాతీతోఽపి - దోషబుద్ధ్యా "నావిరతో దుశ్చరితాన్నాశాంతో నాసమాహితః - నాశాంతమానసో వాపి ప్రజ్ఞానేనైనమాప్నుయా"దితి నిషిద్ధాచరణస్యాత్మప్రాప్తివిరోధిత్వరూపదోషబుద్ధ్యా నిషేధాన్న నివర్తతే కింతు - నిషేధమనువర్తత ఏవ - తథా -

భ్రమస్స గుణ * దోషభాక్ । కర్మాకర్మవికర్మేతి † గుణదోషధియో భిదా ॥ ౮ ॥ తస్మాద్యుక్తేంద్రియగ్రామో యుక్తచిత్త ఇదం జగత్ । ఆత్మనీక్షస్వ వితతమాత్మానం మయ్యధీశ్వరే ॥ ౯ ॥ జ్ఞానవిజ్ఞానసంయుక్త ఆత్మభూత శ్శరీరిణామ్ । ఆత్మానుభవతుష్టాత్మా నాంతరాయైర్విహన్యసే ॥ ౧౦ ॥ దోషబుద్ధ్యోభయాతీతో నిషేధాన్న నివర్తతే । గుణబుద్ధ్యా చ విహితం న కరోతి యథాఽర్భకః ॥ ౧౧ ॥ సర్వభూతసుహృచ్ఛాంతో జ్ఞానవిజ్ఞాననిశ్చయః । పశ్యన్మదాత్మకం విశ్వం న విపద్యేత వై పునః ॥ ౧౨ ॥ ఇత్యాదిష్టో భగవతా మహాభాగవతో నృప । ఉద్ధవః ప్రణిపత్యాహ తత్త్వజిజ్ఞాసురచ్యుతమ్ ॥ ౧౩ ॥ ఉద్ధవ ఉవాచ ॥ యోగేశ యోగవిన్యాస యోగాత్మన్యోగసంభవ । నిఃశ్రే

గుణబుద్ధ్యా స్వర్గాదిసుఖసాధనత్వబుద్ధ్యా - విహితం కామ్యం కర్మ - న కరోతి - నిషిద్ధాచారః ప్రత్యవాయజననద్వారా ఆత్మానుభవాత్ యథా ప్రచ్యావయేత్తథా గుణబుద్ధ్యా కృతం కామ్యకర్మ స్వఫలజననద్వారా తస్మాత్ప్రచ్యావయేదితి తదపి న కరోతీత్యర్థః - ఏవంభూతోఽపి - యథా - అర్భకః, అర్భకో యథా స్వస్వభావమనావిష్కుర్వన్నవతిష్ఠతే - తద్వదయమపి స్వమాహాత్మ్యమనావిష్కుర్వన్నవతిష్ఠత ఇత్యర్థః - అతోఽర్భకదృష్టాంతేన విదుషః కామచారోఽభ్యనుజ్ఞాయత ఇతి న మంతవ్యం - తస్య "నావిరతో దుశ్చరితా"దితి విద్యావిరోధిత్వశ్రవణాత్తస్య విద్యాయామనన్వయాత్ తథాఽనావిష్కారస్యైవాన్వయాచ్చ - తథా చ శ్రుతిః "బాల్యేన తిష్ఠాసే"దితి - శారీరకసూత్రం చ "అనావిష్కుర్వన్నన్వయా"దితి - తస్యాయమర్థః - బాలస్య యత్స్వభావానావిష్కారరూపం కర్మ - తదుపాదదానో వర్తేత విద్వాన్ - కుతః - అన్వయాత్ బాల్యేన తిష్ఠాసేదిత్యస్మిన్విధౌ తస్యైవ హ్యన్వయసంభవః - ఇతరేషాం తు విద్యావిరోధిత్వశ్రవణాత్ "నావిరతో దుశ్చరితా"దితి "ఆహారశుద్ధౌ సత్త్వశుద్ధి"రితి చ * ॥ ౧౧ ॥ * ఏవంభూతస్య న పునస్సంసృతిరిత్యాహ ॥ సర్వభూతసుహృదితి ॥ సర్వభూతసుహృదిత్యనేన "ఆత్మభూతశ్శరీరిణా"మితి పూర్వోక్తం వివృతం, శాంత ఇత్యనేన వైరాగ్యవత్త్వముక్తం - తేన, "నాంతరాయైర్విహన్యత" ఇత్యస్యార్థ ఉక్తః - జ్ఞానవిజ్ఞాననిశ్చయ ఇత్యనేన "జ్ఞానవిజ్ఞానసంయుత" ఇతి ప్రత్యభిజ్ఞాపితం - పశ్యన్మదాత్మకం విశ్వమిత్యనేన "ఇదం జగదాత్మని వీక్షస్వే"త్యాద్యర్థ ఉక్తః - ఏవంభూతః - పునర్న విపద్యేత న సంసరేత్ * ॥ ౧౨ ॥ * ఇతీతి ॥ హే నృప - ఉద్ధవః - ప్రణిపత్య నమస్కృత్య - తత్త్వం ఉపాస్యోపాసకోపాసనతత్సాధనయథావస్థితస్వరూపం - జ్ఞాతుమిచ్ఛుః - అచ్యుతం - ప్రాహ * ॥ ౧౩ ॥ * తమేవాహ ॥ యోగేశేత్యాదిభిష్షడ్భిః ॥ తావన్మహాంత్వత్ప్రశ్నోత్తరదానే ప్రభురితి మా వోచ ఇత్యభిప్రాయేణ సంబోధయతి ॥ యోగేశ యోగనిర్వాహక "దదామి బుద్ధియోగం త"మితి భగవతా గీతత్వాదితి భావః - యోగవిన్యాస, విన్యస్యతేఽనేనేతి విన్యాసః - యోగోపదేష్టః - యోగాత్మన్ యోగస్యాధార యోగఫలరూపేతి వా - యోగసంభవ యోగశాస్త్రజనక - యోగశ్చాత్ర బ్రహ్మోపాసనాత్మకః ; త్వం తు సర్వం పరిత్యజ్యేత్యాదినా భగవతి చిత్తనిధానాత్మకభక్తియోగస్య విషయాభిలాషత్యాగాదిపూర్వకత్వముక్తం - తదఘటమానం మన్వాన స్త

౮ ॥ శ్లో ॥ * పా ॥ దోషకృత్. † గుణదోషధియో.

దుపాయంపృచ్ఛతి॥నిశ్శ్రేయసాయేతి॥ సార్ధద్వయేన ॥ నిశ్శ్రేయసాయమోక్షాయ - త్యాగః-ప్రోక్తః,సచనారోగ్యాద్యర్థసర్వస్వదానాదివదయంత్యాగః,కింతు-సన్న్యాసలక్షణఃఅప్రత్యాపత్తిరూపః-ప్రోచ్యతామ్ ❋ ॥ ౧౪ ॥ ❋ తతఃకిమతఆహ॥ త్యాగోఽయమితి॥ హేభూమన్- కామ్యన్తఇతికామాఃవిషయాః, తేషాం - త్యాగో-విషయాత్మభిఃవిషయప్రవణచిత్తైః-దుష్కరఃదుఃఖేనాపికర్తుమశక్యః-సర్వాత్మని-త్వయి-అభక్తైస్తు - సుతరాం - దుష్కర-మితి,మే మతిః-సంజాతభక్తియోగైస్తు నిరతిశయసుఖరూపత్వాదనుభవసిద్ధత్వాత్కథం చిత్కామత్యాగస్సంభవేదపి - త్వదభక్తైస్తుసుతరాందుష్కరమితిభావః ❋ ॥ ౧౫ ॥ ❋ సోఽహమితి ॥ యంప్రతి-త్యాగఉపదిష్టః-సోఽహం,త్వన్మాయయా , విరచితే-ఆత్మని దేహే,సానుబన్ధే పుత్రకళత్రాదిసహితే,అహంమమాభిమానమూఢమతిః-అతఏవ - విగాఢఃమగ్నః, భవతా,య-న్నిగదితం“త్వంతుసర్వంపరిత్యజ్య„ త్యాది,త-ద్యథా,అఞ్జసాసుఖేన,సాధయామి,తథా, హేభగవన్,భృత్యం , మామనుశాధివివిచ్యజ్ఞాపయ,భృత్యమితి హేతుగర్భమ్ ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋ ననుమయాసంగ్రహేణోక్తం,విస్తరతస్త్వన్యేభ్యోజానీహీత్యతఆహ॥సత్యస్యేతి॥ హేఈశ, సత్యస్యనిత్యమసంకుచితస్వభావస్య-తత్రహేతుః - స్వదృశఃస్వస్మిన్నేవదృక్ యస్య-తస్య -నిత్యంప్రత్యక్షత్వేయాథాత్మ్యస్యేత్యర్థః- అనేనబద్ధముక్తజీవవైలక్షణ్యముక్తం - బద్ధోహిసంకుచితస్వభావః - ముక్తస్తుబద్ధదశాయామప్రత్యక్షితస్వయాథాత్మ్యః - ఆత్మనఃజీవస్యాప్యా-త్మనఃఆన్తరాత్మనః-తేత్వత్తః-అన్యం-వక్తారంఉపదేష్టారం - విబుధేష్వపి-నానుచక్షేనపశ్యామి-తఇత్యార్షత్వాత్షష్ఠీవ్యత్యయేన - కుతఇత్యతఆహ ॥ సర్వఇతి ॥ సర్వేఽపీమేబ్రహ్మాదయో - విబుధాః, తవ,మాయయా , మోహితబుద్ధయః , తనుభృతఃకర్మాధీనదేహభాజః , బహిరర్థేఅనాత్మని,భావఃభావనా , అహమితిప్రతిపత్తిః, యేషాం , తే, అజ్ఞాఇత్యర్థః ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋ మాయాంవిశినష్టి ॥ యేతి ॥ యే,త్వత్పాదాబ్జగుణానుభవరసికై , ర్భాగవ

యసాయమేప్రోక్తస్త్యాగస్సంన్యాసలక్షణః ॥ ౧౪ ॥ త్యాగోఽయందుష్కరోభూమన్కామానాంవిషయాత్మభిః । సుతరాంత్వయిసర్వాత్మన్నభక్తైరితిమేమతిః॥ ౧౫ ॥ సోఽహంమమాహమితిమూఢమతిర్విగాఢస్త్వన్మాయయావిరచితాత్మనిసానుబన్ధే । తత్త్వఞ్జసానిగదితంభవతాయథాఽహంసంసాధయామిభగవన్ననుశాధిభృత్యమ్॥ ౧౬ ॥ సత్యస్యతేస్వదృశఆత్మనఆత్మనోఽన్యంవక్తారమీశవిబుధేష్వపినానుచక్షే । సర్వేవిమోహితధియస్తవమాయయామేబ్రహ్మాదయస్తనుభృతోబహిరర్థభావాః ॥ ౧౭ ॥ యాత్వత్పదాబ్జరసికైర్నహిసంగతామేతద్యుక్తిభిర్విమృశతామపినాపయాతి । సత్సఙ్గమోగృహజుషామపదమ్పతీనాంతప్తాత్మనాంఖలునృణాంహతరంహసాంస్యాత్ ॥ ౧౮ ॥తస్మాద్భవన్తమనవద్యమనన్తపారంసర్వజ్ఞమీశ్వరమకుణ్ఠవికుణ్ఠధిష్ణ్యమ్। నిర్విణ్ణధీరహమహోవృజినాభితప్తోనారాయణంనరసఖంశరణంప్రపద్యే ॥ ౧౯ ॥ శ్రీభగవానువాచ॥ ప్రాయే

తై,ర్నసంగతా-స్తేషాం , యుక్తిభి , రుపదేశమనపేక్ష్యకేవలయుక్తిభి , ర్నిరశనోపాయై , ర్విమృశతామపి , యా , మాయా , నాపయాతిననివర్తతే , తయా , మోహితధియ , ఇతిపూర్వేణసంబన్ధః , తర్హిసద్భిఃసంగమ్యతామిత్యతఆహ ॥సత్సంగమఇతి॥దంపతీనాంమిథునీభూయవర్తమానానామిత్యర్థః,గృహజుషాంగృహాన్సేవమానానాం , గృహస్థానామపీత్యర్థః , తప్తాత్మనాంతాపత్రయాభితప్తానాం,హతరంహసాం,హతం,రంహో వేగఃవిషయప్రావణ్యరూపో, యేషాం-నృణాం-ఖలు సత్సఙ్గమః - స్యాత్-నతువిషయలాలసానామితిభావః ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋ యతోవిబుధేష్వపిత్వత్తోఽన్యంవక్తారం నానుచక్షే-తస్మా - ద్భవన్తమేవా-హం-శరణంసదుపదేశేనరక్షితారం - ప్రపద్యే-అధ్యవస్యామీత్యర్థః- కథంభూతః-వృజినేనసాంసారికదుఃఖేనా - భితప్తః-అతఏవ-నిర్విణ్ణధీఃపరితప్తబుద్ధిః-అహోఇతినిపాతోనిర్వేదసూచకః - కథంభూతం - అనవద్యంమోహాదిరూపదోషరహితం - అనన్తపారంఅనన్తావధిం- అపరిచ్ఛేద్యస్వరూపస్వభావమిత్యర్థః - సర్వజ్ఞంసర్వవస్తువిషయసాక్షాత్కారవన్తం - ఈశ్వరంసర్వనియన్తారం-అకుణ్ఠవికుణ్ఠధిష్ణ్యం - అకుణ్ఠంఅప్రతిహతం-వికుణ్ఠం వైకుణ్ఠం-ధిష్ణ్యంస్థానం-యస్య , తం- నారాయణం నరాణాం ప్రాప్యం ప్రాపకమాధారంచ-నరస్యసఖాయం - ఇమాన్యాచార్యత్వపూర్తిసూచకానివిశేషణాని - తత్రాద్యేనభ్రమవిప్రలమ్భమోహాదేర్వ్యావృత్తిః - ద్వితీయేనజ్ఞానాల్పత్వస్య- తృతీయేనకస్యాప్యవిషయత్వస్య - తురీయేణతృతీయస్యకర్మమూలత్వస్య-పఞ్చమేనతురీయస్యప్రచ్యుతత్వస్య , నారాయణంనరసఖమిత్యనేనాఖిలాధ్యాత్మతత్త్వోపదేశార్థబద్ధదీక్షనారాయణావతారరూపత్వ - మర్జునాదిముఖేనతదుపదేష్టృత్వంచ - వ్యజ్యతే-తతశ్చవాత్సల్యంఫలితమ్ ❋ ॥ ౧౯ ॥ ❋ ఇత్థమాపృష్టఃప్రాహభగవాన్॥ ప్రాయేణేత్యాదినా॥యత్తావదుక్తం“త్యాగోఽయందుష్కర„ ఇత్యాదినాభక్తియోగాత్పూర్వంవిషయత్యాగోదుష్కరఇతి - తత్రశనైశ్శనైర్మనశ్శిక్షయాససుకరఏవేతివక్తుంతత్రనిదర్శనతయాఽవధూతయదుసంవాదాత్మకమితిహాసంప్రస్తోష్యన్తావత్పరీక్షకాః స్వమనశ్శిక్షయైవస్వా

త్మానం తారయన్తీత్యాహ ॥ ప్రాయేణేతి ॥ లోకతత్త్వవిచక్షణాః తత్తద్వస్తుప్రతినియతగుణవిమర్శనకుశలాః- ఆత్మనైవ-సమ్యక్ శిక్షితేన మనసైవా-శుభాశయాద్విషయవాసనాతః-స్వాత్మానం-తారయన్తి ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ యత ఏవ-మతః పురుషస్యాత్మనః స్వస్య, విశేషతః-గురుః హితప్రవర్తకః - ఆత్మైవ సమ్యక్ శిక్షితం మన ఏవ-పురుషస్య విశేషత ఇత్యనేన మనుష్యజన్మని మనశ్శిక్షావివేకశ్రేయస్సంప్రాప్తిశ్చ సులభేతి సూచితం - తదేవోపపాదయతి॥ యదితి ॥ యస్మిన్మనుష్యజన్మని -ప్రత్యక్షానుమానాభ్యాం-ఇహ ప్రత్యక్షేణానిత్యత్వదర్శనాత్ - పరత్ర దృష్టాన్తేనానిత్యత్వానుమానాచ్చ - తత్ర-వైరాగ్యేణ-శ్రేయోఽనువిన్దతే భగవదుపాసనయా మోక్షాఖ్యం శ్రేయః ప్రాప్నోతీత్యర్థః ॥ యద్వా ॥ ప్రత్యక్షానుమానాభ్యాం శ్రుతిస్మృతిభ్యాం- శ్రేయోఽనువిన్దతే-పురుషస్యైవ శాస్త్రాధికారాత్ - శాస్త్రత ఏవ శ్రేయస్తత్సాధనాదీనామవగమ్యత్వాదితి భావః ❀॥ ౨౧ ॥ ❀ ఏతదేవోపపాదయతి ॥ పురుషత్వ ఇతి ॥ పురుషత్వే చ మనుష్యజన్మన్యేవ-సాంఖ్యయోగవిశారదాః - సాంఖ్యం చిదచిదీశ్వరతత్త్వత్రయవివేకః - యోగః పరమాత్మోపాసనాత్మకః-తయోర్విశారదాః కుశలాః - ధీరాః జితేన్ద్రియాస్సన్తః-ఆవిస్తరాం అతీవస్ఫుటతరం - జానన్తి - కథంభూతం-సర్వశక్తిభిః ప్రకృతిపురుషాసమ్యాభి తతవివిధవిచిత్రసృష్ట్యాద్యుపయుక్తసర్వజ్ఞత్వసత్యసఙ్కల్పత్వాదిభి - రుపబృంహితం పుష్కలితమ్ ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ యతో - మాం - పురుషత్వ ఏవావిస్తరాం ప్రపశ్యన్తి - అత ఏవ-మనుష్యశరీరం మమ ప్రియతరమిత్యాహ ॥ ఏకేతి ॥ పాచ్ఛబ్దస్య ద్వన్ద్వాన్తే శ్రుతస్య ప్రత్యేకం సంబన్ధః - పుర ఇత్యనేనస్వనివాసస్థానత్వముక్తం - సృష్టా ఇత్యనేన స్వస్య తత్స్రష్టృత్వం - అనేన కారణత్వం ఫలితం - తాసామేకపాదాదిపురాం మధ్యే - పౌరుషీ పురుషాకారా- పూ-ర్మే మమ - ప్రియా - అత్ర హేతురావిస్తరాం

ణ మనుజా లోకే లోకతత్త్వవిచక్షణాః । సముద్ధరన్తి హ్యాత్మానమాత్మనైవాశుభాశయాత్ ॥ ౨౦ ॥ ఆత్మనో గురురాత్మైవ పురుషస్య విశేషతః । యత్ప్రత్యక్షానుమానాభ్యాం శ్రేయోఽసావనువిన్దతే ॥ ౨౧ ॥ పురుషత్వే చ మాం ధీరాస్సాంఖ్యయోగవిశారదాః । ఆవిస్తరాం ప్రపశ్యన్తి సర్వశక్త్యుపబృంహితమ్ ॥ ౨౨ ॥ ఏకద్విత్రిచతుష్పాదో బహుపాదస్తథాఽపదః । బహ్వ్యస్సన్తి పురస్సృష్టాస్తాసాం మే పౌరుషీ ప్రియా ॥ ౨౩ ॥ అత్ర మాం మార్గయన్త్యద్ధా యుక్తా హేతుభిరీశ్వరమ్ । గృహ్యమాణైర్గుణైర్లిఙ్గైరగ్రాహ్యమనుమానతః ॥ ౨౪ ॥ అత్రాప్యుదాహరన్తీమమితిహాసం పురాతనమ్ । అవధూతస్య సంవాదం యదోరమితతేజసః ॥ ౨౫ ॥ అవధూతం ద్విజం కంచిచ్చరన్తమకుతోభయమ్ । కవిం నిరీక్ష్య తరుణం యదుః పప్రచ్ఛ ధర్మవిత్ ॥ ౨౬ ॥ యదురువాచ ॥ కుతో బుద్ధిరియం బ్రహ్మన్నకర్తుస్సువిశారదా । యామాసాద్య భవాన్ లోకే విద్వాంశ్చరతి బాలవత్ ॥ ౨౭ ॥ ప్రాయో ధర్మార్థకామేషు వివిత్సాయాం చ మానవాః । హేతునైవ సమీహన్త ఆయుషో యశసశ్శ్రియః ॥ ౨౮ ॥ త్వం తు కల్పః కవి

ప్రపశ్యన్తీత్యుక్తమ్ ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ ఏవం తర్హి లబ్ధమనుష్యజన్మానస్సర్వేఽపి కిం ప్రపశ్యన్తీత్యాశఙ్కాయాం - న సర్వే ప్రపశ్యన్తి ప్రత్యక్షాదిప్రమాణావేద్యత్వాత్-కింతు-కేచిదేవ-ఈశ్వరం - మాం- మృగయన్తి విమృశ్య పశ్యన్తీత్యర్థః-తత్ర హేతుత్వేనాత్మానం విశినష్టి ॥ గృహ్యమాణైరితి ॥ ప్రత్యక్షేణ గృహ్యమాణై - ర్గుణైః రూపాదిభిర్లిఙ్గైః-అగ్రాహ్యం - ప్రత్యక్షమూలైర్వ్యాప్త్యాదిభిర్లిఙ్గైరగ్రాహ్యమిత్యేతదేవస్పష్టీకరోతి ॥ అనుమానత ఇతి ॥ అనుమానేనాగ్రాహ్యమిత్యర్థః-రూపాదీనాం పృథివ్యాదౌ చాక్షుషత్వాదిజనకత్వదర్శనేన తేషాం స్వాశ్రయే చాక్షుషత్వాదిజనకత్వస్వాభావ్యనిశ్చయాత్ గుణైరితి గ్రహణసాధనత్వనిర్దేశః ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ అథేతిహాసం ప్రస్తౌతి ॥ అత్రేతి ॥ అత్ర॥ లోకతత్త్వవిచక్షణాః-సముద్ధరన్తి హ్యాత్మానమాత్మనైవాశుభాశయా,,దిత్యస్మిన్నర్థే-పురాతన-మితిహాస - ముదాహరన్తి నిదర్శనతయా కథయన్తీత్యర్థః-ఇతిహాసం విశినష్టి॥ అవధూతస్యేతి ॥ సంవాదం - తయోః ప్రశ్నప్రతివచనాత్మకమిత్యర్థః ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ స కీదృశ ఇత్యత తమనువర్ణయతి అవధూతమిత్యాదినా ॥ అవధూతం అభ్యఙ్గాదిభిరసంస్కృతదేహం - న తు వర్ణాశ్రమధర్మత్యాగినం - నకుతశ్చిచ్చితాతపాదేర్భయం-యస్య తం-తరుణం యువానం-కవిం విద్వాంసమ్ ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀ ప్రశ్నమేవాహ॥ కుత ఇత్యాదినా ॥ హే బ్రహ్మన్, కర్తుః-ఇన్ద్రియప్రీతమేకర్మాణ్యకర్తు-స్త-వ - యం-సువిశారదా అతినిపుణా-సర్వలోకవిలక్షణా-మతిః - కుతః కస్మాద్ధేతోరుదితా, తాం విశినష్టి॥ యామితి ॥ యాం బుద్ధి-మాసాద్య ప్రాప్య-సంపద్యేతి యావత్-విద్వానపి-బాలవదజ్ఞవ-చ్చరతి ❀॥ ౨౭ ॥❀ బుద్ధేస్సువిశారదత్వమేవాహ॥ ప్రాయ ఇతి ॥ ప్రాయశో - మానవాః - ధర్మాదిషు వివిత్సాయాం తత్సాధనవేదనేచ్ఛాయాం నిమిత్తభూతాయాం-ధర్మాదిసాధనాదిజ్ఞానార్థం చేత్యర్థః-తథా - ఆయురాదేః హేతునా ఆయురాద్యర్థం చ సమీహన్త ఏవ ప్రవర్తన్త ఏవ, త్వం-తు- జడాదివ - త్కించిదపి-కర్తుం-నేహసే నేచ్ఛసి ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀ న త్వశక్త్యజ్ఞానాద్యైః పుణ్యాద్యైరూపాద్యై

వాగ్మిత్వాదిభ్యో౽నకర్తురీహా స ఇత్యత్ర తం విశినష్టి॥ కల్ప ఇత్యాది ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ కుతస్తవ మహానన్దశ్చేత్యాహ ॥ జనేష్వితి॥ దహ్యమానేషు సత్సు త్వం తు న తప్యసే యథా దవాగ్నినా ముక్తో, గఙ్గామ్భస్స్థో ద్విపో గజస్తద్వత్ సుఖమవతిష్ఠస ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ పృష్టమపి తూష్ణీమవస్థితం ప్రతి వక్తుం చోదయతి॥ త్వం హీతి॥ హే బ్రహ్మన్, భవతః ఆత్మని మనస్యానన్దకారణం బ్రూహి కథంభూతస్య స్పర్శవిహీనస్య శబ్దాదివిషయస్పర్శవిహీనస్య కేవలాత్మనః అనుబన్ధరహితదేహస్యాపి ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ ఇత్థమాపృష్టః ప్రాహావధూత ఇత్యాహ భగవాన్ ॥ యదునేతి॥ బ్రహ్మణ్యేన బ్రహ్మకులోపకర్త్రా సుమేధసా బుద్ధిమతా సభాజితః సంపూజితః పృష్టశ్చ ప్రశ్రయేణ ప్రకృష్టసేవయా అవనతం నమ్రం యదుం ప్రాహ ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ తదేవాహ॥ సన్తి మ ఇత్యాదినా॥ యావదవధూతాధ్యాయసమాప్తి। తావత్ కుతో బుద్ధిరియమిత్యస్యోత్తరమాహ॥ సన్తీతి॥ బుద్ధ్యుపాశ్రితాః శిక్షణీయయా మద్బుద్ధ్యా ఉపాశ్రితాః ఉపాత్తాః మద్బుద్ధిశిక్షితా ఇత్యర్థః యతః యేభ్యః బుద్ధిం శిక్షితామితి శేషః ఉపాదాయ స్వీకృత్య ముక్తః తాపత్రయాదితి శేషః అటామి పర్యటామి తాన్ బుద్ధ్యుపాశ్రితాన్ గురూన్ శృణు ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ తాన్నిర్దిశతి ద్వాభ్యాం ॥ పృథివీతి ॥ మధుకృద్భృఙ్గః సచ మధు కరోతి ఆహరత్వేనేతి మధుకృన్నత్వాచ్ఛిద్య గృహ్ణాతీతి వా వ్యుత్పత్తేః మధుమక్షికా చ ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ మధుహా మధ్వాహర్తా వ్యాధః కురరః పక్షివిశేషః ఉత్కోశాఖ్యః చన్ద్రికాశనః శరకృత్ అయస్కారః సుపేశమతిశోభనం రూపం కీటస్య కరోతీతి తథా భ్రమరవిశేషః ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ ఏత ఇతి॥ చతుర్వింశతిః గురవో మే మయా ఆశ్రితాః ॥ తదాహ॥ శిక్షా ఇతి ॥ ఏతేషాం వృత్తిభిః అహం ఆత్మనశ్శిక్షాః మనః ప్ర

ర్దక్షస్సుభగో౽మితభాషణః । నకర్తా నేహసే కించిజ్జడోన్మత్తపిశాచవత్ ॥ ౨౯ ॥ జనేషు దహ్యమానేషు కామలోభదవాగ్నినా । నతప్యసే౽గ్నినా ముక్తో గఙ్గామ్భస్థ ఇవ ద్విపః ॥ ౩౦ ॥ త్వం హి నః పృచ్ఛతాం బ్రహ్మన్నాత్మన్యానన్దకారణమ్ । బ్రూహి స్పర్శవిహీనస్య భవతః కేవలాత్మనః ॥ ౩౧ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ యదునైవం మహాభాగో బ్రహ్మణ్యేన సుమేధసా । పృష్టస్సభాజితః ప్రాహ ప్రశ్రయావనతం ద్విజః ॥ ౩౨ ॥ బ్రాహ్మణ ఉవాచ ॥ సన్తి మే గురవో రాజన్ బహవో బుద్ధ్యుపాశ్రితాః । యతో బుద్ధిముపాదాయ ముక్తో౽టామీతి తచ్ఛృణు ॥ ౩౩ ॥ పృథివీ వాయురాకాశమాపో౽గ్నిశ్చన్ద్రమా రవిః । కపోతో౽జగరస్సిన్ధుః పతఙ్గో మధుకృద్గజః ॥ ౩౪ ॥ మధుహా హరిణో మీనః పిఙ్గళా కురరో౽ర్భకః । కుమారీ శరకృత్సర్ప ఊర్ణనాభిస్సుపేశకృత్ ॥ ౩౫ ॥ ఏతే మే గురవో రాజంశ్చతుర్వింశతిరాశ్రితాః । శిక్షా వృత్తిభిరేతేషామన్వశిక్షమిహాత్మనః ॥ ౩౬ ॥ యతో యదనుశిక్షామి యథా వా నాహుషాత్మజ । తత్తథా పురుషవ్యాఘ్ర నిబోధ కథయామి తే ॥ ౩౭ ॥ భూతైరాక్రమ్యమాణో౽పి ధీరో దైవవశానుగైః । తద్విద్వాన్న చలేన్మార్గాదన్వశిక్షం క్షితేర్వ్రతమ్ ॥ ౩౮ ॥ శశ్వత్పరార్థసర్వేహః పరార్థైకాన్తసమ్భవః । సాధుశ్శిక్షేత భూభృత్తో నగశిష్యః పరాత్మతామ్ ॥ ౩౯ ॥ ప్రాణవృత్త్యైవ సన్తుష్యేన్మునిర్నైవేన్ద్రి

శిక్షాః అన్వశిక్షం పాకం పచతీతివన్నిర్దేశః శిక్షాం కృతవానస్మీత్యర్థః ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ అత్ర యతో వృత్తేః యచ్ఛిక్షణమనుశిక్షామి అనుశిక్షితవానస్మి పూర్వవన్నిర్దేశః హే నాహుషాత్మజ నాహుషో యయాతిః హే పురుషవ్యాఘ్ర తచ్ఛిక్షణం తథా తే తుభ్యం కథయామి నిబోధ అవధారయ ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ తత్ర క్షితిః పర్వతవృక్షాదిరూపా సమరూపా చేతి ద్విధా తత్ర సమరూపాయాః క్షితేః క్షమాం శిక్షితవానస్మీత్యాహ ॥ భూతైరితి ॥ దైవవశానుగైః దైవప్రేరితైః భూతైః ఆక్రమ్యమాణః పీడ్యమానో౽పి ధీరః తదాక్రమణప్రయుక్తదుఃఖసహిష్ణుః తత్ విద్వాన్ భూతానాం దైవవశానుగత్వం జానన్ మార్గాన్న చలేత్ ఇత్యేవం క్షితేః వ్రతం నియతం ధర్మం అన్వశిక్షం మార్గః క్షితిపక్షే ధారణాత్మకః పక్షాన్తరే జ్ఞానమార్గః ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ పర్వతవృక్షరూపాయాః క్షితేశ్శిక్షితమాహ॥ శశ్వదితి ॥ శశ్వత్ సర్వదా పరార్థా పరోపకారార్థా ఈహా చేష్టా యస్య సః పరార్థ ఏవైకాన్తతః సంభవో యస్య సః భూభృతః పర్వతాః సాధు యథా తథైవం శిక్షితం తస్య వృక్షత్వగాదితృణనిర్ఝరప్రస్రవక్రియాః పరార్థా ఏవ తద్వదిత్యర్థః తథా, నగశిష్యస్సన్ పరాత్మతాం పరాధీనాత్మతాం శిక్షేత వృక్షో యథా పరైరేవ ఖణ్డ్యో వోత్పాట్యో వా న నివారయతి నానుమన్యతే వా తద్వత్ ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ వాయురపి ద్వివిధః ప్రాణో బాహ్యశ్చ తత్ర ప్రాణాచ్ఛిక్షణీయమాహ ॥ ప్రాణవృత్త్యేతి ॥ ప్రాణో హ్యాహారాదిమాత్రేణ వర్తతే శబ్దాదివిషయాంస్తు నాపేక్షతే తథా మునిరపి ప్రాణధారణమాత్రోపయుక్తయా వృత్త్యా ఆజీవికయా వర్తేత, న త్విన్ద్రియప్రియైః శబ్దాదివిషయైః న తాననుభవన్నిత్యర్థః ప్రాణవృత్త్యైవ వర్తనమపి కిమర్థమిత్యత ఆహ॥ జ్ఞానమితి॥ ప్రాణవృత్త్యకరణేన మనో వైకల్యేన జ్ఞాననాశస్స్యాత్, అతో యథా జ్ఞానం న నశ్యేత్, మనో వా న శీర్యేత, తదుపయుక్తయా దేహనిర్వాహో వా

యుక్తయా-వృత్త్యా వర్తేతేత్యర్థః ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁విషయాన్సేవమానోఽపి తేష్వనాసక్తిం బాహ్యాద్వాయోశ్శిక్షితేత్యాహ॥విషయేష్వితి॥నానాధర్మేషు ప్రియాప్రియతదుభయానుభయాత్మకేషు- విషయేషు - ఆవిశన్నపి-తాన్ని(ర్వి)షయైః స్పృశన్నపీత్యర్థః,గుణదోషాభ్యాం ప్రియాప్రియాభ్యాం,వ్యపేతః ముక్తః, ఆత్మా మనో , యస్య సః,సర్వతః సర్వేషు విషయేషు,నవిషజ్జేత నాసక్తో భవేత్-నతు వాయుశ్చన్దనేదహనే వా విషజ్జతే, తద్వదిత్యర్థః-అనాసక్తావత్ర దృష్టాన్తః , నతు గుణదోషవ్యపేతాత్మత్వే చేత్యవగన్తవ్యం-తస్య తదనపేతాత్మత్వాత్ ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁వాయోరేవ శిక్షణీయాన్తరమాహ॥పార్థివేష్వితి॥ఆత్మదృగ్యోగీ,పృథివ్యాదిపరిణామరూపేషు దేహేషు , ప్రవిష్ట- స్తద్గుణాశ్రయః దేవత్వ మనుష్యత్వస్థూలత్వకృశత్వాది దేహధర్మయోగతయా ప్రతీయమానోఽపి- తైర్గుణై-ర్నయుజ్యతే స్థూలోఽహం కృశోఽహమితి నమన్యతే , ఆత్మదృగితి హేతుగర్భం,యతః, దేహవిలక్షణమాత్మానమేవ పశ్యతీతి తథా - గన్ధై- ర్వాయురివ-యథా సురభిపూతిగన్ధాద్యాశ్రయేషు ప్రవిశన్నపి - వాయు- ర్వస్తుతో న తద్యోగీ-తద్వత్ ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁అథాకాశాత్ శిక్షణీయమాహ ద్వాభ్యాం॥ అన్తరితి ॥సమన్వయేన వేదాన్తవాక్యసమన్వయసిద్ధేన - బ్రహ్మాత్మభావేన సర్వవస్తూనాం బ్రహ్మాత్మకత్వేన- అవ్యవచ్ఛేదం నిరన్తరం యథా తథా - సర్వేషు చరాచరాత్మకేషు భూతేషు - వితతస్య వ్యాప్తస్య- పూర్ణస్యేతి యావత్ - ఆత్మనః పరమాత్మనః-అన్త-ర్బహిశ్చ - వ్యాప్త్యా-అసఙ్గం-నభస్త్వం-నభస ఇవ-భావయేత్ ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁నిర్దోషత్వే చ నభో దృష్టాన్తమాహ॥ తేజ ఇతి ॥ అజశ్చ-ఆపశ్చ- అన్నం చ పృథివీ చ-ద్వన్ద్వైకవద్భావః -తన్మయై స్తద్వికారరూపై-ర్వాయునా- ఈరితై-ర్మేఘాద్యై- ర్భావైః పదార్థై - ర్యథా నభో నస్పృశ్యతే-తద్వ-త్పుమాన్ పరమపురుషః - కాలసృష్టైః కాలేన నిమిత్తభూతేన సృష్టై-ర్గుణై ర్గుణపరిణామాత్మకైః - స్థిరజఙ్గ

యప్రియైః । జ్ఞానం యథా న నశ్యేత నావశీర్యేత వాఙ్మనః॥ ౪౦ ॥విషయేష్వావిశన్యోగీ నానాధర్మేషు సర్వతః।
గుణదోషవ్యపేతాత్మా నవిషజ్జేత వాయువత్॥ ౪౧ ॥పార్థివేష్విహ దేహేషు ప్రవిష్ట స్తద్గుణాశ్రయః । గుణైర్న
యుజ్యతే యోగీ గన్ధైర్వాయురివాత్మదృక్। ౪౨ ॥అన్తర్బహిశ్చ స్థిరజఙ్గమేషు బ్రహ్మాత్మభావేన సమన్వయేన । *
వ్యాప్త్యావ్యవచ్ఛేదమసఙ్గమాత్మనో మునిర్నభస్త్వం వితతస్య భావయేత్ ॥ ౪౩ ॥ తేజోఽబన్నమయైర్భావై
ర్మేఘాద్యై ర్వాయునేరితైః ।నస్పృశ్యతే నభస్తద్వత్కాలసృష్టైర్గుణైః పుమాన్॥ ౪౪ ॥స్వచ్ఛః ప్రకృతితస్స్నిగ్ధో మాధుర్యస్తీర్థభూర్నృణామ్ ।మునిః పునాత్యపాం మిత్రమీక్షోపస్పర్శకీర్తనైః॥ ౪౫ ॥ తేజస్వీ తపసా దీప్తో
దుర్ధర్షోదరభాజనః । సర్వభక్షోఽపి యుక్తాత్మా నాదత్తే మలమగ్నివత్॥ ౪౬ ॥క్వచిచ్ఛన్నః క్వచిత్స్పష్ట ఉపా
స్యశ్శ్రేయ ఇచ్ఛతామ్ । భుఙ్క్తే సర్వత్ర దాతౄణాం దహన్ప్రాగుత్తరాశుభమ్ ॥ ౪౭ ॥ స్వమాయయా సృష్టమి
దం సదసల్లక్షణం విభుః । ప్రవిష్ట ఈయతే తత్తత్స్వరూపోఽగ్నిరివైధసి ॥ ౪౮ ॥ విసర్గాద్యాశ్శ్మశానాన్తా భావా

యై-ర్నస్పృశ్యతే వ్యాప్యగతదోషైర్నస్పృశ్యత ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁స్వచ్ఛత్వాదిభిర్గుణై రాపో జగత్పునన్తీతి తద్గుణాశ్శిక్షణీయా ఇత్యాహ ॥ స్వచ్ఛ ఇతి ॥ స్వచ్ఛః నిర్మలః-ప్రకృతితః స్వభావతః-స్నిగ్ధః భూతేష్వనురాగవాన్- మాధుర్యః మధురాలాపీ-నృణాం-తీర్థభూతః తీర్థస్థానం -అపాం మిత్రం అపాం తుల్యః అన్యదప్యుభయసాధారణం ధర్మమాహ ॥ ఈక్షాదిభిః పునాతీతి ॥ ఈక్షా దర్శనం-ఉపస్పర్శనం జలపక్షే స్నానపానాదికం - మునిపక్షే పాదస్పర్శాదిరూపమ్ ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁అథాగ్నేశ్శిక్షణీయమాహ ॥ తేజస్వీతి ॥ తేజస్వీ జ్ఞానాతిశయవాన్-విశేషత- స్తపసా దీప్తః - దుర్ధర్షః అక్షోభ్యః సచాసావుదరభాజనశ్చ-ఉదరం-భాజనమన్నాదినిధానపాత్రం - యస్య సః-అపరిగ్రహ ఇత్యర్థః - సర్వభక్షః మృష్టకదన్నవిభాగమనవేక్ష్య భక్షకః-నతు నిషిద్ధానిషిద్ధభక్షః " ఆహారశుద్ధౌ సత్త్వశుద్ధి ,, రితి " నావిరతో దుశ్చరితా ,, దితి చ శ్రుతేః మలం-నాదత్తే నిర్మలశ్చ- అగ్నివద్యథాగ్నిస్తద్వత్ ❁ ॥ ౪౬ ॥ ❁తత ఏవ శిక్షణీయాన్తరాణ్యాహ ॥ క్వచిదితి ద్వాభ్యామ్ ॥ ఛన్నః, అగ్నిపక్షే భస్మనాఛన్నః- యోగిపక్షే స్వమాహాత్మ్యానావిష్కారేణ,స్పష్టః - అగ్నిపక్షే ఆజ్యాదిరూపహవిషా - పక్షాన్తరే యోగాభ్యాసాదినా- శ్రేయః స్వర్గమోక్షాదిరూప - మిచ్ఛతామిచ్ఛద్భిః- ఉపాస్యః-యథాఽగ్నిః - పరేచ్ఛయైవ హవిర్గృహ్ణాతి తథా మునిరపీత్యాహ॥ భుఙ్క్త ఇతి ॥దాతౄణాం-ప్రాగుత్తరాశుభం భూతం భవిష్యచ్చ పాపం-దహన్ ❁ ॥ ౪౭ ॥ ❁స్వమాయయేతి॥పరమపురుషః- సదసల్లక్షణం చిదచిదాత్మకం-జగ-త్ప్రవిష్టః - తత్తత్స్వరూపః దేవమనుష్యాదిరూపః , ఈయతే ప్రతీయతే-యథాఽగ్ని, రేధసి దారుణి - ప్రవిష్టః , తద్రూప,ఈయతే-తద్వత్ , అగ్నేరధిష్ఠానగతవక్రత్వాదిరివ దేవాద్యాకారో నాన్తర్యామిపరమాత్మస్వరూపగత ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౪౮ ॥ ❁జన్మాదిషడ్భావవికారాశ్శరీరస్యైవ నస్వాత్మన ఇతి చన్ద్రదృష్టాన్తేన శిక్షితమాహ
విసర్గాద్యా ఇతి నిషేకాద్యాః - శ్మశానాన్తాః నాశాన్తాః భావాః వికారాః - అస్పష్టగతినా-కాలేన నిమిత్తేన-దేహస్యైవ-స

త్వాత్మనః-చన్ద్రస్య కలానామివ-యథాచాసాంవృద్ధిహ్రాసౌ - నతుచన్ద్రస్య తద్వదిత్యర్థః ॥ ౪౯ ॥ ॥ అయమర్థోఽప గ్నిదృష్టాన్తేనశిక్షణీయ ఇత్యాహ - కాలేనేతి ॥ ఓఘవత్ ప్రవాహవత్-వేగో-యస్య తేన కాలేన - ప్రభవాప్యయౌ-జన్మనాశౌ-నిత్యావపిప్రవాహతో నిత్యావపి - భూతానామేవ-నత్వాత్మనః-యథా - ఽగ్నేర్విద్యమానస్యసతఏవా -ర్చిషాంజ్వాలానామేవ,ప్రభవాప్యయౌ-దృశ్యేతే,నత్వగ్నే - స్తద్వత్ ॥ ౫౦ ॥ ॥ ఆదిత్యాచ్ఛిక్షణీయమాహ॥గుణైరితి॥యథోచితకాలం-గుణైరిన్ద్రియై-ర్గుణాన్స్వవిషయా-నుపాదత్తే గృహ్ణాతి . విముఞ్చతిచ , ఉపాదానమత్రసంపాదనాత్మకం , మోచనంత్వర్థిభ్యస్త్యాగాత్మకం , ఉపభోగ్యవస్తూనిసంపాదితాని చేదర్థిభ్యో దేయాని , నత్వాత్మనాభావ్యానీత్యర్థః , తదాహ-నతేన యుజ్యత ఇతి- తేనవిషయజాతేన-నయుజ్యతేనోపయుజ్యతే . ఆత్మనేనోపయుఞ్జ్యాదిత్యర్థః , గోభిర్గా ఇవ గోపతిః-యథా - గోపతిఃసూర్యః గోభిఃకిరణైః-గాఃఅపః ఉపాదత్తే,ముఞ్చతిచ-తద్వత్ ॥ ౫౧ ॥ ॥ వస్తుతో దేవమనుష్యాదిభేదరహితస్యాప్యాత్మనస్తద్భేదప్రతీతిర్భ్రాన్తిరూపేత్యేతదప్యాదిత్యాచ్ఛిక్షణీయమిత్యాహ ॥ బుధ్యత ఇతి ॥ స్థూలేశరీరే-మతిరాత్మాభిమానో- యేషాం-తైః, ఆత్మాప్రత్యగాత్మా , అవస్థితః దేవాదిశరీరేష్వవస్థితః - అస్వేనేతచ్ఛేదః-స్వస్మిన్నవిద్యమానేన-భేదేన దేవమనుష్యాదిభేదేన , బుధ్యతే దేవోఽయం మనుష్యోఽయమితిప్రతీయతే - వీక్ష్యతేస్వాత్మా ఽపితథా దేవోఽహంమనుష్యోఽహంకృశోఽహంస్థూలోఽహమితివీక్ష్యత ఇత్యర్థః - స్థూలమతిభిరిత్యనేన దేహవిలక్షణాత్మమతిభిస్తు దేహస్వభావాసంసర్గితయైవాత్మా బుధ్యతే వీక్ష్యతేచేతిసూచితం - తత్రదృష్టాన్తః , అర్కవదితి-యథాచార్కాదివిస్థితో దర్పణజలఖడ్గాదిషుప్రతీయమా

దేహస్యనాత్మనః । కలానామివచన్ద్రస్య కాలేనావ్యక్తవర్త్మనా॥ ౪౯ ॥ కాలేనహ్యోఘవేగేనభూతానాంప్రభవాప్యయౌ । నిత్యావపినదృశ్యేతే ఆత్మనోఽగ్నేర్యథార్చిషామ్॥ ౫౦ ॥ గుణైర్గుణానుపాదత్తే యథాకాలం విముఞ్చతి । న తేషుయుజ్యతేయోగీగోభిర్గా ఇవ గోపతిః ॥ ౫౧ ॥ బుధ్యతే స్వేనభేదేనవ్యక్తిస్థ ఇవ తద్గతః । వీక్ష్యతే స్థూలమతిభిరాత్మాచావస్థితోఽర్కవత్॥ ౫౨ ॥నాతిస్నేహప్రసఙ్గో వా కర్తవ్యః క్వాపి కేనచిత్ । కుర్వన్విన్దేత సన్తాపంకపోతఇవదీనధీః ॥ ౫౩ ॥ కపోతఃకశ్చనారణ్యేకృతనీడో వనస్పతౌ। కపోత్యాభార్యయాసార్ధముషాసకతిచిత్సమాః॥ ౫౪ ॥కపోతౌస్నేహగుణితహృదయౌగృహధర్మిణౌ । దృష్టిందృష్ట్యాఙ్గమఙ్గేనబుద్ధింబుద్ధ్యాబబన్ధతుః॥ ౫౫॥యంయంవాఞ్ఛతిసా రాజన్తర్వత్న్యనుకమ్పితా।తంతంసమానయత్కామంకృచ్ఛ్రేణాప్యజితేన్ద్రియః ॥ ౫౬ ॥ శయ్యాసనాటనస్థానవార్తాక్రీడాశనాదికమ్ । మిథునీభూయవిస్రబ్ధౌచేరతుర్వనరాజిషు॥ కపోతీప్రథమంగర్భంగృహ్ణతీకాలఆగతే। అణ్డానిసుషువేనీడే స్వపత్యుస్సన్నిధౌసతీ ॥ ౫౮ ॥ తేషుకాలేవ్యజాయన్తరచితావయవాహరేః । శక్తిభిర్దుర్విభావ్యాభిఃకోమలాఙ్గతనూరుహాః ॥ ౫౯ ॥ ప్రజాఃపుపుషతుఃప్రీతౌద

నోఽపితద్గతస్వభావాసంసర్గితయా ప్రతీయతే-తద్వత్ , ఇయాంస్తుదృష్టాన్తదార్ష్టాన్తికయోర్విశేషఇత్యాశయేనాహ ॥ వ్యక్తిస్థ ఇవ తద్గత ఇతి॥ఆదిత్యస్తుదర్పణాదివ్యక్తావనవస్థితో ఽపితత్స్థఇవలక్ష్యతే , ఆత్మాతు - పరమార్థతస్తద్గతః దేవాదిశరీరగతః-తత్స్వభావాసంసర్గిత్వంతూభయోరపితుల్యం-సంసర్గితయాప్రతీతేర్భ్రాన్తిరూపతాచోభయత్రతుల్యా ॥ ౫౨ ॥ ॥ అథకపోతాచ్ఛిక్షితమాహ ॥ నాతిస్నేహ ఇతి ॥ స్నేహఃప్రీతిః , ప్రసఙ్గ ఉపలాలనాద్యాసక్తిః , క్వాపి కేనచిదపి - నకర్తవ్యః ॥ ౫౩ ॥ ॥ దృష్టాన్తంప్రపఞ్చయతి॥ కపోతఃకశ్చనేత్యాదినా ॥ వనస్పతౌ-కృతం-నీడంకులాయం-యేనసః,సార్ధంసహ-కతిచి-త్సమాఃవత్సరా,నుషితవాన్ ॥ ౫౪ ॥ ॥ కపోతావితి॥కపోతశ్చకపోతీచకపోతౌ"పుమాన్స్త్రియా",త్యేకశేషః-స్నేహేన-గుణితంనిబద్ధం,హృదయం-యయోస్తౌ , గృహధర్మిణౌ మైథునధర్మిణౌ-బబన్ధతుఃయోజితవన్తౌ ॥ ౫౫ ॥ ॥ యద్యదితి ॥ హేరాజన్ యదో-అనేనత్వంయదోరితిసూచితం , అన్తర్వత్నీ గర్భిణీసతీ-సాకపోతీ,అనుకమ్పితాకపోతేనదయాపూర్వంప్రచోదితా-యద్యదిష్టం - వాఞ్ఛతిఅకామయత-తంతంకామం - కామ్యతేఇతితథా-త-మిష్టం-కృచ్ఛ్రేణాతిప్రయాసేనాపి-సమానయత్-యతస్సోఽజితేన్ద్రియః ॥ ౫౬ ॥ ॥ శయ్యేతి॥ విస్రబ్ధౌనిశ్శఙ్కౌ,వనరాజిషు శయ్యాదికం-మిథునీభూయచేరతుః ॥ ౫౭ ॥ ॥ కపోతీతి ॥ గృహ్ణతీబిభ్రతీసతీ-కాలేప్రసవకాలే-ఆగతేసతి-నీడే,స్వపత్యుస్సన్నిధావేవా-ణ్డాని-సుషువే ॥ ౫౮ ॥ ॥ తేష్వణ్డేషు-కాలేతత్పరిపాకకాలే-వ్యజాయన్త- శిశవ ఇతి శేషః- తేచ-దుర్విగాహ్యాభిరచిన్త్యాభిః-హరేర్భగవత - శ్శక్తిభిఃకార్యోపయుక్తాపృథక్సిద్ధవిశేషణభూతాభిః-కాలేనేత్యర్థః " అదితిఃపాశా ,, నితివద్బహువచనమవివక్షితం - కాలావయవదినమాసాద్యభిప్రాయేణవా , రచితాఅవయవాయేషాం, కోమలాన్యఙ్గానితనూరుహాశ్చయేషాం-తథాభూతా-బభూవురితిశేషః ॥ ౫౯ ॥ ॥ ప్రజాస్శిశూన్, తాసాంప్రజానాం-కూజితం-శృణ్వన్తౌ , కలభాషితైర్మధురస్వ

నైః, నిర్వృతౌ సుఖితౌ ✽ ॥ ౬౦ ॥ ✽ సుస్పర్శైః, తాసాం-పతత్త్రైః పక్షైః, ముగ్ధచేష్టితైః సున్దరచేష్టితైః, తథా, అదీనానాం అకృ
శానాం, ప్రత్యుద్గమైః ఉత్పతనైశ్చ, ముదం హర్షం, ఆపతుః ప్రాపతుః ✽ ॥ ౬౧ ॥ ✽ అన్యోన్యం, స్నేహేన-అనుబద్ధం అనుర
క్తం-హృదయం-యయోః-తౌ- దీనధియా తత్పోషణార్థమభాస్వరధియా ✽ ॥ ౬౨ ॥ ✽ తాసాం ప్రజానాం-అన్నార్థం ఆహార
మానేతుమిత్యర్థః, అర్థినౌ తాసామాహారమాకాంక్షన్తౌ, తస్మిన్నేవ వనే-చిరం-చేరతుః సంచరితవన్తౌ ✽ ॥ ౬౩ ॥ ✽ కదా
చిత్-కశ్చిత్-లుబ్ధకో వ్యాధః, తాన్ శిశూన్ దృష్ట్వా, స్వాలయాన్తికే స్వనీడసమీపే చరతః, తాన్-జాలం, ఆతత్య ప్రసార్య, జ
గృహే ✽ ॥ ౬౪ ॥ ✽ కపోతశ్చేతి॥ పోషణం ఆహార-మాదాయ ✽ ॥ ౬౫ ॥ ✽ కపోతీ-వి, క్రోశతః మాతృదర్శనేన ఉత్క్రోశతః,
జాలసంవృతాన్, అతఏవ నితరాం దుఃఖితాన్-శిశూన్-స్వయమపి, క్రోశన్తీ, అభ్యధావత్ ✽ ॥ ౬౬ ॥ ✽ సేతి॥ సా కపోతీ-అస
కృత్, స్నేహగుణితా బద్ధహృదయా, అతఏవ, తద్బన్ధనాత్కృపయా, దీనచిత్తా సతీ, ఖగాన్ పుత్రాన్-స్పృశ్యన్తీ, అపగతా స్మృతి
ర్యస్యాస్సా, స్వయమపి-శిచాజాలేన-బధ్యత బద్ధా బభూవ ✽ ॥ ౬౭ ॥ ✽ కపోతశ్చేతి॥ చస్త్వర్థః-ఆత్మనః శరీరాదప్యధికప్రి
యాన్, ఆత్మజాన్-స్వశరీరేణ-సమాం తుల్యప్రియాం, ఆత్మానురూపాం వా- భార్యాం చ దృష్ట్వేతి శేషః, అతీవ దుఃఖితః అతి
శిమానసికం దుఃఖముక్త్వం, విలలాపేతి వాచికమ్ ✽ ॥ ౬౮ ॥ ✽ విలాపమేవ ప్రపఞ్చయతి॥ అహో ఇతి త్రిభిః ॥ అహో-మమా,

---

మృతీపుత్రవత్సలౌ । శృణ్వన్తౌ కూజితం తాసాం నిర్వృతౌ కలభాషితైః॥ ౬౦ ॥ తాసాం పతత్త్రైస్సుస్పర్శైః కూ
జితైర్ముగ్ధచేష్టితైః । ప్రత్యుద్గమైరదీనానాం పితరౌ ముదమాపతుః॥ ౬౧ ॥ స్నేహానుబద్ధహృదయావన్యోన్యం
విష్ణుమాయయా । విమోహితౌ దీనధియౌ శిశూన్పుపుషతుః ప్రజాః॥ ౬౨ ॥ ఏకదా జగ్మతుస్తాసామన్నార్థం తౌ కు
టుమ్బినౌ । పరితః కాననే తస్మిన్నర్థినౌ చేరతుశ్చిరమ్ ॥ ౬౩ ॥ దృష్ట్వా తాన్ లుబ్ధకః కశ్చిద్యదృచ్ఛాతో వనేచరః ।
జగృహే జాలమాతత్య చరతస్స్వాలయాన్తికే॥ ౬౪ ॥ కపోతశ్చ కపోతీ చ ప్రజాపోషే సదోత్సుకౌ । ప్రజాపోష
ణమాదాయ స్వనీడముపజగ్మతుః ॥ ౬౫ ॥ కపోతీ స్వాత్మజాన్ వీక్ష్య బాలకాన్ జాలసంవృతాన్ । తానభ్యధావ
త్క్రోశన్తీ క్రోశతోఽభృశదుఃఖితాన్ ॥ ౬౬ ॥ సాఽసకృత్స్నేహగుణితా దీనచిత్తాఽజమాయయా । స్వయం
చాబధ్యత శిచా బద్ధాన్ పశ్యన్త్యపస్మృతిః॥ ౬౭ ॥ కపోతశ్చాత్మజాన్ బద్ధానాత్మనోఽప్యధికప్రియాన్ । భార్యాం
చాత్మసమాం దీనాం విలలాపాతిదుఃఖితః ॥ ౬౮ ॥ అహో మే పశ్యతాపాయమల్పపుణ్యస్య దుర్మతేః। అతృప్త
స్యాకృతార్థస్య గృహస్త్రైవర్గికో హతః॥ ౬౯ ॥ అనురూపాఽనుకూలా చ యస్య మే పతిదేవతా । శూన్యే గృ
హే మాం సంత్యజ్య పుత్రైస్స్వర్యాతి సాధుభిః॥ ౭౦ ॥ సోఽహం శూన్యే గృహే దీనో మృతదారో మృతప్రజః । జి
జీవిషే కిమర్థం వా విధురో దుఃఖజీవితః॥ ౭౧ ॥ తాంస్తథైవావృతాన్ శిగ్భిర్మృత్యుగ్రస్తాన్విచేష్టతః । స్వయం చ
కృపణశ్శిక్షు పశ్యన్నప్యబుధోఽపతత్ ॥ ౭౨ ॥ తం లబ్ధ్వా లుబ్ధకః క్రూరః కపోతం గృహమేధినమ్ । తస్యపోతా
న్కపోతీం చ సిద్ధార్థః ప్రయయౌ గృహమ్ ॥ ౭౩ ॥ ఏవం కుటుమ్బ్యశాన్తాత్మా ద్వన్ద్వారామః పతత్రివత్ । పుష్ణ
న్కుటుమ్బం కృపణస్సానుబన్ధోఽవసీదతి॥ ౭౪ ॥ యః ప్రాప్య మానుషం లోకం ముక్తిద్వారమపావృతమ్ । గృ

పాయం వ్యసనం, పశ్యత - తమావిష్కుర్వన్నాత్మానం విశినష్టి ॥ దుర్మతేః, దుష్టా విషయప్రవణా-మతిర్యస్య, తథాఽప్యతృ
ప్తస్య, తత ఏవ, అకృతార్థస్య, తత్రోభయత్ర హేతు-రల్పపుణ్యస్య పుణ్యలేశవిహీనస్య, కోఽసావపాయ ఇత్యత ఆహ ॥ గృహ
స్త్రైవర్గికో హత ఇతి ॥ త్రైవర్గికః ధర్మార్థకామరూపత్రివర్గసాధనభూతః, గృహాశ్రమో-హతో నష్టః ✽ ॥ ౬౯ ॥ ✽ నాశమే
వోపపాదయతి ॥ అనురూపేతి ॥ పతిరేవ దేవతా యస్యాస్సా, మే-భార్యేతి శేషః, సాధుభిః, పుత్రైస్సహ స్వః స్వర్గం యా
తి ✽ ॥ ౭౦ ॥ ✽ సోఽహం-హతగృహోఽహం కిమర్థం, జిజీవిషే జీవితుమిచ్ఛామి ✽ ॥ ౭౧ ॥ ✽ తానితి॥ తాన్ శిశూన్ శిగ్భిర్జా
లైః, ఆవృతాన్, అతఏవ-మృత్యుగ్రస్తాన్ ఆరబ్ధమరణాన్-విచేష్టతః మూర్ఛితాన్, పశ్యన్-కృపణో దీనః, తత్ర హేతు-రబుధః,
అతఏవ, స్వయమపి-శిక్షు జాలేష్వపతత్ ప్రవివేశ ✽ ॥ ౭౨ ॥ ✽ తమితి ॥ లబ్ధ్వా, అతఏవ-సిద్ధార్థః సిద్ధప్రయోజనః-గృహం, ప్ర
యయౌ ✽ ॥ ౭౩ ॥ ✽ దృష్టాన్తవివక్షితమర్థం దార్ష్టాన్తికే యోజయతి॥ ఏవమితి ॥ అశాన్తాత్మా అజితేన్ద్రియః-ద్వన్ద్వం ద్వన్ద్వానాసమా
న్తాద్రిమత ఇతి తథా-పతత్రివత్ కపోతవత్-సానుబన్ధః సపుత్రకళత్రః, అవసీదతి క్లిశ్యతి ✽ ॥ ౭౪ ॥ ✽ అసంభావితవివేకానాం
పరశ్చామేవంవిధా వృత్తిః కథంచిద్యుక్తా-లబ్ధసర్వార్థసాధననృజన్మనాం తు ఏవంవిధవృత్తిస్సుతరాం దుర్భగేత్యాహ ॥ య
ఇతి ॥ లోక్యత ఇతి లోకో దేహ-స్తం, అపావృతః నిష్ప్రతిబన్ధం, ముక్తిద్వారం ముక్తిసాధనం మానుషం లోకం, ప్రాప్యాపి.
యో గృహే - ఖగవత్ కపోతవత్, సక్తః, తం - ఆరూఢచ్యుతం శ్రేయోమార్గసోపానపఙ్క్తిమారూఢం తతో భ్రష్టం - వి

ధః ॥ ౭౫ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం ఏకాదశస్కన్ధే సప్తమోఽధ్యాయః ****

అథాజగరాచ్ఛిక్షితం వక్తుం తావద్దుఃఖాయేవ సుఖాయ ప్రారబ్ధవశాదేవ ప్రాప్యాయనయతేతేత్యాహ ॥ సుఖమితి ॥
హే రాజన్ - యతో యథా - ఐన్ద్రియకం ఇన్ద్రియప్రభవం - సుఖం - దేహినాం - స్వర్గే - నరకే చ - ప్రారబ్ధాత్ - భవత్యేవ - నరకేఽ
పి హి కించిదన్నపానాదిజన్యం సుఖం విద్యత ఏవేతి తత్తుల్యతాం స్వర్గసుఖస్యాపి వదయితుం నరక ఇత్యుక్తం - తస్మాదైన్ద్రి
యకసుఖస్య ప్రారబ్ధమూలత్వాత్ - తన్నేచ్ఛేత్ - యథా దుఃఖమనాకాఙ్క్షితమప్యుపతిష్ఠతే - తద్వత్సుఖమపీతి దుఃఖమివ సుఖమపి
నేచ్ఛేతేత్యర్థః - బుధః సుఖదుఃఖయోః ప్రారబ్ధమూలత్వజ్ఞః ॥ ౧ ॥ అజగరాచ్ఛిక్షణీయాన్యాహ ॥ గ్రాసమితి త్రిభిః ॥ గ్రా
సం ఆహారం సుమృష్టం రససంయుక్తం - మహాన్తం పర్యాప్తం - స్తోకమల్పమపర్యాప్తం - యదృచ్ఛయా దైవాత్ - ఆపతితం ప్రా
ప్తం - న తు ప్రయత్నేన లబ్ధమిత్యేవకారాభిప్రాయః - గ్రసేదద్యాత్ , ఆజగరీ అజగరసమ్బన్ధినీ , క్రియా వృత్తిర్యస్యాసౌ, అజగ
రవద్వర్తేతేతి వివక్షితోఽర్థః, ఆజగరోఽక్రియ ఇతి పాఠే, అజగరవృత్తిః, అక్రియః ఉదాసీనః ॥ ౨ ॥ శయీతేతి ॥ యది, గ్రాస
ఆహారః , నోపనమేత్ యదృచ్ఛయా నాపతేత్ - తర్హి , మహాహిరివ అజగర ఇవ , దిష్టభుక్ ఆహారప్రాప్తిప్రతిబన్ధకం ప్రారబ్ధమ
నుభవన్, అనుపక్రమః నిరుద్యమః భూరీణి బహూన్యప్యహాని - తూష్ణీం - శయీత ॥ ౩ ॥ నను సమర్థోఽపి శయీతైవ కి
మిత్యత ఆహ ॥ ఓజ ఇతి ॥ ఓజః ఇన్ద్రియబలం - బలం శారీరం - తద్యుక్తమపి - దేహం - బిభ్రాణః, అకర్మకం దృష్టార్థప్రవృత్తిశూన్యం
యథా తథా - శయాన ఏవ - భవేత్ , ఇన్ద్రియవానపి ప్రవృత్తిషు మేన్ద్రియయుక్తోఽపి - వీతనిద్రః ఇతి తావవర్ష్మనేపారవశ్యరహి

హేమఖగవత్సక్తస్తమాయాద్ధచ్యుతం విదుః ॥ ౭౫ ॥ **************************
*********** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, ఏకాదశస్కన్ధే, సప్తమోఽధ్యాయః **********

బ్రాహ్మణ ఉవాచ ॥ సుఖమైన్ద్రియకం రాజన్స్వర్గే నరక ఏవ చ । దేహినాం చ యథా దుఃఖం తస్మాన్నేచ్ఛేత * త
ద్బుధః ॥ ౧ ॥ గ్రాసం సుమృష్టం విరసం మహాన్తం స్తోకమేవ వా । యదృచ్ఛయైవాపతితం గ్రసే * దాజగరక్రియః ॥
శయీతాహాని భూరీణి నిరాహారోఽనుపక్రమః । యది నోపనమేద్గ్రాసో మహాహిరివ దిష్టభుక్ ॥ ౩ ॥ ఓజస్స
హోబలయుతం బిభ్రద్దేహమకర్మకమ్ । శయానో వీతనిద్రశ్చ నేహేతేన్ద్రియవానపి ॥ ౪ ॥ మునిః ప్రసన్నగమ్భీ
రో + దుర్విగాహ్యో దురత్యయః । అనన్తపారో హ్యక్షోభ్యః స్తిమితోద ఇవార్ణవః ॥ ౫ ॥ సమృద్ధకామో హీనో
వా నారాయణపరో మునిః । నోత్సర్పేత * న శుష్యేత * సరిద్భిరివ సాగరః ॥ ౬ ॥ దృష్ట్వా స్త్రియం దేవమాయాం
తద్భావైరజితేన్ద్రియః । ప్రలోభితః పతత్యన్ధే తమస్యగ్నౌ పతఙ్గవత్ ॥ ౭ ॥ యోషిద్ధిరణ్యాభరణామ్బరాదిద్రవ్యేషు
మాయారచితేషు మూఢః । ప్రలోభితాత్మా హ్యుపభోగబుద్ధ్యా పతఙ్గవన్నశ్యతి నష్టదృష్టిః ॥ ౮ ॥ స్తోకం స్తోకం

తః - నేహేత దేహసుఖం నేచ్ఛేదపి నవ్యాప్రియేతేతి వా ॥ ౪ ॥ సముద్రాచ్ఛిక్షణీయమాహ ద్వాభ్యాం ॥ మునిరితి ॥ బహిః
ప్రసన్నః, స చాసావన్తర్గమ్భీరశ్చ - దుర్విగాహ్యః ఇత్థంభూత ఇతి నిర్వక్తుమశక్యః - దుర్విభావ్య ఇతి యావత్ - దుర్విగాహ్య ఇ
తి పాఠే దురాసద ఇత్యర్థః ॥ ౫ ॥ కించ - వర్షాసు, అద్భిః, సమృద్ధోఽపి - నోత్సర్పేత్ , గ్రీష్మే, తద్విహీనోఽపి - న శుష్యేత్ - త
థా - సమృద్ధకామః, తద్దీనో వా - న హృష్యేత్ - న శోచేదిత్యర్థః - తత్ర హేతుః - నారాయణపరాయణః - న తు విషయపర ఇతి
భావః ॥ ౬ ॥ రూపరసగన్ధస్పర్శశబ్దేషు పఞ్చసు విషయేష్వాసక్తాః - పతఙ్గమధుకరగజహరిణమీనాః - పఞ్చ హతాః - అత
స్తేష్వాసక్తాః సన్త్యేతే గురవః - తదుక్తం " పతఙ్గమాతఙ్గకురఙ్గభృఙ్గమీనా హతాః పఞ్చభిరేవ పఞ్చ - ఏకః ప్రమాదీ స కథం న
హన్యతే యః సేవతే పఞ్చభిరేవ పఞ్చేతి " , తత్ర రూపవిలాసమోహితో నశ్యతీతి పతఙ్గాచ్ఛిక్షితమిత్యాహ ॥ దృష్ట్వేతి ॥ దేవమా
యాం భగవన్మాయాం - తద్వ్యామోహకత్వాత్తత్త్వేన రూపణం , తద్భావైః , తస్యాః స్త్రియాః - భావైర్విభ్రమాదిభిః , ప్రలో
భితః - అన్ధే తమసి నరకే - పతతి , అగ్నౌ, పతఙ్గవత్ - యథా - పతఙ్గః సకృత్కీటవిశేషః , దీపాదికం దృష్ట్వా తద్రూపేణ ప్రలోభిత
ఉపభోజ్యబుద్ధ్యా తం ప్రాప్య తస్మిన్పతిత్వా నశ్యతి - తద్వదిత్యర్థః ॥ ౭ ॥ స ఏవాహ ॥ యోషిదితి ॥ మాయారచితేషు
మాయాసృష్టేషు - యోషిదితి - తస్యాః , హిరణ్యాభరణాన్యమ్బరాణి చ , ఆదిశబ్దగ్రాహ్యాణి స్రక్చన్దనాదీని - తేషు ద్రవ్యేషూపభోగ
బుద్ధ్యా, ప్రలోభితాత్మా విమోహితమనాః, అత ఏవ - మూఢోఽజ్ఞః, అత ఏవ - నష్టదృష్టిః నష్టవివేకః, పతఙ్గవన్నశ్యతి ॥ ౮ ॥
మధుకరాచ్ఛిక్షణీయమాహ ద్వాభ్యాం ॥ స్తోకం స్తోకమితి ॥ యావతా గ్రాసేన - దేహయాత్రా వర్తేత తావన్తమేవ గ్రాసం - తత్రా
పి స్తోకం స్తోకం అల్పమల్పమేవ , గ్రసన్ , అహింసన్ అపీడయన్ - మాధుకరీం వృత్తిం - ఆతిష్ఠేత్ ఆశ్రయేత - యథా మధుకర
స్సుమనసః అపీడయన్ తత్ర తత్ర కించిదేవాగృహ్ణన్ క్వాప్యసజ్జమానో వర్తేత - తద్వన్మునిరిత్యర్థః - అన్యథా హ్యేకస్మిన్పద్మే మధు

౨ ॥ శ్లో * పా ॥ దాజగరోఽక్రియః.   ౫ ॥ శ్లో + పా ॥ దుర్విగాహ్యో.

లోభేనసక్తో మధుకరస్తస్మిన్ ముకుళితే నిబద్ధో భవత్యేవం మునిరపి గుణలోభేనైకమేవ గృహమాశ్రితస్తస్నేహేనబధ్యత ఇతి భావః ॥ ౯ ॥ కించాణుభ్యశ్చేతి॥ అణుభ్యోఽల్పసారేభ్యః-మహద్భ్యో విపులసారేభ్యః, శాస్త్రేభ్యః, సారమాదద్యాత్ యథా-షట్పదోఽణుభ్యో మహద్భ్యశ్చ పుష్పేభ్యః, సారమాదత్తే, తద్వత్ ॥ ౧౦ ॥ ద్వివిధోహి మధుకృత్ ॥ మధుకృన్తతి పుష్పాదాచ్ఛిద్య గృహ్ణాతీతి మధుకృత్ భ్రమరః, మధు కరోతి ఆహారత్వేన స్వేన రూపేణైవేతి మధుకృత్ మధుమక్షికా చ-తత్ర ప్రథమాచ్ఛిక్షితముక్తం ద్వితీయాచ్ఛిక్షణీయమాహ॥ సాయంతనమితి ద్వాభ్యామ్॥ సాయంతనే శ్వస్తనశబ్దౌ తత్కాలభోజనార్థపరౌ-ఇదం సాయంతనభోజనార్థమిదం శ్వ ఇత్యేవం భిక్షితమన్నాది - న సంగృహ్ణీత, కింతు-పాణిరేవాఞ్జలిరూపతామాపన్నః-పాత్రం భోజనపాత్రం, యస్య సః - ఉదరమేవామత్రం అన్ననిధానపాత్రం, యస్య సః - మక్షికేవ - న సంగ్రహీ యథా మక్షికా సంగ్రహిణీ భవతి తద్వత్సంగ్రహీ న భవేదిత్యర్థః. సంగ్రహీ చేన్మధుమక్షికావన్నశ్యతీతి భావః ॥ ౧౧ ॥ ఏతద్వివృణోతి॥ పునస్సాయంతనమితి॥ సహ తేన సంగృహీతేన సహ-వినశ్యతి ॥ ౧౨ ॥ స్పర్శాసక్తిర్నాశహేతురితి గజాచ్ఛిక్షణీయమిత్యాహ ॥ పదాఽపీతి ॥ దారవీం చారుమయీమపి, యువతీం స్త్రియం, పదాఽపి-న స్పృశేత్-స్పృశంస్తు- బధ్యేత-యథా-కరిగజః- జిఘృక్షుభిః కాష్ఠతృణమృదాద్యాచ్ఛాదితగర్తోపరిస్థాపితాయా దారుమయ్యాః కరిణ్యా అఙ్గసఙ్గాత్ యథా గర్తే పతితో బధ్యతే తద్వత్ ॥ ౧౩ ॥ కించ॥ నాభిగచ్ఛేదితి ॥ ప్రాజ్ఞో వివేకీ, ఆత్మనః స్వస్య-మృత్యుం తత్తుల్యాం-స్త్రియం-నాభిగచ్ఛేత్ నోపగచ్ఛేత్-సః అధిగచ్ఛన్-బలాధికైః- హన్యేత-యథా-గజో గజీముపగచ్ఛన్ బలాధికైర్గజైర్హన్యతే తద్వత్ ॥ ౧౪ ॥ దా

గ్రసేద్గ్రాసం దేహోవర్తేత యావతా । గృహ్ణన్నహింసన్నాతిష్ఠేద్వృత్తిం మాధుకరీం మునిః ॥ ౯ ॥ అణుభ్యశ్చ మహద్భ్యశ్చ శాస్త్రేభ్యః కుశలో నరః ।సర్వతస్సారమాదద్యాత్పుష్పేభ్య ఇవ షట్పదః॥ ౧౦ ॥ సాయంతనం శ్వస్తనం వా న సంగృహ్ణీత భిక్షితమ్ । పాణిపాత్రోదరామత్రో మక్షికేవ న సంగ్రహీ॥ ౧౧ ॥ సాయంతనం శ్వస్తనం వా న సంగృహ్ణీత భిక్షుకః। మక్షికా ఇవ సంగృహ్ణన్సహ తేన వినశ్యతి॥ ౧౨ ॥ పదాఽపి యువతీం భిక్షుర్న స్పృశేద్దారవీమపి । స్పృశన్కరీవ బధ్యేత కరిణ్యా అఙ్గసంగతః॥ ౧౩ ॥ నాభిగచ్ఛేత్స్త్రియం ప్రాజ్ఞః కర్హిచిన్మృత్యుమాత్మనః । బలాధికైస్స హన్యేత గజైరన్యైర్గజో యథా॥ ౧౪ ॥ న దేయం నోపభోగ్యం చ లుబ్ధైర్యద్దుఃఖసంచితమ్ । భుఙ్క్తే తదపి తచ్చాన్యో మధుహేవార్థవిన్మధు॥ ౧౫ ॥ సుదుఃఖోపార్జితైర్విత్తైరాశాసానాం గృహాశిషః। మధుహేవాగ్రతో భుఙ్క్తే యతిర్వై గృహమేధినామ్॥ ౧౬ ॥ గ్రామ్యగీతం న శృణుయాద్యతిర్వనచరః క్వచిత్ । శిక్షేత హరిణాద్బద్ధాన్మృగయోర్గీతమోహితాత్॥ ౧౭ ॥ నృత్యవాదిత్రగీతాని జుషన్గ్రామ్యాణి యోషితామ్। ఆసాం క్రీడనకో వశ్య ఋష్యశృఙ్గో మృగీసుతః ॥ ౧౮ ॥ జిహ్వయాఽతిప్రమాథిన్యా జనో రసవిమోహితః । మృ

నభోగానుపయోగ్యం ధనమన్యగామీతి మధుఘ్నః శిక్షణీయమత స్తన్నార్జయేదిత్యాహ ॥ న దేయమితి ॥ లుబ్ధైః-దుఃఖేన-సంచితం ఆర్జితం-యద్ధనం-న దేయం-నోపభోగ్యం చ, తద్ధన-మన్యో, ఽర్థవిత్ తద్ధనగ్రహణోపాయాభిజ్ఞః, భుఙ్క్తే - తదపి తచ్చాన్యః తస్యాపి లోభాద్దానభోగానుపయుక్తం స్యాత్తర్హి - తస్మాదన్యో - బలవాన్-త-దాకృష్య భుఙ్క్త ఇత్యర్థః, మధుహేవ, సయథా మధుమక్షికాభిస్సంచితం మధుభుఙ్క్తే - తద్వత్ ॥ ౧౫ ॥ స్వోద్యమం వినాఽపి భోజనలాభస్తస్మాదేవ శిక్షణీయః॥ సుదుఃఖేన బహుదుఃఖేన - ఉపార్జితైః-విత్తైః గృహాశిషః గృహేష్వాశిషః పానభోజనాదికామాః - నాశాసానాం కామయమానానాం ఆశాసానానామితివక్తవ్యే నావర్ణలోప ఆర్షః "యతిశ్చ బ్రహ్మచారీ చ పక్వాన్నస్వామినావుభౌ । తయోరన్నమదత్వా తు భుక్త్వా చాన్ద్రాయణం చరే,, దితి శాస్త్రార్థవిదాం-గృహమేధినా-మగ్రతో-యతి- ర్భుఙ్క్తే మధుహేవ - సయథా మక్షికాణాం స్వోపార్జితమధ్వభిలాషిణీనామగ్రత ఏవ మధుభుఙ్క్తే-తద్వత్ ॥ ౧౬ ॥ హరిణాచ్ఛిక్షణీయమాహ॥ గ్రామ్యగీతమితి॥ క్వచిత్కదాచిదపి - గ్రామ్యాణాం-గీతం-న శృణుయాత్-మృగయోర్లుబ్ధకస్య - గీతేన మోహితా ద్ధరిణాత్-వృత్తిం గ్రామ్యగీతం న శృణుయాదితీమాం వృత్తిం - శిక్షేత - హరిణోపి మృగయోర్గీతమోహితస్తేన గృహీతో నశ్యతి - తద్వత్ యతిర్గ్రామ్యగీతం శృణ్వన్నశ్యే-దతస్తన్న శృణుయాదిత్యర్థః-గ్రామ్యేత్యుక్తేః భగవద్గీతం తు శృణుయాదేవేత్యభిప్రాయః ॥ ౧౭ ॥ హరిణశబ్దేన హరిణీసుత ఋష్యశృఙ్గోఽపి వివక్షితః -అత ఏవ సోఽపి గురురిత్యభిప్రేత్యాహ ॥ నృత్యేతి ॥ మృగీసుతః ఋష్యశృఙ్గః-గ్రామే భవాని గ్రామ్యాణి-యోషితాం - నృత్యాని - వాదిత్రాణి మృదఙ్గాదిధ్వనయస్తాన్-గీతాని చ-జుషన్ సేవమానః-పశ్యన్-శృణ్వంశ్చేతి యావత్ -ఆసాం యోషితాం-క్రీడనకః క్రీడాసాధనం-వశ్యశ్చ-భవదితి శేషః-అతస్తాని న జుషేతేతి భావః ॥ ౧౮ ॥ రసనాసక్తిర్నాశహేతురితి మీనాచ్ఛిక్షణీయమిత్యాహ ॥ జిహ్వయేతి ॥ అతిప్రమాథిన్యా దుర్జయయా-జిహ్వయా-కరణభూత

యా-రసేతద్విషయే-విమోహితః , అతఏవా-సద్బుద్ధిదుర్బుద్ధిః-మృత్యుం , మృచ్ఛతిప్రాప్నోతి - యథాఽఽమిషబుద్ధివిమోహి తోమీనోబడిశే రామిషలిప్తేర్లోహకణ్టకే ర్వినశ్యతి-తద్వత్ ॥ ౧౯ ॥ జిహ్వాయాఃప్రమాథిత్వముపపాదయతిద్వాభ్యాం॥ ఇన్ద్రియాణీతి ॥ మనీషిణఃబుద్ధిమన్తఃఇన్ద్రియజయమిచ్ఛవః , తావ-న్నిరాహారాః- ఇన్ద్రియాణి-వర్జయిత్వాతురసనంరసనేన్ద్రి యవ్యతిరిక్తానీత్యర్థః - ఆశు జయన్తి - రసనవ్యతిరిక్తానీన్ద్రియాణినిరాహారమాత్రేణైవజేతుంశక్యాని. తేనతత్వాలవాభావా-ద్రసనంతు న తేనజేతుంశక్యం- ప్రత్యుత - నిరాహారేణ - రసనేన్ద్రియవృద్ధిరేవా పాదనాదితిభావః -తదాహ-తన్నిరన్నస్యవ ర్ధతఇతి-తద్రసనం-నిరన్నస్యనిరాహారస్య-వర్ధతే ॥ ౨౦ ॥ అన్తాంరసనమజిత-మితరాణితుజితాన్యేవేత్యతఆహ॥తావది తి ॥ విజితాన్య,న్యానిరసనవ్యతిరిక్తానీన్ద్రియాణి-యేన-తథాభూతోఽపి - యావ-ద్రసనం,నజయే,త్తావ,జ్జితేన్ద్రియో-నస్యాదే వ,రసే,రసనేన్ద్రియే-జితేసతితు-సర్వమిన్ద్రియం-జితంజితప్రాయమేవేత్యర్థః ॥ ౨౧ ॥ పిఙ్గళాయాఃనైరాశ్యంశిక్షితమితవ క్తుంతదాఖ్యానమాచష్టే ॥ పిఙ్గళేత్యాదినా ॥ యావదధ్యాయసమాప్తి॥విదేహనగరేమిథిలాపురే, తస్యాఃపిఙ్గళాతః-మేమ యా-శిక్షితం-కించి,ద స్తి, త-న్నిబోధశృణు-హేనృపనన్దనయదో ॥ ౨౨ ॥ సేతి॥సాపిఙ్గళా-స్వైరిణీకామచారిణీసంకే తేరహసిస్థానే-సంకేతమితిపాఠే-అర్థఆద్యజన్తః,సంకేతితమితియావత్ ,ఉపనేష్యతీ « లక్షణహేత్వోః ,, రితిశత్రన్తాదుగిల్లక్ష ణోఙీప్,ఉపనేతుమిత్యర్థః ॥ యద్వా ॥ ఎతావద్ధనంయోదాస్యతితేనైవసంగమిష్యామీత్యేవంవిధంసంకేతం,ఉపనేష్యతీప్రా ప్తవతీ , కృతవతీతియావత్ - ఉత్తమంస్వలంకృతం,రూపం-బిభ్రాణా-కాలేస్వసంకేతకాలే - గృహద్వారిస్వగృహద్వారే,

త్యుమృచ్ఛత్యసద్బుద్ధిర్మీనస్తుబడిశైర్యథా॥ ౧౯ ॥ఇన్ద్రియాణిజయన్త్యాశునిరాహారామనీషిణః। వర్జయిత్వా తురసనంతన్నిరన్నస్యవర్ధతే॥ ౨౦ ॥తావజ్జితేన్ద్రియోనస్యాద్విజితాన్యేన్ద్రియఃపుమాన్ । నజయేద్రసనంయా వజ్జితంసర్వంజితేరసే॥ ౨౧ ॥పిఙ్గళానామవేశ్యాఽఽసీద్విదేహనగరేపురా ।తస్యామేశిక్షితంకించిన్నిబోధనృ పనన్దన॥ ౨౨ ॥సాస్వైరిణ్యేకదాకాన్తంసంకేతముపనేష్యతీ । అభూత్కాలేగృహద్వారిబిభ్రతీరూపము త్తమమ్ ॥ ౨౩ ॥మార్గఆగచ్ఛతోవీక్ష్యపురుషాన్పురుషర్షభ । తాఞ్ఛుల్కదాన్విత్తవతస్సానమేనేఽర్థకాము కా ॥ ౨౪ ॥ ఆగతేష్వపయాతేషుసాసంకేతోపజీవినీ।అప్యన్యోవిత్తవాన్కోఽపిమాముపైష్యతిభూరిదః॥ ౨౫ ॥ ఏవందురాశయాధ్వస్తనిద్రాద్వార్యవలమ్బినీ।నిర్గచ్ఛన్తీప్రవిశతీనిశీథంసమపద్యత॥ ౨౬ ॥ తస్యావిత్తాశయా శుష్యద్వక్త్రాయా దీనచేతసః।నిర్వేదఃపరమోజజ్ఞేచిన్తాహేతుస్సుఖావహః॥ ౨౭ ॥ తదానిర్విణ్ణచిత్తాయాగీతం శృణుయథామమ । నిర్వేదఆశాపాశానాంపురుషస్యయథాహ్యసిః ॥ నహ్యఙ్గాజాతనిర్వేదోదేహబన్ధంజిహా సతి ॥ ౨౮ ॥ పిఙ్గళోవాచ ॥ అహోమేమోహవితతింపశ్యతావిజితాత్మనః।యాకాన్తాదసతఃకామంకామయే

అభూత్తస్థౌ ॥ ౨౩ ॥ మార్గఇతి ॥ హేపురుషర్షభ-తాన్పురుషా-న్విత్తవతఃసధనానపి-నమేనేనామన్యతనతైస్సహరే మఇత్యర్థః - కుతః-యత-స్సాఅర్థకాముకా- తైఃప్రతిజ్ఞాతాదప్యర్థాదధికవిత్తకాముకా ॥ ౨౪ ॥ ఇత్థ-మాగతేషు-పురు షేష్వ,పయాతేషుప్రత్యాఖ్యానాద్గతేషుసత్సు,సాపిఙ్గళా , సంకేతోపజీవికా - సంకేతేనైవోపజీవతీతితథా- హేతుగర్భ మిదం-అతః-అపిస్సంభావనాయాం - భూరిదదాతీతితథా - స్వసంకేతానురూపవిత్తదః - కోఽపి-పూర్వంసంకేతిత-స్తద న్యోవా-కశ్చి - న్మా-ముపైష్యతీ-త్యేవంవిధః-దుష్టః - ఆశయోఽభిప్రాయః- తేన-ధ్వస్తా-నిద్రా-యస్యాస్సా - ద్వార్య-వల మ్బమానాపునఃపునఃప్రవిశన్తీనిర్గచ్ఛన్తీచ-నిశీథమర్ధరాత్రంప్రాప ॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥ తస్యాఇతి॥శుష్యత్-వక్త్రంవదనం, యస్యాః - దీనంఅభాస్వరం-చేతో-యస్యాః - పిఙ్గళాయాః-పరమ-స్సుఖావహ - శ్చిన్తాహేతుర్వక్ష్యమాణవిచారహేతు శ్చ,నిర్వేదఃపరితాపో-జజ్ఞే జాతః॥యద్వా॥చిన్తాఅర్థచిన్తా,హేతు-ర్యస్యసః ॥ ౨౭ ॥ తదేతి ॥తదానిర్వేదదశాయాం,ని ర్విణ్ణచిత్తాయా,స్తస్యాః - గీతం-యథావత్-మమమత్తః,శృణు-నసునిర్విణ్ణచిత్తాయాఃకింగీతశ్రవణేనేత్యతఆహ॥నిర్వేదఇతి॥ హేయస్మా-త్పురుషస్య-ఆశాపాశానాం - నిర్వేదో-యథా- అసిఃఖడ్గ-స్తథా-ఖడ్గవచ్ఛిదాసాధనమిత్యర్థః - ఎతదేవహివ్య తిరేకముఖేనోపపాదయతి ॥ నహీతి ॥ అఙ్గహేయదో-అజాతోనిర్వేదోయస్యసః ,దేహశబ్దస్తదనుబన్ధినామప్యుపలక్షణార్థః- దేహబన్ధందేహతదనుబన్ధిష్వనుబన్ధంఆశామ్ ॥ ౨౮ ॥ తర్హితద్గీతంశ్రావయేత్యతఆహ॥ అహోఇతి ॥అవిజిత,ఆత్మామ నో- యయా , తస్యాః , హేతుగర్భమిదం-మేమమ-మోహవితతింమోహవిస్తారం-తామేవదర్శయితుమాత్మానంవిశినష్టి॥ యేతి ॥ యాఽహం,యేనమోహేనా-సతస్తుచ్ఛా , త్కాన్తా, త్కామం - కామయే-అతో , ఽహం - బాలిశావివేకశూ

న్యా ✻ ॥ ౨౯ ॥ ✻ బాలిశత్వం ప్రపఞ్చయతి॥ సన్తమితి చతుర్భిః॥ సమీపే హృదయ ఏవ-సన్తం-తథాప్యపురుషార్థతాం వ్యుదస్య తి ॥ రమణమితి ॥ రమణం కాన్తం-నిరతిశయప్రీతివిషయమిత్యర్థః-తస్యైవేచ్ఛావిషయత్వాత్-ననుఉదితాయాం హితద్విషయప్రతౌ తస్య తద్విషయత్వం-స్యైవతు కుత ఇత్యతో విశినష్టి ॥ రతిప్రదమితి ॥ రతిరనురాగః-ప్రీతిరితి యావత్-తాం ప్రయచ్ఛతి తథా॥ తం, స్వవిషయప్రీత్యావహమిత్యర్థః, నన్వర్థకామాద్యభిలాషిణ్యాః కిం తద్విషయప్రీత్యేత్యాశఙ్క్య విశినష్టి ॥ విత్తప్రదమితి ॥ విత్తశబ్దః కామాదేరప్యుపలక్షకః - అర్థినాం ధర్మాదిపురుషార్థచతుష్టయప్రదమిత్యర్థః - నిత్యం-ఉక్తవిధత్వేన యావదాత్మానుబన్ధినం, అముం భగవన్తం - విహాయ, తద్విపరీతం, తుచ్ఛం- నర-మహం-భజే భజామి - వైపరీత్యం వ్యఞ్జయితుం విశినష్టి॥ అకామదం-కామశబ్దో ధర్మాదీనాముపలక్షకః - ప్రత్యుత-భయాధిప్రదం, ఆధిర్మానసికం దుఃఖం - ఇమమితి పాఠే-భిత్త్యాలిఖితభగవత్ప్రతిమాదర్శనకృతసన్నిహితనిర్దేశః ✻ ॥ ౩౦ ॥ ✻ అహో ఇతి॥ అతివిగర్హ్యా-వార్తా దేహధారణాత్మికా-యత - స్తయా-సాంకేత్యేన-యా - వృత్తి- స్తయా వృత్త్యా-వ్యర్థ-మాత్మా మనః - దేహో వా-పరితాపితః పరితాపం ప్రాపితః - పరితాపం ప్రపఞ్చయతి ॥ స్త్రైణాదితి ॥ స్త్రైణాత్ స్త్రీలమ్పటాత్, అర్థతృషః అర్థతృష్ణాయుక్తాత్ - అత ఏవా,నుశోచ్యాత్, నరాత్-యా-అహం, రతిం, విత్తం చ, క్రీతేన తేన నరేణ క్రీతేనా- త్మనా దేహేన-ఇచ్ఛతీ కామయమానా-ఆసమితి శేషః ✻ ॥ ౩౧ ॥ ✻ అహో ధిఙ్మాం-యతోఽతిజుగుప్సితం భజామీత్యాహ ॥ యదితి ॥ స్థూణాః స్తమ్భాః వంశో నామ స్థూణాసు నిహిత స్తిర్యగ్వేణుః, వంశ్యా స్తస్మిన్నుభయతో నిహితా వేణవః - అస్థిభిరేవ-నిర్మితాః - వంశాదయో, యస్మిన్-తత్ర- యత్ప్రపృష్ఠే దీర్ఘమస్థి స వంశః

మేనబాలిశా॥ ౨౯ ॥ సన్తం సమీపే రమణం రతిప్రదం విత్తప్రదం నిత్య ✻ మముం విహాయ । అకామదం దుఃఖభయాధిశోకమోహప్రదం తుచ్ఛమహం భజేఽజ్ఞా ॥ ౩౦ ॥ అహో మయాఽఽత్మా పరితాపితో వృథా సాంకేత్యవృత్త్యాఽతివిగర్హ్యవార్తయా । స్త్రైణాన్నరాద్యాఽర్థతృషోఽనుశోచ్యా ✻ త్క్రీతేన విత్తం రతిమాత్మనేచ్ఛతీ ॥ ౩౧ ॥ యదస్థిభిర్నిర్మితవంశవంశ్యస్థూణం త్వచా రోమనఖైః పినద్ధమ్ । క్షరన్నవద్వారమగారమేతద్విణ్మూత్రపూర్ణం మదుపైతి కాఽన్యా ॥ ౩౨ ॥ విదేహానాం పురే హ్యస్మిన్నహమేకైవ మూఢధీః । యాఽన్యమిచ్ఛత్యసత్యస్మాదాత్మదాత్కామమచ్యుతాత్ ॥ ౩౩ ॥ సుహృత్ప్రేష్ఠతమో నాథ ఆత్మా చాయం శరీరిణామ్। తం విక్రీయాత్మనైవాహం రమేఽనేన యథా రమా ॥ ౩౪ ॥ కియత్ప్రియం తే వ్యభజన్కామా యే కామదా నరాః। ఆద్యన్తవన్తో భార్యాయా దేవా వా కాలవిద్రుతాః ॥ ౩౫ ॥ నూనం మే భగవాన్ప్రీతో విష్ణుః కేనాపి కర్మణా। నిర్వేదోఽయం దురాశాయా యన్మే జాతస్సుఖావహః ॥ ౩౬ ॥ మైవం స్యుర్మన్దభాగ్యాయాః క్లేశా నిర్వేదహేతవః। యేనానుబన్ధం

పార్శ్వాస్థీని వంశ్యాః-స్థూణాః పాణిపాదాస్థీని-తి వివేకః - త్వచా చర్మణా - లోమభిర్నఖైశ్చ-పినద్ధం ఛాదితం - తథా- క్షరన్తి నవద్వారాణి యస్మిన్-తదేవంభూతాగారరూపం - విణ్మూత్రపూర్ణ -మేతన్నరశరీరం-మత్ మత్తో- ఽన్యా కా వా స్త్రీ, ఉపైతి ప్రాప్నోతి భజత ఇతి ✻ ॥ ౩౨ ॥ ✻ యత ఏవ మతోఽహమేవా- స్మిన్ పురేఽజ్ఞేత్యాహ॥ విదేహానామితి॥ విదేహానాం మైథిలానాం-అహ-మేకైవ-మూఢధీరజ్ఞా - వ్యక్తం నూనం, తత్ర హేతుత్వేనాత్మానం విశినష్టి ॥ యాఽహ-మాత్మదాత్ ఆత్మపర్యన్తవదాన్యాత్-అచ్యుతా,దన్యం-కాన్త-మిచ్ఛతీ-అత ఏవా, సతీ దుష్టా ✻ ॥ ౩౩ ॥ ✻ ఇష్టం నిర్వ్యాజ్యాప్త హితం నిశ్చినోతి॥ సుహృదిత్యాదిభిరష్టభిః ॥ అయ, మచ్యుతః-శరీరిణాం-ఆత్మా, అత ఏవ - ప్రేష్ఠతమః అతిప్రియతమః - ఆత్మా హి నిరతిశయప్రియః-సుహృద్ధితైషీ, హితకృదిత్యర్థః, నాథో నాయకశ్చ-అత - స్తమేవా,త్మాన, మచ్యుత,మాత్మనా విక్రీయ ఆత్మసమర్పణేన స్వవశీకృత్య-తేనాచ్యుతేన, రమే-యథా, రమా లక్ష్మీ- స్తద్వత్ ✻ ॥ ౩౪ ॥ ✻ అన్యేషామసేవ్యత్వం దర్శయతి ॥ కియదితి ॥ ఆద్యన్తవన్తో-యే కామాః కామ్యన్త ఇతి కామాః విషయాః - కామదాః నరాః- దేవా వా - కాలవిద్రుతాః కాలేనోపద్రుతాః, తే - భజిష్యమాణాః - భార్యాయాః-కియ - త్ప్రియం-వ్యభజన్ కృతవన్తః - న కించిత్-అతః- ఇహాముత్ర చ తద్వ్యతిరిక్తః కోఽపి సేవ్యో నాస్తీత్యర్థః ✻ ॥ ౩౫ ॥ ✻ ఆత్మన స్తదనుగ్రహవిషయతాం సంభావయతి॥ నూనమితి॥ కేనాపి కర్మణా అజ్ఞాతసుకృతవిశేషేణ-మే మహ్యం-భగవాన్విష్ణుర్నూనం-ప్రీతః-కుతః-యత్ యస్మాత్ - దురాశాయా-మే మమా-యం - సుఖావహో-నిర్వేదో- జాతః, తత్ప్రసాదమన్తరేణేదృశో నిర్వేదో దుర్లభ ఇతి భావః ✻ ॥ ౩౬ ॥ ✻ తదేవాహ॥ మైవమితి॥ ఏవమేవం సతి-భగవతి ప్రీతే సతీత్యర్థః-మన్దభాగ్యాయాః మమ - నిర్వేదస్య - హేతవః - క్లేశాః మాస్యుః నస్యురిత్యర్థః-కిం నిర్వేదమాత్రేణేత్యత స్తం విశినష్టి॥ యేన నిర్వేదేన - అనుబన్ధం దేహగేహాదిష్వహం మమాభిమానరూపం - పాశం-నిర్హృత్య పరిహృత్య పురుషః శమం శాన్తిం-మ

---

౩౦ ॥ శ్లో ✻ పా ॥ కాన్తమిమం

నః ప్రసాదం-ఋచ్ఛతి ప్రాప్నోతి ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ యత ఏవ - మత-స్తేన భగవతో - పకృతం-నిర్వేదమితి శేషః-తత్కృతోపకారరూపం నిర్వేదమిత్యర్థః-శిరసా-ఆదాయ ఊఢ్వా- గ్రామ్యైస్సహ- సంగతీ -స్తా - దురాశాశ్చ-త్యక్త్వా-గ్రామ్యాసజ్జతా ఇతి పారే-గ్రామ్యా విషయగోచరాః-దురాశా-స్త్యక్త్వా-తమేవా-ధీశ్వరం భగవన్తం శరణం వ్రజామి సేవ ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ కించైవం వర్తిష్యామీత్యభిసంధత్తే ॥ సంతుష్టేతి ॥ శ్రద్దధతీ శ్రద్ధాం కుర్వతీ - చికీర్షితవిషయత్వరాయుక్తా - సంతుష్టా విత్తాద్యలాభప్రయుక్తాసంతోషరహితా-యథాలాభేన కైవాల్లబ్ధేన- జీవతీ-ఆత్మనా-అత ఏవ - రమణేన నిరతిశయప్రియేణా-మునాభగవతైవ-సహ-విహరామి-వై నూనమ్ ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ నను సత్సు సురాదిష్వ ముష్యైవేతి కిమర్థోఽవధారణేత్యాశఙ్క్యాహ ॥ సంసారేతి ॥ ముషితేక్షణమపహృతవివేకం-కాల ఏవాహి-స్తేన గ్రస్తం చా-త్మానం మాం-త్రాతు - మన్యః పరమపురుషాదితరః-కోవా-అధీశ్వరస్సమర్థః-నకోఽపీతిభావః ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ తదేవాహ ॥ ఆత్మైతి ॥ యదా అఖిలా-ద్విషయా-న్నిర్విద్యేత-అప్రమత్తోఽవహితః-కృత్స్న మిదం జగత్- కాలాహినా- గ్రస్తం చ - పశ్యే-త్తదా-తస్య తథా ద్రష్టు-ర్నిర్విద్యమానస్యాత్మనః పుంసః-గోప్తా-ఆత్మైవ పరమాత్మైవ-నాన్య ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ ఏవమితి ॥ వ్యవసితా నిశ్చితా - మతి-ర్యయా-సా-కాన్తే-తర్షోఽభిలాష-స్తత్ప్రభవాం-దురాశాం, పరిత్యజ్యేత్యధ్యాహారః - చిత్తోపశమం చిత్తశాన్తి-మాస్థాయ ఆశ్రిత్య, సంపాద్యేతి యావత్-శయ్యా-ముపవివేశ ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ ఫలితమాహ ॥ ఆశాహీతి ॥ యథాశబ్దో నైరాశ్యాశయోః సుఖదుఃఖావహత్వే దృష్టాంతప్రదర్శనపరః ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామేకాదశస్కన్ధేఽష్టమోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

ఇర్హ్యాత్యపురుషశ్శమమృచ్ఛతి ॥ ౩౭ ॥ తేనోపకృతమాదాయ శిరసా గ్రామ్యసంగతాః । త్యక్త్వా దురాశాశ్శరణం వ్రజామి తమధీశ్వరమ్ ॥ ౩౮ ॥ సంతుష్టా శ్రద్దధత్యేవం యథాలాభేన జీవతీ । విహరామ్యమునైవాహమాత్మనా రమణేన వై ॥ ౩౯ ॥ సంసారకూపే పతితం విషయైర్ముషితేక్షణమ్ । గ్రస్తం కాలాహినాఽఽత్మానం కోఽన్యస్త్రాతుమధీశ్వరః ॥ ౪౦ ॥ ఆత్మైవ హ్యాత్మనో గోప్తా నిర్విద్యేత యదాఖిలాత్ । అప్రమత్త ఇదం పశ్యేద్గ్రస్తం కాలాహినా జగత్ ॥ ౪౧ ॥ బ్రాహ్మణ ఉవాచ ॥ ఏవం వ్యవసితమతిర్దురాశాం కాన్తతర్షజామ్ । చిత్తోపశమమాస్థాయ శయ్యాముపవివేశ సా ॥ ౪౨ ॥ ఆశా హి పరమం దుఃఖం నైరాశ్యం పరమం సుఖమ్ । యథా సంఛిద్య కాన్తాశాం సుఖం సుష్వాప పిఙ్గలా ॥ ౪౩ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

❁❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే ఏకాదశస్కన్ధేఽష్టమోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁

అవధూత ఉవాచ ॥ పరిగ్రహోఽతిదుఃఖాయ యద్యత్ప్రియతమం నృణామ్ । అనన్తం సుఖమాప్నోతి తద్విద్వాన్యస్త్వకించనః ॥ ౧ ॥ సామిషం కురరం జఘ్నుర్బలినో యే నిరామిషాః । తదామిషం పరిత్యజ్య స సుఖం సమవిన్దత ॥ ౨ ॥ న మే మానావమానౌ స్తో న చిన్తా గేహపుత్రిణామ్ । ఆత్మక్రీడ ఆత్మరతిర్విచరామీహ బాలవత్ ॥ ౩ ॥ ద్వావేవ చిన్తయా ముక్తౌ పరమానన్ద ఆప్లుతౌ । యో విముగ్ధో జడో బాలో యో గుణేభ్యః పరం గతః ॥ ౪ ॥ క్వచిత్కుమారీ

అథ కురరాత్పరిగ్రహాపరిగ్రహయోర్దుఃఖ - హేతుత్వం శిక్షణీయమిత్యాహ ॥ పరిగ్రహ ఇతి ॥ నృణాం-యద్య-త్ప్రియతమం వస్తు-తస్య-పరిగ్రహః-అతిదుఃఖాయ భవతి, యస్తు - తత్పరిగ్రహస్యా,తిదుఃఖహేతుత్వం-విద్వాన్ జానన్, అకించనో నిష్పరిగ్రహః, స్యా-త్సో-ఽనన్తం సుఖ-మాప్నోతి ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ తథాహి ॥ సామిషమితి ॥ సామిషం పరిగృహీతామిషముఖం-కురరముత్క్రోశాఖ్యపక్షివిశేష-మన్యే-నిరామిషాః-బలినః బలీయాంసః - శ్యేనగృధ్రాదయః-జఘ్నుః-సకురరః-సుఖం-సమవిన్దత ప్రాప ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ అథార్భకాచ్ఛిక్షితమాహ ॥ నమ ఇతి ॥ మే మమ - మానావమానౌ-న స్తః-గేహపుత్రిణాం తద్వతాం యా-చిన్తా-భవతి-సా చ-మే-నాస్తి, కింతు-ఆత్మనైవ సహ క్రీడా యస్య సః-ఆత్మన్యేవ రతిః ప్రీతిర్యస్య సః-ఇహ లోకే - విచరామి-బాలవత్-యథా బాలో మానావమాన-చిన్తారహితశ్చరతి- తద్వత్ -ఆత్మశబ్దః పరమాత్మపరః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ మానాద్యభావే చాఽదృష్టాన్తః-న త్వాత్మక్రీడత్వాత్మరతిత్వయోరపీత్యభిప్రేత్య దృష్టాన్తదార్ష్టాన్తికయోర్వివక్షితం సాధర్మ్యమాహ ॥ ద్వావేవేతి ॥ చిన్తాశబ్దో మానాపమానయోరప్యుపలక్షకః ॥ పరమానన్దే, ఆప్లుతౌ మగ్నౌ - కౌ చ తావిత్యత స్తావాహ ॥ య ఇతి ॥ విముగ్ధో జడ ఇతి చ బాలస్య విశేషణం-విముగ్ధో మూఢః - మానాపమానానభిజ్ఞః - జడః అనుద్యమః - దేహాదిపోషణచిన్తాప్రయుక్తోద్యమరహిత ఇత్యర్థః, యశ్చ , గుణేభ్యః పరం గతః త్రిగుణాతీతః సాక్షాత్కర్తా ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ అథ కుమార్యాశ్శిక్షితం వక్తుమాఖ్యాయికామాహ ॥ క్వచిదిత్యాదినా ॥ వృణానాన్ “ లక్షణహేత్వోః ” రితి శానచ్, వరీతుమిత్యర్థః, గృహం ప్రత్యాగతాన్-వీక్ష్యేత్యధ్యాహారః, తాన్-స్వయమేవార్హయామాస , స్వయమేవేత్యత్ర హేతుః , బన్ధుషు క్వాపి యాతేషు సత్స్వితి, బన్ధవోఽత్రమాత్రా,

గయః ॥ ౫ ॥ తేషామాగతానామభ్యవహారార్థం భోజనార్థం, హే పార్థివ, రహసి ఏకాన్తే, శాలీన్ తణ్డులాన్, అవఘ్నన్త్యాః, ప్రకోష్ఠస్థాః, శఙ్ఖాః శఙ్ఖవలయాః, సుమహత్ యథా భవతి తథా స్వనం ధ్వనిం చక్రుః ॥ ౬ ॥ సేతి॥ మహతీ బుద్ధిమతీ సా కుమారీ, తచ్ఛాల్యవహననం జుగుప్సితం అహో ఇయం స్వయమేవావహన్తి కిమస్యా బన్ధవో న సన్తి నూనమియం దరిద్రేతి మన్యేరన్నితి బుద్ధ్యా తదవహననమననురూపం మత్వేత్యర్థః, అత ఏవ, తతో, వ్రీడితా లజ్జితా చ, ఏకైకశః క్రమేణైకైకం శఙ్ఖం, బభఞ్జ కరాదపసారితవతీ, ద్వౌ ద్వౌ తు శఙ్ఖౌ, పాణ్యోరశేషయత్ ॥ ౭ ॥ తతః పునరవఘ్నన్త్యాః, శఙ్ఖయోరుభయోః ద్వయోరపి ఘోషోఽభవత్ తత్ర తత్రాపి, ఉభయోరప్యేకమేకం నిరభిదత్ పృథక్కృతవతీ, తదైకైకస్మాత్ శఙ్ఖాత్ ధ్వనిర్నాభవత్ ॥ ౮ ॥ తతః కిమత ఆహ ॥ అన్వశిక్షమితి॥ హే అరిన్దమ, తస్యాః కుమార్యాః, ఇమముపదేశమన్వశిక్షం ననుకుమార్యాస్తవ కథం సంగతిస్తత్రాహ॥ లోకానితి ॥ ౯ ॥ కో వా ఉపదేశ ఇత్యాహ॥ వాస ఇతి ॥ బహూనాం వాసే కలహో భవేత్ ద్వయోరపి వాసే వార్తా మిథస్సల్లాపో భవేత్ తస్మాత్కలహవార్తయోరుభయోరపి యోగవిరోధిత్వాదేక ఏవ చరేదితి ॥ నన్వయమర్థః కిం కుమార్యా తవోపదిష్ట ఇత్యత ఆహ ॥ కుమార్యా ఇవ కఙ్కణ ఇతి ॥ తస్యాః కఙ్కణదృష్టాన్తేనాయమర్థోఽశిక్షిత ఇతి భావః ॥ ౧౦ ॥ బాహ్యాభ్యన్తరవిజాతీయప్రత్యయావ్యవహితసమాధినిష్ఠేన భవితవ్యమితి శిక్షితమితి వక్తుం తావత్సమాధివిధిం తదుపాయం చాహ॥ మన ఇతి ॥ ఏకత్ర శుభాశ్రయే, మనః సంయుఞ్జ్యాదితి సమాధివిధిః "యుజ సమాధౌ" ఇతి హి ధాతుః, కథం మనస్సమాహితం స్యాదిత్యత్రోపాయం వదన్ విశినష్టి జితః శ్వాసః ప్రాణో యేన సః "ప్రాణబన్ధనం హి సోమ్య మనః" ఇతి శ్రుతేరితి భావః, తర్హి శ్వాసజయః కథమిత్యతో విశినష్టి జితమాసనం యేన సః

త్వాత్మానం వృణానాన్ స్పృహామాగతాన్। స్వయం తానర్హయామాస క్వాపి యాతేషు బన్ధుషు॥ ౫ ॥ తేషామభ్యవహారార్థం శాలీన్ రహసి పార్థివ। అవఘ్నన్త్యాః ప్రకోష్ఠస్థాశ్చక్రుః శఙ్ఖాః స్వనం మహత్॥ ౬ ॥ సా తజ్జుగుప్సితం మత్వా మహతీ వ్రీడితా తతః। బభఞ్జైకైకశశ్శఙ్ఖాన్ ద్వౌ ద్వౌ పాణ్యోరశేషయత్ ॥ ౭ ॥ ఉభయోరప్యభూద్ఘోషో హ్యవఘ్నన్త్యాశ్చ శఙ్ఖయోః। తత్రాప్యేకం నిరభిదదేకస్మాన్నాభవద్ధ్వనిః॥ ౮ ॥ అన్వశిక్షమిమం తస్యా ఉపదేశమరిన్దమ। లోకాననుచరన్నేతాన్ లోకతత్త్వవివిత్సయా॥ ౯ ॥ వాసే బహూనాం కలహో భవేద్వార్తా ద్వయోరపి। ఏక ఏవ చరేత్తస్మాత్కుమార్యా ఇవ కఙ్కణః॥ ౧౦ ॥ మన ఏకత్ర సంయుఞ్జ్యాజ్జితశ్వాసో జితాసనః। వైరాగ్యాభ్యాసయోగేన ధ్రియమాణమతన్ద్రితః॥ ౧౧ ॥ యస్మిన్మనో లబ్ధపదం యదేతచ్ఛనైశ్శనైర్ముఞ్చతి కర్మరేణూన్। సత్త్వేన వృద్ధేన రజస్తమశ్చ విధూయ నిర్వాణముపైత్యనిన్ధనమ్॥ ౧౨ ॥ తదైవమాత్మన్యవరుద్ధచిత్తో న వేద కించిద్బహిరన్తరం వా। యథేషుకారో నృపతిం వ్రజన్తమిషౌ గతాత్మా న దదర్శ పార్శ్వే॥ ౧౩ ॥ ఏకచార్యనికేతస్స్యాదప్రమత్తో గుహాశయః। అలక్ష్యమాణ ఆచారైర్మునిరేకోఽల్పభాషణః ॥ ౧౪ ॥ గృహారమ్భోఽతిదుః

స త్వాసనజయే శ్వాసజయో భవతీతి భావః, తథాఽపి చఞ్చలం మనః కథం స్థిరం స్యాదిత్యతస్తద్విశినష్టి॥ వైరాగ్యాభ్యాసయోగేన ధ్రియమాణం యుజ్యత ఇతి యోగో బలం, వైరాగ్యాభ్యాసబలేన స్థిరీక్రియమాణం మన ఏకత్ర అతన్ద్రితో యుఞ్జ్యాదితి సంబన్ధః ॥ ౧౧ ॥ విషయవైలక్షణ్యాత్ ప్రతిబన్ధకకర్మవాసనాక్షపణక్షమాద్ రజస్తమోనిబర్హణసాత్త్వికాహారాదిప్రవృద్ధసత్త్వగుణాచ్చ స్థిరం స్యాదిత్యాహ ॥ యస్మిన్నితి ॥ యస్మిన్ శుభాశ్రయే లబ్ధపదం లబ్ధాస్పదం సత్ యదేతన్మనః కర్మరేణూన్ కర్మవాసనాః ముఞ్చతి త్యజతి తేన రజస్తమశ్చ నిర్ధూయ ప్రవృద్ధేన సత్త్వేన చ, అనిన్ధనం ఇధ్యతే దీప్యతే ప్రకాశ్యత ఇతీన్ధనం కర్మణి ల్యుట్, విషయాన్తరాగోచరమిత్యర్థః అత ఏవ నిర్వాణం లయం ధ్యేయాకారైకప్రవణాత్మకముపైతి ॥ ౧౨ ॥ ఏవమిత్థమాత్మని పరమపురుషే అవరుద్ధం నియమితం చిత్తం యేన సః తదా బహిరన్తరశబ్దాభ్యాం పరాగ్బాహ్యమన్తరం చ న వేద నానుసన్ధత్తే అనేన సమాధేర్విజాతీయప్రత్యయావ్యవహితరూపత్వముక్తం అనిన్ధనమిత్యనేన ప్రత్యాహారః లబ్ధపదమిత్యనేన ధారణా జితాసనజితశ్వాసశబ్దాభ్యామాసనప్రాణాయామౌ వివక్షితౌ, కర్మరేణూన్ ముఞ్చతీత్యాదినా "ధర్మేణ పాపమపనుదతి॥ ఆహారశుద్ధౌ సత్త్వశుద్ధిస్సత్త్వశుద్ధౌ ధ్రువా స్మృతిః" ఇత్యాదిశ్రుత్యుక్తౌ యమనియమౌ వివక్షితౌ నిర్వాణశబ్దేన ధ్యానం, అవరుద్ధచిత్తో న వేదేత్యత్ర దృష్టాన్తః యథేషుకార ఇతి, ఇషౌ నిర్మీయమాణే బాణశల్యే, గతః అవరుద్ధః ఆత్మా మనో యస్య సః ఇషుకారః పార్శ్వే వ్రజన్తం గచ్ఛన్తం నృపతిం న దదర్శ తద్వత్ ॥ ౧౩ ॥ అథ సర్పాచ్ఛిక్షితమాహ ॥ ఏకచారీతి ॥ యోగిసమ్మర్దత్యాగే కుమారీ గురుః, జనసమ్మర్దత్యాగే సర్పః, స యథా శఙ్కమానః ఏకాకీ చరతి, నియతనికేతరహితశ్చ సదా అప్రమత్తశ్చ ఏకాన్తవాసీ చ ఆచారైర్గతిభిః అలక్ష్యమాణశ్చ తద్వన్మునిరప్యేకః, అసహాయః, అప్రమత్తత్వాదీనాముపలక్షణమిదం, కించ అల్పం మితం యథా తథా భాషత ఇతి తథా ॥ ౧౪ ॥ కించ గృహే

రమ్భ ఇతి ॥ అధ్రువస్యాత్మనో దేహస్యాతిదుఃఖాయ భవతి, నిర్మాణదశాయామాయాసోపలబ్ధేరితి భావః - విఫలశ్చ - యావదపేక్షం భోగాలాభాదితి భావః, అత ఏవ, సర్పః, పరకృతం, నతు స్వనిర్మితం వేశ్మ వల్మీకాదికం, ప్రవిశ్య, సుఖం యథా భవతి తథా, వర్ధతే ॥ ౧౫ ॥ «యథోర్ణనాభిస్సృజతే గృహ్ణతే చ», ఇతి శ్రుతిప్రసిద్ధోర్ణనాభిదృష్టాన్తేనైకస్యైవ భగవతోఽభిన్ననిమిత్తోపాదానకారణత్వమవధృతే ఇతి వక్తుం «సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీ», దిత్యాదిషు సృష్టేః ప్రలయపూర్వకత్వశ్రవణాత్తావత్సంహర్తృత్వమాహ ॥ ఏక ఇతి ॥ సార్ధైస్త్రిభిః - స్వమాయయా స్వసంకల్పేన «తదైక్షత బహు స్యాం», ఇత్యుక్తవిధేన, స్వశరీరభూతప్రకృత్యా వా, పూర్వం సృష్టమిదం జగత్ - ఏకః ప్రలయం ప్రతి కారణాన్తరసామగ్ర్యన్తరరహితః, కల్పాన్తే - కాలకలయా స్వాపృథక్సిద్ధవిశేషణభూతేన కాలేన - ఏకోఽద్వితీయశ్చ - భూదితి సంబన్ధః ॥ ౧౬ ॥ ఏకః పునః ప్రత్యమాణజగదేకోపాదానకారణభూతః - ఏకమేవాద్వితీయం - తదైక్షత బహు స్యాం, ఇత్యత్రైవాత్ర ఏకశబ్దః అవిభక్తనామరూపసూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టకారణావస్థబ్రహ్మపరః - ఏకత్వం చాత్ర యత్సృష్టిదశాయాం నామరూపవిభాగనిబన్ధనం బహుత్వం తత్ప్రతిసంబన్ధివివక్షితం వైశేషికాదిభిర్నిత్యతయోక్తానామాకాశాదీనామపి సంహారాభిప్రాయ ఏవకారః - అద్వితీయః నిమిత్తకారణాన్తరరహితః ఏక ఏవేత్యుపాదానస్య ప్రస్తుతత్వేన నిమిత్తస్యార్థసిద్ధత్వాత్ - పరతన్త్రరూపచిదచిదాత్మకవిశేషణానాం విహితత్వాన్నిషేధస్య విహితవ్యతిరిక్తవిషయత్వాత్ «మాయాం త్రిగుణాత్మికాం క్షోభయన్ యేన సంసరతే పుమా», నితి ప్రకృతిపురుషనిత్యత్వసూచకోత్తరవాక్యసంగతేశ్చాపేక్షితత్వాత్ - ఏక ఏవేత్యస్యావిభక్తనామరూపావగతేశ్చ «సృజత్యాదౌ తయా సూత్ర», మిత్యనేనాద్వితీయపదస్య నిమిత్తాన్తరాభావపరత్వమవగమ్యతే - అత్రైక ఏవాద్వితీయ ఇత్యస్య సజాతీయవిజాతీయభేదశూన్య ఇతి వ్యాఖ్యాత్వనుచితా - కాలకలయా సంహృత్యేతి విజాతీయకాలస్య తదా సద్భావావగమాత్, స్వమాయాం త్రిగుణాత్మికాం సంక్షోభయన్నితి సత్త్వాదిశక్తిషు సామ్యం నీతాస్వితి చ గుణసామ్యావస్థాచిద్ద్రవ్యసద్భావావగమాచ్చ, ప్రధానపురుషేశ్వర ఇతి సూక్ష్మావస్థయోస్తన్నియామ్యత్వేన తచ్ఛరీరతయావస్థానావగమాచ్చ, అతో యథోక్త ఏవార్థః, కస్తర్హి సూక్ష్మావస్థచిదచిత్కాలాధార ఇత్యతో విశినష్టి ॥ అఖిలాశ్రయ ఇతి ॥ అఖిలానాం చిదచిదాదీనాం, సార్వజ్ఞ్యసర్వశక్తిత్వాదిగుణానాం చాశ్రయః, కస్తర్హి తస్యాశ్రయ ఇత్యతో విశినష్టి ॥ ఆత్మాధార ఇతి ॥ ఆత్మా స్వయమేవాధారో, యస్య సః, అనన్యాధారః «స్వే మహిమ్ని ప్రతిష్ఠిత», ఇతి శ్రుతేరితి భావః, కాలకలయేదం సంహృత్యైక ఏవాద్వితీయోఽభూదిత్యుక్తమేవోపపాదయతి ॥ కాలేనాత్మానుభావేనేతి ॥ స్వశక్తిభూతేన కాలేన, నిమిత్తభూతేన, సత్త్వాదిషు, శక్తిషు సామ్యం, నీతాసు సతీషు ॥ ౧౭ ॥ కార్యోపయోగ్యపృథక్సిద్ధవిశేషణభూతేషు, సత్త్వరజస్తమస్సు, సృష్టిదశాయాం వైషమ్యేనావస్థితేషు, నామావస్థాం విహాయ సామ్యం ప్రాప్య స్వస్మిన్ లీనేషు సత్స్విత్యర్థః - ప్రధానపురుషేశ్వరః, స్వస్మిన్నవిభాజ్యతయా సూక్ష్మావస్థావస్థితయోః ప్రధానపురుషయోర్నియన్తృత్వేనావస్థితః, ఆదిపురుషః కృత్స్నజగత్కారణపురుషః - అత ఏవ, పరావరాణాం పరమః కార్యకారణావస్థచిదచిద్ద్రవ్యావధిభూతః, కైవల్యసంజ్ఞితః ఆస్తే, కైవల్యం నామరూపవిభాగరహితత్వరూపావ్యాకృతత్వం, తత్సంజ్ఞితః «సదేవ సోమ్యేదం, తద్ధేదం తర్హ్యవ్యాకృతమాసీ», దితి సదవ్యాకృతాదిశబ్దవాచ్య ఇత్యర్థః ॥ ౧౮ ॥ కేవలశబ్దో జాడ్యదుఃఖసంభేదవ్యావర్తకః, సందోహ ఇతి, సన్తతయోః పరిమితత్వవ్యావృత్తిః జాడ్యదుఃఖాసంభిన్నానవధికజ్ఞానానన్దస్వరూప ఇత్యర్థః, నిరుపాధిక ఇత్యనేన జ్ఞానానన్దయోః కర్మకృతత్వవ్యుదాసః, తేన సాంసారికజీవవ్యావృత్తిః, అథ సృష్టిప్రకారమాహ ॥ కేవలాత్మానుభావేనేతి ॥ కేవలశబ్దః పరికరాన్తరవ్యావర్తకః - ఆత్మనః స్వస్యానుభావః తదైక్షత బహు స్యామిత్యుక్తవిధస్సంకల్పః, తన్మాత్రేణైవేత్యర్థః, స్వమాయాం స్వశరీరభూతాం నిరతిశయసూక్ష్మదశాపన్నాం మాయాం, సంక్షోభయన్ ఈషత్స్థూలదశాపత్తిద్వారా పరిణామోన్ముఖాం కుర్వన్, అరిందమ, ఆదౌ తావత్తయా మాయయా - సూత్రం, సృజతి, సూత్రశబ్దో మహత్తత్త్వపరః, సూత్రం హి బహుతన్తుకార్యం స్వస్మిన్ప్రోతానాం మణీనామాధారశ్చ, ఏవమహంకారాదితత్త్వాధారత్వాత్త్రిగుణప్రకృతికార్యత్వాచ్చ సూత్రత్వవ్యపదేశః ॥ తదేవాహ ॥ తమితి ॥ తం మహాన్తం మహత్తత్త్వమితి యావత్, త్రిగుణవ్యక్తిం త్రిగుణప్రకృతికార్యభూతం, సృజన్తం అహంకారాదిపృథివ్యన్తతత్త్వపరంపరామితి శేషః, అత ఏవ, విశ్వతోముఖం, సర్వేషు కార్యేషు, ముఖం ప్రాధాన్యమాశ్రమత్వేన, యస్య తం, ఆహుః - ముఖశబ్దః ప్రాధాన్యలక్షకః - య

ఖాయ విఫలశ్చాధ్రువాత్మనః । సర్పః పరకృతం వేశ్మ ప్రవిశ్య సుఖమేధతే ॥ ౧౫ ॥ ఏకో నారాయణో దేవః పూర్వసృష్టం స్వమాయయా । సంహృత్య కాలకలయా కల్పాన్త ఇదమీశ్వరః ॥ ౧౬ ॥ ఏక ఏవాద్వితీయోఽభూదాత్మాధారోఽఖిలాశ్రయః । కాలేనాత్మానుభావేన సామ్యం నీతాసు శక్తిషు ॥ ౧౭ ॥ సత్త్వాదిష్వాదిపురుషః ప్రధానపురుషేశ్వరః । పరావరాణాం పరమ ఆస్తే కైవల్యసంజ్ఞితః ॥ ౧౮ ॥ కేవలానుభవానన్దసందోహో నిరు

ద్వా - విశ్వతోముఖం యథాతథేతిక్రియావిశేషణం, అనేకధా, సృజన్తం, తామాహుస్త్రిగుణవ్యక్తింసృజన్తీమితిపాఠే ప్రకృతిసూత్రోపస్థాపకత్రిగుణవ్యక్తిశబ్దాపేక్షయాసృజన్తీమితిస్త్రీలిఙ్గనిర్దేశః, యస్మిన్నమహతీ, దంవిశ్వం, ప్రోతం, అనేనత్రిగుణవ్యక్తిమిత్యనేనచసూత్రత్వరూపణేనిమిత్తముక్తంభవతి, యేనయదారబ్ధేన, బుద్ధీన్ద్రియమనఃప్రాణాత్మకసూక్ష్మశరీరేణయుక్తః, పుమాఞ్జీవః, సంసరతే దేవమనుష్యాదిస్థూలశరీరసంయోగవియోగాత్మకజన్మనాశరూపసంసారతత్ప్రయుక్తజ్ఞానవికాససంకోచౌచప్రాప్నోతీత్యర్థః - అయమేవహిజీవస్య సంసారోనామ, యఃప్రకృత్యారబ్ధదేహసంబన్ధతద్వియోగప్రయుక్తజ్ఞానసంకోచవికాసరూపావస్థాన్వయః, అత్రప్రధానపురుషేశ్వరోఽఖిలాశ్రయఇతిచోక్త్వాయేనసంసరతేపుమానిత్యుక్తైరిదమవగమ్యతే, యత్పరమాత్మవిశేషణీభూతజీవస్వభావస్యసంకోచవికాసరూపోఽవస్థావిశేషఇతి - సృజన్తీంవిశ్వతోముఖమిత్యనేనత్వహంకారాదిపృథివ్యన్తసమష్టిపరంపరాదేవాదిసృష్టిప్రపఞ్చశ్చప్రధానగతఇతి,ఏవంచ-విశిష్టస్యోపాదానత్వం,సాక్షాదవస్థాశ్రయత్వంప్రధానపురుషయోరేవ,తద్ద్వారాతుపరమాత్మనోఽపీతిఫలితం, సంక్షోభయన్సృజతీతికర్తృత్వనిర్దేశేననిమిత్తకారణత్వం,తచ్చవిశేష్యాంశస్యైవేతిచఫలితమ్ ❀ ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ ❀ తదేతదూర్ణనాభిదృష్టాన్తేనావధార్యమిత్యభిప్రేత్యాహ ॥ యథేతి ॥ ఊర్ణాతన్తుసంఘాతప్రకృతి-ర్నాభి యస్య-సః-కీటవిశేషః - స్వశరీరైకదేశభూతాద్ధృదయా-దుద్గతా-మూర్ణాం, వక్త్రతోవక్త్రేణ-సంతత్య,ప్రసార్య, తయాఊర్ణయా-విహృత్య,పున,స్తామూర్ణాం, గ్రసతి- తథా - మహేశ్వరోఽపికార్యకారణయోరనన్యత్వాభిప్రాయకస్తయాతామితిస్త్రీలిఙ్గనిర్దేశః, తయావిహృత్యేత్యనేనదార్ష్టాన్తికేకార్యస్య జగతోభగవత్క్రీడోపకరణత్వంప్రదర్శితం, ఊర్ణనాభిరూర్ణాం సంతత్యేతి స్రష్టృత్వోక్త్యానిమిత్తకారణత్వం - నమూర్ణాంసంతత్యేత్యనేనోర్ణాయాఏవతన్తుసంతానాత్మకావస్థాశ్రయత్వావగమాత్ విశేష్యాంశేతదనవ

పాధికః । కేవలాత్మానుభావేనస్వమాయాంత్రిగుణాత్మికామ్ ॥ ౧౯ ॥ సంక్షోభయన్సృజత్యాదౌతయాసూత్రమరిందమ । ❀ తమాహుస్త్రిగుణవ్యక్తింసృజన్తంవిశ్వతోముఖమ్ ॥ యస్మిన్ప్రోతమిదంవిశ్వం యేనసంసరతేపుమాన్ ॥ ౨౦ ॥ యథోర్ణనాభిర్హృదయాదూర్ణాంసంతత్యవక్త్రతః । తయావిహృత్యభూయస్తాంగ్రసత్యేవంమహేశ్వరః ॥ ౨౧ ॥ యత్రయత్రమనోదేహీధారయేత్సకలంధియా । స్నేహాద్ద్వేషాద్భయాద్వాఽపి యాతి † తత్తత్సరూపతామ్ ॥ ౨౨ ॥ కీటఃపేశస్కృతంధ్యాయన్కుట్యాంతేనప్రవేశితః । యాతి ❀ తత్సమ

గమాత్తస్యోపాదానత్వవద్దార్ష్టాన్తికేఽపిపరమాత్మశరీరభూతయోశ్చిదచితోరుపాదానత్వసిద్ధావపివిశేష్యభూతపరమాత్మనస్తదసిద్ధిః - మైవం - విశేషణాంశస్యావస్థాశ్రయత్వనిర్వాహకత్వమాత్రేణైవవిశేష్యాంశస్యాప్యుపాదానత్వసిద్ధేః-నాస్మాభిర్విశేష్యాంశస్యాద్వారకావస్థాశ్రయత్వమభ్యుపగతం - కింతు, సద్వారకావస్థాశ్రయత్వం - నచసద్వారకావస్థాశ్రయత్వమపినదృష్టాన్తేఽవగమ్యతఇతివాచ్యం - విశేష్యాంశోపాదానత్వస్యవిశేషణగతావస్థాశ్రయత్వనిర్వాహకత్వరూపత్వేనతస్యదృష్టాన్తేఽప్యవగమాత్ - నహితత్రవిశేష్యాంశభూతజీవమన్తరేణోర్ణాయాఅవస్థాశ్రయత్వసిద్ధిః. కించోర్ణనాభేరసర్వజ్ఞస్యాసర్వశక్తేఃకార్యాన్తరాత్మతయాఽనుప్రవేశనసామర్థ్యాభావేఽపిదార్ష్టాన్తికేబ్రహ్మణస్సర్వశక్తేస్సర్వజ్ఞస్య " తత్సృష్ట్వా,తదేవానుప్రావిశత్,తదనుప్రవిశ్య,సచ్చత్యచ్చాభవత్ „ ఇతితత్తత్కార్యానుప్రవేశేనతత్తద్రూపతాభవనస్యశ్రుతత్వాదుపాదానత్వంనిర్వ్యూఢమేవ, కించ, కారణావస్థప్రకృతిపురుషశరీరకతయాతన్నియన్తృత్వాత్ కార్యావస్థతచ్ఛరీరకతయాతన్నియన్తృత్వస్యాన్యాదృశత్వాత్తన్నియన్తృత్వరూపావస్థాశ్రయత్వమద్వారకమేవవిశేష్యభూతబ్రహ్మనిష్ఠమితితన్నిర్వ్యూఢమిత్యలంబహునా ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ కేనాపిభావేననిత్యముక్తవిధంనారాయణంధ్యాయన్తత్సారూప్యం యాతీతిపేశస్కృదాఖ్యాద్భ్రమరవిశేషాదవధృతమిత్యాహ ॥ యత్రయత్రేతి ॥ ధియానిశ్చయాత్మికయాబుద్ధ్యా, యత్రయత్రవిషయే,మనస్సంకల్పవికల్పాత్మకమన్తఃకరణం, సకలంనిశ్చలంయథాతథా-యః-స్నేహాద్యన్యతమేనభావేన, ధారయేత్, సఃతత్తత్సరూపతాంతత్సమానాకారతాం, తత్సాధర్మ్యమితియావత్ యాతిప్రాప్నోతితత్తత్స్వరూపతామితిపాఠే, స్వరూపస్యభావఃస్వరూపతా- ఇదమిత్థమితిప్రతీతావిత్థమితిప్రతీతివిషయతాంతత్తుల్యతామితియావత్ కీటస్యకీటాన్తరేణస్వరూపైక్యాసంభవాత్,యాతితత్సామ్యతామిత్యనన్తరోక్తేశ్చాయమేవార్థః ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ ఉక్తేఽర్థేదృష్టాన్తమాహ ॥ కీటఇతి ॥ తేనపేశస్కృతాస్వకుట్యాం,ప్రవేశితఃనిరుద్ధఃఅతఏవ,భయేన- పేశస్కృతంధ్యాయన్-కీటః-

---

౨౦ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ తామాహుస్త్రిగుణవ్యక్తింసృజన్తీం ౨౨ ॥ శ్లో † పా ॥ తత్తత్స్వరూపతామ్
౨౩ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ తత్సాన్యతాం - తత్సాత్మతాం - తత్స్వాత్మతామ్

పూర్వరూపమత్యజన్నేవ - తత్సమతాం,యాతి తేనపేశస్కృతాసమతాతత్సమతా-తాం,తత్సాన్యతామితిపాఠే-తేనసామ్యంయస్య,తస్యభావస్తత్తా- తామిత్యర్థః - తత్సాత్మతామిత్యపిపాఠః , తత్రాత్మశబ్దోదేహపరః - తేనసమఆత్మాయస్య-తస్యభావస్తత్తా, తాంతత్సమానదేహతామిత్యర్థః, తత్స్వాత్మతామిత్యపిపాఠః , తత్రాప్యాత్మశబ్దఃపూర్వవత్-తస్యస్వశబ్దేనషష్ఠ్యన్తేనసమస్తస్య తచ్ఛబ్దేనకర్మధారయః , తచ్ఛబ్దోఽధ్యాయాకారపరామర్శకః - తత్స్వాత్మతాంతత్సారూప్యం-పూర్వరూపమసన్త్యజన్నిత్యనేనకైముత్యన్యాయోవివక్షితః - పూర్వరూపమసన్త్యజన్నేవయాతి - కిముతసన్త్యజన్నిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ తదేవముక్తగురుభ్యశ్శిక్షితానిప్రదర్శ్యేదంగురున్తరాచ్ఛిక్షితస్యోపలక్షణమిత్యభిప్రేత్యస్వదేహాచ్ఛిక్షితమాహ॥ఏవమితి॥స్వాత్మాస్వదేహః-తస్మాచ్ఛిక్షితాం-బుద్ధిం-మమత్తః,శృణు ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ తావద్దేహస్యగురుత్వమాహ॥దేహఇతి॥గురుత్వే,హేతుత్వేనవిశినష్టి॥వివేకవిరక్తిహేతురితి॥వివేకోహేయోపాదేయవిభాగః - విరక్తిర్హేయవిషయవిరాగః-తయోః హేతుః-తత్రవిరక్తిహేతుత్వంవదన్విశినష్టి ॥ వివేకవిరక్తిహేతురితి ॥వివేకోహేయోపాదేయవిభాగఃవిరక్తిర్హేయవిషయవిరాగఃతయోఃహేతుఃతత్రవిరక్తిహేతుత్వంవదన్విశినష్టి॥సత్త్వనిధనముత్పత్తివినాశౌ,బిభ్రత్ బిభ్రాణః-ప్రాప్నువన్నిత్యర్థః॥కించ ॥సతతార్త్యుదర్కం సంతతమార్తిఃదుఃఖమేవోదర్కఉత్తరోత్తరఫలం-బిభ్రత్-యద్వా-సతత-మార్తిరేవోదర్కఉత్తరకాలో-యస్య-తత్సత్త్వఃధనం-బిభ్రత్ - వివేకహేతుత్వమాహ ॥ తత్త్వానీతి ॥ అనేనదేహేన-తత్త్వానిప్రాకృతానియథావత్-విమృశామి-ఏవముపకారిత్వేఽపితస్మిన్నాస్థాంనకరోమీత్యాహ ॥ తథాపీతి ॥ పారక్యమితిశ్వసృగాలాదిభక్ష్యమితి-వ్యవసితఃనిశ్చయవాన్-అసఙ్గస్తస్మిన్నభిమానరహితశ్చరామి ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ సతతార్త్యుదర్కతాంప్రపఞ్చయతి ॥ జాయేతిద్వాభ్యాం ॥ యత్ప్రియచికీర్షుతయా-యస్యదేహస్య-ప్రియంకర్తుమిచ్ఛోర్భావస్తత్తా - తయా-జాయాదివర్గాన్-విత్త,

---

తాంరాజన్పూర్వరూపమసంత్యజన్॥ ౨౩ ॥ఏవంగురుభ్యఏతేభ్యఏషామేశిక్షితామతిః।స్వాత్మోపశిక్షితాంబుద్ధింశృణుమేవదతఃప్రభో ॥ ౨౪ ॥ దేహోగురుర్మమవివేకవిరక్తిహేతుర్బిభ్రత్స్మసత్త్వనిధనంసతతార్త్యుదర్కమ్ । తత్త్వాన్యనేనవిమృశామియథాతథాఽపిపారక్యమిత్యవసితోవిచరామ్యసఙ్గః॥ ౨౫ ॥ జాయాత్మజార్థపశుభృత్యగృహాప్తవర్గాన్పుష్ణాతియత్ప్రియచికీర్షుతయావితన్వన్ । స్వాన్తేసకృచ్ఛ్రమవరుద్ధధనస్సదేహస్సృష్ట్వాఽస్యబీజమవసీదతివృక్షధర్మా ॥ ౨౬ ॥ జిహ్వైకతోఽమముపకర్షతికర్హితర్షాశిశ్నోఽన్యతస్త్వగుదరంశ్రవణంకుతశ్చిత్ । ఘ్రాణోఽన్యతశ్చపలదృక్క్వచకర్మశక్తిర్బహ్వ్యస్సపత్న్యఇవగేహపతింలునన్తి ॥ ౨౭ ॥ సృష్ట్వాపురాణివివిధాన్యజయాఽఽత్మశక్త్యా వృక్షాన్సరీసృపపశూన్ఖగదంశమత్స్యాన్ । తైస్తైరతుష్టహృదయఃపురుషంవిధాయ బ్రహ్మావలోకధిషణంముదమాపదేవః ॥ ౨౮ ॥ లబ్ధ్వాసుదుర్లభమిదంబహుసమ్భవాన్తే

స్వాన్ సంపాదయన్-అర్థశబ్దోవిత్తపరః పుష్ణాతి పుష్ణాతుతతఃకిమితఆహ॥స్వాన్తఇతి ॥ యఃపుమాన్ - కృచ్ఛ్రంయథాతథాఅవరుద్ధానిసంచితాని-ధనాని-యేన-సః-సదేహఃదేహసహితః - దేహీత్యర్థః-స్వాన్తేస్వాయుషోన్తే- అవసీదతిక్లిశ్యతినశ్యతి - తద్ధేహేనవియుజ్యతఇత్యర్థః దేహవిగమేఽపినదుఃఖపరిసమాప్తిరిత్యాహ ॥ అస్యదేహాన్తరస్య-బీజంనిదానభూతంకర్మాత్మకంబీజం,సృష్ట్వా - అవసీదతీతిసంబన్ధః-వృక్షస్యేవధర్మోయస్యసః -యథాపివర్ధమానోవృక్షోవృక్షాన్తరబీజంసృష్ట్వానశ్యతితద్వదిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ కించ॥జిహ్వేతి॥ఏకతోరసంప్రతి-జిహ్వా-అముందేహినం- ఉపకర్షతివికర్షతి కర్హిచిత్, కదాచిత్-తర్షాపిపాసా-జలంప్రతి-శిశ్నో-న్యవాయంప్రతి-త్వక్-స్పర్శంప్రతి-ఉదర - మన్నంప్రతి-శ్రవణం-శబ్దంప్రతి-ఘ్రాణోగన్ధంప్రతి-చపలా-దృష్టిఃరూపంప్రతి-కర్మశక్తిఃవాగాదికర్మేన్ద్రియజాలమపి - క్వచ - తత్తత్ప్రతినియతవచనాదానగతివిసర్గాదా-వుపకర్షతి-ఇత్థం-బహ్వ్యఃసపత్న్యోగేహపతింగృహస్వామినమివ-లునన్తి ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ ఇత్థందేహస్యవివేకవిరక్తిహేతుత్వముపపాద్యేదానీమస్యదేహస్యాతిదుర్లభత్వంప్రదర్శయన్ముక్తిసాధననిష్ఠాంవిధత్తేద్వాభ్యాం॥సృష్ట్వేతి ॥ దేవశ్చతుర్ముఖశరీరకఃపరమపురుషః - ఆత్మశక్త్యాకార్యోపయుక్తస్వాపృథక్సిద్ధవిశేషణభూతయా- అజయాప్రకృత్యా-వివిధాని-పురాణిశరీరాణి- తేషాంస్వవాసస్థానత్వసామ్యాత్పురశబ్దేననిర్దేశః - వైవిధ్యమేవదర్శయతిద్వితీయార్ధేన-తత్ర-సరీసృపాఃసర్పణస్వభావాః-దంశాఃదంశనస్వభావాజన్తవః - తావ - త్సృష్ట్వేతిసంబన్ధః తైస్తైస్సృష్టై-రతుష్టంహృదయంయస్యసః-స్వస్యాఖిలచేతనోజ్జిజీవయిషయాప్రవృత్తత్వాద్వృక్షాదీనాంముక్తిసాధనానుష్ఠానానర్హత్వాచ్చాతుష్టహృదయ ఇతిభావః-పురుషంమనుష్యం-విధాయసృష్ట్వా-ముదంహర్షం-ప్రాపలేభే - తత్రహేతుత్వేనపురుషంవిశినష్టి-బ్రహ్మావలోకధిషణం-బ్రహ్మదర్శనసమానాకారా-ధీరుపాసనాత్మికా-మతి - ర్యస్మిన్తంబ్రహ్మదర్శనసమానాకారోపాసనాత్మకయోగానుష్ఠానయోగ్యమిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ యతఏవ-మతో-బహూనాం - సంభవానాంజన్మనామన్తే-అతిదుర్లభ-మనిత్యమప్య

ర్థదంసమీహితపురుషార్థప్రాపకం-మానుష్యం,జన్మ-లబ్ధ్వా-ధీర స్తుల్యసుఖదుఃఖస్సన్, అనుపృక్తతోమృత్యుర్యస్య,తదిదం శరీరం,యావ-న్నపతేత్ నవిపద్యేత-తావదేవ- తూర్ణం-నిశ్శ్రేయసాయముక్తయే - యతేత-నతుకామార్థం-తస్యసులభత్వా,దితిభావః,తదాహ॥ విషయఃఖలుసర్వతస్స్యాదితి ॥ సర్వతఃసర్వత్రశ్వసూకరాదిజన్మస్వపి-విషయః-స్యాత్ -సులభస్స్యాదిత్యర్థః ❋ ॥ ౨౯ ॥ ❋ప్రశ్నస్యోత్తరముపసంహరతి॥ఏవమితి ॥ ఏవంఇత్థం-మతిం-శిక్షయన్,సంజాతంవైరాగ్యంయస్యసః ఆత్మనివిషయభూతే విజ్ఞానమేవా-లోకఃతత్స్వరూపస్వభావప్రకాశకం -యస్యసః-అనహంకృతిః దేహాత్మాభిమానరహితః ముక్త-స్సఙ్గో దేహానుబన్ధిషు-యేన-తథాభూతో,ఽహం, మేతాంమహీం,విచరామిపర్యటామి ❋॥ ౩౦ ॥ ❋నన్వేకస్మాదేవగురోఃకిమేతేసర్వాస్సాననశిక్షితాఇత్యతఆహ ॥ నహీతి॥సుస్థిరంసుపుష్కలంజ్ఞానం , నహ్యేకస్మాద్గురోస్సకాశాత్స్యాత్,కింతుబహుభ్యఏవేతిభావః,తర్హి క్వాప్యవిశ్వాసాదస్థిరమేవస్యాదతఆహ ॥ బ్రహ్మైతదితి ॥ బ్రహ్మశబ్దోఽత్రజ్ఞానపరః,ఇదంజ్ఞానం,అద్వితీయంసమాభ్యధికరహితం,ఏతత్తుల్యంజ్ఞానాన్తరంనాస్తీత్యర్థః , ఋషిభిః- బహుధా , గీయతేవర్ణ్యతేపృథివీవాయ్వాదిదృష్టాన్తైనశిక్ష్యతఇత్యర్థః-పృథివ్యాదయశ్శిక్షాగురవః- నతుబ్రహ్మవిద్యోపదేష్టారః , అతస్తద్బాహుళ్యంనదోషాయేతిభావః॥యద్వా-ఏతత్సర్వంగురుమణ్డలం అద్వితీయం - బ్రహ్మైవపరమపురుషఏవ ,పృథివ్యాదిగురుమణ్డలరూపేణావస్థితః-సచైకఏవేతిభావః,అనేనా"చార్యదేవోభవ,ఆచార్యంమాంవిజానీయా ,, దితివిహితాదేవతాచార్యయోస్తాదాత్మ్యబుద్ధిఃకర్తవ్యేతిసూచితమ్ ❋ ॥ ౩౧ ॥ ❋అవధూతయదుసంవాదముపసంహరతి॥ భగవానితి ॥ సవిప్రోదత్తాత్రేయః,యో"గర్భిణాపురుభయంయదుహైహయాద్యా,, ఇత్యుక్తత్వాత్ - యదుశ్చహైహయాద్యాశ్చేతిద్వంద్వఃగభీరధీరపారజ్ఞానః

మానుష్యమర్థదమనిత్యమపీహధీరః ၊ తూర్ణంయతేతనపతేదనుమృత్యుయావన్నిశ్శ్రేయసాయవిషయఃఖలుసర్వతస్స్యాత్ ॥ ౨౯ ॥ ఏవంసంజాతవైరాగ్యోవిజ్ఞానాలోకఆత్మని ၊ విచరామిమహీమేతాంముక్తసఙ్గోఽనహంకృతిః ॥ ౩౦ ॥ నహ్యేకస్మాద్గురోర్జ్ఞానంసుస్థిరంస్యాత్సుపుష్కలమ్ ၊ బ్రహ్మైకమద్వితీయంవైగీయతేబహుధర్షిభిః ॥ ౩౧ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ ఇత్యుక్త్వాసయదుంవిప్రస్తమామన్త్ర్యగభీరధీః ၊ వన్దితస్స్వర్చితోరాజ్ఞాయయౌప్రీతోయథాగతమ్॥ ౩౨ ॥అవధూతవచశ్శ్రుత్వాపూర్వేషాంనస్సపూర్వజః।సర్వసఙ్గవినిర్ముక్తస్సమచిత్తోబభూవహ॥ ౩౩ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతిశ్రీమద్భాగవతేమహాపురాణేఏకాదశస్కన్ధే, నవమోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋❋

శ్రీభగవానువాచ ॥ మయోదితేష్వవహితస్స్వధర్మేషుమదాశ్రయః। వర్ణాశ్రమకులాచారమకామాత్మాసమాచరేత్॥ ౧ ॥అన్వీక్షేతవిశుద్ధాత్మాదేహినాంవిషయాత్మనామ్।గుణేషుతత్త్వధ్యానేనసర్వారమ్భవిపర్యయమ్॥

ఆమన్త్ర్యపృష్ట్వా,రాజ్ఞాయదునా,వన్దితోఽర్చితో,ఽతఏవ,ప్రీతస్సన్,యథాగతం,యయావితిసంబన్ధః ❋ ॥ ౩౨ ॥ ❋తదుపదిష్టస్యానుష్ఠితత్వందర్శయతి ॥ అవధూతవచఇతి ॥ సర్వేషాం-నోఽస్మాకం, పూర్వజః,సఃయదుః- సర్వస్మిన్దేహే,తదనుబన్ధినిచ,సఙ్గా-ద్వినిర్ముక్తః-సమచిత్తఃశీతోష్ణసుఖదుఃఖాదిషుతుల్యచిత్తః , యద్వా , సర్వస్యబ్రహ్మాత్మకత్వదర్శనః ,ముక్తశ్చేతిశేషః ❋ ॥ ౩౩ ॥ ❋ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంఏకాదశస్కన్ధేనవమోఽధ్యాయః ❋

తదేవమవధూతయదుసంవాదముఖేనస్వబుద్ధిఃస్వయమేవశిక్షణీయేత్యభిధాయాథసాక్షాన్ముక్తిసాధనభూతబ్రహ్మోపాసనాత్మకభక్తియోగంతదఙ్గభూతౌకర్మజ్ఞానయోగావన్యానిచసాధనాన్యుపదిశతి ॥ మయోదితేష్విత్యాదినా ॥ మయాసర్వజ్ఞేనపరమకారుణికేనోదితేషుపఞ్చరాత్రగీతాదిముఖేనోపదిష్టేషు-స్వధర్మేషుస్వస్వరూపానురూపేషుధర్మేషుఅర్చనవన్దనాదిషు,అవహితః,ప్రమాదరహితః,అప్రమాదేనతాననుతిష్ఠన్నిత్యర్థః,మదాశ్రయః - అహమేవసర్వాన్తరాత్మా,ఆశ్రయోయస్యసః,మదాయత్తసత్తాస్థితిప్రవృత్తిజ్ఞానవాన్, అకామాత్మా,నకామేషుఆత్మాయస్యసః , ఫలాభిసంధిరహితః,స,యావద్దేహం, వర్ణాశ్రమకులోచితమాచారం,ఆచరేదనుతిష్ఠేత్ ❋ ॥ ౧ ॥ ❋కథమకామాత్మతాసంభవేదిత్యతఆహ॥అన్వీక్షేతేతి ॥ ఉక్తధర్మై-ర్విశుద్ధ-ఆత్మామనో,యస్యసః-తత్త్వధ్యానేన , తత్త్వమనారోపితాకారః,స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యానుచిన్తనేన , విషయాత్మనాంవిషయప్రవణచిత్తానాం , దేహినాం , గుణేషుగుణపరిణామాత్మకేషుశబ్దాదివిషయేషునిమిత్తేషు , తదర్థమిత్యర్థః , యే , సర్వే , ఆరమ్భాఉద్యోగా , స్తేషాం , విపర్యయంఫలవ్యత్యాసం , సుఖార్థారమ్భాణామన్తతోదుఃఖఫలకత్వమిత్యర్థః , అన్వీక్షేతపశ్యేత్ , సర్వారమ్భవిపర్యయాన్వీక్షయాఽకామాత్మతాసంభవతీతిభావః ❋ ॥ ౨ ॥ ❋తత్త్వధ్యానేనేత్యనేనాతత్త్వధ్యానస్యకామాత్మతాపాదనద్వారాఽన్తతోదుఃఖహేతుత్వాన్ని

ష్ఫలత్వమితి సూచితం - తదేవ దృష్టాన్తముఖేన విశదయతి ॥ సుప్తస్యేతి ॥ యథా, సుప్తస్య పుంసః, విషయాలోకః ప్రియా
ప్రియవిషయావభాసః, యథా చ, ధ్యాయతో, మనోరథశ్చ, విఫలః న హి స్వాప్నార్థకామాదిమాత్రేణ ఫలిత్వం, న వా
విషయధ్యానాత్మకమనోరథమాత్రేణ, ప్రత్యుత, తౌ, నానాత్మకత్వాత్, ద్విఫలౌ, ప్రియాప్రియరూపేణ విషయాణాం నా
నాత్మకత్వాత్తయోర్నానాత్మకత్వమవగన్తవ్యం, విఫలత్వం చ పురుషార్థశూన్యత్వం, తథా, గుణైః, ర్యో, భేదః ఆత్మని దే
వమనుష్యాదిభేదః- అర్థశ్శబ్దాదివిషయశ్చ- తద్విషయా- ధీర్నానాత్మకత్వాద్విఫలా - నానాత్మకత్వాదిత్యేతత్కార్యత్వాని
త్యత్వాదీనామప్యుపలక్షణం- నానార్థకత్వాత్ కార్యత్వాదనిత్యత్వాద్విఫలేత్యర్థః- భేదాత్మధీరితిపాఠే- భేదేన దేవమనుష్యా
దిభేదేనాత్మని ధీరిత్యర్థః- ఆత్మని దేహభేదారోపో విఫలః - నానాత్మకత్వాదాత్మన్యవిద్యమానతరతమదేవమనుష్యాదిగో
చరత్వాదర్థానామన్తతో దుఃఖహేతుత్వాచ్చేత్యర్థః ✽ ॥ ౩ ॥ ✽ యత ఏవమతో- మత్పరః- అహమేవ- పరః ఉత్కృష్టః పురుషా
ర్థో- యస్య సః- నివృత్తం ఫలాన్నివృత్తం నిష్కామ - మనన్యప్రయోజనమితి యావత్ - తత్కర్మ- సేవేత ఆచరేత్- ప్రవృత్తం
ఫలదానాయ ప్రవృత్తం- ఐశ్వర్యాదిసాధనం- కామ్యమితి యావత్ - తత్కర్మ త్యజేత్ - నన్విష్టసాధనతావబోధకే సతి ప్రవర్త
కే కథం తత్త్యాగ ఇత్యత ఆహ- జిజ్ఞాసాయామితి ॥ జిజ్ఞాసాయాం బ్రహ్మవిచారే- ప్రవృత్తః - పుమాన్ కర్మచోదనాం కామ్యక
ర్మచోదనాం- తత్ఫలేష్వల్పాస్థిరత్వబుద్ధ్యా- నాద్రియేత ✽ ॥ ౪ ॥ ✽ కింతు- యమాన్ బాహ్యాన్తః- కరణనిగ్రహోపాయాన్
అభీక్ష్ణం పౌనఃపున్యేనావృత్త్యాదరేణ, సేవేత - నియమాన్ శౌచాదీంస్తు - క్వచిద్యథాశక్తి సేవేతానుతిష్ఠేత్ మత్పరోఽనన్యప్ర
యోజనః ॥ కించ ॥ మదభిజ్ఞమితి ॥ మామీశ్వరమభిజానాతీతి తథా - బ్రహ్మనిష్ఠమిత్యర్థః- మదాత్మకం మత్తాదాత్మ్యదృష్టివిషయం
శాన్తం జితేన్ద్రియమ్ ✽ ॥ ౫ ॥ ✽ గురూపాసకస్య ధర్మానాహ ॥ అమాయీతి ॥ అమాయీ నిష్కపటః- అమత్సరః తస్మిన్

సుప్తస్య విషయాలోకో ధ్యాయతో వా మనోరథః । నానాత్మకత్వాద్విఫలస్తథా భేదా✽ర్థధీర్గుణైః ॥ ౩ ॥ నివృ
త్తం కర్మ సేవేత ప్రవృత్తం మత్పరస్త్యజేత్ । జిజ్ఞాసాయాం సంప్రవృత్తో నాద్రియే✽త్కర్మచోదనామ్ ॥ ౪ ॥
యమానభీక్ష్ణం సేవేత నియమాన్మత్పరః క్వచిత్ । మదభిజ్ఞం గురుం శాన్తముపాసీత మదాత్మకమ్ ॥ ౫ ॥ అమాయ్య
మత్సరో దక్షో నిర్మమో గురుసౌహృదః । అసత్వరోఽర్థజిజ్ఞాసురనసూయురమోఘవాక్ ॥ ౬ ॥ జాయాపత్యగృహ
క్షేత్రస్వజనద్రవిణాదిషు । ఉదాసీనస్సమం పశ్యేత్సర్వేష్వర్థమివాత్మనః ॥ ౭ ॥ విలక్షణః స్థూలసూక్ష్మాద్దేహాదా
త్మేక్షితా స్వదృక్ । యథాగ్నిర్దారుణో దాహ్యాద్దాహకోఽన్యః ప్రకాశకః ॥ ౮ ॥ నిరోధోత్పత్త్యణుబృహన్నానా

తదనుబద్ధేష్వర్థకామాదిప్రయుక్తమాత్సర్యరహితః- దక్షః తత్సేవాయాముత్సాహీ- నిర్మమః దేహానుబన్ధిషు మమతాభిమాన
రహితః- తదభిమానస్య తత్సేవాపాదనద్వారా గురూపాసనవిరోధిత్వాదితి భావః - గురౌ దృఢం సౌహృదం యస్య- అసత్వరః
సత్వరయా సహితః- అవ్యగ్రః అవహితమనా ఇత్యర్థః- అర్థాన్ హేయోపాదేయాన్ - జ్ఞాతుమిచ్ఛుః- అనసూయుర్దోషావిష్కా
రరహితః- అమోఘవాక్ వృథాప్రలాపరహితః ✽ ॥ ౬ ॥ ✽ కథం నిర్మమతా సంభవేదిత్యత ఆహ ॥ జాయేతి ॥ ఆదిశబ్దేన పశ్వాది
సంగ్రహః- ఉదాసీనః ఆసక్తిరహితః- తేషూదాసీన్యేన నిర్మమో భవతీతి భావః - కథమౌదాసీన్యం సంభవేదిత్యత ఆహ ॥ సమమి
తి ॥ సమం సాధారణం- పశ్యేత్- మహ్యమేవ తే జాయాదయ ఇతి న విజానీయాత్ - ఆత్మనోఽర్థమివ- స్వకీయతయాఽభిమతో దే
హః పుత్రాదిభిర్భుజ్యతే ఏవం పుత్రాదయోఽపి న మహ్యమేవేతి పశ్యేదిత్యర్థః ✽ ॥ ౭ ॥ ✽ భేదాత్మధీరిత్యనేన- నాత్మా దేవమనుష్యా
దిశరీరాకారః- కింతు తతోఽన్య ఇతి సూచితం- తదేవ సదృష్టాన్తం విశదయతి ॥ విలక్షణ ఇతి ॥ ఆత్మా ప్రత్యగాత్మా స్థూలసూ
క్ష్మాద్దేహాత్- ద్విలక్షణః అన్యః - భూతబుద్ధీన్ద్రియమనః ప్రాణసంఘాతాత్మకో దేహః సూక్ష్మః- తత్పరిణామాత్మకస్తు స్థూలః-
వైలక్షణ్యే హేతుం ధర్మాభ్యామాత్మానం విశినష్టి- ఈక్షితా ద్రష్టా " ఏతద్యో వేత్తి తం ప్రాహుః క్షేత్రజ్ఞ ఇతి తద్విదః ఇతి- మ
దుక్తేరితి భావః దేహస్త్వీక్షణీయ ఇతి చ భావః స్వదృక్ స్వమాత్మానం పశ్యతీతి స్వదృక్ - స్వప్రకాశః- ప్రత్యగిత్యర్థః- దేహ
స్తు పరాగితి భావః- యథా- దాహ్యాత్ ప్రకాశ్యాచ్చ- దారుణః కాష్ఠాత్- అగ్నిర్దాహకః ప్రకాశకశ్చాన్యః- తద్వత్ ✽ ॥ ౮ ॥ ✽
తర్హి దేహాదన్యస్యాత్మనః కథం జాతోఽయం మృతోఽయం కృశోఽయం స్థూలోఽయమితి దేహసామానాధికరణ్యేన ప్ర
తీతిరిత్యత్రాహ ॥ నిరోధేతి ॥ యథా- దాహ్యం దారు- అనుప్రవిష్టోఽగ్నిః- నిరోధం వినాశం- ముత్పత్తిం- అణుత్వం- బృహత్త్వమి
త్యేవం రూపం- దారుగతం నానాత్వం - తత్కృతాన్ బహుత్వవిరలత్వాదీన్- ఆధత్తే ఆసమన్తాద్ధత్తే- ఏవం దేహాత్పరోఽపి జీవోఽ
పి- దేహమనుప్రవిష్టో- దేహగుణాన్ - ధత్తే- అనాద్యజ్ఞానప్రయుక్తదేహతాదాత్మ్యాభిమానేన తత్సమానధర్మతయా ప్రతీయ

తఇతిభావః ॥ ౯ ॥ న కేవలం దేహగుణాధానమేవ దేహానుప్రవేశప్రయుక్తం - అపితు-కృత్స్నోఽపి సంసారో దేహప్రయుక్త ఏవేతి వదన్ తన్నివృత్త్యుపాయం చాహ ॥ యోఽసావితి ॥ గుణైః-ప్రాకృతైః-తత్పరిణామాత్మకైః పృథివ్యాదిభిః పురుషస్య జీవస్య-యోఽసౌ దేవమనుష్యాదిరూపో-దేహో-విరచితః-హీత్యస్యనాత్రవివాదఇతిభావః, తన్నిబన్ధన స్తద్దేహప్రయుక్త ఏవాయం సంసారః-పుంస స్తస్య దేహినః - ఛిత్ సంసారచ్ఛేత్రీ - ఆత్మనః పరమాత్మనో - విద్యా ఉపాసనా-విద్యాచ్ఛిదాత్మన ఇతిపాఠే-విద్యాదితిచ్ఛేదః-చిదాత్మనః జ్ఞానస్వరూపస్య పుంసో- జీవస్యాయం సంసారః - తన్నిబన్ధన ఇతి-విద్యా జ్ఞాసీయాదితీతిశబ్దాధ్యాహారేణ సంబన్ధః ॥ ౧౦ ॥ యస్మాదేవం-తస్మాజ్జిజ్ఞాసయా వేదాన్తార్థవిచారేణా - త్మస్థం జీవాన్తరాత్మానం-కేవలం హేయప్రతిభటం-పరం పరమపురుషం- సంగమ్య-గత్వా ప్రాబుద్ధ్యేత్యర్థః-సమిత్యేకీకారే « ఆత్మేతితూపగచ్ఛన్తి గ్రాహయన్తిచే,,త్యుక్తన్యాయేన జీవశరీరకత్వేన తద్విశేషణతయా విశిష్టమేకం విదిత్వేత్యర్థః, ఏతద్వస్తుబుద్ధిం - ఏతస్మిన్ దేహే తదనుబన్ధ్యాదౌ-ఉపాదేయబుద్ధిం - యథాక్రమం, నిరసేత్-తావద్దేహే -తతః జాయాపత్యాదిష్వప్యేవం క్రమేణ నిరస్యేదిత్యర్థః ॥ ౧౧ ॥ జిజ్ఞాసయా సంగమ్యేత్యనేన విచారాద్వేదనోత్పత్తిరుక్తా- తథాచ శ్రూయతే « శ్రోతవ్యో మన్తవ్యో నిదిధ్యాసితవ్య,, ఇతి - ఏతదేవాగ్న్యుత్పత్తిరూపకేణ దర్శయతి ॥ ఆచార్య ఇతి ॥ ఆద్యోఽరణిరధరారణిః-అన్తేవాసీ శిష్యః - తత్సంధానం తయోర్మధ్యమం మన్థనకాష్ఠం ప్రవచనముపదేశః- వేదాన్తార్థవిచార ఇతియావత్ - విద్యా వేదనాతు- సంధిః సంధానభవస్సన్నగ్నిరివ - తథాచ శ్రుతిః « ఆచార్యః పూర్వరూపం అన్తేవాస్యుత్తరరూపం - విద్యాసంధిః-ప్రవచనగ్ం సంధాన,,మితి ॥ ౧౨ ॥ తదేవం వేదాన్తార్థవిచారాదిక్రమేణోత్పన్నాయా వేదనాయాస్సాక్షాత్ప్రకృతితత్కార్యసంబన్ధనివృత్తిసాధనత్వం యావత్ప్రారబ్ధభఙ్గమనువర్తనీయత్వం చాహ ॥ వైశారదీతి ॥ సా - విశారదా నిపుణతరా వేదనాత్మికా విశుద్ధా-బు

త్వం తత్కృతాన్గుణాన్ । అనుప్రవిష్టఆదత్త ఏవం దేహగుణాన్ పరః ॥ ౯ ॥ యోఽసౌ గుణైర్విరచితో దేహోయం పురుషస్య హి । సంసారస్తన్నిబన్ధోఽయం పుంసో విద్యాచ్ఛిదాత్మనః ॥ ౧౦ ॥ తస్మాజ్జిజ్ఞాసయాఽఽత్మానమాత్మస్థం కేవలం పరమ్ । సఙ్గమ్య నిరసేదేతద్వస్తుబుద్ధిం యథాక్రమమ్ ॥ ౧౧ ॥ ఆచార్యోఽరణిరాద్యస్స్యాదన్తేవాస్యుత్తరారణిః । తత్సంధానం ప్రవచనం విద్యాసన్ధిస్సుఖావహః ॥ ౧౨ ॥ వైశారదీ సాఽతివిశుద్ధబుద్ధిర్ధునోతి మాయాం గుణసంప్రసూతామ్ । గుణాంశ్చ సందహ్య యదాత్మమేతత్స్వయం చ శామ్యత్యసమిద్యథాఽగ్నిః ॥ అథైషాం కర్మకర్తౄణాం భోక్తౄణాం సుఖదుఃఖయోః । నానాత్వమథ నిత్యత్వం లోకకాలాగమాత్మనామ్ ॥ ౧౪ ॥ మన్యసే సర్వభావానాం సంస్థాహ్యౌత్పత్తికీ యథా । తత్తదాకృతిభేదేన జాయన్తే భిద్యతే చ

ద్ధిః-గుణసంప్రసూతాం-గుణైభ్యస్సత్త్వరజస్తమోభ్యః-సంప్రసూతాం- మాయాం విచిత్రాం, సంసృతిం-ధునోతి తథా-ఏతద్దేహా తదనుబన్ధ్యాదికం-యదాత్మం యదాత్మకం-యద్గుణపరిణామాత్మకం- తాంశ్చ గుణాన్ - తన్మూలకపుణ్యాపుణ్యాత్మకకర్మాణి చ సందహ్య- స్వయం చ - శామ్యతి ఉపాయరూపా ధ్యానాత్మికా బుద్ధిర్ముక్తౌ నానువర్తత ఇత్యర్థః-యావన్ముక్త్యాహరహరావర్తనీయేతి భావః-నివర్తికాయాః యావన్నివృత్త్యమేవానువృత్తిరిత్యత్ర దృష్టాన్తమాహ ॥ అసమిద్యథాగ్నిరితి ॥ యథా అసమిన్నిరిన్ధనో-ఽగ్నిః-దాహ్యాభావాత్-స్వయమేవ- శామ్యతి-తద్వత్ ॥ ౧౩ ॥ « నానాత్మకత్వాద్విఫలస్తథా భేదాత్మధీర్గుణైః ,, రిత్యనేన దేవమనుష్యాదిశరీరాణాం తదుపభోగ్యానాం శబ్దాదివిషయాణాం చ నానాత్మకత్వేన విఫలత్వముక్తం-తత్ర శఙ్కతే ॥ అథైషామితి ద్వాభ్యాం ॥ అథ నను - కర్మకర్తౄణాం కామ్యకర్మానుతిష్ఠతాం తత్ఫలయోస్సుఖదుఃఖయోర్భోక్తౄణాం, ఏషాం దేవమనుష్యాదీనాం - కామ్యకర్మఫలస్య సుఖస్య దుఃఖమిశ్రత్వాభిప్రాయేణ దుఃఖశబ్దః- లోకస్సుఖానుభవ తత్సాధనానుష్ఠాన దేశః-కాల స్తత్కాలః, ఆగమః సమీహిత సాధనాద్యవబోధకో వేదః-ఆత్మా భోక్తా జీవస్తేషాం-ఇదం పూర్వోక్త భేదార్థయోరుపలక్షణం-యద్యపి నానాత్వ-మథాపి-నిత్యత్వం స్థాయిత్వం మన్యస ఇతి సంబన్ధః నహి కార్యత్వానిత్యత్వాదికం నానాత్వసమనియతం జీవస్వరూపాణామీశ్వరగుణానాం చ నానాత్వేఽపి నిత్యత్వాదకార్యత్వాచ్చేతి భావః ॥ ౧౪ ॥ నిత్యత్వమేవోపపాదయతి ॥ సర్వభావానాం సర్వపదార్థానాం, సంస్థా వినాశః, ఔత్పత్తికీ జన్మప్రయుక్తా హి, అతో దేశాదీనాం జన్మాదర్శనాత్తత్ప్రయుక్తా సంస్థా చ నాస్తీతి తేషాం నిత్యత్వమేవేత్యర్థః, యథేత్యనేన సంస్థాయా ఔత్పత్తికత్వే భావాదిదృష్టాన్తోఽభిప్రేతః, నను దేశాదీనాం నిత్యత్వేఽపి భేదార్థయోరనిత్యత్వం దృష్టమిత్యత ఆహ ॥ తత్తదితి ॥ తత్తదాకృతిభేదేన సత్త్వాదిప్రాకృతగుణప్రచురతత్తద్దేవాద్యాకారభేదేన, జాయన్తే, జీవా ఇతి శేషః, తేషామేవైషాం కర్మకర్తౄణాం భోక్తౄణాం సుఖదుఃఖయోరితి ప్రకృతత్వాత్, ధీస్తేషాం బుద్ధిః తత్తత్సత్త్వరజస్తమోగుణానుగుణం తత్తత్ఫలతత్సాధన

---

౧౦ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ విద్యాచ్ఛిదాత్మనః

తదారాధ్యదేవతాదివిషయతారూపేణభిద్యతే - అయమ్భావః - నానాత్వాత్కార్యత్వాదనిత్యత్వాచ్చ దేవాద్యాకారా
ణాంతదుపభోగ్యార్థానాంచాపురుషార్థత్వేన ప్రవృత్తికర్మతచ్ఛోధనయోస్త్యాగానాదరావుక్తౌ, తదనుపపన్నం - దేవా
ద్యాకారాణామనిత్యత్వేఽపితదాకారభాజాంజీవానాం నిత్యత్వాదాకారపరంపరాయాస్తత్తదుపభోగ్యవిషయపరంప
రాయాఅపినిత్యత్వాద్విషయానుభవదేశకాలతత్సాధనావబోధకాగమానామపితథాత్వాత్సర్వదాతత్తదభిలషితవిషయ
సాధనతత్ఫలానుభవశీలానాం ప్రవృత్తకర్మపురుషార్థసాధనమేవేతినతత్త్యాగఉచితః, దుఃఖసాధనంతుత్యాజ్యతఏవ - ప్రతి
కూలత్వాత్ - నహికశ్చిదనున్మత్తఆత్మనేదుఃఖముత్పాదయితుముత్సహఇతి ॥ ౧౫ ॥ తథాఽపిప్రవృత్తకర్మనిష్ఠాప్ర
యుక్తదేవాదిదేహసంబన్ధాత్షడ్భావవికారాదుఃఖగర్భా అవర్జనీయాఏవేతిన ప్రవృత్తకర్మపురుషార్థసాధనమిత్యభిప్రేత్యాశ
ఙ్కాంతందూషయతి ॥ ఏవమపీతి ॥ అఙ్గహేఉద్ధవ - ఏవమపి,ఉక్తరీత్యాప్రవృత్తకర్మణఃపురుషార్థసాధనత్వోపపాదనేఽపి-స
ర్వేషాందేహినాం - దేహసంబన్ధాత్కాలావయవతఃకలాకాష్ఠాముహూర్తాదిసంవత్సరాన్తేభ్యః కాలావయవేభ్యో
నిమిత్తేభ్యః - పౌనఃపున్యేన-జన్మాదయో-భావాః - సన్త్యేవ-జన్మాదయఇత్యాదిశబ్దేనజరామరణాదిసంగ్రహః - తతశ్చావ
ర్జనీయందుఃఖమితిభావః ॥ ౧౬ ॥ నచైషామవర్జనీయతయాఽఽపతితదుఃఖపరిహారసామర్థ్యమస్తి- యతస్తేషాంకర్మా
యత్తత్వేనస్వాతన్త్ర్యాభావః-అతఃకోవాప్రవృత్తకర్మసాధ్యంశబ్దాదివిషయంసేవేతేత్యాహ ॥ తత్రాపీతి ॥ ప్రవృత్తికర్మ
ణఃకథంచిత్పురుషార్థసాధకత్వేఽపి రజస్తమోగుణాన్యతరగుణానుసారిణాం - కర్మణాంప్రవృత్తకర్మణాం-కర్తుః, రతఏ
వ- సుఖదుఃఖయోర్భోక్తు-రస్వాతన్త్ర్యంకర్మపారతన్త్ర్యం, లోకేలక్ష్యతేదృశ్యతఇత్యర్థః, అన్యథా-నకేనాపిదుఃఖము
నుభూయేతేతిభావః, అతః-కోవా-పుమాన్-వివశస్స- న్నర్థంశబ్దాదివిషయం-భజేత్ సేవేత-నకోఽపీత్యర్థః ॥ ౧౬ ॥
నను-యేసమ్యక్కర్మకర్తుంజానన్తి - తేసుఖినఏవ-యేతునజానన్తి-తఏవదుఃఖినఇత్యత్రాహ ॥ నేతి ॥ విదుషామపి-క్వచి-త్సు

ధీః ॥ ౧౫ ॥ ఏవమప్యఙ్గసర్వేషాందేహినాందేహయోగతః । కాలావయవతస్సన్తిభావాజన్మాదయోఽసకృత్ ॥
తత్రాపికర్మణాంకర్తురస్వాతన్త్ర్యంచలక్ష్యతే। భోక్తుశ్చసుఖదుఃఖానాంకోన్వర్థంవివశోభజేత్ ॥ ౧౬ ॥ నదే
హినాంసుఖంకించిద్విద్యతేవిదుషామపి। తథాచదుఃఖంమూఢానాంవృథాఽహంకరణంపరమ్ ॥ ౧౭ ॥ యదిప్రా
ప్తింవిఘాతంచజానన్తిసుఖదుఃఖయోః । తేఽప్యద్ధానవిదుర్యోగంమృత్యుర్నప్రభవేద్యథా ॥ ౧౮ ॥ కోన్వర్థ
స్సుఖయత్యేనం కామోవామృత్యురన్తికే । అఘాతంనీయమానస్య వధ్యస్యేవనతుష్టిదః ॥ ౨౦ ॥ శ్రుతంచ

ఖం-నవిద్యతే - సాధనానామనుష్ఠానదశాయాందుఃఖావహత్వా - త్ఫలానుభవదశాయాంపతనభయశఙ్కయాచతదావహ
త్వాదతిభావః - తథాచ-ఏవంచ-దుఃఖమిత్యస్యానువృత్తంనేత్యాదిః -నదుఃఖంవిద్యతేఽస్మాకంకర్మకుశలత్వా - త్సుఖినఏవ
వయ-మితితేషాంకేవలంవృథైవాహంకారఇత్యర్థః - యద్వా - దేహయోగేఽపినబ్రహ్మాదిదేవానాంజరామరణాదయస్స
న్తీత్యతఆహ ॥ నేతి ॥ విదుషాంవిబుధానాంబ్రహ్మాదీనామిత్యర్థః-సుఖం-నవిద్యతే- తదైశ్వర్యస్యాపిద్విపరార్ధావసానాదిషు
విభ్రంశశఙ్కాగర్భత్వేనదుఃఖమిశ్రత్వాన్నిర్దుఃఖంసుఖంనవిద్యతఇతిభావః, కింతు, దుఃఖమేవ-తథాఽప్యేవమపి - మూ
ఢానాంతేషాం-కేవలంవృథా, అహంకారఇత్యర్థః ॥ ౧౭ ॥ నను-విదుషాంకీదృశంతన్మౌఢ్యంతత్రాహ ॥ యదీతి ॥ యది
యద్యపి సుఖదుఃఖయోః - ప్రాప్తివిఘాతం-సుఖప్రాప్త్యుపాయందుఃఖవిఘాతోపాయంచ - జానన్తి -కర్మనశ్యానామస్వాత
న్త్ర్యాణాంసుఖదుఃఖేశుభాశుభకర్మమూలకేఇతిజానన్తీత్యర్థః - అపితథాపి- తే- యోగం-నవిదుః-అద్ధేతిస్ఫుటావధారణయోః
నవిదురేవేత్యర్థః, యథాయేనానుష్ఠితేనయోగేన-మృత్యు-ర్నప్రభవేత్ -తంనవిదుః మోక్షోపాయంనవిదురిత్యర్థః ॥ ౧౯ ॥
తథాఽపితేషాంయావజ్జీవంసుఖంభవిష్యత్యేవేత్యతఆహ ॥ కోన్వితి ॥ ఏవంజీవన్తం - కోవా- అర్థః కామోవా-సుఖయతి న
కోఽపీత్యర్థః, అర్థోధనం-కామఃశబ్దాదివిషయః - తత్రహేతుః - అన్తికేవర్తమానో-మృత్యుః - దేహేనసహజాతోవర్తమా
నఇత్యర్థః - నతుష్టిదః-నతోషదః, నార్థకామయోస్సుఖజనకత్వాపాదకఇత్యర్థః - ఆఘాతంహింసాస్థానం- నీయమానస్య-వ
ధ్యస్యేవ, యథావధ్యాయదీయమానక్షీరాన్నాలంకారాదిర్నసుఖజనకత్వాపాదకస్తద్వదిత్యర్థః ॥ ౨౦ ॥ కామ్యక
ర్మఫలేషువైరాగ్యోత్పాదనాయతేషుదోషాన్నిర్వర్తయన్నపురుషార్థతామాహ ॥ శ్రుతమితి " శ్రుతం-చిత్రయాయజేతప
శుకామః, కారీర్యావృష్టికామోయజేతే,, తిశ్రుతం-దృష్టమైహలౌకికంపశ్వాదిఫలం,అదృష్టం " దర్శపూర్ణమాసాభ్యాం
స్వర్గకామోయజేతే,, తిశ్రుతంఅదృష్టంస్వర్గాదిఫలంచ-స్వర్గాదిభి - ర్బహుభిరన్తరాయైర్విఘ్నైశ్చ, క్రాన్తత్వాత్-కృ
షివ-న్నిష్ఫలంఅపురుషార్థరూపం - కృషిశబ్దస్తత్ఫలపరః-తత్ర, స్పర్ధాపరసుఖాసహిష్ణుతా -అసూయాపరేషాంగుణేషుస
త్స్వపిదోషావిష్క్రియా, అత్యయోనాశః, వ్యయోఽపక్షయః-తైః, యద్వా, వ్యయోనాశః-అత్యయఃఅతిశయః-యద్వా-

కామ్యకర్మణిదోషాన్నిర్వర్తయతి - దృష్టందృష్టఫలకం , అదృష్టంస్వర్గాదిఫలకంచ కృషివత్-యథా-కృషిర్బహువిఘ్నా - తద్వత్ బహువిఘ్నం-అతఏవ-నిష్ఫలంచ ॥ ౨౧ ॥ అన్తరాయానాక్రాన్తంసఫలమేవేత్యత్రతత్ఫలస్యాస్థిరత్వం.వక్తుం తావత్ప్రపఞ్చశ్రవణాయప్రేరయతి ॥ అన్తరాయైరితి ॥ తేనస్వనుష్ఠితేనధర్మేణ-నిర్జితంసాధితం- స్థానం-యథాయాదృశం-గచ్ఛతి-స్థానశబ్దస్తత్రత్యానుభావ్యసుఖస్యాప్యుపలక్షకః గచ్ఛతిప్రాప్నోతీత్యర్థః-తచ్ఛృణు-తత్ప్రకారప్రదర్శనపరంవచః శృణ్విత్యర్థః ॥ ౨౨ ॥ ఇష్ట్వేతి ॥ దేవతాఇన్ద్రాదిరూపాః-యజ్ఞైః-రిష్ట్వాఆరాధ్య,యాజ్ఞికఃయజ్ఞానుష్ఠానాహితవిశేషఃపుమాన్ స్వర్లోకం-యాతి-తత్రస్వర్లోకే,నిజార్జితాన్-స్వకీయయజ్ఞాదికర్మచితాన్దివ్యాన్,భోగాన్-దేవవదిన్ద్రాదివత్-భుఞ్జీత ॥ ౨౩ ॥ భోగప్రకారందర్శయతి ॥ స్వపుణ్యోపచితఇతి ॥ దేవీనాంచస్త్రీణాంమధ్యే, తాసాం-హృద్యంమనోహరం-వేషంరూపం ధరతీతితథా , స్త్రీభిస్సహవిహరన్ - కిఙ్కిణీజాలమాలినాక్షుద్రఘణ్టికాసమూహమాలాలఙ్కృతేన-కామంయథేచ్ఛం- గచ్ఛతా-యానేనవిమానేన- సురాక్రీడేషుసురాణాంక్రీడాస్థానేషు-మేర్వాదిద్రోణీషు-దేవోద్యానేషువా-సంచరన్నితిశేషః,క్రీడంశ్చ,నిర్వృతఃసుఖితశ్చ,ఆత్మపాతం-ఆత్మనఃస్వస్యపాతంపుణ్యాన్తేతతోభ్రంశం-నవేదనజానాతి ॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥ కింతు, యావత్పుణ్యం,సమాప్యతే-తావత్స్వర్గే-మోదతే ॥ తతఃకిమిత్యతఆహ ॥ క్షీణపుణ్యఇతి ॥ క్షీణంపుణ్యంయస్యసః- అనిచ్ఛన్నపి-కాలేనబలినానిమిత్తేన చాలితః,అర్వాగధః-పతతి, ఏవమిహాముత్రచపరివర్తతఇతిభావః ॥ ౨౬ ॥ ఏవమిష్టాదికారిణాంగతిరుక్తా ॥ అథప్రసఙ్గాదనిష్టాదికారిణాంగతిమాహ ॥ యదితి ॥ అసతాంసఙ్గాదధర్మే-రతఃఆసక్తః-అజితేన్ద్రియశ్చ-తత్రహేతుః-కామాత్మా , కామేషుశబ్దాదివిషయేషు - ఆత్మాచిత్తం,యస్యసః , అతఏవ-కృపణః,అతో-లుబ్ధో-భోగతృష్ణాకు

ష్టమదృష్టంచ స్పర్ధాసూయాత్యయవ్యయైః। బహ్వన్తరాయైఃక్రాన్తత్వాత్కృషివచ్చాపినిష్ఫలమ్ ॥ ౨౧ ॥ అన్తరాయైరవిహతోయదిధర్మస్స్వనుష్ఠితః । తేనాపినిర్జితంస్థానంయథాగచ్ఛతితచ్ఛృణు ॥ ౨౨ ॥ ఇష్ట్వేహ దేవతాయజ్ఞైస్స్వర్లోకంయాతియాజ్ఞికః । భుఞ్జీతదేవవత్తత్రదివ్యాన్భోగాన్నిజార్జితాన్ ॥ ౨౩ ॥ స్వపుణ్యోపచితేశుభ్రేవిమానఉపగీయతే । గన్ధర్వైర్విహరన్మధ్యేదేవీనాం హృద్యవేషధృక్ ॥ ౨౪ ॥ స్త్రీభిఃకామగయానేన కిఙ్కిణీజాలమాలినా । క్రీడన్నవేదాత్మపాతం సురాక్రీడేషునిర్వృతః ॥ ౨౫ ॥ తావత్ప్రమోదతే స్వర్గే యావత్పుణ్యంసమాప్యతే । క్షీణపుణ్యఃపతత్యర్వాగనిచ్ఛన్కాలచాలితః ॥ ౨౬ ॥ యద్యధర్మరతస్సఙ్గాదసతాంవాఽజితేన్ద్రియః । కామాత్మాకృపణోలుబ్ధస్స్త్రైణోభూతవిహింసకః ॥ ౨౭ ॥ పశూనవిధినాఽఽలభ్యప్రేతభూతగణాన్యజన్ । నరకానవశోజన్తుర్గత్వాయాత్యుల్బణంతమః ॥ ౨౮ ॥ కర్మాణిదుఃఖోదర్కాణికుర్వన్దేహేనతైఃపునః । దేహమాభజతేతత్రకింసుఖంమర్త్యధర్మిణః ॥ ౨౯ ॥ లోకానాంలోకపాలానాంమద్భయంకల్పజీవినామ్ । బ్రహ్మణోఽపిభయంమత్తోద్విపరార్ధపరాయుషః ॥ ౩౦ ॥ గుణాస్సృజన్తికర్మాణిగు

లః,స్త్రైణఃస్త్రీలమ్పటః తదర్థంభూతహింసకః ॥ ౨౭ ॥ కించ ॥ దుష్టజనప్రలోభితో-ధనాద్యర్థం-పశూన్- అవిధినా-హత్వా,ప్రేతగణాన్-భూతగణాంశ్చ , యజన్,అవశఃనిజకర్మవివశః-జన్తుర్జీవః-నరకాన్ , క్రమేణ-గత్వాప్రాప్య - అత్యుల్బణం-తమఃతమఃప్రచురంస్థావరజన్మ-యాతీతిసంబన్ధః ॥ ౨౮ ॥ ఇష్టాదికారితదన్యసాధారణ్యేనసుఖాభావమాహ ॥ కర్మాణీతి ॥ దేహేన-పుణ్యాపుణ్యాత్మకాని దుఃఖోత్తరఫలాని - కుర్వన్-తత్తద్దేహావసానే - తైఃకర్మభిః హేతుభిః-తత్తత్ఫలోపభోగానుగుణం-దేహం-భజతే-తత్రతస్మిన్వసతి-మర్త్యధర్మిణోమరణశీలస్య , కింసుఖంనకించిదపిసుఖమిత్యర్థః ॥ ౨౯ ॥ తథాఽపిలోకానాంశాశ్వతత్వాత్ లోకపాలానాంచామర్త్యధర్మత్వాత్తేషాంసుఖమస్త్యేవేత్యతఆహ ॥ లోకానామితి ॥ మద్భయంమత్తోభయం,కల్పజీవినాంఆకల్పాన్తంజీవతామపి - కింబహునా - ద్విపరార్ధ- పరమాయు-ర్యస్యతస్యబ్రహ్మణోఽపిమత్తఃకాలాత్మనో,భయం,లోకాదయస్సర్వేకాలచాలితాఅనిత్యాఏవేతినతేషామపినిర్దుఃఖంసుఖమితిభావః ॥ ౩౦ ॥ తదేవంప్రవృత్తికర్మణస్త్యాజ్యత్వజ్ఞాపనాయతత్రబహుధాదోషాఃకీర్తితాః ॥ "కర్మాణిదేహేనసృజన్సతైర్దేహమాభజన్" ,, నిత్యనేనోత్తరోత్తరదేహకర్మణోఃపూర్వపూర్వదేహనిమిత్తత్వముక్తం॥ తత్రాపికర్మణాంకర్తురస్వాతన్త్ర్యంచలక్ష్యతే, భోక్తుశ్చదుఃఖసుఖయోః" ఇత్యనేనసత్త్వరజస్తమోగుణానువిధాయిప్రవృత్తికర్మకర్తృత్వంతత్ప్రయుక్తంపారతన్త్ర్యం తత్ప్రయుక్తంచసుఖదుఃఖభోక్తృత్వం - తతశ్చపునఃస్వస్వగుణానుగుణప్రవృత్తికర్మవాసనాప్రయుక్తరుచ్యనుసారేణప్రవృత్తకర్మకర్తృత్వమిత్యాదికాచక్రవత్పరివృత్తిరుక్తా ,తత్ర "విలక్షణఃస్థూలసూక్ష్మాద్దేహాదాత్మేక్షితే" ,, తిదేహాద్భిన్నత్వేనోక్తస్యజ్ఞానైకరసస్వరూపస్యనిష్క్రియస్యాత్మనఃకథంకర్తృత్వం - కథంచతత్సుఖదుఃఖభోక్తృత్వాపాదకమిత్యాశఙ్కాయాం - ఆత్మనస్తథాత్వేప్యామోక్షంతస్యప్రాకృతగుణయోగవశ్యత్వాద్గుణానాంచయావన్మోక్షంలయోదయా

త్మకసామ్యవైషమ్యస్వరూపావస్థాశీలత్వాత్సర్వముపపన్నమిత్యాహ ॥ గుణా ఇతి ॥ గుణాః ప్రాకృతాః - కర్మాణి - సృజన్తి ప్రయోజకకర్తృణాం గుణానాం సృష్టౌ స్వాతన్త్ర్యవివక్షయా సృజన్తీతి కర్తృత్వనిర్దేశః - స్వస్వానుగుణకర్మవాసనాప్రయుక్తదేహారమ్భచికీర్షాప్రయత్నజ్ఞానజననద్వారా సృజన్తీత్యర్థః - అతో నాత్ర గుణానామేవ కర్తృత్వం - న త్వాత్మన ఇతి భ్రమితవ్యం - గుణాః గుణపరిణామాత్మకాః - సేన్ద్రియాః - దేహాః, గుణాననుఅనుసృత్య, సృజతే - కర్మాణీత్యనువర్తతే, అనేన గుణానాం దేహారమ్భాపాదనద్వారా ఆత్మనః కర్తృత్వాపాదకత్వం దేహస్య చాత్మగుణానువిధాయిచికీర్షాద్యనుగుణప్రవృత్తిశీలత్వం చోక్తం, అసౌ ప్రాకృతగుణయోగీ - తద్వశ్యో, జీవస్తు, కర్మఫలాని స్వప్రవర్త్యదేహనిష్పాదితానాం కర్మణాం పుణ్యపాపాత్మకానాం ఫలాని, సుఖదుఃఖాత్మకాని - భుఙ్క్తే ॥ ౩౧ ॥ తర్హి త్వత్తో భయానువృత్తిః కియత్పర్యన్తేత్యత్ర యావద్గుణవైషమ్యతత్ప్రయుక్తనానావిధదేహతన్నిష్పాద్యకర్మకర్తృత్వతత్ప్రయుక్తతత్పారతన్త్ర్యతత్ప్రయుక్తసుఖదుఃఖభోక్తృత్వపరంపరానువృత్తిస్తావదిత్యాహ ॥ యావదితి ॥ గుణానాం ప్రాకృతానాం, వైషమ్యం, యావత్ - స్యాత్, తావత్, ఆత్మనో, జ్ఞానైకరసస్యాపి - నానాత్వం దేవమనుష్యాదిరూపదేహప్రయుక్తం నానాత్వం తావద్దేహసంబన్ధ ఇత్యర్థః - యావన్నానాత్వం, తావత్ - పారతన్త్ర్యం - కర్మకర్తృత్వప్రయుక్తం గుణకర్మవశ్యత్వమ్ ॥ ౩౨ ॥ యావచ్చాస్య దేహినః, అస్వాతన్త్ర్యం, స్వతన్త్రాదన్యపారతన్త్ర్యమిత్యర్థః - తావత్, ఈశ్వరతః మత్తో - భయం, సుఖలేశగర్భదుఃఖప్రచురసంసారభయమహమాపాదయామీత్యర్థః - కస్తర్హి గుణవైషమ్యాదిపరంపరానివృత్త్యుపాయ ఇత్యత్ర మదుపాసనైవేత్యభిప్రేత్య దేహోపాసనస్య లోకమోహహేతుత్వమేవాహ ॥ య ఏతదితి ॥ ఏతచ్ఛరీరం, యే - ఉపాసీరన్ ఆత్మత్వేనానుసందధతే - తత్సుఖార్థం ప్రయతన్తే చేత్యపి బోధ్యం, తే - శుచా శోకేన, అర్పితాః సంగతాః, ముహ్యన్తీతి - శోకనివృత్త్యుపాయవిషయమోహం ప్రాప్నువన్తీత్యర్థః ॥ ౩౩ ॥ నను ప్రతికూలదేశకాలస్వభావాదయ ఏవ భయహేతవో న త్వమిత్యత ఆహ ॥ కాల ఇతి ॥ కాలాదయోఽపి మదధీనా ఏవేతి భావః - తత్ర ఆత్మా శరీరం - పుణ్యపాపానుష్ఠాతా వా - ఆగమః మార్గః ఉపాయః, విధి

ణోఽనుసృజతే గుణాన్ । జీవస్తు గుణసంయుక్తో భుఙ్క్తే కర్మఫలాన్యసౌ ॥ ౩౧ ॥ యావత్స్యాద్గుణవైషమ్యం తావన్నానాత్వమాత్మనః । నానాత్వమాత్మనో యావత్పారతన్త్ర్యం తదైవ హి ॥ ౩౨ ॥ యావదస్యాస్వతన్త్రత్వం తావదీశ్వరతో భయమ్ । య ఏతత్సముపాసీరంస్తే ముహ్యన్తి శుచాఽర్పితాః ॥ ౩౩ ॥ కాల ఆత్మాఽఽగమో లోకస్స్వభావో ధర్మ ఏవ చ । ఇతి మాం బహుధా ప్రాహుర్గుణవ్యతికరే సతి ॥ ౩౪ ॥ ఉద్ధవ ఉవాచ ॥ గుణేషు వర్తమానోఽపి దేహజేష్వనపావృతః । గుణైర్న యుజ్యతే దేహీ వధ్యతే వా కథం ప్రభో ॥ ౩౫ ॥ కథం వర్తేత విహరే

ప్రతిషేధాత్మకం శాస్త్రం వా - స్వభావః క్షురకణ్టకవిషాగ్నిచన్దనచన్ద్రికాదివస్తుస్వభావః - ఇత్యేతాన్, బహుధా బహుప్రకారాన్ - గుణవ్యతికరే సృష్టిదశాయాం, మాం, ప్రాహుః, మదధీనాన్ప్రాహుః, అతోఽహమేవ భయాభయకృదిత్యర్థః ॥ ౩౪ ॥ "విలక్షణః స్థూలసూక్ష్మాద్దేహాదాత్మేక్షితా స్వదృక్" ఇత్యాత్మనో దేహవైధర్మ్యముక్తం, తదనుప్రవేశకృతం గుణాధానాత్మకం బన్ధనం చ "వైశారదీ సాఽతివిశుద్ధబుద్ధిః" ఇత్యాదినా గుణకర్మబన్ధనివృత్త్యుపాయః పరమాత్మోపాసనమిత్యుక్తం, అత్రాపి "య ఏతత్సముపాసీరన్" ఇత్యనేన దేహోపాసనస్య బన్ధహేతుత్వోపపాదనేన పరమాత్మోపాసనస్య బన్ధనివృత్త్యుపాయత్వం సూచితం "తస్మాజ్జిజ్ఞాసయాఽఽత్మానమాత్మస్థం కేవలం పరమ్" ఇత్యేకదేహావస్థితయోరపి జీవపరయోర్ధార్యత్వధారకత్వహేయాస్పదత్వతత్ప్రతిభటత్వాదివిలక్షణధర్మయోగిత్వేన భేదశ్చోక్తః, తత్ర జాతదఘులు మానమి పమత్వాపృచ్ఛతి ॥ గుణేష్వితి ॥ గుణశబ్దోఽత్ర తత్కార్యదేవాదిదేహశబ్దాదివిషయపరః, సత్త్వాదిగుణమూలకకర్మపరశ్చ తత్ర దేహేషు అధిష్ఠాతృతయా, శబ్దాదిషు భోక్తృత్వేన, దేహజేషు గుణమూలకర్మసు కర్తృతయా, వర్తమానోఽపి దేహీ జీవః, కథమిత్యపకృష్యతే, గుణైరనపావృతః కథం "అనృతేన హి ప్రత్యూఢాస్తేషాం సత్యానాం సతామనృతమపిధానమ్" ఇతి జీవానాం కర్మణా తిరోహితస్వభావత్వశ్రవణాత్ త్రిగుణమయే శరీరే వర్తమానస్య బద్ధస్య కర్మణా తిరోహితస్వభావస్య చ జీవస్యానాదిసంసారిణో వైశారదీబుద్ధిరపి న గుణకర్మతిరోధిం దహతీతి గుణాతీతత్వమసంభావితమితి భావః, అత ఏవ గుణైః కర్మమూలైః సుఖదుఃఖాదిభిః, కథం, న యుజ్యతే, యుజ్యత ఏవేతి భావః, వస్తుతో దేహాద్విలక్షణత్వేఽప్యావరణస్యౌపాధికత్వేఽప్యనాదిత్వాన్నిత్యత్వాజ్జీవస్య కర్మవశ్యత్వం తదావృతత్వం తత్ప్రయుక్తసుఖదుఃఖభోక్తృత్వం చ దుర్వారం - న హి నిత్యస్యాన్తవత్త్వసంభవ ఇతి భావః - నను కర్మవశ్యత్వాదికమనాద్యన్తవచ్చేత్యత ఆహ - బధ్యతే వా కథమితి - తర్హీశ్వరవదాత్మనః స్వదృశ ఈక్షితుశ్చ న బన్ధసంభవ ఇతి భావః ॥ ౩౫ ॥ అన్యదపి పృచ్ఛతి ॥ కథం వర్తేతేతి ॥ విద్వానితి కర్తృపదమధ్యాహర్తవ్యం, వైశారదబుద్ధ్యుదయానుగుణా వృత్తిః కీదృశీతి ప్రశ్నః, తామేవ ప్రపఞ్చయన్ పృచ్ఛతి ॥ విహరేదితి ॥ కథమిత్యనుషజ్యతే - కైర్వేతి, కైర్వా - ల

క్షణైః జ్ఞాపకై ర్విద్వానయమితి జ్ఞాయతే, ప్రశ్నాన్తరం, కింభుఙ్క్తే తేతి-కింశబ్దః ప్రశ్నార్థకః అథవిసృజేత్ భోజనం విసృజేదేవ వేతి ప్రశ్నః - కింశయీతైవ, అథవా ఆసీతైవ, అథవా యాతి వా సంచరన్నేవ వా వర్తేతేత్యర్థః, యద్వా, కింశబ్దః కథమర్థకః, కథం భుఙ్క్తే తేత్యర్థః, యద్వా, కింభుఙ్క్తే తేతి భోజ్యవస్తువిషయకః ప్రశ్నః॥ కింవిసృజేదిత్యభోజ్యవస్తువిషయకః, శయీతేత్యాదీనామధ్యాహృతేన కథమిత్యనేన సంబన్ధః ❋ ॥ ౩౬ ॥ ❋ ఏవమితి॥ హే అచ్యుత, మే మమ, ఏతం ప్రశ్నం, బ్రూహి ప్రతిబ్రూహి నాహం ప్రభురితి మా వోచ ఇత్యాశయేన సంబోధయతి ॥ ప్రశ్నవిదాంవరేతి ॥ ప్రశ్నశబ్దః ప్రతివచనపరః - తస్య ప్రశ్నపూర్వకత్వాత్, ఏతదితి పాఠే, ఏతస్మిన్ననపావరణాదౌ-యః ప్రశ్నః, తం ప్రతిబ్రూహీత్యర్థః, తర్హి త్వమాక్షిపతా త్వయా కిమవధృతమిత్యత ఆహ ॥ నిత్యబద్ధ ఇతి ॥ ఏకశబ్దోఽన్యార్థకః-ఏకోఽన్యార్థే ప్రధానే చేత్యర్థపరిగణనానుశాసనాత్, నిత్యబద్ధో జీవో, ఽన్యః, నిత్యముక్తస్త్వన్యః, సకించిదప్యధృత-మపితు, నబద్ధస్య కదాచిదపి ముక్తిస్సంభవిష్యతి, నముక్తస్య పూర్వం బన్ధస్సమభవదితి, మే భ్రమః॥ యద్వా ॥ తస్మాజ్జిజ్ఞాసయాఽఽత్మానమాత్మస్థం కేవలం పర,, మిత్యుక్త జీవేశ్వరభేదదృఢీకరణాయతయోరైక్యమాశఙ్కతే-నిత్యబద్ధ ఇతి, అస్మిన్పక్షే సంఖ్యాయామేవైకశబ్దో వర్తతే, యోఽయం నిత్యముక్త-ఈశ్వరః, సఏవ-స్వావిద్యయా-నిత్యబద్ధ, ఇతి, మే, భ్రమ, ఇతి- అనేనైక్యప్రమితికారణాభావా త్తదపి నిశ్చేతుం నప్రభవామీతి సూచితమ్ ❋ ॥ ౩౭ ॥ ❋ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామేకాదశస్కన్ధే దశమోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

అథ గుణేషు వర్తమానస్యైవ గుణాతీతత్వరూపప్రకారం వక్ష్యన్ తావజ్జీవేశ్వరైక్యం ప్రతిక్షేప్తుం గుణమయప్రకృతౌ వర్తమానస్య పరమాత్మభూతస్య స్వస్య గుణకర్మబద్ధత్వశఙ్కాం శమయితుం స్వస్య భావమాహ ॥ బద్ధో ముక్త ఇతి ॥ గుణతః త్రిగుణకర్మభిః-బద్ధః- తేభ్యో ముక్త ఇతి చ-వ్యాఖ్యా-నిర్దోషస్య- మమ - వస్తుత ఏవ నాస్తి-గుణత ఇతి సార్వవిభక్తికస్తసిః-మ ఇత్యనేన

తైర్వాజ్ఞాయేత లక్షణైః । కింభుఞ్జీతోతవిసృజేచ్ఛయీతాసీతయాతివా॥ ౩౬ ॥ ❋ ఏతమచ్యుత మే బ్రూహి ప్రశ్నం ప్రశ్నవిదాంవర । నిత్యముక్తో నిత్యబద్ధ ఏక ఏవేతి మే భ్రమః॥ ౩౭ ॥❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋
❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, ఏకాదశస్కన్ధే, దశమోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋
శ్రీభగవానువాచ॥ బద్ధో ముక్త ఇతి వ్యాఖ్యా గుణతో మే న వస్తుతః। గుణస్య మాయామూలత్వాన్న మే మోక్షో న బన్ధనమ్॥ ౧॥ శోకమోహౌ సుఖం దుఃఖం దేహాపత్తిశ్చ మాయయా। స్వప్నే యథాఽఽత్మనః ఖ్యాతిస్సంసృతిర్న తు వాస్తవీ॥ ౨॥ విద్యావిద్యే మమ తనూ విద్ధ్యుద్ధవ శరీరిణామ్। మోక్షబన్ధకరీ ఆద్యే మాయయా మే వినిర్మితే॥ ౩ ॥ ఏక

న ‹‹ ప్రధానక్షేత్రజ్ఞపతిర్గుణేశః క్షరం ప్రధానమమృతాక్షరం హరః క్షరాత్మానావీశతే దేవ ఏక ,, ఇత్యాదిశ్రుత్యుక్తవిధం ప్రకృతిపురుషేశ్వరత్వమభిప్రేతం వస్తుతో మే నాస్తీత్యేతదేవోపపాదయతి ॥ గుణస్యేతి ॥ గుణస్య సత్త్వాదిగుణమూలకకర్మణో మాయామూలత్వాన్మన్నియామ్యప్రకృతిసంబన్ధమూలకత్వా- న్మమ మాయానియన్తు - ర్నతద్గుణై-ర్బన్ధః- అతఏవ-మోక్షోఽపి-నాస్తి-కింతు - గుణకర్మవశ్యస్య జీవస్యైవ తావిత్యర్థః-నత్వనేన శ్లోకేన పరస్యైవాత్మనో గుణకర్మసంబన్ధమభ్యుపేత్య తస్యాపారమార్థికత్వముచ్యతే ‹‹ ఏకస్యైవ మమాంశస్య,, త్యుత్తరశ్లోకేన జీవస్యైవ బన్ధ ఇతి వక్ష్యమాణత్వాత్ ❋ ॥ ౧॥ ❋ ఏవం స్వస్య గుణత్రయకర్మబన్ధాభావముక్త్వా జీవస్యాపి సంసారబన్ధ ఔపాధికత్వాదనిత్య ఇత్యాహ ॥ శోకేతి ॥ మాయయా మన్నియామ్యయా ప్రకృత్యా-జీవస్య-శోకాదయో-భవన్తి అతో - యథా-స్వప్నే-ఆత్మనః - ఖ్యాతిః-శరీరసంబన్ధసుఖదుఃఖాదిప్రతీతిః - తద్వత్ - సంసృతి- ర్నతు వాస్తవీ అవాస్తవీ-ఆత్మవస్తుస్వరూపప్రయుక్తా నిత్యా న భవతి - కింత్వౌపాధికీ అనిత్యేత్యర్థః-కథమనాదేరనిత్యత్వమితి నశఙ్కనీయం - ఆద్యన్తరహితస్యైవ నిత్యత్వాత్ - కేవలానాదిత్వమాత్రస్య నిత్యత్వప్రయోజకతాభావాదితి భావః - ఏతేన ‹‹ కథమనపావృతః - కథం వా గుణైర్న యుజ్యతే ,, ఇతి ప్రశ్నస్యోత్తరముక్తం భవతి - దృష్టాన్తేఽపి స్వాప్నప్రపఞ్చస్యావాస్తవత్వం నామానిత్యత్వమేవ - నతు మిథ్యాత్వం - తస్యాపి జాగ్రత్ప్రపఞ్చస్యేవ ‹‹ నతత్ర రథా రథయోగా న పన్థానో భవన్తి అథ రథాన్ రథయోగాన్ పథః సృజతే, య ఏతేషు సుప్తేషు జాగర్తి కామంకామం పురుషో నిర్మిమాణ ,, ఇతీశ్వరసృష్టత్వశ్రవణాత్ ❋॥ ౨ ॥❋ కస్తర్హ్యౌపాధికస్యాపి సంసృతిబన్ధస్య కారణం-కశ్చ తన్నివృత్తికారణ - మిత్యత ఆహ ॥ విద్యావిద్యే ఇతి ॥ విద్యా మదుపాసనా-అవిద్యా స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యాజ్ఞానం, తే-మమ - తనూ తనువన్మదధీనే-మాయయా సంకల్పరూపజ్ఞానేన ‹‹ మాయావయునం జ్ఞాన ,, మితి నైఘణ్టుకాః-త్రిగుణాత్మకప్రకృతిసంబన్ధః స్వరూపాజ్ఞానరూపావిద్యయా - తన్నివృత్తిస్తు విద్యయా - విద్యావిద్యే చ మత్సంకల్పాయత్తే ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౩ ॥ ❋-‘గుణస్య మాయామూలత్వాన్న మే మోక్షో న బన్ధన ,, మిత్యనేన సూచితం జీవస్యైవ బన్ధమోక్షభా

---

౩౭ ॥ శ్లో ❋ పా ॥ ఏతదచ్యుత

క్త్వం విశదయతి ॥ ఏకస్యైవేతి ॥ హే మహామతే - ఏకస్య శరీరాపేక్షయా ప్రధానభూతస్య - ఏవకారేణ శరీరవ్యావృత్తిః - జీవస్యైవేత్యేవకారేణేశ్వరవ్యావృత్తిః - మమాంశస్య మచ్ఛరీరతయా మద్విశేషణత్వేన మదంశస్య - విశిష్టైకదేశో విశేషణం - ఏకదేశశ్చాంశః - పరమాత్మా చ జీవవిశిష్టః "యస్యాత్మా శరీరమ్" ఇతి జీవశరీరకత్వశ్రుతేః - తథా - ఇతరో మోక్షః - విద్యయా - ఏవమవిద్యాకృతప్రకృతివశ్యత్వరూపో బన్ధో జీవస్యైవ బన్ధశ్చానాదిః - అనాదేరపి తస్యాన్తవత్త్వం విద్యయేత్యుక్తమ్ ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ ఏతదేవ ద్రఢయితుం జీవపరయోః స్వభావవైలక్షణ్యం వివక్షితమాహ ॥ అథ బద్ధస్యేతి ॥ ముక్తస్య నిత్యనిర్దోషస్య పరమాత్మనః - స తు నిత్యముక్త ఇత్యనన్తరోక్తేః తే తుభ్యం - వదామీతి - కథంభూతయోః - హే తాత - ఏకధర్మిణి ఏకస్మిన్ శరీరే స్థితయోః, విరుద్ధధర్మిణోః ఏకస్మిన్నేవకాలే భోక్తృత్వాభోక్తృత్వజ్ఞత్వాజ్ఞత్వాదివిరుద్ధధర్మాశ్రయయోః ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ ప్రతిజ్ఞాతమేవ వైలక్షణ్యం "ద్వా సుపర్ణా సయుజా సఖాయా సమానం వృక్షం పరిషస్వజాతే - తయోరన్యః పిప్పలం స్వాద్వత్త్యనశ్నన్నన్యో అభిచాకశీతి" ఇతి శ్రుతిప్రసిద్ధవృక్షపక్షిరూపకేణోపపాదయతి ॥ సుపర్ణావితి ॥ శోభనౌ - పర్ణౌ పక్షౌ - యయోః - తౌ - తత్ర - జీవస్య - పర్ణౌ ధర్మాధర్మౌ - పరమాత్మనస్తు నిరస్తనిఖిలదోషత్వసమస్తకల్యాణగుణాత్మకత్వరూపౌ - ఏతౌ జీవేశ్వరరూపపక్షిణౌ - సదృశౌ శోభనప్రయత్నాదిగుణకౌ - అనేన సయుక్ఛబ్దార్థ ఉక్తః - సమానగుణయోగో హి సయుక్త్వం సఖాయౌ ఉపకార్యోపకారకభావేన స్థితౌ - యదృచ్ఛయా లోకదృష్టహేత్వన్తరరహితమితి భావః - వృక్షః శరీరం - నీడో హృదయకమలం - కృతం - హృదయకమలరూపం - నివాసస్థానం - యాభ్యాం, తౌ "హృది హ్యయమాత్మా ప్రతిష్ఠితః" ఇతి జీవస్యాపి హృదయకమలావస్థితత్వం శ్రూయతే - తయోర్జీవేశ్వరరూపయోః పక్షిణోః - ఏకః జీవరూపః పక్షీ - పిప్పలాన్నం - పిప్పలం ప్రకృతిః "ఊర్ధ్వమూలమధశ్శా

స్యైవ మమాంశస్య జీవస్యైవ మహామతే । బన్ధోఽస్యావిద్యయాఽనాదిర్విద్యయా చ తథేతరః ॥ ౪ ॥ అథ బద్ధస్య ముక్తస్య వైలక్షణ్యం వదామి తే । విరుద్ధధర్మిణోస్తాత స్థితయోరేకధర్మిణి ॥ ౫ ॥ సుపర్ణావేతౌ సదృశౌ సఖాయౌ యదృచ్ఛయైతౌ కృతనీడౌ చ వృక్షే । ఏకస్తయోః ఖాదతి పిప్పలాన్నమన్యో నిరన్నోఽపి బలేన భూయాన్ ॥ ౬ ॥ ఆత్మానమన్యం చ స వేద విద్వానపిప్పలాదో న తు పిప్పలాదః । యోఽవిద్యయా యుక్స తు నిత్యబద్ధో ❀ విద్వన్మయో యస్స తు నిత్యముక్తః ॥ ౭ ॥ దేహస్థోఽపి న దేహస్థో విద్వాన్స్వప్నాద్యథోత్థితః । అదేహస్థోఽపి దేహస్థః కుమతిః స్వప్నదృగ్యథా ॥ ౮ ॥ ఇన్ద్రియైరిన్ద్రియార్థేషు గుణైరపి గుణేషు చ । గృహ్యమాణేష్వహం కుర్యాన్న విద్వాన్యస్త్వవిక్రియః ॥ ౯ ॥ దైవాధీనే శరీరేఽస్మిన్గుణభావ్యేన కర్మణా । వర్తమానోఽబుధస్తత్ర కర్తాస్మీతి నిబధ్యతే ॥ ౧౦ ॥

ఖమశ్వత్థమ్" ఇతి ప్రకృతేః పిప్పలత్వరూపణాత్, పిప్పలస్య అన్నం అద్యత ఇత్యన్నం భోగ్యం - ఫలవత్తద్వికారరూపం శబ్దాదివిషయం - ఖాదతి - అనుభవతి - అన్యః ఈశ్వరరూపః పక్షీ తు - నిరన్నః పుణ్యాపుణ్యఫలసుఖదుఃఖాదిభోగరహితః - బలేన సార్వజ్ఞ్యసర్వశక్త్యాదినా, భూయాన్ అపరిచ్ఛిన్నోఽపి అపరిచ్ఛిన్నశ్చ - స్వరూపస్వభావసంకోచరహితః ప్రకాశత ఇత్యర్థః - అనేనా "నశ్నన్నన్యో అభిచాకశీతి" ఇత్యస్యార్థ ఉక్తః ❀ ॥ ౬ ॥ ❀ కించ "జ్ఞాజ్ఞౌ ద్వావజావీశనీశావజో హ్యేకః భోక్తృభోగార్థయుక్తా" ఇత్యాదిశ్రుత్యన్తరసిద్ధజ్ఞత్వాజ్ఞత్వవైలక్షణ్యమాహ ॥ ఆత్మానమితి ॥ యః - విద్వాన్ సర్వజ్ఞః అపిప్పలాదః అభోక్తా చ - సః - ఆత్మానం - అన్యం ప్రధానం పురుషం చ - వేద యథావత్సాక్షాత్కరోతి - పిప్పలాదో భోక్తా జీవస్తు - ఆత్మానం - అన్యం స్వసఖం పరమాత్మానం చ - న వేద - కింతు - దేహమేవాత్మతయాఽభిమన్యత ఇతి భావః, కించ, యః, అవిద్యయా స్వపరయాథాత్మ్యాజ్ఞానేన యుజ్యత ఇతి యుక్ ॥ స తు - నిత్యబద్ధః - యశ్చ - విద్వన్మయః స్వాభావికజ్ఞానమయః - విద్యామయ ఇతి పాఠే స ఏవార్థః - స తు - నిత్యముక్తః నిత్యం హేయప్రతిభట ఈశ్వరః - నిత్యముక్తశబ్దేన కదాచిన్ముక్తాజ్జీవాద్వ్యావృత్తిః ❀ ॥ ౭ ॥ ❀ అథ కథం వర్తేతేత్యస్యోత్తరం వదన్ విద్వత్ప్రసఙ్గాదవిదుషోఽపి వృత్తిమాహ ॥ దేహస్థోఽపీతి ॥ న దేహస్థః అదేహస్థతుల్యః - దేహాత్మాభిమానమకుర్వన్ - వర్తేతేత్యర్థః - యథా - స్వప్నాదుత్థితః - తద్వత్ - స్వప్నోత్థితస్య హి స్వాప్నశరీరే ఆత్మాభిమానో నాస్తీతి సదృష్టాన్తితః, కుమతిః దేహాత్మాభిమానీ తు - అదేహస్థోఽపి గర్భమహాప్రలయాదిదశాయాం అనిష్పన్నదేహోఽపి దేహస్థః బద్ధ ఏవేత్యర్థః, యథా - స్వప్నదృక్ - తద్వత్ - స్వప్నద్రష్టుః స్వాప్నశరీరే ఆత్మాభిమానసద్భావాత్ సదృష్టాన్తితః ❀ ॥ ౮ ॥ ❀ అదేహస్థత్వమేవ వివృణోతి ॥ ఇన్ద్రియైరితి ॥ యస్తు - విద్వాన్ - సః - గుణైః ప్రకృతిపరిణామాత్మకైరిన్ద్రియైః - గుణేషు - ఇన్ద్రియార్థేషు శబ్దాదిష్వనుకూలప్రతికూలేషు - గృహ్యమాణేషు సత్సు - అవిక్రియః హర్షవిషాదాదిరహితః - నాహం కుర్యాత్ - ఆత్మని కర్తృత్వభోక్తృత్వాభిమానం న కుర్యాదిత్యర్థః ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ కుమతేర్దేహస్థితిం వివృణోతి ॥ దైవాధీన ఇతి ॥ గుణైః ప్రాకృతైః - స్త

౭ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ విద్యామయో

త్కార్యభూతైరిన్ద్రియైర్వా-భావ్యతే సంభావ్యత ఇతి తథా. తేన - కర్మణా హేతునా - వర్తమానోఽపి-అబుధః-దేహస్య-దైవాధీనతాం ప్రాచీనకర్మనిమిత్తాం తత్రస్థితిం చ-తథా- దేహవిలక్షణమాత్మానం - మజానన్- దేహమేవాత్మానం మన్వానః ఇత్యర్థః-అత ఏవ-కర్తాఽస్మీతి నిబధ్యతే- దేహాత్మాభిమానకర్తృత్వభోక్తృత్వాభిమానైర్బద్ధో భవతీత్యర్థః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ కథం విహరేదిత్యాదీనాం విశేషప్రశ్నానాముత్తరమాహ ॥ ఏవమితి ॥ ఇత్థం-కుమతేః వృత్త్యనుచిన్తనేన విరక్తః-దేహతదనుబన్ధిషు ఆసక్తిరహితః-అశనం వ్యాప్తిః "అశూ వ్యాప్తౌ" ఇత్యనుశాసనాత్-శయనాదిషు కర్మసు, యథోచితం - వర్తమాన ఏవేతి శేషః "యుక్తాహారవిహారస్య యుక్తచేష్టస్య కర్మసు - యుక్తస్వప్నావబోధస్య యోగో భవతి దుఃఖహా" ఇత్యన్యత్ర భగవతైవోక్తత్వాత్ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ తత్ర శబ్దాదివిషయేషు- గుణాన్ గుణపరిణామాత్మకానీన్ద్రియాణి-ఆదయన్ భక్షయన్-అనుభావయన్ - ఈశ్వరాయత్తసత్తాప్రవృత్తిమత్స్విన్ద్రియేష్వేవ కర్తృత్వభోక్తృత్వాదికమనుచిన్తయన్నిత్యర్థః-తదేవాహ ॥ నతథేతి ॥ విద్వాన్ "తత్త్వవిత్తు మహాబాహో గుణకర్మవిభాగయోః - గుణా గుణేషు వర్తన్త ఇతి మత్వా న సజ్జతే" ఇత్యుక్తవిధమతిమాన్-తథా-న బధ్యతే-యథా కుమతిర్బధ్యతే - తథా న బధ్యత ఇత్యర్థః గుణానాదయన్నిత్యనేనౌదాసీన్యమాత్మని-కర్తృత్వభోక్తృత్వాదికం తు శరీరేఽనుసంధేయమితి ఫలితం - ఈశ్వర ఏవాకర్తృత్వమనుసంధేయమితి వక్ష్యతే "సర్వాణి కర్మాణి నిరపేక్షస్సమాచరే"దితి-నను- కర్మాణి కుర్వతస్తత్ఫలభూతాని సుఖదుఃఖాదీన్యనుభవతో దేహే వర్తమానస్య కథమౌదాసీన్యరూపమవిక్రియత్వం సంభవేదత ఆహ ॥ ప్రకృతిస్థోఽపీతి ॥ ప్రకృతిస్తత్పరిణామాత్మకో దేహః- స్తత్స్థోఽపి-అసంసక్తః తదభినివేశరహితః-తత్ప్రయుక్తసుఖదుఃఖాదిష్వవిక్రియ ఇతి యావత్ - తత్స్థత్వేఽపి తత్ప్రయుక్తైరవికృతత్వే దృష్టాన్తద్వయం, యథా ఖం సవితాఽనిల ఇతి - యథా-ఖమాకాశః- సర్వత్రావస్థితమపి వ్యాప్య గతదోషైర్నవిక్రియతే, యథా సవితా స్వ

ఏవం విరక్తశ్శయన*అశనాటనమజ్జనే। దర్శనస్పర్శనఘ్రాణభోజనశ్రవణాదిషు ॥ ౧౧ ॥ న తథా బధ్యతే విద్వాంస్తత్ర తత్రాదయన్ గుణాన్ । ప్రకృతిస్థోఽప్యసంసక్తో యథా ఖం సవితాఽనిలః ॥ ౧౨ ॥ వైశారద్యేక్షయాఽసఙ్గశితయాచ్ఛిన్నసంశయః । ప్రతిబుద్ధ ఇవ స్వప్నాన్నానాత్వాద్వినివర్తతే ॥ ౧౩ ॥ యస్య స్యుర్వీతసఙ్కల్పాః ప్రాణేన్ద్రియమనోధియామ్। వృత్తయస్స వినిర్ముక్తో దేహస్థోఽపి హి తద్గుణైః॥ ౧౪ ॥ యస్యాత్మా హింస్యతే హింస్రైర్యేన కించిద్యదృచ్ఛయా। అర్చ్యతే వా క్వచిత్తత్ర న వ్యతిక్రియతే బుధః ॥ ౧౫ ॥ న స్తువీత న నిన్దేత కుర్వతస్సాధ్వసాధు వా । వదతో గుణదోషాభ్యాం వర్జితస్సమదృఙ్మునిః ॥ ౧౬ ॥ న కుర్యాన్న వదేత్కించిన్న ధ్యాయేత్సాధ్వసాధు వా। ఆత్మారామోఽనయా వృత్త్యా విచరేజ్జడవన్మునిః ॥ ౧౭ ॥ శబ్దబ్రహ్మణి నిష్ణాతో న నిష్ణాయాత్పరే య

ప్రభయా వ్యాప్నువన్నపి-యథాఽనిలః సర్వత్ర సంచరన్నపి తద్వత్-ప్రకృతిస్థోఽపి ప్రకృత్యనభినివేశేనాత్ తత్సుతుల్యో భవతీత్యర్థః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ కించ-యః-అసఙ్గేన దేహాద్యనభినివేశేన - నిశితయా-వైశారద్యా ఈక్షయా బుద్ధ్యా-ఛిన్నాః-సంశయాః యస్య సః-స్వప్నాత్ ప్రతిబుద్ధ ఇవ-నానాత్వాత్ దేవత్వాదిభేదాద్వినివర్తతే- దేహోఽహమిత్యాద్యభిమానం న కరోతీత్యర్థః- దేహాదహం విలక్షణో-న వా, కిమహం స్వతన్త్రః-ఉత ఈశ్వరపరతన్త్రః, కిం వాఽహమీశ్వర ఏవోత-తస్మాద్భిన్న-ఇత్యాదయస్సంశయాః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ "అథ కైర్వా జ్ఞాయేత లక్షణై"రిత్యస్యోత్తరమాహ ॥ యస్యేతి ॥ యస్య, ప్రాణాదీనాం, వృత్తయో వ్యాపారాః-వీతసంకల్పాః, స్యుః-ఇదమదనీయ, మిదం ద్రష్టవ్యం-ఇదం సంపాద్య- మిదం పరిహర్తవ్య - మిత్యాద్యభిసంధిరహితాః-స్యురిత్యర్థః-స ఏవ-దేహస్థోఽపి-తద్గుణైః- ర్వినిర్ముక్తో జ్ఞేయః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ యస్యేతి । ఆత్మా దేహః, హింస్రైః, దుర్జనైః, హింస్యతే పీడ్యతే, అథవా, యేన కేనచి, ద్యదృచ్ఛయా, అర్చ్యతే సత్క్రియతే, తథాఽపి తత్ర హననార్చనాదౌ న వ్యతిక్రియతే నాతీవ విక్రియతే స ఏవ, బుధః విద్వానితి జ్ఞేయః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ కించ- యః-సాధు అసాధు వా- కుర్వతః-వదతో వా- జనాన్-న స్తువీత- న నిన్దేత - తత్ర హేతుః - గుణదోషాభ్యాం సాధ్వసాధుక్రియోక్త్యాదిప్రయుక్తమానావమానాభ్యాం రహితః - తత్రాపి హేతుః - సమదృక్ మానావమానయోస్తుల్యదృష్టిః, స, మునిః జ్ఞేయః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ కించా - త్మారామః, స్వయమపి, కించి, ల్లౌకికం కర్మ, సాధ్వసాధు వా - న కుర్యా, న్న వదే, న్న ధ్యాయేచ్చ, కింతు, మునిః మననశీలః అనయా "దేహస్థోఽపి న దేహస్థ" ఇత్యాదినోక్తవిధయా వృత్త్యా, జడవ, ద్విచరేత్ ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ తదేవం గుణేషు వర్తమానస్యాగుణోత్తీర్ణత్వం నామ న శయనాసనభోజనాదివిరహః, కింత్వహంకారరాగద్వేషరాహిత్య, ముపకారాపకారాదిషు తుల్యచిత్తత్వం- దర్శనస్పర్శనాదిషు కర్తృత్వాభిమానశూన్యత్వం, సువర్ణలోష్టాదిష్విష్టానిష్టబుద్ధివిరహశ్చ, ఇతి ప్రతివచనముక్తం భవతి, అథైవంవిధస్య పురుషస్య శాస్త్రజన్యముపాసనాత్మకం చేతి జ్ఞానద్వయముపాదేయమిత్యాహ ॥ శబ్దబ్రహ్మణీతి ॥ నిష్ణాతః పారంగతోఽపి, యది - పరే బ్రహ్మణి పరబ్రహ్మవిషయసమాధిపర్యన్తజ్ఞానే, న నిష్ణాయాత్ పరినిష్ఠితో న భవేత్, తర్హి, తస్య, శ్ర

మః అధ్యయనాధ్యాపనాదిశ్రమః - శ్రమఫలః-శ్రమ ఏవ ఫలం యస్య సః-నిరర్థకశ్రమ ఇత్యర్థః, అధేనుమిఃరక్షతః, అధేనుం చిరప్రసూతాం నిఃక్షీరాం గామిత్యర్థః, తాం, రక్షతో-యథా-రక్షాశ్రమైకఫలా-తద్వత్ ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀ ఏతదేవదృష్టాన్తాన్తరైశ్చ ప్రపఞ్చయతి ॥ గామితి ॥ దుహ్యత ఇతి దోహః పయః-దుగ్ధః దోహః-నో త్తరత్ర దోహోఽస్తి, యస్యాః, తాం-గాం, అసతీం కామచారిణీం, దుష్టాం, భార్యాం చ-పరాధీనం ప్రతిక్షణం దుఃఖహేతుం దేహం, అసత్ప్రజాం దృష్టాదృష్టశూన్యాం దురాత్మానం పుత్రం చ, అతిర్భీకృతం అగతే పాత్రేఽదత్తం విత్తం, దుష్కీర్తిదురితాపాదకం, అఙ్గ హే ఉద్ధవ-మయా హీనాం మత్ప్రతిపాదనరహితాం-వాచం చ-యో-రక్షతి-స, దుఃఖదుఃఖీ-దుఃఖానన్తరమేవ దుఃఖమస్యాస్తీతి తథా ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ మయా హీనాం వాచమిత్యేతదేవ వివృణోతి ॥ యస్యామితి ॥ అఙ్గ హే ఉద్ధవ-అస్య జగతః, స్థిత్యుత్పత్తిసంహారాత్మకం-పావనం శృణ్వతో వదతశ్చ పావనకరం, మే మమ, కర్మ చరిత్రం, యస్యాం వాచి-ప్రతిపాద్యం-న స్యాత్, లీలయా-మే-అవతారాః-తైః-లీలోపదేనస్వావతారాణాం కర్మనిమిత్తత్వవ్యుదాసః - తైః-ఈప్సితం జగతః ప్రేమాస్పదం, రామకృష్ణాదిజన్మ వా, న స్యాత్ -తాం-వన్ధ్యాం నిష్ఫలాం - గిరం, ధీమాన్ - న ధారయేత్ - పావనమిత్యనేన స్వజన్మకర్మప్రతిపాదనరహితాయాః ప్రత్యుతాపవిత్రతావహత్వం చ సూచితం - అథవా - లీలావతారేప్సితజన్మేతి సమాహారద్వన్ద్వః - తత్రేప్సితాః ప్రియతమాః భక్తా ఇత్యర్థః-జన్మగ్రహణం కర్మణోఽప్యుపలక్షణం - భగవద్భాగవతజన్మకర్మాదికమిత్యర్థః ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ ప్రశ్నస్యోత్తరముపసంహరన్విధేయం విదధాతి ॥ ఏవమితి ॥ ఏవమిత్థం - జిజ్ఞాసయా విచారేణ, జీవాత్మని-నానాత్వభ్రమం దేవమనుష్యాదినానాత్వభ్రమం, మపోహ్య-దేహాజ్జీవాత్మానం వివిచ్యేత్యర్థః - కృత్స్నచిదచిదాత్మని మయి-విరజం విగతరజోగుణం - ఆహారాదిభిః సాత్త్వికైః-సత్త్వైకప్రవణం-మనః, అర్పయ్య నిధాయ-మయి భక్తిం కృత్వేత్యర్థః - లౌకికకర్మణ ఉపరమేతేత్యర్థః ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ నైర్మల్యమేవ

ది । శ్రమస్తస్య శ్రమఫలో హ్యధేనుమివ రక్షతః ॥ ౧౮ ॥ గాం దుగ్ధదోహామసతీం చ భార్యాం దేహం పరాధీనమసత్ప్రజాం చ । విత్తం త్వతీర్థీకృతమఙ్గ వాచం హీనాం మయా రక్షతి దుఃఖదుఃఖీ ॥ ౧౯ ॥ యస్యాం న మే పావనమఙ్గ కర్మ స్థిత్యుద్భవప్రాణనిరోధమస్య । లీలావతారేప్సితజన్మ వా స్యాద్వన్ధ్యాం గిరం తాం బిభృయాన్న ధీరః ॥ ౨౦ ॥ ఏవం జిజ్ఞాసయాఽపోహ్య నానాత్వభ్రమమాత్మని । ఉపారమేత విరజం మనో మయ్యర్ప్య సర్వగే ॥ ౨౧ ॥ యద్యనీశో ధారయితుం మనో బ్రహ్మణి నిశ్చలమ్ । మయి సర్వాణి కర్మాణి నిరపేక్షస్సమాచర ॥ ౨౨ ॥ శ్రద్ధాలుర్మే కథాశ్శృణ్వన్సుభగా లోకపావనీః । గాయన్ననుస్మరన్కర్మ జన్మ చాభినయన్ముహుః ॥ ౨౩ ॥ మదర్థే ధర్మకామార్థానాచరన్మదుపాశ్రయః । లభతే నిశ్చలాం భక్తిం మయ్యుద్ధవ సనాతనే ॥ ౨౪ ॥ సత్సఙ్గలబ్ధయా భక్త్యా మయి మాం స ఉపాసితా । స వై మే దర్శితం సద్భిరఞ్జసా విన్దతే పదమ్ ॥ ౨౫ ॥ ఉద్ధవ ఉవాచ ॥ సాధుస్తవోత్తమశ్లోకమతః కీ

మనస్సంపాదయితుం దుశ్శకం - కుత స్త్వయి భక్తిరుదేష్యతీత్యభిప్రాయమాలక్ష్య భక్తియోగోత్పాదకానుపాయాననుపదిశతి ॥ యదీతి ॥ మయి, బ్రహ్మణి, నిశ్చలం యథా తథా-మనో, ధారయితుం యది-అశక్తః అసమర్థః - తర్హి-సర్వాణి-వర్ణాశ్రమోచితాని, కర్మాణి - నిరపేక్షః సర్వాన్తరాత్మప్రయోజకకర్తృభూతపరమాత్మప్రవర్తితదేహేన్ద్రియకర్తృకాణి, న తు మత్కర్తృకాణీ, త్యధ్యవసాయేన, తత్ఫలాపేక్షారహిత, స్సమాచర కురు ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ కించ ॥ శ్రద్ధాలుర్మే ఇతి ॥ సుభద్రాః జగన్మఙ్గళావహాః, శృణ్వతోఽనువదతశ్చ, లోకస్య, పావనకరీః, మే మమ కథాః, శృణ్వన్, గాయంశ్చ జన్మ రామకృష్ణాదిజన్మ, అనుస్మరన్, కర్మ చేష్టితం, అభినయన్ స్వయమనుకుర్వన్ ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ మదర్థం, ధర్మకామార్థాన్, ఆచరన్, సేవమానః, ధర్మస్య చేశ్వరారాధనార్థతా నామమత్ప్రీణనద్వారాఽపవర్గార్థతా - కామానాం మదర్థత్వం మదుపభుక్తస్రగ్గన్ధవాసోఽలంకారచర్వణోచ్ఛిష్టభోజనత్వాదిరూపం - అర్థానాం మదీయారాధనోపయోగిత్వం - మదుపాశ్రయః ఆశ్రయత ఇత్యాశ్రయః-ఆశ్రీయతే అనేనేత్యాశ్రయ ఇతి చ - అహమేవోపాశ్రయో యస్య సః - ఈశ్వర ఏవ ప్రాప్యః ప్రాపకశ్చేత్యధ్యవస్యన్నిత్యర్థః-ఏవంభూతశ్చేత్-సనాతనే సర్వకారణే-మయి-హే ఉద్ధవ-నిశ్చలాం-భక్తిం-లభతే ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ ఉక్తసర్వోపాయనిదానభూతం సత్సఙ్గాత్మకం కారణాన్తరం వదన్ - ఇత్థముపాయైరుపకృతస్య భక్తియోగస్య సాక్షాత్స్వపరప్రాప్త్యుపాయత్వమాహ ॥ సత్సఙ్గయేతి ॥ సతాం సాధూనాం-సఙ్గేన-లబ్ధయా-మయి-భక్త్యా - మామేవ-యో-నిషేవతే-స-మే మమ-స్థాన-మఞ్జసా సుఖేన-విన్దతే లభతే-సద్భిర్దర్శితం వై-ఇత్థం నిశ్చితం స్విత్యర్థః ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ "సత్సఙ్గలబ్ధయా భక్త్యా" ఇత్యుక్తం-తత్ర సతాం భక్తేశ్చ విశేషం పృచ్ఛతి ॥ సాధుస్తవేతి ॥ హే ప్రభో-సాధుః, కీదృగ్విధః-తే తవ-మతః అభిమతః- సద్భిరాదృతా ఆదరపూర్వమనుష్ఠితా-భక్తిః-కీదృశీ-త్వయ్యుపయుజ్యేత-సాధవః స్వమతిపరికల్పితాః-సన్తి బహవః-తవ తు కీదృశస్సమ్మతః-తథా-భక్తిరపి-బహువిధా,

లోకే కీదృశీ భక్తిస్త్వయ్యుపయుజ్యేత, సద్భిశ్చ నారదాదిభిరాదృతా ✻ ॥ ౨౬ ॥ ✻ ఏతత్ప్రపన్నాయ మే మహ్యం కథ్యతాం, ఇదం చాతిగుహ్యం దుర్విజ్ఞేయం చ త్వయైవ వక్తవ్యమిత్యభిప్రాయేణ సంబోధయన్ విశినష్టి॥ హే పురుషాధ్యక్షేతి « త్వం బ్రహ్మే » త్యాదినా పురుషగ్రహణం ప్రధానస్యాప్యుపలక్షణం - ప్రధానపురుషయోర్నియన్తరిత్యర్థః - అనేన యత్కించిజ్జ్ఞానం కర్మ చ త్వదాయత్తమేవేతి కార్త్స్న్యేన జ్ఞానకర్మమార్గౌ త్వయైవ జ్ఞాయేతే - న త్వదన్యః కశ్చిదుపదేష్టా విద్యత ఇతి భావః ✻ ॥ ౨౭ ॥ ✻ పురుషాధ్యక్షత్వోపయోగిసార్వజ్ఞ్యసర్వశక్త్యాదికల్యాణగుణానుగుణం బృహత్త్వమాహ ॥ త్వం బ్రహ్మేతి ॥ న కేవలముక్తగుణః కింతు - నిరస్తనిఖిలదోషోఽపీత్యాహ ॥ పరమం వ్యోమ వ్యోమవన్నైర్మల్యాత్పరో వ్యోమశబ్దః పరమశబ్దో మలప్రతిభటత్వపరః - నిర్మలస్వరూప ఇత్యర్థః - పురుషాధ్యక్షత్వస్య భేదగర్భత్వాజ్జీవేశ్వరయోరభేదవ్యుదాసాయ విశినష్టి॥ పురుషః ప్రకృతేః పర ఇతి ॥ ప్రకృతిశబ్దోఽత్ర « భూమిరాపోఽనలో వాయుః అపరేయమితస్త్వన్యాం » ఇతి శ్లోకద్వయోక్తచిదచిదాత్మకప్రకృతిద్వయపరః - పరశబ్దేన అన్యత్వముత్కృష్టత్వం చ తన్త్రేణ వివక్షితం - పరిత్రాణాయ సాధూనామవతీర్ణస్య కృష్ణస్యైవ తత్కథనముచితమిత్యాశయేనాహ ॥ అవతీర్ణోఽసీతి ॥ హే భగవన్ - స్వేచ్ఛయా - ఉపాత్తాని పరిగృహీతాని, పృథక్ నానావిధాని వపూంషి రామప్రద్యుమ్నానిరుద్ధాదిరూపాణి - యేన - తథాభూతోఽవతీర్ణోఽసి - స్వేచ్ఛోపాదానవపుషాం కర్మనిమిత్తత్వవ్యుదాసః ✻ ॥ ౨౮ ॥ ✻ తావత్సాధురేవంవిధో మమ మత ఇత్యాహ॥ కృపాలురితి సప్తభిః ॥ కృపాలుస్స్వార్థనిరపేక్షపరదుఃఖాసహిష్ణుః, స్వాత్మానం చికీర్షన్, సర్వభూతానాం కుత్రాపి భూతే - న కృతో ద్రోహో యేన సః - తితిక్షుర్ద్వన్ద్వసహిష్ణుః - సత్యం సారం బలం స్థిరం వా - యస్య సః - అనవద్యాత్మా అసూయాదిరహితః - ఆత్మానవద్యో యస్య సః సమః స్వపరసమదృష్టిః సర్వోపకారకో తేష్వేవేతి సర్వోపకారకః ✻ ॥ ౨౯ ॥ ✻ కామైరహతా అక్షుభితా - ధీర్యస్య సః - దాన్తః - నిగృహీతేన్ద్రియః - మృదుః

దృగ్విధః ప్రభో। భక్తిస్త్వయ్యుపయుజ్యేత కీదృశీ సద్భిరాదృతా॥ ౨౬ ॥ ఏతన్మే పురుషాధ్యక్ష లోకాధ్యక్ష జగత్ప్రభో। ప్రణతాయానురక్తాయ ప్రపన్నాయ చ కథ్యతామ్॥ ౨౭ ॥ త్వం బ్రహ్మ పరమం వ్యోమ పురుషః ప్రకృతేః పరః। అవతీర్ణోఽసి భగవన్స్వేచ్ఛోపాత్తపృథగ్వపుః॥ ౨౮ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ కృపాలురకృతద్రోహస్తితిక్షుస్సర్వదేహినామ్। సత్యసారోఽనవద్యాత్మా సమస్సర్వోపకారకః॥ ౨౯ ॥ కామైరహతధీర్దాన్తో మృదుశ్శుచిరకించనః। అనీహో మితభుక్ఛాన్తః స్థిరో మచ్ఛరణో మునిః॥ ౩౦ ॥ అప్రమత్తో గభీరాత్మా ధృతిమాన్జితషడ్గుణః। అమానీ మానదః కల్యో మైత్రః కారుణికః కవిః॥ ౩౧ ॥ ఆజ్ఞాయైవం గుణాన్దోషాన్మయాఽఽదిష్టానపి స్వకాన్। ధర్మాన్సంత్యజ్య యస్సర్వాన్మాం భజేత్స చ సత్తమః॥ ౩౨ ॥ జ్ఞాత్వాఽజ్ఞాత్వాఽథ యే వై మాం యావాన్యశ్చాస్మి యాదృశః। భజన్త్యనన్యభావేన తే మే భక్తతమా మతాః॥ ౩౩ ॥ మల్లిఙ్గమద్భక్తజనదర్శనస్పర్శనార్చనమ్। పరిచర్యాస్తుతిః ప్రహ్వగుణకర్మానుకీర్తనమ్॥ ౩౪ ॥ మత్కథాశ్రవణే శ్రద్ధా మదనుధ్యానముద్ధవ। సర్వలాభోపహ

మృదుచిత్తః - శుచిః బాహ్యాభ్యన్తరశౌచవాన్ - తత్ర - బాహ్యం స్నానాదిజన్యం - ఆన్తరం నిష్ఠచిన్తనజం - అకించనః అనన్యప్రయోజనః - అనీహః ఐహికవ్యాపారరహితః - మితభుక్ పరిమితభోజీ - హితమితమేధ్యాశీ వా మితం పథ్యం తథా భుఙ్క్త ఇతి తథా - శాన్తః నిగృహీతాన్తఃకరణః - స్థిరః స్థిరచిత్తః, అహమేవ శరణం రక్షితా ప్రాప్యోపాయశ్చ యస్య సః - మునిః మననశీలః భగవత్సంశీలనశీలః ✻ ॥ ౩౦ ॥ ✻ అప్రమత్తః సావధానః - గభీరాత్మా అనవగాహ్యాభిప్రాయః - ధృతిమాన్ ఆపత్స్వపి ధైర్యసహితః - జితాః - షడ్గుణాః అశనాయాపిపాసాశోకమోహజరామృత్యవో - యేన - మనోజయస్య ప్రాణజయపూర్వకత్వాత్ ప్రాణస్య అశనాయాదిజయస్సుకర ఏవేతి భావః - అమానీ స్వస్య మానసత్కారానభిలాషీ, అన్యేభ్యో మానదః సత్కారకారకః - కల్యః హితోపదేశదక్షః మైత్రః అవఞ్చకః - కారుణికః కరుణయైవ ప్రవర్తమానః, న స్వార్థలాభేన కవిః చిదచిదీశ్వరతత్త్వత్రయయాథాత్మ్యజ్ఞః ✻ ॥ ౩౧ ॥ ✻ కించ ఆజ్ఞాయేతి॥ ఆదిష్టాన్ ఉపదిష్టాన్ - వేదముఖేనోక్తాన్ గుణాన్ - దోషాంశ్చ - ఆజ్ఞాయ - విరోధిస్వరూపస్యాపి జ్ఞేయత్వాద్దోషానిత్యుక్తం - సర్వాన్ స్వకాన్ - వర్ణాశ్రమోచితాన్ ధర్మాన్ సంత్యజ్య « సర్వధర్మాన్పరిత్యజ్య » ఇత్యత్రేవాత్రాపి యథాసంప్రదాయం త్యాగో వివక్షితః, యః - మాం - మదుపాయోపేయభావేన - భజేత - స చ - సత్తమః సాధుమతః ✻ ॥ ౩౨ ॥ ✻ కించ జ్ఞాత్వేతి ॥ యః యత్స్వరూపః - యాదృశః యత్స్వభావః - యావాన్ యావద్విభూతికశ్చ - అస్మి - తథా - పునః పునర్విచార్య - యే - మామేవ - అనన్యభావేన నాన్యస్మిన్ప్రయోజనాన్తరోపాయాన్తరదేవతాన్తరాదౌ - భావ - స్తేన - భజన్తీతి - తే - భక్తతమాః - వై శబ్దో నిశ్చయద్యోతకః ✻ ॥ ౩౩ ॥ ✻ ఏవం సాధులక్షణముక్తం - అథైవంవిధానాం సతాం సఙ్గాచ్ఛిక్షణీయాని భక్తియోగానుగ్రాహకాణి తల్లక్షణాన్యాహ ॥ మల్లిఙ్గేత్యాదిభిరష్టభిః ॥ మల్లిఙ్గమర్చారూపం మల్లిఙ్గమద్భక్తజనప్రదర్శనాదీని భక్తియోగానుగ్రహకారీణి తల్లక్షణానీత్యష్టమాన్తైరధ్యాహర్తవ్యం - పరిచర్యా పాదపీడనాదిరూపా - ప్రహ్వశబ్దః ప్రణామపరః - గుణకర్మానుకీర్తనమ్ ✻ ॥ ౩౪ ॥ ✻ మదనుధ్యానం మద్విషయకానుధ్యానం - సర్వలాభో

పహారణం-సర్వస్యలబ్ధస్యసమర్పణం - దాస్యేనస్వాభావికేన - ఆత్మనఃస్వస్య-నివేదనంసమర్పణం - మచ్ఛేషత్వాధ్యవసా
నమ్ ❋ ॥ ౩౫ ॥ ❋ మజ్జన్మకర్మకథనం-శ్రోతృసన్నిధావితిశేషః - మమపర్వసుజయన్త్యాదిషు,అనుమోదన-ముత్సవకరణేనే
తిశేషః-గీతాదిభిర్మద్గృహేషుమదాలయేషూ-త్సవః ❋ ॥ ౩౬ ॥ ❋ యాత్రా-దివ్యదేశయాత్రా - సర్వవార్షికపర్వసుచాతు
ర్మాస్యైకాదశ్యాదిషు బలివిధానంవిశేషతఃపూజావిధానం-ఉత్తమా - తాన్త్రికీమచ్ఛాస్త్రోక్తా - దీక్షా - పఞ్చసంస్కార
సంప్రాప్తిః-వైదికీతిపాఠే- అధ్వర్యుర్గృహపతిం-దీక్షయిత్వా యజమానందీక్షయతీత్యుక్తవిధాయజ్ఞార్థదీక్షా - మదీయవ్రతా
న్యేకాదశ్యుపవాసాదీని- తేషాం-ధారణమాచరణమ్ ❋ ॥ ౩౭ ॥ ❋ మమ-యా-అర్చాపూజామూర్తి-స్తస్యాః- స్థాపనే-శ్ర
ద్ధాఆదరః-సత్యాంశక్తౌ స్వస్య-తదభావే-ఇతరైస్సహ - సంహత్యసంభూయ-ఉద్యమశ్చ,ఉద్యానేత్యాదేర్మమేత్యాదిః-త
త్రో-ద్యానమాయతనాన్తర్గతంవనం - ఉపవనమాయతనసమీపవనం- ఆక్రీడాఃపుష్పాపచయాదిక్రీడనార్హాణిస్థానాని - పు
రాణిఆయతనస్యపరితఃస్థితాని తత్రత్యానిమన్దిరాణి- తేషాం-కర్మణిసర్గాదేస్స్వతస్సంహత్యవోద్యమ ఇతిపూర్వేణసంబ
న్ధః ❋ ॥ ౩౮ ॥ ❋ సమ్మార్జనంధూళ్యపాకరణం- ఉపలేపనంగోమయాదిభిః సేకస్తైరేవప్రోక్షణం - మణ్డలవర్తనంసర్వతోభ
ద్రస్వస్తికచక్రాబ్జాదిమణ్డలకరణం ఏభిః-అమాయయా-దాసవన్మహ్యంమమ-గృహశుశ్రూషణంగృహాలంకారః ❋ ॥ ౩౯ ॥ ❋
అమానిత్వంమదహంకారరాహిత్యం - అదమ్భిత్వంఅవఞ్చకత్వం - కృతస్యధర్మస్య-పరికీర్తనం " ధర్మఃక్షరతికీర్తనాత్,,
ఇతిస్మృతేరితిభావః-మేమహ్యం-స్వయ-మన్యేనవా-నివేదితం- దీపావలోకం - నోపయుఞ్జ్యాత్ స్వవ్యాపారోపయోగినం

కరణందాస్యేనాత్మనివేదనమ్॥ ౩౫ ॥మజ్జన్మకర్మకథనంమమపర్వానుమోదనమ్ । గీతతాణ్డవవాదిత్రగోష్ఠీభిర్మ
ద్గృహోత్సవః॥ ౩౬ ॥యాత్రాబలివిధానంచసర్వవార్షికపర్వసు । ఉత్తమా తా ❋ న్త్రికీదీక్షామదీయవ్రత
ధారణమ్ ॥ ౩౭ ॥ మమార్చాస్థాపనేశ్రద్ధా స్వతస్సంహత్యవోద్యమః । ఉద్యానోపవనాక్రీడపురమన్దిరకర్మ
ణి ॥ ౩౮ ॥ సమ్మార్జనోపలేపాభ్యాం సేకమణ్డలవర్తనైః । గృహశుశ్రూషణంమహ్యం దాసవద్యదమాయ
యా ॥ ౩౯ ॥ అమానిత్వమదమ్భిత్వంకృతస్యాపరికీర్తనమ్ । అపిదీపావలోకంమేనోపయుఞ్జ్యాన్నివేదితమ్ ॥
యద్యదిష్టతమంలోకేయచ్చాతిప్రియమాత్మనః। తత్తన్నివేదయేన్మహ్యంతదనన్త్యాయకల్పతే॥ ౪౧ ॥సూర్యో
ఽగ్నిర్బ్రాహ్మణోగావోవైష్ణవఃఖంమరుజ్జలమ్ ।భూరాత్మాసర్వభూతానిభద్రపూజాపదానిమే॥ ౪౨ ॥సూ
ర్యేతువిద్యయాత్రయ్యాహవిషాఽగ్నౌయజేతమామ్।ఆతిథ్యేనతు † విప్రాగ్ర్యేగోష్వఙ్గయవసాదినా॥ ౪౩ ॥
వైష్ణవేబన్ధుసత్కృత్యాహృదిఖేధ్యాననిష్ఠయా।వాయౌముఖ్యధియాతోయేద్రవ్యైస్తోయపురస్కృతైః॥౪౪॥
స్థణ్డిలేమన్త్రహృదయైర్భోగైరాత్మానమాత్మని।క్షేత్రజ్ఞంసర్వభూతేషుసమత్వేనయజేతమామ్॥ ౪౫ ॥ధిష్ణ్యే

నకుర్యాత్ - కిం స్వస్యదీపారోపణమేవకుర్యాదిత్యర్థః-దీపావలోకశబ్దేనాలభ్యస్తపవనాదీనాముపయోజ్యత్వప్రదర్శ
నపరః ❋ ॥ ౪౦ ॥ ❋ కించ।యద్యదితి ॥ లోకే-యద్య-దిష్టతమంకమనీయం-వస్తు, యచ్చాత్మనఃస్వస్య - ప్రియతమం,తత్త
న్మహ్యం-నివేదయేత్ , ఏవంచేత్-తద్దానన్త్యాయ మమహరిమిత్రీతయేఅక్షయ్యఫలాయవా , కల్పతే ❋ ॥ ౪౧ ॥ ❋ అథభ
క్తిలక్షణాన్యేవపూజావిధానాసివక్తుంతదధిష్ఠానాన్యాహ ॥ సూర్యఇతి ॥ హేభద్ర-సూర్యాదీని-సర్వభూతాన్తాని-ఏకాద
శ-మమపూజాపదాని ❋ ॥ ౪౨ ॥ ❋ తత్రోద్దేశక్రమేణపూజాప్రకారానాహ ॥ సూర్యేత్విత్యాదినా ॥ త్రయ్యావిద్యయా॥
ఉపస్థానైః,స్వాధ్యాయస్తైః అగ్నౌ ఆహవనీయాదౌ- తాన్త్రికేచ , హవిషాచరుపురోడాశాజ్యాదిరూపేణ-మాం,యజేతేతి
సంబన్ధః-విప్రాగ్ర్యే-బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠే ఆతిథ్యేన - విప్రాగ్న్యావితిపాఠే-విప్రశరీరాన్తర్గతజాఠరాగ్నౌ,అఙ్గహేఉద్ధవ,గోషు
యవసాదిభిః యవసంతృణం-ఆదిశబ్దేనతిలపిష్టోదకాదిసంగ్రహః ❋ ॥ ౪౩ ॥ ❋ వైష్ణవేబన్ధుసత్కృత్యాబన్ధా
వివసత్కారేణ-ఆకాశేపూజానామ-హృదయాకాశాన్తరేధ్యానమిత్యాహ॥హృదిఖేధ్యాననిష్ఠయేతి॥ యజేతమామిత్యత్ర
తత్రసంబన్ధః-ముఖ్యధియాముఖ్యప్రాణధియా - తోయేతు , తోయపురస్కృతైఃతోయాదిభిరిత్యర్థః-ద్రవ్యైర్గన్ధపుష్పదూర్వా
క్షతాదిభిః ❋ ॥ ౪౪ ॥ ❋ భూశబ్దాత్స్యాత్రభూశబ్దేనచక్రాబ్జాదిమణ్డలసంస్కృతోదేశోవివక్షితస్తదాహ॥స్థణ్డిలఇతి॥ మ
న్త్రహృదయైర్మూలమన్త్రహృదయాద్యఙ్గమన్త్రన్యాసైః ఆత్మనిస్వస్మిన్- ఆత్మానంమాం , భోగైఃశాస్త్రావిరుద్ధకామై
ర్యజేత-సర్వభూతేషు దేవమనుష్యాదిశరీరేషు , క్షేత్రజ్ఞంజీవశరీరకం - మాం, సమత్వేనరాగద్వేషాదిరాహిత్యేన - యజే
త ❋ ॥ ౪౫ ॥ ❋ ఏతేషుసూర్యాదిషు,ధిష్ణ్యేషుస్థానేష్వపి మద్రూపమేవ, ధ్యాయన్ , సమాహితోఽవహితచిత్తః-సమర్చ

౩౭ ॥ శ్లో ❋ పా ॥ వైదికీదీక్షా   ౪౩ ॥ శ్లో † పా ॥ విప్రాగ్న్యౌ

యేత్ ॥ ౪౬ ॥ కించ॥ఇష్టేతి ॥ ఇష్టంవైదికంకర్మ,పూర్తంస్మార్తం, తయోస్సమాహారస్తేన,యః,స్సమాహితో,మా మేవ-యజేత,సోఽపి-వహ్నిజ్ఞాదిదర్శనాదికృదివ,మయి , సద్భక్తింప్రేమాత్మికామవిచ్ఛిన్నాంభక్తిం , లభతే,ఉక్తసర్వలక్షణోపకృతాసద్భక్తిస్సాధుసేవామూలైవేత్యుపసంహరతి ॥ మత్స్మృతిస్సాధుసేవయేతి ॥ మత్స్మృతిర్మద్భక్తిః,సత్సఙ్గమూలైవ ॥ ౪౭ ॥ నతతోఽన్యఃకశ్చిన్మత్ప్రాప్త్యుపాయోవిద్యతఇత్యాహ॥ ప్రాయేణేతి ॥ హేఉద్ధవ,సత్సఙ్గేనసత్సఙ్గలబ్ధేన భక్తియోగేన,వినా,సమీచీనో,మత్ప్రాప్త్యుపాయో , నవిద్యతే,ప్రాయేణేత్యనేనక్వచిన్న్యాసయోగస్యాప్యుపాయత్వంసత్సఙ్గలబ్ధత్వంచవివక్షితం , సత్సఙ్గేనేత్యత్రహేతుమాహ , హియస్మాద,హం, సతాం,ప్రాయణంఉపాయఉపేయశ్చ,ఈయతఇత్యయనం,యన్త్యనేనేత్యయనమితివ్యుత్పత్తిద్వయస్యవివక్షితత్వాత్ , ఉపాయోపేయభావేనాశ్రితోఽహంతదధీనఇతి ॥ సత్సఙ్గాదేవమద్వశీకారఇతిభావః ॥ ౪౮ ॥ అథైతావద్గోపితబహ్వఙ్గకభక్తియోగదుష్కరత్వాభిప్రాయమాలక్ష్యప్రాయేణేత్యనేనసూచితంస్వవశీకరణోపాయంన్యాసయోగంవివక్షుస్తావత్తస్య పరమగోప్యత్వమధికారివిశేషాయైవోపదేశ్యత్వంచఖ్యాపయఞ్శుశ్రూషాముత్పాదయంశ్చతత్కథనంప్రతిజానీతే ॥ అథైతదితి ॥ సుగోప్యస్యాప్యుక్తౌహేతుతయోపాత్తంభృత్యస్సుహృత్సఖేతివిశేషణత్రయమ్ ॥ ౪౯ ॥ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంఏకాదశస్కన్ధేఏకాదశోఽధ్యాయః. ******************************

ఇత్థంబహ్వఙ్గకేబహువయఃకాలాదిసాధ్యే దుష్కరేభక్తియోగే ఉపదిష్టేతత్సాధ్యతల్లిప్సాఽశక్తిభ్యామావిలమానసముద్ధవమాలక్ష్యసుకరోపాయమాత్మనిక్షేపాపరపర్యాయంన్యాసయోగాత్మకం లఘీయాంసంవివక్షుస్తావత్తస్యాని

ష్వేతేషుమద్రూపంశఙ్ఖచక్రగదామ్బుజైః।యుక్తంచతుర్భుజంశాన్తంధ్యాయన్నర్చేత్సమాహితః ॥ ౪౬ ॥ ఇష్టాపూర్తేనమామేవయోయజేతసమాహితః।లభతేమయిసద్భక్తింమత్స్మృతింసాధుసేవయా॥ ౪౭ ॥ ప్రాయేణభక్తియోగేనసత్సఙ్గేనవినోద్ధవ।నోపాయోవిద్యతేసమ్యక్ప్రాయణంహిసతామహమ్ ॥ ౪౮ ॥ అథైతత్పరమంగుహ్యంశృణుమేయదునన్దన । సుగోప్యమపివక్ష్యామిత్వంమేభృత్యస్సుహృత్సఖా ॥ ౪౯ ॥ ******************* ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,ఏకాదశస్కన్ధే,ఏకాదశోఽధ్యాయః. **********
శ్రీభగవానువాచ ॥ నరోధయతిమాంయోగోనసాఙ్ఖ్యం ధర్మఉద్ధవ । నస్వాధ్యాయస్తపస్త్యాగోనేష్టాపూర్తంనదక్షిణాః ॥ ౧ ॥ వ్రతానియజ్ఞశ్ఛన్దాంసితీర్థానినియమాయమాః । యథావరున్ధేసత్సఙ్గస్సర్వసఙ్గాపహోహిమామ్ ॥ ౨ ॥ సత్సఙ్గేనహిదైతేయాయాతుధానాఖగామృగాః।గన్ధర్వాప్సరసోనాగాస్సిద్ధచారణగుహ్యకాః ॥ ౩ ॥ విద్యాధరామనుష్యేషువైశ్యాశ్శూద్రాస్స్త్రియోఽన్త్యజాః । రజస్తమఃప్రకృతయస్తస్మింస్తస్మిన్యుగేయుగే॥ ౪ ॥బహవోమత్పదంప్రాప్తాస్త్వాష్ట్రకాయాధవాదయః।వృషపర్వాబలిర్బాణోమయశ్చాథవిభీ

తరోపాయసాధ్యసాధనత్వఖ్యాపనాయకైముత్యన్యాయేనతదుపాయనిష్ఠసత్సంగతేరేవానితరసాధ్య సాధనతామాహ ॥ నరోధయతీతి ॥ మాం-నరోధయతినహృదిస్థంకరోతి-నవశీకరోతీతియావత్ , యోగఃవర్ణాశ్రమోచితకర్మయోగః,ప్రాణాయామయోగోవా,సాంఖ్యంప్రకృతివివిక్తాత్మోపాసనం,ధర్మఃఅహింసాదిరూపః , స్వాధ్యాయోవేదాధ్యయనం,తపోఽనశనాది-ఇష్టంయాగాదివైదికంకర్మ ,పూర్తంస్మార్తం,తయోస్సమాహారః, త్యాగఃసామాన్యతోదానం , దక్షిణాఃక్రత్వాదిసాద్గుణ్యార్థదానమ్ ॥ ౧ ॥ వ్రతాన్యేకాదశ్యుపవాసాదీని , యజ్ఞాఃపఞ్చమహాయజ్ఞాః ఛన్దాంసిరహస్యమన్త్రాః,తీర్థానిగఙ్గాదీని , నియమాఃశౌచాచమనాదయః , యమాఃబాహ్యాభ్యన్తరేన్ద్రియనియమనోపాయాః , యథా , సత్సఙ్గోమామవరున్ధేవశీకరోతి, తథై,తే,మాంనావరున్ధతే , కుతః,హియస్మాత్-సత్సఙ్గః , సర్వసంగాపహః , మనసస్సర్వేషుమద్వ్యతిరిక్తేషుసఙ్గమపహన్తీతితథా , మనసస్సర్వసఙ్గాపహారేణమదేకసఙ్గావహః , యోగాదయస్తునైవంవిధాఇతిభావః ॥ ౨ ॥
యద్యపియోగసాంఖ్యాదీనాంచిత్తనైర్మల్యైకాగ్రతాపాదనద్వారాభక్తియోగోత్పాదనేనతద్ద్వారాభగవద్వశీకారకారణత్వమ్,తత్సత్సఙ్గతేరపిగురూపసత్త్యాపాదనాదిప్రణాడ్యైవతద్వశీకారకారణత్వంనసాక్షాదితినవిశేషః తథాఽపిసతామాత్మనాంకథంచిత్స్వసంబన్ధినాంచస్వవిద్యామాహాత్మ్యప్రసన్నపరమపురుషసంకల్పేనమోచకత్వప్రతిపాదనాయయథావరున్ధేసత్సఙ్గఇత్యుక్తం॥తదాహ ॥ సత్సఙ్గేనేత్యాది ॥ సఙ్గఃసంబన్ధః,సచతద్విద్యాయోనివంశ్యత్వతదభిమానవిషయదేశప్రభవత్వతద్దర్శనస్పర్శనాదివిషయత్వాదిరూపేణబహువిధః॥ "నాస్యాబ్రహ్మవిత్కులేభవతి ,, ఇతిశ్రుతేః "యంయంస్పృశతిపాణిభ్యాంయంయంపశ్యతిచక్షుషా- స్థావరాణ్యపిముచ్యన్తేకింపునర్బాన్ధవాజనాః ,, ఇత్యభియుక్తోక్తేశ్చ - యాతుధానాఃరాక్షసాః-నాగాఃగజాః.రజస్తమఃప్రకృతయఇత్యనేనాత్యన్తమోక్షోపాయశూన్యత్వమభిప్రేతమ్ ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ త్వాష్ట్రో

వృత్రాసురః-కాయాధవః ప్రహ్లాదః-తా,వాదీ-యేషాం - బహవో - మత్పదం-ప్రాప్తా-ఇతిసంబన్ధః,యద్వా-దైతేయాదిషు కాంశ్చిత్సాధూన్నిర్దిశతి॥ త్వాష్ట్రకాయాధవాదయ ఇత్యాదినా ॥ బాణోమయశ్చ ప్రసిద్ధః ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ అథమృగేషు సాధూనాహ ॥ సుగ్రీవోహనుమానృక్ష ఇతి॥ ఋక్షోజామ్బవాన్॥ పశుష్వాహ ॥ గజఇతి ॥ గజేన్ద్రః-అథపక్షిష్వాహ॥ గృధ్ర ఇతి॥ గృధ్రోజటాయుః-తస్యతుమునుక్తుత్వం శ్రీమతి రామాయణే"యాగతిర్యజ్ఞశీలానామాహితాగ్నేశ్చయాగతిః-అపరావర్తినాం యాచయాచభూమిప్రదాయినామ్ - మయాత్వం సమనుజ్ఞాతోగచ్ఛ లోకాననుత్తమాన్,, నితిప్రసిద్ధం-అపరావర్తినాంయా గతి-రనుత్తమాన్ లోకాన్ గచ్ఛేతిముక్తివిషయత్వ ఎవఘటతే. నతుయుద్ధాపరావర్తిగతిపరత్వే - తత్ప్రాప్యలోకానామనుత్తమత్వా సంభవాత్ - అథవైశ్యేష్వాహ ॥ వణిక్పథ ఇతి ॥ వణిక్పథస్తులాధారాఖ్యః - వ్యాధోధర్మవ్యాధాఖ్యః స్త్రీష్వాహ ॥ వ్రజేగోప్యో యజ్ఞపత్న్య ఇతి ॥ యజ్ఞపత్న్యో బ్రాహ్మణ్యః - కుబ్జాదీనాంకేనాపిభావేనభగవత్సంబన్ధసద్భావాత్ భాగవతత్వమస్త్యేవ-తథాఽపరే ఇత్యేతదనుక్తసంగ్రాహకమ్ ❀ ॥ ౬ ॥ ❀ తఇతి ॥ తేత్వాష్ట్రాదిసంబన్ధినః - న-అధీతాః శ్రుతిగణాః-యైస్తే-నఉపాసితాః,మహత్తమాః సాధవో-యైస్తేన - సన్తివ్రతాని యేషాం-నతప్తంతపో యైస్తే-అత్రసంధిరార్షః-కింతు-సతాం త్వాష్ట్రాదీనాం -సఙ్గాన్మా-ముపాగతాః ప్రాప్తాః. స్వసంకల్పస్యదృఢత్వఖ్యాపనాయమాముపాగతా ఇత్యుక్తం - మోక్ష్యన్త ఎవైత ఇత్యర్థః-నాధీత శ్రుతిగణా ఇత్యాదివిశేషణైరుపాయాన్తరశూన్యత్వమేవఖ్యాప్యతే ❀ ॥ ౭ ॥ ❀ననుయుక్తమేతద్భగవద్యాథాత్మ్యాభిజ్ఞానాం సత్సంబన్ధినామన్యేషాంచముక్తిరితి - ఇదంత్వయుక్తం-య-త్కేవలంకామనాదిభావేనత్వామనువృత్తవతీనాంగోప్యాదీనామితి - అతోనతాసాంముక్తిః - కుతస్తత్సంబన్ధినా-మిత్యతఆహ ॥ కేవలేనేతి ॥ భావోఽత్రకామభయద్వేషాదిరూపాభిప్రాయవిశేషపరః - భావనాపరపర్యాయదర్శనస్పర్శనాది

పణః ॥ ౫ ॥ సుగ్రీవోహనుమానృక్షోగజోగృధ్రోవణిక్పథః । వ్యాధఃకుబ్జావ్రజేగోప్యోయజ్ఞపత్న్యస్తథాఽపరే॥ ౬ ॥ తేనాధీతశ్రుతిగణానోపాసితమహత్తమాః । అవ్రతా❀తప్తతపసస్సత్సఙ్గాన్మాముపాగతాః॥ ౭॥
కేవలేనహిభావేనగోప్యోగావోనగామృగాః। యేఽన్యేమూఢధియోనాగాస్సిద్ధామామాపురఞ్జసా ॥ ౮ ॥యంనయోగేనసాఙ్ఖ్యేనదానవ్రతతపోఽధ్వరైః।వ్యాఖ్యాస్వాధ్యాయసంన్యాసైఃప్రాప్నుయాద్యత్నవానపి ॥ ౯ ॥
రామేణసాకంమధురాంప్రణీతేశ్వాఫల్కినామయ్యనురక్తచిత్తాః । విగాఢభావేనసమేవియోగతీవ్రాధయోఽన్యందదృశుస్సుఖాయ॥ ౧౦ ॥❀ తాస్తాఃక్షపాఃప్రేష్ఠతమేననీతామయైవబృన్దావనగోచరేణ। క్షణార్ధవత్తాః పునరఙ్గతాసాంహీనామయాకల్పసమాబభూవుః ॥ ౧౧ ॥ తానావిదన్మయ్యనుషఙ్గబద్ధధియస్స్వమాత్మానమ

రూపభావార్థపరశ్చ-తస్యైకైపల్యంనామపరత్వముత్కృష్టత్వమితియావత్ - తద్యథాయోగ్యంయోజ్యం , తత్ర-గోప్యః-కేవలేనతీవ్రేణ-భావేనకామాత్మకేన,గావో-నగామృగాశ్చ , సాదరంమదీక్షణస్పర్శనాదిరూపేణభావేన - యేచాన్యే-మూఢధియః,తమోగుణావృతధియః కేవలతమోగుణప్రధానా ఇత్యర్థః-నగాః యమళార్జునాదయః - నాగాః కాళియాదయః-తేఽపి-సిద్ధాః ముక్త్యర్హాః-మదీక్షణస్పర్శనాదిభిర్నిరస్తాఖిలముక్తిప్రతిబన్ధకాః-అఞ్జసాఅనాయాసేన- మా-మీయుః ప్రాపుః,నగాఇతిమృగవిశేషణంవా-తత్ర-నగాఃనిశ్చలాః - వంశస్వనాపకృష్టచిత్తతయేతిభావః , యద్వా"అపివృక్షాఃపరిమ్లానా,,ఇతిన్యాయేనాన్తస్సంజ్ఞానాంవృక్షాణామపితత్సన్నికర్షవిప్రకర్షాదికృతహర్షమ్లాన్యాదితయాకథంచిద్భావసంభవాభిప్రాయేణనగా ఇత్యుక్తమితిసర్వతరుగుల్మలతాదిపర ఎవనగశబ్దః-గవాదయ ఎవకేనాపిభావేనమామీయుః - కింపునర్గోప్యః, అతస్తాస్తత్సంబన్ధినశ్చమామాపురేవేతిభావః ❀ ॥ ౮ ॥ ❀ మామితివివక్షితమాత్మానంవిశినష్టి॥ యమితి ॥యోగాదిభిః-కృతప్రయత్నోఽపియం-నప్రాప్నుయాత్,తం-దుర్లభం-మా-మాపు - రితిసంబన్ధః-వ్రతాన్యేకాదశ్యుపవాసాదీని-తపః కృచ్ఛ్రచాన్ద్రాయణాదిరూపం-వ్యాఖ్యాశాస్త్రాధ్యాపనం-స్వాధ్యాయోఽధ్యయనంసంన్యాసస్తుర్యాశ్రమపరిగ్రహః ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ కేవలేనహిభావేనేతివివక్షితంగోపీనాంభావంప్రపఞ్చయతి ॥ రామేణేతిచతుర్భిః॥శ్వాఫల్కినాఅక్రూరేణ- మయి, రామేణబలభద్రేణసహ-మధురాం,ప్రణీతేప్రాపితేసతి-మత్తోఽన్యం,సుఖాయ,నదదృశుః , కుతః-వియోగేన-తీవ్రోదుస్సహః,ఆధి,ర్యాసాంతా, స్తత్రహేతుః-మయి,విగాఢేనాతిదృఢేన, భావేనప్రేమ్ణా,అనురక్తానిసంసక్తాని , చిత్తాని-యాసాంతాః ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ తీవ్రాధిత్వంవ్యనక్తి ॥ తాస్తా ఇతి ॥యాయా ఇతిపాఠాన్తరం,అఙ్గహేఉద్ధవ-బృన్దావనగోచరేణ-ప్రియతమేనచ,మయాసహ,యాభి,ర్యాయాః క్షపాః రాత్రయః,క్షణార్ధవన్నీతాః యాపితాః తా ఎవ-పున,ర్మయా , హీనా,స్తాసాంగోపీనాం-కల్పసమా,బభూవుః ❀ ॥౧౧ ॥ ❀ కించేత్థంతీవ్రాధయోమోహవ్యాజేనసమాధింగతాః కించిదపినవిదురిత్యాహ॥ తా ఇతి ॥మయ్య-నుషఙ్గ

ణాసక్త్యా,బద్ధార్ధీర్యాభిస్తాః,గోప్యః,స్వమాత్మానంస్వదేహం,అదోదూరస్థం-ఇదంసన్నిహితంచ, నావిదన్,యథా,మున యః-సమాధౌ,స్వాత్మానం,నవిదుః,యథావా,అబ్ధితోయే-ప్రవిష్టానద్యః, స్వనామరూపే , నవిదుః , తద్వత్,నదీనాంనామ రూపావేదనముచితత్వాత్,గోపీనాంతుభగవద్ధ్యానపారవశ్యాదివైషమ్యమ్ ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ స్వాత్మాదికంనావిదన్,కింతు కేవల-మబలాఅజ్ఞాః-మత్స్వరూపావిద-స్తథాఽపి-మత్కామాః, మయ్యేవకామోయాసాంతాః-జారంరమణంప్రతీత్యా చోరభర్తారారం,వస్తుతఃపరబ్రహ్మభూతం-మాం-ప్రాపుః " సత్సఙ్గేనహిదైతేయా ,, ఇత్యుపక్రాన్తముపసంహరతి ॥ సఙ్గా చ్ఛతసహస్రశఃప్రాపురితిసంబన్ధః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ ఇత్థముపదేశ్య మాఙ్ణశరణాగత్యాశ్చాన్యా సయోగప్రభావఖ్యాపనాయ తద్యోగనిష్ఠసత్సఙ్గస్యైవానితరసాధ్యసాధనమభిధాయాథతంయోగముపదిశతి ॥ తస్మాదితి ॥ హేఉద్ధవ,తస్మాత్ , శరణా గతియోగనిష్ఠసత్సఙ్గతేరేవంవిధత్వాత్,చోదనాంవిధిం - ప్రతిచోదనాంనిషేధం , యద్వా చోదనా"నహింస్యాత్సర్వాభూ తాని",త్యాదిరూపాంసామాన్యచోదనాం-ప్రతిచోదనాం " అగ్నీషోమీయంపశుమాలభతే ,, త్యాదిరూపామపవాదాత్మి కాంవిశేషచోదనాం-ఉత్సృజ్యేత్యనేనవిధినిషేధాత్మకశాస్త్రత్యాగఉక్తః"ప్రవృత్తించనివృత్తించే ,, త్యనేనవిధినిషేధా త్మకశాస్త్రబోధ్యప్రవృత్తినివృత్తిత్యాగః"శ్రోతవ్య,, మిత్యనేనానన్యసాధ్యస్వాభీష్టోపాయాన్తరశుశ్రూషాత్యాగః"శ్రో తవ్యముత్సృజ్యే,,త్యనేనతదుపాయతయాశ్రుతేషుకర్మజ్ఞానభక్తియోగేషూపాయత్వబుద్ధిత్యాగః-తత్ర- విధ్యాత్మకశాస్త్ర త్యాగోనామ , తస్మిన్స్వాభీష్టసాధనతావబోధకత్వబుద్ధిత్యాగః,నిషేధాత్మకతత్త్యాగస్తునిషిద్ధసేవానివృత్తేరుపాయ త్వబోధకత్వబుద్ధిత్యాగరూపః-ప్రవృత్తినివృత్తిత్యాగస్తు - శాస్త్రబోధ్యయోఃప్రవృత్తినివృత్త్యోర్దుష్కరత్వానుసంధానే నోపాయత్వబుద్ధితశ్చికీర్షాప్రయత్నాదిత్యాగాత్మకః ,అనేనకృత్యకరణాశక్తస్యాకృత్యాకరణాన్నివర్తితుమప్యశక్తస్యాపి మచ్ఛరణాగతిరభీష్టోపాయభూతేతిధ్వనితమ్ ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ మామిత్యనేనసార్వజ్ఞ్యసర్వశక్త్యాద్యాశ్రయణసౌకర్యాపా

దస్తథేదమ్ । యథాసమాధౌమునయోఽబ్ధితోయేనద్యఃప్రవిష్టాఇవనామరూపే ॥ ౧౨ ॥మత్కామారమణం జారంమత్స్వరూపావిదోఽబలాః । బ్రహ్మమాంపరమంప్రాపుస్సఙ్గాచ్ఛతసహస్రశః ॥ ౧౩ ॥తస్మాత్త్వముద్ధ వోత్సృజ్యచోదనాంప్రతిచోదనామ్।ప్రవృత్తించనివృత్తించశ్రోతవ్యంశ్రుతమేవచ ॥ ౧౪ ॥ మామేకమేవశర ణమాత్మానంసర్వదేహినామ్ । యాహిసర్వాత్మభావేనమయాస్యాసిహ్యకుతోభయః ॥ ౧౫ ॥ ఉద్ధవఉవాచ ॥ సంశయశ్శృణ్వతోవాచంతవయోగేశ్వరేశ్వర।ననివర్తతఆత్మస్థోయేనభ్రామ్యతిమేమనః ॥ ౧౬ ॥ శ్రీభగవాను

దకాశ్రితకార్యోపాదకవాత్సల్యసౌలభ్యసౌశీల్యస్వామిత్వజ్ఞానశక్తిపూర్త్యాదికల్యాణగుణయోగిత్వమభిప్రేతం - ఏకమిత్య నేనఫలోపాయయోరైక్యంవివక్షితం,ఏవకారేణప్రపదనస్యస్వకర్తృత్వవ్యావృత్తిః ,ఏకవచనేనస్వానుష్ఠితశరణాగతియో గేఽప్యుపాయత్వబుద్ధివ్యుదాసః-తత్రహేతుత్వేనాత్మానంవిశినష్టి । ఆత్మానంసర్వదేహినామితి ॥ సర్వాన్తరాత్మభూతేన మనఃపర్యన్తసర్వేన్ద్రియప్రచోదయయితాత్రమయైవప్రకృతోపాయానుష్ఠానస్య కారితత్వాత్తత్రోపాయతాబుద్ధిర్నకా ర్యేతిభావః-మామేవేత్యేవకారోఽన్వేతవ్యః , తేనాసార్వజ్ఞ్యాదిగుణయోగిచతుర్ముఖాదిజీవవ్యావృత్తిః,ఏవకారస్యస్వస మభివ్యాహృతపదార్థవిపరీతపదార్థవ్యావృత్తిపరత్వాత్ సర్వాత్మభావేన, శరణం , యాహి" ఉపాయేగృహరక్షిత్రోశ్శబ్ద శ్శరణమిత్యయ,,మిత్యుక్తేరతోచితత్వాదుపాయపరశ్శరణశబ్దః,యాహి"యాప్రాపణే ,, ప్రాప్తేర్గతిపూర్వకత్వాద్గత్య ర్థాబుద్ధ్యర్థా"ఇతిన్యాయాదధ్యవస్యేత్యర్థః-సర్వాత్మభావేన,య-స్సర్వః-ఆత్మనఃస్వస్య, భావఃఉపేయత్వపితృత్వరక్షకత్వశే షిత్వాదినిరూపితోపేతృత్వపుత్రత్వరక్ష్యత్వశేషత్వాదిసంబన్ధజ్ఞానం, తేనఏవంచే , త్కుతోఽపిభయంనాస్తియస్యసః-అ కృత్యకరణకృత్యాకరణాదిమత్ప్రాప్తిప్రతిబన్ధకభయరహితః ,మాంముక్తోపభోగ్యం , యాస్యసిప్రాప్స్యసి ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ "ఆత్మానంసర్వదేహినా,,మిత్యనేనస్వస్యసర్వాన్తరాత్మతయాసర్వేన్ద్రియప్రచోదయితృత్వముక్తంతత్ప్రకారజిజ్ఞాస యాపృచ్ఛతి॥సంశయఇతి ॥ హేయోగేశ్వరేశ్వరయోగనిర్వాహకాధిపతే. తవ,వాచం-శృణ్వతో,మమ,ఉపాయవిషయః-సం శయో,నివృత్తః ఆత్మస్థఃఆత్మవిషయస్తు - ననివర్తతే , తతఃకిమిత్యతోవిశినష్టి , యేనాత్మస్థేనసంశయేన,మే-మనోభ్రామ్య తి,అత,స్తంసంశయంనిరాకుర్వితిభావః-కింసర్వేన్ద్రియప్రాణనియమనాదికంజీవకర్తృకంఉతత్వత్కర్తృకత్వేఽపికస్యదే వమనుష్యాదిభావాత్మకస్సంసారః- కశ్చఇన్ద్రియాదీనామాధారః-కింజీవ - ఉతశరీరం-కింవాత్వం-కశ్చసుఖదుఃఖహేతుపు ణ్యాపుణ్యారమ్భకః-కశ్చసుఖదుఃఖయోర్భోక్తా-కశ్చసంసారనివృత్త్యుపాయ-ఇత్యేవంవిధఆత్మస్థస్సంశయః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ తత్రసర్వేన్ద్రియవ్యాపారాణామాత్మాయత్తతాంవివక్షుస్తావద్వాగిన్ద్రియవ్యాపారస్యోత్పత్తిక్రమమాత్మాయత్తతాం శాహ ॥ సఏషజీవఇతి ॥ వివరప్రసూతిః-వివరేహృదయచ్ఛిద్రే-ప్రసూతిఃప్రకాశో-యస్యసః " గుహాంప్రవిష్టః ।హృదిహ్యయ

మాత్మా ప్రతిష్ఠిత, ఇతిశ్రుతేరితిభావః-సఏషజీవః-ప్రాణేన, ఘోషేణచోపలక్షితః,శరీరస్థితికాలేజీవఃప్రాణంతద్ఘోషంచ నజహాతీత్యర్థః « యదైతత్కర్ణావపిధాయశృణోతినైనంఘోషంశృణోతిసయదోత్క్రమిష్యన్భవతి, త్రిస్సాయత్తేమనోమయమిత్యస్యసశ్లోకఇత్యాదిః - ప్రాణవాయుసంఘటితశరీరచ్ఛిద్రప్రభవస్సఘోషస్తావన్మనోమయంమనోగ్రాహ్యం - అతఏవ,సూక్ష్మంపార్శ్వస్థైరనుపలభ్యమానం, రూప,ముపేత్యస్థితః-పశ్చాదుచ్చారణవేళాయాం « ఉరఃకణ్ఠశ్శిరస్తథే,,తిప్రకారేణతాల్వాదిస్థానప్రయత్నవశాత్ మాత్రాదిరూపేణ, స్థవిష్ఠఃస్థూలతమో,భవతి-తత్ర-మాత్రాహ్రస్వాదిః, వర్ణఃకకారాదిః,స్వరఉదాత్తాదిః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ పూర్వంసూక్ష్మతయాఽనభివ్యక్తస్యక్రమేణస్థూలతయోలభ్యమానత్వేదృష్టాన్తమాహ ॥ యథేత్యాదినా ॥ సమిధ్యతఇత్యన్తేన।యథా-అనలఃకాష్ఠోదరస్థోఽగ్నిః,సూక్ష్మస్సన్,నాత్మమథనారమ్భదశాయాం-ఊష్మాత్మక-స్తతో-దారుణ్యా-ధికం-బలేన - మథ్యమానః-ఖేఅకాశే,అనిలసహాయస్సన్ - అణుర్విస్ఫులిఙ్గాదిరూపో,భవతి,తతః-క్రమేణ,ప్రకృష్టో-జాతో-హవిషా, సమిధ్యతేసమ్యగ్దీప్యతే-తథై-యం - వాగిన్ద్రియవ్యాపారరూపావాణీ-మే - వ్యక్తిరాకారః-శరీరం - మదధీనేత్యర్థః - ప్రాణేనఘోషేణేత్యనేనజీవప్రాణయోఃపరస్పరాయత్తాస్థితిరితిసూచ్యతే - వివరప్రసూతిరిత్యనేనజీవస్యశరీరావస్థితిదశాయాంసంకుచితప్రకాశత్వముచ్యతే - తేనాజ్ఞత్వంఫలితం-తేనచవాగిన్ద్రియవ్యాపారానుగుణతచ్చోదనాఽసమర్థత్వంచవ్యజ్యతే - వాణీచేతిచకారోఽన్వేతవ్యః - తేనదృష్టాన్తమాతస్యాగ్నేరప్యాత్మవ్యక్తిత్వమభిప్రేతమ్ ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ వాగిన్ద్రియవ్యాపారస్యాత్మాయత్తత్వముక్తం-అథాన్యేషాంకర్మజ్ఞానేన్ద్రియాణాంచాత్మాయత్తవ్యాపారవత్త్వమాహ ॥ ఏవమితి ॥ గతిఃపాదేన్ద్రియస్యవ్యాపారః-కర్మ-పాణీన్ద్రియస్య-రతి-రుపస్థస్య- విసర్గఃమూత్రపురీషోత్సర్గః-పాయోః - ఘ్రాణంగన్ధోపాదానం-ఘ్రాణేన్ద్రియస్య-రసఃరసగ్రహః-రసనేన్ద్రియస్య - దృక్-భావేక్విప్-దర్శనం-చక్షు

వాచ ॥ సఏషజీవోవివరప్రసూతిఃప్రాణేనఘోషేణగుహాంప్రవిష్టః । మనోమయంసూక్ష్మముపేత్యరూపంమాత్రాస్వరోవర్ణఇతిస్థవిష్ఠః ॥ ౧౭ ॥ యథాఽనలఃఖేనిలబన్ధురూష్మాబలేనదారుణ్యధిమథ్యమానః । అణుఃప్రజాతోహవిషాసమిధ్యతే * తథైవమేవ్యక్తిరియంహివాణీ ॥ ౧౮ ॥ ఏవంగతిఃకర్మరతిర్విసర్గోఘ్రాణోరసోదృక్స్ప * ర్శశ్శ్రుతిశ్చ । సఙ్కల్పవిజ్ఞానమథాభిమానస్సూత్రంరజస్సత్త్వతమోవికారః ॥ ౧౯ ॥ అయంహిజీవస్త్రివృదబ్జయోఽనిరవ్యక్తఏకోవయసాసఆద్యః । విశ్లిష్టశక్తిర్బహుధేవభాతిబీజానియోనింప్రతిపద్యయద్వత్ ॥ ౨౦ ॥ యస్మిన్నిదంప్రోతమశేషమోతంపటోయథాతన్తువితానసంస్థః । సఏషసంసారతరుఃపురాణఃకర్మాత్మకఃపుష్పఫలేప్రసూతే ॥ ౨౧ ॥ ద్వేఅస్యబీజేశతమూలస్త్రినాళఃపఞ్చస్కన్ధఃపఞ్చరసప్రసూతిః । దశైకశాఖోద్వి

రిన్ద్రియస్య - స్పర్శః -త్వగిన్ద్రియస్య - శ్రుతిఃశ్రవణంశబ్దగ్రహణం- శ్రోత్రేన్ద్రియస్య-సంకల్పవిజ్ఞానంసఙ్కల్పరూపజ్ఞానం,మనసోవ్యాపారః - అభిమానఃఅనాత్మన్యాత్మబుద్ధిరూపః,సచా - హఙ్కారస్యవ్యాపారః-సూత్రంమహత్తత్త్వం- తస్యమణీనాంతన్తోరివబహుకార్యాధారత్వాత్ - తేనచతద్వ్యాపారోఽధ్యవసాయోలక్ష్యతే-తథా - అన్యశ్చ - యో-గుణత్రయపరిణామాత్మకోఽహఙ్కారేన్ద్రియాదిగణః సచ-మే-వ్యక్తి-రితిపూర్వేణసంబన్ధః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ కస్యతర్హి దేవమనుష్యాదిభావాత్మకస్సంసారఇత్యతఆహ ॥ అయంహీతి ॥ సంసారస్యాహేతుకత్వశఙ్కాంవారయితుంవిశినష్టి॥ త్రివృదితి ॥గుణత్రయవస్యఇత్యర్థః - త్రయాణాంగుణానాం-వృత్‌వర్తనం-యస్మిన్నితివ్యుత్పత్తేః-అబ్జయోనిః- అప్సుజాతంబ్రహ్మాణ్డం- త-ద్యోని రుత్పత్తిస్థానం-యస్యసః - గుణపారవశ్యాద్బ్రహ్మాణ్డాన్తరుత్పత్తినిధనవానిత్యర్థః - స్వరూపతస్త్వే-కఃఏకరూపః-వృద్ధిపరిణామాదిరహితః - ఆద్యోనిత్యశ్చ - వయసాకాలేన - విశ్లిష్టశక్తిఃదేహతదనుబన్ధ్యాదిషుఅహఙ్కారమమకారరూపేణప్రకీర్ణాశ్చైతన్యశక్తిః- బహుధాదేవమనుష్యాదిరూపేణ-భాతి-యథా-బీజాని - యోనిముత్పత్తియోగ్యంక్షేత్రం - ప్రాప్య-బహుధాభాన్తి - తద్వత్ - ఏకజాతీయానామపిబీజానాంయోనింప్రతిపన్నానాంయోన్యనుగుణంవృద్ధిహ్రాసాదిరూపబహుధాభానంహిదృశ్యతే ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ కస్తర్హీన్ద్రియాద్యధిష్ఠానమిత్యాదిసంశయంనిరాకరోతి॥ యస్మిన్నితి ॥అశేష-మిదంఇన్ద్రియప్రాణజాలం-యస్మి-న్నోతం - ప్రోతంచ-సఏష-సంసారతరు - రితిసంబన్ధః-సర్వేన్ద్రియగణోతప్రోతస్యదృష్టాన్తః-పటోయథాతన్తువితానస్య - తన్తువితతే-రోతప్రోతరూపా-సంస్థాసమ్యక్‌స్థితి-ర్యస్మిన్-స - పటో-యథా-తద్వత్ - సంసారయతీతిసంసారః-సంసరత్యనేనేతివాసంసారోదేహః - పురాణఃప్రవాహతోఽనాదిః - కర్మాత్మకఃప్రవృత్తిస్వభావః - పుష్పఫలే-పుష్పస్థానీయంకర్మ - ఫలస్థానీయంసుఖందుఃఖంచ - ప్రసూతేజనయతి-కర్మాత్మనఇతిపాఠే-కర్మశీలస్యజీవస్య-భోగార్థం-సుఖదుఃఖే-జనయతీత్యర్థః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ సంసారస్యతరురూపతాంప్రపఞ్చయతి॥ ద్వే ఇతి॥ అస్యసంసారతరోఃద్వేపుణ్యపాపేబీజే-శతంరాగద్వేషభయాదీని - మూలాని-యస్యసః - త్రినాళః-నాళాఃప్రకాణ్డాని-పఞ్చభూతాని స్కన్ధాః-యస్యసః-పఞ్చ

నాం-రసానాంశబ్దాదివిషయాణాం-ప్రసూతి-ర్యస్మిన్-దశ-జ్ఞానకర్మోభయేన్ద్రియాణి-ఏకంమన-స్తాన్యేవ-శాఖాః-యస్యసః-ద్విసుపర్ణనీడః-జీవపరమాత్మరూపపక్షియుగళాన్వితహృత్పద్మరూపనీడయుక్తః-త్రివల్కలః - త్రీణి-వల్కలానిత్వచోవాతపిత్తశ్లేష్మాణో - యస్యసః-ద్విఫలః-భోగమోక్షఫలః - జీవరూపిణఃపక్షిణః- ప్రవృత్తికర్మసక్తత్వేభోగఫలకః-నివృత్తికర్మసక్తత్వేతుముక్తిఫలకఇత్యర్థః-అర్క-ప్రతిష్ఠఃఆధ్యాత్మికాదితాపత్రయాలవాలప్రతిష్ఠితః ॥ ౨౨ ॥ ద్విఫలత్వమేవప్రపఞ్చయతి॥అద న్తీతి॥గ్రామేచరాః- గృధ్రాఃవిషయాభిలాషిణోజీవాః - అస్యసంసారతరో, రేకం-సుఖదుఃఖాత్మకం-ఫల మిదం భుఞ్జతే - ఏకంమోక్షాఖ్యంఫలంతుఅరణ్యవాసాఃహంసాః - అద న్తిజ్ఞానకర్మయోగయోరపిశరీరసాధ్యత్వాంతత్ఫలయోర్భోగమోక్షయోరపితద్ద్వారతత్సాధ్యత్వాభిప్రాయేణఫలమిత్యుక్తం-పుమా-నేకంసంసారతరుం - యః , మాయామయంప్రకృతిపరిణామాత్మకం - బహురూపందేవత్వమనుష్యత్వాద్యనేకరూప-మిజ్యైఃగురుభిః-వేద-సఏవవేదంవేదవేదవిదిత్యర్థః-బహురూపమితిపాఠా న్తరం-తత్ర-బహూరూపాణిదేవమనుష్యత్వాదీని-తాన్యేవ-రూపం-యస్య-తమిత్యర్థః ॥ ౨౩ ॥ తంచేత్థమిమంజ్ఞాత్వా - ఏకా-ఏకరూపా-స్థిరా-భక్తి - ర్యస్యాం - తయా-గురూపాసనయా-లబ్ధేనసితేన-విద్యాకుఠారేణఉపదిష్టన్యాసోపాసనాన్యతరవిద్యాత్మకకుఠారేణ-పరశునా-స్వశక్త్యనుగుణేన-ధీరఃఅకుతోభయః - జీవాశయంజీవేవ్యవస్థితం-వృక్షం-ఛిత్త్వా-నిశ్శేషంశరీరసంబన్ధమపోహ్యేత్యర్థః - తత్రన్యాసయోగపక్షే - అప్రమత్తఃమహావిశ్వాసవిషయకప్రమాదరహితః - ఆత్మానంమాం-సంపద్య - అథ - అస్త్రం త్యజమహావిశ్వాసాత్మకంశస్త్రంయావన్మత్ప్రాప్త్యనువర్తస్వేత్యర్థః ॥ ౨౪ ॥ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామేకాదశస్కన్ధేద్వాదశోఽధ్యాయః ***

" అయంహిజీవస్త్రివృ"దిత్యనేనజీవస్యగుణత్రయపారవశ్యకృతోగుణత్రయపరిణామాత్మకదేహసంబన్ధయాపన్నం

సుపర్ణనీడస్త్రివల్కలోద్విఫలోఽర్కప్రతిష్ఠః ॥ ౨౨ ॥ అద న్తిచైకంఫలమస్యగృధ్రాగ్రామేచరాఏకమరణ్యవాసాః । హంసాయమేకంబహురూపమిజ్యైర్మాయామయంవేదసవేదవేదమ్॥ ౨౩ ॥ ఏవంగురూపాసనయైకభక్త్యావిద్యాకుఠారేణశితేనధీరః।వివృశ్చ్యజీవాశయమప్రమత్తస్సంపద్యచాత్మానమథత్యజాస్త్రమ్॥ ౨౪ ॥***

*********** ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,ఏకాదశస్కన్ధే,ద్వాదశోఽధ్యాయః **********

శ్రీభగవానువాచ ॥ సత్త్వంరజస్తమఇతిగుణాబుద్ధేర్నచాత్మనః । సత్త్వేనాన్యతమౌహన్యాత్సత్త్వంసత్త్వేనచైవహి ॥ ౧ ॥ సత్త్వాద్ధర్మోభవేద్వృద్ధాత్పుంసోమద్భక్తిలక్షణః । సాత్త్వికోపాసయాసత్త్వంతతోధర్మఃప్రవర్తతే॥ ౨ ॥ ధర్మోరజస్తమోహన్యాత్సత్త్వవృద్ధిరనుత్తమః।ఆశునశ్యతితన్మూలోహ్యధర్మఉభయేహతే॥ ౩ ॥ ఆగమోఽపః

సారస్తన్నివృత్తిశ్చయథాఽత్మశక్త్యనుగుణన్యాసోపాసనాన్యతరయోగేనేత్యుక్తం - ననుసత్యేవగుణపారవశ్యేకథమనుష్ఠితోపాయస్యాప్యుపాయవిషయప్రమాదాదిరాహిత్యం - మతోఽవశ్యంగుణజయేనభవితవ్యం - తత్రాఽపియదిసత్త్వాదయోగుణాఃజ్ఞానానన్దామలత్వాదివదాత్మనస్స్వాభావికా - స్తర్హినజేతుంశక్యా స్తతఃకథంగుణజయః - కథంతరామప్రమత్తత్వాదిక-మిత్యభిప్రాయమాలక్ష్యాహ ॥ సత్త్వమితి ॥ బుద్ధేఃప్రకృతిపరిణామాత్మకమనసో-గుణాఃసత్త్వాదయో,నత్వాత్మనః-జీవస్య-అతః - ప్రాకృతాన్తఃకరణసంబన్ధనిమిత్తత్వాత్ సత్త్వాదిగుణానామౌపాధికత్వేననిరసితుంశక్యా స్తఏవేతిభావః - తన్నిరసనోపాయమేవాహ ॥ సత్త్వేనేతి ॥ ప్రవృద్ధేనేతి శేషః - అన్యతమౌరజస్తమోగుణౌ,హన్యాన్నిరస్యేదిత్యర్థః-ఏవమపి,నిరాసకస్యసత్త్వస్యావస్థానాద్గుణపారవశ్యంస్థితమేవేత్యత ఆహ-సత్త్వంసత్త్వేనచైవహి - సత్త్వేనైవసత్త్వమపిహన్యాత్ - సత్త్వోత్థాపితేనజ్ఞానేనముక్త్యాత్మకత్రైగుణ్యనివృత్తౌసత్త్వమపినివృత్తంభవతీత్యర్థః ॥ ౧ ॥ సత్త్వప్రవృద్ధౌపూర్వోదితభక్తియోగస్సుకరఏవేత్యాహ ॥ సత్త్వాదితి ॥ మద్భక్తిలక్షణో,ధర్మః -పుంస-స్సత్త్వాద్వివృద్ధా-ద్వృద్ధస్సవృద్ధః భవేత్-వర్ధతఇత్యర్థః - కుత స్తర్హిసత్త్వవృద్ధిరిత్యతఆహ॥ సాత్త్వికోపాసయేతి ॥ సాత్త్వికానామాహారాణాంజాత్యాశ్రయనిమిత్తాదుష్టానాం,ఉపాసయా సేవయా-సత్త్వ - మృద్ధం,భవేదితిలిఙ్గవిపరిణామేనసంబన్ధః - తతః,బుద్ధాత్సత్త్వాత్-ధర్మః , మద్భక్తిలక్షణః,ప్రవర్తతే- ఆహారహారభ్యాసాహితాతిశయయుక్తోభవతి ॥ ౨ ॥ ప్రవృద్ధస్యాపిసత్త్వస్యనసాక్షాద్రజస్తమఉపఘాతుకత్వ-మపితు-మద్భక్త్యాదిలక్షణధర్మద్వారైవేత్యాహ । ధర్మఇతి ॥ సత్త్వా-ద్వృద్ధో,ధర్మః-రజ - స్తమశ్చ-హన్యాత్-అతస్సత్త్వవృద్ధే,రనుత్తమః , నాస్త్యుత్తమఉపాయోయస్మాత్తథావిధమోక్షోపాయఇత్యర్థః , ననురజస్తమసోరుపఘాతేఽపితన్మూలయోరనాదిపుణ్యపాపయోర్ముక్తిప్రతిబన్ధకయోస్సత్త్వాత్కథంసత్త్వవృద్ధేరనుత్తమత్వమత ఆహ ॥ ఆశునశ్యతీతి ॥ ఉభయేరజసి-తమసిచ - హతేసతి-తన్మూలఉభయమూలః - అధర్మఃపుణ్యపాపాత్మకః - పాపవత్పుణ్యస్యాపిస్వఫలజననద్వారాముక్తిప్రతిబన్ధకత్వాన్ముముక్షోరిష్టఫల ప్రతిబన్ధకత్వానిష్టఫలసాధనత్వాదిరూపాధర్మశబ్ద ప్రవృత్తినిమిత్తయోగాత్ ॥ ౩ ॥

నకేవలంసాత్త్వికోపాసనైవసత్త్వవివృద్ధిహేతుః కింత్వన్యేపీత్యాహ ॥ ఆగమఇతి ॥ ఆగమాదయోదశైతేఽపి - గుణహేతవః సత్త్వగుణవృద్ధిహేతవః - తత్రాఽగమః వేదపఞ్చరాత్రాదిరూపః - భగవద్వైభవప్రకాశకేతిహాసపురాణాదిరూపశ్చ - సాత్త్వికాగమానేవసేవేత - నతురాజసతామససంకీర్ణానితిభావః “ మహాన్స్వభూఋభురైవపురుషస్సత్త్వస్యైషప్రవర్తక ,, ఇతిత్వ్రత్రజ్ఞానామపి ప్రకృష్టసత్త్వగుణసంపత్తేర్భగవత్కటాక్షాధీనత్వశ్రవణాదప్రాకృతశుద్ధసత్త్వసమాశ్రయత్వాచ్చభగవతస్తత్ప్రతిపాదకానాంసాత్త్వికత్వ - మితరేషాంరాజసతామసత్వాదికమవగన్తవ్యం - తథాచస్మరతిభగవాన్మనుః “ యావేదబాహ్యాస్స్మృతయోయాశ్చకాశ్చకుదృష్టయః - సర్వాస్తానిష్ఫలాఃప్రేత్యతమోనిష్ఠాహితాఃస్మృతాఇతి ॥ కుదృష్టయఃకుత్సితదర్శనాని - కుమతానీత్యర్థః - తేషాంవేదవిరుద్ధత్వంవేదాన్తసిద్ధభగవద్వైభవాప్రతిపాదకత్వదేవతాన్తరపారమ్యప్రతిపాదకత్వేన ॥ పురాణేషుసాత్త్వికాదివిభాగామాత్స్యేప్రోక్తాః “ సంకీర్ణాస్తామసాశ్చైవరాజసాస్సాత్త్వికాస్స్మృతాః । కల్పాశ్చతుర్విధాఃప్రోక్తాబ్రహ్మణోదివసాత్యయే । యస్మిన్కల్పేతుయత్ప్రోక్తంపురాణంబ్రహ్మణాపురా । తస్యతస్యచమాహాత్మ్యంతత్స్వరూపేణవర్ణ్యతే ॥ అగ్నేశ్శివస్యమాహాత్మ్యంతామసేషుప్రకీర్తితమ్ । రాజసేషుచమాహాత్మ్యమధికంబ్రహ్మణోవిదుః ॥ సంకీర్ణేషుసరస్వత్యాఃపితౄణాంచనిగద్యతే । సాత్త్వికేష్వథకల్పేషుమాహాత్మ్యమధికంహరేః ॥ తేష్వేవయోగసంసిద్ధాగమిష్యన్తిపరాంగతి,, మితి॥ తథాకౌర్మేచ ॥ “ అసంఖ్యాతాస్తథాకల్పాఃబ్రహ్మవిష్ణుశివాత్మకాః।కథితాహిపురాణేషుమునిభిఃకాలచిన్తకైః ॥ సాత్త్వికేష్వపికల్పేషుమాహాత్మ్యమధికంహరేః । తామసేషుశివస్యోక్తంరాజసేషుప్రజాపతే,, రితి ॥ యచ్చేదంసాత్త్వికపురాణాదివిభాగప్రకరణంతత్సాత్త్వికమిత్యవగన్తవ్యం॥ బాధకాభావాత్ ॥పరస్పరవిరుద్ధార్థపురాణబలాబలవివేకాపేక్షాయాంతద్వ్యవస్థాపకతయైవప్రవృత్తత్వాత్గుణస్వభావౌచిత్యాచ్చ ॥ ప్రజాస్సాధుజనాః - తానేవసేవేతనతువిషయలమ్పటానితిభావః , అపఃఆపః- గఙ్గాదిపుణ్యజలాని-నతుగన్ధోదకసురోదకాదీని - దేశోవివిక్తదేశః నతుయత్రపానస్త్రీద్యూతాదీని , సదేశః. కాలఃబ్రహ్మముహూర్తాదిరూపః - నతునిశీథాదిరూపః-కర్మ - ఫలాభిసంధిరహి

ప్రజాదేశఃకాలఃకర్మచజన్మచ । ధ్యానంమన్త్రోఽథసంస్కారోదశైతేగుణహేతవః ॥ ౪ ॥ తత్తత్సాత్త్వికమేవైషాంయద్యద్వృద్ధాఃప్రచక్షతే । నిన్దన్తితామసంతద్వద్రాజసంయదుపేక్షితమ్॥ ౫ ॥ సాత్త్వికాన్యేవసేవేతపుమాన్సత్త్వవివృద్ధయే । తతోధర్మస్తతోజ్ఞానంయావత్స్మృతిరపోహనమ్ ॥ ౬ ॥ వేణుసఙ్ఘర్షజోవహ్నిర్దగ్ధ్వాశా

తం- నత్వభిసంహితఫలం-జన్మశౌక్లంసావిత్రంయాజ్ఞికంచ “ సహివిద్యాతస్తంజనయతితచ్ఛ్రేష్ఠంజన్మ ,, త్యుక్తవిధంవా-నతుశైవదీక్షాదిలక్షణం - ధ్యానంవిష్ణువిషయకం - నతుదేవతాన్తరవిషయకం-మన్త్రోవిష్ణుస్మారకః- నతుదేవతాన్తరస్మారకః-సంస్కారః “ తాపఃపుండ్రస్తథానామమన్త్రోయాగశ్చపఞ్చమ ,, ఇత్యుక్తపఞ్చవిధః-నతు “ ముద్రికాషట్కతత్త్వజ్ఞఃపరముద్రావిశారదః । భగాసనస్థమాత్మానంధ్యాత్వానిర్వాణమృచ్ఛతి ॥ కణ్ఠికారుచకంచైవకుణ్డలంచశిఖామణిః । భస్మయజ్ఞోపవీతంచముద్రాషట్కంప్రచక్షతే॥ఆభిర్ముద్రితదేహస్తునభూయఇహజాయతే।రుద్రాక్షకఙ్కణంహస్తేజటాచైవచమస్తకే“కపాలంభస్మనాస్నాన,,మిత్యాదిశైవాగమప్రసిద్ధముద్రాషట్కరుద్రాక్షకఙ్కణాదిధారణాత్మకః.వివక్షితాగమాదివిపరీతానాముక్తాగమాదీనాంగజస్తమోవివృద్ధిద్వారాసత్త్వవిరోధిత్వాదితిభావః ॥ ౪ ॥ సాత్త్వికాహారాగమాదీనాంవిభాజకంలక్షణమాహ ॥ తత్తదితి ॥ యద్యత్-వృద్ధాఃభగవద్భక్తాఃభగవద్భక్తియోగస్యైవప్రకృతత్వాత్తన్నిష్ఠాఏవాత్రవృద్ధశబ్దవివక్షితాః - ప్రచక్షతేప్రకృష్టంవదన్తి - తత్తదేవైషాంఆహారాగమాదీనాంమధ్యే,సాత్త్వికం.యద్యత్తేనిన్దన్తి.తత్తత్తామసం,యచ్చతైరుపేక్షితంనస్తుతంననిన్దితంచ-తద్రాజసమ్ ॥ ౫ ॥ తతఃకిమతఆహ॥ సాత్త్వికానీతి ॥తతో-వివృద్ధాత్సత్త్వాత్ ధర్మః మద్భక్తిలక్షణః - తతోధర్మాత్ - జ్ఞానంమత్స్వరూపస్వభావయాథాత్మ్యగోచరజ్ఞానం-స్మృతిఃతద్విషయకస్మృతిసంతతిః - యావత్కాలేనేత్యనా - పోహనంశబ్దాదివిషయాన్తరస్మృత్యభావనిశ్చయశ్చ - భవేత్ “ పరమాత్మనియోరక్తోవిరక్తోఽపరమాత్మని ,, తిన్యాయేనవిషయాన్తరవిముఖభగవదేకస్మృతిసంతతిరూపజ్ఞానంభవతీత్యర్థః ॥ ౬ ॥
నను “ ఆశునశ్యతితన్మూలోహ్యధర్మఉభయేహతే ,, ఇత్యనేనగుణత్రయపరిణామాత్మకదేహసాధ్యసాత్త్వికాహారాగమాదిసేవాప్రణాడ్యోత్పాదితసత్త్వశుద్ధినిమిత్తభక్తియోగాత్మకవిద్యయానిరవశేషంరజస్తమసోరుపహతయోర్దేహసంబన్ధనిమిత్తపుణ్యపాపాత్మకాధర్మోపహతిరుక్తా - తత్ర - గుణత్రయోత్పాద్యదేహఃకథంస్వోత్పాద్యసత్త్వవృద్ధ్యుపచితభక్తిద్వారాస్వమూలభూతగుణత్రయంనివర్తయన్స్వయమపినివర్తత ఇత్యభిప్రాయమాలక్ష్య ఉత్పాద్యస్యస్వోత్పాదకవినాశేనస్వనివృత్తౌదృష్టాన్తమాహ॥ వేణుసంఘర్షజఇతి ॥యథా-వేణూనాం-సంఘర్షాజ్జాతో-వహ్నిః-స్వస్యోత్పాదకాన్-వేణూన్-దగ్ధ్వా

లాభిస్స్వహేతుభూతం వనం - దగ్ధ్వా - స్వయమపి శామ్యతి - ఏవం, గుణవ్యత్యయజః గుణవైషమ్యజో - దేహోఽపి తత్క్రియః - తద్వద్వేణువహ్నివత్ - క్రియా వ్యాపారో - యస్య సః - తద్వదాత్మోత్పాదకయోరపి నివర్తక ఇత్యర్థః, అతత్క్రియ ఇతి పాఠాన్తరం, తత్ర - అతత్క్రియః - స్వసజాతీయదేహాన్తరసంబన్ధరూపబన్ధహేతుతత్క్రియాశూన్యస్స్వయమపి శామ్యతి - స్వమూలభూతగుణత్రయం శమయన్ స్వయమపి శామ్యతి ఉపరమతే - స్మృతిరూపముపాయభూతం జ్ఞానం హి మోక్షదశాయాం నివర్తతే - అతో యావన్మోక్షముపాయనిష్పత్త్యనుగుణం వ్యాప్రియమాణో దేహః స్వమూలభూతగుణకర్మ సంబన్ధాదికమాత్మనో నివర్తయన్ స్వయమపి నివర్తత ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ "సాత్త్వికాన్యేవ సేవేత పుమాన్సత్త్వవివృద్ధయే" ఇత్యనేన సాత్త్వికసేవయా రజస్తమసోర్వివృద్ధిస్తతః పుణ్యపాపాత్మకోఽధర్మః - దేహాత్మాభిమానాద్యజ్ఞానం - శబ్దాదివిషయస్మృతిసంతతి - స్తతోఽనన్తో దుఃఖావాప్తిశ్చేతి సూచితం ॥ తత్ర పృచ్ఛతి విదన్తీతి ॥ యద్యపీత్థం, ప్రాయేణ - కేచిన్మర్త్యాః - విషయాన్, నాపదాం దుఃఖానాం - పదం స్థానం - విదన్తి జానన్తి - అథాఽపి - హే కృష్ణ - భుఞ్జతే విషయానేవానుభవన్తి న తు తేభ్యో విరజ్య ముక్తయే యతన్త ఇత్యర్థః - శ్వఖరాజవత్ - శ్వవత్ - ఖరవత్ - అజవత్ - శ్వానో యథా భర్త్స్యమానా అపి - ఖరా యథా పద్భ్యాం తాడ్యమానా అపి - శునీం ఖరీం చానుధావన్తి అజా - యథా - నిర్లజ్జా హన్యమానా అపి అజామనుధావన్తి తద్వత్ - తతః కిమత ఆహ ॥ తత్కథమితి ॥ విషయాణామాపత్ప్రదత్వవిదః పునర్విషయానేవ భుఞ్జత ఇత్యేతత్కథం - న హి కశ్చిత్ శ్వభ్రపతనస్యానర్థహేతుతాం జానన్నపి తత్ర పతతి, అతస్తత్ర కిం కారణమితి ప్రశ్నః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ సకృదిత్థం విషయాణామాపత్ప్రదత్వజ్ఞానవతోఽపి దేహాత్మాభిమానరజస్తమోనిబద్ధం మన ఏవ ప్రసహ్య భోజయతీత్యాహ ॥ అహమితి ॥ - యథా, ప్రమత్తస్యాత్మన్యనవహితస్య - హృది - అహమిత్యన్యథా బుద్ధిర్జాయతే - ఉష్ణం జలమితివత్ - దేహాత్మనోస్సంసర్గాత్, స్థూలోఽహం కృశోఽహమిత్యహంకారో భవతీత్యర్థః, తతః అన్యథాబుద్ధిహేతోః - రజో వైకారికశబ్దోదితతత్కార్యయోర్వర్తతే - వైకారికం సాత్త్వి

మ్యా తద్వనమ్ । ఏవం గుణవ్యత్యయజో దేహశ్శామ్యతి తత్క్రియః ॥ ౭ ॥ ఉద్ధవ ఉవాచ ॥ విదన్తి మర్త్యాః ప్రాయేణ విషయాన్పదమాపదామ్ । తథాఽపి భుఞ్జతే కృష్ణ తత్కథం శ్వఖరాజవత్ ॥ ౮ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ అహమిత్యన్యథాబుద్ధిః ప్రమత్తస్య యథా హృది । ఉత్సర్పతే రజో ఘోరం తతో వైకారికం మనః ॥ ౯ ॥ రజోయుక్తస్య మనసస్సఙ్కల్పస్సవికల్పకః । తతః కామో గుణధ్యానాద్దుస్సహస్స్యాద్ధి దుర్మతేః ॥ ౧౦ ॥ కరోతి కామవశగః కర్మాణ్యవిజితేన్ద్రియః । దుఃఖోదర్కాణి సంపశ్యన్రజోవేగేన మోహితః ॥ ౧౧ ॥ రజస్తమోభ్యాం యదపి విద్వాన్విక్షిప్తమూఢధీః । అతన్ద్రితో మనో రున్ధన్ దోషదృష్టిర్న సజ్జతే ॥ ౧౨ ॥ అప్రమత్తోఽనుయుఞ్జీత మనో మయ్యర్పయఞ్ఛ

కాహంకారకార్యం "మనో వైకారికాజ్జజ్ఞే" ఇతి ద్వితీయేఽభిధానాత్ - ఘోరం మహాశనం మహాపాప్మానం, రజః రజోగుణకార్యం కామం - తద్విరోధేన తిక్రోధం చోపసర్పతి - క్రోధా విష్టంభవతీత్యర్థః - కామక్రోధయో రజోగుణప్రభవత్వం భగవతైవ గీతం "కామ ఏష క్రోధ ఏష రజోగుణసముద్భవః । మహాశనో మహాపాప్మా" ఇతి, ఉత్సర్పణం న సాక్షాత్ - కింతు - సఙ్కల్పద్వారేత్యాహ ॥ రజోయుక్తస్యేతి ॥ మనసో, రజోగుణయోగస్తు రాజసాహంకారసహకృతవైకారికాఖ్యసాత్త్వికాహంకారకార్యత్వాదవగన్తవ్యం - అతః - వికల్పసహితః, సఙ్కల్పో, భవతి రజోగుణస్య విక్షేపాపాదకత్వాత్తద్యోగాచ్చ మనసస్సఙ్కల్పవికల్పరూపో వ్యాపారో భవత ఇత్యర్థః, రజః, కర్మహేతుః, తమస్తు, తదనుబన్ధిదోషదర్శనవారకం, తత్ర, సఙ్కల్పో నామ, మనుష్యోఽహం పశురహమిత్యాత్మాభిమానానుగుణేషు ఓదనక్షీరాదిషు హేయేషు భోగ్యతాబుద్ధిః - వికల్పస్తు స్రక్చన్దనస్త్రీగతాకారవైవిధ్యప్రతిపత్తిరూపః తతః - కామః భోగ్యతాబుద్ధిలక్షణాత్సంకల్పాత్కామః భోగేచ్ఛా - స చ కామః - దుర్మతేర్దేహాభిమానినో జీవస్య - గుణధ్యానాద్భోగ్యగతసౌన్దర్యమాధుర్యాదిగుణధ్యానాత్ - దుస్సహస్స్యాత్ అలబ్ధ్వాఽస్థాతుమశక్తస్స్యాదిత్యర్థః ❁ ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ ❁ తతః కిమత ఆహ ॥ కరోతీతి ॥ కామస్య దుస్సహస్య - వశం - గతః ప్రాప్తః - స్సంపశ్యన్ జానన్నపి - కర్మాణి భోగ్యఫలకత్వాభిమానవిషయాణి - వస్తుతస్తు - దుఃఖోత్తరఫలాని - కరోతి - కుతః - యతోఽజితేన్ద్రియః - రజోవేగేన - మోహితశ్చ - ఏవం జానన్తోఽపి కథం భుఞ్జత ఇత్యస్యోత్తరముక్తమ్ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ ఏవం చేద్విషయాణామాపత్ప్రదత్వానుచిన్తనేఽపి తద్రాగపూర్వకముక్త్యుపాయానుష్ఠానాధికారో న కస్యాపి స్యాదిత్యత్రాహ ॥ రజస్తమోభ్యామితి ॥ యదపి యద్యపి - రజస్తమోభ్యాం - విక్షిప్తధీర్మూఢధీశ్చ - తథాఽపి - విద్వాన్వివేకీ, పునః - మనో రున్ధన్ సంకల్పవికల్పప్రవణం కుర్వన్ - విషయేషు - సదా - దోషదృష్టిః - తేషామాపత్ప్రదత్వదర్శనస్వభావః, అతన్ద్రితః తద్విషయప్రమాదరహితః - న సజ్జతే - విషయానుభవ ఇతి శేషః ఏవంవిధేనాప్యేవమధిక్రియా సంపాద్యేతి భావః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ ఆత్మానుగుణేషు వస్తుషు భోగ్యతాబుద్ధిరూపాత్సంకల్పాద్ధి కామః - భోగ్యతాబుద్ధిశ్చ - గుణధ్యానాదినా - సా తు దోషదర్శనాన్నివర్తతే - మధురేఽపి పయసి విషమిశ్రత్వజ్ఞానాత్ భోగ్యతాబుద్ధినివృత్తిర్హి దృష్టా - దోషదృష్ట్యా విషయాన్తరేభ్యో నివృత్తస్య మనసో విషయం దర్శయన్నధికారిణం విశింషన్ యోగం విధ

ధాతి ॥ అప్రమత్త ఇతి ॥ దోషదృష్ట్యైత్యర్థం విషయభోగానాసక్తః, అప్రమత్తోఽతన్ద్రితశ్చ - యథాకాలం తత్తత్ప్రాతర్మాధ్యన్దినసాయంకాలాననతిక్రమేణ - జితాసనః - చిరముపవిష్టస్యాపి శ్రమరాహిత్యాపాదనాత్మకాభ్యాసవిశేషరూపఆసనజయః. ప్రాణజయో నామ-పూరణరేచనకుమ్భనాద్యుపాయైః ప్రాణవశీకారః- అనిర్విణ్ణః ఆనలసః-శనైః-ర్మనో - మయి శుభాశ్రయభూతే-ఽర్పయన్ ధారయన్ నియుఞ్జీత « యుఞ్జనమాధౌ », ధ్యానపూర్వకసమాధినిష్ఠో భవేదిత్యర్థః-అవిషణ్ణ ఇతి పాఠే అన్తరాయైరవిషణ్ణచిత్త ఇత్యర్థః, తత్ర మనసో మయ్యర్పణేన సమాధిర్యోగస్వరూపం - ప్రాణాయామాదయస్తు తస్యోపకారకాః - తైః- యమనియమాదీనామపీతరాఙ్గానాముపలక్షకాః ✻ ॥ ౧౩ ॥ ✻ ఏవం యోగస్యస్వరూపముక్తం ॥ అథ నిష్కృష్య యోగస్వరూపమేవ దర్శయన్ను క్త ప్రశ్నోత్తరానుసంవాదిహంససనకాదిసంవాదం వక్తుం తత్ప్రపృచ్ఛి షాముత్పాదయతి॥ ఏతావానితి ॥ మచ్ఛిష్యైర్హంసరూపేణావతీర్ణస్య మే శిష్యతాం ప్రాప్తైః-సనకాదిభి-రేతావానేవ - యోగ- ఆదిష్టః ఉపదిష్టః మదుపదేశలబ్ధో యోగః అన్యేభ్యోఽప్యుపదిష్ట ఇత్యర్థః-కియాన్ - సర్వతః సర్వేభ్యో విషయేభ్యో-మన- ఆకృష్య- మయ్యద్ధా మయ్యేవ-అద్ధేత్యవధారణార్థకో నిపాతః-యథాయథావ - న్నివేశ్యతే-ఇత్యేతావాన్ ✻ ॥ ౧౪ ॥ ✻ తత్ర లబ్ధావసరః పృచ్ఛతి॥ యథా త్వమితి ॥ యేన రూపేణ-కిం ప్రకృత శ్రీకృష్ణరూపేణ-కిం వా రూపాన్తరేణ - యథా యాదృశం-యోగ-మాదిష్టవాన్ ఉపదిష్టవాన్ ఏతద్రూపం-తద్యోగోపదేష్టృరూపం-తం యోగం చేత్యపి బోధ్యం- వేదితు-మిచ్ఛామి ✻ ॥ ౧౫ ॥ ✻ వివక్షితం సంవాదం వక్తుం ప్రస్తౌతి ॥ పుత్రా ఇతి ॥ పితరం హిరణ్యగర్భం - సూక్ష్మాం దుర్జ్ఞేయాం-ఐకాన్తికీం అసాధారణీం, యోగస్య-గతిం ప్రకారం-పప్రచ్ఛుః ✻ ॥ ౧౬ ॥ ✻ ప్రశ్నమేవాహ ॥ గుణేష్వితి ॥ గుణేషు శబ్దాదివిషయేషు-చేతః - ఆవిశతే-తేషు భోగ్యత్వబుద్ధ్యా ఆవిష్టం భవతీత్యర్థః-తథా, గుణాః-స్మర్యమాణాః, చేతస్యా - విశన్తి-తతో నాపగచ్ఛన్తి తద్విషయతాం న

శనైః । అనిర్విణ్ణో యథాకాలం జితశ్వాసో జితాసనః ॥ ౧౩ ॥ ఏతావాన్యోగ ఆదిష్టో మచ్ఛిష్యైస్సనకాదిభిః । సర్వతో మన ఆకృష్య మయ్యద్ధావేశ్యతే యథా ॥ ౧౪ ॥ ఉద్ధవ ఉవాచ ॥ యథా త్వం సనకాదిభ్యో యేన రూపేణ కేశవ । యోగమాదిష్టవానేతద్రూపమిచ్ఛామి వేదితుమ్ ॥ ౧౫ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ పుత్రా హిరణ్యగర్భస్య మానసాస్సనకాదయః । పప్రచ్ఛుః పితరం సూక్ష్మాం యోగస్యైకాన్తికీం గతిమ్ ॥ ౧౬ ॥ సనకాదయ ఊచుః ॥ గుణేష్వావిశతే చేతో గుణాశ్చేతసి చ ప్రభో । కథమన్యోన్యసన్త్యాగో ముముక్షోరితి సంశయః ॥ ౧౭ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ ఏవం పృష్టో మహాదేవస్స్వయమ్భూర్భూతభావనః । ధ్యాయమానః ప్రశ్నబీజం నాభ్యపద్యత కర్మధీః ॥ స మామచిన్తయద్దేవః ప్రశ్నపారతితీర్షయా । తస్యాహం హంసరూపేణ సకాశమగమం తదా ॥ ౧౯ ॥ దృష్ట్వా మాం త ఉపవ్రజ్య కృత్వా పాదాభివన్దనమ్ । బ్రహ్మాణమగ్రతః కృత్వా పప్రచ్ఛుః కో భవానితి ॥ ౨౦ ॥ ఇత్యహం మునిభిః

త్యజన్తీత్యర్థః - అనేనా « హమిత్యన్యథా బుద్ధి », రిత్యాదే « ర్మోహిత », ఇత్యన్తస్యోక్తస్యోత్తరస్యాగ్రే నిష్కృష్య ప్రదర్శితః - అన్యోన్యసంత్యాగః - చేతసా గుణత్యాగః - గుణైశ్చేతసస్త్యాగః - ముముక్షోః ప్రకృతిసంబన్ధస్యానర్థహేతుత్వాధ్యవసాయేన తస్మాన్ముక్తుమిచ్ఛోరత ఏవాత్యన్తం తితీర్షోర్విషయానతిక్రమితుమిచ్ఛోః కథం స్యాదిత్యర్థః ✻ ॥ ౧౭ ॥ ✻ అనేన«రజస్తమోభ్యాం,, మిత్యాదినోక్తస్యోపాయభూతస్య యోగస్య ప్రశ్న ఉక్తః - సనకాదీనాం ప్రశ్నస్య బ్రహ్మణాప్యవిజ్ఞాతప్రతివచనతామాహ॥ ఏవమితి॥ భూతభావనః - భూతాని సృష్టిభూతాని - భావయత్యుత్పాదయతీతి తథా-అనేన కృత్స్న బ్రహ్మాణ్డాన్తర్గతస్రష్టృత్వోపయుక్తజ్ఞానశక్త్యాదిసంపన్నోఽపీత్యుక్తం -మహాదేవ ఇత్యనేన సృజ్యరుద్రేన్ద్రాదిభ్యోఽప్యతిశయితజ్ఞానాదిసంపత్త్యా దీప్యమానత్వం వివక్షితం , ప్రశ్నబీజం-ప్రశ్నో,బీజం కారణం - యస్య-తత్-ప్రతివచనం-సత్యేవ ప్రశ్నే ప్రతివచనోదయాత్తస్య తత్కారణత్వం ధ్యాయమానః విచారయన్నపి-నాభ్యపద్యత నావిన్దత్ - యతః-సోఽపి-కర్మధీః కర్మణా సంకుచితజ్ఞానః-అసర్వజ్ఞ ఇత్యర్థః ✻ ॥ ౧౮ ॥ ✻ తర్హి స తేషాం ప్రశ్నః కిం ప్రతివచనరహిత ఏవాసీదిత్యత ఆహ॥ స మామితి ॥ సః అనభిపన్నప్రశ్నబీజో బ్రహ్మా-ప్రశ్నపారతితీర్షయా-ప్రశ్నస్య-పారముత్తరం-తస్య తావదనుష్ఠైః-తితీర్షా జిజ్ఞాసా, తయా,హంసరూపేణేత్యనేన, యథా హంసః క్షీరం నీరం చ పృథక్కర్తుం శక్తః, ఏవ,మహం , గుణాంశ్చేతశ్చ సమీచీనోపాయోపదేశేన పృథక్కర్తుమవతీర్ణ ఇతి ద్యోత్యతే «మాం సర్వజ్ఞ,మచిన్తయత్ ॥ తస్యేతి॥ తస్యాచిన్తయతో బ్రహ్మణః, సకాశం సమీప , మగమం గతవా , నస్మి ॥ తదా, తే, సనకాదయః , బ్రహ్మాణ , మగ్రతః కృత్వా , మాముపవ్రజ్య ప్రత్యుత్థానప్రణామాదిభిరుపచ్ఛన్ద్య ప్రష్టవ్యమపృష్ట్వైవ తావత్కో భవా , నితి ప ప్రచ్ఛురిత్యర్థః ✻ ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ ✻ ఇతి హేతుం వదన్ ఇత్థమాపృష్టోఽహం యత్తావదుక్తవానస్మి తచ్ఛ్రీమిత్యన్యేత్యాహ ॥ ఇతీతి ॥ తావ- త్తత్త్వజిజ్ఞాసుభిః-కిం రిద్భృశ్యమానవిదచిత్స జాతీయస్త్వ-ముత - తద్విలక్షణః-యది విలక్షణ-స్తర్హి కే తే వైలక్షణ్యాపాదకా ధర్మా, ఇత్యేవం పరమాత్మ్యయాథా

త్త్వం జ్ఞాతుమిచ్ఛద్భిః కో భవానితి పృష్టః ❀ ౨౧ ॥ ❀ తత్ర సర్వజ్ఞో హంసరూపీ భగవానపృష్టమపి ప్రష్టవ్యం తదభిప్రాయమాలక్ష్య ప్రతివక్ష్యతి ॥ తావత్ప్రశ్నం ఖణ్డయన్నివ జిజ్ఞాసితం తత్త్వం నిరూపయితుం ఆత్మనస్సమస్తచిదచిద్వ్యాప్తిం దర్శయతి ॥ వస్తున ఇతి ॥ త్రిభిః ॥ తత్ర తావత్సర్వాన్తరాత్మానమీశ్వరం జానతాం జ్ఞానినాం కేవలమచిన్మాత్రమేవ పశ్యతామజ్ఞానినాం చ నైవంవిధః ప్రశ్నో ఘటత ఇత్యభిప్రేత్య ప్రథమమీశ్వరవ్యాప్తిం జానతాం ప్రశ్నానుపపత్తిమాహ ॥ వస్తున ఇతి ॥ వస్తునః చిదచిద్వస్తునః అనానాత్వం మదపృథక్సిద్ధత్వం. తేనాత్మాయత్తసత్తాస్థితిప్రవృత్తిత్వం. శరీరత్వం చాభిప్రేతం యది. యుష్మాభిర్యది జ్ఞాతమిత్యర్థః తర్హ్యాత్మనో మమ. మద్విషయక ఇత్యర్థః ఈదృశః కో భవానిత్యేవంవిధో. వో యుష్మాకం ప్రశ్నః. హే విప్రాః కథం ఘటేత. అయం భావః. యది కస్యచిదపి చిదచిద్వస్తునో మత్పృథక్త్వం. తర్హ్యేవం ప్రశ్నః స్యాత్. ప్రష్టారో భవన్తోఽప్యస్మదవినాభూతాః మమ సర్వజీవశారీరకత్వాత్. తదా యుష్మచ్ఛరీరకోఽహమేవ పృష్టవానస్మి. శరీరమాత్రస్య వక్తృత్వాదర్శనాత్. తతశ్చ ప్రతివక్తృతయాఽభిమతోఽహమేవ ప్రష్టేత్యనుపపన్నమితి. కించ. వక్తుర్వా మే క. ఆశ్రయః విషయః. వక్తవ్యస్య సర్వస్య మదాత్మకత్వాత్ అహమేవ వక్తవ్యస్స్యాం. అతః. ప్రష్టా ప్రతివక్తా చ వక్తవ్యశ్చైక ఏవేతి ప్రశ్నప్రతివచనే అనుపపన్నే ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ ఏవం ప్రష్టౄణాం యుష్మాకమస్య హామన్తరాత్మేత్యుక్తం భవతి. అచేతనం శరీరమేవ జానతామప్యేవం ప్రశ్నోఽనుపపన్న ఇత్యాహ ॥ పఞ్చాత్మకేష్వితి ॥ అహం తావద్ధంసరూపేణ ప్రత్యక్షః. అతో న జాతిః ప్రష్టవ్యా. మత్సజాతీయానాం భూతానాం సర్వేషాం పాఞ్చభౌతికత్వేన సమానానాం సతాం న కారణమపి ప్రష్టవ్యం. తస్మాద్వాచారమ్భః ప్రతివచనరూపవాగ్వ్యవహారారమ్భకః వః ప్రశ్నః ప్రతివచననిరపేక్షత్వాదనర్థక ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ ఇత్థం ప్రశ్నఖణ్డనవ్యాజేనోపదిష్టం యచ్చిదచిద్వస్తునస్స్వాత్మనో వైలక్షణ్యాపహం సమస్తచిదచిద్వస్తునస్స్వాన్తరాత్మకత్వం. తత్స్ఫుటమేవాహ ॥ మనసేతి ॥ మనసా యోగపరిశుద్ధేనాపి మనసా. తత్ర యోగపరిశుద్ధేన మనసా దేహాదివ్యావృ

పృష్టస్తత్త్వజిజ్ఞాసుభిస్తదా । యదవోచమహం తేభ్యస్తదుద్ధవ నిబోధ మే ॥ ౨౧ ॥ వస్తునో యద్యనానాత్వ ఆత్మనః ప్రశ్న ఈదృశః । కథం ఘటేత వో విప్రా వక్తుర్వా మే క ఆశ్రయః ॥ ౨౨ ॥ పఞ్చాత్మకేషు భూతేషు సమానేషు చ వస్తుతః । కో భవానితి వః ప్రశ్నో వాచారమ్భో హ్యనర్థకః ॥ ౨౩ ॥ మనసా వచసా దృష్ట్యా గృహ్యతేఽన్యైరపీన్ద్రియైః । అహమేవ న మత్తోఽన్యదితి బుధ్యధ్వమఞ్జసా ॥ ౨౪ ॥ గుణేష్వావిశతే చేతో గుణాశ్చేతసి చ ప్రజాః । జీవస్య దేహ ఉభయం గుణాశ్చేతో మదాత్మనః ॥ ౨౫ ॥ గుణేషు చావిశచ్చిత్తమభీక్ష్ణం గుణసేవయా । గుణాశ్చ చిత్తప్రభవా మద్రూప ఉభయం త్యజేత్ ॥ ౨౬ ॥ జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్తం చ గుణతో బుద్ధివృత్తయః । తాసాం

త్తతయా గ్రాహ్యమాత్మస్వరూపమపరిశుద్ధేన తేన చక్షురాదిభిర్గ్రాహ్యమచేతనం చ. తదేతత్సర్వం. అహమేవ. శరీరాత్మభావనిబన్ధనమిదం సామానాధికరణ్యం. మచ్ఛరీరతయా మదాత్మకం. న తు స్వనిష్ఠం. అతస్సర్వాన్తరాత్మా అహమేవ సర్వశబ్దబుద్ధివిషయ ఇతి బుధ్యధ్వమ్ ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ అథాభిప్రాయమాలక్ష్య బ్రహ్మణం ప్రతి పృష్టం ప్రతివక్తి ॥ గుణేష్విత్యాదినా ॥ ప్రజాః హే పుత్రాః, అహమన్తరాత్మా యస్య స మదాత్మా తస్య జీవస్య, దేహే సతి దేహసంబన్ధే సతి, చేతో. గుణేష్వావిశతే. తే చ తస్మిన్నావిశన్తే అతో. గుణాశ్చేతశ్చేత్యుభయం. మిథో న త్యజతీతి శేషః. ఇతి ప్రశ్నానువాదః. దేహ ఇత్యనేన పరస్పరత్యాగో దేహసంబన్ధనిమిత్త ఇతి ద్యోతితమ్ ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ అనూదితం ప్రశ్నమేవోపపాదయతి ॥ గుణేషు చేతి ॥ సతి దేహసంబన్ధే అభీక్ష్ణం పునః పునర్గుణసేవయా. చిత్తం. గుణేషు. విశత్ ఆవిష్టం భవతి చకారాద్గుణాశ్చ తస్మిన్నావిశన్తో భవన్తి కథం బాహ్యాభ్యన్తరయోర్గుణచేతసోర్మిథ ఆవేశ ఇత్యత ఆహ ॥ గుణాశ్చ చిత్తప్రభవా ఇతి ॥ ప్రభవత్వమత్ర ప్రతీయమానత్వం పూర్వసంస్కారవశాచ్చిత్తే ప్రకాశమానా భవన్తి. చిత్తమపి తత ఏవ తాన్ విషయీకుర్వదేవావతిష్ఠత ఇత్యర్థః. గుణాః పునః. చిత్తప్రభవాః. చిత్తే. ప్రకర్షేణ. భవన్తి. తతో నాపగచ్ఛన్తి. కస్తర్హి పరస్పరత్యాగోపాయః. యేన దేహసంబన్ధోఽపి నివర్తత ఇత్యత ఆహ ॥ మద్రూప ఇతి ॥ మద్రూపే చిన్త్యమానే సతి. ఉభయం గుణాశ్చేతశ్చేత్యుభయం. కర్తృ. త్యజేత్. అన్యోన్యమితి కర్మపదమధ్యాహర్తవ్యం. చిత్తం గుణాంస్త్యజతి. గుణాశ్చ చిత్తం త్యజన్తీత్యర్థః, కథమన్యోన్యసంత్యాగ ఇత్యుపక్రమవశాదయమేవార్థః ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀ ఏవమాత్మరూపధ్యానం శబ్దాదిగుణపరిత్యాగోపాయ ఇత్యుక్తం, అథ జీవస్య దేహవిలక్షణత్వానుసంధానం చ గుణపరిత్యాగోపాయ ఇతి వివక్షుస్తావజ్జీవస్య ప్రకృతివిలక్షణత్వజ్ఞాపనాయ తతో వివినక్తి ॥ జాగ్రదితి ॥ జాగ్రచ్ఛబ్దస్య కర్తరి శత్రన్తతయా వ్యుత్పన్నత్వేఽపి తదాశ్రితజాగరావస్థాయామత్ర లక్షణయా వృత్తిః, జాగరాదయస్తిస్రోఽవస్థాః, గుణతః ప్రకృతిగుణేభ్యః, సత్త్వాదిభ్యో హేతుభ్యః, బుద్ధేరన్తఃకరణస్య, వృత్తయః, తద్వ్యాపారనిమిత్తా ఇత్యర్థః, తథా చ వివిచ్య వక్ష్యతి "సత్త్వాజ్జాగరణం విద్యాద్రజసా స్వప్నమాదిశేత్. ప్రస్వాపం తమసా జన్తోస్తురీయం త్రిషు సంతతమ్,, ఇతి. యద్యపి సుషు

పైస్స్వాన్తఃకరణేష్విన్ద్రియేషు నిర్వ్యాపారేషు సత్సు అహమహమిత్యవభాసమాత్రరూపత్వాన్న తస్యా బుద్ధివృత్తిత్వం తథాఽపి నిర్వ్యాపారేసత్యేవాన్తఃకరణే మనుష్యత్వబ్రాహ్మణత్వ సుఖిత్వ దుఃఖిత్వాదిబాహ్యాభ్యన్తరాద్యవభాసవిధుర కేవలతథావిధావభాస ఇతి తావన్మాత్రేణ తస్యాస్తద్వృత్తిత్వవ్యవహార ఇతి బోధ్యం - అనేన జీవస్య జాగరాద్యవస్థాత్రయాన్వయః ప్రకృతిసంబన్ధప్రయుక్తత్వేనౌపాధికో - న స్వాభావిక ఇతి ప్రకృతితత్కార్యతత్సంబన్ధతత్ప్రయుక్తాదిభ్యోఽతిరిక్తం ప్రత్యగాత్మస్వరూపమిత్యుక్తం భవతి-తదాహ॥ తాసాం విలక్షణ ఇతి॥ సాక్షివిలక్షణపదద్వయాన్వయాభిప్రాయేణ తాసామిత్యుపాదానస్య సంబన్ధసామాన్యవివక్షయా షష్ఠీ- తాభ్యో వృత్తిభ్యో విలక్షణ ఇత్యర్థః-కథం తాభ్యో విలక్షణస్య తదన్వయ ఇత్యత ఆహ-సాక్షిత్వేన వినిశ్చితః-తాసాం సాక్షిత్వేనేతి సంబన్ధః సాక్షిత్వం చ సాక్షాద్ద్రష్టృత్వం తదేవావస్థాత్రయాన్వయాత్మకమితి విలక్షణస్యాప్యవస్థాత్రయాన్వయ ఉపపద్యత ఏవేతి భావః ॥ ౨౮ ॥ తతః కిమత ఆహ॥ యర్హీతి॥ యర్హి యతోఽయం సంసృతిసంబన్ధః దేహసంబన్ధరూపసంసారబన్ధః- ఆత్మనో జీవస్య, గుణవృత్తిదః-గుణానాం శబ్దాదివిషయాణాం - చేతసశ్చ-పరస్పరావేశేన - యాః-వృత్తయస్సంకల్పవికల్పాత్మికాః- తాః-దదాతీతి తథా-యద్వా-ఆత్మనో మనసః- గుణవృత్తిదః, గుణేషు శబ్దాదిషు-వృత్తీః భోగ్యతాదిబుద్ధ్యాత్మికాః - దదాతీతి తథా-అత - స్తుర్యే స్వతోవస్థాత్రయాతీతజీవశరీరకే మయిస్థితః మనః పరస్యాత్మన ఇత్యస్య ప్రథమాన్తతయా విపరిణామేన కర్తృతయాఽన్వయః - మయి స్థిత-ఆత్మా మనః-జహ్యాత్ గుణవృత్తీస్త్యజేదిత్యర్థః-ప్రకృతివివిక్తే మదాత్మకే స్వభావతోఽవస్థాత్రయరహితే జీవస్వరూపే స్థితస్తద్యాథాత్మ్యానుసంధానపర ఆత్మా గుణవృత్తీర్జహ్యాదిత్యర్థః-తత్తతః-గుణవృత్తిత్యాగాద్గుణచేతసాం-త్యాగ-స్స్యాత్-పరస్పరావేశత్యాగః స్యాత్- ప్రకృతివిలక్షణమదాత్మకజీవస్వరూపయాథాత్మ్యానుసంధానేన చేతోవృత్తిత్యాగ- స్తతో గుణచేతసాం త్యాగ - స్తతో దేహసంబన్ధత్యాగః-తతో నిరవశేషవైషయికసుఖదుఃఖనివృత్తిర్నిరతిశయానన్దప్రాప్తిశ్చేత్యుక్తం భవతి - అవస్థాత్రయరహితజీవస్వరూపానుసంధానేఽప్యాత్మనో విశేష్యతయానుసంధానమపి కార్యమితి ద్యోతనాయ మయీతి విశేష్యత్వనిర్దేశః జీవస్య పరమాత్మానం ప్రతి

విలక్షణో జీవస్సాక్షిత్వేన వినిగద్యతే॥ ౨౮ ॥ యర్హి సంసృతిబన్ధోఽయ మాత్మనో గుణవృత్తిదః । మయి తుర్యే స్థితో జహ్యాత్త్యాగస్తద్గుణచేతసామ్ ॥ ౨౯ ॥ అహంకారకృతం బన్ధమాత్మనోఽర్థవిపర్యయమ్ । విద్వాన్నిర్విద్య సంసారచిన్తాం తుర్యే స్థితస్త్యజేత్ ॥ ౩౦ ॥ యావన్నానార్థధీః పుంసో న నివర్తేత యుక్తిభిః । జాగర్త్యపి స్వపన్నజ్ఞస్స్వప్నే జాగరణం యథా॥ ౩౧ ॥ అసత్త్వాదాత్మనోఽన్యేషాం భావానాం తత్కృతా భిదా । గతయో హే

నియతవిశేషణతాపి - తత్స్వరూపనిరూపణోపయుక్తా ॥ ౨౯ ॥ మయి తుర్యే స్థిత ఇత్యనేన యథావస్థితస్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యానుసంధానవిధురస్యానాదిదేహాత్మాభిమానస్వతన్త్రాత్మాభిమానప్రయుక్తో దేహసంబన్ధాత్మకో బన్ధ- స్తతశ్చ-గుణచేతసాం పరస్పరావేశ - ఇతి సూచితం-తత్స్ఫుటమేవాహ ॥ అహంకారకృతమితి ॥ అహంకారో జ్ఞానైకస్వరూపే ఆత్మని దేవమనుష్యత్వాదిభేదాభిమానరూపః- స్వతంత్రత్వాభిమానరూపశ్చ- తేనానాదినా - కృతం-ఆత్మనో-బన్ధం-అర్థవిపర్యయం-అర్థస్య పరమపురుషార్థస్య విపర్యయో విఘాతో - యస్మాత్ తథాభూతం విద్వాన్ జానన్-నిర్విద్య-సంసారబన్ధనాదితి శేషః-తుర్యే స్థితః-అస్యపూర్వవదర్థః-సంసారచిన్తాం సంసృతిబన్ధాత్కథం ముచ్యేయేతి చిన్తాం-త్యజేత్ ॥ ౩౦ ॥ అహంకారస్య సర్వానర్థనిదానతామాహ ॥ యావదితి ॥ నానార్థధీః దేవమనుష్యత్వాద్యభిమానబుద్ధిః-యుక్తిభిః దేహాత్మభేదప్రతిపాదకయుక్తిభిః-యావ-న్నివర్తేత-తావ-జ్జాగర్త్యపి యద్యపి జాగర్తి - తథాప్యజ్ఞః-స్వపితి జాగ్రద్దశాయామపి సుప్తఇవాజ్ఞ ఇత్యర్థః-భ్రాన్తిదశాయామేవ జాగరాభిమానే దృష్టాన్తమాహ॥ స్వప్నే జాగరణం యథేతి ॥ నహి స్వప్నం పశ్యన్ తం స్వప్నమితి జానాతి కిన్తు జాగరమేవాభిమన్యతే- ఏవమజ్ఞానేన దేహమాత్మత్వేన పశ్యన్న తద్భిన్నమాత్మకమితి జానాతి - కింతు-యథార్థమేవేతి అతో యావద్దేహవిలక్షణమాత్మానం యథావన్న జానాతి- తావ - న్నిపుణోఽప్యజ్ఞ ఏవా - తశ్చానర్థ ఇతి భావః ॥ ౩౧ ॥ నను-తుర్యస్థితిమాత్రేణ కథమనాదికాలానువృత్తాహంకారాదిత్యాగ ఇత్యత ఆహ॥ అసత్త్వాదితి ॥ ఆత్మనః-సతతం జ్ఞానైకరూపస్యా-న్యేషాం-భావానాం దేవమనుష్యాద్యాకారాణా-మౌపాధికత్వేన-నిత్య-మసత్త్వాత్ అభావాత్, ముక్తాత్మస్వదర్శనాదితి భావః-తత్కృతా భిదా దేవాదిశరీరకృతో బాలత్వయువత్వబ్రాహ్మణత్వాదిభేదః - గతయ- స్తద్ధేతవో - ఽన్యే ఇతరే - దోషాశ్చ - కర్మవశ్యత్వాదయో - మృషాభూతమివానిత్యా ఇత్యర్థః-మృషాభూతస్య హి శుక్తిరజతాదేరధిష్ఠానాసాధారణాకారాగ్రహణప్రయుక్తప్రతీతేస్తద్గ్రహణరూపనివృత్తిసామగ్రీసమవధానే సతి నివృత్తిదర్శనాదనిత్యత్వం తద్వదహంకారప్రయుక్తానాం దేవాద్యాకారతత్కృతభేదతద్బుద్ధితద్ధేతుభూతదోషాణామనాదిత్వేఽపి ముక్తాత్మస్వదర్శనేనాన్తవత్త్వనిశ్చయాదనిత్యత్వాత్ - అనిత్యానాం వినాశసామగ్రీసమవధ

ధానేసతివినాశదర్శనాత్తుర్యస్థితిమాత్రేణతత్త్యాగస్సంభవతీతిభావః యద్వా దేహాద్యాకారాణామాత్మనోఽసత్త్వా
త్తేషాంప్రకృతిపరిణామరూపత్వేనాతద్గతత్వాదాత్మస్వరూపేఽభావాత్ తత్కృతభేదాదయోమృషా ఆత్మస్వరూపేణ
సన్తి అసతాంచకథంచిదన్యత్రప్రతీయమానానాం ప్రతీతిమూలభూతదోషనివృత్త్యానివృత్తిర్దృష్టా యథాపరమార్థభూతాం
గుళ్యవష్టమ్భజతిమిరాదినివృత్త్యాచన్ద్రద్విత్వనివృత్తిః - యథా-పిత్తోపహతచక్షుషస్సమ్యక్చికిత్సయాపిత్తోపహతౌతన్నిమిత్త
స్యశంఖగతతయాప్రతీతస్యపీతిమ్నో నివృత్తిః - తద్వ-త్తురీయస్థిత్యాత్మకసమీచీనోపాయేననిరవశేషమహంకారనివృత్త్యా
తత్ప్రయుక్తదేహాద్యాకారతత్కృతభేదాదినివృత్తిః - నిరవశేషమహంకారనివృత్తిశ్చముక్తిదశాయామేవ-బ్రహ్మవిదామ
ప్యుపాయదశాయాంతిమిరపిత్తాదిసద్భావదశాయాంద్విత్వపీతిమాదేరివాఽహంకారస్యానువృత్తిదర్శనాత్-దేహాద్యాకా
రతత్కృతభేదాదీనాంమిథ్యాత్వమత్రోచ్యతఇతినభ్రమితవ్యం - అన్యత్రసతాంతతోఽన్యత్రతేషాంమిథ్యాత్వేఽపిస్వాశ్ర
యేసత్యత్వాత్-యద్వా-ఆత్మనఇతిపఞ్చమ్యన్తం-జ్ఞానైకస్వరూపస్వభావాదాత్మనోఽన్యేషాం- భావానాం-అసత్త్వాత్
అసశబ్దవాచ్యాచేతనకార్యత్వాత్ తత్కృతభేదాదయః - గతీనామసత్త్వంప్రకృతితత్పరిణామాత్మకాన్తఃకరణవ్యాపార్య
త్వేనేత్యవగన్తవ్యం,మృషాఆత్మస్వరూపేమిథ్యా-నసన్తీత్యర్థః-అతోనివర్తన్తఇతిభావః - యథాస్వప్నదృశఃస్వప్నేదర్శ
నాని-సమ్యక్ప్రబోధేనివర్తన్తే,తద్వద్భేదాదయోఽప్యామోక్షానువృత్తతుర్యస్థిత్యానివర్తన్తఇత్యర్థః ॥ ౩౦ ॥ త
దేవంసత్త్వరజస్తమోగుణనిమిత్తజాగరాద్యవస్థారూపబుద్ధివృత్తిసాక్షిత్వేఽపివస్తుతస్తదన్వయరహితస్యజీవస్యరూప
స్యబ్రహ్మైక్యకత్వేనోపాసనమపిగుణచేతసాంమిథస్త్యాగహేతురితిసూచితం-తదేవస్ఫుటమాహ॥ యోజాగరఇతిత్రిభిఃయో
జీవః-జాగరే-సమస్తైఃకరణైరిన్ద్రియై - రనుక్షణఃప్రతిక్షణపరిణామాత్మకోధర్మఃస్వభావఏషామస్తీతితథా- తాన్-అర్థాన్శ
బ్దాదివిషయాన్ , భుఙ్క్తే,శబ్దాదివిషయాణాం హి " తదేవ ప్రీతయేభూత్వాపునర్దుఃఖాయజాయతే - తదేవకోపాయయ
తఃప్రసాదాయచజాయతే " ఇత్యుక్తరీత్యాసుఖదుఃఖాద్యాపాదనరూపానుక్షణధర్మిత్వం , యతశ్చ - స్వప్నే - తత్సదృ

తావత్సర్వమ్మృషాస్వప్నదృశోయథా॥ ౩౦ ॥యోజాగరేబహిరనుక్షణధర్మిణోఽర్థాన్భుఙ్క్తేసమస్తకరణైర్హృ
దితత్సదృక్షాన్ । స్వప్నేసుషుప్తఉపసంహరతేసఏకస్స్మృత్యన్వయాత్త్రిగుణవృత్తిదృగిన్ద్రియేశః॥ ౩౧ ॥ఏవం
విమృశ్యగుణతోమనసస్త్ర్యవస్థామన్మాయయామయికృతాఇతినిశ్చితార్థాః । సంఛిద్యహార్దమనుమానసదుక్తి

క్షాన్ జాగరావస్థానుభుక్తవిషయసమానాన్ , స్వప్నదశాయామీశ్వరైకానుభావ్యత్వతత్కాలమాత్రావస్థాయిత్వవైధర్మ్యస
ద్భావాత్తత్సదృక్షానిత్యుక్తం - సాధర్మ్యస్యవైధర్మ్యగర్భత్వాత్ , అన్యథా, తత్తదేవస్యాదితినసామ్యం , అర్థాన్భు
ఙ్క్తఇత్యనుషజ్యతే - అథ,యః,స్వప్నేసుషుప్తౌ - ఉపసంహరతే-విషయభోగానితిశేషః - స,ఏకః,ఏకరూపః , జ్ఞానైకస్వ
రూపస్వభావఇత్యర్థః , యద్వా , సఃఅవస్థాత్రయాన్వయీజీవః - ఏకఏవ,నతుప్రత్యవస్థంభిన్నః , అనేన " సఏవతుకర్మా
నుస్మృతిశబ్దవిధిభ్య " ఇత్యధికరణపూర్వపక్షనిరాసః - తత్రహికింసుప్తఏవపునర్జాగరసమయఉత్తిష్ఠతి , ఉతాన్య,ఇతిసంశ
య్య,తస్యసకలోపాధివినిర్ముక్తస్యబ్రహ్మణిసంపన్నస్యముక్తాదవిలక్షణత్వేనప్రాచీనశరీరేన్ద్రియసంబన్ధాభావాత్, అన్యఏవే
త్యాశఙ్కితం - ఐక్యేహేతుః ॥ స్మృత్యన్వయాదితి ॥ స్మృతిప్రత్యభిజ్ఞానాదిత్యర్థః స్మృతిగ్రహణంకర్మశబ్దాదీనామప్యుప
లక్షణం-తత్ర-స్మృతి - ర్యఏవాహంసుప్తస్సఏవప్రతిబుద్ధోఽస్మీత్యేవంరూపా - కర్మతు - సుషుప్తేనపూర్వకృతంపుణ్యపాప
రూపం-తత్త్వజ్ఞానాత్ప్రాక్తేనైవభోక్తవ్యం-శబ్దోఽపిసుప్తంప్రతిబుద్ధంసఏవేతిదర్శయతి " తఇహవ్యాఘ్రోవాసింహోవా
వే " త్యాదినా " యద్యద్భవన్తితథాభవన్తి " త్యన్తేన-విధయశ్చమోక్షార్థాస్సుషుప్తస్యముక్తత్వేఽనర్థకాస్స్యురితితదధి
కరణసిద్ధాన్తార్థహేతవః - త్రిగుణవృత్తిదృక్-త్రిగుణవృత్తీనాంజాగరాదీనాం, దృక్ద్రష్టా,తత్రహేతు-రిన్ద్రియేశః,కర్మనిమి
త్తప్రాకృతేన్ద్రియప్రవర్తనవాన్ ॥ ౩౧ ॥ మనసస్త్రిస్రోఽవస్థాశ్చ-మన్మాయయాస్వస్వకర్మానుగుణమదీయసఙ్కల్ప
రూపజ్ఞానేన - గుణతఃసత్త్వాదిమనోనిష్ఠగుణేభ్యఃనిమిత్తేభ్యః,మయి-కృతా,ఇత్యే - వంఇత్థం-విమృశ్యవిచార్యేతిసంబన్ధః-ఆ
త్మనఃకృత్స్నచిదచిదుపాదానకారణత్వాచ్చిదచిద్గతావస్థానాంతద్ద్వారాస్వాత్మపర్యన్తత్వాభిప్రాయేణమయీత్యుక్తం-
నిశ్చితః అర్థఃసకలానర్థనివారకమత్ప్రాప్తిసాధనమదుపాసనమేవపరమప్రయోజనం - యైస్తైహార్దంహృద్గత - మఖిలసంశ
యాధిం-అనుమానసదుక్తితీక్ష్ణజ్ఞానాసినా - సంఛిద్య,మాం-భజేతేత్యన్వయః - సంశయాః-కిమహందేహాకార,ఉతతద్విలక్ష
ణః-కింస్వతన్త్రః - కింవాపరతన్త్ర,ఇత్యాదిరూపాః,తఏవా-ధిఃపీడా , జ్ఞానమత్రయథావస్థితాత్మపరమాత్మస్వరూపస్వభా
వానుసన్ధానాత్మకం - అనుమానందేహేన్ద్రియవిషయాణామన్తోదుఃఖావహత్వానిత్యత్వహేయత్వాదివ్యాప్తిగ్రహణం-
తేన-తన్మూలంవైరాగ్యం వివక్షితం - సదుక్తయశ్శారీరకన్యాయాత్మికాః - వేదాన్తార్థవిచారవైరాగ్యాభ్యాం - నిశితేనతీ

తీక్ష్ణేన, జ్ఞానరూపేణాసినే, త్యర్థః ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ అనుమానమేవదర్శయతి ॥ ఈక్షేతేతి ॥ విశేషణభ్రమం, ఆప్తత్వభోగ్యత్వాదిభ్రమః-యస్మిన్-స్మనసో-విలాసో, యస్మిన్, స్సఙ్కల్పవికల్పవిషయమిత్యర్థః - ఇదందేవాదిశరీరతదుపభోగ్యవిషయాదికంసర్వ, మితిధర్మిణోనిర్దేశః, వినష్టమితిసాధ్యస్య-దృష్టమితిసాధనస్య- అలాతచక్రమితిదృష్టాన్తస్య, తద్విశేషణమతిలోలమితి-ఈక్షేతఇత్యనుమినుయాదిత్యర్థః - అథసదుక్తివిచారాత్మకజ్ఞానాకారందర్శయతి ॥ విజ్ఞానమితి ॥ విజ్ఞానంజీవస్వరూపం " విజ్ఞానంయజ్ఞంతనుతే - యోవిజ్ఞానేతిష్ఠ " న్నితిశ్రుతేః - తదేకంజ్ఞానైకస్వరూపస్వభావం, ఉరుధైవ-మనుష్యాదిరూపేణ బహుధైవ, భాతినతత్స్వరూపేణాస్తిదేవమనుష్యాదిభేదఇతిభావః, సచ-వికల్పోదేవమనుష్యాదిభేదః, త్రిధాత్రిప్రకారాః, యే-గుణాఃసత్త్వాదయ-స్తేషాం-విసరఃపరిణామః, తేన-కృతః, మాయాస్వప్నః, సర్వజ్ఞస్యసర్వశక్తేర్మమమాయయాప్రకృత్యా, సఙ్కల్పరూపజ్ఞానేనవా-నిమిత్తేన, స్వప్నఃస్వప్నఇవకృతః, యథాస్వప్నస్సఙ్కల్పవికల్పప్రవణమనసఃప్రతీయమానఃపునః ప్రబోధేననివర్తతే, తద్వ, త్స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యానుసన్ధాతురాత్మగతత్వేన ప్రతీయమానఃపునరామోక్షానువృత్తాత్మోపాసనాన్నివర్తతఇతి ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ దృష్టిమితి॥తతశ్శబ్దాదిభ్యః, దృష్టిం, ప్రతినివర్త్య-శబ్దాదిబాహ్యవిషయానగృహ్ణన్నిత్యర్థః, నివృత్తా-తృష్ణావిషయాభిలాషోయస్యసః - నిరీహఃనిర్వ్యాపారః - తత్రదృష్టింప్రతినివర్త్యేతిజ్ఞానేన్ద్రియాణాంచక్షురాదీనాంనియమముక్తం, నివృత్తతృష్ణ ఇతిమనసః - నిరీహఇతికర్మేన్ద్రియాణాం - నిజసుఖానుభవఇతిసమాధిరుక్తం - తూష్ణీంభవేదితిదేహానుచిన్తననిషేధః- ఏవంవిధస్యపుంసః-పూర్వ-మవస్తుబుద్ధ్యాఅనాత్మబుద్ధ్యా " యత్తుకాలాన్తరేణాపినాన్య సంజ్ఞాముపైతివై, పరిణామాదిసంభూతాంతద్వస్తునృపతచ్చకి " మిత్యాత్మన్యేవవస్తుశబ్దస్యముఖ్యవృత్తత్వస్మరణాత్, త్యక్తమిదందేహాదికం-క్వచ-సమాధివ్యతిరిక్తశయనాసనభోజనాదిదశాసు, యదియద్యపి, సన్దృశ్యతేఅనుసన్ధీయతే-తథాపి-తత్, భ్రమాయసమాధితశ్చలనాయ-నభవేత్ - యద్వా, పునర్దేహాన్తరసంబన్ధనిమిత్తదేహాత్మాభిమా

తీక్ష్ణజ్ఞానాసినాభజతమాఽఖిలసంశయాధిమ్ ॥ ౩౩ ॥ ఈక్షేతవిభ్రమమిదంమనసోవిలాసందృష్టంవినష్టమతిలోలమలాతచక్రమ్ । విజ్ఞానమేకమురుధేవవిభాతిమాయాస్వప్నస్త్రిధాగుణవిసర్గకృతోవికల్పః ॥ ౩౪ ॥ దృష్టింతతఃప్రతినివర్త్య నివృత్తతృష్ణస్తూష్ణీం భవేన్నిజసుఖానుభవోనిరీహః । సన్దృశ్యతేక్వచయదీదమవస్తుబుద్ధ్యాత్యక్తంభ్రమాయనభవేత్స్మృతిరానిపాతాత్ ॥ ౩౫ ॥ దేహంచనశ్వరమవస్థితముత్థితంవాసిద్ధోనపశ్యతియతోఽధ్యగమత్స్వరూపమ్ । దైవాదుపేతమథదైవవశాదపేతంవాసోయథాపరికృతంమదిరామదాన్ధః ॥ ౩౬ ॥ దేహోఽపిదైవవశగఃఖలుకర్మయావత్స్వారమ్భకంప్రతిసమీక్షత ఏవసాసుః । తంసప్రపఞ్చమధిరూఢసమాధి

నాదిరూపభ్రమాయ-నభవేత్-నను " తుర్యేస్థితః - అనుమానసదుక్తితీక్ష్ణజ్ఞానాసినానిజసుఖానుభవ " ఇతితుర్యస్థితిజ్ఞానానుభవశబ్దవివక్షితం జ్ఞానంకింతత్త్వమస్యాదివాక్యజన్యరూపం, కింవా, ధ్యానోపాసనాదిశబ్దవాచ్యం, ధ్యానాదిశబ్దవాచ్యత్వేఽపి, కిందివ్యస్త్రీరావృత్తిరూపం-కింవా-యావచ్ఛరీరపాతానువృత్తిరూప-మిత్యత్రాహ ॥ స్మృతిరానిపాతాదితి ॥ స్మృతిర్భగవద్ధ్యానం, ఆశరీరపాతాత్కర్తవ్యమిత్యర్థః - అన్యథా-మనఃకాలుష్యాత్సమాధిరేవగళితస్స్యాదితిభావః-ఆనిపాతాదిత్యనేనదివ్యస్త్రీరావృత్తజ్ఞానవ్యుదాసః - స్మృతిశబ్దేనవాక్యజన్యస్య ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ తూష్ణీంభవేదిత్యుక్తంతూష్ణీంభావం వివృణోతి ॥ దేహంచేతి ॥ సిద్ధఃనిష్పన్నసమాధిః, దేహ-మవస్థితంఆసీనం -ఉత్థితంవా-నపశ్యతినానుసన్ధత్తే- తత్రహేతుత్వేనదేహంవిశినష్టి ॥ నశ్వరమితి ॥ హేయత్వాదితిభావః కించ-యతః-స్వరూపంనిష్కృష్టాత్మస్వరూపం - అధ్యగమత్సాక్షాత్కృతవాన్, అతః-సమాధిదశాయాందేహోనప్రత్యేతవ్యఇత్యర్థః - దైవాదుపేతమితివాసోవిశేషణం - యథా-మదిరామదేన, మద్యపానజమదేనాన్ధోవివేకరహితఃపుమాన్-పరికృతంపరిధృతం-వాసోవస్త్రం, దైవాదుపేత-మథ-తస్మా - దపేతంవా-నానుసన్ధత్తే - తద్వత్ ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ నను - యదాసమాధిర్నిష్పద్యతే కింతదైవకృత్యాన్తరాభావాద్యోగినోదేహోనశ్యతి కింవాకంచిత్కాలమనువర్తతఇతిసంశయానాన్ప్రత్యాహ ॥ దేహోఽపీతి ॥ దైవవశగః- దైవస్యాన్తరాత్మనోమమ - వశంగతః - దైవాయత్తసత్తాస్థితిప్రవృత్తికః, అనేననిరన్తరసమాధినిష్ఠస్యకథందేహధారణమిత్యాశఙ్కావ్యుదాసః- అపిశబ్దేనసమాధినిష్పత్తిరపిమత్సఙ్కల్పాయత్తేతివివక్షితం - యావత్స్వారమ్భకంకర్మ - తావ-త్సాసుఃసప్రాణః-ప్రతిసమీక్షతఏవావతిష్ఠతఏవేత్యర్థః - స్వస్యదేహస్యారమ్భకం అభ్యుపగతప్రారబ్ధాత్మకమిత్యర్థః - తథాచశ్రూయతే " తస్యతావదేవచిరంయావన్నవిమోక్ష్యేఅథసంపత్స్యే " ఇతి - నన్వజ్ఞానినస్తదితరస్యచదేహోయావత్స్వారమ్భకకర్మావస్థాయ్యేవ-తత్రకోవిశేషఇత్యతఆహ ॥ తమితి ॥ సప్రపఞ్చంసానుబన్ధినం-స్వాప్నంస్వప్నార్థవదనిత్యం- తందేహం-అధిరూఢసమాధియోగః, అధిరూఢఃప్రాప్తః, సమాధ్యాత్మికో-యోగో-యేనసః, అతఏవ - ప్రతిబుద్ధవస్తుసాక్షాత్కృతాత్మవస్తుః

మాం-పున-ర్న భజతే-ఇతరస్తు-పునర్దేహాన్తరం ప్రతిపద్యత ఇతి భావః * ॥ ౩౭ ॥ *ఉపసంహరతి॥ మయైతి॥ సాంఖ్యం తత్త్వత్రయవిభాగపూర్వకబ్రహ్మాత్మికస్యాత్మోపాసనం - యోగో భగవదుపాసనం - తయోస్సంబన్ధి యద్గుహ్యం గోప్యం- వక్తవ్యం - తదేతత్-హే విప్రాః-మయా, అభిహితం సత్యముక్తం - కిన్తు మహర్షిరావిమౌ సాంఖ్యయోగావిత్యభిప్రాయమాలక్ష్య దుష్కరోఽయమాం శరణంగతస్య మత్ప్రసాదాత్సుకర ఏవేత్యభిప్రేత్య తత్ర హేతుతయా మోక్షోపయుక్తానాం జ్ఞానవిశేషాణాం ధర్మవిశేషాణాంచ ప్రవర్తకోఽహమేవేతి వివక్షుస్తావదాత్మనస్సమాశ్రయణీయత్వోపయుక్తసరతిశయవాత్సల్యాదిగుణయోగితామావిష్కరోతి ॥ జానీతేతి ॥ యజ్ఞం యజ్ఞనిర్వాహకం శ్రీవిష్ణుం "యజ్ఞో వై విష్ణుః" రితి శ్రుతేః "యజ్ఞాయాచరతః కర్మ సమగ్రం ప్రవిలీయత" ఇతి స్మృతేశ్చ-మాం హంసరూపిణం-యుష్మాకం- ధర్మః మోక్షధర్మ- స్తద్వివక్షయా-ఆగతం జానీత * ॥ ౩౮ ॥ *అహమితి ॥ హే ద్విజశ్రేష్ఠాః-యోగాదీనా - మహం- పరాయణం ఆశ్రయః-ప్రవర్తక ఇత్యర్థః-తత్ర-సత్యం భూతహితాచరణం-ఋతం పుణ్యం కర్మ-తేజః బాహ్యకరణవశీకారప్రభావః - శ్రీరైశ్వర్యాగ్ర్యాదిసంపత్- కీర్తిస్తత్ప్రభవా ప్రథా-శమోఽన్తఃకరణనియమః * ॥ ౩౯ ॥ *కిం బహునేత్యాహ॥ మామితి ॥ గుణాః కల్యాణగుణాః-నిర్గుణం హేయగుణరహితం-నిరపేక్షకం స్వార్థనిరపేక్షపరదుఃఖనిరాచికీర్షుమాత్మానం -అత ఏవ-ప్రియం-సుహృదం హితైకావహం-భజన్తి ఆశ్రయన్తి-కే పునస్తే కల్యాణగుణా ఇత్యత్రాహ॥ సామ్యేతి ॥ సామ్యం వైషమ్యరాహిత్యం-అసఙ్గశ్చ-ఆది- ర్యేషాం- తే * ॥ ౪౦ ॥ * హంససనకాదిసంవాదముపసంహరతి ॥ ఇతీతి ॥ ఇత్థం - మే మత్తో హంసరూపాత్- ఛిన్నాః-సందేహాః గుణచేతస్యాగాదివిషయాః, యేషాం- తే-సనకాదయః. పరయా ఉత్కృష్టయా-భక్త్యా-మాం - సభాజయిత్వా సమ్యగారాధ్య-సంస్తవైః స్తోత్రైః-అగృణత తుష్టువుః-అదాదేశ ఆర్షః * ॥ ౪౧ ॥ *తైస్సనకాదిభి - రహం హంసరూపః, పరమేష్ఠినః-పశ్యతస్సతః,స్వ

యోగస్స్వప్నం పునర్న భజతే ప్రతిబుద్ధవస్తుః ॥ ౩౭ ॥ మయైతదుక్తం వో విప్రా గుహ్యం తత్సాంఖ్యయోగయోః । జానీత మాఽఽగతం యజ్ఞం యుష్మద్ధర్మవివక్షయా ॥ ౩౮ ॥ అహం సాంఖ్యస్య యోగస్య సత్యస్యర్తస్య తేజసః । పరాయణం ద్విజశ్రేష్ఠాశ్శ్రియః కీర్తేర్దమస్య చ॥ ౩౯ ॥ మాం భజన్తి గుణాస్సర్వే నిర్గుణం నిరపేక్షకమ్। సుహృదం ప్రియమాత్మానం సామ్యాసఙ్గాదయో గుణాః ॥ ౪౦ ॥ ఇతి మే ఛిన్నసన్దేహా మునయస్సనకాదయః । సభాజయిత్వా పరయా భక్త్యాఽగృణత * సంస్తవైః ॥ ౪౧ ॥ తైరహం పూజితస్సమ్యక్సంస్తుతః పరమర్షిభిః । ప్రతీయాయ స్వకం ధామ పశ్యతః పరమేష్ఠినః ॥ ౪౨ ॥ *************************

******** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, ఏకాదశస్కన్ధే, త్రయోదశోఽధ్యాయః *******

ఉద్ధవ ఉవాచ॥ వదన్తి కృష్ణ శ్రేయాంసి బహూని బ్రహ్మవాదినః । తేషాం వికల్పః ప్రాధాన్యముతాహో ఏకము

కం-ధామ స్థానం-ప్రతీయాయ ప్రత్యాగతోఽస్మి - ప్రత్యాయయేతి పాఠస్తుచిన్త్యః * ॥ ౪౨ ॥ * ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామేకాదశస్కన్ధే త్రయోదశోఽధ్యాయః. **********************

"అధిరూఢసమాధియోగస్స్వప్నం పునర్న భజతే ప్రతిబుద్ధవస్తు" రితి పరబ్రహ్మోపాసనమేవ మోక్షాఖ్యశ్రేయస్సాధనమిత్యుక్తం-తత్ర మోక్షాఖ్యపురుషార్థస్య స్వేతరవ్యావృత్తత్వనిర్ధిధారయిషయా పృచ్ఛతి వదన్తీతి ॥ బ్రహ్మ అధీయతే అధ్యాపయన్తి చేతి బ్రహ్మవాదినః - అనేన సర్వేషాం వాదానాం వేదమూలకత్వం వేదస్యానాదిత్వం చ జ్ఞాపితం - శ్రేయాంసి ధర్మార్థకామనాదిరూపాణి-ఇదం తత్సాధనానాముపలక్షణం- భవతాతు- హే స్వామిన్ - అనపేక్షితః ఫలాపేక్షారహితః-నిష్కామ ఇత్యర్థః-భక్తియోగః - ఉదాహృతః మోక్షసాధనత్వేన కథితః-తత్ర - తేషాం బ్రహ్మవాదిభిరుక్తానాం శ్రేయసాం తత్సాధనానాంచ, త్వదభిహితమోక్షతత్సాధనాభ్యాం సహ - కిం వికల్పః-మోక్షశబ్దాభిలప్యస్య శ్రేయసః బ్రహ్మవాద్యుక్తశ్రేయోఽన్తరాఽన్తర్భూతత్వే తదుక్తసాధనైస్సహ త్వదుక్తభక్తియోగస్య వికల్పేనానుష్ఠానప్రసఙ్గః - ఫలస్య ధర్మాద్యనతిరిక్తత్వాత్ - వ్రీహియవయోర్వ్యనతిరిక్తసాధ్యయోః "వ్రీహిభిర్యజేత" "యవైర్వే" తి వికల్పః ప్రసిద్ధ ఇతి భావః -యది ధర్మాదిభ్యో విజాతీయో మోక్షస్స్యాత్-తదా -ధర్మాదీనాం మోక్షస్య చ తారతమ్యానిశ్చయాత్కిం సర్వేషాం శ్రేయస్సాధనానాం ప్రాధాన్యం పరస్పరమఙ్గాఙ్గిభావవైధుర్యేణ స్వస్వఫలం ప్రతి ప్రధానోపాయతయాఽనుష్ఠేయత్వమితి ద్వితీయవికల్పార్థః యద్యేషామధ్యేకస్య చిదేవాత్కృష్టత్వం - తదా సర్వోత్కృష్టే ఫలే సికృష్టతల్లిప్సానుదయాత్తస్యైవేప్సితతమత్వాత్ తల్లిప్సోస్తత్సాధనస్యైవానుష్ఠేయత్వాత్తస్యైవ ప్రాధాన్యాదితరేషాముపయోగవిశేషవివేకేన సమీహితసాధనాఙ్గతయాఽనుష్ఠానం స్యాదిత్యాశయేన తృతీయకోట్యుదయః - తదుక్తం భక్తియోగం విశినష్టి ॥ నిరస్యేతి ॥ యేన భక్తియోగేన-సర్వతః సర్వేభ్యో విషయేభ్య - స్సఙ్గం-నిరస్యాపోహ్య- మన- స్త్వయ్యేవావిశేదితి యద్యపి, భగవత్యేవ మనస్స్థైర్యసాధనత్వకథనేన భక్తి

యోగస్య ధర్మాదిభ్యో విలక్షణశ్రేయస్సాధనత్వజ్ఞానసద్భావావగమాద్వికల్పాదివికల్పానుపపత్తిః తథాఽపి మనస
స్త్వయ్యావేశేన సాధ్యో మోక్షః కిం ధర్మాద్యన్తర్భూతః ఉత తద్వ్యతిరిక్తః, అతిరిక్తత్వేఽపి కిం వా తత్సామ్యమస్త్యుత నేతి
తారతమ్యేఽప్యగ్న్యాగ్నిభానోఽస్త్యుత నేతి సంశయేన తదుపపత్తిః ❁ ॥ ౧ ॥ ౨ ॥ ❁ తత్ర బ్రహ్మవాదినో వదన్తీత్యనేన యజ్జ్ఞాపితం
వేదస్యానాదిత్వం తదఙ్గీకుర్వన్నాహ ॥ కాలేనేత్యాదినా ॥ ప్రలయే ప్రాకృతప్రలయే వేదసంజ్ఞితేయం మమ వాణీ కాలే
నాధ్యేతృధ్యాపయితృవిరహితేన నష్టా విప్లుతయథావస్థితవర్ణపరంపరా బభూవ తస్మై వపుర్మయా సర్వజ్ఞేన జగత్సిసృక్షు
ణా ఆదౌ కల్పాదౌ బ్రహ్మణే చతుర్ముఖాయ ప్రోక్తా అవిప్లుతానుపూర్వీవిశిష్టతయాఽవిచ్ఛిద్యమానా ఉపదిష్టేత్యర్థః
తాం విశినష్టి ॥ ధర్మో యస్యాం మదాత్మకః ॥ అహమాత్మా స్వరూపం యస్య స ధర్మః యస్యాం వాణ్యామభివ్యక్తః "యే చ
వేదవిదో విప్రా యే చాధ్యాత్మవిదో జనాః తే వదన్తి మహాత్మానం కృష్ణం ధర్మం సనాతనం" మితి శ్రీకృష్ణస్య ధర్మత్వం శ్రీమన్మహా
భారతే ప్రసిద్ధం వైధత్వే సత్యలౌకికశ్రేయస్సాధనత్వం హి ధర్మత్వం తచ్చ భగవత్యస్త్యేవ "అమృతస్యైష సేతు" రితి శ్ర
వణాత్ అతో మదాత్మక ఇత్యుక్తం అనేన మదాత్మకధర్మప్రాధాన్యపరైవేయం కృత్స్నా వేదసంజ్ఞితా వాణీ, యాగాదీనాం
ధర్మత్వప్రతిపాదనపరః పూర్వభాగోఽప్యనభిసంహితఫలయజ్ఞాదిసాధ్యమత్ప్రీతిప్రయుక్తమత్ప్రాప్తిప్రతిపాదనపర ఏ
వేతి సోఽపి మదాత్మకధర్మప్రతిపాదనపర ఏవేతి ఫలితమ్ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ తేనేతి ॥ తేన బ్రహ్మణా ప్రథమజాయ పుత్రాయ మనవే
స్వాయంభువాఖ్యాయ సా వాణీ ప్రోక్తా ॥ తత ఇతి ॥ తత్ర స్వాయంభువమన్వన్తరే తత ఇతి పాఠేఽపి స ఏవార్థః భృగ్వాదయః
భృగుమరీచ్యత్ర్యఙ్గిరఃపులస్త్యపులహక్రతవః సప్త బ్రహ్మర్షయః ప్రతిమన్వన్తరం సప్తర్షిభేదః ప్రతిపాదితోఽష్టమేఽవగ
న్తవ్యః తతో బ్రహ్మణస్సకాశాదగృహ్ణన్ తాం వాణీమితి శేషః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ తేభ్యః ఋషిభ్యః పితృభ్యస్సకాశాత్ తత్పుత్రా

శ్యతా ॥ ౧ ॥ భవతోదాహృతస్స్వామిన్భక్తియోగోఽనపేక్షితః । నిరస్య సర్వతస్సఙ్గం యేన త్వయ్యావిశేన్మనః ॥
శ్రీభగవానువాచ ॥ కాలేన నష్టా ప్రలయే వాణీయం వేదసంజ్ఞితా । మయాఽఽదౌ బ్రహ్మణే ప్రోక్తా ధర్మో య
స్యాం మదాత్మకః ॥ ౩ ॥ తేన ప్రోక్తా చ పుత్రాయ మనవే పూర్వజాయ సా । ❁ తతో భృగ్వాదయోఽగృహ్ణన్సప్త
బ్రహ్మమహర్షయః ॥ ౪ ॥ తేభ్యః పితృభ్యస్తత్పుత్రా దేవదానవగుహ్యకాః । మనుష్యాస్సిద్ధగన్ధర్వాస్సవిద్యాధ
రచారణాః ॥ ౫ ॥ కిందేవాః కిన్నరా నాగా రక్షఃకింపురుషాదయః । బహ్వ్యస్తేషాం ప్రకృతయో రజస్సత్త్వతమో
భువః ॥ ౬ ॥ యాభిర్భూతాని భిద్యన్తే భూతానాం మతయస్తథా । యథాప్రకృతి సర్వేషాం చిత్రా వాచస్స్రవ
న్తి హి ॥ ౭ ॥ ఏవం ప్రకృతివైచిత్ర్యాద్భిద్యన్తే మతయో నృణామ్ । పారంపర్యేణ కేషాంచిత్పాషణ్డమతయోఽ
పరే ॥ ౮ ॥ మన్మాయామోహితధియః పురుషాః పురుషర్షభ । శ్రేయో వదన్త్యనేకాన్తం యథాకర్మ యథారు

దేవాదయోఽగృహ్ణన్నితి పూర్వేణ సంబన్ధః గుహ్యకాః యక్షాః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ కిందేవకిన్నరకింపురుషా దేవాదివజ్జాతివిశేషాః
ఏవం వేదస్యానాదినిధనత్వం ప్రతిపాదితం. అథ యత్సర్వేషాం వాదానాం వేదమూలకత్వమితి తత్ప్రతిక్షిప్తం "అధర్మం ధర్మ
మితి యా సర్వార్థాన్విపరీతాంశ్చ బుద్ధిస్సా పార్థ తామసీ" తత్ర సత్త్వం నిర్మలత్వాత్ప్రకాశకమనామయమ్, "సత్త్వాత్సంజాయ
తే జ్ఞాన" మిత్యాదిప్రమాణప్రతిపన్నరజస్సత్త్వతమోగుణానుగుణస్వభావత్వాద్వాదినాం తత్ర సాత్త్వికస్వభావానాం య
థావస్థితవేదార్థావగమే సత్యపీతరస్వభావానాం విపరీతబుద్ధిత్వాత్స్వస్వబుద్ధ్యుత్ప్రేక్షితార్థమూలకాస్సర్వే వాదాః న తు
వైదికమూలకా ఇత్యాహ ॥ బహ్వ్య ఇతి ॥ తేషాం బ్రహ్మాదికింపురుషాదిపర్యన్తానాం ప్రకృతయః రజస్సత్త్వతమోభువః రజస్స
త్త్వతమాంసి జన్మస్థానాని యాసాం తాః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ ప్రకృతీర్విశినష్టి ॥ యాభిరితి ॥ యాభిః ప్రకృతిభిః భూతాని భిద్యన్త ఇతి జా
త్యాదిభేదో వివక్షితః తథా భూతానాం మతయశ్చ భిద్యన్తే ప్రకృతిరత్ర స్వభావః స చ కర్మానుగుణజ్ఞానప్రయత్నచికీర్షాక్రి
యాద్యుత్పత్తిరన్తఃకరణగతః సత్త్వాదిగుణకార్యవిశేషాత్మకః యథాప్రకృతి యథాస్వభావం స్వస్వభావానతిక్రమేణ స
ర్వేషాం చిత్రా వాచః స్రవన్తి ప్రవహన్తే ప్రవర్తన్త ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ ఏవం యథా వాచశ్చిత్రాస్స్రవన్తి తథా తథా ప్ర
కృతివైచిత్ర్యాన్మతయో భిద్యన్తే నృణామితి దేవాదీనామపి ప్రదర్శనార్థం మతివైచిత్ర్యనిదర్శనాభిప్రాయేణాహ ॥ పారం
పర్యేణేతి ॥ తథా హి ॥ కేషాంచిత్తమస్స్వభావానాం అనాదినిధనమపి వేదం పౌరుషేయమత ఏవ, తత్రాపి భ్రమవిప్రలమ్భా
దిపౌరుషదోషసంభావనయాఽప్రమాణం మన్యమానానాం, స్వస్వభావానుగుణబుద్ధ్యుత్ప్రేక్షితవేదార్థవిరుద్ధార్థస్మ
ర్తౄణాం మూలపురుషాణాం పారంపర్యేణోపదేశపరంపరయా అపరే తదనుయాయినః కేచిదర్వాచీనాః పురుషాః
హే పురుషర్షభ పాషణ్డమతయః యథావస్థితవేదవిరుద్ధార్థమతయః, దృశ్యన్త ఇతి శేషః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ స్వతో వివేకశూన్యతాం

వ్యఞ్జయితుం విశినష్టి ॥ మన్మాయామోహితధియ ఇతి ॥ మన్మాయయా మోహితమతిత్వాత్ తత్పారంపర్యానాదరేణ స్వతో౽పి యథావత్తత్త్వం న జానన్తీతి భావః- తే పునః, పాషణ్డమతయస్సన్తో న తూష్ణీమవతిష్ఠన్తే- కింతు - యథాకర్మ-యథారుచి-అనేకాన్తం నానావిధం-శ్రేయో-వదన్తి రుచేర్నియామకం కర్మవైవిధ్యమిత్యభిప్రాయేణ యథాకర్మేత్యుక్తమ్ ॥ ౯ ॥ యథాప్రకృతి సర్వేషాం చిత్రా వాచస్స్రవన్తీత్యేతత్ప్రపఞ్చయతి ॥ ధర్మమేక ఇతి ॥ ఏకే పూర్వమీమాంసకాః-ధర్మం యాగదానహోమాదిరూపం శ్రేయస్సాధనం-వదన్తీతి సంబన్ధః-ఏవముత్తరత్రాపి - స్వర్గాదిరేవ శ్రేయస్తత్సాధనం ధర్మ ఏవేతి వదన్తీత్యర్థః-అన్యే కావ్యాలంకారాదికృతః-యశః కీర్తిమేవ-స్వర్గాదిరూపశ్రేయస్సాధనం - వదన్తి - తథా చ తత్పరిపాటిః॥ "యావత్కీర్తిర్మనుష్యస్య పుణ్యా లోకేషు గీయతే-తావద్వర్షసహస్రాణి స్వర్గలోకే మహీయతే" ఇతి, కామతన్త్రప్రణేతారస్తు-కామమేవ-పురుషార్థం వదన్తి-తదుపాయాస్తు తైరేవోక్తాస్తత ఏవ ద్రష్టవ్యాః యోగినస్తు-సత్యం దమం శమం చ-కైవల్యాఖ్యశ్రేయస్సాధనం-వదన్తీత్యర్థః, అన్యే నీతిశాస్త్రవిదః-ఐశ్వర్యమేవ-స్వార్థం పురుషార్థం వదన్తి తదుపాయాస్తు సామాదయస్తైరేవోక్తా ఇతి భావః-లోకాయతికాస్తు త్యాగభోజనం విభవభోజనం-వదన్తి "భస్మీభూతస్య దేహస్య పునరాగమనం కుతః-తస్మాత్సర్వప్రయత్నేన ఋణం కృత్వా ఘృతం పిబేత్" ఇత్యాదిరూపా హి తేషాం పరిపాటిః ॥ ౧౦ ॥ కేచిత్త్రయీమతానుసారిణః యజ్ఞాదీన్ పురుషార్థోపాయానాహుః-తత్ర - వ్రతాన్యేకాదశ్యుపవాసాదీని-నియమాః శౌచాచమనాదయః యమాః ఇన్ద్రియనియమనాదయః తైస్త్రైః యజ్ఞాది ప్రయుక్తచిత్తశుద్ధ్యుపజాతవివిదిషాధికృతశమదమాద్యఙ్గకతత్త్వమస్యాదివాక్యజన్య బ్రహ్మస్వరూపాభిన్నప్రత్యగాత్మాపరోక్షజ్ఞానం నిశ్శేషావిద్యానివృత్తిరూపముక్తిసాధనమిత్యుక్తమ్ ॥ ౧౧ ॥ ఏవం వాదానాం వైచిత్ర్యమభిధాయ - ధ - వికల్పాదివికల్ప ప్రతిక్షేపాయ స్వాభిమతమోక్షాఖ్యశ్రేయస్తత్సాధనభూతబ్రహ్మోపాసనయోరితరేభ్యో వ్యావృత్తత్వజ్ఞాపనాయ తేషాం స్వరూపమాహ ॥ ఆద్యన్తవన్త ఇతి ॥ ఏతేషాం ధర్మాదీనాం - లోకాః-లోక్యన్త ఇతి

చి ॥ ౯ ॥ ధర్మమేకే యశశ్చాన్యే కామం సత్యం దమం శమమ్। అన్యే వదన్తి స్వార్థం వా ఐశ్వర్యం త్యాగభోజనమ్ ॥
కేచిదర్థం చ కర్మాణి ఇష్టాపూర్తవ్రతాని వై। అన్యే యజ్ఞం తపో దానం శ్రేయాంసి నియమాన్యమాన్ ॥ ౧౧ ॥ ఆ
ద్యన్తవన్త ఏవైషాం లోకాః కర్మవినిర్మితాః। దుఃఖోదర్కాస్తమోనిష్ఠాః క్షుద్రానన్దాశ్శుచార్పితాః ॥ ౧౨ ॥
మయ్యర్పితాత్మనస్సభ్య నిరపేక్షస్య సర్వతః। మయా౽౽త్మనా సుఖం యత్తత్కుతస్స్యాద్విషయాత్మనామ్ ॥
అకించనస్య దాన్తస్య శాన్తస్య సమచేతసః। మయా సంతుష్టమనసస్సర్వాస్సుఖమయా దిశః ॥ ౧౪ ॥ న పారమే
ష్ఠ్యం న మహేన్ద్రధిష్ణ్యం న సార్వభౌమం న రసాధిపత్యమ్। న యోగసిద్ధీరపునర్భవం వా మయ్యర్పితాత్మేచ్ఛతి

లోకాః ఫలాని - ఆద్యన్తవన్తః అనిత్యా ఇత్యర్థః - తత్ర హేతుః-కర్మవినిర్మితాః కర్మసంపాదితాః - కృష్యాదికర్మఫలవదితి భావః- దుఃఖోదర్కాః దుఃఖోత్తరఫలాః - స్వర్గాదిసాధనధర్మాదిష్వయే సతి పునర్దుఃఖావాప్తేరితి భావః - తమోనిష్ఠాః మోహావసానాః-క్షుద్రఆనన్దో యేభ్యస్తే- అత ఏవ-శుచా శోకేనార్పితాః సంగతాః - అనుభవదశాయామపి పతనభయశఙ్కానిమిత్తదుఃఖగర్భా ఇత్యర్థః ॥ ౧౨ ॥ అథ భక్తియోగసాధ్యం తు మోక్షసుఖమనుభవాత్మకం నిత్యదుఃఖాసంభిన్నం నిరవధికం చేత్యభిప్రేత్య, తద్విషయాసక్తమనసాం దుర్లభమిత్యాహ ॥ మయీతి ॥ హే సభ్య-మయి నిత్యనిరతిశయానన్దైకస్వరూపే-అర్పితః - ఆత్మా మనో-యేన-తస్య - తత ఏవ, సర్వతస్సర్వేష్వైహికాముష్మికేషు క్షుద్రసుఖేషు-నిరపేక్షస్య, పుంసో, యత్-మయా ఆత్మనా నిమిత్తభూతేన-సుఖం-తత్ - విషయాత్మనాం-కుతస్స్యాత్ - ఆత్మనేత్యనేన విషయవైలక్షణ్యమభిప్రేతం - ఆత్మా హి నిరతిశయప్రీతివిషయః - సుఖాత్మకజ్ఞానం ప్రతి విషయభూతస్యైవాత్మనః - తత్ప్రతి-హేతుత్వవివక్షయా ఆత్మనేతి తృతీయా - నిరతిశయానన్దరూపాత్మవిషయజ్ఞానస్య విషయవైలక్షణ్యేన నిరతిశయసుఖాత్మకత్వ విషయాత్మాలభ్యత్వోక్త్యా తదనుభావ్యోక్తలోకవిపరీతాకారత్వలాభాన్నిత్యత్వసుఖోదర్కత్వసత్త్వనిష్ఠత్వప్రభూతానన్దత్వనిరన్తరహర్షార్పితత్వాదయో లభ్యన్తే ॥ ౧౩ ॥ తదేవం మోక్షాఖ్యపురుషార్థస్య తత్సాధనభూతభక్తియోగస్య చ నిరతిశయసుఖరూపస్య ధర్మాదితల్లోకేభ్యో నిరతిశయత్వఖ్యాపనాత్తారతమ్యలాభేన తస్యైవోత్కృష్టత్వావగమాదేకముఖ్యత్వపక్షః స్థాపితః - అథ కింవక్తవ్యం ఫలభూతమోక్షసుఖస్య నిరతిశయత్వమిత్యభిప్రేత్య తత్సాధనభూతభక్తియోగస్య స్వస్వరూపరూపగుణానుస్మృత్యాత్మకస్య నిరతిశయసుఖరూపతామాహ ॥ అకించనస్యేత్యాదినా ॥ మయా నిరతిశయానన్దరూపేణ విషయభూతేన చ మయా - సంతుష్టం-మనో-యస్య-తస్య-తత ఏవ - సమచేతసః సర్వత్ర మద్భావైకచేతసః-నిరన్తరం మయ్యేవాసక్తచిత్తత్వాదితి భావః - అత ఏవాకించనస్య అభిలషణీయాన్తరరహితస్య-తత్ర హేతుః-దాన్తస్య జితబాహ్యకరణస్య - శాన్తస్య జితాన్తఃకరణస్య-సర్వాః-దిశః-సుఖమయాః సుఖప్రచురాః-దిగ్గ్రహణం కాలావస్థయోరప్యుపలక్షణమ్ ॥ ౧౪ ॥ సంతోషమేవ వివృణోతి ॥ న పారమే

ష్ట్యమితి ॥ మయ్యర్పిత, ఆత్మా మనో-యేన-సః-మత్ మత్తో ॥ వినాఽన్య-త్పారమేష్ఠ్యాదికమపి-నేచ్ఛతి-పారమేష్ఠ్యం బ్రహ్మాధిప త్యం మహేన్ద్రధిష్ణ్యం ఇన్ద్రస్థానం - సార్వభౌమం కృత్స్న భూమణ్డలాధిపత్యం రసాధిపత్యం పాతాలైశ్వర్యం - యోగసిద్ధయో ఽణిమాదయః-కింబహునా - అపునర్భవం మోక్షమపి-నేచ్ఛతి, పారమేష్ఠ్యాదిభ్యస్సర్వేభ్యోఽప్యహమేవ మయ్యర్పితాత్మనో నిరతిశయప్రీతివిషయ ఇతి-స-మదన్యత్తు చ్ఛత్వాన్నేచ్ఛతీత్యర్థః ※ ॥ ౧౪ ॥ ※ న కేవలమహమేవ తస్య నిరతిశయప్రియః-కింతు-సోఽపి మమ తథైవేత్యాహ ॥ నథతేతి ॥ భవానితి జ్ఞానిమాత్రోపలక్షణం-యథా-భవాన్-మమ-ప్రియతమః-తథా-ఆత్మా స్వీయా మూర్తిః-ఆత్మయోని ప్రభృతయో, న ప్రియతమాః, పుత్రపౌత్రభ్రాతృభార్యా శరీరరూపా అపి, అనేన "ప్రియో హి జ్ఞానినోఽత్యర్థమహం స చ మమ ప్రియ" ఇతి గీతావచనార్థ ఉక్తః, యద్యప్యాత్మయోన్యాదీనామపి జ్ఞానిత్వాన్నిరతిశయప్రియత్వాన్న తథా మే ప్రియతమ ఇత్యసంగతం - తథాఽపి తేషామపి యదిమయి భక్తిర్న స్యాన్న తదా ప్రియా ఇత్యర్థపర్యవసానేన తథోక్తమితి బోధ్యమ్ ※ ॥ ౧౫ ॥ ※ ప్రేమాతిశయపారవశ్యప్రయుక్తామాత్మనో వృత్తిమాహ ॥ నిరపేక్షమితి ॥ మదతిరిక్త విషయనిరపేక్షం - మునిం మత్స్వరూపగుణాదిమననైకశీలం - అత ఏవ- సమదర్శనం సర్వత్ర మద్భావయుక్తచేతసం-అత ఏవ-నిర్వైరం క్వాపి వైరరహితం, అహం, నిత్య-మనువ్రజామి, అనువ్రజనస్య ప్రయోజనమాహ ॥ పూయేయేత్యఙ్ఘ్రిరేణుభిరితి ॥ తదీక్షితం తత్స్పృష్టం చ సర్వమపి వస్తు మదఙ్ఘ్రిరేణుభిః పూతం భవేదితి బుద్ధ్యా తమనుగచ్ఛామీత్యర్థః - పూయేయేత్యుత్తమపురుషపాఠే, మదన్తర్వర్తి బ్రహ్మాణ్డమపి పవిత్రీకుర్యామితి భావేనేతి తన్మాహాత్మ్యాతిశయస్తుతిః ※ ॥ ౧౬ ॥ ※ అపునర్భవమపి నేచ్ఛతీత్యుక్తం - తత్రానాదర ఏవ కారణమిత్యభిప్రేత్యాహ ॥ నిష్కిఞ్చనా ఇతి ॥ నిష్కిఞ్చనాః మద్వ్యతిరిక్తాఖిలపక్షేయాన్తరర

మద్వినాన్యత్ ॥ ౧౪ ॥ న తథా మే ప్రియతమ ఆత్మయోనిర్న శంకరః । న చ సంకర్షణో న శ్రీర్నైవాత్మా చ యథా భవాన్ ॥ ౧౫ ॥ నిరపేక్షం మునిం శాన్తం నిర్వైరం సమదర్శనమ్ । అనువ్రజామ్యహం నిత్యం ※ పూయేయేత్యఙ్ఘ్రిరేణుభిః ॥ ౧౬ ॥ నిష్కిఞ్చనా మయ్యనురక్తచేతసశ్శాన్తా మహాన్తోఽఖిలజీవవత్సలాః । కామైరనాలబ్ధధియో జుషన్తి ※ యన్నైరపేక్ష్యం న విదుస్సుఖం మమ ॥ ౧౭ ॥ బాధ్యమానోఽపి మద్భక్తో విషయైరజితేన్ద్రియః । ప్రాయః ప్రగల్భయా భక్త్యా విషయైర్నాభిభూయతే ॥ ౧౮ ॥ యథాఽగ్నిస్సుసమిద్ధార్చిః కరోత్యేధాంసి భస్మసాత్ । తథా మద్విషయా భక్తిరుద్ధవైనాంసి కృత్స్నశః ॥ ౨౦ ॥ న సాధయతి మాం యోగో న సాంఖ్యం ధర్మ ఉద్ధవ । న స్వాధ్యాయస్తపస్త్యాగో యథా భక్తిర్మమోర్జితా ॥ ౨౧ ॥ భక్త్యాఽహమేకయా గ్రాహ్యశ్శ్రద్ధయాఽఽత్మా ప్రియ

హితాః-తత్ర హేతుః, మయ్యేవానురక్తం చేతో యేషాం తే - తత్ర హేతుః-శాన్తాః జితాన్తఃకరణాః, అఖిలేషు-జీవేషు-మదాత్మకత్వభావేన - వత్సలాః దయాళవః-మహాన్తస్సాధవః-కామైః, అనాలబ్ధా అస్పృష్టా-ధీ-ర్యేషాం-తథాభూతాస్సన్తో యత్-మదనుభవజం-సుఖం-జుషన్తే అనుభవన్తి - నైరపేక్ష్యం - నిరపేక్షాః నిష్కామాః తైర్లభ్యం మోక్షసుఖం నైరపేక్ష్యం-తదపి-తన్న విదుః తత్సుఖం న విదుః, అతో నైరపేక్ష్యం నాద్రియన్త ఇతి భావః ※ ॥ ౧౭ ॥ ※ అస్త్వేవంవిధం సుఖమేవ యః పునరుపక్రాన్తత్వద్భక్తియోగోఽవిజితేన్ద్రియశ్చ, స-కింవిషయాభిభూతస్సంసరేదపేక్ష్యత్రాహ ॥ బాధ్యమానోఽపీతి ॥ మద్భక్తః ప్రారబ్ధమద్భక్తియోగః - ప్రాయః- ప్రగల్భయా అహరహరేధమానయా-భక్త్యా-హేతుభూతయా-విషయైః, నాభిభూయతే, మద్భక్తిరహరహరేధమానా సర్వవిషయవిస్మృతికరీతి భావః ※ ॥ ౧౮ ॥ ※ నను-సా ప్రగల్భా చేద్విషయాభిభవాభిభావుకా స్యాత్-తత్ప్రాగల్భ్యప్రతిబన్ధకే పాపే సతి కథం సా ప్రగల్భా స్యాదిత్యత ఆహ ॥ యథాగ్నిరితి ॥ యథాఽల్పోఽప్యగ్నిస్తావత్-కాష్ఠేషు నిహితః - క్రమేణ-సుసమిద్ధార్చి - రేధాంసి దారూణి-భస్మసాత్-కురుతే తథా-మద్విషయా - భక్తిరపి-హే ఉద్ధవ-తావదుపక్రాన్తా అహరహరభ్యాసాహితోత్కర్షా కాత్స్న్యేనైనాంసి పాపాని - స్వప్రాగల్భ్యప్రతిబన్ధకాని నాశయతీత్యర్థః-యద్యపి "ధర్మేణ పాపమపనుదతీ" తి ధర్మస్యైవ భక్త్యుత్పత్తి ప్రతిబన్ధకాపనోదకత్వం శ్రుతం - తథాఽపి-ఆరబ్ధభక్తియోగసహచరితస్యైవ ధర్మస్య తదపనోదకత్వమితి భగవదాశయః ※ ॥ ౨౦ ॥ ※ "అనువ్రజామ్యహం నిత్య" మితి నిరతిశయప్రీతిరూపాత్మవిషయకభక్తియోగస్యైవాత్మవశీకారకారణత్వం సూచితం - తత్స్ఫుటమేవాహ ॥ న సాధయతీతి ॥ ఊర్జితా ఏధితా-మమ-భక్తి, ర్యథా-మాం-సాధయతి వశీకరోతి-తథా-యోగాది-ర్న సాధయతి ※ ॥ ౨౧ ॥ ※ న కేవలం మద్భక్తిర్మద్వశీకారమాత్రహేతు-రపితు, యథాఽవస్థితమత్స్వరూపస్వభావాదిజ్ఞానహేతురపీత్యాహ ॥ భక్త్యేతి ॥ యథాఽవస్థితస్వరూపస్వభావోఽహం, శ్రద్ధయా నిష్కామయా - ఏకయా ఏకరూపయా- అవిచ్ఛిన్నయేతి యావత్, గ్రాహ్యః గ్రహీ

౧౬ ॥ శ్లో ※ పా ॥ పూయేయేత్యఙ్ఘ్రి

తుంశక్యః “ భక్త్యాత్వనన్యయాశక్య* అహమేవంవిధోఽర్జున-జ్ఞాతు ,, మితివచనాదుక్తః - తత్ర హేతుత్వేనాత్మానం విశినష్టి ॥ సతాంప్రియ ఇతి ॥ సతాం భక్తానా-మహం - ప్రియః నిరతిశయప్రీత్యాత్మకభక్తివిషయః, అతో,ఽహమేవ-సద్భిః ప్రియైర్భక్త్యా గ్రాహ్యో భవేయమితి భావః - ప్రియత్వే హేతు-రాత్మేతి - ఆత్మా హి నిరతిశయప్రియ ఇతి భావః “ పూయతేఽత్యఙ్ఘ్రిరేణుభి ,, రితి భక్తియోగస్యనితరాం పావనకరత్వం సూచితం-తదుపపాదయతి ॥ భక్తిరితి ॥ మన్నిష్ఠా మద్విషయా-శ్వపాకానపి-సమ్భవాజ్జాతిదోషా - త్పునాతి-యద్యప్యుక్తబహ్వఙ్గకభక్తియోగేన - శ్వపాకస్యాధికారోఽ నాస్తి - తథాఽప్యస్మిన్ప్రకరణే భక్తిశబ్దేన ప్రపత్తిశ్చ వివక్షితేతి తస్యాం సర్వాధికారో బహుప్రమాణప్రతిపన్నః ॥ ౨౨ ॥ యథా భక్తిః పునాతి న తథేతర ఇత్యాహ ॥ ధర్మేతి ॥ ధర్మాదిభి-రుపేతః-వినయేనాన్వితః- విద్యయా చాన్వితోఽపి-మద్భక్త్యా- అపేతం రహితం-ఆత్మానం సమ్యక్-నపునాతి ॥ ౨౩ ॥ రోమహర్షాదిమన్తరేణ కథం భక్తియోగనిష్పత్తిరవగమ్యతే - భక్త్యా చ వినా కథం శుద్ధ్యేదిత్యాహ ॥ కథమితి ॥ ఆనన్దాశ్రుకలయేత్యన్తరం భక్తినిష్పత్తిః కథమవగమ్యత ఇతి వాక్యశేషః-భక్త్యా వినా - కథ-మాశయోఽన్తఃకరణం-శుధ్యేదితి - తత్ర రోమహర్షో రోమాఞ్చః-చేతసో ద్రవో నామ శుభాశ్రయానుధ్యానకృతో మనోవికారవిశేషః- ఆనన్దాశ్రుకలా ఆనన్దాశ్రుబిన్దుసంతతిః- ॥ ౨౪ ॥ కించ ॥ భక్తిః స్వాశ్రయం పునాతీతి కిము వక్తవ్యం, గద్గదవాగాదిమద్భక్తినిష్పత్తిలక్షణయుక్తః కృత్స్నం జగత్పునాతీత్యాహ ॥ వాగ్గద్గదేతి ॥ యస్య-వాక్,గద్గదా, యస్య-చిత్తం,ద్రవతే,యశ్చ,కదాచిద్రోదితి-అభీక్ష్ణం పునఃపునః-హసతి-క్వచిచ్చ-విలజ్జస్సన్నుచ్చైర్గాయతి-క్వచిచ్చ,నృత్యతే చ , స ఏవం,మద్భక్తియుక్తః,భువనమీక్షణస్పర్శనాదిభిః-పునాతి ॥ ౨౫ ॥ కించ - భక్త్యైవాత్మశుద్ధిర్నాన్యత ఇతి సదృష్టాన్తమాహ ॥ యథేతి ॥ ధ్మాతం ధమనీము

స్సతామ్ ।భక్తిః పునాతి మన్నిష్ఠా శ్వపాకానపి సంభవాత్ ॥ ౨౨ ॥ధర్మస్సత్యదయోపేతో విద్యయా తపసాఽన్వితః। మద్భక్త్యాఽపేతమాత్మానం న సమ్యక్ప్రపునాతి హి॥ ౨౩ ॥ కథం వినా రోమహర్షం ద్రవతా చేతసా వినా। వినానన్దాశ్రుకలయా శుధ్యేద్భక్త్యా వినాఽఽశయః ॥ ౨౪ ॥ వాగ్గద్గదా ద్రవతే యస్య చిత్తం రుదత్యభీక్ష్ణం హసతి క్వచిచ్చ । విలజ్జ ఉద్గాయతి నృత్యతే చ మద్భక్తియుక్తో భువనం పునాతి॥ ౨౫ ॥ యథాఽగ్నినా హేమ మలం జహాతి ధ్మాతం పునస్స్వం భజతే చ రూపమ్ । ఆత్మా చ కర్మానుశయం విధూయ మద్భక్తియోగేన భజత్యథో మామ్॥ ౨౬ ॥ యథా యథాఽఽత్మా పరిమృజ్యతేఽసౌ మత్పుణ్యగాథాశ్రవణాభిధానైః । తథా తథా పశ్యతి సూక్ష్మతత్త్వం చక్షుర్యథైవాఞ్జనసంప్రయుక్తమ్ ॥ ౨౭ ॥ విషయాన్ధ్యాయతశ్చిత్తం విషయేషు విషజ్జతే । మామనుస్మరతశ్చిత్తం మయ్యేవ ప్రవిలీయతే । ౨౮ ॥ తస్మాదసదభిధ్యానం యథా స్వప్నమనోరథమ్ । హిత్వా మయి సమాధత్స్వ మనో మద్భావభావితమ్ ॥ ౨౯ ॥ స్త్రీణాం తత్సఙ్గినాం సఙ్గం త్యక్త్వా దూరత ఆత్మవాన్। క్షే

ఖేన ధ్మాతం-హేమసువర్ణం-కర్తృ-మలం,జహాతి, స్వం స్వాసాధారణం,రూపమౌజ్జ్వల్యం చ,భజతే , తథా-ఆత్మా జీవోఽపి మద్భక్తియోగేన,కర్మ -అనుశయమితి పదద్వయం వ్యస్తం - అనుశయం భుక్తావశిష్టం - జ్ఞానావరకం-కర్మ,విధూయ,అథో అనన్తరం మాం,భజతి ప్రాప్నోతి,మాం ప్రాప్య స్వస్వరూపం భజత ఇత్యర్థః తథా చ శ్రుతిః “ పరంజ్యోతిరుపసంపద్య స్వేన రూపేణాభినిష్పద్యత ,, ఇతి ॥ ౨౬ ॥ నను భక్త్యుత్పత్తిప్రతిబన్ధకే కర్మణి విధూతే సతి భక్తి-స్తయా చ కర్మ విధూతి-రితీతరేతరాశ్రయమేతత్, ఏవం చ-కదా యథావస్థితతత్త్వత్రయవివేకః , యేన తత్పూర్వకభక్తియోగస్స్యా,దిత్యత ఆహ ॥ యథా యథేతి ॥ మత్పుణ్యగాథాశ్రవణై-స్తదభిధానైశ్చ,అసావాత్మా-పరిమృజ్యతే విశోధ్యతే-కర్మ విధూనస నేతి భావః - తథా తథా-సూక్ష్మతత్త్వం-తత్త్వమిహానారోపితాకారః,ప్రకృతేస్సూక్ష్మో జీవః - జీవాత్సూక్ష్మః పరమాత్మా తదన్తరాత్మతయా వ్యాపనస్వభావత్వాత్ యథా రోగాదిదుష్టం చక్షుస్తావద్రూపగ్రహణాసమర్థం సదఞ్జనసంప్రయుక్తం-నివృత్తదోషం స-ద్రూపం - గృహ్ణాతి తద్వత్-తావన్మత్పుణ్యగాథాశ్రవణాభిధానేనాత్మశుద్ధిః-తతః తత్త్వత్రయవివేకః-తతో భక్తిరిత్యర్థః ॥ ౨౭ ॥ శ్రవణాదిభిరేవ చిత్తం మత్ప్రవణం స్యాదితి సదృష్టాన్తమాహ ॥ విషయానితి ॥ అస్య యథేత్యాదిః - మామిత్యస్య తథేతి,అనుస్మరతః శ్రవణాభిధానాదిభిః మాం స్మరతః పుంసః-ప్రవిలీయతే ప్రకర్షేణ శ్లిష్యతి ॥ ౨౮ ॥ దృష్టాన్తత్వేనోక్తస్య విషయధ్యానస్య త్యాజ్యత్వమభిప్రేతం విస్పష్టయన్ దార్ష్టాన్తికత్వేనోక్తమాత్మానుస్మరణం విధత్తే ॥ తస్మాదితి ॥ తస్మాచ్ఛ్రవణాభిధానాదిక్రమేణైవ మద్భక్త్యుదయాత్-స్వప్నమనోరథం తత్తుల్యం - తద్వదస్థిరవిషయమిత్యర్థః అసదభిధ్యానం శబ్దాదివిషయధ్యానం-త్యక్త్వా-మద్భావభావితం-యథా మద్విషయభావబన్ధేన భక్త్యోపనీతం భవతి తథేతి సమాధివిశేషణం - మనో - మయ్యేవ - సమాధత్స్వ శ్రవణాభిధానాదిక్రమేణ సమాహితం కురు ॥ ౨౯ ॥ న కేవలమసదభిధ్యానమేవ హేయ - మపి త్వభిధ్యాతృసఙ్గోఽపీత్యాహ ॥ స్త్రీణామితి ॥ స్త్రీసఙ్గినాం చేతి చశబ్దోఽధ్యాహర్తవ్యః-త్యాగో దుష్కర ఇత్యతో విశినష్టి ॥ ఆత్మవాన్ శక్తః వశీకృ

తేన్ద్రియః-క్షేమే-వివిక్తే-నిర్జనే-చ-దేశే ఆసీనః - అతన్ద్రితః-అనలసః - మాం-చిన్తయేత్ ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ స్త్రీసఙ్గాదేస్త్యాజ్యత్వే కారణమాహ ॥ నతథేతి ॥ యథా, అస్య పుంసః-యోషిత్సఙ్గాత్-తత్సఙ్గిసఙ్గతః యోషిత్సఙ్గినాం సఙ్గాచ్చ, బన్ధస్తాదధీన్యం-తత్ప్రయుక్తః క్లేశశ్చ-భవే-త్తథాఽన్యప్రసఙ్గత,స్తౌ-నభవతః-అతో-యోషి-త్తత్సఙ్గిసఙ్గౌ త్యాజ్యావితి భావః ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ చిన్తయేన్మామతన్ద్రిత ఇత్యుక్తచిన్తాతద్విషయప్రకారజిజ్ఞాసయాపృచ్ఛతి ॥ యథేతి ॥ యథా-ధ్యాయే - దితిసంబన్ధః-యథేతి ధ్యానాఙ్గప్రశ్నః-యాదృశమితి విగ్రహసంస్థానప్రశ్నః - యదాత్మకమితి దివ్యాత్మస్వరూపప్రశ్నః - ఏతత్స విషయం ధ్యానం-తత్ప్రకారం చ-వక్తుం-అర్హసి త్వదభిమతం త్వమేవ వక్తుం శక్త ఇతి భావః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ తావద్ధ్యానాఙ్గాన్యాహ ॥ సమ ఇతి చతుర్భిః ॥ సమే దేశే, ఆస్తీర్ణే ఆసనే " చైలాజినకుశోత్తర " మిత్యుక్తవిధే-యథాసుఖం ఆసీనః స్వస్తికకమలాద్యన్యతమాసనోపవిష్టః - సమకాయః ఋజుకాయః, హస్తౌ - ఉత్సఙ్గే, ఆధాయ-స్వస్య, నాసాగ్రే-కృతం నిహిత-మీక్షణం దృష్టి-ర్యేన సః ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ పూరకాదిభిః-ప్రాణస్య మార్గమిడాపిఙ్గళాఖ్యనాడీవిశేషరన్ధ్రరూపం-ప్రాణవాయుసంచారమార్గం-శోధయేత్-విపర్యయేణ రేచకపూరకకుమ్భకక్రమేణ వా-శనకై-రభ్యసేత్, ప్రాణమార్గశోధన-మితి శేషః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ జితప్రాణస్య హి మనోజయః " ప్రాణబన్ధనం హి సోమ్య మన " ఇతి శ్రుతేః-మనసి-జిత ఏవ సతి-ధ్యానం సుకర, మతస్తస్య తదఙ్గత్వం-మార్గశోధనం త్వప్రతిబన్ధేన ప్రాణవాయుసంచారార్థం, మార్గో హి శ్లేష్మాదిభి రాపూరితోఽవతిష్ఠతే - అతస్తదర్థం శోధనం-స్వనాసాగ్రకృతేక్షణత్వమపి చిత్తస్థైర్యహేతుత్వాభిప్రాయేణోక్తం - నియతేన్ద్రియ ఇతి యమ ఉక్తః - నియమస్త్వర్థతో ద్రష్ట

మేవివిక్త ఆసీనశ్చిన్తయేన్మామతన్ద్రితః॥ ౩౦ ॥ న తథాఽస్య భవేత్క్లేశో బన్ధశ్చాన్యప్రసఙ్గతః । యోషిత్సఙ్గాద్యథా పుంస స్తథా తత్సఙ్గిసఙ్గతః॥ ౩౧ ॥ ఉద్ధవ ఉవాచ ॥ యథా త్వామరవిన్దాక్ష యాదృశం వా యదాత్మకమ్ । ధ్యాయేన్ముముక్షురేతన్మే ధ్యానం త్వం వక్తుమర్హసి ॥ ౩౨ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ సమ ఆసన ఆసీనస్సమకాయో యథాసుఖమ్ । హస్తావుత్సఙ్గ ఆధాయ స్వనాసాగ్రకృతేక్షణః ॥ ౩౩ ॥ ప్రాణస్య శోధయేన్మార్గం పూరరేచకకుమ్భకైః । విపర్యయేణాపి శనైరభ్యసేన్నియతేన్ద్రియః॥ ౩౪ ॥ హృద్యవస్థితమోంకారం ఘణ్టానాదం బిసోర్ణవత్ । ప్రాణేనోదీర్య తత్రాథ పునస్సంవేశయేత్స్వరమ్॥ ౩౫ ॥ ఏవం ప్రణవసంయుక్తం ప్రాణసంధానమభ్యసేత్ । దశకృత్వస్త్రిషవణం మాసాదర్వాగ్జితానిలః ॥ ౩౬ ॥ హృత్పుణ్డరీకమన్తస్థమూర్ధ్వనాళమధోముఖమ్ । ధ్యాత్వోర్ధ్వముఖమున్నిద్రమష్టపత్రం సకర్ణికమ్॥ ౩౭ ॥ కర్ణికాయాం న్యసేత్సూర్యసోమాగ్నీనుత్తరోత్తరమ్ । వహ్నిమధ్యే స్మరేద్రూపం మమైతద్ధ్యానమఙ్గళమ్ ॥ ౩౮ ॥ శ్యామం ప్రశాన్తం సుముఖం దీర్ఘచారుచతుర్భుజమ్ । సుచారుసున్దరగ్రీవం సుకపోలం శుచిస్మితమ్॥ ౩౯ ॥ సమానకర్ణవిన్యస్తస్ఫురన్మకరకుణ్డలమ్ । హేమామ్బరం ఘ

వ్యః-ప్రాణస్యేత్యాదినా ప్రాణాయామ ఉక్తః - స చ ప్రణవాఖ్యమన్త్రానుసన్ధానయుక్త ఏవ కర్తవ్య ఇతి వక్తుం తదనుసన్ధానప్రకారమేవాహ ॥ హృదీతి-ఘణ్టానాదమివ-హృది - అవిచ్ఛిన్నం అవిచ్ఛిన్ననాదమిత్యర్థః - బిసోర్ణవత్ కమలనాళతన్తువత్-తమిమం-సూక్ష్మేణ నాదేన యుక్తమిత్యర్థః - తావ-దోంకార-మేవంవిధమనుసన్ధాయేత్యర్థః - తతః - ప్రాణేన ప్రాణాఖ్యవాయునా - ఉదీర్య ఉద్ధాప్య - తేనోద్ధితం ధ్యాత్వేత్యర్థః-పున - స్తత్ర హృది-స్వర మోఙ్కారం-సంవేశయేత్ సంప్రవిష్టం ధ్యాయేదిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ ఏవమిత్థం, ప్రణవసంయుక్తం ప్రణవానుసంధానసంయుక్తం యథా భవతి తథా, త్రిషవణం త్రిసంధ్యం-దశకృత్వః దశవారాన్ - ప్రాణసంయమ,మభ్యసేత్- ఏవం చే-న్మాసాదర్వాగేవ-జితః - అనిలః ప్రాణో-యేన-తథాభూతో, భవతి ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ ఏవం ధ్యానాఙ్గాన్యుక్త్వా అథాపృష్టమపి ధ్యేయస్థానధ్యానప్రకారమాహ॥ హృత్పుణ్డరీకమితి ॥ సార్ధేన-అన్తస్థం శరీరాన్తర్వర్తి - హృదయకమల-మూర్ధ్వనాళమధోముఖం - ముకుళితం చ-కదళీపుష్పసంకాశ - మవలమ్బితే-త-దూర్ధ్వముఖ-మధోనాళ-మున్నిద్ర-మష్టపత్రం సకర్ణికం చ-ధ్యాత్వా ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ తత్ర-సూర్యసోమాగ్నీన్ తన్మణ్డలాన్యు-త్తరోత్తరం-న్యసేత్ చిన్తయేదిత్యర్థః " తస్యా మధ్యే మహానగ్ని " రిత్యగ్నిః ప్రత్యక్షశ్రుతిసిద్ధః - సూర్యసోమౌ తు శ్రుత్యన్తరసిద్ధత్వాదిహ స్మృతావిత్యాచార్యాః, అథ ధ్యేయమాత్మనో రూపం వదన్ ధ్యానం విధత్తే ॥ వహ్నిమధ్య ఇత్యాదినా॥ వహ్నిమణ్డలమధ్యే-మమై-తద్వక్ష్యమాణవిధం-ధ్యానమఙ్గళం-ధ్యానస్య శుభాశ్రయం రూపం స్మరేత్ ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ రూపం విశినష్టి ॥ శ్యామమితి ॥ ప్రశాన్తం ప్రసన్నం-శోభనం-ముఖం-యస్య - దీర్ఘాః-సున్దరా-శ్చత్వారో-భుజా-యస్య - సుచారుర్భ్యాఽపి సున్దరా గ్రీవా-యస్య-శోభనౌ-కపోలౌ-యస్య-శుచి శుభ్రం-స్మితం మన్దహాసో-యస్య ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ సమానయోః-కర్ణయోః-విన్యస్తే-స్ఫురన్తీ మకరాకారే-మణ్డలే-యస్య - శ్యామమిత్యుక్తం- కిమివ శ్యామమిత్యత ఆహ ॥ ఘనశ్యామమితి ॥ హేమవ-త్పీత-మమ్బ

రం-యస్య తత్-శ్రీవత్సశ్రీమహాలక్ష్మ్యోర్నికేతనమ్ ॥ ౪౦ ॥ శఙ్ఖాదిభి-ర్విభూషితం-నూపురైః - ర్విలసన్తౌ పాదౌ యస్య ద్యుమద్భిః ద్యుతిమద్భిః -కిరీటాదిభిః-సమన్తాత్ యుతమలంకృతం - తత్ర సూత్రం బ్రహ్మసూత్రం - కటిసూత్రం చ-సర్వేష్వఙ్గేషు అవయవేషు - సున్దరం-హృద్యం మనోహరం, ప్రసాదసుముఖేక్షణం అనుగ్రహసూచకశోభనముఖేక్షణయుక్తం - సుకుమారమతికోమలం-త-దేవంభూతం-మమ-రూపం సర్వేషు పాదాదిమూర్ధాన్తేష్వఙ్గేషు-మనో-దధత్ ధారయన్-ధ్యాయేదితి ధారణాధ్యానే ఉక్తే ॥ ౪౧ ॥ ౪౨ ॥ ఇన్ద్రియేభ్యః శబ్దాదివిషయేభ్యో-మనసా కరణభూతేన ఇన్ద్రియాణి శ్రోత్రాదీని - కృష్య ప్రత్యాహృత్య- సారథినా సారథిభూతయా - భగవద్రూపమేవ-ధ్యేయం - నాన్యచ్చిన్తయితవ్యమిత్యధ్యవసాయాత్మికయా బుద్ధ్యా, తన్మనో-ఽప్యా - కృష్య సంకల్పవికల్పాత్మకవ్యాపారాదుపరతం కృత్వా - ఏవం ప్రత్యాహార ఉక్తః - తన్మానసం, ఆకృష్టం మానసం మయి నిరతిశయానన్దావహే మయి, ప్రణయేత్సమాదధ్యా-దితి సమాధిః ॥ ౪౩ ॥ ఏవం యాదృశో వేతి ప్రశ్నస్యోత్తరముక్తం భవతి, ధారణాం ప్రపఞ్చయతి ॥ తదితి ॥ తత్తతః, సర్వవ్యాపకం, సర్వం కృత్స్నం విగ్రహం, వ్యాప్నోతీతి తథా, కృత్స్నదివ్యవిగ్రహగోచరం, చిత్తం, ఆకృష్య, ఏకత్ర ఏకస్మిన్నఙ్గే ధారయేత్, అన్యాన్యఙ్గాని న చిన్తయేత్, కిం తదేకమఙ్గం యత్ర ధార్యం మన-ఇత్యత ఆహ ॥ భూయస్సుస్మితం భావయేన్ముఖమితి ॥ విశేషతో మనోహారిత్వాదితి భావః - ఆకృష్యేత్యస్య విషయాన్తరేభ్య ఇతి శేషః ॥ ౪౪ ॥ తత్ర సుస్మితే ముఖే-లబ్ధపదం-లబ్ధం చిరమనుభూతం-పదం ముఖరూపం విషయః-యేన-తచ్చిత్తం-తత-ఆకృష్య-వ్యోమ్ని వ్యోమవన్నిర్మలే-అపరిచ్ఛిన్నే చ-నిరస్తనిఖిలదోషే సమస్తకల్యాణానన్తత్వాదిగుణగణయుక్తే చ దివ్యా

నశ్యామం శ్రీవత్సశ్రీనికేతనమ్ ॥ ౪౦ ॥ శఙ్ఖచక్రగదాపద్మవనమాలావిభూషితమ్ । నూపురైర్విలసత్పాదం కౌస్తుభప్రభయా యుతమ్ ॥ ౪౧ ॥ ద్యుమత్కిరీటకటకకటిసూత్రాఙ్గదాయుతమ్ । సర్వాఙ్గసున్దరం హృద్యం ప్రసాదసుముఖేక్షణమ్ ॥ సుకుమారమభిధ్యాయేత్సర్వాఙ్గేషు మనో దధత్ ॥ ౪౨ ॥ ఇన్ద్రియాణీన్ద్రియార్థేభ్యో మనసాఽఽకృష్య తన్మనః । బుద్ధ్యా సారథినా ధీరః ప్రణయేన్మయి సర్వతః ॥ ౪౩ ॥ తత్సర్వవ్యాపకం చిత్తమాకృష్యైకత్ర ధారయేత్ । నాన్యాని చిన్తయేద్భూయస్సుస్మితం భావయేన్ముఖమ్ ॥ ౪౪ ॥ తత్ర లబ్ధపదం చిత్తమాకృష్య వ్యోమ్ని ధారయేత్ । తచ్చ త్యక్త్వా మదారోహో న కించిదపి చిన్తయేత్ ॥ ౪౫ ॥ ఏవం సమాహితమతిర్మామేవాత్మానమాత్మని । విచష్టే మయి సర్వాత్మన్ జ్యోతిర్జ్యోతిషి సంయుతమ్ ॥ ౪౬ ॥ ధ్యానేనేత్థం సుతీవ్రేణ యుఞ్జతో యోగినో మనః । సంయాస్యత్యాశు నిర్వాణం ద్రవ్యజ్ఞానక్రియా భ్రమః ॥ ౪౭ ॥ ************

******** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, ఏకాదశస్కన్ధే, చతుర్దశోఽధ్యాయః ********

శ్రీభగవానువాచ ॥ జితేన్ద్రియస్య యుక్తస్య జితశ్వాసస్య యోగినః । మయి ధారయతశ్చిత్తముపతిష్ఠన్తి సిద్ధయః ॥ ౧ ॥

త్మస్వరూపే ధారయేత్, దివ్యాత్మస్వరూపస్య వ్యోమోపమత్వం "కం బ్రహ్మ ఖం బ్రహ్మ", ఇతి శ్రుతిప్రసిద్ధం-వ్యోమ్ని ధారయేదిత్యనేన యదాత్మకమిత్యస్యోత్తరముక్తం భవతి సమాధిస్వరూపమాహ ॥ తచ్చేతి ॥ మదారోహః మత్స్వరూపారోహణసన్ధాననిష్ఠః, తచ్చ - ధారణమపి-త్యక్త్వా-న కంచిదపి-చిన్తయేత్-సమాధిర్హి ధ్యేయైకదర్శనరూపః - అతో ధ్యాతృధ్యానక్రియాదికమపి నానుచిన్తయేదిత్యర్థః ॥ ౪౫ ॥ సమాధిదశాయాం పరిశుద్ధజీవాత్మన్యన్తరాత్మతయాఽవస్థిత ఏవ భగవాననుసన్ధేయః-న తు కేవల ఇత్యాహ ॥ ఏవం సమాహితమతిరితి ॥ సర్వాత్మన్నిత్యార్షత్వాత్సప్తమ్యా లుక్ - సర్వేషాం-ఆత్మన్యన్తః ప్రవిశ్య ధారకే-మయ్యా - త్మానం - ఆత్మని ప్రత్యగాత్మని చ-మాం - చష్టే పశ్యతి - జ్యోతిః సూర్యాదిప్రభా-జ్యోతిషి దీపాదౌ-సంయుతమివే-త్యన్వయః ॥ ౪౬ ॥ ఏవంభూతసమాధిపర్యన్తధ్యానస్య ఫలమాహ ॥ ధ్యానేనేతి ॥ సుతీవ్రేణాన్తరాయానుపహతేన - ధ్యానేనే-త్థం - మనో - యుఞ్జతః సమాదధతః, యోగినః ద్రవ్యజ్ఞానక్రియాభ్రమః భూతపఞ్చకజ్ఞానేన్ద్రియకర్మేన్ద్రియాణి ద్రవ్యజ్ఞానక్రియాశబ్దైర్వివక్షితాని-తై, ర్యో - భ్రమః- భూతేన్ద్రియసంఘాతాత్మకదేహసంబన్ధప్రయుక్తో దేహాత్మభ్రమః స్వతన్త్రాత్మభ్రమశ్చ - సః-ఆశు నిర్వాణం లయం-యాస్యతి-భ్రమమితి పాఠే - ద్రవ్యం తమః-జ్ఞానం సత్త్వం-క్రియా రజః-తత్కృతభ్రమాన్వితం - మనః - ఉక్తలక్షణేన ధ్యానేన-నిర్వాణమరతిం - విషయాన్తరావగాహనాక్షమత్వం - యాస్యతీత్యర్థః ॥ ౪౭ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామేకాదశస్కన్ధే చతుర్దశోఽధ్యాయః ***

న కేవలమస్య సమాధిపర్యన్తస్య పరినిష్పన్నధ్యానయోగస్య నిరవశేషద్రవ్యజ్ఞానక్రియాభ్రమలయాత్మకముక్తిరేవ ఫలమపి త్వణిమాదిసిద్ధయోఽపీత్యాహ ॥ జితేన్ద్రియస్యేతి ॥ యుక్తస్య స్థిరచిత్తస్య-తత్ర హేతు-ర్జితాని హ్యేన్ద్రియాణ్యస్య, జితప్రా-

---

౪౭ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ క్రియాభ్రమమ్,

స్యచ. మయ్యేవ-చేతో-ధారయతో-యోగినః-సిద్ధయ- ఉపతిష్ఠన్తి-ఉపస్థితాభవన్తి. కేవలముపతిష్ఠన్తే-నత్వన్తరాయభూతాసు తాసుసక్తోభవేదిత్యనేనసూచ్యతే-తదేతదగ్రేస్పష్టమేవవక్ష్యతి "అన్తరాయాన్వదన్త్యేతా,,నితి ✻ ॥ ౧ ॥ ✻ ధారయతస్సిద్ధయఉపతిష్ఠన్తీత్యుక్తం - తత్రధారణప్రకారతత్ప్రయుక్తసిద్ధ్యుపస్థితివిశేషబుభుత్సయాపృచ్ఛతి॥ కయేతి॥ కయా-కథంప్రకారయేతిధారణాప్రకారప్రశ్నః - కింస్విదితివితర్కే - కింస్విత్కథం కామాః కథంవాసిద్ధిరితిసిద్ధిప్రకారప్రశ్నః. కతివేతితత్సంఖ్యాప్రశ్నః - బ్రూహీత్యత్రహేతుత్వేనవిశినష్టి ॥ సిద్ధిదఇతి॥ తత్తద్ధారణానుగుణసిద్ధిరూపఫలప్రదః. అతస్తత్స్వరూపప్రకారజ్ఞస్త్వమేవేతిభావః ✻ ॥ ౨ ॥ ✻ తావత్కతివేతిప్రశ్నస్యోత్తరమాహ॥సిద్ధయఇతి ॥ ధారణాత్మకోయోగః, యోగ-స్తస్య-పారంసాకల్యేనస్వరూపప్రకారాదికం - గచ్ఛన్తిజానన్తీతితథా - తైః-ప్రోక్తాః - తత్రావాన్తరవిభాగమాహ ॥ తాసామితి ॥ తాసామష్టాదశసంఖ్యానాంసిద్ధీనాంమధ్యే-అష్ట-సిద్ధయః - మత్ప్రధానాః- అహమేవప్రధానంముఖ్యప్రయోజనభూతో-యాసాం- తాః- మత్ప్రాప్త్యేకప్రయోజనాఇత్యర్థః- అన్యాస్తు-దశ-గుణహేతవఎవ విషయానుభవహేతవఎవ- పునస్సంసారహేతవఇతియావత్ ✻ ॥ ౩ ॥ ✻ తాఃస్వరూపకథనపూర్వకముద్దిశతి॥ అణిమేతిసార్ధైఃపఞ్చభిః,మూర్తైర్దేహస్య-అణిమా-అణుత్వం, సూక్ష్మత్వమితియావత్ - మహిమా-మహత్త్వం - మూర్తేస్సూక్ష్మతాపత్త్యాసూక్ష్మవస్తుషుప్రవేశసామర్థ్యమణిమా, తథామహద్భ్యోఽపితస్యా మూర్తేఃమహత్త్వాపత్తిర్మహిమేత్యర్థః-లఘిమా-లఘుభ్యోఽపితస్యాలఘుత్వాపత్తిః - ప్రాప్తిర్నామసిద్ధిస్సర్వప్రాణినామిన్ద్రియైస్సహతత్తద్విషయసంబన్ధరూపాతత్తదధిష్ఠాతృదేవతారూపేణసంబన్ధరూపేతికేచిత్,ప్రాకామ్యమితిశ్రుతేషుపారలౌకికేషు - దృష్టేషుదర్శనయోగ్యేష్వపిదృష్టాదృష్టార్థవ్యాపారేష్వన్యేభ్యోఽతిశయితత్వరూపంప్రాకామ్యంపఞ్చమీసిద్ధిరిత్యర్థః-ఈశత్వంశక్తిప్రేరణం - సర్వవిష

ఉద్ధవఉవాచ ॥ కయాధారణయాకింస్విత్కథంవాసిద్ధిరచ్యుత । కతివాసిద్ధయోబ్రూహియోగినాం సిద్ధిదోభవాన్॥ ౨ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ సిద్ధయోఽష్టాదశప్రోక్తాధారణాయోగపారగైః। తాసామష్టౌమత్ప్రధానాదశైవగుణహేతవః॥ ౩ ॥ అణిమామహిమామూర్తేర్లఘిమాప్రాప్తిరిన్ద్రియైః । ప్రాకామ్యంశ్రుతదృష్టేషుశక్తిప్రేరణమీశితా॥ ౪ ॥ గుణేష్వసఙ్గోవశితాయత్కామస్తదవస్యతి।ఏతామేసిద్ధయస్సౌమ్య✻అష్టావౌత్పత్తికా✻మతాః॥ ౫ ॥ అనూర్మిమత్త్వం దేహేఽస్మిన్దూరశ్రవణదర్శనమ్।మనోజవఃకామరూపంపరకాయప్రవేశనమ్॥ స్వచ్ఛన్దమృత్యుర్దేవానాంసహక్రీడానుదర్శనమ్।యథాసఙ్కల్పసంసిద్ధిరాజ్ఞాఽప్రతిహతాగతిః॥ ౭ ॥ త్రికాలజ్ఞత్వమద్వన్ద్వంపరచిత్తాద్యభిజ్ఞతా । అగ్న్యర్కామ్బువిషాదీనాంప్రతివిష్టమ్భోఽపరాజయః॥ ౮ ॥ ఏతాశ్చోద్దేశతఃప్రోక్తాయోగధారణసిద్ధయః । యయాధారణయాయాస్యాద్యథావాస్యాన్నిబోధమే॥ ౯ ॥ భూతసూ

యకస్వపరసామర్థ్యోత్పాదనమీశత్వంనామషష్ఠీసిద్ధిరిత్యర్థః ✻ ॥ ౪ ॥ ✻ విషయభోగేఽప్యసఙ్గోవశిత్వంసప్తమీసిద్ధిరిత్యర్థః యత్కామస్తదవస్యతియద్యత్రసుఖే-కామః-అవస్యతి - అవసానంలయం-ప్రాప్నోతి,సముద్రేవిప్రుడివ-తత్సుఖమష్టమీసిద్ధిరిత్యర్థః యద్యప్యమరేణ "అణిమామహిమాచైవగరిమాలఘిమే,, తిగరిమాతృతీయాసిద్ధిరుక్తా, భగవతాతుగరిమాణమనుక్త్వానిరతిశయసుఖమష్టమీసిద్ధిరుక్తా-తథాఽపివక్తురైశ్వర్యలక్షణాద్భగవదుక్తమేవగ్రాహ్యం - హేసౌమ్య-ఏతా- అష్టా-సిద్ధయఃఔత్పత్తికాః అగ్నేరూర్ధ్వజ్వలనమివవాయోస్తిర్యగ్గమనమివనిష్పన్నసమాధియోగస్యస్వభావతస్సిద్ధాఇత్యర్థః-అనేనాసాంవక్ష్యమాణముక్త్యన్తరాయత్వమితిసూచితం .తేన "తాసామష్టౌమత్ప్రధానా,, ఇత్యుక్తమాత్మప్రాధాన్యంస్పష్టీకృతమ్ ✻ ॥ ౫ ॥ ✻ అథగుణహేతూన్దశసిద్ధీరాహ॥అనూర్మిమత్త్వమితి॥అస్మి-న్యోగినశ్శరీరే - అనూర్మిమత్త్వంవలీపలితాదిరాహిత్యం - అశనాయాద్యతీతత్వంవా - దూరశ్రవణంనామదూరస్థసర్వభూతశబ్దజ్ఞానందూరదర్శనంనామదూరస్థసర్వవస్తుసాక్షాత్కారః - మనోజవః - యత్రమనస్తత్రదేహస్యవేగేనగతిః-కామరూపంయథాభిమతాకారాపత్తిః-పరకాయప్రవేశనంమృతరాజాదిశరీరానుప్రవేశః - తత్రకామరూపతానామతస్యైవశరీరస్యాభిమతాకారాపత్తిః పరకాయప్రవేశనంనామ-తందేహంత్యక్త్వేన్ద్రియైస్సహపరశరీరానుప్రవేశఇతివిభాగః ✻ ॥ ౬ ॥ ✻ అప్సరోభిస్సహ-దేవానాం-యాః,క్రీడా-స్తాసా- మనుదర్శనంప్రాప్తిః - యథాసంకల్పంసంసిద్ధిఃసంకల్పానుసారిణీసిద్ధిః-అప్రతిహతా-ఆజ్ఞాగతిశ్చేతిదశ ✻ ॥ ౭ ॥ ✻ త్రికాలజ్ఞత్వంభూతభవిష్యద్వర్తమానకాలగత్యభిజ్ఞత్వం - అద్వన్ద్వం శీతోష్ణాదిభిరనభిభవః,పరచిత్తాదీత్యాదిశబ్దేనతచ్చేష్టాదిసంగ్రహః-అగ్న్యాదీనాం- స్తమ్భనం,అపరాజయఃకుతశ్చిదపిపరాజయరాహిత్యమ్ ✻ ॥ ౮ ॥ ✻ స్వరూపకథనగర్భముద్దేశంనిగమయతి ॥ ఏతాశ్చేతి ॥ అథ-తాఏవసిద్ధీ- స్తత్సాధనభూతధారణాభిస్సహ , విశేషతోనిరూపయితుంతచ్ఛుశ్రూషాముత్పాదయతియయేతి ✻ ॥ ౯ ॥ ✻ నిరూపయతి ॥ భూతసూక్ష్మాత్మనీత్యాదినాఉపాసకస్యమాత్రా

వ,, మిత్యతః ప్రాప్తసేన - యఃభూతసూక్ష్మాత్మనిభూతసూక్ష్మశరీరకే - మయి - తన్మాత్రం తావన్మాత్రవిషయం , విషయా న్తరనివృత్తమిత్యర్థః , మనో , ధారయేత్ , సః , మమతన్మాత్రోపాసకః , మచ్ఛరీరభూతసూక్ష్మమాత్రోపాసకః అణిమాన - మవాప్నుయాత్ ❋ ॥ ౧౦ ॥ ❋ మహతీతి ॥ మహతిమహత్తత్త్వ శరీరకే , పరే ఆత్మనిపరమాత్మని - మయి - యథాసంస్థంవిషయాన్తరేభ్యోనివృత్తం , సమ్యక్స్థితంయథాస్యాత్తథా - మనో , దధత్ ధారయన్ , భూతానామా కాశాదీనాం,పృథక్పృథక్ యథాస్వంయోమహిమా తంమహిమానం,ప్రాప్నోతీత్యర్థః ❋ ॥ ౧౧ ॥ ❋ పరమాణుమయఇతి॥ భూతానాం,పరమాణుమయేసూక్ష్మావయవవ్యాపిని-మయి,చిత్తం,రఞ్జయన్ ఆసఞ్జయన్-కాలసూక్ష్మార్థతాం " సకాలః పరమాణుర్వైయోభుఙ్క్తేపరమాణుతా,,మిత్యుక్తవిధస్సూక్ష్మకాలః-సఏవా,ర్థోవస్తు , తస్యభావస్తత్తాతాం,సూక్ష్మకా లావస్థితతత్త్వంచ , ధ్యాయన్నితిశేషః , లఘిమాన , మవాప్నుయాత్ ❋ ॥ ౧౨ ॥ ❋ ధారయేదితి ॥ వైకారికాహంత త్త్వేవైకారికాహంకారశరీరకే-మయి-అఖిలమేకాగ్రంయథాతథా,మనో,ధారయేత్,ఏవం, మయ్యేవ, మనః ,యస్య,స మన్మనాః,సర్వేన్ద్రియాణాం,సర్వేషాంప్రాణినాం, యానీన్ద్రియాణి,తేషాం - ఆత్మాస్వభావః , తత్తద్విషయప్రాప్తిస్వ భావ, స్తత్త్వంఅధిష్ఠాతృత్వంవా, ప్రాప్నోతి ❋ ॥ ౧౩ ॥ ❋ మహతీతి ॥ సూత్రేబహుమణీనాంసూత్రఇవస్వకార్యాణాం బహూనామాధారభూతే,మహతిమహత్తత్త్వశరీరకే, మయియః,మానసం , ధారయేత్ సఃప్రా , కామ్యందృష్టాదృష్టార్థ వ్యాపారోపయుక్తజ్ఞానాతిశయం,పారమేష్ఠ్యంవా, పరమేష్ఠినోభావః , పారమేష్ఠ్యం,పరమేష్ఠినఇవాన్యేభ్యోఽతిశయి తవ్యాపారక్షమత్వం వేత్యర్థః-అవ్యక్తాత్ప్రధానా,జ్జన్మ,యస్య, తస్మాత్ , మహత్తత్త్వా , న్మద్విశేషణత్వేనోపాస్యమా

క్ష్మాత్మనిమయితన్మాత్రంధారయేన్మనః।అణిమానమవాప్నోతితన్మాత్రోపాసకోమమ॥ ౧౦ ॥మహత్యాత్మన్మ యిపరేయథాసంస్థంమనోదధత్ । మహిమానమవాప్నోతిభూతానాంచపృథక్పృథక్॥ ౧౧ ॥పరమాణుమ యేచిత్తంభూతానాంమయిరఞ్జయన్ । కాలసూక్ష్మార్థతాంయోగీలఘిమానమవాప్నుయాత్॥ ౧౨ ॥ ధార యేన్మయ్యహంతత్త్వేమనోవైకారికేఽఖిలమ్ । సర్వేన్ద్రియాణామాత్మత్వంప్రాప్తింప్రాప్నోతిమన్మనాః॥ మహత్యాత్మనియస్సూత్రేధారయేన్మయిమానసమ్।ప్రాకామ్యంపారమేష్ఠ్యంమేవిన్దతేఽవ్యక్తజన్మనః॥౧౪॥ విష్ణౌత్ర్యధీశ్వరేచిత్తంధారయేత్కాలవిగ్రహే । సఈశత్వమవాప్నోతిక్షేత్రక్షేత్రజ్ఞచోదనామ్॥ ౧౫ ॥నా రాయణేతురీయాఖ్యేభగవచ్ఛబ్దశబ్దితే । మనోమయ్యాదధద్యోగీమద్ధర్మావశితామియాత్॥ ౧౬ ॥నిర్గుణేబ్రహ్మ ణిమయిధారయన్విశదంమనః । పరమానన్దమాప్నోతియత్రకామోవసీయతే॥ ౧౭ ॥ శ్వేతద్వీపపతౌచిత్తంశు ద్ధధర్మమయేమయి । ధారయఞ్ఛ్వేతతాంయాతిషడూర్మిరహితోనరః ॥ ౧౮ ॥ మయ్యాకాశాత్మనిప్రాణేమ

నాత్, హేతో,ర్విన్దతఇత్యర్థః- కేవలమహత్తత్త్వశరీరకభగవద్విషయధారణయాఽణిమత్వప్రాప్తిరుక్తా,అత్రసూత్రత్వా వ్యక్తజన్మత్వాదిగుణవిశేషయుక్తమహత్తత్త్వశరీరకభగవద్విషయకధారణయాప్రాకామ్యలాభఉచ్యతే, తతశ్చ,గుణవిశే షయోగతదభావకృతధారణాభేదాత్సిద్ధిభేదఇత్యవగన్తవ్యమ్ ❋ ॥ ౧౪ ॥ ❋ విష్ణావితి ॥ విష్ణౌసర్వవ్యాపకే,త్ర్యధీశ్వరే సృష్ట్యాదివ్యాపారత్రయనిర్వాహకే,కాలశరీరకే,మయి,యః , చిత్తం,ధారయేత్, స,ఈశత్వ,మవాప్నోతి,ఈశత్వంవివృ ణోతి ॥ క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞచోదనామితి ॥ శక్తిప్రేరణమీశతేత్యుక్తం , సర్వేషాంక్షేత్రక్షేత్రజ్ఞానాం దేహానామాత్మనాంచ చోదనాంప్రేరణం,సర్వవిషయకసామర్థ్యాపాదనమిత్యర్థః ❋ ॥ ౧౫ ॥ ❋ నారాయణఇతి ॥ తురీయాఖ్యేజాగరస్వప్నసు షుప్త్యవస్థాత్రయరహితతురీయశబ్దవాచ్యపరిశుద్ధజీవాత్మస్వరూపశరీరకే,నారాయణేజీవానాంప్రాప్యేప్రాపకేఅధా రభూతేచ,భగవచ్ఛబ్దవాచ్యేజ్ఞానశక్తిబలైశ్వర్యతేజోరూపషాడ్గుణ్యపూర్ణేమయి , మన-అదధద్ధారయన్,యోగీ,మద్ధర్మా మేవధర్మోయస్యసః,వశితాంగుణేష్వసఙ్గరూపాం-ఇయాత్ప్రాప్నుయాత్, యథాఽహంగుణేష్వసఙ్గమేవమిత్యర్థఏవ,మయి చేతోధారయన్నపియాతీత్యర్థః ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋ నిర్గుణఇతి ॥ నిర్గుణేహేయగుణరహితే , బ్రహ్మణికల్యాణగుణబృహత్త్వశా లిని,మయి,విశదంయోగపరిశుద్ధం,మనో,ధారయ,న్పరమానన్దం,ప్రాప్నోతి, యత్రానన్దేకామస్సర్వోఽప్య,వసీయతేసమాప్య తే ❋ ॥ ౧౭ ॥ అథగుణహేతూన్ సిద్ధీస్తత్సాధనభూతాధారణాశ్చవిశేషతోనిరూపయతి ॥ శ్వేతద్వీపపతావితి॥ శుద్ధశుద్ధ సత్త్వాత్మకే-ధర్మమయేధర్మనిర్వాహకే తన్నిర్వాహకత్వేనతత్ప్రచురత్వాత్తత్ప్రమయట్ మయి , చిత్తం,ధారయన్,ష డూర్మిరహితఃఅశనాయాద్యతీతః, శ్వేతతాంశ్వేతరూపతాం , యాతి ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋ మయీతి ॥ ఆకాశాత్మని ఆకాశవన్ని

౧౯ ॥ శ్లో ❋ పా ॥ తత్రోపలబ్ధా

ర్మలంసర్వవ్యాపక,మాత్మస్వరూపం, యస్యతస్మిన్-ప్రాణే(ప్రాణశరీరకే-మయి , మనసా,ఘోషం,ప్రాణిఘోషం,ఉద్వహన్‌చిన్తయన్,తత్రధారణాయాంయాఉపలబ్ధిః-తయా, పలక్షితఇత్యర్థః-ఉపలబ్ధాఇతిపాఠే,వాగ్విశేషణం , అసౌ,హంసః,యోగీ,దూరస్థానామపి,భూతానాంఉపలబ్ధాఃఅభివ్యక్తాఃవాచఃశృణోతీతిదూరశ్రవణముక్తమ్ ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ అథాసాధారణందూరదర్శనంనిరూపయతి ॥ చక్షురితి ॥ త్వష్టాఆదిత్య , శ్చక్షురిన్ద్రియాధిష్ఠాతా-తస్మిన్,చక్షు-స్సంయోజ్యతంచచక్షుషిసంయోజ్య - సంయుక్తంధ్యాత్వేత్యర్థః , తత్రోభయసంయోగే,మాం,మనసా , ధ్యాయన్ , సూక్ష్మదృగ్యస్యతథాభూతస్సన్-విశ్వం-దూరస్థమపి-సర్వం-పశ్యతి ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ అథసాధారణంమనోజవంనిరూపయతి॥ మనఇతి ॥మయితావన్మనః-తదనుతతః- వాయునాప్రాణవాయునాసహ - దేహంచ - సంయోజ్యసంయుక్తంధ్యాత్వా-యత్ర-మన-స్తత్ర-ఆత్మాదేహోఽపి మద్ధారణానుభావేనమద్విషయకధారణాప్రభావేన-ఉపతిష్ఠతఇతిశేషః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ అథకామరూపమాహ॥ యదేతి ॥ మనః-ఉపాధాయమయినిధాయేత్యర్థః - యద్య,ద్దేవాదిరూపం-బుభూషతిభవితుమిచ్ఛతి, యాదృగ్రూపయుక్తోభవితుమిచ్ఛతీత్యర్థః - తత్త , న్మనోరూపంమనసోఽభీష్టంరూపం-ప్రాప్నుయాదితిశేషః - తత్రహేతుః-మద్యోగబలంమద్విషయకధారణాత్మకయోగబల-మాశ్రితః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ పరకాయమితి॥ పరశరీరం-విశన్ప్రవివిక్షన్ - తత్రపరకాయే,ఆత్మానం-ధారయేత్స్థితంచిన్తయేత్ - తతః-పిణ్డంస్వదేహం-హిత్వా - ప్రాణఃప్రాణసహితః- ప్రాణశబ్దేనేన్ద్రియాణిముఖ్యప్రాణశ్చోచ్యన్తే-తతోమత్వర్థీయోఽచ్ - వాయుభూతః - వాయుసదృశోభూత్వావాయుర్యథాబాహ్యనాసికారన్ధ్రేణాన్తఃప్రవిశతి-తద్వత్ప్రవిశే - త్పరకాయమిత్యనుషజ్యతే - షడఙ్ఘ్రివత్-భృఙ్గోయథాపుష్పాత్పుష్పాన్తరమనాయాసేనైవప్రవిశ

నసాఘోషముద్వహన్। ❁ తత్రోపలబ్ధాభూతానాంహంసోవాచశ్శృణోత్యసౌ॥౧౯॥చక్షుస్త్వష్టరిసంయోజ్యత్వష్టారమపిచక్షుషి। మాంతత్రమనసాధ్యాయన్విశ్వంపశ్యతిసూక్ష్మదృక్॥ ౨౦ ॥మనోమయిసంయోజ్యదేహంతదనువాయునా। మద్ధారణానుభావేన తత్రాత్మాయత్రవై మనః ॥ ౨౧॥యదామనఉపాధాయయద్యద్రూపంబుభూషతి। తత్తద్భవేన్మనోరూపంమద్యోగబలమాశ్రితః ॥ ౨౨ ॥ పరకాయంవిశన్సిద్ధఆత్మానంతత్రభావయేత్। పిణ్డంహిత్వావిశేత్ప్రాణోవాయుభూతషడఙ్ఘ్రివత్ ॥ ౨౩ ॥ పార్ష్ణ్యాఽఽపీడ్యగుదంప్రాణంహృదురఃకణ్ఠమూర్ధసు।ఆరోప్యబ్రహ్మరన్ధ్రేణబ్రహ్మనీత్వోత్సృజేత్తనుమ్॥ ౨౪ ॥విహరిష్యన్సురాక్రీడేమత్స్థంసత్త్వంవిభావయేత్।విమానేనోపతిష్ఠన్తిసత్త్వవృత్తింసురస్త్రియః॥ ౨౫ ॥ † యదాసఙ్కల్పయేద్బుద్ధ్యాయథావామత్పరఃపుమాన్। మయిసత్యేమనోయుఞ్జంస్తదాతత్సముపాశ్నుతే॥ ౨౬ ॥ యోవైమద్భావ

తి-తద్వత్ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ అథస్వచ్ఛన్దమృత్యుమాహ॥పార్ష్ణ్యేతి॥ పార్ష్ణ్యాపాదమూలేన-గుదంమూలాధార-మాపీడ్య-ప్రాణం - క్రమేణ-హృదురఃకణ్ఠమూర్ధస్వా-రోప్య - బ్రహ్మరన్ధ్రేణ,ప్రవిభిన్నశీర్షకపాలరన్ధ్రేణ-బ్రహ్మ - నీత్వాప్రాప్య-తనుందేహ-ముత్సృజేత్-స్వచ్ఛన్దతస్త్యజేత్ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ క్రీడానుదర్శనంనిరూపయతి ॥ విహరిష్యన్నితి ॥ సురాఆక్రీడన్తియస్మింస్తత్సురాక్రీడందేవోద్యానాదికం-తత్ర - విహరిష్యన్విహర్తుమిచ్ఛుః - మత్స్థంమూర్తిరూపం-శుద్ధసత్త్వం-చిన్తయేత్-తథాభూతం , సత్త్వవృత్తింసత్త్వేమచ్ఛరీరభూతేశుద్ధసత్త్వే,వృత్తిర్మనో-యస్యతం-సురస్త్రియో-విమానేనసహో-పతిష్ఠన్తి - తత్సమీపేస్థితాభవన్తీత్యర్థః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ యథాసఙ్కల్పసంసిద్ధిమాహ॥యదేతి॥ యదాయస్మిన్కాలే-యథావా-యేనప్రకారేణ-వాబుద్ధ్యా- సఙ్కల్పయేత్-తదా-మత్పరఃమదాసక్తచిత్తః - సత్యేసత్యసఙ్కల్పే-మయి-మనో-యుఞ్జన్-త - త్స్వసఙ్కల్పానురూపం-ఉపాశ్నుతేప్రాప్నోతి ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ అప్రతిహతామాజ్ఞాంగతించాహ॥యఇతి॥ మదితిపృథక్పదం-వ్యత్యయేనపఞ్చమీ-మమేత్యర్థః - ఈశితుః-సర్వనియన్తుః - వశితుశ్చస్వతన్త్రస్య-మమ-భావంవశిత్వాదికం-ప్రాప్తః- స్వయమీశిత్వవశిత్వయుక్తః-మామపీశత్వవశిత్వగుణయుక్తం - ధ్యాయన్నిత్యర్థః స-కుతశ్చిదపి-నవిపద్యేతనప్రతిహన్యేత-కిన్తు - తస్యాజ్ఞా-యథా-మమాజ్ఞామమాజ్ఞాయథా - నవిపద్యేత-తత్ప్రతిహతిరహితాస్యాదిత్యర్థః - ఆజ్ఞాగ్రహణంగతేరప్యుపలక్షణం - ధారణాత్వేకైవ - సఙ్కల్పభేదాత్వాజ్ఞాగతిరూపఫలభేదః - అత్రేదమవగన్తవ్యమ్ ॥ సిద్ధయోఽష్టాదశేత్యుపక్రమ్య " తాసామష్టౌమత్ప్రధానాదశైవగుణహేతవ,, ఇత్యవాన్తరవిభాగమభిధాయాణిమాదీనష్టావుద్దిశ్య " ఏతామేసిద్ధయస్సౌమ్యఅష్టావౌత్పత్తికామతా ,, ఇతితదుద్దేశంనిగమయ్య " అనూర్మిమత్త్వ ,, మిత్యాదినాసిద్ధయస్సప్తదశోక్తాః -తత్ర " సిద్ధయోఽష్టాదశే ,, త్యుపక్రమవశాదాజ్ఞాగత్యాదిషువిశిష్యధారణావిశేషాణామనుక్తేశ్చాజ్ఞాదయోయథాసఙ్కల్పసంసిద్ధేరేవప్రపఞ్చితయోక్తాఇతి - యద్యప్యాజ్ఞాయామీశితుర్వశితురితిధార్యగుణావుక్తౌ , తథా - అపరాజయేఽపి " మద్విభూతీరనుధ్యాయ "

స్తీతివిభూతిధ్యానాత్మికాధారణాసాధనతయోక్తేతినతయోస్తత్ప్రపఞ్చతారూపత్వం - తథాఽప్యుపక్రమోక్తసఙ్కల్పోపలక్షణా ర్థేతివా ప్రధానసిద్ధయోఽష్టాదశేతివా భగవతోఽభిప్రాయ ఇత్యవగన్తవ్యమ్ ॥ ౨౭ ॥ త్రికాలజ్ఞత్వమాహ ॥ మద్భక్త్యేతి ॥ శుద్ధం-సత్త్వమన్తఃకరణం-యస్య-తస్య-తత ఏవ- ధారణావిదో యోగినః-తతో-మద్భక్తిప్రభావాదేవ-త్రైకాలికీ కాలత్రయగోచరవస్తువిషయకజ్ఞానరూపా - తామేవ వివృణోతి ॥ జన్మమృత్యూపబృంహితా - కాలత్రయగోచరవస్తుజన్మమరణాదిగోచరజ్ఞానఘటితా - సిద్ధి - స్స్యాదిత్యర్థః - తత ఇత్యనేనైవాద్యన్ద్వపరచిత్తాద్యభిజ్ఞత్వయోరపి సాధనోక్తిరితి తేపృథఙ్నోక్తే ఇతి ద్రష్టవ్యమ్ ॥ ౨౮ ॥ అగ్న్యాదిప్రతిష్టమ్భమాహ ॥ అగ్న్యాదిభిరితి ॥ యోగమయం యోగప్రచురం-మునేర్వపుః అగ్న్యాదిభిర్హన్యేత నాభిభూయేత - కింతు-తఏవ తేన ప్రతిష్టబ్ధాస్స్యురిత్యర్థః ॥ తత్ర హేతుత్వేన మునిం విశినష్టి ॥ మద్యోగశాన్తచిత్తస్యేతి ॥ అప్రతిహతౌ దృష్టాన్తః - యాదసాం జలజన్తూనాం - ఉదకం-యథా - ప్రతిఘాతకం-నభవతి, తద్వదిత్యర్థః ॥ ౨౯ ॥ అపరాజయమాహ ॥ మద్విభూతీరితి ॥ విభూతిశబ్దేనావతారాః ప్రాధాన్యతో నియామ్యాశ్చ వివక్షితాః-తత్రావతారరూపవిభూతీర్విశినష్టి ॥ శ్రీవత్సాస్త్రవిభూషితా ఇతి ॥ ధ్వజాతపత్రవ్యజనశబ్దాద్ద్వన్ద్వాన్మత్వర్థీయోఽర్శ ఆద్యచ్-ధ్వజాదిభిర్యుక్తా ఇత్యర్థః-విభూతిత్వం నామ నియామ్యత్వం ॥ తథాహ ॥ భగవద్భిర్భాష్యకారైః "హన్త తే కథయిష్యామి దివ్యా హ్యాత్మవిభూతయః ॥ ప్రాధాన్యతః కురుశ్రేష్ఠ" ఇత్యత్రాభాషి "హే కురుశ్రేష్ఠ" మదీయాః-కల్యాణీర్విభూతీః-ప్రాధాన్యత, స్తే, కథయిష్యామి. ప్రాధాన్యశబ్దేనోత్కర్షో వివక్షితః "పురోధసం చ ముఖ్యం మా" మితి వక్ష్యతే-జగత్యుత్కృష్టాః కాశ్చన విభూతీర్వక్ష్యామి-విస్తరేణ వక్తుం శ్రోతుం చ న శక్యతే-తాసామానన్త్యాత్ -విభూతిత్వం నామ నియామ్యత్వం-సర్వేషాం భూతానాం-బుద్ధ్యాదయః - పృథగ్విధా-భావా-మత్త ఏవ-భవన్తీ - త్యుక్త్వా "ఏతాం విభూతిం యోగం చ మమ యో వేత్తి తత్త్వత" ఇతి ప్రతిపాదనాత్-తథా "తత్ర యోగశబ్దనిర్దిష్టం స్రష్టృత్వాదికం విభూతిశబ్దనిర్దిష్టం తత్ప్రవర్త్యత్వ" మితి-పునశ్చ "

సంపన్న ఈశితుర్వశితుః పుమాన్ । న కుతశ్చిద్విహన్యేత తస్య చాజ్ఞా యథా మమ ॥ ౨౭ ॥ మద్భక్త్యా శుద్ధసత్త్వస్య యోగినో ధారణావిదః । తస్య త్రైకాలికీ బుద్ధిర్జన్మమృత్యూపబృంహితా ॥ ౨౮ ॥ అగ్న్యాదిభిర్న హన్యేత మునేర్యోగమయం వపుః । మద్యోగశాన్తచిత్తస్య యాదసాముదకం యథా ॥ ౨౯ ॥ మద్విభూతీరనుధ్యాయన్ శ్రీవత్సాస్త్రవిభూషితాః । ధ్వజాతపత్రవ్యజనాస్స భవేదపరాజితః ॥ ౩౦ ॥ ఉపాసీనస్య మామేవం యోగధారణయా మునేః । సిద్ధయః పూర్వకథితా ఉపతిష్ఠన్త్యశేషతః ॥ ౩౧ ॥ జితేన్ద్రియస్య దాన్తస్య జితశ్వాసాత్మనో మునేః । మద్ధారణాం ధారయతః కా ను సిద్ధిస్సుదుర్లభా ॥ ౩౨ ॥ అన్తరాయాన్వదన్త్యేతా యుఞ్జతో యోగముత్తమమ్ ।

అహం సర్వస్య ప్రభవో మత్తస్సర్వం ప్రవర్తతే । ఇతి మత్వా భజన్తే మాం బుధా భావసమన్వితాః" ఇతి హ్యుక్తం "తత్ర సర్వభూతానాం ప్రవర్తనరూపం నియమనం ఆత్మతయావస్థానా" దితి అనయా శ్రీసూక్త్యా - జగత్యుత్కృష్టా యే పదార్థా భగవన్నియామ్యాస్తే తద్విభూతయ ఇత్యుక్తం భవతి - ఉత్కృష్టానామపకృష్టానాం చ సర్వేషాం నియామ్యత్వేఽప్యుత్కృష్టేష్వేవ తద్విభూతిత్వవ్యవహార ఇతి భగవద్భాష్యకారాభిప్రాయః - అనేన సర్వేషామీశ్వరనియామ్యత్వావిశేషాత్కథం కేషాంచిదేవ విభూతిత్వమిత్యాశఙ్కా నిరస్తా "ఏతాం విభూతిం యోగం చే" త్యత్రాప్యేవమభాషి - విభూతిరైశ్వర్యం-ఏతాం సర్వస్య మదాయత్తోత్పత్తిస్థితిప్రవృత్తిరూపాం - విభూతిం - మమ హేయప్రత్యనీకకల్యాణగుణగణాఖ్యయోగం చ-యః-తత్త్వతో వేత్తీ,తి -నన్వేవమప్యవతారాణాం స్వాభిన్నత్వేన తత్ర నియన్తృనియామ్యభావాభావాత్కథం తేషామపి కేషాంచిద్విభూతిషు పాఠ ఇతి చేత్-తత్రాపి తైరేవ "రామశ్శస్త్రభృతామహమ్, వృష్ణీనాం వాసుదేవోఽస్మీ" తి, స్థలద్వయ ఏవోత్తరమభాషి "శస్త్రభృతాం రామోఽహం" నతు మేఽసౌ విభూతిరిత్యర్థః - అర్థాన్తరాభావాత్ - ఆదిత్యాదేః క్షేత్రజ్ఞత్వేనావస్థితస్య భగవచ్ఛరీరతయా ధర్మత్వమితి శస్త్రభృత్త్వమాత్రస్యాత్ర తత్తాసనీయత్వమితి వృష్ణీనాం వసుదేవసూనురహమేవ - న తత్ర విభూతి - రర్థాన్తరాభావాదేవ - వసుదేవసూనుత్వాద్యాకారేణావిర్భావానుగుణం యత్సామర్థ్యం తన్మదవినాభూతమిత్యర్థ ఇతి చ సిద్ధమ్ ॥ ౩౦ ॥ సాధారణీసిద్ధీర్నిరూప్యాథ పరినిష్పన్నయోగస్యైతాస్సర్వాస్సులభా ఇత్యాహ ॥ ఉపాసీనస్యేతి ద్వాభ్యాం ॥ ఏవం పూర్వోక్తవిధయా-మా-ముపాసీనస్య - యోగిన-స్సర్వాః పూర్వముద్దిష్టాః - సిద్ధయ - ఉపతిష్ఠన్తి ॥ ౩౧ ॥ జితేన్ద్రియస్యేతి ॥ జితాన్తఃకరణస్య, దాన్తస్య జితబాహ్యేన్ద్రియస్య-జితప్రాణస్య చ-మద్ధారణాం ధారయత ఇతి పాకం పచతీతివన్నిర్దేశః-కుర్వత ఇత్యర్థః-కా ను-సిద్ధిః, సుదుర్లభా-సర్వాఽపి సులభైవేత్యర్థః ॥ ౩౨ ॥ యద్యపి సులభా - స్తథాఽపి నతాస్వాసక్తో భవేద న్తరాయభూతత్వాదిత్యభిప్రేత్యాహ ॥ అన్తరాయానితి ॥ ఉత్తమం యోగం మదుపాసనాత్మకం - యుఞ్జతః కుర్వతో-యోగినః - ఏతా-స్సూర్మిమత్త్వాదీ - నన్తరాయాన్ యోగావస్కన్దనద్వారా పునస్సంసృతి

హేతుత్వేనవిఘ్నభూతాన్వదన్తి - యోగవిద ఇతి శేషః - సర్వేషామన్తరాయత్వేఽపి “ ఔత్పత్తికామత్ప్రధానా ” ఇతి చో
క్తా అణిమాదయోఽష్టౌ - నాన్తరాయా ఇత్యత ఆహ ॥ యయా మదుపాసనయా - సంపద్యమానస్య - మయీతి శేషః - నిరతిశ
యపురుషార్థరూపం - మాం - ప్రారబ్ధాన్తే ప్రాప్స్యమానస్య - కాలక్షేపణహేతవః కాలక్షేపహేతవ ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౩౩ ॥ ❋
న కేవలమణిమాదయ ఏవాస్య సులభాః - అపి త్వన్యసాధ్యా అప్యస్య సులభా ఇత్యాహ ॥ జన్మేతి ॥ జన్మనైవ - కాశ్చిత్ - సిద్ధయో
భవన్తి - యథా - దేవానాం - యథా చ - యాదసాం ఉదకస్తమ్భః పక్ష్యాదీనాం ఖేచరత్వాది - కాశ్చిదోషధ్యాదిభిరపి - తదుక్తం
పాతఞ్జలే “ జన్మౌషధితపోమన్త్రయోగజాస్సిద్ధయః ” ఇతి యావతీర్యావత్యః - తాస్సర్వాః - సిద్ధయః సిద్ధీః - యోగేన మదుపాస
నాత్మకేన - ప్రాప్నోతి అన్యైః జన్మౌషధితపోమన్త్రాదిభిః - యోగగతిం మత్సాలోక్యాదిరూపం - న త్యజేత్ నోపేక్షేతేత్య
ర్థః - అనేన - యదా దేవాదిజన్మాదయస్తదా తాస్తాస్సిద్ధయస్సులభా ఏవేతి న తదర్థతయా యోగో వినియోజ్య ఇత్యుక్తం భవ
తి ❋ ॥ ౩౪ ॥ ❋ “ యోగేనాప్నోతి తాస్సర్వాః ” ఇత్యుక్తం - తత్ర హేతుమాహ ॥ సర్వాసామితి ॥ యతో - ఽహం - ముపాస్యమా
నః - సర్వాసామపి సిద్ధీనాం - హేతుః ప్రాపకః - పతిః, పాలయితా - నిర్వాహకశ్చ - న కేవలమహం సిద్ధీనామేవోక్తవిధః అపి
తు - కైవల్యసాధనస్య ప్రకృతివివిక్తాత్మోపాసనాఖ్యసాంఖ్యస్య మత్ప్రాప్తిసాధనస్య - మదుపాసనాత్మకయోగస్య చ - బ్ర
హ్మవాదినాం - స్వర్గాదిప్రాపకయజ్ఞాదిరూపధర్మస్య చ - అహం - హేతుః - పతిః ప్రవర్తకః - శేషీ చ ❋ ॥ ౩౫ ॥ ❋ కుత ఇత్యత్రా
హ ॥ అహమితి ॥ సర్వదేహినాం జీవానాం - ఆత్మా - యతః - ఆన్తరః అన్తర్యామీ “ ఏష త ఆత్మాన్తర్యామీ ” తి శ్రుతేః - నను సర్వ
దేహ్యన్తరాత్మత్వమాత్రేణ కిం త్వం పరిచ్ఛిన్నః - నేత్యాహ - బాహ్యః బహిరపి వ్యాప్య వర్తమానః - అత ఏవ - నావృతః అవ
రణరహితః - అపరిచ్ఛిన్న ఇత్యర్థః - అన్తర్బహిశ్చ వ్యాప్తౌ దృష్టాన్తః - యథా - భూతేషు దేవమనుష్యాదిషు - భూతాన్యాకా

యయా సంపద్యమానస్య కాలక్షేపణహేతవః ॥ ౩౩ ॥ జన్మౌషధితపోమన్త్రైర్యావతీరిహ సిద్ధయః । యోగేనా
ప్నోతి తాస్సర్వా నాన్యైర్యోగగతిం త్యజేత్ ॥ ౩౪ ॥ సర్వాసామపి సిద్ధీనాం హేతుః పతిరహం ప్రభుః । అహం
సాంఖ్యస్య యోగస్య ధర్మస్య బ్రహ్మవాదినామ్ ॥ ౩౫ ॥ అహమాత్మాన్తరో బాహ్యోఽనావృతస్సర్వదేహి
నామ్ । యథా భూతాని భూతేషు బహిరన్తస్స్వయం తథా ॥ ౩౬ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋
❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే ఏకాదశస్కన్ధే పఞ్చదశోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋
ఉద్ధవ ఉవాచ ॥ త్వం బ్రహ్మ పరమం సాక్షాదనాద్యన్తమపావృతమ్ । సర్వేషామపి భావానాం త్రాణస్థిత్యప్య
యోద్భవః ॥ ౧ ॥ ఉచ్చావచేషు భూతేషు దుర్జ్ఞేయమకృతాత్మభిః । ఉపాసతే త్వాం భగవన్యాథాతథ్యేన బ్రా
హ్మణాః ॥ ౨ ॥ యేషు యేషు చ భావేషు భక్త్యా త్వాం పరమర్షయః । ఉపాసీనాః ప్రపద్యన్తే సంసిద్ధిం తద్వద

శాదీన్యన్తర్బహిశ్చ - వర్తన్తే - స్వయమహమపి - తథా - వర్తే - ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౩౬ ॥ ❋ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీ
భాగవతవ్యాఖ్యాయామేకాదశస్కన్ధే పఞ్చదశోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋
మద్విభూతీరనుధ్యాయన్నితి విభూత్యనుధ్యానం విహితం - తత్ర స్వవిభూతిత్వం స్వాయత్తోత్పత్తిస్థితిప్రవృత్తిమత్త్వ
మిత్యుక్తం - తత్ర - విభూతిభూతిమత్తద్వస్తుబుభుత్సయా పృచ్ఛతి ॥ త్వం బ్రహ్మేతి పఞ్చభిః ॥ తత్ర స్రష్టృత్వాద్యుపయుక్తగు
ణపౌష్కల్యమావిష్కరోతి ॥ త్వం బ్రహ్మేతి ॥ తస్మాదేతద్బ్రహ్మ నామ రూపమన్నం చ జాయతే - మమ యోనిర్మహద్బ్రహ్మ ॥
బ్రహ్మణో హి ప్రతిష్ఠాఽహ , మిత్యాదిషు చిదచితోరపి బ్రహ్మశబ్దప్రయోగాత్తత్సజాతీయత్వశఙ్కావ్యుదాసాయ పరమ
మిత్యుక్తం పరో మాయస్మాత్తత్పరమం , బ్రహ్మ - పరమబ్రహ్మత్వం నామ స్వరూపతో గుణతశ్చ నిరతిశయబృహత్త్వం, తస్య
లాక్షణికార్థత్వవ్యుదాసాయ సాక్షాదిత్యుక్తం, సాక్షాద్బ్రహ్మత్వం నామ - బ్రహ్మశబ్దాభిధేయత్వం - సాక్షాదితి విశేషణేన
బ్రహ్మశబ్దస్యాన్యత్రాముఖ్యతాం , వ్యనక్తి - సర్వజ్ఞత్వసర్వశక్తిత్వాదికల్యాణగుణగణపౌష్కల్యశాలిత్వమిత్యర్థః - అథాపి
జగదుత్పాదనాద్యుపయుక్తసార్వజ్ఞ్యాదివిశిష్టః కశ్చిదన్యస్స్యాదిత్యాశఙ్కావ్యుదాసాయ విశినష్టి ॥ అనాద్యన్తమితి ॥ ఉత్పత్తి
వినాశరహితం , సర్వకారణమిత్యర్థః - బృహత్త్వస్యానౌపాధికత్వజ్ఞాపనాయానావృతమిత్యుక్తం, కర్మరూపావరణరహి
తం, యద్వా, అన్తర్బహిశ్చ వ్యాప్య వర్తమానం , యత ఏవ - మతః - సర్వేషాం , భావానాం అర్థానాం త్రాణం మోక్షోపయు
క్తజ్ఞానప్రదానేనాత్మోజ్జీవనం - స్థితిః పాలనం , అప్యయః ప్రళయః , ఉద్భవః ఉత్పత్తిః త్రాణస్థితిసహితావప్యయోద్భవౌ య
స్మా - త్తథాభూత, స్త్వమిత్యర్థః ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ ఉచ్చావచేష్వితి ॥ అకృతాత్మభిరజితేన్ద్రియైః దుర్జ్ఞేయమపి - త్వాం, బ్రాహ్మణాః
వేదాన్తవిదః, ఉచ్చావచేషు తరతమేషు - భూతేషు - యాథాతథ్యేన యథావస్థితాకారేణ , సర్వభూతోత్పత్తిస్థితిప్రవృత్తిహే
తుత్వేన, ఉపాసతే - తత్తద్భూతేషు తత్తద్విభూతివిశిష్టం త్వాముపాసత ఇత్యర్థః - భక్తివివృద్ధయే , ఇతి భావః ❋ ॥ ౨ ॥ ❋ తే చ

వవివృణ్వన్ పృచ్ఛతి ॥ యేషు యేష్వితి ॥ భక్త్యేత్యధ్యయనేన పసతీతవత్ఫలస్య హేతుత్వ వివక్షయాతృతీయా-భక్త్యర్థం తద్వివృద్ధ్యర్థమితియావత్, యేషు యేషు భావేషు త్వాం - యద్యద్విభూతిరూపభావవిశిష్టం త్వామిత్యర్థః-సంసిద్ధిం భక్తియోగనిష్పత్తిం, ప్రపద్య నైపాఃపున్నవన్తి-తద్విభూతిరూపం వస్తు - మెమహ్యాం, వదస్వ ॥ ౩ ॥ దుర్జ్ఞేయమకృతాత్మభిరిత్యత్ర హేతుం వదన్ తం ప్రపఞ్చయతి॥ గూఢ ఇతి ॥ భూతాని భావయతి సత్తావన్తి కరోతీతి తథా - భవానిత్యధ్యాహారః భూతాత్మా సర్వభూతాన్తరాత్మా సన్, భూతేషు, గూఢశ్చరతి అస్ఫుటో వర్తతే - తథాఽపి-పశ్యన్తం యుగపత్సర్వం సాక్షాత్కుర్వన్తం త్వాం, తవ-మాయయా, మోహితాని భూతాని, న పశ్యన్తి న జానన్తి, యద్వా, సత్యం విభూతివిశిష్టం పరమాత్మానముపాసీనాస్సంసిద్ధిం ప్రపద్యన్తే నాహం తు పరమాత్మేత్యత్రాహ॥ గూఢ ఇతి ॥ భూతేషు మనుష్యేషు, గూఢః మనుష్య ఇవ-చరతి, అత, స్తవ-మాయయా మోహితాః, కే-చిన్న జానన్తి, న హ్యేతావతా త్వయి పరమాత్మత్వం విహన్యత ఇతి భావః ॥ ౪ ॥ విభూతీరేవ సాకల్యేన పృచ్ఛతి ॥ యా ఇతి ॥ హే మహావిభూతే-యాః కాశ్చి, ద్భూమ్యాదిషు, విభూతయః - రసాయాం పాతాళే, కథంభూతాః- తే త్వయా, అనుభావితాః ఉత్కృష్టీకృతాః-తాసాముత్కర్షస్త్వదధీన ఇతి భావః, సర్వాః, మహ్యమాఖ్యాహి, తీర్థానాం, పదం స్థానం చ తే-దఙ్ఘ్రిపద్మం, నమామి ॥ ౫ ॥ అధునా నత్వమేవాయం ప్రశ్నః కృతః, కిం త్వర్జునేనాప్య, తస్తత్రోత్తరం సిద్ధమేవేత్యభిప్రేత్యాహ ॥ ఏవమితి ॥ అహమిత్యస్య పృష్ట ఇత్యన్తః, ప్రశ్నం ప్రష్టవ్యం ప్రతి, హే ప్రశ్నవిదాం, వర శ్రేష్ఠ కుత్ర కేనేత్యత ఆహ॥ యుయుత్సునేతి ॥ వినశనే కురుక్షేత్రే, అర్జునేనాహం, పృష్ట ఇతి సమ్బన్ధః, యువయోర్వినశనే కిం సంగతికారణమిత్యతోఽర్జునం విశినష్టి-సపత్నైస్సహ, యోద్ధుమిచ్ఛతా ॥ ౬ ॥ యుయుత్సోస్సర్వవిభూతిప్రశ్నే కః ప్రసఙ్గస్తత్రాహ ॥ జ్ఞాత్వేతి ॥ రాజ్యహేతుకం రాజ్యప్రాప్తిమాత్రహేతుకం, అత ఏవా, ధర్మ్య, మత ఏవ చ, గర్హ్యం

స్వమే ॥ ౩ ॥ గూఢశ్చరతి భూతేషు భూతాత్మా భూతభావనః । న త్వాం పశ్యన్తి భూతాని పశ్యన్తం మోహితాని తే ॥ ౪ ॥ యాః కాశ్చ భూమౌ దివి వై రసాయాం విభూతయో దిక్షు మహావిభూతే। తా మహ్యమాఖ్యాహ్యనుభావితాస్తే నమామి తే తీర్థపదాఙ్ఘ్రిపద్మమ్ ॥ ౫ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ ఏవమేతదహం పృష్టః ప్రశ్నం ప్రశ్నవిదాం వర । యుయుత్సునా వినశనే సపత్నైరర్జునేన వై ॥ ౬ ॥ జ్ఞాత్వా జ్ఞాతివధం గర్హ్యమధర్మ్యం రాజ్యహేతుకమ్ । తతో నివృత్తో హన్తాఽహం హతోఽయమితి లౌకికః॥ ౭ ॥ స తదా పురుషవ్యాఘ్రో యుక్త్యా మే ప్రతిబోధితః। అభ్యభాషత మామేవం యథా త్వం రణమూర్ధని ॥ ౮ ॥ అహమాత్మోద్ధవామీషాం భూతానాం సుహృదీశ్వరః । అహం సర్వాణి భూతాని తేషాం స్థిత్యుద్భవాప్యయః॥ ౯ ॥ అహం గతిర్గతిమతాం కాలః కలయతామహమ్।

జ్ఞాతీనాం వధం, జ్ఞాత్వా, అహం, హన్తా, అయం, హత, ఇతి లౌకికః ప్రాకృతమతిస్సన్, తతో యుద్ధాన్నివృత్త, ఆసీదితి శేషః ॥ ౭ ॥ తతః కిమత ఆహ ॥ స ఇతి ॥ సోఽర్జునః, మే మయా కర్త్రా, యుక్త్యా ఉపాయభూతయా, ప్రతిబోధితః "అశోచ్యానన్వశోచస్త్వ"మిత్యాదినా ప్రజ్ఞాపితచిదచిద్యాథాత్మ్యస్సన్, యథా, త్వం, తథా, రణమూర్ధని సంగ్రామముఖే, మా, మభ్యభాషత విభూతీరపృచ్ఛదిత్యర్థః ॥ ౮ ॥ అథ తా విభూతీః కథయతి॥ అహమితి॥ అమీషాం భూతానాం భూతసంఘాత్మకానాం దేవమనుష్యాదిశరీరాణాం-య, ఆత్మా అన్తః ప్రవిశ్య ధారకో జీవః-ఆత్మేత్యేకవచనమేకో వ్రీహిరితివజ్జాత్యభిప్రాయకం యద్వా, సర్వభూతానాం దేహినాం అహ-మాత్మా - స్వస్యాత్మత్వకథనేన స్వవిభూతిత్వం సిద్ధం - ఆత్మా హి నామ శరీరస్య సర్వాత్మనా ఆధారో నియన్తా శేషీ చ - తస్య చ సర్వభూతాత్మత్వం శ్రూయతే "యస్సర్వేషు భూతేషు తిష్ఠన్ సర్వేభ్యో భూతేభ్యోఽన్తరో యం సర్వాణి భూతాని న విదుర్యస్య సర్వాణి భూతాని శరీరం యస్సర్వాణి భూతాన్యన్తరో యమయతి ఏష త ఆత్మాన్తర్యామ్యమృత" ఇతి, "స ఆత్మాన్తర్యామ్యమృత" ఇతి చ, ఆత్మశబ్దాభిప్రేతం నియన్తృత్వం సుస్పష్టమాహ ॥ ఈశ్వర ఇతి॥ అనేనేశ్వరస్సర్వభూతానాం హృద్దేశేఽర్జున తిష్ఠతీ"తి వచనార్థస్స్మారితః - యత ఏవాత్మా - అత ఏవ-సుహృత్, ఆత్మా హి శరీరస్య సర్వాత్మనా హితాచరణైకశీలః - ఏవం స్వవిభూతిభూతేషు సర్వేషు స్వస్యాత్మతయాఽవస్థానమేవ తచ్ఛబ్దార్థసామానాధికరణ్యనిర్దేశహేతురిత్యభిప్రేత్య విభూతివిశేషాన్ స్వసామానాధికరణ్యేన వ్యపదిశతి ॥ అహం సర్వాణి భూతానీతి ॥ భగవత్యాత్మతయాఽవస్థితే హి సర్వే శబ్దాస్తస్మిన్నేవ పర్యవస్యన్తి, యథా దేవమనుష్యపశుప్రభృతయశ్శబ్దాశ్శరీరాణి ప్రతిపాదయన్తస్తత్తదాత్మని పర్యవస్యన్తి - తథా భగవతస్తత్తదాత్మతయాఽవస్థానమేవ తచ్ఛబ్దసామానాధికరణ్యనిబన్ధనమిత్యవగన్తవ్యం - యత్సామానాధికరణ్యకారణమన్తరాత్మత్వరూపం అన్తః ప్రవిశ్య నియమనం "తత్సృష్ట్వా తదేవానుప్రావిశత్ - అన్తః ప్రవిష్టశ్శాస్తా జనానాం సర్వాత్మే"తి శ్రుతం-త-త్సృష్టిస్థితిసంహారహేతుత్వముఖేనేత్యభిప్రేత్యాహ ॥ తేషాం స్థిత్యుద్భవాప్యయ ఇతి ॥ స్థిత్యాదిర్మదాయత్త ఇత్యర్థః ॥ ౯ ॥ గతిమతామిత్యత్ర ప్రశంసాయాం మతుప్-ప్రశస్త

గతిమతాం, యా, గతి - స్సైషా మత్కృష్టా వ్యవసా, సా - ఽహం - కలయతామనర్థప్రాపకతయా గణనీయానాం మధ్యే, కాలోఽస్మి - గుణానాం సత్త్వాదీనాం, యత్సామ్యం - తదహం - గుణానాం మధ్యే - గుణినిధర్మిణి ఔత్పత్తికః స్వాభావికో - యో గుణః సోఽహమ్ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ గుణినాం ఉద్భూతసత్త్వాదిగుణత్రయవతాం - య - త్సూత్రం ప్రథమం కార్యం మహత్తత్త్వం తదహం - మహతాం బృహతాం - యో మహాన్ మహత్త్వాఖ్యగుణః - సోఽహం, మదధీన ఇత్యర్థః - సూక్ష్మాణాం మధ్యే - యో నిరతిశయసూక్ష్మో జీవః సోఽహం - తత్సూక్ష్మత్వం మదధీనమిత్యర్థః - దుఃఖేనాపి జేతుమశక్యానాం మధ్యే, య, న్మన, స్తదహం ప్రియశోఽత్ర ప్రకరణే నిర్ధారణే షష్ఠీ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ త్రివృత్ - త్రయాణామక్షరాణాం అకారోకారమకారాణాం - వృత్ వర్తనం - యస్మిన్ - సః ప్రణవః ఓంకారః - సోఽహం - ఛన్దసాం వేదానాం - త్రిపదా గాయత్ర్యహమిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ వసూనాం మధ్యే - హవ్యవాట్ పావకశ్చాస్మి - ద్వాదశసంఖ్యాకానామాదిత్యానాం, ద్వాదశో - య - ఉత్కృష్టో - విష్ణునామాఽఽదిత్యః - సోఽహం - రుద్రాణామేకాదశసంఖ్యానాం - నీలలోహితో నామ - రుద్రో, ఽహమస్మి ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ బ్రహ్మర్షీణాం మరీచ్యాదీనాం మధ్యే, భృగు, రహం, మనుస్స్వాయంభువః, ధేనుషు, హవిర్దుఘాసు - నిర్ధారణార్థేయం సప్తమీ, హవిర్ధానీ దివ్యాసురభిః, కామధేను - రహమస్మి ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ సిద్ధేశ్వరాణాం యోగనిష్ఠానాం పరమోపాస్యః కపిలోఽహం - పతత్రిణాం పక్షి-

---

గుణానాం చాప్యహం సామ్యం గుణిన్యౌత్పత్తికో గుణః ॥ ౧౦ ॥ గుణినామప్యహం సూత్రం మహతాం చ మహానహమ్ । సూక్ష్మాణామప్యహం జీవో దుర్జయానామహం మనః ॥ ౧౧ ॥ హిరణ్యగర్భో వేదానాం మన్త్రాణాం ప్రణవస్త్రివృత్ । అక్షరాణామకారోఽస్మి గాయత్రీ ఛన్దసామహమ్ ॥ ౧౨ ॥ ఇన్ద్రోఽహం సర్వదేవానాం వసూనామస్మి హవ్యవాట్ । ఆదిత్యానామహం విష్ణూ రుద్రాణాం నీలలోహితః ॥ ౧౩ ॥ బ్రహ్మర్షీణాం భృగురహం రాజర్షీణామహం మనుః । దేవర్షీణాం నారదోఽహం హవిర్ధాన్యస్మి ధేనుషు ॥ ౧౪ ॥ సిద్ధేశ్వరాణాం కపిలస్సుపర్ణోఽహం పతత్రిణామ్ । ప్రజాపతీనాం దక్షోఽహం పితౄణామహమర్యమా ॥ ౧౫ ॥ మాం విద్ధ్యుద్ధవ దైత్యానాం ప్రహ్లాదమసురేశ్వరమ్ । సోమం నక్షత్రౌషధీనాం ధనేశం యక్షరక్షసామ్ ॥ ౧౬ ॥ ఐరావతం గజేన్ద్రాణాం యాదసాం వరుణం ప్రభుమ్ । తపతాం ద్యుమతాం సూర్యం మనుష్యాణాం చ భూమిపమ్ ॥ ౧౭ ॥ ఉచ్చైశ్శ్రవాస్తురఙ్గాణాం ధాతూనామస్మి కాఞ్చనమ్ । యమస్సంయమతాం చాహం సర్పాణామస్మి వాసుకిః ॥ ౧౮ ॥ నాగేన్ద్రాణామనన్తోఽహం మృగేన్ద్రశ్శృఙ్గిదంష్ట్రిణామ్ । ఆశ్రమాణామహం తుర్యో వర్ణానాం ప్రథమోఽనఘ ॥ ౧౯ ॥ తీర్థానాం స్రోతసాం గఙ్గా సముద్రస్సరసామహమ్ । ఆయుధానాం ధనురహం త్రిపురఘ్నో ధనుష్మతామ్ ॥ ౨౦ ॥ ధిష్ణ్యానామస్మ్యహం మేరుర్గహనానాం హిమాలయః । వనస్పతీనామశ్వత్థ ఓషధీనామహం యవః ॥ ౨౧ ॥ పురోధసాం వసిష్ఠోఽహం బ్రహ్మిష్ఠానాం బృహస్పతిః । స్కన్దోఽహం సర్వసేనాన్యామగ్రణ్యాం భగవానజః ॥ ౨౨ ॥ యజ్ఞానాం బ్రహ్మయజ్ఞోఽహం వ్రతానామవిహింసనమ్ । వాయ్వగ్న్యర్కామ్బువాగాత్మా శుచీనామప్య-

---

ణాం య స్సుపర్ణో గరుడ - స్సోఽహం - ప్రజాపతీనాం నవానాం బ్రహ్మణాం, దక్షో నామ, ప్రజాపతి, రహమ్ ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ దైత్యానాం - మధ్యే - అసురశ్రేష్ఠం - ప్రహ్లాదం - మాం, విద్ధి నక్షత్రౌషధీనామితి స్వస్వామిభావసంబన్ధే షష్ఠీ - నక్షత్రాణాం, ఓషధీనామధిపతిం - సోమం చన్ద్రం - మాం విద్ధీత్యనుషజ్యతే - ఏవం యక్షరక్షసామిత్యత్రాపి - ధనేశం కుబేరమ్ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ గజేన్ద్రాణాం గజశ్రేష్ఠానాం మధ్యే, ఐరావతం - మాం - విద్ధి - యాదాంసి జలజన్తవః - తేషాం ప్రభుం - మాం, విద్ధి, ద్యుమతాం ద్యుతిమతాం - తపతాం మధ్యే - సూర్యం - మాం, విద్ధి - భూపతిం ధరాధిపమ్ ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ తురఙ్గమాణాం మధ్యే - ఉచ్చైశ్శ్రవా నామాశ్వో ఽహమస్మి సంయమతాం దణ్డయతాం మధ్యే - యమో ఽహమస్మి - సర్పాణామేకశిరసాం వాసుకిరస్మి ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ నాగాః అనేకశిరసః, తేషాం మధ్యే అనన్తో ఽస్మి, శృఙ్గిణాం - దంష్ట్రిణాం చ - మృగాణాం మధ్యే - మృగేన్ద్రః ఆశ్రమాణాం బ్రహ్మచర్యాదీనాం చతుర్ణాం మధ్యే - య - స్తుర్య శ్చతుర్థ స్సన్న్యాసః - సో ఽహం, వర్ణానాం బ్రహ్మక్షత్రియవిట్ఛూద్రాణాం మధ్యే, యః - ప్రథమో బ్రహ్మవర్ణః, సోఽహమ్ ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ స్రోతసాం ప్రవాహరూపాణాం తీర్థానాం గఙ్గా జాహ్నవ్యహమస్మి - సరసాం స్థిరోదకాశయానాం, సముద్రః - ధనుష్మతాం ధనుర్ధరాణాం మధ్యే త్రిపురఘ్నో రుద్రోఽస్మి ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ ధిష్ణ్యానాం గహనానాం దుర్గమానాం వనస్పతీనాం వృక్షాణామ్ ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ పురోధసాం పురోహితానాం - బ్రహ్మిష్ఠానాం వేదార్థనిష్ఠానాం - పురోధసాం బృహస్పతిః - బ్రహ్మిష్ఠానాం వసిష్ఠోఽహమితి సంబన్ధః - సేనాన్యాం చమూపతీనాం - అగ్రణ్యాం సన్మార్గప్రవర్తకానాం భగవానజో బ్రహ్మాఽహమ్ ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ శుచీనాం శోధకా-

నాం మధ్యే-వాయ్వాదిపదార్థరూపో- నితరాం శోధకోఽహ-మిత్యర్థః ✽ ॥ ౨౩ ॥ ✽ యోగానామష్టానాం మధ్యే- ఆత్మసంరోధః సమాధి-రహం. విజిగీషతాం సంబన్ధిమన్త్రో జయోపాయో- నీతి-రహ-మస్మి, కౌశలానాం వివేకాదినైపుణ్యానాం మధ్యే ఆన్వీక్షికీ ఆత్మానాత్మవివేకవిద్యా . ఖ్యాతివాదినాం అన్యథాఖ్యాతివాదినాం తార్కికాదీనాం సంబన్ధియో - వికల్పః-త్వయోక్తిమేవముచ్యతే ఉతాన్యథేతి యో వికల్పః సోఽహమ్ ✽ ॥ ౨౪ ॥ ✽ శతరూపా స్వాయంభువమనోర్భార్యా-మునీనాం-మధ్యే, యః-శ్రేష్ఠో-బదర్యాశ్రమవాసీ-నారాయణః-సోఽహమేవ-నత్వసౌ మద్విభూతిరిత్యర్థః- అర్థాన్తరాభావాత్-నారాయణనిష్ఠనిరతిశయమౌనోపయుక్తం యత్సామర్థ్యం తన్మదవినాభూతమిత్యర్థః-బ్రహ్మచారిణాం జితేన్ద్రియాణాం మధ్యే-కుమారః సనత్కుమారః ✽ ॥ ౨౫ ॥ ✽ ధర్మాణాం అలౌకికశ్రేయస్సాధనానాం మధ్యే-సంన్యాసః అనభిసంహితఫలో ధర్మః-ఆత్మనిక్షేపాపరపర్యాయో వా- క్షేమాణాం భయరాహిత్యావహానాం మధ్యే - అబహిర్మతిః ప్రత్యగాత్మస్వరూపానుసంధానం-గుహ్యానాం మధ్యే, సూనృతం ప్రియవచనం-మౌనం చాహం - నహి ప్రియభాషణే మౌనే చ పురుషాభిప్రాయో జ్ఞాయత ఇతి తయోర్గుహ్యాతమత్వం, మిథునానాం మధ్యే - అజః ప్రజాపతిః - యస్య దేహార్ధాభ్యాం మిథునమభూత్స ఏవ ముఖ్యం మిథునం-"అర్ధో వా ఏష ఆత్మనో యత్పత్నీ"తి, శ్రుతేః ✽ ॥ ౨౬ ॥ ✽ అనిమిషాం అప్రమత్తానాం మధ్యే-సంవత్సరోఽహం- మధుమాధవౌ చైత్రవైశాఖౌ-వసన్త ఇత్యర్థః-అభిజి-దుత్తరాషాఢాచతుర్థపాద ఇత్యర్థః-తథా చ శ్రుతిః " అభిజిన్నామ నక్షత్రముపరిష్టాదషాఢానామధస్తాచ్ఛ్రోణాయా-ఇతి ✽ ॥ ౨౭ ॥ ✽ కృతం కృతయుగమిత్యర్థః-ధీరాణాం ద్వంద్వసహానాం మధ్యే-అసితో దేవలశ్చాహం-వ్యా

హం శుచిః ॥ ౨౩ ॥ యోగానామాత్మసంరోధో మన్త్రోఽస్మి విజిగీషతామ్ । ఆన్వీక్షికీ కౌశలానాం వికల్పః ఖ్యాతివాదినామ్ ॥ ౨౪ ॥ స్త్రీణాం తు శతరూపాఽహం పుంసాం స్వాయంభువో మనుః । నారాయణో మునీనాం చ కుమారో బ్రహ్మచారిణామ్ ॥ ౨౫ ॥ ధర్మాణామస్మి సంన్యాసః క్షేమాణామబహిర్మతిః । గుహ్యానాం సూనృతం మౌనం మిథునానామజస్త్వహం ॥ ౨౬ ॥ సంవత్సరోఽస్మ్యనిమిషామృతూనాం మధుమాధవౌ । మాసానాం మార్గశీర్షోఽహం నక్షత్రాణాం తథాఽభిజిత్ ॥ ౨౭ ॥ అహం యుగానాం చ కృతం ధీరాణాం దేవలోఽసితః । ద్వైపాయనోఽస్మి వ్యాసానాం కవీనాం కావ్య ఆత్మవాన్ ॥ ౨౮ ॥ వాసుదేవో భగవతాం త్వం తు భాగవతేష్వహం । కింపురుషాణాం హనుమాన్విద్యాధ్రాణాం సుదర్శనః ॥ ౨౯ ॥ రత్నానాం పద్మరాగోఽస్మి పద్మకోశస్సుపేశసామ్ । కుశోఽస్మి తృణజాతీనాం గవ్యమాజ్యం హవిష్ష్వహమ్ ॥ ౩౦ ॥ వ్యవసాయినామహం లక్ష్మీః కితవానాం ఛలగ్రహః । తితిక్షాస్మి తితిక్షూణాం సత్త్వం సత్త్వవతామహమ్ ॥ ౩౧ ॥ ఓజస్సహో బలవతాం కర్మాహం విద్ధి సాత్త్వతామ్ । సాత్వతం నవమూర్తీనామాదిమూర్తిరహం పరా ॥ ౩౨ ॥ విశ్వావసుః పూర్వచిత్తిర్గన్ధర్వాప్సరసామహమ్ । భూధరాణామహం స్థైర్యం గన్ధమాత్రమహం భువః ॥ ౩౩ ॥ అపాం రసశ్చ పరమస్తేజి

సానాం వేదవిభాగకర్తౄణాం - ద్వైపాయనః పారాశర్యః-కవీనాం దీర్ఘదర్శినాం - కావ్యః శుక్రః-తం విశినష్టి ఆత్మవాన్ సూక్ష్మబుద్ధిమాన్ ✽ ॥ ౨౮ ॥ ✽ భగవతాం జ్ఞానైశ్వర్యాదిమతాం-వాసుదేవః-జ్ఞానాదికం ముదాయుత్తమిత్యర్థః-భాగవతేషు భగవద్భక్తేషు మధ్యే- త్వముద్ధవో-ఽహ-మస్మి ✽ ॥ ౨౯ ॥ ✽ పేశసాం సుందరాణాం మధ్యే - పద్మకోశః-హవిషాం పురోడాశాదీనాం గవ్యమాజ్య-మహమ్ ✽ ॥ ౩౦ ॥ ✽ వ్యవసాయినాం అర్థార్జనశీలానాం సంబన్ధినీ-యా లక్ష్మీః ధనాదిసంపత్సోఽహం, కితవానాం ఛలయతాం సంబన్ధిఛలగ్రహః-ఛలేన-గ్రహః ఆగ్రహః- అహమేవ - ద్యూతాదినా జేష్యామీత్యాదిరూపః సోఽహం తితిక్షూణామిత్యాదిషు ఆశ్రయాశ్రయిభావసంబన్ధార్థా షష్ఠీ - తితిక్షా క్షమా - సా చ- మనోవికారహేతౌ సత్యవికృతమనస్త్వం-సత్త్వవతామిత్యత్రాతిశాయనే మతుప్ సత్త్వగుణప్రచురాణామిత్యర్థః- తేషాం-య-త్సత్త్వం-తదహమ్ ✽ ॥ ౩౧ ॥ ✽ తథా-ఓజస్వినా-మోజ-స్సహస్వినాం-సహః బలినాం బలం-అత్ర- ఓజ ఇన్ద్రియపటుత్వం - సహో ధారణసామర్థ్యం బలం శారీరం, సాత్వతాం భాగవతానాం - సాత్వతం పఞ్చరాత్రోక్తం కర్మ, పఞ్చకాలానుష్ఠేయం, త, దహం నవమూర్తీనాం మత్స్యాద్యాత్మాన్తానాం నవానాం మూర్తీనాం-యా-ఆదిమూర్తి- ర్మూలభూతా మూర్తిః-పరా సర్వకారణభూతా - సాఽహం-మత్స్యాదిమూర్తిరూపేణావిర్భావానుగుణం యత్సామర్థ్యం తత్ మదవినాభూతమిత్యర్థః-అర్థాన్తరాభావాత్-భావిన్యాః కల్కిమూర్తేరవివక్షయా నవమూర్తీనామిత్యుక్తమ్ ✽ ॥ ౩౨ ॥ ✽ గన్ధర్వాణాం మధ్యే-విశ్వావసుః, అప్సరసాం మధ్యే-పూర్వచిత్తి-రహ-మితి సంబన్ధః-భూధరాణాం పర్వతానాం , యత్-స్థైర్యం, తదసాధారణం, త-దహం-తథా-భువః, పృథివ్యాః-య-దసాధారణం-గన్ధమాత్రమ్ ✽ ॥ ౩౩ ॥ ✽ యశ్చా-పాం పరమః సర్వరసకారణం-రసః , స చా-హమ్, తేజిష్ఠానాం అతితేజసాం, విభావస్సు రహం, విభావసోర్యత్తేజోరూపం తదహమిత్యర్థః " వసూనామస్మి హవ్యవాడి ,, తి విభావసోర్వి

భూతిత్వస్యపూర్వమేవోక్తత్వాత్ , పృథివ్యాభూతాసాధారణగన్ధాదేర్వి భూతిత్వవర్ణనప్రకరణానుగుణ్యాచ్చ-సూర్యా
దీనాం-యా-ప్రభా,సాఽహం,శబ్దః-ఆకాశాసాధారణగుణః-సోఽహం,కింబహునా,సర్వోఽపీన్ద్రియాణాం,యో,విషయః-
పరఃఉత్కృష్టః-సోహం-స్పర్శాభిప్రాయకమిదమ్ ❋ ॥ ౩౪ ॥ ❋బ్రహ్మణ్యానాం,బ్రహ్మకులేసాధవో,బ్రహ్మణ్యాః తేషాం
మధ్యే,బలిర్వైరోచనిః-అర్జునఃపార్థః-భూతానాం,స్థిత్యాది- రహం-మదధీనఇత్యర్థః-ప్రతిసంక్రమఃప్రళయః ❋ ॥ ౩౫ ॥ ❋
గత్యాదయఃపఞ్చకర్మేన్ద్రియవ్యాపారాః , స్పర్శాదయోజ్ఞానేన్ద్రియాణాం , తేచాహమిత్యర్థః.తత్ర,గతిఃపాదేన్ద్రియస్య
ఉక్తిర్వాగిన్ద్రియస్య , ఉత్సర్గఃపాయోః , ఉపాదానంపాణేః , గత్యాదీనాంసమాహారద్వంద్వః , ఆనన్దఉపస్థస్య - స్ప
ర్శశ్చలక్షణంచతయోస్సమాహారః , లక్షణందర్శనం - ఆస్వాదశ్చ , శ్రుతిశ్చ - అవఘ్రాణంచ , తేషాంసమాహారస్త
ద్వత్-తత్ర-స్పర్శఃత్వగిన్ద్రియస్య,లక్షణంచక్షుషః-ఆస్వాదోరసనేన్ద్రియస్య,శ్రుతిఃశ్రోత్రస్య , అవఘ్రాణంఘ్రాణేన్ద్రియస్య,
నకేవలంవిషయవ్యాపారా ఏవమద్విభూతయః అపిత్విన్ద్రియాణ్యపీత్యాహ ॥ సర్వేన్ద్రియేన్ద్రియం , సర్వేషామిన్ద్రి
యాణాం , ఇన్ద్రియమహం , సర్వేన్ద్రియప్రవర్తకోఽహమిత్యర్థః ❋ ॥ ౩౬ ॥ ❋పృథివ్యాద్యసాధారణానాంగన్ధా
దీనామాత్మవిభూతిత్వముక్తం - అథాశ్రయాణామపితద్విభూతిత్వమాహ॥ పృథివీతి ॥నకేవలం - పృథివ్యాదీనామేవ-కింతు,
తత్కారణానామపీత్యాహ॥అహంమహానితి॥అహమహంకారః-మహాన్మహత్తత్త్వం-వికారఃఅహఙ్కారవికారరూపా
ణ్యేకాదశేన్ద్రియాణి-దృష్టాన్తార్థమిదం-తేషాంసర్వేన్ద్రియేన్ద్రియమిత్యనేనైవాత్మవిభూతిత్వోక్తేః-అవ్యక్తమచిత్సమష్టిః - పు
రుషశ్చిత్సమష్టిః,రజస్సత్త్వంతమశ్చాచిత్సమష్టేర్గుణాః-పరంముక్తాత్మస్వరూపమ్ ❋॥౩౭॥ ❋నకేవలమేతానితత్త్వాన్యేవాహ
మపిత్వేషాంగణనం - లక్షణతోజ్ఞానం - తత్ఫలభూతంయథావస్థితతత్తద్వస్తుస్వరూపస్వభావనిశ్చయాత్మకజ్ఞానంచా -హ
మేవేత్యాహ ॥ అహమితి ॥ అనుక్తసంగ్రహాభిప్రాయేణాహ॥మయేతి॥ఈశ్వరేణాన్తఃప్రవిశ్యనియన్త్రా-మయా,అతఏవ-మ

ష్ఠానాంవివభాసుః । ప్రభాసూర్యేన్దుతారాణాంశబ్దోఽహంనభసఃపరః॥ ౩౪ ॥బ్రహ్మణ్యానాంబలిరహంవీ
రాణామహమర్జునః । భూతానాంస్థితిరుత్పత్తిరహంవైప్రతిసంక్రమః॥౩౫॥ ❋గత్యుక్త్యుత్సర్గోపాదానమానన్దః
స్పర్శలక్షణమ్।ఆస్వాదశ్రుత్యవఘ్రాణమహంసర్వేన్ద్రియేన్ద్రియమ్॥ ౩౬ ॥ పృథివీవాయురాకాశమాపోజ్యోతిర
హంమహాన్ । వికారఃపురుషోఽవ్యక్తంరజస్సత్త్వంతమఃపరమ్ ॥ అహమేతత్ప్రసంఖ్యానంజ్ఞానంతత్త్వవి
నిశ్చయః॥ ౩౭ ॥మయేశ్వరేణజీవేనగుణేనగుణినావినా।సర్వాత్మనాఽపిసర్వేణనభావోవిద్యతేక్వచిత్॥ ౩౮ ॥
సంఖ్యానంపరమాణూనాంకాలేనక్రియతేమయా।నతథామేవిభూతీనాంసృజతోఽణ్డానికోటిశః॥ ౩౯ ॥తేజ
శ్శ్రీఃకీర్తిరైశ్వర్యంహ్రీస్త్యాగస్సౌభగంయశః।వీర్యంతితిక్షావిజ్ఞానంయత్రయత్రసమేంఽశకః॥౪౦॥ఏతాస్తే

చ్ఛరీరభూతేనజీవేనగుణేనసత్త్వాదినా - గుణినాతదాశ్రయభూతాచిద్ద్రవ్యేణవినా ॥ గుణినంవిశినష్టి ॥ సర్వాత్మనాసమష్టి
వ్యష్టిరూపేణ-తఏవ - సర్వేణసర్వకార్యాత్మనాఽవస్థితేన - క్వచిదపివస్తుని- భావో-నవిద్యతే- భావశబ్దోఽత్రసత్తాపరః-
సర్వమపిచిదచిదీశ్వరతత్త్వత్రయాత్మకంవస్తుమదవినాభూతంమన్నియామ్యమేవేత్యర్థః " నతదస్తి వినాయత్స్యాన్మయా
భూతంచరాచరం ,, మిత్యస్యార్థోఽత్రాభిహితః ❋ ॥ ౩౮ ॥ ❋నను విశేషతఃపూర్వవత్సర్వావిభూతయఃకింనోచ్యన్తఇత్య
తఆహ ॥ సఙ్ఖ్యానమితి ॥ మయాసర్వజ్ఞేన-కాలేన-పరమాణూనాంపార్థివానాం-సఙ్ఖ్యానంవా - క్రియేత-నతు-మమ-విభూతీ
నాం- తత్రహేతుత్వేనాత్మానంవిశినష్టి ॥ కోటిశోఽణ్డానిసృజతఇతిఅణ్డాన్యేవానన్త్యాన్నగణయితుంశక్యాని - కింపునస్త్వ
ణ్డాన్తర్గతానివస్తూని - తానివిశేషతోనిరూపయితుంశక్యన్తే " నాన్తోఽస్తిమమదివ్యానాంవిభూతీనాంపరన్తప ,, ఇత్య
ర్థఉక్తః ❋ ॥ ౩౯ ॥ ❋నను విశేషతోనిరూపణాభావేతత్తద్విభూతిభూతవస్తు-నజ్ఞాతమేవస్యాదిత్యాశఙ్కాయాంలక్షణంత
జ్జ్ఞాపయతి ॥ తేజఇతి ॥ యత్రపదార్థే- తేజఆదయః - స్తదన్యతమోవా-స-మేమమాం-శకఃఅంశభూతః-మహాచిన్త్యశక్తేర్వి
యామైకదేశోమద్విభూతిభూతఇతియావత్-యద్వా - శరీరభూతఇత్యర్థః " ఏకస్థైకదేశోఽప్యంశః ,,శరీరమప్యంశఇతి "
అంశోనానావ్యపదేశాత్ ,, దిత్యత్రాభాషిభాష్యకారైః - తత్రతేజఃవర్చః-శ్రీఃకాన్తిఃకీర్తిఃప్రథా - ఐశ్వర్యంసంపత్-హ్రీర్ల
జ్జా-త్యాగఃసత్పాత్రేవిత్తాదిత్యాగః - సౌభగంసౌన్దర్యం - భగోభాగ్యం - వీర్యంసత్యప్యభిభవహేతావనభిభూతత్వం-తి
తిక్షాక్షమా - విజ్ఞానంయథావస్థితతత్తద్వస్తువిజ్ఞానం- మన్త్రః శ్రీమదష్టాక్షరమన్త్రః " మన్త్రాణాంప్రణవస్త్రివృ ,, దిత్యు
క్తోవా-మన్త్రః ఆలోచనంహితాహితపర్యాలోచనంవా , అనేన " యద్యద్విభూతిమత్సత్వం శ్రీమదూర్జితమేవవేత్యాద్యర్థఉ
క్తః ❋ ॥ ౪౦ ॥ ❋విభూతినిరూపణంనిగమయతి॥ ఏతాఇతి ॥సంక్షేపేణసంగ్రహేణ-యద్వా-సంక్షిప్యతేసంగృహ్యతేఅనే
నేతిసంగ్రహఃసంగ్రాహకంలక్షణం- తేన-సర్వాః - విభూతయః -స్తేతుభ్యం - కీర్తితాః - ఏతేసర్వేపదార్థాః-మనోవికారాః

త్సంకల్పమాత్రజన్యా ఇతి-యథా యథావత్ - వాచా వేదేనా - భిధీయతే "తదైక్షత బహుస్యాం ప్రజాయేయేతి తత్తేజోఽసృజత" ఇత్యాదిరూపయా వాచా-అభిధీయత ఇత్యర్థః- అనేన విభూతిత్వం నిరుక్తమ్ ✺ ॥ ౪౧ ॥ ✺ ఏవం విధాన న్తవిభూతివిశిష్టం మాం సర్వేన్ద్రియాదినియమనేనోపాస్స్వేత్యాహ ॥ వాచం యచ్ఛేతి ॥ వాగాదీనాం నియమనం నామానర్థావహేభ్యో వ్యాపారేభ్యో నివర్తనం - ప్రాణంచ - ఇన్ద్రియాణిచ-తాని-ద్వంద్వత్వాత్పరవల్లిఙ్గత్వం - తత్ర-వాఙ్నియమో నామాసదాలాపవర్జనం - మనోనియమనం అసదభిధ్యానవర్జనం "జాత్యాశ్రయనిమిత్తదుష్టాన్నాదినా ప్రాణవృత్తివర్జనం ప్రాణనియమనం" పూరకకుమ్భకరేచకాద్యుపాయేన స్వవశీకరణం వా - ఆత్మాన-మాత్మనా - యచ్ఛ - అపాయేషు న ప్రవర్తేయమితి స్వాత్మానం స్వాయమేవ యచ్ఛ - సవిభూతికం మామేవోపాస్స్వేతి భావః - ఏవం చేద్భూయో - ఽధ్వనే సంసారాధ్వపరిభ్రమాయ-న కల్పతే ✺ ॥ ౪౨ ॥ ✺ ఉక్తాకరణే క్షతిమాహ ॥ యోవా ఇతి ॥ అసంయచ్ఛన్ న సంయచ్ఛేత్-తర్హి-తస్య-వ్రతాదిక-మామఘటస్యామ్బువత్-ఆమఘటోఽపక్వఘటః-స్రవతి-గళితం భవతి ✺ ॥ ౪౩ ॥ ✺ యత ఏవం-తస్మా - ద్వాఙ్మనః ప్రాణాన్, మద్భక్తియుక్తయా-బుద్ధ్యా - నియచ్ఛేత్ తతో నియమనాత్ పరిసమాప్యతే మోక్షోపాయస్సంపూర్ణో భవతి ✺ ॥ ౪౪ ॥ ✺ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామేకాదశస్కన్ధే షోడశోఽధ్యాయః ✺✺✺✺✺✺✺✺✺✺✺✺✺✺✺✺✺

ఏకాదశాధ్యాయాదౌ "వర్ణాశ్రమశుభాచారమకామాత్మా సమాచరే" దితి వర్ణాశ్రమానుగుణానామాచారాణాం

కీర్తితాస్సర్వాస్సంక్షేపేణ విభూతయః । మనోవికారా ఏవైతే యథా వాచాఽభిధీయతే ॥ ౪౧ ॥ వాచం యచ్ఛ మనో యచ్ఛ యచ్ఛ ప్రాణేన్ద్రియాణిచ । ఆత్మానమాత్మనా యచ్ఛ న భూయః కల్పసేఽధ్వనే ॥ ౪౨ ॥ యో వై వాఙ్మనసీ సమ్యగసంయచ్ఛన్ధియా యతిః । తస్య వ్రతం తపో దానం స్రవత్యామఘటామ్బువత్ ॥ ౪౩ ॥ తస్మాన్మనో వచః ప్రాణాన్నియచ్ఛేన్మత్పరాయణః । మద్భావయుక్తయా బుద్ధ్యా తతః పరిసమాప్యతే ॥ ౪౪ ॥ ✺✺✺✺✺✺✺✺✺✺✺✺✺✺✺✺✺✺ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, ఏకాదశస్కన్ధే, షోడశోఽధ్యాయః ✺✺✺✺✺✺✺✺✺

ఉద్ధవ ఉవాచ ॥ యస్త్వయాఽభిహితః పూర్వం ధర్మస్త్వద్భక్తిలక్షణః । వర్ణాశ్రమాచారవతాం సర్వేషాం ద్విపదామపి ॥ ౧ ॥ యథానుష్ఠీయమానేన త్వయి భక్తిర్నృణాం భవేత్ । స్వధర్మేణారవిన్దాక్ష తత్సమాఖ్యాతుమర్హసి ॥ ౨ ॥ పురా కిల మహాబాహో ధర్మం పరమకం ప్రభో । యత్తేన హంసరూపేణ బ్రహ్మణేఽభ్యాత్థ మాధవ ॥ ౩ ॥ స ఇదానీం సుమహతా కాలేనామిత్రకర్శన । న ప్రాయో భవితా మర్త్యలోకే ప్రాగనుశాసితః ॥ ౪ ॥ వక్తా కర్తాఽవితా నాన్యో ధర్మస్యాచ్యుత తే భువి । సభాయామపి వైరిఞ్చ్యాం యత్ర మూర్తిధరాః కళాః ॥ ౫ ॥ కర్త్రాఽవిత్రా ప్రవక్త్రా చ భవతా మధుసూదన । త్యక్తే మహీతలే దేవ వినష్టం కః ప్రవక్ష్యతి ॥ ౬ ॥ తత్త్వం నస్సర్వధర్మజ్ఞ ధర్మస్త్వద్భక్తిలక్షణః । యథా యస్య విధీయేత తథా వర్ణయ మే ప్రభో ॥ ౭ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్థం స్వభృత్యముఖ్యేన పృష్టస్స భగవాన్ హరిః । ప్రీతః క్షేమాయ మర్త్యానాం ధర్మానాహ సనాతనాన్ ॥ ౮ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ ధర్మ్య ఏష

భగవద్భక్తియోగానుగ్రాహకతయాఽనుష్ఠేయత్వముక్తం - తత్ప్రకారముక్తానువాదపూర్వకం పృచ్ఛతి ॥ యస్త్వయేతి ॥ వర్ణాశ్రమాచారవతాం వర్ణానుగుణాచారయుక్తానాం - ఆశ్రమానుగుణాచారయుక్తానాంచ - సర్వేషాం-ద్విపదాం - త్వద్భక్తిలక్షణో-ధర్మ-స్త్వత్ప్రాప్తిసాధన- స్త్వయా అభిహిత-ఇత్యుక్తానువాదః ✺ ॥ ౧ ॥ ✺ తత్ర పృచ్ఛతి ॥ యథేతి ॥ యథాఽనుష్ఠితేన - స్వధర్మేణ స్వస్వవర్ణాశ్రమానుగుణేన-ధర్మేణ - త్వయి-భక్తి- ర్భవేత్-తదనుష్ఠానప్రకారాత్మకం వస్తు - మహ్య-మాఖ్యాతు-మర్హసి ✺ ॥ ౨ ॥ ✺ ననూపదేష్టృపరంపరైవ తజ్జ్ఞాయతే కిమితి మాం పృచ్ఛసీత్యత్రాహ ॥ పురేతి ॥ యత్-పరమకం-పరమశ్చాసౌ కం సుఖరూపశ్చ - తం ధర్మం - హంసరూపేణ - బ్రహ్మణే-అపిశబ్దాత్సనకాదిభ్యోఽపి - ఆత్థ ఉపదిష్టవానసి ✺ ॥ ౩ ॥ ✺ స ధర్మః- హే అమిత్రకర్శన-ప్రా- క్త్వయా-అనుశాసితో వివిచ్య జ్ఞాపితః - ఇదానీ-మతి మహతా-కాలేన-మర్త్యలోకే-ప్రాయశో-న భవితా-విచ్ఛిన్నో బభూవేత్యర్థః ✺ ॥ ౪ ॥ ✺ అత ఏవ-తస్య ధర్మస్య, వక్తా ఉపదేష్టా, కర్తా- అవితా రక్షితా- హే అచ్యుత-త్వత్తో - ఽన్యో - భువి-నాస్తి న దృశ్యత ఇత్యర్థః మాస్తు భూవ్యాద్యలోకేషు తు స్యాదత ఆహ ॥ సభాయామపీతి ॥ సభాం విశినష్టి ॥ యత్ర మూర్తిధరాః కలా ఇతి ॥ కళాః విద్యాః, మూర్తిధరాః విగ్రహధారిణ్యః, సన్తి, వైరిఞ్చ్యాం సభాయామపి వక్తా కర్తాఽవితా వా నాస్తీతి సంబన్ధః ✺ ॥ ౫ ॥ ✺ యద్యధునా త్వం న కథయసి తర్హి, కర్త్రా, వక్త్రా-అవిత్రా చ-త్వయా, త్యక్తే, ఽస్మిన్మహీతలే-వినష్టం విచ్ఛిన్నం - కః, ప్రవక్ష్యతి న కోఽపి-అత స్త్వమేవోపదిశేతి భావః ✺ ॥ ౬ ॥ ✺ తమేవాహ ॥ తత్త్వమితి ॥ హే సర్వధర్మజ్ఞ, సః కర్తా వక్తా అవితా చ-త్వం, నోఽస్మభ్యం, త్వద్భక్తిలక్షణోపయుక్తః, యథా యదఙ్గకలాపయుక్తో, యస్య, వర్ణినః, ఆశ్రమిణశ్చ, విధీయతే-తథా-వర్ణయ-మే ప్రభో మమ స్వామిన్ ✺ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ✺ పృష్టమనువర్ణయితుకామః స్తువన్ప్రశ్న

మభినన్దతి॥ధర్మ్య ఇతి॥తవలోకహితైకకారిణః-ఏషప్రశ్నః,ధర్మ్యః హితాచరణయా ధర్మాదనపేతః తత్ర హేతుత్వేన ప్రశ్నం విశినష్టి॥వర్ణాశ్రమాచారవతాం-నృణాం,నిశ్శ్రేయసకరః ముక్తిసాధనః,ప్రశ్నస్య నిశ్శ్రేయసకరత్వం ఉత్తరజ్ఞానానుష్ఠానాది పరంపరయేత్యవగన్తవ్యం , హే ఉద్ధవ-తం భక్తియోగానుగ్రాహకం , వర్ణాశ్రమానుగుణం ధర్మం-మే మత్తో-నిబోధ జానీహి ✱ ॥ ౯ ॥ ✱ వర్ణానాముత్పత్తిం తద్ధర్మభేదం చ వివక్షుస్తావత్కృతయుగే వర్ణస్తద్ధర్మశ్చైక ఏవేత్యాహ॥ ఆదావితి॥ఆదౌ కృతయుగే-చతుర్యుగసహస్రారమ్భకృతయుగే-నృణాం-వర్ణో, హంస ఇతి-స్మృతః-హంస ఇతి బ్రాహ్మణవర్ణసంజ్ఞా-స ఏక ఏవ-న తు క్షత్రియాదయస్సన్తీత్యర్థః-కృతమితి నామనిర్వక్తి॥ కృతకృత్యా ఇతి॥ జాత్యా హంసత్వజాత్యైవ-యస్మాత్-కృతకృత్యాః-తస్మాత్-తద్యుగం-కృతమితి-విదుః-హంసజాత్యుత్పత్తిమాత్రేణైవ కృతకృత్యతావహత్వం తస్మిన్ కృతశబ్దప్రవృత్తౌ నిమిత్తమిత్యర్థః-అనేన తద్యుగసంభవానాం హంసానాం న కర్తవ్యాంశోఽస్తీతి సూచితమ్ ✱ ॥ ౧౦ ॥ ✱ కించ॥విధాయకాభావాదపి తదానీం నాన్యత్కర్మాస్తీత్యాహ ॥ వేద ఇతి ॥ తదా-ప్రణవ ఏవ వేదః-న తు త్రయీతి భావః-ధర్మశ్చ-మనోవిషయోఽహమేవ-వృషరూపధృక్ చతుష్పాత్-న క్రియావిశేషో యజ్ఞాదిః-అతస్తే, కేవలం-తపోనిష్ఠాః, ధ్యానయోగనిష్ఠాః-హంసం విశుద్ధం,నిరస్తనిఖిలదోషం-మామ్-ఉపాసతే,అతస్తేఽపి-ముక్తకిల్బిషాః,అహమివ తేఽపి హంసా ఇతి భావః ✱ ॥ ౧౧ ॥ ✱ పశ్చాత్ త్రేతాయుగప్రవేశే తు-హే మహాభాగ-మమ హృది-యః-ప్రణవః-తస్మాత్-త్రయీ ఋగ్యజుస్సామరూపా-త్రయోఽవయవా యస్యాస్సా-విద్యా వేదవిద్యా-ప్రాదుర్బభూవ-తస్యా నిత్యత్వాత్ ప్రాదుర్బభూవేత్యుక్తం-తస్యాః త్రయ్యా విద్యాయాస్సకాశాత్-హౌత్రాధ్వర్యవౌద్గాత్రైః త్రిరూప, త్రయాణాం ఋగ్యజుస్సామమన్త్రిణాం , వృత్ వర్తనం-కరణతయా యస్మిన్నితి వా త్రివృత్-స-మఖో యజ్ఞో-ఽహమిత్యాత్మమఖయోస్సామానాధికరణ్యమాత్మాయత్తసత్తాప్రవృత్తిమత్త్వనిబన్ధనం-త్రేతాప్రభృతి యజ్ఞాదిరూపో ధర్మస్తద్విధాయకో వేదశ్చాసీదిత్యర్థః ✱ ॥ ౧౨ ॥ ✱ యత ఏవ-మత్త ఏవ-వి

తవ ప్రశ్నో నిశ్శ్రేయసకరో నృణామ్। వర్ణాశ్రమాచారవతాం తముద్ధవ నిబోధ మే॥ ౯ ॥ ఆదౌ కృతయుగే వర్ణో నృణాం హంస ఇతి స్మృతః। కృతకృత్యాః ప్రజా జాత్యా తస్మాత్కృతయుగం విదుః ॥ ౧౦ ॥ వేదః ప్రణవ ఏవాగ్రే ధర్మోఽహం వృషరూపధృక్। ఉపాసతే తపోనిష్ఠా హంసం మాం ముక్తకిల్బిషాః ॥ ౧౧ ॥ త్రేతాముఖే మహాభాగ ప్రాణాన్మే హృదయాత్త్రయీ। విద్యా ప్రాదురభూత్తస్యా అహమాసం త్రివృన్మఖః॥ ౧౨ ॥ విప్రక్షత్రియవిట్ఛూద్రా ముఖబాహూరుపాదజాః। వైరాజాత్పురుషాజ్జాతా య ఆత్మాచారలక్షణాః॥ ౧౩ ॥ గృహాశ్రమో జఘనతో బ్రహ్మచర్యం హృదో మమ। వక్షస్స్థలాద్వనేవాసో న్యాసశ్శీర్షణి సంస్థితః॥ ౧౪ ॥ వర్ణానామాశ్రమాణాం చ జన్మభూమ్యనుసారిణీః। ✱ ఆసన్ప్రకృతయో నౄణాం నీచైర్నీచో ✱ త్తమో ✱ త్తమైః॥ ౧౫ ॥ శమో దమస్తపశ్శౌ

త్రాదయ-శ్చత్వారో-వర్ణాః-ఆత్మాచారః స్వధర్మో-లక్షణం జ్ఞాపకో-యేషాం తే, వైరాజాత్ విరాట్ఛబ్దవాచ్యానిరుద్ధప్రసూతాచ్చతుర్ముఖాదేః, జాతాః, ఆసన్నితి శేషః, బ్రాహ్మణాదీనాం వైరాజముఖాదిభ్యః ప్రసూతత్వం నామ వేదప్రవచనాదిరూపముఖాదివ్యాపారావలమ్బిత్వమ్ ✱ ॥ ౧౩ ॥ ✱ అథాశ్రమాణాముత్పత్తిమాహ॥ గృహాశ్రమ ఇతి॥ మమ చతుర్ముఖశరీరకస్య, జఘనతః, గృహాశ్రమః-హృదో, బ్రహ్మచర్యం-న్యాసః సంన్యాసః-శీర్షణి శిరసి స్థితః ఆశ్రిత ఇత్యర్థః, వర్ణానాం జాతిరూపత్వాదాశ్రమాణాం చ క్రియాత్మకత్వాత్తేషామాశ్రమైర్వినా పృథగుత్పత్త్యనుపపత్తేరాశ్రమాణాం నృణాముత్పత్తేస్సృష్టిప్రకరణేష్వనభిధానోక్తత్వాన్ముఖ్యోత్పత్త్యసంభవాత్ ముఖజఘనాద్యవయవగత వేదవాదాదినిష్ఠోత్తమభావాదిరూపధర్మావలమ్బిత్వరూపైవోత్పత్తిరవగన్తవ్యా, అత ఏవ జాతా ఇత్యుక్తమ్ ✱ ॥ ౧౪ ॥ ✱ తేషాం స్వభావవిశేషానాహ॥ వర్ణానామితి ॥ జన్మభూమయో జన్మదేశాః-తత్ర-వర్ణానాం జన్మదేశా ముఖబాహూరుపాదాః-జఘనహృద్వక్షశ్శిరాంసీత్యాశ్రమాణాం-తదనుసారిణ్యః తద్గతధర్మానుసారిణ్యః హేతుగర్భమిదం-అతః-నీచైః అవమైః-జన్మదేశైః-నీచాః-ఉత్తమైః-ఉత్తమాః, ప్రకృతయస్స్వభావా, ఆసన్ ✱ ॥ ౧౫ ॥ ✱ తత్తత్స్వభావప్రయుక్తాన్ధర్మానాహ॥ శమ ఇతి ॥ శమాశ్శమాదయః-బ్రహ్మప్రకృతయః బ్రహ్మవర్ణస్వభావప్రయుక్తాః, అత ఏవ "బ్రహ్మకర్మస్వభావజ" మితి గీతం, బ్రాహ్మణాదీనాం స్వభావో నామ బ్రాహ్మణాదిజన్మహేతుభూతప్రాచీనకర్మవిశేష-స్తదనుసారిబుద్ధివిశేషో వా-తస్య శమాదీన్ప్రతి హేతుత్వం సత్త్వాదిగుణోద్రేకాపాదనతత్ప్రయుక్త శమాదివిషయరుచిజననద్వారైవ-బ్రాహ్మణస్య స్వభావప్రభవో రజస్తమోభిభవేనోద్భూతసత్త్వగుణః-క్షత్రియస్య స్వభావప్రభవస్తు సత్త్వతమోఽభిభవేనాత్యుద్రిక్తరజోగుణః-వైశ్యస్య తు సత్త్వరజోఽభిభవేనాల్పోద్రిక్తతమోగుణః-శూద్రస్య స్వభావప్రభవస్తు రజస్సత్త్వాభిభవేనాత్యుద్రిక్తతమోగుణః-ఏభిః స్వభావప్రభవైః గుణైః, శమాదిరుచిః, యద్యపి శమాదయో ముముక్షూణాం వర్ణానాం సాధారణా, స్తథాఽపి, బ్రాహ్మణస్య సత్త్వోద్రేకస్య

స్వాభావికత్వేన శమదమాదయః సుఖోపాదానా ఇతికృత్వా తస్య శమాదయః ప్రకృతయ ఇత్యుక్తం - క్షత్రియవైశ్యయోస్తు స్వతో రజస్తమః ప్రధానత్వేన శమాదయో దుఃఖోపాదానా ఇతికృత్వా న తత్ప్రకృతయ ఇత్యుక్తమిత్యవగన్తవ్యం ॥ తత్ర-శమో నామ - నర్థావహేభ్యో విషయేభ్యో బాహ్యేన్ద్రియనియమనం - దమోఽన్తఃకరణనియమనం - తపో - భోగనియమనరూపః శాస్త్రప్రసిద్ధః కాయక్లేశః - శౌచం శాస్త్రీయకర్మయోగ్యతా - సన్తోషో దైవాల్లబ్ధేనాన్నాదినా అలంబుద్ధిః, క్షాన్తిః పరైః పీడ్యమానస్యాప్యవికృతచిత్తతా - ఆర్జవం పరేషు మనోఽనురూపం బాహ్యచేష్టాప్రకాశనం - దయా పరదుఃఖాసహిష్ణుతా-సత్యం యథాదృష్టవిషయం భూతహితరూపవచనమ్ ॥ ౧౬ ॥ తేజః పరైరనభిభవనీయత్వం - బలం పరాభిభవనసామర్థ్యం - ధృతిరారబ్ధే కర్మణి విఘ్నోపనిపాతేఽపి తత్సమాపనసామర్థ్యం - శౌర్యం యుద్ధే నిర్భయప్రవేశసామర్థ్యం - తితిక్షా శస్త్రఘాతాదిప్రయుక్తవ్యథాసహనం - ఔదార్యమాత్మీయద్రవ్యస్య పరస్వత్వాపాదనపర్యన్తత్యాగబుద్ధిః - ఉద్యమం-ఉత్తరోత్తరమైశ్వర్యాధిక్యాపాదనానుగుణవ్యాపారః, స్థైర్యముపాశ్రితే సంగ్రామే ఆత్మమరణనిశ్చయేఽపి పలాయనాదిరాహిత్యం-బ్రహ్మణ్యం బ్రహ్మకులహితకరత్వం ఐశ్వర్యం స్వవ్యతిరిక్తసకలజననియమనసామర్థ్యమ్ ॥ ౧౭ ॥ ఆస్తిక్యం శాస్త్రార్థే సత్యతానిశ్చయః - దాననిష్ఠా దానశీలత్వం - అదమ్భోఽవఞ్చనం - అర్థోపచయే విత్తవృద్ధౌ సత్యామప్యతుష్టిరనలంబుద్ధిః ॥ ౧౮ ॥ ద్విజానాం-గవాం-దేవానాంచ-అమాయయా-శుశ్రూషణం-దైవాల్లబ్ధేన సన్తోషశ్చ ॥ ౧౯ ॥ స్తేయం చౌర్యం - నాస్తిక్యమవిశ్వాసః - శుష్కవిగ్రహః నిర్హేతుకవిరోధః - కామస్సన్నిహితేషు విషయేషు అననుభూతత్వానవస్థితిః - క్రోధః సతి కామవిరోధే తదసహిష్ణుతారూపశ్చిత్తవికారః - తర్షః అర్థకామతృష్ణా - అన్త్యావసాయినాం చణ్డాలా

శమో దమస్తపః శౌచం సంతోషః క్షాన్తిరార్జవమ్ । మద్భక్తిశ్చ దయా సత్యం బ్రహ్మప్రకృతయస్త్విమాః ॥ ౧౬ ॥ తేజో బలం ధృతిః శౌర్యం తితిక్షౌదార్యముద్యమః । స్థైర్యం బ్రహ్మణ్యమైశ్వర్యం క్షత్రప్రకృతయస్త్విమాః ॥ ౧౭ ॥ ఆస్తిక్యం దాననిష్ఠా చ అదమ్భో విప్రసేవనమ్ । అతుష్టిరర్థోపచయైర్వైశ్యప్రకృతయస్త్విమాః ॥ ౧౮ ॥ శుశ్రూషణం ద్విజగవాం దేవానాం చాప్యమాయయా । తత్ర లబ్ధేన సంతోషః శూద్రప్రకృతయస్త్విమాః ॥ ౧౯ ॥ అశౌచమనృతం స్తేయం నాస్తిక్యం శుష్కవిగ్రహః । కామః క్రోధశ్చ తర్షశ్చ స్వభావోఽన్త్యావసాయినామ్ ॥ ౨౦ ॥ అహింసా సత్యమస్తేయమకామక్రోధలోభతా । భూతప్రియహితేహా చ ధర్మోఽయం సార్వవర్ణికః ॥ ౨౧ ॥ ద్వితీయం ప్రాప్యానుపూర్వ్యాజ్జన్మోపనయనం ద్విజః । వసన్గురుకులే దాన్తో బ్రహ్మచారీ యతవ్రతః ॥ ౨౨ ॥ మేఖలాజినదణ్డాక్షబ్రహ్మసూత్రకమణ్డలూన్ । జటిలోఽధౌతదద్వాసోఽరక్తపీఠః కుశాన్దధత్ ॥ ౨౩ ॥ స్నానభోజనహోమేషు జపోచ్చారే చ వాగ్యతః । నచ్ఛిన్ద్యాన్నఖరోమాణి కక్షోపస్థగతాన్యపి ॥ ౨౪ ॥ రేతో నావకిరేజ్జాతు బ్రహ్మవ్రతధరస్స్వయమ్ । అవకీర్ణేఽవగాహ్యాప్సు యతాసుస్త్రిపదీం జపేత్ ॥ ౨౫ ॥ అగ్న్యర్కాచార్యగోవిప్రగురువృద్ధసు

దీనాం అవర్ణినామనాశ్రమిణాం చ-స్వభావ ఇత్యర్థః ॥ ౨౦ ॥ అథ సర్వవర్ణానాం సాధారణాన్ధర్మానాహ ॥ అహింసేతి ॥ సార్వవర్ణికః - సార్వాశ్రమికశ్చేత్యపి బోధ్యమ్ ॥ ౨౧ ॥ అథాశ్రమధర్మవిశేషాన్వక్తుం తావద్బ్రహ్మచారిణో ధర్మానాహ ॥ ద్వితీయమిత్యాది ॥ ద్విజస్త్రైవర్ణికః. ఆనుపూర్వ్యా గర్భాధానాదిసంస్కారక్రమేణ-ద్వితీయముపనయనాఖ్యం జన్మ-ప్రాప్య, గురుకులే-వసన్, దాన్తః జితాన్తఃకరణః బ్రహ్మ వేదం చరతి గచ్ఛతి అధ్యయనేన ప్రాప్నోతీతి తథా, యతవ్రతః స్వాశ్రమోక్తేషు వ్రతేషు నియతః ॥ ౨౨ ॥ మేఖలాదీన్-కుశాంశ్చ, దధత్ బిభ్రాణః-తత్రాక్షశబ్దేనాక్షమాలా వివక్షితా, బ్రహ్మసూత్రం యజ్ఞోపవీతం - జటిలః అనభ్యఙ్గాదినా బద్ధజటః - అధౌతదద్వాసః, అధౌతాః-దతో దన్తాః, వాసాంసి వస్త్రాణి చ-యస్య సః, స చాసావరక్తోఽపీఠశ్చ తథా-కౌతుకాదినా రక్తాని పీఠాని చ వాసాంసి న ధారయేదిత్యర్థః ॥ ౨౩ ॥ ఉచ్చారో మూత్రపురీషోత్సర్జనం జపశ్చోచ్చారశ్చ, అనయోస్సమాహారో జపోచ్చారం, తస్మిన్ స్నానాదిసమయేషు, వాగ్యతః మౌనీ భవేదిత్యర్థః - కక్షగతాన్యుపస్థగతాన్యపి రోమాణి నఖాంశ్చ, నచ్ఛిన్ద్యాత్, నఖానాం కక్షోపస్థగతత్వాసంభవాత్ తత్సామర్థ్యాత్ సమస్తానామపి రోమ్ణాం విశేషణమ్ ॥ ౨౪ ॥ జాతు కదాచిదపి-బుద్ధిపూర్వకం-రేతో-నావకిరేత్-యతస్త్వ-యం-బ్రహ్మవ్రతధరః బ్రహ్మచర్యవ్రతధరః-అగృహస్థ ఇతి యావత్ - యది కథంచిదవకీర్ణస్స్యాత్-తర్హి అప్సు-అవగాహ్య స్నాత్వా, యతాసుః నియమితప్రాణః-కృతప్రాణాయామ ఇత్యర్థః, త్రిపదీం సావిత్రీం-అష్టోత్తరసహస్రం, జపేత్ - తావతా త్రిపదీజపేన-శుద్ధిరిష్యతే ॥ ౨౫ ॥ అగ్నీతి ॥ ద్వే చ సన్ధ్యే శుచిః, అగ్న్యాదీనుపాసీత సమాహితచిత్తః, యతవాక్ మౌనీభూత్వా-జపన్, సావిత్రీమితి శేషః, తత్రాగ్న్యుపాసనమగ్నిహోత్రహోమేన-అర్కోపాసనం సూర్యమణ్డలాన్తర్వర్తిపరమపురుషధ్యానాత్మకం, గవాముపా

సనంతృణప్రదానకణ్డూయనాదిభిస్సేవా-గుర్వాదీనాముపాసనం ప్రణామపాదసంవాహనాది సేవా ❁॥ ౨౬ ॥❁ ఆచార్యమితి ॥ మాంవిజానీయాత్ మద్దృష్ట్యైఉపాసీత - కర్హిచిదపినావమన్యేతనావజానీయాత్ మర్త్యబుద్ధ్యా-నాసూయేతనదోషానావిష్కుర్వీతచ - యతో - గురుః-సర్వదేవమయః, సర్వదేవతాప్రచురదృష్ట్యోపాస్యమానః.ఆత్మనస్సర్వదేవతాప్రాచుర్యంసర్వదేవతాశరీరకత్వేనతథాచశ్రుతిః“సఆత్మా అఙ్గాన్యన్యాదేవతా„ఇతి❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁కించ ॥ సాయమితి ॥ భైక్షంభిక్షాలబ్ధమన్నాదికం - యచ్చాన్యదపిస్వోపభోగ్యమనిషిద్ధం-త-త్సమాదాయ - తస్మైఆచార్యాయ, నివేదయేత్-తత్పురతోనిదధ్యాదిత్యర్థః-తత స్తేనాచార్యేణా-నుజ్ఞాతం - స్వయముపయుఞ్జీతఉపయుక్తంకుర్యాత్ ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁శుశ్రూషమాణఇతి నీచవత్ దాసవత్-యాన్తం - పృష్ఠతఃయానేన - నిద్రితమప్రమత్తతయాసమీపశయనేన విశ్రాన్తంపాదసంవాహనాదిభిః-సమీపాసనేనాసీనం-కృతాఞ్జలి - ర్నియోగప్రతీక్షయానాతిదూరావస్థానేనేత్యర్థః❁ ॥ ౨౯ ॥❁ఏవంభూతంవ్రతంవృత్తిర్యస్యసః భోగైఃరహితః-యావ-ద్విద్యాధ్యయనం-సమాప్యతే- తావదఖణ్డితమవిచ్ఛిన్నం-వ్రతముక్తవిధం - బిభ్రత్ ధారయ-న్గురుకులేవసేత్ ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁తస్యైవానుష్ఠేయాన్తరమాహ ॥ యద్యసావితి ॥ అసౌబ్రహ్మచారీ - యది-ఛన్దసాంవేదాధ్యయనాదికర్మణాం-ఫలభూతం-బ్రహ్మవిష్టపంబ్రహ్మలోక- మారోక్ష్యన్ప్రేప్సు - స్స్యాదిత్యర్థః-తర్హిస్వాధ్యాయార్థే-బృహద్వ్రతఃబ్రహ్మచర్యవ్రతధరఏవసన్ - గురవేదేహంన్యసేత్ గుర్వధీనంకృత్వాయావజ్జీవంబ్రహ్మవ్రతధరఏవస్యాదిత్యర్థః-ఏవంచేదయం-నైష్ఠికఇత్యుచ్యతే, అన్యథాతూపకుర్వాణఇతివివేకః❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁అస్యనైష్ఠికస్యవృత్త్యన్తరాణ్యాహ॥

రాన్ శుచిః । సమాహితఉపాసీతసంధ్యేచయతవాగ్జపన్॥ ౨౬ ॥ఆచార్యంమాంవిజానీయాన్నావమన్యేతకర్హిచిత్ । నమర్త్యబుద్ధ్యాఽసూయేతసర్వదేవమయోగురుః ॥ ౨౭ ॥ సాయంప్రాతరుపానీయభైక్షంతస్మైనివేదయేత్ । యచ్చాన్యదప్యనుజ్ఞాతముపయుఞ్జీతసంయతః ॥ ౨౮ ॥ శుశ్రూషమాణఆచార్యంసదోపాసీతనీచవత్। యానశయ్యాసనస్థానైర్నాతిదూరేకృతాఞ్జలిః ॥ ౨౯ ॥ ఏవంవృత్తోగురుకులేవసేద్భోగవివర్జితః। విద్యాసమాప్యతేయావద్బిభృద్వ్రతమఖణ్డితమ్॥ ౩౦ ॥యద్యసౌఛన్దసాంలోకమారోక్ష్యన్బ్రహ్మవిష్టపమ్। గురవేవిన్యసేద్దేహంస్వాధ్యాయార్థంబృహద్వ్రతః॥ ౩౧ ॥అగ్నౌగురావాత్మనిచసర్వభూతేషుమాంపరమ్ । అపృథగ్ధీరుపాసీతబ్రహ్మవర్చస్వ్యకల్మషః ॥ ౩౨ ॥ స్త్రీణాంనిరీక్షణస్పర్శసంలాపక్ష్వేళనాదికమ్।ప్రాణినోమిథునీభూతానగృహస్థోఽగ్రతస్త్యజేత్ ॥ ౩౩ ॥శౌచమాచమనంస్నానంసన్ధ్యోపాసనమార్జవమ్।తీర్థసేవాజపోఽస్పృశ్యాభక్ష్యాసంభాష్యవర్జనమ్॥ ౩౪ ॥సర్వాశ్రమప్రయుక్తోఽయంనియమఃకులనన్దన । మద్భావస్సర్వభూతేషుమనోవాక్కాయసంయమః॥ ౩౫ ॥ఏవంబృహద్వ్రతధరోబ్రాహ్మణోఽగ్నిరివజ్వలన్ । మద్భక్తస్తీవ్రతపసాదగ్ధకర్మాశయోఽమలః॥ ౩౬ ॥ అథానన్తరమావేక్ష్యన్యథాజిజ్ఞాసితాగమః । గురవేదక్షిణాందత్వాస్నాయా

అగ్నావితిద్వాభ్యాం॥అపృథగ్ధీఃస్వనిష్ఠభేదగహితః,అగ్న్యాదిష్వన్తరాత్మతయాఽవస్థితమగ్న్యాదిశరీరకంమాం - బ్రహ్మవర్చస్వీబ్రహ్మచర్యవ్రతచర్యాహితతేజస్సంపన్నః-అకల్మషస్సన్నుపాసీత❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁కించ॥స్త్రీణామితి ॥ క్ష్వేళనంపరిహాసః-మిథునీభూతాన్ప్రాణినః-పశుపక్ష్యాదీనపి-అగ్రతస్త్యజేత్నపశ్యేదిత్యర్థః-యతోఽయం - నగృహస్థఃబ్రహ్మవ్రతధరః❁॥ ౩౩ ॥❁ప్రసఙ్గాత్సర్వాశ్రమసాధారణాన్ధర్మానాహ॥శౌచమితి ॥ శౌచంశాస్త్రీయకర్మయోగ్యతా-ఆర్జవంపరేషుమనోఽనురూపంబాహ్యచేష్టాప్రకాశనం-మనోవాక్కాయానామైకరూప్యంవా-జపఃగాయత్ర్యాదిమన్త్రజపః-అస్పృశ్యాదీనాంస్పర్శాదివర్జనమ్❁॥ ౩౪ ॥❁హేకులనన్దన-సర్వాశ్రమప్రయుక్తఃసర్వాశ్రమావస్థానప్రయుక్తస్సర్వభూతేషు,మద్భావః మదాత్మకత్వబుద్ధిః-మనోవాక్కాయానాం-సంయమశ్చ-సర్వాశ్రమప్రయుక్తఇతిసంబన్ధః-తత్ర,మనస్సంయమోనామఅసదనభిధ్యానం-వాక్సంయమస్తుఅనృతాహితవృథాలాపాదివర్జనం-కాయసంయమోనిషిద్ధభోగరాహిత్యమ్❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ఉక్తబ్రహ్మచర్యవ్రతచర్యాయాఃఫలమాహ॥ఏవమితి ॥ బృహద్వ్రతధరః।బ్రహ్మచర్యవ్రతధరః , బ్రాహ్మణఃఅధిగతవేదతదర్థః-తీవ్రేణావిచ్ఛిన్నేన-తపసాచ-అగ్నిరివ-జ్వల-న్మద్భక్తఃలబ్ధమద్భక్తియోగః - తతఏవ- దగ్ధకర్మాశయఃనిరస్తమత్ప్రాప్తిప్రతిబన్ధకకర్మతద్వాసనః,అమలఃదేహాన్తఃప్రకృతిసంబన్ధరూపమాలిన్యరహితః - ముక్తోభవేదిత్యర్థః-❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ఏవంసమాప్తవిద్యస్యాపిఛన్దోలోకప్రేప్సోస్సర్వవృత్తిరుక్తా - తావద్బ్రహ్మలోకప్రాప్తిస్తతోముక్తిశ్చేతిసూచితం - అథనైష్ఠికాశ్రమాశక్తస్యసమాప్తవిద్యస్యానన్తరకృత్యమాహ॥అథేతి ॥ అథవిద్యాసమాప్త్యనన్తరంజిజ్ఞాసితాగమఃఅవగతవేదతదర్థః , ఆనన్తరం ఆశ్రమత్రయాన్యతమం-యదా-ఆరోక్ష్యన్వివిక్షుర్భవతి-తదా-గురవే,దక్షిణాం , దత్వా,తేనా , నుమోదితఃఅభ్యనుజ్ఞాతశ్చ

స్నాయాత్-అభిసమావర్తనాఖ్యం స్నానం కుర్యాత్ ॥ ౩౭ ॥ తతో, గృహం-వనం వా-ఉపవిశేత్, గృహశబ్దో గృహస్థాశ్రమపరః-వనశబ్దో వానప్రస్థాశ్రమపరః - యది ద్విజోత్తమః బ్రాహ్మణః తర్హి ప్రవ్రజేత్ సంన్యసేద్వా, ద్విజశబ్దస్య త్రైవర్ణికసాధారణత్వాద్విప్రలాభాయోత్తమశబ్దప్రయోగః - అనేన బ్రహ్మచారిణోఽపి తృతీయతురీయాశ్రమప్రవేశాధికార ఉక్తః ఆశ్రమాదితి॥ మత్పరః మద్భక్తో-ద్విజః-ఆశ్రమాదాశ్రమాన్తరం - ప్రవిశేత్, న త్వనాశ్రమ్యవతిష్ఠేత, "అనాశ్రమీ న తిష్ఠేత క్షణమేకమపి ద్విజ,, ఇతి చ స్మర్యతే ॥ ౩౮ ॥ తత్ర-యది, గృహార్థీ స్యాత్, తదా, సదృశీమనురూపాం, అజుగుప్సితాం అనిన్దితాం, అదుష్టామిత్యర్థః-వయసా యవీయసీమాత్మనో న్యూనవయస్కాం, సమవర్ణాం స్వసజాతీయాం, భార్యాం, ముద్వహేత్, అనుక్రమాత్, ఆదౌ సవర్ణాం, పశ్చాదితరాం, ముద్వహేదిత్యర్థః ॥ ౩౯ ॥ తత్ర గృహస్థస్య త్రైవర్ణికస్య సాధారణాన్ధర్మానాహ॥ ఇజ్యేతి ॥ బ్రాహ్మణస్య విశేషమాహ॥ ప్రతిగ్రహ ఇతి ॥ యాజనం చ, బ్రాహ్మణస్యైవేతి సంబన్ధః-ప్రతిగ్రహాదిభిర్జీవేదిత్యర్థః-ఏవకారేణ ప్రతిగ్రహయాజనాధ్యాపనేషు ద్వితీయతృతీయవర్ణయోర్నాధికార ఇత్యుక్తం భవతి ॥ ౪౦ ॥ తత్ర యది, ప్రతిగ్రహం, తప ఆదివిఘాతకం-మన్యమానః, స్యాత్-తదా, అన్యాభ్యాం యాజనాధ్యాపనాభ్యామేవ, జీవేత, యది, తయోరపి దోషదృక్, స్యాత్, తదా-శిలైః స్వామిత్వరహితక్షేత్రస్థకణికాద్యర్జనైర్జీవేత్ ॥ ౪౧ ॥ నను శిలవృత్త్యా జీవనం క్లేశావహం ఖల్విత్యత ఆహ ॥ బ్రాహ్మణస్యేతి॥ క్షుద్రకామాయ, నేష్యతే, కిం త్విహ జీవద్దశాయాం, మహతే - కృచ్ఛ్రాయ కాయక్లేశాత్మకతపసే, ప్రేత్య మృత్వా, అనన్తసుఖాయ చేష్యతే ॥ ౪౨ ॥ ఏతదేవ ప్రపఞ్చయంస్తన్నిష్ఠస్య ఫలమాహ॥ శిలేతి॥ ఉఞ్ఛః కణశ ఆదానం, విరజం నైర్మల్యావహం-ధర్మం స్వవర్ణాశ్రమోచితం - మహాన్తం మహాఫలం, జుషాణః అనుతిష్ఠన్ మయి, అర్పితః స

ద్గుర్వనుమోదితః॥ ౩౭ ॥ గృహం వనం వోపవిశేత్ప్రవ్రజేద్వా ద్విజోత్తమః । ఆశ్రమాదాశ్రమం గచ్ఛేన్నాన్యథా మత్పరశ్చరేత్ ॥ ౩౮ ॥ గృహార్థీ సదృశీం భార్యాముద్వహేదజుగుప్సితామ్। యవీయసీం చ వయసా సవర్ణామనుక్రమాత్ ॥ ౩౯ ॥ ఇజ్యాధ్యయనదానాని సర్వేషాం చ ద్విజన్మనామ్। ప్రతిగ్రహోఽధ్యాపనం చ బ్రాహ్మణస్యైవ యాజనమ్ ॥ ౪౦ ॥ ప్రతిగ్రహం మన్యమానస్తపస్తేజోయశోనుదమ్। అన్యాభ్యామేవ జీవేత శిలైర్వా దోషదృక్తయోః ॥ ౪౧ ॥ బ్రాహ్మణస్య హి దేహోఽయం క్షుద్రకామాయ నేష్యతే। కృచ్ఛ్రాయ తపసే చేహ ప్రేత్యానన్తసుఖాయ చ ॥ ౪౨ ॥ శిలోఞ్ఛవృత్త్యా పరితుష్టచిత్తో ధర్మం మహాన్తం విరజం జుషాణః । మయ్యర్పితాత్మా గృహ ఏవ తిష్ఠన్నాతిప్రసక్తః సముపైతి శాన్తిమ్॥ ౪౩ ॥ సముద్ధరన్తి యే విప్రం సీదన్తం మత్పరాయణమ్। తానుద్ధరిష్యే నచిరాదాపద్భ్యో నౌరివార్ణవాత్॥ ౪౪ ॥ సర్వాస్సముద్ధరేద్రాజా పితేవ వ్యసనాత్ప్రజాః। ఆత్మానమాత్మనా ధీరో యథా గజపతిర్గజాన్॥ ౪౫ ॥ ఏవంవిధో నరపతిర్విమానేనార్కవర్చసా। విధూయేహాశుభం కృత్స్నమిన్ద్రేణ సహ మోదతే॥ ౪౬ ॥ సీదన్విప్రో వణిగ్వృత్త్యా పణ్యైరేవాపదం తరేత్ । ఖడ్గేన వాపదాక్రాన్తో న శ్వవృత్త్యా కథంచన॥ ౪౭ ॥ వైశ్యవృత్త్యా తు రాజన్యో జీవేన్మృగయయాఽఽపది । చరేద్వా విప్రరూపేణ న శ్వ

మర్పితః, ఆత్మా మనో యేన సః, గృహ ఏవ-తిష్ఠన్ నివసన్నప్యతీవ, భోగానాసక్తః, శాన్తిం సంసారక్లేశశాన్తిం-ముక్తిమితి యావత్, ఉపైతి ప్రాప్నోతి ॥ ౪౩ ॥ ఏవమపి శిలోఞ్ఛాభ్యాం కథం సకుటుమ్బస్య జీవనం స్యాదిత్యాశఙ్కాం శమయన్ వృత్త్యన్తరమాహ ॥ సముద్ధరన్తీతి॥ సీదన్తం శిలాదిభిః క్లిశ్యన్తం - మత్పరాయణం, విప్రం, యే-సముద్ధరన్తి జీవయన్తి, తాన్-అహం ఆపద్భ్యః-నచిరాదాశు, సముద్ధరిష్యే, అనేన యః కశ్చిద్రాజాదిః స్వధర్మావేక్షణేన కృపయా జీవికాం కల్పయేత్తయోపజీవేదిత్యుక్తం భవతి తత్సముద్ధరణఫలం సర్వాపత్పరిహార ఇతి భావః - యథా అర్ణవాత్తరితుమిష్యమాణాత్తితీర్షూన్నౌస్తారయతి తద్వదహముద్ధరిష్య ఇతి సంబన్ధః ॥ ౪౪ ॥ రాజ్ఞాం సీదద్విప్రసముద్ధరణం పరమధర్మ ఇత్యాహ॥ సర్వా ఇతి॥ పితేవ, కృపయా యుక్తః, కస్మిన్ రాజా ప్రజాః సముద్ధరేదిత్యత ఆహ, ఆత్మానమాత్మనా స్వయమేవ, సముద్ధరేదిత్యర్థః-తదుపయుక్తేన గుణేన భవితవ్యమిత్యాశయేన విశినష్టి । ధీర ఇతి స్వపరోద్ధరణే దృష్టాన్తః॥ యథా గజపతిర్గజానితి ॥ ౪౫ ॥ ఏవం సముద్ధరణస్య ఫలమాహ॥ ఏవంవిధ ఇతి॥ ఇహ-కృత్స్నం-మశుభం పాప-మపోహ్య-అర్కస్యేవ వర్ణో యస్య- తేన-విమానేన--సహితః ॥ ౪౬ ॥ రాజాదిపరికల్పితజీవికాఽలాభే వృత్త్యన్తరం విదధాతి॥ సీదన్నితి ॥ శిలోఞ్ఛాభ్యాం - సీదన్ క్లిశ్యన్-తాభ్యాం అకృతజీవనశ్చేత్యర్థః - వణిగ్వృత్త్యా, తత్రాపి-పణ్యైః స్వవ్యవహారార్హతృణకాష్ఠాదివిక్రయైః, న తు నిషిద్ధలవణమాంసాదివిక్రయైః - ఆపదం జీవనాలాభరూపాం, తరేత్-తత్రాప్యాపదాక్రాన్తశ్చేత్-ఖడ్గేన క్షత్రియవృత్త్యా వా - యద్యపి గౌతమో ,, న త్వేవ పాపీయసీం వృత్తిమాతిష్ఠే ,, దితి స్మరన్ ఖడ్గధారణం పణ్యవిక్రయాత్ శ్రేష్ఠం మన్యతే - తథాఽపి హింసాతో వణిగ్వృత్తిరేవ శ్రేష్ఠేతి భగవతో మతం-న తు కదాచిదపి, శ్వవృత్త్యా నీచవర్ణసేవయా-ఆపదం-తరేదిత్యర్థః ॥ ౪౭ ॥ ఏవం విప్రాణా...

పదివృత్తిరుక్తా ॥ అథ రాజన్యానాం తామాహ ॥ వైశ్యవృత్త్యేతి ॥ పథి వనమార్గే మృగయయాపి వా చరేత్, అథవా విప్రరూపేణ విప్రవృత్త్యా వా న తు కథంచిదపి శ్వవృత్త్యా జీవేత్ ॥ ౪౮ ॥ అథ వైశ్యస్యాపద్వృత్తిమాహ ॥ శూద్రవృత్తిమితి ॥ శూద్రస్య తామాహ ॥ శూద్ర ఇతి ॥ తన్తుకటక్రియాం తన్తుకటనిర్మాణాదిక్రియాం భజేత్ । ఏతేషాం ఆపదపగమే పరవృత్తిం ప్రతిషేధతి కృచ్ఛ్రాదితి ॥ కృచ్ఛ్రాత్ జీవనాలాభరూపాపదః ముక్తశ్చేత్, గర్హ్యేణ కర్మణా వర్ణాన్తరస్య విహితం కర్మ వర్ణాన్తరస్య గర్హ్యం తేన సీదన్ విప్రో వణిగ్వృత్త్యేత్యాదినోక్తేన కర్మణా వృత్తిం న లబ్ధుమిచ్ఛేత్ ॥ ౪౯ ॥ ఏవం త్రైవర్ణికస్య గృహస్థస్య జీవనార్థం ధర్మానుక్త్వాఽథ పరలోకసాధనధర్మానాహ ॥ వేదాధ్యాయేతి ॥ వేదానాం అధ్యాయోఽధ్యయనం స్వధాస్వాహాశబ్దౌ పితృదేవతోద్దేశ్యకహవిరాదిద్రవ్యత్యాగద్యోతకౌ, యథోదయం విభవానుసారతః మద్రూపాణి మచ్ఛరీరభూతాని దేవాదీన్ అన్వహం యజేత్ దేవాదిశరీరకం మామారాధయేదిత్యర్థః తత్ర స్వాహాశబ్దోపలక్షితయాగహోమాదిభిర్దేవాన్ వేదాధ్యయనోపలక్షితబ్రహ్మయజ్ఞాదినా ఋషీన్ స్వధాశబ్దోపలక్షితాష్టకాదిశ్రాద్ధైః పితౄన్ బల్యన్నాద్యైః భూతానీతి విభాగః ॥ ౫౦ ॥ యదృచ్ఛయేతి ॥ యదృచ్ఛయోపపన్నేన ఉద్యమం వినా దైవాల్లబ్ధేన శుక్లేన శుద్ధేన ఉపార్జితేన స్వవృత్త్యా లబ్ధేన వా ధనేన భృత్యానప్యపీడయన్ మాం యజేత్ తదేవాహ క్రతూన్ ఆహరేత్ అనుతిష్ఠేత్ ॥ ౫౧ ॥ గృహస్థస్యాపి నివృత్తిధర్మనిష్ఠతామాహ ॥ కుటుమ్బేష్వితి త్రిభిః ॥ కుటుమ్బేషు జాయాపత్యాదిషు న సజ్జేత న మమతాం కుర్యాత్ న ప్రమాద్యేత దేహే నాహంభావం కుర్యాత్ కింతు విపశ్చిత్ చిదచిదీశ్వరతత్త్వత్రయయాథా

వృత్త్యా కథంచన ॥ ౪౮ ॥ శూద్రవృత్తిం చరేద్వైశ్యశ్శూద్రస్తన్తుకటక్రియామ్ । కృచ్ఛ్రాన్ముక్తో న గర్హ్యేణ వృత్తిం లిప్సేత కర్మణా ॥ ౪౯ ॥ వేదాధ్యాయస్వధాస్వాహాబల్యన్నాద్యైర్యథోదయమ్ । దేవర్షిపితృభూతాని మద్రూపాణ్యన్వహం యజేత్ ॥ ౫౦ ॥ యదృచ్ఛయోపపన్నేన శుక్లేనోపార్జితేన వా । ధనేనాపీడయన్భృత్యాన్మాం యజేతాహరేత్క్రతూన్ ॥ ౫౧ ॥ కుటుమ్బేషు న సజ్జేత న ప్రమాద్యేత్కుటుమ్బ్యపి । విపశ్చిన్నశ్వరం పశ్యేదదృష్టమపి దృష్టవత్ ॥ ౫౨ ॥ పుత్రదారాప్తబన్ధూనాం సంగమః పాన్థసంగమః । అనుదేహం వియన్త్యేతే స్వప్నో నిద్రాగమే యథా ॥ ౫౩ ॥ ఇత్థం పరిమృశన్ముక్తో గృహేష్వతిథివద్వసన్ । న గృహైరనుబధ్యేత నిర్మమో నిరహంకృతః ॥ ౫౪ ॥ కర్మభిర్గృహమేధీయైరిష్ట్వా మామేవ భక్తిమాన్ । తిష్ఠేద్వనం వోపవిశేత్ప్రజావాన్వా పరివ్రజేత్ ॥ ౫౫ ॥ యస్త్వాసక్తమతిర్గేహే పుత్రవిత్తైషణాతురః । స్త్రైణః కృపణధీర్మూఢో మమాహమితి బధ్యతే ॥ ౫౬ ॥ అహో మే పితరౌ వృద్ధౌ భార్యా బాలాత్మజాత్మజాః । అనాథా మామృతే దీనాః కథం జీవన్తి దుఃఖితాః ॥ ౫౭ ॥ ఏవం గృహాశయాక్షిప్తహృదయో మూఢధీరయమ్ । అతృప్తస్తాననుధ్యాయన్మృతోఽన్ధం విశతే తమః ॥ ౫౮ ॥

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే ఏకాదశస్కన్ధే సప్తదశోఽధ్యాయః

ర్థ్యవిత్ దృష్టవత్ అదృష్టం స్వర్గాదికమపి నశ్వరం పశ్యేత్ ॥ ౫౨ ॥ తత్ర దృష్టేష్వాసక్తేరధికత్వాన్నశ్వరతాం ప్రపఞ్చయతి ॥ పుత్రేతి పుత్రాదీనామేకత్ర సంగమః పాన్థానాం ప్రపాయాం సంగమ ఇవ అనిత్యః, తథా హి అనుదేహం ప్రతిదేహమేతే పుత్రాదయః వియన్తి వియుక్తా భవన్తి యథా నిద్రాగమే సతి, స్వప్నః నిద్రాపాయే వ్యేతి తద్వత్ నిద్రాగమ ఇతి ప్రథమాన్తపాఠే నిద్రానువర్తీ స్వప్నః సదపాయేనివర్తత ఇత్యర్థః ॥ ౫౩ ॥ ఇత్థం దృష్టాదృష్టయోరనిత్యతాం పరిమృశన్, యుక్తః సమాహితః అతిథివదుదాసీనః అహంమమాభిమానరహితః గృహైర్నానుబధ్యేత న తేష్వాసక్తో భవేదిత్యర్థః ॥ ౫౪ ॥ గృహమేధీయైః గృహస్థవిహితైః కర్మభిర్యజ్ఞాదిభిః మామిష్ట్వా ఆరాధ్య భక్తిమాన్ యావజ్జీవం గృహాశ్రమే తిష్ఠేత్ ప్రజావాన్ పుత్రవాంశ్చేద్వనం వా ఉపవిశేత్ వనస్థో వా భవేత్ పరివ్రజేత్సంన్యసేద్వా ॥ ౫౫ ॥ గృహాద్యాసక్తదోషమాహ ॥ యస్త్వితి ॥ తత్ర, విత్తగ్రహణం దారాణామప్యుపలక్షణం పుత్రవిత్తదారైషణాదిభిరాతురః, స్త్రైణః స్త్రీవశ్యః మమాహమితి మూఢః బధ్యతే ॥ ౫౬ ॥ బన్ధమేవాభినయేన దర్శయతి ॥ అహో ఇతి ॥ బాలా ఆత్మజా యస్యాః సా భార్యా ఆత్మజాశ్చ మామృతే మాం వినా అనాథాః రక్షకరహితాః, అత ఏవ దీనాః దుఃఖితాశ్చ, కథం జీవన్తి ॥ ౫౭ ॥ ఇతీత్థం గృహాదిషు ఆశయేనాభిప్రాయవిశేషేణ ఆక్షిప్తం విక్షిప్తం హృదయం చిత్తం యస్య సః అత ఏవ మూఢధీః, అతృప్తః విషయేషు తృప్తిరహితః, తాన్ గృహాదీనేవానుధ్యాయన్ మృతః అన్ధం తమో విశతే అతితామసీం యోనిం ప్రాప్నోతి ॥ ౫౮ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామేకాదశస్కన్ధే సప్తదశోఽధ్యాయః

౫౩ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ నిద్రాగమో

ఏవం గృహస్థధర్మా ఉక్తాః - అథ వనస్థధర్మానాహ ॥ వనమిత్యాది ॥ వివక్షుః ప్రవేష్టుమిచ్ఛుః-పుత్రేషు-భార్యాం-న్యస్య - భార్యారక్షణం పుత్రాదీనం కృత్వేత్యర్థః-భార్యయా సహైవ వా - వనఏవ-వసేత్ - ఏవకారేణ కదాచిదపి పునర్గృహాన్ప్రత్యాగమనస్య వ్యుదాసః - శాన్తో జితేన్ద్రియః - ఆయుషః తృతీయభాగం, పఞ్చాశద్వర్షపర్యన్తం వనఏవ, వసేదితి సంబన్ధః - తతః పరిక్షీణేన్ద్రియస్యైవ ద్విరాగేఽపి సన్న్యాసాధికారస్స్యాదితి భావః ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ కన్దేతి ॥ వన్యైః వనసమ్భవైః-మేధ్యైర్విహితైః, కన్దైః, మూలైః, ఫలైశ్చ, వృత్తిం జీవనం-కల్పయేత్-వల్కలం వాసో-వసీత పరిదధీత-తదలాభే-తృణాని-పర్ణాని - అజినాని వా-వసీత ❋ ॥ ౨ ॥ ❋ కేశాదిరూపాణి-మలాని-బిభృయాన్నతుచ్ఛిన్ద్యాత్-దతః దన్తాన్-నధావేత్, త్రికాలమప్సు, మజ్జేత్, స్థణ్డిలేశయః తృణాదిభిరాస్తీర్ణభూశాయీ ❋ ॥ ౩ ॥ ❋ గ్రీష్మే ఋతౌ-తప్యేత -ఉపరిసూర్యేణ-చతుర్దిక్ష్వారోపితైరగ్నిభిశ్చ - ఆత్మానం-తాపయే-దిత్యర్థః, వర్షాసు వర్షర్తౌ - ఆసారం ధారాసమ్పాతం-సహేత ఇతి తథా-శిశిరఋతౌ-జలే-ఆకణ్ఠమగ్నః, ఏవం విధా వృత్తిర్యస్య సః-తపః స్వవర్ణాశ్రమోచితం-చరేదనుతిష్ఠేత్ ❋ ॥ ౪ ॥ ❋ అగ్నిపక్వమితి ॥ కన్దం మూలం చాగ్నిపక్వం - అశ్నీయాత్-ఫలాని తు-కాలపక్వానీ-తి విభాగః - ఉలూఖలేనాశ్మనా వా కుట్టయతి నీవారాన్ వహన్తీతి తథా-అథవా-దన్తా ఏవ ఉలూఖలం యస్య సః ❋ ॥ ౫ ॥ ❋ ఆత్మనః స్వస్య - వృత్తికారణం జీవనసాధనం-కన్దమూలాదికం-స్వయమేవాహరేత్-నత్వన్యేనానయేదిత్యర్థః ॥ కించ ॥ దేశేతి, అన్యదా కాలాన్తరే, ఆహృతం-నాదదీత నోపాదదీత-నాశ్నీయాదిత్యర్థః-తత్ర హేతుః-దేశకాలప్రయుక్తం-యద్బలం-తదభిజ్ఞః "కాలాన్తరేహ్యాహృతం తు నాదదీత వనాశ్రమీ। లబ్ధేన వేన వేఽన్నా

శ్రీభగవానువాచ ॥ వనం వివిక్షుః పుత్రేషు భార్యాం న్యస్య సహైవ వా। వనఏవ వసేచ్ఛాన్తస్తృతీయం భాగమాయుషః॥ ౧ ॥ కన్దమూలఫలైర్వన్యైర్మేధ్యైర్వృత్తిం ప్రకల్పయేత్। వసీత వల్కలం వాసస్తృణపర్ణాజినాని వా ॥ కేశలోమనఖశ్మశ్రుమలాని బిభృయాద్దతః । నధావేదప్సు మజ్జేత ❋ త్రికాలం స్థణ్డిలేశయః ॥ ౩ ॥ గ్రీష్మే తప్యేత పఞ్చాగ్నీన్ వర్షాస్వాసారషాడ్జలే । ఆకణ్ఠమగ్నశ్శిశిర ఏవం వృత్తిస్తపశ్చరేత్ ॥ ౪ ॥ అగ్నిపక్వం సమశ్నీయాత్కాలపక్వమథాపి వా । ఉలూఖలాశ్మకుట్టో వా దన్తోలూఖల ఏవ వా ॥ ౫ ॥ స్వయం సంచినుయాత్సర్వమాత్మనో వృత్తికారణమ్ । దేశకాలబలాభిజ్ఞో నాదదీతాన్యదాహృతమ్ ॥ ౬ ॥ వన్యైశ్చరుపురోడాశాన్నిర్వపేత్కాలచోదితాన్ । నతు శ్రౌతేన పశునా మాం యజేత వనాశ్రమీ ॥ ౭ ॥ అగ్నిహోత్రం చ దర్శశ్చ పౌర్ణమాసం చ పూర్వవత్ । చాతుర్మాస్యాని చ మునేరామ్నాతాని చ నైగమైః॥ ౮ ॥ ఏవం చీర్ణేన తపసా మునిర్ధమనిసంతతః। మాం తపోమయమారాధ్య ఋషిలోకాదుపైతి మామ్ ॥ ౯ ॥ యస్త్వేతత్కృచ్ఛ్రతశ్చీర్ణం తపో నిశ్శ్రేయసం మహత్ । కామాయాల్పీయసే యుఞ్జ్యాద్బాలిశః కోఽపరస్తతః ॥ ౧౦ ॥ యదాఽసౌ నియమేఽకల్పో జరయా జాతవేపథుః । ఆత్మన్యగ్నీన్ సమారోప్య మచ్చిత్తోఽగ్నిం సమావిశేత్ ॥ ౧౧ ॥ యదా కర్మవిపాకేషు లోకేషు నిరయాత్మ

స్వేపూరణస్తు పరిత్యజే,,దితి నారదోక్తేః ❋ ॥ ౬ ॥ ❋ వన్యైరితి ॥ వన్యైర్వనసమ్భవైర్నీవారాదిభిః-కాలచోదితానాగ్రయణాదీన్-చరుపురోడాశాదీన్నిర్వపేత్ - శ్రౌతేన "ఛాగస్య వపాయా మేదస,, శ్రుతేన-పశునాఛాగాదినా-మాం - నతు యజేత ❋ ॥ ౭ ॥ ❋ కించాగ్నిహోత్రమితి ॥ నైగమైర్వైదికవాక్యైః-యాని-మునేరపి కర్తవ్యతయాఽఽమ్నాతాని అగ్నిహోత్రాదీని-తైరపి-మాం-యజేతేతి సంబన్ధః- అగ్నిహోత్రాదిశబ్దాః కర్మనామధేయాని ❋ ॥ ౮ ॥ ❋ ఉక్తవిధానభిసంహితఫలధర్మనిష్ఠస్య వనాశ్రమిణో గతిమాహ ॥ ఏవమితి ॥ ధమనీభిస్సిరాభిః-స్సంతతః వ్యాప్తః-యావజ్జీవం-చీర్ణేన-తపసా శుష్కమాంసవల్కలవిస్పష్టనాడీవ్యాప్తదేహ ఇత్యర్థః - తపోమయం తన్నిర్వాహకత్వేన తత్ప్రచురం-మా-మారాధ్య - ఋషిలోకాదుపైతి మాం, ఋషిలోకో మహర్లోకః, ఇయం ల్యబ్లోపే పఞ్చమీ, యావజ్జీవమనభిసంహితఫలస్వధర్మనిష్ఠో మద్భక్తియుక్తో వనస్థః ఋషిలోకం విహాయ దేహాన్తే మాముపైతీత్యర్థః - మామారాధ్యేత్యనేన తపసస్స్వారాధనరూపత్వావగమాత్ ఫలాభిసన్ధ్యభావః ఫలితః, ఏవం చాభిసంహితఫలస్య తు ఋషిలోకప్రాప్తిః ఫలమితి ఫలితమ్ ❋ ॥ ౯ ॥ ❋ అభిసంహితఫలనిష్ఠం నిన్దతి॥ యస్త్వితి ॥ కృచ్ఛ్రతః క్లేశేన-చీర్ణం సమ్పాదితం - నిశ్శ్రేయససాధన-మేత - న్మహ - త్తపః-కేవల-మల్పీయసే-కామాయ-యుఞ్జ్యాదుపయుక్తం కుర్యాత్-తతోఽన్యః, కో వా-బాలిశః మూర్ఖః, అజ్ఞో వా-న కోఽపీత్యర్థః ❋ ॥ ౧౦ ॥ ❋ ఏవం చీర్ణేనేత్యాదినా యావజ్జీవమనుష్ఠితస్య స్వధర్మరూపతపసః స్వప్రాప్తిసాధనత్వముక్తం - తదశక్తౌ కృత్యమాహ ॥ యదేతి ॥ అసౌ వనాశ్రమీ నియమే స్వధర్మరూపే - అకల్పః - యదా చ-జరయా-జాతకమ్పః - తదా-అగ్నీన్ ఆహవనీయాదీన్, ఆత్మని హృదయే-సమావేశ్యారోప్య, మయ్యేవ చిత్తం యస్య సః, అగ్నిం, సమావిశేత్ ❋ ॥ ౧౧ ॥ ❋ "గృహం వనం వోపవిశేత్ప్రవ్రజేద్వా ద్విజోత్తమ,, ఇతి బ్రహ్మచారిణస్సంన్యాసాధికార ఉక్తః "తిష్ఠేద్వనం వోపవిశేత్ప్రజావాన్వా పరివ్రజే,, దితి గృహస్థస్యాప్య వనాశ్రమి

ణః-తద్ధర్మాన్వక్తుంతదధికారిగుణానాహ ॥ యదేతి ॥ కర్మవిపాకేషు-నిరయాత్మసుసరయరూపేషు , లోకేషుస్వర్గాదిషు-విరాగో-యదా-జాయతే-తత స్తదా-న్యస్తాగ్నిః - ప్రవ్రజే-దితిసమ్బన్ధః ‹‹ ఆక్రీడావివిధారాజన్పర్మిన్యశ్చామలోదకాః । ఏతేవై నిరయాస్తాతస్థానస్యపరమాత్మనః ॥ వాసుదేవమనోయస్యజపహోమార్చనాదిషు । తస్యాన్తరాయోమైత్రేయదేవేన్ద్రత్వాదికంఫల ,, మితిస్వర్గాదీనాంముక్తిప్రతిబన్ధకత్వేన ముముక్షోర్నిరయవదత్యన్తహేయత్వం మహర్షిభిరప్యభిహితమ్ ॥ ౧౨ ॥ తత్రాదౌకృత్యమాహ ॥ ఇష్ట్వేతి ॥ యథోపదేశంయథావిధి-శ్రాద్ధాష్టకపూర్వకంప్రాజాపత్యేష్ట్యా-మాం - మిష్ట్వారాధ్య,సర్వస్వ-మృత్విజే-దత్త్వా,అగ్నీ - న్ప్రాణేఆత్మన్యా,వేశ్య - నిరపేక్షఃమదతిరిక్తేష్వపేక్షారహితః,ప్రవ్రజేత్ ॥ ౧౩ ॥ దుర్లభోఽయంతుర్యాశ్రమఇత్యభిప్రాయేణాహ॥ విప్రస్యేతి ॥ దారాదీత్యాదిశబ్దేనాత్మజబన్ధ్వాదిసంగ్రహః-దారాదిముఖేనవిఘ్నంకుర్వన్తీత్యర్థః - కస్తర్హి తేషామన్తరాయాచరణేఽభిప్రాయఇత్యతస్తమాహ ॥ అయమితి॥ అయంపరిగృహీతతుర్యాశ్రమః - అస్మా-నాక్రమ్యోల్లఙ్ఘ్య-పరంపరమపదం-సమియాత్ గమిష్యతీతి ॥ ౧౪ ॥ అథపరివ్రాజోధర్మానాహ ॥ బిభృయాదిత్యాదినా ॥ మునిశ్చేదితిసంబన్ధః - యతిశ్చేదిత్యర్థఃఅనేనకుటీచకబహూదకహంసపరమహంసానాంచతుర్ణామపియతీనాంసాధారణావక్ష్యమాణాధర్మాఇత్యభిప్రేతం - కూపపతనమర్హతీతికౌపీనంపాపం - తత్సాధనత్వాత్పురుషలిఙ్గమపికౌపీనంతదాచ్ఛాదనమపికౌపీనం - అన్తరీయంచ-వాసో-బిభృయా-దిత్యర్థః - పరంకేవల,మేతావదేవ నత్వన్య - ద్వాసఃశిరఃప్రావరణకఞ్చుకాదికమిత్యర్థః , అసౌయతిః-యత్కించి-దాశ్రమపరిగ్రహదశాయాం-త్యక్తం దణ్డపాత్రాభ్యాం - అన్య , త్తత్రకించిదపి-నబిభృయాత్-దణ్డపాత్రాభ్యామిత్యేతదావశ్యకజలపవిత్రాదేరప్యుపలక్షణం- అత్రదణ్డశబ్దేనత్రిదణ్డోవివక్షితః - తస్యైవవిహితత్వాత్-తథాహిస్మర్యతేదక్షబృహస్పతిభ్యాం ‹‹ మేఖలాజినదణ్డేనబ్రహ్మచారీతిలక్ష్యతే। గృహస్థోయష్టివేదాద్యైర్నఖరోమైర్వనాశ్రమీ ॥ త్రిదణ్డేనయతిశ్చేతిలక్షణానిపృథక్పృథ ,, గితి॥శాణ్డిల్యః‹‹ దణ్డానిత్రీణిసంభృత్యధారయేద్విధిపూర్వకమ్ ,, అత్రిః ‹‹ లిఙ్గన్తువైష్ణవంతేషాంత్రిదణ్డంసపవిత్రకమ్।త్రిదణ్డేనయతిశ్చేతిలక్షణంవైశ్రుతంశ్రుతౌ ,, దత్తాత్రేయః ‹త్రిదణ్డరూపధృగ్విప్రస్సాక్షాన్నారాయణస్స్మృతః।త్రిదణ్డీపూజ్యతేయేనవిష్ణుస్తేనప్రపూజితః ॥ అష్టాక్షరేణమన్త్రేణనిత్యంనారాయణాత్మనా। నమస్యోభక్తిభావేనవిష్ణురూపీత్రిదణ్డధృత్ ॥ త్రిదణ్డంలిఙ్గమాశ్రిత్యజీ

షు । విరాగోజాయతేసమ్యఙ్న్యస్తాగ్నిఃప్రవ్రజేత్తతః ॥ ౧౨ ॥ ఇష్ట్వాయథోపదేశంమాం దత్త్వాసర్వస్వమృత్విజే । అగ్నీన్స్వప్రాణఆవేశ్యనిరపేక్షఃపరివ్రజేత్ ॥ ౧౩ ॥ విప్రస్యవైసన్న్యసతోదేవాదారాదిరూపిణః। విఘ్నంకుర్వన్త్యయంత్వస్మానాక్రమ్యసమియాత్పరమ్ ॥౧౪ ॥ బిభృయాచ్చేన్మునిర్వాసఃకౌపీనాచ్ఛాదనంప

వన్తిబహవోద్విజాః । యోహిబ్రహ్మనజానాతిత్రిదణ్డార్హోనసస్మృతః ,, అత్రిదత్తాత్రేయౌ ‹‹ కాణాదశాక్యపాషణ్డైస్త్రయీధర్మోవిలోడితః।త్రిదణ్డధారిణాపూర్వంవిష్ణునారక్షితాత్రయీ ,, హారీతః,, విష్ణురూపంత్రిదణ్డాఖ్యంసర్వదాధారయేద్యతిః। కుర్యాత్త్రిదణ్డగ్రహణంకాలక్షేపంనకారయేత్॥వృద్ధదక్షః॥ కేశమాత్రాక్షసమగ్రన్థింస్త్రిదణ్డాన్వైణవాన్యతిః-ధారయేదితి శేషః - ఇత్థంపరశ్శతాస్స్మృతయోవిస్తరభయాన్నలిఖ్యన్తే- అత్రాపిసూచయిష్యతి ‹‹ వేణుభిర్నభవేద్యతి ,, రితిబహువచనేన ‹‹ జ్ఞానవైరాగ్యరహితస్త్రిదణ్డముపజీవతీత్యనేనచ ,, నను ,, నాతఊర్ధ్వంశుక్లమమ్బరంబిభృయాదేకదణ్డీత్రిదణ్డీవే ,, తిబోధాయనాదివచనాత్త్రిదణ్డైకదణ్డధారణయోర్వికల్పఇతిచేన్న - గురులఘునోస్తుల్యవికల్పాసంభవాత్- బోధాయనాదిసామాన్యవచనవికల్పితైకదణ్డధారణస్యత్రిదణ్డాలాభరూపాపద్విషయతాంహారీతమేధాతిథీవ్యవస్థాపయతః‹‹ త్రిదణ్డంవైణవంసౌమ్యంసత్వచంసమపర్వకమ్ । వేష్టితంకృష్ణగోవాలరజ్జ్వాతుచతురఙ్గుళమ్ ॥ నష్టేజలపవిత్రేవా త్రిదణ్డేవాప్రమాదతః । ఏకంతువైణవందణ్డం పాలాశం బైల్వమేవవా ॥ గృహీత్వావిచరేత్తావద్యావన్నస్యాత్త్రిదణ్డకమ్ ,, మేధాతిథిస్తు ‹‹ యావన్నస్యుస్త్రయోదణ్డాస్తావదేకేనపర్యటే ,, దితి - యేవంచయావన్త్యేకదణ్డధారణ విధాయకవచనాని తాన్యాపద్విషయైకదణ్డధారణపరాణీతివ్యవస్థాప్యం శాట్యాయనకోపనిషది ‹‹ అథహయద్బ్రహ్మ పరమం సనాతన ,, మిత్యుపక్రమ్య‹‹ పరమహంస మాశ్రమం సంప్రవిశ్య యథోపపత్తి పఞ్చమాత్రాదధానః అత్రశ్లోకౌభవతః త్రిదణ్డముపవీతం చవాసః కౌపీనవేష్టనమ్ । శిక్యం కవచమిత్యేతద్బిభృయాద్యావదాయుషమ్ ॥ త్రిదణ్డం వైష్ణవం లిఙ్గంవిప్రాణాం ముక్తిసాధనమ్ । నిర్వాణం సర్వధర్మాణా మితివేదానుశాసనమ్ ,, మిత్యామ్నాయతే - తదేవం త్రిదణ్డధారణస్య ప్రత్యక్షశ్రుతిసిద్ధత్వాదాప్తతమబహుస్మృత్యుపబృంహితత్వాత్త్రిదణ్డ ధారణమేవచతుర్ణాంపరివ్రాజకానామవిశేషేణముఖ్య - మేకదణ్డధారణంత్వముఖ్యమాపద్విషయంచేతిసిద్ధం - ఎవముపవీతధారణమపితథైవశ్రుత్యాసిద్ధంస్మృతంచ , యథాహవసిష్ఠః ‹‹ యజ్ఞోపవీత్యుదకకమండలుహస్త,,ఇతి ॥ అఙ్గిరాశ్చ ‹‹ యతీనాంత్రీణిశుక్లానిభవన్త్యేతానినిత్యశః , యజ్ఞోపవీతం దణ్డాశ్చతథాజన్తునివారణ,,మితి-శౌనకోఽపి ‹‹ యువాసువాసాఇతికాషాయంవాసఃసఖాయోగోపాయేతి త్రిదణ్డంగృహ్ణాతితే

చ్ఛంయోరావృణీమహ ఇతియజ్ఞోపవీత,,మితి, మోక్షాశ్రమేస్మృతంవస్త్రం రక్తంయద్ధాతురఞ్జితమ్ కార్యం యజ్ఞోపవీతం తుసితంనవగుణాన్విత,,మితి - సామాన్యతస్తుయజ్ఞోపవీతత్యాగంనిషేధన్తియదాహమేధాతిథిః ‘‘గృహీతంయత్త్రిదణ్డాదిఅవినష్టంతునత్యజేత్-సముద్రంగచ్ఛస్వాహేతివినష్టంప్రక్షిపేజ్జలే॥ ప్రక్షిప్యచాన్యదాదద్యాద్గాయత్ర్యా ప్రణవేనవా-తచ్ఛంయోరిత్యుపవీతమబ్లిఙ్గాద్వైకమణ్డలు,,మితి ॥ అఙ్గిరాశ్చ ‘‘యల్లిఙ్గంప్రవక్ష్యామి యేనాసౌలక్ష్యతేయతిః బ్రహ్మసూత్రంత్రిదణ్డంచవస్త్రంజన్తునివారణ,,మితి,ఉపవీతపరిత్యాగేప్రత్యవాయంస్మరన్తిచ-యథాహాత్రిః ‘‘ బ్రహ్మసూత్రంత్రిదైవత్యంబ్రహ్మవిష్ణుశివాత్మకమ్ పరిత్యజన్తియేవిప్రామోహాత్తేరోఽపజీవినః ॥ స్వర్గాపవర్గరూపాభ్యాంప్రచ్యుతాస్తేనసంశయః-పరివ్రాజమధికృత్యాస్యప్రవృత్తత్వాత్సామాన్యవచనోఽపివిప్రశబ్దః పరివ్రాడ్విప్రపరః- సామాన్యతోనిర్దేశస్తుసర్వేషాంప్రత్యవాయసామాన్యాత్-తథాహ్యుశనాతత్పరిత్యాగేసర్వేషామాశ్రమిణాంపతనమేవాహ ‘‘బ్రహ్మసూత్రపరిత్యాగాద్బ్రహ్మచారీగృహీవనీ-పరివ్రాడ్వాఽపిపతితస్తస్మాత్సూత్రంతునత్యజేత్,,ఇతి - తత్పరిత్యాగేప్రాయశ్చిత్తానిబహూనిసస్మరుః॥ యథాత్రిః ‘‘త్యక్త్వాయజ్ఞోపవీతంతుషట్ప్రాణాన్సమాచరే,,దితి నను ‘‘నఖానినికృత్యయజ్ఞోపవీతంవిసృజే,,దితితత్త్యాగోదృశ్యతఇతిచేన్న ‘‘నఖానినికృత్యపురాణవస్త్రయజ్ఞోపవీతదణ్డకమణ్డలూన్సంత్యజ్య నవాన్సంగృహ్యాశ్రమంప్రవిశే,,దితిశ్రుత్యైవత్యాగగ్రహణయోః పురాతననూతనవిషయత్వస్యన్యాయనిరపేక్షమేవవ్యవస్థాపనేనవిరోధాభావాత్ - సామాన్యయజ్ఞోపవీతశబ్దస్యపురాణత్వవిశేషితేపర్యవసితుముచితత్వాత్-సామాన్యనిషేధస్యనూతనవిశేషవిధినాస్పర్ధితుమశక్తేః ‘‘నహింస్యా,,దిత్యాదివత్ - ఏవంచయావన్తిబ్రహ్మసూత్రత్యాగవిధిపరాణివచాంసితానిపురాణబ్రహ్మసూత్రత్యాగపరాణీతివ్యవస్థాప్యం,యత్తువిజ్ఞానేశ్వరేణోక్తం‘ యజ్ఞోపవీతధారణంవైకల్పికం ‘‘యజ్ఞోపవీతంవిసృజే,,దితిశ్రుతేరితి,తదపిత్యాగేప్రాయశ్చిత్తస్మరణాద్వికల్పాసంభవాత్స్వపక్షరక్షణాభినివేశకారితమిత్యనాదరణీమ్,అనేనన్యాయేనశిఖావర్జనమప్యనుపపన్నంతద్వపననిషేధస్మరణాత్,యథాహలిఖితః,ఋతుసంధిషుసర్వత్రచాతుర్మాస్యాన్తరంవినా, పౌర్ణమాస్యాంశి

రమ్ । త్యక్తంనదణ్డపాత్రాభ్యామన్యత్కిఞ్చిదనాపది ॥ ౧౫ ॥ దృష్టిపూతంన్యసేత్పాదం వస్త్రపూతంజలంపిబేత్ । సత్యపూతాంవదేద్వాచంమనఃపూతంసమాచరేత్ ॥ ౧౬ ॥ మౌనానీహానిలాయామా దణ్డా వాగ్దేహచేతసామ్ । నహ్యేతేయస్యసన్త్యఙ్గ వేణుభిర్నభవేద్యతిః ॥ ౧౭ ॥ భిక్షాంచతుర్షువర్ణేషు విగర్హ్యాన్వర్జయంశ్చ

ఖావర్జంముణ్డయేతశిరోయతిరితి ॥ మేధాతిథిః॥ కక్షోపస్థశిఖావర్జంముణ్డయేతశిరోయతిః - అత్రిః ‘‘నప్రయాయాచ్చతుర్మాసాన్వపనంకారయేన్నచ-ఆరభ్యాద్యాసదినయోర్వాపయేద్వపనేఽపితు - అధఃకర్ణశిఖాక్షిభ్రూరోమాణినహిజాతుచి,,దితి శిఖావపనేప్రాయశ్చిత్తంస్మరతిగాలవః ‘‘త్రిస్థానలోమవపనంకృత్వాప్రాజాపత్యంకృత్వాప్రాణాయామశతంకుర్యా,,దితి-నను ‘‘ముణ్డశ్శిఖీవే,,తివికల్పస్మరణాత్ ‘‘సశిఖంవపనంకృత్వే,,తివిశేషస్మరణాచ్చ శిఖావర్జనసిద్ధిరితిచేత్,మైవం ‘‘ ముణ్డశ్శిఖీవే,,త్యాదివికల్పస్యాపిత్రిదణ్డైకదణ్డధారణవికల్పవత్ ముఖ్యాముఖ్యవిషయతయైవనిర్వాహ్యత్వాత్ - సంభవతిహికేషాంచిద్వ్యాధ్యాదినాశిరసికేశానుత్పత్తిః,అన్యథోదాహృతబహుస్మృతివచనవిరోధాపత్తేః-శిఖావపనేగాలవేనప్రాయశ్చిత్తస్మరణాచ్చ-తథాచవికల్పవాక్యస్యాయమర్థః-వాశబ్దశ్చార్థః-ముణ్డోభవేచ్ఛిఖీచభవేత్ - శిఖావర్జంలుప్తకేశోభవేదిత్యర్థః,శిఖావపనమన్తరేణాపివపనేముణ్డశబ్దఃస్మృతికారైరేవప్రయుక్తః ‘‘ పౌర్ణమాస్యాం శిఖావర్జంముణ్డయేతశిరోయతి,,రితి ‘‘కక్షోపస్థశిఖావర్జమృతుసంధిషువాపయేత్ । నత్రైముణ్డ్యమతిక్రామేద్భిక్షుస్సంవత్సరేక్వచి,,దిత్యాదిషుశిఖావ్యతిరిక్తాంశవపనేఽపిముణ్డశబ్దప్రయోగాత్ ముణ్డవపనశబ్దయోః పర్యాయపదవిశేషత్వోపపాదనాచ్చ సామాన్యోముణ్డశబ్దః-శిఖావ్యతిరిక్తవిషయఇతివ్యవస్థాప్యం-సశిఖంవపనంకృత్వేత్యేతదపిసశిష్టమన్నంభుఞ్జీతేత్యాదివత్ కర్తవ్యసాహిత్యేనాన్వయః న పునస్స్పృష్టమన్నంభుఞ్జీతేత్యాదివత్ తథాచాయమర్థః-యథాసశిఖంశిరోభవతితథావపనంకుర్యా,,దితి-అతశ్చతుర్భిరపిపరివ్రాజకైరేకముపవీతమవశ్యంధార్యంత్రిదణ్డశిఖేచముఖ్యతయాపరిగ్రాహ్యే ఇతిసిద్ధమితిదిక్, విస్తరస్తుప్రమేయమాలాశతదూషణ్యాదిషుద్రష్టవ్యః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ దృష్టిపూతమితి ॥ దృష్ట్యా-సమ్యక్ విశుద్ధేదేశే, పాదం-న్యసే-దిత్యర్థః-వస్త్రేణ-పూతంశోధితం-జన్తుమాలిన్యాదిరహితం-జలం,పిబేత్-సత్యేనభూతహితేన - పూతాం-శుద్ధాం,అనృతాదిరహితాం-వాచం-వదేత్-మనఃపూతం-మనసా-సమ్యక్ హేయోపాదేయవిభాగంకృత్వా-తత్రయదుపాదేయం,త-దాచరేత్ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ మౌనేతి ‘‘మౌనంవాచోదణ్డః అనీహాకామ్యకర్మత్యాగో దేహస్య-అనిలాయామః ప్రాణాయామశ్చేతసః - ఏతేత్రయోదణ్డా,యిస్యతురీయాశ్రమిణో,నసన్తి,అఙ్గహేఉద్ధవ,అఙ్గీకృతైర్వేణుభి-ర్యతిర్నభవేత్ ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ భిక్షామితి ॥ గర్హ్యాన్ అభిశస్తపతితాదీ,న్వర్జయిత్వా,చతుర్షువర్ణేషు,అసఙ్క్లృప్తాన్ అత్రాయంలాభోభవిష్యతీతిపూర్వమనుద్దిష్టాన్,సప్త- గారాన్గృహాన్

ప్రతి, భిక్షాం-చరేత్-తావతైవ లబ్ధేన, తుష్యేచ్చ, పూర్వపూర్వవర్ణేషు భిక్షాయా అలాభే ఉత్తరోత్తరవర్ణానుమతిరితి కేచిద్వ్యాచక్షతే- ప్రాణాత్యయదశాయామేవ వర్ణాన్తరభిక్షానుమతిరితి తు యుక్తం తథా చ సూత్రం "సర్వాన్నానుమతిశ్చ ప్రాణాత్యయే తద్దర్శనా"దితి - చతుర్ణామపి పరివ్రాజకానాం విప్రకులభిక్షామేవ భగవాన్పరాశరస్స్మరతి "తత్ర పరివ్రాజకాశ్చతుర్విధా భవన్తి కుటీచకా బహూదకా హంసాః పరమహంసాశ్చేతి - తత్ర కుటీచకా నామ పుత్రాదిభిః కుటీం కారయిత్వా కామక్రోధలోభమోహమదమాత్సర్యాదీన్పరిత్యజ్య విధివత్సన్న్యాసం కృత్వా త్రిదణ్డజలపవిత్రకాషాయవస్త్రధారిణః స్నానశౌచాచమనజపస్వాధ్యాయబ్రహ్మచర్యధ్యానతత్పరాః పుత్రాదేరేవ భిక్షాకాలేఽన్నం యాత్రామాత్రముపయుఞ్జానాస్తస్యాం కుట్యాం నిత్యం వసన్త ఆత్మానం మోక్షయన్తే బహూదకా నామ త్రిదణ్డకమణ్డలుజలపవిత్రశిఖాయజ్ఞోపవీతినో వేదాన్తార్థబోధకాః సాధువృత్తేషు బ్రాహ్మణకులేషు భైక్ష్యచర్యాం చరన్త ఆత్మానం మోక్షయన్తే హంసా నామ త్రిదణ్డజలపవిత్రశిఖాయజ్ఞోపవీతరక్తకాషాయవాససో గోమూత్రగోమయాహారా ఏకరాత్రద్విరాత్రత్రిరాత్రషడ్రాత్రమాసోపవాసకృచ్ఛ్రాతికృచ్ఛ్రచాన్ద్రాయణసాన్తపనపరాకతులాపురుషాదీని చరన్తో గోద్విజాధ్యుషితదేశేషు వసన్త ఆత్మానం మోక్షయన్తే పరమహంసా నామ త్రిదణ్డజలపవిత్రశిఖాయజ్ఞోపవీతినోఽన్తర్వసనబహిర్వసనవిధారిణో గ్రామైకరాత్రవాసినో నగరతీర్థావసథేషు పఞ్చరాత్రం క్షారలవణవర్జం భిక్షాకాలే శీర్ణపర్ణపుటీం కృత్వా బ్రాహ్మణకులాదేవ భైక్షం గృహీత్వాఽష్టాగ్రాసానేవ భుఞ్జానాస్సన్ధ్యోపాసనతత్పరా నిత్యం వృక్షమూలే వసన్త ఆత్మానం మోక్షయన్త" ఇతి ॥ ౧౮ ॥ బహిరితి ॥ బహిరిత్యస్య గ్రామాదిత్యాదిః- ఉపస్పృశ్యాచమ్య-వాగ్యతః మౌనీ భూత్వా-తథా, కేనచి-ద్యాచితం చేత్, తస్మై ఆహృతం-భైక్షమన్నం-

రేత్ । సప్తాగారానసఙ్క్లృప్తాం స్తుష్యేల్లబ్ధేన తావతా ॥ ౧౮ ॥ బహిర్జలాశయం గత్వా తత్రోపస్పృశ్య వాగ్యతః । విభజ్య యాచితం శేషం భుఞ్జీతాశేషమాహృతమ్ ॥ ౧౯ ॥ ఏకశ్చరేన్మహీమేతాం నిస్సఙ్గస్సంయతేన్ద్రియః । ఆత్మక్రీడ ఆత్మరత ఆత్మవాన్సమదర్శనః ॥ ౨౦ ॥ వివిక్తక్షేమశరణో మద్భావవిమలాశయః । ఆత్మానం చిన్తయేదేకమభేదేన మయా మునిః ॥ ౨౧ ॥ అన్వీక్షేతాత్మనో బన్ధం మోక్షం చ జ్ఞాననిష్ఠయా । బన్ధ ఇన్ద్రియవిక్షేపో మోక్ష ఏషాం చ సంయమః ॥ ౨౨ ॥ తస్మాన్నియమ్య షడ్వర్గం మద్భావేన చరేన్మునిః । విరక్తః క్షుల్లకామేభ్యో లబ్ధ్వాఽఽత్మని సుఖం మహత్ ॥ ౨౩ ॥ పురగ్రామవ్రజాన్సార్థాన్భిక్షార్థం ప్రవిశంశ్చరేత్ । పుణ్యదేశసరిచ్ఛైలవనాశ్రమవతీం మహీమ్ ॥ ౨౪ ॥ వానప్రస్థాశ్రమపదేష్వభీక్ష్ణం భైక్షమాచరేత్ । సంసిధ్యత్యాశ్వసమ్మోహశ్శుద్ధసత్త్వశ్శిలాన్ధసా ॥ ౨౫ ॥ నైతద్వస్తుతయా పశ్యేద్దృశ్యమానం వినశ్వరమ్ । అసక్తచిత్తో విరమేదిహాముత్రచికీర్షితాత్ ॥ ౨౬ ॥ యదేతదాత్మని జగన్మనోవాక్ప్రాణసంహతమ్ । సర్వం మాయేతి తర్కేణ స్వస్థస్త్యక్త్వా న

విభజ్య దత్త్వా- శేషమశేషం భుఞ్జీత, అశేషమిత్యధికాహారణం నిరస్తమ్ ॥ ౧౯ ॥ ఏక ఇతి ॥ ఏకః అసహాయః- నిస్సఙ్గః క్వాప్యనాసక్తః- నియమితబాహ్యాన్తరిన్ద్రియః, ఆత్మన్యేవ- క్రీడా కౌతుకం- యస్య సః - ఆత్మని పరస్మిన్నేవ రతః సన్తుష్టః- ఆత్మవాన్ ధీరః- సమదర్శనః సర్వస్య బ్రహ్మాత్మకత్వం పశ్యన్ ॥ ౨౦ ॥ వివిక్త ఇతి- వివిక్తః నిర్జనః- క్షేమో నిర్భయశ్చ దేశః- శరణం వాసస్థానం, యస్య సః- మద్భావేన మద్భక్త్యా విమల ఆశయో యస్య సః- మయా- అభేదేన- ఆత్మాన-మేకం, జ్ఞానైకరూపం-చిన్తయేత్- మయా అభేదేనేత్యనేన అబ్రహ్మాత్మకస్వనిష్ఠాత్మభేదవ్యుదాసః - తేన సాంఖ్యమతవ్యావృత్తిః ॥ ౨౧ ॥ అన్వీక్షేతేతి ॥ బన్ధమోక్షశబ్దౌ తత్కారణపరౌ- ఆత్మనః స్వస్య- బన్ధహేతుం, మోక్షహేతుం చ- జ్ఞాననిష్ఠయా తత్త్వత్రయయాథాత్మ్యజ్ఞాననిష్ఠయా- అన్వీక్షేత పర్యాలోచయేత్ తావేవ దర్శయతి ॥ బన్ధ ఇతి ॥ ఏషామిన్ద్రియాణామ్ ॥ ౨౨ ॥ తస్మాదితి ॥ యత ఇన్ద్రియవిక్షేపసంయమౌ బన్ధమోక్షహేతూ - తస్మాత్ - షణ్ణాం సమనస్కానాం జ్ఞానేన్ద్రియాణాం, వర్గం- నియమ్య- మద్భావ- యో భావోఽభిప్రాయవిశేషో భక్త్యాత్మక-స్తేన యుక్తః - క్షుల్లకామేభ్యః క్షుద్రకామేభ్యః - శబ్దాదివిషయేభ్యో- విరక్తః, మహదపారం, ఆత్మని-సుఖం-లబ్ధ్వా, చరేదితి సమ్బన్ధః ॥ ౨౩ ॥ పురేతి ॥ పురాణి వీధీమన్తి- గ్రామాః తద్రహితాః- వ్రజాః గోష్ఠాః- సార్థాః సాత్త్వికజనసమూహాః- తాన్, భిక్షార్థం- ప్రవిశన్నేవ- పుణ్యదేశాదిమతీం- మహీం, చరేదితి సమ్బన్ధః ॥ ౨౪ ॥ వానప్రస్థేతి ॥ అభీక్ష్ణం పునః పునః, తత్ర హేతుః సిధ్యతీత్యాది ॥ శిలాన్ధసా శిలవృత్త్యా, ప్రాప్తేన - తదీయేనాన్ధసా అన్నేనాపి- శుద్ధసత్త్వస్సన్-నివృత్తమోహః- సంసిధ్యతి ముచ్యతే, అత- స్తేష్వభీక్ష్ణం- భైక్షమాచరేత్ ॥ ౨౫ ॥ నను కామేభ్యః కథం విరక్తస్స్యాదిత్యత ఉపాయమాహ, నైతదితి ॥ ఏతత్పరిదృశ్యమానం శబ్దాదివిషయజాలం, వస్తుతయా, న పశ్యేత్, కుతః, యతస్తద్వినశ్యతి, ఏతదదృష్ట్వా తేన పారలౌకికవిషయేష్వపి, అసక్తచిత్తః - ఇహాముత్రచికీర్షితాత్ ఐహలౌకికపారలౌకికకామసాధనతయా కర్తుమిష్టాత్కృత్యాత్, విరమేత్, ఇత్థం సమ్యగ్వివేకేన విరక్తో భవేదిత్యర్థః ॥ ౨౬ ॥ కిం చ ॥ యదేతదితి ॥ మనోవా

క్ప్రాణసంహతం, వాగ్గ్రహణం కర్మేన్ద్రియాణాముపలక్షణం, మనోగ్రహణం జ్ఞానేన్ద్రియాణాం, ప్రాణగ్రహణం భూతపఞ్చకస్య, బుద్ధీన్ద్రియమనఃప్రాణభూతసంఘాతాత్మకమేతజ్జగజ్జఙ్గమం, శరీరం, మాయా, ప్రకృతిపరిణామాత్మకమిత్యేవంవిధేన, తర్కేణానశ్వరత్వాదిభిః ప్రకృతికార్యత్వానుమానేనేత్యర్థః - స్వస్థః స్వస్మిన్నేవ బ్రహ్మాత్మకే స్థితః - బ్రహ్మాత్మకస్వాత్మస్వరూపసంశీలనపరః - త్యక్త్వా ఉక్తవిశేషశరీరే ఆత్మాభిమానం త్యక్త్వా పునస్తచ్ఛరీరం, మాత్మతయా, నాభిమన్యేత ॥ ౨౭ ॥ ఇత్థం వర్ణాశ్రమధర్మానభిధాయాథ తద్వర్ణాశ్రమధర్మాననుతిష్ఠతస్సంజాతజ్ఞానవైరాగ్యభగవద్భక్తియోగస్యాచారభేదం విధత్తే ॥ జ్ఞాననిష్ఠ ఇతి సార్ధైకాదశభిః ॥ విరక్త ఇతి జ్ఞాననిష్ఠస్య విశేషణం - అనపేక్షక ఇతి మద్భక్త ఇత్యస్య - విరక్తో జ్ఞాననిష్ఠో వా, అనపేక్షకో మద్భక్తో వా, స్యాదితి సమ్బన్ధః - వైరాగ్యయుక్తం జ్ఞానం చాత్ర భగవచ్ఛేషత్వైకరసోఽహమితి తదాయత్తస్వరూపస్థితిప్రవృత్తిశ్చ, స చాసంఖ్యేయైః కల్యాణగుణైః పరతరః - అతో మమ భగవానేవ పరమప్రాప్యం ప్రాపకం చాన్యదపి మన్మనోరథవర్తి స ఏవ మమ తత్సర్వమిత్యధ్యవసాయాత్మకం, ఏతచ్చ సమనన్తరాధ్యాయే « జ్ఞానినస్త్వహమేవేష్ట „ ఇత్యాదినా స్వయమేవ స్ఫుటీకరిష్యతి - భక్తియోగస్యానపేక్షత్వం నామానభిసంహితఫలత్వం, భక్తిప్రపత్త్యన్యతరనిష్ఠశ్చేదిత్యర్థః - స చతుర్థాశ్రమనిష్ఠ ఏవేతి న సంకోచః - కింతు చ త్యాగోఽప్యాశ్రమిణః « సలిఙ్గానాశ్రమా „ నితి బహువచనదర్శనాత్ - సలిఙ్గాన్ గృహస్థాదిలిఙ్గోపేతాన్ - ఆశ్రమాన్, త్యక్త్వా - అవిధిగోచరశ్చరేత్, విధిగ్రహణం ప్రతిషేధస్యాప్యుపలక్షణం, అవిధిగోచరః విధినిషేధానియోజ్యః, విధిర్మాం ప్రవర్తయతి నిషేధస్తు నివర్తయతీతి బుద్ధిం త్యక్త్వా - భగవచ్ఛేషత్వైకరసస్య మమ తత్కైంకర్యం మత్స్వరూపానుబన్ధీతి బుద్ధ్వా చరేత్ - యథాశక్తి వర్ణాశ్రమధర్మాన్ భగవత్కైంకర్యవేషేణాచరేత్ - సలిఙ్గానామాశ్రమాణాం త్యాగో నామ - నిష్పన్నోపాయత్వేన తేషూపాయానుగ్రాహకత్వబుద్ధ్యభావాత్మకః, అనేన - యావదుపాయనిష్పత్తిస్తావత్తదనుగ్రాహకత్వబుద్ధ్యాఽనుతిష్ఠేదితి సూచితం - స్వీకృతసిద్ధోపాయస్య నిష్పన్నోపాయస్య చ వర్ణాశ్రమధర్మాను

సంస్మరేత్ ॥ ౨౭ ॥ జ్ఞాననిష్ఠో విరక్తో వా మద్భక్తో వాఽనపేక్షకః । సలిఙ్గానాశ్రమాంస్త్యక్త్వా చరేదవిధిగోచరః ॥ ౨౮ ॥ బుధో బాలకవత్క్రీడేత్కుశలో జడవచ్చరేత్ । వదేదున్మత్తవద్విద్వాన్గోచర్యాం నైగమశ్చరేత్ ॥ ౨౯ ॥ వేదవాదరతో న స్యాన్న పాషణ్డీ న హైతుకః । శుష్కవాదవివాదే చ న కించిత్పక్షమాశ్రయేత్ ॥ నోద్విజేత జనాద్ధీరో జనం చోద్వేజయేన్న తు । అతివాదాంస్తితిక్షేత నావమన్యేత కంచన ॥ ౩౦ ॥ దేహముద్దిశ్య పశువద్వైరం కుర్యాన్న కేనచిత్ । ఏక ఏవ పరో హ్యాత్మా భూతేష్వాత్మన్యవస్థితః ॥ యథేన్దురుదపాత్రేషు భూతాన్యేకాత్మకాని హి ॥ ౩౧ ॥ అలబ్ధ్వా న విషీదేత కాలే కాలేఽశనం క్వచిత్ । లబ్ధ్వా న హృష్యేద్ధృతిమాను

ష్ఠానస్యోపాయోపకారకత్వాభావాయత్తద్బుద్ధ్యాననుష్ఠేయత్వం - న తు స్వరూపేణాననుష్ఠేయత్వం నిష్పన్నస్యాప్యుపాయస్యాప్రయాణాదనువర్తనీయత్వాత్ప్రతిబన్ధవశాత్తత్ప్రచ్యుతిసంభావనయా స్వరూపానుబన్ధితయా వా - లోకజిఘృక్షయా వాఽనుష్ఠేయత్వమాస్థేయమేవ - అన్యథా « నావిరతో దుశ్చరితాన్నాశాన్తో నాసమాహితః - నాశాన్తమానసో వాఽపి ప్రజ్ఞానేనైనమాప్నుయాత్ „ ఇతి శ్రుత్యుక్తరీత్యాఽయం స్వరూపతో వర్ణాశ్రమధర్మత్యాగః ప్రచ్యావయేదేనముపాయాదపి కైంకర్యాకరణాచ్చైవ తాఽపి న సిధ్యేల్లోకశ్చోత్సీదేత్ - అతో యథోక్త ఏవార్థః ఆశ్రమలిఙ్గాని « మేఖలాజినదణ్డైర్బ్రహ్మచారీతి లక్ష్యతే - గృహస్థో యష్టివేదాద్యైర్నఖలోమైర్వనాశ్రమీ - త్రిదణ్డేన యతిశ్చ „ త్యాద్యుక్తాని ద్రష్టవ్యాని ॥ ౨౮ ॥ కించ ॥ బుధ ఇత్యాది ॥ బుధో వివేకవానపి బాలకవన్మానావమానరహితః - క్రీడేచ్చరేత్ - కుశలో నిపుణోఽపి - జడవత్ - విద్వానప్యున్మత్తవత్ - వదేత్ - నైగమః వేదార్థనిష్ఠోఽపి గోచర్యాం పశుచర్యాం, చరేత్ - అజ్ఞ ఇవ వర్తేత - దేహాభిమానవిషయానుసంధానపరరక్షణస్వమాహాత్మ్యవిష్కారాణామభావాదితి భావః ॥ ౨౯ ॥ వేదవాదరతః వేదపూర్వభాగరతో న స్యాత్ - పాషణ్డీ వేదవిరుద్ధాచారరతః - హైతుకః కేవలతర్కనిష్ఠశ్చ న స్యాత్ - శుష్కవాదేన నిష్ప్రయోజనగోష్ఠ్యా - యో, వివాదస్తేన - తన్మూలకం - కంచిత్పక్షం చ, న సంశ్రయేత్ ॥ ౩౦ ॥ జనాన్నోద్విజేత - నాపి జనం చోద్వేజయేత్ - అతివాదాన్ దురుక్తాని - తితిక్షేత ॥ ౩౧ ॥ దేహమితి ॥ వైరాకరణే హేతుమాహ ॥ ఏక ఏవేతి ॥ భూతేషు భూతసంఘాతపరిణామభూతేషు దేవమనుష్యాదిదేహేషు - య - ఆత్మా ప్రత్యగాత్మా - తస్మిన్నాత్మనీత్యేకవచనం జాత్యభిప్రాయకం - తస్మిన్నవస్థితః - పరః - ఆత్మా - ఏక ఏవ యథేన్దురుదపాత్రేష్వితి వ్యాప్యగతదోషాస్పర్శదృష్టాన్తః తతః కిమత ఆహ ॥ భూతాన్యేకాత్మకానీతి ॥ ఏకః పరమపురుషః ఆత్మా - యేషాం - తాని - హి యస్మాదేవం - తస్మాద్వైరం న కుర్యాదితి సమ్బన్ధః - సర్వభూతానాం భగవచ్ఛరీరత్వాత్తాన్ప్రతి భూతేకృతం వైరం తదాత్మభూతపరమపురుషపర్యన్తగామీతి న తత్కుర్యాదిత్యర్థః ॥ ౩౨ ॥ అలబ్ధ్వేతి ॥ కాలే కాలే అశనాయాదశాయాం. మశనమలబ్ధ్వా, ధృతిమాన్ న విషీదేత న విషాదం కుర్యాత్ - క్వచిదశనం, లబ్ధ్వా న హృ

ష్యేచ్చ-కుతః-యత-స్తదుభయంలాభోఽలాభశ్చేత్యుభయం-దైవయన్త్రితందైవాధీనమ్ ॥ ౩౩ ॥ అలంతర్హ్యాభిక్షాప్రియాసేనాపి తత్రాహ ॥ ఆహారార్థమితి ॥ సమీహేతయతేత-యత స్తస్య-ప్రాణధారణం-యుక్తం -కింతస్యప్రయోజనం తత్రాహ ॥ తత్త్వంవిమృశ్యతేమేనేతి ॥ యేనప్రాణధారణేనతత్త్వం-విమృశ్యతే-తత్త్వవిమర్శనార్థంప్రాణధారణమిత్యర్థః - తస్యాపికింప్రయోజనమిత్యతఆహ ॥ యద్విజ్ఞాయవిముచ్యతఇతి ॥ యత్ యస్మాత్-విజ్ఞాయైవ-విముచ్యతే సత్వజ్ఞాత్వా-తస్మా-త్తత్త్వవిమర్శనాత్మకజ్ఞానోపయుక్తప్రాణధారణార్థమాహారార్థంసమీహేతేత్యర్థః - తత్త్వమత్రచిదచిదీశ్వరాణాం యథావస్థితాకారః ॥ ౩౪ ॥ సమీహామన్తరేణాపి-కదాచిత్-యదృచ్ఛయాదైవా-దుపపన్నంప్రాప్త-మన్నంశ్రేష్ఠం, మృష్ట-మపరమపకృష్టంవా-త-దద్యాత్ అశ్నీత-తథా-వాసోవస్త్రం-శయ్యాంచ, యదృచ్ఛయాప్రాప్తంప్రాప్తంభజేత్ ॥ ౩౫ ॥ ఉక్తమవిధిగోచరత్వమేవసిద్ధవల్లోకితన్యాయేనప్రపఞ్చయతి॥ శౌచమితి ॥లీలయా-కుర్వన్- అహమీశ్వరో-యథా-న-చోదనయా,కరోమి - తథా-జ్ఞానీచ-శౌచాదీ-నన్యాంశ్చ - నియమాన్-చోదనయా-నాచరేత్,కిన్తు - కైఙ్కర్యస్యస్వరూపానుగుణత్వబుద్ధ్యేతిభావః - యథేశ్వరస్యపరిపూర్ణస్యలీలావ్యాసురూపా - తథైతస్యస్యైశకైఙ్కర్యకరణం స్వరూపానురూపమిత్యభిప్రాయః- భూతాన్యేకాత్మకానిచేత్యనేన, అబ్రహ్మాత్మకస్వతన్త్రవస్తుభేదభ్రమోనకార్యఇతిసూచితమ్ ॥ ౩౬ ॥ అథకథమనాదికాలానువృత్తస్సనివర్తతే - కదావానిశ్శేషనివృత్తిరిత్యతఆహ ॥నహీతి॥తస్యోక్తవిధాచారయుక్తస్య-యా-వికల్పాఖ్యా-వికల్పోభేదః-ఆఖ్యా ఖ్యాతిః - ప్రతీతిరితియావత్ - అబ్రహ్మాత్మకస్వతన్త్రవస్తుభేదభ్రాన్తిఃనహి - కుతఇత్యతఆహ ॥ సేతి ॥ సా - మద్వీక్షయాసర్వస్య శశ్వన్మదాత్మకత్వబుద్ధ్యాహతాభవతి - యద్యప్యాదేహాన్తాత్-క్వచిత్కదాచిత్ - సా - ఖ్యాతిర్భవేత్ - తథాఽపి - తతఃదేహాన్తే - మద్వీక్షయైవసాధనభూతయామ

భయం దైవయన్త్రితమ్॥౩౩॥ఆహారార్థంసమీహేతయుక్తంతత్ప్రాణధారణమ్ । తత్త్వంవిమృశ్యతేయేనతద్విజ్ఞాయవిముచ్యతే॥౩౪॥యదృచ్ఛయోపపన్నాన్నమద్యాచ్ఛ్రేష్ఠముతాపరమ్।తథావాసస్తథాశయ్యాంప్రాప్తంప్రాప్తంభజేన్మునిః॥ ౩౫ ॥శౌచమాచమనంస్నానం నతుచోదనయాఽఽచరేత్ । అన్యాంశ్చనియమాన్జ్ఞానీయథాఽహంలీలయాఽఽచరే॥౩౬॥ నహితస్యవికల్పాఖ్యాయాసామద్వీక్షయాహతా । ఆదేహాన్తాత్క్వచిత్ఖ్యాతిస్తతస్సంపద్యతేమయా ॥ ౩౭ ॥ దుఃఖోదర్కేషుకామేషు జాతనిర్వేదఆత్మవాన్। అజిజ్ఞాసితమద్ధర్మోగురుంమునిముపవ్రజేత్ ॥ ౩౮ ॥ తావత్పరిచరేద్భక్త్యాశ్రద్ధావాననసూయకః । యావద్బ్రహ్మవిజానీయాన్మామేవగురుమాదృతః॥ ౩౯ ॥యస్త్వసంయతషడ్వర్గఃప్రచణ్డేన్ద్రియసారథిః । జ్ఞానవైరాగ్యరహితస్త్రిదణ్డముప

యా - సంపద్యతేసంయుక్తోభవతి - మాంప్రాప్నోతీత్యర్థః - దేహాన్తేనిరవశేషంఖ్యాతిర్నివర్తతే - జీవదశాయాం కదాచిత్కాఽపిసమత్వప్రాప్తివిరోధినీతిభావః-యద్వా-మయాఉపాయభూతేన- సంపద్యతే,ప్రాప్యతే-స్వేనరూపేణాభినిష్పన్నోభవతి " పరంజ్యోతిరుపసంపద్యస్వేనరూపేణాభినిష్పద్యత ,, ఇతిశ్రుతేః ॥౩౭॥ తదేవంనిష్పన్నోపాయస్యాదేహాన్తాదనువర్తనీయావృత్తిరభిహితా - అథస్వధర్మనిష్ఠస్యోపాయోపాయాదిజిజ్ఞాసోఃకృత్యమాహ ॥ దుఃఖోదర్కేష్వితి ॥ దుఃఖోదర్కేషుదుఃఖోత్తరఫలేషు-జాతః-నిర్వేదఃఅతీవహేయతాధ్యవసాయో-యస్యసః- అత్రహేతుః - దుఃఖోదర్కేష్వితివిశేషణం - ఆత్మవాన్- కామానామన్తతోఽనర్థావహత్వబుద్ధిః - యద్వా , విధిత్సితగురూపసత్త్యుపయుక్తచిత్తసమాధానయుక్తం - నజిజ్ఞాసితః-మద్ధర్మఃమత్ప్రాప్తిసాధనధర్మో, యేనసః-మునింమననశీలం - బ్రహ్మనిష్ఠం-గురు-ముపవ్రజేత్-అభిగచ్ఛేత్,అత్ర " పరీక్ష్యలోకాన్కర్మచితా ,, నిత్యాదిశ్రుత్యర్థఃప్రత్యభిజ్ఞాప్యతే ॥ ౩౮ ॥ తావదితి॥ బ్రహ్మశబ్దేనతత్ప్రాప్తిసాధనాదిస్వరూపమపివివక్షితం-భక్త్యేతిగురుభక్తిర్వివక్షితా-అనసూయకఇత్యనేనపరబుద్ధిప్రయుక్తదోషావిష్కారరాహిత్యం - శ్రద్ధావానిత్యనేనగురూపదిష్టార్థాస్తికత్వం - మామేవ-గురుం-పరిచరే-దితిసమ్బన్ధః-తత్రా - దృతఃఆదరయుక్తః - ఏవకారేణకథంచిదపిభేదదృష్టిర్వ్యుదాసః - గురుంమామిత్యనేనవివక్షితంసామానాధికరణ్యం నతావచ్ఛరీరాత్మభావనిబన్ధనంభగవదాత్మకత్వస్య సర్వాత్మసాధారణత్వేనతస్యగురావిశిష్యోపదేశాయోగాత్ - నాప్యవతారత్వనిబన్ధనం - ఆచార్యస్యాపికంచిత్ప్రతిశిష్యత్వాత్ శిష్యస్యాపికాంశ్చిత్ప్రత్యాచార్యత్వాచ్చ సఃస్వశిష్యాన్ప్రతీశ్వరావతారత్వేఽపిస్వస్యస్వాచార్యంప్రతితత్త్వాసమ్భవాత్ - నహిరామకృష్ణాదేఃసర్వాన్ప్రతీశ్వరత్వవత్కంచిత్ప్రత్యాచార్యస్యసర్వాన్ప్రతీశ్వరత్వంయుక్తం-తస్మాదేవంవిధాఅభేదోపదేశా " మనోబ్రహ్మేత్యాదివత్దృష్ట్యుపాసనోపదేశపరాః,, ॥ ౩౯ ॥ ఇత్థంసదాచార్యపరిచర్యాలబ్ధవైరాగ్యభగవద్భక్తిభ్యాంభవితవ్య - మన్యథాకేవలాశ్రమలిఙ్గధర్మావిఫలాఇత్యభిప్రేత్యాహ॥ యస్త్వితి ॥ అసంయతషడ్వర్గఃఅనియమితషడిన్ద్రియవర్గః - ప్రచణ్డోవిషయేష్వత్యాసక్తః, ఇన్ద్రియసారథిర్బుద్ధిర్యస్యసః,

జ్ఞానం శాస్త్రజన్యం, విజ్ఞానం యోగాభ్యాసజన్యం - తాభ్యాం రహితశ్చ - యః - సః - కేవలం, త్రిదణ్డాద్యుపజీవతి - త్రిదణ్డగ్రహణమాశ్రమాన్తరలిఙ్గానాముపలక్షణం - ఆశ్రమలిఙ్గాని తద్ధర్మాశ్చాజీవేద్యస్య కేవలజీవనోపాయమాత్రపర్యవసన్నా భవన్తీతి త్రిదణ్డముపజీవతీత్యుక్తం " యతిశ్చ బ్రహ్మచారీ చ పక్వాన్నస్వామినావుభౌ ,, ఇత్యాదిశాస్త్రాభిజ్ఞాయతేం బ్రహ్మచారిణం చాగ్రే భోజయన్తి హి ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ జ్ఞానరహితస్య గత్యభావం వదన్నిన్దతి ॥ సవా ఇతి ॥ సః పూర్వశ్లోకోక్తవిధః ॥ సురానితి పారే, ఇజ్యాన్ దేవాన్, ఆత్మానం నిహ్నుతే - మచ్ఛేషత్వజ్ఞానరహితత్వాదితి భావః " యోఽన్యథా సన్తమాత్మానమన్యథా ప్రతిపద్యతే । కిం తేన న కృతం పాపం చోరేణాత్మాపహారిణే ,, త్యుక్తత్వాత్, ఆత్మస్థం - మాం చ - నిహ్నుతే ప్రతారయతి స్వతన్త్రాభిమానాత్ - అతఏవా - యం - ధర్మహా - సర్వేషామాశ్రమిణాం స్వస్వాశ్రమధర్మానుగృహీతభగవద్భక్తిలక్షణో హి ధర్మో విహిత - స్తదభావా - దయం - ధర్మహా - అతఏవ - చావిపక్వకషాయః " ధర్మేణ పాపమపనుదతి ॥ కషాయపఙ్క్తిః కర్మాణి ,, త్యాద్యుక్తరీత్యాఽనభిసంహితఫలవర్ణాశ్రమధర్మైర్హి పాపాపనుత్తి - స్తదభావాదవిపక్వకషాయః - కషాయవద్దుర్మోచత్వాత్పాపమిహ కషాయశబ్దవివక్షితం, అతఏవ చా - స్మా, దముష్మాచ్చ, లోకా - ద్విహీయతే భ్రష్టో భవతి, నోభయత్ర సుఖమస్తీత్యర్థః ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ చతుర్ణామాశ్రమిణాం ప్రధానధర్మానాహ ॥ భిక్షోరితి ॥ తుర్యాశ్రమిణః శమః ఇన్ద్రియజయః, అహింసా అభూతద్రోహచిన్తా, వనౌకసో వానాశ్రమిణః, తపః శాస్త్రీయకాయక్లేశః, ఈక్షా స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యావమర్శః - ధర్మః - గృహిణో - భూతరక్షా - ఇజ్యా పఞ్చమహాయజ్ఞాశ్చ, ధర్మః - ద్విజస్యోపనీతస్య బ్రహ్మచారిణ ఇత్యర్థః - ఆచార్యసేవనం - ధర్మః ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ ఆశ్రమాన్తరధర్మాన్ కాంశ్చిత్ గృహస్థస్యాప్యతిదిశతి ॥ బ్రహ్మచర్యమితి ॥ ఋతౌ గన్తుః - గృహస్థస్యాపి, బ్ర

జీవతి ॥ ౪౦ ॥ ❁ సవా ఆత్మానమాత్మస్థం నిహ్నుతే మాం చ ధర్మహా । అవిపక్వకషాయోఽస్మాదముష్మాచ్చ విహీయతే ॥ ౪౧ ॥ భిక్షోర్ధర్మః శమోఽహింసా తప ఈక్షా వనౌకసః । గృహిణో భూతరక్షేజ్యా ద్విజస్యాచార్యసేవనమ్ ॥ ౪౨ ॥ బ్రహ్మచర్యం తపః శౌచం సన్తోషో భూతసౌహృదమ్ । గృహస్థస్యాప్యృతౌ గన్తుస్సర్వేషాం మదుపాసనమ్ ॥ ౪౩ ॥ ఇతి మాం యస్స్వధర్మేణ భజన్నిత్యమనన్యభాక్ । సర్వభూతేషు మద్భావో మద్భక్తిం విన్దతేఽచిరాత్ ॥ ౪౪ ॥ భక్త్యోద్ధవానపాయిన్యా సర్వలోకమహేశ్వరమ్ । సర్వోత్పత్త్యప్యయం బ్రహ్మ కారణం మోపయాతి సః ॥ ౪౫ ॥ ఇతి స్వధర్మనిర్ణిక్తసత్త్వో విజ్ఞాతమద్గతిః । జ్ఞానవిజ్ఞానసంపన్నో విరక్తో మాముపైతి సః ॥ ౪౬ ॥ వర్ణాశ్రమవతాం ధర్మ ఏష ఆచారలక్షణః । స ఏష మద్భక్తియుతో నిశ్శ్రేయసకరః పరః ॥ ౪౭ ॥ ఏతత్తేఽభిహితం సాధో భవాన్పృచ్ఛతి యచ్చ మామ్ । యథా స్వధర్మసంయుక్తో భక్తో మాం సమియాత్పరమ్ ॥ ౪౮ ॥ *****

*********** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే ఏకాదశస్కన్ధే ఽష్టాదశోఽధ్యాయః. **********

హ్మచర్యం సమ్భవతీతి తదసమ్భావనావ్యుదాసః - భూయోఽపి ప్రధానం సర్వేషాం ధర్మమాహ ॥ సర్వేషాం మదుపాసనమితి ॥ ధర్మ ఇత్యనుషజ్యతే ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ సంక్షేపతో ధర్మాన్ విశేషసామాన్యరూపేణోక్త్వా తత్ఫలమాహ ॥ ఇతీతి ॥ నాన్యం భజతీత్యనన్యభాక్ - దేవతాన్తరభక్తిరహితః ॥ యద్వా ॥ నాన్యస్మై ప్రయోజనాయ భజతీత్యనన్యభాగనన్యప్రయోజన ఇత్యర్థః - సర్వభూతేషు - మద్భావః మదాత్మకత్వబుద్ధిమాన్ - యః - ఇత్థం - స్వధర్మేణ - మాం భజేత్ - సోఽచిరాదేవ - మద్భక్తిం - విన్దతే లభతే ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ భక్తేః ఫలమాహ ॥ భక్త్యేతి ద్వాభ్యాం ॥ హే ఉద్ధవ - మహేశ్వరం మహేశ్వరత్వే హేతుః - సర్వోత్పత్త్యప్యయం సర్వస్యోత్పత్త్యప్యయౌ యస్మాత్తం - అతఏవ - సర్వకారణం పరబ్రహ్మభూతం - మా - ముపయాతి ప్రాప్నోతి - బ్రహ్మశబ్దేన కారణత్వోపయుక్తసార్వజ్ఞ్యసర్వశక్తిత్వాదికల్యాణగుణగణబృహత్త్వం వివక్షితమ్ ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁ ఇతి ఏవంభూతేన - స్వవర్ణాశ్రమధర్మేణ - నిర్ణిక్తం శుద్ధం - సత్త్వం - యస్య సః విజ్ఞాతా - మద్గతిః మత్ప్రకారః - మద్యాథాత్మ్యం. యేన సః, జ్ఞానం శాస్త్రజన్యం - విజ్ఞానముపాసనాత్మకం - యః - ఏవంవిధః - స - మా - ముపైతి - వర్ణాశ్రమధర్మాద్యనుగృహీతయాఽనపాయిన్యా భక్త్యా మాముపైతీతి శ్లోకద్వయవివక్షితోఽర్థః ❁ ॥ ౪౬ ॥ ❁ పృష్టార్థప్రతివచనం నిగమయతి ॥ వర్ణాశ్రమవతామితి ద్వాభ్యామ్ ॥ ఏష - ఆచారలక్షణః ఆచారాత్మకో ధర్మః - నిరూపిత ఇతి శేషః స ఏష ధర్మః - మద్భక్తియుక్తశ్చేత్ - యోగశ్చాత్రాఙ్గాఙ్గీభావః - నిశ్శ్రేయసకరః ముక్తిసాధనభూతః పర ఉత్కృష్టః - నాతః పర ఉపాయో విద్యత ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౪౭ ॥ ఏతదితి ॥ హే సాధో - భవాన్ - యత్ - మాం - పృచ్ఛతి కిం తత్ - యథా - స్వధర్మసంయుక్తో - భక్తో - మాం - పరం ప్రకృతిపురుషవిలక్షణం - సమియాత్ సమవాప్నుయా - దిత్యేత - త్తే తుభ్యమభిహిత - మితి సమ్బన్ధః ❁ ॥ ౪౮ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం ఏకాదశస్కన్ధే ఽష్టాదశోఽధ్యాయః **

౪౧ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ సురానాత్మాన

దుఃఖోదర్కేష్విత్యాదిశ్లోకద్వయేనస్వవర్ణాశ్రమధర్మనిష్ఠస్యజిజ్ఞాసోర్గురూపసత్తిమూలకతదుపదేశసమధిగతబ్రహ్మస్వరూపతత్ప్రాప్తిసాధనాదిస్వరూపస్యవర్ణాశ్రమధర్మాఙ్గకభగవద్భక్తియోగసాధ్యాముక్తిరిత్యుక్తం - అథభక్తియోగాశక్తస్యన్యాసాఖ్యంస్వప్రాప్తిసాధనముపాయాన్తరముపదిశతి ॥ యోవిద్యాశ్రుతసమ్పన్నఇత్యాదినా ॥ విద్యాశ్రుతసమ్పన్నః - విద్యాశాస్త్రజన్యంజ్ఞానం - శ్రుతంశాస్త్రాధికారాభావేకేవలసదుపశ్రవణలభ్యం-తాభ్యాం - సమ్పన్నః-శ్రుతశబ్దేనస్వప్రాప్తిసాధనతయోపదేక్ష్యమాణస్యన్యాసస్యసర్వాధికారత్వంసూచితం - విద్యాశ్రుతసమ్పన్నఇత్యనేన “ పరీక్ష్యలోకాన్కర్మచితాన్ ,, నిత్యాదిశ్రుత్యుక్తాగురూపదేశపర్యన్తాప్రణాడీ - న్యాసయోగమధిచికీర్షోరపిసమానేతిసూచితం- ఆనుమానికఃశాస్త్రావిరుద్ధతర్కాభిజ్ఞః “ తద్యథేహకర్మచితోలోకఃక్షీయతే ఏవమేవాముత్రపుణ్యచితోలోకఃక్షీయతే ,, ఇత్యుక్తరీత్యాకృష్యాదిఫలానామివయజ్ఞాదికర్మఫలానామప్యనిత్యత్వానుమానకుశలోవా - ఆత్మవాన్సమాహితచిత్తః- ఇదంశరీరం - మాయామాత్రం ప్రకృతిపరిణామాత్మకం - జ్ఞాత్వా - భగవచ్ఛేషతైకరసఆత్మనిభగవన్మాయయావిరచితమితిజ్ఞాత్వేత్యర్థః - జ్ఞానంజ్ఞానాత్మక - మాత్మస్వరూపం - మయిసర్వశేషిణిసర్వాన్తరాత్మని ఉపాయోపేయభూతేసత్యసఙ్కల్పేపరమకారుణికేఽనాలోచితవిశేషాశేషలోకశరణ్యేమయి - మదధీనం - అనుసంధ్యాదిత్యర్థః , మాయామాత్రమిత్యస్యమిథ్యామాత్రమితినార్థః - ప్రకృతేర్మాయాశబ్దవాచ్యత్వేనిమిత్తమాసురరాక్షసశస్త్రాదీనామివవిచిత్రకార్యకరత్వం-తథాచ“ తతోభగవతాతస్యరక్షార్థంచక్రముత్తమమ్ । ఆజగామసమాజ్ఞప్తంజ్వాలామాలిసుదర్శనమ్ ॥ తేనమాయాసహస్రంతచ్ఛమ్బరస్యాశుగామినా । బాలస్యరక్షతాదేహమేకైకశ్యేనసూదిత ,, మిత్యాదౌనమాయాశబ్దోమిథ్యావాచీ-ఐన్ద్రజాలికాదిష్వపికేనచిన్మన్త్రౌషధాదినామిథ్యార్థవిషయాయాఃపారమార్థిక్యాబుద్ధేరుత్పాదకత్వేనమాయావీతిప్రయోగః - తథామన్త్రౌషధాదిభేదేనతత్రమాయాశబ్దప్రయోగేష్వనుగతస్యైవశబ్దార్థత్వాత్ - తత్రమిథ్యార్థేషుమాయాశబ్దప్రయోగోమాయాకార్యబుద్ధివిషయత్వేనౌపచారికోమఞ్చాఃక్రోశన్తీతివత్ - అతోఽత్ర“ మాయాంతుప్రకృతింవిద్యా ,, దిత్యా

శ్రీభగవానువాచ ॥ యోవిద్యాశ్రుతసంపన్నఆత్మవాన్నానుమానికః । మాయామాత్రమిదంజ్ఞాత్వాజ్ఞానంచమయిసంన్యసేత్ ॥ ౧ ॥ జ్ఞానినస్త్వహమేవేష్టస్స్వార్థోహేతుశ్చసమ్మతః । స్వర్గశ్చైవాపవర్గశ్చనాన్యోఽర్థోమదృతేప్రియః ॥ ౨ ॥ జ్ఞానవిజ్ఞానసంపన్నాఃపరంశ్రేష్ఠంవిదుర్మమ । జ్ఞానీప్రియతమోఽతోమేజ్ఞానేనాసౌబిభర్తిమామ్ ॥ ౩ ॥ తపస్తీర్థంజపోదానంపవిత్రాణీతరాణిచ । నాలంకుర్వన్తితాంసిద్ధింయాజ్ఞానకలయాకృతా ॥ ౪ ॥

దిష్వభిధీయమానాగుణమయీపరమార్థకీప్రకృతిరేవమాయాశబ్దేనాభిధీయతే - తస్యాఃకార్యం భగవత్స్వరూపతిరోధానం,స్వస్వరూపభోగ్యత్వబుద్ధిశ్చ ❀ ॥ ౧ ॥ ❀“ జ్ఞానంచమయిసన్న్యసే,,దిత్యనేన“ఓమిత్యాత్మానంయుఞ్జీతేత్యుక్తార్థఃప్రత్యభిజ్ఞాప్యతే - సంన్యాసశ్చాత్రాత్మరక్షాభరనిక్షేపః-తమేవవివృణోతి ॥ జ్ఞానినఇతి ॥ జ్ఞానీచాత్రభగవచ్ఛేషతైకరసఃప్రకృతివియుక్తకేవలాత్మన్యపర్యవస్యన్భగవన్తంప్రపన్నోభగవన్తమేవపరమప్రాప్యంమన్వానః - తస్య-అహమేవ-స్వార్థఃప్రాప్యఇతియావత్-తత్త్వేనేష్టః - తథా-హేతుఃప్రాప్త్యుపాయశ్చ , అహమేవ-సమ్మతః-మదృతేమాంవినా - స్వర్గో-మోక్షఃకైవల్యంచ-తథా-యఃకశ్చి,దన్యోఽపి-నప్రియః,అనేన “ ప్రియోహిజ్ఞానినోఽత్యర్థమిత్యుక్తార్థఃప్రత్యభిజ్ఞాప్యతే,, ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ ఇత్థంమయిసంన్యస్తాత్మస్వరూపాఏవమద్యాథాత్మ్యంవిదు - రిత్యభిప్రేత్యాహ ॥ జ్ఞానవిజ్ఞానసమ్పన్నాఇతి ॥ జ్ఞానంశరీరస్యమాయామాత్రత్వజ్ఞానం - ఆత్మస్వరూపస్యప్రకృతివివిక్తస్యభగవచ్ఛేషతైకరసత్వజ్ఞానంచవివక్షితం - విజ్ఞానంభగవతఏవోపాయోపేయత్వాధ్యవసాయాత్మకం - తాభ్యాం-సమ్పన్నాః - పరంప్రకృతిపురుషవిలక్షణం- అతఏవ-శ్రేష్ఠంసర్వోత్తమం-మమ-స్వరూపం-విదుః - అనేన “ దదామిబుద్ధియోగంతంయేనమాముపయాన్తితే ,, ఇత్యస్యార్థః ప్రత్యభిజ్ఞాప్యతే-మేమమ-జ్ఞానీ-ప్రియతమః-ఆత్మవన్నిరతిశయప్రియః-ప్రియతమఇత్యనేన“సచమమప్రియ,,ఇత్యస్యార్థః ప్రత్యభిజ్ఞాపితః-అసౌజ్ఞానీ-జ్ఞానేనమాంవినాఽఽత్మధారణంనసంభవతీతిజ్ఞానేనహేతుభూతేన - మాం-బిభర్తిధారయతి - తదాయత్తధారణోఽహమిత్యర్థః-అనేన “ జ్ఞానీత్వాత్మైవమేమతమ్ । ఆస్థితస్సహియుక్తాత్మామామేవానుత్తమాంగతి ,, మిత్యస్యార్థఃప్రత్యభిజ్ఞాప్యతే ॥ తథాహితత్రాభాషిభగవద్భాష్యకారైః ॥ “ జ్ఞానీత్వాత్మైవమేమతంతదాయత్తధారణోఽహమితిమన్యేకస్మాదేవం-యస్మాన్మయావినాఽఽత్మధారణాసమ్భావనయామామేవానుత్తమంప్రాప్యమాస్థితః - అతస్తేనవినా “ యేయథామాంప్రపద్యన్తేతాంస్తథైవభజామ్యహం ,, మిత్యుక్తవిధస్వభావస్య మమాప్యాత్మధారణంనసంభవతి “ తతోమమాప్యాత్మాహిసఇతీ ,, తి ❀ ॥ ౩ ॥ ❀ “ మాయామాత్రమిదంజ్ఞాత్వాజ్ఞానంచమయిసన్న్యసే,,దిత్యాత్మసంన్యాసస్యమాయామాత్రజ్ఞానపూర్వకత్వముక్తం - తస్యావశ్యకత్వజ్ఞాపనాయనిరతిశయశుద్ధ్యావహత్వమాహ ॥ తపఇతి ॥ యాశుద్ధిఃజ్ఞానకలయాజ్ఞానలే

శేన-కృతా - తాంశుద్ధిం-తపఆదీని-నాలంకుర్వన్తితినకర్తుంశక్నువన్తీత్యర్థః - శక్తిద్యోతకోఽత్రాలంశబ్దః “ అలంభూషణపర్యాప్తిశక్తివారణవాచక „ మిత్యనుశాసనాత్, ఇతరాణి-పవిత్రాణిశౌచాచమనాదీని ✽ ॥ ౪ ॥ ✽ యోవిద్యేత్యాదినోక్తమర్థముపసంహరతి ॥ తస్మాదితి ॥ తస్మాత్-జ్ఞానస్యనిరతిశయశుద్ధ్యావహత్వా-త్తేనసహితంయథాతథా-స్వస్యాన్తరాత్మానంమాం - జ్ఞాత్వాప్రాప్యత్వేనప్రాపకత్వేనచజ్ఞాత్వేత్యర్థః - హేఉద్ధవ- జ్ఞానవిజ్ఞానసంపన్నస్త్వం జ్ఞానవిజ్ఞానసమ్పన్న ఇత్యనేనాత్మసన్న్యాసస్యసకృత్కర్తవ్యత్వేఽపి విశ్వాసాత్మకస్యవిజ్ఞానాన్తర్గతస్యయావజ్జీవానువర్తనీయత్వం సూచ్యతే - మద్భక్త్యామద్విషయకప్రేమ్ణా - భావితఃసంజాతాభిప్రాయవిశేషస్సన్-మాం - భజఆరాధయ-మత్కైఙ్కర్యంకుర్వి
త్యర్థః ✽ ॥ ౫ ॥ ✽ ఉపదిష్టార్థవిశ్వాసజననాయపూర్వేషాంవృత్తిమాహ॥ జ్ఞానవిజ్ఞానయజ్ఞేనేతి ॥ జ్ఞానవిజ్ఞానేఏవయజ్ఞ-స్తేన - తయోర్దేవతాప్రసాదహేతుత్వేనయజ్ఞత్వరూపణం - ఆత్మనిజీవేఆత్మానమన్తఃప్రవిశ్యధారకం - సర్వయజ్ఞనిర్వాహకం-మా-మిష్ట్వాఆరాధ్యమాంవైమామేవసంసిద్ధింముక్తి-మగుఃప్రాపుః ✽ ॥ ౬ ॥ ✽ విస్తరేణజ్ఞానస్వరూపబుభుత్సాజననాయసంగ్రహేణదర్శయతి ॥ త్వయీతి ॥ హేఉద్ధవ-మాయాన్తఃప్రకృత్యన్తః మాయాపరిణామాత్మకశరీరం-త-దాశ్రయతి - అధిష్ఠాయవర్తమానేసంసారిణిత్వయి-య - స్త్రివిధఃఆదిమధ్యాన్తరూపః- ఉత్పత్తిస్థితిప్రళయరూపఇతియావత్- ఆపతతి-స-వికారః, యత్ యతః, ఆద్యపవర్గయోఃశరీరసంబన్ధాత్పూర్వకాలేతదవసానేచ-నాస్తీతి - యతశ్చామీజన్మాదయః, అస్యశరీరస్యైవ-యేఽమీ-జన్మాదయస్తైతస్యతవ-కింస్యుః - దేహసంబన్ధినోజన్మాదయస్తవనస్యురిత్యర్థః- అసతశ్శరీరస్యాద్యన్తయోరపియథాఽఽత్మస్వరూపమస్తితన్మధ్యేప్యస్త్యేవ - నతువృద్ధిక్షయాదిమద్భవతీత్యర్థః - అచేతనపరిణామ

తస్మాజ్జ్ఞానేనసహితంజ్ఞాత్వాస్వాత్మానముద్ధవ।జ్ఞానవిజ్ఞానసంపన్నోభజమాంభక్తిభావితః॥ ౫ ॥ జ్ఞానవిజ్ఞానయజ్ఞేనమామిష్ట్వాఽఽత్మానమాత్మని ।సర్వయజ్ఞపతింమాంవైసంసిద్ధింమునయోఽగమన్॥ ౬ ॥త్వయ్యుద్ధవాశ్రయతియస్త్రివిధోవికారోమాయాన్తరాపతతినాద్యపవర్గయోర్యత్ । జన్మాదయోఽస్యయదమీతవతస్యకింస్యురాద్యన్తయోర్యదసదోఽస్తితదేవమధ్యే ॥ ౭ ॥ ఉద్ధవఉవాచ ॥ జ్ఞానంవిశుద్ధం విపులంయదేతద్వైరాగ్యవిజ్ఞానయుతంపురాణమ్ । ఆఖ్యాహివిశ్వేశ్వరవిశ్వమూర్తేత్వద్భక్తియోగంచమహద్విమృగ్యమ్॥ ౮ ॥తాపత్రయేణాభిహతస్యఘోరేసంతప్యమానస్య భవాధ్వనీశ । పశ్యామినాన్యచ్ఛరణంతవాఙ్ఘ్రిద్వన్ద్వాతపత్రాదమృతాభివర్షాత్॥ ౯ ॥ దష్టంజనంసంపతితంబిలేఽస్మిన్కాలాహినాక్షుద్రసుఖోరుతర్షమ్ । సముద్ధరైనంకృపయాఽఽపవర్గ్యైర్వచోభిరాసిఞ్చమహానుభావ ॥ ౧౦ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ ఇత్థమేతత్పురారాజాభీష్మంధర్మభృతాంవరమ్ । అజాతశత్రుఃపప్రచ్ఛసర్వేషాంనోఽనుశృణ్వతామ్॥ ౧౧ ॥నివృత్తేభారతేయుద్ధేసుహృన్నిధనవిహ్వలః । శ్రుత్వాధర్మాన్బహూన్పశ్చాన్మోక్షధర్మానపృచ్ఛత ✽॥ ౧౨ ॥తానహంతేఽభిధాస్యామిదేవవ్రతము

త్వాపోజన్మాదివికారత్రయభాగనిత్యశ్చదేహః - ఆత్మాతుతద్రహితోనిత్య - ఇత్యేతదేవమాయామాత్రమిదంజ్ఞాత్వేత్యనేనోక్తఇత్యభిప్రాయః ✽ ॥ ౭ ॥ ✽ తద్విస్తరబుభుత్సయాపృచ్ఛతి॥జ్ఞానమితి॥పురాణముపదేశపరంపరాప్రాప్తం-జ్ఞానకార్యంవైరాగ్యం-తత్ప్రయుక్తంవిజ్ఞానం-తాభ్యాంయుతం-విశుద్ధంవిశుద్ధత్వావహం-యదేత - జ్జ్ఞానం-త-ద్విపులం-యథాతథామహద్విమృగ్యంమహద్భిరన్వేషణీయం-పరమగోప్యమిత్యర్థః-త్వద్భక్తియోగంచా-ఖ్యాహి ✽॥౮॥✽ బభుత్సోపయుక్తాందశామావిష్కుర్వన్ తన్నివృత్త్యైత్వచ్చరణారవిన్దమేవశరణమిత్యధ్యవస్యామీత్యాహ॥ తాపత్రయేణేతి॥ హేఈశ్వర-ఘోరేదుస్సహే, సంసారాధ్వని, తాపత్రయేణా-భిహతస్యపీడితస్య - అతఏవసంతప్యమానస్య-పుంసఃశరణంసాధనం-తవాఙ్ఘ్రిద్వన్ద్వమేవా-తపత్రం-తస్మా-దన్యం-నపశ్యామి-కథంభూతాత్- అమృతాభివర్షాత్-అమృతంమోక్షసుఖం- తదభివర్షతీతితథా - అమృతోపాయభూతాదిత్యర్థః ✽ ॥ ౯ ॥ ✽ నన్వేవమధ్యవస్యతస్తవకింతచ్ఛ్రవణేనేత్యతఆహ॥ దష్టమితి ॥బిలేసంసారగర్తే-పతితం-కాలఏవాహి-స్తేన-దష్టం - క్షుద్రసుఖేష్వేవ-ఉరు - స్తర్షః తృష్ణా-యస్య - తమేనం-తాపత్రయాభితప్తంజనం-కృపయా-సముద్ధర-కథంసముద్ధరణీయ-స్తత్రాహ॥ఆపవర్గ్యైరపవర్గబోధకై - ర్వాగమృతై-రాసిఞ్చేతి ✽ ॥ ౧౦ ॥ ✽ వివక్షితస్యోత్తరస్యసాంప్రదాయికత్వమాహ॥ ఇత్థమితి ॥ధర్మభృతాంభగవద్భక్తిలక్షణధర్మపరాణాంమధ్యే-వరం-శ్రేష్ఠం-భీష్మం-రాజాఽజాతశత్రుర్యుధిష్ఠిరః-నోఽస్మాకం, సర్వేషాం-శృణ్వతాంసతా-మేతత్త్వత్పృష్ట-మిత్థం-త్వమివ-పప్రచ్ఛ ✽ ॥ ౧౧ ॥ ✽ కస్తస్యవిపృచ్ఛాహేతురిత్యతఆహ ॥ నివృత్తఇతి ॥ సుహృదాంబన్ధూనాం-నిధనా - ద్విహ్వలఃవిక్షిప్తచిత్తః - తత్ప్రశాన్తయేఽపృచ్ఛతేత్యర్థః ✽ ॥ ౧౨ ॥ ✽ ప్రశ్నస్యోత్తరంవక్తుంప్రతిజానీతే ॥ తానితి ॥తాన్మోక్షధర్మాన్, దేవవ్రతస్యభీష్మస్య, ముఖాత్, శ్రు

తాన్, తే తుభ్యమభిధాస్యామి, నను, జ్ఞానవైరాగ్యభక్తియోగబహుత్వేఽపి కిం మోక్షధర్మోపదేశేనేత్యత స్తాన్విశినష్టి ॥ జ్ఞానేతి॥ జ్ఞానాదిభిరుపబృంహితాన్, తత్సహితానిత్యర్థః ॥ ౧౩ ॥ తావజ్జ్ఞానముపదిశతి॥ నవేతి ॥నవభావాః శబ్దస్పర్శరూపరసగన్ధాః విసర్గశిల్పగత్యుక్తయశ్చ రేతఉత్సర్గో మూత్రపురీషోత్సర్గశ్చేత్యుత్సర్గద్వయస్యైకకోటిత్వాభిప్రాయేణ నవేతి నిర్దేశః-అన్యథా దశేతి స్యాత్-ఏకాదశేన్ద్రియాణి - పఞ్చమహాభూతాని, త్రయఃసత్త్వాదయోగుణాః-ఏషు-పరిదృశ్యమానేషు-భూతేషు దేవమనుష్యాదిశరీరేషు-ఏతాన్, భావాన్ అధైకంజ్ఞానైకాకార, మాత్మవస్తుచ-జాత్యభిప్రాయమేకవచనం-యేనమయా-సహితం-మద్ధార్యం మచ్ఛేషతైకరసంజీవస్వరూపంచేత్యర్థః-అన్వీక్షేత - తదేతదన్వీక్షణాత్మకం-జ్ఞాన-మితి-మమమయా-నిశ్చితం-ప్రకృతిపురుషయాథాత్మ్యవివేచనమేవజ్ఞానమిత్యర్థః ॥౧౪॥ అథావజ్జ్ఞానముపదిశతి॥ తదేవేతి॥ యథాశబ్దేనపూర్వగ్రన్థస్థప్రకృతిపురుషాకారః పరామృశ్యతే-నతథా అతథా-ప్రకృతిపురుషవిలక్షణేనేత్యర్థః-ఏకేన-యేన మమ్యైవోపాయభూతేన-యదేకంమత్స్వరూపం ప్రాప్యమితి శేషః-ఏతదేవహి విజ్ఞానమిత్యర్థః, విజ్ఞానమేవ ప్రపఞ్చయతి॥ స్థితీతి ॥ త్రిగుణాత్మనాం త్రిగుణాత్మకప్రకృతిపరిణామాత్మకానాం, భావానాం దేహానామేవ-జన్మస్థితివినాశాన్- పశ్యేత్ ॥ ౧౫ ॥ సృజ్యాత్సృజ్యం శరీరాచ్ఛరీరాన్తరం ప్రతి-తస్యాదౌ - అన్తే-మధ్యేచ,య, దన్వియాత్ - పునశ్చ-ప్రతిసంక్రామేశరీరప్రళయే-యత్-శిష్యేత ఏకరూపమవతిష్ఠతే-తదేవ-సత్ అవికృత, మాత్మస్వరూపమిత్యేతదపివిమర్శనంజ్ఞానమిత్యర్థః ॥ ౧౬ ॥ అథవైరాగ్యముపదిశతి ॥ శ్రుతిరితి ॥ చతుష్టయమిత్యనన్తరం తేనేతి శేషః-ప్రమాణశబ్దః కర్మణిల్యుడన్తః- తేనచతుష్టయేన - ప్రమాణేషు ప్రమితేషు కర్మఫలేషు-సః ఉక్తవిధజ్ఞానసంపన్నః-విరజ్యతే-ఇత్యేత-ద్వైరాగ్యమిత్యర్థః-ఐతిహ్యశబ్దః శ్రుతిమూలకస్మృతిపురాణాదీనామప్యుపలక్షణార్థః-తత్ర శ్రుత్యాదిప్రమితం కర్మఫలం స్వర్గాది, ప్రత్యక్షసిద్ధం కృష్యాదికర్మఫలమన్నాది-అనుమానసి

ఖ్యాప్రోతాన్ । జ్ఞానవిజ్ఞానవైరాగ్యశ్రద్ధాభక్త్యుపబృంహితాన్॥ ౧౩ ॥నవైకాదశపఞ్చత్రీన్భావాన్భూతేషు యేనవై । ఈక్షేతాథైకమప్యేషు తజ్జ్ఞానం మమనిశ్చితమ్॥ ౧౪ ॥ ఏతదేవహివిజ్ఞానం నతథైకేన యేనయత్। స్థిత్యుత్పత్త్యప్యయాన్పశ్యేద్భావానాం త్రిగుణాత్మనామ్ ॥ ౧౫ ॥ ఆదావన్తేచ మధ్యేచ సృజ్యాత్సృజ్యం యదన్వియాత్ । పునస్తత్ప్రతిసంక్రామే యచ్ఛిష్యేత తదేవ సత్ ॥ ౧౬ ॥ శ్రుతిః ప్రత్యక్షమైతిహ్యమనుమానం చతుష్టయమ్ । ప్రమాణేష్వనవస్థానాద్వికల్పాత్స విరజ్యతే॥ ౧౭ ॥కర్మణాం పరిణామిత్వాదావిరిఞ్చ్యాదమఙ్గళమ్। విపశ్చిన్నశ్వరం పశ్యేదదృష్టమపిదృష్టవత్॥ ౧౮ ॥ భక్తియోగః పురైవోక్తః ప్రీయమాణాయతేఽనఘ । పునశ్చకథయిష్యామి మద్భక్తేః కారణం పరమ్॥ ౧౯ ॥శ్రద్ధాఽమృతకథాయాం మే శశ్వన్మదనుకీర్తనమ్ । పరినిష్ఠాతుపూ

ద్ధంత్వారోగ్యాది-తస్యౌషధాదినాఽఽరోగ్యజనకత్వానుమానసిద్ధత్వాత్ - యద్వా అనుమానం వైరాగ్యహేతుతయోక్తం తచ్చ శ్రుత్యైవ ప్రదర్శితం"తద్యథేహకర్మచితో లోకః క్షీయత ఏవమేవాముత్ర పుణ్యచితో లోకః - క్షీయతే ,, ఇతి ఇదం హి కృష్యాదికర్మఫలదృష్టాన్తేన కర్మఫలత్వహేతునా పుణ్యఫలస్య నశ్వరత్వం హ్యనుమాపయతి - అస్మిన్పక్షే చతుష్టయమిత్యనన్తరం తత్ర తేనేతి-చ శేషః , తత్ర శ్రుత్యాదిప్రమితేషు ఫలేషు తేనేత్యనేనానుమానం పరామృశ్యతే - ప్రత్యక్షగ్రహణం దృష్టాన్తార్థం, ఏతచ్చ స్వయమేవ స్ఫుటీకరిష్యతి"అదృష్టమపి దృష్టవ ,, దితి అత్రానుమానస్యానుమేయద్వారా విరక్తిహేతుత్వం-పుణ్యచితో లోకః క్షీయత ఇతి క్షయగ్రహణమన్యేషాముపలక్షణార్థమిత్యభిప్రాయన్ సాధ్యధర్మాన్విరక్తౌ హేతుతయా నిర్దిశతి ॥ అనవస్థానాత్ వికల్పాత్ పరిణామిత్వా దితి, కర్మణామిత్యేతత్ఫలపరం - కర్మణాం ఫలానాం-అనవస్థానాత్ ఏకరూపతయావస్థిత్యభావాత్-వికల్పాత్తారతమ్యాత్-పరిణామిత్వాద్వికారిత్వా - ద్వినాశిత్వాచ్చ విరజ్యత - ఇతి సంబన్ధః-విరక్తిమేవాభినయేన దర్శయతి ॥ ఆవిరిఞ్చ్యాదిత్యాదినా॥ దృష్టవత్ అదృష్టం బ్రహ్మాధిపత్యపర్యన్తం సర్వమపి - శ్రుత్యాదిప్రతిపన్నం కర్మఫలం, నశ్వరమత ఏవా-మఙ్గళం దుఃఖగర్భం చేతి-విపశ్చిత్ జ్ఞానీ, పశ్యేత్ ॥ ౧౮ ॥ "త్వద్భక్తియోగం చ మహద్విమృగ్య ,, మితి భక్తియోగః పృష్టః-తత్ర తస్య విరస్తరేణోపపాదితత్వాత్ నతత్స్వరూపబుభుత్సా ప్రయుక్తః ప్రశ్నః - కింతు-తదన్తరఙ్గవివిత్సా ప్రయుక్త ఇత్యభిప్రయన్ తదన్తరఙ్గసాధనానివక్తుం ప్రతిజానీతే ॥ భక్తియోగ ఇతి ॥ ప్రీయమాణాయ భక్తియోగశ్రవణార్థం ప్రీతియుక్తాయ-యద్వా-మద్విషయప్రీతియుక్తాయ- అనేన పాత్రతావ్యజ్యతే-పురైవోక్తః - సపరికర ఉక్త ఇత్యర్థః-అతః-సోఽధునా నోపదేష్టవ్య ఇతి భావః-ఇదానీం తూక్తేష్వేవ భక్తియోగకారణేషు- యత్పరముత్కృష్టం-అన్తరఙ్గకారణం-తత్పునః కథయిష్యామీత్యర్థః-కారణమిత్యేకవచనం సామాన్యాభిప్రాయకమ్ ॥ ౧౯ ॥ కానిపునస్తానీత్యత ఆహ॥ శ్రద్ధేత్యాదినా॥ మేమమ-అమృతతుల్యా-యా-కథా-తస్యాం - తచ్ఛ్రవణాదావిత్యర్థః-శ్రద్ధా ఆదరః - మదనుకీర్తనం , శశ్వదితి సర్వత్రాన్వయః

జ్యతే-మద్గుణకీర్తనం,పరినిష్ఠాఆసక్తిః-స్తుతిభిఃజన్మకర్మప్రతిపాదకవచనైః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ పరిచర్యాభగవన్మన్దిరసమ్మార్జనోపలేపక్రియా,పూజాత్వావాహనాదిషోడశోపచారార్చాత్మికే - తినపౌనరుక్త్యంసర్వాఙ్గైః ॥ పాదాఙ్గుళిభ్యాంజానుభ్యాంశిరసాచావనీంస్పృశన్,బద్ధాఞ్జలిర్నమస్కుర్యాత్పఞ్చాఙ్గస్సఉదీర్యతే-నిధాయదణ్డవద్దేహంప్రసార్యచరణౌకరౌ-బధ్వాముకుళవత్పాణీప్రణామోదణ్డసంజ్ఞితః - పాదౌశిరస్తథాహస్తానికుఞ్చ్యముకుళాకృతీ - మనోబుద్ధ్యభిమానైశ్చ ప్రణామోఽష్టాఙ్గసంజ్ఞితః,,ఇతివిహితైస్సర్వైరఙ్గైః-అభ్యర్థికా- మద్భక్తానాంపూజాచ-మన్మతిర్మదాత్మకత్వబుద్ధిః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ మదర్థేషుమదారాధనోపకరణతులసీపుష్పాద్యార్జనేషుకర్మసునిమిత్తభూతేషు- అఙ్గచేష్టాకాయవ్యాపారః - వచసాలౌకికేనాపి- మద్గుణానామీరణంకథనం, అతః స్తుతిభిస్తవనమిత్యనేనపౌనరుక్త్యం - అర్పణంసమాధానం.కామవివర్జనంప్రయోజనాన్తరానభిసంధిః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ మదర్థైమత్ప్రీత్యర్థైఅర్థపరిత్యాగఃవిత్తవ్యయః , భోగస్యతత్సాధనస్యచన్దనాదేః - సుఖస్యపుత్రోపలాలనాదేశ్చ-పరిత్యాగః,ఇష్టంయాగాదివైదికంకర్మద,త్తందానం, హుతంహోమః. భుక్తంఅతిథిభోజనం-వ్రతమేకాదశ్యుపవాసాది - తపఃఅన్యదపిశాస్త్రీయకాయక్లేశాదికం-ఏతత్సర్వం - మత్ప్రీత్యర్థం-కృతం , మద్భక్తేఃకారణమిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ ఏవంధర్మఇత్యనుక్తసంగ్రాహకంతత్రప్రదర్శనార్థమాహ॥ఆత్మనివేదనం , ఆత్మశబ్దస్తదనుబన్ధినామప్యుపలక్షణార్థః-నివేదనంభగవదాయత్తత్వానుసంధానం, మయీత్యస్యైభ్యఇత్యాదిః-ఏభ్యోధర్మేభ్యో,మయి , భక్తిఃప్రీతిరుపజాయతే, కింతతఇత్యతఆహ ॥ అస్యసంజాతభక్తియోగస్య , కోనుపురుషార్థోఽవశిష్యతే, సర్వోఽపిసులభఏవేతిభా

జాయాంస్తుతిభిః స్తవనంమమ ॥ ౨౦ ॥ ఆదరఃపరిచర్యాయాంసర్వాఙ్గైరభివన్దనమ్ । మద్భక్తపూజాఽభ్యధికా సర్వభూతేషుమన్మతిః॥ ౨౧ ॥మదర్థేష్వఙ్గచేష్టాచవచసామద్గుణేరణమ్ । మయ్యర్పణంచమనసస్సర్వకామవివర్జనమ్॥ ౨౨ ॥మదర్థేఽర్థపరిత్యాగోభోగస్యచసుఖస్యచ। ఇష్టందత్తంహుతంభుక్తంమదర్థంయద్వ్రతంతపః॥ ఏవంధర్మైర్మనుష్యాణాముద్ధవాత్మనివేదనమ్ । మయిసంజాయతేభక్తిః కోన్యోఽర్థోఽస్యావశిష్యతే ॥ ౨౪ ॥ యదాఽఽత్మన్యర్పితంశాన్తంచిత్తంసత్త్వోపబృంహితమ్।ధర్మంజ్ఞానంసవైరాగ్యమైశ్వర్యంచాభిపద్యతే ॥౨౫॥ యదర్పితంతద్వికల్పమిన్ద్రియైఃపరిధావతి । రజస్వలంచాసన్నిష్ఠంచిత్తంవిద్ధివిపర్యయమ్॥ ౨౬ ॥ధర్మోమద్భక్తికృత్ప్రోక్తోజ్ఞానంచైకాత్మ్యదర్శనమ్।గుణేష్వసఙ్గోవైరాగ్యమైశ్వర్యంచాణిమాదయః॥ ౨౭ ॥ ఉద్ధవఉవాచ॥ యమఃకతివిధఃప్రోక్తోనియమోవాఽరికర్శన।కశ్శమఃకోదమఃకృష్ణకాతితిక్షాధృతిఃప్రభో॥ ౨౮ ॥కిందానంకింతపశ్శౌర్యంకింసత్యమృతముచ్యతే । కస్త్యాగఃకిన్ధనంచేష్టంకోయజ్ఞఃకాచదక్షిణా॥ ౨౯ ॥పుంసఃకింస్విద్బలంశ్రీమన్భగయాలాభశ్చకేశవ । కావిద్యాహ్రీఃపరాకాశ్రీఃకింసుఖందుఃఖమేవచ॥ ౩౦ ॥కఃపణ్డితఃకశ్చమూర్ఖఃకఃపన్థా ఉత్పథశ్చకః । కస్స్వర్గోనరకఃకశ్చిత్కోబన్ధురుతకింగృహమ్ ॥ ౩౧ ॥ కఆఢ్యఃకోదరిద్రోవాకృపణఃకఈశ్వరః । ఏతాన్ప్రశ్నాన్మమబ్రూహివిపరీతాంశ్చసత్పతే॥ ౩౨ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ అహింసాసత్యమస్తేయమ

వః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ తదేవస్పష్టీకరోతి ॥ యదేతి ॥ యదా, సత్త్వోపబృంహితంసత్త్వేనాధరీకృతరజస్తమస్కేనో,బృహితంసహితం , అతఏవ - శాన్తంరాగాద్యకలుషితం , చిత్తం-అన్తరాత్మనిమయి - అర్పితంతదాసపుమాన్ , ధర్మాదీన్యభిపద్యతే ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ ఉక్తాకారవిపరీతాకారంచిత్తంతుఅధర్మాజ్ఞానావైరాగ్యానైశ్వర్యాపాదకమిత్యాహ ॥ యదర్పితమితి- రజస్వలం-రజశ్శబ్దస్తమసోఽప్యుపలక్షణార్థః-రజస్తమఃప్రచురం-అసన్నిష్ఠందేహాసక్తం,యచ్చిత్త,మిన్ద్రియై,రర్పితంవికల్పంశబ్దాదికం,పరిధావతి-వికల్పఇతిసప్తమ్యన్తపాఠే,శబ్దాదివిషయేఽర్పితమిత్యర్థః-తచ్చిత్తం , విపర్యయమధర్మాదికారణం,విద్ధి ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ అన్యథావ్యాఖ్యాననిరాసాయధర్మాదిచతుష్టయంవివృణోతి ॥ ధర్మఇతి ॥ మద్భక్తికృత్ మద్భక్తికారణం,ఐకాత్మ్యదర్శనం,ఏకాత్మశబ్దోబహువ్రీహి,స్తస్యభావఐకాత్మ్యం , సర్వేషామాత్మనామేకపరమాత్మాత్మకత్వంతద్దర్శనమిత్యర్థః - గుణేషుశబ్దాదివిషయేష్వ-సఙ్గఃఅనర్థహేతుత్వపర్యాలోచనపూర్వకానాసక్తిః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ ఏవంధర్మాదిషుప్రవృత్తేషుప్రసఙ్గాన్ముక్తిసాధనతయోక్తయమనియమాద్యవాన్తరభేదశమదమాదిస్వరూపబుభుత్సయాపృచ్ఛతి ॥ యమఃకతివిధఇత్యాదినా॥ హేఅరికర్శన.కా-ధృతిః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ ఋతముచ్యతే- య-దృత-ముచ్యతే-త-త్కి-మితిప్రశ్నః-ఇష్టంసుఖసాధనం-కిమిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ హేశ్రీమన్-కాదయా-కో-లాభః - హ్రీరిత్యత్రకాహ్రీరిత్యన్వయః ❁ ॥ ౩౦ ॥ ౩౧ ॥ ❁ కృపణః-కః కశ్చే-శ్వరః,ఏతాన్ప్రశ్నాన్పృష్టాన్భక్త్యపయుక్తాన్-మమమహ్యం,బ్రూహి , విపరీతాన్ అశమాదీనుక్తివిరోధినశ్చ,బ్రూహీతిసంబన్ధః-హేసతాంపతే ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ యమాన్నియమాంశ్చపరిగణయ్యదర్శయతిసార్ధద్వయేన ॥ తత్రాద్యశ్లోకోక్తాయమాఃశౌచాదయస్తునియమా,ఇతివివేకః-ఉభయోఃశ్లోకయోః,ద్వాదశస్మృతాః - తత్రశౌచమాన్తరంబాహ్యంచే

తి, శౌచాదీనాం ద్వాదశసఙ్ఖ్యావగన్తవ్యా, అహింసా అభూతద్రోహచిన్తా, సత్యంభూతహితావహం వచః, అస్తేయం మనసాపిపరస్వాగ్రహణం, అసఙ్గఃక్వాప్యనాసక్తిః -హ్రీస్స్వరూపంస్వయమేవవక్ష్యతి - అసంచయఃఅపరిగ్రహః-ఆస్తిక్యం శాస్త్రార్థవిశ్వాసః-బ్రహ్మచర్యం స్త్రీసఙ్గరాహిత్యం - మౌనంవృథాఽఽలాపవర్జనం స్థైర్యంఅచాంచల్యంక్షమాతితిక్షా-తస్యాఃస్వరూపంవక్ష్యతి ※ ॥ ౩౩ ॥ ※ శౌచంశాస్త్రీయకర్మయోగ్యతా-జపోమన్త్రావృత్తిః - తపఃశాస్త్రీయకాయక్లేశః-శ్రద్ధాచికీర్షితవిషయత్వరా - ఆతిథ్యం అతిథిభోజనం - తీర్థాటనంతీర్థయాత్రా- పరార్థేహాపరోపక్రియా - తుష్టిర్యదృచ్ఛాలాభసంతుష్టిః ※ ॥ ౩౪ ॥ ※ కిమేభ్యఇత్యతఆహ॥ పుంసామితి ॥ఉపాసితాఃఇనుష్ఠితాః-ఏతే-హేతాత-యథాకామం ఇచ్ఛానుసారం-దుహన్తిఫలన్తి ※ ॥ ౩౫ ॥ ※ అథశమాదీనాంస్వరూపంవివృణోతి॥ శమఇత్యాదినాయావదధ్యాయం ॥ఏతేనైవవిపరీతాఅశమాదయోఽప్యన్వేయాః - బుద్ధేర్మన్నిష్ఠతా-యా-సా-శమః - నతుశాన్తిమాత్రమిత్యర్థః-ఇన్ద్రియసంయమఃబాహ్యేన్ద్రియనియమనం - నచోరాదేర్దమనమాత్రం-దుఃఖసమ్మర్షః దుఃఖస్యసహనం - నభారాదేః - జిహ్వోపస్థయోర్వేగధారణంధృతిః-నత్వనుద్వేగమాత్రమ్ ※ ॥ ౩౬ ॥ ※ దణ్డఃభూతద్రోహః-తస్య - త్యాగో-దానం-నధనార్పణం-కామత్యాగోభోగానపేక్షా-తపః-నకృచ్ఛ్రాదిః - స్వభావవిజయఃక్షుత్పిపాసాద్యనభిభూతత్వం - శౌర్యం-నతుశత్రుపిజయమాత్రం -సమదర్శనంతారతమ్యాపోహేనసర్వస్యబ్రహ్మాత్మకత్వదర్శనం-సత్యం-నయథార్థభాషణమాత్రమ్ ※ ॥ ౩౭ ॥ ※ సూనృతాయథాదృష్టార్థవిషయా-వాణీ - ఋతం-నతుప్రియభాషణమాత్రం - కర్మస్వ - సఙ్గమఃకర్తృత్వాభిమానాభావః-శౌచం-నతుస్నానాదిజన్యమాత్రం - శౌచమప్యుక్తమప్యభిప్రేతత్వాద్వ్యాఖ్యాతం - సన్న్యాసఃఫలత్యాగః - త్యాగఉచ్యతే - నతుకర్మత్యా

సఙ్గో హ్రీరసంచయః । ఆస్తిక్యంబ్రహ్మచర్యంచమౌనంస్థైర్యంక్షమాభయమ్ ॥ ౩౩ ॥ శౌచంజపస్తపోహోమ
శ్శ్రద్ధాఽఽతిథ్యంమదర్చనమ్ । తీర్థాటనంపరార్థేహాతుష్టిరాచార్యసేవనమ్॥ ౩౪ ॥ఏతేయమాస్సనియమా
ఉభయోర్ద్వాదశస్మృతాః । పుంసాముపాసితాస్తాతయథాకామందుహన్తిహి॥ ౩౫ ॥శమోమన్నిష్ఠతాబుద్ధే
ర్దమఇన్ద్రియసంయమః । తితిక్షాదుఃఖసమ్మర్షోజిహ్వోపస్థజయోధృతిః ॥ ౩౬ ॥ దణ్డత్యాగఃపరందానంకామ
త్యాగస్తపస్స్మృతమ్ । స్వభావవిజయశ్శౌర్యంసత్యంచసమదర్శనమ్ ॥ ౩౭ ॥ ఋతంచసూనృతావాణీకవిభిః
పరికీర్తితా । కర్మస్వసఙ్గమశ్శౌచంత్యాగస్సన్న్యాసఉచ్యతే॥ ౩౮ ॥ధర్మఇష్టంధనంనౄణాంయజ్ఞోఽహంభ
గవత్తమః । దక్షిణాజ్ఞానసన్దేశఃప్రాణాయామఃపరంబలమ్॥ ౩౯ ॥భగోమఐశ్వరోభావోలాభోమద్భక్తిరుత్త
మా । విద్యాఽఽత్మనిభిదాబాధోజుగుప్సాహ్రీరకర్మసు ॥ ౪౦ ॥ శ్రీర్గుణానైరపేక్ష్యాద్యాస్సుఖందుఃఖసుఖా
త్యయః।దుఃఖంకామసుఖాపేక్షాపణ్డితోబన్ధమోక్షవిత్ ॥ ౪౧ ॥మూర్ఖోదేహాద్యహంబుద్ధిఃపన్థామన్నిగమస్స్మృ
తః । ఉత్పథశ్చిత్తవిక్షేపస్స్వర్గస్సత్త్వగుణోదయః॥ ౪౨ ॥ నరకస్తమఉన్నాహోబన్ధుర్గురురహంసఖే।గృహం

గః ※ ॥ ౩౮ ॥ ※ నౄణాంధర్మఃమద్భక్తికృద్ధర్మఃఇష్టంధనం నతువిత్తమాత్రం- భగవత్తమఃఅతిశయితజ్ఞానశక్త్యాదిమానహం-యజ్ఞః-స్వర్గాపవర్గసాధనభూతోహియజ్ఞః - సచాహమేవేత్యర్థః - జ్ఞానసన్దేశః - జ్ఞానంసన్దిశ్యతేసమ్యగుపదిశ్యతేఽనేన « తద్విద్ధిప్రణిపాతేనపరిప్రశ్నేనసేవయా „ త్యాదుక్తైనప్రణిపాతసేవాదినా-స - జ్ఞానసన్దేశో-దక్షిణానతుహిరణ్యాదిదానమాత్రం-ప్రాణాయామః-పరంబలం-నతుదుర్మదబలమ్ ※ ॥ ౩౯ ॥ ※ యజ్ఞోఽహంభగవత్తమఇత్యుక్తంకస్తర్హిభగఇత్యభిప్రాయమాలక్ష్యతంవ్యాచష్టే ॥ భగో-మ ఐశ్వరోభావఃఈశ్వరసమ్బన్ధీస్వభావః, ఐశ్వర్యవీర్యయశఃప్రభృతిః-పరదుఃఖనిర్హాచికీర్షాదయాలోకప్రసిద్ధైవేతినవ్యాఖ్యాతం - ఉత్తమాఉత్కృష్టా-మద్భక్తిరేవ - లాభఃనతుపుత్రాదిః - ఆత్మని-భిదాభావః దేవమనుష్యత్వాద్యభిమాననివృత్తిర్విద్యా నతుజ్ఞానమాత్రం అకర్మసునిషిద్ధకర్మసు - జుగుప్సా, హేయత్వదర్శనం, హ్రీః-నతులజ్జామాత్రమ్ ※ ॥ ౪౦ ॥ ※ నైరపేక్ష్యాద్యాఇత్యాద్యశబ్దేనయదృచ్ఛాలాభసన్తోషాదిపరిగ్రహః- నైరపేక్ష్యాదిగుణసముదాయఃశ్రీర్మణ్డనమ్నతుకిరీటాదిఃశ్రీరిత్యర్థః - దుఃఖసుఖాత్యయఃదుఃఖమిశ్రసుఖాపాయః- సుఖంనతుభోగః - కామసుఖాపేక్షాశబ్దాదివిషయసుఖాపేక్షా-దుఃఖం-బన్ధమోక్షవిత్బన్ధమోక్షకారణవిత్నతువిద్వన్మాత్రమ్ ※ ॥ ౪౧ ॥ ※ దేహాదిష్వ- హంబుద్ధిరాత్మాభిమానో-యస్య - సమూర్ఖః- అహంబుద్ధిశబ్దోమమతాబుద్ధేరప్యుపలక్షణార్థః - దేహాదీత్యాదిశబ్దేనతదనుబన్ధిసంగ్రహః - మన్నిగమఃమాంనితరాంగమయతిప్రాపయతీతిమన్నిగమఃమద్విషయజ్ఞానం - పన్థాఃమార్గః-నతుకణ్టకాదిశూన్యోమార్గః - చిత్తస్య-విక్షేపఃశబ్దాదివిషయప్రావణ్యం - ఉత్పథఃకుమార్గః- నతుచోరాద్యాకులః-సత్త్వగుణస్యోదయోఽభివృద్ధిః-స్వర్గః- నత్విన్ద్రాదిలోకః ※ ॥ ౪౨ ॥ ※ తమసఃఉన్నాహోఽభివృద్ధి-ర్నరకఃనతుతామిస్రాదిఃగురురేవబన్ధుః - సచగురురహమేవేత్యర్థః -నతుపితృభ్రాత్రాదిః-మానుష్యంశరీరం - గృహం-నతుహర్మ్యాదిభోగస్థానం -గుణాఢ్యఃసద్గుణశా

లీ-ఆఢ్యః-నతుధనికః ॥ ౪౩ ॥ అసన్తుష్టః యదృచ్ఛాలాభసన్తోషరహితః-యః-సః-దరిద్రః “ ఉపర్యుపరిపశ్యన్తస్సర్వ ఏవదరిద్రతీ ,, తిన్యాయాదితిభావః-అజితేన్ద్రియః-కృపణఃశోచ్యః - నతుదీనః-గుణేషుశబ్దాదిషు -అసక్తా,ధీ ర్యస్య-స- ఈశః,న రాజాదిః-గుణేషుసఙ్గోయస్య-సతు-విపర్యయఃఅనీశఃఇదమప్యభిప్రేతత్వాదుక్తమ్ ॥ ౪౪ ॥ వ్యాఖ్యానముపసంహరతి॥ ఏవమితి ॥ ప్రశ్నాఃపృష్టార్థాః- సర్వే-సాధుయథాతథా-నిరూపితాః - ఇత్థంమోక్షోపయుక్తాయమాదయోనిరూపితాః - అ థైవంవిపరీతానపినిరూపయేత్యభిప్రాయమాలక్ష్యకిం ప్రాకృస్వికతత్స్వరూపనిరూపణ ప్రయాసేన - తేషాంలక్షణతఃసం గ్రహీతుంశక్యత్వాదిత్యభిప్రాయన్నాహ ॥ కింవర్ణితేనేతి ॥ కథంతర్హిమోక్షోపయుక్తతద్విరోధినోవివేకఇత్యతఆహ ॥ లక్ష ణంగుణదోషయోరితి ॥ గుణదోషయోర్ముక్త్యుపయుక్తతద్విరోధినో, ర్లక్షణ-మస్తీత్యర్థః కింతదిత్యతఆహ॥గుణదోషదృశిరితి॥ ఇహ-సంసారిణాంవైషయికదృష్టాదృష్టసుఖేషుతత్సాధనేషుచగుణబుద్ధిః - దుఃఖతత్సాధనేషుతుదోషబుద్ధిః - సైషాఉభయీ బుద్ధిః - దోషః - గుణస్తూ-భయవర్జనంఉభయోఃసంసారిణాంగుణవత్తయాదోషవత్తయాచాభిమతయోస్సుఖదుఃఖయోర్వ ర్జనం-గుణః - తయోరుభయోరపిదోషదృష్టిర్గుణఇత్యర్థః “ స్వేస్వేఽధికారేయానిష్ఠాసగుణఃపరికీర్తితః । విపర్యయస్తుదోష స్స్యాదుభయోరేషనిశ్చయ ,, ఇతిగుణదోషయోస్స్వరూపంస్వయమేవోత్తరాధ్యాయేవక్ష్యతి - తత్రస్వస్వాధికారోనామ స్వస్వవర్ణాశ్రమానురూపంస్వస్యసమీహితసాధనేషుధర్మేషునిష్ఠా - గుణః - తద్విపర్యయనిష్ఠాదోషఇత్యర్థః - ఏవంచముము క్షోరనభిసంహితఫలస్వవర్ణాశ్రమోచితధర్మ శమదమాద్యఙ్గభక్తియోగనిష్ఠా గుణః - దృష్టాదృష్టసుఖసాధనేనిష్ఠాతుదోషః- స్వాధికారనిష్ఠావిపర్యయశ్చేతి గుణదోషదృశిర్దోషఇత్యుక్తం - తథాదుఃఖతత్సాధనేషు దోషదృష్టిరపి ముముక్షువపేక్షయా దోషఏవ-దుఃఖేషుదృష్టిర్హితన్నివృత్త్యుపాయేషుప్రవర్తయతి - ముముక్షోః ప్రారబ్ధకర్మ ఫలభూతదుఃఖస్యావశ్యానుభావ్య త్వేనతన్నివృత్త్యుపాయేషు ప్రవృత్త్యభావాద్దుఃఖార్థకర్మ సూన్మత్తస్యాపి ప్రవృత్త్యభావాచ్చ అతఃస్వాధికారనిష్ఠావిప

శరీరంమానుష్యంగుణాఢ్యోహ్యాఢ్యఉచ్యతే ॥ ౪౩ ॥ దరిద్రోయస్త్వసన్తుష్టఃకృపణోయోఽజితేన్ద్రియః । గు ణేష్వసక్తధీరీశోగుణసఙ్గోవిపర్యయః॥ ౪౪ ॥ ఏవముద్ధవతేప్రశ్నాస్సర్వేసాధునిరూపితాః । కింవర్ణితేనబహు నాలక్షణంగుణదోషయోః ॥ గుణదోషదృశిర్దోషోగుణస్తూభయవర్జనమ్॥ ౪౫ ॥ ****************
******** ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,ఏకాదశస్కన్ధే,ఏకోనవింశోఽధ్యాయః ********

ఉద్ధవఉవాచ ॥ విధిశ్చప్రతిషేధశ్చనిగమోహీశ్వరస్యతే। అపేక్షతేఽరవిన్దాక్షగుణందోషంచకర్మణామ్॥ ౧ ॥ వర్ణాశ్రమవికల్పంచప్రతిలోమానులోమజమ్।ద్రవ్యదేశవయఃకాలాన్స్వర్గంనరకమేవచ॥ ౨ ॥గుణదోషభిదా

ర్య యస్వరూపత్వాద్దోషదృష్టిరపిదోష ఏవేత్యుక్తం - ఏవంచముముక్షోర్యా బుభుత్స్వధికారనిష్ఠాసుఖదుఃఖప్రాప్తిని వృత్త్యుపాయాభినివేశాత్మికాసైవవిపరీతేత్యన్యాధికారనిష్ఠాత్వం విపరీతత్వమితిలక్షణంఫలితం - అన్యాధికారాభినివేశశ్చా శమాదిస్వరూపఇతితస్యతద్విపర్యయత్వమ్ ॥ ౪౫ ॥ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయా మేకాదశస్కన్ధేఏకోనవింశోఽధ్యాయః *************************************

“గుణదోషదృశిర్దోషోగుణస్తూభయవర్జన,, మితిగుణదోషదృశేర్దోషత్వే నతదుభయవర్జనాత్మకగుణేనభవితవ్యమిత్యు- క్తం-నసుదృష్టసుఖదుఃఖప్రాప్తినివృత్త్యుపాయదృశేః ప్రత్యక్షాదిమూలకత్వేప్యదృష్టసుఖదుఃఖప్రాప్తినివృత్తిసాధనదృ శేర్వేదాఖ్యశాస్త్రైకమూలకత్వాద్వేదస్య చవిధినిషేధాత్మకస్యస్వ దాజ్ఞారూపత్వాత్త్వమేవవేదముఖేనైవంకురుమైవ మిత్యాజ్ఞాప్యకథమధునాఉభయంవర్జయేదితినిషిద్ధంబ్రూషఇత్యాక్షిపతి ॥ విధిశ్చేతిపఞ్చభిః ॥ తేతవ-నిగమఃశాసనరూపః-వి ధినిషేధాత్మకోవేదః-సచ-విధేయానాంప్రతిషేధ్యానాంచకర్మణాం - గుణందోషంచేతిభావప్రధానోనిర్దేశః - గుణరూప తాందోషరూపతాంచా-పేక్షతే-అత్రవిధేయేషుకర్మసు ప్రవర్తనార్థంగుణరూపతాంనిషేధ్యేష్వాజనార్థందోషరూప తాంఅపేక్షతఇతివిభాగః-అపేక్షణమత్రబోధనంతథావర్ణాశ్రమవికల్పాదీంశ్చాపేక్షతఇతిసమ్బన్ధః ॥ ౧ ॥ తత్రవర్ణా శ్రమవికల్పోవర్ణాశ్రమభేదః ప్రతిలోమమనులోమంచజాతాయస్మిన్ తంవర్ణాశ్రమవికల్పమితిసమ్బన్ధః-తత్ర - ప్రతిలోమజాః ఉత్తమవర్ణాసుస్త్రీషుహీనవర్ణేభ్యః పురుషేభ్యో జాతాః సూతవైదేహకాదయఃఅనులోమజాస్తూత్తమవర్ణేభ్యో హీనవ ర్ణాసుస్త్రీషుజాతాఃమూర్ధావసిక్తామ్బష్ఠాదయః-తత్రవర్ణాశ్రమభేదమధికారిత్వేనాపేక్షతే- ద్రవ్యంకరణత్వేన - దేశకాలా వాధారత్వేనవయస్త్వధికారివిశేషణత్వేన- స్వర్గంనరకంచఫలత్వేన - తత్రనరకస్య ఫలత్వంనిషేధాతివృత్తౌ-ద్రవ్యంచరుపు రోడాశాదికం-దేశః“సమేయజేతే,,త్యాద్యుక్తవిధః-వయస్తుజాతపుత్రఃకృష్ణకేశోఽగ్నీనాదధీతే ,, త్యాద్యుక్తవిధంకాల స్తు“వసన్తేవసన్తేజ్యోతిషాయజేతే”త్యాద్యుక్తవిధః ॥ ౨ ॥ అపేక్షతాంతతఃకిమతఆహ ॥ గుణదోషభిదాదృష్టిమితి॥

గుణదోషభేదదర్శనమన్తరేణ విధినిషేధాత్మకం తవ వచః కథం నృణాం నిశ్శ్రేయసప్రతిపాదకం స్యాత్ గుణదోషభిదా దృష్టిం తతః ప్రవృత్తిం నివృత్తిం చోపజనయ్య త్వద్వచః పురుషార్థపర్యవసాయి స్యాదిత్యర్థః నిశ్శ్రేయసశబ్దః పురుషార్థమాత్రపరః. అతో గుణదోషాదిభేదదర్శనస్యావశ్యకత్వాన్న తద్వర్జనం యుక్తమితి భావః ॥ ౩ ॥ అలౌకికశ్రేయస్తత్సాధనాదిజ్ఞానం చ శాస్త్రైకైవోపజనయితవ్యమిత్యాహ ॥ పిత్రితి ॥ అర్థే అలౌకికశ్రేయసి తత్సాధనరూపే చార్థే అనుపలబ్ధే ప్రత్యక్షాదిభిరనవగతే సతి సాధ్యసాధనయోః స్వర్గాదియజ్ఞాద్యోరనుపలబ్ధయోస్సతోః హే ఈశ్వర శ్రేయః శ్రేష్ఠం చక్షుః తద్వత్ జ్ఞాపకం త్వన్నిగమరూపో వేద ఏవ చక్షుః చక్షుషి శ్రేయస్త్వం చ కామలాదిదోషరాహిత్యం, వేదే తు పురుషదోషాస్పర్శః పితృదేవమనుష్యాణామిత్యనేనార్వాచీనానామలౌకికశ్రేయస్తత్సాధనాదిజ్ఞానం వేదం వినా నాస్తీతి కిం వక్తవ్యం, యుతః పూర్వేషామపి నాస్తీతి సూచ్యతే ॥ ౪ ॥ అతో గుణదోషభిదా దృష్టిస్తే తవ నిగమాదాజ్ఞారూపాద్వేదాదేవ నతు స్వతః ఏవం స్థితే అధునా నిగమేన "గుణదోషదృశిర్దోషో గుణస్తూభయవర్జన"మిత్యనేనానుశాసనేన భిదాయా గుణదోషదృశిభేదస్యాపవాదశ్చ కుతః కృత ఇతి శేషః అతో మే భ్రమః మమ చిత్తం భ్రామ్యతీత్యర్థః ॥ ౫ ॥ నహి సర్వస్య వేదబోధితం వర్జయితవ్యమిత్యుచ్యతే యేన తవ భ్రమస్స్యాత్ కింతు నిరూపకభేదేన సర్వం వ్యవస్థితమిత్యుచ్యతే నరకాపేక్షయా హి స్వర్గో గుణః అతః ఆపేక్షికగుణదోషవిభాగమాత్రం క్రియతే అతో విధినిషేధశాస్త్రనిరూపకస్య స్వర్గో నరకశ్చేత్యుభయమపి దుష్టమితి గుణదోషభేదాపవాదః కృతః మోక్షోపాయస్తు నిరూపకస్యాపి గుణవత్తర ఇతి గుణదోషభేదాపవాదవచనం తద్గోచరమపి తు సంకుచితవిషయమితి పరిహారం వివక్షుస్తావదధికారిభేదేన పురుషార్థసాధనాని వ్యవస్థితానీత్యాహ ॥ యోగాస్త్రయ ఇత్యాదినా స్వే స్వేఽధికార ఇత్యతః ప్రోక్తేన ॥ నృణాం శ్రేయో విధిత్సయా శ్రేయ ఆధాతుమిచ్ఛయా కైవల్యస్వర్గా

దృష్టిమన్తరేణ వచస్తవ । నిశ్శ్రేయసం కథం నౄణాం నిషేధవిధిలక్షణమ్ ॥ ౩ ॥ పితృదేవమనుష్యాణాం వేదశ్చక్షుస్తవేశ్వర । శ్రేయస్త్వనుపలబ్ధేఽర్థే సాధ్యసాధనయోరపి ॥ ౪ ॥ గుణదోషభిదాదృష్టిర్నిగమాత్తే న హి స్వతః । నిగమేనాపవాదశ్చ భిదాయా ఇతి మే భ్రమః ॥ ౫ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ యోగాస్త్రయో మయా ప్రోక్తా నృణాం శ్రేయోవిధిత్సయా । జ్ఞానం కర్మ చ భక్తిశ్చ నోపాయోఽన్యోఽస్తి కర్హిచిత్ ॥ ౬ ॥ నిర్విణ్ణానాం జ్ఞానయోగో న్యాసినామిహ కర్మసు । తేష్వనిర్విణ్ణచిత్తానాం కర్మయోగస్తు కామినామ్ ॥ ౭ ॥ యదృచ్ఛయా మత్కథాదౌ జాతశ్రద్ధస్తు యః పుమాన్ । న నిర్విణ్ణో నాతిసక్తో భక్తియోగోఽస్య సిద్ధిదః ॥ ౮ ॥ తావత్కర్మాణి కుర్వీత న నిర్విద్యేత యావతా । మత్కథాశ్రవణాదౌ వా యావచ్ఛ్రద్ధా న జాయతే ॥ ౯ ॥ స్వధర్మస్థో యజన్యజ్ఞైరనాశీఃకామ ఉద్ధవ । న యాతి స్వర్గనరకౌ యద్యన్యన్న సమాచరేత్ ॥ ౧౦ ॥ అస్మింల్లోకే వర్తమానస్స్వధర్మస్థోఽనఘశ్శుచిః । జ్ఞానం విశుద్ధమాప్నో

పవర్గరూపశ్రేయః ప్రాప్తీచ్ఛయా మయా ప్రోక్తాః కే పునస్త ఇత్యత ఆహ ॥ జ్ఞానమితి ॥ జ్ఞానమత్ర ప్రకృతివివిక్తాత్మోపాసనాత్మకం కర్మ అభిసంహితఫలకర్మ యోగః భక్తిః భక్తియోగః ఏభ్యోఽన్యః ఉపాయః పురుషార్థసాధనం కుత్రచిదపి నాస్తి కృతోఽప్యపి వేదస్తన్మూలస్మృతీతిహాసపురాణాదిశ్చైతత్ప్రతిపాదనపర ఇత్యర్థః ॥ ౬ ॥ ఇహ తత్ర కర్మసు నిర్విణ్ణానాం తత్ఫలేషు దుఃఖబుద్ధ్యా విరక్తానాం అత ఏవ న్యాసినాం తత్సాధనభూతకర్మత్యాగినాం జ్ఞానయోగః తత్ర తేషామధికార ఇత్యర్థః కామినాం స్వర్గకామానాం అనిర్విణ్ణచిత్తానాం ఉత్సాహినాం కర్మయోగః ॥ ౭ ॥ యదృచ్ఛయేతి ॥ యదృచ్ఛయా కేనాపి భాగ్యోదయేన మత్కథాదౌ మత్కథాశ్రవణాదౌ యః జాతశ్రద్ధః సంజాతాదరః న నిర్విణ్ణ ఇత్యనేనేదానీం కర్మఫలకామిత్వం న వివక్షితం, కింతు పూర్వకామనాప్రయుక్తకర్మానుష్ఠానవాసనయా ఇదానీమపి ఫలేష్వవశేషితవాసనామాత్రత్వం అత ఏవ నాతిసక్తః దోషావేక్షణేనాతీవాసక్తిరహితః తస్య భక్తియోగః అనుష్ఠిత ఇతి శేషః సిద్ధిదః అపవర్గదః ॥ ౮ ॥ నను సతి వాసనామాత్రావశేషే తతః కామ్యకర్మస్వేవ ప్రవర్తేత న త్వస్మత్కథాశ్రవణాదావితి కథం తస్య భక్తియోగస్స్యాదిత్యతస్తత్ప్రాప్త్యుపాయమాహ ॥ తావదితి ॥ యావతా యావత్ న నిర్విద్యేత అతీవ నిర్విణ్ణో న స్యాత్ యావచ్చ మత్కథాశ్రవణాదౌ శ్రద్ధా చ న జాయతే, తావత్ కర్మాణి అనభిసంహితఫలాని వర్ణాశ్రమోచితాని కుర్వీత న నిర్విద్యేత యావతేత్యనేన మోక్షం వాసనామాత్రానువృత్తేస్తావత్కర్మాణ్యనభిసంహితఫలమనుష్ఠేయమేవేతి సూచితమ్ ॥ ౯ ॥ ఏవమా మోక్షం స్వధర్మస్థః సంధ్యోపాసనాద్యాచారనిష్ఠః యజ్ఞైః పఞ్చభిర్మహాయజ్ఞైః మాం యజన్, కామే ఫలే అనాశీః ఆశారహితః స్వర్గనరకౌ న యాతి, కింతు జాతమద్భక్తియోగో మామేవ యాతీత్యర్థః అతో, యత్, అన్యత్, అభిసంధిసహితఫలం కర్మ నాచరేత్ నానుతిష్ఠేత్ ॥ ౧౦ ॥ స్వర్గనరకౌ న యాతి చేత్ కిం తర్హి యాతీత్యత ఆహ ॥ అస్మిన్నితి ॥ అస్మిన్ లోకే దేహే వర్తమానః అనఘః నిషిద్ధాన్నివృత్తః, స్వధర్మస్థః అత ఏవ శుచిః, మత్కథాశ్రవణాదావేతి వా శబ్దేన జ్ఞానయోగేఽపి యావన్న శ్ర

ద్ధాజాయతే తావజ్జ్ఞానయోగాధికృతస్యాప్యనభిసంహితఫలవర్ణాశ్రమోచితకర్మానుష్ఠేయమేవేతి సూచితం - తదధునాస్పష్టమేవోక్తం ॥ జ్ఞానం విశుద్ధమితి ॥ యదృచ్ఛయా-మద్భక్తియోగం వా - తత్ర తత్ర భక్తియోగానుగ్రాహకతయోక్తస్య జ్ఞానస్య విపాకమనపేక్ష్య ప్రథమమత ఏవ కేనచిద్భాగ్యవిశేషేణ భక్తియోగమాప్నోతీత్యర్థః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ వివక్షితపరిహారోపయోగితయా నరకస్వర్గకైవల్యమోక్షాణాముత్తరోత్తరం గుణవత్త్వమత్వం ద్యోతయన్నిరతిశయపురుషార్థసాధనక్షమం నృదేహం నిహీనపురుషార్థసాధనోపయుక్తం న కుర్యాదిత్యాహ ॥ స్వర్గిణ ఇతి ద్వాభ్యాం ॥ స్వర్గిణః స్వర్గస్థాః నిరయిణః నిరయస్థాః ఏనం మానుష్యం దేహ-మిచ్ఛన్తి - ఇచ్ఛాయాం హేతుత్వేన దేహం విశినష్టి ॥ సాధనం జ్ఞానభక్తిభ్యామితి ॥ జ్ఞానభక్తిభ్యాం కైవల్యమోక్షయోస్సాధకమిత్యర్థః - నృదేహస్యతత్సాధకత్వకీర్తనేన స్వర్గినిరయిదేహయోరసాధకత్వం సూచితం - తత్స్పష్టమాహ ॥ ఉభయం తదసాధకమితి ॥ ఉభయం స్వర్గినారకశరీరం - శాస్త్రస్య మనుష్యాధికారిత్వాత్తద్విహితస్యైవ పురుషార్థసాధనత్వాదితి భావః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ స్వర్గిణోఽపీచ్ఛన్తీత్యనేన స్వర్గిశరీరాపేక్షయాఽపి స్వదేహస్యోత్తమత్వం సూచితం - తత్ర హేతుతయా నిరతిశయపురుషార్థసాధనత్వముక్తం - అతో దృష్టాదృష్టవైషయికసుఖసాధనోపయుక్తం న కుర్యాదిత్యాహ ॥ నేతి ॥ విచక్షణః కుశలః - నారకీం గతిమితి దృష్టాన్తార్థం - యథా నారకీం గతిం న కాఙ్క్షేత్ - తథా - స్వర్గతిమపీత్యర్థః - గతిరుపాయః - పున-రిమం లోకం నృదేహం చ దృష్టాదృష్టసుఖసాధనోపయుక్తం - న కాఙ్క్షేదిత్యర్థః - కాఙ్క్షాయామనర్థమాహ ॥ దేహావేశాత్ప్రమాద్యతీతి ॥ దృష్టాదృష్టదేహసుఖాభినివేశాత్ - ప్రమాద్యతి ప్రమాదం ప్రాప్నోతి ॥ ప్రమాదో మోహః - అనర్థావరతాం ప్రాప్నోతీత్యర్థః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ నన్వపృష్టమన్యదిదముచ్యత ఇత్యసాంగత్యం పరిహర్తుమాహ ॥ ఏతదితి ॥ యో-మృత్యోః పురా మరణాత్పూర్వమేవ-శరీరదార్ఢ్యావస్థాయామేవేత్యర్థః - మర్త్యం మరణశీలమప్యే - తన్నరశరీర, మర్థసిద్ధిదం నిరతిశయపురుషార్థసిద్ధ్యుప

తి మద్భక్తిం వా యదృచ్ఛయా ॥ ౧౧ ॥ స్వర్గిణోఽప్యేనమిచ్ఛన్తి లోకం నిరయిణస్తథా । సాధనం జ్ఞానభక్తిభ్యాముభయం తదసాధకమ్ ॥ ౧౨ ॥ న నరస్స్వర్గతిం కాఙ్క్షేన్నారకీం న విచక్షణః । నేమం లోకం చ కాఙ్క్షేత * దేహావేశాత్ప్రమాద్యతి ॥ ౧౩ ॥ ఏతద్విద్వాన్పురా మృత్యోరభవాయ ఘటేత సః । అప్రమత్త ఇదం జ్ఞాత్వా మర్త్యమప్యర్థసిద్ధిదమ్ ॥ ౧౪ ॥ ఛిద్యమానం యమైరేతైః కృతనీడం వనస్పతిమ్ । ఖగస్స్వకేతముత్సృజ్య క్షేమం యాతి హ్యలమ్పటః ॥ ౧౫ ॥ అహోరాత్రైశ్ఛిద్యమానం బుద్ధ్వాఽఽయుర్భయవేపథుః । ముక్తసఙ్గః పరం బుద్ధ్వా నిరీహ ఉపశామ్యతి ॥ ౧౬ ॥ నృదేహమాద్యం సులభం సుదుర్లభం ప్లవం సుకల్పం గురుకర్ణధారమ్ । మయాఽనుకూలేన నభస్వతేరితం పుమాన్భవాబ్ధిం న తరేత్స ఆత్మహా ॥ ౧౭ ॥ యదాఽఽరమ్భేషు నిర్విణ్ణో విరక్తస్సంయతేన్ద్రియః । అభ్యా

యుక్తం-జ్ఞాత్వా - అప్రమత్తః అవహితచిత్తో, భవతి-స-విద్వాన్, అమృతత్వాయ మోక్షాయ-ఘటేత యతేత, అత ఉపయుక్తమేవేదం జ్ఞానమితి నాసంగతముక్తమితి భావః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ మృత్యోః పురైవ యతేతేత్యేతదేవరూపకవిశేషాభిప్రాయేణాహ ॥ ఛిద్యమానమితి ॥ యమైః యమవన్నిర్దయైః ఏతైః పురుషైః కృతం నీడం కులాయం, యస్మిన్-తథాభూతమపి-వనస్పతిం యమైః ఛిద్యమానం, జ్ఞాత్వా ఖగః స్వకేతం స్వాశ్రయం-విహాయ-అలమ్పటః అనాశః క్షేమం సుఖం-యాతి-తథా కృతహృదాఖ్యనీడం-వనస్పతితుల్యం శరీరం ఛిద్యమానం-జ్ఞాత్వా-ఖగః-స్వకేతం స్వాశ్రయం-విహాయ-అలమ్పటః అనాశః-క్షేమం సుఖం-యాతి-తథా కృతహృదాఖ్యనీడం-వనస్పతితుల్యం శరీరం-ఛిద్యమానం-జ్ఞాత్వా-పక్షితుల్యో జీవః- అలమ్పటో నిష్కామః -స్వకేతముత్సృజ్య నశ్వరశరీరసమ్బన్ధనివృత్త్యుపాయం జ్ఞాత్వా-క్షేమం యాతీత్యర్థః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ ఏతదేవ వివృణోతి ॥ అహోరాత్రైరితి ॥ అహోరాత్రైః కాలావయవైః-ఆయుః-ఛిద్యమానం - జ్ఞాత్వా - భయేన-వేపథుః కమ్పో యస్య సః ముక్తసఙ్గః ఇహాముత్ర చ సఙ్గరహితః నిరీహః నిర్వ్యాపారః- వైషయికసుఖార్థవ్యాపారరహితః - పరం ప్రకృతిపురుషవిలక్షణం-మాం-జ్ఞాత్వా ఉపాస్య-ఉపశామ్యతి ప్రకృతిసమ్బన్ధాద్విరతో భవతి ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ ఇత్థం నిరతిశయశ్రేయస్సాధనోపయుక్తం నృదేహం లబ్ధ్వాప్యమృతాయాయతమానం నిన్దతి ॥ నృదేహమితి ॥ ప్లవమిత్యస్య లబ్ధ్వేతి శేషః-యో-భవాబ్ధిం సంసారసాగరం-న తరేత్-స-ఆత్మహా తత్ర హేతుత్వేన నృదేహం విశినష్టి ॥ ఆద్యం సర్వఫలమూలం ఏతదుపార్జితసాధనైస్సర్వఫలప్రాప్తేః - సుదుర్లభం ఉద్యమకోటిభిరపి ప్రాప్తుమశక్యం, తథాఽపి సులభం యదృచ్ఛాలబ్ధత్వాత్, సుకల్పం సర్వసాధనక్షమం-గురుః సంశ్రితమాత్ర ఏవ-కర్ణధారో నేతా, యస్య తం-మయాస్మృతమాత్రేణ - అనుకూలమారుతేన-ప్రేరితమ్ ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ ఇత్థం తావత్కర్మాణి కుర్వీతేత్యాదినా నాతినిర్విణ్ణస్య కృత్యముక్తం-అథ కస్యచిద్దైవాదతినిర్విణ్ణస్య కృత్యమాహ ॥ యదేత్యష్టభిః - యదా ఆరమ్భేషు కామ్యకర్మసు-నిర్విణ్ణః దుఃఖదర్శనేన నితరాముద్విగ్నః-అత ఏవ-తత్ఫలేషు-నితరాం - విరక్తశ్చ-తదాఽయం - సంయతేన్ద్రియః నియమితబాహ్యే

భ్యస్తరేన్ద్రియః-అభ్యాసేనాత్మనః స్వస్య, మనః, అచలం యథా తథా, ధారయేత్ - మయీతి శేషః ॥ ౧౮ ॥ అచాఞ్చల్యమేవ దుష్కరం మన్వానం ప్రత్యుపాయమాహ ॥ ధార్యమాణమితి ॥ ధార్యమాణమపి, భ్రామ్యద్విషయాన్తరేష్వితి శేషః, ఆశ్వనవస్థితం, స్యాత్, తదా, అతన్ద్రితోఽప్రమత్తః, అనురోధేన మానసమనుసరతైవ మార్గేణోపాయేనాత్మవశం నయేత్ ॥ ౧౯ ॥ కోఽసావనురోధ ఇత్యత స్తం దర్శయన్నాహ ॥ మనోగతిమితి ॥ గతిర్నియమనం తాం న విసృజేత్ నియమ్యమానమపి మనో న నియతం భవతి - అతః కిం విధేయమితి, తూష్ణీం తావన్న తిష్ఠేదిత్యర్థః - కింతు - జితప్రాణో జితేన్ద్రియశ్చ - సత్త్వేన సాత్త్వికాహారాదిభిరుపచితేన - సత్త్వేన - సంశుద్ధయా - బుద్ధ్యా అధ్యవసాయాత్మికయా - శనైః శనైః - స్వవశం నయేత్ ॥ ౨౦ ॥ ఇమమనురోధమార్గం సదృష్టాన్తం స్తౌతి ॥ ఏష ఇతి ॥ ఏషః అనువర్తమానేనైవ మార్గేణ మనసః సంయమః - పరమో యోగః - ఆత్మవశీకరణసాధనత్వాదితి భావః - యథా - అదాన్తస్య అదమనీయస్యార్వతోఽశ్వస్య - హృదయజ్ఞత్వం స్వమనోఽభిప్రాయానుసారం - గతిం, మన్విచ్ఛన్ - శనైః శనైః పునః పున - స్తమనుసరన్నేవ - శిక్షయతి - యథాఽశ్వధారకః ప్రథమం కించిత్తద్గతిమనువర్తతే - తదా చ తం ధృత్వైవ గచ్ఛతి న యూపే తు తే - తద్వత్ - మనః క్రుధ్యతి అసూయతే ఉత్పథం గన్తుమిచ్ఛతి శామ్యతీత్యేవమాలోచయన్ ॥ ౨౧ ॥ సాంఖ్యేనేతి ॥ సాంఖ్యేన తత్త్వవివేకేన - సర్వభావానాం మహదాదిపృథివ్యన్తానాం అనులోమతః ప్రకృత్యాదిక్రమేణ - భవం - ప్రతిలోమతః పృథివ్యాదిక్రమేణ - అప్యయం - యావదాత్మనో మనః ప్రసీదతి - తావదనుధ్యాయేత్ ॥ ౨౨ ॥ ఏవం సాంఖ్యేన తత్త్వవిచారేణ, చిన్తితస్య సృష్టిప్రళయాదేః అనుచిన్తయా భూయో భూయశ్చిన్తయా, నిర్విణ్ణస్య సంసారాదుద్విగ్నస్య, అత ఏవ - విరక్తస్య, ఉక్తవేదినః అనురోధమార్గవేదినః - సాంఖ్యవేదినో వా, మనో - దౌరాత్మ్యం శబ్దా

సేనాత్మనో యోగీ ధారయేదచలం మనః ॥ ౧౮ ॥ ధార్యమాణం మనో యర్హి భ్రామ్యదాశ్వనవస్థితమ్ । అతన్ద్రితోఽనురోధేన మార్గేణాత్మవశం నయేత్ ॥ ౧౯ ॥ మనోగతిం న విసృజేజ్జితప్రాణో జితేన్ద్రియః । సత్త్వసమ్పన్నయా బుద్ధ్యా మన ఆత్మవశం నయేత్ ॥ ౨౦ ॥ ఏష వై పరమో యోగో మనసః సంగ్రహః స్మృతః । హృదయజ్ఞత్వమన్విచ్ఛన్ దాన్తస్యార్వతో యథా ॥ ౨౧ ॥ సాంఖ్యేన సర్వభావానాం ప్రతిలోమానులోమతః । భవాప్యయావనుధ్యాయేన్మనో యావత్ప్రసీదతి ॥ ౨౨ ॥ నిర్విణ్ణస్య విరక్తస్య పురుషస్యోక్తవేదినః । మనస్త్యజతి దౌరాత్మ్యం చిన్తితస్యానుచిన్తయా ॥ ౨౩ ॥ యమాదిభిర్యోగపథైరాన్వీక్షిక్యా చ విద్యయా । మమార్చోపాసనాభిర్వా నాన్యైర్యోగ్యం స్మరేన్మనః ॥ ౨౪ ॥ యది కుర్యాత్ప్రమాదేన యోగీ కర్మ విగర్హితమ్ । యోగేనైవ దహేదంహో నాన్యత్తత్ర కదాచన ॥ ౨౫ ॥ స్వే స్వేఽధికారే యా నిష్ఠా స గుణః పరికీర్తితః । విపర్యయస్తు దోషః స్యాదుభయోరేష నిశ్చయః ॥ ౨౬ ॥ కర్మణాం జాత్యశుద్ధానామనేన నియమః కృతః । గుణదోషవిధానేన సఙ్గానాం

దివిషయప్రావణ్యం, త్యజతి ॥ ౨౩ ॥ కించ ॥ యమాదిభిరితి ॥ యోగమార్గైః, ఆన్వీక్షిక్యా తత్త్వవిమర్శనాత్మికయా - విద్యయా చ - మమార్చనధ్యానాదిభిర్వా, వాశబ్దేనాస్య పక్షస్య స్వాతన్త్ర్యం దర్శయతి - ఏతైరుపాయైః - యోగ్యం పరమాత్మానం - మామనుస్మరేత్, ఏవం చేద్దౌరాత్మ్యం త్యజతీతి భావః అన్యైరుపాయాన్తరైస్తు న త్యజతీతి సంబన్ధః ॥ ౨౪ ॥ నను దౌరాత్మ్యస్య దురితమూలత్వాద్యోగినోఽపి కథంచిద్దురితాపత్తేః తదపాకరణాయ ప్రాయశ్చిత్తాదిరూపయత్నాన్తరం కార్యమేవేతి కథం నాన్యైరిత్యుచ్యత ఇత్యత్రాహ ॥ యదీతి ॥ విగర్హితం నిషిద్ధం కర్మ - యది - కుర్యాత్ తర్హి తత్ - దంహో దురితం - యోగేనైవ దహేత్ - తదనుధ్యానాత్మకయోగాభ్యాసేనైవాపాకుర్యాదిత్యర్థః న త్వన్యైః కృచ్ఛ్రాదిభిరిత్యర్థః - ప్రాయమాదికస్యోత్తరాఘస్య విద్యయా వినాశః ''ప్రాయమాదికం చోత్తరం న్యాసేన తు'' ఇత్యాచార్యైరభిహితః ॥ ౨౫ ॥ ఇత్థమధికారభేదేన సాధనవ్యవస్థామభిధాయ ప్రకృతాక్షేపస్య పరిహారం వివక్షుస్తావద్గుణదోషయోః స్వరూపమాహ ॥ స్వే స్వేఽధికార ఇతి ॥ స్వే స్వే స్వస్వవర్ణాశ్రమానురూపే సమీహితఫలసాధనేచ్ఛాధికారే - ధర్మే - యా - నిష్ఠా - స - గుణః - తద్విపర్యయస్తు దోషః - అధికారాననుగుణనిష్ఠా విపర్యయః - యథా శూద్రస్య బ్రాహ్మణధర్మః అవిరక్తస్య సంన్యాసధర్మశ్చ విరక్తస్య తు బ్రాహ్మణస్య గుణః - ఉభయోర్గుణదోషయోః - ఏష నిశ్చయః స్వరూపనిర్ణయః ॥ ౨౬ ॥ తతః కిమత ఆహ ॥ కర్మణామితి ॥ కర్మణాం నిత్యతద్దేశకాలద్రవ్యకర్తృమన్త్రాణామపి ఫలత్రుణం - జాత్యా స్వభావేన - అశుద్ధానాం కర్మణాం కామ్యకర్మణాం - సుఖదుఃఖప్రాప్తినివృత్తిసాధనభూతానామిత్యర్థః - సఙ్గానాం అశుద్ధ్యావహానాం సంసర్గాణాం చ - త్యాజనేచ్ఛయా అనేన - గుణదోషవిధానేన ''గుణదోషదృశిర్దోషో గుణస్తూభయవర్జితః'' ఇత్యనేన - ముముక్షుపేక్షయోభయవర్జనస్య గుణవిధానేనోభయద-శేర్దోషత్వవిధానేన - నియమస్సంకోచః - కృతః - అతో - గుణదోషదృశేర్దోషత్వముభయవర్జనస్య గుణత్వం చ న బుభుక్షుపేక్షయాఽపితు ముముక్షుపేక్షయేతి న విరోధ ఇత్యర్థః - ఏవం చ ముముక్షుః కామ్యకర్మసు గుణబుద్ధ్యా దుఃఖ

షదోషబుద్ధ్యా తన్నివృత్త్యుపాయే పునఃప్రవర్తేతేతిబోధ్యమ్ ॥ ౨౬ ॥ తదేవం "పునశ్చ కథయిష్యామి మద్భక్తేః కారణం పరమ్" ఇత్యాదినా భక్తియోగాన్తరఙ్గభూతం జ్ఞానముపక్రమ్య సఙ్గ్రహేణ నిరూప్య భక్తస్యాన్తరఙ్గసాధన జాతస్య దిఙ్మాత్రం స్మారయన్ ఇన్ద్రియనియమాద్యసమర్థస్యాపి క్రాన్తరఙ్గసాధన జాలేనేన్ద్రియజయద్వారా భక్తియోగనిష్పత్తిం తతస్సర్వానర్థనివృత్తిం చాహ ॥ జాతశ్రద్ధ ఇత్యాదినా ॥ యావదధ్యాయసమాప్తి ॥ మత్కథాసు జాతశ్రద్ధ ఇత్యనేనోక్తాన్తరఙ్గసాధనజాలస్య దిఙ్మాత్రం ప్రదర్శితం. జాతశ్రద్ధో-మాం-భజేతేతి-సంబన్ధః-కథంభూతః కామ్యకర్మసు నిర్విణ్ణః ఉద్విగ్నః-న తు తత్త్వతస్తేషు విరక్తః. తదాహ ॥ వేదేతి ॥ కామాన్-దుఃఖాత్మకాన్-యద్యపి-వేద-తథాఽపి-తత్పరిత్యాగే అనీశ్వరః అసమర్థః ॥ ౨౭ ॥ తతః భక్త్యైవ సర్వం సంపత్స్యత ఇతి దృఢనిశ్చయస్సన్-తత్రనిశ్చయే శ్రద్ధాళుః. ఇత్థం-భజన్ విషయాన్ సేవమానోఽపి న తాన్ ప్రియాన్ మన్యేతేత్యాహ ॥ జుషమాణ ఇతి ॥ గర్హాయాం హేతుత్వేన విషయాన్ విశినష్టి ॥ దుఃఖోదర్కానితి ॥ దుఃఖోత్తరఫలాన్-గర్హయంశ్చ-భజేతేతి పూర్వేణ సంబన్ధః ॥ ౨౮ ॥ తస్యేత్థం భజతో యథా నిశ్చయం సర్వం సంపద్యత ఇత్యాహ ॥ ప్రోక్తేనేతి ద్వాభ్యాం ॥ భక్తియోగశబ్దస్తదఙ్గసాధనసమూహపరః-అసకృన్నిత్యం. మాం భజతో-మునేః-హృదయ్యాః హృదయస్థాః-సర్వే-కామా విషయాభిలాషాః-నశ్యన్తి తత్ర హేతుర్మయి హృది స్థిత ఇతి ॥ నిరతిశయసుఖస్వరూపే సత్యసంకల్పే సర్వశక్తౌ ఆశ్రితవాత్సల్యజలధౌ మయి-హృది స్థితే-భక్త్యా సన్నిధాపితే సతి-అహం-తస్య కామాన్నాశయామీతి భావః ॥ ౩౦ ॥ కించ ॥ భిద్యత ఇతి ॥ తస్మిన్-హృది స్థితే మయి-అఖిలాన్తరాత్మని-దృష్టే సతి దర్శనసమానాకారభక్త్యా విషయీకృతే సతి-అస్య భజతో-హృదయగ్రన్థిః దేహాత్మాభిమానస్వతన్త్రాభిమానరూపః-తస్య గ్రన్థివద్దుర్మోచత్వాద్గ్రన్థిత్వరూపణం-స భిద్యతే భిన్నో భవతి నివర్తత ఇత్యర్థః-అత ఏవ-సర్వే-సంశయాః-కిమహం దేహాద్భిన్నః-

త్యజనేచ్ఛయా ॥ ౨౬ ॥ జాతశ్రద్ధో మత్కథాసు నిర్విణ్ణస్సర్వకర్మసు । వేద దుఃఖాత్మకాన్ కామాన్ పరిత్యాగే
ప్యనీశ్వరః ॥ ౨౭ ॥ తతో భజేత మాం ప్రీత్యా శ్రద్ధాళుర్దృఢనిశ్చయః । జుషమాణశ్చ తాన్ కామాన్ దుఃఖోద
ర్కాంశ్చ గర్హయన్ ॥ ౨౮ ॥ ప్రోక్తేన భక్తియోగేన భజతో మాఽసకృన్మునేః । కామా హృదయ్యా నశ్యన్తి సర్వే
మయి హృది స్థితే ॥ ౩౦ ॥ భిద్యతే హృదయగ్రన్థిశ్ఛిద్యన్తే సర్వసంశయాః । క్షీయన్తే చాస్య కర్మాణి తస్మిన్ దృష్టే
ఽఖిలాత్మని ॥ ౩౧ ॥ తస్మాన్మద్భక్తియుక్తస్య యోగినో వై మదాత్మనః । న జ్ఞానం న చ వైరాగ్యం ప్రాయశ్శ్రే
యో భవేదిహ ॥ ౩౨ ॥ యత్కర్మభిర్యత్తపసా జ్ఞానవైరాగ్యతశ్చ యత్ । యోగేన దానధర్మేణ శ్రేయోభి
రితరైరపి ॥ ౩౩ ॥ సర్వం మద్భక్తియోగేన మద్భక్తో లభతేఽఞ్జసా । స్వర్గాపవర్గం మద్ధామ కథంచిద్యది వాఞ్ఛ
తి ॥ ౩౪ ॥ న కించిత్సాధవో ధీరా భక్తా హ్యేకాన్తినో మమ । వాఞ్ఛన్త్యపి మయా దత్తం కైవల్యమపునర్భ
వమ్ ॥ ౩౫ ॥ నైరపేక్ష్యం పరం ప్రాహుర్నిశ్శ్రేయసమనల్పకమ్ । తస్మాన్నిరాశిషో భక్తిర్నిరపేక్షస్య మే భ

ఉతాభిన్నః-కిమహం పరతన్త్రః-ఉత స్వతన్త్రః-ఇత్యేవంరూపాః-ఛిద్యన్తే, కర్మాణి పుణ్యాపుణ్యాత్మకాని మత్ప్రాప్తిప్రతిబన్ధకాని ॥ ౩౧ ॥ యస్మాద్భక్తియోగస్సర్వసిద్ధిదః-తస్మాత్స ఏవ శ్రేష్ఠ ఇత్యుపసంహరతి ॥ తస్మాదితి ॥ త్రిభిః ॥ మద్భక్తియుక్తస్య-తత ఏవ-మయి నిరతిశయప్రీతివిషయే-ఆత్మా-చిత్తం-యస్య-యోగినః-జ్ఞానం ప్రకృతివివిక్తాత్మోపాసనాత్మకం-తదుపయుక్తం వైరాగ్యం చ-న శ్రేయః న తత్సాధనం భవేత్, కిముత కర్మయోగో న భవేదితి భావః ॥ ౩౨ ॥ నను సమీహితమేవ శ్రేయ ఐశ్వర్యకైవల్యాపేక్షయా న తస్య భక్తియోగోఽపి సాధనమిత్యత ఆహ ॥ యదితి ॥ యత్, స్వర్గాదిభిరవాప్యతే-తత్సర్వం మద్భక్తియోగేనాఞ్జసా సుఖేన-లభతే-తత్ర-కర్మ యజ్ఞాదిరూపం-తపః శాస్త్రీయకాయక్లేశః-జ్ఞానం ప్రకృతివివిక్తాత్మోపాసనాత్మకం-వైరాగ్యం తదుపయుక్తం విషయేషు వైరాగ్యం యోగః యోగస్య ప్రత్యుక్తిః-దానమాత్మీయద్రవ్యస్య పరస్వత్వాపాదనం-ధర్మో వాపీకూపతటాకవనాదినిర్మాణాత్మకః-ఇతరాణి శ్రేయస్సాధనాని తీర్థయాత్రావ్రతాదీని-సర్వమిత్యనేన వివక్షితం వివృణోతి ॥ ౩౩ ॥ స్వర్గాపవర్గమితి ॥ అపవర్గశబ్దోఽత్ర కైవల్యపరః-తస్య ప్రకృతిసంబన్ధావసానరూపత్వాన్మద్ధామేతి మోక్షస్య పృథఙ్నిర్దేశాత్-ఏవం భక్తియోగస్య సర్వఫలసాధనత్వముక్త్వా అథానితరసాధ్యసాధనతామాహ ॥ మద్ధామ కథంచిద్యది వాఞ్ఛతీతి ॥ లభత ఇత్యనుషజ్యతే-యదీతి సంభావనద్యోతకో నిపాతః ॥ ౩౪ ॥ వాఞ్ఛతు నాన్తీత్యభిప్రేతం-తద్వివృణోతి ॥ నకించిదితి ॥ మమ-భక్తాః-నాస్తి పునర్భవః జన్మ-యస్మాత్-తమపవర్గం మోక్షం-కైవల్యం చ-మయా-దత్తమపి న వాఞ్ఛన్తి ॥ యద్వా ॥ కైవల్యం నిరవశేషహేయసంబన్ధాభావావహం-పునర్భవం-మద్ధామ-న వాఞ్ఛన్తీత్యర్థః న వాఞ్ఛన్తీత్యపవర్గేచ్ఛావిరహో భక్తేస్స్వాదుతమత్వకాష్ఠాదర్శితా-న త్వపవర్గేచ్ఛాయాః అనర్థక్యహేతుత్వం "రక్షాపేక్షాం ప్రతీక్షతే" ఇతి వచనాన్తరానుగుణ్యాత్-అవాఞ్ఛాయాం హేతుతయా భక్తాన్విశినష్టి ॥ ఏకాన్తిన ఇతి ॥ ఏకాన్తినః మదనుభవైకప్రయోజనపరాః-అతో-మోక్షేఽపి మదనుభవ ఏవ-తేషాం ప్రయోజనం తదత్రైవ సిద్ధమితి న వాఞ్ఛన్తీతి భావః ॥ ౩౫ ॥ యది న వాఞ్ఛన్తి తర్హి తే

షాంముక్తిర్న స్యాదేవ కిమిత్యత ఆహ॥ నైరపేక్ష్యమితి॥ పరం కేవలం. అనల్పకం. నైరపేక్ష్యం. నిశ్శ్రేయసం నిశ్శ్రేయసకరం. ఏకాన్తభక్తిరేవ నిశ్శ్రేయససాధనభూతేత్యవాఙ్ఛితాఽపి ముక్తిస్తేషామేవేతి భావః. భక్తియోగోఽపి నితరాం నిరపేక్షస్యైవ ప్రతిష్ఠితస్స్యాదిత్యాహ ॥ తస్మాదితి॥ తస్మాదనల్పనైరపేక్ష్యస్య నిశ్శ్రేయసకరత్వాత్. నిరాశిషః దృష్టాదృష్టఫలేచ్ఛారహితస్య నిరపేక్షస్యాపవర్గస్యాపేక్షారహితస్య. మద్భక్తిర్భవేత్. అన్తరాయాప్రతిహతా భవేదిత్యర్థః ॥ ౩౫ ॥ తదాహ॥ నేతి ॥ గుణదోషోద్భవాః గుణదోషజ్ఞానమాత్రోద్భవాః. గుణాః రాగద్వేషాదయః. న భవేయుః. రాగద్వేషాదయో హి భక్తియోగవిఘాతుకాః. తే చ. న స్యురిత్యర్థః. తదభావే హేతుత్వేన విశినష్టి ॥ మయ్యేకాన్తభక్తానాం అనన్యప్రయోజనభక్తియుక్తానాం. సమచిత్తానాం గుణదోషవివర్జితచిత్తానాం. బుద్ధేః గుణదోషబుద్ధేః. పరం అతీతం. ధర్మం. ఉపేయుషాం ఉభయవర్జనాత్మకధర్మపరాణామిత్యర్థః ॥ ౩౬ ॥ "శ్రుత్వా ధర్మాన్ బహూన్ పశ్చాన్మోక్షధర్మానపృచ్ఛత. తానహం తేఽభిధాస్యామి" ఇతి ప్రతిజ్ఞాతమోక్షధర్మనిరూపణముపసంహరన్ తదనుష్ఠానఫలమాహ ॥ ఏవమితి ॥ ఆదిష్టాన్ ఉపదిష్టాన్. పథః మోక్షమార్గాన్. యేఽనుతిష్ఠన్తి తే. యత్ పరం. బ్రహ్మ. విదుః. తస్య పరబ్రహ్మభూతస్య. మమ. స్థానం. క్షేమం సుఖం యథా తథా. విన్దన్తి లభన్తే. మదితి పృథక్పదం. మమేత్యర్థః. యద్వా. వృత్తస్యాపి తస్య సామర్థ్యాద్విశేషణయోగః ॥ ౩౭ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం ఏకాదశస్కన్ధే వింశోఽధ్యాయః ********************

"కర్మణాం జాత్యశుద్ధానామనేన నియమః కృతః. గుణదోషవిధానేన సఙ్గానాం త్యాజనేచ్ఛయా" ఇత్యశుద్ధానాం కర్మణాం సఙ్గానాం చ త్యాజ్యత్వోక్త్యా శుద్ధానాం తేషాం ముముక్షోరప్యుపాదేయత్వం సూచితం. తత్ర కే పునస్తే కర్మాదయః శుద్ధా అశుద్ధాశ్చేత్యభిప్రాయమాలక్ష్య తాన్ వివక్షుః. స్వావస్థాధికారనిష్ఠా విపరీతనిష్ఠైవ దోషః. స ఏవాశుద్ధ్యావహః. తత్ఫలం తు

వేత్ ॥ ౩౫ ॥ న మయ్యేకాన్తభక్తానాం గుణదోషోద్భవా గుణాః । సాధూనాం సమచిత్తానాం బుద్ధేః పరముపేయుషామ్ ॥ ౩౬ ॥ ఏవమేతాన్ మయాఽఽదిష్టాననుతిష్ఠన్తి మే పథః । క్షేమం విన్దన్తి మత్స్థానం యద్బ్రహ్మ పరమం విదుః ॥ ౩౭ ॥ ************************************

**********ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, ఏకాదశస్కన్ధే, వింశోఽధ్యాయః**********

శ్రీభగవానువాచ ॥ య ఏతాన్ మత్పథో హిత్వా భక్తిజ్ఞానక్రియాత్మకాన్ । క్షుద్రాన్ కామాంశ్చలైః ప్రాణైర్జుషన్తస్సంసరన్తి తే ॥ ౧ ॥ స్వే స్వేఽధికారే యా నిష్ఠా స గుణః పరికీర్తితః । విపర్యయస్తు దోషస్స్యాదుభయోరేష నిశ్చయః ॥ ౨ ॥ శుద్ధ్యశుద్ధీ విధీయేతే సమానేష్వపి వస్తుషు । ద్రవ్యస్య విచికిత్సార్థం గుణదోషౌ శుభాశుభౌ ॥ ౩ ॥ ధర్మార్థం వ్యవహారార్థం యాత్రార్థమపి చానఘ । దర్శితోఽయం మయాఽఽచారో ధర్మముద్వహతాం ధురమ్ ॥ ౪ ॥ భూ

సంసార ఇత్యాహ॥ య ఇతి వ్యాఖ్యానం ॥ మత్పథః మమ గర్భజన్మజరామరణాద్యనేకసాంసారికదుఃఖసాగరనిమగ్నాన్ జీవానవలోక్యానుజిఘృక్షయా మదారాధనోపయుక్తకరణకళేబరశాస్త్రాదికం ప్రయచ్ఛతో మమ ఇత్యభిప్రేతోఽర్థః. పథో మార్గాన్. మత్ప్రాప్త్యుపాయాన్ కర్మయోగజ్ఞానయోగభక్తియోగాత్మకాన్. హిత్వా. యే. చలైః. ప్రాణైః ఇన్ద్రియైః. క్షుద్రాన్. కామాన్ శబ్దాదివిషయాన్. జుషన్తస్సేవమానా భవన్తి. తే. సంసరన్తి. సాంసారికదుఃఖతరణోపాయార్థం హి కరణకళేబరాదీన్ ప్రయచ్ఛతో మత్తో జాతస్య మనుష్యమాత్రస్య మదుపదిష్టః స్వస్వవర్ణాశ్రమోచితేషు సాక్షాత్పరంపరయా వా మత్ప్రాప్తిసాధనేష్వధికారః. తమిమమధికారం త్యక్త్వా. యే. కేవలం క్షుద్రకామపరాస్తే. పునస్సంసరన్తోఽన్తతః స్థావరతాం ప్రాప్నువన్తీతి భావః ॥ ౧ ॥ మనుష్యమాత్రస్య క్షుద్రకామాభినివేశః సంసారావహత్వాద్దోష ఏవేత్యభిప్రేతోక్తం వచః పునః పరతి స్వే స్వ ఇతి ॥ ౨ ॥ వివక్షితస్య శుద్ధ్యశుద్ధివిభాగస్య తావత్ప్రయోజనం వదన్ తం ప్రతిజానాతి శుద్ధ్యశుద్ధీ ఇతి॥ ద్రవ్యస్య విచికిత్సార్థం. ఇదం యోగ్యమిదమయోగ్యం వేతి సందేహద్వారా స్వాభావికప్రవృత్తిప్రతిబన్ధార్థమిత్యర్థః. శుద్ధ్యశుద్ధీ యోగ్యత్వాయోగ్యత్వే. దేశకాలద్రవ్యకర్తృమన్త్రకర్మరూపేషు పదార్థేషు. సమానేష్వపి సఙ్ఘభూతాద్యాత్మకత్వేన సమానాకారేష్వపి. అపీత్యనేన వ్యగ్రోఽయం శుద్ధ్యశుద్ధివిభాగ ఇత్యాశఙ్కా నిరస్తా. కిం తత ఇత్యత ఆహ॥ గుణదోషౌ శుభాశుభావితి ॥ సత్యామేవ విచికిత్సాయాం శుభాశుభావహౌ స్వాధికారతద్విపర్యయరూపౌ గుణదోషౌ విజ్ఞాతౌ భవత ఇత్యర్థః. గుణదోషావిత్యస్యాత ఇత్యాదిః. విధీయేతే ఇత్యస్య విభజ్య జ్ఞాప్యత ఇత్యర్థః ॥ ౩ ॥ కిం చ ధర్మార్థం. వ్యవహారార్థం ఇదముపాదేయమిదమనుపాదేయమితి వ్యవహారార్థం చ. యాత్రార్థం యాత్రా విఘ్నేన తదుపయుక్తశరీరసంరక్షణార్థం. ఏతత్సర్వం శుద్ధ్యశుద్ధివివేకేన సంభవతీతి భావః. తదాహ॥ దర్శిత ఇతి ॥ ధర్మం స్వాధికారాత్మకధర్మరూపాం. ధురం భారం. ఉద్వహతామ్ ఉద్వోఢుమిచ్ఛతాం. మయా. ఆచారః శుద్ధ్యశుద్ధివిభాగపూర్వకప్రవృత్తిరూపః. దర్శితః జ్ఞాపితః ॥ ౪ ॥ "శుద్ధ్యశుద్ధీ విధీయే

తేసమానేష్వపివస్తుష్వితి ప్రతిజ్ఞాతమేవ ప్రపఞ్చయతి॥ భూమీతి త్రిభిః॥ ఆబ్రహ్మస్థావరాదీనాం - భూతానాం ప్రాణినాం - శరీరారమ్భకాః - భూమ్యాదయః - పఞ్చ - ధాతవః తే చాత్మనా అన్తరాత్మభూతేన మయా - సంయుతాః - సర్వేభావాశ్చిదచిదీశ్వరతత్త్వత్రయాత్మకా ఇత్యర్థః - అనేన సమానేష్వితి వివక్షితం సామ్యం స్పష్టీకృతమ్ ॥ ౫ ॥ సమానేష్వపీత్యపిశబ్దేనాన్తరవైషమ్యమపి శుద్ధ్యశుద్ధివిభాగజ్ఞాపనప్రయోజకమస్తీతి సూచితం ॥ తద్వివృణోతి ॥ వేదేనేతి ॥ సమేష్వపి - ఉక్తరీత్యా బ్రహ్మాదిస్థావరాన్తేషు భావేషు సమానాకారేషు సత్స్వపి - తచ్ఛరీరారమ్భకేషు ధాతుషు భూమ్యాదిభూతేషు, వివిధాని నామరూపాణి చ - వేదేన - కల్ప్యన్తే - విధాత్రేతి శేషః - విధాతా హి మనసి విపరివర్తమానాద్దేవమనుష్యాదివైదికశబ్దాదవగతతద్వాచ్యభూతదేవాద్యాకారస్తదాకారాన్ దేవమనుష్యాదీన్ సృజతి ॥ తథా చ శ్రుతిః “వేదేన రూపే వ్యాకరోత్ సతాసతీ ప్రజాపతి” రితి ॥ స్మృతిరపి “నామరూపఞ్చ భూతానాం కృత్యానాఞ్చ ప్రపఞ్చనమ్ । వేదశబ్దేభ్య ఏవాదౌ దేవాదీనాం చకార స” ఇతి ॥ కల్పనాయాః ప్రయోజనమాహ ॥ ఏతేషాం సంసారిణాం జీవానాం - స్వార్థసిద్ధయే స్వార్థసిద్ధ్యుపయుక్తాధికారనిష్ఠార్థమిత్యర్థః ॥ ౬ ॥ తతః కిమత ఆహ ॥ దేశేతి ॥ భవన్తీతి భావాః - దేశకాలాదిరూపేణ సత్తామిత్యర్థః - ఆదిశబ్దేన ద్రవ్యకర్తృమన్త్రసంగ్రహః - వస్తూనాం - గుణదోషౌ యోగ్యత్వాయోగ్యత్వే - శుద్ధ్యశుద్ధీ ఇతి యావత్ “శుద్ధ్యశుద్ధీ విధీయేతే” ఇత్యుపక్రమాత్ - మమ మయా - విధీయేతే వివిచ్య జ్ఞాప్యేతే - కిమర్థం - కర్మణాం దేశకాలాదినిష్ఠానాం నియమార్థం సంకోచార్థం - విపరీతాధికారవర్జనేన స్వస్వాధికారానుష్ఠానార్థమిత్యర్థః ॥ ౭ ॥ ప్రతిజ్ఞాతే శుద్ధ్యశుద్ధీ విదధాతి ॥ అకృష్ణసార ఇత్యాదినా ॥ అకృష్ణసారః కృష్ణమృగప్రచారరహితో - దేశః - తథా - అబ్రహ్మణ్యః బ్రాహ్మణభక్తిశూన్యశ్చ - శుచిః భవేత్ - సకృష్ణమృగప్రచారో బ్రహ్మణ్యశ్చ శుచిరిత్యర్థః - సకృష్ణసారోఽపి న సర్వో దేశశ్శుచిః - కింతు సౌవీరాదివ్యతిరిక్తో దేశః - తత్ర సౌవీరః సౌరాష్ట్రదేశః - కీకటదేశో మగధః కళిఙ్గాదిః “అఙ్గవఙ్గకళిఙ్గేషు సౌరాష్ట్రమగధేషు చ । తీర్థయాత్రాం వినా గత్వా పునస్సంస్కారమర్హతీ” తి స్మర్యతే - అసంస్కృతో మ్లేచ్ఛభూయిష్ఠదేశః - ఇరిణమూషరదేశః ॥ ౮ ॥ అథ కాలస్య శుద్ధ్యశుద్ధీ విదధాతి ॥ కర్మణ్య ఇతి ॥ కర్మణి సాధు కర్మణ్యః - శుచిరిత్యర్థః - కోఽసౌ, యో, ద్రవ్యతః ద్రవ్యసంపత్త్యా - స్వతః పూర్వాహ్ణత్వాదినా, యో, గుణవాన్ - యతః యత్ర తు కాలే ద్రవ్యాలాభేన వా, రాష్ట్రవిప్లవాదినా వా - ఆరబ్ధం, కర్మ, నివర్తతే నివృత్తం భవతి, న సమాప్యత ఇతి యావత్ - యశ్చ సూతకాద్యాదశౌచాదిలక్షణః - స కాలోఽకర్మకః కర్మానర్హః, అత ఏవ, దోషః అశుచిః - ఇదం దేశస్యాప్యుపలక్షణం, దేశకాలయోః కర్మణ్యతా చ ద్రవ్యాన్తరసంబన్ధాద్వా స్వతో వా భవతి - మధురాదిదేశస్య జయన్త్యాదికాలస్య చ భగవత్సంబన్ధయోగాద్గుణవత్త్వమ్ ॥ ౯ ॥ అథ ద్రవ్యస్య శుద్ధ్యశుద్ధీ దర్శయతి ॥ ద్రవ్యస్యేతి చతుర్భిః ॥ ద్రవ్యేణ మృజ్జలాతపాగ్న్యాదినా - ద్రవ్యస్య వస్త్రాదేః శుద్ధిః - మూత్రాదినా త్వశుద్ధిః - వచనేన శాస్త్రబలేన చ - శుద్ధమశుద్ధం వేతి సందేహే శుద్ధమేవేతి బ్రాహ్మణవచనేన వా శుద్ధిః - సంస్కారేణ ప్రోక్షణాదనా చ పుష్పాదేశ్శుద్ధిః - న పర్యుషితాన్నాదేః - అవఘ్రాణాదినా త్వశుద్ధిః - అల్పకాలేన అనతివిప్రకృష్టకాలేన - యథా సద్యోదకాద్దేర్దశాహాదినా శుద్ధిః విపరీతేన త్వశుద్ధిః, మహత్త్వాల్పతయా యథా నదీజలస్య మహత్త్వాద్రథ్యాదిజలస్యాల్పత్వాత్ - చణ్డాలాదిసంస్పర్శేఽపి నద్యాదిజలస్య శుద్ధిః, రథ్యాదిజలస్య త్వశుద్ధిః ॥ ౧౦ ॥ శక్త్యాఽశక్త్యా యథా - ఉపరాగాదిషు స్నాతుం శక్తస్య స్నానాదినైవ శుద్ధిః - ఆతురస్య త్వశక్త్యా శుద్ధిః - కస్యచిద్బుద్ధ్యా, శుద్ధిరశుద్ధిశ్చ, యథా పుత్రజన్మాదౌ దశాహాతిక్రమజ్ఞానేన శుద్ధిః, అనతిక్రమజ్ఞానేన త్వశుద్ధిః, సమృద్ధ్యా ఉత్సవేన - యథా భగవదుత్సవాదిషు అస్పృశ్యస్పర్శేఽపి ఉత్సవేనైవ శుద్ధిః - తత్ర విశేషమాహ ॥ యదేతి ॥ “దేశం కాలం వయశ్శక్తిం ద్రవ్యం ద్రవ్యప్రయోజనమ్ । ఉపపత్తిమవస్థాం చ జ్ఞాత్వా శౌచం ప్రకల్పయే” దితి స్మృత్యుక్తరీత్యా ఏతే ద్రవ్యవచనాదయః, శోధకాః - దేశావస్థాద్యనుసారతః - ఆత్మనః అశుద్ధాత్మకస్య ద్రవ్యస్య - యథా అలం కుర్వన్తి అలం పర్యాప్తం యథా తథా శుద్ధిం కుర్వన్తీత్యర్థః, యద్వా, అలంశబ్దోఽత్ర వారణార్థకః - అలంకుర్వన్తి - యథావదశుద్ధిం వారయన్తీత్యర్థః - అఘం కుర్వన్తీతి పాఠాన్తరం - తత్ర యథాత్మనః యథావస్థితద్ర

మ్యమ్బ్వగ్న్యనిలాకాశా భూతానాం పఞ్చ ధాతవః । ఆబ్రహ్మస్థావరాదీనాం శరీరా ఆత్మసంయుతాః ॥ ౫ ॥
వేదేన నామరూపాణి విషమాణి సమేష్వపి । ధాతుషూద్ధవ కల్ప్యన్త ఏతేషాం స్వార్థసిద్ధయే ॥ ౬ ॥ దేశకాలాదిభావానాం వస్తూనాం మమ సత్తమ । గుణదోషౌ విధీయేతే నియమార్థం హి కర్మణామ్ ॥ ౭ ॥ అకృష్ణసారో దేశానామబ్రహ్మణ్యోఽశుచిర్భవేత్ । కృష్ణసారోఽప్యసౌవీరకీకటాసంస్కృతేరిణమ్ ॥ ౮ ॥ కర్మణ్యో గుణవాన్ కాలో ద్రవ్యతస్స్వత ఏవ వా । యతో నివర్తతే కర్మ స దోషోఽకర్మకస్స్మృతః ॥ ౯ ॥ ద్రవ్యస్య శుద్ధ్యశుద్ధీ చ ద్రవ్యేణ వచనేన చ । సంస్కారేణాథ కాలేన మహత్త్వాల్పతయాఽథవా ॥ ౧౦ ॥ శక్త్యాఽశక్త్యాఽథవా బుద్ధ్యా సమృద్ధ్యా వా

వ్యస్వరూపస్యస్వతశ్శుద్ధస్యైవ - అఘంకుర్వన్తి, స్వభావతశ్శుచివస్తుని అశుచిత్వమాపాదయన్తి - తథా-దేశావస్థాద్యను సారతశ్శుద్ధిరితిస్వతశ్శుద్ధస్యైవోచ్ఛిష్టాద్యశుచివస్తుసంస్పర్శేశుద్ధిరుచ్యతఇతి ॥ ౧౧ ॥ తాం ప్రపఞ్చయతి। ధాన్యేతి। ధాన్యాదీనాం-కాలాదిభి, శ్శుద్ధిః-తత్ర ధాన్యస్యవాయ్వాతపాదినాశుద్ధిః, దారూణాం దారుపాత్రాదీనాం, మృత్తోయా భ్యాం,అత్యన్తోపహతౌ తక్షణాద్వా, అస్థ్నాం గజదన్తాదీనామపి-వాయ్వాతపాదినా శోషణాచ్ఛుద్ధిః, తన్తుశుద్ధిస్తోయైః, రసస్యక్షీరాదేః కేశాదిసంస్పర్శేఽపి క్వాథేనశుద్ధిః, తైజసస్యకాంస్యాదేః,అగ్నినాశుద్ధిః, చర్మణాం తైలేన,పార్థివానాంద్రవ్యాణాంయుతాయుతైః సంయోగాసంయోగైః,శుద్ధిః,యథా,ఓదనస్యకేశాద్యపనయనాజ్యసంయోగాదినాశుద్ధిః ॥౧౨॥ యచ్చతామ్రవస్త్రాదిక, మమేధ్యలిప్తం,భవతి, తత్-యేనామ్లోదకాదినా, యావద్గన్ధందుర్గన్ధం, లేపంఅమేధ్యలేపంచ-వ్యపోహతిత్యజతి, స్వగతమలంత్యక్త్వా,ప్రకృతింస్వమేవరూపం,భజతే-తావ-త్తస్య,శౌచ-మావృత్తితః-ఇష్యతే ॥౧౩॥ అథకర్తృశుద్ధిమాహ ॥ స్నానేతి ॥ అవస్థాకర్మానుష్ఠానోపయుక్తంవయః,వీర్యంశక్తిః, తీర్థేతిపాఠాన్తరమ్,సంస్కారఉపనయనాదిః-కర్మ సంధ్యోపాసనాదిరూపం. మత్స్మృతిర్విష్ణుచిన్తనం-ఏభి - రాత్మనః-శౌచంశుద్ధిః-ద్విజఃఇత్థంశుద్ధస్సన్నేవ స్వాధికారాత్మక - మాచరేత్ ॥ ౧౪ ॥ అథమన్త్రశుద్ధిమాహ ॥ మన్త్రస్యేతి॥పరిజ్ఞానంప్రయోగజ్ఞానం,ఆచార్యముఖాద్యథావత్పరిజ్ఞానంవా, మన్త్రస్యశుద్ధిః ॥ అథకర్మశుద్ధిమాహ॥కర్మశుద్ధిర్మదర్పణమితి ॥ కర్మణాం,మయ్యర్పణమేవ-శుద్ధిరిత్యర్థః-అర్పణంనామ-భగవదారాధనరూపత్వానుసంధానం - ఇత్థం-శుద్ధ్యశుద్ధీప్రపఞ్చ్యోపసంహరతి॥ధర్మ ఇతిషడ్భిః॥ దేశకాలద్రవ్యకర్తృమన్త్రకర్మభిర్విశుద్ధైరేవ ధర్మఃస్వాధికారలక్షణః - సంపద్యతే - విపర్యయైరశుద్ధైస్తు-అధర్మః,విపర్యయఇతిపాఠే-విశుద్ధానాంషణ్ణాం-యో- విపర్యయఃఅశుద్ధిః సోఽధర్మః-తద్ధేతురిత్యర్థః ॥ ౧౫ ॥ ఇమేచశుద్ధ్యశుద్ధీవిష

యథాఽఽత్మనః।అలంకుర్వన్తిహితథాదేశావస్థానుసారతః ॥౧౧॥ ధాన్యదార్వస్థితన్తూనాంరసతైజసచర్మణామ్।కాలవాయ్వగ్నిమృత్తోయైఃపార్థివానాంయుతాయుతైః ॥౧౨॥అమేధ్యలిప్తంయద్యేనగన్ధంలేపంవ్యపోహతి।భజతేప్రకృతింతస్యతచ్ఛౌచంతావదిష్యతే ॥౧౩॥స్నానదానతపోఽవస్థావీర్యసంస్కారకర్మభిః।మత్స్మృత్యాచాత్మనశ్శౌచంశుద్ధఃకర్మాచరేద్ద్విజః॥౧౪॥మన్త్రస్యచపరిజ్ఞానంకర్మశుద్ధిర్మదర్పణమ్।ధర్మస్సంపద్యతేషడ్భిరధర్మస్తు విపర్యయైః॥౧౫॥క్వచిద్గుణోఽపిదోషస్స్యాద్దోషోఽపివిధినాగుణః।గుణదోషార్థనియమస్తద్భిదామేవబాధతే॥౧౬॥సమానకర్మాచరణంపతితానాంనపాతకమ్।ఔత్పత్తికోగుణస్సఙ్గోనశయానఃపతత్యధః॥

యభేదేనవ్యతికరతామాపాద్యతేఇత్యాహ॥క్వచిదితి॥క్వచిద్గుణోఽపిశుద్ధిరపి-విశేషవిధిబలాత్-దోష-స్స్యాదశుద్ధిస్స్యాత్, యథా-ఆతురస్యనిషిద్ధంస్నానాదికం,తథా-దోషోఽపి-గుణః స్యాత్, యథాహింసాదిర్యష్టుమిచ్ఛతః - అతోగుణదోషార్థనియమః,విశేషశాస్త్రీయగుణదోషవిషయనియమఇత్యర్థః,సః, తద్భిదాంసామాన్యశాస్త్రప్రాప్తగుణదోషవిభాగం,బాధతే-అపవదతి - సామాన్యశాస్త్రస్యవిశేషవిధివిషయేసంకోచమాత్రంక్రియతే - నత్వత్యన్తబాధఇతినతస్యవైయర్థ్యమిత్యేవకారాభిప్రాయః ॥ ౧౬ ॥ దోషస్యక్వచిద్దోషత్వాభావేఉదాహరణమాహ ॥ సమానేతి ॥ సమానకర్మాచరణంఏకకర్మాచరణంసహసంభాషణాదికమిత్యర్థః,త - త్పతితానాం-నపాతకం,కింత్వపతితానామేవ - పతితైస్సహసంభాషణంపాతకం-క్వచిద్గుణస్యాన్యత్రదోషత్వేపిఉదాహరణమాహ॥ ఔత్పత్తికోగుణైస్సఙ్గ ఇతి ॥ గుణైశ్శబ్దాదివిషయైస్సహ,సఙ్గోగృహస్థస్య,ఔత్పత్తికఃస్వాభావికః-పూర్వమేవస్వీకృతత్వాత్-అతస్తస్యనదోషః,కింతుగుణః॥ఋతావుపేయాత్,, దిత్యాదిశాస్త్రానుమతత్వాత్,సఏవతుసఙ్గోయతేర్దోషః,తత్రదృష్టాన్తః-పూర్వమేవ-అధశ్శయానో, నపతతీతి ॥ ఔత్పత్తికోగుణైస్సఙ్గోనాశాయాతఃపతత్యధః ,, ఇతిపాఠాన్తరం ॥ తత్రాయమర్థః-సఙ్గానాంత్యాజనేచ్ఛయేతిజాత్యశుద్ధానాంసఙ్గానాంచ త్యాజ్యత్వముక్తం,తత్రకోఽసౌసఙ్గః-యస్త్యాజ్యతయోక్తః- కశ్చత్యాజ్యత్వేహేతుః, కుతశ్చసఙ్గ ఉపజాయతే, సఙ్గప్రభవాశ్చకేపునర్దోషాఇత్యభిప్రాయమాలక్ష్యాహ ॥ ఔత్పత్తికఇత్యాదినా ॥ గుణైశ్శబ్దాదివిషయైస్సహ-సఙ్గః-ఔత్పత్తికఃసర్వప్రాణినాంజన్మసిద్ధః-స-నాశాయ, భవతి - నాశోత్రాన్తస్థావరతాప్రాప్త్యాఽచైతన్యావిర్భావాత్మకశూన్యతాకల్పతైవ-అతో-జన్తురధఃపతతినిరయంప్రవిశతీత్యయమేవత్యాజ్యతాహేతురితిభావః ॥ ౧౭ ॥ త్యాగప్రకారమాహ ॥ యతోయతఇతి ॥ యతోయతోవిషయాన్నివర్తేతవిశ్లిష్యేత్ - తతస్తతో-విముచ్యేతవిశేషేణముచ్యేత - నతంతంవిషయంపునరనుధ్యాయేదిత్యర్థః - విపర్యయేఽనర్థపరంపరాంవివక్షుస్తావత్సఙ్గపరిహారస్యపురుషార్థహేతుతామాహ ॥ ఏషఇతి ॥ ఏషః

---

౧౫ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ విపర్యయః   ౧౭ ॥ శ్లో † పా॥నాశాయాతఃపతత్యథః

ఆసఙ్గ ఏవ - నృణాం - పరమోధర్మః నిరతిశయశ్రేయస్సాధనం ॥ తదాహ ॥ క్షేమస్సుఖావహః - శోకాద్యనర్థపరిహారక
శ్చ ॥ ౧౮ ॥ విషయేష్వితి ॥ విషయేషుశబ్దాదిషు-గుణధ్యానాత్ ఉపాదేయత్వాభినివేశాత్ - తతస్తత్రవిషయేషు,
పునఃపునః - పుంసః , సఙ్గః , భవేత్ , సఙ్గాచ్చ , తత్రవిషయేషు , కామఃఅనుపభుజ్యావస్థానాశక్త్యాత్మకశ్చిత్తవికారఃకా
మో,భవేత్,కామాచ్చ,కలిఃకలహః ॥ ౧౯ ॥ తతశ్చ-దుస్సహః - క్రోధః-తంక్రోధం,తమో,ఽనువర్తతే-క్రోధాత్త
మోభవేదిత్యర్థః-తమశ్చాత్రసమ్మోహః, సచకార్యాకార్యవివేకాభావాత్మకః-తమసాచ , యా,పుంసో,వ్యాపినీ,చేతనాసా
ద్రుతమాశు,గ్రస్యతేగ్రస్తాభవతి , ధర్మభూతజ్ఞానస్యవిభుత్వాద్వ్యాపినీత్యుక్తంతదతిసంకుచితంభవతీత్యర్థః ॥ ౨౦ ॥
హేసాధో,తయాచేతనయా,రహితస్తు-జన్తుర్జీవః - శూన్యాయకల్పతేఅసత్ప్రాయతాంప్రాప్నోతీత్యర్థః-నహిస్థావరాది
షుచైతన్యంసదివభాతీతిభావః,తతశ్శూన్యతాపత్తేః,మూర్ఛితస్యైవ,మృతస్యైవచా , స్య,విషయసఙ్గినః,విషయాభినివేశేన,
స్వార్థవిభ్రంశో,భవేత్ ॥ ౨౧ ॥ కోఽసౌ , ఆత్మానమపరంచనవేదేత్యేషఃస్వపరజ్ఞానాభావః-నహితరుపాషాణాదీ
నాంస్వపరవివేకోదృశ్యతే అయమేవమహాన్స్వార్థభ్రంశఇత్యర్థః॥తమేనంస్వార్థవిభ్రష్టంనిన్దతి॥వృథాజీవికయేతి ॥ యఃస్వా
ర్థవిభ్రంశాయోద్యుక్తః,స-వృథాజీవికయావృథైవస్వపరవివేకరహితతయాజీవికయా , జీవన్,వర్తతేభస్త్రేవవ్యర్థంశ్వ
సన్శ్వాసంముఞ్చన్వర్తతఇత్యర్థః ॥ ౨౨ ॥ యదివిషయసఙ్గస్యైత్థమనర్థకారిత్వంతర్హిమాతాపితృసహస్రేభ్యోఽ
ప్యతివత్సలోవేదఃకిమితిస్వర్గాదివైషయికసుఖసాధనానియజ్ఞాదీనివిధత్తఇత్యతఆహ॥ ఫలశ్రుతిరితి॥ఇయం " యజేతస్వర్గకా
మ,,ఇత్యాదిరూపా,ఫలశ్రుతిః,నశ్రేయః,బోధయతీ-తి శేషః , శ్రూయమాణంస్వర్గాదిఫలంనపురుషార్థత్వేనప్రతిపిపాదయిషి

యతోయతోనివర్తేతవిముచ్యేతతతస్తతః।ఏషధర్మోనృణాంక్షేమశ్శోకమోహభయాపహః॥౧౮॥విషయేషుగు
ణధ్యానాత్పుంసస్సఙ్గస్తతోభవేత్।సఙ్గాత్తత్రభవేత్కామఃకామాదేవకలిర్నృణామ్॥౧౯॥కలేర్దుర్విషహః
క్రోధస్తమస్తదనువర్తతే। తమసాగ్రస్యతేపుంసశ్చేతనావ్యాపినీద్రుతమ్ ॥ ౨౦ ॥ తయాచరహితస్సాధోజన్తు
శ్శూన్యాయకల్పతే। తతోఽస్యస్వార్థవిభ్రంశోమూర్ఛితస్యమృతస్యచ॥ ౨౧ ॥విషయాభినివేశేననాత్మానంవే
దనాపరమ్। వృథాజీవికయాజీవన్వ్యర్థంభస్త్రేవనిశ్వసన్॥ ౨౨ ॥ఫలశ్రుతిరియంనౄణాంనశ్రేయోరోచనంప
రమ్। శ్రేయోవివక్షయాప్రోక్తాయథాభైషజ్యరోచనమ్ ॥ ౨౩ ॥ ఉత్పత్త్యైవహికామేషుప్రాణేషుస్వజనేషు
చ। ఆసక్తమనసోమర్త్యానాత్మనోఽనర్థహేతుషు ॥ ౨౪ ॥ నతానవిదుషస్స్వార్థంభ్రామ్యతోవృజినాధ్వని।
కథంయుఞ్జ్యాత్పునస్తేషుతాంస్తమోవిశతోబుధః ॥ ౨౫ ॥ ఫలశ్రుతింకుసుమితాంనవేదజ్ఞావదన్తిహి।కామినః

తమిత్యర్థః-పరం కేవలం,రోచనంగుడజిహ్వికాన్యాయేనమోక్షసాధనేషురుచిజననార్థంఫలకీర్తనమిత్యర్థః-ఏతదేవస్పష్టయ
తి ॥ శ్రేయోవివక్షయాదృష్టసుఖాపేక్షయా,స్వర్గాదికమతిశయితంతతోప్యాపవర్గికంసుఖమతిశయితమిత్యేవంమోక్షసుఖ
స్యనిరతిశయపురుషార్థత్వవివక్షయా - ప్రోక్తాస్వర్గాదిఫలముక్తమిత్యర్థః-యథాభైషజ్యరోచనం,భైషజ్యమౌషధం ప్రతి
రోచనంరుచిజనకం-గుడశర్కరాదియథా-తద్వత్ " పిబనిమ్బం ప్రదాస్యామిఖలుతేఖణ్డలడ్డుకాన్-పిత్రైవముక్తఃపిబతినఫ
లంతావదేవతు,, ఇత్యుక్తప్రకారపురస్కారేణభైషజ్యేరుచ్యధాప్రీత్యుత్పాదనం,తద్వదిత్యర్థః ॥ ౨౩ ॥ అన్యథాహిత
బోధనార్థంప్రవృత్తోవేదఃకథమహితేష్వేవలోకంప్రవర్తయేదిత్యాహ॥ఉత్పత్త్యైవహీతిద్వాభ్యాం॥ఉత్పత్త్యైవజన్మప్రభృ
త్యేవఆత్మనఃస్వస్య,బన్ధహేతుషు,కామాదిషు,ఆసక్తమానసాన్,అతఏవ,తేషు,నతాన్నమర్త్యాన్,స్వార్థంస్వశ్రేయః, అవిదు
షో-జనాన్,వృజినాధ్వనిదుఃఖావహేసంసృతిమార్గే-భ్రామ్యమాణాన్,అన్తత,స్తమోవిశతఃస్థావరతామాపత్స్యమానాన్
తాన్మర్త్యాన్,పునస్తేష్వేవ,కామాదిషు,అనర్థావహేషు,బుధో,వేదః,కథం,యుఞ్జ్యాత్ యుక్తాన్కుర్యాత్,ప్రవర్తయేదిత్య
ర్థః-తత్రప్రాణశబ్దేనాయురిన్ద్రియబలాదీనివివక్షితాని , స్వజనశబ్దేనపుత్రమిత్రకళత్రాదయః-బుధఇతిద్వితీయాంతంవా,వేద
ఇతి శేషః-వేదో,బుధఃవేదబోధితమేవశ్రేయఇతిమన్యమానాన్,కథంయుఞ్జ్యాదిత్యర్థః,తథాసత్యనాప్తస్స్యాదిత్యర్థః ॥ ౨౪ ॥
౨౫॥హియతః-ఫలశ్రవణంరోచనమాత్రం-అతఏవ,వేదతాత్పర్యాభిజ్ఞాఃకుసుమితాంఫలశ్రుతింనవదన్తికుసుమితాంకుసుమ
మాత్రఫలప్రదాంశ్రోత్రప్రీతిమాత్రామాపాతరమణీయామితియావత్,తాంఫలశ్రుతిం,నోపదిశన్తీత్యర్థః-యద్వా,నవేదజ్ఞా
అవేదజ్ఞాః-వేదతాత్పర్యానభిజ్ఞాః-కుసుమితాంకుసుమమాత్రఫలప్రదామపిఫలశ్రుతింస్వర్గాదిఫలాభిప్రాయికాం,వదన్తి,నతు
వేదజ్ఞాఇత్యర్థఃతత్రహేతుః,కామినఃశబ్దాదివిషయాభిలాషిణః-అతఏవ - కృపణాః-అతోలుబ్ధాఃతృష్ణాకులాః-అతఏవ,పుష్పే
షుపుష్పస్థానీయేషుకర్మజన్యేషుస్వర్గాదిషు , ఫలబుద్ధిమన్తః అతఏవా , గ్నిముగ్ధాఃఅగ్నిసాధ్యకర్మాభినివేశేనలుప్తవివేకాః-
ధూమతాన్తాఃనిరన్తరంహోమధూమేనతాన్తాఃగ్లానాః-యేచైవంవిధః , తేస్వం , లోకంప్రత్యగాత్మస్వరూపం , నజాన

న్తి ❋ ॥ ౨౬ ॥ ❋ ఈశ్వరమపి నజానన్తీత్యాహ॥ నేతి ॥ అఙ్గ హే ఉద్ధవ-యతః ఉపాదాననిమిత్తకారణాదిదం జగదుత్పద్యతే అత ఏవ,ఇదంజగత్,యః,యేనవినానాస్తీత్యర్థః-తం,హృదిస్థం,మామపి-తే, నజానన్తి హియస్మాదుక్థశాసః కర్మవిధిప్రేరితాః అసుతృపః ఇన్ద్రియతర్పణపరాః, హృదిస్థమపి నజ్ఞానన్తీత్యత్ర దృష్టాన్తః-యథా , నీహారస్తమ,స్తేన వ్యాప్తాని చక్షూంషి,యే షాం, తే,సంనిహితమపి నజానన్తి తద్వత్ ❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋ కించ॥ తఇతి ॥ మేమమ , పరోక్షమస్ఫుటం దురవగాహమితి భావః మత-మవిజ్ఞాయ, కేవలం-విషయాత్మకాః విషయప్రవణచిత్తాస్సన్తః-వృథా , పశూన్ , హింసన్తే యాగమపదిశ్య మాంసభ క్షణాయపశూన్ వృథాహింసన్తీత్యర్థః , అత,స్తే, నాస్తికాఇతిభావః తేతు , ప్రేత్యమృత్వా,తైః-హింసితైరేవపశుభిః-అ ముత్రసాలావృకాదిరూపతామాపన్నైః , హింస్యన్తే వృథాపశూన్ హింసన్త ఇత్యత్ర హేతుతయానాస్తికానామభిప్రా యవిశేషం ప్రకాశయన్ తద్వివృణోతి ॥ హింసాయామితి ॥ హింసాయామిత్యనేన తత్పూర్వకం మాంసభక్షణముపలక్ష్యతే-త త్ర,యది-రాగః ఇచ్ఛా,స్యాత్ తర్హి యజ్ఞ ఏవ-చోదనావిధిః అనుమతిరితియావత్,ఇతిహింసన్త ఇతిసంబన్ధః ❋॥ ౨౮ ॥ ❋ హిం సైవ-విహారః క్రీడా-యేషాం తే - స్వసుఖేచ్ఛయా మాంసభక్షణసుఖేచ్ఛయా - ఆలబ్ధైః-పశుభిః-యజ్ఞైః,తైః, పిత్రాదిరూ పాః-దేవతాః-యజన్తి-అత-స్తే-ఖలాః-స్వసుఖేచ్ఛయా యాగో వ్యాజీకృత ఇత్యత-స్తే-ఖలా ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౨౯ ॥ ❋ ఏవం నాస్తి కానాం ఫలముక్తం-అథాస్తికేష్వపి ఫలకామానాం ప్రవృత్తిం తత్ఫలం చ దర్శయతి ॥ స్వప్నోపమమితి ॥ అసన్తం ప్రకృతిపరి ణామాత్మకం-అత ఏవ స్వప్నవదనిత్యం - అత ఏవ - శ్రవణప్రియం శ్రోత్రమాత్రప్రియం-అముం పరలోకం-తథా అన్యా ఆశిషః కామాంశ్చ-హృది-సంకల్ప్యాభిసంధాయ-అర్థాన్ ధనానిత్యజన్తి-కామసాధకేషు కర్మసు వినియోజయన్తి యథా వణిక్ యథా

కృపణా లుబ్ధాః పుష్పేషు ఫలబుద్ధయః ॥ అగ్నిముగ్ధా ధూమతాన్తాస్స్వం లోకం న విదన్తి తే॥ ౨౬ ॥ న తే మామఙ్గ జానన్తి హృదిస్థం య ఇదం యతః । ఉక్థశాసో హ్యసుతృపో యథా నీహారచక్షుషః॥ ౨౭ ॥ తే మే మతమవిజ్ఞాయ ప రోక్షం విషయాత్మకాః । వృథా పశూన్ విహింసన్తే ❋ హింస్యన్తే ప్రేత్య తైస్తు తే ॥ హింసాయాం యది రాగ స్స్యాద్యజ్ఞ ఏవ హి చోదనా ॥ ౨౮ ॥ హింసావిహారా హ్యాలబ్ధైః పశుభిస్స్వసుఖేచ్ఛయా । యజన్తే దేవతా య జ్ఞైః పితృభూతపతీన్ ఖలాః॥ ౨౯ ॥ స్వప్నోపమమముం లోకమసన్తం శ్రవణప్రియమ్ । ఆశిషో హృది సఙ్కల్ప్య త్యజన్త్యర్థాన్ యథా వణిక్ ॥ ౩౦ ॥ రజస్సత్త్వతమోనిష్ఠా రజస్సత్త్వతమోజుషః । ఉపాసత ఇన్ద్రముఖ్యాన్ దేవాదీ న్నయథైవ మామ్ ॥ ౩౧ ॥ ఇష్ట్వేహ దేవతా యజ్ఞైర్గత్వా రంస్యామహే దివి । తస్యాన్త ఇహ భూయాస్మ మహా శాలా మహాకులాః ॥ ౩౨ ॥ ఏవం పుష్పితయా వాచా వ్యాక్షిప్తమనసాం నృణామ్ । మానినాం చాతిస్తబ్ధానాం మ ద్వార్తాపి న రోచతే॥ ౩౩ ॥ వేదా బ్రహ్మాత్మవిషయా స్త్రికాణ్డవిషయా అపి । పరోక్షవాదా ఋషయః పరోక్షం మ

కశ్చిద్వణిక్ బహుధనార్జనేచ్ఛయా తావత్సిద్ధం ధనం త్యజన్ సముద్రం విలఙ్ఘయిషురుభయభ్రష్టో భవతి-తద్వదిత్యర్థః ❋॥ ౩౦ ॥❋ రజస్సత్త్వతమోనిష్ఠాః రజఆదిగుణమూలకర్మనిష్ఠాః-రజస్సత్త్వతమోజుషః రాజసాహారాదిసేవమానాః, తేషు ప్రీతియుక్తా వా, అత్ర రజస్తమోభ్యాం మిశ్రితం సత్త్వం వివక్షితం - ఇన్ద్రముఖ్యో యేషాం తాన్-దేవాదీ - నుపాసతే,స్వగుణానురూపానిన్ద్రా దీనేవారాధయన్తి - నయథా ఇన్ద్రాద్యుపాసనమపి నయథావత్కుర్వన్తి యథావత్త్వం నామ భగవదాత్మకత్వబుద్ధియుక్త త్వమేవ-యథైవేతి మామిత్యనేనాపి సమ్బధ్యతే సాక్షాన్మామపి-నయథావదుపాసతే - ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౩౧ ॥ ❋ హృది సఙ్క ల్ప్యేత్యుక్తం-తమేవ సఙ్కల్పం దర్శయతి ॥ ఇష్ట్వేతి ॥ ఇహ లోకే దేవతాః-యజ్ఞైః-ఇష్ట్వా ఆరాధ్య- గత్వా స్వర్లోకం ప్రాప్య దివి స్వర్గే-రంస్యామహే-తతస్తస్య భోగస్యాన్తే అవసానే-పున - రిహ లోకేషు -మహాశాలాః మహాగృహపతయః-మహాకులా శ్చ-భూయాస్మ భవిష్యామః ❋ ॥ ౩౨ ॥ ❋ తతః కిమిత్యత ఆహ ॥ ఏవమితి ॥ వాచా వేదపూర్వభాగాత్మికయా-వ్యాక్షిప్తం మ నో యేషాం-తేషాం - మానినాం దురహఙ్కారిణాం - అతీవ - స్తబ్ధానాం పరిపూర్ణమాత్మానం మన్యమానానాం-నృణాం- మద్వార్తాఽపి-నరోచతే-అత - స్తేనిత్యం సంసారిణోఽపి భవన్తీతి భావః ❋ ॥ ౩౩ ॥ ❋ తదేవం వేదతాత్పర్యానభిజ్ఞానాం ప్ర వృత్తిఫలే ఉక్తే - కింతర్హి వేదతాత్పర్యమిత్యత ఆహ ॥ వేదా ఇతి ॥ త్రికాణ్డవిషయాః కర్మకాణ్డ దేవతాకాణ్డ జ్ఞానకాణ్డరూపావ చ్ఛేదవన్త . స్సర్వే ఇమే వేదాః- బ్రహ్మాత్మవిషయాః బ్రహ్మైవాత్మా సర్వేషామన్తరాత్మా-తద్విషయాః-సర్వాన్తరాత్మభూ తపరబ్రహ్మవిషయా - ఇత్యర్థః , పరబ్రహ్మ తద్గుణ తద్విభూతి తత్ప్రాప్త్యుపాయోపేయోపేత్తృస్వరూపతాత్పర్యకా ఇత్య ర్థః-తర్హి సర్వైర్వేదైస్తద్వేదతాత్పర్యం కిం న గృహ్యత ఇత్యత్రాహ ॥ పరోక్షేతి ॥ ఋషయో వేదాః - పరోక్షవాదాః పరోక్ష మస్ఫుటం-స్వాభిప్రాయం వదన్తీతి తథా - దురవగమవాక్యవృత్తయః - అత స్తత్తాత్పర్యం న సర్వే విదన్తీతి భావః - నను లోకో

జ్జిజీవయిషయా వేదరూపాం వాచముత్సృజతా త్వయా కిమితి పరోక్షవాదః కృత ఇత్యత్రాహ ॥ పరోక్షంమమ చ ప్రియమితి ॥ పరోక్షభాషణమేవ-మమాపి - ప్రియమిత్యర్థః అయం భావః ॥ శుద్ధాన్తఃకరణైరేవ హ్యేతద్వేదతాత్పర్యం బోద్ధవ్యం- నాన్యై రనధికారిభిః-కుతః- అనధికారిణాం వృథాకర్మత్యాగేన భ్రంశప్రసఙ్గాదితి ॥ ౩౪ ॥ న కేవలం ఋషయః పరోక్షవాదా ఏవ-అపితు-అన్యేఽపి తేషాం లౌకికశబ్దవిలక్షణార్థత్వాత్ సన్తీత్యభిప్రేత్యాహ ॥ శబ్దబ్రహ్మేతి ॥ శబ్దః శబ్దాత్మకో వేదః-స ఏవ-బ్రహ్మ ప్రపఞ్చతయా బృహత్త్వయోగాత్ బ్రహ్మేత్యుక్తం - దుర్బోధం దురవగాహస్వరూపం - ప్రాణేన్ద్రియమనోమయం సంబన్ధమాత్రే మయట్ - ప్రాణసహకృతవాగిన్ద్రియోచ్చార్యం - ఇదం లౌకికవైదికశబ్దసాధారణం. అనన్తోఽపరిచ్ఛేద్యః-పారోఽవధి-ర్యస్య తత్ - గమ్భీరం దురవగమార్థం - దుర్విగాహ్యం యుక్తిభిరపి నిరూపయితుమశక్యార్థం - గామ్భీర్యదుర్విగాహ్యత్వయోః దృష్టాన్తస్సముద్రవదితి ॥ ౩౫ ॥ అనన్తాః-శక్తయో జ్ఞానవీర్యతేజః ప్రభృతయో యస్య - తేన-పరబ్రహ్మభూతేన-భూమ్నా - మయా-ఉపబృంహితం విస్తారితం - ప్రాణేన్ద్రియమనోమయమిత్యేతత్సదృష్టాన్తముపపాదయతి ॥ భూతేష్వితి ॥ బిసేషు పద్మనాళేషు-ఊర్ణవతన్తురివ- భూతేషు మనుష్యేషు-ఘోషరూపేణ-యః, కర్ణాపిధాయ శ్రూయమాణః ప్రాణఘోషః-తద్రూపేణ-లక్ష్యతే-తావదుచ్చిచారయిషు ప్రాణఘోషాభివ్యఙ్గ్యతామాపద్యత ఇత్యర్థః ॥ ౩౬ ॥ తతో-యథా - ఊర్ణనాభిః-హృదయాత్సకాశాత్ ముఖద్వారా - ఊర్ణా-ముద్వమతె బహిర్నిస్సారయతి-తథా-ఘోషవాన్ప్రాణః-ఉచ్చిచారయిషోః పురుషస్య, ప్రాణవాయుః, ఆకాశాత్-నాభ్యా ఉరఃపర్యన్తాన్తర్వివరద్వారా- స్పర్శరూపిణా మనసా స్వసంయోగవిశిష్టేన మనసా-సహకృతః-యద్వా - మనసా స్పర్శరూపిణా - స్పర్శో హృదురఃకణ్ఠాదిస్థానసంస్పర్శః - స-రూపమాకృతిః - ప్రకార ఇతి యావత్ సోఽస్యాస్తీతి తథా- తేన-ఘోషేణ చ-సహకృత ఇత్యర్థః ॥ ౩౭ ॥ ఛన్దోమయః ఛన్దఃప్రచురః - ఛన్దశ్శబ్దాభిధేయవేదావిష్కారకత్వేన తత్ప్రాచుర్యం వివక్షితం, అమృతమయః స్థాయీ, ప్రభుః దహేన్ద్రియాదిధార

మ చ ప్రియమ్ ॥ ౩౪ ॥ శబ్దబ్రహ్మ సుదుర్బోధం ప్రాణేన్ద్రియమనోమయమ్। అనన్తపారం గమ్భీరం దుర్విగాహ్యం సముద్రవత్ ॥ ౩౫ ॥ మయోపబృంహితం భూమ్నా బ్రహ్మణానన్తశక్తినా। భూతేషు ఘోషరూపేణ బిసేషూర్ణేవ లక్ష్యతే ॥ ౩౬ ॥ యథోర్ణనాభిర్హృదయాదూర్ణాముద్వమతే ముఖాత్। ఆకాశాద్ఘోషవాన్ప్రాణో మనసా స్పర్శరూపిణా ॥ ౩౭ ॥ ఛన్దోమయోఽమృతమయస్సహస్రపదవీం ప్రభుః। ఓంకారాద్వ్యఞ్జితస్పర్శస్వరోష్మాన్తస్థభూషితామ్ ॥ ౩౮ ॥ విచిత్రభాషావితతాం ఛన్దోభిశ్చతురుత్తరైః। అనన్తపారాం బృహతీం సృజత్యాక్షిపతే స్వయమ్ ॥ ౩౯ ॥ గాయత్ర్యుష్ణిగనుష్టుప్చ బృహతీ పఙ్క్తిరేవ చ। త్రిష్టుబ్జగత్యతిఛన్దో హ్యత్యష్ట్యతిజగద్విరాట్ ॥ కిం విధత్తే కిమాచష్టే కిమనూద్య వికల్పయేత్। ఇత్యస్యా హృదయం లోకే నాన్యో మద్వేద కశ్చన ॥ ౪౧ ॥ మాం విధ

ణసమర్థః - బృహతీం శబ్దబ్రహ్మాత్మికాం-వాచం, సృజతీత్యుపరిష్టాత్సంబన్ధః-ఏవం భూతః, ప్రాణో-వాగిన్ద్రియం-ప్రాప్య-బృహతీం వాచ-మావిష్కరోతీత్యర్థః, బృహతీశబ్దవ్యాఖ్యానాయ తాం విశినష్టి ॥ సహస్రపదవీం- సహస్రం-పదవ్యః శ్రేయోమార్గాః, అవబోధ్యాః, యస్యాస్తాం "సహస్రాక్షరా పరమే వ్యోమ" న్నిత్యుక్తవిధాం వా-కాదయో మావసానా వర్ణాః స్పర్శాః, అచస్స్వరాః-శషసహా ఊష్మాణః - యరలవా అన్తస్థాః ఓంకారాద్వ్యఞ్జితాః-యే-స్పర్శాదయస్తైర్విభూషితాం "ఓంకారప్రభవా వేదా ఓంకారప్రభవాస్స్వరాః। ఓంకారప్రభవం సర్వం వాఙ్మయ" మిత్యాదిశాస్త్రార్థోఽనేన స్మారితః ॥ ౩౮ ॥ విచిత్రాభి-ర్భాషాభి-ర్వితతాం భాష్యన్త ఇతి భాషాః శబ్దాః - శ్రుతయః-తాభి ర్వితతాం విస్తృతామిత్యర్థః - అనన్తపారామపరిచ్ఛిన్నావధిం - చతురుత్తరైః ఛన్దోభిః గాయత్ర్యాదిభిః, ఉపలక్షితామితి శేషః-చతురుత్తరైశ్చతుశ్చతురక్షరాధికైః, గాయత్ర్యాదిచ్ఛన్దస్సు పూర్వపూర్వచ్ఛన్దోఽపేక్షయా ఉత్తరోత్తరచ్ఛన్ద ఏకైకస్మిన్పాదే ఏకైకాక్షరవృద్ధ్యా చతురక్షరాధికం భవతి- తైశ్ఛన్దోభిర్యుక్తామిత్యర్థః - ఇత్థంభూతాం-బృహత్త్వవతీం వాచం - ప్రాణః-స్వయం-సృజతి, ఆక్షిపతే స్వవ్యాపారోపరమేణానభివ్యక్తాం చ కరోతీత్యర్థః ॥ ౩౯ ॥ ఛన్దాంస్యేవ కానిచిద్దర్శయతి ॥ గాయత్రీతి ॥ అత్యష్టిః, అతిజగతీ విరాట్ చేతి పిభాగః, అయం చ శబ్దావిర్భావక్రమో లౌకికవైదికశబ్దసాధారణః ॥ ౪౦ ॥ గమ్భీరం దుర్విగాహ్యమితి చోక్తం, తదేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ కిం విధత్త ఇతి ॥ కిమాచష్టే కిం తత్త్వమాచష్ట ఇత్యర్థః, కిం వికల్పయేదిత్యుపలక్షణం-కిం వికల్పేన విధత్తే, కిం సముచ్చిత్య విధత్తే, కిం సామాన్యతో విధత్తే, కిం చాపవదతీతి చార్థః, ఇతీత్థం, అస్య వేదస్య, హృదయం తాత్పర్యం, మత్ మత్తోఽన్యః కశ్చిదపి-న వేద ॥ ౪౧ ॥ తర్హి తస్య హృదయం ప్రకాశయేత్యత ఆహ ॥ మామితి ॥ మాం విధత్తే మదారాధనరూపం ధర్మం విధత్తే, మామేవ సర్వశరీరక-మభిధత్తే అభిధయా వృత్త్యా ప్రతిపాదయతి, య, ద్వికల్ప్య, పోద్యతే-తదప్యహ - మితి సంబన్ధః - వ్రీహియవాదిరూపోఽహమేవ వికల్పేన ప్రతిపాదితః - అపోద్యమానమపి వస్తు మదాత్మకం ॥ కిం

బహూనేత్యాహ । ఏతావానితి ॥ సర్వోऽపి వేదతాత్పర్యవిషయీభూతార్థః, ఏతావానేవ-కియాన్-యశ్శబ్దః, వేదః-మామ్-ఆస్థాయాశ్రిత్య, తాత్పర్యతో విషయీకృత్య-భిదాం దేవమనుష్యాదిభిదాం, మాయామాత్రాం ప్రకృతిమాత్రగతా-మనూద్య, తాం జీవస్వరూపే ప్రతిషిధ్య, జీవగతంచాకారం-అన్తే కాష్ఠాభూతే మయి-ప్రతిషిధ్య-ప్రశామ్యతి-సర్వతత్త్వవిలక్షణమత్ప్రతిపాదనేన పర్యవసితవ్యాపారో భవతీత్యేతావానేవేత్యర్థః ॥ ౪౨ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామేకాదశస్కన్ధే ఏకవింశోऽధ్యాయః ***************************

"సాంఖ్యేన సర్వభావానాం ప్రతిలోమానులోమతః । భవాప్యయావనుధ్యాయేన్మనో యావత్ప్రసీదతి" ఇతి మహదాదితత్త్వవిమర్శన తదుత్పత్త్యప్యయానుధ్యానయోర్మనః ప్రసాదహేతుత్వముక్తం-తత్ర-తత్త్వానాం న్యూనాధికభావేన పరిగణనాత్ తదీయతత్త్వనిర్ధారయిషయా పృచ్ఛతి ॥ కతీత్యాదిభిస్సార్ధైస్త్రిభిః ॥ హే విశ్వేశ-తత్త్వాని-కతీతి ప్రశ్నః-తత్త్వపలాపోऽస్తి వా న వేతి ప్రశ్నాభిప్రాయః-తత్ర హేతుతయా వాదివిప్రతిపత్తిమాహ । సంఖ్యాతానీతి । కైశ్చిదృషిభిః, తత్త్వాని-నవ-సఙ్ఖ్యాతాని, కైశ్చిత్త్వేకాదశ-కైశ్చిత్పఞ్చ, త్వం తు "మాయామాత్రామనూద్యాన్తే ప్రతిషిధ్య ప్రశామ్యతి" ఇతి త్రీణి తత్త్వాన్యాత్థ ఉక్తవానసి-ఇహ తత్త్వవిషయే-శుశ్రుమ ఇత్థం బహూన్వాదాన్ శుశ్రుమేత్యర్థః ॥ ౧ ॥ ఉక్తైర్వాదైస్సముచ్చిత్య తానపి వాదాన్ దర్శయతి । కేచిదితి ॥ సప్త-నవ-షట్, చత్వార్యేకాదశే-త్యాదీని ద్వితీయాన్తాని-ఏకే ఋషయః, ఏతావదితి, ఆయుష్మన్నితి మఙ్గళాశాసనవివక్షయా సంబోధనం-శిష్టా హి భగవత్యేవ మఙ్గళమాశాసతే, పృథక్పృథ-గేతావ-త్సంఖ్యానం గణనం, యద్వివక్షయా యత్ప్రయోజనమభిప్రేత్య, గాయన్తి వదన్తి-తదిదం, నో ऽస్మభ్యం, త్వం హి-వక్తుమర్హ

త్తేऽభిధత్తే మాం వికల్ప్యాపోహ్యతే హ్యహమ్ । ఏతావాన్సర్వవేదార్థశ్శబ్ద ఆస్థాయ మాం భిదామ్ ॥ మాయామాత్రామనూద్యాన్తే ప్రతిషిధ్య ప్రశామ్యతి ॥ ౪౨ ॥ **************************

********* ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే ఏకాదశస్కన్ధే ఏకవింశోऽధ్యాయః *********

ఉద్ధవ ఉవాచ ॥ కతి తత్త్వాని విశ్వేశ సఙ్ఖ్యాతాన్యృషిభిః ప్రభో । నవైకాదశ పఞ్చ త్రీణ్యాత్థ త్వమిహ శుశ్రుమ ॥ ౧ ॥ కేచిత్షడ్వింశతిం ప్రాహురపరే పఞ్చవింశతిమ్ । సప్తైకే నవ షట్కేచిచ్చత్వార్యేకాదశాపరే ॥ ౨ ॥ కేచిత్సప్తదశ ప్రాహుః షోడశైకే త్రయోదశ । ఏతావత్త్వం హి సంఖ్యానమృషయో యద్వివక్షయా ॥ గాయన్తి పృథగాయుష్మన్నిదం నో వక్తుమర్హసి ॥ ౩ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ యుక్తయస్సన్తి సర్వత్ర భాషన్తే బ్రాహ్మణా యథా । మాయాం మదీయాముద్గృహ్య వదతాం కిం ను దుర్ఘటమ్ ॥ ౪ ॥ నైతదేవం యథాత్థ త్వం యదహం వచ్మి తత్తథా । ఏవంవిధకథాహేతుశ్శక్తయో మే దురత్యయాః ॥ ౫ ॥ యాసాం వ్యతికరాదాసీద్వికల్పో వదతాం పదమ్ । ప్రాప్తే శమదమేऽప్యేతి వాదస్తమనుశామ్యతి ॥ ౬ ॥ పరస్పరానుప్రవేశాత్తత్త్వానాం పురుషర్షభ । పౌర్వాపర్యప్రసం

సి-సర్వజ్ఞస్త్వమేవ జానాసీతి వక్తుమర్హసీత్యర్థః-త్వం హీతి హిశబ్దేన సార్వజ్ఞ్యాదికల్యాణగుణగణప్రసిద్ధిః ప్రతీద్యోత్యతే ॥ ౨ ॥ ౩ ॥ న్యూనసఙ్ఖ్యావాదినామపి తత్త్వాభిలాపోऽభిప్రేత ఇత్యవిరోధ ఇతి పరిహరతి ॥ యుక్తయ ఇతి ॥ యథా-బ్రాహ్మణా ఋషయో-భాషన్తే, తత్ర-సర్వత్ర సర్వేషు పక్షేషు, యుక్తయ-స్సన్తి-సర్వేऽపి పక్షా యుక్తా ఏవేత్యర్థః, మదీయాం, మాయాం ప్రకృతి-ముద్గృహ్య స్వీకృత్య, న్యూనాధికతత్త్వకారణతయాऽభ్యుపగమ్యేత్యర్థః-వదతాం-కిం ను దుర్ఘటం-సర్వముపపన్నం, అవిరుద్ధమేవేత్యర్థః ॥ ౪ ॥ అతో-య-త్సంఖ్యాన-మాత్థ-విరుద్ధమిత్యుక్తవానసి-త-దేవం, న విరుద్ధం భవతి-యత్సంఖ్యానం, త, త్తథా-అవిరుద్ధం యథా భవతి-తథా, అహం-వచ్మి వక్ష్యామి-కస్తర్హి ఉక్తనానావిధవాదహేతురిత్యత ఆహ ॥ ఏవమితి ॥ ఏవంవిధకథాహేతుః అనేకవిధవాదహేతుః, దురత్యయాః-మమ శక్తయ ఏవ-దురత్యయాః దురతిక్రమణీయాః, సర్వైరభ్యుపగన్తవ్యా ఇత్యర్థః-శక్తయోऽత్ర ప్రకృతిపురుషమహదహఙ్కారాదయః-ప్రకృత్యాదీనామాత్మశక్తిత్వం కార్యోపయుక్తత్వే సత్యాత్మా పృథక్సిద్ధవిశేషణత్వేనేత్యవగన్తవ్యం-తదేవ హి శక్తిశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తమ్ ॥ ౫ ॥ శక్తీనాం హేతుత్వమేవోపపాదయతి ॥ యాసామితి ॥ యాసాం శక్తీనాం వ్యతికరాత్-వివదతాం వాదినాం, పదం విషయః, వికల్పః పక్షభేదః, ఆసీత్-వ్యతికరోऽన్యోన్యస్మిన్నన్తర్భావః, అయమవ్యతికరస్యాప్యుపలక్షణం, అన్తర్భావానన్తర్భావాభ్యాం న్యూనాధికతత్త్వప్రసఙ్ఖ్యానే వాదభేదః ప్రవర్తత ఇత్యర్థః, స తర్హి కదా నివర్తత ఇత్యత్రాహ ॥ ప్రాప్త ఇతి ॥ శమదమయోః ద్వన్ద్వైక్యం, తస్మిన్, ప్రాప్తే సతి-వికల్పో-ऽప్యేతి విలీయతే-తం అపి యన్తం వికల్పమను-వాదః-ప్రశామ్యతి, శమదమాదిసమ్పన్నస్య సర్వం చిదచిదాత్మకం జగన్మచ్ఛరీరత్వేన పశ్యతో న వికల్పవాదావస్త ఇత్యర్థః ॥ ౬ ॥ యాసాం వ్యతికరాదాసీద్వికల్ప ఇత్యేతదేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ పరస్పరేతి ॥ హే పురుషర్షభ, తత్త్వానాం పరస్పరానుప్రవేశాదితి వ్యతికరశబ్దార్థః

క్తః. వక్తౄర్వాదినో, యథా, వివక్షితం, తథా. పౌర్వాపర్యప్రసఙ్ఖ్యానం, పూర్వాం అల్పసఙ్ఖ్యా-అపరా అధికసఙ్ఖ్యా-తయోర్భావః పౌర్వాపర్యం. తేన, గణనం, భవతి ❋ ॥ ౭ ॥ ❋ నన్వన్యస్మిన్నన్యస్యాన్తర్భావః కిం క్వచిద్దృష్టచరస్తత్రాహ ॥ ఏకస్మిన్నితి ॥ ఏకస్మిన్కార్యాదౌ ఇతరాణ్యగ్నిజలాదీని ప్రవిష్టాని దృశ్యన్తే అతస్తత్త్వాన్తర్భావో యుక్త ఇత్యాహ ॥ పూర్వస్మిన్కారణభూతే. పరస్మిన్కార్యభూతేవా తత్త్వే. సర్వశః సర్వతత్త్వాని. ప్రవిష్టాని-యథా-మృదికారణభూతాయాం ఘటాదయః సూక్ష్మరూపేణ ప్రవిష్టాః. యథా చ ఘటాదౌ కార్యభూతే మృదాదికం కారణభూతమనుగతత్వేన ప్రవిష్టం. తద్వదితి భావః ❋ ॥ ౮ ॥ ❋ ఉపపాదితమవిరోధముపసంహరతి ॥ పౌర్వాపర్యమితి ॥ అతో, ఽమీషాం తత్త్వానాం-పౌర్వాపర్యం న్యూనాధికసంఖ్యత్వం, యథా, తథా. ప్రసంఖ్యానం గణనం, అభీప్సతాం, వాదినాం మధ్యే. యస్య, వక్త్రం ముఖం-యథా వివక్షం వివక్షానుసారం-ప్రవర్తతే, తత్సర్వం. గృహ్ణీమః అనుమన్యామహే-కుతః. యుక్తిసమ్భవాత్ అన్తర్భావానన్తర్భావాత్మకయుక్తేస్సంభవాత్-వివిక్తమితి పాఠే, యస్య, వక్త్రం-యథా వదతి, తద్వివిక్తం నిశ్చితం-గృహ్ణీమ ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౯ ॥ ❋ తత్ర పరస్పరానుప్రవేశపక్షే కతితత్త్వానీత్యభిప్రాయమాలక్ష్య ప్రాకృతాని తత్త్వాని చతుర్వింశతిసఙ్ఖ్యాని జీవాత్మపరమాత్మానౌ ద్వావితి సమ్భూయ షడ్వింశతిరిత్యభిప్రేత్య జీవపరయోః స్వరూపాభేదం తావత్ప్రతిక్షిపతి ॥ అనాద్యవిద్యాయుక్తస్యేతి ॥ యా, అనాదిః, అవిద్యా అజ్ఞానం-దేహాత్మభ్రమస్వతన్త్రాత్మభ్రమమూలం. తద్యుక్తస్య, పురుషస్య జీవస్య. స్వత ఏవాత్మవేదనం స్వపరయాథాత్మ్యజ్ఞానం, న సమ్భవేత్-కింత్వన్యః పురుషాదన్యో. యః, స్వతో జ్ఞః స్వత ఏవ సర్వజ్ఞః, స ఏవ-పురుషస్య. జ్ఞానదః స్వపరయాథాత్మ్యజ్ఞానదో. భవేత్ ॥ అయం భావః వైధర్మ్యమేవ హి స్వరూపభేదావహం. తత్ర జీవస్యానాద్యవిద్యాయోగస్తత్ప్రయుక్తస్సంసారశ్చ. పరమాత్మనస్తు. స్వతస్సార్వజ్ఞ్యం సార్వజ్ఞ్యావహత్వం చేతీదం వైధర్మ్యం. తయోస్స్వరూపాభేదం వారయతీతి తౌ భిన్నావేవేతి “ జ్ఞాజ్ఞౌ ద్వావజావీశనీశౌ ,, ఇతి శ్రుతేరితి భావః ❋ ॥ ౧౦ ॥ ❋ కథం తర్హి

ఖ్యానం యథా వక్తుర్వివక్షితమ్ ॥ ౭ ॥ ఏకస్మిన్నపి దృశ్యన్తే ప్రవిష్టానీతరాణి చ । పూర్వస్మిన్వా పరస్మిన్వా తత్త్వే తత్త్వాని సర్వశః ॥ ౮ ॥ పౌర్వాపర్యమతో ఽమీషాం ప్రసఙ్ఖ్యానమభీప్సతామ్ । యథా ❋ వివక్షం యద్వక్త్రం గృహ్ణీమో యుక్తిసమ్భవాత్ ॥ ౯ ॥ అనాద్యవిద్యాయుక్తస్య పురుషస్యాత్మవేదనమ్ । స్వతో న సమ్భవేదన్యస్తత్త్వజ్ఞో జ్ఞానదో భవేత్ ॥ ౧౦ ॥ పురుషేశ్వరయోరత్ర న వైలక్షణ్యమణ్వపి । తదన్యకల్పనా ఽపార్థా జ్ఞానఞ్చ ప్రకృతేర్గుణః ॥ ౧౧ ॥ ప్రకృతిర్గుణసామ్యం వై ప్రకృతేర్నాత్మనో గుణాః । సత్త్వం రజస్తమ ఇతి స్థిత్యుత్పత్త్యన్తహేతవః ॥

పఞ్చవింశతితత్త్వప్రసఙ్ఖ్యానపక్షప్రవృత్తిరిత్యభిప్రాయమాలక్ష్యాహ ॥ పురుషేశ్వరయోరితి ॥ అత్ర. ఏవం వైధర్మ్యే సతి. పురుషేశ్వరయోః. అణు ఈషదపి, వైధర్మ్యం. నాస్తి-నిషేధస్య విహితవ్యతిరిక్తవిషయత్వాత్ స్వరూపతస్స్వభావతశ్చ వైలక్షణ్యం నాస్తి. ఉభయోరపి జ్ఞానస్వరూపత్వాత్ జ్ఞానగుణకత్వాచ్చేతి భావః. జ్ఞత్వాజ్ఞత్వాణుత్వవిభుత్వాదిరూపవైధర్మ్యే ఽపి జ్ఞానస్వరూపత్వజ్ఞానగుణకత్వాది సాధర్మ్యస్యముక్త్యవస్థాయాం పరమసామ్యాచ్చ జీవస్య పరమాత్మాంశత్వేన తదపృథక్సిద్ధత్వవివక్షయా జీవపరయోరేకతత్త్వవివక్షయా చ పఞ్చవింశతితత్త్వప్రసఙ్ఖ్యానపక్షప్రవృత్తిరితి భావః ॥ ఏతదేవ స్పష్టయతి ॥ తదన్యేతి ॥ తదన్యకల్పనా జీవపరయోరజ్ఞత్వసర్వజ్ఞత్వకల్పనారూపవైషమ్యకల్పనా, యద్వా, స్వనిష్ఠభేదకల్పనా, అపార్థా అర్థశూన్యా. స్వనిష్ఠాత్మభేదో నాస్తీత్యర్థః. న వైలక్షణ్యమణ్వపీతి నిషేధ్యః స్వనిష్ఠాత్మభేద ఏవేతి భావః. జీవస్యాస్వాతన్త్ర్యగ్రహహేతురజ్ఞానం చ ప్రకృతిసంసర్గోపాధికం. అతస్తన్నివృత్తావజ్ఞానం నివర్తత ఇత్యభిప్రాయేణాహ ॥ అజ్ఞానం చ. ప్రకృతేర్గుణః. ప్రకృతేః కార్యభూతమిత్యర్థః. జ్ఞానం చేతిచ్ఛేదే భ్రాన్తిజ్ఞానమిత్యర్థః. పరమాత్మప్రసాదాత్ప్రకృతికార్యాజ్ఞాననివృత్తౌ ముక్త్యవస్థాయామజ్ఞత్వసర్వజ్ఞత్వరూపవైలక్షణ్యాభావాత్ జ్ఞానస్వరూపస్వభావత్వరూపసామ్యాజ్జీవపరయోరేకతత్త్వతేతి పఞ్చవింశతితత్త్వవాద్యభిప్రాయ ఇతి భావః ❋ ॥ ౧౧ ॥ ❋ నన్వేవమపి సత్త్వాదిగుణకృతవైలక్షణ్యమస్త్యేవేత్యత ఆహ ॥ ప్రకృతిరితి ॥ గుణసామ్యావస్థమచిద్ద్రవ్యమేవ ప్రకృతిః. అతః. సత్త్వాదయో జగత్స్థిత్యాదిహేతవః. ప్రకృతేరేవ. గుణాః న త్వాత్మనః. సత్త్వాదీనాం ప్రకృతిగుణత్వకథనేన తేషాం తదన్తర్భావాన్న పఞ్చవింశతితత్త్వవాదే తైస్సహాధికతత్త్వప్రసఙ్గ ఇతి ద్యోతితమ్ ❋ ॥ ౧౨ ॥ ❋ పునస్సత్త్వాదిగుణా ఇత్యతస్తాన్కార్యముఖేన లక్షయతి ॥ సత్త్వమితి ॥ జ్ఞానజనకత్వం సత్త్వం త్విత్యర్థః- ఏవం రజః కర్మ తమో ఽజ్ఞానమిత్యత్రాప్యవగన్తవ్యం-అజ్ఞానమితిచ్ఛేదః. జ్ఞానం చాత్ర యథావస్థితతత్త్వవస్తుజ్ఞానం తద్విపరీతమజ్ఞానం-అథ న్యూనసంఖ్యావాదే తత్త్వానాం పరస్పరాన్తర్భావం వదన్ సాకల్యేన తత్త్వాన్యాహ ॥ గుణవ్యతికర ఇతి ॥ గుణవ్యత్యయజ, నకః.

---

౯ ॥ శ్లో ❋ పా ॥ వివిక్తం యద్వక్త్రం.

కాలః-స ఏవ-స్వభావః-సూత్రమితిచోచ్యతే - సర్వపదార్థానాంకాలసంబన్ధస్య నియతత్వాత్ స్థితిహేతుత్వాచ్చ కాలస్వభావసూత్రశబ్దవాచ్యత్వం-స ప్తవింశమథాపరె,, ఇతిశ్రుత్యనురోధాత్కాలేనసహసప్తవింశతితత్త్వానీతిభావః ✽ ॥ ౧౩ ॥ ✽ పురుషోజీవః - తస్యస్వస్మాద్భేదఃపూర్వమేవప్రతిపాదితఇతిస్వస్యాపితత్త్వాన్తరత్వముక్తప్రాయమేవ - ప్రకృతిఃగుణసామ్యావస్థమచిద్ద్రవ్యం,వ్యక్తంమహాన్- పురుషాదీని - నవతత్త్వాని-మేమయా - ఉక్తాని-ఇతిసాకల్యేనతత్త్వప్రసంఖ్యానప్రసఙ్గాన్నవతత్త్వసంఖ్యానపక్షఉక్తః - అస్మిన్పక్షేపురుషఇతిజాత్యభిప్రాయమేకవచనం-పురుషాదిశబ్దైర్జీవాదిశరీరకఃపరమాత్మాచవివక్షితః-ఆకృత్యధికరణన్యాయేనసర్వబుద్ధిశబ్దానాంపరమాత్మపర్యన్తత్వాత్ - అహంకారేతత్కార్యాణామిన్ద్రియాణామన్తర్భావః,ఆకాశాదిషుశబ్దాదీనాం- ఏవంతత్త్వానాంనవత్వమవగన్తవ్యమ్ ✽ ॥ ౧౪ ॥ ✽ శ్రోత్రమితిదృశ్యతేఽనేనేతిదర్శనంచక్షుః-శ్రోత్రాదయఃపఞ్చజ్ఞానశక్తయఃజ్ఞానశక్తీని - జ్ఞానైకకారణానిజ్ఞానేన్ద్రియాణీతియావత్ - వాగాదిపాయ్వన్తానిద్వంద్వైక్యేనోక్తానిచత్వారి,అఙ్ఘ్రిశ్చేతి-పఞ్చ - కర్మాణికర్మేన్ద్రియాణి-ఉభయంజ్ఞానకర్మేన్ద్రియాసుగాత్రికం-మనః-అఙ్గహేఉద్ధవ ✽ ॥ ౧౫ ॥ ✽ శబ్దాదయః-పఞ్చఅర్థజాతయఃశ్రోత్రాదీనాంవిషయజాతయః, శబ్దాదీనామవాన్తరభేదేనబహువిధత్వాత్సర్వేషాంసంగ్రహాయజాతిపదం ప్రయుక్తంక్రమస్త్వవివక్షితః-దర్శనస్యరూపంవిషయఃఘ్రాణస్యగన్ధః-జిహ్వాయారస - ఇతివిభాగః-గత్యాదీని - కర్మాయతనసిద్ధయః-కర్మాయతనానాంకర్మేన్ద్రియాణాం - సిద్ధయఃకార్యభూతాని,తత్రోత్సర్గశబ్దేనమూత్రరేతసోరుత్సర్గఃపురీషస్య చవివక్షితః-తత్రాద్య ఉపస్థస్య,ద్వితీయస్తుపాయోస్సిద్ధి-రితివిభాగః అత్రాపినక్రమోవివక్షితః-తేన-గతిరఙ్ఘ్రిస్సిద్ధిః-ఉక్తిర్వాచః-పాణేశ్శిల్ప - ముత్సర్గఃపాయూపస్థయో , రితివిభాగః ✽ ॥ ౧౬ ॥ ✽ ఏభ్యఏవతత్త్వేభ్యోబ్రహ్మాణ్డతదన్తర్గతవ్యష్టిప్రపఞ్చోత్పత్తిరిత్యాహ ॥ సర్గాదావితిద్వాభ్యామ్॥అస్యవ్య

సత్త్వంజ్ఞానంరజఃకర్మతమోఽజ్ఞానమిహోచ్యతే।గుణవ్యతికరఃకాలస్స్వభావస్సూత్రమేవచ॥ ౧౩ ॥పురుషఃప్రకృతిర్వ్యక్తమహఙ్కారోనభోఽనిలః । జ్యోతిరాపఃక్షితిరితితత్త్వాన్యుక్తానిమేనవ ॥ ౧౪ ॥ శ్రోత్రంత్వగ్దర్శనంఘ్రాణోజిహ్వేతిజ్ఞానశక్తయః।వాక్పాణ్యుపస్థపాయ్వఙ్ఘ్రిఃకర్మాణ్యఙ్గోభయంమనః॥ ౧౫ ॥ శబ్దస్స్పర్శోరసోగన్ధోరూపంచేత్యర్థజాతయః । గత్యుక్త్యుత్సర్గశిల్పానికర్మాయతనసిద్ధయః॥ ౧౬ ॥ సర్గాదౌప్రకృతిర్హ్యస్యకార్యకారణరూపిణీ । సత్త్వాదిభిర్గుణైర్ధత్తేపురుషోఽవ్యక్తఈక్షతే॥ ౧౭ ॥ వ్యక్తాదయోవికుర్వాణాధాతవఃపురుషేక్షయా । లబ్ధవీర్యాస్సృజన్త్యణ్డంసంహతాఃప్రకృతేర్బలాత్॥ ౧౮ ॥సప్తైవధాతవఇతితత్రార్థాఃపఞ్చఖాదయః । జ్ఞానమాత్మోభయాధారస్తతోదేహేన్ద్రియాసవః॥ ౧౯ ॥నైకమస్యతమంక్వాపివిహాయమేహా

ష్టిప్రపఞ్చస్య-సర్గాదౌసృష్టేఃప్రాక్,కార్యాణివభఆదీని - మనఃపర్యన్తానిషోడశ-కారణానిప్రకృతివ్యక్తాహంకారా - స్తదుభయరూపిణీవ్యక్తిః-సత్త్వాదిభిర్గుణైర్యుక్తా-ధత్తేవిధత్తే,వ్యష్టిప్రపఞ్చంవిధత్తఇత్యర్థః-తదేవోపపాదయతి ॥ పురుషఇత్యాదినా॥అవ్యక్తఃవ్యక్తైరిన్ద్రియైర్నవ్యజ్యతఇత్యవ్యక్తః , ప్రత్యక్షాదిప్రమాణాన్తరాగోచరఃకేవలవేదాన్తైకసమధిగమ్యఃసార్వజ్ఞ్యసర్వశక్తిత్వాదిగుణాశ్రయఃపరమపురుషః- ఈక్షతే ‹‹ బహుస్యాంప్రజాయేయే,, త్యైక్షతేత్యర్థః ✽ ॥ ౧౭ ॥ ✽ ఏవంవిధాత్తదీక్షణాత్ , జాతాః - వ్యక్తాదయఃధాతవఃతత్త్వానితస్యపురుషస్యేక్షయా - లబ్ధం-వీర్యం-సృష్టిసామర్థ్యం, యైస్తైః-అతఏవ,సంహతాఃవికుర్వాణాః-ప్రకృతేస్స్వకారణభూతాయాః-బలాత్-అణ్డంబ్రహ్మాణ్డంసృజతి - పురుషేక్షయాలబ్ధవీర్యాస్సంహతాస్సృజన్తీత్యనేన ‹‹ నానావీర్యాఃపృథగ్భూతాస్తతస్తేసంహతింవినా , నాశక్నువన్ప్రజాస్స్రష్టుమసమాగమ్యకృత్స్నశః॥ సమేత్యాన్యోన్యసంయోగ ,, మిత్యాదివచనార్థస్స్మారితః ✽ ॥ ౧౮ ॥ ✽ అథతత్త్వసంఖ్యాతారతమ్యాదిపక్షాన్దర్శయతి॥సప్తైవేతి ॥ ధాతవఃతత్త్వాని-సప్తైవేతి ప్రతిజ్ఞాతం - తద్యథేత్యాదినాతదుపపాదనం , తత్రతత్రాపిత్యర్థః-ఖాదయఃఆకాశాదయః-పఞ్చజ్ఞానంజ్ఞానస్వరూపోజీవః-ఉభయాధారః-ఖాదీనాంజ్ఞానస్య చాధారోఽన్తఃప్రవిశ్యధారకః-ఆత్మాపరమాత్మాచ- ఇతిసప్తైవతత్త్వానీత్యర్థః-తతస్తేభ్యఏవ-సప్తభ్యస్తత్త్వేభ్యః-దేహేన్ద్రియాసవః - భవన్తీతిశేషః-ఇన్ద్రియాణిదేహాన్తర్భూతాని-తథా - ప్రాణాఅపి-దేహస్యస్వకారణభూతధాతుష్వన్తర్భావః-ప్రకృత్యాదీనాంకారణానాంకార్యేషుఖాదిష్వేవాన్తర్భావః- అతస్సప్తోక్తిరితిభావః ✽ ॥ ౧౯ ॥ ✽ అత్రాన్తర్భావ ఏవవివక్షితోనాపలాపఇత్యాహ॥నైకమితి॥అస్యతమందేహేన్ద్రియాదీనామన్యతమమపితత్త్వం-ఖాదీనాంమధ్యే - ఏకమపి-విహాయ - నోపలభ్యతే॥షడిత్యత్రాపీతి॥ షడేవతత్త్వానీతిపక్షేఽపి-భూతానిఖాదీని-పఞ్చ - పరఃపుమాన్పరమపురుషః - షష్ఠః-జీవస్యశరీర

త్వాత్పరమాత్మన్యన్తర్భావో వివక్షితః. దేహేన్ద్రియాదీనాం సప్తతత్త్వపక్ష ఇవ ఖాదిష్వన్తర్భావ ఇతి భావః ✽ ॥ ౨౦ ॥ ✽ స చ పరమపురుషః ఆత్మనస్స్వకాశాత్సంభూతై-ర్భూతై-ర్యుక్తః. యోగోఽత్ర శరీరాత్మభావసంబన్ధరూపః ఇదం వ్యష్టి జగత్. సృష్ట్వా. ఉపావిశత్ స్థిత్యర్థమన్తరాత్మతయా ప్రవిష్టవాన్. సృష్ట్యర్థానుప్రవేశస్య సృష్టేః పూర్వత్వాత్ "తత్సృష్ట్వా తదేవానుప్రావిశ"దిత్యత్రాప్యేవమేవార్థః ✽ ॥ ౨౧ ॥ ✽ చత్వారీతి ॥ యచ్చత్వారీతి తత్త్వాని తత్పక్షే తత్రాపి ఆత్మనః పరమాత్మనస్సకాశాత్ తేజఆదీని త్రీణి జాతాని. తత్రాన్నం పృథివీ. ఆత్మనా సహ చత్వార్యేవ తత్త్వానీతి భావః అన్తర్భావవివక్షయాఽఽహ ॥ తైరితి ॥ తేజోబన్నైః పరమాత్మసహకృతై-రిదం జగజ్జాతం. తత్రాకాశవాయ్వో-స్తేజఆదిష్వన్తర్భావః. ఇతరేషాం తు పూర్వవత్. ఇదం జాతమిత్యేతదుపపాదయతి ॥ జన్మావయవినః ఖలు ॥ అవయవినశ్చైతస్మాదవయవినః స్థూలకార్యస్యేత్యర్థః. సూక్ష్మో జన్మావశ్యం భావీత్యర్థః ॥ ఏకాదశత్వ ఇతి ॥ తత్రైకాదశత్వపక్షేఽపి అసా-వాత్మా పరమాత్మా మహాభూతాని ఖాదీని పఞ్చ. ఇన్ద్రియాణి శ్రోత్రాదీని పఞ్చ సంభూయైకాదశేతి భావః. అత్రాపి పూర్వవదితరేషామన్తర్భావోఽవగన్తవ్యః ✽ ॥ ౨౨ ॥ ✽ సంఖ్యాన ఇతి ॥ సప్తదశకే సంఖ్యానే. భూతాని ఖాదీని. మాత్రాణి శబ్దాదీని జ్ఞానేన్ద్రియాణి పఞ్చ పఞ్చేతి పఞ్చదశ. మనసా సహ. షోడశ. ఆత్మా పరమాత్మా తు. సప్తదశః. ఇతరేషామన్తర్భావస్తు పూర్వవత్ ✽ ॥ ౨౩ ॥ ✽ తద్వత్ సప్తదశత్వపక్ష ఇవ. షోడశసంఖ్యానేఽపి ఆత్మనా సహ. భూతమాత్రేన్ద్రియాణి. షోడశేతి సమానం. అయం తు విశేష ఇత్యాహ ॥ ఆత్మైవ మన ఉచ్యత ఇతి ॥ ఆత్మన్యన్తఃకరణస్యాన్తర్భావ ఇత్యర్థః. త్రయోదశత్వపక్షమాహ ॥ భూతేతి ॥ భూతాని ఖాదీని. ఇన్ద్రియాణి జ్ఞానేన్ద్రియాణి. ప్రాణః పఞ్చవృత్తిః. మనః. ఆత్మా పరమాత్మా చేతి త్రయోద

పలభ్యతే। షడిత్యత్రాపి భూతాని పఞ్చ షష్ఠః పరః పుమాన్ ॥ ౨౦ ॥ తైర్యుక్త ఆత్మసమ్భూతైస్సృష్ట్వేదం సముపావిశత్ ॥ ౨౧ ॥ చత్వార్యేవేతి తత్రాపి తేజ ఆపోఽన్నమాత్మనః। జాతాని తైరిదం జాతం జన్మావయవినః ఖలు ॥ ఏకాదశత్వ ఆత్మాఽసౌ మహాభూతేన్ద్రియాణి చ ॥ ౨౨ ॥ సఙ్ఖ్యానే సప్తదశకే భూతమాత్రేన్ద్రియాణి చ। పఞ్చ పఞ్చైవ మనసా ఆత్మా సప్తదశః స్మృతః ॥ ౨౩ ॥ తద్వత్షోడశసఙ్ఖ్యాన ఆత్మైవ మన ఉచ్యతే। భూతేన్ద్రియాణి ప్రాణశ్చ మనశ్చాత్మా త్రయోదశ ॥ ౨౪ ॥ ఇతి నానాప్రసఙ్ఖ్యానం తత్త్వానామృషిభిః కృతమ్। సర్వం న్యాయ్యం యుక్తిమత్త్వాద్విదుషాం కిమశోభనమ్ ॥ ౨౫ ॥ ఉద్ధవ ఉవాచ ॥ ప్రకృతిః పురుషశ్చోభౌ యద్యప్యాత్మవిలక్షణౌ। అన్యోన్యాపాశ్రయాత్కృష్ణ దృశ్యతే న భిదా తయోః ॥ ౨౬ ॥ ప్రకృతౌ లక్ష్యతే హ్యాత్మా ప్రకృతిశ్చ తథాఽఽత్మని। ఏవం మే పుణ్డరీకాక్ష మహాన్తం సంశయం హృది ॥ ఛేత్తుమర్హసి సర్వజ్ఞ వచోభిర్నయనైపుణైః ॥ ౨౭ ॥ త్వత్తో జ్ఞా

శ ✽ ॥ ౨౪ ॥ ✽ ఇత్థముపపాదితాన్ పక్షానుపసంహరతి ॥ ఇతీతి ॥ ఇతిశబ్దః ప్రదర్శనాభిప్రాయకః. ఏవం త్రిత్వపఞ్చత్వే అప్యవగన్తవ్యే ఇత్యర్థః. తత్ర త్రిత్వపక్షే ప్రకృతిపురుషేశ్వరరూపాణి తత్త్వాని. పఞ్చత్వపక్షే చతుస్తత్త్వపక్షోక్తాని తత్త్వాని చత్వారి. వాయురేక. ఇతి పఞ్చేత్యూహ్యం. ఋషిభిః కృతం. సర్వం ప్రసంఖ్యానం. న్యాయ్యం న్యాయాదనపేతం. కుతః. యుక్తిమత్త్వాత్ అన్తర్భావానన్తర్భావాత్మకయుక్తియుక్తత్వాత్. అతః. కిం విదుషామశోభనం కిం దుర్ఘటమిత్యర్థః. న కించిదితి భావః ✽ ॥ ౨౫ ॥ ✽ కాత్స్న్యేన తత్త్వగణనాయాం పురుషః ప్రకృతిరవ్యక్తమితి ప్రకృతిపురుషౌ పృథక్కీర్తితౌ. తత్ర. యద్యపి ప్రకృతిపురుషౌ విలక్షణస్వరూపస్వభావౌ. తథాఽపి. దేవోఽహం మనుష్యోఽహమితి తాదాత్మ్యప్రతీతేః కిం కారణం. యది తద్దుర్నిరూపం తర్హి తయోర్భేదః ప్రతిష్ఠితో భవతీతి పృచ్ఛతి ॥ ప్రకృతిః పురుషశ్చోభావితి ॥ ఆత్మవిలక్షణౌ విలక్షణాత్మానౌ. విలక్షణస్వరూపౌ. స్వతో విలక్షణావితి వా. అన్యోన్యేత్యస్య తథాఽపీత్యాదిః. హే కృష్ణ. అన్యోన్యాపాశ్రయాత్ పరస్పరపరిహారేణాప్రతీతేరిత్యర్థః. తయోః ప్రకృతిపురుషయోః, భిదా, న దృశ్యతే ✽ ॥ ౨౬ ॥ ✽ తదేవ వ్యనక్తి ॥ ప్రకృతావితి ॥ ప్రకృతౌ తత్కార్యే దేహే, ఆత్మా, తథా. ప్రకృతిశ్చ, ఆత్మని. లక్ష్యతే. పరస్పరపరిహారేణాప్రతీతేః దేవోఽహమిత్యభేదప్రతీతేశ్చ న దేహాత్మనోర్భేదో లక్ష్యత ఇత్యర్థః. ఏవమిత్థంభూతం. హృదిస్థం. మహాన్తం, సంశయం. నయయుక్తా. నైపుణం ప్రావీణ్యం, యేషాం తై-ర్వచోభిః. ఛేత్తుమర్హసి అర్హత్వే హేతుతయా సంబోధయతి. సర్వజ్ఞేతి ✽ ॥ ౨౭ ॥ ✽ సర్వజ్ఞత్వమేవాన్వయవ్యతిరేకాభ్యాముపపాదయతి ॥ త్వత్త ఇతి ॥ జీవానామస్మాకం, జ్ఞానం యథావస్థితతత్తదర్థవిషయం జ్ఞానం. త్వత్తస్త్వత్ప్రసాదాదేవేత్యర్థః. స్వభావతస్తు. తేషాం. అత్ర జ్ఞానే. తేతవ. శక్తితః "అవిద్యాకర్మసంజ్ఞాఽన్యా తృతీయా శక్తిరిష్యతే" ఇత్యుక్తాయాశ్శక్తేస్సకాశాత్, ప్రమోషః సంకోచః. త్వత్తోఽన్యే సర్వే సంకుచితజ్ఞానా ఏవేతి త్వమేవ సర్వజ్ఞ ఇతి భావః. ఆత్మమాయాయాః, గతిం మార్గం. యాథాత్మ్యమితి యావత్. త్వమేవ. వేత్థ జానాసి, ఇతరే తు సర్వే త్వన్మాయామోహితా న జా

నస్తీతిభావః-తదేవాహ,నచాపరఇతి ॥ ౨౮ ॥ యేయంమమసర్వజ్ఞత్వోపపాదనాయదుర్విజ్ఞేయగతిర్మాయాత్వయాఽభిహితా, తత్కార్యభూతోఽహఙ్కారఏవదేహాత్మనోస్తాదాత్మ్యప్రతీతికారణమిత్యుత్తరమాహ ॥ ప్రకృతిఃపురుషశ్చేతి ॥ వికల్పఃభేదఏవేత్యర్థః - తత్రతావత్,ఏషసర్గః- సృజ్యతఇతిసర్గఃఅధిభూతాధ్యాత్మాధిదైవప్రపఞ్చః,వైకారికఃప్రకృతివికారాత్మకాహఙ్కారారబ్ధః - గుణవ్యతికరాత్మకః ఇచ్ఛామిద్వేష్మీత్యాత్మగుణానామిచ్ఛాదీనాంస్థౌల్యాదీనాందేహగుణానాంచ-వ్యతికరఃఏకధర్మినిష్ఠతయాసఙ్కీర్ణతయాచప్రతీతిర్యస్మాత్,సః,ఆత్మాస్వరూపం-యస్య,తథాభూతః ॥ ౨౯ ॥ నకేవలంమదీయామాయాస్వవికారాహఙ్కారద్వారాగుణవ్యతికరకరీ - అపిత్వాత్మనిదేవత్వమనుష్యత్వస్వతన్త్రత్వాదిభేదబుద్ధికరీచేత్యాహ ॥ మమేతి ॥ అఙ్గహేఉద్ధవ-గుణైస్సత్త్వాదిభిః-కోఽసౌవైకారికఇత్యతఆహ॥వైకారికఇతి॥అధ్యాత్మమేకమధిభూతంద్వితీయ,మధిదైవంతృతీయ-మిత్యేవం-య,స్త్రివిధస్స,వైకారికఇతిసమ్బన్ధః ॥ ౩౦ ॥ అధ్యాత్మాదికంవివృణోతి ॥ దృక్చక్షు-రధ్యాత్మం,రూపం,అధిభూతం, ఆర్కం,అర్కస్యసమ్బన్ధి,య, ద్వపుశ్శరీరం,త,దధిదైవం-రాజసాహఙ్కారసహకృతతామసాత్సాత్త్వికాచ్చాహఙ్కారాద్దృగాదీనామిన్ద్రియాణాంతద్విషయాణాంరూపాదీనాం - అధిష్ఠాతౄణాందేవానాంచ - సృష్టిప్రకరణేషుసృష్టిస్తత్రతత్రాభిహితేత్యహఙ్కారస్యాధ్యాత్మాదిప్రకారతాస్మారితా ,ఏతేషాంత్రయాణాంపరస్పరోపకార్యోపకారకభావేనైవజ్ఞానజననరూపకార్యకరత్వమిత్యాహ ॥ అత్రేతి ॥ అత్రశారీర్యే స్థితేచతుర్ణాలే - పరస్పరాత్సిధ్యతి-పరస్పరోపకార్యోపకారకభావా-త్సిధ్యతకార్యకరంభవతి-అర్కవపుషారశ్మిద్వారాఽధిష్ఠితయోరేవచక్షుస్తద్విషయయోర్గ్రాహ్యగ్రాహకభావః - అతస్తయోరధిదైవోపకార్యత్వంఅనతివిప్రకృష్టస్యావ్యవహితస్యచరూపస్యైవగ్రాహ్యత్వాత్తదుపకార్యత్వంచక్షుషః - ఏవంత్రయాణామన్యతమంవినాఽన్యతమస్యజ్ఞానజనకత్వాసమ్భవాత్పరస్పరోపకార్యోపకారకత్వమవగన్తవ్యం - అధ్యాత్మాదిశబ్దానాంవిభక్త్యర్థేఽవ్యయీభావానామధి

నంహిజీవానాంప్రమోషస్తేఽత్రశక్తితః। త్వమేవహ్యాత్మమాయాయాగతింవేత్సినచాపరే॥ ౨౮ ॥శ్రీభగవానువాచ ॥ ప్రకృతిఃపురుషశ్చేతివికల్పఃపురుషర్షభ । ఏషవైకారికస్సర్గోగుణవ్యతికరాత్మకః॥ ౨౯ ॥ మమాఙ్గమాయాగుణమయ్యానేకధావికల్పబుద్ధీస్స్వగుణైర్విధత్తే । వైకారికస్త్రివిధోధ్యాత్మమేకమథాధిదైవమధిభూతమన్యత్॥ ౩౦ ॥దృగ్రూపమార్కంవపురత్రరన్ధ్రేపరస్పరాత్సిధ్యతియస్స్వతఃఖే । ఆత్మాయదేషామపరోఽయమాద్యస్స్వయాఽనుభూత్యాఖిలసిద్ధసిద్ధిః॥ ౩౧ ॥ ఏవంత్వగాదిశ్రవణంచచక్షుర్జిహ్వాదినాసాదిచచిత్తయుక్తమ్ ॥ ౩౨ ॥యోఽసౌగుణక్షోభకృతోవికారఃప్రధానమూలాన్మహతఃప్రసూతః । అహంత్రివృన్మోహవికల్పహేతుర్వైకారికస్తామసఐన్ద్రియశ్చ॥ ౩౩ ॥ఆత్మాపరిజ్ఞానమయోఽవివాదోహ్యస్తీతినాస్తీతిభిదాఽ

కరణశక్తిప్రధానత్వేఽపితచ్ఛక్తేరాధేయనిరూప్యత్వాదాధేయపరత్వం - ఇన్ద్రియాణాందేహేఽవస్థానాదధ్యాత్మత్వం, విషయాణాన్తురూపాదీనాంతేజఃప్రభృతిభూతనిష్ఠత్వాదధిభూతత్వం - అధిష్ఠాతుర్దేవతావపుషోఽర్కాఖ్యక్షేత్రజ్ఞరూపదేవతారూపత్వాదధిదైవత్వం - యద్యధ్యాత్మాదీనాంపరస్పరాద్రూపాదిప్రకాశోభవతికుతస్తర్హ్యాత్మప్రకాశఇత్యతఆహ॥యః-స్వతః,ఖేహృదయాకాశేయః,ఆత్మా "హృదిహ్యయమాత్మాప్రతిష్ఠిత,ఇతిశ్రుతేః,సః, స్వతఃసిధ్యతిస్వయంప్రకాశతఇత్యర్థః - కుతః,యత్ యస్మాత్- ఆత్మా - ఏతేషాందృగాదీనాంత్రయాణా - మాద్యఃప్రకాశకత్వేహేతుతయావర్తమానః, దృగాద్యుపరమేఽప్యవస్థితశ్చ - తఏవై, భ్యోఽపరఃభిన్నఃఅత్యన్తవిలక్షణః - తదేవాహ ॥ స్వయాస్వాసాధారణయా-అనుభూత్యాజ్ఞానేన,అఖిలసిద్ధసిద్ధిఃఅఖిలప్రకాశ్యప్రకాశకః ॥౩౧॥౩౨॥ ఏవంచక్షుష్యుక్తంపరస్పరోపకార్యోపకారకభావమిన్ద్రియాన్తరేష్వప్యతిదిశతి ॥ ఏవమితి ॥ చక్షుర్యథా,పరస్పరాత్సిధ్యతి, ఏవం-త్వగాదీత్యర్థః, ఆదిశబ్దైరధిభూతాధిదైవేవివక్షితే,తత్రత్వగిన్ద్రియస్యాధిభూతంస్పర్శః , అధిదైవంవాయుః- శ్రోత్రస్యాధిభూతంశబ్దః - అధిదైవందిశః, జిహ్వాయాఅధిభూతంరసః - ప్రచేతాఅధిదైవం - నాసాయాఅధిభూతంగన్ధః - అధిదైవమశ్వినౌ - విత్తుభ్యాహ్యాం - చక్షురాదీనాం మనస్సహకృతానామేవకార్యకరత్వమిత్యభిప్రేత్యవిశినష్టి ॥ చిత్తయుక్తమితి ॥ అత్రమనసోఽధిభూతంఅనుధ్యేయోవిషయః - చన్ద్రమాఅధిదైవం - అస్త్వేవంతతఃకిమిత్యతోఽహఙ్కారస్య దేహాత్మతాదాత్మ్యప్రతీతిహేతుత్వంవదన్ప్రశ్నోత్తరంనిగమయతి ॥ యోఽసావితి ॥ యోఽసౌ- వహమహంకారః. స - మోహవికల్పహేతు - రితిసంబన్ధః- మోహో దేహాత్మనోరభేదభ్రమః-వికల్పఃఆత్మనిదేవత్వమనుష్యత్వాద్యభేదారోపఃతయోఃహేతుః॥ అహంకారంవిశినష్టి ॥ గుణానాంసత్త్వరజస్తమసాం-క్షోభఃవైషమ్యం- తేన- కృతో. యో-వికార- స్తదాత్మకః ప్రధానంప్రకృతిర్మూలకారణం-యస్య -తస్మా-న్మహతోమహత్తత్త్వాత్ - ప్రసూతః-వైకారికస్తామసఐన్ద్రియశ్చేతిత్రివృత్ త్రిప్రకారః - వైకారికస్సాత్త్వికః-ఐన్ద్రియస్తైజసః-రాజసాహంకారస్యేన్ద్రియోత్పత్తావనుగ్రాహకత్వాభిప్రాయేణైన్ద్రియఇత్యుక్తమ్ ॥ ౩౩ ॥

వం దేహాత్మనోరభేదప్రతీతౌ కారణముక్తం. యత ఏవ - మత్తో దేహాదత్యన్తవిలక్షణ ఏవాత్మేత్యాహ ॥ ఆత్మేతి॥ పరిజ్ఞానమయః-పరితః కాత్స్న్యేన-జ్ఞానస్వరూపః-పరిశబ్దేన ప్రదేశభేదేనాపి జడత్వవ్యావృత్తిః - దేహస్తు పరితో జడ ఇతి భావః - అవివాదః అహం ప్రత్యయేన సర్వసంప్రతిపన్నః - పరితో జ్ఞానమయ ఇత్యనేనైకరూపత్వలాభాత్తస్య వికారాభావప్రయుక్తత్వాత్తత్ప్రియుక్తం సదా స్తీశబ్దవ్యపదేశ్యత్వం - దేహస్యత్వచేతనపరిణామాత్మకస్య పూర్వపూర్వవికారాణాముత్తరోత్తరేష్వభావాన్నాస్తీశబ్దవ్యపదేశ్యత్వం-తథా తత్తదవస్థావిషయాస్తిశబ్దవ్యపదేశ్యత్వం చ ధ్వనితం ॥ తదాహ॥ అస్తీతి నాస్తీతి భిదాఽర్థనిష్ఠః-నాస్తీత్యస్య వ్యపదేశ ఇతి శేషః - ఉభయవిధో వ్యపదేశః - భిదార్థనిష్ఠః-భిదయా భేదేనావస్థితో యోఽర్థః దేవమనుష్యాదిశరీరరూపః తన్నిష్ఠః-తద్విషయ ఇత్యర్థః-అస్తీతి నాస్తీతి భిదా ఏవం రూపో భేదవ్యపదేశః - భిదార్థనిష్ఠః దేవమనుష్యాదిదేహరూపాదినిష్ఠ-ఇతి వాఽర్థః యద్వా ॥ పరిజ్ఞానమయ ఆత్మా దేహవిలక్షణోఽస్తి నాస్తీతి వివాదమాత్రం-అస్తీత్యేవార్థః భిదాత్వర్థనిష్ఠః-లిఙ్గవ్యత్యయ ఆర్షః-అర్థనిష్ఠ ఇత్యనేన నాత్మస్వరూపనిష్ఠః-తన్నిష్ఠతయా ప్రతీతిస్తు భ్రమ ఇతి సూచితం-స చ స్వాత్మయాథాత్మ్యసాక్షాత్కారాదేవ నివర్తతే - అన్యథా తు న నివర్తత ఇత్యాహ ॥ వ్యర్థోఽపీతి ॥ అర్థశూన్యోఽప్యత్మన్యవిద్యమానోఽపి స్వస్య లోకః-సాక్షాత్కారః యస్మాత్-స్వః తస్మాన్న్యత్తః-పరావృత్తా విముఖా-ధీర్యేషాం - తేషాం పుంసాం-నైవోపరమేత - కిన్త్వనువర్తత ఏవేతి భావః ॥ ౩౪ ॥ ఏవం భగవద్విముఖానాం దేవమనుష్యాదిదేహసమ్బన్ధవియోగరూపసంసారానువృత్తిరుక్తా-తత్ర పృచ్ఛతి॥ త్వత్తః పరావృత్తధియః - ఉచ్చావచాన్ ఉత్కృష్టాపకృష్టాన్-దేహాన్ యథా-గృహ్ణన్తి యథా చ విసృజన్తి - కిం పూర్వదేహేనైవేన్ద్రియైరపి విముక్తో దేహాన్తరమిన్ద్రియాణ్యపి గృహ్ణాతి-ఉత తైరేవేన్ద్రియైః సంపరిష్వక్తో దేహాన్తరం గృహ్ణాతి విసృజతి చేతి ప్రశ్నార్థః ॥ ౩౫ ॥ తత్ర-నిశ్చితం - మహ్యమాఖ్యాహి-త్వయైవ కథనీయమిత్యభిప్రేత్య విశినష్టి ॥ అనాత్మభిః తదల్పార్థకోఽత్ర నఞ్ - అల్పబుద్ధిభిః-దుర్విభావ్యం దురధ్యవసేయం-కించైతత్ విద్వాంసః-ప్రాయశో-లోకే-న సన్త్యేవ, కుతః, యతః, సర్వే, వఞ్చితాః త్వన్మాయయేతి శేషః ॥ ౩౬ ॥ “మనష్షష్ఠానీన్ద్రియాణి ప్రకృతిస్థాని కర్షతి-శరీరం యదవాప్నోతి యచ్చాప్యుత్క్రామతీశ్వరః-గృహీత్వైతాని సంయాతి ,, ఇతి గీతోక్తం పరిహారమాహ॥ మన ఇతి॥ కర్మమయం కర్మవాసనాప్రచురం-పఞ్చభిః జ్ఞానేన్ద్రియైః-యుక్తమేవ - మనః , లోకాల్లోకం శరీరాచ్ఛరీరాన్తరం, ప్రయాతి, తతో, ఽన్య ఏవాత్మా-తన్మనో, ఽనువర్తతే అనుయాతీత్యర్థః-ఇన్ద్రియైరితి భూతసూక్ష్మాణామప్యుపలక్షణం- పఞ్చభిరిత్యనేన కర్మేన్ద్రియాణాం తత్ర దేహే సులభత్వం సూచితమ్ ॥ ౩౭ ॥ యది పౌర్వదైహికాన్యేవ జ్ఞానేన్ద్రియాణి దేహాన్తరేఽనువర్తన్తే కథం తర్హి పూర్వజన్మవిస్మృతిరిత్యత్రాహ ॥ ధ్యాయతీతి ॥ కర్మతన్త్రం కర్మవాసనావశం, మనః-దృష్టాన్, శ్రుతాన్వా విషయాన్ , ధ్యాయతి-అథానన్తరం ఉద్యత్ విషయసాన్నిధ్యే సతి హృష్యత్, సీదత్ తదసాన్నిధ్యే క్లిశ్యచ్చ, భవతి, తదను తత్పృష్ఠతః, స్మృతిః పూర్వపూర్వస్మృతిః , శామ్యతి అపైతి-ఏకస్మిన్నేవ జన్మనీత్థం కిముత నితరాం విస్మృతికరదేహవిగమాదావితి భావః ॥ ౩౮ ॥ విషయాభినివేశేనేతి ॥ యన్మనః యస్య మనః - విషయాభినివేశేనాత్మానం న స్మరేత్ దేహవిలక్షణమాత్మానం నానుసందధ్యాత్, తస్య జన్తోః , కస్యచిద్ధేతోః కస్మాచ్చిత్కారణాత్ స్మృతిః - అత్యన్తవిస్మృతిః, మరణకాలేఽత్యన్తజ్ఞానలోపో భవతీత్యర్థః-కస్యచిద్ధేతోరిత్యనేన జీవనావసాననిమిత్తం కర్మ వివక్షితమ్ ॥ ౩౯ ॥ నను మృత్వా అత్యన్తజ్ఞానలోపేఽపి పునర్దేహాన్తరసమ్బన్ధరూపజన్మాన్తరే తేషామేవ మనష్షష్ఠానామిన్ద్రియాణామనువృత్తేః పూర్వజన్మస్మృతిః స్యాదేవేత్యత ఆహ॥ జన్మేతి ॥ హే భూరిద - పుంసః -సర్వభావేన సర్వవిధమనోవృత్త్యా, ఆత్మతయా, విషయస్వీకృతిం దేహస్వీకారం, జన్మ-ప్రాహుః , జన్మకాలప్రభృతి దేహాత్మాభిమానస్యాదిత్యర్థః-దేహమేవాత్మానమభిమన్యమానస్య దేహవిలక్షణాత్మనః పూర్వోత్తరజన్మానుసంధాతుర ప్రతీయమానత్వాన్నమృతివిషయస్వీకృతోః స్మృతిరితి భావః-దేహాత్మాభిమానస్యాభ్యన్తిత్యే దృష్టాన్తమాహ - యథా స్వప్నమనోరథావితి ॥ యద్వా ॥ మృతివిషయస్వీకృతోః పూర్వస్మృతితిరస్కారకత్వే దృష్టాన్తః-యథా-స్వప్నః మనోరథశ్చ యోఽహమాస-మిత్యేవంవిధాం స్మృతిం-తిరస్కరోతి-మృతివిషయస్వీ

———

ర్థనిష్ఠః । వ్యర్థోఽపి నైవోపరమేత పుంసాం మత్తః పరావృత్తధియాం స్వలోకాత్ ॥ ౩౪ ॥ ఉద్ధవ ఉవాచ ॥ పరావృత్తధియస్త్వత్తస్స్వకృతైః కర్మభిః ప్రభో । ఉచ్చావచాన్యథా దేహాన్గృహ్ణన్తి విసృజన్తి చ ॥ ౩౫ ॥ తన్మమాఖ్యాహి గోవిన్ద దుర్విభావ్యమనాత్మభిః । న హ్యేతత్ప్రాయశో లోకే విద్వాంసస్సన్తి వఞ్చితాః ॥ ౩౬ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ మనః కర్మమయం నౄణామిన్ద్రియైః పఞ్చభిర్యుతమ్ । లోకాల్లోకం ప్రయాత్యన్య ఆత్మా తదనువర్తతే ॥ ౩౭ ॥ ధ్యాయన్మనోఽనువిషయాన్దృష్టాన్వాఽథ శ్రుతానను । ఉద్యత్సీదత్కర్మతన్త్రం స్మృతిస్తదను శామ్యతి ॥ ౩౮ ॥ విషయాభినివేశేన నాత్మానం యన్మనస్స్మరేత్ । జన్తోర్వై కస్యచిద్ధేతోర్మృతిరత్యన్తవిస్మృతిః ॥ ౩౯ ॥ జ

———

కృతిహేతుభూతయోస్తత్సామానాధికరణ్యనిర్దేశస్తత్త్వారోపాత్ ❋ ॥ ౪౦ ॥ ❋ దృష్టాన్తౌ వివృణోతి॥స్వప్నమితి ॥ మనోరథం చేత్యస్యకురన్నితి శేషః అసౌ పుమాన్ ప్రాక్తనం చాతిప్నుణత్వాద్యాకారం నస్మరతి, యద్వా, స్వప్నం పశ్యన్ ప్రాక్తనం స్వప్నం, నస్మరతి, తథా, మనోరథం కుర్వన్, ప్రాక్తనం, నస్మరతి, తద్వత్ "తస్మాన్మనోరథం చేత్థ" మితి పాఠాన్తరం, తత్ర తస్మాత్ స్మృతిః విషయస్వీకృత్యోరత్యన్తజ్ఞానలోపహేతుత్వాత్ ప్రాక్తనం, మనోరథం మనోవృత్తిం, తద్దేహాభిమానమిహజన్మని, నస్మరతీత్యర్థః - కింతర్హి స్మరతీత్యత ఆహ ॥ తత్రేతి॥ ఇవశబ్దో ఽపూర్వమిత్యనేనాన్వేతి, తత్ర సతి జన్మాన్తరే పూర్వం పూర్వస్మిన్ జన్మని- సన్తమాత్మాన, మపూర్వమివ పూర్వమసన్తమిదానీం సంజాతమివ, పశ్యతీత్యర్థః ❋ ॥ ౪౧ ॥ ❋ న కేవలం స్మృతి విషయస్వీకృతిహేత్వోర్లక్ష్మస్మృతివిఘాతకత్వమేవాపి త్వనర్థహేతుత్వం చేత్యాహ ॥ఇన్ద్రియాయనసృష్ట్యేతి॥ వస్త్వేకరూపతయాఽవతిష్ఠత ఇతివస్తు ఆత్మస్వరూపం, తస్మిన్నిన్ద్రియాయనసృష్ట్యా ఇన్ద్రియాయనమిన్ద్రియాశ్రయం శరీరం, తస్య, సృష్ట్యా ఉత్పత్త్యా, యదిదం త్రైవిధ్యం, శరీరమిన్ద్రియాణ్యన్తఃకరణం చేతి త్రైవిధ్యం, భాతి, తద్బహిరన్తర్భిదా హేతుః దేవత్వమనుష్యత్వబాలత్వయువత్వలోభభయాదిభేదరూపానర్థహేతుః, జనోఽసజ్జనకృద్యథా, అసజ్జనకృత్ అసత్పుత్రోత్పాదకః అసత్పుత్రో హి అనర్థహేతుః - ఏవం బాహ్యాభ్యన్తరభేదకృత్త్రైవిధ్యమప్యనర్థహేతుః- అతస్తదుత్పాదకతుల్యం దేహసంబన్ధ ప్రయుక్తం త్రైవిధ్యమిత్యర్థః ❋ ॥ ౪౨ ॥ ❋ వస్తునీత్యనేన శరీరస్య సతతపరిణామిత్వం సూచితం- తత్స్పష్టమేవాహ॥ నిత్యదేతి ॥ అఙ్గ హే ఉద్ధవ, భూతాని భూతసంఘాతపరిణామాత్మకాని శరీరాణి - నిత్యం, భవన్తి పరిణామాన్తరం యాన్తి- న భవన్తి పూర్వావస్థాం త్యజన్తి- తత్ పూర్వావస్థాత్యాగ ఉత్తరావస్థాస్వీకారశ్చేత్యుభయం కాలస్య సూక్ష్మత్వాన్న దృశ్యతే ❋ ॥ ౪౩ ॥ ❋ సూక్ష్మతయా దుర్దర్శత్వే దృష్టాన్తమాహ ॥ యథేతి॥ అర్చిషాం- యథా- పూర్వ

స్మృత్యాత్మతయా పుంసస్సర్వభావేన భూరివ । విషయస్వీకృతిం ప్రాహుర్యథా స్వప్నమనోరథౌ॥ ౪౦ ॥ ❋ స్వప్నం మనోరథం చేత్థం ప్రాక్తనం న స్మరత్యసౌ। తత్ర పూర్వమివాత్మానమపూర్వం చానుపశ్యతి॥ ౪౧ ॥ ఇన్ద్రియాయనసృష్ట్యేదం త్రైవిధ్యం భాతి వస్తుని । బహిరన్తర్భిదాహేతుర్జనోఽసజ్జనకృద్యథా ॥ ౪౨ ॥ నిత్యదా హ్యఙ్గ భూతాని భవన్తి న భవన్తి చ । కాలేనాలక్ష్యవేగేన సూక్ష్మత్వాత్తన్న దృశ్యతే॥ ౪౩ ॥ యథార్చిషాం స్రోతసాం చ ఫలానాం చ వనస్పతేః । తథైవ సర్వభూతానాం వయోఽవస్థాదయః కృతాః ॥ ౪౪ ॥ సోఽయం దీపోఽర్చిషాం యద్వత్స్రోతసాం తదిదం జలమ్। సోఽయం పుమానితి నృణాం మృషాధీర్గీర్మృషాయుషామ్॥ ౪౫ ॥ మాస్వ

పూర్వవర్త్యవయవజ్వాలాసంయోగజానామపాయ, ఉత్తరోత్తరవర్త్యవయవజ్వాలాసంయోగజానామాగమశ్చ, సూక్ష్మత్వాన్న గృహ్యతే- యథా, స్రోతసాం ప్రవాహాణాం, పూర్వపూర్వజలాపాయ, ఉత్తరోత్తరజలాగమశ్చ, న గృహ్యతే, యథా వా- వనస్పతేః- ఫలానాం- ప్రతిక్షణపరిణామో - న గృహ్యతే- తథా, సర్వభూతానాం కాలకృతాః వయోవస్థాదయశ్చ సూక్ష్మత్వాన్న గృహ్యన్త ఇత్యర్థః- నిత్యదేత్యనేన, ఏకస్యామపి బాల్యాద్యవస్థాయాం ప్రతిక్షణపరిణామిత్వం సూచితమ్ ❋ ॥ ౪౪ ॥ ❋ కుతస్తర్హి స ఏవాయం చాలః స ఏవాయం యువేత్యాద్యవస్థాస్థైర్యగోచరబుద్ధిశబ్దావిత్యతః సాదృశ్యయోగవశాత్తావపరమార్థావితి సదృష్టాన్తమాహ॥ సోఽయమితి ॥ యథాఽర్చిషాం పూర్వపూర్వజ్వాలానాం- తత్సదృశానా, ముత్తరోత్తరజ్వాలానాం చ, భేద, మగృహీతవతః పుంసః, కేవలం, భ్రమాత్మకప్రత్యక్షమూలౌ స ఏవాయం దీప ఇత్యర్చిస్సముదాయగోచరౌ బుద్ధిశబ్దౌ, స్తః, జ్వాలాభేదానుమానేన జ్వాలైక్యప్రత్యక్షోపమర్దో భావ్యః ప్రకాశికయోః ప్రపఞ్చితః, యథా చ స్రోతసాం సమ్బన్ధి జలం తదేవేదమితి బుద్ధిశబ్దౌ- స్తః- తథాఽయం పుమాన్ స ఏవ బాల ఇత్యాదిబుద్ధిః - శబ్దశ్చ - మృషాయుషాం అస్థిరాయుషాం నృణాం- మృషా భ్రాన్తిమూలావిత్యర్థః ❋ ॥ ౪౫ ॥ ❋ ఏవం శరీరస్య సతతపరిణామిత్వమవస్థాస్థైర్యగోచరబుద్ధిశబ్దయోర్భ్రాన్తిమూలత్వం చోక్తం - అథాత్మనో జన్మాద్యవస్థాన్వయం తదన్వయప్రతీతేర్భ్రాన్తిమూలత్వం చాహ ॥ మాస్త్వితి ॥ అస్య దేహస్య- కర్మబీజేన దేహోత్పత్తినిమిత్తకర్మాఖ్యబీజేన- సోఽపి దేహాత్మాభిమాన్యపి- పుమాన్ జీవః, మాస్తు దేహవత్సతతపరిణామస్వభావో న భవతు, తథాఽపి, భ్రాన్త్యా జాయతే, మ్రియతే చ, ఆత్మన ఉత్పత్తిమరణే భ్రాన్తిసిద్ధే ఇత్యర్థః - తత్ర హేతుత్వేన పుమాంసం విశినష్టి॥ అజః, అమరశ్చ, న హ్యజస్య జని- రమరస్య మృతిశ్చ, విద్వాన్ ఇత్యర్థః, దేహోత్పత్తేః పూర్వం తద్వినాశాత్పశ్చాచ్చాత్మనో విద్యమానత్వాదితి భావః ॥ యథాఽగ్నిరితి ॥ యథా మహాభూతతృతీయపరిణామాత్మకస్యాగ్నేః, దారుసంయుక్తస్య, మథనేనోపలబ్ధిమాత్రం, న తు- దారుణా సహోత్పత్తివినాశౌ, తత్ప్రతీతిస్తు భ్రాన్తి

న్తిమూలాతద్వత్ ✽ ॥ ౪౬ ॥ ✽వయోఽవస్థాదయఇత్యుక్తాఅవస్థాదర్శయతి॥ నిషేకేతి॥ నిషేకః రేతోద్వారా పఞ్చమాహుత్యనుప్రవేశః, గర్భస్తత్రోపచయః, బాల్యమాపఞ్చమాదబ్దాత్, కౌమారమాషోడశాదబ్దాత్-తతోయౌవనమాచతుర్వింశతేః,తతోమధ్యమాషష్టివర్షాత్ ✽ ॥ ౪౭ ॥ ✽కింతస్యైవంవిధనానావస్థాదేహసంబన్ధతద్వియోగాత్మకసంసృతికారణమిత్యత్రాహ ॥ ఏతా ఇతి ॥ మనోరథోమనోవృత్తిః,తతఆగతామనోరథమయీ “ తతఆగత ” ఇత్యధికారో“ మయట్చే ”తిమయట్ టిత్త్వాత్ఙీప్ “ యంయంవాపిస్మరన్భావం త్యజత్యన్తేకళేబరమ్ । తంతమేవైతికౌన్తేయ సదాతద్భావభావిత ” ఇతి న్యాయాదన్తిమప్రత్యయ ప్రయుక్తా ఇత్యర్థః, ఏతాః పరిదృశ్యమానాః - ఉచ్చావచాః-యద్వా - ఏతాఃనిషేకాద్యవస్థాః-అన్యాశ్చాసనశయనాద్యవస్థాః, తనూశ్చ, క్వచిత్కదాచిత్- తత్తత్సంబన్ధనిమిత్తకర్మపరిపాకదశాయాం - ముపాదత్తే,క్వచిజ్జహాతిచ,కశ్చిదిత్యనేనతదుపాదానపరిత్యాగౌబద్ధస్యైవ,నతుముక్తనిత్యసిద్ధయోరిత్యభిప్రేతం, గుణసఙ్గాదిత్యనేనమనోరథమయీరిత్యనేనచ“యంయంవాఽపీ”తిపూర్వోక్తన్యాయేనగుణపరిణామాత్మకశబ్దాదివిషయానుధ్యానంత్యాగోపాదానకారణమిత్యుక్తంభవతి ✽ ॥ ౪౮ ॥ ✽ కేవలముపాదత్తేజహాతిచ ॥ నతుతావుపాదానత్యాగౌసాక్షాత్కరోతివివేకీతుకేవలమనుమినోతీత్యాహ॥ఆత్మనఇతి ॥ ఆత్మనః స్వస్య - భవాప్యయౌ దేహసంబన్ధతద్వియోగాత్మకజన్మమరణే, పితృపుత్రాభ్యాందృష్టాన్తాభ్యా-మనుమేయౌ,పుత్రోత్పత్తిదర్శనాత్ స్వోత్పత్తిరనుమేయా - పితృమరణదర్శనాత్ స్వమరణమనుమేయం, నతుజన్మమరణేసాక్షాత్కరోతి, తదానీం మోహగ్రస్తత్వాదితిభావః, తదేవాహ ॥నభవాప్యయవస్తూనామభిజ్ఞఇతి॥భవాప్యయవస్తూనాంస్వజన్మమరణాదివస్తూనాం - నాభిజ్ఞః - తదా మోహావిష్టత్వాదనభిజ్ఞఇత్యర్థః - తదాఽపినద్వయలక్షణః స్వయంజన్మమరణభాక్త్వరూపశ్చనభవతి. జన్మమరణయోర్దేహగతత్వాదితిభావః ✽ ॥ ౪౯ ॥ ✽అతఏవాత్మాదేహాద్భిన్న

స్యకర్మబీజేనజాయతేసోఽప్యజఃపుమాన్।మ్రియతేచామరోభ్రాన్త్యాయథాఽగ్నిర్దారుసంయుతః॥ ౪౬ ॥ నిషేకగర్భజన్మానిబాల్యకౌమారయౌవనమ్ । వయోమధ్యంజరామృత్యురిత్యవస్థాతనోర్నవ ॥ ౪౭ ॥ ఏతామనోరథమయీర్హాన్యస్యోచ్చావచాస్తథా।గుణసఙ్గాదుపాదత్తేక్వచిత్కశ్చిజ్జహాతిచ ॥౪౮ ॥ ఆత్మనఃపితృపుత్రాభ్యామనుమేయౌభవాప్యయౌ । నభవాప్యయవస్తూనామభిజ్ఞోద్వయలక్షణః ॥ ౪౯ ॥ తరోర్బీజవిపాకాభ్యాంయోవిద్వాఞ్జన్మసంయమౌ । తరోర్విలక్షణోద్రష్టా ఏవం ద్రష్టాతనోఃపృథక్ ॥ ౫౦ ॥ ప్రకృతేరేవమాత్మానమవివిచ్యాబుధఃపుమాన్ । తత్త్వేనస్పర్శసమ్మూఢస్సంసారంప్రతిపద్యతే ॥ ౫౧ ॥ సత్త్వసఙ్గాదృషీన్దేవాన్రజసాఽసురమానుషాన్ । తమసాభూతతిర్యక్త్వంభ్రామితోయాతికర్మభిః ॥ ౫౨ ॥ నృత్యతోగాయతఃపశ్యన్యథైవానుకరోతితాన్ । ఏవంబుద్ధిగుణాన్పశ్యన్ననీహోఽప్యనుకార్యతే ॥ ౫౩ ॥ యథాఽమ్భసాప్ర

స్యధ్యతీతిసదృష్టాన్తమాహ ॥ తరోరితి ॥ విపాకః కాలపరిణామః-యథా-యఃపుమాన్-బీజవిపాకాభ్యాం - తరోః-జన్మసంయమావుత్పత్తివినాశౌ బీజాజ్జన్మ - విపాకాత్సంయమం - విద్వాన్-స-తరోర్విలక్షణోభిన్నో - దృష్టః- ఏవంతనోర్దేహస్యపఞ్చభూతసంఘాతాత్మకాద్బీజాదుత్పత్తిం - విపాకాన్నాశంచ-ద్రష్టాపశ్యన్నాత్మా-తనోః పృథగ్భిన్నః ✽ ॥ ౫౦ ॥ ✽ ఇత్థందేహాద్భిన్నమాత్మానంయోనవివినక్తి ససంసరేదేవేత్యాహ ॥ ప్రకృతేరితి ॥ ప్రకృతేర్దేహా-దాత్మానం - తత్త్వేనయథావస్థితాకారేణా-వివిచ్యా - తఏవా-బుధఃఅతఏవ-స్పర్శైనశబ్దాదివిషయానుభవేన - సమ్మూఢః-సమిత్యేకీకారే - దేహాత్మనోరైక్యాభిమానాత్మకమోహయుక్త-స్సంసారం-ప్రతిపద్యతే ✽ ॥ ౫౧ ॥ ✽సంసారప్రతిపత్తిమేవప్రపఞ్చయతి॥సత్త్వసఙ్గాదితి ॥ సత్త్వసఙ్గః “ శమోదమస్తితిక్షాతపస్సత్య ” మితివక్ష్యమాణసత్త్వకార్యశమదమాద్యభినివేశ-స్తస్మా-త్కర్మభిఃతదనురూపకర్మభిః-దేవాన్ ఋషీంశ్చ-యాతి-దేవత్వమృషిత్వంవాప్రాప్నోతి, రజసారజఃకార్యకామాద్యభినివేశేన-తదనురూపకర్మభి - రసురమానుషాన్యాతిఅసురయోనింమనుష్యయోనింవాప్రాప్నోతి - తమసాతమఃకార్యశోకమోహాదినా-తత్ప్రయుక్తైఃకర్మభిశ్చ - భూతతిర్యక్త్వంపిశాచత్వం -పశుపక్ష్యాదిత్వంవా- ప్రాప్నోతి,ఇత్థం-భ్రామితో-భవతి యద్వా,కర్మభిః పుణ్యపాపాత్మకైః భ్రామితఃప్రకృతిమణ్డలేసంచారితో-జీవః-సత్త్వాదిసఙ్గాదృషిత్వాదికంప్రాప్నోతీతిసంబన్ధః ✽ ॥ ౫౨ ॥ ✽ కథంనిశ్చేష్టస్యాత్మనోభ్రమణమిత్యత్రాహ ॥ నృత్యతఇతి ॥ యథా-నృత్యతో-గాయతశ్చ - జనా-న్పశ్యన్-పుమాన్ తా-ననుకరోతి - స్వయమపిబుద్ధ్యానృత్యన్నివభవతి తథా - అనీహఃనిష్క్రియోఽప్యాత్మా, బుద్ధిః, గుణాన్స్వస్మిన్బుద్ధ్యుపస్థాపితాన్గుణాన్-చేష్టాదిధర్మానిత్యర్థః - పశ్యన్-స్వగతత్వేనాధ్యవస్యన్ అనుకార్యతేచేష్టమానఇవవర్తతే ✽ ॥ ౫౩ ॥ ✽ అన్యధర్మస్యాన్యత్రాభానేదృష్టాన్తమాహ ॥ యథాఽమ్భసేతి ॥ ప్రచలతా-అమ్భసా హేతునా-తీరస్థా-స్తరవోఽపి- ప్రచలన్తఇవదృశ్యన్తే-యథా - భ్రామ్యమాణేన -చక్షుషా హేతునా-పృథ్వీభ్రాన్త్యతీవదృశ్యతే-తథా- దేహాత్మతాదాత్మ్యమధ్య

స్యమానయాబుద్ధ్యా హేతునా -దేహధర్మాః -ఆత్మని ప్రతీయన్త ఇత్యర్థః ॥ ౫౪॥ యథేతి ॥ యథా - మనోరథధియః స్వప్నదృష్టా విషయానుభవశ్చ -మృషామిథ్యార్థవిషయాః అనిత్యా ఇత్యర్థః-తథా హే దాశార్హ, ఆత్మనః- సంసారః దేహధర్మాధ్యాసాత్మకః - మృషా అధ్యాసహేతునివృత్త్యా నివర్తత ఇత్యర్థః ॥ ౫౫ ॥ క స్తర్హ్యధ్యాసహేతురిత్యపేక్షాయాం దేహాత్మతాదాత్మ్య శబ్దాదివిషయానుధ్యాతృ మనస్సంబన్ధ ఏవేతి వదన్ తదనివృత్తౌ నాధ్యాసాత్మకసంసారనివృత్తిరితి దృష్టాన్తమాహ॥ అర్థ ఇతి ॥ అర్థే శబ్దాదివిషయే - అవిద్యమానే అసన్నిహితేఽపి విషయాన్ శబ్దాదీన్- ధ్యాయతః-అస్య జీవస్య-సంసృతిర్న నివర్తతే-అపి తు "ధ్యాయతో విషయాన్పుంసస్సఙ్గస్తేషూపజాయతే-సఙ్గాత్సంజాయతే కామః" ఇత్యాద్యుక్తరీత్యా బలవత్తరస్సన్ననువర్తత ఏవేతి భావః ॥ స్వప్న ఇతి ॥ నహ్యనువర్తమానే సతి స్వప్నే దేశాన్తరగమనశిరశ్ఛేదాద్యనర్థపరంపరా న నివర్తతే - అపి త్వనువర్తత ఏవ-తద్వదిత్యర్థః ॥ ౫౬ ॥ అసత్యపి విషయే తదనుధ్యానస్వభావే మనస్సంబన్ధే సతి నాధ్యాసో నివర్తత ఇత్యభిప్రాయేణార్థే హ్యవిద్యమాన ఇత్యుక్తం - కిం తర్హి విషయానేవానుధ్యాయతి మనో - న తు సంసృతినివృత్తికారణ - మిత్యపేక్షాయాం విషయానుభవ ఏవేతి వదన్ తదభినివేశం చ వారయతి ॥ తస్మాదితి ॥ తస్మాద్విషయధ్యానస్య సంసృతివర్ధకత్వాత్, అసదిన్ద్రియైః అసద్విషయప్రవణై రిన్ద్రియైః-విషయాన్ - మా భుఙ్క్ష్వ, తదనుభవస్య తదనుధ్యానకారణత్వాదితి భావః "మాస్త్వస్య కర్మబీజేన జాయతే" ఇత్యాదినోపపాదితమాత్మని జన్మమరణాద్యవస్థాన్వయభ్రాన్తిమూలత్వముపసంహరన్ తత్ర కారణం చ వదన్ తథా నిశ్చిన్విత్యాహ ॥ ఆత్మేతి ॥ వైకల్పికం, ఆత్మని జన్మమరణాద్యవస్థాకల్పననిమిత్తం, భ్రమం-ఆత్మాగ్రహణనిర్భాతం, ఆత్మాగ్రహణేన దేహవిలక్షణాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యాగ్రహణేన - నిర్భాతముదితం, పశ్య,

చలతాతరవోఽపి చలా ఇవ । చక్షుషా భ్రామ్యమాణేన దృశ్యతే చలతీవ భూః ॥ ౫౪ ॥ యథా మనోరథధియో విషయానుభవో మృషా । స్వప్నదృష్టశ్చ దాశార్హ తథా సంసార ఆత్మనః॥ ౫౫ ॥ అర్థే హ్యవిద్యమానేఽపి సంసృతిర్న నివర్తతే । ధ్యాయతో విషయానస్య స్వప్నేఽనర్థాగమో యథా॥ ౫౬ ॥ తస్మాదుద్ధవ మా భుఙ్క్ష్వ విషయానసదిన్ద్రియైః। ఆత్మాగ్రహణనిర్భాతం పశ్య వైకల్పికం భ్రమమ్॥ ౫౭ ॥ క్షిప్తోఽథ నిన్దితోఽసద్భిః ప్రలబ్ధోఽసూయితోఽపి వా । తాడితస్సంనిరుద్ధో వా వృత్త్యా వా పరిహాపితః ॥ ౫౮ ॥ నిష్ఠ్యూతో మూత్రితో వాఽజ్ఞైర్బహుధైవం ప్రకమ్పితః । శ్రేయస్కామః కృచ్ఛ్రగత ఆత్మనాఽఽత్మానముద్ధరేత్ ॥ ౫౯ ॥ ఉద్ధవ ఉవాచ ॥ యథైవమనుబుధ్యేయం వద నో వదతాం వర । సుదుస్సహమిమం మన్య ఆత్మన్యసదతిక్రమమ్॥ ౬౦ ॥ విదుషామపి విశ్వాత్మన్ప్రకృతిర్హి బలీయసీ । ఋతే త్వద్ధర్మనిరతాన్ శాన్తాంస్తే చరణాలయాన్ ॥ ౬౧ ॥ ************ ********* ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, ఏకాదశస్కన్ధే, ద్వావింశోఽధ్యాయః *******

నిశ్చిను ॥ యద్వా ॥ ఆత్మాగ్రహణేన-నిర్భాత-మవభాసమానం - వైకల్పికం పాక్షికం భేదం-భ్రమం భ్రమమూలకం, పశ్య-భేదస్యాత్మగ్రహణదశాయామప్రతీతేః పాక్షికత్వాద్వైకల్పికమిత్యుక్తమ్ ॥ ౫౭ ॥ ఆత్మాగ్రహణనిర్భాతమిత్యనేన భ్రమనివృత్తయే సదాఽఽత్మయాథాత్మ్యావలోకనేన భవితవ్యమితి సూచితం - విఘ్నోపనిపాతేఽప్యాత్మగ్రహణేన స్వాత్మానముద్ధరేదిత్యాహ ద్వాభ్యామ్ ॥ క్షిప్త ఇతి ॥ అసద్భిః దుర్జనైః-క్షిప్తః-ఆక్షిప్తః- నిన్దితః అధిక్షిప్తః, ప్రలబ్ధః ఉపహసితః, అసూయితః గుణేష్వారోపితదోషభావః - వృత్త్యా జీవితేన-పరిహాపితః త్యాజితో వా ॥ ౫౮ ॥ నిష్ఠ్యూతః నిష్ఠీవనవిషయీకృతః-మూత్రితః మూత్రేణార్ద్రీకృతః, అజ్ఞైః ఏవం-బహుధా, ప్రకమ్పితశ్చాలితోఽపి-శ్రేయస్కామశ్చేత్ కృచ్ఛ్రగతః ఉక్తవిధాపదం ప్రాప్తోఽపి-ఆత్మయాథాత్మ్యావలోకనవిషయభూతేనాత్మనా హేతునా-స్వాత్మాన-ముద్ధరేత్ ॥ ౫౯ ॥ క్షేపాదీనాం దుస్సహతాం మన్యమానస్తత్ర మోపాయం పృచ్ఛతి ॥ యథైవేతి ॥ హే వదతాం వర-యథా- క్షేపాదీన్- సోఢ్వా, బుధ్యేయం స్వాత్మానం పరమాత్మానం చ యథావజ్జానీయాం - తథా నః అస్మాన్ప్రతి - వద తదుపాయముపదిశేత్యర్థః- కిమితి క్షేపాదిషు మోపాయం పృచ్ఛసీత్యత ఆహ ॥ సుదుస్సహమితి ॥ ఆత్మని స్వస్మిన్-అసద్భిః - కృతం, అతిక్రమం క్షేపాదిరూపం-సుదుస్సహం సుతరాం దుస్సహం-మన్యే ॥ ౬౦ ॥ కుతః-హి యస్మాత్ హే విశ్వాత్మన్-విదుషామపి - ప్రకృతి-ర్బలీయసీ-ప్రకృతిసంబన్ధప్రయుక్తా దేహాత్మాభిమానరాగద్వేషాదయో బలీయాంస ఇత్యర్థః - కిం సర్వేషామపి విదుషాం - నేత్యాహ॥ ఋత ఇతి ॥ త్వద్ధర్మా భగవద్ధర్మా - స్తేషు-నితరాం రతాన్-త్వచ్చరణావేవా-లయ ఆశ్రయో-యేషాం-తత ఏవ, శాన్తాన్ జితాన్తఃకరణాన్, ఋతే వినా, ఇతరేషాం విదుషామపి ప్రకృతిర్బలీయసీతి సంబన్ధః ॥ ౬౧ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామేకాదశస్కన్ధే ద్వావింశోఽధ్యాయః.*************************

ఇత్థమాపృష్టస్తమభినన్దన్ప్రత్యాహేత్యాహమునిః ॥ సఇతి ॥ ఇత్థం-భాగవతముఖ్యేనోద్ధవేన, ఆశంసితః పృష్టః-శ్రవణీయం, వీర్యం విశ్వప్రకాశకం చేష్టితం-యస్య, సముకున్దః-భృత్యస్యోద్ధవస్య, వచ-స్సభాజయన్ సమ్మానయన్-తముద్ధవమాబభాషే ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ భాషణమేవాహ॥ బార్హస్పత్యేత్యాదినా॥ యదుక్తం "సుదుస్సహమిమం మన్యఆత్మన్యసదతిక్రమ" మితి- తత్తావత్సత్యమేవేత్యాహ ॥ బార్హస్పత్యేతిద్వాభ్యామ్ ॥ హేబార్హస్పత్యబృహస్పతేశ్శిష్య-స-సాధుర్విద్వాన్-నాస్త్యేవ-కోఽసౌ-యో-దుర్జనైరితైః - దురుక్తైః-ర్భిన్నం - మాత్మానంమన, స్సమాధాతుం, ఈశ్వరస్సమర్థః-అనేనసమాహితేసత్యాత్మనిసుఖదుఃఖేనస్తఇతిసూచితత్వాన్నిజకర్మానువర్తిమనఏవసుఖదుఃఖకారణమితిఫలితమ్ ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ కుతఇత్యత్రఆహ ॥ నేతి ॥ మర్మగైర్మర్మస్థానప్రాపితై - ర్బాణైః-ర్విద్ధోఽపి-నతథా,తప్యతే-కథం,యథా - అసతాం దుర్జనానాం సంబన్ధినః-పరుషవాక్యరూపాః - ఇషవః,మర్మస్థాస్సన్తః - తుదన్తివ్యథయన్తి-దుఃఖయన్తీత్యర్థః-కేవలేషుభ్యఃపరుషేషుభిర్నితరాంతప్యతఇతివివక్షితోఽర్థః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ యద్యప్యేవం-తథాపి, శక్తైస్సుఖదుఃఖయోరసాధారణకారణవిమర్శేనాత్మానంసమాధాతుంప్రభవత్యేవేతివక్తుమితిహాసంప్రస్తౌతి ॥ కథయన్తీతి ॥ మహ-త్పుణ్యం -శృణ్వతాంమహాపుణ్యావహం - ఇతిహాసం-కథయన్తి - సఏవత్వత్ప్రశ్నస్యోత్తరమితిభావః - అత,స్తమితిహాసం-వర్ణయిష్యామి-సమాహితస్స-న్నిబోధశృణు ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ ఇతిహాసంవిశినష్టి ॥ కేనచిదితి ॥ దుర్జనైః, పరిభూతేన-కేనచి-ద్భిక్షుణాతుర్యాశ్రమిణా-గీతం-తమితిహాసమితిపూర్వేణసంబన్ధః-భిక్షుంవిశినష్టి ॥ ధృతియుక్తేన - విఘ్నోపనిపాతేఽపికృత్యసమాపనసామర్థ్యం ధృతిః-తయా-యుక్తేన-నిజకర్మణాం-విపాకంస్మరతా - విపచ్యన్తేనిష్పాద్యన్తేఫలాన్యనేనేతివిపాక-స్తం - అహంమమాభిమానకారితానామీశ్వరనిగ్రహానుగ్ర

శ్రీశుకఉవాచ ॥ సఏవమాశంసితఉద్ధవేనభక్తముఖ్యేనదశార్హవర్యః।సభాజయన్భృత్యవచోముకున్దస్తమాబభాషేశ్రవణీయవీర్యః॥౧॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ బార్హస్పత్యనసోఽస్త్యత్రసాధుర్వైదుర్జనేరితైః।దురుక్తైర్భిన్నమాత్మానంయస్సమాధాతుమీశ్వరః॥౨॥నతథాతప్యతేవిద్ధఃపుమాన్బాణైస్తుమర్మగైః।యథాతుదన్తిమర్మస్థాహ్యసతాంపరుషేషవః॥౩॥కథయన్తిమహత్పుణ్యమితిహాసమిహోద్ధవ।తమహంవర్ణయిష్యామినిబోధసుసమాహితః॥౪॥ కేనచిద్భిక్షుణాగీతంపరిభూతేనదుర్జనైః।స్మరతాధృతియుక్తేనవిపాకంనిజకర్మణామ్॥౫॥అవన్తీషుద్విజఃకశ్చిదాసీదాఢ్యతమశ్శ్రియా।వార్తావృత్తిఃకదర్యస్తుకామీలుబ్ధోఽతికోపనః॥ ౬ ॥ జ్ఞాతయోఽతిథయస్తస్యవాఙ్మాత్రేణాపినార్చితాః। శూన్యావసథఆత్మాఽపికాలేకామైరనర్చితః ॥ ౭ ॥ దుశ్శీలస్యకదర్యస్యద్రుహ్యన్తే*పుత్రబాన్ధవాః। దారాదుహితరోభృత్యావిషణ్ణానాచరన్ప్రియమ్॥ ౮ ॥తస్యైవంయక్షవిత్తస్యచ్యుతస్యోభయలోకతః। ధర్మకామవిహీనస్యచుక్రుధుఃపఞ్చభాగినః॥ ౯ ॥ తదవధ్యానవిధ్వస్తపుణ్యస్కన్ధస్యభూరిద। అర్థోఽప్యగచ్ఛన్నిధనంబహ్వాయాసపరిశ్రమః ॥ ౧౦ ॥ జ్ఞాతయోజగృహుఃకించిదస్యదస్యవఉద్ధవ।

హమూలానాంనిజకర్మణాంవశంగతమన్తఃకరణమేవపారిశేష్యాద్యేనసుఖదుఃఖసాధనమితిస్మరతేత్యర్థః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ కోఽసావితిహాసఇత్యత్రఆహ ॥ అవన్తీష్విత్యాదినా ॥ అవన్తీషుదేశేషు - శ్రియాధనాదిసంపత్త్యా,ఆఢ్యతమస్సమృద్ధతమః-కశ్చిత్-ద్విజ,ఆసీత్-తంవిశినష్టి ॥ వార్తాకృషివాణిజ్యాదిరూపా, వృత్తి,ర్యస్యసః కదర్యః కేవలంస్వోదరమాత్రపోషణపరః-యద్వా "ఆత్మానంధర్మకృత్యంచపుత్రదారాంశ్చపీడయన్। దేవతాతిథిభృత్యాంశ్చసకదర్యఇతిస్మృతః" , ఇత్యుక్తవిధోవాతత్రహేతుః-కామీ-కేవలవిత్తకామీ-లుబ్ధశ్చేతి-కించా-తికోపనః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ అతఏవా-స్యసంబన్ధినో, జ్ఞాతయో-ఽతిథయశ్చ-వాఙ్మాత్రేణాపినార్చితాః - శూన్యావసథేఅతిథిపూజారహితేగృహే, అస్య, ఆత్మా దేహోఽపి-కామైర్భోగై-ర్నార్చితఃనలాలితః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ దుశ్శీలస్యేతి ॥ ఏవంవిధస్యతస్యపుత్రాదయఃద్రుహ్యన్తేఅద్రుహ్యన్తఅపచక్రురిత్యర్థః-దారాదయోవిషణ్ణాస్సన్తోఽస్యప్రియంనాచరన్నచక్రుః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ యక్షాణాంవిత్తమివకేవలంరక్షణీయంవిత్తంయస్యోభయలోకతఃఅస్మాదముష్మాచ్చలోకాచ్చ్యుతస్యఉభయత్రాప్యసంభావితసుఖస్య-తత్రహేతుః-ధర్మకామవిహీనస్య-పఞ్చభాగినః-దేవర్షిపితృభూతమనుష్యబ్రహ్మర్షయఃపఞ్చమహాయజ్ఞదేవతాః - చుక్రుధుః-ఆర్జితస్యహివిత్తస్యపఞ్చమహాయజ్ఞైస్తద్దేవతారాధనంహిప్రయోజనం-తదభావాత్తేచుక్రుధురిత్యర్థః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ తతోఽర్థఫలమాహ ॥ తదితి॥భాగినాంఅవధ్యానమనాదరః-తేన-విధ్వస్తః-పుణ్యస్కన్ధఃఅర్థలాభమాత్రహేతుభూతపుణ్యస్కన్ధవత్త్వాత్కార్శ్యం-యస్య-తస్య-హేభూరిద - బహ్వాయాసగర్తైఃకృష్యాదిభిః-పరిశ్రమో-యస్మిన్-సోఽర్థోధనమపి-నిధనంనాశ-మగమత్ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ నిధనప్రాప్తిప్రకారమేవాహ॥జ్ఞాతయఇతి ॥ దస్యవశ్చోరాః-దైవతఃగృహదాహాదినా - కాలతఃనిఖాతధనాదినా - తథా-నృపార్థివాత్,నరాణాంపార్థివానాంచద్వంద్వైక్యం-తత్ర,పార్థివాఃరాజానః,నరాస్తత్సంబన్ధినః - బ్రహ్మబన్ధ్వో,రర్థః-కించిత్కించి-న్నిధనమ

చ్ఛదితిపూర్వేణసంబన్ధః॥యద్వా॥దైవాదిభ్యఇత్యేవం,బ్రహ్మబన్ధోర్ద్రవిణేనష్టేసతీత్యుత్తరేణసంబన్ధః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ పూర్వమేవధర్మకామాభ్యాంవివర్జితః - స్వజనైః-రుపేక్షితశ్చ తతో - ఽర్థతృష్ణయాచ్చ దురత్యయామపారాం-చిన్తాం - ప్రాప్తవాన్ ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ నష్టోరాః-ధనం-యస్యతస్య-తపఏవ దీర్ఘంవిలమ్బితంయథాతథా- చిన్తయతః - అతఏవ-తపస్వినఃతప్తస్య-తపఏవ,ఖిద్యతః,అతఏవ,బాష్పపూర్ణకణ్ఠస్య-సుమహాన్ శుభావహోనిర్వేదః-సమభూత్ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ సచజాతనిర్వేదోవిప్రఇదమాహ॥అహోఇత్యాదినా॥ఖట్వాఙ్గస్సమసాధయదిత్యన్తేన॥ అహో - మమ-ఇదంకష్టంమేమయా-ఆత్మా దేహః-వృథైవానుతాపితః-అనుతాపమేవప్రపఞ్చయతి ॥ నధర్మాయేతి ॥ యస్య మమ-ఈదృశః-అర్థార్జనాయాసః-ధర్మాయ-కామాయచ-నాభూత్ ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ యదుక్తం చైతదిత్యభిప్రాయేణాహ ॥ ప్రాయేణేతి ॥ కదర్యాణాంమాదృశానాం-అర్థోధనం-ప్రాయేణకదాచిదపి-సుఖాయ-నభవతి-నాపిస్వోపభోగాయ-అపితు మృతస్య-నరకాయ,భవతి ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ యశస్వినాం-యన్నిర్మలం-యశః-యేచ గుణినాం-శ్లాఘ్యా- గుణాస్తాన్-స్వల్పోఽపి-లోభో - హన్తి-యథా-శ్విత్రం శ్వేతకుష్ఠరోగః-ఊర్జితంశ్లాఘ్యం-రూపం-సౌన్దర్యం,హన్తితద్వత్ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ అర్థాయాసఈదృశఇత్యుక్తం , ఆయాసప్రకారంవివృణ్వన్నర్థస్యానర్థానరహేతుతామప్యాహ ॥ అర్థస్యేతి ॥ సాధనేఅర్జనేసిద్ధేఆర్జితేఽప్యర్థే-తస్మిన్,ఉత్కర్షేవృద్ధౌ ర్యద్వ్యాపాయైర్వర్ధనే-వ్యయేవినియోగే-నాశోపభోగనాశేఉపభోగేచేత్యర్థః-తత్రసాధనోత్కర్షయో- రాయాసః - తత-స్త్రదక్షణే-త్రాసః-వ్యయోపభోగయో-శ్చిన్తా-వినాశేభ్రమః-హాహతోస్మీతమ్యతిః - భ్రమశ్చభవతి ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ సాధనదశాయామనర్థా

దైవతఃకాలతఃకించిద్బ్రహ్మబన్ధోర్నృపార్థివాత్ ॥ ౧౧ ॥ సఏవంద్రవిణేనష్టేధర్మకామవివర్జితః । ఉపేక్షితశ్చస్వజనైశ్చిన్తామాపదురత్యయామ్ ॥ ౧౨ ॥ తస్యైవంధ్యాయతోదీర్ఘంనష్టరాయస్తపస్వినః । ఖిద్యతోబాష్పకణ్ఠస్యనిర్వేదస్సుమహానభూత్ ॥ ౧౩ ॥ సచాహేదమహోకష్టంవృథాఽఽత్మామేఽనుతాపితః।నధర్మాయనకామాయయస్యార్థాయాసఈదృశః ॥ ౧౪ ॥ ప్రాయేణార్థాఃకదర్యాణాంనసుఖాయకదాచన।ఇహచాత్మోపతాపాయమృతస్యనరకాయచ ॥ ౧౫ ॥యశోయశస్వినాంశుభ్రంశ్లాఘ్యాయేగుణినాంగుణాః।లోభస్స్వల్పోఽపితాన్హన్తిశ్విత్రంరూపమివోర్జితమ్॥ ౧౬ ॥అర్థస్యసాధనేసిద్ధఉత్కర్షేరక్షణేవ్యయే । నాశోపభోగ ఆయాసస్త్రాసశ్చిన్తాభ్రమోనృణామ్ ॥ ౧౭ ॥ స్తేయంహింసాఽనృతందమ్భఃకామఃక్రోధఃస్మయోమదః । భేదోవైరమవిశ్వాసస్సంస్పర్ధావ్యసనానిచ॥ ౧౮ ॥ఏతేపఞ్చదశానర్థాహ్యర్థమూలామతానృణామ్ । తస్మాదనర్థమర్థాఖ్యంశ్రేయోఽర్థీదూరతస్త్యజేత్ ॥ ౧౯ ॥ భిద్యన్తేభ్రాతరోదారాఃపితరస్సుహృదస్తథా । ఏకాస్నిగ్ధాఃకాకిణినాసద్యస్సర్వేఽరయఃకృతాః ॥ ౨౦ ॥ అర్థేనాల్పీయసాహ్యేతేసంరబ్ధాదీప్తమన్యవః । త్యజన్త్యాశుస్పృధోఘ్నన్తిసహసోత్సృజ్యసౌహృదమ్ ॥ ౨౧ ॥ లబ్ధ్వాజన్మామరప్రార్థ్యం మానుష్యంతద్ద్విజాగ్ర్యతామ్ । తదనాదృత్యయేస్వార్థంఘ్నన్తియాన్త్యశుభాంగతిమ్ ॥ ౨౨ ॥ స్వర్గాపవర్గయోర్ద్వారంప్రాప్య

న్ప్రపఞ్చయతి॥ స్తేయమితి ॥ స్తేయంచౌర్యం - స్తేయాదయఃపఞ్చదశానర్థాఃవిత్తప్రాప్త్యర్థః-ప్రాప్తేఽర్థేస్మయాదయోనవానర్థాః దమ్భోవఞ్చనానురూపవేషః- కామఃపరకీయవిత్తసంజిఘృక్షా - క్రోధఃకామవిరోధేసతితదసహిష్ణుతారూపశ్చిత్తవికారః,స్మయఃగర్వః,మహద్విషయేనికృష్టబుద్ధిః-మదఃవిహితావిహితవివేకశూన్యతా,భేదఃదేహానుబన్ధిష్వప్రియాపాదనం-వైరంఅకారణవిరోధః-సంస్పర్ధాకలహః-వ్యసనానిస్త్రీద్యూతమద్యవిషయాణిత్రీణి*॥౧౮॥*ఏతేస్మయాదయః-అర్థమూలాః-అర్థంప్రతిమూలభూతాః॥అర్థోమూలంయేషాం-తథాభూతాశ్చ-పఞ్చదశా-నర్థాః॥తస్మాదితి ॥ యతోఽర్థోఽనర్థావహ-స్తస్మాత్ - అర్థాఖ్యంఅర్థ ఇతినామమాత్రవ్యపదేశ్యం - వస్తుతస్త్వనర్థావహం-విత్తం, శ్రేయోఽర్థీ-దూరత-స్త్యజేత్ *॥౧౯॥* భేదవైరస్పర్ధాఃప్రపఞ్చయతి॥భిద్యన్తఇతి॥భ్రాత్రాదయో-భిద్యన్తేస్నేహంత్యజన్తి-కథంభూతాః-ఏకాఃతుల్యాపత్సంపదః,అతఏవ స్నిగ్ధాఃఅన్యోన్యప్రీతియుక్తాఅపి-కుతః,కాకణికాత్-పుంస్త్వమార్షం,వింశతివరాటికాకాకణికా-తన్మాత్రవ్యత్యాసాదపి-సర్వేభ్రాత్రాదయః-శత్రవః-కృతాః*॥౨౦॥*ఏతత్ప్రపఞ్చయతి॥అర్థేనేతి॥ అల్పీయసాకాకణికాదిపరిమితేన,అర్థేన-వ్యత్యస్తేనైతే-భ్రాత్రాదయః-సంరబ్ధాః-క్రుద్ధాఃదీర్ఘోయావజ్జీవానువృత్తో-మన్యుర్యేషాం- తే-స్పృధఃస్పర్ధమానాఃసహసాఆశు-సౌహృద-ముత్సృజ్య-ఘ్నన్తిపరస్పర-మసూన్ప్రాణాన్,త్యజన్తిచ ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ ఇత్థమర్థాసక్తస్యైహలౌకికాఅనర్థాఃప్రపఞ్చితాః , అథపారలౌకికమనర్థమాహ॥లబ్ధ్వేతి॥అమరైరపి,ప్రార్థ్యం,మానుష్యంజన్మ,తత్రాపి-ద్విజాగ్ర్యతాం-లబ్ధ్వా , త-దనాదృత్య- తాభ్యాంసాధ్యంశ్రేయోఽనాదృత్య - యే-కేవలమర్థమాత్రాసక్తాః , తే,స్వార్థంస్వాత్మహితం,వినాశయన్తితదాహ ॥ యాన్త్యశుభాంగతిం-నరకంప్రాప్నువన్తీత్యర్థః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ అమరప్రార్థ్యత్వేహేతుత్వే

మానుష్యంజన్మ విశింషన్ అవివేకీచేన్నకోఽపి వి త్తేసజ్జతే త్యాహ ॥ స్వర్గఇతి ॥ స్వర్గాపవర్గయోః , ద్వారంసాధనం ఇమంలోకంమనుష్యదేహం , ప్రాప్య-అనర్థస్య,ధామని-ఆశ్రయే,ద్రవిణే కోను-సజ్యేత-నకోఽపీత్యర్థః ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋ ననుపఞ్చమహాయజ్ఞాద్యుపయుక్తంద్రవిణంకిమిత్యనర్థావహంవదసీత్యత ఆహ ॥ దేవేతి ॥ ఆత్మా-దేహః-దేవాదీన్ప్రతి-విత్తం , మవిభజ్య,యజ్ఞాదిభిస్తానసంతర్ప్య,యః-కేవలం-యక్షవిత్తః రక్షణీయమాత్రవిత్తః,సోఽధఃపతతినిరయంగచ్ఛతి ❋ ॥ ౨౪ ॥ ❋ ఏవంవిమృశ్యనిర్విద్యతే ॥ వ్యర్థయేతి ॥ వ్యర్థయా-అర్థేహయా-ప్రమత్తస్య,విత్తం-వయో-బలంచ-గతమితి శేషః ,విత్తాదీన్విశినష్టి ॥ యేనేత్యేకవచనంప్రత్యేకాభిప్రాయకం-యేనవిత్తాదినా-కుశలాఃధర్మకామమోక్షాః-సిధ్యన్తి-త-ద్గతమిత్యర్థః- అతోఽధునాజరఠఃవృద్ధః-కిన్నుసాధయేనకిమపీత్యర్థఃసాధయేదితిపాఠే-యస్య విత్తాదీనిగతాని-సజరఠః-కింసాధయేత్ నకిమపి , సాధయేదితిలోకపరిపాటీమాత్మనిపర్యవసాయయతి ❋ ॥ ౨౫ ॥ ❋ స్వసదృశంజనమనుశోచతి ॥ తస్మాదితి ॥ తస్మాదర్థస్యానర్థావహత్వాత్-ఏవమనర్థంవిద్వానపి కేవల-మనర్థయా , అర్థేహయా అర్థార్జనానుకూలచేష్టయా , అసకృదపాయం జనః క్లిశ్యతే , విదుషోఽపిక్లేశకారణముద్ఘాటయతి ॥ కస్యచిదితి ॥ ఈశ్వరస్యేత్యర్థః-నూనం-సంవిమోహితః,అతోఽర్థేహయాక్లిశ్యతే-సర్వేషామేకస్యమాయయామోహితత్వజ్ఞాపనాయకస్యచిదిత్యనిర్ధారణనిర్దేశః ❋ ॥ ౨౬ ॥ ❋ వ్యర్థయేత్యనేనదానభోగోపయుక్తస్యవిత్తస్యపురుషార్థత్వం సూచితం-తదపినిరస్యతి ॥ కింధనైరితి ॥ కిం-కామదైర్ధనైరితిభోగోపయుక్తస్యాపిధనస్యపురుషార్థత్వనిరాసః-ధనదైరితిదానోపయుక్తస్యవిత్తస్యపురుషార్థత్వనిరాసః , ధనదానశీలైరపికఃపురుషార్థఃప్రాప్యతఇత్యర్థః - కామఏవైషాంపురుషార్థ ఇత్యత ఆహ ॥ కామైర్వేతి ॥ అనేనకామస్యపురుషార్థత్వంనిరస్తం - అభిసంహితఫలదానాదికర్మణాంపురుషార్థసాధనత్వంని

లోకమిమంపుమాన్ । ద్రవిణేకోనుసజ్యేతమర్త్యోఽనర్థస్యధామని ॥ ౨౩ ॥ దేవర్షిపితృభూతానిజ్ఞాతీన్బన్ధూంశ్చభాగినః । అసంవిభజ్యచాత్మానంయక్షవిత్తఃపతత్యధః ॥ ౨౪ ॥ వ్యర్థయాఽర్థేహయావిత్తంప్రమత్తస్యవయోబలమ్ । కుశలాయేనసిధ్యన్తిజరఠఃకిన్ను ❋ సాధయే ॥ ౨౫ ॥ తస్మాత్సంక్లిశ్యతేవిద్వాన్వ్యర్థయాఽర్థేహయాఽసకృత్ । కస్యచిన్మాయయానూనంలోకోఽయంసంవిమోహితః ॥ ౨౬ ॥ కింధనైర్ధనదైర్వాఽపికామైఃకామప్రదైరుత । మృత్యునాగ్రస్యమానస్యకర్మభిర్వోతజన్మదైః ॥ ౨౭ ॥ నూనంమేభగవాంస్తుష్టస్సర్వదేవమయోహరిః । యేననీతోదశామేతాంనిర్వేదశ్చాత్మనఃప్లవః ॥ ౨౮ ॥ సోఽహంకాలావశేషేణశోషయిష్యేఽఙ్గమాత్మనః । అప్రమత్తోఽఖిలస్వార్థేయది † స్యాంసిద్ధఆత్మని ॥ ౨౯ ॥ తత్రమామనుమోదేరన్దేవాస్త్రిభువనేశ్వరాః । ముహూర్తేనబ్రహ్మలోకంఖట్వాఙ్గస్సమసాధయేత్ ॥ ౩౦ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ ఇత్యభిప్రేత్యమనసాహ్యావన్త్య

రస్యతి ॥ కర్మభిర్వాకిమితి ॥ తత్రహేతుత్వేనతానివిశినష్టి ॥ ఉతజన్మదైరితి ॥ తథాత్వేఽపితత్రతత్రజన్మనిభోగసిద్ధిఃప్రయోజనమిత్యపేక్షాయాంనకస్మిన్నపిజన్మనియావదపేక్షితభోగసిద్ధిరిత్యాశయేనార్థకామాదిపరంవిశినష్టి ॥ మృత్యునాగ్రస్యమానస్యేతి ॥ గ్రస్యమానస్యకింవాధనాదిభి-రితిసంబన్ధః ❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋ కోసౌ - యః-కస్యచిదిత్యుక్త-ఇతివితర్క్యనిశ్చిత్యాత్మనస్తదనుగ్రహవిషయతామాలక్షయతి ॥ నూనమితి ॥ యస్య-మాయయా, మోహితః-సన - బ్రహ్మరుద్రాదిష్వన్యతమః-కింతుహరిరేవ-తత్రహేతుత్వేనతంవిశినష్టి ॥ సర్వదేవమయఇతి ॥ ప్రాచుర్యేమయట్ - తచ్ఛరీరకత్వేనతత్ప్రాచుర్యంవివక్షితం-తథాచశ్రూయతే॥ సఆత్మా-అఙ్గాన్యన్యా దేవతా,,ఇతి ॥ అనేన బ్రహ్మాదీనామపితద్వశ్యత్వసిద్ధిః-శరీరస్యాత్మాయత్తసత్తాదిమత్త్వాత్-సచహరి-ర్భగవాన్మేమమ , తుష్టః-మామనుజగ్రాహేత్యర్థః,అన్యథేయందశాతత్ప్రయుక్తనిర్వేదశ్చనస్యాదితిభావః-తదాహ ॥ యేనేతి ॥ యేనతుష్టేనాహమేతాం-దశాం,నీతఃప్రాపితః- చోహేతౌ - యతశ్చాత్మనోమమప్లవః-తద్వత్సంసారసాగరోత్తరణోపాయరూపః-నిర్వేద,ఆసీత్ ❋ ॥ ౨౮ ॥ ❋ ఇత్థంవిమృశ్యాత్మనఃకృత్యంనిశ్చినోతి ॥ సోఽహమితి ॥ సోఽహమేవంజాతనిర్వేదోఽహం - కాలావశేషేణ అవశిష్టాయుషేత్యర్థః-ఆత్మనోమమా - ఙ్గంశరీరం-శోషయిష్యే-తపసేతిశేషః-ఏవంచేత్సర్వేఽపిమామనుమోదేరన్నిత్యాహ ॥ అప్రమత్తఇతి ॥ అఖిలానాం,స్వార్థేనిరతిశయపురుషార్థభూతే ఆత్మని,యద్యహం,స్నిగ్ధఃస్నేహయుక్తః, ప్రీతిరూపభక్తియుక్తః , తథాప్రమత్తశ్చ,స్యాం , తత్రతదా-త్రిభువనేశ్వరాః దేవాః-మామను-మోదేరన్-మత్పూర్వవృత్తాభిజ్ఞాఅనుమోదేరన్నపి - దేవాస్తుష్యదభిప్రాయజ్ఞాఅనుమోదేరన్నేవేత్యభిప్రాయః-స్యాత్సిద్ధఇతిపాఠే,అప్రమత్తఇత్యస్యార్థేతి శేషః - మమాత్మా మనః-అవహితః , స్యాదిత్యర్థః నన్వవశిష్టేనాల్పకాలేనకథమప్రమత్తస్స్యాదిత్యత ఆహ ॥ ముహూర్తేనేతి ॥ బ్రహ్మలోకంభగవల్లోకమ్ ❋ ॥ ౨౯ ॥ ౩౦ ॥ ❋ ఇతీతి ॥ అవన్త్యః అవన్తిషుభవో,ద్విజసత్తమః,ఇత్థ-మభిప్రేత్యనిశ్చిత్య , హృదయగ్రన్థీన్హృదయే గ్రన్థివద్దుర్మోచాన్ రాగద్వేషాదీన్,ఉన్ము

౨౫ ॥ శ్లో ❋ పా ॥ సాధయేత్. ౨౯ ॥ శ్లో † పా ॥ స్యాత్సిద్ధ ఆత్మని

చ్యపరిహృత్య, తతఏవ, శాన్తోఽకలుషచిత్తో భిక్షురభూత్, తుర్యాశ్రమో బభూవేత్యర్థః ✽ ॥ ౩౧ ॥ ✽ స ఇతి ॥ సంయతాః, నియమితాః, ఆత్మా మనః, ఇన్ద్రియాణి, ప్రాణాశ్చ, యేన సః ఏతాం, మహీంచచార, నగరాణిగ్రామాంశ్చ, క్వాపి, నాసక్తః, అలక్షితః అసావయమితి విశిష్యాజ్ఞాతః - భిక్షార్థ-మావిశత్ ✽ ॥ ౩౨ ॥ ✽ తం వా ఇతి ॥ ప్రవయసం వృద్ధం - అవధూతం అభ్యఙ్గోద్వర్తనాది దేహసంస్కారరహితం, దృష్ట్వా, లక్షణైః స చాయమితి జ్ఞాత్వా, హే అభద్ర జహీహ్వా భిః - పరిభూతిభిః పరిభవైః - పర్యభవన్, పాకం పచతీతి వన్నిర్దేశః, పరిభవం చ క్రురిత్యర్థః ✽ ॥ ౩౩ ॥ ✽ పరిభవానేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ కేచిదితి ॥ త్రిభిః ॥ త్రివేణుం త్రిదణ్డం - పాత్రం జలపాత్రం. కమణ్డలుశ్చ, తౌ ✽ ॥ ౩౪ ॥ ✽ ప్రదాయేతి ॥ భో భిక్షో గృహాణేతి ప్రదాయ, ప్రయచ్ఛన్త ఇవాభినయమాత్రం కృత్వా, కేవలం, దర్శితాని - మునేః, తాని త్రిదణ్డాదీన్యాదదుః జగృహుః - అన్నమితి ॥ భైక్షసంపన్నం, భిక్షోః కర్మ భైక్షం - భిక్షేత్యర్థః - తేన - సంపన్నం లబ్ధ - మన్నం - భుఞ్జానస్య సతః, తస్మిన్నన్నే, మూత్రయన్తి మూత్రముత్సృజుః - కేచిదస్య, మూర్ధని నిష్ఠీవం నిష్ఠీవనం, ఘూత్కారేణ శ్లేష్మనిక్షేపో నిష్ఠీవనం - వర్తమాననిర్దేశస్యాధునాఽపి దుర్జనాస్సాధూనేవమభిభవన్తి తథాపి నతతో దుఃఖితైర్భవితవ్యమిత్యభిప్రాయః యతవాచం ధృతమౌనమపి - బలాద్వాచయన్తి, నవక్తి చేత్, తాడయన్తి ✽ ॥ ౩౫ ॥ ౩౬ ॥ ✽ స్తేనోఽయం చోరోఽయమితి, వదన్తో - వాగ్భిః, తర్జయన్తి భర్త్సయన్తి వధ్యతామితిత్యనన్తరం వాదిన ఇత్యనుషజ్యతే ✽ ॥ ౩౭ ॥ ✽ క్షిపన్తి ధిగముమితి నిన్దన్తి అవజానన్తి అవహేళయన్తి, అవజ్ఞానమేవ విశిష్య దర్శయ

ద్విజసత్తమః । ఉన్ముచ్య హృదయగ్రన్థీన్ శాన్తో భిక్షురభూన్మునిః ॥ ౩౧ ॥ స చచార మహీమేతాం సంయతాత్మేన్ద్రియానిలః । భిక్షార్థం నగరగ్రామానసఙ్గోఽలక్షితోఽవిశత్ ॥ ౩౨ ॥ తం వై ప్రవయసం భిక్షుమవధూతమసజ్జనాః । దృష్ట్వా పర్యభవన్భద్ర బహ్వీభిః పరిభూతిభిః ॥ ౩౩ ॥ కేచిత్త్రివేణుం జగృహుః కేచిత్పాత్రకమణ్డలూ । పీఠం చైకేఽక్షసూత్రం చ కన్థాం చీరాణి కేచన ॥ ౩౪ ॥ ప్రదాయ చ పునస్తాని దర్శితాన్యాదదుర్మునేః । అన్నం చ భైక్షసమ్పన్నం భుఞ్జానస్య సరిత్తటే ॥ ౩౫ ॥ మూత్రయన్తి చ పాపిష్ఠాః ష్ఠీవన్త్యస్య చ మూర్ధని । యతవాచం వాచయన్తి తాడయన్తి నవక్తి చేత్ ॥ ౩౬ ॥ తర్జయన్త్యపరే వాగ్భిః స్తేనోఽయమితి వాదినః । బధ్నన్తి రజ్జ్వా తం కేచిద్బధ్యతాం బధ్యతామితి ॥ ౩౭ ॥ క్షిపన్త్యేకేఽవజానన్తి ✽ ఏష ధర్మధ్వజః శఠః । క్షీణవిత్త ఇమాం వృత్తిమగ్రహీత్స్వజనోజ్ఝితః ॥ ౩౮ ॥ అహో ఏష మహాసారో ధృతిమాన్గిరిరాడివ । మౌనేన సాధయత్యర్థం బకవద్దృఢనిశ్చయః ॥ ౩౯ ॥ ఇత్యేకే విహసన్త్యేనమేకే దుర్వాతయన్తి చ । తం బబన్ధుర్నిరురుధుర్యథా క్రీడనకం ద్విజమ్ ॥ ౪౦ ॥ ఏవం స భౌతికం దుఃఖం దైవికం దైహికం చ యత్ । భోక్తవ్యమాత్మనో దిష్టం ప్రాప్తం ప్రాప్తమబుధ్యత ॥ ౪౧ ॥ పరిభూత ఇమాం గాథామగాయత నరాధమైః । పాతయద్భిః స్వధర్మస్థో ధృతిమాస్థాయ సాత్త్వికీమ్ ॥ ౪౨ ॥ భిక్షురువాచ ॥ నాయం జనో మే సుఖదుఃఖహేతుర్న దేవతాత్మా గ్రహకర్మకాలాః । మనః పరం కారణమామనన్తి సంసారచక్రం పరివర్తయేద్యత్ ॥ ౪౩ ॥ మనో గుణా

తి ॥ ఏష ఇత్యాదినా ॥ దృఢనిశ్చయ ఇత్యన్తేన ॥ ఏష, శఠః అన్తర్దుష్టః - బహిస్తు, ధర్మధ్వజః - ధర్మస్తుర్యాశ్రమసూచకః, ధ్వజస్తత్తుల్యం త్రిదణ్డం - యస్య సః, అతోఽయం వఞ్చక ఇతి భావః ॥ తదేవాహుః ॥ క్షీణవిత్త ఇతి ॥ స్వజనైః - రుజ్ఝితశ్చ, ఇమాం, వృత్తి - మగ్రహీత్ ✽ ॥ ౩౮ ॥ ✽ మహాన్ - సారః బలం - యస్య సః అశ్మసారతుల్యహృదయ ఇత్యర్థః గిరిరాడివ - ధృతిమాన్ క్షమావాన్ ॥ అర్థం ప్రయోజనమన్నాదికం - సాధయతి సంపాదయతి ✽ ॥ ౩౯ ॥ ✽ ఇతీతి ॥ దుర్వాతయన్తి తదుపర్యధోవాయుం విముఞ్చన్తి తమితి ॥ తం ద్విజం - బబన్ధుః - రజ్జ్వాదిభిరితి శేషః - యథా - క్రీడనకం - క్రీడ్యతేఽనేనేతి క్రీడనకం క్రీడాసాధనం వానరాదికం - యథా - బధ్నన్తి రున్ధన్తి తద్వత్ ✽ ॥ ౪౦ ॥ ✽ ఇత్థం పరిభూతోఽపి తన్నిమిత్తనిదానానుసంధానేనావికృతో బభూవేత్యాహ ॥ ఏవమితి ॥ భౌతికం దుర్జనైః కృతం - దైవికం శీతోష్ణాదిప్రభవం - దైహికం జరాదినిమిత్తం చ - య - ద్దుఃఖం ప్రాప్తం ప్రాప్తం అసకృత్ ప్రాప్తం - త - త్సర్వం, దిష్టం నిజకర్మనిమిత్తం - అత - ఆత్మనో భోక్తవ్యమేవేత్య - బుధ్యత - నిశ్చిత్యావికృతోఽవతస్థ ఇత్యర్థః ✽ ॥ ౪౧ ॥ ✽ తదవబోధసూచికాం తద్గీతగాథాం ప్రస్తౌతి ॥ పరిభూత ఇతి ॥ పాతయద్భిః, నరాధమైః - రిత్థం పరిభూతః - సాత్త్వికీం సత్త్వగుణకారితాం, ధృతి - మాస్థాయ - ఇమాం, గాథా, మగాయత ✽ ॥ ౪౨ ॥ ✽ గాథామేవాష్టాదశశ్లోకీమాహ ॥ నాయమిత్యాదినా ॥ తావ - దయం - జనో, న సుఖదుఃఖహేతుః, నాపి దేవతాదయః - తత్ర - దేవతా ఈశ్వరః - గ్రహాః సూర్యాదయః కిన్త్వన్తఃకరణమేవ - కారణ - మామనన్తి సుఖదుఃఖకారణవిద ఇతి శేషః - తత్ర హేతుత్వేన మనో విశినష్టి ॥ య - న్మనః - సంసారచక్రం - పరివర్తయేత్ భ్రామయేత్ - తన్మనః - కారణ - మితి సంబన్ధః ✽ ॥ ౪౩ ॥ ✽ ఏతదేవోపపాదయతి ॥ మనో గుణానితి ॥ బలీయ ఇత్యనేన మనసో దుర్నిగ్రహత్వమభిప్రేతం - గుణాన్, తావ - ద్రాగద్వేషాదీన్, సృజతి, తతశ్చ గుణేభ్యః - శుక్లాని సా

త్వికానిపుణ్యానీత్యర్థః-కృష్ణాని తామసాని పాపాని-లోహితాని రాజసాని పుణ్యాపుణ్యాత్మకానీత్యర్థః-ఏవం - విలక్షణాని-
కర్మాణి- తేభ్యః కర్మభ్యః-సవర్ణాస్తదనురూపాః-సృతయః గతయో,భవన్తి - జీవస్య దేవతిర్యఙ్నరజన్మానిభవన్తి.తత్ర సాత్త్వి
కకర్మభ్యో దైవీస్సృతిః-తామసేభ్యస్తిరశ్చీ-రాజసేభ్యస్తుమానుషీతివిభాగః. తాసు చ పున- ర్యసాగుణసృష్టిః-తేభ్యః కర్మా,
ణి తతః సృతయ-ఇత్యేషాం చక్రవత్పరివృత్తేశ్చక్రత్వరూపణమ్ ❀ ॥ ౪౪ ॥ ❀ నను మనః పరివర్త్యేన సంసారచక్రేణ కథం జీ
వస్య సుఖదుఃఖే స్తః, యది దేహసంబన్ధాత్తేతర్హి తదవిశేషాత్పరమాత్మనస్స్యాతామిత్యత ఆహ॥ అనీహ ఇతి ॥ సమీహతా స
మీహమానేన,సంకల్పయతా వికల్పయతా చేత్యర్థః- తేన,మనసా హేతుభూతేనా - నీహః అహంమమాభిమానానురూపచే
ష్టారహితః-ఆత్మా అన్తః ప్రవిశ్య శాసనేన ధారకః - హిరణ్మయః హిరణ్యవత్ప్రకాశబహుళః-మత్సఖః మదనపాయీ,పరమ
పురుషః-మన ఉద్విచష్టే పశ్యతి-బుద్ధిసాక్షితయాఽవతిష్ఠత ఇత్యర్థః-అసౌ జీవస్తు-స్వలిఙ్గం ఆత్మతయాఽభిమతం, పరిగృహ్య, కా
మాన్ విషయాన్-జుషన్-గుణసఙ్గతః-శబ్దాదివిషయసఙ్గాత్, బద్ధో-భవతి, అతస్తస్యైవ సుఖదుఃఖే,న తు,పరమాత్మనః-న హి
శరీరసంబన్ధమాత్రమేవ సుఖదుఃఖహేతుః,అపితు, గుణకర్మవశ్యత్వమేవ పరమాత్మనస్తదభావాత్సుఖదుఃఖే న,జీవస్య తు తత్త
ద్వశ్యత్వాత్తే స్త ఇతి భావః॥అత్ర "ద్వా సుపర్ణా,, ఇత్యాది శ్రుత్యర్థోఽనుసంహితః ❀ ॥ ౪౫ ॥ ❀ ఇత్థం మనస ఏవ సుఖదుఃఖనిదాన
త్వాత్తన్నిగ్రహస్యైవ తన్నివృత్త్యుపాయత్వాత్తస్యైవ ప్రధానసాధనత్వాదితరేతదఙ్గానీతి నిర్ణయతి॥ దానమితి ॥ దా
నాదయస్సర్వే,మనోనిగ్రహలక్షణాన్తాః-మనోనిగ్రహరూపః అన్తో నిష్ఠా-ఫలం , యేషాం, తే,నను "బ్రాహ్మణా వివిదిషన్తి
యజ్ఞేన దానేనే,,తి దానాదీనాం వేదనాపరపర్యాయ యోగాఙ్గత్వశ్రవణాత్కథం మనోనిగ్రహాఙ్గత్వమిత్యత ఆహ ॥ పర ఇతి॥ వి
షయాన్తరేభ్య ఆకృష్య పరమాత్మన్యేవ మనసస్స్థాపనం సమాధిః-స ఏవ మనోనిగ్రహః-స ఏవ పరో యోగః "యజ్ఞేన దా

నైవ స్సృజతే ❀ బలీయస్తతశ్చ కర్మాణి విలక్షణాని । శుక్లాని కృష్ణాన్యథ లోహితాని తేభ్యస్సవర్ణాస్సృతయో భవ
న్తి॥ ౪౪ ॥ అనీహ ఆత్మా మనసా సమీహతా ❀ హిరణ్మయో మత్సఖ ఉద్విచష్టే । మనస్స్వలిఙ్గం పరిగృహ్య కామా
న్జుషన్నిబద్ధో గుణసఙ్గతోఽసౌ ॥ ౪౫ ॥ దానం స్వధర్మో నియమో యమశ్చ శ్రుతాని కర్మాణి చ సద్వ్రతాని । సర్వే
మనోనిగ్రహలక్షణాన్తాః పరో హి యోగో మనసస్సమాధిః ॥ ౪౬ ॥ సమాహితం యస్య మనః ప్రశాన్తం దానాది
భిః కిం వద తస్య కృత్యమ్ । అసంయతం యస్య మనో వినశ్యద్దానాదిభిశ్చేదపరం కిమేభిః ॥ ౪౭ ॥ మనోవశేఽన్యే
హ్యభవంశ్చ దేవా మనశ్చ నాన్యస్య వశం సమేతి । భీష్మో హి దేవస్సహసస్సహీయాన్యుఞ్జ్యాద్వశే తం స హి దేవ
దేవః ॥ ౪౮ ॥ ❀ తం దుర్జయం శత్రుమసహ్యవేగమరున్తుదం తం హ్యవిజిత్య కేచిత్ । కుర్వన్త్యసద్విగ్రహమత్ర

నేనే,,త్యాదిష్వభిధీయమాన ఇత్యర్థః-తత్ర-స్వధర్మః స్వవర్ణాశ్రమోచితధర్మః- యమా నియమాశ్చ "అహింసా సత్యమస్తేయ,,
మిత్యాద్యైరేకోనవింశేఽభిహితాః-శ్రుతమధ్యయనం - కర్మాణి ఉపాత్తవ్యతిరిక్తాని - సద్వ్రతాన్యేకాదశ్యుపవాసాదీ
ని ❀ ॥ ౪౬ ॥ ❀ అన్వయవ్యతిరేకాభ్యాం తేషాం తదఙ్గత్వం నిర్ణయతి ॥ సమాహితమితి ॥ యస్య ముముక్షోః -మనస్సమాహితం
శాన్తం-రాగాద్యకలుషితం చ-భవతి - తస్య దానాదిభిః కిం కృత్యం-దానాదిభిస్సాధ్యం కిమస్తి వదేతి పరం ప్రత్యుపదిశన్నివస్వ
యమేవ వదతి యస్య ముముక్షోః-మనః అసంయతం చేత్ - యద్వా - వినశ్యత్ ఆలస్యాదినా లీయమానం చేద్భవేత్,తర్హి -ఏభి
ర్దానాదిభిః-కిమపరం ప్రయోజనం స్యాత్ - న కించిదిత్యర్థః-సమాధేరేవ ముముక్షోరపేక్షితఫలసాధనత్వాత్ప్రతినియతఫల
సాధనత్వేనానుష్ఠితానాం దానాదీనామనిష్టఫలప్రదానేనాన్తతో నాశహేతుత్వాచ్చ దానాదీనాం సమాధ్యఙ్గత్వమేవేతి॥ న
త్వత్ర దానాదీనాముభయథాఽపి వైయర్థ్యాదకర్తవ్యతోచ్యతే ప్రతినియతఫలసాధనతయాఽత్యత్త్వేపి వేదనాఙ్గతయా తత్క
ర్తవ్యత్వశ్రవణాత్ ❀ ॥ ౪౭ ॥ ❀ నాపీతరేన్ద్రియనిగ్రహోయ దానాదీనాం కర్తవ్యతేత్యాహ ॥ మనోవశ ఇతి॥ అన్యే దేవాః ఇన్ద్రి
యాణి తదధిష్ఠాతారో వా-మనోవశే-అభవన్స్మ॥ మనశ్చేతి ॥ చస్త్వర్థః మనస్తు అన్యస్య వశం న సమేతి తర్హి కస్యాప్యవశగం దానా
దిభిర్వా కథం సమాహితం స్యాదిత్యత ఆహ॥ భీష్మ ఇతి ॥ దేవః స్వతేజసా దీప్యమానః "అనశ్నన్నన్యో అభిచాకశీతీ ,,త్యుక్తవిధః ప
రమపురుషః-దానాదిభిరారాధిత-స్తద్దుర్నిగ్రహమపి-మనః వశే యుఞ్జ్యాత్ -స్వస్మిన్సమాహితం కుర్యాత్ - తత్ర హేతుత్వే
న తం విశినష్టి,స హి దేవః-సహసస్సహీయాన్ బలినోపి బలవత్తరః-తత్ర హేతుః-దేవదేవః-దేవానాం మనః ప్రభృతికరణానాం,
మధిష్ఠాతౄణాం చన్ద్రాదీనామపి-దేవః-అత ఏవ-తేషాం,భీష్మః భయఙ్కరః-అత్ర "న తత్ర సూర్యో భాతి న చన్ద్రతారకం।భీషా
దస్మాద్వాతః పవతే,,ఇత్యాది శ్రుతియుగళార్థోఽభిప్రేతః ❀ ॥ ౪౮ ॥ ❀ ఇత్థం మన ఏవ సుఖనిదానమిత్యజానన్తస్తత్సమాధానం
చాననుకుర్వన్తః కేవలం విరోధం మిత్రోదాసీనరిపూంశ్చ కల్పయన్తీత్యాహ ॥ తదితి ॥ దుర్జయం దానాద్యారాధితపరమపురుష
కృపా దేతరోపాయైర్జేతుమశక్యం-న కేవలం దుర్జయం , అపితు-శత్రుం తద్వ్యక్తదుఃఖప్రదం , అసహ్యో, వేగో రాగాదిరూపో,,

యస్యతం, అతఏవ-అరుంతుదం హృదయవ్యథాజనకం, య - స్మన-స్తదవిజిత్య - మర్త్యైస్సహ-సద్విగ్రహం నిష్ఫలవైరం మిత్రాదీంశ్చ - కుర్వన్తి, అత-స్తే, విశేషేణ మూఢాః, శత్రుమితి పుంస్త్వనిర్దేశ స్తత్త్వారోపప్రయుక్తః - తచ్ఛబ్దయోః పుంస్త్వపారే, తం ప్రసిద్ధం - మనోరూపశత్రుం - అవిజిత్య, ఇతి సంబన్ధః, అన్యతరస్యనపుంసకపారేతు-తత్తస్మాదిత్యుక్తార్థనిగమనమ్ ॥ ౪౯ ॥ కుర్వన్తుతతః కిమతఆహ ॥ దేహమితి ॥ మనోమాత్రం మనోమాత్రనిదానకం, మనోగుణాన్వా ఇత్యాదినాతన్మాత్రనిదానకత్వోక్తేః- ఇదం పరిదృశ్యమానం దేవమనుష్యాద్యన్యతమం. గృహీత్వా - దేహేతదనుబన్ధినిచాత్మాభిమానాత్మీయాభిమానాభ్యాం, అన్ధాన్వయా-ధాత్మ్యగోచరా, ధీ-ర్యేషాం తే, ఏషోఽహం బ్రాహ్మణోఽహం-అన్యోఽయం శూద్రోఽయ-మిత్యాది భ్రమేణ దురన్తపారే అగాధే-తమసి సంసారే - భ్రమన్తి ॥ ౫౦ ॥ తావత్కారణత్వసమ్భావనాపూర్వకముపపాదయతి ॥ జన స్త్విత్యాదిభిష్షడ్భిః - తత్రననుసుఖదుఃఖహేతుభూతచన్దనలేపనఖడ్గప్రహారాదికర్తా జనస్తన్నిదానం స్యాదితి సంభావ్య నిరాకరోతి ॥ జన ఇతి ॥ సర్వత్రకిమిత్యతః పూర్వేణ సంభావనా-కిమిత్యాదినా తన్నిరాసః, ఇతి వివేకః, తత్ర - జనస్య హేతుత్వం వదతా తుల్యన్యాయాత్సుఖిత్వం దుఃఖిత్వం చ జనాన్తరస్యైవేతి వక్తవ్యం, అత్ర, జనశబ్దేన కిమాత్మా వివక్షితః, కిం వా దేహః, కిముభయం, తత్రాద్యః కల్పః కరిష్యమాణేనాత్మహేతుత్వనిరాసేన నిరస్తో భవతీత్యభిప్రేత్య ద్వితీయం నిరస్యతి ॥ కిమాత్మనశ్చాత్రహిభౌమయో స్తదితి ॥ తచ్ఛబ్దేన హేతుత్వం సుఖిత్వం దుఃఖిత్వం చ వివక్షితం, ఏవము త్తరత్రాపి, కిమాత్మనః, అన్యగతేన సుఖదుఃఖకర్తృత్వకర్తృత్వాదినా ఆత్మనో న కించిత్ స్పర్శనమస్తీత్యర్థః ॥ తదుపపాదయతి ॥ భౌమయో స్తదితి ॥ భౌమయోః పార్థివయోర్దేహయో, స్తత్సుఖదుఃఖకర్తృకర్మత్వం - భౌమయోరిత్యనేన తయోరపి తదసంభవోఽభిప్రేతః - కర్తృత్వస్యయత్నాఽఽశ్రయత్వరూపత్వాత్ యత్నస్య సుఖదుఃఖయోశ్చ జ్ఞానరూపత్వాదచేతనయోః పార్థివయోర్యత్నాద్యాశ్రయత్వాసంభవాత్ - ప్రతీవారం కిమాత్మన ఇత్యుక్తేరయమభిప్రాయః ॥ సర్వోఽప్యాత్మనస్సుఖావాప్తమేదుఃఖహానైచ్ఛ యతతే ॥ తత్రయద్యాత్మనో న సుఖదుఃఖాన్వయ, స్తర్హి-నయతేతేతి ॥ తృతీయం కల్పం నిరాహ ॥ జిహ్వామితి ॥ క్వచిత్కదాచిత్-స్వదద్భిస్స్వదన్తైః, జిహ్వాం - స్వాం, ఖాదతి - తద్వేదనాయాం ఖాదనజన్యవ్యథాయాం - కతమాయకస్మై, కుప్యేత్, ఆత్మాధిష్ఠితైకశరీరావయవయోరేకం కర్తృకర్మ చ దృశ్యతే - తత్రజనాన్తరాజ్జనాన్తరస్య సుఖదుఃఖాన్వయవ్యాప్తిర్నాస్తీత్యర్థః-నన్వనవహితమనసో జీవస్య స్వస్య పరస్య వా సుఖదుఃఖహేతుత్వమితిచేత్-తర్హ్యసమాహితస్య మనస ఏవ తద్ధేతుత్వమిత్యాన్తరేయమితి భావః ॥ ౫౧ ॥ న దేహః నాప్యాత్మా సుఖదుఃఖహేతుః, కిన్తుతదుభయాన్తరాత్మేశ్వర ఏవ తద్ధేతు, రిత్యాశఙ్క్యాహ ॥ దుఃఖస్యేతి ॥ దుఃఖగ్రహణం సుఖస్యాప్యుపలక్షణం, దేవతా-ఈశ్వరః, స ఏవ తత్తన్నియన్తా, భేదభిన్నః సుఖయతి దుఃఖయతి సుఖ్యతి దుఃఖ్యతీత్యస్తు - నైతద్యుక్తమిత్యాహ ॥ కిమాత్మన స్తత్రేత్యస్య పూర్వవదేవార్థః, వికారశబ్దో మత్వర్థీయార్శఆద్యజన్తః - వైషమ్యనైర్ఘృణ్యసుఖదుఃఖశీలత్వాదివికారవతోరేవ తద్ధేతుత్వాదికం - నతు నిర్వికారయోరన్తరాత్మనోరిత్యర్థః - నన్వస్త్వన్తరాత్మా అన్యాన్తరాత్మనో న సుఖదుఃఖాదిహేతుః - కిన్తుస్వయమేవ స్వస్య తదుపజననేన సుఖ్యతి దుఃఖ్యతి చేత్యత్రాహ ॥ యదితి ॥ కదాచిత్ - యతః ఈశ్వరా-త్ప్రవృత్తితేనా, ఙ్గేనాఙ్గాన్తరం నిహన్యతే-తద్వేదనాయాం, స్వదేహే-స్వనియామ్యే - ప్రకృతిపురుషౌ దేహావస్య స్త ఇతి తథా- సపురుషః పరమపురుషః-కస్మై, క్రుధ్యేత-న కస్మైచిత్-కిన్తు స్వస్మా ఏవ - న హ్యేతద్యుక్తం-నహ్యనున్మత్తః స్వస్మా ఏవ దుఃఖహేతుర్భూత్వా ఆత్మనే క్రుధ్యతి - న వా నిత్య నిర్వికారిణో వికారాశ్రయత్వం చేతి భావః ॥ ౫౨ ॥ మాస్తు నిర్వికారిణ్యా దేవతాయా హేతుత్వాదికం వికారిణః ప్రత్యగాత్మన స్తదస్త్విత్యాశఙ్క్య ప్రతివదతి ॥ ఆత్మేతి ॥ ఆత్మా దేహీ-యది-సుఖదుఃఖహేతుః-స్యాత్- ఆత్మాన్తరం సుఖయతి దుఃఖయతి-తతోఽన్య ఆత్మా సుఖ్యతి దుఃఖ్యతి - స్వయమేవ వా తదుపజనయ్య సుఖ్యతి దుఃఖ్యతి చేత్యర్థః - తర్హి-కిమన్యతః అన్యస్మాదాత్మనః ఆత్మాన్తరాత్ - స్వస్య సుఖదుఃఖే అభూతామితి వ్యర్థోఽభిమాన ఇత్యర్థః - కుతః - యతో నిజస్వభావః యతో వికారాశ్రయత్వం నిజస్వభావః - ఆత్మనో వికారశీలత్వాత్ స్వరూపస్వభావయోర్నిత్యత్వాత్ వస్తుస్వభావప్రయుక్తే ఽర్థే నకోపః కార్య ఇత్యర్థః - కిం

మర్త్యైర్మిత్రాణ్యుదాసీనరిపూన్విమూఢాః ॥ ౪౯ ॥ దేహం మనోమాత్రమిమం గృహీత్వా మమాహమిత్యన్ధధియో మనుష్యాః । ఏషోఽహమన్యోఽయమితి భ్రమేణ దురన్తపారే తమసి భ్రమన్తి ॥ ౫౦ ॥ జనస్తు హేతుస్సుఖదుఃఖయోశ్చేత్కిమాత్మనశ్చాత్రహిభౌమయో స్తత్ । జిహ్వాం క్వచిత్సందశతి స్వదద్భి స్తద్వేదనాయాం కతమాయ కుప్యేత్ ॥ ౫౧ ॥ దుఃఖస్య హేతుర్యది దేవతా స్తు కిమాత్మన స్తత్ర వికారయో స్తత్ । యదఙ్గమఙ్గేన నిహన్యతే క్వచిత్క్రుధ్యేత కస్మై పురుషస్స్వదేహే ॥ ౫౨ ॥ ఆత్మా యది స్యాత్సుఖదుఃఖహేతుః కిమన్యత స్తత్ర

హాత్మన ఇతిపాఠే, పూర్వవదేవార్థః, కించ-యద్యాత్మైవ హేతుర్నాన్య-స్తర్హ్యాత్మాఽపిన హేతుస్స్యాదిత్యాహ॥నహీతి॥ యద్యాత్మనోఽన్యన్న హేతురిత్యర్థః - తర్హి తదాత్మహేతుత్వమపి, మృషాస్యాత్,అనున్మత్తస్యాత్మనః, సుఖదుఃఖహేతుకత్వవిరోధాదితిభావః - క్రుధ్యేతకస్మా ఇత్యేతత్స్వజస్వభావ ఇత్యస్యానన్తరమన్వేతవ్యః - నసుఖంనదుఃఖమిత్యస్యాత్మనఇత్యనుషక్తేనసంబన్ధః - సుఖదుఃఖాన్వయవిరహమాత్మస్వరూపంకేవలజ్ఞానానన్దైకరసంనిర్వికారమితినతస్యవికారాశ్రయత్వసంభావనాపీతిభావః॥ ౫౩ ॥ నను ద్వాదశాష్టమజన్మస్థానస్థానాంసూర్యాదీనాంనవానాంగ్రహాణాంహేతుత్వంస్యాదితిసంభావ్యప్రతివక్తి॥ గ్రహాఇతి॥ అజస్యజన్మరహితస్యాత్మనః-కిం-నసుఖంనాపిదుఃఖమిత్యర్థః .ఆత్మనోజన్మరహితత్వాత్కథంతజ్జన్మాష్టమాదిస్థానస్థిత్యా హేతుత్వంగ్రహాణాం - అతస్తదయుక్తమితిభావః - నను- దేహస్యతత్స్థానస్థిత్యాతద్ధేతుత్వమిత్యతఆహ॥ జనస్యామేవాఇతి - జనస్యఉత్పత్త్యాశ్రయస్యదేహస్య, జన్మాదిస్థానస్థిత్యా,యే, హేతవో,గ్రహాస్తత్ర తైశ్శీర్గ్రహైః, గ్రహాన్తరాణామపి - పీడాం-వదన్తిదైవజ్ఞాఇతిశేషః, గ్రహాణామపిపరస్పరపీడాంపాదార్థాదిభేదదృష్టిక్ళప్తాం దైవజ్ఞావదన్తీత్యర్థః - అత-స్తతోగ్రహేభ్యో, దేహాచ్చాన్యః, పురుషః-కస్మై క్రుధ్యేత,ఉక్తేషునకస్మైచిత్కుప్యేదిత్యర్థః॥ ౫౪ ॥ యదిగ్రహాణాంమిథఃపీడాతర్హిసర్వేషాంనిజకర్మైవ హేతుస్స్యాదిత్యాశఙ్క్యాహ॥ కర్మాస్త్వితి ॥కిమాత్మనః - ఆత్మనోనిర్వికారస్యస్వయంప్రకాశస్వరూపస్యకిం - తస్యసుఖదుఃఖేతన్మూలశుభాశుభకర్మణీచనస్తఇత్యర్థః - తథా - దేహస్యాప్యచేతనస్య ప్రవృత్త్యక్షమస్యేతిభావః - జడాజడత్వేజడత్వాజడత్వే, జడస్యదేహస్యాత్మత్వేసతిహి తత్స్యాత్ - సుఖదుఃఖాదికంస్యాత్ -జడాజడయోరైక్యమనుపపన్నం - మిథోవిరుద్ధస్వరూపస్వభావత్వాదిత్యర్థః॥దేహస్త్వితి॥ అచిత్ జడః-పురుషోజీవః-సుపర్ణఃతద్వత్ప్రకాశస్వరూపః,అతః-కర్మ, నమూలంనహేతుః, అతః-కస్మైక్రుధ్యేత-జనాది

నిజస్వభావః। నహ్యాత్మనోఽన్యద్యదితన్మృషాస్యాత్కుప్యేత † కస్మైనసుఖంనదుఃఖమ్॥ ౫౩ ॥ గ్రహానిమిత్తంసుఖదుఃఖయోశ్చేత్కిమాత్మనోఽజస్యజనస్యతేవై। గ్రహైర్గ్రహస్యైవవదన్తిపీడాంక్రుధ్యేతకస్మైపురుషస్తతోన్యః॥ ౫౪ ॥ కర్మాస్తుహేతుస్సుఖదుఃఖయోశ్చేత్కిమాత్మనస్తద్ధిజడాజడత్వే। దేహస్త్వచిత్పురుషోఽయంసుపర్ణఃక్రుధ్యేత † కస్మైనహికర్మమూలమ్॥ ౫౫ ॥ కాలస్తుహేతుస్సుఖదుఃఖయోశ్చేత్కిమాత్మనస్తత్రతదాత్మకోఽసౌ। నాగ్నేర్హితాపోనహిమస్యతత్స్యాత్కుప్యేత*కస్మైనపరస్యద్వంద్వమ్॥ నకేనచిత్క్వాపికథంచనాస్యద్వంద్వోపరాగఃపరతఃపరస్య।యథాఽహమస్సంసృతిరూపిణస్స్యాదేవం

బుధ్యనకస్మైచిదిత్యర్థః,యద్యపి॥తతశ్చకర్మాణివిలక్షణానీ,, తికర్మణాంస్వానురూపస్యత్యాపాదనద్వారా హేతుత్వముక్తం- ఏవంకర్మణః॥ అధిష్ఠానంతథాకర్తాకరణంచపృథగ్విధమ్। వివిధాశ్చపృథక్చేష్టాదైవంచైవాత్రపఞ్చమ,, మిత్యుక్తరీత్యాఽదేహాదిపఞ్చకనిష్పాద్యత్వమితిదేహాత్మాదీనామపిహేతుత్వంలభ్యతఇతితన్నిరాకరణంవిరుద్ధం - తథాఽపికర్మణోనిదానమసమాహితంమనఏవేతినిర్ణయాయతన్నిరాస ఇత్యవగన్తవ్యమ్॥ ౫౫ ॥ తర్హివశీకృతసర్వప్రపఞ్చః కాలఏవహేతుస్స్యాదిత్యాశఙ్క్యప్రతివక్తి॥ కాలస్త్వితి॥ ఆత్మనఃకిం-స్వరూపతస్సుఖదుఃఖాన్వయరహితస్యజ్ఞానైకస్వరూపస్యాత్మనః, సుఖదుఃఖ క్రియాద్యాంకర్తృత్వకర్మత్వాదికంనకించిదస్తీత్యర్థః - తత్రహేతుత్వేనాత్మానంవిశినష్టి॥ తదాత్మకోఽసావితి॥ అసౌఆత్మా, తదాత్మకః-త-దుక్తవిధం - ఆత్మాస్వరూపం-యస్యసః-తావద్భ్రమయోరిత్యనేనాత్మాజడఇతిసూచితం,వికారయోస్తదిత్యనేనవికారరాహిత్యముక్తం - అజస్యేత్యనేన ఉత్పత్తినాశరహితత్వం - పురుషోఽయంసుపర్ణఇత్యనేనస్వప్రకాశస్వరూపత్వం - యదిస్వరూపతస్సుఖదుఃఖాన్వయరహితోఽప్యాత్మాకాలవశ్యత్వేనసుఖదుఃఖసంబన్ధంభజతే-తర్హితతఏవహేతో-రగ్నే-స్తాపో-నస్యాత్-హిమస్య - తత్ప్రసిద్ధం,శైత్యం, నస్యాత్ శీతోష్ణస్వభావయోర్హిమాగ్న్యోస్స్వస్వభావౌనస్యాతామిత్యనేన తద్విపరీతస్వభావౌస్యాతామితిచవివక్షితం - నహికదాచిత్కాలవశాదేవందృష్టం - అతోనహేతుఃకాలఇతిభావః,జనాదీనామహేతుత్వంనిగమయతి॥ నపరస్యద్వంద్వమితి॥అత్రపరతఇత్యధ్యాహర్తవ్యం, తథాఅగ్రేదర్శనాత్-పరతఃజనాదిషుషట్సుఅన్యతమాత్-నద్వంద్వం, నసుఖదుఃఖేభవతఇత్యర్థః॥ ౫౬ ॥ తర్హ్యసమాహితస్యమనసఃకారణత్వపక్షేఽప్యాత్మనఃస్వభావాపగమస్తద్విపరీతభావాగమశ్చకథమిత్యాశఙ్క్య - నస్వభావాపగమః - కిన్తుస్తమ్భనాదిభిర్జలాగ్న్యోశ్శైత్యౌష్ణ్యేఇవతదాగమాపాయావౌపాధికౌ, నతుస్వాభావికావిత్యభిప్రేత్యైవంవిద్వాన్నబిభేతీత్యాహ॥ నకేనచిదితి - యదా, పరస్యదేహవిలక్షణస్యాత్మనః-పరతఃజనాదిష్వన్యతమాత్ - తేభ్యోఽప్యన్యతమాద్వా - నద్వంద్వోపరాగఃనసుఖదుఃఖాన్వయః - తదా- సంసృతింరూపయతినిరూపయతిఆపాదయతీతియావత్ - తత్సంసృతిరూపంమన - స్తద

స్యాస్తీతితథా - తస్యాత్మనః, అహమఃఅహమభిమానాత్ అనాత్మన్యాత్మాభిమానాదుపాధే - స్స్యాత్-ద్వన్ద్వోపతాప స్స్యాదిత్యర్థః - సఙ్కల్పవికల్పాత్మకమనసోఽసమాహితాదహంమమాద్యభిమాన - స్తతోద్వేషాది - స్తతఃకర్మాణి-తతో జన్మాని-తతశ్చసుఖదుఃఖే,ఇత్యర్థః,ఇత్థం-విద్వాన్-భూతైః, ఉపద్రుతోఽపీతి శేషః-నభిభేతి ❋ ॥ ౫౭ ॥ ❋ ఇత్థంవర్ణ సముఖే నోపదేష్టవ్యమర్థంనిష్కృష్యోపదిదిక్షుస్తస్యనిర్వేదప్రభృతివృత్తంసంగృహ్ణాతిద్వాభ్యామ్ ॥ తావ,న్నష్టద్రవిణః - అతఏవ-ని ర్విద్యప్రవ్రజ్య, గాం-పర్యటమానో-విగతక్లమః, పూర్వతమై,ర్మనీషిభి-రధ్యాసితాంపరిగృహీతాం, ఏతాంసుఖదుఃఖని దానపరిష్కారయుక్తాం, పరస్యపరమాత్మనో-నిష్ఠాం, ఆస్థాయా-హ-మసద్భి, ర్నిరాకృతోఽపి-స్వధర్మా, దవికమ్పితః-ముకున్దాఙ్ఘ్రినిషేవయైవోపాయభూతయా, అపారమపి-తమఃకార్యంసంసారం-తరిష్యామి, త్యధ్యవస్య, సమునిర్విప్ర,ఇ మాం-గాథా-మాహే-తిసంబన్ధక్రమః ❋ ॥ ౫౮ ॥ ౫౯ ॥ ❋ ఉపదేష్టవ్యముపదిశతి॥సుఖేతి॥సుఖదుఃఖప్రదఃతయోర్హేతుః.ఆ త్మవిభ్రమఏవ-నత్వన్యః - ఆత్మనామనసా - యో-విభ్రమఃదేహాత్మాభిమానస్వతన్త్రాత్మాభిమానాత్మకః - నకేవలమయంత యోరేవహేతుః-కిన్తు - మిత్రాదివిషయవిభాగః-సంసారశ్చ, తన్నిబన్ధనః-ఆత్మవిభ్రమబన్ధనః ❋ ॥ ౬౦ ॥ ❋ తతఃకిమతఆ హ ॥ తస్మాదితి ॥ తాతహేఉద్ధవ-తస్మాదాత్మవిభ్రమస్యసుఖదుఃఖాదిహేతుత్వాత్-మయ్యా, వేశితధియా,యుక్తః- త్వం సర్వాత్మనా-మనో - నిగృహాణ - విషయా-న్తరేభ్యోనిగృహ్యమయిసమాహితంకురు, ఏతావాన్-యోగసంగ్రహఃశాస్త్రేషు ప్రాధాన్యతఃప్రతిపాద్యయోగసంగ్రహః,ఏతావానేవ-మయ్యావేశితధియామనోనిగ్రహఇతీయానేవేత్యర్థః ❋ ॥ ౬౧ ॥ ❋ ప్రకృతభిక్షుగీతాధారణాదిఫలమాహ ॥ యఇతి ॥ ధారయన్, శ్రద్ధయా-శృణ్వన్వా, సమాహితో,భవతి, తతశ్చ,బ్రహ్మని

ప్రబుద్ధోనబిభేతిభూతైః॥ ౫౭ ॥ ఏతాంసమాస్థాయపరాత్మనిష్ఠామధ్యాసితాంపూర్వతమైర్మనీషిభిః।అహం తరిష్యామిదురన్తపారంతమోముకున్దాఙ్ఘ్రినిషేవయైవ ॥ ౫౮ ॥ నిర్విద్యనష్టద్రవిణోగతక్లమః ప్రవ్రజ్యగాంప ర్యటమానఇత్థమ్ । నిరాకృతోఽసద్భిరపిస్వధర్మాదకమ్పితోమూంమునిరాహగాథామ్॥ ౫౯ ॥ సుఖదుఃఖప్ర దోనాన్యఃపురుషస్యాత్మవిభ్రమః । మిత్రోదాసీనరిపవస్సంసారస్తన్నిబన్ధనః॥ ౬౦ ॥తస్మాత్సర్వాత్మనాతాత నిగృహాణమనోధియా । మయ్యావేశితయాయుక్తఏతావాన్యోగసంగ్రహః॥ ౬౧ ॥ యఏతాంభిక్షుణాగీతాం బ్రహ్మనిష్ఠాంసమాహితః । ధారయఞ్ఛ్రావయఞ్ఛృణ్వన్ద్వన్ద్వైర్నైవాభిభూయతే ॥ ౬౨ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

❋❋❋❋❋❋❋ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,ఏకాదశస్కన్ధే,త్రయోవింశోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋

శ్రీభగవానువాచ ॥ అథతేసంప్రవక్ష్యామిసాంఖ్యంపూర్వవినిశ్చితమ్। యద్విజ్ఞాయపుమాన్సద్యోజహ్యాద్వైక ల్పికంభ్రమమ్॥ ౧ ॥ఆసీజ్జ్ఞానమథోహ్యర్థఏకమేవావికల్పితమ్ । యదావివేకనిపుణాఆదౌకృతయుగేఽయుగే॥

స్థః-తతో-ద్వన్ద్వైనసుఖదుఃఖాదినా, నాభిభూతోభవతి-ముక్తోభవతీతిభావః ❋ ॥ ౬౨ ॥ ❋ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యా యాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామేకాదశస్కన్ధేత్రయోవింశోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

ఏవమధ్యాయద్వయేనతత్త్వానాంన్యూనాధికసఙ్ఖ్యావాదోపపత్తితన్నిరూపణానుప్రసక్తముపపాదితం- అథ " సాం ఖ్యేనసర్వతత్త్వానాం ప్రతిలోమానులోమతః - భవాప్యయా " విత్యుక్తమనఃప్రసాదహేతువిజ్ఞానవిషయభవాప్యయాని రూపయితుంప్రతిజానీతే ॥ అథతఇతి ॥ యద్వా ॥ఆత్మవిభ్రమఏవసుఖదుఃఖహేతురితిసమనన్తరమేవోక్తం, కస్తర్హితన్ని వృత్త్యుపాయఇత్యతస్తంవక్తుం ప్రతిజానీతే॥ అథేతి ॥ అథవా " ఏతావాన్యోగసంగ్రహ " ఇత్యుక్తం,తర్హికియాన్సాఙ్ఖ్య సంగ్రహఇత్యతస్తంవక్తుంప్రతిజానీతే॥ అథేతి ॥ సాంఖ్యంప్రకృతిప్రాకృతపురుషేశ్వరాణాంయథావస్థితాకారవిభాగం- పూర్వైర్మునిభి-ర్నిశ్చితం- తేతుభ్యం, వక్ష్యామి-కింతత్కథనేనేత్యతఆహ ॥-యదితి ॥ యత్సాంఖ్యం,విజ్ఞాయ,వైకల్పికం, భ్రమం - జహ్యాత్త్యజేత్ - ఏషోఽహమన్యోఽయమితిభేదబుద్ధికల్పకం దేహాత్మభ్రమంస్వతన్త్రాత్మభ్రమంచజహ్యాదిత్య ర్థః ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ తత్రసృష్టిలయక్రమకథనేనసాంఖ్యంనిరూపయితుకామఃసృష్టేఃప్రళయపూర్వకత్వాత్తావత్ప్రళయావస్థాం సంగ్రహేణాహ ॥-ఆసీదితి ॥ జ్ఞానంపరమాత్మస్వరూపం, ఆదౌకాలేప్రళయే, అవికల్పితంనామరూపవిభాగరహితంసత్- ఏకమేవా,సీత్, వికల్పపరిహారేణనిరతిశయైకత్వవ్యపదేశ్యం - జ్ఞానం,అర్థఃజ్ఞానరూపోఽర్థశ్చ,ఆసీదితిసంబన్ధః " సదేవసో మ్యేదమగ్రఆసీదేకమేవ " త్యస్యార్థోఽత్రోపక్షిప్తః - యద్వా, జ్ఞానంజీవస్వరూపం, అర్థఃప్రకృతిశ్చేత్యుభయం-అవికల్పి తంనామరూపవిభాగరహితంసత్, ఏకమేవా,సీత్ - వికల్పపరిహారేణనిరతిశయసూక్ష్మావస్థాపత్త్యా " తమఃపరేదేవఏకీభ వతీ " త్యుక్తరీత్యాపరమాత్మైకతాపన్నమభూదిత్యర్థః-జ్ఞానంవిశినష్టి ॥ యదేతి ॥ యదా - ఆదౌజగదాదౌ,అయుగఅద్వితీ యే, అనుపమఇతియావత్-కృతయుగే-తదా-యదాచవివేకనిపుణాః-య-త్కారణం,బ్రహ్మ,హ్యుపాసతఇతి శేషః॥

వివేకనిపుణాఃచిదచిదీశ్వరతత్త్వత్రయవిభాగనిపుణాః ॥ ౨ ॥ యత్కేవలంగుణవైషమ్యరహితం. జాత్యాదివికల్పరహితం - వాఙ్మనసాభ్యామపరిచ్ఛేద్యస్వరూపస్వభావం - నిత్యంకాలాద్యపరిచ్ఛేద్యం - సత్యమితిపారేనిర్వికారం- బృహత్ బ్రహ్మ-చతు తేత-తన్మాయాఫలరూపేణ - ద్విధా-సమభవ-దితిసంబన్ధః , ద్విధాద్విప్రకారకం - మాయాఫలరూపవస్తుద్వయవిశేషణకమేవ,ప్రళయదశాయామప్యభూదిత్యర్థః ॥ ౩ ॥ కాఽసౌమాయా-కించతత్ఫల-మిత్యతఆహ॥తయోరితి ॥తయోర్మాయాఫలయో , రేకతరఃమాయాశబ్దవివక్షితోఽర్థః , ప్రకృతిః-సాచోభయాత్మికాకార్యకారణాత్మికా - సమష్టివ్యష్ట్యాత్మికావా , జీవపరయోర్భోగ్యస్వరూపావా , అన్యతమఃఫలశబ్దవివక్షితో-భావఃఅర్థః - జ్ఞానంజీవస్వరూపం « విజ్ఞానంయజ్ఞంతనుత ,, ఇతిప్రయోగాత్ -సచపురుషః - చకారాజ్జీవఃప్రత్యగితిచాభిధీయతేఇత్యర్థః, విచిత్రకార్యకరత్వయోగాత్ప్రకృతిర్మాయాశబ్దేనోచ్యతే - జీవస్త్వనుకూలజ్ఞానాత్మకానన్దస్వరూపత్వాదానన్దస్యైవపురుషార్థత్వాత్ఫలశబ్దేనోక్త ఇత్యవగన్తవ్యమ్ ॥ ౪ ॥ ఉభయాత్మికేత్యుక్తాముభయాత్మకతాముపపాదయతి॥ తమోరజస్సత్త్వమిత్యాదినా ॥ప్రకృతేర్యే,గుణాస్తమఆదయః-సామ్యాపన్నాస్తే,మయాకాలరూపిణా-సంక్షోభ్యమాణాయాః , ప్రకృతే-రభవన్, అభివ్యక్తాబభూవురిత్యర్థః - విషమాబభూవురితివివక్షితోఽర్థః - సంక్షోభయితృత్వహేతుమాత్మానంవిశినష్టి ॥ పురుషానుమతేనేతి« మతిబుద్ధిపూజార్థేభ్యశ్చ ,, ఇతికర్తరివర్తమానేక్తః - పురుషోజీవా , ననుమతేనానుజిఘృక్షతేత్యర్థః - మదారాధనోపయుక్తకరణకళేబరాదిప్రదానేనానుగృహీతుమితిభావః ॥ ౫ ॥ అథ,తేభ్యోగుణేభ్య , స్సూత్రం-సమభవత్-కింతత్సూత్రమిత్య

తన్మాయాఫలరూపేణకేవలంనిర్వికల్పితమ్। వాఙ్మనోఽగోచరం సత్యంద్విధాసమభవద్బృహత్॥ ౩ ॥తయోరేకతరోహ్యర్థఃప్రకృతిస్సోభయాత్మికా।జ్ఞానంత్వన్యతమోభావఃపురుషశ్చాభిధీయతే॥ ౪ ॥తమోరజస్సత్త్వమితిప్రకృతేరభవన్గుణాః । మయాప్రక్షోభ్యమాణాయాఃపురుషానుమతేనచ॥ ౫ ॥ తేభ్యస్సమభవత్సూత్రం మహాన్సూత్రేణసంవృతః । తతోవికుర్వతోజాతోయోఽహంకారోవిమోహనః॥ ౬ ॥వైకారికస్తైజసశ్చతామసశ్చేత్యహంత్రివృత్ । తన్మాత్రేన్ద్రియమనసాంకారణంచిదచిన్మయమ్॥ ౭ ॥అర్థస్తన్మాత్రికాజ్జజ్ఞేతామసానిన్ద్రియాణిచ । తైజసాద్దేవతాఆసన్నేకాదశచవైకృతాత్ ॥ ౮ ॥ మయాసంచోదితాభావాస్సర్వేసంహత్యకారిణః । అణ్డముత్పాదయామాసుర్మమాయతనముత్తమమ్ ॥ ౯ ॥ తస్మిన్నహంసమభవమణ్డేసలిలసమ్భవే । మమనాభ్యామభూత్పద్మంవిశ్వాఖ్యంతత్రచాత్మభూః॥ ౧౦ ॥సోఽసృజత్తపసాయుక్తోరజసామదనుగ్రహాత్। లోకాన్సపాలాన్విశ్వాత్మాభూర్భువస్స్వరితిత్రిధా ॥ ౧౧ ॥ దేవానాంలోకఆసీత్స్వర్భూతానాంచభువఃప

తఆహ ॥ మహానితి ॥ తస్మిన్సూత్రశబ్దప్రవృత్తౌనిమిత్తమాహ - సూత్రేణ-బహుమణీనాంసూత్రమివబహుకార్యాణాంధారకత్వేన-సంవృతఃయుక్తః - తతో,మహత్తత్త్వా , ద్వికుర్వతోవిక్రియమాణాత్,యో, ఽహఙ్కారఇతిప్రసిద్ధః-సోఽభూత్, తంవిశినష్టి ॥ విమోహనఃదేహాత్మభ్రమాదిహేతుః ॥ ౬ ॥ సచాహఙ్కారో, వైకారికాదిరూపేణ,త్రివృత్త్రిధావర్తతఇతితథా-తన్మాత్రాణాంశబ్దాదీనాం - సాశ్రయాణా-మిన్ద్రియాణాం - మనసశ్చ , కారణభూతః-చిదచిన్మయః - అచిత్త్వానాంతిలతైలన్యాయేనచిద్గర్భత్వప్రదర్శనార్థమహంకారస్యచిదచిన్మయత్వముక్తమ్ ॥ ౭ ॥ తన్మాత్రికాచ్ఛబ్దాదితన్మాత్రకారణాత్తామసాహఙ్కారా, దర్థఃఆకాశాదిమహాభూతపఞ్చకరూపోఽర్థః , జజ్ఞేఇన్ద్రియాణిచేతి-చస్త్వర్థః-దేవతాః-దేవతానామధిష్ఠేయత్వాద్దేవతాశబ్దవాచ్యానీన్ద్రియాణ్యేకాదశ - తైజసాద్రాజసాహఙ్కారాత్ - వైకృతాత్సాత్వికాహఙ్కారాత్,ఆసన్జజ్ఞిరే ॥ ౮ ॥ మయేతి ॥ సర్వే,భావాఃమహదాదయః, మయా-సంచోదితాః,అన్తరాత్మయాప్రవిష్టేనమయాప్రేరితాః,సంహత్యమిళిత్వా , కారిణఃకార్యోత్పాదనక్షమాః- అనేనాత్మసంచోదనాత్ప్రాగసంహత్యకారిత్వంసూచితం , తథాచోక్తం « నానావీర్యాఃపృథగ్భూతాస్తతస్తేసంహతింవినా ,, తి -అణ్డంవిశినష్టి ॥ మమో,త్తమాయతనంస్థానమ్ ॥ ౯ ॥ సలిలసంభవే,తస్మిన్నణ్డేఅహం,సమభవం-చతుర్ముఖరూపేణసమభవం,తత్ప్రకారంవివృణోతి॥ మమేతి॥విశ్వాఖ్యంజగదాఖ్యం,పద్మ ,మభూత్,తత్రపద్మే,ఆత్మభూశ్చతుర్ముఖ , స్సమభూత్ ॥ ౧౦ ॥ సఃఆత్మభూః-రజసా - యుక్తః-తపసాచ-అతో - మదనుగ్రహాత్ - సపాలాన్లోకాన్-సృజత్ - లోకానేవాహ ॥ భూర్భువస్స్వరితిత్రిధా॥ భూర్భువస్స్వరితిపదత్రయమవ్యయమ్ ॥ ౧౧ ॥ తత్ర - స్వఃస్వర్లోకో- దేవానా - మోకఃస్థాన - మభూత్ - భువఃఅన్తరిక్షం-భూతానాం-పదం-స్థాన-మాసీత్-మర్త్యాదీనాం - భూర్లోకః-పద - మాసీత్-సిద్ధానాంభృగ్వాదీనాంబ్రహ్మర్షి

౩ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ నిత్యమ్ ,

ణాం-త్రితయాల్లోకత్రయాత్-పరం-మహర్జనాదికం-పదమ్, ఆసీత్ ✽ ॥ ౧౨ ॥ ✽అసురాణాంనాగానాంచఓకఃస్థానం-భూమేరధస్తాత్-అతలాదిక-మసృజత్-అతలాదీనాంభూవివరరూపత్వేనభూమ్యామేవా న్తర్భావాత్ - మహరాదీనాంసుఖప్రధానత్వేనస్వశ్శబ్దేనసంగ్రహాత్త్రిలోకత్వవ్యవహారః- అవాన్తరలోకవివక్షయాతులోకానాంచతుర్దశత్వవ్యవహారః-ఏవంచ సర్వేఽపిలోకాఃకర్మణాంప్రాప్యాఃత్రిలోక్యాన్తర్గతా ఏవేత్యాహ॥త్రిలోక్యామితి ॥ త్రిగుణాత్మనాం-త్రయో-గుణాఃసత్త్వాదయో-యేషాం-తేషాం-ఆత్మనాం క్షేత్రజ్ఞానాం - కర్మణాంసాత్త్వికరాజసతామసకర్మణాం--గతయఃఫలభూతలోకప్రాప్తయఃత్రిలోక్యామేవబ్రహ్మణ్డాన్తరఏవేత్యర్థః ✽ ॥ ౧౩ ॥ ✽తదుపపాదయతి--యోగస్యేతి ॥ యోగస్యప్రాణాయామాదిరూపస్యన్యాసస్యసంన్యాసాశ్రమస్యచ-గతయః అమలాఃనిర్మలా- స్సాత్త్వికాఃతా ఏవాహ॥మహర్జనస్తపస్సత్యమితి ॥ యదికర్మణామేతాగతయస్తర్హిత్వద్భక్తైఃకాగతిరిత్యతఆహ ॥ భక్తియోగస్యమద్గతిరితి॥ మదిత్యేతత్పూర్వోత్తరాభ్యాంసంబధ్యతే, మద్భక్తియోగస్య- మద్గతిఃపరమపదప్రాప్తిః- ఫలమిత్యర్థః ✽ ॥ ౧౪ ॥ ✽ఇత్థంమహదాదిసమష్టివ్యష్టిరూపేణోభయాత్మనాప్రకృతిరుపపాదితా « ద్విధాసమభవద్బృహత్ » ఇతిప్రకృతిపురుషశరీరకస్యబ్రహ్మణఃకారణత్వముక్తం-నను-ప్రకృతేరేవకృత్స్న సమష్టివ్యష్టితత్త్వాత్మనాపరిణామేసతికథంవిశిష్టస్యోపాదానత్వసిద్ధిః-నయుజ్యతేచవిశిష్టోపాదానత్వం- అన్యథావిశేష్యాంశేఽపివికారాశ్రయాపత్తేరిత్యాశఙ్కాయాంవిశిష్టోపాదానత్వం సాధయితుంతావద్విశేష్యాంశస్యోపాదానత్వంనామసద్వారకావస్థాశ్రయత్వంప్రత్యవస్థంప్రకృతిపురుషనియమనభేదరూపమేవేత్యభిప్రేత్యాహ॥ మయేతి ॥ మయాధాత్రా-అన్తఃప్రవిశ్యప్రశాసనేనభర్త్రా-కాలాత్మనాకాలశరీరకేణ-బహిః-కాలరూపేణచరతాచ - గుణపరిణామాత్మకేప్రకృతిమణ్డలే-ఉన్మజ్జతిఉత్పద్యతే - నిమజ్జతివినశ్యతిధాత్రేత్యనేనాత్మనోధార్యగతావస్థానిర్వాహకత్వప్రతీతేర్నియమనభేదప్రతీతేశ్చ సద్వారకాద్వారకోభయవిధావస్థాశ్రయత్వసిద్ధిః-నియన్తృత్వప్రతీతేశ్చనిమిత్తకారణత్వసిద్ధిః-తత్ర

దమ్। మర్త్యాదీనాంచభూర్లోకస్సిద్ధానాంత్రితయాత్పరమ్॥ ౧౨ ॥అధోసురాణాంనాగానాంభూమేరోకోఽసృజత్ప్రభుః । త్రిలోక్యాంగతయస్సర్వాఃకర్మణాంత్రిగుణాత్మనామ్ ॥ ౧౩ ॥ యోగస్యతపసశ్చైవన్యాసస్యగతయోఽమలాః । మహర్జనస్తపస్సత్యంభక్తియోగస్యమద్గతిః॥ ౧౪ ॥మయాకాలాత్మనాధాత్రాకర్మయుక్తమిదంజగత్ । గుణప్రవాహఏతస్మిన్నున్మజ్జతినిమజ్జతి॥ ౧౫ ॥అణుర్బృహత్కృశస్థూలోయోయోభావఃప్రసిధ్యతి । సర్వోఽప్యుభయసంయుక్తఃప్రకృత్యాపురుషేణచ॥ ౧౬ ॥ యస్తుయస్యాదిరన్తశ్చసవైమధ్యంచతస్యసన్ । వికారోవ్యవహారార్థోయథాతైజసపార్థివాః॥ ౧౭ ॥ యదుపాదాయపూర్వస్తుభావోవికురుతేపరమ్।

సద్వారకావస్థాశ్రయత్వేనస్వరూపతఃస్వభావతశ్చ నవికారః - సర్వావస్థచేతనాచేతననియమనభేదస్యాద్వారకత్వేఽపినతస్యస్వరూపస్వభావవికారాత్మకత్వం , యద్యపితన్నియమనంతద్గతావస్థానుకూలసంకల్పరూపజ్ఞానావస్థారూపమేవేతిస్వభావతోవికారరూపమేవ-తథాపి- సంకోచవికాసాత్మకజీవధర్మభూతజ్ఞానవికారవన్నహేయవికారాత్మకః - కింతు-నిరతిశయోత్కర్షావహకల్యాణగుణాత్మకత్వమేవేతితాత్పర్యం - కర్మయుక్తమిత్యనేననియమనస్యకర్మానురూపత్వప్రతీతేరాత్మనోవైషమ్యనైర్ఘృణ్యాద్యభావఃఫలితః ✽ ॥ ౧౫ ॥ ✽ఇదంజగదిత్యనేనకిము చేతనంవివక్షితంకింవా చేతనమిత్యతోఽభయమపీత్యభిప్రేత్యతత్ర హేతుత్వేనచేతనాచేతనయోర్మిథోఽనపాయిత్వమాహ ॥ అణురితి ॥ యోయో - భావఃఅర్థః-ప్రసిధ్యతిప్రమితోభవతి--ససర్వోఽపిభావః-ప్రకృత్యాపురుషేణచేత్యుభయేన-సంయుక్తః ✽ ॥ ౧౬ ॥ ✽ఇదంజగదున్మజ్జతినిమజ్జతీత్యనేనప్రకృతిపురుషయోస్సాక్షాదున్మజ్జనాద్యవస్థాశ్రయత్వముక్తం-తయోరపికథంనిత్యత్వం - స్థాయిత్వవిరోధాదిత్యాశఙ్క్యావస్థానామాగమాపాయిత్వేఽప్యవస్థావతఃస్థాయిత్వమాహ ॥ యస్త్వితి ॥ యస్యకార్యస్య-యః-ఆదిః-అన్తశ్చ-యఆదావన్తేచాస్తీత్యర్థః-సః-తస్య-మధ్యంమధ్యేసోఽస్త్యేవేత్యర్థః-యద్వా ॥ యస్యావస్థాపరపర్యాయకార్యరూపస్యవస్తునః-యఆదిఃతదవస్థాభజనార్హతయాపూర్వమవస్థితః - సఏవ - తస్యాన్తః-తదవస్థావినిర్ముక్తోఽవశిష్యతే మధ్యంచ - తత్తదవస్థాసుతత్తదవస్థాభాక్త్వేనావతిష్ఠతే - తత్రదృష్టాన్తః - యథా,తైజసపార్థివాః,తైజసాఃకటకమకుటాదయః - పార్థివాఃఘటశరావాదయః - కటకాద్యవస్థాపూర్వోత్తరమధ్యకాలేష్వనువృత్తంమృత్సువర్ణాదిద్రవ్యంయథాస్థాయి - తద్వదిత్యర్థః - ద్రవ్యస్థాయిత్వకథనేనకార్యకారణయోరభేదఃఫలితః - సత్కార్యవాదశ్చ -తర్హిఘటాదివికారఃకిమర్థ ఇత్యతఆహ ॥ వికారోవ్యవహారార్థ ఇతి ॥ వికారఇతినామధేయస్యాప్యుపలక్షణం-వికారఃఅవస్థానామధేయప్రాప్తిస్తు,ఘటేనజలమాహరేతివ్యవహారః - జలాహరణాదిప్రయోజనార్థశ్చేత్యర్థః - అత్ర «వాచారమ్భణంవికారోనామధేయంమృత్తికేత్యేవసత్యమ్» ఇతిశ్రుత్యర్థోఽనుసంహితః ✽ ॥ ౧౭ ॥ ✽ఉపపాదితంస్థాయిత్వమేవభఙ్గ్యన్తరేణోపపాదయతి ॥ యదుపా

దాయేతి ॥ భావః స్వావస్థావస్థితః పదార్థః - యదుపాదాయ యదుపాదానం కృత్వా - వికురుతే స్వావస్థాం భజతే - సః - పూర్వః - తుశబ్దోఽవధారణార్థకః - స్వావస్థాయాః పూర్వముపాదానతయాఽవస్థిత స్తదాత్మక ఏవేత్యర్థః - పరం స్వావస్థాయాః పరస్తాదపి తాదాత్మక ఏవ, అతో - యస్మిన్ ద్రవ్యే, యస్య వికారస్య - ఆదిరన్తశ్చ, దృశ్యతే - తద్ద్రవ్యం, సత్యం స్థాయిత్వేనాభిధీయతే, నత్వవస్థావదాగమాపాయీతి భావః ॥ ౧౮ ॥ ఇత్థమచిద్ద్రవ్యస్య స్వరూపతః స్థాయిత్వం అవస్థానాంతద్విపరీతత్వం చోక్తం - అథ ప్రకృతివిలక్షణస్వరూపస్య పురుషస్య సద్వారకాద్వారకోభయావస్థాశ్రయత్వం స్థాయిత్వం చ వదన్ బ్రహ్మణోఽపి సద్వారకావస్థాశ్రయస్థిరీకరణాయ చిదచిచ్ఛరీరకత్వనిబన్ధనేన తత్సామానాధికరణ్యేన నిర్దిశతి ॥ ప్రకృతిరితి ॥ అస్య దేవమనుష్యాదివివిధదేహజాలస్య - ప్రకృతిరుపాదానం - పరః ప్రకృతేః పరః, పురుషః జీవః - ఆధారః - పురుష ఇత్యేకవచనం జాత్యభిప్రాయకం - యద్వా - ఏకస్మిన్నేవ కథితం తుల్యన్యాయా జీవాన్తరేఽప్యూహితవ్యం భవత్యేవేత్యేకవచనం - ఏవమన్యత్రాపి - ఆధారః దేవాదిశరీరాన్తః ప్రవేశేన ధారకః, అనేన సద్వారకావస్థాశ్రయిత్వముక్తం - ప్రకృతిగతావస్థానాం తద్వారా తద్ధారకపర్యన్తత్వాత్ - ఏవం చ న జీవస్వరూపస్వభావయోస్స్థాయిత్వవిరోధః - సతః ఏవం స్వరూపతః స్వభావతశ్చ - నిత్యస్యాత్మనః - అభివ్యఞ్జకః - కాలః - ధర్మభూతజ్ఞానాభివ్యక్తినిమిత్తభూతః - సృష్టిదశాయాం హి జ్ఞానవికాసో జీవానాం అనేన సంకోచవికాసరూపవికారవద్ధర్మభూతజ్ఞానమితి ఫలితం - తత ఏవాద్వారకావస్థాశ్రయత్వం చ - తత్త్రితయం - బ్రహ్మ ప్రకృతిపురుషకాలరూపపదార్థత్రయం బ్రహ్మ శరీరాత్మభావనిబన్ధనమిదం సామానాధికరణ్యం ॥ యద్వా ॥ తే ప్రకృతిపురుషకాలాస్త్రయోఽపి - అవయవాః - యస్య - తత్త్రితయం - సంఖ్యాయా అవయవే తయప్ - తస్య ద్విత్రిభ్యాం తయస్యాయజ్వా, త్యయజాదేశః - అనేన బ్రహ్మణస్స్వావయవభూతచిదచిద్వారా తద్గతావస్థాశ్రయత్వం ఫలితం - బ్రహ్మశబ్దస్య దేవతాన్తరగతత్వ

ఆదిరన్తో యస్య యస్మింస్తత్సత్యమభిధీయతే ॥ ౧౮ ॥ ప్రకృతిర్హ్యస్యోపాదానమాధారః పురుషః పరః । సతోఽభివ్యఞ్జకః కాలో బ్రహ్మ తత్త్రితయం త్వహమ్ ॥ ౧౯ ॥ సర్గః ప్రవర్తతే తావత్పౌర్వాపర్యేణ నిత్యశః । మహాన్గుణవిసర్గార్థః స్థిత్యన్తో యావదీక్షణమ్ ॥ ౨౦ ॥ విరాణ్మయాఽఽసాద్యమానో లోకకల్పవికల్పకః । పఞ్చత్వాయ విశేషాయ కల్పతే భువనైః సహ ॥ ౨౧ ॥ అన్నే ప్రలీయతే మర్త్యమన్నం ధానాసు లీయతే । ధానా భూమౌ ప్రలీయన్తే భూమిర్గన్ధే ప్రలీయతే ॥ ౨౨ ॥ అప్సు ప్రలీయతే గన్ధ ఆపశ్చ స్వగుణే రసే । లీయతే జ్యోతిషి రసో జ్యోతీరూపే ప్రలీయతే ॥ ౨౩ ॥ రూపం వాయౌ స చ స్పర్శే లీయతే సోఽపి చామ్బరే । అమ్బరం శబ్దతన్మాత్ర ఇన్ద్రియాణి స్వ

వ్యుదాసాయాహ ॥ బ్రహ్మ త్వహమితి ॥ ౧౯ ॥ ఇత్థం చిదచితోః స్వరూపతః స్థాయిత్వముక్తం - అథ కార్యస్య జగతోఽపి ప్రవాహనిత్యత్వమాహ ॥ సర్గ ఇతి ॥ యావదీక్షణం - యత్సంకల్పో - యావత్తావ - త్పౌర్వాపర్యేణ - మహాన్నిత్యుపలక్షణం - మహదాదిః - సర్గః ప్రపఞ్చః - గుణవిసర్గార్థః స్థిత్యన్తః - గుణైస్సత్త్వాదిభిః - విసర్గః సృష్టిర్యస్య సః - అర్థశ్చిదచిద్రూపః - తస్య స్థితిరన్తః సంహారశ్చ, యస్య తథాభూతః - నిత్యశః ప్రవర్తతే ॥ ౨౦ ॥ ఏవం సృష్టిం నిరూప్యాథ ప్రళయం నిరూపయతి ॥ విరాడిత్యాదినా ॥ మయా కాలశరీరకేణ - విరాట్ బ్రహ్మాణ్డం ఆసాద్యమానః లయం నీయమాన ఇత్యర్థః - కథం భూతః - లోకకల్పవికల్పకః - లోకానాం జనానాం - కల్పః సర్గప్రళయాదిక్లృప్తిః యస్మిన్ కల్ప్యత ఇతి తథా - యద్వా - లోకానాం పృథివ్యాదిలోకానాం కల్పస్య కల్పనాయాః - వికల్పో భేదో - యస్మిన్ - సః - భువనైః స్వాన్తర్వర్తిభిస్సహ - పఞ్చత్వాయ విశేషాయ పఞ్చత్వరూపావస్థావిశేషాయ కల్పతే - పఞ్చత్వం నాశ - మాపన్నో భవతీత్యర్థః ॥ ౨౧ ॥ తదేవోపపాదయతి ॥ అన్న ఇత్యాదినా మర్త్యశబ్దశ్శరీరపరః - శరీరం, అన్నే - ప్రలీయతే - అన్నాభావే శరీరం విలీయత ఇత్యర్థః "స వా ఏష పురుషోఽన్నరసమయ" ఇత్యన్నరసపరిణామత్వ శ్రవణాత్ తదభావే తల్లయదర్శనాత్ - ఘటస్య మృత్త్వాపత్తిరివ శరీరస్యాన్నత్వాపత్తేరదర్శనాచ్చ అన్నం - ధానాసు లీయతే - ధానా ధాన్యాని - తేషు లీనేషు సత్స్వన్నమపి లీనం భవతీత్యర్థః - ధానా ఉప్తా న ప్రరోహన్తీతి భావః గన్ధే స్వగుణే గన్ధతన్మాత్ర ఇత్యర్థః - శబ్దతన్మాత్ర ఇత్యగ్రే దర్శనాత్ ॥ ౨౨ ॥ అప్స్వితి ॥ స్పష్టోఽర్థః ॥ ౨౩ ॥ రూపమితి ॥ రూపం వాయౌ లీయతే ॥ స చ వాయుః - స్పర్శే - సోఽపి స్పర్శోఽపి - ఇన్ద్రియాణీత్యాదిననుయోనయ ఇతి న కాశ్చిత్సన్తి న చ తాసాం కారణం మనః - సమనస్కానామిన్ద్రియాణాం వైకారికాహంకారకార్యత్వాత్ - అతో - మనసి లయశ్చాసుపపన్నః సత్యం ఏవమస్య గ్రన్థస్య యోజనా ॥ తత్తదిన్ద్రియకారణభూతా వైకారికాహంకారద్రవ్యైకదేశాః యోనిశబ్దేనోచ్యన్తే మనసి స్వకారణే లీయమానే సతి తేన సహ స్వేన్ద్రియారమ్భకాంశా వైకారికే సాత్త్వికాహంకారే లీయన్త ఇతి ॥ ఈశ్వర శబ్దః కారణమాత్రపరః - వైకారికశరీరక ఈశ్వరే లీయత ఇతి వా - ఏవం - శబ్దోఽపి శబ్దతన్మాత్రమపి - భూతాదిం స్వకారణం

తామసాహంకారం అప్యేతి తత్ప్రతిలయమేతీత్యర్థః భూతాదిర్మహతీత్యత్ర భూతాదిశబ్దః తైజసవైకారికయోరప్యుపలక్షణార్థః-త్రివిధోఽప్యహంకారో మహత్తత్వే లీయత ఇత్యర్థః-తం విశినష్టి ॥ ప్రభుః దేహాత్మాభిమానాదిరూపమోహజనకత్వాత్ * ॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥ * స లీయత ఇతి ॥ స్వేషు స్వకారణభూతేషు - గుణేషు సత్వాదిషు త్రిషు-తం విశినష్టి ॥ గుణవత్తమ ఇతి ॥ అధ్యవసాయహేతుత్వాత్-మహాన్ స్వబుద్ధిలక్షణ ఇత్యుక్తేః - ననుమహత్తత్త్వం ద్రవ్యం గుణేషు కథం తస్య లయః ॥ ఉచ్యతే ॥ గుణేషూపరతేషు మహాన్ లీయతే - గుణాశ్చోపరతవైషమ్యాః అవ్యక్తే వర్తన్త ఇత్యర్థః తదవ్యక్తం-కాలే-లీయతే-కాలేన సహ సంసృష్టం భవతీత్యర్థః-లీయత ఇత్యనేన సంసర్గవిశేషమాత్రమేవోచ్యతే - న తు లయః- కాలస్యావ్యక్తప్రకృతిత్వాభావాత్-అవ్యయ ఇత్యనేన స్వరూపతః కాలస్య నిత్యత్వముచ్యతే * ॥ ౨౬ ॥ * మాయామయే ప్రకృతిప్రచురే - తత్సంసృష్ట ఇత్యర్థః-తస్మిన్ జీవే-కాలో లీయతే - జీవేన సహ సంసృష్టో భవతీత్యర్థః-జీవః - ఆత్మని అన్తరాత్మని అజే కర్మాయత్తోత్పత్తిరహితే-మయి-లీయత ఇత్యర్థః- అజ ఇత్యనేనాత్మన ఉత్పత్తిప్రతిసంబన్ధిలయోఽపి నాస్తీతి సూచ్యతే- తదుపపాదయతి ॥ ఆత్మేతి ॥ సర్వాన్తరాత్మభూతోఽహం-ఆత్మన్యేవ తిష్ఠతీతి తథా-న కస్మిన్నప్యేమీతి భావః - తతోఽవికల్పాపాయలక్షణః-వికల్పో దేవాదిశరీరభేదః,అపాయస్తదపగమస్తాభ్యాం న లక్ష్యత ఇతి తథా - అస్పృష్టోత్పత్తివినాశావస్థ ఇత్యర్థః కేవలః మహదాదికార్యసమష్టిరహితః * ॥ ౨౭ ॥ * ఇత్థం సాంఖ్యం నిరూప్య తస్య "జహ్యాద్వైకల్పికం భ్రమమ్" ఇత్యుక్తవైకల్పికభ్రమహానికరత్వం సదృష్టాన్తమాహ ॥ ఏవమితి ॥ ప్రకృతిపురుషకాలేశ్వరవివేకమిత్థమన్వీక్షమాణస్య- పుంసః-వైకల్పికః స్థూలోఽహమిత్యాదివికల్పవిషయః,భ్రమః-స చ-మానసః మనఃకరణకః , హృది-కథం తిష్ఠేత న తిష్ఠేదేవేత్యర్థః-అర్కోదయే సతి తమ ఇవ * ॥ ౨౮ ॥ * అ

యోనిషు ॥ ౨౪ ॥ యోనిర్వైకారికే సౌమ్య లీయతే మనసీశ్వరే । శబ్దో భూతాదిమప్యేతి భూతాదిర్మహతి ప్రభుః ॥ ౨౫ ॥ స లీయతే మహాన్స్వేషు గుణేషు గుణవత్తమః । తేఽవ్యక్తే సంప్రలీయన్తే తత్కాలే లీయతేఽవ్యయే ॥ కాలో మాయామయే జీవే జీవ ఆత్మని మయ్యజే । ఆత్మా కేవల ఆత్మస్థోఽవికల్పాపాయలక్షణః ॥ ౨౭ ॥ ఏవమన్వీక్షమాణస్య కథం వైకల్పికో భ్రమః । మానసో హృది తిష్ఠేత వ్యోమ్నీవార్కోదయే తమః ॥ ౨౮ ॥ ఏష సాంఖ్యవిధిః ప్రోక్తః సంశయగ్రన్థిభేదకః । ప్రతిలోమానులోమాభ్యాం పరావరదృశా మయా ॥ ౨౯ ॥ ********** ********* ఇతి శ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే, ఏకాదశస్కన్ధే ,చతుర్వింశోఽధ్యాయః.*********

శ్రీభగవానువాచ ॥ గుణానామసమ్మిశ్రాణాం పుమాన్యేన యథా భవేత్ । తన్మే పురుషవర్యేదముపధారయ శంసతః ॥ ౧ ॥ శమో దమస్తితిక్షేక్షా తపః సత్యం దయా స్మృతిః । తుష్టిస్త్యాగోఽస్పృహా శ్రద్ధా హ్రీర్దయాదిః స్వనిర్వృతిః ॥ ౨ ॥ కామ ఈహా మదస్తృష్ణా స్తమ్భ ఆశీర్భిదా సుఖమ్ । మదోత్సాహో యశఃప్రీతిర్హాస్యం వీర్యం బలో

నేన సాంఖ్యవర్ణనేన సర్వభావానాం ప్రతిలోమానులోమతో భవాప్యయావపి జ్ఞానీయాదిత్యర్థః తాపి తాజ్జిజ్ఞాసార్థోఽపి శాస్త్రాణాం భూవేత్యుపసంహరతి ॥ ఏష ఇతి ॥ సాంఖ్యస్య ప్రకృతిపురుషకాలేశ్వరవిభాగస్య-విధిః జ్ఞాపనం అజ్ఞాతజ్ఞాపకో హి విధిః , అత స్తేన తద్వివక్షితం-సంశయః దేహాత్మజీవేశ్వరభేదాభేదసంశయ- స ఏవ గ్రన్థిః,తద్వద్దుర్మోచత్వాత్ - తం ఛినత్తీతి తథాభూతః ఏష సాంఖ్యవిధిః-పరావరదృశా సమష్టివ్యష్టితత్త్వయాథాత్మ్యద్రష్ట్రా-మయా- ప్రతిలోమానులోమాభ్యాం సర్గసంహారక్రమాభ్యాం ప్రోక్తః కృత ఇత్యర్థః * ॥ ౨౯ ॥ * ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామేకాదశస్కన్ధే చతుర్వింశోఽధ్యాయః **

"త్రిలోక్యాం గతయస్సర్వాః కర్మణాం త్రిగుణాత్మనామ్,భక్తియోగస్య మద్గతి ,, రితి సత్వాదిగుణానుగుణకర్మప్రయుక్తో గతిభేద ఇత్యుక్తం-తత్ర యేన గుణేన యదభినివేశస్స్యాదితి జిజ్ఞాసామాలక్ష్యాహ ॥ గుణానామితి ॥ గుణానాం సత్వాదీనాం ప్రత్యేకం మిథో-మిశ్రాణాం చ మధ్యే-యేన గుణేన- పుమాన్- యథా భవేత్ యాదృశో భవేత్ - యదభినివేశో భవేదిత్యర్థః-తదేతత్ హే పురుషవర్య శంసతః కథయతో-మేమత్తః-ఉపధారయ శృణు * ॥ ౧ ॥ * ఇత్థం శ్రోతుం ప్రచోద్య జిజ్ఞాసితముపపాదయితుం తావత్ప్రత్యేకమసాధారణకార్యాణ్యాహ ॥ శమ ఇత్యాదినా ॥ శమాదయః-సత్వస్య-వృత్తయః కార్యభూతాః, కామాదయో రజసః క్రోధాదయస్తమసః-తత్ర-శమోఽన్తఃకరణావధానం-దమో బాహ్యేన్ద్రియావధానం- తితిక్షా ద్వన్ద్వసహిష్ణుతా,ఈక్షా తత్త్వవిమర్శః-స్మృతిరనుభూతావిస్మరణం అస్పృహా తిచ్ఛేదః-వైరాగ్యం - శ్రద్ధా ఆస్తిక్యం-హ్రీరకనుచితే కర్మణి లజ్జా-దయా దానం " దయ దానగతిరక్షణేష్వి ,, త్యనుశాసనాత్ అన్యథా పౌనరుక్త్యాత్ , ఆదిశబ్దేనార్జవాదయః-స్వనిర్వృతిః ఆత్మానుభవజం సుఖమ్ * ॥ ౨ ॥ * కామో విషయానభుక్త్వా స్థాతుమశక్తిః - ఈహా చేష్టా ॥ మదో దర్పః-తృష్ణా అసంతోషః-స్తమ్భో గర్వః , ఆశీః ధనాదిలిప్సా - భిదా వైషమ్యం సుఖం విషయభోగః-మదోత్సాహః సాహసిక

ర్థాభినివేశః, యశసి ప్రీతిః స్తుతిప్రియతా, హాస్యం అపహాసః, వీర్యం ప్రభావావిష్కారః, బలోద్యమః - బలేనోద్యోగః, రాజసః న్యాయేనోద్యమస్తు సాత్త్విక ఏవ ॥ ౩ ॥ క్రోధః అసహిష్ణుతా, లోభః వ్యయపరాఙ్ముఖతా, అనృతం అశాస్త్రీయం ప్రమాణమితి భాషణం, హింసా నామ ద్రోహః, యాచ్ఞా ప్రార్థనా, దమ్భో వఞ్చనం, క్లమః శ్రమః, కలిః కలహః, శోకమోహౌ వసుశోచనం భ్రమశ్చ, విషాదార్తిః దుఃఖం దైన్యం చ, ఆశా ఇదం మమ భవిష్యతీత్యపేక్షా, భీర్భయం, అనుద్యమో జాడ్యమ్ ॥ ౪ ॥ పుంసః సత్త్వాదిగుణత్రయాభివృద్ధ్యా, క్రమేణైతే భవన్తి, ఏభిశ్చాయం సాత్త్వికో రాజసస్తామసశ్చేత్యనుమీయతే, ఏతాః అనుపూర్వశః క్రమేణ శ్లోకత్రయోక్తాః వర్ణితప్రాయాః, అన్యా అప్యూహ్యా ఇతి భావః ॥ అథ మిశ్రాణాం గుణానాం వృత్తీర్వివక్షుః శ్రవణాయ ప్రచోదయతి ॥ సన్నిపాతమథో శృణ్వితి ॥ సన్నిపాతం గుణానాం మిథస్సమ్మేళనప్రయుక్తం కార్యమిత్యర్థః ॥ ౫ ॥ హే ఉద్ధవ, అహం మమేతి, యా మతిః, స సన్నిపాతః అహంకారమమకారౌ మిశ్రితగుణకార్యభూతావిత్యర్థః, అహంమమమతిమూలకస్సర్వోఽపి మనోమాత్రేన్ద్రియకారణకో వ్యవహారశ్చ గుణసన్నిపాతప్రభవః, మనోమాత్రేతి మాత్రాశబ్దేన శబ్దాదితన్మాత్రకార్యాకాశాదిభూతకార్యదేహో వివక్షితః ॥ ౬ ॥ కించ అర్థ ఇతి ॥ అర్థాదిషు త్రిష్వసౌ పుమాన్, యదా యది, పరినిష్ఠితః తదా, యం, త్రైవర్గికజనానుకూలః వ్యాపారః, గుణానాం, సన్నికర్షః సన్నిపాతప్రయుక్తః స చ శ్రద్ధారతిధనావహః, శ్రద్ధా చికీర్షితవిషయత్వరా, రతిః ప్రీతిః - ధనం చ - తాన్యావహతీతి తథా, తత్ర ధర్మపరినిష్ఠాత్మకో వ్యాపారోఽర్థకామయోః శ్రద్ధారత్యావహః పునర్ధర్మపరినిష్ఠా ద్వారా ధనావహశ్చ, యద్వా, పుమాన్ సంనికర్షః సమీత్యేకీకారేణ నికర్షో నిపాతో యస్మింస్తథాభూతోఽయం, పరినిష్ఠితః పుమాన్ శ్రద్ధాద్యావహశీల ఇత్యర్థః ధర్మాదినిష్ఠా శ్రద్ధాద్యావహత్వస్వభావాభ్యాం గుణసంనిపాతప్రచురత్వమున్నేయమితి భావః ॥ ౭ ॥ కించ యర్హీతి యదా యస్య పుంసః ప్ర

ద్యమః ॥ ౩ ॥ క్రోధో లోభోఽనృతం హింసా యాచ్ఞా దమ్భః క్లమః కలిః । శోకమోహౌ విషాదార్తీ నిద్రాశా భీరనుద్యమః ॥ ౪ ॥ సత్త్వస్య రజసశ్చైతాస్తమసశ్చానుపూర్వశః । వృత్తయో వర్ణితప్రాయాస్సన్నిపాతమథో శృణు ॥ ౫ ॥ సన్నిపాతస్త్వహమితి మమేత్యుద్ధవ యా మతిః । వ్యవహారస్సన్నిపాతో మనోమాత్రేన్ద్రియాసుభిః ॥ ౬ ॥ అర్థే ధర్మే చ కామే చ యదాఽసౌ పరినిష్ఠితః । గుణానాం సంనికర్షోఽయం శ్రద్ధారతిధనావహః ॥ ౭ ॥ ప్రవృత్తిలక్షణే నిష్ఠా పుంసో యర్హి గృహాశ్రమే । స్వధర్మే చానుతిష్ఠేత గుణానాం సమితిర్హి సా ॥ ౮ ॥ పురుషం సత్త్వసంయుక్తమనుమీయాచ్ఛమాదిభిః । కామాదిభీ రజోయుక్తం క్రోధాద్యైస్తమసా యుతమ్ ॥ ౯ ॥ యదా భజతి మాం భక్త్యా నిరపేక్షస్స్వకర్మభిః । తం సత్త్వప్రకృతిం విద్యాత్పురుషం స్త్రియమేవ చ ॥ ౧౦ ॥ యదా హ్యాశిష ఆశాస్య మాం భజేత స్వకర్మభిః । తం రజఃప్రకృతిం విద్ధి హింసామాశాస్య తామసమ్ ॥ ౧౧ ॥ సత్త్వం రజస్తమ ఇతి గుణా జీవస్య

వృత్తిలక్షణే త్రైవర్గికార్జనానుకూలవ్యాపారే, పరినిష్ఠా స్యాత్తదా అయం పుమాన్ - గృహాశ్రమధర్మైః స్వవర్ణధర్మైశ్చానుతిష్ఠేత పరినిష్ఠితో భవేత్ ॥ సా ప్రవృత్తిలక్షణే నిష్ఠా గుణానాం సమితిః సన్నిపత్తిర్హి, ప్రవృత్తిధర్మనిష్ఠా సమితిప్రయుక్తా, అతస్తయా గుణసమితిమానిత్యున్నేయమితి భావః - గృహాశ్రమస్య ధర్మనిష్ఠారూపకార్యాన్తరం వక్తుం పునరుపాదానమిత్యవగన్తవ్యమ్ ॥ ౮ ॥ ఏవం గుణసన్నిపత్తిసూచకాని తత్కార్యాణి అహంమమాభిమానవ్యవహారార్థాదినిష్ఠాఽఽత్తప్రియుక్త శ్రద్ధాద్యావహస్వభావత్వగృహాశ్రమస్వధర్మనిష్ఠారూపాణ్యుక్తాని, ప్రత్యేకసత్త్వాదిగుణకార్యప్రదర్శనేన తైస్సత్త్వాదిప్రచురత్వమున్నేయమితి సూచితం తత్స్పష్టమేవాహ ॥ పురుషమితి ॥ శమాదిభిస్సత్త్వసంయుక్తమనుమీయాదితి సంబన్ధః ఏవముత్తరత్రాపి ॥ ౯ ॥ గృహాశ్రమస్వధర్మనిష్ఠయోర్గుణసమితిమత్త్వానురూపత్వముక్తం తయోరేవాకారాన్తరేణ సత్త్వస్వభావత్వానురూపత్వమాహ ॥ యదేతి ॥ నిరపేక్షః ఫలాభిసంధిరహితః, స్వకర్మభిః స్వవర్ణాశ్రమోచితకర్మభిః భక్త్యా, తైరనుగృహీతయా భక్త్యా, యో మాం భజతే, భక్త్యా భజత ఇతి పాకం పచతీతివన్నిర్దేశః - మయి భక్తిం కరోతీత్యర్థః పురుషం తథా, మాం భజన్తీం స్త్రియం వా, సత్త్వప్రకృతిం సత్త్వప్రచురస్వభావం విద్యాజ్జానీయాత్ ॥ ౧౦ ॥ స్వకర్మణామేవ పునరాకారాన్తరాభ్యాం రజస్తమప్రకృతిత్వానుమాపకత్వమాహ ॥ యదేతి ॥ ఆశిషః ఐహలౌకికాన్ - ఆశాస్యాభిసంధాయ స్వకర్మభిర్మాం, భజేత తం, రజఃప్రకృతిం, విద్యాత్ - హింసాం శత్రువధాదిరూపాం, ఆశాస్య యో, మాం, భజేత, తం తామసం, విద్యాత్, యద్వాఽత్ర స్వకర్మభిరిత్యస్య శక్యకర్మభిరిత్యర్థః ॥ ౧౧ ॥ నను సత్త్వం త్వాం భజత ఇతి కిం భజనానుగుణం ఫలం దాస్యసి నవా యది న ప్రచ్ఛసి తర్హి తవ ఫలప్రదత్వభఙ్గః అథ ప్రయచ్ఛసి తర్హి తత్ఫలభోక్తురీవస్యైవ సత్త్వాదిగుణసంబన్ధావిశేషాత్ కిం తర్హి జీవాత్ఫలదస్య విశేష, ఇత్యాశఙ్క్యామాలక్ష్యాహ ॥ సత్త్వమితి ॥ జీవస్యైవ బన్ధకాః సత్త్వాదయ ఇత్యధ్యాహారేణాన్వయః, న మే న మమ బన్ధకా ఇత్యర్థః ఇవశబ్దః పాదపూరణార్థః జీవస్య బన్ధకాస్తథా న మమేత్యర్థః - ఏత దేవ సహేతుకముప

పాదయతి ॥ చిత్తజా ఇతి ॥ జీవస్యేత్యనుషజ్యతే, సత్త్వాదయో, జీవస్యైవ చిత్తజాః చిత్తే స్వస్వకార్యరూపేణ జాయన్త ఇతి తథా, అతో, యో, జీవః, స ఏవ, భూతానాం, సజ్జమానః భూతపరిణామాత్మకదేహతదనుబన్ధివిషయాణాం మధ్యే, అన్వతమే - సజ్జమానః, నిబధ్యతే - యైస్త్వితి పాఠే - యైః - చిత్తజైః, బధ్యతే - తస్యైవ - తే సత్త్వాదయః - స్వకార్యకరా ఇత్యధ్యాహృత్య తేన సంబన్ధః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ ఏవం మిశ్రామిశ్రగుణకార్యాణి ప్రదర్శ్యేదానీమేకైకగుణోద్రేకకార్యాణి దర్శయతి సప్తభిః ॥ యదేతరావితి ॥ శివమిత్యస్య చిత్తమితి శేషః - యదా చిత్తమిత్యగ్రే దర్శనాత్ - సత్త్వ - మితరౌ రజస్తమో గుణౌ - యదా - జయేత్ అధః కుర్యాత్ - తదా - చిత్తం - భాస్వరం సూక్ష్మార్థగ్రాహకం విశదం నిర్మలం - తత్ప్రతిబన్ధకమలరహితం, శివం శాన్తం; రాగాద్యకలుషితం చ - భవేదిత్యర్థః - భాస్వరత్వాదీనాం ఫలమాహ ॥ తదేతి ॥ అధరీకృతేతరగుణసత్త్వయుక్తః పుమాన్ - సుఖేన - జ్ఞానాదిభిరిత్యాదిశబ్దేన ప్రాగుక్తశమాదిసంగ్రహః - తైశ్చ యుజ్యత ఇత్యర్థః - అనేన శమాదయః ప్రాగుక్తాస్సత్త్వస్యోద్రిక్తస్య గుణా ఇతి విశేషపర్యవసానం బోధ్యమిత్యభిప్రేతం - ధర్మస్సాత్త్వికదైవతారాధనాత్మకః - జ్ఞానం తదుపాసనాత్మకమ్ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ యదా జయేదితి ॥ రజః కర్తృ, సత్త్వం తమశ్చ గుణం - జయేత్ - తదా, చిత్తం - సఙ్గం, సజ్జత ఇతి సఙ్గం విషయాసక్తం - భిదా చలం - భిదా శబ్దాదివిషయభేదేన, చలం - తల్లబ్ధ్యనుగుణప్రవృత్తిస్వభావం చ - భవేదిత్యర్థః - తత్ఫలమాహ ॥ తదా దుఃఖేనేతి ॥ కర్మణా రాజసదైవతారాధనాత్మకేన - తతః - శ్రియా ధనాదిసంపదా - తత్ప్రయుక్తయశసా చ - యుజ్యేత ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ యదా జయేద్రజ ఇతి ॥ తమః కర్తృ, రజస్సత్త్వం చ గుణం జయే, త్తదా - చిత్తం, మూఢం వివేకరహితం లయం ప్రసరరహితం, అత ఏవ - జడం - ఉద్యమరహితం చ - భవేత్ - తత్ఫలమాహ ॥ యుజ్యేతేతి - శోకాదిభిర్యుజ్యేత, శోకోఽతీవపుత్రాదిమరణాదిస్మృతిజన్యః - మోహస్తత్ప్రయుక్తం పారవశ్యం - ఆశయేతిచ్ఛేదః, ఆశా విషయతృష్ణా ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ విశదం శివమితి సత్త్వ

సైవమే । చిత్తజా యైస్తు భూతానాం సజ్జమానో నిబధ్యతే ॥ ౧౨ ॥ యదేతరౌ జయేత్సత్త్వం భాస్వరం విశదం శివమ్ । తదా సుఖేన యుజ్యేత ధర్మజ్ఞానాదిభిః పుమాన్ ॥ ౧౩ ॥ యదా జయేత్తమస్సత్త్వం రజస్సఙ్గం భిదా చలమ్ । తదా దుఃఖేన యుజ్యేత కర్మణా యశసా శ్రియా ॥ ౧౪ ॥ యదా జయేద్రజస్సత్త్వం తమో మూఢం లయం జడమ్ । యుజ్యేత శోకమోహాభ్యాం నిద్రయా హింసయాఽఽశయా ॥ ౧౫ ॥ యదా చిత్తం ప్రసీదేత * ఇన్ద్రియాణాం చ నిర్వృతిః । దేహేఽభయం మనోఽసఙ్గం తత్సత్త్వం విద్ధి మత్పదమ్ ॥ ౧౬ ॥ వికుర్వన్ క్రియయా చాధీరనిర్వృత్తిశ్చ చేతసామ్ । గాత్రాస్వాస్థ్యం మనో భ్రాన్తం రజ ఏతైర్నిశామయ ॥ ౧౭ ॥ సీదచ్చిత్తం విలీయేత చేతసో గ్రహణేఽక్షమమ్ । మనో నష్టం తమో గ్లానిస్తమస్తదుపధారయ ॥ ౧౮ ॥ ఏధమానే గుణే సత్త్వే దేవానాం బలమేధతే । అసురాణాం చ రజసి తమస్యుద్ధవ రక్షసామ్ ॥ ౧౯ ॥ సత్త్వాజ్జాగరణం విద్యాద్రజసా స్వప్నమాదిశేత్ । ప్రస్వాపం త

వృద్ధేశ్శాన్తిహేతుత్వముక్తం - అథ తస్యా ఏవావశ్యసంపాద్యత్వాభిప్రాయేణాన్తేః ఫలమాహ ॥ యద్వా ॥ క్రమేణ సత్త్వాదీనాముద్రేకానుమాపకాని తత్కార్యాణ్యాహ ॥ యదేతి ॥ ప్రసీదేత శాన్తం భవేత్ - తదేన్ద్రియాణాం - నిర్వృతిః విషయాభినివేశజ్వరవిరహాత్మకం సుఖం - భవేత్ - స్వనిర్వృత్తిరితి పాఠే - స్వస్వవిషయాభినివేశజ్వరవిరహో భవేదిత్యర్థః - కించా - భయం రోగాదిభ్యో భయాభావం - మనోఽసఙ్గం భయనిమిత్తరోగాద్యావహవస్తుషు మనసోఽభిలాషాభావం - విషయసఙ్గాభావం వా - సత్త్వం - విద్ధి - చిత్తప్రసాదాదిభిః సత్త్వముద్రిక్తమాలక్ష్యత ఇత్యర్థః - మత్పదం అహం పద్యతే ఉపలభ్యతే యస్మిన్నితి మత్పదం - మదుపలబ్ధిస్థానం - ముద్రిక్తసత్త్వం - విద్ధి - అనేన సత్త్వస్య వృద్ధ్యభావే నిర్వృత్త్యాదివిపరీతాన్యుద్రిక్తరజస్తమః కార్యాణి భవన్తీతి సూచితమ్ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ తత్స్పష్టమేవాహ ॥ వికుర్వన్నితి ॥ యదా, పుమాన్, క్రియయా వికుర్వన్ సాధ్వసాధు వా యత్కించిత్కుర్వన్ - తత్ఫలభూతహర్షశోకాదిరూపవికారయుక్తో - భవతి - తతశ్చా - ధీశ్చిత్తవిక్షేపః, చేతసాం జ్ఞానేన్ద్రియాణాం, అనిర్వృత్తిః మనోవిషయాభినివేశరూపజ్వరః - గాత్రాణాం కర్మేన్ద్రియాధిష్ఠానానాం పాణిపాదాదీనాం - అస్వాస్థ్యం పీడా - తథా, భ్రాన్తం చఞ్చలం - భవే - త్తదా, ఏతైః క్రియావికారాధ్యనిర్వృత్త్యస్వాస్థ్యభ్రమైః, రజో - నిశామయ ఉద్రిక్తం జానీహి - క్రియాభీ రజ ఉద్రేకమనుమాయాదితి భావః - యద్వా, చేతసామిత్యేతన్నిరూపకపరం - జ్ఞానక్రియయోర్నిరూపకాణాముభయేన్ద్రియాణామిత్యర్థః - గాత్రశబ్దోఽఙ్గమాత్రపరః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ సీదదితి ॥ యదా - సీదత్ తిరోభవేత్ - చేతసః జ్ఞానేన్ద్రియవిషయస్య రూపాదేః - గ్రహణే - అక్షమం సత్ చిత్తం - విలీయేత - తదా - మనోఽపి సఙ్కల్పవికల్పాత్మకం - నష్టం లీనం - తమః, అజ్ఞానం - గ్లానిః విషాదశ్చ, భవతి - తత్ - తదా - తమః, ఉత్కటం, ఉపధారయ ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ కించ ॥ ఏధమాన ఇతి ॥ స్పష్టోఽర్థః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ గుణోత్కర్షతోఽవస్థాభేదం దర్శయతి ॥ సత్త్వాదితి ॥ అస్య, జన్తోర్జననమరణాదిస్వభావదేహసంసృష్టస్య జీవస్య, సత్త్వాదుల్లాసితా - జాగరణం జాగరాద్యవస్థాం - విద్యాత్ - తథోత్తరత్రాపి - జాగరాద్యవస్థాత్రయభాక్త్వం జీవస్య

ణపరిణామాత్మకదేహసంబన్ధప్రయుక్తంనస్వభావతస్తదస్తీత్యాహ ॥ తురీయంత్రిషుసంతతమితి - యత్-త్రిషుజాగరాదిషు - సంతతంవ్యాప్తం-అవస్థాత్రయాన్వితత్వేనప్రతీయమానమాత్మస్వరూపం - తత్తురీయంస్వభావతోఽవస్థాత్రయవినిర్ముక్తమ్ ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ గుణానాముల్లాసతారతమ్యేనగతిభేదానాహ ॥ ఉపర్యుపరీతి ॥ ఉపర్యుపరి,ఆబ్రహ్మణఃబ్రహ్మలోకమభివ్యాప్య - సత్త్వేనతరతమోల్లాసవతాహేతుభూతేన - గచ్ఛన్తిసత్త్వస్యేషద్వృద్ధౌస్వర్లోకం.తతోఽధికవృద్ధౌమహరాదిలోకం - తతోఽపివృద్ధౌసత్యలోక-మిత్యేవ-ముపర్యుపరిగచ్ఛన్తీత్యర్థః , ఏవం-తమసా - అధోధోగచ్ఛన్తీతి-తత్రాభివిధిమాహ॥ ఆముఖ్యాదితి ॥ అముఖ్యోఽతివిహీనోలోకః - అసమన్తాత్కార్త్స్న్యేనఅముఖ్యః-తమభివ్యాప్తః,అముఖ్యాదితినఞాఙ్ప్రశ్లేషాత్ - అముఖ్యాత్స్థావరానభివ్యాప్యేతికేచిద్వ్యాచక్షతే-రాజసాస్తుక్తైనాన్తరచారిణః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ తత్తద్గుణోద్రేకదశాసుమరణాదీనాంగతిభేదహేతుతామాహ ॥ సత్త్వఇతి ॥ సత్త్వేప్రకృష్టేసతి-ప్రలీనాః-స్వః-స్వర్గం-గచ్ఛన్తి - రజోలయాః-రజసిప్రవృద్ధేసతి-లయో-యేషాంతే,తథా - ఏవంతమోలయాఇత్యత్రాప్యర్థః - ఉపర్యుపరిగచ్ఛన్తీత్యనేనసత్త్వోల్లాసానుసారమూర్ధ్వగమనమిత్యుక్తం - నిరతిశయోల్లాసేతుక్వయాన్తీత్యత్రాహ ॥ యాన్తిమామేవనిర్గుణాఇతి ॥ అస్మిన్ప్రకరణేనిర్గుణశబ్దేనాతివృద్ధంసత్త్వముచ్యతే-అతీవోల్లాసితంసత్త్వంగుణసంబన్ధవిఘాతకం॥సత్త్వంరజస్తమఇతిగుణాబుద్ధేర్నచాత్మనః।సత్త్వేనాన్యతమౌహన్యాత్సత్త్వంసత్త్వేనచైవహి,,త్యుక్తత్వాత్ - అతోఽత్రనిర్గుణశబ్దేననైర్గుణ్యావహనిరతిశయసత్త్వోల్లాసదశాప్రలీనాఉచ్యన్తే-తేమామేవయాన్తీత్యర్థః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ ఏవంసత్త్వాదిగుణానుసారిణోగతిభేదాఉక్తాః॥అథతదనుసారిణఃకర్మజ్ఞానోపాసనకర్తృశ్రద్ధాహారసుఖభేదానాహ ॥ మదర్పణమితి ॥ మయ్యర్పణంయస్యతన్మదర్పణం - యథామదారాధనరూపత్వేనకృతమిత్యర్థః- నిష్ఫలంఫలాభిసంధిరహితంవా-యన్నిజకర్మ - తత్సాత్వికం-య , త్ఫలసఙ్కల్పమభ్యుదయ

మసాజన్తోస్తురీయంత్రిషుసంతతమ్॥ ౨౦ ॥ఉపర్యుపరిగచ్ఛన్తిసత్త్వేనాబ్రహ్మణోజనాః । తమసాఽధోధఆముఖ్యాద్రజసాన్తరచారిణః ॥ ౨౧ ॥ సత్త్వేప్రలీనాస్స్వర్యాన్తినరలోకంరజోలయాః । తమోలయాస్తునిరయంయాన్తిమామేవనిర్గుణాః ॥ ౨౨ ॥ మదర్పణంనిష్ఫలంవాసాత్త్వికంనిజకర్మతత్ । రాజసంఫలసఙ్కల్పంహింసాప్రాయాదితామసమ్ ॥ ౨౩ ॥ కైవల్యంసాత్త్వికంజ్ఞానంరజోవైకల్పికంచయత్ । ప్రాకృతంతామసంజ్ఞానంమన్నిష్ఠంనిర్గుణంస్మృతమ్ ॥ ౨౪ ॥ వనంతుసాత్త్వికోవాసోగ్రామోరాజసఉచ్యతే । తామసంద్యూతసదనంమన్నికేతంతునిర్గుణమ్ ॥ ౨౫ ॥ సాత్త్వికఃకారకోఽసఙ్గీరాగాన్ధోరాజసస్స్మృతః । తామసఃస్మృతివిభ్రష్టోనిర్గుణోమదుపాశ్రయః॥ ౨౬ ॥సాత్త్విక్యాధ్యాత్మికీశ్రద్ధాకర్మశ్రద్ధాతురాజసీ। తామస్యధర్మేయాశ్రద్ధామత్సేవాయాంతునిర్గుణా॥ ౨౭ ॥ పథ్యంపూతమనాయాసమాహార్యంసాత్త్వికంస్మృతమ్ । రాజసంచేన్ద్రియప్రేష్ఠంతామసంచార్తిదాశుచి ॥ ౨౮ ॥ సాత్త్వికంసుఖమాత్మోత్థంవిషయోత్థంతురాజసమ్ । తామసంమోహదైన్యోత్థం

ఫలసఙ్కల్పవ-త్త-ద్రాజసం-య , ద్ధింసాప్రాయాది,శత్రుహింసాద్యభిసన్ధిప్రచురం - ఆదిశబ్దేనమాత్సర్యాదిసంగ్రహః-త-త్తామసమ్ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ కైవల్యమితి॥ కేవలమేవకైవల్యం.ఆరోపితాకారవిధురం - యథావస్థితాకారగోచరమిత్యర్థః-త-జ్జ్ఞానం-సాత్త్వికం - వైకల్పికంఆరోపితాకారవిషయం-య-త్త-ద్రజః-తత్ప్రయుక్తమిత్యర్థః - యత్తు-ప్రాకృతంకించిదిత్యవిభక్తవిషయం-త-త్తామసంజ్ఞానం-మన్నిష్ఠంమయ్యేవనిష్ఠాత్మకం-మద్గోచరం-నిర్గుణంఉద్రిక్తసత్త్వప్రచురమ్ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ వనంత్వితి ॥ సాత్త్వికంసత్త్వోద్రేకజన్యరుచిప్రయుక్తః - వాసఃఆధారఇత్యర్థః - వసన్త్యస్మిన్నితివాసః - అధికరణేఘఞ్-య ద్వా-వనంసాత్త్వికోవాసః, సత్త్వోదయహేతురావాసః , ద్యూతసదనంద్యూతపానాదిసదనావాస , స్తామసః మన్నికేతంమమనికేతనంయస్మిన్-త-చ్ఛ్రీరఙ్గాదిదివ్యస్థానంతు- నిర్గుణంగుణత్రయవిఘాతకసత్త్వవృద్ధ్యతిశయహేతురిత్యర్థః ❁॥ ౨౫ ॥ ❁ సాత్త్వికఇతి ॥ కారకఃకర్తా-సయద్యసఙ్గీనసఙ్గోఽర్థకామయోర్యస్య , తథాభూత - స్తదా-సాత్త్వికః రాగాన్ధోఽత్యభినివేశవాంస్తు - కారకః-రాజసః-స్మృతివిభ్రష్టఃవిషయాణాంమనర్థావహత్వంపశ్యన్నపి -తత్స్మృతివిభ్రంశయుక్తఃకారక-స్తామసః, మదుపాశ్రయఃమద్ధ్యానాదిగోచరః ॥ యద్వా ॥ అహ-ముపాశ్రయఃశరణం-యస్య- స-కారకః-నిర్గుణఃనిరతిశయోల్లాససత్త్వగుణయుక్తః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ సాత్త్వికేతి॥ ఆధ్యాత్మికీఅధ్యాత్మశాస్త్రవిషయా-మత్సేవాయాంతు నిర్గుణాసత్త్వోద్రేకాతిశయజన్యా *॥ ౨౭ ॥* పథ్యమితి॥ పథ్యంహితం-పూతం,జాత్యాశ్రయనిమిత్తదోషైరస్పృష్టం,అనాయాసతఃప్రాప్తం-య- దాహార్యంఅభ్యవహార్యమన్నాది-త-త్సాత్త్వికంసత్త్వవృద్ధికరం ప్రవృద్ధసత్త్వగుణరుచివిషయంవా-ఏవముత్తరత్రాపి-ఇన్ద్రియప్రేష్ఠంఇన్ద్రియసుఖావహం,ఆయాసతఃప్రాప్తమిత్యర్థః - త - ద్రాజసం- ఆర్తిదాశుచిఆర్తిదందేహేన్ద్రియపీడావహం . మశుచ్యశుద్ధం-శాస్త్రప్రతిషిద్ధంచ-త-త్తామసమ్ ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ సాత్త్వికమితి॥ఆత్మోత్థం-ఆత్మనైవోత్థం,నబాహ్యార్థవిషయం-కిన్త్వాత్మా

నుభవజసంతోషరూపం, త - త్సాత్త్వికం, సుఖం, విషయేభ్యః శబ్దాదిభ్యస్సుఖస్పర్శేభ్యః - ఉత్థితం - రాజసం - మోహదైన్యాభ్యా ముత్థితస్తు - తామసం - తత్ర - మోహాకవస్త్వనుభవచిత్తపారవశ్యం మోహః - దైన్యోత్థం పుత్రకళత్రాద్యుపచ్ఛన్దనప్రభవం సుఖం - తామసం - మదుపాశ్రయం మద్ధ్యానాదిప్రభవం - నిర్గుణం నైర్గుణ్యావహసత్త్వోద్రేకాతిశయప్రయుక్తం - తాదృశా తిశయవత్పురుషాభినివేశవిషయం వా ❋ ॥ ౨౯ ॥ ❋ ఇత్థం సత్త్వాదిగుణోద్రేకతదతిశయానుగుణాని కర్మప్రభృతీని సుఖాన్తా న్యుపపాదితాని - అథైషామనుక్తానామన్యేషాం చ త్రిగుణోల్లాసతదతిశయానుగుణత్వం ప్రకృతిసంసృష్టచేతనగతత్వముక్త ముల్లాసకార్యాణామనుపాదేయత్వజ్ఞాపనాయ సంసృతిహేతుత్వం తదతిశయకార్యాణాం ప్రకృతిసంబన్ధత్యాగహేతు త్వం చాహ ॥ ద్రవ్యమిత్యాదినాయావదధ్యాయసమాప్తి ॥ తత్ర ద్రవ్యశబ్దోఽభ్యవహార్యద్రవ్యపరః, దేశో వనగ్రామద్యూ తసదనభగవన్నికేతరూపః - ఫలం సుఖం జ్ఞానం కైవల్యమిత్యాదినోక్తం - శ్రద్ధా సాత్త్విక్యధ్యాత్మికీత్యాదినోక్తా నిష్ఠా, లయః సత్త్వే ప్రలీనా ఇత్యాదినోక్తః - అవస్థా సత్త్వం జాగరణమిత్యాదినోక్తా - కాలకారణాకృతయస్త్వనుక్తాః - తత్ర సాత్త్వికః కా లః ప్రాతర్మధ్యందినసాయంతనాత్మకః - తద్వ్యతిరిక్తో గాత్రౌ ప్రహరపర్యన్తో రాజసః - నిశీథాదిస్తామసః, కారణం సమీహి తతత్సాధనాదిజ్ఞానకారణం - తత్రోర్ధ్వగమనసాధనావబోధకం శాస్త్రం సాత్త్వికం - ఐహికసుఖసాధనావబోధకం రాజ సం - అభిచారాద్యవబోధకం తు తామసం - భగవత్ప్రాప్తిసాధనావబోధకస్తు నిర్గుణం - ఆకృతిరాకారో వేషః - స చ - వైదికః సాత్త్వికః - అర్థకామార్జనానుకూలో రాజసః - పాశుపతాద్యాగమోక్తస్తామసః - భగవచ్ఛాస్త్రోక్తో నిర్గుణః - ఇత్యూహ్యం - ఏతే సర్వే, త్రైగుణ్యాః త్రిగుణకార్యభూతాః, తదుల్లాసకరా వా ❋ ॥ ౩౦ ॥ ❋ సర్వే వై తే - భావాః పదార్థాః - గుణమయాః గు ణేభ్యః ఆగతాః ,, తత ఆగత ,, ఇత్యధికారే ,, మయట్చ ,, ఇతి మయట్ - పురుషావ్యక్తధిష్ఠితాః మిథస్సంసృష్టప్రకృతిపురుషాభ యగతాః - అచిత్సంసృష్టపురుషవిషయా ఇత్యర్థః - ద్రవ్యాదయో గుణమయా ఇత్యుక్తం - కిం బహునేత్యాహ ॥ దృష్టమితి - దృష్ట మైహికాదికం - శ్రుతం పారలౌకికం - యచ్చ - బుద్ధ్యాధ్యాతం మనోరథమాత్రవిషయం - సుఖమితి విశేష్యాధ్యాహారః - తత్స

నిర్గుణం మదుపాశ్రయమ్ ॥ ౨౯ ॥ ద్రవ్యం దేశః ఫలం కాలో జ్ఞానం కర్మ చ కారణమ్ । శ్రద్ధాఽవస్థాకృతిర్నిష్ఠా త్రై
గుణ్యాస్సర్వ ఏవ హి ॥ ౩౦ ॥ సర్వే గుణమయా భావాః పురుషావ్యక్తధిష్ఠితాః । దృష్టం శ్రుతమనుధ్యాతం బుద్ధ్యా
వా పురుషర్షభ ॥ ౩౧ ॥ ఏతాస్సంసృతయః పుంసో గుణకర్మనిబన్ధనాః । యేనేమే నిర్జితాస్సౌమ్య గుణా జీవేన చిత్త
జాః ॥ భక్తియోగేన మన్నిష్ఠో మద్భావాయోపపద్యతే ॥ ౩౨ ॥ తస్మాద్దేహమిమం లబ్ధ్వా జ్ఞానవిజ్ఞానసమ్భవమ్ ।
గుణసఙ్గం వినిర్ధూయ మాం భజన్తు విచక్షణాః ॥ ౩౩ ॥ నిస్సఙ్గో మాం భజేద్విద్వానప్రమత్తో జితేన్ద్రియః । రజస్తమ
శ్చాభిజయేత్సత్త్వసంసేవయా మునిః ॥ ౩౪ ॥ సత్త్వం చాభిజయేద్యుక్తో నైరపేక్ష్యేణ శాన్తధీః । సంపద్యతే గుణైర్ము

ర్త్వం - గుణమయం - సర్వస్యాపి దర్శనాదివిషయస్య సుఖస్య గుణమయత్వోక్త్యా తదర్థానాం దేశాదీనామపి తన్నిష్ఠరుచివిష యత్వం ఖ్యాపితమ్ ❋ ॥ ౩౧ ॥ ❋ యతో - గుణమయత్వం, అత ఏవ - తే - గుణత్రయసంబన్ధరూపసంసృతివర్ధకా ఇత్యాహ ॥ ఏతా ఇతి ॥ ఏతా ద్రవ్యాదయః స్త్రీలిఙ్గనిర్దేశో విధేయసంసృతిసాపేక్షః - సర్వనామ్నాం పర్యాయేణోద్దేశ్యవిధేయలిఙ్గభాక్త్వాత్, గుణకర్మనిబన్ధనాః గుణకర్మమూలకాః - తద్గుణానుగుణప్రాచీనపుణ్యపాపాత్మకకర్మప్రయుక్తరుచివిషయా ఇత్యర్థః - సం సృతయః, తద్ధేతవస్తద్వర్ధకా ఇతి యావత్ ॥ యద్వా ॥ సంసృతిర్నామైతద్రుచిభ్యో న కాచిదన్యాస్తీత్యభిప్రాయేణ సంసృతయ ఇత్యుక్తం - కస్తర్హి తన్నిస్తారపూర్వకతత్ప్రాప్త్యుపాయ ఇత్యత ఆహ ॥ యేనేతి ॥ జీవేన కర్త్రా - యేన, నిరతిశయసత్త్వోల్లా సాపరపర్యాయేణ నిర్గుణేన సాధనేన - చిత్తజాః, చిత్తే జాయన్తే ఉల్లసన్తీతి తథా - గుణాః సత్త్వాదయో, జితాః - స ఏవ జీవః - భ క్తియోగేన గుణజయసాధనభూతాత్యుల్లసితసత్త్వసంవర్ధితేన, భక్తియోగేన - మన్నిష్ఠః - మయ్యేవ - నిష్ఠా భక్తియోగావిచ్ఛేదో యస్య సః - మద్భావాయ - మమ - భావః ప్రకారః - సాధర్మ్యమితి యావత్ - తస్మై - ఉపపద్యతే - సాధనభూతస్య భక్తియోగస్యా విచ్ఛేదద్యోతనాయ మన్నిష్ఠ ఇత్యుక్తం - అతో న పౌనరుక్త్యమ్ ❋ ॥ ౩౨ ॥ ❋ యతో నిర్గుణమూలకభక్తియోగస్య మత్ప్రాప్త్యు పపత్తిసాధనత్వం, మత ఏవ - విచక్షణాః - మాం భజన్త్విత్యాహ ॥ తస్మాదితి ॥ జ్ఞానవిజ్ఞానసంభవం శాస్త్రయోగజన్యజ్ఞానోదయ హేతుం - ఇమం - మానుష్యం దేహం - లబ్ధ్వా - గుణసఙ్గం శబ్దాదివిషయసఙ్గం - అపోహ్య - మాం - భజన్తు ❋ ॥ ౩౩ ॥ ❋ నను విష యసఙ్గపరిహారమాత్రేణ కథం తన్మూలజయస్స్యాదిత్యత ఆహ ॥ నిస్సఙ్గ ఇతి ॥ జితాని విషయేభ్యః స్వవశీకృతాని, ఇన్ద్రియాణి - యే న సః తథాప్య - ప్రమత్తః అవిశ్వస్తేన్ద్రియః - తత్ర హేతుః - విద్వాన్ వశీకృతానామపి విశ్వస్తానామిన్ద్రియాణాం పునర్విషయా భినివేశజననద్వారాఽనర్థావహత్వం జానన్ - యో, మాం - భజేత - స - సత్త్వసంసేవయా నిరతిశయోల్లాసకరద్రవ్యాదిసంసే వయా - రజస్తమశ్చాభిజయేత్ - చకారాదుద్రిక్తం సత్త్వం వివక్షితమ్ ❋ ॥ ౩౪ ॥ ❋ నన్వేవమప్యత్యుల్లసితం సత్త్వమపి ప్రాకృ తమవతిష్ఠత ఇతి కథం ప్రకృతిసంబన్ధవినిర్ముక్తిరిత్యత ఆహ ॥ సత్త్వం చేతి ॥ నైరపేక్ష్యేణ - నిర్గతా అపేక్షా యస్మాత్తన్నైర[illegible]

అనన్యప్రయోజనమత్యుల్లసితసత్త్వప్రభవముపాసనాత్మకంజ్ఞానం - తదేవనైరపేక్ష్యం - స్వార్థ్యస్యాన్ - తేన - సత్త్వంచాభిజయేత్ - అతిశయితసత్త్వోత్పాదితేనజ్ఞానేనతైర్గుణ్యనిర్వృత్త్యాతదపినివృత్తంభవతీతిభావః - శాన్తధీఃఅత్యుద్రిక్తసత్త్వత్వాద్రాగాద్యకలుషితచిత్తః-ఇత్థం-గుణైర్విముక్తోజీవః-దేహం-విహాయ-మాం-సంపద్యతేప్రాప్నోతి ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ యస్త్వేత్థంమాంసంపన్నస్తస్యనకృత్యమస్తీత్యాహ ॥ జీవఇతి ॥ ఆశయేమనసి-సంభవన్త్యుల్లసన్తీతితథా - తైర్గుణైః-రజీవేనదేహేనచ-వినిర్ముక్తః - జీవః-మయా - బ్రహ్మణా-పూర్ణః వ్యాప్తః-మదన్తర్యామికత్వంసాక్షాత్కుర్వన్ - బహిః-నచరేత్-సంసారనిమిత్తంకర్మనకరోతి. - నాన్తరంచరేత్ మోక్షసాధనంజ్ఞానయోగమపినాచరతి - ముక్తిదశాయాంశాస్త్రవశ్యోనభవతీత్యర్థః ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామేకాదశస్కన్ధేపఞ్చవింశోఽధ్యాయః **

"తస్మాద్దేహమిమంలబ్ధ్వా" ఇత్యాదినా-తావన్నృదేహ-స్తత్రశనైర్గుణసఙ్గాపోహ - స్తతోభగవద్భక్తి- స్తతోగుణజయ, స్తతోభగవత్ప్రాప్తి, రితిప్రణాడీవివక్షితా, సాక్షాచ్చిక్యంప్రసిద్ధేత్యత్రోదాహరణమైలవృత్తాన్తంప్రస్తోష్యం స్తస్మిఖేనోపదేష్టవ్యమర్థంనిష్కృష్యాహ ॥ మల్లక్షణమితిసార్ధైస్త్రిభిః - మల్లక్షణంమద్దర్శనసాధనభూతం- ఇమంమానుష్యం - కాయం-లబ్ధ్వా - మద్ధర్మంమదారాధనాత్మకంనివృత్తిధర్మ - మాస్థితః-నతుప్రవృత్తిధర్మమితిభావః - ఆనన్దమానన్దమయం ,అనేననిరతిశయపురుషార్థరూపత్వమావేదితంతచ్చ ప్రాప్యత్వోపయోగితయోక్తం - ఆత్మస్థంజీవాత్మనిస్థితం - పరమాత్మానం-మా-ముపైతి, ఉపనిష్పత్త్యనన్తరంప్రాప్నోతీత్యర్థః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ ఏవంభూతస్యజీవద్దశాయాంవిషయాననుభవతోఽపినతత్రాభినివేశోఽస్త్యతోనబద్ధోభవతీత్యాహ ॥ గుణమయ్యేతి ॥ అజీవయోన్యేతిచ్ఛేదః-అజీవస్య దేవమనుష్యాదిశరీరస్య-యోన్యాప్రకృతిభూతయా-గుణమయ్యా - మాయయా - విముక్తః - గుణత్రయాత్మకమాయాకార్యదేవాదిశరీరేష్వహంమమాభి

క్తోజీవోజీవంవిహాయమామ్ ॥ ౩౫ ॥ జీవోజీవేననిర్ముక్తోగుణైశ్చాశయసమ్భవైః । మయైవబ్రహ్మణాపూర్ణో నబహిర్నాన్తరంచరేత్ ॥ ౩౬ ॥ ******************************

********* ఇతిశ్రీమద్భాగవతేమహాపురాణే, ఏకాదశస్కన్ధే , పఞ్చవింశోఽధ్యాయః. ********

శ్రీ భగవానువాచ ॥ మల్లక్షణమిమంకాయంలబ్ధ్వామద్ధర్మఆస్థితః । ఆనన్దంపరమాత్మానమాత్మస్థం సముపైతి మామ్॥ ౧ ॥గుణమయ్యాఽజీవయోన్యావిముక్తోజ్ఞాననిష్ఠయా । గుణేషుమాయామాత్రేషుదృశ్యమానేష్వవస్తుతః ॥ వర్తమానోఽపినపుమాన్యుజ్యతేవస్తుభిర్గుణైః ॥ ౨ ॥ సఙ్గంనకుర్యాదసతాంశిశ్నోదరతృపాంక్వచిత్ । యస్యానుగస్తమస్యన్ధేపతత్యన్ధానుగోన్ధవత్॥ ౩ ॥ఐలస్సమ్రాడిమాంగాథామగాయతబృహచ్ఛ్రవాః । ఊర్వ

మానరహితఇత్యర్థః - విమోకేసాధనమాహ ॥ జ్ఞాననిష్ఠయేతి ॥ స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యానుసంధానాత్మకజ్ఞానయోగనిష్ఠయా,చిదచిల్లక్షణధియాహిప్రకృత్యాత్మభ్రాన్తినివృత్తిః - మాయామాత్రేషు ప్రకృతికార్యేషుశబ్దాదిషు -అవిహితాప్రతిషిద్ధకామ్యవిషయవ్యతిరిక్తేషు - వర్తమానోఽపి-తాననుభవన్నపీత్యర్థః - దృశ్యమానేషుదేహానుబన్ధిషుచ- వర్తమానః-తానాత్మీయత్వేనమన్యమానోఽపీతిపృథక్సబన్ధః - తైః-ర్వస్తుభి-ర్గుణైశ్చ - నయుజ్యతే-తద్వృత్త్యానబధ్యతఇత్యర్థః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ ఏవంభూతస్యావశ్యత్యాజ్యత్వమాహ - సఙ్గమితి ॥ శిశ్నోదరతృపాం శిశ్నోదరసుఖయోః-స్పృట్స్పృష్టా - యేషాం- తేషాం- తృపామితిపాఠేతర్పయన్తీతితథా - తేషా-మసతాం - సఙ్గం-నకుర్యాత్,విపర్యయేఽనర్థమాహ ॥తస్యేతి॥ తస్యాసతః-అనుగఃవిధేయః - ఆస్తాంబహూనామసతాంసఙ్గోఽనర్థహేతు - రేకస్యాపిసోఽనర్థహేతురేవేత్యభిప్రాయేణతస్యేత్యేకవచననిర్దేశః - అన్ధేతమసినరకే-పతతి-యథాఽన్ధమనుసృత్యగచ్ఛన్స్వయమప్యన్ధఃపతతి - తద్వత్ - అతస్తత్సఙ్గంపరిహృత్య భగవద్ధర్మమాస్థితోముక్తోభవేదిత్యర్థః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ నిదర్శనతయాఐలవృత్తాన్తంప్రస్తౌతి॥ఐలస్సమ్రాడిత్యాదినా॥ఐలఃపురూరవాఃసమ్రాట్సార్వభౌమః-బృహద్విపులం ॥ శ్రవఃకీర్తి - ర్యస్యసఃతావదూర్వశీవిరహాదితీదంకథా క్రమానురోధాద్యోజ్యమ్॥ తావదూర్వశ్యాఆకృష్టావశీకృతా - చేతనాచైతన్యం - యస్యసః - అనేనతస్యాత్యన్తమోహప్రాప్త్యాజాడ్యాతిశయోవ్యజ్యతే , అతఏవ-వర్షాణాంయామినీఃరాత్రీః-యాన్తీఃగచ్ఛన్తీః, భూతాఇతియావత్ , ఆయాన్తీరాగమిష్యన్తీశ్చ,నవేద-కింతుక్షుల్లకాన్-కామాన్విషయాన్ - నత్రా,తృప్తో-ఽనుజుషన్నాసేతి శేషః - ఏవంస్థితః-నృపఃఐలః,కదాచి , దాత్మానం-త్యక్త్వా-వ్రజన్తీం , తామూర్వశీమన్వగాదితిసంబన్ధః - కథంభూతః,ఉన్మత్తవ-న్నగ్నః - అయేజాయే-తిష్ఠతిష్ఠేతి-విలప - న్నతఏవ-విహ్వలఃతద్విరహప్రసహః - ఊర్వశీవిరహోన్ముహ్యన్ - అత్ర-పశ్చా - త్కురుక్షేత్రేతాంసమాగమ్య,గన్ధర్వదత్తేనాగ్నినాదేవానిష్ట్వాపునరూర్వశీలోకం ప్రాప్యబహుకాలమూర్వశీభోగానన్తరమితినవమస్కన్ధోక్తకథానుగుణ్యాయార్థతోద్రష్టవ్యం,తత-శ్శోకసంయమేశోకాపగమేసతి- నిర్విణ్ణఃవిషయాణామనర్థహేతుత్వాలోచనేనజాతవైరాగ్యః - ఇమాంవక్ష్యమా

ణాం-గాథాం, అగాయతేతిసంబన్ధః-జాయేఘోరేతిష్ఠేతిపాఠాన్తరంతదాఘోరేఇత్యస్యమనసేతిశేషః « అయేజాయేమనసాతిష్ఠఘోరే, ఇతిశ్రుత్యనురోధాత్-హేమనసాఘోరేకరినచిత్తేఇత్యర్థః ❀ ॥ ౪ ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ ❀ గాథామేవాష్టాదశశ్లోకీరూపామాహ ॥ అహోఇత్యాది ॥ మేమమకథంభూతస్య - కామేన-కశ్మలంతుషితం-చేతో-యస్య- తఏవ-దేవ్యా దేవస్త్రియాఊర్వశ్యా - గృహీతఃకణ్ఠోయస్య - నిత్యంతదాలిఙ్గితదేహస్యేత్యర్థః ఆయుషఃఖణ్డా ఇమేఅహోరాత్రరూపాఃనష్టాః ❀ ॥ ౭ ॥ ❀ విస్మృతిమేవప్రపఞ్చయతి॥ నాహమితి॥అముయాఊర్వశ్యా,ముషితఃఅపహృతవివేకస్సన్నహం, మధునానిస్సృక్తఃమయిరమమాణేఅస్తంగతఃఅభ్యుదితోవాసూర్యఇతి-నవేదనజ్ఞాతవానస్మి-ఉతఅపిచ-వర్షపూగానా,మహాన్యపి,గతాని-నవేదబతేతిఖేదే ❀ ॥ ౮ ॥ ❀ అహోఇతి॥యేనమోహేనా,త్మా అహం-యోషితాం,క్రీడామృగః,కృతః,యోషితాహృతఇతిపాఠే,క్రీడామృగఇవవశీకృతఇత్యర్థః,తదనౌచిత్యజ్ఞాపనాయాత్మానంవిశినష్టి॥చక్రవర్తీ,నరదేవశిఖామణిః ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ ఇత్థంభూతం, సపరిచ్ఛదంభోగ్యభోగోపకరణభోగస్థానాదిసహితం - మాత్మానంమా - మీశ్వరంసార్వభౌమం - తృణమివ - హిత్వా అనాదృత్య యా స్త్రీం-స్త్రియం-అన్వగమంఅన్వగచ్ఛమ్ ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ కుతఇతి ॥ యోఽహమిన-యా స్త్రీం స్త్రియం-ఖరవత్ ఖర్యాపద్భ్యాంతాడితోఽపి-అనుగచ్ఛే-త్తస్యపుంసః-అనుభావాదికం-కుతః-స్యాత్,అనుభావోమాహాత్మ్యం-తేజఃపరాభిభవసామర్థ్యమ్ ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ కించ॥కిమితి ॥ యస్య-మనః-స్త్రీభిః-హృతం - తస్యవిద్యాదిభిః-కిం-సర్వంసాధనంవ్యర్థమిత్యర్థః-తత్ర,విద్యావివేకః త్యాగోదానం-శ్రుతమధ్యయనం- వివిక్తమేకాన్తావస్థానమ్ ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ ఏవమనుతప్తస్స-న్నాత్మా

శ్రీవిరహోన్మత్తవ్యానిర్విణ్ణశ్లోకసంయమే॥౪॥ త్యక్త్వాఽఽత్మానంవ్రజన్తీం తాంనగ్న ఉన్మత్తవన్నృపః।విలపన్నన్వగాజ్జాయేఘోరేతిష్ఠేతివిక్లబః ॥ ౫ ॥ కామానతృప్తోఽనుజుషన్ క్షుల్లకాన్వర్షయామినీః । నవేదయాన్తీర్నాయాన్తీరూర్వశ్యాకృష్టచేతనః ॥ ౬ ॥ ఐలఉవాచ ॥ అహోమేమోహవిస్తారఃకామకశ్మలచేతసః।దేవ్యాగృహీతకణ్ఠస్యనాయుఃఖణ్డాఇమేస్మృతాః॥ ౭ ॥నాహంవేదాభినిర్ముక్తస్సూర్యోవాఽభ్యుదితోముయా। ముషితోవర్షపూగానాంబతాహానిగతాన్యుత॥ ౮ ॥అహోమేఆత్మసమ్మోహోయేనాత్మా యోషితాంకృతః । క్రీడామృగశ్చక్రవర్తీనరదేవశిఖామణిః॥ ౯ ॥ సపరిచ్ఛదమాత్మానంహిత్వాతృణమివేశ్వరమ్ । యాన్తీంస్త్రియంచాన్వగమంనగ్నఉన్మత్తవద్రుదన్ ॥౧౦॥కుతస్తస్యానుభావస్స్యాత్తేజఈశత్వమేవచ।యోఽనుగచ్ఛేత్స్త్రియంయాన్తీంఖరవత్పాదతాడితః ॥ ౧౧ ॥ కింవిద్యయాకింతపసాకింత్యాగేనశ్రుతేనచ। కింవివిక్తేనమౌనేనస్త్రీభిర్యస్యహృతంమనః ॥ ౧౨ ॥ స్వార్థస్యాకోవిదంధిఙ్మాంమూర్ఖంపణ్డితమానినమ్ । యోఽహమీశ్వరతాంప్రాప్యస్త్రీభిర్గోఖరవజ్జితః॥ ౧౩ ॥ సేవతోవర్షపూగాన్మఊర్వశ్యా అధరాసవమ్ । నతృప్యత్యాత్మభూఃకామోవహ్నిరాహుతిభిర్యథా ॥ ౧౪ ॥ పుంశ్చల్యాఽపహృతంచిత్తంకోన్వన్యోమోచితుంప్రభుః । ఆత్మారామేశ్వరమృతేభగవన్తమధోక్షజమ్ ॥ ౧౫ ॥ బోధితస్యాపిదేవ్యామేసూక్తవాక్యేనదుర్మతేః । మనోగతో మహామోహోనా

నం-నిన్దతి, స్వార్థస్యేతిద్వాభ్యామ్॥ స్వార్థస్యస్వశ్రేయసో-ఽకోవిదమనభిజ్ఞంధిఙ్మాం - ఏవంభూతోఽహంనిన్ద్యఇత్యర్థః-తత్రహేతుత్వేనాత్మానంవిశినష్టి ॥ ఈశ్వరతాంసమ్రాట్త్వం- ప్రాప్యాపి-గోవత్ - ఖరవచ్చ-స్త్రీభి-ర్జితః ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ ఊర్వశ్యా-అధరాసవం-సేవమానస్య-మమా - త్మభూర్మనఃప్రభవః - కామః,నతృప్యతినశామ్యతి-యథా-వహ్నిః,రాజ్యాహుతిభి-ర్నశామ్యతి-ప్రత్యుతైధతఏవ - తద్వత్ ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ అహోస్త్రీపారవశ్యందుస్త్యజమిత్యాహ ॥ పుంశ్చల్యేతి॥పుంశ్చలీస్వైరిణీకాన్తాతయాఅపహృతం-చిత్తం - మోచితుంతత్సఙ్గాత్త్యాజయితుంభగవన్తంవినా - తత్ప్రసాదమన్తరేణేతిభావః-కో వా-।ప్రభుఃసమర్థః-నకోఽపీత్యర్థః-ప్రభుత్వసిద్ధిధారయిషయాభగవన్తంవిశినష్టి॥ అధఃకృతా,అక్షజాఇన్ద్రియవృత్తయో యస్యతం-అకరణాయత్తజ్ఞానమిత్యర్థః-ఆత్మారామాణాంవిషయవైముఖ్యేనాత్మన్యేవరమమాణానాం-ఈశ్వరం-ఆశ్రితనిర్వాహకమ్ ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ భగవద్వ్యతిరిక్తానాంసర్వేషామాత్మతుల్యతాఖ్యాపనాయాత్మనిమోహదార్ఢ్యమాహబోధితస్యాపీతి ॥ దేవ్యా,సూక్తవాక్యేనసూనృతవాక్యేన«నవైస్త్రైణానిసఖ్యానిసన్తిసాలావృకాణాంహృదయాన్యేతా,, ఇతిశ్రుత్యుక్తవిధేన-ప్రతిబోధితస్యాపి-దుర్మతేఃకామాసక్తమనసః-తత్రహేతు - రజితాత్మనఃఅజితేన్ద్రియస్య-మమ-మనోగతో-మోహః-కాన్తాయాంభోగ్యతాబుద్ధిరూపో-నాపయాతినాపగచ్ఛతి ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀ యత-స్సా,ప్రతిబోధితవతీ - తథాఽప్యహమనపగతమోహస్తత, స్సా-నాపకారిణీ,ప్రత్యుతప్రతిబోధనోపకర్త్రీకింతు , మమైవమహాపరాధమిత్యాహ॥ కిమేతమేతి ॥ మేమహ్యా-మనయాఊర్వశ్యా-నాపకృతం-వాశబ్దోఽప్యేవశబ్దార్థకః-యథా - సర్పచేతసః-రజ్జ్వా,నాపకృతం-తద్వదిత్యర్థః-సర్పభ్రాన్తిమనసఃకింరజ్జ్వాఽపకృతంస్వరూపావిదుషఃస్వదోషఏవాపకారీతిభావః - తదాహ ॥ స్వరూపంఛన్ద్య

ష్టాన్తే రజ్జుస్వరూపం, దార్ష్టాన్తికే తు దేహాత్మనోర్యాథాత్మ్యం - అవిదుషః అజానతః - ద్రష్టుః దృష్టాన్తే రజ్జుం సర్పత్వేన పశ్యతః దార్ష్టాన్తికే దేహమాత్మత్వేన పశ్యతః - స్వరూపాజ్ఞానే హేతుమాహ ॥ యత్ యస్మాత్ - అహమజితేన్ద్రియః ఇన్ద్రియపరవశః ✽ ॥ ౧౭ ॥ ✽ అన్యథైవం మోహో న స్యాదిత్యసంభావనయోపపాదయతి ॥ క్వేతి ॥ అయం కాయః కాన్తాదేహః మలీమసః అతిమలినః - యద్వా అత్ర కాయశబ్దేన స్వదేహోఽపి తన్త్రేణ వివక్షితః - దౌర్గన్ధ్యాద్యాశ్రయః - అశుచిశ్చ - ఏవంవిధస్య - దేహస్య - క్వ - సౌమనస్యాద్యాః గుణాః - అన్యే చ - హృద్యాః హృదయంగమాశ్చ - గుణాః - క్వ - సౌమనస్యం సౌగన్ధ్యం అతిహేయే కాయే భోగ్యతాబుద్ధిరత్యన్తాసంభావినీతి భావః, అతోఽస్మిన్ దేహే - సౌమనస్యాద్యాః - అవిద్యయా స్వరూపావేదనాత్మకయా కృతాః ✽ ॥ ౧౮ ॥ ✽ సర్వరూపవిత్తు దేహయాథాత్మ్యమవలోకయన్న ముహ్యతీత్యాహ ॥ పిత్రోరితి ॥ కాయ ఇత్యనుషజ్యతే - పిత్రోరిత్యాదిషు స్వస్వామిభావసంబన్ధలక్షణా షష్ఠీ - అయం కాయః - పిత్రోః కిన్ను - తయోః స్వం కిం ను భవతీత్యర్థః ఏవమగ్రేఽపి - ను శబ్దో వితర్కే - తాభ్యాం జాతత్వాదితి భావః - భార్యాయాః - తస్యా భోగ్యత్వాత్, స్వామినః - తదధీనత్వాత్ - అగ్నేర్వా అన్త్యేష్ట్యన్తదాహుతిత్వాత్ - శ్వగృధ్రయోర్వా తయోర్భక్ష్యత్వాత్, కిం వా ఆత్మనః, తస్య సుఖదుఃఖభోగాయతనత్వాత్ - తన్మూలపుణ్యాపుణ్యకర్మసాధనత్వాచ్చ సుహృదాం, తదుపకార్యత్వాత్ - ఇతి య ఇత్యన్తనరమాలోచయతీతి శేషః - స నావసీదతి, తన్మోహేన న క్లిశ్యత ఇత్యర్థః - ఇత్థం - ఇదం శరీరం పారక్యమిత్యాలోచయన్, న తస్మిన్ సజ్యతే, నావసీదతీతి వివక్షితార్థః ✽ ॥ ౧౯ ॥ ✽ అస్వరూపవిత్తు దేహమాత్మతయాఽభిమన్యమానః కాన్తాశరీరే భోగ్యతాబుద్ధ్యా విషజ్జమానోఽవసీదతీత్యాహ ॥ తస్మిన్నితి ॥ తస్మిన్ మలీమసే దౌర్గన్ధ్యాద్యాత్మకే, అశుచౌ చ, తుచ్ఛే అభావే, నిష్ఠా చరమావస్థా యస్య-

---

పయాత్యజితాత్మనః ॥ ౧౬ ॥ కిమేతయా నోఽపకృతం రజ్జ్వా వా సర్పచేతసః । ద్రష్టుః స్వరూపావిదుషో యోఽహం యదజితేన్ద్రియః ॥ ౧౭ ॥ క్వాయం మలీమసః కాయో దౌర్గన్ధ్యాద్యాత్మకోఽశుచిః । క్వ గుణాః సౌమనస్యాద్యా హ్యాత్రితేఽవిద్యయా కృతాః ॥ ౧౮ ॥ పిత్రోః స్వం కిన్ను భార్యాయాః స్వామినోఽగ్నేః శ్వగృధ్రయోః । కిమాత్మనః కిం సుహృదామితి యో నావసీదతి ॥ ౧౯ ॥ తస్మిన్ కలేబరేఽమేధ్యే తుచ్ఛనిష్ఠే విషజ్జతే । అహో సుభద్రం సునసం సుస్మితం చ ముఖం స్త్రియాః ॥ ౨౦ ॥ త్వఙ్మాంసరుధిరస్నాయుమేదోమజ్జాస్థిసంహతౌ । విణ్మూత్రపూయే రమతాం కృమీణాం కియదన్తరమ్ ॥ ౨౧ ॥ అథాపి నోపసజ్జేత స్త్రీషు స్త్రైణేషు చాత్మవిత్ । విషయేన్ద్రియసంయోగాన్మనః క్షుభ్యతి నాన్యథా ॥ ౨౨ ॥ అదృష్టాదశ్రుతాద్భావాన్న భావ ఉపజాయతే । అసంప్రయుఞ్జతః ప్రాణాన్ శామ్యతి స్తిమితం మనః ॥ ౨౩ ॥ తస్మాత్సఙ్గో న కర్తవ్యః స్త్రీషు స్త్రైణేషు చేన్ద్రియైః । విదుషాం చాప్యవిస్రబ్ధః షడ్వర్గః కిము మాదృశామ్ ॥ ౨౪ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ ఏవం ప్రగాయన్ నరదేవదేవః స ఉర్వశీలోకమథో విహాయ ।

త, స్మిన్ కలేబరే, విశేషతః సక్తో భవతి, సఙ్గమేవాభినయేన దర్శయతి ॥ అహో ఇతి ॥ అహో, యస్యాః స్త్రియాః, ముఖం, సుభద్రం సుఖావహం, సునసం శోభననాసికమితి, విషజ్జతే, ఇతి సంబన్ధః - తతోఽవసీదతీతి భావః ✽ ॥ ౨౦ ॥ ✽ ఇత్థం విషజ్జమానం నిన్దతి ॥ త్వఙ్మాంసేతి ॥ త్వగాదిసప్తధాతుసంఘాతాత్మకే శరీరే, రమతాం, విణ్మూత్రాభ్యాం, పూయైః, దుర్గన్ధకలేబరే, రమతాం - కృమీణాం చ, మిథః - కియత్, అన్తరమిత్యర్థః ✽ ॥ ౨౧ ॥ ✽ ఏవం నిర్విద్య కృత్యం నిశ్చినోతి ॥ అథాపీత్యస్య ఇతోఽపీత్యర్థః - అర్థవిత్ ఆత్మహితవిత్ - స్త్రీషు, స్త్రైణేషు స్త్రీవశ్యేషు చ, నోపసజ్జేత, తథాపీత్యనేన వివక్షితం హేతుం వివృణ్వన్ తస్యాన్వయవ్యతిరేకాభ్యాం మనః క్షోభహేతుతామప్యాహ ॥ విషయేన్ద్రియేతి ॥ విషయేన్ద్రియయోః, సంయోగాత్ సంబన్ధాత్, అన్యథా తదభావే, న క్షుభ్యతీత్యర్థః - విషయేన్ద్రియసంబన్ధస్య మనఃక్షోభహేతుత్వాచ్చ స్త్రీషు తద్వశ్యేషు చ నోపసజ్జేతేత్యర్థః ✽ ॥ ౨౨ ॥ ✽ నాన్యథేత్యేతదేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ అదృష్టాదితి ॥ భావాద్విషయాత్, భావః మనఃక్షోభః, నోపజాయతే ఇదం దృష్టాన్తాభిప్రాయకం, యథా, తాభ్యాం, భావో, నోపజాయతే, తథా - ప్రాణానిన్ద్రియాణి, అసంప్రయుఞ్జతః - పుంసః - మనః, స్తిమితం నిశ్చలం సత్, శామ్యతి రాగాద్యకలుషితం భవతి ✽ ॥ ౨౩ ॥ ✽ ఇత్థం నిర్విద్య విచార్య చ నిశ్చితం కృత్యమర్థముపసంహరతి ॥ తస్మాదితి ॥ ఇన్ద్రియైః, సఙ్గో న కర్తవ్యః, తత్ర హేతుత్వేన సఙ్గస్యానర్థహేతుతాం కైముత్యన్యాయేనాహ ॥ విదుషామపీతి ॥ షడ్వర్గః షడిన్ద్రియవర్గః - విదుషామపి, అవిస్రబ్ధః అవిస్రమ్భణీయః, మద్విధోఽయం షడ్వర్గః మహ్యం కిమపరాధ్యతీతి విశ్వాసేన విషయైర్న యోజనీయ ఇత్యర్థః - 'న కుర్యాత్ కర్హిచిత్ సఖ్యం మనసి హ్యనవస్థితే । యద్విస్రమ్భాచ్చిరాచ్చీర్ణం చస్కన్ద తప ఐశ్వరమ్', ఇత్యుక్తరీత్యా విశ్వస్తస్య తస్యానర్థావహత్వాదితి భావః, విదుషామేవం కిం పున, ర్మాదృశామవిదుషామ్ ✽ ॥ ౨౪ ॥ ✽ న కేవలమేవమైలో నిశ్చికాయైవాపి తు నిశ్చితమర్థమన్వతిష్ఠదపీత్యాహ ॥ ఏవమితి ॥ నరదేవానాం దేవః, నృపదేవదేవ ఇతి పాఠే వ్యయమేవార్థః - దీవ్యతీతి దేవ ఇతి వ్యుత్పత్త్యా రాజపర్యాయోఽత్ర దేవశబ్దః - స ఐలః - ఆత్మని - ఆ

త్మానం, మాం - ప్రవిశ్య ప్రశాసనేన ధారకం మాముపాగమ్య ప్రాప్య ఉపాసనేన సాక్షాత్కృత్యేత్యర్థః - తతో, జ్ఞానేన, ఉపాసనాత్మకేన, విధూతః నిరవశేషం నిరస్తో, మోహో దేహాత్మాభిమానాదిరూపో, యేన, తథాభూతః - ముక్తో బభూవేతి యావత్ ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ ఇతిహాసముఖేనోపదిష్టమర్థముపసంహరతి ॥ తత ఇతి ॥ బుద్ధిమాంశ్చేత్, సత్సు, సజ్జేత - కిమత, స్తత ఆహ ॥ సన్త ఇతి ॥ ఏతస్య శ్రేయస్కామస్య పుంసః, మనోవ్యాసఙ్గం మనసో విషయేషు సఙ్గం - ఉక్తిభిరనర్థహేతుత్వోపపాదకైర్వచోభిః ఛిన్దన్తి ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀ కీదృశాస్తే సన్త ఇత్యత స్తాన్ విశినష్టి ॥ సన్తోఽనపేక్షా ఇతి ॥ మయ్యేవ నిరతిశయపురుషార్థరూపే, చిత్తం యేషాం, తే - అత ఏవానపేక్షాః మదతిరిక్తవిషయాభిలాషరహితాః - అత ఏవ, ప్రశాన్తాః రాగాద్యకలుషితచిత్తాః, సమదర్శినః, సర్వం చిదచిదాత్మకం జగద్బ్రహ్మాత్మకత్వేన సమం పశ్యన్తీతి తథా, దేహ తదనుబన్ధిష్వహం మమాభిమానరహితాః - నిర్ద్వన్ద్వాః ద్వన్ద్వేభ్యో నిర్గతాః - శీతోష్ణాదిద్వన్ద్వప్రభవవికారరహితాః, పరిగృహ్యన్త ఇతి పరిగ్రహాః, అనుకూలా విషయాః, తేభ్యో, నిర్గతాః - తద్రహితా ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀ నను మనోవ్యాసఙ్గహేతావఘే సతి కేవలముక్తిభిశ్ఛిన్నోఽపి పునః ప్రరోహేదిత్యత ఆహ ॥ తేష్వితి ॥ హే మహాభాగ, సమ్భవన్తి ప్రవర్తన్తే - తతః కిమత ఆహ ॥ మత్కథా ఇతి ॥ తాః మమ కథాః, జుషతాం శృణ్వతాం - నృణామఘం, ప్రపునన్తి శోధయన్తీతి యావత్ ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀ తతః కిమత ఆహ ॥ తా య ఇతి ॥ ఆదృతా ఇతి కర్తరి క్తః - ఆదృతవన్తశ్చ భవన్తి ॥ యద్వా ॥ యే - ఆదృతా - భవన్తి - తే, శ్రద్దధానాః - మత్పరా మదారాధనపరాశ్చ సన్తో, మయి, భక్తిం, విన్దన్తి లభన్తే - వ్యాసఙ్గనిమిత్తదురితక్షపణద్వారా మయి భక్తియోగం నిష్పాదయన్తీత్యర్థః ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀ తతోఽపి కిమత ఆహ ॥ భక్తిమితి ॥ మయి భక్తిమితి సమ్బన్ధః - కిమన్యదవశిష్యతే న దుర్లభం కించిదస్తీత్యర్థః - భక్తేస్సర్వసాధనహేతుతయా తద్వి

ఆత్మానమాత్మన్యవగమ్య తాం వా ఉపారమజ్జ్ఞానవిధూతమోహః ॥ ౨౫ ॥ తతో దుస్సఙ్గముత్సృజ్య సత్సు సజ్జేత బుద్ధిమాన్ । సన్త ఏతస్య ఛిన్దన్తి మనోవ్యాసఙ్గముక్తిభిః ॥ ౨౬ ॥ సన్తోఽనపేక్షా మచ్చిత్తాః ప్రశాన్తాః సమదర్శినః । నిర్మమా నిరహంకారా నిర్ద్వన్ద్వా నిష్పరిగ్రహాః ॥ ౨౭ ॥ తేషు నిత్యం మహాభాగ మహాభాగేషు మత్కథాః । సమ్భవన్తి హి తా నృణాం జుషతాం ప్రపునన్త్యఘమ్ ॥ ౨౮ ॥ తా యే శృణ్వన్తి గాయన్తి హ్యనుమోదన్తి చాదృతాః । మత్పరాః శ్రద్దధానాశ్చ భక్తిం విన్దన్తి తే మయి ॥ ౨౯ ॥ భక్తిం లబ్ధవతస్సాధోః కిమన్యదవశిష్యతే । మయ్యనన్తగుణే బ్రహ్మణ్యానన్దానుభవాత్మని ॥ ౩౦ ॥ యథోపశ్రయమాణస్య భగవన్తం విభావసుమ్ । శీతం భయం తమోఽప్యేతి సాధూన్సంసేవతస్తథా ॥ ౩౧ ॥ నిమజ్జ్యోన్మజ్జతాం ఘోరే భవాబ్ధౌ పరమాయణమ్ । సన్తో బ్రహ్మవిదశ్శాన్తా నౌర్దృఢేవాప్సు మజ్జతామ్ ॥ ౩౨ ॥ అన్నం హి ప్రాణినాం ప్రాణ ఆర్తానాం శరణం త్వహమ్ । ధర్మో విత్తం నృణాం ప్రేత్య సంసారాద్బిభ్యతోఽరణమ్ ॥ ౩౩ ॥ సన్తో దిశన్తి చక్షూంషి బహిరర్కస్సముత్థితః । దేవతా బాన్ధవాస్సన్తస్సన్త ఆత్మాఽహమేవ చ ॥ ౩౪ ॥ వైతసేనస్తతోఽప్యేవమూర్వశ్యా లోకనిస్పృహః । ముక్త

షయభూతమాత్మానం విశినష్టి ॥ అనన్తగుణ ఇతి ॥ అనన్తా అసంఖ్యేయాః - గుణా ఆశ్రితకార్యాపాదకాః - యస్మిన్, బ్రహ్మణి స్వతో నిరతిశయబృహత్త్వశాలిని నిరతిశయానన్దజ్ఞానరూపే ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀ ఏవం సత్సఙ్గస్య ప్రణాడ్యా అఖిలశ్రేయస్సాధనత్వముక్తం - అథ - తస్మిన్ రుచిం జనయితుం ప్రస్తౌతి ॥ యథేతి ॥ భగవన్తం ఆహవనీయాదిరూపేణ పూజ్యం - విభావసుమగ్నిం - ఉపశ్రయమాణస్య పుంసః - శీతం, తమోఽన్ధకారశ్చ - తజ్జన్యం భయం చ - అప్యేతి - తథా, సాధూన్ - సంసేవతః పురుషస్యాపి - తమోఽజ్ఞానం - తత్ప్రయుక్తం సంసృతిభయం చాపగచ్ఛతి ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀ నిమజ్జ్యేతి ల్యబన్తం, ఉన్మజ్జతాం పుంసాం, పరమయనం పరమం శరణం - సన్త ఏవ సాధవ ఏవో - త్తారకా ఇత్యర్థః - కథంభూతాః - బ్రహ్మవిదః - శాన్తాః రాగాదిభిరకలుషితచిత్తాశ్చ యథా - అప్సు - మజ్జతాం, దృఢా, నౌః - శరణం - తద్వత్ ❀ ॥ ౩౨ ॥ ❀ కించ అన్నమితి ॥ ప్రాణినాం జిజీవిషూణాం - అన్నం ప్రాణాః జీవయితృ - ఆర్తానాం తాపత్రయపీడితానాం - అహమీశ్వరః - శరణం - రక్షితా - ప్రేత్య పరలోకే - ధర్మః - శరణం రక్షితా నృణామిహలౌకికానాం, విత్తం ధనం - శరణం, తథా అస్మాత్సంసారాద్బిభ్యతః పురుషస్య - సన్తః సాధవః - అరణం శరణమ్ ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀ తే చ న సాక్షాదరణం, కింతు - జ్ఞానోపదేశద్వారేత్యభిప్రేత్యాహ ॥ సన్తో దిశన్తీతి ॥ చక్షూంషి చిదచిదీశ్వరయాథాత్మ్యజ్ఞానాత్మకాని - దిశన్తి ప్రయచ్ఛన్తి - అర్కస్తు - సముత్థితః అభ్యుదిత ఏవ సన్, బహిరేవ - చక్షుర్దిశతి - తద్దర్శనసాధనం, కరోతీత్యర్థః - అతస్సన్తో - దేవతాః - బాన్ధవాశ్చ, తద్వత్పూజ్యా ఉపకార్యాశ్చేత్యర్థః - కిం బహునా - సన్త ఆత్మా మమాత్మభూతా ఇత్యర్థః ‘‘జ్ఞానీ త్వాత్మైవ మే మతమ్’’ ఇతి మదభిప్రాయాదితి భావః - అతోఽహమేవ - సన్తః - మద్దృష్ట్యా సేవనీయా ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౩౪ ॥ ❀ ఇతిహాసముపసంహరతి ॥ వైతసేన ఇతి ॥ సుద్యుమ్నభావేనోమావనం ప్రవిశ్య స్త్రీభావం ప్రాప్తస్య వీతసేనస్య పుత్రో వైతసేనః పురూరవాః - సఙ్గాత్ స్త్రీణాం స్త్రైణానాం చ సఙ్గాన్ముక్తః ఆత్మారామో, మహీమేతాం - చచార

హేత్యాశ్చర్యే-ఏవమతిసక్తస్య సజ్జస్తతో ముక్తిశ్చ భూమాదితి విస్మయతే హేతి ॥ ౩౫ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం ఏకాదశస్కన్ధే షడ్వింశోఽధ్యాయః. ********************

మత్పరాశ్శ్రద్దధానాశ్చ భక్తిం విన్దన్తీతి స్వారాధనాత్మకక్రియాయోగస్య భక్తియోగానుగ్రాహకత్వముక్తం-తత్ప్రకారబుభుత్సయా పృచ్ఛతి ॥ క్రియేతి ॥ భవదారాధనం క్రియాయోగం సమాచక్ష్వేతి సంబన్ధః-యస్మాదతికరణాధిష్ఠానాదిప్రశ్నః-యైః కరణైః-యేష్వధికరణేషు-త్వాం, యథా-సాత్వతాః, అర్చన్తి, తచ్చాచక్ష్వేతి సంబన్ధః ॥ ౧ ॥ కిం తత్ప్రశ్నప్రశ్రవణాభ్యామిత్యత ఆహ ॥ ఏతదితి ॥ ఏతద్భగవదారాధనం- ముహుర్ముహు, రనుష్ఠితం, నృణాం, నిశ్శ్రేయసకరం ముక్తిసాధనం, వదన్తి, కే పునస్తే మునయ ఇత్యత ఆహ ॥ నారద ఇతి ॥ ఆచార్యో బృహస్పతిః, తస్య విశేషణం అఙ్గిరసస్సుత ఇతి ॥ ౨ ॥ న కేవలం మునయ ఏవ వదన్తి-అపి తు-భగవానజో బ్రహ్మాపి-యద్భగవదారాధనం-నిశ్శ్రేయసం-ఆహ - కేభ్య ఆహేత్యత ఆహ ॥ పుత్రేభ్యో భృగుముఖ్యేభ్య ఇతి ॥ తథా, భగవాన్, భవో రుద్రశ్చ, ఆహ కస్మై, దేవ్యై భార్యాయై, తావద్బ్రహ్మణ ఉపదేష్టృత్వమేవేత్యభిప్రాయేణారాధనం విశినష్టి ॥ నిస్సృతం తే ముఖామ్భోజాదితి ॥ తదుపదేశస్య త్వన్ముఖనిస్సృతత్వాదుపదేశ్యజ్ఞానస్యోపదేశాయత్తత్వాత్ త్వన్ముఖనిస్సృతత్వోపచారః ॥ ౩ ॥ యత ఏవ, మత్త స్త్వదారాధనమేవ నిరతిశయశ్రేయస్సాధనమిత్యధ్యవస్యామీత్యాహ ॥ ఏతద్వా ఇతి ॥ హే మానద-ఏతత్ త్వత్సంప్రదాయోపదేశానుష్ఠానపరమ్పరాప్రాప్తం, త్వదారాధనం, సర్వేషాం, వర్ణినాం, ఆశ్రమిణాం చ, కిం బహునా, స్త్రీణాం, శూద్రాణాం చ. శ్రేయసాం, ముత్తమం, శ్రేయ, స్తత్సాధనం

సఙ్గో మహీమేతామాత్మారామశ్చచార హ ॥ ౩౫ ॥ ********************
********** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, ఏకాదశస్కన్ధే, షడ్వింశోఽధ్యాయః **********

ఉద్ధవ ఉవాచ ॥ క్రియాయోగం సమాచక్ష్వ భవదారాధనం ప్రభో । యస్మాత్త్వాం యే యథార్చన్తి సాత్వతాః పురుషర్షభ ॥ ౧ ॥ ఏతద్వదన్తి మునయః పరం నిశ్శ్రేయసం నృణామ్ । నారదో భగవాన్వ్యాస ఆచార్యోఽఙ్గిరసస్సుతః ॥ ౨ ॥ నిస్సృతం తే ముఖామ్భోజాద్యదాహ భగవానజః । పుత్రేభ్యో భృగుముఖ్యేభ్యో దేవ్యై చ భగవాన్భవః ॥ ౩ ॥ ఏతద్వై సర్వవర్ణానామాశ్రమాణాం చ సమ్మతమ్ । శ్రేయసాముత్తమం మన్యే స్త్రీశూద్రాణాం చ మానద ॥ ౪ ॥ ఏతత్కమలపత్రాక్ష కర్మబన్ధవిమోచనమ్ । భక్తాయ చానురక్తాయ బ్రూహి విశ్వేశ్వరేశ్వర ॥ ౫ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ న హ్యన్తోఽనన్తపారస్య కర్మకాణ్డస్య చోద్ధవ । సంక్షిప్తం వర్ణయిష్యామి యథావదనుపూర్వశః ॥ ౬ ॥ వైదికస్తాన్త్రికో మిశ్ర ఇతి మే త్రివిధో మఖః । త్రయాణామీప్సితేనైవ విధినా మాం సమర్చయేత్ ॥ ౭ ॥ యదా స్వనిగమేనోక్తం ద్విజత్వం ప్రాప్య పూరుషః । యథా యజేత మాం భక్త్యా శ్రద్ధయా తన్నిబోధ మే ॥ ౮ ॥ అర్చాయాం స్థణ్డిలేఽగ్నౌ వా సూర్యే వాఽప్సు హృది ద్విజే । ద్రవ్యేణ భక్తియుక్తోఽర్చేత్స్వగురుం మామమాయయా ॥ ౯ ॥

మన్యే ॥ ౪ ॥ అత స్తదుపదిశేత్యాహ ॥ ఏతదితి ॥ హే కమలపత్రాక్ష-కర్మబన్ధం, విశేషతో మోచయతీతి తథా, తదేతత్త్వదారాధనం, బ్రూహి, నను బ్రహ్మాద్యుపదేశపరంపరయైవ ప్రాప్తం తత్, కిం మాం పృచ్ఛసీత్యాశఙ్క్య సంబోధయతి ॥ విశ్వేశ్వరేశ్వరేతి ॥ విశ్వేశ్వరా బ్రహ్మాదయః- తేషామీశ్వర-త్వమేవ సర్వజ్ఞ ఇతి త్వమేవ బ్రూహీతి భావః ॥ ౫ ॥ కర్మకాణ్డస్య మదారాధనాత్మకకర్మావబోధాత్మకశాస్త్రభాగస్య-అనన్తపారస్య గ్రన్థతోఽనుష్ఠానతశ్చ పారరహితస్య, ఇదం హేతుగర్భం-అతః-అన్తః-న హ్యస్తి-అతః, సంక్షిప్య - యథావదనుపూర్వశః క్రమేణ, వర్ణయిష్యామి ॥ ౬ ॥ తత్ర తావత్స్వారాధనాత్మకయోగస్య త్రైవిధ్యమాహ ॥ వైదిక ఇతి ॥ మిశ్రః వైదికతాన్త్రికః, ఇతి-త్రివిధో- మఖో యాగః - తత్ర, తాన్త్రికః పఞ్చరాత్రతన్త్రోక్తః - యద్యపి - పాఞ్చరాత్రికో ధర్మః ఏకాయనశాఖామూలతయా పరమవైదిక, స్తథాపి, వైదికశబ్దో గోబలీవర్దన్యాయాత్త్రయీసిద్ధధర్మైకవర్తతే-తత్ర త్రయాణాం మధ్యే- అన్యతమేనే-ప్సితేనేష్టేనైవ-విధినా, మాం-సమ్యగర్చయేత్ ॥ ౭ ॥ యదేతి ॥ యదా, గర్భాష్టమైకాదశద్వాదశకాలే - స్వనిగమేన స్వాధికారప్రవృత్తేన వేదేనోక్తం-ద్విజత్వముపనయనం-ప్రాప్య-పురుషస్త్రైవర్ణికః, శ్రద్ధయా, మాం, యథా, యజేత్ ఆరాధయేత్, తథా నిబోధ, తం ప్రకారం శృణ్విత్యర్థః ॥ ౮ ॥ అర్చాయామితి ॥ అర్చాయాం ప్రతిమాయాం, స్థణ్డిలే చక్రాబ్జమణ్డలాదౌ, ద్రవ్యేణ పూజాసాధనేన గన్ధకుసుమాదినా-స్వగురుం మామితి గురుదేవతయోరైక్యభావనా విధీయతే, అమాయయా నిష్కపటభావేన, అఫలాభిసంధినా ॥ ౯ ॥ ఆరాధనాత్ప్రాక్కృత్యమాహ ॥ పూర్వమితి ॥ తావద్ధావితాః శోధితాః-దన్తా యేన సః - అఙ్గశుద్ధయే దేహశుద్ధయే స్నానం ప్రకుర్వీత- తతో - మృద్గ్రహణాదినా మృద్గోమయాదిలేపనో- భస్మాదిభిర్వైదికైస్తాన్త్రికైశ్చ మన్త్రైరభి

ఙ్గైః స్నానం, ప్రకుర్వీత ॥ ౧౦ ॥ తత-స్సన్ధ్యోపాసా సన్ధ్యోపాసనం ఆది-ర్యేషాం, తాని కర్మాణి - మే మయా- వేదముఖేన-చోదితాని-కుర్వీతేత్యనుషజ్యతే॥ పూజామితి ॥ సమ్యక్-క్లృప్తః సంకల్పః ఫలానభిసన్ధిరూపో, యస్య సః - కర్మపావనీం కర్మశోధినీం, ప్రాప్యప్రాపకవిరోధిప్రాచీనకర్మక్షపణకరీం, పూజాం, త్రైస్సన్ధ్యోపాసనాదిభిః - సహితఏవ, కల్పయేత్, న తానిత్యజేదిత్యర్థః ॥ ౧౧ ॥ అర్చాయాం స్థణ్డిలేఽగ్నావిత్యుక్తం-తత్రార్చాభేదాన్ తేషు కృత్యాకృత్యాని చాహ॥ శైలీత్యాదినా ॥ శైలీ శిలామయీ - లౌహీ స్వర్ణరజతతామ్రాద్యన్యతమమయీ, లేప్యా మృచ్చన్దనాదిమయీ - హృదిపూజాయాం మనోమయీ - త్యష్టవిధా ప్రతిమా ప్రతిష్ఠత్యస్యామితి ప్రతిష్ఠా - ప్రతిమా - సా-చలా- అచలేతి ద్వివిధా- జీవస్య భగవతో - మన్దిరం - స్థానం యద్వా, ప్రతిష్ఠయా మన్త్రన్యాసాద్యాత్మికయా, భగవదావాసస్థానం భగవతీత్యర్థః ॥ ౧౨ ॥ ఉద్వాసేతి॥ హే ఉద్ధవ - స్థిరాయామచలాయాం - అర్చనే పూజాయాం - ఉద్వాసావాహనే-న స్తః నకార్యే ఇత్యర్థః ॥ ఉద్వాసో విసర్జనం అస్థిరాయాం తు, వికల్పః స్యాత్ ఉద్వాసావాహనయోరితి విభక్తివిపరిణామేనానుషజ్యతే, తయోర్వికల్ప ఇత్యర్థః-స్థణ్డిలే చేతి - చస్త్వర్థః, స్థణ్డిలే తు - ద్వయం ఉద్వాస ఆవాహనం చేత్యుభయం, భవేదేవేత్యర్థః॥ స్నపనమితి ॥ అవిలేప్యాయాం విలేప్యాతిరిక్తాయాం-స్నపనం - కర్తవ్యం - విలేప్యాగ్రహణం లేఖ్యాసైకతయోరప్యుపలక్షణం - అన్యత్ర లేప్యాలేఖ్యాసైకతాసు తు-పరిమార్జనమాత్రమ్ ॥ ౧౩ ॥ ఇదానీం ఫలాభిసన్ధ్యనభిసన్ధిభేదేన పూజోపకరణేషు విశేషణమాహ ॥ ద్రవ్యైరితి ॥ అమాయిన ఇత్యగ్రే దర్శనాత్ ద్రవ్యైరిత్యస్యాభిసంహితఫలస్యేత్యాదిః - ప్రసిద్ధైర్విధాయకశాస్త్రప్రసిద్ధైః - సద్భిరేవ ద్రవ్యైః - ర్మద్యాగో మదారాధనం-కార్యం, అమాయినోఽనభి

పూర్వం స్నానం ప్రకుర్వీత ధౌతదన్తోఽఙ్గశుద్ధయే । ఉభయైరపి చ స్నానం మన్త్రైర్మృద్గ్రహణాదినా ॥ ౧౦ ॥
సన్ధ్యోపాసాదికర్మాణి విధినా చోదితాని మే । పూజాం తైః కల్పయేత్సమ్యక్సంకల్పః కర్మపావనీ ॥ ౧౧ ॥ శైలీ దారుమయీ లౌహీ లేప్యా లేఖ్యా చ సైకతీ । మనోమయీ మణిమయీ ప్రతిమాఽష్టవిధా స్మృతా ॥ చలాచలేతి ద్వివిధా ప్రతిష్ఠా జీవమన్దిరమ్ ॥ ౧౨ ॥ ఉద్వాసావాహనే న స్తః స్థిరాయాముద్ధవార్చనే । అస్థిరాయాం వికల్పస్స్యాత్ స్థణ్డిలే తు భవేద్ద్వయమ్ ॥ స్నపనం త్వవిలేప్యాయామన్యత్ర పరిమార్జనమ్ ॥ ౧౩ ॥ ద్రవ్యైః ప్రసిద్ధైర్మద్యాగః ప్రతిమాదిష్వమాయినః । భక్తస్య చ యథాలబ్ధైర్హృది భావేన చైవ హి ॥ ౧౪ ॥ స్నానాలఙ్కరణం ప్రేష్ఠమర్చాయాముద్ధవార్చనమ్ । స్థణ్డిలే తత్త్వవిన్యాసో వహ్నావాజ్యప్లుతం హవిః ॥ ౧౫ ॥ సూర్యే చాభ్యర్హణం ప్రేష్ఠం సలిలే సలిలాదిభిః । శ్రద్ధయోపహృతం ప్రేష్ఠం భక్తేన మమ వార్యపి ॥ ౧౬ ॥ గన్ధో ధూపస్సుమనసో దీపోఽన్నాద్యం తు కిం పునః । భూర్యప్యభక్తోపహృతం న మే తోషాయ కల్పతే ॥ ౧౭ ॥ శుచిస్సంభృతసంభారః ప్రాగ్దర్భైః కల్పితాసనః । ఆసీనః ప్రాగుదగ్వాఽర్చేదర్చాయామథ సమ్ముఖమ్ ॥ ౧౮ ॥ కృతన్యాసః కృతన్యాసాం మదర్చాం

సంహితఫలస్య మద్భక్తస్య తు - యథాలబ్ధైః-స్సంభావితైః - ద్రవ్యైః - హృది భావేన లబ్ధద్రవ్యాణాం మనసా సమర్పణేనేత్యర్థః ॥ యద్వా ॥ హృది భావేన చైవ హీత్యాదినా వ్యుత్క్రమేణ హృదాద్యర్చాయాం కర్తవ్యవిశేషానాహ॥ హృది-పూజాయాం తు-భావేన మానసోపచారేణ-మద్యాగః కార్య ఇత్యర్థః ॥ ౧౪ ॥ అర్చాయాం తు- స్నాన-మలంకరణం చ-మమ, ప్రేష్ఠం ప్రియతమం - అత - స్తదుభయమవశ్యం కార్యమిత్యభిప్రాయః - తత్ర-స్నానం యథానుగుణం స్నపనమార్జనాన్యతరద్వివక్షితం ॥ స్థణ్డిలే ఇతి ॥ తత్త్వానాం యథాస్థానమఙ్గప్రధానదేవతానాం-విన్యాసస్తత్తన్మన్త్రైః స్థాపనం-యద్వా - తత్త్వానాం కాదిమావసానవర్ణబోధ్యానాం పఞ్చవింశతితత్త్వానాం తత్తద్వర్ణోచ్చారణేన విన్యాసః-మమ ప్రేష్ఠతమ ఇత్యర్థః ॥ ౧౫ ॥ సూర్యే చేతి ॥ అభ్యర్హణం ఉపస్థానేనార్హణం-స్తుతిభిరారాధనమిత్యర్థః-సలిలే తు-సలిలాదిభిః - ఆదిశబ్దేన గన్ధపుష్పాక్షతాదిసంగ్రహః-తర్పణాదిభిరితి కేచిత్-సర్వత్ర సాధారణమాహ॥ శ్రద్ధయేతి-భక్తియుక్తేన-శ్రద్ధయా-సమర్పితం వాః జలమపి - మమ, ప్రేష్ఠం-. కిం పునర్గన్ధాద్యన్యతమం - సుమనసః పుష్పాణి-అన్నాద్యమిత్యాద్యశబ్దేన పేయతామ్బూలాదిసంగ్రహః-యద్వా, అన్నం, తతోఽప్యన్యదద్యం భక్ష్యం-తచ్చేత్యర్థః ॥ ౧౬ ॥ ౧౭ ॥ అథ పూజాక్రమం ప్రపఞ్చయతి॥ శుచిరిత్యాదినా॥ సంభృతాః సంపాదితాః -సంభారాః పూజోపకరణాని-యేన సః-ప్రాగగ్రైర్దర్భైః, కల్పితమాసనం యస్య సః, ప్రాగుదగ్వా ప్రాఙ్ముఖ ఉదఙ్ముఖో వా-అథవా, అర్చాయాః-సమ్ముఖం అభిముఖం, ఆసీనో-వారంవారమనుతిష్ఠన్నర్చేత్ ॥ ౧౮ ॥ ప్రథమం, స్వాఙ్గేషు-కృతః - న్యాసః మాతృకాప్రణవమూలమన్త్రన్యాసో-యేన సః - కృతః-న్యాసః స ఏవ-యస్యాం తాం, మదర్చాం మత్ప్రతిమాం- పాణినా మృజేత్ పరిమృజేత్ ॥ ప్రోక్షణీయమితి కలశవిశేషణం-పృథక్ప్రోక్షణకలశపరం వా- యథావ-దా

త్మనో-వామపార్శ్వే-ఉపసాదయేత్ నిదధ్యాత్ ॥ ౧౯ ॥ తదద్భిః-కలశోదకైః-దేవయజనం-యాగభూమిం-ద్రవ్యాణి-సాధనాని-ఆత్మానం-స్వదేహం- పాద్యాదీని-త్రీణి-పాత్రాణి-చ - ప్రోక్ష్య, తతో-ఽద్భిః-కలశోదకైః-తైస్తైర్ద్రవ్యైస్తులసీదూర్వాఙ్కురవిష్ణుక్రాన్తాసిద్ధార్థకహ్లారాదిభిశ్చ - సాధయేత్ పూజయేదిత్యర్థః - పాత్రాణాం చ త్రిత్వోక్తిరావశ్యకత్వద్యోతనార్థా శుద్ధోదకసర్వార్థోదకస్నానీయోదకాదిపాత్రాణామపి తత్ర తత్రోక్తత్వాత్ ॥ ౨౦ ॥ కాని పునస్తాని పాత్రాణీత్యత స్తద్వి వృణ్వన్ సంస్కారాన్తరమాహ ॥ పాద్యేతి ॥ దేశికః-ఆరాధకః-పాద్యార్ఘ్యాచమనీయార్థం-యాని-త్రీణి-పాత్రాణి-తాని-హృదాదిభిః-అభిమన్త్రయేత్-తత్ర హృత్ హృదయమన్త్రః-శిఖా-శిఖామన్త్రః-గాయత్రీ-విష్ణుగాయత్రీ ॥ ౨౧ ॥ అథ దేహసంస్కారమాహ ॥ పిణ్డ ఇతి ॥ వాయ్వగ్నిశబ్దౌ శోషణదాహనపరౌ తౌ ప్లావనస్యాప్యుపలక్షణార్థౌ, శోషణదాహనప్లావనైః శోధితశరీర ఇత్యర్థః-తస్మిన్-స్యత్-హృదయపద్మం - తత్స్థాం-మదీయాం మదాత్మికాం మితి యావత్ - పరాం దేహేన్ద్రియాదివిలక్షణాం-అణుస్వరూపాం,నాద ఉదాత్తస్వరయుక్తః ప్రణవ - స్తస్యాన్తోమకారః-తస్మిన్ - ప్రతిపాద్యతయా - సిద్ధైర్యోగిభి-ర్భావితాం అనుభావితాం - జీవకలాం జీవస్వరూపాత్మికాం కలాం - ధ్యాయేత్-కలాశబ్దోఽత్రవిద్యాశబ్దపర్యాయః - సచజ్ఞానమాహ-జ్ఞానస్వరూపామిత్యర్థః-నత్వంశభూతామితి-మమేత్యనేనైవ తల్లాభాత్ ॥ ౨౨ ॥ ఆత్మభూతయా-స్వస్వరూపభూతయా- తయా-జీవకలయా-పిణ్డే శరీరే - వ్యాప్తే దీపప్రభయా గేహ ఇవ ధర్మభూతజ్ఞానద్వారా వ్యాప్తే సతి- వ్యాప్తం శరీరం ధ్యాత్వేత్యర్థః - సంపూజ్యేత్యస్యామిత్యపకృష్టేన సంబన్ధః - ఇత్థం సంస్కృతశరీరం హృత్పద్మే-తావ-న్మానసోపచారై -ర్మ

పాణినావ్రజేత్ ।కలశం ప్రోక్షణీయం చ యథావదుపసాదయేత్ ॥ ౧౯ ॥ తదద్భిర్దేవయజనం ద్రవ్యాణ్యాత్మానమేవ చ । ప్రోక్ష్య పాత్రాణి త్రీణ్యద్భిస్తైస్తైర్ద్రవ్యైశ్చ సాధయేత్ ॥ ౨౦ ॥ పాద్యార్ఘ్యాచమనీయార్థం త్రీణి పాత్రాణి దేశికః ।హృదా శీర్ష్ణాథ శిఖయా గాయత్ర్యా చాభిమన్త్రయేత్ ॥ ౨౧ ॥ పిణ్డే వాయ్వగ్నిసంశుద్ధే హృత్పద్మస్థాం పరాం మమ । అణ్వీం జీవకలాం ధ్యాయేన్నాదాన్తే సిద్ధభావితామ్ ॥ ౨౨ ॥ తయాఽఽత్మభూతయా పిణ్డే వ్యాప్తే సంపూజ్య తన్మయః । ఆవాహ్యార్చాదిషు స్థాప్య న్యస్తాఙ్గం మాం ప్రపూజయేత్ ॥ ౨౩ ॥ పాద్యోపస్పర్శార్హణాదీనుపచారాన్ప్రకల్పయేత్ । ధర్మాదిభిశ్చ నవభిః కల్పయిత్వాఽఽసనం మమ ॥ ౨౪ ॥ పద్మమష్టదళం తత్ర కర్ణికాకేసరోజ్జ్వలమ్ । ఉభాభ్యాం వేదతన్త్రాభ్యాం మహ్యం తూభయసిద్ధయే ॥ ౨౫ ॥ సుదర్శనం పాఞ్చజన్యం గదాఽసీషుధనుర్హలాన్ । ముసలం కౌస్తుభం మాలాం శ్రీవత్సం చానుపూజయేత్ ॥ ౨౬ ॥ నన్దం సునన్దం గరుడం ప్రచణ్డం చణ్డమేవ చ । మహాబలం బలం చైవ కుముదం కుముదేక్షణమ్ ॥ ౨౭ ॥ దుర్గాం వినాయకం వ్యాసం విష్వక్సేనం గురూన్ సురాన్ । స్వే స్వే స్థానే త్వభిముఖాన్పూజయేత్ప్రోక్షణాదిభిః ॥ ౨౮ ॥ చన్దనోశీరకర్పూరకు

మభ్యర్చ్యేత్యర్థః-తతో - ఽర్చాదిషు-ఆవాహ్య - ఆదిశబ్దేన స్థణ్డిలాదిసంగ్రహః - అర్చాద్యన్యతమే ఆవాహ్య,స్థాప్య చ-ఇదం సన్నిధాపనాదీనామప్యుపలక్షణం , ఆవాహనాదిషణ్ముద్రాప్రదర్శనేనావాహనాదికం కృత్వేత్యర్థః - న్యస్తాని ఆహితాని - అఙ్గాని హృదయాద్యఙ్గమన్త్రదేవతాః,యస్య,తం మాం ప్రపూజయేత్ ॥ ౨౩ ॥ కథమిత్యత ఆహ॥ పాద్యోపస్పర్శేతి ॥ ఇదం వ్యుత్క్రమేణ యోజ్యం - ధర్మాదిభిరిత్యాదిశబ్దేన జ్ఞానవైరాగ్యైశ్వర్యాధర్మాజ్ఞానావైరాగ్యానైశ్వర్యసంగ్రహః - ఏతే పీఠస్య పాదాః - ఏభిస్సహితే-పీఠే-నవభిః " విమలోత్కర్షిణీ జ్ఞానా క్రియా యోగా తతః పరమ్ । ప్రహ్వా సత్యా తథేశానాఽనుగ్రహా నవమూర్తయః ,, ఇత్యుక్తాభిర్మూర్తిభి-ర్యుక్తం-కర్ణికయా-కేసరైశ్చ - జ్వలం- అష్టౌ దళాని-యస్య తత్ పద్మం- మమ,ఆసనం,కల్పయిత్వా , తస్మిన్,మహ్యం,పాద్యాదీనుపచారాన్ కల్పయేత్ , తత్రో-పస్పర్శనం ఆచమనం , అర్హణం అర్ఘ్యం,ఉభాభ్యాం వేదపఞ్చరాత్రోక్తాభ్యాం విధిభ్యాం , మన్త్రాభ్యాం వా,ఉభయసిద్ధయే స్వర్గాపవర్గసిద్ధయే మహ్యం , ప్రకల్పయే-దితి పూర్వేణ సంబన్ధః ॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥ అథాయుధాదిపూజామాహ॥సుదర్శనమితి ॥ ౨౬ ॥ అథ పార్షదార్చనమాహ॥ నన్దమితి ॥ ఏతే భగవతః పార్షదాః ॥ ౨౭ ॥ సురా ఇన్ద్రాదయః,తాంశ్చ , స్వస్వస్థానేషు-మమాభిముఖాన్-ప్రోక్షణాదిభిః-పూజయేత్ - ఆదిశబ్దేన పాద్యాదిసంగ్రహః - తత్ర న్యస్తాఙ్గమిత్యఙ్గావరణపూజా సూచితా- ధర్మాదిభిశ్చ నవభిరితి పీఠదేవతాపూజా , సుదర్శనాదినిముసలాన్తాన్యాయుధాన్య , ష్టదిక్షు,కౌస్తుభవనమాలాశ్రీవత్సాన్ , ఉరసి,నన్దాదీ నష్టదిక్షు-గరుడం పురతః , దుర్గాదీన్కోణేషు , గురూన్భగవతో దక్షిణపార్శ్వే ఇన్ద్రాదీన్ప్రాగాద్యష్టదిక్షు , దుర్గాయా భగవన్మాయాభిమానిదేవతాత్వాత్ - వినాయకస్య విష్వక్సేనపార్షదత్వాత్ , వ్యాసస్య వేదశాఖావిభజనేన తత్ప్రవర్తకత్వోపకారకత్వా-ద్గురూణాం భగవద్విభూతిత్వాచ్చ- పరివారేషు పూజా విహితా ॥ ౨౮ ॥ అథ చన్దనాదిభి-ర్వాసితైః పరిమళి

త్రైః,ర్మన్త్రైః)-స్సువర్ణఘర్మానువాకాదిమన్త్రపాఠసహితైః, స్నాపయేత్-విభవేసతి-నిత్య, మిత్థం,స్నాపయేత్,అన్యథా, యథాసంభవై,శ్చనన్దాదివాసితై రిత్యర్థః ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀ మన్త్రానాహ॥స్వర్ణేతి॥తత్ర,స్వర్ణఘర్మానువాకః “ సువర్ణంఘర్మం పరివేదవేన ,, మిత్యాది-మహాపురుషవిద్యా “ జితన్తే పుణ్డరీకాక్షనమస్తే విశ్వభావన । నమస్తేఽస్తు హృషీకేశమహాపురుషపూర్వజ ,, ఇత్యయంమన్త్రః,పౌరుషంసూక్తం ప్రసిద్ధం-సామనీరాజనాదిభిః “ ఇన్ద్రంమఘోనేమధితాహవన్త ,, ఇత్యాద్యాఋచో నీరాజనాదయః , ఆదిశబ్దేనరౌహిణాదయః,సామాశ్రయాభిశ్చ, త్యేభిర్మన్త్రైః, స్నాపయే-దితిసంబన్ధః ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀ వస్త్రేతి ॥ పత్రాణితులసీదళాని,సప్రేమప్రేమ్ణాసహితంయథాతథా-మాం,యథోచితం,అలంకుర్వీత ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀ తతోఽర్చకో-మెమహ్యాం-శ్రద్ధయా,పాద్యాదీని-దద్యాత్-తత-స్సుమనసఃపుష్పాణి,ఉపహారంనైవేద్యమ్ ❀ ॥ ౩౨ ॥ ❀ తత్ప్రపఞ్చయతి॥ గుడేతి ॥ తత్ర-శష్కుల్యఃఘృతపక్వవిశేషాః , అపూపాఃసంయావాఃగోధూమపిష్టమయాభక్ష్యాః,సూపాశ్చ, త్యేవంవిధం,నైవేద్యం,పరికల్పయే-దితిసంబన్ధః ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀ కాలభేదేనోపచారవిశేషానాహ ॥ అభ్యఙ్గేతి ॥ అభిషేచనం-పఞ్చామృతైఃస్నాపనం,పర్వణ్యేకాదశ్యాదౌ-విభవేసత్య - న్వహం,స్యాదిత్యర్థః ❀ ॥ ౩౪ ॥ ❀ అథాగ్నావపిపూజాప్రకారమాహ ॥ విధినేతి ॥ విధినాఽతన్త్రోక్తవిధినా-విహితేనిర్మితే-కుణ్డే,అథవా,స్థణ్డిలే,అగ్ని,మాధాయనిధాయ,ఉదితంప్రజ్వలితం-

ఙ్కుమాగరువాసితైః । సలిలైఃస్నాపయేన్మన్త్రైర్నిత్యదా❀విభవేసతి॥ ౨౯ ॥స్వర్ణఘర్మానువాకేనమహాపురుషవిద్యయా । పౌరుషేణాపిసూక్తేనసామనీరాజనాదిభిః॥ ౩౦ ॥వస్త్రోపవీతాభరణపత్రస్రగ్గన్ధలేపనైః । అలంకుర్వీతసప్రేమమద్భక్తోమాంయథోచితమ్ ॥ ౩౧ ॥ పాద్యమాచమనీయంచగన్ధంసుమనసోఽక్షతాన్ ।ధూపదీపోపహారాణిదద్యాన్మేశ్రద్ధయాఽర్చకః ॥ ౩౨ ॥ గుడపాయససర్పీంషిశష్కుల్యాపూపమోదకాన్ ।సంయావదధిసూపాంశ్చనైవేద్యంసతికల్పయేత్ ॥ ౩౩ ॥ అభ్యఙ్గోన్మర్దనాదర్శదన్తధావాభిషేచనమ్।అన్నాద్యంగీతనృత్యాదిపర్వణిస్యుస్తథాఽన్వహమ్॥ ౩౪ ॥ విధినావిహితేకుణ్డేమేఖలాగర్తవేదిభిః । అగ్నిమాధాయపరితస్సమూహేత్పాణినోదితమ్ ॥ ౩౫ ॥ పరిస్తీర్యాథపర్యుక్షేదన్వాధాయయథావిధి । ప్రోక్షణ్యాఽఽసాద్యద్రవ్యాణిప్రోక్ష్యాగ్నౌభావయేతమామ్॥ ౩౬ ॥తప్తజామ్బూనదప్రఖ్యంశఙ్ఖచక్రగదామ్బుజైః । లసచ్చతుర్భుజంశాన్తంపద్మకిఞ్జల్కవాససమ్॥ ౩౭ ॥ స్ఫురత్కిరీటకటకకటిసూత్రవరాఙ్గదమ్ । శ్రీవత్సవక్షసంభ్రాజ❀త్కౌస్తుభంవనమాలినమ్ ॥ ౩౮ ॥ ధ్యాయన్నభ్యర్చ్యదారూణిహవింష్యభిఘృతానిచ । ప్రాస్యాజ్యభాగావాఘారౌదత్త్వాచాజ్యప్లుతంహవిః॥ ౩౯ ॥జుహుయాన్మూలమన్త్రేణషోడశర్చావదానతః । ధర్మాదిభ్యోయథాన్యాయంమన్త్రైస్స్విష్టకృతంబుధః॥ ౪౦ ॥అభ్యర్చ్యాథనమస్కృత్యపార్షదేభ్యోబలింహరేత్ ।మూలమన్త్రంజపేద్బ్రహ్మస్మరన్నారాయణాత్మకమ్॥ ౪౧ ॥ దత్త్వాఽఽచమనముచ్ఛేషంవిష్వక్సేనాయకల్పయేత్।

అగ్నిం-పరితః-పాణినా-సమూహేదేకత్రనయేత్ ❀ ॥ ౩౫ ॥ ❀ దర్భైః-పరిస్తీర్య, పర్యుక్షేత్ పరిషిఞ్చేత్-తతో-యథావిధి , అన్వాధాయస్వగృహ్యోక్తవిధినాఆధాయ , సర్వస్యాగ్నిముఖాఖ్యస్యకర్మణస్సంకల్పంకృత్వా - ప్రోక్షణ్యాప్రోక్షణపాత్రోదకేన,ద్రవాణిఆజ్యస్థాలీప్రభృతీనికరణాని,ప్రోక్ష్య,గ్నౌ,మాంభావయేత ❀ ॥ ౩౬ ॥ ❀ కథంభూతం-తప్తహేమాభంచక్రాదిభిర్లసన్త , శ్చత్వారో-భుజా-యస్యతం-శాన్తంనతూగ్రరూపమ్ ❀ ॥ ౩౭ ॥ ❀ స్ఫురన్తికిరీటాదీని-యస్యతం,శ్రీవత్సోవక్షసియస్య , భ్రాజన్-దీప్యమానః-కౌస్తుభో-యస్యతం-వనమాలాఽస్యాస్తీతితథాతం - వ్రీహ్యాదిత్వాన్మత్వర్థీయఇనిః ❀ ॥ ౩౮ ॥ ❀ ధ్యాయన్నితి॥ఇత్థంభూతం-ధ్యాయన్ - అభ్యర్చ్య,దారూణిఇధ్మదారూణి,అభిఘృతాని-హవింషి-దేవతోద్దేశ్యాని, ప్రాశ్యాగ్నావాధాయ,ఆఘారౌతత్సంజ్ఞాకావాజ్యభాగావాజ్యాహుతీ-దత్వాహుత్వా ❀ ॥ ౩౯ ॥ ❀ తతో, మూలమన్త్రేణ శ్రీమదష్టాక్షరస్వాహాన్తేన - శోడశర్చావదానతఃపురుషసూక్తస్యషోడశభిఃఋగ్భిః - యాన్యవదానాని,తైశ్చైవ, ఆజ్యప్లుతం,హవి , ర్జుహుయాత్-తతో-యథాన్యాయం-ధర్మాదిభ్యో , జుహుయాత్ ఆదిశబ్దేనవిమలాదయోఽఙ్గదేవతాఆవరణదేవతాః - అస్త్రాణి-భూషణాని-పార్షదాశ్చసంగృహ్యన్తే-తతస్స్విష్టకృతంజుహుయాత్ ❀ ॥ ౪౦ ॥ ❀ తతో-వహ్నౌ , ఆవాహితం-భగవన్త-మభ్యర్చ్య - పార్షదేభ్యోనన్దాదిభ్యో , బలిం,హరేత్ అష్టసుదిక్షుదద్యాత్-నారాయణాత్మకమితిమన్త్రదేవతయోరైక్యభావనావిధీయతే,బ్రహ్మన్స్మరన్మామనుధ్యాయన్ ❀ ॥ ౪౧ ॥ ❀ తతో-విష్వక్సేనాయ,ఆచమనం,సమర్ప్య - ఉచ్ఛేషంభగవన్నివేదితం-కల్పయేత్సమర్పయేత్-తత-స్సురభిమత్ కర్పూరాదియుక్తం - తామ్బూలాదికమ్,

ముఖవాసం-సమర్పయేత్ - అథార్హయేత్-పునఃపుష్పాఞ్జలినాపూజయేత్ ॥ ౪౨ ॥ ఉపగాయన్నితి॥మమ,కర్మాణిచేష్టితాని-ముహూర్తం, తుష్ణీంఽస్యాస్తీతితథా-మత్పర్ధియష్ఠన్,వైయగ్ర్యంపరిత్యజ్యలబ్ధావసరోభవేదిత్యర్థః ॥ ౪౩ ॥ స్తవైరితి॥ ఉచ్చావచైర్నానావిధైఃశ్రౌతైఃశ్రుత్యుక్తైః, పౌరాణైఃపురాణోక్తైః - ప్రాకృతైః-ద్రవిడాన్ధ్రాదిభాషోక్తైః ॥ ౪౪ ॥ శిరఇతి॥కృత్వానిధాయ-బాహుభ్యాందక్షిణోత్తరాభ్యాం,పరస్పరం,మమదక్షిణోత్తరౌపాదౌ॥గృహీత్వేతిశేషః॥ మృత్యుగ్రహార్ణవాత్మృత్యావ్యాదితుల్యాత్సంసారా-ద్భీతం - తత్ర-గ్రహఃపిశాచః - గృహ్ణాతిపారేతేనసంసారోలక్ష్యతే-మృత్యుతుల్యాదర్ణవతుల్యాచ్చగృహాదిత్యర్థః ॥ ౪౫ ॥ ఇతీతి॥మయా-దత్తాందత్తామివభావితాం-శేషాంమదుపభుక్తంతులస్యాదికం - శేషాశబ్దోనియతస్త్రీలిఙ్గః - సాదరంయథాతథా-శిరస్యా, ధాయధృత్వా, ఉద్వాస్యంచేత్-జ్యోతిర్మత్స్వరూపం,ఉద్వాసయేత్క్వేత్యతఆహ॥తజ్జ్యోతిః,పునర్జ్యోతిషిఅన్తరాత్మని,ఉద్వాసయేత్ ॥ ౪౬ ॥ ఇష్టమర్చాద్యన్యతమే- శ్రద్ధానుసారం-తత్రతత్ర-మాం-మర్చయేత్ - ఇత్థంభావయేచ్చేత్యాహ ॥ సర్వభూతేష్వితి ॥ ఆత్మనిస్వస్మింశ్చ,అహం,మవస్థితఃఅన్తఃప్రవిశ్యధారకత్వేనస్థితః- అతఏవ-సర్వాత్మాసర్వశరీరకః ॥ ౪౭ ॥ ఉపసంహరతి॥ ఏవమితి॥ క్రియాయోగానాం-పథైర్గ్మార్గైః-ప్రకారైరితియావత్,ఉభయతఇహాముత్రచా-భీప్సితాం-సిద్ధింఫలం-విన్దతిలభతే ॥౪౮॥

ముఖవాసంసురభిమత్తామ్బూలాద్యమథార్హయేత్ ॥ ౪౨ ॥ ఉపగాయన్గృణన్నృత్యన్కర్మాణ్యభినయన్మమ।
మత్కథాః శ్రావయఞ్శృణ్వన్ముహూర్తంక్షణికోభవేత్ ॥ ౪౩ ॥ స్తవైరుచ్చావచైః స్తోత్రైఃపౌరాణైఃప్రాకృతైరపి।స్తుత్వాప్రసీదభగవన్నితివన్దేతదణ్డవత్॥ ౪౪ ॥శిరోమత్పాదయోఃకృత్వాబాహుభ్యాంచపరస్పరమ్।
ప్రపన్నంపాహిమామీశభీతంమృత్యుగ్రహార్ణవాత్॥ ౪౫ ॥ఇతిశేషాంమయాదత్తాంశిరస్యాధాయసాదరమ్।
ఉద్వాసయేచ్చేదుద్వాస్యంజ్యోతిర్జ్యోతిషితత్పునః ॥ ౪౬ ॥ అర్చాదిషుయదాయత్రశ్రద్ధామాంతత్రచార్చయేత్।సర్వభూతేష్వాత్మనిచసర్వాత్మాఽహమవస్థితః॥ ౪౭ ॥ఏవంక్రియాయోగపథైఃపుమాన్వైదికతాన్త్రికైః। అర్చన్నుభయతస్సిద్ధింమత్తోవిన్దత్యభీప్సితామ్॥ ౪౮ ॥మదర్చాంసంప్రతిష్ఠాప్యమన్దిరంకారయేద్దృఢమ్।
పుష్పోద్యానానిరమ్యాణిపూజాయాత్రోత్సవాశ్రితాన్ ॥ ౪౯ ॥ పూజాదీనాంప్రవాహార్థంమహాపర్వస్వథాన్వహమ్। క్షేత్రాపణపురగ్రామాన్దత్వామత్సార్ష్టితామియాత్॥ ౫౦ ॥ప్రతిష్ఠయాసార్వభౌమంసద్మనాభువనత్రయమ్। పూజాదినాబ్రహ్మలోకంత్రిభిర్మత్సామ్యతామియాత్॥ ౫౧ ॥మామేవనైరపేక్ష్యేణభక్తియోగేనవిన్దతి। భక్తియోగంసలభతఏవంయఃపూజయేతమామ్ ॥ ౫౨ ॥ యస్స్వదత్తాంపరైర్దత్తాం హరేతసురవిప్రయోః। వృత్తింసజాయతేవిడ్భుగ్వర్షాణామయుతాయుతమ్॥ ౫౩ ॥ కర్తుశ్చసారథేర్హేతోరనుమోదితురేవచ। కర్మణాంభాగినఃప్రేత్యభూయోభూయస్తిదత్ఫలమ్ ॥ ౫౪ ॥ ****

**** ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే, ఏకాదశస్కన్ధే, సప్తవింశోఽధ్యాయః ****

శక్తంప్రత్యాహ ॥ మదర్చామితి ॥ తావ-ద్దృఢం-మన్దిరం-కారయేత్,తత్ర,మదర్చాంమత్ప్రతిమాం,ప్రతిష్ఠాప్య-పుష్పోద్యానానిచ - కారయేత్ ॥ మహాపర్వస్వ-న్వహంచ-పూజాదీనాం - ప్రవాహార్థంసంతతానువృత్త్యర్థం - పూజాద్యాశ్రితాన్-క్షేత్రాదీన్-దత్వా-ఆరాధకేభ్యఇతిశేషః - మహ్యమితివా-మత్సార్ష్టితాంమత్సమానైశ్వర్యం- ప్రాప్నుయాత్ -తత్ర-యాత్రావిశిష్టేషుపర్వసుమహాజనసమాగమఉత్సవః - వసన్తాదిమహోత్సవః - తైరాశ్రితాన్తద్యోగ్యానిత్యర్థః - తాన్ క్షేత్రాదీనితిసంబన్ధః ॥ ౪౯ ॥ ౫౦ ॥ సార్వభౌమంసర్వపృథ్వీపతిత్వం,సద్మనామన్దిరనిర్మాపణేన - త్రిభిఃప్రతిష్ఠాసద్మపూజనైః - మత్సామ్యతాంమత్సాధర్మ్యమితియావత్ ॥ ౫౧ ॥ యస్తు-నిరపేక్షేణఫలాభిసంధివిరహేణ-మాం-మిత్థం-పూజయే-త్సభక్తియోగం-లభతే-సచ,భక్తియోగేన-మామేవ,విన్దతేప్రాప్నోతి ॥ ౫౨ ॥ దత్వామత్సార్ష్టితామియాదితిదానఫలముక్తం,కింతర్హ్యపహారఫలమిత్యత ఆహ॥యఇతి॥ సురవిప్రయోఃదేవబ్రాహ్మణయోః-విడ్భుక్అమేధ్యభోజీ ॥ ౫౩ ॥ నకేవలమిదంఫలందాతృపహర్తోరేవ, అపిత్వన్యేషామపికేషాంచిదిత్యాహ ॥ కర్తురితి ॥ కర్తుఃప్రయోజ్యస్య-సారథేఃసహకారిణః-హేతోఃప్రయోజకస్య- నుమోదితుశ్చ - తత్ఫలం-కుతః-యతః - కర్మణాందానాపహారరూపాణాం-భాగినః-భోగినఇతిపాఠే,తత్ఫలభోగినః ॥ తత్రాపివిశేషమాహ ॥ తత్ఫలందానాహారాదిఫలం-ప్రేత్యపరలోకే - భూయోభూయఃఉత్తరోత్తరంభూయిష్ఠమిత్యర్థః ॥ ౫౪ ॥ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామేకాదశస్కన్ధేసప్తవింశోఽధ్యాయః ****

యద్యప్యేవం దాతాతత్సారధ్యాదయశ్చ ప్రశస్యాః - అపహర్త్రాదయస్తునిన్ద్యాః, తథాఽపి, ప్రశంసానిన్దేనకుర్యాదిత్యాహ ॥ పరస్వభావకర్మాణీతి ॥ పరస్యఅన్యస్య, స్వభావకర్మాణి,స్వభావానుగుణాని,దానాపహారసహక్రియాద్యాత్మకానికర్మాణి , నప్రశంసేత్-నాపి-గర్హయేత్-కింతు-విశ్వ - మేకాత్మకంమదన్తర్యామికంమచ్ఛరీరభూతం - పశ్యేదిత్యర్థః ॥ ౧ ॥ అన్యథాత్వనర్థఇత్యాహ॥ పరస్వభావేతి॥యః,ప్రశంసతి-నిన్దతిచ-సః,అసతిదేహే,అభినివేశతఃఆత్మాభిమానాత్-స్వార్థా - దాశు-భ్రశ్యతే-స్వార్థోఽత్రస్వాధికృతోజ్ఞానయోగః ॥ ౨ ॥ అసత్యభినివేశస్యస్వార్థభ్రంశహేతుత్వముపపాదయతి ॥ తైజసఇతి ॥ తైజసశబ్దోఽత్రా-హఙ్కారకార్యదేహాత్మాభిమానేలక్షణయావర్తతే-తస్మిన్, నిద్రయాతత్తుల్యయాఅవిద్యయా - దేహవిలక్షణాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానేనా - పన్నేప్రాప్తేసతి-పిణ్డస్థోదేహస్థోఽపి-జీవః - నష్టచేతనః సుప్తసంజ్ఞానః,మృత్యుం - వాశబ్దఇవార్థః- మృత్యుతుల్యాం - మాయాంసూక్ష్మరూపాంప్రకృతిం-ప్రాప్నోతి,ప్రకృత్యాతిరోహితోభవతి - నానార్థదృక్ నానావిధదేహాభిమానీపురుషః - ప్రబుద్ధోఽపి - తద్వత్ తత్త్వజ్ఞానవిరహాత్సుప్తకల్పఇత్యర్థః ॥ ౩ ॥ నను-దేహధర్మాణామాత్మన్యారోపేణస్తుతినిన్దయోరిత్థమనర్థహేతుత్వేఽపి తేషాంతద్గతత్వంపశ్యతోనిన్దతస్స్తువతశ్చనకోఽప్యనర్థఇత్యతఆహ ॥ కింభద్రమితి ॥ నవసత్యేకరూపతయేత్యవస్తు,తస్య-ద్వైతస్యభిన్నస్య,నానావిధస్య-దేహస్యా-త్మవస్తువ్యతిరిక్తత్వావిశేషాత్,కియత్,కింభద్రం-కింమఙ్గళం,కింవా, అభద్రం,దేవాదిశరీరస్యక్రిమ్యాదిశరీరస్యచ ప్రకృతిపరిణామరూపత్వావిశేషాత్నిషేకగర్భాదికాలకృతావస్థాద్యవిశేషాచ్చ భద్రత్వాదభద్రకరూపేషుకిమభద్రత్వాదిచిన్త్యేత్యర్థః - వాచోదితం దేవాదిశబ్దోదితం - మనసాధ్యాతం అహమభిమానాస్పదం,యద్దేవాదిశరీరం,త-దనృతం,దేహగతదేవత్వాదికమాత్మన్యసత్యమిత్యర్థః, అతో,దేహదృష్ట్యాచనస్తుతినిన్దేయుక్తేఇత్యర్థః ॥ ౪ ॥ నన్వాత్మనిదేహగతాకారస్యాసత్యత్వేకథంతర్హితదభినివేశమాత్రేణానర్థ ఇత్యపేక్షాయాం - మయథావద్గృహ్యమాణానామనర్థహేతు

శ్రీభగవానువాచ ॥ పరస్వభావకర్మాణినప్రశంసేన్నగర్హయేత్ । విశ్వమేకాత్మకంపశ్యన్ప్రకృత్యా పురుషేణచ ॥ ౧ ॥ పరస్వభావకర్మాణియఃప్రశంసతినిన్దతి । సఆశుభ్రశ్యతేస్వార్థాదసత్యభినివేశతః ॥ ౨ ॥ తైజసేనిద్రయాఽపన్నేపిణ్డస్థోనష్టచేతనః।మాయాంప్రాప్నోతిమృత్యుంవాతద్వన్నానార్థదృక్పుమాన్ ॥ ౩ ॥ కింభద్రంకిమభద్రంవాద్వైతస్యావస్తునఃకియత్ । వాచోదితంతదనృతంమనసాధ్యాతమేవచ ॥ ౪ ॥ ఛాయాప్రత్యాహ్వయాభాసాఅసన్తోఽప్యర్థకారిణః।ఏవందేహాదయోభావాయచ్ఛన్త్యామృత్యుతోభయమ్ ॥ ౫ ॥ ఆత్మైవతదిదంవిశ్వంసృజ్యతేసృజతిప్రభుః । త్రాయతేత్రాతివిశ్వాత్మాహ్రియతేహరతీశ్వరః ॥ ౬ ॥ తస్మాన్న

త్వం దృష్టాన్తముఖేనోపపాదయతి ॥ ఛాయేతి ॥ యథా,ఛాయా-రాక్షసత్వేనప్రతీయమానా- భయహేతుః-నత్వాత్మచ్ఛాయేతిప్రతీయమానా-యథాచ - ప్రత్యాహ్వయఃప్రతిశబ్దః - సచగిరిగుహాగతసత్వాన్తరశబ్దత్వేనప్రతీయమానో-భయహేతుః,నత్వాత్మీయత్వేనప్రతీయమానః - ఆభాసఃస్వాప్నోబాధకవర్గః - సచ, జాగ్రదవస్థాప్రతిపన్నతుల్యతయాప్రతీతోభయహేతుః - నతుస్వాప్నతయా - అసన్తోప్యర్థకారిణఃస్వయమకార్యకరస్వరూపాఅపిఅయథావద్గృహ్యమాణాఃకార్యకరాభవన్తి-ఏవం-దేహాదయో,భావాఅర్థా - ఆత్మతయాప్రతీయమానాః-ఆమృత్యుతః,మృత్యురత్రప్రాకృతప్రళయః-ఆప్రళయాదిత్యర్థః-భయంసంసృతిభయం,యచ్ఛన్తి ॥ ౫ ॥ ఏవంస్తుతినిన్దాహేతుభూతరాగద్వేషాభావాయచిదచిదాత్మకప్రపఞ్చేచిదచిద్భేదముక్త్వాఽథకృత్స్నస్యజగతోబ్రహ్మోపాదానకత్వేనతదనన్యత్వాచ్చనస్తుత్యాదీత్యాహ ॥ ఆత్మైవేతి సార్ధైస్త్రిభిః - ఆత్మాపరమపురుషః,త,దేకాత్మకంద్వ్యాత్మకంచ - ఇదంవిశ్వం, ఆత్మైవపరమాత్మైవేత్యర్థః-తదుపపాదయతి ॥ సృజ్యతఇతి ॥ స్వయం,చిదచిద్విశిష్టాకారేణసృజ్యతే,త్రాయతే.హ్రియతే , ఇత్యేతైఃపదైరుపాదానత్వముక్తం-సృజతీత్యాభిర్నిమిత్తత్వం - తచ్చవిశేషాకారేణేత్యవగన్తవ్యం , తత్రప్రభురిత్యనేనోపాదానత్వోపయుక్తం సర్వశక్తిమత్త్వంవివక్షితం,ప్రభుఃసమర్థః ,సర్వశక్తిరితియావత్, రక్ష్యత్వరక్షకత్వయోరేకస్మిన్నుపపత్తిద్యోతనాయవిశ్వాత్మేత్యుక్తం,ఆత్మాహ్యన్తఃప్రవిశ్యప్రశాసనేనధారకః - కర్మానుగుణంతత్త్వమేవహీశ్వరస్యరక్షకత్వంనామ- విశ్వస్యశరీరత్వోక్త్యాతస్యసాక్షాద్రక్ష్యత్వంతద్ద్వారాత్వాత్మనఇతిఫలితం , శరీరగతధర్మాణాంతద్ద్వారాశరీరిపర్యన్తత్వాత్ తేషాంతత్పర్యన్తత్వంనామతన్నిర్వాహకత్వమేవ - ఈశ్వరఇత్యనేనకృత్స్నస్యజగతస్సంహార్యత్వతద్విభూతిత్వావగమాత్తదిచ్ఛాప్రతిఘాతకాభావఃఫలితః ॥ ౬ ॥ తస్మాదితి ॥ తస్మాత్స్వనిష్ఠస్యాబ్రహ్మాత్మకస్యవస్తునోఽభావాత్ - యద్వా , బ్రహ్మణఏవకృత్స్నప్రపఞ్చోపాదానత్వాద్విశ్వాకారేణతస్యైవావస్థితత్వాత్ - అన్యస్మాత్ పృథక్సిద్ధాత్ - ఆత్మనోబ్రహ్మణస్సకాశాత్- అన్యఃపృథక్సిద్ధో - భావః - నహినిరూపితః - అస్మాత్ - ఆత్మా - పృథక్సిద్ధః - తచ్చాత్మనః - పృథక్సిద్ధమిత్యేవంననిరూప

యితుం కశ్యమిత్యర్థః-నను - వైశేషికాదయ ఈశ్వరస్య నిమిత్తత్వమేవ మన్యన్తే ఇతి కథం తస్యోపాదనత్వమపీత్యత స్తాన్నిరాహ॥ నిరూపితేతి॥ త్రివిధా-సమవాయ్యసమవాయినిమిత్తరూపమిథః కారణభేదవిషయా-ఆత్మని వైశేషికాద్యాత్మని-భాతిరాభాతిః-ప్రతీతిరితి యావత్-నిర్మూలా ప్రమాణశూన్యేతి నిరూపితా-యద్వా, జగత్కార్యం చేత్-కారణేన మిథో భిన్నేన భవితవ్యమిత్యేవం-నిరూపితా భాతి నిర్మూలేత్యర్థః, ప్రమాణాభావో ఽపి యుక్తైరేవ మూలమితి న వాచ్యం-కాలఘటసంయోగం ప్రతి కాలస్యైకస్యైవ నిమిత్తోపాదానతయోభయవిధకారణత్వస్య తైరవశ్యాభ్యుపగమ్యత్వాదితి భావః ॥ యద్వా॥ యతో ఽన్యో భావో న నిరూప్యస్తతో విన్ధ్యప్రశంసోపేక్షారూపేణ త్రివిధవిషయప్రతీతిర్బ్రహ్మాత్మికేత్యాహ ॥ నిరూపితేతి॥ నిర్మూలా ప్రమాణశూన్యా - కేవలం భ్రమరూపేతి యావత్ నిరూపితా నిశ్చితా ❀ ॥ ౭ ॥ ❀ నను పరమాత్మన ఉపాదానత్వే వికారాశ్రయత్వాపత్తిరిత్యత ఆహ॥ ఇదమితి॥ ఇదం పరిదృశ్యమానం - త్రివిధం స్తుత్యప్రశంసోపేక్షావిషయత్వేన ప్రతీయమానం-యద్వా సర్గస్థితిలయరూపావస్థాయుక్తం, జగద్గుణమయం సత్త్వాదిప్రకృతిగుణవికారరూపం-విద్ధి-అతో -వికారాః పరిణామాదయో గుణగతా ఏవేతి భావః- గుణమయస్య కథం పరమాత్మోపాదానకత్వమిత్యత స్తద్విశినష్టి ॥ మాయయాకృతం-మాయయా సంకల్పరూపేణ జ్ఞానేన-గుణేషు - ప్రవిశ్య కృతం - అత ఉపాదానత్వమప్యవిరుద్ధం తస్య సర్వాత్మకత్వాదితి భావః ఏతదితి ॥ జ్ఞానవిజ్ఞాననైపుణం జ్ఞానం ప్రకృతిపురుషయోః పరస్పరం వైలక్షణ్యజ్ఞానం విజ్ఞానం తాభ్యాం పరమపురుషస్య విలక్షణత్వజ్ఞానం-తత్ర - నైపుణం కౌశలం - విద్వాన్ - న నిన్దతి-నాపి చ-స్తౌతి - కింతు, సూర్యవద్గుణదోషాభినివేశరహితః - శ్చరతి - చరేదిత్యర్థః ❀ ॥ ౮ ॥ ❀ సూర్యవచ్చరేదితి దృష్టాన్తముఖేనాభిమతమర్థం దార్ష్టాన్తికే స్పష్టయతి ॥ ప్రత్యక్షేణేతి ॥ ప్రత్యక్షాదిభిః-కృత్స్నమాబ్రహ్మకీటం శరీరజాలమాద్యన్తవత్ ఉత్పత్తినిధనవత్ -అసత్ సత ఆత్మనో ఽన్యచ్చేతి చ-జ్ఞాత్వా- నిస్సఙ్గః క్వాప్యనా

హ్యాత్మనో ఽన్యస్మాదన్యో భావో నిరూపితః । నిరూపితేయం త్రివిధా నిర్మూలా భాతిరాత్మని ॥ ౭ ॥ ఇదం గుణమయం విద్ధి త్రివిధం మాయయా కృతమ్ । ఏతద్విద్వాన్మదుదితం జ్ఞానవిజ్ఞాననైపుణమ్ ॥ నానిన్దతి న చ స్తౌతి లోకే చరతి సూర్యవత్ ॥ ౮ ॥ ప్రత్యక్షేణానుమానేన నిగమేనాత్మసంవిదా । ఆద్యన్తవదసజ్జ్ఞాత్వా నిస్సఙ్గో విచరేదిహ ॥ ఉద్ధవ ఉవాచ । నైవాత్మనో న దేహస్య సంసృతిర్ద్రష్టృదృశ్యయోః । అనాత్మస్వదృశోరీశ కస్య స్యాదుపలభ్యతే ॥ ౧౦ ॥ ఆత్మా ఽవ్యయో ఽగుణశ్శుద్ధస్స్వయంజ్యోతిరనావృతః । అగ్నివద్దారువద్దేహస్త్వచితః కస్యేహ సంసృతిః ॥ ౧౧ ॥ శ్రీభగవానువాచ । యావద్దేహేన్ద్రియప్రాణైరాత్మనస్సన్నికర్షణమ్ । సంసారః ఫలవాంస్తావదపార్థో ఽప్యవివేకతః ॥ ౧౨ ॥ అర్థే హ్యవిద్యమానే ఽపి సంసృతిర్న నివర్తతే । ధ్యాయతో విషయానస్య స్వ

సక్తః-ఇహలోకే-చరేత్ ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ అఙ్గుళ్యాద్యవయవవిచ్ఛేదే ఽప్యాత్మనస్తదదర్శనాత్ భిన్నానాం దేహావయవానామనాత్మత్వం ప్రత్యక్షం- ఏవమేవానుమానాదవయవాన్తరాణామనాత్మత్వసిద్ధిః-యది దేహాత్మానౌ మిథో ఽత్యన్తవిలక్షణౌ కస్య తర్హి సుఖదుఃఖానుభవాత్మకస్సంసార-ఇతి పృచ్ఛతి ॥ నైవేతి॥ హే ఈశ- కస్య-స్యాత్, సంసృతిరిత్యనుషజ్యతే-న కస్యాపీత్యత ఆహ ॥ ఉపలభ్యత ఇతి ॥ సుఖదుఃఖానుభవో దృశ్యతే హి - అతః ప్రత్యక్షవిరోధాన్న సంసృతిరపహ్నోతుం శక్యేతి భావః ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ సంసృత్యసంభావనాయాం హేతుత్వేనాత్మానం విశినష్టి ॥ ఆత్మా ఽవ్యయ ఇతి ॥ ఆత్మా-స్వయం శబ్దః పూర్వోత్తరాభ్యాం సంబధ్యతే-స్వయమాత్మనా-శుద్ధః-స్వభావతశ్శుద్ధ ఇత్యర్థః-స్వయంజ్యోతిః స్వయంప్రకాశః - అనన్యాధీనప్రకాశః-అనావృతః కర్మరూపావరణరహితః, అగుణః సత్త్వాదిగుణానాశ్రయః-అవ్యయః జన్మమరణాదివికారరహితః-దేహస్త్వచిజ్జడః-విజాతీయయోరపి దేహాత్మనోరవిభాగేనావస్థితౌ దృష్టాన్తో ఽగ్నివద్దారువదితి, కస్యేహ సంసృతిః - అజడస్యాప్యాత్మనః స్వతశ్శుద్ధత్వాత్ అశుద్ధస్యాపి దేహస్య జడత్వాన్న సంసృతిః స్యాదితి ప్రశ్నార్థః ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ స్వతశ్శుద్ధస్యాప్యాత్మనః ప్రకృతిసంబన్ధేనాశుద్ధత్వాత్సంసార ఇతి పరిహరతి ॥ యావదితి ॥ యావదాత్మనో, దేహాదిభిః-సన్నికర్షణం సంబన్ధః-తావదపార్థో ఽప్యాత్మని స్వత ఏవావిద్యమానో ఽపి, సంసారః- తదావహో దేవాద్యాకారః-ఫలవాన్విద్యమానకల్పః-సుఖదుఃఖజనకః-కుతః- అవివేకతః దేహవిలక్షణస్వస్వరూపాజ్ఞానాత్ . అవివేకకృతసంబన్ధాదేవ తస్యాశుద్ధిరితి భావః, అవివేకేనేతి పాఠే-త-దాత్మనో విశేషణం, అవివేకాద్దేహాదిభిః సన్నికర్షణం తతస్సంసారః-ఫలవాన్, అవిద్యాసంచితం కర్మ,, ఇతి వచనాదవివేకస్య ప్రకృతిసంబన్ధహేతుత్వం కర్మద్వారావగన్తవ్యం - ఏవం చాహంకారమమకారకృతపుణ్యపాపాధీనప్రకృతిసంబన్ధాత్సంసార ఇత్యభిప్రాయః ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ ఆత్మన్యవిద్యమానాదపి దేవమనుష్యాద్యాకారాత్సంసృతిరిత్యేతద్దృష్టాన్తముఖేనోపపాదయతి ॥ అర్థ ఇతి ॥ దేవమనుష్యాద్యాకారే, అవిద్యమానే ఽపి ఆత్మన్యసత్యపి-విషయాన్, ధ్యాయతస్తస్య-సంసృతిః, స్వప్న ఇవ స్వప్నస్థో ఽహం కృశో ఽహం మమైతే కళత్రాదయః మమైతే ప్రతికూలాశ్శత్రవ ఇత్యాదయ ఇవ మేత్యనుభూ

లాదిత్యేవం ధ్యాయత ఇత్యర్థః యథా, స్వప్నే అనర్థాగమః, స్వాప్నదేహస్యాత్మత్వం సంప్రతిపన్నం, తథా ఽపి తస్యాత్మన్యధ్యాసాదనర్థాగమస్తాదత్వకదుఃఖానుభవో భవతి. తద్వదిత్యర్థః ॥ ౧౩ ॥ స్వాప్నదేహస్యానాత్మత్వే సంప్రతిపత్తిం, తద్దేహోపగమతుతదభిమానప్రయుక్తదుఃఖాభావం చ దర్శయతి ॥ యథా హీతి ॥ ప్రస్వాపశబ్దః స్వప్నపరః, తస్య దేహాత్మాభిమానద్వారా బహ్వనర్థకృత్త్వం వివక్షితం, స ఏవ ప్రస్వాప ఏవ, ప్రతిబుద్ధస్యోత్థితస్య, మోహాయ న కల్పతే. తద్దేహాభిమానరూపమోహజననద్వారా సుఖదుఃఖకృన్న భవతీత్యర్థః ॥ ౧౪ ॥ దృష్టాన్తేనాభిప్రేతమర్థం దార్ష్టాన్తికే దర్శయతి ॥ శోకేతి ॥ శోకాదయో, జన్మమృత్యూ చా, హంకారస్యాహంకారయుక్తస్యాత్మనః, న తు తద్వియుక్తస్య, ఇత్యర్థః. ఆద్యజన్మోఽత్రాహంకారశబ్దః అనాత్మన్యాత్మాభిమానహేతుః ప్రకృతిపరిణామవిశేషోఽహంకారః, తత్ప్రయుక్తాః శోకాదయో, న త్వాత్మనః స్వాభావికా ఇత్యర్థః. దుఃఖాజ్ఞానమలా ధర్మాః ప్రకృతేస్తే న చాత్మనః, ఇత్యాదివదయమేవార్థః ॥ ౧౫ ॥ అహంకారస్య దృశ్యన్త ఇత్యహంకారస్య సంసృతిహేతుత్వసవాప్రధాన్యముక్తం, అథ సంసృతిహేతూన్ సర్వాన్ సంకలయ్య దర్శయతి ॥ దేహేన్ద్రియేతి ॥ అభిమానః అనాత్మన్యాత్మబుద్ధిః జీవస్య, సంసృతిహేతుత్వం చ కర్మానుష్ఠాతృతయా, అన్తరాత్మపరమాత్మా తస్య సంసృతిహేతుత్వం కర్మఫలప్రదత్వేన, గుణాశ్చ కర్మాణి చ మూర్తిం దధ్యస్యేతి హేయాని స ఇత్యన్తరాత్మవిశేషణం. గుణకర్మమూర్తిరితి పాఠాన్తరే తు గుణాః సత్త్వాదయః కర్మాణి పుణ్యాపుణ్యాత్మకాని చ మూర్తయశ్చ గుణకర్మమూర్తయః, సమాహారైకవద్భావః మూర్తిశబ్దో దేవమనుష్యత్వాదిజాతిపరః. దేహస్య పృథగుక్తత్వాత్. సూత్రం మహాన్, సూత్రభూతో ఽహంకారాదికార్యతత్త్వధారభూతో మహానిత్యర్థః. ఉరుధా బహుధా, ఇతి శబ్దో హేత్వర్థః. ఉరుధైవ తేభ్య ఇత్యర్థః. సంసారః. కాలతన్త్రః కాలవశః. కాలో ఽపి హేతురితి భావః, ఆధావతి ప్రవర్తతే ॥ ౧౬ ॥ కస్తర్హి తస్మి

స్వప్నే ఽనర్థాగమో యథా ॥ ౧౩ ॥ యథా హ్యప్రతిబుద్ధస్య ప్రస్వాపో బహ్వనర్థకృత్ । స ఏవ ప్రతిబుద్ధస్య న వై మోహాయ కల్పతే ॥ ౧౪ ॥ శోకహర్షభయక్రోధలోభమోహస్పృహాదయః । అహంకారస్య దృశ్యన్తే జన్మ మృత్యుశ్చ నాత్మనః ॥ ౧౫ ॥ దేహేన్ద్రియప్రాణమనోఽభిమానో జీవోఽన్తరాత్మా గుణకర్మమూర్తిః । సూత్రం మహానిత్యురుధేవ గీతః సంసార ఆధావతి కాలతన్త్రః ॥ ౧౬ ॥ అమూలమేతద్బహురూపరూపితం మనోవచః ప్రాణశరీరకర్మ । జ్ఞానాసినోపాసనయా శితేనచ్ఛిత్త్వా మునిర్గాం విచరేద్వితృష్ణః ॥ ౧౭ ॥ జ్ఞానం వివేకో నిగమస్తపశ్చ ప్రత్యక్షమైతిహ్యమథానుమానమ్ । ఆద్యన్తయోరస్య యదేవ కేవలం కాలశ్చ హేతుశ్చ తదేవ మధ్యే ॥ ౧౮ ॥ యథా హిరణ్యం సుకృతం పురస్తాత్పశ్చాచ్చ సర్వస్య హిరణ్మయస్య । తదేవ మధ్యే వ్యవహార్యమాణం నానాప

వృత్త్యపాయ ఇత్యత ఆహ ॥ అమూలమితి ॥ బహుభిః దేహాదిరూపైర్హేతుభిః రూప్యత ఇతి తథా. తత్. మన ఆదీనాం కర్మ మన ఆదిభిః కృతం కర్మేత్యర్థః. తదేతత్ సంసృతిమూలం. అమూలం. యథా తథా. జ్ఞానాసినా ఛిత్త్వా. కథంభూతేన. ఉపాసనయా మమోపాసనయా. శితేన సంతతానువృత్తేన. ఛిత్త్వేత్యస్య ఛేదనాయోపక్రమేత్యర్థః జీవద్దశాయాం నిర్మూలచ్ఛేదనాసంభవాత్. న. తృష్ణా. శబ్దాదిషు, యస్య సః. మునిః శుభాశ్రయసంశీలనశీలః. గాం భూమిం. విచరేదిత్యర్థః జ్ఞానోపాసనే తన్నివృత్తిహేతురితి భావః ॥ ౧౭ ॥ కీదృశం తజ్జ్ఞానం, కాని పునస్తత్సాధనాని. ఇత్యత ఆహ ॥ జ్ఞానమితి ॥ జ్ఞానం వివేకో నిగమ ఇతి కార్యకారణయోరభేదాభిప్రాయకం సామానాధికరణ్యం. వివేకాదినా జ్ఞానం నిష్పాద్యత ఇత్యర్థః తత్ర. నిత్యత్వానిత్యత్వాదిభిరాత్మానాత్మనోః పరస్పరవ్యావర్తకధర్మైర్నిరూపణం వివేకః. తపః కర్మయోగః. నిగమః శాస్త్రాధ్యయనజం జ్ఞానం. ఆత్మానాత్మనోరహంతయేదంతయా చానుభవః ప్రత్యక్షం. ఐతిహ్యముపదేశః. అనుమానం కృష్యాదిదృష్టాన్తేన కర్మఫలానిత్యత్వానుమానం. ఏవం సాధనాన్యుక్తాని. అథ జ్ఞానాకారమభినయేన నిరూపయతి ॥ ఆద్యన్తయోరిత్యాదిభిః సార్ధైశ్చతుర్భిః. అస్య దేహస్య. ఆద్యన్తయోః. యత్. కేవలం శరీరరహితం, మధ్యే ఽపి. తదేవ. ఆత్మస్వరూపం. న తు శరీరమాత్మేత్యేవంవిధం జ్ఞానమిత్యర్థః. కాలశ్చేతి చ స్తవర్థః హేతుశ్చేతి చో ఽవధారణార్థకః. కాల ఏవ హేతుః బహు స్యామితి భగవత్సంకల్పకాల ఏవైవంవిధస్యాత్మనో దేహసంబన్ధనిమిత్తమిత్యర్థః ॥ ౧౮ ॥ తదేవ జ్ఞానం దృష్టాన్తేనైవ దర్శయతి ॥ యథేతి ॥ సుకృతం సుష్ఠుకృతం. సమ్యక్పుటపాకశోధితమిత్యర్థః. తత్. సర్వస్య. హిరణ్మయస్య కటకమకుటాదేః పురస్తాత్. పశ్చాచ్చ. అతో మధ్యే ఽపి. తదేవ. నానాపదేశైర్నానానామభిః రజతాదిమిశ్రణనిబన్ధనైర్వ్యవహార్యం భవతి ॥ విశుద్ధం హిరణ్యం కటకమకుటాదినిర్మాణదశాయాం రజతాదిమిశ్రం క్రియతే. తన్మిశ్రమపి భూషణావస్థ హిరణ్యమితి వ్యవహ్రియతే. స చ వ్యవహారో భాక్త ఇమూలః. నిర్మాణకైస్తు రజతాదిమిశ్రణాత్పూర్వం అగ్నిశోధనాత్పశ్చాచ్చ యత్కేవలం హిరణ్యం తదేవ మధ్యే ఽపి హిరణ్యశబ్దవాచ్యం న తు రజ.

తాద్యంశోఽక్షితివ్యవహ్రియతే-సచనభ్రాన్తిమూలః - తద్వత్ ఏవం-అహమర్థోఽప్యాత్మా దేహసంబన్ధాత్పూర్వాపరకాలయోరివమధ్యేఽపి దేహవిలక్షణఏవ- దేహసంమేళనేనా-హమితిప్రతిపత్తిస్తుభ్రాన్తిరేవేత్యర్థః-దార్ష్టాన్తికసామర్థ్యాదిదృష్టాన్తేలోహాన్తరమిశ్రత్వమవగమ్యతే ✻ ॥ ౧౯ ॥ ✻ కించ॥విజ్ఞానమితి ॥ కారణమిన్ద్రియవర్గః-కార్యం - శరీరం -కర్తృ-మహత్తత్త్వకార్యమనాత్మన్యాత్మాభిమానహేతురహంకారతత్త్వమితిత్రియవస్థంత్రిధాఽవస్థితం - యకారాశస్య పృథక్స్వరశ్చన్దోఽనురోధాత్-అఙ్గహేఉద్ధవ-త్రిగుణంత్రిగుణపరిణామాత్మకంఅచేతనం - సమన్వయేనవ్యతిరేకతశ్చ-అన్వయవ్యతిరేకాభ్యాం-యేనతుర్యేణోక్తావస్థాత్రయరహితేనాత్మతత్త్వేనప్రవర్తతఇతిశేషః - తదేవాత్మతత్త్వం-సత్యంఅపరిణామీత్యేవం విధమప్యేతజ్జ్ఞానాస్మినోపాసనయేత్యుక్తం విజ్ఞానమిత్యర్థః- త్రియవస్థమిత్యస్యోత్పత్తిస్థితినిధనాత్మకావస్థాత్రయభాగిత్యర్థః తతాత్మనిదేహాన్తరవస్థితేసతీన్ద్రియాదీనాం-ప్రవృత్తిరిత్యన్వయః-తదపగమేతునప్రవృత్తిరితివ్యతిరేకః ✻ ॥ ౨౦ ॥ ✻ నయదితి॥యత్ శరీరం-పురస్తాత్ ఉత్పత్తేఃపూర్వకాలే - నాత్మా భవతి-ఉతాపిచ-పశ్చాన్నాశానన్తరమపి-నాత్మా-తన్మధ్యేఽపినాత్మా భవతి-స్థూలోఽహమితివ్యవహారమాత్రం - సఏషవ్యవహారోభ్రాన్తిమూలకఇత్యర్థః,భూతందేహస్యపూర్వాపరకాలయోరవివిద్యమానం-య-దాత్మతత్త్వం-పరేణప్రమాణేన-ప్రసిద్ధం-తదేవ- స్యాత్ - సదైకరూపంస్యాదితిచ-తత్-జ్ఞానాసినేత్యుక్తంజ్ఞాన-మితి-మే, మనీషామతిః - మేమతమిత్యర్థః ✻ ॥ ౨౧ ॥ ✻ కించ॥అవిద్యమానఇతి ॥ వైకారికఃప్రకృతివికారభూతః - రాజసః రజోగుణోద్రిక్తతయా ప్రవృత్తిస్వభావః - ఏష-సర్గఃశరీరరూపస్సృజ్యపదార్థః- అవిద్యమానోఽపి ఆత్మనిస్వతఏవావిద్యమానోఽపి - అవభాతి ॥ స్వాభిమానవిషయతయా ప్రతీయతే ప్రబ్రహ్మపరిశుద్ధం జీవాత్మస్వరూపంతు - స్వయంజ్యోతిః అతోవిభాతి ॥ అత ఇతిల్యబ్లోపేకర్మణిపఞ్చమీ - ఇమంసర్గమపోహ్య పునరావృత్తం య

జ్జైశ్చరహమస్మ్యతద్వత్ ॥ ౧౯ ॥ విజ్ఞానమేతత్త్రియవస్థమఙ్గగుణత్రయంకారణకార్యకర్తృ । సమన్వయేన వ్యతిరేకతశ్చయేనైవతుర్యేణతదేవసత్యమ్ ॥ ౨౦ ॥ నయత్పురస్తాదుతయన్నపశ్చాన్మధ్యేచతన్నవ్యపదేశమాత్రమ్ । భూతంప్రసిద్ధంచపరేణయద్యత్తదేవసత్స్యాదితిమేమనీషా ॥ ౨౧ ॥ అవిద్యమానోఽప్యవభాతియోవైవైకారికోరాజసఏషసర్గః । బ్రహ్మస్వయంజ్యోతిరతోవిభాతిబ్రహ్మేన్ద్రియార్థాత్మవికారచిత్రమ్ ॥ ౨౨ ॥ ఏవంస్ఫుటబ్రహ్మవివేకహేతుభిః ✻ పరాపవాదేనవిశారదేన । ఛిత్వాత్మసంమోహముపారమేతస్వానన్దతుష్టోఽఖిలకాముకేభ్యః ॥ ౨౩ ॥ నాత్మావపుఃపార్థివమిన్ద్రియాణిదేవాహ్యసుర్వాయుజలంహుతాశః।మనో

ధాతథానిర్ధారయేత్యర్థః-స్వయంజ్యోతిఃస్వయంప్రకాశం - అవభాతి - బ్రహ్మప్రకృతిస్తుఇన్ద్రియార్థాత్మకవికారచిత్రం-ఇన్ద్రియాణి-అర్థాఃశబ్దాదివిషయాః-తదాత్మానస్తద్రూపాః-యే-వికారా- స్తైః-శ్చిత్రం-భాతీ - త్యేవంవిధమపితద్విజ్ఞానమిత్యర్థః-అత్రాద్యోబ్రహ్మశబ్దోముక్తాత్మస్వరూపపరః “ బ్రహ్మభూయాయకల్పతే - బ్రహ్మణోహిప్రతిష్ఠాఽహమమృతస్యావ్యయస్య ” చేతిపరిశుద్ధాత్మనితత్ప్రయోగదర్శనాత్-ద్వితీయస్తుప్రకృతిపరః “ తస్మాదేతద్బ్రహ్మనామరూపమన్నంచజాయతే మమయోనిర్మహద్బ్రహ్మ ” ఇతిప్రకృతావపితత్ప్రయోగదర్శనాత్- బద్ధాత్మస్వరూపందేహసంసర్గాత్తన్మిశ్రతయావభాతి-నతువ్యావృత్తతయా-శుద్ధాత్మస్వరూపంతుతదభావాత్పృథగేవావభాసతఇత్యర్థః ✻ ॥ ౨౨ ॥ ✻ “ తతాద్యన్తయోరస్యేత్యర్ధేనసంసృతినివృత్త్యుపాయతయోక్తస్యజ్ఞానస్య-దేహపూర్వోత్తరమధ్యకాలత్రయానువృత్తదేహవిలక్షణాత్మకస్వరూపవిచారాత్మకత్వాకారఉక్తః“యథాహిరణ్య ” మిత్యనేనదేహసమ్మేళనేనాహమితి ప్రతీతేర్భ్రాన్తిరూపత్వనిర్ణయాత్మకత్వాకారః“విజ్ఞానమేత ” దిత్యనేనత్వన్వయవ్యతిరేకాభ్యామాత్మనోదేహాదిప్రవర్తకత్వవిచారాకారః “ నయత్పురస్తా-దిత్యాదినాదేహస్యానాత్మత్వనిశ్చయాకారః“ అవిద్యమాన ” ఇత్యనేనతుపరిశుద్ధాత్మస్వరూపస్యవ్యావృత్తతయాఽవభాసవిచారాత్మకత్వాకారః - తదేవముక్తవిధస్యజ్ఞానస్యసంసృతినిదానభూతదేహాత్మాభిమానచ్ఛేదకత్వముక్తం - అథాన్యాన్యపితదుచ్ఛేదకానివదంస్తదుపసంహరతి॥ఏవమితి ॥ ఇత్థం-స్ఫుటంయథాతథా-బ్రహ్మవివేకహేతుభిః, బ్రహ్మణఃపరమాత్మనో వివేకఃఉక్తవిధాభ్యాంప్రకృతిపురుషాభ్యాంవైలక్షణ్యనిర్ణయః- తద్ధేతుభిర్విచారాత్మకైఃజ్ఞానైః-ర్విశారదేననిపుణేనపరాపవాదేనచాత్మని,సమ్మోహందేహబుద్ధిస్వాతన్త్ర్యబుద్ధ్యాత్మకమోహం , ఛిత్వా -అస్యపూర్వవదర్థః-స్వానన్దతుష్టః-బ్రహ్మాత్మకస్వాత్మానుభవానన్దతుష్టః-అఖిలకాముకేభ్యః-ఉపారమేత-అఖిలైఃకర్మభిస్సఙ్గంనకుర్యాత్ - పరాపవాదోనామ-పరేషాందేహేన్ద్రియప్రాణాదీనాం , అపవాదఃఆత్మత్వాపనోదః ✻ ॥ ౨౩ ॥ ✻ తమేవవివృణోతి॥ నాత్మేతి ॥పార్థివం,వపుః; నాత్మా, దేవశబ్దవాచ్యానీన్ద్రియాణినాత్మేత్యేవంయోజనీయం , అసుఃప్రాణః, వాయుజలమితిసమాహారద్వన్ద్వః, వా-

యుర్జలంచ,నాత్మే,తిసంబన్ధః,అన్నమాత్రం,అన్నాప్యాయితస్యమనసోఽన్నమాత్రత్వవ్యపదేశః॥అన్నమయంహిసోమ్య మన,,ఇతిశ్రుతేః-ధిషణాబుద్ధిః-సత్త్వమన్తఃకరణం -అహంకృతిరనాత్మన్యాత్మాభిమానహేతురహంకారః -ఖంఆకాశః-వపురాదయోనాత్మేత్యత్రహేతుః-అర్థసామ్యమితి॥అర్థానాంవపురాదీనాంసామ్యంప్రకృతిపరిణామాత్మకత్వేనసామ్యంయతస్తతఇతియస్తచ్ఛబ్దాధ్యాహారేణసంబన్ధః।ప్రకృతిరేవాత్మనోఽన్యాకుతస్తత్పరిణామాత్మకావపురాదయఆత్మాభవితుమర్హన్తీత్యర్థః॥౨౪॥ఉపారమేతేస్వానన్దతుష్టోఽఖిలకామకేభ్య,, ఇతిపరాపవాదేనచ్ఛిన్నాత్మమోహస్యస్వానన్దతుష్టస్యాఖిలకామిసఙ్గస్యాపరిహార్యత్వముక్తం-నన్వేవంభూతస్యతత్సఙ్గేఽపినకోఽపిదోషఇత్యాశఙ్క్యతేద్వాభ్యామ్॥సమాహితైరితి॥ అస్య,యద్యపీత్యాదిఃమత్సువివిక్తధామ్నః - మమ-సుష్ఠు-వివిక్తం-ధామస్వరూపం- యేన-తస్య,సత్త్వాదిగుణపరిణామాత్మకైః - కరణైరిన్ద్రియైః-సమాహితైః - కో , గుణో-భవేత్,ఇన్ద్రియసమాధానేనాత్మన్యపూర్వఃకోఽపిగుణోనభవేదిత్యర్థః - విక్షిప్యమాణైరపికరణైఃకిన్నుదూషణం -నకోఽపిదోషశ్చభవేదిత్యర్థః - తత్రదృష్టాన్తః,ఘనైర్మేఘైః , రుపేతైః-ర్విగతైర్వా-రవేః, కిం,నతుదోషోనాపిగుణశ్చ,యథా,తద్వదిత్యర్థః ॥ ౨౫ ॥ నను-పరమార్థతోరవేర్ఘనానాంచనసఙ్గోఽస్తి, అతస్తైర్నతస్యదోషఇత్యుక్తం - దార్ష్టాన్తికేతుసోఽస్త్యేవేతితదభావభావాభ్యాంగుణదోషావస్తఏవేత్యతోనభోదృష్టాన్తేనతౌనిషేధతి॥ యథేతి ॥ వాయ్వాదీనాం-గుణైఃశోషణదహనక్లేదనరజోధూసరత్వాదిభిః- ఋతుగుణైశ్శీతోష్ణాదిభిర్వా - యథా-నభో-నసజ్జతే,నిర్లేపస్వభావత్వాదితిభావః - తథాపరంప్రకృతివిలక్షణం - అక్షరంసదైకరూపం , అహంఅహంశబ్దవాచ్యం-ఆత్మస్వరూపమపి । సంసృతిహేతుభిః - ధర్మైః, సంసృతిహేతుత్వేనమతైస్సత్త్వాదిభిస్తత్కార్యైఃనసంబధ్యతఇత్యర్థః - అతః

ఽన్నమాత్రంధిషణాచసత్త్వమహంకృతిఃఖంక్షితిరర్థసామ్యమ్ ॥ ౨౪ ॥ సమాహితైఃకఃకరణైర్గుణాత్మభి-
ర్గుణోభవేన్మత్సువివిక్తధామ్నః। విక్షిప్యమాణైరుతకిన్నుదూషణం ఘనైరుపేతైర్విగతైరవేఃకిమ్ ॥ ౨౫ ॥
యథానభోవాయ్వనలామ్బుభూగుణైర్గతాగతైర్వర్తుగుణైర్నసజ్జతే । తథాఽక్షరంసత్త్వరజస్తమోమలైర
హంమతేస్సంసృతిహేతుభిఃపరమ్ ॥ ౨౬ ॥ తథాఽపిసఙ్గఃపరివర్జనీయోగుణేషుమాయారచితేషుతావత్ ।మ
ద్భక్తియోగేనదృఢేనయావద్రజోనిరస్యేతమనఃకషాయః ॥ ౨౭ ॥ యథాఽఽమయోఽసాధుచికిత్సితోనృణాం పు
నఃపునస్సంతుదతిప్రరోహన్ । ఏవంమనోఽపక్వకషాయకర్మ కుయోగినంవిధ్యతిసర్వసఙ్గమ్ ॥ ౨౮ ॥ కుయో
గినోయేవిహితాన్తరాయైర్మనుష్యభూతైస్త్రిదశోపసృష్టైః । తేప్రాక్తనాభ్యాసబలేనభూయోయుఞ్జన్తి
యోగంనతుకర్మతన్త్రమ్ ॥ ౨౯ ॥ కరోతికర్మక్రియతేచజన్తుఃకేనాప్యసౌచోదితఆనిపాతాత్ । నతత్రవిద్వా
న్ప్రకృతౌస్థితోఽపినివృత్తతృష్ణస్స్వసుఖానుభూత్యా ॥ ౩౦ ॥ తిష్ఠన్తమాసీనమనువ్రజన్తం శయానముక్షన్త

కాముకైస్సఙ్గోనదోషాయేతిభావః ॥ ౨౬ ॥ ఏవమప్యుపాయనిష్పత్తిదశాయాంతద్విరోధిత్వాత్సఙ్గః పరిహార్యఇతిపరిహరతి॥తథాఽపీతి॥మాయారచితేషుప్రకృత్యుత్పాదితేషు,గుణేషు-శబ్దాదిషు-సఙ్గః,పరివర్జనీయఃతావదిత్యభిప్రేతమవధిమాహ॥మదితి॥యావన్-మద్భక్తియోగేన-మనసఃకషాయఃకషాయరాగవద్దుర్మోచః-రజః-తత్కార్యభూతకామక్రోధాదిః నిరస్యేత-రజోనిరసనాదృతేనదృఢోభక్తియోగోనిష్పద్యతే -అతస్తన్నిష్పత్తయేతద్విరోధిరజోనిబర్హణోపాయత్వేనాసఙ్గేనభవితవ్యమిత్యర్థః ॥ ౨౭ ॥ ఏతదేవసదృష్టాన్తముపపాదయతి॥ యథేతి ॥నృణాం-మామయోరోగః-అసాధు,అసమ్యగ్యథాతథా-చికిత్సితఃప్రతికృతః-పునఃపునః - ప్రరోహన్-దేహాన్,సంతుదతివ్యథయతి తథా - అపక్వకషాయవద్దుర్మోచం-కర్మ, పుణ్యాపుణ్యాత్మకముపాయవిరోధిప్రాచీనంకర్మ - యస్య - సచాసౌ-కుయోగీ-తం-మనః , సర్వసఙ్గంవిషయేసక్తంసత్ విధ్యతి-యోగాద్భ్రంశయతీత్యర్థః ॥ ౨౮ ॥కుయోగిసంయోగస్యయోగివిరోధిత్వముపపాదయతి ॥ కుయోగినఇతి ॥ త్రిదశైఃపరసమృద్ధిమసహిష్ణుభిర్దేవైః ; రుపసృష్టైశ్చోదితైః , ర్మనుష్యభూతైర్మనుష్యరూపైః ,కామిభి-స్సఙ్గ్యమానైః,ర్విహితాః కారితా,అన్తరాయా-యేషాంతే-కుయోగినః,ప్రాక్తనాభ్యాసవిషయవాసనాబలేన-భూయో-యోగం-నయుఞ్జన్తి - అపితు కర్మతన్త్రమేవయుఞ్జన్తి,తతస్సంసరన్తీతిభావః ॥ ౨౯ ॥ కర్మతన్త్రంయుఞ్జన్తీత్యేతదేవోపపాదయతి॥ కరోతీతి ॥ఆనిపాతాత్ శరీరపాతావధి-జన్తుః - స్వయమపి-కర్మ - కరోతి-కేనాపిజన్త్వన్తరేణ-చోదితః , అసౌ-జన్తుః , క్రియతే-కార్యతేచ - స్వేచ్ఛయాపరేచ్ఛయావాకుర్వన్నేవాస్తఇత్యర్థః - ననుసఙ్గంపరిహృతోఽపియత్కించిత్కర్మతన్త్రం దుష్పరిహరమేవేతిసోఽపితతస్సంసరేదిత్యతఆహ ॥ నతత్రేతి ॥ విద్వాన్సఙ్గస్యోక్తవిధానర్థావహత్వంజానన్ , స్వతఏవ-సుఖానుభూత్యా స్వానన్దానుభవేన - నివృత్తవిషయాభిలాషతృష్ణః - ప్రకృతౌదేహేస్థితోఽపి , నతత్రసక్తః - కుర్వన్నప్యకుర్వన్నేవఇత్యర్థః ॥ ౩౦ ॥ ననుశయనాసనాదిషుక్రియమాణేష్వపికథంకర్తృత్వాభావఇత్యతఆహ॥ తిష్ఠన్తమితి ॥ఉక్షన్తం రేతోమూ

త్రిసిద్ధ్యన్తం, అన్నమదన్తం భుఞ్జానం-స్వభావం ప్రాప్త, మన్యదపి దర్శనస్పర్శనాదియత్ కించి-దీహమానం కుర్వాణమప్యా
త్మానం-ఆత్మస్థమతి-ర్న వేద, ఆత్మన్యస్థా ఆత్మవిషయైవ-మతి ర్యస్యసః - హేతుగర్భమిదం - అతో-న వేదనాభిమన్యతే స్వదే
హస్థం స్థితిగమనాదివ్యాపారమాత్మస్థత్వేన నాభిమన్యతే తథాఽభిమానరహిత్యమేవాకర్తృత్వమిత్యర్థః ❋ ॥ ౩౧ ॥ ❋
కించ ॥ యదిస్మేతి ॥ మనీషీ విద్వాన్-విరుద్ధం ప్రతికూలం ఇన్ద్రియార్థం శబ్దాదివిషయం, అన్యత్ దసచ్ఛరీరం-వా అనుకూలమిన్ద్రియా
ర్థజాతం వా - యదియద్యపి-నానా-పశ్యతి-తథాఽప్య-నుమానేన అనిత్యత్వానుమానేన-వస్తుతయ నిత్యతయా-న మన్యతే-య
థా-స్వప్నా-దుత్థాయ తిరోదధానం స్వాప్నార్థజాతం-స్థాయితయా-నాభిమన్యతే-తద్వత్ ❋ ॥ ౩౨ ॥ ❋ కించ ॥ పూర్వ
మితి ॥ గుణకర్మచిత్రం-సత్త్వాదిగుణానుగుణైః-కర్మభిః పుణ్యాపుణ్యాత్మకై-శ్చిత్రం నానావిధ-మజ్ఞం దేవమనుష్యాదిశరీర-
మజ్ఞానం చ దేహాత్మాభిమానరూపం - పూర్వం జ్ఞానోత్పత్తేః ప్రా-గాత్మని, అవివిక్తం యథా తథా - గృహీతం-తత్-పునః
జ్ఞానోదయానన్తర - మీక్షయా మద్విషయజ్ఞానేన - నివర్తతే నివృత్తిపర్యన్తతయ నివర్తత ఇత్యర్థః - ఆత్మా న గృహ్యతే పూ
ర్వమివ స్థూలోఽహమిత్యాది దేహాకారేణ న గృహ్యతే, నాపి విసృజ్యః న చ సంహారాదిభాక్-స్యాత "న చ పునరావర్తతే" ఇ
తి శ్రుతేరితి భావః ❋ ॥ ౩౩ ॥ ❋ ఈక్షయాఽజ్ఞాననివర్తకత్వం దృష్టాన్తేన ప్రపఞ్చయతి ॥ యథాహీతి ॥ తమోఽన్ధకారం-హ
న్యాదేవ-నతు-సంవిధత్తే సన్నిధాపయతి నావస్థాపయతి - ఏవం-సతీ విద్యమానా - మే సమీక్షా మద్విషయం జ్ఞానం - పురుష
స్య-బుద్ధే-స్తమిస్రం స్థూలోఽహమిత్యాది బుద్ధిమిత్యర్థః- తన్మూలాం-సంసృతిం చ హన్యాదితి భావః ❋ ॥ ౩౪ ॥ ❋ తద్విభూతే
కథంభూతోఽవతిష్ఠత ఆత్మేత్యత్రాహ ॥ ఏష ఇతి ॥ ఏషః పరిశుద్ధో జీవాత్మా - స్వయం జ్యోతిః స్వయం ప్రకాశః, అజః జన్మాదివి

మదన్తమన్నమ్ । స్వభావమన్యత్కిమపీహమానమాత్మానమాత్మస్థమతిర్న వేద ॥ ౩౧ ॥ యది స్మ పశ్యన్నసది
న్ద్రియార్థం నానానుమానేన విరుద్ధమన్యత్ । న మన్యతే వస్తుతయా మనీషీ స్వాప్నం యథోత్థాయ తిరోదధానమ్ ॥
పూర్వం గృహీతం గుణకర్మచిత్రమజ్ఞానమాత్మన్యవివిక్తమఙ్గ । నివర్తతే తత్పునరీక్షయైవ న గృహ్యతే నాపి విసృజ్య
ఆత్మా ॥ ౩౩ ॥ యథా హి భానోరుదయో నృచక్షుషాం తమో నిహన్యాన్న తు సద్విధత్తే । ఏవం సమీక్షా నిపు
ణా సతీ మే హన్యాత్తమిస్రం పురుషస్య బుద్ధేః ॥ ౩౪ ॥ ఏష స్వయంజ్యోతిరజోఽప్రమేయో మహానుభూతిస్సకలా
నుభూతిః । ఏకోఽద్వితీయో వచసాం విరామే యేనేషితా వాగసవశ్చరన్తి ॥ ౩౫ ॥ ఏతావానాత్మసంమోహో
యద్వికల్పస్తు కేవలమ్ । ఆత్మన్నృతే స్వమాత్మానమవలమ్బో న యస్య హి ॥ ౩౬ ॥ యన్నామాకృతిభిర్గ్రాహ్యం
పఞ్చవర్ణమబాధితమ్ । వ్యర్థేనాప్యర్థవాదోఽయం ద్వయం పణ్డితమానినామ్ ॥ ౩౭ ॥ యోగినాపక్వయోగస్య
యుఞ్జతః కాయ ఉత్థితైః । ఉపసర్గైర్విహన్యేత తత్రాయం విహితో విధిః ॥ ౩౮ ॥ యోగధారణయా కాంశ్చిదా

కారరహితః, అప్రమేయః ప్రత్యక్షాదిభిః ప్రమాతుమశక్యః - మహానుభూతిః అపరిచ్ఛిన్నధర్మభూతజ్ఞానః, సకలానుభూతిః
సర్వార్థగోచరజ్ఞానవాన్ - ఏకః అనేకద్రవ్యాత్మకత్వాభావాదేకః, అద్వితీయః ప్రాకృతదేహరహితః - అతఏవ-వచసాం
విరామః దేవమనుష్యాదిశబ్దానామవిషయతయా తద్విరతిహేతుభూతః - యేన - ఇషితాః ప్రేషితాః - చోదితాః-వాగసవ-శ్చ
రన్తి వ్యాప్రియన్తే- స ఏష ఇతి పూర్వావస్థాప్రదర్శనమ్ ❋ ॥ ౩౫ ॥ ❋ "భిత్త్వాఽఽత్మసమ్మోహం, అజ్ఞానమాత్మని-తమిస్రం
పురుషస్య బుద్ధేః" రిత్యాదౌ సంసృతినిదానతయా త్యాజ్యతయోక్త ఆత్మసమ్మోహః కీదృశ ఇత్యత స్తన్నిష్కృష్య దర్శయతి ॥ ఏ
తావానితి ॥ అవలమ్బః ప్రకృత్యవలమ్బః - దేహగతః వికల్పః దేవాద్యాకారః - యస్యాత్మనో, నాస్తి-తం, స్వమాత్మానమృ
తే వినా-విహాయ, విస్మృత్యేతి యావత్ - కేవలే జ్ఞానైకస్వరూపే తస్మి-న్నాత్మని - వికల్పః దేవోఽహం మనుష్యోఽహం కృశో
ఽహమిత్యాదిరూపోఽభిమానభేద, ఇతి యత్ ❋ ॥ ౩౬ ॥ ❋ తథా దేవమనుష్యాదినామరూపైః గ్రాహ్యం పఞ్చవర్ణం పఞ్చ
భూతారబ్ధత్వాత్ పఞ్చవిధం - శరీరం వ్యర్థేనాపి వ్యర్థేన సహ - బాధితం, నిత్యమితియదుక్తిశ్చ - త్యేతావానేవా-త్మసంమో
హ ఇతి సంబన్ధః- వివిధోఽర్థో వ్యర్థః స్వర్గాదిపురుషార్థః - భోగ్యవిషయైస్సహ-శరీరం - నిత్యమితి-తథా - దేవోఽహం కృశో
ఽహమిత్యేతద్ద్వయం - పణ్డితమాత్మానం మన్యమానానాం - అర్థవాదః తన్మాత్రం - వస్తుతః ఉభయమపి భ్రాన్తి రూపమిత్య
ర్థః ❋ ॥ ౩౭ ॥ ❋ "నివర్తతే తత్పునరీక్షయైవే, తి నివృత్తిపర్యన్తతయా నాపి విసృజ్య ఇత్యుక్తం, తత్రాధివ్యాధ్యాదిభిర్విఘ్నై
ర్యోగానిష్పత్తిమాశఙ్క్య తత్ప్రతిక్రియాముపదిశతి ॥ యోగిన ఇతి ॥ న-పక్వః పరిపక్వో - యోగో యస్య- తస్య యోగినః-
యోగం యుఞ్జతః కుర్వతస్సతః- కాయో దేహః - ఉత్థితై - రుపసర్గైరుపద్రవైః- రోగాదిభి-ర్విహన్యేత-తత్రా-యం-విధిః ప్రతీ
కారో-విహితః ❋ ॥ ౩౮ ॥ ❋ యోగధారణయా సోమసూర్యాగ్నిధారణయా-కాంశ్చిత్సంతాపశైత్యాదీన్, ఆసనైః, వాయు

ధారణాన్వితైః-ర్వాతాదిరోగాన్, తపోమన్త్రౌషధైః పాపగ్రహాసర్పాదికృతాన్ ॥ ౩౯ ॥ మమానుధ్యానాదిభిః- కామాదీన్ - యోగేశ్వరానువృత్త్యా యోగనిష్ఠసదాచార్యానువృత్త్యా - దమ్భాదీన్ - ఇత్థం, శుభైః-రుపాయైః- రశుభదాన్, ఉపసర్గాన్-హన్యాత్ , ఏవముపసర్గాన్నిహత్య యోగం నిష్పాదయేదితి భావః ॥ ౪౦ ॥ అన్యేతు దేహస్థిత్యర్థమేవ కుర్వన్తీతి దూషయతి ॥ కేచిదితి ॥ వయసి స్థితం-వృద్ధశరీరమపి, మన్త్రౌషధాదివివిధోపాయైః, స్వకల్పం పటుతరం-విధాయ-సిద్ధమేకోయసిద్ధయే, అద్వంద్వపరకాయప్రవేశాదిసిద్ధయే-యోగం-యుఞ్జన్తీతి యత్ - తత్ కుశలైః ప్రాజ్ఞైః - నాదృత్యం నాదరణీయం-కుతః, యత - స్తదాయాసః దేహస్థిరకరణాయాసః , అపార్థకః నిష్ఫలః, కుతః , అన్తవత్త్వాచ్ఛరీరస్య, కరణపాటవసద్భావే ప్యాయుషాం మన్త్రౌషధాదిభిః సంపాద్యత్వాభావాత్ - అతో దేహదృఢీకరణకాలక్షేపమపహాయ తస్మిన్నపి కాలే యోగః కర్తవ్య ఇతి భావః. ఫలస్యేవ వనస్పతేరితి - ఫలమత్ర దృష్టాన్తః - వనస్పతేరిత్యేతద్దార్ష్టాన్తికే ఆత్మనో నిత్యత్వసూచనార్థమ్ ॥ ౪౧ ॥ ౪౨ ॥ క్వచిత్సమాధ్యఙ్గత్వేనాపి ప్రాణాయామాదిషు క్రియమాణేషు జరారోగాద్యభావో దృశ్యతే-సత్యం. తథాఽపి సమాధిముత్సృజ్య న తత్ర సజ్జేతేత్యాహ ॥ యోగమితి ॥ కల్పతాం పటుతరత్వ, మియాత్ ప్రాప్నుయాత్ - తాం- దేహస్థితిం, న శ్రద్దధ్యాత్ న విశ్వసేత్ ॥ ౪౩ ॥ మత్ప్రపన్నస్య విఘ్నశఙ్కైవ నాస్తీత్యాహ ॥ యోగచర్యామితి ॥ విచరన్ కుర్వన్, మదపాశ్రయః , అహమేవాపాశ్రయః శరణం , యస్య సః, అత ఏవాణిమాదిషు , నిస్పృహః , స్వసుఖం ముచ్ఛేష తైకరసస్వాత్మసుఖమనుభవతీతి తథా - అన్తరాయైర్న విహన్యతే ॥ ౪౪ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామేకాదశస్కన్ధే అష్టావింశోఽధ్యాయః . ***************************

సన్నైర్ధారణాన్వితైః । తపోమన్త్రౌషధైః కాంశ్చిదుపసర్గాన్వినిర్దహేత్ ॥ ౩౯ ॥ కాంశ్చిన్మమానుధ్యానేన నామసంకీర్తనాదిభిః । యోగేశ్వరానువృత్త్యా వా హన్యాదశుభదాన్ శుభైః ॥ ౪౦ ॥ కేచిద్దేహమిమం ధీరాస్సుకల్పం వయసి స్థితమ్ । విధాయ వివిధోపాయైరథ యుఞ్జన్తి సిద్ధయే ॥ ౪౧ ॥ న హి తత్కుశలాదృత్యం తదాయాసో హ్యపార్థకః । అన్తవత్త్వాచ్ఛరీరస్య ఫలస్యేవ వనస్పతేః ॥ ౪౨ ॥ యోగం నిషేవతో నిత్యం కాయశ్చేత్కల్పతామియాత్ । తచ్ఛ్రద్దధ్యాన్న మతిమాన్యోగముత్సృజ్య మత్పరః ॥ ౪౩ ॥ యోగచర్యామిమాం యోగీ విచరన్మదపాశ్రయః । నాన్తరాయైర్విహన్యేత నిస్పృహస్స్వసుఖానుభూః ॥ ౪౪ ॥ ***************

********* ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, ఏకాదశస్కన్ధే, అష్టావింశోఽధ్యాయః. *********

ఉద్ధవ ఉవాచ ॥ సుదుష్కరామిమాం మన్యే యోగచర్యామనాత్మనః । యథాఽఞ్జసా పుమాన్సిద్ధ్యేత్తన్మే బ్రూహ్యఞ్జసాఽచ్యుత ॥ ౧ ॥ ప్రాయశః పుణ్డరీకాక్ష యుఞ్జన్తో యోగినో మనః । విషీదన్త్యసమాధానాన్మనోనిగ్రహకర్శితాః ॥ ౨ ॥ అథాత ఆనన్దదుఘం పదామ్బుజం హంసాశ్శ్రయేరన్నరవిన్దలోచన । సుఖం తు యోగేశ్వర యోగకర్మభిస్త్వన్మాయయాఽమీ విహతా న మానినః ॥ ౩ ॥ కిం చిత్రమచ్యుత తవైతదశేషబన్ధో దాసేష్వనన్యశరణేషు యదాత్మసాత్త్వమ్ । యోఽరోచయత్సహ మృగైస్స్వయమీశ్వరాణాం శ్రీమత్కిరీటతటపీడితపాదపీఠః ॥

సత్యం త్వదపాశ్రయస్య యోగచర్యా నాన్తరాయైర్విహన్యత ఇతి - తథాఽపి- దుష్కరేయ- మతస్సులభం తత్ప్రాప్తిసాధనముపదిశేత్యాహ ॥ సుదుష్కరామితి ॥ అనాత్మనః అజితేన్ద్రియస్య, ఇమాం యోగచర్యాం , సుదుష్కరాం-మన్యే-అతో-యథాఽఞ్జసా అనాయాసేన-పుమాన్, సిద్ధ్యేత్ ముచ్యేత, తత్సాధనం, మఞ్జసా స్ఫుటం బ్రూహి ॥ ౧ ॥ సుదుష్కరత్వం స్ఫుటీకరోతి ॥ ప్రాయశ ఇతి ॥ మనో, యుఞ్జన్తః స్వవశీకుర్వాణాః, అత ఏవ-మనోనిగ్రహార్థం, ఉపవాసాదిభిః-కర్శితాః - అత ఏవ-మనసోఽసమాధానాచ్చ-ప్రాయశః, సీదన్తి ॥ ౨ ॥ అథాత ఏవ , హంసాః కేచిత్సారాసారవివేకినః, ఆనన్దదుఘం ఆనన్దావహం-తవ-పదామ్బుజం-సుఖం యథా తథా - ఆశ్రయేరన్ ప్రపద్యన్తే, హే విశ్వేశ్వర , అమీ, తే-త్వన్మాయయా -విహతాః వఞ్చితాః , న భవన్తీతి భావః, కుతః, యత, స్తే , యోగైః, కర్మభిశ్చ - న మానినః-యోగాదిప్రయుక్తగర్వరహితాః-అన్యేతు మానినో విహతా భవన్తీతి భావః ॥ ౩ ॥ అహో విచిత్రమేతత్ , మత్సంశ్రయమాత్రేణ మన్మాయయా న విహతా ఇత్యత్రమైవమిత్యాహ ॥ కించిత్రమితి ॥ అచ్యుత, ఆశ్రితాన్న చ్యావయతీతి తథాభూత, ఏతత్ త్వదాశ్రయణమాత్రేణ స్వమాయాయాస్తారయసీత్యేతత్ - న అన్యచ్ఛరణం యేషాం- తేషు - ఆత్మసాత్త్వం తదధీనత్వం చ , తవ, కించిత్రం-న కించిచ్చిత్రమిత్యర్థః ॥ తత్ర హేతుత్వేన విశినష్టి ॥ స్వయ-మీశ్వరాణాం బ్రహ్మాదీనాం , శ్రీమద్భిః , కిరీటానాం, తటైః కోటిభిః పీడితం సంఘృష్టం, పాదపీఠం-యస్య - తథాభూతోఽపి-మృగైః -సహ సాహిత్యం , సాహాయ్యమితి యావత్, యో భవా- న రోచయేత్ - బృన్దావ

నేవంశస్వనేనాకృష్టామృగాస్స హావసన్నితిభావః ॥ యద్వా ॥ శ్రీరామావతారేవానరైస్సహసఖ్య మరోచయదితిభావః. అనేనాశ్రయణోపయుక్తంసౌశీల్యమావేదితం,స్వయమిత్యాదినాపరత్వం ,అశేషబన్ధోఇత్యనేనవాత్సల్యంచ ❋ ॥ ౪ ॥ ❋ అథాస్యైవాశ్రయణోపయుక్తైర్గుణైర్విశింషన్ సమాశ్రయణీయత్వాతిశయమావిష్కరోతి॥తమితి॥ తంపరత్వవాత్సల్యసౌలభ్యసౌశీల్యయుక్తం - అఖిలానా-మాత్మ నాం - అతఏవ-దయితంప్రియతమం,ఈశ్వరంస్వామినం-ఆశ్రితానాం-సర్వార్థదం అభిలషితపురుషార్థదం , అనేనజ్ఞానశక్తిపూర్త్యాఖ్యగుణత్రయవత్త్వంసూచితం , తేనవినాతదసమ్భవాత్ - స్వకృతవిత్ త్వదుపకారజ్ఞః , పుమాన్-కోవా-విసృజేత్, కృతజ్ఞానాంత్వమేవ-సేవ్యఇతిభావః- ఉపకారస్త్వగ్రేస్ఫుటీభవిష్యతి-కోవాకశ్చపుమాన్ - కిమపి-త్వత్తోఽన్యద్దైవం,భజేత్‌-కింకిమర్థం , విస్మృతమేవిగతాస్మృతిర్యస్యతస్మై, విభూతయేఐశ్వర్యాయ , ఆత్మవిస్మృత్యాపాదకాయైశ్వర్యాయేత్యర్థః ,నన్వారోగ్యభాగ్యాది శ్రేయసేభాస్కరహుతాశనాదిఃదేవతాన్తరం సేవ్యమేవేత్యతఆహ ॥ కింవేతి ॥ తవ-పాదరజోజుషాంచరణపరాగంసేవమానానాం , నోఽస్మాకం,కింవా , శ్రేయో-నభవేత్,అభిలషితంచేత్సర్వమపిసులభమేవేతిభావః,అనేనసర్వార్థదమిత్యేతద్వివృతమ్ ❋ ॥ ౫॥ ❋కోనాఉపకారస్సుకృతవిదిత్యత్రాభిప్రేతఇత్యత్రతమప్రత్యుపకార్యత్వంవదన్వివృణోతి॥నైవేతి॥ హేఈశ,కవయోబ్రహ్మవిదః,కృతంత్వత్కృతముపకారం,స్మరన్తఃఇద్ధముదఃఉత్కటహర్షాః , ఋద్ధముదఇతిపాఠే , ఉపచితానన్దాః, అపచితింప్రత్యుపకృతిం-బ్రహ్మాయుషాఽపి ,నైవోపయన్తినైవప్రాప్నువన్తి , ఉపకారందర్శయతి-యోఽభవాన్-బహిః - ఆచార్యవపుషా , అన్తః,చైత్త్యవపుషా-చిత్తేభవంచైత్త్యం హార్దం , తేనవపుషాహృదిచిన్త్యమానేనరూపేణేత్యర్థః - తనుభృతాం - అశుభమశివం - విధున్వన్ దూరీకు

తం త్వాఖిలాత్మదయితేశ్వరమాశ్రితానాం సర్వార్థదం స్వకృతవిద్విసృజేత కోను । కోవాభజేతకిమపి విస్మృతయేఽనుభూత్యై కింవాభవేన్నతవపాదరజోజుషాం నః ॥ ౫ ॥ నైవోపయన్త్యపచితిం కవయస్తవేశ బ్రహ్మాయుషాఽపికృతమిద్ధముదస్స్మరన్తః । యోఽన్తర్బహిస్తనుభృతామశుభం విధున్వన్నాచార్యచైత్త్యవపుషాస్వగతిం వ్యనక్తి ॥ ౬ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఇత్యుద్ధవేనాత్యనురక్తచేతసాపృష్టోజగత్క్రీడనకస్స్వశక్తిభిః । గృహీతమూర్తిత్రయఈశ్వరేశ్వరోజగాదసప్రేమమనోహరస్మితః ॥ ౭ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ హన్తతే వర్ణయిష్యామి మమ ధర్మాన్సుమఙ్గళాన్ । యాన్ శ్రద్ధయాఽఽచరన్మర్త్యోమృత్యుంజయతిదుర్జయమ్॥ ౮ ॥కుర్యాత్సర్వాణికర్మాణిమదర్థంశనకైఃస్మరన్ । మయ్యర్పితమనశ్చిత్తోమద్ధర్మాత్మమనోరతిః ॥ ౯ ॥ దేశాన్పుణ్యానాశ్రయేతమద్భక్తైస్సాధుభిశ్శ్రితాన్ । దేవాసురమనుష్యేషుమద్భక్తాచరితానిచ ॥ ౧౦ ॥ పృథక్సత్రేణవామహ్యంసర్వయాత్రామహోత్సవాన్ । కారయేద్గీతనృత్యాద్యైర్మహారాజవిభూతిభిః ॥ ౧౧ ॥ మామేవసర్వభూతేషుబహి

ర్వన్-స్వగతింస్వయాథాత్మ్యం , వ్యనక్తివ్యక్తంకరోతీతి ❋ ॥ ౬ ॥ ❋జగత్-క్రీడనకంక్రీడోపకరణం-యస్యసః,స్వశక్తిభిః స్వాసాధారణాభిఃసృష్టిస్థితిసంహారసామర్థ్యాత్మికాభిశ్శక్తిభిః - గృహీతం - మూర్తిత్రయంబ్రహ్మవిష్ణుశివాత్మకం. యేనసః - స్వాత్మకంబ్రహ్మరుద్రంమూర్తిద్వయం - స్వావతారరూపశ్రీవిష్ణుమూర్తిశ్చేతిమూర్తిత్రయంపరిగృహీతవానిత్యర్థః అతఏవ-ఈశ్వరాణాంబ్రహ్మాదీనామపీశ్వరో-భగవాన్-ప్రేమ్ణాసహితం,మనోహరం, స్మితం-యస్యసః-జగాద ❋ ॥ ౭ ॥ ❋ త్వయోక్తంమత్సంశ్రయణమేవసిద్ధిసాధనమిత్యభిప్రయన్ సమాశ్రితానామావశ్యకాన్ ధర్మాన్ వక్తుం ప్రతిజానీతే ॥ హన్తేతి ॥ సహర్షసంబోధనద్యోతకంహన్తేతిపదం ॥ తేతుభ్యం-వర్ణయిష్యామి-మమ- ధర్మాన్ భాగవతధర్మాన్-సుమఙ్గళాన్-బహూన్-మఙ్గళత్వమేవావిష్కర్తుమాహ ॥ యానితి ॥ యాన్ధర్మాన్ , నాచరన్ అనుతిష్ఠన్-దుర్జయమపి-మృత్యుంమృత్యూపలక్షితంసంసారం-జయతి ❋ ॥ ౮ ॥ ❋కేపునస్తఇత్యాహ॥ కుర్యాదిత్యాదినా ॥మదర్థమితిభావప్రధానోనిర్దేశః-మదారాధనరూపతాం - స్మరన్ అభిసందధత్-కర్మాణిశ్శాస్త్రచోదితాని-కుర్యాత్-మయ్యర్పితే-మనశ్చిత్తేయేనసః,అన్తఃకరణావాన్తరభేదవివక్షయామనశ్చిత్తయోరుభయోరుపాదానం - తత్రసంకల్పవికల్పాత్మకంమనః - స్వచ్ఛత్వావికారిత్వశాన్తత్వానిచిత్తవృత్తయః- తత్రమనసఃస్వార్పితత్వంవివృణోతి ॥ మద్ధర్మాత్మ మనోరతిఃమనోవృత్తిఃసంకల్పవికల్పాత్మికా - యస్యసః ❋ ॥ ౯ ॥ ❋దేశానితి॥ పూజయేతబహుమన్యేత-సేవేతేతియావత్-పుణ్యదేశలక్షణమాహ॥మద్భక్తైశ్శ్రితానితి॥దేవాదిషుయేమద్భక్తాః-తేషాం,ఆచరితానిసేవేత ❋ ॥ ౧౦ ॥ ❋పృథగితి ॥ పృథక్-సత్రేణసంభూయవా-మహారాజోపచారైర్గీతాదిభిశ్చ-ఆదిశబ్దేనవాదిత్రాదిసంగ్రహః.యాత్రామహోత్సవాంశ్చ,కారయేత్-యాత్రాబహుజనసమాగమః ❋ ॥౧౧॥ ❋ మామేవేతి ॥ సర్వభూతేష్వాత్మనిచ,అన్తర్బహిశ్చ - పావృతం ఆవరణరహితంవ్యాప్తమిత్యర్థః - ఆత్మానంప్రశాసనేన

ధారకం-మా-మీక్షేత-యథా,ఖమాకాశం,తథా - అమలాశయఃనిర్మలాన్తఃకరణఃఈక్షేతేతిసంబన్ధః ❋ ॥ ౧౨ ॥ ❋ ఇతీతి॥ ఇతిశబ్దో హేత్వర్థః - అతోమమసర్వాన్తరాత్మతయావ్యాప్యవర్తమానత్వాత్ - హేమహాద్యుతే - సర్వాణి-భూతాని-మద్భావేనమదపృథక్సిద్ధతయామచ్ఛరీరత్వేన - మన్యమానోఽతఏవ - సభాజయన్బహుమానయన్, కేవలం వైషమ్యరహితం జ్ఞాన మాశ్రిత-స్స్యాత్ ❋ ॥ ౧౩ ॥ ❋ జ్ఞానస్యకైవల్యంవివృణ్వన్నిత్థంభూతంజ్ఞానమాశ్రితఏవంపణ్డితఇత్యాహ ॥ బ్రాహ్మణఇతి॥పుల్కసోఽన్త్యజాతివిశేషః - స్తేనోబ్రహ్మస్వాపహర్తా - బ్రహ్మణ్యఃబ్రహ్మకులేసాధుః,అక్రూరఃఅనృశంసః, సర్వభూతహితాచరణైకశీలః - క్రూరఃసర్వభూతద్రోగ్ధా,-బ్రాహ్మణత్వాదితరతమభావాగోచరబుద్ధిఃసమదృక్ - సర్వశరీరాణాం ప్రకృతిపరిణామరూపతయాఽఽత్మనాంజ్ఞానైకాకారతయాఉభయేషాంపరమాత్మశరీరతయాచేత్యేవం -సమా-దృక్ బుద్ధి-ర్యస్యసఏవపణ్డితః ❋ ॥ ౧౪ ॥ ❋ కిమతస్సమదర్శనాదిత్యతఆహ॥ నరేష్వితి॥అభీక్ష్ణమసకృత్-మద్భావంమదాత్మకత్వం,భావయతః,పురుషస్య,సాహంకారాః - స్పర్ధాదయఃవియన్తిఅపియన్తితిరోహితాభవన్తి-నివర్తన్తఇతియావత్, స్పర్ధాకలహః - అసూయాసత్స్వపిగుణేషుదోషావిష్కీర్షా-తిరస్కారోఽవమానః, అహంకారో దేహాత్మాభిమానః, ఏతే-స్వపరవిషయాః,నివర్తన్తఇత్యర్థః ❋ ॥ ౧౫ ॥ ❋ ననుదృఢాయాంహిత్వద్భావభావనాయాంస్పర్ధాద్యపగమ,-స్తదార్జనమేవతుదుర్లభమిత్యతస్తదుపాయముపదిశతి ॥ విసృజ్యేతి ॥ గ్రామమృగేషు,శునః , వృషచాణ్డాలాన్, పశుషుఖరాన్,అభివ్యాప్య, ఏవమన్యేష్వపి జాత్యన్తరేషు తత్రతత్రనిహీనానభివ్యాప్యేతిభావః - దణ్డవత్ప్రణమేత్ - తర్హిభాన్ధవాఃపరిహాసేయురిత్యతఆహ ॥ విసృజ్యస్మయమానాన్స్వానితి ॥ ననునీచోత్తమభావభావనాశీలాఃకథమేవంప్రణమేయు - స్తత్రాహ ॥దృశ్యమితి ॥ స్వజ్యేతిసబన్ధః - అహముత్తమఃఅమీనికృష్టాఃఇత్యేవంవిధంగర్వంవిసృజ్యేత్యర్థః - తథాఽపితరతమదేహానుసంధానేన

రన్తరపావృతమ్ । ఈక్షేతాత్మనిచాత్మానంయథాఖమమలాశయః ॥ ౧౨ ॥ఇతిసర్వాణిభూతానిమద్భావేన మహాద్యుతే । సభాజయన్మన్యమానో జ్ఞానం కేవలమాశ్రితః ॥ ౧౩ ॥ బ్రాహ్మణేపుల్కసేస్తేనేబ్రహ్మణ్యేఽర్కేస్ఫులిఙ్గకే । అక్రూరేక్రూరకేచైవసమదృక్పణ్డితోమతః ॥ ౧౪ ॥ నరేష్వభీక్ష్ణంమద్భావంపుంసోభావయతోఽచిరాత్ । స్పర్ధాసూయాతిరస్కారాస్సాహంకారావియన్తిహి ॥ ౧౫ ॥విసృజ్యస్మయమానాన్స్వాన్దృశ్యంవ్రీడాంచదైహికీమ్ । ప్రణమేదీశ్వరకలామాశ్వచాణ్డాలగోఖరమ్ ॥ ౧౬ ॥ యావత్సర్వేషుభూతేషుమద్భావోనోపజాయతే । తావదేవముపాసీతవాఙ్మనఃకాయవృత్తిభిః ॥ ౧౭ ॥ సర్వంబ్రహ్మాత్మకంతస్యవిద్యయాఽఽత్మమనీషయా । పరిపశ్యన్నుపరమేత్సర్వతోముక్తసంశయః ॥ ౧౮ ॥ అయంహిసర్వకల్పానాంసధ్రీచీనోమతోమమ । మద్భావస్సర్వభూతేషుమనోవాక్కాయవృత్తిభిః ॥ ౧౯ ॥ నహ్యఙ్గోపక్రమధ్వంసోమద్ధర్మస్యోద్ధవాణ్వపి । మయావ్యవసితంసమ్యఙ్నిర్గుణత్వాదనాశిషః ॥ ౨౦ ॥యోయోమయిపరేధర్మఃకల్ప్యతేనిష్ఫ

లజ్జితాఃకథంప్రణమేయుస్తత్రాహ॥వ్రీడాంచ,దైహికీం-సంత్యజ్య- ప్రణమేత్-ప్రణమతోఽభిసంధివిశేషంవిదధాతి॥ ఈశ్వరఇతి॥కలాఅవయవః, శరీరమితియావత్ , జీవరూపశరీరేణతదన్తరాత్మతయాభగవాన్ప్రవిష్టఃతతస్సర్వమీశ్వరశరీరమేవేతిభావయన్ప్రణమేదిత్యర్థః ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋ ఇత్థమనుష్ఠానస్యావధిమాహ॥యావదితి॥నోపజాయతేదృఢతరోనజాయతే,తావత్, తత్ర,వాగ్వృత్తిఃసర్వభూతాన్యుద్దిశ్యభగవతేనమఇత్యుచ్చారణం - మనోవృత్తిరీశ్వరోజీవకళమేత్యుక్తాకాయవృత్తిఃదణ్డవత్ప్రణమేద్భువీతి ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋ సర్వమితి ॥ తస్యేత్థముపాసీనస్య ,-సర్వం, బ్రహ్మాత్మకమేవ , దృఢతరాధ్యవసాయవిషయం, భవతి , తతోఽపికిమతఆహ॥విద్యయేతి॥ ఆత్మమనీషయా - సర్వస్యపరమాత్మాత్మకత్వబుద్ధిరూపయా , విద్యయా , పరిపశ్యన్నయంపుమాన్ , ముక్తఃసంశయోయేనసః, కిమాత్మైవదేహః , కింవాతతోఽన్యః , జీవస్స్వతన్త్రః -కింవాపరమాత్మపరతన్త్రః , ఇత్యేవంవిధస్సంశయోఽత్రవివక్షితః , సర్వతఃసర్వస్మాత్సంసృతినిమిత్తా, దుపారమేత , ముక్తోభవేదిత్యర్థః ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋ ఏషఏవోత్తమోపాయఇత్యాహ ॥ కల్ప్యతఏభిఃఫలమితికల్పాః , ఉపాయాః - తేషాంమధ్యేఽయమేవ , సధ్రీచీనఃసమీచీనఃఇతి,మమ,మతః,కోఽసౌ,యో,మనఆదీనాంవృత్తిభిః ,సర్వభూతేషు,మద్భావః ❋ ॥ ౧౯ ॥ ❋ సధ్రీచీనత్వమేవోపపాదయతి ॥ నహీతి ॥ మద్ధర్మస్యసర్వాత్మకబ్రహ్మోపాసనాఖ్యధర్మస్య, ఉపక్రమేసతి హేఉద్ధవ , ఈషదపి,నప్రధ్వంసఃనపలేనవినాభావః , మయా,వ్యవసితఃనిశ్చితః , తథోక్తంగీతాసు-నహికల్యాణకృత్కశ్చిద్దుర్గతింతాతగచ్ఛతి,,ఇత్యాదినా-నేహాభిక్రమనాశోఽస్తిప్రత్యవాయోనవిద్యతే,ఇత్యనేనచ ॥ కుతః-అనాశిషఃనిష్కామస్య-మద్ధర్మస్య-నిర్గుణత్వాద్గుణబన్ధహేతుత్వాభావాత్ - మద్ధర్మస్యోపక్రాన్తమాత్రస్య సద్యఃకాలాన్తరేవాగుణత్రయసంబన్ధరాహిత్యావహస్వభావత్వాదితిభావః-కింపునర్వక్తవ్యంనిరాశిషోమద్ధర్మస్యనధ్వంసఇతి ❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋ యతః-లోకే - యోయో-వ్యాపా

లో-నిరర్థకఃనిష్ప్రయోజనః-చిన్తితనిమిషితాదిరూపః-తథా-కేవలమాయాసాత్మకశ్చ స్యా-త్తోఽపి-మయి - పరస్మిన్పరమ
పురుషే-నిష్ఫలాయకల్ప్యతేచేత్ -ఫలాభిసంధింవిహాయమదర్థతయా " కాయేనవాచామనసేన్ద్రియైర్వా,,ఇత్యాద్యుక్తరీ
త్యా-నుసంహితశ్చేదితియావత్ - ధర్మఏవఫలావినాభూతఏవభవతీత్యర్థః-తత్రదృష్టాన్తః - భయాదేరివసత్తమ- హేసత్త
మ-యథా-భయాదేఃకంసాదిగతస్య-ధర్మత్వం-తథేత్యర్థః-ఆదిశబ్దేనగోపీచైద్యాదికృతరాగద్వేషాదిసంగ్రహః ❋ ౨౧॥ ❋
యతఏవ-మతః-కేనాపిభావేనమత్ప్రాప్తిరేవనృజన్మనః-ఫలమిత్యాహ ॥ ఏషేతి॥బుద్ధిరధ్యవసాయః - మనీషాహితాహిత
విభాగః-మనీషిణాంబుద్ధిమతాం,బుద్ధిశ్చైషైవ - కాఽసౌ-య- దనృతేనానిత్యేన- మర్త్యేనమనుష్యశరీరేణ-ఋతంనిత్యం-స
త్యంస్వభావతోనిర్వికారం-మాం-ప్రాప్నోతి-మత్ప్రాప్తిసాధనంసాధయతీతియ - దేషా ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋మహాప్రకరణార్థ
ముపసంహరతి । ఏషఇతిసార్ధేన॥బ్రహ్మవాదస్యవేదాన్తసిద్ధార్థకథనస్య- సంగ్రహః , సమాసవ్యాసవిధినాసంగ్రహవిస్తర
ప్రదర్శనేన-సంక్షేపతోవిస్తరతశ్చ- హేసాధో,తేతుభ్య- మభిహితః ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋తత్రాపిప్రధానాంశస్యదార్ఢ్యాయాస
కృత్కథితత్వమాహ ॥ అభీక్ష్ణశఇతి ॥ విస్పష్టయుక్తిమచ్చయథాతథా - అభీక్ష్ణంపునఃపునః-జ్ఞానంచ - కథితం-జ్ఞానంచాత్రచి
దచిదీశ్వరతత్త్వత్రయవివేచనాత్మకంఈశ్వరోపాసనాత్మకంచ- తస్యకథితత్వంనామతత్ప్రకారకథనం- తస్యఫలమాహ॥
ఏతదితి ॥ ఏతజ్జ్ఞానయాథాత్మ్యం-విజ్ఞాయ,నష్టః-సంశయఃఉక్తవిధో-యస్యసః , పురుషో-ముచ్యేత ॥ ౨౪ ॥ తమేవాహ ॥ సు
వివిక్తమితి ॥ తవప్రశ్నంపృష్టం-మయా,సువివిక్తంసుష్ఠువివిచ్యోపపాదితమేవ - త-ద్యేనావధారితంధృతం-స్యాత్ సఃసనా

లాయచేత్ । తదాయాసోనిరర్థస్స్యాద్భయాదేరివసత్తమ ॥ ౨౧ ॥ ఏషాబుద్ధిమతాంబుద్ధిర్మనీషాచమనీషి
ణామ్।యత్సత్యమనృతేనేహమర్త్యేనాప్నోతిమామృతమ్ ॥ ౨౨ ॥ ఏషతేఽభిహితఃకృత్స్నోబ్రహ్మవాదస్య
సంగ్రహః । సమాసవ్యాసవిధినాదేవానామపిదుర్గమః ॥ ౨౩ ॥ అభీక్ష్ణంతేనిగదితంజ్ఞానంవిస్పష్టయుక్తిమత్।
ఏతద్విజ్ఞాయముచ్యేతపురుషోనష్టసంశయః॥ ౨౪ ॥ సువివిక్తంతవప్రశ్నంమయైతదవధారితమ్ । పురాతనం
బ్రహ్మగుహ్యంపరంబ్రహ్మాధిగచ్ఛతి ॥ ౨౫ ॥ యఏతన్మమభక్తేషు సంప్రదద్యాత్సుపుష్కలమ్ । తస్యాహం
బ్రహ్మదాయస్యదదామ్యాత్మానమాత్మనా ॥ ౨౬ ॥ యఏతత్సమధీయీతపవిత్రంపరమంశుచి । సపూయే
తాహరహర్మాంజ్ఞానదీపేనదర్శయన్॥ ౨౭ ॥యఏతచ్ఛ్రద్ధయానిత్యమవ్యగ్రశ్శృణుయాన్నరః । మయిభక్తిం
పరాంకుర్వన్కర్మభిర్నసబధ్యతే ॥ ౨౮ ॥ అప్యుద్ధవత్వయాబ్రహ్మసఖేసమవధారితమ్ । అపితేవిగతోమో
హశ్శోకశ్చాసౌమనోభవః ॥ ౨౯ ॥ నైతత్త్వయాదాంభికాయ నాస్తికాయశఠాయచ । అశుశ్రూషోరభక్తా
యదుర్వినీతాయదీయతామ్ ॥ ౩౦ ॥ ఏతైర్దోషైర్విహీనాయబ్రహ్మణ్యాయప్రియాయచ ।సాధవేశుచయేబ్రూ
యాద్భక్తిస్స్యాచ్ఛూద్రయోషితామ్ ॥ ౩౧ ॥ నైతద్విజ్ఞాయజిజ్ఞాసోర్జ్ఞాతవ్యమవశిష్యతే। పీత్వాపీయూషమ

తనం-బ్రహ్మగుహ్యంవేదాన్తరహస్యం-పరంబ్రహ్మాధిగచ్ఛతిప్రాప్నోతి ❋ ॥ ౨౫ ॥ ❋కించ।యఇతి ॥ ఏతన్మయాసువివిక్తం
యో-మద్భక్తేషు,ప్రదద్యాత్, తేభ్యఉపదిశేదిత్యర్థః-భక్తిరిహానుకూల్యం - తస్య బ్రహ్మదాయస్య బ్రహ్మోపదేష్టురాత్మనో
ప్యాత్మానంమాందదా-మి,తద్వశీకరోమీత్యర్థః ❋ ॥ ౨౬ ॥ ❋యఏతత్సమధీయీతేతి ॥పవిత్రంఆత్మశుద్ధ్యావహంశుచి-శృణ్వ
తామపిశుద్ధ్యావహం.ఏతద్య-స్సమధీయీతపఠేత్సో-ఽహరహర్జ్ఞానదీపేనఅహరహఃప్రవృద్ధంజ్ఞానమేవదీపః , తేన- మాం-
దర్శయన్ - నివృత్తప్రేషణాత్ణ్యన్తాద్దృశేఃకర్తరిశతా - పశ్యన్నిత్యర్థః-యోగపరిశుద్ధమనసాసాక్షాత్కుర్వన్నితిభావః-
పూయేతమత్ప్రాప్తిప్రతిబన్ధకైర్విరహితశ్శుద్ధోభవేదిత్యర్థః ❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋యఏతచ్ఛ్రద్ధయేతి ॥ అవ్యగ్రఃసమాహితః-కు
ర్వన్జనయన్కరోతిరుత్పాదనార్థః-కర్మభిర్మత్ప్రాప్తిప్రతిబన్ధకైః నబధ్యతే ❋ ॥ ౨౮ ॥ ❋ఇత్థంబహుధోపదేశేనసమ్య
జ్జ్ఞానానుత్పత్తౌపునరుపదేక్ష్యామీత్యభిప్రేత్యపృచ్ఛతి ॥ అపీతి ॥ హేఉద్ధవ - హేసఖే-బ్రహ్మశబ్దస్తత్సాధనాదీనామప్యుపలక్ష
ణః-అవధారితంసమ్యగవధృతంకిం అపిశబ్దఃప్రశ్నద్యోతకః - నావధారితశ్చేత్పునరుపదేక్ష్యామీతిభావః-మోహఃదేహాత్మ
భ్రమస్వతన్త్రాత్మభ్రమాదిరూపః-మనోభవః,శోక- స్తాపత్రయజన్యఃజ్ఞానాభావప్రయుక్తశ్చ ❋ ॥ ౨౯ ॥ ❋మద్భక్తేషు
సంప్రదద్యాదిత్యుక్తైరభక్తేభ్యోనోపదిశేదిత్యవగమ్యతే- తత్స్పష్టమేవాహ ॥ నైతదితి ॥ నాస్తికాయశాస్త్రార్థవిశ్వాసర
హితాయ-శఠాయమూర్ఖాయ-నైత-ద్దీయతాంనోపదిశ్యతామ్ ❋ ॥ ౩౦ ॥ ❋కింత్వే- తైర్దోషై -ర్విహీనాయ-బ్రహ్మణ్యా
యబ్రాహ్మణేషుసాధవే-ప్రియాయస్వస్మిన్ప్రీతియుక్తాయ-సాధవేపరోపకర్త్రే , యది,శూద్రస్య-యోషితశ్చ-భక్తిఃశ్రద్ధా
స్యా-త్తర్హితాభ్యామపిబ్రూయాత్ ❋ ॥ ౩౧ ॥ ❋ఏతజ్జ్ఞానేనపుమాన్కృతార్థోభవతీత్యాహ ॥ నైతి॥అత్రదృష్టాన్తమాహ

పీత్వేతి॥పీయూషంస్వాదు ❋ ॥ ౩౨ ॥ ❋ సర్వమోక్షశాస్త్రార్థసారసంగ్రహోఽయమేవేత్యాహ॥జ్ఞానఇతి॥వార్త్తాయాం కృష్యాం-దణ్డధారణశబ్దేనసామాద్యుపాయాలక్ష్యన్తే-జ్ఞానమాత్మోపాసనం- నృణాం-జ్ఞానాదిషుక్రియమాణేషు - యావాన్పురుషార్థః-క్రియాత్-చతుర్విధఃధర్మార్థకామమోక్షరూపః-తావాన్సర్వోఽపి, తత్త్వాదృశస్యభక్తస్య-అహమేవ-తత్రజ్ఞానేమోక్షఃకర్మణిధర్మః-యోగేఽణిమాదయః - వార్త్తాయాందణ్డధారణేచార్థః-తతఃకామఃఅణిమాదయోఽపికామాన్తర్భూతాః-ఏవంచతుర్విధఃపురుషార్థో-ఽహమేవ-మామృతేనకంచవాఞ్ఛతీతిభావః ❋ ॥ ౩౩ ॥ ❋ ఇత్థమనన్యప్రయోజనోమత్ప్రపన్నోమత్సాధర్మ్యముపైతీత్యాహ॥మర్త్యఇతి ॥ విచికీర్షితఃవిలక్షణంకర్తుమిచ్ఛతః - అనుజిఘృక్షోరితియావత్-మేమహ్యాం-యథా, నివేదితః« ఓమిత్యాత్మానంయుఞ్జీత ,,త్యుక్తరీత్యాసమర్పితః - ఆత్మా,మేనసః,న్యస్తాత్మరక్షాభరఇత్యర్థః - త్యక్తాని-అమదారాధనాత్మకానికర్మాణి-యేన - తథాభూతో-భవతి - తదా-మయా-హేతుభూతేన - అమృతత్వంముక్తిం-ప్రతిపద్యమానః - ఆత్మభావాయ-కల్పతే - భావశ్చస్వభావః - స్వాభావికాయాపహతపాప్మత్వాదిస్వభావావిర్భావాయకల్పతఇత్యర్థః॥ యద్వా ॥ఆత్మనోమమ-భావాయప్రకారాయ-మత్సాధర్మ్యాయేత్యర్థః ❋ ॥ ౩౪ ॥ ❋ సఇతి॥సఉద్ధవః,ఆదర్శితః,యోగమార్గఃన్యాసోపాసనాత్మకజ్ఞానయోగమార్గో, యస్యసః , ఉత్తమశ్లోకస్యభగవతో,వచో« మర్త్యోయదే ,,త్యాదిసమనన్తరవచో-నిశమ్యచ , ప్రీత్యా - అవరుద్ధః-కణ్ఠోయస్యసః , ఆనన్దాశ్రునిరుద్ధకణ్ఠఇత్యర్థః,అతఏవా , శ్రుభిః-పరిప్లుతే,అక్షిణీ-యస్యసః,తావ-త్కించిదపి-నోచే ❋ ॥ ౩౫ ॥ ❋ తతః - ప్రణయేనా-వఘూర్ణంక్షుభితం-చిత్తం-శనైః,ధైర్యేణ-విష్ట

మృతంపాతవ్యంనావశిష్యతే ॥ ౩౨ ॥ జ్ఞానేకర్మణియోగేచవార్త్తాయాందణ్డధారణే । యావానర్థోనృణాం తాతతావాంస్తేఽహంచతుర్విధః ॥ ౩౩ ॥ మర్త్యోయదాత్యక్తసమస్తకర్మానివేదితాత్మావిచికీర్షితోమే । తదాఽమృతత్వంప్రతిపద్యమానోమయాఽఽత్మభూయాయచకల్పతేవై ॥ ౩౪ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ సఏవమాదర్శితయోగమార్గస్తదుత్తమశ్లోకవచోనిశమ్య । కృతాఞ్జలిఃప్రత్యవరుద్ధకణ్ఠో నకించిదూచేఽశ్రుపరిప్లుతాక్షః ॥ విష్టభ్యచిత్తంప్రణయావఘూర్ణంధైర్యేణరాజన్బహుమన్యమానః।కృతాఞ్జలిఃప్రాహయదుప్రవీరంశీర్ష్ణాస్పృశంస్తచ్చరణారవిన్దమ్ ॥ ౩౬ ॥ ఉద్ధవఉవాచ ॥ విద్రావితోమోహమహాన్ధకారోయఆశ్రితోమేతవసన్నిధానాత్ । విభావసోఃకిన్నుసమీపగస్య శీతంతమోభీఃప్రభవన్త్యజాద్య॥ ౩౭ ॥ ప్రత్యర్పితోమేభవతాఽనుకమ్పినా❋భృత్యాయవిజ్ఞానమయఃప్రదీపః।హిత్వాకృతజ్ఞస్తవపాదమూలంకోఽన్యత్సమీయాచ్ఛరణంత్వదీయః॥ వృక్ణశ్చమే ❋ సుదృఢస్స్నేహపాశోదాశార్హవృష్ణ్యన్ధకసాత్వతేషు ❋ । ప్రసారితస్సృష్టివివృద్ధయేత్వయా స్వమాయయాహ్యాత్మసుబోధహేతినా॥ ౩౯ ॥ నమస్తేఽస్తుమహాయోగిన్ప్రపన్నమనుశాధిమామ్ । యథాత్వచ్చరణామ్భోజేరతిస్స్యాదనపాయినీ ॥ ౪౦ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥గచ్ఛోద్ధవమయాఽఽదిష్టోబదర్యాఖ్యంమమాశ్రమమ్ । తత్రమత్పాదతీర్థోదస్నానోపస్పర్శనైశ్శుచిః॥ ౪౧ ॥ ఈక్షయాఽలకనన్దాయావిధూతాశేషక

భ్యస్వవశీకృత్య , హేరాజన్-బహుమన్యమానః - ఆత్మానంకృతకృత్యంమన్యమానః - యదుప్రవీరంశ్రీకృష్ణం-ప్రాహ-కథంభూతస్సన్-శీర్ష్ణాశిరసా-తస్యయదుప్రవీరస్య ,చరణారవిన్దం-స్పృశన్ ❋ ॥ ౩౬ ॥ ❋ ఉక్తిమేవాహ ॥ విద్రావితఇత్యాదినా ॥ తావత్ « అప్యుద్ధవత్వయాబ్రహ్మే ,, తిప్రశ్నస్యోత్తరమాహ॥ విద్రావితఇతి ॥యో-మేమయా,ఆశ్రితః-మోహఏవ-మహా-నన్ధకారః-సః - తవ-సన్నిధానాదేవ-విద్రావితః - హేఅజాద్యబ్రహ్మణోజనక-విభావసోఃసూర్యస్య - సమీపం-ప్రాప్తస్య,పుంస-శ్శీతం , తమోఽన్ధకారః - భీస్తత్ప్రయుక్తమన్ధకారేకిమాగమిష్యతీతిభయంచేత్యర్థః - కింప్రభవన్తిస్వకార్యకరాభవన్తికిమిత్యర్థః ❋ ॥ ౩౭ ॥ ❋ యద్యపిసన్నిధానాదేవవిద్రావితస్తదపి , అనుకమ్పినా-హేతుగర్భమిదం- అతో-భవతా,విజ్ఞానమయః - ప్రదీపో-భృత్యాయ-మేమహ్యం,ప్రత్యర్పితః, అనేనజీవానాంస్వభావతస్స్వాత్మార్థదర్శిత్వంభగవన్మాయయాతత్తిరోధానంచసూచ్యతే, అత,ఇత్థముపకుర్వన్తంత్వాంజానన్ , కోవాపుమాన్-త్వదీయంపాదమూలం-హిత్వా - అన్యచ్ఛరణం-ప్రాప్నుయాత్ ❋ ॥ ౩౮ ॥ ❋ కించ॥వృక్ణ ఇతి॥ దాశార్హాదిషు-సృష్టివివృద్ధయేసంసృతివృద్ధయే-య, స్త్వయాకర్త్రామాయయా-మే దృఢః-స్నేహపాశః, ప్రసారితః-స-భవతైవ,ఆత్మసుబోధహేతినా-వృక్ణశ్ఛిన్నశ్చ ❋ ॥ ౩౯ ॥ ❋ ఇదంతుమమాభిలషితమితినమస్కుర్వన్నాహ ॥ నమఇతి ॥ త్వచ్చరణామ్భోజే , రతిర్భక్తిరనురాగాత్మికా , యథా స్యాత్తథా , మాంప్రపన్న,మనుశాధిశిక్షయ - అనుగృహాణేతిభావః ❋ ॥ ౪౦ ॥ తథానుగృహ్యాయావత్ప్రారబ్ధంకృత్యముపదిశతి ॥ గచ్ఛేతి ॥ ఆదిష్టోఽనుజ్ఞాతః, తత్రబదర్యాశ్రమే, మత్పాదతీర్థోదే,మత్పాదప్రభవగఙ్గాఖ్యతీర్థవిశేషే , స్నానైరుపస్పర్శనైరాచమనైశ్చ,శుచిః ❋ ॥ ౪౧॥ ❋ అలకనన్దాయాగఙ్గాయాః, ఈక్షయాదర్శనేన,విధూత,మశేషకల్మషం , యస్యసః,వల్కలాని,

వసానః పరిదధానః, అఙ్గ హే ఉద్ధవ, వన్యాని వనప్రభవాని కన్దమూలఫలాదీని భుఞ్జ ఇతి తథా, సుఖేనాత్మానుభవసుఖేన, నిస్పృహః విషయాభిలాషరహితః ❋ ॥ ౪౨ ॥ ❋ ద్వన్ద్వమాత్రాణాం శీతోష్ణాదివిషయాణాం, తితిక్షుస్సోఢా సహమాన ఇత్యర్థః - ఆర్జవాదిస్వభావయుక్తః - సంయతేన్ద్రియః జితబాహ్యేన్ద్రియః, శాన్తః జితాన్తరిన్ద్రియః - జ్ఞానం తత్త్వత్రయయాథాత్మ్యవివేచనాత్మకం, విజ్ఞానం బ్రహ్మోపాసనాత్మకం, తాభ్యాం, సంయుతః ❋ ॥ ౪౩ ॥ ❋ తే తుభ్యం, యన్మత్తో మత్సకాశాదనుశిక్షితం వివిచ్య జ్ఞాపితం చ, తదనుభావయన్ చిత్తే దృఢీకుర్వన్, మయ్యావేశితా వాక్ చిత్తం చ యేన సః, తత్ర వాచస్స్వావేశో నామ స్వగుణనామకీర్తనం, మద్ధర్మనిరతః కాయేన మదారాధనం కుర్వన్నిత్యర్థః - ఏవం మనోవాక్కాయవృత్తయోఽభిహితాః, ఏవంభూతో భవాన్, ప్రారబ్ధాన్తే తిస్రః "ఊర్ధ్వం గచ్ఛన్తి సత్త్వస్థా" ఇత్యాదినోక్తాః, సాత్త్వికరాజసతామసగతీః, అతిక్రమ్య, తతః పరం ప్రకృతిమణ్డలాత్పరతస్స్థితం, నిత్యముక్తోపభోగ్యం, మా, మా మేష్యతి ప్రాప్స్యతి ❋ ॥ ౪౪ ॥ ❋ స ఇతి ॥ హరిమేధసా - హరతి యద్విషయా మేధా బుద్ధిస్సంసారమితి తథా, తేన భగవతైవముక్తః, స ఉద్ధవః, తం భగవన్తం, ప్రదక్షిణం యథా తథా, పరివృత్య పరిక్రమ్య, పాదయోః, శిరో, నిధాయ, అద్వన్ద్వపరః ప్రియసంయోగవియోగప్రయుక్తహర్షశోకరహితోఽపి, వ్యపక్రమే నిర్గమసమయే, అశ్రుకలాభిః అశ్రుబిన్దుభిః, న్యషించత్ - తత్ర హేతుః ఆర్ద్రధీః, భగవదనురాగాతిశయశ్లథహృదయః ❋ ॥ ౪౫ ॥ ❋ సుదుస్త్యజః స్నేహో యస్మిన్, తస్య భగవతో, వియోగేన - సమనన్తరభావినా, కాతరో భీతః, అత ఏవాతురో దీనః, అత ఏవ, తం భగవన్తం, పరిహాతుం త్యక్తుం, నావ, దశక్నువన్ కృచ్ఛ్రం సంకటం - యయౌ ప్రా

ప్నుషః । వసానో వల్కలాన్యఙ్గ వన్యభుక్సుఖనిస్పృహః ॥ ౪౨ ॥ తితిక్షుర్ద్వన్ద్వమాత్రాణాం సుశీలస్సంయతేన్ద్రియః । శాన్తస్సమాహితధియా జ్ఞానవిజ్ఞానసంయుతః ॥ ౪౩ ॥ మత్తోఽనుశిక్షితం యత్తే వివిక్తమనుభావయన్ । మయ్యావేశితవాక్చిత్తో మద్ధర్మనిరతో భవాన్ । అతివ్రజ్య గతీస్తిస్రో మామేష్యతి తతః పరమ్ ॥ ౪౪ ॥ స ఏవముక్తో హరిమేధసోద్ధవః ప్రదక్షిణం తం పరివృత్య పాదయోః । శిరో నిధాయాశ్రుకలాభిరార్ద్రధీర్న్యషిఞ్చదద్వన్ద్వపరోఽప్యపక్రమే ॥ ౪౫ ॥ సుదుస్త్యజస్నేహవియోగకాతరో న శక్నువంస్తం పరిహాతుమాతురః । కృచ్ఛ్రం యయౌ మూర్ధని భర్తృపాదుకే బిభ్రన్నమస్కృత్య యయౌ పునః పునః ॥ ౪౬ ॥ తతస్తమన్తర్హృది సన్నివేశ్య గతో మహాభాగవతో విశాలామ్ । యథోపదిష్టాం జగదేకబన్ధునా తపస్సమాస్థాయ హరేరగాద్గతిమ్ ॥ ౪౭ ॥ య ఏతదానన్దసముద్రసంభృతం జ్ఞానామృతం భాగవతాయ భాషితమ్ । కృష్ణేన యోగేశ్వరసేవితాఙ్ఘ్రిణా సచ్ఛ్రద్ధయాఽఽసేవ్య జగద్విముచ్యతే ॥ ౪౮ ॥ భవభయమపహర్తుం జ్ఞానవిజ్ఞానసారం నిగమకృదుపజహ్రే భృఙ్గవద్వేదసారమ్ । అమృతముదధితశ్చాపాయయద్భృత్యవర్గాన్పురుషమృషభమాద్యం కృష్ణసంజ్ఞం నతోఽస్మి ॥ ౪౯ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

❋❋❋❋❋❋❋ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే ఏకాదశస్కన్ధే ఏకోనత్రింశోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋

పరీక్షిదువాచ ॥ తతో మహాభాగవత ఉద్ధవే నిర్గతే వనమ్ । ద్వారవత్యాం కిమకరోద్భగవాన్భూతభావనః ॥ ౧ ॥

ప. తతశ్చ - భర్తుః, పాదుకే, పునః పునః, మూర్ధ్ని, బిభ్రత్ - నమస్కృత్య యయౌ ❋ ॥ ౪౬ ॥ ❋ తత ఇతి ॥ తం భగవన్తం, హృది, సన్నివేశ్య, ధ్యానేన హృదిస్థం కృత్వా, విశాలాం బదర్యాశ్రమం, గతః, తత్ర జగదేకబన్ధునా, యథోపదిష్టం, తపః, సమాస్థాయ, హరేర్గతిమగాత్ "అతిక్రమ్య తిస్రో గతీర్మామేష్యతి తతః పరం" మితి భగవత్సంకల్పస్య దృఢతరత్వజ్ఞాపనాయాగాదితి భూతనిర్దేశః - అన్యథా "నోద్ధవోఽణ్వపి మన్న్యూనో యద్గుణైర్నార్దితః ప్రభుః. అతో మద్వయునం జ్ఞానం గ్రాహయన్నిహ తిష్ఠతు" ఇతి తార్తీయేన సహ విరోధాపత్తేః ❋ ॥ ౪౭ ॥ ❋ భగవదుద్ధవసంవాదశ్రవణఫలమాహ ॥ య ఏతదితి ॥ యోగేశ్వరైః, సేవితావఙ్ఘ్రీ యస్య, తేన భగవతా, ఆనన్దసముద్రాత్సంభృతం, నిరతిశయానన్దపరబ్రహ్మస్వరూపావేదకనిగమాన్తసముద్రాత్సముద్ధృతం, జ్ఞానామృతం జ్ఞానామృతవర్ధకం, భాగవతాయోద్ధవాయ, భాషితం, ఏతత్, యః పుమాన్ - ఆసేవ్య - వర్తతే, తత్సంబన్ధ్యపి జగద్విముచ్యతే, కిం పునస్స విముచ్యత ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౪౮ ॥ ❋ ఇత్థముపదేశేన మహోపకర్తారం భగవన్తం ప్రణమతి మునిః ॥ భవభయమితి ॥ యో, నిగమకృత్, వేదకృత్ "తస్య హ వా ఏతస్య మహతో భూతస్య నిశ్వసితమేతద్యదృగ్వేద" ఇతి శ్రుత్యుక్తరీత్యా నిశ్వసితమభేవ నిఖిలనిగమావిష్కర్తా భగవాన్ జ్ఞానవిజ్ఞానే ఏవ, సారః ప్రధానప్రతిపాద్యో, యస్మిన్, తం, అమృతతుల్యం, వేదసారం, ఉదధితః వేదాన్తోదధేః, ఉపజహ్రే ఉద్ధృతవాన్, భృత్యవర్గమపాయయచ్చ, తమాద్యం జగత్కారణం, కృష్ణసంజ్ఞం, పరమపురుషం నతోఽస్మి ❋ ॥ ౪౯ ॥ ❋ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామేకాదశస్కన్ధే ఏకోనత్రింశోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

"నమస్కృత్య యయౌ" ఇత్యుక్తం తదనన్తరవృత్తాన్తం బుభుత్సయా రాజా పృచ్ఛతి ॥ తత ఇతి ॥ వనం బదరికావనం ప్ర

తి.నిర్గతే సతి-తతస్తదనన్తరం.భగవాన్-భూతాని-భావయతి ఉత్పాదయతీతి తథా - జగత్కారణభూతః-అనేన స్వకులము త్పాద్య కథం తత్సంహృతవానితి ప్రశ్నాశయః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ బ్రహ్మేతి ॥ స్వకులే-బ్రహ్మశాపేన విప్రశాపేన-ఉపసంసృష్టే ఉపద్రుతే సత్యపి-సర్వనేత్రాణాం-ప్రేయసీం ప్రియతమాం-స్వతనుం-కథమత్యజత్ - కిమత్ర తత్త్యాజ-కిం వా తయా యుక్త ఏవ స్వపదమధిజగామేతి ప్రశ్నాశయః-సర్వనేత్రాణామితీన్ద్రియమాత్రోపలక్షణమ్ ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ తత్ప్రపఞ్చయతి ॥ ప్రత్యాక్రష్టుమితి ॥ అబలాః స్త్రియః-యత్ర వపుషి-లగ్నం-నయనం, ప్రత్యాక్రష్టుం ప్రత్యాహర్తుం - న శేకుః న ప్రబభూవుః-యచ్చ-శ్రవణద్వారా కర్ణరన్ధ్రైః ప్రవిష్టం సత్-సతా-మాత్మని హృదయే - లగ్నం లిఖితమివ తిష్ఠ-త్తతో-న సరతి న నిర్గచ్ఛతి । యచ్ఛ్రీః యస్య వపుషః శోభా-కీర్త్యమానా-కవీనాం, వాచాం రతిం-జనయతి-యచ్చ-యుద్ధే-జిష్ణోరర్జునస్య-రథగతం దృష్ట్వా-హతాస్తత్సామ్యం తత్సాదృశ్యం-ప్రాపుః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ తావత్స్వకులసంహారప్రకారం వక్తుం ప్రస్తౌతి ॥ దివీత్యాదినా ॥ సుధర్మాయాం సభాయాం-ఆసీనాన్-యదూ-నిదం వక్ష్యమాణ - మాహ ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ ఏత ఇతి ॥ నాశహేతవః కులనాశహేతవః, అతోఽత్ర పుర్యాం-హే యదుపుఙ్గవాః-ముహూర్తమపి-న స్థేయమ్ ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ తర్హి కిం విధేయమిత్యత ఆహ ॥ స్త్రియ ఇతి ॥ వృద్ధా - బాలాశ్చ-స్త్రియః-పుర్యాః-శఙ్ఖోద్ధారనామ క్షేత్రవిశేషం-వ్రజన్తు-వయం తు - ప్రభాసం నామ-క్షేత్రం - యాస్యామః యత్ర, ప్రత్యగ్వాహినీ-సరస్వతీనదీ-సముద్రం ప్రవిశతీతి శేషః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ తత్ర గత్వా కిం విధేయమిత్యత్రాహ - తత్రేతి ॥ అభిషిచ్య స్నా-

---

బ్రహ్మశాపోపసంసృష్టే స్వకులే యాదవర్షభః । ప్రేయసీం సర్వనేత్రాణాం తనుం స కథమత్యజత్ ॥ ౨ ॥ ప్రత్యాక్రష్టుం నయనమబలా యత్ర లగ్నం న శేకుః కర్ణావిష్టం న సరతి తతో యత్సతామాత్మలగ్నం । యచ్ఛ్రీర్వాచాం జనయతి రతిం కీర్త్యమానా కవీనాం దృష్ట్వా జిష్ణోర్యుధి రథగతం యచ్చ తత్సామ్యమీయుః ॥ ౩ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ దివి భువ్యన్తరిక్షే చ మహోత్పాతాన్ సముత్థితాన్ । దృష్ట్వాసీనాన్ సుధర్మాయాం కృష్ణః ప్రాహ యదూనిదమ్ ॥ ౪ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ ఏతే ఘోరా మహోత్పాతా ద్వార్వత్యాం నాశహేతవః । ముహూర్తమపి న స్థేయమత్ర భో యదునన్దనాః ॥ ౫ ॥ స్త్రియో బాలాశ్చ వృద్ధాశ్చ శఙ్ఖోద్ధారం వ్రజన్త్వితః । వయం ప్రభాసం యాస్యామో యత్ర ప్రత్యక్సరస్వతీ ॥ ౬ ॥ తత్రాభిషిచ్య శుచయ ఉపోష్య సుసమాహితాః । దేవతాః పూజయిష్యామః స్నపనాలేపనార్హణైః ॥ ౭ ॥ బ్రాహ్మణాంస్తు మహాభాగాన్ కృతస్వస్త్యయనా వయమ్ । గోభూహిరణ్యవాసోభిర్గజాశ్వరథవేశ్మభిః ॥ ౮ ॥ విధిరేష హ్యరిష్టఘ్నో మఙ్గలాయనముత్తమమ్ । దేవద్విజగవాం పూజా భూతేషు పరమోదయా ॥ ౯ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇతి సర్వే సమాకర్ణ్య యదువృద్ధా మధుద్విషః । తథేతి నౌభిరుత్తీర్య ప్రభాసం ప్రయయూ రథైః ॥ ౧౦ ॥ తస్మిన్భగవతాఽఽదిష్టం యదుదేవేన యాదవాః । చక్రుః పరమయా భక్త్యా సర్వశ్రేయోపబృంహితమ్ ॥ ౧౧ ॥ తతస్తస్మిన్మహాపానం పపుర్మైరేయకం మధు । దిష్టవిభ్రంశితధియో యద్ద్రవైర్భ్రశ్యతే మతిః ॥ ౧౨ ॥ మహాపానాభిమత్తానాం వీరాణాం దృప్తచేతసామ్ । కృష్ణమాయావిమూఢానాం సఙ్ఘర్షః సుమహానభూత్ ॥ ౧౩ ॥ యుయుధుః క్రోధసంరబ్ధా వేలాయామాతతాయినః । ధనుర్భిరసిభిర్భల్లైర్గదాభిస్తోమరర్ష్టిభిః ॥ ౧౪ ॥ పతత్పతాకై రథకుఞ్జరాదిభిః ఖరోష్ట్రగోభిర్మహిషైర్నరైరపి । మిథ

త్వా - శుచయః పరిశుద్ధాః-స్నపనమభిషేచనం - ఆలేపనం చన్దనం - అర్హణమన్యాని పూజోపకరణాని కుసుమాక్షతాదీని ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ తుశబ్దార్థః బ్రాహ్మణాంశ్చ పూజయిష్యామ ఇతి సమ్బన్ధః-తాన్విశినష్టి మహాభాగాన్ విద్యావైదుష్యాదిభాగ్యయుక్తాన్-తత-స్తైః-కృతం స్వస్త్యయనశాన్తికర్మ-యేషాం తే-వయం-గవాదిభి-స్తాన్ పూజయిష్యామః - గవాదిదానైః సత్కరిష్యామ ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ ఏషః తత్రాభిషిచ్యేత్యాదినోక్తః-విధిః ఉత్తమం, మఙ్గలాయనం మఙ్గలావహః-తథా హి ॥ దేవాదీనాం-పూజా-భూతేషు ఆరాధకేషు - పరమోదయా అతిశయితాభ్యుదయా ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ ఇతీతి ॥ మధుద్విషో భగవతో వచ ఇతి శేషః-తథేత్యభినన్ద్య-రథైః-ప్రభాసం- ప్రయయుః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ తస్మిన్నితి ॥ యదుదేవేన భగవతా-ఆదిష్టమాజ్ఞాతం సర్వశ్రేయోపబృంహితమిత్యత్ర సన్ధిరార్షః-భగవతాఽనుక్తైరపి శ్రేయోభిరభిమతైరుపబృంహితం యుక్తం, చక్రురితి సమ్బన్ధః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ తత ఇతి ॥ పానం పీయత ఇతి పానం స్వాదుతమమితి భావః-తన్మైరేయకం మదిరావిశేషం, మధు-పపుః అక్షిబన్-దిష్టేన దైవేన-విభ్రంశితా ధీర్యేషాం - తథాభూతాః - పపురితి పూర్వేణ సమ్బన్ధః, దైవవిభ్రంశితమతిత్వాత్పపుః అన్యథా తత్ర తదనుచితమితి భావః-మతిభ్రంశే దైవేన హ్యతాసతీ భ్రశ్యత ఇతి లోకపరిపాటీప్రదర్శనమ్-యస్య-ద్రవైః రసైః - మతిః-భ్రశ్యతే ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ వీరాణామపి - కృష్ణస్య భగవతో, మాయయా, విమూఢానాం, మత ఏవ, మహాపానేన, భీతో, మత్తానాం, అత ఏవ, దృప్తచేతసాం మిథో, మహాన్ సఙ్ఘర్షః కలహో, బభూవ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ తతో, వేలాయాం సముద్రతీరే ధనురాదిభిః, యుయుధుశ్చ ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ పతన్త్యః ఇతస్తతశ్చలన్త్యః - పతాకా, ఏషు తైః, రథాదిభి, ర్మిథః సమేత్య, దుర్మ

చాః, శస్త్రైః, న్యఘ్నన్ ద్విపాః గజాః దన్తైర్వనమివ ✽ ॥ ౧౫ ॥ ✽ మిథో యుద్ధమేవ ప్రపఞ్చయతి॥ ప్రద్యుమ్నసామ్బావితి॥ సమీయతురన్యోన్యం సమితించక్రతుః, సుమిత్రాసురథావిత్యత్ర దీర్ఘ ఆర్షః ✽ ॥ ౧౬ ॥ ✽ యే చాన్యే, నిశఠాదయస్తేఽపి, ముకున్దమాయయా, మోహితాః, అత ఏవ, మదాన్ధేన మదతమసా, బలాత్కారితాః, అన్యోన్యమాసాద్య, జఘ్నుః ✽ ॥ ౧౭ ॥ ✽ తే దాశార్హాదయోఽపి, దుర్వారరోషాః, సౌహృదం, పరిత్యజ్య, మిథో జఘ్నుః ✽ ॥ ౧౮ ॥ ✽ సౌహృదం పరిత్యజ్యేత్యేతదేవ విశదయతి ॥ పుత్రా ఇతి॥ భ్రాత్రాదిభిః, తత్ప్రతిసంబన్ధినః, యుయుధురిత్యధ్యాహారః, తథా, జ్ఞాతయో జ్ఞాతీన్, జఘ్నుః, సతి వయస్సామ్యే పరస్పరహితైషిత్వం మిత్రత్వం, తదభావే తత్త్వం సుహృత్త్వమితి భేదః ✽ ॥ ౧౯ ॥ ✽ శరేష్వితి ॥ హీయమానేష్వపగతేషు సత్సు, ముష్టిభిః, ఏరకాః విప్రశాపపతితలోహచూర్ణప్రభవాన్ తృణవిశేషాన్, జగృహుః ధృతవన్తః ✽ ॥ ౨౦ ॥ ✽ తా ఏరకాః, ముష్టినా, భృతాః, గ్రహణమాత్రేణైవేత్యర్థః, వజ్రకల్పాః, అభవన్ తత, స్తాభిస్తైః కృష్ణేన, వార్యమాణా అపి, తం కృష్ణం, చశబ్దాదన్యోన్యం చ జఘ్నుః ✽ ॥ ౨౧ ॥ ✽ బలభద్రం చ తథా కృష్ణం చ, ప్రత్యనీకం ప్రతిపక్షం మన్యమానాః, తత్ర హేతుర్మోహితాః హన్తుం, కృతనిశ్చయాః, హే రాజన్, ఆతతాయినో జిఘాంసన్త, ఆపతన్ ✽ ॥ ౨౨ ॥ ✽

స్సమేత్యాశ్వతరైస్సుదుర్మదా న్యహన్ శరైర్దద్భిరివద్విపా వనమ్ ॥ ౧౫ ॥ ప్రద్యుమ్నసామ్బావధి రూఢమత్సరావక్రూరభోజావనిరుద్ధసాత్యకీ । సుభద్రసంగ్రామజితౌ సుదారుణౌ గదౌ సుమిత్రాసురథౌ సమీయతుః ॥ ౧౬ ॥ అన్యే చ యే వై నిశఠోల్ముకాదయస్సహస్రజిచ్ఛతజిద్భానుముఖ్యాః । అన్యోన్యమాసాద్య మదాన్ధకారితా జఘ్నుర్ముకున్దేన విమోహితా భృశమ్ ॥ ౧౭ ॥ దాశార్హవృష్ణ్యన్ధకభోజసాత్వతా మధ్వర్బుదా మాథురశూరసేనాః । విసర్జనాః కుకురాః కున్తయశ్చ జఘ్నుర్మిథస్తేషు విసృజ్య సౌహృదమ్ ॥ ౧౮ ॥ పుత్రాశ్చ యుధ్యన్పితృభిర్భ్రాతృభిశ్చ స్వస్రీయదౌహిత్రపితృవ్యమాతులైః । మిత్రాణి మిత్రైస్సుహృదస్సుహృద్భిర్జ్ఞాతీంస్త్వహన్ జ్ఞాతయ ఏవ మూఢాః ॥ ౧౯ ॥ శరేషు క్షీయమాణేషు భజ్యమానేషు ధన్వసు । శస్త్రేషు క్షీయమాణేషు ముష్టిభిర్జహ్రురేరకాః ॥ ౨౦ ॥ తా వజ్రకల్పా అభవన్పరిఘా ముష్టినా భృతాః । జఘ్నుర్మిథస్తైః కృష్ణేన వార్యమాణాశ్చ తం చ తే ॥ ౨౧ ॥ ప్రత్యనీకం మన్యమానా బలభద్రం చ మోహితాః । హన్తుం కృతధియో రాజన్నాపన్నా ఆతతాయినః ॥ అథ తావపి సంక్రుద్ధావుద్యమ్య భరతర్షభ । ఏరకాముష్టిపరిఘౌ చరన్తౌ జఘ్నతుర్యుధి ॥ ౨౩ ॥ విప్రశాపాభిసృష్టానాం కృష్ణమాయావృతాత్మనామ్ । స్పర్ధాక్రోధః క్షయం నిన్యే వైణవోఽగ్నిర్యథా వనమ్ ॥ ౨౪ ॥ ఏవం నష్టేషు సర్వేషు స్వకులేషు చ కేశవః । అవతారితో భువో భార ఇతి మేనేఽవశేషితః ॥ ౨౫ ॥ రామస్సముద్రవేలాయాం యోగమాస్థాయ పౌరుషమ్ । తత్యాజ మానుషం లోకం సంయోజ్యాఽఽత్మానమాత్మని ॥ ౨౬ ॥ రామనిర్యాణమాలోక్య భగవాన్దేవకీసుతః । నిషసాద ధరోపస్థే తూష్ణీమాసాద్య పిప్పలమ్ ॥ ౨౭ ॥ బిభ్రచ్చతుర్భుజం రూపం భ్రాజిష్ణుం ప్రభయా స్వయా । దిశో వితిమిరాః కుర్వన్నిర్ధూమ ఇవ పావకః ॥ ౨౮ ॥ శ్రీవత్సాఙ్కం ఘనశ్యామం తప్తహాటకవర్చసా । కౌశేయామ్బరయుగ్మేన పరివీతం సుమఙ్గళమ్ ॥ ౨౯ ॥ సున్దరస్మితవక్త్రాబ్జం నీల

అథేతి॥ తౌ రామకృష్ణావపి, హే కురునన్దన, ఏరకాముష్టిరూపాః పరిఘా యయోస్తౌ, యుద్ధే చరన్తౌ, జఘ్నతుః ✽ ॥ ౨౩ ॥ ✽ కృష్ణమాయా మోహితమనసాం, అత ఏవ, బ్రహ్మశాపేనోపద్రుతానాం, స్పర్ధానిమిత్తః క్రోధః, కులం, క్షయం, నిన్యే ప్రాపయామాస, యథా, వైణవః వేణుసంఘర్షజో వహ్నిః వనం క్షయం నయతి తద్వత్ ✽ ॥ ౨౪ ॥ ✽ ఏవమితి॥ సర్వేషు దాశార్హాదిషు నష్టేషు సత్సు, అవశేషితో భువో భారః, అవతారితః, అపనీత ఇతి మేనే ✽ ॥ ౨౫ ॥ ✽ రామ ఇతి॥ పౌరుషం పరమపురుషధ్యానలక్షణం, యోగమాస్థాయ, తదేవాహ ॥ సంయోజ్యాత్మానమాత్మనీతి ॥ ఆత్మని సంకర్షణే, ఆత్మానం, సంయోజ్య, సంకర్షణం స్వాత్మానం అంశినైకతామాపన్నం ధ్యాత్వేత్యర్థః, మానుషం లోకం మనుష్యరూపతాం, అత్యజత్ ✽ ॥ ౨౬ ॥ ✽ రామనిర్యాణమితి ॥ రామస్య నిర్యాణం స్వాసాధారణరూపేణావస్థానం, ఆలోక్య జ్ఞాత్వా, ధరోపస్థే భూతలే, పిప్పలం అశ్వత్థతరుం, ప్రాప్య తన్మూల ఇత్యర్థః, తూష్ణీం మౌనీ భూత్వా, నిషసాద ఉపవిష్టవాన్ ✽ ॥ ౨౭ ॥ ✽ కథంభూతః చత్వారో భుజాః యస్మిన్ తత్ రూపం, బిభ్రత్ బిభ్రాణః, స్వయా, ప్రభయా, భ్రాజిష్ణుః దీప్యమానః, అత ఏవ, దిశో వితిమిరాః కుర్వన్, యథా, నిర్ధూమః పావకస్తద్వత్ ✽ ॥ ౨౮ ॥ ✽ రూపం విశినష్టి॥ శ్రీవత్సాఙ్కమితి॥ శ్రీవత్సః అఙ్కః చిహ్నం, ఉరసి యస్య తత్, ఘనో నీలమేఘస్తద్వత్ శ్యామం, తప్తసువర్ణస్యేవ వర్చో యస్య, తేన, కౌశేయామ్బరయుగ్మేన, పరీతం పరితః కటిదేశ ఉపరి చావృతం, సుమఙ్గళమ్ ✽ ॥ ౨౯ ॥ ✽ నిరతిశయసున్దరం వక్త్రామ్బుజం యస్మిన్ పుణ్డరీకవదభిరామే సున్దరే అక్షిణీ యస్మిన్

తత్ * ॥ ౩౦ ॥ * కటిసూత్రాదిభి-ర్విరాజితం-తత్ర-ముద్రా అఙ్గులీయకం-యోగముద్రా వా * ॥ ౩౧ ॥ * వనమాలయా-పరీతాని-అఙ్గాని-యస్మిన్-తత్-మూర్తిమద్భిః స్వాసాధారణరూపధరైః-ర్నిజాయుధైశ్చక్రశఙ్ఖాదిభి-ర్విరాజితం, దక్షిణే, ఊరౌ పఙ్కజవదరుణం-పాదం-వామం-కృత్వా నిధాయ-ఆసీనం రూపం బిభ్రదితి పూర్వేణ సమ్బన్ధః * ॥ ౩౨ ॥ * తత్ర జరానామ లుబ్ధకః-మృగస్యేవాకారో యస్య తం-తస్య భగవత-శ్చరణం-మృగోఽయమితి శఙ్కయా-వివ్యాధ-ముసలావశేషాయః ఖణ్డకృతేషుణా తాడితవానిత్యర్థః * ॥ ౩౩ ॥ * తత-శ్చతుర్భుజం-తం-కృష్ణం-పరమపురుషం-జ్ఞాత్వా, కృతకిల్బిషః కృతాపరాధః-హేతుగర్భమిదం, అతో-భీతః, అసురద్విషః భగవతః-పాదయోః-శిరసా, స్పృశన్నితి శేషః పపాత * ॥ ౩౪ ॥ * ఉక్తిమేవాహ ॥ అజానతేతి ॥ హే మధుసూదన-అజానతా-తత్ర హేతుః-పాపేన పాపాత్మనా, ఇద-మాగః-కృతం-హే ఉత్తమశ్లోక, అనఘ-పాపస్య-మే మయా-కృతం-క్షన్తుమర్హసి * ॥ ౩౫ ॥ * యస్య తవానుస్మరణమాత్రమేవ, జ్ఞానమేవాన్ధకారస్తస్య-నాశకం వదన్తి వృద్ధాః, తస్య తవ-హే విష్ణో-మయా-అసాధు-కృతం, హే ప్రభో * ॥ ౩౬ ॥ * తత్తస్మాత్-హే వైకుణ్ఠ, పాప్మానం-మృగలుబ్ధకం శశ్వత్ప్రలోభనేన మృగఘాతకం-మా-మముం-జహి హన్యాః ॥ కిం తత ఇత్యత ఆహ ॥ యథేతి ॥ పునరేవంవిధం-సత్స్వపరాధం, యథా న కుర్యామ్ * ॥ ౩౭ ॥ * "పాప్మానం మృగలుబ్ధక" మిత్యాత్మనో నిహీనత్వమావేద్య తవ పారమ్యం వాచామగోచరమిత్యాహ ॥ యస్యేతి ॥ బ్రహ్మరుద్రాదయః-యే చా-స్య బ్రహ్మణ-స్తనయాః-కథంభూతాః-గి

కున్తలమణ్డితమ్ । పుణ్డరీకాభిరామాక్షం స్ఫురన్మకరకుణ్డలమ్ ॥ ౩౦ ॥ కటిసూత్రబ్రహ్మసూత్రకిరీటకటకాఙ్గదైః । హారనూపురముద్రాభిః కౌస్తుభేన విరాజితమ్ ॥ ౩౧ ॥ వనమాలాపరీతాఙ్గం మూర్తిమద్భిర్నిజాయుధైః । కృత్వోరౌ దక్షిణే పాదమాసీనం పఙ్కజారుణమ్ ॥ ౩౨ ॥ ముసలావశేషాయఃఖణ్డకృతేషుర్లుబ్ధకో జరా । మృగాకారం తచ్చరణం వివ్యాధ మృగశఙ్కయా ॥ ౩౩ ॥ చతుర్భుజం తం పురుషం దృష్ట్వా స కృతకిల్బిషః । భీతః పపాత శిరసా పాదయోరసురద్విషః ॥ ౩౪ ॥ అజానతా కృతమిదం పాపేన మధుసూదన । క్షన్తుమర్హసి పాపస్య * ఉత్తమశ్లోక మేఽనఘ ॥ ౩౫ ॥ యస్యానుస్మరణం పుంసామజ్ఞానధ్వాన్తనాశనమ్ । వదన్తి తస్య తే విష్ణో మయాఽసాధు కృతం ప్రభో ॥ ౩౬ ॥ తన్మాఽఽశు జహి వైకుణ్ఠ పాప్మానం మృగలుబ్ధకమ్ । యథా పునరహం త్వేవం న కుర్యాం సదతిక్రమమ్ ॥ ౩౭ ॥ యస్యాత్మయోగరచితం న విదుర్విరిఞ్చిరుద్రాదయోఽస్య తనయాః పతయో గిరాం యే । త్వన్మాయయా పిహితదృష్టయ ఏతదఞ్జః కిం తస్య తే వయమసద్గతయో గృణీమః ॥ ౩౮ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ మా భైర్జరే త్వముత్తిష్ఠ కామ ఏష కృతో హి మే । యాహి త్వం మదనుజ్ఞాతః స్వర్గం సుకృతినాం పదమ్ ॥ ౩౯ ॥ ఇత్యాదిష్టో భగవతా కృష్ణేనేచ్ఛాశరీరిణా । త్రిః పరిక్రమ్య తం నత్వా విమానేన దివం యయౌ ॥ ౪౦ ॥ దారుకః కృష్ణపదవీమన్విచ్ఛన్నధిగమ్య తామ్ । వాయుం తులసికామోదమాఘ్రాయాభిముఖం యయౌ ॥ ౪౧ ॥ తం తత్ర తిగ్మద్యుభిరాయుధైర్వృతం హ్యశ్వత్థమూలే కృతకేతనం పతిమ్ । స్నేహప్లుతాత్మా నిపపాత పాదయో రథాదవప్లుత్య సబాష్పలోచనః ॥ ౪౨ ॥ అపశ్యతస్త్వచ్చరణామ్బుజం ప్రభో దృష్టిః ప్రణష్టా తమసి ప్రవిష్టా । దిశో న జానే న లభే చ శాన్తిం యథా నిశాయాముడుపే ప్రణష్టే ॥ ౪౩ ॥ ఇతి బ్రువతి సూతే వై రథో గరుడలాఞ్ఛనః । ఖముత్పపా

రాం పతయః వేదార్థద్రష్టారః-తేఽపి, యస్య తవ, ఆత్మయోగరచితం ఆత్మసఙ్కల్పేనోపాత్తం-ఇదం రూపం-న విదుః, ఏతదవతారరహస్యం న విదురిత్యర్థః-తత్ర హేతుత్వేన తాన్విశినష్టి ॥ యస్య తవ-మాయయా పిహితదృష్టయః ఛాదితదృష్టయః-ప్రలుప్తజ్ఞానాః, అఞ్జః అఞ్జసా సుష్ఠు కిం గృణీమః కథం వర్ణయామః * ॥ ౩౮ ॥ * మా భైరితి ॥ హే జరే, ఏష త్వయా కృతశ్శరభూతః-మే-కామః-కామ్యత ఇతి కామః-మదిచ్ఛాప్రయుక్త ఇత్యర్థః-త్వం తు-మయా, ఽనుజ్ఞాతః సుకృతినాం-పదం గమ్యం స్వర్గం, యాహి * ॥ ౩౯ ॥ * ఇతీతి ॥ ఇచ్ఛాశరీరిణా స్వచ్ఛన్దోపాత్తదివ్యవిగ్రహేణ-న తు కర్మాయత్తశరీరిణా-భగవతే-త్థ, మాదిష్టః, తం కృష్ణం-త్రిః-పరిక్రమ్య-నత్వా-చ-విమానేన-తదైవ దేవప్రేషితేన-దివం స్వర్గం-యయౌ * ॥ ౪౦ ॥ * దారుక ఇతి ॥ అన్విచ్ఛన్ అన్వేషయన్-తులసికాయాః-ఆమోదో-యస్మిన్-తం-వాయు-మాఘ్రాయ-తం కృష్ణమధిగమ్య-యతో నిస్సరతి వాయుస్తత్రస్యాదిత్యాలోచ్య-తదభిముఖం-యయౌ * ॥ ౪౧ ॥ * తిగ్మా తీక్ష్ణా-అతిశయితా-ద్యుతి ర్యస్య-కృతం-కేతనమాశ్రయో యేన తం-నిజాయుధైః-వృతం, తం-పతిం శ్రీకృష్ణ-మవలోక్యేతి శేషః-స్నేహేన-పరిప్లుతః వ్యాప్తః-ఆత్మా మనో-యస్య సః-బాష్పసహితే లోచనే యస్య సః-రథా, దవప్లుత్య పాదయో-ర్నిపపాత-ఆహ చేతి శేషః * ॥ ౪౨ ॥ * అపశ్యత ఇతి ॥ హే ప్రభో-తవ చరణామ్బుజ-మపశ్యతో-మమ-దృష్టిః-ప్రణష్టా-తమసి ప్రవిష్టా అతో-దిశో-ఽపి-న జానే-నాపి చ-శాన్తిం చిత్తప్రసాదం చ-లభే లబ్ధవానస్మి-ఉడుపే చన్ద్రే ప్రణష్టే సతి-దృష్టిః-ప్రణష్టా-తమసి ప్రవిష్టా చ-భవతి-తద్వత్-ప్రణష్టేత్యస్యైవ వివరణం తమసి ప్రవిష్టేతి * ॥ ౪౩ ॥ * ఇతీతి ॥ గరుడలాఞ్ఛనః గరుడధ్వజః-సాశ్వ-స్సధ్వజశ్చ, రథో-హే రాజేన్ద్ర-ఖమాకాశ ముత్పపాత-

ఊర్ధ్వమగాదిత్యర్థః-ఉదీక్షతః దారుకస్య పశ్యతః ॥ ౪౪ ॥ తతః-విష్ణుప్రహరణాని భగవదాయుధాన్యపి-తం రథం అన్వగచ్ఛన్-తేనాయుధానామూర్ధ్వగమనేనా-తీవ-విస్మిత-ఆత్మా మనో-యస్య-తం సూతమ్ ॥ ౪౫ ॥ ఉక్తిమేవాహ ॥ గచ్ఛేతి ॥ హే సూత-మిథో-యుద్ధేన-జ్ఞాతీనాం యదూనాం-నిధనం-సఙ్కర్షణస్య-నిర్యాణం-మమ దశాం మే అవస్థితిం చ-బన్ధుభ్యో-బ్రూహి ॥ ౪౬ ॥ ద్వారకాయాం చేతి చ స్పష్టార్థః ॥ ౪౭ ॥ తర్హి కిం విధేయం క్వ గన్తవ్యమత ఆహ ॥ స్వం స్వమితి ॥ పరిగ్రహం దేహానుబన్ధినః-అస్మాకం-పితరౌ దేవకీవసుదేవౌ చ, దాయ-సర్వే, యూయం-అర్జునేన-రక్షితాస్సన్తః-ఇన్ద్రప్రస్థం-గమిష్యథ ॥ ౪౮ ॥ త్వం తు-మద్ధర్మం భాగవతధర్మ-మాస్థాయానుష్ఠాయ-జ్ఞాననిష్ఠః మద్భక్తియోగనిష్ఠః-ఉపేక్షకః-ఉపేక్షిత శబ్దాదివిషయః-ఏతాం జగతీం-మన్మాయారచనాం మన్మాయయా రచితాం-విజ్ఞాయ-ఉపశమం రాగాద్యకలుషతాం-వ్రజ ప్రాప్నుహి ॥ ౪౯ ॥ ఇతీతి ॥ తం కృష్ణం-తస్య-పాదౌ-శిరస్యా-ధాయ-దుర్మనాః దుఃఖితమనాః-పురీం ద్వారకాం-యయౌ ॥ ౫౦ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామేకాదశస్కన్ధే త్రింశోఽధ్యాయః ***

తతః కిమకరోదిత్యత్రాహ ॥ అథేతి ॥ అథ దారుకగమనానన్తరం, తత్ర భగవత్సన్నిధౌ-బ్రహ్మా చతుర్ముఖః-భవాన్యా-సమం సహ-భవో రుద్రశ్చ-మహేన్ద్రాదయశ్చ-ప్రజేశ్వరైః మరీచ్యాదిభిస్సహితాః మునయ-స్సిద్ధాశ్చ గన్ధర్వాశ్చ-తే ద్విజాః గరుడలోకవాసినః పక్షిణః-మైత్రేయాదయో వా-భగవతో-నిర్యాణం-ద్రష్టుకామాస్సన్తః పరమోత్సుకా ఆగవన్ ॥ ౧ ॥ ౨ ॥

తరాజేన్ద్రసాశ్వధ్వజ ఉదీక్షతః ॥ ౪౪ ॥ తమన్వగచ్ఛన్నస్త్రాణి విష్ణోః ప్రహరణాని చ। తేనాతివిస్మితాత్మానం సూతమాహ జనార్దనః ॥ ౪౫ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ గచ్ఛ ద్వారవతీం సూత జ్ఞాతీనాం నిధనం మిథః। సఙ్కర్షణస్య నిర్యాణం బన్ధుభ్యో బ్రూహి మద్దశామ్ ॥ ౪౬ ॥ ద్వారకాయాం చ న స్థేయం భవద్భిశ్చ స్వబన్ధుభిః। మయా త్యక్తాం యదుపురీం సముద్రః ప్లావయిష్యతి ॥ ౪౭ ॥ స్వం స్వం పరిగ్రహం సర్వ ఆదాయ పితరౌ చ నః। అర్జునేనావితాస్సర్వ ఇన్ద్రప్రస్థం గమిష్యథ ॥ ౪౮ ॥ త్వం తు మద్ధర్మమాస్థాయ జ్ఞాననిష్ఠ ఉపేక్షకః। మన్మాయారచనామేతాం విజ్ఞాయోపశమం వ్రజ ॥ ౪౯ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్యుక్తస్తం పరిక్రమ్య నమస్కృత్య పునః పునః। తత్పాదౌ శీర్ష్ణ్యుపాధాయ దుర్మనాః ప్రయయౌ పురీమ్ ॥ ౫౦ ॥ ** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, ఏకాదశస్కన్ధే, త్రింశోఽధ్యాయః. ********

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ అథ తత్రాగమద్బ్రహ్మా భవాన్యా చ సమం భవః। మహేన్ద్రప్రముఖా దేవా మునయస్సప్రజేశ్వరాః ॥ ౧ ॥ పితరస్సిద్ధగన్ధర్వా విద్యాధరమహోరగాః। చారణా యక్షరక్షాంసి కిన్నరాప్సరసో ద్విజాః ॥ ౨ ॥ ద్రష్టుకామా భగవతో నిర్యాణం పరమోత్సుకాః। గాయన్తశ్చ గృణన్తశ్చ శౌరేః కర్మాణి జన్మ చ ॥ ౩ ॥ వవృషుః పుష్పవర్షాణి విమానావళిభిర్నభః। కుర్వన్తస్సఙ్కులం రాజన్భక్త్యా పరమయా యుతాః ॥ ౪ ॥ భగవాన్పితామహం వీక్ష్య విభూతీరాత్మనో విభుః। సంయోజ్యాత్మని చాత్మానం పద్మనేత్రే న్యమీలయత్ ॥ ౫ ॥ లోకాభిరామాం స్వతనుం ధారణాధ్యానమఙ్గళమ్। యోగధారణయాఽగ్నేయ్యాదగ్ధ్వా ధామావిశత్స్వకమ్ ॥ ౬ ॥ దివి దున్దుభయో నేదుః పేతుస్సుమనసశ్చ ఖాత్। సత్యం ధర్మో ధృతిర్భూమేః కీర్తిశ్శ్రీశ్చానుతం యయుః ॥ ౭ ॥ దేవాదయో బ్ర

తేషాం మహోత్సుక్యకృతం మహోత్సవమాహ-సార్ధేన ॥ గాయన్తశ్చేతి ॥ విమానావళిభి,ర్నభః,సఙ్కులం-కుర్వన్తః ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ భగవానితి ॥ ఆత్మనో-విభూతీః విభూతిభూతాన్బ్రహ్మాదీ-న్వీక్ష్య-ఆత్మన్యా-త్మానం-సంయోజ్య-యతోఽవతారః తస్మిన్నాత్మన్యాత్మానమేకీభూతం ధ్యాత్వేత్యర్థః-పద్మదళసదృశే-నేత్రే-న్యమీలయత్ ॥ ౫ ॥ లోకాభిరామామితి ॥ ధారణాధ్యానయోః-శుభాశ్రయభూతాం,తనుం-ఆగ్నేయ్యా అగ్నిసన్ధుక్షణకారిణ్యా-యోగధారణయా-అదగ్ధ్వేతిచ్ఛేదః-స్వకం-ధామ-విశత్-యథా యోగినః స్వచ్ఛన్దమృత్యవః స్వతనుమాగ్నేయ్యా ధారణయా దగ్ధ్వా లోకాన్తరం ప్రవిశన్తి-భగవాంస్తు న తథా-కిన్తు-అదగ్ధ్వైవ స్వతనుసహిత ఏవ-స్వకం-ధామ వైకుణ్ఠాఖ్యం-మావిశదిత్యర్థః-తత్ర హేతుః-లోకాభిరామాం ఇహాతన్మూర్తిముపాస్య ముక్తానాం జీవానామభిరామామిత్యర్థః "యథా క్రతురస్మిఁల్లోకే పురుషో భవతి తథేతః ప్రేత్య భవతీ,, తి తత్క్రతున్యాయేనోపాస్యాయా మూర్తేరేవ ముక్తైరప్యనుభావ్యత్వాత్-తద్దాహే తదలంభావాదితి భావః-ఇహాతన్మూర్తేర్ధారణాధ్యానయోరపి విషయతయా సాన్నిధ్యస్యావశ్యకత్వాచ్చ-దగ్ధ్వేతిచ్ఛేదే అపి దహనం జగన్మోహనమాత్రమిత్యవగన్తవ్యం-తదగ్రే వివరిష్యతే రాజన్పరస్యేత్యాదినా ॥ ౬ ॥ దివీతి ॥ ఖాదాకాశా-త్సుమనసః పుష్పాణి-పేతుః పతితవత్యః-భూమేస్సకాశా-త్సత్యాదయ-స్తాం-తనుం, అనుసృత్య-యయుః-తస్మిన్నదేశేతి ఇహలోకే-సత్యాదయో నాసన్నిత్యర్థః ॥ ౭ ॥ తథా-భగవతి తిరోహితే సతి క్వ గత ఇతి తర్కయన్తోఽపి,బ్రహ్మముఖ్యా యేషాం, తే-దేవాదయః-స్వధామని,విశన్తం,భగవన్తం-న దదృశుః-తత్ర హేతుః ॥ అవిజ్ఞాతగతిమితి ॥ అవిజ్ఞాతా ఇతరైరలక్ష్యమాణా-గతి-ర్యస్య తం-అత ఏవా-

తివిస్మితా-బభూవుః ॥ ౮ ॥ అవిజ్ఞాతగతిస్త్వితి-దృష్ట్వాన్త-సౌదామన్యా ఇతి-కాలేవర్షాసు-ఆకాశ ఇతి పాఠాన్తరం-మేఘమణ్డలం-హిత్వా యాన్త్యాః సౌదామన్యాః విద్యుతః పునర్గతిః-మర్త్యైః-ర్నలక్ష్యతే తథా-కృష్ణస్య-గతిరపి - దైవతైః - ర్నలక్ష్యతే-కిన్తు-తత్పార్శ్వస్థైరేవ లక్ష్యత ఇతి భావః ॥ ౯ ॥ బ్రహ్మేతి ॥ యోగగతిం సమాధిపూర్వకగతిం-దృష్ట్వా, హేనృప-స్వం స్వం-ధామనివాసస్థానం, అగమన్ జగ్ముః ॥ ౧౦ ॥ స్వధామని విశన్తం భగవన్తం న దదృశురిత్యనేన జగన్మోహనం సూచితం ॥ తద్వివృణోతి ॥ రాజన్నితి ॥ హే రాజన్ పరస్య పరమపురుషస్య-తనుభృజ్జనవాప్యమోహాః-తనుభృత్సు యాదవాదిషు-జనవాప్యమోహాః ఉత్పత్తిమరణరూపాః చేష్టాః - మాయావిడమ్బన మనుకరణమాత్ర-మిత్యవేహి ॥ యద్వా- ఇతరతనుభృత్తుల్యజనవాప్యమోహాః - జన్మనో గర్భసంబన్ధప్రదర్శనం అప్యయస్య దేహత్యాగరూపత్వప్రదర్శనం - ఇత్యేవంవిధాః - చేష్టాః మాయయా-విడమ్బనం మోహనమాత్రమిత్యర్థః - ఈహాశబ్దోఽపేక్షాపరో వా, ఇతరతనుభృదాత్మనో జన్మమరణయోః గర్భదేహసంబన్ధత్యాగాపేక్షా విడమ్బనమాత్రం - యథా నటస్య - తస్య నానాభూమికాపరిగ్రహేఽప్యన్యేషామాత్మని నానారూపతా - మోహనమాత్రం-వస్తుతః - తాస్వవికృతత్వేనావస్థితిః-తద్వత్ - కియదేతదితరైరలక్ష్యం తస్య గమనమిత్యాహ ॥ సపరమపురుషః - ఇదం చిదచిదాత్మకం జగత్-సృష్ట్వా -ఽనుప్రవిశ్య - బహిరవతారైర్విహృత్య చ - అన్తే ద్విపరార్ధావసానే-కృత్స్నం జగత్సంహృత్య చా - త్మమహిమ్నా స్వానుభవవిషయభూతేన-ఉపరతో నివృత్తజగద్వ్యాపారః - ఆస్తే ఏవంవిధాపారమహిమ్నః కియదేతదిత్యర్థః ॥ ౧౧ ॥ అద్యైవోఽమానుషశ్చ మహిమాఽస్మిన్నేవావతారే దృష్ట ఇత్యభిప్రేత్యాహ

పూర్వముఖ్యానవిశన్తం స్వధామని । అవిజ్ఞాతగతిం కృష్ణం దదృశుశ్చాతివిస్మితాః ॥ ౮ ॥ సౌదామన్యా యథాకాశే యాన్త్యా హిత్వాఽభ్రమణ్డలమ్ । గతిర్న లక్ష్యతే మర్త్యైస్తథా కృష్ణస్య దైవతైః ॥ ౯ ॥ బ్రహ్మరుద్రాదయస్తే తు దృష్ట్వా యోగగతిం హరేః । విస్మితాస్తాం ప్రశంసన్తః స్వం స్వం ధామ యయుర్నృప ॥ ౧౦ ॥ రాజన్పరస్య తనుభృజ్జననాప్యయేహా మాయావిడమ్బనమవేహి యథా నటస్య । సృష్ట్వాత్మనేదమనువిశ్య విహృత్య చాన్తే సంహృత్య చాత్మమహిమోపరతః స ఆస్తే ॥ ౧౧ ॥ మర్త్యేన యో గురుసుతం యమలోకనీతం త్వాం చానయచ్ఛరణదః పరమాస్త్రదగ్ధమ్ । జిగ్యేఽన్తకాన్తకమపీశమసావనీశః కిం స్వావనే స్వరనయన్మృగయుం సదేహం ॥ ౧౨ ॥ తథాప్యశేషస్థితిసంభవాప్యయేష్వనన్యహేతుర్యదశేషశక్తిధృక్ । నైచ్ఛత్ప్రణేతుం వపురత్ర శేషితం మర్త్యేన కిం స్వస్థగతిం ప్రదర్శయన్ ॥ ౧౩ ॥ య ఏతాం ప్రాతరుత్థాయ కృష్ణస్య పదవీం పరామ్ । ప్రయతః కీర్తయేద్భక్త్యా తామేవాప్నోత్యనుత్తమమ్ ॥ ౧౪ ॥ దారుకో ద్వారకామేత్య వసుదేవోగ్రసేనయోః । పతిత్వా చరణావస్రైర్న్యషిఞ్చత్కృష్ణవిచ్యుతః ॥ ౧౫ ॥ కథయామాస నిధనం వృష్ణీనాం కృత్స్నశో నృప । తచ్ఛ్రుత్వోద్విగ్నహృదయా జనాః శోకమూర్ఛితాః ॥ ౧౬ ॥ తత్ర స్మ త్వరితా జగ్ముః కృష్ణవిశ్లేషవిహ్వలాః । వ్యసవః శేరతే యత్ర జ్ఞాతయో ఘ్నన్త ఆననమ్ ॥ ౧౭ ॥ దేవకీ రోహిణీ చైవ వసుదేవస్తథాఽఽత్మజౌ । కృష్ణరామావపశ్యన్తః శో

హ ॥ మర్త్యేనేతి ॥ యమలోకం ప్రతి-నీతం-గురోః-సుతం-మర్త్యేన తేనైవ శరీరేణ-యుక్తం- పున-రానయత్-పరమాస్త్రదగ్ధం బ్రహ్మాస్త్రదగ్ధం-త్వాం పరీక్షితం-శరణదః- త్వన్మాతురితి శేషః- యో-రక్షితవాన్-తథా-మృత్యోరపి మృత్యుం-ఈశం రుద్రం-బాణాసురయుద్ధే- యో, జిగ్యే జితవాన్ - యశ్చ మృగయుం-సదేహం సశరీరమేవ - స్వర్గమనయత్-సోఽసౌ భగవాన్-స్వావనే, అవనమత్రాలక్ష్యగమనం-అవరక్షణగత్యాదౌ విత్యనుశాసనాత్-అనీశః కిం అసమర్థః కిమిత్యర్థః ॥ ౧౨ ॥ తర్హ్యేవంవిధవివిధవిచిత్రశక్తిర్భగవాన్ తైర్వకిమితి తనుం నావాస్థాపయదిత్యత ఆహ ॥ తథాపీతి ॥ యత్-యద్యపి-అశేషశక్తిధృక్, అత ఏవా-శేషస్య జగతః-స్థిత్యాదిషు-అనన్యహేతురనన్యాపేక్షకారణభూతః- తథాఽపి-వపు - రత్ర - శేషితం యథా తథా-నైచ్ఛత్-కింతు-ప్రణేతుమేవైచ్ఛత్-ప్రదర్శయన్నితి-“లక్షణహేత్వోః”, రితి శత్రన్తం-స్వస్థః ఆత్మనిస్థితః - యోగీత్యర్థః-తస్య-గతిం-గత్యర్థా బుద్ధ్యర్థాః-బుద్ధిం ప్రదర్శయితుమిత్యర్థః-ప్రదర్శనమేవాభినీయ దర్శయతి ॥ మర్త్యేన కిమితి ॥ మర్త్యేన మరణశీలేన శరీరేణ- కిం -న కశ్చిదపి పురుషార్థః-ఉత్పత్తిమత్త్వాదవశ్యం కాలాన్తరేఽపి మృత్యుమత్ - అతోఽనేన కిమితీతి ॥ ౧౩ ॥ భగవద్గతికీర్తనఫలమాహ ॥ య ఇతి ॥ తాముక్తప్రకారాం - విలక్షణాం - గతిం - భక్త్యా-సంకీర్తయేత్ -తతస్సంకీర్తనాత్తామేవ గతిం తాదృశీం గతిం - వైకుణ్ఠగతిమితి యావత్ ॥ ౧౪ ॥ దారుక ఇతి ॥ ఏత్య గత్వా - వసుదేవోగ్రసేనయోః- పురత ఇతి శేషః - పతిత్వా - తయో-శ్చరణౌ - వస్రైరశ్రుభిర్న్యషిఞ్చత్ - తత్ర హేతుః - కృష్ణవిచ్యుతః కృష్ణేన విరహితః ॥ ౧౫ ॥ కథయామాసేతి ॥ తత్రస్థాః ద్వారకాస్థాః-తద్వృష్ణినిధనాదికం - శ్రుత్వా - ఉద్విగ్నహృదయాః భీతమానసాః ,జగ్మురితి సంబన్ధః ॥ ౧౬ ॥ క్వ, యత్ర, జ్ఞాతయః, ఆననం, ఘ్నన్త ఇతస్తతస్తాడయన్తః వ్యసవః గతప్రాణాః శేరతే ॥ ౧౭ ॥ దేవకీతి ॥ కృష్ణరామౌ, అపశ్యన్తః-స్మృతిం చేతనాం, జహతుః ,తత్యజుః దేవకీరోహిణ్యౌ కేకరోటితాః

ఖిప్రాయేణజహతురితిద్విర్వచనమ్ ॥ ౧౮ ॥ పృథగ్వివతుయా విజహురితిబహువచనం తాస్తాః స్త్రియః దేవకీరోహిణీ
భ్యామన్యాః స్త్రియః-పతింవసుదేవ,ముపగూహ్యాలిఙ్గ్య-చితా-మారురుహుః - పతీనితిపాఠే-వసుదేవాదన్యేషాం స్త్రియః తా
నుపగూహ్యేత్యర్థః ॥ ౧౯ ॥ రామపత్న్య ఇతి ॥ రామపత్న్యస్తద్దేహం తస్యరామస్యదేహం - స్నుషాః పుత్రభార్యాః
ప్రద్యుమ్నాదీ-నుపగూహ్య-అగ్నిమావిశ-న్నితిసంబన్ధః ॥ ౨౦ ॥ రుక్మిణ్యాద్యాః- కృష్ణస్యపత్న్యః -తస్మిన్ కృష్ణే,ఆ
త్మాచిత్తం-యాసాం-తాః-అగ్ని-మవిశన్ - తత్రరుక్మిణ్యా అగ్నిసంబన్ధేనతిరోధానమాత్రం - నత్వితరతుల్యదేహప్రహాణం-
అర్జునఇతి ॥ ప్రేయసః ప్రియతమస్య-విరహేణా- తురః తావద్దుఃఖితః తతః - కృష్ణగీతైః అన్యేషాం సతాం-ఉక్తిభిశ్చ-ఆత్మా
నంమానసం-సాన్త్వయామాససమాహితవాన్ ॥ ౨౧ ॥ బన్ధూనామితి ॥ నష్టగోత్రాణాంనష్టసంతతీనాం - సాంప
రాయికం-పిణ్డోదకదానాదికర్మ ॥ ౨౨ ॥ ద్వారకామితి ॥ క్షణమాత్రేణాప్లావయత్ ॥ ౨౩ ॥ భగవదాలయంవ
ర్జయిత్వేత్యత్రహేతుత్వేనతద్విశినష్టి ॥ నిత్యమితి ॥ యత్రాలయే-సన్నిహితః - అతస్తత్ప్రభావా- త్తద్వర్జయిత్వేతిభావః ॥
కించ ॥ య-దాలయం-స్మృతిమాత్రేణా- శేషమశుభంహరతీతితథా-సర్వమఙ్గళమఙ్గళంసర్వమఙ్గళావహం- స్వయంమఙ్గళరూ
పంచ ॥ నిరతిశయమఙ్గళావహం వా ॥ ౨౪ ॥ స్త్రీబాలేతి ॥ స్త్రీరూపాన్-బాలాన్-వృద్ధాంశ్చ జనాన్ - హతశేషాన్ అ
గ్నిప్రవిష్టాభ్యోఽవశిష్టా - నాదాయేత్యర్థః నతుస్త్రీః బాలాన్ వృద్ధాంశ్చ పురుషానిత్యర్థః 'జనయిష్యతివోమన్దాముసలం

కార్తాజహతుస్స్మృతిమ్ ॥ ౧౮ ॥ ప్రాణాన్స్వాన్విజహుస్తత్రభగవద్విరహాతురాః । ఉపగూహ్యపతీంస్తాస్తా
శ్చితామారురుహుస్స్త్రియః ॥ ౧౯ ॥ రామపత్న్యశ్చతద్దేహముపగుహ్యాగ్నిమావిశన్ । వసుదేవపత్న్యస్త
ద్గాత్రం ప్రద్యుమ్నాదీన్హరేస్స్నుషాః ॥ ౨౦ ॥ కృష్ణపత్న్యోఽవిశన్నగ్నింరుక్మిణ్యాద్యాస్తదాత్మికాః । అ
ర్జునః ప్రేయసస్సఖ్యుః కృష్ణస్య విరహాతురః । ఆత్మానంసాన్త్వయామాసకృష్ణగీతైస్సదుక్తిభిః ॥ ౨౧ ॥ బన్ధూ
నాంనష్టగోత్రాణామర్జునస్సాంపరాయికమ్ । హతానాంకారయామాసయథావదనుపూర్వశః ॥ ౨౨ ॥
ద్వారకాంహరిణాత్యక్తాం సముద్రోఽప్లావయత్క్షణాత్ । వర్జయిత్వామహాభాగశ్రీమద్భగవదాలయమ్ ॥
నిత్యంసన్నిహితస్తత్రభగవాన్మధుసూదనః । స్మృత్యాశేషాశుభహరస్సర్వమఙ్గళమఙ్గళమ్ ॥ ౨౪ ॥ స్త్రీబాల
వృద్ధానాదాయహతశేషాన్ధనంజయః । ఇన్ద్రప్రస్థంసమావిశ్యవజ్రంతత్రాభ్యషేచయత్ ॥ ౨౫ ॥ శ్రుత్వా
సుహృద్వధం రాజన్నర్జునాత్తేపితామహాః । త్వాంతువంశధరంకృత్వాజగ్ముస్సర్వేమహాపథమ్ ॥ ౨౬ ॥ య
ఏతద్దేవదేవస్యవిష్ణోఃకర్మాణిజన్మచ । కీర్తయేచ్ఛ్రద్ధయామర్త్యస్సర్వపాపైః ప్రముచ్యతే ॥ ౨౭ ॥ ఇత్థంహరే
ర్భగవతోరుచిరావతార వీర్యాణిబాలచరితానిచశంతమాని । అన్యత్రచేహచ * శ్రుతానిగృణన్మనుష్యోభ
క్తింపరాం పరమహంసగతౌలభేత ॥ ౨౮ ॥ ****************************

****** ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యామష్టాదశసాహస్రికాయాం ******
******** సంహితాయాం, వైయ్యాసిక్యామేకాదశస్కన్ధే, ఏకత్రింశోఽధ్యాయః. *******

కులనాశన,,మితికృత్స్న కులనాశకత్వాభిధానాత్,పుంమాత్రస్యైవశేషానవగతేః-తత్ర - వజ్రనామ్నాం యాదవం-అభ్య
షేచయత్-సతుభగవత్సంకల్పే నావశేషితఇతిభావః ॥ ౨౫ ॥ శ్రుత్వేతి ॥ తవేతిరాజానంప్రతిశుకోక్తిః-పితామహా
యుధిష్ఠిరః-వంశధరంవంశప్రవర్తకమ్ ॥ ౨౬ ॥ దశమైకాదశస్కన్ధద్వయార్థకీర్తనాదిఫలమాహ ॥ య ఇతి ద్వాభ్యామ్ ॥
పాపైః భక్తియోగోత్పత్తిప్రతిబన్ధకైః ॥ ౨౭ ॥ ఇత్థమితి ॥ భగవతో- యో,రుచిరోఽవతార,స్తస్య-వీర్యాణివీర్యప్రకాశ
కానిచేష్టితాని-బాల్యరచితానిచేతి ॥ చశబ్దాత్పౌగణ్డయౌవనరచితాని - శంతమానిపరమమఙ్గళావహాని- అన్యత్రపురాణాన్త
రేషు-ఇహచాస్మిన్నపిపురాణే,శ్రుతాని-గృణన్కీర్తయన్ -పరమహంసానాం- గతౌస్వప్రాప్త్యుపాయభూతేభగవతి - ప
రాం-భక్తిం- లభేతప్రాప్నుయాత్ ॥ ౨౮ ॥ ****************************

ఇతిశ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్యసర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోస్తనయేనతచ్చరణ
కమలపరిచర్యాప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన - శ్రీవైష్ణవదాసేన
శ్రీవీరరాఘవవిదుషా విలిఖితాయాం శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీమద్భాగవత
వ్యాఖ్యాయామేకాదశస్కన్ధే, ఏకత్రింశోఽధ్యాయః - శ్రీకృష్ణార్పణమస్తు -
శ్రీరుక్మిణీసత్యభామాసమేత శ్రీగోపాలకృష్ణపరబ్రహ్మణేనమః

శ్రీశుభమస్తు

శ్రీహయగ్రీవాయనమః.

శ్రీవీరరాఘవీయవ్యాఖ్యాసహితశ్రీమద్భాగవతమ్

ద్వాదశస్కన్ధప్రారమ్భః.

తదేవంనవమస్కన్ధేనోపక్రాన్త సూర్యవంశావలింతదనన్తరా పతితసోమవంశావలించశ్రీకృష్ణావతారపర్యన్తాంని రూప్యభగవతోఽవతారప్రభృతీనిస్వధామానుగమనాన్తానిదశమైకాదశాభ్యాంనిరూపితాని- అథభావిసోమవంశపరంపరోత్తరావధిబుభుత్సయాపృచ్ఛతిరాజా ॥ స్వధామానుగతఇతి ॥ యదువంశస్య, భూషణవచ్ఛోభావహే, శ్రీకృష్ణే-స్వధామస్వస్థాన - మనుగతేసతి - తతః-యదువంశజానాంసోమవంశ్యానాంఉక్తానాంమధ్యే - కస్య-వంశో,ఽభవత్ వంశపరంపరా ప్రావర్తత-తదేత - ద్ధేమునే మహ్యా- మాచక్ష్వ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁బార్హద్రథవంశోఽభవదిత్యభిప్రేత్యభావినంతమనువర్ణయితు

పరీక్షిదువాచ ॥ స్వధామానుగతేకృష్ణేయదువంశవిభూషణే । కస్యవంశోఽభవత్పృథ్వ్యామేతదాచక్ష్వమే మునే ॥ ౧ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ యోఽన్త్యఃపురంజయోనామభవిష్యోబార్హద్రథోనృప ।తస్యామాత్యస్తుశునకోహత్వాస్వామినమాత్మనః ॥ ౨ ॥ ప్రద్యోతసంజ్ఞంరాజానంకర్తాయస్యాలకస్సుతః । విశాఖయూపస్తత్పుతోభవితారాజకస్తతః ॥ ౩ ॥ నన్దివర్ధనస్తత్పుత్రఃపఞ్చ ప్రద్యోతనాఇమే । అష్టత్రింశోత్తరశతంభోక్ష్యన్తి పృథివీంనృపాః ॥ ౪ ॥ శిశునాగస్తతోభావ్యః కాకవర్ణస్తుతత్సుతః । క్షేమధర్మాతస్యసుతః క్షేత్రజ్ఞః క్షేమధర్మతః ॥ ౫ ॥విధిసారస్సుతస్తస్యాజాతశత్రుర్భవిష్యతి । దర్భకస్తత్సుతోభావీదర్భకస్యాజయస్సుతః ॥ ౬ ॥ నన్దివర్ధనఆజేయోమహానన్దిస్సుతస్సుతః । శిశునాగాదయశ్చైతేషష్ట్యుత్తరశతత్రయమ్ ॥ సమాభోక్ష్యన్తిపృథివీంకురుశ్రేష్ఠకలౌనృపాః ॥ ౭ ॥ మహానన్దిసుతోరాజన్ శూద్రాగర్భోద్భవోబలీ । మహాపద్మపతిః ఖ్యాతోనన్దఃక్షత్రవినాశకృత్ ॥ ౮ ॥ తతోనృపాభవిష్యన్తిశూద్రప్రాయాఅధార్మికాః ॥ ౯ ॥ సఏకచ్ఛత్రాం పృథివీమనుల్లఙ్ఘితశాసనః । శాసిష్యతిమహాపద్మో ద్వితీయఇవభార్గవః॥ ౧౦ ॥ తస్యచాష్టౌభవిష్యన్తిసుమాల్య

మారభతే ॥ యోఽన్త్యఃపురంజయోనామేత్యాదినా ॥ పూరోర్వంశే-ఉపరిచరోవసు-స్తస్య-బృహద్రథ - స్తత్సుతో-జరాసన్ధ, స్తస్య - సహదేవ- స్తస్యమార్జారిః-తస్యశ్రుతశ్రవఃప్రభృతయఃపురంజయాన్తాస్సుతాఃవింశతిసంఖ్యాభావినోనవమస్కన్ధప్రోక్తాః.యోఽన్త్యఃకనీయాన్-పురంజయోనామ- బార్హద్రథవంశ్యో - భవితా-తస్య-పురంజయస్యా - మాత్యః-య-శ్శునకో నామ-స-స్వామినంపురంజయం-హత్వా ❁ ॥ ౨ ॥ ❁తస్యాత్మజం-ప్రద్యోతననామానం-రాజానం-కర్తాకరిష్యతి-యస్యప్రద్యోతనస్యా-లక,స్సుత - స్తంరాజానంకర్తేతిపూర్వేణసంబన్ధః - తత్పుత్రఃఅలకపుత్రః-విశాఖయూపః-తతో-రాజకో - భవిష్యతి ❁ ॥ ౩ ॥ ❁తత్పుత్రో-నన్దివర్ధనః-తస్య-పుత్రాః-పఞ్చ-ప్రద్యోతనాఃప్రద్యోతనసంజ్ఞాః-తఇమే-నృపాః-అష్టావింశోత్తరశతమిత్యస్య సమాఇతి శేషః-అయంకాలావధిః-ఏవమగ్రేఽపి-భోక్ష్యన్తిపాలయిష్యన్తి ❁॥౪॥ ❁తతఃప్రద్యోతనేభ్యః-శిశునాగో-భవితా-తత్సుతశ్శిశునాగసుతః-కాకవర్ణః-తస్యకాకవర్ణస్య-సుతః-క్షేత్రధర్మా-తస్మా-జ్జాతస్తు-క్షేత్రజ్ఞః ❁॥ ౫ ॥❁ విధిసారఇతి ॥ తస్య క్షేత్రజ్ఞస్య- అజాతశత్రురిత్యస్యవిధిసారాదిత్యాదిః-తత్సుతఃఅజాతశత్రుసుతః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁నన్దివర్ధనఇతి॥ఆజేయఃఅజయస్యాత్మజః-తత్సుతఃనన్దివర్ధనసుతః-కురుశ్రేష్ఠేతిసంబోధనమ్ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁మహానన్దిసుతఇతి॥ హేరాజన్-మహాపద్మపతిరిత్యన్వర్థంనామ - మహాపద్మ సంఖ్యాయాస్సేనాయాధనస్యవాపతిరితి-సచ-శూద్రాగర్భోద్భవః.బలీఅధికబలయుక్తశ్చ- క్షత్రకులవినాశకృచ్చ-నన్దఇతితస్యైవనామాన్తరమ్ ❁ ॥ ౮ ॥ ❁యతోఽయంశూద్రాగర్భోద్భవో- ఽతఏవ-తతఆరభ్య-నృపాః- శూద్రప్రాయా-అధార్మికాశ్చ -భవిష్యన్తి ❁ ॥ ౯ ॥ ❁స-మహాపద్మఇతినామ్నైకదేశగ్రహణం మహాపద్మపతిః-అనుల్లఙ్ఘితశాసనః - ప్రజాభి-రనుల్లఙ్ఘితం-శాసనం-యస్యసః - ఏకమేవచ్ఛత్రంయస్యాం - తథాభూతాం-పృథ్వీం-శాసిష్యతిపాలయిష్యతి-ద్వితీయో-భార్గవఃపరశురామఇవ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁తస్యేతి॥మహాపద్మపతేః-సుతాన్వివిశినష్టి ॥ యఇతి ॥ స

హ్రస్వం-వత్సరాన్ ✽ ॥ ౧౧ ॥ ✽నవనన్దానితి॥ నన్దశబ్దస్తత్సుతపరః “ఆత్మా వై పుత్ర” ఇతి శ్రుత్యనురోధాత్-అతఏవ-నన్దానితి బహువచనం - నవేతి విశేషణంచ-తాన్ - నృపాన్ విశ్వస్తాన్-కశ్చిద్విశ్వస్తఘాతుకః కౌటిల్యవాత్స్యాయనాఖ్యః- ద్విజః, ఉద్ధరిష్యతి ఉన్మూలయిష్యతి-నాశయిష్యతీతి యావత్, తత - స్తేషాం సపితృకాణాం సుమాల్యప్రముఖానాం - అభావే- తేష్వసతి క్షాన్తేష్విత్యర్థః-ఏవం సోమవంశే సమాప్తే-మౌర్యసంజ్ఞాః- భోక్ష్యన్తి ✽ ॥ ౧౨ ॥ ✽ కేపునస్తే మౌర్యాః కథంచ భోక్ష్యన్తి-తదాహ ॥ సఏవేతి త్రిభిః - యః, స్తేషాం నవానా-ముద్ధర్తా - ద్విజః-సఏవ-మౌర్యసంజ్ఞం-ప్రథమం-చన్ద్రగుప్తం నామ-స్వసుతం-రాజ్యేఽభిషేక్ష్యతి తత్సుతశ్చన్ద్రగుప్తసుతః తతః వారిసారానన్తరం తత్సుతో శోకవర్ధనసుతః ✽ ॥ ౧౩ ॥ ✽తస్యాశోకవర్ధనస్య ✽ ॥ ౧౪ ॥ ✽తత్ తతః మౌర్యా ఇతి॥ యద్యపి చన్ద్రగుప్తాదయో నవైవ - తథాఽపి పరాశరాదిభిశ్చన్ద్రగుప్తాదిషు దశరథ ఏక ఉక్తః - తదభిప్రాయేణైతే దశేత్యుక్తం -యద్వా - యశ్చన్ద్రగుప్తస్య పితా- తేనసహ దశైతే ఇత్యుక్తం-సప్తత్రింశచ్ఛతాత్వరం-సప్తత్రింశదుత్తరశతం సమా ఇత్యర్థః- కురుకులోద్వహేతి సంబోధనమ్ ✽ ॥ ౧౫ ॥ ✽అగ్నిమిత్ర ఇతి ॥ మౌర్యసంజ్ఞకస్య బృహద్రథస్య సేనానీః పుష్యమిత్రో నామ స్వామినం హత్వా రాజ్యం కరిష్యతి ॥ అగ్నిమిత్రాదయో నవ తద్వంశ్యాః, దశైతే శు

ప్రముఖాస్సుతాః। య ఇమాం ✽ భోక్ష్యన్తి మహీం రాజానస్తు శతం సమాః॥ ౧౧ ॥ నవనన్దాన్ద్విజః కశ్చిత్ప్రపన్నానుద్ధరిష్యతి । తేషామభావే జగతీం మౌర్యా భోక్ష్యన్తి వై కలౌ॥ ౧౨ ॥ స ఏవ చన్ద్రగుప్తం వై ద్విజో రాజ్యేఽభిషేక్ష్యతి । తత్సుతో వారిసారస్తు తతశ్చాశోకవర్ధనః॥ ౧౩ ॥ సుయశా భవితా యస్య సఙ్గతస్సుయశస్సుతః। శాలిశూకస్తతస్తస్య సోమశర్మా భవిష్యతి ॥ ౧౪ ॥ శతధన్వా తతస్తస్య భవితా తద్బృహద్రథః । మౌర్యా హ్యేతే దశ నృపాస్సప్తత్రింశచ్ఛతోత్తరమ్ । సమా భోక్ష్యన్తి పృథివీం కలౌ కురుకులోద్వహ ॥ ౧౫ ॥ అగ్నిమిత్రస్తతస్తస్మాత్సుజ్యేష్ఠో భవితా తతః ॥ ౧౬ ॥ వసుమిత్రో భద్రకశ్చ పులిన్దో భవితా తతః । తతో ఘోషస్సుతస్తస్మాద్వజ్రమిత్రో భవిష్యతి ॥ ౧౭ ॥ తతో భాగవతస్తస్మాద్దేవభూతిః కురూద్వహ। శుఙ్గా దశైతే భోక్ష్యన్తి భూమిం వర్షశతాధికమ్ ॥ ౧౮ ॥ తతః కాణ్వానియం భూమిర్యాస్యత్యల్పగుణాన్నృప । శుఙ్గం హత్వా దేవభూతిం కాణ్వోఽమాత్యస్తు కామినమ్ ॥ ౧౯ ॥ స్వయం కరిష్యతే రాజ్యం వసుదేవో మహామతిః । తస్య పుత్రస్తు భూమిత్రస్తస్య నారాయణస్సుతః॥ ౨౦ ॥ కాణ్వాయనా ఇమే భూమిం చత్వారింశచ్చ పఞ్చ చ। శతాని త్రీణి భోక్ష్యన్తి వర్షాణాం చ కలౌ యుగే॥ హత్వా కాణ్వం సుశర్మాణం తద్భృత్యో వృషభో బలీ। గాం భోక్ష్యత్యన్ధ్రజాతీయః కంచిత్కాలమసత్తమః॥ ౨౨॥ కృష్ణనామాథ తద్భ్రాతా భవితా పృథివీపతిః । శ్రీశాన్తకర్ణస్తత్పుత్రః పౌర్ణమాసస్తు తత్సుతః ॥ ౨౩॥ లమ్బోదరస్తు తత్పుత్రస్తస్మాచ్చిబిలకో నృప । మేఘస్వాతిశ్చిబిలకాదటమానస్తు తత్సుతః ॥ ౨౪ ॥ అనిష్టకర్మా హాలేయస్తలకస్తస్య చాత్మజః । పురీషభానుస్తత్పుత్రస్తతో రాజా సునన్దనః॥ ౨౫ ॥ చకోరశ్శరమో యత్ర శివస్వాతిరరిన్దమ । తస్యాపి గోమతిః పుత్రః పురీమాన్ భవితా తతః ॥ ౨౬ ॥ మేదశిరాశ్శివస్కన్ధో యజ్ఞశ్రీస్తత్సుతస్తతః। విజయస్తత్సుతో భావ్యశ్చన్ద్రవిజ్ఞస్సలోమధీః॥ ౨౭ ॥ ఏతే త్రింశన్నృపతయశ్చత్వార్యబ్దశతాని చ । షట్పఞ్చాశచ్చ పృథివీం భోక్ష్యన్తి కురునన్దన ॥ ౨౮ ॥ సప్తాభీరా ఆవభృత్యా దశ గర్దభినో నృపాః । కఙ్కాః షోడశ భూపాలా భవి

ఙ్గసంజ్ఞాః-వర్షశతాధికం ద్వాదశాధికం వర్షశతం భోక్ష్యన్తీతి సంబన్ధః ✽ ॥ ౧౬ ॥ ౧౭ ॥ ౧౮ ॥ ✽తతః కాణ్వానితి ॥ హే నృప-అల్పగుణాన్ గుణహీనాన్, కాణ్వసంజ్ఞాన్-యాస్యతి తదధీనా భవిష్యతి, తైః పాలితా భవిష్యతీతి యావత్, కే పునస్తే కాణ్వాః, కథంచ తాన్యాస్యతీత్యత్రాహ॥ శుఙ్గమితి సార్ధద్వయేన॥ యశ్శుఙ్గసంజ్ఞో దేవభూతిః, స్తం కామినం స్త్రీలాలసం, హత్వా, తదమాత్యః కాణ్వః, వసుదేవో నామ-స్వయమేవ-కరిష్యతి-మహామత ఇతి పారసంబోధనం ॥ తస్యేతి ॥ ఇమే వసుదేవాదయః- కాణ్వాయనసంజ్ఞాః పఞ్చ చత్వారింశదధికశతత్రయం సమాః భోక్ష్యన్తీత్యర్థః, అత్ర నారాయణస్య సుతస్సుశర్మా నామ ద్రష్టవ్యః “హత్వా కాణ్వం సుశర్మాణ” మిత్యుత్తరగ్రన్థానురోధాత్ ✽ ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ ౨౧ ॥ ✽తద్భృత్యః సుశర్మణో భృత్యః-బలీ బలిక నామా-గాం పృథివీం-కంచిత్కాలమితి, అత్యల్పత్వాత్తద్భోగకాలస్యానాదరేణ సంఖ్యానకృతా ✽ ॥ ౨౨ ॥ ✽ కృష్ణ నామేతి॥ తద్భ్రాతా బలికభ్రాతా ✽ ॥ ౨౩ ॥ ౨౪ ॥ ✽అనిష్టకర్మేతి॥ తస్యాటమానస్య, అనిష్టకర్మా, సుత ఇతి పూర్వేణ సంబన్ధః, హాలేయో నిష్టకర్మణస్సుత ఇతి ✽ ॥ ౨౫ ॥ ✽ చకోర ఇతి॥ యత్ర ఏషు వలీకసంజ్ఞేషు-శివస్వాతిర్నామ చరమో భవితేత్యర్థః, అరిన్దమేతి సంబోధనం-సవిసర్గపాఠే శివస్వాతేర్విశేషణమ్ ✽ ॥ ౨౬ ॥ ౨౭ ॥ ✽ఏత ఇతి॥ ఏతే వలీకనామానః-పఞ్చవింశతిర్నృపతయః-పృథివీం భోక్ష్యన్తీతి సంబన్ధః, వర్షసంఖ్యామాహ ॥ త్రింశచ్చత్వార్యబ్దశతాని షట్పఞ్చాశచ్చేతి షడశీత్యుత్తరచతుశ్శతం వర్షాణీత్యర్థః ✽ ॥ ౨౮ ॥ ✽సప్తేతి ॥ తత, స్సప్తా-భీరసంజ్ఞాః-భావ్యా ఇత్యుత్తరేణాన్వయః ॥ తాన్విశినష్టి ॥ ఆవభృత్యా అవ

భృతిర్నగరీ, తత్రత్యా రాజానః, యద్వా - అవభృత్యసంజ్ఞాః - సప్త, భావ్యాః ॥ తాన్విశినష్టి ॥ ఆభీరాః ఆభీరజాతీయాః-తతో-దశ - గర్దభినః తత్సంజ్ఞాః, ఏవముగ్రేఽపి యోజ్యం - లోలుపాః కామినః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ౩౦ ॥ ❁ ఏతే భోక్ష్యన్తీతి ॥ మానా ఏకాదశక్షితిమితిమానానాం కాలావధేః పృథగేవవక్ష్యమాణత్వాదేత ఇత్యనేన తేభ్యోఽన్యపరామృశ్యన్తే - దశవర్షశతానినవాధికాం చనవతిమితి ఏకోనైకాదశశతవర్షాణీత్యర్థః ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ అఙ్గహే రాజన్ - సంస్థితఇతిభావేక్తః - తైః మానైః-సంస్థితే తత్కర్తృకే మరణే . తేషుమృతేష్వితియావత్ ॥ కిలింకిలాయామితి ॥ కిలింకిలాఖ్యాపురీ తత్ర -భూతనన్దఇత్యాదయోనృపతయః-భూతనన్దనాఖ్యాః-షడుత్తరశతం-వర్షాణి. భోక్ష్యమాణా - భవిష్యన్తీత్యర్థః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ౩౩ ॥ ❁ తేషామితి ॥ తేషాం భూతనన్దనాదీనాం-బాహ్లీకసంజ్ఞాస్త్రయోదశ - సుతా-భవితారో భవిష్యన్తి - తథా-పుష్యమిత్రోనామాన్యో-రాజన్యః-అస్య-దుర్మిత్రనామా-పుత్రః ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ తథా-అన్ధ్రాః - కోసలాః - వైదూరపతయః నిషధాశ్చ-తత్తద్దేశనామభిః ప్రఖ్యాతాః-భూమణ్డలేషు-భూపాః-తత ఏవ బాహ్లీకేభ్య ఏవ-భవిష్యన్తి-తేభ్యోజనిష్యన్త ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ మాగధానామితి ॥ తతస్తు-మాగధానాం-రాజా-విశ్వస్ఫూర్జిర్నామ-భవితా - సచ-పూర్వోక్తాత్పురంజయాత్పరః-పురంజయాదతిప్రసిద్ధస్సన్-వర్ణాన్ బ్రాహ్మణాదీన్-పులిన్దయదుమద్రకసంజ్ఞాన్-మ్లేచ్ఛప్రాయాన్-కరిష్యతి ॥ అపరానితిపాఠే - అన్యాన్

ష్యన్తిచలోలుపాః ॥ ౨౯ ॥ తతోఽష్టౌ యవనాభావ్యాశ్చతుర్దశతుతుష్కకాః । త్రయోదశమురుణ్డాశ్చమానా ఏకాదశైవతు ॥ ౩౦ ॥ ఏతేభోక్ష్యన్తి పృథివీం దశవర్షశతానిచ । నవాధికాంచనవతిం మానా ఏకాదశక్షితిమ్ ॥ భోక్ష్యన్త్యబ్దశతాన్యఙ్గ త్రీణి తైస్సంస్థితే తతః । కిలింకిలాయాం నృపతయో ❁ భూతనన్దోఽథవఙ్గిరః ॥ ౩౨ ॥ శిశునన్దశ్చ తద్భ్రాతా యశోనన్దిః ప్రవీరకః । ❁ ఇత్యేతే వర్షశతం భవిష్యన్త్యధికాని షట్ ॥ ౩౩ ॥ తేషాం త్రయోదశసుతా భవితారశ్చ బాహ్లీకాః । పుష్యమిత్రోఽథ రాజన్యో దుర్మిత్రోఽస్య తథైవచ ॥ ౩౪ ॥ ఏకకాలా ఇమే భూపాస్సప్తాన్ధ్రాస్సప్త కోసలాః । వైదూరపతయో భావ్యా నిషధాస్తత ఏవహి ॥ ౩౫ ॥ మాగధానాం తు భవితా విశ్వస్ఫూర్జిః పురంజయాత్ । కరిష్యత్యపరో వర్ణాన్ ❋ పులిన్దయదుమద్రకాన్ ॥ ౩౬ ॥ ప్రజాశ్చాబ్రహ్మభూయిష్ఠాః స్థాపయిష్యతి దుర్మతిః । వీర్యవాన్ క్షత్రముత్సాద్య పద్మవత్యాం సవై పురి ॥ ౩౭ ॥ అనుగఙ్గామాప్రయాగం గుప్తాం భోక్ష్యతి మేదినీమ్ । సౌరాష్ట్రావన్త్యభీరాశ్చ శూద్రా అర్బుదమాలవాః ॥ వ్రాత్యా ద్విజా భవిష్యన్తి శూద్రప్రాయా జనాధిపాః ॥ ౩౮ ॥ సిన్ధోస్తటం చన్ద్రభాగాం కౌన్తీం కాశ్మీరమణ్డలమ్ । భోక్ష్యన్తి శూద్రా వ్రాత్యాద్యా మ్లేచ్ఛాశ్చాబ్రహ్మవర్చసః ॥ ౩౯ ॥ తుల్యకాలా ఇమే రాజన్మ్లేచ్ఛప్రాయాశ్చ భూభృతః । ఏతేఽధర్మానృతపరాః ఫల్గుదాస్తీవ్రమన్యవః ॥ ౪౦ ॥ స్త్రీబాలగోద్విజఘ్నాశ్చ పరదారధనాదృతాః । ఉదితాస్తమితప్రాయా అల్పసత్త్వాల్పకాయుషః ॥ ౪౧ ॥ అసంస్కృతాః క్రియాహీనా రజసాతమసావృతాః । ప్రజాస్తేభక్షయిష్యన్తి మ్లేచ్ఛా రాజన్యరూపిణః ॥ ౪౨ ॥ తన్నాథాస్తే జనపదాస్తచ్ఛీలాచారవాదినః । అన్యోఽన్యతో రాజభిశ్చ క్షయంయా

పులిన్దసంజ్ఞాన్ కరిష్యతీత్యర్థః ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ సచైవంకృత్వా-ప్రజా-అబ్రహ్మభూయిష్ఠాః అత్రైవర్ణ్యప్రచురాన్ -స్థాపయిష్యతి పాలయిష్యతి ॥ కించ ॥ వీర్యవానితి ॥ సవై విశ్వస్ఫూర్జిః క్షత్రం-ఉత్సాద్య నిర్మూల్య పద్మవత్యాం పురి. వసన్నితి శేషః ❋ ॥ ౩౭ ॥ ❋ అనుగఙ్గాం గఙ్గాద్వారమారభ్య-ప్రయాగపర్యన్తాం-గుప్తాం-మేదినీం-భోక్ష్యన్తి ॥ తదనన్తరంచ-సౌరాష్ట్రాదిదేశవర్తినో-ద్విజా-వ్రాత్యాః ఉపనయనాదిసంస్కారరహితాః-అత ఏవ-శూద్రప్రాయా- భవిష్యన్తి - జనాధిపేతిసంబోధనం - జనాధిపా ఇతిపాఠే- తే-శూద్రప్రాయాః శూద్రప్రచురాః-భవిష్యన్తీత్యర్థః ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ సిన్ధోరితి ॥ వ్రాత్యార్యాః-వ్రాత్యాబ్రాహ్మణా యేషాం తే-శూద్రాః మ్లేచ్ఛాశ్చ, అబ్రహ్మవర్చస ఇత్యసామర్థ్యస్యోచితత్వా ద్వ్రాత్యవిశేషణం చన్ద్రభాగానదీ - తయా తత్తీరంలక్ష్యతే-కౌన్తీన్ దేశాన్ - కౌన్తీమితిపాఠేకున్తిదేశేషుభవాం కౌన్తీమితి చన్ద్రభాగావిశేషణమ్ ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ తుల్యకాలా ఇతి ॥ ఏతే. మ్లేచ్ఛప్రాయాః, భూభృతః-తుల్యకాలా-భవిష్యన్తి ॥ కించైత ఇతి ॥ అధర్మ-అనృతేచ-పరినిష్ఠితాః-ఫల్గుదాః అల్పదాతారః-పరదారధనయోః-రాదృతాః ఆదరయుక్తాః-తద్గ్రహణశీలా ఇత్యర్థః ॥ ఉదితాస్తమితప్రాయా ఉదితప్రాయా అస్తమితప్రాయాశ్చ-క్షణేతుష్టాః క్షణేరుష్టాశ్చేత్యర్థః ॥ అల్పసత్త్వాః అల్పబలాః - అల్పాయుషశ్చ-అసంస్కృతాః గర్భాధానాదిసంస్కారరహితాః-ప్రజా ఇతి ॥ ఏవంవిధాః-ప్రజాః-భక్షయిష్యన్తి పీడయిష్యన్తి ❁ ॥ ౪౦ ॥ ౪౧ ॥ ౪౨ ॥ ❁ తన్నాథా ఇతి ॥ తేమ్లేచ్ఛాః-నాథా-యేషాం తే. జనపదాః దేశవర్తినః తేషామేవ-శీలం స్వభావః - ఆచారో - వాదశ్చ-ఏషాంసన్తీతి

ధా-అన్యోఽన్యతః-రాజతః రాజభిశ్చ-పీడితాః- నాశం - యాస్యన్తి ॥ ౪౩ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం ద్వాదశస్కన్ధే ప్రథమోఽధ్యాయః ****************************

"తచ్ఛీలాచారవాదిన" ఇత్యేతదేవ ప్రపఞ్చయన్ కృతయుగప్రవృత్తిసమీపకాలం లక్షయన్ తత్ప్రవృత్తిప్రకారం కలియుగప్రాదుర్భావలక్షణం చ వదన్ రాజవంశానుకీర్తనముపసంహరతి ద్వితీయేన॥ తతశ్చేత్యాదినా॥ హేరాజన్ - బలినా బలీయసా-కాలేన నిమిత్తేన-నుదినం-ధర్మాదయో నఙ్క్ష్యన్తి ॥ ౧ ॥ విత్తమేవేతి॥ జన్మాభిజాత్యం -గుణాః సద్గుణాః, తదావహం విత్తమేవేత్యర్థః- తథా-ధర్మన్యాయయోః-వ్యవస్థాయాం-బలం ధనబలమేవ- కారణం హేతుః ॥ ౨ ॥ దాంపత్యేభర్తృభార్యాత్వే అభిరుచిరేవ-కారణం- న త్వాభిజాత్యాదిః - వ్యావహారికే క్రయవిక్రయాదివ్యాపారే-మాయావఞ్చనమేవ-న తు నిష్కాపట్యం । వ్యావహారికీతిపాఠే లోకవ్యవహారసిద్ధా మాయైవ వివేకప్రతిబన్ధినీత్యర్థః-స్త్రీత్వే పుంస్త్వే చ తయోః ప్రాశస్త్యే రతికౌశలమేవ-హేతుః-న తు స్త్రీత్వపుంస్త్వైకాన్తగుణవృత్తయః-సూత్రమేవ-న తూపనయనాది ॥ ౩ ॥ లిఙ్గమేవేతి ॥ ఆశ్రమాణాం-ఖ్యాతౌ జ్ఞానే-లిఙ్గమేవ దణ్డాజినాదికమేవ-హేతుః-న త్వాచారవిశేషః ॥ అన్యోన్యాపత్తికారణం ఆశ్రమాదాశ్రమాన్తరప్రాప్తౌ చ - కారణం - వర్ణాన్తరాత్ వర్ణాన్తరప్రాప్తౌ నీచోత్తమభావప్రాప్తౌ వా కారణమిత్యర్థః - అవృత్తిః దరిద్రతా-తయా - న్యాయదౌర్బల్యం పరాజయః - సప్తమ్యన్తపాఠే - తస్యాం సత్యాం న్యాయదౌర్బల్యం, సాన్యాయ

స్యన్తిపీడితాః ॥ ౪౩ ॥ ******************************
********** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, ద్వాదశస్కన్ధే, ప్రథమోఽధ్యాయః. **********

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ తతశ్చానుదినం ధర్మస్సత్యం శౌచం క్షమా దయా । కాలేన బలినా రాజన్నఙ్క్ష్యత్యాయుర్బలం స్మృతిః ॥ ౧ ॥ విత్తమేవ కలౌ నౄణాం జన్మాచారగుణావహమ్ । ధర్మన్యాయవ్యవస్థాయాం కారణం బలమేవ హి ॥ ౨ ॥ దాంపత్యేఽభిరుచిర్హేతుర్మాయైవ వ్యావహారికే । స్త్రీత్వే పుంస్త్వే చ హి రతిర్విప్రత్వే సూత్రమేవ హి ॥ లిఙ్గమేవాశ్రమఖ్యాతావన్యోన్యాపత్తికారణమ్ । అవృత్త్యా న్యాయదౌర్బల్యం పాణ్డిత్యే చాపలం వచః ॥ ౪ ॥ అనాఢ్యతైవాసాధుత్వే సాధుత్వే దంభ ఏవ తు । స్వీకార ఏవ చోద్వాహే స్నానమేవ ప్రసాధనమ్ ॥ ౫ ॥ దూరే వార్యయనం తీర్థం లావణ్యే కేశధారణమ్ । ఉదరంభరతా స్వార్థః సత్యత్వే ధార్ష్ట్యమేవ హి ॥ దాక్ష్యే కుటుమ్బభరణం యశోఽర్థే ధర్మసేవనమ్ ॥ ౬ ॥ ఏవం ప్రజాభిర్దుష్టాభిరాకీర్ణే క్షితిమణ్డలే । బ్రహ్మవిట్క్షత్రశూద్రాణాం యో బలీ భవితా నృపః ॥ ౭ ॥ ప్రజా హి లుబ్ధై రాజన్యైర్నిర్ఘృణైర్దస్యుధర్మభిః । ఆచ్ఛిన్నదారద్రవిణా యాస్యన్తి గిరికాననమ్ ॥ ౮ ॥ శాకమూలామిషక్షౌద్రఫలపుష్పాష్టిభోజనాః । అనావృష్ట్యా వినఙ్క్ష్యన్తి దుర్భిక్షకరపీడితాః ॥ ౯ ॥ శీతవాతాతపప్రావృడ్హిమైరన్యోన్యతః ప్రజాః । క్షుత్తృడ్భ్యాం వ్యాధిభిశ్చైవ సంతాప్స్యన్తే చ చిన్తయా ॥ త్రింశద్వింశతి వర్షాణి పరమాయుః కలౌ నృణామ్ ॥ ౧౦ ॥ క్షీయమాణేషు దేహేషు దేహినాం కలిదోషతః । వర్ణాశ్రమ

దౌర్బల్యే హేతురిత్యర్థః -పాణ్డిత్యే- చాపలం వచః బహుభాషణం హేతుః ॥ ౪ ॥ అనాఢ్యతైవేతి । అసాధుత్వే నికృష్టత్వే- అనాఢ్యతా- హేతుః-న తు కులహీనతా-సాధుత్వే ఉత్కృష్టత్వే-దమ్భః దేహాలంకారః - ఉద్వాహే వివాహే-స్వీకార ఏవ-న తు శాస్త్రీయవిధిః ప్రసాధనం శరీరమలాపనయనమేవ-స్నానం న తు విశుద్ధతీర్థావగాహనమ్ ॥ ౫ ॥ దూర ఇతి॥ యద్దూరే వర్తమానం- వార్యయనం జలాశయః- స్తత్తీర్థం-న తు-గఙ్గాదిః - న తు గుర్వాదిర్వా- లావణ్యే నిమిత్తే- కేశధారణం న తు శాస్త్రవిహితాఙ్గక్షౌరం-ఉదరభరణమేవ-సర్వపురుషార్థః-సత్యత్వే సత్యవాదిత్వే-ధార్ష్ట్యం ప్రసహిష్ణుత్వం - న త్వనృతవాదిత్వదాక్ష్యే సమర్థత్వే కుటుమ్బభరణం- న తు ధర్మాదిపురుషార్థసమ్పాదనం యశోఽర్థే-న తు పరలోకార్థే ॥ ౬ ॥ ఏవం ప్రజాభిరితి॥ ఇత్థంభూతాభిః-ప్రజాభిః-ఆకీర్ణే-క్షితిమణ్డలే-యే-బ్రాహ్మణాదయః- తేషాం మధ్యే-యః-బలీ -స ఏవ-నృపః-భవితా ॥ ౭ ॥ ప్రజా ఇతి ॥ లుబ్ధైరర్థకామపరైః-అత ఏవ-నిర్ఘృణైః నిష్కృపైః-దస్యుధర్మిభిః చోరవ్యాఘ్రవృత్తిభిః - రాజన్యైః-ఆచ్ఛిన్నా అపహృతాః-దారాః-ద్రవిణనిచయాః-యాసాం తాః-ప్రజాః-గిరికాననం -యాస్యన్తి ॥ ౮ ॥ తత్ర - శాకాదిభోజనాః-తత్ర - క్షౌద్రం మధు - అష్టిర్బీజం - తత్రాప్యనావృష్ట్యా - యో దుర్భిక్షకరః శాకాద్యభావకరః కాల-స్తేన-యద్వా - దుర్భిక్షే- యః - కరః స్వామిగ్రాహ్యో భాగః - తేన - పీడితాః - శీతాదిభి - రన్యోన్యతశ్చ , పీడితాః - నఙ్క్ష్యన్తి త్రుటీయాన్తానామసామర్థ్యేఽపి సామర్థ్యాత్పీడితా ఇత్యనేన సంబన్ధః, తత్ర - సంతాప స్త్రివిధస్తాపః - ఇత్థం-పీడితానాం నృణాం-పరమాయుః-వింశతి-స్త్రింశ-ద్వర్షాణి ॥ ౯ ॥ ౧౦॥ క్షీయమాణేష్వితి । సప్తమ్యన్తానాం "ఇత్థం-కలౌ గతప్రా

యేనతీతి పఞ్చమేన సమ్బన్ధః - వర్ణాశ్రమాచారార్థానామపి - వేదపథే వేదమార్గే తదుక్తధర్మేచ - నష్టే సతి ॥ ౧౧ ॥ రాజసు దస్యుప్రాయేషు చోరధర్మసు సత్సు - తదేవ వివృణోతి ॥ చౌర్యేతి ॥ చౌర్యాదినానావృత్తయో యేషు ॥ ౧౨ ॥ ధేనుషు ఛాగప్రాయాసు - ప్రమాణతః క్షీరతశ్చ అజాతుల్యాసు - ఆశ్రమేషు - గృహప్రాయేషు - తద్వన్మైథున్యధర్మపరేషు సత్సు - బన్ధుషు యౌనప్రాయేషు యోనిసమ్బన్ధమాత్రప్రధానేషు ॥ ౧౩ ॥ ఓషధీషు ధాన్యేషు - అణుప్రాయాసు అతిసూక్ష్మాసు - స్థాస్నుషు వృక్షేషు - శమీప్రాయేషు పరిమాణతశ్ఛాయాతః ఫలతశ్చ తుల్యేష్విత్యర్థః - మేఘేషు - విద్యుత్ప్రాయేషు తటిద్బహులేషు - సద్మసు గృహేషు - శూన్యప్రాయేషు అతిథిభోజనాదిధర్మరహితేషు సత్సు ॥ ౧౪ ॥ ఇత్థం - ఖరధర్మిణి దుస్సహచేష్టితే - కలౌ - సత్త్వేన శుద్ధసత్త్వమయేన దేహేన ॥ ౧౫ ॥ ధర్మత్రాణాయేత్యనేన ధర్మత్రాణమేవావతారప్రయోజనమిత్యుక్తం తదేవ సహేతుకముపపాదయతి ॥ విశేషణాని హేతుగర్భాణి - గురుశబ్దేన హితప్రవర్తకత్వమభిప్రేతం - తస్య సర్వవిషయకత్వస్ఫోరణాయాఖిలాత్మన ఇత్యుక్తం - ఆత్మత్వం న కేవలమన్తః ప్రవిశ్య ధారకత్వమేవ అపితు ప్రశాసనగర్భమితి ద్యోతనాయేశ్వరస్యేత్యుక్తం - ఏవంభూతస్య విష్ణోర్జన్మావతారః - సాధూనాం - ధర్మత్రాణాయ - తత్ప్రయోజనమాహ - కర్మాపనుత్తయ ఇతి - నిఃశ్రేయసప్రతిబన్ధికర్మనివర్తనాయ - యద్వా ॥ దుష్కర్మనివర్తనాయ "వినాశాయ చ దుష్కృతా" మిత్యుక్తేః ॥ ౧౬ ॥ క్వావతరిష్యతి - కిం తస్య నామేత్యత ఆహ ॥ శమ్బలేతి ॥ శమ్బలాఖ్యగ్రామే - ముఖ్యస్య శ్రేష్ఠస్య - విష్ణుయశ

వతాం ధర్మే నష్టే వేదపథే నృణామ్ ॥ ౧౧ ॥ పాషణ్డప్రచురే ధర్మే దస్యుప్రాయేషు రాజసు । చౌర్యానృతవృథాహింసానానావృత్తిషు వై నృషు ॥ ౧౨ ॥ శూద్రప్రాయేషు వర్ణేషు ఛాగప్రాయాసు ధేనుషు । గృహప్రాయేష్వాశ్రమేషు యౌనప్రాయేషు బన్ధుషు ॥ ౧౩ ॥ అణుప్రాయాస్వోషధీషు శమీప్రాయేషు స్థాస్నుషు । విద్యుత్ప్రాయేషు మేఘేషు శూన్యప్రాయేషు సద్మసు ॥ ౧౪ ॥ ఇత్థం కలౌ గతప్రాయే జనేషు ఖరధర్మిణి । ధర్మత్రాణాయ సత్త్వేన భగవానవతరిష్యతి ॥ ౧౫ ॥ చరాచరగురోర్విష్ణోరీశ్వరస్యాఖిలాత్మనః । ధర్మత్రాణాయ సాధూనాం జన్మ కర్మాపనుత్తయే ॥ ౧౬ ॥ శమ్బలగ్రామముఖ్యస్య బ్రాహ్మణస్య మహాత్మనః । భవనే విష్ణుయశసః కల్కిః ప్రాదుర్భవిష్యతి ॥ ౧౭ ॥ అశ్వమాశుగమారుహ్య దేవదత్తం జగత్పతిః । అసినాఽసాధుదమనమష్టైశ్వర్యగుణాన్వితః ॥ విచరన్నాశునా క్షౌణ్యాం హయేనాప్రతిమద్యుతిః । నృపలిఙ్గచ్ఛదో దస్యూన్ కోటిశో నిహనిష్యతి ॥ ౧౯ ॥ అథ తేషాం భవిష్యన్తి మనాంసి విశదాని వై । వాసుదేవాఙ్గరాగాతిపుణ్యగన్ధానిలస్పృశామ్ ॥ పౌరజానపదానాం వై హతేష్వఖిలదస్యుషు ॥ ౨౦ ॥ తేషాం ప్రజావిసర్గశ్చ స్థవిష్ఠస్సంభవిష్యతి । వాసుదేవే భగవతి సత్త్వమూర్తౌ హృది స్థితే ॥ ౨౧ ॥ యదాఽవతీర్ణో భగవాన్ కల్కిర్ధర్మపతిర్హరిః । కృతం భవిష్యతి తదా ప్రజాసూతిశ్చ సాత్త్వికీ ॥ ౨౨ ॥ యదా చన్ద్రశ్చ సూర్యశ్చ తథా తిష్యబృహస్పతీ । ఏకరాశౌ సమేష్యన్తి తదా భవతి తత్కృతమ్ ॥ ౨౩ ॥ యేఽతీతా వర్తమానా యే భవిష్యన్తి పార్థివాః । తే త ఉద్దేశతః ప్రోక్తా వంశీయాః సోమసూర్యయోః ॥ ౨౪ ॥ ఆరభ్య భవతో జన్మ

సః, భవనే గృహే, కల్కిస్తన్నామా అవతరిష్యతి ॥ ౧౭ ॥ తస్య చేష్టితమనువర్ణయతి ద్వాభ్యామ్ ॥ అశ్వమితి ॥ దేవదత్తనామానమ్ - ఆశుగచ్ఛతీతి తథా, తమశ్వమారుహ్య, అసినా - అసాధూన్ దమయతీతి తథా - దస్యూన్, కోటిశో, హనిష్యతీత్యుత్తరేణ సమ్బన్ధః - అష్టైశ్వర్యాణి అణిమాదీని, గుణాః శౌర్యవీర్యాదయః - తైరన్వితః, ఆశునా ఆశుగతినా - అశ్వేన - క్షౌణ్యాం, విచరన్, నృపలిఙ్గచ్ఛదః రాజవేషచ్ఛన్నః ॥ ౧౮ ॥ ౧౯ ॥ అథేతి ॥ అఖిలేషు - దస్యుషు హతేషు సత్సు - అథ తేషాం పౌరజానపదానాం, వాసుదేవస్య కల్కేర్యోఽఙ్గరాగస్తస్య యోఽతిశయితః పుణ్యగన్ధవాయుస్తం స్పృశన్తీతి తథా - తేషాం, హేతుగర్భమిదం, అతః, మనాంసి - విశదాని నిర్మలాని - భవిష్యన్తి ॥ ౨౦ ॥ తేషాం విశదమానసానాం, ప్రజావిసర్గః పుత్రాదిరూపః ప్రపఞ్చః, స్థవిష్ఠః స్థూలః, సంభవిష్యతి ॥ వాసుదేవ ఇతి ॥ హృది స్థిత ఇత్యస్య మనశ్చ సాత్త్వికం భవిష్యతీతి శేషః ॥ ౨౧ ॥ తదా పునః కృతయుగప్రవృత్తిమాహ ॥ యదేతి ॥ ధర్మపతిః ధర్మగోప్తా, కల్కిర్యదా - అవతీర్ణస్తదా, కృతయుగం, భవిష్యతి, తదా - ప్రజానాం - సూతిః ప్రసూతిః - సాత్త్వికీ సత్త్వగుణప్రధానా ॥ ౨౨ ॥ కృతప్రవృత్తికాలోపలక్షణమాహ ॥ యదా చన్ద్రశ్చేతి ॥ తిష్యః పుష్యః, యదా - సూర్యాదయ, ఏకరాశౌ సంగతా భవన్తి, తదా, తత్తతః - కృతయుగం ప్రవర్తత ఇత్యర్థః యద్యపి ప్రతిద్వాదశాబ్దం కటకరాశౌ బృహస్పతౌ వర్తమానే ద్విత్రాస్వమావాస్యాసు తేషాం త్రయాణామపి పుష్యయోగస్సంభవతి । తథాఽపి తేషాం సహప్రవేశోఽత్ర వివక్షితః "సమేష్యన్తీ" తి వచనాత్, అతో నాతిప్రసఙ్గః ॥ ౨౩ ॥ స్కన్ధత్రయార్థముపసంహరతి ॥ యేఽతీతా ఇతి ॥ సోమసూర్యయోర్వంశీయాః వంశప్రభవాః - తే తుభ్యం - ఉద్దేశతః ఉత్పత్తిక్రమతః, సంక్షేపతో వా - ప్రోక్తాః ॥ ౨౪ ॥ తవ జన్మప్రభృతి, యావత్సోమవంశసమా[illegible]

స్కాలో భవిష్యతీత్యభిప్రాయమాలక్ష్యాహ॥ ఆరభ్యేతి॥ నన్దాభిషేచనపర్యన్తైవ సోమవంశస్యానువృత్తిః, అతో, యావన్నన్దాభిషేచనమిత్యుక్తం॥ ఏతదన్తరం వర్షాణాం పఞ్చదశోత్తరశతం సహస్రం చేత్యర్థః వర్షసహస్రం పఞ్చదశోత్తరం శతం కయాపి వివక్షయాఽవాన్తరసంఖ్యేయం వస్తుతః పరీక్షిన్నన్దయోరన్తరం ద్వాభ్యాం న్యూనం వర్షాణాం సార్ధసహస్రం భవతి, యతః పరీక్షిత్సమకాలం మాగధం మార్జారిమారభ్య రిపుంజయాన్తా వింశతి రాజానస్సహస్రం వత్సరాణ్ భోక్ష్యన్తీత్యుక్తం నవమస్కన్ధే॥ మొద్రార్ధ్రధథమా పాలా భావ్యాస్తే సహస్రవత్సర,, మితి, తతః పరంచ॥ ప్రద్యోతనా అష్టత్రింశోత్తరం శతం,, శిశునాగాశ్చ షష్ట్యుత్తరశతత్రయం భోక్ష్యన్తి పృథివీ,, మిత్యత్ర ప్రోక్తత్వాత్ * ॥ ౨౫ ॥ * కదా తర్హి కలియుగారమ్భ ఇత్యభిప్రాయమాలక్ష్య తద్వృద్ధికాలం చ వివక్షుస్తావదారమ్భకాలముపలక్షణేనాహ॥ సప్తర్షీణామితి ద్వాభ్యామ్॥ అయమర్థః- ప్రాగగ్రశకటాకారం తారారాసప్తకం సప్తర్షి మణ్డలం, తత్ర కించిదున్నతే ప్రాగగ్రస్థానీయో మరీచిః- తతః పశ్చాదానమ్రయుగకంధరాకారో వసిష్ఠస్సభార్యః తతః పశ్చాదీషదున్నతే తేషాం మూలస్థానీయోఽఙ్గిరాః, తతః పశ్చాచ్చతురశ్రతారాచతుష్టయే- ఈశాన్యేఽత్రిః, తతో దక్షిణతః పులస్త్యః పులస్త్యాత్పశ్చిమతః పులహః, తత ఉత్తరతః- క్రతుః, ఏవం స్థితే తేషాం మధ్యే యౌ పూర్వావుదయసమయే ప్రథమముదితౌ, పులహక్రతుసంజ్ఞౌ- తయోస్తు మధ్యే, తయోః పూర్వయోస్తు మధ్యే, య, త్స మందక్షిణతః సమదేశావస్థితం- అశ్విన్యాదిషు యద్యన్యతమం నక్షత్రం దృశ్యతే, తేన- తథైవ యుక్తా ఋషయః- నృణాం, మబ్దశతం, తిష్ఠన్తి- తే చ ద్విజా ఋషయః- త్వదీయే కాలే, అధునా- మఘా- మాశ్రిత్య, వర్తన్తే పూర్వయోః మఘానాం చ సామ్యావస్థిత్యుపక్రమకాలః కలియుగారమ్భకాల ఇతి సూచితం, తదగ్రే స్పష్టమేవ వదిష్యతి ॥ ౨౬ ॥ ౨౭ ॥ కదా తర్హి యుగాభిమానిపురుషప్రవేశ ఇత్యత్ర తముపలక్షణేనాహ ॥ వి

యావన్నన్దాభిషేచనమ్ । ఏతద్వర్షసహస్రం తు శతం పఞ్చదశోత్తరమ్ ॥ ౨౫ ॥ సప్తర్షీణాం తు యౌ పూర్వౌ దృశ్యేతే ఉదితౌ దివి । తయోస్తు మధ్యే నక్షత్రం దృశ్యతే యత్సమం నిశి ॥ ౨౬ ॥ తేనైవ ఋషయో యుక్తాస్తిష్ఠన్త్యబ్దశతం నృణామ్ । తే త్వదీయే ద్విజాః కాలే హ్యధునా చాశ్రితా మఘామ్ ॥ ౨౭ ॥ విష్ణోర్భగవతో భానుః కృష్ణాఖ్యోఽసౌ దివం గతః । తదాఽవిశత్కలిర్లోకం పాపే యద్రమతే జనః ॥ ౨౮ ॥ యావత్స పాదపద్మాభ్యాం స్పృశన్నాస్తే రమాపతిః । తావత్కలిర్వై పృథివీం పరాక్రాన్తుం న చాశకత్ ॥ ౨౯ ॥ యదా దేవర్షయస్సప్త మఘాసు విచరన్తి హి । తదా ప్రవృత్తస్తు కలిర్ద్వాదశాబ్దశతాత్మకః ॥ ౩౦ ॥ యదా మఘాభ్యో యాస్యన్తి పూర్వాషాఢాం మహర్షయః । తదా నన్దాత్ప్రభృత్యేష కలిర్వృద్ధిం గమిష్యతి ॥ ౩౧ ॥ యస్మిన్కృష్ణో దివం యాతస్తస్మిన్నేవ తదాహని । ప్రతిపన్నం కలియుగమితి ప్రాహుః పురావిదః ॥ ౩౨ ॥ దివ్యాబ్దానాం సహస్రాన్తే చతుర్థే తు పునః కృతమ్ । భవిష్యతి యదా నౄణాం మన ఆత్మప్రకాశకమ్ ॥ ౩౩ ॥ ఇత్యేష మానవో వంశో యథా సంఖ్యాయతే భువి । తథా విట్శూ

ష్ణోరితి॥ భానుః భాతీతి భానుః, ప్రకాశబహుళః, కృష్ణాఖ్యో, భగవతో దేహః, యదా దివం వైకుణ్ఠం గత, స్తదా, కలి రిమం లోకమవిశత్ ॥ యద్యస్మాద్యుగాభిమానిపురుషాద్ధేతోః జనః- పాపే, రమతే, యుగసంధౌ హి భగవదవతారః, ప్రవృత్తేఽపి కలౌ యుగే భగవతస్స్వధామానుగమనాత్పూర్వం కలిపురుషో న ప్రబభూవేత్యనేన సూచ్యతే ॥ ౨౮ ॥ తత్స్పష్టమేవాహ॥ యావదితి ॥ సః శ్రీకృష్ణః- కలిపురుషః, పృథివీం- పరాక్రాన్తుం అభిభవితుం, నాశకత్ న స్వకార్యక్షమో బభూవేత్యర్థః ॥ ౨౯ ॥ సూచితమర్థం స్పష్టయతి॥ యదా దేవర్షయ ఇతి॥ మఘాసు, విచరన్తి, తాసాం సమదేశే- చరితుమారబ్ధవన్త ఇత్యర్థః తదా- కలియుగం, తస్య పరిమాణం, ద్వాదశాబ్దశతాత్మక ఇతి, దివ్యేన మానేన సంధ్యాసంధ్యాంశాభ్యాం సహ, యో, ద్వాదశాబ్దశతాత్మక- స్స కలిః ప్రవృత్త ఇతి సంబన్ధః ॥ ౩౦ ॥ కదా తర్హి కలిధర్మాభివృద్ధిరిత్యత్ర తాముపలక్షణేనాహ॥ యదా మఘాభ్య ఇతి॥ మఘాభ్య ఇతి పఞ్చమీ, తత్సమం దేశం విహాయ, పూర్వాషాఢానాం సమదేశం యాస్యన్తి, తదా ॥ ౩౧ ॥ " పరాక్రాన్తుం న చాశక,, దిత్యనేన ప్రవిష్టస్యాపి కలిపురుషస్య భగవత్పాదపద్మస్పర్శప్రభావాత్స్వకార్యాక్షమత్వముక్తం, తత్రాభిజ్ఞసంవాదయతి ॥ యస్మిన్నితి॥ యస్మిన్నహని, జాతస్తస్మిన్నహని, స్వకార్యకరణే, ప్రాప్తం, ప్రాహుః- పురావిదః కాలాభిజ్ఞాః ॥ ౩౨ ॥ కలేరనంతరం కృతయుగప్రవేశమాహ॥ దివ్యాబ్దానామితి ॥ చతుర్థే- కలౌ యుగే, దివ్యాబ్దానాం, య- త్సహస్రం- తస్యాన్తే- దివ్యేన మానేన సహస్రాబ్దపరిమితే చతుర్థే యుగేఽతిక్రాన్తే సతీత్యర్థః ద్వాదశాబ్దశతాత్మక ఇతి సంధిభ్యాం సంకలయ్యోక్తం అత్ర తు తావినా మధ్యకాలపరిమాణముక్తమిత్యతో న విరోధః, కృతయుగారమ్భకాలముపలక్షణేనాహ ॥ యదా నౄణాం మన ఆత్మప్రకాశకమితి ॥ ఆత్మస్వరూపగోచరత్వమం భవిష్యతి, తదా, కృతయుగం భవిష్యతీత్యర్థః ॥ ౩౩ ॥ తత్ర ప్రజాః కీదృశ్య ఇత్యభిప్రాయమాలక్ష్యాహ ॥ ఇత్యేష ఇతి ॥ ఇత్థంభూత, ఎష మానవః వైవస్వతమనువంశః, యథా సంఖ్యాయతే యాభిరుచ్చనీచావస్థాభిస్సమ్యక్ ఖ్యాయతే కథ్యతే, తథా- విట్శూ

ద్రవి ప్రాణినాం - తాస్తా అవస్థాః యుగేయుగే, బోధ్యా ఇత్యర్థః ॥ ౩౪ ॥ కింబహునా వంశానుకీర్తనేనేతితత్ప్రసఙ్గం వారయతి ॥ ఏతేషామితి ॥ నామలిఙ్గశబ్దో మత్వర్థీయార్శ ఆద్యజన్తః - ఏవంవిధనామరూపవతామిత్యర్థః, మహాత్మనామిత్యనేన తత్ర కేషాంచిద్భాగవతత్వం - తత ఏవ తచ్చరిత్రస్యావశ్యశ్రోతవ్యత్వాదికంచ సూచ్యతే - కథామాత్రేణైవావశిష్టానాం - నతు నామరూపాభ్యాం - అనేన తయోరనిత్యత్వం సూచ్యతే, తేనచ తత్పర్యాలోచనయా వైరాగ్యహేతుత్వం ఫలితం - కీర్తిరేవస్థితా భువీత్యనేనావశ్యం రాజభిః కీర్తిమద్భిర్భవితవ్యమితి వ్యజ్యతే ॥ ౩౫ ॥ ననుకలావుత్సన్నే రాజవంశే తద్ధర్మాణాం కుతః నృపః కృతే ప్రవృత్తిరిత్యభిప్రాయమాలక్ష్యాహ ॥ దేవాపిరితి ॥ శంతనోర్భ్రాతా - దేవాపిర్నామ - సోమవంశ్యః - మరుర్నామ ఇక్ష్వాకువంశజః - సూర్యవంశ్య ఇత్యర్థః - తావుభౌ - వధునా - కలాపగ్రామే - ఆసాతే - కలాపగ్రామో బదర్యాశ్రమస్థో యోగినామావాసః ప్రసిద్ధః - కథంభూతౌ - మహతా - యోగబలేన - అన్వితౌ ॥ ౩౬ ॥ తతః కిమత ఆహ ॥ తావితి ॥ కలేరన్తః కృతయుగాదిః - తదా - భగవతా, అనుశిక్షితౌ ఉపదిష్టవర్ణాశ్రమధర్మౌ, వాదిష్టౌ చ - ఇహలోకే - ఏత్యాగత్య - వర్ణాశ్రమధర్మం - పూర్వవత్ - ప్రథయిష్యతః ॥ ౩౭ ॥ ప్రతిచతుర్యుగరీతిః కీదృశీత్యభిప్రాయమాలక్ష్యాహ ॥ కృతమితి ॥ అనేన క్రమయోగేన - నిరూపితచతుర్యుగక్రమయోగరీత్యైవ - ప్రతిచతుర్యుగం - ప్రాణిషు - వర్తతే - నిమిత్తతయా ప్రవర్తత ఇత్యర్థః - ఇయమేవ రీతిః ప్రతిచతుర్యుగమితి భావః - యద్యప్యత్ర త్రేతాద్వాపరయోః ప్రకారో నోక్త ఇత్యనేన క్రమయోగేనేత్యసంగతం తథాపి - ఆద్యన్తయుగనిరూపణే మధ్యయోరపి నిరూపితప్రాయత్వైవేత్యభిప్రాయేణ తథోక్తమ్ ॥ ౩౮ ॥ కథామా

ద్రవి ప్రాణినాం తాస్తా బోధ్యా యుగేయుగే ॥ ౩౪ ॥ ఏతేషాం నామలిఙ్గానాం పురుషాణాం మహాత్మనామ్। కథామాత్రావశిష్టానాం కీర్తిరేవ స్థితా భువి॥ ౩౫ ॥ దేవాపిః శన్తనోర్భ్రాతా మరుశ్చేక్ష్వాకువంశజః। కలాపగ్రామ ఆసాతే మహాయోగబలాన్వితౌ ॥ ౩౬ ॥ తావిహైత్య కలేరన్తే వాసుదేవానుశిక్షితౌ। వర్ణాశ్రమయుతం ధర్మం పూర్వవత్ప్రథయిష్యతః ॥ ౩౭ ॥ కృతం త్రేతా ద్వాపరం చ కలిశ్చేతి చతుర్యుగమ్। అనేన క్రమయోగేన భువి ప్రాణిషు వర్తతే ॥ ౩౮ ॥ రాజన్నేతే మయా ప్రోక్తా నరదేవాస్తథాపరే। భూమౌ మమత్వం కృత్వాన్తే హిత్వేమాం నిధనం గతాః ॥ ౩౯ ॥ క్రిమివిడ్భస్మసంజ్ఞాన్తే రాజనామ్నోఽపి యస్య చ। భూతధ్రుక్తత్కృతే స్వార్థం కిం వేద నిరయో యతః॥ ౪౦ ॥ కథం సేయమఖణ్డా భూః పూర్వైర్మే పురుషైర్ధృతా। మత్పుత్రస్య చ పౌత్రస్య మత్పూర్వా వంశజస్య చ ॥ ౪౧ ॥ తేజోఽబన్నమయం కాయం గృహీత్వాఽఽత్మతయాఽబుధాః। మహీం మమతయా చోభౌ హిత్వాన్తేఽదర్శనం గతాః ॥ ౪౨ ॥ యే యే భూపతయో రాజన్భుఞ్జన్తి భువమోజసా। తే కాలేన కృతాః సర్వే కథామాత్రాః కథాసు చ ॥ ౪౩ ॥ ******************************
********** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, ద్వాదశస్కన్ధే, ద్వితీయోఽధ్యాయః **********
శ్రీశుక ఉవాచ ॥ దృష్ట్వాఽఽత్మని జయే వ్యగ్రాన్నృపాన్హసతి భూరియమ్। అహో మా విజిగీషన్తి మృత్యోః క్రీడ

త్రావశిష్టానామిత్యనేన సూచితం వివృణోతి ॥ రాజన్నితి ॥ హే రాజన్ - ఏతే - మయాఽధునా నిరూపితాః - వైవస్వతమన్వన్తరావస్థాః - రాజానః - స్తావద్భూమౌ - మమత్వం మమతాబుద్ధిం - కృత్వా అన్తే స్వదేహభోగనిమిత్తపుణ్యావసానే - నిధనం గతాః - తేనైవ మమత్వేన యుతా నిరయం ప్రాప్తా ఇతి భావః ॥ ౩౯ ॥ ఏతదేవ విశదయతి ॥ క్రిమీతి ॥ యస్య రాజనామ్నోఽపి - శరీరస్యాన్తే - క్రిమయో - విష్ఠా - భస్మేతి వా - సంజ్ఞా - భవిష్యతి - తత్కృతే తదర్థం - భూతేభ్యో ద్రుహ్యతీతి తథా - స - కిం స్వార్థం స్వహితం - వేద - తత్ర హేతుత్వేన భూతద్రోహం విశినష్టి॥ యతో భూతద్రోహః - నిరయో - భవతి ॥ ౪౦ ॥ మమతాం కృత్వేత్యుక్తం మమతాప్రకారం ప్రపఞ్చయతి ॥ కథమితి ॥ సేయమఖణ్డా - భూమిర్మమ - పూర్వజైః, ధృతాసతీ - మదనన్తరం - మత్పూర్వం అహమేవ పూర్వోప్యధస్తాయస్యాః - తథాభూతాసతీ - మత్పుత్రాదేః - కథం - స్యాదిత్యేవమ్ ॥ ౪౧ ॥ కించ తేజ ఇతి ॥ అబుధా దేహాతిరిక్తాత్మజ్ఞానవిధురాః - అతఏవ - తేజోఽబన్నపరిణామరూపం - కాయం శరీర - మాత్మతయా - గృహీత్వా అభిమత్య - మహీం తు - మమతయా - గృహీత్వా - ఉభౌ పృథ్వీకాయౌ - హిత్వా - అన్తే ప్రారబ్ధాన్తే అదర్శనం లయం - గతాః ప్రాప్తాః ॥ ౪౨ ॥ కథామాత్రావశిష్టానామిత్యస్య ప్రపఞ్చముపసంహరతి॥ యేయ ఇతి॥ హే రాజన్ - యే యే రాజానో - భువ - మోజసా పౌరుషేణ భుఞ్జన్తి - తే సర్వే - కాలేన కృతాః సమాప్తాః ॥ కథాసు క్రియమాణాసు - కథామాత్రరూపాః - కృతాశ్చ ॥ ౪౩ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం ద్వాదశస్కన్ధే ద్వితీయోఽధ్యాయః ***

ప్రపఞ్చితాం మమతాం మహీహాసేన సంవాదయన్ వైరాగ్యముత్పాదయన్ కలిదోషాన్ ప్రపఞ్చయం స్తన్నిరసనోపాయముపదిశతి తృతీయేన ॥ దృష్ట్వాఽఽత్మని జయ ఇత్యాదినా ॥ ఆత్మనిభూమౌ నిమిత్తే, యో విజయ - స్తస్మిన్ - వ్యగ్రాన్ ఉ

ద్వ్యగ్రాన్-దృష్ట్వా-హసతి ॥ హాసమేవప్రపఞ్చయతి ॥ అహోఇత్యాదిభిస్సార్ధైర్ద్వాదశభిః ॥ మృత్యోః, క్రీడనకాస్తదధీనాః-ఇమే-నృపాః-మాం జిగీషన్తివిజయేనమాంభోక్తుమిచ్ఛన్తీత్యర్థః ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ కామఇతి॥విదుషామపి-పిత్రాదిదృష్ట్వాస్తేనమృత్యువశ్యతాంపశ్యతామప్య-యంకామఃవిజిగీషాత్మకేచ్ఛావిశేషః-మోఘఃవ్యర్థః-మోఘత్వేహేతుతయాకామంవిశినష్టి ॥ యేనకామేన-ఫేనోపమేజలబుద్బుదతుల్యే-పిణ్డేశరీరే-యేనృపాః, అతీవ-విస్రమ్భితాః-విశ్వాసంనీతాః-తేషాంనరేన్ద్రాణామితిపూర్వేణసంబన్ధః ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ విజిగీషుతాంప్రపఞ్చయతిసార్ధద్వాభ్యామ్॥ పూర్వమితి ॥ఇన్ద్రియలమ్పటస్యనరాజ్యప్రాప్తిస్స్యాదితితావత్-షడ్వర్గంఇన్ద్రియషట్కం, జిత్వా-తద్ద్వారాదేవతాప్రసాదమధిగత్యేతిభావః-క్రమేణ-రాజమన్త్రిప్రభృతీన్-అస్యభూమణ్డలస్య-కణ్టకతుల్యాన్-జేష్యామః-తత్రసచివాఅమాత్యాఃఅవాన్తరవ్యాపారిణః-పౌరాఃపురేభవాః-స్తేషామాప్తాః-కరీన్ద్రాఃహస్తిపాశ్చ-తాన్ ❀ ॥ ౩ ॥ ❀ తత-స్సాగరామేఖలాయస్యాః, తాం-మేఖలమేవసాగరేణపరివృతామిత్యర్థః-పృథ్వీం, జేష్యామఃస్వాధీనాంకరిష్యామః-ఇతీత్థంభూతాశయా-బద్ధం,హృదయం-యేషాంతే-అన్తికేసమీపేవర్తమాన-మన్తకంమృత్యుం-నపశ్యన్తినాలోచయన్తి ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ కింతు-సముద్రావరణాం-మాం-జిత్వా-తతోఽబ్ధింవిశన్తిద్వీపాన్తరాణిప్రవిశన్తి-తాన్విజిగీషన్తీత్యర్థః-తావత్కృతస్యేన్ద్రియజయస్యనేదంఫలమిత్యాహ॥ కియదితి ॥ఏత-త్కృత్స్నభూమణ్డలస్యసద్వీపస్యాత్మాధీనతాప్రాపణమిత్యేత-త్కియ-త్తత్ఫలంనకించిదేతఇత్యర్థః, తత్ఫలస్యనశ్వర

నకానృపాః ॥ ౧ ॥ కామఏషనరేన్ద్రాణాంమోఘస్స్యాద్విదుషామపి । యేనఫేనోపమేపిణ్డేయేఽతివిస్రమ్భితానృపాః॥ ౨ ॥పూర్వంనిర్జిత్యషడ్వర్గంజేష్యామోరాజమన్త్రిణః । తతస్సచివపౌరాప్తకరీన్ద్రానథకణ్టకాన్॥ ఏవంక్రమేణజేష్యామఃపృథ్వీంసాగరమేఖలామ్ । ఇత్యాశాబద్ధహృదయానపశ్యన్త్యన్తికేఽన్తకమ్॥ ౪ ॥సముద్రావరణాంజిత్వామాంవిశన్త్యబ్ధిమోజసా । కియదాత్మజయస్యైతన్ముక్తిరాత్మజయేఫలమ్॥ ౫ ॥యాంవిసృజ్యైవమనవస్తత్సుతాశ్చ ❀ కురూద్వహ।గతాయథాగతంయుద్ధేతాంమాంజేష్యన్త్యబుద్ధయః॥ ౬ ॥మత్కృతేపితృపుత్రాణాంభ్రాతౄణాంవాపివిగ్రహః।జాయతేహ్యసతాంరాజ్యేమమతాబద్ధచేతసామ్॥ ౭ ॥ మమైవేయంమహీకృత్స్నానతేమూఢేతివాదినః।స్పర్ధమానామిథోఘ్నన్తిమ్రియన్తేమత్కృతేనృపాః॥ ౮ ॥పృథుఃపురూరవాగాధిర్నహుషోభరతోఽర్జునః । మాన్ధాతాసగరోరామఃఖట్వాఙ్గోధున్ధుహారఘుః॥ ౯ ॥తృణబిన్దుర్యయాతిశ్చశర్యాతిశ్శంతనుర్గయః।భగీరథః❀కువలయాశ్వఃకకుత్స్థోనైషధోనృగః॥ ౧౦ ॥ హిరణ్యకశిపుర్వృత్రోరావణోలోకరావణః । నముచిశ్శమ్బరోభౌమోహిరణ్యాక్షోఽథతారకః॥ ౧౧ ॥ అన్యేచబహవోదైత్యారాజానోయేమహేశ్వరాః । సర్వేసర్వవిదశ్శూరాస్సర్వేసర్వజితోఽజితాః॥ ౧౨ ॥మమతాంమయ్యవర్తన్తకృత్వోచ్చైర్మర్త్యధర్మిణః । కథావశేషాఃకాలేనహ్యకృతార్థాఃకృతావిభో ॥ ౧౩ ॥ కథాఇమాస్తేకథితామహీ

త్వాదితిభావః-కింతర్హిఫలమిత్యతఆహ-ముక్తిరాత్మజయేఫలమితి ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ ఏతదేవోపపాదయతి॥ యాంవిసృజ్యేత్యాదినా॥కురూద్వహేతిసంబోధనం-కులోద్వహఇతితుపాఠస్సుగమః-తత్సుతామనుపుత్రాశ్చ-యాంమాం, విసృజ్యైవ-గతాఃమృతాః,తథా-తాంవిజిత్యవిసృష్టామపి-అబుద్ధయోబుద్ధిరహితాః-యుద్ధేజేష్యన్తియుద్ధేనవశీకరిష్యన్తీత్యర్థః-గతమిత్యస్యతైరితిశేషః, తేఽప్యేవమేవగమిష్యన్తీత్యర్థః-అత్యన్తసాదృశ్యేనాభేదమారోప్యగతమితిభూతనిర్దేశః ❀ ॥ ౬ ॥ ❀ అబుద్ధితాంప్రపఞ్చయతి ॥ మత్కృతఇతి ॥ మత్కృతేమదర్థం-విగ్రహఃవిరోధః-జాయతే,తత్రహేతుత్వేనతాన్విశినష్టి ॥ రాజ్యేమమతాభిమానేన-బద్ధం-చేతో-యేషాం,అతఏవ-సతాందురాత్మనామ్ ❀ ॥ ౭ ॥ ❀ మమతాబద్ధచేతస్త్వమేవాభినయేనదర్శయన్తీతత్ప్రయుక్తమసత్కర్మదర్శయతి ॥ మమైవేతి ॥ హేమూఢ,తేతవేయం-భూః-నభవతి-కిన్తు-మమైవేతి-వాదినః ❀ ॥ ౮ ॥ ❀ ఇతరైరజితాశ్చకేప్యనృపాఇత్యతస్తాన్కాంశ్చిద్దర్శయతి॥ పృథురితి ॥అర్జునఃకార్తవీర్యః,రామోనామకశ్చిద్రాజా-నతుదాశరథిః ధున్ధుమారః ❀ ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ ❀ లోకంరావయతిరోదయతీతివాలోకరావణో-రావణః-భౌమోనరకః ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ ఉక్తేభ్యోఽన్యే,దైత్యా,రాజానశ్చ, మహేశ్వరాఃపృథ్వీపతయః-తేసర్వే-యద్యపి-సర్వజితః-ఇతరైః, రజితాశ్చ ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ మయ్యుచ్చైరధికాం-మమతాం,కృత్వా, అవర్తన్త, కంచిత్కాలమితిశేషః-మర్త్యధర్మిణఇతిహేతుగర్భం-అతః-కాలేనా-కృతార్థాః అసమాపితభోగాభిలాషాః-కృతాః ॥ విభోఇతిసంబోధనం-కురూద్వహేతివదూహ్యమ్ ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ రాజవంశానుకీర్తనస్యతాత్పర్యమాహ॥కథాఇతి॥లోకేషు-యశో-వితాయవిస్తృత్య-పరేయుషాంపరలోకంప్రాప్తానాం మహీయసాంమాహాత్మ్యయుక్తానాం-ఇమాఃకథా-స్తేతుభ్యం-కథితాః-విజ్ఞానవైరాగ్యవివక్షయా-

౬ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ కులోద్వహః

విజ్ఞానం విషయాణామసారత్వజ్ఞానం - తతో వైరాగ్యం - తయోర్వివక్షయా- కథితా ఇతి సమ్బన్ధః - తత్ర హేతుత్వేన విశినష్టి॥ వచోవిభూతీః వ్యత్యయేన ప్రథమా ద్వితీయా - వాగ్వైభవవిషయాః - అనేన విశేషణేనాభిప్రేతం విశదయతి ॥ నతు పారమార్థ్యమితి ॥ పరమోఽర్థః, పురుషార్థః - తస్య భావః పారమార్థ్యం - తన్న తు - నహీత్యర్థః నహ్యేభిర్ముక్తైః ఉభోగ్యేషు పారమార్థ్యమస్తీతి భావః ॥ ౧౪ ॥ కస్తర్హి పారమార్థ్యోపాయ ఇత్యత ఆహ ॥ యస్త్వితి ॥ సంగీయత ఇత్యస్య సద్భిరిత్యాదిః - ఉత్తమశ్లోకస్య భగవతో - గుణానా - మనువాదః సచ - అమఙ్గలం సంసృత్యాపాదకమశుభం కర్మ, హన్తీతి తథా - తమేవ - అన్వహం, తత్రాప్యభీక్ష్ణం, శృణుయాత్, శ్రవణప్రయోజనం దర్శయన్నధికారిణం విశినష్టి ॥ కృష్ణేఽమలాం భక్తిమభీప్సమానః, అమలాం అనన్యప్రయోజనాం - భక్తి - మభీప్సమానః కామయమానః - శ్రవణపరంపరయా భగవతి దృఢా భక్తిర్భవిష్యతీతి భావః ॥ ౧౫ ॥ "తదా నన్దాత్ప్రభృత్యేష కలిర్వృద్ధిం గమిష్యతి," ఇత్యుక్తం తత్రావసరప్రాప్తనిరూపణానన్తరం - కేపునస్తే కలివృద్ధిప్రయుక్తదోషాః - కశ్చ తన్నిస్తారోపాయః - కేపునస్తద్యుగాసాధారణగుణాః - యావదేతచ్చతుర్యుగప్రవృత్తిస్తతః కథం వా ప్రలయః సచ కతివిధ - ఇతి పృచ్ఛతి ॥ కేనోపాయేనేతి ద్వాభ్యామ్ ॥ హే భగవన్ - కలౌ యుగే, ఉపచితాన్ - కలేర్దోషాన్ - కేనో - పాయేన సాధనేన - విధమిష్యన్తి నాశయిష్యన్తి - తత్సాధనం - యథావ - న్మహ్యం, బ్రూహి ॥ ౧౬ ॥ ప్రలయస్య, మానం వైవిధ్యం, మానం విశినష్టి ॥ కాలస్యేతి ॥ ఈశ్వరస్య, రూపం శరీరం - తస్య, కాలస్య - గతిం ప్రవృత్తిం, బ్రూహీతి సమ్బన్ధః, మహాత్మన ఇత్యస్య సామర్థ్యేఽపి సామర్థ్యాదీశ్వరవిశేషణమ్ ॥ ౧౭ ॥ తత్ర తావద్యుగధర్మానాహ ॥ కృత ఇత్యాదినా ॥ యన్నామధ్యేయమిత్యతః ప్రాక్తనేన ॥ చత్వారః పాదా యస్య స చతుష్పాత్, ధర్మః - తజ్జనైః కృతయుగజనైః - ధృ

యస్సాం వితాయ లోకేషు యశః పరేయుషామ్ । విజ్ఞానవైరాగ్యవివక్షయా విభో వచోవిభూతీర్నతు పారమార్థ్యమ్॥ ౧౪ ॥ యస్తూత్తమశ్లోకగుణానువాదస్సంగీయతేఽభీక్ష్ణమమఙ్గలఘ్నః । తమేవ నిత్యం శృణుయాదభీక్ష్ణం కృష్ణేఽమలాం భక్తిమభీప్సమానః॥ ౧౫ ॥ రాజోవాచ ॥ కేనోపాయేన భగవన్ కలేర్దోషాన్ కలౌ జనాః । విధమిష్యన్త్యుపచితాంస్తన్మే బ్రూహి యథా మునే॥ ౧౬ ॥ యుగాని యుగధర్మాంశ్చ మానం ప్రలయకల్పయోః । కాలస్యేశ్వరరూపస్య గతిం విష్ణోర్మహాత్మనః॥ ౧౭ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ కృతే ప్రవర్తతే ధర్మశ్చతుష్పాత్తజ్జనైర్ధృతః । సత్యం దయా తపో దానమితి పాదా విభోర్నృప ॥ ౧౮ ॥ సంతుష్టాః కరుణా మైత్రాః శాన్తా దాన్తాస్తితిక్షవః । ఆత్మారామాస్సమదృశః ప్రాయశః శ్రమణా జనాః ॥ ౧౯ ॥ త్రేతాయాం ధర్మపాదానాం తుర్యాంశో హీయతే శనైః । అధర్మపాదైరనృతహింసాఽసంతోషవిగ్రహైః ॥ ౨౦ ॥ తదా క్రియాతపోనిష్ఠా నాతిహింస్రా నలమ్పటాః । త్రైవర్గికాస్త్రయీవృద్ధా వర్ణా బ్రహ్మోత్తరా నృప॥ ౨౧ ॥ తపస్సత్యదయాదానేష్వర్ధం హ్రసతి ద్వాపరే । హింసాఽతుష్ట్యనృతద్వేషైర్ధర్మస్యాధర్మలక్షణైః ॥ ౨౨ ॥ యశస్వినో మహాశీలాస్స్వాధ్యాయాధ్యయనే రతాః । ఆఢ్యాః కుటుమ్బినో దృష్టా వర్ణాః క్షత్రద్విజోత్తమాః॥ ౨౩ ॥ కలౌ తు ధర్మహేతూనాం తుర్యాంశోఽధర్మహేతుభిః । ఏధమానైః క్షీయమాణో హ్యన్తే సోఽపి వినఙ్క్ష్యతి ॥ ౨౪ ॥ తస్మిఁల్లుబ్ధా దురాచారా నిర్దయాశ్శు

తః, ప్రవర్తతే - కేపునస్తే పాదా ఇత్యత ఆహ ॥ సత్యమితి॥ హే నృప - విభోః పూర్ణస్య ధర్మస్య ॥ ౧౮ ॥ కార్తయుగాన్ జనాన్వర్ణయతి ॥ సంతుష్టా ఇతి ॥ అస్య దైవాల్లబ్ధేనేత్యాదిః॥ కరుణాః పరదుఃఖనిరాచికీర్షవః - భూతమైత్రీయుక్తాః, తితిక్షవః ద్వన్ద్వసహిష్ణవః - సమదృశః జాతిగుణాదితారతమ్యానాదరేణ సర్వస్య భగవదాత్మకత్వదర్శనాః, శ్రమణాః తపశ్చర్యాది ప్రయుక్తకాయక్లేశయుక్తాః - నను సర్వేప్యేవంవిధాశ్చేన్ముక్తా ఏవ స్యురితి నయుగాన్తరప్రవృత్తిరిత్యాశఙ్కావ్యావృత్త్యై ప్రాయశ ఇత్యుక్తం, ఏవంవిధా ఇత్యర్థః ॥ ౧౯ ॥ త్రేతాయామితి॥ అధర్మస్య, పాదైరనృతాదిభిః, ధర్మస్య - పాదానాం - తుర్యాంశః, శనైః, హీయతే ప్రతిపాదం చతుర్థాంశః క్షీయతే, అసంతోష ఇతిచ్ఛేదః, విగ్రహః భూతవిరోధః, క్రమేణైతైః సత్యాదీనాం తురియాంశో హీయత ఇత్యర్థః ॥ ౨౦ ॥ తాత్కాలికాన్ జనానాహ ॥ తదేతి ॥ నలమ్పటాః నాతీవ విషయలోలుపాః, బ్రహ్మోత్తరాః బ్రాహ్మణాధికాః, త్రయీవృద్ధాః వైదికకర్మవృద్ధాః ॥ ౨౧ ॥ ద్వాపరే యుగే, అధర్మస్య, లక్షణైశ్చిహ్నైః, పాదైరితి యావత్ - హింసాదిభిశ్చతుర్భిః, ధర్మస్య, పాదేషు, అర్ధమర్ధం, హ్రసతి, హింసాఽతుష్ట్యనృతద్వేషైరితి క్రమేణ వివక్షితః, అనృతేన సత్యం, హింసయా దయా, అసన్తోషేణ తపః. విగ్రహేణ దాన - మితి యథార్హం యోజ్యమ్ ॥ ౨౨ ॥ తాదాత్మికజనానాహ ॥ యశస్విన ఇతి ॥ మహాశీలాః మహాయజ్ఞానుష్ఠానశీలాః - మహాశ్రోత్రియాః, క్షత్రద్విజోత్తమాః క్షత్రియబ్రాహ్మణప్రధానాః ॥ ౨౩ ॥ కలావితి॥ ఏవమగ్రేప్యనుక్తమప్యవగన్తవ్యం ॥ ధర్మహేతూనాం ధర్మపాదానాం, తుర్యాంశః - కలావవశిష్యతే, సోప్యే, ధమానైర్వర్ధమానైః, రధర్మస్య, హేతుభిః పాదైః, అహరహః, క్షీయమాణః, అన్తే సావశేషం వినఙ్క్ష్యతి ॥ ౨౪ ॥ జనానాహ॥ తస్మిన్నిత్యాదినా ॥ శుష్కవైరిణః నిర్హేతుకవైరిణః, దుర్భ

గాభాగ్యహీనాః, భూరిః-తర్షః అర్థకామతృష్ణా-యేషాం తే, శూద్రదాసోత్తరాజనాః - శూద్రాః, దాసాః కైవర్తాదయశ్చ, తే ప్రధానా-యేషాం తే, ప్రజా ఇత్యపపాఠః, యద్వా, శుష్కవైరిణ ఇతి లిఙ్గవ్యత్యయ ఆర్షః ॥ ౨౫ ॥ కిం తర్హి యుగస్యైవంవిధవైషమ్యే కారణమిత్యపేక్షాయాం "కలౌ కృతయుగం తస్య కలిస్తస్య కృతే యుగే । యస్య చేతసి గోవిన్దో హృదయే యస్య న కేశవ" ఇత్యుక్తరీత్యా కాలానుగుణసత్త్వాదిగుణోల్లాసహ్రాసప్రయుక్తకార్యవైవిధ్యమేవేత్యాహ సత్త్వమితి పఞ్చభిః ॥ దృశ్యన్తే, తతః కిమత ఆహ ॥ కాలసంచోదితా ఇతి ॥ తే వై సత్త్వాదయో గుణాః- కాలేన సంచోదితాః, ఆత్మని-పరివర్తన్తే హ్రాసోల్లాసాభ్యాం మనసి స్వకార్యకరాః ప్రవర్తన్త ఇత్యర్థః ॥ ౨౬ ॥ తత్ర, మనశ్చ తద్వశ్యాని బుద్ధీన్ద్రియాణి చ- యదా, సత్త్వే ప్రభవన్తి అవిశయేన వర్తన్తే, ఉద్రిక్తసత్త్వప్రధానా భవన్తీత్యర్థః, తదా-కృతయుగం విద్యాజ్జానీయాత్, యత్ యతః, సత్త్వోల్లాసకార్యే జ్ఞానే, తపసి చ, కార్తయుగధర్మే, రుచిః- కార్యవిశేషేణైవ కాలవిశేషానుమానమితి భావః ॥ ౨౭ ॥ యదా కర్మస్వితి ॥ భక్తిరభిరుచిః- తదా-రజోవృత్తిప్రధానం, త్రేతాయుగమితి-జానీహి- బుద్ధిమన్నితి సంబోధనమ్ ॥ ౨౮ ॥ యదా లోభ ఇతి ॥ మానో గర్వః, స చోత్తమేష్వవమతిహేతుశ్చిత్తవికారః, కర్మణామితి విషయవిషయిభావసంబన్ధే షష్ఠీ - అనుషక్తేన భక్తిపదేన సంబన్ధః - కామ్యకర్మస్వభిరుచిరిత్యర్థః - తత్తదా-రజస్తమోవృత్తిప్రధానం-ద్వాపరయుగం- జానీహీతి పూర్వేణ సంబన్ధః ॥ ౨౯ ॥ యదేతి ॥ మాయా కాపట్యం, విషాదనమాన్తరం దుఃఖం, శోకో బాహ్యం అశ్రువిమోచనాది

ష్కవైరిణః । దుర్భగా భూరితర్షాశ్చ శూద్రదాసోత్తరాజనాః ॥ ౨౫ ॥ సత్త్వం రజస్తమ ఇతి దృశ్యన్తే పురుషే గుణాః । కాలసంచోదితాస్తే వై పరివర్తన్త ఆత్మని ॥ ౨౬ ॥ ప్రభవన్తి యదా సత్త్వే మనోబుద్ధీన్ద్రియాణి చ । తదా కృతయుగం విద్యాత్ జ్ఞానే తపసి యద్రుచిః ॥ ౨౭ ॥ యదా కర్మసు కామ్యేషు భక్తిర్భవతి దేహినః । తదా త్రేతా రజోవృత్తిరితి జానీహి బుద్ధిమన్ ॥ ౨౮ ॥ యదా లోభస్త్వసన్తోషో మానో దమ్భోఽథ మత్సరః । కర్మణాం చాపి కామ్యానాం ద్వాపరం తద్రజస్తమః ॥ ౨౯ ॥ యదా మాయాఽనృతం తన్ద్రా నిద్రా హింసా విషాదనమ్ । శోకమోహౌ భయం దైన్యం స కలిస్తామసః స్మృతః ॥ ౩౦ ॥ యస్మాత్ క్షుద్రదృశో మర్త్యాః క్షుద్రభాగ్యా మహాశనాః । కామినో విత్తహీనాశ్చ స్వైరిణ్యశ్చ స్త్రియోఽసతీః ॥ ౩౧ ॥ దస్యూత్కృష్టా జనపదా వేదాః పాషణ్డదూషితాః । రాజానశ్చ ప్రజాభక్షాః శిశ్నోదరపరా ద్విజాః ॥ ౩౨ ॥ అవ్రతా వటవోఽశౌచా భిక్షవశ్చ కుటుమ్బినః । తపస్వినో గ్రామవాసా న్యాసినోఽత్యర్థలోలుపాః ॥ ౩౩ ॥ హ్రస్వకాయా మహాహారా భూర్యపత్యా గతహ్రియః । శశ్వత్కటుకభాషిణ్యశ్చౌర్యమాయోరుసాహసాః ॥ ౩౪ ॥ పణయిష్యన్తి వై క్షుద్రాః కిరాటాః కూటకారిణః । అనాపద్యపి మంస్యన్తే వార్తాం సాధు జుగుప్సితామ్ ॥ ౩౫ ॥ పతిం త్యక్ష్యన్తి నిర్ద్రవ్యం భృత్యా అప్యఖిలోత్తమమ్ । భృత్యం విపన్నం పతయః కౌలం గాశ్చాపయస్వినీః ॥ ౩౬ ॥ పితృభ్రాతృసుహృజ్జ్ఞాతీన్ హిత్వా సౌరతసౌహృదాః । ననన్దాస్యా

రూపం- దైన్యం కార్పణ్యం, తదా- తామసః కేవలతమోగుణవృత్తిప్రధానః- కలిః- స్మృతః ॥ ౩౦ ॥ అథ కలిం విశింషంస్తద్దోషాన్ ప్రపఞ్చయతి ॥ యస్మాదిత్యాదినా ॥ యస్మాత్-మర్త్యాః వక్ష్యమాణవిధాః- స కలిరితి పూర్వేణ సంబన్ధః ॥ క్షుద్రదృశః మన్దమతయః, క్షుద్రభాగ్యా అల్పభాగ్యాః, అసతీః అసత్యః "దుశ్శీలా కర్కశా చణ్డీ నిత్యం కలహకారిణీ", ఉక్తవిధాః ॥ ౩౧ ॥ జనపదా దేశవాసినః- దస్యుభిశ్చోరాదిభి-రుత్కృష్టాః ఉపద్రుతాః - ప్రజాభక్షాః ప్రజాపీడనపరాః. ద్విజాస్తు- శిశ్నోదరపోషణపరాః ॥ ౩౨ ॥ వటవో బ్రహ్మచర్యాశ్రమిణః- అవ్రతాః స్వాశ్రమోచితవ్రతహీనాః - అశౌచాః శౌచహీనాశ్చ- భవిష్యన్తి- కుటుమ్బినో గృహస్థాః - భిక్షవః భిక్షాటనపరాః, తపస్వినో వానప్రస్థాః, గ్రామో వాసో యేషాం తే- వాసశబ్దోఽధికరణఘఞన్తః, న్యాసినస్తు, ర్యాశ్రమిణః, అర్థలోలుపాః విత్తాభిలాషిణః ॥ ౩౩ ॥ పునరపి స్త్రీణాం స్వభావమాహ ॥ హ్రస్వకాయాః అల్పపరిమాణాః, భూరీణ్యపత్యాని యాసాం తాః- త్యక్తలజ్జాః, కటుకభాషిణ్యః అప్రియవాదిన్యః- చౌర్యం చ - మాయా కాపట్యం చ- ఉరుసాహసం చే- తి ద్వంద్వః, తతో మత్వర్థీయోఽచ్ ॥ ౩౪ ॥ కిరాటాః వణిజః- సంహృత్య వ్యాపారిణః- పణయిష్యన్తి క్రయవిక్రయాదివ్యాపారం ప్రవర్తయన్తి - క్షుద్రాః సతివ్యత్యాసేన క్షుద్రచేష్టా భవన్తి - కించ - అనాపద్యపి- జుగుప్సితాం నిన్దితాం, వృత్తిం, సాధు-మన్యన్తే ॥ ౩౫ ॥ అఖిలోత్తమం సర్వోత్తమమపి- పతిం స్వామినం- భృత్యాః, త్యక్ష్యన్తి తథా - పతయోఽపి- భృత్యం - విపన్నం, రోగాదిభిర్వ్యాపారాక్షమం- త్యక్ష్యన్తి- కౌలం కులపరంపరాగతం భాగవతం ధర్మం, గాశ్చ, అపయస్వినీః దుగ్ధదోహాః, త్యక్ష్యన్తీతి సంబన్ధః ॥ ౩౬ ॥ పిత్రితి ॥ సౌరతం సురతనిమిత్తం, సౌహృదం- యేషాం తే అత ఏవ ననాన్దారోఽత్ర భార్యాభగిన్యః- స్యాలా భార్యాభ్రాతరః, తైస్సంవాదో మన్త్రాలోచనం, యేషాం తే, స్త్రైణాః,

స్త్రీవశ్యాః ❀ ॥౩౭॥ ❀ శూద్రా ఇతి॥ తపోవేషేణ, జీవన్తి, తథా, ప్రతిగృహ్ణన్తి, తథా, స్వయమధర్మజ్ఞా అప్యుత్తమాసనమధి రుహ్య, ధర్మం, వక్ష్యన్తి ఉపదేక్ష్యన్తి॥ అత్రావ్రతా వటవ ఇత్యనేనాశ్రమిణాం కలికృతదోషకీర్తనం సింహావలోకనన్యాయేన ప్రాస్వకాయా ఇతి తత్కృతస్త్రీదోషకథనం, తత ఏకేన తత్కృతవణిగ్దోషకీర్తనం, తతో ద్వాభ్యాం చాతుర్వర్ణ్యతద్దోషకథనం, తత ఏకేన శూద్రదోషకీర్తన, మితి విభాగః ❀ ॥౩౮॥ ❀ అథ చాతుర్వర్ణ్యసాధారణాన్ తత్కృతదోషానాహ॥ నిత్యమితి॥ షడ్భిః ఉద్విగ్నమనసః చఞ్చలమానసాః-భీతమానసా వా నిరన్నే అన్నరహితే-దుర్భిక్షేణ - కరేణ స్వామిగ్రాహ్యభాగేన చ-కర్శితాః పీడితాః-అనావృష్టిభయేనాప్యాతురాః దుఃఖితాః ❀ ॥౩౯॥ ❀ వాస ఇతి॥ వ్యవాయో మైథునం - పిశాచసన్దర్శాః పిశాచసదృశ్యాః ❀ ॥౪౦॥ ❀ కలావితి॥ కాకణికే వరాటికామాత్రేఽప్యర్థే విషయే-విగృహ్య విరోధం కృత్వా-అతస్త్యక్తం సౌహృదం యైస్తే ❀ ॥౪౧॥ ❀ న రక్షిష్యన్తీతి॥ స్థవిరౌ వృద్ధౌ-అనేన "వృద్ధౌ చ మాతాపితరౌ" ఇత్యాదిశాస్త్రార్థోల్లఙ్ఘనం సూచితం-సర్వార్థేషు కుశలానపి-పుత్రాన్న రక్షిష్యన్తి-అపి తు తేభ్యో విభజ్య హరిష్యన్త ఇతి భావః ❀ ॥౪౨॥ ❀ మహాన్తమనర్థమాహ॥ కలావితి ద్వాభ్యామ్॥ హే రాజన్-త్రైలోక్యనాథేన బ్రహ్మణా- ఆనతం నమస్కృతం - పాదపఙ్కజం యస్య-తమచ్యుతం-న యక్ష్యన్తి నారాధయిష్యన్తి తత్ర హేతుః పాషణ్డైర్విభిన్నమన్యథాకృతం - చేతో-యేషాం తే ❀ ॥౪౩॥ ❀ యన్నామధేయమితి॥ మ్రియమాణాద్యన్వయేమః-పుమాన్-యస్య భగవతో - నామధేయం-గృణన్ కీర్తయన్-విముక్తాః-కర్మరూ

లసంవాదాదీనాం స్త్రైణాః కలౌ నరాః ॥౩౭॥ శూద్రాః ప్రతిగృహీష్యన్తి తపోవేషోపజీవినః। ధర్మం వక్ష్యన్త్యధర్మజ్ఞా అధిరుహ్యోత్తమాసనమ్ ॥౩౮॥ నిత్యముద్విగ్నమనసో దుర్భిక్షకరకర్శితాః। నిరన్నే భూతలే రాజన్ననావృష్టిభయాతురాః ॥౩౯॥ వాసోఽన్నపానశయనవ్యవాయస్నానభూషణైః। హీనాః పిశాచసన్దర్శా భవిష్యన్తి కలౌ ప్రజాః ॥౪౦॥ కలౌ కాకణికేఽప్యర్థే విగృహ్య త్యక్తసౌహృదాః। త్యక్ష్యన్తి చ ప్రియాన్ ప్రాణాన్ హనిష్యన్తి స్వకానపి ॥౪౧॥ న రక్షిష్యన్తి మనుజాః స్థవిరౌ పితరావపి। పుత్రాన్ భార్యాం చ కులజాం క్షుద్రాః శిశ్నోదరంభరాః ॥౪౨॥ కలౌ న రాజన్ జగతాం పరం గురుం త్రిలోకనాథానతపాదపఙ్కజమ్। ప్రాయేణ మర్త్యా భగవన్తమచ్యుతం యక్ష్యన్తి పాషణ్డవిభిన్నచేతసః ॥౪౩॥ యన్నామధేయం మ్రియమాణ ఆతురః పతన్ స్ఖలన్ వా వివశో గృణన్ పుమాన్। విముక్తకర్మార్గల ఉత్తమాం గతిం ప్రాప్నోతి యక్ష్యన్తి న తం కలౌ నరాః ॥౪౪॥ పుంసాం కలికృతాన్ దోషాన్ ద్రవ్యదేశాత్మసంభవాన్। సర్వాన్ హరతి చిత్తస్థో భగవాన్ పురుషోత్తమః ॥౪౫॥ శ్రుతః సంకీర్తితో ధ్యాతః పూజితశ్చాదృతోఽపి వా। నృణాం ధునోతి భగవాన్ హృత్స్థో జన్మాయుతాశుభమ్ ॥౪౬॥ యథా హేమ్ని స్థితో వహ్నిర్దుర్వర్ణం హన్తి ధాతుజమ్। ఏవమాత్మగతో విష్ణుర్యోగినామశుభాశయమ్ ॥౪౭॥ విద్యాతపఃప్రాణనిరోధమైత్రీతీర్థాభిషేకవ్రతదానజప్యైః। నాత్యన్తశుద్ధిం లభతేఽన్తరాత్మా యథా హృదిస్థే భగవత్యనన్తే ॥౪౮॥ తస్మాత్సర్వాత్మనా రాజన్ హృదిస్థం కురు కేశవమ్। మ్రియమాణో హ్యవహితస్తతో యాసి పరాం గతిమ్ ॥౪౯॥ మ్రియమాణైరభిధ్యేయో భగవాన్ పరమేశ్వరః। ఆత్మభావం నయత్యఙ్గ సర్వాత్మా సర్వసంశ్ర

పాః-అర్గలాః ప్రతిబన్ధా-యస్య సః-ఉత్తమాం గతిం- ప్రాప్నోతి॥ తం భగవన్తం-న యక్ష్యన్తి॥ అత్ర ఆతురో రోగాదిపీడితః-పతచ్ఛబ్దేన పతితో వివక్షితః - స్ఖలచ్ఛబ్దేన స్వవర్ణాశ్రమాచారవిధురః - తత్ర మ్రియమాణో మరణాన్తరమేవోత్తమాం గతిం ప్రాప్నోతి॥ ఇతరే తు ఆప్రయాణానుసృత్తేనేతి భావః-యద్వా॥ ఆతురాద్యన్వయమోఽపి మ్రియమాణో గృణన్ ప్రాప్నోతీతి సంబన్ధః ❀ ॥౪౪॥ ❀ కలిదోషాన్ ప్రపఞ్చ్య తన్నిస్తారోపాయమాహ॥ పుంసామితి షడ్భిః॥ ద్రవ్యదేశాత్మభిః- సంభవో-యేషాం - తాన్ - తత్ర ద్రవ్యదేశౌ నిషిద్ధౌ ఆత్మా విషయప్రవణం మనః- చిత్తస్థః ధ్యానేన చిత్తే స్థిరీకృతః - హరతి క్షపయతి ❀ ॥౪౫॥ ❀ కథం చిత్తస్థో భవతీత్యత ఆహ॥ శ్రుత ఇతి॥ శ్రవణాదివిషయస్సన్ - హృత్స్థో-భవతి-తతో-జన్మాయుతస్యాపి అశుభం-జన్మాయుతార్జితమపి పాపమిత్యర్థః ❀ ॥౪౬॥ ❀ తదేవ దృష్టాన్తేనోపపాదయతి॥ యథేతి॥ ధాతుజం తామ్రాదిసంశ్లేషజాతం-హేమ్నో-దుర్వర్ణం-తత్ర స్థితో-వహ్నిః, హరతి- ఏవం- యోగినా - మాత్మగతో మనస్థో-విష్ణు రశుభాశయం హన్తి-ఆశయో మనః తత్స్థం మాలిన్యం హన్తీత్యర్థః ❀ ॥౪౭॥ ❀ ఇతోఽన్య ఉపాయో నాస్తీత్యాహ॥ విద్యేతి॥ యథా-త్రివిధపరిచ్ఛేదరహితేఽస్య - వాసకానుగ్రహార్థం హృది స్థితే-సతి- అన్తరాత్మా మనోఽత్యన్తశుద్ధిం - లభతే - తథా - విద్యాదిభిర్న లభతే - తత్ర విద్యా శాస్త్రాధ్యయనం - తపః అనశనాది, వర్ణాశ్రమధర్మో వా - ప్రాణనిరోధః ప్రాణజయః మైత్రీ అహింసా - వ్రతమేకాదశీవ్రతాది - జప్యం మన్త్రజపః ❀ ॥౪౮॥ ❀ ఉపాయోపదేశముపసంహరతి॥ హే యస్మాత్-తతః హృద్యవస్థాపనాత్-అవహితచిత్తో మ్రియమాణః-పరాం గతిం-యాతి-తస్మాత్-త్వం-హృదిస్థం-కుర్విత్యర్థః ❀ ॥౪౯॥ ❀

ఇమమేవార్థం దృఢీకర్తుం పునరప్యాహ ॥ మ్రియమాణైరితి ॥ ఆత్మభావం ఆత్మస్వభావం - సామ్యాపత్తిమిత్యర్థః తద్భావభావమాపన్న ఇత్యాదిశాస్త్రైకార్థ్యాత్ - తత్ర హి - ప్రథమభావశబ్దః స్వభావవాచీ - అన్యథా ద్వితీయభావశబ్దానన్వయాత్ అఙ్గేతి సంబోధనద్యోతకం - బ్రహ్మభావం నయతీత్యత్ర హేతుత్వేన తం విశినష్టి ॥ సర్వాత్మా సర్వేషామాత్మనామాత్మా - ఆత్మనో హి శరీరం నిరతిశయప్రియం - అతస్తద్గతమనర్థం దూరీకరోతీతి భావః - అనేన ప్రాప్యత్వోపయుక్తనిరతిశయపురుషార్థరూపత్వం చోక్తం - ఆత్మా హి నిరతిశయప్రీతివిషయః - ప్రాపకత్వోపయుక్తం సౌలభ్యమాహ ॥ సర్వసంశ్రయ ఇతి ॥ ఆత్మత్వాదేవ సర్వైస్సంశ్రీయత ఇతి సంశ్రయః - స్వాత్మా హి స్వస్మిన్నేవ సులభ ఇతి భావః ॥ ౫౦ ॥ అథ బహుదోషకరోఽయం కలిః సర్వథా భగవత్ప్రాప్తిం నిరున్ధ్యాదిత్యభిప్రాయమాలక్ష్యాహ ॥ కలేరితి ॥ దోషనిధేరపి - కలేః - కశ్చిదనితరసాధారణో - మహాన్, గుణోఽస్తి - కోఽసౌ - భగవతః - కీర్తనాదేవ - ముక్తబన్ధః నిరస్తప్రాప్తిప్రతిబన్ధకః - పరం పరమపురుషం - వ్రజేదిత్యేషః ॥ ౫౧ ॥ కృతాదిషు ధ్యానయాగార్చనానాం యత్ఫలం - తత్సర్వం - కలౌ, హరికీర్తనాదేవ - భవతి - కీర్తనం త్వతిప్రయాణానువృత్తమిత్యవగన్తవ్యమ్ ॥ ౫౨ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం ద్వాదశస్కన్ధే తృతీయోఽధ్యాయః ************************************

అథ యత్పృష్టం ప్రలయకల్పయోర్మానం బ్రూహీతి - తత్తృతీయస్కన్ధోక్తకాలస్వరూపానువాదపూర్వకం నిరూపయితుమారభతే ॥ కాల ఇతి ॥ తే తుభ్యం - కథిత ఇతి సంబన్ధః - పరమాణురాదిర్యస్య - ద్విపరార్ధమవధిరుత్తరావధిర్యస్య - స కాలః - కథితః "స కాలః పరమాణుర్వై యో భుఙ్క్తే పరమాణుతామ్" ఇత్యాదినా - కథితః "చత్వారి త్రీణి ద్వే చైకం కృతాదిషు యథాక్రమమ్ - సంఖ్యాతాని సహస్రాణి ద్విగుణాని శతాని చ" ఇతి యుగమానం చ కథితమిత్యర్థః - ఇదానీం కల్పలయావపి

యః ॥ ౫౦ ॥ కలేర్దోషనిధే రాజన్నస్తి హ్యేకో మహాన్గుణః । కీర్తనాదేవ కృష్ణస్య ముక్తబన్ధః పరం వ్రజేత్ ॥ ౫౧ ॥ కృతే యద్ధ్యాయతో విష్ణుం త్రేతాయాం యజతో మఖైః । ద్వాపరే పరిచర్యాయాం కలౌ తద్ధరికీర్తనాత్ ॥ ౫౨ ॥ ********** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, ద్వాదశస్కన్ధే, తృతీయోఽధ్యాయః. **********

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ కాలస్తే పరమాణ్వాదిర్ద్విపరార్ధావధిర్నృప । కథితో యుగమానం చ శృణు కల్పలయావపి ॥ ౧ ॥ చతుర్యుగసహస్రం తు బ్రహ్మణో దినముచ్యతే । స కల్పో యత్ర మనవశ్చతుర్దశ విశాంపతే ॥ ౨ ॥ తదన్తే ప్రలయస్తావాన్ బ్రాహ్మీ రాత్రిరుదాహృతా । త్రయో లోకా ఇమే యత్ర కల్పన్తే ప్రలయాయ హి ॥ ౩ ॥ ఏష నైమిత్తికః ప్రోక్తః ప్రలయో యత్ర విశ్వసృక్ । శేతేఽనన్తాసనో విశ్వమాత్మసాత్కృత్య చాత్మభూః ॥ ౪ ॥ ద్విపరార్ధే త్వతి

శృణు - తయోర్మానం శృణ్విత్యర్థః ॥ ౧ ॥ అత్ర తావత్కల్పమానమాహ ॥ చతుర్యుగసహస్రమితి ॥ కల్పో ద్వివిధః - దైనందినో - మహాంశ్చేతి ॥ తత్రాద్యో బ్రహ్మణో దినాత్మక ఏవ కల్ప ఇత్యభిధీయతే ॥ తం విశినష్టి ॥ హే విశాంపతే - యత్ర కల్పే - చతుర్దశ - మనవః - క్రమేణ - భవన్తి - మన్వన్తరమానం తు "స్వం స్వం కాలం మనుర్భుఙ్క్తే యుగానామేకసప్తతిమ్" ఇతి తృతీయ ఏవోక్తమనుసంధేయమ్ ॥ ౨ ॥ ప్రలయస్తు చతుర్విధః - నైమిత్తికః - ప్రాకృతికః - ఆత్యన్తికో - నిత్యశ్చేతి ॥ తత్ర నైమిత్తికం ప్రలయం నిరూపయతి తదన్త ఇతి ద్వాభ్యామ్ ॥ తదన్తే చతుర్యుగసహస్రాన్తే ప్రలయః తావాన్ చతుర్యుగసహస్రపరిమాణః - సైవ - బ్రాహ్మీ - రాత్రిః - దినాన్తే చతుర్యుగసహస్రాన్తే, నివృత్తజగద్వ్యాపారశ్చతుర్ముఖశ్శేతే - స నైమిత్తికః ప్రలయ ఇత్యర్థః - తదేతదాహ త్రయ ఇతి ॥ యత్ర రాత్రౌ - ఇమే భూరాదయస్త్రయో లోకాః - ప్రలయాయ - కల్పన్తే ప్రలీనా భవన్తీత్యర్థః ॥ ౩ ॥ ఏష, నైమిత్తికః - ప్రలయః - ప్రోక్తః - తత్ర నైమిత్తికశబ్దస్య ప్రవృత్తినిమిత్తమాహ ॥ యత్ర విశ్వసృగితి ॥ విశ్వస్రజః శయననిమిత్తకత్వాదస్య ప్రలయస్య నైమిత్తికత్వం - కథంభూత ఇత్యత్రాహ ॥ అనన్తశ్శేష, ఆసనం శయ్యా యస్య సః - విశ్వమాత్మసాత్కృత్య ఆత్మగతం కృత్వా, స్వస్మిన్నుపసంహృత్యేతి యావత్ - అత్ర విశ్వసృగాత్మభూశబ్దయోశ్చతుర్ముఖపరత్వేఽపి తస్యానన్తశయత్వం ప్రాసాదఖట్వాపర్యఙ్కన్యాయాదుపపద్యతే "కృష్ణనాభిహ్రదోద్భూతకమలోదరశాయిన" ఇత్యనన్తశయనభగవన్నాభీపద్మశాయిత్వం బ్రహ్మణః స్మర్యతే ॥ ౪ ॥ ఏవం దైనందినకల్పో నైమిత్తికప్రలయశ్చ నిరూపితః - అథ మహాకల్పం ప్రాకృతప్రలయం చ నిరూపయతి ॥ ద్విపరార్ధ ఇతి ॥ ద్విపరార్ధ ఇత్యనేనాయమేవ మహాకల్ప ఇతి సూచితం - సప్త - ప్రకృతయః - మహదహంకారౌ భూతపఞ్చకం చేతి సప్త లయం చ సప్త ప్రకృతీనాం లయాత్మకత్వాత్ప్రాకృతికో లయ ఇత్యుచ్యత ఇత్యర్థః - ప్రకృతయః సప్త కథం లీయన్త ఇత్యత్ర తత్ప్రకారం వక్తుం ప్రస్తౌతి ॥ యత్ర లీయత ఇత్యాదినా ॥ విఘాతే వినాశనిమిత్తే - ఉపసాదితే ఉపగతే సతి - సంఘాతః ప్రకృతిసప్తకసంఘాతపరిణామరూపోఽణ్డకోశః - యత్ర ప్రాకృతికే

ప్రలయమేలీయతే ❋ ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ ❋ కోఽసౌవిఘాతఇత్యత్రాహ - పర్జన్యఇతి - అవర్షతీతిస్తమ్యన్తం- శతవర్షాణి,పర్జన్యోఽవర్షతిసతీత్యర్థఃనిరన్నేహీతిలిఙ్గవ్యత్యయఆర్షః-అన్యోన్యంభక్ష్యమాణాః - ప్రజాఃఏవ-ముపద్రుతాః-కాలేన , శనైఃక్షయం,యాస్యన్తీతిసంబన్ధః ❋ ॥ ౭ ॥ ❋ సాముద్రమితి । సముద్రాదిషుభవం-రసంజలం, సాంవర్తకోరవిఃప్రలయాదిత్యోదుస్సహైః రశ్మిభిః-పిబతే❋నత్వధునేవపీత్వా విముఞ్చతి ❋ ॥ ౮ ॥ ❋ తతఇతి॥అనిలవేగోత్థఃవాయువేగోత్థః-ప్రలయాగ్నిః-అనిలవేగోవాఃరితిపాఠే-వార్జలం-రవిణాపీతావవిష్టోదకంచదహతీత్యర్థఃవైశబ్దపాఠస్తుసుగమః - అనిలేనవేగోయస్యసఇతిపాఠద్వయేప్యర్థః-తత,స్శూన్యాన్నిర్లోకాన్,భూవివరాన్పాతాలాదీనిచ - దహతీతిసంబన్ధః ❋ ॥ ౯ ॥ ❋ ఇత్థముపర్యధ - స్సమన్తాచ్చ-వహ్నిసూర్యయోః-శిఖాభిః-దహ్యమానంబ్రహ్మాణ్డందగ్ధగోమయపిణ్డవ,ద్భాతివర్తిష్యతే ❋ ॥ ౧౦ ॥ ❋ తతఇతి॥ వర్షాణామధికం-శతంకించిదధికంవర్షాణాంశతమిత్యర్థః-ప్రచణ్డోనిష్ఠురః-పరఃబలీయాన్,సాంవర్తకో- వాయుః- వాతి-తదా,రజసా-వృతం - ఖంఆకాశం-ధూమ్రం,భవిష్యతి ❋ ॥ ౧౧ ॥ ❋ అఙ్గహేరాజన్, రభసస్వనైః-నదన్తిగర్జితానికరిష్యన్తిచేత్యర్థః-వ్యత్యయేనతృతీయా ❋ ॥ ౧౨ ॥ ❋ తతోబ్రహ్మాణ్డవివరమధ్యగతం - విశ్వ-మేకోదకంఏకార్ణవోదకవ్యాప్తం,భవిష్యతి,తదేత్థముదప్లవేఉదకప్లవరూపేసతి-జగతి,భూమే,ర్గన్ధగుణ-మాపో-గ్రసన్తి - సోఽప్సు లీయతఇత్యర్థః ❋ ॥ ౧౩ ॥ ❋ గ్రస్తః,గన్ధో,యస్యాః-సాపృథివీ-ప్రలయత్వాయఅభావాయ,కల్పతే- అపామితి- అథోనన్తరంఅపాం-రసగుణం- తేజో,గ్రసతీతివచనవిపరి

క్రాన్తే బ్రహ్మణః పరమేష్ఠినః । తదా ప్రకృతయస్సప్త కల్పన్తే ప్రలయాయహి ॥ ౫ ॥ ఏష ప్రాకృతికో రాజన్ప్రలయో యత్ర లీయతే । అణ్డకోశస్తు సంఘాతో విఘాత ఉపసాదితే॥ ౬ ॥ పర్జన్యశ్శతవర్షాణి భూమౌ రాజన్న వర్షతి। తదా నిరన్నే హ్యన్యోన్యం భక్ష్యమాణాః క్షుధాఽర్దితాః । క్షయం యాస్యన్తి శనకైః కాలేనోపద్రుతాః ప్రజాః ॥ సాముద్రం దైహికం భౌమం రసం సాంవర్తకో రవిః । రశ్మిభిః పిబతే ❋ ఘోరైస్సర్వం నైవ విముఞ్చతి ॥ ౭ ॥ తతస్సాంవర్తకో వహ్నిస్సంకర్షణముఖోత్థితః । దహత్యనిల ❋ వేగో వై శూన్యాన్భూవివరానథ॥ ౯ ॥ ఉపర్యధస్సమన్తాచ్చ శిఖాభిర్వహ్నిసూర్యయోః। దహ్యమానం విభాత్యణ్డం దగ్ధగోమయపిణ్డవత్ ॥ ౧౦ ॥ తతః ప్రచణ్డపవనో వర్షాణామధికం శతమ్। పరస్సాంవర్తకో వాతి ధూమ్రం ఖం రజసావృతమ్॥ ౧౧ ॥ తతో మేఘకులాన్యఙ్గ చిత్రవర్ణాన్యనేకశః । శతవర్షాణి వర్షన్తి నదన్తి రభసస్వనైః ॥ ౧౨ ॥ తత ఏకోదకం విశ్వం బ్రహ్మాణ్డవివరాన్తరమ్। తదా భూమేర్గన్ధగుణం గ్రసన్త్యాప ఉదప్లవే॥ ౧౩ ॥ గ్రస్తగన్ధా తు పృథివీ ప్రలయత్వాయ కల్పతే। అపాం రసమథో తేజస్తా లీయన్తేఽథ నీరసాః ॥ ౧౪ ॥ గ్రసతే తేజసో రూపం వాయుస్తద్రహితం తదా । లీయతే చానిలే తేజో వాయోః ఖం గ్రసతే గుణమ్॥ ౧౫ ॥ స వై విశతి ఖం రాజంస్తతశ్చ నభసో గుణమ్ । శబ్దం గ్రసతి భూతాదిర్నభస్తమను లీయతే॥ ౧౬ ॥ తైజసశ్చేన్ద్రియాణ్యఙ్గ దేవాన్వైకారికో గుణైః। మహాన్గ్రసత్యహఙ్కారం గుణాస్సత్త్వాదయశ్చ తమ్ ॥ గ్రసతేఽవ్యాకృతం రాజన్ గుణాన్కాలేన చోదితమ్॥ ౧౭ ॥ న తస్య కాలావయవైః పరిణామాదయో

ణామేవానుషక్తేనసంబన్ధః- అథనీరసా - స్తాఆపః - లీయన్తే- తేజసీతివిభక్తివిపరిణామేనావృత్తేనసంబన్ధః ❋ ॥ ౧౪ ॥ ❋ తత - స్తేజసో , రూపం , వాయు-ర్గ్రసతే - తదా - తద్రహితంరూపరహితం , తేజః , వాయౌ , లీయతే - ఇత్యుత్తరేణసంబన్ధః-వాయో-ర్గుణంస్పర్శం-ఖమాకాశో-గ్రసతే ❋ ॥ ౧౫ ॥ ❋ సవై స్పర్శరహితోవాయుః - హేరాజన్-ఖమాకాశం-విశతి-తత్రలీయతఇత్యర్థః-తతశ్చ , నభసో - గుణంశబ్దం-భూతాదిస్తామసాహంకారో-గ్రసతి-తదనుస్వగుణగ్రసనానన్తరం-తస్మిన్భూతాదౌ-లీయతఇత్యర్థః ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋ తైజసశ్చేతి ॥ చశబ్దస్సాహిత్యద్యోతకః,రాజసాహంకారసహితః వైకారికస్సాత్త్వికాహంకారః-గుణైర్వృత్తిభిస్సహ- దేవానిన్ద్రియాణిజ్ఞానేన్ద్రియాణి- గ్రసతే-తతోఽహంకారత్రివిధం-మహాన్గ్రసతే-తత, స్సత్త్వాదయోగుణాః-తంమహాన్తం - గ్రసన్తి గుణాఃగ్రసన్తీత్యుపచారః - గుణమయీప్రకృతిరేవమహాన్తంగ్రసతీత్యర్థః-గ్రసతఇతి ॥ హేరాజన్-కాలేనచోదిత- మవ్యాకృతం-ప్రధానం - గుణాన్గ్రసతి , విషమాన్గుణాన్సమీకరోతి ॥ సమీకృతగుణంభవతీతియావత్ - తన్మహదాదినామరూపవిభాగరహితంగుణసామ్యావస్థం ప్రధానమవ్యాకృతశబ్దేనాభిధీయతే ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋ నను తత్క్వలీయతఇత్యభిప్రాయమాలక్ష్య పరస్మిన్నేవ వేతివదన్ తస్యాపిక్వచిల్లయశఙ్కాం వారయితుం-పరమాత్మస్వరూపంశోధయతి॥నయస్యేతిత్రిభిః ॥ యచ్ఛబ్దస్య"తన్మూలభూతంపదమామనన్తి,,తిత్రృతీయేనసంబన్ధః-పదశబ్దేనావ్యాకృతలయస్థానంవివక్షితం - అవ్యక్తస్య లయోనామావిభక్తతమోఽవస్థాపత్తిః- యస్యపరమాత్మస్వరూపస్య-కాలావయవైరహోరాత్రాదిభిః-పరిణామాదయో - గుణాః-నసన్తి - పరిణామశబ్దోవృద్ధేఃపూర్వావస్థాపరః-తత్రహేతురనాద్యన్తం-అతఏవా-వ్యక్తం-వ్యక్తైరిన్ద్రియైర్నవ్యజ్యతఇతితథానిత్యమిత్యనాద్యన్తత్వస్యైవవివరణం॥యద్వా

౯ ॥ శ్లో ❋ పా ॥ వేగోత్థః ॥ ❋ వేగోవాః

స్వరూపతః స్వభావతశ్చ నిత్యం - కారణమవ్యక్తాదిపృథివ్యన్తజగత్కారణం అనేనావ్యక్తలయస్థానత్వయోగ్యత్వం సూచ్యతే. తథాఽప్యవ్యయం కార్యగతైర్దోషైర్నవ్యేతి న వైవిధ్యం గచ్ఛతీతి తథా ✻ ॥ ౧౮ ॥ ✻ నయత్రేతి ॥ జాయతేవర్ధత ఇత్యాదివాచః. తద్గోచరం మనశ్చ యత్ర-న వర్తన్తే. యత్రస్వరూపే - సత్త్వాదయో - న సన్తి - సత్త్వాదిశబ్దైస్సామ్యావైషమ్యావస్థం గుణత్రయం వివక్షితం. అనేన గుణత్రయవశ్యత్వవ్యుదాసః. దేవతాశబ్దోఽజ్ఞానేన్ద్రియపరః - ఇన్ద్రియశబ్దః కర్మేన్ద్రియపరః. మహదాదయోన సన్తీత్యనేన కర్మాయత్తమహదాదిసంఘాతాత్మకదేహసంబన్ధవ్యుదాసః కరణాయత్తజ్ఞానవత్త్వవ్యుదాసో వా. లోకాః కల్ప్యన్తేయత్ర. స లోకకల్పః - సంనివేశః బ్రహ్మాణ్డాత్మకః - యత్రనేత్యనేనసంనివేశస్య పరమాత్మస్వరూపగతత్వవ్యుదాసః. తస్యప్రకృతిస్వరూపగతత్వాత్ ✻ ॥ ౧౯ ॥ ✻ నేతి ॥ నస్వప్నజాగ్రత్. జీవవత్స్వప్నజాగరాదిరూపసంకోచవికాసార్హధర్మభూతజ్ఞానాశ్రయం - నిత్యాసంకుచితజ్ఞానాశ్రయమితియావత్ - నచతత్సుషుప్తం. సుషుప్త్యవస్థారహితం. స్వప్నాదపిసుషుప్తావత్యన్తజ్ఞానసంకోచ-స్తద్రహితం చేత్యర్థః - నఖమిత్యాదినా ఆకాశజలాగ్నివాయ్వర్కవిజాతీయత్వం వివక్షితం. నయత్రవాచోనమన స్సైత్యాదినా నచతత్సుషుప్తమిత్యన్తేన జీవవైజాత్యముక్తం, ఇత్థం జీవజడాభ్యాం విలక్షణం పరమాత్మస్వరూపం శోధితం ॥ కిం బహునేత్యభిప్రేత్యాహ ॥ సంసుప్తవచ్ఛూన్యవదప్రతర్క్యం. యథా సంసుప్తస్త్వత్. శూన్యశబ్దేనాకాశో వివక్షితః తద్వచ్చ. సంసుప్తేహి జీవే దేహాన్తరసంస్థితేఽపి బాహ్యాభ్యన్తరబాహ్యన్తరత్వ సుఖదుఃఖాదివికారానవభాసః. ఆకాశస్యసర్వగతత్వేఽపివ్యాప్యగతదోషాస్పర్శశ్చదృష్టః. ఏవం - పరమాత్మస్వరూపమపి చిదచిదాత్మకజగదన్తరాత్మతయాఽవస్థితమపిబాహ్యాభ్యన్తరవికారవిధురమాకాశవన్నిర్మలం చేత్యర్థః. అప్రతర్క్యం జడజీవసజాతీయత్వేనతర్కయితుమశక్యం. తదేతన్మూలం సర్వకారణం - పరమాత్మస్వరూపం పదం అవ్యక్తలయస్థానమామనన్తి. వేదాన్తా ఇతి శేషః ‘‘ మహానవ్యక్తేలీయతే అక్షరం తమసిలీయతే తమః పరేదేవ ఏకీభవతి,, ఇత్యాద్యా వేదాన్తాః ఉపపాదితజడజీవవై

గుణాః । అనాద్యనన్తమవ్యక్తం నిత్యం కారణమవ్యయమ్ ॥ ౧౮ ॥ నయత్రవాచో న మనో న సత్త్వం తమో రజో వా మహదాదయోఽమీ । న ప్రాణబుద్ధీన్ద్రియదేవతా వా న సన్నివేశః ఖలు లోకకల్పః ॥ ౧౯ ॥ న స్వప్నజాగ్రన్న చ తత్సుషుప్తం న ఖం జలం భూరనిలోఽగ్నిరర్కః । సంసుప్తవచ్ఛూన్యవదప్రతర్క్యం తన్మూలభూతం పదమామనన్తి ॥ ౨౦ ॥ లయః ప్రాకృతికో హ్యేష పురుషావ్యక్తయోర్యదా । శక్తయః సంప్రలీయన్తే వివశాః కాలవిద్రుతాః ॥ ౨౧ ॥ బుద్ధీన్ద్రియార్థరూపేణ జ్ఞానం భాతి తదాశ్రయమ్ । దృశ్యత్వావ్యతిరేకాభ్యామాద్యన్తవదవస్తువత్ ॥ దీపశ్చక్షుశ్చ రూపం చ జ్యోతిషో న పృథగ్భవేత్ । ఏవం ధీః ఖాని మాత్రాశ్చ న స్యురన్యతమాదృతే ॥ ౨౩ ॥ బుద్ధేర్జాగ

జాత్యస్యాప్రతర్క్యమిత్యుపసంహార ఇత్యతోన పౌనరుక్త్యమ్ ✻ ॥ ౨౦ ॥ ✻ ప్రాకృతికప్రలయనిరూపణముపసంహరతి లయ ఇతి ॥ యదా. పురుషావ్యక్తయోర్లయః. గుణదాచ శక్తయః. పృథివ్యాదిమహదన్తాః. కాలేనవిద్రుతాః చోదితాః - స్వస్వకారణేషు ప్రలీయన్తే, స ఏవ ప్రాకృతికో లయ ఇత్యర్థః. తత్ర. పురుషస్యలయోనామాత్యన్తజ్ఞానసంకోచేన పరమాత్మసంశ్లేషవిశేషః. అవ్యక్తస్యలయస్తు అవిభక్తతమోఽవస్థాపత్తిరూప ఇత్యుక్తమేవ - శక్తిశబ్దేన పృథివ్యాదిసర్వపదార్థానాం పరమాత్మానంప్రత్యపృథక్సిద్ధవిశేషణత్వం సూచితం - కార్యోపయుక్తమపృథక్సిద్ధవిశేషణం శక్తిః ✻ ॥ ౨౧ ॥ ✻ ఏతదేవ సుస్పష్టం ప్రపఞ్చయతి ॥ బుద్ధీన్ద్రియార్థరూపేణేతి జ్ఞానశబ్దః పరమాత్మవాచీ ‘‘ సత్యం జ్ఞానమనన్తం,, మితిప్రయోగాత్. బుద్ధీన్ద్రియార్థరూపేణ బుద్ధ్యాదిసర్వవస్తుశరీరకతయేత్యర్థః. తదాశ్రయం బుద్ధ్యాదిసర్వవస్త్వాశ్రయం. అనేన ధారకత్వముక్తం - పూర్వేణతు నియన్తృత్వం. నియామ్యం హి శరీరం. భాతి. ప్రామాణికానామితి శేషః - ప్రామాణికైస్తథా జ్ఞాయత ఇత్యర్థః. అత్ర హేతుమాహ ॥ దృశ్యత్వావ్యతిరేకాభ్యామితి ‘‘ యశ్చక్షుశ్శరీర,, మిత్యాదిప్రమాణైః పరమాత్మశరీరత్వేన జ్ఞాయమానత్వాత్, అత ఏవ పరమాత్మానం వినావస్థాయోగాచ్చ స ఏవ తచ్ఛరీరకో భాతీత్యర్థః. పరశరీరత్వేఽపి శరీరశరీరిణోః స్వభావభేదమాహ ॥ ఆద్యన్తవదవస్తువదితి ॥ బుద్ధీన్ద్రియాదికం న పరమాత్మస్వరూపవన్నిత్యం - అపిత్వాద్యన్తవత్ - అత ఏవ - తదవస్తు, న వస్త్వేకరూపేణేత్యవస్తు. సతపరిణామి ✻ ॥ ౨౨ ॥ ✻ ఏవం సర్వవస్తుశరీరకత్వాదపృథగ్భావ ఉక్తః - అథ విశ్వశరీరకస్య తస్య కారణత్వాదుపకారకత్వాద్ధారకత్వాచ్చావ్యతిరేకమాహ ॥ దీప ఇతి ॥ తేజః కార్యం హి దీపః. తేజోఽనుగ్రాహ్యం చక్షురిన్ద్రియాణి తేజః కారణభూతాహంకారకార్యాణి - తేజస్యాశ్రితం రూపం తద్ధర్మః - అతో దీపాదేర్న తేజోరహితావస్థానం. దీపశబ్దోపలక్షితం బుద్ధిరూపాన్తఃకరణం - బుద్ధీన్ద్రియార్థరూపేణేతి పూర్వముక్తత్వాత్ - ఏవమిన్ద్రియాన్తఃకరణవిషయాణాం పరమాత్మసృష్టత్వాత్తదనుగ్రాహ్యత్వాత్తదాశ్రితత్వాచ్చ అన్యతమాత్ బుద్ధ్యాదిభ్యోఽపి విలక్షణతమాత్ జ్ఞానశబ్దవాచ్యాత్పరమాత్మనః ఋతే తేషాం నావస్థానమిత్యర్థః ✻ ॥ ౨౩ ॥ ✻ ఏవం సర్వస్య పరమాత్మాయత్తసత్తాస్థితిప్రవృ

త్రికత్వేస్థితేసతిజీవగతావస్థానామపితథాత్వంసిద్ధం-తత్ప్రాధికంవిశేషమాహ ॥ బుద్ధేరితి ॥ అత్రబుద్ధిశబ్దోజీవాత్మధర్మభూతజ్ఞానపరః-జీవస్యజ్ఞానవికాససంకోచవిశేషరూపజాగరణాదికమవస్థానానాత్వం - ప్రత్యగాత్మనిజీవే - మాయామాత్రం ప్రకృతిసంబన్ధమాత్రకృతమిత్యర్థః ॥ ౨౪ ॥ ఏవంవిధాదోషాస్సర్వాధారమపిపరమాత్మానంనస్పృశన్తీత్యాహ ॥ యథాజలధరాఇతి ॥ ఇదంతయాభాసమానంప్రత్యక్షాది ప్రమాణగమ్యం విశ్వమవయవిని బ్రహ్మణ్యుదయాద్భవతి తస్మిన్నేవలయాన్నభవతిచ ॥ శరీరభూతచిదచిద్గతావికారాః స్వరూపంత్వాకాశవన్నిర్మలమితిభావః ॥ ౨౫ ॥ ఇత్థంజగతోబ్రహ్మకార్యత్వాభిధానాత్సత్కార్యవాదఃఫలితః స్తద్విరుద్ధమసత్కార్యవాదం నిరస్యతి ॥ సత్యమితి ॥ అవయవినామవయవాస్తావత్సత్యంప్రోక్తాః - అబాధితావ్యవహార్యాయన్తఇత్యర్థః - అవయవీతుస్తేభ్యోఽతిరిక్తః, అతిరిక్తత్వేతుపటావయవివత్పృథగవయవాఉపలభ్యేరన్ - నచతథోపలభ్యన్తే - నహిపటద్రవ్యాతిరేకేణతన్తవఉపలభ్యన్తఇత్యర్థః - తథా - సచ్ఛబ్దవాచ్యాద్బ్రహ్మణోనపృథగ్భూతంజగద్రూపంకార్యమితిసత్కారణమేవజగదిత్యర్థః, అఙ్గేతిసంబోధనం - అబాధితతన్త్వాత్మకావయవసముదాయఏవవ్యతిషఙ్గవిశేషంగతఃపటఇత్యుచ్యతే, ప్రతీయతేచతత్రపటరూపంకార్యంనతన్తుభ్యోఽతిరిక్తం - తథాప్రమాణప్రతిపన్నంచిదచిదీశ్వరసముదాయాత్మకం "సదేవసోమ్యేద" మిత్యాదిషుసచ్ఛబ్దవాచ్యంజగద్రూపపరిణామవిశేషమాపన్నంకార్యమిత్యుచ్యతేప్రామాణికైస్తథాతేషాంప్రతీయతేచాతోనాసత్కార్యత్వమితిభావః,అత్ర"పటవచ్చే"తిసూత్రార్థస్స్మారితః ॥ ౨౬ ॥ ననుబుద్ధిశబ్దాన్తరాదిభిఃకార్యకారణయోర్భేదఏవేత్యసత్కార్యత్వమేవోచితమిత్యతఆహ ॥ యదితి ॥ ఘటశరావాదిషుమృదయంఘటఇతిసామానాధికరణ్యేనప్రతీతివిషయంయత్ - సామాన్యశబ్దేనమృదాదికంకారణంవివక్షితం - విశేషశబ్దేనఘటశరావాదివిశేషాకారోవివక్షితః, సచమృద్గతోవికారః,తాభ్యాం. యదన్యబుద్ధిశబ్దాన్తరాదిభిర్ద్రవ్యాన్తరముపలభ్యతే, అసత్కార్యవాది

రణంస్వప్నస్సుషుప్తిరితిచోచ్యతే।మాయామాత్రమిదంరాజన్నానాత్వంప్రత్యగాత్మని॥ ౨౪ ॥ యథాజలధరా వ్యోమ్నిభవన్తినభవన్తిచ।బ్రహ్మణీదంతథావిశ్వమవయవ్యుదయాప్యయాత్॥ ౨౫ ॥ సత్యంహ్యవయవాఃప్రోక్తాస్సర్వావయవినామిహ। వినాఽర్థేనప్రతీయేరన్పటస్యేవాఙ్గతన్తవః॥ ౨౬ ॥యత్సామాన్యవిశేషాభ్యాముపలభ్యేతసభ్రమః। అన్యోన్యాపాశ్రయాత్సర్వమాద్యన్తవదవస్తుయత్॥ ౨౭ ॥ వికారఃఖ్యాయమానోఽపిప్రత్యగాత్మానమన్తరా।ననిరూప్యోఽస్త్యణురపిస్యాచ్చే(త్త)చ్చిత్సమఆత్మ(వాన్)వత్॥ ౨౮ ॥నహిసత్యస్యనా

నాం.స, భ్రమః కార్యస్యద్రవ్యాన్తరత్వోపలమ్భోభ్రమాత్మకః, కుతః, అన్యోన్యాపాశ్రయత్వాత్సామాన్యవిశేషయోరేవపరస్పరమాధారాధేయభావేనాశ్రితత్వాత్ - సామాన్యతస్తద్గతవికారాపేక్షయాద్రవ్యాన్తరస్యానుపలమ్భాద్బుద్ధిశబ్దాన్తరాదీనాంవికారనిబన్ధనత్వేనాప్యుపపత్తేరితిభావః - ఏవంచిదచిదీశ్వరసంఘాతస్యకార్యకారణోభయావస్థత్వంతయోరభేదశ్చేత్యుపపాదితః - మసత్కార్యవాదశ్చప్రతిక్షిప్తః - అథకార్యావస్థానామపిచిదచిదీశ్వరాణాంమిథోవ్యావృత్తాకారతాంవివక్షుస్తావదాత్మస్వరూపాద్దేహస్యవ్యావృత్తాకారమాహ ॥ సర్వమితి ॥ యత్సర్వంశరీరం,ఆద్యన్తవత్-హేతుగర్భమిదం,అతః-అవస్తు,నాత్మవస్త్విత్యర్థః ॥ ౨౭ ॥ కించ॥ నదేహాకారాఆత్మనిసన్తీత్యాహ॥ వికారఇతి ॥వికారఃజాతిగుణక్రియాజన్మవృద్ధ్యాదివికారః - ఖ్యాయమానఃఆత్మనిదేహాభిమానినాంప్రతీయమానోఽపి - ప్రత్యగాత్మానమన్తరా-తంవినైవ-భవతి-నతస్మిన్నస్తీత్యర్థః ॥ తదాహ ॥ నానిరూప్యోఽస్తీతి ॥ నతస్మిన్కశ్చిద్వికారోనిరూప్యోఽస్తీత్యర్థః- విపర్యయేఽనిష్టమాపాదయతి ॥ స్యాదిత్యాదినా ॥ చేద్యది,అణురల్పోఽపివికారః-ఆత్మనిస్యాత్తర్హి- ఆత్మవాక్ప్రాశస్త్యేమతుప్-ముక్తాత్మాఽపి, తస్యచిత్సమః, అచిజ్జాతీయఏవస్యాదిత్యర్థః - చిత్సమఆత్మవదితిపాఠాన్తరం-తదా-వికారోఽప్యాత్మస్వరూపవత్సదైకరూపః - చిత్సమః-జ్ఞానాత్మకాత్మస్వరూపతుల్యః, తద్వత్స్వయంప్రకాశశ్చ, స్యాత్-నతు-తావస్త్వేకరూపతయాస్వప్రకాశతయాచప్రతీయతేత్యర్థః - నహితథాప్రతీతిఃప్రమితేతిభావః ॥ ౨౮ ॥ ననుఖ్యాయమానోఽపివికారఃకుతఆత్మనినేత్యుచ్యతేఇత్యత్రౌపాధికత్వాదిత్యాహ ॥ నహీతి ॥ సత్యశబ్దోఽత్రజీవపరః"తదనుప్రవిశ్య-సచ్చత్యచ్చాభవత్, విజ్ఞానంచా-సత్యానృతంచే"తి "ప్రాణా వై సత్య" మితిచప్రయోగాత్-నహిపరిశుద్ధజీవాత్మస్వరూపస్యదేవమనుష్యాదినానాత్వమస్తి - యస్తు-యద్యేవంనానాత్వంమన్యేతేతర్హి - న-స-విద్వాన్, స్వదేహవిలక్షణాత్మయాథాత్మ్యవిత్, అపితు-దేహాత్మాభిమానీతిభావః - ఔపాధికభేదస్యజీవస్యరూపాస్పర్శిత్వేనభస్తేజోవాయవోదృష్టాన్తాఇత్యభిప్రాయేణాహ ॥ ఛిద్రయోరితి ॥ యద్వత్ యథా-ఛిద్రయోరాకాశయోః-జ్యోతిషో-ర్వాయవోర్వాయ్వోశ్చ,యథా-ననానాత్వం-తద్వ-దాత్మనోఽపిపూర్వాపరదేహావచ్ఛిన్నతయాభిన్నత్వేనప్రతీయమానయోరాత్మనోరభేదేదృష్టాన్తత్వాభిప్రాయేణచ్ఛిద్రయోరిత్యాదిద్వి

వచననిర్దేశః - ఇయాన్విశేషః - భిన్నకాలోపాధిభేదరహితత్వేతుల్యకాలోపాధికృతభేదరహితంవస్తుద్వష్టాన్తితమితి । భిన్న యోరితిద్వివచనాన్తైర్మేఘాద్యుపహితావాకాశప్రదేశౌవివక్షితౌ - ఘటాకాశమఠాకాశౌవా - జ్యోతిశ్శబ్దేనసూర్యాదిగతా ప్రతిబిమ్బా-వాతశబ్దేనదాహ్యశారీరౌ ॥ ౨౮ ॥ ఏవమాత్మనోదేహాద్వ్యావృత్తాకారత్వంప్రతిపాదనైవదేహస్యాపి తతోవ్యావృత్తాకారత్వమర్థసిద్ధం-తాభ్యాంపరమాత్మనోవ్యావృత్తాకారతాతు "నతస్యకాలావయవైః" రిత్యాదిశ్లోకైః ప్రతిపాదితైవ - అథోపపాదితంచిదచిద్విశిష్టస్యవిచిత్రజగద్రూపేణపరిణామంకార్యకారణయోరనన్యత్వంచోపసంహారకార్యమిథ్యాత్వపక్షప్రతిక్షేపాయతత్సత్యత్వంచసదృష్టాన్తమాహ ॥ యథేతి ॥ వ్యవహారవర్త్మసువ్యవహారమార్గేషుసత్స్వితిభావేషు - వ్యవహారశబ్దఃప్రయోజనస్యాప్యుపలక్షణార్థః- కుణ్డలమాననయకటమాననబిభృపాల్యాదివ్యవహారార్థం ధారణాదిప్రయోజనార్థంచేత్యర్థః - క్రియాభిఃరచనావిశేషైః - ఏకమేవ-సువర్ణం - బహుధాకుణ్డలాదిరూపేణ-నృభిః సమీయతేప్రమీయతే - రచనావిశేషాదక్రియార్హత్వాద్ధారణాదప్రయోజనార్హత్వాచ్చకటకాదిసత్యమేవ - కారణాత్సువర్ణాదనన్యచ్చ - నహిసుక్తిరజతాదికమర్థక్రియార్హమితిభావః - ఏవంసూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టోభగవానేకఏవ-లౌకికైః, వైదికైశ్చ-వచోభిర్జనైః, స్థూలశిష్టాద్యైర్వ్యవహారాదిభిశ్చ - వ్యాఖ్యాయతేవివిధమాఖ్యాయతే ॥ జగద్రూపేణపరిణతఃఖ్యాయతే "కటకమకుటకర్ణికాదిభేదైఃకనకమభేదమపీష్యతేయథైకమ్ । సురనరపశుపాదపాదిభేదైర్హరిరజితోపి ॥ ఉదీర్యతేతథైక" ఇత్యాదీనిలౌకికవచాంసి "యథాసోమ్యైకేనలోహమణినాసర్వంలోహమయంవిజ్ఞాతంస్యాద్వాచారమ్భణంవికారోనామధేయంలోహమిత్యేవసత్యమి"త్యాదీనివైదికాని-భగవానిత్యనేనకారణత్వాశఙ్కితహేయాస్పదత్వవ్యావృత్తిస్సూచ్యతే ॥ ౨౯ ॥ అథమోక్షాపరపర్యాయసంసృతిబన్ధనివృత్తిరేవాత్యన్తికఃప్రలయఇతివివక్షుస్తావత్కోఽసౌదేహాద్వ్యావృత్తిస్యాత్మ

నాత్వమవిద్వాన్యదిమన్యతే। నానాత్వంచ్ఛిద్రయోర్యద్వజ్జ్యోతిషోర్వాతయోరివ॥ ౨౮ ॥ యథాహిరణ్యంబహుధాసమీయతేనృభిఃక్రియాభిర్వ్యవహారవర్త్మసు । ఏవంవచోభిర్భగవానధోఽక్షజోవ్యాఖ్యాయతేలౌకికవైదికైర్జనైః॥ ౨౯ ॥ యథాఘనోఽర్కప్రభవోఽర్కదర్శితోహ్యర్కాంశభూతస్యచచక్షుషస్తమః । ఏవంత్వహంబ్రహ్మగుణస్తదీక్షితోబ్రహ్మాంశకస్యాత్మనఆత్మబన్ధనః ॥ ౩౦ ॥ ఘనోయదాఽర్కప్రభవోవిదీర్యతేచక్షుస్స్వరూపంరవిమీక్షతేతదా । యదాహ్యహంకారఉపాధిరాత్మనోజిజ్ఞాసయానశ్యతితర్హ్యనుస్మరేత్ ॥ ౩౧ ॥ యదైవమేతేనవివేకహేతినామాయామయాహంకరణాత్మబన్ధనమ్ । ఛిత్త్వాఽచ్యుతాత్మానుభవోఽవతిష్ఠతేతమాహురాత్యన్తికమఙ్గసంప్లవమ్ ॥ ౩౨ ॥ నిత్యదాసర్వభూతానాంబ్రహ్మాదీనాంపరంతప।ఉత్పత్తిప్రలయా

నోబన్ధఇత్యత్రాహ ॥ యథేతి ॥ మేఘస్యార్కప్రభవత్వమర్కరశ్మిమిశ్రితధూమాదితమోద్రవ్యారబ్ధత్వాదవగన్తవ్యం - ఆదిత్యాధిష్ఠితత్వాచ్చక్షుషోఽర్కాంశత్వం - యథా, అర్కప్రభవోఽర్కేణైవప్రకాశితశ్చమేఘః, అర్కాంశభూతస్యచక్షుషస్తమః - తమోవదర్కదర్శనప్రతిబన్ధకస్తిరోధాయకఇతియావత్ , అహంశబ్దోఽత్రదేహాత్మాభిమానినామాహమభిమానవిషయత్వాద్దేహపరః - బ్రహ్మగుణఃపరమాత్మవిశేషణభూతః - తదీక్షితస్తేనపరమాత్మనాప్రకాశితః - బ్రహ్మాంశకస్యాత్మనఃజీవస్యాత్మబన్ధనఃజ్ఞానప్రతిబన్ధకః - యథాఽర్కాంశస్యచక్షుషోఽర్కదర్శనేతత్ప్రభవోమేఘఃప్రతిబన్ధకః - ఏవంపరమాత్మశరీరభూతస్యజీవస్యపరమాత్మదర్శనంతద్గుణభూతోదేహఃప్రతిబధ్నాతీత్యర్థః - తత్ప్రతిబన్ధఏవసంసృతిప్రతిబన్ధోనామేతిభావః ॥ ౩౦ ॥ మేఘవినాశేచక్షుషఇవదేహవినాశేఽపిరోధానివృత్తమేవస్వరూపమాత్మావలోకనమిత్యాహ ॥ ఘనోయదేతి ॥ విదీర్యతేవాయునావిశీర్యతే-తదాచక్షుస్స్వరూపంరవింపశ్యతి, ఏవం,యదా,అహంకారః అహఙ్కారపరిణామాత్మకః - అహమభిమానవిషయోదేహః - సఏవోపాధిః, ఆత్మనో - జిజ్ఞాసయావిచారపూర్వకోపాసనయానశ్యతి-తదా - అనుస్మరేత్ పరమాత్మానంసాక్షాత్కుర్యాదిత్యర్థః - యద్వా, ఆత్మనో-జిజ్ఞాసయావిచారేణానుస్మరేదాత్మానముపాసీత - తదా - ఉపాధిర్నశ్యతి-తతశ్చపరమాత్మానమీక్షత ఇత్యర్థః "తతస్తుతంపశ్యతేనిష్కలంధ్యాయమాన" ఇతిశ్రుతేరితిభావః ॥ ౩౧ ॥ ఏవముపాధిలయఏవాత్యన్తికఃప్రలయఇత్యాహ॥ యదైవేతి ॥ఏతేనవివేకహేతినావివేకాదిసాధనసప్తకానుగృహీతభగవదుపాసనరూపేణఖడ్గేన మాయావికారాహంకారపరిణామరూపదేహాసంబన్ధఏవాత్మనోబన్ధస్తం,ఛిత్త్వా-అచ్యుతే-స్వాన్తరాత్మని-అనుభవో-యస్యసః అవతిష్ఠతఇతియత్తమేవఅఙ్గ హేరాజన్ - ఆత్యన్తికం-సంప్లవంప్రలయమాహుః - తద్యాథాత్మ్యవిదఇతిశేషః ఇత్యుపచారాద్వ్యవహారః ॥ ౩౨ ॥ అథనిత్యంప్రలయంనిరూపయతి ॥ నిత్యదేతి ॥ హేపరంతప - బ్రహ్మాదీనాం-సర్వభూతానాం-నిత్యదాప్రతిక్షణముత్పత్తిప్రలయౌప్రచక్షతే - బ్రహ్మాదిసర్వక్షేత్రజ్ఞశరీరాణాంసతతపరిణామస్వభావత్వాత్ఉత్తరోత్తరావస్థాప్రాప్తిరుత్పత్తిఃపూర్వపూర్వా

వస్థాత్యాగః ప్రలయ ఇత్యాచక్షతే - ఇమావేవ నిత్యోత్పత్తిప్రలయావితి భావః - స్థూలదృష్టిభిస్తానజ్ఞాయేతే ఇత్యభిప్రాయేణ సూక్ష్మజ్ఞా ఇత్యుక్తమ్ ❋ ॥ ౩౪ ॥ ❋ ఏతదేవోపపాదయతి॥ కాలస్రోతోజవేనేతి॥ కాల ఏవ-స్రోతః ప్రవాహ-స్తస్య-జవేన వేగేన - హ్రియమాణస్యేతీవార్థగర్భో వివక్షితః - నదీప్రవాహవేగేన హ్రియమాణస్య తృణకాష్ఠాదేరుచ్చనీచాద్యవస్థా ఇవేత్యర్థః, పరిణామినాం దేహానాం నిత్యం - యాయా అవస్థా-స్తా - జన్మప్రలయహేతవః- సంయోగవియోగవిషయతయా హేతవ ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౩౫ ॥ ❋ యది ప్రతిక్షణమవస్థా భవన్తి-తర్హి కింనలక్ష్యన్త ఇత్యత్రాహ॥ అనాద్యన్తవతేతి॥ నిత్యేన ఈశ్వరమూర్తినా-పుంస్త్వమార్షం, ఈశ్వరమూర్తినా-కాలేన-యాయా-నిత్యం, అవస్థా-స్తా, నైవదృశ్యన్తే-దుర్దర్శత్వేదృష్టాన్తమాహ। వియతి జ్యోతిషామివేతి॥ యథా-వియత్యాకాశేచరతాం, జ్యోతిషాం సూర్యాదీనాం, ప్రతిక్షణం, దేశాన్తరప్రాప్తి, ర్నదృశ్యతే తద్వత్ ❋ ॥ ౩౬ ॥ ❋ చతుర్విధప్రలయనిరూపణం నిగమయతి॥ నిత్య ఇత్యాది ❋ ॥ ౩౭ ॥ ❋ "తస్మాత్సర్వాత్మనారాజన్ హరిస్సర్వత్ర సర్వదా। శ్రోతవ్యః కీర్తితవ్యశ్చ స్మర్తవ్యశ్చేచ్ఛతాభయ" మితి ద్వితీయే ముక్తోరవశ్య శ్రోతవ్యతయా ప్రతిజ్ఞాత భగవత్కథానిరూపణం నిగమయతి ॥ ఏతా ఇతి ॥ జగద్విధాతుర్జగత్స్రష్టుః - అత ఏవ-నారాయణస్య నరాణాం ప్రాప్యస్య ప్రాపకస్యా - ఖిలసత్త్వధామ్నః అఖిలాధారస్య భగవతః, ఏతాః-లీలాకథాః లీలారూపాణాం చేష్టితానాం కథా - స్తే తుభ్యం - సమాసతః సంక్షేపతః-కథితా, తర్హి విస్తరతః కథమిత్యత్రాహ ॥ కార్త్స్న్యేనేతి। అజో బ్రహ్మాఽపి, కార్త్స్న్యేనా-భిధాతుం-నేశ్వరః ❋ । ౩౮ ॥ ❋ సత్యం కథితాః కిమత ఇత్యత్రాహ। సంసారసిన్ధుమితి ॥ వివిధం-దుఃఖమేవ-దవో దావానలః- తేనా-

వేకే సూక్ష్మజ్ఞాస్సంప్రచక్షతే॥ ౩౪ ॥ కాలస్రోతోజవేనాశు హ్రియమాణస్య నిత్యదా। పరిణామినా❋ మవస్థాస్తా జన్మప్రలయహేతవః॥ ౩౫ ॥ అనాద్యన్తవతాఽనేన కాలేనేశ్వరమూర్తినా। అవస్థా నైవ దృశ్యన్తే వియతి జ్యోతిషామివ॥ ౩౬ ॥ నిత్యో నైమిత్తికశ్చైవ తథా ప్రాకృతికో లయః। ఆత్యన్తికశ్చ కథితః కాలస్య గతిరీదృశీ॥ ౩౭ ॥ ఏతాః కురుశ్రేష్ఠ జగద్విధాతుర్నారాయణస్యాఖిలసత్త్వధామ్నః। లీలాకథాస్తే కథితాస్సమాసతః ❋ కార్త్స్న్యేన నాజోఽప్యభిధాతుమీశః॥ ౩౮ ॥ సంసారసిన్ధుమతిదుస్తరముత్తితీర్షోర్నాన్యః ప్లవో భగవతః పురుషోత్తమస్య। లీలాకథారసనిషేవణమన్తరేణ పుంసో భవేద్వివిధదుఃఖదవార్దితస్య॥ ౩౯ ॥ పురాణసంహితామేతామృషిర్నారాయణోఽవ్యయః। నారదాయ పురా ప్రాహ కృష్ణద్వైపాయనాయ సః॥ ౪౦ ॥ స వై మహ్యం మహారాజ భగవాన్బాదరాయణః। ఇమాం భాగవతీం ప్రీతస్సంహితాం వేదసమ్మితామ్॥ ౪౧ ॥ ఏతాం వక్ష్యత్యసౌ సూత ఋషిభ్యో నైమిశాలయే। దీర్ఘసత్రే కురుశ్రేష్ఠ సంపృష్టశ్శౌనకాదిభిః ॥ ౪౨ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, ద్వాదశస్కన్ధే, చతుర్థోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋❋

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ అత్రానువర్ణ్యతేఽభీక్ష్ణం విశ్వాత్మా భగవాన్ హరిః। యస్య ప్రసాదజో బ్రహ్మా రుద్రః క్రోధసముద్భవః॥ ౧ ॥ త్వం తు రాజన్మరిష్యే❋తి పశుబుద్ధిమిమాం జహి। న జాతః ప్రాగభూతోఽద్య దేహవత్త్వం న నఙ్క్ష్యసి

ర్దితస్య పీడితస్యా- త ఏవా-తిదుస్తరం-సంసారసాగర-ముత్తితీర్షోః పుంసో, యాః, భగవతో లీలాకథా - స్తాసాం-రస- స్తన్నిషేవణ-మన్తరేణా-న్యః - ప్లవః ఉత్తారణోపాయః-న భవేత్ ❋ ॥ ౩౯ ॥ ❋ శ్రోతురాదరదార్ఢ్యాయ సంప్రదాయప్రవృత్తిమాహ। పురాణసంహితామితి ॥ ఏతాం భాగవతీం. ఋషి సర్వజ్ఞో నారాయణోఽనిరుద్ధరూపీ-నారదాయ - ప్రాహ - చతుర్ముఖద్వారా చతుశ్శ్లోకీరూపేణ ప్రాహేత్యర్థః - యద్వా - ఋషిశ్చతుర్ముఖశరీరకః - అథవా, పూర్వం చతుర్ముఖేనోపదిష్టాం చతుశ్శ్లోకీం బదర్యాశ్రమవాసీ నారాయణోఽపి ప్రాహేత్యర్థః - అన్యథా - ద్వితీయస్కన్ధాన్తసన్దర్భవిరోధాత్ - స నారదః-కృష్ణద్వైపాయనాయ ❋ ॥ ౪౦ ॥ ❋ కృష్ణద్వైపాయనః॥ ఇమామష్టాదశసహస్రగ్రన్థసంఖ్యాం-నిర్మామేతి శేషః, వేదసమ్మితాం వేదతుల్యాం, మహ్యం-ప్రాహ ❋ ॥ ౪౧ ॥ ❋ అథ భావినీం ప్రవృత్తిమాహ ॥ ఏతామితి ॥ అసౌ సూత ఇతి పురతః స్థితస్యాఙ్గుల్యా నిర్దేశః - నైమిశాలయే నైమిశారణ్యస్థానే ❋ ॥ ౪౨ ॥ ❋ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం ద్వాదశస్కన్ధే చతుర్థోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

ఏవం భాగవతీం సంహితాం సంశ్రావ్యస్మర్తవ్యం ప్రాధాన్యేన ప్రతిపాద్యం నిష్కృష్య దర్శయన్ దేహాత్మయాథాత్మ్యవిమర్శనపూర్వకం స్వశరీరకపరబ్రహ్మానుసంధాననిష్ఠోఽస్పృష్టలౌకికదుఃఖో ముక్తో భవిష్యసీత్యాహ పఞ్చమేన। అత్రేత్యాదినా ॥ అత్రాస్యాం సంహితాయాం-హరిరాశ్రితబన్ధహరో-భగవాన్, అనువర్ణ్యతే, తతః కిమత ఇత్యత్ర తస్యైవ " కారణం తు ధ్యేయ " ఇత్యుక్తరీత్యాఽవశ్యధ్యేయత్వఖ్యాపనాయ సర్వకారణత్వమాహ॥ యస్యేతి ॥ యస్య హరేః-సోఽనువర్ణ్యత ఇతి సంబన్ధః ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ నిష్కృష్య త్యాజ్యోపాదేయవిభాగమాహ॥ త్వం త్వితి॥ అనాసన్నమరణానాం తు సన్త్యుపాయా-ఆసన్నమరణస్త్వమితి తుశబ్దాభిప్రాయః - మరిష్య - ఇత్యేవంవిధాం-పశుబుద్ధిమవివేకం-జహి, అహంప్రత్యయవేద్యస్యా

త్మనోనిత్యత్వాన్మరణాభావాదితిభావః - తదాహ ॥ నజాతఇతి ॥ త్వం, దేహవత్ప్రాగభూతోఽవిద్యమానః,అద్య, నజాతః-నోత్పన్నః,నాపినఙ్క్ష్యసిమరిష్యసి ❀ ॥ ౨ ॥ ❀భూత్వాఉత్పద్య,పునః బీజాఙ్కురవత్-పుత్రపౌత్రాదిరూపవాన్నభవిష్యసీ-తత్ర హేతుత్వేనవిశినష్టి ॥ దేహాద్వ్యతిరిక్తఇతి ॥ తత్రదృష్టాన్తః॥యథాఽనలఇతి॥కాష్ఠాదిశేషః-యథాఽగ్నిఃకాష్ఠాద్వ్యతిరిక్తః-తథేత్యర్థః ❀ ॥ ౩ ॥ ❀స్వాప్నదేహాదివజ్జాగ్రద్దేహాదప్యాత్మా విలక్షణఇత్యాహ॥ స్వప్నఇతి ॥స్వప్నే-యథా,ఆత్మనః-శిరశ్ఛేదం-స్వయంపశ్యతి - ఏవం-జాగరణేఽపి తత్రయథా - ద్రష్టా-ఛిద్యమానాద్దేహా-ద్విలక్షణః -ఏవం-జాగరేఽపీతిభావః-యస్మాత్తు, దేహస్య,పఞ్చత్వాదికంమరణాదికం-పశ్యతి-తత - ఆత్మా , దేహాద్వ్యతిరిక్తః , అతో-నజాయతఇతితథా,అమరఃమరణరహితశ్చ ❀ ॥ ౪ ॥ ❀అస్త్వేవంతతఃకిమిత్యత్రైవంవిధవివేకయుక్తస్యముక్తిరేవస్యాదిత్యాహ॥ఘటఇతి॥ యథా ఆకాశఃఘటోపహితాకాశః - ఘటే భిన్నేసతి-యథా,పురా , ఆకాశస్స్యాత్ పూర్వవన్నిరుపాధికఆకాశస్స్యాత్- ఏవం, జీవోఽపి - దేహేమృతేపరమాత్మోపాసనయానిరవశేషంప్రకృతిసంబన్ధవిగమేసతి - బ్రహ్మ సంపద్యతేసంశుద్ధావస్థోభవతీత్యర్థః-బ్రహ్మశబ్దోఽత్రముక్తాత్మవాచీ “ బ్రహ్మభూయాయకల్పతే ,, బ్రహ్మణోహిప్రతిష్ఠాఽహమితిప్రయోగాత్ ❀ ॥ ౫ ॥ ❀కథమనాదేర్బన్ధస్యనివృత్తిరిత్యత్రౌపాధికత్వాదిత్యభిప్రేత్యతదుపపాదయతి ॥ మనఇతి - గుణాన్సత్త్వాదిగుణమయాన్ , ఆత్మనోజీవస్య , దేహాన్-సృజతి-మనసోదేహసృష్టిహేతుత్వంపుణ్యాపాపద్వారేత్యాహ ॥ కర్మాణిచేతి ॥ తన్మనః,కర్మ,మాయా సృజతి-తతోమాయామనోదేహకర్మభ్యః - జీవస్య- సంసృతి-ర్భవతి ❀ ॥ ౬ ॥ ❀ఏతదేవసదృష్టాన్తముపపాదయతిసార్ధేన-స్నేహేతి ॥ దీపస్యజ్యోతిషః-దీపత్వం జ్వాలారూపపరిణామః-తత్ర - తైలస్థానీయంకర్మ - తదధిష్ఠానస్థానీయంమనః-వర్తి

సి॥౨॥నభవిష్యసిభూత్వాత్వంపుత్రపౌత్రాదిరూపవాన్।బీజాఙ్కురవ✽ద్దేహాదేర్వ్యతిరిక్తోయథాఽనలః॥౩॥
స్వప్నేయథాశిరశ్ఛేదంపఞ్చత్వాద్యాత్మనస్స్వయమ్।యస్మాత్పశ్యతిదేహస్యతతఆత్మాహ్యజోఽమరః॥ ౪ ॥
ఘటేభిన్నేయథాకాశఆకాశస్స్యాద్యథాపురా।ఏవందేహేమృతేజీవోబ్రహ్మసంపద్యతేపునః॥౫॥ మనస్సృజతివై దేహాన్గుణాన్కర్మాణిచాత్మనః। తన్మనస్సృజతే✽మాయాతతోజీవస్యసంసృతిః॥ ౬ ॥స్నేహాధిష్ఠానవర్త్యగ్నిసంయోగోయావదీయతే। తతోదీపస్యదీపత్వమేవందేహకృతోభవః ॥ ౭ ॥ రజస్సత్త్వతమోవృత్త్యాజాయతేఽథవినశ్యతి । నతత్రాత్మాస్వయంజ్యోతిర్యోవ్యక్తావ్యక్తయోఃపరః ॥ ౮ ॥ ఆకాశఇవచాధారోధ్రువోఽనన్తోఽవ్యయస్థితః।ఏవమాత్మానమాత్మస్థమాత్మనైవామృశప్రభో॥ ౯ ॥బుద్ధ్యాఽనుమానగర్భిణ్యావాసుదేవానుచిన్తయా । చోదితోవిప్రవాక్యేననత్వాంధక్ష్యతితక్షకః ॥ మృత్యవోనోపధక్షన్తిమృత్యూనాంమృత్యుమీశ్వరమ్ ॥ ౧౦ ॥ అహంబ్రహ్మపరంధామబ్రహ్మాహంపరమంపదమ్ । ఏవంసమీక్ష✽న్నాత్మానమాత్మన్యాధాయ

స్థానీయోదేహః, అగ్నిసంయోగస్థానీయోదేహాత్మాభిమానః - దీపస్థానీయస్సంసారఇతియోజ్యం , ఏవం-భవఃసంసారః-దేహకృతఃకర్మారబ్ధదేహేన్ద్రియావధిభోగఇత్యర్థః ॥ అతో , రజస్సత్త్వతమోవృత్త్యాగుణత్రయసంసర్గాదుపాధేరాత్మనో, జన్మమరణాది-స్వతస్తుతద్రహితోఽసీత్యర్థః ॥ తదేవాహ ॥ నేతి ॥ తత్ర దేహే-జాయమానే-నశ్యతిచసతి-ఆత్మా- నజాయతే-ననశ్యతిచ తత్ర హేతుః - వ్యక్తావ్యక్తయోఃపరః-వ్యక్తంశరీరం - అవ్యక్తంమూలప్రకృతిః-తాభ్యా,మన్యః, తత్ర హేతుః-స్వయంజ్యోతిఃస్వయంప్రకాశః-విజాతీయత్వాదితిభావః ❀ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ❀తత్రదృష్టాన్తః॥ఆకాశఇవేతి॥ యథా,ఘటాద్యుపాధే-రాకాశః-పర - స్తద్వత్ , ఆధారఃదేహస్యధారకః - అనన్తఃస్వభావతోఽపరిచ్ఛిన్నః , అవ్యయఃస్వరూపతోవికారరహితః-తతఃకిమతఆహ ॥ ఏవమితి ॥ ఏవంవిధ-మాత్మస్థంపరమాత్మస్థం- దేహస్థంవాఆత్మాన-మాత్మనైవా-మృశవిచారయ, ప్రత్యక్త్వాదాత్మనైవేత్యుక్తిః ❀ ॥ ౯ ॥ ❀బుద్ధ్యేతి ॥ అనుమానగర్భిణ్యాఅనుమీయతేఽనేనసూత్రార్థంఇత్యనుమానంశాస్త్రంతద్గర్భిణ్యా - శాస్త్రజన్యజ్ఞానయుక్తయేత్యర్థః , బుద్ధ్యాఆత్మవిమర్శనాత్మికయా-వాసుదేవానుచిన్తయాచ - వాసుదేవానుచిన్తారూపయాబుద్ధ్యావా - ఉపలక్షితం,త్వాం - విప్రవాక్యేన -ప్రచోదితోఽపి తక్షకః-నధక్ష్యతి తవవేదనాంనజనయిష్యతీత్యర్థః ॥ మృత్యవఇతి ॥ ఈశ్వరోహిమృత్యూనాంమృత్యు-రత-స్తం - మృత్యవఃమృత్యుహేతవః-నధక్ష్యన్తి-ఏవం-తద్భావమపీత్యభిప్రాయః ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀అహమితి॥అహంబ్రహ్మేతి- బ్రహ్మాఽహమితిచ-తాత్పర్యభేదేనవిశేషణప్రధానోవిశేష్యప్రధానశ్చనిర్దేశభేదః , పరంధామపరమంపదమితిచబ్రహ్మవిశేషణం - పరమంపదంపరమంప్రాప్యం - ఏవమిత్థం- సమీక్షన్ సందధానః-నిష్కలేప్రాకృతశరీరరహితే - ఆత్మనిపరమాత్మని - ఆత్మానంప్రత్యగాత్మానం - ఆధాయ-పరమాత్మశేషతైకరసంధ్యాత్వేత్యర్థః ❀॥ ౧౧ ॥ ❀విషయుక్తైః- రాననైర్ముఖైః-ర్లేలిహానమాస్వాదయమానం-దశన్తంచ-తక్షకం,ఆత్మనఃపరమాత్మనః-పృథక్సిద్ధం-శరీరం - విశ్వంచ - నద్రక్ష్యసి-భగవత్స్మృత్యాభ్యాసాద్దేహమగ్నతయాదుఃఖాదిహేతుభూతమన్యన్నవేత్స్యసి

సీత్యర్థః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ అఖిలప్రశ్నోత్తరంనిగమయతి ॥ ఏతదితి ॥ హే తాత-హే నృప-హరే-శ్చేష్టాం ప్రతి-యద్య-దాత్మా త్వం-పృష్టవాన్-తత్సర్వం - తేతుభ్యం - కథితం-కృతార్థతాపరీక్షార్థమేవపృచ్ఛతి ॥ కింభూయఃశ్రోతుమిచ్ఛసీతి ॥ భూయఃపు నః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంద్వాదశస్కన్ధేపఞ్చమోఽధ్యాయః **

ఆత్మనస్సిద్ధార్థతాంకృతజ్ఞతాంచావిష్కుర్వన్నాహ రాజేత్యాహసూతః॥ఏవమితి ॥ మునినాశుకేన-అభిహిత-మేతత్ కింభూయశ్శ్రోతుమిచ్ఛసీ,,త్యేతన్నిశమ్య - కథంభూతేన- సమేనేతిభావప్రధానోనిర్దేశః-సామ్యేన,నిఖిలాత్మనఃపశ్యతీతి తథా- తేన-నతేనక్రమేణ-మూర్ధ్నా-తస్య - పాదపద్మ - ముపసృత్యసంస్పృశ్య-స-విష్ణురాతఃపరీక్షిత్ - తంమునింప్రతీ-దంవ క్ష్యమాణ-మాహ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ సిద్ధఇతి॥సిద్ధోఽస్మి సిద్ధార్థోఽస్మి-కుతః-యతః - భవతా - ఽనుగృహీతోఽస్మి-కోసావనుగ్రహః-మేమహ్య-మనాదిఽనిధనో-హరిః-చశబ్దాత్తత్ప్రాప్త్యుపాయశ్చ-శ్రావితఇతి-య- దేవః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ కరుణాత్మతామావిష్కరోతి ॥ నాత్యద్భుతమితి ॥ అచ్యుతే-ఆత్మామనో-యేషాం-తేషా-మతఏవ - మహతాం వాత్సల్యసౌశీల్యాదిగుణోత్కృష్టానాం-భవతా, మిదం - నాత్యద్భుతం-కింతత్-య-దజ్ఞేష్వ - తఏవ-తాపత్రయతప్తేషు - భూతేష్వనుగ్రహ-ఇత్యేతత్ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ పురాణసంహితామితి ॥ భవతస్సకాశా - దశ్రౌష్మశ్రుతవన్తః - కథం భూతాం - యస్యాంసంహితా

నిష్కలే॥ ౧౧ ॥దంశన్తంతక్షకంపాదేలేలిహానంవిషాననైః। నద్రక్ష్యసిశరీరంచవిశ్వంచపృథగాత్మనః॥౧౨॥ఏ తత్తేకథింతాతయథాఽఽత్మా పృష్టవాన్నృప।హరేర్విశ్వాత్మనశ్చేష్టాంకింభూయశ్శ్రోతుమిచ్ఛసి॥౧౩॥***

********* ఇతిశ్రీమద్భాగవతేమహాపురాణే,ద్వాదశస్కన్ధే,పఞ్చమోఽధ్యాయః *********

ఏతన్నిశమ్యమునినాఽభిహితంపరీక్షిద్వ్యాససాత్మజేననిఖిలాత్మదృశాసమేన । తత్పాదపద్మముపసృత్యనతేన మూర్ధ్నాబద్ధాఞ్జలిస్తమిదమాహసవిష్ణురాతః ॥ ౧ ॥ రాజోవాచ ॥ సిద్ధోఽస్మ్యనుగృహీతోఽస్మిభవతాకరుణాత్మనా । శ్రావితోయచ్చమేసాక్షాదనాదినిధనోహరిః॥ ౨ ॥నాత్యద్భుతమహంమన్యేమహతామచ్యుతాత్మనామ్ । అజ్ఞేషుతాపతప్తేషుభూతేషుయదనుగ్రహః ॥ ౩ ॥ పురాణసంహితామేతామశ్రౌష్మభవతోవయమ్। యస్యాంఖలూత్తమశ్లోకోభగవాననువర్ణ్యతే ॥ ౪ ॥ భగవంస్తక్షకాదిభ్యోమృత్యుభ్యోనబిభేమ్యహమ్ । ప్రవిష్టోబ్రహ్మనిర్వాణమభయందర్శితంత్వయా॥ ౫ ॥ అనుజానీహిమాంబ్రహ్మన్వాచంయచ్ఛామ్యధోక్షజే।ముక్తకామాశయంచేతఃప్రవేశ్యవిసృజామ్యసూన్॥ ౬ ॥ అజ్ఞానంచనిరస్తంమేజ్ఞానవిజ్ఞాననిష్ఠయా । భవతాదర్శితంక్షేమంపరంభగవతఃపదమ్ ॥ ౭ ॥ సూతఉవాచ॥ఇత్యుక్తస్తమనుజ్ఞాయభగవాన్బాదరాయణిః। జగామభిక్షుభిస్సాకంనరదేవేనపూజితః ॥ ౮ ॥ పరీక్షిదపిరాజర్షిరాత్మన్యాత్మానమాత్మనా। సమాధాయపరంధ్యాయన్నస్పన్దాసుర్యథాతరుః ॥ ౯ ॥ ప్రాక్కూలేబర్హిష్యాసీనోగఙ్గాకూలఉదఙ్ముఖః । బ్రహ్మభూతోమహాయోగీనిస్సఙ్గశ్ఛిన్నసంశయః॥ ౧౦ ॥తక్షకఃప్రహితోవిప్రాఃక్రుద్ధేనద్విజసూనునా।హన్తుకామోనృపంగచ్ఛన్దదర్శపథికాశ్యపమ్॥౧౧॥తంతర్పయిత్వాద్రవిణైర్నివర్త్యవిషహారిణమ్। ద్విజరూపప్రతిచ్ఛన్నఃకామరూపోఽదశన్నృపమ్॥

యామ్ ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ సిద్ధోఽస్మీత్యేతదుపపాదయతి ॥ భగవన్నితి ॥ అభయహేతుత్వేనాత్మానంవిశినష్టి ॥ త్వయా-దర్శితం-అభయం-నిర్వాణంఆనన్దరూపం-బ్రహ్మ-ప్రవిష్టః-తదనుభవమగ్న ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ యదుక్తం"కింభూయశ్శ్రోతుమిచ్ఛసీ,,తి తత్ర-సిద్ధోఽహంనకించిచ్ఛ్రోతుమిచ్ఛామికింత్వనుజ్ఞాందేహీత్యాహ ॥ అనుజానీహీతి ॥ హే బ్రహ్మన్-వాచంయచ్ఛామిమౌనంబిభర్మి-ముక్తాః-కామా-ఆశయాస్తద్వాసనాశ్చ-యస్మాత్-తచ్చేతః - అధోక్షజే-నివేశ్యాసూన్ప్రాణాన్-విసృజామి,తదర్థంమామనుజానీహి ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ పునస్సిద్ధార్థతామేవావిష్కరోతి ॥ అజ్ఞానమితి ॥ జ్ఞానంఉపదేశజన్యం-విజ్ఞానంభగవదనుభవాత్మకం-తన్నిష్ఠయా-అజ్ఞానందేహాత్మభ్రమస్వతన్త్రాత్మభ్రమమూలం-నిరస్తం-భవతా - క్షేమంకేవలసుఖరూపం-భగవతః-పదంస్వరూపం-యతో-దర్శితమ్ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ ఇతీతి ॥తంరాజాన-మనుజ్ఞాయఅనుజ్ఞాప్య-నరదేవేనరాజ్ఞా-పూజితః-భిక్షుభిశ్శిష్యైస్సహ-జగామ ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ పరీక్షిదపీతి ॥ ఆత్మనిపరమాత్మని-ఆత్మానం- ఆత్మనైవ-సమ్య - గాధాయ-పరమాత్మైకశేషతైకరససంస్వాత్మానమేవధ్యాయన్నిత్యర్థః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ గఙ్గాతీరే-ప్రాగగ్రదర్భేషు-ఉదఙ్ముఖ-ఆసీనః-యథా-తరుః-తద్వ-దస్పన్దాసుఃతిరోహితసర్వేన్ద్రియవ్యాపారః-నిస్సఙ్గఃదేహతదనుబన్ధ్యభిమానరహితః- ఛిన్నాః-సంశయాఃదేహాత్మజీవపరమాత్మభేదాభేదాదిసంశయాః- యేనసః- మహాయోగీమహాసమాధియుక్తః-బ్రహ్మభూతఃసంశుద్ధావస్థః-బ్రహ్మశబ్దోముక్తావస్థజీవపరః-ముక్తోఽభవదితియావత్ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ తదా- హేవిప్రాః- క్రుద్ధేన-ద్విజసూనునా,ప్రచోదిత-స్తక్షకః-నృపం-హన్తుకామో - గచ్ఛన్పథి-కాశ్యపం దదర్శ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ తంవిషచికిత్సయాపరీక్షిద్రక్షణేనద్రవ్యార్జనాయ

ఛన్నం, స్వావిర్భావస్య వృక్షస్య భస్మీభూతస్య పునరఙ్కురాదిక్రమేణోత్పాదనాద్వ్యపహరణం, తదపేక్షితద్రవిణైః సన్తర్ప్య నివర్త్య ద్విజరూపేణ తిరోహితస్సన్ అదశత్ ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ నిర్జీవస్య శరీరస్య దంశేన భస్మీకరణం పుత్రకృత్యమివ జాతమిత్యాహ॥ బ్రహ్మభూతస్యేతి॥ ముక్తావస్థాం ప్రాప్తస్య రాజర్షేః దేహః, సర్వదేహినాం, పశ్యతాం సతాం, సద్య ఏవ, గరలాగ్నినా భస్మసాదభవత్ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ తత్క్షణం సర్వేషాం దుఃఖం, తతః పరముత్సవం చాహ॥ హాహాకార ఇతి॥ భువి ఖే ఆకాశే సర్వతః సర్వాసు దిక్షు ❁ ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ ❁ ప్రాసఙ్గికమాహ॥ జనమేజయ ఇత్యాదినా॥ తదా సత్రే క్రోధేన ప్రారబ్ధే సర్పాన్ సర్పాభిచారయాగే, సర్పాన్ ఆజుహావ, మన్త్రైరాచకర్ష సర్వసర్పాహ్వానే కారణం॥ క్రుద్ధ ఇతి ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ సర్పసత్ర ఇతి॥ సమిద్ధే ప్రజ్వలితే, దహ్యమానాన్ దృష్ట్వా, తక్షకాఖ్యసర్పః, ఇన్ద్రం శరణం యయౌ ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ అపశ్యన్నితి॥ పారీక్షితః పరీక్షితః పుత్రః తక్షకమపశ్యన్ ఉవాచ ఉక్తమేవాహ॥ తక్షకః కస్మాదితి ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ ఇత్థం పృష్టాః ప్రాహుర్విప్రాః॥ కిమితి ॥ హే రాజేన్ద్ర తం తక్షకం శరణం గతం ఇన్ద్రో గోపాయతి, తస్మాత్ తేన శక్రేణ, సంస్తమ్భితః నివారితో, ఽసౌ తక్షకస్సర్పః అగ్నౌ న పతతి ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ ఇతీతి విప్రవచః శ్రుత్వా, పారీక్షిత, ఉదారధీః విపులబుద్ధిః పునః ఋత్విజః ప్రాహ॥ సహేన్ద్ర ఇతి ॥ హే విప్రాః ఇన్ద్రసహితః తక్షకః కిమితి న పాత్యతే ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ తత్పారీక్షితోక్తం, శ్రుత్వా, విప్రాః ఋత్విజః, మఖే యాగే, సహేన్ద్రం తక్షకమాజుహు

బ్రహ్మభూతస్య రాజర్షేర్దేహోఽహిగరళాగ్నినా । బభూవ భస్మసాత్సద్యః పశ్యతాం సర్వదేహినామ్ ॥ ౧౩ ॥
హాహాకారో మహానాసీద్భువి ఖే దిక్షు సర్వతః । విస్మితా హ్యభవన్సర్వే దేవాసురనరాదయః ॥ ౧౪ ॥ దేవదున్దుభయో నేదుర్గన్ధర్వాప్సరసో జగుః । వవృషుః పుష్పవర్షాణి విబుధాస్సాధువాదినః ॥ ౧౫ ॥ జన*మేజయస్స్వపితరం శ్రుత్వా తక్షకభక్షితమ్ । తదాఽజుహావ సంక్రుద్ధో నాగాన్సత్రే మహాద్విజైః ॥ ౧౬ ॥ సర్పసత్రే సమిద్ధాఽగ్నౌ దహ్యమానాన్మహోరగాన్ । దృష్ట్వేన్ద్రం భయసంవిగ్నస్తక్షకశ్శరణం యయౌ ॥ ౧౭ ॥ అపశ్యంస్తక్షకం తత్ర రాజా పారీక్షితో ద్విజాన్ । ఉవాచ తక్షకః కస్మాన్న దహ్యేతోరగాధమః ॥ ౧౮ ॥ తం గోపాయతి రాజేన్ద్ర శక్రశ్శరణమాగతమ్ । తేన సంస్తమ్భితస్సర్పస్తస్మాన్నాగ్నౌ పతత్యసౌ ॥ ౧౯ ॥ పారీక్షిత ఇతి శ్రుత్వా ప్రాహర్త్విజ ఉదారధీః । సహేన్ద్రస్తక్షకో విప్రా నాగ్నౌ కిమితి పాత్యతే ॥ ౨౦ ॥ తచ్ఛ్రుత్వాఽజుహువుర్విప్రాస్సహేన్ద్రం తక్షకం మఖే । తక్షకాశు పతస్వే*హ సహేన్ద్రేణ మరుత్వతా ॥ ౨౧ ॥ ఇతి బ్రహ్మోదితాక్షేపైః స్థానాదిన్ద్రః ప్రచాలితః । బభూవ సంభ్రాన్తమతిస్సవిమానస్సతక్షకః ॥ ౨౨ ॥ తం పతన్తం విమానేన సహతక్షకమమ్బరాత్ । విలోక్యాఙ్గిరసః ప్రాహ రాజానం తం బృహస్పతిః ॥ ౨౩ ॥ నైష త్వయా మనుష్యేన్ద్ర వధమర్హతి సర్పరాట్ । అనేన పీతమమృతమతోఽయమజరామరః ॥ ౨౪ ॥ జీవితం మరణం జన్తోర్గతిస్స్వేనైవ కర్మణా । రాజంస్తతోఽన్యో నాన్యస్య ప్రదాతా సుఖదుఃఖయోః ॥ ౨౫ ॥ సర్పచోరారివహ్న్యమ్బుక్షుత్తృడ్వ్యాధ్యాదిభిర్నృప । పఞ్చత్వమృచ్ఛతే*జన్తుర్భుఙ్క్తే ప్రారబ్ధకర్మ తత్ ॥ ౨౬ ॥ తస్మాత్సత్రమిదం రాజన్సంస్థీయేతాభిచారికమ్ । సర్పా అనాగసో దగ్ధా జనైర్దిష్టం హి భుజ్యతే ॥ ౨౭ ॥ ఇత్యుక్తస్స తథేత్యాహ మహర్షేర్మానయన్వచః । సర్పసత్రాదుపరతః పూజయామాస వాక్పతిమ్ ॥ ౨౮ ॥ సైషా విష్ణోర్మహామాయాబాధ్యబాధకలక్షణా । యయా ముహ్యన్త్యసావా

వుః ఆహ్వానప్రకారం దర్శయతి ॥ తక్షకేతి ॥ హే తక్షక, మరుత్వతా మరుద్గణావృతేనేన్ద్రేణ సహ, అగ్నౌ, పతస్వేతి ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ ఇత్థంభూతైః బ్రాహ్మణోదితాక్షేపైః బ్రాహ్మణోక్తపరుషవాక్యైః సవిమానః, సతక్షకః, స్థానాత్ ప్రచ్యావితః సంభ్రాన్తమతిః భీతచిత్తో బభూవ ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ తమితి ॥ తమిన్ద్రం, అమ్బరాత్ పతన్తం అవలోక్య అఙ్గిరసః పుత్రో బృహస్పతిః రాజానం జనమేజయం ప్రాహ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ తదాహ॥ నైష ఇతి ॥ హే మనుష్యేన్ద్ర ఏష సర్పరాట్ తక్షకః త్వయా వధం నార్హతి న వధ్య ఇత్యర్థః తత్ర హేతుః అనేన తక్షకేణ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ పితృఘాతుకతక్షకవిషయక్రోధశాన్తయే తత్త్వముపదిశతి॥ జీవితమితి ॥ జన్తోః ప్రాణినః, గతిః స్వర్గనరకాదిగతిశ్చ అతో హే రాజన్ తేన స్వకర్మణా వినా సుఖదుఃఖప్రదః నాన్యోఽస్తి ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ నన్వపరోక్షం తక్షకేణ పితా దగ్ధో దృష్టః న తు కర్మణేత్యత ఆహ॥ సర్పేతి ॥ సర్పాదిభిః జన్తుః మరణమృచ్ఛతి ప్రాప్నోతీతి యత్ తత్ ప్రారబ్ధం కర్మైవ భుఙ్క్తే స్వకృతకర్మప్రయుక్తాస్సర్పాదయో న స్వతన్త్రా ఇతి భావః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ తస్మాదితి ॥ యత ఏవం తస్మాత్, హే రాజన్ ఇదమాభిచారికం, సత్రం సంస్థీయేత సమాప్యతాం వృథా, నిరపరాధాః, సర్పా దగ్ధాః కుతః, హి యస్మాత్ జనైః దిష్టం ప్రారబ్ధమేవ, భుజ్యతే ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ ఇతీతి ॥ స జనమేజయః మహర్షేః బృహస్పతేః వచో, మానయన్, తథేత్యాహ సత్రం సమాప్యతామిత్యాహ॥ సర్పసత్రాదితి ॥ వాక్పతిం బృహస్పతిమ్ ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ నను కథం విదుషామప్యేవం సమ్మోహనం యతో బ్రాహ్మణకోపాత్ పారీక్షితో మృత్యుర్జనమేజయకోపాచ్చ సర్పాణామిత్యాది

తత్రాహ॥ సైషేతి॥ బాధ్యబాధకేతిభావప్రధానోనిర్దేశః-బాధ్యత్వబాధకత్వేలక్షణయత్యాపాదయతితథా, తత్త్వంనసాక్షాత్కుర్వంతుజీవమోహనద్వారేత్యభిప్రేత్యాహ॥ యయేతి॥ యయామాయయానిదానభూతయా, భూతేషువిషయేషు-గుణవృత్తిభిః-అసౌ-ఆత్మాముహ్యతి ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀ విష్ణోర్మాయేతిసంబన్ధోక్త్యాతస్యాపితయామోహాదిశఙ్కాంవారయన్సమాధిదశాయామనుసంధేయంపరమాత్మస్వరూపమాహ॥ నయత్రేతి॥ ఆత్మవాదిభిఃపరమాత్మస్వరూపనిరూపకైః॥సకృదప్యాత్మవాదేపరమాత్మస్వరూపనిరూపణే-క్రియమాణేదుర్భావ్యతయాదుర్విభావ్యత్వేననవిభావ్యతే-నస్వకార్యకరణేనావతిష్ఠతే-సామాయా-యత్రపరమాత్మస్వరూపేనస్వకార్యక్షమేతికింపునర్వక్తవ్యమిత్యర్థః॥కించ॥యత్-యత్రపరమాత్మని-తదాశ్రయఃమాయాశ్రయః-మాయాప్రయుక్తమోహమూలకః-వివిధో-వికారఃకుతర్కరూపో, నాస్తి-తస్య-తదవిషయత్వాదితిభావః-యత్-యత్రసంకల్పవికల్పాభ్యాంవర్తతఇతితథా, తన్మనశ్చ,నాస్తి-నతద్విషయీకరోతి-నివృత్తసంకల్పవికల్పయోగపరిశుద్ధమనోవిషయత్వాదితిభావః ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀ కించ॥నయత్రేతి॥ సృజ్యంశరీరం-సృజతీతిసృజత్-కర్మతేనసహ-సృజ్యం-యత్ర-నాస్తి-కర్మతదాయత్తంశరీరంచయత్రనాస్తీత్యర్థః-ఉభయోఃకర్మతత్కల్పితదేహయోః-పరంతాభ్యాంసాధ్యంసుఖదుఃఖాదిరూపంఫలంచ-యత్రనాస్తీత్యర్థః-వచశ్చదేవమనుష్యాదిశబ్దజాతంచ, యత్రనవర్తతే-తదిత్థంభూతంపరమాత్మస్వరూపమిత్యర్థః-తతఃకిమతఆహ,జీవః,స్వయం-త్రిభిరన్వితోఽపిగుణత్రయవశ్యోఽపి తస్మిన్నిఃతాదృశపరమాత్మస్వరూపమననపరః-ఏతత్పృథివ్యాద్యచిత్తత్త్వం నిషిధ్యపరిహృత్య-ఊర్మీః అశనాయాపిపాసాశోకమోహజరామృత్యూంశ్చ-నిషిధ్య-విరమేత్-సమాహితమనస్కతయానివృత్తవ్యాపారోభవేత్-ఉత్పాదితబాధ్యబాధకమితిక్రియావిశేషణం,పరస్పరంఉద్భవాభిభవహేతుభూతంగుణత్రయంయథా, ఉత్పాదితంస్యాత్తథా,నిషిధ్యేత్యర్థః ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀ కించ

త్మాభూతేషుగుణవృత్తిభిః ॥ ౨౯ ॥ నయత్రదుర్భావ్యతయావిభావ్యతేమాయాఽఽత్మవాదేసకృదాత్మవాదిభిః। నయద్వికారోవివిధస్తదాశ్రయోమనశ్చసంకల్పవికల్పవృత్తియత్॥ ౩౦ ॥నయత్రసృజ్యంసృజతోభయోః పరంవచశ్చజీవస్త్రిభిరన్వితస్స్వయమ్। తదేతదుత్పాదితబాధ్యబాధకంనిషిధ్యచోర్మీన్విరమేత✻✻తస్మినిః॥ పరంపదంవైష్ణవమామనన్తితద్యన్నేతినేతీత్యతదుత్సిసృక్షవః। విసృజ్యదౌరాత్మ్యమనన్యసౌహృదాహృదోపగుహ్యావసితంసమాహితైః ॥ ౩౨ ॥ తఏతదధిగచ్ఛన్తివిష్ణోర్యత్పరమంపదమ్। అహంమమేతిదౌర్జన్యంన యేషాందేహగేహజమ్ ॥ ౩౩ ॥ అతివాదాంస్తితిక్షేతనావమన్యేతకంచన।నచేమందేహమాశ్రిత్యవైరంకుర్వీతకేనచిత్ ॥ ౩౪ ॥ నమోభగవతేతస్మైకృష్ణాయాకుణ్ఠమేధసే। యత్పాదామ్బురుహధ్యానాత్సంహితామధ్యగామిమామ్ ॥ ౩౫ ॥ శౌనకఉవాచ।పైలాదిభిర్వ్యాసశిష్యైర్వేదాచార్యైర్మహాత్మభిః। వేదాశ్చకథితావ్యస్తాఏతత్సౌమ్యాభిధేహినః ॥ ౩౬ ॥ సూతఉవాచ ॥ సమాహితాత్మనోబ్రహ్మన్బ్రహ్మణఃపరమేష్ఠినః।హృ

తదేవ-వైష్ణవంపదం-పర,మామన్తి-వైష్ణవమిత్యభేదసంబన్ధేవిశేషణం, పరంప్రకృతిపురుషవిలక్షణం-పరంసర్వోత్కృష్టంవా-పద్యతఇతిపదంస్వరూపం-కింతత్-యన్నేతినేతిప్రకృతిప్రాకృతజడాజడవస్తుయాదృశంతాదృశంనభవతీత్యత ఉత్సిసృక్షవఃతద్వ్యతిరిక్తచేతనాచేతనంవ్యావర్తయితుమిచ్ఛవః-దౌరాత్మ్యంరాగద్వేషాదికం, అహంమమాభిమానంవా, విసృజ్య-అనన్యసౌహృదాః-నాన్యస్మిన్భగవద్వ్యతిరిక్తేసౌహృదంయేషాంతే-హృదో-పగుహ్యధ్యానాదినాసంశ్లిష్య-సమాహితైఃసమాధినిష్ఠైః-అవసితంనిశ్చితమ్ ❀ ॥ ౩౨ ॥ ❀ దౌరాత్మ్యంవిసృజ్యేత్యుక్త్యాతత్త్యాగస్యసాధనసంపాదనద్వారాభగవత్ప్రాప్తిసాధనత్వంసూచితం-తత్స్పష్టమేవాహ॥ఏతదితి॥ యేషాంగేహదేహజందేహగేహవిషయం,అహంమమేతి,దౌర్జన్యం-నాస్తి-తఏతే, త-ద్విష్ణోః-పరమంపదమధిగచ్ఛన్తిఉపాసనయాసాక్షాత్కుర్వన్తి-గత్యర్థాబుధ్యర్థాః యద్వాప్రాప్నువన్తి ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀ తదేవంబాధ్యబాధకభావస్యభగవన్మాయాప్రయుక్తత్వమభిధాయతదనుప్రసక్తంచపరిహృతం-తన్మాయాతితీర్షూణాంవృత్తిమాహ॥అతివాదానితి॥ అతిక్రాన్తవాదాన్-విరుద్ధవాదాన్, పరుషవచాంసీతియావత్-ఇమం,మర్త్యందేహ,మాశ్రిత్యాత్మత్వేనాభిసంధాయ-కేనచిదపి-వైరం, నకుర్యాత్ ❀ ॥ ౩౪ ॥ ❀ శాస్త్రసమాప్తౌగురునమస్కారాత్మకంమఙ్గళమాచరతి॥ నమఇతి॥ కృష్ణాయకృష్ణద్వైపాయనాయ, అకుణ్ఠమేధసేఅసంకుచితబుద్ధయే-అధ్యగాంఅధిగతవానస్మి ❀ ॥ ౩౫ ॥ ❀ ఇమాంసంహితామధ్యగామిత్యుక్తం, తత్రపురాణసంహితావిభాగంవిశేషతోబుభుత్సుస్తావత్తన్మూలభూతవేదవిభాగంపృచ్ఛతి॥ పైలాదిభిరితి॥ వేదాచార్యైఃవేదాచారనిరతైః-తత్ప్రవర్తకైశ్చ, కతిధా, వ్యస్తాఃవిభక్తాః ఏతద్విభాగవైవిధ్యం-నోఽస్మభ్యం-అభిధేహి ❀ ॥ ౩౬ ॥ ❀ ఇత్థమాపృష్టస్తంవిభాగంవివక్షుస్తావద్బాదరాయణజన్మావిభాగనైవప్రవృత్తఇతివక్తుంతావద్వేదావిర్భావక్రమమాహాష్టభిః-సమాహితాత్మనఇతి॥ హేబ్రహ్మన్

శౌనక,భగవతి-సమాహితః-ఆత్మానః,యేన,తస్య-పరమేష్ఠినశ్చతుర్ముఖస్య, హృది-యః,ఆకాశః, తస్మాన్నాదః అభూత్, ఆకాశసంస్పృష్టవాయుపరిణామాత్మకప్రాణఘోషఆవిర్బభూవ - నాదంవిశినష్టి-యః , వృత్తిరోధాత్ శ్రోత్రవృత్తినిరోధాత్ విభావ్యతేశ్రోత్రపిధానాచ్ఛ్రూయతఇత్యర్థః ❋ ॥ ౩౭ ॥ ❋కించ। యస్యనాదస్యో , పాసనాయా,యోగినః,ద్రవ్యక్రియాకారకాఖ్యంఆత్మనోమలం- విధూయా - పునర్భవంమోక్షంప్రాప్నువన్తిజ్ఞానోత్పాదకత్వాత్తదుపాసనాయాఇతిభావః,ద్రవ్యంశరీరం,క్రియాపుణ్యాపుణ్యాత్మకంకర్మ,కారకమిన్ద్రియం , ఏవంత్రిధాఖ్యాయతఇతితథా,దేహేన్ద్రియతదుభయనిష్పాద్యకర్మాఖ్యంమలమిత్యర్థః ❋ ॥ ౩౮ ॥ ❋తతఇతి ॥ తతోనాదా,త్త్రివృదోంకారో,ఽభవత్ , ప్రథమంసాధారణరూపేణప్రతిపన్నశ్శబ్దఃప్రణవరూపేణవ్యక్తోఽభూదిత్యర్థః-త్రివృత్ త్రయాణామకారోకారమకారాణాంవృత్ వర్తనం యస్మిన్సః, త్రిమాత్రో వా - తమేవవిశినష్టి-అవ్యక్తప్రభవఃఅయోగిభిర్జ్ఞాతుమశక్యప్రభవఃస్వ- యమేవరాజతఇతిస్వరాట్-యః-తత్, బ్రహ్మణఃపరమాత్మనో , లిఙ్గంజ్ఞాపకంవాచకం-యత్తదితినపుంసకత్వంలిఙ్గవిశేషణత్వాత్ ❋ ॥ ౩౯ ॥ ❋కోఽసౌపరమాత్మేత్యతస్తంవదన్ప్రణవస్యతద్వాచకతామాహ ॥ శృణోతీతిసార్ధేన - సుప్తశ్రోత్రేణేతిసమస్తం పదం-యః - ఇమంస్ఫోటంప్రణవరూపంశబ్దం - సుప్తశ్రోత్రేణాపిశృణోతి - శ్రోత్రేపిహితేసత్యపిశృణోతీత్యర్థః-యః- శ్రోత్రయోఃదృఢపిహితయోస్సతో-రిమంస్ఫోటం - శృణోతి-స-పరమాత్మైవ-నతుజీవః - స్తస్యకరణాయత్తజ్ఞానత్వాదితిభావః - పరమాత్మాత్వకరణాయత్తజ్ఞానఇత్యాహ ॥ శూన్యదృగితి ॥ శూన్యేపీన్ద్రియవర్గేపశ్యతీతిశూన్యదృక్- జీవస్యనాదోపలబ్ధిస్తుపరమాత్మద్వారికేతిభావః - యద్వా - ప్రణవమేవవిశినష్టి ॥శృణోతీతి-శూన్యదృక్-అర్థాన్తరజ్ఞానరహితః-పిహితకర్ణైనవిషయాన్తరా

ద్యాకాశాదభూన్నాదోవృత్తిరోధాద్విభావ్యతే ॥ ౩౭ ॥ యదుపాసనయాబ్రహ్మన్యోగినోమలమాత్మనః ।
ద్రవ్యక్రియాకారకాఖ్యంధూత్వాయాన్త్యపునర్భవమ్ ॥ ౩౮ ॥ తతోఽభూత్త్రివృదోంకారోయోఽవ్యక్త
ప్రభవస్స్వరాట్ । యత్తల్లిఙ్గంభగవతోబ్రహ్మణఃపరమాత్మనః ॥ ౩౯ ॥ శృణోతియఇమంస్ఫోటంసుప్తశ్రో
త్రేణశూన్యదృక్ । యేనవాగ్వ్యజ్యతేయస్యవ్యక్తిరాకాశఆత్మనః ॥ ౪౦ ॥ స్వధామ్నోబ్రహ్మణస్సాక్షాద్వా
చకఃపరమాత్మనః । ససర్వమన్త్రోపనిషద్వేదబీజంసనాతనమ్॥ ౪౧ ॥ తస్యహ్యాసంస్త్రయోవర్ణాఅకారాద్యా
భృగూద్వహ । ధార్యన్తేయైస్త్రయోభావాగుణనామార్థవృత్తయః ॥ ౪౨ ॥ తతోఽక్షరసమామ్నాయమసృజ
ద్భగవానజః । అన్తస్థోష్మస్వరస్పర్శహ్రస్వదీర్ఘాదిలక్షణమ్ ॥ ౪౩ ॥ తేనైవాసౌచతురోవేదాంశ్చతుర్భిర్వదనై

గోచరతయాశ్రూయమాణఇత్యర్థః - యేన-వాగ్వ్యజ్యతేప్రచోదితాసత్యభివ్యజ్యతే - యస్యాత్మన - ఆకాశో-వ్యక్తిఃశరీరం యద్వా - యేనప్రణవేన-వాక్ - వ్యజ్యతేలౌకికవైదికశబ్దరాశిరభివ్యజ్యతే-యస్యాత్మనః,ప్రణవస్వరూపస్యా,కాశఃహృదయాకాశః-వ్యక్తిరభివ్యక్తిస్థానమ్ ❋ ॥ ౪౦ ॥ ❋స్వధామ్నఃస్వమహిమ్నిప్రతిష్ఠితస్య- బ్రహ్మణః-పరమాత్మనో-వాచకః-కించ ॥ సఇతి ॥ సర్వేషాం-మన్త్రాణా-ముపనిషదాం-వేదానాంచ బీజంకారణం - సనాతనమిత్యనేనతస్యహృదయాకాశేఽభివ్యక్తిమాత్రంనసూత్పత్తిరిత్యభిప్రేతమ్ ❋ ॥ ౪౧ ॥ ❋తస్యేతి॥ హేభృగూద్వహ-తస్యప్రణవస్య-వయవా-స్త్రయః- అకారాద్యాఃఅకారోకారామకారావర్ణాః-ఆసన్ఆవిర్బభూవుః , యద్వా - తస్యప్రణవస్యప్రకృతిభూతాస్త్రయోవర్ణాః-తాన్విశినష్టి ॥ ధార్యన్తఇతి ॥యైరకారాదిభి,స్త్రయో-భావా అర్థాః-అనన్యార్హశేషత్వానన్యశరణత్వానన్యభోగ్యత్వరూపాః, గుణనామ్నాంప్రాప్యత్వప్రాపకత్వాదిగుణప్రతిపాదకానాంనారాయణాదినామ్నాం - స్వార్థేషు - యాః - వృత్తయః అభిధాశ్చ - ధార్యన్తే - ప్రకాశకతయాకారణతయావేతిభావః ❋ ॥ ౪౨ ॥ ❋తతఃప్రణవాత్ - అక్షరసమామ్నాయం అక్షరసమాహార-మసృజత్-అజశ్చతుర్ముఖశరీరకఃపరమపురుషః-అక్షరసమామ్నాయమేవవిభజ్యవిశినష్టి॥అన్తస్థేతి ॥ యరలవాఅంతస్థాః,శషసహాఊష్మాణః-అచస్స్వరాః-కాదయోమావసానాఃస్పర్శాః - హ్రస్వదీర్ఘశబ్దాభావప్రధానా-ఆదిశబ్దేనప్లుతత్వోదాత్తత్వస్వరితత్వాదిస్వధర్మసంగ్రహః - జిహ్వామూలీయోపధ్మానీయసంగ్రహశ్చ-అన్తస్థాదయో - లక్షణంస్వరూపం-యస్య-తమక్షరసమ్నాయ-మితిసంబన్ధః ❋ ॥ ౪౩ ॥ ❋తేనేతి ॥ తేనాక్షరసమామ్నాయేనా- సౌచతుర్ముఖశరీరకోవిభుః-చతురో-వేదా-నావిష్కృతవానితిశేషః,తత-శ్చాతుర్హోత్రవివక్షయా - చత్వారోహోతారఃఅధ్వర్యూద్గాతృబ్రహ్మాఖ్యాఋత్విజః-తైరనుష్ఠేయంకర్మ చాతుర్హోత్రం-తద్వివక్షయాయజ్ఞప్రకాశనేచ్ఛయేత్యర్థః-సవ్యాహృతికాన్సప్రణవాన్ - చతురో వేదాన్-పుత్రాన్మరీచ్యాదీన్,అధ్యాపయత్,పుత్రానితి॥గతిబుద్ధీ,,త్యాదినాకర్మత్వేద్వితీయా , పుత్రాన్విశినష్టి-బ్రహ్మర్షీన్ విదాన్ వేదోచ్చారణాదినిపుణాన్ , తేతుమరీచ్యాదయో , వైదికధర్మోపదేష్టారః - స్వపుత్రేభ్యఃకశ్యపాదిభ్యః , స

మాదిశన్ ఉపదిదిశుః ॥ ౪౪ ॥ ౪౫ ॥ ఏవం పరంపరయా - తత్తచ్ఛిష్యైస్తేషాం తేషాం శిష్యైః, ధృతవ్రతై
ర్మహర్షిభిః, చతుర్షు యుగేషు, ప్రతిచతుర్యుగపర్యాయం ప్రాప్తాః, తత్ర ప్రతిద్వాపరాదౌ ప్రతిద్వాపరమాదిర్యస్య - తత్సన్ధిలక్ష
ణకాలస్య తస్మిన్ - ద్వాపరాన్తే వేదవిభాగప్రసిద్ధేః శంతనుసమకాలం వ్యాసావతారప్రసిద్ధేశ్చ । కాలతః యుగధర్మతః, క్షీణా
యుషః అల్పాయుష్కాన్ - క్షీణసత్త్వాన్ అల్పబలాన్, అల్పబుద్ధీంశ్చ - జనాన్, నవలోక్య - వ్యస్తా విభక్తా ఇత్యన్వయః వ్యాసనంనా
మాపరేభ్యశ్చతుర్భ్యో వేదరాశిభ్య ఉద్ధృత్య సంహితాకరణేన ప్రవర్తనం - తర్హి పురుషబుద్ధిప్రభవత్వాన్నాదరణీయత్వం
స్యాదిత్యాశఙ్క్యాహ ॥ వేదానితి ॥ హృదిస్థేన - అచ్యుతేన, చోదితాః - వేదాన్ - వ్యస్యన్ విభక్తవన్తః - నతు స్వబుద్ధ్యేతి భా
వః ॥ ౪౬ ॥ ౪౭ ॥ తత్ర వైవస్వతమన్వన్తరద్వాపరాదౌ వేదవిభాగక్రమం విశేషతో నిరూపయతి ॥ ఏతస్మిన్నిత్యాదినా ॥ ఏతస్మిన్న
న్తరే వైవస్వతమన్వన్తరే అష్టావింశతిచతుర్యుగద్వాపరాదావిత్యర్థః - లోకభావనః - లోకాన్భావయతి అభ్యుదితాన్కరోతీతి
తథా - హేతుగర్వమిదమ్, అతః, సత్యవత్యాం, అంశాంశకలయా, అవతీర్ణః - హే మహాభాగ ॥ ౪౮ ॥ ౪౯ ॥ చాతుర్విధ్యమేవా
హ ॥ ఋగితి ॥ ఋగాదీనాం - రాశీన్ - స్వయం సాక్షాత్కృత్యేతి శేషః - వర్గశః ప్రకరణభేదేన రాశిభ్యః, ఉద్ధృత్య, చతస్రః - సం
హితాః, చక్రే - రాశేరుద్ధృత్యేతి పారస్యగమః - దృష్టాన్తతథాదర్శనాత్ ॥ యథాఽనేకవిధమణిరాశేర్మణిగణానుద్ధృత్య
మాలాః కుర్వన్తి తద్వత్ ॥ ౫౦ ॥ అథ తాసాం సంహితానాం చతసృణాం మధ్యే ఏకైకాం సంహితాం - చతురః - శిష్యా-

---

ర్విప్రః । సవ్యాహృతికాన్ సోంకారాంశ్చాతుర్హోత్రవివక్షయా ॥ ౪౪ ॥ పుత్రానధ్యాపయత్తాంస్తు బ్రహ్మర్షీన్ బ్ర
హ్మకోవిదాన్ । తే తు ధర్మోపదేష్టారః స్వపుత్రేభ్యః సమాదిశన్ ॥ ౪౫ ॥ తే పరంపరయా ప్రాప్తాస్తత్తచ్ఛి
ష్యైర్ధృతవ్రతైః । చతుర్యుగేష్వథ వ్యస్తా ద్వాపరాదౌ మహర్షిభిః ॥ ౪౬ ॥ క్షీణాయుషః క్షీణసత్త్వాన్దుర్మేధా
న్వీక్ష్య కాలతః । వేదాన్బ్రహ్మర్షయో వ్యస్యన్ హృదిస్థాచ్యుతచోదితాః ॥ ౪౭ ॥ అస్మిన్నప్యన్తరే బ్రహ్మన్భగవా
న్లోకభావనః । బ్రహ్మేశాద్యైర్లోకపాలైర్యాచితో ధర్మగుప్తయే ॥ ౪౮ ॥ పరాశరాత్సత్యవత్యామంశాం
శకలయా విభుః । అవతీర్ణో మహాభాగ వేదం చక్రే చతుర్విధమ్ ॥ ౪౯ ॥ ఋగథర్వయజుస్సామ్నాం రాశీనుద్ధృత్య
వర్గశః । చతస్రస్సంహితాశ్చక్రే మాలా మణిగణానివ ॥ ౫౦ ॥ తాసాం స చతురశ్శిష్యానుపాహూయ మహామ
తిః । ఏకైకాం సంహితాం బ్రహ్మన్నేకైకస్మై దదౌ విభుః ॥ ౫౧ ॥ పైలాయ సంహితామాద్యాం బహ్వృచాఖ్యా
మువాచ హ । వైశంపాయనసంజ్ఞాయ నిగదాఖ్యం యజుర్గణమ్ ॥ ౫౨ ॥ సామ్నాం జైమినయే ప్రాహ తథా ఛ
న్దోగసంహితామ్ । అథర్వాఙ్గిరసంనామ స్వశిష్యాయ సుమన్తవే ॥ ౫౩ ॥ పైలస్స్వాం సంహితామూచే ఇన్ద్ర

నుపహూయ శిష్యేభ్య ఏకైకస్మై ఏకైకాం సంహితాం మహామతిః పారాశర్యః - దదౌ ఉపదిష్టవాన్ ॥ ౫౧ ॥ కస్మై కాం దదావి
త్యత్రాహ ॥ పైలాయేతి ద్వాభ్యామ్ ॥ అనేకఋక్సముదాయరూపత్వాద్బహ్వృచాఖ్యాం “ తేషామృగ్యత్రార్థవశేన పాద
వ్యవస్థా ” ఇతి ఋగ్లక్షణం - తేషాం మన్త్రబ్రాహ్మణాత్మకవేదైకదేశరూపాణాం మధ్యే - యత్ర యేషు - అర్థభేదేన విశిష్టైకార్థ
ప్రతిపాదకత్వే సత్యవాన్తరార్థభేదవశాత్పాదవ్యవస్థా సా ఋగితి తదర్థః - యజుర్గణస్య నితరాం గద్యమానత్వాన్నిగదాఖ్యత్వం
యస్యాపి ఋక్సామాభ్యామన్యద్యత్ప్రశ్లిష్టపఠితం మన్త్రజాతం తదేవ యజుః - తథా చ సూత్రితం “ శేషే యజుశ్శబ్దః ” ఇతి “ ఉ
చ్చైరృచా క్రియత ఉపాంశు యజుషా ” ఇతి యజుష ఉపాంశుపాఠస్య పరశ్రవణాన్నిగదాఖ్యసంజ్ఞావిరోధశ్చ - తథాఽపి నిగద
త్వమత్ర న యజుషో లక్షణముచ్యతే - కిన్తు, యజుస్సంజ్ఞేష్వేవ కేషుచిన్మన్త్రేషు పరసంబోధనరూపేషు “ ప్రోక్షణీరాసాదయ ”
ఇత్యేవమాదిషు పరసంబోధనాయ నితరాం గద్యన్త ఇతి వ్యుత్పత్త్యా వాచనికోపాంశుత్వబాధేన కార్యబలాదుచ్చైర్ధర్మయోగ ఉ
క్తః ॥ ౫౨ ॥ సామ్నామితి ॥ అత్ర గీత్యాధారభూతా ఋచస్సామశబ్దవివక్షితాః “ గీతిషు సామ ” ఇతి గీతిమాత్రస్య సామ
త్వసూత్రణాత్ - సామ్నాం సంబన్ధినీం - ఛన్దోగసంహితాం జైమినయే - ప్రాహ - అథర్వాఙ్గిరసంనామ శాఖాం - సుమన్త
వే ॥ ౫౩ ॥ పైలాదయస్స్వస్వశాఖాం స్వశిష్యేభ్య ఊచురిత్యాహ ॥ పైల ఇతి ॥ స్వసంహితాం బహ్వృచాఖ్యాం - ద్విధా వి
భజ్య - స్వపుత్రాయ - ఇన్ద్రప్రమితయే శిష్యాయ బాష్కలాయ చ - ఊచే - స చ బాష్కలోఽపి - స్వకాం సంహితాం - చతుర్ధా - వ్య
స్య విభజ్య - హే భార్గవ - బోధ్యాదిభ్యశ్చతుర్భ్యః - ఆహ - ఆత్మవాన్ ధీమాన్ - ఇన్ద్రప్రమితిరపి, స్వాం సంహితాం - స్వసుతం,
కవిం విద్వాంసం - మాణ్డూకేయమృషి - మధ్యాపయామాస - తస్య మాణ్డూకేయస్య - శిష్యో - వేదమిత్రః - సౌభార్యాదిభ్యశ్శిష్యే

భ్యః * ॥ ౫౪ ॥ ౫౫ ॥ ౫౬ ॥ * తత్సుతః మాణ్డూకేయసుతః-శాకల్యస్తు, స్వాం సంహితాం, పఞ్చధా విభజ్య-వాత్స్యాదిషు-పఞ్చసు వ్యధాత్. తానధ్యాపయామాసేత్యర్థః * ॥ ౫౭ ॥ తచ్ఛిష్యః శాకల్యశిష్యో, జాతుకర్ణస్తు, సనిరుక్తాం సంహితాం, విభజ్య, నిరుక్తం నామ వైదికపదవ్యాఖ్యానం, తేన సాకం చతుర్ధా విభజ్యేత్యర్థః, బాలాకాదిభ్యశ్చతుర్భ్యః ప్రదదౌ * ॥ ౫౮ ॥ * బాష్కలిః పూర్వోక్తబాష్కలస్య పుత్రః, ప్రతిశాఖాభ్యః ఉక్తసర్వశాఖాభ్యః, ఉద్ధృత్యేతి శేషః, వాలఖిల్యాఖ్యాం శాఖాం, చక్రే. తాం చ, పైలాయన్యాదయస్త్రయ అదదుః * ॥ ౫౯ ॥ * ఏవమృక్శాఖావిభాగప్రకారమభిధాయ తచ్ఛ్రవణఫలమాహ॥ బహ్వృచ ఇతి ॥ ఏతచ్ఛన్దసాం ఏతేషాం ఛన్దసాం, వ్యాసం విభాగం. శ్రుత్వా, సర్వైః-పాపైః, ప్రముచ్యతే * ॥ ౬౦ ॥ అథ తైత్తిరీయశాఖోత్పత్తిం ప్రస్తౌతి॥ వైశంపాయనశిష్యా ఇతి ॥ చరకాధ్వర్యవః అధ్వర్యుశాఖాధ్యయనాదధ్వర్యవ, శ్చరకాశ్చ, భవన్, తత్ర చరకశబ్దం నిర్వక్తి ॥ యే చేరురితి ॥ బ్రహ్మహత్యారూప మంహః పాపం-క్షపయతీతి తథా. తత్స్వగురో-రనుష్ఠేయం వ్రతం-యే-చరుః-వ్రతచరణాచ్చరకసంజ్ఞాశ్చాభవన్ * ॥ ౬౧ ॥ * యాజ్ఞవల్క్య ఇతి॥ తచ్ఛిష్యః వైశంపాయనశిష్యః-యాజ్ఞవల్క్యః-అయం పూర్వోక్తాదన్యః ఆహ-గురుమితి శేషః. ఉక్తిమేవాహ ॥ అహో ఇత్యాదినా ॥ సుదుష్కరమిత్యన్తేన-హే భగవన్ - అహో - అల్పసారాణాం అల్పతపసా-మేతేషాం-చరితేన-కియత్ - అహం తు సుదుష్కరం, వ్రతం చరిష్యా

ప్రమితే మేమునిః । బాష్కలాయచసోఽప్యాహ శిష్యేభ్యస్సంహితాం స్వికామ్ ॥ ౫౪ ॥ చతుర్ధా వ్యస్య బోధ్యాయ యాజ్ఞవల్క్యాయ భార్గవ । పరాశరాయాగ్నిమిత్రే ఇన్ద్రప్రమితిరాత్మవాన్ ॥ ౫౫ ॥ అధ్యాపయత్సంహితాం స్వాం మాణ్డూకేయమృషిం కవిమ్ । తస్య శిష్యో వేదమిత్రస్సౌభర్యాదిభ్య ఊచివాన్ ॥ ౫౬ ॥ శాకల్యస్తత్సుతస్స్వాం తు పఞ్చధా వ్యస్య సంహితామ్ । వాత్స్యముద్గలశాలీయగోఖల్యశిశిరేష్వధాత్ ॥ ౫౭ ॥ జాతుకర్ణశ్చ తచ్ఛిష్యస్సనిరుక్తాం స్వసంహితామ్ । బాలాకపైఙ్గవైతాలవిరజేభ్యో దదౌ మునిః ॥ ౫౮ ॥ బాష్కలిః ప్రతిశాఖాభ్యో వాలఖిల్యాఖ్యసంహితామ్ । చక్రే పైలాయనిర్గార్గిః కాసారశ్చైవ తాం దధుః ॥ ౫౯ ॥ బహ్వృచాస్సంహితా హ్యేతా ఏభిర్బ్రహ్మర్షిభిర్ధృతాః । శ్రుత్వైతచ్ఛన్దసాం వ్యాసం సర్వపాపైః ప్రముచ్యతే ॥ ౬౦ ॥ వైశంపాయనశిష్యా వై చరకాధ్వర్యవోఽభవన్ । యచ్చేరుర్బ్రహ్మహత్యాంహః క్షపణం స్వగురోర్వ్రతమ్ ॥ ౬౧ ॥ యాజ్ఞవల్క్యశ్చ తచ్ఛిష్య ఆహాహో భగవన్కియత్ । చరితేనాల్పసారాణాం చరిష్యేఽహం సుదుశ్చరమ్ ॥ ౬౨ ॥ ఇత్యుక్తో గురురప్యాహ కుపితో యాహ్యలం త్వయా । విప్రావమన్త్రా శిష్యేణ మదధీతం త్యజాస్వితి ॥ ౬౩ ॥ దేవరాతసుతస్సోఽపి ఛర్దిత్వా యజుషాం గణమ్ । తతో గతోఽథ మునయో దదృశుస్తాన్యజుర్గణాన్ ॥ ౬౪ ॥ యజూంషి తిత్తిరా భూత్వా తల్లోలుపతయాఽఽదదుః । తైత్తిరీయా ఇతి యజుశ్శాఖా ఆసన్సుపేశలాః ॥ ౬౫ ॥ యాజ్ఞవల్క్యస్తతో బ్రహ్మంశ్ఛన్దాంస్యధిగవేషయన్ । గురోరవిద్యమానాని సూపతస్థేఽర్కమీశ్వరమ్ ॥ ౬౬ ॥ యాజ్ఞవల్క్య ఉవాచ ॥ ఓం నమో భగవతే ఆదిత్యాయాఖిలజగతామాత్మస్వరూపేణ కాలస్వరూపేణ చతుర్విధభూతనికాయానాం బ్రహ్మాదిస్తమ్బపర్యన్తానామన్తర్హృదయేషు బహిరపి చాకాశ ఇవోపాధినాఽవ్యవధీయమానో భగవానేక ఏవ క్షణలవనిమేషావయవోపచితసంవత్సరగణేనాపాం ఆదానవిసర్గాభ్యామిమాం లోకయా

మీతి * ॥ ౬౨ ॥ * ఇత్యుక్త ఇతి॥ విప్రావమన్త్రా విప్రావమానకర్త్రా-హేతుగర్భమిదం-శిష్యేణ యాజ్ఞవల్క్యేన-ఇతీత్థం-ముక్తః-కుపితో-గురురప్యాహ॥ కిమితి ॥ త్వయా, అలం, యాహి, మదధీతం మత్తోఽధీతం, మాశు-త్యజేతి * ॥ ౬౩ ॥ * అథ-దేవరాతసుతో యాజ్ఞవల్క్యః - యజుషాం గణం-ఛర్దిత్వా ఉద్గీర్య-గతః * ॥ ౬౪ ॥ * అథ మునయః-ఛర్దితానామాదానం విప్రరూపేణానుచితమితి మత్వా తిత్తిరాఖ్యపక్షివిశేషా భూత్వా - లోలుపతయా-ఆదదుః జగృహుః. అతో, యజుశ్శాఖాః తైత్తిరీయసంజ్ఞా-ఆసన్ సుపేశలా అతిరమ్యాః-బహువచనమవాన్తరభేదవివక్షయా * ॥ ౬౫ ॥ * కాణ్వమాధ్యన్దినశాఖాప్రవృత్తిం ప్రస్తౌతి ॥ యాజ్ఞవల్క్య ఇత్యాదినా ॥ హే బ్రహ్మన్, గురోః, అధీతాని, ఛన్దాంస్య - ధిగవేషయన్ అన్వేషయన్నన్య- పశ్యన్ ఛర్దితత్వాదితి భావః, అర్కమాదిత్యమణ్డలాన్తర్వర్తిన, మీశ్వరం, సుష్ఠు, ఉపతస్థే తుష్టావ * ॥ ౬౬ ॥ * స్తుతిమేవాహ॥ ఓం నమ ఇత్యాదినా ॥ యో, లోకయాత్రాం, మనువహతి, తస్మై, భగవతే, ఆదిత్యాయ, తుభ్యం, నమ, ఇతి సంబన్ధః-త దేవదర్శయతి ॥ అఖిలేత్యాదినా ॥ అఖిలజగదాత్మత్వమేవ ప్రపఞ్చయతి, చతుర్విధనికాయానాం, దేవమనుష్యపశుపాదపభేదేన జరాయుజాణ్డజస్వేదజోద్భిజ్జరూపేణ వా చతుర్విధానాం భూతసముదాయానాం, కిం బహునా, బ్రహ్మాదిస్తమ్బపర్యన్తానాం అన్తర్హృదయేషు, ఆకాశ ఇవ, వ్యాప్యవ్యాపకోపాధినా బ్రహ్మాదిస్తమ్బపర్యన్తేనావ్యవధీయమానః అస్పృష్టవ్యాప్యగతదోష ఇత్యర్థః కాలానురూపతాం ప్రపఞ్చయతి - బహిః, క్షణాదిభిరవయవైః, రుపచితేన, సంవత్సరగణేన, తోయాదానవిసర్గాభ్యాం లోకయా

త్రాం లోకవృత్తిం, అనువహతి నిర్వహతి ❀ ॥ ౬౭ ॥ ❀ అఖిలజగదాత్మస్వరూపేణేత్యనేనాన్తః ప్రవిశ్య ప్రేరకత్వరూపో గాయత్ర్యాః ప్రథమపాదస్థసవితృశబ్దార్థ ఉక్తః, అథ ద్వితీయపాదస్థభర్గశబ్దార్థవర్ణనేన స్తౌతి ॥ యదు హేతి ॥ ఉ హ వా వ ఇతి ప్రసిద్ధిద్యోతకో నిపాతసముదాయః భగవతః తవ యన్మణ్డల, మథ, స్తపతి, త, త్స్వధీమహీతి సంబన్ధః, స్వధీమహి సుష్ఠు ధ్యాయేమే త్యర్థః, హే విబుధర్షభ, హే సవితః, హే తపనే, తి త్రీణి సంబోధనాని - మణ్డలం విశినష్టి, అహరహః, అనుసవనం త్రిసంధ్యం, ఆమ్నాయవిధినా వైదికమార్గేణ, ఉపతిష్ఠమానానాం జనానాం, యాన్యఖిలాని, దురితాని పాపాని, వృజినాని తత్ఫలాని దుఃఖానిచ, తాన్యేవ చ, బీజాని, యద్వా, దురితాని వృజినానాం బీజమజ్ఞానం చ భర్జయతీతి భర్జనం, తద్భర్గస్తేజో యస్య తత్ ❀ ॥ ౬౮ ॥ ❀ అథ తృతీయపాదార్థ సర్వధీప్రచోదయితృత్వకథనేన స్తౌతి ॥ యదు హా వావేతి ॥ ఉ హ వా వేతి పూర్వవత్ ॥ యో భవాన్, నిజనికేతనానాం స్వశరీరాణాం, స్థావరజఙ్గమసమూహానాం, మనఇన్ద్రియప్రాణగణాన్, ఆత్మనో జీవాంశ్చ, స్వయ, మాత్మాధారోఽన్తర్యామీ చ సన్, ప్రచోదయతి ❀ ॥ ౬౯ ॥ చతుర్విధపురుషార్థప్రదత్వమాశిషుర్వన్ స్వాభిప్రేతం నివేదయతి ॥ య ఏవేతి ॥ అతికరాలవదనో - యో - ఽన్ధకారసంజ్ఞోఽజగరగ్రహ - స్తేన - గృహీతం గిలితం - అత ఏవ - మృతకమివ - అచేతనం నిస్సంజ్ఞ - మిమం లోకం - అవలోక్య - నితరసాధారణ్యా కృపాదృష్ట్యా - ఉత్థాప్య - హరహ - స్త్రిసంధ్యం - స్వధర్మాఖ్యాత్మావస్థానే - స్వధర్మాఖ్యం స్వారాధనధర్మాఖ్యం - య - దాత్మావస్థానం చిత్తసమాధానం - తస్మిన్ - శ్రేయసి - ప్రవర్తతి - యశ్చ భ

త్రామనువహతి ॥ ౬౭ ॥ యదు హా వావ విబుధర్షభ సవితరదస్తపత్యనుసవనమహరహరామ్నాయవిధినోపతిష్ఠమానానామఖిలదురితవృజినబీజావభర్జనం భగవతస్స్వధీమహి తపనమణ్డలమ్ ॥ ౬౮ ॥ య ఉ హా వావ స్థిరచరనికరాణాం నిజనికేతనానామిన్ద్రియాసుగణానాత్మనః స్వయమాత్మాన్తర్యామీ ప్రచోదయతి ॥ ౬౯ ॥ య ఏవేమం లోకమతికరాలవదనాన్ధకారసంజ్ఞాజగరగ్రహగృహీతం మృతకమివాచేతనమవలోక్యానుకమ్పయా పరమకారుణిక ఈక్షయైవోత్థాప్యాహరహరనుసవనం శ్రేయసి స్వధర్మాఖ్యాత్మావస్థానే ప్రవర్తయత్యవనిపతిరివాసాధూనాం భయముదీరయన్నటతి పరిత ఆశాపాలైస్తత్ర తత్ర కమలకోశాఞ్జలిభిరుపహృతార్హణః ॥ ౭౦ ॥ అథ హ భగవంస్తవ చరణనలినయుగలం త్రిభువనగురుభిర్వన్దితమహమయాతయామయజుఃకామ ఉపసరామీతి ॥ ౭౧ ॥ ఏవం స్తుతస్స భగవాన్వాజిరూపధరో హరిః । యజూంష్యయాతయామాని మునయేఽదాత్ప్రసాదితః ॥ ౭౨ ॥ యజుర్భిరకరోచ్ఛాఖా దశ పఞ్చ శతైర్విభుః । జగృహుర్వాజసన్యస్తాః కాణ్వమాధ్యందినాదయః ॥ ౭౩ ॥ జైమినేస్సామగస్యాసీత్సుమన్తుస్తనయో మునిః । సుత్వాంస్తు తత్సుతస్తాభ్యామేకైకాం ప్రాహ సంహితామ్ ॥ ౭౪ ॥ సుకర్మా చాపి తచ్ఛిష్యస్సామవేదతరోర్మహాన్ । సహస్రసంహితాభేదం చక్రే సామ్నాం తతో ద్విజాః ॥ ౭౫ ॥ హిరణ్యనాభః కౌసల్యః పౌష్యిఞ్జిశ్చ సుకర్మణః । శిష్యౌ జగృహతుశ్చాన్య ఆవన్త్యో బ్రహ్మవిత్తమః ॥ ౭౬ ॥ ఉదీచ్యాస్సామగాశ్శిష్యా ఆసన్పఞ్చ శతాని వై । పౌష్యిఞ్జ్యావన్త్యయోశ్చాపి తాంశ్చ ప్రాచ్యాన్ప్ర

వా - నవనీపతిరివ - నిమిషాధిపతిః దేవానామధిపతి - రసాధూనాం దుష్టసత్త్వానాం - భయ - ముదీరయన్ - ఉత్థాపయ - న్నటతి ॥ యశ్చ, పరిత, ఆశాపాలైః దిక్పాలైః కర్తృభిః, కమలకోశాఞ్జలిభిః - కమలకోశాకారై రఞ్జలిభి - రుపహృతం సమర్పిత - మర్హణం - యస్య సః - అటతీతి పూర్వేణాన్వయః ❀ ॥ ౭౦ ॥ ❀ అథ హానను - హే భగవన్, త్రిభువనగురుభిర్బ్రహ్మాదిభి - రభివన్దిత - ముక్తవిధస్య తవ - పదకమలయుగళ - మహ - మయాతయామయజుఃకామః - అయాతయామాని అన్యైర్యథావదవిజ్ఞాతాని, అగతసారాణి వా - యజూంషి - కామయమానః - ఉపసరామి భజామీ - త్యుపతస్థ ఇతి పూర్వేణాన్వయః ❀ ॥ ౭౧ ॥ ❀ ఏవమితి ॥ స్తుతః - ప్రసాదితశ్చ - హరి రాదిత్యశరీరకో భగవాన్ - వాజిరూపధరః - మునయే యాజ్ఞవల్క్యాయా - దాత్ ఉపదిదేశ ❀ ॥ ౭౨ ॥ ❀ యజుర్భిరితి ॥ విభుర్యాజ్ఞవల్క్యః, శతైరపరిమితైః, యజుర్భిః - దశ పఞ్చ - పఞ్చదశ - శాఖాః, అకరోత్ - స తైరితి పాఠే - స విభు - స్తైర్వాజిరూపేణ హరిణా దత్తై - ర్యజుర్భి - రకరోత్ - తతో - వాజినా - సంన్యస్తాః - సమ్యక్ యాజ్ఞవల్క్యే నిహితాః - శాఖా - స్తతః - కాణ్వమాధ్యందినాశ్చ - జగృహుః అధీతవన్తః ❀ ॥ ౭౩ ॥ ❀ జైమినేః సామ్నాం విభాగమాహ ॥ జైమినేరితి ॥ సామగస్య - జైమినేః - తనయః - సుమన్తుర్నామా - సీత్ - తత్సుతస్సుమన్తుసుతః - సుత్వాన్ - తాభ్యాం పుత్రపౌత్రాభ్యాం - చతుర్ధ్యన్తమిదం - ద్విధా - విభజ్య - ఏకైకాం ప్రాహేత్యర్థః ❀ ॥ ౭౪ ॥ ❀ తచ్ఛిష్యః జైమినేశ్శిష్యః, మహాన్ మాహాత్మ్యయుక్తః, సుకర్మా నామ - సామవేద ఏవ - తరు - స్తస్మా - త్సామ్నాం - సహస్రం - సంహితానాం శాఖానాం - భేదం - చక్రే - హే ద్విజ ❀ ॥ ౭౫ ॥ ❀ హిరణ్యనాభ ఇతి ॥ కౌసల్య ఇతి హిరణ్యనాభవిశేషణం, పౌష్యిఞ్జి ర్నామైక - స్తౌ సుకర్మణశ్శిష్యౌ - జగృహతుః తథా, ఆవన్త్య శ్చాన్య - స్తస్యైవ శిష్యః, స చ, బ్రహ్మవిత్తమః. సోఽపి - జగ్రాహేత్యర్థః ❀ ॥ ౭౬ ॥ ❀ ఉదీచ్యా ఇతి ॥ పౌష్యిఞ్జ్యావన్త్యయోశ్చాపి,

అపిశబ్దాద్ధిరణ్యనాభస్యాపి, పఞ్చశతాని-శిష్యా - ఆసన్-తాంశ్చ-ఉదీచ్యాన్ సతః, కాంశ్చిత్ - ప్రాచ్యాంశ్చ-ప్రచక్షత, ఇత్యర్థః యథోక్తం వైష్ణవే “ఉదీచ్యాస్సామగాశ్శిష్యాస్తస్యపఞ్చశతంస్మృతాః। హిరణ్యనాభశ్శావన్త్యస్సంహితా యైర్ద్విజోత్తమైః ॥ గృహీతాస్తేఽపిచోచ్యన్తే పణ్డితైః ప్రాచ్యసామగా ఇతి,, ❀ ॥ ౭౭ ॥ ❀పునరప్యేతేషాం త్రయాణాంసుకర్మణశ్శిష్యాణాంశిష్యాన్తరైశ్శాఖాబాహుల్యందర్శయతి ॥ లోకాక్షీతి ద్వాభ్యాం ॥ లోకాక్ష్యాదయ, శ్చత్వారః-పౌష్యిఞ్జిశిష్యాః-శతంశతం-సంహితాః, జగృహుః ❀ ॥ ౭౮ ॥ ❀కృతో నామ హిరణ్యనాభస్యశిష్యః - సచ-స్వశిష్యేభ్య, శ్చతుర్వింశతిసంహితాః ఊచే- శేషాః అన్యా అపియాః ప్రసిద్ధాశ్శాఖాః- తాః, ఆవన్త్యః, స్వశిష్యేభ్య-ఊచే ❀ ॥ ౭౯ ॥ ❀ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం ద్వాదశస్కన్ధే షష్ఠోఽధ్యాయః ********************

అథ క్రమప్రాప్తమథర్వవేదవిభాగమాహ ॥ అథర్వవిదిత్యాదినా ॥ శిష్యం కబన్ధనామానం - స్వికాంసంహితాం - అధ్యాపయత్ సోఽపి శిష్యోఽపి-తాం-ద్విధావిభజ్య, తదుక్తం వైష్ణవే “ అథర్వవేదం సమునిస్సుమన్తురమితద్యుతిః - శిష్యమధ్యాపయామాసకబన్ధం సోఽపిచద్విధా,, కృత్వాతు వేదదర్శాయ తథా పథ్యాయదత్తవానితి ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ స్వసంహితాం చతుర్ధా విభజ్య-శౌల్కాయన్యాదీం- శ్చతుర్షో-ఽధ్యాపయామాస పథ్యస్తు - త్రిధావిభజ్య త్రీనిత్యాహ సార్ధేన ॥ శౌల్కాయనిరితి ॥ హే బ్రహ్మన్ ❀ ॥ ౨ ॥ ౩ ॥ ❀తత్రశునకేన ద్విధావిభక్తాం స్వసంహితాం తతో బభ్రుసైన్ధవాయనావధీతవన్తావిత్యాహ ॥ బభ్రురితి ॥ బభ్రుః సైన్ధవాయనశ్చాఙ్గిరసగోత్రప్రభవః - శౌనకశిష్యావిత్యర్థః- సావర్ణ్యాద్యాః- సైన్ధవాయనబభ్రోశ్శిష్యాః ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ఆద్యశబ్దవివక్షితానాహ ॥ నక్షత్రకల్ప ఇతి ॥ నక్షత్రకల్పః-శాన్తిశ్చ-నక్షత్రకల్పః శాన్తికల్ప శ్చేతిద్వౌ. తదుక్తం “నక్షత్రకల్పో వేదానాం శాన్తికల్పస్తథైవచే,, తి-కాశ్యపాః కశ్యపగోత్రోద్భవాః- ఆఙ్గిరసాః తద్గోత్రోద్భవాః. ఏతే-నక్షత్రకల్పాదీనాం కర్తృత్వాత్తత్తన్నామభిరుచ్యన్తే తే- అథర్వణాచార్యాః అథర్వవేదశాఖావిభజనేన తత్ప్రవర్తకా ఇత్యర్థః - ఇత్థం వేదసంహితావిభాగమభిధాయాథ పురాణసంహితా ప్రపఞ్చశుశ్రూషామాలక్ష్యతావత్తత్ప్రవర్తకాన్ శ్రోతుంచోదయతి ॥ శృణుపౌరాణికాన్మమ ఇతి ॥ హే మునే ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ కేపునస్త ఇత్యత్రాహ ॥ త్రయ్యారుణిరితి ॥ త్రయ్యారుణ్యాదయ ఇమే-షట్ - మత్పితుర్మఖా-దేకైకాం - సంహితాం పురాణసంహితా - మధీయన్త-మత్పితుర్మఖాదిత్యనేన - తావద్బాదరాయణః షట్సంహితాః రోమహర్షణాయ ప్రోవాచ - తస్మాదేతే షడధ్యైషతేతి సూచ్యతే - అహంతు - ఏతేషాంషణ్ణాంశిష్యోభూత్వా సర్వాష్షడపిసంహితా అధ్యగామధీతవానస్మి ❀ ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ ❀కించ కాశ్యప ఇతి ॥ రామస్య భార్గవస్య, శిష్యో-యో, ఽకృతవ్రణ-స్త ఏతే-చత్వారో-వయం-వ్యాసపుత్రాత్ శ్రీశుకా-చ్ఛతశో-మూలసంహితా, అధీమహి ❀ ॥ ౮ ॥ ❀అధీమహి మూలసంహితా ఇత్యనేన పురాణసంహితాశాఖాబాహుల్యం సూచ్యతే - తద్రగస్పష్టీకరిష్యన్ తావచ్ఛుకపరీక్షిత్సంవాదనిరూపితమపి పురాణలక్షణం తచ్ఛ్రద్ధకథనాయ దర్శయతి ॥ పురాణేతి ॥ వేదశాస్త్రానుసారేణ-నిరూపితం - పురాణలక్షణం-బుద్ధి-మాశ్రిత్య-శృణు అవహితమనాశ్శృణ్విత్యర్థః ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ కింతదిత్యత్రాహ ॥ సర్గశ్చైవేతి దశభిః ॥ సర్గాదిభిర్లక్షణైర్యుక్తం. తదేవ, పురాణ-మితి - తద్విదః పురాణలక్షణవిదః -విదుః-అత్రస్థానపోషణే వృత్తిరక్షాశబ్దాభ్యాముచ్యేతే. అన్తరాణి మన్వన్తరాణి, వంశో-వంశ్యానుచరితంచ-సంస్థానిరోధః, అనైనైవాత్యన్తికప్రలయ ఉపాము క్తిరప్యుక్తా- హేతుశబ్దేనోతయః పృథగ్గృహీతాః

చక్షతే ॥ ౭౭ ॥ లోకాక్షిర్నైగలిః కల్యః కుసీదః కుక్షిరేవచ । పౌష్యిఞ్జిశిష్యా జగృహుస్సంహితాస్తే శతంశతమ్ ॥ కృతో హిరణ్యనాభస్య చతుర్వింశతి సంహితాః । శిష్య ఊచే స్వశిష్యేభ్యశ్శేషా ఆవన్త్య ఆత్మవాన్ ॥ ౭౯ ॥ *** ********** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, ద్వాదశస్కన్ధే, షష్ఠోఽధ్యాయః. **********

సూత ఉవాచ ॥ అథర్వవిత్సుమన్తుశ్చ శిష్యమధ్యాపయత్స్వకామ్ । సంహితాం సోఽపిపథ్యాయ వేదదర్శాయచోక్తవాన్ ॥ ౧ ॥ శౌల్కాయనిర్బ్రహ్మబలిర్మోదోషః పిప్పలాయనిః । వేదదర్శస్య శిష్యాస్తే పథ్యశిష్యానథో శృణు ॥ ౨ ॥ కుముదశ్శునకో బ్రహ్మన్జాజలిశ్చాప్యథర్వవిత్ ॥ ౩ ॥ బభ్రుశిష్యోఽథాఙ్గిరసస్సైన్ధవాయన ఏవచ । అధీయేతాం సంహితే ద్వే సావర్ణ్యాద్యాస్తథాపరే ॥ ౪ ॥ నక్షత్రకల్పశ్శాన్తిశ్చ కాశ్యపాఙ్గిరసాదయః । ఏతే చాథర్వణాచార్యాశ్శృణు పౌరాణికాన్మునే ॥ ౫ ॥ త్రైయ్యారుణిః కశ్యపశ్చ సావర్ణిరకృతవ్రణః । వైశమ్పాయన హారీతౌ షడ్వై పౌరాణికా ఇమే ॥ ౬ ॥ అధీయన్త *వ్యాసశిష్యాత్సంహితాం మత్పితుర్ముఖాత్ । ఏకైకామహమేతేషాం శిష్యస్సర్వాస్సమధ్యగామ్ ॥ ౭ ॥ కాశ్యపోఽహంచ సావర్ణీ రామశిష్యోఽకృతవ్రణః । అధీమహి వ్యాసశిష్యాచ్ఛతశో మూలసంహితాః ॥ ౮ ॥ పురాణలక్షణం బ్రహ్మన్బ్రహ్మర్షిభి *ర్నిరూపితమ్ । శృణుష్వ బుద్ధిమాశ్రిత్య వేదశాస్త్రానుసారతః ॥ ౯ ॥ సర్గశ్చాథ విసర్గశ్చ వృత్తిరక్షాన్తరాణిచ । వంశో వంశానుచరితం సంస్థా

క్వచిదితి॥ హేబ్రహ్మన్-మహదల్పవ్యవస్థయా-క్వచిత్పఞ్చవిధంచ-లక్షణం-మహాపురాణస్యోక్తానిదశలక్షణాని-అల్పపురాణంతు-సర్గశ్చప్రతిసర్గశ్చవంశోమన్వన్తరాణిచ-వంశ్యానుచరితంచైవపురాణంపఞ్చలక్షణ,,మిత్యుక్తవిధమిత్యర్థః ❀ ॥౧౦ ॥ ౧౧॥ ❀ క్రమేణసర్గాదీనాం స్వరూపంనిరూపయతి ॥ అవ్యాకృతేత్యాదినా ॥ అవ్యాకృతస్యమూలప్రకృతే - ర్గుణానాం సత్వరజస్తమసాం-క్షోభాత్ - యో- మహాన్ - గుణత్రయపరిణామరూపః-తస్మా - దహంకార - స్తథాభూత - స్తస్మాచ్చ - భూతానాంఆకాశాదీనాం-తత్సూక్ష్మాణాంశబ్దాదీనాంఇన్ద్రియాణాంచ - తదర్థానాంవస్తూనాం - యః-స్సంభవః-స,సర్గఇత్యుచ్యతే ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ విసర్గంనిరూపయతి ॥ పురుషానుగృహీతానామితి ॥పురుషేణపరమపురుషేణా-నుగృహీతానామాహితసృష్టిసామర్థ్యానాం - ఏతేషాంమహదాదితత్వానాంయస్సమాహారఃసంఘాతపరిణామః-స విసర్గ ఇత్యర్థః-కోఽసౌసమాహార-స్తందర్శయతి ॥ చరాచరమితి ॥ చరాచరాత్మకంజగదేవ,తత్సమాహారఇత్యర్థః-తత్రదృష్టాన్తః ॥ బీజాద్బీజమితికారణబీజా-త్కార్యబీజమివ-కారణాదవ్యాకృతాన్మహదాదిక్రమేణచరాచరాత్మకంయత్కార్య జాతంసవిసర్గఇత్యర్థః।విసర్గస్య జీవకర్మవాసనాప్రయుక్తత్వాద్వాసనామయత్వమ్ ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ వృత్తింనిరూపయతి ॥ వృత్తిరితి ॥ చరాణాంభూతానాం-అచరాణిభూతాని-వృత్తిర్జీవనోపాయఇత్యర్థః-సాచే-శ్వరేణ-కృతా-సాచ-నృణాం- కామాద్రాగాత్ - తథాపి-చోదనయావిధినా - నకేవలంరాగప్రాప్తా - శాస్త్రావిరుద్ధాచేత్యర్థః-కృతా స్వేనేతి పాఠే - స్వేన-ఈశ్వరేణైవ -కృతేత్యర్థః ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ రక్షామాహ ॥ ప్రతియుగం - తిర్యగాదిషు-అచ్యుతస్యా-వతార-స్తచ్చేష్టా-విశ్వస్య-రక్షేత్యర్థః-అవతారతచ్చేష్టితానాంవిశ్వరక్షారూపత్వందర్శయతి ॥ హన్యన్తఇతి ॥ యైరవతారైః-తచ్చేష్టితైః-త్రయీద్విషః వైదికధర్మ విరోధి

హేతురపాశ్రయః ॥ ౧౦ ॥దశభిర్లక్షణైర్యుక్తంపురాణంతద్విదోవిదుః ।క్వచిత్పఞ్చవిధంబ్రహ్మన్మహదల్పవ్యవస్థయా ॥ ౧౧ ॥ అవ్యాకృతగుణక్షోభాన్మహతస్త్రివృతోఽహమః । భూతసూక్ష్మేన్ద్రియార్థానాంసంభవస్సర్గఉచ్యతే॥ ౧౨ ॥పురుషానుగృహీతానామేతేషాంవాసనామయః। విసర్గోఽయంసమాహారోబీజాద్బీజంచరాచరమ్॥౧౩॥వృత్తిర్భూతానిభూతానాంచరాణామచరాణిచ । ❀ కృతాస్వేననృణాంతత్రకామాచ్చోదనయాఽపివా॥ ౧౪ ॥రక్షాఽచ్యుతావతారేహావిశ్వస్యానుయుగేయుగే । తిర్యఙ్మర్త్యర్షిదేవేషుహన్యన్తేయైస్త్రయీద్విషః॥ ౧౫ ॥మన్వన్తరంమనుర్దేవామనుపుత్రాస్సురేశ్వరాః।ఋషయోఽంశావతారాశ్చహరేష్షడ్విధముచ్యతే ॥ ౧౬ ॥ రాజ్ఞాంబ్రహ్మప్రసూతానాంవంశస్త్రైకాలికోఽన్వయః।వంశానుచరితంతేషాంవృత్తంవంశధరాశ్చయే॥ ౧౭ ॥నైమిత్తికఃప్రాకృతికోనిత్యఆత్యన్తికోలయః । సంస్థేతికవిభిఃప్రోక్తాచతుర్ధాఽస్యస్వభావతః ॥ ౧౮ ॥ హేతుర్జీవోఽస్యసర్గాదేరవిద్యాకర్మకారకః । యంచానుశాయినంప్రాహురవ్యాకృతముతాపరే ॥ ౧౯ ॥ వ్యతిరేకాన్వయోయస్యజాగ్రత్స్వప్నసుషుప్తిషు । మాయామయేషుతద్బ్రహ్మజీవవృత్తిష్వ

నః-హన్యన్తే ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ అన్తరాణిలక్షయతి ॥ మన్వన్తరమితి ॥ షడ్విధంమన్వన్తరముచ్యత ఇతిసంబన్ధః-మన్వాదయః-షడేతే,యత్ర-తన్మన్వన్తరముచ్యతఇత్యర్థః॥ షడ్విధత్వమేవాహ ॥ మనురితి ॥ హరేరంశావతారాస్తైస్సంబద్ధాః-సురేశ్వరాఇన్ద్రాః ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀ వంశమాహ॥రాజ్ఞామిత్యర్ధేన ॥ మనోః-ప్రసూతానాం-రాజ్ఞాం- యః-త్రైకాలికఃకాలత్రయగోచరోఽన్వయః-సవంశఇత్యర్థః-తదనుచరితమేవాహ॥వంశానుచరితమితి ॥ యేచ - వంశధరాఃవంశనిర్వాహకాః-తేషాం-వృత్తంవంశానుచరిత-ముచ్యతఇత్యర్థః ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ సంస్థామాహ॥నైమిత్తికఇతి ॥స్వభావతఃకాలకర్మస్వభావాత్-అస్యవిశ్వస్య చతుర్ధాచతుర్విధః-నైమిత్తికాదిరూపో-లయః-సంస్థేతి-కవిభిః-ప్రోక్తః ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀ హేతుంనిరూపయతి ॥ హేతురితి॥అవిద్యాకర్మకారకః-అజ్ఞానమూలకంపుణ్యాపుణ్యాత్మకంకర్మకరోతీతితథా - స-జీవః ఏకత్వంజాత్యభిప్రాయకం-అస్యవిశ్వస్య-సర్గాదేః-హేతుః- జీవస్యకర్మఫలానుభవార్థత్వాత్సర్గాదేస్తన్నిమిత్తత్వంతస్యఅతః - సహేతురిత్యర్థః- హేతుత్వఖ్యాపనాయజీవంవిశినష్టి ॥ యమితి ॥ అనుశయోభుక్తఫలకర్మావశేషః - సోఽస్యాస్తీత్యనుశయీ- తథాభూతం-యంజీవం-ప్రాహుః-ముక్తావశేషకర్మ,వాసనాయుక్తంప్రాహుః ఉతఅపిచఅపరే-యం-అవ్యాకృతందేవాదినామరూపరహితం-ప్రాహుః సృష్టేఃపూర్వందేవాదినామనారూపరహితంప్రాహుః - సృష్టేఃపూర్వందేవాదినామరూపరహితావాసనాయుక్తాజీవాఅస్యసర్గాదేర్నిమిత్తమితిసహేతురిత్యర్థః ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ అథాపాశ్రయమాహద్వాభ్యామ్ ॥ వ్యతిరేకాన్వయామితి ॥ మాయామయేషుప్రకృతికార్యేషు-శరీరేషు-జాగ్రదాదిషు- జీవస్యవృత్తిషు - యస్యా-న్వయవ్యతిరేకౌ-తద్బ్రహ్మ-అపాశ్రయఃసర్వాధారత్వాదపాశ్రయఇత్యుచ్యతఇత్యర్థః. బ్రహ్మణోజీవవృత్తినిర్వాహకతయాఽవస్థానాత్తాస్వన్వయః-అవస్థాభిరస్పృ

ష్టత్వాద్వ్యతిరేకశ్చ-భవతి - బ్రహ్మణస్తత్త్చిదచిద్విశిష్టతారూపేణసర్వావస్థాన్వయః-స్వేనరూపేణతాభిర్వ్యతిరేకశ్చేత్యుక్తంభవతి ॥ ౨౦ ॥ అత్రదృష్టాన్తమాహ॥పదార్థేష్వితి ॥ బీజాదిపఞ్చత్వాన్తాస్వవస్థాసు - రూపనామసునామరూపవత్సుపదార్థేషుఘటపటాదిషు,యద్ద్రవ్యం-తన్మాత్రంతద్ద్రవ్యమాత్రం - జన్మాద్యవస్థాభి-ర్యుతాయుతంతత్త్వాదివిశిష్టతారూపేణజన్మాదియుతం-తత్ప్రహాణదశాయాంవిశేష్యమాత్రరూపేణజన్మాదిరహితంచ- తద్వదిత్యర్థః ॥ ౨౧ ॥ యదుక్తం॥దశమస్యవిశుద్ధ్యర్థేనవానామిహలక్షణ,,మితి-తదాహ ॥ విరమతేతి ॥ వృత్తిత్రయాశ్రయమితిభావప్రధానోనిర్దేశః-యదా-చిత్తం-జాగ్రదాదివృత్తిత్రయాశ్రయత్వం-హిత్వా-స్వయ-మయత్నతః- యోగేనయోగాభ్యాసయత్నేనవా - విరమేత-విషయేభ్య ఇతిశేషః, తదా - ఆత్మాన - మాశ్రయాఖ్యం - వేద - ఆత్మాచిత్తం తత్ తతః - నివర్తతే, వైదేహాయానివర్తతేఇతిపాఠాన్తరం - తదాఅత్మానం - వేదతతః - ఈహాయాఃసంసారరూపాయాః-నివర్తతఇత్యర్థః- వైదేహాయనివర్తత ఇతిపాఠాన్తరం,తదా- యస్యచిత్తం - విరమేత*స-ఆత్మానం-వేదేతిశేషః-తతః - వైదేహాయవిదేహభావాయప్రాకృతదేహాభావాయేతియావత్- నివర్తతే,సంసారబన్ధాన్నివర్తతే-ముచ్యతఇత్యర్థః ॥ ౨౨ ॥ తదేవంపురాణసంహితావిభాగప్రసఙ్గేనతల్లక్షణాన్యభిధాయప్రస్తుతమాహ ॥ ఏవమితి ॥ ఏవంవిధైఃదశభిఃపఞ్చభిర్వా-లక్షణైర్లక్ష్యాణి-మహాన్తిక్షుల్లకాన్యల్పానిచాష్టాదశ,పురాణాని-పురావిదఃపూర్వకాలాభిజ్ఞామునయో-విదుః ॥ ౨౩ ॥ కానిపునస్తాన్యష్టాదశేత్యత్రాహ బ్రాహ్మమితి ॥మాత్స్యకౌర్మ్యమితిసమాహారద్వన్ద్వః.మాత్స్యంకౌర్మ్యంచేత్యర్థః-ఇతీత్థం-త్రిషట్ అష్టాదశ*॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥*

పాశ్రయః ॥ ౨౦ ॥ పరార్థేషుయథాద్రవ్యంతన్మాత్రంరూపనామసు । బీజాదిపఞ్చతాన్తాసుహ్యవస్థాసుయుతాయుతమ్॥ ౨౧ ॥విరమేత*యదాచిత్తంహిత్వావృత్తిత్రయాశ్రయమ్।యోగేనవాతదాత్మానం వేదేహాయానివర్తతే ॥ ౨౨ ॥ ఏవంలక్షణలక్ష్యాణిపురాణానిపురావిదః । మునయోఽష్టాదశప్రాహుఃక్షుల్లకానిమహాన్తిచ ॥ ౨౩ ॥ బ్రాహ్మంపాద్మంవైష్ణవంచశైవంలైఙ్గంసగారుడమ్ । నారదీయంభాగవతమాగ్నేయంస్కాన్దసంజ్ఞితమ్॥ ౨౪ ॥భవిష్యంబ్రహ్మకైవర్తంమార్కణ్డేయంచవామనమ్ । వారాహంమాత్స్యకౌర్మ్యంచబ్రహ్మాణ్డాఖ్యమితిత్రిషట్॥ ౨౫ ॥ బ్రహ్మన్నిదంసమాఖ్యాతంశాఖాప్రణయనంమునేః।శిష్యాణాంచప్రశిష్యాణాంబ్రహ్మతేజోవివర్ధనమ్ ॥ ౨౬ ॥ ****************************
********** ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,ద్వాదశస్కన్ధే,సప్తమోఽధ్యాయః ********
శౌనకఉవాచ॥ సూతజీవచిరంసాధోవదనోవదతాంవర।తమస్యపారేభ్రమతాంనృణాంత్వంపారదర్శనః॥౧॥ ఆహుశ్చిరాయుషమృషింమృకణ్డుతనయంజనాః।యఃకల్పాన్తేహ్యుర్వరితోయేనగ్రస్తమిదంజగత్॥ ౨ ॥సవాఅస్మత్కులోత్పన్నఃకల్పేఽస్మిన్భార్గవర్షభ।నైవాధునాఽపిభూతానాంసంప్లవఃకోఽపిజాయతే॥౩॥ ఏకఏవార్ణవే

వేదపురాణసంహితావిభాగోపపాదనంనిగమయతి ॥ బ్రహ్మన్నితి ॥ హేబ్రహ్మన్ ! మునేర్బాదరాయణస్య-శిష్యాణాం-ప్రశిష్యాణాం-శాఖాప్రణయనంవేదపురాణసంహితాప్రవర్తనం,తచ్చ,శ్రోతౄణాం - బ్రహ్మతేజసఃబ్రహ్మవర్చసస్య,వివర్ధనముద్దీపన.మితిఫలకీర్తనమ్ ॥ ౨౬ ॥ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంద్వాదశస్కన్ధే సప్తమోఽధ్యాయః ॥ ************************************

పురాణగణనాయాంమార్కణ్డేయమిత్యుక్తంతత్రతత్పురాణకర్తుర్మార్కణ్డేయస్యచరిత్రంబుభుత్సుస్తత్కథనాయసూతంస్తౌతిశౌనకః॥ సూతేతి ॥ హేసూత-హేసాధో,హేవదతాంవర,చిరం,జీవ-నః-అస్మభ్యం వద- యదస్మాచ్ఛుశ్రూషితంతద్వదేత్యర్థః-యత,స్త్వ-మపారే,తమస్యజ్ఞానే, తత్కార్యేసంసారేవా - భ్రమతాం,నృణాం,తత్పారందర్శయతీతితథాభూత,స్త్వమేవా-తో-వదేత్యర్థః ॥ ౧ ॥ కింతచ్ఛుశ్రూషితమిత్యత్రాహ ॥ ఆహురితి ॥ చిరాయుష్ట్వమేవదర్శయితుంవిశినష్టి॥యః-కల్పాన్తేఽప్యు,ర్వరితఃఅవశిష్టః-యేనభగవతే,దంజగ,ద్గ్రస్తం - తంచదదర్శేతిశేషః-యద్వా,యేనే-దంజగ-త్కల్పాన్తే-గ్రస్తం-తేన,ఉర్వరితోఅవశేషితో-య - ఇతిసంబన్ధఃమార్కణ్డేయస్య ఏతత్కల్పప్రసూతత్వేశాస్త్రాన్తరవిరోధపరిహారోద్రష్టవ్యః ఏతత్కల్పప్రసూతోమార్కణ్డేయోఽన్యో వాస్యాదిత్యవిరోధః ॥ ౨ ॥ తత్రాత్మనస్సంశయముద్ఘాటయతి ॥ సవా ఇతి ॥ హేభార్గవర్షభ,సవైమార్కణ్డేయః-అస్మిన్నేవకల్పే,స్వ, కులోత్పన్నః,తతఃకిమతఆహ ॥నైవేతి ॥ అధునాఽపి-భూతానాం,సంప్లవః ప్రలయః, కోఽపి-నైవజాయతే, అస్మిన్నేవకల్పేజాతఃకథమసంజాతంసంప్లవమద్రాక్షీదితిసంశయఇత్యర్థః ॥ ౩ ॥ ఉర్వరితత్వమేవప్రపఞ్చయతి॥ ఏకఏవేతి ॥అర్ణవేప్రళయార్ణవే-భ్రామ్యన్,వటపత్రస్య

౨౨ ॥ శ్లో పా ॥ వేదాత్మాతన్నివర్తతే ॥ వైదేహాయనివర్తతే

పుటేతలే-శయానం- తోకంఅర్భకంబాలకం , పురుషం - దదర్శ,బాల్యస్యాల్పత్వసూచనాయతోకమిత్యుక్తమతోనపౌనరుక్త్యమ్ ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ ఇత్థంసంశయమావిష్కృత్య తన్నిరాసాయచోదయతి ॥ ఏషఇతి ॥ ఏషః“ సవాఆత్మకులోత్పన్న ,, ఇత్యాదినోక్తః , యతస్సంశయాన్మహ,త్కౌతూహలం-యద్వృత్తాన్తశ్రవణౌత్సుక్యం,భవతి , త , న్నోఽస్మాకం,సంశయం-ఛిన్ధి-నకేవలంత్వంయోగీ, కింతు ,పురాణే-ష్వపి- జ్ఞాతృత్వేన , సమ్మతః ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ ఇత్థమాపృష్టస్తచ్చరిత్రంవిస్తరతో వివక్షుస్తావత్ప్రశ్నమభినన్దతిసూతః॥ ప్రశ్నఇతి ॥ హేమహర్షే-త్వయా,కృతో,ఽయం-ప్రశ్నః , లోకస్యమలమపహన్తీతితథా,తత్ర హేతుః,యత్రయత్ప్రశ్నోత్తరే, కలిమలంకలియుగప్రయుక్తంమలమపహన్తీతితథాభూతా-నారాయణకథా,గీతాభవిష్యతి ❀ ॥ ౬ ॥ ❀ ఆదితస్తచ్చరిత్రంవర్ణయతి ॥ ప్రాప్తద్విజాతిసంస్కారఇత్యాదినా,యావద్దశమాధ్యాయసమాప్తి, మార్కణ్డేయోమృత్యుంజిగ్యఇతిపఞ్చమేనాన్వయః-క్రమాత్ గర్భాధానాదిసంస్కారక్రమాత్,ప్రాప్తః-ద్విజాతిసంస్కారః ఉపనయనసంస్కారో,యేన,సః-ధర్మేణశాస్త్రోక్తవిధినా, ఛన్దాంసివేదా,నధీత్య-తపసాస్వవర్ణాశ్రమోచితేన-స్వాధ్యాయేనవేదేనచ,సంయుక్తః ❀ ॥ ౭ ॥ ❀ బృహద్వ్రతధరః నైష్ఠికబ్రహ్మచర్యవ్రతధరః,నియమర్ధయేనియమస్యస్వధర్మస్య-బుద్ధిఃవృద్ధిః తస్యై-కమణ్డల్వాదికం-బిభ్రాణః,సంధ్యయోఃసాయంప్రాతస్సంధ్యయోః-అగ్న్యాదిషు - హరి-మర్చయన్,తతా త్మాస్వహృదయం,గుర్వర్థం-భైక్ష-మాహృత్య, తేనా,నుజ్ఞాతశ్చే,త్తర్హిబుభుజే , సకృత్, నోచేదననుజ్ఞాతశ్చే , దుపోషితో,

భ్రామ్యన్ దదర్శపురుషంకిల।వటపత్రపుటేతోకంశయానంత్వేకమర్భకమ్॥ ౪ ॥ఏషనస్సంశయోభూయాన్సూతకౌతూహలంయతః । తన్నశ్ఛిన్ధిమహాయోగిన్పురాణేష్వపిసమ్మతః॥ ౫ ॥ సూతఉవాచ ॥ప్రశ్నస్త్వయామహర్షేఽయంకృతోలోకమలాపహః। నారాయణకథాయత్రగీతాకలిమలాపహా॥ ౬ ॥ప్రాప్తద్విజాతిసంస్కారోమార్కణ్డేయఃపితుఃక్రమాత్। ఛన్దాంస్యధీత్యధర్మేణతపస్స్వాధ్యాయసంయుతః॥ ౭ ॥బృహద్వ్రతధరశ్శాన్తోజటిలోవల్కలామ్బరః । బిభ్రత్కమణ్డలుందణ్డముపవీతంసమేఖలమ్ ॥ ౮ ॥ కృష్ణాజినంసాక్షసూత్రంకుశాంశ్చనియమర్ధయే । అగ్న్యర్కగురువిప్రాత్మస్వర్చయన్సంధ్యయోర్హరిమ్॥ ౯ ॥సాయంప్రాతస్సగురవేభైక్షమాహృత్యవాగ్యతః। బుభుజేగుర్వనుజ్ఞాతస్సకృన్నోచేదుపోషితః॥ ౧౦ ॥ఏవంతపస్స్వాధ్యాయ*పరోవర్షాణామయుతాయుతమ్ । ఆరాధయన్హృషీకేశంమృత్యుంజిగ్యే * సుదుర్జయమ్ ॥ ౧౧ ॥ ఇత్థంబృహద్వ్రతధరస్తపస్స్వాధ్యాయసంయమైః । దధ్యావధోఽక్షజంయోగీధ్వస్తక్లేశాన్తరాత్మనా ॥ ౧౨ ॥ తస్యైవంయుఞ్జతశ్చిత్తంమహాయోగేనయోగినా । వ్యతీయాయమహాన్కాలోమన్వన్తరషడాత్మకః ॥ ౧౩ ॥ ఏతత్పురన్దరోజ్ఞాత్వాసప్తమేఽస్మిన్కిలాన్తరే । తపోవిశఙ్కితోబ్రహ్మన్నారేభేతద్విఘాతనమ్॥ ౧౪ ॥గన్ధర్వాప్సరసఃకామంవసన్తమలయానిలౌ । మునయేప్రేషయామాసరజస్తోకమదౌతథా॥ ౧౫ ॥ తేవైతదాశ్రమంజగ్ముర్హిమాద్రేఃపార్శ్వఉత్తరే । పుష్పభద్రానదీయత్రచిత్రాఖ్యాచశిలావిభో॥ ౧౬ ॥గత్వాఽఽశ్రమపదంపుణ్యం పుణ్యద్రుమలతా

భవతి ❀ ॥ ౮ ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ ❀ ఏవమితి ॥ సుదుర్జయంసుతరాందుఃఖేనాపిజేతుమశక్యం-మృత్యుంజిగ్యేజితవాన్ ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ ఇత్థమితి ॥ యోగేన-ధ్వస్తాః-క్లేశారాగాదయో-యస్య-తేనాన్తరాత్మనాప్రత్యాహృతేనమనసా-అధోఽక్షజం - దధ్యౌధ్యాతవాన్ ❀ ॥౧౨॥ ❀ తస్యేతి॥యుఞ్జతఃసమాదధతస్సతః,మహాన్ భూయాన్,తదేవాహ॥మన్వన్తరషడాత్మకః-వ్యతీయాయవ్యతిక్రాన్తోఽభూత్ ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ తస్యతపోనిష్ఠాదార్ఢ్యమితిహాసేనవర్ణయతి ॥తదిత్యాదినా॥పురందరఃఇన్ద్రః,ఎతత్తపశ్చరణం-జ్ఞాత్వా-సప్తమేఽస్మిన్నన్తరే-వైవస్వతమన్వన్తరే-హేబ్రహ్మన్-తపసా , విశఙ్కితః-కింవాఽయంమత్పదంజిఘృక్షేదితిసంజాతశఙ్కః-తద్విఘాతనంతస్యవిఘాత-మారబ్ధవాన్ ❀ ॥౧౪॥ ❀ గన్ధర్వాంశ్చ-అప్సరసశ్చ-తాః-మునయేమునింభ్రంశయితుం, గన్ధర్వాదీన్ప్రేషయామాస ॥ స్వయంరజస్తోకమదౌ-రజస్తోకోలోభ-స్తస్యరజోగుణప్రభవత్వాత్ - తంచ-మదంచ-తౌ-ప్రేషయామాస ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ తేవాఇతి॥గన్ధర్వాదయః-హిమాచలస్యోత్తరేపార్శ్వే-తత్రాపి-యత్ర-పుష్పభద్రాఖ్యా-నదీ-తత్రాపి-యత్ర-చిత్రాఖ్యా-శిలా-తత్ర-తదాశ్రమం-మార్కణ్డేయాశ్రమం-జగ్ముః ॥ విభవితిసంబోధనమ్ ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀ గత్వేతి॥ఆశ్రమపదం-ప్రవిష్టో-వాయు- ర్వవౌ-వితితృతీయేనాన్వయః - పుణ్యంపుణ్యావహం-పుణ్యైఃద్రుమైః-లతాభిశ్చ,ఞ్చితంపూజితం-ఆకులమితిపాఠాన్తరం - పుణ్యానాం- ద్విజానాంఋషీణాం-కులైఃసమూహైః - రాకీర్ణం- పుణ్యా-అమలాశ్చజలాశయాయస్మిన్ - మధుపానమత్తానాం - భ్రమరాణాం,సంగీతం-యస్మిన్-మత్తకోకిలానాంకూజితంయస్మిన్ - మత్తాబర్హిణామయూరాఏవ - నటా-స్తేషా-మాటోపఃసంభ్రమో-యస్మిన్-మత్తానాం - ద్విజానాంపక్షిణాం-కులైః రాకులం-ఋద్ధంభూతం - త-దాశ్రమపదం-మలయానిలః - శీతలగిరినదీశీకరా-నాదాయ - సుమనోభిఃకుసుమైః- పరిష్వక్తః-స్మరంకామం

ముత్తమ్భయన్ ఉద్దీపయన్ - వవౌ ప్రససార ✻ ॥ ౧౭ ॥ ౧౮ ॥ ౧౯ ॥ ✻ ఏవం మలయానిలస్య వ్యాపార ఉక్తః ॥ అథ వసన్తస్య తమాహ ॥ ఉద్యదితి ॥ ఉద్యన్ చన్ద్రో యస్మిన్, తత్, నిశావక్త్రం రజనీముఖం, యస్మిన్, సః - ప్రవాలానాం పల్లవానాం, స్తబకానాం గుచ్ఛానాం చ, ఆలయః శ్రేణయో, యేషు తైః - గోపద్రుమలతాజాలైః - గుప్యన్తే విటపైః సంశ్లిష్యన్త ఇతి గోపాః - ద్రుమాః లతాశ్చేతి, తేషాం, జాలైః సమూహైః - ఉపలక్షితః, కుసుమాకరో వసన్తః, తత్ర, ప్రాదుర్బభూవ ✻ ॥ ౨౦ ॥ ✻ అథ కామస్య తమాహ ॥ అన్వీయమాన ఇతి ॥ గీతవాదిత్రాణాం మృదఙ్గాదీనాం, యూథమేషామస్తీతి తథా తైః, మత్వర్థీయష్ఠన్, గన్ధర్వైః, అన్వీయమానః, యుజ్యమానః గృహీతధనుర్బాణః స్వస్త్రీణాం అప్సరసాం యూథస్య, పతిః, స్మరః, అదృశ్యత అలక్ష్యత ✻ ॥ ౨౧ ॥ ✻ హుత్వేతి ॥ ఉపాసీనం, తం మార్కణ్డేయం, మూర్తిమన్తం పుంవిగ్రహధారిణం, అనలమివ స్థితం, దదృశుః ✻ ॥ ౨౨ ॥ ✻ ననృతురితి ॥ తస్య మార్కణ్డేయస్య, అథో అథ, వాద్యం స్తుతిసూచకం ధ్వనిం - చక్రుః ✻ ॥ ౨౩ ॥ ✻ సందధ ఇతి ॥ పఞ్చ, అరవిన్దాదీని - ముఖాని యస్య, తత్, దస్త్రం, స్వధనుషి, సందధే - మధుర్వసన్తః, రజస్తోకో లోభో మదశ్చేత్యేతే, ఇన్ద్రభృత్యాః - అకమ్పయన్ అక్షోభయన్ ✻ ॥ ౨౪ ॥ ✻ క్రీడన్త్యా ఇతి ॥ పుఞ్జికస్థలీనామాప్సరాః, తస్యాః - కన్దుకైః, క్రీడన్త్యాః - స్తనభారాత్ - భృశం, ముద్విగ్నమధ్యాయాశ్చలన్మధ్యాయాః, కేశేభ్యో, విస్రంసితా - స్రక్, యస్యాః తస్యాః, కన్దుకమ

ఞ్చితమ్ । పుణ్యద్విజకులాకీర్ణం పుణ్యామలజలాశయమ్ ॥ ౧౭ ॥ మత్తభ్రమరసంగీతం మత్తకోకిలకూజితమ్। మత్తబర్హినటాటోపం మత్తద్విజకులాకులమ్ ॥ ౧౮ ॥ వాయుః ప్రవిష్ట ఆదాయ హిమనిర్ఝరశీకరమ్। సుమనోభిః పరిష్వక్తో వవావుత్తమ్భయన్స్మరమ్ ॥ ౧౯ ॥ ఉద్యచ్చన్ద్రనిశావక్త్రః ప్రవాలస్తబకాలిభిః। గోపద్రుమలతాజాలైస్తత్రాసీత్కుసుమాకరః ॥ ౨౦ ॥ అన్వీయమానో గన్ధర్వైర్గీతవాదిత్రయూథికైః। అదృశ్యతాత్తచాపేషుః స్వస్త్రీయూథపతిః స్మరః ॥ ౨౧ ॥ హుత్వాఽగ్నిం సముపాసీనం దదృశుః శక్రకింకరాః। మీలితాక్షం దురాధర్షం మూర్తిమన్తమివానలమ్ ॥ ౨౨ ॥ ననృతుస్తస్య పురతః స్త్రియోఽథో గాయకా జగుః। మృదఙ్గవీణాపణవైర్వాద్యం చక్రుర్మనోరమమ్ ॥ ౨౩ ॥ సన్దధేఽస్త్రం స్వధనుషి కామః పఞ్చముఖం తదా। మధుర్మనో రజస్తోక ఇన్ద్రభృత్యా వ్యకమ్పయన్ ॥ ౨౪ ॥ క్రీడన్త్యాః పుఞ్జికస్థల్యాః కన్దుకైః స్తనగౌరవాత్। భృశముద్విగ్నమధ్యాయాః కేశవిస్రంసితస్రజః ॥ ౨౫ ॥ ఇతస్తతో భ్రమద్దృష్టేశ్చలన్త్యా అనుకన్దుకమ్। వాయుర్జహార తద్వాసః సూక్ష్మం త్రుటితమేఖలమ్ ॥ ౨౬ ॥ విససర్జ తదా బాణం మత్వా తం స్వజితం స్మరః। సర్వం తత్రాభవన్మోఘమనీశస్య యథోద్యమః ॥ ౨౭ ॥ త ఇత్థమపకుర్వన్తో మునేస్తత్తేజసా మునే। దహ్యమానా నివవృతుః ప్రబోధ్యాహిమివార్భకాః ॥ ౨౮ ॥ ఇతీన్ద్రానుచరైర్బ్రహ్మన్ ధర్షితోఽపి మహామునిః। యన్నాగాదహమో భావం న తచ్చిత్రం మహత్సు హి ॥ ౨౯ ॥ దృష్ట్వా నిస్తేజసం కామం సగణం భగవాన్ స్వరాట్। శ్రుత్వాఽనుభావం బ్రహ్మర్షేర్విస్మయం సమగాత్పరమ్ ॥ ౩౦ ॥ తస్యైవం యుఞ్జతశ్చిత్తం తపఃస్వాధ్యాయసంయమైః। అనుగ్రహాయావిరాసీన్నరనారాయణో హరిః ॥ ౩౧ ॥ తౌ శుక్లకృష్ణౌ నవకఞ్జలోచనౌ చతుర్భుజౌ రౌరవవల్కలామ్బరౌ। పవిత్రపాణీ ఉపవీతకం త్రివృత్కమణ్డలుం దణ్డమృజుం చ వైణవమ్ ॥ ౩౨ ॥ పద్మాక్షమాలాముత జన్తుమార్జనం వేదం చ సాక్షాత్తప

నుసృత్య - ఇతస్తతో, భ్రమన్త్యౌ, దృష్టీ - యస్యాః, తస్యాశ్చలన్త్యాః - అత ఏవ, త్రుటితా మేఖలా యస్మిన్, తత్, సూక్ష్మం, వాసో వస్త్రం, వాయుర్జహార ✻ ॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥ ✻ విససర్జేతి ॥ తదా - పుఞ్జికస్థల్యాః, నగ్నతాదశాయాం, తత్ర తస్మిన్మునౌ - సర్వ, మేతత్కృత్యం, మోఘం వ్యర్థమభవత్, యథాఽనీశస్య నిర్ధనస్య, ఉద్యమస్తద్వత్ ✻ ॥ ౨౭ ॥ ✻ ఇతి ॥ హే మునే, మునేర్మనస, ఇత్థ - మపకుర్వన్తః, తస్య మునేః - తేజసా, దహ్యమానా, నివవృతుః నివృత్తా బభూవుః, యథా, అర్భకః - అహిం సర్పం, ప్రబోధ్య, తతో, నివర్తనే తద్వత్ ✻ ॥ ౨౮ ॥ ✻ చిత్రమేతదహో తస్య జితేన్ద్రియత్వమితి విస్మయమానమలక్ష్యాహ ॥ ఇతీతి ॥ హే బ్రహ్మన్, ధర్షితః ప్రలోభితోఽపి, యదహమో అహంకారస్య, భావం వికారం మోహం, నాగాదితి న ప్రాపేత్యేతన్మహత్సు న చిత్రమ్ ✻ ॥ ౨౯ ॥ ✻ దృష్ట్వేతి ॥ స్వరాడిన్ద్రః నిస్తేజసం పరిమ్లానవదనం, కామం, దృష్ట్వా, బ్రహ్మర్షేర్మార్కణ్డేయస్య, ప్రభావం, శ్రుత్వా చ, పరం భృశం, విస్మయమగాత్ ✻ ॥ ౩౦ ॥ ✻ తస్యేతి ॥ నరనారాయణః నరసహితో నారాయణః ✻ ॥ ౩౧ ॥ ✻ తావితి ॥ తౌ నరనారాయణౌ, వీక్ష్యేత్యర్థాదేత్యుపరిష్టాత్సంబన్ధః - శుక్లకృష్ణౌ - తత్ర - నరః శుక్లః - నారాయణః కృష్ణవర్ణః - రౌరవం కృష్ణాజినం - వల్కలం చ, తే - అమ్బరే - యయోస్తౌ - పవిత్రే - పాణ్యోః, యయోస్తౌ - త్రివృత్ త్రిగుణం - నవతన్తుకమితి వా, తదుపవీతం - ద్వితీయాన్తానాం దధానావిత్యుపరిష్టాత్సంబన్ధః, ఋజుమవక్రం, వైణవం దణ్డమ్ ✻ ॥ ౩౨ ॥ ✻ పద్మాక్షాణాం, మాలాం - ఉత - అపి చ - జన్తుమార్జనం మశకాదిజన్తునివారణవస్త్రం, వేదం, దర్భముష్టిం, సాక్షాత్త

పఏవ, ఏకం, రూపం మూర్తిః, రనయోస్తావితి తథా తప్తతటిద్వర్ణం దీప్యమానతటిద్వర్ణసదృశం-య - త్పిశఙ్గరోచి-స్తేన, ప్రాం-
శూ ప్రగతాఅంశవో యయోస్తౌ, విబుధశ్రేష్ఠైరర్చితౌ ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀ తేఇతి ॥ రూపాపేక్షయానపుంసకనిర్దేశః
వీక్ష్యేతి॥ ఉచ్చైర్మహతా, అఙ్గేన ❀ ॥ ౩౪ ॥ ❀ సమార్కణ్డేయః, తయోః-స్సందర్శనేన-య, ఆనన్ద, స్తేన-నిర్వృతాః సుఖితాః-
శాన్తా వా, ఆత్మేన్ద్రియాశయాః దేహేన్ద్రియమనాంసి - యస్య సః - హృష్టాన్యుత్పులకితాని-రోమాణి-యస్య సః - తావ-త్రా-
ద్రష్టుమపి-న సేహే న శశాక ❀ ॥ ౩౫ ॥ ఉత్థాయేతి ॥ ప్రహ్వః నమ్రః- ఆశ్లిషన్నివ పరిరభ్యమాణ ఇవ- కేవలం-గద్గదాక్షరం-న
మో నమ ఇతి-వాక్య-మీశ్వరౌ ప్రత్యా-బభాషే - గద్గదాక్షరమితి క్రియావిశేషణం వా ❀ ॥ ౩౬ ॥ ❀ తయోరితి॥ ఆధాయ నిధా-
య పాదయోరవనిజ్య పాదౌ ప్రక్షాల్య, అర్ఘ్యేణ నయోగ్యాన- నులేపేన చన్దనేన-ధూపై - ర్మాల్యైః కుసుమైశ్చ, అపూజ-
యత్ ❀ ॥ ౩౭ ॥ ❀ సుఖం యథా తథా, ఆసీనౌ-గరిష్ఠౌ పూజ్యతమౌ ప్రత్యిదం వక్ష్యమాణమ్ ❀ ॥ ౩౮ ॥ ❀ ఉక్తిమేవాహ॥ కిం-
మిత్యాదినా యావదధ్యాయసమాప్తి ॥ యువయోర్దర్శనం న మే తపఃఫలం తస్యాపి సర్వేన్ద్రియప్రాణప్రచోదయితృత్వాయైవ
కారితత్వాదతః కేవలం త్వత్కృపాఫలమేవేత్యభిప్రేత్యాహ ॥ కిమితి ॥ హే విభో-తవ త్వాం-కిం వర్ణ్యమేకథం స్తౌమి- యతః
స్వస్య మమ - తనుభృతాం-కిం బహునా-అజశర్వయోర్బ్రహ్మరుద్రయోశ్చ - అసుః ప్రాణః, యతో యేన త్వయా, ఉదీరితః ప్రే-
రితః, సంస్పన్దతే చలతి - స్వవ్యాపారక్షమో భవతి - తం స్పన్దమానం ప్రాణం, అనుసృత్య, వాగాదీని-స్పన్దన్తి అనుదాత్తేత్త్వల-
క్షణస్యాత్మనేపదస్యానిత్యత్వాత్పరస్మైపదం, యద్యేవం తర్హి సర్వేఽపి త్వామివ కిం న మాముపాసత ఇత్యత్రాహ ॥ అథాపీతి॥

ఏకరూపిణౌ । తప్తతటిద్వర్ణపిశఙ్గరోచిషౌ ప్రాంశూ దధానౌ విబుధర్షభార్చితౌ ॥ ౩౩ ॥ తే వై భగవతో రూపే
నరనారాయణావృషీ । వీక్ష్యోత్థాయాదరేణోచ్చైర్నానామాఙ్గేన దణ్డవత్ ॥ ౩౪ ॥ స తత్సందర్శనానన్దనిర్వృ
తాత్మేన్ద్రియాశయః । హృష్టరోమాఽశ్రుపూర్ణాక్షో న సేహే తావుదీక్షితుమ్ ॥ ౩౫ ॥ ఉత్థాయ ప్రాఞ్జలిః ప్ర
హ్వ ఔత్సుక్యాదాశ్లిషన్నివ । నమో నమ ఇతీశానౌ బభాషే గద్గదాక్షరమ్॥ ౩౬ ॥ తయోరాసనమాధాయ పా
దయోరవనిజ్య చ । అర్ఘ్యేణానులేపేన ధూపమాల్యైరపూజయత్ ॥ ౩౭ ॥ సుఖమాసన ఆసీనౌ ప్రసాదాభిము
ఖౌ మునిః । పునరానమ్య పాదాభ్యాం గరిష్ఠావిదమబ్రవీత్ ॥ ౩౮ ॥ మార్కణ్డేయ ఉవాచ॥ కిం వర్ణయే తవ విభో
యదుదీరితాసుస్సంస్పన్దతే తమను వాఙ్మన ఇన్ద్రియాణి । స్పన్దన్తి ❀ వై తనుభృతామజశర్వయోశ్చ స్వస్యాప్యథా
పి భజతామసి భావబన్ధుః ॥ ౩౯ ॥ మూర్తీ ఇమే భగవతో భగవంస్త్రిలోక్యాః క్షేమాయ తాపవిరమాయ చ మృ
త్యుజిత్యై । నానా బిభర్ష్యవితుమన్యతనూర్యథేదం సృష్ట్వా పునర్గ్రససి సర్వమివోర్ణనాభిః॥ ౪౦ ॥ తస్యావితుః స్థి
రచరేశితురఙ్ఘ్రిమూలం యస్మాన్న కర్మగుణకాల ❀ రజస్స్పృశన్తి । యద్వై స్తువన్తి వినమన్తి యజన్త్యభీక్ష్ణం

ప్రాణిమాత్రస్య ప్రాణాదిప్రచోదయితృత్వేఽపి - భజతాం పుంసామేవ - భావబన్ధుః, భావస్త్వదుపాసనారూపోఽభిప్రా-
యవిశేషః, తం బధ్నాతి స్థిరీకరోతీతి తథా, త్వయి కించిదానుకూల్యయుక్తానామేవ భావబన్ధుస్త్వమితి భావః ❀ ॥ ౩౯ ॥ ❀
నను ప్రాణాదీనాముద్దీపయితేశ్వరః, నాహ-మిన్త్వత్ర భగవదవతారభూతావేవ యువామిత్యభిప్రయన్నవతారప్రయోజన
మాహ ॥ మూర్తీ ఇతి ॥ హే భగవన్, భగవతః షాడ్గుణ్యపూర్ణస్యైవ, మే, మూర్తీ అవతారౌ, కిమర్థం, త్రిలోక్యాః-క్షేమాయ
సుఖాయ, తాపవిరమాయ, జ్ఞానోపదేశేనాధ్యాత్మికాదితాపవిఘాతాయ - మృత్యుజిత్యై మృత్యుజయాయ - మోక్షాయేతి
యావత్ - అత్రదృష్టాన్తాన్తరాలాభాత్తదవతారానేవ దృష్టాన్తయతి ॥ నానా బిభర్ష్యవితుమన్యతనూర్యథేతి ॥ యథా, నా-
నావిధాః, అన్యతనూః రామకృష్ణాదితనూః, ఇదం జగ-దవితుం రక్షితుం-బిభర్షి, తద్వత్-న కేవలం జగద్రక్షైవ త్వద్వ్యాపారః-
కిన్తు, సృష్టిసంహారావపీత్యాహ ॥ సర్వ-మిదం జగ-త్సృష్ట్వా, పునర్గ్రససి ॥ నను కిం త్వమేకస్యైవ స్రష్టృత్వం పునరత్తృత్వం
చ క్వచిద్దృష్టమతో దృష్టాన్తమాహ॥ ఇవోర్ణనాభిరితి॥ ఊర్ణనాభిరివేత్యర్థః ❀ ॥ ౪౦ ॥ ❀ యతస్సర్వజగత్కారణభూతోఽత
స్త్వామేవ “ కారణం తు ధ్యేయః ” ఇత్యాదివేదార్థతాత్పర్యజ్ఞా ధ్యాయన్తీత్యాహ॥ తస్యేతి ॥ తస్య సృష్టిసంహారకర్తుః- అవి
తుః స్వావతారై రక్షితుః, చరాచరాణామన్తః ప్రవిశ్య ధారణేన నియన్తుశ్చ - తవ-య-త్పాదమూలం, తద్వై భజామీత్యుప
రిష్టాత్సంబన్ధః-కథంభూతం - యస్మాత్-యదుపాసనాదిత్యర్థః - న కర్మగుణకాలరజః స్పృశన్తి, కర్మగుణకాలానాం-రజో
మలం-యదుపాసకా-న స్పృశన్తి - రుజ ఇతి పాఠాన్తరం - తదా-కర్మాదయో-యదుపాసకం-న స్పృశన్తి, యదుపాసకాః క-
ర్మాదీన్న స్పృశన్తీతి వా - తత్ర- కర్మ పుణ్యాపాపాత్మకం, తస్య, రజః రజోవత్ జ్ఞానావారకత్వాత్సుఖదుఃఖే - గుణరజశ్శబ్దేన రా-

---

౪౧ ॥ శ్లో ❀ పా॥ రుజస్స్పృశన్తి

జఆదిగుణకార్యం కామక్రోధాదికం, కాలశబ్దేనతత్ప్రయుక్తశీతాతపవర్షాదయోవివక్షితాః, రుజఇతిపాఠేరుజోరోగాః-కించ. వేదహృదయామునయః, వేదాహృదయమేషాంతే - వేదతాత్పర్యవిదఇత్యర్థః - యజన్తి, ఆరాధయన్తిచ-కిమర్థం - తదాప్త్యైతత్పాదమూలప్రాప్త్యై ॥ ౪౧ ॥ కింతదాప్త్యేత్యతస్తస్యాఏవనిరతిశయపురుషార్థరూపతామాహ ॥ నాన్యమితి॥అభియఇతిచ్ఛేదః, హేఅపవర్గమూర్తేనిరతిశయపురుషార్థరూప, హేఈశ-పరితో - న - భీర్భయం-యస్మాత్ - త్వదఙ్ఘ్రిప్రపన్నయాత్ త్వదఙ్ఘ్రిప్రాప్తే - రన్యం, క్షేమం, శ్రేయో-నవిద్మః, భియఇతిచ్ఛేదే - పరితోభియఇతిసమస్తంపదంజనస్య, విశేషణం-ననుచతుర్ముఖలోకప్రాప్తిరపిక్షేమఏవేత్యతఆహ ॥ బ్రహ్మేతి ॥ అలంనితరాం, కాలస్యకాలరూపస్య, తేత్వత్తః, బిభేతి-కుతః-ద్విపరార్ధధిష్ణ్యః ద్విపరార్ధకాలావస్థాయిలోకః, అతోబిభేతీతిసంబన్ధః, యతోబ్రహ్మణఏవభయంకిముత - తత్కృతానాం తత్సృష్టానాం, భౌతికానాంభూతపరిణామాత్మకదేహభాజామ్ ॥ ౪౨ ॥ యతస్త్వదఙ్ఘ్రిప్రపనయఏవక్షేమ - స్తతస్తవపాదమూలమేవతత్ప్రాప్తమేభజామీత్యాహ ॥ తద్వైతి ॥ ఋతధియః సత్యసఙ్కల్పస్య, పరమాత్మనో - గురోశ్చ-పరస్యసర్వస్మాత్పరస్యచ - తవ-ఆత్మహితం-తదేత-త్పాదమూలం, భజామి, ఋతధియఇత్యనేన "తేషామహంసముద్ధర్తామృత్యుసంసారసాగరాత్" దిత్యుక్తవిధసత్య సఙ్కల్పత్వంవివక్షితం - ఆత్మగురోరిత్యనేనాన్తః ప్రవిశ్యనియమనేనసాధుకర్మకారయితృత్వం జ్ఞానోపదేశేనోపకర్తృత్వంచ ప్రాప్యత్వోపయుక్తతయోక్తం "హితైర్వైతదాత్మహితమాత్మగురోఃపరస్యదేహాద్యపార్థమసదత్యమభిజ్ఞమాత్ర" మితిపాఠః - అత్యమత్యన్తం, అసద్దుష్టం, అపార్థంనిష్ఫలంచ-దేహాది-హిత్వా-అపాస్య-ఆత్మహితం-పాదమూలం, భజామీ-తిసంబన్ధః "హిత్వేదమాత్మచ్ఛదిమాత్మగురో" రితిపాఠేతు - ఆత్మచ్ఛదింజ్ఞానావారకం దేహాది-హిత్వా, భజామీత్యర్థః "దేహాద్యపార్థమసదిత్యనభిజ్ఞమాత్ర" మితిచక్వచిత్పాఠః-తదా, అపార్థ, మసదితిచ-నభవత్యభిజ్ఞామాత్రం-యస్మాత్, దేహాది-హిత్వేత్యర్థః, జ్ఞానశబ్దస్యార్షోహ్రస్వః, యద్యేవం-తే-త్వాం, యో-భజేదితిశ్లే

ధ్యాయన్తివేదహృదయామునయస్తదాప్త్యై ॥ ౪౧ ॥ నాన్యంతవాఙ్ఘ్రిపనయాదపవర్గమూర్తేః క్షేమంజనస్యపరితోఽభియఈశవిద్మః । బ్రహ్మబిభేత్యలమతోద్విపరార్ధధిష్ణ్యః కాలస్యతేకిముతతత్కృతభౌతికానామ్॥ తద్వైభజామ్యృతధియస్తవపాదమూలంహిత్వేతదాత్మహితమాత్మ గురోఃపరస్య । దేహాద్యపార్థమసదత్యమభిజ్ఞమాత్రంవిన్దేతతే ॥ ర్హిసర్వమనీషితార్థమ్ ॥ ౪౩ ॥ సత్త్వంరజస్తమఇతీశతవాత్మబన్ధోమాయాకృతాఃస్థితిలయోద్భవహేతవోఽస్య । లీలాధృతాయదపిసత్త్వమయీప్రశాన్త్యై నాన్యేనృణాంవ్యసనమోహభియశ్చతాభ్యామ్ ॥ ౪౪ ॥ తస్మాత్తవేహభగవన్నథతావకానాంశుక్లాంతనుంస్వదయితాంకుశలాభజన్తి। య

షః, తర్హి, సఏవ-సర్వమనీషితార్థం, అభిమతంసర్వంపురుషార్థం, విన్దేతలభేత, ఆద్యపాఠేయస్యేతిశేషః-యస్య, తే-అభిజ్ఞామాత్రం-త్వత్పాదమూలవిషయకజ్ఞానమాత్రమస్తి, తర్హి, సఏవసర్వమనీషితార్థంవిన్దేత "విన్దన్తితేసర్వమనీషితార్థ" మితిచపాఠోదృశ్యతే-తదా, అభిజ్ఞమాత్రమిత్యస్యయేషామిత్యాదిః-తేవిన్దన్తిలభన్తఇతిసంబన్ధః ॥ ౪౩ ॥ ననుబ్రహ్మరుద్రావపిమమైవమూర్తీ, అతస్తౌహిత్వామామేవకిమితిభజసఇత్యతఆహ ॥ సత్త్వమితి ॥ హేఈశ-హేఆత్మబన్ధోజీవసఖ-యదపియద్యపి-అస్యజగతః, స్థితిలయోదయహేతవః తవ-విద్మః - రుద్రబ్రహ్మతనవఇతివిశేష్యమధ్యాహర్తవ్యం, శుక్లాంతనుమిత్యగ్రేదర్శనాత్-తాశ్చ, సత్త్వం, రజస్తమ, ఇతి-యా-తవ-మాయా - తయైవ, కృతాః-లీలాధృతాః-లీలయాధృతాః - లీలాపదేనవిష్ణ్వాద్యాఖ్యాతనుసంబన్ధస్యకర్మమూలత్వవ్యావృత్తిః - తథాపి - తత్ర, సత్త్వమయీ యా-తనూః - సైవ, నృణాం, ముపాస్యమానా - శాన్త్యైమోక్షోపయుక్తశాన్తయే - భవతి-నాన్యే, అన్యే, బ్రహ్మరుద్రాఖ్యేతన్వౌ - నప్రశాన్త్యైభవతః, ప్రత్యుత-తాభ్యాముపాస్యమానాభ్యాం, వ్యసనమోహాభియో, భవేయుః, వ్యసనందుఃఖం, భీర్భయం యద్యప్యత్రస్థితిహేతుభూతాయావిష్ణ్వాఖ్యతనోరపిమాయాకృతత్వోక్త్యా ప్రాకృతసత్త్వగుణపరిణామరూపత్వమవగమ్యతే - తచ్చ "సత్త్వాదయోవసన్తీశేనయత్రప్రాకృతగుణా" ఇతిభగవద్విగ్రహేప్రతిషిద్ధంతథాప్యత్ర సత్త్వమితి-యా, మాయా- రజస్తమశ్చేతిచ-యామాయా, తాభ్యాం మాయాభ్యాం, కృతా, ఇతియోజ్యం, తత్రసత్త్వశబ్దేన "స్వసత్తాభాసకంసత్త్వంగుణసత్త్వాద్విలక్షణ" మిత్యుక్తంశుద్ధసత్త్వం త్రిగుణాత్మకప్రకృతిద్రవ్యవిలక్షణంవివక్షితం - ఇత్థంయోజనార్థమేవసత్త్వంరజస్తమఇతివ్యస్తనిర్దేశఃకృతః-పూర్వోక్తప్రకరణేఽపి "సత్త్వంరజస్తమఇతిప్రకృతేర్గుణాస్తై" రిత్యత్రాయమేవార్థః - రజస్తమశ్శబ్దాభ్యాంసత్త్వమిశ్రౌతౌవివక్షితౌ ॥ ౪౪ ॥ యతస్సత్త్వమయ్యేవప్రశాన్త్యై, నత్వన్యే, అతో, నిపుణబుద్ధయస్తామేవోపాసతఇత్యాహ ॥ తస్మాదితి ॥ అథ

౪౩ శ్లో ॥ పా ॥ దేహాద్యపార్థమసదిత్యనభిజ్ఞమాత్రంవిన్దన్తితేఇతి

నను- భగవన్ - తావకానాంత్వద్భక్తానాం - స్వదయితాం,స్వస్యతవచ - దయితాంప్రియాం-శుక్లాంశుద్ధసత్త్వమయీం-తనుం-కుశలాః-భజన్తి - కాఽసౌశుక్లాతనురిత్యత్రాహ ॥ యత్సాత్వతాఃపురుషరూపముశన్తిసత్త్వంలోకాఇతి ॥ సాత్వతాః పఞ్చరాత్రసిద్ధాన్తతత్త్వాభిజ్ఞాఃలోకాజనాః,య, త్పురుషరూపంపురుషాకృత్యాఽవస్థితంరూపం -పురుషస్యతవరూపంవా, సత్త్వం విశుద్ధంసత్త్వ -ముశన్తిఉపాస్యత్వేనేచ్ఛన్తి-సైవశుక్లాతనురిత్యర్థః ॥ తద్విశినష్టి ॥ యతఃపురుషరూపాత్సత్త్వాదుపాస్యమానా-దభయంసంసృతిభయాభావః-ఉతాపిచ, ఆత్మసుఖం-నచాన్యత్ అన్యద్భయమిశ్రసుఖంనాస్తి ॥ ౪౫ ॥ ఇత్థమనన్తకల్యాణగుణగణంత్వాంస్తోతుమహంనశక్నోమీత్యభిప్రేత్యోపస్థితైర్గుణైర్విశింషన్ప్రణమతి ॥ తస్మాఇతి ॥ పురుషాయ -పురుషిణోతిదదాతీతితథా - చతుర్విధపురుషార్థప్రదాయేత్యర్థః - భూమ్నేసర్వాన్తరాత్మత్వేనభూమగుణవిశిష్టాయ - అతఏవ,విశ్వాయవిశ్వరూపేణావస్థితాయ - తఏవ - విశ్వగురవేవిశ్వస్యహితకరాయ - ఆత్మనశ్శరీరహితాచరణశీలత్వాదితిభావః - పరదేవతాయైఇత్యనేనతతోఽధికదేవతాన్తరవ్యావృత్తిః - నారాయణాయేత్యనేనప్రాప్యత్వం ప్రాపకత్వంచవివక్షితం - ఋషయఇత్యనేనసర్వజ్ఞత్వం - నారాయణపదసమభివ్యాహృతనరోత్తమశబ్దేనశిష్యాచార్యరూపేణాఖిలాధ్యాత్మవిద్యాప్రవర్తనద్వారాజగదుజ్జీవయితృత్వం-హంసాయేత్యనేనాశ్రితదోషనిరాకర్తృత్వం,సంయతగిరఇత్యనేన " సర్వమిదమభ్యాత్తోఽవాక్యనాదర " ఇత్యత్రేవపరిపూర్ణతాప్రయుక్తవ-జల్పాకత్వం - నిగమేశ్వరాయేత్యనేన వేదాచార్యత్వమ్ ॥ ౪౬ ॥ నను త్వమివమామిత్థంభూతంసర్వోఽపికింనవిదన్త్యతఆహ ॥ యంవాఇతి॥త్వన్మాయయా,ఆవృతా-మతిర్యస్యాతఏవ-వితథైర్మిథ్యాభూతైః, రక్షపక్షైరిన్ద్రియమార్గైః-భ్రమన్తీధీర్యస్యసః- దేహాత్మాభిమానీత్యర్థః,భ్రమద్భిరితిపాఠే-వి

త్సాత్వతాఃపురుషరూపముశన్తిసత్త్వంలోకాయతోఽభయమథాత్మసుఖంచనాన్యత్ ॥ ౪౫ ॥ తస్మైనమోభగవతేపురుషాయభూమ్నేవిశ్వాయ * విశ్వగురవేపరదేవతాయై । నారాయణాయఋషయేచనరోత్తమాయహంసాయసంయతగిరేనిగమేశ్వరాయ ॥ ౪౬ ॥ యంవైనవేదవితథాక్షపథైర్భ్రమద్ధీస్సన్తం స్వకేష్వసుషుహృద్యపిదృక్పథేషు । త్వన్మాయయాఽఽవృతమతిస్సఏవసాక్షాదాద్యస్తవాఖిలగురోరుపసాద్యవేదమ్ ॥ యద్దర్శనంనిగమఆత్మరహఃప్రకాశోముహ్యన్తియత్రకవయోఽజపరాయతన్తః * । తంసర్వవాదవిషయప్రతిరూపశీలంవన్దేమహాపురుషమాత్మనిగూఢబోధమ్ ॥ ౪౮ ॥ ****************************

********** ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,ద్వాదశస్కన్ధే, అష్టమోఽధ్యాయః. **********

సూతఉవాచ॥సంస్తుతోభగవానిత్థంమార్కణ్డేయేనధీమతా। నారాయణోనరసఖఃప్రీతఆహభృగూద్వహమ్॥౧॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ భోభోబ్రహ్మర్షివర్యోఽసిసిద్ధఆత్మసమాధినా । మయిభక్త్యాఽనపాయిన్యాతపసాస్వా

ధ్యాయప్రావణ్యేనచలద్భిః,వితథాక్షపథైః-ర్యం త్వాం-నవేద-కథంభూతమపి-స్వకేష్వ,సుషుప్రాణేషు - హృదిహృదయే-దృక్పథేషువిషయేషు-నియన్తృతయాసన్తమపి, ॥ తర్హినకోఽపివేదేత్యత్రాహ ॥ య-స్తవా , ఖిలగురోః,ఆద్యఃప్రథమన్త్వత్ప్రవర్తితఃయః,తంవేదముపసాద్య , స్థితఇతిశేషః - సఏవసహ్యేవ-త్వాం - సాక్షా-ద్వేద-వేదాన్తవిహితోపాసనావిశుద్ధమనసావేదేత్యర్థః ॥ ౪౭ ॥ వేదేనైవజ్ఞానమిత్యుపపాదయన్ప్రణమతి॥ యద్దర్శనమితి ॥యస్య, దర్శనోపాయభూతో-నిగమో వేదః , ఆత్మరహస్యప్రకాశః , అన్యథా-దుర్జ్ఞేయతామాహ ॥ అజపరాః,అజోబ్రహ్మా, పరఃఉత్కృష్టః,ప్రధానో-యేషాం , తేబ్రహ్మముఖాః,కవయః , యతన్తఃసాంఖ్యయోగాదిభిర్యతమానాఅపి , యద్వా,హిరణ్యగర్భకపిలాదయః-యోగసాంఖ్యాదితన్త్రప్రణయనేనతత్స్వరూపవిమర్శనాయయతమానాఅపి - యత్రత్వయి,విషయభూతే- ముహ్యన్తి - తమిత్థంభూతం , సర్వవాదవిషయప్రతిరూపశీలం,సర్వేషాంవాదాఃయోగసాంఖ్యాదివాదాః , ప్రకృత్యుపాదానత్వపురుషనిమిత్తత్వాదివాదాఃతేషాం , ప్రతిక్షేపకం, రూపంస్వరూపం , శీలంస్వభావః , సార్వజ్ఞ్యసర్వశక్తిత్వాదిఃప్రకృతిపురుషాదిష్వసంభావితో,యస్యతం , ఆత్మనిస్వస్మిన్గూఢస్తైరవిజ్ఞాతః , బోధఃఅపరిచ్ఛేద్యజ్ఞానవైభవో , యస్యతం ,మహాపురుషంవన్దే ॥ ౪౮ ॥ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంద్వాదశస్కన్ధేఅష్టమోఽధ్యాయః ***

ఇత్థంసంస్తుతస్తదభిమతంప్రాయచ్ఛదిత్యాహ ॥ సంస్తుతఇత్యాదినా ॥ హేభృగూద్వహ ॥ ౧ ॥ ఉక్తమేవాహ॥ భోభోఇతిద్వాభ్యామ్ ॥ ఆత్మసమాధినాచిత్తైకాగ్ర్యేణ-నపాయిన్యాఅవిచ్ఛిన్నయా-మయి-భక్త్యాచ - తపఆదిభిశ్చ-సిద్ధో-బ్రహ్మర్షి! నైష్ఠికాబ్రహ్మచర్యయా-సే-తవ-బృహద్వ్రతచర్యయా నైష్ఠికాకామధర్మచర్యయా-వయం-పరితుష్టాఃస్మః-వయమితిబహువచనం

సర్వదేవాభిప్రాయకం-వరదానా-మీశానమ్ త్తః-వరం,ప్రతీచ్ఛ-వృణీష్వ-తే-తుభ్యం,భద్రంశుభ,మస్తు ॥ ౨ ॥ ౩ ॥ ఇత్థం భగవతా ప్రచోదితః ప్రాహ ॥ జితంతఇతి ॥ దేవదేవోబ్రహ్మ-తస్యాపి శ-ప్రపన్నానా-మార్తిం క్లేశంహరతీతితథాభూత-ఆశ్రితాన్నచ్యావయతీతితథా-నోఽస్మభ్యం - భవాన్-సమ్య-గదృశ్యతేతియ-దేతావతైవ వరేణాలమ్ ॥ ౪ ॥ తత్ర హేతుతయాతద్దర్శనస్యదుర్లభతామాహ ॥ వాఞ్ఛన్తీతి ॥ అజాదయోబ్రహ్మాదయః - యోగయుక్తేనయోగవిశుద్ధేన-మనసా-యస్య-శ్రీమత్పాదాబ్జదర్శనం-కేవలం,వాఞ్ఛన్తి-నతుపశ్యన్తి స-భవా-న్మమా-క్షిగోచరోఽసి ॥ ౫ ॥ అథాపీతి ॥ యద్యపిత్వద్దర్శనమేవవర,స్తథాఽపి,తవ-మాయాంఆశ్చర్యశక్తిం,ద్రక్ష్యే ద్రష్టుమిచ్ఛామీత్యర్థః, తాంవిశినష్టి, యయామాయయా-లోకపాలైః బ్రహ్మాదిభిస్సహితో, లోకోజనః - సద్భిదాంసచ్ఛబ్దవాచ్యత్వేఽపి-భిదాంభేదం - దేవతిర్యఙ్మనుష్యస్థావరభేదం-వేదయయాకృతాంభిదాంవేద-తాంమాయామిత్యర్థః ॥ ౬ ॥ ఇతీతి ॥ ఈడితఃఉక్తః,అర్చితశ్చ-భగవాన్-హేమునే-స్మయో స్మన్దహాసస్తేనసహితంయథాతథా-తథేతిగ్రత్యుసీత్యనుగృహ్య-బదర్యాశ్రమంప్రతి-ప్రాగాత్ ॥ ౭ ॥ తమేవేతి ॥ తమేవార్థం మాయాదర్శనరూపమర్థం-చిన్తయన్-కదాద్రక్ష్యామీతిచిన్తయన్నిత్యర్థః - అగ్న్యాదిష్వష్టసు, తత్ర, త్మాహృదయం, సర్వత్రగోవిప్రాదిషు - హరిం-ధ్యాయన్ - భావద్రవ్యైర్మనోమయైర్ద్రవ్యైః - రపూజయత్ మానసోపచారై రపూజయదిత్యర్థః ॥ క్వచిదితి ॥ భక్తిప్రసరేణ ప్రీత్యాత్మకభక్తిపరీవాహేణ-సంప్లుతఃవ్యాప్తః-తాం పూజామపి-విస్మృతవాన్ ॥ ౮ ॥ ౯ ॥

ధ్యాయసంయుతైః ॥ ౨ ॥ వయం తే పరితుష్టాః స్మ త్వద్బృహద్వ్రతచర్యయా । వరం ప్రతీచ్ఛ భద్రం తే వరదేశాదభీప్సితమ్ ॥ ౩ ॥ ఋషిరువాచ ॥ జితం తే దేవదేవేశ ప్రపన్నార్తిహరాచ్యుత । వరేణైతావతాఽలం మే యద్భవాన్సమదృశ్యత ॥ ౪ ॥ వాఞ్ఛన్త్యజాదయో యస్య శ్రీమత్పాదాబ్జదర్శనమ్ । మనసా యోగయుక్తేన స భవాన్మేఽక్షిగోచరః ॥ ౫ ॥ అథాప్యమ్బుజపత్రాక్ష పుణ్యశ్లోకశిఖామణే । ద్రక్ష్యే మాయాం యయా లోకః సపాలో వేద సద్భిదామ్ ॥ ౬ ॥ సూత ఉవాచ ॥ ఇతీడితోఽర్చితః కామమృషిణా భగవాన్మునే । తథేతి స స్మయన్ప్రాగాద్బదర్యాశ్రమమీశ్వరః ॥ ౭ ॥ తమేవ చిన్తయన్నర్థమృషిః స్వాశ్రమ ఏవ సః । వసన్నగ్న్యర్కసోమామ్బుభూవాయువియదాత్మసు ॥ ౮ ॥ ధ్యాయన్సర్వత్ర చ హరిం భావద్రవ్యైరపూజయత్ । క్వచిత్పూజాం విసస్మార భక్తిప్రసరసంప్లుతః ॥ ౯ ॥ తస్యైకదా భృగుశ్రేష్ఠ పుష్పభద్రాతటే మునేః । ఉపాసీనస్య సన్ధ్యాయాం బ్రహ్మన్వాయురభూన్మహాన్ ॥ ౧౦ ॥ తం చణ్డశబ్దం సముదీరయన్తం బలాహకా అన్వభవన్కరాలాః । అక్షస్థవిష్ఠా ముముచుస్తటిద్భిః స్వనన్త ఉచ్చైరభివర్షధారాః ॥ ౧౧ ॥ తతో వ్యదృశ్యన్త చతుస్సముద్రాస్సమన్తతః క్ష్మాతలమాగ్రసన్తః । సమీరవేగోర్మిభిరుగ్రనక్రమహాభయావర్తగభీరఘోషాః ॥ ౧౨ ॥ అన్తర్బహిశ్చాద్భిరతిద్యుభిః ఖరైః శతహ్రదాభీరుపతాపితం జగత్ । చతుర్విధం వీక్ష్య సహాత్మనా మునిర్జలాప్లుతాం క్ష్మాం విమనాస్సమత్రసత్ ॥ ౧౩ ॥ తస్యైవముద్వీక్షత ఊర్మిభీషణః ప్రభఞ్జనాఘూర్ణితవార్మహార్ణవః । ఆపూర్యమాణో వరషద్భిరమ్బుదైః క్ష్మామప్యధాద్ద్వీపవర్షాద్రిభిస్సమమ్ ॥ ౧౪ ॥ సక్ష్మాన్తరిక్షం సదివం సభాగణం త్రైలోక్యమాసీత్సహ దిగ్భిరాప్లుతమ్ । స ఏక ఏవోర్వరితో మహామునిర్బభ్రామ విక్షిప్య జటా జడాన్ధవత్ ॥ ౧౫ ॥ క్షుత్తృట్పరీతో మకరైస్తిమిఙ్గిలైరుపద్రుతో వీచినభస్వతాహతః । తమస్య

మాయాదర్శనముపవర్ణయతి ॥ తస్యేత్యాదినా ॥ హేభృగుశ్రేష్ఠ-తస్యమునేర్మార్కణ్డేయస్య-ఉపాసీనస్యసతః-హేబ్రహ్మన్ మహాన్వాయురభూత్ ॥ ౧౦ ॥ తమితి ॥ తంవాయుం-మను-బలాహకామేఘాః - కరాలాభయంకరా-అభవన్ ఆవిర్భూతాః,తేచ - తటిద్భిస్సహితా, ఉచ్చైః,ధ్వనన్తోగర్జన్తః-అక్షాఃశకటాక్షాః,తద్వత్,స్థవిష్ఠాఃఅతిస్థూలాః,అభితో-వర్షధారా-ముముచుః ॥ ౧౧ ॥ తతఇతి ॥ చతుర్దిక్షు-వర్తమానాః,సముద్రాః-పరితః-క్ష్మాతలంభూమణ్డలం,ఉగ్రానక్రామేషు తైః,సమీరవేగోద్ధితైః,రూర్మిభిః,గ్రసన్తః,భయానకాఆవర్తాయేషు-గభీరోఘోషోయేషు-తేచ-వ్యదృశ్యన్త ॥ ౧౨ ॥ అన్తర్బహిరితి ॥ ఖరైరిత్యస్యసూర్యరశ్మిభిరితిశేషః - శతహ్రదాదిభిర్విద్యుద్భిః-భర్త్సనానాగణదీర్ఘశ్వమార్గం - అతిద్యుభిఃఅతిక్రాన్తాద్యౌర్యాభిస్తాభిరద్భిఃజలైశ్చ,అన్తర్బహి - రుపతాపితం-చతుర్విధందేవతిర్యఙ్మనుష్యస్థావరాత్మకం - జగ-జ్జలాప్లుతాం, క్ష్మాంభూమిం-వీక్ష్య-మునిర్విమనాః-సమత్రస,దబిభేత్ ॥ ౧౩ ॥ తస్యేతి ॥ తస్యమునేః,ఇత్థం,ముద్వీక్షతస్సతః,వర్షద్భిః,కమ్బుదై-రాపూర్యమాణః-ప్రభఞ్జనేనవాయునా - ఆఘూర్ణితంభ్రామితం, వాఃఉదకం-యస్మిన్ ఊర్మిభి - ర్భీషణశ్చార్ణవః-ద్వీపవర్షాద్రిభిః-సమంసహ-సహితామిత్యర్థః,క్ష్మా-మప్యధాత్ఛాదయామాస ॥ ౧౪ ॥ సక్ష్మాన్తరిక్షమితి ॥ భూమ్యాన్తరిక్షసహితం- సదివంస్వర్గసహితం - సభాగణంనక్షత్రగణసహితం-త్రైలోక్యం-మద్భిరాప్లుతం-ఆసీత్ - తదా - సమునిరేకఏవ-ఉర్వరితఃఅవశేషితః-విక్షిప్తాఃజటాయేనసః,జడవదన్ధవచ్చ-విచచాల ॥ ౧౫ ॥ క్షుత్తృడితి ॥ క్షుత్తృడ్భ్యాం

వ్యాప్తః - తృతీయాన్తపాఠే - మకరాదీనాం విశేషణం, విచిభిస్తరఙ్గైర్నభస్వతా చ, హతః తాడితః - అతఏవ - పరిశ్రమేణో,షితో వ్యాప్తః - దివమన్తరిక్షం - గాం భూమిం చ నవేద ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ క్వచిదితి ॥ తరఙ్గైస్తరఙ్గైః - రన్యోన్యఘాతిభిరన్యోన్యం యుధ్యమానైః - యాదోభిర్జలజన్తుభిః - స్వయం - భక్షితశ్చ ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ క్వచిన్మోహమితి ॥ మృత్యుం మృత్యుమివ ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ అయుతాయుతవర్షాణామితి ॥ విష్ణో-ర్మాయయా - హృతః, ఆత్మా మనో-యస్య-తస్య మునేః తస్మిన్ జలే-భ్రమతస్సతః-మహాన్, కాలో-వ్యతీయాయేత్యర్థః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ స ఇతి ॥ పృథివ్యాః-కకుది తద్వదున్నతస్థలే-ఫలైః-పల్లవైశ్చ శోభితం న్యగ్రోధపోతం కోమలవటవృక్షం-దదృశే పశ్చాదిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ ప్రాగుత్తరస్యామితి ॥ తస్య న్యగ్రోధపోతస్య ప్రాగుత్తరస్యామీశాన్యాం దిశియా-శాఖా-తస్యాం-శిశుమపి దదృశే ॥ తం విశినష్టి ॥ శయానమిత్యాదినా ॥ తమః అన్ధకారం-గ్రసన్తం నిరాకుర్వన్తమ్ ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ ఇన్ద్రనీలవత్, శ్యామం- శ్రీమత్ రమ్యం-వదనపఙ్కజం-యస్య తం-కమ్బువత్ శఙ్ఖవత్ త్రిరేఖావృతా-గ్రీవా-యస్య తం-మహోరస్కం విశాలవక్షసం, శోభనా నాసా యస్య తం-సున్దరే భ్రువౌ యస్య తమ్ ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ నిశ్వాసైః-రేజన్తః కమ్పమానాః-యే-అలకాః - స్తైః-రాభాతం శోభితం కమ్బువదన్తర్వలయేన - శ్రీర్యయోః - స్తౌ కమ్బుశ్రియౌ-తయోః-కర్ణయోః-దాడిమపుష్పసదృశమాభరణం-యస్య తం - విద్రుమవత్ - యః-అధరః - స్తస్య-భాసా, ఈషచ్ఛోణాయితం, శుచిశుభ్రం-స్మితం యస్య తమ్ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ పద్మగర్భవిదారుణౌ-వపాఙ్గౌ నేత్రాన్తౌ- యస్య తం-హృద్యం, హాసయుక్తమవలోకనం - యస్య-శ్వాసైః-రేజన్త్యశ్చలన్త్యః వలయః-స్త్రిర్యఙ్నిమ్నరేఖాః - యాః- స్తాభిః-సంవిగ్నాశ్చఞ్చలా-నిమ్నా చ-నాభిర్యస్మిన్-త-దశ్వత్థపత్రసంకాశమ్ - ముదరం-యస్య తమ్ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ చారవః సున్దర్యః- అఙ్గులయో-యయో-స్తాభ్యాం-చరణామ్బుజ-మున్నీయ ఉద్ధృత్య-ముఖే-నిధాయ, తేదఙ్గుష్ఠం - ధయన్తం పిబన్తం, మిత్థంభూతం-శిశుం-విలోక్య, విస్మితో-బభూవ ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ తద్దర్శనాదితి ॥ తస్య శిశోః-దర్శనాత్-వీతో గతః పరిశ్రమో-యస్య సః-ప్రోత్ఫుల్లాని-హృత్పద్మం లోచనామ్బుజే చ-యస్య- అద్భుతభావేన అత్యాశ్చర్యరూపేణ - శఙ్కితో ఽపి-తం బాలకం-ద్రష్టుం-పురః ప్రససార సమీపం గత ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ తావదితి ॥ తావత్తదా-హే భార్గవ-స మునిః-శిశోః-శ్వసితేన, మశకవదన్తశ్శరీర-మావిశత్ - శిశోశ్శ్వాసవాతేన తచ్ఛరీరాన్తః ప్రావిశదిత్యర్థః-తత్రాపి తద్గర్భే పూర్వదో ఽన్యం అముష్మాదన్యం - తం తథావిధం శిశు-మచష్ట యథాపురా తచ్ఛరీరాన్తః ప్రవేశాత్పూర్వం యథా కృత్స్నశః కృత్స్న-మాచష్ట - తద్వత్ - ఏవం దృష్ట్వా - ఽతీవ విస్మితః, అముహ్యత్ ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ కృత్స్నశో దర్శనం ప్రపఞ్చయతి ॥ ఖమితి ॥ ఖమన్తరిక్షం, రోదసీ ద్యావాపృథివ్యౌ-భగణాన్నక్షత్రగణాన్ అద్రీంశ్చ-సాగరాంశ్చ-కకుభో దిశః- సురాంశ్చ, అసురాంశ్చ - పురాణి హస్త్యాదిమన్తి-ఆకారాణ్యాకరత్వాదుత్పత్తిస్థానాని ఖేటాన్ కర్షకగ్రామాన్-వ్రజాన్ గోష్ఠాని ఆశ్రమాన్, చతురో, వర్ణాన్, తేషాం-వృత్తీశ్చేత్యర్థః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ మహాన్తి భూతాన్యాకాశాదీని-పఞ్చ-భౌతికాన్ దేవమనుష్యాదీన్, అసౌ మునిః-నానాయుగాని-కల్పాంశ్చ - కల్పయతీతి తథా, కాలం చ, కిం బహునా, యత్కిఞ్చిత్ - వ్యవహారకారణం వ్యవహారవిషయం-విషయస్యాపి వ్యవహారం ప్రతి కారణత్వాత్ తా[illegible]

పారేపతితో భ్రమన్ దిశో న వేద ఖం గాం చ పరిశ్రమేషితః ॥ ౧౬ ॥ క్వచిద్గతో మహాగర్తే తరలైస్తాడితః క్వచిత్ । యాదోభిర్భక్షితః క్వాపి స్వయమన్యోన్యఘాతిభిః ॥ ౧౭ ॥ క్వచిన్మోహం క్వచిచ్ఛోకం క్వచిద్దుఃఖం క్వచిద్భయమ్ । క్వచిన్మృత్యుమవాప్నోతి వ్యాధ్యాదిభిరుతార్దితః ॥ ౧౮ ॥ అయుతాయుతవర్షాణాం సహస్రాణి శతాని చ । వ్యతీయుర్భ్రమతస్తస్మిన్ విష్ణుమాయావృతాత్మనః ॥ ౧౯ ॥ స కదాచిద్భ్రమంస్తస్మిన్ పృథివ్యాః కకుది ద్విజః । న్యగ్రోధపోతం దదృశే ఫలపల్లవశోభితమ్ ॥ ౨౦ ॥ ప్రాగుత్తరస్యాం శాఖాయాం తస్యాపి దదృశే శిశుమ్ । శయానం పర్ణపుటకే గ్రసన్తం ప్రభయా తమః ॥ ౨౧ ॥ మహామరకతశ్యామం శ్రీమద్వదనపఙ్కజమ్ । కమ్బుగ్రీవం మహోరస్కం సునాసం సున్దరభ్రువమ్ ॥ ౨౨ ॥ శ్వాసైజదలకాభాతం కమ్బుశ్రీకర్ణదాడిమమ్ । విద్రుమాధరభాసేషచ్ఛోణాయితసుచిస్మితమ్ ॥ ౨౩ ॥ పద్మగర్భారుణాపాఙ్గం హృద్యహాసావలోకనమ్ । శ్వాసైజద్వలిసంవిగ్ననిమ్ననాభిదలోదరమ్ ॥ చార్వఙ్గులిభ్యాం పాణిభ్యామున్నీయ చరణామ్బుజమ్ । ముఖే నిధాయ విప్రేన్ద్రో ధయన్తం వీక్ష్య విస్మితః ॥ ౨౪ ॥ తద్దర్శనాద్వీతపరిశ్రమో ముదా ప్రోత్ఫుల్లహృత్పద్మవిలోచనామ్బుజః । ప్రహృష్టరోమాఽద్భుతభావశఙ్కితో ద్రష్టుం పురస్తం ప్రససార బాలకమ్ ॥ ౨౫ ॥ తావచ్ఛిశోర్వై శ్వసితేన భార్గవః సోఽన్తశ్శరీరం మశకో యథాఽవిశత్ । తత్రాప్యదో ఽన్యం తమచష్ట కృత్స్నశో యథా పురాఽముహ్యదతీవ విస్మితః ॥ ౨౬ ॥ ఖం రోదసీ భగణానద్రిసాగరాన్ ద్వీపాన్సవర్షాన్ కకుభస్సురాసురాన్ । వనాని దేశాన్ సరితః పురాఽఽకరాన్ ఖేటాన్ వ్రజానాశ్రమవర్ణవృత్తయః ॥ ౨౭ ॥ మహాన్తి భూతాన్యథ భౌతికాన్యసౌ కాలఞ్చ నానాయుగకల్పకల్పనమ్ । యత్కిఞ్చిదన్య

క్తం సదివావభాసితం-అజ్ఞానాం నిత్యమివ ప్రతీయమానం-విశ్వం తత్సర్వం, దదర్శ ॥ ౨౯ ॥ కించ॥ హిమాలయమితి॥ ఋషీన నారాయణౌ, ఇత్థం-విశ్వం, విపశ్యన్, శిశోః, శ్వసితాత్ శ్వాసాద్బహిర్నిరస్తః నిష్క్రాసితః-ప్రలయాబ్ధౌ న్యపతత్ ॥ ౩౦ ॥ పశ్యన్నితి ॥ తత్పర్ణపుటే వటపత్రపుటే, శయానం, తోకం శిశుం చ, పశ్యన్, తస్య శిశోః, ప్రేమ్ణా, సుధాస్మితేన చ, యుక్తేనాపాఙ్గనిరీక్షణేన-నిరీక్షితో-బభూవ ॥ ౩౧ ॥ అథేతి॥ నేత్రాభ్యాం-హృది-వేష్టితం ఆలిఙ్గితం, బాలకం-మధోక్షజం-పునర్బహిః-పరిష్వక్తుం-అభ్యయాదభిముఖం జగామ ॥ ౩౨ ॥ తావదితి॥ తావద్భగవానచిన్త్యవివిధవిచిత్రశక్త్యాదిగుణగణపూర్ణః-యోగాధీశః ఆశ్చర్యశక్తియోగనిర్వాహకః-గుహాశయః సర్వాన్తరాత్మా-అన్తర్హితవాన్ తదా-ఋషేః, రీహా ఆలిఙ్గనేచ్ఛా-యథా-అనీశనిర్మితా నిర్ధనేనకృతా-తద్వదాసీదిత్యర్థః ॥ ౩౩ ॥ తమితి॥ తం తిరోదధతం శిశుం-అను-లోకసంప్లవం సలిలం-తిరోధాయత్తత్క్షణాత్తస్యమునేస్సకాశాద్వటోఽప్యన్తర్దధే-ఇతిపూర్వేణసంబన్ధః-యద్వా-భగవాన్సలిలం-తిరోధాయాన్తర్దధే, తమను, వటోఽపి-అన్తర్దధ ఇతిసంబన్ధః-మునిస్తు-స్వాశ్రమే-పూర్వవత్, స్థితః-అల్పదేశే విపులదేశాన్తర్భావః అల్పకాలే బహుకాలాన్తర్భావ-స్తదితరజనాదృశ్యత ద్వ్యతిరిక్తమూర్తామూర్తపదార్థవ్రాతహేతుతత్త్వాలావసాయి సలిలాదిసృష్టిశ్చేతి సర్వమీశ్వరస్య సర్వశక్తిత్వాదుపపన్నమ్ ॥ ౩౪ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం ద్వాదశస్కన్ధే నవమోఽధ్యాయః॥ ****************************

ద్వ్యవహారకారణం దదర్శ విశ్వం సదివావభాసితమ్ ॥ ౨౯ ॥ హిమాలయం పుష్పవహాంచ తాం నదీం నిజాశ్రమం యత్ర ఋషీ అపశ్యత్ । విశ్వం విపశ్యఞ్ఛ్వసితాచ్ఛిశోర్వై బహిర్నిరస్తో న్యపతల్లయాబ్ధౌ ॥ ౩౦ ॥ పశ్యన్పృథివ్యాః కకుది ప్రరూఢం వటం చ తత్పర్ణపుటే శయానమ్ । తోకం చ తత్ప్రేమసుధాస్మితేన నిరీక్షితోఽపాఙ్గనిరీక్షణేన ॥ ౩౧ ॥ అథ తం బాలకం దృష్ట్వా నేత్రాభ్యాం వేష్టితం హృది । అభ్యయాదతిసంక్లిష్టః పరిష్వక్తుమధోక్షజమ్ ॥ ౩౨ ॥ తావత్స భగవాన్సాక్షాద్యోగాధీశో గుహాశయః । అన్తర్దధ ఋషేస్సద్యో యథేహానీశనిర్మితా ॥ ౩౩ ॥ తమన్వథ వటో బ్రహ్మన్సలిలం లోకసంప్లవమ్। తిరోధాయి క్షణాత్స్వోఽపి స్వాశ్రమే పూర్వవత్స్థితః ॥ ౩౪ ॥ ****************************

********** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, ద్వాదశస్కన్ధే, నవమోఽధ్యాయః **********

శ్రీసూత ఉవాచ ॥ స ఏవమనుభూయేదం నారాయణవినిర్మితమ్ । వైభవం యోగమాయాయాస్తమేవ శరణం యయౌ ॥ ౧ ॥ మార్కణ్డేయ ఉవాచ ॥ ప్రపన్నోఽస్మ్యఙ్ఘ్రిమూలం తే ప్రపన్నాభయదం హరే। యన్మాయయాఽపి విబుధా ముహ్యన్తి జ్ఞానకాతరాః॥ ౨ ॥ సూత ఉవాచ॥ తమేవం నిభృతాత్మానం వృషేణ దివి పర్యటన్। రుద్రాణ్యా భగవాన్రుద్రో దదర్శ స్వగణైర్వృతః ॥ ౩ ॥ అథోమా తమృషిం వీక్ష్య గిరిశం సమభాషత । పశ్యేమం భగవన్విప్రం నిభృతాత్మేన్ద్రియాశయమ్॥ ౪ ॥ నిభృతోదఝషవ్రాతో వాతాపాయే యథార్ణవః । కుర్వస్య తపసస్సాక్షాత్సంసిద్ధిం సిద్ధిదో భవాన్॥ ౫ ॥ రుద్ర ఉవాచ ॥ నైవేచ్ఛత్యాశిషః క్వాపి బ్రహ్మర్షిర్మోక్షమప్యుత। భక్తిం పరాం భగవతి లబ్ధవాన్పురుషేఽవ్యయే ॥ ౬ ॥ తథాఽపి సంవదిష్యామో భవాన్యేతేన సాధునా। అయం హి పరమో లా

ఇత్థం భగవతా దత్తం తద్యోగమాయాదర్శనాత్మకం వరం ప్రాప్యతతో రుద్రాద్భగవద్భక్తిస్థైర్యమాకల్పాన్తమాయుస్త్రైకాలికం జ్ఞానం విరక్తం బ్రహ్మవర్చస్వినాం పురాణాచార్యత్వంచ లేభ ఇతి వక్తుం ప్రస్తౌతి ॥ స ఏవమిత్యాదినా॥ నారాయణేన-వినిర్మితం ఆశ్చర్యశక్తే-ర్వైభవమనుభూయ-తమేవ నారాయణమేవ తన్మాయాతరణాయ-శరణం-యయౌ ॥౧॥ తదేవాహ॥ ప్రపన్నోఽస్మీతి॥ ప్రపన్నానామభయం సంసృతిభయాభావం ప్రయచ్ఛతీతి తథా, యస్య తవ, మాయయా, హేతుభూతయా, యదజ్ఞానం-తేన-కాతరాః విక్షిప్తచిత్తాస్సన్తో ముహ్యన్తి, తాం తర్తుం ప్రపన్నోఽస్మీతి భావః ॥ ౨ ॥ తమితి ॥ ఇత్థం-నిభృతాత్మానం సమాహితచిత్తం-మునిం-రుద్రో-దదర్శేతి సంబన్ధః ॥ ౩ ॥ అథేతి ॥ ఉమా రుద్రాణీ-ఉక్తిమేవాహ॥ పశ్యేమమితి యథా, నిభృతం నిశ్చలం, ఉదకం, ఝషవ్రాతశ్చ యస్మిన్, పారావారః అపారోఽర్ణవః సముద్రః, తథా, నిభృతాత్మేన్ద్రియాశయం నిశ్చలదేహేన్ద్రియమానసం, ముఖం, పశ్యేమ, అస్య మునేః, తపసః, సంసిద్ధిం ఫలం, కురు, యతో, భవాన్, సిద్ధిదః ॥ ౪ ॥ ౫ ॥ ఏవముక్తః ప్రాహ రుద్రః॥ నైవేచ్ఛతీతి॥ ఆశిషః కామాన్-ఉతాపిచ, మోక్షమపి, అయం బ్రహ్మర్షిః నైవేచ్ఛతి-తత్ర హేతుః, పరాం అనన్యప్రయోజనాం, భగవతి-భక్తిం లబ్ధవాన్॥ నహి భగవదేకాన్తభక్తాః కించిదపి వాఞ్ఛన్తీతి భావః ॥ ౬ ॥ తథాఽపీయద్యప్యేవం తథాఽపి, హే భవాని, సాధునా, అనేన మునినా సంవదిష్యామః సంవాదం కరిష్యామః, కిం తావన్మాత్రేణ తస్యేత్యత్రాహ ॥ అయం హీతి ॥ నృణాం, అయం అయమేవ, పరమో, లాభః, కోఽసౌ, యః, సాధుసమాగ

మః, న తస్య లాభః కింత్వస్మాకమేవేతి భావః - యద్వా - అన్యోన్యస్య సమాగమోఽన్యోన్యస్య లాభ ఇతి భావః - నృణామితి పారోక్ష్యనిర్దేశో లోకపరిపాటీప్రదర్శనాభిప్రాయకః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ ఇతీతి ॥ స భగవాన్ రుద్రః, సతాం గతిత్వ సర్వవిద్యానిర్వాహకత్వ సర్వదేహీశ్వరత్వ జగదాత్మత్వాన్యాత్మభూతపరమపురుషద్వారకాణి వివక్షితాని " శాస్త్రదృష్ట్యా తూపదేశో వామదేవవ " దితి న్యాయాత్ - భగవదావేశావతారత్వాద్వా తాని వివక్షితాని ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ తయోరితి ॥ తయోశ్శర్వశర్వాణ్యోః - రాగమనం - ఆత్మానం దేహం - విశ్వం చ - న వేద - మార్కణ్డేయ ఇతి కర్తృపదాధ్యాహారః - అవేదనే హేతుత్వేన విశినష్టి రుద్ధధీవృత్తిః - రుద్ధాః - ధీవృత్తయః అన్తఃకరణవృత్తయో - యేన సః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ యోగమాయయా భగవదుపాసన ప్రభవయా పరకాయప్రవేశసామర్థ్యాత్మికయాఽఽశ్చర్యశక్త్యా - తస్య మునేః గుహాకాశం, ఆవిశత్ - యథా, వాయుః - ఛిద్ర - మావిశతి - తద్వత్ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ ఆత్మన్యపీతి ॥ అపిస్త్వర్థః - ఆత్మశబ్దో హృదయపరః - నిరుద్ధధీవృత్తిత్వాత్ - బహిస్తు - న వేద - ఆత్మని త్వచష్టేతి సంబన్ధః - కణ్ఠం భూతం - తటిత ఇవ - పిఙ్గా - జటాః - ధారయతీతి తథాతం, త్రీణ్యక్షీణి యస్య - అష్టౌ భుజా యస్య, ఉద్యన్తం భాస్కరమివ స్థితం - ప్రాంశుం ప్రకృష్టరశ్మిం - వ్యాఘ్రచర్మైవామ్బరం - శూలం - బాణఖడ్గఖేటైశ్చ సహ, ధనుశ్చ - అక్షమాలాదీంశ్చ, బిభ్రాణం - సహసా అకస్మాదేవ - హృద్యవభాతం, స మునిః వ్యచష్టేతి సంబన్ధః - తతః - కిమిదం - కుత ఏవేతి - విస్మితః, సమాధే, రుపరతః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ౧౨ ॥ ౧౩ ॥ ❁ నేత్రే ఇతి ॥ స మునిః - ఉమయా భవాన్యా - అన్వితం సోమయేతి సంధిరార్షః - సగణం - రుద్ర - దదృశే, శిరసా, ననామ చ ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ తస్మా ఇతి ॥ స్వాగతాదిభిః - సపర్యాం, వ్యదధాదకరోత్ - స్వా

భో నృణాం సాధుసమాగమః ॥ ౭ ॥ ఇత్యుక్త్వా తముపేయాయ భగవాన్స సతాం గతిః। ఈశానస్సర్వవిద్యానామీశ్వరస్సర్వదేహినామ్ ॥ ౮ ॥ తయోరాగమనం సాక్షాదీశయోర్జగదాత్మనోః । న వేద రుద్ధధీవృత్తిరాత్మానం విశ్వమేవ చ ॥ ౯ ॥ భగవాంస్తదభిజ్ఞాయ గిరిశో యోగమాయయా। ఆవిశత్తద్గుహాకాశం వాయుశ్ఛిద్రమివేశ్వరః ॥ ౧౦ ॥ ఆత్మన్యపి శివం ప్రాప్తం తటిత్పిఙ్గజటాధరమ్। త్ర్యక్షం దశభుజం ప్రాంశుముద్యన్తమివ భాస్కరమ్ ॥ ౧౧ ॥ వ్యాఘ్రచర్మామ్బరం శూలం ధనురిష్వసి చర్మభిః। అక్షమాలాం డమరుకం కపాలం పరశుం సహ ॥ ౧౨ ॥ బిభ్రాణం సహసా భాతం వ్యచష్ట హృది విస్మితః। కిమిదం కుత ఏవేతి సమాధేర్విరతో మునిః ॥ ౧౩ ॥ నేత్రే ఉన్మీల్య దదృశే * సగణం సోమయాన్వితమ్। రుద్రం త్రిలోకైకగురుం ననామ శిరసా మునిః ॥ ౧౪ ॥ తస్మై సపర్యాం వ్యదధాత్సగణాయ సహోమయా। స్వాగతాసనపాద్యార్ఘ్యగన్ధస్రగ్ధూపదీపకైః ॥ ౧౫ ॥ ఆహ చాత్మానుభావేన పూర్ణకామస్య తే విభో। కరవామ కిమీశాన యేనేదం నిర్వృతం జగత్ ॥ ౧౬ ॥ నమశ్శివాయ శాన్తాయ సత్త్వాయ ప్రమృడాయ చ। రజోజుషేఽథ ఘోరాయ నమస్తుభ్యం తమోజుషే ॥ ౧౭ ॥ సూత ఉవాచ ॥ ఏవం స్తుతస్స భగవానాదిదేవస్సతాం గతిః। పరితుష్టః ప్రసన్నాత్మా ప్రహసంస్తమభాషత ॥ ౧౮ ॥ శ్రీరుద్ర ఉవాచ ॥ వరం వృణీష్వ మత్తః కామం వరదేశా వయం త్రయః। అమోఘం దర్శనం యేషాం మర్త్యో యద్విన్దతేఽమృతమ్ ॥ ౧౯ ॥ బ్రాహ్మణాస్సాధవశ్శాన్తా నిస్సఙ్గా భూ

గతం కుశలాగమప్రశ్నః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ ఆహ చేతి ॥ ఉక్తిమేవాహ ॥ ఆత్మానుభావేనేత్యాదినా - ఆత్మానుభావేన స్వప్రభావేన పూర్ణాః సమగ్రాః - కామా యస్య - తస్య, తవ హే ఈశాన - కిం కరవామ కిమిష్టం కరవామ - న కించిదిత్యర్థః - కర్తవ్యమిష్టం హి సుఖం, సర్వస్య జగతస్సుఖమాపాదయితుః కిమస్మాభిః కర్తవ్యమస్తీత్యాహ ॥ యేనేదం నిర్వృతం జగత్, యేన త్వయా - నిర్వృతం సుఖితం - పూర్వవ " చ్ఛాస్త్రదృష్ట్యా తూపదేశో వామదేవవ " దితి న్యాయేనాన్తరాత్మభూతపరమపురుషదృష్ట్యా పూర్ణకామత్వజగదానన్దకరత్వే వివక్షితే ఏవమగ్రేపి ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ యతో న కించిత్కరవామ - అతః కేవలమఞ్జలిమాత్రం కరవామేత్యభిప్రేత్య ప్రణమతి ॥ నమ ఇతి ॥ శివాయ లోకమఙ్గళకరాయ శాన్తాయ ఊర్మిషట్కరహితాయ - ప్రమృడాయ, ప్రకర్షేణ మృడయతి సుఖయతీతి ప్రమృడః - తస్మై సత్త్వాయ శుద్ధసత్త్వమయశరీర విష్ణురూపాయేత్యర్థః - రజోజుషే బ్రహ్మరూపాయ - తమోజుషే ప్రకృత రుద్రరూపాయ - అత ఏవ - ఘోరాయ, ఘోరరూపాయ ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ ఏవమితి ॥ ప్రసన్నాత్మా ప్రసన్నచిత్తః ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ భాషణమేవాహ ॥ వరమితి ॥ మత్ మత్తః, కామం యథేష్టం - వరం - వృణీష్వ, యతో - వయం - త్రయః బ్రహ్మవిష్ణురుద్రాః - వరదేశా వరదశ్రేష్ఠాః ॥ న మే కించిదపేక్షితమిత్యత్రాహ ॥ అమోఘమితి ॥ యేషాం త్రయాణామస్మాకం - దర్శన - మమోఘం అవ్యర్థం అతో - యత్కించిద్వృణీష్వేతి భావః - తర్హ్యమృతత్వం దాతుం ప్రభవసి కిమిత్యత్రాహ ॥ మర్త్యో యద్విన్దతేఽమృతమితి ॥ యత్ యేభ్యః త్రిభ్యః, అమృతం మోక్షం విన్దతే - సద్వారకాద్వారకోపాసనాభ్యామితి భావః - సాక్షాద్భగవదుపాసకస్యాపి బ్రహ్మరుద్రయోర్భగవద్విభూతిత్వానుసంధానస్యావశ్యకత్వాత్ ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ యథా మునిశ్శాస్త్రదృష్ట్యాఽఽత్మానం తుష్టావ - తథా స్వయమపి తద్దృష్ట్యా బ్రాహ్మణాన్ స్తౌతి ॥ బ్రాహ్మణా ఇత్యాది ॥ యే - సాధవః - బ్రాహ్మణాః - శాన్తాః - స - లోకాః - లోకపాలాః

ద్వన్త్యర్చన్త్యుపాసత ఇతి సంబన్ధః-సాధుత్వేన వివక్షయా బ్రాహ్మణాన్ విశినష్టి ॥ శాన్తాః రాగాద్యకలుషితచిత్తాః-నిస్సఙ్గాః విషయసఙ్గరహితాః ఏకాన్తభక్తా ఇత్యస్య భగవతీత్యాదిః - అస్మాసు రుద్రాదిషు-నిర్వైరాః-భగవద్విభూతిత్వానుసంధానేన వైరరహితాః-కింబహునా సమదర్శనాః కృత్స్నస్యాపి జగతో భగవద్విభూతిత్వానుసంధానేన సమబుద్ధయః ॥ ౨౦ ॥ సలోకాః దేవమనుష్యాదిజనసహితాః-లోకపాలా ఇన్ద్రాదయః-కింబహునేత్యాహ ॥ అహమితి ॥ వయమపి త్రయః-తాన్-వన్దామహే, అర్చయామహే-ఉపాస్మహే చేత్యర్థః ॥ ౨౧ ॥ తత్ర హేతుమాహ ॥ నైత ఇతి ॥ ఏతే సాధవో బ్రాహ్మణాః-న తే ఇతి పాఠే - తే బ్రాహ్మణాః, అజే అచ్యుతే, మయి చాచ్యుతే చేత్యన్వయః-బ్రహ్మశరీరకే మచ్ఛరీరకే చాచ్యుత ఇత్యర్థః-అణ్వపి-ఈషదపి యథా తథా, భిదాం భేదం-న చక్షతే న పశ్యన్తి-అజం మాం చాచ్యుతాత్పృథక్సిద్ధం న పశ్యన్తీతి వివక్షితార్థః "స బ్రహ్మ స శివస్సేన్ద్ర" ఇత్యాదిశ్రుత్యా భగవతో బ్రహ్మాదిశరీరకత్వేన శరీరాత్మభావనిబన్ధనసామానాధికరణ్యావగమాత్పృథక్తత్త్వ భేదస్యానిషిద్ధ్యత్వాత్స్వతన్త్ర భేదదర్శనమేవాత్ర నిషిధ్యతే-ఇమమర్థం స్వయమేవ స్ఫుటీకుర్వన్నాహ ॥ నాత్మనశ్చ జనస్యాపి- ఆత్మనః స్వస్య-జనస్య స్వేతరజనస్య చ-అచ్యుతే-భిదాం-న చక్షత ఇత్యన్వయః-ఆత్మజనశబ్దాభ్యామచిత్సంసృష్టజీవా ఉచ్యన్తే, నహి తైస్సహ బ్రహ్మణః స్వరూపాభేదోఽభేదవాదినోఽపి సంమతః - అచిదంశేన తాదాత్మ్యస్య తన్మతేఽప్యనిష్టత్వాత్ - నహి జనశబ్దశ్చైతన్యమాత్రే స్వారసికః-యేన తత్స్వరూపాభేదస్సిధ్యేత అతో త్రాచిదంశేన యాదృశో భేదనిషేధస్స్వాతన్త్ర్యవిషయస్తాదృశ ఏవ చిదంశేనాపీతి దిక్-యతో-భిదాం-న చక్షతే-తస్మాద్వయమపి-యుష్మాన్-ఈమహి భజామ- తత్ర- సలోకా లోకపాలా అహం బ్రహ్మా చేతి వయం భగవద్విశేషాధిష్ఠానత్వబుద్ధ్యా యుష్మాన్భజామ-అచ్యుత స్తు "జ్ఞానీ త్వాత్మైవ మే మతమ్" ఇతి-"యే యథా మాం ప్రపద్యన్తే

తవత్సలాః। ఏకాన్తభక్తా అస్మాసు నిర్వైరాస్సమదర్శినః ॥ ౨౦ ॥ సలోకా లోకపాలాస్తాన్వన్దన్త్యర్చన్త్యుపాసతే। అహం చ భగవాన్బ్రహ్మా స్వయం చ హరిరీశ్వరః ॥ ౨౧ ॥ (నైతే) న తే మయ్యచ్యుతేఽజే చ భిదామణ్వపి చక్షతే। నాత్మనశ్చ జనస్యాపి తద్యుష్మాన్వయమీమహి ॥ ౨౨ ॥ నహ్యమ్మయాని తీర్థాని న దేవాశ్చేతనోజ్ఝితాః। తే పునన్త్యురుకాలేన యూయం దర్శనమాత్రతః ॥ ౨౩ ॥ బ్రాహ్మణేభ్యో నమస్యామో యేఽస్మద్రూపం త్రయీమయమ్। బిభ్రత్యాత్మసమాధానతపస్స్వాధ్యాయసంయమైః ॥ ౨౪ ॥ దర్శనశ్రవణాద్వాఽపి మహాపాతకినోఽపి వా। శుధ్యేరన్నన్త్యజాశ్చాపి కిము సంభాషణాదిభిః ॥ ౨౫ ॥ సూత ఉవాచ ॥ ఇతి చన్ద్రలలామస్య ధర్మగుహ్యోపబృంహితమ్। వచోఽమృతాయనమృషిర్నాతృప్యత్కర్ణయోః పిబన్ ॥ ౨౬ ॥ స చిరం మాయయా విష్ణోర్భ్రామితః కర్శితో భృశమ్। శివవాగమృతధ్వస్తక్లేశపుఞ్జస్తమబ్రవీత్ ॥ ౨౭ ॥ ఋషిరువాచ ॥ అహో ఈశ్వరచర్యా

తాం స్తథైవ భజామ్యహమ్" ఇత్యుక్తాభిసంధివిశేషేణ భజతీతి విశేష ఇతి భావః ॥ ౨౨ ॥ తద్దర్శనేనాత్మనః కృతజ్ఞతామభిప్రేత్య స్తౌతి ॥ నహీతి ॥ అమ్మయాని, తీర్థాని-న-దర్శనమాత్రతః-పునన్తి-కింతు-చిరం స్నానాదిభిస్తాని పునన్తి - తథా-మృచ్ఛిలామయాః-దేవతాప్రతికృతయశ్చ-న-దర్శనమాత్రతః- పునన్తి, కింతు - చిరమావాహనాదిషోడశోపచారపూజాదిభిరితి భావః- యూయం తు-దర్శనమాత్రేణైవ-పునీథ ॥ ౨౩ ॥ యథా తేన "నమశ్శివాయ" ఇత్యాదినా నమస్కృతం-తథా స్వయమేవ ప్రణమతి ॥ బ్రాహ్మణేభ్య ఇతి ॥ నమస్యామః నమస్కుర్మః-తాన్ విశినష్టి- యే బ్రాహ్మణాః-త్రయీమయం వేదమయం వేదప్రచురం-ఆత్మసమాధ్యాదిభిస్సహితం-రూపం-బిభ్రతి-తస్మై ఇతి విస్మయే ॥ ౨౪ ॥ యేషాం చ-దర్శనశ్రవణాత్-దర్శనాత్ శ్రవణాచ్చ మహాపాతకినః-అన్త్యజాశ్చ విశుధ్యేరన్- సంభాషణాదిభిర్విశుధ్యేరన్నితి కిము వక్తవ్యం-తేభ్యో బ్రాహ్మణేభ్యో-నమస్యామ ఇతి సంబన్ధః ॥ ౨౫ ॥ ఇతీతి ॥ చన్ద్రో లలామం భూషణం-యస్య-తస్య- రుద్రస్యేత్థం భూతం - ధర్మగుహ్యోపబృంహితం సత్త్వేనాత్మకధర్మరహస్యయుక్తం-కర్ణయోః, అమృతాయమానం-వచః-పిబన్నాతృప్యత్- కర్ణాభ్యాం పిబన్ ॥ ౨౬ ॥ స ఇతి ॥ స మునిః-విష్ణోర్మాయయా ఆశ్చర్యశక్త్యా-చిరం-భ్రామితః-అత ఏవ-నితరాం-కర్శితశ్చ-శివస్య, వాగేవామృతం, తేన-ధ్వస్తః క్లేశపుఞ్జః భ్రమణప్రయుక్తక్లేశసముదాయో-యస్య సః-తం శివ-మిదం వక్ష్యమాణ-మబ్రవీత్ ॥ ౨౭ ॥ తదేవాహ ॥ అహో ఇతి ॥ యదుక్తం "వరం వృణీష్వ, అమోఘం దర్శనం మమ" ఇతి-తత్ర తద్బహుమానాయ కించిత్ప్రార్థయితుమిచ్ఛుస్తావద్యదుక్తం "బ్రాహ్మణాస్సాధవ" ఇత్యాదినా, తథా "పరస్పరం భావయన్తశ్శ్రేయః పరమవాప్స్యథ" ఇత్యుక్తరీత్యా స్వయమప్యాహ ॥ అహో ఇతి పఞ్చభిః ॥ ఇయ - మీశ్వరాణామీశ్వరవిభూతిభూతానాం-చర్యా చేష్టా - శరీరిణాం-దుర్విభావ్యా దుర్విజ్ఞేయాభిప్రాయాః-దుర్విభావ్యతామేవ ప్రకటయతి ॥ యద్యతః-స్వయం - జగదీశ్వరాః జగత్సృష్ట్యాదికృత్సృష్టా అపి, ఈశితవ్యాని ఉపకృష్టాని భూతాని- నమన్తి - స్తువన్తి చేత్యాత్మనో నైచ్యమనుసంహితం, ఇత్థంభూతైవ హి భాగవతానాం పరిపా

టీ ॥ ౨౮ ॥ కస్తర్హి శిశితవ్యప్రణామాదావభిప్రాయ ఇతి విచార్య నిశ్చిన్వన్నాహ ॥ ధర్మమితి ॥ దేహినాం-ప్రవక్తారః ధర్మోపదేష్టారోఽపి-ధర్మం-గ్రాహయితుం-స్వయం ప్రాయశోఽనుతిష్ఠన్తి ॥ ౨౯ ॥ నైతావతేతి ॥ యద్యప్యేవ-మధాస్యే-తావతా ఆచారానుమోదనస్తుతిమాత్రేణ, తైరీశితవ్యప్రణామస్తుత్యాదిభిశ్చ, కథం భూతైః-భగవతః పూజ్యస్య-స్వమాయామయ్యా, వృత్తిరాశ్చర్యమయీ చేష్టా-యేషు, తైః-ప్రభావో-న దుష్యేత న విహన్యేత-యథా, మాయినః లోకప్రసిద్ధమాయావినః కుహకైః ఛద్మవ్యాపారైః-తస్య-ప్రభావో, న దుష్యేత-ప్రత్యుత-స్వమాయా విస్మయరూపప్రభావావిష్కారస్తద్వత్ ॥ ౩౦ ॥ శాస్త్రదృష్ట్యా భగవదాత్మకత్వం మన్వానః సర్వకారణత్వాదిభిర్విశింషన్ప్రణమతి ॥ సృష్ట్వేతి ద్వాభ్యామ్ ॥ యో-మనసా-సఙ్కల్పమాత్రేణేదం జగత్సృష్ట్వా, ఆత్మనా స్వేనా-న్తఃప్రవిశ్య-కుర్వద్భిః పూర్వకర్మవాసనానుగుణపరిణామిభిః-ఉత్తరోత్తరపుణ్యాపుణ్యాత్మకవిషమసృష్టిం కుర్వద్భిః-గుణైః-స్వయం-కర్తేవా-భాతి-ఇవశబ్దేన పరమార్థతః పుణ్యాపుణ్యాత్మకకర్మకర్తృత్వాభావః పరమాత్మని సూచ్యతే, జీవస్యైవ తత్కర్తృత్వాత్-అకర్తురపి కర్తృత్వావభాసే దృష్టాన్తః-స్వప్నదృగ్యథేతి ॥ నహి స్వప్నార్థసృష్టికర్తా స్వప్నదర్శీ-అపి తు తత్కర్మానుగుణతత్తదేకానుభావ్యతత్కాలమాత్రావస్థాయి స్వాప్నపదార్థస్రష్టా పరమపురుషః "న తత్ర రథా న రథయోగాః" ఇత్యారభ్య "సృజతే స హి కర్తా" ఇతి "య ఏషు సుప్తేషు జాగర్తి కామం కామం పురుషో నిర్మిమాణస్తదేవ శుక్రం" ఇతి చ శ్రవణాత్-యథా స్వప్నార్థసృష్టేః పరమాత్మకర్తృకత్వేఽపి తదనభిజ్ఞానాం తస్యాం జీవకర్తృకత్వాభిమాన-స్తథా

యం దుర్విభావ్యా శరీరిణామ్ । యన్నమస్త్రీశితవ్యాని స్తువన్తి జగదీశ్వరాః ॥ ౨౮ ॥ ధర్మం గ్రాహయితుం ప్రాయః ప్రవక్తారశ్చ దేహినామ్ । ఆచరన్త్యనుమోదన్తే క్రియమాణం స్తువన్తి చ ॥ ౨౯ ॥ నైతావతా భగవతస్స్వమాయామయవృత్తిభిః । న దుష్యేతానుభావస్తైర్మాయినః కుహకైర్యథా ॥ ౩౦ ॥ సృష్ట్వేదం మనసా విశ్వమాత్మనాఽనుప్రవిశ్య యః । గుణైః కుర్వద్భిరాభాతి కర్తేవ స్వప్నదృగ్యథా ॥ ౩౧ ॥ తస్మై నమో భగవతే త్రిగుణాయ మహాత్మనే । కేవలాయాద్వితీయాయ గురవే బ్రహ్మమూర్తయే ॥ ౩౨ ॥ కిం వృణేఽతః పరం భూమన్వరం త్వద్వరదర్శనాత్ । యదీశానః పూర్ణకామస్సత్యకామః పుమాన్భవేత్ ॥ ౩౩ ॥ వరమేకం వృణేఽథాపి పూర్ణకామాభివర్షకాత్ । భగవత్యచ్యుతాం భక్తిం తత్పరేషు తథా త్వయి ॥ ౩౪ ॥ సూత ఉవాచ ॥ ఇత్యర్చితోఽభిష్టుతశ్చ మునినా సూక్తయా గిరా । తమాహ భగవాఞ్ఛర్వశ్శర్వయా చాభినన్దితః ॥ ౩౫ ॥ కామం తేఽయం మహర్షేఽస్తు భక్తిమాంస్త్వమధోక్షజే । ఆకల్పాన్తాద్యశః పుణ్యమజరామరతా తథా ॥ ౩౬ ॥ జ్ఞానం త్రైకాలికం బ్రహ్మన్విజ్ఞానం చ విరక్తిమత్ । బ్రహ్మవర్చస్వినో భూయాత్పురాణాచార్యతాస్తు తే ॥ ౩౭ ॥ సూత ఉవాచ ॥ ఏవం వరాన్స మునయే దత్త్వాఽగాత్త్ర్యక్ష ఈశ్వరః । దేవ్యై తత్కర్మ కథయన్ననుభూతం పురాఽమునా ॥ ౩౮ ॥ సోఽప్యవాప్త

పుణ్యాపుణ్యకర్తృత్వాదేర్జీవగతత్వమజానతాం భ్రాన్త్యా ఏవ జీవభావేన తత్కర్తృత్వాభిమాన మాత్రమితి వివక్షితార్థః ॥ ౩౧ ॥ త్రిగుణాయ త్రైగుణ్యాశ్రయ తత్త్రియమహాత్మనే అప్రతిహతసఙ్కల్పాయ, కేవలాయ నిరస్తాఖిలదోషాయ, అద్వితీయ స్వతుల్యవస్తున్తరరహితాయ-బ్రహ్మమూర్తయే వేదనిర్వాహకాయ-రూపతోఽపి విభవే వా ॥ ౩౨ ॥ యదుక్తం వరం వృణీష్వేతి తత్రోత్తరమాహ ॥ కమితి ॥ హే భూమన్-వరదర్శనాత్-త్వత్-త్వత్తః-అతః పరమన్యం-కం, వరం-వృణే-వరిష్ఠానాం వరం బుద్ధ్యాసంనిధాప్య "అన్య" ఇతి నిర్దేశః కృతః, వరదర్శనాదితి పాఠే, వరం శ్రేష్ఠం, దర్శనం-యస్య, తస్మాత్-త్వత్తః, అతశ్శబ్దవివక్షితం విశినష్టి ॥ యదీశాన ఇతి ॥ యత్ యతః, పుమాన్-ఈశానః ఈశ్వరః-స్వతన్త్రః, అకర్మవశ్య ఇతి యావత్-పూర్ణకామః-సత్యకామశ్చ, భవేత్, తస్మాదత ఇతి సమ్బన్ధః ॥ ౩౩ ॥ యద్యప్యతః పరో వరణీయో వరో నాస్తి, తథాపి, పూర్ణకామాభివర్షకాత్, త్వత్త ఏతం వరం-వృణే, ఏనాదేశాభావ ఆర్షః, కోఽసౌ భగవత్యచ్యుతే-తత్పరేషు తద్భక్తేషు-తథా-త్వయి చ-భక్తి-మిత్యేతం వరమితి సమ్బన్ధః-తత్పరేష్విత్యనేనైవ గతార్థత్వేఽపి పునస్త్వయీత్యుక్తిస్తత్ప్రాధాన్య వివక్షయా గోబలీవర్దన్యాయాత్-తత్ర భగవద్భక్తేషు భక్తిర్నామ భగవద్విభూతిత్వానుసన్ధానాత్మికా ॥ ౩౪ ॥ ఇతీతి ॥ సూక్తయా మధురయా-శర్వయా శర్వాణ్యా, అభినన్దిత-స్తం మునిమాహ ॥ ౩౫ ॥ ఉక్తమేవాహ ద్వాభ్యాం ॥ కామమితి ॥ విష్ణౌ భగవతి, కామం నితరాం-శోభతాం-శం, పుణ్యావహం, యశః త్రైకాలికం భూతాదికాలత్రయగోచరవస్తుజ్ఞానం బ్రహ్మవిజ్ఞానం బ్రహ్మస్వరూపరూపాదిగోచరం విజ్ఞానం, విరక్తిమత్ విరక్తియుక్తమ్ ॥ ౩౬ ॥ ౩౭ ॥ ఏవమితి ॥ స, త్ర్యక్షః త్రిలోచన, ఈశ్వరః రుద్రః, మునయే, వరాన్, దత్త్వా, అమునా మునినా, యత్పురా, అనుభూతం, తత్కర్మ, భగవన్మాయాదర్శనాత్మకం కర్మ, దేవ్యై శర్వాణ్యై, కథయన్నగాత్ జగామ ॥ ౩౮ ॥ సోఽపీతి ॥ భార్గవోత్తమో మార్కణ్డేయః, అవాప్త

మహాయోగవైభవో, యేనసః - హరౌభగవత్యైకాన్తికతాం అనన్యప్రయోజనభక్తిమత్త్వం-గతో, ఽధునాఽపి చరతి, అద్ధా స్ఫుటం, నాత్రసంశయ ఇతిభావః * ॥ ౩౮ ॥ * ఉపసంహరతి, అనువర్ణితమితి ॥ యత్-మార్కణ్డేయస్య, తేనా-నుభూత-మద్భుతం-భగవతో-మాయాయాఆశ్చర్యశక్తే, ర్వైభవం-త-త్తేతుభ్య, మనువర్ణితమ్ * ॥ ౪౦ ॥ * ప్రసఙ్గాన్మార్కణ్డేయస్య కాదాచిత్కమాయా నైశ్వవదర్శనవజ్జీవస్యాపిసంసారః పూర్వమవిద్యమాన ఏవకదాచిద్భగవన్మాయయా భవతీతికేషాం చిన్మతం ప్రతిక్షిపతి ॥ కేచి-దవిద్వాంసః సంసారానాదిత్వానభిజ్ఞాః - నృణాంజీవానా-మాత్మనోభగవతో - మాయయా సంసృతిం-కాదాచిత్కంయథాతథా - ప్రచక్షత ఇత్యనువాదః, తద్దర్శయతి ॥ ఏతదనాద్యావర్తితమితి ॥ సంసరణమిత్యధ్యాహార్యం, ఏతత్సంసరణం, అనాదితయా, ఆవర్తితంపరివర్తితం, భవతి, అన్యథా " నకర్మావిభాగాదిత్వాద్వ్యధికరణవిరోధాదితి,, * ॥ ౪౧ ॥ * ప్రకృతమార్కణ్డేయచరిత్రశ్రావణఫలమాహ ॥ యఇతి ॥ భృగువర్యస్యమార్కణ్డేయస్య-వర్ణితం వృత్తమిత్యర్థః, కథంభూతం, రథాఙ్గపాణేర్భగవతః, అనుభావేన-భావితం, యః, సంశ్రావయే-ద్యశ్చ-శృణుయా-త్తయోరుభయోః కర్మాశయాకర్మనిమిత్తా, సంసృతి-ర్భవేత్ * ॥ ౪౨ ॥ * ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం ద్వాదశస్కన్ధే దశమోఽధ్యాయః **

ఇత్థంపరిపృష్టంమార్కణ్డేయవృత్తాన్తమనువర్ణ్యకృత్స్నప్రబన్ధార్థ ముపసంజిహీర్షుంసూతమాలక్ష్యనిమిజాయన్తే ఉద్ధవసంవాదాదిముఖేనోక్తేభగవత్పూజాత్మకకర్మయోగసమారాధ్య భగవదఙ్గోపాఙ్గాస్త్రభూషణాద్యభిమ

మహాయోగమహిమాభార్గవోత్తమః । విచరత్యధునాప్యద్ధాహరావైకాన్తికతాంగతః ॥ ౩౯ ॥ అనువర్ణితమేతత్తే మార్కణ్డేయస్యధీమతః । అనుభూతంభగవతోమాయావైభవమద్భుతమ్ ॥ ౪౦ ॥ ఏతత్కేచిదవిద్వాంసోమాయాసంసృతిమాత్మనః । అనాద్యావర్తితంనృణాంకాదాచిత్కంప్రచక్షతే ॥ ౪౧ ॥ యఏవమేతద్భృగువర్యవర్ణితంరథాఙ్గపాణేరనుభావభావితమ్ । సంశ్రావయేత్సంశృణుయాదుతావుభౌతయోర్నకర్మాశయసంసృతిర్భవేత్ ॥ ౪౨ ॥ **
******* ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, ద్వాదశస్కన్ధే, దశమోఽధ్యాయః - ******
శౌనక ఉవాచ ॥ అథేమమర్థంపృచ్ఛామోభవన్తంబహువిత్తమమ్ । సమస్తతన్త్రరాద్ధాన్తేభవాన్భాగవత * తత్త్వవిత్ ॥ తాన్త్రికాఃపరిచర్యాయాంకేవలస్యశ్రియఃపతేః । అఙ్గోపాఙ్గాయుధాకల్పంకల్పయన్తియథాచయైః ॥ ౨ ॥ తన్నోవర్ణయభద్రంతేక్రియాయోగంబుభుత్సతామ్ । యేనక్రియానైపుణేనమర్త్యోయాయాదమర్త్యతామ్ ॥ సూత ఉవాచ ॥ నమస్కృత్యగురూన్వక్ష్యేవిభూతీర్వైష్ణవీరపి । యావేదాగమతన్త్రాభ్యామాచార్యైఃపద్మజాదిభిః ॥ ౪ ॥ మాయాద్యైర్నవభిస్తత్త్వైస్సవికారైశ్చయోవిరాట్ । నిర్మితోదృశ్యతేయత్రసచిత్కేభువనత్రయమ్ ॥ ౫ ॥ ఏతద్వైపౌరుషంరూపంభూఃపాదౌద్యౌశ్శిరోనభః । నాభిస్సూర్యోఽక్షిణీనాసేవాయుఃకర్ణాది

స్త్వాన్యనితత్త్వానిబుభుత్సుఃపృచ్ఛతి ॥ అథేతి ॥ ఇమంవక్ష్యమాణం, మర్థంచ త్వం, బహువిత్తమత్వమేవప్రపఞ్చయతి ॥ సమస్తేతి ॥ హేభాగవత, భవాన్, సమస్తతన్త్రాణాంపురాణపఞ్చరాత్రాదీనాం, యో, రాద్ధాన్తస్తస్మిన్, తత్త్వవిత్ * ॥ ౧ ॥ * కోఽసావర్థ ఇత్యత ఆహ ॥ తాన్త్రికా ఇతి ॥ కేవలస్య కేవలశుద్ధసత్త్వమయదివ్యవిగ్రహస్య, శ్రియఃపతేః, పరిచర్యాయాం, తాన్త్రికాః భగవదారాధనాత్మకతన్త్రపరినిష్ఠాః, యథైవ, యైస్తత్త్వైః, అఙ్గోపాఙ్గాయుధాకల్పం, అఙ్గాని పాణిపాదాదీని, ఉపాఙ్గానిహృదయాదీని, ఆయుధానిసుదర్శనాదీని, ఆకల్పాఃభూషణాని - తేషాంద్వన్ద్వైక్యం, తత్, కల్పయన్తి-యత్తత్త్వాభిమానిదేవతాత్వేనధ్యాయన్తీతియత్, తదేతత్, నోఽస్మాకం, వర్ణయ, కథంభూతానాం, క్రియాయోగంభగవదారాధనాత్మకక్రియాయోగాపేక్షితం-బోద్ధు, మిచ్ఛతాం, కింతత ఇత్యత్రాహ ॥ యేనేతి ॥ యేనక్రియానైపుణేన, తత్త్వాత్మకాఙ్గాదికల్పనోపేతయాయేనక్రియాకౌశలేన-అమర్త్యతాంజరామరణాద్యతీతతాం-ముక్తిం-యాయాత్ప్రాప్నుయాత్ * ॥ ౨ ॥ ౩ ॥ * తద్వర్ణయితుంప్రతిజానీతే ॥ నమస్కృత్యేతి ॥ వైష్ణవీఃవిష్ణ్వఙ్గాదిభిరభిమన్తవ్యాః-విభూతీస్తద్విభూతీ-రహం-వక్ష్యే ॥ తావిశినష్టి ॥ పద్మజాదిభిఃబ్రహ్మనారదాదిభి - రాచార్యైఃవేదరూపఆగమః-తన్త్రంపఞ్చరాత్రం-తాభ్యాం - పఞ్చమ్యన్తమిదం, యాః-విభూతయో - విజ్ఞాతాఇతిశేషః * ॥ ౪ ॥ * తావద్బ్రహ్మాణ్డంభగవద్విగ్రహాభిమన్తవ్యమిత్యాహ ॥ మాయాద్యైరితి ॥ మాయాసంజ్ఞాప్రకృతిః, మహాన్-అహంకారః - భూతానిపఞ్చ - కాలశ్చేతినవభిస్సవికారైఃఏతద్వికారసహితైః-తత్త్వైః, వికారశబ్దేనైకాదశేన్ద్రియాణిపఞ్చతన్మాత్రాణిచవివక్షితాని - నిర్మితో - యో - విరాట్బ్రహ్మాణ్డం - దృశ్యతే జాయతే-యత్రయస్మిన్ విరాజి-సచిత్కే-సజీవే - భువనత్రయం-దృశ్యతే * ॥ ౫ ॥ * ఏతత్బ్రహ్మాణ్డం- పౌరుషంపరమపురుష

సంబన్ధిరూపం, సర్వత్ర సామానాధికరణ్యమభిమాన్యభిమన్తవ్యయోరభేదవివక్షానిబన్ధనం- భగవద్దివ్యవిగ్రహాభిమన్తవ్యం బ్రహ్మాణ్డమిత్యర్థః, ఏవమగ్రేఽపి ॥ ఏతదేవవిభజ్యదర్శయతి ॥ భూరిత్యాదినా ॥ భూశబ్దేనతలాదిభిస్సహాస ప్తలోకావివక్షితాః-నభోనాభిః ✽ ॥ ౬ ॥ ✽ ప్రజాపతిః-ప్రజననం మేఢ్రం-ఈక్షితుః పరమపురుషస్య,మృత్యు, రపానంగుదం-యమో,భ్రువాభ్రూలతే ✽ ॥ ౭ ॥ ✽ ఉత్తరః ఉత్తరోష్ఠః,లోభస్త్వధరోష్ఠః-జ్యోత్స్నా,దన్తాః-భ్రమః,భూమ్నః పరమాత్మనః-స్మయః స్మితం భూరుహావృక్షాః,రోమాణి-మేఘాః, పురుషస్య పరమపురుషస్య, మూర్ధజాః కేశాః ✽ ॥ ౮ ॥ ✽ అనుక్తమన్యదప్యేవమూహ్యమిత్యాహ ॥ యావానితి ॥ అయం వ్యష్టిపురుషః*, యావాన్ యావదవయవాన్,యావత్యా,స్వమానతః స ప్తవితస్తిప,రిమాణయా - సంస్థయా అవయవసంస్థానేన, మితః - అసౌ, మహాన్ పురుషః పరమపురుషోఽపి, లోకసంస్థాయాలోకాభిమానిదేవతాత్మకపాదాద్యవయవసంస్థానేన, తావదవయవాన్ మానం త్వారాధకబుద్ధ్యనుగుణమితిభావః ✽ ॥ ౯ ॥ ✽ తదేవమఙ్గోపాఙ్గాద్యభిమన్తవ్యానితత్త్వానిత్యుక్త్వా, అథభూషణాద్యభిమన్తవ్యాన్యాహ ॥ కౌస్తుభవ్యపదేశేనేత్యాదినా ॥ అజః పరమపురుషః, కౌస్తుభవ్యాజేన, స్వాత్మజ్యోతిర్బిభర్తి,స్వాత్మజ్యోతిః స్వశేషభూతం జ్ఞానాకారం చిదాత్మస్వరూపం కౌస్తుభో జీవవర్గాభిమానీదేవతేత్యర్థః, తత్ప్రభా జీవస్య ప్రభా, ధర్మభూతజ్ఞానమిత్యర్థః, వ్యాపినీవిభ్వీ, తాం, ప్రభుర్భగవాన్,ఉరసా, శ్రీవత్సం,బిభర్తి, శ్రీవత్సస్తత్ప్రభాభిమానిదేవతేత్యర్థః, పురాణాన్తరవిరోధస్తుశ్రుతిద్వైవిధ్యసంభావనయా తన్మూలతయాపరిహర్తవ్యః ✽ ॥ ౧౦ ॥ ✽ నానాగుణమయీం పఞ్చభూతాఖ్యకార్యావస్థాం భూతపఞ్చకమయీం -స్వమాయాం - వైషమ్యావస్థసత్త్వాదిగుణత్రయమయీంవా ప్రకృతిం - వనమాలాఖ్యాం- దధత్ బిభ్రాణః - ఆఖ్యాశబ్దః పూర్వవదభే

శః ప్రభో॥ ౬ ॥ ప్రజాపతిః ప్రజననమపానం మృత్యురీక్షితుః✽ । తద్బాహవో లోకపాలా మనశ్చన్ద్రో భ్రువౌ యమః॥ ౭ ॥ లజ్జోత్తరోఽధరో లోభో దన్తా జ్యోత్స్నా స్మయో భ్రమః। రోమాణి భూరుహా భూమ్నో మేఘాః పురుషమూర్ధజాః॥ ౮ ॥ యావానయం వై పురుషో యావత్యా సంస్థయా మితః । తావానసావపి మహాపురుషో లోకసంస్థయా ॥ ౯ ॥ కౌస్తుభవ్యపదేశేన స్వాత్మజ్యోతిర్బిభర్త్యజః। తత్ప్రభా వ్యాపినీ సాక్షాచ్ఛ్రీవత్సమురసా ప్రభుః ॥ ౧౦ ॥ స్వమాయాం వనమాలాఖ్యాం నానాగుణమయీం దధత్। వాసశ్ఛన్దోమయం పీతం బ్రహ్మసూత్రం త్రివృత్స్వరమ్ ॥ ౧౧ ॥ బిభర్తి సాంఖ్యం యోగం చ వేదో మకరకుణ్డలే। మౌలిం పదం పారమేష్ఠ్యం సర్వలోకాభయంకరమ్ ॥ ౧౨ ॥ అవ్యాకృతమనన్తాఖ్యమాసనం యదధిష్ఠితమ్ । ధర్మజ్ఞానాదిభిర్యుక్తం సత్త్వం పద్మమిహోచ్యతే॥ ౧౩ ॥ ఓజస్సహోబలయుతం ముఖ్యతత్త్వం గదాం దధత్। అపాం తత్త్వం దరవరం తేజస్తత్త్వం సుదర్శనమ్ ॥ ౧౪ ॥ నభోనిభం నభస్తత్త్వమసిం చర్మ తమోమయమ్ । కాలరూపం ధనుశ్శార్ఙ్గం తథా కర్మమయేషుధిః॥ ౧౫ ॥ ఇన్ద్రియాణి శరానాహురాకూతీరస్య✽స్యన్దనమ్ । తన్మాత్రాణ్యస్యాభివ్యక్తిరిన్ద్రియార్థాః క్రియామ

జవివక్షాభిప్రాయకః - పీతంపిశఙ్గం-వాసోవస్త్రం, ఛన్దోమయంగాయత్ర్యాదిచ్ఛన్దోమయం -వాసః, ఛన్దోభిమానినీదేవతేత్యర్థః త్రివృత్ త్రిమాత్రం - అకారోకారమకారాత్మకంవా-స్వరం ప్రణవం- బ్రహ్మసూత్రం-బిభర్తి ✽ ॥ ౧౧ ॥ ✽ సాంఖ్యం చయోగశ్చేతిద్వంద్వైక్యం,త-ద్వేదశ్చే, త్యుభే-మకరకుణ్డలే-సర్వలోకోత్తరం,పారమేష్ఠ్యం పదం - బ్రహ్మలోకం,మౌలిం కిరీటం-బిభర్తి ✽ ॥ ౧౨ ॥ ✽ య-ద్యేనపరమపురుషేణా-ధిష్ఠిత-మనన్తాఖ్యం శేషాఖ్య,మాసనం,అవ్యాకృతంమూలప్రకృతిః, య,త్సత్త్వం విశుద్ధం సత్త్వం- త-ద్ధర్మజ్ఞానాదిభి-ర్యుక్తం- పద్మ - ముచ్యతే-ఆదిశబ్దేనవైరాగ్యైశ్వర్యాధర్మాజ్ఞానావైరాగ్యానైశ్వర్యవిమలోత్కర్షిణీజ్ఞానాక్రియాయోగాప్రహ్వాసత్యేశానానుగ్రహాస్సంగృహ్యన్తే ✽ ॥ ౧౩ ॥ ✽ ఓజః ఇన్ద్రియశక్తిః-సహోమనశ్శక్తిః - బలందైహికం-తై - ర్యుతం-ముఖ్యంతత్త్వంముఖ్యప్రాణః, ప్రాణో వై ముఖ్య ఇతిశ్రుతేః - ఓజఆదీనాం ప్రాణాయత్తత్వాత్తస్యతద్యుక్తత్వం - తదేవ-గదాం - దధత్-యద్వా, ముఖ్యతత్త్వం ప్రథమోత్పన్నతత్త్వంమహత్తత్త్వం-బుద్ధిరితియావత్ “ మహాన్బుద్ధిలక్షణ ,, ఇత్యాదిస్మృతేః - తస్యాం ప్రసృతాయామేవౌజః ప్రభృతీని భవన్తీతితస్యాస్తద్యుక్తత్వం-అపాంతత్త్వంజలతత్త్వం- దరవరః శఙ్ఖః ✽ ॥ ౧౪ ॥ ✽ నభోనిభోనభోవన్నీలతనుర్భగవాన్ - నభస్తత్త్వ-మసిం ఖడ్గం-తమోమయం-ఖేటం. దధదిత్యనుషక్తేనాన్వయః-శార్ఙ్గంనామ-ధనుః,కాలరూపం - కాలాభిమానిధనురిత్యర్థః-తథా-కర్మమయః-ఇషుధిర్బాణకోశో-యస్యసః ✽ ॥ ౧౫ ॥ ✽ ఇన్ద్రియాణీతి॥ హయానశ్వాన్,ఆకూతిర్మనః,అస్యపరమపురుషస్య-స్యన్దనం రథః-యద్వా, ఆకూతిర్దేహాత్మాభిమానో-భగవద్రథఇత్యర్థః,అస్య - భివ్యక్తిరర్చావతారేష్వాహితాంశ - స్తన్మాత్రాణిఇన్ద్రియార్థాః- ఇన్ద్రియప్రయోజనాని - ఇన్ద్రియవ్యాపారా ఇతియావత్ - తన్మాత్రాణ్యస్యాభివ్యక్తిరితిశబ్దాదీనాముక్తత్వాత్-తేఽస్యక్రియాః-తత్క్రియాభిమన్తవ్యా ఇత్యర్థః “ ముద్రాత్వర్థక్రియాత్మతే ,, తిపాఠే- ముద్రావరదాభయాదిము

దాభిమానిదేవతా. అర్థక్రియాత్మతా ప్రయోజనతత్క్రియాస్వరూపతా త్వభిమన్తవ్యా "ముద్రయాఽర్థక్రియాత్మతా" ఇతిపాఠే తయా తాం బిభర్తీతి శేషః * ॥ ౧౬ ॥ * మణ్డలం తస్యాసనస్థం పద్మాకారం మణ్డలం. దేవయజనం యజ్ఞభూమ్యభిమానిదేవతా. ఆత్మనః యజమానస్య. యాగదీక్షా. సంస్కారః ప్రోక్షణావఘాతాదిశ్చ. భగవతః పరిచర్యా. తయోరభిమానిదేవతా పరిచర్యేత్యర్థః. సైవ. దురితక్షయాభిమానినీ * ॥ ౧౭ ॥ * భగవచ్ఛబ్దస్యాయం శబ్దో భగవచ్ఛబ్దస్తదవయవభూతస్తస్యార్థం జ్ఞానాదిషాడ్గుణ్యం. తల్లీలార్థం కమలం తదభిమన్తవ్యం లీలాకమలమిత్యర్థః. లీలాకమలాభిమన్తవ్యం షాడ్గుణ్యం. ఉద్వహన్బిభ్రాణః, భగవః హే భగవన్, ధర్మో యశశ్చైతే చామరవ్యజనే. అభజత్ ప్రాప్తవాన్. భగవాంశ్చేతి పాఠాన్తరమ్ * ॥ ౧౮ ॥ * ఆతపత్రమితి ॥ ద్విజా ఇతిసంబోధనం. ద్విజేత్యపి క్వచిత్పాఠః, నిజధామేత్యపిపాఠః. నాస్తి కుతోఽపి భయం యస్మిన్, తత్, వైకుణ్ఠం నామ, యత్ నిజధామ, తత్, ఆతపత్రం, మభజదితి సంబన్ధః, వైకుణ్ఠాభిమానినీ దేవతా ఆతపత్రమిత్యర్థః. యో యజ్ఞం యజ్ఞారాధ్యం పరమపురుషం, వహతి, తద్వాహనభూత ఇత్యర్థః, కోఽసౌ, సుపర్ణాఖ్యో గరుడః, స, త్రివృద్వేదః ఋగ్యజుస్సామత్రయాత్మకవేదః, వేదాభిమానినీ దేవతా గరుడ ఇత్యర్థః * ॥ ౧౯ ॥ * శ్రీర్లక్ష్మీః హరేరనపాయినీ, శక్తిః తత్ర హేతుః, సాక్షాత్పరమాత్మనః, ఆత్మభూతా స్వభావః, ధర్మభూతేతి యావత్, ప్రభేత్యస్య భాస్కరస్యయథేత్యాదిః, యః, పార్షదాధిపః సేనానీః విష్వక్సేనః, స, తస్య, మూర్తిర్విగ్రహవిశేష ఇత్యర్థః * ॥ ౨౦ ॥ * నన్దాదయో, ఽష్టౌ, హరేః ద్వారపాలాః, అణిమాద్యా గుణాః అణిమాద్యష్టైశ్వర్యాభిమానిన్యో దేవతా ఇత్యర్థః ॥ నాశపాఠ ఇతి ॥ యో, ఽపదేశ

తాః ॥ * ముద్రయాఽర్థక్రియాత్మతామ్ ॥ ౧౬ ॥ మణ్డలం దేవయజనం దీక్షా సంస్కార ఆత్మనః। పరిచర్యా భగవత ఆత్మనో దురితక్షయః ॥ ౧౭ ॥ భగవచ్ఛబ్దశబ్దార్థం లీలాకమలముద్వహన్। ధర్మం యశశ్చ భగ(వ)వాంశ్చామరవ్యజనేఽభజత్ ॥ ౧౮ ॥ ఆతపత్రం తు వైకుణ్ఠం ద్విజా (జ) ధామాకుతోభయమ్ । త్రివృద్వేదస్సుపర్ణాఖ్యో యజ్ఞం వహతి పూరుషమ్ ॥ ౧౯ ॥ అనపాయినీ త్వాత్మభూతా శ్రీస్సాక్షాదాత్మనః ప్రభా। విష్వక్సేనస్తస్య మూర్తిర్విదితః పార్షదాధిపః ॥ ౨౦ ॥ నన్దాదయోఽష్టౌ ద్వాస్థాశ్చ తేఽణిమాద్యా హరేర్గుణాః । వాసుదేవస్సంకర్షణః ప్రద్యుమ్నః పురుషస్స్వయమ్ ॥ ౨౧ ॥ అనిరుద్ధ ఇతి బ్రహ్మన్మూర్తివ్యూహోఽభిధీయతే। స విశ్వస్తైజసః ప్రాజ్ఞస్తురీయ ఇతి వృత్తిభిః ॥ అర్థేన్ద్రియాశయజ్ఞానైర్భగవాన్పరిభావ్యతే ॥ ౨౨ ॥ అఙ్గోపాఙ్గాయుధాకల్పైర్భగవాంస్తచ్చతుష్టయమ్ । బిభర్తి స చతుర్మూర్తిర్భగవాన్హరిరీశ్వరః ॥ ౨౩ ॥ ద్విజఋషభ స ఏవ బ్రహ్మయోనిస్స్వయందృక్ స్వమహిమపరిపూర్ణో మాయయా చ స్వయైతత్। సృజతి హరతి పాతీత్యాఖ్యయాఽనావృతాక్షో వివృత ఇ

ఇత్యాదిర్మూర్తివ్యూహః, మూర్తిసమూహః. స, పరమపురుషః, స్వయమేవాఽభిధీయతే. న తత్ర తాభిమాన్యభిమన్తవ్యభావోఽస్తీత్యర్థః. బ్రహ్మన్నితి సంబోధనం. స ఇతి. వాసుదేవాది చతుర్మూర్తివ్యూహః. వృత్తిభిః జాగరస్వప్నసుషుప్తిముక్త్యవస్థాభిః, విశ్వః, తైజసః, ప్రాజ్ఞః, తురీయః ముక్త ఇతి కథ్యతే. జీవస్తదభిమానీ. విశ్వాదిశబ్దైర్జాగరాద్యవస్థావస్థితా జీవా ఉచ్యన్తే. యద్యప్యేకైకస్యైవ జీవస్యావస్థాచతుష్టయాన్వయస్తథాఽప్యేకైకస్యైవ తత్తదవస్థాయాం విశ్వాదిశబ్దైర్వ్యవహారః, జాగరాద్యవస్థాప్రయుక్తవిశ్వాదిసంజ్ఞకజీవాభిమానిన్యో వాసుదేవాదయ ఇత్యర్థః. క్రమస్త్వవివక్షితః. తత్ర ముక్త్యవస్థాభిమానినీ దేవతా వాసుదేవః. సంకర్షణస్తు స్వప్నావస్థస్య. ఇతరావితరయోరిత్యూహ్యమ్ ॥ తదేవాహ ॥ అర్థేన్ద్రియేతి ॥ అర్థశబ్దో బాహ్యేన్ద్రియైరర్థావభాసలక్షణజాగరావస్థాపరః. ఇన్ద్రియశబ్దేన మనోవిషయేణ స్వప్నహేతునా స్వప్నావస్థా ద్యోత్యతే. మనస్యుపరతే వాసనామాత్రావశేషా సుషుప్త్యవస్థా ఆశయశబ్దేన జ్ఞాప్యతే. పరిశుద్ధానవచ్ఛిన్నజ్ఞానముక్త్యవస్థా జ్ఞానశబ్దేన ప్రదర్శ్యతే. తత్తదభిమానీ భగవాన్ పరిభావ్యత ఇత్యర్థః * ॥ ౨౧ ॥ ౨౨ ॥ * తదేవం తత్త్వాభిమానితయా నిరూపితై రఙ్గాదిభిర్విశిష్టమాహ ॥ అఙ్గేతి ॥ అఙ్గోపాఙ్గాయుధాకల్పైర్విశిష్టో భగవాన్ వాసుదేవాది చతుర్మూర్తిధరః. తత్ప్రసిద్ధం చతుష్టయం సృష్టిస్థితిసంహారమోక్షాత్మకం, బిభర్తి నిర్వహతి. తత్రానిరుద్ధస్సృజతి. ప్రద్యుమ్నః పాలయతి. సంకర్షణస్సంహరతి వాసుదేవో మోక్షయతీత్యర్థః * ॥ ౨౩ ॥ * తస్యైవ తస్యైవ బ్రహ్మరుద్రాన్తర్యామితయా సృష్ట్యాదిసంహర్తృత్వే స్వావతారరూపేణ రక్షితృత్వం చాహ ॥ ద్విజఋషభేతి ॥ హే ద్విజఋషభాః, ఏష భగవాన్. కోఽసౌ. స్వయా స్వమాయయా, సృష్ట్యాదికం కరోతీతి హేతోః, ఆఖ్యయా బ్రహ్మరుద్రాదిసంజ్ఞయా, ఉపలక్షితః, బ్రహ్మ, స్వరూపేణ గుణైశ్చ నిరతిశయబృహత్త్వయుక్తః, యోనిః సర్వకారణభూతః. స్వయందృక్. స్వయం సర్వం యుగపత్సాక్షాత్పశ్యతీతి తథా.

౧౬. శ్లో * పా ॥ ముద్రాత్వర్థక్రియాత్మతా

స్వయంప్రకాశో వా, అనేనాచేతనవ్యావృత్తిః - స్వమహిమ్నైవంపూర్ణః - అవాప్తసమస్తకామః - అనేనముక్తనిత్యసిద్ధజీవవ్యావృత్తిః - తయోఃపరిపూర్ణతాయాభగవత్సంకల్పాయత్తత్వేనస్వమహిమాయత్తత్వాభావాత్ - అనావృతాత్మా అసంకుచితజ్ఞానః-అనేనబద్ధజీవవ్యావృత్తిః, ఇత్థంభూతఃకింనస్వైర్జ్ఞాయతఇత్యత్రాహ ॥ వివృతఇవగూఢఇవ-నిరుక్తిః తందుర్దర్శంగూఢమనుప్రవిష్టం । గూఢోత్మానప్రకాశతే,, ఇత్యాదిభిశ్శాస్త్రైర్గూఢత్వేనోక్తఇత్యర్థః - తర్హిమ్కైరపిదుర్దర్శస్స్యాదిత్యత్రాహ - తత్పరైస్తదుపాసకైః - రాత్మనాయోగపరిశుద్ధమనసా-లభ్యః ॥ ౨౪ ॥ తదేవంతత్తత్త్వాత్మకభగవదఙ్గాదీనినిరూప్యకృత్స్నప్రబన్ధార్థానుపసంహర్తుం తావత్స్వేష్టదేవతాంస్వభక్తారక్షాయైప్రార్థయతే ॥ శ్రీకృష్ణేతి ॥ ఇమాని-నవ-సంబోధనాని - తత్రాద్యేనసర్వానన్దయితృత్వం - ద్వితీయేనసౌశీల్యం-తృతీయేనసౌలభ్యం, తురీయేనదుష్కృద్వినాశకత్వం- పఞ్చమేనాపారవీర్యత్వం, షష్ఠేనసర్వాధారత్వం, సప్తమేనసాధుపరిత్రాతృత్వం, అష్టమేనపావనకీర్తిమత్త్వం, నవమేనాత్యాదరేణశ్రోతవ్యత్వం వివక్షితం - కృష్ణోఽర్జునస్తస్య - సఖేతథా, అవన్యాంద్రుహ్యన్తీతితథా, తేరాజన్యాఏవ, వంశోవేణవః, తైషాం, దహన-యద్వా, అవనిధ్రుగ్రాజన్యానాం, వంశఃసన్తాన, స్తస్య,దహన, అనపవర్గవీర్యేతిపారః - అమరవన్ద్యవీర్యేతిపారే, పరత్వం వివక్షితం - గవాం, ద్విజానాం, సురాణాంచా, ర్తింహరతీతితథా - అవతారో - యస్య ॥ ౨౫ ॥ ప్రకృతభగవదఙ్గాది నిరూపణ ప్రకరణకీర్తన ఫలమాహ ॥ యఇతి ॥ కల్యేప్రాతరుత్థాయ- యః - ఇదం - మహాపురుషస్య - లక్షణం చిహ్నభూతాఙ్గోపాఙ్గాది నిరూపణపరం - ప్రకరణం - తస్మిన్పరమపురుషే - చిత్తం - యస్యసః - సమాహితేన్ద్రియశ్చ- యః - సః - జప్త్వా - గుహాశయంహృదయగుహాశయస్థితం - బ్రహ్మ - వేదయథావద్విద్యాత్ ॥ ౨౬ ॥ అత్రక్వచిదధ్యాయసమాప్తిర్దృశ్యతేక్వచిన్నేతి॥ ద్రష్టవ్యం - పునరుపసంజిహీర్షామాలక్ష్యవాసుదేవాదివ్యూహప్రసఙ్గాత్స్మారితాన్సూర్యోపాసకాన్వ్యూహాన్పఞ్చమె

వనిరుక్తస్తత్పరైరాత్మలభ్యః ॥ ౨౪ ॥ శ్రీకృష్ణకృష్ణసఖవృష్ణ్యృషభావనిధ్రుగ్రాజన్యవంశదహనానపవర్గవీర్య । గోవిన్దగోద్విజసురార్తిహరావతారయోగేశ్వరాఖిలగురో భగవన్నమస్తే ॥ ౨౫ ॥ యఇదంకల్యఉత్థాయమహాపురుషలక్షణమ్। తచ్చిత్తఃప్రయతోజప్త్వాబ్రహ్మవేదగుహాశయమ్ ॥ ౨౬ ॥ శౌనకఉవాచ॥ శుకోయదాహభగవాన్విష్ణురాతాయశృణ్వతే। సౌర్యోగణోమాసిమాసినానావసతిసప్తకః ॥ ౨౭ ॥ తేషాంనామానికర్మాణిసంయుక్తానామధీశ్వరైః । బ్రూహినశ్శ్రద్దధానానాంవ్యూహంసూర్యాత్మనోహరేః ॥ ౨౮ ॥ సూతఉవాచ॥ అనాద్యవిద్యయావిష్ణోరాత్మనస్సర్వదేహినామ్ । నిర్మితోలోకతన్త్రోఽయంలోకేషుపరివర్తతే॥ ఏకఏవహిలోకానాంసూర్యఆత్మాఽఽదికృద్ధరిః।సర్వవేదక్రియామూలమృషిభిర్బహుధోదితః॥ ౩౦ ॥ కాలోదే

దిష్ట్వాత్వేనప్రదర్శితాన్విస్తరతోబుభుత్సుఃపృచ్ఛతి ॥ శుకఇతి ॥ శృణ్వతే -విష్ణురాతాయపరిక్షితే - యత్-దాహ, కింతత్-సౌర్యఃసూర్యారాధకో - గణఃసప్తకఃసప్తానామాదిత్యానాం - సమూహాత్మకః - మాసిమాసి-నానావసతినానావిధంకర్మ వహతీతియత్-తథాహ్యేవముక్తంపఞ్చమే॥తథాఽన్యేచఋషయోగన్ధర్వాఅప్సరసోనాగాగ్రామణ్యోయాతుధానాదేవాఇత్యేకైకశోగణాఃసప్తచతుర్దశమాసిభగవన్తంసూర్యమాత్మానంనానానామానంపృథఙ్నామానఃపృథక్కర్మభిర్ద్వన్ద్వశఉపాసతఇతి ॥ ౨౭ ॥ తేషామితి ॥ సప్తానాంసౌరగణానాం,మధీశ్వరైర్నియుక్తానాంతత్తత్పతిభిస్తత్తన్మాసాధికృతసూర్యైర్నియుక్తానామిత్యర్థః-ప్రతిమాసంసూర్యస్యనామభేదాభిప్రాయకమధీశ్వరైరితిబహువచనం - స్వాన్తరాత్మభూతపరమాత్మోపాసనార్థంసూర్యస్యాపితేషాంనామాన్తరేణగణమధ్యప్రవిష్టత్వాత్తదభిప్రాయకంవా-అతస్తైనసహైవసప్తవక్ష్యన్తే-సూర్యాత్మనఃసూర్యశరీరస్య- హరే- రుపాసకం-తేషాంగణానాం-వ్యూహం-తన్నామాని-కర్మాణిచ,శ్రద్దధానానాం-నోఽస్మాకం-బ్రూహి - తిసంబన్ధః ॥ ౨౮ ॥ తత్రవ్యూహాన్నిరూపయితుంతావత్సూర్యస్యతత్త్వమాహ ॥ అనాద్యవిద్యయేతి ॥ సర్వదేహినామన్తరాత్మనో-విష్ణో-ర్నియామ్యయా - అనాద్యవిద్యయాఆదిరహితయా-జ్ఞానవిరోధిన్యా-ప్రకృత్యా-నిర్మితో-ఽయంసూర్యః-లోకతన్త్రఃలోకయాత్రాప్రవర్తకః-అతఏవ - లోకేషు - పరివర్తతేపరిభ్రమతిఅనాద్యవిద్యయానిర్మితఇత్యనేనసూర్యబిమ్బస్య ప్రకృతిపరిణామవిశేషాత్మకత్వముచ్యతే ॥ ౨౯ ॥ తస్యభగవదాత్మకత్వాలవదన్లోకతన్త్రతాముపపాదయతి ॥ యో లోకానామాదికృత్సృష్టికర్తా-ఏకః - అద్వితీయః-స్వతుల్యవస్త్వన్తరరహితః - సర్వాన్తరాత్మా-హరిః-సఏవసూర్యః-హరిరేవసూర్యశరీరకత్వేనావస్థితఇత్యర్థః-సర్వాసాంవేదక్రియాణాంమూలభూతః-వైదికక్రియామూలత్వంకాలావచ్ఛేదకతయాఽవగన్తవ్యం - ఋషిభిఃపరాశరాదిభిఃబహుధాద్వాదశధోక్తః ॥ ౩౦ ॥ తత్రతద్దృష్టాన్తమాహ ॥ కాలఇతి ॥ హేబ్రహ్మన్-యథా-హరి-రేకఏవ- కాలాదిశరీరకత్వేన- నవధా

౨౫ ॥ శ్లో॥ పా ॥ దహనామరవన్ద్యవీర్య

క్తః-తద్వత్-తత్ర-కాలో వసన్తాదిః-దేశః॥సమేయజేత్, త్యాద్యుక్తః క్రియాయాగాదిరూపా - కరణంసాధనం కార్యంస్థా యికార్యమపూర్వాఖ్యం-ఆగమః ప్రమాణభూతో వేదః- ద్రవ్యం చరుపురోడాశాది - ఫలంస్వర్గాది॥యయోక్తో బహుధాహ రి,,రితిపాఠాన్తరం - దేశకాలాదిఫలపర్యన్తమిదంసర్వంసాధనత్వేనసాధ్యత్వేనచక్రియాన్తర్భూతం-ఏభిర్విశిష్టాక్రియేత్య ర్థః-యయాక్రియయా-హరి-ర్బహుధోక్తః - ద్రవ్యాదిశరీరకత్వాదితిభావః ॥ ౩౧ ॥ వివక్షితమర్థంతావత్సంగ్రహే ణాహ ॥ మధ్వాదిష్వితి॥మధ్వాదిషుచైత్రాదిషు - ద్వాదశమాసేషు, కాలరూపధృత్ కాలావచ్ఛేదకరూపధృత్ - భగవా న్సూర్యః, లోకతన్త్రాయలోకయాత్రానిర్వాహాయ-పృథ-గ్ద్వాదశభి-ర్గణైస్సహ-చరతి - ఏకైకస్మిన్మాస ఏకైకో గణః-ప్రతి గణంగణినస్తుసప్తసప్త-యద్యపి-పఞ్చమేచతుర్దశోక్తాః-తథాఽపి, తత్రప్రధానాస్సప్తసప్తైవేతితఏవాత్రోచ్యన్తే॥ ౩౨ ॥ కేపునస్తేప్రతిగణంసప్తగణినఇత్యత్రాహ ॥ ధాతేత్యాదినా ॥ ధాతా-ఆదిత్యః-కృతస్థలీఅప్సరాః-హేతిఃరాక్షసః-వాసుకి ర్భుజఙ్గః, రథకృత్ యక్షః-హేమునే - పులస్త్యఋషిః-తుమ్బురుర్గన్ధర్వః-ఇత్యేవంసప్త - మధుమాసంనయన్తి - సస్వకర్మభి స్సూర్యంగమయన్తీత్యర్థః-మధుమాసమిత్యత్యన్తసంయోగే ద్వితీయా ॥ ౩౩ ॥ అర్యమేతి ॥ అర్యమాసూర్యః-పులహః ఋషిః-రథౌజాయక్షః-ప్రహేతీరాక్షసః-పుఞ్జికస్థలీఅప్సరాః-నారదోయక్షః-కచ్ఛనీరో నాగః-మాధవంవైశాఖమ్॥ ౩౪ ॥ మిత్రఃసూర్యః-అత్రిఃఋషిః పౌరుషేయోరాక్షసః-తక్షకో నాగః - మేనకాఅప్సరాః - హాహాఃగన్ధర్వః-రథస్వనో యక్షః-శు

శః క్రియాకర్తాకరణంకార్యమాగమః। ద్రవ్యంఫలమితిబ్రహ్మన్నవధోక్తోయథాహరిః ॥ ౩౧ ॥ మధ్వాదిషుద్వాద శసుభగవాన్కాలరూపధృత్ । లోకతన్త్రాయచరతిపృథగ్ద్వాదశభిర్గణైః ॥ ౩౨ ॥ ధాతాకృతస్థలీహేతిర్వాసు కీరథకృన్మునే । పులస్త్యస్తుమ్బురురితిమధుమాసంనయన్త్యమీ ॥ ౩౩ ॥ అర్యమాపులహో*రథౌజాఃప్రహేతిః పుఞ్జికస్థలీ । నారదఃకచ్ఛనీరశ్చనయన్త్యేతేస్మమాధవమ్॥ ౩౪ ॥ మిత్రోఽత్రిఃపౌరుషేయోఽథతక్షకోమేనకా హాహాః। రథస్వనఇతిహ్యేతేశుక్రమాసంనయన్త్యమీ॥ ౩౫ ॥ వసిష్ఠోవరుణోరమ్భాసహజన్యస్తథాహుహూః। శుకశ్చిత్రస్వనశ్చైవశుచిమాసంనయన్త్యమీ ॥ ౩౬ ॥ ఇన్ద్రోవిశ్వావసుశ్శ్రోతా * ఏలాపుత్రస్తథాఽఙ్గిరాః। ప్రమ్లోచారాక్షసశ్చర్యోనభోమాసంనయన్త్యమీ॥ ౩౭ ॥ వివస్వానుగ్రసేనశ్చవ్యాఘ్రఆసారణోభృగుః। అను మ్లోచాశఙ్ఖపాలోనభస్యాఖ్యంనయన్త్యమీ ॥ ౩౮ ॥ పూషాధనంజయోవాతస్సుషేణస్సురుచిస్తథా। ఘృతా చీగౌతమశ్చేతితపోమాసంనయన్త్యమీ ॥ ౩౯ ॥ ఋతువర్చాభరద్వాజఃపర్జన్యస్సేనజిత్తథా । విశ్వఐరావత శ్చైవతపస్యాఖ్యంనయన్త్యమీ ॥ ౪౦ ॥ అంశుమాన్కశ్యపస్తార్క్ష్యఋతసేనస్తథోర్వశీ। విద్యుచ్ఛత్రుర్మ హాశఙ్ఖస్సహోమాసంనయన్త్యమీ ॥ ౪౧ ॥ భగస్స్ఫూర్జోఽరిష్టనేమిరూర్ణఆయుశ్చపఞ్చమః। కర్కోటకః పూర్వచిత్తిఃపౌషమాసంనయన్త్యమీ ॥ ౪౨ ॥ త్వష్టాఋచీకతనయఃకమ్బళాశ్వస్తిలోత్తమా । బ్రహ్మాపే తోఽథశతజిద్ధృతరాష్ట్రఇషంభరాః ॥ ౪౩ ॥ విష్ణురశ్వతరోరమ్భాసూర్యవర్చాశ్చసత్యజిత్ । విశ్వామిత్రోమ

క్రమాసంజ్యేష్ఠంమాసమ్ ॥ ౩౫ ॥ వసిష్ఠః-ఋషిః-వరుణస్సూర్యః -రమ్భాఅప్సరాః - సహజన్యోయక్షఃహుహూఃగ న్ధర్వః-శుకోనాగః - చిత్రస్వనో రాక్షసః-శుచిమాసంఆషాఢమాసమ్ ॥ ౩౬ ॥ ఇన్ద్రస్సూర్యః-విశ్వావసుర్గన్ధర్వః-శ్రో తాయక్షః-ఏలాపుత్రోనాగః-అఙ్గిరాఋషిః-ప్రమ్లోచాఅప్సరాః-చర్యోరాక్షసః- నభోమాసంశ్రావణమాసమ్ ॥ ౩౭ ॥ వివస్వాన్సూర్యః-ఉగ్రసేనోగన్ధర్వః-వ్యాఘ్రోరాక్షసః-ఆసారణోయక్షః భృగుఃఋషిః - అనుమ్లోచాఅప్సరాః-శఙ్ఖపా లోనాగః-నభస్యాఖ్యంభాద్రపదంమాసమ్ ॥ ౩౮ ॥ పూషాసూర్యః, ధనంజయోనాగః - వాతోరాక్షసః-సుషేణో గన్ధర్వః, సురుచిర్యక్షః- ఘృతాచీఅప్సరాః-గౌతమఋషిః, తపోమాసంమాఘమాసం-మాసక్రమవిలఙ్ఘనంతుకూర్మోక్త్యాది త్యక్రమానుసారేణ॥యద్వా॥మాసక్రమోనవివక్షితః - యథాగణినాం, అథవా అర్థక్రమానురోధేనపూషేత్యాదిశ్లోకద్వ యంతదనన్తరశ్లోకద్వయాత్పరతోయోజ్యం-త్వష్టేత్యాదిశ్లోకద్వయంతుతత్పూర్వశ్లోకద్వయాత్పూర్వంయోజ్యమ్॥ ౩౯ ॥ ఋతువర్చారాక్షసః, భరద్వాజఋషిః-పర్జన్యస్సూర్యః- సేనజిదప్సరాః - విశ్వోగన్ధర్వః-ఐరావతోనాగః-తపస్యాఖ్యంఫా ల్గునమ్ ॥ ౪౦ ॥ అంశుమాన్సూర్యః- కశ్యపఋషిః-తార్క్ష్యోయక్షః- ఋతసేనోగన్ధర్వః - ఊర్వశీఅప్సరాః-విద్యుచ్ఛ త్రుః-రాక్షసః-మహాశఙ్ఖోనాగః-మార్గశీర్షంనయన్తి ॥ ౪౧ ॥ భగఃసూర్యః - స్ఫూర్జోరాక్షసః-అరిష్టనేమిఃగన్ధర్వః, ఊర్ణోయక్షః, ఆయుఃఋషిః - కర్కోటకోనాగః-పూర్వచిత్తిరప్సరాః-పౌషమాసమ్ ॥ ౪౨ ॥ త్వష్టాసూర్యః- ఋచీ కతనయోజమదగ్నిః - ఋషిః, కమ్బలాశ్వోనాగః, తిలోత్తమాఅప్సరాః - బ్రహ్మాపేతోరాక్షసః, ఋతజిద్యక్షః, ధృతరాష్ట్రో గన్ధర్వః-ఇషంభరాఃఏతేఆశ్వినమాసనిర్వాహకాః ॥ ౪౩ ॥ విష్ణురాదిత్యః-అశ్వతరోనాగః, రమ్భాఅప్సరాః, సూర్య

తార్క్ష్యో గన్ధర్వః - సత్యజిద్యక్షః - విశ్వామిత్రఋషిః, మఖాపేతో రాక్షసః, ఊర్జమాసం కార్తికమాసమ్ ✻ ॥ ౪౪ ॥ ✻ వ్యూహ-
సమూహముపసంహరన్ తత్స్మరణఫలమాహ ॥ ఏతా ఇతి ॥ హే విప్ర, ఆదిత్యస్య, ఏతాః సమాఖ్యాతాః, విభూతయః సన్ధ్య-
యోః స్మరతాం - నృణాం - అంహః పాపం - హరన్తి ✻ ॥ ౪౫ ॥ ✻ అథైషాం పృథక్కర్మాణ్యాహ త్రిభిః ॥ ద్వాదశస్వపీతి ॥ అ-
సావాదిత్యరూపో, దేవః - ద్వాదశస్వపి మాసేషు, ఏభిరుక్తైః, షడ్భిః, ప్రతిగణమాదిత్యేన వినా షడ్భవన్తీతి షడ్భిరిత్యుక్తం - తే-
న సహాసన్ప్రభవన్తీతి తదభిప్రాయేణ " నానావహతి సప్తక " ఇత్యుక్తం పురస్తాత్ - యద్వా, వాలఖిల్యగణేన సహాసప్తత్వమి-
తి తేన వినాఽత్ర షడ్భిరిత్యుక్తం, ప్రతిగణమాదిత్యకీర్తనం తు నామభేదవివక్షయా - ప్రాధాన్యవివక్షయా వా, విగ్రహాన్తరేణ-
స్వాన్తరాత్మభూతభగవదుపాసకత్వవివక్షయా వే - తి విభావనీయం - సమన్తాత్పరితః - చరన్ అస్య జనస్య ఇహలోకే - పరత్ర
చ లోకే సద్గతిం శుభాం గతిం, తనుతే - సమ్మతిమితి పాఠే, ఇహాముత్ర శ్రేయోవిషయాం మతిం తనుత ఇత్యర్థః ✻ ॥ ౪౬ ॥ ✻ సామభిః
ఋగ్భిః యజుర్భిశ్చ - తల్లిఙ్గైః సూర్యప్రకాశకైః - రముం సూర్యం, ఋషయః - స్తువన్తి ✻ ॥ ౪౭ ॥ ✻ నాగాః - రథం - ఉన్నహ్యన్తి దృఢం
బధ్నన్తి గ్రామణ్యో యక్షాః - నైఋతా రాక్షసాః, పృష్ఠే పశ్చాత్, రథం చోదయన్తి గమయన్తి ✻ ॥ ౪౮ ॥ ✻ వాలఖిల్యా ఇతి ॥
పురతోఽభిముఖం - సూర్యం, మావృత్య స్థిత్వా, తేన సహ - యాన్తి గచ్ఛన్తి, విభుం సూర్యం స్తుతిభిః స్తువన్తి, స్తుతీః కుర్వన్తి ఇత్య-
ర్థః ✻ ॥ ౪౯ ॥ ✻ ఉపసంహరతి ॥ ఏవమితి ॥ అనాదినిధనః ఆద్యన్తరహితః - నిత్యోఽజో భగవాన్ - నిత్థం - ప్రతికల్పం, స్వం, మాత్మా-
నం, ప్రకృతిపురుషశరీరకం స్వమాత్మానం, వ్యూహ్య ద్వాదశగణరూపేణ విభజ్య - లోకాన్నయతి స్వే స్వే కర్మణి ప్రవర్తయ-

---

ఖాపేత ఊర్జమాసం నయన్త్యమీ ॥ ౪౪ ॥ ఏతా భగవతో విష్ణోరాదిత్యస్య విభూతయః । స్మరతాం సన్ధ్యయో-
ర్నౄణాం హరన్త్యంహో హ్యదినే దినే ॥ ౪౫ ॥ ద్వాదశస్వపి మాసేషు దేవోఽసౌ షడ్భిరస్య వై । చరన్సమన్తాత్త-
నుతే పరత్రేహ చ సన్మతిమ్ ॥ ౪౬ ॥ సామర్గ్యజుర్భిస్తల్లిఙ్గైరృషయస్సంస్తువన్త్యముమ్ । గన్ధర్వాస్తం ప్రగాయన్తి
నృత్యన్త్యప్సరసోఽగ్రతః ॥ ౪౭ ॥ ఉన్నహ్యన్తి రథం నాగా గ్రామణ్యో రథయోజకాః । చోదయన్తి రథం పృష్ఠే నై-
రృతా బలశాలినః ॥ ౪౮ ॥ వాలఖిల్యాస్సహస్రాణి షష్టిర్బ్రహ్మర్షయోఽమలాః । పురతోఽభిముఖా యాన్తి స్తువన్తి
స్తుతిభిర్విభుమ్ ॥ ౪౯ ॥ ఏవం హ్యనాదినిధనో భగవాన్ హరిరీశ్వరః । కల్పే కల్పే స్వమాత్మానం వ్యూహ్య లోకా-
నవత్యజః ॥ ౫౦ ॥ ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

✻✻✻✻✻✻✻ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, ద్వాదశస్కన్ధే, ఏకాదశోఽధ్యాయః ✻✻✻✻✻✻✻

సూత ఉవాచ ॥ నమో ధర్మాయ మహతే నమః కృష్ణాయ వేధసే । బ్రాహ్మణేభ్యో నమస్కృత్య ధర్మాన్వక్ష్యామి శా-
శ్వతాన్ ॥ ౧ ॥ ఏతద్వః కథితం విప్రా విష్ణోశ్చరితమద్భుతమ్ । భవద్భిర్యదహం పృష్టో నరాణాం పురుషోచితమ్ ॥ ౨ ॥
అత్ర సంకీర్త్యతే సాక్షాత్సర్వపాపహరో హరిః । నారాయణో హృషీకేశో భగవాన్సాత్వతాం పతిః ॥ ౩ ॥ యచ్చ

తి ✻ ॥ ౫౦ ॥ ✻ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం ద్వాదశస్కన్ధే ఏకాదశోఽధ్యాయః ✻✻✻

తదేవం కార్త్స్న్యేన శ్రోతౄణాం బహుత్వాన్మాలత్యసుఖగ్రహణాయాదితః ప్రబన్ధార్థాన్ సంగ్రహేణానుక్రమిష్యం-
స్తావదస్య ప్రబన్ధరూపస్య మహావాక్యస్యార్థో నారాయణ ఏవ వేదాన్తవేద్యో జగత్కారణభూతో బ్రహ్మశబ్దాభిధేయ ఇతి వ-
క్తుం స్వగురుదేవతానమస్కారపూర్వకం ప్రతిజానీతే ॥ నమ ఇతి ॥ కృష్ణశబ్దేనాత్ర భగవాన్నారాయణో బాదరాయణో వా
వివక్షితః - తత్రాద్యే - ధర్మాయ సిద్ధరూపధర్మాయ, కృష్ణాయ - ద్వితీయే - ధర్మప్రవర్తకాయ - కృష్ణాయ - భగవద్భక్తిలక్షణధ-
ర్మాయ చేతి వా. వేధసే బ్రహ్మణే చతుర్ముఖాయ - బ్రాహ్మణేభ్యో నారదబాదరాయణశ్రీశుకాదిభ్యః శాశ్వతానవిచ్ఛిన్నో-
పదేశపరంపరాప్రాప్తాన్ - ధర్మాన్, ఏతత్ప్రబన్ధప్రతిపాద్యాన్ భాగవతధర్మాన్, వక్ష్యామి - సంగ్రహేణేతి శేషః ✻ ॥ ౧ ॥ ✻
మహావాక్యార్థమాహ ॥ ఏతదితి ॥ ఏతత్, కథితం - పరమాద్భుతం, పురాణం - విష్ణోః, చరితం చరిత్రప్రతిపాదకం - తద్విశినష్టి, య-
త్ప్రత్యహం - భవద్భిః, పృష్టః - యచ్చ - నరాణాం జీవానాం, పురుషోచితం - పురుషత్వే మనుష్యత్వే సతి, ఉచితం శ్రవణాదియో-
గ్యమ్ ✻ ॥ ౨ ॥ ✻ విష్ణోశ్చరిత్రత్వమేవోపపాదయతి ॥ అత్రేతి ॥ అత్ర పురాణే, శ్రవణమాత్రేణ సర్వాణి పాపాని హరతీతి తథా,
హరిరాశ్రితబన్ధహరః, ఇన్ద్రియాధీశః, భగవాన్ షాడ్గుణ్యపరిపూర్ణః, భక్తపాలకో - నారాయణః కీర్త్యతే ✻ ॥ ౩ ॥ ✻ తమేవ
విశినష్టి ॥ యదితి ॥ గుహ్యం వేదాన్తరహస్యం - జగతః - ప్రభవాప్యయం, ప్రభవత్యస్మాదితి ప్రభవం, అప్యేత్యస్మిన్నిత్యప్యయం
తచ్చ తచ్చ తత్, సృష్టిసంహారకారణమిత్యర్థః, అథవా, అవాన్తరవాక్యార్థాననుక్రమిష్యం - స్తావత్ప్రథమస్కన్ధార్థాననుక్రమ-
తే వ్యాఖ్యామ్ ॥ జ్ఞానమితి ॥ అత్రేత్యనుషజ్యతే - సాధూపాఖ్యానం, సాధూనాం భవతా - ముపాఖ్యానం, ప్రశ్నాత్మకముపా-
ఖ్యానం - విజ్ఞానసంయుతం - జ్ఞానం చ, ప్రోక్తం - తత్ర, జ్ఞానం ప్రకృతిపురుషవివేచనాత్మకం, విజ్ఞానం పరమాత్మస్వరూపగో-

ణవిచారాత్మకః ❋ ॥ ౪ ॥ ❋ తదాశ్రయం భక్తియోగాఙ్గం వైరాగ్యంచ-సమాఖ్యాతమ్ । పారీక్షితంపరీక్షిజ్జన్మాదిః తావ త్తత్ప్రస్తావాయ - నారదస్యా-ఖ్యానంచ రాజర్షేః - పరీక్షితో - విప్రశాపా-త్ప్రాయోపవేశశ్చ, వ్యాఖ్యాతశబ్దస్యానుషక్తస్యయథాయోగ్యలిఙ్గేనవిపరిణతస్య ప్రథమాన్తేనసంబన్ధః ❋ ॥ ౫ ॥ ❋ అథద్వితీయస్కన్ధార్థాననుక్రామతిసార్ధేన ॥ శుకస్యేత్యాదినా ॥ బ్రహ్మర్షభస్యబ్రాహ్మణోత్తమస్య, శుకస్య పరీక్షితాసహ, సంవాదఇతికృత్స్నస్కన్ధార్థః - తదవాన్తరార్థానాహ,యోగధారణయేతి, ఉత్క్రాన్తిఃఅర్చిరాదినాగతిః - నారదాజయోఃనారదచతుర్ముఖయోః,సంవాదః ❋ ॥ ౬ ॥ ❋ తత్రాస్య-వతారాణాం - అనుగీతంఅనువర్ణనం-అనుచరితమితిపారే, అవతారా-న్తరానుచరితంచ - అగ్రతఃవ్యష్టిసృష్టేఃపూర్వంప్రాధానికఃప్రాకృతః- సర్గఃమహదాదితత్త్వసర్గః - అథతార్తీయానర్థాననుక్రామతిషడ్భిః ॥ విదురోద్ధవసంవాదఇత్యాదినాతృతీయతుర్యస్కన్ధద్వయస్వరూపప్రదర్శనమ్ ❋ ॥ ౭ ॥ ❋ పురాణాత్మికా-యా-సంహితా-తస్యాః ప్రశ్నః తదర్థప్రశ్నః-మహాపురుషస్యభగవతః-సంస్థితిః,సమ్యక్ప్రలయేఽవస్థానం,ప్రాకృతికఃప్రకృతిగుణక్షోభాత్మకః-తతో,వైకృతికాః-సప్తమహదహఙ్కారభూతపఞ్చకాత్మకావ్యాఖ్యాతాఇత్యర్థః ❋ ॥ ౮ ॥ ❋ తతస్తేభ్యోవైకృతికేభ్యః-బ్రహ్మాణ్డస్యోత్పత్తిః॥తద్విశినష్టి॥యతోయత్రబ్రహ్మాణ్డేవైరాజఃపురుషః చతుర్ముఖోజాతఇత్యర్థః స్థూలసూక్ష్మస్యపరమాణ్వాదిపరార్ధాన్తసూక్ష్మస్థూలయా

బ్రహ్మపరంగుహ్యంజగతఃప్రభవాప్యయమ్। జ్ఞానంచసాధనోపాఖ్యానంప్రోక్తంవిజ్ఞానసంయుతమ్॥ ౪ ॥భక్తియోగస్సమాఖ్యాతో వైరాగ్యంచతదాశ్రయమ్ । పారీక్షితముపాఖ్యానంనారదాఖ్యానమేవచ ॥ ప్రాయోపవేశోరాజర్షేర్విప్రశాపాత్పరీక్షితః॥ ౫ ॥శుకస్యబ్రహ్మర్షభస్యసంవాదశ్చపరీక్షితా। యోగధారణయోత్క్రాన్తిస్సంవాదోనారదాజయోః॥ ౬ ॥అవతారానుగీతంచసర్గఃప్రాధానికోఽగ్రతః । విదురోద్ధవసంవాదఃక్షత్తృమైత్రేయయోస్తతః ॥ ౭ ॥ పురాణసంహితాప్రశ్నో మహాపురుషసంస్థితిః । తతఃప్రాకృతికస్సర్గస్సప్తవైకృతికాశ్చయే ॥ ౮ ॥ తతోబ్రహ్మాణ్డసంభూతిర్వైరాజఃపురుషోయతః। కాలస్యస్థూలసూక్ష్మస్యగతిఃపద్మసముద్భవః ॥ ౯ ॥ భువఉద్ధరణేఽమ్భోధేర్హిరణ్యాక్షవధోయతః।ఊర్ధ్వతిర్యగధస్సర్గోరుద్రసర్గస్తథైవచ॥ ౧౦ ॥అర్ధనారీనరస్యాథయతస్స్వాయంభువోమనుః।శతరూపాచయాస్త్రీణామాద్యాప్రకృతిరుత్తమా ॥ ౧౧ ॥ సంతానోధర్మపత్నీనాంకర్దమస్యప్రజాపతేః। అవతారోభగవతఃకపిలస్యమహాత్మనః॥ దేవహూత్యాశ్చసంవాదఃకపిలేనచధీమతా ॥ ౧౨ ॥ నవబ్రహ్మసముత్పత్తిర్దక్షయజ్ఞవినాశనమ్।ధ్రువస్యచరితంపశ్చాత్పృథోఃప్రాచీనబర్హిషః॥ ౧౩ ॥ నారదస్యచసంవాదస్తతఃప్రైయవ్రతోద్విజాః।నాభేస్తతోఽనుచరితంభరతస్యార్షభస్యచ॥౧౪॥ తతోద్వీపసముద్రాదివర్షనద్యుపవర్ణనమ్ । జ్యోతిశ్చక్రస్యసంస్థానంపాతాలనరకస్థితిః ॥ ౧౫ ॥ దక్షజన్మప్రచేతోభ్యస్తత్పుత్రీణాంచసంస్థితిః।యతోదేవాసురనరాస్తిర్యఙ్నగఖగాదయః ॥ ౧౬ ॥ త్వాష్ట్రస్యజన్మనిధనంపుత్రయోశ్చదితేర్ద్విజాః। దైత్యేశ్వరస్యచరితంప్రహ్లాదస్యమహాత్మనః ॥ ౧౭ ॥ మన్వన్తరానుచరితంగజేన్ద్రస్యవిమోక్షణమ్ ।మన్వన్తరావతారాశ్చవిష్ణోర్హయశిరాదయః ॥ ౧౮ ॥ కౌర్మంమాత్స్యంనారసింహంవామనంచజగత్పతేః।క్షీరోదమథనంతద్వదమృతార్థేదివౌకసామ్॥ ౧౯ ॥దేవాసురమహాయుద్ధంరాజవంశానుకీర్తనమ్।

పేణావస్థితస్య-కాలస్య - గతిః, సర్వేషాం,సత్త్వానాం, వ్యష్టిభూతానాం, ఉత్పత్తిః ❋ ॥ ౯ ॥ ❋ అమ్భోధేః,భువఉద్ధరణేఉద్ధరణం - ఊర్ధ్వతిర్యగధస్సర్గఃదేవతిర్యగధోలోకసర్గః ❋ ॥ ౧౦ ॥ ❋ అర్ధాభ్యాం-నారీ - నరశ్చ - తయోస్సమాహార-స్తత్తస్య - సర్గః తద్విశినష్టి ॥ యతఃయత్ర-నారీనరే - స్వాయంభువో -మనుః-తస్య - యాపత్నీ,శతరూపా-స్త్రీణా-మాద్యా- ప్రకృతిరాకృతిః, అతఏవో - త్తమా - తస్యనారీనరస్యసర్గఇతిసంబన్ధః ❋ ॥ ౧౧ ॥ ❋ తతః-కర్దమస్య- ధర్మపత్నీనామితిబహువచనంపూజాభిప్రాయకం - ధర్మపత్న్యాదేవహూత్యాః, సంతానః - కలాఽనసూయాదినవకన్యకారూపస్సంతానః-తథా, కపిలాఖ్యస్యభగవతోఽవతారః - కపిలేనసాకం - దేవహూత్యాస్సంవాదః ❋ ॥ ౧౨ ॥ ❋ అథచతుర్థార్థాననుక్రామతి ॥ నవబ్రహ్మసముత్పత్తిరిత్యాదినా ॥నారదస్యచసంవాదఇత్యన్తేన - పఞ్చమార్థాననుక్రమతే ॥ ప్రైయవ్రతఇత్యాదినాపాతాలనరకస్థితిరిత్యన్తేన- ద్విజాఇతిసంబోధనం - ప్రైయవ్రతఃప్రియవ్రతవృత్తాన్తః- ఆర్షభస్య-భరతస్యచానుచరిత-మితిసంబన్ధః ❋ ॥ ౧౩ ॥ ౧౪ ॥ ❋ ద్వీపాదీనాముపవర్ణనమ్ ❋ ॥ ౧౫ ॥ ❋ షష్ఠార్థాననుక్రామతే॥దక్షజన్మేతి ॥ తత్పుత్రీణాందక్షపుత్రీణాం- తావిశిష్ట-యతఃయాభ్యో దక్షపుత్రీభ్యఃదేవాదయోబభూవురిత్యర్థః ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋ త్వాష్ట్రస్యవృత్రాసురస్య-జన్మ-నిధనంమరణంచ ॥ అథసప్తమార్థాననుక్రామతి॥ పుత్రయోశ్చేతి ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋ అష్టమార్థానాహ ॥ మన్వన్తరేతి ॥ విష్ణోః-హయగ్రీవాదయో- మన్వన్తరేష్వవతారాః ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋ తథా-జగత్పతేః,కౌర్మాదీని-యాన్యపి-దివౌకసాందేవాదీనా- మమృతార్థేక్షీరోదమథనమ్ ❋ ॥ ౧౯ ॥ ❋ నవమార్థాననుక్రమతే ॥ రాజవంశానుకీర్తనమిత్యర్ధే

నా । అత్ర క్వచిత్ క్వచిదనుక్తిః వ్యుత్క్రమోక్తిశ్చ ప్రసిద్ధత్వాదనాదరాత్ ॥ ౨౦ ॥ ౨౧ ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥ అథ దశమార్థాననుక్రామతి ॥ తస్య కర్మాణీత్యాదినా ॥ విప్రశాపాపదేశేనేత్యతః ప్రాక్తనేన గ్రన్థేన ॥ ౨౭ ॥ నిష్పేషో వధః । అఘాసురస్య అసుసంహారః ప్రాణాపహారః । కస్య చతుర్ముఖస్య మాయాప్రదర్శనమ్ ॥ ౨౮ ॥ సహ భ్రాతుః సబలస్య ధేనుకస్య ప్రలమ్బస్య చ సంక్షయః వధః । పరిసర్పతో దవాగ్నేస్సకాశాద్గోపానాం పరిత్రాణమ్ ॥ ౨౯ ॥ దమనమనుశిక్షణం । అహేరిత్యస్య చైద్యస్య నన్దస్య మోక్షణం వరుణస్య సకాశాదితి శేషః । కన్యానాం గోపకన్యానాం వ్రతచర్యాం చ తాం విశినష్టి । యతో యస్యాం వ్రజే అచ్యుతస్తుష్టః ॥ ౩౦ ॥ యజ్ఞపత్నీభ్య ఇతి చతుర్థ్యన్తం । ప్రసాదోఽనుగ్రహః ॥ శక్రస్యేశ్వరస్య పరిభవాయేతి శేషః । యజ్ఞాభిషేకః యజ్ఞః పూజా అభిషేకశ్చ తయోర్ద్వన్ద్వైక్యమ్ ॥ ౩౧ ॥ ౩౨ ॥ గ

ఇక్ష్వాకుజన్మ తద్వంశం సుద్యుమ్నస్య మహాత్మనః ॥ ౨౦ ॥ ఇలోపాఖ్యానమత్రోక్తం తారోపాఖ్యానమేవ చ ।
సూర్యవంశానుకథనం శశాదాద్యా నృపా యతః ॥ ౨౧ ॥ సౌకన్యం చాథ శర్యాతేః కకుత్స్థస్య చ ధీమతః । ఖట్వాఙ్గస్య చ మాన్ధాతుస్సౌభరేస్సగరస్య చ ॥ ౨౨ ॥ రామస్య కోసలేన్ద్రస్య చరితం కిల్బిషాపహమ్ । నిమేరఙ్గపరిత్యాగో జనకానాం చ సంభవః ॥ ౨౩ ॥ రామస్య భార్గవేన్ద్రస్య నిఃక్షత్రీకరణం భువః । ఐలస్య సోమవంశస్య యయాతేర్నహుషస్య చ ॥ ౨౪ ॥ దౌష్మన్తేర్భరతస్యాపి శన్తనోస్తత్సుతస్య చ । యయాతేర్జ్యేష్ఠపుత్రస్య యదోర్వంశోఽనుకీర్తితః ॥ ౨౫ ॥ యత్రావతీర్ణో భగవాన్ కృష్ణాఖ్యో జగదీశ్వరః । వసుదేవగృహే జన్మ తతో వృద్ధిశ్చ గోకులే ॥ ౨౬ ॥ తస్య కర్మాణ్యపారాణి కీర్తితాన్యసురద్విషః । పూతనాసుపయఃపానం శకటోత్పాటనం శిశోః ॥ తృణావర్తస్య నిష్పేషస్తథైవ బకవత్సయోః । అఘాసురాసుసంహారః కస్య మాయాప్రదర్శనమ్ ॥ ౨౮ ॥ ధేనుకస్య సహభ్రాతుః ప్రలమ్బస్య చ సంక్షయః । గోపానాం చ పరిత్రాణం దవాగ్నేః పరిసర్పతః ॥ ౨౯ ॥ దమనం కాలియస్యాహేర్మహాహేర్నన్దమోక్షణమ్ । వ్రతచర్యా చ కన్యానాం యత్ర తుష్టోఽచ్యుతో వ్రతైః ॥ ౩౦ ॥ ప్రసాదో యజ్ఞపత్నీభ్యో విప్రాణాం చానుతాపనమ్ । గోవర్ధనస్యోద్ధరణం శక్రస్య సురభేరథ ॥ యజ్ఞాభిషేకం కృష్ణస్య స్త్రీభిః క్రీడా చ రాత్రిషు ॥ ౩౧ ॥ శఙ్ఖచూడస్య దుర్బుద్ధేర్వధోఽరిష్టస్య కేశినః । అక్రూరాగమనం పశ్చాత్ప్రస్థానం రామకృష్ణయోః ॥ ౩౨ ॥ వ్రజస్త్రీణాం విలాపశ్చ మథురాలోకనం తతః । గజముష్టికచాణూరకంసాదీనాం తథా వధః । మృతస్యానయనం సూనోః పునస్సాన్దీపనేర్గురోః ॥ ౩౩ ॥ మథురాయాం నివసతా యదుచక్రస్య యత్ప్రియమ్ । కృతముద్ధవరామాభ్యాం యుతేన హరిణా ద్విజాః ॥ ౩౪ ॥ జరాసన్ధసమానీతసైన్యస్య బహుశో వధః । ఘాతనం యవనేన్ద్రస్య కుశస్థల్యా నివేశనమ్ ॥ ౩౫ ॥ ఆదానం పారిజాతస్య సుధర్మాయాస్సురాలయాత్ । రుక్మిణ్యా హరణం యుద్ధే ప్రమథ్య ద్విషతో హరేః ॥ ౩౬ ॥ హరస్య జృమ్భణం యుద్ధే బాణస్య భుజకృన్తనమ్ । ప్రాగ్జ్యోతిషపతిం హత్వా కన్యానాం హరణం చ యత్ ॥ ౩౭ ॥ చైద్యపౌణ్డ్రకసాల్వానాం దన్తవక్త్రస్య దుర్మతేః । శమ్బరో ద్వివిదః పీఠో మురః పఞ్చజనాదయః ॥ ౩౮ ॥ మాహాత్మ్యం చ వధస్తేషాం వారాణస్యాశ్చ దాహనమ్ । భారావతరణం భూమేర్నిమిత్తీకృత్య పాణ్డవాన్ ॥ ౩౯ ॥ విప్రశాపాపదేశేన సంహారస్స్వకులస్య చ । ఉద్ధవస్య చ సంవాదో వసుదేవస్య చాద్భుతః ॥ ౪౦ ॥ యత్రాత్మవిద్యా హ్యఖిలా ప్రోక్తా ధర్మవినిర్ణయః । తతో మర్త్యపరిత్యాగ ఆత్మయోగానుభావతః ॥ ౪౧ ॥ యుగలక్షణవృత్తిశ్చ కలౌ నౄణాముపప్లవః । చతుర్విధశ్చ ప్రలయ ఉత్పత్తిస్త్రివిధా తథా ॥ ౪౨ ॥ దేహత్యాగశ్చ రాజర్షేర్విష్ణురాతస్య ధీమతః । శాఖాప్రణయనమృషేర్మార్కణ్డేయస్య సత్కథా ॥ ౪౩ ॥ మహాపు

జః కువలయాపీడాఖ్యః ॥ సాన్దీపనేర్గురోః పుత్రస్య మృతస్య పునరానయనమ్ ॥ ౩౩ ॥ మథురాయామితి ॥ హే ద్విజాః ఉద్ధవరామాభ్యాం యుతేన హరిణా మథురాయాం నివసతా యదూనాం సమూహస్య యత్ప్రియం కృతం తచ్చ ॥ ౩౪ ॥ యవనేన్ద్రస్య కాలయవనస్య ॥ ౩౫ ॥ సుధర్మాయాశ్చాదానమితి సంబన్ధః ద్విషతశ్శత్రూన్ ప్రమథ్య హరేః హరిణా రుక్మిణ్యా హరణమ్ ॥ ౩౬ ॥ ప్రాగ్జ్యోతిషపతిం భౌమమ్ ॥ ౩౭ ॥ యే శమ్బరాదయః తేషాం మాహాత్మ్యం వధశ్చేతి సంబన్ధః ॥ ౩౮ ॥ నిమిత్తీకృత్య ద్వారీకృత్య ॥ ౩౯ ॥ ఏకాదశార్థాననుక్రామతి । విప్రశాపాపదేశేనేత్యాదినా ॥ అపదేశో వ్యాజః తేన ॥ ౪౦ ॥ సంవాదం విశినష్టి ॥ యత్రేతి ॥ ధర్మవినిర్ణయః వర్ణాశ్రమధర్మనిర్ణయః । మర్త్యపరిత్యాగః మర్త్యలోకపరిత్యాగః । భూమిపరిత్యాగ ఇతి పాఠాన్తరమ్ ॥ ౪౧ ॥ ద్వాదశార్థాననుక్రామతి । యుగేతి ॥ యుగలక్షణాని తేషు వృత్తయశ్చ । ఉపప్లవః కలిదోషైరుపద్రవః చతుర్విధః ప్రాకృతికో నైమిత్తిక ఆత్యన్తికో నిత్యశ్చేతి చతుర్విధః ప్రలయః త్రివిధా ప్రాకృతికీ నిత్యా నైమిత్తికీ చేతి త్రివిధా ఉత్పత్తిః ॥ ౪౨ ॥ ౪౩ ॥ మహాపురుషవిన్యాసః అఙ్గోపాఙ్గా

ఋషివిన్యాసః-సూర్యస్య,గణవిభాగః-ఇతిచోక్తమితిచకారాదన్యదపి హేద్విజశ్రేష్ఠాః-యుష్మాభిః యత్పృష్ట - అహం.పృష్టోఽస్మి-తత్-ఉక్తమ్ ॥ ౪౪ ॥ ఇహపురాణే.సర్వశః.కార్త్స్న్యేన , హరేః , లీలారూపాణ్యవతారకర్మాణ్యేవ,కీర్తితాని ॥ ౪౫ ॥ పురాణకథనశ్రవణఫలంవక్తుంభగవత్కీర్తనశ్రవణానుభావమాహ॥ పతితఇతి ॥ హరయేనమఇత్యుచ్చైర్బ్రువన్నితిసంబన్ధః ॥ ౪౬ ॥ కించ,సంకీర్త్యమానఇతి॥ శ్రుతఃఅనుభావోయస్య.తథాభూతోవా.హరిః పుంసాంసంకీర్త్యమానాంశ్శృణ్వతాంచాన్తఃచిత్తం - ప్రవిశ్య అశేషం - వ్యసనందుఃఖం - తద్ధేతుదురితంవా - ధునోతి , యథా - అర్కః సూర్య - స్తమో - ధునోతియథావా - అతివాతఃచణ్డవాయు - రభ్రంధునోతి - తద్వత్ ॥ ౪౭ ॥ కించ - భగవత్సంకీర్తనమేవమహాఫలం-తద్వ్యతిరిక్తంసర్వంమిథ్యాలాపమాత్రమితిప్రపఞ్చయతిచతుర్భిః ॥ మృషాగిరఇతి ॥ యత్ యత్ర-భగవానధోక్షజోనకథ్యతే-నప్రతిపాద్యతే-తాః.మృషాగిరఃమిథ్యావాచః,ప్రత్యుతా.సతీరసత్యః - దోషావహాః.యద్భగవద్గుణానా.ముదయఃప్రకాశో.యస్మిన్-తద్-తదేవ.వచః.సత్యంమఙ్గళావహం.పుణ్యావహంచ - అత్యాదరాత్పునఃతదేవేతిప దంతచ్ఛబ్దప్రయోగః ॥ ౪౮ ॥ నవంనవం.రుచిరంరుచిజనకం - తదేవ.శశ్వత్ సదా - మనసో.మహోత్సవంమహానన్దకరం శోకార్ణవస్య-శోషణం.కింతత్-యత్ యత్ర-ఉత్తమశ్లోకస్య।యశో.ఽనువర్ణ్యతే - భగవద్గుణోదయమిత్యుక్త్వోఽప్యాదరాత్పునరుక్తమ్ ॥ ౪౯ ॥ ఏతదేవభఙ్గ్యన్తరేణాహద్వాభ్యామ్॥ నేతి ॥ యద్వచః-చిత్రాణిపదానియస్మిన్-తథాభూతమపి జగత్పవిత్రం-హరే-ర్యశఃకీర్తిం - నవక్తినప్రతిపాదయతి - తద్వచః-ధ్వాఙ్క్షతీర్థంకాకతుల్యానాంకామినాంరతిస్థా

ఋషివిన్యాసస్సూర్యస్యజగదాత్మనః।ఇతిచోక్తంద్విజశ్రేష్ఠాయత్పృష్టోఽహమిహాస్మివః॥ ౪౪ ॥ లీలావతారకర్మాణికీర్తితానీహసర్వశః॥ ౪౫ ॥ పతితఃస్ఖలితశ్చార్తఃక్షుత్త్వావావివశోబ్రువన్।హరయేనమఇత్యుచ్చైర్ముచ్యతేసర్వపాతకాత్ ॥ ౪౬ ॥ సంకీర్త్యమానోభగవాననన్తశ్శ్రుతానుభావోవ్యసనంహిపుంసామ్ । ప్రవిశ్యచిత్తంవిధునోత్యశేషంయథాతమోఽర్కోఽభ్రమివాతివాతః ॥ ౪౭ ॥ మృషాగిరస్తాహ్యసతీరసత్కథానకథ్యతేయద్భగవానధోక్షజః । తదేవసత్యంతదుహైవమఙ్గళంతదేవపుణ్యంభగవద్గుణోదయమ్ ॥ ౪౮ ॥ తదేవరమ్యంరుచిరంనవంనవంతదేవశశ్వన్మనసోమహోత్సవమ్ । తదేవశోకార్ణవశోషణంనృణాంయదుత్తమశ్లోకయశోఽనుగీయతే ॥ ౪౯ ॥ నయద్వచశ్చిత్రపదంహరేర్యశోజగత్పవిత్రంప్రగృణీతకర్హిచిత్ ।తద్ధ్వాఙ్క్షతీర్థంనతుహంససేవితంయత్రాచ్యుతస్తత్రహిసాధవోఽమలాః ॥ ౫౦ ॥ తద్వాగ్విసర్గోజనతాఘవిప్లవోయస్మిన్ప్రతిశ్లోకమబద్ధవత్యపి।నామాన్యనన్తస్యయశోఙ్కితానియచ్ఛృణ్వన్తిగాయన్తిగృణన్తిసాధవః॥౫౧॥నైష్కర్మ్యమప్యచ్యుతభావవర్జితంనశోభతేజ్ఞానమలంనిరఞ్జనమ్।కుతఃపునశ్శశ్వదభద్రమీశ్వరేనచార్పితంకర్మయదప్యనుత్తమమ్ ॥ ౫౨ ॥ యశశ్శ్రియామేవపరిశ్రమఃపరోవర్ణాశ్రమాచారతపశ్శ్రుతాదిషు । అవిస్మృతిశ్శ్రీధరపాదపద్మ

నం-నతు-హంససదృశైః జ్ఞానిభిః-సేవితం తత్ర హేతుః- యత్ర-ప్రబన్ధే-అచ్యుతః-ప్రతిపాద్యఇతి శేషః-తత్రైవహి - అమలాః నిర్మలాన్తఃకరణాః సాధవో-రమన్తఇతి శేషః ॥ ౫౦ ॥ తద్వాగ్విసర్గఃసఏవవాచఃప్రయోగః- జనతాయాః జనసమూహస్య-అఘవిప్లవఃఅఘవినాశకః కోఽసౌ - యస్మిన్ వాగ్విసర్గే- ప్రతిశ్లోక-మబద్ధవత్యపి అబద్ధయుక్తేఽపి- అనన్తస్యభగవతో-యశసా-అఙ్కితాని-యశఃప్రకాశకాని-నామాని-వర్తన్తే-యతఏవ-మతః-సాధవః-తద్వాగ్విసర్గం శృణ్వన్తి వక్తృసాన్నిధ్యే శ్రోతృసాన్నిధ్యేసతికథయన్తి-తదుభయవిరహే-కేవలం-గాయన్తి ॥ ౫౧ ॥ విశుద్ధజ్ఞానయోగనిష్ఠాఽపిభగవద్గుణాదిశ్రవణాదివిధురానశోభతే-కింపునఃకర్మయోగనిష్ఠేత్యాహ॥నైష్కర్మ్యమితి ॥ నిర్గతంకర్మయస్మాత్తన్నిష్కర్మ-తదేవనైష్కర్మ్యం - సకలకర్మబన్ధవిధ్వంసకమిత్యర్థః తన్నిరఞ్జనంప్రకృతిసంబన్ధధ్వంసకం-అతఏవ-నిర్మలం-జ్ఞానమపి- అచ్యుతభావవర్జితంఅచ్యుతగుణానుశ్రవణాద్యభిసంధివిధురంచే - దలంనితరాం - నశోభతేతతఃప్రచ్యుతిసంభావనయేతిభావః-యతో-జ్ఞానమేవా-లం-నశోభతే-కుతఃపునః-కర్మ-శోభేత-కథంభూతం-ఈశ్వరే - నచార్పితంనార్పితం-అతఏవ - శశ్వత్ సదా-అభద్రంఅనుష్ఠానదశాయాంచపతనశఙ్కయాదుఃఖావహం - కింబహునా- యదప్యనుత్తమంసర్వోత్తమమపికర్మ-కుతఃపునశ్శోభేత,అహేతుకమితిపాఠే-అనభిసంహితఫలమపీత్యర్థః ॥ ౫౨ ॥ కించ॥యశశ్శ్రియామితి॥యశోయుక్తాయాః-శ్రీఃసంపత్తిస్స్యాంనిమిత్తభూతాయాం , తదర్థమిత్యర్థః , యో,వర్ణాశ్రమధర్మతపోఽధ్యయనాదిషు , నిష్ఠావిశేషఇతి శేషః,సపరో-మహాన్,పరిశ్రమఃపరిశ్రమఫలకఏవ , యశశ్శ్రియోఃక్షయిష్ణుత్వేనపురుషార్థాభాసత్వాదితిభావః -తర్హి,తస్యకింఫలమిత్యత్రాహ । గుణానువాదశ్రవణాదరాదిభిః - శ్రీధరపాదపద్మయో,రవిస్మృతిఃయదివర్ణాశ్రమాచారాదిషునిష్ఠా , తర్హితయాభగ

వద్గుణానువాదాదిభిర్భావితవ్యం, తతస్తత్పాదపద్మయోరవిస్మృత్యా, ఏవంచేత్తస్మిన్ప్రాసఫలేత్యర్థః ॥ ౫౩ ॥ కిమవిస్మృత్యేత్యత ఆహ ॥ అవిస్మృతిరితి ॥ అభద్రాణి దుఃఖనిమిత్తాని దురితాని. ధునోతి - శమం శాన్తిం. రాగాద్యకలుషితాం. తనోతి సత్వస్య - శుద్ధిం రజస్తమోభ్యామనభిభూతిం. సత్వగుణాభివృద్ధిమితి యావత్ ॥ తతః పరమాం - భక్తిం ప్రేమలక్షణాం. జ్ఞానం యథాఽవస్థితభగవత్స్వరూపజ్ఞానం. విజ్ఞానేన ప్రకారజ్ఞానేన - విరాగేణ తదితరవిషయాన్తరవైముఖ్యేన - యుక్తం. తనోతీత్యనుషఙ్గః ॥ ౫౪ ॥ యతో భగవద్గుణానువాదాదిర్మహాఫలస్తతో యూయమహంచ కృతార్థా బభూవిమేత్యాహ ॥ ద్వాభ్యాం ॥ యూయమితి ॥ హే ద్విజాగ్ర్యాః. యూయం - భూరిభాగాః మహాభాగ్యవన్తః. కుతః - యత్ యతః అబాహ్యాభాజః స - బాహ్యాని విషయాన్తరాణి - భజన్తీతి బాహ్యాభాజః - బాహ్యవిషయచిన్తారహితా ఇత్యర్థః - నారాయణ - మాత్మని హృది మోఽభినివేశ్య - తద్గుణశ్రవణాదిద్వారా మనసి స్థిరం కృత్వా - అభజత - లజ్మధ్యమైకవచనం - కథంభూతం - అఖిలానాం - అన్తరాత్మభూతం - దేవం స్వతేజసా దీప్యమానం - అదేవం - యస్యారాధనీయో దేవో నాస్తి తం - అత ఏవ - ఈశం సర్వనియన్తారమ్ ॥ ౫౫ ॥ యూయం మహోపకర్తార ఇత్యభిప్రేత్యాహ ॥ అహమితి ॥ యుష్మాభిః సంస్మారితం - ఆత్మతత్వం ఆత్మతత్వప్రకాశకం పురాణం. యస్య సోఽహంచ - కృతార్థ ఇతి భావః. స్మృతేరనుభూతవిషయజ్ఞానాత్మకత్వాత్ - క్వేదం శ్రుతం త్వయేత్యత్రాహ ॥ శ్రుతమితి ॥ మే మయా, మహర్షివక్త్రాత్ శ్రీశుకముఖాత్ - మహతాం - ఋషీణాంచ - శృణ్వతాం సతాం

మోర్గుణానువాదశ్రవణాదిభిర్హరేః ॥ ౫౩ ॥ అవిస్మృతిః కృష్ణపదారవిన్దయోః క్షిణోత్యభద్రాణి శమం తనోతి చ ।
సత్వస్య శుద్ధిం పరమాత్మభక్తిం జ్ఞానంచ విజ్ఞానవిరాగయుక్తమ్ ॥ ౫౪ ॥ యూయం ద్విజాగ్ర్యా బత భూరిభాగా
యచ్ఛశ్వదాత్మన్యఖిలాత్మభూతమ్ । నారాయణం దేవమదేవమీశమబాహ్యభాజోఽభజతాభివేశ్య ॥ ౫౫ ॥ అ
హంచ సంస్మారిత ఆత్మతత్వం శ్రుతం పురా మే పరమర్షివక్త్రాత్ । ప్రాయోపవేశే నృపతేః పరీక్షితః సదస్యృషీ
ణాం మహతాంచ శృణ్వతామ్ ॥ ౫౬ ॥ ఏతద్వః కథితం విప్రాః కథనీయోరుకర్మణః । మాహాత్మ్యం వాసుదేవస్య స
ర్వాశుభవినాశనమ్ ॥ ౫౭ ॥ య ఏవం శ్రావయేన్నిత్యం యామక్షణమనన్యధీః । శ్రద్ధావాన్యోఽనుశృణుయాత్పు
నాత్యాత్మానమేవ సః ॥ ౫౮ ॥ ద్వాదశ్యామేకాదశ్యాంచ శృణ్వన్నాయుష్యవాన్భవేత్ । పఠత్యనశ్నన్ప్రయతః
పూతో భవతి పాతకీ ॥ ౫౯ ॥ పుష్కరే మథురాయాంచ ద్వారవత్యాం యతాత్మవాన్ । ఉపోష్య సంహితామే
తాం పఠిత్వా ముచ్యతే భయాత్ ॥ ౬౦ ॥ దేవతా మునయస్సిద్ధా ఋషయః పితరో నృపాః । యచ్ఛన్తి కామాన్గృణ
తః శృణ్వతో యేఽత్ర కీర్తితాః ॥ ౬౧ ॥ ఋచో యజూంషి సామాని ద్విజోఽధీత్యానువిన్దతే । మధుకుల్యాః పయః
కుల్యా ఘృతకుల్యాశ్చ తత్ఫలమ్ ॥ ౬౨ ॥ పురాణసంహితామేతామధీత్య ప్రయతో ద్విజః । ప్రోక్తం భగవతా యత్తు
తత్పదం పరమం వ్రజేత్ ॥ ౬౩ ॥ విప్రోఽధీత్యాప్నుయాత్ప్రజ్ఞాం రాజన్యోఽబ్ధిమేఖలామ్ । వైశ్యో నిధిప
తిత్వంచ శూద్రశ్శుధ్యేత పాతకాత్ ॥ ౬౪ ॥ కలిమలసంహతికాలనోఽఖిలేశో హరిరితరత్ర న గీయతే హ్యభీక్ష్ణమ్ ।

మయా శ్రుత - మితి సమ్బన్ధః ॥ ౫౬ ॥ ఏతత్పురాణకీర్తనాదిఫలం ప్రపఞ్చయత్యష్టభిః ॥ ఏతదితి ॥ కథనీయాని - ఉరూణి అపరిమితాని - కర్మాణి - చేష్టితాని - యస్య - తస్య విష్ణోః - వాసుదేవస్య - మాహాత్మ్యప్రకాశకం - వో యుష్మభ్యం - కథిత, మేతత్పురాణం - సర్వాశుభవినాశనం - కీర్తయితాం సర్వామఙ్గళవిఘాతకమ్ ॥ ౫౭ ॥ శ్రవణఫలమాహ ॥ య ఏవమితి ॥ యామం - క్షణం వేత్యర్థః - స - ఆత్మానం - పునాత్యేవ ॥ ౫౮ ॥ కాలవిశేషయోగాత్ఫలవిశేషమాహ ॥ ద్వాదశ్యామితి ॥ యః - పాతక్యపి - ప్రయతః సమాహితచిత్తః - అనన్యః ప్రయోజనాన్తరరహితస్సన్ - పఠేత్ - స - పూతో - భవతి - అనశ్నన్నితి పాఠాన్తరమ్ ॥ ౫౯ ॥ పుష్కర ఇతి ॥ యతాత్మవాన్ సమాహితమనాః ॥ ౬౦ ॥ సర్వఫలసాధనత్వం వదన్ఫలదానాహ ॥ దేవతాదయ ఇతి ॥ యేఽత్ర పురాణే - అనుకీర్తితాః - తే - దేవాదయః - గృణతః - కథయతః - శృణ్వతో వా - పురుషస్య - కామానిష్టార్థాన్ - యచ్ఛన్తి - దేవతాద్యన్తర్యామీ భగవాన్యచ్ఛతీతి భావః ॥ ౬౧ ॥ ఫలాతిశయమాహ ॥ ఋచ ఇతి ॥ వేదత్రయ - మధీత్య - యత్ఫలం, ప్రాప్నుయాత్ - మధుకుల్యాదిభ్యో, యత్ఫలం - మధ్వాదిప్రవాహయుక్తాన్న దానాద్యత్ఫలమిత్యర్థః - తత్ఫలం - ప్రాప్నుయాత్ ॥ ౬౨ ॥ కిం - చైతాం - పురాణసంహితా - మధీత్య - యద్భగవతః విష్ణోః - పరమం పదం - ప్రోక్తం ప్రతిపాదితం, తద్వ్రజేత్ ప్రాప్నుయాత్ ॥ ౬౩ ॥ అధికారానురూపాన్ఫలవిశేషానాహ ॥ విప్ర ఇతి ॥ రాజన్యః - అమ్బుధిమేఖలాం పృథ్వీం శూద్రః - శ్రుత్వా - పాతకా - న్ముచ్యతేత్యర్థః ॥ ౬౪ ॥ ఏతత్ప్రబన్ధస్యోక్తవిధప్రభావాతిశయకారణం ప్రబన్ధాన్తరవైలక్షణ్యమాహ ॥ కలిమలేతి ॥ కలిమలానాం - సంహతిం - కాలయతి వినాశయతీతి తథా - సః - అఖిలానా - మీశ్వరో - హరి - రితరత్ర

జనాదిప్రబన్ధాన్తరేష్వ-భీక్ష్ణంపునఃపున-ర్నగీయతే-అత్రతు-త-త్తత్కథాప్రసక్తైరనుపదం, పఠితః ప్రతిపాదితః ❀ ॥ ౬౫ ॥ ❀ ఏతత్ప్రబన్ధప్రతిపాదితం భగవన్తం నమస్కరోతి ద్వాభ్యామ్ ॥ తమితి ॥ జగదుదయస్థితిలయాః జగదుదయాదిహేతవః-ఆత్మనః రజఆదయశ్శక్తయో-యస్యతం-ద్యైవైరప్యనవసితః-స్తవః స్తోత్రం-యస్యతమ్ ❀ ॥ ౬౫ ॥ ❀ ఉపచితాభిః బుద్ధియుక్తాభిః-కాలప్రకృతిమహదహంకారపఞ్చభూతాత్మికాభిః-నవభిః శక్తిభిః-ఆత్మన్యేవ-ఉపరచితాః, స్థిరా-జఙ్గమాశ్చ-ఆలయో-యస్య, తస్మై-ఉపలబ్ధిమాత్రధామ్నే జాడ్యప్రసఙ్గరహితజ్ఞానాత్మకతేజస్స్వరూపాయ-సురఋషభాయ దేవశ్రేష్ఠాయ, సనాతనాయ భగవతే-నమః ❀ ॥ ౬౬ ॥ ❀ అత్రక్వచిదధ్యాయసమాప్తిః క్వచిన్నేతిద్రష్టవ్యమ్ ❀ ॥ ౬౭ ॥ ❀ కియదేతత్ప్రబన్ధగ్రన్థసంఖ్యాపరిమాణమితిపునర్బుభుత్సామాలక్ష్య తద్వక్తుం తత్ప్రసఙ్గాత్తావత్పురాణాన్తరాణి తత్పరిమాణంచవక్తుం-తత్ప్రతిపాద్యం దేవం ప్రణమతి ॥ యమితి ॥ యం-బ్రహ్మాదయః-స్తవైః-ర్వేదైః-స్తువన్తి-స్తువన్తి-కథంభూతైః-రఙ్గాదిభిస్సహితైః-ఉపనిషచ్ఛబ్దస్యాకారాన్తత్వం ఛన్దోఽనురోధాత్-ధ్యానేనా-వస్థితం-నిశ్చలంచ, తేనతద్గతేన-మనసా-యం, యోగినః-పశ్యన్తి సాక్షాత్కుర్వన్తి-సురాసురగణాః-యస్యాన్తం ప్రభావేయత్తాం-నవిదుః, అమృతమథనాదావితిశేషః ❀ ॥ ౬౮ ॥ ❀ దుర్విజ్ఞేయత్వమేవప్రదర్శయితుం కూర్మావతారమనుస్మరన్నాశిషం ప్రార్థయతే ॥ పృష్ఠేతి ॥ పృష్ఠే-భ్రామ్యన్-అమన్దో గరిష్ఠః-

---

ఇహతుపునర్భగవానశేషమూర్తిః పరిపఠితోఽనుపదం కథాప్రసక్తైః ॥ ౬౫ ॥ తమహమజమనన్తమాత్మతత్త్వం జగదుదయస్థితిసంయమాత్మశక్తిమ్ । ద్యుపతిభిరజశక్రశఙ్కరాద్యైర్దురవసితస్తవమచ్యుతంనతోఽస్మి ॥ ౬౬ ॥ ఉపచితనవశక్తిభిస్స్వ ఆత్మన్యుపరచితస్థిరజఙ్గమాలయాయ । భగవతఉపలబ్ధిమాత్రధామ్నే సురఋషభాయ నమస్సనాతనాయ ॥ ౬౭ ॥ యం బ్రహ్మావరుణేన్ద్రరుద్రమరుతస్స్తున్వన్తిదివ్యైః స్తవైర్వేదైస్సాఙ్గపదక్రమోపనిషదైర్గాయన్తియంసామగాః । ధ్యానావస్థితతద్గతేనమనసాపశ్యన్తియంయోగినో యస్యాన్తంనవిదుస్సురాసురగణాదేవాయతస్మైనమః ॥ ౬౮ ॥ పృష్ఠేభ్రామ్యదమన్దమన్దరగిరిగ్రావాగ్రకణ్డూయనాన్నిద్రాళోః కమఠాకృతేర్భగవతశ్శ్వాసానిలాఃపాన్తువః । యత్సంస్కారకలానువర్తనవశాద్వేలాచ్ఛలేనామ్భసాంయాతాయాతమతన్ద్రితంజలనిధేర్నాద్యాపివిశ్రామ్యతి ॥ ౬౯ ॥ సూతఉవాచ ॥ పురాణసంఖ్యాసంభూతిమస్యవాచ్యప్రయోజనే । దానందానస్యమాహాత్మ్యం పాఠాదేశ్చనిబోధత ॥ ౭౦ ॥ బ్రాహ్మం దశసహస్రాణి పాద్మం పఞ్చోనషష్టిచ । శ్రీవైష్ణవం త్రయోవింశచ్చతుర్వింశతి శైవకమ్ ॥ ౭౧ ॥ దశాష్టౌ శ్రీభాగవతం నారదం పఞ్చవింశతిః । మార్కణ్డం నవవాహ్నంచ దశపఞ్చచతుశ్శతమ్ ॥ ౭౨ ॥ చతుర్దశం భవిష్యం స్యాత్తథాపఞ్చశతానిచ । దశాష్టౌ బ్రహ్మకైవర్తం లైఙ్గమేకాదశైవతు ॥ ౭౩ ॥ చతుర్వింశతివారాహమేకాశీతిసహస్రకమ్ । స్కాన్దం శతం తథాచైకం వామనం దశకీర్తితమ్ ॥ ౭౪ ॥ కౌర్మం సప్తదశాఖ్యాతం మాత్స్యం తత్తుచతుర్దశమ్ । ఏకోనవింశత్సౌపర్ణం బ్రహ్మాణ్డం ద్వాదశైవతు ॥ ౭౫ ॥ ఏవంపురాణసందోహశ్చతుర్లక్షఉదాహృతః । తత్రాష్టాదశసాహస్రం శ్రీభాగవతముచ్యతే ॥ ౭౬ ॥ ఇదంభగవతాపూర్వం బ్రహ్మణేనాభిపఙ్కజే । స్థితాయభవభీతాయకారుణ్యాత్సంప్రదర్శి

మన్దరగిరిః-తస్య, గ్రావాణః-తేషాం, మగ్రాణి, తైః-కణ్డూయనాత్-, సుఖేన, నిద్రాళోః నిద్రాశీలస్య, భగవతః-కమఠాకృతేః-శ్వాసానిలాః శ్వాసవాయవః-పాన్తు, తాన్విశినష్టి ॥ యేషాం శ్వాసానిలానాం-సంస్కార, స్తేషాం, లేశస్తదనువర్తనవశాత్-జలధే, రమ్భసాం-యాతాయాతం గమనాగమనం అతన్ద్రితం యథాతథా, అద్యాపి-నవిశ్రామ్యతి-ననుసముద్రక్షోభాదేవత-న్న సంస్కారవశా, త్తత్రాహ, వేలాచ్ఛలేనేతి ॥ వేలాక్షోభ-స్తస్య, చ్ఛలేనమిషేణ ❀ ॥ ౬౯ ॥ ❀ పురాణేతి ॥ పురాణసంఖ్యా, స్తాసాం, సంభూతిం సమాహారం, చా, స్య శ్రీభాగవతస్య వాచ్యం విషయ-స్తత్ప్రయోజనంచ, దానం పుస్తకదానం-దానస్య, పాఠాదేశ్చ మహాత్మ్యం నిబోధత శృణుత ❀ ॥ ౭౦ ॥ ❀ బ్రాహ్మమితి ॥ త్రయోవింశత్ త్రయోవింశతిః ॥ శైవంచతుర్వింశతిస్సహస్రాణి ❀ ॥ ౭౧ ॥ ❀ వాహ్నమాగ్నేయం పురాణం, పఞ్చదశ, సహస్రాణి, చత్వారిశతానిచ ❀ ॥ ౭౨ ॥ ❀ బ్రహ్మకైవర్తం దశసహస్రాణి అష్టౌశతాని-ఏకాదశైవ ఏకాదశసహస్రాణ్యేవ ❀ ॥ ౭౩ ॥ ❀ స్కాన్దంతు, శతాధికైకాశీతిసహస్రమ్ ❀ ॥ ౭౪ ॥ ❀ సౌపర్ణం గారుడం పురాణం, ఏకోనవింశత్, ఏకోనవింశతిసహస్రాణి, భారతరామాయణేత్వితిహాసావత స్తయోరియత్తానోక్తా ❀ ॥ ౭౫ ॥ ❀ ఏవమితి ॥ అతః, పురాణానాం, సందోహః సమూహః, శ్చతుర్లక్షసంఖ్యాక ఏవ ॥ ఇదానీమస్యవాచ్యాదీన్దర్శయితుమాహ ॥ తత్రేత్యాదినా ❀ ॥ ౭౬ ॥ ❀

సంప్రదర్శితంచతుశ్శ్లోకరూపేణేతి శేషః ॥ ౭౬ ॥ యద్వృత్తాऽऽదిమధ్యావసానేషు, పృథగాఖ్యానై ర్నానావిధై రాఖ్యానైః, సంయుతం, తథాఽపి, సర్వత్రహరిలీలాకథానాం, వ్రాతస్సమూహఏవ, అమృతం, తేనానన్దితాః, సన్తశ్చ, సురాశ్చ, యేనతత్ ॥ ౭౮ ॥ అనేనవాచ్యంప్రధానంసూచితం ॥ తత్స్పష్టమేవాహ ॥ సర్వేతి ॥ సర్వవేదాన్తేషు - యః - సారభూతం బ్రహ్మ, ఆత్మాచ - తయోర్భావః బ్రహ్మాత్మత్వం - స్వరూపతోగుణతశ్చనిరతిశయబృహత్త్వం - అన్తఃప్రవిశ్య ప్రశాసనేనభర్తృత్వంచ - తదేవై - కం - లక్షణం అసాధారణధర్మో, యస్యతత్ - యద్వా, బ్రహ్మాత్మైకత్వలక్షణమితి బ్రహ్మాత్మశబ్దవాచ్యం - యః - దేకం - వస్తు - తస్యభావ - స్తత్త్వం - తత్ - లక్షణం - యస్య - తత్ - దద్వితీయం స్వతుల్యవస్త్వన్తరరహితం - వస్తుప్రతిపాద్యోవిషయ ఇత్యర్థః - తన్నిష్ఠంతాదృశవస్త్వధీనం - కైవల్యం ప్రకృతిసంబన్ధరాహిత్యం - ముక్తిరితియావత్ - తదేవై - కం - ప్రయోజనం దానపానాదిప్రయోజనం - యస్య, తత్ ॥ ౭౯ ॥ గ్రన్థాన్తేస్వగురునమస్కారాత్మకంమఙ్గలమాచరతి ॥ స్వసుఖేతి ॥ స్వసుఖంస్వాన్తరాత్మానుసంధానసుఖం - తేన, నిభృతంపూర్ణం - చేతో - యస్యసః - తేన - స్వసుఖేన - వ్యుదస్తోన్యభావః నిరస్తభగవద్వ్యతిరిక్తసఙ్గః - అపిశబ్దస్సముచ్చయే - యద్వా - సులభతరసమాధితయా సాక్షాత్కృతాన్తరాత్మస్వరూపోఽపి - భగవ

తమ్ ॥ ౭౭ ॥ ఆదిమధ్యావసానేషు వైరాగ్యాఖ్యానసంయుతమ్ । హరిలీలాకథావ్రాతామృతానన్దితసత్సురమ్ ॥ ౭౮ ॥ సర్వవేదాన్తసారం యద్బ్రహ్మాత్మైకత్వలక్షణమ్ । వస్త్వద్వితీయం తన్నిష్ఠం కైవల్యైకప్రయోజనమ్ ॥ ౭౯ ॥ స్వసుఖనిభృతచేతాస్తద్వ్యుదస్తాన్యభావోఽప్యజితరుచిరలీలాకృష్టసారస్తదీయమ్ । వ్యతనుతకృపయా యస్తత్త్వదీపం పురాణం తమఖిలవృజినఘ్నం వ్యాససూనుం నతోఽస్మి ॥ ౮౦ ॥ ************
ప్రోష్ఠపద్యాం పౌర్ణమాస్యాం హేమసింహసమన్వితమ్ । దదాతి యో భాగవతం స యాతి పరమాం గతిమ్ ॥ ౧ ॥ రాజన్తే తావదన్యాని పురాణాని సతాం గణే । యావన్న దృశ్యతే సాక్షాచ్ఛ్రీమద్భాగవతం పరమ్ ॥ ౨ ॥ సర్వవేదాన్తసారం యచ్ఛ్రీభాగవతమిష్యతే । తద్రసామృతతృప్తస్య నాన్యత్ర స్యాద్రతిః క్వచిత్ ॥ ౩ ॥ నిమ్నగానాం యథా గఙ్గా దేవానామచ్యుతో యథా । వైష్ణవానాం యథా శంభుః పురాణానామిదం తథా ॥ ౪ ॥ శ్రీమద్భాగవతం పురాణమమలం యద్వైష్ణవానాం ప్రియం యస్మిన్పారమహంస్యమేతదఖిలం జ్ఞానం పరం గీయతే । యత్ర జ్ఞానవిరాగభక్తిసహితం నైష్కర్మ్యమావిష్కృతం తచ్ఛృణ్వన్విపఠన్విచారణపరో భక్త్యా విముచ్యేన్నరః ॥ ౫ ॥ కస్మై యేన విభాసితోఽయమతులో జ్ఞానప్రదీపః పురా తద్రూపేణ చ నారదాయ మునయే కృష్ణాయ తద్రూపిణా । యోగీన్ద్రాయ తదాత్మనాథ భగవద్రాతాయ కారుణ్యతస్తచ్ఛుద్ధం విమలం విశోకమమృతం సత్యం పరం ధీమహి ॥ ౬ ॥ నమస్తస్మై భగవతే వాసుదేవాయ సాక్షిణే । య ఇదం కృపయా కస్మై వ్యాచచక్షే ముముక్షవే ॥ ౭ ॥ యోగీన్ద్రాయ నమస్తస్మై శుకాయ బ్రహ్మరూపిణే । సంసారసర్పదష్టం యో విష్ణురాతమమూముచత్ ॥ ౮ ॥ ****
******* ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యామష్టాదశసాహస్రికాయాం *******
********* సంహితాయాం శ్రీవైయాసిక్యాం ద్వాదశస్కన్ధే ద్వాదశోఽధ్యాయః. *********

శ్రీకృష్ణాయ పరబ్రహ్మణే దేవకీనన్దనాయ సర్వలోకశరణ్యాయ నమో నమః.

ల్లీలాభిరాకృష్టచిత్త ఇత్యర్థః తదీయం అజితస్వరూపరూపగుణవిభూతి ప్రకాశకం, తత్త్వానాం చిదచిద్గతానామనారోపితాకారాణాం - దీపమివ ప్రకాశకం, అతఏవా - ఖిలపాపఘ్నం - ఇదం - పురాణం - యః - కృపయా - వ్యతనుత ప్రకాశితవాన్ - తం - వ్యాససూనుం - నతోఽస్మి ॥ ౮౦ ॥ శ్రీధరీయవ్యాఖ్యాప్రారంభః *****************

ప్రోష్ఠపద్యామితి ॥ ప్రోష్ఠపద్యాం హేమసింహసమన్వితం స్వర్ణసింహాసనారూఢమ్ ॥ ౧-౨ ॥ సర్వేతి ॥ తద్రసఏవామృతం తేనతృప్తస్యనిర్వృతస్య ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ శ్రీమదితి ॥ పారమహంస్యం పరమహంసైః ప్రాప్యం - నైష్కర్మ్యం సర్వకర్మో పరమః, భక్త్యాతచ్ఛ్రవణాదిపరో విముచ్యతే ॥ ౫ ॥ శ్రీభాగవతసంప్రదాయప్రవర్తకరూపేణభగవద్ధ్యానలక్షణం మఙ్గళమాచరతి ॥ కస్మా ఇతి ॥ కస్మై కాయ బ్రహ్మణే - అతులః అసమః - అయం శ్రీభాగవతరూపః - పురా కల్పాదౌ - తద్రూపేణ బ్రహ్మస్వరూపేణ తద్రూపిణా నారదరూపిణా - యోగీన్ద్రాయ శుకాయ కృష్ణరూపేణేతి సిద్ధం - తదాత్మనా శుకరూపేణ తత్పరం సత్యం శ్రీనారాయణాఖ్యం తత్త్వం ధీమహీతి గాయత్ర్యా వ్యయథోపక్రమముపసంహారో గాయత్ర్యా వ్యాఖ్యా బ్రహ్మవిద్యా

చమితిదర్శయతి ॥ ౬ ॥ తమేవ దేవతారూపేణ గురురూపేణచ ప్రణమతి ద్వాభ్యామ్ ॥ నమ ఇతి ॥ వ్యాచచక్షే వ్యాఖ్యాతవాన్ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ శ్రీధరీయవ్యాఖ్యాసమాప్తా ********************

ఇతి శ్రీవత్సకులపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య శ్రీశైలగురోస్స్తనయేనతచ్చరణపఙ్కజపరిచర్యాప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన శ్రీవైష్ణవదాసేన శ్రీవీరరాఘవవిదుషావిలిఖితాయాం శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం ద్వాదశస్కన్ధే ద్వాదశోఽధ్యాయః *****

శ్రీకృష్ణపరబ్రహ్మణే దేవకీనందనాయ నమోనమః.

** శ్రీహయవదనపరబ్రహ్మణే నమః **

యోఽసౌ తురఙ్గవదనో హృది సన్నివిష్టస్సంచోద్యబుద్ధిమసకృత్కృపయాస్వయా మే । ప్రాలీలిఖత్కరతలేన్ద్రియదైవతేష్టమూర్తిస్తమేనమనఘం మనవై పరేశమ్ ॥ ౧ ॥ యోఽసౌ పిశఙ్గపరిధిర్వనమాల్యుదారమన్దస్మితాకలితవీక్షణవీక్షితేన । సంచోదితేనచ మయా పరిదృష్టమూర్తిస్స్వప్నేతమేమిశరణం వసుదేవసూనుమ్ ॥ ౨ ॥ క్వేదంగభీరనిగమోక్తరహస్యసారం క్వాహం సుమన్దమతిరత్రపరం నిదానమ్ । వీక్షాయదీయకరుణాకలితాతమేవ శ్రీశైలదేశికవరం శరణం గతోఽస్మి ॥ ౩ ॥ చికీర్షాఽమోఘాసా నిరవధికృపాలోకకలితాయయాయస్యాస్యాన్తం వివృతిరచనాయాస్సమగమమ్ । సఏష శ్రీశైలో గురురఖిలవిద్యాజలనిధిర్మమాధ్యాస్తాం స్వాన్తం చరణయుగలీం సంప్రకటయన్ ॥ ౪ ॥ శ్రీకృష్ణార్పణమస్తు ********************

** శ్రీ శ్రీకృష్ణబ్రహ్మతన్త్రపరకాలమహాదేశికైర్విరచితాఏతేశ్లోకాః **

టీకా శ్రీరాఘవార్యాభిధకృతిరచితా తైరసంశోధితత్వాత్ప్రాయశ్శబ్దార్థవాక్యాదిషువిషమగతిర్లేఖకానాంచదోషాత్ । నానాదేశీయకోశైస్స్వమతివిభవతశ్చాపిసంశోధితాసీచ్ఛ్రీకృష్ణబ్రహ్మతన్త్రాదిమపదకలిజిత్సంయమీన్ద్రేణసైషా ॥ ౧ ॥ శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాశోధనకైంకర్యవైభవేన హరిః । ప్రీణాతు హయగ్రీవో లక్ష్మీనారాయణస్సకృష్ణశ్చ ॥ ౨ ॥ భాగవతచన్ద్రికైషా వాత్స్య శ్రీవీరరాఘవార్యకృతా । శ్రీభాగవతసుధాంశుం ప్రసాధయన్తీ చిరాయ జయతు భువి ॥ ౩ ॥ *****

** ద్వాదశస్కంధస్సమాప్తః **

ఓం తత్సత్ - కృష్ణార్పణమస్తు.

జగద్విఖ్యాతశ్రీవీరరాఘవీయవ్యాఖ్యాతోయం - ద్వాదశస్కంధాత్మకశ్శ్రీమద్భాగవతగ్రంథః పరిసమాప్తః

హరిః ఓం శ్రీకృష్ణార్పణమస్తు.